13
19 E
24

I 63
C. 4
S. E
O. 3
N. 11

14.14.K.16

VNIVERSA PHILOSOPHIA DE MORIBVS

A FRANCISCO PICCOLOMINEO SENENSE,

PHILOSOPHIAM IN ACADEMIA PATAVINA E PRIMA SEDE INTERPRETANTE,

Nunc primùm in Decem Gradus redacta, & explicata.

AMPLISSIMO SERENISSIMOQ. SENATVI VENETO DICATA.

Additi ſunt Indices duo: Vnus primorum Capitum, Alter ſingularum ſententiarum.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS, MDLXXXIII,

Apud Franciſcum de Franciſcis Senenſem.

AMPLISSIMO
SERENISSIMOQVE
SENATVI VENETO,

CVNCTORVM VIRTVTIS GRADVVM ALVMNO, PROPAGATORIQVE OPTIMO, ET MVNIFICENTISSIMO,

Franciſcus Piccolomineus Perennem Incolumitatem.

ANIMI meditationes ei iure optimo dicandæ conſecrandaq́; ſunt, cui iam diu dicatus & conſecratus eſt animus: Ei offerenda ſunt munera; cui, ob recepta beneficia, plura & maiora debemus: Eiq́; Ciuiles gradus aptiſſimè congruunt, quod Ciuilis Imperij exactiſſimum vniuerſo patefacit exemplar. Imperium Venetorum mira animorum conſenſione, oreq́; omnium, incomparabili quadam Gloria ad ſublimia tollitur, latiſſimeque commendatur: erga quod ego interna quadam animi commotione ita ſemper fui affectus, vt nil magis optarim; quàm labores, vigilias, ſtudiaque mea, eius amplitudini dicare & conſecrare: propterea; quamprimùm a Gymnaſiarcharum Triumuiratu (inter quos tu AMPLISSIME NICOLAE DE PONTE, *qui modò per gradus virtutis eleuatus in ſolio ſublimi Sereniſſime fulges, Prudentiſſimè reſidebas) mihi oblata fuit occaſio; in celeberrimam Patauinam Academiam conuolaui, huicq́; honeſtæ ſeruituti me libentiſſime deſtinaui: Quod eo conſilio, eoq́; inſtituto feci; vt, cum pro communi auditorum beneficio, tum maximè pro vtilitate Nobilium Venetorum, cunctis ingenij neruis laborarem. Id autem cum ſedulò opera præſtitiſſem, res adeò mihi ſuc-*

ceſſit ad uotum; vt innumeri nobiles Veneti ex mea ſchola prodierint: qui & diſputationibus, & ciuilibus concionibus, & libris varijs, ſe ſublimes, prudentes, & eloquentes Philoſophos patefecerunt; aptos, non ſuam tantùm rectè formatam Rempublicam congruenter gubernare, verùm inſuper nouas ex integro ad hominum ſalutem erigere & conformare. Nec mirum profectò: Ingenia enim Nobilium Venetorum, ad omnia Sapientiæ, Prudentiæ, Eloquentiæq; præclara ſtudia, aptiſſima ſunt; & deſiderio honoris, timoreq; infamia, tanquam ſtimulis acutiſſimis, maximè omnium ad ſublimia euehuntur. Cum igitur in præclara Patauina Academia, iam viginti tres integros annos, eam Philoſophiæ partem explicauerim, quæ contemplationi eſt dicata; honorificentiſſimè ſemper, & ad votum, a ſplendidiſſimo Senatu auctus honeſtatusq; fui: iam enim duo de viginti præteriere anni, cum ego dignitate primi loci fui decoratus, annum agens meæ ætatis quadrageſimumprimum; in quo temporis curſu nil petij quod non receperim, nil optaui quod non ſim conſecutus. Ex animo autem meo huic honorificæ ſeruituti dicato (dum per ferias a grauioribus contemplationis ſtudijs mihi vacare licuit; & recreationis loco, per viridia, ſalutariaq; Morum prata, vnà cum Academicis, Peripateticis, & Stoicis ſpaciari) hæ de ingenuorum animorum Ciuili inſtitutione prodiere meditationes: ſumpta præſertim occaſione ab ea Populari calamitate; quæ ante ſex annos, ob infeſtiſſimam Peſtem, Venetias, Patauium, variasq; præclaras Vrbes miſerrimè afflixit: vt; ſi quam ex contemplationis fontibus, pro leniendis humanis miſerijs, ſalutarem aquam mihi datum eſſet haurire; opera experirer. His itaque ſuaſus rationibus, huiuſmodi animi fructus ſoli Senatui Veneto dicandos & conſecrandos cenſui: ille enim eſt Sol, & Cælum; cuius fauore editi, aucti, abſolutiq; fuerunt: quibus accedit, quòd; dum mentis aciem in eius amplitudinem conuerto; gradus ſingulos decem, in quos vniuerſam de Moribus Philoſophiam diſtribuendam cenſeo, diſtinctiſſimè ac exactiſſimè in ea impreſſos ac formatos intueor. Primò enim Populi eius Imperio dicati, necnon impuberes adoleſcentes; gradum primum, qui Perturbationum eſt, nobis aptiſſimè offerunt: Mox Nobiles Iuuenes, quibus ad Publica Comitia datur aditus, Principia Virtutum patefaciunt: Qui tertiò ad Magiſtratus infra Rogatorum ordinem conſtitutos eleuati, gradum Semiuirtutum præſeferunt: Elati deinde ad ordinem Rogatorum, gradum quartum Virtutum de Moribus pru-

denter

denter oſtendunt: Qui deinde Conſiliariorum, Magnorum Sapientum, Procuratorumq́ dignitate honeſtati; gradum quintum, qui Virtutum rationis eſt, ſplendidè illuſtrant: Gradum ſextum humanorum ſupremum, Heroicæ virtuti dicatum, Dux Reipublicæ Sereniſsimus poſsidet: Ex quibus gradibus fœliciſsimè complicatis conſurgit ſeptimus publicæ Amicitiæ, qua mira charitate Viri Nobiles inter ſe ſunt deuincti: Quibus cumulatiſsimè gradius octauus munerum Naturæ, & Fortunæ famulatur, & fauet: Ex quibus nonus ſummi boni, eximiaq́ eius Imperij fœlicitatis conſurgit: Quod ſummum bonum, pro decimi gradus conſtitutione, inſigni Prudentia, incomparabiliq́ Iuſtitia, per Magiſtratus & Leges, in communem Populorum utilitatem effundi inſpicimus: adeò vt meditationes meæ ex gradibus Imperij Veneti prodierint, in eosq́ fœlici quodam circulo reuoluantur. Nil vnquam ego animo ingrato deformius excogitare valui: Propterea, ne mihi nota tam fœda inureretur, voluntatem ſaltem pro facultate gratam patefacere mirum in modum exoptaui. Impendi hactenus vitæ meæ meliores annos in huius ampliſsimi dominatus honeſtiſsimum vſum, ſperoque in poſterum me idipſum effecturum: at animo maiora optanti id non eſt ſatis. Vita enim breuis eſt; cupio etiam inſeruire defunctus, cupio poſteris quoque huius meæ obſeruantiæ teſtimonium derelinquere: quod cum lingua præſtare nequeam; calamo, & Philoſophicis ſcriptionibus, me poſse aſsequi non deſperaui. Propterea has animi mei meditationes, quaſi prolem ex Mente deſiderio perennis venerationis fœcunda ortam, eius Serenitati dicatas & conſecratas volui: vt vice ſui parentis, dum vita hac fuerit functus, etiam poſteris proſint; etiam poſteris ſeruitutem, reuerentiam, obſeruantiamque eius viuam & flagrantiſsimam patefaciant. Tu itaque AMPLISSIME SENATVS; *qui tot illuſtrium Senatorum Prudentia, Probitate, Sapientia, Eloquentiaque inſignium continuata ſerie, vitam viuis perennem, innocentiſsimam, & penè diuinam; munus hoc, a tibi addicto, dedito, obſtrictoque oblatum, magnis excipe animis: id enim, niſi ob aliud, ob præſtantiam ſaltem rei de qua agitur, tuæ Amplitudini aptiſsimum & congruentiſsimum iudicabitur. Diu fœlix viue, & vale, vt Virtutum gradus diu ſeruentur incolumes.*

Patauio Calend. Iulij. *MDLXXXII I.*

PRIMA VNIVERSI OPERIS CAPITA:
PARS PRIMA.

Ad vniuerſam Philoſophiam de Moribus Introductio.

GRADVS PRIMVS.
De interna Virtutum Moralium materie, nempe de Animi Perturbationibus.

GRADVS SECVNDVS.
De Principiis Virtutum.

GRADVS TERTIVS.
De Semiuirtute; qualis eſt Continentia, Obedientia, Tolerantia, & Similes.

GRADVS QVARTVS.
De Virtute Morali.

GRADVS QVINTVS.
De Virtute Mentis & Rationis.

GRADVS SEXTVS.
De Virtute Heroica.

GRADVS SEPTIMVS.
De Principali quodam vſu Virtutis, nempe de Amicitia.

GRADVS OCTAVVS.
De inſtrumentis Virtutum; quæ ſunt Munera Naturæ, & Fortunæ.

GRADVS NONVS.
De Fine Virtutum, nempe de Summo Bono.

GRADVS DECIMVS.
De Virtute Munere Legum & Magiſtratuum, per Vrbes & Reſpublicas effundenda, Summoque Bono propagando.

INDEX EORVM, DE QVIBVS IN SINGVLIS GRADIBVS AGITVR:

ET TANQVAM BREVE COMPENDIVM.

IN INTRODVCTIONE HAEC EXPLICANTVR.

EXcitatur Homo ad Ciuilem ſcientiam: manifeſtatur eius neceſſitas: & ea, quæ pro introductione ſunt declaranda, proponuntur. cap.1.

Diſſeritur de ſubiecto Ciuilis ſcientiæ, opiniones variæ reſeruntur, quibus reiectis opinio propria explicatur: & eſt, Humanas actiones ex Hominis libertate prodeuntes, vt in eis id quod decet natum eſt reſulgere, eſſe ſubiectum: per totum. cap.2.3.4.

Diluuntur tria dubia, ex ſubiecti explicatione prodeuntia. cap.5.

Definitur Ciuilis ſcientia: quòd ſit Philoſophia humanas actiones componens, ex humanæ naturæ interna commotione, ſapientiſque Animi ſœcunditate orta; vt in omni vitæ gradu honeſtum attingamus, ſummoque Ciuili bono pro facultate fruamur. cap.6.

Diuiditur Philoſophia Ciuilis in tres partes; in eam de moribus, in partem de Republica, & de cura familiari; ex communi opinione: treſque cauſæ afferuntur eius diuiſionis, & reiiciuntur. cap.7.

Ex propria opinione diuiditur Ciuilis ſcientia in partes duas: in partem, in qua communia traduntur, & ſunt libri de Moribus; & partem, in qua ad propria deſcenditur, & ſunt libri de R.P. quorum tanquam appendices ſunt libri de cura familiari. cap 8.

Tria diluuntur dubia, ad diuiſionem Ciuilis ſcientiæ pertinentia. cap.9.

Inde varia, pulchra, & vtilia colliguntur. cap.10.

Agitur de inſcriptione librorum moralium, tum communi, tum propria: Communis eſt, dum nuncupatur ſcientia ciuilis: Propria verò, dum dicuntur Moralium Nicomachiorum. cap.11.12.

Quæritur; an libri Moralium Nicomachiorum a Nicomacho filio, vel potius ab Ariſtotele compoſiti fuerint: & oſtenditur, quòd ab Ariſtotele. cap.13.

Pro patefaciendo ordine partium ciuilis ſcientiæ agitur vniuersè de ordine: & primò explicatur, quotuplex ſit ordo. cap.14.

Definitur ordo: quòd ſit congruens diſpoſitio plurium, vel diſciplinarum, vel partium eiuſdem diſciplinæ, cum inter ſe, tum ad vnum primum, ex rerum natura a dirigente deprompta; vt diſciplinæ pro facultate naturam rerum æmulentur, diſtinctéque legentium animis eam efferant. cap.15.

An de ratione ordinis ſit, vt ordinata referantur ad vnum primum: refertur, & reiicitur opinio id negantium. cap.16.

Quæritur, an ordo petatur ex natura rei: refertur opinio id negantium, & aſſerentium peti ex noſtro modo cognoſcendi; quæ reiicitur & oſtenditur peti ex natura rei. cap.17.18.

Oſtenditur, duo ſola, non tria eſſe genera ordinis; compoſitiuum ſcilicet, & reſolutiuum. c.p 19.20.

Quæritur; an cum in ſcientiis, tum in artibus, vtroque ordine congruenter vti valeamus: refertur opinio putantium, in ſcientiis ſola compoſitione, in artibus ſola reſolutione licere vti: quæ ſententia reiicitur; & oſtenditur, in vtriſque vtroque genere ordinis licere congruenter vti. cap.21.22.

Explicatur varietas compoſitionis, & diuiſionis: triplex enim eſt reſolutio, triplexque compoſitio. cap.23.24.

Agitur de ordine inter Ciuilem, & Inſpectricem Philoſophiam: & primò reiecta opinione ſecus opinantium, oſtenditur Inſpectricem Philoſophiam docendi ordine primam eſſe. cap.25. 26.27.

Diſſeritur de ordine partium Ciuilis ſcientiæ: & reiectis quorundam opinionibus, oſtenditur libros de moribus primum optare locum, ſequi Libros de Republica; quorum appendices ſint libri de cura familiari. cap.28.29.30.

Conſideratur, quo ordine ſit vſus Ariſtoteles: & oſtenditur eum fuiſſe vſum ordine reſolutiuo, & cauſa aſſignatur. cap.31.

Demum Ciuilis ſcientia in decem gradus diſtribuitur: primò enim occurrit materies Virtutis: ſecundò principia Virtutis: tertio ſeminirtus: quartò Virtus moralis: quintò Virtus rationalis: ſextò Virtus Heroica: ſeptimò vſus principalis virtutis, & eſt amicitia: octauò inſtrumenta Virtutis: nonò finis Virtutis, & eſt ſummum bonum: quod decimò munere Legum & Magiſtratuum per Vrbes effundendum & propagandum eſt. cap.32.

GRADVS PRIMVS DE MATERIE Virtutum.

PRoponuntur ea, quę de animi perturbationibus ſunt declaranda. cap.1.
Explicatur, quæ ſint ſeruanda pro definiendis perturbationibus, & a quo ſint definiendæ. cap.2.
Conſideratur, quomodo perturbatio partim actio, partim perpeſsio ſit. cap.3.
Referuntur, & reiiciuntur definitiones perturbationum ab aliis traditæ, & ex propria ſententia definiuntur: quòd ſint Motio appetentis facultatis ſenſuum, necnon ſpirituum cordis, ab obiecto; quod per vim imaginandi vel iucundum nobis vel moleſtum apparet, pro moleſtia vitanda, fruendaque iucunditate. cap.4.5.
Quæritur, an perturbatio ad facultatem appetentem, vel iudicantem pertineat; et oſtenditur, quòd ad appetentem. cap.6.7.
Quæritur, an perturbationes locum habeant in mente; & oſtenditur in ea ſolùm poſſe habere locum, tanquam in dirigente, non tanquam in ſubiecto. cap.8.9.
Agitur de numero perturbationum; & refertur, ac reiicitur communis Latinorum opinio. cap.10.11.
Mox pro numeri inuentione, explicatur diuiſio, & connexio appetentium facultatum. cap.12.
Inſuper conſideratur, vnde petenda ſit diſtinctio Appetitus concupiſcendi ab eo iraſcendi; & reiecta opinione multorum, oſtenditur quòd petenda eſt ab obiecto. cap.13
Inſuper quæritur, an vterque appetitus ſit natus obtemperare rationi; & qui eorum ſit dignior. cap.14.
Quæritur, an voluptas & dolor ſint perturbationes: & reiecta aliorum opinione, oſtenditur re vera non eſſe perturbationes eiuſdem conditionis cum cæteris; & variæ pulchra diluuntur difficultates. cap.15.16.
Agitur de reductione perturbationum in capita; & reiectis aliorum opinionibus, oſtenditur prima capita; partim eſſe duo, Amorem & Odium; partim quatuor, Amorem & odium, proſecutionem & fugam. cap.17.18.
Quæritur, quomodo Amor ſe habeat ad cupiditatem. cap.19.
Inſuper, quomodo voluptas & dolor ſe habeant ad amorem. cap.20.
Inquiritur numerus minus communium perturbationum: & oſtenditur, quòd partim ſunt vndecim, partim innumera. cap.21.
Oſtenditur aduerſus Stoicos, eorumque aſſeclas, perturbationes non eſſe toto genere prauas. cap.22.23.24.
Conciliantur Stoici eadem re cum Peripateticis. cap.25.
Quæritur, an perturbationes & mores ſequantur corporis temperaturam: & reiecta opinione Galeni, oſtenditur partim ſequi, partim non ſequi. cap.26.27.28.29.30.
Quæritur, an perturbationes competant iumentis & feris: reiicitur ſententia Stoicorum id negantium, approbatur aduerſa Peripateticorum, & denum oſtenditur litem in ſolis verbis eſſe poſitam. cap.31.32.
Oſtenditur Hominem pluribus, vehementioribuſque perturbationibus eſſe obnoxium. cap.33.
Inquiritur, quæ omnium perturbationum ſit vehementiſſima; & oſtenditur, varia conſideratione varias poſſe dici vehementiores. cap.poſtr.

GRADVS SECVNDVS DE PRINCIPIIS Virtutum.

COnſideratur neceſsitas declarationis Principiorum, & varia Virtutum Principia numerantur. cap.1.
Traditur vtile compendium facultatum Animæ. cap.2.
Agitur de ingenio; conſiderantur variæ facultates cum ingenio complicatæ; & reiectis nonnullorum opinionibus, quid ſit ingenium, ex ſententia manifeſtatur. cap.3.4.
Ingeniorum varietates, varietatumque cauſæ referuntur. cap.5.
Agitur de habitu; oſtenditur quis proprie ſit habitus: conſideratur, an ſit primum principium operandi; an ſit qualitas, vel potius relatio; & oſtenditur, quod re verà qualitas non eſt. cap.6.7.
Declaratur, quid ſit [illegible], Exercitatio, & Actus. cap.8.
Quæritur, num actiones præcurrentes habitum ſint eiuſdem ſpeciei cum ſequentibus. cap.9.
Inſuper explicatur, quomodo præcurrentes actiones conſtituant habitum. cap.10.
Declaratur; quid ſit agere ſponte, inuitè, non ſponte, per vim, per inſcitiam, & inſcientem. cap.11.
Declaratur, quid ſit ſponte abſolutè, & pro tunc. cap.12.
Inſuper, [illegible] ſit completè bonum. cap.13.
Du[illegible] pertinentia dicuntur. cap.14.

Quæritur,

Quæritur, an motus elementorum in orbem ſit violentus. cap.15.
Inſuper; num appetitio boni, & pulchri violenta ſit. cap.16.
Præterea, num motus ſubiecto æquè reſpicienti oppoſita per vim competat; & num interitus ſit Naturalis, vel Violentus. cap.17.
Num ea, quæ fiunt ira, vel alia animi perturbatione, fiant ſponte: refertur ſententia Platonis, & cum Ariſtotele conciliatur. cap.18.19.20.
Agitur de voluntate, conſultatione, & prælectione. cap.21.
Quæritur, an conſultatio eſſe poſſit de attinentibus ad alios.
An conſultatio ſit de fine. cap.22.
An conſultatio locum habeat in Artibus. cap.23.
An conſultatio locum habeat in Scientiis. cap.24.
De prælectione primò quæritur, quomodo ad electionem ſe habeat.
Inſuper, num competat feris.
Præterea, an poſſit eſſe ipſius finis.
An incontinens agat cum prælectione.
An prælectio eſſe poſſit ſine conſultatione. cap.25.
An ſeparatę Mentes, & Natura, vtantur conſultatione & pręlectione. cap.26.
De voluntate primò quęritur, an tantùm ſit ipſius finis.
Secundò, an ſit eorum, quę fieri nequeunt.
Tertiò, quodnam ſit illud bonum, quod ſtatuitur obiectum voluntatis. cap.27.28.
Agitur de hominis libertate: declaratur quotuplex ſit libertas. cap.29.
Afferuntur rationes aduerſus libertatem hominis. cap.30.
Rationes comprobantes libertatem hominis. cap.31.
Diluuntur rationes aduerſę. cap.32.33 & ſeq.
Inquiritur origo libertatis: & reiectis cęterorum opinionibus, oſtenditur ſolutionem à materie, eſſe originem potiorem, & primam. cap.38.
Definitur Liberum Arbitrium.
Quęritur, an agens per rationem efficiat duo oppoſita per ſe.
Inſuper, num ferę & iumenta agant oppoſita. cap.39.
Quęritur, in qua animæ facultate collocata ſit libertas Arbitrii; & primò oſtenditur, quòd in ratione. cap.40.
Afferuntur rationes pro parte eorum, qui voluntati libertatem tribuunt. cap.41.
Propria refertur ſententia; & oſtenditur, quomodo in omni Mentis facultate locum habeat libertas arbitrii modo ei conſentaneo. cap.42.
Proponuntur, & diluuntur dubia quędam ad libertatem arbitrii pertinentia; & quęritur, an voluntas ſit vis agens, vel patiens. cap.43.
Explicantur quinque modi, quibus homo ad actionem ſe habere poteſt; & diluitur quędam virorum abſolutorum ratio.

GRADVS TERTIVS
de Semiuirtute.

Diuiduntur illę, quę ſemiuirtutes dicuntur; & proponuntur, quę ſunt declarandę. cap.1.
Agitur de ſemiuirtutibus nobis per naturam competentibus; & ſunt ſemina, igniculi, & propenſiones ad virtutes, nobis per naturam competentes: quę quatuor quaſi ſpiritibus deducuntur ad ſugem, Timore infamię, Deſiderio Honoris, Amore Dei. & Amore proximi. cap.2.
Agitur de inſtinctu Naturæ, explicantur inſtinctus varii, & hæc eius definitio traditur: Naturalis inſtinctus, eſt inſita per naturam inſtigatio, inſequens animam animalium vt Natura eſt; Diuina prouidentia eis inſerta, vt ſuam perfectionem aſſequantur. cap.3.
Pulchra nonnulla proponuntur dubia ad Naturæ inſtinctum pertinentia, & diluuntur. cap.4.
Diſcutitur pulchra ea quæſtio; an homo per naturam ad Virtutes, vel ad vitia potius ſit procliuior. cap.5.
Afferuntur rationes pro omni parte, referuntur opiniones variæ, & demum oſtenditur partes omnes hominis ad proprium bonum eſſe procliuiores, & opiniones varię componuntur. cap.6 7.8.9.
Agitur de obedientia: & oſtenditur, quid ſit, quibus congruat, à quo ducat ortum, & quos vſus præbeat. cap.10.11.12.
Diſſeritur de Tolerantia, & Continentia: quęritur, an ſint (nam Plato eas euertere videbatur) & oſtenditur, quòd ſint. cap.13.

Oſtenditur, quotuplex ſit, & quid ſit, cum Tolerantia, tum Continentia; & oſtenditur, ſoli homini, non iumentis competere. cap.14.
Quæritur, an ſciens peccet: & primò, an Artifex ſciens peccet: ſecundò, an ſpeculator ſciens peccet: tertiò, an moralis ſciens peccet. cap.15.
Ariſtoteles cum Platone ea de re conciliatur. cap.16.
Diſcutitur celebris illa quæſtio; an homo ſponte fiat malus, ſponteq; peccet: Plato id inficiatur. cap.17.
Ariſtoteles acriter in Platonem inuehitur, Diluuntur rationes Academicorum, ac demum Ariſtoteles cum Platone conciliatur. cap.18.19.20.
Quæritur, qui peccet magis; num qui ſponte, vel qui inuitus aberrat: & oſtenditur, in attinentibus ad mores magis eos peccare qui errant ſponte; & in cæteris econtra ſe habere. cap.21.

GRADVS QVARTVS DE VIRTVTE Morali.

Oſtenditur vtilitas conſiderationis Virtutis; & proponuntur, quæ de ea ſint conſideranda. cap.1.
Cumulatiſſimè explicatur, quotuplex ſit Virtus. cap.2.
Definitur Virtus moralis; referuntur, & reiiciuntur variæ definitiones; demum traditur propria eius definitio, & eſt: Virtus moralis eſt habitus appetitionis ſenſuum, natus præeligere; in ea mediocritate quæ ad nos refertur, quæque a Prudentiæ habitu definitur, collocatus; comparatus more, vt Ciuili fœlicitate fruamur. cap.3.4.
Declaratur, cur virtus ſit habitus, cur attinens ad appetitum ſenſuum; quomodo ſit medium quoddam, & extremum; & a quo petenda ſit regula decernendi medium. cap.5.
An Virtus Moralis in medio ſit poſita. cap.6.
Quæritur, in qua animi facultate ſit collocata Virtus moralis: refertur opinio Scoti & Stoicorum putantium, in intellectu & voluntate eſſe poſitam. cap.7.
Reiicitur ſententia Scoti rationibus variis. cap.8.
Similiter euertuntur fundamenta, & reiiciuntur ſolutiones Scoti. cap.9.
Explicatur opinio propria; & manifeſtatur, proximè & propriè virtutes morales eſſe in appetitu ſenſuum, vt in dirigente aũt eſſe in intellectu & voluntate; & diluuntur rationes aduerſæ. cap.10.11.
Quæritur de Iuſtitia; an ſit in appetitu ſenſuum, vt cæteræ virtutes; vel potius in voluntate, vt eſt communis opinio, cuius fundamenta referuntur. cap.12.
Oſtenditur Iuſtitiam, vnà cum cæteris virtutibus moralibus, in appetitu ſenſuum eſſe poſitam; & aduerſæ rationes diluuntur. cap.13.14.
Explicatur ſententia Academicorum, in qua animi parte collocata ſit Iuſtitia. cap.15.
Agitur de modo, quo Virtutes morales acquiruntur: & primo explicatur ſententia Ariſtotelis; & modi tres manifeſtantur, quibus in nobis gignitur Virtus. cap.16.17.
Mox explicatur ſententia Platonis. cap.18.
Agitur deinde de Diuiſione virtutum moralium ex ſententia Academicorum in quatuor gradus, innaturales, ciuiles, purgatrices, & animi purgati. cap.19.
Diſſeritur aduerſus relatam Virtutum diuiſionem. cap.20.
Quæritur, an virtutes morales ſint ſpecie diſtinctæ; vel potius omnes Prudentia ſint, & ſola materie diſtinguantur, vt multi putarunt. cap 21
Explicatur opinio Ariſtotelis de diſtinctione virtutum, & oſtenditur eas propria forma diſtingui. cap.22.
Quæritur, a quo petenda ſit diſtinctio Moralium Virtutum, & oſtenditur, quòd primò petenda eſt a fine. cap.23.
Diluuntur rationes, quibus oſtendebatur virtutes morales non diſtingui ſpecie. cap.24.
Agitur de numero Virtutum Moralium; & variæ referuntur, ac reiiciuntur opiniones. cap.25.26.
Explicatur opinio propria, & primò agitur de Virtute vniuerſali; quæ eſt & Amor, & Temperantia, & Fortitudo, & Iuſtitia. cap.27.
Mox diſſeritur de Virtutibus in parte conſideratis. cap.28.
Proponuntur formulæ ſingularum virtutum ex ſententia Ariſtotelis, & ſingulæ virtutes definiuntur. cap.29.
Agitur de Iuſtitia. cap.30.
Declarantur affectiones nonnullæ ſimiles virtuti, & vitio; qualis eſt Verecundia, Indignatio, & ſimiles. cap.31.
Quæritur; an Indignatio, & Miſericordia, locum habeant in ſapiente.
An Verecundia ſit Virtus.
An Pudor locum habeat in viro probo.
An Pudor locum habeat in ſene. cap.32.

Propo-

Proponuntur difficultates ad numerum Virtutum pertinentes. cap.33.
Oſtenditur, quòd Virtutes modo aliquo ſunt vna; modo alio ſunt duæ, tres, octo, vndecim, & innumeræ. cap.34.
Agitur de Pietate, Sanctitate, & Religione. cap.35.
Inſuper agitur de Fide, Spe, & Charitate. cap.36.
Cum vniuerſa virtus, quæ etiam vniuerſa Iuſtitia dicitur, ſit vna; quæritur quomodo ſit vna, et reiicitur ſententia Alexandri. cap.37.
Oſtenditur ex propria ſententia Virtutem vniuerſam eſſe vnam, per connexionem, & communia ligamenta ſingularum partium diſtinctæ formæ; vt etiam Pulchritudo vna dicitur. cap.38.
Agitur de mutua connexione omnium Moralium Virtutum, & octo earum declarantur communia vincula. cap.39.
Dubitatio aduerſus dicta, & opinio Scoti ſecus ſentiendis refertur. cap.40.
Quatuor præaccipiuntur conducentia ſolutioni difficultatis de connexione Virtutum. cap.41.
Tria alia ad id ipſum pertinentia declarantur.
Quæritur; an Virtutes, ſeruata ſemper proportione, ſimul omnes creſcant.
Reiicitur hac de re ſententia Diui Thomæ.
Conciliatur Scotus cum Diuo Thoma. cap.42.
Diluuntur rationes, quibus oſtendebatur virtutes non eſſe iunctas. cap.43.
Quæritur, an Virtus recipiat magis & minus; & refertur ſententia Stoicorum, Diluitur Sophiſma Cuſani. cap.44.
Oſtenditur virtutes partim recipere, partim non recipere magis & minus.
Explicatur locus in Porphyrio.
Declarantur ſex cauſæ, ob quas Virtus in homine per gradus recipiatur. cap.45.
Diluuntur rationes oſtendentes virtutem nec magis nec minus recipere.
Eplicatur locus Auerrois in 7. phy. 18. cap 46.
Comparantur inuicem morales virtutes in dignitate, & præſtantia: & primò vniuerſa virtus præfertur virtutibus in parte conſideratis. cap.47.
Oſtenditur Virtutem vniuerſam præſtantiorem eſſe per rationem iuſtitiæ, quàm virtutis. cap.48.49.
Comparantur Virtutes Morales in parte conſideratæ; & pro variis afferuntur rationes, ob quas præferendæ videntur. cap.50.
Referuntur de ordine dignitatis virtutum opiniones nonnullæ: & demum oſtenditur virtutes ſingulas aliqua ratione principatum obtinere, abſolutè tamen præferendam eſſe Iuſtitiam. cap 51.52.
Quæritur, an verum ſit; quòd virtute morali non valeamus non vti, vel malè vti. cap.53.
Demum illuſtribus nonnullis ſententiis gradus Virtutum Moralium abſoluitur. cap.54.

GRADVS QVINTVS, DE VIRTVTE mentis.

PRoponitur de Virtute Mentis, & rationis agendum; eaque in ſuas partes diuiditur. cap.1.
Proponuntur, & diluuntur dubia, ad numerum virtutum pertinentia; & explicantur loca quædam Ariſtotelis in calce primi, & in calce ſecundi Poſteriorum. cap.2.
Quæritur, ad quem pertineat de virtutibus Mentis verba facere; & explicatur locus in calce primi Poſter. cap 3.4.
Quæritur; an Virtus Mentis ſit qualitas, vel relatio. cap.5.
Inſuper quæritur; in qua animi parte recipiantur, & ſeruentur huiuſmodi virtutes: & relatis quatuor opinionibus, oſtenditur Virtutes rationis in Phantaſia recipi, & in Memoria ei iuncta ſeruari. cap.6.
Diluuntur dubia ex ea reſolutione emergentia. cap.7.
Quæritur, quomodo virtutes rationis inter ſe diſtinguantur: refertur opinio Scoti, explicatur opinio propria, & ea Scoti reiicitur. cap.8. 9.
Agitur de Opinione ex ſententia Platonis, & Ariſtotelis. cap. 10.
Declaratur Fides Ciuilis, Phyſica, & Theologorum. cap 11.
Inquiritur, quid ſit Pædia; & quinque aliorum opiniones referuntur, & reiiciuntur. cap.12.
Explicatur ex propria opinione, quid ſit pædia; & declaratur locus in primo Phyſ. cap.13.
Agitur de diuiſione pædiæ; & dubia nonnulla ad eam pertinentia diluuntur, ac exploditur error Theodori. cap 14
Agitur de Virtutibus Mentis; de quarum ratione eſt, vt ſemper rectæ & veræ ſint: & explicatur, quomodo ſemper ſint veræ. cap.15.
Aſſignatur ordo, cum Neceſſitatis, tum dignitatis, inter Virtutes Mentis. cap.16.
Quæritur; an habitus ille Mentis, qui Intelligentia dicitur, ſit; & quid ſit: & explicatur locus in

primo Poſteriorum. cap.17.
Dantur tres diuiſiones Intelligentiæ, & explicatur locus in ſexto Moralium. cap.18.
Diluuntur tria dubia ad intelligentiam pertinentia, & explicatur locus in ſexto Moralium. cap.19.
Agitur de Sapientia; & primò de nominis ſignificationibus, eiuſque diſtinctionibus. cap.20.
Declaratur, quid ſit Sapientia; & treſdecim eius Priuilegia referuntur; & Ariſtoteles cum Simonide conciliatur. cap.21.
Quæritur, an Sapientia ſit habitus vnus ſimplex diſtinctus a cæteris, vel potius mixtus ex ſcientia & intelligentia; & oſtenditur, quomodo vtrunque ſit verum. cap.22.
Quæritur, quas cauſas conſideret Sapiens; euertitur ſententia Auerrois; oſtenditur, quòd conſiderat omne genus cauſæ. cap.23.
Elucidatio quæſtionis de ſubiecto metaphyſicæ, & explicatio loci in ſexto metaphyſicę cap. 21. at debet legi cap.24.
De his, qui inter Græcos Sapientis cognomine fuerunt honeſtati; an re vera fuerint ſapientes, an Gręci fuerint Sapientiæ primi parentes, cur ſoli græcorum Sapientes celebrantur. cap.23. at deberet legi.26.
Comparatur Ariſtoteles cum Platone, & vtrique varia ratione principatus tribuitur: manifeſtatur, qui legitimè Philoſophantur; & quorundam illuſtrium Sapientum fit mentio. cap.23.
Agitur de ſcientia; oſtenditur quotupliciter vſurpatur nomen eius, & quotuplex ſit particularis ſcientia. cap.24.
Conſideratur, quomodo in nobis ſcientia producatur; explicatur opinio Platonis; oſtenditur, quomodo res quinque modis eſſe poſſint: declarantur duo modi reminiſcentiæ; & modi quatuor, quibus homo ad ſcientiam ſe habere poteſt. cap.24.f.277.
Quæritur, an ſcientia ſit reminiſcentia; & fundamenta explicantur eorum, qui reminiſcentiam eſſe cenſent. cap.26.
Reiicitur ea ſententia, quòd ſcientia ſit reminiſcentia: quæritur, an modo aliquo poſſit dici reminiſcentia: & rationes diluuntur, quibus eam eſſe reminiſcentiam oſtendebatur. cap.27.
An ſimile ſimili cognoſcatur: afferuntur rationes pro omni parte, referuntur opiniones quatuor; & demum (reiecto Lambini errore) quomodo ſimile cognoſcatur ſimili, & quomodo non, explicatur. cap.28.
Proponitur agendum de prudentia, explicatur quotuplex ſit, referuntur varię eius definitiones, & ex ſententia hac traditur: Prudentia eſt habitus cum ratione vera, ad ea agendum dirigens, quæ homini bona ſunt. cap.29.
Explicantur pertinentia ad internam prudentiæ conſtitutionem, & eius affectiones referuntur. cap.30.
Quæritur cauſa producens Prudentiam; referuntur opiniones varię, & conciliantur.
Quomodo prudentia necťatur cum virtute morali.
Cur ſeniores ſint prudentiores, Cur mares ſint prudentiores.
Cur nationum nonnullę prudentiores.
Cur in ſenatu Veneto tot prudentes fulgeant. cap.31.
Diuiditur prudentia in partes. cap.32.
In qua prudentiæ parte verſentur Iuriſperiti.
Referuntur quatuor gradus Prouidentię, Prudentię, & Legum; in quorum quarto tribus modis verſari valemus. cap.33.
Declaratur, quomodo Temperantia prę ſertim prudentiam ſeruet.
Quomodo dicatur prudentiæ non eſſe virtutem, & Lambini error detegitur.
Cur in attinentibus ad prudentiam, qui ſponte errat, magis delinquat.
An prudentiæ ſit obliuio, & locus in ſexto moralium explicatur. cap.34.
Referuntur ſalutares vtilitates, quas prudentia affert. cap.35.
Quæritur, an prudentia dignitate præſtet virtuti morali.
An ſit verum, quòd Virtus in fine, prudentia in mediis verſetur; & controuerſiæ in Scoto, Diuo Thoma, & Ariſtotele referuntur. cap.36.
Diluitur dubitatio; & oſtenditur, quomodo prudentia præſcribat, & non præſcribat finem virtuti morali. cap.37.38.
Quæritur; an viri Ciuiles, Religioſi, & Contemplationi adducti ſint prudentes. cap.39.
Proponitur ea celebris quæſtio de præſtantia contemplationis, & actionis; quę vertitur inter Ciuiles; & eos qui contemplationi incumbunt: & afferuntur rationes pro præſtantia Ciuilis vitæ. cap.40.
Idipſum pręclaris auctoritatibus comprobatur. cap.41.
Afferuntur mox rationes pro præſtantia contemplationis. cap.42.
Inſuper afferuntur pro eadem præſtantia auctoritates. cap.43.
Reſoluitur dubitatio, pugnantes ſententiæ componuntur: & declaratur, quæ ſit hominis magis propria; num contemplatio, vel actio. cap.44.

Diluuntur

Diluuntur rationes, quæ aduerſus contemplationem fuerunt allatæ. cap.45.
Proponitur de arte agendum, referuntur quatuor ſignificationes nominis artis, & propria definitio eius traditur. cap.46.
Explicatur, quæ ſit recta ratio artis; & declaratur, quomodo ſit, & non ſit principium primum. cap.47.
Declaratur, quid ſit actio, & effectio: Quæritur, an qui publicè legunt, agant, vel efficiant; & oſtenditur, quomodo actio poſſit eſſe finis. cap.48.
Explicantur Materies, Efficiens, & Finis Artis. Cap.49.
Quæritur & explicatur, an artifex vtatur conſultatione & præelectione; inſuper, num Fort una cum arte complicetur. cap.50.
Variæ artium traduntur diuiſiones; & quæ ſit potiſſima, declaratur. cap.51.
Declaratur, quæ ſint artes ingenuæ; & in tres gradus diſtribuuntur. cap.52.
An ars valeat efficere ſubſtantiam.
An corpora artificioſa diſtinguantur a phyſicis.
An fiant a ſimili, Cur Priſci Artifices præferantur.
A quibus ſcientiis quæ artes prodeant. cap.53.
An Ars præſtet Naturæ: Rationes pro præſtantia Artis. cap.54.
Rationes pro præſtantia Naturæ. cap.55.
An Ars aliqua conſideratione poſſit iudicari præſtantior. cap.56.

GRADVS SEXTVS DE VIRTVTE Heroica.

DE Nomine Herois, vnde deductum, & quid ſignificet. cap.1.
Quid ex ſententia Ariſtotelis ſit Heros, & quomodo a Diis ducat ortum.
Quid ſit oppoſitum Herois.
Error Plutarchi. cap.2.
Quæ ſit eminentia Heroicæ Virtutis ex ſententia Ariſtotelis. cap.3.
Quomodo Virtus Heroica ſit ſplendor virtutis moralis.
Cur inuentores diſciplinarum dicantur Dii.
In qua virtute Heroicus ſplendor maxime fulgeat. cap.4.
Quomodo Virtus Heroica ſe habeat ad morales, quarum eſt eminentia; num ſcilicet diſtinguatur ſpecie. cap.5.
In qua animæ facultate ſit collocata virtus Heroica; & oſtenditur, in omni appetitu ſenſuum, præſertim tamen in facultate iraſcendi. cap.6.
Oſtenditur error aſſerentium virtutem Heroicam eſſe euulſionem perturbationum. cap.7.
Declaratur, vnde ortum ducat fulgor Heroicæ virtutis; & oſtenditur, quòd ortum ducit ex varus. cap.8.
Euertitur eorum ſententia, qui dixerunt; ex ſententia Ariſtotelis virtutem Heroicam eſſe eandem cum Sanctitate, & Feritatem cum Prophanitate. cap.9.
In quo hominum gradu & conditione, & num in Fœmina Heroica virtus ſit nata reperiri. cap.10.
Exempla nonnulla Heroicæ virtutis ex Republica Venetorum deprompta. cap.11.
Cauendum, ne vitium nomine virtutis honeſtetur; & conſideratur actio Lucretiæ, Cleopatræ, & Aeneæ. cap.12.
De Feritate, & tres eius fauces explicantur. cap.13.
Quæritur, an Feritas ſit deterior Vitio. cap.14.
Quomodo per virtutem, & præſertim per Heroicam, homo reddatur ſimilis Deo. cap.15.
Quæritur; an homo, pro vitanda miſeria, vitio, & feritate, debeat præeligere mortem: oſtenditur primò, quòd non. cap.16.
Mox oſtenditur, quòd ſic; rationibus, & authoritatibus. cap.16.
Explicantur ſex conducentia pro reſolutione difficultatis. cap.17.
Elucidatur, & reſoluitur dubitatio quatuor aſſertionibus. cap.18.
Diluuntur rationes aduerſæ. cap.19.
An homo recta ratione debeat nonnunquam ſibi tradere mortem. cap.20.
Agitur breuiſſimè de ſingulari certamine; & conſideratur, an concedi poſſit. cap.21.
Conceſſo ſingulari certamine, quæritur; num dimicans recta ratione teneatur permittere interfici, vel potius ſe victum tradere. cap.22.

GRA-

GRADVS SEPTIMVS DE VSV QVODAM virtutis, nempe de Amicitia.

QVotuplex ſit amicitia. cap. 1.
Quid ſint Amabile, Amor, Dilectio, Beneuolentia, Concordia, Amicus, Amicitia, & Deſiderium. cap. 2.
Relatis variis Amicitiæ definitionibus, propria traditur. cap. 3.
Tradita Amicitię definitio explicatur, & declarantur cauſę Amicitiæ. cap. 4.
Quæritur, an Amicitia ex indigentia oriatur.
Refertur opinio Ciceronis id negantis, & defenditur opinio Platonis id aſſerentis. cap. 5.
Num Amicitia nobis fato competat, vel potius præelectione. cap. 6.
An ſit neceſſe, vt qui amat, vice verſa ametur. cap. 7.
Quæritur, an amicitia ſit virtus; & primò oſtenditur, quòd non. cap. 8.
Mox oſtenditur, quòd ſic. cap. 9.
Demum reſoluitur dubitatio per quatuor aſſertiones. cap. 10.
Declaratur, quomodo Amicitia dici poſſit vniuerſa virtus, & quomodo medium ſeruet. cap. 11.
Quæritur, an amicitia ſit virtute præſtantior: afferuntur rationes pro vtraque parte, & diluitur dubitatio. cap. 12.
Quæritur, an amicitia ſit bonum externum, vel internum; & num melius ſit diligi, quam honore affici; & diluitur dubitatio. cap. 13.
Quæritur, quid ſit præſtantius; num amare, vel amari: afferuntur rationes pro vtraque parte: Refertur, & reiicitur opinio Leonis Hebræi.
Explicatur ſententia Platonis, & dubitatio per ſex aſſertiones reſoluitur. cap. 14.
An amicitia in eo potius ſit poſita vt amemus, vel in eo vt amemur; & cur amicitia priuata inter paucos verſetur. cap. 15.
An amicitia præferenda ſit commixtioni ſanguinis.
An inter fratres ſit vera amicitia moralis. cap. 16.
An ſibi vnuſquiſque maximè debeat eſſe amicus. cap. 17.
Oſtenditur, qua ratione homo teneatur ſe primò & maximè diligere, & non teneatur. cap. 18.
Duæ proponuntur, & diluuntur difficultates, ad ſui dilectionem pertinentes. cap. 19.
Quibus hominum conditionibus congruat Amicitia. cap. 20.
Per quæ diſſoluatur Amicitia.
An iræ amantium ſit amoris redintegratio. cap. 21.
An Fœlix egeat amicis. cap. 22.
An in aduerſa, vel in ſecunda fortuna magis egeamus amicis. cap. 23.
Tres difficultates ad rem eandem pertinentes proponuntur, & diluuntur. cap. 24.
An amicis aliquid donare valeamus, & quomodo amicorum omnia ſunt communia. cap. 25.
An amicus debeat amico optare, & pro eo quærere ea bona; quæ ſi conſequatur, euertitur æqualitas; & oſtenditur id debere fieri; & declaratur, ob id non verè deſtrui amicitiam, ſed ad eminentiorē gradum eleuari. cap. 26.
Referuntur nonnulli fructus Amicitiæ; oſtenditur, quomodo Amor ſit cæcus & oculatiſſimus. cap. 27.

GRADVS OCTAVVS DE INSTRVMENTIS Virtutum.

DE bono vniuersè ſumpto, & variæ definitiones referuntur. cap. 1.
De primo bono, necnon de bono proprio rerum pendentium a primo. cap. 2.
Afferuntur varię diuiſiones boni. cap. 3.
Ennumerantur Munera Animi, Naturæ & Fortunę. cap. 4.
Quęratur, an munera Naturæ & Fortunæ debeant cenſeri bona; & refertur opinio Stoicorum id negantium, & confirmatur. cap. 5.
Oſtendatur munera Naturę & Fortunæ debere dici bona. cap. 6.
Declaratur, quomodo ea munera ſint bona ſimpliciter, reiicitur ſententia Vicomercati, & explicatur ſententia Ariſtotelis per Ariſtotelem. cap. 7.
Cur ſolus homo dicatur diues, & num Stoici cum Peripateticis conciliari poſſint. cap. 8.
An bona Naturæ & fortunæ ſint neceſſaria pro fœlicitate: quidam negant, alii in eis ſummum bonum conſtituunt, Peripatetici ſe medios ſtatuunt. cap. 9.
Sententia Peripateticorum variis rationibus in dubium reuocatur. cap. 10.
Vniuerſa dubitatio pro parte Peripateticorum tribus aſſertionibus reſoluitur. cap. 11.
Diluuntur rationes aduerſę; & quid veri includat opinio Stoicorum, declaratur. cap. 12.

Ennumeratur,

Enumerantur bona Naturæ , & Fortunæ ; inter eaque ordo conſtituitur : & diuitiæ cæteris poſtponuntur. cap.13.
Agendum proponitur de Nobilitate ; oſtenditur vtilitas eius conſiderationis ; & quæritur, an nobilitas ſit ; & oſtenditur, quòd detur. cap.14.
Oſtenditur, quid ſit Nobilitas ; & quatuor eius gradus referuntur . cap.15.
Quatuor illi nobilitatis gradus exactius explicãtur ; & declaratur, an Principes debeãt dici nobiles. c.16.
Declaratur ſolum hominem debere inter mortalia dici nobilem ; & quæ deceant virum nobilem , explicatur. cap.17.
Varii, & ſalutares fructus nobilitatis referuntur. cap.18.
Declaratur, cur nobiles accuratiore egeant educatione .
Inſuper, cur nobilitati tribuatur antiquitas . cap.19.
An a matre prodeat nobilitas.
Quomodo nobilitas cum diuitiis iuncta ſeruetur . cap.20.
An pro vita rectè inſtituenda magis conferat nobilitas, vel recta educatio .
An in Vrbe Tyrannide preſſa locum habeant viri nobiles. cap.21.
Quæ illuſtriorem præbeant nobilitatem ; Literę , vel Arma ; Actio , vel Contemplatio. cap.22.
De Honore diſſerendum proponitur : & perpendendo ſeptem humanæ vitæ conditiones , ſeptemque metaphoras eis reſpondentes, oſtenditur quàm vtilis ſit conſideratio Honoris . cap.23.
Definitio externi honoris , dubia ad eam pertinentia, & quatuor genera cauſarum eius. cap.24.
Dubitatur primò , quia Ariſt. in definiendo honore non videtur ſibi conſtare.
Cuius virtutis honor ſit ſignum.
Quomodo honor tribui poßit a viro priuato, cum ſit bonum publicum . cap.25.
Pro diluendis variis difficultatibus declaratur Honor , Laus , Gloria , Fama, Encomium, Reuerentia , & ſimilia . cap.26.
Varia, quæ de honore ab Ariſtotele dicuntur , conciliantur. cap.27.
Oſtenditur , quomodo honor ſit præmium virtutis rationalis. cap.28.
Si habitui non competit honor, quomodo competere poteſt virtuti ?
Si Sapientiæ a Grecis nullum fuit deſignatum præmium , quomodo honor dicitur præmium eius ?
Num Artes ſint honore digne . cap.28.
Gradus honoris ex tribus ſumi poſſe. cap.29.
An pueris competat honor .
An competat defunctis .
An honor ſit bonum laude, vel honore dignum .
An viri praui valeant honorare.
An teneamur expetere honorem. cap.30.
An honor ſit magis honorantis , quàm honorati .
Cur Deum ſine externa materie magis honorare valeamus , quam homines . cap.31.
Ex declaratis de honore varii populares errores exploduntur . cap.32.
Capita quædam principalia, quę inſpicere tenemur pro componendis litibus .
Sex hominum conditiones , ſex officia, ſexque gradus honoris.
Singulare certamen rectè formatum apprime ſalutare oſtenditur. cap.33.
De Pulchro, & primò explicatur opinio Platonis. cap.34.
Mox declaratur opinio Ariſtotelis.
Traditur definitio pulchri .
Reiiciuntur inſtantię Plotini. cap.35.
Agitur de gratia ; aſſignantur tres ſignificationes eius ; oſtenditur, quomodo gratia ſit vox ab vno. cap.36.
Quæritur quid ſit gratia.
Aca a pulchritudine ſecernatur .
Quid ſit, & quinque colliguntur ſatis vtilia. cap.37.
Ariſtoteles cum Platone in attinentibus ad gratiam conciliatur .
Quomodo pulchritudo vna, gratię dicuntur tres.
Cur gratiarum vna ſemper auerſa.
Parentes gratiarum.
Quomodo nudæ, & indutæ.
Quæ præſtantior, num Gratia, vel Pulchritudo .
Cur Venus , & non gratia , dicitur mater Amoris. cap.38.
De Fortuna , Caſu , & Sorte , diſputandum proponitur . cap.39.
Quid ſint Caſus , & Fortuna , ex opinione aliorum. cap.40.
Quid ſint ex opinione Ariſtotelis. cap.41.
An Caſus , & Fortuna ſint ; & primò afferuntur rationes pro vtraque parte. cap.42.

Mox referuntur opiniones variæ, & explicatur ſententia Ariſtotelis. cap. 43.
Duæ difficultates proponuntur, & diluuntur: & oſtenditur; quomodo in cælo, & primis cauſis, locum habeant caſus, & fortuna. cap. 44.
Vnde caſu & fortuna ſit ſcientia; & ad quam partem philoſophiæ pertineant. cap. 45.
Quomodo caſus, fortuna, & fors inter ſe diſtinguantur.
Quomodo caſus ſe habet ad fruſtra. cap. 46.
Quomodo caſus, & fortuna reducantur ad cauſam efficientem.
Quomodo redigantur ad materiem. cap. 47.
Quomodo omnis fortuna ſit bona.
Omnis fortuna ſit mala.
Omnis fortuna ſit neutra;
Et demum quædam bona, quædam mala.
Quomodo fortuna ſit cæca, & oculatiſſima.
Conſtans, & inconſtans; & ſic de ſimilibus. cap. 48.
De Idolo, & figura Fortunæ; & cur a variis vario modo formetur. cap. 49.
An caſus & fortuna locum habeant in iis, quæ æquè fieri & non fieri poſſunt. cap. 50.
Quinque modi, per quos fortuna recipit magis, & minus. cap. 51.
Cur fortuna dicatur aduerſa Virtuti, inimica Sapienti, Dementi autem amica; & num illæ ſententiæ ſint veræ. cap. 52.
Quid ſit difficilius; num in proſpera, vel in aduerſa fortuna modum ſeruare. cap. 53.
Agitur de bona fortuna: quæritur, Cur nonnulli fortunati, alii infortunati iudicentur.
Referuntur, & reiiciuntur opiniones aliorum. cap. 54.
Explicatur opinio Ariſtotelis, & definitur bona fortuna. cap. 55.
Num Prudentia Fortunæ præſtet, vel vice verſa.
An homo dici debeat ſuæ fortunæ faber. cap. 56.
An omnis fælix ſit fortunatus.
Quid deterius: an nunquam experiri fortunam proſperam; vel experiri per aliquod tempus, mox ea priuari. cap. 57.
Remedia pro leniendа aduerſa fortuna, ex quatuor fontibus hauſta. Ex conditione bonorum fortunæ.
Ex conditione propria Hominis.
Ex conditione præſentis vitæ.
Ex conditione Victoriæ. cap. 58. 59. 60.

GRADVS NONVS DE SVMMO Bono.

PRoponitur agendum de ſummo bono. cap. 1.
Explicantur nomina varia ſummi boni. cap. 2.
Diuiditur ſummum bonum; & oſtenditur de eo eſſe agendum, quod homini hanc vitam viuenti natum eſt competere. cap. 3.
Quæritur, an homo in hac vita valeat eſſe fælix; & oſtenditur, quòd non. cap. 4.
Oſtenditur pars aduerſa, quòd ſcilicet valeat eſſe fælix. cap. 5.
Reſoluitur dubitatio. cap. 6.
Explicatur ea ſententia Platonis, quòd Homo ſit Ludus Deorum. cap. 7.
Quæritur, ad quam ſcientiam pertineat conſideratio ſummi boni; & oſtenditur, quomodo attinet ad Ciuilem, ad Phyſicum, & ad Diuinum. cap. 8.
De conſideratione ſummi boni quatuor pulchræ proponuntur, & diluuntur difficultates. cap. 9.
Explicantur capita Sectarum Philoſophorum, & quatuor principales opiniones de ſummo bono conſiderandæ proponuntur. cap. 10.
Pro parte Stoicorum, aſſerentium ſummum bonum in habitu Virtutum moralium eſſe collocatum, decem rationes afferuntur. cap. 10.
Afferuntur rationes pro parte Peripateticorum, quòd ſummum bonum in actione proba ſit poſitum. cap. 11.
Sententia Ariſtotelis variis inſtantiis in dubium reuocatur. cap. 12.
Reſoluitur dubitatio, & Stoici in parte cum Peripateticis conciliantur. cap. 13.
Quoniam eſt dubitatio, an Voluptas ſit eſſentia ſummi boni; ideo nonnulla ad voluptatis notitiam pertinentia declarantur.
Explicantur diſtincti gradus voluptatum.

Oſtenditur

Oſtenditur, quomodo voluptas omnis bona ſit. cap.13.
Explicantur quatuor gradus voluptatis.
Declaratur Lis inter Platonem & Ariſtotelem.
Oſtenditur in viro Beato omnes voluptatis gradus conſpirare. cap.14.
Variæ afferuntur rationes, ad oſtendendum eſſentiam ſummi boni in voluptate eſſe poſitam. cap.15.
Afferuntur rationes aduerſus voluptatem, & Plato ab apparente controuerſia vendicatur. cap.16.
Dubitatio quinque aſſertionibus diſſoluitur, & declaratur prima: quæ eſt, Summum bonum cum iucunditate iunctum eſt.
Declaratur ſecunda, & eſt; Iucunditas non eſt eſſentia ſummi boni. cap.17.
Id ipſum oſtenditur ex opinione Ariſtotelis. cap.18.
Declaratur tertia aſſertio, Iucunditas eſt comes ſummi boni.
Quarta eſt: Cum ſit comes, & affectio, ſummopere eſt iuncta cum ſummo bono.
Quinta eſt: Ariſtototeles magis propriè quàm Plato loquutus eſt, quamuis de natura rei non diſſentiant. cap.19.
Cur viſus ſit Ariſtoteles tantopere voluptatem commendaſſe, & cum ſummo bono coniunxiſſe; & diluuntur aduerſæ rationes. cap.20.
Explicatur opinio Platonis de ſummo bono. cap.21.
Agitur de Idea Boni, & Platonis ſententia explicatur. cap.22.
Referuntur rationes, quas affert Ariſtoteles in primo Moralium aduerſus Ideam Boni approbatam a Platone. cap.23.
Declaratur rationes illas nec ad rem facere, nec Platonis ſententiam euertere; & Ariſtoteles cum Platone in parte conciliatur. cap.24.
Refertur definitio ſummi boni, tradita ab Ariſtotele; quòd ſit actio amici ſecundùm Virtutem optimam, ac perfectiſſimam, in vita perfecta.
Declaratur, quæ cauſa ſummi boni explicentur. cap.25.
Quid ſignificet Ariſtoteles per virtutem optimam, & perfectiſſimam. cap.26.
Quid per Vitam perfectam, & opinio aliorum euertitur. cap.27.
Oſtenditur; quomodo ante obitum homo poſſit, & non poſſit dici fælix. cap.28.
Conſideratur, an in obitu hominis (ex ſententia Ariſtotelis) ſummum eius bonum aboleatur. cap.29.
Diuiditur ſummum bonum, & gradus eius explicantur. cap.30.
Oſtenditur, quomodo munere fælicitatis homo nectatur cum Deo ex opinione Platonis, & gradus explicantur aſcenſus ac deſcenſus. cap.31.
Explicantur munera & affectiones, quæ competunt animo iuncto cum ſuperis ex ſententia Platonis.
Declaratur ſummum bonum modo eis conſentaneo in ſingulis mundi gradibus reperiri. cap.32.
Declaratur, quomodo ex opinione Ariſtotelis vir fælix ſe habeat erga Deum; quomodo ſit ei ſimilis, & viſitetur a Deo. cap.33.
Agitur de modo, quo Mens viri fælicis intelligit ſeparatas formas; & explicatur opinio Auerrois & Auicennæ, putantium Mentem hominis necti cum ſupernis per eſſentiam. cap.34.
Afferuntur rationes & auctoritates pro confirmatione opinionis Auerrois & Auicennæ. cap.35.
Declaratur opinio Ariſtotelis; & oſtenditur connexionem illam per eſſentiam eſſe commentum quoddam. cap.36.
Diluuntur rationes aduerſæ, variaque loca explicantur ad eandem rem pertinentia. cap.37.38.
Quæritur, An Mens nobis iuncta valeat apprehendere de ſeiunctis formis ſolum quòd ſint, vt cenſuit Diuus Thomas; vel etiam quid ſint, vt opinatus eſt Scotus.
Reſoluitur quæſtio; & opiniones, quæ pugnare inter ſe videntur, conciliantur. cap.39.
Ad quam animæ partem pertineat ſummum bonum; & opiniones tres referuntur, Scoti, D. Thomæ, Ricardi; & ſex concluſionibus vniuerſa dubitatio reſoluitur. cap.40.
Quæritur, an ſummum hominis bonum recipiat magis & minus; tres hominum gradus, & conditiones explicantur: Demum per duo fundamenta dubitatio diſſoluitur. cap.41.
An homo valeat eſſe fælix, & non percipere ſe eſſe fælicem: oſtenditur, quòd non; & declaratur, quomodo cognitio, & eius animaduerſio, diſtinguantur. cap.42.
Comparantur duo gradus ſummi boni; quorum vnus in actione, alter in contemplatione eſt poſitus: & quæritur, quis eorum firmior, & conſtantior ſit. cap.43.
An Vir fælix in miſerum, & miſer in fælicem verti poſſit. cap.44.
An gradus vnus ſummi boni valeat ſine altero ſeruari, & oſtenditur quòd perfectè ſeruari nequit. cap.45.
Comparatur ſummum bonum Notum Theologis cum explicato ab Ariſtotele, & differentia oſtenditur.
Declaratur; quomodo ſummum bonum ſit optimum, pulcherrimum, & iucundiſſimum: & corrigitur error interpretum quorundam. cap.46.

Agitur de miſeria, ac ſummo hominis malo. cap.47.
Declaratur, quodnam ſit vitium perfectum, ex quo prodit miſeria hominis: conſideratur, an dari poſſit vitium vniuerſum. cap.48.
Declaratur, quomodo vitio competat dextrum, & ſiniſtrum.
Quomodo ei competat cauſa.
Cui animæ parti competat. cap.49.
Agitur de diſtinctione, & numero vitiorum.
Comparatur vitium cum Cerbero. cap.50.
Conſideratur, quid homini ſit familiarius; num ignorantia, vel vitium.
An vitium magis ſit contrarium vitio, vel virtuti.
An vitium omne puniatur, & quatuor declarantur pœnarum gradus. cap.51.
In quo hominis ſexu, gradu, & conditione, Miſeria præſertim locum habeat: num in fœmina, vel in mare.
Num in viro priuato, vel publico. cap.52.

GRADVS DECIMVS DE VIRTVTE ET ſummo bono per Vrbes, & Populos propagando.

INſtitutum, inſtitutique cauſa manifeſtatur; & capita explicanda proponuntur. cap.1.
An boni Viri, boni Ciuis, bonique Principis eadem ſit Virtus: & oſtenditur, quod non. cap.2.
Afferuntur rationes pro parte aduerſa, nempe quod ſit eadem. cap.3
Reſoluitur dubitatio: oſtenditur, quod difficilius eſt eſſe Ciuem probum, quam virum probum. cap.4.
Dubia quatuor digna conſideratione ex reſolutione emergentia proponuntur, & diluuntur. cap.5
Agitur de materie Reipublicæ, nempe de Ciuibus.
Conſideratur, an dentur homines natura ſerui.
Declaratur hominem quatuor modis poſſe eſſe ſeruum. cap.6.
Declarantur variæ Rerumpublicarum formæ.
Explicantur prima earum ſemina.
Manifeſtantur ſex ſimplices formæ. cap.7.
Conſideratur, ex quo petenda ſit diſtinctio Rerumpublicarum; & opinio Ariſtotelis cum ea Platonis comparatur. cap.8.
Declarantur formæ Ciuilis Imperii, quæ ex mixtione ſex ſimplicium prodeunt. cap.9.
Quomodo in diſtinctis Reipublicæ formis vario modo ſeruetur Iuſtitia.
Quę forma Reipublicæ præſertim digna ſit nomine Reipublicæ, & mereatur dici libera. cap.10.
Quæ Publicarum adminiſtrationum præſtantiſſima cenſeri mereatur, & dubitatio quatuor aſſertionibus diſſoluitur. cap.11.
Agitur de origine Formarum Reipublicæ.
Conſideratur, an de mundi æternitate Ariſt. cum Platone conſentiat.
Manifeſtatur, quomodo a Deo manarunt Imperia. cap.12.
Agitur de ordine redintegrationis Ciuilis adminiſtrationis, & refertur opinio Platonis, Ariſtotelis, & propria. cap.13.
Conſideratur finis, cuius gratia formatæ ſunt Reſpublicę. cap.14.
Agitur de magiſtratibus, & primo de eorum neceſſitate ex fine ſumpta. cap.15.
Quid ſit magiſtratus, & quę eius forma. cap.16.
De materie magiſtratuum, in qua recipiuntur, & circa quam verſantur. cap 17.
De modis creandi magiſtratus. cap.18
An expediat, vt magiſtratus dentur per vniuerſam vitam.
An magiſtratus debeat præeſſe Legi, vel vice verſa. cap.19.
An Liceat ex magiſtratu elicere Lucrum, qua de re Ariſt. cum Platone conciliatur.
An diuites, vel pauperes, congruentius magiſtratui præſint. cap.20.
An vir probus debeat magiſtratum quærere.
An expediat, vt idem diſtinctis magiſtratibus præſit. cap.21.
Sententię pro eorum inſtitutione, qui rite Magiſtratibus præeſſe cupiunt. cap.22.
Agitur de Legibus: & declaratur quid, & quotuplex ſit Lex. cap.23.
An Lex omnis ſit Iuſta.
An liceat mutare Leges. cap.24.
An lege ſanciri expediat, vt Vxores & Nati in Republica communes ſint: & Ariſtot. cum Platone in parte conciliatur. cap.25.
De origine Legum. cap.26.
Cur Leges in Deos, & in quos Deos referuntur. cap.27.
Finis Legum, & quędam earum capita. cap.28.

Duodecim

Duodecim Leges, quas præſertim Natura ſeruat in procreandi rebus; earumque explicatio. cap.29
Agitur de recta iuuenum inſtitutione, & eius vtilitas declaratur. cap.30.
Declaratur, quid ſit, & quibus congruat recta inſtitutio. cap.31.
An mares, & fœminæ ad eadem, eodemque modo inſtitui debeant; & conſideratur Lis inter Ariſtotelem, & Platonem. cap.32.
Quæ ſint ea, quæ rectam expoſcunt inſtitutionem, & per quæ congruenter inſtituantur. cap.33.
Sexdecim Principalia Capita, ex quibus præcepta deducuntur, rectæ Iuuenum inſtitutioni inſeruientia. cap.34.

FINIS.

ERRATA POTIORA
SIC CORRIGITO

Vbicunque ſi mentio de Auerroe, & Expoſitoribus Ariſtotelis, & legitur context. debet legi comm. & dum ſit mentio de Ariſtotele, debet legi cont.

facie	lſa	ver.	
2	C	1	mizoſ, legatur, miraq́.
9	A	11	anuitatis, leg. ciuitatis.
	B	9	enim, dematur.
	C		poſtremo, &. dematur.
	D	4	egerimus, lege, egeremus.
11	D	2	noſtræ, propoſitæ.
19	A	3	25. legatur 52.
24	D	2	ſe de forma, lege, ſe primo de forma.
31	B	3	modi, lege, modis.
31	D	3	humanaru, leg humanorũ.
32	C	8	cenſit, lege cenſuit.
32	B	1	ſi. lege, hi.
40	C	10	moribus, l. morbis.
49	A	3	voluptatis, l. voluntatis.
50	A	2	voluntates, l voluntatis.
	C	poſt.	nonnulla verba bis inaniter repetuntur.
54	C	1	latiois, l. a latinis.
56	A	13	voluptati, l voluptatis.
59	A	3	voluntatem, l. voluptatem
81	A	11	iucũditatis, l. iucunditates.
87	D	4	rationem, l. cognitionem.
92	B	11	dulcitas, l docilitas.
91	D	2	accidit, l. accedit.
93	A	6	dicantur, l. dicuntur.
101	D	10	coactus, l. coactos.
103	B	7	efficiunt, l. efficit.
103	A	4	cum, l. dum,
		10	in ſui, l. in propria ſui,
112	D	8	facinus, l ſcelus.
116	A	3	dirigitur, l. dirigis.
118	C	8	inquiunt, l. inquit.
122	A	4	appoſitum, l. oppoſitum.
124	B	11	egeat, l. egent.
129	D	4	præd. ctos, l. præditos.
132	B	6	Hinc, l. His.
136	D	3	Lodouicus, l Ludouicus.
		11	facultate, l. facultati.
140	B	13	diſſentiri, l. diſſentire.
145	C	7	afficit, l afficiunt.
146	C	7	ingenuam, l. ignauam.
147	C	4	proprium, l. proprius.
	D	2	conditio non, l. cõditionẽ.
148	A	8	ſpecies, l. ſpeciei.
	C	6	propria, l. non propria.
152	B	7	in illas, l. in illam.
160	C	13	non eſſe, l. eſſe
161	D	4	diuidunt, l. diuiduntur.
168	A	10	magiſquam, l. magiſque.
171	D	12	ita cæteris, l ita de cæteris,
181	C	4	Eam, l. Iam.
188	A	3	aſſerit, l aſſerit.
	D	14	alius, l. alius.
		15	ſibu, l ſibi.
192	A	13	differentiis, l. differentias.
201	B	8	Denitio, l. defectio.
202	D	9	ἰργίλος, lege ὀργίλος.
203		6	ex læſione, eadẽ oritur.
208	D	8	ea, l. eas.
215	D	8	de Virtute, l. de veritate.
		9	Hos ipſum, l. hoc ipſum.
220	C	3	ium, l. iam.

facie	lſa	ver.	
228	B	6	quodam, l. quoſdam.
231	D	4	recondet, l. recondis.
238	B	13	quia, l. quam.
243	A	11	ei loco, l eo in loco.
247	C	8	ob ea, l. ab ea.
257	A	4	quat cunium, l. quarũ cũ.
259	A	1	hac, l hanc.
261	D	13	dicentis, l. dicentes.
253	A	1	diuinum, l. dium.
	B	8	Veri, l viri.
	D	4	inſeruit, l inſeruiens.
263	C	7	a virtutibus, l a veteribus.
	D	7	Protagora, l in Protagora.
270	B	13	ſedente, l ſedentem.
275	A	3	ſeroa, l. ſero.
		4	ea, l. ſe.
277	C	8	Inanis, l inane.
278	D	9	dolum, l. idolum.
287	A	4	terrum, l. terreum.
290	D	6	Pudentia, l. Prudentiæ.
293	A	8	iudicent, l. iudicent multi.
295	A	14	continet, l continent.
296	D	4	verum, l. rerum.
298	C	7	ſingularium, l. ſingularũ.
300	B	4	dicuntur, l. dicunt.
		14	veri, l. viri.
308	A	6	dicent, debet deleri.
304	C	1	conculata, l. conculcata.
307	D	13	ſapientiam, l. ſapientia,
309	A	6	Poetæ &, l. Poetæ qui &.
309	D	8	eum, l. eam.
311	A	9	ſertiam, l. tertiam.
		10	quarto, l. quarta.
		13	mundata, l. mandata.
316	A	2	tranſiens, l. tranſiens &.
		18	penam, l. pena.
319	C	1	eaſequenda, l. aſſequenda.
		2	ſuccedunt, l. ſuccedant.
325	D	6	conſultat, l conſoliet.
327	D	7	ſuperna, l. ſupernam.
330	C	3	At. l Vt.
	D	14	ad illud, l. ad illum.
333	B	13	appetitiunis, l. appetitiones
337	C	8	patefacere, l. patefaciendi.
342	B	9	exitatus, l. excitatus.
344	B	10	dicum, l. dictum.
354	C	12	humanus l. inhumanus.
351	B	2	&, deleatur.
352	A	8	mater, l. matre.
354	A	14	niſiq; vrie, l atq; varietatẽ
355	C	3	Amicitia, l. Amicitiam.
356	C	1	eternorum, l externorum.
357	B	12	Viritate, l. Veritate.
373	C	8	amicu l amicum.
			eſt, l. & ex.
374	C	10	ſui, l. ſui animi.
376	D	3	noo, l. nos.
377	D	2	fortuna, debet legi in verſu ſequenti.
381	D	5	adire, l. obire.
384	A	4	et, l quare.
		11	ei, l. dĳ.
	B	18	eris, l. eris.

facis	lſa	ver.	
384	D	8	hominis, l. hominũ.
390	D	2	ſenſum, l ſenſuum.
395	B	11	bonis, l. nobis.
400	A	4	vciſſe, l. viciſſe.
402	D	12	accõmodata, l accõmodatã
405	C	10	Auaria, l. Auaritia.
408	B	1	litigarunt, l. litigarint.
410	A	2	Matrices, l. Materies.
417	B	3	viuo, l. ex viuo.
		4	interum, l. integrum.
420	A	1	operatur, l. optatur.
	D	2	dicunt, l. dicuntur.
		11	prælari, l. præclari.
421	C	11	aegat, l. negat.
426	D	1	nos, l. a nobis.
432	D	12	externi, l. externis.
450	A	2	vſu, l. caſu.
453	C	7	ſeuius, l leuius.
	D	17	crinita, l crinitam.
454	B	6	dem, l. aedem.
	D	10	diſtinctum, l factum.
469	A	8	fortunã duxiſſe fortunę, l. fortunæ, fortunã duxiſſe.
472	B	12	loco, l locus.
478	A	10	quas Rep. l. quas in Rep.
480	A	2	deſcendant, l. deſcendunt.
481	A	11	bonis, lege, nobis.
489	B	10	labefactaor, l. labefactat.
491	B	6	Calliſtem, l. Calliclem.
498	D	10	interioreſq;, l. inferioreſq;.
499	B	10	ſint, l. ſunt.
503	C	12	agemus, l. agimus.
504	B	4	quia, l. quam.
505	C	11	replicata, l. explicata.
513	A	14	valet, l. valent.
514	B	4	Iambilicho, l. Iamblicho,
	C	6	modo, l. nodo.
515	A	1	hoc, l. hos.
516	B	7	Deum vera fruitus, dele Deum.
		8	cognitione amplectiẽ, l. cognitione Deu amplectiẽ.
532	C	8	& percipere, l & non percipere.
534	D	3	poſſent, l. poſſe.
542	B	13	et ſimul &, addatur maximè iuncta.
553	D	9	cuius, l. cuias.
555	D	12	omni, l omnis.
556	B	6	dominatus, l dominatus.
561	B	4	quorum, l quarum.
563	A	1	cõſpirantiũ, l conſpiratio.
564	C	10	principum, l. principium.
565	D	4	principes, l. princeps.
572	C	2	Hinc, l. Hic.
590	B	8	conſtitutionis, l. inſtitutionis.

Errata attinentia ad ea, quæ in Marginibus leguntur, perito Lectori corrigenda relinquo.

INDEX
SINGVLARVM RERVM
ET SENTENTIARVM,
QVAE IN VNIVERSO OPERE PROFERVNTVR, ET EXPLICANTVR.

ACADEMICI, *cur in vtramque partem diſputationem permiſerint.* 282.a
Academici uirtutes Morales, vt diuidant. 189.b
Academici, nullum ſponte malum eſſe cenſebant. 160.d
Academicorum de origine bonæ fortunæ ſententia. 461.a
Academici, ſub nube poſtremum finem hominis nouerunt. 348.e
Academici gratiam a pulchritudine non ſeiungunt. 436.b
Academici hanc vitam, mortem eſſe dixere. 467.d
Academici, & Peripatetici, quomodo libertatem impugnatam ex modo ſperandi Dei defendãt. 130.a
Academicorum enigma. 528.b
Academicorum de propenſione hominis ad vitia opinio. 149 d
Academicorum de ſcientia ciuili diuiſo. 10.a
Academicorum de modo cognoſcendi ſententia. 278.d
Academicorum opinio de ſummo bono perpendenda. 480.d
Academicorum de diuiſione virtutum error. 190.c
Academicorum de bono vniuerſo conſideratio. 387.c
Accretio, *qua.* 204.a
Actio *quomodo debeat, cenſeri ſummum bonum.* 505.d
Actio vna improba cur innumeras probas fœdet. 234 b
Actio publica hominis, ſubiectum principale ſcientiæ ciuilis. 6.c
Actio præcedens, talis debet eſſe, qualis futurus eſt habitus. 191.a
Actio, quandoque latè ſumitur. 116.b
Actio vna improba innumeras probas labefactat. 222.c
Actionis gradus ſex. 543 b
Actiones probæ, vt expleant deſideria noſtra. 525.a
Actionem contemplationi, vt præferant Theologi. 303.d. *vt Scotus* 304.a. *vt Henricus de Gandauo.* ibid.
Actiones penitus prauæ dantur. 208.d
neutræ an dentur. ibid.
Actiones quibus pateſit hominis libertas. 125.b
Actiones humanæ, quomodo conſiderari debent, vt ſint ſubiectum ſcientiæ ciuilis. 7.c
Actiones humanæ ſubiectum ſcientiæ ciuilis. 5.a
earundem adæquatum. 6.a
Actiones humanæ, ex habitu morali prodeunt. 5.d
ex habitu prudentiæ. 6.a
earum ſcopus qui. ibid.
Actiones purius & impurius ſponte facta. 112.e
Actiones, & obiecta virtutum diſtincta, diſtinctas virtutes oſtendunt. 192.d
Actus primus, duplex. 246.c
Aduerſitates, *quæ felicitatem mutent.* 400.c
Adulatio *amicitiam ſoluit.* 378.c
Aegyptii *ſapientia Græcis priores.* 270.b
Aegyptus Princeps & Sacerdos idem. 548 c
Aegyptiorum ſacerdotii dignitas. 570.d
Aegyptiorum de vniuerſa iuſtitia ſententia. 228.b
Aemulationem *pertinere ad cupiditatem, non ad iram, affirmare, error.* 53.d
Aeneæ *heroica laus.* 342.c
Aenigma *Academicorum a Platone prolatum.* 528.b
Aetas *ad rectam inſtitutionem accommodatiſſima, quæ.* 540.d
Affabilitas *ad appetitum Iræ potius quam cupiditatis ſpectat.* 196.c
Affabilitas. 200.b
Affabilitas amicitiæ ſimilis, quid ſit. 203.d
Affectio *quomodo definiri debeat.* 41.a
Affectio animi in dolore ex alienis commodis, quid pariat. 207.d
in dolore ex alienis incommodis. 208.a
Affectio, cum ſit facultas, non diſtinguitur ab eo, cuius eſt affectio. 496.c
Affectiones virtuti ſimiles homini conueniunt. 207.a
Affectus in nobis natura non eſſe voluerunt Stoici. 69.b
Affectus animi, magis ſequuntur temperamentum in fera, quam in homine. 80.b
Affectibus, quomodo vtendum. 75.c
Affinitatem *amicitiæ prætulit Heſiodus.* 373.b
Agens *in homine, quod.* 152.a
Agere *inuitè dupliciter contingit.* 101.d. *quid ſit.* 102.a
Agere per inſcitiam, & inſcientem differunt. ibid.
Agere per inſcitiam ſingularum circunſtantiarum contingit dupliciter. ibid.d
Agere inuite, quid. ibid.
Agere ſponte, dupliciter contingit. 103.a

Agere inuitè, & ſponte male confundunt Latini. 104.d
Agere ſponte, competit etiam animalibus imperfectis. 105.a
Alberti *Magni de ſubiecto ſcientiæ ciuilis error.*4.d
Alcinous, *vnde virtutum diſtinctionem ſumpſerit,* 193.c
Alcinoi de virtute non ſuſcipiente magis & minus opinio, 223.d
Alcinoi, de ſede virtutum moralium opinio. 176.d
Alcinoi de iuſtitia opinio, 185.b
Alcinoi de virtute definitio, 169.d
*Alcioni de præſtantia contemplationis opinio.*307.a
Alcioni de numero virtutum opinio. 210.d
Alcioni de temperantiæ præſtantia opinio, 230.c
Alcinoi de ciuili ſcientia definitio. 7.d
Alexander *Aphrod. a nonnullis iniuria damnatus,* 256.c
Alexander, liberum arbitrium in ſola voluntate poſuit, 137.d
Alexandri de libero arbitrio ſententia, 133.d
*Alexandri de ſede virtutum rationalium in anima opinio.*243.*a.reiicitur,* ibid.b
Alexander, ſcientiam eſſe reminiſcentiam voluit, 283.d
Alexandri de vnitate virtutis ſententia reiicitur, 215.c
Alexandri de amicis dictum, 379.d
Alexandri de præſtantia fortitudinis opinio. 231.a
Alexandri de differentia actionis & effectionis opinio, 314.d
Alexandri de vitio ſapientiæ iniuſto ſententia, 423.c
Alexandri Magni de Diogene ſententia. 408.b
Alfonſi *Ateſtini heroica laus.* 339.b
Algazelis *de rerum ordine ſententia,* 518.a
Aloyſij *Piſauri laudes.* 593.d
Aloyſii Mocenici laus heroica, 340.a
Alteratio, *octauus actionis gradus,* 100.d
Amabile, *quid.* 357.c
Amans, an ſit neceſſe vt ab amato ametur, 363.b
neceſſe eſſe, quibus rationibus nititur. ibid.
item quibus non eſſe neceſſe. ibid c
Amans quo amore neceſſe non eſt, vt redametur, ibidem c.
quo vt redametur, ibid.d
Amans, an amatus præſtantior, iure dubitatur, 369.b
eum amato præfert Plato, ibid.c
eum amato præferri, quibus rationibus nititur, ibidem.
Amantis anima, vt per amorem aſcendat. 370.c
Amantis conditio, vt præſtantior ea amati. 371.a
vt æquales inter ſe. ibid.
Amans in amicitia vtilitatis ſemper ignobilior. falſum. ibid.b
Amantem, cur Plato plus quã Ariſtot. prætulerit, 371.d
Amans ſui quiſque debet eſſe, & quibus rationibus, 374.b.c
Amans eſſe ſui dupliciter intelligitur. 376.a
Amantium iræ amoris reintegratio, vt verum, 379.b
Amatus, an amato præſtantior, iure dubitatur. 369.b
Amato amantem præfert Plato, ibid.c
eum amanti præferri quibus rationibus nititur, ibidem d.
Amati conditio, vt præſtantior ea amantis, 371.a
vt æquales inter ſe. ibid.
Amato cur amantem Ariſtote, minus quam Plato prætulerit. ibid.d
Actio *duplex,* 99 b
eiuſdem ſex gradus enumerantur, ibid.
antecedentes & ſubſequentes, an eiuſdem ſpeciei, ibid.c
eiuſdem eſſe ſpeciei, cur falſum, ibid d
Actiones præcurrentes, cur imperfectæ, 100 a
quomodo ſpecie diſtincta a ſubſequentibus. ibidem b.
Actionis gradus decem. 100.d
*Actio inuita duplex.*101.*d. quid ſit.* 102 a
Actio inuita, non ab omni ignorantia conſtituitur. ibidem b.
conſtituitur ab ignorantia circunſtantiarum, ibidem c.
Actio ſpontanea duplex, 103.a
inuita item duplex, ibid.d
media magis ſponte, quam inuitæ, 104.a
Actio ſpontanea, an ſoli homini competat, 104.b
Actio dupliciter vſurpatur. 314.c
vt diſtincta, vtque cum actione confuſa, 314.c
Actionis definitio. 315.b
Actioni, vt competat definitio artis. ibid.c
frequenter cum effectione connectitur. 316.a
Actio, vt dici poſſit finis agentis dubitatur. ibid.d
præſtantior effectione. 317.a
Amicitiæ *nomen latè patet.* 356.c
Amicitia multiplex. ibid.
Amicitiæ genus duplex. ibid.
Amicitia per naturam morali virtuti, minimè annexa. ibid.
Amicitia cognitionis in tres partes diſtributa. ibidem d.
Amicitia humana duplex. ibid.
Amicitia vera, quæ. 357.a
inter pares multiplex. ibid.
eius diſtinctio a fine petenda. ibid.
Amicitia exactè vera, quæ. ibid.b
Amicitiæ forma publica, vel priuata. ibid.c
Amicitiæ definitiones variæ. 358.c
Amicitiæ imperfecta definitio. ibid.d. *exacta.*359.a
Amicitiæ forma vbi explicatur. ibid.
eius materies, quæ. ibid.b
eius cauſa efficiens. ibid.d
eius ortus vnde. ibid.
Amicitiæ finis, qui. 360 a
Amicitia, ad quam animæ partem pertineat. ibid.d
eam ab indigentia oriri Plato voluit, Cicero non. 361.a
*Amicitia cur priuatio mater, copia pater dicitur.*ib.c

Amicitiæ principium, ſecundum Platonem. ibid.
Amicitia omnis iunctam, habet priuationem aliquam. 362.a
Amicitia humana, quam priuationem expoſcat. ibidem b.
an competat fato, vel prælectione dubium. ibidem c.
indifferenter ab utroque pendere affirmatur. ibidem d.
an debeat neceſſe mutua eſſe. 363.b
eius ſagittæ duplicis generis. c
Amicitia an ſit virtus Ariſtoteles dubitauit. 364.b
eam redigere videtur inter perturbationes. 364.c
Amicitiam eſſe virtutem, vt probetur. ibid. & d. & 365.a non eſſe virtutem, vt probetur. 365.b.c.d.
ſententia, quod partim ſit virtus, partim virtutem ſequatur, non approbanda. 366.a
de ea aſſertiones quatuor. ibid.b
Amicitiam non eſſe virtutem abſolute oſtenditur. ibi. eſſe virtuti ſimilem. ibid.c. eſſe vſum & fructum virtutis. ibid. a iuſtitia præſertim formari, ac dirigi verum eſt. 366.d
Amicitia & ius in iiſdem verſantur. 367.a
dupliciter dici poteſt eſſe vniuerſa virtus. ibid.b
vt ſeruet medium, vt non. ibid.c
eam virtuti prætuliſſe Ariſtoteles viſus eſt. ibid.d
ei virtutem Cicero prætulit. 368.a
vt altera alteri præferatur. ibid.
ad quam charitatem pertineat amicitia. ibid.b
bonum externũ & animi eam fecit Ariſt. ibi.c.
an præferatur honori dubitatur. ibid.d
Amicitia cur videatur præferendus. 369.a
Amicitia, amor eſt æqualitatis. ibid.b
Amicitiæ nomen dupliciter vſurpatur. 375.b
Amicitia inter quos conueniat. 377.c
rara & breuis inter Principes. 378.a
inter mares potius quam inter fœminas iungitur. 378.b
ei inimicitia & adulatio aduerſantur. ibid.c
in quo amicitia ab adulatione differat. ibid.d
Amicitia, qui non perfectè fruantur. 379.a
Amicitia indigus an ſit vir felix. ibid.c
Amicitia, quando ſeruetur cum variatione fortunæ. 383.d
Amicitiæ fructus. 385.a
Amicitia libertas quæ. 385.b
Amicitia honeſta triplex. 370.d
Amicitiam in eo eſſe poſitam, vt amemus, tenet Ariſt. 372.a
in ea duæ res conſiderantur. ibid.b
inter quot ea verſari poſſit. ibid.c
quæ inter duos vel tres tantum verſetur. ibid.c
in ea multitudo inanis. ibid.d
Amicitia publica inter multos eſſe poteſt. ibid.
Amicitia publica extenſione, præfertur priuatæ. 373.a
priuata quomodo publicæ præferenda. 373.a
Amicitia, cur præferenda videatur affinitas. 373.b
cur ea affinitati videatur præferenda. ibid.c
Amicitia, an verſari poſſit inter fratres. ibid.d
Amicorum diſſenſiones grauiſſimæ, & fratrum. 379.b
Amicus igne, & a qua magis neceſſarius. ibid.c
Amici pro theſauris ab Alexandro habiti. ibid.d
Amicis deſtitutus, non omnino felix. 380.a
Amicus in aduerſa, an in proſpera fortuna magis neceſſarius. 381.d
Amicus an fortunam proſperam amico magis quam ſibi debeat optare. 381.d
Amicus, an pro amico mortem obire debeat. 382.a
Amicis nil donandum eſſe videtur. ibid.d
muneribus qua ratione donandi. ibid.
Amicus, an amico, quam maxima bona optare debeat. 383.c
Optare debere, quibus rationibus vitatur. ibid.c
Amicitiam ſeruari contingit dupliciter. 384.a
Amicitia inter Deum & homines quæ. 384.c
Amicus, vt dignitatem amici eminentiorem expetere debeat. ibid.d
Amicitiam primum rerum principium ſtatuit Empedocles. 385.a
Amicorum coniunctio, quæ. ibid.b
Amici vulnus etiam ſalubre. ibi.c
Amicus cæcus cur dictus a Platone. ibid.d
Amici indigentia, noſtra eſt. 361.d
Amicus eſt, ſolus vir probus. 362.a
Amicus, qui dicatur. 358.a
Amici in tertio gradu bonorum naturæ collocandi. 404.d
Amici fortunæ munus. 390.d
Amor multiplex. 356.c
Amor per naturam morali virtuti minimè annexus. ibidem.
Amor cognitionis in tres partes diſtributus. 356.d
Amor maximè cum amatione conuenit. 357.d
in quo differat a dilectione. ibid. cum eo antè iunctum eſt deſiderium. 358.b
Amorem & amicitiam, quid eſſe dixerit Plato. ibi.c
Amoris mutui nomen, cur amicitia tributum. 359.a
Amoris fabula a Themiſtio tradita. ibid.b
Amoris cauſa efficiens, quæ. ibi.d.
Amor mutuus ut in amicitiam tranſeat. ibid.
Amoris fines varii à variis traditi. 360.a
Amoris cõnexio a Platone per fabulã explicatã. ibi.c
Amoris & amicitiæ principium idem. ibid.
Amor, vt dicatur in nobis terminum recipere. 361.d
Amor omnis priuationẽ aliquã habet iunctã. 362.a
Amor diuinus, quam priuationem expoſcat. ibid.b
an competat fato vel prælectione, dubium. ibi.c
indifferenter ab vtroque pendere affirmatur. ibi.d
an debeat neceſſe mutuus eſſe. 363.b
Amor, qui non eſt neceſſe mutuus. ibid.c
quis neceſſe mutuus. ibid.d
Amor dupliciter dici põt eſſe vniuerſa virtus. 367.b
abſolutè ſumptus præfertur honori. 369.b
Amor, vt perficiat amantem, ut amatum, vt utrumque. 371.a
Amor dupliciter conſideratur. ibid.b
inter fratres ſaluberrimus. 374.a
Amoris reintegratio per iram, vt detur. 379.b

Amor eminentiſsimus, quid. 385.a
Amorē ī primo Chao ſpiraſſe affirmauit Heſio. 385.a
Amor vt cæcus & oculatus. ibid.d
Amor honeſtus a laſciuo, in quo differat. ibid.
cur puer. 386.a
Amor, & odium perturbationes præcipuæ. 63.a
cur Magnus Deus dictus Amor. 63.c
Amorem ſequitur cupiditas. 64.a
Amorem deſinire eſſe deſiderium, partim verum, partim falſum. 64.c
Amor, cur male dicitur cupiditas. ibid.
Amorem a deſiderio non diſtingui cenſuit Leo Hebreus. ibid.d
Amorem a cupiditate diſtingui, verum. 65.a
cur eum per deſiderium quandoque manifeſtauerit Plato. ibid.b
eum a cupidine diſtinxit Homerus. ibid.
Amor latè ſumptus, quid. ibid.c
quomodo idem, & non idem cum deſiderio. ibid.
quomodo non reperiatur ſine deſiderio. ibid.
Amor & odium perturbationes ciuili vitæ neceſſariæ. 71.c
Amor moderatus omnium prima communis virtus. 198.b
Amor, vnum ex octo vinculis virtutum. 217.c
Amor, cur pulchritudinis, non gratiæ filius dictus. 439.b
Amor appetitui iraſcendi, vt cupiendi conuenit. 53.d
Amoris nomen, valde dulce. 420.a
Ammonius, ſcientiam reminiſcentiam eſſe voluit. 281.b
Ammonii de Gradibus Moralium virtutum ſententia. 189.d
Ammonii de ordine addiſcendi opinio. 31.d
Anacharſis, inter Græciæ ſapientes connumeratus. 268.c
Anaxagoræ de viro felice ſententia. 475.d
Anaxagoræ chaos, homo. 467.b
Anaxarchus fortuna victor. 468.c
Ancillæ virtutis, quæ. 235.d
Andreæ Duodi heroica laus. 340.d
Androgynus Platonis, quo manere reformatus. 263.c
Anima, quomodo excitetur in corpore. 278.d
Anima, & facultates eius non adæquatum principium agendi. 132.c
Anima ad virtutem quibus auxiliis excitatur. 145.c
Anima rationis compos dupliciter vſurpatur. 89.a
Anima animalium dupliciter conſideratur. 147.d
Anima per naturam dominatur corpori. 154.d
Anima duobus modis in corpore conſiderata. 278.c
Anima continet omnia per rationes. 514.c
Animam eſſe temperamentum dicere falſum. 77.c
Anima pars ſentiens re diſtinguitur a mente. 54.d
Animam rationalem ab irrationali non re, ſed ratione differt. 69.a
Animarum manandi modus, ſecundum Platonem. 498.d
Animarum alæ duæ. 498.a
in hac vita cum Deo necti poteſt. ibid.d
Animā agere, cur quādoq; neget Ariſtoteles. 506.b
Anima, vt competat gratia. 436.b
Animalia, hominē plurimas artes docuere. 257.d
Animalia inſtinctu naturæ ducuntur. 147.a
Animi præſtantia, vehementiorum perturbationum cauſa 83.a
Animi munera, quæ cenſeri debeant. 390.c
ea ſola noſtra cenſenda ſunt. 391.d
Animi interna Reſpublica. 551.c
Animi Principes facultates duæ. 95.a
Antiquitas, cur nobilitati iuncta dicatur. 412.d
Antonij Mirandulani de ciuili ſcientia opinio. 9.d
reiecta. ibid.
Antonii Montecatini laudes. 274.c
Antonii Andreæ de mente error. 259.c
Apes, vt dicuntur prudentes. 168.a
Apollonij Tyanei peragratio. 270.b
Appetitio honoris, quid. 85.a
Appetitus ſenſuum officium. 179.a
Appetitus in naturalem & violentum non rectè diuiditur. 108.a
Appetitum moueri dicere non abſurdum. 141.c
Appetitus male liberalitate, & magnificentia diſtinctus tribuitur. 196.b
Appetitus diſtincti, diſtinctionem virtutum oſtendunt. 192.d
Appetitum iraſcendi ab appetitu concupiſcendi non eſſe vnquam ſeparatos, dicere, error. 53.b
Appetitus mentis duplex. 89.a
Ariſtocratia, quæ. 557.d
Ariſtodemus inter Græciæ ſapientes enumeratus. 268.c
Ariſtonis Chii de vnitate virtutum ſentētia. 191.c
Ariſtoteles ſummum bonum recipere magis & minus affirmat. 531.d
Ariſtoteles hominem ſponte fieri malum tenet contra Platonem. ibid.c
Ariſtoteles, diſtinctionem virtutum vnde petendam cenſuerit. 193.c
Ariſtotelis deſinitio de bono vniuerſo a Seneca damnata. 387.d
Ariſtoteles, vt prudentiam in nobis produci exiſtimauerit. 291.a
Ariſt. quibus rationibus amatum amanti prætulerit. 369.d
Ariſtoteles contra Platonem continentiam dari voluit. 156.c
Ariſtoteles ordinis obſeruantiſſimus. 17.b
Ariſtoteles & Plato de ſede Iuſtitiæ in anima conueniunt. 185.c
Ariſtoteles de ſponte, & non ſponte malo, non omnino conuenit cum Platone. 164.d
Ariſtoteles, qua ratione ciuilem ſcientiam in actione verſari dixit. 8.a
Ariſtoteles, libertatem arbitrii in ratione poſuit. 141.c
Ariſtotelis loquendi modus popularis. 165.b.
Ariſtoteles ſponte malum non ſponte malo, vt antefert. 165.d
Ariſtoteles moralem virtutem aſſuetudine acquiri

modo negare, modo affirmare videtur. 186.d
Ariſtoteles, cur quandoque naturæ ordinem pro noſtro cognoſcendi modo dimiſerit. 24.a
duplicem ſolum in docendo ſeruauit ordinem. 26.a
Ariſtoteles, prudentiam quomodo definiuerit. 289.c
Ariſtoteles, virtutem diminutionem & incrementum non recipere poſſe viſus eſt affirmare. 224.a
Ariſtoteles in docendo vires humani ingenii periclitatus. 274.a
Ariſtoteles verecundiam virtutem & non virtutem dixit. 209.b
cur eam virtutem appellauerit, cum non ſit, ibidem.c
Ariſtoteles naturam arti prætulit. 326.a
Ariſtoteles ſcientiam eſſe reminiſcentiam non putauit. 283.d
Ariſt. cur minus amantem præferat, quam Plato. 371.d
Ariſtoteles ſapientiam prudentiæ prætulit. 306.c
Ariſtote. amicitiam eſſe virtutem dubitauit. 364.b
Ariſtoteles a Luciano irritus. 400.d
Ariſtoteles, vt honorem honorantis eſſe intellexerit. 428.b
Ariſtoteles, qua ratione ſummum bonum ad ciuilem pertinere probant. 478.a
qua ad phyſicum. ibi.b
qua ad metaphyſicum. ibid.c
Ariſtoteles, vt nobilitatem definierit. 407.c
Ariſtoteles, ſummum bonum in contemplatione poſuit. 530.b
Ariſtoteles pulchrum a bono ſeiunxit. 433.d
Ariſtoteles virum felicem non indigum amicitiæ facit. 379.c
Ariſtotelis de voluptate, & dolore ſententia. 58.c
Ariſtotelis & Platonis circa inuſte facta diſſenſio. 111.c
Ariſtotelis mundi æternitatem ſe probaſſe, perperam credidit. 565.a
Ariſtotelis in ſcribendo ordo. 24.d
Ariſtotelis ſententia de magiſtratu præſtantiore lege. 574.b
Ariſtotelis de diſtinctione Rerumpublic. ſententia. 558.b
Ariſtotelis de præſtantia formæ optimatum ſententia. 563.a
Ariſtotelis de origine formarum Reipubl. ſententia. 564.d
Ariſtotelis de vindicta ſumenda ſententia. 353.c
Ariſtotelis de viris probis ſententia. 546.b
Ariſtotelem nouiſſe Deum immenſæ virtutis, dicere leue. 107.b
Ariſtotelis de homine imperio digno ſentētia. 565.d
Ariſtoteli perturbationum enumerationes variæ. 49.b
Ariſtotelis opinio de ſponte malo, vt intelligenda. 164.a
Ariſtotelis contra Platonem impugnatio de mendace, & verace. 158.d
Ariſtotelis & Platonis diuerſus docendi ordo. 273.
cur ſcientias in ordinem redegerit. ibid.d
Ariſtotelis, & Platonis de errore ſcientis conciliatio. 160.a
Ariſtotelem, ſummum bonum in voluptate collocaſſe falſum. 494.b
Ariſtotelis de nobilitate ſententia vera. 406.d
Ariſtotelis de temperantia, & fortitudine opinio. 211.b
Ariſtotelis Hymnus in laudem virtutis. 236.a
Ariſtotelis, & Platonis de ſapientia comparatio. 273.a
Ariſtotelis de magnanimitatis præſtantia opinio. 231.b
Ariſtotelis de diſtinctione virtutum rationalium aſſertiones variæ. 247.a.& b.
Ariſtotelis de fide Phyſica opinio. 252.a
Ariſtotelis de vniuerſa iuſtitia opinio. 228.b
Ariſtotelis de verecundia, & pudore opinio. 209.d
Ariſtotelis de annexione virtutum opinio. 217.b
Ariſtotelis de coniunctione artis, & fortunæ opinio. 318.c
Ariſtotelis cum ſeipſo, & cum Platone de virtutis definitione conciliatio. 171.a
Ariſtotelis de neceſſitate mutui in amicitia. 363.b
Ariſtoteles amicitiam virtuti prætuliſſe viſus eſt. 367.d
Ariſtotelis locus de pædia a Lambino deprauatus. 255.b
Ariſtotelis de ſibi tradenda morte opinio, quæ. 352.a
Ariſtotelis de præeligenda morte opinio. 347.c
Ariſtotelis de virtutibus mentis opinio. 242.b
Ariſt. virtutem heroicam, non niſi in ſplendide natis inueniri voluit. 339.a
Ariſtotelis de morte præeligenda ſententia. 355.b
Ariſtotelis de paucitate amicorum opinio. 372.d
Ariſtotelis de virtute, & viro bono ſententia. 357.b
Ariſtotelis de fortuna ſententia. 440.a
Ariſtotelis de legum præſtantia ſententia. 575.b
Ariſto. de viro probo inconſtans ſententia. 401.b
Ariſtotelis de Perſarum natura ſententia. 590.d
Ariſt. de infelicitate hominis ſententia. 473.a
Ariſtotelis de caſu & fortuna ſententia. 445.d
Ariſtotelis de ſummi boni eſſentia opinio. 520.d
Ariſtotelis de non mutandis legibus ſententia. 583.b
Ariſtotelis de miſeria opinio. 540.c
Ariſtotelis de præſtantia Regni ſententia. 562.d
Ariſtotelis de homine ad imperandum apto ſententia. 566.b
Ariſtotelis de attinentia ſummi boni ſententia. 529.a
Ariſtotelis de Tyranno ſententia. 548.b
Ariſtotelis de formis adminiſtrationis publicæ ſententia. 557.b
Arioſtus in ſingularibus certaminibus Homerum imitatus. 354.c
Arithmetica, quæ. 276.c
Arma contra fortunam, ex cōditione bonorum eius. 466.a. ex conditione hominis. ibid.d. ex fine. 467.a
ex conditione vitæ noſtræ. ibid.d.
ex victoria fortunæ. 468.b
Arma nobilitatem non parant. 415.b

Arma ciuilitatis ſubiecerunt Ariſtotel. & Plato. ibid.d

Armeni, *ſapientia Græcis priores.* 270.b

Ars *fort unæ comes.* 440.a

Ars, quomodo principium operandi. 96.b

Ars, quid. 5.d. *ſubiectum eius quod dicatur.* ibid.

Ars, an honore digna. 423.d

Artes duplices ſunt generis. ibid. *qua ratione laudandæ.* 424.a

Ars poſtrema dignitate, prima neceſſitate. 312.c. *vt ſcientiæ filia* ibid. *quatuor ſignificat.* ibid.

Artis imago, quæ. ibid.d

Ars vera, quæ dicitur. ibid.

Artis integra definitio, 313.a. *an ſit primum efficiens operis.* ibid.d. *cur abſolutè non poſſit eſſe primum principium.* 314.a. *qua conſideratione dicatur principium primum.* ibid.b

Artis & prudentiæ coniunctio. ibid.e

Artis definitio vt competat actioni, 315.c. *eius materies duplex.* 317.a. *eius cauſa efficiens multiplex.* ibid b.

Artes a tribus Diis oriri voluit Plato. ibi. *vnde verè ortum ſumpſerint.* 317.c. *aliquid in ſe naturale includunt.* ibid.d

Artis duplex finis. 318.a

Arti an competat conſultatio. ibid.b

an fortuna. ibid.c

an prælectio. ibid.

Artes duplicis generis. 319.a

Ars magis indiga conſultationis, quam ſcientia. ibid.b.

Artium diuiſiones variæ. ibid.c

Ars perperam actio dicta. 319.d. *vt dici poſſit Theorica, & practica.* ibid.

Artium diuiſio longa a Platone tradita. 320.a. *earum numerus, diſtinctio & ordo ex fine petendus.* ibid.b

Artes principes duplices, ibid.d. *liberalium cognitio ad ciuilem pertinet.* 321.b. *earum finis qui.* ibid.

Ars ingenua, quid ibid. *ſordida item quæ.* ibid.

Artes ingenuæ quot. ibid.c

Artium ingenuarum gradus tres. ibid.d. *quæ corpus ingenue parant.* ibid. *quæ animum.* 322.a. *quæ formam ingenuitatis impartiantur.* ibid.

Ars nulla ſubſtantiam efficere poteſt. ibid.d

Ars partim ſimile, partim non ſimile gignit. 323.b. *quid habeant a Phiſica, quid a Mathematica* ib.d

Artes Phiſicæ, vnde perfectionem accipiant. 324.a. *an præferendæ naturæ dubitatur.* ibid.c. *præferendam eſſe naturæ, quibus rationibus nititur.* ibid.c. d. & 325.a.b

Artem naturæ cedere, quibus rationibus nititur. 325.d. & 326.a.b.c.d. *cùm inſtrumentum naturæ.* 325.d. *vt ſit dux certior, quam natura.* 326.a. *cùm Plato non prætulit naturæ.* 326. *cedit naturæ rationi ordinis.* ibid.d. *eius opera vt perficiantur ab arte.* 327.a. *qua ratione præſtare naturæ dici poſſit.* ibid.e

Artis obliuio datur, non prudentiæ. 295.a

Ars in parte prudentiæ ſimilis. ibid.d

Artium duo genera. 116.a

Artis & prudentiæ comparatio. 294.d

Artium diuiſio in duas partes. 11.a

Artes neceſſitate primæ cæterarum virtutum. 257.d *dignitate poſtremæ.* 258.a

Artifex, an vtatur conſultatione non iniuria ambigitur. 115.c

Artifices multi conſultatione vtuntur. 115.c

Artifices priſci cur poſterioribus præferantur. 324.a

Artifex ſciens, errare poteſt. 158.b. *duplici ratione ex euentu peccat.* 158.c

Artifex, non errat vt artifex. 234.a

Artifex, an honore dignus. 423.d. *qua ratione laudandus.* 424.a

Aſpaſius, *amicitiam eſſe uirtutem dubitauit.* 364.b

Aſpaſii error de voluptate, & dolore. 58.a

Aſpaſii de ira error. 84.c

Aſſenſio, *ſeptimus actionis gradus.* 100.d

Aſſenſio duplex. 101.b

Aſſimilatrix quæ. 279.a

Aſſuetudo format mores. 98.d

Aſsyrii *ſapientia Græcis priores.* 270.b

Aſtronomi *hominis libertatem impugnant.* 124.b

Aſtronomorum de propenſione hominis ad virtutem & vitium opinio, reiicitur. 151.c

Aſtronomorum de fortuna falſa opinio. 457.c

Aſtronomorum vanitas 129.a. *quæ verè prædicere poſſit.* ibid. *eorum leuitas, dum hominum libertatem attingunt.* 129.b. *rationes de attingenda hominum libertate.* ibid.

Aſtronomorum de prudentia ſenum falſa opinio. 291.d

Aſtronomorum de origine bonæ fortunæ ſententia 461.a

Aſtronomia recta appetitus inſtitutione apta. 593.b

Aucupium, *ars laudabilis.* 321.d

Audaces *fortuna iuuat, vt ſit verum.* 458.c

Auempacis *de rerum ordine ſententia.* 518.c

Auerroes, *vt artes diuiſerit.* 320.a

Auerroes, virtutem diminutionem; & incrementum recipere poſſe negauit. 224.b

Auerroes ſcientiam reminiſcentiam eſſe voluit. 281.c

Auerroes contemplationem ſine ciuili actione dari affirmat. 536.d

Auerrois de nobilitate ſententia vera. 407.d

Auerrois de ortu artium ſententia. 317.c

Auerrois contra Vicomercatum defenſio. 135.c

Auerrois de ſapientis conſideratione opinio. 265.d

Auerrois de præeligenda morte opinio. 347.e

Auerrois de ordine error. 22.a

D.Auguſtini *de fortuna ſententia.* 441.d

D.Auguſtini de amicitia ex fato, & prælectione opinio. 363.a

D.Auguſtini de amicitia definitio. 358.d

D.Auguſtini de amore moderato ſententia. 198.d

D.Auguſtinus, libertatem arbitrii in voluntate poſuit. 139.a

D.Auguſtinus de incremento colligatarum virtutum opinio. 221.b

D.Auguſtini de diuiſione virtutum ſententia. 190.a

Augu-

Auguſtini de fœlicitate Dei ſententia. 471.d
Auguſtini de non petenda morte opinio. 347.a
Auguſtini Barbadici heroica laus. 340.c
Auguſtini Valerii laudes. 274.d
Auicennæ de præſtantia temperãtia opinio. 230.d
Auicenna de rerum ordine ſententia. 518.a
Auriga animæ, qui. 499.b
Auſonij dictum, de gratia. 435.b

B

BARBARI Græcis ab Ariſtotele prę lati. 270.c
Beatum eſſe, quid. 530.a
Beneficentiæ vis. 377.d
Beneficentia opinio ad honorandum excitat. 421.b
Beneuolentia, Principium curſus ab amore ad amicitiam. 360.a
Beneuolentia maximè cum dilectione cõuenit. 357.d
Beneuolentiæ & dilectionis differentia. 358.a
D. Bernardi de infœlicitate hominis, ſententia. 473.a
Bernardi de diuitiis ſententia. 392.d
Bias, inter Græciæ ſapientes numeratus. 268.c
Biantis de præſtantia magiſtratus ſententia. 575.c
Bion ſcientiam eſſe reminiſcentiam noluit. 283.b
Boetius, libertatem arbitrii in ſola ratione poſuit. 137.c
Boetius virum felicem non indignum amicitię, facit. 379.c
Boetii ſententia de ſummo bono in virtute poſito. 482.a
Boetii de aduerſa fortuna ſententia. 459.b
Boetii de infœlicitate hominis ſententia. 473.a
Boetii de inconſtantia fortunæ ſententia 452.c
Boetii de experto bonam fortunam ſententia. 465.a
Boethi de obiecto voluntatis ſententia. 122.b
Bonum vniuerſum ab Academicis conſideratum. 387.c.a Peripateticis. ibid.
Boni vniuersè ſumpti definitio. ibid.d
Bonum, vt definitum a Diogene. 388.a. vt a Plotino. ibid.b. vt a Platone. ibid. Exacta definitione caret. ibid.c
Bonum primum a Plotino, & Platone circumſcriptum. ibid.d
Boni primi conditiones tres. 389.a. eius deſcriptio ex mente auctoris. ibid.
Bonum proprium a Plotino circumſcriptum. 389.b
Bonum proprium triplex. ibid.c
Boni diuiſio a Platone tradita. 389.d
Boni diuiſiones plures. 390.a.b.c
Boni ratio ſecundum Boetium. 392.b
Bonum ſummum, cur non collocatum in diuitiis dixerit Ariſt. ibid.d. in fortunæ & naturæ bonis non eſſe poſitum dixit Ariſt. 394.a. in eis nonnulli collocatum eſſe affirmarunt. 398.b
Bonum ſummum, in qua voluptate ab Epicuro poſitum. 401.a
ipſum requirere munera fortunæ & naturæ, quo ſenſu verum. 401.c
Bonum ſummum, quod a nobis quærendum. 402.a
an conſtituatur a ſola virtute. 503.d
de eo ſoli Chriſtiani Theologi rectè ſentiunt. ibid.c
Bonorum naturæ & fortunæ ordo qui. 404.b
Boni placet nomen, at non officium. 561.c
Bonum ſenſuũ ſuapte natura hominem allicit. 152.b
Bonum, quod optatur, multiplex. 123.a. vt plurimũ apparens, non verum. ibid.
Bonum abſolutè, quod. ibid.
Bonum, multiplex. 348.c
Bonum cum bono in homine pugnat. 152.a. in homine abſolutum bonum quod. ibid.b
Bonum abſolutum præſtãtius bono contracto. 300.d
Bonum, per Dei participationem eſt tale. 513.d
Bonum contemplationis præſtat bono actionis. 311.a
Bonum Ariſtoteles a pulchro ſeiunxit. 433.d
Bonum ſummum a bona fortuna nõ diſtingui, falſum. 440.a
Bonum, quod amico magis optandum, quam nobis. 382.a
Bonũ interna commotione naturæ omnes appetunt. 151.d
Bonum, quò communius, eò præſtantius. 228.b
Bonum triplex. 162.b
Boni, & pulchri coniunctio, ſecundum Platonem. 432.b
Bona quatuor malum parturientia. 460.a
Bonorum fortunæ fures euadere debemus. 469.b
Bonorum fortunæ conditio, vt arma prudentiæ contra fortunam. 466.a
Bonum natura expeti ab omnibus. 150.d
Buridani, de amicitia quod ſit virtus, error. 365.c

C

CAECI, munere amicitiæ perfectè frui non poſſunt. 379.a
Cædes ira facta, duplex. 110.b
Cæſaris de Nores laudes. 274.d
Calcaria animæ, quæ. 499.c
Caldæi, ſapientia Græcis priores. 270.b
Caput aurigæ animę quod. 499.b
Caput virtutis, quod. 135.d
Carondas Carthaginenſium legiſlator. 585.c
Caſertæ de vita perfecta ſententia. 508.c. reiicitur. ibid.d.
Caſus, & fortuna quid, ſecundum veteres. 440.c
Caſus & neceſſitas inter ſe pugnant. 441.a
Caſus & fortuna nomina inania videntur. 444.d
Caſum dari ratio & experientia docent. 445.a
Caſus non eſt cauſa cœli. 446.d. non habet locum in cœlo, & in Deo. 447.a. vt habeat locum in cœlo. ibid.d. dupliciter conſiderari poteſt. 448.b
Caſus non eſt a caſu, eſt verum. ibid.
Caſus an detur ſcientia dubium. ibid. eius conſideratio ad quam Philoſophiæ partem pertineat. ibid.c an pertineat ad naturalem, ibid. vt ad moralem. ibid.d.
Caſus dupliciter vſurpatur. 449.a. vt diſtinguatur a fortuna. ibid.

Caſus & fortunæ affinitas. ibid.c
Caſus fruſtra, & latè ſumptus diſtinguitur. ibid.d
Caſui nectitur res.450.a. non eſt cauſa determinata. ibid.c.redigitur ad cauſam efficientem.ibid.d.vt ad mentem & naturam redigatur. ibid. ad materiem redigendus videtur 451.a. in his, quæ rarò eueniunt, locum habet 454.c.in his, quæ eueniunt, extra, ſemper, & frequenter. ibid.d. in his, quæ rarò fiunt, maximè fulget.456.a. quinque modis magis & minus recipit. ibid.b. an magis locum habeat in Principe, vel in priuato. ibid.d. locum habet in prudente,& imprudente.457.a.in fœmina plus quam in mare locum habet. ibid.b.
Catoni Vticenſi heroica virtus falsò attributa. 342.a
Cauſa efficiens libertatis ſecundum Alexandrum, quæ. 133.c
Cauſa efficiens vera. 134.b
Cauſa efficiens, vt competat vitio. 543.a
Cauſa quatuor modis ad finem ſe habere põt. 450.a
Cauſæ ſecundæ,non operantur niſi cũ primis. 128.b
Cauſæ ſecundæ quomodo obſiſtant primis. ibid.c.
Cauſa efficiens, duplex. 450.d
Certamen ſingulare licere, vt ex Ariſtotele eliciunt nonnulli. 352.c
Certamen ſingulare ſæpe inſtituit Homerus. ibid d. abſolutè conſideratum eſt malum. ibid. per ſe aduerſatur legi naturæ.ibid.per ſe conſideratus, repugnat Ariſtoteli & Platoni. ibid. cum conditione & euentu concedi poteſt. ibid. malum eſſe quibus rationibus nititur.353.a. aduerſari legibus, quibus rationibus nitatur. ibid. b. pugnare Ariſtotelis fundamentis, quibus rationibus nitatur.ibid.c. ex euentu poſſe concedi, vt probetur. ibid. d. vnde ortum duxiſſe credatur. 354.b
Certaminum ſingularium cauſæ duæ.ibid.b.& c
Certamine ſingulari victus, an ſe interfici permittere debeat, vel ſeuictum tradere. ibid.d. quo caſu mortem præeligere poſſit, quo non. 355.a.b
Certamen ſingulare, ab homine maximè alienum. 431.c
Certamen ſingulare fortunæ & prudentiæ. 469.b
Certamina,quæ vires naturæ patefaciunt. 430.d
Charitas quæ. 214. b. ſecundum Ariſtotelem, quæ. ibid.c
Chilon, inter Græciæ ſapientes,numeratus. 268.c
Chimicæ artis vis, quæ. 323.a
Chori gratiarum tres. 436.a
Chriſtus ex nobili genere voluit ortũ ducere. 412.a
Chryſippi inconſtantia. 48.b
Chryſippi de virtutum connexione ſententia. 222.c
Chryſippi de numero virtutum opinio. 195.b
Cicero perturbationes a conſtantiis cur diuidebat. 69.c.damnandas cenſuit. 70.a
Ciceronis de virtutis pulchritudine ſententia. 539.d
Cicero perturbationes in quatuor capita diſtribuit. 49.d
Ciceronis de ingenio opinio. 92.b
Ciceronis de Tyranno ſententia. 548.c
Ciceronis errores in referendis Ariſtotelis opinionibus. 16.c
Ciceronis ſententia de hominibus a Philoſophia congregatis, falſa 568.c
Ciceronis de amicitia dictum. 385.c
Cicero Ironiam Socratis commendat. 304 d
Ciceronis, de gloria ſententia. 420.c
Ciceronis de Nicomachiis opinio.15.d.reiecta. 16.a
Ciceronis error de conuenientia Platonis & Ariſtotelis cum Stoicis. 403.d
Ciceronis de ſimilitudine virtutis & amicitiæ ſententia. 366 c
Cicero, rectè inſtitutionẽ humanã officia vocauit. 6.b
Ciceronis de Philoſophia ſententia, non omni ex parte vera. 269.c
Ciceronis de connexione virtutum ſententia. 198.d
Ciceronis de præſtantia iuſtitiæ opinio. 230.a
Ciceronis de pietate opinio. 212.b
Cicero, perturbationes, in quatuor partes cum Stoicis diuiſit.61.d.reiicitur. 62.a
Ciceronis de pręſtantia ſapientię opinio. 307.c
Cicero frequenter in ſententiis Ariſt. & Platonis errauit. 443.a
Ciceronis de munere magiſtratuum ſententia. 575.a
Ciceronis de fortuna non cęca.ſententia recta. 452.b
Ciceronis, de ortu amicitię opin. 361.b.reiicitur.ibi.
Ciceronis de amicitia definitio. 358.c
Ciceronis ſententia de legibus optima. 293.c
Cicero amicitiam virtuti poſthabuit. 368.a
Circunſtantiæ actionum, quæ. 102.c
Circumſpectio prudentiæ comes. 290.d
Ciuilis ars, præſtantior medica. 33.a
Ciuilis prudentia, quæ. 292.c
Ciuilitas requiſitum in amicitia. 377.c
Ciuilitatis prima forma, vnde. 556.d
Ciuis probus, & vir probus, vt idem, & non idem. 553.b
Ciuis ciuitatis Deì, qui. 552.a
Ciuis probus cur difficilius reperiatur, quam vir probus. 553.a
Ciuis nomine qui intelligendus. 551.d
Ciuis efficitur homo per tertium eleuationis gradũ. 345.c
Ciuis mundi ſolus homo. 555.b
Ciues improbi eſſe debemus in deprauata Rep. 555.a
Ciuis bonus & vir bonus, an idem ſint. 550.a
Ciuium virtus in qua Repub. principatum obtineat. 554.a
Ciuitas, cur ſubiectum politicæ. 7.d
Ciuitas minimè ſubiectum ciuilis ſcientiæ. 4 d
Claudij Burgheſii laudes. 275.a
Cleobolus ĩter Grætiæ ſapiẽtes numeratus. 268.c
Cleopatræ heroica virtus falsò attributa. 342.b
Cœlum & aſtra formandis hominum moribus conferunt. 80.c
Coextenſio principium virtutum, earundem vinculum. 217.d
Cogitatio quartus gradus cognitioni noſtræ congruens. 251.b
Cognitio, & animaduerſio, vt diſtinguãtur. 533.c
Cognitio principiorum homini competit. 238.d

Cogni-

Cognitio axiomatum, vt nobis per naturam competit. 285.e
Cognitio primorum principiorum ſine origine. 281.b
Cognitionis genus Ariſtotelis duplex. 287.d
Cognitionis facultas duplex. 92.c
Cognitio Dei quomodo acquiratur. 86.b
Cognitio, quomodo pertineat ad fantaſiam, & quomodo ſit officium facultatis Dianoeticæ. 87.d
Collum virtutis, quod. 235.d
Communio vxorum & liberorum in Rep. a Platone commẽdata. 584.d. ab Ariſt. damnata. 585.a
Comites in congreßibus, qui. 205.a
Comites virtutis, quæ. 335.d
Comites prudentiæ quæ. 290.d
Comparatio ſapientiæ Ariſt. & Platonis. 273.a
Comparatio artis & prudentiæ. 294.d
Comparatio artis, & naturæ. 326.c
Comparatio inter virtutes morales triplex. 228. a iuſtitiæ cum cæteris moralibus. 228.a
Comparatio inter ſe ſingularũ partiũ virtutis. 230.a
Comparatio temperantiæ cum cæteris partibus virtutis. ibid. e
Comparatio fortitudinis cum cæteris partibus virtutis. ibid d.
Comparatio magnanimitatis cum cæteris. 331.a. liberalitatis. ibid.c. manſuetudinis. ibid.d.
Comparatio virtutum ex opinione diuerſorũ. 232.a
Compoſitio triplex. 31.a
Compoſitio diſciplinę apta. 28.a
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de vindicta ſumenda. 353.d
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de mendace & verace. 158.d
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de ſummo bono, in quo ſit collocatum. 496.d
Conciliatio opinionum, ſelicem ſuę felicitatis inſcium dari, & non dari. 533.b
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de ſcientis errore. 160.a
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de fine Imperiorum. 558.c
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de mundi æternitate, inanis. 565.a
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de forma publicæ adminiſtrationis. 557.c
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de præſtantia legis, & magiſtratus. 574.b
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de præmio magiſtratuum. 577.a
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de communione vxorum & liberorum in Rep. 584.b
Conciliatio Ariſtotelis & ſtoicorum. 74.d
Conciliationem omnium inter Ariſtotelem & Platonem dari, falſum. 163.c
Conciliatio opinionum D. Thomę & Scoti de connexione mentis humanæ, & abſtractæ. 527.d
Conciliatio peripateticorum & ſtoicorum circa ſummum bonum. 485.a
Conciliatio Platonis, & Ariſt. de voluptate, & dolore. 61.b
Conciliatio Ariſt. & Platonis de vnitate virtutis in mare, & in fęmina. 554.c
Conciliatio ſtoicorum, & Peripateticorum de ſummo bono, in quo ſit collocatum. 485.a
Conciliatio Ariſtotel. & Platonis de non ſponte malo. 163.d
Conciliatio in omnibus Ariſtotelis, & Platonis, confundit ordinem docendi. 274.c
Conciliatio Ariſt. & Platonis de ſapientia. 264.e
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de ſede iuſtitiæ. 185.e
Conciliatio Ariſt. ſecum & cum Platone de virtutis definitione. 171.a
Conciliatio Ariſtotelis, & Platonis circa inuite facta. 112 a
Conciliatio Ariſt. & Platonis de pudore. 209.d
Conciliatio Ariſtotelis & Platonis de vnitate virtutis Regum Gubernatorum, Dominorum, & patrum familias. 553.d
Conciliatio Scoti, & D. Thomæ. 222.a
Concordia, quid. 358.b
Conditio virtutis quę. 236.a
Coniunctio vitii & miſeriæ. 545.a
Coniunctio amicorum, quæ. 385.b
Connexio virtutum quæ. 217.a. vnde oritur. ibi.c eam minime neceſſariam aſſeruit Scotus. 219. a
Connexio datur perfectarum non imperfectarum. 220.c. de quibus perfectis virtutibus detur connexio. 221.a
Connexio virtutum neceſſaria defenditur. 222. b.c.d. & 223.a
Connexio hominis cum intelligentiis, quibus rationibus probetur. 518.d. quibus negetur. 522.d
Connexionem humanæ mentis & ſeparatæ negat D. Thomas. 526.c. Scotus defendit. ibid.d. non dari quibus rationibus probetur. 527.a. dari, quibus rationibus probetur. ibid.b
Connexio virtutum, quæ. 194.d
Conſtantia virtutis duo requirit. 210.c
Conſultatio quintus actionis gradus. 100.d
Conſultatio bona prudentiæ iuncta. 90.a media componit in attinentibus ad prudentiam. ibid.c
Conſultatio an ad artificem ſpectet dubitatur. 318.b
Conſultatio abſolutè bona, quę. 298. a. quotuplex. ibid.c
Conſultatio a fine ſumitur. 19.d
Conſultatio ad cognitionem pertinet. 240.a
Conſultatio, quid. 113.d. in quo conuenit cum præelectione. 114.a. in quo differt. ibi.b. an ſit de illis tantum, quæ ad nos pertinent dubitatur. ibid.e. an ſit de fine, vel de ordinatis ad finem dubitatur. ibid. an ſit de ſolis humanis actionibus, dubitatur. ibi.d. an locum habeat in ſcientiis. ibid. eſſe de rebus alienis videtur. ibid.
Conſultatio, quomodo intelligẽda ſit pertinere ad nos tãtum. ibi. eſt de fine ſecundum Platonem. 115.a
Conſulationem non eſſe de fine, ſed de ordinatis ad finem dicere, verius. 115.b
Conſultatio de fine, & pro fine inter ſe differunt. ibid. an locum habeat in artibus. ibid. c non adhibetur

in artibus definitis, & certis. 116.*a.* *propriè ſumpta non reperitur in ſcientiis. ibid.d. late ſumpta duobus modis reperitur in ſcientiis.ibid.d.verſatur in re dubia, vt in propria materie.*118.*a.ſæpe tribuitur Deo, & Naturæ.* 118.*c.* *quomodo competat Naturæ.* 119.*a*
Conſanguinei, *amicis vt præferendi.* 373.*c*
Conſenſio *Ariſtotelis, & Platonis de origine formarum Reip.* 565.*b*
Conſenſio Ariſt. & Platonis de Idea boni. 505.*a*
Conſenſio interna triplex. 375.*b*
Conſtitutio *rei conſpirationem variarum cauſarum requirit.* 187.*a*
Conſultrix *prudentia, quæ.* 292.*e*
Contentio *de dignitate inter virtutes vtiliſſima.* 232.*c*
Contextus *quidam Ariſt. minime ab Auerroe intellectus.* 227.*b*
Contemplatio *ſeruatur ſine bono ciuili.* 536.*c*
Contemplatio, qua non ſummum bonum. 516.*d*
*Contemplatio actioni anteferenda.*304.*b.actionis parens.ibid.e.non indiga opis alienæ.* *ibid.d*
Continentia,*in qua animæ facultate ſit poſita, ambitur.* 180.*d*
Continentia appetitum cupiendi componit. 155.*d.* *an ſit dubitare non incongruum.* 156.*a.* *non dari continentiam voluit Plato.ibid.b.dari voluit Ariſtoteles.* *ibid.e*
Continentiæ effectus in homine. 157.*b*
Continentia, in quo differat a temperantia. ibid.c. quid ſit. *ibid.d*
Continentiæ actio videtur nobilior actione temperantiæ, ſed falſo. *ibid.*
Contingentia, *quomodo neceſſaria, & indefinita.* 130.*b.* & *c*
Controuerſia *inter Ariſtotelem, & Platonem de vindicta ſumenda.* 353.*c*
Controuerſia inter Ariſtotelem, & Platonem. 8.*a*
Controuerſia de gratiarum parentibus. 438.*d*
Controuerſia inter Ariſtotelem & Platonem de habitibus mentis. 242.*a*
Copia *duplex.* 361.*d*
Copia & bonum pater amicitiæ cur. 361.*b*
Cor *virtutis quod.* 235.*d*
Corpus *artificioſum an a phyſico diſtinctum.*323.*a*
Corpus humanum campus obliuionis, & flumen negligentiæ. 228.*c*
Corpus & carnem cauſam eſſe malorum male ſenſit Plato. 152.*c*
COSMVS MEDICES *Magnus dux Hetruriæ.* 410.
Crura *virtutis, quæ.* 235.*d*
Culpa, *non eſt Dei, ſed præeligentis.* 127.*a*
Cupiditatis, *& deſiderii nomen idem denotant.* 64.*c*
Cupiditatem ab Amore non diſtingui falſum. 65.*a* *belluam multorum eſſe capitum.* 68.*c*
Cupiditas amorem ſequitur. 64.*a*
Cura *familiaris a publica diſtincta partim datur, partim vero non.* 12.*b*
Cura familiaris duplex conſideratio. 11.*d*
Currus animæ, qui. 499.*b*
Cuſſani *error.* 223.*a*
Cynicorum *de voluptate ſententia.* 49.*b*

D

DAEMONES, *qui heroes.* 329.*a*
Dantis, de amore neceſſe mutuo ſententia. 363.*c*
Definitio ingenii. 92.*c*
Definitio nobilitatis naturæ. 409.*b*
Definitio rei ſpeciem explicat. 99.*d*
*Definitio, volũtatis, cõſultatiõis, præelectionis.*113.*d*
Definitio obedientiæ. 154.*b*
Definitio moralis vitii. 541.*c*
Definitio nobilitatis a Simonide tradita. 407.*b.* *ab Ariſt.* *ibid.c*
Definitio verecundiæ. 210.*b*
Definitio ſcientiæ ciuilis ſecundum Euſtratium. 8.*b.* *non omnino recipitur.* *ibid.*
Definitio fati. 127.*c*
Definitiones amicitiæ variæ. 358.*c*
Definitio ſummi boni ſecundum Ariſtotelem. 505.*d*
*Definitio honoris, ex Speuſippo.*417.*c.ex Ariſtotele, ibid.d.exacta.* 408.*c*
Ariſtotelis de honore definitiones duæ. 417.*d*
Definitio vitii ſecundum Academicos. 160.*d*
*Definitio perturbationum a Stoicis tradita.*42.*d.reiicitur.* 43.*a*
Definitio iuſtitiæ. 206.*a*
Definitio Iræ. 84.*c*
Definitio amoris partim vera, partim falſa. 64.*c*
Definitio actionis. 315.*b*
Definitio peripatetica pulchritudinis. 434.*c*
Definitio recta magiſtratus. 570.*b*
Definitio pulchri ſecundum Platonem. 433.*a*
Definitio liberi arbitrii. 135.*a*
Definitiones perfecti variæ. 509.*b*
Definitio legis. 582.*a*
*Definitio virtutis ſecundum Eudoxum.*169.*e.quotuplex relata a Platone. ibid.eiuſdem propria definitio.* *ibid.*
*Definitio eiuſdem ab Alcinoo tradita.*169.*d.ab Theage.ibid.a Plotino.* 170.*a.* *a Stoicis.* *ibid.*
Definitio exacta virtutis moralis. *ibid.c.*
Definitio eiuſdem ſecundum Ariſt. *ibid.d*
Definitio eiuſdem explicans omnes cauſas. 171.*a*
Definitio boni vniuerſi. 377.*c*
Definitio opinionis. 251.*a*
*Definitio amicitiæ imperfecta.*358.*d.exacta.* 359.*a*
Definitio inſtinctus naturalis. 148.*b*
Definitio fortunæ ſecundum Proclum. 441.*b*
*Definitio primi boni ſecundum Plotinum.*388.*d.ſecundum Platonem.* *ibid.*
Definitio manſuetudinis. 203.*a*
Definitio ſcientiæ ciuilis tradita ab Alcinoo. 7.*d* *exploditur.* 8.*a*
Definitio exacta gratiæ. 437.*b*
Definitio bonæ fortunæ. 451.*e.* *eiuſdem vera definitio.*

nitio. 462.c
Definitiones, quando non exactè traduntur. 41.e
Definitio integra artis. 313.a
Definitio prudentiæ ſecundum Stoicos. 289.a. ſecundum Ariſt. ibid.e
Definitio feritatis. 343.c
Definitio ſcientiæ a multis tradi poteſt. 275.d
Defectio, in perturbatione verecundię, quæ. 207.b
Defunctis, an conueniat honor. 425.b
Δεινότης, ingenii affinis. 90.c
Democriti de caſu & fortunæ ſententia. 445.d
Democriti, de ſcientia opinio. 277.b
Denominatio fit a præſtantiori. 268.b
Denominatio vnum ex octo virtutis vinculis. 218.a
Deſcriptio rectę institutionis. 590.a
Deſcriptiones formarum imperandi. 558.d
Deſiderabilia in mundo tria. 468.d
Deſiderium honoris principatum obtinet in homine. 85.d
Deſideriũ, arcto nodo cum amore cõiunctum. 358.b
Deſiderium, quomodo idem, & non idem cum Amore. 65.c. ſemper amori iunctus. ibid.
Deſiderium honeſti quibus perturbationibus cæteris præſtare videatur. 83.d
Deſiderium boni eſt ſecundum naturam ex mente Marſ. Ficini. 107.d
Deſiderium pulchri impropriè violentũ dicitur. 108.b Boni magis naturale, quam pulchri dixerunt non nulli. 108.b. tam bona quam pulchra eſſe naturalia, dicere, verius. ibid.c
Deſiderium pulchri dicitur competere nobis per naturam & cognitionem. 108.d
Determinatio ad agendum, a quo pendeat. 132.d
Deus imperiorum caput. 570.c
Deus, vt deſideria noſtra expleat. 525.a
Deus vniuerſę virtutis parens. 237.b
Dei ſcientia, cauſa rerum. 124.a
Dei fęlicitas, quę. 471.d
Deus omnia cognoſcit per eminentiam. 119.c
Deus non propriè dicitur fortuna. 442.b
Deus, ex ſententia Platonis, & Ariſtotelis vnus. 476.d
Deus, gratiarum fons. 435.e
Deus, omnia continet eminentiſſime. 514.c
Deus princeps internæ Reipublicæ. 552.b
Deus, quorundam eſt cauſa abſolute, quorundam modo quodam. 126.c
Deus, vt cauſa peccati. ibid.d
Deum, quomodo cuncta dicantur expetere. 385.b
Deus, momento ęternitatis diſtinctiſſime cuncta cognoſcit. 126.b
Deus ſolus, liber ea libertate, quę nulli ſubiicitur. 123.b
Deus ſolus regiæ dignitatis formam retinet. 154.c
Deus, cuncta creat perfecta intrinſecus, non extrinſecus. 284.b
Dei, & hominis comparatio. 555.d
Deum, qui homines cognoſcant. 502.d
Deus, eſt ipſum bonum, pulchrum, & vnum. 432.c
Deus tripliciter conſideratur. 345.b
Deus, principium instinctus naturalis. 148.a
Deo vt competat gratia. 436.b
Dexteritas iocorum in congreſſibus. 205.a
Dextrum, competit virtuti. 543.a
Diabolus, vt dicatur prudens. 289.a
Dialecticorum origo, vnde. 277.b
Διάνοια inter habitus numerata. 239.b
Differentia inter opinionem & ſcientiam. 251.a
Differentia ſapientię, & mentis. 265.b. item ſapientię & ſcientiæ. ibid.
Differentia inter dialecticam Platonis, & Metaphyſicam Ariſt. 264.a
Differentia continentiæ, & temperantiæ. 157.c
Differentia inter iuſtitiam et cæteras virtutes. 184.b
Differentia & alteritas, non ſunt idem. 248.b
Differentia inter egere, & opus eſſe. 380.c
Differentia inter caſum & fruſtra. 449.d
Differentia inter ideam & rationem. 514.b
Differentia actionis & effectionis quę. 314.c
Differentia amoris, & dilectionis. 357.d
Differentia dilectionis, & beneuolentię. 358.a
Differentia inter amicitiam, & adulationem. 378.c
Differentię voluntatis, & prędelectionis. 113.d
Differentia iuſtitię a cęteris virtutibus. 206.d
Differentia inter honeſtum, & laſciuum amorem. 385.d
Differentia finis & officii. 252.b
Differentia honoris & glorię triplex. 420.d
Dilectio, & approbatio probitatis conſiderantur in amicitia. 372.b
Dilectio & amor, in quo differant. 357.d. cum ea maxime conuenit beneuolentia. ibid.
Dilectionis, & beneuolentię differentię. 358.a
Diminutio, quę. 204.a
Diogenes, vt bonum definierit. 388.a
Diogenis de homine perfecto ſententia. 222.b
Diogenis Laertii de ſapiẽtię auctoribus, error. 270.c
Diogenis de aduerſa & proſpera fortuna ſententia. 460.a
Dionyſius felicitatem in hac vita dari negauit. 510.c
Dionyſii de eclypſi opinionis ratio. 155.c
Dionyſii Areopagitę de prouidentia opinio. 127.a
Dionyſii de malo ſententia. 541.d
Dionyſius Areopa. latiſſimè malũ accipiebat. 164.c
Diſciplina recta confert ad heroicam virtutem illuſtrandam. 337.d
Diſciplina diſciplinę, vt pręfertur. 305.b
Diſciplinarum inuentores, cur Dii dicti. 332.b
Diſciplinarum tradendarum duplex modus. 26.d
Diſciplina aliarum princeps quæ. 13.a
Diſciplinę pręſtantia ex fine. 7.a
Diſciplina humanæ quæ Philoſophiæ nomine digna. 512.d
Diſputationes, vnde oriantur. 26.c
Diſtinctio virtutum, a quo conſtituatur. 338.b
Diſtinctio cognitionis, & animaduerſionis. 553.c
Diſtinctio amicitiæ a fine petenda. 357.a
Diſtinctio ſpecifica duplex. 334.a
Diſtinctio artium ex fine petenda. 320.b

Diſtinctiones

Diſtinctiones ſummi boni. 530.c
Diſtinctio Rerumpub. vnde petenda ſecundum Platonem. 558.a. vnde ſecundum Ariſt. ibid.b.
Diſtinctio vitiorum. 543.d
Diſtinctio a quatuor cauſis petenda. 248.d. peti poteſt ab omni genere cauſæ. 248.d
ortum ducit a fine. 249.c
Diſtinctio rerum vnde petenda. 194.a
Diſſenſio inter Ariſt. & Platonem de Idea boni. 504.d
Diſſenſiones fratrū & amicorum grauiſsimæ. 379.b
Diſſimulatores, moribus politiores eſſe videntur. 204.b
Diſtributio quædam virtutum dubia. 197.a
Diuinus efficitur homo per quintum eleuationis gradum. 345.b
Diuiſio felicitatis. 471.c
Diuiſio virtutum moralium ſecundum Academicos. 189.b
Diuiſio ſcientiæ ciuilis Antonio Mirandulano, quæ. 9.d
Diuiſio boni, tradita a Platone. 389.d
Diuiſio ſcientiæ ciuilis ſecundum communem opinionem. 8.c
Diuiſionis ratio, vnde ſumenda, ſecundum communem opinionem. 8.c
Diuiſio virtutum ſecundum Auguſtinum. 190 b
Diuiſio ſcientiæ ciuilis ab Academicis tradita. 10.a reiicitur. ibid.b
Diuiſionem philoſophiæ ciuilis. 11.a
Diuiſio Iuſtitiæ. 206.b
Diuiſio ex actu prudentiæ. 292.b
Diuiſio boni vniuerſi. 568.d
Diuiſiones artium variæ. 319.c
Diuiſio in Theoricam & Practicam ſoli philoſophiæ conuenit. 320.a
Diues, an magiſtratuí aptior, quam pauper. 577.b
Diues improbus miſerior, quam improbus pauper. 547.a
Diuitiæ magiſtratum gerentis, quæ debeant eſſe. 577.b
Diuitiæ in ſexto gradu bonorum naturæ collocandæ. 404.d
Diuitias negligere ciuilis non debet. 396.d
Diuitię, fortunæ munus. 390.d
Diuitię, vt ſubſtantiis pręferuntur. 398.b
Diuitiarum cumulatio contra naturam. 392.c
Diuitiæ, uel naturę, vel artis. 390.d
Doctrina, vt dirigat virtutem moralem. 187.a
Dolor ex aliorum accidentibus, quid pariat. 207.c
Dominici Duodi heroica laus. 340.d
Draco, Athenienſium legislator. 585.c
Duces virtutis, qui. 235.d

E

EBRIETAS, cur facinus excuſet. 112.d
Effectio, modo cum arte confuſa, modo ab ea diſtincta. 314.c
Effectionis propriè ſumptæ definitio. 315.b
Effectio tranſiens, & immanens. 316.a. dignitate actioni cedit. 317.a
Efficiens, multiplex. 187.a
Electio, praelectionis genus. 117.b. conuenit iumentis, & feris. ibid.
Electores magiſtratuum quales eſſe oporteat. 572.c
Elementa inſtinctu naturæ ducuntur. 147.a
Elementorum modus in orbem dicitur medius & mixtus. 106.b. ad latus, dicitur moueri violentia. ibid.
Elementa an conſeruent vim, dū mouentur in orbes. 106.d
Eleuationi animę, quæ numina præſint. 499.c
Empedoclis de amicitia ſententia. 385.a
Encomium valde iunctum eſt cum laude. 420.b
Entis, principia non ſunt. 267.a
Enunciationes, quomodo veræ. 257.b
Enunciatio ſyllogiſmi practici, vnde elicitur. 190.a
Eplecticorum origo vnde. 277.b
Epicarmi de nobilitate ſententia. 407.c
Epictetus, fortunæ victor. 468.c
Epicurei, in hac vita nobis ſummum bonum competere exiſtimarunt. 472.a
Epicurei, deterrime de poſtremo hominis fine ſenſerunt. 348.c
Epicurus, in qua voluptate ſummum bonum collocauit. 401.a
Epicuri opinio, de ſummo bono perpendenda. 480.d
Epicuri de abſtinēdo a magiſtratibus ſentētia. 577.d
Epicuri, de fine amoris opinio. 360.b
Epicuri de ſcientia opinio. 277.b
Epicuri de diuitiis ſententia. 392.c
Epimenides, inter Græciæ ſapiētes connumeratus. 268.c
Equi animæ, qui. 449.b
Error Portii de obiecto voluntatis. 121.d. de appetitu. 122.a
Error Galeni, de anima. 77.c
Error Scoti de perturbationibus. 42.c
Error Aſpaſii de voluptate, & dolore. 58.a
Error Pomponatii de fato. 128.c
Error Scoti de motu cæli. 109.a
Error Scoti, de fide. 213.d
Error Aſpaſii circa iram. 84.d
Error Antonii Andreæ de mente. 259.c
Error Porphyrii de ratione ferarum. 117.b
Error Simplicii de natura. 105.c
Error Leonis Hebæi de numero moraliū virtutum. 195.d
Error Plutarchi de Heroibus. 330.b
Error Academicorum de diuiſione virtutum moralium. 190.c
Error Marſilii Ficini de ſede Iuſtitiæ in anima. 185.b
Error Latinorum de diſtributione virtutum. 196.c
Error & ſcientia ad tria poſſunt referri. 158.a
Error inſciente eſſe poteſt. ibid.c
Error D. Thomæ de actionibus humanis. 6.b
Error Stoicorum de libero arbitrio. 127.c

Error

Error Auerrois de ordine. 22.a
Error Platonis, de corpore & carne. 152.b
Error Cuſſani, de ſcientia. 223.a
Error Lambini de cognitione. 240.a
Error Stoicorum de paritate vitiorum. 226.c
Errores multorum circa doctrinam Ariſtotelis & Platonis. 273.a
Error Scoti de felicitate. 485.c
Error Scoti, de virtutum diſtinctione. 250.a
Error Scoti, de felicitate non conſiſtente in actione. 485.c
Error Platonis de continentia, & tolerantia. 156.c
Error Diogenis Laertii de ſapientia auctorib. 270.c
Error multorum Ariſtotelem contra Platonem defendentium. 273.a. vtrunque damnantium. ibid. hunc pro illo reprehendentium. ibid.b
Error Lambini in vertendis verbis Ariſtotelis.
Error Stoicorum circa perturbationes animalium. 81.b
Error Theodori de pædia. 256 a
Error Scoti, de ente. 259.d
Error Galeni de cognitione per ſimile. 287.b
Error Horatii de felicitate. 400.a
Error Sinueſſani, de virtute heroica. 338.a
Error Pici Mirandulani, de fortuna. 443.b
Errores in attinentibus ad prudentiam, qui. 295.a
Error Lambini in annotationibus Ariſt. 288.b
Error Ciceronis de conuenientia Platonis & Ariſtotelis cum Stoicis. 403.d
Error Ludouici Boccaferrei de caſu, & fortuna error. 447.b
Error Ficini de heroibus. 329.b
Eſſentia rerum dupliciter conſiderari poteſt. 528.c
Eudoxi de virtute definitio. 169.c
Eudoxi opinio de ſummo bono perpendenda. 480.d
Εὐβουλία, ingenii affinis. 9.a
Εὐδαιμονία, ſummum bonum, cur dictum. 470.d
Euentuum aduerſorum ordo, qui. 512.b
Εὐμάθεια, non eſt habitus. 240.c
Εὐπραξία, ſummum bonum, cur dictum. 471.b
Εὐτυχία, ſummum bonum, cur dictum. 471.b
Εὐζωΐα ſummum bonum, cur dictum. 471.c
Εὐφυΐα ingenii affinis. 91.a
Euriphami de vita hominis comparatio. 398.d
Euripides felicitatem in hac vita dari negat. 510.c
Euripidis de prudentibus ſententia. 300.a
Euripidis de nobilitate ſententia Socraticæ ſimilis. 407.c
Euripidis de viro nobili ſententia. 406.b
Euſtratij de vitio purgato ſententia. 190.a
Euſtratii, de ſcientia ciuili definitio. 8.b
Euſtratii, de appetitu ſenſuum opinio. 178.c
Euſtratii, de obiecto voluntatis ſententia. 122.b
Euſtratii de virtute heroica opinio. 336.b
Exercitatio, latior quam aſſuetudo, & mos. 99.a
Exiſtimatio bona, fortunæ munus. 390.d
Experientia principium proximum inueniendi artes. 317.d
Explicatio ſententiæ ciuilis, datur in libris de moribus. 13.b
Exuperantia in perturbatione verecundiæ, quæ. 207.b

F

FACILITAS ad virtutes & vitia eſt a Natura. 187.a
Faceti in congreſſibus qui. 205.a
Factum perturbatione, quomodo dicatur factum ſponte. 113 b
Facultas animæ duplex. 87.b
Facultas dirigens, diſtinguit hominem a feris. 136.c
Facultas appetens, non diſtinguitur a cognoſcente. 140.c
Facultas appetens a cognoſcente ſola ratione diſtincta. 132.b
Facultates quatuor ad animam pertinentes. 320.c
Facultas adminiſtrandi magiſtratum quæ. 571.d
Facultatem vitalem a virtute nutriendi ſeparant Medici. 87.b
Facultatibus mentis, quo gradu competat libertas. 140 d
Facultati nutriendi competere ſummum bonũ negatur. 529.b. item nec ſentiendi. ibid.
Fama cum gloria ſummopere iuncta. 420.c
Fama in qua tertio gradu bonorum naturæ collocanda. 404.d
Fantaſia in primo gradu perturbationum. 73.d
Fato, omnia ſubiici crediderunt nonnulli Platonem tenuiſſe, at male. 127.d
Fatum non omnino ineuitabile. ibid. à Natura ſola ratione diſtinguitur. ibid.
Fatum, quid ſit. 128.a
Fato cuncta fieri voluit Pomponatius. 128.b
Fati definitio. 127.c
Federici Pendagii laudes. 274.c
Felicitas, quomodo ſe habeat ad Deum ſecundum Platonem. 513.d
Felicitas animæ, eſſentialis. 515.d
Felicitas duplex. 135.b
Felicitas, ſingulorum & ciuitatis, eadem. 9.b
Felicitas peripateticorum Stoicis damnata. 399 b
Felicitatem, vt non bonum dixerit Ariſt. 546.c
Felicitas vulgi quę. 547.a
Felicitatem, quę aduerſitates mutent. 400.c
Felicitas, vbi poſita. 379.d
Felicitas humana duplex. 380.a
Felicitas, quę amicis indiga. 380.b
Felicitatis cognitio, valde homini accommodata. 470.c
Felicitatis diuiſio. 471.d
Felicitatem in vtraq; uita poſuerunt nonnulli. 472.a
Felicitatem homini competere leui ratione Ariſto. docuit. 473.c
Felicitatis euerſiones vnde. ibid.
Felicitas cuiuſque ficta a cęteris reiecta. ibid.d
Felix denominatur homo duplici modo. 511.a
Felix, an amicitiæ indigus. 379.c. ei amicitiam competere ad exactam perfectionem. ibid.d
Felix omnino non eſt, qui amicis deſtitutus. 380.a.

quibus

quibus amicis non indiget. ibid.b
Felix abſque bonis fortunæ nemo. 383.a
Felix an valeat eſſe homo in hac vita, dubium. 472.a
Felix homo an dici poſſit in uita. 510.b
Felicitas humana, triplex, vel vna. 500.b. *pertinet ad facultatem contemplandi, & appetendi.* ibid.c. *an dici poßit eſſe in homine in hac vita permanente.* 510.b
Felicitas, an in præſenti vita detur. 510.b. *qui id negarint.* ibid.c. *qui affirmarint.* ibid.d
Felicitas an ſeruetur poſt mortem dubitatur. 511.c. *non ſeruari probatur.* ibid.d
Felix ſuæ felicitatis inſcius an detur. 532.c. *dari, quibus rationibus probetur.* ibi.d. *non dari verius, & qua ratione.* ibid.d. *item.* 533.a. *vt detur, vtq; non detur.* ibid.
Felix ſuę felicitatis inſcius, quo loquendi modo vſurpetur. 534.a
Felix an miſer euadere poſſit dubium. ibi.b. *euadere poſſe probatur.* 535.a. *vt ſit verum, & vt non.* ibid.c
Felix non omnino ſine contemplatione. 537.a
Feræ *natura obediunt homini.* 154.c
Feræ neque vitium neque virtutem habent. 168.a
Feræ hominem magis, quam cætera animalia timent. 82.a
Feræ, nec continentes, nec incontinentes. 118.a
Feræ vt virtute prædita. 168.a
Feras, non operari ſponte dicere abſurdum Ariſtoteli. 304.c
Feræ differunt ab homine ratione finis. 136.b
Feræ, an agant oppoſita. 135.b
Feritas, vnum ex quatuor hominum peruertentibus. 540.d
Feritatem eandem eſſe cum prophanitate, dicere, abſurdum. 338.c
Feritas quid. 343.a. *vnde oriatur.* ibid. *eius capita tria.* ibid.
Feritas in homine vt dicitur eſſe. ibid.c. *an ſit vitio deterior dubitatur.* ibid.d. *deteriorem eſſe, quibus rationibus nitatur.* ibid. *qua Ariſtotelis auctoritate.* ibid. *qua Ariſtotelis auctoritate contrarium probetur.* ibid.
Feritate peius eſſe vitium quibus rationibus nitatur. 344.a
Feritatis ſignificatio multiplex. ibib.b
Feritas ex morbo quæ. ibid. *ex aſſuetudine item quæ.* ibid.c. *ex deprauata natura.* ibid. *ex magnitudine vitii.* ibid.
Feritas minus mala vitio. ibid.d. *deterior.* ibid.
Feritas vt vitetur an præeligenda mortes. 446.b
Fides, *quintus gradus cognitioni noſtræ congruens.* 251.b
Fides inter virtutes rationales a Platone numerata. 252.a. *varias habet ſignificationes.* ibid.
Fides phyſica quid ſit ſecundum Ariſtotelem. 255.b
Fides & opinio a ſcientia diſtincta ab Ariſt. ibid.
Fidelitas prudentia, quæ. 296.b
Fides, imaginationem ſequitur. 279.a
Fidei nomen tripliciter vſurpatum. 213.c
Fides Theologica quid. ibid. *eius obiectum Deus eſt.* ibid.d. *diuiditur in infuſam & acquiſitam.* ibid. *habitum eſſe practicũ male cenſuit Scotus.* 213.d. *ſimilis potius auditui, quam viſui.* ibid.
Fides Phyſica, quę. 214.a. *ciuilis & moralis quæ.* ibid.
Finis Reip. duplex. 568.d
Finis & officium in quo differunt. 257.b
Finis condendi leges, qui. 184.d
Finis artium, earum numerum præſcribit. 320.b
Finis amoris varie traditus. 360.b
Finis libertatis, qui. 133.b
Finis artis duplex. 318.a
Finis communis, vnum ex octo virtutum vinculis. 217.c
Finis diuiſio. 248.b
Fine, homo procliuior ad virtutem quam ad vitium. 151.a
Finis virtutis communis, & proprius. 298.c. *proprius relatus ad communem obtinet rationem medii.* ibid.d
Finis ordinem præbet. 19.c. *ſumitur ab eo ratio conſilii.* 19.d. *debet eſſe vnus.* ibid.
Finis actuum hominis, qui. 6.d
Finis ingenuarum artium, qui. 321.b
Finis honoris, qui. 418.a
Finis prudentię pręſtantior fine ſapientiæ. 301.b
Finis hominum alio modo Theologis, alio Peripateticis ſtatuitur. 214.d
Finis totius Philoſophiæ ciuilis ſummum bonum. 9.a
Finis obedienitæ, qui. 155.b
Fines Imperiorum varii. 558.c
Finis legum, qui. 587.a
Flaminii *nobilium laudes.* 274.c
Fortuita, *quomodo non fortuna.* 448.a
Fortuna, *medica neceſſaria.* 257.c
Fortuna, ad heroicum fulgorem augendum confert. 337.b
Fortuna an ad artificem ſpectet. 318.c
Fortuna proſpera, num magis amico optanda, quam ſibi. 381.d
Fortuna ad virtutes conquirendas, quandoque confert. 189.a
Fortunæ idolus qui. 453.b
Fortuna cur vitrea ficta. 553.b
cur ferrea. ibid. *cur bifrons.* ibid.c. *cur pedibus carens.* ibid. *cur fęmina.* ibid.
eius comes, cupido. ibid.d
eius idolus proprius qui. 454.a
Fortuna in his, quæ raro eueniunt locũ habet. 454.c
in his quæ eueniunt extra ſemper & frequenter. ibidem d.
in his, quæ rarò fiunt, maximè fulget. 456.a
quinque modis, magis & minus recipit. ibid.b
an magis locum habeat in Principe, vel in priuato. ibid.d
locum habet in prudente, & in imprudente. 457.a
in fœmina plus, quam in mare locum habet. ibid.b
Fortunam inimicam virtuti falsò nonnulli dixerunt. ibid.b

non

non eſſe inimicam probatur. ibid.d
inimicam eſſe quibus rationibus probetur. 458.a
Fortuna, an dementes curet. 458.c
Oppoſita quædam iure de ea dicta. 459.a
proſpera magis quam aduerſa obeſt. ibid.b
magis aduerſam, quam proſperam obeſſe probatur. ibid.d
Fortuna bona, in quo verſetur. 460.c. a quibus principiis ortum ducat. 46 .a
Fortuna bona, quid. 461.c. vnde manet ſecundum Ariſtotelem. 462.b. eius vera definitio. ibid.c
Fortunæ bonæ fundamenta, quæ. 463.c
Fortuna, vt dicatur dominari prudentiæ. 463.d
Fortunę ſuæ, vt quiſque ſit faber. 464.a
Fortuna ludus inſipiens. ibid.b
Fortunam bonam expertum eſſe an melius. 464.d
Fortunæ repellendæ habitus. 465.d
eius bona, vt arma contra ipſam. 466.a
Fortunam vincere honeſtum. 468.c
Fortunæ bonorum fures euadere debemus. 469.b
eius cum prudentia certamen ſingulare. ibid.
Fortunæ munera, quæ. 390.d. an bona ſint dubitatur. 392.a. ea nonnulli penitus negligenda cenſent. 393.d. ea eſſe ſummū bonum Ariſt. negat. 394.a.
vt ſeruent rationem boni. ibid.b
ea bona quandoque appellauit Plato. ibid.c
vt ſint ſimpliciter bona. 395.a
vt mereantur dici ſimpliciter bona. ibid.d
instrumenta ſunt 396.a. non ea, ſed eorum deprauatus vſus mala parit. ibid.d
quomodo bona, cum non ſint finis. 397.a
ea non bona Theologi affirmant. ibid.d
eorum vtilitas quæ. 398.c
Fortunæ munera, ſunt inſtrumenta virtutum. ibid.d.
a Stoicorum repudiata. 399.b
requiri ad ſummum bonū, quo ſenſu verū. 401.c.
quatenus ea ſibi neceſſaria Chriſtiani cenſere debent. ibid.d. eorum ordo, qui. 404.b
Fortunæ nobilitas quæ. 408.b
Fortunæ locum eſſe in magiſtratuum electione, non abſurdum. 572.b
Fortunę aliquid condonare, cur vtile. ibid.c
Fortunæ munera homini neceſſaria. 387.b
Fortunę mutatio, quando amicitiā non tollat. 383.d
Fortunæ poſterorum an ſpectent ad defunctum. 532.b
Fortuna plurimum confert ad conciliandum amorem. 362.d
Fortunam bonam a ſummo bono non diſtingui falſum. 440.a
Fortunæ notitia ciuili Philoſopho debetur. 440.a
Fortuna & caſus quid, ſecundum veteres. ibid.c
Fortuna ſubiecta, ordine non deſtituta cū Fortuna & inter ſe pugnant. 441.a
Fortunę poteſtas quæ. ibid.b
Fortuna an ſit Dæmonica facultas. 441.d
an ſit verus Deus. 442.b
Fortuna & ſors, parcarum ſpuriæ ſorores dicta. ibi.d
Fortunæ nomen multipliciter vſurpatur. 443.d
Fortuna & caſus, nomina inania videntur eſſe. 444.d
eam dari, ratio & experientia docent. 445.a
Fortuna, non habet locum in cœlo nec in Deo. 447.c
vt habeat locum in cælo. ibid.d
dupliciter conſiderari poteſt. 448.b
Fortuna non eſt a fortuna, vt verum. ibid.
Fortunę, an detur ſcientia, dubium. ibid. eius conſideratio, ad quam Philoſophiæ partem pertineat. ibid.c.
vt pertineat ad naturalem. ibid.
vt ad moralem. ibid.d
Fortuna & caſus, diſtinguuntur. 449.a. quandoque confunditur ibid.b. in inanimis, vt locū habeat. ibid.c
Fortunę ſors nectitur. 450.a. non eſt cauſa determinata. ibid.c. redigitur ad cauſam efficientem. ibid.d
vt ad mentem & naturam redigatur. ibid.
ad materiem redigenda videtur. 451.a
Fortunæ diuiſio in bonam & malam. ibid.d
Fortuna nullius & multorum cauſa. 452.a
cæca & oculatiſſima. ibid.b. vt inconſtans, & conſtans dicatur. ibid.c. occulta, & manifeſta. ibid.d.
Nemeſis dicta. 452.b
Fęminæ & maris virtus, an eadem. 554.c
Fœmina an mas, recte inſtitutioni accommodatior. 591.a
Fœminæ, difficile ſubiiciuntur legibus. 547.d
Formæ Imperii ſex. 557.d
Forma honoris, quæ. 418.a
Forma prima ciuitatis, vnde manarit. 566.d
Formarum Reip. orig. quæ. 564.c
Forma Reip. in ordine collocata. 569.d
Forma magiſtratuum duplex. 570.d
Forma Reipub. nulla ſine iuſtitia conſiſtere poteſt. 561.c
Formarum imperandi deſcriptiones. 558.d
Formæ ſummi boni tres, duæ & vna. 513.a
Forma virtutis vna eſt, recta ratio. 210.d
Forma vniuerſi, ordo. 19.a
Forma ordinis, quæ. 18.a
Forma libertatis quæ. 113.b
Formę Rerump. variæ. 557.b
Forma in quinto gradu bonorum natura collocanda. 404.d
Forma inſtitutionis quæ. 590.b
Forma amicitię, in quo explicatur. 359.a
Formę liberæ, & non liberę quæ. 154.c
Formæ rerump. tres de dignitate contendunt. 562.c
Forma interna Reip. eſt vniuerſa virtus. 552.b
Formica, vt dicitur prudens. 168.a
Formulę virtutum ex opinione Ariſt. 200.c
Fortitudo, ſecunda in ordine virtutum. 233.b
Fortitudo, vniuerſa. 198.c
Fortitudinem, qui cæteris virtutibus præferant. 132.a
Fortitudo uera, quę. 150.a
Fortitudinis cum cæteris partibus virtutis comparatio. 230.d. qua ratione videatur eminętior. 231.a
Fortitudo ratione ardui maxime fulget. 232.d
Fortitudinem ad ſolum futura referre abſurdum. 196.b
Fortitudo in quo differat a tolerantia. 257.c
Fortitudo, dextra parte clauda a Platone facta. 218.a

Fortitudo, vt definienda. 201.a
definitio fortitudinis. 201.a
Fortunatus, qui dici poſſit. 460.c
Fortunatus an omnis felix. 464.c
Habitus repellendæ fortunæ, qui. 465.d
Fragiliratis humanæ impulſus. 149.c
FRANCISCVS MEDICES magnus Dux Hetruriæ. 410.
Franciſci Bonamici laudes. 274.c
Franciſci Duodi heroica laus. 340.d
Franciſci Mauroceni laudes. 450.a
Franciſci Erini ſecundi laudes. 274.c
Franciſci Mariæ Ducis Vrbini heroica laus. 333.a
Fracaſtorij de inſtinctu naturali opinio. 148.b
Frater fratri, an amicitia poſſit eſſe coniunctus. 373.d
Fratrum diſſenſiones grauiſſimæ. 379.b
Frena interna & externa animæ, quæ. 499.c
Fructus obedientiæ, qui. 155.c
Fructus prudentiæ, qui. 296.a
Furoris ſpecies duæ. 370.

G

GALENVS, quo ſignificatu habitum acceperit. 94.c
Galeni de propenſione hominis ad virtutem & vitium opinio. 151.b
Galenus, fortunatum eſſe medicum volebat. 257.c
Galeni de cõiunctione artis, & fortunæ opinio. 318.d
Galeni de cognitione per ſimile opinio. 286.d
falſa oſtenditur. 287.b
Galenus perturbationes damnandas cenſuit. 70.c
Galenus appetitum honoris iraſcibili tribuit. 196.b
Galenus, quo ſenſu artem medicam dixit ſcientiam. 275.b
Galeni de modo acquirendarum moralium opinio. 186.a
Galenus mores temperamentum corporis ſequi, malè ſenſit. 77.b
Galeni opinio, de numero ſectarum Philoſophorum. 480.b
Genus ſcibile ſolum, competit ſcientiis pro ſubiecto. 5.c
Geometria quæ. 276.c
Gloria, fortunę munus. 390.d
Gloria, in tertio gradu bonorum naturæ collocanda. 404.d
Gloria differt a laude. 420.b
Glorię & famę connexio. ibid.c
Glorię & honoris differentia triplex. ibid.d
Gradus ſeruitutis a corpore vſque ad Deum. 131.b
Gradus quatuor litium componendarum. 430.b
Gradus pœnarum quatuor. 545.d
Gradus potentiarum quatuor. 89.c
Gradus obedientię ſeptem. 556.c
hominum tres, ibid.d
Materies Rerumpub. in tres principes gradus diſtributa. 556.d
Gradus prudentię, Gradibus Moralium virtutum reſpondent. 300.a
Gradus voluptatum, quatuor. 487.c
Gradus ſummi boni duplex. 512.d
Cur non quadruplex. 513.c
Gradus virtutum quatuor ſecundum Porphyrium. 189.c
Gradus quatuor prudentiæ, prouidentiæ & legis. 293.b
Gradus ſummi boni, num ſeorſum vnus ab alio ſeruari poſſint. 536.c
Gradus rerum aſcendendo a Deo. 514.d
Gradus vitiorum quatuor. 541.b
Gradus rerum ſub Deo collocati, omnes materies & ſubiectum obedientiæ ſunt. 155.a
Gradus eminentior eminentiorem obedientiam requirit. 154.c
Gradus quinque cognitioni noſtræ congruentis ſtatuit Plato. 251.a
Gradus hominum tres. 532.b
Gradus Mentis, omnes arbitrium libertatis accipiunt. 140.d
Gradus actionis ſex. 543.b
Gradus nobilitatis quatuor. 407.c
Gradus rerum quinque, non tres. 277.d
Gradus quartus aſcenſionis ciuilis, virtus. 167.b
Gradus tres artium ingenuarum. 321.d
Gradus principes cognitionis tres. 356.c
Gradus eleuationis hominum quinque. 345.b
Gradus actionis decem. 100.d
Gradus honoris, vnde ſumantur. 424.b
ex meritis ſumpti. ibid. ex conditionibus. ibid.
ex materia honoris. ibid.c. vnde eliciantur ſecundum Platonem. ibid.d
Gradus animæ bonum ſibi accommodatum quærunt. 151.d
Gradus in homine duplex, ut duplex reſpondet appetitus, 152.a. alter alteri inſeruiens tamen inter ſe pugnant. ibid.
Græci, cur ſapientibus nullũ pręmium propoſuerint. 423.b
Gręci ab alienis nationibus ſapientiã didicere. 270.c
Gręcorum de diſtinctione petenda opiniones varię. 247.c
Gregorii de connexione virtutum opinio. 217.b
Gratia, in quinto gradu bonorum naturę collocanda. 404.d
Gratia inter perturbationes a nonnullis numerata. 51.c
Gratia, vt opponitur iræ. 203.a
Gratia tripliciter vſurpatur. 435.b
Gratiæ nomen, cui præſertim competat. 435.c
Gratiarum effuſio ſoli Deo competit. ibid.
Gratiarum quid proprium. ibid.d
Gratia, quæ cum pulchritudine iuncta. 435.d
Gratia, non eſt nomen ęquiuocum. 436.a
Gratiarum varii chori. ibid.
Gratia, vt competat Deo, menti, animæ, naturæ, materiei. ibid.b
Gratiam a pulchritudine ſeiunctam verius. ibid.c
Gratiam quid eſſe dixerint nonnulli. ibid.d

Gratia quid verè ſit. 437.b
cur ſoli competat homini. ibid.c
Gratiæ diſſenſio inter Ariſt. & Platonem, vocis potius quam rei. 438.a
Gratiæ cur tres pulchritudo, vna. ibid.b
Gratiarum vna, cur ſemper nobis auerſa. ibid.c
Gratiæ, qua nudæ, quæ indutæ. 439.a
Gratia an pulchritudine præſtantior. ibid.
Gratiæ, an vna ſine altera. ibid.b
cur videntes fingantur. ibid.c
Gratia, in qua hominis parte magis refulgeat. ibid.d
Gymnaſticæ ad rectam inſtitutionem apprimè apta. 392.a

H

HABITVS, & diſpoſitio, non reuera ſpeciem qualitatis conſtituunt. 98.a
Habitus morales, qui. 176.a
Habitum ſummi boni, nũ difficilius exuere, quam ſummi mali. 536.a
Habitus quid ſit. 163.a. an mutari poteſt. ibid.
Habitui, vt conueniat honor. 423.a
Habitus, more firmatur. 187.b
Habitus uirtutum & vitiorũ ſunt in moribus. 49.d
Habitui artis, vt competat recta ratio. 313.b
Habitus, non accipitur pro genere ſingulorum virtutum. 200.b
Habitus aſſuetudine acquiſitus, in appetitu ſenſuum, vt in ſubiecto recipitur. 178.a
Habitus modi in omni contemplandi genere, duo. 252.c
Habitus mentis duplex. 237.b
Habitus inſtrumentarii vel principales. ibid.c
diſtinguuntur ratione rei, in qua verſantur. ibid.d
Habitus recti ex ſui ratione. 238.a
Habituum numerus vt redundans videtur. ibid.b
vt diminutus. ibid.c
Habitus organici dirigunt affectionem. 238.d
Habitus rationis ab Ariſt. variè numerati. 239.b
Quomodo pertineant ad logicum. 241.b
cur ad Phiſicum ibid.c. vt ad ciuilem. ibid.
Habitus, nomen multorum ſignificationum. 94.c
quid ſit. ibid d. late ſumptus, dicitur, de omni qualitate. ibid.d. quomodo ſit qualitas. 95.a
quomodo acquiratur. ibid.b
Habitus mentis efficacia. item habitus appetentis. ibid.c
principium eſt bene vel male operandi. verum. ſed an primum dubitatur. ibid.
cur non abſolute cauſa prima. 96.a
medium inter primam cauſam, & finem. ibid.
magis conuenit cum ſecunda cauſa, quam cum inſtrumento. ibid.b
quomodo ſit primum principium. ibid.
Habitus contracti ſignum. ibid.c
an ſit qualitas dubitatur. ibid.d
Habitus animæ duplex. 97.a
quomodo qualitas, & relatio. ibid.b
relatus ad mentem eſt relatio tantum. ibid.c
Hebræi ſapientia Græcis priores. 270.b
Henricus de Gandauo, vt actionẽ contemplationi præferat. 304.a
Heracliti ſententia, vt vera. 278.a
Heracliti de temperantiæ præſtantia opinio. 230.c
Heraclitus, ſcientiam e medio penitus ſuſtulit. 377.b
Hercules inter heroas maxime fulget. 332.b
Hercules, vt felicitatis ſpecimen. 400.b
Heremippi de numero ſapientum Græciæ opinio. 268.c
Hermioneus, inter Græciæ ſapientes connumeratus. 268.c
Herodotus felicitatẽ in hac vita dari negat. 510.c
Heroica virtus, vt medium ſeruet. 174.b
Heroica prudentia, illuſtris in MEDICEA familia. 410.b
Heroica virtus, maxime fulget in animis ingentis. 328.b
Heroica virtus, quæ dicatur. 331.c. vnde oriatur. ib.
quorum virtutum ſit ſplendor. 332.a
ſpectat proprie ad morales virtutes. ibid.b
minus propriè conuenit præclaro artifici. ibid.
ſapientia inferior. ibid.c. in vniuerſa iuſtitia maxime fulget. 332.d. virtutes heroicæ abſolutè non ſunt magnanimitas & magnificentia. 333.c
an ſpecie a morali diſtincta. ibid. diſtincta a morali ſpecie, qua ratione probatur. ibid.d
qua ratione probatur non diſtincta. 334.a
dupliciter vſurpatur. ibid.b. vt diſtincta, a morali ſpetie, vtque non. ibid.c. eam in mente collocarunt nonnulli. 335.c. eam ad appetitum ſenſitiuum pertinere verius. ibi. eam ad appetium iraſcendi pertinere minime verum. 336.a
eam eſſe perturbationum euulſionem, falſum. ibi.b
Heroica moderatio, quæ. ibid.d.
maxime fulget munere fortunæ. 337.b
ex congruenti inſtitutione. ibid.d
ex opinione recta. ibid.
Heroicam virtutem, eandem eſſe cum ſanctitate falſum. 338.a
non ſemper diſtinguitur a morali per diſtinctionem finium. ibid.b
ex mente Theologorum & Platonis in omni hominum gradu reperiri poteſt. 339.a
fulget præſertim in principe viro. ibid b
cur in omni hominum gradu ſplendeat. ibid.
in fœmina minus quam in viro. ibid.c
Heroica Venetorum charitas. 341.a
præſtantior, ſed minus neceſſaria morali. 344.d
Heroicus ſplendor duplicis generis principia obtinet. 336.d
quando ortũ ducat ex flagranti amore honeſti. ibi.
qui reſpondeat imminenti, charitati Theologorum. 337.a. ex vehementi perturbatione oritur. ibid.b. in aduerſa fortuna maxime oſtenditur. ibi.c
manifeſtatur etiam diſciplinæ munere. ibid.d
apparet præſertim in viro Principe. 339.b
Heroici fulgoris vice, vitium non amplectendum. 341.d
Heroica hominum facinora falſa. 342.a

Heros vnde dictus, ſecundum Platonem. 328.b
Heroes vbi fingantur habitare. ibid.c
Heroes ſupra animas hominum collocati. ibid.d
Heroum genus eſſe ſemideos, falſum. ibid.
Heroes qui ſint. 329.a
vnde dicti ſecundum Platonem. ibid.b
Heros qui. ibid.
Heroum Inſula in Britania. ibid.c
cur ducere genus a Diis dicti. ibid.d
Herois oppoſitum genus hominum quod. ibid.
Heros eminentem quandam hominis conditionem denotat. 330.b
Heroes Chriſtianorm, martires. 331.b
Heroes, qui dicti ab antiquis. 332.b
cur ſemper inter homines verſari dicti. 332.b
ſapientibus inferiores. ibid.c
Heroas qui ſe eſſe oſtendunt. 333.a
Heros, fortuna etiam illuſtratur. 337 b
Heros in aduerſa fortuna fulget. ibid.c
Herois officium aduerſa vincere. ibid.
Herois officium quod. 339.d
Heroes multi vitioſi dicti. 341.a
Heros efficitur homo per quartum eleuationis gradum. 345.b
Heſiodi de affinitate amicitiæ præferenda ſententia. 373.b
Heſiodi de amoris origine opinio. 385.a
Hieronymi Capelli laudes. 322.c
Heronymi de Ponte laudes. 274.c
Hiſtoriæ vtilitas quæ. 290.b
Homerus Fortunam Oceani filiam dixit. 452.a
Homerus, recte finxit virum prudentem iraſci. 72.b
Homerus prudens in effingendis amicis. 377.d
Homerus verecundiam egeno minime conferre dixit. 209 d
Homeri verba, de miſeria. 540.b
Homo, quomodo ſcientiæ ciuilis videatur ſubiectum. 7.b
Homo quandoque mortem præeligere debet. 347.b
Hominum gradus tres. 532.b
Homo animalium omnium maxime egenus. 568.d
Homo diſcit, non animo. 282.b
Homo magis de tribuendo, quam de recipiendo honore ſollicitus eſſe debet. 528.d
ſex modis conſideratus. 430.a
Homo an in hac vita valeat, eſſe felix. 472.a
Homo quatuor modis ſeruus. 556.b
Homo, vt fortunæ ſuæ faber. 464.a
Homo duplici modo denominatur felix. 511.a
Homo Platonis triplex. 476.c
Hominem ludum eſſe fortunæ, vt intelligatur. ibid.d
Homini quid familiarius ignorantia vel vitium. 545.a
Hominis felicitas, quæ. 471.d
Homo cur ſolus dicatur diues, & pauper. 397.b
Homo in aduerſa fortuna, non omnino felix. 402.b
Homines, qui Deum cognoſcant. 502.d
Homo, vt ludus a Diis factus. 477.a
Hominem ludo a Diis factum non imperfectionem, ſed perfectionem denotat. 477.b
Hominem ſummi boni eſſe capacem quibus rationibus nitatur. 474.a
Homo per ſummum bonum ſimilis Deo. 516.b
Homines ad rectam inſtitutionem accommodatiſſimi, qui. 590.d
Homo ſenſitiuus triplex a Platonicis poſitus. 375.c
Homines medii plurimi. 546.b
Homo, quinque modis affectus dum agit. 143.c
Hominis laus de fortuna victoris. 469.a
Homo principia ſuarum actionum per voluntatem. 161.d
Homo, dupliciter fit ſponte malus. 164.c
Homo non quia ſubiectus Deo non liber, imò magis. 130.d
Hominum differentia & diſtinctio. 145.d
Homini affectiones virtuti ſimiles conueniunt. 207.a
Hominis pædia præditi officium. 252.d
Homo maxime propenſus natura ad bonum ſenſuum. 152 b
Homo ſolus eſt mundi ciuis. 555.b
Homo natura ſeruus an detur. ibid.c
cum tribus comparatur, & ad tria refertur. 555.d
Homo omnis, vt liber. ibid.d
Homo, cur maxime diſciplina indigus. 2.b
Homo quando vere fuerit liber. 139.a
Homo, ſcientiæ ciuilis minime ſubiectum. 4.b
Hominem procliuiorem ad bonum, quam ad malum. 150.b
Homines, quibus rationibus labuntur in ſcelera. 161.a
Homo, cur princeps & dominus actionum ſuarum. 141.a
Homo quomodo ad vitia magis, quam ad virtutes ſit pronus. 149.a
Homo libertatem, & contingentiam inuictas habet. 125.c
qua ratione oſtendatur particeps libertatis. ibid.
Hominis conditio, arma contra fortunam. 466.d
Homo, inſtinctu naturæ ducitur. 147.b
Hominis incontinentis affectio. 157.c
Homo cæleſti aui ſimilis. 328.b
Homo per ſapientiam dicitur fieri omnia. 345.c
Homo, cur diſciplinæ indigus. 10.b
Homo ex ſententia Ariſt. quid. 473.a
Homines, magis vnus quam alius ad hanc vel illam virtutem apti. 193.a
Homo efferatus herois oppoſitus. 330.a
Homo an ſponte fiat bonus, vel malus.
Homo vt vere ſecundum naturam affectus. 155.a
Homo ſeiunctus ſenſibus, non egeret virtute morali 176.d
Homo virtutis ſtudioſus, qui dicatur. 189.d
qui Dæmonicus, qui Deus. ibid.
Homini non opinio ſolum, ſed ſcientia etiam competit. 250.d

Homo felix an ſuæ felicitatis inſcius eſſe poſſit. 532.c
Homo, vt felix in vita. 540.a
an in ea dici poſſit felix. ibid.b
Homo, cur paruus mundus. 467.b
Homo ſolus inter mortalia viuentia nobilis. 410.d
Homo præſertim miſeriæ particeps, qui. 547.c
Homo ad vitia pronior quam fœmina. ibid.d
Homo dupliciter a virtute recedere poteſt. 220.c
Homo ab animalibus artes doctus. 257.d
Hominis perturbationes, cur plures, quam ferarum. 82.c
Hominum diſpoſitiones quatuor ad ſcientiam. 279.c
Homo Anaxagoræ caos. 467.b
Hominis perfectio, in quo conſiſtit. 133.c
Homo, qua ratione dicatur liber. 132.c
Hominem feræ magis quam aliquid animal timent. 82.a
Hominis temperamentum facillimum alterari. 83.a
Homo perperam educatus deterior omni fera. 475.d
Homini, melius eſt ſeruire, quam regnare. 131.a
Hominis peculiare bonum virtus. 549.b
Homo duobus modis ciuis dicitur. 551.d
Homines ſingulis, dici poſſunt mundi probi, vel improbi ciues. 552.a
Homo, cur ſolus dicatur diues, & pauper. 397.b
Hominis conditiones quatuor in vrbe. 431.c
Hominem, quæ pugnæ honorent. 432.a
Hominum gradus, tres. 556.d
Honeſtum non ęquè omnibus gradibus idem. 553.b
Honeſtum eſt ſcopus internæ Reipublicæ. 552.b
Honeſtum perficit voluptatem, non è conuerſo. 493.c
Honeſtum finis vnus virtutum. 210.d
Honor, magis externum bonum quam amicitia. 368.d
an præferatur amicitiæ, dubitatur. ibid.d
cur ei præferendus videatur. 369.a
Honor externorum bonorum maximum, quo ſenſu intelligitur ibid.
Honor non valde optandus. 195.d
Honor, externorum bonorum maximum. 202.c
Honor debetur occidenti Tyrannum, non furem. 448.b
Honor, in tertio gradu bonorum naturæ collocandus. 404.d
Honor, fortunæ munus. 390.d
Honoris cognitio vtilis vnicuique. 416.a
Honoris deſiderium in homine, quod. ibid.d
Honoris formæ ſeptem. 417.b
Honoris definitio ex Speuſippo. ibid.c
eiuſdem ex Ariſtotele definitiones duæ. ibid.d
eiuſdem ex Cicerone definitio. ibid.d
Honoris forma, quæ. 418.a
materies. ibid.
finis. ibid.
cauſa efficiens. ibid.b
exacta definitio. ibid.c
Honor publicus, eſt verus cenſendus honor. 419.b
Honor late ſumptus plura ſub ſe continet. ibid.d
Honoris nomen a laudis nomine diſtinctum. ibidem.
Honor diuinus & humanus. 420.a
Honoris & gloriæ differentia triplex. ibid.d
eius variæ definitiones, inter ſe conſtant. 421.a
in eius definitiones cur virtutis mentio fiat. 421.c
an præmium ſit virtutis rationalis dubitatur. ibidem d
conuenire virtuti rationali, rationi, & auctoritati conſentaneum. 422.a
cur maxime proprie referatur ad virtutem morum. ibid.b
Honor, vt habitui competat. 423.a
an ſapientiæ præmium dici poſſit. 423.b
Honor, an artibus competat. ibid.d
Honoris gradus, vnde ſumantur. 424.b
ſumpti ex materia. ibid.c
Honor, an pueris conueniat. 425.b
an defunctis. ibid.
an ſit bonum laude dignum. ibid.d
quadrupliciter conſideratur. ibid.
Honore, an afficere poſſit vir prauus. 426.b
Honor, an expetendus. 426.c
dum nimis expetitur negligitur. 426.d
dum nimis negligitur expetitur. 427.a
Honorē honorantis magis quam honorati eſſe, iure dubitatur. ibid.b
eſſe honorantis & honorati ſimul, falſum. ibid.d
vt ſit honorati, vtque honorantis. 428.a
Honorem, magis inferre, quam recipere curare debemus. ibid.d
Honore priuari non poteſt vir probus. 429.a
Honoris amiſſio, & læſio non ſunt idem. ibid.d
Honoris ordines ſex. 430.b
Horatii ſententia de viri boni ſpe & timore, dubia. 401.b
Horatii de felicitate error. 400.a
Horatii de innocentia vitæ ſententia. 546.a
Hymnus Ariſtotelis in laudem virtutis. 236.a

I

IACOBI Superantii heroica laus. 341.b
Iamblicus, numina in ordines nouem digeſſit. 328.c
Ianus bifrons. actionem, & contemplationem notat. 308.d
Idea, in quo differt a ratione. 514.b
Idea ad quod genus cauſæ redigatur. 313.d
Ideas mentis, fundamentum habituū ſtatuit Plato. 342.a

Idea boni, vbi a Platone tractato. 501 a
Idea nomen a Platone tripliciter vſurpatur. 501.c
Idea boni pulchri & vnius, cur non competant men ti, vt caeterorum. 202 a
Idea boni diſtincta ab aliis Ideis non datur. ibidem c
Idearum opinio Platonis ab Ariſtotele impugnata. 503.a
Idea boni ex mente Platonis perperam ab Ariſt. impugnata. 504 b
Stoici felicitatem in hac vita dari affirmant. 510 d
Idolatria ciuilis, quae. 572.d
Idolus fortunae, qui. 453 b
cur terreus. ibid.
cur ſine pedibus. ibid c
cur faemina. ibid.
Idolus eius proprius, qui. 454 a
Iecoris natura, cur in homine procreata. 56 d
Ignis duplex conſideratio. 106 d
Ignem moueri in orbem non minus per naturam, quam dum mouetur deorſum quomodo dixit Ariſtotel. 107 a
Ignorantia vnum ex quatuor hominem peruertentibus. 540.d
Ignorantia, non omnis inuiste factum conſtituit. 102.b
Ignorantia an homini familiarior quam vitium. 545.a
Ignorantia, duplici ratione comparatur cum vitio. ibid.b
Imaginandi vis, duplex. 279 a
Imago Dei per obedientiam fulget in homine. 154.d
Immanitas, vna ex tribus feritatis fancibus. 343.b
Imperium mundi non mixtum, ſed regium. 561.d
Imperii formae ſex. 557.d
Imperia a Deo manarunt. 565.b
Imperii ciuilis partes tres. 566 a
Imperiorum mixtiones, quae. 559.b
connexiones eorum quindecim. ibid.c
Imperii prima cura, quae. 570.c
Imperia publica ſunt quaedam Regnorum degenerationes. 568 b
Imperium Dei ſolum rectum. 553.b
Imperia oppoſita, vt miſceantur. 561.b
Imperia citò dilabentia, quae. 564.b
Imperia creatura, vt bona. 254 c
Imperiorum fines varii. 558.c
Impoſſibilia dupliciter conſiderantur. 120 d
Improbitas abſolutè, & ferina. 344.b
Improbitati parantur poenae apud inferos. 547.a
Improbus, agenda ignorat. 138.
Imprudentes cur miſeri. 462.d
Imprudens, qui dicatur. 207.b
Imprudentia imperturbatione verecundiae. 207 b
Inconſtantia opinionum de ſummo bono, vnde. 476.b
Incontinens eligit, non praeligit. 117.d
Incontinentia, vnum ex quatuor hominem peruertentibus. 540.d
Incontinentiam non dari voluit Plato. 256.a
Indigentia, quae. 361.c
Indigentia amici noſtra dicitur. ibid.d
Indignatio duplex. 109.a
Indignatio, quae. 207.c
Indignationem, in uiro probo locum habere Stoici negarunt. 209.a
Infinitorum non eſt ſubordinatio. 18.b
Ingenium varia ſignificat. 89.b
minime ad ſenſus pertinet. ibid.
quid ſit ſecundum opinionem nonnullorum. 92.b
de eius ratione duo ſunt. ibid.c
eius definitio. ibid.d
in bonam & malam partem uſurpatur. ingenium abſolute bonum quid. qua in re maxime fulgeat. ibidem.
vnde conſurgat. 93.a
eorum varietas. ibid.b
eorum varietas vnde ortum ducat ſecundum Origenem. ib.d c.
Panaetium. ibid.
Proclum, & Porphyrium. ibid
varietatis ingeniorum vera origo. ibid d
Ingenium vt in parte mortali, & immortali, conſideretur. 94.a
Inimicitia amicitiam ſoluit. 378.c
Inimici humanae conditionis qui. 296.d
Iniuriam nos inferre magis, quam non recipere, curare debemus. 428.d
Iniuſtitia habens arma. 547.a
Innocentia vnicum vitae ſolamen. 546.a
Inopia & priuatio cur mater amicitiae. 361.b
Inſania non proprie aduerſatur virtutibus moralibus. 194 c
Inſania, non ita ſe habet in actionibus, vt perturbatio. 113.a
Inſcitia craſſa, & negationis. 279 c
Inſcitia Socratis, quae. ibid.
Inſcitia tertius gradus cognitioni noſtrae congruens. 251.b
Inſcriptio librorum moralium ex Platone. 13.d
ex Ariſtotele. 14 a
Inſcriptiones a perſonis ſolitae. 15.a
Inſipiens, fortunae ludus. 464.b
Inſtigatio interna duplex. 156 d
Inſtinctus, quid. 245.c
Inſtinctus naturalis, quid. 146 d
magna latitudine praeditus. 147.a
in homine eminentiſſime refulget. 147.b
diuiditur in communem, & proprium. Item vel vnius ſpeciei, vel quorundam indiuiduorum. ibid.c
Semper eſt conſimilis. ibid d
principium eius, quod. 148.a
eius definitio. ibid b
an praecedat cognitionem dubium. ibid c
reſoluitur. ibid.

videtur

videtur non habere locum in homine ratione mentis. 148.c
contrarium verius. ibid.d
quomodo tribui poſſit intelligentiis. 148.d
in quo maxime refulgeat, proprie ſumptus. 149.a
eo ducta res omnes bonum quærunt. 151.d
Inſtitutio recta, quid. 590.a
Inſtitutionis rectæ fundamentum quod. 590.a
vbi ipſa primò refulgeat. ibid.b
ad quam ſcientiam pertineat. ibid.c
Italis accommodatiſſima. ibid.
quibus, & cui ætati maxime conueniat. ibid.d
cui ſexui. 591.a
Inſtitutio maris & fœminæ, an eadem eſſe debeat. ibid.d.592.a
Inſtitutione indiga, quæ. ibid.b
Inſtitutioni recta adhibenda, quæ ibid.c.d
Inſtitutio appetitus quę. 593.a
mentis item quæ. ibid.c
Inſtitutionis rectæ capita ſexdecim. 594.a
Inſtitutio recta viri probi. 32.c
Inſtrumentum, diſtinguitur a ſecunda cauſa. 96.b
Inſultus, qui dicitur. 295.a
Integritas, & perfectio virtutis, vnum ex eius octo vinculis. 218.b
Integritas. 200.b
Intelligentia, primus gradus cognitioni noſtrę congruens. 251.b
Intelligentia, quomodo inſtinctum naturæ dicantur habere. 148.d
Intelligentia practica ad formandam prudentiam neceſſaria. 290.a
Intelligentia princeps aliarum virtutum mentis. 258.b
Intelligentias iungi homini in hac vita, quibus rationibus probetur. 518.b
quibus negetur. 522.b
Intellectus liber, vnà cum voluntate. 143.c
Intellectum voluntati præpoſuit Plato. 530.a
Intellectus poteſtate & agens. 516.a
Intellectus, ſine voluntate non fruitur. 529.d
Intellectus, quomodo ſeipſum intelligat. 526.a
Intellectus hominis ſingularia primo cognoſcit. 261.b
Intellectus agens, quomodo nihil eorum intelligat, quæ hic ſunt. 517.c
Intentio, quæ. 248.e
Inuidus, Inuidia, & Inuidentia vnde. 207.c
Inuitè iure opponitur ſponte, & eſt duplex. 108.a
Inuitè, abſolute, & pro tunc. 103.d
Inuitè, abſolute, & pro tunc, an detur. 103.d
Inuite fieri aliquid, quomodo dicatur. 162.d
Ioannis Iacobi Diedi laus. 336.d
Ioannis Pici Mirandulani de fortuna error. 443.b
Ioannis Pici de origine bonæ fortunæ ſententia. 461.b
Ioannis Berhardini longi laudes. 274.e
Ioci in congreſſibus. 205.a
Iocus hominis proprius. 477.a
Iouem Saturni Regnum vſurpaſſe, cur ſimulatum ſit. 307.d
Ioui Deorum Trinitas aſſiſtens. 317.b
Ira quomodo fortitudini conducit. 71.a
Ira bipartito diſtinguitur. 11.b
Ira, qua ratione cæteris perturbationibus præſtare videatur. 83.c.
Iræ gradus quinque. 84.c
Ira quid. ibid.
Ira cupiditate præſtantior. 57.c
Ira quomodo Deo conueniens, & non conueniens. 75.d
Iram animalia non cognoſcunt. 81.a
Iram ſine oppoſitione ſtatuere error. 54.b
Iræ, vt ſit reintegratio amoris. 379.b
Iræ latitudo quid contineat. 202.d
Iratum agere, & per iram differunt. 112.a
Ironia, an vitium. 204.e
Italia, munere principum fortunata. 415.a
Iucundiſſimum, vt ſe habeat ad ſummum bonum. 539.a
Iucunditas, non eſt eſſentia ſummi boni. 493.a
Iucundum, & moleſtum quid contineant. 203.b
Iudicans prudentia, quæ. 292.d
Iudicare, officium prudentis eſt. 103.b
Iudicium tertius actionis gradus. 100.d
Iudicium mentis conſpirat ad omnes virtutes earumque actiones. 184.a
Iumenta & feræ, ſummum bonum non cognoſcunt. 475.e
Iumenti, & hominis comparatio. 555.d
Ius quotuplex. 206.b
Iuris prudentes prudentiam ſapientiæ anteferunt. 300.d
Ius in iiſdem verſatur cum amicitia. 367.a
Iuris ciuilis bene addiſcendi modus. 13.c
Iuſtitiam qui cæteris virtutibus præferant. 232.a
Iuſtitia vniuerſa, quæ. 198.e
Iuſtitia amicitiæ ſimilis. 366.d
Iuſtitiam in voluntate poſuit D. Thomas. 181.c
Iuſtitiæ conditio. 200.b
Iuſtitia, vt ſeruet medium. 173.d
Iuſtitiæ perfectæ vſus, illuſtris in MEDICEORVM familia. 410.b
Iuſtitiam nomine perfectæ virtutis Ariſtotel. non denotat. 506.d
Iuſtitia variis modis medium ſeruat. 173.d
Iuſtitia, quæ ſit iniuſtitia, datur. 552.d
Iuſtitia omnium virtutum princeps. 233.a
Iuſtitia quæ medium Arithmeticum, quæ geometricum ſeruare debeat. 561.c
Iuſtitia definita a iuris prudentibus. 181.d
eſſe habitum & virtutem voluntatis, falſum. 182.b
re idem eſt cum vniuerſa virtute morali. 182.b
Iuſtitiam parti rationali conuenire verum. 183.a
more & aſſuetudine acquiritur. ibid.
eſt moderatio perturbationis. 184.b
more & aſſuetudine acquiritur. ibid.

in quo differat a cęteris virtutibus. ibid.
cur vltimo loco declarata ab Ariſt. ibid.d
Iuſtitia ſedes ſecundum Pithagoreos, vbi. 185.a
de eius ſede conuenit Ariſtoteles cum Platone. 185.c
cur ei præſertim tribuatur congruens ratio partium animæ. ibid.d
Iuſtitiæ nomen, dupliciter vſurpatur. 205.c
quid ſit pro parte ſumpta, ibid.d
eius definitio. 206.a
eius diuiſio. ibid.b
vt conueniat cum cæteris virtutibus, ibid.d.
Iuſtitiæ cum cæteris virtutibus in parte conſideratis comparatio. 228.a
Iuſtitia vniuerſalis turris triangularis. ibid.c
an præſtantior ratione iuſtitia, vel virtutis ambigitur. ibid.d
eſſe præſtantiorem vt eſt virtus, quibus rationibus nititur. ibid.
quibus vt iuſtitia. ibid.& 229.a
Iuſtitia vniuerſa ſtellę veneris ab Ariſtote. ante habita. ibid.b
eſſe præſtantiorem vt iuſtitiam verius. ibid.c
Iuuenis, *& ſenis, an eadem virtus.* 554.e
Iuueni, verecundia, & pudor conuenit. 209 c
Iuuenis, ad ciuilem ſcientiam cur non accommodatus. 253.a
Iuuenum recta inſtitutio vtilis. 589.a

L

LACEDAEMONES, *virtutum ſemina legibus curabant.* 146.b
Lacedęmoniorum de morte obeunda ſententia. 355.b
Lacedęmoniorum de adminiſtranda cum fęminis Rep. vſus. 591.c
Lacedęmoniorum reges in liberorum educatione accurati. 412.c
Lacedæmoniorum in educandis pueris mos. 414.e
Lacedæmoniorum de liberis educandis ſententia. 76.c
Laurentii *Medices magnificentia erga ſtudia litterarum.* 458.b
Laſus, *inter Græciæ ſapientes connumeratus.* 268.c
Laus, *maxime cum encomio iuncta.* 420.b
Laus an conueniat honori. 425.d
Laus, vt bonum laudantium. 427.e
Laudis aſſerta ſunt, quæ ſunt honoris. 428.b
Læſio *duplex, pura, & præmeditata.* 111.a
Læſio, & honoris amiſſio, non ſunt idem. 429 d
Lætitia *menti a Platone tributa.* 487.d
Lambini *de Cogitatione error.* 240.a
Lambini error in vertendis verbis Ariſtotelis. 255.b
Lambini in annotationibus Ariſtotelis error. 288.b
Latini, *male confundunt agere inuite, & agere ſponte.* 104.d
Latinorum de dolore & voluptate ſententia. 59.a
Latinorum de diſtributione virtutum error. 196.e
Leonici, *de pædia opinio.* 253.b
Leonis, Decimi erga ſtudia litterarum propenſio. 458.b
Leo fortis vt dicitur. 168.a
Leonis Hebræi de numero moralium virtutum opinio. 195.c
Leonis Hebræi de amore opinio. 64.d
Leonis Hebræi opinio, de amantis & amati præſtantia. 369.d
Leophantus, *inter Grecię ſapientes annumeratus.* 268.c
Leucippi *de ſcientia opinio.* 277
Lex *Pittaci de ebriis.* 112.d
Leges, regulæ ſunt internæ Reipublicæ. 552.b
Leges abſque diſciplina morali, ciuilem philoſophiam non attingunt. 13.c
Legum defectionibus magiſtratus ſubueniunt. 570.a
Leges ſunt eorum, quæ fiunt ſponte. 162.a
Leges, non euertunt ſed confirmant liberum arbitrium hominis. 130.d
Legum ferendarum ratio, Ariſtoteli pars ciuilis ſcientię. 9.d
vbi perficiatur. ibid.
Leges, tribus hominum conditionibus proſunt. 10 b
Legum ferendarum ratio, vnde elicitur. 13.b
Leges ad hoc inſtitutæ, vt vtamur non abutamur libertate. 144.a
Legumlatores, legum inuentionem retulerunt in Deum. 293.c
Legum ferendarum ratio, vt ad libros de Repub. vtque ad eos de moribus ſpectet. 13.d
Legum ferendarum ratio, vnde elicitur. 293.a
Lex ex prouidentia oritur. 293.b
Legi natura aduerſatur ſingulare certamen. 352.d
Leges magiſtratibus vt præſint, vtque ſubſint. 574.d
Lex, quid. 9.b
vnde manet. ibid.
Lex quid ſit. 583.a
Lex quadruplex a quadruplici ordine. ibid.b
Lex, de quibus ſit. ibid.c
Legum gradus quatuor inter ſe comparati. ibid.d
Leges omnes an ſint iuſtæ, iure dubitatur. 583.b
Leges æquiuocè quæ. ibid.c
Lex quę ſit ſecundum Platonem. ibid.d
Leges quomodo eædem apud omnes. ibid.
Leges an mutare liceat. 584.a
Legum mutatio Ariſtoteli non placuit. ibid.b
Leges, vt mutandę, vtque non. ibid.c
Legis origo ad quatuor relata. 584.c
Legum initia æterna. ibid.
Legum condendarum officium, cuius ſit. ibid.d
Legum condendarum finis, qui. 584.d
Legum conditor, quid inſpicere debeat. 585.a
Legum latores varii. ibid.c
Legum ferendarum primus peritus. ibid.
Lex in Deum quatuor de cauſis referenda. 585.d

Leges quæ, in quos Deos relatæ. 586.b
Lex, an ex hominis ratione prodeat. ibid.c
Leges. quo fine conditæ. ibid.d
Legum rectarum caput primum. 587.a
Legum duo prima præcepta. ibid.
Lex naturæ & ciuilis. ibid.b
Leges naturæ duodecim. ibid.c
Lex, an præeſſe vel ſubeſſe magiſtratui debeat, dubium. 573.c
præeſſe debere quibus rationibus nitatur. ibid.d
Legens publicæ ſcientiam, an verſetur in actione, vel affectione. 316.b
dupliciter conſideratur. ibid.
Liberalitas, *ratione affinitatis cum charitate maxime fulget.* 233.a
Liberalitas circa quæ verſetur. 202.a
Liberalitas appetitui diſtincto non competit. 196.b
Liberalitas, quarta in ordine virtutum. 233.b
Liberalitatis cum cæteris partibus virtutis comparatio. 231.c
ex moralibus ſimillima charitas. ibid.
nos Deo ſimiles reddit. ibid.
ea Deus mundum creauit. ibid.
culmen eius magnificentia. ibid.
Libertas *vera non exquiritur ad ſponte factum, late ſumptum.* 133.a
Libertas, quæ verè iudicanda. 562.a
Libertatis munere, quando recte vtatur homo. 131.b
Libertas quæ dicatur arbitrium. 123.d
Libertas hominis a phyſicis vincta. 124.b
ab aſtronomis impugnata. ibid.
a metaphyſicis vt euertitur. ibid.c
languidam efficiunt Medici. ibid.d
Logici cum ea contendunt. 125.a
quæ rationes eam patefaciant eſſe in homine. 125.b
Libertas adumbratè ſeruatur in homine. 126.a
Libertas, quomodo contra præſcientiam & prouidentiam defendatur. 126.b
ſeruatur cum neceſſitate. 127.c
impugnata ratione modi operandi Dei, quomodo defenditur. 129.d
refulget in Deo libertas & neceſſitas, in homine cum varietate complicata. 130.a
Libertate nulli ſubiecta ſolus Deus liber. 130.d
Libertas contra logicos defenditur. 131.d
ſemper competit homini. 132.a
qua ratione dicatur eſſe in homine. 132.c
Libertatis materia duplex. 133.a
Libertatis forma, quæ. ibid.b
eius finis, qui. ibid.
eius cauſa efficiens ſecundum Alex. 133.c
numeratur inter ea, quæ denotant perfectionem abſolutè. 134.b
eius vera cauſa efficiens. ibid.
eius definitio. 135.a
Libertatem in ratione ſola poſuerunt nonnulli. 136.d. & 137.a.b.c.d
nonnulli in ſola voluntate. 139.a
Libertas arbitrii locum habet in omni mentis gradu. 140.d
quo gradu competat facultatibus mentis. ibid.
eius origo ſecundum Ariſtotelem in ratione conſideratur. 141.c
Libertas eſt in voluntate, & in intellectu. 143.c
Liberum *dicitur eſſe multiplex.* 123.b
Liberum quod nulli ſubiicitur. ibid.
Liberum indifferens. ibid.c.
Liberum quod ſponte operatur. ibid.
Liberum ratione iunctum. ibid.d
Liberum arbitrium, quid. 135.a
Liberum, verè, quod. 141.a
Libri *philoſophiæ ciuilis, Nicomachii dicti.* 15.a
Libri de Republ. cur præſtantiores libris de moribus dicti. 12.c
Libri de moribus varii, omnes Ariſtotelis. 15.b
Libri de moribus, bonum publicum non ſingulorum explicant. 13.b
Libri de moribus præſtantiores libris de Republica. 12.d
Libros de moribus cæteris prius addiſcendos verius. 37.b
Libros de Repub. docendi ordine primos nonnulli aſſeruere. 36.b
reiicitur opinio. ibid.c
Linconienſis *circumſcriptio de bono proprio nõ approbanda.* 389.c
Linconienſis de moralibus ab Ariſtotele enumeratis ratio. 195.d
ſententia eius reiicitur. 196.a
Ligna, *& os, gratia magis inſignita.* 439.d
Ligna virtutis quæ. 235.d
Lis, *inter Stoicos, & Peripateticos de perturbationibus.* 81.a
Lites, quomodo componi poſſint. 113.b
Litem inter Stoicos, & Peripateticos in verbis non in re poſitam cenſuit D. Auguſtinus. 73.b
Litium componendarum gradus quatuor. 430.b
Literæ, *nobilitatem non parant.* 415.b
Logica *facit diſcipulos.* 254.b
Logica dupliciter conſideratur. 256.a
Logica potius ars, quam ſcientia. 316.c
Logicam, eſſe ſcientiam dicere error. 276.a
Logicorum contra libertatem contentio. 125.a
Luciani *in Ariſtotelem irriſio.* 400.d
Lucifer, *inobedientia damnatus.* 155.c
Lucra *nobilem virum decentia, quæ.* 414.a
Lucrum elicere ex magiſtratu, an liceat. 575.a
non licere, qua ratione nitatur. ibid.d
licere, quomodo verum. 576.d
Lucretiæ *heroica virtus falsò attributa.* 342.b
Lucretii de ſcientia opinio. 277.b
Lucta, *natura certamen.* 430.d
Ludi *nomen, quid importet.* 476.d
Ludouici *Boccaferrei de caſu & fortuna error.* 447.b
Lumen *ſupernum an neceſſarium ad notionem diuinorum.* 528.a
Lycurgus *Lacedæmoniorum legiſlator.* 585.c

Lycurgus educationem nobilitate potiorem eſſe voluit. 281.*b*
Lydus, *ſcientiam reminiſcentiam eſſe voluit,* 281.*b*

M

MAGISTRATVS *in Republica neceſſarii.* 569.*d*
Magiſtratus quid. 570.*a*
Magiſtratuum proles æquitas. ibid.
Magiſtratus recta definitio. ibid.*b*
Magiſtratus dupliciter vſurpatur. ibid.*c*
Magiſtratus primi officium quod. ibid.
Magiſtratuum primorum diſtinctio vnde petenda. ibid.*d*
Magiſtratuum materies qua. 571.*a*
Magiſtratuum adminiſtrandi ſcientia, quid requirat. ibid.*b*
Magiſtratuum adminiſtrantis voluntas, quæ. ibid.*c*
Magiſtratu digni, qui. ibid.
Magiſtratum adminiſtrandi facultas, quæ. ibid.*d*
Magiſtratuum creandi modi, ſeptem. 572.*a*
Magiſtratuum electores quales eſſe oporteat. ibid.*c*
Magiſtratus perpetuus, an ad tempus eſſe debeat dubium. 573.*a*
Magiſtratus primus minus cæteris varietur. ibid.*b*
an præeſſe, vel ſubeſſe legibus debet dubium. ibi.*c*
ſubeſſe debere, quibus rationibus nitatur. ibid.*d*
vt præſint, vtque ſubſint legibus. 574.*c*
Magiſtratuum munus quod. 575.*a*
Magiſtratuum gerentibus, an lucra prouenire debeant, dubium. ibid.*d*
Magiſtratuum præmia quæ. 676.*c*
Magiſtratuum, an aptius adminiſtret diues quam pauper. 577.*b*
an illos quærere debeat vir probus. ibid.*c*
Magiſtratum creandi ratio apud antiquos. ibid.*d*
Magiſtratum quærendi modus. 578.*a*
Magiſtratum gerens, non cõfidat ſuis viribus. 579.*a*
Magiſtratus virum oſtendit. 550.*b*
Magnanimitas, *non eſt abſolute virtus heroica.* 333.*c*
Magnanimitas MEDICEORVM *quæ.* 410.*b*
Magnificentia *appetitui diſtinctio non competit.* 196.*b*
Magnaminitas, & magnificentia, vt medium ſeruent. 174.*a*
Magnaminitatis cum cæteris partibus virtutis comparatio. 231.*a. eius excellentiæ vis.* ibid.*b*
ornamentum omnium virtutum. ibid.
Magnanimitas ratione affinitatis cum charitate maxime fulget. 233.*a*
Magnanimitas, maxime fulget in honore. 232.*d*
Magnificentia, circa quæ verſetur. 202.*a*
Magnificentiam, qui cæteris virtutibus præferat. 232.*a*
Magnificentia, non eſt abſolute virtus heroica. 333.*c*
Magnificentia MEDICEAE *familiæ, q̃.* 410.*b*
Mahometus *Arabum legislator.* 285.*c*
Macrobii *de quatuor virtutum gradibus ſententia* 189.*d*
Maleuolus, *& maleuolentia.* 207.*c*
Malignitas, *vitium in ſpiritum ſanctum.* 344.*b*
Malum, *duplex.* 542.*a*
Malum vt non ens. ibid.
vt ſemper nitatur bono. ibid.*b*
vt ſit perfectum. ibid.
Malum latiſſime acceptum a Dionyſio Areopag. 164.*c*
Malum extrinſecus, vt accedat ad hominem. 152.*d*
Mala abſolutè, fiunt bona pro tempore. 103.*b*
Manſuetudo *gratia, iuncta.* 200.*a*
Manſuetudinem, qui cæteris virtutibus præferant. 232.*a*
Manſuetudinis cum cæteris virtutis partibus comparatio. 231.*d*
quibus rationibus cæteris præſtantior. ibid.
ſimillima paci, & tranquillitati. ibid.
Manſuetudo ratione affinitatis cum humana conditione maxime fulget. 233.*a*
quarta in ordine virtutum. ibid.*c*
Manſuetudinis definitio. 203.*a*
Manſuetudo, quid. 178.*b*
Manus *virtutis, quæ.* 235.*d*
Materies, *ianua caſus, & fortunæ.* 450.*d*
Materies interna, & externa actionum hominis. 6.*d*
Materies amicitiæ, quæ. 359.*b*
Materies obedientiæ, quæ. 154.*b*
Materies ordinis, quæ. 18.*a*
Materiei prima libertas. 123 *c*
Materies principium contingentiæ. 128.*a*
Materies honoris, quæ. 418.*a*
Materies, non eſt potentior primis cauſis. 128.*b*
Materies prima conſideratur ſolum a diuino. 267.*a*
Materies proxima. Reipub. ciues. 582.*a*
Materiei, vt competat gratia. 436.*b*
Meteries conſultationis duplex. 216.*a*
Materies magiſtratuum, quæ. 571.*a.* ibid *d*
Materia prima, ducitur inſtinctu Naturæ. 147.*a*
Materia libertatis duplex. 133.*a*
Materies reiump. quæ. 555 *b*
Materies artium, duplex. 5 *c*
Materies conſiderationis quæ. ibid.3
Materia continet omnia per vmbras. 514 *c*
Mars, *artium inuentor.* 317.*b*
Marſilij *Ficini de heroibus opinio reiicienda.* 329.*b*
Marſilii Ficini de virtutum præſtantia, opinio. 232.*b*
Marſilii Ficini error de ſede Iuſtitiæ in anima. 185.*b*
Marſilii Ficini de præſtantia contemplationis opinio 306.*d*
Marſilii Ficini, de nominibus ſummi boni ſententia. 471.*c*
Marſilius Ficinus, vnde diſtinctionem virtutum ſumpſerit. 193.*c*
Martyres, *vt beati in tormentis.* 402.*b*
Martyres, ab Auguſtino heroes nuncupati. 331.*b*

Mas

Mas an fœmina rectæ inſtitutioni accommodatior. 591.a
Mares prudentiores fœminis cur. 291.d
Mares, facilius amicitia ligantur quam fœminæ. 378.b.
Maris & fœminæ virtus an eadem. 558.c
Μακαριότης, ſummum bonum cur dictum. 471.a
Mater, cur potius quam pater nobilitatem impartiri dicatur filio. 413.c
Mathematica quo ſignificatu ſcientia dicta. 275.a
Mathematica ſola diſiunctam ſcientiam parit. 276.c
Mathematica quid artibus conferat. 323.d
Maturitas prudentiæ quæ. 296.d
MEDICEA Familia omni ex parte nobiliſſima. 410.a.& b
MEDICEORVM erga ſtudia literarum munificentia. 458.b
MEDICEORVM familia, nobilitatis exemplar. 410.b
Medicus, male vtens arte dupliciter conſideratur. 135.d
Medici empirici, qui. 294.a
Medici, cur dicti ſapientes. 263.c
Medicus debet eſſe fortunatus. 257.c.
Medici libertatem impugnant. 124.d
Medii vnius varia eſſe extrema non abſurdum. 200.a
Mediocritas iocorum in congreſſibus. 205.a
Mediocritas quæ, in congreſſibus. 204.a
Medium finis aſſequendi triplex. 30.c
Medium Platonis, ſponte apud Ariſtotelem. 112.e
Medium in perturbatione verecundiæ quod. 207.b
Medium perturbationum proſequutionem & fugam continet. 198.c
Medium virtutis vnum eſt prælectio. 210.d
Medium triplex. 172.a
Medium arithmeticum quod. ibid.
muſicum item quod. ibid.
Geometricum item quod. ibid d
Medium virtutis cum latitudine ſumptum, gradus recipit. 228.b
Stoicorum error de paritate vitiorum. 226.e
Medium inter virtutem & vitium, vt detur. 227.d
Media, differre faciunt hominem a feris. 136.c
Memoria, & reminiſcentia ad eandem animæ partem ſpectant. 282.d
Memoriæ vtilitas, quæ. 290.b
Mendaces qui, ſecundum Platonem. 158.d
Menedemi de vnitate virtutum ſententia. 191.e
Mens quo magis a materia ſoluta, eo liberior. 134.c
Mentis humanæ, & abiunctarum mentium varietas. 525.d
Mentis duplici facultati duplex virtus competit. 531.a
Mens, omnia continet per Ideas. 514.c
Mens hominis fortunam deſpicere debet non ſuſpicere. 467.a
Mentem, vniuerſæ humanæ ſpeciei vnam eſſe dicere, abſurdum. 384.b
Mens in Deum conuerſa concipit Ideas. 502.b
Mens, vt pertineat ad phyſicum. 480.a
Menti, vt competat recta ratio. 313.b
Menti habitus duo competunt. 237.c
Mentis inſtitutio, quæ. 593.c
Menti, vt competat gratia. 436.b
Menti quando poſſit supereſſe voluntas. 143.a
Mens princeps inter virtutes. 258.b
Mentis virtutes plures. 168.c.
Mens, & ratio ſecundum Platonem poteſt vitare fatum. 127.d
Mentē humanā, vt ſeparatas apprehendere ſenſerint Philoſophi. 526.b
Menti, nec memoria, nec vis mouendi competunt. 88.a
Mentis poteſtate, & mentis agentis officium. 88 b
eius differentia triplex. ibid.
Mens dupliciter vſurpatur. ibid.c
Mentium participatarum, diſtinctio vnde. 514.b
Mentis officium quod. 179 a
Menti principatum conuenit potius quam voluntati. 530.b
Mens non eſt inſtrumentum artis. 96.a
Mentium ſeparatarum felicitas, quæ. 471.d
Mens, ſecundus actionis gradus. 100.d
Mentes ſeparatæ ſubiectum metaphyſicæ. 268
Menti propriè conuenit perturbatio. 49.b
Mentes ſeparatæ, quomodo determinatę ſunt ad optimum. 133.c
Mentis proclinitas, quæ. 150.c
Mens non participata, quæ. 514.a
Mentem non eſſe naturam, cur dixerit Ariſtoteles. 109.e
Mens in mortalem facultatem animæ apprehenſionem principiorum ſignificat. 258.c
Menti tamquam obiecta reſpondent prima principia. ibid.d
verſatur in cognitione primorum principiorum. 259.b
Mens diuiditur in ſimplicem, & completam. ibid.d
abſolutè vera & pura fulget in Theologia. 260.a
Mens, quę ad rationem pertinet, eſt immobilium. 260.d
Menſura rerum tradita a prudentia. 296 d
Mercurius, gratiarum dux. 435.d
Mercurii de ſanctitate opinio. 212.c
Mercurius termaximus Aegyptiorum legiſlator. 585 c
Metaphyſica ſola inter ſcientias humanas nomine ſapientiæ digna. 260.a
Metaphyſica qua ratione dicatur ſapientia. 276.a
Metaphyſicæ conſideratio triplex. 267.d
eius ſubiectum triplex. ibid.
Metaphyſicæ nomina, quæ. 264.a
Metaphyſica quid artibus conferat. 323 d
Metaphyſicorum contra hominis libertatem impugnatio. 124.c
Methodus ex noſtro cognoſcendi modo ſumenda. 20.b
vt diſtinguatur ab ordine. 21.b

Methodus, vt ſumatur ex noſtro cognoſcendi modo. 22.c
Metrodori *ſententia in fortunam.* 402.a
Minos *Cretenſium legiſlator.* 585.c
Minos ob iuſtitiam inter heroes celebratus. 332.d
Miſer, *an felix euadere poſſit dubium.* 534.b
Miſericordiam in viro probo locum habere Stoici negarunt. 209.a
Miſericordia, & verecundia praua a Stoicis habita. 74.c
Homerus amorem a Cupidine diſtinxit. 65.b
Miſericordia duplex. 209.a
Miſeriæ nomine, quid denotetur. 540.b
Miſeria quid ſit, facile dignoſci poteſt. 540.c
Miſeria duplex. ibid.
eiuſdem cauſæ quatuor. ibid.d
quomodo reperiatur, & non ſit. 542.b
apprime cum vitio iuncta. 545.a
Miſeria, in quo hominum gradu locũ habeat. 546.c
ei vt ſit iuncta voluptas, & dolor. ibid.d
Miſeriæ parantur pœnæ apud inferos. 547.a
Miſeriæ homo particeps, qui præſertim. 547.c
Miſeria, vt in viro publico magis, quam in priuato locum habeat. 548.a
Mixtiones *imperiorum, quæ.* 559.b
Mixtum Imperium ex optimatum & regio, vt cæteris præſtare probetur. 563.b
Mixtiones ex pluribus, quam ex duobus Imperii formis. 560.d
Moderatio *perturbationum, cur non virtus in feris.* 82.b
Moderatio ſingularum perturbationum maxime competit iuſtitiæ. 185.d
Moderatio perturbationis conſpirat ad omnes virtutes earumque actiones. 184.a
Modus *diſtinguendarum rerum.* 194.a
Modi habitus in omni contẽplandi genere, duo. 252.c
Monſtra, *an dicantur fieri caſu vel ne.* 451.b
Moralia, *pars non totum in ſcientia ciuili.* 10.a
Moralia ab Ariſt. ordine reſolutiuo tractantur. 37.d
Moralis definitio ſcientia. 275.d
Moralium librorum inſcriptiones. 13.d
Moralis nobilitas, quæ. 402.d
Moralis nobilitatis definitio. 408.d
Mors *naturalis, nec ne.* 109.c
Mortem non ſolum a natura, ſed ſecundum naturam placuit Ariſt. ibid.d
Mors & ſenium tribus modis conſiderantur. 110.a
Mortem obire pro amico, an debeamus. 382.a
Mors, an petenda, pro vitanda miſeria, vitio vel feritate. 346.b
non eſſe petendam, quibus rationibus nititur. ibi.
Mortem aliquando præeligendam, quibus rationibus nititur. 347.b.c.d & 348.a
Mors præueniens, non abſolutè vitam aufert. 349.a
Mors, vt malum, non eſt optabilis. 349.b
tribus rationibus præeligi poteſt. ibid.
Mortis non petendæ rationes diluuntur. 350.d. & 351.a.b.c.
Mortem, an liceat ſibi tradere dubitatur. ibid.d
Mors an præeligenda a dimicante ſingulari certamine. 352.c
Mors an potius traditio præeligenda ſit à victo ſingulari certamine. 354.d
Mortẽ quo caſu poſſit præeligere, quo non. 355.a.b
Mortis obeundæ ſententiæ diuerſorum. ibid.
Mortem minus quam ſeruitutem timendam Plato voluit, ibid.c
Mos *non eſt verè, quod per naturam non acquiritur.* 145.d
Mos, vt dirigat virtutes morales. 187.b
Mos, proprius hominis, vt extendatur ad feras. 14.b
ad animum, & ad corpus extenditur. ibid.
Morum compoſitio conſideratur a ciuili. 6.b
Morum diuiſiones plures. 14.c
Mores, qui propriè dicantur. 14.b
Moribus ſerui, qui ſint. 556.b
Morem ſequi temperamentum, tripliciter contingit. 79.b
Mos qui non ſequatur temperamentum. 79.c
Mos, latè vſurpatus, duplex. 98.d
internus duplex. ibid.
Moris nomen cui propriè competat. ibid.
Habituum, partim cauſa efficiens, principalis, partim ſecunda ſunt, actiones præcurrentes. 101.c
Motor *vt tranſeat a poteſtate ad actum.* 138.b
Motor liber, & motor ab alio. 132.b
Motus triplex, in perturbationibus conſideratus. 42.b
Motus *nonus actionis gradus.* 101.a
Motus conſiderationes tres. 63.a
Motus, dupliciter conſideratur. 121.b
Motus, qui tranquillitatem animi perturbet. 75.b
Motus primi non ſunt in noſtra facultate. 77.a
modo aliquo ſunt in facultate noſtra. 80.b
Motus tres, conſiderati in homine, vt ad facultates mouentes pertinet. 141.c
Motus vel omnino naturalis, vel omnino violentus, vel mixtus. 106.b
Elementorum in orbem dicitur medius & mixtus. ibidem b. *animalium medius, & mixtus.* ibi.
Moyſes *Iudæorum legislator.* 585.c
Moyſis de virtute opinio. 170.d
Mulieres *heroica virtute inſignitæ.* 359.d
Mulierum feritas, quę. 344.b
Mulieres non faciles ad amicitiam. 378.b
Multitudo *amicorum inanis.* 372.d
Mundus, *quid.* 385.a
Mundi ciuis, homo ſolus meritò nuncupatur. 474.d
Mundum vincere, quid. 150.b
Mundus liti, ab Empedocle excogitatus. 467.b
Mundi Imperium, regium, non mixtum. 563.d
Mundus Circa diuerſorum. 330.a
Munus *appetitus iraſcendi, quod.* 56.c
Munera naturæ & fortunę homini neceſſaria. 387.b
Munera beatorum inexplicabilia etiam ipſis. 515.c
Munera ſapientibus ſpreta. 382.c
Munera cur amico non tribuenda. ibid.d
cur tribuenda. 383.a
Munera animi, quę cenſeri debeant. 390.c
naturę item quę. ibid.

fortuna

fortunæ item quæ. ibid.d
animi ſola, noſtra cenſeri debent. 391.d
Munerum naturæ detrimenta. 393.c
Munera naturæ & fortunæ nonnulli negligenda cenſent. 394.a
vt ſeruent rationem boni. ibid.b
ea bona quandoque appellauit Plato. ibid.c
vt mercantur dici ſimpliciter bona. 395.d
Munera naturæ & fortunæ ſunt inſtrumenta, 396.a
non ea, ſed eorum deprauatus vſus parit mala. ibidem d.
quomodo bona, cum non ſint finis. 397.a
ea non bona Theologi affirmant. ibid.d
Munerum fortunæ vtilitas. 398.c
Munera naturæ & fortunæ, ſunt inſtrumenta virtutum. ibid.d
Munera naturæ, & fortunæ a Stoicis repudiata. 399.b
Munera naturæ & fortunæ requiri ad ſummum bonum, quo ſenſu verum. 401.a
quatenus ea ſibi neceſſaria Chriſtiani cenſere debeant. ibid.d
eorum ordo, qui. 404.b
Muſica rectè appetitus inſtitutioni apta. 573.b
Muſica arithmeticæ ſubiecta. 276.c
Mutatio fortunæ, quādo amicitiā non tollat. 383.d

N

NATIONVM varietas ex varietate locorum. 76.b
Natura res dirigit in finem congruentem. 150.c
Naturæ rerum tanquam litteræ prouidentiam Dei enarrantes. 148.a
Natura homo proclinior ad virtutem, quam ad vitium. 151.a
Natura ſerui, qui ſint. 556.b
Natura, & fatum, re idem ratione diſtinguuntur. 293.b
Naturæ ſolertia in formando homine ad voluptatem proclivem. 497.c
Natura nihil facit fruſtra, vt intelligendum. 446.c
Naturam nec ratione, nec conſultatione vti affirmare verius. 118.d
Natura a Stoicis conſultrix dicta. 118.c
Natura priora duplicia. 24.b
Natura conſultatione non eget. 119.b
Naturæ leges duodecim. 587.c
Naturæ, vt competat gratia. 436.b
Natura continet omnia per ſemina. 514.c
Naturæ munera, homini neceſſaria. 387.b
Naturam ſequi, eſt armare ſe cōtra fortunam. 467.c
Naturę certamina, vires corporis patefaciūt. 430.d
Natura, an ſit arte nobilior dubitatur. 324.c
ei artem anteire, quibus rationibus nitatur. ibid. c.d. & 325.a.b
arti naturam anteire, quibus rationibus nititur. ibid.c.d. & 326.a.b.c.d
eius operandi modus eminentior. 325.d
vtitur arte, vt inſtrumento. ibid.
ei Plato non prætulit artem. 326.c
præſtat arti ordine. ibid.d
vt opera naturæ perficiat. 327.a
qua ratione præſtare natura dici poſſit ars. ibid.c
Naturam inſtrumentum artis dicere abſurdū. 95.a
Natura format mores. 98.d
Natura, & mos, quomodo cauſa prǫelectionis ſecundum Alexandrum. 134.a
Natura rerum, ordinem miniſtrat. 22.a
Naturalis virtus, quæ. 145.d
Naturalia neceſſitatem adnexam habent. 363.b
Neceſſarium vt ſtet cum libertate. 130.b
Neceſſitas prudentiæ, quę. 296.d
Neceſſitas etiam in contingentibus. 124.c
Neceſſitas, & fortuna pugnant inter ſe. 441.a
Nicomachios libros per Nicomacum Diogenes dixit. 17.a
Nicomachii inter Morales Ariſtotelis libros ſolum abſoluti. 15.c
a Cicerone Nicomachi putati. ibid.d
Nicomachios ab Ariſtotele conſcriptos. 16.a
eiuſdem eſſe parentis, ac politici. ibid.b
Nicomacus Ariſtotelis filius. 15.a
cur Nicomachios ſcripſiſſe creditus. 16.a
Nicolai Turci laudes. 274.c
Nicolai de Ponte heroica laus. 341.c
Nigidij de iuſtitia opinio. 229.c
Nobilis, quę teneatur agere. 411.a
Nobili ſordidę artes non decent. ibid.b
Nobili a fortuna deſtituto, quę artes honeſtę. ibid.c
Nobilis vir ad quę vtilis. ibid.
cur accuratiore educatione indigus. 412.b
cur diu viuere dicitur. ibid.d
Nobilis, qua ratione diues ſeruari poſſit. 413.d
Nobili, quę lucra deceant. 414.a
Nobilis an in vrbe Tyrannide preſſa locum habeat. 414.d
Nobiles non ſunt, qui ſine virtute ſunt. 236.a
Nobilitas, quid. 77.a
Nobilitas generis radices habet in ſemiuirtutibus. 146.a
Nobilitas, duplex. 168.b
Nobilitas in primo gradu bonorum naturæ collocanda. 404.d
Nobilitas requiſitum in amicitia. 377.c
Nobilitas, duplex. 391.b
Nobilitas generis fortunæ munus. 390.d
Nobilitatis ſermo, omnibus ætatibus accommodatus. 405.d
Nobilitatem, qui ſpreuerint. 406.a
eam eſſe non eſt dubium. ibid.c
Nobilitas naturæ legibus non aduerſatur. ibid.d
eius definitio a Simonide tradita. 407.b
ab Ariſtotele. ibid.c
eius gradus quatuor. ibid.
Nobilitas, vt definit in vitioſo. 408.a
Nobilitas natura duplex. ibid.b
Nobilitatis diuinæ parens Deus. 408.d
Nobilitas dupliciter vſurpata. 409.c

Nobilitas in MEDICEÆ familia, quæ. 410. a. & b.
Nobilitas in ratione carentibus non inuenitur. ibi.d
ad alia præter hominē Analogice extenditur. ibi.
Nobilitatis fructus, qui. 411.c
cum libertate valde iuncta. 411.d
Nobilitati cur iuncta antiquitas dicatur. 412.d
Nobilitas potius a patre duci videtur. 413.b
cur potius a matre duci dicatur. ibid.c
qua ratione potius ducatur ex patre. ibid.
Nobilitas qua ratione cum diuitiis ſeruari poſſit. 413.d
vt educatione potentior videatur. 414.c
nec armis, nec literis paratur. 415.b
Nomen miſeriæ quid denotet. 540.b
Nomen herois unde ducatur. 328.b
Nomen ſapientiæ aſtutis tributum. 263.b
hominis conditione maius. ibid.d
Nomen boni, non officium placet. 561.b
Nomen artis quatuor habet ſignificata. 312.c
Nomina ſummi boni, quæ. 470.d
Nomothetica prudentia, quæ. 292.c
Numa Pompilius, Romanorum legiſlator. 585.c
Numerus virtutum a numero animi ægritudinum deſumendus. 199.c
Numerus moralium virtutum ſecundum opinionem multorum. 195.b
Numerus virtutum vndenarius, redundans & diminutus eſſe videtur. 210.c
diminutus cur videatur. ibid.
redundans, cur. ibid.d
vt ex mente Ariſt. talis eſſe colligatur. 212.a
Numerus artium ingenuarum. 321.c
Numerus habituum mentis, vt redundans videatur. 238.b
vt diminutus. ibid.c
Numerus artium ex fine petendus. 320.b
Numerus vitiorum. 541.d
Numina, eleuationi animæ quæ præſint. 499.c
Numinum ordines nouem. 328.c

O

OBEDIENTIA. libens appetitus ſenſuum conſpirat ad omnes virtutes earumque actiones. 184.a
Obedientiæ gradus ſeptem. 556.e
Obedientiæ duplex conſideratio. 153.b
Obedientia quid ſit, latè ſumpta. ibid.
Obedientia latè ſumpta, duplex. ibid.
Obedientia partium in homine duplex. ibid.c
Obedientia interna, quæ. ibid.
vt dicatur actio, vtque paſſio. ibid.
Obedientia item triplici modo conſiderata. ibi.d
Obedientia vera, quæ. ibid.
Obedientia vera, omnis bona. 154.a
Obedientia exacta, quomodo præſtari poſſit. 154.a
Obedientia quid ſit. ibid.d
eius materies, quæ. ibid.
Obedientia eminētior eminētiori gradui cõuenit. ib.c
Origo eius vnde. 155.a
eius finis, qui. ibid.b
eius fructus qui. ibid.c
Obiectio Phyſicorum contra hominis libertatem. 124.b
Aſtronomorum. ibid.
Metaphyſicorum. ibid.c
Logicorum. 125.a
Obiectum voluntatis, quod. 122.c
Obiecti vis, in excitando. 107.d
Obiectum fidei Deus. 213.d
Obiecta, non euertunt, ſed confirmant liberum hominis arbitrium. 130.d
Obiectum voluntatis proprium quod. 184.c
Obiectum iræ præſtantior obiecto cupiditatis. 57.d
Obiecta præſtantius, vehementiorum perturbationum cauſa. 83.a
Obiectum facultatis cupientis, quod. 55.d
Obiectum facultatis iraſcendi, quod. 56.a
Obiectum, quod. 248.c
Obliuio prudentiæ non datur artis datur. 295.a
Obſtupefactio, in perturbatione verecundiæ, quæ. 207.c
Oculi virtutis, qui. 235.d
Officium condendi leges, cuius ſit. 584.d
Officium boni placet, non autem nomen. 561.c
Officium prudentis eſt iudicare, probi perſiſtere in ſententia. 103.b
Officium appetitus ſenſuum. 179.a
Officium virtutis eſt, eleuare ad Deum. 237.b
Officium mentis, quod. 179.a
Officium differt a fine. 257.b
Opinio Auerrois, de modo conſiderandi ſubiectum ſcientiæ ciuilis. 5.a
Opinio, cur numeranda inter habitus non videatur. 238.b
vbi enumerata ſit inter habitus ab Ariſt. ibid.d
Opinio recta, ſplendorē heroicæ virtutis auget. 317.d
Opinio Latinorum de numero perturbationum, dubia. 51.d
Opinionis, & ſcientiæ differentia. 351.a
opinio quid ſit. ibid.
opinio non ſemper vera. ibid.d
Opiniones de ſummo bono inconſtante, cur. 476.b
Opinionis, communis de diuiſione ſcientiæ ciuilis reiectio. 8.d
Opinionem & ſcientiam idem eſſe voluerunt nonnulli. 250.c
diſtingui ab ea, quomodo probetur. 250.d
Opinio ex imaginatione & fide inſurgit. 279.a
Opportunitas prudentiæ quæ. 296.d
Oppoſita, vel indiſtincta, vel in eadem occaſione conſiderantur. 136.a
Oppoſita quædam, iure ſe formant dicta. 459.a
Oppoſitorum vnum tot modis dici, quot alterum, vt verum. 335.b
Oppoſita nata fieri in eodem. 475.a
Optimatum forma vnde prodierit. 568.b
Optimatum Imperium quod. 557.d
Optimatum Imperii origo. 567.a

Opti-

Optimatum Imperium, maximè hominibus congruis. 563.d
Optimatum Reſpub. virtutem maximi facit. 461.d
Optimatum Imperium, vt cæteris præſtare probetur. 563.a
Optimatum, cum populo mixtio, quæ. 560.b
Optimatum Imperium quid ſit. 558.d
Optimatum, vt ſe habeat ad ſummum bonum. 539.a
Ordinata *ad vnum non referri falſum.* 18.d
Ordinata, referuntur ad vnum. 18.b
Ordo cõpoſitiuus aptus ad ſcientias docendas. 273.c
Ordo facultatum in anima duplex. 93.a
Ordo Ariſtoteli ſeruatus duplex. 26.a
Ordo compoſitiuus, vnde. 26.b
item reſolutiuus. ibid.
duplex a Platone ſeruatus. ibid.
Ordines honoris, ſex. 430.b
Ordinis reſolutiui vſus in ſciẽtiis tradẽdis. 27.c.& d
Ordo virtutum mentis duplex. 257.d
Ordo bonorum naturæ & fortunæ. 404.b
Ordo quadruplex. 582.b
Ordo naturæ pro noſtro cognoſcendi modo cur quandoque ab Ariſt. dimiſſus. 24.a
Ordinis neceſſitas. 17.b
eius cauſa efficiens. 18.c
Ordo, vt a methodo diſtinguitur. 17.c
eius forma & materia, quæ. 18.a
Ordo quadruplex. 17.c
diſciplinarum multiplex. ibid.
Ordo addiſcendi duobus modis conſideratur. ibid.d
Ordo diſciplinis accommodatus, quid. 18.a
Ordo reſolutiuus ſcientiis, compoſitiuus diſciplinis apti. 28.a
vterque vtrique accommodatus. ibid.b.& c.
Ordinis genera tria. 25.a
eius rationes variæ ibid. reiiciuntur. ibid.b
Ordinis genera duo eſſe verius. ibid.
eius rationes. ibid.c
Ordo virtutum ab ordine animi ægritudinum deſumendus. 199.c
Ordo artium ex fine petendus. 320.b
Ordine vniuerſi, homo, proclinior ad virtutem, quam ad vitium. 151.a
Ordo trium graduum conſideratus in formando homine. 330.c
Ordo aduerſorum euentuum, qui. 512.b
Ordo, eſt forma rerum. 557.a
Ordo latè ſumptus, continet ſub ſe methodum. 27.a
Ordo Galeni doctrinæ. 19.d
Ordinem ex natura rerum ſumi verius. 20.d
Ordinis ex natura rerum ſumendi auctoritas. 21.a
rationes. ibid.a.b.c
Ordo ab Ariſt. natura rerum dictus. ibid.a
Ordo redintegrationis publicarum adminiſtrationum. 566.c
Ordo rerum partim mutabilis, partim immutabilis. 128.a
Ordo inter virtutes, non eſt neceſſarius. 200.d
Ordo reſolutiuus, ſeruatus ab Ariſtotele in moralibus. 37.d. *cur.* 38.d
Ordinis ex noſtro modo cognoſcendi ratio falſa. 22.b
reiicitur. 23.a.b.c
Ordo motus, qui. 46.d
Ordo an ſumatur ex noſtro cognoſcendi modo. 20.b
Ordinis a noſtro cognoſcendi modo ſumendi, auctoritas. ibid.b. *ratio.* ibid.c
Origenes *de ingeniorum varietate opinio.* 93.b
Origo *regiæ formæ, vnde.* 566.d
optimatum. 567.a. *popularis.* ibid.b
Origo redintegrationis Imperiorum ab Ariſtot. tradita. ibid.d
Origo formarum Reip. quæ. 564.c
Origo legum ad quatuor relata. 584.c
Origo obedientiæ, quæ. 155.a
Orphei *de vniuerſa iuſtitia ſententia.* 228.b
Orphei de temperantiæ præſtantia opinio. 230.d
Orphei ſententia a Platone explicata. 500.b
Ortus *amicitiæ, qui.* 359.d
Ouidij *de inconſtantia fortunæ ſententia.* 452.c

P

PACIS *contrahendæ optimus modus.* 113.c
Pacto *ſerui qui ſint.* 556.c
Pædię *officium, quod.* 252.d
Pædia quid ſit. 253.a
eſſe experientiam falsò aſſeruerunt nonnulli. ibi.b
an ſit habitus diſtinctus vel ne, manifeſtandum eſt ibid.d
in quo requiratur. 254.a
Pædiam ab Ariſt. denotari Logicam falſum. ibi.b
quid verè denotet. ibid.c
vnde oriatur. ibid.c
eius diuiſiones plures. 255.b
Pædiæ vtilitas duplex. ibid.c
tribus modis conſideratur. 256.b
vt diſtincta ab aliis non numeratur inter habitus. 256.c
Pædia, quò referatur. 240.b
Pœnæ *parantur improbitati & miſeriæ apud inferos.* 547.a
Paleſtra *naturæ certamen.* 430.d
Pallas *cur ex capite Iouis dicatur orta.* 265.b
Pallas cur ſapientiæ, & belli Dea. 309.a
Pallas, artium inuentrix. 317.b
Panætij *de ingeniorum varietate opinio.* 93.b
Paradoxa *ſapientiæ varia.* 263.a
Parentum *diſcrimen in procreanda prole.* 406.c
Paritas *ætatis ſtudiorum, & fortunæ requiſita in amicitia.* 377.c
Pauiditas *in perturbatione verecundiæ, quę.* 207.c
D.Pauli *de propenſione hominis ad vitium opinio.* 150.a
Pauli Theupoli heroica laus. 341.b
Paſtoris *nomen, cur impoſitum fuerit Regib.* 568.a
Paucorum *poteſtas ab Ariſtotele nomine Reipub. dignata.* 562.a
Paucorum & populi mixtio. 560.c
Paucorum Imperium, quid ſit. 559.a

Pauper

Pauper, *an magiſtratui aptior quam diues.* 577.b
Peccatum *cur latius accipiatur, quam vitium.* 208.c
Pectus *virtutis, quod.* 235.d
Perfecti *definitiones variæ.* 509.b
Perfectio hominis in quo conſiſtit. 133.c
Perfectio hominis in ſeruiendo collocata. 131.a
Perfectio quælibet, num debeat exoptari ab homine. 377.b
Perfectio, ſecus ſe habet in arte & ſcientia, ac in moribus. 165.d
Periander, *inter Græcia ſapientes numeratus.* 268.c
Peripatetici *de fine hominis non idem ſentiunt, ac Theologi.* 214.d
Peripateticorum litem, cum Stoicis in verbis non in re poſitam eſſe cenſuit D. Auguſtinus. 73.b
Peripateticos & Academicos rectius loqui, quam Stoicos. 74.a
Peripatetici, virtutes ideales homini in eleuatione ad mentem conuenire negant. 190.c
Peripateticorum opinio de ſummo bono perpēdenda. 480.d
Peripateticorum de fortuna bona, vel mala ſententia. 451.d
Peripatetici ſummum bonum in hac vita nobis competere exiſtimarunt. 472.a
Peripateticorū de vniuerſo bono conſideratio. 587.c
Peripateticorum de præeligenda morte ratio. 349.c
Perſarum *filii ſumma cura inſtituti.* 589.b
Perſarum ſententia, de viro magiſtratu digno. 571.c
Perſarum reges in educatione liberorum accurati. 412.c
Perſiſtere *in ſentētia, officium uiri probi eſt.* 103.b
Perſpectiua, *quæ, & vnde.* 276.c
Perturbatione *factum, quomodo dicatur factum ſponte.* 113.b
Perturbationes ſedare datum eſt homini. 113.a
Perturbationes non euertunt, ſed confirmant liberum hominis arbitrium. 130.d
Perturbationes vt bonæ, ita prauæ dantur. 208.c
Perturbationes omnes, quomodo rectè componantur. 200.a
Perturbatio verecundiæ, quid contineat. 207.b
Perturbationum euulſio, vitio non virtuti vertitur. 336.b. *quæ commendatur.* ibid.c
Perturbationum numerus multipliciter aſſignatus. 49.a
earum incertus numerus apud Plat. ibid.c
earum numerus a Galeno traditus. ibi.d
Cicero in quatuor capita diſtribuit. 49.d. *ſecundum D. Thomam vndecim numerantur.* 51.a
Perturbationum diſtinctio non ſumitur ab arduo & non arduo. 52.b
inclinationem habere ab appetitu cupiendi aſſerere error. ibid.c
Non reperiri in appetitu iraſcendi, aſſerere, error. ibidem.
Earum numeratio diminuta. 53.c
Perturbationes, cur non menti conueniant. 56.b
Perturbationes, quæ iure dicantur. 60.a
dolore & voluptate permixtas eſſe rectè Platoni placuit. ibid.b
in quatuor partes a Stoicis diuiſas. ibid.d
malè. 62.a. *Truſiano tripartitas.* ibid.c. *malè.* ibid.
earum vera diuiſionis aſſignatio. 63.a. & b.
communiſſime ſunt Amor, & odium. ibid.
Perturbationes per obiecta indagantur. 67.c
quæ nomine carent vnde ortum ducant. ibid.c
Perturbationum triplex genus vnde. ibi.d.
ad cupiditatem pertinentes, quæ. 68.a
ad iram pertinentes, quæ. ibid.c
prauas eſſe cenſuerunt Stoici. 69.a
earum conditiones. 69.d
damnandas cenſuit. Cicero. 70.a. *Seneca.* ibid.b. *Galenus.* ibid.c
Eas eſſe quid fatuum Stoici malè cenſuere. 71.a
donatas homini a Deo, ideo minimè prauas. ibi.b.
earum vtilitates in recto vſu. ibid.
moderatio non reuulſio earum conducere. ibid d
Perturbationes moderatæ nos ducunt in cœlum. 72.b
a D. Auguſtino Chriſtiano vix digna dictæ. ibid.c.
item a Chryſoſtomo. ibid.
Perturbationum gradus. 73.c
earum vniuerſum genus non damnant Peripatetici. 73.d
eius qua ratione damnent Stoici. ibid.
Ortum ducere a falſo iudicio, falſum. 75.b
ſequi temperamentum corporis, Galeno placuit. 76.a. *malè.* 77.b
propenſiones ad eas, reperiri in homine. 79.a
earum nonnullæ definitum aliquod temperamentum neceſſario ſequuntur. 80.a
oriuntur a facultate imaginandi. 80.c
ſoli homini competunt. 81.a
etiam beſtiis eas conuenire verius. 81.c
communes rationali, & irrationali. Moderatæ ſunt virtutes in homine, non feris. 82.a
Hominis cur ſint plures quam ferarum. 82.c
in mente locum habere nonnulli putarunt. 82.d
Perturbationes hominis vehementiores, quam ferarum. 82.d. *cur.* 83.a
quæ inter ſe de magnitudine litigent. 83.b
variæ varios ſibi vendicant principatus. 85.c
Perturbationes animi, homini familiares. 40 b
de iis ſollicitus debet eſſe homo. ibid.
Perturbationis nomen, quid ſignificet. 41.a
Perturbationes definire, cuius officium. ibid.b
earum perfectæ definitiones, vnde eliciantur. ibi.d.
diuerſis rationibus actiones, & paſſiones dicuntur. 42.a
earum motus tres. ibid.b
earum uariæ definitiones. ibid.d
eas abſolutè prauas eſſe dicere, error. 43.a
earum exacta definitio. 44.a
Perturbatio, cur dicatur motio. ibid.b
de definitione earum dubia quædam. ibid.c
eorum ſolutiones. 45.a. & b.
Perturbationes a Stoicis iudicia appellatæ falsò. 46.a

pertinere ad facultatem appetendi verum. ibid.b
ita tenuit Ariſto. ibid.e
Perturbationes, an conueniant homini ſecundum rationem. 47.c
media inter habitum, & facultatem. ibid.d
appetitui ſenſuum conuenire verius. ibid.e
connexionem habent cum corpore. ibid.d
Perturbationis nomen, duplex. 49.a
per ſimilitudinem etiam Deo conuenit. ibid.b
vt in ratione locum habeat. ibid.c
Petrarcæ de amore neceſſe mutuo ſententia. 363.c
Petri Duodi heroica laus. 340.d
Perſpicacia prudentiæ, quæ. 296.d
Perſpicaciæ vtilitas, quæ. 290.b
Perſpicacia, ingenii affinis. 90.b
Phantaſia, primus actionis gradus. 100.d
Phantaſia cũ ratione ſextus actionis gradus. 100.d
Phantaſmata, vt ſe habeãt ad intellectum. 521.c
Phantaſtica, quæ. 279.a
Pherecides, inter Græciæ ſapientes connumeratus. 268.c
Philippi Mocenici laudes. 274.d
Philolai de non petenda morte ſententia. 347.a
Philolaus Corinthior. & Thebanor. legiſlator. 585.c
Philonis ſententia de natura cum ſeruitute pugnante, falſa. 556.e
Philonis de virtute opinio. 170.d
Philonis de numero moraliũ virtutum opinio. 195.b
Philonis Iudæi de regula examinandarum rerum opinio. 172.c
Philonis de libero viro ſententia. 562.a
Philon Hebræus dextrum & ſiniſtrum in vitio aſſignanit. 542.d
Philoponi de cogitatione opinio. 239.c
Philoponi de præeligenda morte opinio. 347.c
Philoponi de virtutibus pertinentibus ad ſcientiam opinio. 241.b
Philoſophia, quæ in ordine docendi prima. 31.c
Philoſophia ciuilis, quo ordine procedat ad inſpectricem. 36.a
Philoſophiam naturalem prius morali addiſcendam eſſe verius. 32.d
Philoſophia inſpectrix bonorum morum parẽs. 187.c
Philoſophiæ cognitio magiſtratibus gerendis neceſſaria. 571.b
Philoſophia moralis deſtrueretur, ſine libero arbitrio. 130.d
Philoſophia moralis, cur prius declaranda. 36.d
Philoſophiæ definitio. 33.d
Philoſophia ciuilis rectè inſtituit appetitum. 593.a
Philoſophiæ duplex genus. 512.d
Philoſophia ſola rectè diuiditur in theoricam, & practicam. 320.a
Philoſophiæ addiſcendi ordo ſecundum Latinos. 37.a
reiicitur. ibid.b
Philoſophi nomen modeſtius, quam ſapientis. 264.a
Philoſophi hominem quandoque mortem præeligere debere cenſuerunt. 347.b
Philoſophi, vt ſimile ſimili cognoſci affirmabant. 286.d
Philoſophorum de hominis propenſione ad malum opinio. 149.e
Philoſophos rectè adminiſtrare Reſp. vt verũ. 188.e
Phyſica, quid artibus conferat. 323.d
Phyſici libertatem hominis impugnant. 124.b
Phyſica, quo ſignificatu ſcientia dicta. 275.c
Phyſica ſcientia quæ. 276.b
Phyſiognomica non penitus inanis. 80.d
Phyſiognomia diuinatricum omniũ firmiſſima. ibi e
Pietas cur non inter virtutes ab Ariſtotele enumerata. 212.b
Pindari de fortuna ſententia. 453.a
Pindari de ſpe, opinio. 214.b
Pindari de præſenti vita opinio. 467.d
Pironiorum origo vnde. 277.b
Piſcatio nil habet ingenui. 321.d
Pittaci lex de ebriis. 112.d
Pittacus ebrios duplici pœna puniẽdos cenſuit. 162.d
Pittacus, inter Græciæ ſapientes numeratus. 268.c
Plantæ, inſtinctum naturæ ſequuntur. 147.a
Plato amantem præfert amato. 369.c
Platonis, & Ariſt. in ſapientia comparatio. 273.a
Platonis ingenii acumen. 273.c
Platonis opinio, de fortitudine clauda dextera parte. 218.a
Platonis de lucro opinio. 357.b
Platonis, de obiecto voluntatis ſententia. 122.b
Platonis de connexione hominis cum Deo opinio. 513.d
Platonis de legibus ſententia. 583.a
Platonis de præſtãtia virtutum opinio dubia. 232.a
Platonis de magiſtratibus quærẽdis ſententia. 557.d
Platonis de præeligenda morte opinio. 347.d
Plato, ſapientiam prudentiæ prætulit. 306.d
Plato naturam arti prætulit. 326.e
Platonis de vero amico ſententia. 359.e
Platonis de amicitia a fato prodeũte ſententia. 362.e
Platonis, de non petenda morte ſententia. 347.a
Platonis de fine amoris opinio. 360.b
Platonis de ortu artis opinio. 317.b
Plato, vt bonum diuiſerit. 389.d
Plato cur ſcientias in ordinem non redegerit. 273.d
in docendo, ſuperno lumine confiſus eſt. 274.a
Platonis de attinentia ſummi boni ſententia. 529.a
Plato cur magis amantem præferat, quam Ariſtot. 371.d
Platonis de viris probis ſententia. 546.b
Platonis de inferenda iniuria ſententia. 429.a
Platonis de ortu amicitiæ opinio. 361.a
Platonis de numero Rerumpub. ſententia. 561.b
Platonis ſententia de artibus. 323.c
Platonis de gloria differentia. 420.c
Plato circa felicitatem cum Theologis ferè conſentiens. 472.b
Platonis de fortuna ſententia. 440.a
Platonis de ſapientia opinio. 262.d
Platonis de ordine bonorum inter ſe opinio. 404.b
Platonis de pulchri & boni cõiunctione opin. 432.b
Platonis de gradibus voluptatis ſententia. 487.b
Platonis de honore, & dedecore ſententia. 416.b

Platonis de vltio ſapientiæ iuucto ſententia. 432.c
Platonis de diuitiis ſententia. 393.b
Platonis de gradibus honoris eliciendis ſententia. 424.d
Plato ſcientiam dari affirmauit. 277.c
Platonis de rectè inſtituendis liberis ſententia. 589.a
Platonis de Tyranno ſententia, quæ. 548.b
Platonis de homine Imperio digno ſententia. 565.d
Plato naturæ & fortunæ munera bona appellauit. 394.d
Platonis de viri boni ſapientia opinio. 269.b
Platonis de amicitia definitio. 358.c
Platonis de producentibus in nobis habitum prudentiæ opinio. 290.d
Platonis de pædia opinio. 254.c
Platonis de homine verè libero ſententia. 562.b
Plato virum felicem non indigum amicitiæ facit. 379.c
Plato minus rectè uirtutes appellauit ſciẽtias. 193.a
vt tamen defendi poſſit. ibid.b
Platonis diuiſio appetitus in iram, & cupiditatem. 55.c
Platonis cum Ariſtotele conciliatio de verace, & mendace. 158.d
Platoni, & Ariſtotelis de ſciente qui peccare valet conciliatio. 160.a
Plato de ſponte & non ſponte malo non omnino conuenit cum Ariſtotele. 164.d
Plato neminem ſponte fieri malum cenſuit.
Platonis de corpore & carne error. 152.b
Platonem in omnibus cum Ariſt. conuenire, dicere, abſurdum. 163.c
Platonis opinio, de non ſponte malo vt intelligenda. 164.a
Platonis de homine quod ſponte non peccet opinio, reiecta. 162.b
Plato & Ariſt. de ſede iuſtitiæ in anima conueniunt. 185.c
Plato in aſſignando modo acquirendarum virtutum moralium obſcurus. 187.d
Platonis de virtute definitiones quatuor. 169.c
propria ſecundum eundem definitio. ibid.
Plato, Magneſiorum legiſlator. 585.c
Platonis de miſeria opinio. 540.c
Platonis de legibus in Decem referendis ſententia. 585.d
Platonis de ſede iuſtitiæ opinio. 185.a
Platonis de appetitu ſenſuum opinio. 178.c
Platonis, de continentia opinio. 156.b
Plato varia de virtute enunciauit ob varietatem conditionum virtutis. 188.d
Platonis de formis adminiſtrationis ſententia. 557.b
Platonis de Monoe ſententia. 541.a
Platonis de numero virtutum moralium ſententia. 195.b
Platonis, de moderato amore ſententia. 198.d
Platonis de origine formarum Reip. ſententia. 564.d
Platonis ſententia de lege præſtantiore magiſtratu. 574.a
Plato, vt bonum definierit. 388.b
Plato ſummum bonum in mixtione ſapientiæ & voluptatis male collocauit. 493.a
Platonis de præſtantia magiſtratuũ ſententia. 575.b
Platonis de Imperiorum inſtauratoribus ſententia. 556.c
Platonis de voluptate, & dolore ſentẽtia. 58.b. 59.a
Platonis de homine ad imperandum apto ſententia. 566.b
Platonis, de fraterna amicitia ſententia. 374.a
Platonis de vniuerſa iuſtitia ſententia. 228.b
Platonis, de numero virtutum opinio. 210.b
Platonis diuiſio de Pædia. 255.b
Plato an virtutes vna ſint diſputauit. 191.d
omnes vnam eſſe dixit. ibid.
Plato appetitum honoris iraſcibili tribuit. 196.b
Plato, cur priſcos recentioribus prætulerit. 324.b
Platonis, de heroibus opinio. 329.a
Plato de attinentibus ad Deum melius quam Ariſt. ſenſit. 212.d
Platonis de verecundia & pudore opinio. 209.d
Platonis de temperantiæ præſtantia opinio. 230.c
Platonis de incremento colligatarum virtutum opinio. 221.b
Plato, libertatẽ arbitrii in ſola ratione poſuit. 137.b
Platonis de præſtantia Imperii mixti ſñia. 563.b
Platonis de nomine herois opinio. 328.b
Platonis de vindicta non ſumenda ſententia. 353.c
Plato virtutem nũc nos doceri poſſe affirmauit, nunc negauit. 186.a
Platonis de diſtinctione Rerumpub. ſententia. 558.a
Plato, qua ratione ciuilem ſcientiam verſari in contemplatione dixit. 8.a
Platonis de præſtantia Regni ſententia. 562.d
Plato intellectum voluntati præpoſuit. 530.a
Platonicorum de ſibi tradenda morte opinio. 351.d
Plotinus felicem ſuæ felicitatis inſcium dari dixit. 532.d
Plotini, de Platonica definitione pulchri defenſio. 434.c
Plotini de conſultatione naturæ opinio. 118.c
Plotini de non petenda morte ſententia. 347.a
Plotinus, prudentiæ rectum genus non aſſignauit. 289.b
Plotinus libertatem arbitrii in ſola ratione eſſe voluit. 137.b
Plotini de virtute definitio. 170.a
Plotini, de ſibi tradenda morte opinio. 351.d
Plotini pulchra de prouidentia opinio. 126.c
Plotini de virtute morali diuiſio. 189.b
Plotinus naturam arti prætulit. 326.c
Plotinus ſummum bonum magis & minus recipere negat. 530.c
Plotini de humano corpore ſententia. 467.d
Plotini de præſtantia contemplationis opinio. 206.d
Plotinus vt bonum definierit. 388.b
Plutarchus, ſcientiam reminiſcentiam eſſe voluit. 281.b
Plutarchi de heroibus error. 330.b
Plutarchi, de paucitate amicorum opinio. 372.c
Plutarchi de copia amicorum ſententia. 378.a

Pluto,

Pluto, cur cæcus fictus. 393.a
Pœnarum gradus quatuor. 545.d
Pomponatius, fato cuncta fieri voluit. 128.b
Politi homines, qui. 204.b
Popularis Imperii origo. 567.b
Popularis Imperii præſtantia, quæ. 563.c
Popularis ſtatus, qui ſit. 557.d
Popularis Imperii forma vnde manant. 568.b
Populare Imperium, cum legibus maximè accommodatum. 563.c
Popularis ſtatus, quid ſit. 559.a
Popularis ſtatus, cum regio mixtus, qui. 560.c
Porphyrius ſcientiam reminiſcentiam eſſe voluit. 281.b
Porphyrii de ratione ferarum error. 117.b
Porphyrii de virtute morali diuiſio. 189.c
Porphyrius, cur animalia prædita ratione crediderit. 147.b
Portii opinio de obiecto voluntatis non vera. 121.d
Portii impugnatio, contra eos qui libertatem in ſola voluntate ponunt, inualida. 140.b
Potentia iraſcendi, vnus ex tribus virtutis fontibus. 218.c
Potentia prudentiæ, quæ. 296.b
Practicæ ciuilis ſcientiæ effectus qui. 11.a
Prælectio ordinatorum in finem conſpirat ad omnes virtutes earumque actiones. 184.a
Prælectio an ad artificem ſpectet. 318.b
Prælectio, vnum ex octo virtutis vinculis. 218.b
Prælectionis perfectio ex duobus pendet. 299.d
Præſcientia duplex. 130.c
Prælectio, quid. 113.d
partem conuenit, partem differt a voluntate. ibid.
in quo conuenit cum conſultatione. 114.a
in quo differt. ibid.b. eſt finis conſultationis. 115.a
principium agentium. ibid.c
Prælectio in agibilibus, & in attinentibus ad artem. 116.b
an ſit in incontinente. 117.b
verſatur in re dubia, vt impropria materie. 118.a
non extenditur ab impoſſibilia. 120.b
Præmia magiſtratuum quæ. 576.c
Præſagium futuræ vitæ, vnde eliciatur. 350.c
Primum, datur in omni genere. 513.c
Prima abſolutè in ſcientiis, quæ cenſeatur. 260.b
Principatus virtutum a variis hominum conditionibus ſtatuti. 232.a
Principatus virtutum collectio. 233.a
Principatum inter morales virtutes collectio. ibid.
Principes humanæ ſapientiæ Ariſt. & Plato. 274.c
Principes feliciſſimi, & infeliciſſimi, qui. 229.d
Princeps efficitur homo per tertium eleuationis gradum. 345.b
Principum Europæ laudes. 458.b
Principum amicitiæ raræ & breues. 378.a
Principes, an dici debeant nobiles. 409.c
Princeps internæ Rep. prudentia. 552.b. Deus. ibid.c
Princeps & Sacerdos Aegyptiis idem. 548.c
Principum Italiæ laus. 415.a
Principium, duobus modis conſideratur. 95.d
Principium; pars præſtantiſſima operis. 86.c
excedit totum. ibid.
Principia virtutum varia. ibid.d
Principium virtutis vnum, Prudentia. 210.d
Principium ſumptum in definitione naturæ, eſſe patiens, non efficiens affirmare abſurdum. 105.c
Principium obediendi duplex. 153.c
Principia in homine contraria duo, ad varia diſtincta. 153.a
Principia complexa, & incomplexa æquè ad mentem ſpectant. 259.b
Principia humanarum actionum, quæ. 6.c
Principia ſimplicia, quæ. 259.d
Principia entis, vt cōſiderātur a Metaphyſico. 266.a
Priſcianus, ſcientiam reminiſcentiam eſſe voluit. 281.b
Priuilegia ſapientiæ. 264.b
Probitas amicitiæ neceſſaria. 359.c
Probus efficitur homo per ſecundum eleuationis gradum. 345.b
Proclis de fortuna definitio. 441.b
Procli, de ingeniorum varietate opinio. 93.c
Proles bona, fortunæ munus. 390.d
Proles bona, in quarto gradu bonorum naturæ collocanda. 404.d
Profanitas, vna ex tribus feritatis faucibus. 343.b
Prophanitas, pars feritatis, non eadem cum feritate. 338.d
Progreſſus in diſciplinis, qui. 25.d
Prophetia, eſt inſtigatio diuina. 346.d
Proprietas virtutum moralium, quæ. 134.a
elicitur ex eius definitionibus. ibid.
Protagoræ de virtutū diſtinctione ſententia. 191.d
Protagoræ de ſeparatione virtutum opinio. 218.d
Prouidentia Dei homo proclinior ad virtutem, quam ad vitium. 151.a
Prouidentia ex prudentia oritur. 293.b
Prouidentia prudentiæ, quæ. 296.c
Prudentes huius mundi, qua ratione dicti. 289.a
Prudentes non verè prudentes, qui. 290.a
Prudentes magis quam cæteri, cur ſenes. 291.b
Prudentes magis mares, quam fœminæ, cur. 291.d
Prudentes Veneti nobiles magis, quam cæteri, cur. 292.a
Prudentes veri qui. 300.a
Prudentes heroici qui. ibid.
Prudentia, vt dominetur fortunæ. 463.d
Prudentiæ officium eſt, medium ſtatuere. 172.c
Prudentia, virtutum omnium Epilogus. 211.a
non eiuſdem ordinis cum cæteris. ibid.c
Prudentia a cæteris moralibus ſegregatur. 192.c
Prudentia, vnum ex octo vinculis virtutum. 217.c
Prudentia MEDICEORVM heroica. 410.b
Prudentia, qua ratione a Stoicis ſcientia bonorum, & malorum, & neutrorum dicta. 275.c
Prudentiæ & fortunæ certamen ſingulare. 469.b
Prudentia poſt artem neceſſitate prima inter virtutes. 257.d
Prudentia, bonam fortunam perficit. 464.b
Prudentia ciuili maximè cognoſcenda. 288.a

diuiditur in diuinam & humanam. ibid.d
mortalis prudentia duplex. humana duplex. ibid.
Prudentia quid, ſecundum Stoicos. 289.a
Plotinus eam definiendo verum genus eius non aſſignauit. 289.b
Prudentiæ deſcriptiones variæ. 289.b
Prudentia ſecundum Ariſtotelem quid. ibid.c
Prudentia formatur, optimum ſibi finem proponendo. 289.d
Prudentiæ habitus, vt producatur in nobis. 290.d
Prudentia vt producatur in nobis ex mente Ariſto. 291.a
maximè iuncta eſt virtuti morali. ibid.
Prudentiam abſolutam tria reddunt. ibid.291.b
Prudentiæ temperamentum quod. ibid.c
Prudentia & ciuilis ſcientia, habitu iunguntur, forma diſtinguuntur. 292.b
Prudentia, vt diuiditur. ibid.
Prudentia ciuilis duplex. 292.c
in ſuas partes, vbi explicetur ab Ariſt. ibid.d
Prudentia prouidentiam gignit. 293.b
Prudentiæ, prouidentiæ, & legũ gradus quatuor. ibi.
quibus modis conſeruatur. 294.b
Prudentiæ cuſtodia, cur temperantiæ tributa. ibid.c
Prudentia cum arte comparata. ibid.d
Prudentiæ non datur obliuio. 295.a
Prudentiæ obliuionem dari, dubitatur. ibid.b
vt obliuioni ſubiecta. ibid.c
qua in parte ſit ei ſimilis ars. ibid.d
quos fructus pariat. 296.a
vt ſalubris vita, optima. ibid. vt fidelis. ibid.b
vt potentiſſima, ſecuriſſima, tranquilla. ibid.c.
vt regia, prouida, menſura rerum. ibid.
maximè neceſſaria, vigilans, ſobria, matura, ſolers, perſpicax, opportuna. ibid.d
auriga humanæ vitæ. 297.a
dux humanarum actionum ſplendor rerum. ibid.
humanæ vitæ auriga. 297.a
Prudentia an præſtet morali virtuti dubitatur. 297.b
Præferendam eſſe morali virtuti verum. ibid c
an in mediis verſetur, dubium. ibid.d
Prudentia abſolutè bona duplex. 298 c
cur tantum in mediis verſetur. 299.a
ſequitur virtutem moralem, & è conuerſo. 299.b
eam ſapientiæ iuriſprudentes anteferunt. 300.d
eius præſtantia, quæ. 300.d
eſſe præferendam ſapientiæ, quibus rationibus nititur. 301.a.b.c.d.& 302.a.b
eam eſſe ſapientiæ inferiorem verius. 304.b
quibus rationibus nititur. ibid.c.d.& 305.a.b.c.d
ei ſapientiam præferri voluit Ariſt. 306 c
Præſtantior ſapientia neceſſitate. 307.d
Prudentia vt melior homini, quam ſapientia. 308.a
an magis propria hominis quam ſapientia. ibid.b
Prudentia ſine ſapientia inconſtans. ibid.d
Prudentia lunæ ſimilis. 309.a
pendet a ſapiẽtia. 310.d. ut ſit verũ domina. 311.d
vt arti iuncta. 134.b
Prudentia & ars, dupliciter conſiderantur. 257.a
Prudentia quanuis. 116.b
Prudentiæ arma, vnde ſumantur. 465.d
Prudentiam nomine perfectæ virtutis Ariſt. non denotat. 506.c
Prudentia, eſt interna Reipub. princeps. 552.b
Prudentia non eſt forma interna proxima & propria virtutum. 195.a
Pygmæi, qua ratione ludus hominis. 477.d
Pyladis, & Oreſtis amicitia. 382.b
Pythagoræ de virtute ſententia. 167.d
Pythagoræ de virtute opinio. 170.d
Pythagoræ de vniuerſa iuſtitia opinio. 228.b
Pythagoræ de temperantiæ præſtantia opinio. 230.d
Pythagoræ de nomine ſapientiæ opinio. 263.d
Pythagoras, inter Græciæ ſapientes connumeratus. 268.c
Pythagoræ de aduerſa fortuna ſententia. 459.c
Pythagoræ de animo purgando a perturbationibus ſententia. 593.d
Pythagoræ de abſtinẽdo a magiſtratibus ſñia. 577.d
Pythagoras ſapientiæ ſtudioſus. 480.b
Pythagoreorum de ſede virtutis opinio. 185.a
Pythagorei amicitiam ſupra omnes virtutes extollebant. 367.d
Pudor, an in viro probo locum habeat. 209.c
conuenit iuueni. ibid.
non conuenit egeno. ibid.
vt omnibus conueniat, & non conueniat. 210.a
Pudor, in perturbatione verecundiæ. 207.b
Puerorum natura inſpicienda in educatione. 146.a
Pueri, vt prudentes dicantur. 188.d
Pueri, vt ſcientias in promptu habeant. 281.a
Pueris, an conueniat honor. 425.b
Pugnæ hominem honorantes, quæ. 432.a
Pugna hominis interna, quomodo ei cõueniat. 153.a
Pugna inter fortunam & prudentiam. 465.d
Pugna differentiarum in ſpeciebus non eſt contrarietas, ſed oppoſitio. 194.d
ſeruari poteſt indiſtinctis virtutibus. 195.a
Pulchrum ex ſui natura amabile. 108.b
Pulchrum ſemper cum bono iunctum eſſe voluit Plato. 432.b
Pulchrum, bonum, & vnum, cur iuncta. 432.c
Pulchri & boni, an vna idea, vel duæ. 433.a
Pulchrum, cur excitet appetitum boni. ibid.c
Pulchrum Ariſt. a bono ſeiunxit. ibid.d
Pulchritudo virtutis, quæ. 235
Pulchritudo, naturæ munus. 390.d
Pulchritudo, in quinto gradu bonorum naturæ collocanda. 404.d
Pulchritudo quid ſecundum Platonem. 433.a
Pulchritudo inſpicitur in corporibus. ibid.d
quomodo primo percipiatur. 434.a
Pulchritudo, vt a commenſuratione diſtincta. 434.a
Pulchritudinis definitio peripatetica. ibid.c
Pulchritudinis ſententiæ communes. ibid.d
Pulcherrimum, vt ſe habet ad ſummum bonũ. 539.a
Pulchrum & bonum idem Platoni. 539.b
non idem Ariſt. ibid.
Purgatrix virtus contemptum voluptatum parit. 190.a

QVA-

Q

QVALITATIS *nomen, ut competat habitibus mentis.* 97.a
Qualitatis prima ſpecies habitus & diſpoſitio. 96.d
Qualitatis ſpecies non quatuor, ſed duæ. 97.d. 98.b
Quæſtuario *homini cupiditas reſpondet.* 56.e
Quandiu, *vna ex decem circumſtantiis actionum.* 102.c
Quando, *vna ex decem circumſtantiis actionum.* 102.c
Quatuor *de certamine ſingulari aſſertiones.* 352.d
Quatuor naturæ bona. 390.d
Qui *multis cupit eſſe amicus, eſt nemini.* 332.c
Qui labitur ad nimium in formidine, quo nomine dignus. 200.d
Qui res conſpicuas diſſimulant, quo nomine digni. 204.a
Qui vult finem, videtur velle ordinata in illũ. 119.d
Quieſcere *ſapere eſt.* 32.b
Quod *agitur vna ex decem circumſtantiis actionum.* 102.c
Quo inſtrumento, vna ex decem circunſtantiis actionum. 102.c
Quomodo *adulator ſe habeat ad amicum, quis declaret.* 378.c
Quotuplex *virtus.* 167.b
Quomodo, vna ex decẽ circumſtantiis actionũ. 102.c

R

RATIONIS *expertia, nobilitatis etiam expertia ſunt.* 410.d
Ratio recta, tripliciter conſideratur. 313.b
cur ita dicta. ibid.c
vt dicatur forma. ibid.d
Ratio & virtus a Deo manarunt. 237.b
Ratio, libertatis origo ſecundum Ariſt. 141.c
Ratio cum propenſione temperamenti pugnat. 77.c
Ratio recta conſpirat ad omnes virtutes, earumque actiones. 184.a
Ratio, in quo differt ab Idea. 514.b
Ratio, cur a nonnullis ſedes liberi arbitrii credita. 136.d
Rationis vis, qua. 476.a
Rationis habitus ab Ariſt. variè numerati. 239.b
Ratio cum appetitu ſenſuũ quandoque concurrit. 49.e
Ratio recta, forma vna virtutis eſt. 210.d
Rectum *duplex.* 234.c
Relatio *iuſtitiæ ad aliud quadruplex.* 205.c
Religio, *cur inter virtutes ab Ariſtotele non ſit enumerata.* 212.c
Religionis efficacia. 212.c
Regium *imperium ſolum mundo congruit.* 563.d
Regiæ formæ origo, vnde. 566.b
Regnum, *quid ſit.* 558.d
Regnum, quod. 557.d
Regula *examinãdarũ actionũ, vnde petatur.* 172.d
Regulæ internæ Reip. ſunt leges. 552.b
Reſolutio *ſcientiæ apta.* 28.a
Reſolutio triplex. 31.a
Reſpublica, *quæ meritò dici debeat.* 561.d
Reſpub. Venetorũ ex quibus mixtionib. iuncta. 559.d
Reip. finis duplex. 568.d
Reſpublicæ rectè formatę a virtute prodeunt. 569.a
Reipub. beneficio veniunt homines in vnum. ibid.e
Reip. forma in ordine collocata. ibid.d
Rerumpublicarum inſtitutores vel non dantur, vel non ſunt nobis noti. 565.b
Reſpublica quæ dicatur. 557.b
Rerumpublicarum diſtinctio vnde petenda ſecundum Platonem. 558.a. *vnde ſecundum Ariſtotelem.* ibid.b
Reſp. animi interna. 551.c
Reſp. Veneta, maximè ad rectum accedit. 552.b
Reges, *cur paſtores dicantur.* 588.a
Regis & optimatum connexio optima. 159.d
Regia imperandi forma, quomodo cæteris præſtare probetur. 562.c
Regium Imperium cæteris abſolutè præſtat. 563.c
Requiſita *ad perfectionem virtutum, ſunt vnum ex octo earum vinculis.* 217.d
Ricardi *opinio, de attinentia ſummi boni ad voluntatem & ad mentem.* 529.c
Ridiculus *qui dicatur.* 205.a
Robur *virtutis.* 235.d
Robur viri probi, qui. 405.c
Robur, eſt naturæ munus. 390.d
Roma *felicitatis, & infelicitatis exemplar ſuppeditata.* 535.a
Romanorum de praeligenda morte ratio. 349.c
Romulus *ob nobilitatem a paſtoribus honoratus.* 411.c

S

SACERDOS *& Princeps Aegyptiis idem.* 548.c
Sacerdotii dignitas apud Aegipt. 570.d
Sales *in congreſſibus.* 205.a
Salubritas *prudentia, qua.* 296.a
Samonei *de ſibi tradenda morte ſententia.* 351.d
Sanctitas, *cur inter virtutes ab Ariſtotele non ſit enumerata.* 212.c
Sanctitatis efficacia. 212.c
Sanitas *in primo gradu bonorum naturæ collocanda.* 404.c
Sanitas virtutis qua. 235.d
Sanitas, cur inter naturæ bona principatum obtineat. 404.d
Sanus efficitur homo per primum eleuationis gradum. 345.b
Salomonis *de temperantiæ præſtantia ſñia.* 230.c
Sapiens, *vt a Deo viſitetur.* 516.c
Sapienti, cur amicus Deus. 263.c
Sapientes viri, non heroes dicuntur, ſed diuini. 332.c
Sapientiæ primus locus a nonnullis tributus inter virtutes. 358.a
Sapiens verè qui. 263.d

Sapientes prudentibus illuſtriores. 306.b
Sapientibus, cur non propoſitum præmium a Græcis. 423.b
Sapiens an prudentiæ nomine dignus. 300.b
Sapiens in quibus verſetur. 265.d
Sapientes nomen nonnullis ſorte potius, quam merito contigit. 268.c
Sapientum Græciæ numerus inconſtans. 268.c
Sententiæ variæ. ibid.d
Sapientes Græciæ, an verè ſapientes fuerint, dubium. 268.d
Sapiens verus qui. 269.a
Sapientes, vt etiam fuerint prudentes. ib.d.& 270.a
Sapientes Græciæ, non primi fuere ſapientiæ inſtauratores. ibid.b
Sapientes cur Græci potius, quam alii dicti. ibid.d
Sapiens Ariſtoteles ne magis an Plato fuerit dubium. 273.a
Sapientum humanorum Principes Ariſtoteles, & Plato. 274.b
Sapientes noſtri tpis, viam regiam ingreſſi. ibi.c.& d
Sapientiæ nomen latè ſumptum. 262.d
diuiditur in diuinam & humanam. ibid.
Humana ſapientia duplex. ibid.
Sapientia vniuersè ſumpta quid ſit. 263.a
ſumpta in parte, duplex eſt. ibi.
Sapientiæ paradoxa varia. ibid.b
eius nomen aſtutis quoque cur attributum. ibid.
Sapientiæ vniuerſæ effectus. ibid.c
eius tredecim priuilegia. 264.b
ſimplex habitus eſſe videtur. ibid.d
non ſimplicem eſſe habitũ vt dicere Ariſt. 265.a
vt ſimplex, vtique non ſimplex. ibid.b
vt differat a mente, & a ſcientia. ibid.
vt ex mente & ſcientia ſit conflata. 265.c
Sapientia non a Græcis primò inſtaurata. 270.b
Sapientiæ Ariſt. & Platonis comparatio. 273.a
Scientiarum aſſequendi via duplex. 373.b
Scientis ordinandi neceſſaria, quæ. ibid.c
Sapientia, cur a Philoſophia de Moribus non aliena. 241.a
Sapientia, vna ex quinque rectis, vel veris. 256.d
Sapientia, ex euentutum vitiis nectitur. 423.c
Sapientiam, vt paruipendere, vtque magnifacere debeamus. 525.a
Sapientia vera, non ſeruatur, niſi in animo purgato. 538.a
Sapientia an prudentia dignior dubitatur. 300.d
Sapientia præſtantior prudentia. 304.b
minus indiga quam prudentia. ibid.d
præſtat ei ratione vtilitatis. 305.c
præſtat ei, vt diuina conditio humana. 306.a
Sapientia primas dignitatis partes iudicio aſſecuta. 306.c
Sapientiam heroicum eſſe contemplationem dicere error. 332.d
Sapientiam prudentiæ prætulit Ariſto. 306.c
Sapientia & vera Iuſtitia, verè virtutes perfectæ. 507.d
Sapientiæ munus. 126.b 139.a
Sapientia a ſcientia non videtur diſtincta. 238.b
Scelus, *cur puniendum.* 173.d
Scepticorum *origo vnde.* 277.b
Scientia *ſecundus gradus cognitioni noſtræ congruens.* 251.b
Scientia, quid. 4.c. *neceſſario diſtinguitur a ſuo fine.* ib.
Scientiæ ciuilis compoſitiuus ordo. 39.b
Scientiæ vnius, vnum eſt ſubiectum. 8.d
Scientia adminiſtrandi magiſtratum, quid requirat. 571.b
Scientiæ, & opinionis differentia. 251.a
Scientiarum genera ad aliud referuntur. 243.a
Scientiæ ciuilis abſoluta definitio. 8.c
diuiſio eius in tres partes. ibi.
Scientiæ ciuilis & artis medicæ proportio. 7.b
altera alteri reſpondet in parte, non in omnib. ibi.
Scientiæ nomen quadruplex. 275.b
eius definitio tradi poteſt a logico ibi.c. *a Phyſico ibid. a Methaphyſico.* ibid.d
Scientia quotuplex. 276.a
Metaphyſica, quæ ibid. *Phyſica quæ.* ibid.b
Scientiam diſtinctam ſola Mathematica parit. ibid.c
Scientiarum ſeries, quæ. ibid.d
Scientiæ facultas ſenſibus tributa a nonnullis. 277.b
Scientiam non dari dicere, error. ibid.
dari ſcientiam verius affirmauit Plato. ibid.c
Scientia duplici ratione reminiſcentia eſt. 278.a
quomodo reminiſcentia ſit. ibid.c
Scientia vera refulget in quarto gradu. 279.a
circa eam quadrupliciter affectus homo. ibid.c
Scientia deprauata affectionis, quæ 279.c
Scientiam eſſe reminiſcentiam, quibus rationibus nitatur. 280.a
Scientia, vnde dicta. 281.a
Scientiam reminiſcentiam eſſe, falſis nititur rationibus. 282.b
Scientiam non eſſe reminiſcentiam, quibus rationibus nititur. 283.a
Scientiam Ariſtoteles eſſe reminiſcentiam non putauit. ibid.d
quò a nonnullis reminiſcentia credatur eſſe. 284.a
Scientia docentis, vt producat ſcientiam in addiſcente, 285.d
Scientia ciuilis magis hoĩ neceſſaria, quã cæteræ. 3.2.a
rationes, cur prius ſit addiſcenda. ibid.b
Scientia & error ad tria poſſunt referri. 158.a
ſcientia dupliciter vſurpatur. ibid.b.& 159.d
Scientia, vnus ex tribus virtutis fontibus. 218.c
Scientiæ vnius plura poſſunt eſſe principia. 20.a
Scopus, *quid propriè ſit.* 248.c
Scopus, diſtinguitur a ſubiecto. 4.c
Scopus internæ Reipub. eſt bonũ ſtatus. 552.b
Scotus *connexionem virtutum non admiſit.* 219.a
Scoti, de diſtinctione virtutum error. 230.a
Scoti de diſtinctione rationalium virtutũ opin. 247.c
Scoti de fœlicitate error. 485.c
Scoti error de fide. 213.d
Scoti opi. de iuſtitia in voluntate poſita diluitur. 183.c
Scotus, libertatem arbitrii in ſola voluntate poſuit.

Scotus,

Scotus, vt actionem contemplationi præferat. 304.a

Scoti opinio de attinentia ſummi boni ad uoluntatem. 529.b

Scoti de virtutibus moralibus vbi poſitæ ſint opinio. 174.c

Scoti opinio de virtute morali in voluntate & mente poſita, vt poſſit defendi. 179.c

Scoti de perturbationibus error. 42.c

Scoti de fine præſcripto a prudentia virtutibus opinio vera. 299.b

Scurra, *quis dicatur.* 205.a

Scytharum *Regis æque exemplum inſigne.* 350.a

Sebaſtiani *Venerii heroica laus.* 340.b

Sectæ *Philoſophorum tres.* 480.b

Securitas *prudentiæ, quæ.* 296.a

Semina *virtutum ſunt, ſemiuirtutes.* 145.c

Semina virtutum & vitiorum vni magis quam alteri inſerta. 407.a

Seminis diſcrimen in procreanda prole. 406.c

Semiuirtutes ſunt viæ, & gradus ad virtutē. 145.b

natura competentes, duplicis generis. ibid.c

Semiuirtutes tot, quot virtutes. 157.a

Semiuirtutes, feris non competunt. 157.d

Semiuirtutes, noſtra opera comparatæ, quæ. ibid.c

radices nobilitatis generis. ibid.d

Senatores *Veneti, cur cæteris nationibus prudentia præſtant.* 292.a

Senecæ *de fortitudine opinio.* 150.a

Seneca de gratiarum conditionibus opinio. 438.c

Seneca ſententia, de ſummo bono in virtute poſito. 482.a

Seneca de præſtantia ſapientiæ opinio. 307.b

Seneca de virtutibus opinio. 271.c

Seneca, perturbationes damnandas cenſuit. 70.b

Senecę de vera libertate ſententia. 562.b

Seneca de nobilitate opinio. 406.b

Seneca de amore ſapientis ſententia. 359.c

Seneca de proſpera fortuna ſententia. 459.b

Seneca de viro probo ſententia. 546.b

Seneca de experto bonam fortunam ſententia. 464.d

Seneca de temperantiæ præſtantia opinio. 230.c

fortitudinis. 231.a

Seneca Stoicos defendentis ignorantia. 394.c

Seneca ſponte malum priorem non ſponte malo dicit. 165.d

Seneca D. Pauli amicus creditus. 73.b

Seneca felicem ſuæ felicitatis inſcium dari, negat. 531.a

Seneca, natura & fortunæ munera bona eſſe, negat. 392.a

Senectus *bona, eſt naturæ munus.* 390.b

Senes, *cur cæteris prudentiores.* 291.b

Senis, & iuuenis an eadem virtus. 554.c

Senum conditiones tres. 210.a

Senſilium *genera tria.* 261.d

Senſus *hominis, vnde.* 87.c

Senſus tactus, & guſtatus exactiores in homine, quam inferis. 83.a

Senſuum ordo non neceſſarius. 24.a

Senſuum ordo a Platone conſideratus. 21.d

Snīæ *variæ a ſapientibus Græciæ prolatæ.* 268.d

Series *ſcientiarum, quæ.* 276.d

Seruire, *cur homini melius, quam regnare.* 231.c

Serui, natura moribus, fortuna, & pacto qui ſint. 556.b.c

Serui, ſunt viri improbi apud Platonem. 561.b

Seruitus vera, qua. 131.a

Seruitutem cum natura pugnare minimè verum. 556.c

Seruitutis gradus a corpore, vſque ad Deum. 131.b

Sexus *ad rectam inſtitutionem accommodatior, qui.* 591.a

Signum *habitus contracti.* 96.c

Signa cæleſtia, per quæ deſcendit, & aſcendit anima. 499 d

Simile *ſimili cognoſci ambiguum.* 286.a

Simile ſimili cognoſci, quibus rationibus nititur. 286.b

Simile ſimili non cognoſci quibus rōnib. nitatur. ibi.c

Simile in tribus reperiri cenſuit Plato. 287.c

Simile ſimili, vt cognoſci, & non cognoſci contingat. 288.a

Simile, quomodo cognoſcatur ſimili. 278.d

Simonides *felicitatē in hac vita dari negat.* 510.c

Simonidis opinio de ſapientia ab Ariſt. reiecta. 264.b

Simonidis de reiicienda contemplatione opinio reiecta. 309.c

Simonidis de ſapientia opinio. 262.d

Simonides, vt nobilitatem definierit. 407.b

Simplex *nullum, pulchrum vt ſimplex.* 434.b

Simplicia, inſtinctu naturæ ducuntur. 147.a

Simplicius libertatem arbitrii in voluntate poſuit. 140.b

Simplicij de ſcientia, & reminiſcentia opinio Ariſtoteli, & Platoni aduerſatur. 283.a

Simplicij de ſede rationalium virtutum in anima opinio. 243.d. reiicitur. 244.a

Simplicij de conſultatione Naturæ opinio. 118.c

Simplicia prius declaranda, & cur. 21.a

Simplicij de vitio ſapientiæ iuncto ſententia. 423.c

Simplicii de ordine addiſcendi ſcientias opinio. 31.d

Simplicii de præeligenda morte opinio. 347.c

Simplicii in conciliatione Ariſto. & Platonis, error. 162.d

Simplicii de Philoſopho ſententia vera. 312.a

Simplicii de natura error. 105.c

Singularium *quomodo non ſit ſcientia, ſed ſenſus.* 261.c

Siniſtrum *competit vitio.* 542.d

Sinueſſani *de heroica virtute error.* 338.a

Sobrietas *prudentiæ quæ.* 296.d

Socrates *Philoſophiam è cælo in terram deduxiſſe dictus.* 163.c

Socratis de nobilitate reſponſum. 406.b

Socrates continentiam eſſe impugnabat. 156.a

Socrates, ſcientiam reminiſcentiam eſſe voluit. 281.d

Socrates, quam inſcitiam ſit profeſſus. 279.c

Socrates fortunæ victor. 468.c

Socrates ſapientiæ ſtudioſus. 480.b

Socratis aurum, ſapientia. 466.c

Socratis moderata ſententia. 515.a
Socratis Ironia non vitioſa. 204.d
Socratis de rectè inſtituendis liberis ſententia. 589.d
Socratis excuſatio, de voluntaria morte. 342.d
Solertia *prudentiæ, quæ.* 296.d
Solertia, ingenii affinis. 90.d
Solertia, quid. 240.b
Solertiæ vtilitas quæ. 290 b
Solonis *ſententia de felicitate præſentis vitæ, vt vera.* 511.b
Solon felicitatem in hac vita dari negat. 510.b
Solon, Athenienſium legiſlator. 585.c
Solon inter ſapientes Græciæ numeratus. 268.c
Solutio *a materia, cauſa et origo libertatis.* 134.b
Somnia *non mitti a Deo, qua ratione probetur.* 463.a
Σοφίας vnde ſit deductum nomen. 262.d
Sophiſtarum *arrogantia.* 515.a
Sophocles *felicitatē in hac vita dari negat.* 510.e
Sortem *habere, qui dicantur.* 450.a
Sors *& fortuna, parcarum ſpuriæ ſorores dictæ.* 442 d
Sors caſui, & fortunæ annexa. 450.a
Spartanorum *de morte obeunda ſententia.* 355.b
Species *a Philoſopho ſæpe neglecta, cur.* 41.d
Spes, *pluribus modis accipitur.* 214.b
Speuſippi *definitio honoris.* 417.c
Speuſippus, quomodo prudentiam definierit. 289.a
Spiritus *quatuor ad optimam frugem virtutum ſemina perducentes.* 146.c
Spiritus virtutis, qui. 235.d
Sphinx *Thebanorum quid referret.* 540.d
Splendor *prudentiæ qui.* 297.a
Splendor heroicus, duplicis generis principia obtinet. 336.d. *quando ortum ducat ex flagranti amore honeſti, ibid. qui reſpondeat imminenti charitati.* 337.a. *ex uehementi perturbatione oritur.* ibi.b
in aduerſa fortuna maxime oſtenditur. ibid.e
manifeſtatur etiam diſciplinæ munere. ibid.d
apparet præſertim in principe viro. 339.b
Splendoris heroici uice minime vitium amplectendum. 341.d
Splendor heroicus multis falsò attributus. 342.a
Splendor militaris diſciplinæ in Medicea familia. 410.b
Naturę munera, quæ. 390.e. *an bona ſint, dubitatur.* 391.d. *naturæ munerum detrimenta.* 393.c
ea nonnulli penitus negligenda cenſent. ibid d
ea eſſe ſummum bonum Ariſt. negat. 394.a
vt ſeruent rationem boni. ibid.b
ea bona quandoque appellauit Plato. ibid.c
vt mereantur dici ſimpliciter bona. ibid.d
inſtrumenta ſunt. 396.a
non ea, ſed earū deprauatus uſus mala parit. ibi.d
quomodo bona, cum non ſint finis. 397.a
ea non bona Theologi affirmant. ibid d
Naturæ munera, ſunt inſtrumenta virtutū 398.d
a Stoicis repudiata. 399.b
requiri ad ſummum bonū, quo ſenſu verū. 401.c
quatenus ea ſibi neceſſaria chriſtiani cenſere debeant. ibidem d. eorum ordo, qui. 404.b
præferenda bonis fortunæ. ibid.c
inter ea principatum obtinet ſanitas. ibid d
Naturæ nobilitas quæ. 407.d
Naturæ nobilitas magis propriè bonum. 409 d
Sponte *factum quod.* 113 b
Sponte, an homo fiat bonus, vel malus. 160.c
Sponte, vox ab Ariſtotele latius vſurpata, quam a Platone. 112.b
Sponte fit ægrotus homo. 162.c
Sponte malus, an minus peccet non ſpōte malo. 165.c
Sponte malus in prudentia deterior in arte melior non ſponte malo. 165.d
Sponte abſolute, & pro tunc. 103.b
Sponte fit malus homo, dupliciter. 164.c
Sponte operari, an ſoli competat homini. 104.b
Sponte operari feras quomodo perſpicitur. ibid.c
Sponte vere quid ſit. ibid.d
Sponte & inuite facere, malè confundunt Latini. ibi.
Sponte agere perfectis, & imperfectis animalibus competit. 105.a
Sporades *heroum Inſulæ.* 329.c
Stephani *Theupoli heroica laus.* 341.b
Stereometria, *quæ & vnde.* 276.d
Stimuli *animæ, qui.* 416.b
Stimuli animæ, qui. 49.c
Stobæi *de ſimilitudine virtutis & amicitiæ, ſententia.* 366.c
Stobæi de virtute opinio. 212.a
Stoici, *quo ſignificatu habitum accipiebant.* 94.d
Stoicorum definitio virtutum mala. 193.a
Stoici minus rectè loquuntur Peripateticis, & Academicis. 74.a
Stoicorū de libero arbitrio ſententia reiicienda. 127.c
Stoicorum de perturbationibus definitio. 47.d
de iiſdem ſententia. 45.d
Definitio perturbationum ab Andronico, & Alcinoo tradita. 43.a. *a Boetho. ibid.b. ab Aſpaſio. ibi.c. ab Academicis. ibi.a Latinis.* ibi.d
uera & exacta. 44.a
eiuſdem definitionis dubia quædam. ibid.d
eorum ſolutiones. 45.a. & b.
Stoici naturæ & fortunæ munera bona eſſe, negant. 392.a
Stoici morum præcipuè ſtudioſi. 69.a
Stoici moralis Philoſophiæ laudatores. 303.c
Stoicorum de conſultatione Naturæ ſententia. 118.c
Stoicorum de virtute non ſuſcipiente magis et minus opinio. 223.b. *quibus rationibus nititur.* ibid.
Stoici indignationem & miſericordiam in viro probo locum habere negarunt. 209.a
Stoicorum de prudentia definitio. 289.a
Stoicorum, de præeligenda morte ratio. 349.c
Stoicorum inconſtantia, negantium fortunæ & naturæ munera eſſe bona. 394.b
Stoicorum de viro felice opinio. 379.c
Stoicorum de ſibi tradenda morte opinio. 351.d
Stoicorum de ſibi conſciſcēda morte ſuīa falſa. 355.b
Stoici, heroicam virtutem in omni hominum gradu inueniri poſſe voluerunt. 339.a

Stoi-

Stoicorum de ſapientia opinio. 263.a
Stoicorum de virtute definitio. 170.a
Stoicorum de dolore, & voluptate ſententia. 58.d
Stoicorum de felicitate peripatetica opinio. 399.b
Stoicorum de præeligenda morte ſententia. 348.a
Stoicorum inconſtantia circa perturbationes. 72.d
Stoicorum cum Peripateticis litem in verbis non in re poſitam aſſerit D. Auguſtinus. 73.b
Stoicorum de caſu & fortuna ſententia. 445.c
Stoici perturbationes in quatuor cap. diuiſere. 61.d
reucitur. 62.a
Stoicorum de felicitate hominis ſententia. 401.b
Stoici ſummum bonum in hac vita nobis competere exiſtimarunt. 472.a
Stoicorũ opinio de ſummo bono perpendenda. 480.d
Stoicorum de viro felice ſententia. 379.c
Stoicorum de fortuna bona, vel mala ſententia. 451.d
Stoici, auræ popularis captatores. 71.a
Stoicorum opinio de homine propenſo natura ad bonum quomodo defendi poſſit. 152.d
Stoicorum de fortitudine opinio. 150.a
Stoicorum de ſorte & fortuna ſententia. 442.d
Stoicorum de procliuitate hominis ad virtutem & vitium opinio. 151.b
Strato *Lampaſcenus, ſcientiam eſſe reminiſcentiam noluit.* 283.b
Subiectum *æque reſpiciẽs oppoſita duplex.* 109.a
Subiecti communis principia ſunt communia. 8.d
Subiecti nomen duplex. 267.c
Subiectum quærendo, proximum, nõ remotum inquirimus. 4.c
Subiectum totius, ſcientiæ ciuilis. 7.c
partium eius. ibid.
Subiectum vnum virtutis eſt, appetitus ſenſuum. 210.d
Subiectum in ſcientiis eſt ſolum genus ſcibile. 5.c
Subiectum adæquatum totius, & partis, non ſunt idem. 5.a
Subiectum adæquatum ſcientiæ ciuilis, quod 5.a
Subiectum quomodo acceptum ab auctore. 7.b
Subiectum ſcientiæ ciuilis principale actio publica. 6.c
Summum *bonum an pro patria, magis quam pro ſe deſiderare quiſque debeat, dubium.* 376.c
Summi boni eſſentiam in actione collocauit Ariſtoteles. 520.d
Summum bonum, tripliciter vſurpatur. 524.d
Summum bonum pro vltimo ſcopo eſt Deus. ibid.
Summum bonum huius vitæ, non eſt abſolute ſummum bonum. 522.b
Summum bonum, ſcientiæ ciuilis minime ſubiectum. 4.c
Summum bonum, quomodo accipitur pro non ſubiecto. 7.b
Summum bonum, cur videatur ſtatuendum ſubiectum ſcientiæ ciuilis. 6.d. *cur non ſit verè.* 7.a
Summum bonum, ſcopus actionũ humanarum. 6.a
Summum bonum, variis nominibus appellatum. 470.d
nobis in hac vita ſolum competere exiſtimarunt nonnulli. 472.a
nõ cõpetere homini in hac vita, vt probetur. ibi.c
illud homini competere, quibus nitatur. 474.a
in hac vita exactè inueniri non poteſt. 475.a
Summum bonum duplex. ibid.b.
in hac vita inuenitur ſolum ſpe. ibid.
quatenus in ea guſtetur ab homine. ibid c
non competit iumentis. ibid.
Summi boni opiniones inconſtantes, vnde. 476.b
eius conſideratio ad ciuilem pertinet. 478.a
ad phyſicum. ibid.b *qua ad metaphyſicum.* ibid.c
an pertineat ad ciuilem in dubium vertitur. ibi.d
an item ad phyſicum pertineat in dubium vertitur. 479.a. *de ſummo bono ſententiæ variæ.* 480.c
de eodem opiniones quatuor diſputandæ. ibid.d
Summum bonum vt in virtute, vtque in actione conſiderari poſſit. 485.a. & b
an conſiſtat in actione, vel in gaudio ex ea ſurgente dubium. ibid.d
in virtute poſitum, ſecundum Stoicos. 481.c
non poteſt non prodeſſe. 482.a
Summum bonum, quodnam iudicari debeat. ibid.b
actum acquiri ab homine. ibid.
non in ſola virtute collocatum voluit Ariſt. ibi.c
in actione a virtute prodeunte poſitum eſſe probatur. ibid.d
ex ſui conditione perfectum. 483.a
cum iucunditate iunctum. 483.a
non conſiſtere in actionibus a virtute prodeuntibus quibus rationibus impugnari poſſit. 484.a
vt collocatum ſit in virtute, vtq; in actione. 485.b
eius eſſentia an poſita in voluptate quæritur. 488.d
poſitum in voluptate quibus rationibus nititur. 489.a
non eſſe poſitum in voluptate, rationes traduntur, & diluuntur. ibid.c
ſine iucunditate, & gaudio non reperitur. 493.a
vt ſit ab Ariſt. definitum. 505.d
eſt ab vno. 507.c. *eo frui ſolum in alia vita aſſerunt Theologi.* 510.b
vbi collocatum eſſe debeat. 511.a
vt complicatum cum natura, & fortuna. ibid.b
an per obiectum aboleatur. ibid.c
Summi boni gradus duplex. 512.d
eius formæ tres. 113.a
Summum bonum ad quam animæ partem pertineat dubium. 529.a
ad animum non ad compoſitum pertinere voluit Plato. ibid.
ad compoſitum attinere dicit Ariſt. ibid.
illud non competere facultati nutrienti. ibid.b
non ad appetitum ſenſuum. ibid.
illud voluntati Scotus tribuit. ibid c
voluntati competere quibus rationibus probetur. ibid. *intellectui competere verius, & quibus rationibus.* 130.a
Summum bonum in contemplatione poſuit Ariſt. 530.b

Summi boni diſtinctiones. ibid.c
illud pertinere ad vtrauque facultatem, vt probetur. ibid.
potius ad intellectum, quam ad voluntatem pertinere verius. 531.a
an recipiat magis & minus dubium. ibid.c
non recipere, quibus rationibus probetur. ibid.
recipere quibus.ibi.d.vt recipiat, & vt nō 532.a
qua conſideratione abſolute non recipiat magis et minus. ibid.b
Summum bonum cur in habitu virtutis eſſe collocatum negarit Ariſt. 533.a
abſolutiu actione perfecta eſt poſitum. ibid.b
Summi boni qui gradus firmior dubium. 434.b
Summum bonum morale firmius contēplatione.ibi.c
contrarium vt probetur verum. ibid d
Summi boni habitus num difficilius quam ſummi mali exuatur. 536.a
eiuſdem gradus num vnus ſine alio ſeruari poſſit. ibidem c
Summum bonum in contemplatione poſitum, vt expoſcat morale. 537.a
ſolis Theologis notum. ibid.b
vt conducat etiam corpori. ibid.d
Summum bonum, vt optimum. 539.c
vt pulcherrimum.ibi.d.vt iucundiſſimum. 540.a
Hominem, quatuor res peruertunt. 540.d
Thebanorum ſapientes, vt ignorantię conditionem pateſecerint. 140 d
Surdi *munere amicitiæ, perfectè frui non poſſunt.* 379.a
Sineſii, *de difficultate acquirenda virtutis opinio.* 149.c
Σύνεσις *ingenii affinis.* 9.b
nomen eius ad ſcientiam etiam extenditur. ibid.b
Syneſis affinitas cum ingenio. 90.a
cur ita dicatur. ibid.b
Synteresis, *& Syneſis.* 89.b

T

TALIONEM, *quo iure damnarit Ariſtoteles.* 16.c
Tamburlanus *qua ratione ad imperium Scytharum aſcenderit.* 568.a
Temiſtius, *ſcientiam reminiſcentiam eſſe voluit.* 281.b
Temperamentum *prudentia quod.* 291.c
Temperantiam, qui cæteris virtutibus præferant. 232.a
Temperamenti varietas variat perturbationes. 85.c
Temperamentum corporis formare mores cenſuit Galenus. 76.a
Temperamentum hominis facillimum alterari. 83.a
Temperamentum ſequi contingit dupliciter. 80.a
Temperamentum corporis attinentia ad ingenium ſequuntur. 76 c
Temperamentum conuenit etiam, quibus non conuenit mos. 79 d
Temperantia, vt medium ſeruet. 174.a
Temperantia in quibus verſatur. 201.c
Temperantiæ cum cæteris virtutibus comparatio. 230.a *eius neceſſitas.ibid.c.regit vniuerſum.ibi d immortalem efficere poſſe animam nonnulli crediderunt.* ibid.
Temperantiam communem Ariſt. non reiicit. 199 a
Temperantia, in quo differat a continentia. 157 a
Temperantia, conſeruatrix prudentiæ dicta. 294.b
Temperantia tertia in ordine virtutum. 233 b
Temperantia, quatenus iuſtitiæ præferatur. 232.b
Temperantia ratione neceſſitatis & fundamenti reliquarum virtutum maxime fulget. 232.d
Thales *inter Graciæ ſapientes numeratus.* 268.c
Theages, *vnde diſtinctionem virtutum ſumpſerit.* 193.c
Theagis de numero virtutum opinio. 210.d
Theagis de ſummo bono ſententia. 483.c
Theagis de appetitu ſenſuum opinio. 178.c
Theages, totam animam Iuſtitiæ ſedem ſtatuit. 185.b
Theagis de virtute definitio. 169 d
Theagis de ſede virtutum moralium opinio. 176.d
Theatrum *vniuerſi ex quo conſtitutum.* 514.c
Theodori *de pædia error.* 256.a
Theodorus Gaza male Ariſtotelem vertit. 256.d
Theognidis *de virtute loquens haud ſibi in conſtans.* 188.d
Theologi *ſoli, ſummi boni notitiam habent perfectam.* 538 b
Theologi de fine hominis non idem ſentiunt ac peripatetici. 214.d
Theologi virtutes ideales homini in eleuatione ad mentem conuenire negant. 190.c
Theologorum de origine bonæ fortunæ ſententia. 461.b
Theologorum de caſu & fortuna ſententia. 445.d
Theologi, humanas perturbationes non omnes euellendas cenſent. 336.b
Theologi, ſcientiam eſſe reminiſcentiam nolunt. 283.d
Theologorum de fortuna bona vel mala ſententia. 451.d
Theologorum de præſtantia ſapientię opinio. 307.c
Theologi, vt actionem contemplationi præferant. 303 d
Theologi hominem quandoque ſibi mortem præeligere debere cenſuerunt. 347.b
Theologi, recte ſentiunt de poſtremo fine hominis. 348.c
Theologi de homine ſponte malo, quid determinent. 165.b
Theologi in hac vita fęlicitatem dari negant. 510.b
Theologorum de medio virtutum opinio. 174.a
Theologorum de præeligenda morte ſententia. 348.a
Theologi Chriſtianis ſoli de ſummo bono recte ſentiunt. 403.c
Theologi, cur media melius quam cæteri decernunt. 173.a
Theologorum de propenſione hominis ad vitium opinio. 149.d

Thealogia

Theologia *ad quem mẽtis habitum refertur du bium.* 238.a
Theorica *in omnibus artibus præſtantior practi ca.* 12.d
Theorica ciuilis ſcientiæ effectus qui. 11.a
D.Thomas *diuiſionem quadrimembrem virtu tum cum Macrobio tenet.* 190.a
D.Thomæ de incremento colligatarum virtutum opinio. 221.b
D.Thomæ de amore ordinato ſententia. 198.d
D.Thomæ de ſede virtutum rationalium in anima opinio. 214.b. *reiicitur.* ibid.c
D.Thomæ de connexione mentis humanæ & ſepara ta ſententia. 526.c
D.Thomæ opinio, de iuſtitia poſita in voluntate.
D.Thomæ opinio de attinentibus ſummi boni ad in tellectum. 529.c
D.Thomæ de diſtinctione virtutum opinio. 193.d
reuocatur in dubium. ibid.
D.Thomas, quid ſtatuerit de numero perturbatio num. 51.a
D.Thomæ error de actionibus humanis. 6.b
D.Thomę opinio, de iuſtitia in voluntate poſita di luitur. 183.c
Thomæ Pellegrini laudes. 247.d
Timor *mortis potentiſſimus in homine.* 84.a
illi ſoli competit. 85.b
Τὸ ἀγαθὸν, *nominis ratio.* 470.d
Tolerantia *appetitum iraſcendi componit.* 155.d
Tolerantia, in qua animi facultate ſit poſita. 180.d
propriè pertinet ad rationem. 181.a
Tolerantia an ſit, dubitare non incongruum. 156.a
non dari tolerantiam voluit Plato. ibid.b
dari voluit Ariſt. ibid.c
continentię effectus in homine. 157.b
Tolerantiæ & fortitudinis differentia. ibid.c
quid ſit. ibid.d. Sciens, an peccare valeat, dubita tur. 158.a. *errare poſſe ſcientem affirmatur.* 158.c
ſciens, an peccet in attinentibus ad morem. 159.a
ſciens vel actu, vel habitu. ibid.c
ſciens actu non peccat. ibid.
ſciens ſub nube, errare poteſt. 160.a
Totum, *vt partib. dignitate non præfertur.* 258.b
Tranquillitas *prudentiæ, quæ.* 296.c
Tranquillitas rerum ex obedientia prodit. 555.b
Trinitas *Platonis quæ.* 500.d
Truliani *de perturbationibus diuiſio.* 62.c
reiicitur. ibid.
Tyrannica *impietas, vna ex tribus feritatis fauci bus.* 342.b
Tyrannidis, & paucorum connexio peſſima. 560.b
Tyrannus, omnium formarum adminiſtrandi deter rima. 562.d
Tyrannio, quid ſit. 558.d
Tyrannis quæ. 557.d
Tyrannus, maxime, ſeruus. 562.b
Tyranni conditio, quæ. 414.d
Tyranni, & populi mixtio quæ. 560.c
Tyrannus, cur miſerrimus, & deterrimus omnium. 548.a
Tyrannum occidenti debetur honor. ibid.b
Tyranni, cur impotentiſſimi. 160.d
Tyranni, cur impotentiſſimi. 122.d
Tyrii *Maximi de adulationis & amicitiæ differen tia opinio.* 378.c
Tyrii Maximi, de præſtantia ſapientiæ opinio. 307.a
Turris *triangularis.* 228.c

V

VARIETAS *enumerationum Platonis de virtute, ex varietate conditionum virtutis oritur.* 188.d
Venationis *laus.* 321.d
Venus cur Dea voluptatis, & amoris. 66.b
Veneres, cur præſertim duæ. 362.a
Venus, non vna ſed plures. 438.b
Venetę *Reip. laus.* 340.a
Venetorum ſapientia, & probitas. 458.b
Venetorum Reſpub. ex quibus mixtionibus iuncta. 559.d
Veneta Reſp. maxime ad rectum accedit. 551.b
Veracitas *ad appetitum Iræ potius, quam cupidi tatis ſpectat.* 196.c
Veracitas quid. 204.d
Verecundiam, *prauam Stoici cenſent.* 74.c
Verecundia, quid in ſe contineat. 207.b
Verecundiam in parte rationis compote reperiri di xit Ariſt. 181.b
Verecundia errando homines afficiuntur. 156.d
Verecundia an ſit virtus quæritur. 209.b
Virtutem *non eſſe verum eſt.* ibid.c
conuenit iuueni. ibid. quid ſit. 210.b
Veritas *à nullo Philoſophorum conſpecta.* 257.a
Veteratores, *& verſipelles, qui.* 204.a
Veteres mathematicarum ſtudioſi. 324.b
Vetuſtas, *cur veneratione digna.* 324.a
Viæ *ad virtutem duplices.* 145.b
Via virtutis ardua. 149.c
Via aſſequendi ſcientiarum duplex. 173.b
Via vtrum propoſita a principiis ad finem, an e con uerſo. 23.d
Vigilantia *prudentiæ, quæ.* 296.d
Vigilantia prudentiæ comes. 290.d
Vincentii *Madii laudes.* 274.c
Vigor *animi, amorem ſequitur.* 64.a
Vindictam *ſumere de iniuria concedit Ariſto teles.* 352.d
Vis *nutriendi, eſt animæ facultas.* 87.a
Vis imaginandi duplex. 279.a
Vis animi duplex rationis particeps. 57.a
Vis imaginandi pueris, & feris eſt mens. 88.a
Vis ad agendum, vt ſit vtilis. 290.c
Vires *animæ ab eſſentia animæ non diſtinguuntur.* 140.c
Vires appetendi, pertinentes ad mentem duæ. 113.d
Vitam, *cur nullam felicem eſſe poſſe crediderint non nulli.* 472.b
Vita hominis infelicitas. ibid.d
Vita huius felicitas, quæ. 471.d

Vita

Vita hominis lyræ ſimilis. 399.a
Vita humana, cur ferina miſerior videatur. 475.d
Vita moralis dupliciter conſideratur. 475.b
Vitæ perfectio quæ. 508.c. *ratione ætatis.* 509.a
Victoria *de fortuna dulcis.* 468.d
Vincere *mundum, quid.* 150.b
Vincula *virtutum octo.* 217.b
Violentum *a quo perfecto conſtituatur.* 105.b
Violentum, quid ſit. 102.a
Vir *probus, cur facilius reperiatur, quam ciuis probus.* 553.a
Vir probus in deprauata Repub. quid facere teneatur. 554.d
Vir probus omnis Reip. prodeſt. 419.c
Vir probus, omnium ſacratiſſimum, improbus prophaniſſimum. 541.d
Vir probus ſolus fortunatus. 464.d
Vir probus ſine prudentia nemo. 299.d
Vir bonus abſolute qui. 301.a
Vir bonus & bonus ciuis, an idem ſint. 550.a
Vir probus honore priuari non poteſt. 429.a
læſus, quid agere debeat. 431.a
Vir probus, & ciuis probus, vt idem & non idem. 553.b
Vir bonus a ciue bono vt diſtinctus, vtque idem. 552.c
Vir probus, an magiſtratum quærere debeat dubium. 577.c
Virum prudentem iraſci, recte finxit Homerus. 72.b
Viri probi inſtitutio, vtrum ſit ſcientia ciuilis. 12.b
Viri ſapientes, heroes non dicuntur, ſed diuini 332.c
Vir publicus, vt priuato miſerior. 548.a
Vir prauus, num honore afficere valeat. 436.b
Vir incontinens videtur vti prælectione. 117.c *non operari cum prælectione affirmare, verius.* ibidem d
Vir probus quam ſpeciē indignationis, & miſericordiæ admittat. 209.a. *an admittat pudorem.* 209.c
Viro ægeno an conueniat pudor. ibid.d
Viro probo conuenire poteſt. 310.a
Vir probus, & ciuis probus, vbi idem. 12.c
Vir felix an amicitiæ ſit indigus. 379.c. *ei amicitiam competere ad exactam perfectionem.* ibid.d
Vir amicis deſtitutus, nō omni ex parte felix. 380.a
Vir felix, quibus amicis non egeat. ibid.b
Vir felix nemo abſque bonis fortunæ. 373.a
Vir probus ſolus amicitiæ particeps. 385.b
Virtus, eſt imago Dei. 76.b
Virtutes & vitia, homini ſoli competunt. 81.a
Virtus moralis tribus modis in nobis gignitur. 187.c
Virtus moris, conuenit appetitui cupiendi. 57.b
Virtus viri nobilis pluris facienda, quam ignobilis. 408.b
Virtutes morum, quomodo tranquillitates dicantur. 75.c
Virtutis mētio, cur fiat ī diffinitione honoris. 421.c
Virtutis rationalis, an ſit præmium honor. 421.d
Virtutem rationalem eſſe honore dignam ratione & auctoritate probatur. 422.a
Virtutum diſtinctio, a quo conſtituatur. 378.b
Virtutum numerus, & ordo ex numero & ordine ægritudinum animi deſumitur. 199.c
Virtutem conſiderari præcipue in libris de moribus falſum. 10.c
Virtus perficit ſummum bonum, quibus rationibus nititur. 481.c
Virtutibus quibus quæ vitia interimantur. ibid.d
Virtus, non ex ſui conditione perfecta. 483.a
Virtus, minime ſubiectum in ſcientia ciuili. 4.d
Virtutem magis quam vitium ad ſe hominem allicere multis rationibus. 151.a
Virtus, vt prudentia ſecundum Platonem, vtq; ſcientia. 188.b. *Poteſt & non poteſt doceri.* ibid.c *eius variæ conditiones varias Platonis enunciationes effecere.* 188.d. *eius diuiſio ſecundum Academicos.* 189.b
Virtus abſolute duplex. ibid.c
Virtutes non relatæ ad Deum, vitia ſunt. 190.b *earum diuiſio ſecundum Auguſtinum.* ibid.
Virtutes ideales conuenire homini in eleuatione ad mentem minime verum. ibid.c
Virtus ciuilis a purgatrice minime recte ſecernitur. ibid.d
Virtutē non bonā, ſed conferētem eſſe falſum. 191.a *an ſint ſpecie diſtinctæ vel vna merito dubitatur.* 191.c. *omnes vnam eſſe affirmauit Plato.* 192.a *verum eſt etiam apud Ariſt.* ibid.c
Virtutes vnius ſpeciei eſſe omnes minime verū ibid.
Virtus magis vna quā alia fulget in homine. 193.a
Virtutes a prudentia, & inter ſe diſtinctæ. 193.a
Virtus omnis, vt dicatur prudentia. ibid.b. *eius diſtinctionem Ariſt. ſumit ex partibus animæ.* 193.c *de eadem multorum diſtinctio reiecta.* 193.c *ſecundum voluptates diſtingui, falſum.* 194.a *earum vera diſtinctio, vnde petenda.* ibid.b *morales, ſunt inter ſe valde connexæ.* ibid.c
Virtus omnis, vt ſit iuſtitia. 194.c
Virtutum connexio, quæ. ibid.d
Virtus non eſt propriè genus vnum cui competant plures ſpecies. 195.a. *de earum numero opinio diuerſorum.* 195.b. *vndecim ab Ariſt. numerantur.* ibid.d. *earum formulæ ex Ariſt. collectæ.* 200.c
Virtute morali ſola non abutimur. 160.a
Virtus, cur magis quam vitium hominem ad ſe trahere debet. 150.d
Virtus, menſura rerum. 395.d
Virtutis via ardua. 149.c
Virtus, an ſola ſufficiat ad conſtituendum ſummum bonum. 403.b
Virtus perfecta quid ſignificet apud Ariſt. 506.c
Virtus vniuerſa, eſt forma interna Reip. 552.b
Virtuti fortuna inimica non eſt. 457.d
Virtutes hominem, vt pennæ aues eleuant ad cælum. 328.b
Virtus, & vitium ſublata libertate perirent. 125.d
Virtus moralis omnis obedientia eſt. 153.c
Virtus abſque munere naturæ & fortunæ impotens. 398.d
Virtutis via duplex. 145.b

Virtus viri boni et boni ciuis diſtiƈta eẽ affirmat. 550.a eadem eſſe probatur. 551.a
Virtus, & Iuſtitia ſemper ſibi mutuo reſpondent. 552.d
Virtus hominis perfecta duplex. 512.c
Virtutes perfectæ, quæ. 507.d
Virtus ciuium, in qua Rep. principatũ obtineat. 554.a
Virtutes, principia, & formę graduum. 9.b
Virtus in optimatum Repub. maxime valet. 461.d
Virtus heroica, maxime fulget ĩ animis ĩgenuis. 328.b
Virtus heroica, quæ dicitur. 331.c. vnde oriatur. ibid. quarum virtutum ſit ſplendor. 332.a ſpectat propriè ad morales virtutes. ibid.b. minus propriè conuenit præclaro artifici. ibid ſapientiæ inferior. ibid.e. in vniuerſa iuſtitia maxime fulget. ibid.d
Virtutes heroica abſolute nõ ſunt magnanimitas, & magnificentia. 333.c. an ſpecie a morali diſtincta. ibid. diſtincta a morali ſpecie, qua ratione probatur. ibi.d. qua ratione probatur non diſtincta. 334.a. dupliciter vſurpatur. ibi.b. vt diſtincta a morali ſpecie, vtq; non ibi.e. eam in mente collocarunt nonnulli. 335.c eam ad appetitum ſenſitiuum pertinere verius. ibid. eam ad appetitum iraſcẽdi pertinere minime verũ. 336.a eam eſſe perturbationum euulſionem, falſum. ibid.b maxime fulget in munere fortunæ. 337.b. ex congruenti inſtitutione. ibid.d. ex opinione recta. ibid.
Virtutem heroicam eandem eſſe cum ſanctitate, falſum. 338.a. nõ ſemper diſtinguitur a morali per diſtinctionem finium. ibid.b. ex mente Theologorum & Platonis in omni hominum gradu reperiri poteſt. 339.a fulget præſertim in principe viro. ibid. cur in omni hominum gradu ſplendeat. ib. in fœmina minus quam in viro. ibid.e
Virtus Venetorum heroica. 341.a. præſtantior, ſed minus neceſſaria morali virtute. 344.d. cũ præcipue cõpetit eleuare hominem ad Deum. 345.a. vt eleuet hominem ad Deũ. ibi.b. ut reddat hominẽ ſimilem Deo in ſe conſiderato. ibid.c. vt ſimilem Deo relato ad vniuerſum, ibi. vt ſimilem Deo, vt perficiant. ibi.d. Theologicæ hominem magis Deo ſimilem reddunt. 346.a
Virtutes ſingulæ in aliqua re principatũ obtinẽt. 232.d ſingularum principatus collectio. 233.a. quæ nam inter omnes principatum obtinet. ibid.
Virtute nec nõ vti, nec abuti poſſumus ex mẽte Ariſt. ibid.d. dubitatio huius veritatis quibus rationibus nitatur. 233.d
Virtutum moralium proprietas. 234.a. e moralium virtutum excellentia per ſententias explicatæ. 234.d et 235.a.b.c.d. eius cõditiones & forma, quæ. 235.d virtus quomodo virgo. 236.a. nobilitatis parens. ibi. de eius laudibus Hymnus Ariſtotelis. 236.a
Virtutis vniuerſa parens Deus. 237.b
Virtus vna cum ratione manauit a Deo. ibid.
Virtutũ mentis tractatio ad quem pertineat. 240.d
Virtus mẽtis quibus rationibus probetur non eſſe qualitatẽ. 242.c. vt ſit relatio, vtq; habitus. 242.d. de ſede virtutum rationalium opiniones quatuor. 243.d in qua parte animæ ſtatuit eas Simplicius. 243.d in qua Alexander. 244.a. in qua D.Thomas. ibid.b in qua parte animæ ſit earum vera ſedes. ibid. 244.d cur dicantur virtutes rationis. 245.d. rediguntur omnes in tria capita. 247.a. de earum diſtinctione varia aſſerit Ariſ. ibi.b. de earum diſtinctione quid ſentiant Gręci. ibid.c. quid Scotus. ibid.d. diſtingui poſſunt per omne genus cauſæ. 248.d
Virtus mentis, non ſẽper vera. 251.b c.d
Virtus, gradus quartus aſcenſionis ciuilis. 167.b
Virtutis explicandæ cura neceſſaria. 167.c
Virtus multipliciter vſurpatur. ibid.d. late ſumpta, quid ſit. ibid. in tres gradus diſtribuitur. ibid.
Virtus pro vmbra virtutis vſurpata. 168.a. quomodo ſit in ceris. ibid. in homine conſiderata triplex. ibid.
Virtus infuſa, quid. ibid.b
virtus natura homini competens, duplex. ibid.
Virtus ſingulorũ duplex. ib. ꝑ vt frequẽter vſurpata. ib.
Virtus naturalis magis propriè, quę. 168.c. mentis virtutes plures. ibid.
Virtutes labore comparatæ. ibid.d
Virtutis humanæ genus duplex. ibid.
Virtutis genus acquiſitæ duplex. 169.a
Virtus abſolute, vel heroica, vel ciuilis. ibid.
Virtutes dari non dubium. 169.b. eius definitio ſecundũ Eudoxum. ibid.c. definitiones eiuſdem quatuor relatæ a Platone. ibid. vt definita eſt ab ipſo Platone. ibi. vt ab Alcinoo, ibid.d. vt a Theage. ibid. vt a Plotino. 170.a. vt a Stoicis. ibid.
Virtus neque facultas neque perturbatio eſt. ibid.b. habitum eſſe apte dicimus ibid. definitio eius ſecundum Ariſt ibid.d. Definitio eiuſdem explicans omnes cauſas. 171.a. cur dicitur habitus. ibid.c Seneca de vi eius opinio. ibid.
Virtus vniuerſa, vt ſit vna. 215 a. vna genere nõ videtur eſſe. ibid.b. non vna ſpecie. ibid. non vna numero. ibid. non analogia. ibid. non vna ab vno & ad vnum. ibi.c
Virtus vniverſa dupliciter conſideratur. 216.a. vt eſt vna tanquam genus ab vno. ibid. eſt vna per connexionem. ibi.d. particulares virtutes, cur melius partes quam ſpecies nuncupantur. 217.a. connexio earum quæ. ibid.b. earum connexio, vnde oritur. ibid.c
Virtutes, quibus vinculis nectantur, & quot. 15.c. & 18.a.b
Virtutes ab Ariſtotele & Platone ſeparatæ. 218.d. de earum ſeiunctione rationes. 219.a
Virtus duobus modis competere homini poteſt. 220.a vt abſoluta eſſe poßit. ibid.b. tribus modis morales gignuntur in homine ibid. eius habitus, vt requirat firmitatem, & conſtantiam. ibi.c. à uirtute duplici modo recedere poſſumus. ibid. imperfectæ ſeiungi poſſunt, perfectæ non. e. virtutes perfectæ, quæ nam iunctæ ſint. 221.a. earum connexio neceſſaria defenditur. 222.b.c.d. & 223.a
Virtutes morales, an ſuſcipiant magis, & minus ambigitur. 223.b. incrementũ non recipere voluerunt Stoici. 223.b.c.d. ita dicere viſus eſt Ariſt. 224.a. aſſerere abſolute in indiuiduo eſſe poſitas experientię repugnat. ibid.c. rationi. ibid.d
Virtus cur in homine gradus recipiat. 225.c
Virtuti magis & minus conuenit per acceſſum, & receſſum. ibid. 226.b. moralium virtutum comparatio triplex. 228.a
Virtus præſtantior ratione amoris, quam ratione aliorum finium. 219.d
Vnio perfecta, quæ. 517.d
Vitiorum gradus quatuor. 541.b
Vitium omne, eſt receſſus a lege. ibid.

Vitium morale, quid. ibid.c
Vitium vniuerſum an detur, dubium. ibid d.
Vitium quomodo non ens. 542 a. *vt perfectum.* ibi.d
Vitia vt inter ſe maxime iuncta, vtque diſiuncta. ibid.c
Vitium vt defectio, diminutio, & priuatio. ibid.d
Vitium dextrum, & ſiniſtrum. ibid.
cauſa efficiens, vt ei competat. 543.a
Vitium omne, deprauatus amor. ibid.b
Vitium in qua parte animæ ſit. ibid.c
Vitiorum diſtinctio, & numerus. ibid.d. *apprime cum miſeria iunctum.* 545.a. *an homini ignorantia familiarius.* 545 a. *an magis contrarium vitio vel virtuti* ibid.c *facilius tranſit in aliud vitium, quam in virtutem.* ibid. *firmum & non firmum eſt.* ibid.d
magi in viro, quam in fœmina locum habet. 547.c
Vitium, quodam modo non ens. 172.a
Vitium ignorantiæ reſpondere, qua parte verum. 309.d
Vitium, qua ratione feritate peius. 344.a
qua feritate minus malum, qua peius. ibid.d
Vitia naturalia eſſe homini quomodo dicantur. 152.d
Vitium, virtutis heroicæ nomine non honeſtandũ. 341.d
Vitiũ, vnũ ex quatuor hominem peruertentibus. 540.d
Vitij definitio ſecundum Academicos. 160.d
Vitia, vt conſiderantur a ciuili. 14.c
Volunras *ptubationib. obnoxia ſecundũ Scotũ.* 48.a
Voluntas, quartus actionis gradus. 100.d
Volũtas adminiſtrãdi magiſtratuũ, q̃ debeat eſſe. 571.c
Voluntatis nomen, late vſurpatur. 140.c
Voluntas, finem poſtremum homini proponit. 289.d
Voluntas cur ad partem rationalem redigatur. 178.c
Voluntas libera vna cum intellectu. 143.c
Voluntatem ſedem liberi arbitrij ſolam eſſe voluere non nulli. 139.a
Voluntati intellectum præpoſuit Plato. 530.a
Voluntas, optans finem, conſpirant ad omnes virtutes earumque actiones. 118.a
Voluntatis proprium obiectum, quod. 181.c
Voluntas, vnus ex tribus virtutis fontibus. 218.c
Voluntatem nonnulli ſedem liberi arbitrij non eſſe poſſe voluerunt. 137.a
Voluntas, non quia rationem ſupponit, libertatem tollit. 142.b *vt ſit vis agens, vtque patiens.* 143.a
quando poſſit imperare menti. ibid.
Voluntati ſummum bonum tribuit Scotus. 529.b
Voluntas quid. 113.d. *partim conuenit, partim differt a prælectione.* ibid. *antecedit conſultationi.* 117.b
conuenit ſeparatis mentibus. 19.a
Voluntas dupliciter vſurpatur. 120.a
Voluntas per ſe eſt finis, non mediorum. 220.a. *per conſecutionẽ extẽditur ad media.* 120.b. *an extẽdatur ad impoſſibilia.* ibi. *vt ſe habeat ad ĩpoſsibilia.* 121.a *pertinet ad ĩternã animi cõſtitutionẽ.* 121.c. *an q̃d bonũ eſt ſolũ appetat dubiũ.* 122.a. *obiectũ eius, quod.* ibi.c
Voluptar, vltimus actionis gradus. 101.a
Voluptas & dolor inconſtantiæ auctores. 294.c
Voluptas ad vitium hominem reddit procliuem. 149.c
Voluptas ex ſe expetitur, ſed eſt parata ob aliud. 497.c. *vt perficiat actionem.* ibid.d
Voces octo, hominem ad bonum inuitantes. 1.b
Voluptas & dolor, quomodo facultati cupiendi attributa ab Ariſt. 53.a
Voluptatem & dolorem inter perturbationes numerare, vt error. 53.c
Voluptatem, & dolorem communia genera omnium perturbationum falsò cenſuit Aſpaſius. 58.a
Voluptas vt iuncta miſeriæ. 546.d
Voluptatum genus multiforme. 486.a
Voluptas pura, quæ. ibid.b
Voluptates ex actione, quæ. ibid.c
Voluptas omnis amplectenda, vt verum. ibid d
Voluptatis varietas, vnde. 487.a
Voluptas bona, mala, & neutra. ibid.b
eius gradus quatuor. ibid.c
Voluptas ſenſibus a Platone tributa. ibid.d. *in voluptate an ſit poſita eſſentia ſummi boni.* 488.
Voluptatem beſtiæ & homines ſequuntur. 489.b
Voluptates quas admiſerit Plato. 492.d
Voluptas expetenda non omnis. 495.a
Voluptatis capita virtutum capita aſſignant. 199.c
Voluptatum ſenſus genus duplex. ibid.d
Voluptatis, genus duplex. 56.a
Voluptas, et dolor nõ ſunt proprie perturbationes. 56.b
Voluptatis, & doloris ſẽtẽtia apud Platonẽ. 58.b. *apud Ariſt.* 58.c. *apud Stoicos.* 58.d. *apud latinos.* 59.a
Voluptas & dolor perturbationes ſunt non propriè. 59.a. *multipliciter vſurpatur.* ibid.c
Voluptas abſoluta, quæ. ibid.
Voluptas & dolor antecedunt, ſequuntur, & concomitantur perturbationes. ibid.d
Voluptatem non eſſe motum Ariſt. dixit. 60.a
Voluptas, eſt aliquid totum. ibid.b
qua ratione dici poſſit motus. 61.a
Voluptas & dolor, quõ ſe habeant ad Amorem. 66.a
Voluptas variè conſiderata. ibi.b. *antecedit, & ſequitur amorẽ.* ibi.c. *quomodo reperiatur in principio.* ibid.c
quomodo oriatur ex cognitione. ibid.d
Voluptas, cur cæteris perturbationibus vehementior videatur. 83.b. *ob eam, non ob cæteras perturbationes moritur homo.* 83.c
Voluptas & dolor dupliciter vſurpantur. 83.b
Voluptati difficilius reſiſtimus, quam iræ. 85.c
Vrbani *in congreſsibus qui.* 205.a. *Vrbanitas.* 200.b
Vrbs *corporum ſimplicium, orbis totus.* 569.a
Vrbs vtiliſsima orbis totus. ibid.b.
Vrbium templa, quid denotent. ibid.
Vrbs congruenter humano corpori reſpondet. ibid.d
Vſus *virtutis triplex.* 10.c. *ei locus eſt vbi officio.* ib.d
Vir bonus, & ciuis bonus, non ſunt vnum & idẽ. 10.d
Vtilitas, *vel ex inimicis elicitur.* 466.b
Vulcanus, *artium inuentor.* 317.b
Vxoris *eligendæ, cur maxima cura probibenda.* 413.d
XENOPHONTIS *de pædia libri.* 254.c
Xenocrates voluptatẽ penitus neglexiſſe viſus. 407.a
ZALEVCTVS *locrenſium legiſlator.* 585.c
Zamolxis *Scytharum legiſlator.* 185.c
Zelotipia, *ad quod redigatur.* 67.d
Zenocrates *munerum naturæ contemptor.* 393.c
Zenocratis de dæmone ſententia. 470.d
Zenonis *definitio virtutum mala.* 193.a
Zenonis, de vnitate virtutum ſententia. 191.c

FINIS.

A

FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS

INTRODVCTIO AD DECEM GRADVS, vniuerſam Ciuilem Philoſophiam includentes. Cap. I.

HEVS HOMO, nobiliſſima cratura, cur in vitę curſu con-
ſtitutus dormis & ſtertis? non aduertis tibi vt Peregrino
B vigiliam maximè conuenire? Cur oſcitans, & inermis
iaces? nonne percipis te in medio inimicorum colloca-
tum, maximè oportere eſſe circumſpectum, & de tua
ſalute ſolicitum? Cur ad humilia inclinas? nonne audis
octo pręclaras voces, quę te ad illuſtria & ſublimia inui-
tant? Prima eſt vox prępotentis Dei; qui cum ſit ip-
ſum bonum, te prolem ei ſimilem ad bonum mirabili-
ter allicit: Altera eſt vox ſeparatarum Mentium tibi ne-
ceſſitudinis nodo coniunctarum, quę te ad communem parentem hortantur: Tertia
eſt vox cęlorum enarrantium tibi Gloriam ſummi boni, & ad illud dirigentium:
Quarta eſt ea Naturę, quę te aptiſſimum genuit ad ſummi boni indagationem: Quin
ta eſt recta Ratio; nam rectum ex vero pendet, verum autem eſt idem cum bono, &
ad ſolum bonum ducit: Sexta eſt voluntas, quæ nil vult niſi bonum: Septima eſt prę
mium ſtrenuè aſcendentibus propoſitum: Poſtrema eſt timor mali, in quod deſcen
C dentes labuntur; quos mirabiliter a malo reuocans, in ſublime bonum conuertit.
Expergiſcere igitur, indue arma, accingere ad iter ſalutare. Ac, vt de tua natura,
& conditione ſis conſcius, animo accuratè perpende, Diuinę prouidentię munere
Parentibus omnibus natura inſitum eſſe, vt quò eorum nati impotentiores fuerint,
eò maiorem de illis curam ſuſcipiant: quò verò fuerint vegetiores, ac robuſtiores;
magis eos negligant, in ſuaque facultate derelinquant. Hoc in iumentis & feris om-
nibus ſeruare licet: quamprimùm enim impotens eorum proles in lucem prodit,
vt impotens ſedulò a ſuis parentibus curatur, arte & diligentia fouetur, nutritur, du-
citur: Cum verò mox creuerit, & iam robore, ac vſu ſuarum virium munita pro ſui
ſalute pugnare valet; negligitur, in ſuiſque (vt aiunt) manibus derelinquitur.
Hoc ipſum ab vniuerſis rerum Parentibus (Deo ſcilicet & Natura) erga rerum gra-
dus quaſi natos primò ſeruari inſpicimus. Quò enim vniuerſi Mundi corporei gra-
dus humiliores fuerint, eò vel certius (quaſi impotens proles) Naturę inſtinctu in
ſuum finem ducuntur; vt de grauibus, & leuibus euenire conſpicuum eſt: vel inſtru
mentis pro eorum ſalute opportunis, vt pilis, roſtris, & vnguibus, cumulatiùs muniũ
tur. Quò verò fuerint ſublimiores, propriiſque viribus munitiores; eò magis liberi,
D ſuimet domini, a ſemetipſis curandi derelinquuntur. Hinc euenire putandum eſt, ꝙ
tu quoque, O PRAECLARE HOMO, qui nedum cęteris animan tib. pręſtas, verùm
inſuper ſolus Diuinę conditionis es particeps, a Natura ferè negligi, & ſine animi ha
bitibus, corporis indumentis, inſtrumentiſque pro ſalute opportunis gigni vide-
ris: Nudus enim in hanc lucem venis, Nudus corpore, Nudus animo, Nudus men-
te: Natus ratione corporis innumeris ęgritudinibus angi, ratione animi omni vi-
tiorum genere inquinari, ratione mentis fędiſſima ignoratione fędari. Hinc igna-
uorum rudiumque quorundam querimonię prodiere, qui frequenter de Natura, &
Deo temerè conqueruntur; quia poſtrema perfectione ab eis donati non fue-
runt; nec ſine labore, ſtudio, & vigiliis eam aſſequi ualent. At reſipiſcant miſeri, &
conſiderent id ex humanę conditionis pręſtantia ortum duxiſſe: animaduertant-
que Deum, & Naturam cumulatiſſimè humanam conditionem perficere, eamque

Hõ. tenetur eſſe de ſua ſalute ſolicitus?

Octo voces inuitãtes hominẽ ad bonum.

Impotentiora diſtĩctius curãtur.

Quo modo homo oritur penitus nudus.

Ignauorũ querimoniæ.

ſublimiore quodam prouidentię gradu ſeruare; cum ei dent Arma pro ſalute tuen- A
da, forment corpus munere manuum ad omnia ſibi paranda aptiſſimum, infundant
Animam omni facultate munitam, natam fieri omnia, dominari mortalibus om-
nibus, & vſque ad Deum eleuari. His viribus tu inſignis homo, quaſi mortalis Deus
munitus; cùm ſis Proles robuſtiſſima; iure optimo libertate donaris, in tuaque fa-
cultate derelinqueris. Propterea ſummopere gloriari vales, ſi tuo labore, ſtudio,
cura, & diligentia perficeris; cum eaque perfectione verè tua, pręſertim tibi auctori
quę Deo placere debes; cum ſis tuę integritatis miniſter, tuęque perfectionis faber:
& de te ſolo conqueri, tuáque ſegnitiem ac ſocordiã damnare debes, ſi eam non fue-
ris aſſecutus. Tu enim munere Artium incommoda omnia corporis declinare,
ope contemplationis Thebanam inſcitię Sphyngem diluere, auxilio Ciuilis ſcien-
tię infeſtiſſima Vitiorum monſtra proſternere vales: Adeò vt ſimul impotens ſis, &
omnium potentiſſimus; inſcius, & apientiſſimus; Animo nudus, ac ſpendidiſſi-

Cur homo maximè egeat diſciplina

mè indutus. Verùm cum ob ereditam tibi libertatem ad oppoſita ſis facilis, & in
deteriorem partem inclines; ſumma cura, accurataque educatione eges, ne præ- B
poſterè tibi tradita libertate vtaris, ne obliquè mees; ſed via recta, quæ Regia eſt,
in tuam perfectionem progrediaris. Immo cum ſolus ſis rationis particeps, ſolus re
vera proptia diſciplina formari natus es. Ferę enim & Iumenta, quorum nonnul-
la ex ſententia Ariſtotelis diſciplina corriguntur, tenuis tantùm vmbræ, non au-
tem verę diſciplinę ſunt capacia. Hinc Plato primò, mox Ariſt. in libris de Republi-
ca ſapienter enuntiarunt, hominem perperam educatum deteriorem euadere feris,
rectè verò inſtitutum diuinum reddi. Per hæc monearis, quàm ſolicitus de recta tui
inſtitutione, deque tuæ vitæ magiſtra eſſe tenearis: quę cum ſapientum omnium
conſenſione alia non ſit præter veram philoſophiam, iure optimo de ea ſolicitus eſ-
ſe teneris. Et quoniam omnia interna quadam Naturæ commotione expetunt ſui
perfectionem; propterea interna quoque, & diuinior tui portio, per Naturam pro
priam, ſinceram, minimeque labefactatam, ad verum, & bonum, hoc eſt ad philo
ſophiam eſt procliuis. Ex quo refulget intima quędam philoſophię cum tua condi-

Homo p naturam procliuis ad Philoſophiam.

tione cognatio, mirque neceſſitas eius. Nam dum dicitur; omnis homo Natura C
ſcire deſiderat, omnis homo per Naturam verum & bonum optat, omnis homo eſt
diſciplinę capax, omnis homo eſt natus beari, omnis homo eſt natus reddi Deo ſi-
milis: quid aliud indicatur, niſi quòd omnis homo ad philoſophiam per natutam
eſt aptus, ac ordinatus? adeò vt qui philoſophiam aſpernatur & deſpicit, aduerſe
tur Deo, pręterque naturam ſit affectus. Amplectere itaque, O GENEROSE HO-
MO, flagranti deſiderio Illuſtrem hanc tui animi coniugem, & formatricem Philo-
phiam. Et quoniam ego tui ſum humilis quędam, & obſcura portio; ego quoque
me teneri fateor viribus illis, quas mihi communis parens eſt impartitus; ac ſtudio,
vigiliis, & labore ſum aſſecutus; pro ingenuorum animorum recta inſtitutione inſu

Secunda Philoſophia.

dare: idque ſedulò me pręſtiturum polliceor. At quia ex diſtinctione graduum vlti-
mi finis hominis; ex duplici conditione rerum, in quibus Philoſophia verſatur; ex
duplici principali facultate rationalis Animę; ex duplici ingenua indigentia; necnõ
ex duplici nodo, quo cum Deo nectimur; duplex Philoſophia, quaſi Sol geminus, D
orta eſt: quarum vna Mentis aciem ab ignorationis caligine purgat; altera humanas
appetitiones, actionesque componit: ea diuinior quidem eſt, ſed ſeparatarum Me-
tium magis propria; hęc homini accommodatior, rectiuſque vitę magiſtra nuncu-
patur: ea perinde eſt, ac fęcundiſſima Planta; hęc verò eſt fructus ſalutaris. Pro-
pterea ingenuis animis pro facultate prodeſſe cupiens, primò (vt recta ratio expo-
ſtulat) fructus edam: quos ſi ſtudioſis iuuenibus non ingratos per ſenſero, Plantã quo
que communi luci tradam. Verſabor itaque modò in ciuili ſcientia; huius percur-
ram gradus; huius principia, media, & finem conſiderabo. Ad quam tanquã ad rem
ſacram vt paratiores accedamus, primò quaſi pręcurrentia Lumina accendens,

Capita in hac introductione explicanda.

capita nonnulla ciuilem curſum illuſtratura explicabo. Agam namque primò
de Materie, ſiue ſubiecto genere Ciuilis Scientiæ: Secundò Ciuilem ſcientiam
definiam, in Principesque partes diſtribuam: agam Tertiò de eius inſcriptione:
Quartò communia quędam de ordine explicabo: Quintò deſcendam ad conſidera-
tionem ordinis inter Ciuilem, & Inſpectricem Philoſophiam: Sextò loquar de ordi
ne partium

A ne partiũ Ciuilis ſcientię. Septimò in Decem gradus iunctos profectò, ac colligatos
ea cuncta redigam, quę ad Ciuilem Scientiam pertinent; & quo ordine in vniuerſo
opere a me ſint percurrendi, manifeſtabo. Placeat omnipotenti Deo, vt vniuerſus
labor in eius honorem, Ingenuorumque Iuuenum utilitatem redundet.

De ſubiecto Ciuilis Scientię, & primò referuntur opiniones aliorum. Cap. II.

MVlta, eaque uaria ſunt, de quibus in Ciuili Scientia agitur: & propterea Q̃uo in-
dubium eſt, quod nam eorum, vel vnum, vel plura, ſtatui debeat adę- telligi de-
quatum ſubiectum eius. Dum quęritur ſubiectum Ciuilis ſcientię, nomi beat quæ-
ne Ciuilis Scientię uniuerſam Philoſophiam Ciuilem denoto, non partem eius; ex ſtio.
ſubiecto namque totius ſubiecta partium facilè deinde elicientur: nomine autem ſu-
biecti id intelligi volo, quod adęquatum nuncupatur. Hac de re loquuturus, refe-
ram primò opiniones aliorum, ſecundò ſententiam veriorem explicabo demum Diuiſio eius.
B dubia ſoluam. Auer. ſtatuens ſubiectum hoc, ſibimet conſtare non videtur. In Prin Opinio
cipio enim Paraphraſis librorum de Rep. Platonis inquit: Subiectum Ciuilis ſcien- Auer.
tię ſunt res uoluntarię, quę dum fiunt, ex noſtro arbitrio pendent; quarum Princi- Auer. vi-
pia ſunt Voluntas, & Pręelectio. Id ipſum aſſerit in procemio libri Phyſicorum in- detur ſe-
quiens, Philoſophiam de moribus eſſe de actionibus voluntariis. At in primo Mo- cum pu-
ralium Nicomachiorum capitu. 3, inquit: Inſtitutum in hoc ſermone eſt guberna- gnare.
tio ciuitatum. Sic modò humanas actiones, modò Gubernationem ciuitatum, ait eſ-
ſe ſubiectum. Poſſemus conciliando dicere humanas actiones eſſe ſubiectum adęqua Conciliũ.
tum: Gubernationem verò Ciuitatum eſſe principale, quod pręſertim optamus in
uniuerſa Ciuili ſcientia. Fundamentum Auerrois in Paraphraſi librorum de Rep. Fundamẽ-
Platonis hoc eſt: Id eſt ſubiectum Ciuilis Philoſophię, quod congruente ratione re- tũ Auer.
ſpondet ſubiecto Phyſicę, & Metaphyſicę: At ſubiecto Phyſicę, nempe rebus Phyſi
cis, quarum principium eſt natura; & ſubiecto Metaphyſicę, hoc eſt rebus diuinis,
quarum principium eſt Deus; recta ratione reſpondent humanę actiones, quarum
C principium eſt humana libertas: hę itaque ſtatui debent ſubiectum Ciuilis Philoſo-
phię. Rectè igitur ex opinione Auer. apparet ciuilis ſcientię adęquatum ſubiectum
eſſe humanas actiones, vt prodeunt ex humana libertate, & in gubernationem ciui-
tatum diriguntur. Diuus Thomas non longè ab Auerrois recedere videtur; nam Opinio
in Procemio librorum de Moribus inquit: Vt ſubiectum naturalis ſcientię eſt mo- D. Th.
tus, vel res mobilis; ita ſubiectum Moralis Philoſophię eſt operatio humana ordina
ta in finem, vel etiam homo, vt voluntate agens propter finem &c. Indicat itaque
D. Tho. humanas actiones reſpondere motui, hominem verò reſpondere rebus mo
bilibus: ac vt ſubiectum Naturalis Philoſophię ab eo dicitur ens mobile, ita ſubie-
ctum ciuilis dicetur homo voluntate agens propter finem. Includit itaque in ſuo ſu
biecto D. Th. humanas actiones, ſecus tamen ac id faciat Auer. qui humanas actio-
nes non pro modo conſiderandi accipit, vt facit D. Th. ſed pro re conſiderata. Fun- Fundam.
damentum D. Th. eſt; quia officium, & munus humanę rationis, & diſciplinarum D. Thom.
eſt, ordinem rerum, in quibus verſantur, iudicare, & ſtatuere. Ordo (vt ad rem Ordo qua
D pertinet) eſt quadruplex; vel eſt naturę rerum in vniuerſo exiſtentium, qui a Phi- druplex.
loſopho Theorico conſideratur: vel eſt ordo rerum interna ratione a nobis effi-
ciendarum, qui ordo cum ſit internę rationis, ad Logicum pertinet: vel eſt rerum ex
trinſecus a nobis efficiendarum, & pertinet ad Artem: vel demum eſt ordo actionũ
a voluntate prodeuntium, & hic pertinet ad Philoſophum Ciuilem. Cum itaque Ci-
uilis Philoſophia verſetur in conſideratione humanarum actionum, vt ordinatę ſunt
inter ſe, & ad finem; colligit D. Thomas eas modo ſupra explicato eſſe ſubiectum.
Alii exiſtimarunt ſubiectum eſſe ſummum hominis bonum hanc vitam uiuentis:
ideo dixere Vitam beatam Practicam, vel Fęlicitatem, ſubiectum eſſe. Fundamen- Opinio 3.
tum horum eſt: quia id debet ſubiectum ſtatui, quod optatur in ea diſciplina,
cuius principia, partes, & affectiones conſiderantur; ad quod cuncta referun-
tur, quę in ea explicantur; quod pręaccipitur, ac pręnoſcitur: huiusmodi in Ci- Opinio 3. in 4. diſtri
uili ſcientia eſt uita beata practica: ea igitur eſt ſubiectum. In approbanda hac buitur.

Opinio 3. in 4. diſtribuitur.

ſententia conſentiunt multi viri celebres: differunt tamen, & in quatuor claſſes A
diſtributi videntur. Nonnulli putantes Summum bonum in virtute eſſe poſitum,
dixere ſubiectum eſſe Virtutem: huius ſententię fuere Stoici. Alij virtutem cum
Ariſt. a ſummo bono ſecernentes, abſolutè fęlicitatē dixere ſubiectum: in quorum
numero eſt Epiſcopus Caſerta in lib. de Honore, & de Euerſione ſingularis certami
nis. Alii virtutem cum ſummo bono nectentes utrumque dixere ſubiectum: huius
opinionis fuit Magnus Alb. qui dixit ſubiectum eſſe bonum hominis, vt homo eſt,
ſiue perfectum, vt fælicitas, ſiue ordinatum ad perfectum, quale eſt quadruplex ge-
nus Virtutis; Morale ſcilicet, Rationale, Heroicum, & Diuinum. Quartò demum

Opinio 4.

reperti ſunt alii, qui ſummum bonum cum homine coniungentes dixere, hominē
vt natum beari eſſe ſubiectum. Pręter hos reperti ſunt alij, qui conſiderantes totam
ciuilem ſcientiam ordinari ad ſummum bonum ciuitatis, & curam publicam, dixe
re ſubiectum eius eſſe Ciuitatem. Ideo Marſ. Ficinus in dialogum Plat. de Sapientia
dixit: ſubiectum ciuilis ſcientię ciuitas eſt, finis eſt commune bonum, miniſtrę ſunt
artes omnes; officia duo, leges condere, & conditas exequi. Et hęc ſunt capita opi B
nionum, quæ dignę ſunt conſideratione.

Diſputatio aduerſus varias aliorum opiniones. Cap. III.

QVicunque de ſubiecto Ciuilis ſcientię uerba fecerunt, pro re conſiderata
vel ſumpſerunt hominem natum beari; vel ſummum bonum, ſiue id vir-
tus ſit, ſiue diſtinctum aliquid a uirtute; vel ciuitatem; vel humanas actio
nes. Qui hominem ſumpſerunt, erraſſe uidentur: Res enim conſiderata ea eſt, quę

Hominē nō eſſe rē conſideratam.

in illa diſciplina pręaccipitur, definitur, eiuſque principia explicantur: Homo autem
& ad hominis conſtitutionem pertinentia, in ciuili ſcientia minimè explicantur; ſed
cuncta ſupponuntur vt explicata in naturali Philoſophia. Quòd ſi etiam concedere-
mus hominem ad rem conſideratam pertinere, proculdubio cenſeri deberet aliquid
remotū, non proximum: nos autem id, quod proximum eſt, inquirimus. Confir- C
matur: quia homo natus beari, vel natus liberè agere, eſt ſpecies ſubiecti naturalis
Philoſophi, cum eius affectione; at conſiderare rem naturalem cum ſua affectione,
non ciuilis, ſed Naturalis Philoſophi munus eſt. Demum ex confirmatione verioris

Fælicitatē nō eſſe rē conſideratam.

opinionis clarior patebit euerſio huius. Similiter alienum a ratione eſſe cenſeo aſ-
ſerere rem conſideratam eſſe ſummum hominis bonum: Quoniam ſummum bonū
eſt finis cuius gratia, & ſcopus ciuilis ſcientię, non ſecus ac ſanitas artis medicę, &
perſuaſio rethoricę; ſcopus autem diſtinguitur a ſubiecto ſcientię. Nam ſcientia eſt
res ea, quę conſideratur per imitationem, & repræſentationem; quę cum referatur
ad finem & ſcopum ſuum, eſt neceſſe, vt ſit diſtincta ab eo: nil enim ad ſe ipſum re-
fertur, vel ad ſe dirigitur. Confirmatur: quia ſapiētum conſenſione dicimus Ariſtote
lem ſeruare ordinem reſolutiuum, quia a ſummo bono auſpicatur; quod non contin
geret, ſi ſummum bonum eſſet ſubiectum, non autem finis cuius gratia ciuilis ſcien
tię a ſubiecto diſtinctus. Pręterea per Ciuilem Philoſophiā cōponuntur actiones ne
dum uitę ciuilis, uerùm inſuper omnium graduum vitę: propterea uita beata nō po D

Virtutem non eſſe rem conſideratā.

teſt cenſeri adęquatum ſubiectum eius. Neque etiam pro ſubiecto accipere debe-
mus Virtutem. Primò: quia perperam cenſent Stoici in ea eſſe poſitum ſummum bo
num, vt ſuo loco patebit. Secundò: quia virtus conſideratur non primò & pręſertim,
ſed in gratiam alterius; nempe vt forma humanarum actionum, & tanquā principiū
ſummi boni, uitęque beatę. Et maximè errare videtur Magnus Alb. qui inquiens ſu
biectum eſſe bonum hominis, vt homo eſt, illud deinde diſtribuit in perfectum, ac
imperfectum; per primum ſignificans quatuor virtutum genera, per alterum fęlicita
tem. Nam virtus, & fęlicitas, non eadem ratione in ciuili ſcientia conſiderantur: ſed
fęlicitas, vt ſcopus; virtus verò, vt regula humanarum actionum, ex qua prodit fęlici
tas: quare non pari ratione ſubiectum debent ſtatui. Inſuper Virtus diuina, & ma

Ciuitatem non eſſe rem conſideratum.

gna ex parte Virtus rationalis, minimè ad moralem pertinēt; nec ſunt materies pro
pria eius, vt ſuo loco patebit: ideo Ariſtoteles de Diuina uirtute non loquitur. Lon-
gè etiam minus pro materie, & ſubiecto debemus ſtatuere Ciuitatem. Primò:
quoniam

A quoniã non idẽ eſt ſubiectum adæquatum totius, & partis: Ciuitas eſt ſubiectum partis, nempe librorum de Rep. vt ab Ariſtotele dicitur ſub initio libri de cura familiari. Confirmatur: quoniam id minimè debet iudicari ſubiectum alicuius diſciplinæ quo dempto adhuc ea diſciplina poſſet ſeruari, & reperiri: at demptis ciuitatibus adhuc ſcientia de moribus ſeruari poſſet: quoniam moralis Philoſophia nedum uerſatur in attinentibus ad ciuitatem, & Remp. uerùm etiam ad inſtitutionem priuatam, & domeſticam curam. Inſuper frequenter euenit, vt in vrbe non idem ſit vir probus, & ciuis probus: quare tunc in viro probo ſeruabitur Philoſophia moralis, quanuis, vt talis, non ſit pars ciuitatis. Reliquum itaque eſt, vt ſolæ humanæ actiones ſtatui debeant materies conſiderationis ciuilis: Sed quia illæ multis modis conſiderari poſſunt; ideo, qui nam cenſeri debeat proprius conſiderandi modus, ſupereſt explicandum. Auerreos rectè nouit humanas actiones eſſe materiẽ, & rem conſideratã: pro modo verò conſiderandi aliquando ſumpſit, vt ex libera uoluntate pendent; aliquando verò, vt diriguntur ad gubernandas ciuitates: quorum neutrum B uidetur eſſe uerum. Nõ primum, quoniam eſt modus nimium latus: nedum enim actiones probæ, verùm etiam improbæ; & nedum uita beatã, verùm etiam miſera, libertati noſtræ ſubiicitur: in ciuili autem ſcientia minimè ex principali inſtituto vita miſera, & actiones improbæ conſiderantur; ſed ſolùm vita beata, & actiones probæ; vt conſpicuum eſt. Alter conſiderandi modus eſt nimium contractus, & anguſtus: quoniam ciuilis ſcientia etiam rectè inſtituit, & format hominem uiuentem uitam priuatam, vel in vrbe, vel ſeorſum ab urbe. Præterea modus conſiderandi diſciplinarum dirigentium ad opus, ſemper includit & ſeruat relationem ad finem, ob quem cuncta conſiderãtur in ea diſciplina; quæ relatio ad communem finem ciuilis ſcientiæ in ſubiecto ab Auer. tradito non apparet: finis enim cõmunis eſt ſummum bonum. Relatæ itaque opiniones ſatis videntur dubiæ.

Humanas actiones eſſe rẽ cõſideratam

De modo conſiderãdi opinio Auer.

De Subiecto Ciuilis ſcientiæ, Opinio Propria. Cap. IIII.

C VT de ſubiecto ciuilis ſcientiæ dicam, quod ſentio, accipio primò ſubiectũ id, quod genus ſcibile dicitur, ſolùm ſcientiis propriè competere; non artibus, nec ciuili philoſophiæ, quæ ad actionem dirigit. Ratio eſt; quia in eis non conſideratur commune aliquid, tanquã ſcibile, ſed ſolùm relatum ad operationem; propterea non poteſt rectè dici genus ſcibile, ſed effectibile, vel agibile: Sumpto tamen ſubiecto latè pro omni eo, in quo, vt in propria materie, diſciplina aliqua uerſatur; concedere poſſumus arti, & ciuili Philoſophiæ ſubiectũ conuenire. Accipio ſecundò id, in quo verſantur artes & ciuiles conſiderationes, eſſe duplex: unum eſt materies actionis, vel effectionis: alterum eſt materies, & ſubiectum conſiderationis, & diſciplinæ. Materies effectionis ſunt, vt ferrum, ęs, lignum; in quibus uerſantur effectiones fabri ęrarij, vel lignarij. Materies humanarum actionum ſunt res contingẽtes in hominum libertate collocatę: huiuſmodi materies non eſt ſubiectum diſciplinæ; ſed actionum, effectionum, & artificis. Materies autem & ſu D biectum conſiderationis proportione reſpondens ei, quòd in ſcientia conſideratur, nil aliud eſt præter id totum, quod agitur vel efficitur: adeò ut id; quod arte efficitur, & a Ciuili Philoſopho agitur, recta ratione reſpondeat ei, quod in ſcientia inſpectrice conſideratur. Artes enim nil aliud ſunt, niſi regulæ, & leges conſtruendi opera. Ex his colligo ſingularum artium id eſſe ſubiectum, quod per ſe ab eis eſt natum effici; & ciuilis ſcientiæ, quod eſt natum agi: huiuſmodi autem ſunt humanæ actiones: hę igitur ſunt res conſiderata in Ciuili Philoſophia. Patet hoc inductione per ſingulas artes: ædificia enim artis ædificandi, ſtatuæ artis ſtatuariæ, picturæ artis pingendi, ſunt genus id, in quo diſciplinæ illæ uerſantur. Nam contemplabile, agibile, & effectibile, conſimiliter ſe habent ad habitum contemplandi, agendi, & efficiendi. Id autem, quod ex habitu morali primò & per ſe prodit, eſſe humanas actiones, ex ſe conſpicuum eſt. Et quoniam ea, quæ aguntur, vel efficiuntur, poſſunt non nũquã natura, caſu, & forte fortuna fieri; nec ob finẽ, in quẽ ꝑ ſe ab artifice dirigũtur: propterea pro modo cõſiderandi accipi debet relatio operis ad habitũ, a quo prodit,

Primum quod accipitur.

Alterum quod accipitur.

& id, per quod ad finem dirigitur: veluti ędificia, ut nata prodire ab habitu ędifi- A
candi pro conſeruatione hominum, ſunt ſubiectū artis ædificandi. Humanæ actiones
Subiectū ciuilis ſcientiæ. conſideratæ a ciuili prodeunt ex habitu prudentiæ, & ex humana libertate: Scopus
& finis cuius gratia earum, eſt ſummum bonum: quare in ea conſideratur humana
actio, ex hominis libertate prodiens, vt includens id, per quod proximè refertur ad
ſummum bonum: refertur autem ad illud per honeſtum, & quod decet: quare ſubie-
ctū ciuilis ſcientiæ eſt humana actio, ex hominis libertate prodiens, vt in ea honeſtū,
& quod decet, natum eſt reſulgere. Poteſt autem ea particula prętermitti (ex hominis
libertate prodiens,) quia per cæteras denotatur: non tamen inſulſe Auer. eam quoq;
appoſuit. Quòd autem hoc ſit ſubiectum ciuilis ſciæ, firmiſſima rōne oſtendo, Inquit
Firmiſſima ratio. philoſophus in ſexto moraliū Nicom. c. 8. Prudentiā, & Ciuilē ſciam, rē eſſe eādē: qua
re id cenſeri dēt ſubiectū vnius, quod eſt ſubiectum alterius: At ſubiectum prudentiæ
eſt humana actio, vt in ea natum eſt reſulgere honeſtum, & quod decet: quare id ip-
ſum eſt ſubiectum ciuilis ſcientiæ. Quòd autem humana actio ſubiiciatur prudentiæ,
patet ex eius definitione: prudentia n. eſt recta ratio agibilium, quæ recta ratio decer- B
Confirmatio. nit honeſtum, & quod decet. Confirmatur id ipſum ex mutua reſponſione partium
philoſophiæ. Vt n. ſcientia Diuina ad res diuinas, Phyſica ad res phyſicas; ita ſcien-
tia Ciuilis, & humana ad humanas ſe habet: Diuina in diuinis, Phyſica in phyſicis,
Exploditur ſententia D. Th. vt in ſubiecto verſantur; quare Ciuilis in humanis actionibus conſimiliter verſari de-
bet. Ex quo conſtat cōſpicuus error D. Th. qui cenſuit humanas actiones proportio-
ne rńdere motui conſiderato a phyſico: qđ dici non pōt, cum motus ſit affectio cor-
Poſtrema confirmatio. poris phyſici, actio verò materies conſiderationis Ciuilis ſciæ. Confirmatur demū ea
ſnīa auctoritate Ariſt. qui in procemio libri Magnorū moralium patefaciēs cōſiliū, in-
ſtitutumq; ſuū dixit. Qm̄ de attinētib. ad mores dicere inſtituimus: & poſt pauca. Ap-
paret itaq; vniuerſum negotiū, qđ circa mores eſt, partē eſſe, atq; principiū &c. His
verbis philoſophus, ac inſuꝑ inſcriptione patefecit ciuilē ſciam in morū cōpoſitione
verſari: mores aūt ſunt humanæ actiones certo quodā modo efformatæ. Ex his cōſtat
Cicero. iure optimo Cicetonē prinentia ad inſtitutionē humanæ vitæ explicaturum, libros
cōſtruxiſſe de officiis: rectè n. nouit, ꝙ q officia docet, humanas omnes actiones rectè C
componit, quod eſt munus Ciuilis ſcientiæ. Ideo dixit: Nulla n. vitæ pars neque publi
cis, neque priuatis, neque forenſibus, neque domeſticis in rebus, neque ſi tecum agas
quid, neque ſi cum altero cōtrahas, vacare officio poteſt; in eoque excolendo ſita vitę
eſt honeſtas omnis, & in negligendo turpitudo &c. Conſtat itaque iuro optimo huma-
Colligit ſubiectū, & pertinētia ad illud. nas actiones ex hominis libertate prodeuntes, vt in eis id quod decet natum eſt re-
ſulgere, debere iudicari adæquatum ſubiectum vniuerſæ ciuilis philoſophiæ. Et quo-
niam ſubiectum præditum eſt patte aliqua principali; propterea in hoc ſubiecto id,
quod principale cenſeri debet, eſt publica hominis actio, vt in ea natum eſt reſulgere
Pars principalis. publicum honeſtum bonum, quod ad Remp. pertinet, vt ex procemio moralium Ni-
com. elicitur. Inſuper; quoniam ſubiecto principia, & cauſæ competunt, ideo dicen-
Pricipia. dum eſt humanas actiones variis principiis eſſe præditas. Nam libertas, voluntas,
conſultatio, præelectio, habitus moralium virtutum, & ſimilia; diſtincta tamen
ratione, ſunt earum principia. Humanæ perturbationes, ſunt materies interna; D
res contingentes humanę libertati ſubiectę, ſunt externa materies, in qua ciuilis
homo agendo verſatur, vt in ſexto moralium Nicom. a philoſopho aſſeritur: finis,
cuius gratia, qui etiam ſcopus dicitur, eſt ſummum bonum: cuius cum duo ſint gra-
dus, ſummum bonum in actione poſitum eſt ſcopus proprius, & proximus; ſummum
verò bonum in contemplatione collocatum eſt ſcopus vltimus, & remotus.

Diluuntur dubia nonnulla pertinentia ad id, quod de ſubiecto determinatum eſt. Cap. V.

Prima dubitatio. VT explicata ſententia de ſubiecto Ciuilis Prudentiæ clarior reddatur, tria
dubia diluenda occurrunt. Primum eſt: quia ſūmınmı bonum videtur de-
bere ſtatui ſubiectum; cum ſit id, de quo Ariſtoteles præaccipit quòd de-
tur; quod definit, diuidit; & ad quod cuncta refert, quæ conſiderat. Reſpondeo ſum-
mum

A mum bonum eſſe ſcopum & finem cuius gratia, & propterea non eſſe ſubiectum: &
quia ciuilis ſcientia traditur ordine reſolutiuo, ideo primò accipitur, & definitur.
Inſuper cuncta declarantur in ciuili ſcientia per relationem ad illud vt, ad
ſcopum, & finem, non vt ad ſubiectum: tanquam enim ad ſubiectum cun-
cta referuntur ad compoſitionem humanarum actionum. Et cum ſummum bo-
num ſit finis, & ex fine pendeat pręſtantia diſciplinæ; rationi quoque eſt conſenta-
neum, vt Ariſtoteles dicat conſiderationem ſummi boni ad diſciplinam præſtantiſſi-
mam pertinere. At oritur dubitatio ſecunda, quia ego reiiciens eam ſententiam, q; Secunda
ſummum bonum ſit ſubiectum, incido in eam: Cum enim ſtatuam humanam actio- dubitatio
nem, vt in ea natum eſt refulgere honeſtum, eſſe ſubiectum, humana actio hone-
ſta ex ſententia Ariſtotelis videtur eſſe ſummum bonum; cum ex eius opinio-
ne ſummum bonum, vt patebit, ſit actio proba, ſiue honeſta. Reſpondens dico Solutio.
magnam eſſe inter ea duo differentiam: nam pro ſubiecto a me accipitur actio
vniuersè ſumpta, quę cum ſummo bono minimè conuertitur: ſummum bonum ac-
B cipio non pro re conſiderata, ſed pro ſcopo, ad quem compoſitio actionis dirigi-
tur; eliciendo ex ea relatione ad ſcopum modum conſiderandi, dum addo, quate-
nus in ea natum eſt refulgere honeſtum, & quod decet. At occurrit tertia dubitatio, Tertia dubitatio.
quia ciuilis ſcientia proportione reſpondet arti medicæ, vna enim corporis, altera
animi medela eſt: quare vt artis medicæ ſubiectum non ſunt effectiones medici, ſed
corpus humanum arte ſanabile; ita ciuilis ſcientiæ non actiones, ſed homo natus bea-
ri, videtur debere ſtatui ſubiectum. Reſpondeo artem medicam, & ciuilem, con- Solutio.
uenire in parte, non in omnibus: differunt enim, quia finis internus artis non eſt
effectio, ſed id quod effectione perficitur; vt domus, & homo ſanus: At finis inter-
nus philoſophi ciuilis, & cunctarum actionum ab effectione diſtinctarum, in actione
includitur: & propterea, vt artis medicæ ſubiectum eſt homo arte ſanabilis, vel ali-
quid ſimile; ita ciuilis ſcientiæ ſubiectum cenſeri debet actio, vt in ea natum eſt reful
gere honeſtum, quia hæc ſibi recta ratione reſpondent. Colligamus itaque rem in
vniuerſa ciuili ſcientia conſideratam, eſſe humanas actiones: modum conſiderandi,
C vt in eis honeſtum refulget: coniunctum ex vtriſque, eſſe ſubiectum totum, propor-
tione reſpondens adæquato ſubiecto ſcientiarum: ſummum bonum eſſe finem cuius
gratia: res contingentes in hominis facultate collocatas, eſſe materiem externam,
circa quam verſantur actiones: hominem natum beari eſſe finem, cui paratur, &
pro quo quęritur ſcopus. Ex ſubiecto totius facile modò eſt elicere ſubiecta partium.
Subiectum totius ciuilis ſcientiæ eſt humana actio, vt in ea natum eſt refulgere hone Subiecta partiũ ciuilis ſcientiæ.
ſtum, & quod decet, cum vniuersè, tum in parte conſiderata. Subiectum librorum,
qui inſcribuntur Moralia Nicomachia, ſunt huiuſmodi humanæ actiones ſolùm vni-
uersè conſideratæ, & quatenus homines per eas abſolutè viri probi redduntur. Su-
biectum librorum de Rep. ſunt humanæ actiones, vt in eis natum eſt refulgere id
quod decet, pro rectè formanda & conſeruanda Rep. vel, quod idem eſt, ſunt huma-
næ actiones, vt ex eis publicum bonum natum eſt conſurgere. Subiectum librorum
de cura familiari, ſunt humanæ actiones, vt ex eis domeſticum bonum conſurgere
natum eſt. Et quoniam per huiuſmodi actiones cum ciuitas, tum familia rectè for-
D matur: ideo Ariſtoteles ſub initio primi libri de cura familiari dixit, ciuitatem eſſe
ſubiectum librorum de Rep. domum verò curæ familiaris: ſunt enim ſubiectum
pro externa materie, circa quam verſantur, non ſecus ac in lib. Rhet. aurum dicitur
ſubiectum auari. Ex his conſtat, quàm rectè ciuilis ſcientia dicatur magiſtra vitæ,
regulaq; humanarum actionum.

Definitio ciuilis ſcientiæ. *Cap. VI.*

QVoniam ex notitia ſubiecti elicitur pręſertim definitio diſciplinæ, quæ in eo
verſatur; propterea, explicato ſubiecto ciuilis ſcientiæ, de eius definitione Definitio ab Alcinoo tradita.
loquendum eſt. Variæ circunferuntur Ciuilis Philoſophiæ definitiones. Al-
cinous in Lib. de doctrina Plat. c. 33. eam definiens, inquit: Ciuilis diſciplina eſt vir-

tus in contemplando,& agendo poſita;cuius inſtitutũ eſt ciuitatẽ bonã beatãq; efficere, A
Reiicitur. ſibiq; omni ex parte conſentientem. Hæc definitio potius parti de Rep.q̃ vniuerſę ciuili ſcientiæ competit. Præterea id minus rectè dici videtur, quòd in contemplando & agẽdo poſita ſit: cum enim finis ſit actio,& ab eo ſumatur denominatio, abſolutè dici dẽt in actione poſita; vt monet Ariſt. in calce decimi Moraliũ Nicom.

Lis inter Ariſtot. & Platonem.

Eſt tamen cõtrouerſia inter Platonẽ,& Ariſt. Nam Ariſt. ciuilem dicit abſolutè in actione uerſari; Plato verò in Lib. de Regno ſcientiam latè ſumptam diuidit in cognoſcentem,& agẽtem, per agentem tamen efficientem intelligit: Mox cognoſcentem ait vel verſari in ſolo iudicio, ut Mathematicam; vel cum iudicio imperare, & talem eſſe aſſerit ciuilem ſcientiam: quam præſertim in contemplatione ait eſſe poſitam, quia Rex non viribus corporis valere debet, ſed mente & intelligentia.

Conciliũ.

Verùm lis hæc potius in verbis, quàm in ſententia eſt poſita. Ariſtot. ultimum finem inſpiciens, ab eo abſolutam deprompſit denominationem: Plato conſiderauit connexionem cum ſapientia, ac id qđ principatum obtinens iudicat, imperat, dirigit, legesq; condit; hæc autem ex contemplatione,& cognitione prodeunt: ſic itaq; varia ratione,& agens,& cõtemplãs dici poteſt. B

Definitio ab Euſtratio tradita

Euſtratius in procemio Moraliũ Nicom. definiens inquit: Diſciplina de Moribus eſt ſpecies moralis philoſophiæ, quæ in morum hominis compoſitione verſatur: Ratio rei familiaris eſt ſpecies moralis philoſophiæ, quæ de familiæ, cohabitantiumque in ea conſtitutione conſiderat: Ciuilis eſt ſpecies philoſophiæ practicæ, quæ de ciuitate, degentiumq; in ea ęqua, ac concordi adminiſtratione pertractat.

Reiectio.

Quæ definitiones etiam omni ex parte approbandæ non videntur: Primò, quia per eas non omnes cauſæ explicantur: Secundò, quia minus rectè in definitione ſpeciei dicimus ꝙ ſit ſpecies; non enim definientes hominem dicimus ꝙ ſit ſpecies animalis, ſed ꝙ abſolutè ſit animal: Pręterea illæ ſunt definitiones partium, non vniuerſæ ciuilis philoſophiæ. Proculdubio Philoſophia Ciuilis vario modo poſſet deſcribi: nam primò, vt eſt eadẽ cum prudentia, ei conuenit definitio prudentiæ; eſt enim recta ratio agibilium: Præterea ratione finis dicitur methodus aſſequendi fœlicitatem: Inſuper dicitur Magiſtra humanæ vitæ.

Definitio potior.

At ſi definitionem tradere volumus ex omni cauſarum genere conflatam, ita dicendum cenſeo: Ciuilis ſcientia eſt Philoſophia humanas actiones componens ex naturæ interna commotione, ſapientiſque animi fœcunditate orta; vt in omni vitæ gradu honeſtum attingamus, ſummoque ciuili bono pro facultate fruamur. C Ex hac communi definitione facile eſt elicere definitiones trium partium eius; accipiendo proprium earum, ſubiectum; quod vt notum miſſum facio.

Diuiſio Ciuilis Philoſophiæ, & ratio diuiſionis ex opinione Aliorum. Cap. VII.

Philoſophia Ciuilis in tres partes diuiſa.

Omnium ferè conſenſione Philoſophia Ciuilis in partes tres diſtribuitur, in vnam de Moribus, alteram de Rep. tertiam de cura familiari. Ratio diuiſionis a variis uaria affertur. D. Thomas, quem Latinorum multi ſequuntur, inquit, rationem diuiſionis ſumẽdam eſſe ab his, quorum actiones in finem rectè diriguntur: at per ciuilem philoſophiam vel ſingulorum, vel familiæ, vel ciuilis multitudinis componuntur actiones: D quare ratione horum trium tres ſtatuuntur Ciuilis Philoſophiæ partes. Cum enim triplex ſit bonum, triplex ſit cura, triplices ſint actiones, neceſſario tres eſſe debent Ciuilis ſcientiæ partes.

Reiicitur cõmunis Opinio.

Hæc opinio variis de cauſis mihi apprime dubia videtur; minimè.n. verum cenſeo in libris de moribus ſolùm conſiderari actiones ſingulorum hominum, & inſtitutionem ſuimet. Quoniam in omni diſciplina primò ea ſunt declaranda, quæ ſunt principia, & communia fundamenta vniuerſæ diſciplinæ; vt monet Philoſophus in procemio Phy. & cont. 57. ac ſæpe alibi: quare etiam in ciuili ſcientia primò explicanda ſunt communia vniuerſæ Philoſophiæ morali; non autem ea, quæ pertinent ad inſtitutionem vnius tantùm vitę generis, nempe ſuimet. Præterea diſciplina vna debet habere vnum commune ſubiectum: ſubiectum commune habet principia communia, communesq; affectiones, quæ primò declarari debent: cum itaq; ciuilis ſit diſciplina vna, neceſſe eſt vt ſit prædi-

A ta communibus principiis, communi fine, communibuſq; affectionibus primò declarandis. Falſum itaq; eſt putare, quòd primò agatur de vno diſtincto genere vitæ, vnoq; proprio bono eius. Præterea hoc luciditſimè patet accuratè conſiderando progreiſum Philoſophi in libris de moribus: ipſe enim primò verba facit de ſummo bono, non vitæ priuatæ, ſed hominis quamuis vitam viuentis; adeò vt vniuersè de ſummo bono diſputet, quod eſt communis finis totius Philoſophiæ Ciuilis. Hoc inſuper ex eo conſpicuum eſt; quia nec in lib. de Rep. nec de cura familiari, aliud ciuile bonũ præter illud in libris de moribus explicatum manifeſtatur: & definitio ſummi boni tradita in primo moralium Nicom. vniuersè de omni ciuili bono vera eſt; omne .n. in actione ex perfecta virtute prodeunte poſitum eſt. Inſuper hoc maniſeſtè aſſeritur ab Ariſt in procemio eius libri dicente. Nam etſi idem vnius hominis, & ciuitatis bonum ſit; ciuitatis tamen bonũ & conſequi, & conſeruare maior quædam res eſſe, & perfectior videtur: Enimuero præclarè nobiſcum agitur, ſi id, quod vel vni ſoli vtile, reperire poſſimus; ſed longe certè pulchrius, & diuinius id, quod gentibus & ciuitatibus vſui
B eſt: huic igitur methodo hæc propoſita ſunt, cum ſit ciuilis quædam. &c. Apertiſsimè eo in loco Philoſophus proponit declaranda, quæ ſunt communia omni generi ciuilis vitæ, non autem propria vnius. Præterea hoc redditur conſpicuum ex conſideratione virtutum, cum moralium, tũ rationaliũ; quæ ſunt communia principia, communesq; formæ ſingulorum ciuilis vitæ graduum: ideo Ariſ. 3. de Rep. cap. 12. affirmat per eaſdem res & virum probum, & ciuitatem probam conſtitui: & in lib. 7. capit. 2. inquit eandem eſſe ſingulorum, & ciuitatis fœlicitatem. Præterea id ipſum patet perpendendo conditiones legum, & magiſtratuum, de quibus agitur in libris de Republ. Leges quibus magiſtratus præſunt, nil aliud ſunt, niſi præcepta virtutum in libris moralium enim, Nico. declaratarum. Propterea dicitur in lib. v. moralium Nicom. Leges manare a virtutibus; & ad eas dirigi; & qui ſeruat leges, viuit vitam virtuti conſentaneam: Adeò, vt conſpicuum ſit in libris de moribus non ſolam priuatam vitam inſtitui, ſed declarari communia facultate, & virtute vniuerſam Ciuilem Philoſophiam continentia. Et hoc conſpicuè enunciatum fuit ab Ariſtotele ſub initio pri-
C mi libri magnorum moralium dicente: Apparet itaque rei ciuilis omne negocium, quod circa mores eſt, partem eſſe, atque principium; omnino autem iure mihi videtur negocium hoc debere appellari non morale, ſed ciuile, &c. Apertè Philoſophus affirmat libros de moribus facultate & virtute vniuerſam ciuilem philoſophiam continere. Et in 8. lib. moralium Nicom. ob id conſiderandam amicitiam affirmat, quia videtur Remp. continere, & maiore quàm iuſtitiam in ſtudio fuiſſe legum latoribus. Ex quo conſtat cuncta Philoſophum in libris de moribus præſertim retuliſſe ad inſtitutionem non ſingulorum, ſed publicam, & ciuilem. Immo Philoſophus in v. Moralium Nico. c. 2. dubitat, cuius ſit officium ſingulos homines rectè inſtituere: de quo minimè dubitaſſet, ſi id fuiſſet inſtitutum ſuum in illis libris: alioquin de re vna ageret, & ſub dubio derelinqueret, cuius ſit officium de ea agere; quod apprime eſt abſurdum. Propterea eſt altera opinio Anto. Mirandulæ Epiſcopi Caſertæ, Viri Doctiſſimi: qui in libro de honore inquit Vniuerſam Philoſophiam Ciuilem tradi in libris de Moribus: Libros autem de Rep. non eſſe partem Ciuilis Philoſophiæ, niſi ex euentu, & ob *Secunda, opinio.*
D hominum .ſ. deprauationẽ: nam in libris illis traduntur pertinentia ad Magiſtratus, & Leges: quę duo inuenta & formata ſunt, non quia abſolutè conſtituant ciuilem ſcientiam; ſed, vt qui virtutis amore nolunt rectè agere, id efficiant formidine pœnę. Confirmatur; quia ſi omnes homines probi eſſent, nec legibus, nec magiſtratibus egerimus. Pręterea id ipſum oſtenditur, quia dum habemus principia, media, & finem alicuius Methodi, dicimur vniuerſam Methodum poſſidere: at in libris de Moribus explicatur finis ciuilis ſcientię, nempe ſummum bonum, & omnia principia, ac media deducentia ad illud: quare in eis traditur vniuerſa Ciuilis Philoſophia. Hæc opinio cum Ariſtoteli, tum rationi aduerſatur. Ariſtoteli primò, qui rationem legum ferendarum ſtatuit partem Ciuilis ſcientię, ut patet ex ſexto Moralium Nicom. cap. vii. Ratio autem legum ferendarum, quamuis ex libris de moribus principia ſua prima recipiat, tamen in libris de Rep. perficitur, ac in vſum redigitur. Ideo inquit Philoſophus propè calcem x. Moralium. Nicom. Cum ſuperiores illi legum ferendarum rationem exqui *Euerſio eius Ariſtote.*

rere

rere, atque inueſtigare omiſerint;operæprecium fortaſſe faciemus, ſi nos ipſi de ea, A
& omnino de omni Reip.ſtatu commentemur; vt, quantum in nobis eſt, tota, quæ
ad res humanas pertinet, philoſophia perfecta ſit &c. Præterea cum ciuilis ſcientia &
prudentia idem ſit habitus, vt aſſeritur in ſexto moralium Nic. cap. 8. quia pertinen-
tia ad curã Reip. ſunt per ſe pars prudentiæ, vt ex eodem loco colligitur; neceſſe eſt
vt etiam iudicentur pars, non ex euentu, ſed per ſe ciuilis ſcientiæ. Ideo Ariſt. frequẽ
ter libros de moribus ſolùm nuncupat partem quandam ciuilis ſcientiæ, non ſcien-
tiam vniuerſam: & dum abſolutè loquimur, id ſolum inſpicimus, quod eſt per ſe; non
autem quod eſt ex euentu. In procemio libri moralium Nicom. inquit eam eſſe
ciuilem quandam Methodum. In primo Rhet. ait Rhetoricã eſſe cõſlatam ex Analy-
tica ſcientia, & ea parte ciuilis facultatis, quæ eſt de moribus. Sub initio etiam ma-
gnorum moralium, quẽ locum in præcedentibus retuli, ait eam eſſe partem, ac prin-
Academici. cipium. Academici quoque varias memorant partes ciuilis ſcientiæ. Propterea Al-
cinous in lib. de doctrina Plat. cap. 4. inquit: Philoſophię, quæ in agendo verſatur, pri
ma pars mores hominis curat, altera domum gubernat, poſtrema tuetur Remp. Fun- B
damentum etiam, quo ea opinio nititur, leue eſt; minimè enim verum eſt ſolùm for-
Euertitur fundamẽtum ſecũdæ opinionis. matas eſſe leges, & magiſtratus ob deprauationem hominum: quoniam, vt docet
Ariſt. in calce x. Moralium Nic. leges conferunt tribus conditionibus hoĩum; primò
illis, qui rectè ad honeſtum parati ſunt, vt cognoſcant quę ſeruanda, quęue cauenda
ſint; ſecundò illis, qui non virtutis dilectione, ſed formidine pęnę honeſtum ample-
ctuntur; tertiò illis, qui corrigi nequeunt, vt eliminentur, & extrudantur: ita manife-
ſtat vnicuique ętati, & conditioni leges conducere. Formę quoque Rerump. & ordi
nes Magiſtratuum, non ob ſolam deprauationem formata ſunt: in his enim refulget
forma ciuilis philoſophię, & fructus eius. Et dum aſſeritur, ſi omnes homines eſſent
probi, nõ egeremus legibus; dico, ſi omnes eſſent probi, etiam non egeremus ciuili
philoſophia, quę vitę magiſtra eſt: at quòd homines non ſint probi, eſt propria quæ-
dam eorum conditio; & propterea egent diſciplina, & inſtitutione; quę refulget per
leges. Et dum addunt in libr. Moralium omnia tradi attinentia ad ciuilem metho-
dum; Dicendum cum Ariſt. in calce x. de Moribus, in eis ea ſolùm tradi, quę ſunt cõ- C
munia, & partem Theoricam conſtituunt: at pro actione requiritur, vt ad ſingula de-
ſcendamus, tradamuſque pręcepta, quibus proximè formẽtur humanę actiones. Pro
Opinio tertia. pterea eſt tertia opinio quorundam, qui inquiunt in libris de moribus declarari ea
quę ſunt communia vniuerſę ciuili philoſophię, & pręſertim uirtutem: & quoniam
virtutem quęrimus, ut ea utamur, uſus perfectus eius reſpicit alium; ideo uirtutis ꝑ-
fectus vſus aut ciuilis erit, aut familiaris; pręter quos nullus remanet, qui ſit ꝓprius
Euerſio. priuati hoĩs: ideo pręter moralẽ ſolę duę partes ciuilis philoſophię inueniũtur. Hęc
opinio ẽt omni ex parte uera eſſe nõ uidetur. Primò falſum eſt, quòd in libris de mori
bus pręſertim conſideretur virtus, imò ꝑſertim cõſideratur ſummum bonum, uirtus
aũt cõſideratur in gratiã eius: inſuper, ut proprium ſubiectum non uirtus, ſed actio-
nes hominum conſiderantur. Secundò minimè cenſeo uerum, quòd ſolum ſint duo
uſus uirtutũ, cũ detur tertius priuati hominis erga ſeipſum, qui eſt uſus ſaluberrim⁹:
optima enim uictoria eſt ſeipſum uincere, ut dicebãt Stoici; ſalutaris pugna eſt dimi
care cum ſenſu, moderari perturbationes animi; qui eſt uſus uirtutis, non cum alio, D
ſed nobiſcum; & eſt fundamentum cęterorum uſuum. Hoc lucidiſſimè affirmat Ariſ.
in 5. moralium Nic. cap. 2. inquiens: Sed de diſciplina cuiuſque priuata, qua quis ab-
ſolutè uir bonus eſt, utrum ſit ciuilis ſcientię, an alterius facultatis cauere, poſterius
erit diſputandum; non eſt enim fortaſſis idem uirum bonum eſſe, & ciuem bonum
&c. Ponit apertè philoſophus uſum uirtutis erga ſe, & ſolùm ambigit, ad quem perti
neat. Quod etiam fecit Cicero in primo de officiis, inquiens: Nulla enim uitę pars
neque publicis, neque priuatis, neque forenſibus, neque domeſticis in rebus, neque
ſi tecum agas quid, neque ſi cum altero contrahas, uacare officio poteſt &c. At ubi lo
cum habet officium, etiam habet locum uſus uirtutis. Demum ea ſententia mihi eſt
dubia; quoniam, ut patebit, ratio domeſticę curę non debet cenſeri pars una princi
palis, diſtincta ab ea de Republ.

A

Diuiſio Ciuilis Philoſophiæ, & ratio diuiſionis, opinio propria. Cap. VIII.

QVemadmodum cęteræ oēs artes & diſciplinæ, quarũ finis eſt opatio, in par-
tes duas principes, non in plures diſtribuuntur; quarũ vna vulgo Theorica, Ciuilis ſciẽtia in partes duas diuidẽda.
altera Practica dr̃; vna in rerũ iudicio, principiorumq; indagatione; altera
in vſu, & opatione verſatur: ita ciuilẽ ſciam in partes duas principes diſtribuendã cẽ-
ſeo; quarum prima, quæ tanquã Theorica eſt, tradit nobis principia, fundamenta, &
ſemina vniuerſæ philoſophiæ ciuilis, facultateq; includit vniuerſam ciuilem philo-
ſophiã; altera, q̃ magis practica eſt, deſcẽdit ad ordines, ad p̃cepta propria, & leges; di
uiſimque ea explicat, quæ competunt vnicuique gradui, & conditioni hominum.
Hanc veritatem lucidiſſimè patefecit Ariſt. in x. moralium Nicom. cap. poſtremo in
quiens: Cum finis ſcientiæ ciuilis ſit, non cognoſcere, ſed agere, non ſat eſt perſpe-
ctam, & cognitam habere virtutem; nec ſat eſt communia, & vniuerſa cognoſcere;
ſed ad ſingula deſcendendum eſt: indicans in libris de moribus ſolùm communia
B ſe explicaſſe; & vtitur exemplo artis medicæ: ait enim: Nam ne medicinæ quidem
ſatis periti fieri videntur ex commentariorum lectione: atqui commemorare, &
tradere conantur illi, non ſolùm curationum genera, ſed & quibus remediis ęgros
ſint curaturi, & quemadmodum medicinam facere oporteat de cuiuſque habitu-
dine corporis, diſtinctè ac diſtributè differẽtes &c. Apertè philoſophus libros de mo
ribus reſpõdere affirmat parti theoricę artis medicæ, cœteros practicæ. In libris de
moribus non deſcendit, vel ad vnius, vel ad plurium, vel ad omnium inſtitutionem;
ſed præcepta communia tradit conducentia inſtitutioni ſingulorum vitæ generum.
Mox verò ad ſingula eſt deſcendendum, & virtute eorum communium principiorũ,
auxilioque exactæ conſiderationis ſingulorum ad vitam hominum rectè forman-
dam conſpirantium, conſtituendæ ſunt formę rerum publicarum; formandi magi-
ſtratus, & condendæ leges: quæ cum munitę ſint auctoritate Principis, vim habent
cogendi, & ea iubent, quę proximè formant tum ciuilem, tum domeſticam, tum ſin-
C gulorum vitam. Hoc nos docuit Ariſt. in calce x. Moralium Nicom. inquiens. Quę le-
ges vtrum ſcriptæ ſint, an nõ ſcriptæ, nihil referre videtur: neque verò refert, vtrum
his legibus vnum, an plures inſtituantur; quemadmodum neque in Muſica, & Arte
corporum exercendorum, & cæteris denique inſtitutionibus &c. Apertiſſimè Ariſt.
eam ueritatẽ protulit, quę confirmatur, quia homines ſinguli, & familię ſunt partes
Reip. propterea qui totum format, tenetur etiam ſingulas eius partes rectè forma-
re. Id optimè ſeruauit Ariſt. qui poſt libros Moralium Nicom. collocauit libros de
Rep. ut patet ex calce x. lib. & aſſeruit munus eſſe legiſlatoris, accuratè decernere
pertinentia ad puerorum & iuuenũ inſtitutionẽ: & in primo de Rep. agitur de attinẽ-
tibus ad familias, & de partibus earum; indicans curam familiarem non eſſe diſciplia-
nam re uera diſtinctam, ſed partem conſiderationis de Rep. uel appendicem eius.

Proponuntur, ac diluuntur tria dubia ad reſolutionem difficultatis pertinentia. Cap. IX.

D

EX reſolutione noſtræ difficultatis de diſtinctione Ciuilis Philoſophiæ, tria
emergunt dubia. Primum eſt: quia inter partes ciuilis ſcientię etiam cura
rei familiaris enumeranda uidetur, cum Ariſto. libros œconomicos diſtin- Prima dubitatio.
ctos a libris de Rep. conſtruxerit: & in ſexto moralium Nicom. cap. 8. uarias enume-
rauerit partes prudentię, quę etiam ſunt partes ciuilis ſcientię. Altera dubitatio eſt:
quia rectę inſtituere ſingulos homines, eoſque reddere uiros probos, non uidetur Secunda dubitatio.
pertinere ad libros de Rep. cum frequenter non idem ſit uir prob. & ciuis prob. Ter-
tia dubitatio eſt de dignitate, & pręſtantia; quę nam earum duarum partium ciuilis Tertia.
philoſophiæ debeat cenſeri pręſtantior. Primę difficultati reſpondens dico, partes
prudentię, & ciuilis ſcientię, multas quidem eſſe; principes tamen eſſe eas ſolas duas, Sol. prima.
quas retuli. De cura familiari dico eam dupliciter poſſe conſiderari. Primò, ut fami-

liȩ ſunt

liæ ſunt partes Reip. ac ita pertinent ad libros de Rep. tanquam principia ciuitatis: A
& propterea Ariſt.de illis egit in primo lib.de Rep. & in calce x.Moralium manife-
ſtat officium eſſe legiſlatorum, & rectè formatarũ Rerũp.curam habere de recta edu
catione, & ſtudio hominum in ſingulis ſamiliis: ſi autem id publicè negligatur, tunc
ait teneri parentes curam habere de liberis, amicoſque de amicis. Secundò conſide
ratur familiaris cura quoad propria quędã p̃cepta pro cõſtitutione & cõſe ruatione
familię, pertinentia ad ordinẽ partium familię; & ad nõnulla magis propria, magiſq;
neceſſaria pro ea conſeruanda; quorum conſideratio minus philoſophiã ſapit, lon-
giuſque ab ea diſtat: propterea id ſeorſum in diſtinctis libris faciendum eſt, qui de-
bent ſequi libros de Rep. & iudicari tãquam appendices eorum; tum quia ad ſingula
magis in fine deſcenditur; tum inſuper, quia regulę proprię familię ſequi debent le-
ges, & regulas Reip. & cum eis conformari: inſuper hęc conſideratio debet poni ut
diſtincta; quia, ut dixit Ariſt.in calce x. moralium Nicom., in multis ciuitatibus ea

Colligiẽ primò.

cura a legiſlatore negligitur. Ex his colligo primò inter libros de moribus, & de Re
pu. non mediare libros œconomicos, ut multi perperam cenſent; apertè enim Ariſt. B

Colligitur ſcdò.

in calce x. moralium libros de Rep. cum libris de moribus connectit: colligo ſecun-
dò partim dari; partim nõ dari, curam familiarem a publica diſtinctam; re uera enim

Colligitur terti

non datur, cum vel ſit pars, vel appendix eius: colligo tertiò conſiderationem atti-
nentium ad ſamiliam partim pręire, partim ſequi conſiderationem Reipu. & prop-
terea conſiderari ſamilias ſub initio librorum de Rep. & ſeparato ſermone ſequen-
te libros de Repu. Erat ſecunda dubitatio, ad quem pertineat rectè inſtituere uirũ
probum: qua de re dubitauit Ariſtot. in v. moralium Nicom. capite ſecundo inqui-
ens. Sed diſciplina cuiuſque priuata, qua quis abſolutè uir bonus eſt; utrum ſit ciui-
lis ſcientię, an alterius facultatis cauere, poſterius erit diſputandum: non eſt enim
fortaſſis idem uirum bonum eſſe, & bonum ciuem. His uerbis Ariſt. & dubitat, &
uiam patefacit diluendi difficultatem; nam, vt ſuo loco patebit, in ſola rectè inſtituta
Rep. idem eſt vir probus, & ciuis probus: & propterea rectè formare uirum probum
primò uniuerſè, abſolutè, & quo ad fundamenta probitatis, pertinet ad libros de mo
ribus; vt ad eos, in quibus declaratur virtus, quæ forma, & radix eſt viri probi: pro C
ximè tamen & publicè id debet fieri p leges rectè conditas, & particulares inſtitu-
tiones in rectè formata Rep. in qua curandum eſt, quo educandi ſint pueri, quę te-
neãtur addiſcere, in quibus exerceri, vt monuit Ariſt.in calce x.de Moribus: idque
ſeruauit unà cum Platone in libris de Rep. & Legibus. Et hoc, quod dico de recti-
tudine inſtitutionis viri probi, etiam intelligi debet de abſoluta rectitudine inſti
tutionis rei publicę, & familiaris: ea enim ex notitia ſummi boni, & virtutũ elicitur.

Solutio tert. difficult.

Tertia dubitatio erat de præſtantia earum duarum partium, nũ ſcilicet libri de Rep.
dignitate præſtent libris de moribus. Cõmunis opinio latinorum eſt, libros de Rep.
lõgè antecellere: quia bonum eò eſt præſtantius, quò eſt communius, vt dicitur in

Opinio cõmunis.

proemio lib. Moralium Nicom. libri de Rep. ſunt de bono publico, libri de moribus
de bono priuato: libri igitur de Rep. præſtant; ac eò quidem præſtant, quò publi-
cum priuato præfertur. Confirmatur efficaci ratione: quoniam inter partes ciuilis
Philoſophiæ ratio ſerendarum legum principatum obtinet, vt dixit Plato in libro
de Regno, & affirmauit Ariſt.in ſexto moralium Nicom. capi. viij. at ratio ferenda- D
rum legum eſt munus librorum de Rep. vt aſſeritur ab Ariſt.in calce x. moralium
Nicom. his pene verbis. Nonne igitur deinceps uidendum eſt, vnde & quo nam
modo quis legibus ferendis idoneus eſſe poſſit? &c. adeò vt poſt libros de moribus
rationem legum ferendarum indagandam proponat: & paucis inferiectis addit: Le
ges autem opera ciuilia uidentur eſſe, &c. Iure igitur libri de Rep. multorum conſen-
ſione principatum obtinere uidentur. Hanc opinionem lunge a vero abeſſe cenſeo,

Euertitur opinio cõmunis

nam pars ea de moribus longè præſtat, & domina eſt: quod oſtenditur, & primò.
In omnibus artibus, & diſciplinis pars ea, quæ Theorica dicitur, longe præſtat alte-
ri, quæ nuncupatur practica: pars enim Theorica virtute, & eminentia alteram in-
cludit, & dirigit; vt patet de arte medica. Præterea id aperte aſſeritur ab Ariſ. in calce
x. moralium Nicom. ubi cum partem practicam neceſſariã dixerit pro obeundis mu
nerum functionibus, addit. Nihilominus autem ei quidem, qui bonus artifex, &
ad res percipiendas, et contemplandas idoneus effici velit, ad genus uniuerſum ſit

progre-

A progrediendum; atque in illo cognoſcendo, quo ad eius fieri poſſit, elaborandum: in hoc .n. ſcientias poſitas eſſe diximus, &c. Id ipsũ latius & clarius pateſecit in proœmio Metaphyſicæ. Pręterea hoc lucidiſſimè oſtenditur per ea, quæ leguntur in proœmio Moralium Nico. quo loci inquit Philoſophus: Ea diſciplina, quæ cõſiderat ſummum bonum, eſt domina, & princeps aliarum: at ſummum bonum conſideratur in parte de Moribus: ea igitur domina, & princeps eſt. Quod inſuper confirmatur: quia Virtutum genera, & ſummum bonum, quę conſiderãtur in libris de moribus, facultate, & eminẽtia continent vniuerſam Philoſophiam ciuilem: ut etiam aſſeritur ſub initio libri magnorum moralium. Dicamus igitur cum Ariſt. in proœmio Metaphy. deſcendere ad ſingula partem practicam, & experientiam ad operandum quidem potiorem eſſe, magiſque neceſſariam: abſolutè tamen pręferendam eſſe partem Theoricam, & in ea eminentius includi cognitionem, & artẽ. Ideo architecti præſtãtia & dignitate pręferuntur illis, qui proximius operantur, & deſcendunt ad ſingula.

B *Ex dictis uaria pulchra, & vtilia colliguntur.* *Cap. X.*

EX declaratis in pręcedente cap. colligo primò, pertinentia ad ciuilem ſcientiam præſertim, & maximè in libris de moribus explicari; in eis enim finis, principia, & fundamenta omnia ciuilis philoſophiæ declarãtur. *Primũ colligitur.* Colligo ſecũdo, in libris de moribus non bonum ſingulorum hominum, ſed præſertim bonum publicum explicari. *Alterũ colligitur.* Ratio eſt; quia in eis agitur de fine, & ſummo bono ciuilis ſcientiæ uniuersè ſumpto: at dum uniuersè de aliquo agitur, præſertim id optatur, quod eſt præſtantius: huiuſmodi eſt bonum publicum, vt etiam aſſeritur ab Ariſ. in proœmio Moralium Nico. Colligo tertiò, rationem ſerendarum legum præſertim elici ex ſciẽtia de moribus. *Tertium.* Ratio eſt: quia pro rectè ferendis legibus duo maximè ſunt neceſſaria; primum, vt cognoſcamus principia vnde maneãt, & finem quò tendunt leges; alterum, ut diſtinctè noſcamus regionem, conditiones hominum, & loca uicina, vt in ſecundo de Rep. cap. quarto, monuit Ariſt. quorum duórum primũ obtinet principatum, & eſt regula, & menſura cæterorum. Id primum in libris de moribus traditur, & confirmatur; quia leges nil aliud ſunt, niſi præcepta Iuſtitiæ, & ſunt fætus Prudẽtiæ: Iuſtitia, & Prudentia in libris de morib. explicãtur.

C Colligo quartò eos errare, qui iuri ciuili nauant operam, nec primò accuratè addiſcunt pertinentia ad virtutes, & ſummum bonũ: Hi verſantur in riuulis, neglecto fonte; & ambulant ſine pręnotione finis, in quem tendunt. *Quartũ colligitur.* Colligo quintò, eos, qui legibus incumbunt neglecta diſciplina morali, minimè uerſari in ciuili philoſophia, uerè enim ciuilis philoſophia eſt pars eius theorica: pars enim practica iuncta theoricæ, munere eius redditur philoſophia; at ſeiuncta ab ea, non eſt philoſophia, ſed leuis quędam peritia; philoſophari enim eſt rẽ in ſua principia redigere: & ſe habet de hac, vt de diſciplinis ſubalternis, quæ ſeorſum a ſua ſuperiori, a qua principia recipiunt, leuiſſimę cenſeri debent. *Quintum.* Demum diluenda remanet ratio ſumpta ex auctoritate Ariſt. in calce x. moralium Nicom. vbi uidetur aſſerere rationem ſerendarum legum ad libros de Rep. pertinere. *Diluitur ratio ex auctoritate Ariſto.* Solutio tamen ex dictis petenda eſt: nam ratio ferendarum legum, quo ad ea, quæ principatum obtinent, ex libris de moribus elicitur;

D quo autem ad nonnulla propria prænoſcenda pro condendis legibus pertinet ad libros de Rep. adeò quòd condere leges pertinet quidem ad libros de Rep. ratio antem principalis earum condendarũ elicitur ex libris moralium. Ideo aſſeruit Ariſt. in calce x. moralium, quòd non ualent recte condere leges, niſi illi, qui animo cernere, & iudicare poſſunt, quid bene, quid contrà cõſtitutum ſit, & quæ qnibus apta ſint: illi autem, qui hęc ſine habitu perſecuti ſuerint, rectè iudicandi facultatem ſibi nunquam conparabunt; niſi forte temere, & caſu quodam &c. His verbis indicauit neminem ſine primo habitu rectè condendi leges, poſſe eas legitimè inſtituere.

De Inſcriptione Librorum Moralium. *Cap. XI.*

PLato Libros ad Ciuilem Philoſophiã pertinentes uariis inſcripſit nominibus: quoſdam nuncupauit de Regno, alios de Rep. nonnullos de Legibus: Philebum conſtruxit de ſummo bono, Charmidem de Temperãtia, Lachetem de Forti- *Inſcriptiones ex Platone.*

Fortitudine,& alios ſimiles: in quibus vel uniuersè, vel ſingulatim uaria ad Ciuilem A
ſcientiam pertinentia explicauit. Ariſto. verò duplici vſus eſt inſcriptione, una cō-
Ea Ariſto. muni, altera propria: communi, dum vniuerſam Philoſophiam, quæ in actione uer-
ſatur, Ciuilē appellat; propria verò, dum libros hos de moribus, alios de Rep. quoſ-
dam œconomicos nuncupat. Vt pertinet ad inſcriptionem communem, vniuerſa
Inſcriptio hæc Philoſophia nūcupatur Ciuilis; quoniā tanquam ad principem finem dirigitur,
communis. ad ſummum bonum, & curam vniuerſę ciuitatis, cuius familię, & homines ſinguli
ſunt partes. Quod commune nomen nonnunquam cōtrahitur ad ſignificandam ſo-
lam partem de moribus, tanquam ad eam, quę facultate & virtute continet uniuer-
ſam Philoſophiam practicā; ut dixit Ariſt. ſub initio primi lib. magnorum moralium:
& in eadem ſignificatione in procemio moralium Nicom. dixit conſiderationem
ſummi boni ad Ciuilem pertinere. Nonnunquam verò contrahitur ad denotandos
ſolos libros de Rep. illi enim politici, ſiue ciuiles nuncupantur; & id fit non ob eorū
dignitatem, ſed ob uſum. Quamuis enim Ciuilis Philoſophia pręſertim contineatur
in libris de moribus: euenit tamen, vt inquit Ariſt. in vj. moralium Nicom. capi. 8. B
vt qui priuatim in rebus ſingulis uerſantur, commune ciuilis ſcientię nomen obtine
ant; cuius omnis opera eſt in agendo, & conſultando: populi enim hos ſolos Remp.
adminiſtrare dicunt; hi enim ſoli, vt operarii quidam, in rebus ſingulis uerſantur.
Propriè igitur nomen ciuilis commune eſt, quod contrahitur ad libros de moribus,
tamquam ad partem principem; ad libros verò de Rep. ob uſum, quem inſpiciunt
Inſcriptio Populi. Inſcriptio propria primę partis eſt, Ἠθικῶν Νικομαχείων, Moralium ſcilicet Nico-
propria. machiorum: ἦθος, Latinè mos, propriè cōuenit ratione præditis, ac ob eius uires Mos
dicitur hominum Dæmon; extenditur tamē ſimilitudine quadā etiam ad iumenta,
& feras: inde uarii dicuntur ferarum, iumentorumque mores. Inſuper Mos propriè
dicitur de attinentibus ad animum: extenditur tamen etiam ad ea, quæ pertinent ad
corpus, dum in eis ſigna quędam animi reſulgent. Diuiduntur Mores in Phyſicos, &
aſſuetudine contractos. De Phyſicis inquit Ari. in ſexto Nicomachiorum cap. poſtre
mo. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodam modo uidentur ineſſe: Na-
tura namque ad Iuſtitiam, Temperantiam, Fortitudinem, cęteraſque virtutes apti, C
atque habiles ſumus, cum primùm naſcimur. Ita Galenus dixit mores ſequi corporū
temperamenta: propriè tamen mores illi dicuntur, qui aſſuetudine comparantur.
Ideo dixit Ariſtote. in ſecundo Nicomachiorum cap. primo, quòd ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους,
hoc eſt ab vſu, & aſſuetudine deducitur. Diuiditur Mos per internum, & externum:
nomen enim moris nonnunquam dicitur de externa operatione ex aſſuetudine pro
deunte; propriè tamen ſolùm dicitur de interna diſpoſitione, vel habitu, qui ex aſſue
tudine conſurgit; & pręſertim de habitu, qui firmus eſt, & conſtans: & propterea
dicimus morem eſſe alteram naturam, quia per conparatum habitum ita facilè opera
mur, ac ſi per naturā operaremur. Diuidūtur inſuper Mores ꝑ probos, & improbos.
At quando hi libri inſcribuntur de moribus, ſignificantur proprii Mores ad animū
pertinentes cum ratione iuncti, contracti aſſuetudine, qui probi ſint: huiuſmodi ſunt
uirtutes morales, quę uitam hominis rectè formant. Vitia enim non ſecus ex euentu
a Ciuili conſiderantur, ac a medico conſiderentur morbi, & uenena. Cum hi libri in
ſcribantur de moribus, indicatur modus comparandi uirtutes, quę propriè ad ciuilē D
pertinent: manifeſtatur hos libros eſſe fundamentum, & principium uniuerſę Philo
ſophię Ciuilis: indicatur Philoſophiam hanc verè humanam eſſe, verè ad hominem
pertinere, & verè hominem ſuę ſortis eſſe auctorem, cum ſuo more ſe perficiat. No-
men hoc de Moribus nonnunquam extenditur ad ſignificandam uniuerſam Philoſo
phiam Ciuilem; vniuerſa enim nuncupatur Philoſophia Moralis: ratio eſt, quia uni
uerſa ex hominum more pendet, & ad componendos hominum mores parata eſt. Po
tuiſſet Philoſophus hos libros inſcribere de prudentia; cum prudentia, & Ciuilis ſci
entia idem ſint habitus: De uirtute, cum per eam formetur uita ciuilis: Inſuper po
tuiſſet nuncupare methodum aſſequendi fęlicitatem, Methodumque inſtitutionis
humanę uitę. At ob relatas cauſas prętulit ceteris eas duas inſcriptiones, quarum
una eſt communis, altera magis propria; & ambę connexionem habent cum ſubie-
cto & materie, de qua agitur: humanę enim actiones prodeunt ex moribus, inclu
duntur facultate in eis, vitamque Ciuilem conſtituunt.

A *De parte altera inſcriptionis Nicomachiorum, & varietate librorum de Moribus.* *Cap. XII.*

INſcribitur prima pars Ciuilis Philoſophię, Ἠθικῶν Νικομαχείων, moralium Nicomachiorum. Nicomachus fuit filius Ariſt. a quo inſcriptionem ſumpſit: non quia pro eo ſolo eos compoſuerit, vel ad eum miſerit, ad cōmunem enim vſum eos conſtruxit: ſed id fecit, quia conſueuere veteres nonnunquā libros inſcribere nomine alicuius ſibi ſummopere vel amicitia, vel ſanguine iuncti, vel cuius conditioni eſſent accommodati: quod frequenter fecit Plato, & ſeruauit Ariſt. in ſuis dialogis, & in libris de moribus. Ideo non dixit ad Nicomachum, ſed Nicomachios eos nuncupauit: Nec ad Eudemum, ſed Eudemios. Vſus autem eſt nomine filii, nedum ob dilectionem, verùm pręſertim vt indicaret diſciplinam hanc accommodatiſſimè verſari inter patrem & filios, vel inter eos, qui parentis & filiorum obtinent condi- Cur inſcriptionem ſumpſerit a filio.
B tiones; vt ſe habere debet de principe & populis, docēte & diſcipulis. Et cōſiderādū, quòd inter morales libros Ariſt. numerantur Nicomachij, Eudemij, & Magna moralia: de quibus lis eſt, an oēs ſint Ariſt. Qua de re probabiliter ab aliis multa dicuntur, nil enim certi ſcire valemus. Cenſeo tamen ego re vera omnes diſtincto tempore fuiſſe ab Ariſtotele conſtructos: omnes enim videntur fętus eiuſdem ingenij; omnes redolent ſtylum, methodum, ordinem, iudicium, & opinionem Ariſt. Cuius rei ſatis firmum argumentum eſſe poteſt, quia nonnulli libri Nicomachii in Eudemiis ſunt inſerti, in omnibus ſatis conſimiles ſententię leguntur in Eudemiis pro reiicienda ſententia Platonis de Idea boni ferè eędem formantur rationes his quę in Nicomachiis: qui libri ſi ab alio fuiſſent conſtructi, verecundari profectò debuiſſet; cum tam apertè alienis rationibus, inuentionibus, & ornamentis vſus fuerit. Cenſeo itaq; omnes eſſe fętus ingenii Ariſt. cęteros tamen eſſe rudes & incho atos, ſolos Nicomachios eſſe fętum abſolutum & perfectū. Puto enim Ariſt. id contigiſſe, Varietas librorum de Morib.
C quod facilè multis euenit; qui libros de re aliqua conſcribentes, frequenter in ordine ſibi non ſatisfaciunt, conſilium mutant, variant inſcriptionem, ſententiam aliquam emendant, quouſque demum opus unum ad votum perficiant, in quo ſolo ſibi ſatisfaciant; & ſi deberent librum edere, ſolum illum ederent combuſtis aliis: at euenit, vt, antequam id fiat, morte pręueniantur; & cum omnes veniant in manus aliorum, ob famam auctoris ſeruantur omnes, omneſque circunferuntur. Dicamus itaque libros Moralium Nicomachiorum abſolutiſſimos eſſe, cęteros eſſe rudimenta, & inchoationes eiuſdem auctoris. Quòd ſi qua in eis apparet ſententię varietas, & aliquid in eis legitur, quod diſſonet a ſentētia Ariſ. vt revera aliquid reperitur, & pręſertim in Eudemiis: putandum eſt id contigiſſe; partim quia ab auctore non fuerunt emendati, ſed neglecti potius; partim quia cęteris minori curę fuerunt: & ob id plures errores in eos irrepſerunt, quàm in Nicomachios; qui, vt abſolutiores, accuratius ſeruati fuerunt.

D *An Libri Moralium Nicomachiorum ſint Ariſt.* *Cap. XIII.*

ORritur dubitatio de libris Nicomachiis, num fuerint compoſiti ab Ariſt. vel potius a Nicomacho filio, & ob id Nicomachii dicti ſint. Aſſeruit Cicero in ſexto de finibus: Quare teneamus Ariſt. & eius filium Nicomachum, cuius accuratè ſcripti de moribus libri dicuntur illi quidem eſſe Ariſt. ſed non video, cur non potuerit patri ſimilis eſſe filius, &c. Suſpicatus igitur Cicero eſt libros illos eſſe Nicomachi: cuius opinionem ſequuti nonnulli eam his rationibus confirmare nituntur. Primò, quia Diogenes Laertius quatuor ſolos Ariſt. moraliū libros enumerat, cum libri Nicomachii ſint decem. Inſuper Ariſt. in ſecundo de Repub. cap. 1. inquit ęqualitatem talionis ſeruare ciuitates, vt in Ethicis dictum eſt prius: at hoc nō dicitur in Nicomachiis, ſed potius oppoſitum; nam legitur in quinto lib. cap. v. Talio verò non conuenit ad legitimum, neque ad ciuile: ſed ea ſententia legitur in magnis moralibus cap. vlti. Pręterea in ſeptimo de Rep. cap. 13. legitur: Sed beatitudo in contrariis eſt, etenim hoc etiam determinatum eſt in ſermonibus ethicis: Quod Opinio Ciceronis.

minimè in Nicomachiis reperitur. Inſuper in ſexto moralium Nicom. legitur: Sciē- A
tia igitur eſt habitus oſtenſiuus, & quęcunque alia adiecimus in analyticis: At nul-
libi in analyticis definitur ſcientia. Pręterea inquit Dioge. Laertius: Nicomachus
Ariſtotelis ait, Eudoxum dicere voluptatem eſſe ſummum bonum: Quod cum di-
catur in primo, & x. moralium Nicomachiorum, colligere valemus eos libros Ni-
comachi eſſe. Addunt poſtremò Ariſt. eos libros nec ualuiſſe, nec debuiſſe Nicoma
cho ſcribere, quia paruulus remanſit in obitu patris. His coniecturis & ſignis vſi nō
nulli, conati ſunt ſuadere libros Nicomachios non fuiſſe ab Ariſtotele conſtructos.

Reiicitur opinio cō probata.

At proculdubio in re conſpicua apertiſſimè errant: nil enim reperitur in moralibus
Nicomachiis, quod ſententię Ariſt. non ſit ſummopere conſentaneum; quod non
ſapiat conſtantiam, ingenium, iudiciū, eruditionem, ſtylum, ordinem, & methodū
Ariſt. In eis libris nos reiicit ad circulares, & externos ſermones: quod conſueuit fa-
cere in aliis, vt patet ex 1. cęli, & 13. meta. In calce x. Nicomachiorum nos dirigit
ad libros de Rep. inquiens. Quocirca primùm, ſiquid a veteribus rectè dictum eſt,
id conabimur recenſere: deinde ex collectis Rebuspub. quæ nam ſint ea, conſidera- B
bimus; quæ ciuitates, & ſingulas Reſp. corrumpunt, & ſeruant. Hoc in libris de
Rep. ab Ariſtotele exactiſſimè ſeruatur, in quorum 2. ſub initio legitur: Quoniam
propoſuimus conſiderare de ciuili ſocietate, quæ ſit optima omnium iis, qui poſſūt
viuere maximè ad votum; oportet alias quoque conſiderare Reſp. quibus vtuntur
ciuitates aliquæ earum, quæ bene legibus institutę videntur &c. His manifeſtiſſimè
patet libros Politicos, & Nicomachios ab eodem manaſſe parente: cum autem poli-
tici a nullo tribuantur Nicomacho, ſed Ariſt. cogimur fateri etiam Nicomachios ab
Ariſt. prodiiſſe. Ideo ſuo more frequenter Socratem damnat, in Platonem inuehi-
tur, eos in 1. moralium nuncupat amicos: quod non valuiſſet facere Nicomachus,
qui eos minimè nouit, niſi improprie fuiſſet loquutus. Inſuper ad ſuos analyticos li-
bros nos reiicit. Nec memorię traditum eſt Nicomachum eius fuiſſe eruditionis; vt
libros tam eximia ſapientia, methodo, ſententiarum conſtantia, poſtremaque perfe-
ctione pręditos valuerit formare: niſi fingamus (quod viuens Ariſt. falſum cenſuit)
Animam eius poſt obitum in filium migraſſe. Mitto varia, quę pro huius veritatis C
approbatione poſſem referre. Et pręſertin, quia ea opinio potius fuit quorundam
Grāmaticorum, vt Nizolii, & ſimilium, quàm rectè philoſophātium: illi enim pluris
faciunt unum Ciceronem, quàm vniuerſos Philoſophos; quaſi non ſit conſpicuum
Ciceronem frequenter fuiſſe hallucinatum in referēdis opinionibus Ariſt. Rationes
autem aduerſę, vt ſunt leuiſſimę, ita facillimè diluuntur. Nam de Diogene ſecus re-
ferente numerum librorum moralium Ariſt. dico etiam numerum multorum aliorū
librorum, qui proculdubio ſunt Ariſtote. ſecus ab eo fuiſſe relatum, ac reuera ſe
habent; nam ipſe quoque nil certi habuit: & tunc multi extabant libri, qui mox pe-
rierunt, & nonnulli, qui modò extant, tunc inuenti, & pro Ariſtoteleis approbati nō
erant. De ęqualitate talionis, quæ dicitur ſeruare ciuitates, & oppoſitum aſſeritur in
quinto Nicomachiorum; Reſpondeo minimè dictum fuiſſe oppoſitum: non enim
Ariſtote. in quinto Nicomachiorum abſolutè damnat ius talionis, ſed illud dam-
nat pro ęqualitate Arithmetica, at non pro Geometrica. Ideo inquit in quinto Ni- D
comachi. ca. v. Quin etiam in communicationibus, rebuſque contrahendis hoc ip-
ſum ius talionis proportione, non ęqualitate concluditur &c. Damnat itaque Ariſt.
modum, quo eo vtebantur veteres, non abſolutè ius talionis. Addebatur ex 7. de
Rep. quòd beatitudo in contrariis eſt poſita, quod non dicitur in Nicomachiis: re-
ſpondeo maximè in Nicomachiis id dici, cum virtus moralis in medio contrario-
rum ſit conſtituta; & aſſeritur, quòd vir beatus ſe habet cubi inſtar, quoniam ab ad-
uerſa fortuna impelli quidem poteſt, at non proſterni. Hęc dicuntur in 1. moraliū
Nicom. & approbātur in 7. de Rep. Id, quod affertur ex 6. Nicomachiorū; quo loci
ſcientia dicitur habitus oſtenſiuus; & additur, & quęcunq; alia adiecimus in Analy-
ticis &c. eorum ſententię apertè aduerſatur: id enim reſpondet ſententię prolatę in
1. Poſt. cap. 2. dum definitur ſcire, necnon ſcientia oſtenſiua; & in Epilogo 2. Poſt.
colligitur: De Syllogiſmo igitur, & de demonſtratione, quid unumquodq; ſit, &
quō ſit, maniſeſtum eſt, ſimul autem & de ſcientia demonſtratiua &c. Falſo itaque
inquiunt ab Ariſtotele in Analyticis non fuiſſe definitam ſcientiam; nam definitum

eſt ſcire,

A eſt ſcire, & ſcientia demonſtratiua, quæ idem ſunt. Inſuper Ariſt. in ſexto Nicoma
chiorum cap. 3. inquit omnem ſcientiã fieri ex pręcognitis, & nos reiicit ad Analy-
tica, id autem patefecit in principio libri Poſteriorum. Vrgebant adhuc per Dioge-
nem Laertium, qui tribuit ea, quæ dicuntur in Nicomachiis, Nicomacho Ariſto
telis. Reſpõdeo per Nicomachũ Ariſtotelis ſignificaſſe libros Nicomachios ab Ari-
ſtotele conſtructos; vt per Timęum Platonis, Parmenidem, Phędrum, & Alcibiadem
intelligimus dialogos Platonis ita inſcriptos. Poſtrema ratio, quia Nicomachus erat
ualde paruus, nec aptus hos libros audire, proculdubio nullius eſt roboris: eos enim
inſcripſit illius nomine ob ſpem, ob dilectionem, vt congruente tempore ei, & aliis
inſeruirent: & demum, quia hęc diſciplina paternam quãdam erga dilectos filios cu
ram, & inſtitutionem pręſefert; & propterea a Pythagora, & ueteribus Philoſophis
per Aphoriſtica pręcepta, Laconicaſque ſententias tradebatur; vt facilè a pueris ap-
prehenderetur, & ſeruaretur memoria.

B *De ordine vniuersè ſumpto, & primò Quotuplex ſit. Cap. XIIII.*

QVemadmodum formoſiſſima mundi Moles a Chao ſolo ſecernitur ordine, *Pręſtantia Ordinis.*
ita ſcientię & artes ſaluberrimę a pernicioſa confuſione ſolo ordine diſtin
guuntur. Ex quo conſtat, quàm pręclarus & ſalutaris ſit ordo; adeò vt iu-
re merito ab Ariſto. cenſeatur Natura rerum, a Platone forma Scientia-
rum & Artium nuncupetur, ab Anaxagora Munus Diuinę Mentis. Inter cętera,
quæ Ariſtotelem reddunt per ora hominum illuſtrem, eſt admirabilis Ordo; in quẽ
Philoſophię partes, primò conciſas & confuſas, exactiſſimè redegit. Si in aliqua
diſciplina expetendus eſt ordo, qui profectò expetendus eſt in omni, pręſertim in *In Ciuili ſciẽtia maximè ſeruãdus eſt ordo.*
diſciplina Ciuili id fieri debet; cum ea nil aliud ſit niſi ordo, ordinataque inſtitutio
humanarum actionum. Vt igitur Ordo ab Ariſto. in Ciuili diſciplina ſeruatus eluce-
C ſcat, primò nonnulla vniuersè ad ordinis notitiam pertinentia pateſaciam. Accipio
primò vt notum, Ordinem a Methodo, quæ via & docendi ratio dicitur, ſummope-
re diſtingui: Ordo enim conſideratur inter varia, quæ declaranda occurrunt; Me-
thodus verò conſiſtit in vnius rei per alteram explicatione: Ordo in quatuor conſi- *Ordo quadruplex.*
derari poteſt: Primò in origine, ac intentione agentis: Secundò in rebus ab eo prin-
cipio pendentibus, veluti in vniuerſo orbe: Tertiò in inſtrumento ac diſciplina or-
ganica; qualis eſt Logica; quæ inſtrumenta parat ordinantia, & explicantia Scien-
tias, & Artes: Quartò in diſciplinis ordine pręditis, quę rerum ſunt imitationes.
Primus eſt ordo originalis, Secundus eſt forma ex eo prodiens, Tertius eſt inſtrumen *De quo ordine ſit agendum.*
tum, Quartus eſt imitatio uerę formę. De hoc quarto genere ordinis, quod in Sciẽ-
tiis, & Artibus reperitur, ego verba faciam; ex cuius declaratione varia patebunt
ad cęteros ordines pertinentia; nam ſibi mutuò rectà ratione reſpondent. Ordo di- *Ordo diſciplinarũ multiplex.*
ſciplinarum multiplex eſſe poteſt: cum enim ordo inter ea uerſetur, quibus compe
tit prius, & poſterius; ac prius, & poſterius multipliciter dicatur, vt patet ex quin-
D to Metaphyſicę, & ex poſtprędicamentis; iure etiam ordo multiplex eſſe dicitur. *Ordo originis.*
Nam datur ordo originis, ad quem redigitur ordo temporis; de quo loquens Ariſt.
in procemio Metaphyſicę dixit Artes ob neceſſitatem prius fuiſſe inuentas: Datur
ordo dignitatis, & pręſtantię; Quo ordine ſcientia Diuina omnium conſenſione *Dignitatis*
prima dicitur: Datur ordo abſtractionis; quo Mathematica ſtatuitur media inter *Abſtractionis.*
Phyſicam, & Metaphyſicam: Datur ordo utilitatis, quo Artẽ Medicam cęteris Ar- *Vtilitatis.*
tibus pręſtare aſſerimus: Demum datur ordo addiſcendi, accommodatus vel inuen *Addiſcẽdi*
tioni, vel explicationi, vel apprehenſioni diſciplinarum; de quo poſtremo conſi-
lium meum eſt uerba facere, cum ille ſit, qui meo inſtituto inſeruiat. Hic docendi
Ordo conſiderari poteſt; cum inter diſtinctas ſcientias inuicem comparatas, & col-
ligatas, vt inter Phyſicam, & Metaphyſicam; tum inter partes eiuſdem, veluti in-
ter libros ad Ciuilem Philoſophiam pertinentes. Ego de vtroque ordine loquar,
uterque enim ad rem noſtram facit: ordiar autem ab eius definitione.

Quid ſit ordo. Cap. XV. A

Definitio ordinis. VAriç circunferuntur definitiones ordinis a viris doctis traditç: quibus ſilentio obuolutis, ego ita ordinem diſciplinis accõmodatum definiendum cenſeo. Ordo eſt congruens diſpoſitio plurium vel diſciplinarum, vel partium eiuſdem diſciplinç, cum inter ſe, tum ad vnum primum, ex rerum natura a dirigente deprompta; vt diſciplinç pro facultate Naturam rerum ęmulentur, diſtinctéque legentium animis eam offerant. Ex hac definitione cauſç omnes elucescunt, Forma. quæ ordini diſciplinarum competunt. Sumitur primò loco formç; cõgruens diſpoſitio: conſideratur enim nunc ordo, non vt habitus animi, ſed vt in diſciplinis reperi Materies. tur res imitantibus, & explicantibus; qua conſideratione nil aliud eſt ordo, niſi ea congruens rerum ordinatarum diſpoſitio. Additur pro materie; plurium vel diſciplinarum, vel partium eiuſdem diſciplinæ; in utriſque enim locum habet ordo, dum modo communi quodam fine iunctç ſint: dicitur plurium, quia in vno, & ſimplici B non ſeruatur ordo; hoc tamen uerum eſt, quòd ordinata, quanuis ſint plura, ratione tamen vnius communis finis vnum quoddam totum conſtituere dicuntur, cuius ordo eſt forma. Additur; cum inter ſe, tum ad vnum primum; vt manifeſtetur, quo modo ea congruens diſpoſitio in re ordinata reperiatur: nam requiritur pro ordine, vt ordinata ad vnum primum referantur, vt mox patebit; non autem recta ratione referuntur ad vnum, niſi etiam inter ſe congruente ratione iuncta ſint. Ideo Ariſt. in 8. Phy. cont. 15. dixit infinita non eſſe ſubordinata; quia omnis ordo eſt ratio, infiniti autem ad infinitum nulla eſt ratio: hinc in ordine, dempto primo, ſecundum obtinet locum primi; dempto ſecundo, tertium obtinet locum primi; & ſic de cęteris, vt dicitur ab Ariſtotele in ſecundo Poſt. cap. 14. ubi loquitur de ordine partium definitionis: quod non eueniret, niſi partes etiam inter ſe ita ſe haberent, vt rationem includerent. Hinc patet eorum error, qui inquiunt ordinata referri qui Efficiens. dem ad vnum primum, at non inter ſe. Additur pro cauſa efficiente, ex Natura rerum a dirigente deprompta. Dirigens duas expoſcit conditiones: prima eſt, vt ſit C uerſatus in natura eorum, quæ in ordinem ſunt redigenda; nam in Methodo ſequimur noſtrum cognoſcendi modum, in ordine uerò imitamur naturam: altera eſt, vt uerſatus ſit in Logica, quæ ei inſtrumenta dirigentia prębet; & hęc eſt Pædia, rectaque inſtitutio, quæ pro dirigente requiritur. Cętera, quæ adduntur, ex ſe conſpi Finis. cua ſunt, ac finem ordinis diſciplinarum patefaciunt.

An de ratione ordinis ſit, vt ordinata referantur ad vnum primum. Cap. XVI.

Prima dubitatio. Altera. EX tradita ordinis definitione duç emergunt difficultates, accurata conſideratione dignç: prima, an uerum ſit, quod dixi, de ratione ordinis eſſe, vt ordinata ad vnum primum referantur: altera, an verum ſit, quòd ordo ſuma D Opinio quorundã. tur ex Natura rerum. Ordiens a primo, putarunt nõnulli minimè eſſe neceſſarium, vt ordinata ad unum primum referantur: quod patere poteſt exẽplo naturalis ſcientię, in qua Philoſophus orditur a Principijs; quæ non vnum, ſed tria ſunt: & in primo cont. primi Phyſicorum inquit Philoſophus, primò agendum eſſe de Principijs, non autem ait de Principio: ſimiliter in Grammatica ea, quæ prima ſunt, & elemẽta dicuntur, non vnum, ſed multa ſunt: & in calce primi Poſt. manifeſtans Philoſophus, quæ ſcientia debeat cenſeri vna; non per Principium vnum, ſed per vnum ſubiectum eam reddi vnam affirmat; cum tamen ſcientia ſit ordo unus: Quare in ordine compoſitiuo Principium non eſt vnum; in reſolutiuo ſi finis eſt vnus, id ex Reiectio. cuentu eſt, non quid neceſſarium pro conſtituendo ordine. Horũ ſententiam alieniſſimã a vero cẽſeo: Nam, vt inquit Auer. in quinto Metaphyſicę cont. 16. Ordo nõ ſit, niſi ꝑ relationẽ ad aliquid primũ poſitũ, aut intellectũ. Ariſ. eo in loco referẽs ſignificationes Prioris, & Poſterioris inq.: Alia dicuntur Priora ordine; & ſunt ea, quæ ab aliquo

A aliquo vno determinato diſtant ſecundum rationem. Apertè Ariſt.affirmat eſſe de
ratione, & definitione ordinis relationem ad vnum: Propterea in 12. Metaphyſicę
cont.25.aſſeruit in vniuerſo,cuius forma eſt ordo, cuncta eſſe ordinata ad unũ; ordo
autem uniuerſi exemplar cenſeri debet cunctorum ordinum. Id ipſum ratione oſten
ditur,& primò omniũ cõſenſione ordo includit relationẽ quãdã poſterioris ad prius,
ac inſuper receſſum quẽdã poſterioris a priori; qui receſſus menſurã expoſcit: de ra
tione aũt Mẽſurę eſt (vt conſtat ex decimo Metaph.cont.3.) vt ſit aliquid vnum,pri
mum,& ſimplex: quare eſt neceſſe,vt illud quoq;, a quo ſumitur menſura ordinis,ſit
vnum aliquid,& primum;nõ autẽ plura & indefinita. Pręterea inquit Ariſt. in deci-
mo Metaph.con.7.in omni Genere vnã reperiri Naturã, quæ ſit Menſura omnium il
lius Generis:Scientia ordine prędita eſt vnum quoddã Genus ſcibilium:quare neceſ
ſe eſt,vt in ea reperiatur vnum primum,quod cunctorum ſubordinatorum ſit Menſu
ra. Pręterea omnis ordo eſt ratio,vt dr̃ ab Ariſt.in octauo Phy.cõt.xv.omnis ratio eſt
mutua habitudo duorum inter ſe, vt definitur ab Euclide in quinto Elementorum:
B quare omnis ordo eſt mutua quędã habitudo duorum inter ſe, vt ſecundi ad primũ:
eſt itaq; neceſſe, vt primũ ſit vnum,alioquin non eſſet vna ratio, & vnus ordo. Pręte
rea ordinata vel ſunt finita,vel infinita: non infinita, quia in ordinatis per ſe non da-
tur progreſſus in infinitum,vt conſtat ex 8. Phyſicorum; ordinata autem ex euentu,
ad ſcientiã non pertinent: ſi itaq; finita ſunt,neceſſe eſt vt primum habeant: id primũ
vel eſt vnum,vel plura; ſi vnum,hoc volo;ſi plura,vel ea ſunt prędita ordine inter ſe,
vel ne: ſi ordine ſunt prędita, non itaq; omnia ęquè ſunt prima: ſi ordine carent, &
ęquè ſunt prima; tunc obtinent rationẽ vnius,quatenus in eo conueniunt, vt conſti-
tuant gradum vnum,& primum. Ita ſe habent in Naturali ſcientia principia prima,
in Grãmatica elemẽta: ea enim quo ad rationẽ & formam vnum ſunt, multa quo ad
materiẽ; ſunt vnum quo ad gradum ordinis, plura quo ad res in eodem gradu collo
catas: ita dicimus Elementa gradum vnum ſimplicẽ, & primum conſtituere, Sylla-
bas ſecundum,ac ita de cęteris. Immo, dum Principia corporis Phyſici cõſiderantur
vt plura, etiã inter ſe ordinẽ quendã includunt; & aliqua ratione materies,alia for-
C ma prima eſt; vt ſub initio ſecundi de Partibus animalium declarat Philoſophus: ita
conſueuit Ariſt.primò de materie verba facere, vt de priore origine. Pręterea hęc ue
ritas conſpicua redditur inductione in cęteris generibus ordinis:nam ordo originis,
dignitatis, vtilitatis, loci, numeri, magnitudinis,& demum omnis ordo vnum pri-
mum expoſcit. Quod demum patere poteſt conſiderando,a quo præſertim ſumatur
ordo; & quodnam ſit verè primum, quod ordinis, & ordinatorum debeat cenſeri
menſura. Nam quãuis in ordine diſciplinarum conſideretur & primum in explica- Quid ſit primum, per quod ordo con ſtituitur.
tione,& primum in intentione; id tamen,per quod pręſertim conſtituitur ordo,finis
eſt: nam finis ille eſt,per quẽ cuncta diriguntur,& ordinantur in illum; & fine demp-
to abolетur ordo,& euaneſcit: hoc nos docuit Ariſt.in ſecundo Phy. dum veteres dã
nans, qui negabãt Naturam operari propter finem, inquit in cont. 84. eos euertere
Naturam, & opera naturalia; Natura enim eſt ordo rerum, vt etiam aſſeritur tertio
Cæli 24.Ex quo conſtat finem eſſe illum, a quo pręſertim ordo petendus eſt: & cum
finis ſubordinatorum, & pręſertim diſciplinarũ ſit vnus; conſpicuum eſt de ratione
D ordinis eſſe, vt cuncta referantur ad vnum. Non itaque eſt ex euentu, vt in ordine
reſolutiuo primum ſit vnum; immo eſt per ſe: & pręſertim, quia ordo, vt patuit, a
fine originem recipit, qui vnus eſt: ſic in ordine reſolutiuo cuncta ducuntur ab vno
fine, in compoſitiuo cuncta diriguntur ad vnum finem: & hoc eſt illud vnum, quod
maximè eſt de ratione ordinis. Et hoc pateſacit Philoſophus frequenter in proœ-
miis, in quibus a fine rationem ſumit ſui conſilii & ordinis. Inſuper conſtat ex con-
ſultationibus, quibus media diriguntur: conſultationes enim fiunt ſẽper pręaſſump-
to, & ſuppoſito fine. Hoc nouit admirabilis Galenus,qui quanuis putauerit artes tri
plici ordine tradi poſſe; tamen ſub initio Artis Medicę dixit, ex notione finis om-
nes artes via quadam atque ordine conſtitui. Cõſtat itaque de ratione ordinis eſſe,
vt cuncta ordinata referãtur ad vnum: cõſtat inſuper rationẽ ordinis propriè a fine
petendam eſſe, quanuis non ſemper ordiamur a fine: conſtat demum & primum
origine, & primum intentione, quod finis eſt, debere eſſe unum. Rationes aduerſę
per dicta euerſę & ſolutę ſunt: ſola remanet diluenda ratio poſtrema, quæ ſumeba-

tur ex auctoritate Ariſt.in calce primi Poſt.At ea profectò ad rem non facit:loquitur A
tunc Philoſophus de requiſitis ad id, vt ſcientia ſit vna,non de requiſitis ad ordinē: quamuis.n.omnis ſcientia ſit quidā ordo,& ſcientia vna ſit ordo vnus; vnitas tamen ſcientię, vt ſcientia, & vt ordo,diſtincta ſunt: dum enim conſideratur vt ſcientia, ſic eſt ipſum ſcibile per repræſentationem; dum autem conſideratur vt ordo vnus,ita ex poſcit vt ab vno principio ad vnum finem progrediatur. Poteſt profectò, vt dixi, ſcientia vna eſſe prędita principiis pluribùs,cum primis,tum non primis: ea tamen prima, dum gradum primum ordinis conſtituunt,obtinent rationem vnius, vt patuit & finis, ad quem vltimò ordinata referuntur, ſemper vnus eſt.

An ordo petatur ex Natura rei,vel potius ex noſtro cognoſcendi modo. Opinio Aliorum. Cap. XVII.

CVm detur methodus, & ordo diſciplinarū, de methodo conſentiūt omnes, quòd ſit petēda ex noſtro cognoſcēdi modo; de ea.n.manifeſtè dixit Philoſophus in procemio Phyſicorum,inſitam nobis natura eſſe uiam a notioribus nobis; id ipſum frequenter alibi confirmat: cuius ſententię conſpicua eſt ratio. In methodo enim vnum per aliud declarandū proponitur: id, quod eſt declarandū, quatenus declarādū,eſt obſcurū, & latet; alioquin declaratione non egeret: id autē, per quod declaratur; cum nos, qui methodo utimur, illi ſimus, qui addiſcere debemus; ſi fuerit vel nobis concluſione obſcurius, vel ęque obſcurum, nō poterit nobis eam illuſtrare: quare (ne inanis ſit methodus) eſt neceſſe, vt per nobis notiora nos deducat. De ordine non ita conſtat,an petēdus ſit ex natura rei, vel potius ex noſtro cognoſcendi modo. Exiſtimarunt nonnulli, vt methodū, ita ordinem menſurā recipere a noſtro cognoſcendi modo: quod uidetur poſſe oſtendi auctoritate,& ratione. Auctoritate,quia Ariſt.ſub initio primi Phyſicorū inquit, Principia primò eſſe declaranda; afferens rationē ordinis, ait, quia abſque eorū notitia cętera cognoſcere non ualemus: & ſub initio quinti Metaph. inquit, non ſemper in ſcientiis principium rei eſſe principiū cognitionis; ſed id, vnde facilius qs addiſcit: & in Primo Moralium C
Nicom.cap.4.id ipsū affirmat,auctoritateq; Platonis cōfirmat. Ideo Ariſt.frequēter, derelicto ordine naturę, ordinē cognitionis ſeqtur: vt relationē prius,quàm qualitatē declarauit in prędicamētis: in ſecundo de Anima nō a tactu origine priore, ſed a viſu orſus eſt: ſimiliter libros de Animalibus prętulit libris de Plantis,& partes hominis prius explicauit, quàm partes cęterorū animaliū, nō aliā ob cauſā, niſi ob noſtrū cognoſcendi modū;vt patet ex primo de Hiſt. Animaliū cap.v1.& ſecundo de Partibus cap.x.Id ipsū oſtendi poſſet rationibus, quarū vis in hac vna breuiſſimè includi tur.Si ordo ſumendus eſſet ex natura rei;q.a ordo naturę rerū duplex eſt, nā cū ſimplicia,tū cōpoſita,aliqua rōne dicuntur natura priora; tūc vel vnus,vel alter, vel uterq; ſeruari poſſet ordo: ſi ſeruādus eſſet ordo naturę, qui eſt a ſimplicioribus, ſolū daretur ordo cōpoſitiuus;ſi a cōpoſitis,ſolū reſolutiuus;ſi ab utriſq; ſeruari poſſet, tūc ordo ex natura rei incertus & indefinitus eſſet;& propterea debet dari regula, p quam potius ab vno quàm ab altero ordiamur: & q.a ea regula ex parte naturę rerū eſt incerta,ideo eſt neceſſe,vt ſumatur ex noſtro modo cognoſcēdi;& dicamus vel ab vno D
vel ab altero eſſe ordiendum, quia ſic melius & facilius res explicantur & cognoſcūtur a nobis. Ex quo cōſtat,vt methodum,ita ordinē ſumendum eſſe ex noſtro modo cognoſcēdi: methodum quidem ex modo cognoſcendi confusè, ordinem ex modo cognoſcendi diſtinctè. Quòd ſi dicitur ordinem ſumi ex natura rerum,id debet intelligi non ex natura rerum abſolutè,ſed vt cognoſcendarum a nobis.

Methodus cur ſumatur ex noſtro modo cognoſcendi. — An ordo ſumatur ex Natura rerum. Ordinem eſſe petendū ex noſtro modo cognoſcendi. — Auctoritas. — Ratio.

Euerſio relatæ opinionis, & comprobatio verioris. Cap. XVIII.

FRequenter Ariſt.aliiq; Sapientię Principes aſſerunt ſciētiarum ordinē ex natura eſſe petendū,ac naturę rerū debere eſſe conſentaneū. Inquit Ariſt.in principio lib.Elenchorū: De ſophiſticis aūt redargutionibus;& de iis, quæ videtur redargutiones,ſūnt aūt captioſę ratiocinationes, at non redargutiones; dicamus oportet, incipientes ſecundū naturam a primis. Et in tertio Rhet. inquit: Ac primò quidem vt ordo naturę poſtulat, quęſitum eſt id, quod re ipſa primum erat. Id ipſum patefacit

Ordinem ex rerum Natura petendum. — Auctoritates.

A ſacit in primo Phy. 57. inquiens : Eſt enim ſecundùm naturam, vt communia pri-
mò dicamus, mox de unoquoque propria ſpeculemur. Manifeſtè his locis aſſerit
Philoſophus ordinem a natura rerum eſſe petendum : ideo ſępe abſolutè inquit or-
diendum eſſe a primis ; & quæ ſui natura ſunt prima, primò eſſe declaranda. Hoc
patet ex principio lib. de ſenſu & ſenſili, quo loci legitur : Quæ igitur dicta ſunt de
anima, ſubiiciantur; de reliquis autem dicamus, & primùm de primis. Clarius
in 2. de Gen. Animalinm cap. 4. ait : Nunc a primis ordiendum eſt, prima autem
ſunt perfecta; eiuſmodi ſunt, quæ animal generant, eorumque primum homo, &c.
Adhuc lucidius in 2. de Anima cont. 34. eãdem ueritatem proſerens inquit : Quare
primùm de alimento, & generatione dicendum eſt; nutriendi enim facultas & aliis
ineſt, & prima eſt, & maximè communis potentia animę, per quam ineſt viuere
omnibus &c. Ex rerùm itaque natura Ariſt. ordinem, ordiniſque rationem peten-
dam cenſet. Hinc frequenter ordo ab eo dicitur natura rerum, & qui ordinem euer
tit, euertere dicitur naturam; vt cõſtat ex 2. Phy. 84. 8. Phy. 15. 3. Cęli 24. adeò vt di-
B ſciplinę, quarum ordo non reſpondet naturę rerum, prętet naturam debeant iudi-
cari diſpoſitę; non ſecus ac ſi Stauarius ſtatuam Cęſaris formaturus, partes eius
ſecus ordinaret, ac in Cęſare per naturam ordinatę inſpiciantur. Hęc veritas ratio- Ratio prima.
ni quoque eſt conſentanea : cum enim ſcientię per repręſentationem, & in eſſe co-
gnito ſint res, quarum ſunt ſcientię; eſt etiam neceſſe, vt in diſtributione partium,
& ordine naturam rerum ęmulentur; & pręſertim, quia ordo eſt natura rerum, vt
dictum eſt. Ratio etiam diſtinctionis methodi, & ordinis, quòd methodus reſpon-
deat noſtro cognoſcendi modo, non autem ordo, ſatis eſt conſpicua : in metho-
do enim per vnum declaramus, & cognoſcimus aliud : de ordine ſecus ſe habet, non
vnum per aliud, ſed vnum poſt aliud explicamus; et ſi eueniat vt vnum conducat co
gnitioni alterius, id ex euentu eſt, non quia id ſit de ratione ordinis : immo in ordi-
ne ſi vnum eſt neceſſarium pro notitia alterius; id potius ei competit, vt conuenit
cum methodo, & includit quandam methodi rationem; quàm vt a methodo con-
tradiſtinguitur : veluti dum euenit, vt primò principia explicemus, vel ab eis ordia-
C mur, quæ nobis ſunt notiora. In ordine igitur, vt ordo eſt, naturam ſequimur, & Secunda ratio.
æmulamur. Quod manifeſtè patet; quia prima, & ſimpliciſſima primò declaran-
tur : vt patet de prima materie, & forma uniuersè ſumpta, quæ in Phyſicis primò
declarantur; quanuis nobis ſint vltima, & obſcura; vt dicitur in 2. cont. primi Phy-
ſicorum. Hinc etiam euenit, quòd in Logica non ita pertinentia ad ordinem, vt per- Cur Logicus pratica de ordine dicat.
tinentia ad methodum explicantur : ordo enim ex natura rerum deſumitur, & prop
terea non ita ſubiicitur arti. Inſuper quia in rerum natura duplex reperitur ordo,
vnus compoſitioni, alter reſolutioni reſpondens : & duplex datur natura primum, Confirmatio.
vnum intentione, alterum origine: inde iure optimo ex naturę fontibus duplex ma
nat genus ordinis, compoſitio nempe, & reſolutio; vt latius infra patebit. Confir- Alia confirmatio.
mantur hęc omnia; quia Metaphyſica, cum ſit de his, quę abſolutè ſunt prima, ab-
ſolutè dicitur prima philoſophia : ordo enim vel eſt talis abſolutè, vel per relationẽ
ad nos; ordo abſolutè talis ſemper reſpondet naturę rerum, alter verò noſtro modo
cognoſcendi : at dum abſolutè loquimur, denotamus id, quod abſolutè eſt tale.
D Propterea qui inquiunt ordinem reſpõdere naturę rerum, rectè loquuntur; errant
autem, qui ſecus ſentiunt : id enim, quod nobis competit ob imbecillitatem, eſt ex
euentu; ideo quanuis nos non a Metaphyſica ordiamur, non propterea deſinit eſ-
ſe abſolutè prima. Pręterea loquendo de ſenſibus, illi qui auſpicantur a viſu, vt Ari. Alia confirmatio.
poſt viſum declarant auditum, tertiò odoratum, quartò guſtatum, vltimò tactum:
Qui verò auſpicãtur a tactu, vt Plato in Timęo, & Auicẽna in ſexto Naturalium, pri-
mò tactum, ſecundò guſtatum, tertiò odoratum, quartò auditum, vltimò viſum de
clarant. Huius ordinis inter quinque ſenſus quam rationem ualemus afferre pręter
naturam rerum conſideratam, vel quo ad originem, vel quo ad perfectionem ? Nã
ſi primò uiſum, ſecundò odoratũ, vel ſi primò tactũ, ſecundò auditum declaraſſent;
omnes aſſeruiſſent deprauatũ fuiſſe ordinẽ: nec profectò alia de cauſa, niſi q̃ a nõ ita
natura iuncti, ordinatique eſſent ſenſus. Et hoc cõfirmatur : quia quanuis odoratus Alia confirmatio.
hominis ſit obſcurior guſtatu, cum homo obſcurè & diminutè olfaciat, vt dr̃ in ſecũ
do de Anima, immo cũ cognoſcãtur odores ꝑ ſapores; tamẽ Ari. ne deſerat ordinem

intentionis naturę, quem tunc imitabatur, prius de odoratu quàm de guſtatu uoluit uerba facere. Colligamus itaque abſolutum ordinem rectáque ordinis rationem petendam eſſe a natura rerum: ac dum naturę ordinem ob aliquam occaſionem deſerimus, dicimur tunc ob eam occaſionem prętermiſiſſe abſolutum ordinem. Ex his conſtat malè Auerroem, & aſſeclas eius in procemio Phyſicorum, ex ea methodo tradita in 2. contextu: (inſita nobis via eſt ex notioribus nobis ad notiora natura &c.) colligere pertinentia ad ordinem; cum in ordine econtra ſe habeat, & a natura primis ordiamur, vt fecit Ariſt. in primo Phyſicorum. Conſtat inſuper minus rectè eoſdem ſentire; dum cauſam tradentes, ob quam communiora primò ſunt explicanda, inquiunt id fieri, quia nobis ſunt notiora: quæ cauſa per ſe vera eſt de methodo, de ordine autem nequaquam, niſi aliquando ex euentu: Simpliciſſima enim principia, quæ in ſcientiis primò declarâtur, remotiſſima ſunt a nobis. Simpliciora autem, & prima primò ſunt declaranda, duas pręſertim ob cauſas ab Ariſto. traditas: Quarum prima eſt, quia ſunt natura priora, vt dicitur in 1. Phy. 57. Altera ex hac prima prodiens eſt, quia ſine illis cętera cognoſci non poſſunt; vt dicitur ſub initio primi Phy. & in ſexto Top. cap. 3. Quia enim ita per naturam ſunt ordinata, ita quoque diſtribuenda & cognoſcenda a nobis ſunt. Conſtat itaque methodum reſpondere noſtro modo cognoſcendi, ordinem verò reſpondere naturę rerum: nec ſecus dicere valemus. Cum enim methodus nos ducat per nobis notiora ad notiora natura in explicandis principiis, & ob id dicatur reſpondere noſtro modo cognoſcendi: ordo, qui econtra a natura primis initium recipit, oppoſitis illis, quę ſunt prima nobis; eſt neceſſe, vt minimè ex noſtro cognoſcendi modo, ſed potius ex rei natura rectè deſumi dicatur.

A B

Concluſio dictorum. *Damnatur Auer. 1.* *Secundo.* *Cur ſimpliciora & prima primò declaranda.*

Euertuntur euaſiones, & rationes aduerſæ. Cap. XIX.

VT aduerſa opinio approbanda non eſt; ita leues cenſeri debent cùm euaſiones, tùm rationes, quibus niti & defendi poſſe uidetur. Nam dicet forte quiſpiam, ordinem ſumi ex noſtro modo cognoſcendi diſtinctè, methodum verò ex modo cognoſcendi confuſè: quæ ſententia pro nulla parte uera eſt. Primò methodus non ſumitur ex modo noſtro cognoſcendi confuſè, ſed abſolutè ex nobis notioribus: quoniam nonnunquam in methodo progredimur per ea, quæ diſtinctè ſunt nobis nota; vt in formanda oſtenſione per cauſam. Inſuper non rectè dicitur ordinem ſumi ex noſtro modo cognoſcendi diſtinctè: quia dum ob noſtrum cognoſcendi modum cogimur deſerere ordinem naturę, tunc ille eſt modus cognitionis confuſę, non diſtinctę; vt euenit, dum ob imbecillitatem ingenii noſtri primò nauamus operam Naturali Philoſophię, mox Metaphyſicę. Inſuper progredi per ea, quæ abſolutè, & diſtincta notitia ſunt priora, & notiora, non eſt ſequi noſtrum modum cognoſcendi; ſed eſt ſequi naturam, imitari illam, eum eadue conformari: dum enim fit mentio de noſtro modo cognoſcendi, proculdubio ille denotatur, qui contradiſtinguitur a priore, & notiore natura; & refertur ad id, quod magis ſenſu uſurpatur, ac ſub ſenſum cadit: quod autem ſui natura primum eſt, nunquam dicitur primum quo ad noſtrum modum cognoſcendi, niſi ex euentu. Neque etiam rectè dicitur ordinem ſumi ex natura rerum, vt cognoſcendarum a nobis. Primò; quia aliud eſt dicere ordinem ſumi ex noſtro modo cognoſcendi, & ſumi ex natura rerum vt cognoſcendarum; iam enim patuit, quid denotetur per noſtrum modum cognoſcendi, & quomodo ſit diſtinctus ab ordine naturę. Inſuper reduplicatio, quæ denotat per ſe, & primum, non debet cadere ſupra noſtram cognitionem; ſed ſupra naturę ordinem: rectè enim loquimur, ſi dicimus ordinem diſciplinę ſumi ex rebus; vt per naturam ordinatæ ſunt: menſura enim ex natura ſumitur, nõ ex noſtro cognoſcendi modo. At perpendamus, quanti fieri debeant aduerſę rationes. Dicebatur primò, principia & communia primò eſſe declaranda; quia per illa cognoſcuntur alia: quare ratio ordinis ſumitur ex noſtro modo cognoſcendi. Hęc ratio leuiſſima eſt. Primò; quia ea non eſt uniuerſa, & adęquata ratio ordinis, ſed partis eius: multa enim primò ſunt declaranda, non quia ſint principia declarandi ſequentia, ſed quia ſic per naturam ſunt ordinata; vt patet de anima nutriente compa-

C D

Reiicitur prima ſolutio. *Reiicitur altera.* *Solutio ad uerſarum rationum.* *Sol. 1.*

A comparata cum ſentiente, de ſenſu odoratus comparato cum guſt atu, de variis affe-
ctionibus viuentium, & aliis innumeris. Secundo ea non eſt ratio principalis; nam
potiſſima ratio eſt, quia eſt natura primum, vt frequenter inquit Philoſophus: ex
hac principali ratione manat altera, quòd cętera ſine illis cognoſci non poſſint:
nam interrogati, cur ſine notitia principiorum, & communium cętera exactè co-
gnoſci non poſſint; reſpondemus cum Ariſtotele, quia res, vt ſe habent ad eſſe, ita
ad cognitionem, non autem econtra. Hinc euenit, quòd quanuis Ariſtoteles in 3.
Phy. dicat ignorato motu ignorari naturam; non propterea primò agit de motu,
ſed ſecundo loco; quia quo ad naturam & abſolutè poſterior eſt. Tertiò, ea non eſt
ratio propria ordinis; ſed methodi, vel ordinis, vt conuenit cum methodo: dum
enim conſideramus, vt per unum cognoſcitur aliud; tunc non ordinis, vt ordo eſt,
ſed methodi conditionem inſpicimus. Demum, quòd ordo etiam conducat noſtrę
cognitioni, nemo inficiatur; at non ob id dicitur elici ex noſtro cognoſcendi mo-
do, ſed vice uerſa noſtra abſoluta cognitio dicitur ſequi & imitari naturam: quia
B enim res per naturam ita ſe habent, ideo ſic ſe habere debent quo ad abſolutam ea-
rum cognitionem; neque etiam hic eſſe dicitur noſter cognoſcendi modus contra-
diſtinctus a priori & notiori natura. Addebatur authoritas ex quinto Metaphyſicę
cont. 1. necnon ex primo Moralium cap. 4. quæ ad rem non faciunt, & noſtrę po-
tius, quàm aduerſę opinioni fauent: loquitur enim Philoſophus in eis locis de
methodo, non de ordine, vt apertè patet accuratè uerba conſiderantibus: nam
dum Philoſophus inquit ex nobis notioribus eſſe progrediēdum, ſemper de metho-
do loquitur, non de ordine; vt conſtat ex 2. cont. 1. Phyſicorum, & latius ex x. cont.
ſeptimi Metaph. At dicet fortè quiſpiam Ariſtotelem in primo Moralium Nicom.
cap. 4. non potuiſſe de Methodo loqui; quoniam in cap. pręcedente dixerat ſe non Explicatur locus in 1. Moralium.
uſurum demonſtrationibus, ſed tantùm rationibus communibus, & popularibus:
ideo anbigere non poterat de ſpecie demonſtrationis, qua eſſet vſurus. Facile eſt re-
ſpondere: nam primò retorqueo argumentum, & dico Ariſtotelem non potuiſſe
dubitare de ordine, quia iam ordini reſolutiuo dederat principium: Iam finem,
C nempe ſummum bonum, declarandum aſſumpſerat, comprobauerat dari, & oſten
derat a ciuili eſſe conſiderandum. Inſuper falſum eſt, quòd non valuerit dubitare de
Methodo: non enim aſſeruerat ſe non uſurum rationibus, ſed non uſurum exactis
& certis, quales ſunt oſtenſiones Mathematicę; ideo in eo cap. id ipſum confirmans,
ait per nobis notiora eſſe progrediendum: Nomen enim Methodi latum eſt, non
enim ſolùm dicitur de exactis oſtenſionibus: hinc Auer. in proœmio primi Phyſico
rum multiplicem ponit uiam diſciplinę. Et demum quòd Ariſt. de Methodo loqua-
tur, apertè conſtat, ſi verba eius conſideramus: inquit enim. Sed hoc ignorare non
debemus, quòd differunt rationes, grecè λογοι, qui a principiis proficiſcuntur, &
qui ad principia ducunt: rectè enim etiam Plato de hoc dubitabat, & quęrebat,
utrum via propoſita ſit nobis a principiis ad fines, an a finibus ad principia; velut in
ſtadio, vtrum ab iis, qui pręmia proponunt, ad calcem, an contrà: Initium enim
ab iis, quæ nota ſunt, ſumendum eſt; hęc autem dicuntur duobus modis, alia enim
nobis, alia abſolutè nota ſunt: fortaſſe igitur nobis initium ab iis ſumendum eſt,
D quæ ſunt nobis nota &c. Apertè Philoſophus de methodo loquitur, non de ordine:
nedum quia apertè mentionē facit de via & λογους, hoc eſt rationibus; quæ methodū
ſignificant, non ordinem: uerùm inſuper, quia ponit duplex notius, & nobis, &
natura, inquiens nos debere auſpicari a notioribus nobis, contradiſtinctis a notiori
bus natura; quod de ſola methodo, non de ordine verum eſt: nam in ordine auſpi-
camur a primis natura, non nobis; vt frequenter affirmat Philoſophus; & confiten-
tur illi, qui ſunt aduerſę opinionis, cum dicant in ordine nos ſequi noſtrum modum
cognoſcendi diſtinctè. Pręterea addit ibi Philoſophus. Quocirca qui de rebus Ciui
libus vtiliter auditurus eſt, eū oportet bene educatum, beneque moratum eſſe: ſa-
tis eſt enim ſcire rem ita eſſe, quod ſi ſit conſpicuum, cur ita ſit, non magnopere de-
ſiderabitur; homo enim eiuſmodi aut iam tenet principia, aut ea facile percipere,
& tenere poteſt: cui autem neutrum horum ſuppetit, audiat Heſiodi uerſus, &c. Hęc
omnia, vt etiam verſus Heſiodi qui referuntur, tam apertè conueniunt methodo, &
ab ordine diſſident, vt nil clarius dici poſſit: recta enim iuuenū educatio, cōgruenſq;

 aſſuetu-

Diluitur altera ratio.

aſſuetudo, nequaquã ordini, ſed ſolũ facili apprehẽſioni & aſſenſioni cõducunt. Con A
ſtat itaq; de methodo Ariſtotelẽ loqui, dum ait a nobis notioribus ad notiora natu-
ræ eſſe progrediendum. Et quicunque locum illum exponunt de ordine, ſimul Ari-
ſtoteli, rationi, & ſibimet apertiſſime aduerſantur: nam Ariſtoteles tunc ait progre-
diendum per nobis prima & nota contradiſtincta a primis natura & abſolute: at hoc
eſt verum de methodo, & cognitione confuſa, non de ordine; cum ordo conceden-
tibus illis reſpondeat noſtro modo cognoſcendi diſtincte. At addebatur Ariſtotelem
ſæpe, dimiſſo Naturę ordine, ſequi noſtrum modum cognoſcendi: Reſpondeo id fie-
ri raro ex euentu, dumque ordo non eſt neceſſarius; & tunc ille non eſt rectus ordo
abſolute, ſed ordinis prætermiſſio ob aliquam occaſionem. Ita Ariſt. quia inter ſen-
ſus ordo non eſt neceſſarius, orſus eſt a viſu: quod cum fecerit, etiam naturam eſt ſe-
quutus, quoniam viſus natura primus eſt, vt dicitur in 2. de ortu & interitu cont. 7.
eſt enim præſtantior ceteris, præſtantius autem eſt natura prius, vt dicitur in 8. Phyſi-
corum; & ſumpto primo ſenſu ceteri eo ordine explicantur, vt per naturã ſunt diſpo-

Diluitur ratio postrema.

ſiti. At afferebatur ratio, quę magni videbatur momenti: cum enim ordo naturę ſit B
duplex, & vterq; ſeruari poſſit; dandã eſt menſura, ex qua ſumatur ratio, cur potius
unum quam alterum eligamus. Reſpondens primò reflecto argumentum. Nã ſi ordo
ſumendus eſſet ex noſtro cognoſcendi modo: quia nota nobis ſunt duplicia, vel noti-
tiã cõfuſa vel diſtincta; & nonunquam ordimur a primò notis confuſe, vt dum a phy-
ſicis ad metaphyſica progredimur; nonnunquã a primò notis diſtincte, vt dum ordi-
mur a principiis; ordo ſimiliter erit incertus: & præſertim hoc coguntur fateri illi,
qui inquiunt Ariſtotelem in 1. Moralium fuiſſe loquutum de ordine; nam aperte ibi
ait eſſe progrediendum a notis nobis, & accipit nota nobis, vt cõtradiſtincta a notis
natura. Inſuper alio modo reflecto argumentum: quia ſi ſequimur noſtrum cognoſcẽ-
di modum, & duo occurrãt declaranda ęque ignota, nec unum conducat cognitioni
alterius; nulla dabitur regula, ob quam unum alteri præferre debeamus; niſi ad natu-
ram conuertamur, eamque ſequamur. Reſpondens tamen rationi, vt mihi aduerſari
videtur: dum dicitur natura priora eſſe duplicia, concedo, & dico ob id utrumque or- C
dinem ſeruari poſſe. Natura enim conſideratur vel vt componens, vel vt expetens &
reſoluens: nos imitãtes naturam, ſi volumus vti compoſitione, ſequimur naturam cõ-
ponentem; ſi reſolutione, ſequimur eam quo ad intentionem & reſoluentem: ac ita
ſemper naturam ſequimur. Quod autem vno, vel altero ordine vtamur; id euenit
vel ex varietate rerum, de quibus loquimur; vel ex varietate inſtituti noſtri, & varia-
rum opportunitatum: eo enim ordine vtimur, qui rei, de qua eſt ſermo, & noſtro
inſtituto eſt accommodatior: quouis tamen vtamur; ſemper ordimur a natura pri-
mis; & conſtituto primo ſequimur in ceteris naturam, & conditionem rerum. Col-

Cõcluſio dictorũ.

ligamus itaque ordinem eſſe duplicem; unum neceſſarium, qui ſemper reſpondet na-
turę; alterum non neceſſarium, qui ob opportunitates varias, ob difficultatẽ, ob no-
ſtrum cognoſcendi modum variatur, nec ſemper naturę reſpondet: id tamen eſt ra-
rò, & ex euentu, quod conſiderari non debet. Veluti Ariſtoteles in declarandis par-
tibus animalium carentibus neceſſario ordine, modò orditur a partibus hominis, vt
in 1. de Hiſtoria cap. vi. modò nouiſſime agit de attinentibus ad hominem, quia D
maiorem expoſcunt conſiderationem, vt aſſeritur ſub initio v. de Hiſtoria: & in 7.
Metaphyſicę cont. 9. ob eandem rationem ait ſe de forma differere. Inſuper in 2. de
partibus cap. x. inquit: Tum quia Homo ominum animalium maxime diuinitatis eſt
particeps, tum inſuper quia externarum partium eius forma eſt notiſſima, primum
de homine differendum cenſemus &c. Indicat Ariſtoteles ordinem minime eſſe ne-
ceſſarium; nõ enim partes hominis, & iumentorum per naturam ſunt ordinatę: ideo
ob varias opportunitates modò ab vno, modò ab altero orditur. Nec dicit Philoſo-
phus partes hominis prius eſſe declarãdas ſolũ, quia ſint notiores; verũ inſuper, quia
homo eſt præſtantior; præſtantius aũt eſt natura prius, vt dicitur in 8. Phy. & 1. Cęli,

Duo ſola, non tria eſſe genera ordinis. *Cap. XIX.*

CVm apparuerit ordinem ex natura rerum eſſe petendum, quot ſint genera
ordinis conſiderandum occurrit. Medici Galenum ſequuti in principio
artis Medicę triplicem ponunt docendi ordinem; compoſitiuum, reſolu-

tiuum,

A tiuum, & definitiuum: cuius numeri varii variam traduntrationem. Nonnulli in-
quiunt ordinem eſſe aut vnius ad vnum, aut multorum ad vnum: ſi unius ad vnum,
vel eſſe prioris ad poſterius, & eſt compoſitio; vel poſterioris ad prius, & eſt reſolu-
tio: ſi eſt multorum ad unum, eſt ordo definitiuus. Alii inquiunt ordinem exige-
re, vt omnia referantur ad unum: quod vel eſt principium, & oritur compoſitio; vel
finis, & oritur reſolutio; vel medium, quaſi centrum quod definitur, a quo om-
nia tanquam lineę a centro ducuntur, & oritur ordo definitiuus. Non deſunt, qui in
quiunt ordinem eſſe duplicem, vel a communibus, vel a propriis: qui eſt a commu-
nibus, eſt duplex; vel cōpoſitiuus, vel definitiuus; a propriis verò eſt reſolutiuus. De-
mum inquiunt alii ordinem eſſe vel definitiuum, dum artem quam tractamus defini
mus; & ex definitione per gradus omnes cauſas, differentias, & accidentia deduci-
mus: vel eſſe compoſitiuum, dum a principiis internis ad externa, & inde ad pręd-
B ta principiis progredimur: vel reſolutiuum, dum ab ultimis cauſis ad primas eleua-
mur: ac utrumque horum aſſerunt poſtea deſcendere ad effecta, & oſtendere ea ex-
plicatis principiis eſſe conſentanea. Nam ab effectis ad principia aſcendere, non eſt
munus ordinis docendi, ſed methodi, ac noſtrę inuentionis proprium. Hęc ſunt ca-
pita eorū, quæ dicūtur ab aliis. Verùm q̨cquid ſit de lite inter eos, de eo tantū loquar,
in quo conueniunt, & quod pertinet ad rem noſtram. Triplex illud ordinis genus
profectò nec ſententię Platonis, nec uerbis Ariſt. nec rationi eſt conſentaneum. Non
rationi: quoniam ordo diſciplinarum debet reſpondere ordini naturę, vt in pręcedē
tibus patefeci: ordo aūt naturę nō triplex, ſed duplex ſolū eſt; vnus cōpoſitionis, alter
intentionis: quare non triplex, ſed duplex eſt ordo. Prętereà quia ordo expoſcit unū
primū, vt patefeci; in natura non triplex, ſed duplex primū reperitur; unum originis,
alterum intentionis. Inſuper in uniuerſo conſideratur vel ordo rerum a primo prin-
cipio pendentium, compoſitionem ſeruans; vel ordo earundem in primum princi-
piū redeūtium, præſeferens reſolutionem. Prętereà, ſi ad rerum cauſas conuertimur,
C occurrit ordo inter cauſas externas & internas; in ordine enim ſemper a cauſis ordi
mur: progrediendo a cauſis internis ad externas oritur cōpoſitio; ab externis verò,
& pręſertim a fine, ad internas oritur reſolutio. Prętereà, ſi noſtrū cognoſcendi mo-
dum conſideramus, nos in methodo, quæ ordini proportione quadam reſpondet,
vel a primis ordimur progrediendo ad ultima, vel econtra; vt in 1. moralium Nico-
machiorum cap. 4. dixit Ariſtoteles: quare etiam in ordine vel a primo, vel ab ulti-
mo ordimur: duo enim ſoli, & non plures, nobis ſe offerunt termini, a quibus ordi
ri valemus. At inquiūt nos poſſe ordiri a medio, vt in ordine definitiuo. Verùm hoc
nihil eſt. Primò; quia medium expoſcit aliquid prius & aliquid poſterius; qua-
re ſi a medio ordimur, modò aſcendere, modò deſcendere, modò componere,
modò reſoluere dicemur: quare ea erit non ordo, ſed confuſio ordinum & permix-
tio. Prętereà medium in ordine definitiuo inquiūt eſſe definitionem artis, ſiue ſcien
tię; definitio eſt eadem cum definito; quare definitio artis eſt eadem cum arte: dum
accipitur ars tota, & reſoluitur in attinentia ad illam, ea eſt reſolutio; vt etiam de-
D finitio eſt reſolutio; veluti inquit Ariſt. in proœmio Phy. cont. v. definitio enim di-
citur reſoluere definitum in ſingula, hoc eſt in ſimplicia, & diſtincta principia: im-
mo dum ars definitur, vt attinentia ad eam explicentur; pręſertim definitur, vt
conſtet id in quo verſatur, & finis eius, ex quo deinde reſolutionis occaſio deſuma-
tur: cum itaque definitio ſit reſolutio, dicere dari ordinem definitiuum, & reſoluti
uum, eſt repetere inutiliter idē. Immo hoc ipſum veteres quoq; medicos nouiſſe exi-
ſtimo; nam Galenus ſub initio artis Medicę inquit. Licet autem huiuſmodi doctri-
nam appellare non tantùm definitionis diſſolutionem; ſed & explicationem, vel re-
ſolutionem, vel diuiſionem, vel explanationem, vt nonnulli appellarunt. Ex quo cō
ſtat etiam ab aliis fuiſſe dictam reſolutionem. Prętereà nos in diſciplinis vel progre
dimur inueniendo, vel addiſcendo ab aliis, ſiue inuenta docendo, ac diſtribuendo:
in inuentione pręſertim vtimur reſolutione, quia ultima nobis primò occurrunt: in
ſcientiarum diſtributione & doctrina pręſertim vtimur compoſitione, manifeſtātes
quomodo res fiant, & ex principiis prodeant. Inſuper, vt docet Ariſtoteles in calce
2. Phyſicorum, in 7. Metaphy. cont. 23. & frequenter alibi, duplex conſideratur or-
do; unus in intentione & cognitione, alter in rerum productione: primus eſt cum
reſolutio-

Triplicis ordinis ratio prima.

Ratio ſecunda.

Ratio tertia.

Rō quarta.

Euertitur diuiſio ordinis in tria membra.

reſolutione, alter cum cõpoſitione: ita primum, quod optamus, eſt ultimum, quod A
efficitur. Demum hoc apertè oſtenditur per id, quod in precedentibus pateſeci; nẽ-
pe quod omnis ordo, ordiniſque ratio a fine petenda ſit: & quoniam ad finem cęte-
ra referri poſſunt tantùm duplici modo, vel recedendo ab eo, vel ad illum progre-
diendo; iure colligere debemus duos tantùm, non tres debere ſtatui ordines. Quod
confirmatur auctoritate, & primò Ariſtotelis: qui naturam imitatus in tradendis ſciẽ-
tiis, & explicandis partibus philoſophię, vel inſtrumentis earum, ſolùm duplicem
ſeruauit ordinem, non triplicem; vt conſideranti libros eius redditur manifeſtum:
& de ordine loquens ſolùm de duplici mentionem fecit; nam in 1. de partibus ani-
malium ſub initio inquit. Quam ob rem, quo nam modo tractandum ſit, latere nõ
debet; vtrum inquam communiter primum per generis complexionem, poſt verò
res proprias cõſiderare oporteat; an protinus quęq; perſequi ſingulatim rectius eſt:
non enim de re hac adhuc pręfinitum eſt &c. Quibus verbis duplicem indicauit or-
dinem: nam ordientes a ſingulis, quodã modo a fine ordiri dicimur. Inſuper in eodẽ
cap. inquit. Latere autem ne illud quidem oportet, an ita agendum, quemadmodum B
priores auctores; qui, quomodo res quęque fieret, quàm quomodo eſſet, tractare
maluerunt: non enim inter hęc parum intereſt &c. Nam dum conſideramus, quo-
modo res fiant, oritur ordo compoſitiuus; ſi quomodo ſint, ordimur a fine, qui pri
mò nobis occurrit, & oritur ordo reſolutiuus. Ita in procemio de anima cont. 9. quę
rebat, an a partibus ad totum, vel a toto ad partes ſit progrediendum. Et in 5.
Plato. Metaphy. cont. 16. manifeſtat, & totum partibus, & partes toto diſtincta ratione
priores eſſe: totum enim obtinet locum formę, quę finis eſt. Plato quoque ſolùm
duplicem patefecit dari ordinem: & quoniam inuentionem pręſertim conſiderabat,
eique nauabat operam, ideo maximè commendabat reſolutionem; ac frequenter
de rerum a primis principiis emanatione, earumque in principia illa reſolutione mẽ
tionem facit. & in Epiſt. VI. quæ eſt ad propinquos Dionis, ait eſſe progrediendum
a nomine, tanquam toto quodam confuſo, ad rationem; a ratione ad ſimulachrum,
a ſimulachro ad ſcientiam, a ſcientia ad ideam: hęc autem eſt reſolutio quędam,
quæ vnà cum compoſitione & in methodo, & in ordine conſiderari poteſt: vt C
enim ordo omnis, ita omnis methodus vel compoſitionis, vel reſolutionis conditio
nem ſeruat; quanuis modo vario. Similiter in Philebo inquit Plato, quòd cum ex
vno & multis, ſeu infinito & termino res conſtent, ex eo oriuntur diſputationes &
errores; quoniam nunc in vnum, nunc in multitudinem inclinamus: quem errorem
uitare poſſumus, & ſcientias aſſequi, ſi rectè diuidendo procedimus; inuenientes
primò communiſſimam ideam, ſecundò deſcendendo per intermedia, poſtrema
quæ ſunt infinita derelinquentes; perquæ ordinem compoſitiuum patefacit. De or
dine definitiuo nec Ariſt. nec Plato unquam fecere mentionem. Iurę itaque ego per
multos annos publicè docens frequenter aſſerui, rationibusque patefeci, ſolùm
duplicem, non triplicem dari ordinem. Et varii mei auditores publicè differentes ue
CLARISS. ritatem hanc proponere, ac tueri non ſunt ueriti; & pręſertim CLARISS. THO-
THOMAS MAS CONTARENVS, Illuſtris M. ANTONII filius, ſapientia, prudentia, probi-
CONTA- tateque inſignis lib. 1. de humana tranquillitate cap. VII. vt interim alios ſilentio prę
RENVS. teream. Immo cum Euſtr. in 1. de moribus dicat Ariſtotelem ſeruare ordinem reſo- D
lutiuum ſimilem definitiuo, duo indicat; primò duos tantùm eſſe ordines, ſecundò
Dubitatio. definitiuum ad reſolutiuum redigi. Oritur tamẽ dubitatio; quia dixi reſolutionem in
uẽtioni, cõpoſitionem diſtributioni partium ſcientiarũ pręſertim eſſe accommoda
tam. Quod dubium videtur; quia ſcientię, vt inueniuntur, ita in ordinem redigi de
bent: & Ariſt. eodem ordine perfecit utrumque, vt ſimul naturam rerum, ordinem-
que indagandi illam patefaceret. His accedit, quòd dum pro inuentione utimur re-
ſolutione, ea eſt methodus, & via noſtrę cognitionis, non ordo. Cui obiectioni re-
Solutio. ſpõdens dico, in tradendis diſciplinis nos vti poſſe vtroque ordine: Diſciplinę enim
vel per dialogum traduntur, vel explicantur ſermone auſcultatorio: dum id fit per
dialogum, vt apud Platonem; id uerum eſt, quòd magna ex parte ſimul indagatur na
tura rei, & patefit ordo indagandi illam: at ſi ſermo fuerit auſcultatorius, tunc frequẽ
ter indagatur primò a nobis natura rei per reſolutionem, traditur autem aliis & ex-
plicatur per compoſitionem; veluti Ariſt. in 2. poſt. docet definitiones ſuperiorum

ex defini-

A ex definitionibus inferiorum eſſe colligendas, priusque ſpecies eſſe definiendas, quàm genera; quod tamen in ſcientiarum diſtributione non ſeruat. Similiter in artibus inueniendis ſemper ordimur a fine, in effectione ſemper a primis internis principiis; in partium autem artis diſtributione vtrunque ſeruare valemus. Sic aliud eſt docere ordinem & methodum inueniendi, quod fecit Ariſt. in Logica; aliud inuenta in ordinem redigere, quod fit in ſingulis diſciplinis. Et dum additur, quòd reſolutio pro inuentione methodus eſt, hoc minimè obeſt. Primò; quia reſolutio cum ad methodum, tum ad ordinem pertinet, diſtincta tamen ratione: vt enim ex vno ducimur in notitiam alterius, methodus dicitur; vt unum prius altero declaramus, ordinem dicimur ſeruare. Secundò; dum a compoſito ad principia tendimus, rectius dicitur methodus; at dum a fine externo ad interna principia reſoluendo tendimus, magis propriè ordo nuncupatur. His tertiò accedit, quòd, dum ordo latè vſurpatur, omnis methodus eſt quidam ordo.

B

An in ſcientiis & artibus vtroque ordine vti valeamus. Cap. XXI.

CVm duplex ſit genus ordinis, exiſtimare quiſpiam poſſet in ſcientiis ſolum ſeruari poſſe ordinem compoſitiuum; in diſciplinis verò, quæ vel in actione vel in effectione verſantur, ſolum reſolutiuum: & iure optimo quidem. Quòd enim ſcientiis ſola compoſitio congruat, ſatis apertè colligi poſſe videtur ex 2. cont. primi Phyſicorum; quo loci legitur: Quia methodi preditę principiis non addiſcuntur niſi ex notitia principiorum, ideo primò agendū de principiis: Ariſt. ibi nomine methodi ſcientias videtur denotare, & pręſertim cum dicat; cognoſcere & ſcire; & tunc putamus cognoſcere, cum cauſas nouerimus: quæ omnia de ſola ſciētia videntur eſſe vera, cuius finis eſt ſcire. Cum igitur in ſcientiis primò ſint declarāda principia, quæ priora & ſimpliciora ſunt, & hic ordo ſit compoſitiuus, iure colligi

C tur in ſcientiis ſolùm nos poſſe vti ordine compoſitiuo; alioquin ea ratio neceſſitate careret: progreſſus enim a principiis ad finem compoſitiuus eſt. Quod confirmatur; quia in ſcientiis non datur finis, quem pręaccipere valeamus progrediendo per illum ad principia ordine reſolutiuo: Nam finis eſt ſcire; ſcientia eſt eadem cum ſcibili, cuius notitiam quęrimus; non autem eſt id primum, per quod poſſimus ad alia progredi, cum quęratur, & ſit ignotum. Ex aduerſo artes & diſciplinę, quæ in actione verſantur, ſolùm ordine reſolutiuo tradi poſſe uidentur: quod affirmaſſe uiſus eſt Ariſt. 7. meta. 23. inquiens in Arte ædificandi tradenda ordiendum eſſe a Domo, quæ finis eſt, & inde ad principia eſſe progrediendum; non econtra: ordo enim artis docentis neceſſariò opponitur ordini artificis operantis, at ordo operantis eſt compoſitiuus, quare docentis eſt reſolutiuus. Confirmatur: quia, vt docet Ariſt. tertio Moralium Nicom. finis nunquā proponitur & quęritur vt ignotus, nunquam de eo conſultatur; ſed ſemper pręaccipitur vt certus & definitus, ac tanquam ſcopus attingendus proponitur; ſolùm quęruntur principia, & media, per quæ attingatur: *Artes ſolùm poſſe tradi ordine reſolutiuo.*

D in ordine enim ſemper ab aliquo noto ordimur, quod in artibus finis eſt, ex cuius pręnotione neceſſariò oritur ordo reſolutiuus. Et confirmatur: quia in diſciplinis dirigentibus ad operationem ſemper Theorica antecedit Practicę; in parte Theorica conſideratur ſubiectum, & finis; in Practica media pro aſſequendo fine: at dum progredimur a fine ad ordinata in finem, & a notitia ſubiecti & finis in notitiam cōducentium illi, reſolutio oritur: quare in omni arte & diſciplina ad actionem dirigēte eſt neceſſe, vt progrediamur ordine reſolutiuo. Ita remedia pro recuperanda vel tuenda ſanitate vltimo loco in arte medica traduntur, & leges in ciuili ſcientia conducentes pro adeptione ſummi boni ultimo loco conduntur. Media itaq; conferentia pro aſſequendo fine in his vltimo loco traduntur, & propterea cogimur in eis ordinem reſolutiuum ſeruare. Hęc ſunt potiora, vt cenſeo, quæ pro hac parte afferri poſſunt.

Euerſio relatæ opinionis, & explicatio propria. Cap. XXII. A

Cur ſcientiis pręſertim cōpetat reſolutio.
Ratio prima.
Secunda.

Vm duplex ſit genus ordinis, proculdubio exiſtimandum eſt ſcientiis pręſertim competere ordinem compoſitiuum, diſciplinis autem ad operationem dirigentibus pręſertim reſolutiuum. Et ratio eſt: quia in ſcientiis res ſpeculamur, quæ iam a ſuis principiis prodierunt conſtitutęque ſunt; ideo cupientes eas exactè cognoſcere, naturam ſequimur ordine originis rerum, ac ita primò cō muniſſima, ſimpliciſſimaq; principia explicamus: Quod etiam efficimus, quia ſeruamus ordinem quęſtionum; primoque, quid res ſit, per interna principia explicamus; mox propter quid per externa; ex quo prodit ordo compoſitiuus. In attinentibus verò ad operationem ſecus diſponimur: in eis enim inuitamur ad artē, excitamur, dirigimur; mediaque congruentia, necnon principia paranda indagamus per finis prænotionem; propterea in eis accommodatiſſimè vtimur reſolutione. Quod etiam euenit: quia in ſcientiis principia ex rei natura definita & certa ſunt, in attinētibus verò ad operationem a nobis cum finis prænotione inuenienda ſunt & ſtatuenda: id autem facimus vt plurimum, non quia neceſſe ſit ita progredi: valemus enim cum in artibus tum in ſcientiis vtroque ordine vti. in ſcientiis, veluti dum a Phyſicis eleuamur ad Metaphyſica, ac etiam dum a uiſu progredimur ad tactum: nam ſi a tactu ad uiſum progredientes dicimur componere, cum ordiamur a prioribus origine; eſt neceſſe, quòd dum econtra a viſu progredimur ad tactum, dicamur reſoluere, cum tendamus ad priora origine: & uterque ordo in declarandis ſenſibus a uiris ſapientibus eſt ſeruatus; primus a Platone, & Auicēna; alter ab Ariſtotele. Pręterea ſi in rerum natura hic duplex ordo reperitur; nos, qui naturam æmulamur, ab ea non recedentes ualemus in ſcientiis vtrumque ſeruare. Similiter etiam datum nobis eſt artem vtroque ordinis genere tradere; & modò ſeruare ordinem intentionis, qui eſt cum reſolutione; modò originis, qui ad compoſitionem pertinet; nam cognitio reſpondet rei cognoſcendę: ſi in re cognoſcenda & explicanda uterque ordo reperitur, cur in eius explicatione utrumque ſeruare non ualebimus? Pręterea dum dicimus methodum prędictam principiis nō addiſci niſi ex prænotione principiorum; ea ſententia, vt de ſcientiis, ita de artibus vera eſt, & par eſt ratio; non enim apprehenduntur artes niſi notis principiis: propterea ſiquis ex ea Ariſtotelis ſententia colligeret ſcientias tantùm tradi ordine compoſitiuo, etiam teneretur id ipſum colligere de artibus. Sic in Arte Medica primò addiſcimus elementa, temperamenta, humores, & ſimilia; quæ ſunt principia humanorum corporum, & materies ſanitatis; ex quorum notitia elucēſcit, quid ſit ſanitas, & in quo ſit poſita. Ideo Galenus ſub initio artis medicę dixit neminem ante ſe tradidiſſe artem medicam ordine reſolutiuo. Pręterea hoc ſeruare licet in ſcientiis, & artibus; quòd, cum duplex ſit genus ordinis, rarò tamen a principio ad finem diſciplinę ſeruantur ſimplices & con ſimiles, frequenter inueniuntur in parte permixti: quod non contingeret, niſi utroſque in eis ſeruare nobis datum eſſet. Inſuper hęc confirmantur per ea, quæ leguntur ſub initio libri de ſenſu & ſenſili. Inq; Philoſophus: Medici, q philoſophicè artē profitentur, principia a Phyſico recipiunt, a fineque Phyſici auſpicantur: at finis Phyſici, quod eſt principium Medicę artis, non eſt finis artis Medicę, ſed potius ſunt principia eius; vt qualitates, elementa, temperamenta, & ſimilia, a quibus ordientes componere dicimur. Id ipſum ſeruare licet in cęteris artibus, quæ contemplationi ſubiiciuntur, dum magis philoſophicè traduntur. Id ipſum patet de Grāmatica, quæ ingenuarum artium eſt origine prima, & ordine compoſitiuo proponitur & traditur.

Artibus reſolutio accommodatior.

Cū in ſcientiis tum in artibus ualemus vti utroq; ordine.

Artes utroque ordine tradi.

Galenus.

B C D

Diluuntur Aduerſæ Rationes. Cap. XXIII.

Vemadmodum reiecta opinio minus vera apparuit, ita rationes pro ea relatę facile diluuntur. Prima ſumpta ex primo cont. primi Phy. negligenda eſt: primò quia ſi alicuius eſſet momenti, etiam vim haberet de artibus, vt patefeci; de omnibus enim uerum eſt, quòd cum pendeāt a principiis non cognoſcuntur niſi notis illis; res enim omnes vt ad eſſe, ita ad cognitionē ſe habent; & Ariſt. in eo contextu nomine methodi omnes diſciplinas ratione prędiras (vt cen-

A (vt cenſeo) denotaui. Quòd ſi etiam demus ſolùm denotaſſe ſcientias, parum refert: id enim de ſcientiis, in quibus uerſabatur, protuliſſet, quod vniuersè etiam de artibus verum eſt. Hoc luciduſſimè patet ex initio ſexti Metaphyſicę, quo loci inquit Philoſophus. Principia & cauſę quęruntur entium, palàm autem, quòd quatenus entia ſunt: eſt enim aliqua cauſa ſanitatis, & conualeſcentię; ſunt etiam Mathematicorũ principia, elementa, & cauſę; & uniuersè omnis ſcientia dianoetica participans aliquid rationis, circa cauſas & principia verſatur, aut certiora, aut ſimpliciora &c. Apertè Philoſophus ſuam ſententiam ad omnes diſciplinas ratione utentes extendit, faciens mentionem etiam de attinentibus ad artem medicam. Pręterea ex ea ratione Ariſtotelis, qua infert primò declaranda eſſe principia, non ualemus colligere ſeruandum eſſe in ſcientiis ordinem compoſitiuum: quoniam omnis ordo habet principia ſua, & in omni ordine ſemper a principiis ordimur; & cum in ordine reſolutiuo ordimur a fine, finis principium eſt illius ordinis; & frequenter finis principium ab Ariſtotele dicitur, veluti in primo Moralium Nicom. cap. 12. & in ſecundo Phy. 91.
B quo loci inquit. Et finis is cuius gratia, & qui principium eſt, a definitione, & ratione petitur; vt in iis, quæ ſecundum Artẽ &c. In omni itaque ordine a principiis ordimur. Ex quo conſtat nil colligi ex primo cont. primi Phy. quod nobis aduerſetur, vel aduerſę opinioni faueat. Addebatur in ſcientiis non reperiri finem, a quo ualeamus ordiri: hoc leue eſt; nam in ſcientiis dantur cauſę externę, a quibus ſi ordimur, reſoluendo progredimur. Datur enim in ſcientiis duplex finis, a quo ualemus ordiri: vnus eſt cauſa externa rei, de qua agitur, & eſt finis rei genitę; vt finis hominis eſt fęlicitas: alter eſt finis generationis, conſpirantiumque ad illam, & eſt forma, ac inſuper totum & compoſitum; quod etiam ab Ariſtotele nõnunquam forma dicitur. Ita mixtum eſt finis elementorum, homo mortalium corporum; ac demum mundus totus ex ordine grauium, leuium, & neutrorum corporum conſurgens, finis eorum eſſe dicitur; & quatenus eſt finis, eatenus etiam poteſt dici principium, naturaque primum; perfectum enim eſt natura primum, vt dicitur in 8. Phy. Propterea ſi mundum totum, vt finem intentioneque primum acciperemus, illumque mox in gradus, *Diluitur altera ratio.*
C & ſimplicia redigeremus; ordinem ſeruaremus reſolutiuum, & ordiremur a principiis illius ordinis. Addebatur id primum, a quo ordimur, debere eſſe notum, nec eſſe id quod quęritur. Hoc proculdubio falſum eſt. Primum in via ac methodo profectò debet eſſe nobis notum, & conſpicuum: at in ordine ſecus ſe habet. Veluti cum in Phyſicis Ariſt. ordiatur a materie, & principiis primis; ea nobis vltima, & obſcuriſſima ſunt, vt aſſeritur in ſecundo cont. nam ſi eſſent nota, non fuiſſet tradenda methodus cognoſcendi illa, & explicandi. Similiter in Moralibus, quid ſit ſummum bonum, a quo vt a principio ordinis reſolutiui orditur Ariſt. & in quo ſit collocatum adeò latet; vt innumerę de eo extiterint opiniones, & lege potius quàm natura conſtitutum uideatur; vt in primo Moralium confitetur Ariſt. De fine non cõſultamus, an experi, & queri debeat: at quid ſit, & in quo ſit poſitus, frequenter latet, & queri debet. Similiter etiam inanes cenſeo rationes illas, quibus oſtendebatur artes ſolo ordine reſolutiuo poſſe tradi. Et primò nequaquam id colligitur ex 7. Metaphiſicę *Diluuntur rationes, quibus oſtendebatur artes tantùm tradi ordine reſolutiuo.*
D 23. nam inquit ibi Philoſophus. Sanitas eſt ratio, quæ eſt in anima, & in ſcientia, ſit itaque ſanum ita intelligentes: cum hoc ſanitas ſit, neceſſe eſt, ſi ſanitas futura eſt, hoc fieri, puta ęqualitatem; & ſi hoc, caliditatem; ac ita ſemper intelligit, donec redigat in illud, quod ipſe poteſt vltimũ facere; deinde motus qui iam poſt hęc fit, effectio ſanitatis appellatur. Et paucis interiectis addit. Generationum autem & motuum, hęc quidẽ intellectio, hęc effectio uocatur: quę quidem a principio & forma, intellectio eſt, quę uero ab ultimo ipſius intellectionis, effectio & c. Quam ſententiam etiam profert in 7. Moralium Nicom. & alibi. At quid colligitur ex ea? hoc ſolum, in artibus & ciuili ſcientia duplicem requiri motum; vnum rationis, alterum productionis rerum. Hoc autem non eſt proprium artium, nam etiam in rebus phyſicis uterq; motus conſideratur, vt lucidiſſimè oſtendit Ariſt. in calce ſecundi Phy. & præſertim cont. 91. Cum enim natura operetur propter finem, conſiderare poſſumus in rebus Phyſicis duplicem illum motum, vnum rationis, alterum productionis: quare ſi ex eo colligeremus artes ſolùm tradi poſſe ordine reſolutiuo, etiam cogeremur colligere eo ſolo ordine ſcientias poſſe tradi, cum in eis uterque motus conſideretur:

& hoc eſt, de quo dubitabat Ariſt. in primo de Partibus animalium, num res ita A ſint conſiderandę, vt fiunt, vel vt ſunt. Prętereà alia ratione ea authoritas ad rem non facit: quia id, quod Ariſt. dicit de contemplatione, quòd in ea finis actionis pro principio ſumitur, non ad ordinem, ſed ad methodum pertinet; in qua ex fine neceſſariò inferimus ordinata in illum, & non econtra: in his enim, quæ fiunt, ineſt neceſſitas ex ſuppoſitione; ideo tantùm ex fine neceſſariò inferuntur ordinata in illum, & non econtra, vt luciđiſſimè in calce ſecundi Phyſicorum oſtenditur. Demum addo ex illis uerbis Philoſophi hoc ſolum colligi, in attinentibus ad artes duplicẽ reperiri motum; unum intentionis opificis, alterum productionis operum; vnum inuentioni mediorum pro re efficienda inſeruientem, alterum productioni eius: At qui diſciplinas tradit, vtrũq; ordinẽ imitari ſeruareque ualet, quanuis media inueniat ſemper cum prænotione finis. At inſtatur, quia ordo docentis dicitur opponi ordini operantis. Reſpondeo hoc eſſe falſum, & nunquam profertur ab Ariſtotele: ſolùm ab eo dicitur; quòd ratio, quæ formatur, per quam ex vno infertur aliud, eſt oppoſita ordini operantis: inſuper, quòd ordo inuentionis eſt oppoſitus ordini productionis: B at non quòd ordo, quo traditur ars, ſemper opponatur ordini productionis. Hęc diſtinctè ſunt intelligenda, non confundenda. Et quia Ariſt. tunc de methodo loquitur, ideo in 7. Metaphyſi. 23. eos nuncupat motus; argumentatio enim eſt motus quidam animę, & progreſſio ex vno in aliud. Addebatur in artibus ſemper prænoſci finẽ, & propterea neceſſariò tradi cum prænotione finis, qui ordo reſolutiuus eſt. Reſpondeo nedum artes, verùm ſcientias quoque tradi cum quadam finis pręnotione: ſic Ariſt. in ſecundo Phy. 27. inquit; Quoniam ſciendi gratia hoc negotium eſt, ſcire autem eſt per cauſas, ideo prænoſcendę ſunt cauſę. Id ipſum facit in procemio primi libri, in procemio tertii, & fere in procemiis omnibus; quia in ſcientiis etiam, vt dixi, uterque motus conſideratur. At diſciplinam tradi cum pręnotione finis contingit dupliciter, vel cum eius exacta explicatione, & reſolutione in principia; & hic eſt ordo reſolutiuus: vel ſine eius explicatione, ſed tantùm cum quadam eius confuſa pręnotione, vt fit in procemiis; ita tamen, vt primò explicentur interna principia; & tunc conſurgit ordo compoſitiuus. Dicebatur poſtremò artes omnes tradi ordine C reſolutiuo, quia primò traditur pars theorica, mox practica; ac ita vltimo loco explicantur media pro aſſequendo fine. Hęc ratio nullius eſt momenti. Primò: quia in parte theorica non ſolus finis explicatur, ſed etiam cæterę cauſę, & nonnunquam cauſę internę explicantur prius; ex quo conſurgit ordo compoſitiuus. Prętereà ordo cõſideratur inter cauſas, & partes principes diſciplinę; non autem inter eas, & remedia ſiue leges: quæ non cauſę, non partes principes ſunt, ſed tantùm inſtrumenta aſſequendi finem; quæ inſtrumenta partes principales ſequuntur. Veluti in arte medica conſiderari pręſertim ordo debet inter elementa, temperamenta, humores, ſanitatem, cognitionem partium humani corporis, & alia huiuſmodi, quæ cauſę ſunt; non inter remedia, & cauſas; ordo enim inter cauſas ſemper uertitur; & ab illis, quę potiora ſunt, petenda eſt denominatio. His addo media pro aſſequendo fine duplicia eſſe: vel enim ſunt partes rei, quæ efficitur, & cauſę; vt lapides, cęmentum, fundamenta, & ſimilia ſunt partes domus, & hęc conſtituunt ordinem; ac cum prius D ordine compoſitiuo, tum poſterius ordine reſolutiuo explicari poſſunt: vel non ſunt partes, nec cauſę; ſed inſtrumenta tantùm, de quibus ſe habet, vt iam dixi. Leuiſſimę itaque ſunt rationes omnes, quibus aliquis oſtendere poſſet artes tantùm ordine reſolutiuo, ſcientias verò tantùm compoſitiuo tradi poſſe; adeò vt ob eas minimè ſuſpicari debeamus uiros ſapientes, qui alterius ſunt opinionis, hallucinatos fuiſſe: non enim leuibus rationibus firma ueterum decreta mutanda ſunt, vt nos ſoli ſapere uideamur.

Dubitatio

Sol.

Diluitur alia ratio.

Diluitur ratio tertia.

Colliguntur Dicta, & uarietas compoſitionis, ac reſolutionis explicatur. Cap. XXIIII.

Satis apertè conſtare cenſeo ex his, quæ dicta ſunt, duplex tantùm eſſe genus ordinis, compoſitiuum vnum, alterum reſolutiuum; & utrumque cum in artibus, tum in ſcientiis ſeruari poſſe: ordinem tamen compoſitiuum accommodatiorem

A datiorem eſſe ſcientiis; reſolutiuum verò diſciplinis omnibus, quæ vel in actione, vel in effectione uerſantur. At hoc latere nos minimè debet; compoſitionem, & reſolutionem non vno, ſed tribus pręſertim modis ſeruari poſſe. Cum enim pro reſolutione ordiamur a fine: hic finis vel eſt externus; vt ſanitas in arte medica, & ſummum bonum hominis in ciuili ſcientia; & tunc ſi ab eo ordimur, & reſoluimus in prima principia intrinſecus rem conſtituentia, ordinem reſolutiuum congruenter ſeruamus: vel finis eſt totum ex internis rei principiis conflatum, quod eſt vltimum, præſtantius cęteris, & finis generationis; vt mundus ſe habet comparatus cum grauibus, leuibus, neutriſque corporibus illum conſtituentibus: propterea ſi a mundo ordiremur, illumque in componentia reſolueremus, definientes mundum; mox cuncta illum conſtituentia, cum proxima, tum remota, vſque ad prima; ordine reſolutiuo progrederemur; qui eſt ſimillimus illi, quem definitiuum nuncupauit Galenus. Demum ordiri poſſumus ab vltimo quo ad prędicationem, hoc eſt a ſpeciebus ultimis, aſcendendo ad prima & communiſſima prędicata: ultimę enim ſpecies cum

Triplex reſolutio.

B ſint cęteris pręſtantiores, primoq; optentur a natura, ſunt modo aliquo fines, & principia; propterea id facientes dicimur reſoluere: id tamen pręſertim in methodo ſeruamus. His tribus reſolutionis modi opponuntur tres modi compoſitionis, vt ex ſe conſpicuum eſt. Ordo igitur definitiuus ad reſolutiuum redigitur: in quo definitiuo ordine non eſt neceſſe, vt ſemper primò definiatur diſciplina, vt dixere nonnulli: ſed poteſt definiri tum diſciplina, tum ſubiectum, tum finis eius; vt inde ſumatur occaſio definiendi cuncta in definitione poſita, eaque explicandi. Immo cum primò ea diſciplina definitur, vt fecit Galenus; id fit, vt ex ea pateſiat finis, vel ſubiectum, quod uſque ad prima principia reſoluendum eſt. Hęc cum mihi pro dicendis inſeruire debeant, neceſſariò primò explicanda fuerunt: & pręſertim ea latius explicare fui coactus, vt meam opinionem a nonnullorum calumniis uendicans, ueritatē redderem illuſtriorem.

Triplex cōpoſitio.

C *De Ordine inter Ciuilem & Inſpectricem Philoſophiam, opinio aliorum. Cap. XXIIII.*

Varia hactenus pateſeci uniuersè ad ordinis notitiam pertinentia; nunc ad magis propria deſcenſurus, quatuor explicanda propono: quorum primum eſt, quæ pars Philoſophię docendi ordine prima ſit; num ea, quæ in actione, vel potius illa, quę in contemplatione uerſatur; ſecundò conſiderandus occurrit ordo inter partes Ciuilis ſcientię: tertiò declarandum eſt, quem ordinem in libris de moribus ſeruauerit Ariſt. demum ciuilis ſcientia in gradus eſt diſtribuenda; & quo ordine gradus eos mihi declarandos propoſuerim, pateſaciendum eſt.

Quatuor de ordine ciuilis ſciētię declaranda proponūtur.

A primo itaque ordiens quęritur, cui parti philoſophię primò incumbendum eſt; nū ciuili, vel illi potius, quæ in contemplatione uerſatur. Qua de re duę ſunt principes opiniones; nonnulli enim vni, alii alteri parti primò incumbendum exiſtimarunt. Qui primò ciuilem eſſe addiſcendam putarunt, inter ſe etiam non conuenerunt: nōnulli enim dixere Philoſophię ciuili priuſquàm Logicę eſſe incumbendum: aiebant

Cui parti Philoſophię primò dāda ſit opera.

D enim primò rectè formandos eſſe mores, mox ad reliqua progrediendum; vt rectè ea iudicare, illiſque vti ualeremus: quam ſententiam Ammonius, & Simplicius in proœ. Prędicamentorum retulerunt, & reiecerunt; concedentes componendos quidem primò eſſe puerorum mores; id tamen non debere fieri diſciplina aliqua methodo tradita, ſed familiari inſtitutione, & educatione. At poſthabita comparatione inter logicam, & ciuilem ſcientiam, de qua nulla debet eſſe dubitatio (proculdubio enim inſtrumenta primò paranda ſunt) ſolùm de ciuili, & inſpectrice diſputare debemus. Opinio fuit Diogenis Babilonii, Simplicii, Acciaioli, multorumque aliorum ſapientum virorum, ciuilem primò eſſe addiſcendam. Ideo Simplicius in proœmio Phy. inquit: Poſt morales diſciplinas, quæ ad vitę noſtrę inſtitutionem pertinent, & poſt logicas, quæ nobis tradunt regulas diſcutiendę, & iudicandę ueritatis, addiſcenda eſt rerum naturalium ſcientia &c. Hęc opinio ſatis firmis, & conſpicuis rationibus confirmari poteſt; & primò ratione ſumpta ex facilitate, & modo explicandi. Nam ea, quæ nobis magis ſunt familiaria, & modo magis rudi & craſſo tradūtur, primò

Opinio prima.

Opinio Simplicii & multorum.

Prima ratio ſūpta ex facilitate.

primò occurrunt addiſcenda: ciuilia ſunt huiuſmodi; ſunt enim de rebus humanis no A bis familiaribus, in quarum explicatione non exactus ille & ſubtilis explicandi mo dus eſt ſeruandus, qui conuenit mathematicis; vt monet Philoſophus in procemio

Ex indigẽtia. moralium Nicom. cap. 3. necnon XIII. ſecundò id ipſum oſtenditur ratione ſumpta ex indigentia, & neceſſitate: Inquit Ariſ. in procemio Metaphy. artes ob neceſſitatem primò inuentas, & paratas fuiſſe: at ciuilis ſcientia longè magis homini conducit, & pro ſalute eſt neceſſaria, quàm contẽplatio; ſine prudentia enim & iuſtitia hominum cętus, & vrbes ſeruari nequeunt: propterea primò per ciuilem formatę ſunt vrbes, mox ex ingenuo ocio orta eſt contemplatio. Tertiò adhuc exactius oſtenditur ratione ſumpta ex fine. Finis Philoſophiæ eſt fęlicitas; cuius duplex eſt gradus,

Ex fine. vnus in actione, alter in contemplatione poſitus: Vt itaque finis ciuilis ad finem inſpectricis philoſophię ſe habet, ita ciuilem ad inſpectricem philoſophiam ſe habere putandum eſt: ſed finis ciuilis eſt prior; ſummum enim bonum in actione poſitum in contemplationem dirigitur, non ſecus ac bellum ad pacem, vt dicitur in decimo

Ex dignitate. moralium Nicom. quare ciuilis primò eſt addiſcenda. Quod confirmatur ratione ſũpta ex pręſtantia, & dignitate: nam dignitate prius eſt origine poſterius, vt dicitur, B in octauo Phy. cum autem Philoſophia inſpectrix ſit prima dignitate, cenſeri debet

Ex definitione philoſophię. origine vltima; progredimur enim ex imperfecto ad perfectum. Inſuper id ipſum, oſtenditur ratione ſumpta ex definitione Philoſophię: definitur Philoſophia a Plat. in Phędone, quòd ſit mortis meditatio, quatenus eſt quędam animi a corpore ſecretio: Philoſophia ſeiungit animũ a corpore dupliciter, primò liberans illum a vehementioribus perturbationibus per ciuilem partem, mox a ſenſibus ope contemplationis; ex quibus hęc fotmatur ratio: Vt ſecretio ad ſecretionem, ita Philoſophia vna ad alteram ſe habet: at ſecretio a perturbationibus antecedit: ciuilis itaque Philoſophia primò eſt addiſcenda. Ideo dixit Ariſt. in 7. Phy. 20. Quieſcere enim & ſtare intellectum, ſcire & ſapere dicimus; & eo quia anima morali virtute componitur, prudens aliquis fit & ſciens. Propterea Plato, & cum eo Ariſt. inquiunt ſcire, gręcę ἐπίστασθαι, ab ipſo ſtare & quieſcere deductum fuiſſe. Demum eadem ſententia oſtenditur ratione ordinis partium animę per philoſophiam componendarum, qua ratio C

Ex ordine partiũ animę. ne vtitur Ariſt. in 7. de Rep. cap. xv. inquiens. Vt corpus generatione eſt prius anima, ita pars animę rationis expers eſt prior generatione parte rationali. Ex quo infert primò ſuſcipiendam eſſe corporis curam; ſecundò curam partis animę, quæ eſt expers rationis, qualis eſt appetitus; tertiò partis animę ex ſe ratione prædite: cum igitur Moralis Philoſophia inſtituat appetitum, & partem animę generatione priorem; eſt neceſſe vt origine, & docendi ordine prior ſit inſpectrice Philoſophia, quæ inſtituit mentem poſterius homini aduenientem ex ſententia Ariſtotelis, niſi quoad eſſentiam, ſaltem quoad vſum eius. Hinc inſpicimus Ariſtotelem in libris, de moribus prius agere de virtute morali, mox in ſexto de virtutibus mentis; & prius declarare ſummum bonum ciuile, poſtrèmò in decimo libro declarare ſummum bonum poſitum in contemplatione, ſemper patefaciens inſtitutionem moralem cõtemplationi pręferendam. Confirmari poſſunt hęc omnia per Ariſtotelẽ; qui in procemio Moralium Nicom. dixit ciuilem ſcientiam decernere, quæ ſcientię, & quouſque in vrbe ſint addiſcendę: Ciuilis itaque pręfertur; cum cęteris leges pręſcribat, D & terminos imponat.

Oſtenditur contemplationem docendi ordine eſſe priorem. Cap. XXVI.

SAtis profectò firmę, & argutę apparuere rationes, quibus docendi ordine ciuilis Philoſophia contẽmplationi pręferebatur: aduerſam tamẽ ſententiam vt veriorem, ita efficacioribus rationibus confirmari poſſe exiſtimo. Ideo Zeno, Chryſippus, Archedemus, Eudemus, referente Diog. Laer. in uita Zenonis; & cũ

Opinio uerior. his Boethus, & Sidonius, referente Ammonio in procemio Prędicamentorum, pri

Ratio prima. mò nauandam eſſe operã contemplationi exiſtimarunt: Quod primò oſtendi poteſt ex origine, & productione vnius partis ab altera: Nam dum ciuilis cum Inſpectrice philoſo-

A Philoſophia comparatur, hęc theorica, illa practica rectè dicitur; & quia theorica
practicam dirigit, eique principia impartitur, neceſſariò primò eſt addiſcenda.
Hinc contemplatio dicitur mater vitę ciuilis, dux humanarum actionum; ac, vt
ait Philoſophus in proœmio de anima cont. 2. cognitio animę confert ad omnem ue
ritatem: quo loci addit Philoponus. Non valemus humanis moribus ornari, niſi
prius potentias animę nouerimus. Id ipsũ aſſeritur a Themiſtio, & Auer. addit mora-
lem Philoſophiam recipere a ſcientia de anima vltimum finem hominis, vt homo
eſt; & ſcientiam ſuæ ſubſtantię, quę ſit &c. Id ipſum apertè patet de hominis liberta
te, de perturbationibus, & aliis multis, in quibus uerſatur ciuilis, quæ per ſola prin
cipia phyſica explicantur. Pręterea ita argumentor: Prius danda eſt opera phyſicę Ratio ſecunda.
quàm arti medicæ; quare prius addiſcenda eſt phyſica, quàm ciuilis. Antecedens om
nium conſenſione, & experientia conſtat, & profertur etiam ab Ariſt. ſub initio li-
bri de ſenſu & ſenſili. Conſequentia deducitur per Ariſtotelem in 1. moralium Nico.
cap. 13. dicentem: Si autem hęc ita ſe habent, manifeſtum eſt, quòd oportet ciui-
B lem ſcire modo aliquo pertinentia ad animam; vt oculos curaturum, & vniuerſum
corpus; atque eò quidem magis, quò Ciuilis maiori honore digna, & præſtantior
eſt, quàm ars medica. At nituntur nonnulli auctoritatem hanc uitare dicentes, Ari-
ſtotelem aſſerere oportere ciuilem cognoſcere modo aliquo, vt ei ſatis eſt; non ait Solutio quorundam.
exactè: & eo in loco nos reiicit non ad libros de anima, ſed ad externas rationes; in
quibus inq̃t nõnulla eſſe explicata, quæ ſatis ſunt Ciuili. Hęc euaſio inanis eſt. Primò;
quia ſi animæ cognitio conducit ciuili, proculdubio quò fuerit exactior, eò magis Euerſio.
cõducet. Pręterea id ipſum longè magis de arte medica poſſemus dicere, quòd ei ſatis
eſſet cognitio rerũ phyſicarũ leuis & popularis, pręſertim cũ ſit imperfectior: & tñ in-
ſpicimus, quòd oẽs, qui rite futuri ſunt medici, primò accurate incũbunt phyſicę cõ-
tẽplationi; & nõ eſt verus medicus, qui nõ eſt peritus philoſophus. Pręterea, cũ Ariſ.
nos reiiciat ad externas rõnes, q̃d per eas ſignificet, conſpicuũ nõ eſt: nam ſi denotat
C explicationes quaſdã populares, cum modò illę non extent; ad naturalẽ philoſophiã
quę extat, confugere cogimur: Et ſi proſunt populares ſermones, lõgè magis prode-
runt accuratę conſiderationes animę. Addo demum Ariſt. dicere oportere Ciuilem
modo aliquo cognoſcere pertinentia ad animam; quia id conſiderauit, ꝙ nedũ vtile,
verũ apprime neceſſariũ eſt: cognitio exacta eſt quidẽ vtilis; leuis autem & craſſa, ne
dum vtilis, ſed neceſſaria eſt: at econtra cognitio Ciuiliũ nullã præbet vtilitatẽ con
tẽplationi rerũ Phyſicarũ. Pręterea id oſtẽditur rationibus ſumptis ex ordine huma- Ratio tertia.
narum actionum. In homine duę ſunt principales facultates, cognoſcens vna, altera
appetens: cognitio prior eſt, & dirigit appetitionẽ; propterea primò rectè formanda
eſt facultas cognoſcens, mox ea quæ appetit: át contẽplatio perficit facultatẽ cogno
ſcentem, Ciuilis appetentem: primò itaque contemplationi eſt incumbendum.
Confirmantur hęc per ea, quæ Alexander, Simplicius, & Auer. protulerunt in proœ
mio lib. phyſicorum: docent enim in viro ſapiente ex contemplatione veri manare
omnes uirtutes Morales. Quod confirmatur; quia ciuiles inſtitutiones, & rectè for-
matę leges ex naturę fontibus manant: propterea definientes philoſophiam rectè
D dicunt, eam eſſe contemplationem diuinorum, humanarumque moderationem, pręferentes ſemper contemplationem actioni. Pręterea libros de moribus ſequuntur li Ratio quarta.
bri de Rep. vt infra patebit: nos autem cum didicerimus pertinentia ad Remp. ad eã
gubernandam accedere debemus; non autem inſerendum eſt ſtudium contempla-
tionis inter ſcientiam ciuilem, & ciuilem adminiſtrationem: alioquin omnia cõfun
deremus, & diſciplinam ciuilem cum ſuo vſu non connecteremus. Pręterea id ipſum Ratio quinta.
oſtenditur rationibus ſumptis ex conditione addiſcentis: Nam ea diſciplina, cuius
iuuenis non eſt idoneus auditor, nõ eſt a iuuene primò addiſcenda: huiuſmodi eſt ci
uilis; inquit enim Ariſt. in 1. moralium Nicom. cap. 3. Iuuenem non eſſe idoneũ audi
torẽ ciuilis ſcientię, quia rudis eſt actuũ vitę, de quibus in ciuili rationes formantur:
præterea cũ perturbationes ſequatur, fruſtra, & ſine vtilitate audiet, quippe cũ finis
nõ cognitio, ſed actio ſit &c. At dicet aliquis iuuenẽ etiã non poſſe eſſe phyſicum, & Obiectio.
ſapientem, vt aſſeritur in ſexto moraliũ Nico. cap. 8. poteſt enim iuuenis eſſe geome
tra, & mathematicus; non aũt prudens, vel phyſicus, vel ſapiens: quare de phyſica &
ciuili ſcientia eſt par ratio. Reſpondeo rationem non eſſe parem: quia quamuis iu- Solutio.

Solutio. uenis abſolutè ſit idoneus auditor mathematicorum,nō autem phyſicæ; tamen cum A didicerit mathematica,magis eſt aptus euadere phyſicus, quàm ciuilis. Primò, quia contemplationi coniunctior eſt contēplatio quàm actio: ſecundò ob rationem, per quam dixit Ariſt. iuuenem non eſſe idoneum auditorem ciuilis ſcientię; dixit enim id euenire, quia finis ciuilis eſt actio, non cognitio: at finis phyſicę cognitio eſt, non actio. Hoc confirmatur ex prudentia, quæ eſt re eadem cum ciuili ſcientia, vt dicitur in ſexto Moralium Nicom. cap. 8. At prudentia ſerò nobis competit, & longo rerum vſu comparatur: Et cum prudentię pars potiſſima ſit Nomothetica, quæ eſt ratio legum ferendarum, proculdubio iuuenes magis ſunt apti apprehendere phyſica, quàm condere Leges. Inſuper ad prudentiā pertinet recta conſultatio, iudicium, intelligētia, perſpicacitas, ſententia recta; quæ iuueni non poſſe conuenire comper-

Ex auctoritate Platonis. tum eſt. Demum eadem ueritas confirmatur auctoritate Platonis, qui frequenter Ciuilem poſtremò eſſe addiſcēdam manifeſtauit. Nam in Alcib. primo dixit a ſapientia ad prudentiā eſſe progrediendū: in Menone docuit virtutes morales a ſapientia fluere, ab eaq; conſtantiam & ſoliditatem recipere: & cæteris prętermiſſis legitur in Timæo. Viſum nobis eſt, vt Timęus, tanquam in Aſtronomia omnium noſtrum periB tiſſimus, maximeque in rerum natura cognoſcenda verſatus, primus edifferat; ita vt a mundi generatione exordiens, vſque ad generis humani naturam deueniat: atque ego deinde ſuſcipiens homines, a Timęo quidē genitos, a Critia verò vt plurimum inſtitutos, ſecundùm Solonis ſermonem Legemque in iudicium ueſtrum adducam; ciuitatiſque iſtius ciues efficiam eos, qui priſci illi Athenienſes fuerūt &c. His verbis lucidiſſimè oſtendit Plato res phyſicas primò eſſe addiſcendas, poſtremò

Dubitatio ad ciuilem ſcientiam & Remp. eſſe accedendum. At oritur dubitatio, quia Plato libros de Rep. prętulit Timęo, qui phyſicus dialogus eſt, & primùm ſermonem inſti-

Solutio. tuit de Rep. Reſpondeo Timęum, & libros de Legibus non eſſe continuatos cum libris de Rep. libri enim de Rep. ſunt ſermones diſtincti: Timęus autem, Critias, & libri de Legibus iuncti, & ſubordinati ſunt pro vnius inſtitutione a principio ad finē, vt patet per uerba Platonis nuper relata. Neque etiam libri de legibus reſpondent libris de Rep. nec ibi formatę leges reſpondent Reip. formatę in libris de Rep. vt patet de mulierum, parentum, bonorumque communitate, quam ſtatuit in libris de C Rep. & per Leges latas in libris de Legibus non ſeruat. Colligamus itaque Contemplationē eſſe veluti Ducem, exemplar, fontem, plantam, partemque theoricam: Ciuilem verò eius eſſe aſſeclam, imitatricem, riuulum, fructum, & demum partem verè practicam vltimò apprehendendam.

Reſolutio difficultatis. Cap. XXVII.

Tres aſſertiones. VT reſolutio difficultatis conſpicua refulgeat, tres profero aſſertiones. Prima ſit: Si diſtinctè, & exactè ciuilem ſcientiam apprehendere cupimus; neceſſe eſt, vt primò contemplationi nauemus operam. Altera ſit: ſi tantùm confuſe, & craſſa quadam notitia ciuilem apprehendere cupimus; valemus primò, D & ſine ſcientiis phyſicis ei incūbere. His tertiò addo: pro cuiuſuis partis philoſophię congruente adeptione, neceſſe eſt primò recta educatione, probis moribus nos

Prima aſſertio. Secundæ. Tertia. eſſe decoratos. Prima aſſertio conſpicua eſt ex dictis in pręcedente cap. Altera ex rationibus nonnullis alterius opinionis: & pręſertim cum ſint diſciplinę diſtinctę, poteſt vna ſine altera niſi exactè, ſaltem confuſè apprehendi. Tertia frequēter ab Ariſt. enuntiatur: nam in 1. moralium Nicom. cap. 4. dixit. Quocirca qui de rebus honeſtis, & iuſtis, ac (vt ſemel dicam) de ciuilibus vtiliter auditurus eſt; eum oportet eſſe bene educatum, beneque moratum: principium enim eſt rem ita eſſe; quod ſi ſit perſpicuum, cur ita ſit, non magnopere deſiderabitur &c. Quòd etiam ſcientię in contemplatione poſitę expoſcant domeſticam hanc morum compoſitionem, ſatis conſtat: hoc patefecere Plato in Cratilo, & Ariſ. in 7. Phy. nam conſiderarunt ſcire, gręcè ἐπίστασθαι, ab ipſo ſtare & requieſcere fuiſſe deductum; ſedatis enim animi perturbationibus conſurgit ſapientia. Ita affirmauit Simplicius in proœmio prędicamentorum hanc morum compoſitionem etiam eſſe neceſſariam pro diſciplinis organicis, vt eis rectè vtamur: ideo ait non primò eſſe legendos libros Ciuiles, ſed primò rectè componendos eſſe mores educatione, aſſuetudine, domeſticiſque adhor-

A adhortationibus: propterea conſueuere veteres proponere pueris carmina, præce
pta, breueſque ſententias Pythagoræ, Philolai Crotoniatæ, & aliorum ſimilium. Ex
his colligimus primò reſolutionem difficultatis: colligimus ſecundò Iuris Pruden-
tes, niſi primò contemplationi incumbant, ſolùm confusè, & pingui quadam Miner-
ua eſſe ciuiles, nec poſſe dici philoſophos; quoniam philoſophia eſt amor ſapientiæ;
ſapientia eſt primarum cauſarum cognitio, quæ primæ cauſæ in philoſophia theori-
ca, ſiue inſpectrice explicantur.

Diluuntur aduerſæ rationes. Cap. XXVIII.

RELiquum modò eſt, vt rationes eas diluamus, quibus oſtendebatur ciui-
lem ordine docendi eſſe priorem. Sumebatur ratio prima ex facilita- Solutio
te, ſamiliaritate, modoque explicandi: quæ duplici ratione non cogit primæ ra-
Primò, quia ex ea ſolùm colligimus ciuilia cognitione rudi & craſſa eſſe notio- tionis.
B ra; at cognitione diſtincta èontra ſe habet ordo, cum reſpondeat naturæ, etiam
reſpondet diſtincto modo cognoſcendi: hinc Ariſtoteles in formanda ciuili ſcien-
tia vſus eſt inſpectrice philoſophia, tanquam parente eius; & Plato in primo de le-
gibus dixit, Deum, & philoſophiam eſſe principia legum. Præterea ea ratio eſt ina-
nis: quoniam ciuilis non in ſola cognitione, ſed præſertim in actione verſatur; ob
quam dicebat Ariſtoteles iuuenes non eſſe eius idoneos auditores. Altera ratio ſu-
mebatur ex indigentia, & neceſſitate. Cui reſpondens dico, neceſſitatem hoc effi- Solutio
cere, vt nonnunquam craſſa quædam & rudis rei forma antecedat; at non exacta, & ſecundæ.
diſtincta; vt ſe habet de artibus: quæ quamuis vt exactæ, & poſtrema perfectione
præditæ, dicantur filiæ philoſophiæ; tamen, vt rudes & inchoatæ, ante matrem in lu
cem prodierunt. Tertia ratio ſumebatur ex fine: finis enim proprius ciuilis, nempe Solutio
ſummum bonum, morale antecedere videtur. Reſpondeo frequenter ſecus ſe habe- tertiæ.
C re de vſu diſciplinæ, & fine, quàm de ordine addiſcendi: veluti ordine addiſcendi
Phyſica eſt prior Arte medica, tamen de fine econtra ſe habet; finis enim artis medi-
cæ, qui eſt ſanitas, ordinatur in finē contemplationis: Ita artes omnes præſtantiores
ſubiiciuntur comtemplationi, nec exactè ſine contemplatione Phyſica, vel Mathe-
matica percipiuntur; cum tamen fines earum in finem cōtemplationis dirigantur,
& non econtra. His accedit, quòd gradus fęlicitatis vtriuſque partis philoſophiæ pro
prii, miro quodam neceſſitudinis nodo iuncti ſunt, & ſe mutuò perficiunt; cum ta-
men ordine cognitionis ſolùm philoſophia practica pendeat ex theorica, non econ-
tra. Addebatur ratio ſumpta ex præſtantia. Reſpondeo non ſemper poſteriora ordi-
ne addiſcendi eſſe perfectiora, vt patet de Philoſophia & Arte medica, cæteriſque
innumeris artibus: ea ſententia ſolùm eſt vera, dū poſterius abſolutè eſt finis præce-
dentiū; non autem, dum tantùm eſt fructus quidam eius: inſuper de attinentibus ad
eandem ſcientiam, & ordinatis ad eundem proximum finē. Quarta ratio ſumebatur
ex deffinitione philoſophię: dicitur enim philoſophia ſecretio a perturbationibus, & Diluitur
ſenſu. Patet ſolutio: moderatio enim perturbationum neceſſaria pro adeptione ſcien quarta.
D tiæ, ea eſt, quæ nobis competit per congruentem educationem. His accedit; quòd, vt
iam dixi, & affirmauit Auerroes in procemio Poſteriorum, nonnunquam ſecus ſe ha Diluitur
bet de ordine addiſcendi, ac de vſu. Quinta ratio ſumpta ex ordine partium ani- quinta ra-
mæ, comprobataque per Ariſtotelem in ſeptimo de Republi. ſoluitur: quia Ariſto- tio.
teles conſiderat tunc pertinentia ad rectam compoſitionem partium hominis, non
ad ordinem addiſcendi: ideo inquit primò rectè diſponendum eſſe corpus, at non
ob id primò addiſcenda eſt ars medica. His accedit, quòd partes omnes philoſophiæ,
vt diſciplinæ ſunt, ad intellectum & rationem pertinent: nam Ciuilis ſcientia ea-
dem re eſt cum prudentia, quæ eſt habitus intellectus; nec vnquam in nobis rectè
cōpoſitus erit appetitus, niſi rectè inſtituta ſit mens & ratio. Quòd ſi in libris Moral.
Nico. philoſophus prius loquitur de virtute morali, & ſummo bono ciuili, id euenit:
primò, quia vtitur ordine reſolutiuo: ſecundo, quia debet ordiri ab illis, quæ ſunt ma Diluitur
gis propria illius diſciplinæ: at mox in ſexto libro loqnens de habitibus mentis, ultima.
inſpectrices primò declarat, mox prudentiam. Inſtabatur demum, quia Ariſtoteles
in procemio Moralium Nicomac. inquit ciuilem ſcientiam decernere, quæ ſcientię,

& quouſque ſint addiſcendę. Reſpondeó hoc debere cognoſci, & decerni ab illis, A qui Leges condunt; non ab eis, qui primò ſcientias addiſcunt. At pulchra eſt dubitatio: dum progredimur a Philoſophia inſpectrice ad ciuilem, quinam erit hic ordo num reſolutiuus, vel potius compoſitiuus? Reſpondeo ordinem propriè, & pręſertim conſiderari in eadem ſcientia, ac in ordinatis ad eundem proximum finem, cō parando inter ſe cauſas ſubiecti illius ſcientię. Inter diſciplinas ordinatas ad proprios fines diſtinctos, non ita exactè ordo reſolutiuus, vel cōpoſitiuus ſeruatur, ſed quadam ſimilitudine tantùm: & diſtincta conſideratione hic, de quo eſt dubitatio, compoſitiuus, & reſolutiuus dici poteſt; eſt reſolutiuus quo ad principalem intentionem, quo verò ad modum explicationis eſt compoſitiuus. Nam ſi conſideratur, vt contemplatio eſt verus finis actionis, nō actio contemplationis; ordo eſt reſolutiuus: pręſertim tamen quo ad modum explicādi eſt compoſitiuus; quoniam contemplatio non explicatur tanquam finis actionis, ſed abſolutè, vt ex ſuis principiis pendet; ac inſuper in inſpectrice philoſophia declaratur prima, ſimpliciaque principla, necnon media; a quibus deinde tanqam fructus manant Ciuilis ſcientia, humanęque actiones.

De ordine partium Ciuilis philoſophiæ opinio prima.
Cap. XXVIII.

Opinio prima. Fundamētum. PRopoſiebatur ſecundo loco explicandus ordo partium ciuilis ſcientię, librorum nempe de moribus, de Rep. & œconomicis, Inquiunt nonnulli libros de Rep. docēdi ordine primos eſſe, eis ſuccedere œconomicos, poſtremos eſſe eos de Moribus. Nituntur hoc fundamento: Quod eſt totum, commune, & Architectonicum, primò conſiderandum & addiſcendum occurrit; huiuſmodi ſunt libri de Rep. in quibus de ciuitate vt de toto & principali agitur, per quod cętera ſunt dirigenda. Ideo Ariſt. in primo de Rep. cap. 2. inquit. Et certè quo ad naturam prius eſt ciuitas, quàm domus, & ſinguli noſtrum: nam totum eſſe prius parte neceſſe eſt; perempto enim toto non ſeruatur pes, nec manus, niſi æquiuocè.

Confirmatio. Confirmatur hęc ſententia per ordinem, quem in iuuenum inſtitutione ſeruandum cenſit philoſophus in calce decimi moralium Nico. inquit enim, A puero autem directam ad virtutem inſtitutionem cōſequi difficile eſt, niſi qui in talibus legibus fuerit educatus; temperanter enim, & patienter viuere, cum vulgo ſit iniucundum, tum iuuenibus maximè: itaque educationem, inſtitutionemq; legibus eſſe deſcriptam neceſſe eſt. & poſt pauca: Ac in omni vita traducenda nobis eſt legibus opus &c. Cum igitur vniuerſa inſtitutio & familię, & ſingulorum hominum ex legibus pendeat, legibusq; conſentanea eſſe debeat; neceſſe eſt, vt primò pertinentia ad leges, quales ſunt libri de Rep. addiſcamus; ac ita ex inſtitutione totius eliciamus inſtitutionē partium, non econtra. Qui huius ſunt opinionis, ordinem rectum leuibus rationibus C

Euerſio. peruertunt. Primò aduerſantur Ariſtoteli in Procemio Moralium Nicom. quod eſt procemium commune vniuerſę ciuilis ſcientię, cum in eo ſtatuatur finis totius, inſtituaturque auditor; & cum ſit procemium commune, cogimur fateri illum eſſe librū primum ciuilis ſcientię. Inſuper aduerſantur his, quæ dicūtur in calce decimi de moribus; vbi Philoſophus in ſequentibus ſe de Rep. & ratione legum ferendarum diſputaturum pollicetur. Aduerſantur Ariſtoteli in primo cap. ſecundi lib. de Rep. quo loci ſe prius de moribus diſſeruiſſe affirmat inquiens; Aequalis cōpēſatio ciuitates ſeruat incolumes, vt ſupra dictum eſt in libris de moribus. Aduerſantur primo capiti magnorum moralium, quo loci ſcientia de moribus nuncupatur principium continens facultate vniuerſam ciuilem ſciētiam. Aduerſantur rationi: quia communis finis, communiaque principia ciuilis ſcientię primò explicanda ſunt; id aūt fit in libris de moribus. Fundamenta eorum facilè euertuntur. Inquiunt totum primò eſſe declarandum. Reſpondeo libros de moribus rectius dici totum, vniuerſum, & principium; quoniam in eis explicantur communia principia, communis finis, communiaque ſemina facultate, & virtute cętera omnia includentia. Sententia Ariſtotelis in primo de Rep. quòd ciuitas ſit prior, vera eſt facta comparatione inter curam publicam vt totius, & domeſticam, ac ſingulorum hominum, vt partium eius; non autem comparando libros de moribus cum libris de Rep. iam pateſeci D

in libris

A in libris de moribus communia declarari, non autem agi de particulari ſingulorum inſtitutione. Confirmationi ſumptę ex decimo de moribus reſpondeo ſimiliter inquiens; leges conducere inſtitutionibus & ſingulorum, & familiarum: at ratio condendi leges ex libris de moribus deducitur; & propterea primò addiſcenda attinentia ad mores, mox per ea ſunt condendę leges; quibus legibus & vrbes, & familię, & ſinguli formantur & diriguntur: non enim iuuenes legibus inſtituendi, ſunt illi, qui rectam ferendarum legum rationem poſſidere debeant.

Opinio ſecunda, eius reiectio, & verioris explicatio. Cap. XXX.

Communis opinio Latinorum interpretum eſt libros de moribus eſſe primos, eos ſequi libros œconomicos, poſtremos eſſe libros de Rep. Ratio eorum eſt: quia a principiis,& ſimplicioribus eſt ordiendum; ſinguli homines, qui in libris de moribus inſtituuntur, ſunt principia familię; familię autem ſunt principia ciuitatum. Hanc opinionem non eſſe veram, ſatis patet ex dictis: falſum eſt enim libros de moribus eſſe paratos pro inſtitutione ſingulorum; nam pręſertim ſunt ordinati ad commune, & publicum bonum. Pręterea falſum eſt, quòd inſtitutio ſingulorum & familię pręferenda ſit inſtitutioni vniuerſę Reip. nam partes ſequi debent inſtitutionem totius, non econtra; vt monuit Ariſt. in primo de Rep. cap. 2. Pręterea apertè Ariſt. in poſtremis verbis decimi moralium Nicom. nectit libros eos cum libris de Rep. Dicamus itaque libros de moribus primum in ciuili ſcientia ſibi optare locum; eos ſequi libros de Rep. poſtremos eſſe libros Oeconomicos, tanquam appendices librorum de Rep. vt etiam in pręcedentibus pateſeci. Hoc patet auctoritate, & ratione. Auctoritate: quia Ariſt. in procemio Moralium Nicom. & in procemio Magnorum Moralium libros de moribus ſtatuit primos, vt iam pateſeci: hos ſequi aſſerit libros de Rep. vt conſtat ex calce decimi moralium Nicom. Id ipſum aſſeritur in primo de Rep. cap. poſtremo his verbis. De viri autem & mulieris, filiorumque & patris virtute, & conuerſatione adinuicem; quid rectè, vel contra; & quomodo oporteat hoc quidem facere, ab illo autem abſtinere; in his quæ in Rep. inſpiciuntur, neceſſe eſt intueri: nam cum omnis domus ſit ciuitatis pars, illi autem domus; virtus autem partis totum reſpicere debeat; neceſſe eſt inſpicienti ad Remp, filios, vxoresque inſtituere; ſiquidem refert ad rectam inſtitutionem Reip. pueros, & mulieres eſſe bene inſtitutos: quare cum de his determinatum ſit, de reliquis autem in aliis ſit dicendum; omiſſis propoſitis tanquam finem habentibus, alio ſumpto principio differamus &c. Ex his verbis accuratè conſideratis elicitur primò, inſtituere curam ſingulorum & domeſticam ad Remp. proximè pertinere. Colligitur ſecundò, ſi ſeorſum agitur de œconomicis, deſcendendo ad regulas quaſdam, & ordines proprios; vt fit in libris œconomicis; eam conſiderationem debere pendere ex inſtitutione Reip. eamque ſequi, Colligitur tertiò: quòd ſi primus liber de Rep. verſatur in attinentibus ad familias; id fit non ob ordinem inſtitutionis familię, cum ea inſtitutio debeat ſequi inſtitutionem totius Reip. ſed ſolùm quatenus familię ſunt modo quodam principia, & ſemina Reip. Demum hoc confirmatur ratione: nam declaratis communibus; quod fit in libris de moribus, ſequitur agendum de toto; ex cuius inſtitutione, & legibus pendet inſtitutio partium.

Opinio ſecunda.

Reiectio.

Opinio propria.

Quo genere ordinis ſit vſus Ariſt. in ciuili ſcientia, & præſertim in libris de moribus. Cap. XXXI.

Proponebatur tertio loco conſiderandum, quo genere ordinis ſit vſus Ariſt. in tota ciuili ſcientia, & pręſertim in libris Moralium Nicomachiorum. Qua de re pretermiſſis aliorum ſententiis dico Ariſtotelem ordinem reſolutiuum ſeruaſſe ſatis ſimilem illi, quem medici definitiuum appellant. Ideo iure Eu-

ſtr. primo Moralium cap. v i i. inquit ordinem illum eſſe ſimilem ordini definitiuo A Artis medicę: dico ſimilem; quia, vt mox patefaciam, in parte differt. Eſt ſimilis quia Ariſt. primò communem ſcopum ciuilis philoſophię ſibi propoſuit, nempe ſummum bonum; illud definiuit; ex definitione mox occaſionem ſumpſit diſſerendi de Virtute, & cunctis ordinatis in illum finem. Conſpicua apparet reſolutio in libris de moribus: nam Ariſtot. a fine orditur, quem definit; mox ſumpta in definitione, vſque in prima principia ad ciuilem pertinentia reſoluit. Inſuper loquens de virtutibus prius agit de moralibus, quàm de attinentibus ad intellectum, quæ ſunt principia moralium: & loquens de ſummo bono, primò communem eius dedit definitionem amplectentem duos eius gradus; demum in calce, nempe in decimo moralium, reſoluit illud in partes & gradus; adeò vt in potioribus capitibus conſpicua reſulgeat reſolutio.

Opinio quorũdã. At quia dixi ordinem ſeruatum ab Ariſtotele in parte eſſe ſimilem ordini definitiuo medicorum, obiiciunt nonnulli, & inquiunt ordinem Ariſtotelis non poſſe dici definitiuum: quoniam in ordine definitiuo non pars, ſed vniuerſa ars definiri debet, vt fecit Galenus. Inſuper addunt progreſſum Ariſtotelis a definitione ſummi boni ad virtutes non eſſe ordinem, ſed methodum.

Reſpõſio. Verùm ſi apertè hallucinantur: B Primò, quia triplex ſtatuunt genus ordinis diſtinguentes definitiuum a reſolutiuo: Secundò, quia perperam explicant, quomodo fęlicitas ſe habeat ad ciuilem ſcientiam: nam fęlicitas non debet cenſeri pars eius conſiderationis, ſed communis ſcopus facultate vniuerſam ciuilem ſcientiam includens, ex quo deſumitur modus conſiderandi ciuilis: Tertiò minus rectè percipiunt, quid ſit de ratione definitiui ordinis; nam, vt in pręcedentibus patefeci, in ordine definitiuo nedum valemus ordiri a communi artis definitione, verùm etiam a definitione communis finis; ordo enim eatenus dicitur definitiuus, quatenus ex definitione recipimus occaſionem explicandi principalia capita ad definitum, ac ad eam diſciplinam pertinentia. Similiter errant, dum inquiunt progreſſum a definitione ſummi boni ad virtutem non eſſe ordinem, ſed methodum: nam ſi methodus eſſet, tunc ſummi boni definitio primò tradita deberet nobis declarare virtutem, & eſſe principium cognoſcendi illam; cuius oppoſitum verum eſt; nam ex declaratione virtutis eluceſcit definitio ſummi boni, non econtra. Pręterea finis & ordinata in finẽ, non methodum ſed ordinem conſtituunt: ita ſe habent virtus, & ſummum bonum: rectè itaque dictũ eſt in Moralibus Nicomachijs ſeruari ordinem reſolutiuum, in parte ſimilem definitiuo.

Dubitatio. Et ſi quis obiiciat, quia Ariſt. prius in ſexto libro loquitur de ſapientia, & ſciẽtia; C mox in decimo de fine, & ſummo bono in contemplatione poſito; ac ita finis vltimò declarari videtur.

Sol. Reſpondeo: ſatis eſt pro conſtitutione ordinis reſolutiui, vt primò vniuersè ſermo ſit de fine; veluti vniuersè in primo lib. verba fecit Philoſophus de ſummo bono: nam hoc ſeruare licet in omnibus, quòd nunquam finis exactè eluceſcit, non explicatis ordinatis in illum; ideo in decimo libro, explicatis cęteris, diſtinctius partes ſummi boni declarantur & comparantur adinuicem. Similiter, dum inter ſe comparantur partes vniuerſam Ciuilem ſcientiam conſtituentes, in eis reſulget ordo reſolutiuus: nam in libris de moribus vniuersè declaratur ſummum bonum, & finis totius Ciuilis ſcientię: mox in lib. de Rep. explicantur formę Reipublicę, Magiſtratus, & Leges; quorum ope finis ille acquiritur, effunditur per Vrbes, & conſeruatur: demum in œconomicis regulę ex toto prodeuntes, eique conſentaneę familiis aptantur.

Cur Ariſt ſit vſus ordine reſolutiuo. Iurè Philoſophus in ciuili ſcientia ſeruandum cenſuit ordinem reſolutiuum ex prenotione communis finis: ille enim nedum diſciplinis ad operationem dirigentibus eſt ſummopere accõmodatus, vt patefeci; verùm inſuper, cum homines ſummopere ad vitia ſint procliues, dum eis proponitur finis, D ſummopere valet eos a vitiis reuocare, ac inuitare ad Virtutem. Demum id fieri debuit, quoniam vniuerſa rectitudo humanarum actionum ex ſummo bono tanquã ex regula & menſura petenda eſt: Et quia de eo varię circunferebantur veterum opiniones, ob quas facile eſſet errare; propterea primò neceſſarium fuit eas explodere, animos purgare, veritatemque patefacere; vt ita conſtantius & rectius pertinentia ad ciuilem ſcientiam explicarentur, in congruentemque finem dirigerentur.

Reſolu-

A *Reſolutio Vniuerſæ Ciuilis ſcientiæ, eiusque in decem gradus diſtributio. Cap. XXXII.*

ORdo ab Ariſtotele ſeruatus, vt eius inſtituto inſeruiebat, optimus apparuit: Ego tamen cupiens cuncta ad ciuilem ſcientiam pertinentia in capita redigere, eorum oſtendere connexionem, & quo ordine quaſi gradus a nobis percurri debeant oſtendere, aliquantum ab eius ordine receſſi: ac; vt exactior conſurgeret notitia, ordoque generationis in nobis cum ciuilium habituum, tum attinentium ad eos lucidior pateret; magis ordine compoſitiuo ſum vſus. Agam namque primò de Materie, in qua verſantur morales Virtutes; de animi nempe perturbationibus, quę nobis primò per naturam competunt, & primum gradum conſtituunt: Agam ſecundò de Principijs virtutum: Tertiò progrediar ad ſemiuirtutes; ita enim cum Theage nuncupari congruenter poſſunt continentia, tolerantia, obe-B dientia, verecundia, & ſimiles: Quartò ſtatutis principijs, declarataque ſemiuirtute, agam de virtute Morali: Quintò progrediar ad virtutes rationis & mentis: Eleuabor ſextò ad virtutem Heroicam: Septimò, declaratis virtutibus, de vſu, & fructu quodam principali earum verba faciam; nempe de Amicitia: Octauò; quia virtutes, vt pariãt ſummum bonum, inſtrumenta expoſcunt; agam de inſtrumentis virtutum, & ſummi boni: Quibus decurſis ad finem properans agam nonò de fine virtutum, quod eſt ſummũ hominis bonum: Et quia nitendum eſt, vt hoc ſummum bonum pro facultate commune reddatur, acquiratur a populis, in urbibusque ſeruetur; propterea agam Decimò de conſeruanda Virtute, & ſummo bono, illiſque in vrbes & Reſpublicas propagandis; in quo tanquam in poſtremo Ciuilis ſcientię fine requieſcam. Ita patebit, quomodo hęc ſalutaris philoſophia in partes diſtribuatur; quomodo partes illę, & gradus a primo ad vltimum connectantur; ac demum, quomodo ab eo percurri debeãt, qui ciuilis Philoſophus expetit nedum vocari ſed eſſe.

C

FINIS INTRODVCTIONIS.

A *Explicantur nonnulla inuentioni Definitionis Perturbationum conducentia.. Cap. II.*

ANimi Perturbatio ſiue affectio, quę græcè πάθος dicitur, non eſt facultas aliqua Animę noſtræ, neque habitus aſſuetudine acquiſitus; ſed còmmotio quædam media inter facultatē, & habitum: vt enim per naturam prędıti ſumus facultate ridendi, ex qua deinde riſus eius actio prodit; ita natura nobis competunt facultates iraſcendi ac cupiendi, ex quibus quaſi actiones, mixtę tamē cum variis perpeſſionibus, huiuſmodi animi Perturbationes prodeunt. Nomine igitur Perturbationis, non facultatem, ſed facultatis affectionem, muneriſque functionem ſignificamus: quotieſcunque exactè definire volumus vel affectionem, vel actionem aliquam ex facultate prodeuntem, id efficere debemus per omne genus cauſę; vt nos monet Philoſophus ſub initio octaui Metaphyſicæ: necnō in procemio
B de anima cont. xv. quo loci id ipſum exemplo irę manifeſtauit, inquiens: Vt iraſci motus exiſtit talis corporis, aut partis, aut facultatis, ab hoc, gratia huius. Auer. id ipſum affirmauit nedum in ſecūdo Poſteri. verùm inſuper in ſexto Metaphy. cont. primo, & iurè profectò: cum enim hæ ſint formę, & accidentia quædam nobis per principia naturę competentia, debet primò per definitionem explicari forma; quod non poteſt rectè fieri ſine materie, & ſubiecto, in quo eſt: inſuper quoniā pendent ab obiecto vt ab excitante eas per intermediā cognitionem ſpecie diſtincto, in fineque tendente, ideo hæc quoque ſunt explicanda; & inde conſurget definitio ſola poſitione a demonſtratione diſtincta. Hæc Perturbationum definitio omnibus ſuis numeris abſoluta, non a Ciuili Philoſopho, ſed a Phyſico tradenda eſt: Phyſici enim munus eſt, nedum corpora Phyſica, verùm Principia quoque eorum, & Affectiones ſpeculari. Cum igitur Perturbationes ſint affectiones animalium, quæ ſunt corpora Phyſica, iure a Naturali Philoſopho debent exactè definiri. Has conſiderat Phyſicus, & definit in gratiam ſcientię; Rhetor in gratiam ſuaſionis, vel diſſuaſio-
C nis; Ciuilis Philoſophus eas conſiderat vt virtute corrigendas, Definitiones autem petit pręſertim a Phyſico, illiſque vtitur. Frequenter tamen in Ciuili ſcientia, vt etiam in Rhetorica, inueniuntur cum perturbationum, tum etiam multorum aliorum definitiones, non ita omnibus ſuis numeris abſolutę, nec ex fontibus Philoſophię Theoricę hauſtæ; ſed potius populariter, modoque Dialectico traditę; cum hoc inſtituto illius diſciplinę ſit ſatis. Ideo inquit Ariſt. in procemio de Anima cōt. XVI. Vario modo definiet Phyſicus, & Dialecticus vnumquodque eorum; vt ira quid eſt? hic enim appetitum recontriſtationis, aut aliquid huiuſmodi; ille autem feruorem ſanguinis, aut calidi, circa cor. Vario itaque modo a Phyſico, & Dialectico Perturbationes Animę definiuntur: & quamuis verbis nuper relatis dicatur a Philoſopho, Phyſicum definire per materiem; non propterea putandum eſt, quòd non definiat per omne genus cauſę. Definit profectò per omne genus, vt ex eodem contextu colligitur, ac etiam ex ſecundo Phyſicorum cont. 70. dicitur tamen definire per materiem, hoc eſt per propria magis, & tāquam per id, per quod contradiſtin
D guitur a definitione Dialectica. Eliciuntur perfectę definitiones perturbationum, partim ex declaratis in libris de anima, vbi animę facultates explicantur; partim conſtare deberent in libris, qui Parua naturalia dicuntur, in quibus animaliū actiones affectioneſque varię conſiderantur: ideo dicitur Ariſtotelem compoſuiſſe librū de Ira, nec non de Voluptate; qui ſi extarent, & phyſicè de his ageretur, inter libros Paruorum naturalium numerandi eſſent. Euenit tamen frequenter, quòd Philoſophus in ſcientiis ad vltimas ſpecies non deſcendit; & multa negligit tanquā conſpicua ex communibus, ac principiis ab eo explicatis; de quibus cumulatius, & diſtinctius mox agitur in diſciplinis inferioribus; quæ vti illis debent, & quibus inſeruit eorum diſtinctior explicatio. Hoc ſeruauit Philoſophus in conſideratione Metallorum, Foſſilium, Plantarum, necnon Perturbationum. Ideo in Ciuili ſcientia, & in lib. Rhetoricorum, qui cum Ciuili ſcientia eſt complicatus, latius & diſtinctius in perturbationum explicatione verſatus eſt: pręſertim tamen in libro Rhetoricorum ſingulas ſpecies accuratius diuiſit, diſtinctiuſque explicauit, quoniam Rhetor

Quomodo affectiones definiri debeant.

A quo exactè definiēda perturbatio animi.

Cur non nunquam rerum ſpecies i phyſicis negliguntur.

ſua ora-

ſua oratione pręſertim magis ad ſingulas deſcendit. A

An Perturbatio ſit Actio, vel potius Perpeſſio. Cap. III.

VT naturam ac conditionem Perturbationum exactius cognoſcamus, rectiuſq; valeamus definire, nos minimè fugere debet Perturbationes animi varia ratione cum actiones, tum perpeſſiones dici poſſe: quod vt appareat, ordo, quo excitantur, eſt conſiderandus. In excitanda Perturbatione primò ſe nobis offert obiectum, veluti iniuria, aut aliud ſimile; hoc mouet ſentiendi facultatem, quæ excitata illud cognoſcit, eaque cognitio vim imaginandi attingit; quæ obiectum primò abſolutè iudicat, mox cum conditione boni vel mali, ſiue afferẽtis nobis delectationem vel triſtitiam: quo iudicio ſiue obiecto in eſſe cognito, excitatur appetitio pro adeptione vel fuga: in quo excitando alterantur ſpiritus, permutantur, ac certo quodam modo corpus afficiunt; mox per vim imaginandi vnà cum appetitu diriguntur inſtrumenta motus ad fugam, vel adeptionem. In vniuerſo hoc B ordine triplex conſideratur motus, vnus facultatis cognoſcentis ab obiecto, ſecũdus facultatis appetẽtis a iudicio, tertius totius animalis a facultate appetẽte & inſtrumẽtis: Primus eſt cauſa ſecundi, & ſecundus tertij. Primus magis eſt ſpiritalis, & minus propriè dicitur motus; ſecundus magis corporeus, magiſque propriè dicitur motus; tertius iam propriè penitus motus eſt. Hic tertius, quo ſequimur vel vitamus obiectum, non eſt perturbatio, ſed perturbationem ſequitur: Motio quoque prima facultatis ab obiecto, necnon iudicium eius, Perturbatio non eſt; ſed origo, & principium perturbationis: Perturbatio autem eſt ea media commotio conſiderata in facultate appetente, vergente ad obiectum cum quadam ſpirituum agitatione. Quæ media commotio ad tria poteſt referri; primò ad obiectum in eſſe cognito, ſecundò ad facultatem appetendi, tertiò ad corpus viuens ſiue partem eius: quę tria ita ſe habent, vt obiectum ſolùm moueat; vis appetẽs primò moueatur, mox moueat; corpus tantùm moueatur: ac ita perturbatio ex parte obiecti eſt ſolùm actio; ex parte facultatis appetentis eſt primò perpeſſio, mox actio; ex parte corporis tantùm perpeſſio. Pręſertim autem perturbatio ad vim appetendi refertur; hinc modò actio, C modò perpeſſio dicitur: nuncupatur actio ab Ariſtotele in tertio de Anima 29. dicẽte: Et eſt delectari & dolere agere ſentiendi medietate ad bonum vel malum, quatenus talia ſunt &c. Ex quo colligo minus rectè Scotum in 4. ſent. diſt. 47. aſſeruiſſe perturbationem eſſe ſolam perpeſſionem ab actione virtutis appetentis diſtinctam, nam Ariſt. eam eſſe actionem dixit. Quod confirmatur: quia in ſecundo de anima 38. oſtenditur animam eſſe cauſam vt finem, vt formam, & vt efficientem; eſt enim efficiens ſuarum operationum: hinc affectio inter operationes immanentes numerari debet, veluti iraſci, & amare, non ſecus ac videre; nam ſaltem vnà cum obiecto in eſſe cognito facultas appetens operatur in perturbationis productione. Aſſero tamen perturbationem rectius perpeſſionem, quàm actionem dici, cum ex perpeſſione oritur; & ſit perpeſſio quędam tum facultatis appetentis ab obiecto, tum viuentis vel partis eius, vt patet ex proœmio de anima, ac in ea perpeſſione pręſertim poſita eſt natura & conditio eius: hinc πάθος ſiue perpeſſio nuncupatur. Inſuper cum omnis D Perturbatio potiſſimum ſit perpeſſio, ea tamen maximè perpeſſio eſt, quæ rationem pręcurrit, vel ei aduerſatur: tunc enim ab obiecto cognito penitus ducimur ac rapimur; perturbationes autem, quę ſequuntur rationem, minus ſunt perpeſſiones.

Triplex ſubordinatus motus.

Contra Scotum.

Definitiones Perturbationis ab aliis traditæ referuntur, ac reijciuntur. Cap. IIII.

STοici, qui in attinentibus ad mores accuratiſſimi fuerunt, varias dedere perturbationum definitiones: Zeno enim (referente Cicerone 4. Tuſculanarum quęſtionum) dicebat Perturbationem eſſe aduerſam rectę rationi contra naturam animi commotionem: Alii ex Stoicis aſſeruerunt eſſe plus ęquo vehementem turbidumque animi motum: Nonnulli prauam intemperantemque commotionem

Definitiones traditę a ſtoicis.

vires

A vires ſuſcipientem a deprauato iudicio. Hę, ac ſimiles a Stoicis traditę definitiones
iure damnandę ſunt: ſupponunt enim communem eorum errorem, quòd perturba Euerſio earum.
tiones ſoli competant homini, ſint omni ex parte prauę, rationi aduerſę, ac cum na
tura pugnantes; quod a vero abhorrere ſuo loco latiſſimè demonſtrabitur. Perperã
itaque inquiunt eas abſolutè eſſe prauas, nimium vehementes, naturę aduerſas, cũ
ratione pugnantes, & ſimilia: Hęc enim non vniuerſo Perturbationum generi, ſed
ſolùm exuperantię humanarũ perturbationum conueniunt, neque naturam & con
ditionem earum patefaciunt; cum non explicent, neque vnde re vera oriantur, ne-
que cui animę parti conueniant, quid propriè ſint, quemùe vſum prębeant. Andro
nicus, necnon Alcinous, aliique nonnulli, qui hos ſequuti ſunt, Perturbationem Andronicus & Alcinous.
dixerunt eſſe animę motionẽ rationis expertẽ, conſurgentem ex opinione boni vel
mali. Quæ definitio, quamuis pręferenda ſit definitionibus Stoicorum; quatenus
Perturbatio ab his non dicitur aduerſa rationi, ſed ad partem animæ dicatur pertine
re quę rationis eſt expers: tamen approbanda non videtur. Tum quia finis in ea nõ
B apparet: tum quia nomen opinionis perperam in ea vſurpatur; opinio enim ex ſen-
tentia Ariſtotelis in ſecundo de Anima cont. 152. ad partem animę rationalem per-
tinet, perturbatio verò ad appetitum ſentiendi: tum quia bonum & malum, quæ
excitare dicuntur perturbationes, ſunt mouentia nimium communia ac remota;
quæ in ſua potiore ſignificatione ſumpta, pręſertim ad voluntatem pertinent: tum
demum quia, vt inquit Aſpaſius, poſſunt nobis conuenire perturbationes ſine vlla
opinione & aſſenſu, per ſolam imaginationem; vt per ridicula voluptate afficimur,
etiam ſi nil boni vel mali nobis adeſſe opinemur. Definitionem in parte ſimilem de
dit Boethus inquiens Perturbationem eſſe motionem eius animę partis, quæ ratio- Boethus.
nis eſt expers, magnitudine quadam præditam: addebat autem hoc, quia nonnullos
paruos motus ad hanc partem attinere exiſtimauit, quos ob paruitatem non cenſuit
debere dici perturbationes. Quam ſententiam non iudico verã, non enim magnitu
do eſt de ratione perturbationis: primò, quia maius & minus non conſtituunt ſpe-
ciem diſtinctam: ſecundò, quia dum magitudinem addimus, id quod nimium eſt
C indicare videmur, non autem vniuerſam perturbationis latitudinem. Aſpaſius in Aſpaſius.
ſecundo Moralium Nicomachiorum cap.3. Perturbationem definiens dixit eſſe mo
tionem eius animę partis, quæ rationis eſt expers, a voluptate vel dolore productã.
Quæ definitio etiam dubia eſt: Primò, quia finem perturbationis non explicat: Se-
cundò, quia non declarat, ad quam animę partem rationis expertem pertineat: Ter
tiò, quia Aſpaſius uidetur ſibimet aduerſari; nam primò inquit perturbationes pro-
duci a voluptate & dolore, mox ait dolorem & voluptatem eſſe genera perturbatio
num; dicere autem, quòd ſint genera perturbationum, & quòd perturbationes in
ducant, proculdubio inuicem pugnant; definitio enim perturbationis debet generi
conuenire, ea aũt definitio voluptati & dolori minimè conuenit, vt conſpicuũ eſt:
Pręterea genus non dicitur inducere & excitare ſpecies, ſed eas vt partem conſtitue
re. Academicorum nonnulli aſſeruerunt perturbationem eſſe motum animi ratio- Academici.
nis expertis, gratia alicuius boni vel mali: in qua definitione nec cauſę omnes appa
rent, nec omni ex parte uerum eſt id quod dicitur, quòd ſint gratia alicuius boni vel
D mali: quoniam, dum inquiunt eſſe boni alicuius vel mali cauſa, aut uolunt patefa-
cere finem, aut originem; non finem, quia de ratione finis eſt tantùm bonum, non
malum; ſi originem indicant, miſſum faciunt finem. Pręterea bonum & malum ni-
mium vniuerſalia ſunt, & communia omnibus actionibus, ac perpeſſionibus. De-
mum, ſi Platonem ſequuntur, deberent cum eo in Philebo dicere perturbationem
omnem oriri ex concurſu uoluptatis & doloris: ex eius enim ſententia ſunt motio-
nes facultatis appetentis, conſurgentes ex permixtione voluptatis ac doloris. Prop
terea Latinorum nonnulli dixere. Perturbationem eſſe motionem facultatis appetẽ Latini nõnulli.
tis ab obiecto ſuaui vel moleſto ad iucunditatem vel moleſtiã ducens, ob conſenſio-
nem quãdam naturalem, vel diſſenſionem facultatis ab obiecto. Quæ definitio reii-
cienda eſt. Primò, quia finis nõ eſt iucunditas vel moleſtia, ſed fuga moleſtię & ade
ptio iucunditatis: quòd ſi dum iraſcimur, cupimus alium triſtari; finis tamen eſt ea
iucunditas, qua afficimur ob inimici contriſtationem; non enim triſtitia, quę ma-
lum eſt, obtinet rationem finis. Pręterea inquit Ariſt. in ſexto topicorum loco 68.
diminu-

diminutas eſſe definitiones Perturbationum, dum in eis non ponitur, quod apparet, A ex eo.n.quòd obiectũ tale apparet, oritur Perturbatio. Demum ſuperuacaneum eſt apponere, quòd pendeat ex naturali conſenſione, ac diſſenſione; ſat enim eſt dicere ex obiecto ſuaui, vel moleſto: nam obiectũ videtur tale, nedum ob naturalem conſenſionem ac diſſenſionem, verùm etiam ob habitus & conſuetudinem. Dubię itaque ſatis mihi videtur definitiones ab aliis traditę: propterea aliam excogitare debemus.

Propria Perturbationum Definitio, eiuſque explicatio, Cap. V.

Propria definio. Perturbationum genus vnà cum Ariſtotele ita definiendum cenſeo: Perturbatio eſt motio appetentis ſenſuum facultatis, necnon ſpirituum cordis ab obiecto, quod per vim imaginandi vel iucundum nobis vel moleſtum apparet, pro moleſtia vitanda, fruendaque iucunditate. In hac definitione omnes cauſę eluceſcunt. Nam motio eſt forma communis: quæ tanquam in principali fundamẽto conſideratur in facultate appetente; tanquam in inſtrumento & proxima materie in ſpiritu, tenuioreque parte ſanguinis, cordis, & pręcordiorum: ideo Ariſtot. in B Procemio de anima cont. xv. docens iram definire, nedum de facultate, verùm etiam de parte corporis mentionem fecit. Perturbatio igitur dicitur motio: quia ea non eſt vis animę, quę per naturam & ſemper nobis ineſt; non habitus, qui firmus & conſimilis ſemper eſt; non idolum & Phantaſma, quod emittitur ab obiecto & ſeruatur in memoria: ſed motio excitata ab obiecto cognito, quod p vim imaginandi iucundum nobis vel moleſtum apparet. Fit mentio de virtute imaginandi, quia eius iudicium proximè excitat appetitiones ſenſuum: hinc Ariſt. in tertio de anima agens de facultate mouendi, vim imaginandi, & appetitum aſſeruit proxima principia motus: & in ſecundo de anima cont. 20. voluptatem & dolorem vnà cum ſenſu, appetitu, & imaginatione reperiri affirmauit. Additur, quod apparet; vt ſeruetur regula Ariſtotelis in ſexto topicorum loco ſexageſimo octauo. Ac pro fine accipio iucunditatem, eiuſque adeptionem, potius quàm iucundum; vt ſeruem ſententiam Philoſophi in ſexto topic. loco 58. monentem concupiſcentiam rectius per delectationem, quàm per delectabile definiri, cum ea magis ſit finis. Hęc definitio (vt ex ſe conſtat) ſola ſuarum partium poſitione a domonſtratione diſtinguitur. C

Dubita prima. At dubitare quis poſſet. Primò: quia perturbatio nonnunquam oritur non ex ſenſu, ac imaginatione iucunditatis, vel moleſtię; ſed ex ſolo rationis imperio, & mandato Mentis; vt in homine euenit rectè inſtituto, qui ſola ratione mouetur.

Secunda. Inſuper non ſemper finis uidetur eſſe iucundum vel moleſtum, ſed nõnunquam honeſtum; & pręſertim in attinentibus ad facultatem iraſcendi, quæ pro ratione frequenter pugnat aduerſus cupiditatem: iucunditas autem & moleſtia videntur eſſe

Tertia. proprii fines cupiditatis, non autem omnium perturbationum. Pręterea adhuc ea definitio minimè uidetur conſimilis definitioni perturbationum tradite ab Ariſtot. inquit enim ſub initio ſecundi Rhetoricorum perturbationes eſſe motiones, quæ faciunt, vt homines immutati non eodem modo de eiſdem rebus ſentiant, quas dolor ſequitur vel voluptas: ita in ſecundo libro Moralium Nicomachiorũ inquit perturbationes eſſe eas mutationes, quas ſequitur voluptas vel dolor: ego igitur ſecus definiens, uideor ab Ariſtotele recedere; & pręſertim ab eo videor diſſentire, D quoniam ipſe ſemper dicit eas ſequi voluptatem & dolorem, quod ego miſſum feci:

Quarta. demum non conſtat, an tradita definitio competat voluptati & dolori.

Soluuntur inſtantiæ aduerſus definitionem Perturbationis allatæ. Cap. VI.

Non leuia profectò ſunt ea dubia, quæ ex tradita definitione emergunt. Eis tamen pro facultate ſatisfaciens, de primo dico cum Ariſtotele in tertio de anima, necnon in libro de motu animalium, Mentem ſolùm mouere a longe, non proximè; nec eſſe commune, & adæquatam principium motus animaliũ; & nunquam mouere ſine intermedia Phantaſia, & appetitu: nos autem in definitio

ne accipe-

A ne accipere debemus principium adęquatum, & proximum, per quod ſine medio excitantur perturbationes. Ideo Ariſt. in 3. de anima cont.57. inquit: Vis appeten di non eſt ſine Phantaſia, Phantaſia autem omnis aut eſt per rationem, aut per ſenſum; hanc ſecundam habent etiam cętera animalia pręter hominem, primam autẽ ſolus homo habet &c. per Phantaſiam autem cum ratione ſignifica uit Ariſt. nõ cogi tatiuam illam ab Auerroe perperam excogitatam, vt cenſent nonnulli; ſed apprehenſionem obiecti a facultate imaginandi, approbati per rationem, vt euenit in pręelectione: nunquam igitur ratio mouet ſine phantaſia eam ſequente, vt latius oſten ditur in lib. de motu animalium, præſertim cap. v. & vi. Dubitabatur ſecundò; quia non ſemper finis videtur eſſe iucundum vel moleſtum, ſed ſolùm hoc uidetur conuenire perturbationibus cupiditatis: quod confirmatur per Ariſtotelem in ſexto top. loco 58. dicentem cupiditatem rectius definiri per delectationem, quàm per delectabile: clarius in quarto Top. loco 51. inquit triſtitiam non eſſe genus irę; quoniam triſtitia eſt in parte concupiſcibili, ira verò in iraſcibili. Reſpondeo iucundum Solusio ſecundæ.
B & moleſtum dupliciter vſurpari: primò pro delectatione attinente ad guſtatum & tactum, quæ vehemens eſt, & pro triſtitia ei oppoſita; in qua ſignificatione ea uera ſunt, quæ ex Ariſtotele fuerunt relata: ſecundò uſurpatur latius, vt extenditur ad iucunditatem & moleſtiam vtriuſque appetitionis; vbi enim ſenſus & appetitio, ibi iucundum & moleſtum neceſſariò reperitur; in qua ſignificatione ſumpta fuerunt in definitione: & in eadem ſignificatione inquit Ariſt. in tertio de Anima 29. Cũ ſen ſus iudicat delectabile aut moleſtum, vt affirmans & negans proſequitur vel fugit: nam ſenſus vt ſenſus tendit ad bonum vt delectabile, tanquam verò a ratione directus reſpicit honeſtum. Erat tertia dubitatio, quia Ariſt. ſecus definit: Cui reſpondens dico, in variis diſciplinis poſſe Perturbationes vario modo definiri, ob diſtin ctionem finium earum diſciplinarum: ego exactam ac potiorem definitionem inqui rens, Ariſtotelem ſum ſequutus In Procemio de anima, aliiſque in locis; in quibus conditiones declarat pertinentes ad exactam definitionem earum, non ad popularem, Rhetoriquè accõmodatam; qualis eſt ea, quæ traditur ſub initio ſecundi Rhe Solutio tertiæ.
C toricorum. Et dum additur, quòd Ariſt. vbique dicit perturbationes eſſe eas, quas ſequitur uoluptas vel dolor, quod ego miſſum facio: reſpondeo hoc uirtute contineri in tradita definitione, quatenus dixi Perturbationem excitari ab obiecto, quod vel iucundum nobis vel moleſtum apparet, pro moleſtia uitanda &c. An autem ea definitio uoluptati & dolori conueniat, ex eorum explicatione infra apparebit.

An Perturbatio ad facultatem appetentem vel ad iudicantem pertineat. Cap. VII.

EX his, quæ de Perturbationum genere dicta ſunt, duę emergunt difficultates: vna eſt, an rectè ſit dictum Perturbationem pertinere ad facultatem appetentem: altera eſt, ſi ad appetentem pertinet, num etiam pertineat ad Voluntatem, quę eſt vis appetendi humanę Mentis. A prima exordiens, Putarunt Stoi Prima dubitatio. Secunda.
D corum nonnulli, & pręſertim Chryſippus, Perturbationes eſſe iudicia, & opiniones: ideo Cicero in 4. Tuſculanarum quæſtionum ex ſententia Zenonis, & Stoicorum inquit. Sed omnes perturbationes iudicio cenſent fieri, & opinione; itaque eas definiunt preſſius, vt intelligatur, non modò quàm vitioſę, ſed etiam quàm in noſtra ſint poteſtate: eſt igitur Aegritudo opinio recens mali pręſentis, in quo demitti contrahique animo rectum eſſe videtur: Lętitia opinio recens boni præſentis, in quo efferri rectum eſſe uideatur: Metus opinio impendentis mali, quod intolera bile eſſe uideatur. Libido opinio venturi boni, quod ſcit ex vſu iam præſens eſſe atque adeſſe: Sed quæ iudicia, quaſque opiniones Perturbationum eſſe dixi, non in eis Perturbationes ſolùm poſitas eſſe dicunt; verùm illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus; vt ęgritudo quaſi morſum aliquem doloris efficiat. Hęc Cicero; qui bus indicat ex ſententia Stoicorum cum Perturbationes, tum pendentia ab eis in iu dicio quodam ac exiſtimatione eſſe poſita. Galenus in quarto de Platonis & Hippocratis decretis cap. 2. has definitiones aſſerit datas a Chryſippo: quem mox cap. 3. inquit Stoici. Galenus.

inquit diſſentire a Zenone, cęteriſque Stoicis: quatenus illi perturbationes eſſe iudi A
cia putarunt, quia ex iudiciis conſurgerent; Chryſippus verò eaſmet eſſe iudicia
affirmauit. Confirmatur horum opinio: quia homo, dum perturbatus eſt, longè
ſecus iudicat, ac a perturbatione liber; ideo iure antiquus ille litigator ſub Alexan-
dro Macedonum Rege, reuocauit ſententiam ab Alexandro irato traditam ad Ale-

Reiicitur ſententia Stoicorũ.

xandrum non iratum. Horum opinio alieniſſima eſt a vero. Pro cuius notitia conſi
derandum, quòd vis cognoſcens & appetens, re & ſubiecto idem ſunt, ſola ratione
diſtinguuntur; vt docet Philoſophus in 3. de anima cont. 29. ob quam rationis di-
ſtinctionem vna non videtur altera, & multa competunt vni, quæ non competunt
alteri: veluti facultati cognoſcenti conuenit iudicare obiectum, approbare, repro
bare, excitare appetitionem, eamque dirigere; facultati verò appetenti conuenit
motio, aſpiratio ad obiectum, conatuſque ad illud aſſequendum vel uitandum: fa-
cultas cognoſcens primò rem Iudicat vt veram, mox vt iucundam vel moleſtam,
ſiue vt bonam vel malam: dum eam iudicat vt ueram, non excitat appetitum; ſed
dum eam iudicat vt bonam vel malam, non quidem abſolutè, ſed nobis vel noſtris; B

Cur facultas appetens & cognoſcens nectũ debeant.

nam dempto hoc iudicio, non excitatur appetitio. Et iure hę facultates iunctę eſſe
debuerunt: nam vis appetens cum ex ſe ſit cęca, nil proſequeretur vel uitaret, niſi
a cognoſcente facultate excitaretur ac dirigeretur: pariter econtra inane eſſet iudi-
cium boni & mali, niſi ei iuncta eſſet facultas aſſequendi illud vel uitandi: facultati
cognoſcenti reſpondet obiectum ſub ratione veri & falſi; facultati verò appetenti re
ſpondet optabile ſub ratione boni vel mali, iucundi vel moleſti. Ex his patet Pertur-
bationes ad facultatem appetendi pertinere, & propterea non eſſe opiniones ſiue
exiſtimationes. Hinc Ariſt. in 4. Top. loco 61. inquit timorem & iram in iraſcendi
appetitu reperiri, uoluptatem verò & triſtitiam in appetitu concupiſcendi. In fa-

Tria conſiderãtur in facultate appetẽte.

cultate enim appetendi tria conſiderantur: primò facultas; ſecundò motio & per-
turbatio, tanquam perpeſſio eius, & modo quodam actio; tertiò habitus ex iteratis
actionibus, longaque aſſuetudine confirmatus. Cum itaque perturbatio ſit motio;
ac motio non ſit iudicium ſiue opinio, nec pertineat ad facultatem cognoſcentem, C
ſed appetentem; iure nec iudicium cenſeri debet, nec ad facultatem cognoſcentem
proximè ualet attinere, ſed ad eam ſolùm pertinet vt ad excitantem ac dirigentem.
Hoc lucidiſſimè affirmauit & confirmauit Philoſophus in 2. de Anima cont. 27. in-
quiens. Animalia autem omnia habent unum ex ſenſibus tactum: cui autem ſenſus
ineſt, huic lętitia & triſtitia, ſuaue & triſte conuenit: quibus autem hęc, & concu
piſcentia; hęc enim eſt appetitio rei delectabilis. His uerbis Ariſt. manifeſtè aſſerit
lętitiam, mærorem, cęteraſque alias perturbationes ad uim appetendi pertinere.
Id ipſum patet ex obiecto: perturbationes enim obiectum qnærunt & fugiunt, non
ſub ratione ueri vel falſi, quod proprium eſt facultatis cognoſcentis; ſed boni vel ma
li, iucundi vel moleſti. Eadem ueritas redditur conſpicua perpendendo ea, quæ
pertinent ad motum animalium: Phantaſia enim ac uis appetendi ſunt proxima
principia motus, phantaſia ſine appetitu non mouet, neque appetitus ſine phanta-
ſia, vt nos docet Philoſophus in 3. de Anima. 50. & 56. cont. appetitus tamen pro-

Ordo conſideratus in productione motus.

ximius mouet; quia actio ſenſus & phantaſię non eſt motio, actio verò virtutis appe D
tentis motio nuncupatur ab Ariſtotele in 3. de anima cont. 54. inquit enim. Appeti
tio motus quidam eſt aut actus. Nam in motus productione ex ſententia Ariſtotelis
conſideratur hic ordo: primò optabile vt mouens immobile mouet facultatem co-
gnoſcentem, inde oritur eius cognitio per ſenſus externos ac vim imaginandi: et
primò cognoſcitur vt verum vel falſum, quatenus uerum & falſum his facultatibus
pro earum conditione competere poteſt; ſecundò vt bonum vel malum, ſiue iucun
dum vel moleſtum: cum qua ſubnotione tertio loco excitat vim appetendi, cuius
commotio non eſt ſine alteratione aliqua ſpirituum & corporis, per quandam refri-
gerationem vel excalefactionem, contractionem vel extenſionem productam ab
obiecto noto, cuius notio ſeruat in parte naturam & conditionem externi obiecti:
demum anima per cognitionem vt per ducem & dirigentem, per appetitum vt per
proximè agitantem, auxilio ſpirituum ac cęterorum inſtrumentorum corporis mo-
uet corpus totum; quemadmodum in libro de motu animalium pręſertim cap. v. &
vi. docet Philoſophus. Cum igitur perturbatio ſit motio oriens ex iudicio boni vel

mali; &

A mali; & ea motio non ſit iudicium, ſed ſequatur iudicium vt umbra corpus; iure non ad facultatem cognoſcentem, ſed ad appetentem pertinebit. Perperam itaque Chryſippus, & qui eum ſequuntur, inquiunt perturbationes eſſe opiniones, iudicia, vel exiſtimationes: opinio enim & exiſtimatio, ſi propriè ſumuntur, ad intellectum pertinent, vt patet ex calce ſecundi de Anima: perturbationes attinent ad partem rationis expertem, perturbationes pertinent ad vim appetendi; cui nedum opinio, verùm neque etiam vlla cognitio conuenit. At cùm perturbationes non ſint iudicia, minimè tamen ſine iudicio fiunt; appetitio enim animalium cognitionem ſequitur, & expoſcit. Ideo Ariſt. in tertio de anima 29. dixit: Cum ſenſus rem nouerit vt delectabilem vel moleſtam, proſequitur aut fugit. Inſuper cum non ſint iudicia, poſſunt tamen eſſe cauſę, quòd homines perturbationibus vario modo affecti vario modo iudicent, vt in earum definitione patefecit Ariſt. ſub initio ſecundi Rhetoricorum. At eſt dubitatio, quia Ariſt. 3. de anima 29. dixit: Et eſt delectari & dolere, agere ſentiendi medietate, ad bonum aut malum vt talia ſunt, &c. ac ita Ariſt.

B voluptatem ſenſibus, non appetitui tribuit. Reſpondeo uoluptatem attinere ad ſenſum vt ad iudicem; ad appetitum vt ad id, quod ex iudicio excitatur: inſuper ibi Philoſophus ſumpſit ſenſum, vt etiam includit uim appetendi; quam in eodem contextu ſola ratione inquit a ſenſu diſtingui.

An Perturbationes locum habeant in parte Animæ rationis compote. Cap. VIII.

SAtis apertè conſtare cenſeo Perturbationes ad appetēdi facultatem pertinere. Verùm quia vt in ſenſu duę appetendi facultates inueniuntur, vna cupiendi, altera iraſcendi; ita in parte rationis compote inuenitur voluntas, & prælectio: propterea conſiderandum occurrit, nunquid vt in facultate appetendi ſenſuū, ita in ea Mentis locum habeant Perturbationes: & iure hoc fieri debet, cum pro omni parte adſint rationes magni ponderis, & auctoritates grauiſſimorum virorum. Quòd enim ſit neceſſe, vt in ea quoque inueniantur, ex eo ſatis conſpicuè patere cenſeo: quia homo per facultates rationis expertes conuenit cum iumentis & feris, & perturbationes ad hanc facultatem pertinentes communes ſunt utriſque: at homo nedum his, verùm aliis quoque, ac uehementioribus perturbationibus eſt obnoxius ad gloriā, ad honorem, ad ſummum bonū pertinentibus; quę cum hominis ſint proprię, eſt neceſſe, vt etiam ei conueniant per facultatem propriam, quæ rationis eſt particeps. Et confirmatur: quia innumera ſunt, quæ humanam rationem agitāt ac turbant, nedum pręſentia, verùm pręterita quoque & futura: innumera ſunt, quę nos optamus vel fugimus, non ſenſu ſed ratione nota, ob quæ ſūmopere turbamur: ea igitur cum mente, non ſenſu percipiantur; in appetitu mentis perturbationes parere ualent, non in eo ſenſuum. Ita Plutarchus nitebatur oſtendere hominem cæteris animantibus miſeriorem, quia pluribus perturbationibus quaſi ventis continen

D ter agitaretur: quod accuratiſſimè etiam fecit Plato in Axioco, hoc eſt dialogo de cōtemnenda morte. Inſuper id ipſum hac ratione oſtēditur: quia Perturbatio ex ſententia Ariſtotelis in ſecundo Moralium Nicomachiorum mediat inter habitum & facultatem; cum autem in mente habitus & facultates inueniantur, etiam neceſſe eſt vt inueniatur medium, Perturbatio ſcilicet, quæ congruente habitu formetur ac dirigatur. Pręterea vitia & peccata ad mentem pertinere uidentur, cum ſint hominis propria, fiant liberè, & cum Pręlectione: peccata autem ad eam partem attinere uidentur, in qua reperiuntur perturbationes; cum perturbationes vel ſint occaſiones peccandi, vel ipſæmet ſint peccata, dum modum non ſeruant. Inſuper voluntas & pręlectio ſunt facultates appetendi; actus autem ſecundus facultatis appetentis perturbatio quędam eſſe uidetur, vel ſaltem complicata cum ea; eſt enim motio pro vitando, vel attingendo obiecto. Præterea Gaudium & lętitia, Amor & odium, nedum ad ſenſum, verùm etiam ad intellectum pertinēt; quæ vel ſunt perturbationes, vel complicatę cum eis: quod patet, quia Ariſt. in 4. Topic. loco 61. ait, Amicitiam ad uoluntatem pertinere, Amicitia autem eſt inueteratus amor. Inſuper in x. Moralium

Quòd perturbationes etiam cōpetant Menti.

lium Nicomachiorum in mente ponit gaudium; & ambigit, an ſummum bonum A
contemplationis in gaudio ſit collocatum. Et Plato in Philebo menti tribuit gaudiū,
illique conuenire aſſerit ſecundas partes ſummi boni: quare ſi voluntati & prępele-
ctioni conuenit actio, conuenit etiam gaudium, quod eſt perfectio & finis actionis;
ſi gaudium, & dolor; ſi hęc, & perturbationes, cum vel ſint principia earum, vel
eas ſequantur. Ideo Theologi Angelis Amorem & gaudium tribuunt; Dęmonibus
tribuunt inuidiam, & ſuperbiam, & odium: & Academici Dęmones perturbatio
nibus aiunt obnoxios, cum tamē ratione operentur. Horum ſententia confirmatur
auctoritate ſatis conſpicua Ariſtotelis in 4. Top. loco 61. aſſerentis uerecūdiam per-
Scotus. tinere ad partem animę rationis compotem. Propterea Scotus eximius Theologus,
& Philoſophus in 3. ſent. diſt. 33. affirmat, etiam in uoluntate inueniri perturbatio
nes, congruente habitu corrigendas: quod etiam affirmat in primo ſent. diſt. 1. q.
3. & in 4. ſent. diſt. 49. q. 7. Diuus quoque Auguſtinus 14. de ciuitate Dei pręſertim
cap. v. & v i. eiuſdem videtur eſſe ſententię. Id ipſum putarunt Stoici, & pręſertim B
Chryſippus; cum aſſeruerint Perturbationes ſoli homini competere; easque defi-
niuerint, quòd ſint opiniones, & exiſtimationes, quæ ad Mentem pertinent. Hinc
Galenus in 4. de Placitis Hipp. & Plat. cap. 2. 3. 4. ex definitionibus perturbationum
a Chryſippo traditis aſſerit colligi eas ad rationalem animę partem pertinere; cum
Chryſippus nō ſibi cōſtãs. tamen ex aduerſo idem Chryſippus parum ſibi conſtans dicat, cupiditatem eſſe ir-
rationalem expetitionem, ac ita de inconſtantia illum carpit. At pro Chryſippo di-
cere poſſemus cupiditatem eſſe irrationalem expetitionem, non quia ad partem ra
tionis compotem non pertineat, ſed quia rectę rationi aduerſatur; vt rectè Aſpa-
ſius definitionem a Chryſippo traditam explicauit. Sic itaq; hæc prima opinio ſatis
firmis fundamentis nititur. Ex aduerſo tamē Ariſt. ſecus ſentire videtur: cum enim
Quòd ad mentē nō pertineãt perturbationes. perturbationes formam & modum recipiant a Virtutibus in more poſitis, in ea par-
te animę illas reperiri cenſendum eſt, in qua locum habent Virtutes morales: At hę
ab Ariſtotele tribuuntur appetitui ſenſuum, non mentis, vt ſuo loco patebit: Quare
perturbationes appetitui ſenſuum conueniunt, non autem Mentis. Præterea πάθη C
ſiue perturbatio minimè fit ſine motione ſanguinis, ſpirituum, & alicuius partis cor
poris: at in actione ſiue perpeſſione voluntatis & mentis nulla adeſt motio inſtru-
mentorum; cum hę facultates, vt aſſeritur in 3. de anima, careant corporeó inſtru-
mento. Præterea ex perturbatione proximè oritur motio corporis pro vitando vel
amplectendo obiecto: Mens & voluntas non proximè mouent corpus, vt patet ex
3. de anima, ex primo de Partibus Animalium, & ex libro de animalium motu; pro
ximè enim mouent ſola uis imaginandi, & appetitus eius: quare in ſola ſenſuum appe
titione, non in ea mentis locum habent perturbationes. Pręterea, perturbatio eſt
motio pro vitando eo quod uidetur malum, & amplectendo bono: & quia obiectū,
quod actione attingitur vel vitatur, eſt ſingulare; ſingularium propriè ſenſus eſt,
mens autem propriè eſt vniuerſalium: ideo Perturbatio propriè & proximè eſt par-
tis ſentientis, non autem Mentis: nam in mouendo corpore, & obeundis externis
actionibus, Mens ſolùm pręcipit & dirigit; vis autem imaginandi, & eius appetitus,
proximè implent mandata eius. Hinc Ariſt. in Procemio de anima perturbationes D
omnes eſſe communes animę & corpori, & cum temperamento miram quandam
habere connexionem manifeſtauit; ait enim cont. t4. Videntur autem perturbatio
nes omnes eſſe cum corpore, ira, manſuetudo, timor, miſericordia, confidentia;
inſuper gaudium, amare, odiſſe: ſimul enim cum his patitur aliquid corpus, &c.
Ideo infert debere per corpus & materiem definiri. Inſuper in 7. libro phy. aſſeruit
ad ſolam ſentiendi facultatem attingere alterationem, non autem ad Mentem: at
Cicero. perturbatio animi non fit ſine aliqua alteratione. Propterea rectè Cicero in primo
de officiis, necnon in primo Tuſculanarum quæſtionum, & in 4. ad ſolam ſentiendi
facultatē pertinere animi perturbationes affirmauit. Hinc, vbi nulla reperitur ratio
vt in iumentis & feris, uehementiſſimę apparent Perturbationes. Eiuſdem quoque
ſententiæ fuit D. Th. pręſertim in prima ſecundæ quæſt. 22. art. 3. Id ipſum ex Plato
ne colligitur, qui in Philebo omnes perturbationes ex uoluptate & dolore eſſe per-
mixtas affirmauit: uoluptas autem & dolor, de qua tunc loquitur, ad appetitum
ſenſuum pertinent.

Reſolu-

A *Reſolutio difficultatis de Perturbationib. voluptatis & Mentis. C. IX.*

PErplexa valde & obſcura eſt res, de qua loquimur: pro cuius elucidatione, clarioreque ueritatis explicatione · accuratè conſiderandum eſt, Nomen Perturbationis dupliciter vſurpari; eſt enim nomen ab vno, quod variis cõuenit ordine quodã. Nã primò & propriè motiones ſignificat ad ſentiendi appetitũ pertinẽtes, cõplicatas cũ aliqua corporis alteratione; in qua prima ſignificatione in ꝑcedẽtibus fuit definita, & in eadẽ ſignificatione ei cõpetũt oẽs cõditiones propriarum perturbationũ: ſecũdò denotat ea, quæ cũ propria perturbatione vel affinitatẽ vel ſimilitudinẽ ſeruant; quæ ſimilitudo & maior, & minor eſſe poteſt. Secundò accipiendũ eſt perturbationẽ duplici modo poſſe facultati cõuenire: primò rõne obiecti perturbationis, & tãquã cauſæ principali, mouenti & excitanti perturbationes propriè ſumptas: ſecũdò tãquã ſubiecto, in quo inſit vera forma perturbationis. His prçaſſumptis dicò Perturbationes ꝑ ſimilitudinẽ & metaphorã ſumptas, nedũ humanę mẽti, uerũ ẽt Deo & ſeparatis mentibus cõuenire: ita dicimus Deũ iraſci, pænitere, miſereri; quæ ei cõpetunt cũ eminentia, & per humanum conſiderandi modũ: nos enim cũ omnia agamus iuncti perturbationibus, ẽt ſupernis agentibus ſimilẽ agendi modum tribuimus. At ſumendo perturbationes propriè, dico eas competere menti, illiusque appetitioni; vt cauſę, vt dirigenti, vt facultati, ad quam pertinet obiectum eius perturbationis; non autem tanquam ſubiecto, in quo poſtrema & vera forma perturbationis reperiatur: hæc enim, vt rectè dixit Ariſt. in proœmio de anima, non fit ſine corporis permutatione. Sunt igitur Perturbationes in parte rationis compote, vt in principio multarum perturbationum, quæ hominis ſunt proprię; tanquam in dirigente, excitante, componente, & ratione obiecti quod ad eã partem pertineat. Hinc perturbationes viri continentis ad iraſcendi appetitum pertinentes, pugnant pro ratione aduerſus cupiditatem, perturbationesque cupiditatis proſternunt: in incontinente econtra, Perturbatio rationem vincit, & cupiditas appetitui iraſcendi prçualet. Ideo Gale. in 4. de Hippocratis & Plat. decretis cap. 2. manifeſtat nonnunquã rationem cum appetitu ſenſuũ concurrere: ꝙ contingere poteſt varijs modis ob uarietatem diſpoſitionis hominum, vt conſpicuũ eſt. Ex his tria colligere valemus: primò reſolutionẽ difficultatis; cõſtat. n. quomodo Perturbationes cõueniant, & non conueniant Menti, & voluntati: Secundò conciliũ earũ opinionum, quæ inter ſe pugnare uidentur; ambę. n. ſunt verę, ſed vario modo, diſtinctaque Perturbationum ſignificatione: rectius tamen loquimur, dum Perturbationes ſoli appetitui ſenſuum tribuimus; quia illi ſoli competit poſtrema & abſolutiſſima earũ forma, proximè agitans corpus, inſtrumentaque eius: Propterea tertiò colligimus facilem ſolutionem aduerſarũ rationũ. Dum. n. dicebatur hominẽ per rationẽ propriis agitari perturbationibus: dico eas in ratione locũ habere vt in origine, & in facultate, ad quam pertinet obiectũ illiarũ perturbationum. Ita dixit Ariſt. in 4. top. loco 61. uerecundiã pertinere ad partem rationis compotẽ; pertinet. n. ad appetitũ iraſcendi, vt rationem ſequitur, proque ea pugnat: In eadem ſignificatione uera ſunt, quæ a Plutarcho de hominis miſeria dicuntur, necnon a Plat. in Axiòco. At addebatur Mẽti competere facultatem, & habitus; quare ei competent Perturbationes, quę medię ſunt. Reſpondeo perturbationem non mediare inter facultatem, & quemuis habitũ; ſed inter facultatem, & habitum Virtutum & uitiorũ, quę in more ſunt poſita; cuius generis habitus non in Mente, ſed in appetitu ſenſuũ locum habent. Confirmabatur eadẽ ſñia per uitia, & peccata: Reſpõdeo uitia & peccata eſſe rõnis, & prçelectionis; tãquã eius partis, ad quã primò pertinẽt mãdata Dei; & tanq̃ prçeligẽtis, cuius culpa eſſe dr̃; & demũ tãquã eius, in quo libertas ſedẽ hẽt: at ſi vitia cõſiderãt, vt habitus virtuti oppoſiti, cõplicati cũ perturbatione; ſic ad appetitũ ſenſuũ pertinẽt. Neq; etiam omnis ſecundus actus, nec quęuis motio ſpiritalis cuiuſuis facultatis appetẽtis, debet dici perturbatio, niſi latè; ſed ea ſola, quę eſt iũcta cũ ꝑturbatione ſpirituũ, & partium corporis. De gaudio, lętitia, amore, & odio dico; vt in ſola mẽte, & voluntate cõſiderãtur, non eſſe perturbationes, niſi latè, & per metaphoram, vel in quadam eminentia: tantùm autem verè eſſe perturbationes, dum ſunt in appetitu ſenſuum cum inſtrumentis ſuis. Cæteræ autem auctoritates (vt ex dictis eſt conſpicuum) nobis

Perturbatio dupliciter uſurpatur.

B Reſolutio difficultatis.

C Tria ex dictis colliguntur.

Diluuntur aduerſę rationes.

D

A angorem, luctum, mærorem, ærumnam, dolorem, lamentationem, ſolicitudinem,
moleſtiam, afflictionem, deſperationẽ; & ſi qua ſunt de genere eodẽ; ſub metu ponit
pigritiam, pudorem, terrorem, timorem, pallorem, exanimationem, conturba-
tionem, formidinem; ad voluptatem redigit maleuolentiam, delectationem, iacta
tionem, & ſimilia; ad libidinem demum iram, excandeſcentiam, odium, inimici-
tiam, diſcordiam, indigentiam, deſiderium, & cętera eiuſmodi: ex quibus patet
Ciceronem quoque certum numerum earum non aſſignaſſe. D. Th. quem latino- D. Th.
rum multi ſequuntur, in prima 2 quæſt. 23. art. 4. vndecim inquit eſſe Perturbatio-
nes; cuius numeri hanc tradit rationem inquiens. Cum Perturbatio ex iucundi vel
moleſti, ſiue boni vel mali cognitione conſurgat, & ad ſentiendi appetitum perti-
neat; vel abſolutè ad ea appetẽdo referi; vel ea reſpicit vt ardua & difficilia: ſi abſolu-
te ad bonũ & malũ referi, oriuntur perturbationes ad facultatẽ cupiendi pertinentes:
ſi verò vt ardua & difficilia, id pertinet ad appetitũ iraſcẽdi; & inde oriũtur perturba
tiones illi appetitui cõuenientes. De primis loquens ait: Vel appetendi facultas incli-
B natur ad bonum vel malum, amplectendum vel fugiendum; & conſurgit amor boni,
odium mali: vel mouetur ad obiectum, & oritur deſiderium; quod diuiditur in con
cupiſcentiam boni, & fugam mali: vel quieſcit in bono adepto, ſiue malo; & ori-
tur delectatio, & triſtitia; & hę ſunt ſex perturbationes appetitus cupiendi. Ex ad-
uerſo dum facultas reſpicit obiectum cum conditione ardui, iam id ad appetitum
iraſcendi pertinet, in qua facultate non conſideratur perturbatio inclinans; quia
inclinatio ad amplectendum bonum, vitandum malum pręcurrit; & pertinet ad ap-
petitum cupiendi; ideo ſolùm in ea conſideratur perturbatio in relatione ad obie-
ctum non adeptum; quæ ſi refertur ad bonum, dicitur ſpes vel deſperatio; ſi ad ma-
lum, timor vel audacia, in relatione etiam ad bonum adeptum non conſideratur
aliqua perturbatio in appetitu iraſcendi, quia tunc non habet rationem ardui; ſed
tantùm conſideratur arduum in adeptione. Ex pręſenti tamen malo, dum facul-
tas in illud inſurgere tentat, oritur ira; dum verò quieſcit, manſuetudo; quam non
perturbationem, ſed priuationem ac negationem motionis eſſe cenſet: quare quin
C que erunt perturbationes appetitus iraſcendi, ſex verò appetitus concupiſcendi,
omnes autẽ Vndecim. Nonnulli iudicantes hunc numerum diminutum, lenitatem Alia opi-
quoque, ſiue manſuetudinem inter perturbationes facultatis iraſcendi numerant. nio.
Alii his addunt gratiam, quam pertinere cenſent ad appetitum cupiendi; reſpicien-
tem eos, a quibus opem vel beneficium ſuſcepimus. Non deſunt etiam nonnulli,
qui, prętermiſſa diſtinctione appetitus cupiendi & iraſcendi, perturbationum capi
ta, eaque pauciora enumerant. Sed hi confundunt potiùs, quàm diſtinguant: nos
quærimus capita, & diſtinctionem Perturbationum; quam ſine diſtinctione appetẽ
tium facultatum, quibus conueniunt, inuenire non valemus.

Dubia Aduerſus communem Latinorum ſententiam. Cap. XI.

QVanuis non me latet, quàm difficile ſit cõmuni multorum Clariſſimorum
Virorum ſententię aduerſari, opinionemque hominum animis firmiter
D hærentem euellere: tamen, quia deſiderium inueniendę ueritatis hone-
ſtiſſimum eſt, hominique a natura inditum, propterea mihi quoque li
ceat pro inuenienda ueritate explicare quod ſentio; ſemper tamen acriori firmiori-
que iudicio me ſubiiciam. Communis ea Latinorum ſententia ſemper mihi dubia
uiſa eſt. Primò enim ea diuiſionis ratio; quòd illa, quæ vt ardua a phantaſia conci-
piuntur, ad iraſcendi appetitum pertineant, reliqua ad appetitum cupiendi; nullo Aduerſus
ſtabili fundamento, nulla inſigni auctoritate, nullaque efficaci ratione firmata eſt: cõmunẽ
nam Animę facultates per obiecta, fines, & actiones, non per facile & difficile di- Latinorũ
ſtingui debent; vt indicat Ariſt. in 3. de anima 49. necnon in 2. de anima cont. 27. ſententiã.
& 33. Et ideo minus rectè D. Th. in prima ſecundæ quæſt. 23. art. 2. ſentire videtur,
cum inquit obiectum facultatis cupiendi eſſe bonum & malum abſolutè, faculta-
tis verò iraſcendi bonum & malum ratione ardui; arduum nenim & non arduum
non conſtituunt diſtinctionem obiecti ad diſtinctam facultatem pertinentis.
Quod confirmatur; quia Plato, Ariſt. & Gale. a quibus diſtinctio appetitus in iraſci-

 bilem

bilem & concupiſcibilem ſumitur, longè ſecus eorū obiecta tradunt & diſtinguunt. A
Appetitui enim cupiendi pro obiecto tribuunt bonum iucundum & uoluptuoſum
ad ſenſus & corpus pertinēs; iraſcibili verò bonum, quod magis pertinet ad animū,
uoluptatemque animi, ad honorem, ad gloriam; adeò vt honoris appetitio non ad
appetitū cupiendi, vt cenſent Latini, ſed ad eū iraſcendi pertineat: ꝙ apertè affirma-
Galenus.
uit Gal. in lib. quòd animi mores ſequantur corporis temperaturā. cap. 2. inquiēs, Iraſti
animę portio libertatis, uictoriæ, imperandi, obtinendi, glorię, honoriſque appetēs
Plato.
eſt. Plato etiam in 9. de Rep. ait: Iraſcendi facultas ad potentiam, uictoriam, gloriā,
Simplicius.
trahit tota; propterea eam contentioſam, ambitioſamque rectè dicimus. Simplicius
quoque in ſecundo de anima 28. appetitionem honoris tribuit facultati iraſcendi.
Conſtat igitur appetitui iraſcendi conuenire obiectum re diſtinctum ab eo cupiēdi,
non ſolùm ratione ardui. Quamuis enim difficile & arduum pręſertim fulgeat in atti
nentibus ad appetitum iraſcendi; vt in victoria, gloria, & ſimilibus; non propte-
rea arduum eſt ratio conſtituens obiectum, & appetitum vnum diſtinguens ab alte-
ro: quoniam, vt patuit, abſoluta appetitio honoris, glorię, victoriæ, ſeiuncta om B
ni ratione ardui, ad appetitum iraſcendi pertinet; quod inficiantur Latini. Confir-
matur: quia arduum vt arduum non eſt aliquid optabile, nec includit rationem bo
ni, ideo non valet conſtituere propriam rationem obiecti appetitus. Quod inductio
ne etiam redditur conſpicuum: nam intelligibile, ſiue arduum, ſiue facile, eiuſdem
facultatis eſt obiectum; ita uiſibile, natum audiri, natum imaginari; & ſimiliter de
ſingulis: quare id ipſum de optabili iudicandum eſt. Quod etiam manifeſtè colli-
gitur ex Ariſtotele in 7. de Rep. cap. 7. quo loci diſputans contra Platonem oſtendit
Amorem pertinere ad eam partem, per quam iraſcimur, in quo tamen Amore ratio
ardui non includitur. Quod etiam confirmatur: quia continentia ad appetitū cupien
di pertinet, cū verſetur in uoluptuoſo bono; at per cōtinētiā coercemus voluptatem,
cui difficilius eſt obſiſtere quàm irę, vt auctoritate Heracliti affirmauit Ariſto. in 2.
Moralū Nicom. cap. 3. non itaque approbāda eſſe videtur ea diſtinctionis ratio cum
perturbationū, tum facultatū appetentiū, ſūpta ab arduo & non arduo. Ex hoc pri-
Exploditur alter error.
mo errore oritur ſecundus: & eſt, ꝙ, ſi perturbationes inclinantes ad propriū obiectū C
conueniunt facultati cupiendi, etiā conuenire debent facultati iraſcendi; cum abſo-
luta honoris, glorię, & victorię appetitio ad hunc appetitū pertineant. Et confirma-
tur: quia cui per naturā conuenit motio, eidē neceſſariò cōuenit inclinatio, & termi-
nus; cum ea ſint de ratione motus naturalis. At inquiūt inclinationē habere ab appe-
titu cupiendi, ꝙ minimè ſatisfacit: primò; quia, vt patuit, appetitus iraſcendi habet
ſuum obiectum re diſtinctū ab eo cupiendi, ad quod per ſuam naturā & conditionē
eſt procliuis: ſecundò, quia frequenter appetitus iraſcendi, nedum non habet incli-
nationē ab eo cupiendi, uerùm ei potius aduerſatur, & contra eū pro ratione & ho-
Exploditur tertius error.
nore dimicat. Ex eodem quoque fonte manat tertius error, quatenus inquiunt in ap
petitu iraſcendi non reperiri perturbationes prodeuntes ex relatione ad bonum ade
ptum, quia tunc non ſeruat rationem ardui; & ideo voluptatē, & dolorē ſoli tribuunt
appetitui cupiendi: ꝙ cum dicant, apertè aduerſantur rationi, Platoni, & Ariſtoteli.
Dum enim facultati conuenit motio ad finē, neceſſariò debet ei per naturā conueni-
re terminus, & oblectatio in adeptione finis; ne motio ſit inanis, & appetitio ſit de- D
ſtituta fine: dicere, quòd in fine non conſideratur arduū, inane penitus eſt; nedū ob
ea quæ dixi; uerùm etiā quia conceſſa ea ratione ardui, ſat eſt vt ſeruetur in via ad fi-
nem. Aduerſantur Platoni: qui in Philebo aſſeruit omnē perturbationē ex voluptate
& dolore eſſe permixtam; & manifeſtauit dari uoluptates & dolores corporis, perti-
nentes ad appetitum cupiendi; pariter uoluptates & dolores animi pertinentes ad ap
petitum iraſcendi; & demum mixtas. Inſuper in 9. de Rep. triplicem ſtatuit Animæ
partem, vnam rationis compotem, alteram cupiendi, tertiam iraſcendi: inde tria ait
conſurgere humanæ vitæ genera, treſque uoluptatis gradus: ac uoluptatem partis
ratione præditę ait eſſe ſuauiſſimam, ſecundo loco commendat eā facultatis iraſcētis,
tertio illam cupientis: non igitur uoluptas & dolor ſoli conueniunt appetitui cupi-
endi. Aduerſantur etiam Ariſtoteli, qui in 2. Moralium Nicomachiorum cap. v. &
in principio ſecundi Rhetoricorum aſſeruit perturbationes omnes ſequi uoluptatē,
& dolorem: & in ſecundo Moralium Nicomachiorum dixit omnem uirtutem mo-

ralem

A ralem in uoluptate, & dolore eſſe poſitam; & cum Platone affirmauit uoluptatem &
dolorem eſſe fontes, ex quibus qui haurit quando, quantum, & quomodo opor-
tet, fęlix eſt: ac in 2. Rhet. homines iraſci affirmat, cum animo dolent; ira enim
uoluptatem habet cum dolore mixtam: ac in eodem libro Homerum commendat
dicentem iram dulciorem effuſo melle, quam ſententiam in Philebo commẽdauerat
Plato. Id ipſum pateſecit Ariſt. in 3. de anima 29. inquiens: Cum autem obiectum
iudicatur delectabile aut triſte, aut affirmans aut negans, proſequitur aut fugit; &
eſt delectari, & dolere agere ſentiente medietate ad bonum, aut malum: Sunt ita-
que in omni appetitu uoluptas, & dolor. Quòd ſi Ariſt. nonnunquam uoluptatem
& dolorem tribuit facultati cupienti, id facit conſiderans uoluptatem & dolorem
corporis, abſolutè ob uehementiam ita nuncupatam; cui modum imponit Tempe-
rantia. Propterea D. Th. in 3. ſent. diſtin. 26. q. 1. Art. 2. ad tertium, veritate coa-
ctus etiam in parte iraſcendi ponit uoluptatem. Neque dicendum eſt cum Card. Gae
tano, quòd D. Th. in prima ſecundę mutauit ſententiam in partem ueriorem: immo
B oppoſitum eſt affirmandum, quòd ſcilicet ſententia uerior ſit ea, quam protulit in
3. ſent. vt patet ex pręcedentibus. Neque etiam pro Latinis dicere valemus, quòd
dum inficiantur appetitui iraſcendi conuenire uoluptatem, loquuntur de uolupta-
te ſumpta in ſpecie, formanda & corrigenda per Temperantiam; hoc inquam di-
cere non valemus: quoniam ipſi aiunt in facultate iraſcendi non inueniri perturba-
tiones inclinantes, & firmantes; ſed ſolùm mouentes: at uoluptas & dolor firmare
dicuntur, vt ipſi aiunt. Ex his etiam conſtat minus rectè loqui, dum inquiunt eas du-
as appetendi facultates adeò eſſe iunctas, vt nunquam ea iraſcendi excitetur, non Aliud error exploditur.
pręcurrente motu cupiditatis: primo enim, vt aiunt, cupimus, ad quam cupiendi fa
cultatem pertinet uoluptas & dolor: mox, ſiquid ardui occurrit, excitatur appetitus
iraſcendi, ad quem uoluptas & dolor non pertinent. Quæ ſententia approbanda nõ
eſt; quoniam (vt patuit) hę duę facultates habent obiecta re diſtincta, & poteſt vna
ſine altera, ac ea iraſcendi ſine ea cupiendi excitari; vt patet in honoris & glorię
C appetitione. Pręterea, vt experientia nos docet, & Plato in 4. de Rep. affimat, illę duę
appetitiones nonnunquam ſunt aduerſę, & vis iraſcendi in homine, frequenter pro
ratione dimicat aduerſus eam cupiendi, vt in Timæo etiam oſtenditur: immo ne-
dum in homine, uerum in iumentis quoque & feris, duæ illę appetitiones nonunquã
inter ſe pugnant, vt patet de canę ſimul cupiente carnem, & timente verbera, non
igitur tunc vis iraſcendi pro aſſequendo obiecto, facultatis cupiendi inſurgit. Quar- Alius error.
tò minus rectè ſentire videntur quatenus voluptatem & dolorem inter cæteras per-
turbationes numerant, quaſi ſint eiuſdem ordinis cum illis, cum tamen Ariſt. ſecus
loquatur, & definiens perturbationes dicat, eſſe eas quas ſequiť voluptas vel dolor;
cum igitur voluptas & dolor ſequi dicantur genus perturbationum ab Ariſt. defini-
tum, non poſſunt ſub eo definito genere collocari; vt ex ſe conſpicuum eſt; non
enim ſpecies ſequi poteſt vniuerſum illud genus, ſub quo continetur; at hac de re in
fra latius loquar dum perpendam an voluptas & dolor ſint perturbationes. Quintò
ea enumeratio perturbationũ diminuta videtur: quia ſi in appetitu cupiendi, & in- Quintus error.
D ter perturbationes ad eum pertinentes enumerant cupiditatẽ; cur inter eas, quæ per
tinent ad appetitũ iraſcendi, non enumerant θυμὸν cupiditati reſpondentem, quæ eſt
motio ad obiectũ eius facultatis? & pręſertim cum enumeretur a Platone ab Ariſto-
tele, & a Gale. Inſuper cum dicant facultatem iraſcendi uerſari in malo cum pręſen-
ti, & nuncupãt audaciã, tum futuro, & nuncupãt timorem; non eſt rationi conſenta-
neum, vt ſolùm verſetur in bono futuro, quã nuncupãt ſpem, non autẽ in bono pręſẽ
ti: omnis. n. facultas reſpiciẽs futurũ, & pręſertim facultas apperens, dť aliquãdo poti
ri pręſente, & in eo ſibi pręſente verſari. Sextò, Eemulationẽ redigunt ad triſtitiam,
& aſſerunt pertinere ad appetitum cupiendi, cum tamen ad illũ iraſcendi pertineat; Sextus Error.
verſatur. n. in bonis honore dignis; vt in 2. Rhet. docet Philoſ. quę aũt ad honorẽ per-
tinent, appetitui iraſcendi conueniunt, vt cumulatè oſtenſum fuit. Septimò mihi du-
bia ob id vř eorũ ſententia, quia Amorẽ ad ſolũ appetitũ cupiendi pertinere cẽſent, Septimus.
cũ tñ etiam conueniat appetitui iraſcendi: Manifeſtè Ariſt. in 7. de Rep. cap. 7. diſpu-
tans aduerſus Platonẽ oſtendit Amorem pertinere ad eã animę partẽ, qua iraſcimur.
At reſpondendo inquiunt Ariſtotelẽ per partem qua iraſcimur denotare, nõ eam vt Solutio.

Eutrſio. contradiſtinctam a concupiſcibili, ſed uniuersè facultatem animę ſentientis. Quod A cum dicant, primò perperam nomen proprium partis pro toto vſurpant: ſecundò apertè Ariſtoteli, eiusqueratìoni aduerſantur; nam Ariſt. eo in loco non de uniuerſa ſentiendi facultate loquitur, ſed de ſolo iraſcendi appetitu, quem ſuo nomine θυμὸν appellat; quod manifeſtè patet per oſtenſionem, qua ibi vtitur; inquit enim Amorem propterea pertinere ad appetitum iraſcendi, quoniam oppoſita ad eandē pertinent facultatem; ideò inquit. Cuius rei ſignum eſt, quòd θυμὸς, id eſt iraſcendi facultas, magis irritatur contra familiares & amicos, quàm contra ignotos. Quod etiam in 2. Rhetoricorum affirmauit. Id ipſum quoque ex 5. de Rep. cap. x. patere poteſt, inquit ibi Philoſophus: Particulam quandam odii debemus irā exiſtimare, nam quodam modo earundem rerum cauſa exiſtit &c. Si igitur ira eſt pars odii, odium ad iraſcendi facultatem pertinebit. Inſuper, ſi ad eandem facultatem pertinent oppoſita, vt odium pertinet ad appetitum iraſcendi, ita amor ei oppoſitus ad eundem pertinebit: dico, Amor ei oppoſitus, quia multiplex eſt Amor, & Octauus error. in uariis facultatibus reperitur. Demum, cum cęteras perturbationes numerent cū B oppoſitione, minus rectè iram ſine oppoſitione ſtatuunt; & pręſertim, quia Ariſt. in ea quoque oppoſitionem conſiderat: quanuis enim Ira vniuerſam latitudinem ſignificet, tamen in ea duplici modo inuenire valemus oppoſitionem; primò ratione vniuerſę eius latitudinis, Iræ enim opponitur gratia & indulgentia, vt Aſpaſius in ſecundo Moralium Nicomachiorum cap. 3. manifeſtauit; ſecundò ratione exuperantię & defectionis eius, ac ita Iracundię lenitas ſiue manſuetudo opponitur, vt in 2. Moralium Nicomachiorum cap. 7. Ariſt. patefecit inquiens. Eſt autem etiam in ira nimium, parum, & mediocre; ſed eum ea ferè nomine uacent, medium clementem ac lenem, mediocritatem clementiam ac lenitatē nominabimus: extremorum verò is, qui modum ſuperat, iracundus, uitiumque iracundia dicitur; qui deſerit, lentus, uitiumque lentitudo appellatur. Hoc etiā patefecit in 4. Moralium Nicomachiorum cap. v. Conſtat igitur rectè iram eum oppoſitione deſignari; vt cum in Rhetoricis, tum in libris de Moribus fecit Ariſt. Variis igitur de cauſis ea communis perturbationum diſtinctio & enumeratio Latinis approbata, mihi approbanda non C videtur.

Facultatum appetentium ſentientis Animæ partis Diuiſio, explicatio, & connexio. Cap. XII.

VT numerus, diſtinctio, ac ordo Perturbationum clarior eluceſcat, duo prius explicanda occurrunt, vnum pertinens ad Notitiam appetentium facultatum, alterum verò ad Notitiam uoluptatis & doloris. A primo ordiens, conſiderandum eſt multiplicem dari appetitum; nam quot ſunt ordines rerum, tot Appetitus Multiplex ſunt gradus & ordines appetituum: prętermiſſo tamen appetitu primę materiei, qui eſt facultas & facilitas recipiendi formam; necnon eo inanimorum corporum, qui eſt inclinatio: ſequens formā, quæ Natura eſt; eoque Plantarum, qui cognitionem non ſequitur (hi enim inſtituto meo non inſeruiunt) Accipens appetitum co- D gnitioni iunctum, qui magis propriè appetitus dicitur, aſſero hunc eſſe duplicem; vel enim pertinet ad Mentem vel ad ſenſum: ſi ad Mentem, adhuc eſt duplex; voluntas ſcilicet, quæ finem reſpicit; & pręlectio, quæ ordinata in finem; vt interim cęteras differentias prętercam. Appetitus pertinens ad ſenſum pariter duplex eſt, cupiendi vnus, alter iraſcendi; vt frequenter Plato, Galenus, & Ariſt. affirmant. Vis appetendi a ſua facultate cognoſcente ſola ratione diſtinguitur, non re, vt in 3. de anima eont. 29. docet Ariſt.; nec quidem iniuria. Nam facultas ex eo appetit, quia primò cognoſcit: at ſi vna cognoſceret, alia appeteret; pręter id quòd ſuperuacanea eſſet ea multitudo, etiam motus redderetur debilior, & affectio ſiue Perturbatio conſurgeret imbecillior. Propterea rectius ſentire uidetur Ariſto. qui appetentis & cognoſcentis facultatis eandem ſtatuit ſedem; quàm Plato, & Galenus, qui cerebro facultatem tribuunt cognoſcendi, cordi verò & iecori appetendi. Inſuper, quoniam pars animę ſentiens ex ſententia Ariſtotelis re diſtinguitur a mente, etiam eſt ne-

A eſt neceſſe, vt per eius principia appetitus ſenſuum re diſtinguatur ab eo mentis. Ex quo inferò Themiſtiũ nec Ariſt. nec ſibimet conſentanea protuliſſe, dum in Paraphr. cont. 52. tertii de anima dixit: Vt nil prohibet unum eſſe ſentiendi principium, quã uis quinque ſint ſenſus; ita nil obſtat, quin vna ſit appetendi vis, actiones verò tres, quas appetitus exerceat, iraſcendi, concupiſcendi, & volendi. Hæc profectò ſententia fundamentis Alexandri ſatis eſt conſentanea, qui omnem animę partem materiatam, ac mortalem exiſtimauit: at dum dicimus cũ Ariſto. ſentiendi facultatẽ re & ſubſtantia diſtingui a Mente, vt Themiſtius quoq; fatetur, proculdubio id aſſerere minimè ualemus. Et ſiquis pro Themiſt. afferat locum ex Ariſt. in 3. de Anima cont. 42. dicente. Inſuper autẽ vis appetens, quæ & ratione, & facultate alia uidebitur a cęteris; & abſurdũ equidem eſt hãc ſeiungere: in parte enim rationis compote voluntas fit; in experte verò, concupiſcendi, & iraſcendi appetitus: ſi autẽ tria ſit Anima, in vnoquoque erit appetitus. Hæc Ariſt. quibus uidetur indicare appetitus non eſſe inter ſe diuellendos, ac ſecernendos. Cui reſpondens dico ſententiam Ariſtotelis non B eſſe hanc, vt appetitus vnus non diſtinguatur ab alio, ſed quòd facultas appetens nõ re diſtinguatur a cognoſcẽte; vt Platonis ſententiam in Timæo euertat, qui in capite cognoſcentem, in pectore appetentes facultates collocabat. Inſuper Ariſt. appetitus loco non ſecernit, vt faciebat Plato, ſed omnes in corde ait eſſe collocatos. Demum Ariſt. appetitũ iraſcendi non fundamento ſecernit ab eo cupiendi, ſed hos a uoluntate re uera diſtinguit. Dicamus igitur cum Ariſtotele, Appetitum ſenſus diſtingui re ab eo mentis; Appetitus verò duos mentis, ac eos duos ſenſuum, inter ſe ſola ratione ſecerni. Ex quo conſtat minus rectè ſenſiſſe Gal. dum in eo libro, quòd animi mores ſequãtur corporis tẽperamentũ, dixit facultatẽ cupiẽdi eſſe temperamẽtũ epatis, eã uero iraſcendi cordis: quod dici minimè poteſt, cũ re & ſubſtãtia a uirtute sẽtiẽdi non diſtinguantur. Duo itaque ſentientis facultatis appetitus, cum a facultate cognoſcente, tum inter ſe, nec ſede nec ſubſtantia, ſed ſola ratione diſtinguuntur.

Contra Themiſtiũ

Aduerſus Galenũ.

C *Vnde ortum ducat Diſtinctio Appetitus concupiſcendi ab eo iraſcendi. Cap. XIII.*

QVoniam Appetitus concupiſcendi ab eo iraſcendi aliqua ratione diſtinctus ponitur; vnde ea diſtinctio oriatur, & quomodo uiciſſim ſe habeant, accurata conſideratione dignum eſt. Putarunt Latini diſtinctionem ex eo oriri, quia appetitus cupiendi abſolutè referatur ad bonum & malum, ille verò iraſcendi ad illud met, at ſub ratione ardui & difficilis: quorum ſententia cumulatè ſatis in pręcedentibus reiecta eſt. Propterea recentiorum Philoſophorum nonnulli dixerunt non ob aliud Platonem ſecaſſe appetitum in iram, & cupiditatem; niſi vt per cupiditatem ſignificaret eam partem, quæ ad voluptatem fertur; per iram ſiue iraſcendi facultatem partem illam, quæ à dolore mouetur: quæ ſententia cum Auctoribus eius diuiſionis, tum rationi ſatis apertè aduerſatur. Rationi D primò, quia frequenter aſſerit Ariſt. oppoſitorum eandem eſſe facultatem: Auctoribus verò eius diuiſionis, quoniam Plato voluptatem & dolorem in omni animæ parte, in omnique appetitu reperiri affirmauit, vt in pręcedentibus manifeſtaui. Aduerſatur Ariſtoteli quia in quarto top. loco 6 t. inquit iram reperiri in appetitu iraſcendi, triſtitiam in appetitu concupiſcendi, quia in eo eſt voluptas: ſic igitur triſtitiam tribuit Ariſtoteles facultati cupiendi. Aduerſatur Galeno; qui non per diſtinctionem voluptatis & doloris diſtinguit vnum appetitum ab altero, ſed per alia obiecta, vt mox diſtinctius patebit. Propterea nos vt diſtinctionem, ita rationem eius a Platone, Galeno, Ariſtotele, Plutarcho, immo a natura rei ſumentes dicamus: Eorum, quæ bona videntur, nonnulla pertinent ad corpus, eiusque illecebras, & hęc reſpondent appetitui concupiſcendi; alia verò ad animum magis, veluti honor, gloria, victoria, & ſimilia, & hæc pertinent ad appetitum iraſcendi: cum enim hęc bona diſtinguantur, & frequenter inter ſe pugnent; non eidem facultati appetenti, ſed diſtinctę reſpondere debent. Eſt itaque obiectum facultatis cupientis id, quod videtur bonum vel malum, ad corporis illecebras, & præſertim ad guſtatum & tactũ

Opinio Latinorũ.

Alia opinio.

Euerſio.

Opinio propria.

Obiectũ ſiue finis facultatis cupientis.

pertinens; vel ad inſtrumenta eorũ, vt ad diuitias, & ſimilia. Ideo Plato in 9. de Rep. hunc appetitum nedum appellat concupiſcibilem, uerùm Inſuper auarum, & quæſtuarium. Obiectum verò facultatis iraſcendi eſt bonum apparens vel malum, quod ad honorem, ad cuſtodiam, ad gloriam, ad uictoriam, ad iniuriç repulſionẽ, ad recompenſationem beneficiorum pertinet; vt rectè dixit Galenus in eo lib. quòd animi mores ſequantur corporis temperamentum. Hinc Plato 9. de Rep. hunc appetitum contentioſum, & ambitioſum appellat; Inſuper cum obiecta principalia harum duarum facultatum diſtincta ſint, inde euenit, quòd voluptates & dolores earum diſtinguuntur; vniuſcuiuſque enim facultatis appetentis eſt propria voluptas & dolor: cupiditati reſpondent voluptates & dolores corporis, facultati verò iraſcendi uoluptates & dolores animi. Ex qua explicatione datum eſt nobis intelligere ſententiam Platonis in Philebo de voluptate, & perturbationibus. Statuit ibi Plato duplex voluptati genus, purum vnum, alterum cum dolore mixtum; primum conuenit Menti, alterum facultati ſentienti: Voluptas cum dolore mixta ea eſt, quę parit perturbationes, omnem enim perturbationem ex voluptate & dolore mixtam oſtendit: Impurarum autem voluptatum quaſdam ait pertinere ad corpus; & hę ſunt illę, quę pertinent ad appetitum concupiſcendi, & pariũt perturbationes eius; alias ad animum, & hę pertinent ad appetitum iraſcendi, eiuſque perturbationes pariunt: quas Plato enumerans ait eſſe iram, timorem, deſiderium, lamentationem, amorem, æmulationem, inuidiam, & huiuſmodi alias. Ex his colligo primò veram rationem diſtinctionis earum duarum facultatum appetentium. Colligo ſecundò rationem huius, cur ſenſui duplex competat vis appetendi finem, & non menti; id. n. ei conuenit ob duplex voluptatum genus illi competentium: at menti erga finem ſola conuenit voluntas; quia vnum eſt verum, & vltimum bonum, ad quod uoluntas aſpirat. Colligo tertiò uoluptatem & dolorem non propriè eſſe perturbationes, ſed ex eorum mixtione perturbationes oriri. Colligo quartò rationem, ob quam menti non dicantur conuenire perturbationes: ei enim conueniunt uoluptates purę; non mixtę, quæ ſint medelę dolorum, ex qua mixtione perturbationes prodeunt. Nos autem latere non debet, quòd quamuis hę duę appetendi facultates habeant ſuos fines diſtinctos, & ſępe inter ſe pugnent; tamen vis cupiendi præſertim finem reſpicit, vis autem iraſcendi ordinata in finem; in finem dico nedum Cupiditatis, uerùm etiam Voluntatis, & Mentis. Nam vt Plato in Timæo, & In 4. de Rep. docet, munus appetitus iraſcendi eſt pugnare pro ratione aduerſus cupiditatem: quod etiam affirmauit Galenus in lib. de cognoſcendis animi morbis cap. V I. necnon in eo, quòd animi mores ſequantur corporis temperaturam. Propterea de hoc duplici appetitus genere ita decernit Theages, vt Ratio ſcientiam, Ira robur regat, Concupiſcentia apprehendat. Et ex ſententia Plat. in 4. de Rep. Conſulatui in Vrbe reſpondet in homine Ratio, Quęſtuario Cupiditas, Auxiliario demum Iraſcendi appetitus. Quæ ſententię non in hac ſignificatione accipi debent, vt diſtinctio eorum appetituum ſumenda ſit ab arduo, & non arduo; nam ab obiecto re diſtincto petenda primò eſt, vt patuit: euenit tamen vt uires, & verſari in arduis, pręſertim conueniant facultati iraſcendi; At hoc non obiectum conſtituit, ſed comitatur illud.

Obiectũ vel finis facultatis iraſcẽdi.

Exponitur Locus Platonis.

Varia ex dictis colliguntur.

Theages.

A B C D

De Virtute cupiendi, & iraſcendi duæ Difficultates diluuntur. Cap. XIIII.

CVm multa declarauerim pertinentia ad notitiam appetitus ſenſuum, duæ adhuc ſuperſunt diluendę difficultates vtiles valde, & dignę conſideratione: una eſt, an uterque appetitus ſit natus audire rationem, eique obtemperare: altera uerò, qui eorum dignior ſit ac pręſtantior. Ordienſa prima, ea apprime eſt obſcura, & rationes extant pro omni parte. Inquit Plato in Timęo cupiditatem non obtemperare rationi: loquens enim de hoc appetitu ait. Quoniam uerò uidebat Deus partem illam animę talem fore, vt rationem non exaudiret; & ſi quo ſenſu pulſaretur, nullo modo rationibus obtemperaret; ſed ſimulachris uiſiſque nocte dieque maximè raperetur: iccirco naturam iecoris procreauit, &c. Id ipſum Gale-

Prima dubitatio. Plato.

A Galenus affirmat. Plutarchus quoque in libro de morali uirtute nedum aſſerit hanc Galenus.
fuiſſe ſententiã Platonis, verùm inſuper eandem approbat & confirmat; & iure id Plutarchus.
facere videtur, cum experientię ſit conſentanea: experimur enim in nobisipſis,
quòd quàmuis ratio pręcipiat cupiditati, ne expetat voluptuoſa ad guſtatum vel
tactum pertinentia; nihilominus tamen ea expetit. Ex aduerſo Ariſt. in calce pri- Ariſt.
mi libri Moralium Nicomachiorum inquit. Apparet igitur vim rationis expertẽ eſ-
ſe duplicem; vnam ad ſtirpes propriè pertinentem, nulla ex parte rationis participẽ;
alteram ad concupiſcendum, & omnino ad appetendum impellentem; aliqua ex par
te ratione prędità, quatenus ſcilicet ei paret atque obtemperat &c. Quam ſentẽtiam
paulo poſt cõfirmans ait. Rationi enim quodam modo parere animi partem ratio-
nis expertem, cum pręcipiendi ac monendi ratio, tum omnis reprehenſio ac exhor-
tatio indicat: Quòd ſi fatendum eſt hanc vim ratione quoque eſſe pręditam, vis erit
animi duplex rationis particeps; altera propriè, & vt habens eam in ſeipſa; altera
veluti filius, qui parentis dicto obtemperat &c. His addere poſſumus rationem ſa- Ratio.
B tis cogentem: quia eatenus ſe effundit hominis virtus, quatenus extenditur ratio:
at hominis Virtus in more poſita etiam conuenit appetitui cupiendi, vt patet de
Temperantia: quare in eo quoque vim habebit ratio. Propterea dicendum eſt vtrũ Solutio.
que appetitum eſſe natum obtemperare rationi, non tamen eodem modo: nam ap
petitus iraſcendi magis, facilius, ac proximius ei obtemperat; hinc dicitur mini-
ſter rationis, & pugnare pro ratione aduerſus cupiditatem; & iure ei magis obtem-
perat, cum ſit ſpiritalior, & in his uerſetur quæ magis pertinent ad animam, & ma-
ximè iuncta ſunt cum ratione, vt patet de gloria, & honore: cupiditas longius diſtat
a ratione, verſatur in uoluptatibus magis cum corpore complicatis, guſtatus ſcili-
cet, & tactus, & frequenter corrigitur interuentu appetitus iraſcendi. Inſuper hic
appetitus minus rationi obtemperat, dum uerſatur in obiecto ſuo principali, quàm
dum verſatur in inſtrumentis eius, qualia ſunt fortunę bona. Sententia itaque Plato
nis, Plutarchi, & Galeni eatenus vera eſt; quatenus, dum inquiunt hunc appetitũ
C non obtemperare rationi, id denotat difficultatem; ſignificat quòd obſcurè, parum,
& a longe ei obtemperat; non autem quòd nullo pacto ei obtemperare ſit natus: &
demum vera eſt non abſolutè, ſed facta comparatione cum appetitu iraſcendi. Re-
ctè itaque Ariſt. in calce primi lib. Moralium Nicomachiorum dixit Appetitum ſen
tientis facultatis parere rationi in continente, ac multò magis in viro forti ac tempe
rante; in quibus omnia, vna penè dicam uoce, cum ratione conſentiunt; &c. Sed
adhuc vniuerſa dubitatio ſoluta non eſt, quoniam Ariſt. ſibi conſtare non videtur;
in 7. enim libro Moralium Nicomachio. cap. VI. inquit: Ira quodam modo ſequi-
tur rationem, cupiditas non item: Eſt igitur cupiditas turpior. Cui difficultati re-
ſpondens dico hęc inter ſe diſtingui, ſequi rationem, & eſſe natum obtemperare ra-
tioni: cupiditas non ſequitur rationem, adeò vt ratione excitetur, quemadmodum
ira; eſt nata tamen ratione corrigi, & componi. Et hęc de prima difficultate, ex cu
ius reſolutione colligitur reſolutio ſecundę. Quęrebatur ſecundo loco, quænam Secunda dubitatio
harum appetentium facultatum debeat iudicari pręſtantior. Poſſet quis opinari cu
D piendi appetitum eſſe pręſtantiorem, quia magis erga finem uerſatur, appetitus ve Prima opinio.
rò iraſcendi potius in ordinatis ad finem; finis autem ordinatis ad finem omnium cõ
ſenſione pręfertur: ita uoluntas pręelectioni antecellit. Hęc tamen ſententia nõ eſt Euerſio.
vera, ſed Principatum obtinet vis iraſcendi: primò, quia obiectum eius eſt pręſtan
tius; eſt enim bonum, & uoluptas animi, vt patuit: ſecundò, quia proximior eſt
rationi, eique magis obtemperat, ac pro ea pugnat: tertiò, quia eſt ſpiritalior, ac
robuſtior; hinc euenit, quòd generatione eſt poſterior: uermes enim & ſtirpanima
lia cupiunt, at non iraſcuntur, niſi adumbratè. Ideo Ariſt. in 2. de anima cont. 20.
accuratè ſuo more loquitur, dum verba faciens de partibus inſectorum animalium,
inquit: Vbi enim ſenſus reperitur, voluptas & dolor inſequitur; vbi autem hęc, ne
ceſſariò etiam adeſt ἐπιθυμία, hoc eſt cupiendi appetitus: Loquitur de hoc, & non de
appetitu iraſcendi; quoniã eſt prior generatione, & neceſſariò ſequitur ſenſum; non
ita autem ſe habet de appetitu iraſcendi. Aduerſę autem rationi facile eſt reſponde-
re: nam oſtenſum eſt appetitum iraſcendi habere obiectum proprium præſtantius
obiecto cupiditatis; & ideo, ſi nonnunquam cupiditati opitulatur, id facit auxilio
regio

regio, non ſeruili; neque ad eum ita ſe habet, vt prælectio ad voluntatem. A

An voluptas & dolor ſint Perturbationes opinio Aſpaſii, eiuſque euerſio. Cap. XV.

CVm patuerit, quid de duplici ſenſuum appetitione ſit dicendum: vt exactius numerum, & capita perturbationum inuenire valeamus; quid de voluptate & dolore ſit ſentiendum, conſiderare debemus. Ardua eſt dubitatio, quomodo uoluptas & dolor ad animi perturbationes ſe habeât, de qua opiniones ſunt variæ. Cenſent nonnulli, è quorum numero eſt Aſpaſius in 2. Moralium Nicomachiorum cap. 3. voluptatem & dolorem eſſe communia genera omnium perturbationum; adeò vt reliquæ perturbationes ſub his, tanquam ſpecies ſub genere, contineantur. Quod vt clarius oſtendat, dubiaque perſoluat; præaccipit voluptatem eſſe duplicem, vnam ad corpus, alteram ad animum pertinentem. Inſuper voluptatem pertinentẽ ad animum duplicem affirmat; vnam erga obiectum præſens, quæ eodẽ cum ſuo genere nomine uoluptas dicitur; alteram erga obiectum futurum: & quoniã oppoſitorũ eadẽ eſt ratio, quotuplex eſt voluptas, totuplex eſt dolor ei oppoſitus. Accipit inſuper Animi perturbationẽ eſſe motionẽ partis animæ rationis expertis a uoluptate vel dolore inductã. His præaſſumptis ait uoluptatem & dolorẽ, ſi uniuersè uſurpantur, eſſe communia genera omnium perturbationum: & quemadmodum genera ſequuntur ſpeciẽ, quia ex ſpecie infertur genus; ita perturbationes ab Ariſt. illæ dicuntur, quas uoluptas ſequitur, aut dolor. Hæc ſñia nec Platoni, nec Ariſtoteli, nec rationi eſt conſentanea. Non Platoni, quia Plato in Philebo inquit perturbationes omnes eſſe mixtas ex uoluptate & dolore, ſi perturbatio ex voluptate & dolore conſurgit, non igitur eſt uoluptas uel dolor; veluti colores medii non ſunt albedo vel nigredo. Aduerſatur Ariſtoteli, quoniam inquit Aſpaſius iram contineri ſub dolore vt ſub genere: Ariſt. in 4. topicorum loco 61. damnat hanc ſententiam, quia dolor ad appetitum cupiendi, ira ad eum iraſcendi pertinet. Præterea ſi uoluptas & dolor eſſent genera Perturbationũ, erraſſet Ariſt. qui in primo Rhet. cumulatè agit de voluptate & dolore; mox in 2. proponit agendum vniuersè de Perturbationibus, eaſque definit, definitionemque tradit, quæ nec uoluptati nec dolori conuenit; cum dicat perturbationes eſſe eas, quas ſequitur voluptas aut dolor, vt etiam dixit in ſecundo Moralium Nicomachiorum cap. v. Neque dicere valemus, quòd ita ſequantur, vt genus ſequitur ſpeciem; quemadmodum inquit Aſpaſius: Quoniam dum aſſignamus definitionem ſpecierum, genus primò ſumimus, idque in recto proferimus; non autem dicimus eſſe eas, quas ſequitur genus. Præterea Ariſt. tunc definit perturbationem pro genere ſumptam, ſub qua ſpecies variæ continentur, non autẽ definit ſpecies. Inſuper Ariſt. 2. Moralium Nicomachiorum cap. 3. declarat ſeipſum, & manifeſtat, quomodo Perturbationem ſequatur voluptas & dolor, inquiens: Iã uerò ſi in actionibus & perturbationibus poſitæ ſunt virtutes; omnem autem perturbationem, actionemque omnem ſequitur uoluptas aut dolor, &c. His uerbis apertè indicat Ariſt. quomodo uoluptas & dolor ſequantur Perturbationem; nam perinde eam ſequuntur, ac ſequantur actionem: at actionem non ſequuntur vt genus, ſed vt pulchritudo congruentem partium menſuram; vt dicitur in decimo lib. Moraliũ Nicomachiorum. Demum ea ſententia aduerſatur rationi; quoniã genus rectè dici tur de ſuis ſpeciebus, dolor & uoluptas non ita ſe habent ad ſpecies perturbationum: non enim dicimus iram eſſe uoluptatem, vel eſſe dolorem; ſed ſolùm dicimus cum Ariſt. in 4. topic. loco 61. iram oriri, prius in nobis dolore facto. Præterea pro conſtituendis ſpeciebus diuiditur genus per oppoſitas differentias, non autem diſtincta genera inter ſe miſcentur pro earum conſtitutione: at ex permixtione uoluptatis & doloris variæ emergunt perturbationes, vt affirmatur a Plat. in Philebo, & conſpicuum eſt de ira, & aliis; Propterea eſt alia opinio Stoicorum, qui minimè cenſent voluptatem & dolorem eſſe communia genera omnium perturbationum, ſed aiunt eas eſſe duo ex primis capitibus earum; nam quatuor ſtatuunt Perturbationes ptimas, vt in præcedentibus retuli. Plato etiam nonnunquam voluptatem & dolorem

Opinio Aſpaſij. | Contra Aſpaſiũ. | Secunda opinio.

B C D

A dolorem numerat inter perturbationes; vt in Timæo,& in Theæteto: immo in Theæteto ea quatuor ſtatuit Perturbationum capita, quæ etiam enumerantur a Stoicis. Latini quoque cum Stoicis inter principales Perturbationes voluntatem, doloremque numerant. Horum ſententia confirmatur rationibus; nam Perturbatio definita Confirmatio. eſt,quòd ſit motio facultatis appetentis; quæ definitio in pręcedentibus tradita,ſatis apertè conuenit voluptati & dolori: voluptas enim pro genere ſumpta, vt dicebat Aſpaſius, eſt operatio ſecundùm naturam non impedita; ſumpta verò pro ſpecie, eſt effuſio animi & ſpirituum, ob pręſentiam rerum iucundarum: Dolor econtra eſt affectio ex impedimento operationis naturalis, vel animi contractio, ob pręſentiã rerum moleſtarum: vel igitur non rectè fuit definita perturbatio, vel inter perturbationes numerari debent voluptas & dolor. Inſuper attinentia ad appetitum ſenſuũ, vel ſunt facultates, vel perturbationes, vel habitus; hęc tria ſola in eo numerauit Ariſt.in 2. Moralium Nicomachiorum: Voluptas & dolor, cum pertineant ad illum appetitum, nec ſint facultates, nec habitus; reliquum eſt, vt ſint perturbationes. Euerſio.

B Pro parte aduerſa extat ſententia Platonis, qui in Philebo oſtendit omnem perturbationem ex voluptate & dolore eſſe mixtam: Extat ſimiliter ſententia Ariſtotelis qui Perturbationum genus definiens ait eſſe eas motiones, quas uoluptas ſequitur aut dolor; ſi omnem perturbationem ſequitur uoluptas aut dolor, conſpicuum eſt voluptatem & dolorem non poſſe dici perturbationes: & demum huic opinioni ea aduerſantur, quæ contra ſententiam Aſpaſii dicta ſunt.

An Voluptas & Dolor ſint Perturbationes, Opinio Propria. Cap. XVI.

MIrum profectò eſt, quod nos; qui per naturam, perque aſſuetudinem cunctis ſenſibus, ac tam perditè voluptatem ſequimur; erga eam adeò ſimus cęci, vt neque etiam quoad commune genus illam cognoſcamus: de Primum quod accipitur. C qua tamen, vt dicam quod ſentio, accipio primò; quòd vt voluptas, ita dolor multipliciter uſurpatur. Ac, vt ad rem noſtram pertinet, triplex eſt Voluptas: vna,quę Triplex uoluptas. eſt fons & origo omnium perturbationum, quæ oritur ex cognitione obiecti, vt conferentis, vel aduerſi; ac ex quadam andipathia & ſympathia facultatis cum obiecto: ſecunda eſt uoluptas pariter & dolor, quæ in fine conſideratur, dũ eo potimur vel priuamur: tertia eſt uoluptas preſſius ſumpta, quæ uehementiſſima eſt; oriens ex obiecto tactus, ſiue guſtatus. Prima & ſecunda uoluptas in omni appetitu reperitur, tertia uerò ſolùm in appetitu concupiſcendi;& ob eius uehementiam, ac quia communis maximè eſt omnibus, abſolutè nomine uoluptatis frequenter deſignatur. De uoluptate & dolore in prima ſignificatione præſertim vera eſt ſententia Platonis in 1. de Legibus, necnon Ariſtotelis in 2. Moralium Nicom.cap.3.dicentium: Duo hi fontes natura ſcaturiunt, a quibus qui haurit, unde, quando, quantũque oportet, fęlix eſt, priuatus quilibet vel publicus Vir, omneque animal; qui autem inſipienter, & importunè, contra uiuit infælix. De eadem quoque præſertim vera eſt ſen-
D tentia Ariſtotelis in 2. Moralium Nicom.cap. 3. dicentis, Virtutem omnem in uoluptate & dolore eſſe poſitam; Vir enim probus illis lætatur & dolet, quibus debet. De ſecunda Voluptate intelligi pręſertim debet Ariſt. dum in 2. Rhetor. necnõ in 2. Moralium Nicom. cap. 3. & v.ait Perturbationes eas eſſe, quas voluptas ſequitur aut dolor: omnem enim perturbationem ſequitur voluptas aut dolor, non autẽ uice verſa omnis dolor vel uoluptas ſequitur perturbationem. De uoluptate in tertia ſignificatione intelligi debent Plato, & Ariſt.dum inquiunt, Temperantiam in uoluptate & dolore uerſari, eique modum imponere. Secundò conſiderandum eſt, Alterum quod accipitur. quòd voluptas & dolor, quemadmodum antecedunt, & ſequuntur, ita comitátur ſemper Perturbationes; nulla enim eſt perturbatio, quæ dolorem vel voluptatem aliquam iunctam non habeat: dolor tamen vel voluptas, quæ ab initio ad finem perturbationem comitantur, non differunt ſpecie ab illis, quæ in fine locum habent; ſed ſolùm per magis & minus, ſiue purius & impurius; & iure profectò: vt enim motio tendens ad finem non dicitur differre a fine, niſi per magis & minus, vt docet

Auerroes in 5.phy. cont.9.ita de uolptate & dolore ſequente motum putandum eſt A ſe habere. Tertiò alta mente conſiderandum, memorięque mandandum eſt, quòd ex ſententia Ariſtotelis in x. Moralium Nicom.cap. 3. & 4. Voluptas non eſt motus, ſed motum ſequi poteſt, quatenus per motum aliquid conſequimur nobis accõmodatum; vt ex oppoſito conſurgit dolor: Voluptas enim ſemper ex poſſeſſione alicuius rei conferentis conſurgit, ſiue per motum, ſiue ſecus nobis competat; & hoc de primo quoque uoluptatis genere verum eſt, conſurgit enim ex poſſeſſione rei ſaltem per cognitionem. Ex his quinque notatu digna colligere ualemus. Nam colligo primò, cum omnis perturbatio ſit motio, uoluptas & dolor non ſint motio, quod nequaquam propriè ſunt perturbationes. Colligo ſecundò; cum adeptionem finis per motum ſequatur uoluptas, & oppoſitum dolor; & perturbationes ſunt motiones, per quas adipiſcimur vel nõ adipiſcimur finem; iure Perturbationes dicimus eſſe eas, quas ſequitur uoluptas vel dolor. Colligo tertiò rationem rectam, ob quam Ariſt. definiens perturbationes frequenter dixit eſſe eas, quas voluptas ſequitur aut dolor: id enim fecit primò, vt ſuam ſententiam de uoluptate pateſaceret, & oſtenderet reuera non eſſe perturbationem eiuſdem ordinis cum aliis: ſecundò, vt more ſuo Platoni aduerſaretur, qui uoluptatem dixit motionem & generationem, quod reiicit Ariſt. in x. Moralium Nicom. & ſolùm concedit conſurgere poſſe ex motione; puto B tamen (vt alibi pateſaciam) litem in ſolis verbis eſſe poſitam. Colligo quartò rectã explicationem ſententiæ Ariſtotelis in decimo Moralium Nicom.cap. 4. dicentis uoluptatem eſſe totum aliquid, ac indiuiduum: nam motio diuidua eſt, mutatum uerò eſt indiuiduum ac terminus; uoluptas cum ſequatur motum, dicitur non motus, ſed terminus & mutatum; ac propterea dicitur totum quid & indiuiduum: ſimili ratione in eodem cap. voluptas dicitur perfectio actionis, non vt habitus inſitus, ſed vt finis quidam ſubſequens. Colligo quintò rectam explicationem ſententię Platonis in Philebo dicentis, Perturbationes omnes ex uoluptate & dolore eſſe permixtas; includunt namque vtrumque, & tanquam principia, & tanquam comites. Quartò demum accipiendum eſt, quòd perturbatio dupliciter uſurpatur: vel enim propriè, pro motione attinente ad appetitum ſenſuum; vel latè, pro quauis eius affectione, C ſiue ſit motio, ſiue principium, ſiue ex motione conſurgat: dum vſurpatur perturbatio in prima ſignificatione, uoluptas & dolor non ſunt perturbationes, & in ea ſignificatione perturbationem ſumpſit Ariſt. & definiuit: at ſi uſurpatur latius, & in altera ſignificatione; ſic a Platone nonnunquam nuncupantur perturbationes, & a Stoicis inter prima perturbationum capita numerantur. Ex his elicitur vniuerſę difficultatis exactiſſima reſolutio.

Tertiũ præcipi tur. | Quinque colligũt. | Primum. | Secundũ. | Tertium. | Quartum. | Quintum. | Quartum quod præcipitur.

Diluuntur nonnullæ difficultates ad Voluptatem & Dolorem pertinentes. Cap. XVII.

Apparuit voluptatẽ & dolorem, non propriè perturbationes dici, ſed vel principia, vel comites earum. Ex quo rationem rectam elicere ualemus, ob quam Ariſt. in lib. Rhetor. prius egit de voluptate & dolore, quàm de genere perturbationum: cum enim uoluptas & dolor non ſint re vera perturbationes, ſed D ſint communia principia & comites perturbationum, & debeant in definitione perturbationum accipi; iure optimo neceſſarium fuit, vt congruens ordo ſeruaretur, primò de illis verba facere: quam rationem cęteri afferre nõ ualent, immò coguntur fateri Ariſtotelem turbaſſe rectum ordinem. Nam ſi uoluptas & dolor eſſent ſpecies perturbationis, & re vera perturbationes, vt eſt communis opinio, tunc Ariſt. prius de parte quàm de toto, & prius de ſpecie quàm de genere diſſeruiſſet, quod eius præceptis aduerſatur. At oritur dubitatio, quia Ariſt. non videtur ſibi conſtare: negat in x. Moralium Nicom. necnon in 7. voluptatem & dolorem eſſe motiones, in Rhetoricorum inquit: Ponamus itaque uoluptatem motum animi quendã eſſe, & ſubitam, ſub ſenſumque cadentem inſtaurationem ad explendam Naturam: Adeò quòd modò aſſerit, modò inficiatur uoluptatem & dolorem eſſe motiones. Cui difficultati ſatisfaciens dico, Ariſtotelem in x. Moralium Nicom. propriam ſententiam

Explicatur ratio ordinis ſeruati in Rhetoricis. | Dubitatio | Solutio.

A tentiam patefeciſſe; ibi enim ex inſtituto hac de re aduerſus Platonem diſſerit: in primo autem Rhet. tanquam in libro, in quo agit de rebus populariter, dediſſe videtur definitionem popularem, euulgatam, & a Plat. traditam: propterea eo loci ſe excuſans inqnit, eas definitiones illi pręceptioni eſſe ſatis nos exiſtimare debere; quę de ſingulis rebus prolatę, neque obſeurę, neque exquiſitę fuerint. His accedit, quòd Ariſt. eo in loco ita vſus eſt communi Academicorum definitione, vt ſimul indicauerit, quomodo vera reddi poſſit: nam uoluptas, quamuis non ſit propriè motus, & generatio: eſt tamen motio ſubita, hoc eſt terminus motus ex motu prodiens, perinde ac aeris illuminatio. Inſuper, vt Eclypſis dicitur terrę interpoſitio, quia ex ea prodit; ita voluptas poteſt dici motus & inſtauratio, quia conſurgit ex eis: quod in x. Moralium Nicomachiorum cap. 3. his penè verbis a Philoſopho aſſeritur: Non eſt igitur expletio uoluptas, ſed cum adeſt expletio, tum quis voluptate afficitur; & cum ſecatur, dolet &c. Quæ ſententia vera eſt, non de pura voluptate; ſed de illa, quæ pura non eſt, &. medela eſt doloris; vt ex cap. x. eiuſdem libri colligitur. Nec in
B alia ſignificatione cenſeo Platonem ſuam ſententiam protuliſſe: Id ipſum enim apud Platonem denotare cenſeo generationem ſub ſenſum cadentem, motionem magnã, protinusq́ue factam, quibus in Philebo naturam voluptatis explicat, quod apud Ariſtotelem denotant actio, habitus cum natura conſentiens, per quam in 7. Nicomachiorum cap. 12. definit voluptatem: ea namque actio apud Ariſtotelem, eſt motio apud Platonem, qui latius utitur nomine motus. Inſuper apertè Plato in Philebo manifeſtat ſententiam ſuam de uoluptate intelligendam eſſe per modum cauſę, cum dicat ex reſtitutione in naturam protinus facta, ex motuq́ue magno fieri uoluptatem. Hac itaque ſolutione & Ariſt. a contradictione, & Plato a calumnia conſpicuè uendicatur. At adhuc diluendę ſuperſunt rationes, quibus oſtendebatur uoluptatem & dolorem re uera eſſe perturbationes. Quarum potiſſima erat: quia virtus omnis in more poſita, eſt moderatio alicuius perturbationis: Temperantia eſt virtus in more poſita, & eſt moderatio voluptatis & doloris; voluptas itaque & dolor re uera ſunt perturbationes. Cui difficultati reſpondens dico officium Temperantię
C eſſe primò & pręſertim componere cupiditatem tendentem ad uoluptatem; quæ cupiditas & a Platone, & a Galeno, & ab Ariſtotele inter principales perturbationes numeratur: cõpoſita autem ea cupiditate conſequenter componitur uoluptas & dolor, quæ comitantur adeptionẽ obiecti cupiditatis, vel oppoſitum eius. At addebatur in pręcedentibus Perturbationis definitionem etiam de uoluptate & dolore ueram eſſe: Hoc nos inficiari debemus, ea enim definitio duplici de cauſa his non cõuenit. Prima eſt; quia perturbatio dicta eſt motio, nam (vt inquit Ariſt. in ſecundo Moralium Nicom. cap. v.) perturbationibus moueri dicimur, at uoluptate & dolore nõ dicimur moueri ex x. Moralium cap. 4. non itaque eis congruit definitio Perturbationum. Altera ratio eſt; quia Perturbatio dicebatur motio ad obiectum pro moleſtia uitanda fruendaq́ue iucunditate: at uoluptas non eſt motio pro fruenda uoluptate, ſed eſt ipſamet iucunditas ex adeptione obiecti conſurgens: ideo rectè dicitur ſequi perturbationem, non autem perturbatio. Demum addebatur omne pertinens
D ad appetitum ſentiendi, vel eſſe facultatem, vel perturbationem, vel habitum: Dico hęc eſſe tria principalia, ad quæ cętera rediguntur; nam uoluptas & dolor ſunt initia, calcaria, & comites perturbationum, vt declaratum eſt; ideo ad perturbationes rediguntur, quamuis re uera non ſint perturbationes.

Conciliatur Ariſto. cũ Platone de voluptate.

Diluitur prima ratio.

Officium Temperãtiæ.

Diluitur ſecũda ratio.

Diluitur tertia.

De reductione Perturbationum in capita. Cap. XVIII.

SAtis cumulatè me ea explicaſſe cenſeo, quæ ad notitiam diſtinctionis appetentis facultatis, necnon ad cognitionem voluptatis & doloris pertinere uidebantur: facilius modò prima perturbationũ capita inſpicere ualebimus. Cenſuit Aſpaſius Voluptatem, & Dolorem eſſe prima communiaque genera Perturbationũ: quam opinionem a vero abhorrere ex dictis in pręcedentibus conſpicuum eſt; & ex eo pręſertim, quòd oſtenſum eſt uoluptatem & dolorem, vt extenduntur per omnes perturbationes, minimè eſſe perturbationes; ſed fontes, fomites, aſſeclaſq́ue earum. Stoici, & cum eis Cicero, Perturbationũ quatuor capita ſtatuerunt; voluptatem

Opinio Aſpaſii.

Opinio Stoicorũ.

tem, Dolorem, Timorem, Libidinem; vt in pręcedẽtibus retuli. Alij ab his parum re- A
cedentes inquiunt prima capita eſſe voluptatem, dolorem, timorem, & ſpem: prima duo uerſari dicũtur in bono, vel malo pręſente; reliqua in futuro. De his Plato in primo de Legibus inquit quẽlibet noſtrum eſſe vnum, & habere in ſe conſiliarios duos contrarios, & amentes, uoluptatem, & dolorem; ad quos accedunt futurorum timor, & confidentia; quas in ſexto Aeneidos ita expreſſit Virgilius.

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, nec auras, 1
Reſpiciunt clauſæ tenebris & carcere cæco. 3

Has quatuor perturbationes nonnulli in duas redigunt; in cõmunem timorem mali, communeque deſiderium boni. Hęc opinio, quamuis a multis pręclaris Philoſophis
Reiectio. approbetur, mihi tamen apprime dubia videtur. Primò; quia iam eſt oſtenſum uoluptatem & dolorem, minimè eſſe perturbationes: Hinc Plato in primo de Legibus eas non perturbationes, ſed conſiliarios amentes nuncupauit. Pręterea: dum hę quatuor nuncupantur communes perturbationes, & capita cęterarum; vel ita ſunt capita, vt omnes quatuor in vtroque appetitu locum habeant; vel duę ad vnum, B
reliquę ad alterum pertineant: non valemus dicere primum; quoniam timor ex eorum ſententia ad ſolum iraſcendi appetitum pertinet, pariter & ſpes; uoluptas autem, & dolor ad appetitum cupiendi. Quòd ſi loco ſpei cum Cicerone, & Stoicis libidinem accipimus, magis erramus: primò, quia libido non opponitur timori, vt dolor cupiditati: ſecundò, quia libido propriè ſumpta ad appetitum cupiendi pertinet, non autem ad utrumque. Si alterum prioris diuiſionis membrũ approbamus, & dicimus duas harum perturbationum attinere ad appetitum iraſcendi, reliquas ad eum cupiendi, proculdubio erramus: primò, quia ſic non erunt primæ penitus, & verè communes: ſecundò, quia perturbationes cupiditatis, quæ non uerſantur in bono vel malo præſente, non poſſunt ad uoluptatem vel dolorem redigi, quæ in illis præſentibus uerſari dicuntur; ita quoque perturbationes facultatis iraſcentis quæ non reſpiciunt futura, vt ira, inuidia, & ſimiles, non valent ad eas redigi, quę
ſpaſius. ad ſola futura referuntur. Propterea iure merito Aſpaſius in 2. Moralium Nicomachiorum cap. 3. eam in quatuor capita deductionem damnauit; & præſertim, quia C
dum timor ſumitur & libido, non accipiuntur oppoſita: inſuper, quia ira, necnõ
Opinio Truſiani. fiducia, ad nullum eorum capitum redigi poteſt. Ideo Truſianus cognomine Plusquàm commentator, in tertio artis Medicę cenſuit genera, communiaque capita Perturbationum tria eſſe; uoluptatem, dolorem, & iram. Ratio eius eſt; quia animus per ſui perturbationes vel tendit ad apprehenſionem, quod ei conuenit per uoluptatem; vel ad fugam, quod facit per dolorem; vel ad repulſionem, quod per iram conſequitur. Cõfirmant nonnulli hanc ſententiam per triplicem motum ſpirituum, inſitique caloris: vel enim in perturbatione per voluptatem effunduntur ſpiritus, & ad externa tendunt; vel interna petunt per dolorem; vel partim feruntur ad externa pro repellenda iniuria, partim ad interna per coniunctum dolorem, vt euenit
Reiectio. his qui iraſcuntur. Hæc opinio etiam non eſt approbanda: primò, quia perperam uoluptatem & dolorem perturbationes ſtatuit eiuſdem ordinis cum cæteris: ſecundò, quia perturbationes per obiecta præſertim, non per motus caloris & ſpirituum diſtingui debent: Præterea ira eſt mixta ex uoluptate & dolore, vt vnà cum Platone cenſet Ariſtoteles; mixtum & compoſitum non poteſt ſtatui caput, ſiue genus D
primum, vnà cum componentibus; ſe haberet enim, perinde ac ſi inter prima corpora numeraremus elementa, & mixtum: Demum ſi ira ita eſſet commune genus, vt uoluptas & dolor; quẽadmodum perturbationem omnẽ ſequitur uoluptas & dolor, vt inquit Ariſ. ita deberet ſequi ira; quæ tamen non ſequitur, vt eſt conſpicuum.

De Perturbationum communibus capitibus opinio propria. Cap. XIX.

Opinio propria. PRętermiſſis itaque aliorum opinionibus, vt de capitibus Perturbationum proferam quod ſentio, ita dicendum cenſeo. In omni motu ac in vniuerſo progreſſu Perturbationum tria conſiderantur, principium, medium, & finis:

in fine

A in fine non ſeruatur motus, nec propenſio ad obiectum; ſed aliquid ex motu conſur-
gens, & poſſeſſio obiecti; præſente enim fine non amplius res dicitur moueri, qua-
re nec turbari, cum perturbatio ſit motio ad obiectum: in fine igitur ſolùm conſide
ratur voluptas & dolor, quæ dicuntur ſequi omnem perturbationem: & quamuis
nonnunquam dicantur affectiones animę, re vera tamen non ſunt perturbationes
eiuſdem ordinis cum cęteris, vt pateſeci. Propterea ſeruatur motus ſolùm a princi-
pio ad medium, & a medio ad finem, ratione quorum ſtatui poſſunt prima capita
perturbationum. Nam vniuerſa ea progreſſio a principio ad finem, poteſt & vnica
oppoſitione, & duabus diſtinctis denotari: ſi vnica denotatur, orientur duæ com-
muniſſimæ perturbationes ad vtrumque appetitum pertinentes, Amor ſcilicet, &
odium: Quòd ſi diſtinctius capita aſſignare volumus; & progreſſum illum in duas
ſecare partes, dicendum erit prima capita eſſe quatuor; quorum duo principij ob-
tinent locum, Amor & odium; duo verò Medij, θυμὸς καὶ ἐπιθυμία hoc eſt animoſitas (vt
ita loquar) & cupiditas; quæ duo ab omnibus veteribus Philoſophis inter Pertur-
B bationes numerantur. Ratio huius reductionis & ordinis eſt: quoniam oritur per-
turbatio ex imaginatione ac iudicio obiecti, ſub ratione iucundi nobis vel moleſti,
ſiue boni vel mali; quod iudicium, ſiue approbationem & reprobationem ſequitur
in appetitu amplexus quidam obiecti in eſſe cognito, & inclinatio ad illud pro eſſe
proprio eius extra cognitionem; vel econtra auerſio & aſpernatio. Quæ prima exci
tatio in appetitu, & amplexus apprime iunctus cum approbatione interni ſenſus,
eſt amor latè ſumptus, vel odium obiecti: ideo Ariſt. in vtroque appetitu amorem
& odium collocauit, amorem nempe & odium obiecti, quod ad illum appetitum
pertinet. Amor itaque & odium obiecti appetitus ſenſuum ſunt primę & communiſ
ſimę perturbationes, ex quibus cęterę oriuntur, earumque ſunt pediſſequę. Hanc
veritatem tetigit nonnunquam ac expreſſit Plato, veluti in Timæo, dum inquit:
Primum vtique neceſſariò ſenſum vnum omnibus internum, & naturę coniunctũ
illic a violentis perpeſſionibus excitari, deinde cum voluptate & dolore mixtũ Amo
rem, poſt hęc metum, & iram; & quęcunque vel iſta ſequuntur, vel ab iſtis vt con
C traria diſſident. His verbis Plato Amorem & odium primas eſſe perturbationes affir
mat, cęteras ex his oriri. Id ipſum indicauit in 2. de Legibus inquiens. Diſciplinam
appello virtutem, quæ primò pueris aduenit, ſi voluptas & amor, dolorque & odiũ
rectè in animos influant, antequam ratione moueantur; & ratione deinde pręſen
te, rationi conſentiant, quæ conſenſio vniuerſa virtus eſt: Ipſam verò decentem
circa voluptates & dolores aſſuetudinẽ, per quam ab initio vſque ad extremum uitę
homines oderint, quæ odiſſe oportet, & ament quæ amanda ſunt; ſi per ſe ipſam ſe
orſum rationę conſideratam diſciplinam vocaueris, rectè (vt ego arbitror) appella
bis &c. His verbis Plato primam & latiſſimam perturbationis oppoſitionem ſtatuit
amorem & odium: nam voluptas & dolor, ſi latè ſumuntur, ſunt fontes, principia,
fomites, & aſſeclę perturbationum; non propriè ſumptę perturbationes, vt pateſe
ci. Hinc iure in conuiuio Amor dictus eſt Magnus Dęmon, nedum ob vehemen-
tiam, & vires eius; uerùm inſuper, quia eſt caput, & princeps omnium Dęmonum;
hoc eſt humanarum perturbationũ, quæ ſunt quaſi interni hominũ Dęmones. Eiuſ-
D dem quoque ſententię viſus eſt fuiſſe D. Auguſt. qui in multis Platoni adhęret: nã in
lib. de moribus Eccleſię cap. xv. inquit, quatuor Virtutes primas morales nil eſſe,
niſi amorem ordinatum, vel amoris ordinati: & quoniam Virtutes morales ſunt mo
derationes Perturbationũ, iure colligimus ex eius ſententia omnes Perturbationes
ad amorem redigi: quod in parte tetigit etiam 14. libro de Ciuitate Dei cap. v i i. in-
quiens. Amor inhians habere quod amatur, cupiditas eſt; id autem habens eoque
fruens, lętitia; fugiens quod ei aduerſatur, timor eſt; idque ſi acciderit ſentiens, eſt
triſtitia. Statuamus igitur cum ratione, cum Platone, Ariſtotele, & D. Augu. duas
eſſe primas & communiſſimas perturbationes, Amorem & odium; quaſi ſympathiã
& andipathiam, ſiue conſenſionem & diſſenſionem facultatis appetētis ſenſuum cũ
quouis eius obiecto. Quas ſi deinde diſtinctius volumus explicare; & Amorem, vt
caput & principem perturbationum, volumus ſecernere ab aliis, quæ proximè eũ
ſequuntur; addere debemus, vt dixi, ſecundum gradum perturbationum, θυμὸν
καὶ ἐπιθυμίαν, hoc eſt Animi vigorem & cupiditatem. Ratio eſt: quoniam Amor
propriè

Amor & odiũ duæ primæ cõ muniſſimę pertur bationes.

Quatuor primæ per turbationes. Ratio.

Approbatio ex Platone.

propriè eſt amplexus ille primus, primaque inclinatio appetitus, proximè ſequens approbationem iudicantis facultatis; in quo amplexu cum cognitione iuncto reperitur uoluptas quędam ex ſympathia & conſenſione obiecti tamquã boni cum facultate prodiens, necnon dolor aliquis ratione priuationis: Huiuſmodi Amorem ſequitur deinde in appetitu motio quędam media tendens ad obiectum; quę in appetitu cupiendi dicitur cupiditas, in eo iraſcendi θυμὸς ſiue animi uigor. Et conſiderandum eſt, quòd hę voces θυμὸς καὶ ἐπιθυμία dupliciter uſurpãtur: nõnunquam pro denotandis duabus facultatibus appetentibus, pertinentibus ad ſenſus, vt in ſecundo de Anima 27. quo loci enumerantur facultates appetẽtes; in 3. tamen de Anima 52. magis propriè Philoſoph. loquens eas appellat ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμικὸν: nonnunquã verò illis vocibus denotantur non facultates, ſed affectiones, ſiue perturbationes earum, vt cõſtat ex 2. lib. Moralium Nicomachiorum cap. v. & in eadem ſignificatione vſurpantur apud Galenum in libro de cognoſcendis, curandiſque Animi morbis cap. 3. & v. necnon apud Platonem, & Plutarchum frequenter. Inſuper dum illę voces denotãt affectiones, ſiue perturbationes, adhuc id euenit dupliciter; vel enim denotant vniuerſum genus appetitionis ad eam facultatem pertinens; ſic omnis affectio facultatis cupientis dicitur cupiditas, & iraſcentis θυμὸς, hoc eſt animi vigor: vel ſignificãt propriam quandam eius facultatis affectionem, contradiſtinctam ab aliis; ac ita inter cęteras perturbationes numerantur. Ex his conſtat prima perturbationum capita partim duo, partim quatuor eſſe: Si duo, ea poſſunt dici vel amor, & odium, vt pateſeci; vel cupiditas, & θυμὸς late ſumpta, vt nuper manifeſtaui: At ſi conſiderantur diſtinctius, erunt quatuor; quorum duo prima, Amor ſcilicet & odium, utrique appetitui competunt; duo reliqua, cupiditas, & θυμὸς, ideſt animi uigor, diſtincto congruunt appetitui; cupiditas appetitui cupiendi, altera appetitui iraſcendi. Quòd ſi has duas quoque perturbationes utrique appetitui uolumus communes reddere, dicemus θυμὸν, & cupiditatem in eo conuenire, vt ſint proſequutiones quędam vel fugę obiecti conferentis uel aduerſi: ac ita Amor & odium, tanquam principia, Proſequutio & fuga, tanquam media, erunt communiſſima capita Perturbationũ.

θυμὸς dupliciter vſurpatur.

Epilogus dictorũ.

A B C

Quomodo Amor ſe Habeat ad cupiditatem. Cap. XIX.

SAtis communis, & inter ingenuos iuuenes frequenter agitata eſt ea quęſtio, quomodo Amor ad cupiditatem, vel econtra cupiditas ad Amorem ſe habeat; intelligendo nomine cupiditatis id ipſum, quod etiam nomine deſiderii denotatur: cuius ſolutio ex dictis ſatis conſpicuè elici poteſt. Et quanuis ea dubitatio frequenter proponatur de Amore Venereo, & Voluptario; non de Amore uniuersè ſumpto, de quo nuper ſum loquutus: tamen, quia de vniuerſo Amore, & partibus eius (vt ad hoc pertinet) eadem eſt ratio; propterea quod de parte dicimus, de vniuerſo Amore cenſeo eſſe uerũ. Quęritur itaque, quomodo Amor ſe habeat ad cupiditatem. Cenſent nonnulli cupiditatem, quam deſiderium appellant, eſſe genus Amoris: ideo Amorem definientes inquiunt eſſe deſiderium &c. Horum ſententia partim uera, partim falſa cenſeri debet. Vera eſt, ſi nomine deſiderii ſignificant genus affectionum attinens ad appetitum cupiendi. Nam Amor, qui pulchrum inſpicit, proculdubio pertinet ad appetitum cupiendi: at ipſi non in hac ſignificatione, ſed preſſius vti uidentur nomine deſiderij, ſiue cupiditatis; nempe pro vna definita perturbatione contradiſtincta ab aliis; in qua ſignificatione ea ſententia vera non eſt: quoniam, vt patuit, cupiditas ſequitur Amorem, & ſe habet tanquam affectio Amoris, & medium quoddam inter Amorem & id quod Amatur; affectio autem ſiue proprietas, cum ſit poſterior eo cuius eſt proprietas, non poteſt iudicari genus illius. Malè igitur Amor dicitur cupiditas, cum Amor prius oriatur, illum mox ſequatur cupiditas; nam ideo cupimus, quia amamus, non vice uerſa. Leo Hebreus, Vir elegans, & acri quodam iudicio illuſtris, in 3. ſuo dialogo de Amore & deſiderio, aſſerit, Amorem a deſiderio non diſtingui, ſed eſſe idem; quanuis in primo lib. ſecus loquatur & ſentire uideatur. At eius quoque ſententia non eſt uera; cum enim cupiditas, (vt nuper dixi) in duplici ſignificatione poſſit vſurpari, in neutra eius opinio vera eſt: nam ſi per id nomen intelligimus omnem affectionem appetitus concupiſcendi;

Quomodo Amor ad cupiditatẽ ſe habeat.

Opinio prima.

Opinio ſecunda Leonis Hebrei.

D

A piſcendi; cum eiùs longè plures ſint affectiones, quàm Amor preſsè ſumptus ab eo conſideratus, conſpicuum eſt communius non eſſe idem cum minus communi, nec totum cum ſua parte: Si verò nomen cupiditatis vſurpatur in altera ſignificatione, pro ea nempe cupiditate & deſiderio, quod Amori iunctum eſt, in qua & ab eo & ab aliis vſurpari ſolet; ita quoque eſt conſpicuum cupiditatem ab Amore diſtingui, cum ſequatur illum, eoque ſit poſterior, vt declaraui. Quod confirmatur: nam quęcunque ita ſe habent, vt vno non variato alterum creſcat vel minuatur, proculdubio idem non ſunt: at deſiderium copulæ cum re amata creſcit, minuitur, per multaque euenta variatur non variato Amore, vt experientia conſtat: quare inter ſe diſtinguuntur. Inſuper aliquid eſt de ratione Amoris, vt Amor eſt, quod non eſt de ratione deſiderii: Amor magis eſt iunctus cum facultate cognoſcente, proximior eſt cognitioni approbationique ab ea factę: hęc ſunt deinde principia & cauſę deſiderij, quod magis vergit ad rem quæ optatur; & ideo cenſeri debet affectio quędam prioris eſſentię Amoris, ſine qua Amor nunquam reperitur. Et quanuis Pla- Plato.

B to uideatur aſſerere Amorem eſſe appetitionem ortam ex indigentia & copia, non propterea iudicauit eſſe idem: ſed quia nouit deſiderium ſequi Amorem, nectique cum eo, ac eſſe aliquid notum, lucidè pateſaciens conditionem Amoris; ideo Amorem per deſiderium nonnunquam maniſeſtauit. Ideo rectè Homerus Amorem Homerus poſuit a Cupidine diſtinctum, dum 14. Iliados loquens de Ceſto Baltheo Veneris dixit: Illic eſt Amor, cupido, & colloquium, & deceptio, quæ furatur Mentem prudenter cogitantium. At dices: nonne ab omnibus Amor filius Veneris, dicitur Cu- Inſtantia. pido? Amor itaque & cupido idem eſſe videntur. Reſpondeo; dum Amor dicitur Solutio. Cupido, id rectè fit duplici ratione: prima eſt; quia Cupido vſurpatur pro omni affectione facultatis cupientis, & per excellentiam pro principali, qui eſt Amor: altera eſt; quia circunſcriptione quadam populari, & nota circunſcribitur Amor per eius affectionem vehementiſſimam, & conſpicuam. Dicamus itaque a fundamen- Colliguntur dicta. tis iactis, ab explicatiſque principijs non recedentes; Amorem ſumptum latè pro vniuerſa latitudine perturbationum oppoſita communi odio, & Deſiderium ſumptum Quomodo Amor & deſiderium idē.

C latè pro quauis affectione vtriusque appetitus, vnà extendi, ac in idem venire. Dicamus ſecundò; Amorem ſumptum pro perturbatione propria appetitus cupientis, & deſiderium ſumptum pro vniuerſa latitudine eiuſdem appetitus, non eſſe idem; Quomodo deſiderium ſit genus Amoris. ſed deſiderium eſſe genus eius, ſe habens vt totum ad partem. Addamus tertiò; Amorem ſumptum pro prima parte perturbationis ad hos appetitus pertinente, differre a deſiderio ſumpto pro altera parte ſequente illam; & id ipſum eſſe dicendum de deſiderio ſequente cupidineum & voluptarium Amorem. Demum dicamus: cum hoc Quomodo deſiderium ſit affectio Amoris. deſiderium ſit affectio Amoris, & affectio maximè ſit iuncta cum eo cuius eſt affectio, adeò vt ſolùm quoad formam ſecernatur, ac id familiariter & lucidè declaret: iure optimo Amor non reperitur ſine deſiderio, & per deſiderium vt per notius maniſeſtatur. Ita vera eſt ſententia Ariſtotelis 9. Ariſt. Moralium Nicomachiorum cap. v. dicentis: Nemo Amore capitur, niſi fuerit ante forma ſpecieque delectatus; nec

D tamen is, qui ſpecie delectatur, ſtatim amat; ſed tum, cum & abſentem deſiderat, & pręſentem concupiſcit. Ex his conſtat hęc tria eſſe vera, Amorem eſſe idem cum Dederio; Deſiderium eſſe genus Amoris; & demum nec idem nec genus Amoris eſſe, ſed affectionem, & comitem eius.

✲

E Quomo-

Quomodo Voluptas & Dolor ad Amorem ſe habent. Cap. XX. A

Quomodo voluptas & dolor ad perturbationes ſe habeant.

QVoniam Perturbatio dicta eſt motio, in cuius principio dominatur Amor & odium; in medio θυμὸς & cupiditas, ſiue proſequutio & fuga; in fine non amplius motio, & propriè ſumpta perturbatio locum habet, ſed voluptas & dolor, quæ non ſunt eiuſdem conditionis cum cæteris perturbationibus: iure optimo poſſet quis quęrere, quomodo voluptas & dolor ad pręcedentes perturbationes ſe habeant. Cui interrogationi breuibus reſpondens dico, voluptatem & dolorem comitari perturbationes omnes a principio ad finem; propriè tamen, & pręſertim in fine verſari, & ideo in fine locum ſibi optare dicuntur: ſtatim enim quòd obiectum a virtute imaginandi concipitur ſub ratione boni & iucundi, ac ad illud excitatur appetitio; nos quadam delectatione per obiectum in eſſe cognito afficimur, quæ per ſpem creſcit, & in adeptione externi obiecti B perficitur: pariter dolorem percipimus per priuationem, qui per timorem augetur; & dum demum obiecto optato frui non valemus, vel malo aliquo pręmimur, dolor maximè viget.

Nũ Amor ſit prior voluptate vel ecõtra

Cum itaque Amorem comitetur ſemper voluptas & dolor, quæritur, quid in nobis prius oriatur & antecedat; num Amor & odium, vel potius dolor & voluptas. Varia profectò pro omni parte dici poſſunt; nam proculdubio, vt inquit Plato in Timæo & in ſecundo de legibus, mira connexione complicantur, mutuoque ſe perficiunt; Voluptas auget Amorem, & Amor Voluptatem: ideo Venus, vt Amoris, ita voluptatis dicitur Dea.

Solutio difficultatis.

Qua de re breuibus ita dicendum cenſeo. Voluptas vel conſideratur in adeptione, poſſeſſione, & fine; ac ita ſequitur Amorem perficiens illum, & attinentia ad eum, vt ex decimo libro moralium Nicomachiorum colligitur; vbi oſtenditur voluptatem eſſe finem, & perficere actiones: ita conſpicimus, quòd quicunque re dilecta fruitur, ob Amorem incomparabili voluptate afficitur; & quò vehementior fuerit Amor, eò magis delectatur. Vel conſideratur voluptas in origine Amoris, C & eſt voluptas illa conſurgens ex cognitione obiecti vt boni ſibi & accommodati; & hæc eſt fons, parens, & fomes Amoris, Amorique antecedit: ita voluptas parit Amorem, eum comitatur, nutrit; & ab Amore quoque vt a ſua prole demum perficitur. Quare vtrumque verum eſt, & quòd voluptas antecedat, & quòd ſequatur; ea antecedens a nonnullis dicitur voluptas, ſequens verò gaudium; quam diſtinctionem non colligimus ex Ariſtotele: & cum ſint eiuſdem ſpeciei, non debent diſtinctis nominibus denotari: & pręſertim, quia gaudium potius ad mentem quàm ad ſenſum pertinet.

Dubitatio

At dices: Si voluptas actionem ſequitur, eamque perficit, ac finis dicitur; quomodo ſeruari, & reperiri poterit in principio? Inſuper, ſi attinet ad appetitum, quomodo dicitur oriri ex cognitione?

Solutio.

Reſpondeo: Voluptas, quanuis antecedat Amorem, tamen ſemper ſequitur actionem aliquam & poſſeſſionem: Voluptas pro origine Amoris ſumpta, ſequitur cognitionem obiecti vt ſibi congruentis, & adeptionem eius in eſſe cognito. Dubitabatur ſecundò: Si voluptas attinet ad appetitum, quomodo oritur ex cognitione? Reſpon- D deo: Ea oritur ex cognitione, quoniam ex ea etiam oritur appetitio; & ſolùm gaudere & lętari dicimur, quatenus tale obiectum nobis per cognitionem aptatur, & tanquam congruens optamus id aſſequi pro ſuo eſſe primo & abſoluto: adeò quòd ſenſus & appetitus re idem ſunt, ſola ratione diſtinguuntur; ratione ſenſus dicimur ſolùm iudicare, ratione appetitus delectari: ideo dicebat Ariſt. in tertio de anima 29. Et eſt delectari & dolere, agere ſentiendi medietate, ad bonum vel malum, quatenus talia ſunt; fuga autem, & appetitus, qui actu eſt, hoc ſunt: & non aliud eſt vis appetens & fugiens, neque inter ſe, neque a ſentiendi principio &c. Ita vera eſt ſententia Ariſtotelis in decimo Moralium Nicomachiorum cap. 4. dicentis: Etenim ſua cuiuſque ſenſus voluptas propria, itemque mentis, & contemplationis eſt.

Dubitatio

Sed adhuc obiiciet aliquis: quia omnis voluptas pertinens ad appetitum videtur expletio quędam; voluptates ſenſuum non ſunt tales: inquit enim Ariſt. in x. moralium Nicomachiorum cap. 3. vacant dolore mathe-

maticę

A maticę voluptates; hęque omnes, quæ ſenſibus olfactuque percipiuntur, atque etiam auditiones,& aſpectus; multæ præterea recordationes,& expectationes, dolore carent: Quæ quidem cuius tandem rei ortus ſunt futuræ? pręſertim cum nullius fuerint indigentię, quam explere poſſint, &c. Confirmatur dubitatio: quia inquit Ariſtote. in tertio de anima conte. 54. Mouetur enim quod appetit, quatenus appetit; & appetitus motus quidam eſt, aut actus: at homo videns, dum lætatur eo videndi actu, non videtur moueri. Demum inquit Ariſt. in tertio de anima appetitum non eſſe ſine phantaſia, vel rationis participe, vel non: at videntes, & audientes abſque vlla imaginatione lætantur: non itaque illę voluptates ſenſuum videntur ad appetitum pertinere. Hęc dubiam videntur reddere ſententiam cum in præcedentibus, tum nuper approbatam. Quibus reſpondens dico huiuſmodi voluptates iunctas profectò eſſe cum cognitione, ex ea oriri, eamque perficere; competere tamen ſenſui, non vt cognoſcens, ſed vt appetens eſt: hinc cui conuenit voluptas & dolor, etiam dicitur conuenire appetitus, vt
B patet ex ſecundo de anima cont. 20. & de hoc cumulatè in pręcedentibus diſſerui. Ad confirmationes dico, voluptatem pertinere ad appetitum, non quia ſit motus; ſed quia ſit vel principium, vel finis motus, ſiue actionis: & non eſt ſine imaginatione, niſi perfecta, ſaltem imperfecta, quæ ſolùm verſatur in ſenſili pręſente: & demum; quanuis facultas appetendi, vt eſt appetens, priuationem includat; non tamen ſemper ea priuatio ſenſu percipitur, ſenſuique moleſta eſt, vt indicauit Ariſt. x. Moralium Nicomachiorum cap. 3. & experientia comprobatur.

Cõfirmatiodubit.

Solutio.

De Cæteris minus communibus Perturbationibus.
Cap. XXI.

C CONſtitutis Perturbationum capitibus, facilius modo minus principales enumerare, eaſque in ordinem redigere valemus. Et quoniam Perturbatio eſt quædam motio facultatis appetentis; appetitiones autem ab obiecto, & motiones a ſuo termino & fine, pręſertim conditionem, diſtinctionem, & nomen recipiunt: iure optimo nos eas enumeraturi, obiecta, ſcopos, & finem pręſertim inſpicere tenemur. Et quanuis per ſola obiecta indagari, inueniriq; valeant cunctę perturbationes: tamen, vt diſtinctius & lucidius id fiat, quatuor inſpicienda cenſeo; ea autem ſunt obiectum, modus acquirendi ſeruandique illud, diſpoſitio noſtra erga alios; & demum modus, quo obiectum cõpetit, vel diſtribuendum eſt aliis. Si hoc quartum inſpicimus, prodit illud Perturbationum genus, per quod homines dicuntur natura iuſti vel iniuſti, vt inquit Ariſt. in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. quatenus nonnulli per naturam approbant & expetunt æqualitatem diſtributionis & commutationis, vel eius oppoſitum: è qua rum numero eſt indignatio, & aliæ perturbationes ei iunctæ magna ex parte proprio nomine carentes; quæ cum pariant voluptatem quandam vel dolorem ad ani-
D mum potius quàm ad corpus pertinentē, ad facultatem iraſcendi attinent, & Iuſtitia componuntur. Si tertium conſideramus, diſpoſitionem nempe ergą alios nobis per naturam competentem, tunc prodit triplex genus perturbationum: quia vel verſamur in actionibus, vel in verbis: Si in verbis, vel ſeriis, vel iocoſis; & conſurgunt illæ perturbationes, per quas homines denominantur faceti, auſteri, familiares, ſinceri, ſcurrę, adulatores, inuidi, ruſtici: & quia voluptatem vel dolorem habent comitem, quæ pręſertim ad animum pertinent, ideo pręſertim hę perturbationes pertinent ad appetitum iraſcendi; & componuntur tribus illis Virtutibus, quæ in conuerſatione dicuntur poſitę, de quibus ſuo loco diſſeretur. Si conſideramus ſecundum caput, modum nempe acquirendi & conſeruandi obiectum, conſurgit ea perturbatio, quæ θυμὸς ſiue animi uigor dicitur; & cum ea timor, ad quem Zelotipia redigitur, fiducia, audacia, & ſimiles; quæ fortitudine componuntur, & ad appetitū iraſcendi pertinent. At ſi in primum caput, quod Principale eſt, conuertemur, nempe in obiecta appetentium facultatum: tunc Amor & odium, quæ dicta ſunt prima

Quatuor inſpicienda pro numero perturbationum.

Quartum caput.

Tertium.

Secundū.

Caput primum & principale.

capita Perturbationũ; necnon proſequutio & fuga quæ ſtatuta ſunt media; vel reſ- A
piciunt obiectum facultatis cupiendi, & ad eam pertinent; vel obiectum facultatis
iraſcendi: Si primum, vel id eſt obiectum principale, vel eſt complicatum cum eo,
illiq́ue conducens: Si principale; vel eſt bonum, quod per excellentiam iucundum
& voluptuoſum dicitur, pertinens ad venerem & tactum; & conſurgit Amor volup-
tarius, qui per excellentiam abſolutè nuncupatur Amor, cum cęteri tantùm cum
contractione dicantur Amores, vt vini, auri, & ſimilium: Altera ex parte obiectũ
principale huius facultatis poteſt eſſe bonum iucundum latius ſumptum, minusq́ue
uehemens; & eſt omne bonum iucundum pertinens pręſertim ad guſtatum & tactũ,
ſecundo autem loco ad cęteros ſenſus; & inde prodeunt varię appetitiones diſtinctę
iucunditatis, variiq́ue amores magna ex parte propriis nominibus deſtituti; qui
communi nomine cupiditatis denotantur, omnesq́ue pertinent ad appetitũ cupien
di, & Temperantia corriguntur. Si verò id bonum iucundum non fuerit obiectum
pincipale facultatis cupientis, ſed cum eo complicatum; vel id nectitur cum cupidi-
tate, quia eſt inſtrumentum explendi principales cupiditates; vel quia æmulatur, ſi B
mileq́ue eſt principali obiecto: Si fuerit inſtrumentum; tale bonum vel eſt munus
Naturę, vel Fortunę: ſi Naturę, inde oritur varius Amor, variaq́ue cupiditas, qua
cupimus euadere formoſi, vt aliis placeamus, apti ad venerem, ad gulam, & ſimi-
lia: Si verò fuerint munera Fortunę, quę ſunt inſtrumenta explendi Amores, & cu-
piditates huius appetitus; prodeunt deſideria varia Auri, Argenti, cęterorumq́ue
Fortunę munerum; quæ perturbationes partim liberalitate, partim Magnificentia
componuntur; Hinc Plato 9. de Rep. appetitum concupiſcendi auarum, & quæſtua
rium nuncupauit. At ſi altera ex parte id non principale obiectum fuerit ſimile prin
cipali, cum eoq́ue iunctum; tunc oritur Amor & cupiditas uidendi pulchra, audien
di iucunda, ludendi, canendi, ſaltandi, & cętera huius generis faciendi; quæ per-
turbationes Temperantia corriguntur: inquit enim Ariſt. in 7. Moralium Nicoma-
chiorum cap. 7. intemperantem videri, ſi quis ad ludum propenſior fuerit, qui etiam
mollis dicitur; ludus enim leuamen eſt. Ex his conſtat in appetitu cupiendi Amorē
eſſe caput; cupiditatem eſſe commune ſeminarium, quod relatum ad varia obiecta C
varias parit cupiditates, ob quas cupiditas a Platone dicitur bellua innumerorum ca
pitum. Altera ex parte ſi conſideramus appetitum iraſcendi, inueniemus primò in
eo Amorem & odium proprij obiecti, vel eius oppoſiti; quos duces proximè ſequi-
tur θυμὸς, qui dictus eſt animi vigor: hic mox per varia obiecta diſtinguitur, variaſ-
q́ue parit perturbationes. Nam bonum, quod eſt obiectum facultatis iraſcendi, &
voluptas ei reſpondens, potius eſt animi quàm corporis; & uerſatur hic appetitus vel
in obiecto principali, vel in iunctis cum eo: Si in principali, oritur Amor, & alacer
proſequutio Honoris, Glorię, Victoriæ, & ſimilium; oritur æmulatio, necnon aſ-
pernatio, & fuga oppoſitorum; quæ perturbationes partim moderata honoris ap-
petitione, partim Magnanimitate, partim etiam Fortitudine corriguntur, vt ex ſe
ſatis eſt conſpicuum: Si autem verſant non in obiecto principali, ſed in iunctis cum
eo; vel nobis conferunt, opemq́ue ferunt pro aſſequendo principali obiecto; vel
aduerſantur, & obſunt: ſi conferunt, oritur appetitus rependendi beneficia; pro- D
deuntq́ue perturbationes ad eum pertinentes; vt ingratitudo, & ſimiles, quæ partim
Iuſtitia, partim Magnanimitate, & appetitione congruentis honoris alterius com-
ponuntur: At ſi contra lędimur, inſurgit ira, quæ Manſuetudine corrigitur. Ex his
conſtat Prima Perturbationum capita eſſe duo, Amorem & odium, quæ etiam cu
piditas & θυμὸς dici poſſunt: Quę duo capita mox in quatuor diſtinctius reſoluuntur,
in Amorem, Odium, Proſecutionem, & Fugam. Hæc quatuor; dum referuntur
deinde ad obiecta varia, ad diſpoſitionem noſtram erga alios, ad requiſita pro
adeptione & conſeruatione, & demum ad modum quo competunt aliis vel iure
vel iniuria; in innumeras propè multiplicantur, quarum multæ carent proprio
nomine. Congruenter tamen ab Ariſtotele in vndecim capita rediguntur, quatenus
per vndecim Virtutes in more poſitas cumulatiſſimè componuntur; vt per ea,
quæ dixi, ſatis apertè conſtare poteſt: & ea reductio accommodatiſſima eſt ci-
uili Philoſopho, quia Perturbationes conſiderat, quatenus Virtute corrigi compo
nique debent. Sunt itaque Perturbationes duę, quatuor, Vndecim, & innumeræ; ob

quas

Perturbationes ad cupiditatem pertinentes.

Cupiditas bellua multorũ capitum.

Perturbationes appetitus iraſcendi.

Epilogus dictorũ.

A quas Voluptas eas ſequens dicitur vna, prędita tamen innumeris formis, vt ait Plato in Philebo.

Vtrum Perturbationes ſint tota ſua Latitudine Praua. Opinio Stoicorum. *Cap.* XXIII.

SToici; qui ſolam Philoſophiam de Moribus vt hominis maximè propriam magnifecerunt, eique accuratam nauarunt operam; exiſtimarunt vniuerſum Perturbationum Genus eſſe prauum, rationi aduerſum, viro ſapienti nulla ratione congruens, ac ab animo Virtutis ſtudioſo penitus arcendum. Quorum ſententia vt magis conſpicua & planior reddatur, conſiderandum primò eſt, putaſſe Stoicos partem animæ rationis compotem ab experte non diſtingui re, ſed ſola Stoici pręferunt Morali nauarunt operam.
B ratione, vt refert Plutarchus in lib. de Morali Virtute: Aſſerebant namque eam dici brutam, rationiſque expertem; quotieſcunque a falſo deprauatoque iudicio in perturbationes ducitur, contraque rationis conſilium effertur. Id ipſum quoque Chryſippo Stoico tribuit Galenus in quinto de Hippocratis, & Platonis decretis cap. primo, quem tamen hac de re ſibi non conſtare, pugnantiaque dicere nititur oſtendere. Addebant inſuper Stoici nullos ineſſe nobis per naturam affectus, ſiue perturbationes; ſed omnes ortum ducere a peruerſione, ac deprauatione iudicii: quarum Perturbationum quatuor prima capita ſtatuebant, Aegritudinem, Metum, Lætitiam, Libidinem; quæ vt orta ex iudicij deprauatione, & aduerſa rectæ rationi, abſolutè praua eſſe cenſebant, viroque ſapienti nulla ex parte congruentia: vt tamen ſeruarent ea, quæ apparent, pro Libidine viro ſapienti conuenire dicebant Voluntatem, pro Lætitia Gaudium, pro Metu Cautionem, pro Aegritudine verò ſiue Dolore nil ſapienti conuenire affirmabant:
C quoniam dolor oritur ex malo, quod iam contigit; at ſapienti nil mali euenire poſſe dicebant. Et quemadmodum Perturbationes omni ex parte prauas exiſtimabant; ita Voluntatem, Gaudium, & Cautionem, abſolutè bona, ſapientique maximè congruentia iudicabant; eique adcò propria, vt illi ſoli, non aliis conuenire poſſent: Et quemadmodum primas Græci appellant πάθη, ita has εὐπαθείας: Cicero eas perturbationes, has conſtantias nuncupat; vt uoce ſignificetur eas eſſe prauas, has verò probas affectiones. Rem autem ita ſe habere, primò earum nomen patefacit; cum enim ſint Perturbationes, proculdubio humanam tranquillitatem turbant & euertunt: vt igitur tranquillitas proba eſt, virique probi, ſapientis, ac fælicis maximè propria; ita perturbatio improba, viroque infęlici, & miſero accommodatiſſima iudicari meretur. Pręterea; cum Perturbationes ortum ducant ex falſo iudicio, deprauataque ratione; quod ex his oritur, non niſi prauum, & vitioſum cenſeri poteſt. Confirmatur: quia Perturbationes omnes cum voluptate & dolore ſunt permixtę, vt dicitur a Plato. in Philebo; voluptas autem Confirmatio opinionis Stoicorum.
D & dolor a Platone in primo de Legibus nuncupantur conſiliarii amentes, ac inſipientes, a quibus cõſultoribus vir ſapiens pro facultate mentis aures auertere debet. Præterea id ipſum patet ex conditione Perturbationum: dicuntur enim motiones vehementes, nuncupantur ęgritudines animi virtute curandę, ſtatuuntur aduerſę rationi, pugnantes cum ratione, dicuntur calcaria ad vitia; ob quas conditiones nedum non commendari, verùm maximè damnari merentur: Vt enim in corpore exactè ſano nil ęgritudinis reperiri debet, in oculo acutè inſpiciente nil caliginis, in aure rectè iudicante nil externi ſtrepitus; ita in anima rectè agente nil internæ perturbationis debet ineſſe. Id ipſum ſatis apertè patebit, ſi conſiderabimus naturam & conditionem earum Virtutum, quæ in more ſunt poſitæ; percipiemus .n. eam ſummopere pugnare cum natura & conditione perturbationũ. Virtutes .n. ſunt trãquillitates animi, ſerenitates, eius purgationes, & demũ requies & pax ſaluberrima; ſeruãt animam verè liberam, ab omni aduerſo iugo ſolutã: cũ ex aduerſo animi perturbationes mentis aciẽ turbent, caligine offundant, pernicioſis cogitationibus hominẽ repleãt, inteſtino bello vehementer turbẽt, & infeſto ſeruitutis

iugo eum ſubiiciat. Quod etiam lucidius inſpiciemus; ſi ex vna parte conſidera- A bimus hominem Virtute reddi ſimilem ſeparatis Mentibus, conformarique cum Deo; ex altera verò a ſeparatis mentibus, a Deoque optimo Maximo vniuerſum Perturbationum genus ita abeſſe, vt nullum eius veſtigium in illis inſpiciatur. Si igitur vir probus & ſapiens cum Diuinis mentibus debet conformari, neceſſe eſt, vt ab omni perturbationis labe purgetur. Prçterea ſi Manſuetudo commendatur a Peripateticis, quæ irç eſt aduerſa; quomodo ira moderata ab eis poterit commendari, cum ea quoque manſuetudini ſit aduerſa? Non igitur iniuria Stoici, & cum eis Cicero, Seneca, Galenus, aliique viri ſapientes aſſeruerunt vniuerſum perturbationum genus eſſe damnandum, arcendum, & eliminandum; qua de re multa dicuntur a Cicerone in Quarto & Quinto Tuſculanarum quæ-

Cicero. ſtionum, necnon in libro de officiis: & prçter cętera in primo de officiis inquit. Repellenda maximè eſt ira in puniendo; nunquam enim iratus, qui accedit ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ eſt inter nimium & parum; quæ placet Peripateticis, & rectè placet, modò non laudarent iracundiam, & dicerent utiliter a natura datam: illa verò omnibus in rebus repudianda eſt. Et alibi: Quocirca mollis & eneruata putanda eſt Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicunt; ſed adhibent modum quendam, quem vltra progredi non oportet: modum tu adhibes vitio? an vitium nullum eſt non parere rationi? Inſuper in quinta Tuſculana Theophraſtum illudit, quia in Calliſthene ſuo commendauerit illam ſententiam; Vitam regit fortuna, non ſapientia: & in libro de vita B

Seneca. beata dixerit Vitam beatam in Rotam non aſcendere; vel aliquid ſimile. Ita quoque Seneca in lib. de Ira ad Nouatum multa dicit, vt ſuadeat euellendas penitus, non moderandas eſſe perturbationes; & præter cętera inquit: Nullum eſt animal tam horrendum, tamque natura pernicioſum, vt non appareat in illo (ſi Ira inuaſerit) nouç feritatis acceſſio. Et aduerſus Peripateticos addit. An ſecundum naturam ſit ira, manifeſtum erit, ſi hominem inſpexerimus; quo quid eſt mitius, dum in recto animi habitu eſt? quid ira crudelius eſt? homine quid amantius? quid ira infeſtius? Homo in adiutorium mutuum generatus eſt, ira in exitium: ille congregari vult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam cariſſimos petere: hic vel aliorum incommodis, vel impendere ſe paratus eſt; ira in periculum, dummodo ſecum deducat alium, parata deſcendere. Ac demum cum Ira furor breuis ſit, vt cecinit Horatius, & Cato maior iratum ab inſano tempore ſolùm ſeiungi uoluerit; quis non penitus cum cęteris perturbationibus iram euellendam cenſuerit? Quis non videt voluptatem & dolorem diſtrahere animum, peruertere rationem, turbare iudicium, impedire prçelectio- C

Galenus. nem; quibus nil cum probitate pugnantius excogitare valemus? Cui ſententię frequenter ſubſcripſit Galenus. nam in lib. de dignoſcendis, curandiſque animi morbis cap. primo inquit. Ego verò hoc ipſum primùm, vt noſti, iampridem diſtinxi; cum peccata quidem ex falſa opinione committi affirmaui; affectum verò ſiue perturbationem, ex quadam experte rationis vi fieri, quæ ipſi rationi minimè obtemperans ſit; communi autem vocabulo vtraque peccata appellari. Inſuper cap. VII. eiuſdem lib. addit: Conari debemus affectum euellere, non vſque adeo ſolùm, vt ab aliis dumtaxat videamur, ſed vt ne radicem quidem ipſius vllam in noſtro animo prorſus relinquamus; nam ex iis, quæ ſic relinquuntur, ſolet aliquid rurſus pullulare, dum id ipſum ab ipſa nequitia & prauitate irrigatur. Id ipſum manifeſtauit in quarto de placitis Hippocr. & Plat. cap. 2. inquiens. Chryſippus Perturbationes ab erroribus & peccatis diſtinguit admodum rectè: Peccata ſiquidem & errores nihil aliud ſunt, quàm praua iudicia, quàm falſa & a veritate abhorrens ratio: Perturbatio contrà nullus eſt rationis error, nulla iniuria, ſed rationis imperium detrectans animę quidam motus. Cenſet itaque Galenus perturbationes omnes cum ratione pugnare, & omni ex parte eſſe prauas. D

Diſpu-

A *Diſputatio pro Parte peripateticorum aduerſus Stoicos, eorumq; aſſeclas. Cap. XXIIII.*

CONſueuere Stoici niti pro facultate communi hominum ſententię, cęterorumque ſermoni aduerſari, vt fortè plus cęteris ſapere viderentur: inde euulgata eorum paradoxa prodiere. Verùm eis frequenter contigit, vt quemadmodum a multorum ſententia, ita a ueritate receſſerint: quod in re, de qua loquimur, eis eueniſſe facilè inſpiciemus, ſi fundamenta aduerſę opinionis accuratè conſiderabimus. Plato enim, Ariſtoteles, Diuus Auguſtinus, aliique viri ſapientes optimè manifeſtarunt, Stoicam perturbationũ euulſionem eſſe quid fictum, naturę aduerſum, uirtuti non conſentaneum, nec natum homini cõuenire. Rem aũt ita ſe habere facilè iudicabimus, ſi primò in Naturã conuerſi cõſiderabimus; eã nil temere, nil fruſtra facere; ſingula in cõgruentẽ finẽ dirigere; cunctis ea ſola prębere, B quę pro finis adeptione eis conducunt; & iure profectò: cũ.n. Natura ſit miniſtra Dei, compleat ordines diuinę prouidentię; nil efficere poteſt, quod diuino ordini, eminẽtiſſimæque prouidentię non ſit conſentaneum. Cum aũt homo a Deo, & Natura donatus ſit facultate iraſcendi, & concupiſcendi, cuius affectiones ſunt perturbationes; minimè exiſtimare valemus eas omnino eſſe prauas, ad ſolam perniciem deducere, & a recto fine omnino mentem auertere: immo quicunque hoc dicere audet, Naturam increpat; Deumque naturę ducem, non fidum ducem patefacit. Prętereà experientia nos docet, quòd dum perturbationibus rectè vtimur, incomparabiles ex eis utilitates elicimus: ſunt enim nobis per naturam tributę hę facultates & vires, quibus turbamur, vt potentius in optatum finem feramur, cumulatius illum conſequamur, iucundius eo fruamur, eisque tanquam rationis miniſtris vtamur. Cum igitur hęc ſint inſtrumenta, inſtrumentorum autem conditio & natura ex congruente rectoque vſu iudicanda ſit, per rectum autem vſum varias & eximias ex eis eliciamus vtilitates; iure commendari, utiles iudicari, non penitus damnari merentur: C conſpicimus enim (ſi ad virtutum actiones conuertimur) cõducere irã Fortitudini, quatenus vires auget, nos reddit promptiores, ita furor arma miniſtrat, timoremque longè repellit; conducere miſericordiã, vt aliis opem auxiliumque feramus; utilem eſſe timorem pro uitandis periculis, eisque declinandis, dum vires noſtras ſuperãt. Et demum percipimus Amorẽ, & odium; quę, vt declaraui, ſunt prima capita omniũ Perturbationum; adeò eſſe ciuili vitæ neceſſaria, adeoque Naturæ hominis accommodata; vt ſine eis nec rectè viuere, nec fęliciter ſeruari, nec rite homines iudicari ualeamus. Homo iraſcendi facultate amat cęteros homines, & odit: at quis non eum iure arguet, non ſtipitem potius quàm hominem iudicabit; qui non amet amandos, non eos odio proſequatur, qui digni ob ſcelera ſunt odio? Prętereà inter munera perturbationum hoc principale a Platone in Timæo enumeratur, vt vis iraſcendi congruente ira aduerſus cupiditatem dimicet pro ſeruanda ratione: at quicumque damnat inſtrumenta, & milites pro ratione pugnantes, etiam rationem damnare dicitur; & propterea ſibimet, ſuæque rationi aduerſatur. Inſuper hanc veritatem in D Naturę operibus exactiſſimè inſculptam impreſſamque intuemur: dum.n. pręclara Naturę opera inſpicimus, non ex contrariorum euulſione & deſtructione, ſed ex ſola eorum moderatione & remiſſione, optima temperamenta, ſalutaremque harmoniã confici percipimus. Id ſeruare licet in ſonis, in primarum qualitatum, necnon elementorum permixtione, in humorum compoſitione; ex quorum non deſtructione, ſed moderatione ac temperantia ſuauis harmonia, admirabilis mixtio, pręcioſaque ſanitas conſurgunt; ac (vt inquit Theages) ex graui & leui æquilibrium conflatur. Quare pari ratione ex aduerſarum Perturbationum non euulſione, ſed moderatione, uirtutem, quæ eſt animi ſanitas, ſaluberrimaque (vt inquit Plato) conſonantia, conſurgere putandum eſt: & iure optimo hoc dicere debemus; cum nos in componendis, recteque formandis actionibus noſtris, Naturam imitari teneamur. Prętereà quis eum iure non deſpiciet, ex hominumque cętu arcendum non iudicabit; qui pro quibus oportet non iraſcitur, quibus debet non miſeretur, formidanda non timet, non ſperat ſperanda, non amat, non odit, ſed

Opinio uerior.

 ſtatuę

Statuę inſtar in omni euentu ſe inopem ſenſuum patefacit? Pręterea cum Stoici per A
turbationes omnes æquè damnent; & earum nonnullę ab aliis omnino commendē
tur, vt miſericordia, alię damnentur penitus, vt inuidia; colligemus ex Stoicorū
ſententia non ſecus damnandam eſſe miſericordiam, ac inuidiam, quod penitus eſt
abſurdum: nam de miſericordia rectè cecinit Phocion, referente Stobeo. Nec e tem-
plo aræ, nec ex humana natura, miſericordia tollenda eſt. Rectius itaque Horatius,
quàm Stoici virum Sapientiam circunſcripſit inquiens,

Sperat infeſtis, Metuit Secundis
Alteram ſortem bene temperatum
Pectus &c. Et alibi moderandam, non euellendam cecinit iram,
Qui non moderabitur irę,
Infectum uolet eſſe, dolor quod ſuaſerit, & Mens.

Propterea Plato in Philebo Homerum commendauit, qui virum etiam prudentem
iraſci aſſeruit; ita tamen, vt eius affectio dulcior ſit melle iugiter diſtillante. Et in
primo de legibus Pudorem uarias prębere vtilitates manifeſtauit: declarauit quo- B
que uirtutes eſſe moderationes perturbationum a ratione pendentes, dum in eodē
Dialogo docuit Perturbationes ſimillimas eſſe neruis, qui trahant & retrahant, ratio
verò modum pręſcribat; ideo nonnullos ductus aureos & ſacros, alios duros & fer-
reos appellat: inſuper addit. Exponamus itaque ſimiliter, quęnam officia ueſtris
in ciuitatibus ſunt, quæ guſtent quodam modo uoluptates, non fugiant omnino,
quemadmodum nec dolores refugiunt; ſed, perinde vt in doloribus fit, ducant in
medias uoluptates, ad easque ſuperandas homines partim vi impellantur, partim
honoribus inuitentur. Hęc Plato, quibus maniſeſtiſſimè affirmat extrema perturba
tionum eſſe damnanda, media verò commendanda. Hinc Voluptatem & dolorem
duos fontes ſtatuit; ex quibus qui haurit vnde, quando, quantumque oportet, fælix
eſt: duoque eſſe affirmat, quæ victoriam pariant, aduerſus hoſtes quidem audaciā,
aduerſus amicos autem turpis infamię timorem. Et in Phædro congruentes appeti-
tiones, moderatasque perturbationes eſſe equos affirmat, currum noſtrę vitę uehen
tes in cęlum. Ariſtotelem huius fuiſſe ſententię adeò eſt conſpicuum, vt declaratio- C
ne non egeat; manifeſtè enim Virtutes in more poſitas, ſtatuit eſſe moderationes
perturbationum, ac Medium earum Geometricum. At quid dico de Principibus
Philoſophorum, cum etiam Theologi uerbis & opera eādem veritatem patefaciāt?
Nam Diuus Auguſtinus in 14. lib. de Ciuitate Dei cap. 8. & 9. latiſſimè oſtendit, va
D. Augu. riisque auctoritatibus confirmat, Ciues ſanctę Ciuitatis Dei, in huius vitæ peregri
natione ſub Chriſti lege viuentes, metuere, cupere, dolere, gaudere; & niſi hoc fa-
cerent, aduerſarentur mandatis Dei: id namque facere debent pro quibus, quādo,
quantumque oportet. Ita quoque in ſacris literis ratione alicuius ſimilitudinis non-
nunquam perturbationes tribuuntur Deo; dicitur enim Deus iraſci, miſereri, pæ-
D. Chry- nitentia affici: quæ minimè ei tribuerentur, ſi ſolum vitium a rationeque declina-
ſoſtomus. tionem indicarent. Eandem ueritatem Diuus Chryſoſtomus etiam patefecit, dum
explicans ſententiam illam (Qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit iudicio)
Quare, inquit, qui iraſcitur cum cauſa, non erit reus, alioquin inaniter adderetur
ea conditio, ſine cauſa: ſi enim ira non fuerit, nec doctrina prodeſt, nec iudicia ſtāt, D
nec crimina compeſcuntur. Perperam itaque Stoici vniuerſum Perturbationum ge-
nus damnant, a Sapientisque animo longè repellunt. Et quia ueritatis ea eſt vis &
conditio, vt etiam inuitos ad eam confitendam compellat, propterea Seneca in ſen
Stoici in tentia non ſtetit; ſed ueritate coactus in lib. de conſol. ad Marcum filium inquit: Scio
ſententia inueniri quoſdam duræ magis, quàm fortis Prudentiæ uiros, qui negent doliturum
non ſtant. eſſe ſapientem: hi non videntur vnquam in huiuſmodi caſum incidiſſe; alioquin ex
tudiſſet illis Fortuna ſuperbam ſapientiam, & ad confeſſionē eos veri etiam inuitos
compuliſſet &c. Pręterea ipſimet ſtoicorum Principes; dum eas affectiones, quas
Perturbationum loco aſſerunt conuenire ſapienti, uoluntatem ſcilicet, gaudium, &
cautionem, εὐπαθείας appellant; quid aliud ſignificant, niſi eas quoque eſſe Perturba-
tiones? ſi enim ſunt bonę perturbationes; neceſſe eſt vt etiam ſint perturbationes.
Hi ratione & experientia conuicti, ſophiſticis effugijs vtuntur; verba mutant, non
ſententiā; homines deludunt potius, quàm inſtruant; & cum re uera nihil dicant,
videri

A videri uolunt mirabilia enunciare. Propterea iure a Plutarcho in lib. de morali uirtute hanc ob rem damnantur. Colligamus itaque non nimium mollem & eneruatũ eſſe ſermonem Peripateticorum, neque eorum ſententiã eſſe humilem & demiſſam, vt in quinto Tuſculanarum eis obiicit Cicero; ſed eam potius Stoicorum eſſe duram nimis, & cum hominum conditione & veritate pugnantem, ac vt talem negligendam & deſpiciendam.

An lis inter Stoicos & Peripateticos in verbis tantùm, vel etiam in ſententia ſit poſita. Cap. XXV.

NOn videtur rationi conſentaneum, quòd Stoici; qui adeò accuratè in diſciplina morum ſunt verſati; qui ſententias & præcepta tam frequentia, adeoque pręclara protulerunt, ſatis ſimilia illis, quę a viris ſanctis enun-
B ciantur; vt legenti Senecam, Epictetum, & alios Stoicę familiæ illuſtres viros, redditur conſpicuum; mox adeò ignauiter errauerint, vt nulla ratione defendi poſſint, nullaque via eorum ſententia poſſit oſtendi vera: & pręſertim mirari debemus; quia legentes Senecam, inter Stoicos magnę auctoritatis virum, tam pium illum inſpicimus, tam rectè compoſitum, vt ſuſpicati ſint nonnulli cum cum D. Paulo arcto amicitię nodo fuiſſe coniunctum. Propterea Diuus Auguſtinus exactiſſimè perpendens opiniones Stoicorum in lib. 9. de Ciuitate Dei cap. 4. inquit litem inter Stoicos, & Peripateticos in verbis tantùm eſſe poſitam: Quod etiam confiteri viſus eſt Cicero in 4. lib. de finibus, dum argumenta ſtoicorum diluens, oſtendit ſola nouitate verborum ab Academicis & Peripateticis diſſentire. Sed vt clarius pateat, quomodo conſentiant & diſſentiant, nonnulla primò accipienda ſunt. Quorum vnum eſt illud, de quo in pręcedentibus verba feci; nempe, ex Stoicorum opinione, Animam rationis compotem ab experte ſola ratione, non autem re & eſſentia diſtingui. Secundò conſiderandum eſt, quòd ipſi in commotione Perturbationum tres gradus
C cõſiderarũt, vt Aulus Gelius in x ix. lib. Noctium Atticarum ex ſententia Epicteti Stoici retulit: quotieſcunque enim nobis aliquid formidabile gratia exempli occurrit, fiunt in nobis terrifica quędam viſa, quas φαντασίας appellãt; per quæ etiã ſapientis animus neceſſariò aliquantulum mouetur, inde contrahitur, & palleſcit; quæ motio non ex opinione alicuius mali oritur, ſed inconſulta eſt, & officium Mentis atque rationis pręuertit; propterea in noſtra facultate non eſt poſita: hęc prima motio cõmunis eſt etiam feris, & minimè nuncupatur animi πάθος, hoc eſt perturbatio ſiue affectio. Sequitur mox ſecũdus gradus; in quo animus per rationem ea viſa vel approbat, vt in viro inſipiente; vel reprobat, vt in ſapiente: ſi ea approbat, quod facit animus inſipientis, qui talia verè eſſe putat, qualia eſſe ſibi primo animi ſui impulſu viſa ſunt, ſęua ſcilicet & terrifica; tunc tanquam verè metuenda metuit, eaque eſt perturbatio & metus: ſi verò ei nil metuendum eſſe videtur, quod facit ſapiens, tunc non oritur perturbatio; ſed vice eius, cauenda cauet, gaudet, vult; adeò vt in viro ſapiente locum habeat pallor, contractioque animi in eo primo terrifico occur-
D ſu, perturbatio autem minimè. In primo itaque gradu conſideratur φαντασία, falſaque viſio: in ſecundo, dum ea a viro inſipiente approbatur, reperitur πάθος, hoc eſt animi perturbatio; ex reprobatione verò in viro ſapiente, reperitur εὐπάθεια, quam conſtantiam Cicero appellat. Ex aduerſo Peripatetici, & Academici vniuerſam illã commotionis latitudinem appetitui ſenſuum cõpetentem πάθος appellant. Ex qua varia nominis perturbationis aſſumptione oritur primò, vt Stoici vniuerſum perturbationis genus damnent; Peripatetici non vniuerſum, ſed partem: ea enim pars, quæ damnatur a Peripateticis, apud Stoicos eſt genus uniuerſum; quia eſt id, quod modum non ſeruat, cum rationeque pugnat. Ex eadem varia nominis aſſumptione oritur ſecundò, vt Stoici perturbationes damnent, commendent autem facultatem cupiendi & iraſcendi; quibus facultatibus modum eſſe pręſcribendum dixerunt, vt non perturbationes, ſed conſtantię ex eis prodeant. Ideo Galenus in lib. de cognoſcendis curandiſque animi morbis, facultates commendat, quanuis frequenter damnet perturbationes: inquit enim. Latius autem de iiſdem rebus diſſeritur in iis commenta-

D. Augu.

Cicero.

Primũ q accipitur.

Alterũ q accipitur.

Ordo in introducẽdis perturbationib.

Peripatetici & Academici.

Primum q colligitur.

Secundò colligitur.

mentariis, in quibus mores tractantur; quo pacto ſcilicet eam vim quis optimam ſibi, & commodiſſimam reddat: item quemadmodum vires & robur illius non proſternere (ſicut ne equorum quidem, aut canum, quibus vtimur) ſed illud ipſum robur potius exercere, ſicut & in illis, ad obedientiam, &c. Ex his colligo tertiò litem præſertim poſitam eſſe in verbis, non in ſententia: dico præſertim, quia in nonnullis adnexis diſſentiunt, vt mox patebit. His demum addo, Peripateticos & Academicos rectius loqui, deterius verò Stoicos; nam ea prima motio proculdubio perturbatio dici debet: quia Perturbatio eſt motio appetitus ſenſuum, cuius principium eſt cognitio, & phantaſia; ea autem prima motio non fit ſine phantaſia, vt ipſi fatentur: & vere tunc animus patitur, turbatur, & ab obiecto mouetur, mox verò potius agit; ideo ea præſertim πάθος dici meretur. Præterea non patet ratio, cur; dũ mouemur poſt rectum iudicium, gaudemus, uolumus, & cauemus; non debeat ea mõtio nuncupari πάθος; præſertim, cum pertineat ex eorum ſententia ad eandem facultatem. Et confirmatur; quia, vt iam dixi, ſi ea eſt εὐπάθεια, hoc eſt bona affectio, etiam eſt affectio; dicere autem, quòd non ſit affectio, ſed conſtantia affectioni oppoſita, eſt mutare nomen, non rem; immo eſt vt nomine minus rectè; cum enim ſint appetitiones quędam, neceſſariò ſunt commotiones & affectiones appetitus ſenſuum; quem perperam ab appetitu Mentis non ſecreuerunt.

Tertiò colligitur. *Quartò colligitur.* *Rectius loqui Peripateticos, & Academicos.* (A) (B)

Solutio Quarundam Difficultatum. Cap. XXVI.

ZEno Princeps Stoicę familię, verborum nouitate in animis auditorum admirationem parere, ſuamque diſciplinam ab aliis pro facultate ſecernere nitebatur: ideo dicebat Perturbationes omnes eſſe prauas, naturę aduerſas, cũ ratione pugnantes; & propterea euellendas, ac procul a ſapientis animo arcendas; cum tamen ea euulſio intimius inſpecta, nil aliud ſit niſi Peripateticorum moderatio; & illę, quas vice perturbationum Stoici tribuunt ſapienti, nil aliud ſint niſi moderatę perturbationes. At aduerſus hanc meam ſententiam dubitare aliquis poſſet: Primò; quia Ariſt. defectionem perturbationum damnat, Stoici commendant: Secundò; quia Stoici Miſericordiam & Verecundiam, prauas & vitioſas iudicant, Ariſt. probas & vtiles: Tertiò; quia Ariſt. moderatum dolorem commendat, Stoici dolorem omnem ab animo Sapientis longe repellunt, cum nil mali ei poſſe accidere dicant, & loco doloris nullam ſapienti conſtantiam tribuunt; propterea nulla ratione uidentur cum Ariſtotele poſſe conciliari. Pro ſolutione harum difficultatum conſiderandum eſt, quòd Stoici, & Peripatetici de ſummo bono non conſentiunt: Stoici enim pro ſummo bono minimè neceſſaria cenſent Fortunę & Naturę munera; quę Ariſt. cenſet eſſe inſtrumenta neceſſaria, ſummopereque cum eo complicata: Stoici enim fælicem hominis vitam conſiderabant magis in ſolitudine, magiſque ſecretã ab hominum cętu, & propterea minus egentem fortunę & naturæ muneribus; Peripatetici verò in congreſſibus hominum, in vſu nedum uirtutis, uerùm inſuper bonorum naturę & fortunæ. Hinc pendet, quòd viro fælici a Stoicis circumſcripto, maior conuenit externorum bonorum negligentia, maiorque remiſſio perturbationũ; quàm viro fælici definitò a Peripateticis. Ex his facile modò eſt colligere ſolutiones difficultatum. Dicebatur primò, Ariſt. defectionem perturbationum damnat, Stoici commendant. Reſpõdeo: Ea defectio Peripateticorum apud Stoicos proportione reſpondet gradui infra conſtantiam collocato, vt conſtantia reſpondet mediocritati: vt igitur Ariſt. commendat moderationem, ita Stoici conſtantiam: ac vt Ariſt. damnat defectionem, ita Stoici damnarent gradum infra conſtantiam collocatum, quem tamen non appellãt perturbationem. Dubitabatur ſecundò de Miſericordia, & Verecundia. Reſpondeo de hoc quoque litem eſſe in voce: nam ea, quæ a Peripateticis nuncupatur Miſericordia & Verecundia; quæ iure merito commendatur, quia rectę rationi reſpondet; a Stoicis non perturbatio diceretur, ſed conſtantia: quia perturbationem omnem dicebant eſſe aduerſam rationi, cum tamen a Peripateticis inter perturbationes numerentur. Addebatur tertiò Ariſtotelem commendare nonnunquam dolorem, Stoicos verò omni ex parte damnare. Reſpondeo id ortũ ducere ex duplici cauſa: Prima eſt, quia Stoici nomine doloris eam affectionem ſignifica-

Prima dubitatio. *Secunda.* *Tertia.* *Pro ſolutione præaccipiunt nõnulla.* *Solutio primę diffic.* *Solutio ſecundę.* *Solutio tertiæ.* (C) (D)

A gnificabant, quæ aduerſa eſt rectę rationi, ea autem iure damnanda eſt: Altera cau
ſa eſt, quia Stoici incommoda fortunę & naturę non cenſebant mala, vt munera na
turę & fortunę non appellabant bona; ſed virtutem ſolam bonam, vitia mala aſſere
bant; propterea cętera negligebant. Ob variam itaque de fine ſententiam vario mo
do loquebantur de ordinatis in finem.

Diluuntur rationes pro parte Stoicorum aduerſus Peripateticos relata. Cap. XXVII.

QVoniam modus loquendi Peripateticorum magis eſt commendatus, cui
tamen maximè videbantur aduerſari rationes pro parte Stoicorum exco
B gitatę; propterea operæ precium eſt eas diluere, illisque pro facultate
reſpondere: quod profectò apprime arduum iudicari non debet. Dam- Solutio
nabatur primò vniuerſum Perturbationum Genus ratione ſumpta a nomine, quia primę ra-
Perturbatio eſt humanę tranquillitati oppoſita. Reſpondeo; Ea, quæ a gręcis πάθη, tionis ſtoi
dicitur, a Latinis & Perpeſſio, & Perturbatio, & Affectio nuncupatur; quæ ſi accipi- corum.
tur in ea ſignificatione, in qua profertur a Stoicis, congruenter Perturbatio dicitur
at pro denotanda vniuerſa latitudine, rectius nuncupatur Affectio. Inſuper addo,
non omnem motionem & affectionem turbare ingenuam animi tranquillitatē cum
ſummo bono complicatam; ſed eam tantùm, quæ modum non ſeruat, rationique
aduerſatur: Ratio eſt, quia ciuilis tranquillitas, non in ocio, ſed in negocio rectaq;
actione poſita eſt. Addebatur Perturbationes ortum ducere ex falſo iudicio, depra Solutio
uataque ratione; at hoc eſſe falſum iam patuit in præcedentibus: Inſuper dicebatur ſecundæ.
Perturbationes mixtas eſſe ex voluptate & dolore, qui ſunt conſiliarij amentes. Solutio
Reſpōdeo verè hos eſſe amentes conſiliarios, nec eis prębendas eſſe aures; ſed ratio tertiæ.
C ni credendum, quæ illis modum præſcribit: voluptas enim & dolor ſunt illi fontes,
a quibus qui haurit vnde, quando, quantumque oportet, fælix eſt. Ideo in Phædro
manifeſtauit Plato nos minimè debere vti affectibus vt ducibus & conſiliarijs, ſed
tanquam auxiliariis pro explendis mandatis rationis: Ratio enim auriga eſt, Affe-
ctiones congruente proportione reſpondent equis; & pręſertim Amor honeſti, &
timor infamię. Addebatur pręterea, Perturbationes eſſe motiones vehementes, ę- Solutiu
gritudines animi, aduerſas rationi, pugnantes cum ratione. At hę non ſunt condi- quartæ.
tiones vniuerſi generis Perturbationum, ſed immoderatarum tantùm: nam modera-
tę maximè proſunt, nec pugnant cum virtute; ſed ſunt eius cum famulę, tum mate-
ries, varia tamen ratione: Virtutes autem in more poſitæ, eatenus dicuntur tran-
quillitates, & purgationes; quatenus Perturbationibus congruentem formam tra-
dunt, & extrema reiiciunt. Addebatur Perturbationes abeſſe a ſeparatis Mentibus, Solutio
& a Deo, cui ſimiles nos reddunt Virtutes. Reſpondeo: Quæcunque in homine in quintæ.
dicant perfectionem, tribuuntur Deo per ſimilitudinem, eique conueniunt per emi
D nentiam; ita Deus miſereri, & iraſci dicitur: & Lactantius in lib. de Ira Dei cap. 17.
manifeſtat, quomodo ira conueniat, & non conueniat Deo: conformatio autem
Viri ſapientis cum Deo eſt in parte ſolùm, quatenus homini licet. Ad inſtantiam de
Manſuetudine oppoſita irę, reſpondeo Manſuetudinē in triplici ſignificatione vſur- Solutio ſextæ.
pari, nonnunquam pro priuatione vniuerſę latitudinis irę; nonnunquam pro ira ni Manſuetu
mium remiſſa, iracundię oppoſita; aliquando demum pro mediocritate, & ira mo do triplex
derata: in prima & ſecunda ſignificatione damnāda eſt, in tertia commendatur; ira-
cundia enim & defectio proba non eſt; nam quicunque, dum iraſci debet, non ira-
ſcitur, errat. Ita quoque ea, quæ dicuntur a Seneca aduerſus iram, vera quidem ſunt;
non de iraſcendi facultate, nec de ira moderata; ſed de exuperantia eius, & pra-
uo vſu.

An Perturbationes & Mores ſequantur corporis temperamentum. Opinio prima. Cap. XXVIII.

A

INter ea, quæ de Perturbationibus declaranda propoſui, illud dignum eſt accurata conſideratione, ſummopereque conducit rectę inſtitutioni humanę Vitę; An ſcilicet Perturbationes, & Mores ſequantur corporis temperamentum: qua

Galenus. de re viri Sapientes non conſentiũt. Compoſuit admirabilis Galenus librum, in quo auctoritate, experientia, & rationibus nititur oſtendere mores omnino ſequi temperamentum corporis: & quanuis pro eius parte varia afferri poſſint, eorum tamē omnium vis in hoc eſt poſita; quia percipimus ex varietate locorum, temperamento

Fundamē tum opinionis Galeni. rum, anni temporum, alimentorum, ętatum, vitę generum, varios conſurgere mores, diſtinctasque perturbationes: cuius rei ratio alia non eſt, niſi quia ſingula enumerata connexionem habent cum temperamento corporum; temperamentum au-

Confirmatio. tem mox ſequuntur mores, & perturbationes. Rem autem ita ſe habere, nedum ex perientia nos docet, verùm, inſuper Principes Philoſophorum affirmant: Ariſtoteles enim in 7. de Rep. comparans Gręcos cum Aſiaticis & Europeis, manifeſtat Nationum loco diſtantium varios eſſe per naturam mores: ſimiliter Plato cum in Timæo, tum in quinto de Legibus, oſtendit locorum differentias plurimum conducere generationi hominum vel meliorum, vel deteriorum: Hinc Nationum nonnullę dicuntur bellicoſę, alię imbelles, nonnullę iracundę & feræ, alię manſuetę & mites, nonnullę ingenio & mente valent, aliæ ferè mentis vſu ſunt deſtitutæ. Ideo dicebat Galenus in calce eius libri: Apud Scythas vnus tantùm poſt hominum memorias Philoſophus extitit Anacharſis; Athenis autem plurimi: item apud Abderitas multi fatui nati ſunt, Athenis verò pauci. Prętereà in eadem quoque Regione, & Vrbe inſpicimus mores & perturbationes varias ſequi varietatem temperamenti. Inquit Ariſt. in procemio de Anima cont. 14. ob uarietatem temperamenti nonnullos eſſe iracundos, alios mites, nonnullos intrepidos, alios formidoloſos. Et in 2. de partibus Animalium cap. 4. aſſerit temperamentum varium ſanguinis eſſe cauſam, vt multa animalibus eueniant, tum per mores, tum etiam per ſenſum: quo in loco multa dicit ad rem hanc pertinentia; & oſtendit animalia exanguia magis eſſe meticuloſa, Apes & Formicas multis ſanguineis eſſe prudentiores. Inſuper in VI. moralium Nicomachiorum cap. XIII. affirmat nobis quodam modo natura inſitos eſſe mores; quatenus nonnullę propenſiones, igniculi, & tanquam ſemina futurorũ morum in pueris inſpiciuntur. Quæ ſemina conſiderantes Lacedæmonii præcipiebant pueros illi ſoli vitæ generi per diciplinam eſſe deſtinandos, cui per naturam & interna ſemina primò deſtinati iudicarentur; vt ſeruarent quod dicitur, Nihil inuita facies dicesue Minerua: quoniam, vt experientia docet, Naturam expellas furca, tamen vltro recurrit. Eandem ſententiam frequenter apud Platonem cum in Timæo, tum

B

C

Heraclit. alibi legere licet: Ideo Heraclitus dixit; Splendor aridus, animus ſapientiſſimus (vt Gale. refert in lib. quòd animi mores ſequantur corporis temperamentum) Patet ita que nedum Perturbationes & Mores; verùm inſuper attinentia ad ingenium, ad memoriam, ad iudicium, ſequi temperamentum corporis. Propterea Ariſt. in 2. de anima dixit, molles carne eſſe aptos mente: & in 30. part. Prob. primo latiſſimè pateſecit atram bilem reddere homines aptiſſimos ad ſcientias: Ita quoque percipimus pro mutatione ætatum, ægritudinum, & ſimilium, quibus variatur temperamentum, etiam mutari mores & perturbationes. Hęc efficaciſſimè confirmātur per Artē Phyſiognomicā, quæ firmior & certior eſt cæteris diuinatricibus Artibus: cuius hoc vnum fundamentum eſt, quòd mores ſequantur temperamentum corporis. Ideo

D

Cicero. Cicero in lib. de Fato dixit Zopyrum Phyſiognomum profiteri hominum mores naturaſque ex corpore, oculis, vultu, fronteque prænoſcere: & Ariſt. multa præcepta eiuſdem Artis dedit, nedum in libro Phyſiognomico, verùm inſuper in lib. de hiſtoria animalium: Et quoniam eius Artis fundamentum eſt, quòd mores ſequantur corporis temperamētum; ideo Ariſt. in principio lib. Phyſiognomici aſſerit animas,

Alia ratio. & ad animam pertinentia inſequi corpora. Prætetea eadem ſententia alia ſatis firma ratione confirmatur deducta ex nobilitate; quæ ab Ariſt. in Rhetoricis, & in lib. de

Nobili-

A Nobilitâte, referente Stobæo, dicta eſt Virtus generis; quæ nobilitas omnium con
ſenſione, & ore miris laudibus extollitur: ea tamen inanis & negligenda omni-
no eſſet, niſi mores ſequerentur corporis temperaturam; hoc enim ſolum eſt funda
mentum nobilitatis, & hoc ſolo nodo cum Narura connectitur. Quod pater: quia
viri nobiles & generoſi propterea commendantur, quoniam per naturam filios pro-
creare nari ſunt, qui munere temperamenti ad mores optimos, præclaraſque actio-
nes ſint aptiſſimi. Demum ea ſententia confirmatur communi ſapientum ſententia; Alia confirmatio.
& prçſertim Stoicorum conſenſione, aſſerentium primos animi motus non eſſe in
noſtra facultate, & propterea nos quadam naturç neceſſitate turbari & moueri. Nõ
itaque iniuria Galenus vnà cum Hippocrate aſſerit, animi mores ſequi corporis
temperamentûm: & propterea ſe morum inſtitutorem, ac Præceptorem optimum
profitebatur; quia tanquàm Medicus peritiſſimus, medicamenta, alimenta, aliaque
huius generis cognoſcebar; quibus corporum temperamenta mutantur, corrigun-
B tur, redduntur que aptiſſima ad optimas animi conſtitutiones, probatiſſimoſque
Mores.

Reijcitur Opinio Galeni. *Cap. XXIX.*

QVanuis relata opinio aliquid veri includat; abſolutè tamen falſa, perni-
cioſa, humanęque conditioni aduerſa iudicari debet. Ratio prima, ea-
demque potiſſima eſt: quoniã illi, qui huius ſunt ſententię, etiam exiſti-
mant animam eſſe temperamentum, vel ex temperamento conſurgere;
propterea, vt ſuis fundamenris conſentanea proferant, etiam coguntur dicere, mo
res ſequi temperamentum corporis: quod enim competit temperamento, ſiue tem
peramenti eſt affectio, neceſſariò dicitur ſequi temperamentum. Et hac de cauſa
Galen. in eo libro, quòd animi mores ſequantur corporis temperamentum, iaciens Galenum
fundamenta ſuæ opinionis, primò nitirur oſtendere Animam eſſe temperamentum; falſo niti
C nouit enim ea duo inſolubili nodo eſſe inter ſe colligata. Id autem fundamentum fundamẽ
quàm longè diſtet a vero, Viri omnes rectè affecti cognoſcunt. Cum itaque funda- to.
mentum, quo maximè niritur ea opinio, apprime ſit falſum; opinio quoque erro-
nea, & fatua iudicari debet. Prçterea eadem ſententia aduerſatur naturç, & condi- Aduerſatur Naturæ & Moribus.
tioni Morum: Mores enim proprerea ſunt, & nuncupantur mores; quia non natu-
ra, ſed more & aſſuetudine nobis competunt; vt in 2. moralium Nicomachiorum
docet Ariſt. At ſi temperamentum ſequerenrur, non more, ſed natura nobis com-
peterent; vt etiam competunt cętera, quæ temperamentum ſequuntur; dans enim
formam dicitur dare ea, quæ formam ſequuntur; ac ita mores non eſſent mores. Prę
terea id ipſum aduerſatur experienrię: frequenter enim in nobiſmet experimur ratio Aduerſatur experientiæ.
nem pugnare cum propenſione temperamentum ſequente, & nonnunquam ratio-
nem dominari, nec mores formari illi propenſioni reſpondentes; vt euenir in viro
continente: at ſi Mores temperamentum ſequerentur, nullus continentię ſupereſſet
locus, & præſertim ex ſenrentia eorum, qui Animam cum Galeno remperamenrum
D exiſtimant: non enim temperamentum ſecum pugnat, vel ſe ipſum vincit. Prçte-
rea compertum eſt in multis uiris Sapientibus mores cum temperamento pugnaſſe;
vt de Socrâte, & de Stilpone Megarenſe referunt Alexander Aphrodiſeus, & Cice-
ro in ſuis libris de Fato: quod minimè contigiſſet, ſi mores ſequerentur temperamẽ
tum. Præterea fautores & aſſertores huius opinionis ſibi pugnantia dicunt: inquit Sibi non conſtãt.
enim Gal. in eodem lib. cap. x t. necandos eſſe viros prauos, vt eorum exemplo per
terreâtur alii viri ſceleſti: at inanis eſſet ille terror, ſi mores ſequerentur temperamẽ
tum; vt etiam per eandem ſententiã inanes & ſuperuacaneę redderentur diſciplinę,
ſtudium Philoſophię, ac omnes rectę inſtitutiones; quas tamen ipſi quoque veritare
coacti commendant. Præterea: Si mores temperamentum ſequerenrur; non homi-
nes, ſed Natura increpanda commendandaque eſſet: ea namque, non hominis li-
bera prçelectio, principium eſſet probarum, vel improbarum actionum. Inſuper
periret libertas hominis; Legeſque inutiliter prçmia probis, pœnas proponerent im
probis, vt ex ſe ſatis eſt conſpicuum. At reſpondet Gal. cap. x1. inquiens nos dilige Solutio Galeni.
re probos, odiſſe improbos, ſeruare eos, hos interficere; non quia ex prçelectione
orriantur

oriantur eorum peccata, probęque actiones; ſed quia ex ſui natura bonum ſeruan- A
dum & diligendum eſt, malum contrà perdendum: Sic Scorpiones, Phalangia, Vi-
peraſque necamus; cum talia ſint non a ſe, ſed a Natura progenita: Deum econtra
diligimus, bonumque prędicamus; cum tamen ingenitus ſit, & bonus ab ęterno,
non autem a ſeipſo, & ex ſui pręelectione. Inſuper ſceleſtos & facinoroſos perdimus:
primò, ne nobis obſint; ſecundò, vt terreantur praui; tertiò, quia melius eis eſt
non eſſe quàm eſſe, cum nequeant emendari. Hanc ſententiam deprompſit Galenus
ex 9. Dialogo de legibus Platonis, vbi hęc verba leguntur. Quos verò inſanabiles
Plato. legislator eſſe ſenſerit, vltimo ſupplicio hos afficit; non ignorans ſatius fore his, qui
inſanabiles ſunt, mori, quàm viuere; ac ſi vita priuentur, dupliciter prodeſſe cęte
ris: nam horum exemplo a peccato cęteri deterrentur, & improbis hominibus ci-
Euertitur Solutio Galeni. uitas ipſa purgatur, &c. Hęc Galeni euaſio potius eſt erroris confirmatio, quàm ab
eo expurgatio; & ſi ipſe non ſecus doceret curare corpora, quàm animos, pernicio
ſa eſſe Ars medica ab eo tradita: verùm ipſe corporibus intentus, erga ea, quæ ſunt
ſupra corpus, ſe cæcum manifeſtauit. Primò in ea ſua euaſione errat: quoniam aliud B
eſt loqui de bono & malo animi, & morum; aliud de bono & malo naturę: Mores re
vera dicuntur bona & mala noſtra; quia ex noſtra prodeunt pręelectione; de his ve-
rò, quæ a natura producuntur, ſecus ſe habet: ideo perperam a malis animi tranſit ad
venena, quæ ſunt mala naturę; mala non quidem abſolutè, ſed nobis aduerſa. Sic
occidimus Viperas, non quia vitioſę & malę ſint, ſed quia nobis infeſtę; vt etiam ue
hementes incenſiones nobis aduerſas nitimur extinguere, ac inſuper inimicos no-
ſtros nitimur interficere, dum ipſi nos interficere cupiunt; at facinoroſos homines,
etiam ſi nobis infeſti non fuerint, iudicamus ob deprauatam eorum pręelectionem
dignos morte, eoſdemque reprehendimus: cum tamen nemo viperas, & ſcorpiones
dignos reprehenſione iudicet. Pręterea leges de illis ſolùm decernunt, quæ pertinēt
ad mores; idque faciunt non alia de cauſa, niſi quia ea ſola in noſtra facultate ſunt
collocata: de his autem, quæ ad Naturam pertinent, minimè decernunt: nam de-
ridendus eſſet legislator, ſi lege ſanciret ſcorpiones, & viperas non eſſe venenoſas.
Ita quoque viros natura deformes; albos, vel nigros, non reprehendimus; nec lege C
cauemus, ne tales ſint: at vitio inquinatos reprehendimus acriter, nec eis miſeremur;
quia tales ſunt non natura, ſed pręelectione. Inſuper id, quod addit de Deo, inane
penitus eſt; in eo enim ea omnia, quæ apud nos abſolutè indicant perturbationem,
includuntur per eminentiam: ita libertas, pręelectio, voluntas, virtus, eminentiſ-
ſimè ſunt in eo; propterea iu re cum ob hoc, tum quia ab eo omnia bona noſtra pen
dent, dignus eſt honore. Demum, quia a nullo alio pendet, ſed omne quod habet,
ex ſe habet; iure non ob aliā cauſam, ſed ex ſe Optimus, & Maximus omnium ore
celebratu. Pręterea: S ententia, quam profert de facinoroſis, quòd necandi ſint, quia
eis melius eſt mori; & cętera, quæ addit, ex Platone deprompta; vera quidem ſunt
abſolutè, necnon doctrinæ Platonis apprime conſentanea, qui animam nouit im-
mortalem: at ſibi, ſuisque principiis manifeſtiſſimè aduerſatur. Cum enim Gale. in
eo libro aſſeruerit Animam eſſe temperamentum; nec facinoroſo melius erit mori
quàm viuere, nec eius exemplo alii corrigentur, quia ob id aliorum temperamen-
tum non mutabitur; mores autem ex opinione eius ſequuntur temperamentum. D
Confirmatur: quia ſi anima (vt ipſe cenſet) temperamentum eſt, ea ſola conferent
perfectioni animę, quæ conferunt temperamento; Mors autem omnino tempera-
mentum deſtruit. Inſuper; cum anima ſit temperamentum, mores autem tempera-
mentum ſequantur; magis vltimo ſupplicio plectendus erit ille, qui morbo conta-
gioſo laborat, per quod vitæ noſtræ, noſtriſque temperamentis maximè eſt infeſtus;
quàm vir iniuſtus & vitioſus, a quo noſtrum temperamentum non læditur, nec per-
mutatur. Præterea inquit Gal. vim cupiendi non obtemperare rationi, vim autem
iraſcendi ei obtemperare: at vnde oritur hæc uarietas? & quomodo hæc ualet ob-
temperare rationi, ſi ambę temperamentum ſtatuuntur? Colligamus itaque huius
ſententiæ fautores euertere ſeipſos, Leges, Virtutes, Diſciplinas, vires Aſſuetudi-
nis, Continentiam, Iuſtitiam, vſum Præmiorum & pœnę, aliaque innumera: nec
minus eorum opinionem damnādam eſſe, quàm damnetur ea Stoicorum, dum cun
cta ſubiiciunt Fato; eaque Aſtronomorum, dum etiam humanarum actionum au-

ctores

A ctores ſtatuunt Syderum aſpectus, cœlorumq́ue reuolutiones.

Verioris ſententiæ Explicatio. Cap. XXX.

VT verior ſententia clarior refulgeat, ſimulq́ue appareat, quid veri includat
Medicorum opinio; accipiendum primò eſt tria in nobis (vt inſtituto no-
ſtro inſeruit) reperiri, Propenſiones ſcilicet ad varias perturbationes, Per-
turbationes, & Mores: quæ tria perinde ſe habent, ac Principium, Medium, & Finis.
Mores enim nõ abſolutè ſunt Perturbationes, ſed Perturbationes rectè formatæ, vel
potius modi earum. Inſuper accipiendum eſt nomen Moris in duplici ſignificatione
uſurpari, primò pro more interno, ſecundò pro more externo prodeunte ab interno.
Mos externus eſt actio ab interno more prodiens, eiusq; indicium: Mos internus eſt
animi certa conſtitutio ad aliquid agendum; qui adhuc eſt duplex: vel enim ab ortu
nobis competit, vel in progreſſu acquiritur: Si ab ortu, vel competit vniuerſo hu
B mano generi, vel alicui nationi, vel alicui definito particulari. De huiuſmodi mo-
ribus loquitur Ariſt. in ſexto moralium Nicomachiorum cap. 13. inquiens ſingulis
mores quoſdam per Naturam competere. De iiſdem loquitur Seneca Epiſt. 95. dum
ait: Omnium honeſtarum rerum ſemina animi gerunt, quæ admonitione excitan-
tur, non ſecus ac ſcintilla flatu leui adiuta ſuum excitat ignem. Altera ex parte Mos,
qui in vitę progreſſu acquiritur, duplex eſt; vel leuis, & eſt diſpoſitio quędam; vel
conſtans, & eſt habitus, qui magis propriè mos dicitur. De Moribus in hac magis
propria ſignificatione loquitur Ariſt. ſub initio ſecundi lib. Moralium Nicom. mani-
feſtans eos more & aſſuetudine comparari. Tertiò adhuc dignum conſideratione
eſt, Morem vel aliquid aliud ſequi temperamentum, tripliciter poſſe contingere:
vel quòd ſequatur temperamentum, tamquam cauſam ſui adęquatam; vel tanquã
cauſam non adęquatam, potiorem tamen; vel demum, tanquam inſtrumentum.
His pręaſſumptis ſoluens difficultatem dico: Si loquimur de facilitate & propenſio-
nibus ad uarias perturbationes, hę proculdubio temperamentum ſequuntur, & ex
C eius varietate ac mutatione variantur; propterea ieiunia, & abſtinentię vtiles ſunt
pro formandis moribus. Pariter ſi loquimur de more, qui nobis ab ortu competit,
proculdubio temperamentum proximè ſequitur. At ſi loquimur de propriè ſumpto
more, ille temperamentum non ſequitur, nec nobis per naturam competit; ſed in no
ſtra eſt facultate, & more ac aſſuetudine comparatur: Hinc Mos dicitur vnicuique
Dæmon, & Aſſuetudo nuncupatur altera Natura. Addo inſuper: quòd, quanuis
mores propriè ſumpti corporis temperamentum neceſſariò non ſequantur, frequen
ter tamen illud dicuntur ſequi; quia homines vt plurimum ita viuunt, vt per Natu-
ram ſunt procliues; & hoc ſeruatur in hominum multitudine: at in viro rectè educa
to, & ſapiente ſecus ſe habet; ſuperat enim & corrigit ſapiens recta ſua ratione, con-
gruenteque aſſuetudine deprauatas ſuæ naturę propenſiones. Hinc Philoſophia dici
tur dominari Fato, illudq́ue corrigere; quatenus hominem ſecus formare valet, ac
per naturam ſit procliuis. Inſuper etiam hoc verum eſt, quòd; dum operamur cum
conſpiratione naturę, internęque propenſionis; longe fælicius & rectius operamur,
D quàm dum naturam habemus aduerſam. Pręterea addendum eſt, quòd; dum dici-
mus Propenſiones, Naturalesq́ue mores ſequi temperamentum; id intelligi debet,
non quòd illud ſequantur vt cauſam adęquatam; temperamentum enim etiam con
uenit Plãtis & Metallis, quibus minimè mores conueniunt: neque tanquã cauſam
potiorem; quoniam id, quod vitale eſt, & cum cognitione perficitur, quales ſunt mo
res, non primò materiem ſequitur vitę & cognitionis expertem. Sequuntur itaque
primi mores, propenſionesque ad eos, temperamentum, vt cauſam minus princi-
pem ordinatam ad animam, vt ad cauſam principalem: inſequuntur enim illud vt
materiem, calcar, & inſtrumentum; iudicium autem ſenſuum, & vim imaginandi
ſequuntur, vt cauſam potiorem. Ex quo conſtat minus rectè Philoponum in proœ-
mio de Anima in expoſitione cont. 14. dixiſſe, ab vniuerſi opificii conſtitutione in
fundi in tali temperamento rationes harum perturbationum iuxta meritum vniuſ-
cuiusque animę rationalis: nam affectiones animæ, & mores non infunduntur ab ex
terna cauſa, ſed conſurgunt ex anima & corpore in diſtincto genere cauſę. Demum
addo,

Primum quod accipitur pro reſolutione.

Secundò accipitur.

Tertium q accipitur.

Solutio difficultatis.

Philoſophia dominatur fato.

Quomodo mores ſequantur temperamentum.

Contra Philoponum.

Sequi temperamentum contingit dupliciter.

addo, quòd ea, quæ ſequuntur temperamentum, duplicis ſunt conditionis: non-A nulla neceſſariò illud ſequuntur, adeò vt emendari nequeant; ueluti ſapores, odores, colores, & ſimilia, quæ temperamentum vt cauſam principalem & adęquatam ſequuntur: alia illud ſequuntur non adeò neceſſariò, ſed nata ſunt ſtudio & aſſuetudine emendari; e quorum genere ſunt animi perturbationes & mores. Et ratio varietatis eſt, quia cognitionem expoſcunt, eique in parte ſubiiciuntur. Conſiderantes tamen animi perturbationes, inueniemus earum nonnullas neceſſariò ſequi definitũ aliquod temperamentum; vt inſaniam, amentiã, furorem: hę namque adeò ſunt vehementes, vt nedum non valeant ratione corrigi, verùm contrà ipſę omnem euertant ac peruertant rationis vſum: & propterea eis correpti non ſubiiciuntur legibus, quoniam cauſę earum non ſunt in facultate patientis; & illi non lege & admonitione, ſed helleboro egent; nec propriè ſunt perturbationes, ſed ægritudines potius: plurimę tamen Perturbationes rectâ diſciplina, congruenteque educatione corrigi emendarique poſſunt. Ex his colligere valemus, affectiones animi magis ſequi temperamentum in iumentis & feris, quàm in homine: immo in iumentis & feris, quæ non ſubiiciuntur diſciplinæ, omnino temperamentum ſequuntur; in eis autem, quę in parte ſubiiciuntur diſciplinę, vt de cane, equo, & ſimilibus ſe habet, poſſunt in parte mutari & corrigi; vt conſpicuum eſt de feris, quæ cicures redduntur: quæ moderatio, & emendatio ſemper fit munere rationis. At homines emendantur ratione propria, ferę autem ratione aliena, nempe hominis: Ideo (vt rectè dixit Euſtratius) mores propriè ſoli conueniunt homini, quia veri mores nõ ſunt a ratione ſeiuncti. Ex his etiam conſtat, quid ſit dicendum de communi illa difficultate, an primi animorũ motus ſint in noſtra facultate: abſolutè enim, cùm rationem anteuertant, in noſtra facultate non ſunt; modo tamen aliquo in facultate noſtra ſunt poſiti, quatenus more, diſciplina, educatione diſponi & aſſueſcere poſſumus, vt non magis quàm deceat moueamur: Propterea perperam Stoici, & qui eos ſequuntur, abſolutè inficiantur, primos motus non eſſe in noſtra facultate. At dubitare quis poſſet, quomodo id verum ſit quod diximus, temperamenta ſcilicet eſſe inſtrumenta perturbationum: nam ex inſtrumentorum varietate non permutatur inſtitutum & conſilium artificis; ex temperamentorum autem diſtinctione varia conſurgit animi appetitio, & perturbatio. Cui difficultati ſatisfaciens dico, id mirum non eſſe: quia temperamenta non ita ſunt inſtrumenta, vt ea artis; ſed cum aliqua ratione ſint inſtrumenta, etiam ſimul ſunt ſtimuli, & calcaria perturbationum; quia ſunt partes viuentis, non autem a viuente ſeiuncta, vt inſtrumenta artium. Colligamus itaque pro formandis hominum moribus conducere cœlos & aſtra, vt communes cauſas: conducere fatum, vt eſt idem cum natura, & ab ea ſola ratione diſtinctum, quatenus per naturam hoc noſtrum organicum corpus vario modo conſtituitur: conducere temperamentum, vt materiem, ſtimulum, & inſtrumentum: Præſertim tamen tã quam a cauſa nedum proxima, ſed principe oriri perturbationes a facultate imaginandi, & appetendi; formari verò mores diſciplina, educatione, ratione, aſſuetudine: quæ quanuis conferant omnibus; in illis tamen, qui per naturam ad uirtutes ſunt faciles, maiorem habent vim, & fælicius ad optatum finem perducunt. Ex his quoque patet Phyſiognomicam Artem penitus inanem non eſſe; per eam namq; valemus naturales hominum ad varia ſtudia propenſiones, & facilitates cognoſcere: frequenter autem euenit, vt homines naturalem illam propenſionem vel penitus vel in parte ſequantur. Ideo Ariſt. in 7. de Rep. dicebat homines fieri probos natura, ratione, & aſſuetudine. Ex his conſpicua eſt difficultatis reſolutio, necnon diſſolutio aduerſarum rationum.

Cur in iumẽtis per turbatiões magis q̃ in homine ſequãtur tẽperamentum.

An primi motus ſint in noſtra facultate.

Dubitatio

Solutio.

B C D

An Perturbationes competant Iumentis & Feris. Cap. XXXI.

CVm hactenus cętera capita cumulatè ſatis ſint explicata, ſupereſt vt poſtremum abſoluamus; an ſcilicet Perturbationes ſoli competant homini, vel etiam iumentis & feris: in cuius explicatione breuior ero, quoniam ex iã dictis

A dictis ſatis conſpicua elici poteſt reſolutio. Lis tota verſatur inter Stoicos ex vna, Stoici.
Academicos verò necnon Peripateticos ex altera parte. Inquiũt Stoici Perturbatio
nes ſoli homini cõpetere; nec ſecus dicere poſſunt, cũ perturbationes definiãt, quòd
ſint deprauationes rõnis: inſuper eas eſſe dicãt exiſtimationes, & opiniones, quæ ſo
li homini conuenire valent. Addunt Stoici: Animalia, quæ non valent ignoſcere, nõ
iraſcuntur; oppoſita.n. in eodem nata ſunt fieri: cum aũt ſolus homo valeat ignoſce-
re, non iumenta & feræ, ſolus itaque homo natus eſt iraſci. Quod rõne etiam Peripa
tetica hunc in modum confirmatur: Cui non cõpetit forma, neque etiam materies
nata eſt competere, materies.n. & forma inuicem referuntur, 2. phy. 26. At perturba
tiones ex ſententia Ariſt. in 2. Moralium Nicom. ſunt materies virtutum, & vitiorũ;
quæ virtutes, & vitia ſoli competunt homini: quare & Perturbationes. Hinc colli-
gunt Stoici feris competere motiones illas primas, quæ in homine antecuertũt conſul
tationem, & exiſtimationẽ: Perturbationes verò, quæ cum recta rõne pugnant, non
conuenire; ſed earum vice in eis reperiri Ferocitatẽ, Rabiem, Feritatem, Incurſio-
B nem, quæ non niſi per metaphoram perturbationes nuncupantur. Hęc itaque fuit
Stoicorum ſententia. Verùm hi, vt in principiis, ita in his, quæ principia ſequuntur, Contra Stoicos.
valde aberrant: Conſpicuum.n. eſt, pueros ante vſum rõnis non ſecus iraſci, ac poſt
vſum eius; nec Ira ante vſum rationis, eſt diſtincta ſpecie ab ea, quæ poſt vſum rõnis
eis competit; vt rectè etiam nouit, & affirmauit Galẽ. Prȩterea oſtenſum eſt Pertur-
bationes eſſe affectiones appetitus ſenſuum, ſequi imaginationem, nec fieri ſine
temperamento & ſpiritibus: quæ omnia cum competant iumentis & feris, etiam eſt
neceſſe, vt eis competant Perturbationes. Prȩterea manifeſtiſſimè patet brutis vo-
luptatem & dolorem cõpetere, quæ ſunt principia & affectę perturbationũ, quare ẽt
eis neceſſariò conuenient perturbationes. Præterea Amor, odium, proſequutio, &
fuga, quæ ſtatuta ſunt prima genera perturbationum, luce clarius in eis inſpiciuntur:
quare nemo mẽtis compos inficiari põt eis cõpetere perturbationes. Et ſi quis dicat
voluptatem, dolorem, amorem, & odium eis non competere, ſed affectiones alias eis
ſimiles; etiam dicere poterit albedinem niuis non eſſe albedinem, nec dulcedinem eſ
C ſe eam mellis: ꝙ cum dixerit, primò ſe iudicii inopem manifeſtabit; mox ſola nomi
na mutabit, non rẽ; & prȩſertim, quia in iumentis & feris tùm ſigna, tum opèra per-
turbationum manifeſtiſſimè inſpiciuntur. Adcò vt tantũ abſit, quòd ferę perturba-
tionibus careãt; vt potius eis maximè ſint obnoxię, omninoque poſitę ſint in faculta
te earum; cum penitus a perturbationibus ducantur, ac regantur: ideo rectè Plato
in 9. de Legibus appetitus concupiſcendi & iraſcendi, ad quos pertinent Perturba- Plato.
tiones, nomine ferarum denotauit. Conueniunt itaq; ẽt iumẽtis & feris genera per
turbationum, cũ tamen nonnullę reperiantur, quę hominis ſunt proprię; vt Aemula
tio, Verecundia, Indignatio, & illę prȩſerti, quę vel honorẽ vel ęqualitatẽ reſpiciunt.

Litem inter Stoicos & Peripateticos de perturbationibus Ferarum in ſolis verbis eſſe poſitam. Cap. XXXII.

D INdagantibus veritatem ſummopere cauẽdũ eſt, ne varia nominũ ſignifica
tione decipiantur; & de vocibus eorum ſit lis, cum tamen de ſnia conſen- Lis eſt de voce.
tiant; ꝙ multis euenire conſpicuum eſt; & præſertim Stoicis, qui de ſen-
tentiarum nouitate plus æquo fuere ſoliciti. Hoc cum in aliis multis, tum
in re, de qua loquimur, inſpicere valemus: cum enim nomen Perturbarionis longè
ſecus, ac Peripatetici, vſurparent Stoici; iure illi affirmarunt, hi negarunt Perturba-
tiones competere feris. Stoici motiones primas ſeiunxerunt a Perturbationibus; &
de ratione perturbationum eſſe dixerunt, vt rationi aduerſarentur: propterea ſuis
fundamentis conſentanea protulerunt, dum enunciarunt eas non poſſe conuenire
feris. Peripatetici verò & cum eis Academici, nec motiones primas a perturbatio-
nibus ſeiunxerũt, nec de ratione earum putarunt eſſe vt aduerſarentur rationi; qua
re de ſola voce diſſentiunt. Addo tamen Stoicos minus rectè loqui, quàm Peripate- Peripatetici rectius loquũtur.
ticos; quoniam aduerſari, vel non aduerſari rationi, eſt aliquid externum, non aũt
internum perturbationi: ideo ob id non variatur natura eius. Dico tertiò, quòd cũ

F Per-

Perturbationes ſint communes homini & feris, profectò cum aliqua varietate & di A
ſtinctione vtriſque competunt: in homine enim iunctam habent rõnem, qua cor-
rigi emendarique poſſunt; in feris omnino ſunt a ratione ſeiunctę, ideo in eis ſem-
per obtinent principatũ, & regnant,. Quæ ſi nonnunquam corriguntur, id fit huma
na ratione: quæ pro miteſcendis, corrigendis, domandisq́; feris vtitur quaſi pœna
& præmio his, quæ voluptatem vel dolorem afferunt; vt alimento, & verberibus
vnà cum aſſuetudine: ſic domantur Tauri, fręnantur ęqui, mires redduntur Leones,
& demum Ferę redduntur cicures; cõſpirante ad hoc Naturę quodam inſtinctu, per
quem ferę hominem magis quàm cętera animalia timent, ſuſpiciunt, ac modo quo
dam venerantur: adeò vt paruulus Aethiops ingentem Camellum & Elephantum fu

Cur moderatio perturbationis ferarũ non fit virtus.

niculo alligatum ducat, quod fera aliqua non efficeret. Moderatio Perturbationũ
in homine virtus dicitur in more poſita, in feris minimè. Ratio diſtinctionis eſt:
Prima; quia moderatio Perturbationis ferarũ, non fit a propria, ſed ab aliena ratio-
ne: Secunda; quia ea moderatio non habet pro fine honeſtum, ſed vtilitatem & cõ-
moditatem hominis: Tertia; quia nil firmi in ea ferarum moderatione reperitur, B
ſed facilè mutantur, & errant: Demum; quia non ſunt præditę Prælectione, &
actione, in qua pręſertim Virtutis natura, & præſtantia eſt collocata. Colligamus
igitur rectius loqui Peripateticos, & Academicos, qui iumentis & feris perturbatio-

Diluũtur aduerſæ rationes.

nes condonarunt. Aduerſę aũt rationes facilè diluuntur: & prætermiſſis nonnullis,
quarum ſolutio per iam dicta eſt conſpicua; ſoluo eam, quæ fundamento Peripateti-
corum niti videbatur. Nam argumentabar: In feris non reperitur forma perturba-
tionis, quæ Virtus eſt, quare neque perturbatio. Reſpondeo: Perturbatio abſolutè
& in ſe conſiderata, eſt forma quędam: eſt enim affectio, & motio; cuius materies
dici poteſt tum Animal, tum ſpiritus, tum cor, tum animę facultas, varia tamen ra-
tione; Virtus autem non eſt forma dans eſſe perturbationi, ſed dans ei modum:
Propterea ſeorſum a virtute ſeruari poteſt natura Perturbationis, at non perturba-
tionis modus, qui virtus eſt; idque conſpicuũ eſt in pueris ante vſum rationis.

C

Hominem pluribus Vehementioribusq́; perturbationibus eſſe obnoxium. Cap. XXXIII.

QVoniam oppoſita in hoc mortaliũ orbe nedum genere & permixtione, ve-
rùm etiam ſubiecto iuncta ſunt; propterea homo, vt ſolus ſummi boni,
ita ſolus deterrimę miſerię eſt capax: Nam corpus eius longè pluribus
vehementioribusq́; morbis eſt obnoxiũ, quàm ea iumentorũ & ferarum:

Homo obnox⁹ pluribus perturbationibus q̃ feræ.

Anima quoq́; pluribus ingentioribusq́; perturbationibus turbatur, ac premitur. Per
turbationes hominis plures ſunt: Primò; quia plura cognoſcit, cognoſcendo appe-
tit, appetendoq́; turbatur: Secundò; quia non vnum, vt iumenta & ferę, ſed multi-
plex genus vitę natus eſt viuere; adeò vt accommodatè a Pythagora & Platone Ani
ma eius meare fingatur per corpora variorum animalium: Demum; quia ratione
vtitur, bonorumque rationis natus eſt eſſe particeps; per rationem autem imagina D
tiones in nobis formãtur, quibus nonnullę hominis propriæ perturbationes excitan
tur. Ideo nonnulli putarunt etiam in Mente locum habere perturbationes: & Ariſ.
in 3. de anima conr. 56. dixit: Vis appetendi non eſt ſine Phantaſia, Phantaſia au-
tem omnis aut rationalis eſt, aut ſenſitiua, hac igitur & alia animalia participant,

Homo obnoxius vehementioribus perturbationibus.

&c. Inſuper dicebatur ſecundò hominis perturbationes eſſe vehementiores, quod
experientia nobis oſtendit: inſpicimus enim, quòd; dum homo vehementi aliqua
affectione turbatur; magis extrinſecus mutatur, magis rubet, & pallet, quàm vl-
lum aliud animal. Præterea homo maximè omnium voluptate & dolore afficitur,
quæ ſunt principia, fomites, & aſſeclæ Perturbationum: homo enim ſolus non
nunquam præ nimia voluptate & dolore moritur; ſolus ſemper coitum expetit,
cętera deſtinatis temporibus; iure igitur dictum eſt hominem vehementioribus

Rõ prima

perturbationibus angi: cuius rei multiplex poteſt aſſignari ratio. Prima ſumitur
ex ſenſu tactus, & guſtatus, qui in homine exactiſſimi ſunt, per quos vehe-

mentiſ-

A mētiſſimę excitantur perturbationes: hominis Tactū eſſe exactiſſimū aſſeritur a Philoſopho in 2. de anima, colligitur ex cutis tenuitate, cōprobatur experientia, hinc titillatio in ſolo homine apparet: de Guſtatu quoq; cōſpicuum eſt, quia iumēta & ferę certum habēt alimentū, non ita varium vt homines, nec cōdimēta quærunt; nec plura vorāt, quàm eorum ſanitati cōducat: homo aūt adeò Gulę indulget, adeoq; ab ea trahitur; vt iure dicatur plures necāri Gula, quàm Gladio. Secundò vehementiores etiā ſunt hominis perturbationes ob animę præſtātiā: cum.n.eius anima cæteris pręſtet, etiam præſtat cognitio & appetitio; maiorē aūt appetitionē maiores, & vehemētiores ſequuntur Animi Perturbationes. Tertiò id oritur ex conditione obiectorum: obiecta.n.quæ homini ſe offerunt, hominemq; mouent; maiora, præſtantiora, vehementioraq; ſunt. Quarta ratio ſumitur ex temperamento hominis, & præſertim cordis: eſt enim præditus tenuiſſimis humoribus, & temperamento nato facillimè alterari; donatusque eſt corde calidiſſimo pluribusq́ue ſpiritibus referto; propterea ſolus rectus meat, ſolusq́ue ad ſydera caput extollit. Ratio ſecunda. Tertia. Quarta.

B

Quæ omniū Perturbationū ſit Vehementiſſima. Cap. XXXIIII.

VAriæ ac apprimè Vehemētes in nobis excitātur Perturbationes: a quibus tā perditè turbamur, ducimur, ac obcæcamur; vt minimè iudicare valeamus, quę earū vehementius nos turbet; ſed quauis afficiamur, eam cęteris vehementiorē iudicamus. Tres tamē ſunt, quę pręſertim de magnitudine litigant; voluptas ſcilicet, Ira, & demum Deſiderium honoris, infamięq; Timor: quarum vnaquæq; ſibi principem locum vendicare tentat, & iure profectò. Voluptas.n. propterea cæteris videtur eſſe vehementior, quia eſt ſtimulus & fomes aliarum perturbationū, ac cæterę ab ea ſpiritū & vires recipiūt: ideo a Platone modò fons, modò cōſiliarius nuncupatur. Ariſt.in 2.Moral.Nico.cap.3.hoc nedum affirmat, verùmetiā ratione cōfirmat: inquit enim, Voluptatem a teneris unguiculis vnà nobiſcum oriri & educari, omniū animalium eſſe communem, nobis eſſe comitē aſſiduā, altiſſimaſq́ue radices in nobis agere; latentius, potentius, ac intimius nos inuadere; propterea commendat Heraclitum, qui difficilius eſſe dixit obſiſtere voluptati, quàm iræ: & in ſecundo de anima affirmauit opus maximè conſentaneum Naturæ eſſe generare ſibi ſimile, ad q opus per voluptatem commouemur. Hinc Plato in Conuiuio Amorem nuncupauit Magnū Dæmonē: Ita pręnimia voluptate homo nonnunquā ſtatim moritur, nō aūt id euenit per cæteras perturbationes: quā veritatē nobis luce clarius patefaciunt innumeræ vehementiſſimęque affectiones, quæ ob volnptatis deſiderium in eis refulſerunt, qui Amore irretiti fuerunt. Voluptas itaque eſt ille fallax & internus ſerpens, qui intrinſecus nunquam ceſſat cupidinem, effęminatamq; partem tentare; vt illā vitio ſubiiciat, ab imperioque rationis ſubducat. Iure igitur Voluptas cæteris potentior iudicanda vr̄. Cui tn̄ Ira non cedit; immo affirmat robur eſſe ſibi proprium, & eius robore egere cęteras, & propterea virtute & robore cæteris eſſe præferendam: hinc ea ſola furor dicitur, ſola arma miniſtrar, ſola dimicat pro ratione, ſola impedimenta repellit, ſola uindictā quærit, ſola hominem maximè omnium alterat & permutat, ſola dicitur incenſio ſanguinis & ſpirituum circa cor; quæ omnia indicant vehementiſſimā ac robuſtiſſimā eſſe omnium. Inſtrumenta enim facultatibus ſunt tributa: cū autē vis iraſcendi & ira maximè vigeant in corde; q eſt mēbrū robuſtiſſimū, maximè calidū, plurimis ſpiritibus abundans; iure optimo cenſeri debet perturbatio vehementiſſima. Confirmatur; quia ira frequēter eſt miniſtra rōnis, propterea qui cum ira dimicat, pugnat vnà cum ſenſu & cum ratione: de voluptate aūt non ita ſe habet, dr̄ enim propria ſenſuum, difficilius aūt eſt cū duobus, quàm cum vno, eoque impotentiore pugnare; ſenſus enim impotentior eſt ratione. Pręterea qui pugnat cum ira, vnà pugnat cum voluptate & dolore; ira enim cum voluptate & dolore eſt permixta: at proculdubio difficilius eſt cum ira, voluptate, & dolore pugnare; quàm cum ſola voluptate: iure igitur Ira omnium perturbationum vehementiſſima eſſe vr̄. At quid de honeſti deſiderio, timoreq́ue infamię dicendum eſt? nonne perturbationes ad huius obiecti appetitionem pertinentes, præſertim in animo rectè affecto, dominantur cæteris, ac eis potentiores firmioresque ſe patefaciunt?

Cur voluptas pręferenda videatur.

C

Quòd ira ſit vehementior.

D

Pro deſiderio honeſti.

Per honeſti.n.deſiderium ira excitatur, voluptas negligitur; adeò vt huiuſmodi de- A
ſiderium primò dominetur irę, & per iram corrigat voluptatū cupiditatē; princeps autē dominus potentior eſſe dicitur ſuis miniſtris: Hinc cōſpicimus frequenter homines honoris deſiderio, timoreque infamię impulſos, potius velle honeſtè mori, quàm turpiter viuere: vt patuit de multis, qui ſingulari certamine dimicarunt;& falſa opinione ducti, potius mori, quàm ſe victos fateri voluerunt. His tribus Perturbationum quaſi Fulminibus, quartū addi poteſt;& ſunt perturbationes attinētes ad deſiderium vitę, timoreq; mortis, quæ Fortitudine corrigūtur: cū.n. Fortitudo ſit virtus potentiſſima, neceſſe eſt vt ēt perturbatio, in qua verſatur, quamq; corrigit, potentiſſima ſit. Confirmatur rōne obiecti: Vita.n.& eſſe, eſt optimum omniū Naturę bonorum; Mors aūt (vt ait Ariſt.) eſt vltimū terribiliū; ſi vltimū terribiliū eſt mors, neceſſe etiam eſt, vt pariat perturbationē omniū terribiliſſimā. Confirmatur: quia homines Fortitudine refulgētes, inter Heroas numerātur; Heroes aūt pręſtantia ſuæ virtutis, eminenti forma, & modo, ſublimē aliquam perturbationē domuerunt. Cōſtat itaque vehementes has perturbationes, nedum hominem turbare, eiusque animum in oppoſita diſtrahere; verùm etiam inter ſe de Vehementia & poteſtate contendere. B

Potentia timoris mortis.

Explicantur nonnulla conducentia Reſolutioni Difficultatis de Vehementia Perturbationum. Cap. XXXV.

ARdua profectò eſt ea dubitatio, quæ pro variis partibus rōnibus ſatis firmis excitata, agitataq; fuit: pro cuius reſolutione operæpreciū eſt nonnulla præaccipere. Quorū primū eſt, voluptatē & dolorē dupliciter vſurpari. Vel latè, vt pertinet ad omnē appetitū, in qua ſignificatione dr̄ in 2. Moralium Nicom. omnē Virtutē Moralē eſſe poſitam in voluptate & dolore: de voluptate in hac ſignificatione non eſt dubitatio; qm̄ ea non eſt perturbatio eiuſdem conditionis cum cæteris, vt patefeci; ſed potius eſt cōmunis materies, fomes, ſemen, & aſſecla earū, diſtincta tñ rōne: & ex huiuſmodi voluptatū genere prodeunt vires perturbationū, adeò vt virtute & facultate vniuerſum robur modo aliquo includere uideatur. Vſurpatur ſecundò voluptas preſſius, pro attinente ad appetitum cupiendi, reſpiciente præſertim obiectum tactus & guſtatus, quę Temperantia corrigitur; de qua loquebatur Ariſt. in 2. Moraliū Nicom. inquiens, difficilius eſſe obſiſtere voluptati quàm Irę: & de hac modò eſt dubitatio. Conſiderandum ſecundò, quòd etiam Ira non vno, ſed multis modis vſurpatur; eſt.n. noīnē ab vno, quod de multis ordine quodam vel magis, vel minus propriè dr̄: & quinq; cenſeo in ea cōſiderandos eſſe gradus. Quorum Primus eſt homiois erga alium hominē: Secundus hominis erga ſe; dum, rōne duce, per facultatem iraſcendi inſurgit contra cupiditatem: Tertius eſt hominis erga ſuperiora, nā inſani ēt aduerſus Deū iraſcuntur: Quartus erga iumenta, & feras: Quintus erga inanima corpora. Oritur.n. ira, dum percipimus ab aliquo iniuria affici, lędi, vel impediri pro aſſequēdo fine: Iniuria propriè verſatur inter homines, in quibus Ius & Iniuria locum habet: læſio & impedimētū ēt extenduntur ad alia; ſic itaq; nonnunquā homo cū ſupernis cauſis, nōnunquā ſecū, vel cum aliis hominibus, vel cū feris, vel cum inanimis iraſcitur: propriè tñ ira inter diſtinctos homines verſatur, in quibus verè ius & iniuria locū habent; cęterę minus propriè nomine Irę denotantur. Omnis quidē Ira eſt feruor ſanguinis circa cor: at quòd ſit appetitio vindictę, tātùm de propriè ſumpta Ira rectè dr̄, de cæteris minus propriè. Hanc veritatē cenſeo denotaſſe Ariſt. in 8. Top. loco x I. aſſerentē, dum definitur Ira ꝙ ſit appetitus pęnæ ob apparentē paruipenſionē. Poſſet quis inſtare, quia parētibus iraſcimur quidē, nō aūt pęnā appetimus: quæ inſtātia fortaſſe vera non eſt, nā quibuſdam ea pęna ſatis eſt, vt qui læſit, triſtetur, eumque pęniteat id egiſſe; io irę tamen definitione facile eſt inſtantias inuenire &c. His verbis indicauit Ariſt. primò inſtantiam ſumptam ab ira in parentes inanem eſſe: ex quo conſtat mious rectè Aſpaſium in ſecundo Moralium Nicomachiorum cap. 3. dixiſſe Iram non eſſe appetitum vindictę; quia parentes, cum iraſcuntur cum filiis, vindictam appetere non videntur. Indicauit inſuper Ariſtoteles uarios dari Irę gradus, ratione quorum aſſeruit in Irę

Primum quod accipitur. Voluptas dupliciter vſurpatur

C

Alterum quod accipitur.

Quinque gradus Irę.

D

Propria Ira.

Ariſt.

Damnatur Aſpaſius.

definitione

A definitione facile eſſe inſtãtias inuenire; nõ.n.de omnibus verũ eſt, vt ſint appetitio uindictę. Hoc tamen prætereundum nõ eſt, quòd dum definitur aliquid ab vno, præ ſertim id definitur ꝙ primũ eſt: ideo definitiones irę, quę circunferuntur, pręſertim &propriè de primo gradu irę verę ſunt. At de Ira ſatis. Si deinde loquimur de Timo- re infamię, & deſiderio Honoris, cõſiderandũ; quòd aliud eſt loqui abſolutè de appe- titione honoris, & loqui de honeſti deſiderio: appetitio honoris perturbatio quidem eſt, & poteſt modum excedere; honeſtum aũt nimium expeti non poteſt: nam conſi- deratur hic ordo. Homo rectè educatus primò honeſtũ appetit, & per actiones hone ſtas præuenientes habitu Virtutis ornatur; per quem adeò conſtanter honeſtũ appe- tit, vt illud præferat omnibus. De hoc non eſt dubitatio, ſed de appetitione honoris, quæ eſt perturbatio hominis propria; nec in cunctis hominibus vires ſuas patefacit, ſed præſertim in Viris Popularibus, quorum nonnulli in honore ſummũ bonũ collo carunt: Hæc perturbatio nec apprime cõmunis eſt, nec per Naturã valde vehemẽs; ſed incenditur per definitum genus vitę, & inſtitutionem. Demum; ſi loquimur de B formidine Mortis, deſiderioq; Vitę, quæ cunctis animalibus videntur communia conſiderandum eſt, quòd re vera & propriè ſolus homo timet mortem. Ratio eſt; quia ſolus eam cognoſcit: rationis expertia inſtinctu naturę dirigũtur ad ſimilis pro- creationem, non quia cognoſcant per copulã aſſequi ęternitatem: ſimiliter inſtinctu naturę videntur vitare mortem, cum tamen eã non verè formident; vitant lædentia ob dolorem proprio ſenſu perceptum; mortem, vt ad ea pertinet, ſolùm ex euentu timent, quatenus ille timor dolorum per naturam ad uitę conſeruationem dirigitur. Timor itaque Mortis re vera, & propriè ſoli competit homini, & proculdubio vehe- mens eſt; hic Iram compeſcit, Voluptatemque necat: at quia ſemper iunctus eſt cũ aliqua ſpe Vitę, & nobis factus eſt familiaris (cũ nati ſimus hac lege, vt moriamur) inſuper iunctam habet neceſſitatem; propterea non tam apertè nos turbat.

De Timore infamiæ.

De formidine Mortus.

Solus homo propriè timet Mortem.

Reſolutio Difficultatis. *Cap.* *XXXVI.*

C EX declaratis in præcedente capite reſolutionem difficultatis eliciens, quatuor profero aſſertiones. Prima eſt: Ob uarieratem temperamenti, aſſuetudinis, generis vitę, ętatum, & ſimilium, in variis varię perturbationes vehemẽtio res ſunt, ac principatũ obtinẽt; ſic trahit ſua quemq; voluptas: veluti in Auaro adeò regnat appetitio auri, vt cæterę ſopitę & extinctę penitus eſſe videãtur. Altera aſſer tio eſt: Suppoſita cęterorũ ęqualitate, Perturbationes varię varios ſibi Principatus, dominatusque vendicãt: nam Timor infamię, deſideriumque honoris, eſt hominis magis proprium, eminentius, ſublimius, rationique magis iunctum: Timor mor- tis terribilior, & durior: Ira impetuoſior, vehementior, magisque pugnax: Voluptas blandior, ſenſibus coniunctior, corpori intimior; latentius nos inuadit, magis cõtinẽ ter nos turbat, a ratione magis diſtat, minusque ei obtemperat; ac propterea maxi- mè eſt inſidiatrix. Tertia aſſertio: Difficilius eſt obſiſtere Voluptati, quàm Irę, aliisue perturbationibus: quæ aſſertio eſt Ariſt. in 2. Mora. Nicom. cap. 3. Eius aũt ratio eſt; quia obſiſtere perturbationi eſt opponi appetitui, ne ab eo extra terminos a recta rõ- D ne pręſcriptos rapiamur: & qm̃ Ira eſt rationi coniunctior, magisque ei nata obtem perare, quàm cupiditas; propterea facilius eſt eã corrigere: Veluti quamuis Taurus, & Equus, ſint ferociores, quàm Piſces; facilius tamẽ eſt hos domare & frænare, quàm piſcem diſciplinę ſubijcere; non alia de cauſa, niſi quia Piſces non ita homini obtem perãt, nec apti ſunt diſciplina corrigi, vt Taurus, & Equus; magis .n. cupiditate ducũ- tur. Quarta aſſertio eſt: In homine Populari quadam aura elato, Deſiderium hono- ris, Timorq; infamię principatum obtinent: cum .n. ſibi honorẽ & gloriam ſtatuãt finem, cętera deſideria huic ſubiiciunt, & ab hoc vehementiſſimè ducuntur. Quicũ- que a vehemẽtiſſimis his perturbationibus, quaſi a pernicioſis Dæmonibus peruer- tuntur; vitam viuunt miſeram, inconſtantem, egenam, omnique ferarum vita infæ- liciorem: affectio.n. ferarum inſequitur Naturã earũ, illãq; ſeruat; hęc aũt cõditionẽ Hominis omnino peruertit, ac labefactat: a qua ſi liberari cupimus, ad Virtutem conuertamur, & ad Gradus eminentiores ad eã nos perducẽtes alacres accingamur.

Prima aſſertio.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

FINIS PRIMI GRADVS.

Facilis compendioſaq́; enumeratio ſingularum Facultatum Animæ. Cap. II.

FAcultas Animę vel eſt cognitionis expers, cognitionéque non ſequitur; vel eſt
cognoſcens, aut ſaltem cognitionem ſequens. Facultas animę omnino a co-
gnitione ſeiuncta, eſt Vis nutriendi, quæ præſertim temperamento operatur: Vis Nutriendi.
cuius tria ſunt principalia opera; alere, augere, & ſimile generare: opera aũt famu-
lantia, facultateſque eius miniſtrę ſunt quatuor; attractio, retentio, coctio, expulſio;
ſiue vis attrahendi, retinendi, coquendi, expellendi: his Auer. quintã addit, facultatẽ
ſcilicet ſecernendi vtile ab inutili, quam cenſeo ad eas quatuor redigi. Medici inter
virtutes per Naturã, & ſine cognitione operãtes facultatẽ vitalem enumerant; eáque Vis vitalis
diſtinguunt a virtute nutriendi, quã Naturalẽ appellant; eaſque loco ſecernunt: Fa-
cultatem enim Vitalẽ tribuunt cordi, Naturalẽ epati. Ariſt. tamen Vitalem a Natu-
B rali non ſecernit, ſed Vitalem redigit ad Naturalẽ, & iure profectò; eſt enim veluti
vltimum colophonium, culmen, & apex eius: Propterea illis ſolis conuenit, quorum
vita abſolutior eſt, non aũt conuenit Plantis. Nam vita vel vſurpatur latè; ac ita om-
ni animę gradui propria vita reſpondet, & varii ſtatuuntur vitę gradus: vel vſurpa-
tur preſſius, vt contradiſtinguitur a ſenſu, & ratione; ac ita per vim nutriendi dici-
mur viuere, per ſenſum ſine motu reddimur ſtirpanimalia, per ſenſum cũ motu ani-
malia, per rationem homines: in qua ſignificatione vis Vitalis ad facultatem Natura
lem redigitur. Nam actio virtutis vitalis eſſe dicitur pulſus, qui in Arterijs percipitur;
qui pręſertim conſurgit ex naturali actione & feruore eius caloris, qui vitę eſt inſtru-
mentũ, dum calor eſt vehemens & æſtuans. At hęc, quia inſtituto noſtro non inſer-
uiunt, miſſa facio. Ex aduerſo; Si animę facultas eſt cognoſcens, vel ſaltẽ cognitionẽ Vis cognoſcens
ſequens, ea duplex eſt: vel.n. ex ſe eſt rationis compos, vel eſt expers rationis; nata ta
men aliqua ex parte audire rationem, eique obtemperare. Si rationis eſt expers; hęc
C nõ per tẽperamẽtũ operatur, vt facultas nutriens; ſed parte aliqua corporis, vt inſtru
mento vtitur. Et duplex eſt; vel.n. eſt cognoſcens; vel nõ cognoſcẽs, ſed ſequẽs cogni
tionẽ. Si eſt cognoſcens; vel eſt facultas externa, quæ ſine interuẽtu alterius faculta-
tis externa obiecta iudicat; vel eſt interna: Si fuerit externa, prodeũt quinq; noſtri cor Senſus externi.
poris quaſi exploratores; Vis videndi, Audiendi, Odorandi, Guſtãdi, Tangendi: Si in Senſus interni.
terna; vel ſolum iudicat ſenſilia pręſentiã, & dr̃ ſenſus Communis; vel iudicat etiam
abſentia per memoriã ſeruata, & eſt vis Imaginandi, quæ Phãtaſia gręcè dr̃, & perpe
rã a Latinis vt diſtincta numeratur. Ad eãdẽ redigitur vis Cogitãdi perperã ab Auer Vis cogitandi excogitata ab Auer.
roe addita, quã dixit hominis eſſe propriã: reuera .n. ea Auerrois cogitandi facultas
nil aliud eſt, niſi culmẽ & exceſſus, quo vis imaginãdi hominis pręſtat virtuti imagi-
nãdi Brutorũ. Similiter quoque ad eãdẽ redigitur vis Exiſtimandi, quam D. Th. ait Vis exiſtimandi.
cõuenire iumentis & feris, proportioneque reſpõdere virtuti cogitãdi hominis. Hęc
aliena penitus ſunt a ſnĩa Ariſt. & Græcorũ, qui ſolùm pro internis ſenſuũ facultati-
bus numerãt ſenſum cõem, & vim imaginãdi, dũ loquũtur de facultatibus cognoſcẽ
D tibus; nec vlla ratio, actio, & experiẽtia nos cogit plures ſtatuere. Cogitatio.n. & Exi
ſtimatio ſi minus propriè vſurpãtur, ad Phãtaſiã pertinent; ſi verò vſurpãtur propriè,
ſunt officia facultatis Dianoeticę: cogitatio eſt diſcurſus eius; exiſtimatio eſt appro-
batio illius, ꝙ ex diſcurſu colligitur: non itaque attinent ad facultatẽ ſentiẽdi. At ſi fa
cultas rationis expers non fuerit cognoſcens, ſed tãtùm rationẽ ſequens, vel cum ea
iuncta, hęc triplex eſt; vna ſeruans, altera appetens, tertia mouens. Seruans eſt Memo Vis ſeruãs
ria, ad quã in homine redigitur vis reminiſcẽdi: quæ vis ſeruans cum Phãtaſia iuncta
eſt; reminiſcentia expoſcit auxiliũ rationis, ideo ſoli homini competit. Vis appetendi Vis appetens.
eſt duplex: vel.n. reſpicit bonũ voluptariũ ad corpus pertinẽs; & dicitur vis concupi-
ſcendi, ſiue ἐπιθυμία: vel reſpicit voluptates magis ad animũ pertinẽtes, cõplicatas cũ
Gloria, Victoria, Honore, & ſimilibus; & dr̃ θυμὸς, ſiue iraſcendi facultas: de quibus in
Gradu Perturbationũ multa ſunt dicta. Vis mouens Animalia e loco ad locũ, proxi- Vis mouens.
mè ſequitur Phantaſiam, & appetitum: Phantaſia enim vel a ſenſu, vel a ratione
formata, interuẽtu appetitus animalia mouet, vt docet Ariſt. in 3. de Anima poſt
cont. 40. cui motui varia inſeruiunt inſtrumenta, vt conſpicuum eſt. Ex aduerſo fa

cultas Animę ex ſe rationis particeps, nec operatur temperamento, nec vtitur inſtrumento corporeo; ſed ſolo eget obiecto, Phantaſmate nempe, quod ei offertur a Phantaſia. Hæc vel eſt cognoſcens, vel ſequens cognitionem, & dicitur appetens. A

Facultas ſeruans, & facultas mouens, ex ſententia Ariſtotelis ei non competunt.

Menti nec Memoria nec vis mouendi competit ex Ariſt.

Non ſeruans; quia ea, quæ ſeruantur, ſunt phantaſmata, iuncta cum tempore & indiuiduorum conditionibus, quæ per Memoriam Phantaſię iunctam auxilio corporei inſtrumenti ſeruari dicuntur, neç quidem ſine præcurrente aliqua alteratione: Theologi tamen, & cum eis Academici, modo quidem vario, Menti quoque memoriam tribuuntur. Facultas etiam mouens non pertinet ad Mentem; quia ea non proximè mouet, cum non ſit vis organica; ſed tantùm mouet a longe præcipiendo & dirigendo. Ex aduerſo: ſi pars animę rationis compos fuerit cognoſcens: vel verſatur in ſimplici inſpectione principiorum ſine ratiocinatione,

Mens. Dianoetica.

& dicitur νοῦς, hoc eſt Mens ſiue Intelligentia; vel res cognoſcit cum ratiocinatione, & dicitur facultas Dianoetica argumentatione vtens. Quæ facultas Dianoetica ſi connectitur cum Mente, ab eaque ſumit Principia prima & neceſſaria, conſtituit facultatem ἐπιστημονικόν, ad quam Sapientia & Scientia pertinet: ſi autem nectitur cùm Principiis communibus varietati obnoxiis, vel in re non neceſſaria verſatur; conſurgit facultas λογιστικὴ, ad quam pertinet opinio, vt elicitur ex ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 1. Hę tamen facultates inter ſe ſola ratione ſecernuntur. In Mēte pro obeundo ſuo munere duæ conſiderantur facultates, ſiue differentię; Mens ſci- B

Mens poteſtate. Mēs agēs.

licet poteſtate, & Agens: Officium Mentis poteſtate, eſt intelligendo fieri cuncta ſpiritaliter per cognitionem & imitationem: Officium verò Agentis eſt ea, quæ ſunt intelligibilia poteſtate, reddere intelligibilia actu, vt Lumine colores redduntur actu uiſibiles. Mens, quæ dicitur poteſtate, vel conſideratur vt omnino eſt poteſtate, vel vt eſt habitu prædita, vel vt ſimul eſt habitu & actu: omnino poteſtate eſt in pueris, ſolùm habitu eſt in ſapiente dormiente, habitu & actu in ſapiente contemplante. Dum conſideratur Mens prædita habitu, vel habitus eius eſt Principium contemplādi, vel agendi, vel efficiendi: inde conſurgit triplex eius differentia; Datur enim Mens ad actionem, altera ad effectionem, tertia ad contemplationem pertinens. C Inſuper Mens contemplandi habitu prædita: vel eſt eo prædita inperfectè & cum diminutione, & abſolutè Mens inſpectrix dicitur: vel eo eſt prædita exactiſſimè & exquiſitiſſimè, & nuncupatur Mens adepta, quatenus adepta eſt vniuerſam perfectionem eius Mentis; cuius officium eſt intelligibilia poteſtate reddere intelligibilia actu. Hęc ab Auer. dicitur Intellectus adeptus; a Simplicio Mens animaria in ſe reuerſa, & cum Mente participata iuncta: & demum eſt poſtrema perfectio Mentis inſpectricis, quæ homini hanc uitam uiuenti competere poſſit.

Mens quadrupliciter vſurpatur.

Cum autem ſermo nobis nunc ſit de Mente, quæ νοῦς grecè dicitur, latere nos non debet eam apud Ariſtotelem quadrifariam vſurpari. Nonnunquam enim ſumitur latè; & ſignificat vniuerſam vim intelligendi, contradiſtinctam a uirtute ſentiendi; in qua ſignificatione Ariſt. in 3. de Anima de mente uerba facit. Nonnunquam ſecundò vſurpatur latius, vt extenditur etiam ad vim imaginandi; vt conſtat ex 2. de Anima 155. & ex 3. de Anima 20. & 48. quibus in locis nomine Mentis etiam vis imaginandi denotatur: Vis enim D

Mens brutorum.

imaginandi in puero & feris vices gerit Mentis, propterea Mens Brutorum dicitur; ac ea nonnunquam efficit, quæ mente fieri videntur, ut de Fornica, Hirundine, Araneo, & ſimilibus dixit Ariſt. in 2. Phy. cont. 80. Vſurpatur tertiò mens non pro parte Animę; ſed pro habitu illo, qui eſt Principiorum cognitio; vt conſtat ex ſexto Moralium Nicomachiorum. Quartò vſurpatur eadem uox, vt facultatem ſignificat contradiſtinctam a facultate Dianoetica: adeò vt νοῦς & facultas noëtica in ſimplicium & primorum principiorum inſpectione verſetur; facultas autem Dianoetica in compoſitione, diuiſione, ac argumentatione. Ideo Ariſt. dum eminentem vim, & diuinam Animę conditionem vult indicare, eam nuncupat νοῦν, mentem ſcilicet & contemplandi facultatem; vt patet ex 2. de anima. 21. & 23.

Facultas Dianoetica. Vis conſultandi.

Facultas etiam dianoëtica, quæ uis cogitandi rectè nuncupatur a Latinis, duplieiter vſurpatur: vel latè pro vniuerſa facultate intelligendi, ac parte rationis compote; vt in 2. de animā cōt. 18. vel vt contradiſtincta a facultate Noetica; ac ita munus eius eſt argumentari, cōponere, diuidere; & ad eam pertinet uis conſultandi, quam βουλευτικὴν Ariſt. appellat in

A lat in 3. de anima 57. de qua multa dicuntur in ſexto Moralium. Facultas autem appetendi ad mentem pertinens duplex eſt: vel enim reſpicit finem, & dicitur Voluntas; vel ordinata in finem, & dicitur Pręelectio; vt patet ex 3. Moralium Nicomachior. Inſuper Anima rationis compos dupliciter vſurpatur; vel pro uniuerſa hominis anima, contradiſtincta ab Anima ferarum & Iumentorum; vel pro parte eius, contradiſtincta ab alia parte: ita dictum eſt uim nutriendi eſſe rationis expertem, mentem verò compotem: At hęc rectius pars, quàm Anima nuncupatur. Quæ pars dicitur rationis compos: Primò; quia eorum, quæ contemplatur & agit, rationē & cauſam tradere valet: Secundò; quia officium eius eſt ratiocinari, & uaria argumenta formare: Tertiò; quia ualet uaria inter ſe comparare, ex eis aliud colligere; comparatio autem duorum inter ſe, ratio dicitur: Demum eſt principium ſermonis, qui externus ſermo internę ratiocinationis eſt ſignum. Enumeratis facultatibus addūt nonnulli unam, quam attentiuam appellant, vt facit Philoponus. Hane Damaſcenus diuidit in Synteresim, quam vult pertinere ad morales actiones, & cenſet nō
B bis per naturam competere; eſſeque habitum natura nobis inſitum principiorum ad mores pertinentium, attendentem ad leges naturę, easque ſeruantem, inſtigantem homines ad bonum, reuocantem a malo: Alteram appellat σύνεσιν; quam ait eſſe habitum ſpeculandi, ſtudio comparatum, conſeruantem principia ſpeculationis, vt Synteresis ſeruat principia actionis. At re uera hę non ſunt facultates a cæteris diſtinctę, ſed munera & officia enumeratarum facultatum; ideo Ariſt. de illis nullam facit mentionem.

Appetitus Mētis duplex.

Anima rationis cōpos.

De facultate attentiua.

Synteresis.

Synesis.

Facultates hactenus enumeratę, & in pauciora, & in plura capita redigi poſſunt. Nam ratione eſſentię rediguntur in duo capita; in ęternas, & mortales facultates.

Per relationem ad cognitionem pariter in duo capita; in cognoſcentes, & non cognoſcentes.

Ita quoque per relationem ad rationem, vel ſunt expertes, vel rationis cōpotes.

Ratione autem principalium, ſubordinatorumque animę graduum, ſunt tres, vis nutriendi, ſentiendi, intelligendi: prima omnino rationis expers, tertia ex ſe
C rationis compos, ſecunda medio modo ſe habens: prima operatur temperamento corporis, ſecunda parte corporis vt inſtrumento; tertia non eget corpore, ſed aliquo exiſtente in corpore.

Dum verò gradus potentiarum conſideramus, vt conſtituunt gradus viuentium mortalium, quatuor ſunt, quæ enumerantur in 2. de anima cont. 18. addendo vim mouendi: Viuentia enim vel ſolum habent vim nutriendi, vt Plātę; vel ſenſum ſine motu, vt Stirpanimalia; vel ſenſum cum motu, vt iumenta & ferę; vel demum ratione ſunt prædita, vt homo. Et hęc de facultatibus animę, vt Ciuili Philoſophorum cognitio inſeruire debet.

De Ingenio, ac de nonnullis facultatibus ei affinitate coniunctis. Cap. III.

D CVm egerim de facultatibus Animę, ſummopere vtile eſſe duxi de ingenio verba facere: Primò, ne quis putet illud eſſe animę facultate ab enumeratis diſtinctam: Secundò, quia frequenter de eo fit mentio in ciuili ſcientia; nec conſtat quid ſit, & varię de eo ſint opiniones: Tertiò, vt ſimul pateat explicatio uariarum uocum ad uires animę pertinentium, quarum frequenter ab Ariſtotele fit mentio; & obſcura eſt earum ſignificatio, mutuaque diſtinctio.

Ingenij nomen uarias habet ſignificationes: nonnunquam enim latè extenditur & uſurpatur pro natura & conditione cuique ingenita, & tribuitur etiam iumentis & feris; propriè tamen ſoli conuenit homini: Ego autem de ingenio in hac magis propria ſignificatione loquens, oſtendam Primò quid non ſit, Secundò quid ſit, Tertiò de eius varietatibus uerba faciam.

Significationes nominis ingenii.

Ingenium profectò minimè pertinet ad ſenſus, vel externos, uel communē; multi enim ualent ſenſibus, qui ingenio ſunt deſtituti. Non ad ſolam Phantaſiam, quæ vis eſt imaginandi: ea enim eſt communis iumentis & feris, Ingenium autem propriè

Ingeniū non pertinet ad ſenſus.

priè

priè ſumptum ſoli competit homini; & ſolus homo dicitur valere, vel non valere in- A
genio: Inſuper multi facilè varia imaginantur, qui tamen carent iudicio, ſine quo nō
ſeruatur ingenium. Inſuper non eſt poſitū in ſola memoria: frequenter enim euenit,
vt qui valent memoria, iudicio careant; & qui profitetur ſe memorem, profitetur
ſimul ſe iudicii inopem; quoniam vt plurimum ea duo inueniuntur ſeiuncta, vt dixit Plato.

Bona conſultatio. Multa apud Græcos inueniuntur nomina, quæ aliquid ſignificare videntur cum ingenio ſummopere complicatum; veluti εὐβουλία, hoc eſt bona conſultatio: ſed hęc ab ingenio differt. Quoniam bona conſultatio coniuncta eſt cum prudentia, & in ſolis agibilibus propriè verſatur, vt patet ex ſexto lib. Moralium Nicomachiorū cap. ix. ingenium autem maximè in contemplatione refulget. Prętereà ingenium diuiditur in bonum & malum, bona conſultatio minimè.

Perſpicacitas. Præterea σύνεσις ſumma affinitate cum ingenio iungitur, de qua loquitur Ariſt. in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. x. Nonnulli vertunt perſpicacitatem, & ſatis rectè, vt cenſeo; alii ſagacitatem, nonnulli intelligentiam: non quidem eam, quæ dicitur Principiorum cognitio; ſed eam, cui ἀσυνεσία, hoc eſt hebetudo, & tarditas opponitur: at perſpicacitatis nomine rectius, vt cenſeo, nuncupatur. σύνεσις ſolùm in bonam partem vſurpatur; idem enim eſt σύνεσις, & εὐσυνεσία; vt in ſexto Nicomachiorum inquit Ariſt. Dicitur autem σύνεσις, eò quòd bene addiſcimus: nam μανθάνειν, hoc eſt addiſcere, frequenter συνιέναι dicimus, vt affirmat Philoſophus in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. x. Ex quo conſtat ſyneſim cum ingenio ſummopere conuenire, & poſſet rectè dici perſpicientia veri. Et quamuis eo in loco Ari. dicat Syneſim non eſſe earum rerum, quæ ſemper ſunt, & nunquam mouentur; neque ullius earum, quæ oriuntur; ſed earum, de quibus dubitari, & conſultari poteſt; & propterea in iiſdem rebus verſari, in quibus verſatur Prudentia: differre tamen a prudentia, quia Syneſis in ſolo iudicio eſt poſita. Explicans tamen, vnde nomē eius ſit deductum, indicat etiam extendi ad ſcientiam: & id, quod nuper relatum eſt, de- C
bere intelligi de Syneſi in potiore ſignificatione; quæ ad Prudentiam ordinata eſt, & cum ea iuncta, de qua ibi eſt ſermo: cui etiam γνώμη, hoc eſt ſententia ſuccedit. In attinentibus enim ad Prudentiam, bona conſultatio media comparat & dirigit; Syneſis, hoc eſt Perſpicientia veri, ſiue Perſpicacitas perſpicit & iudicat; Sententia decernit; Prudentia imperat & pręcipit. Satis itaque conuenit Syneſis cum ingenio. Differt tamen: Primò; quia Syneſis propriè & pręſertim in agibilibus verſatur, ingeniū non itidem: Secundò; quia nonnunquam ingenium in prauam trahitur partem, & dicitur prauum, & deprauatum, ac tardum; non ita Syneſis: Demum ingenium, vt ſua perfectione ſit pręditum, nedum Syneſim, verùm alia quoque videtur expoſcere, & ad plura videtur extendi.

Δεινότης. Prętereà inuenitur δεινότης, de qua loquitur Ariſt. in ſexto moralium Nicom. cap. 12. Perionius vertit Ingenium, nonnulli Calliditatem, alii Solertiam: de qua hæc profert Philoſophus. Eſt igitur vis ſiue poteſtas, quam δεινότητα appellant; hęc autem eiuſ- D
modi eſt, vt ea, quæ ad ſcopum propoſitum pertinent, agere & conſequi poſſit: ac ſi ſcopus quidem honeſtus ſit, laudabilis; ſin malus ac turpis, πανουργία, hoc eſt verſutia, eſt nominanda: ideo Prudentes, eoſdem δεινοὺς & πανούργους dicimus &c. Hęc facultas proculdubio ab ingenio diſtinguitur, & perperam a Perionio ingeniū dicitur; hęc enim facultas ea reſpicit, quæ ad actionem pertinent, & in ea quaſi in animi oculo ingeneratur Prudentia: & longè deterius nuncupatur calliditas, cum nomē calliditatis ei ſolùm conueniat ob præpoſterum & deprauatum vſum, vt dixit Philoſophus. Eſt igitur δεινότης facultas, congruensque diſpoſitio ad ea agenda, quæ pro aſſequendo ſcopo conducunt; Ingenium autem maximè fulget in contemplatione, & attinentibus ad eam.

Solertia. Inſuper datur ἀγχίνοια, de qua loquitur Ariſt. in calce primi Poſt. inquiens, eam eſſe celerem inuentionem medii termini: hanc interpretes dicunt ſolertiam; & eſt celeritas, ac dexteritas quędam in inueniendo medio, ſiue cauſa rei. Hęc cum in parte conueniat cum ingenio, differt tamen; quia ſolertia ſolùm poteſt dici differentia, & pars quædam ingenii: qui enim omni ex parte valent ingenio, etiam celeres, & dexteri ſunt; at non econtra: Multi enim ſunt celeres in inueniendo, qui mox iudicio

A uicio ſunt deſtituti, ſine quo non ſe ruatur ingenium.

Præterea fit mentio frequenter ab Ariſtotele de ea facultate, quæ εὐφυΐα dicitur, & prę ſertim in tertio lib. Moralium Nicomachiorum cap. v. & in octauo Top. loco. 93. Interpretum nonnulli ingenium vertunt; Lambinus naturę bonitatem, & bonam conſtitutionem beneficio naturę; alii bonum ingenium. De hac facultate Ariſt. in tertio Moralium Nicomachiorum cap. v. diſputans aduerſus Platonem hæc profert. Etſi appetitionem finis nemo ſibi ſuo arbitratu adoptare poteſt, ſed ita natus quisq; ſit oportet, vt quaſi aciem habeat, qua & rectè iudicare, & id quod verè bonum eſt optare poſſit; & eſt εὐφυής, hoc eſt (vt vertit Lambinus) bene informatus a natura, vel (vt alii) ingenio præditus, cui hoc naturę beneficium inſitum eſt: rem enim maximam & pulcherrimam, quamque ab alio neque conſequi, neque diſcere poſſit; ſed qualiſcunque a Natura facta eſt, talem obtinebit; eamque bene & pulchre a natura factam & compoſitam eſſe, ea perfecta & uera fuerit εὐφυΐα &c. In octauo autem Topicorum loco 93. inquit. Nam ad contraria accidit facere obſeruationem, ac ad

B cognitionem philoſophicamque φρόνησιν non exiguum eſt inſtrumentum poſſe inſpicere, & inſpexiſſe, quæ ab vtraque accidunt ſuppoſitione; reliquum enim eſt, vt alterum horum rectè eligamus: oportet autem ad id eſſe εὐφυῆ, hoc eſt bene natura formatum, ſiue bono ingenio præditum; & hęc eſt re vera εὐφυΐα, poſſe rectè eligere verum, & fugere falſum, quod quidem bene natura conſtituti valent efficere bene. Cenſent nonnulli, vt Epiſcopus Caſerta in libris euerſionum ſingularis certaminis, ingenium apud Latinos idem eſſe, ac εὐφυΐαν apud Grçcos; & addit ingenium in idem venire cum Iudicio, quod κρίσις græcè dicitur; adeò vt εὐφυΐα, ingenium, & iudicium inter ſe non diſtinguãtur. Rem autem ita ſe habere ex eo oſtendit: quia ea facultas, qua poſſumus ex multis rebus propoſitis eligere verum, & fugere falſum, dicitur iudicium; quod colligit ex quinto Moralium Nicomachiorum: Ingenium autem eſt huiuſmodi, vt dicitur in octauo Topicorum verbis nuper relatis: quare ingenium eſt iudicium: & quia iudicium pertinet ad facultatem cognoſcentem; in

C octauo autem Topicorum dicitur ingenium eſſe, poſſe rectè eligere verum, & fugere falſum; eligere autem & fugere pertinet ad facultatem appetentem; ideo inquit Epiſcopus Caſerta, vſurpari eo in loco electionem latè pro approbatione, & adhæſione. Sententia huius viri doctiſſimi, mihi (ne dicàm falſa) apprime dubia eſſe videtur. Primò non cenſeo verum εὐφυΐαν, & ingenium eſſe idem; quoniam εὐφυΐα contrahitur per εὖ, hoc eſt per bonum; propterea non eſt indifferens, vt ingenium: hinc dicere poſſumus ingenium tardum, ingenium prauum; at ſi εὐφυΐαν diceremus prauam, pugnantia proferremus; ideo non inſulsè interpres libri topicorum εὐφυΐαν dixit bonum ingenium, ita vox latina rectius grçcę reſpondet. Præterea ingenium, & iudicium minimè videntur eſſe idem: multi enim iudicio valent, qui ingenio videntur tardi & obtuſi. Præterea iudicium ſolùm pertinet ad vim cognoſcendi, εὐφυΐα autem etiam extenditur ad vim appetendi, vt patet ex 3. moralium Nicomachiorum cap. v. per verba iam relata: per εὐφυΐαν enim & rectè iudicamus, & bonum optamus. Ex quo conſtat, quòd perperam explicauit ſententiam verborum octaui topicorum,

D cum dixerit ibi vſurpari nomen electionis latè pro approbatione veritatis: nam pręter id, quòd ea ſignificatio alieniſſima eſt ab vſu & proprietate nominis Electionis, etiam manifeſtè aduerſatur Ariſtoteli, nedum in 3. Moralium Nicomachiorum, verùm etiam in eodem octauo lib. Topico. quo loci Ariſt. mentionem facit de philoſophica φρονήσεως; cum dicat, conducere cognitioni, & philoſophicę φρονήσει: per cognitionem ſignificans pertinentia ad iudicium veri, & falſi; per φρόνησιν Prudentiam, quę tunc eſt philoſophica, quando pendet ex contemplatione veri: & dixit per bonum ingenium eligi verum, & declinari falſum, vt ſimul includeret pertinentia ad facultatem cognoſcendi & appetendi; bonum enim & malum eiuſdem generis eſt cum vero & falſo, vt dicitur in 3. de anima 34. veluti etiam in 3. Moralium Nicom. vtrumque expreſſit; & iure profectò: nam εὐφυΐα ſignificat bonam naturę conſtitutionem; tunc autem homo bene natura conſtitutus eſt, dum vt ad iudicium veri & falſi, ita ad electionem vel fugam boni & mali rectè ſe habet. Ex quo etiam patet dubiam eſſe quorundam recentiorum ſententiam aſſerentium duplicem dari εὐφυΐαν Theoricam vnam, alteram Practicam: de prima Ariſtotelem egiſſe in 8. top. de altera in

εὐφυΐα.

Opinio Epiſcopi Caſertę.

Reiectio.

ra in 3. Moralium Nicomachiorum cap. v. nam Philoſophus in vtriſque locis (vt A
dixi) tetigit vtramque partem eius. His accedit, quòd ſecerni non poſſunt; ſi enim
vna pars ſeorſum ab altera reperiretur, non diceretur homo rectè per naturam for-
matus & conſtitutus. εὐφυΐα igitur eſt bona animi per naturam conſtitutio cum ad
verum, tum ad bonum: & ideo non eſt eadem cum ingenio; quia ingenium eſt in-
differens ad bonum & malum, & ad recipiendas varias conditiones: neque etiam eſt
idem cum bono ingenio; quia hoc ad ſolam pertinet cognitionem, bona autem ani
mi conſtitutio pręſertim reſpicit actionem, extenditurque ad appetitum; adeò vt cũ
iudicii, tum prędelectionis rectam includat conſtitutionem.

Quid ſit Ingenium, eiusq́; Definitio, Cap. IIII.

COmparaui hactenus ingenium cum variis Animi facultatibus, quarum mẽ-
tio fit apud Ariſtotelem, & apparuit re vera nullam earum eſſe; propterea,
quid ſit, modò ſupereſt explicandum. Inquiunt nonnulli Ingenium eſſe ha B
Opinio quorundam. bitum celerem, officii inuentorem. At hęc de ingenio non rectè dicuntur; tum quia
habitus animi aſſuetudine vel ſtudio comparantur, ingenium nobis per naturam cõ
petit; tum quia ingenium non reſpicit officium vel actionem, ſed attinentia potius
ad iudicium & cognitionem; tum demum, quia celeritas ſeruatur ſine iudicio, in-
Cicero. genium minimè. Cic. in quinto de Finibus dixit: Docilitas, memoria, quæ ferè
omnia appellantur vno ingenii nomine; easq́ue Virtutes qui habent, ingenioſi vo-
cantur, &c. Satis accommodatè indicauit, quid ſit Ingenium, non tamen exactè ex-
plicauit: prętermiſit enim Iudicium, quod magis ingenium conſtituit, quàm Me-
moria: Inuentionem quoque ſiluit, per quam maximè ſulgent ingenia. Inſuper me
moria, & dolicitas modo quodam competunt etiam Iumentis & Feris, vt dicitur in
Procemio Metaphyſicę, quibus tamẽ ingenium propriè ſumptum non competit. De
mum maximè commendatur ingenium, eò quòd ſit ſublime, acutum, perſpicax;
quæ minus propriè de Memoria & docilitate dicuntur. Dicamus igitur, quòd cum
Opinio propria. ingenium nil propriè ſit eorum, quæ relata ſunt, ſed ſatis ſimile ſit nõnullis; ex variis C
eorum, tanquam ex conditionibus, perfectio eius cumulatiſſimè conſurgit. Nam
Duo de ratione Ingenij. duo pręſertim ſunt de ratione Ingenii. Primum, vt ſit ingenitum, naturaque inſitũ:
Alterum, vt in facultate cognoſcente, non in appetente propriè verſetur: Primum
conſtat ex eius nomine, Alterum ex communi vſu eius. Facultas cognoſcens eſt du
plex; vna penitus rationis expers; altera modo aliquo ſiue ex ſe, ſiue per participa-
Cognitio per duo perficitur tionem rationis compos, & in hac locum habet Ingenium. Cognitio cum ratione iũ
cta duobus perficitur, inuentione ſcilicet, & doctrina: Si inuentione perficitur, duo
expoſcit, dexteritatem ac acumen pro inuentione, & iudicium pro recta inuenti
approbatione: Si perficitur doctrina, ſimiliter duo expoſcit; docilitatem ſiue faci-
lem apprehenſionem, ac iudicium, quibus omnibus plurimum conducit Memoria.
Adeò quòd tria pręſertim optimum Ingenium conſtituunt, Memoria, Acumen, &
Iudicium, ad quæ cętera rediguntur: Memoria ſuppeditat Materiem: Iudicium ei
rectam tribuit Formam: Acumen & Perſpicacitas ſunt tanquam Spiritus, qui Illu- D
ſtre & viuum reddunt ingenium. Horum trium comes eſt Docilitas: ideo Ariſt. in
primo Magnorũ moralium cap. VI. inter attinentia ad rationem numerauit εὐμαθίαν,
hoc eſt rectam ad diſciplinas apprehendendas conſtitutionem. Hanc cenſeo Inge-
Definitio Ingenij. nii eſſe definitionem, vt ſit conſtitutio per naturam earum animi facultatum, ad
quas inuentio & diſciplina proximè pertinet. Pro clariori explicatione conſideran-
dum, quòd Ingenium, quanuis præſertim in bonam partem vſurpetur, tamen etiã
Ingenii abſolutè boni definitio. ad prauam extenditur; & dicitur Ingenium obtuſum, tardum, deprauatum: & ideo
non idem eſt Ingenium, & bonum Ingenium. Ingenium poteſt eſſe bonum, vel ab-
ſolutè, vel in parte; Bonum abſolutè ingenium eſt id, quod valet inuentione, appre
henſione, memoria, & iudicio: Ingenium bonum in parte eſt id, cui aliqua enume-
Ingenium in inuentione pręſertim fulget. ratarum conditionum deeſt. Ingenium abſolutè bonum ita definiri poteſt, vt ſit re-
cta conſtitutio per naturam earum animi facultatum, quarum munus eſt apprehen-
dere & inuenire. In inuentione magis fulget ingenium, quàm in diſciplina; quia in-
uentio cum difficilior, tum ſublimior eſt, quàm diſciplina. Non eſt igitur ingenium
una

A vna ſola facultas,ſed ex conſpiratione multarum conſurgit. At oritur dubitatio;quia ego in præcedentibus numeraui facultates animæ, & plures prætermiſi, quarum loquens de ingenio mentionem feci. (Dubitatio.) Pro ſolutione conſiderandum in anima duplicem reperiri facultatum ordinem: (Solutio.) primò enim in ea reperitur facultas operandi, ſecundò facultas bene vel perperam operandi; alia enim eſt facultas videndi: alia facultas bene & acutè videndi: Prima facultas animam ſequitur; altera verò definitam affectionem,& conſtitutionem inſtrumẽtorum,& facultatum inſeruientium animæ: Prima facultas,vt cenſeo, non diſtinguitur ab eſſentia animæ, niſi ratione, quamuis D.Th.ſecus iudicet; altera verò etiam prædicamento ſeiungitur. Dum enumerabam primò facultates animi,de facultatibus primi ordinis loquebar: dum verò in ſermone de ingenio facta eſt mentio de aliis facultatibus, dicẽdum eſt eas eſſe facultates ſecundi ordinis;& eſſe facultates non agendi abſolutè, ſed rectè vel perperam agendi, prodeuntes ex varia organorum diſpoſitione.

B

De Ingeniorum varietate. *Cap. V.*

QVoniam ingenium eſt quædam animi conſtitutio per naturã,in qua conſtitutione multæ inueniũtur varietates,propterea ingeniorum quoq; formę & differentiæ varię inſpiciuntur;quibus inter ſe,tum Nationes variæ,tum homines variarum Vrbiũ; tũ demum illi,qui eiuſdem vrbis, eiuſdemq; familiæ ſunt,diſtinguuntur. Hinc varii ad varia conſpiciuntur apti. Nonnulli valent in addiſcẽdis, alii in inueniendis diſciplinis. Quidam fulgent contemplatione,alii prudẽtia rerum agendarum: Inſuper nonnulli videntur Natura Poetæ,alii Oratores, quidã Mathematici,& ſimiliter de cæteris;ſine qua congruente per naturam conſtitutione nil illuſtre effici poteſt. Permutatione autem locorum, aſſuetudinum,temperamentorum,ætatum,& ſimilium, etiam permutari ingenia, modò in melius, modò in deterius,experientia conſpicuum eſt: nam Temperamenta plurimum valent, Mos eſt hominum Dęmon,ac Conſuetudo eſt altera Natura. Sed dignum cõſideratione eſt,vnde nam ortum ducat diſtinctio hæc,& varietas ingeniorum. (De origine diſtinctionis ingeniorũ: Origenes) Origenes in commenta-

C riis in Timęum ait Atticorum ingeniorum probam conſtitutionẽ ortum ducere a fęlicibus aſpectibus,influxibusque Cęli,& ſtellarum;cuius ſententiæ etiam ſunt Aſtronomi:ideo inſpicientes cõſtitutiones ſtellarum & cęli in Natiuitate hominis, audent prædicere ingeniorum conſtitutiones. At hi cauſam tradunt communem, diſtantem plurimiſque varietatibus obnoxiam;& propterea vt plurimũ tentãtes futura prædicere,præſentem ſuam inſaniam patefaciunt: nos autem modò propriam,& proximã quærimus cauſam. (Panętius.) Panętius propinquiorem cauſam aſſignans dixit,id pendere ex tẽperie aeris; aer. n. variis ſuis qualitatibus uario modo nos afficit. At hæc quoque eſt cauſa externa,neceſſitate carens;in eadem.n. vrbe,eademque aeris conſtitutione,naria reperiri ingenia cõpertum eſt. (Proclus, & Porphyrius.) Proclus, & Porphyrius præter loci qualitates tres aſſignarunt cauſas potiores boni ingenii: primam eſſe dixerunt affectionem propriã animæ,ſiue per naturam ei competentem,ſiue per electionem: alteram, inſpirationẽ eorum numinũ,qui animæ pręſunt: tertiam,cęleſtes influxus. Hæ cauſæ;ut ſunt conſonæ fundamentis & ſententię Platonis putantis animas definito ſyderi reſpondere,

D & a proprio dæmone duci ac regi; ita longè diſtant a principiis & fundamentis Ariſtotelis,qui hæc omnia,& præſertim duo poſtrema,ſpernit & negligit. His accidit,ꝙ ſtellæ & Dæmon,res ſunt externæ, nec ſunt de conſtitutione facultatum animæ; ingeniũ autem eſt conſtitutio quædam per naturam potentiarum animæ,ut apparuit.

(Opinio ꝓpria.) Propterea dicamus Cęlum ſuo lumine & motu cauſam eſſe communem & diſtantem: Aeris temperamentum eſſe cauſam propinqniorem, magiſqne propriam, externam tamen: Parentes adhuc proximiorem, magiſque internam, quatenus materiem & formam proli tribuunt; & ex hac cauſa ortum ducit uis nobilitatis, quatenus nobiles ſunt nati procreare filios aptos ad virtutem: Proximam tamen, & magis propriam cauſam ingenii eſſe temperamentum, cuius permutationem ſequitur permutatio ingenii. Hoc indicauit Ariſt.in 7.phy.cont.20.& latius id expreſſit in 30. part. prob.primo: ideo in 8.Meta.cont.10. dixit formam non recipere magis & minus,niſi quatenus in materie recipitur; indicans ꝙ,ſi homo unus uidetur magis ra

tio nis

tionis compos quàm alter, id pendet ex uarietate temperamenti, & materiei. Quamuis enim diſtinctio formæ ſit potior cauſa diſtinctionis materiei, quàm econtra: tamen; quia definita forma expoſcit definitam materiē, & materies dicitur cauſa ſine qua non, & neceſſaria, vt patet ex calce ſecundi Phyſicorum; ideo in genere materiei dicimus temperamentum, & indiuiduas corporis affectiones eſſe cauſas varietatis indiuiduorum contentorum ſub ſpecie. At iure inſtabit aliquis; quia dictum eſt ingenium pertinere ad eam animæ partem, quæ ex ſe rationis eſt compos; quæ pars nec a temperamento, nec a corpore pendet; & propterea temperamentum non debet ſtatui cauſa varietatum eius. Pro ſolutione dicendum eſt Ingenium verſari & conſiderari in parte immortali non pendente a corpore, vt in principe & potiore fundamento eius; in parte autem mortali, & præſertim in phantaſia, vt in famula & miniſtra, ſine qua nil intelligit homo. Mens, quamuis quoad eſſentiam non pendeat a corpore, ab eo tamen pendet quoad operari: & propterea varietas ingeniorum non poteſt ſequi varietatem mentis (ea enim varietati non eſt obnoxia) ſed neceſſariò ſequitur varietatem Phantaſiæ, qua proximè vtitur. Et hoc rectè nouit & expreſſit Auerroes in tertio de anima in calce cont. 20. inquiens: Et per hunc intellectum, quem vocat Ariſt. paſſibilem (ſignificans cogitandi facultatem, quæ ad Phantaſiam redigitur) diſtinguuntur homines in quatuor virtutibus dictis in Topicis, quas Alpharabius numerauit in Elenchis, &c. Latius etiam id ipſum declarauit Ariſt. in ſeptimo Phyſicorum cont. 20. inquiens: Ex eo enim quòd requieſcit Anima per moralem virtutem, ſapiens homo fit & ſciens; ideo pueri nec diſcere valent, neque ſenſibus ita iudicare vt ſenes; magna enim perturbatio, & motus in eis reperitur. Et paucis interiectis addit, ex dictis patere alterari, & alteratione̅ fieri in ſenſilibus, & in ſentiente animę parte; at in nulla alia, niſi ex euentu &c. His verbis duo lucidiſſimè manifeſtat Philoſophus: Primum eſt, ingenii varietates omnes pendere a temperamento, & conſtitutione corporum: Alterum eſt, varietatem officiorum mentis oriri ex varia affectione, & diſpoſitione facultatum ei famulantium. Et hęc de Ingenio ſatis.

Inſtantia.

Solutio.

A

B

C

De Habitu. *Cap. V.*

QVoniam habitus cum Virtutum, tum Vitiorum eſt genus; propterea erga virtutem iure optimo Principii locum obtinet, & primò declarandus occurrit. Nomen habitus varias habet ſignificationes: Nonnunquam enim ſignificat externos habitus corporis; in qua ſignificatione dicimus varios inueniri habitus religionum, variosq; eſſe indumentorum habitus variarum nationū: Secundò vſurpatur frequenter apud Medicos pro conſtitutione corporis; in qua ſignificatione inquit Galen. in lib. Hippoc. de morbis acutis, con. 2. parte 47. Hippocrates habitum dixit ſtruem corporis, compoſitionemque, vt qui raram vel denſam habent texturam, &c. Tertiò vſurpatur nomen habitus pro prima ſpecie qualitatis contradiſtincta a diſpoſitione, quæ apud Ariſtotelem eſt qualitas cum difficultate mobilis. Apud Stoicos tamen habitus & diſpoſitio in alia vſurpabātur ſignificatione, vt refert Simplicius in expoſitione primæ ſpeciei qualitatis: Sed quia nobis curæ debent eſſe res, non voces; ideo prætermiſſis Stoicis cum Ariſtotele dicamus habitum eſſe qualitatem cum difficultate mobilem. Hæc qualitas uel per naturam nobis conuenit, vel poſt generationem acquiritur: ſi acquiritur, uel pertinet ad corpus, vel ad animam. Habitus latè ſumptus, de omni firma & permanente qualitate dicitur; ſiue corporis, ſiue animi ſit: propriè tamen ſumptus, de ſola dicitur animi qualitate; ſiue ad appetitum pertineat, ut Virtus moralis; ſiue ad facultatem cognoſcentem, vt ſcientia. Ideo iure Alexander, referente Simplicio in prædicamento qualitatis, cenſuit habitum propriè dici de qualitatibus animi: quod etiam affirmauit Ariſt. in ſeptimo phyſi. cont. 17. inquiens; Habitus enim uirtutes, & uitia ſunt. Et oſtendens in prima ſpecie qualitatis motum non habere locum, id oſtendit de ſola uirtute & uitio: & hoc rationi eſt conſentaneum; nam qualitates corporis ad tertiam, uel quartam ſpeciem qualitatis pertinent; & albedo non dicitur diſtinctæ ſpeciei, eò quia firma & permanens ſit. Habitus itaque propriè ſumptus, qui

Habit⁹ varia ſignificat.

Prima ſignificatio.

Secūda ſignificatio.

Tertia.

Quarta.

D

Habitus propriè ad ſolū pertinet animum.

A etiam inſtituto noſtro inſeruit, eſt qualitas animi, ſiue compoſiti munere animę, difficilè mobilis: addo, ſiue compoſiti; quia ſcientiæ, & morales virtutes non ſolius animę ſunt, ſed compoſiti; vt in 1. de anima. 65. monet Philoſophus. Hi tamen habitus, dum ad animum referuntur, potius ſunt qualitates populariter, ac per cõmunem vſum loquendi & denominandi, quàm ex natura rei: re vera; enim vt ad animũ pertinent, & a tertia ſpecie qualitatis diſtinguũtur; rectius dicãtur relationes, vt alibi patefaciam, quàm qualitates. In animo ſiue in cõpoſito munere animi quinque cõſiderãtur inter ſe ordine prædita: Primò facultates cũ operandi, tũ bene vel perperam operandi; Secundò perturbationes; Tertiò diſpoſitiones & viæ ad habitum, qualis eſt continentia & tolerantia; Quartò habitus; Quintò actiones. Animi principes facultates duæ ſunt, vna appetens, altera cognoſcens: vtriq; conueniunt habitus; Virtutes enim in more poſitæ, ſunt habitus facultatis appetentis; Vitutes aũt rationales, facultatis cognoſcentis & ſeruãtis. Acquirũtur habitus per iteratas ac repetitas operationes, cõſimiles illis, quæ mox ex habitu prodeunt: quæ operationũ repetitio debet eſſe maior vel minor, rõne varię diſpoſitionis recipientis, & difficultatis formæ recipiendę. Quanuis pro firmãdis ſingulis habitibus ſit neceſſaria aliqua operationum repetitio; ea tamen rõne varietatis habituũ varia eſt, & variis deſignatur nominibus: Nam habitus Artiũ contrahuntur exercitatione in efficiendis operibus illius Artis; Prudentia lõgo rerũ vſu; Virtutes morales more, & aſſuetudine; Virtutes cõtẽplationi dicatę, ſtudio, diſciplina, repetitaq; meditatione. Pro comparandis ſeruandisq; habitibus Mẽtis ſummopere neceſſaria eſt memoria: Pro habitibus verò appetentis facultatis etiam eſt neceſſaria, non tamen ita primo, ſed potius ſecũdo loco; vt latius alibi explicabo. Habitus Mẽtis cõtẽplationi inſeruiens, eſt tãquã acies oculi, qua cũcta quãuis diſtantia acutè intuemur; proportione reſpõdens facultati nõ ſentiẽdi, ſed bene ſentiẽdi: Habitus verò facultatis appetẽtis pinde ſe habet, ac Natura intrinſecus ad bonũ nos excitãs; & hac rõne cõſuetudo in Naturã dr̃ verti. Quòd verum eſt, non quia conſuetudo re vera in Naturam verti poſſit, ſed ob quatuor alias cauſas: Prima eſt, quia conſuetudo habitum firmat non ſecus conſtantem, ac ſi eſſet C Natura: Secundò, quia per habitum ita promptè & facilè operamur, vt per Naturam: Tertiò, quia id non fit ſine aliqua temperamenti mutatione, ꝙ nonnunquam latè Natura dicitur: Quartò, quia tunc in parte rectè conſtitutam Naturam æmulamur.

In animo quinq; inueniũtur ſubordinata.

Habitus Mẽtis tã quam acies oculi.

Cur dicitur cõſuetudo in naturam uerti.

B

An habitus ſit primum Principium operandi. Cap. VI.

HAbitum eſſe principium, quo rectè vel perperam operamur, ſatis conſpicuum eſt. Pulchra tamen eſt dubitatio, & digna conſideratione; An cenſeri debeat primum operandi principium. Quòd enim primum non ſit, oſtenditur: quia eſt accidens inhærens ſubſtantię, ab ea pendens quo ad eſſe & operari; pendens autem ab alio principium primum iudicari non poteſt. Confirmatur exemplo Artis medicę; quæ ex ſententia Galeni non eſt primum principium ſeruandi, vel recuperandi ſanitatem, ſed eſt inſtrumentum Naturæ: ac ita D patet cæteras omnes artes Naturam ſemper tanquam principem cauſam ſupponere. Ex aduerſo, videtur eſſe cauſa prima, & primum Principium: quia tunc ſcimus, cum cognoſcimus cauſam primam, principiumque primum; vt dicitur in principio primi phy. in ptimo Poſterio. & ſępe alibi: At Ars ędificandi eſt cauſa ſumma & prima, per quam ſcimus attinentia ad ędificia; vt dicitur ab Ariſt. in ſecundo phy. 38. Quare ars, quæ habitus eſt, cenſeri debet principium primum: inquit enim Ariſt. in ſecundo phy. 38. Oportet ſemper cauſam vniuſcuiuſque ſummam quærere, vt homo ędificat quoniam ædificator eſt, ędificator autem eſt per artem ędificandi; hęc igitur prior cauſa eſt: & ita in aliis. Soluens difficultatem dico, principium poſſe iudicari primum duobus modis; vel ipſius operis abſolutè; vel ea ratione, qua eſt artificioſum, & denominatum nomine alicuius habitus: in prima conſideratione habitus non eſt principium primum, veluti etiam non eſt principium operandi abſolutè, ſed eſt principiũ ſecundum; & eſt principiũ rectè, vel perperã operãdi: in ſecũda aũt conſiderõne principiũ primũ cenſeri debet. Quòd abſolutè habitus nõ ſit primũ

Quòd habitus non ſit primũ principiũ operãdi.

Quòd ſit cauſa prima.

Solutio difficultatis.

princi-

Oſtenditur habitum nõ eſſe primã cauſam.

principium operationis, ita oſtendo. Pro efficienda (gratia exempli) ſanitate conſpi A
rant Ars, intellectus Medici, & Natura laborantis: quæ cum non concurrant æquè
primò (non.n. ſunt cauſę eiuſdem gradus) eſt neceſſe, vt vnũ primo, aliud ſecũdo lo-
co conſpiret. Dicere, quòd Mens ſiue Natura ſint inſtrumenta Artis, abſurdum eſt;
non enim ſubſtantia eſt inſtrumentum accidentis, vel cauſa ſecunda eius: quare eſt
neceſſe vt dicamus, in medico curante Mentem eſſe principium primum, in laboran
te Naturam, Artem verò eſſe cauſam ſecundam contrahentem primam ad definitũ
modum operandi. Quod confirmatur: quia cauſa ſecunda non poteſt operari ſine
prima, at prima poteſt ſine ſecunda: cum autem Mens & Natura operentur ſine ha-
bitu, non autem habitus ſine eis, conſpicuum eſt habitum abſolutè non poſſe ſtatui
& iudicari cauſam primam. Verùm cum non ſit cauſa prima, ſed potius ſecunda, &
tanquam inſtrumentum; eſt tamen tanquam regula, & menſura actionis primæ cau
ſæ: & mediat inter primam cauſam & finem, nõ ſecus ac Idea ex ſententia Academi
corum mediat inter efficiẽtem & finem; cum ſit menſura, regula, & recta ratio, qua B
prima cauſa operatur. Et cum cauſa ſecunda & inſtrumentum in parte conueniant,

Diſtinguitur inſtrumentum a cauſa ſecunda.

adeò vt omnis cauſa ſecunda modo aliquo dicatur inſtrumentum primę: tamen in-
ſtrumentum propriè ſumptum diſtinguitur a cauſa ſecunda, quatenus cauſa ſecunda
prędita eſt virtute aliqua propria, ob quam aliqua ratione cauſa prima dici poteſt;
veluti homo eſt cauſa prima, ob quam hic, qui generatur, homo fit; quod inſtrumen
to non competit. Hinc euenit, quòd per ſecundam cauſam contrahitur actio primę,

Habitus magis cõuenit cum cauſa ſecũda, quàm cũ inſtrumento.

tanquam communis, ad aliquod proprium opus: Propterea habitus magis conue-
nit cum cauſa ſecunda, quàm cum inſtrumento; quia per habitum operatio, quæ eſt
indifferens, contrahitur ad probam vel inprobam, & eſt recta operandi ratio; quod
inſtrumento non competit. Quòd autem Ars, omniſque habitus ſint primum prin-
cipium operandi, quatenus opus eſt Artificioſum, & nomine alicuius habitus deno

Quomodo habit⁹ ſit prima cauſa.

minatum; ſatis conſtat: quòd enim aliquis ſaltet Arte, canat, ędificet, curet; ab alio
non habet, niſi ab Arte: & propterea Ariſt. in 2. Phy. cont. 38. artem ædificandi nũ
cupauit primam cauſam. Ac ita vtrumque verum eſt, & habitum eſſe principium pri C
mum, & non eſſe principium primum; & apparet Ariſtotelem ſibi non contradice-
re, cum modò vnum, modò alterum affirmet; vt patet ex 2. Phyſic. necnon ex De-

Signum contracti habitus.

cimo Metaph. Signum contracti habitus eſt hilaritas, facilitas, & conſtantia in obeũ
da ſui muneris functione: dum enim expeditè, promptè, ſine interna pugna, & cõ
ſtanter operamur, dicimur operari habitu; dum autem ęgrè, cum hæſitatione, &
inconſtanter, tunc habitu caremus. At oritur dubitatio, quoniam difficultas reddit

Dubitatio

opus magis pręclarum, diciturque augere meritum; ideo Plato aſſeruit Pręclara om
nia eſſe rara, & difficilia. Si igitur operari habitu eſt operari ſine difficultate, opera
ri autem ſine habitu eſt operari cum difficultate; colligere valemus functionem mu-
neris ſine habitu pręſtantiorem, & magis gratam eſſe; quod tamen videtur abſur-

Solutio.

dum. Reſpondeo difficultatem functionis ſui muneris eſſe duplicem; vnam prode-
untem ex obiecto, & fine; alteram ex affectione, & conſtitutione efficientis: prima
difficultas reddit opus præſtantius, & auget meritum; ſecunda verò minuit.

D

An habitus ſit Qualitas, vel potius Relatio. Cap. VII.

DIctum eſt in præcedẽtibus habitum eſſe qualitatem animi difficile mobilẽ,
exercitatione vel ſtudio comparatam; quod profectò dubitatione non ca-

Ariſt. ſibi cõſtare nõ videtur.

ret: & præſertim, quia Ariſt. ſibi conſtare non videtur. Nonnunquam
enim aſſerit habitum & diſpoſitionem conſtituere ſpeciem primam qua-
litatis: aliquando inquit eſſe ad aliquid, vt in ſeptimo Phy. præſertim cont. 18. non-
nunquam mediat, & inquit genera habituũ eſſe ad aliquid, vt diſciplinam, ſcien-
tiam, & ſimilia; ſpecies verò, vt Grammaticam, Geometriam, & ſimiles, non eſſe
ad aliquid; quemadmodum aſſeruit in Prædicamento qualitatis. Nec videtur com-

Communis Solutio.

munis ſolutio ſatisfacere; inquiunt enim habitum diſtincta ratione eſſe ad aliquid, &
qualitatem. Nam ſi id eſſet, cur genera dicerentur ad aliquid, ſpecies vero minimè?
pręſertim cum dicatur in Topicis, ſi genus eſt ad aliquid, ſpecies quoque eſſe ad ali
quid. Præterea ſi id eſſet verum, erraſſet philoſophus in 7. phy. cont. 17. dum oſten-
ſurus

A ſurus in prima ſpecie qualitatis non eſſe motũ, id ex eo oſtendit; quia habitus ſunt virtutes, & vitia; virtus autem omnis & vitium eorum ſunt, quæ ſunt ad aliquid: ac ea, quæ ſunt ad aliquid, nec ſunt generationes, nec per ſe termini generationis & motus: At ſi habitus aliqua ratione eſſet qualitas, dicerem ego, quòd vt qualitas poſſet eſſe per ſe terminus generationis & motus; adeò quòd ratio Ariſtotelis omnino eſſet inanis. Præterea Ariſt. in cont. 20. eiuſdem ſeptimi phy. apertè oſtendit habitus mẽtis non eſſe qualitates, ſed in ſola relatione eſſe poſitos; inquit enim. Vt igitur cum dormiens excitatur, non dicitur factus ſciens, quanuis prius non valuerit vti ſcientia; ſed ſolo impedimento remoto ſciens apparet: ita qui a principio acquirit ſcientiam, per ſolam remotionem perturbationis redditur ſciens, &c. Apertè his verbis Philoſophus manifeſtat in adeptione habitus nil noui in mente acquiri: quare habitus mentis ſola relatio eſſe videntur. Propterea ſoluens difficultatem dico habitus animę duplices eſſe: vel enim pertinent ad appetitum ſentiendi, vt virtutes Morales; vel ad Mentem, vt habitus rationis: ſi pertinent ad appetitum ſentiendi, procul

Propria ſolutio.

B dubio aliqua ratione ſunt qualitates, alia ſunt ad aliquid: ſunt qualitates, quatenus ſunt moderationes Perturbationum, & congruentes affectiones appetitus ſenſuum, per quas homo denominatur qualis: ſunt ad aliquid, quatenus omnis habitus alicuius eſt habitus, ac ita ad id referuntur, cuius habitus dicuntur: Inſuper relationẽ includunt, quatenus Virtutes ſunt media congruentem rationem includentia, quę congruens ratio relatio eſt; & ſunt commenſurationes quædam non ſecus ac ſanitas & pulchritudo, vt dicitur in 7. phy. cont. 17. Si verò altera ex parte habitus pertinent ad Mentem, quales ſunt habitus rationis, ſcientia ſcilicet, ſapientia, & alii; hi habitus ad duo poſſunt referri. Vel enim referuntur ad vim imaginandi, cui iuncta eſt memoria; & ita ſunt modo aliquo qualitates impreſſę & ſeruatę in memoria: in qua conſideratione dixit Ariſt. in antepręedicamentis ſcientiam eſſe in anima, vt in ſubiecto, & conceſſit adeptionem eius eſſe motum; vt patet ex 3. phy. cont. VIII. & ex octauo Phyſicorum cont. 40. & in 7. Phyſico. cont. 20. aſſeruit ad partem ſentientem pertinere motum: & iure profectò, cum ſit iuncta corpori, & vtatur inſtrumento corporeo. At ſi habitus referuntur ad mentem; quia Mens diuina eſt & immortalis, non pendet a corpore, nec vtitur inſtrumento corporeo: ideo ex ſententia Ariſtotelis nil valet denuo recipere, nec mortali accidenti nata eſt ſubiici, ſed ſo-

C lùm valet obiecta iudicare; ideo habitus ad mẽtem relati nõ ſunt qualitates, ſed pura relatio: qualitates non ſunt, quia Mens ex ſententia Ariſtotelis nulli accidenti ſubiicitur: dicuntur autem relationes; quoniam, vt Mens rectè iudicet, ſat eſt ex parte Phantaſię congruens Phantaſmatum repręſentatio, ex parte Mentis congruens eius ad Phantaſmata relatio; vt Philoſophus affirmauit in 7. Phyſico. cont. 20. Ex his patet reſolutio difficultatis: conſtat enim habitus relatos ad mentem tantùm eſſe relationes; relatos verò ad partem animę ſentientem, partim eſſe qualitates, partim relationes. Id autem, quod ab Ariſtotele dicitur in prædicamento qualitatis; quòd genera habituũ, veluti ſcientia & diſciplina, ſint ad aliquid, ſpecies verò minimè; putandum eſt fuiſſe dictum per communem vſum loquendi, non autem quia vera & propria eorum natura & conditio ea ſit: & ratio eſt; quia nomina generum deprõpta ſunt ex eis, quæ magis pręſeferunt relationem, quàm nomina ſpecierum. Hinc Ariſt. eo in loco non contentus ea ſolutione alteram dedit inquiens, rem eãdem diſtincta ratione & qualitatem, & relationem dici poſſe. At vna adhuc ſupereſt diluẽda dubitatio, & eſt: quòd ſi habitus modo aliquo eſt qualitas; & motus attingere po-

Reſolutio difficultatis.

Dubitatio.

D teſt partem animæ non intelligentem, ſed ſentientem, vt dicitur in cont. 20. ſeptimi phyſicorum; tunc motus poterit pertinere ad primam qualitatis ſpeciem; cuius oppoſitum in eo ſeptimo lib. phyſico. nititur oſtendere philoſophus: nam oſtendit motum ſolùm pertinere ad tertiam ſpeciem, quæ eſt paſſio & paſſibilis qualitas. Profectò hęc dubitatio per communẽ ſententiã expoſitorũ Ariſt. dilui minimè poteſt. Propterea accuratè rem hãc cõſiderans cẽſeo eſſe dicẽdũ, nõ quatuor, ſed duas tãtùm eſſe ſpecies qualitatis. Secũda ſpecies, quæ eſt potẽtia vel impotentia, reiiciẽda eſt; qm̃ potẽtia (vt alibi latiſſimè declaraui) a ſuo fundamento non diſtinguitur: propterea, ſi fundanentum fuerit ſubſtantia; quale eſt fundamẽtum potentiarum animę, & primæ materiei; ea quoq; erit ſubſtantia: ſi fuerit qualitas de tertia ſpecie qualitatis, ſimiliter

Solutio.

Species qualitatis non quatuor, ſed duę ſolę ſunt.

potentia ad eam redigetur, non autem conſtituit ſpeciem diſtinctam. Habitus A quoque & diſpoſitio re vera diſtinctam ſpeciem qualitatis non conſtituunt: quoniam hęc dupliciter conſiderantur; vel abſolutè, vt habitus & diſpoſitio, & ita ad relationem pertinent, vt in 7. phyſicorum conte. 17. & ſequentibus patefecit Ariſt. vel vt talis qualitatis habitus, & ita non vt habitus, ſed vt eſt talis qualitatis, ad qualitatem pertinebit: quę ſi fuerit qualitas de tertia ſpecie qualitatis, vt color firmus & conſtans, pariter ſanitas; ad tertiam ſpeciem qualitatis pertinebit, & ad eam redigetur: nam eſſe facilè vel difficilè mobile, qualitas non eſt; ſed modus, quo qualitas, vel aliud aliquid, veluti figura & quantitas, ineſt ſubiecto. Hinc Ariſtote. in 7. phyſicorum de ſecunda ſpecie qualitatis mentionem non fecit, vt neque etiam in quinto Metaphyſicæ cont. 19. quo loci qualitatis ſignificationes enumerauit: de habitu autem & diſpoſitione dixit in 7. phyſic. eſſe ad aliquid: in quinto autem Metaphyſicę cont. 19. dixit; Virtus & vitium paſſionum pars quędam eſt. Quibus verbis indicauit, quòd habitus animi, quatenus qualitates ſunt, ad paſſiones conſtituentes tertiam ſpeciem qualitatis rediguntur. Similiter in prædicamento qualitatis dixit paſſiones & paſſibiles qualitates ita dici, vel quia ex aliqua perpeſſione conſurgunt, vel quia perpeſſionem inferunt in noſtros ſenſus. Id ipſum colligitur ex 7. phyſicorum cont. 20. quo loci Philoſophus epilogo ſuam ſententiam colligens dixit: Patet itaque, quòd alteratio eſt in ſenſilibus, & in ſenſitiua animæ parte, &c. Dixerat prius motum non eſſe in habitu, & diſpoſitione; mox colligit eſſe in ſenſibilibus, & ſenſitiua animæ parte: indicans, quòd virtutes, ſcientię, & demum animi habitus, vt pertinent ad facultatem ſentientem, qualitates ſunt; & rediguntur ad eam ſpeciem, ad quam pertinent ſenſilia, nempe ad tertiam: & iure profectò; nam ſunt receptiones ſenſilium, & ipſamet ſenſilia in eſſe cognito, & per repręſentationem, nec ſine ſpirituum & corporea aliqua mutatione recipiuntur. Ex his colligo primò, duas tantùm eſſe ſpecies qualitatis, non quatuor, vt eſt communis ſententia: colligo ſecundò, habitus & potentias, dum qualitates ſunt, redigi ad tertiam ſpeciem; & ita ad C eam pertinere alterationem: colligo tertiò, Ariſtotelem in prędicamentis ſolùm populariter de rebus fuiſſe loquutum, vt fatentur etiã Gręci expoſitores; nam habitus & potentia, ſolùm extrinſecus, populariter, & per modum denominationis conueniunt cum qualitate: demum conſtat reſolutio vniuerſę difficultatis. Et hæc ſatis de habitu vniuersè ſumpto.

Quatuor ex dictis colliguntur.

De More, Aſſuetudine, Exercitatione, Et Actione. Cap. VIII.

QVoniam Ciuilis ſcientia in humanis verſatur actionibus, quę cum More, Aſſuetudine, & Exercitatione ſummopere ſunt complicatę; quorum triũ frequenter fit mentio, & pro Virtutis adeptione ſunt neceſſaria: ideo de D his quoque tenemur verba facere. De More in præcedentibus aliquid dixi: nunc tamen, vt inſtituto meo inſeruit, breuibus nonnulla repetam, nonnulla que ſuperaddam. Mos, græcè ἦθος, dum latè vſurpatur, duplex eſt; externus, & internus. Mos externus eſt actio ex interno more prodiens: quæ vel pręcurrit habitum, ob quam dicimus Virtutem more acquiri; vel habitum ſequitur, & hęc rectius mos dicitur. Mos internus etiam eſt duplex; vel enim per Naturam nobis competit, vel Aſſuetudine acquiritur: ſi per Naturam, vel eſt communis vniuerſę ſpeciei, vel ſingulorum eſt proprius: Si acquiritur aſſuetudine; vel eſt conſtans, vt habitus; vel inconſtans, & eſt diſpoſitio; Inſuper vel eſt probus, vt Virtus; vel improbus, vt Vitium. Et quanuis nomen Moris extendatur nonnunquam ad Iumenta & Feras; propriè tamen illi ſoli iudicandi ſunt Mores, qui cum ratione iuncti ſunt, & ratione formari ac corrigi poſſunt, ob quos homines vel commendatione vel vituperio redduntur digni; & hi ſunt, qui noſtro inſtituto inſeruiunt. Aſſuetudo, græcè ἔθος, dicitur ea exercitatio, actionumque

Mos.

repe-

A repetitio, qua Mores gignuntur: ideo inquit Ariſt. in 2. Moralium NIcomachiorum ſub initio, quòd Virtus ἠθικὴ aſſuetudine gignitur, quæ ἔθος dicitur; a qua nomen etiam recipit, mutata prima litera. Hę namque duę voces ita ſe habent, vt propria ſignificatione ἦθος denotet qualitatẽ, quę generatur; ἔθος vero id, per quod generatur, & dicitur aſſuetudo: quæ & frequẽter (vt nuper dixi), nuncupatᷣ mos, ſũpto nomine a fine, ſiue eo quod gignitur: Et quemadmodum Mos, ita aſſuetudo propriè tantùm hominis eſſe dicitur ratione vtentis. Exercitatio, græcè ἄσκησις, vox latior eſt; nam dicitur de omni operationum repetitione pro firmando, ſiue ſeruando habitu aliquo. Ita datur exercitatio corporis, pro acquirenda vel ſeruanda bona valetudine: datur exercitatio præludiorum Artis, pro acquirendo habitu Artis: exercitatio moralis, quæ ἔθος dicebatur: exercitatio Rhetorica, Dialectica, & ſic de cæteris: Vſus etiam & experientia variarum rerum pro comparanda prudentia, nonnunquam exercitatio nuncupantur, quanuis minus propriè. Demum datur operatio, græcè ἐνέργεια; quæ & actio, & affectio eſſe poteſt: de quarum diſtinctione

Aſſuetudo.

Exercitatio.

Operato ſub que actio.

B alius occurret differendi locus, nunc de ſolo genere agam. Hęc operatio ab Ariſtotele in ſecundo de Anima nuncupatur actus ſecundus; pendet enim a forma, eiuſq; eſt idolum & imitatio quædam; forma autem eſt actus primus. At de actione loquens, quæ tantùm inſtituto inſeruit, ea eſt duplex; vna interna, altera externa: nam pro perficienda actione tria conſpirare debent, ſcire, velle, & poſſe; ex primis prodit actio interna; ſi adeſt tertium, prodit externa actio; vna ſine altera imperfecta eſt. Inſuper vtraque actio adhuc duplex eſſe poteſt, vna pręcurrens, altera ſequens habitum: prima imperfecta & inconſtans, altera firma & perfecta eſt: prima parit habitum, altera paritur ab eo: prima eſt cum pugna & labore, altera cum alacritate & facilitate. Demum in actione ſex gradus conſiderari poſſunt: Primus & optimus eſt bene agere: ei ſuccedit indifferenter agere: ſequitur tertiò ocioſum eſſe: quartò aliud agere; & eſt ſine attentione operari, vel laborare pro alio: His ſuccedit quintò nihil agere, & eſt in rebus inanibus tempus conſumere; de quo dixit Cato ſatius eſſe ocioſum eſſe, quàm nihil agere: Deterrimum tandem eſt ma-

Tria conſpirare debent prox perficienda actione.

Sex i actione gradus.

C lè agere. Dixit Seneca Epiſtola prima; Magna vitę pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus: Nos autem dicamus a bene agentibus Vitam perfici, ab indifferenter agentibus ſine fructu protrahi, ab ocioſo negligi, ab aliud agentibus in alterius vſum commutari, a nihil agentibus inutiliter conſumi; a malè agentibus peruerti, in viuamque mortem commutari.

An Actiones præcurrentes, et ſequentes habitum ſint eiuſdem ſpeciei. Cap. IX.

ACtionum nõnullę dicuntur anteuertere habitum, alię ſequi: quæ cum ſint valde ſimiles, iure dubitationem pariunt, an eiuſdem, vel diſtinctę ſpeciei ſint. Nõnulli aiunt loquendo de actionibus moralibus, quæ inſtituto noſtro inſeruiunt, eas eſſe eiuſdem ſpeciei in genere moris, ſolùm dif-

An actiones pręcurrẽtes & ſequentes habitũ ſint eiuſdẽ ſpeciei.

D ferre ex parte pręelectionis bonę vel malę: nam ſi bona fuerit præelectio, ſemper actio dicitur bona; ſi ea mala, hęc mala: ac ita actiones viri Continentis, & Temperati eaſdem eſſe ſpecie exiſtimant. Idque confirmant: quia actiones formam conditionemq́ue recipiunt a fine; finis pręcedentium & ſequentium actionum idem eſt, bonum ſcilicet honeſtum, in Viro continente mox temperato; quare actiones eiuſdem ſunt formæ, ſiue ſpeciei. Hanc ſententiam non cenſeo veram. Primò; quia actus ſecundus oritur ex primo, ac (vt dixi) eſt imago, & tanquam idolum eius: ideo ab Ariſtotele in ſeptimo Metaphyſicę, Ars Medica dicitur modo aliquo ſanitas: quare ſi primi actus ſunt diſtincti ſpecie, vt verè diſtincti ſunt, dum ſine habitu & cum habitu homo operatur; quòd ſecundi quoque diſtinguantur ſpecie, neceſſe eſt. Præterea illę actiones diſtinguuntur definitione, quare & ſpecie; definitio enim explicat rei ſpeciem: quòd diſtinguantur definitione, patet; quia definitionem ſecundi actus ingreditur primus. Præterea actio moralis pro forma eam proximè conſtituente & perficiente habet modum, quo

Opinio quorundam.

Euerſio.

ſit; at modi ſunt ſpecie diſtincti; quare & actiones. Modos eſſe ſpecie diſtin- A
ctos oſtenditur: quia actio pręcurrens habitum Iuſtitię, dicitur actio iuſta,
ſed non iuſtè facta; quia non includit conditiones, quæ requiruntur vt iuſtè fiat:
actio autem ſequens nedum eſt iuſta, verùm inſuper eſt iuſtè facta: Modi igitur ſunt
diſtincti: & propterea forma, & ſpecies actionis diſtincta erit. Hinc actiones præcur
rentes dicuntur imperfectę; nec alia de cauſa, niſi quia eis deeſt ultima differentia,
ad modum & circunſtantias pertinens: vltima autem differentia dicitur tota rei eſ-
ſentia ab Ariſt. 7. Metaphy. cont. 43. Præterea actio dicitur moralis, pręſertim quia
pendet ab habitu morali, more & aſſuetudine comparato; quo cum careant actiones
pręcedētes, ſolùm æquiuocè morales nuncupabuntur. Propterea dicendum cenſeo
huiuſmodi actiones morales ſolo genere proximo conuenire, vltima tñ ſpecie differ-
re. Pro cuius notitia & explicatione conſiderandum eſt actionē duo includere, vnū
perinde ac materiem, alterum tanquam formā: primum idem eſt, diſtributio enim
pro iure vnicuique eſt id, quod in actione Iuſtitię obtinet locum materiei: id autem,
quod obtinet locum forme, eſt duplex; vel remotum, vel proximum: a longè for- B
mant actionem Ratio, Pręelectio, & finis vniuersè ſumpta; & ideo quoad hoc illę
actiones conuenire poſſunt: proximè autem formātur a modo, quo fiunt, & pręeli
guntur. Et quia pęrcurrentes ſunt abſque conſtantia, & cum interna pugna pertur
bationum; ſequentes cum conſtantia, & moderatione perturbationum; ideo diſtin
guuntur proxima forma, & ſpecie: ratione cuius diſtinctionis vna actio dicitur vir-
tutis actio, altera minimè; vna iuſta, altera etiam iuſtè acta: adeò quòd diſtributio
pecunię pauperibus (gratia exempli) poteſt eſſe trium ſpecierum, vitiosè facta, à vir
tute prodiens, & media: vitiosè facta erit, dum fiet ab hippocrita vt decipiat; pro-
dibit a virtute, ſi fiet habitu liberalitatis; erit media, dum fiet ſine habitu virtutis,
vel vitii: poteſt tamen dirigi vel ad hunc vel ad illum habitum, ac ita magis cū vna
quàm cum altera extremarum conueniet. Colligamus igitur actiones antecedentes
& ſequentes, extrinſecus conuenire, intus differre; conuenire genere & forma re-
mota, differre proxima. Rationem aduerſam facile eſt diluere: Inquiunt præelectio
nem & obiectum non differre, quare neque actiones. Reſpondeo actionem proximè C
formari a modo præelectionis: præelectio; quamuis non differat ratione materiei,
hoc eſt rei quæ pręeligitur; differt tamē ratione formę, hoc eſt modi quo pręeligitur;
a quo modo tanquam a forma actiones morales formantur, & conſtituuntur.

Propria ſentētia.

Diluitur aduerſa ratio.

In Quo genere cauſæ Præcurrentes Actiones conſtituant habitum. Cap. X.

REpetitis ac iteratis actionibus gigni habitum, nemo eſt qui dubitet; quo
tamen genere eius ſint cauſę, dubitant omnes. Quod vt lucidius explice-
tur, exactiorque actionum notitia conſurgat; conſiderandi ſunt gradus,
per quos vel motum conſtituimus, vel morales edimus actiones. Hi gra
dus & plures & pauciores ſtatui poſſunt: cenſeo ego congruenter in hos decem re-
digi. Primò enim per externos, communemque ſenſum, ac proximè per Phanta- D
ſiam, Menti offerūtur excitantia ad notitiam vltimi noſtri finis: Qui ſecundò a Men
te iudicatur notitia abſoluta, & ratione veri: Tertiò iudicatur vt bonum nobis, &
noſtra poſtrema perfectio: Quartò inde conſurgit Voluntas, quæ eſt ipſius finis. Hi
quatuor gradus referuntur ad id, quod a nobis actione attingendum eſt: ſequuntur
mox gradus attinentes ad modum. Nam Quintò conſurgit conſultatio, & ratio de
mediis, per quæ ad finem nobis eſt properandum; qua conſultatione vnum alteri
pręferimus, & ſententiam de approbato pronunciamus: Quæ ſententia Sexto loco
imaginatione concipitur, & hęc eſt ea Phantaſia cum ratione, de qua loquitur Ari.
3. de Anima 57. perperam a multis explicata: Septimo loco ſequitur aſſenſio & pręe-
lectio; quæ in viro continente eſt cum pugna appetitionis ſenſuum, in temperato
aūt eſt ſine pugna: Octauo Phantaſia vt dux proximus, & appetitio pręelecti medii,
cum ſint medium illud in eſſe cognito, & optato, ac ſeruent facultatē eius; alterant
ſpiritus cordis vel condenſando vel rareſaciendo; ac ita vel trahendo vel pellendo
neruos

Decē Gradus in actione cōſiderādi.

A neruos, muſculos, & inſtrumenta motus excitant: Inde Nono prodit motus, & externa actio: per quam Decimo & poſtremo ſi finem aſſequimur, voluptate afficimur; ſi de eo fruſtramur, triſtamur: omnis enim noſtra actio & motus, vel eſt proſecutio, vel fuga, vt docet Ariſt. 3. de Anima 46. Ex his conſtat, quomodo intelligi debeat diuiſio moralis actionis in externam & internam: actio enim externa includit omnes enumeratos decem gradus; interna verò finem recipit in gradu ſexto, in ſententia nempe, & imaginatione: & dum deſunt vires pro executione, in interna aſſenſione, & congruente animi diſpoſitione pro præelectione, præelectio tamen non abſoluitur; quia prçelectio eſt eorum, quæ in noſtra ſunt facultate: in incontinente autem nec exacta aſſenſio adeſt, nec congruens diſpoſitio ad prçeligendum, ob præpotentem appetitionem ſenſuum. Et quia facta eſt mentio de Aſſenſione, de qua a multis multa dicuntur; propterea pro conſpicua reſolutione conſiderandum eſt, quòd Aſſenſio duplex eſt; Vna attinens ad veritatem, altera ad actionem: ea nobis competit, quando ratione nedum colligimus concluſionem, verùm B inſuper eam vt veram approbamus, eique eſſentimur: cui opponitur ea diſſenſio, de qua inquit Plato in calce Hipparchi nonnullas rationes cogere, & non ſuadere; cogunt, dum eas diluere non valemus; non ſuadent, quia concluſioni non aſſentimur. Altera aſſenſio ad actionem pertinens competit homini, dum ſenſus rationi cedit, eique ſuccumbit, & inde conſurgit præelectio; in qua aſſenſione refulget humana libertas, & ſedem principalem habet meritum & demeritum noſtrarum actionum; cui aduerſatur diſſenſio & victoria ſenſus, vt in incontinente: nam aſſenſio nobis competere poteſt vel abſolutè, vt viro Temperato; vel cum aliqua pugna, vt Viro Continenti. Et dum dicimus (Video meliora, proboque; deteriora ſequor) indicamus nobis competere aſſenſionem primam veri ratione comprobati, deeſſe ſecundam. Per huiuſmodi itaque iteratas actiones, cum internas, tum externas, & præſertim per iteratas aſſenſiones, formatur habitus in appetitu ſenſuum: qui cum primò tergiuerſetur rationi, aſſueſcit nõ tergiuerſari, ſed ſpõtè ei obtemperare, & famulari. His prçaſſumptis dico præcurrentes actiones partim eſſe cauſam efficiẽ C tem principalem habituũ, partim cauſam ſecundã, inſtrumentũ partim ac diſpoſitionem præuiã. Nam ſi actio conſideretur, vt pertinet ad Mentẽ, Voluntatem, Rationem, Aſſenſionem, ac Conſultationem; ita profectò eſt cauſa efficiens & principalis: hęc. n. in formanda actione ſe habent conſultoris inſtar & Ducis, qui dicuntur ab Ariſt. in 2. phy. 3 t. & in 7. de Rep. cauſç primç, primaque principia motus. At ſi actio præcurrens conſideretur, vt eſt phantaſiç, & appetitionis; dicitur cauſa ſecunda, & proxima. Demum ſi conſideretur, non ratione principiorum eius, ſed rõne propria, vt actio eſt: tunc, ſi refertur ad principia, dicitur inſtrumentum, quo ſubordinata agentia habitum pariunt: ſi verò refertur ad appetitum ſenſuum, ſic ex ea conſurgit diſpoſitio pro futuro habitu: quæ diſpoſitio per ſuperuenientem habitũ non propriè deſtruitur, ſed potius perficitur. Varia itaque conſideratione actio, quæ habitum præcurrit, dici poteſt tum cauſa prima; tum ſecunda; tum inſtrumentum; tum demum diſpoſitio, quæ in habitum vertitur.

Omnis actio vel eſt proſecutio vel fuga.

Diuiſio actionis per internam & externã.

Aſſenſio duplex.

Quomodo actio producat habitum.

D

Quid ſit agere ſponte, inuitè, non ſponte, per vim, inſcientem & per inſcitiam. Cap. XI.

PRo rectè iudicandis, riteq; formãdis humanis actionibus sũmopere neceſſarium eſt de rebus propoſitis notitiã habere: propterea Plato, & Ariſt. in libris ad Ciuilem Philoſophiam pertinentibus de eis accuratè diſſeruerunt. Vt clarius pateat, quid ſit agere ſponte; ab eo, quod inuitè eſt agere, ordiendum eſt. Dico igitur: Agere inuitè eſt operari vel vi coactus, vel per inſcitiã; adeò vt inuitè agere dupliciter contingat. Ratio aũt huius duplicis acceptionis eſt; quia ſponte vel ſequitur naturã rei, vt lapis ſponte deſcendit; vel ſequitur cognitionẽ: propterea inuitè erit vel per vim, vel per inſcitiã; quorũ primũ aduerſatur naturç, alterũ cognitioni: & de vtroq; modo agẽdũ eſt. Vt aũt cõſtet, q d ſit o pari vi, primò

Quid ſit agere inuitè.

vniuersè de violento loqui debemus. Violentū definitur ab Ariſt. quòd ſit id, cuius principium eſt extra, & id, quod agir vel patitur, ad id non conſpirar; veluti ignis ab externo impellente vi fertur deorſum; & terra ſurſum. Dum autem ignis tendit ſurſum; quamuis extrinſecus cum a generante, tum à remouente impedimentum di catur moueri; tamen natura, non vi fertur; quia ad huiuſmodi motum ſui natura cō ſpirat; & adiumentum affert. Cælum etiam, quamuis moueatur a ſeparato motore, tamen natura in orbē fertur; quia ad huiuſmodi motum eſt facile & procliue, cum enim cælū pendeat ab intelligentia, etiam vnà conſpirat ad motū prodeuntem ab ea. A

Quid violentum.

Alter modus agendi inuitè erat per inſcitiam. Pro cuius notitia conſiderandum primò, quòd aliud eſt agere per inſcitiam, & virv inſcientem agere: Agere .n. per inſcitiam, eſt quando ipſa inſcitia eſt princeps cauſa, vt id agamus; & niſi adeſſet inſcitia, non ageremus: Inſcientem autem agere eſt cōmunius; omnis enim, qui agit per inſcitiam, eſt inſcius; at non econtra: veluti qui per iram, per ebrietatem, per uitiū aliquid agunt, inſcii quidē ſunt: non tamen per inſcitiā id faciunt, ſed vitioſo affectu Menris aciem peruertente vel obumbrante; adeò vt non deceptio perturbationis & vitii, ſed econtra perturbatio & vitium deceptionis ſint cauſę. B Præterea non omnis ignorātia conſtituit ἀκούσιον, quod inuitè factum eſſe dicitur; ſed, vt ad rem noſtram pertinet, trium rerum ignorantia conſiderari poteſt: primò eius, quod expedit & conducit pro aſſequendo fine; ſecundò ipſius vniuerſalis; tertiò circunſtā tiarum actionis.

Agere per inſcitiam & inſcientem agere.

Non omnis inſcitia conſtituit inuitè factum.

Ignorantia eius, ꝙ expedit & conducit, non reddit actionem inuitè factam; hæc .n. dicitur ignorantia ad conſultationem pertinens, quæ improbitatis eſt cauſa: veluti ſi quis diceret, omne virtuti cōducens eſt optandum, ſurripere alienam pecuniā virtuti conducit, quare eſt optandum: hęc eſt inſcitia eius ꝙ expedit. Ita quoq; inſcitia vniuerſalis non reddit actionē inuitā: Homo enim rationis cōpos moralem editurus actionem ratione vtitur, cuius duę præſertim ſunt enūciationes; vna communis quæ dirigit, altera ſingularis contrahens ad ſingularem actionem: inſcitia illius communis non reddit actionem inuitā; veluti ſiquis diceret, omne voluptatē afferens eſt optandum, mors inimici voluptatem affert, quare eſt optāda; includitur in hac argumentatione inſcitia pertinens ad vniuerſalem enunciarionē, C quæ non reddit actionem inuitam: Ratio eſt; quia, vt tenemur cognoſcere id, quod expedit, & præeligendum eſt; ita tenemur cognoſcere vniuerſale, & ea cognitione inſtructi debemus accedere ad agendum. Reliquum itaque eſt, vt ſola ignorantia ſingulorum conſpirātium ad actionem, in quibus poſitę ſunt circūſtantię actionum, conſtituat actionem inuitè factam.

Trium rerum inſcitia.

Decem Circunſtātię actionum.

Circunſtantias appello has numero decem, Agens, Quod agitur, In quod agens agit, Quo inſtrumento, Quomodo, Cuius finis gratia, Quando, Vbi, Coram quo, Quandiu: Quarum potiſſimę ſunt duę, Cuius gratia, & in Quod agit. Poſſunt hę in pauciores redigi, & Ariſtot. pauciores enumerat; ego tamen maioris diſtinctionis gratia ſingulas modo aliquo inter ſe diſtinctas numerare volui. Dum itaque aliquis vnam harum vel plures ignorat, & ob id agit, per inſcitiam dicitur agere. Conſtat itaque, quid ſit agere inſcientem, & per inſcitiam: Inſcientem agere non reddit actionem inuitè factam: ſimiliter Agere per inſcitiam vel eius quod expedit, vel vniuerſalis, actionem non reddit inuitam. D Agere autem per inſcitiam ſingulorum, quæ circunſtantię dicuntur, contingit dupliciter: vel ita, vt, re cognita & ſublata inſcitię nube, eum qui egit pæniteat ſe id egiſſe; & tunc inuitè dicitur id fuiſſe factum: vel ita vt nulla ſequatur pænitentia, & tunc mediat inter ſpontè & inuitè factum; ac negatione circunſcribitur, quæ latior eſt; & dicitur non ſpontè factum, græce οὐχ' ἑκούσιον. Ex his colligimus, inuitè agere eſſe operari vel per vim, vel per inſcitiam circunſtantiarum, quam pænitētia ſequatur. Et quoniam ex notitia vnius oppoſiti elicitur cognitio alterius; ideo oſtenſo, quid ſit inuitè agere, facile eſt colligere, quid ſit agere ſpontè. Nam ſpontè agere eſt, dum principium vel propenſio eſt in eo, quod agit; & res ſingulas, in quibus actio verſatur, non ignorat. Patet quoque, inter agere ſpontè & inuitè dari mediū, quod eſt non ſpontè, vt dum quis agit per inſcitiam ſingulorum, & ſublata inſcitia non ægrefert ſe id egiſſe.

Colliguntur declarata.

Quid ſit inuitè agere.

Quid ſit ſponte agere.

Sponte

A *Sponte abſolutè, et pro tunc.* *Cap. XII.*

HVmanarum actionum tot ſunt formę, totque complicationis modi, vt fre
quenter ancipitis ſint naturę & conditionis; neque conſtet, an ſponte, vel
potius inuitè fiant: vt euenit; dum nauta in mari conſtitutus, imminente
naufragii periculo, non ſine dolore, vt nauem exoneret, eamque a nau-
fragio liberet, vitamque tueatur, Merces, diuitias ſuas labore partas in mare proii-
cit: ſimiliter, dū Peregrinus in ſyluis incidit in ſicarios & latrones, eis vltro offert
pecunias ſuas, ne ab eis interficiatur: Ita quoque Viri probi in manu uiribusque Ty.
ranni conſtituti, vt a maiori malo liberentur, aliquid efficiunt, quod abſolutè ma-
lum eſt. De his, ac aliis huius generis innumeris, non conſtat; an ſponte, vel in-
uitè fiant: & pro omni parte rationes adſunt. Qua de re breuibus & expeditè cū Ari
ſtotele dico, Agere aliquid ſponte dupliciter contingere; vel abſolutè; vel pro ali-
quo tempore, occaſione, & conditione. Hęc proculdubio cū abſolutè ſint mala, &
B cognoſcantur vt mala, nō abſolutè fiunt ſponte: cum tamē ſint minus mala illis, quæ
per hęc vitantur; & minus malū cū deteriore comparatum, obtineat vicē boni; iure
dicuntur bona pro tunc, & pręeliguntur, ſponteq; fiunt pro tunc, & pro ea occaſione.
In quibus conſiderandū eſt; quòd, dum a nobis præeliguntur & fiunt, non ea ſunt
fines actionis, ſed id potius cuius gratia præeliguntur: vt finis Nautę non eſt merciū
eiectio, ſed ſalus nauis; finis peregrini non eſt pecunię amiſſio, ſed vitæ ſalus; pariter
finis hominis ſub Tyrāno collocati, eſt id bonum, cuius gratia aliquid efficiunt: non
ſecus ac dum laborantes medicamenta, ſectiones, & combuſtiones libentiſſime to-
lerant; hi non medicamenta, ſed ſanitatem quærūt. Nam (ut cum Platone inquit
Ariſt.) dum nos aliquid alterius gratia facimus, vl præeligimus; non id, ſed aliud,
in cuius gratiam operamur, efficere dicimur. Hinc conſtat, quomodo ea, quæ abſo
lutè ſint mala, pro tempore & occaſione poſſint reddi bona vtilia, quatenus condu
cere poſſunt pro adeptione & conſeruatione maioris boni. Et in his euentis ac diſ-
criminibus refulget Prudētia & Virtus hominum; & prudentes ab imprudentibus,
C probiq; ab improbis internoſcuntur: difficile enim eſt iudicare, quid pro quo ſit eligē
dum, & duorum malorum quod ſit minus malum; rectè.n. id iudicare viri prudentis
eſt. Inſuper, cum rectè iudicauerimus, difficile eſt in ſententia perſiſtere, quod eſt
officium viri probi. Neque nos latere debet reperiri nonnulla adeò praua, adeoque
cum humana virtute pugnātia, vt nulla vi permittere debeamus ad ea efficienda cō
pelli; veluti deſerere religionem, prodere Patriam, Parentē interficere, & alia huius
generis: ſed potius extrema debemus pati ſupplicia, mortemq; obire, quàm ad ea ef-
ficienda compelli. Ex his tamen, quæ dicta ſunt, duæ emergunt difficultates. Prima Prima dubitatio.
eſt: quomodo ea, quæ abſolutè, & per ſe mala reiicienda q; ſunt, poſſint pro aliqua oc
caſione cenſeri bona & præeligenda? regula.n. eſt; quòd, dum aliquid per ſe eſt tale
nec per ſe, nec ex euentu poteſt oppoſitam recipere conditionē: inſuper, dū aliquid
per ſe eſt tale, per nil extrinſecus adueniens poteſt reddi non tale. Altera dubitatio Secunda dubitatio
eſt: cum detur ſponte & abſolutè, & pro tunc; quia ei opponitur inuitè; num etiam Solutio
detur inuitè abſolutè, & pro tunc? Pro ſolutione primæ difficultatis duo dicenda ſūt. primę difficultatis.
Primum eſt, quòd ea abſolutè mala ſemper ſunt mala in ſuo definito gradu, & nun-
quam rōne ſui ſunt præeligenda; tamen comparata cum aliis, & magis & minus ma
la dici poſſunt: ac inſuper nonnunquam ſunt non bona, ſed neceſſaria pro boni ali-
cuius adeptione. Alterum, quod addi debet, eſt: quòd regulę nuper pro dubita-
tione relatæ, verę ſunt de his, quę abſolutè competunt rei, & abſolutè conſideran-
tur; non de his, quę in relatione, & comparatione ſunt poſita: hęc enim per varias
comparationes varia iudicari poſſunt, cum tamen abſolutè ſemper mala ſint; nam
abſolutè malum, & alicui vtile, non pugnant inter ſe. De altera difficultate, quæ Solutio ſecundę.
erat; an etiam inuitè vſurparetur dupliciter, quemadmodum ſponte; apparet quòd
ſic: quia ex 1. Topi. quot modis dicitur vnum oppoſitorum, tot modis vſurpatur
& alterum. Ex aduerſo id eſt dubium, quoniam modus non conſtat. Reſpondeo di
ſtinctionem illam vtriſque conuenire; clarius tamen his, quæ ſponte fiūt: quomodo
aūt cōueniat inuitè factis, exēplo oſtēditur. Scelera abſolutè a viro probo inuitè fiūt:

 non-

A poteſt) ſed locum habent in cognitione & appetitu, quæ duo etiam conueniunt iu
mentis & feris: hinc, ſi latè vſurpantur, etiam competunt illis. Neque putandum
operari ſpontè ſolis competere animalibus perfectis, imperfectis autem minimè,
vt cenſuit Poſſeuinus lib. 2. Nam vermes quoque cum appetitu & cognitione con-
trahuntur & extenduntur, ſpontè operari dicuntur, quamuis minus conſpicuè:
non enim ſpontè expoſcit appetitum iraſcendi, ut perperam ipſe cenſuit; ſed quiuis
appetitus cum cognitione iunctus debet cenſeri ſatis. Rationes aduerſæ, quibus
oſtẽdebatur ſpontè & inuitè non conuenire feris, ſolùm oſtendunt eis non cõuenire
in prima ſignificatione, vt ex dictis cõſpicuũ eſt: Veluti etiam ſe habet de libertate,
quæ in ſui ſignificatione ſoli cõuenit homini; latè tamen pro quauis licentia ſumpta,
& iumenta & feras liberè per ſylnas vagari, libereque volare aues affirmamus.

Dubia aduerſus ea, quæ de violento dicta ſunt. Cap. XIIII.

B Violentum pars eius erat, quod inuitè fit: propterea definitũ fuit quòd ſit id,
cuius principium eſt extra, non cõferente vim eo quod agit vel patitur.
Principium, quod dicitur eſſe extra, eſt efficiens, & principale; non fi-
nis: id tamen non eſt ſatis pro conſtitutione violenti; verùm inſuper re-
quiritur, vt id, quod proximè agit vel patitur, ad id non conſpiret, eique adiu-
mentum nõ præbeat. Inquit Ariſt. id quod agit vel patitur: quoniam nonnunquam
illud, in quo externum agens operatur, ſolùm patitur; vt euenit de motu cæli natu
rali, & de motu violento lapidis ſurſum: nonnunquam verò illud eſt intermedium,
& partim agit, partim patitur; relatum ad primum motorem patitur, relatum ad
ſequentia agit: vt euenit de motu naturali quatuor elementorum, dum a generante
moueri dicuntur: ac inſuper, dum aliquid coacti agimus; tunc enim nos ſumus id,
quo primus motor operatur & agit. Iure violentum definitur per principium exter
num; quoniam violentum opponitur naturali, naturale definitur per internum
principium motus, quare violentum rectè definitur per externum: per id enim di-
C ſtinguuntur ea, quæ natura fiunt, ab his, quæ fiunt per alias cauſas; vt patet ex prin
cipio ſecundi phyſicorum. Et cum principium externum propriè & præſertim de-
beat intelligi de efficiente, colligendum eſt; quòd etiam, dum motus naturalis
definitur per principium internum, id propriè & præſertim de efficiente debet in-
telligi; ea enim contradiſtinctio externi & interni de eodem intelligi debet. Ex quo
conſtat primò, minus rectè ſentire Simplicium in ſecundo phy. in explicatione Na
turæ aſſerentem Naturam eſſe principium patiens; & id principium ſumptum in de
finitione Naturæ eſſe principium patiens, non efficiens. Conſtat ſecundò Scotum
in ſecundo ſent. diſt. 12. diſputantem de motu grauium & leuium minus rectè aſſe-
ruiſſe motum dici naturalem ſolùm ratione principii patientis: quamuis enim Sco
tus diſſentiens a Simplicio cenſeat Naturam etiam poſſe eſſe principium efficiens; ta
men inquit motum denominari naturalem non ratione efficientis, ſed patientis
principii. Horum error eſt conſpicuus ex notitia violenti, cui naturale opponitur,
vt iam patuit. Præterea conſpicua eſt ſententia Ariſtotelis in octauo Phyſico. cont.
D 27. dicentis animal totum Natura ipſum ſeipſum mouere; corpus autem eius con-
tingit moueri, & ſecundùm naturam, & præter naturam, &c. Cum igitur animal
ſe moueat ſecundùm naturam, & interim corpus præter naturam moueatur; vt eue
nit, dum aues uolant aſcendentes per aerẽ; conſpicuum eſt motum illum ab Ari-
ſtotele nuncupatum naturalem, ſolùm eſſe naturalem ratione principii interni effi-
cientis, non autem patientis. Præterea: cum Natura præſertim ſit forma, & formæ
ſit efficere, & a potiore ſumenda ſit denominatio; conſpicuum eſt, non ratione
principii patientis, ſed præſertim ratione efficientis motum debere iudicari natu-
ralẽ. Ideo dixit Ariſt. in primo de Partibus animalium cap. primo, Naturam dici de
Materia, & de Forma, qualis eſt anima; & præſertim de forma, quæ eſt efficiens
& finis motus. At de his obiter, nam alibi exactius hæc patefeci. Ex violenti de-
claratione quatuor emergunt difficultates. Prima eſt de motu ignis in orbem; non
enim conſtat, an natura vel violentia ita moueatur. Altera eſt de appetitu boni, &
pulchri: nam de ratione ſummi boni eſt, vt non poſſit renui, non poſſit non appeti;
&pro-

Damnatur ſententia Simplicii.

Contra Scotum.

Quatuor proponũtur difficultates.

&propterea videtur cogere nos, & compellere ad ſui appetitum: ita pulchrum A
nonnunquam compellere animos videtur ad ſui deſiderium. Tertia dubitatio eſt;
dum patiens æquè ſe habuerit ad duo oppoſita; vt euenit de prima materie, quæ di
citur media æquè reſpiciens oppoſitas formas; num, ſi per agens contrahatur ad re
cipiendam alteram earum, dicatur eam recipere per naturam, vel ne? Poſtrema
dubitatio eſt; quia multi interitus, plurimæque alterationes ſunt a principio exter-
no; & id, quod patitur, nedum non confert vim, ſed pro facultate reſiſtit; vt patet,
dum aqua calefit, dum lignum comburitur, vel exhalatio in ignem commutatur: il
læ tamen nuncupantur generationes, & alterationes Naturales.

Diluitur prima difficultas ad Violenti Notitiam Pertinens. Cap. XV.

DIfficultates ex Violenti definitione conſurgentes profectò non leues ſunt B
& egerent accurata explicatione: verùm; quia pertinent ad inſpectri-
cem Philoſophiam, non ad ciuilem; propterea de illis agam breuibus,
quatenus iudicabo earum reſolutionem Ciuili Philoſopho profuturam.

De motu Sphęræ ignis in orbem,

Prima dubitatio erat de motu ſphęræ ignis in orbem, de qua latè diſſerui in explica-
tione primi de Cælo. Nunc lucidè dico Motum poſſe dici vel omnino naturalem,
vel omnino violentum, vel medium ſiue mixtum: omnino naturalis eſt motus fir-
mamenti in orbem: omnino violentus eſt motus lapidis ad locum ſurſum: Medius
eſt motus Elementorum in orbem, motus eorundem in latus, & motus animalium;
ſed vario modo. Motus Elementorum in orbem dicitur medius & mixtus, quia
non eſt ſecundùm naturam propriam, nec contra eam; ſed ſecundùm Naturam
communem, eminentiorem, & diuinam: hinc partim ſecundùm, partim non ſe-
cundùm Naturam dicitur. Motus Elementorum ad latus, vt dum lapis proiicitur,
etiam non ita eſt præter naturam, vt directè opponatur ſuo motui Naturali; tamen
violentia dicitur moueri. Motus Animalium eſt medius & mixtus: nam eſt ſecun- C
dùm naturam ratione animæ, quæ eſt principium internum, & Natura animalium;
eſt verò præter naturam corporis: At quia anima totum conſtituit, & forma dici-
tur totum in ſecundo Phy. ideo ab Ariſtotele in octauo Phy. 27. motus animalium
dicitur ſecundùm naturam totius. Non enim motus hominis debet cenſeri medius
& mixtus, vt Academicorum nonnulli dixerunt: qui aſſeruerunt animam eſſe na-
tam mouere in orbem, corpus eſſe natum rectè deſcendere; ex quorum mixtione
conſurgit motus progreſſiuus, qui medius eſt. Hæc ſententia, quæ etiam a nonnullis
expoſitoribus Ariſtotelis commendatur, vera non eſt. Primò; quia anima non eſt
nata mouere in orbem, ſed ita vt mouet, alioquin præter naturam ſuam moueret;
& natura dat inſtrumenta inſeruientia, & reſpondentia conditioni formæ. Secun-
dò: quia ſi anima, quatenus nata eſt in ſe conuerti, diceretur nata mouere in orbem;
id ſoli deberet competere menti humanę, quæ ſola diuina eſt: at nedum homo, ve-
rùm iumenta quoque & feræ progrediuntur. Tertiò; quia progreſſio non verè eſt
motus conſurgens ex mixtione recti & orbiculati, ſed talis potius eſt motus elicis. D
Ariſtotelis itaque ſententia verior eſt. Cum autem patuerit motum Elementorum
in orbem eſſe non naturalem, eminentem, diuinum, ſupra Naturam propriam,
per naturam vniuerſi, ac demum Naturam eminentiorem: Ariſtoteles tamen, cum
ſæpe diuidat motum in Naturalem & præter naturam, inſpicit Naturam pro-
priam; & propterea motus ille in orbem redigitur ad motum præter naturam, &

prima dubitatio de motu elementorũ in orbem. Secũda dubitatio. Solutio primæ.

violentum. At duæ oriuntur difficultates. Prima eſt; an elementa, dum in orbem
mouentur, conferant vim. Altera eſt, quia Ariſt. in primo de cęlo cont. 15. inquit:
Quare ſi eſt ignis id quod circumfertur, vt aiunt quidam, non minus in eo inerit
motus in orbem pręter naturam, quàm qui deorſum &c. Quibus verbis aſſerit
Ariſtote. ignem ferri in orbem non minus pręter naturam, quàm dum fertur deor-
ſum. De prima difficultate dico ignem dupliciter conſiderari; Primò ratione pro-
pria naturę contradiſtinctę ab aliis; & ita non affert vim, nec procliuis eſt ad mo-
tum orbicularem, ſed ſolùm ad rectum: Secundò conſideratur ignis vt pars Mundi,

mundum

A Mundum conſtituens, a cęlo pendens, & ita eſt procliuis ad motum totius, qualis eſt motus in orbem ab ortu in occaſum; hic enim motus ab Ariſtotele in octauo Phy. cont. 84. in 12. Meta. cont. 43. necnõ in 2. de Gen. & interitu nuncupatur latio, & motus totius: & propterea dictum eſt hunc motum eſſe ſecundùm Naturam totius, quia hac ſola ratione mobile confert vim. Altera dubitatio erat: quia ab Ariſt. dicebatur ignem moueri in orbem non minus præter naturam, quàm dum fertur deorſum. Pro ſolutione conſiderandum eſt, morem fuiſſe Ariſtotelis, nonnunquam multa dicere, & dubitare; vt nos cogat confiteri aliud quid dari debere, ſine quo non valeat dilui dubitatio, & quo inuento omnis quæſtio diluatur. Hoc fecit in primo Phy. dum, oſtenſa contrarietate principiorum, mox nitebatur oſtendere principia non eſſe contraria; vt inde colligeret non ſola cõtraria eſſe ſtatuenda principia, ſed neceſſariam eſſe materiem, qua numerata inter principia omnis dubitatio ſolue batur. Id ipſum ſeruauit in calce octaui Phy. dum oſtenſurus motorem æternum non eſſe in magnitudine, dixit nec in magnitudine finita eſſe poſſe, nec in infinita: Solutio ſecundę.

B ſi enim eſſet in magnitudine finita, eſſet materiatus; at in formis materiatis infinitũ in perduratione non diſtinguitur ab infinito in robore; id enim, quod diutius mouet, maioris eſt roboris: quare ſi infinito tempore moueret, deberet eſſe roboris immenſi; ſi autem fuerit immenſi roboris, nullum poterit aſſignari definitum tempus in quo moueat. At ſtatim quòd motor ille ponitur ſeiunctus a materie, ſoluta eſt vniuerſa dubitatio: Id enim, quod ſolutum eſt a materie, non habet contrarium, non repatitur, non laborat; ideo ex eo ſolo, quòd a materie ſolutum eſt, valet mouere æterno tempore, quouis gradu virtutis fuerit præditum. Ex quo conſtat, quàm leuiter ex eo loco nonnulli colligant Ariſtotelem nouiſſe Deum eſſe immenſæ virtutis, quia dixit: Si eſſet in magnitudine, nullum eſſet aſſignare tempus, in quo moueret. Id ipſum igitur dicendum eſt de progreſſu Ariſt. in 1. de Cælo. Inſtitutum philoſophi eo in loco erat oſtendere Cælum eſſe corpus quintum, diſtinctæ Naturæ, diuinius ac præſtantius quatuor elementis: ſi hæc diuinior corporis Natura non daretur, cuius motu ignis duceretur in orbem; non minus conueniret igni motus in

C orbem præter naturam, quàm qui deorſum: quod cum ſit abſurdum, cogimur concedere dari corpus diuinius ac eminentius; quo conceſſo colligimus elementa moueri in orbem ſecundùm naturam illam eminentiorem, & motu totius; multa enim ſunt falſa abſolutè, vera tamen ex ſuppoſitione: ea ſententia Ariſt. de motu ignis in orbem abſolutè eſt falſa; vera tamen eſt, ſi non daretur Natura cęleſtis corporis diuinior, cui primò competeret motus totius. De motu tamen orbiculari Elementorum Academici, & cum eis Ptolemęus & Zenarchus, ſecus loquuntur & ſentiunt: inquiunt enim omnia ſimplicia corpora per naturam vel moueri in orbem, vel in ſuo loco requieſcere; motum rectum elementorum appellant reditum in naturam. At hoc ad rem noſtram non facit.

Diluitur ſecunda dubitatio de Appetitu boni & pulchri. *Cap. XVI.*

D

Venit nonnunquam, vt a bono aliquo, vel pulchro obiecto tam vehementer excitemur, adeoque extrinſecus rapiamur, vt ei obſiſtere non valeamus: propterea iure quis ſuſpicari poterit, violentia & inuitè nos ad illud moueri & rapi. Qua de re loquens doctiſſimus Ficinus in ſua Theologia, necnon in lib. Plotini de Pulchritudine dixit, Deſideriũ boni penitus & abſolutè eſſe ſecundùm naturam; & propterea omnia, & ſemper bonum expetere, quamuis etiam fuerint cognitionis expertia; eſt enim appetitus boni intimus, trahitque ab intimo: Deſiderium autem pulchri ſecus ſe habere; includit enim aliquid violenti, quatenus nec omnibus conuenit, nec ab intimo trahit; ſed ſupponit cognitionem externi obiecti, iunctamque habet admirationem. Hinc Amor dicitur Magnus Dæmon, & Magus, quatenus nos compellit ad amandum. Ex aduerſo eſt Ariſtot. in tertio Moralium Nicomachiorum cap. primo inquiens. Quòd ſiquis dicat ea, quæ iucũda ſunt, eſſe violenta, (cogere enim cum extra ſint) Opinio quorundam Academicorum. Ariſtoteles.

hac

hac ratione erunt omnia violenta; horum enim gratia agunt omnes omnia: & qui A
vi coacti, atque inuiti agunt, moleſtè ferunt; qui autem iucundo ad agendum in-
uitãtur, cum voluptate & iucundè agunt: Ridiculum igitur fuerit ea, quę extra ſunt
Solutio difficultatis. accuſare; non ſeipſum potius, qui a talibus rebus facilè capiatur, &c. Pro ſolutione
difficultatis accipiendum eſt, appetitum non rectè diuidi in naturalem & violen-
Perperam ab Academicis appetitum dici violẽtum. tum; quod enim fit appetitu, violentum dici non poteſt, cum agens conſpiret ad il-
lud; vt colligitur ex tertio de Anima 44. Sed rectè diuiditur in naturalẽ ſine cognitio
ne, ſenſitiuum, & rationalem. Hinc iure inuitè, quod opponitur ei, quod ſponte
fit; eſt duplex; violentũ oppoſitum ei, quod fit appetitu naturali; & per inſcitiam,
Deſideriũ pulchri pperam dici violentum. quod opponitur ei, quod eſt ſponte per cognitionem ſenſuum vel rationis. Deſide
rium igitur Pulchri minus propriè violentum nuncupatur, ſolùm dicetur deſide-
rium neceſſariò expoſcens cognitionem: Neque etiam ratione obiecti, quod exter
num eſt, poterit dici violentum; quoniam etiam deſiderium boni obiectum habet
externum, cum tamen omnia per naturam illud appetant: Solùm ſimilitudine
quadam deſiderium poterit dici violentum, quatenus externo obiecto mouen- B
ti non videmur nonnunquam poſſe obſiſtere; non enim valemus ea non appetere,
quę in ſua ratione ſolam perfectionem, nullamque imperfectionem includunt; vt eſ-
ſe, intelligere, fęlicitatem, & ſimilia: in qua ſignificatione deſiderium boni ma-
gis eſt violentum quàm pulchri; quia nedum obiectum eſt externum, verùm inſuper
minus ei obſiſtere valemus quàm pulchro. At fortè deſiderium boni poterit dici ma
gis Naturale; quatenus magis per naturam, & naturæ principia nobis competit,
communiuſque eſt quàm deſiderium pulchri: Et in hac ſignificatione quorundam
Academicorum ſnĩa approbari poterit, minus tñ propriè loquuntur; nunquã enim
appetitus externi obiecti rectè dicetur violẽtus, cũ ſit cũ interna ad illud cõmotione.
Proclus. Propterea rectius loquit̃ Proclus in lib. de Anima & Dæmone inquiens. κάλον, hoc
eſt pulchrum; ſiue dicatur ἀπὸ τοῦ καλεῖν, hoc eſt ab eo quod prouocat animas; ſiue ἀπὸ
τοῦ κηλεῖν, hoc eſt ab eo quod permulcet intuentes; certũ eſt, quòd ſecundùm natu-
ram eſt amabile. Colligamus itaque cum Boni, tum Pulchri deſiderium eſſe natura
le; illud communius, hoc minus commune; illud non neceſſariò expoſcit cognitio- C
nem, hoc verò illam expoſcit: Hinc deſiderium pulchri aſſuetudine longè magis va
Dubitatio riari poteſt, quàm deſiderium boni. Sed dices: Cum cognitio & natura conſpirent
ad excitandum deſiderium pulchri, nec ambę poſſint eſſe cauſæ ęquè principales;
quænam earum cenſeri debet cauſa potior, & magis princeps? Reſpondeo: Vel lo-
Solutio. quimur de deſiderio pulchri ſine ratione, vel de deſiderio pulchri ratione directo:
Si loquimur de primo, proculdubio Natura eſt cauſa princeps, & ducens; conſur-
git enim ex quadã naturali Sympathia & cõſimilitudine: cognitio aũt eſt cauſa ſine
qua non, & cauſa ſecũda; non ſecus ac dum dicimus formicas Natura, & cognitio-
ne colligere grana; hirundinem formare nidum, araneum ducere telas: huiuſmodi
animalia primò & præſertim id faciunt inſtinctu naturæ, qui nil aliud eſt niſi inter-
na quædam commotio ſequens animam eius animalis, vt natura eſt; cui tanquam
cauſa ſecunda inſeruit cognitio. Ita Ariſt. in ſecũdo phy. cont. 80. inquit animalia
id facere per naturam; in ſecundo autem de anima cont. 156. ait id efficere per vim
imaginandi: vtrumq; enim verum eſt. At ſi loquimur de pulchri deſiderio ratione D
directo & formato, quatenus talis eſt; qualis ille erat, quo Socrates formoſos pue
ros diligebat; Ratio eſt cauſa potior: quia ratio format illud deſideriũ, ac patefacit
id quod verè eſt pulchrum & dirigit: propterea defloreſcente corpore non marce-
ſcit; quia tunc nedum verè pulchrum non defloreſcit, immo maximè perficitur,
vt idem Socrates affirmabat. Hinc etiam non ſenſus, ſed ratio veri pulchri eſt iudex
& expertia rationis vel pulchrum vt pulchrum non cognoſcunt, vel obſcuriſſimè
penitus: eſt enim pulchrum (vt inquiunt Academici) ſplendor boni, qui ſoli ratio
ni propriè refulget. His demum addendum eſt, quòd deſiderium boni & pulchri va
ria ratione dicitur competere nobis tum per naturam, tum per cognitionem, tum
per rationem & prælectionẽ: Dum enim conſideratur, vt inſequitur Naturam &
conditionem rei ad bonum ordinatæ, dicitur per naturam ei competere; vt au-
tem inſequitur vel rationem liberamque prælectionem, vel cognitionem ſenſuum
ſic aliis nominibus deſignatur.

Duarum

Duarum Poſtremarum difficultatum ſolutio. Cap. XVII.

A QVoniam violentum illud erat, cuius Principium eſt extra, non afferente
vim eo quod agit vel patitur, iure dubitabatur de motu competente ali-
cui ſubiecto æquè ſe habenti ad oppoſita; & quærebatur, an ei conue-
niat per naturam, vel violentia. Reſpondens dico ſubiectum æquè re-
ſpiciens oppoſita eſſe duplex, materiem primam, & liberam noſtram voluntatem
ſiue prælectionem. Scotus in 4. ſenten. diſtin. 44. q: 2 putabat etiam cælum indifferẽ
ter ſe habere ad motum & quietem: quod tamen ex ſententia Ariſtotelis dicendum
non cenſeo, quoniam tunc timendum eſſet, ne cælum quieſceret: cuius oppoſitum
aſſeritur 9. Metaph. 17. Sed hoc miſſum facio, & de cæteris loquens dico: ſi de prima
materie loquimur, proculdubio per naturam nata eſt recipere vtrunq; oppoſitum;
& ad quoduis per naturale efficiens determinetur, ad id per naturam moueri dici-
tur: cum enim ex ſe æquè reſpiciat vtrunq;, ad vtrunq; conſpirare, ac vtriq; con-
ferre dicitur; potentia enim eſt veluti inchoatio formę, & conſpiratio ad eam:
Et quamuis materies quoad intentionẽ Naturę primũ reſpiciat formã potiorem, tñ
B quoad poteſtatẽ & facilitatẽ ęquè ſe hẽt ad vtrunq; oppoſitũ. At ſi loquimur de his,
quæ ex noſtra libertate prodeunt; hæc non per naturam, ſed per rationem libe-
ramq; prælectionem fiunt: & quamuis non fiant per naturam; fiunt tamen ſponte;,
& fiunt per principium ſupra Naturam collocatum. At dices: Quæcunq; fiunt per — dubitetio
internum principium motus, fiunt per naturam, vt colligitur ex definitione naturę;
Quæ fiunt per voluntatem & prælectionem, fiunt per internum principium; qua
re hæc quoq; fient per naturam. Nonnulli viri docti e quorum numero eſt Zimara — Solutio Zim.
in Tabula, dixerunt definitionem illam non ſoli Naturę conuenire: & propterea
Ariſt. in 2. phyſicorum cont. 3. dicebat; Tanquam exiſtente Natura principio quo-
dam & cauſa, quòd res moueatur & quieſcat: Non dicebat abſolutè Philoſophus
Naturam eſſe principium, ſed addebat quoddam; ob ea, quæ fiunt ab humana men — Reiectio
te. Sed hi proculdubio errant, indicant enim Ariſt. non rectè definire Naturam; de
finitionem enim, nec negationes, nec particularia ſigna ingredi debent, vt eſt con
ſpicuum ex ſecundo Poſteriorum, & ſexto Topicorum: & illud particulare ſignum
C (quoddam) non debet cenſeri pars definitionis naturæ; ſed ſolùm fuiſſe appoſitum,
vt indicaretur ſuperaddendas eſſe differentias; veluti ſi diceremus, homo eſt ani-
mal quoddam, rationale nempe & mortale. Propterea dicamus Naturam eſſe inter — Solutio propria.
num, & proximum principium motus naturalis; Mentem autem non eſſe proxi-
mum, ſed remotum principium: mens enim nõ mouet ſine phantaſia, & appetitu ſen
ſuum; vt declaratur in tertio de Anima, necnon in libro de Motu animalium. Hinc
Ariſt. in primo de partibus animalium dixit Mentem non eſſe Naturam, quia non
eſt principium motus; hoc eſt, quia non ita eſt principium, vt Natura, quæ proxi-
mè mouet ſine interuentu alterius formę: Inſuper mens potius eſt principium qua
litatis motus, quàm verè ipſius motus. Poſtrema dubitatio erat de interitu, ſenio, al
teratione; quæ fiunt ab externo principio, cum pugna & reſiſtentia patientis: & ta
men dicuntur fieri per naturam, & nuncupantur mutationes phyſicæ; vt patet ex — An interitus ſit Naturalis.
procemio libri de gen. & interitu, ex quarto Meteororum, necnon ex locis aliis: ac
ita frequenter Mors in naturalem, & violentam diſtribuitur. Et præſertim res hęc
D dubia eſt, quia Philoſophus ſibi conſtare non videtur: in ſecundo enim lib. de cœlo
cont. 37. ſenium, & imbecillitates, quę ducunt ad interitum, aſſerit eſſe pręter natu-
ram. Simplicius, & Philop. in 2. Phyſi. in expoſitione quarti contextus differen- — Opinio Simplicii, & Philo.
tiam ponunt inter eſſe a Natura, & ſecundùm Naturam: & inquiunt priuationes, ſe
nium, interitum, eſſe quidem a Natura, at non ſecundùm naturam; vt multa ſunt ab
Arte, ſed non ſecundùm Artem. Hi aduerſantur rationi, & Ariſt. Primò Ariſt. qui in — Reiicitur eorũ opinio.
teritum appellat nedum a Natura, ſed etiam ſecundùm naturam; vt patet ex 4. Me-
teororũ cap. de putredine, vbi hæc verba leguntur: Omnis enim κατὰ φύσιν, hoc eſt ſe
cundùm Naturam interitus, ad putredinem via eſt. Ita quoq; in quinto Phy. cont.
56. ſenium appellat κατὰ φύσιν. Inſuper in ſecundo phy. cont. quinto inter eſſe a Natu-
ra, & ſecundùm Naturam diſcrimen non poſuit, ſed pro eodem vtrunq; protu
lit; & iure non ſecreuit: nã omne, quod per ſe eſt a Natura, etiam eſt ſecundùm Na-
turam,

turam,& vice verſa, vt omne quod per ſe eſt ab Arte, eſt ſecundùm Artē. Quòd ſi A
nonnulla ex euētu fiunt ab Arte,vel a Natura; vt errata,quæ nonſunt ſecundū Artē, vel ſecundùm Naturam; dicendum eſt in ſcientiis ea eſſe perpendenda, quæ per ſe ſunt & fiunt,non quæ ex euentu: iure igitur Ariſt.diſcrimen non poſuit. Præterea fieri ſecundùm Naturam, quid aliud eſſe poteſt præter quàm fieri per principia Naturę ſeruantia leges Naturæ? at ſenium, & interitus legibus Naturæ nobis conueniunt;

Opinio ꝓpria. hæc enim communiſſima lex Naturæ eſt, vt orta moriantur. Quare (prętermiſſis multis, quæ hac de re dicere conſueui in explicatione proęmii libri de Gen. & interitu) dico Interitum, Senium, & huiuſmodi Deprauationes, tribus modis conſiderari poſſe: Primò, vt mala ſunt; ac ita dicuntur præter Naturam,& præſertim pręter Naturam compoſiti, & præſentis formæ; qua conſideratione vera eſt ſententia Ariſtotelis in ſecundo de cęlo: Secūdo referri poſſunt ad principale inſtitutum Naturæ, ac ita quoque non ſunt ſecundùm Naturam: Tertiò referri poſſunt ad ſecundum inſtitutum naturę, ac ita dici poſſunt a Natura & ſecundùm Naturam; primò, quia ſunt neceſſaria pro introducenda forma,quam materia expetit; ſecundò, quia fiunt B per principia ſecundùm Naturam operantia; tertiò, quia fiunt periodo per naturam conſtituto, ordine ac lege Naturæ, qua ſancitum eſt vt orta moriantur. Sic itaque Mors,ſenium,& alia huius generis; prima conſideratione ſunt præter naturam, ſecunda conſideratione ſunt non ſecundùm naturam, tertia verò ſecundùm naturā.

An ea, quæ fiunt Ira, vel alia animi Perturbatione, fiant ſponte, Opinio Platonis. Cap. XVIII.

Plato. NOn leuis eſt dubitatio; an ea,quæ fiunt ira, cupiditate, vel alia animi Perturbatione, dicantur fieri ſponte; & præſertim, quia de ea non idem ſentire videntur Plato & Ariſtoteles. Plato enim in nono dialogo de legibus inquit, quę fiunt ira, mediare inter ſponte & inuitè facta; ait enim. Si quis C manu ſua liberum hominem ira concitus interfecerit, bipartitò primò iram oportet diſtinguere: Per iram enim facit; & qui ſubitò abſque voluntate interimendi interficit, ita vt confeſtim poſt impetum pęnitentia ſequatur; & qui contumelia vel iniuria laceſſiti, ideoque in vindictę cupiditate perſeuerantes, poſtea volentes interfecerunt, nec pęnitet ea feciſſe: duplicem igitur cędem ponere placet, vtranque ira factam, quas inter voluntarias & inuoluntarias actiones iure medias poſuerim; neutra enim voluntaria re vera aut inuoluntaria eſt, ſed altera alterius eſt imago: Nam ille, qui iram ſeruat, nec repente interficit, homicidæ voluntario eſt perſimilis: at qui abſque præmeditatione primo impetu interficit, inuoluntario homicidæ ſimilis iudicatur, non tamen omnino inuoluntarius eſt. Hæc Plato, quorum verborum ſententia conſpicua eſt. Id ipſum propè calcem eiuſdem dialogi confirmat inquiens; quę fiunt ira, mediare inter ſponte & inuitè facta. Confirmatur hæc ſententia; quia primę animi commotiones non ſunt in noſtra facultate,& propterea quę per illas fiunt ſponte a nobis non fiūt: quale enim eſt principium actionis, talis actio D iudicari debet. His accedit; quòd ſi Ariſt. ea quę fiunt per inſcitiam, & veritate perſpecta agentem non pęnitet ea feciſſe, non cenſet eſſe inuitè facta nec ſponte, ſed mediare: pari ratione cogimur aſſerere, quę fiunt ira; vel alia vehementi perturbatione, non ſponte fieri, ſed mediare; nos enim agitati vehementi perturbatione, eaque obūbrati, neſcimus quid agamus. Præterea ex ſententia Ariſtotelis, quę fient per inſcitiam, ſi ſequitur dolor & pęnitentia, non dicuntur ſponte facta ſed inuitè: quare ſimili ratione, quę fiunt perturbatione aliqua, dum ſequitur dolor, non erunt ſponte facta. Inſuper euenit frequenter, quòd voluntas, & ratio nos reuocant ab aliqua actione, perturbatio autem nos ducit captiuos; tunc dicimus, ſi poſſem, ſanior eſſem; video meliora proboque, deteriora ſequor: cum igitur tunc non operemur vt homines, & per principia hominis propria, ſed a fera parte ducamur; non videmur ſponte, ſed inuitè operari. Quod confirmari poteſt per ea, quibus vtimur in componendis litibus, & repellenda iniuria; nulla enim redditur iniuria, dum conſtat læſionem non ſponte fuiſſe illatam: pariter reddimur venia digni, dum fatemur aliquid

A aliquid feciſſe ira, & perturbatione. Hinc oritur diſtinctio læſionum in puras, &
præmeditatas. Plotinus En.6.lib.8.cap.2.idipſum oſtendere nititur inquiens: Si iræ Plotus.
concupiſcentięque tribueremus, vt quæ per eas facimus, ageremus ſponte; coge-
remur fateri pueros quoque, bruta, furentes mente, prorſus alienatos, item vene
ficiis irretitos, & incidentibus imaginationibus occupatos, id arbitrii munus habe-
re, &c. Confirmatur: quia, dum perturbatione ducimur; vel ratio nihil agit, vel
a commotione ducitur, vel ducit: in prima & ſecunda conſtitutione non liberi, ſed
ſerui ſumus: in tertia ſpeciem ſeruamus libertatis; tamen, quia non fruimur exacta
animi tranquillitate, adhuc exactè liberi non videmur. Colligamus igitur; cum per
turbationes obumbrēt Mentem, nos rapiant, captiuosque ducant; non ſponte ea fie
ri, quæ fiunt vehementi aliqua animi perturbatione: Ideo dixit Paulus ad Romanos
cap.7. Video autem aliam legem in membris meis repugnātem legi Mentis meæ, &
B captiuantem me in lege peccati.

Opinio Ariſtotelis, & quomodo diſſentit a Platone. cap. XIX.

ARiſtoteles in Tertio lib. Moralium Nicomachiorum in calce primi cap. in
quit. Fortaſſe enim non rectè dr̄, ea eſſe inuitè facta, quæ vel ira vel cu-
piditate hortante fiunt; idque oſtendit variis rationibus: & præſertim;
quia ſi ea fierent inuitè, tunc nullum cęterorum animalium ſponte age-
ret, immo nec pueri; cum feræ, iumenta, & pueri ſolis ducantur perturbationibus.
Præterea; ſi honeſta, quæ fiunt perturbatione, dicuntur ſponte fieri; etiam turpia
fient ſponte, cum eadem ſit ratio. Inſuper ea, quæ pendent a principio rectę rationi
conſentaneo & commendando, non fiunt inuitè: at nonnulla eorum, quę fiunt ira
& cupiditate, ſunt huiuſmodi; ob aliquas enim cauſas iraſcendum, & nonnulla cu
pienda ſunt, vt bona valetudo: quare nonnulla eorum, quę ira & cupiditate fiunt,
C non fiunt inuitè. Inſuper inuitè facta iunctam habent moleſtiam, facta autem cupidi
tate iucunditatem. Demum; cur dicere debemus peccata ira commiſſa inuitè fieri,
facta verò ratione ſponte? non ratione rei quę fit, vtraque enim ſunt mala & fugien
da: neque ratione varietatis principii, vtrunque enim principium homini internum
eſt; nam vt ratio eſt res humana, ita perturbationes rationis expertes ab interno ho
minis principio prodeunt, a quo principio cunctę etiam hominis actiones proximè
proficiſcuntur: conſtat enim actiones hominis vel a facultate iraſcendi, vel ab ea cu
piendi proximè produci; ea autem, quę ex interno prodeunt principio, nō dicun-
tur inuitè fieri. Ex his conſtat Ariſtotelem cum Plat. in hoc conuenire; quòd ea, quę Quomo-
fiunt ira vel alia perturbatione, non fiant inuitè: differre tamen: quia Plato inquit do Ariſt.
ea mediare; & nonnulla eorum eſſe ſimilia illis, quę fiunt inuitè; alia verò ſimilia il cōſentiat
lis, quæ fiunt ſponte: Ariſt. verò ea non diſtinguens, abſolutè videtur illa redigere cum Pla-
ad ea quæ fiunt ſponte. Quod ex eo conſpicuum eſt; quia dereliquit vt abſurdum, tone &
iumenta, feras, & pueros, quę perturbationibus ducuntur, non operari ſponte: in diſſentiat
D ſuper dixit perturbationes eſſe res humanas, & homines cuncta proximè agere vel
per iraſcendi vel per cupiendi facultates, ad quas pertinent perturbationes. Demum
id patet ex declaratione eorum, quę fiunt ſponte: nam ſponte ea fieri ab homine di-
xit, quę nec violentia nec per inſcitiam fiunt: at facta perturbationibus neutro mo-
do fiunt; & ſi adeſt inſcitia alicuius concurrentis ad actionem, dicitur non ſpon-
te, non ob perturbationem, ſed ob illam inſcitiam; nos autem modò id conſidera-
mus, quod ad ſolam pertinet perturbationem.

Reſolutio Difficultatis, & Platonis cum Ariſtotele conſenſio pateſit. Cap. XX.

QVęrebatur, an ea, quę ab homine fiunt Perturbatione aliqua agitato, di-
cantur fieri inuitè vel ſponte. Plato aſſerebat hęc mediare: Ariſt. eos in-
crepabat, qui cenſebant ea inuitè fieri; illaque redigebat ad facta ſponte,
dummodo abſit inſcitia & violentia. Ex quo conſtat interpretes minus

rectè

rectè aſſeruiſſe Ariſtotelem tunc damnaſſe opinionem Platonis, nam inficiabatur A
Plato ea inuitè fieri: potius putandum eſt Ariſtotelem tunc diſputaſſe aduerſus com
munem hominum vocem, aſſerentium nos rapi, cogi, duci, & falli a perturbatio-
Duo ſaccipiũtur. nibus. Vt autem reſolutio difficultatis reddatur conſpicua, duo accipienda ſunt. Pri
mum eſt: Quòd aliud eſt hominem iratum, amore captum, vel alia perturbatione
affectum agere aliquid; & hominem per iram, vel amorem aliquid agere. Hanc di-
ſtinctionem denotauit Ariſtoteles: dum aſſeruit, quòd aliud eſt inſcientem agere,
& agere per inſcitiam; nã pari ratione aliud erit iratum agere, & agere per iram. Cõ-
ſimilem diſtinctionem aliis verbis tetigit etiam Plato in 9. de legibus: dum eorum,
Iratum facere, & facere per iram differunt. quæ fiunt perturbatione, nonnulla dixit eſſe ſimilia his quæ fiunt ſponte; alia verò
illis, quæ fiunt inuitè. Iratum facere aliquid, eſt cõmunius, quàm efficere per iram:
quicumque enim per iram aliquid facit, etiam iratus facit; at non econtra: tunc di
citur aliquid effici per iram, dum ira eſt princeps ratio, ob quam id agimus; & niſi
adeſſet ira, id non ageremus. De hoc intelligi debet Horatii dictum.

Qui non moderabitur iræ B

Infectum volet eſſe, dolor quod ſuaſerit, & Mens. Nam frequenter huiuſmodi actiones pę
nitentia ſequitur. At Homo iratus poteſt multa facere recta ratione, & Prudenter.
Ariſt. latius ſumpſit ſponte quàm Plato. Accipiendum ſecundò, Ariſtotelem latius vſurpaſſe hanc vocem ſponte, quàm id
fecerit Plato: Ariſt. enim ſumpſit ſponte latius, vt contradiſtinguitur a violento &
facto per inſcitiam, & id conſiderauit in proximo principio actionis & motus, qua
le eſt vis imaginandi & appetitus, ideo pueros iumenta, & feras dixit operari ſpon-
te: Plato verò arctius ſumpſit ſponte, nedũ vt contradiſtinguitur a violento & fa-
cto per inſcitiam, verũ inſuper ab eo, quod fit a principio turbato & obumbrato: &
præſertim conſiderauit ſponte in ratione libera, non obumbrata, non mancipata.
Hinc ipſe, & cum eo Plotinus, iumenta, feras, & pueros negauit operari ſponte. His
Prima aſſertio. aſſumptis duas profero aſſertiones. Prima eſt: Cum Plato ea, quæ fiunt perturbatio
nibus, dicat mediare inter ſponte & inuitè facta, Ariſt. eas redigat ad facta ſponte,
lis eorum in ſolis verbis poſita eſt; nam ſponte apud Ariſtotelem eſt latius quàm
apud Platonem: propterea includit nedum illud ſponte ſincerum, aſſumptum a Pla C
tone; verùm etiam illud, quod a Platone iudicabatur medium, cum non ſit ita ſin-
cerum, ſed obumbratum & turbatum. Altera aſſertio eſt, Ariſtotelem rectius loqui
Secunda aſſertio. Platone: Et ratio eſt; quia in perturbato principium agendi eſt internum, non ex-
trinſecus coactum, nec inſcitia rerum ſingularum obumbratum: Inſuper; quia ap-
ti ſumus vehementes perturbationes corrigere, & valemus aſſueſcere, ne tam ve-
hementer turbemur, idque agimus cum aliqua iucunditate. Hinc Theologi ea quo-
que iudicant facta ſponte; & peccata ab eis mortalia dicta, ſiue potius peccandi oc
caſiones, ſponte a nobis dicuntur fieri, ac ob ea luere tenemur pęnas; cum tamen
ſint vehementes quædam perturbationes, vel complicata cum eis; vt patet de Ira,
Inuidia, & aliis. Dicendum tamen eſt, quòd facta ſponte latitudine ſunt prædita;
& quædam purius ſponte fiunt, alia impurius; propterea nonnulla magis, alia minus
ſunt venia & indulgentia digna: præſertim venia digna ſunt ea, quę fiunt, nedum
ab irato, ſed per iram; quę mox pęnitentia ſequit̃. At dices: Ariſt. in ſecundo de Re
pu. cap. x. aſſerit legem a Pittaco fuiſſe conditã; vt ebrii, ſi quem pulſaſſent, grauiori D
De lege Pittaci. pęna quàm ſobrii plecterentur: quare ſimili ratione, qui per iram aliquid agunt le-
gi aduerſum, duplici pęna puniendi erunt. Solutionem indicat Ariſt. eo in loco in-
quiens, Pittacum Vtilitatem inſpexiſſe, quia plures temulenti quàm ſobrii contu-
Dubitatio. meliãm inferunt; non veniã, quę potius eſt danda temulentis. Sed dices: Vnde eue
nit, quòd per iram vel ebrietatem facinus patrantes, magis ſunt venia digni? cum
tamen in duplicem labantur errorem: in ebrietatẽ, quam valuiſſent cauere; & iniu
Solutio. ſtitiam ob patratum facinus. Reſpondeo, id ex duplici cauſa ortum ducere: Prima
eſt; quia pęna reſpicit patratum ſcelus, non iracundiam, vel ebrietatem: Secundò;
quia ſcelus puniendum eſt, non quia ſponte ſit factum (ita enim iumenta, ferę, &
pueri puniendi eſſent) ſed quia cum libertate arbitrii, ratione, & prę electione con
iunctum eſt, cuius participes non ſunt ferę: ebrii autem, & perturbatione ducti, vel
non ſunt compotes mẽtis, vel minus cęteris. Deteriores profectò ſunt, qui deprava
ta ratione peccant: at qui id faciunt ebrietate & perturbatione, ſunt humiliores,

inferio-

A inferioremq; vitę gradũ viuunt; propterea innocentiores. Nec difficile eſt aduerſis
rõnibus ſatisfacere. Oſtendebatur quæ fiunt Ira, non fieri ſpõte, quia primi animi mo Diluũtur
tus non ſunt in noſtra facultate. Reſpondeo per duo fundamẽta: Primũ eſt, quòd dũ aduerſæ
fieri ſponte vſurpatur latè, non expoſcit verã libertatẽ, alioquin nõ conueniret feris; rõnes.
ſed eſt ſatis, quòd fiat per appetitum abſq; externa violẽtia, & ſine inſcitia ſingulorũ,
in quibus verſatur actio: Alterum fundamentũ eſt; quia datũ eſt nobis moderari ve-
hementes perturbationes, & aſſueſcere, ne plus æquo turbemur: a quibus ſi rapimur
nos damnandi ſumus, qui manus damus, & tãquã imbelles a perturbationibus vinci
mur. Confirmabatur: quia vt agere per inſcitiã, dum pænitentia ſequitur, eſt agere
inuitè; ita agere per irã, dũ pænitẽtia ſequiť; & præſertĩ, quia tunc perturbatione obũ
brati, tãquã per inſcitiã agimus. Reſpondeo non parem eſſe rõnẽ de inſcitia circũſtan
tiarũ actionis, & de perturbationibus: dum.n. per iram agimus, poſſunt nobis ſingu
la eſſe nota, in quibus verſatur actio, nec vlla externa vis nos cõpellit; de inſcitia non
ſic ſe habet: Quòd ſi perturbatio iudiciũ pręoccupat & cõfundit, ea nõ eſt inſcitia cir
B cunſtantiarũ actionis, ſed cõmuniũ, & pertinentiũ ad rõnẽ; per quã inſcitiã nõ deſtrui
tur ſponte, vt patet de actione vitioſi: uerùm ſi ob perturbationẽ deciperemut in co-
gnoſcenda aliqua circunſtantia actionis, tunc rõne illius inſcitiæ diceremur nõ ſpõ-
te operari. Addebatur, huiuſmodi actiones frequenter aduerſari cõſultationi, rõni,
& fieri ſine præelectione. Iam patet ſolutio: non.n. dicitur ſponte fieri, quia fiat recta
rõne, & præelectione; ſed quia per internũ principiũ, non coactum, nec circunſtan-
tiarũ inſcitia deceptũ: tergiuerſatur quidẽ appetitio ſenſuũ rõni, & diciť ducere ca-
ptiuũ internũ hominẽ; at non ob id homo dicitur agere inuitè. Colligamus igitur ea
quæ fiunt per aliquã animi perturbationẽ, fieri quidẽ ſponte, niſi in prima eius ſigni-
ficatione, ſaltem in ſecunda; qua pueri, ferę, ebrii, mentiſq; inopes, ſponte agere di-
cuntur. At dices: Si ea, quæ fiunt per irã & perturbationẽ, fiunt ſponte; quõ poterũt Dubitatio
cõponi inimicitiæ, lites, & remoueri iniuriæ; dum qui eas intulit, cõfitetur ſe per ani
mi perturbationem id feciſſe? Reſpondeo optimè poſſe lites cõponi: qm̃ qui id aſſe- Solutio.
rit, fatetur ſe ſponte quidẽ iniuriã intuliſſe; at ita ſponte, vt ẽt ſponte operãtur iumẽn
C ta & ferę; quæ lædere valent, at non iniuriã afficere: fatetur ſe id feciſſe ſponte; ita tñ,
vt ob perturbationẽ nec rõnis nec mẽtis eſſet compos: homo aũt ita conſtitutus ope Iumẽta &
ratur vt fera, & poteſt lædere, non aũt re vera iniuria afficere; veluti ferę non valent feræ iniu-
nobis iniuriã facere, quanuis frequenter nos lędant. Ideo in contrahenda pace, & riam non
cõponendis litibus frequenter ſummopere conducit, vt qui læſerunt, dicant ſe id fe- faciunt.
ciſſe perturbatione aliqua ſeductos: id.n. conducit læſo, vt conſtet iniuſtè fuiſſe lę-
ſum; conducit ei qui læſit, vt conſtet ſe non vitio, ſed perturbatione fuiſſe ſedu-
ctum; ac ita indicat ſe venia dignum, minus vitioſum, & innocentiorem.

De Voluntate, Conſultatione, & Praelectione. Cap. XXI.

IN his, quæ ad humanarum actionum abſolutionem conſpirant, conſidera-
batur hic ordo: Primò Mens abſolutè rem iudicat; Secũdò ſub rõne boni;
Tertiò voluntas id vult; Quartò vis conſultandi de mediis pro eius adep-
D tione conſultat; Quintò id, ꝙ cõſultatione cæteris fuit præpoſitũ, Pręele-
ctio pręeligit, niſi vis appetendi ſenſuũ obſiſtat, vt euenit in incõtinẽte. Propterea diſ Definitio
ſerentibus de Principiis virtutũ, ac humanarũ actionũ, de Voluntate, Conſultatione, Volũtatis
& Præelectione agendum eſt. Ordiar aũt ab eorũ definitione: Voluntas eſt appetitus Definitio.
Mentis, reſpiciens finem humanarũ operationũ, a Mente vt nobis bonũ iudicatum: cõſultatio
Conſultatio eſt inueſtigatio per rõnem mediorum latentium, quæ ad nos pertinent, nis.
ac in noſtra ſunt facultate; vt potiora inueniamus pro conſequendo fine: Pręelectio Definitio
eſt appetitio Mentis, quæ iuncta imaginationi appetituiq; ſenſuum amplectitur me- pręelectio
dia conſultatione approbata, eaq; in finem dirigit. Pro explicatione harũ definitionũ nis.
conſiderandũ eſt duas appetendi vires ad Mentem pertinentes, Voluntatem nempe Quomodo volun
& Præelectionẽ, partim conuenire, partim differre. Conuenire; quia ambæ ſuppo- tas & præ
nunt cognitionẽ mentis, ambę feruntur in bonum. Differre: Primò; quia voluntas electio cõ
ſolùm Mentis iudicium expoſcit; præelectio verò expoſcit conſultationem, per quã ueniant & differant.
vnum alteri pręfertùr; propterea προαιρετὸν tanquã præ cęteris optabile nuncupatur: Prima differentia.

Secunda. Differunt ſecundò; quia Voluntas tendit in finem, Prçelectio autẽ in ordinatá ad fi- A
Tertia. nem; volumus eſſe ſani, ideo prçeligimus diætã & pharmaca: Tertiò differunt; quia Voluntas reſpicit nedum pertinentia ad nos, verùm etiam ad alios; Prçelectio verò
Quarta. ſolùm ea, quæ ad nos pertinent; Duorum exercituum vellemus vnũ ſuperare alium, id tñ non præeligemus, quia non pertinet ad nos. Demũ differunt: quia voluntas nedum tendit ad ea, quæ in noſtra ſunt facultate; verùm inſuper ad ea, quæ ſunt ſupra vires noſtras; immo etiã ad illa, quæ fieri nequeũt: Vellemus eſſe principes, eſſe immortales, volare, & ea facere, quæ a nobis fieri nequeunt: Præelectio aũt ſolùm eſt eorũ
Conſultatio. quæ in noſtra ſunt facultate. Conſultatio conuenit cum præelectione; quia ambo in eadẽ re verſantur, & eiuſdem rei ſunt: Verſantur.n.non in rebus neceſſariis, neq; in his quæ fieri nequeunt; nõ.n.cõſiliũ capimus, quo motu cælũ moueri debeat, & quo modo valeamus terrã e ſuo loco in alium transferre, vel cælũ detinere ne moueatur. Inſuper ambo in his uerſantur, quæ ad nos pertinent, nõ in his quę pertinẽt ad alios; propterea conſultationẽ ſequitur præelectio, de qua nulla eſt dubitatio quòd eſt eorũ, quæ ad nos pertinẽt. Prçterea cõueniũt, quia ambo ſunt nõ de fine, ſed de mediis B ordinatis in finẽ: dũ.n.de re aliqua conſultamus, primò finẽ ſupponimus; vt medici, ſuppoſito fine, nẽpe ſanitate, de mediis rõcinãtur & conſultant: in qua conſultatione eo vſq; progrediuntur, quouſq; deueniant ad prima; nã primũ in actione in cõſultatione vltimũ eſt: ideo, ſi in cõſultatione incidimus in aliquid, quod a nobis fieri nequeat, ab inſtituto deſiſtimus. Quòd conſultatio de mediis, & nõ de fine eſſe debeat, ex eo patet: quia cõſultatio eſt de his, quæ a nobis fieri debent; omnis aũt noſtra actio & operatio finem quærit, ad finẽ tẽdit; quare cõſultatio nõ de fine erit, ſed de his quæ ducunt ad finẽ. Arcto itaq; neceſſitudinis vinculo Præelectio, & Conſultatio iuncta ſunt. Differunt tñ: quia conſultatio antecedit, præelectio eã ſequitur: cõſultatio eſt inueſtigatio mutuaq; cõparatio mediorũ, ac de illis rõcinatio; præelectio aũt eſt amplexus rei iã deciſæ, ac cõſultatione cęteris præpoſitæ: conſultatio dirigit, prçelectio exequit: propterea cõſultatio officiũ eſt facultatis cognoſcẽtis, prçelectio verò appetẽtis.

Quatuor Dubitationes ad Conſultationem pertinentes, & Solutio duarum. Cap. XXII. C

EA, quæ dicta ſunt non adeò ſunt cõſpicua, vt variis difficultatibus quaſi nubibus nõ ſint obũbrata: propterea, vt clarius fulgeant, quę veritati obſiſtere uidentur, repellẽda & reiicienda ſunt. Nã primò in attinentibus ad con-
Prima dubitatio. ſultationẽ dubitare quis poſſet; quia dictũ eſt eã eſſe de illis tãtùm, quæ ad nos pertinent, & a nobis fieri debent, cũ tñ ſit conſpicuũ cõſiliarios Principũ conſultare ac deliberare de attinentibus ad Principes, Patres de attinentibus ad filios, ac ita
Secunda. de cęteris: ꝙ ratione oſtenditur; conſultatio.n.eſt inquiſitio, mutuaq; cõparatio ordinatorũ in finem, quæ a nobis fieri poſſunt, de rebus ad quęcunq; pertinentibus. Altera dubitatio eſt; quia diximus conſultationẽ non de fine eſſe, ſed de ordinatis ad illum, ꝙ dubium eſt; quia nonnunquã etiam de fine conſilium capimus; veluti dũ conſultamus, quam vitam viuere debeamus, num Ciuilẽ, vel contemplationi dicatam; D cui facultati debeamus nauare operam, num Ciuili, vel Medicę; num debeamus fieri ſacerdotes: at hęc & ſimilia fines ſunt, nõ ordinata in finẽ; & prçelecto fine, mox cõ-
Tertia. ſultamus de Mediis. Tertia dubitatio eſt; an cõſultatio de ſolis humanis actionibus ſit,
Quarta. vel ẽt ad effectiones & ad Artes extẽdatur, in eiſq; locũ habeat. Demũ ambigitur; an
Solutio primæ difficultatis, an conſultatio ſit de alienis. cõſultatio locũ habeat in ſcientiis, & attinentibus ad eas. Ordiens a prima, apparebat conſultationẽ ẽt verſari poſſe in rebus alienis: hinc ſæpe conſulimus prudẽtiores de eo, ꝙ a nobis agendũ eſt: Viri enim prudẽtes, nedum ſuas, ſed aliorũ quoq; actiones, recta cõſultatione corrigere & dirigere valẽt. Cui difficultati reſpõdens dico Cõſultationẽ eſſe quidẽ de his, quę ad nos pertinẽt: at per nos intelligere debemus, nedũ nos indiuiduos; verùm inſup omnes, q̃ ad nos ptinẽt, nobis ſũt iũcti, noſtręq; curę & diligẽtię ſũt crediti; vt Filii, Amici, Domini; & ſimiles. Hoc declarauit Ari. in 3. Nic. cap. 3. inquens: Fieri aũt poſſe dicũt ea, quæ noſtra opera effici poſſunt; nã quæ amicorũ ſtudio & opera trãſiguntur, noſtra opera quodã modo fieri vidẽtur; Principiũ .n. in nobis eſt &c.

A eſt,&c. At inſtabatur;quia dc omnibus nobis datum eſt inueſtigare media,eaq;inter
ſe comparare:hinc modò cõmẽdamus,modò vituperamus actiones Principũ,& alio
rum ; quatenus congruentibus mediis ſint , vel non ſint vſi. Reſpondco: Cum finis
conſultationis ſit præelectio;& ea ſolùm præeligere valeamus,quæ ad nos pertinent;
iure optimo rõne finis in his ſolis verſabitͬ cõſultatio. Quòd ſi nõnũquã conſultamus
inter nos de alienis; vel id facimus gratia exercitii,vt rectius noſtras actiones valea-
mus dirigére,prudentioresq;euadamus;vel ſunt conſultationcs inanes,fineq;dcſtitu
tę: ideo ſæpe nos ipſos tunc carpimus,quia inaniter laboramus: Dcmum,dũ id faci
mus,frequenter hac ſuppoſitione vtimur, ſi ad nos pertinerent ; dicimus.n.ſi hoc ad
me pertineret,his mediis vterer,per hæc in finem tẽderẽ.Altera dubitatio erat, quia An conſultatio ſit de fine.
conſultatio nonnunquã vr̃ eſſe de fine. Confirmatur, quia dixit Plato in Lachcte:
Dũ aliquis alterius gratia aliquid quærit,de illo ipſo cõſultatio eſt , cuius gratia aliud
quæritur;non de eo,ꝙ quæritur alterius gratia: Quare ex ſentẽtia Platonis conſulta-
tio erit de fine,non de ordinatis ad illũ. Soluens difficultatẽ dico cõſultationẽ nũq̃ eſ Solutio.
B ſe de fine,ſed ſemper de ordinatis ad illũ;finis tñ cſt duplex: vel vltimus, de quo nulla
penitus eſt conſultatio,hoc.n.eſt ſummũ bonũ; ꝙ ita volunt omnes,vt nemo poſſit id
nolle: cum nil includat,ꝙ non omnibus ſatisfaciat: Alter eſt finis non vltimus,qui re
latus ad vltimũ obtinet rõnẽ medii;de eo poteſt eſſe conſultatio,at nõ vt finis eſt , ſed
vt mediũ pro alio fine. Ideo ſi conſultamus de genere vitæ,dc genere ſtudiorũ ; id fa-
cimus ſuppoſito laborãdũ nobis eſſe pro aſſequẽdo ſummo bono, vt nobis licet: quo
præaſſumpto q̃rimus,per quæ media id fælicius & cumulatius aſſequi valeamus. Pro
ſolutione aũt inſtantię ex verbis Platonis deſumptę , dicendũ eſt;quòd aliud eſt con-
ſultare de fine,& conſultare pro fine: dum conſultamus de mediis,conſultamus qui-
dem pro fine , at nòn de fine : Plato hæc non diſtinguens , dubiam dereliquit ſenten
tiam ; quæ rectè ſumpta veriſſima eſt , nec ſententiæ noſtræ aduerſatur , & ab Ariſto
tele quoque approbatur.

C *An Conſultatio in Artibus locum habent.* *Cap.* XXIII.

QVærebatur,an conſultatio in Artibus locum habeat,& iure quidẽ : non.n.
leuis eſt dubitatio , an Artifex in efficiendis ſuis operibus conſultatione
vtatur; nec Ariſt.hac de re idẽ ſemper affirmat. Nonnũquã.n.id inficiari Artem nõ vti conſultatione.
vr̃, veluti in Tertio Nicom.cap.3.inquiens: At de iis conſultamus,quæ cũ
ſub actionem cadunt, tum in noſtra poteſtate ſunt &c. Actio aũt non pertinet ad Ar-
tes, ſed effectio; vt patet ex ſexto Nicom. Confirmatur: quia conſultatio terminatur
Præelectione; Præelectio eſt agibilium, non effectibilium : ideo inquit Ariſt. in ſex
to Metaphy. cont. primo. Diſciplinarum efficientium principium in efficiente eſt,
aut Mens,aut Ars,aut poteſtas aliqua; Agentiũ verò principium eſt Præelectio,quæ
in agente eſt &c. Id ipſum manifeſtiſſimè affirmauit in 3. Nicom.cap.3. inquiens,idẽ
eſſe id, de quo conſultatur, & ꝙ præeligitur: differunt ſolùm; quia de eo eſt conſulta
tio, vt de re dubia; cum aũt conſultatione deciſa & definita fuerit , præeligitur. Inſu-
per in 2.Phyſicorum con.86. cum dixiſſet nõ videri naturam operari propter finem,
D quia non conſultat : ſoluens inquit , neque Artem conſultare , cum tamen operetur
propter finem. Ex aduerſo conſultationem extendi etiã ad Artes,aſſeritur à Platone Artem vti cõſultatione.
in Alcibiade primo aſſerente gubernatorẽ vti cõſultatione: aſſeritur ẽt ab Ariſt.in 3.
Mora.Nicom.dicente. Singuli autem homines de iis conſultãt,quæ ab ipſis agi poſ-
ſunt;neq; verò in ſcientiis exquiſitis,ſuaq; vi contentis conſultationi locus eſt: verbi
gratia de literis non conſultamus , non enim quomodo ſcribendum ſit ambigimus;
ſed de iis, quæ tametſi opera noſtra fiant , non tamen ſemper eodem modo fiunt ; vt
de iis , quæ ad Medicinam , & ad Artem pecuniæ quærendę pertinent : & in Arte
gubernandarum Nauium potius,quàm in ratione corporum exercendorum locum
habet ; quantò minus illa , quàm hæc definita ſunt. Hęc Ariſtote. quibus apertè
aſſerit Artifices nonnullos vti cõſultatione,ꝙ in multis eſt conſpicuum; proculdubio
enim Medici,Gubernatores nauium, Duces exercituũ, cõſultatione in rebus dubiis
vtuntur. Soluens difficultatẽ dico primò,conſultationi duplicem cõuenire materiẽ, Solutio difficultatis.
vnam magis,alterã minus propriam. Materies, in qua primò,pręſertim , & maximè

H 2 pro-

Duplex conſultationis materies.

propriè verſatur, ſunt attinentia ad humanas actiones: & id euenit primò, ob eorum varietatem & inconſtantiã: ſecundò, ob propriè ſumptam Prælectionẽ, quæ eſt terminis conſultationis; prælectio.n. iuncta eſt cum appetitu ſenſuũ, qui appetitus humanarum actionum, non operum artis dicitur principium: tertiò, quia præſertim cõſultatio refulget in ordinatis ad ſummũ bonũ; ad quod cuncta dirigitur Ciuilis ſcientia, quæ in humanis actionibus verſatur. Materies aũt; in qua ſecundo loco, & minus propriè verſatur cõſultatio; ſunt pertinentia ad artes, dum incerta & indefinita ſunt. Accipiendũ ſecundò Artiũ duo eſſe genera: vnum definitũ & certũ magis, ferè ſemper eodẽ modo ſe habens: aliud rõne rei, in qua verſatur, eſt inconſtans, incertũ, & apprime indefinitũ; vt Ars Medica, Naualis, & Militaris. His tertiò addo, ſingularũ Artiũ duplicẽ poſſe eſſe Artificẽ; Peritum vnum, Imperitũ alterũ: Peritus in artibus definitis & certis nõ vtitur cõſultatione, ſed in incertis: Imperitus verò in omni Arte eget conſultatione, nõ quidẽ ob conditionẽ Artis, ſed ob ſui imperitiam; conſultatio.n. ob incertitudinẽ, & ambiguitatẽ requirit: quæ ambiguitas vel orit̃ ex natura rei, vel ex noſtra imperitia. Et hæc pro reſolutione difficultatis: ex quibus etiam patet, quõ intelligi debeant ea, quæ pro omni parte fuerunt relata. Nã dicebatur conſultationẽ verſari in actione, quare non habere locum in Artibus. Reſpondeo eã verſari in actione, vt in principali, at non vt in adæquata materie: Addo actionis nomen ſæpe vſurpari latè, vt etiam amplectitur effectionem, quemadmodum fortaſſe fecit eo in loco Ariſt. Altera rõ ſumebatur ex Prælectione, quæ in ſolis agibilibus verſatur; quæ eadẽ diſtinctione diluitur: Nam prælectio vt in propria & principali materie verſatur in ſolis agibilibus, at ſecundo loco ẽt verſari dicitur in attinentibus ad Artes; veluti facta conſultatione de remediis adhibendis a medico, dicimus (gratia exempli) ſectionem venæ fuiſſe prælatã cæteris, & ideo præeligi. Auctoritati Ariſ. in 2. phy. 86. reſpondeo eo in loco Ariſt. conſiliũ eſſe oſtendere inanẽ eſſe hanc conſequentiam; Natura non vtitur conſultatione, igitur non operatur propter finem: quòd ſit inanis, patet de Arte, quæ omnium conſenſione operatur propter finem; & tamen cytharam pulſans, ſtatuarius, & ſimiles conſultatione non vtuntur, dum proprium opus efficiunt: quòd ea ſententia ſit inanis, ſatis apparet, dummodo aliqua Ars conſilio non vtatur; per vnicũ enim ſingulare ſecus ſe habens euertitur enunciatio vniuerſalis.

A

Diluũtur aduerſæ rationes.

B

C

An conſultatio locum habeat in Scientiis. Cap. XXIIII.

Conſultatio non videtur in ſcientiis habere locum.

QVærebatur poſtremò, An cõſultatio locũ habeat in ſciẽtiis; vt in Mathematicis, Naturali Philoſophia, & ſimilibus. Primò.n. in eis non vr̃ poſſe ſeruari: Quia ſcientia eſt æternorũ, ac eorũ quæ ſecus fieri nequeunt, nec in noſtra ſunt facultate, de quibus nulla eſt conſultatio; vt dicitur in Tertio Moraliũ Nicom. cap. 3. necnon in ſexto, cap. 9. Ex aduerſo quòd in eis locũ habeat, aſſeritur ab Ariſt. in Tertio Mora. Nicom. cap. 3. his verbis: Magis aũt in Artibus quàm in ſcientiis conſultationi locus eſt, in eis.n. ſæpius ambigere ſolemus; cõſultandi aũt rõ in iis locũ habet, quæ plerunq; eueniunt, quorũ exitus eſt incertus &c. Cum Ariſt. dicat conſultationem magis in Artibus quàm in ſcientiis habere locum, ſatis apertè fatetur in ſcientiis quoq; locum habere. Pro ſolutione difficultatis accipiendum eſt, inueſtigationẽ eſſe communiorem conſultatione, & eſſe genus eius; quicũq;.n. conſultat, etiã quærit, at non econtra: inueſtigatio proculdubio in ſcientiis locũ habet, inquiruntur.n. in eis principia & cauſæ, vt ſciamus, conſultatio verò in ſcientia propriè ſumpta non reperitur, nec in eadem re cum ſcientia verſatur: ea enim, quæ ſcimus, ſecus ſe habere non poſſunt; de quibus verò conſultamus, poſſunt ſecus ſe habere.

Quòd in eis locum habeat.

Solutio difficultatis.

D

Conſultatio quomodo in ſcientiis locum habeat.

Verùm ſi conſultatio latè vſurpatur, duobus modis poteſt in ſcientiis reperiri: Primò; quia ſæpe eadem concluſio per varia media poteſt inferri; ideo conſultare valemus, quodnam eorum ſit efficacius, & illud præeligere: Secundò; quia cum ſcientia variæ opiniones complicantur, de quibus certi non valemus reddi, cum pro omni parte ſint rationes; ideo conſultare valemus, quænam earum ſit verior, & quam partem alteri debeamus præferre. Colligamus itaque conſultationem vt in propria & principali materie verſari in attinentibus ad actiones, ſecundo loco in artibus, tertiò modo quodam in ſcientiis: quæ vt minus propriè eſt conſultatio, ita mi

A nus propriè ſumpta prælectione terminatur ; adeò vt ex euentu ſolùm in ſcientiis
locum habere videatur.

Difficultates ad Prælectionem pertinentes. cap. XXV.

QVemadmodum pertinentia ad Conſultationem, ita quoque pertinentia
ad Prçelectionem difficultate non carent : prçſertim tñ tria dubia ſe no-
bis offerunt diſſoluenda: Primum eſt, qũo prçelectio ad electionem ſe ha-
beat, & num in feris & iumentis reperiatur : Alterum eſt; quia ambige-
re aliqui[s] poſſet, num vera ſit ſñia Ariſt. in 3. Nicomachiorum, ꝗ viri impotentes &
incontinentes non agant cum prçelectione : Tertiò in dubium reuocatur, an præ-
electio neceſſariò ſupponat conſultationem, eamq; ſequatur. Agens de prima diffi-
cultate dico Electionem eſſe genus prçelectionis, omnis enim prçelectio eſt electio,

Prima dubitatio de prçelectione. Secunda. Tertia.

B at non econtra ; prçelectio enim electioni tanquam generi addit conſultationẽ, ac
ita per additam differentiam ſpecies conſtituitur. Electio pro genere ſumpta ſolam
expoſcit cognitionẽ, & iudicium, per quod vnum vel aliud eligimus: Hinc electio
conuenit iumentis & feris, at non prçelectio, vt docet Ariſt. in 2. phy. cont. 59. eligit
canis panem, deſerit aurum ; idq; facit ſine conſultatione, ſolo ſenſuum iudicio &
imaginationis, conferente inſtinctu quodam Naturæ. At ſi vera eſſet opinio Por-
phyrii in lib. de Abſtinentia ab eſu carniũ, necnon Plutarchi Chæronei, & in parte
Galeni in eo lib. in quo ſuadet ad Artes cap. 1. exiſtimantium feras vti ratione; pro
culdubio eis quoq; prælectio tribuenda eſſet: verùm cũ id ſentiãt, apertè falluntur,
& hominem a ferarum genere non ſecernunt. Inſuper : quia voluntas conſultationi
antecedit, nec eam expoſcit; ideo ea, quç volumus, etiam eligere dicimur, at non
prçeligere ; adeò vt electio nedum ordinatorum ad finem, vt prçelectio, verùm etiã
finis modo aliquo eſſe dicatur. Hoc ex Ariſt. ſatis apertè colligitur in 3. Moraliũm
Nicomachiorum cap. 4. dicente : Atqui eorum ratione; qui id, quod ſub volun-

Quomodo electio ſe habeat ad prçelectionem.

Electio, & poteſt eſſe ipſius finis.

C tatem cadit, dicunt eſſe verè bonum ; euenit vt id, quod vult is, qui minus rectè eli
git, non cadat ſub voluntatem &c. & hoc dereliquit Ariſt. ut falſum. Ex his patet re-
ſolutio primç difficultatis. Altera dubitatio erat, an viri incontinentes operentur
cum Prçelectione. Ariſt. in tertio lib. Moralium Nicomachiorum cap. 2. inquit: Præ
terea incontinens a cupiditate quidẽ impulſus agit, at non cum prçelectione, &c. Ra
tio eſt ; quia videt meliora, eaq; conſultatione probat, tñ ſequitur deteriora. Ex ad
uerſo apparet incontinentem agere prçelectione ; qm̃ liberè agit, tenetur ſuorum
delictorũ luere pçnas, non caret culpa quç prçeligentis eſt: Inſuper operatio eius eſt
actio moralis; actionum principium eſt prçelectio, vt aſſeritur ſub initio ſexti Meta
phy. & confirmatur ſçpe in libris de Moribus : ideo in tertio Nicom. cap. 2. legitur
Prçelectionẽ virtuti eſſe coniunctiſſimam, & ab ea magis quã ab actionibus mores
diiudicari. Demum hoc ſatis apertè conſtat ex eo; quia incontinens, dum agit, ali-
qua ſaltẽ ratione vtitur, quamuis non vtatur recta; omnis enim actio eſt gratia boni:
ſi vtitur rõne, & ea agit, ẽt vtetur prçelectione. Soluens difficultatẽ dico cum Ariſt.

An incontinẽs agat cum prçelectione.

D virum incontinentem eligere quidẽ, at non prçeligere ; quia non rationem, ſed ſen
ſum, eiuſq; appetitum ſequitur : Et quãuis incontinens mõ aliquo dicatur formare
rõnem, quatenus ſub cõi aliqua enunciatione minorem aliqñ ponit ſenſu approba-
tam, eiuſq; appetitui conſentaneã, vt dr̃ ab Ariſt. in 7. moralium Nicom. cap. 3. non
propterea dr̃ agere cum prçelectione; quia non ſequitur rõnem abſolutam & princi
palem, a ſenſu non ſeductã, ſuç opinioni conſentaneã, cuius executio re vera eſt prç
electio : Colligamus itaq; incontinentem eligere quidem, at non prçeligere. Rõnes
aduerſç facile diluuntur, quãuis enim liberè agat, non propterea agit cũ prçelectio-
ne. Nã liberè agit, quia non cogitur ; & valuiſſet prçeligere id, quod recta rõne fuit
approbatum; quod non fecit, ac propterea ſuorũ ſcelerũ tenetur dare pçnas : culpa
enim eſt uel prçeligentis, uel malè eligentis; uel eius, qui cum bonum nouerit, & va-
luerit præligere, id non fecit. Addebatur eam incontinentis eſſe actionẽ, cuius prin
cipium dr̃ eſſe prçelectio. Reſpõdeo: Prçelectio eſt principium earũ, quç uerè & pro
priè ſunt actiones, ad hominem ut hõ eſt pertinentes ; quales ſunt illç, quç rõnem ſe
quuntur ducẽ: illç aũt uiri incontinentis, quç ſequuntur perturbationẽ, & appetitũ
ſenſus, minus propriè nũcupanr̃ actiones; nec ſunt hoĩs vt homo, ſed vt conuenit cũ

Solutio difficultatis.

Diluũtur aduerſç rationes.

iumentis & feris, quæ ſola ducuntur perturbatione: Iumenta tamen & feræ, cum A
careant actione, nec dicantur deſerere rationem, nec continentes nec incontinen
An prçelectio poſſit eſſe ſine conſultatione. tes dici poſſunt. Quærebatur poſtremò, an Prælectio poſſit eſſe ſine conſultatione.
Ariſt. neceſſariò ſupponere conſultationem affirmabat; id enim, quod conſultatio
ne præfertur, prçelectione ad operam deducitur. Ex aduerſo inquit Philoſophus in
3. Moralium Nicomachiorũ cap. 3. nos non conſultare de conſpicuis, & de his, de
quibus ſtolidus conſultaret. De conſpicuis igitur non eſt conſultatio, quorum tamẽ
eſt prælectio; ſeruatur itaque prælectio ſine conſultatione: Veluti conſpicuum eſt
quòd qui vult euadere ſapiens, debet deſerere voluptates corporis, & dare operam
Solutio difficultatis. literis; & cum de hoc non conſultet, præligit tamen ſtudium literarum. Reſpon-
dens dico; dum propriam volumus patefacere formam, propriam quoque materiẽ
ei tribuere debemus: & hoc ſeruauit Ariſt. in explicanda prælectione, & conſulta
tione: ſi autem ad aliam transfertur materiem, vt variatur materies, ita modo ali-
quo variatur forma. Conſultatio itaque & prælectio, vt in propria materie, in re
dubia verſantur; ſi transferuntur ad conſpicuam, conſultatio in re conſpicua, eſt B
conſultatio ſtolidi & inſani: nam conſultatio eſt ratio & argumentatio, quæ rei du
biæ fidem facere debet; prçelectio rei conſpicuæ ſine conſultatione, potius dicen
da eſt electio quàm prælectio: & ſi nuncupatnr prælectio, id euenit; quia faculta
te, eminentia, & virtute includit id, quod conſultatio ei prçbere poſſet; nam conſul
tatio ei præbet approbationem partis, quæ approbatio in re conſpicua ſine conſul
tatione eluceſcit: Ea igitur ratione modi & formæ eſt electio; ratione autem emi-
nentiç, & virtutis, eſt prælectio.

An Separatæ Mentes, & Natura vtantur Conſultatione, & Prælectione. Cap. XXVI.

Conſultatio & Prælectio omnium conſenſione ſunt hominis maximè pro
priç, Iumenta & Ferç infra conditionẽ vtriuſque ſunt collocatç: De ſe- C
paratis Mentibus, de Natura, & Deo quid ſit dicendnm, non facilè con-
ſtat. Sçpe conſilium Deo, ſçpe Naturç tribuitur, ſçpe eorum opera mira
conſultatione eſſe facta dicuntur: Deus & Natura nil fruſtra faciunt primo cçli 32.
nil vt contingit & ex euẽtu, 2. cçli 50. hoc ſine conſultatione fieri poſſe non videtur.
Plato. Hinc Plato in Epinomide Deo tribuit conſultationem inquiens: Enimuero tres illç
Parcç, quod ſinguli Deorum optimo deliberarunt conſilio, integerrimũ ſeruant. Ga
Galenus. lenus in quinto de Vtilitate partiũ cap. 9. ex ſnia Hippoc. inquiunt: Natura eſt Iuſta,
Perita, Prçuidens; ait enim: Eadem cum Hippocrate de Natura omnino pronun-
ciabit, ꝙ ea ſcilicet ſagax, iuſta, artificioſa, animaliũq; prouida, & conſultrix eſt.
Plotinus. Plotinus En. 3. lib. 8. cap. 2. & 3. inquit opera Naturç eſſe rationes, & cõtemplatio-
nes quaſdã; quatenus Natura ex contemplatione Mentis, & rationibus animç ori-
Siplicius. tur, eas ſequitur, eaſq; ſupponit. Simplicius, Philoponus, & Academici omnes cç-
lo tribuũt animam rationis compotẽ, Naturam aiunt ſequi Animã, ac ita cuncta re
cta ratione agere; cui autem conuenit anima rationis compos, & conſilium, & Prç D
electio conuenire videntur. Ideo Simplicius in 2. Phy. cont. 23. inquit Naturã pro
ximè non vti ratione & cognitione, includere tñ rationem munere ſui Principii: Na
tura enim ſeminibus eſt prçdita, quç ita a rationibus animç pendent, vt rationes a
Stoici. ſpeciebus mentis. Stoici ẽt Naturam Artificioſam, & conſultricem dicebant. Ideo
Cicero in 2. de Natura Deorum inquit: Natura non Artificioſa ſolùm, ſed planè
Artifex, ab eodem Zenone dicitur, conſultrix, & Prouida vtilitatum opportuni-
tatumq; omnium, &c. Ob hçc itaque ſuſpicabitur quiſpiam Naturam, & ſeparatas
Ariſt. Mentes conſultatione, & prçelectione vti. Ex aduerſo Ariſt. in ſecundo Phyſicorũ
cont. 80. & 86. Naturam aſſerit nec ratione, nec conſultatione vti. De ſeparatis men
tibus id ipſum rõne oſtenditur; qm̃ earum cognitio ex ſnia Peripateticorum eſt earũ
eſſentia, quæ eſt indiuidua, carens progreſſione ex vno in aliud, carenſque ambi-
guitate; quæ pro cõſultatione requiruntur, vt declaratur in tertio Moraliũ Nicom.
Ideo rectè inquit Ploti. En. 4. lib. 2. de dubiis animæ cap. 12. Sapientia in ſtatu eſt po

ſita,

A ſita, Ratiocinatio autē eſt inquiſitio ſapientię: ac (vt ait Ammonius in ſecūda ſpecie qualitatis)conſilium eſt defectio Prudentiæ : & Philoponus in 2. phyſi. 82. inquit, Conſilium ſuſcipitur ob egeſtatem Prudentię, quæ egeſtas a ſeparatis Mentibus abeſt. Pro reſolutione difficultatis tres profero aſſertiones. Prima eſt: Separatis Mentibus Voluntas conuenit; mentem enim omnem comitatur voluntas, & iure quidem: nam voluntas expoſcit iudicium Mentis, & in bonum tendit, quæ duo ſeparatis mentibus fælicisſimè conueniunt; iure igitur omniū conſenſione ſeparatis mentibus conuenit Voluntas. Altera aſſertio eſt: Si cōſultatio & pręelectio propriè vſurpantur, & propriam formam ſeruant, vt competunt homini; proculdubio nec Naturæ, nec ſeparatis Mentibus cōueniunt, vt iam oſtenſum fuit. Ideo Plot. in lib. 2. de dubiis animę cap. x 1. inquit: Natura conſultatione non eget: Ac ita intelligi debet Ariſt. in 2. Phy. Poſtrema aſſertio eſt: Si ratio & cōſultatio ſumuntur pro eminētia & virtute, ita ſeorſum ab omni imperfectione cōpetunt ſeparatis mētibus; Naturæ verò, quatenus eas ſupponit, ab eiſq; dirigitur: omnia.n. præſtantiā indicantia, quæ cō

Solutio difficultatis. Prima aſſertio. Secunda. Plotinus. Tertia aſſertio.

B ueniunt nobis, & ſunt cōplicata cū imperfectione, in ſupernis principijs ſeorſum ab omni imperfectione refulgēt. His accedit, quòd nos ob noſtrū operandi modū multa eorū, quæ nobis competūt, per analogiā ac metaphorā quandā ad diuina transferimus: ideo; quia nos dū aliquid rectè facimus, dicimur id rēcta conſultatione facere; pariter intuentes Dei & Naturę opera, quæ ſublimi quadam nos admiratione afficiunt, dicimus eſſe facta optima rōne, diuinoq; cōſilio. Et de natura dicimus nos nullo conſilio aſſequi poſſe, quanto conſilio abſoluta ſint opera eius. Nā, vt inquit Ariſt. in calce primi de partibus Animaliū, & confirmatur a Gal. 3. de vſu partium cap. x. Nullum eſt Naturę opus, in quo Diuini aliquid non refulgeat, prę ſeferens ſapientiā Dei. Pręclara tamen & ſublimis eſt conſideratio, quo pacto, qua ratione & via Natura a ſeparatis mentibus ad id, ꝙ bonum eſt, dirigatur. Qua de re quatuor ſunt opiniones, quatuorq; explicandi modi. Primus omni ex parte verus eſt ille Theologorum: qui aiunt Deum per ideas nedum ſpecies, verùm indiuidua quoque cognoſcere; cū étiſq; prouidere; eiſq; illa tribuere, quæ eorū naturę & conditioni ſunt accōmodata. Modus alter proximus eſt ille Platonis exiſtimantis Diuinā mentē non indiuiduorū,

Quomodo natura tendat in bonum. Theologi. Academici.

C ſed ſpecierum tantùm includere ideas; quibus rōnes animę, ſemina Naturę, participationes & vmbrę materiei reſpondeant: qua aurea catena ait gradus vniuerſi ligari, & a primo ad vltimum cuncta deſcēdere, ac ab vltimo in primū reuocari. Tertia eſt opinio Ariſtotelis exiſtimantis Deum cūcta includere & cognoſcere non per ideas, & formam, ſed per eminētiā; vt qui poſſidet aurū, cæterorum metallorū dicitur Dominus: & quia Deus eſt ipſum bonū, a quo cuncta neceſſitate quadam pendent non pugnante cum eius voluntate, ſed eam ſequente, vt infra apparebit; ideo neceſſe eſt, vt cuncta ſeruēt imaginem & characterem boni: de ratione enim boni eſt ſe effundere, bonaq; parere; non autem ſunt bona, quæ carent ordine, & in bonum non ſunt ordinata: quia igitur omnia a bono pendent, inſertam habent rationem boni, per quā ad bonum, ſuiq; perfectionem conſpirant. Deterrima eſt opinio Empedoclis, Democriti, Leucippi, Epicuri exiſtimantium cuncta fieri cæco caſu, & per materiei neceſſitatem. Sed de his exquiſitius agere, altioris eſt Philoſophię munus.

Ariſt. Epicurus

D *Dubia ad Voluntatis notitiam Pertinentia.* *Cap. XXVII.*

ABſoluta eorū explicatione, quæ ad Conſulationis, ac Pręelectionis notitiā pertinebant, nonnulla de Voluntate explicanda ſuperſunt. Ex his.n. quę de Voluntate diximus, tres emergunt difficultates: Prima eſt; an voluntas ſolùm ſit ipſius finis, non aūt mediorū ducētium ad finē: Altera; an voluntas tendat etiam ad ea, quæ attingi nequeūt: Poſtrema; an bonū, ꝙ ſtatuitur obiectū voluntatis, ſit tantùm illud, ꝙ verè eſt bonum; vel ētid ꝙ nō eſt, iudicatur tñ bonum. His addimus: cū nedū voluntas, verùm inſuper omnis actio, omnis electio, omniſq; appetitio bonum quærat; cur bonum potius voluntatis, quàm alterius facultatis ſtatuitur obiectum? His ego difficultatibus qua potero breuitate ſatisfaciam. Quærebatur primò, an voluntas tantùm ſit finis. Ariſtote. in Tertio Moralium Nicomachiorum cap. ſecundo id affirmat: at contra. Quicunque vult finem, videtur

Prima dubitatio ad voluntatē pertinēs. Secunda. Tertia. Quarta. Solutio primæ dubit. An voluntas tantū ſit ipſius finis.

etiam velle ordinata in illum; vt etiam econtra, quicunque vult ordinata in finem, A
dicitur velle finem; vt inquit Ariſtoteles in tertio Moralium Nicoma. cap. quinto,
diſputãs aduerſus Platonem: Et confirmatur communi vſu loquendi; dicimus enim
nos velle ambulare, purgari, ſtudere, & alia ſimilia; quæ media ſunt, non fines. Re-

Solutio. ſpondeo voluntatem dupliciter vſurpari: nonnunquam latè, in qua ſignificatione di
citur de omni appetitione; & tribuitur nedum homini, verùm etiam feris: ita di-
cimus feras in ſyluis tendere quò volunt, aues in aere volare vt volunt, pueriſque li
cere agere quod volunt: & in hac ſignificatione nemini dubium eſt voluntatem, ne
dum eſſe de fine, verùm etiã de ordinatis ad illum. Secundò vſurpatur propriè pro
appetitu Mentis, contradiſtincto nedum ab appetitu ſenſus, verùm etiam a præele-
ctione ſibi ſummopere coniuncta: in qua ſignificatione Voluntas per ſe primò, &
ratione propria eſt finis; non autem mediorum, niſi ſecundo loco, & per conſequu
tionem: Præelectio verò econtra ratione propria eſt mediorum: in definitione
autem ea accipi debent, quę rei conueniunt per ſe, & primò. Quòd autem voluntas
ſecundo loco & per conſecutionem extendatur etiam ad media, indicauit Ariſt. B
in primo Nicomachiorum cap. primo, inquiens: Siquis igitur eſt rerum, quę in actio
nem cadunt, finis, quem propter ſe velimus: cętera autem propter hunc &c. Inſuper
tertio Moralium Nicomachiorum capit. 2. inquit: Voluntas magis eſt ipſius finis.

An voluntas teudat ad ea, quæ fieri nequeunt. Et hęc de prima difficultate. Altera dubitatio erat; an Voluntas feratur etiam in ea,
quę fieri nequeunt. Ariſt. affirmat eorum quoque nobis poſſe competere Volunta-
tem, at non Pręelectionem. Ratio differentiæ traditur a nonnullis: nam inquiunt id
ex eo euenire; quia Præelectio ſupponit, iunctãque habet conſultationem; ideo non
decipitur in his, quę fieri nequeunt: Voluntas autem decipi poteſt, quia conſulta-

Reiicitur opinio quorũdã. tionem antecedit, eamque non expoſcit: At ratio hęc inanis eſt; quoniam volun-
tas ſupponit iudicium mentis, quo quamuis iudicemus non poſſe aliquid aſſequi, ta

Opinio ꝓpria. men id volumus. Propterea dicendum eſt, quòd ratio eius differentię eſt; quia vo-
luntas dicitur eorum, quę iudicamus nobis eſſe commoda & bona; huiuſmodi au
tem multa ſunt, quę a nobis aſſequi nequeunt: at pręelectio iam principium eſt actio C
nis, iam per eam incipimus ad finem tendere; aggredimur autem ad ea ſola effi-

Pulchra dubitatio. cienda, quę iudicamus a nobis perfici poſſe, ne labor ſit inanis. At pulchra inſurgit
dubitatio; quia inſani & ſtulti eſt ea velle, quę ſuperant hominis vires; nos autem
voluntatem conſiderare debemus, non Viri pręter naturam, ſed ſecundùm naturam
affecti: Et pręſertim; quia id, quod fieri nequit, neq; eſt, neq; eſſe põt; quare nõ ſeruat
rationem boni, quod eſt obiectum voluntatis. Confirmatur: quia ſi hominum ine-
ptias & deceptiones ſequimur; etiam dicere deberemus Pręelectionem eſſe eorum,

Filii Terrę. quę fieri nequeunt, vireſque noſtras ſuperant: Filii enim Terrę, hoc eſt vitioſi &
deprauati homines, vt cęlũ ſcanderent, in corpore confiſi, montem monti ſuperim
ponere pręelegerunt; & ita uiribus corporis putarunt ſe poſſe ſummum bonum aſ-
ſequi, vni terrenę cogitationi alterã quaſi Montem in immenſum ſuperimponentes:
Auari quoque, vt euadant diuites, pręeligunt Chymica Arte aurum efficere: Amo

2. re capti pręeligunt vti auxilio Dęmonum pro aſſequendo fine; cum tamen ea me-

Solutio. dia ſint inania, minimè poſita in noſtra facultate. Pro exacta ſolutione, duo expli- D
canda ſunt: vnum eſt, an vir ſapiens rectè & ſecundùm Naturam affectus, poſſit ea
velle, quę ſuperant vires eius: alterum eſt, quomodo de re hac varia ſit ratio Vo-

An ſapiẽs poſsit velle ea, quæ fieri nequeunt. luntatis, & Pręelectionis. Vt pertinet ad primum, dico ea, quæ fieri nequeunt, du-
plicis eſſe generis: vel enim abſolutè fieri nequeunt; vt quòd Cęlum ruat, homo vo
let, corporeque ſit immortalis: vel poſſunt quidem fieri, at non ab eo, qui ea vult
& expetit. Si fuerint primi generis; ea profectò a nemine rectè affecto expeti que-
unt: Homo enim mente valens, recteque affectus, volũtatem habet conformem
Naturę rerum, eique conſentaneam non aduerſam; & qui ea volunt, voluntati Dei
aduerſantur, eique uidentur uelle imponere legem, operaque eius emendare; quod
maximè aduerſatur conditioni hominis rectè affecti, recteque cum natura confor-
mati, qualis eſt ea uiri ſapientis. Pręterea uoluntas eſt appetitio quędam; omnis ap-
petitio ex ſententia Ariſtotelis in tertio de anima cont. 54. eſt motus: nil per Natu-
ram ad id mouetur, quod non ualet attingere; ueluti neque natura id quęrit & appe
petit, quod non ualet perficere: nemo itaque rectè affectus debet ea velle, quę fieri

ne-

A nequeunt. Si verò ea, quæ fieri nequeunt, fuerint ſecundi generis; adeò vt nō abſolutè, ſed ab eo tantùm fieri non poſſint, vel ad eum non pertineant; tunc cadere poſſunt ſub voluntatem viri ſapientis, rectéque affecti: Veluti ſi Patria Tyrannide fuerit preſſa, iniuſtéque regatur, quãuis Vir Probus non valeat eam corrigere & liberare, tenetur tamen voluntate rectè formata velle eam eſſe liberam; & de huiuſmodi voluntate dicitur, in rebus Præclaris & magnis ſat eſt voluiſſe, ſat eſt bonam voluntatem pateſeciſſe: Similiter ſi inſpicimus quempiam iniuria interfici, quamuis non valeamus eum ſeruare incolumem, tenemur tamen recta voluntate velle eum non interfici; alioquin nos impios, perperamque affectos indicaremus: in qua conſtitutione cum bonum id, quod volumus, aſſequi non valeamus; deprecamur Deum, vel vt vires nobis tribuat, vel vt per alia media id perficiat. Huiuſmodi voluntas non aduerſatur naturæ: non enim tendit ad id, quod abſolutè attin-
B gi nequeat, naturæq; rei ſit aduerſum; ſed ei eſt conſimilis, quę pendens a bono pro facultate bonum quærit. At dicebatur Voluntatem eſſe motum; & nil per naturam tendere ad id, ad quod peruenire non valet. Reſpondeo motum dupliciter vſurpari vel pro interna excitatione, & propenſione ad aliquid; vel pro externa proſequutione, & effectione: ea ſententia eſt vera de motu in ſecunda, non in prima ſignificatione. Et conſiderandum eſt, quòd; dum Vir probus bonum aliquod optat, quod aſſequi non valet; rectius dicit vellem, quàm abſolutè volo: inquit enim, Vellem Patriam meam eſſe liberam a Tyrannide, quod cum aſſequi non valeam, conſtanti animo fero. Solus itaque homo, qui falſa ſeducitur opinione, uel præter naturam eſt affectus, ea vult, quæ abſolutè fieri nequeunt; & hæc ea ſunt, quæ rationem boni nullo pacto ualent ſeruare, niſi per fatuam inſipientis opinionem: reliqua uerò alterius generis ſeruant rationem boni; cum modo aliquo fieri poſſint. Supereſt modò, ut oſtendamus Voluntatis & Prælectionis non parem eſſe rationem, quod ex iam dictis facilè colligitur. Nam uoluntas pertinet ad internam animi conſtitutionem &
C propenſionem, prælectio uerò iam principium eſt externæ actionis: interna animi recta conſtitutio, & propenſio ad bonum, ſemper in uiro probo ſeruari debet; at tentare ea extrinſecus agere, quæ fieri nequeunt, inſani penitus & furioſi eſt: qui etiam ſi ea præeligunt, propterea præeligunt, quia deprauata ſua opinione cēſent in ſua facultate eſſe poſita; at de uoluntate ſecus ſe habet: hinc dicimur etiam ea uelle, quæ ad alios pertinent, non autem præeligere.

Quæritur, quodnam ſit illud bonum, quod ſtatuitur obiectum Voluntatis. Cap. XXVIII.

Dubitabatur poſtremò de obiecto uolūtatis; & quęrebatur an ſolū id, quod re uera eſt bonum, cenſeri debeat eius obiectum: ac inſuper, cur bonum potius voluntatis, quàm alterius facultatis ſtatuatur obiectum. Senten-
D tia fuit Doctiſſimi Portii in libro, an homo bonus uel malus fiat ſponte cap. 13. Voluntati nullum conuenire obiectum. Ratio eius eſt; quia facultas appetens, ut appetens eſt, caret obiecto; qūquidem obiectum, quod Græci ὑποκείμενον appellant, ſolùm eſt potentiæ cognoſcentis: Appetitus finem habet, non obiectum. Hinc ait cap. 6. falsò dici obiectum mouere appetitionem; appetitus enim eſt motus, motus aūt non mouetur: At intellectus practicus ille eſt, cuius obiectum eſt bonum, actio uerò finis; & obiectum ab intellectu cognitum dicitur excitare appetitum. Huius uiri ſententia minimè, ut cenſeo, approbanda eſt. Primò, quia confudit appetitionem cum facultate appetendi: appetitio, quæ eſt ſecundus actus, motus eſt, ut dicitur ab Ariſt. in 3. de anima 54. at uis appetendi non eſt motus, ſed principium eius; obiectum tribuitur facultati appetenti, non motui. Præterea; dum tribuitur obiectum facultati appetenti, proculdubio non eodem modo ei tribuitur, ut facultati cognoſcenti; nam diſtincta utriuſq; eſt actio: ſed unum eſt obiectum natum cognoſci; aliud optabile, quod in eſſe cognito mouet uim appetendi, & excitat eam ad appetitionem. Obiectum nuncupatur a Græcis & ὑποκείμενον, hoc eſt ſubiectum, ut ſecundo de Gen. & inter. cont. 7. & 2. de anima 136. 144. & ἀντικείμενον,

Portii opinio.

Reiectio eius.

hoc

hoc eſt oppoſitum, vt 1. de anima cont. x. 2. de anima cont. 33. Vtrumque nomen A
conuenit appetibili relato ad facultatē appetendi: primò dicitur ὑποκείμενον ſiue ſubie
ctum, vt patet per Ariſtotelem in 1. Rhetor. vbi quæſtum & lucrum appellat ſubie
ctum Auari, id autem eſt appetibile appetitu eius: dicitur etiam appoſitum, quate
nus appetibile ita opponitur appetitui, vt ſenſile ſenſui. Inſuper errat, cum dicat
appetitum non moueri: Sententia conſpicua eſt Ariſto. in 3. de anima 54. appetibile
mēte, ſiue imaginatione cognitū ſolū mouere; appetitū verò moueri, & mouere. Ex
his cōſtat appetibile poſſe dici obiectū facultatis appetētis, finis aūt eius eſt cōſequu-
tio illius obiecti. Sed ne lis ſit de verbis, voluntati id opponitur, quod ab Ariſt. in
3. Moralium Nicomachiorum βουλητὸν appellatur; nempe id, quod ſub voluntatem
An de ratione rei quæ ſub uoluntatem cadit ſit hoc, vt reuera bona ſit. cadit: de hoc eſt dubitatio, an de ratione eius ſit, vt verè ſit bonum; vel ſit ſatis vt ap
pareat & iudicetur, quanuis reuera non ſit bonum. Res dubia eſt pro omni parte: nā
aſſerere voluntate expeti id ſolùm, quod verè eſt bonum, experientię aduerſatur;
inſpicimus enim virum intemperatum velle vitam voluptuariam, & in voluptate
finem & ſummum bonum collocare. Confirmatur: quia voluntas ſequitur cogni- B
tionem Mentis; humana mens decipi poteſt, & non bonum vt bonum iudicare; qua
re voluntas tunc in rem non bonam tanquā bonā tendet: appetimus enim res, quia
bonę videntur, vt dicitur in 12. Metaphyſicę cont. 36. Ex aduerſo: ſi dicimus id eſſe
obiectum, quod videtur bonum, ſequetur obiectum voluntatis certum & definitū
non eſſe; & nil reperiri, quod ſui natura eius obiectum ſtatui poſſit, quod apprime
videtur abſurdum. Confirmatur auctoritate Ariſto. 12. Metaphyſicę cont. 36. dicen-
Plato. tis, quod cadit ſub cupiditatem, eſſe id quod videtur: at βουλητὸν, ſiuè id quod cadit
ſub voluntatem, eſſe ipſum primum exiſtens bonum. Hac de re Plato, & cum eo
Boetius. Boetius in lib. de conſolatione Philoſophica, inquiunt obiectum voluntatis id ſolum
eſſe, quod verè eſt bonum: propterea inquiunt Tyrannos & improbos homines, nil
eorum facere quę volunt, cum voluntas tantùm ſit veri boni; ſed ſolùm ea facere quę
Euſtr. illis videntur. Ex aduerſo Euſtr. in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 4. opinionem
ab Ariſtotele reiectam magis commendans, inquit non dari optabile per voluntatē C
abſolutè, ſed ſolùm dari bonum abſolutè; differt enim dicere, dari bonum abſolutè,
& dari optabile abſolutè: nam bonum eſt aliquod abſolutum, βουλητὸν verò & optabi
le relationem includit ad voluntatem & optantem, a quo non eſt optabile niſi videa
tur; ideo de ratione eius non eſt, vt ſit vel non ſit, ſed ſolùm vt videatur & appareat.
Reiectio. At errat profectò: nam quemadmodum cognoſcibile, quanuis referatur ad faculta
tem cognoſcentem, tamen diſtinguitur per eſſe abſolutè & ſui natura tale, & eſſe
tale quo ad nos; ita etiam βουλητὸν ſequens cognitionem, quanuis referatur ad volun
tatem, tamen poteſt dici tale vel ratione ſui, vel ratione noſtri: & quemadmodum
ſui natura notius differt frequēter a noto nobis; ita ſui natura optabile poteſt differre
Solutio propria. ab eo, quod a nobis optatur. Propterea ſoluens difficultatem dico cum Ariſtotele in
tertio Moralium Nicomachiorum cap. 4. βουλητὸν, ſiue id quod ſub voluntatem cadit,
eſſe duplex; vel ex natura rei, vel ex parte noſtri: Obiectum voluntatis ex natura rei
eſt id, quod ſui natura, & abſolutè bonum eſt: Ex parte autem noſtri eſt id, quod no
bis videtur bonum. Hinc obiectum voluntatis ex rei natura certum & definitum eſt, D
ex parte autem noſtri eſt indefinitum & incertum, quia varium & inconſtans eſt iu-
dicium hominis: ſolùm ex parte noſtri eatenus eſt definitum, quatenus ſeruat vm-
bram & imaginem boni. Hinc frequenter dicimur optare non optanda; & velle ea,
quæ nolle deberemus. Eiuſdem quoque ſententię fuit Plato: propterea 9. de Repub.
ait Tyrannum non agere ea quæ vult, ſed ſtimulo percitum violento, perturbatio-
ne pænitentiaque redundare. Id ipſum patefacit in Gorgia inquiens Tyrannos non
agere quod volunt, ſed quod eis mente captis videtur, & propterea impotentiſſi-
mos eſſe: Quæ ſententia ideo eſt vera, quia voluntatis abſolutum obiectum eſt bo-
num abſolutè; & de hoc obiecto cum Boetius, tum Plato loquebantur. Et quoniam
Vir Sapiens ſecundùm Naturam eſt affectus, Naturęque eſt conſimilis; ideo ei vnū-
quodque prius, notius, & bonum eſt, quod ſui natura & abſolutè tale eſt: Vir enim
probus & ſapiens eſt menſura rerum, vt colligitur ex x. Metaphyſicę cont. v. & x.
Moralium Nicomachiorum cap. x. De his namque perinde ſe habet ac de Viro ſano
cui ea ſunt ſana & ſalubria, quæ ſui natura ſunt talia; econtra autem viro laboranti,

ratio-

A ratione varictatis ægritudinis, varia quoque ſana & ſalubria ſunt. Reliquum modò eſt perpēdere, qua de cauſa bonū potius dicatur obiectum voluntatis quàm alterius facultatis, cum omnes ferantur & conſpirent in bonum. Pro reſolutione dico omne appetibile prę ſeferre rationem boni; & bonum definitur, quòd ſit id, quod omnia appetunt; vt dicitur ſub initio primi Moralium Nicomachiorum. Verùm hoc bonū, quod optatur, eſt multiplex; & frequenter eſt bonum apparens, ad ſenſus pertinens, non verè bonum: Abſolutè & verè bonum eſt finis vltimus, quod ſummum eſt hominis bonum, ad quod homana voluntas propriè & maximè conſpirat; tunc abſolutè bonum voluntati tribuitur. Hoc indicauit Ariſt. in 12. Met. cont. 36. inquiens: Quod cadit ſub cupiditatem, eſt id qnod videtur; at quod cadit ſub voluntatem, eſt ipſum primum exiſtens bonum &c. Iure igitur; cum voluntas ſua propria ratione reſpiciat ſummum hominis bonum, quod eminentia quadam cætera cuncta bona includit; & reliqua eatenus dicantur bona, quatenus ei conducunt; dicitur abſolutè ſibi pro obiecto bonum optare ac vendicare.

Cur bonū potius uoluntatis, q̄ alterius facultatis ſtatuatur obiectū.

B

De Hominis Libertate: Quotuplex ſit Libertas. Cap. XXIX.

INter ea, quæ ad Virtutem uiam nobis parant & ſternunt, ſummopere fulget libertas; ea enim ſua natura & conditione nulli ſubiicitur, ſed cunctis ad hominem pertinentibus dominatur & imperat: alacri igitur animo ad eius conſiderationem accedamus. De qua a Viris ſapientia & religione illuſtribus multa latiſſimè dicta fuere: propterea ego, illis prætermiſſis, quæ a Theologis ſapientiſſimè perpendūtur, ne in alienam prouinciam videar imprudenter irruere; ea ſola perpendam, quæ a Philoſopho, & præſertim Peripatetico dici poſſe videntur. Et quoniam Libertatis nomen varia ſignificat, propterea ab eius ſignificationibus ordiar. Primò Liberum dicitur illud, quod nulli ſubiicitur, & ſolùm prima intentione eſt gratia ſui: in qua ſignificatione inter ea, quæ ſunt, ſolus Deus eſt liber; inter Scientias dicitur libera & domina Metaphyſica, vt patet ex Procemio Meta-

Significationes libertatis. Prima.

C phyſicę, inter habitus humanæ Mentis Intelligētia dicitur libera. Secundò Liberum dicitur illud, quod eſt indifferens, nulli oppoſitorum eſt deſtinatum; ſed æquè ſe habet ad vtrumque, ac vtrumque recipere valet: huiuſmodi libertate prędita eſt Prima Materies; at hęc libertas cum maxima ſeruitute iuncta eſt, quia ab externo contrahi determinarique debet. Tertiò vſurpatur libertatis nomen pro omni eo, quod ſponte operatur; quęcunque enim ſponte aliquid faciunt, liberè operari dicuntur: in qua ſignificatione Ferę, Iumenta, & Pueri libertate fruuntur: Verùm hæc potius diſſolutio quędam & licentia, quàm propriè libertas iudicari debet; non enim vera libertas ſeorſum a Mente ſeruari valet. Propterea vſurpatur libertatis nomen pro ea, quæ ſeparatis Mentibus conuenit; quę quidem libertas dicitur, quatenus ex earum eminenti natura & cognitione pendet, vt ita velint: Verùm ſeparatę Mentes vel ab ęterno & ſui natura ſolùm determinatę ſunt ad optimum, vt eſt ſententia Platonis & Peripateticorum; vel ita ſe habent, vt quam partem primò elegerunt, nunquam deſerant, ſed ei ſemper firmiter hæreāt; vt angeli Lucis & tenebrarum ex ſententia

Secunda. Tertia. Quarta.

D Theologorum: conſtantia enim & immobilitas non deſtruit libertatem. Demum vſurpatur Libertatis nomen pro ea, quæ cum ratione iuncta eſt, a ratione oritur, ac mutari poteſt: Hęc non ratione carentibus, nec ſeparatis mentibus, ſed ſoli homini competit; ac præſertim in eo fulget, quia duplici animę parte præditus eſt, vna fera, altera diuina: per partem feram inuitatur ad illecebras corporis, per diuinam ad diuina; & in eius facultate poſitum eſt adhærere cui libuerit parti, ac ſententiam mutare; propterea ſuæ ſortis, ſuęque conditionis dicitur faber. Hanc libertatem circumſcripſit Pythagoras per duplicem viam Virtutis, & vitii, hominique poſt ortum propoſitam; ita vt in eius ſit facultate ambulare, per quam maluerit. Hęc libertas & Arbitrium, & id quod eſt in nobis nuncupatur. Dicitur Arbitrium liberum: quatenus non per naturæ impetum, vt inanima corpora; non per inſtinctum naturę, vt iumenta & ferę; ſed arbitratu noſtro in finem tendimus, ita vt in nobis ſit id agere vel non agere. Ideo Cicero in libro de Fato inquit: Qui introducunt cauſarum feriem ſempiternam, hi Mentē hominis voluntate libera ſpoliant, neceſſitate fati deuinciūt.

Quinta. Pythagoras. Nomina libertatis.

De li-

De libertate igitur in hac poſtrema ſignificatione a nobis agendum eſt. De qua quæ A
ram primò, an ſit; ſecundò, quid ſit; tertiò, cui animę facultati primò competat;
Demum varias difficultates ad eam pertinentes diluam.

Rationes aduerſus hominis Libertatem. Cap. XXX.

VAria circunferuntur, quæ hominis libertatem vel euertere, vel obſcuram
Dubitatio maximè agitata inter Theologos. penitus ac imbecillam reddere videntur. Laborant primò Theologi pro
inueniendo modo, quo cum Diuina Prouidentia ſeruari valeat homi-
nis Libertas: cum enim Deus momento æternitatis cuncta prænouerit,
rebuſque omnibus cuncta prouiderit, nec ſecus res euenire valeant ac ab eo fuerint
prædefinitę, iurè cuncta neceſſariò futura videntur; pręſertim cum ſcientia Dei ſit
cauſa rerum, non autem ab his pendeat, quæ eueniunt. Nec ſatisfacere videtur ſo-
lutio aſſerentium Deum videre cuncta vt præſentia, ſine diſtinctione temporum:
quoniam ea ęternitatis præſentia ita ſe habet, vt; dum refertur ad tempus, cui nos ſu B
biicimur; antequam a nobis res fiant, nobiſque eueniant, ei ſunt notę & exploratę:
Ratio Phyſica. ideo, antequam fiant, hoc habent, vt nequeant ſecus euenire. Secundò Phyſici li-
bertatem hominis Cathena illa inſolubili Fati, connexioneque cauſarum deuinciũt,
a qua nil ſolui poſſe videtur: Hoc ſubindicaſſe viſus eſt Ariſt. in octauo Phy. cont. 8.
& 9. inquiens de omni agente id verum eſſe, quòd non mouet, niſi certo ac definito
quodam modo ſe habuerit, vt ſe habere debet cauſa proxima; & dum ita ſe habuerit,
ſtatim mouet: quod ſi verum eſt, nudabitur penitus homo libertate, omneſque euẽ
tus præcurrentibus cauſis neceſſariò reſpondebunt. Quod confirmatur: quia moto
res ſecundi non mouent ſine primo, vt oſtenditur in octauo Phy. cum autem Mens
& voluntas non ſint motor primus, non poterunt ſine primo mouere; quare egeat
Ratio Aſtronomica. alio determinãte, & præmouente; non igitur ex ſe liberi ſunt. Tertiò Aſtronimi li-
bertatem oppugnare videntur motibus Cęli, aſpectibus ſyderum, eorumque aſcen-
ſionibus: quibus humana cuncta ſubiiciunt, eaque affirmant eſſe cauſas futurorum C
Ratio metaphyſica. omnium. Quartò etiam Metaphyſici libertati obiiciunt modum operandi Dei; aiunt
enim operari primam cauſam cum quadam Naturę neceſſitate: Si principium pri-
mum neceſſariò operatur, & ab eo cuncta pendent, rationi videtur conſentaneum
vt omnia neceſſitate ſint prædita; conditio enim eorum, quæ fiunt, imitatur conditio
nem ſui principii, modumque operandi eius. Quod confirmatur; quia Ariſt. in ſe-
cundo phy. cont. 44. diſputans contra Democritum abſurdum iudicat, quòd cęlum
ſit factum a caſu, collocata autem ſub cælo minimè: nam (vt ait Auerroes) quod
pendet ab eo, quod caſu factum eſt, vt etiam caſu fiat, neceſſe eſt; quare longè ma
Confirmatio. gis pendentia a principio neceſſario erunt neceſſaria. Et confirmatur; quia ſi aliquid
neceſſitati deberet obſiſtere, eamque euertere, deberet eſſe potentius ea: at quid po
tentius Neceſſitate? cum qua (vt fertur) nec Dii quidem pugnant: Quis valet pri-
Alia confirmatio. mæ cauſæ aduerſari, ordinemque eius euertere? Et confirmatur: quia etiam ea, quę
contingentia dicuntur; neceſſitate ſunt prædita; neceſſe eſt enim, vt ex materie
oriatur contingentia; ideo de contingentia etiam ſcientiam habemus, cum ſit præ- D
dita cauſis, ex quibus neceſſariò prodit: quòd ſi contingentia eſt prædita neceſſitate
Ratio Medicorum. longè magis cætera quoque eidem ſubiicientur. Quintò Medici languẽtem reddunt
libertatem, dum vnà cum Galeno in libro, quòd Animi mores ſequantur corporis
temperamentum, affirmant mores ſequi conditionem temperamenti: cum enim
temperamentum nobis per Naturam competat, nec in noſtra facultate ſit poſitum,
mores quoque (ſi temperamentum ſequuntur) nobis natura conuenient; dans enim
Rō ciuilis. formam dicitur ea tradere, quæ formam ſequuntur. Sextò philoſophus Ciuilis li-
bertate hominem nudare videtur; dum illum variis deuincit Legibus, illum decla-
rat variis animi Perturbationibus ſubiici, ob varias indigentias a variis obiectis du
ci; adcò vt ad agendum coactus accedere, non liber videatur. Nam quomodo poteſt
homo dici liber, cum in Theatrum Mundi Legibus Ciuilibus, Naturę, Fati, & Pro-
uidentię vndique ligatus prodeat? ac ita ſit ſeruus Dei, vt totus ſit iuris eius; eique
teneatur omnia retribuere, cum ab eo receperit omnia? ita ſit ſeruus Naturæ & For-
tunæ; vt cuncta corporis, & externa bona in eorũ manibus ſint conſtituta? Demum

Logici

A Logici argutè cum libertate, & eo quod eſt in nobis, ita contendunt: Si id eſt in no *Ratio dialectica.*
bis, cuius oppoſitum eſt in nobis; igitur cuius oppoſitum non eſt in nobis, id non
erit in nobis: Sed oppoſitum eius, quod eſt eſſe in nobis, eſt non eſſe in nobis; & hoc
non eſt in nobis, vt ex modo loquendi patet; quare neque id, quod ponitur eſſe in
bonis, erit in nobis. Ita dubitat Alexander 2. lib. Naturalium quæſtionum cap. 4. *Alia ratio.*
Inſuper ſi homo liberè operatur; vel id habet, dum operatur; vel ante: non ſecun-
dum, quia tunc non operatur, quare non liberè operatur: non primum; quia dum
operatur, neceſſe eſt vt operetur; omne enim quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe.
Cum tot conſpirent pro euerſione humanę libertatis; iure optimò, niſi eam euer-
tunt, ſaltem obſcuram & apprime dubiam reddere videntur.

Rationes Libertatem hominis Patefacientes. Cap. XXXI.

SI tam facile eſſet conſtruere vt deſtruere, euoluere vt inuoluere, illuſtrare
B vt obumbrare; facile nobis eſſet pertinentia ad libertatem explicare, &
pateſacere. Verùm quia nobis vinculo corporis alligatis, tenebricoſoque *Nobis facilius eſt dubitare quàm diluere.*
carcere occluſis, propria ſunt ligamenta & tenebrę; propterea facilè du-
bitamus, cum difficultate veritatem pateſacimus & illuſtramus. Varia tamen ſunt,
quæ hominis libertatem ſatis conſpicuam reddunt: & prę ſertim; quia per propriam
naturam & conditionem conſultamus, deliberamus, mutamus conſilium, damna- *Opera & ſigna patefacientia libertatē.*
mus improbos, hortamur iuuenes ad virtutē, laudamus probos, honoramus, do-
cemus rudes, imperamus filiis vt caueant a vitiis, aſſueſcimus probis actionibus, le
ges condimus, cæteraque conſimilia facimus; quæ ſine libero arbitrio vel inania pe-
nitus eſſent, vel fieri non poſſent. Prǽterea, cum Mundus ſit perſecta rerum ſeries, *Ratio ex mūdi perfectione.*
cunctarumque formarum plenitudo, debent in eo omnes ſormarum gradus reperiri;
in ęternis enim eſſe & poſſe non diſtinguuntur, vt dicitur in 3. phyſi. 32. quare cum
in rerum vniuerſa ſerie dentur inanima, ferę, & iumenta, quæ ſerua ſunt penitus;
dentur abiunctę mentes, quæ cum libertate iunctam habent quandam neceſſitatem;
C eſt neceſſe, vt etiam detur medium, in quo libertas, & contingentia iuncta ſint ſem
per: huiuſmodi autem ſolus eſt homo, qui iure copula & hymenæus mortalium &
æternorum iudicatur. Prǽterea ſeruitus materiem ſequitur, quæ cum omnium ſit *Ratio ex ſeparatione a materia.*
commune ſubiectum, eſt etiam origo ſeruitutis pendentium ab ea; libertas econ-
tra eſt proprietas ac conditio formę a materia non pendentis: cum autem homo ſit
Mentis compos, quæ Diuina & immortalis eſt, etiam eſt neceſſe, vt ſit particeps li
bertatis. Præterea id ipſum adeò experientia conſtat, vt omnis ratio ſuperuacanea *Experientia.*
eſſe videatur: vnuſquisq; enim in ſeipſo experitur, ſe varia poſſe & agere & non age
re; ac ſecum frequenter dicit, hoc ago, quia ita volo, ita mihi placet: immo ex eo,
quòd aduerſarii prę eligunt libertatem rationibus euertere, libertatem confirmant;
non enim prælectio ſine libertate ſeruatur, cum ſolùm ſit eorum, quæ in noſtra fa-
cultate ſunt poſita. Inſuper, ſublata libertate, nullus derelinquitur Virtutis & Vitii *Ratio ex virtute & uitio.*
locus, nec culpę & meritorum; hęc enim prę eligentis ſunt, ac propterea ſunt prę eli
D gentis, quia prę eligens liber eſt; alioquin culpa non eſſet eius, ſed impellentis: nec
probę actiones noſtrę eſſent, nec virtutes bona noſtra dicerentur; ſed neceſſitate nos
cogentis, & dirigentis. Demum ex eo, quia homo rationis eſt particeps, neceſſariò *Ex rōne hominis.*
colligimus illum eſſe participem libertatis; alioquin inaniter nobis tributa eſſet ra-
toicinandi vis: vtimur enim ratione; vt præterita cum futuris, diſtincta inter ſe, ac
oppoſita cum oppoſitis comparantes, iudicemus quid eorum a nobis prę eligendum
ſit: quod inaniter efficeremus, niſi in nobis poſitum eſſet vtrumque prę eligere. Hinc
Ariſt. cum in octauo Phy. cont. 8. tum in x. Metaphyſicę, diuidit poteſtates mouen
tes in eas, quæ vni parti ſunt deſtinatę; & in eas, quæ vtrumque valent agere, qua-
les ſunt poteſtates ratione vtentes. Et in 3. Moralium Nicomachiorum cap. v. inquit,
Virtutum ac uitiorum habitus, antequam contrahantur, in noſtra eſſe facultate; cū
autem fuerint contracti, nequaquam: Actiones autem ſemper in noſtra facultate eſ
ſe poſitas. Hinc etiam euenit; quòd, cum homo ſolus in mortalium orbe ſit liber, ſo
lus etiam eſt natus imperare, gubernare, regnare, eſſe ciuis Mundi: hæc enim ſine
libertate conſiſtere nequeunt, cum libertate autem fæliciſſimè ſeruantur. Euenit ta-

men

men: quòd; cum homo poſtremus ſit eorum, quæ libertate ſunt prædita,& ſummopere ſit cum corpore & materie complicatus; illuſtrem illam libertatis formam, in ſupernis mentibus ſplendidiſſimè fulgentem, ſatis obſcuram, & ſeruitutis imagine obumbratam ſeruet; adeò vt ſimul & maximè liber, & maximè ſeruus eſſe videatur: maximè liber, quia ſolus mortalium libertatis & rationis eſt particeps: maximè ſeruus, quia pluribus ac vehementioribus animi pertutbationibus agitatur, pluribus corporis ęgritudinibus eſt obnoxius, pluribus neceſſitudinibus premitur, pluribuſque legibus ſubiicitur: quod propterea factum eſt; vt Virtus, quæ in arduis lucet ſplendidior in eo reſulgeret, & tanquam ſtrenuus athleta corona dignum ſe redderet: Nam oppoſita in eodem nata ſunt reperiri. A

Soluitur dubitatio ex Prouidentia ac Præſcientia Dei ſumpta. Cap. XXXII.

B

Solutio peripateticorum.

RAtio deprompta ex Prouidentia Dei, vt ex re ſui natura illuſtriſſima pendet, ita Mentis aciem debilem ac impotentem plurima caligine circumfundit; a quo tamen Peripatetici facilè ſe liberant: tribuunt enim Deo rerum mortalium ſolam eminentem quandam cognitionem, non autem notitiā indiuiduorum diſtinctam quoad formam. Propterea fortuita & contingentia, ad quamcunque cauſam referantur, ſemper aiunt eſſe talia. Plato quoque non valde tenetur laborare pro ſoluenda hac difficultate: cum Primę menti cognitionē conuenire dicat per ideas, quas ſolùm eſſe ſpecierū cenſebat, non indiuiduorum: nam curam rerum ſingularum Dęmonibus delegatam exiſtimabat, communem verò cōmuni Principi. Sed quia veritas hæc eſt, Deum momento æternitatis diſtinctiſſimè cuncta cognoſcere, ideo nitendum eſt alia via difficultati occurrere; de qua multa a Theologis dicuntur, ego pauca breuiſſimè perſtringam. Deus eſt Naturæ nedum opifex, verùm inſuper ſeruator & cuſtos: Sapientiæ & prouidentiæ munus eſt, ſeruare naturā & conditionem rerum, non peruertere: propterea; cum varios procreauerit rerum gradus, quoſdam ſeruitute, alios libertate præditos; non eos confundit, ſed diſtinctos ſeruat; vt non vnius tantùm conditionis & gradus rerum, ſed cunctorum ſit opifex: quare; cum creauerit hominem liberum, facultateque conſultandi & prę eligendi præditum; ſua pręcognitione non aufert ab eo, quod ei dedit: alioquin intelligens hominem redderet illum non hominem, & ſuamet ſapientia opera ſapientiæ euerteret. Præcognoſcit Deus pręelectiones noſtras: at non, quia præcognoſcit, ideo nos ita eligimus; ſed econtra, quia nos liberè ita eligimus, ipſe prænoſcit nos liberè id eligere. Pulchra fuit ſententia Plotini in lib. de prouidentia, dū dixit: Quod fit a viro tēperato, non fit a prouidentia, ſed ſecundū prouidentiam & Leges eius; quod verò ab intemperato, nec à prouidentia nec ſecundùm prouidētiam fit. C

Inſtantia. Et ſi quis obiiceret; quia ſic Dei ſciētia nō eſſet cauſa rerum, ſed econtra ea pēderet a rebus, quod maximè videtur abſurdū; nil enim in Deo excogitari poteſt, quod pendeat ab alio.

Solutio. Reſpondendum eſt Deum ſua ſapientia quorundā eſſe cauſam abſolutè, aliorum verò modo quodam; ęternorum, Naturę, & eſſentię rerum, verè & abſolutè eſt cauſa; humanarum verò actionum modo aliquo eſt cauſa, modo alio nō: eſt cauſa communis, prima & abſoluta; quia quicquid eſt cauſa cauſę, eſt cauſa pendentium ab ea; cum a Deo pendeant vires hominis, conditio & libertas eius, etiam ab eo pendere dicuntur cętera, quæ ex his prodeunt: at proximè deinde, quòd illę actiones vno & non altero modo fiant, pręeligentis eſt opus, non Dei: concedit nobis Deus vires, quibus oppoſito modo vti valemus; quouis modo eis vtamur, ſemper id quod facimus dicimur facere virtute Dei: proxima tamen determinatio modi, in qua conſiſtit ratio peccati vel probitatis; hoc eſt officium libertatis hominis, & noſtrum eſt. Sic Deus eſt cauſa peccati permittens; eſt cauſa peccati, hoc eſt principii, a quo proximè pendet peccatum, nempe libertatis & præelectionis; eſt cauſa peccati, vt peccatum eſt opus, eſt ens, & bonū aliquod: at peccati ut peccatum, & conditionis eius, vt eſt receſſus a lege, non eſt cauſa; hic enim eſt defectus a noſtra deprauatione pendens, non effectus: ita demum eſt cauſa peccati, non per ſe, D

quia

A quia non vt peccatum; ſed ex euentu, quia eſt cauſa materiei peccati, nempe operis
vt eſt opus, ens, & bonum aliquod; nil enim eſt adeò malum, quin nitatur aliquo
bono; omnino enim malum non datur, quia ſe ipſum deſtruit. Sic omnia pen-
dent a ſapientia Dei, at non eodem modo. Ideo rectè Plato dixit x. de Rep. culpā nō
eſſe Dei, ſed pręeligentis; & in ſecundo de Repub. addit. Malorum autem alicui cau
ſam eſſe Deum, cum bonus ſit, refellēdum eſt omnino. Et Dionyſius Areopagita in
lib. de Diuinis nominibus inquit. Vnicuique propriè prouidet Deus; propterea ina
nem multorum ſermonem non admittimus, qui aſſerūt Diuinam prouidentiā opor
tere nos ad Virtutem etiam inuitos impellere: Non enim Prouidentiæ eſt naturam
peruertere; immo verò, qua ratione eſt Prouidentia, eſt vniuſcuiuſque Naturę ſer-
uatrix &c. At per hęc non videtur ſoluta dubitatio, quoniā adhuc animus anceps
eſt: quamuis enim Deus res ita cognoſcat vt ſunt, tamē ſemper dicere valemus Deo Inſtantia.
prędefinita & certa ea eſſe, quæ cras pręeligā; & ſi ei ſunt nota, nō valeo ea non pręe-
ligere. Reſpondeo hanc eſſe neceſſitatem ex ſuppoſitione, non abſolutam: quia enim
cras hoc liberè pręeligam, & Deus momento ęternitatis ſupra tempus colloca- Solutio.
B to eminenter differentias temporis ſine ſucceſſione includente futura vt pręſentia
iudicat; de pręſentibus autem dicimus, omne quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſ-
ſe, vt aſſeritur in primo de interpretatione: ideo, dum conſideratur vt pręſens, neceſſi
tatem includit ex ſuppoſitione; conſideratum verò abſolutè, vt futurum, eſt inde-
finitum ac indeterminatum: videre enim res vt pręſentes, non infert neceſſitatem
niſi ex ſuppoſitione, modo iam explicato. Cętera Theologis derelinquo, quo-
rum decretis me ſubiicio.

Diluitur Ratio Secunda ex Fato ſumpta. *Cap. XXXIII.*

EX Diuina Prouidentia ortum ducit Fuſus Fatalis ex Adamante (vt inquit
Plato de Repu.) conflatus: ſiue oritur cathena illa ferrea cuncta ligans,
& neceſſitate deuinciens: & iure profectò. Fatum enim ex Academico- Definitio Fati.
rum ſententia eſt rerum mobilium immobilis diſpoſitio: inſuper deſcri-
C bitur, quòd ſit Diuina ſententia, per quam cuncta ordine & neceſſitate ineuitabili
producuntur: ac(vt dicebat Plutarchus) eſt ſempiterna ratio, Lexque ęterna
vniuerſalis Naturę: ſiue(vt Hermes in Aſclepio definiebat) eſt connexio cauſarum,
ſingulis deſtinato tempore diſtribuens, quæ ſacramento Deorum cęleſtium ſunt pre
ordinata. Hęc autem omnia, quæ Fato tribuuntur, ſatis apertè indicant cuncta in
rerum ſerie collocata neceſſitati ſubiici; nilque fieri, quod a pręcurrentibus ac ante
cedentibus cauſis neceſſariò non fluat. Cui difficultati manus dant Stoici, & liberi Stoici.
arbitrii tantùm nomen ſeruant, naturam & conditionem penitus euertunt: inquiūt
enim Animam per naturam præditam eſſe quadam voluntate; & quicquid fit a no-
bis, per voluntatem illam natura nobis inſitam fieri: Illud tamen addunt, quòd
ea volumus, ad quæ per prouidentiam & neceſſariam ſeriem cogimur; adeò vt
voluntas neceſſitatem ſequatur. Hęc ſententia penitus reiicienda eſt, cum peni- Reiicitur
tus euertat naturam & conditionem Voluntatis, ac libertatis; non enim ſeruatur Sententia
libertas, dum antecedit neceſſitas. In ęternis, ex ſententia cum Peripateticorum ſtoicorū.
tum Academicorum, libertas cum neceſſitate ſeruatur; quia libertas ac Voluntas an
D tecedit, ſequitur neceſſitas; quia enim Deus ita liberè vult, ita eſt neceſſe ſe habere:
at dum econtra ſe habet, nec libertas, nec propriè voluntas nuncupatur. Nonnulli Opinio quorūdā.
viri docti aſſeruerunt Platonem quoque putaſſe cuncta neceſſariò euenire, fatoque
ſubiici; pręterquam ea, quæ ratione fiunt: ſed manifeſtiſſimè falluntur, vt lucidiſ- Euerſio.
ſimè colligitur ex variis, quæ Platonici de Fato & contingentia proferunt. Et prę-
ſertim; quia, ſi fatum ex Platonis ſententia eſſet aliquid ineuitabile, ſuperari & vin Solutio
ci non poſſet: At Plato cenſet horum conſenſione Mentem, & Rationem poſſe vi- peripate-
tare Fatum, illudque mutare in melius: Non itaque Fatum omnino ineuitabile eſt. tica.
At de his multa dixi in lib. de Fato. Soluens itaque nūc breuibus difficultatē dico, Fa
tum a Natura ſola rōne diſtingui, vt rectè exiſtimauit Alexan. Dicitur Natura, vt rei
eſt eſſentia, & principium operis eius: dicitur Fatum, vt ordinē includit, prouidētię
ſubiicitur, & a primo principio deducit; adeò vt Fatū ita definiendum cenſeam. Fatū

eſt re-

Definitio fati. eſt rerum Natura; quæ a primo principio ducitur, & per definita media ad ſtatutum A
finem progreditur, niſi quid impediat. Ex quo conſtat non omnia fieri neceſſariò;
operum enim naturæ quædam ſemper, alia frequenter, nonnulla nec ſemper nec fre
quenter fiunt: Quamuis enim Fatum pręſeferat cauſarum ſeriem; tamen in ea ſerie
etiam collocatur materies, & ratio, quæ contingentię ſunt neceſſaria principia: adeò
vt ex eodem fundamento colligamus neceſſariò in mundo contingentiam reperiri.
Et hoc erat, quod indicabat Plato, dum aſſerebat non poſſe mundum liberari a ma
lo; non enim poteſt liberari a materie, quæ contingentię eſt ianua, vel potius ferti-
liſſimus ager. Id ipſum patefecit Ariſt. in cale 4. de Gen. animalium, aſſerens natu-
ram numero cęleſtium motuū numerare ortus & interitus rerum; id tamen non ex-
quiſitè facere, ob indefinitam materiei conditionem: Quibus verbis indicauit ma-
teriē eſſe principium contingentiæ, ac inconſtantiæ rerum. Ordo rerum quoad cō
munia quędā immutabilis eſt, at quoad nonnulla indiuidua & contingentia muta-
ri poteſt; & hoc eſt mirabile, quòd cum mutetur, ſimul ſeruatur; quia expoſcit vni
uerſus rerum ordo, vt in eo contingentia inueniantur, alioquin non eſſet vniuerſus. B
Dubitatio At dicet quiſpiam: Si contingentia habent cauſas, a quibus neceſſariò pendent, ea
quoque ita fient, vt nequeant non fieri. Inſuper: Materies non eſt potentior primis
cauſis, quare eis non valet obſiſtere; & cogitur ea recipere, quæ ab eis tanquam a
parentibus effunduntur in illam: & præſertim; quia cum ſit indifferens, ab efficien
tibus cauſis contrahi definirique debet: primis autem potentioribusque cauſis non
valent ſecundę, debiliores, & impotentiores non obtemperare. Et confirmatur: quia
ſecundæ cauſę non valent operari, niſi vnà cum eis operentur primę; at primę non
operantur aduerſus ſeipſas; quare ſecundæ cauſę nil valent efficere, quod ordini, &
decretis primarum cauſarum aduerſetur. Primæ difficultati manus dedit doctiſſimus
Pomponatius. Pomponatius; & ex ea pręſertim colligebat vnà cum Stoicis cuncta fato fieri, & ne-
ceſſitati ſubiici. At errauit proculdubio, & rationem ſatis leuem inſolubilem cenſuit.
Error eius. Nam dico contingentiam vniuersè ſumptam habere quidem cauſas, a quibus neceſ
ſariò pendeat; & propterea de illa eſſe ſcientiam, ac ſemper apud nos reperiri: at cū C
neceſſariò detur contingentia, eſt neceſſe vt ſingularia, quæ illi ſubiiciuntur, inde-
finita ac indeterminata ſint, alioquin contingentia non eſſent: firmum igitur & con
ſtans eſt genus contingentiæ, inconſtantię & varietati obnoxia ſunt ſingularia eius;
vt etiam neceſſe eſt locum eſſe plenum corpore, contingenter tamen ſe habet ad ſin-
gula definita & ſignata corpora. At addebatur materiem, ſecundaſque cauſas non
poſſe obſiſtere primis. Reſpondeo: Nec ſerui (ſi metimur eorum vires, valent) obſi-
ſtere domino; dum tamen longè ab eo diſtant, multa agunt pręter leges eius. Ita
quoque ea, quæ a ſeparatis mentibus tribuuntur cælo, conſtanter & firmiter in eo
recipiuntur; ea verò, quæ per cælum lumine & motu in mortalia deſcēdunt, iam ob
luminis & motus varietates, ob multiplicem & contrariam cōditionem mortalium,
ob materiei inconſtantiam, multis varietatibus redduntur obnoxia: nil tamen ope
rantur mortalia, non cooperante cælo: at quia cælum communis eſt cauſa, ideo cum
cauſis propriis inter ſe pugnantibus contraria producit: & propterea iſtę ſecundę
cauſę non dicuntur obſiſtere cælo; non enim cælo, ſed ſibi mutuò aduerſantur, cum D
interim cælum cum vtriſque oppoſitis operetur: ita dicimus cęlum cum leone ge-
nerare leonem, cum cane canem. Materies mouenti cauſę non obſiſtit, ſed po-
tentiori agenti obtemperat: euenit tamen, vt modò vnum, modò alterum contra-
Stoici. riorum dominetur. At vrgent adhuc Stoici, & inquiunt. Niſi omnia fato fierent, nō
daretur optima, & libera Mundi adminiſtratio; quod niſi eſſet, nec Mundus, nec
Dii eſſent: at Mundus, & Dii ſunt: quare omnia fiūt fato. Reflecto ego argumentum:
Niſi darentur contingentia, non darentur omnes rerum gradus; qui niſi darentur,
nec vniuerſum eſſet vniuerſum, nec Deus eſſet vniuerſi opifex & gubernator: at
Vniuerſum eſt vniuerſum, & Deus cunctorum eſt faber & cuſtos: dantur itaque
contingentia non definita, nec terminata: Optima & libera adminiſtratio expo-
ſcit, vt ſeruetur natura & conditio rerum, non vt peruertatur. At de his ſatis.

Solui-

A

Soluitur ratio tertia ex prauo vſu Aſtronomiæ de-prompta. Cap. XXXIIII.

QVàm inanes ſint quorundam Aſtronomorum iactationes, ipſimet ope-
ra pateſaciũt: cum enim quaſi terreſtres Dij velint futura prædicere, tam
longè diſtant a vero; quàm ipſi a Deo, & terra, cuius ſunt incolæ, a Cę-
lo Deorum ſede. Aſtronomia, vt eſt pars Mathematicæ, magniſa-
cienda eſt: in prænoſcendis autem futuris; dum iuncta Phyſicæ cognoſcens vi-
res communium phyſicarumque cauſarum prædicit communia & phyſica quæ- Aſtronomia, qũo
dam effecta, veluti ſiccitates, pluuias, ſterilitates, fertilitates, tempora ſalubria, commendãda, qũo
inſalubria, cęteraque huius generis; rectè facit, ac ea valet præuidere & prædi- reijciẽda.
cere, non vt neceſſariò, ſed vt frequenter euentura, nam impediri ea quoque poſ-
B ſunt. At; dum ad particularia deſcendunt, ac inſuper vel lucri vel inanis gloriæ
deſiderio ducti ea volunt prædicere, quæ eueniunt raró, ac hominis libertati
ſubijciuntur; innumeris mendacijs leuitatem, temeritatemque ſuam pateſaciunt.
Pręnoſci poſſunt aliqua ratione hominum temperamenta, ac etiam propenſio-
nes, quæ temperamenta ſequuntur: at non actiones, quæ frequenter aduerſus
propenſiones fiunt, & ſemper in noſtra facultate ſunt poſitæ. Verùm nonnulli, Ratio quorundam.
qui dubię rationi maiorem quàm certæ experientiæ prębent fidem, ita nitun-
tur ſententiam ſuam veriſimilem reddere; inquiunt enim: Primo non mouente cę-
tera non valent mouere, & magis dicitur mouere primum, quàm pendentia ab eo;
vt ex 8. Phyſicorum colligitur: cum igitur primum moués corporeum ſit Cœlum, ſi-
ne motu eius & lumine nil efficitur, & id pręſertim & maximè cauſa rerum eſſe di-
citur: quare omnia pendent a Cęlo, omnia Cęlo ſubijciuntur: & qui figuras ac di-
ſpoſitiones ſtellarum & Cęli inſpicere iudicareque valent, quę ſunt quaſi literę fu-
turorum euentorum; valent etiam pręuidere, ac prędicere futura. Magni primo in-
C tuitu videntur hi apparatus, at facilè dilabuntur: Nam ſeparati motores ſunt cau-
ſę primæ, quę vnà cum Cęlo vt cauſæ communes per inſtrumenta communia om-
nia fouent, omnibus ferunt opem; at per cauſas proximas & proprias effecta va-
riantur & diſtinguuntur: Vt enim rectè dicebat Plotinus. Fouet Cęlum genera-
tionem omnem: at quòd hic qui oritur ſit homo, ille ſit equus; non a Cælo pen-
det, ſed a cauſis propriis communem Cęli fauorem ad huius uel ad illius produ-
ctionem contrahentibus. Proximę autem cauſæ multis varietatibus ac permu-
tationibus ſunt obnoxię. Vt enim pro colligenda concluſione neceſſaria non eſt
ſatis, vt principium vnum ſit neceſſarium: ita, vt res effecta ſit neceſſaria, non eſt
ſatis conſtantia & neceſſitas diſtantium & communium principiorum. Hinc re-
ctè dicimus Phyſionomiam cęteris diuinatricibus artibus firmiorem conſtantio-
remque eſſe: & ratio eſt, quia inſpicit illa, quę ſunt proximiora: conſiderat enim
temperamenta, & complicata cum temperamentis, quę intimius, & magis pro-
priè ad producendas humanas actiones conſpirant: quamuis nec illa quoque co-
D gant, ſed ſolùm pariant propenſiones ad uaria, quę aſſuetudine mutari poſſunt.
Hinc inſpicimus ſub eadem Cœli conſtitutione, ob varietatem propinquorum
principiorum, necnon aſſuetudinis, homines reperiri aduerſis moribus prędi-
ctos.

Diluitur Ratio Quartà ſumpta ex Modo operandi Dei. Cap. XXXV.

FIrmiſſimo fundamento niti uidebatur Ratio quarta: Prima enim cauſa
operari dicitur a Peripateticis cũ quadam Naturę neceſſitate; a fonte au-
tem neceſſitatis omnia, quę manant, neceſſitate prędita eſſe debent. At
facilis eſt eius euerſio, & ex iam dictis conſpicua ſolutio colligitur.
Nam primò inquiunt Theologi Deum extrinſecus non operari neceſſariò, niſi ex Sol. Theologica.
ſuppoſitione: nam; quia ab ęterno liberè ita prędefiniuit, & non mutatur; ideo ita

operatur, & non ſecus; & cum in Deo in prędefiniendis rebus refulgeat libertas A
a mutatione libera; in homine, qui factus eſt ad imaginem eius, apparere debet libertas conſimilis conditioni hominis, nempe cum mutatione complicata.

Solutio Academica & Peripatetica. Soluitur ab Academicis & Peripateticis eadem ratio negando conſequentiam: quamuis enim Deus neceſſariò operetur, & neceſſaria ſint quæ ab eo in cælum manant, necnon quæ proximè ſequuntur cælum, vt motus & lumen; tamen, dum ab ęternis ad mortalia tranſcunt, ob uarium ſe ſe habendi modum cæleſtis corporis & luminum eius ad hæc mortalia, ob materiei inconſtantiam, rerum contrarietates, hominumque libertatem, multifariam multiſque modis uariantur. Refulget in Deo primò & neceſſitas & libertas, in cælo per motum varietas, in homine autem ſeruatur libertas cum uarietate complicata. Et quamuis ea, quæ pēdent a facto a caſu, dicātur a caſu fieri; non propterea quæ pēdent a neceſſario, ſunt neceſſaria; niſi id neceſſariū cū reduplicatione & adęquatè eius cauſa fuerit. Ratio differentię eſt; quoniā ex minus perfecto quoad propriam facultatem eius non valet proficiſci præſtantius & perfectius; at ex præſtantiore per receſſum ab eo & imbecillitatem recipientium, vel conſpirantium ad opus, poteſt prodire vilius & imperfectius: opera enim quò longius a primo principio recedunt, eò imbecilliora & obſcuriora redduntur. Addebatur neceſſitati nil obſiſtere. Dico neceſſarium non euerti, vt neceſſarium eſt: id tamen, quod a neceſſario pendet vt a cauſa communi, poteſt in materie & ſubiecto inconſtanti vario modo recipi: & hoc ortum ducit ex contrarietate proximorum mouentium, & ex impotentia rerum mortalium; quæ nō exactè valent recipere numeros & menſuras munerum cæli, vt in calce quarti de Gen. animalium aſſeritur a Philoſopho. Addebatur poſtremò contingentia habere cauſam, a qua neceſſariò manant: Iam dixi contingentia ratione communis generis includere neceſſitatem; indefinita autem, incerta, uaria, & inconſtantia eſſe ratione ſingulorum, in quibus proximè uerſatur operatio. Et hinc admirari, vt in cęteris, licet vires primi principii, ordinem partium mundi, perfectionemque vniuerſi: cum enim omnia a neceſſario principio fluant; omnia ordinatiſſimè, miraque C
perfectione neceſſitatis conditionem aliquam ſeruant. Nam contingentia neceſſitatem ſeruant: primò ratione ſui gradus, & communis generis; quatenus eſt neceſſe, vt contingentia in mundo repetiantur: ſecundò ex ſuppoſitione; quia omne quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe, vt dicitur in primo de interpretatione: tertiò ratione ſuæ conditionis: nam variabilia eſt neceſſe vt varientur, & mortalia pereant: demum ratione Pręſcientiæ Dei; quatenus, vt dixi in pręcedentibus, ſemper pręſciētia iunctam habet aliquam neceſſitatem. Sed pręſcientia duplex eſt: vna, quæ abſolutè eſt rei cauſa, & hæc rem conſtituit abſolutè neceſſariam: altera, quæ non abſolutè rei eſt cauſa, ſed pręcognitio determinationis alterius cauſę, qualis eſt pręſcientia humanarum actionum: per quam ſeruatur ſimul contingentia naturę rei, libertas hominis, & certitudo eius apud Deum.

Contingētia ēt aliqua ratione ſunt neceſſaria.

Quinta, et Sexta Ratio diluitur. Cap. XXXVI.

RAtio ex Medicorum, & pręſertim Galeni, Principio deprompta, quòd mores ſequantur corporis temperamentum; iam inanis reddita eſt ex eo, quod in gradu Perturbationum oſtendimus: patefecimus enim Principium illud rationi, experientię, naturęq; rerum eſſe aduerſum. Declararunt Cicero, & Alexander in libro de Fato; opera confirmarunt Socrates, & alii plurimi viri ſapientes; munere Philoſophię, & congruente ſtudio, & aſſuetudine, pernicioſas propenſiones ex temperamento prodeuntes corrigi temperarique poſſe. D

Ratio medica diluitur.

Ratio quoque ex attinentibus ad Ciuilem ſcientiam deducta facilè diluitur: nam Philoſophia de Moribus non eſſet Philoſophia, nec morum magiſtra, ſi homo libertatis Arbitrio eſſet deſtitutus. Et cum dicitur hominem ligari legibus, duci obiecto, turbari perturbationibus, ſubiici Deo: Reſpondeo hęc minimè euertere hominis libertatem, ſed confirmare. Non enim homo ita dicitur liber, vt nulli ſubiiciatur (ita namque ſolus Deus eſſet liber) ſed liber dicitur, quia in pręeligendo altero oppoſitorū a nullo cogitur, ex ſe determinatur, & ſuimet dominus eſt: Leges hominem

Ratio ciuilis ſoluitur.

dirigunt

A diriguntur, obiecta inuitant, perturbationes agitant; at nil horum cogit, nil auſert e manibus hominis facultatem pręeligendi id, quod conſultatione pręſtantius iudicauerit. Tantum autem abeſt, vt Deus libertatem euertat; vt eam potius fęliciſſimè largiatur, & ſeruet. Liceat hoc in loco mihi duo enunciare, quæ vt leuiter & extrinſecus inſpecta uidentur apprime falſa, ita intimius conſiderata veriſſima inueniuntur. Primum eſt: Optimus vſus libertatis hominis, eſt uſus uerę ſeruitutis eius. Alterum eſt: Homini melius eſt ſeruire, quàm regnare; & uniuerſa perfectio regni hominis, in ſeruitute eſt poſita. Fundamentum veritatis utriuſque enunciationis illud eſt; quia vera ſeruitus naturę rei congruens, ea eſt, per quam inferiora ſuo ſuperiori ſubiiciuntur: dum uerò econtra ſuperiora ſubiiciuntur inferioribus, ea eſt peruerſio naturæ rerum, & diſpoſitio præter naturam, non autem naturalis ſeruitus: & quoniam infera a ſuperis perficiuntur; hinc euenit, quòd, dum per naturam ſeruiunt, ſua perfectione fruuntur. Ita corpus per naturam inſeruit animę, anima rationi & Menti, Mens Deo: ac vt corpus ab ani-
B ma, anima a mente, ita Mens a Deo perficitur: homo tunc rectè vtitur munere libertatis, dum ea præeligit, quæ legibus & uoluntati Dei ſunt conſentanea; dum autem id facit, uero & legitimo domino ſubiicitur; & inde ortum ducit ueritas primę enunciationis, quæ fuit, optimum vſum libertatis eſſe vſum verę & naturalis ſeruitutis. Huic ſimile illud eſt, quod a Theologis dicitur: Seruire Deo regnare eſt; vt etiam ſeruire Principi iuſto, recteque inſtitutis legibus. Id enim verum eſt: primò; quia illa ſeruitus eſt rectus vſus libertatis: ſecundò; quia, dum nobis Deum ſtatuimus ducem, libertatem nobis Principem facimus, cum Deus ſit ipſa libertas: tertiò; quia iuncti Regi & Principi cum eo regnare dicimur, Deus autem Rex Regum eſt, iuncti autem ſeruis dicimur induere vilem conditionem ſeruitutis; ſic cum ſeruis ſerui ſumus, iuncti Regi ſumus Reges: demum; quia homines ita affecti verè agunt, quod per naturam rectè formatam uelle ac præeligere debent. Altera enunciatio erat, homini melius eſſe inſeruire quàm regnare; & iure profectò. Dum enim homo imperat & regnat, eatenus bono fruitur, quatenus id facit,
C quod uoluntati & decretis Dei eſt conſentaneum; & ideo in eo eſt poſita perfectio ſui imperii, quòd Deo & legibus eius obtemperet: nemo igitur rectè regnat, niſi rectè ſeruiat; & quia rectè ſeruit, ideo bene regnat. Hinc maiorem hominis dignitatem præſtantioremque eius conditionem indicamus, dum illum appellamus ſeruum Dei, quàm dum Regem & Principem Mundi. Nitendum eſt igitur ingenua ſeruitute maioribus noſtris ſeruire: cauendum eſt ab ea ſeruitute, quæ nos inferioribus ſubiicit, & uilioribus mancipat; vt euenit, dum Ratio ſenſui, & ſenſus corpori obtemperat.

Duo præter commune loquendi modum.

Perfectio hominis in ſeruitute poſita eſt.

Diluuntur Dialecticæ Rationes. Cap. XXXVII.

D DIalecticę rationes; vt primo occurſu argutę eſſe videntur; ita quamprimùm eis obſiſtimus, retunduntur, decidunt, ac euaneſcunt. Prima ratio ex Alexandro deprompta, non dialectica, ſed ſophiſtica eſt; peccat enim per fallaciam æquiuocationis. Nam dicebatur: Id eſt in nobis, cuius oppoſitum eſt in nobis; at oppoſitum eius, quod eſt eſſe in nobis, non eſt in nobis; quare id, quod eſt in nobis, hoc eſt arbitrii libertas, non eſt in nobis. Fallacia pendet ex æquiuocatione uocis, quæ eſt eſſe in nobis: nonnunquam enim accipitur pro libertate arbitrii; nonnunquam verò pro eo quod eſt nobis competere, & in nobis reperiri: ſi ſemper uſurparetur in prima ſignificatione, non eſſet abſurdum id quod colligitur, nempe id quod eſt in nobis non eſſe in nobis, immo veriſſimum eſſet; idem enim eſſet, ac ſi diceremus, libertatem arbitrii non eſſe in noſtra poteſtate, quod veriſſimum eſt; libertas enim pro facultate ſumpta competit nobis per naturam, nec ualemus eam non habere: at abſurdũ vr̃ ob modũ loquendi; nã eſſe in nobis modò in una, modò in altera ſignificatione vſurpatur. Addebaẽ ſecũdò: Si homo liberè operaẽ, vel id habet dũ operatur, vel ante; & deduciẽ rõ, vt prius deducta fuit:

Rõ prima dialectica diluitur.

Diluitur altera rõ.

Vel dicamus: Si voluntas liberè agit; vel id ei competit, dum eſt determinata, A
vel dum eſt indeterminata: non ſecundum aſſerere valemus, quia tunc non agit:
non primum, quia dum eſt determinata pro una parte, non amplius eſt libera.
Reſpondeo homini ſemper competere libertatem; nam ei competit, antequàm
præeligat; quia quamuis non agat, valet tamen liberè quam libuerit partem præ-
eligere: ei competit dum prędigit, quia liberè id facit; ei competit actu cum
operatur, quia ea prælectio ſua eſt, & ab eo pendet. At adhuc dialecticorum
acumen hebes redditum non videtur, pugnant enim acriter, & inquiunt. Si uolun-
tas & pręelectio libera & indifferens eſt, neceſſe eſt vt ab aliquo determinetur;
nil enim ſui natura indifferens ſe ualet determinare, vt conſtat exemplo primę ma-
teriei; cum enim ſit indifferens, non potius vni quàm alteri parti adhæret: ſi igi-
tur determinabitur ab aliquo, vel id eſt naturale & per naturam operans, vel uolun
tarium: ſi voluntarium, tunc erit indifferens, & pariter neceſſe erit vt ab aliquo
determinetur; ac ita vel dabitur progreſſio in infinitum, vel erit deueniendum ad B
id, quod per naturam contrahet ac de terminabit voluntatem: id autem, quod ope
ratur per naturam, operatur neceſſariò & pro facultate; quare omnia Naturę, &
Fato, & Neceſſitati ſubiicientur. Confirmatur: quoniam (vt inquit Auerroes in 2.
phyſicorum cont. 48.) Facultas ęquè reſpiciens oppoſita eſt vis patiens, quæ ab ali
quo agente contrahi determinarique debet; & propterea non ſui domina eſſe vide-
tur. Hinc accedit, quòd Auer. in 8. phyſicorum cont. 15. inquit motorem per volun
tatem eſſe motorem motum, motor autem ab alio motus liber non eſt. Confirma-
tur: quia voluntas per naturam fertur in bonum; & dum ei offertur ſummum bo-
num, non poteſt id nolle, ſed neceſſariò illud vult; quare erga ſuum obiectum libera
Solutio. non eſt. His difficultatibus, quæ ſuperare videntur vires dialecticorum, nunc breui
bus ſatisfaciam; latius autem ex dicendis de cauſis & definitione libertatis patebit
earum ſolutio. Dico igitur facultatem appetentem non cognoſcere, ſed ſequi cogni
tionem: addo inſuper eam ſola ratione diſtingui à facultate cognoſcente, vt dicitur
in Tertio de anima cont. 29. Ex his colligo facultatem appetentem primò pati, ex- C
citari, & moueri ab alio, quamuis mox ſit principium efficiens motus; vt colligi-
tur ex tertio de anima cont. 54. prętereà dico, non Animam vel aliquam eius facul
tatem eſſe adæquatum principium agendi, ſed compoſitum: nam homo agit, intel
ligit, lætatur, non anima; vt dicitur in primo de anima cont. 65. & propterea id,
quod determinatur ad agendum, non facultas aliqua, ſed homo præſertim iudicari
debet: homo autem ad agendum determinatur; modò a recta ratione, vt homo
probus; modò a ratione deprauata, vt improbus; aliquàndo non a ratione, ſed ab
appetitu ſenſus, vt incontinens, qui non agit cum præelectione. Ideo inquit Ari-
ſtote. in tertio de anima 47. Amplius autem præcipiente intellectu, & dicente men-
te fugere aliquid aut proſequi, non mouetur; ſed ſecundùm concupiſcentiam agit:
Et tunc dicimus cum Diuo Paulo; Sentio nouam legem in membris meis repu-
gnantem legi mentis meę, & captiuantem me in lege peccati. Addo demum ho
minem non dici liberum, quia ſit indifferens ad ea omnia, quæ per mentem propo-
nuntur voluntati; ſummũ enim bonum oblatum voluntati, non poteſt ab ea renui: D
ſed liberum dici, quia mente & ratione eſt prędítus; qua iudicans finem valet inda
gare media, ratiocinari de illis, vnum pręferre alteri ac præeligere; vt latius infra
explicabo. Ex his patet ſolutio difficultatum. Quęrebatur primò, a quo pendeat
determinatio ad agendum hoc potius quàm illud. Dixi pendere a tribus; quæ
non ita ſe habent, vt neceſſariò moueant: immo cum ea ſint tria, & modò de-
terminetur homo ab vno, modò ab alio, inferendum eſt eam determinationem ne-
ceſſitate carere: quòd autem modò ab vno modò ab altero determinemur, or-
tum ducit ex varia hominis conſtitutione, quæ in noſtra facultate poſita eſt. Con-
firmationum autem difficultatis ex dictis ſolutio patet, ex dicendis clarior red-
detur.

A *De Origine & Cauſis Liberi Arbitrij. Cap. XXXVIII.*

ABſolutis attinentibus ad primum caput, ex quibus conſtat hominem eſſe
liberi arbitrii participem, alterum occurrit maioris momenti; & eſt, quid
nam ſit liberum Arbitrium, & ex quibus principiis ortum ducat: Et quo
niam ſcire eſt rei cauſam cognoſcere, & definitio ex principiorum cau-
ſarumque cognitione colligitur; ideo à Principiis ordiar, & primò a materie. Du-
plex aſſignari poteſt Materies libertatis: vna, cui tanquam affectio conuenit: altera, Materia libertatis.
circa quam verſatur. Materies, cui conuenit, adhuc eſt duplex: vel ſubiectum pro-
ximum, & adęquatum; & hic eſt homo, qui liber & dominus dicitur: vel ſubiectum
primum, & principium; & hęc eſt anima rationis particeps. Materies, circa quam
verſatur, ſunt res humanæ neceſſitate carentes. Et quia ex prima materie ortum du
cit contingentia; ideo cenſendum eſt eam ex parte externę materiei, circa quam
verſatur libertas, eſſe originem primam, ſine qua humana libertas ſeruari non poſ-
B ſet. Forma & eſſentia libertatis eſt ea facultas, per quam non coacti nec inſtinctu na- Forma libertatis.
turę ducti, ſed propria ratione & conſultatione valemus pro omni parte ratiocinari,
ac vni vel alteri parti hærere: q̃ eſſentia in eo præſertim poſita eſt; quia valemus re-
ſiſtere perturbationibus animi, ſenſuũ appetitiones cohibere, propenſionesque mo-
derari ex temperamento prodeuntes. Finis eſt humana perfectio: cum enim homo Finis.
Natura donatus ſit omnibus animæ viribus, & quoad ſubſtantiam poſtrema perfe-
ctione ſit præditus; adeò vt mortalium finis, permanentium & fluxilium copula,
Mundique epilogus nuncupatur; etiam donatus eſt libertate, per quam valet aſſe-
qui ſummum bonum, & in ſeipſo vt in paruo Mundo valet imitari opificem mode-
ratoremque magni Mundi, ac in ſuis manibus eſt poſitum ſe perficere. Maiorẽ perfe
ctionem in animali mortali ex anima & corpore conflato excogitare non valemus:
cum enim huiuſmodi animal materiem includat, ſenſusque expoſcat; neceſſariò
obnoxium eſt contrarietatibus, perturbationihus, variiſque ad corporea propen-
ſionibus. Propterea eius perfectio in eo eſt poſita, vt valeat corporea moderari,
C mentem purgare, eamque incolumem a labe corporis præſeruare: quod cum fece-
rit, verè gloriari valet, & actione tanquam ſua delectari; Deoque tenetur gratias
referre, qui huiuſmodi facultate eum donauit; non enim libertas nobis data eſt, vt
miſeri, ſed vt fęlices reddamur: res namque menſurari debent per congruentem,
non per deprauatum ac prępoſterum vſum. Origo efficiens, & id vnde proximè ma Cauſa efficiens.
nat libertas, a variis vario modo aſſignatur. Alexander 3. Naturalium quęſtionum Alexãder.
cap. 13. inquit ſolum hominem eſſe liberum, quia ſolus animalium eſt rationis par-
ticeps, & conſultandi uim habet; adeò vt ratiocinandi vis ſtatuatur ab eo origo li-
bertatis. Verùm id non videtur eſſe proprium & adæquatum principium, nec ſola Contra Alexandrũ.
vis ratiocinandi videtur eſſe ſatis: Quoniam ſi homo valeret de rebus ratiocinari,
mox eſſet coactus vni definitæ parti hęrere; vt coactus eſſet, ſi anima eſſet tempera
mentum, vt cenſuit Galenus, vel ſaltem anima ſequeretur temperamentum, ex eo
que conſurgeret, vt cenſuit Alexander, proculdubio liber non eſſet: Si enim ani-
ma quoad eſſe ſequeretur temperamentum corporis, etiam cogeretur illud ſequi
D quoad actionem, non ſecus ac ſe habeat de iumentis & feris: propterea cum Ale-
xander dicat animę gradus omnes ſequi temperamentum corporis; vt affirmat in ſe
cundo de Anima cap. 8. necnon in principio primi de anima; originem & radices li-
beri Arbitrii euulſit, & pro ſeruanda eius vmbra & nomine in libro de Fato labora-
uit. Inſuper idem Alexander in 2. de Anima cap. 45. agens de libero Arbitrio, ex ſen Alia ſentẽtia Alexãdri.
tentia Ariſtotelis inquit, Arbitrii libertatem oriri ex permixtione non entis cum en
te: quę permixtio cum in rebus effectis, tum in cauſis reperitur. In rebus effectis re
peritur permixtio entis cum priuatione, ſine qua res non variarentur, nec ortui &
interitui eſſent obnoxię: & nedũ cum priuatione, verùm etiam cum mendacio per-
mixtę ſunt; adeò vt frequenter illæ, quæ verę videntur voluptates, mendaces ſint;
& quę videntur bona, ſint mala: Ex hac permixtione oritur libertas ratione rerum,
circa quas verſatur. In cauſis quoque reperitur mixtio cum non ente, quatenus
eis conuenit, vt ſint quorundam cauſę ex euentu: nam quę ex euentu eſt cauſa, non
dicitur abſolutè alicuius cauſa, vt inquit Philoſophus in ſecundo phyſ. contex. 52.

& eſt cauſa ex euentu ob aliquid, quod accidit cauſæ per ſe, & ob imbecillitatem: A
& quod huiuſmodi cauſam ſequitur, ſine cauſa factum dicitur; quoniam non eſt fa-
ctum ob aliquam peculiarem, antecedentem, & principẽ cauſam. Id verò ſi in rebus
externis fiat, Fortunam parit & Caſum; ſi verò in nobis, liberum Arbitrium: Na-
tura quippe & mos videntur cauſæ præelectionis ac inſtituti noſtri, qnatenus in his
quoque eſt non ens; quocirca eligimus quandoque ea, quorum cauſa in nobis non
præiecta eſt, ob imbecillitatem ac infirmitatem humanæ Naturæ. Hæc Alexander
quem Portius, & alii nonnulli ſequuti ſunt. At ſententia hæc minimè approbanda
videtur: permixtio enim cauſæ cum non ente, non eſt origo & cauſa libertatis; ve-
rùm eius potius, quòd nos errare valeamus, & recedamus a vero bono. Nam in par
te ſimilis eſt ei ſententiæ, quam Theologi proferunt dicentes, Hominem in prima ſui
origine fuiſſe participem eius iuſtitiæ, quæ ob id originalis nuncupatur, & tunc ve
rè fuiſſe liberum: ob peccatum verò primi Parentis animus degenerauit, declinauit
que ad ea, quæ pertinent ad corpus, & inde ortum duxere variæ eius imbecillitates; B
adeò vt ea mixtio cum non ente & peccato, minimè ſit origo libertatis, ſed potius
diminutionis & labefactationis eius. Confirmatur: quia non ens & malum, ſolùm
mali & declinationis ſunt origo, & machinantur maleficium, vt inquit Philoſophus
in 1. phy. cont. 80. libertas autem Arbitrii inter ea numeratur, quæ abſolutè perfe-
ctionem denotant: hinc primò tribuitur Deo, mox ſeparatis mentibus, demum ho
mini: in Deo autem permixtionem cum non ente nec quidem excogitare vale-
mus; ipſe enim eſt omne quod re vera eſt. Inſuper; ſi ex permixtione cum non en-
te oriretur libertas; vbi maior permixtio, ibi maior refulgeret libertas; ac ita iumen
ta & feræ liberiores eſſent homine: Nec rectè etiam dicitur libertatem in internis, re
ſpondere caſui & fortunæ in externis; ea enim, quæ liberè fiunt, ex inſtituto a pro-
Opinio propria. prio agente proficiſcuntur. Propterea dicamus primam ac veram originem liberta-
tis eſſe ſolutionem a materie; ex eo enim quòd forma & primum agendi principium
a corpore & materie nõ pendet, libera & ſui domina eſſe dicitur. Hoc indicauit Ana
xagoras inquiens, Mentem a Chao & materie debere eſſe ſolutam, vt dominaretur;
quam ſententiam frequenter commendauit Ariſt. ex eo enim quòd mens eſt ſolu- C
ta a materie, & ab ea non pendet, non eſt mancipes corporis; ſed valet corpori præ
eſſe, iudicare, dominari, imperare, attinentiaque ad illud moderari; coercere, & cor
rigere. Ex ſolutione itaq; a materie, & ex imperio ſupra corpus, cõſurgit liberi arbitrii
fœcundiſſima planta; ex qua prodeunt humanæ actiones, quaſi humanæ ſalutis &
miſeriæ diſſimiles fructus. Hinc percipimus, quòd Mens; quo magis fuerit a mate-
rie ſoluta, eò liberior eſt; quò verò magis fuerit merſa materiei, eò magis etiam car
cere tetro occluſa, corporiſque compedibus ligata detinetur. Deus cum omni ex
parte ſit a materie ſeiunctus, nedũ eſt maximè liber, verùm ipſamet libertas eſt. Et
quoniam in cauſis adæquatis ſi affirmatio eſt cauſa affirmationis, negatio eſt cauſa
negationis, & viceuerſa; ideo omnes formæ a materie & corpore non pendentes,
liberæ ſunt; pendentes verò a materie, libertatis munere ſunt deſtitutæ. Verùm Ale-
xander eiuſq; aſſeclæ hanc veritatem inſpicere non valuerunt, cum perperam iudi-
cauerint humanam mentem eſſe mortalem: & profectò pro aſtruenda humanæ Mẽ
tis immortalitate, ea ratio, quæ ex eius libertate deducitur, maximi momenti cenſe D
ri debet.

Definitio liberi Arbitrij. *Cap. XXXIX.*

EX cauſarum explicatione facile modò eſt liberi Arbitrii definitionem colli
gere. Pro cuius notitia accipiendum eſt; quòd, cum libertas ſit aliquid,
neceſſariò vel eſt ſubſtãtia vel accidens: Non eſt ſubſtãtia; quia non mate
ries, vt patet; non forma nec compoſitum, quia neutrum dicitur liber-
tas, ſed vel liberum, vel libertatis principium: quare eſt aliquid, per quod forma vel
compoſitum denominatur; huiuſmodi autem debet eſſe accidens. Sed cum accidens
ſit, vel eſt accidens per accidens, vel per ſe: non primum; quia id non ſequitur for-
mam ſpeciei, at libertas ſequitur formam ſpeciei hominis, eſt igitur libertas acci-
dens per ſe: huiuſmodi autem accidens nuncupatur proprietas, & cõſtituit ſecundum
modum

A modum dicendi per ſe, quæ proprietas eſt facultas quædam conueniens compoſito per formam, qualis eſt facultas ridendi, necnon addiſcendi diſciplinas. Et quamuis proprietas reuera a ſuo fundamento non ſit diſtincta, vt pateſeci in præcedentibus: ea tamen fundamẽto ſemper ſuperaddit relationem, denominationem, & modum accidentis; per quem formaliter & ratione diſtinguitur, ac de ſubiecto ſuo demõſtrari poteſt. Cum itaque humani Arbitrii libertas ſit facultas quædam; quæ ſit integra eius definitio, conſiderandum eſt. Nonnulli breuibus eam definiẽtes inquiunt, Libertatem Arbitrii eſſe liberum de ratione iudicium. At ex hac definitione, genus omne cauſæ minimè eluceſcit; & id, quod ꝓ genere ſumitur, ſatis eſt dubium. Propterea dicẽdum cenſeo Libertatem humani Arbitrii eſſe facultatẽ hominis, qua de oppoſitis ad eius actiones pertinentibus ratiocinari, oppoſitaq; præeligere valet; ex parte animæ ſui natura rationis compote prodeuntẽ, quatenus a materię non pendet; hominiq; Dei munere pro ſui perfectione tributã. Ita cenſeo ex ſententia Ariſt. definiẽdã eſſe libertatẽ humani Arbitrii; ex qua definitione oẽ genus cauſæ eluceſcit, vt eſt cõ-

Proprietas nõ diſtiguitur a ſuo fundamento.

Definitio liberi Arbitrii.

B ſpicuum. At duæ emergunt non ſpernendæ difficultates. Prima eſt: Cum facultas hominis rationem ſequens dicatur oppoſitorum; num vnius ſit per ſe, alterius ex euentu; vel potius vtriuſque per ſe? Inſuper: Cum nedum homo, verùm ẽt iumenta & feræ efficiant oppoſita (ad libitum enim feræ mouentur motibus oppoſitis, & mõ mouẽtur, modò requieſcũt) cur ſolus homo, ſolaq; facultas rõnis compos dicitur eſſe oppoſitorum? Confirmatur dubitatio: quia inquit Ariſt. in 8. phy. 29. ſe mouere eſſe proprium viuentium; & quæ ſe mouent, poſſe mouere ſe oppoſitis motibus; quare ẽt iumenta videntur eſſe indifferentia, ac libertate prædita. Prima dubitatio ardua ſatis eſt: nam Ariſt. in 8. Phyſicorum cont. 8. facultates rationis expertes ait efficere vnum tantùm, vt ignem calefacere; ꝙ ſi efficiãt nonnunq̃ oppoſitum, id tantùm eſſe ex euẽtu, vt æſtiuus calor reddit viſcera terræ frigida: facultates verò rationis cõpotes ait efficere contraria: Auer. eo in loco inquit facultatem rationis compotem vtrumq; oppoſitum efficere eſſentialiter. Ex aduerſo Ariſt. 9. Meta. cont. 3. inquit vnum per ſe, alterum ex euentu efficere; ait enim. Et quæ quidem cum ratione, omnes contrario-

An agens per rationem efficiat duo oppoſita per ſe.

An feræ agant oppoſita.

Agitatur prima dubitatio.

C rum ſunt eędem; carentes verò ratione, vna facultas vnius eſt: vt calidum ſolum calefacit; facultas verò Medendi, infirmitatis, & ſanitatis: Cauſa autem eſt, quia ratio eadem oſtendit rem & priuationem, non tamen ſimiliter, & eſt vt ſit amborum; eſt autem vt magis ſit exiſtentis: Quare neceſſe eſt huiuſmodi ſcientias eſſe quidem contrariorum, eſſe vero huius quidem ſecundùm ſe, illius verò non ſecundùm ſe; etenim ratio huius quidem ſecundùm ſe, illius verò quodam modo & ex euentu. Hæc Ariſt. per quæ videtur ſibi aduerſari; quoniam ſi facultas cum ratione operans vnius eſt per ſe, alterius ex euentu; non differret a facultatẽ experte rationis; cuius oppoſitum dixit in 8. phyſico. Inſuper Auerroes in octauo phyſico. vt dixi, apertè oppoſitum profert. Vicomercatus vir doctiſſimus eo in loco Auerroem errare, Ariſtotelique aduerſari aſſerit: Nam inquit facultatem rationis compotem non differre ab experte, quia vtrumque oppoſitum per ſe efficiat; ſed quoniam ad libitum vtrumque valet efficere, vnum tamen per ſe, alterum ex euentu; agentia verò per Naturam non vtrunque valent ad libitum efficere. At eius ſententia appro-

Vicomercati ſentẽtia reiicitur.

D banda non videtur; quoniam agens per naturam, cum agat ſua forma, quæ vna eſt, abſolutè vnum agere dicitur: Agens verò per rationem, cum agat per ſcientiã, quæ eadem oppoſitorum eſt, verè dicitur poſſe agere oppoſita. Inſuper ſcientia & ratio eorum oppoſitorum, quæ ambo ſunt formę, per ſe eſſe dicitur, vt calidi & frigidi; quare ambo valet per ſe efficere. His accedit, quòd Ariſt. in 8. phy. eas potentias diſtinguit abſolutè per poſſe & non poſſe agere duo oppoſita, non per poſſe ea facere ad libitum & non ad libitum. Propterea dicamus cauſam agentem cum ratione, vel verſari in fine, vel in ordinatis ad finem. Si uerſatur in fine, profectò vnius eſt cauſa per ſe, alterius ex euentu. Ratio eſt, quia finis proprius definitus eſt: ita medicus per ſe ſanat, ex euentu interficit malè utens Arte ſua, vt dicitur in 8. phy. cont. 8. & in x. Meta. cont. 3. Et aduertendum, quòd Medicus malè utens Arte, & interficiens, poteſt dupliciter conſiderari: primò vt medicus, ac ita ex euentu penitus interficit: ſecundò vt vir prauus, ſuo vitio abutens Arte; & quia hoc facit ob ulteriorem finem, ideo de hoc ſe habebit, vt de ordinatis ad finem. De quibus modò loquens di

Opinio propria.

eo ordinata in finem non eſſe ea, quæ propriè fiunt; nam propriè optatur & fit id, A
cuius gratia media parantur, vt una cum Platone inquit Ariſtoteles; veluti quan-
uis Medicus modò calefaciat, modò refrigeret, modò repleat, modò extenuet;
ſemper tamen dicitur facere idem, cum hęc referat ad ſanitatem. Cum itaque
homo agens per rationem uerſatur in mediis, & valeat oppoſita facere, valeat moue
ri & quieſcere, valeat ire ad videndum amicum & non ire, eligere vnum genus
vitæ vel aliud: ea oppoſita vel conſiderantur in diſtincta occaſione & tempore,
ac ita non eſt dubium ambo poſſe fieri per ſe: Medicus enim pro diſtincta ægritudi
ne modò humectat, modò deſiccat; Pictor modò dealbat, modò denigrat, & vtrũ-
que facit per ſe; immo natura ſic eſt per ſe principium motus & quietis: vel conſi-
derantur in eadem occaſione & tempore, & de his eſt dubitatio. De quibus dico ea
oppoſita ad duo referri poſſe; vel ad Arbitrii libertatem abſolutè; ac ita aſſero homi
nẽ eſſe indifferentẽ, ac vtrũq; agere per ſe; quatenus vtrũq; agit liberè, cognoſcens, &
pręeligens: ſecundò poſſe referri ad abſolutã cõditionẽ rei efficiẽdę, & ad rõnẽ, quæ
magis pro una parte quàm pro altera eſt nata ſuadere & excitare; ac ita vnũ principa B
lius, quàm aliud dicitur facere. Ex his conſtat reſolutio difficultatis: nã agens per Na
turã abſolutè vnũ agit per ſe, alterũ ex euẽtu & pręter intentionẽ: Agens per rõnẽ, dũ
refertur ad finẽ, unũ agit per ſe, alterũ ex euentu; nõ ita tñ ex euentu, vt agens per na
turã, qm̃ id quoq; efficit cũ cognitione & intentione; ideo Ariſt. dixit x. Meta. potius
ex euẽtu: at ſi refertur ad ordinata in finẽ, dũ cõſideratur vt agens liberè, utrunq; effi-
cit per ſe; per relationẽ uerò ad rõnẽ vnũ efficit principalius quàm aliud: Ac ita loca
Ariſt. conciliantur, nec Auerroes diſſentit ab Ariſtotele. Vt uerò pertinet ad alteram
An iumenta efficiãt oppoſita. difficultatem, quia ẽt animalia expertia rõnis uidentur libera, & uidẽtur poſſe agere
oppoſita. Reſpondeo Animalia bruta mediare quodam modo inter hominem & ina
Differentia ex parte finis. nima, quatenus ea quoque efficiunt oppoſita: Differunt tamen ab homine. Primò
ratione finis: qm̃ homo tendere poteſt & ad bonum animi, & ad bonum corporis;
iumenta uerò cum operentur per Naturam, ſolùm ſunt procliuia ad bonum corpo-
Ex parte dirigẽtiũ. ris, & ad illud tendunt. Secundò ratione facultatis dirigentis: dirigi.n. poteſt homo
Ex parte mediorũ. & a cognitione ac appetitu ſenſuum, & a rõne; & ualet vtrunq; ſequi. Tertio rõne C
mediorum: nam cũ brutis offeruntur media, illa eligunt quodã inſtinctu naturæ, nõ
formata ratione pro omni parte; ac ita eligunt, at nõ pręeligunt: propterea dicuntur
determinata ad unum, ad illud nempe, ad quod per naturam ducuntur; non autem in
differentia ſunt munere rationis pro omni parte, vt homo: hinc potius dicuntur
moueri ſecundùm ſenſum, quàm a ſenſu.

Quòd Arbitrii Libertas in Ratione, Non in Voluntate ſit poſita. Cap. XL.

IAm de Libero Arbitrio, & quòd ſit, & quid ſit, apparuit: ſequitur mo-
dò vt perpendamus, cui Mentis facultati competat; num Rationi, vel
potius Voluntati, ſiue Pręelectioni. Res eſt ſatis dubia: Rationes extant
pro omni parte. Ac vt ad veritatis inuentionem excitemur, referã primò D
aduerſarum opinionum fundamenta, mox quid ſentiam explicabo. Plurimi eo-
rum, qui Ariſtotelem ſequuntur, vt Alexander, Lodouicus Boccaferreus, Portius,
Epiſcopus Caſertanus, & alii viri celebres; in ſola ratione, minimè in voluntate poſi
tam eſſe libertatem affirmarunt; Quorum hęc ſunt potiora fundamenta, & Primò.
Voluntas, vt quæuis facultas appetens, non cognoſcit, cum diſtinguatur a cogno-
ſcente: facultas libera debet cognoſcere; propterea enim dicitur poſſe oppoſita, quia
vtrunque cognoſcit: inquit enim Ariſt. in 8. phy. cont. 8. & x. Metaphyſicę cont. 3.
facultatem cum ratione agentem eſſe oppoſitorum: quia ratio & ſcientia oppoſitorũ
Rõ ſecunda. eſt. Secundò: Libertas ei debet competere, cuius officium eſt imperare, regnare,
pręeſſe, & dominari: at hoc facultate conuenit iudicanti & ratiocinanti, non appe
tenti; officium enim appetentis eſt exequi, & implere mandata iudicis pręcipientis:
hinc Ariſt. in 3. de anima oſtendit intellectum & appetitum eſſe principia motus, &
Rõ tertia. iurè; nam intellectus imperat, appetitus exequitur. Tertiò: Ea vis & facultas,

quæ

A quæ libera eſt, debet eſſe efficiens, non aũt ſolũ mota & patiens; id.n.quod mouetur
ab alio, dirigitur, cõtrahitur, determinatur; tantũ abeſt vt libertate fruatur, vt potius
maximè inſeruiat, mouentibuſque ſuccũbat: facultas appetendi eſt patiens, mota,
excitata, & ducta a cognoſcente: non itaque libera dici poteſt; alioquin prima ma-
teries maximè iudicanda eſſet libera: Hinc Auer: in 2. phy. 48. voluntatem, & om
nes appetentes facultates inter eas numerat, quæ patiuntur; & in 8. phy. cont. 15. in
quit motorem per uoluntatem eſſe motorem motum. Quarto: Voluntas, cum ſit vis Rõ quar-
patiens & indifferens, non valet ex ſe determinari; nil enim ſe mouet, vt oſtendi- ta.
tur ab Ariſtotele in 8. phy. 40. & cum ſit indifferens, non valet ſua facultate alterum
oppoſitorum proſequi, ab agente enim æquali non manat actio, vt in 2. phy. cont.
48. inquit Auerroes. Et confirmatur: quia voluntas definitur, quòd ſit deſiderium Cõfirma-
boni cum ratione; quare, dum per rationem ei offertur bonum, non poteſt id nolle: tio.
alioquin voluntas non eſſet voluntas, quia ei definitio voluntatis non conueniret;
B & pręſertim, quia bonum eſt obiectum uoluntatis. Pręterea: Libertas pręſertim fa Ratio qui
cultati nobiliori conuenire debet, indicat enim perfectionem: at facultas, quæ ra- ta.
tiocinatur & cognoſcit, præſtat facultati appetenti non cognoſcenti. Inſuper: Liber
tas maximè fulget in ordinatis ad finem, non in fine: voluntas autem ipſius finis eſt. Sexta.
Plato quoque viſus eſt huic parti adhęrere: quod ſatis apertè colligitur ex Protago Plato.
ra, vbi latiſſimè Socrates cum Protagora diſputans nititur oſtendere Scientiam in
homine eſſe ducem & principem, & ſcientia in homine nil eſſe potentius; adeò vt
homo verè ſciens peccare non valeat; ſuperari autem & vinci a voluptatibus ſum-
mam nuncupat inſcitiam; ex quo colligitur totam arbitrii libertatem in facultate
cognoſcente eſſe poſitam, voluntatem autem non poſſe ei non obtemperare. Ex
qua diſputatione etiam colligit Ariſt. in 7. moralium Nicomachiorum cap. 2. Socra
tem negaſſe dari continentiam, quia nemo ſciens peccare poteſt. Plotinus etiã En. Plotinus.
6. lib. 8. cap. VI. inquit. Manifeſtum eſt libertatem, & quod eſt in nobis, inter res
agendas neque ad actionis effectum, neque ad externas actiones; ſed ad actum in-
C ternum, & intelligentiam, contemplationemque virtutis ipſius omnino referri; hãc
verò Virtutem oportet Mentem quandam exiſtimare &c. Manifeſtè Plotinus liberta
tem facultati cognoſcenti & contemplanti, non appetenti tribuit. Boetius adhuc Boetius.
clarius in Proœmio tertię ſectionis ſecundę editionis libri de interpretatione lo-
quens aduerſus Stoicos id ipſum affirmat, inquiens. Nos autem liberum voluntatis
arbitrium non id dicimus, quod quiſque voluerit, ſed quod quiſque iudicio & exa-
mine colligit: alioquin multa quoque animalia habebunt liberum voluntatis Arbi
trium; illa enim videmus ſponte quædam refugere, quibusdam ſponte concurrere:
At quotieſcunque imaginationes quędam concurrunt animo, & voluntatem irri-
tant, eas Ratio perpendit, & de his iudicat; & quod ei melius videtur, cum arbitrio
perpenderit, & iudicio collegerit, facit; atque ideo quędam dulcia, & ſpem vtilita-
tis monſtrantia, ſpernimus; quędam amara vel ardua, licet nolentes, fortiter ſuſti-
nemus: ideo non in voluntate, ſed in iudicatione voluntatis, liberum conſtat Arbi-
trium; & non in imaginatione, ſed in ipſius imaginationis perpenſione conſiſtit.
D Hęc Boetius: ex quibus luce clarius colligitur in ratione, & non in voluntate liberum
Arbitrium collocaſſe. Alexander Aphrod. id ipſum exiſtimauit, quod colligitur ex Alexãder.
primo ſuo lib. de anima cap. de Phantaſia: inquit enim. Aſſenſio, quę in ſimplici-
bus verſatur, vtrum ſint nec ne, in noſtra poteſtate non eſt, nam ſenſum atque ima
ginationem huiuſmodi aſſenſio ſequitur: At uerò aſſenſus ille, qui agendis rebus
præſtatur, vtrum agi debeát, an non debeant, a ratione velut a cauſa proficiſcitur;
quem in poteſtate noſtra eſſe perſpicuum eſt: Nanque in facultate noſtra eſſe quis
dubitet rem quampiam deliberatione cæteris anteponere, atque eidem aſſenſionẽ
adiicere? &c. Clarius idipſum affirmat 3. naturalium quæſtionum cap. 13. inquiens,
nos poſſe de rebus conſultare & non conſultare, & eſſe dominos conſultandi de ima
ginationibus, non autem neceſſariò imaginationem ſequi, &c. Auer. quoque id
ipſum exiſtimauit, quatenus in 2. Phy. cont. 48. omnem facultatem appetentem aſ- Auerroes.
ſerit eſſe patientem, indifferentem, & nil agere niſi ab agente aliquo contrahatur;
& propterea liberam eſſe non poſſe. At perpendamus, quomodo Ariſtot. quoque Ariſt.
huius fuerit opinionis. Nam id, quod eſt cauſa, vt uoluntas aliquid velit vel nolit,

eſt

eſt fundamentum libertatis; at huiuſmodi cauſa eſt mens & ratio, vt dicitur ab Ari A
ſtotele in 12. Metaphyſicę 36. aſſerente: Concupiſcibile eſt id, quod videtur bonũ;
uoluntate optabile eſt ipſum primum exiſtens bonum: appetimus potius quia uide-
tur; quàm uideatur quia appetimus: principium eſt Mens &c. Manifeſtè Ariſt. uo-
luntatem menti ſubiicit, & id ait ab ea optari, quod a Mente iudicatur bonum. Præ
terea inquit Ariſt. in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 1. Ignorat igitur ſanè impro
bus omnis, quæ nam ſint agenda, & a quibus abſtinendum, & ob hanc ignorantiam
homines redduntur iniuſti & mali. Quòd ſi improbi omnes ob ignorantiam reddun
tur mali, conſpicuum eſt non ob uoluntatem eſſe tales, nec voluntatem eſſe liberã;
ſi enim ea libera eſſet, etiam qui non ignorant poſſent peccare. Inſuper in 3. Mora-
lium Nicomachiorum cap. 3. inquit: Poſtquam conſultatione adhibita iudicauerimus,
tum ſecundùm eam conſultationem appetimus. Prętere in 30. part. prob. 11.
inquit: Cur homo aliud intelligit, aliud facit? An quia contrariorum eadem ſcien-
tia eſt? An quia mentis officium ad plura extenditur, appetitus in vnum tantummo
do fertur? atqui homo mente magna ex parte viuit, & ratione; beſtię appetitu, ira B
cupiditateque ducuntur. Prętere oſtendit Ariſt. in octauo phy. loquens de æterni-
tate motus, motorem non tranſire ex poteſtate ad actũ ſecundum, & ex non moue-
re ad mouere; niſi præcurrat motus aliquis, per quem reddatur motor proximus;
& cum fuerit talis, neceſſariò mouet, niſi aliquid impediat: & hoc ait eſſe uerum de
omni mouente & per naturam, & per rationem, vt patet ex cont. octauo. At ſi li-
bertas in uoluntate eſſet poſita, & ad libitum quamuis partem poſſet præferre, ea ſen
tentia falſa eſſet: nam agens per voluntatem poſſet eſſe in potentia proxima, & non
mouere; & ſine præcurrente motu per libertatem voluntatis poſſet ex non mouere
tranſire ad mouere. Prętere declarat Ariſt. in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 3.
quòd nedum continentis, verùm etiam incontinentis actio, rationem aliquam ſe-
quitur; adeò vt actio ſequatur rationem, vt concluſio propoſitiones: ideo inquit
Philoſophus. Cum opiniones alię ſint de rebus vniuerſis, aliæ de ſingularibus, quarũ
ſenſus arbiter ac dominus eſt: neceſſe eſt, vbi ex his duabus vna effecta ſit; in iis qui
dē, quæ ſunt cognitionis, animũ id quod cõcluſum eſt enunciare & affirmare; in iis C
autem, quæ ſub actionem veniunt, ſtatim agere: Vt ſi omne dulce guſtandum eſt,
hoc autem eſt dulce, tanquam vnum de ſingularibus; neceſſe eſt eum, qui poſſit,
quique non prohibeatur, ſimul atque dictum eſt etiã agere. Cum igitur ineſt vniuer
ſa opinio, quæ guſtare prohibet, ſecunda omnia dulcia eſſe iucunda, & tertia hoc
eſſe dulce, (hęc autem eſt quę agit) & adeſt fortè cupiditas; opinio quidem illa pri-
ma hoc fugere iubet, cupiditas autem aliò trahit, poteſt enim vnamquamque animi
partem cõmouere: ita fit, vt a ratione, & opinione quodam modo naſcatur incon-
tinentia; non quòd opinio per ſe ſit rationi contraria, ſed ex euentu; cupiditas.n.
nõ opinio, rectę rationi contraria eſt, &c. Apertè Philoſophus, dum loquitur de mo-
do quo agimus, nunquam voluntati, ſemper rationi libertatem, determinationem
& directionem tribuit. Ideo in 3. de anima cont. 28. inquit. Sentire igitur ſimile eſt
ipſi dicere ſolùm & intelligere; cum autem iudicauerit delectabile aut triſtabile, affir
mans aut negans, proſequitur aut fugit. Id ipſum confirmauit in cont. 34. Ita quo-
que in lib. de Motu animalium explicans modum, quo homo per rationem moue- D
tur, latiſſimè oſtendit ſemper dirigi determinarique per rationem: nunquam aſſerit
ex uoluntatis arbitrio nos aliquid agere, vel moueri; adeò vt voluntati ratione & fa
cultate propria nullam unquam tribuat Arbitrii facultatem. Arbitrii itaque natura
& conditio in eo erit poſita: vt, cũ iumenta & feræ per certa media in finem definitũ
naturæ inſtinctu ducantur, homo munere rationis valet de his, quæ per imaginandi
Virtutem Menti offeruntur, ratiocinari; ea viciſſim comparare, vnum alteri pręfer
re; ſub variis communibus enunciationibus ſingularia, in quibus verſatur actio, po-
nere; vni parti aſſentiri; ac ita actiones ſuas ſua ratione componere, formare, &
dirigere; & propterea ſuarum actionum dominus, faber, & auctor nuncupatur.

Epilogus dictorum

A *Rationes pro parte aſſerentium Libertatem in Voluntate eſſe potſitam.* *Cap. XLI.*

PErmiſſima profectò, & tationi ſummopere conſenianea ſunt eorum ſunda
menta, qui libertatem in ratione collocatã affirmant: at non leuiora ſunt
illa, quibus aduerſę nituntur opiniones; nam hac de re tres ſunt principes
opiniones. Quidam enim in ſola ratione eam eſſe poſitam cenſent, vt pa
tuit: alii in ſola Voluntatę, vt Scotus in Quolib. D. Th. inquit libertatis originem in
ratione eſſe poſitam, quia iudicium eius non eſt a natura definitum; libertatis tamẽ
formam, vt in propria ſede, in volũtate reperiri. Quicunque libertatem Arbitrii tri
buunt Voluntati, inquiunt Voluntatem imperare rationi, & eſſe cauſam, vt libe-
rè iudicemus. Ideo inquit Diuus Auguſtinus lib. 3. de libero Arbitrio; Voluntas no
ſtra non eſſet voluntas, niſi eſſet in noſtra poteſtate. Quæ ſententia ita rationibus
B confirmatur, & primò. Iudicium, & ratio in noſtra facultate non eſt poſita, ſed natu
ram ſequitur: non enim in noſtra facultate eſt bonum iudicare malum, & econtra;
ſed tale cogimur iudicare obiectum, quale ſe nobis offert. Similiter: Ratio ex natu-
ra & conditione rei ſumit definita principia, ex quibus definitam, & determinatam
colligit concluſionem; & hoc videtur verum, ſiue ratio ſit de attinentibus ad cogni-
tionem, ſiue ad actionem: quòd ſi nonnunquam argumentamur pro vna parte,
mox pro altera, id pendet ex voluntate, quæ rationi præcipit, vt pro hac, vel pro il
la parte ratiocinetur: Ita etiam vir ſapiens dicitur ſpeculari, quando vult; vt etiam
fatetur Ariſt. in 2. de ani. cont. 60. ſi ſpeculatur, quando vult; voluntas igitur ei impe-
rat, & dominatur. Præterea: Libertas Arbitrii in nolle & velle poſita eſt; ideo ſæpe di-
cimus, hoc facio nulla rõne coactus, ſed quia ita volo: & de eo, qui imperat, dicimus;
ita vult, ita iubet: & in nobis ſępe experimur, nos aliquid facere non aliã ob cauſam,
niſi quia ita volumus, & eſt ſatis pro cauſa voluntas. Et dũ volumus aliquid ſuadere
vel diſſuadere, dicimus; noli hoc facerę, noli eſſe icredulus, velis eſſe vir probus, noli
C eſſe improbus; qui ſermones inanes eſſent, niſi voluntas libera eſſet: reſpõderemus. n.
nos nõ poſſe vel nolle aliquid, vel velle, quia non eſt in noſtra facultate. Præterea, dũ
libertatẽ transferimus ad rationem, manifeſtè indicamus eã ex voluntate pendere:
dicimus. n. nos ratiocinari, deliberare, ĩtelligere id quod volumus; & niſi ageremus
id quod volumus, non diceremur liberè agere. Cum itaque poſita voluntate pona-
tur libertas, dempta remoueatur, conſtat libertatem totam in voluntate eſſe poſitã:
in eo enim cenſeri debet poſita libertas, in quo cęteris circumſcriptis ſeruatur; & eo
ſolo dempto, remanentibus cęteris ſeruari non poteſt: At circumſcriptis cęteris, hoc
ſolo ſeruato quòd actio fiat cum voluntate, ſeruatur libertas; hoc dempto, ſuperſti-
tibus cęteris, libertas perit: in voluntate itaque poſita & collocata eſt. Minor propo
ſitio, de qua ſola poteſt eſſe dubitatio, oſtenditur: quia intelligentiæ; quamuis vni de
finitæ parti ex ſententia Ariſt. ſint addictæ; tamen, quia ita volunt, liberę dicuntur:
inanima corpora; quamuis libertate ſint deſtituta; tamen, quia appetitu naturali in
ſuum locum feruntur, ſeruant imaginem libertatis; & dum appetitu mouentur, di-
D cuntur moueri liberè. Præterea: In eo eſt poſita libertas, ex quo pendet ratio pro-
bitatis vel improbitatis actionis; & per quod reddimur digni pęna, præmio, laude,
vel vituperio: at hoc pendet non ex noſtra ratione & iudicio, ſed ex noſtra volunta
te & prælectione: hæc enim eſt differentia actionum moralium, & effectionum Ar
tis; earum enim principium eſt prælectio, harum Mens, vt dicitur ſub initio ſexti
Metaphyſicæ. Inſuper opus Artificioſum commendatur, ſi formoſum fuerit; actio
verò ad mores pertinens, ſi rectè fuerit acta, nempe ſi cum voluntate & prælectio-
ne, vt patet ex 3. Moralium Nicomach. cap. 5. necnon ex lib. 6. cap. 5. ideo virtus
definitur, quòd ſit habitus cum prælectione. Id ipſum affirmauit Seneca Epiſt. 96,
inquiens: Vis ſcire, quàm diſſimilis ſit aliarum Artium conditio, & moralis ſcien-
tię? in illis excuſatius eſt voluntate peccare, quàm caſu, in hac maxima culpa eſt
ſponte delinquere. Et Plato in x. de Repub. inquit: Eligentis quidem culpa eſt om-
nis, Deus autem eſt extra culpam; adeò quòd culpa & laus, non ob rationem, ſed
ob voluntatem & pręlectionem nobis conuenit. Præterea libertatem eſſe poſitam
in

Quòd Libertas in voluntate ac prælectione ſit poſita.

D. Auguſtinus.

Ratio prima.

Secunda ratio.

Tertia rõ.

Quarta ratio.

Quinta.

in uoluntate, ex eo colligere ualemus; quia tendit etiam ad ea, quę fieri nequeunt, A
Sexta. quæ nulla ratio oſtendit eſſe optanda. Inſuper id ipſum ſatis apertè confirmatur: quia ſi imaginamur aliquem prędirum omni facultatè cognoſcendi, ratiocinandi de oppoſitis, conſultandi, vnum alteri pręferendi; & hoc ſolum adfuerit, vt coacti ſimus velle vnum eorum definitè; ſtatim perit & abeſt vniuerſa libertatis forma, vt conſtat
Septima, de recipiendo ſenio & vltimo fine uitę. Præterea ad eam facultatem pertinet libertas, ad quam pertinet contrahere hominem indifferentem ad vnam definitam partem: at hoc eſt munus facultatis appetentis, vt dicitur ab Ariſtotele 9. Metaphyſicę cont. x. non autem iudicantis: inquit enim Ariſt. loco nuper relato, Poteſtates cum ratione agentes poſſe efficere contraria; & niſi adeſſet aliquid eas ad vnum contrahens, ſimul contraria agerent, quod tamen fieri non poteſt: ideo neceſſe eſt, vt determinentur ab aliquo; id aūt eſt appetitus, aut pręlectio; quod enim deſiderabit, id faciet, &c. Apertè his uerbis aſſerit philoſophus rationem contrahi per appetitum & pręlectionem: & quamuis appetitus ſupponat cognitionem; tamen ille eſt, per quem minorem propoſitionem ſub quo libuerit vniuerſali collocamus, & per quem B
Portii impugnatio agimus. Nec ſatisfacere videtur ſolutio Portii aſſerentis pręlectionem eſſe actionem rationis; & cum prælectio dicitur libera, indicari libertatem rationis & mentis: hoc inquam dici non debet. Primò: quia, vt uoluntas, ita pręlectio, dicitur facultas appetens ad mentem pertinens; vt patet ex 3. Moralium Nicomachiorum: ideo non magis una quàm altera dici poteſt actio Mentis; nam actiones tantùm ſunt eius, quatenus ſupponunt cognitionem Mentis. Præterea Ariſt. eo in loco, Nono ſcilicet Metaphy. cont. x. ait rationem determinari a prælectione & appetitu: id autem, quod facultatem contrahit & determinat, non dicitur eius facultatis actio; alioquin ratio tunc ſemetipſam determinaret, quod ibi inficiatur Ariſt. at quod contrahitur & determinatur ab alio, non debet cenſeri liberum. Simplicius etiam in Epi-
Simplicius. ctetū libertatem videtur tribuere uoluntati; inquit enim cap. v. Quis eſt, qui ſe nō ſentiat modò uelle, modo nolle, eligere, deliberare, aſſentiri, diſſentiri? &c. Eſt itaq; res apprime dubia: nam libertas non videtur competere facultati appetenti; quia cæca eſt, & ab alio dirigitur: non Prælectioni; quia incontinens agit liberè, at C
non cum prælectione; non Voluntati; quia ea reſpicit finem, libertas pręſertim pertinet ad ordinata in finem; non Rationi; quia ea non valet ſe determinare, ſed ab alio determinatur. Quid itaque erit dicendum?

Opinio Propria. *Cap. XLII.*

VAria retuli hactenus, per quæ cumulatè iudicare valemus; in quo ſit poſita difficultas; necnon excitari ad inuentionem veritatis: nunc autem profe-
Opinio propria. rens quod ex ſententia Ariſtotelis dicendum cēſeo, me ſemper ſubiiciens acriori iudicio, præaccipio Vires animę ex ſententia Ariſtotelis ab eſſen-
Quatuor accipiuntur. tia eius non diſtingui; vt dixi in enumeratione earum. Accipio ſecundò facultatem appetentē non diſtingui a cognoſcente, niſi ratione; vt dicitur in 3. de anima cont. 29. Accipio tertiò, Voluntatis nomen frequenter latè vſurpari: vel pro omni appetitu facultatum cognoſcentium; ut dicimus aues velle volare, canem velle comedere: D
vel ſaltem pro omni appetitu Mentis & rationis; ueluti dum quæritur, an voluntas ſequatur rationem; nam appetitus ſequens rationem eſt pręlectio potius, quàm voluntas: & in hac ſecunda ſignificatione modò voluntas vſurpatur. Addo quartò id; quod in pręcedentibus declaratum eſt: ſeiunctionem a materie & corpore, eſſe fun-
Colliguntur tria. damentum, radicem, & originem libertatis. Ex his tria colligo. Primum eſt, in omni mentis gradu & facultate ad actionem ordinata locum habere libertatem arbitrii; cum omnis ſit a materie ſoluta, & ſimul ad actionem conſpiret. Alterum eſt, eo ordine & gradu libertatem competere facultatibus Mentis, quo ad actionē conſpirant, & per naturam ſunt ſubordinatę: & quia ratio dirigit, appetitus exequitur; propterea libertas eſt in ratione, vt in principe & dirigente; in appetitu eius, ut in exequēte: in principio conſideratur radix libertatis, & actionis; in appetitu uſus eius: in principio includitur in uirtute; in appetitu magis cum apparente forma: in principio quoad naturam primò ineſt; in uoluntate primò quo ad nos, quatenus uoluntas

A eſt proximius agendi principium: in Ratione eſt libertas, quatenus ipſa non per naturam definita eſt ad vnũ quod ei offertur, ſed ualet de oppoſitis ratiocinari, ſe primũ principium conſtituere agendi uel nõ agendi aliquid, & ſub communibus enunciationibus modò vnam modò alteram minorem collocare; & propterea homo dicitur dominus, & princeps ſuarum actionum: in voluntate uerò ſeruatur libertas; primò quia non eſt re diſtincta a mente; ſecundò, quia pendens & formatum a libero, liberum dicitur; tertiò, quia in ea libertas ſemetipſam per opera patefacit, veluti etiam dicimus Manum Principis liberam & dominam eſſe. Quòd libertas ex mẽte ducat ortum, apertè patefecit Ariſ. in 12. Metaph. 36. inquiens: Appetimus res quia videntur, magis quàm videatur quia appetimus; principium autem eſt intelligentia, &c. Cum itaque principium primum actionis & directionis ſit intelligentia, neceſſe eſt vt ex ea ortum ducat libertas. Colligo tertiò verè & propriè liberum debere dici, non rationem, non voluntatem, ſed hominem; quia homo eſt integrum agendi principium, & eius vt totius agentis dicuntur eſſe actiones, vt aſſeritur in 1. de anima 65.

B Conuenit itaque libertas & rationi, & uoluntati, & homini; eo ordine eaque ratione, qua eſt nata eis conuenire, & ad actionem ordinantur. Sic homo liberè dicitur uelle, & nolle; & id dicitur agere quod vult, quia id agit quod iudicat ſibi expedire, & quod propria ratione decernit; quam voluntas ſequitur: & præſertim denominatio tribuitur uoluntati; quia ab ea proximius pendet actio, in eaque extrinſecus per ſuam formam a ratione manantem reſulget. Et quoniam ex cont. 57. tertii de Anima nonnulla colliguntur ſatis vtilia, inſtitutoque meo inſeruientia; ideo locum illum referã & explicabo. Inquit ibi Philoſophus. Imaginatio ex ſenſibus pendens etiã cæteris animalibus conuenit, imaginatio autem ex conſultatione prodiens in ſolis ineſt ratione præditis: vtrum enim agat hoc vel illud, rationis eſt opus, & neceſſe eſt uno menſurare, maius enim perſequitur; quare poteſt unum ex pluribus imaginibus efficere: Et cauſa hęc eſt eius, quod opinionem non vr̃ habere; non enim habet eã quæ ex ſyllogiſmo oritur, hęc autem illam; propterea appetitus non habet facultatẽ conſultandi: Vincit autem nonnunquam & mouet voluntatem, nonnunquam voluntas appetitum; ac vt ſphæra, ita appetitus appetitum, cum incontinentia facta eſt: natura autem ſemper uis ſuperior, principalior eſt, & mouet; adeò vt tribus la tionibus iam moueatur &c. Ex his collige primùm, ex ſententia Ariſtotelis originẽ libertatis in ratione conſiderari: nam inquit; vtrum enim hoc vel illud agat, rationis eſt opus. Collige ſecundò, in homine, ut ad facultates mouentes pertinet, tres cõſiderari motus; unus, quo ratio excitat voluntatem; alter, quo uoluntas appetitum; tertius, quo appetitus voluntatem: Ex quo conſtat non inſulsè eos loqui (vt perperam cenſuit Portius) qui dicunt appetitum moueri; nam Ariſt. de uoluntate, quæ eſt vis appetendi, ait, quòd mouetur ab appetitu. Tertiò conſidera, quòd motum illum, quo vnus appetitus alterum mouet, ait ſimilem illi, quo ſphæra mouet ſphęram. Hoc debet intelligi per ea, quæ a Philoſopho dicuntur ſub initio Mechanicarum quęſtionum: inquit enim circulum unum mouere alterum, quem tangit in oppoſitum; ita uoluntas & appetitus ſenſuum in oppoſitum ſe mouere dicuntur, & ſunt ut ſphærę

(Sententia Ariſtotelis in 3. de anima 57.) (Primũ q̃ ex Ariſto. colligitur) (Secundũ.) (Cõtra Portium.) (Tertium.)

D ab eodem ad idem, ab appetibili ad appetibilẽ. Quartò conſidera id, quod dicitur a Philoſopho: Neceſſe eſt uno menſurare, maius enim perſequitur: Hoc ſumptum eſt ex Platone in Protagora, ubi nititur oſtendere omnia peccata ex inſcitia ortum ducere; & propterea oportere adeſſe facultatem, quę comparare ac metiri ualeat oppoſita, ut pręſtantius eligamus: ex inſcitia enim menſurandi & cognoſcendi maiorem uerioremque uoluptatem, nonnunquam a minori uincimur: hanc menſurantem facultatem tetigit modò Ariſ. ex cuius recta menſura pendet rectitudo noſtrarũ actionum. Quintò ex eo quod Ariſt. inquit (Natura ſemper uis ſuperior principalior eſt, & mouet) collige continentẽ ſequentem rationem eique obtemperantem eſſe affectum ſecundùm naturam, incontinentem econtra.

(Quartum) (Quintum)

Solu-

Soluuntur dubia nonnulla ad Libertatem Arbitrij pertinentia. Cap. XLIII. A

DE re præclara & ardua non tot dici poſſunt, quin plura dicenda ſuperſint:
nec tot difficultatum abſcinduntur capita, quin alia emergant: propterea,
quamuis ex dictis multarum dubitationum conſpicuæ eliciantur ſolutio-
Prima dubitatio. nes, tamen adhuc dubitare quis poſſet. Primò: quia ſi uoluntas rationē
ſequitur ex ſententia Ariſtotelis, nec poteſt aliud uelle, niſi id quod ratione fuerit
Secunda. approbatum; profectò alteri ſubiicietur, nec libera erit. Altera dubitatio eſt: an,
nulla in nobis vel externa vel interna mutatione facta, ſed omnibus eodem modo ſe
Tertia. habentibus, ualeat homo id quod noluit velle, & nolle quod voluit. Tertia: An uo
Quarta. luntas ſit vis agens, vel patiens. Quarta: an valeat imperare Menti, vt intelligat,
ratiocinetur, conſultet; ac etiam ualeat rationi eius tergiuerſari. De prima difficul
Solutio primę. tate dico inanem eſſe hanc conſequentiam: Voluntas rationem ſupponit, ab ea ex- B
citatur ac dirigitur, ideo non eſt libera: inanis autem eſt duplici de cauſa. Primò:
quia libertas Arbitrii non in eo eſt poſita, vt valeamus aliquid pręter naturam, & cō
tra rationem agere; nec propterea euertitur, quia rationem ſequatur, nam hęc eſt
natura & conditio eius: ideo inquit Boetius in lib. de Interpret. Nos liberum vo-
luntatis arbitrium non id dicimus, quod quiſque voluerit, ſed quod quiſque iudicio
& examinatione colligit. Similiter Plotinus En. 6. lib. 8. cap. 7. inquit: Si quis ne-
get Deum eſſe liberum, propterea quòd ita dumtaxat faciat, vt ſe per ſuam naturam
habet, abſurdum eſt; ſiquis exiſtimet quippiam tunc eſſe liberum, quando præter
naturam facit & operatur &c. Inſuper inanis eſt ea conſequentia: quia (vt dixi)
mens & voluntas re idem ſunt; & idem iudicat, conſultat, & quod approbauit vult,
& pręeligit: immo liberè homo dicitur uelle, quia ſua cōſultatione ſe principium cō
ſtituit ſuæ actionis; & ita agit vt ipſemet iudicat, & decernit agendum. Altera dubi
Solutio ſecundæ difficultatis. tatio, quæ erat; an, nulla in nobis mutatione facta, nec interna nec externa, ualea- C
mus nolle quod uoluimus, & econtra; obſcurior profectò eſt: & rationes, ac opinio
nes ſunt pro omni parte. Ariſt. in Tertio Moralium Nicomachiorum inquit nos eſſe
dominos actionum noſtrarum ab initio vſus rationis uſque in finem uitę, non autem
eſſe dominos habituum: at nos minimè eſſemus actionum ſemper domini, niſi libe
rè poſſemus nolle quod uoluimus, & vice verſa; & niſi, cunctis eodem modo ſe ha-
Sententia Ariſtote. bentibus, poſſet Voluntas ad oppoſita tendere: Ideo multi ſunt huius opinionis,
Ariſt. tamen oppoſitum iudicat; manifeſtè enim aſſerit in 8. phy. non poſſe tradi prin
cipium alicui motui, niſi motui illi alius antecedat: Inſuper inquit, non fieri nouam
relationem, non præcurrente aliqua mutatione vel in motore, vel in mobili, vel in
vtriſque: Demū addit in octauo cont. hęc eſſe vera de omni motore, ſiue moueat
Solutio quorundam. per Naturam, ſiue per Rationem. Propterea non eſt vera ſolutio quorundā, qui in-
quiunt oſtenſionem illā Ariſtotelis vim habere de Deo & eius voluntate, quæ nō eſt D
Euerſio. nata mutari; non de humana, quæ mutationi eſt obnoxia. Hęc inquam ſolutio ina-
nis eſt; quia Ariſt. vniuerſè de omni agente id eſſe verum affirmat, & per ſuam oſten
ſionem de omni motu oſtendit, nullum dari motum, cui alius motus non antece-
dat; quod non eſſet verum, ſi, nulla præcurrente mutatione, ex eius opinione poſſet
quis de nolle ad uelle tranſire: immo Ariſt. in eo cont. 8. etiam mentionem facit de
homine, qui per ſcientiam eſt principium agendi, cum dicat; Et peccat ſpōte ſciens,
cum utatur ſcientia pręposterè. Ita abſolutè & vniuerſè inquit non fieri nouam rela-
tionem mouentis & mobilis, non præcurrente aliquo motu vel in motore, vel in mo
bili. Colligamus itaque (quicquid ſit de abſoluta ueritate, cui ſemper me ſubiicio)
Ariſtotelem fuiſſe huius opinionis; quòd, externis & internis omnibus eodem mo-
do ſe habentibus, non tranſit homo per voluntatem ex nolle ad velle, & uice verſa:
nam voluntas debet excitari ab alio; propterea, non uariato eo per quod excitatur,
ea quoque non uariatur. Nec ex eo ſequitur voluntatem non eſſe liberam: nam
libera eſt (vt dixi) eo libertatis gradu, qui illi eſt conſentaneus; eſt enim libera liber
tate Regia, non Tyrannica, quia vnà cum ratione ad oppoſita vertitur; ac ita ſem-
per ſuarum actionum homo eſt dominus. Conſiderandum tamen, quòd ſæpe exigua
muta-

A mutatio in aliis, eſt cauſa, vt ex nolle mutemur ad uelle: veluti, dum primò nō recor
damur alicuius, mox recordamur; vel dum primò aliquod non ſpeculamur, mox
ſpeculamur. Quærebatur tertiò, an Voluntas ſit Vis agens vel patiens. Solutio ex
dictis colligitur, nā duplex poteſt fieri comparatio; prima inter id quod ſub volun-
tatē cadit, actuque prænoſcitur vt bonum, & facultatem appetendi; altera inter eā,
& actionem mox ex ea prodeuntem: in prima comparatione excitatur, in altera eſt
principium agendi; vt frequenter dicitur a Philoſopho in 3. de anima, & præſertim
cont. 54. Hinc agens per uoluntatem dicitur mouens motū. Erat quarta dubitatio,
an Voluntas ualeat imperare Menti, vt intelligat & conſultet. Reſpondeo volunta-
tem non poſſe id efficere, niſi primò ratione fuerit decretum & iudicatum, quòd bo
num eſt vt intelligat: Sic dicitur homo intelligere quando vult, hoc eſt ad libitum,
dum iudicauerit id bonum eſſe. At inquit Scotus 18. quæſt. quolib. voluntatem con
trahere Mentem ad alterum oppoſitorum, idque colligit ex Ariſt. 9. Metaphy. cont.
x. dicente intellectum indifferentem determinari ab appetitu, nomine autem appe-
B titus voluntatē intelligit. At errat Vir hic acutiſſimus: quia Ariſt. eo loci non uolun
tatem, ſed appetitum ſenſuum denotauit; vt etiam in 3. de anima, dum dixit appe
titum mouere, & nonnunquam vincere voluntatem. Similem ſententiam protulit
etiam in 3. de anima 47. inquiens: Præcipiente intellectu, & dicente Mente fugere
aliquid, aut perſequi; non mouetur, ſed per concupiſcentiam agit, &c.

Solutio tertiæ difficultatis.

Poſſe hominem varijs modis ad actionem ſe habere, & Epicureorum ſententia reijcitur. Cap. XLIIII.

COnſtate cumulatè cenſeo de Arbitrii libertate, quæ ſit cum Platonis, tum
Ariſtotelis ſententia: Nam proculdubio & homini, & uoluntati, & in-
tellectui libertatem tribuunt, vt eis nata eſt competere; intellectui vt de-
cernenti, voluntati vt exequenti, homini vt adæquato agenti. Et dum di
C cimus (Id ago quod uolo, & quia ita uolo) hoc in duplici ſignificatione verum eſt:
Primò ſumendo voluntatem pro cupiditate; quaſi dicamus, id ago quod volo, hoc
eſt quod cupio; vt euenit de feris, & de homine, in quo cupiditas voluntatē mouet
& uincit, vt inquit Ariſt. Secundò: ſi propriè vſurpatur voluntas, id agimus quod uo
lumus; hoc eſt quod iudicamus, ſtatuimus, decernimuſque eſſe agendum, quod nō
fit ſine ratione. Ita conſtat, quòd neque voluntas eſt ſerua & intellectus liber; neque
e contra intellectus eſt ſeruus, & voluntas libera: ſed ambæ hæ facultates liberæ ſunt,
modo tamen eis conſentaneo: at nos ſæpe erramus, vel tribuentes uni, quod ei non
eſt natum competere; vel putantes intellectum & uoluntatem omnino differre, cum
tamen ſint eſſentia vna ſola ratione diſtincta. Inſuper ex declaratis colligere vale-
mus, hominem quinque modis poſſe eſſe affectum, dum agit. Nonnunquam mune
re rationis non vtitur, ſed ferarum more inſtinctu quodam naturæ ducitur; ut ſe
habet de pueris, & dementibus: quibus cum non competat conſultatio & præele-
ctio, etiam non competit actio, nec vſus libertatis. Secundò, cum vtatur munere
D rationis, poteſt rationis principium eſſe deprauatum; & tunc per rationem id appro
batur, quod ſenſui videtur bonum: ac ita conſpirant deprauata ratio, voluntas, præ
electio & appetitio; vt ſe habet in actionibus uiri uitioſi. Tertiò, poteſt ratio eſſe re
cta, & cum ea conſpirare appetitus ſenſuum cum voluntate, & præelectione; vt in
Viro probo. Quartò, poteſt ratio eſſe recta; ſed appetitus ſenſuum refragatur, do-
minatur, voluntatemque ſuperat; vt de incontinente ſe habet. Demum, poteſt ra
tio eſſe recta, & dominari, quamuis appetitus ſenſuum tergiuerſetur; vt ſe habet de
uiro continente, in quo voluntas mouet, & ſuperat Appetitum. Et in ſingulis his
quatuor poſtremis modis ſeruatur libertas, quatenus ſemper homo ſuarum actionū
eſt dominus. At nonnulli potius pecudes quàm Viri, iumentorum licentiam magni
facientes, Epicuroque addicti, ita argumentantur: Libertas Arbitrii vel eſt bona,
vel mala: Si mala, malus eſſet Deus, qui eſt ipſa libertas, & damnandus eſſet; quia
nos fecit liberos, permittitque eſſe liberos, libereque agere: Si bona, vt re uera bo-
na eſt, cur Principes nos variis legibus ligant, cur Pōtifices & Epiſcopi non permit-
tunt

Id ago q̃ uolo quō intelligit.

Modus primus non utentium rōne

Modus ſecūdus improborū.

Modus tertius proborū.

Modus quartus incōtinētiū

Modus quintus continentium.

Rō quorū dam.

tunt nos viuere ad libitum, & liberè? vel enim Deus, vel ipſi errant; non Deus, A quare ipſi. Verùm qui ita argumentantur, inter homines ſecundi generis ſunt numerandi, quorum ratio eſt deprauata, mancepsque facta eſt appetitionis ſenſuum: nam Leges a Deo, & Natura ducuntur; vt nos non abutamur, ſed rectè vtamur libertate. Ideo iurè Pontifices, Epiſcopi, & miniſtri eorum, nos errantes corrigunt, dirigunt, emendant: & auferunt a nobis, non libertatem, rectumque vſum eius; ſed diſſolutam licentiam competentem iumentis ac feris, & prauum vſum libertatis; vt nos nō perdamur, ſed perficiamur, verumque finem libertatis aſſequamur. Ego hac de re, vt etiam de cæteris, id ſolùm conſtanter affirmo, ꝙ decretis ſanctę Romanę Eccleſię eſt conſentaneum: reliqua dicta volo, tantùm vt conſtet; quid Plato & Ariſtoteles ſenſerint. B

Solutio.

FINIS SECVNDI GRADVS.

A FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS,

PHILOSOPHIAE DE MORIBVS GRADVS TERTIVS DE SEMIVIRTVTE ET VIIS AD VIRTVTEM.

B *Diuiduntur Semiuirtutes, & ea, quæ ſunt declaranda, Proponuntur. Cap. I.*

QVemadmodum ad Regiam Fortunę Dignitatem Neceſſarium eſt homini per varios aſcendere gradus; ita ad virtutem bonorum animi Reginam, quę intrinſecus Regiũ animum format & conſtituit, per varios gradus ſcandere tenemur. Hinc paratę ſunt illę, quę cum vię ad virtutem, tum ſemiuirtutes dici poſſunt: de quibus, vt originis ordinẽ ſequamur, antequam de Virtute loquamur, tenemur verba facere. Vię, quibus ad virtutem ducimur & diſpoſitiones, per quas ad eaſdem paramur, duplices ſunt: vel enim nobis per naturam competunt; vel no- *Gradus eleuantes ad virtuté.*

C ſtra opera, aſſuetudine, & diligentia comparantur. Si per naturam nobis competunt, duplicis generis eſſe poſſunt: vel enim ſunt igniculi, ſemina, & tanquam fomenta virtutum, quę & Inſtinctus & Naturales virtutes nuncupantur (& quod dico de ſeminibus virtutum, id ipſum de ſeminibus Vitiorum intelligi volo) vel ſunt affectiones animi probę aut improbę; vt Verecundia, Miſericordia, & harum oppoſitę. Si verò noſtra opera, cura, & aſſuetudine comparantur: vel pertinẽt ad vtrunque ſenſuum appetitum, & vtrique conducunt; veluti eſt obedientia, per quam & cupiditas, & iraſcendi facultas ad virtutem paratur: vel ſolam rectè afficit cupiditatem, & eſt continentia: vel ſolam iraſcendi facultatem, & eſt tolerantia ſiue patientia. Hę ſunt vię, gradus, igniculi, ſemina, & calcaria; quibus Anima tendit, properat, paratur, & excitatur ad Virtutem; ac per eorum oppoſita ad vitia. De his ego verba facturus, Primò loquar de ſemiuirtutibus & affectionibus, quę nobis per naturã cõpetunt; ac ſimul de inſtinctu naturę, Hominiſque ad Virtutes & Vitia propenſione; ac de cęteris, quę cum his ſunt complicata: Mox agam de obedientia: Tertiò de tole- *Quæ natura nobis competũt.* *Quæ noſtra cura parantur.*

D rantia & continentia: Demum perpendam, an homo ſciens peccare valeat, & nunquid homo ſponte vel inuitus bonus vel malus reddatur; quorum omnium cõſiderationem cum vtilem, tum iucundam illis futuram cenſeo, qui cum ſint Virtutis amici, Ciuiles philoſophi reddi cupiunt.

De Semiuirtutibus nobis per Naturam competentibus. Cap. II.

CVm homines eò iũcti ſint, q̃ cõibus Animę Viribus ac facultatibus ſunt prędití: differunt tñ; quia ratione varietatis tẽperamẽti, diſtinctęq; conſtitutionis corporis, quidã ad vitia, alii ad virtutes, magis uel minus ſunt procliues & faciles. Hinc Ariſt. in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. inquit: Singuli enim mores in omnibus hominibus quodam modo uidentur ineſſe Natura; Namq; ad Iuſticiam, Tẽperantiã, Fortitudinẽ, cęteraſq; uirtutes apti atq; habiles ſumus, cum primum naſcimur, &c. Hi non ſunt verè mores, quia non more & aſſuetudine acquiruntur; ſed ſimiles illis, & in eiſdem verſantur cum illis: neque per

hos eſt homo dignus laude vel vituperio, quia non ex prælectione oriuntur, neque A
in noſtra ſunt facultate; ſed ſunt diſpoſitiones nobis per indiuiduorũ conditiones na
tura competentes, quibus ad virtutes ſumus faciles. Quę diſpoſitiones; dum ad ra-
tionales Virtutes referuntur, conſtituunt ingenium; dum verò reſpiciunt Virtutes
morales, nuncupantur Semiuirtutes, & ſemina propriarum virtutum: in quib. ſemi
nibus radices ſuas collocatas habet Nobilitas generis, quatenus eſt aliquid cum Na
Semina Virtutum ſunt fundamenta nobilitatis. tura iunctum, & ex ea prodiens; illi enim per Naturam dicendi ſunt nobiles, qui
huiuſmodi virtutum ſeminibus ſunt fęcundi, & nati ſunt alios parere ad virtu-
tem faciles & accõmodatos. Hæc ſemina in puerorum recta inſtitutione accura-
tè inſpicienda, dignoſcendaque ſunt: nam ſi fuerint praua, pro viribus ſunt ne
canda, vel corrigenda; ſi fuerint proba, accommodato cultu ad frugem ſunt
perducenda: Et cum proba fuerint, non omnes ad omnem actionem reddunt ac-
commodatos; nonnulla enim rectè hominem parant ad actiones ocii, alia ad eas ne-
gocii. Non enim (vt dicebat Plato) idem homo ad omnia facilis, & accommodatus
eſſe poteſt: quorum differentia accuratè inſpicienda, & iudicanda eſt; & pueri ei vitę B
generi ſunt deſtinandi, ad quod per naturam fuerint faciliores. Hec ſemina ſuis legi
bus curabant Lacedęmones, vt primò perquirerentur ac internoſcerentur; vt mox
vnuſquiſque eam duceret vitam, cum eaque arte & diſciplina quaſi cum coniuge nec
tereretur, quæ ſuis ſeminibus congruenter reſponderet; ex qua Proles ſemper Gene-
roſa, & formoſiſſima conſurget: cum ex aduerſo ex pugnantium connexione mon-
ſtra prodeant, ac degenerationes; vt ex coniunctione Ixionis cum nebula, imagi-
nem Iunonis prę ſeferente, centaurum fuiſſe genitum fingunt poetæ: & iure quidẽ;
nam (vt latiſſime oſtendit Plato in ſexto de Repub.) ex pugnante connexione diſci
plinæ, & ingenii hominum, ortum ducunt Philoſophię bonarumque Artium dege-
nerationes ac peruerſiones; cum ex aduerſo ex congruente copulatione ſpecioſiſſi-
Plato. ma prodeat proles. Ideo inquit Plato in ſexto de Legibus. In omnibus viuentibus pri
ma ipſa germina ſi aptè cęperint ad Naturæ ſuæ virtutem, vim habent ſummam ad fi
nem ſibi debitum imponendum: quod & in plantis ſeruatur, & in brutis tum ſylue-
ſtribus, tum etiam manſuetis, & in hominibus; hominem autem manſuetum ani- C
mal eſſe dicimus: Porrò ſi cum Natura Fęlici rectam quoque diſciplinam fuerit aſſe-
cutus, in diuiniſſimum manſuetiſſimumque animal ſolet euadere: ſi verò non ſatis
aut non bene fuerit educatus; ferociſſimum omnium, quæ in Terris naſcuntur, ani-
mal redditur, &c. Id ipſum latius in ſexto de Repu. patefecit, & præter cætera inquit
Eſt igitur (vt arbitror) conſentaneum naturam optimam, ſi aduerſa forma nutria-
tur, deteriorem euadere quàm ingenuam. Quam ſententiam approbauit etiã Ariſt.
in ſuo 1. lib. de Repub. & quotidie approbat experiẽtia. Hæc ſemina quatuor quaſi fæ
cundiſſimis ſpiritibus ad optimam frugem perducuntur; quorum duo nos reſpiciunt
& ſunt Timor infamiæ, & deſiderium honoris: hæ namque ſunt duæ alę, quibus ani
ma noſtra ad ſupera eleuatur; ex quibus prodeunt continentia, tolerantia, verecun-
dia, pęnitentia, & ſimiles ſalutares affectiones: Tertius ſpiritus reſpicit Deum, &
eſt Amor Dei: Quartus proximum, & eſt dilectio proximi, ex quo oritur Miſericor
dia. Hę ſunt radices, ſemina, & aurę; quę ſaluberrimam Virtutis plantam in animo D
rectè affecto fęliciſſimè pariunt, partamque augent, & perficiunt.

De Inſtinctu Naturæ. Cap. III.

CVm conſideratione ſemiuirtutum; & prę ſertim cum ea, quę eſt igniculo-
rum virtutis, & Naturalium propenſionum; ſummopere eſt coniuncta cõ
ſideratio Inſtinctus naturalis: qui vt minus a cęteris eſt explicatus, ita exa
ctius & diligentius nobis conſiderandus occurrit: Et qm̃ iſtinctus Natura
Inſtictus vniuersè triplex eſt. lis ſub inſtinctu vniuersè ſũpto collocatur, ideo ab hoc genere ordiar. Inſtinctus, qui
græce ὁρμὴ dicitur, nil aliud eſt, niſi interna quędam ad aliquod opus facilitas & in-
ſtigatio: Quę interna inſtigatio vel eſt Diuina, vel Naturalis, vel pręter naturam.
Diuinus. Diuina inſtigatio eſt Prophetia, & omnis per ſupernum numen in Animam ho-
minis inſpiratio (quicquid hac de re ſentiat Ariſtoteles, non enim hoc eſt pręſen-
tis conſiderationis. In hac ſignificatione Cicero in lib. de Diuin. dixit, Animum
a corpore

A a corpore abſtractum Diuino inſtinctu concitari, & Oracula Diuino inſtinctu aſſla
tuque fundi; ac in Tuſculanis aſſeruit, Poetas Carmina non ſine cęleſti aliquo men
tis inſtinctu fundere: qua de re multa dicuntur a Platone in Dialogo de furore Poe-
tico. Alia interna inſtigatio ferè huic aduerſa, eſt ea, quæ præter Naturam dicitur;
Inſtinctus prꝑter Naturam.
qualis eſt inſania, & furor ex deprauata corporis affectione prodiens: At hæc duo
inſtinctuum genera nequaquam modò conſideranda occurrunt. Datur Genus Ter-
Inſtinctus Naturalis
tium inter hæc medium, & dicitur Inſtinctus Naturalis; qui magna latitudine prædi
tus eſt, Nam dum latè ſumitur, initium recipit a prima Materie; quæ cum ſui Natu
Materiæ.
ra apprime ſit parata recipere formas, dicitur facilis & propenſa ad eas: quæ propen
ſio modo aliquo dici poteſt inſtinctus, inſequens Naturam eius, eamque in ſuum fi-
nem dirigens. Extenditur Secundò ad Simplicia corpora; quæ interna quadam pro-
Elementorum.
penſione, inſtinctuque Naturæ ſuum quærunt locum: quod etiam competit Mixtis,
vt ex eis conflata ſunt. Tertiò clarius incipit refulgere in Plantis: in quibus inſpici-
Plantarũ.
mus ſeminum productionem pro generatione ſimilium, conſideramus varias earum
B Sympathias & Andipathias Naturales; ſeruamus ſolo inſtinctu Naturæ radicibus in-
ſera, foliis & ramis ſupera petere. Quartò in Animalibus, quia corũ opera ſunt emi-
Animalium.
nentiora, clarius adhuc Naturæ inſtinctus refulget: inſpicimus enim Araneum mi-
ro quodam modo telas formare, hirundinem conſtruere nidum, formicas grana pro
futura hyeme recondere; Apes ſuum ducem ſequi, fauoſque conſtruere; Aues non
nullas pro varietate temporũm loca mutare, Ceruum pro eueliẽda ſagitta ſibi infixa
dictamo vti, Hirundinem pro cura oculorum celidonia; aliaque animalia innumera
efficere, quæ prę ſe ferre videntur rationem. Immo Porphyrius in lib. de Abſtinen-
Opinio Porphy. & Plutarchi.
tia ab eſu carnium ob huiuſmodi opera iudicauit ea animalia prædita eſſe ratione,
& per rationem ea efficere; vt etiam cẽſuit Plutarchus, & ſuſpicatus eſt Galenus. At
cum re uera huiuſmodi Animalia ſint expertia rationis, putandum eſt per Naturæ
inſtinctum ea efficere. Demum Naturę Inſtinctus in homine eminentiſſimè refulget;
Hominis.
qui per internã inſtigationem dicitur expetere ſcientias, & ad Dei cultũ eſſe paratus.
At cum tam latè uſurpetur hic Naturæ inſtinctus, ego, derelicta humiliore parte, de
De ſolo Animaliũ inſtinctu agendum qui magis propriè inſtinctus dicitur.
C Illuſtriore loquar; de eo nẽpe inſtinctu, qui in ſolis animalibus refulget, & magis pro
priè eo nomine deſignatur. Huiuſmodi inſtinctus Naturæ diuiditur; vel enim eſt cõ
munis uniuerſis animalibus, ueluti uitam pro facultate tueri, & ſimilium procreatio
nem optare; vel eſt diſtinctarum ſpecierum proprium: Inſuper uel eſt inſtinctus uni
uerſæ ſpeciei, uel quorundam indiuiduorum tantùm: At qui indiuiduorum quorun
dam eſt, non propriè dicitur inſtinctus Naturæ; ſed potius indiuiduorum conditio,
ſequens proprium temperamentum eorum: Natura enim æqua parens eſt & conſi-
Inſtinctus cõmunis
milis omnibus ſub ſpecie contentis; quia tamen ea indiuidua id habent, non aſſue-
Inſtinctus proprius ſpecierũ.
tudine & diſciplina, ſed ab ortu, propterea aliquando ille quoque Naturę inſtinctus
dicitur: ueluti dum dicimus Naturę inſtinctu Achillem Arma magnifeciſſe, Plato-
nem Libros, ac ita de cęteris? Nos tamen inſtinctum magis proprium conſiderare
tenemur, ex cuius explicatione cęteri fulgebunt. Hic itaque ſpecierum animalis in-
ſtinctus, inſequitur propriam eorum Naturam; & modo quodam eſt idem cum ip-
ſa Natura, non ſecus ac affectio propria cum ſuo fundamento: Et quia Natura eo-
D rum propria eſt Anima, ideo Animam comitatur; adeò ut Naturalis inſtinctus for-
micæ ad grana condenda ſequatur conditio non Animę eius. Verùm Anima anima-
Anima cõſideratur & vt Natura & vt cognoſcens.
lium dupliciter conſideratur: primò vt cognoſcens; & hac ratione, quęcunque ab ea
pendent, minimè ex inſtictu Naturę prodire dicuntur: ſecundò conſideratur ut for-
ma materiei, quę talis Natura eſt; ac ita quæcunque eam ſequuntur, ab eaque fiunt,
dicuntur fieri inſtinctu Naturæ. Ex quo colligo, quòd; cum Ariſt. in ſecundo de Ani
Diluitur apparens cootradictio in Ariſtotile
ma cont. 156. dicat ea opera fieri ab Animalibus per Phantaſiam, & in 2. Phy. cont.
80. aſſerat fieri inſtinctu Naturę; minimè pugnantia profert: fiunt enim per Phan
taſiam, ducente inſtinctu Naturę: Veluti cum formica grana colligit, ad id efficien
dum inſtigatur non per notitiam futuræ hyemis, cuius eſt ignara, ſed per commo-
tionem ſequentem animam eius ut Natura eſt: ut autem id efficiat, utitur cognitione
ſenſuũ & Phantaſiæ, necnon Memoria; Dux tamen eſt inſtinctus Naturę, cętera ſunt
veluti inſtrũa ei famulantia, ac inſtinctum perficientia. Inſtinctus ſemper eſt cõſimilis,
ideo opera eorum animalium, ut prodeunt ex inſtinctu, conſimilia ſunt: Notitiæ &

Phantaſmata rerum, in quibus ea opera verſantur, ſunt varia, ac inde prodit Varie A
tas operum; veluti quòd formica ex hoc cumulo potius quàm ex alio grana ſumat,
& in hoc potius quàm in alio loco ea recõdat, ex cognitione variorum ſenſilium pẽ
det. Inſuper hęc animalia, quæ inſtinctu Naturę operantur, nonnunquã cognoſcũt
finem, cuius gratia operantur: veluti Araneus formans telas iudicat ſe id facere pro
ſibi parando alimento, frequenter tamen illum non cognoſcunt: veluti procliuia
ſunt animalia ad coitum; non tamen cognoſcunt illum dirigi ad prolem, & conſer-
uationem ſpecies. Ex his conſtat, quid ſit Naturę Inſtinctus, & quibus propriè com
petat: propriè enim ſolis animalibus competit; finis eius eſt perfectio ſpeciei anima

Finis iſtinctus.

lis, cui competit: Natura enim res procreat, eas in finem inſtigat, traditque eis facul
tatem illum aſſequendi. Primum principium, a quo manat huiuſmodi inſtinctus,

Vnde ortum ducat.

eſt Deus; qui cum ſit ipſum bonum, cunctis inſerit Characterem boni eis accom-
modatum, per quem in proprium bonum conſpirant: & hęc eſt admirabilis proui-
dentia Dei, cuius imago in rerum gradibus ſplendidiſſima refulget; Naturę enim re-

Lrę enarrãtes prouidentiã Dei.

rum ſunt tanquam literę admirabilem Dei prouidentiam enarrantes. Demum ex B
cauſarum omnium explicatione hanc Naturalis inſtinctus definitionem colligo:

Definitio.

Naturalis Inſtinctus propriè ſumptus, eſt inſita per Naturam inſtigatio; inſequens
Animan Animalium, vt talis Natura eſt; Diuina prouidentia eis inſerta, vt ſuã per-
fectionem aſſequantur. Non me latet Fracaſtorium Virum doctiſſimum 2. lib. de In-
tellectione ſecus de inſtinctu Naturali ſenſiſſe: ac illum circumſcripſiſſe, quòd ſit
Motus partium Animalis in toto animali, in ipſo ex diuerſis ſpeciebus in anima va
rio modo apprehenſis conſurgens. At quam rectè, alii iudicent.

Proponũtur, & diluũtur nõnulla dubia ex dictis emergẽtia. Cap. IIII.

Prima dubitatio.

EX his, quæ de Naturali inſtinctu dicta ſunt, tres emergunt difficultates;
quas ſingulatim referam, & diluam. Dictum eſt, quòd cum in iumentis &
feris ad aliquid efficiendum hęc duo conſpirant, inſtinctus Naturę, & C
cognitio; inſtinctus Naturę præcurrit, & eſt tanquam Dux; cognitio ve
rò tanquam inſtrumentũ neceſſarium ei inſeruiens: hoc videtur dubium; quia Ani-
ma nobilior eſt vt cognoſcens, quàm vt natura eſt: vt enim cognoſcens iudicium
ſuperaddit, quod ei non competit vt Natura eſt: Dux autem id cenſeri debet, quod

Solutio.

eſt pręſtantius. Cui difficultati reſpõdens dico, Naturam in bonum tendere, ad bo-
numq́; conſpirare propria facultate, ſed directam ab alio: ducitur enim & inſtigatur
ad bonum, quia pendet a bono, & eſt quędam boni participatio: propterea tunc co
gnitio dicitur famula inſtigationis manantis a primo principio, vt bonum eſt. At

Secunda dubitatio

oritur Altera dubitatio, Num in homine rõne humanę Mentis locum habeat Natu-
ralis inſtinctus: & ſi in eo locum habet, num etiã locum habeat in Intelligentiis, &
Deo. Pulchra profectò eſt hęc cõſideratio: apparet. n. in homine rõne Mentis eius lo-
cum non habere; qñ Mens non eſt Natura, ſed ſupra Naturam: & ideo ei non poteſt
competere inſtinctus Naturę, qui Naturã ſequitur, immo qui modo aliquo eſt idem

Solutio.

cũ ipſa Natura. Reſpondens huic difficultati dico: Si homo conſideratur rõne formę D
mixti, ac rõne partis Animę Nutrientis & Sentientis, quę Naturę ſunt, vt dicitur ab
Ariſtotele in 1. de partibus Animaliũ; proculdubio ei competere põt inſtinctus Na-
turæ: ita Naturę inſtinctu Mortem timet, Vitã appetit, concubitũ quærit, & ſimilia.
At ſi conſideratur rõne Mentis; cum Mens non ſit Natura, ſed ſupra Naturam; illę
inſtigationes ad bonũ & verũ, ad cultũ Dei, & ſimilia, potius Diuini contactus, Di-
uinęq́; cõmotiones dici debent, vt nuncupabantur a Diuino Iamblicho, quàm pro-
priè inſtinctus Naturę. Quòd ſi ẽt Naturę inſtinctus nuncupantur, vt dicuntur a Ci-

Inſtinctus Naturæ quò competat Intelligẽtiis. Cur Deo inſtinctus non conueniat.

cerone in lib. de Diuinatione; quia de vocibus lis eſſe non debet, eatenus cenſeri de
bent inſtinctus Naturę, quatenus Naturę nomẽ ad omnem eſſentiã & conditionem
rerũ extenditur: in qua ſignificatione Cicero libros conſtruxit de Natura Deorum.
Et hac quoque conſideratione non eſſet abſurdum inſtinctum Naturę modo aliquo
tribuere Intelligentiis: Deo tamen minimè competit, niſi penitus per metapho-
ram, & eminentiſſimè. Rõ eſt: quia inſtinctus Naturę pręſefert ac indicat dependẽtiã
quãdã ab alio priore, a quo dirigatur, quod Deo nõ competit: de Deo ſolùm dicere
vale-

A valemus quòd ſui Natura & condirione eſt aptus effundere & liberaliſſimè imparti ri munera ſua. Dubitatur poſtremo, in quo maximè refulgeat Naturæ inſtinctus propriè ſumptus: Et proculdubio dicendum eſt maximè refulgere in Iumentis & fe ris, inſuper in pueris. Et ratio eſt; quoniam hæc Naturam ſequuntur; hæc eò tendunt quò per Naturam diriguntur; hæc ſi quid efficiunt admiratione dignum, cum careant ratione, dicuntur id efficere inſtinctu Naturæ: qui inſtinctus nonunquam dicitur appetitus, & Prudentia Naturalis, quia præſefert vmbram Prudentiæ; vt conſtat ex procemio Metaphyſicæ. Hinc, dum Naturæ vires inſpicere cupimus, eorum opera conſideramus. De homine iã ratione vtente ſecus ſe habet: ille enim; cum utatur conſultatione, ſit ſui Iuris, ſit Vera prudentia præditus; ediropera, quę ſua ſunt non Naturæ; nec amplius ſolo Naturę inſtinctui ſubiicitur, ſed ſupra illum eleuatur, eique dominatur & pręeſt. Tertia dubitatio. Solutio.

B

An Homo per Naturam ad Virtutes, vel ad Vitia potius ſit procliuior Cap. V.

EX his, quę de Naturę inſtinctu, necnon de Virtutum ac Vitiorum ſeminibus dicta ſunt, pulchrę conſiderationis ſe nobis offert occaſio; & eſt, an Homo per Naturam ad Virtutem, vel potius ad vitia ſit procliuior; & iure profectò: nam humana conditio adeò eſt anceps & dubia, adeoque tenebris inuoluta; vt ignoret homo, quò tendat, neſciat quid expetat, ignoret ad quod oppoſitorum ſit procliuior: hinc pro omni parte rationes efficaces, auctoritateſque grauiſſimę afferri poſſunt. Quòd magis ad vitia ſimus proni, ſenſibus omnibus compertum ac manifeſtiſſimum redditur; ſinguli enim nos ad vitia inuitant, ad eaque nos trahunt pręcipires: cum igitur omnes a ſenſibus vitam auſpicemur, primoque vitam ſenſuum viuamus; ſenſus autem omnes voluptatem ſequantur, voluptaſque (vt dixit Plato) ſit eſca vitiorum; iure optimo omnes per naturam ad vitia ſumus procliues. Id ipſum vnuſquiſque in ſemetipſo experientia cognoſcit: nunquam enim deſinit interna noſtra corporis Aeua, ac coęua fragilitas, Virilem partem, nempe rationem, tentare; quouſque eam non ſubiecerit vitio: quod facilè conſequitur, cum homo tactu ſit prędirus exactiſſimo, & propterea ad voluptatem corporis maximè ſit procliuis; Voluptas autem corporis intemperantiam parit, omnium vitiorum ſeminarium. Pręterea eadem ſententia ex eo colligi poteſt, quòd omnes narurę quadam propenſione ardua declinamus, ſequimur facilia: deſcenſus ad vitia facilis eſt, & iucundus; Ardua, ſenſuique moleſta, eſt via virtutis: facilis dicitur deſcenſus Auerni; at reuocare gradus, hoc opus, hic labor eſt: Inuia virtuti nulla eſt uia, plana & multiplex eſt uia uitii. Ideo rectè Syneſius dixit: Maxima ſine labore conſequi, proprium diuinitatis eſt bonum; a nobis autem nedum virtutes, verum cętera quoque pręclara ſudore quęruntur. Eadem opinio confirmatur, quoniam Natura vel eſt materies, uel forma materiei iuncta, ut patet ex 2. phyſicorum: & quoniam omne ducit ad id, quod eſt ſui generis; propterea per utramque Naturam ad corporea matcrieique conſentanea trahimur, eiſque mancipamur. Hoc indicatunt Academici per egreſſum animæ a ſe, progreſſumque ad corpus: Hoc Theologi uerum inſpicientes manifeſtarunt per lapſum primi parentis, ex quo innumerę imbecillitates, variaque fomenta uitiorum prodierunt: Hoc Philoſophi retulerunt ad connexionem materiei cum priuatione; ex qua connexione uaria prodeunt mala, innumeręque mutationes cum interitu complicatę. Cum itaque ſimus materiei & corpori iuncti; nobiſque in ſita ſit peccati eſca, internumque calcar, quo ad uitia inuitamur & concitamur; iurè non ad uirtutes, ſed ad uitia dicimur procliues. Hinc Plato in 2. de Repub. Poetam commendauit ita canentem.

Hominè ad Vitia eſſe procliuiorè.

C

Intemperantia eſt ſeminarium omnium vitiorum.

D

Mortales vitium penitus labuntur in omne
Præcipites, quoniam facilis via ducit ad ipſum,
Hoc quia vel nobis iam tum naſcentibus hęret. &c.

Et quicunq; hęc īficiaref, proculdubio ſibimet aduerſa enũciaret: unuſquiſq; n. in ſeipſo experitur, q̃ vehementer ad vitia trahatur, quàm ægrè ab eis ſe abſtinear, q̃

moleſta ei ſit continentia, quàm ardua tolerantia; nec tam raræ eſſent virtutes, niſi A adeò ardua ad eas nobis eſſet parata via. Quam difficultatem conſiderantes Stoici ne minem dixere fortem, niſi eum, qui primò ſe viciſſet. Seneca affirmauit: Multos re xeris, ſi ratio te rexerit; magnum imperium regit, qui ſibi dominatur; fortior eſt qui cupiditatem vincit, quàm qui ſuperat hoſtem. Et Salomon exclamauit: Fortior eſt expugnator animi expugnatore vrbium. Et D. Paulus; quamuis ſuperno lumine illuſtratus, quamuis iam purgatus, diuinoque robore munitus; tamen vt viuens, ac vt ſenſibus iunctus, internam illam pugnam perſentiebat: ideo ad Rom. 7. conque rebatur inquiens; Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi Mentis meę, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis: Et hac ratione ſę pe internus homo de externo, bonus de malo, rationis particeps de corporeo conqueritur. Ex quibus luce clarius conſtat, nos per naturam ad vitia pręſertim eſſe procliues. Ideo interrogatus Pythagoras, quid veriſſimè dicitur? quòd homines mali ſint, reſpondit. Et accommodatè Priſci, qui ſimul & Poetæ & Sapientes erant, veritatem hanc commento Herculis patefecerunt; qui magno conatu, ſummiſque viri B bus terrena monſtra, hoc eſt vitia ex corpore prodeuntia ſuperauit: indicantes nos viribus Herculis egere, vt propenſiones ad vitia vincere valeamus; quod adeò eſt difficile, vt qui id facit, Mundum viciſſe dicatur.

Stoici

Quid ſit Mundum vincere.

Ratione pro parte aduerſa. *Cap. VI.*

SVmmopere vnuſquiſque mirari poteſt, quomodo id contingere valeat; vt homo per Naturam ad vitia, ad deprauationē, ad mala, longè ſit procliuior, quàm ad virtutes & bona; & iurè profectò: nam omne a bono vt a parente pendens, imaginem ſeruat boni, & ad bonum per naturam eſt procliue; cum autem homo nedum a bono pendeat, verùm inſuper ad eius imaginē dicatur factus, quod eius præclariſſimum eſt priuilegium; maximè quoque ad illud facilis & procliuis iudicari debet. Quod confirmatur: quia Natura vt mater opti C ma, vt Dei famula, nedum res generat, verùm inſuper eas in congruentem finem dirigit: ita grauia naturæ interna commotione feruntur ad medium, leuia eleuantur, iumenta & feræ inſtinctu naturæ ſui ſalutem & perfectionem quærunt; quomodo igitur ſolus homo a Natura negligitur? & nedum negligitur, verùm (quod deterius eſt) ad ſui perniciem ac deprauationem deducitur? Præterea: Si materies a Deo longiſſimè diſtans expetit diuinum bonum, vt dicitur in primo phy. 80. homo mortalium omnium præſtātiſſimus, Deoque proximus, quomodo ad optimum maximè omnium non erit facilis? res enim quò propinquiores ſunt fini, eò velocius per naturam in eum tendunt, vehementiuſque illum expetunt. Quod etiam homini pręſertim conuenire deberet: quia verus homo per Mentem & rationem conſtituitur; Mens autem, ut diuina, id ſolùm optat, quod diuinum eſt; vnumquodque enim ad id tendit, idque appetit, quod ſe eſt præſtantius: quare Mens actioni deſtinata, bonum ad actionem pertinens; Mens inſpectrix bonum in contemplatione collocatum quærere & optare debet; & ad id per naturam eſſe procliuis. Quod D etiam oſtenditur: quoniam nedum Gradus rerum natura conſtantium, verùm inſuper omnis Ars, omnis methodus, omnis actio, & pręlectio bonum quęrunt: vt in principio Moralium Nicomachiorum aſſeritur: Cum autem homo nedum Natura, verùm inſuper Arte, & Prælectione viuat, ſoluſque ſit ſummi boni capax; maximè omnium debet eſſe facilis, & procliuis ad Virtutem, & bonum. Præterea: Boni conditio & natura eſt, vt expetatur ab omnibus; nam bonum dicitur, quod omnia appetunt, ſub initio primi Moralium Nicom. Malum ſolùm ex euentu, nunquam primò & per ſe optatur, vt in lib. de Diuinis nominibus aſſeruit Dionyſius Areop. dum autem abſolutè loquimur, id inſpicere debemus, quòd eſt per ſe; vt docet Ariſto. in primo Phy. quare homo non ad vitia, ſed ad ſolam virtutem abſolutè & per ſe debet iudicari procliuis. Confirmatur: quia (vt inquiunt Academici) perinde ſe habet homo ad virtutes, ac ſe habeat ad ſcientiā: at oēs hoīes Natura ſcire deſiderāt; oēs igitur homines ad virtutem & bonū per Naturā ſunt faciles & procliuęs. Quare

Hominē procliuiorē ad bonum.

A ſi bonum vt parentem inſpicimus, homo eſt ei valde ſimilis: ſi Naturæ vires perpendimus, homo optimè per naturam conſtitutus eſt: ſi ad finem conuertimur, ſolus inter mortalia eſt ſummi boni capax: ſi ordinem perpendimus vniuerſi, homo mortalibus præſtat: Si Dei Prouidentiam conſideramus, exactiſſimè curatur: ſi conſultationem & rationem inſpicimus, ſolus homo his vtitur: Quare multiplici ratione iudicari debet maximè omnium ad Virtutes & bonum facilis, & procliuis; non autem ad vitia & malum, vt vox communis affirmat.

Opiniones aliorum referuntur. Cap. VII.

DE re ſatis dubia & perplexa variæ ſunt virorum ſapientum opiniones:
nam in tenebris homines incerto greſſu dubij vagantur, in ſola luce rectè
meant, viam conſpicuè intuentur, vnaque progrediuntur. Putarunt Stoi- Stoici.
ci homines oẽs per naturam ad ſolam virtutem eſſe procliues, vitium aũt
B extrinſecus accedere, nullamque radicem & ſemen in noſtris animis per naturam
poſſidere: quorum ſententia rationibus nuper relatis ſatis conſpicuè poteſt confir-
mari; illis tamen ea aduerſantur, quæ pro aduerſa parte dicta fuerunt. Hinc Gale. in Galenus.
eo libro, quòd animi mores ſequantur corporis temperaturam, aduerſus Stoicos di-
ſputans inquit: Nos inſpicimus pueros minis ac redargutionibus, vi quadã corri-
gi, & per congruentem viam ad virtutem dirigi, non autem ſuæ Naturę facilitate
in illas tendere. Propterea ex aduerſo dixere alij, Homines omnes per Naturam Alia opi-
ad vitia eſſe propenſos; quatenus omnes iuncti ſunt cum priuatione, cum carne, cũ nio.
ſenſibus; quibus reddimur ad voluptatem, ad vehementes perturbationes procli-
ues, quæ ſunt irritamenta malorum omnium. At hi non patefaciunt, quomodo in ſo- Inſtantia.
lo homine euertatur ea cõmunis regula, & Naturæ Lex; vt omnia inſtinctu Naturę
bonum, ſuique perfectionem quærant, cum tamen in eo maximè videatur debere
ſeruari. Propterea nonnulli ſe medios conſtituerunt; & dixere quoſdam, ac eos Aſtrono-
quidem paucos, ad virtutem eſſe faciles; plurimos verò ad vitia eſſe propenſos; è mi.
C quorum numero fuerunt Aſtronomi, & Galenus: verùm Aſtronomi id retulerunt Galenus.
ad cœlorum motum, ſyderum aſpectum, planetarumque diſpoſitionem: Galenus
verò ad temperamenta; quorum nonnulla, pauca tamen, adeò cõgruenter ſe habeãt,
vt ad bonos mores reddant homines faciles & procliues. At hæc quoque ſententia Inſtantiæ
dubia eſt: quoniam ea, quæ à natura pendent, vel ſemper vel frequenter eodem mo- aduerſus
do ſe habent; & opera naturæ, niſi ſemper, ſaltem frequenter ſeruant naturæ leges: at eos.
officium Naturæ eſt res dirigere ad bonũ: quare niſi ſemper, ſaltẽ frequẽter, homines
ad illud deberent eſſe procliues: & præſertim; quia in cęteris omnibus hoc ſeruari in
ſpicimus, vt per naturam dirigantur ad bonum, quarè propenſio ad malum eſt diſpo
ſitio præter naturam; id aũt, quod eſt præter naturam, rarum eſt, & minimè diuturnũ.
Præterea quõo eſt rationi cõſentaneum, quòd Cœli, eorumq; ſydera; quę proximè fa-
mulantur ſummo bono, & omnia mortalia fouent ac perficiunt; Hominem mortaliũ
omnium præſtantiſſimum ad malum, & vitia magna ex parte reddant procliuem?

D

Reſolutio Difficultatis. Cap. VIII.

CVm cęterorũ ſentẽtię apparuerint dubię; nec conſtet per earũ fundamẽta, Opinio p
quomodo dilui debeãt pugnantes inter ſe rationes; propterea, vt conſpi- pria.
cua appareat reſolutio, duas profero aſſertiones: quarũ prima eſt; Omnes Prima aſ-
gradus rerum Natura conſtantium, inſtinctu naturæ, & per ſe bonũ quæ ſertio.
runt: Altera eſt; homo ex euentu per Naturæ principia ad vitia propenſior eſt quàm Altera.
ad virtutem, quamuis ſimul ad ſolum bonum dicatur eſſe procliuis. Et pro veritatis Declara-
elucidatione præaccipienda ſunt nonnulla: quorum primum eſt, omnia per inter- tio.
nam Naturæ commotionem appetere bonum, non tamen omnia proximè idem bo Cuncta p
nũ optare, ſed illud quod ſuæ Naturæ & conditioni eſt accommodatũ. Hoc ſumitur xime quę-
ex Ariſto. in 1. Moralium Nicom. cap. vij. ita Medicus ſanitatem, Miles victoriã ap- runt bonũ
petit, Leuia locũ ſuperum, Grauia inferũ. Pari ratione gradus animæ, & p eos gradus proprium.
viuẽtiũ bonũ ſibi accõmodatũ quærũt: viuẽtia vitã plantæ, quærũt bonũ plãtæ, vitã

ſenſus, quærunt bonum ſenſuum; uiuentia vitam Mentis, optant, & per naturam A
quærunt bonum Mentis. Accipio ſecundò duplicem reperiri in homine gradum, & duplicem eis reſpōdere appetitum & propenſionem: vnus eſt gradus ſentientis & corporei hominis, cui reſpondet appetitus ſenſuum: alter eſt gradus eminentioris hominis per Mentem conſtituti, cui reſpondet voluntas & prælectio: ac vnuſquiſque appetitionis gradus tendit ad illud bonum, quod per facultatem ſibi reſpondētem fuerit approbatum.

Duplex in hoīe Gradus & propēſio.

Accipio tertiò integrum & abſolutum agens in homine ſuo munere fungēte, non eſſe gradum vnum eius diſtinctum ab altero, ſed complicatum ex vtriſque; adeò vt homo ratione & ſenſu vtens agere dicatur: actiones enim totius compoſiti eſſe dicuntur, vt etiam aſſeritur ab Ariſtotele in primo de Anima 65.

Totus homo ē agēs adęquatū

His quartò addo, quòd; quamuis vnus hominis gradus per Naturam alteri inſeruiat, & ſenſus ſit miniſter rationis, ratio verò dux ſenſuum; tamen bonum propriū vnius ſæpe pugnat cum bono alterius: ratio diſtrahit a bono corporis, illecebrę autem ſenſuum auertunt rationem a bono mentis; ſenſus trahit deorſum ad corpus, Mens ſurſum reuocat: inde interna lis oritur ſoli homini competens, quia ſolus homo eſt cō- B
nexio diuinorum & mortalium.

Vnus Gradus in homine cum altero pugnat.

Accipio quintò, quod; cum omnis gradus hominis per naturam aſpiret ad bonum proprium, quia tamen denominatio ſumitur a principali, quod compoſito conuenit ratione partis præſtantioris; ideo abſolutè hominis bonum illud eſſe dicitur, quod Menti eſt conſentaneum; & tunc homo abſolutè dicitur ad bonum procliuis, dum facilis eſt ad bonum Mentis.

Abſolutū hois bonū quod nam ſit.

His demum addo; homines per Naturam maximè eſſe propenſos ad bonum ſenſuum: Ratio eſt, quia omnes incipimus viuere vitam ſenſuum; ſine ſenſu nec eſſe, nec cognoſcere, nec quicquam agere valemus: cum autem ſenſus nos inuitent ad bonum ſui gradus, q̃ eſt bonum corporis, & uoluptarium, quod nos auertit a bono mentis; iure optimo colligimus, hominem quoad omnem ſui gradum & per ſe expetere bonum; ex euentu tamen, ob connexionem duorum graduum, ſenſus ſcilicet & rationis, & quia bonum vnius auertit a bono alterius, dicimus hominem per Naturam ad Vitia eſſe procliuem. Ex quibus patet vniuerſæ difficultatis reſolutio, & quomodo intelligi C
debeant rationes pro omni parte formatę. Hoc tamen pro exacta veritatis cognitione addere debemus cum D. Auguſtino 14. de ciuitate Dei cap. 3. falſam eſſe Platonis & Philoſophorum ſententiam, corpus & carnem eſſe cauſam malorum morum, ac originem vitiorum: nā ex fide ſcimus corruptionem corporis, quæ grauat animam, non peccati primi eſſe cauſam, ſed pœnam; nec caro corruptibilis animam peccatricem, ſed anima peccās fecit carnem corruptibilem eſſe: ex qua carnis corruptione licet conſurgant quędam irritamenta vitiorum, & deſideria praua; non tamen omnia deprauatę vitę vitia tribuenda ſunt carni. Sed hęc Theologis derelinquamus.

Hō maximè propēſus ad bonum ſenſuum.

Q̃uo cæterorum opiniones aliquid Veri includant. Cap. IX.

EX præcedente elucidatione ſatis conſpicuè elici poteſt, cæterorum opiniones aliquid veri includere, nec omni ex parte cum uero pugnare. Nam primò cum Stoicis dicere poſſumus, omnes homines per naturā eſſe pro- D
cliues ad bonum: Primò; quia uterque hominis gradus per naturam proprium bonum quærit, & optat: Secundò; quia homo præſertim non ille corporeus eſt ſenſu conſtitutus, ſed ſuperior mente formatus, qui ad verū bonum eſt procliuis: Ita dicimus malum extrinſecus accedere, quia a nullo optatur vt malum; ac inſuper, quia non ex potiore hominis parte, ſed ex materie, priuatione, imbecillitate, & nō ente nobis permixtis ortum ducit.

In qua ſignificatione ſententia Stoicorum ſit uera.

Q̃uo malum extrinſecus accedat.

Inſuper ex aduerſo dicimur omnes per naturam ad malum eſſe procliues, quia conſideramus completum & abſolutū agens, ex vtriſque gradibus conflatum: quod cum neceſſariò vtatur ſenſibus, & per naturam inſita habeat ſemina & fomenta vitiorum, quatenus bonum proprium ſenſuum frequenter pugnat cum bono mentis, dicitur per naturam vt ad voluptatem ita ad uitia eſſe procliue. Demum facta comparatione inter varia hominum temperamenta; quia nonnulli magis; alii minus inuitātur ad uitia; & pauci inueniuntur, qui leuiter & obſcurè incitentur ad ea; propterea cum Galeno & Aſtronomis dicere poſſumus, multos homines ad vitia, paucos ad uirtutem eſſe procliues. Patet itaque vniuerſam difficul-

Qua rōne homo ad malū dicatur procliuis.

A diſſicultatem, necnon diſtinctionem hominis ab aliis, ex eo pendere, quia in ſolo
homine duo connectuntur principia ad varia & diſtincta procliuia: de quibus ea
ſententia vera eſt, quòd non poſſumus duobus dominis ſeruire; ac de eiſdem dici- Interna hominis pugna.
tur, duos nobiſcum oriri & conuiuere Dęmones ad oppoſita inuitantes; ex quibus
ea pugna oritur nobis coæua, quæ per Philoſophiam componitur. Ideo Philoſophia
a Platone dicta eſt pręclara Harmonia: & Socrates malle dicebat, vt Lyta ſibi diſſo
na foret, ac Chorus quem duceret, pluresque alios homines ſibi eſſe aduerſos; quàm
vt ipſe vnus ſibi ipſi contrarius & diſſonus eſſet. Hęc autem interna pugna homini cō
uenit, cum ob ſuę conditionis neceſſitatem (non enim in mortalibus ſeruari poteſt
mens ſine ſenſu, & gradus ſuperior ſine inferiore) tum vt Virtus eius magis fulge-
ret, præſtātior appareret, ac magis ſua eſſe videretur; Virtus enim in arduis refulget.

De Obedientia. Cap. X.

B INter Semiuirtutes, ſiue uias ad Virtutem, quæ ad noſtram curam & diligē
tiam pertinent, iure optimo prima ſe nobis offert Obedientia: ea enim
apta eſt rectè componere omnes animi noſtri appetitiones; & eſt radix,
ſemen, & cultus omnium virtutum, quæ in more ſunt poſitę: de qua lo-
quuturus; conſiderabo primò, quotuplex & quid ſit; mox, quibus conueniat; ter-
tiò, vnde ducat ortū; demum, quos vſus præbeat. Ordiens a primo; Quæritur, quid Quid ſit obediētia
ſit Obedientia. Pro notitia conſiderandum obedientiam dupliciter vſurpari; cū pro
principio proximo, per quod obtemperamus; tum pro actione ex eó prodeunte; hoc
eſt pro actu primo, & ſecundo: nunc conſidero obedientiam non pro ſecundo, ſed
pro primo actu, ex cuius notitia eius actio eluceſcet. Hęc obedientia latè ſumpta,
eſt diſpoſitio, qua vnum alteri ſubiicitur, implens mandata eius; quæ duplex eſt:
Vna communis totius vniuerſi, qua infera ſuperis, & creaturę creatori obtemperāt:
Altera eſt partium, & pręſertim in homine conſideratur; quæ adhuc eſt duplex: vel
pertinens ad externa, vel ad interna. Ea, quæ reſpicit externa, duplex eſt: vna Ci-
C uilis, qua Populi obediunt Principi: altera domeſtica; qua ſerui domino, & filii pa
rentibus obtemperant. Interna obedientia eſt ea, qua vna animę facultas alteri ob-
temperat; vt ſenſus rationi. Inſuper hoc proximum obediendi Principium duplex
eſſe poteſt: vel leue, & facilè mobile; & dicitur diſpoſitio: vel firmum & conſtans;
quod nedum diſpoſitio, ſed habitus eſt. Dum tantùm eſt diſpoſitio, ea iuncta eſt cū
humilitate, & tolerantia: at dum contractus eſt habitus, & congruenter ſe habuerit
iam eſt virtus moralis, & ſola ratione ab ea diſtinguitur: nam virtus omnis in more Omnis
poſita, eſt obedientia ſenſuum rationi; vt docuit Plato in 4. de Rep. Diſtinguitur ta- virtus eſt
men; quia Virtus dicitur, vt perficit id cuius eſt virtus, & actiones eius; dicitur obe obediētia
dientia, vt ſubiicitur alteri, implens mandata eius: Inſuper vt obedientia magis in-
dicat perpeſſionem, ut autem virtus magis actionem; nam alteri ſubiici, & ſequi vo
luntatem alterius, perpeſſionem præſefert; ducere verò & dirigere, quod eſt virtutis
officium, magis indicat actionem. Inſuper adhuc obedientia triplex conſiderari po Obedientia triplex
teſt; vel enim humilius ſuo ſuperiori obtemperat, vel æquale æquali, vel ſuperius
D inferiori: ſed quia obedientia ſummiſſionem præſefert, ideo ea ſola cenſeri debet
vera naturęque conſentanea obedientia, qua inferius ſuo ſuperiori obtemperat; vt
dum imprudens Viro prudenti, ſenſus rationi, mortaliaque ęternis obediunt. At
dum vice verſa ſupera obtemperant inferis: ea debet non obediētia, ſed uiolentia; nō
diſpoſitio naturę conſentanea, ſed naturæ peruerſio; non imperium, ſed tyrannis
nuncupari: veluti dum ſapiens & prudens cogitur viro furenti obtemperare; & ra-
tio ſubiicitur ſenſui, eiusque mancipes redditur: ęqualis etiam non propriè ſuo æqua
li obtemperat; ſed ei fert opem, ſe illi comitem præbet, non ſecus ac amicus amico.
Vera igitur obedientia eſt inferioris ſuo legitimo ſuperiori: nam dum Principes ſuis Vera obedientia.
conſultoribus obtemperant, iure id faciunt; conſultores enim vt prudentiores,
Principi vt imprudentiori pręſunt. Ex his conſtat cuiuſdam emergentis difficultatis Dubitatio
reſolutio: nam quærere quis poſſet; an ſemper, qui vitam ducunt ſub Principe, te-
neantur ei obtemperare, & num omnis obedientia bona ſit. Dico enim: dum Prin Solutio.
ceps ſeruat locum Principis, ſuoque munere fungitur, ſemper tenentur populi ei
obtem-

obtemperare; ſeruat autem locum Principis, dum iuſtus eſt, ſuoque eminentiori A
Principi, Deo ſcilicet paret: dum verò furit, formamque Principis exuit, non amplius ei obtemperare tenentur; forma autem principis eſt Prudentia, & Iuſtitia. Ex quo etiam colligo, omnem obedientiam, quæ re vera ſit obedientia, eſſe bonã, & ſalutarem. Addo tamen, non licere vnicuique ordines, decreta, actionesque Principum iudicare; ueluti etiam non licet ſingulis iudicium de illis tradere, audereque ea permutare, quæ in ſacris conciliis conſenſione multorum ſapientum Dei nomine aggregatorum decreta deliberataque fuere: nã facilius vnus perturbatione aliqua offuſus, vel imprudentia deluſus errare poteſt; quàm multi ſimul, Prudentia & Sapientia cõſpirantes. Propterea frequenter in re dubia noſmetipſos conſenſioni plurium Prudentium, & Sapientum ſubiicere debemus.

Conditio rectè obtemperantis.

Quicunque exactè obtemperare cupit, tenetur ſe promptum, celerem, conſtantem, & hilarem patefacere; hæc enim obedientiam formoſam reddunt, oppoſita verò deformem & ingratam: & pręſertim tenetur patefacere, ſe non proprię vtilitatis commoditatisque deſiderio, nec timore vllo coactum id facere; ſed ſolùm ratione ſuaſum, reuerentia motum, dilectione ho B
neſtique deſiderio ductum: nam qui cathena deuicti obtemperant, nõ verè obediũt, ſed coguntur; & qui pręmii gratia id efficiunt, ſeruilem, non ingenuã reddunt obedientiam.

Definitio obediẽtiæ

Obedientia itaque cunctis ſuis numeris abſoluta, eſt diſpoſitio cõſtans implẽdi pro facultate mãdata ſui legitimi ſuperioris, gratia honeſti, & eius quod decet.

Quibus conueniat Obedientia, & a quo ducat ortum. *Cap. XI.*

Duplex materies obediẽtiæ Prima circa quam.

CVm ſatis ſplendida refulſerit obedientię forma; de eius communi Materie loquens, duplicem aſſero ei materiem competere: vnam, circa quam verſatur: alteram, cui competit. Materies, circa quam uerſatur, ea ſunt, quæ in facultate obedientis ſunt poſita: nam qui legitimè imperat, ea ſola effici iubet, quæ ſunt in facultate obtemperantis; & qui obtemperat, ad alia non tenetur, niſi ad ea efficienda, quæ vires eius non ſuperant.

Secunda cui vt ſubiecto cõpetit.

Materies, cui vt ſubie- C
cto conuenit obedientia, ſunt creaturę omnes, cunctique rerum gradus ſub Deo poſiti: vt enim Dei proprium eſt ducere, dominari, & pręeſſe; ita eorum, quæ ſubiiciũtur Deo, proprium eſt duci & obtemperare:

Creaturarum propria obedientia

& adeò eſt eorum proprium; vt omnis eorum perfectio, omne bonum, omniſque rectitudo actionis ex obedientia prodeat. Et hoc eſt mirabile; quòd creaturę imperia eatenus ſunt bona, quatenus iuncta ſunt cum obedientia, qua ſuperiori Deo nempe obtemperant; adeò vt obedientia ſit forma, perfectio, & regula imperii creaturę: Et iure profectò: obedientia enim creaturam rectè dirigit, conuertit ad ſupera, gratamque reddit Deo; cum imperium econtra reſpiciat infera, dirigatur a ſuperis, & ex obedientia prodeat. De Deo tamen ſecus ſe habet; in eo enim ſolo ex interno bono Regię dignitatis forma & præſtantia manat. Inſuper: quò rerum gradus eminentiores pręſtantioresque fuerint, eò eminentior ac firmior eis conuenit obedientia:

Gradibus rerũ eminentioribus eminẽtior cõuenit obedientia.

obtemperant ſublimi quadam obedientia Angeli Deo, & conſtantiſſimè ſeruãt mandata eius; Cæli quo- D
que ſuis motoribus libentiſſimè obtemperant; Elementa ſequuntur cælum, eique obediunt; & demum mundus totus eximia quadã obedientia ſeruat mandata Diuinæ Prouidentiæ: Gradus rerum obſcuriores pluribus profectò ſubiiciuntur & obediunt, at eminentiores eminentiore firmioreque obedientia obtemperant; & iure profectò: eminentior enim obedientia eminentiori Domino propinquior eſt, eique conſimilem reddit obedientem.

Iumenta & feræ p naturam obediunt homini.

In hoc mortalium orbe iumenta & ferę per naturã obediunt homini; adeò vt non ſine admiratione uideamus formidare hominem, ei ſubiici & obedire. Et quis non mirabitur, dum inſpiciet puſillum Aethiopem ducere ingentem camellum? debilem puerum ſupra dorſum Elephãtis collocatum, illum moderari & regere? Quod ex eo prouenire putandum eſt, quia cuncta per naturam obtemperant Deo; in homine autem & per formam, & per ſcientiam, & per artem diuina quędam refulget imago. Inſuper in homine anima per naturam dominatur corpori: & adeò dominatur; quòd Arabum multi exiſtimarunt animum rectè affectum ita poſſe imperare corpori, vt illud ex ęgro ſanum, & ex non temperato temperatum reddere valeret. In gradibus autem animę ſaluberrima refulget obedientia.

omnis

A omnis enim humana tranquilitas, omnis perfectio & uirtus, ex obedientia prodit; ex ea inquam obedientia, qua ſenſus rationi, & mortale immortali ſubiicitur. Ex his conſtare cenſeo materiem & ſubiectum communis obedientię, eſſe omnes rerũ gradus ſub prępotente Deo collocatos, & gradibus eminentioribus modo quodam eminentiorę competere. Nec difficile etiam eſt ex dictis colligere, vndenam ortum duxerit obedientia: cum enim ea ſit res pręclara, ſit cuſtos & ſeruatrix ordinis rerum; putandum eſt ex eo ſonte manaſſe, a quo rerum ordo effluxit: rerum autem ordo ex diuina Prouidentia omnium conſenſione manauit; & propterea obedientia non a fortuna pendet, nec eſt munus conſuetudinis, ſed ex fonte rerum vnà cum earum natura manauit; & vnà cum Prouidentia & Fato per vniuerſum effuſa eſt: reſulſit in origine Mundi admirabilis obedientia; nam Deus dixit, & facta ſunt; Deus mandauit, & creata ſunt. Inſuper, vnà etiam cum homine humana obedientia orta eſt; tunc enim homo verè ſecundum naturam eſt affectus, dum humiliora eius diuinioribus obtemperāt. Et quemadmodum obedientia ex fonte ſummi boni manauit; Origo obedientiæ Obedientia vnde prodeat.

B ita econtra inobedientia ex infimo rerum gradu, nempe ex materie, immo ex peruerſione naturę rerum, & ex permixtione earum cum non ente ortum duxit: ex imbecillitate enim materiei præuaricationes prodeunt diuinarum Legum; & ex receſſu ab eo, quod verè eſt, ortum ducit inobedientia; & vnà cum ea vniuerſa deprauatio nedum hominis, verùm vniuerſi quoque mortalis orbis.

De fine et fructibus Obedientiæ, Cap. XII.

Finis obedientię eſt conſeruatio ordinis Vniuerſi, rerũ perfectio, earumque cum ſuo Principio connexio & conformatio: vt enim obedientia vnà cum rerum natura a Deo manauit, ita res in Deum pro facultate deducit; admirabilemque format circulum, a Deo per Dei prouidentiam in Deum cunctà deducens; adeò vt præmiũ obedientię ſummum bonum ſtatui debeat. Ex obedientia in vniuerſo conſurgit tranquilitas & perfectio rerum, in Rebus publicis & Premium obedientię

C domeſticis ſalus earum; in homine autem virtutes omnes, quæ in more ſunt poſitę: vt enim homo ad obedientiam ſe habet, ita ſe habet ad virtutes; dum conſtanter ſenſus rectæ rationi obtemperat, vniuerſus virtutum Chorus in homine fœliciſſimè exultat; dum econtra abeſt obedientia, vitia cuncta emergunt. Hinc aiunt Philoſophi; quod ſi cælum per tempus exiguum requieſceret, & motori Deo non obediret, vniuerſus orbis in Chaum reuerteretur: Ideo iure Dionyſius Areopagita, inſpiciens Solem non ſtatuto tempore Eclypſari, admiratione commotus exclamauit. Aut Deus Naturę patitur, aut vniuerſa mundi moles confundetur. Hinc percipimus tot eſſe ea peccata, quæ ęternę morti nos ſubiiciunt, quot ſunt mandatorum Dei tranſgreſſiones: Inſuper ſcimus ex inobedientia primi noſtri parentis humanam omnem imbecillitatem fluxiſſe: Luciferus, quia ex ſeruo Dei voluit euadere dominus, fugiens obedientiam ex angelo lucis euaſit angelus tenebrarum. Et quid clarius & maius dici poteſt? nonne: vt ex inobedientia primi parentis manauit humana miſeria: ita ex obedientia Filii Dei; qui factus homo, indutusque obedientię formam,

D factus eſt obediens vſque ad mortem, effluxit ſalus gentium credentium, & obedientium illi? Si enim vis ingredi regnum Dei, ſerua mandata. Precioſi itaque ac ſaluberrimi ſunt fructus ex obedientia prodeuntes: ea enim eſt rerum ſalus, Virtutũ neruus, humanarum actionum ſpiritus, Regula noſtrę ſalutis, & via ad ſummum bonum; ea conuenit omni conditioni, & ſtatui rerum: Pręſertim autem viro Ciuili, Iuueni rectè inſtituendo, homini ad Virtutem properanti accommodatiſſima eſt.

De Tolerantia & Continentia, an ſint. Cap. XIII.

Qvemadmodum obedientia omnem animę appetentem facultatem rectè diſponit & format; ita continentia & tolerantia, quæ ſunt duę internę noſtrę obedientię partes, & quaſi filię eius, duas appetitiones rectè componunt; continentia appetitum cupiendi, tolerantia verò appetitum iraſcendi: de quibus nunc verba facturus; conſiderabo primò, an ſint; mox, quid ſint; demum,

An detur continentia & incõtinentia

Socratis ſententia.

mum, quæ illis conueniunt. Iure primò ambigimus, an ſint; quoniam inquit Ariſt. A
in ſeptimo Moralium Nicomachiorum cap. 2. Socrates, proinde quaſi nulla ſit con
tinentia, omnino rationem eorum, qui aliquam ſtatuebãt, oppugnabat: Neminẽ
enim, qui bene de rebus exiſtimaret, quicquam aliud, quàm quod ſit optimum age-
re; ſed ſi agat, propter inſcientiam agere &c. Hęc legere vnuſquiſque poteſt apud
Platonem in Protagora: in eo enim dialogo Socrates cum Protagora diſputans niti-
tur oſtendere, neminem ſponte eſſe malum, ſcientem non poſſe peccare; ſed omnes,

Ratio Platonis.

qui peccant, per inſcientiam delinquere. Vis autem rationis eius in eo eſt poſita:
quia omne agens agit in grariam boni: & quia minus bonum relatum ad maius ob-
tinet locum mali, propterea nunquam ab homine verum iudicante deſeritur maius
bonũ, & vmbra eius eligitur: quòd ſi nonnunquam id euenire inſpicimus; putan-
dum eſt ex hominis inſcitia ortum ducere, non valentis rectè metiri bona, & quod
eorum ſit præſtantius iudicare. Ex his hæc contexitur ratio: Omnis electio eſt ipſius
boni; minus bonum relatum ad maius obtinet locum mali; quare a nullo minus bo-
num eligitur, dum iudicat id eſſe minus bonum: Ex quo infertur non dari inconti- B

Socrates.

nentiam; nam incontinens ille dicitur, qui uidet meliora, eaque probat, tamen de-
teriora ſequitur. Ideo ait Socrates irriſione dignum eſſe aſſerere, hominem boni cõ
ſcium nolle bene agere, quia a voluptate deuincitur; nam minimè deuinceretur a vo
luptate, ſi rectè vtrumque bonum ſciret menſurare, & voluptatem cognoſceret eſſe
minus bonum; a voluptate namque ſuperari extrema inſcitia eſt: Si autem non da-
tur incontinentia, apparet neque continentiam dari poſſe, quia oppoſitorum eadem
eſt ratio; ſed vt incontinentia ad intemperantiam redigitur, ita continentia a tempe

Confirmatio.

rantia non diſtinguetur. Et cõfirmatur: quia ſcientia eſt habitus firmus & conſtans,
eſt dux humanarum actionum; propterea dum ea viget, & per aduerſam inſcitiam
non obumbratur, neceſſe eſt vt ducat: appetitus autem nil aliud appetit, niſi id quod
iudicio approbatur; nec aliò tendit, quàm quò a ſcientia & cognitione ducitur: vt
igitur de duce ſe habet, ita neceſſe eſt ſe habere de ſequentibus eum. Quòd ſi nonnũ
quam videmur aliquid approbare, & aliud ſequi; id euenit, quoniã ea non eſt ſcien C
tia, ſed opinio, quæ ab oppoſita potentiore vincitur: Hòmo enim, qui viam deſe-
rit virtutis ratione aliqua approbatam, & voluptatem ſequitur; maioris precii vo-
luptatem illam exiſtimat, quàm virtutem; & ideo pręuælet opinio pręferens volup

Opinio Ariſtotelis.

tatem, & per opinionem præpotentem homo operatur. Hęc eſt Socratis apud Plato
nem ſententia, & hęc ſunt fundamenta eius. Ex aduerſo Ariſt. in 7. moralium Ni-
comachiorum cap. 2. nedum continentiam & incontinentiam a temperantia & in-
temperantia ſeiungit, verùm inſuper Platonis ſententiam reiicit, fundamentaque
eius exactiſſimè euertit: nam experientia in attinentibus ad mores eſt ratio effica-
ciſſima. Experimur enim; quòd Vir incontinens, dum labitur in voluptates; & vir
mollis, qui non tolerat dolores; interrogati an rectè agant, ipſimet fatentur ſe vitiũ
ſequi, ſe deſerere id quod melius; non autem aſſerunt ſe voluptatem pluris exiſtima
re: ſolùm aiunt ſe impotentes eſſe, & non poſſe vehementibus perturbationibus ob-
ſiſtere; & vnuſquiſque in ſemetipſo id ipſum experitur. Inſuper communis hominũ
conſenſio hanc veritatem patefacit; omnes enim vno ore affirmant inueniri eos, qui D
vident meliora, probantque, deteriora ſequuntur. Inſuper illimet, qui perturbatio
ne ducti ſcelus patrant, frequenter filios & amicos rogant, & deprecantur, ne idip-
ſum agant; & nedum deprecantur, verùm etiam imperant illis, quibus imperare va-
lent. Inſuper, dum homines ita errorem ſuum cognoſcunt, nituntur clam errare
ne ſui exemplo filios peruertant: quod profectò non efficerent, ſi id eſſe maius bo-
num exiſtimarent. Et quid clarius? dum, derelicta virtute per rationem approba-
ta, voluptatem ſequimur, verecundamur: ac inſuper internam percipimus pugnã,
internam reprehenſionem, internumque rationis ſermonem dicentis: Quò tendis
miſer; quò infamis progrederis? quò perdite ruis? cur ita inſanis? quæ interna com
punctio non permittit, vt toto animo voluptate fruamur. Hęc adeò manifeſtè nobis
vim incontinentię patefaciunt; vt qui oppoſitę ſunt ſententię, derelicto ſenſu, negle
ctaque experientia, rationem eorum quærant, quorum ſenſus eſt certiſſimus iudex:
& perinde ſe habent ac illi, qui, neglecto ſenſu, rationibus nituntur oſtendere non
dari motum; quos paruipendit Ariſt. in 8. phyſic. Hinc Diogenes auditis rationibus

Zeno-

A Zenonis motum deſtruentibus, loco reſponſionis ſurgebat & ambulabat. Quomodo tamen rationibus Socratis ſit reſpondendum, & num Plato cum Ariſtotele valeat conciliari, ex infra dicendis latiſſimè patebit.

Quid ſit Continentia, & Tolerantia. *Cap. XIIII*

CVm ſatis apertè patuerit dari continentiam, tolerantiam, earumq́ue oppoſita; quid ſint, explicare tenemur. Pro quarum notitia prænoſcendum eſt, quòd cum virtutes in more poſitę multę ſint; & hę ſint ſemiuirtutes, & vię quædam; iurè putandum eſt tot eſſe has ſemiuirtutes, quot ſunt virtutes: principia enim, media, & viæ, a ſuo fine & termino numerum, naturam, & conditionem recipiunt: ſed quoniam ſingulę nominibus propriis ſunt deſtitutæ, propterea cogimur nominibus quibuſdam propriis vti tanquam communibus; ex
B quorum explicatione ea redduntur conſpicua, quæ ad ſingulas virtutes pertinent. Eorum autem duo ſunt prima capita, continentia, & tolerantia: contiuentia propriè attinet ad appetitum cupiendi, tolerantia ad appetitum iraſcendi: continentia præſertim verſatur in voluptate, tolerantia in dolore; de qua Poeta.

Tot ſunt continentię & tolerantię ſpecies, quot virtutes.

Hoc quoque cor perfer, nam & grauiora tuliſti. Cōtinentia nos magis armat aduerſus internos hoſtes, tolerantia magis aduerſus externos: Ad continentiā redigitur ieiuniū, & abſtinentia; ad tolerantiam humilitas, patientia, & conſtantia: continentia in ſuperanda voluptate, tolerantia in reſiſtendo doloribus poſita eſt, vt in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 7. docet Philoſophus. Continentia quamuis propriè ſit via ad Temperantiam, Tolerantia verò ad Fortitudinem: tamen; quoniam Virtus omnis in dolore & voluptate latè ſumptis verſatur; propterea, vt in attinentibus ad ſingulas virtutes communis quædam Temperantia communiſque Fortitudo, ita communis quędam Continentia communiſque Tolerantia locum habent. Differt Continentia a Temperantia, necnon Tolerantia a Fortitudine; vt via a ſuo termino, imper-
C fectumque a perfecto: In viro enim Temperato & forti contractus eſt habitus, compoſita eſt perturbatio, ſedata eſt interna pugna ſenſuum & rationis; in continentę verò & tolerante viget & præualet recta ratio, pugna verò interna ſeruatur: quæ turbat, quoſdam magis, quoſdam minus; vt magis vel minus virtuti ſunt proximi, & ad virtutem parati. Hinc temperantia & fortitudo ſunt virtutes, continentia verò & tolerantia minimè. Præterea conſiderandum eſt virum incontinentem, necnon inconſtantem duplici modo ſe habere poſſe: nonnunquam enim ita eſt affectus, vt ratio primò fungatur munere ſuo, & decernat abſtinendum eſſe a voluptate; at in ſententia non permanet; nec rationi obtemperat: nonnunquam verò cum ſit ad voluptatem procliuior, ſtatim eam ſequitur & amplectitur; mox ratione vtens iudicat ſe facinus patraſſe, & triſtatur. De his inquit Ariſt. in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 7. Maximè autem celeres ac bilioſi atra bile temeraria quadam incontinētia ſunt incontinentes; illi enim ob velocitatem, hi ob vehementiam non expectant rationem, eo quia imaginationem ſequuntur &c. Ex his conſtat primò, quid ſit Conti-
D nentia: eſt enim affectio proba ſequens rationem rectam, qua homo ſe abſtinet a voluptatibus repugnante cupiditate: Tolerantia verò eſt affectio proba rationem rectam ſequens, qua homo perfert dolores repugnante iraſcendi appetitu. Colligo ſecundò has ſemiuirtutes iumentis & feris non competere: cui enim non competit pugna cum ratione, nec tolerantia nec contiuentia, quæ victorię ſunt, competere poſſunt: Inſuper; cui non competunt Virtutes, quæ ſunt formæ & termini, nec ſemiuirtutes, & vię competere poſſunt. Hinc ait Ariſt. in 7. Moralium Nicomachiorum. Propter hoc bellug non ſunt incontinentes, quia carent vniuerſali exiſtimatione, & ſolùm ſequuntur imaginationem ſingularium. At pulchra eſt dubitatio: quia ſi continentia eſt cum pugna, temperantia ſine pugna, continentię actio erit difficilior actione temperantię; & quia in arduis fulget virtus, prestantior videbitur actio continentię quàm temperantię, & magis continentia videbitur iudicanda virtus quàm temperantia. Reſpondeo difficultatem eſſe duplicem: vnam ex parte agentis, & modi agendi; & hęc indicat diminutionem & imperfectionem agentis & actionis; alteram ex parte obiecti, & gradus rei, quæ efficitur; & hęc patefacit virtutem; nam Deus ſine

Quid Cōtinentia.

Quid Toleratia.

Continentia & tolērantia nō competūt iumētis & feris.

Dubitatio

Solutio.

ſine vlla pugna & difficultate maximafacit. Incontinens ſe habet vt miles, qui con- A
ſtanter cum hoſte forti pugnat: temperatus verò perinde ſe habet ac ille, qui ho-
ſtem vicit; victoriaque potitus eſt, ob quam corona dignum ſe reddidit.

An Sciens Peccet. Cap. XV.

VT exactè pateāt pertinentia ad Continentiam & Tolerantiam, duo magni
ponderis, accurataq; cōſideratione digna explicare tenemur: Primū eſt, an
Sciens peccare valeat: Alterum verò, an homo ſponte vel inuitus bonus
vel malus fiat: hæc ſunt fundamenta, radices, & ſemina omnium difficulta
tum ad rem hanc pertinentium: de quibus verba faciens, dubitabo primò; mox dif
ficultatem reſoluam; demum perpendam, an Plato & Ariſt. conciliari valeant. Quę

An ſciens peccet.

ritur primò, an ſciens peccare valeat. Pro notitia difficultatis conſiderandum eſt, q

Sciētia & error i tribus conſiderantur.

ſcientia & error ad tria poſſunt referri; primò ad artem, & effectiones artiū; ſecundò
ad ſcientias in contēplatione poſitas; tertiò ad actiones motales, & pertinētia ad eas. B

Scientia dupliciter vſurpatur.

Inſuper accipiendum eſt ſcientiam dupliciter vſurpari; vel pro ea, quæ per demon-
ſtrationem acquiritur, & exactiſſima eſt; vel latè pro quauis veritatis cognitione:
in hac difficultate ſcientiæ nomen latè vſurpatur. His præaſſumptis, primò loquens
de Arte & Artifice aſſero Artificem ſcientem proculdubio errare poſſe, dum ſponte

Artifex ſciens errare valet

malè vtitur ſcientia ſua; vt inquit Ariſt. in 8. Phy. cont. 8. Ita Medicus ſua arte valet
interficere; & Aedificator optimè percallens attinentia ad Artem, poteſt errare, &
non ſeruare rationes rectas ſuæ Artis. At dices, quomodo Artifex errare poteſt; cum

Dubitatio Solutio.

Ars ſit recta ratio efficiendorum, & ſit habitus ſemper rectus, vt dicitur in ſexto Mo
ralium Nicomachiorum? Reſpondeo: Artifex fungi poteſt munere duplicis perſo-
næ, hominis ſcilicet & Artificis: dum conſideratur vt Artifex, profectò per ſe & pri-
mò errare non poteſt. Non enim medicus per ſe primò errat, nec alius Artifex; ſed er
rare poteſt: primò, vt imperitus Artis, & ita multi errant: ſecundò, cum ſit peritus,
errare poteſt ſponte, vt homo malè vtens habitu; nam Artes dicuntur facultates C
oppoſitorum. Ex quo conſtat, quòd peritus medicus duplici ratione ex euentu pec-
cat: primò; quia Ars medica per ſe ordinata eſt ad Sanitatem, ad interitum non per
ſe, ac ita ratione finis Artis: ſecundò; quia id facit, non vt medicus, ſed vt vir im-
probus: ex connexione enim artis medicę cum improbitate hominis oritur error;
ea autem connexio eſt ex euentu, nam poteſt ſecus ſe habere: hinc illi errores non
Arti, ſed improbitati viri ſunt adſcribendi; Probitas enim ea eſt, per quam cæteris
congruenter vtimur: Et hac de re nulla inter Platonem & Ariſtotelem eſt diſſen-

Error in ſcientiis.

ſio. Si ſecundò loquimur de erroribus ad ſcientias pertinentibus, nemini dubium eſt
ſcientem errare poſſe: veluti, dum ſecus de re aliqua loquitur ac ſcientiat, diſſimu-
lans ſe aliquid ſcire, ne aliis notam ſibi veritatem pateſaciat, vel ob alias cauſas. Pla

Mendax.

to in Hippia definiens Mendacem inquit: Vt igitur ſummatim dicamus, mendaces
ſunt, qui ad mentiendum potentes ſapientesque ſunt. Inſuper oſtendit ſapientem
magis poſſe mentiri viro ignaro: Et ratio eſt; quia ſapiens conſcius ueritatis, dum D
vult mentiri, nunquam veritatem proferet; at vir ignarus non valens verum a falſo

Ariſt. aduerſatur Platoni.

ſecernere, dum vult mentiri, poteſt inſcius veritatem pro mendacio proferre. Ariſt.
prope calcem quinti Metaphyſicę inuehitur in Platonem inquiens: Oratio, quæ in
Hippia profertur, ſophiſtica eſt, quòd idem ſit mendax & uerax; cum namque, qui
poteſt mentiri, accipit ut mendacem; hic uerò ſapiens, & prudens eſt &c. Sic itaque

Ariſt. cū Platone conciliatur.

uidetur Ariſt. a Platone diſſentire. Pro remouenda hac lite conſiderandum eſt, quòd
conſentiunt de duobus; primò ſapientem poſſe mentiri, ſecundò ſapientem exactius
mentiri poſſe uiro ignaro: differunt; quia Sapiens quamuis exactiſſimè mentiri ua-
leat, non tamen ab Ariſtotele iudicatur mendax; homo enim ob improbitatem eſt
mendax, non ob ſapientiam: a Platone tamen dicitur mendax, ut patet ex eius defi
nitione nuper relata. At dicendum eſt ea uerba fuiſſe a Socrate prolata, non ex ſen-
tentia, ſed ut diſputans cum Hippia Sophiſta eum in cōtradictionem redigeret: ideo
Ariſt. non Platonem carpit, ſed ſolùm inquit orationem in Hippia eſſe ſophiſticam &
litigioſam. Præterea ſi etiam Plato id ex ſententia protuliſſet, lis eſſet de uerbis, non
de ſententia: Plato enim nomine mendacis illum denotauit, qui exactè mentiri ua-
leat;

A leat; Ariſt.verò propenſionem ſignificauit, qua homo ad mentiendum eſt paratus, quæ vitio prodit.

An Sciens in attinentibus ad Mores errare poſsit. Cap. XVI.

CVm ſcientia ad cognitionem veri, ad effectionem, & actionem referri poſſit; quid de duobus primis ex ſententia Peripateticorum & Academicorum ſit dicendũ, ſatis cumulatè apparuit: de attinentibus autem ad actiones magna occurrit dubitatio: Ariſt.enim cum a Platone, tum a ſeipſo diſſentire videtur. A Platone primò; quia Plato in Protagora ex inſtituto hac de re diſputans, ex eo quòd ſcientia omniũ eſt potentiſſima, eſt dux appetitionum & actionum, eſt iudex boni & mali, colligit ſcientem peccare non poſſe; Et dum dicitur homines cognoſcere verum, at a perturbationibus ab eo abduci, inquit Plato: Vinci & ſuperari a voluptate, aliàue perturbatione, eſt extrema inſcitia; nam eſt errare luce B media & decipi in diſtinctione maioris boni a minori. Id ipſum in Menone latiſſimè confirmat: quia enim nemo optat lædi, nemo ſibi vult malum adeſſe; colligit nos tantùm ea mala agere, quæ, cum mala ſint, putamus eſſe bona. Similiter in Alcibia de primo oſtendit ſolam inſcitiam prauæ diſpoſitionis eſſe principium humanorum errorum; dum ſcilicet homo neſcit, & putat ſe ſcire. Ariſt.nonnũquam id ipſum exiſtimaſſe viſus eſt: inquit enim in 3.Moralium Nicom. cap.1. Ebrius autem, aut iratus, agere per inſcitiam non videtur; ſed ob aliquid eorum, quæ dicta ſunt; nec ſciens verò, ſed ignorans: ignorat igitur ſanè improbus omnis, quænã ſint agenda, & a quibus ſit abſtinendum; propterque hoc peccatum homines efficiuntur iniuſti, & (vt ſemel dicam) mali &c. Inſuper in eodem lib. cap.4.inquit: Nam & verè de ſingulis rebus iudicat vir bonus; atque eo ipſo fortaſſe longè præſtat reliquis, quòd ſingulis in rebus verum perſpicit, quaſi earum norma ſit ac menſura: Multitudini autem fucum facere videtur voluptas, quippe quæ, cum bonum non ſit, boni ſpeciẽ C præſeferat: itaque iucundum ſequitur vt bonum, dolorem autẽ fugit vt malum. Inſuper in 12. Metaph.36. inquit: Appetimus res quia videntur, magis quàm videantur quia appetimus; Principium autem eſt intelligentia. Ex his colligi facilè poteſt ſcientem non peccare. Ex aduerſo Ariſt. in 8. phy. cont. 8. inquit: Peccat ſponte ſciens, cum contra quàm debeat vtitur ſcientia. Inſuper in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 2. & 3. patefacit incontinentem videre meliora, ſequi autem deteriora. Præterea, vt in præcedentibus dictum eſt, vnuſquiſque in ſemetipſo id experitur: quare dubitatio eſt ſatis obſcura. Pro cuius reſolutione tribus vtendum cenſeo diſtinctionibus. Prima eſt: Sciens duplex, vel habitu tantùm, vel actu; hoc eſt, Scientia dupliciter vſurpatur, vel pro ſolo actu primo, vel pro eo iuncto cum ſecundo. Hanc diſtinctionem tradit primò Plato in dialogo de Scientia, manifeſtans quòd aliud eſt habere ſcientiam, & vti ea: eandem mox approbauit Ariſt. in 7.Moralium Nico.cap.3. Altera diſtinctio eſt: Scientia dupliciter vſurpatur: vel pro exacta & certa cognitione, qualis præſertim erat ſcientia apud Platonem per eſſentiam rationum animæ, D idearumque Mentis; vel pro opinione qualibet cum aduerſa aliqua ſuſpicione iuncta. Hanc diſtinctionem tetigit Ariſt. in 7.Moralium Nicom. cap.2. Addo Tertiò ſciẽtiam eſſe duplicem: vnam communium enunciationum ad mentem propriè pertinentium: alteram rerum ſingularium, in quibus verſatur actio, & per quas cõia ad actionem contrahuntur, quarũ cognitio ad Phantaſiã magis pertinet, per quas phantaſia proximum principium eſt agendi: veluti, quòd omne bonum ſit optandum, eſt enunciatio communis; quòd autem hoc vinum dulce nobis ſit bonum, in re indiuidua verſatur, in qua etiam verſatur actio. Hæc diſtinctio traditur ab Ariſtotele in 7. Moralium Nicom.cap. 3. His præaſſumptis dico primò: Sciens actu non peccat; Sciens autem habitu, dum eo non vtitur, peccare poteſt. Hæc aſſertio vera eſt de attinentibus ad Mores, non autem de attinentibus ad Artes: Artifex enim ſua cognitione poteſt errare, dum ea malè vtitur; vt Medicus ſua ſcientia venenorum poteſt interficere homines. Ratio huius varietatis eſt: quia rectus vſus non eſt de ratione Artis, ſed eſt de ratione Virtutis morum; nam cognitio veri non neceſſariò format actionem probam, quia ea valemus malè vti; cognitio autem boni, dum ea vtimur,

Marginalia: An ſciens peccet. Plato. — Ariſt. — Prima diſtinctio. — Secũda diſtinctio. — Tertia diſtinctio. — Prima aſſertio.

mur,neceſſariò format actionem probam; vſus enim eius eſt prælectio boni; quam A
ſequitur actio proba: hinc medicus veneno necans propriè peccat peccato morali, quia iudicat ſibi vtile eſſe illum interficere. Nam (vt rectè dicitur ab Ariſtotele in Rhet.) ſola virtute morali non valemus malè vti; immo per eam rectè vtimur cæteris habitibus: propterea cæteri habitus cum vitio iuncti ſunt, vt Gladius in manu furentis. Et hæc de prima aſſertione. Addo ſecundam: Homo ſciens confusè, non diſtinctè; ſciens communē, non ſingularem enunciationem; ſciens ſub nube vehementis alicuius perturbationis, non autem cōſpicuè; errare poteſt: Hanc a perturbatione ſeductionem Plato in Protagora ſummam nuncupauit inſcitiam. Ex his conſtat Ariſtotelem ſecum non pugnare, nec a Platone diſſentire: inſuper patet, quomodo intelligi ea debeant, quæ pro omni parte fuere relata. Plato ait ſcientem nō peccare; quia loquitur de ſcientia actu, non obumbrata perturbatione: Ariſt. modò inficiatur, modò affirmat ſcientem peccare; id inficiatur de ſciente actu, & ſine obumbratione perturbationum, & de ſciente communes enunciationes; affirmat de oppoſitis, vt conſtat ex 7. Moralium Nicom. cap. 3. Dum inquit in 3. moralium Nicom. cap. 1. quòd B
ignorat improbus omnis, quæ ſint agenda; dico id eſſe verum de vitioſo; qui verè ignorat, & actu & habitu: inſuper eſt verum de incontinente; quatenus ſolo habitu non actu ſcit. Dum autem in octauo Phy. cont. 8. inquit (peccat ſponte ſciens) primò dicendum id eſſe verum de cognitione attinente ad Artes, qua valemus malè vti vt patuit: addendum id eſſe verum de attinentibus ad mores; quatenus incontinens ſcit ſaltem habitu, ſi non actu.

Secunda aſſertio.

Plato & Ariſt. conciliantur.

An Homo ſponte fiat malus, ſpontequè peccet, Opinio Platonis. Cap. XVII.

An homo ſpōte malus. Plato.

ALtera dubitatio, quę in præcedentibus diſſoluenda proponebatur, erat; an homo ſponte bonus, vel malus fiat: quæ proculdubio obſcurior eſt, & maioris momenti, de qua ſummopere diſſentire videntur Plato, & C
Ariſt. Nam cenſuit Plato, neminē ſponte fieri malum, ideo 9. de legibus inquit. Exiſtimate me dicere malos omnes omnino nó ſponte malos eſſe; quod ſi ita eſt, illud quoq; ſequi neceſſe eſt, iniuſtū eſſe malū, & malū non ſponte huiuſmodi eſſe, nō ſponte verò fieri, quod voluntariū eſt, nulla vnquā ratione poteſt: qui igitur iniuſtitiam inuoluntariam putat, iniuſtè agentem hominem, iniuſtè agere non ſponte putabit &c. In Protagora etiam fuſius eandem ſententiam profert; eamque confirmans, præter cætera inquit: Arbitror equidem ſapientem nullum putare quenquam hominum eſſe, qui vltro aberret, malaque & turpia ſponte committat; ſciunt etenim ſapientes omnes, quòd qui mala turpiaque committunt, præter voluntatem peccāt &c. Et quia Simonides dixerat: Vnumquemque verò laudo, amoque, ſponte qui turpe nil patrat; cum neceſſitate verò neque Dii ipſi pugnāt &c. quibus verbis indicare videbatur poſſe homines ſponte peccare: ideo inquit Plato illud (ſponte) non eſſe nectendum cum antecedentibus verbis; adeò vt ſententia ſit, ſe ſponte laudare D
& amare eos, qui turpe nil patrant. Inſuper in quinto de legibus inquit nullum iniuſtum, ſponte iniuſtum eſſe; nemo enim vnquam maximorum malorum aliquid alicubi vellet habere, multoq; minus in his, quæ ſibi præſtantiſſima ſunt: eſt enim animus (vt diximus) re vera in omnibus omnium præſtantiſſimus; quapropter in eo (cum maximè ſit honorandus) nemo ſponte ſummum accipiet malum, voletque per totam vitam id poſſidere: porrò miſerabilis omnino eſt iniuſtus omnis, & qui mali quicquam habet &c. In eadem ſignificatione nono de Republ. inquit hominem illum iudicandum eſſe ſeruum, in quo pars animi diuinior viliori non dominatur, ſed ſeruit; & cum non ſit liber, minimè putandum eſt, quòd agat ea quæ vult: vt neque etiam Tyrannus ſua licentia agit quæ vult, ſed ſeruus eſt; & propterea ſtimulo ſemper percitus violento, perturbatione, pœnitentiaque redundabit. Latius etiam in Gorgia oſtendit Tyrannos non agere quod volunt, ſed quod eis mente captis videtur, & propterea impotentiſſimos eſſe. Ex ſententia igitur Academicorum nemo ſponte malus eſt, quorum fundamenta potiora hęc ſunt. Vitium eſt ęgritudo animi, deterior

Simonides. Plato.

Arior ægritudine corporis : at nemo volens laborat ęgritudine corporis: quare lon- Ratio pro
gè minus ægritudine animi. Inſuper (vt ait Plato in Gorgia) quicunque aliquid al- parte Aca
terius gratia agit, non id vult quod agit, ſed id cuius gratia id agit: cum autem om- demicorú
ne quod agimus, agamus gratia boni, & id ſolum bonum velimus, iurè collige- Ratio prima.
re valemus, neminem velle malum, neminemque ſponte malum eſſe; nemo enim Ratio ſecunda.
malum quærit vt malum: Veluti homo, dum patrat ſcelus, non vult id malum, quod
in eo poſitum eſt; vt fures nolunt improbitatem & vitium, ſed rem alienam, quam
iudicant ſibi vtilem: quòd ſi ob id euadunt mali, ex euentu & pręter intentionem
id eis conuenit. Demum homines, dum in ſcelera labuntur, vel id faciunt ſua im- Tertia.
becillitate, vel inſcitia, vel deprauata ratione, vel agitati perturbatione, vel ab ex-
terno obiecto rapti, vel prauo habitu ſeducti, vel commotione temperamentum
ſequente compulſi: quæ autem ita fiunt, proculdubio nec ſponte, nec libera volun-
tate fieri dicuntur. Confirmantur hæc omnia per ea, quæ referuntur ab Ariſtotele Quarta.
in tertio Moralium Nicomachiorum capite 5. dicente. Vnuſquiſque id expetit,
quod ſibi videtur bonum: at non in cuiuſque poteſtate viſio poſita eſt, ſed qualis
quiſque eſt, talis ei finis videtur: quare non ſponte homo euadit malus, ſed ignora
B tione finis in flagitio verſatur, exiſtimans ſe in eo vitæ genere maximo bono potitu-
rum, nam appetitionem finis nemo ſuo arbitratu ſibi adoptare poteſt; ſed ita na-
tus quiſque ſit oportet, vt quaſi aciem mentis habeat, qua & rectè iudicare, & id
quod verè bonum eſt ſumere, atque optare poſſit. Hæc igitur Platonis & Acade-
micorum ſententia fuit.

An Homo ſponte fiat Malus, Opinio Ariſtotelis. Cap. XVIII.

NVlla diſputandi aduerſus Platonem Ariſtoteli offertur occaſio, quam
ipſe libentiſſime non arripiat, adeò vt non exiguam ſe inde gloriam Libenter
relaturum exiſtimaſſe viſus ſit: propterea hac de re in tertio Mo- Ariſt. i Platonem in
ralium Nicomachiorum verba faciens, nedum ſententiam Platonis va uehitur.
riis rationibus euertit; verùm inſuper omnia eius fundamenta eſſe inania pro vi-
ribus manifeſtat: inde colligit homines ſponte, liberè, ſuaque voluntate reddi pra- Rōnes p
C uos; & id quod dicitur (ſponte improbus nemo, nec inuitus beatus vllus opin. Ari-
eſt) ait Ariſtoteles; illud quidem falſum eſt, hoc autem videri verum. Oſtenſio- ſtotelis.
nes potiores Ariſtotelis hæ ſunt. Prima ducitur ex definitione noſtri liberi arbi- Ratio prima.
trii, ac ita formatur: Id dicitur poſitum in noſtra facultate, quod & agere, & non
agere valemus, & cuius oppoſitum in noſtra facultate eſt poſitum: at in nobis
(concedentibus Academicis) poſitum eſt vt ſimus boni; quare etiam in nobis po-
ſitum erit, vt non ſimus boni, ſed ſimus mali: & ſi in nobis non eſſet poſi-
um, vt ſimus mali; neque etiam in nobis poſitum eſſet, vt boni eſſemus.
Confirmatur: quia ſi in noſtra facultate eſt non agere malum, a quo abſtine- Confirmatio.
ri honeſtum eſt, in noſtra quoque poteſtate erit agere malum; oppoſitorum
enim eadem eſt ratio. Præterea id colligitur ex definitione inuiti vel violenti: Ratio ſecunda.
Nam violentum eſt id, cuius principium eſt extra, non conferente uim eo,
quod agit vel patitur: At dum ſcelera patramus, nos opem ferimus, ſumus
concauſę, conſpiramus cum lętitia: Non igitur violentia, nec inuitè; ſed ſpon-
D te, noſtraque voluntate id agimus. Tertiò id oſtenditur ſumpta ratione ex con- Tertia.
ditione hominis, ut contradiſtincta ab ea iumentorum: Homo enim vt per Na-
turam eſt principium ſuorum filiorum, ita per Voluntatem & Præelectionem
eſt principium ſuarum actionum; actiones eius in improbas & probas diuidunt,
quare vt probarum, ita improbarum actionum ſua voluntate principium eſt: pro-
pterea dicitur liber, ſuæ ſortis faber, ſuæque ſalutis ac miſerię proximus auctor.
Quartò id ipſum oſtenditur ratione ſumpta ex Principiis actionum: Id enim Rō quarta.
dicitur eſſe in noſtris manibus, noſtraque facultate poſitum, cuius Principia in
nobis poſita ſunt: At Principia nedum probitatis, verùm etiam improbitatis,
in noſtra facultate ſunt poſita; quod oſtenditur: quia principia ſunt præele-
ctio, & uis mouens; vtrumque in noſtra facultate eſt poſitum; nam liberè va-
lemus pręeligere, & non pręeligere; moueri ad aliquid agendum, & non moue-

Rō quīta. ri: quare, vt ſponte & liberè ſumus probi, ita & improbi. Quinto id oſten- A
ditur ratione ſumpta ex conditionibus mediorum, & eorum connexione cum fine: Nam quicunque vult media ordinata in finem, cognoſcens ea ducere ad illum, etiam dicitur velle finem: at qui euadit improbus, vult media ducentia ad improbitatem, ea præeligit, & frequenter cognoſcit ad improbitatem
Sexta. perducere: quare etiam dicitur velle improbitatem, & ſponte fieri improbus. Sexta ratio deduci poteſt ex legibus, & inſtrumentis Legum; quæ ſunt Præmium, & Pœna, Laus, & Vituperium: Nam leges eorum eſſe dicuntur, quæ a nobis fiunt ſponte, ob quæ etiam ſumus digni laude vel vituperio: at legibus ſancitum eſt, ne ſimus improbi, pœnæ; & vituperia ſunt conſtituta improbis: quare ſponte improbi reddimur. Hinc Plato etiam inter cauſas, ob quas cenſuit necandos eſſe nonnunquam improbos, hanc quoque retulit, vt eorum exemplo monerentur ac corrigerentur
Septima. alii: non autem corrigi poſſent, niſi peccarent ſponte. Demum percipimus, quòd frequenter nos pœnitet commiſſi ſceleris, increpamus nosipſos, & alios: hæc autem in his ſolis locum habent, quæ ſponte fiunt: quare aſſerere neminem ſponte malum, eſt aduerſari rationi, experientię, ciuili diſciplinæ, communique hominum conſenſioni, & inſtitutioni. B

Diluuntur Rationes pro parte Academicorum formatæ. *Cap.* *XIX.*

Neque etiam apprime arduum eſt rationibus illis ſatisfacere, quibus oſtendebatur neminē ſponte fieri malum. Dicebatur malum non obtinere locum optabilis. Reſpondeo: Bonum triplex eſt, honeſtum, vtile, delectabile: & quamuis re vera bonum id ſolum ſit, quod eſt honeſtum; homo tamen frequenter, liberè, & ſponte (neglecto honeſto) ſequitur vtile, vel delectabile, non ignorans ſe ob id reddi improbum. Addebatur, quòd homo in patrando ſcelere non vult, nec optat improbitatem, ſed vtile vel delectabile; Reflectitur hæc ratio in Platonem; quia ſi ſponte amplectitur id, per quod fit improbus, ſponte dicitur amplecti improbitatem; qui enim vult media, dicitur velle finem, in quem media perducunt. Dicebatur Tyrannos & improbos non agere id quod volunt, ſed id quod eis videtur: Reſpondeo eos non agere id, quod abſolutè & ex natura rei eſt obiectū voluntatis, quod eſt verè bonum (vt pateſeci, dum de voluntate agerem) tamen agere id, quod poſſent non agere: ad quod agendum nec ab inſcitia, nec a vi vlla coguntur; per quæ duo tantum actio dicitur non ſponte facta. At dicebatur, neminem ſponte ęgrotare, quare longè minus improbum fieri: primò, falſum eſt id, quod aſſumitur. Nam (vt inquit Ariſt. 3. Moralium Nicomachio. cap. 5.) dum homo incontinenter viuit, & medicorum præcepta cōſiliaque aſpernatur, ſponte in morbum labitur: hinc multos reprehendimus, qui ob ſuæ vitæ diſſolutionem ægrotant: non autem reprehendēdi eſſent, ſi non ſponte ægrotarent. Addo inſuper conſequentiam neceſſitate carere: quoniam inuitè & ſponte, propriè verſantur in attinentibus ad humanas actiones, non autem ad aduerſam vel bonam valetudinem, quæ frequēter nobis ſenio per naturam & neceſſariò competit. Demum addebatur, quod homines in ſcelera labuntur vel ſua imbecillitate, vel inſcitia, vel deprauata ratione, vel perturbatione, vel externo obiecto, vel prauo habitu, vel commotione ex temperamento prodeunte. At hæc leuiſſima ſunt; quoniam aliquid dicitur inuitè fieri, dum fit violentia vel per inſcitiam, vt ſuo loco patuit: at hæc, quę enumerata ſunt, non cogunt, ſed inuitant, noſque ad vitia propenſos reddunt. Neq; etiam ita ſe habent, vt faciant nos per inſcitiam peccare; aliud enim eſt inſcium peccare, & peccare per inſcitiam, vt in præcedentibus patuit: His accedit, quòd frequenter nos inſcitię noſtræ ſumus auctores: vel ob negligentiam, non conſiderantes mandata legum, quæ tenemur ſcire: & propterea legumlatores ſtatuunt pœnas etiam illis, qui attinentia ad leges & inſtitutiones hominum ignorant: vel ob vitæ diſſolutionem, vt dum ebrii reddimur; quos Pittacus duplici pœna puniendos cenſuit, cum ob ſcelus, tum ob cauſam ſceleris. Inſuper ſępe ſcimus habitu; C D

& ob

A & ob noſtrã negligentiam, prauam aſſuetudinem, appetitumq́ue voluptatis, eo habitu non vtimur; vt accidit incontinentibus. Ratio etiam ſumpta ex habitu, qui in noſtra non eſt facultate, diluitur. Primò: quia, quamuis habitus, cum fuerit contractus, non ſit in noſtra facultate; tamen, antequam contraheretur, in noſtris viribus, noſtraq́ue facultate poſitus erat; producitur enim repetitione prauarum actionum, quæ in noſtra facultate ſemper ſunt poſitæ: ſic habituum nos ſumus cauſæ per vitæ genus, quod ducimus; & hac ratione ſunt in noſtra facultate. Inſuper quãuis cõtractus habitus in noſtra non ſit facultate, tamen actiones ſemper prodeunt ex nobis ſponte, vt in 3. Moralium Nico. docuit Ariſt. Et ratio eſt: quia habitus non eſt primum principium agendi; ſed eſt id, quo agens agit; & eſt ratio agendi certo quodam modo, promptè ſcilicet, expeditè, & faciliter. His accedit; quòd etiam habitus diuturnitate temporis, repetitioneq́ue aduerſarum actionum mutari poteſt, quamuis tardè & ægrè, vt in poſtprædicamentis docuit Ariſt. Ac ita cęterarum rationum conſpicua eſt ſolutio. Solùm ſupereſt diluenda confirmatio poſtrema, quæ ſumebatur ex iudicio finis, quod in noſtra facultate poſitum non eſt: cui rectè ſatisfacit Ariſt. in 3. Moralium Nicom. cap. 5. & primo per fiduciariam reprobationem, mox per inſtantiam. Per fiduciariam reprobationem: quia ſi concedimus iudicium, viſionemq́ue boni & mali, natura nobis competere, nec eſſe in noſtra facultate; & ob id non ſponte, noſtraqne voluntate reddi prauos; pari ratione nec ſponte, nec noſtra voluntate erimus probi: par enim eſt ratio vtriuſque, vt conſpicuum eſt. Per inſtantiam verò diluitur: quia falſum eſt id iudicium & viſionem aliqua ratione in noſtra facultate non eſſe poſitam: nos enim ob noſtrum vitæ genus, obq́ue improbas aſſuetudines, frequenter ſumus cauſæ; vt ea, quæ mala ſunt, videantur nobis bona: ac ita frequenter homines ſemetipſos dicuntur reddere cęcos, mentisq́ue acie priuare; vt etiam vitium dicitur labefactare, & peruertere mentis oculum.

An Ariſtoteles cum Platone conciliari poßit. *Cap. XX.*

C QVoniam putare non debemus Platonem Virum ſapientiſſimum, qui in attinẽtibus ad Mores & Vitam Ciuilem ſęquutus eſt Socratem; a quo Philoſophia e Cęlo in Terras, hoc eſt a diuinorum contemplatione ad hominum curam deducta fuiſſe dicitur; quem tota fere antiquitas coluit, & uenerata eſt; in re ſatis conſpicua erraſſe, & tã leuiter ac oſcitanter ſibimet, ſuisque legibus aduerſa enunciaſſe: propterea ſuſpicari valemus veri aliquid ipſum quoq; protuliſſe, & de verbis potius quàm de ſententia eſſe litem. Aſſerere Platonem de omnibus cum Ariſt. conſentire, profectò falſum cenſeo; & qui vniuerſum concilium ſunt polliciti; vt Ioãnes Picus, Simplicius, Boetius, & alii viri celebres; potius indicarunt reuerentiam ſuam erga vtrunque humanæ ſapientię lumen, quàm rem aptam perfici, & principiis eorum congruentem. Quod opera patefecerunt Simplicius, nonnulliq; recentiorum; qui cum id pręſtare conati ſint, in conſpicuos lapſi ſunt errores: frequenter enim ſententiam peruertunt Platonis, nonnunquam eam Ariſt. ſæpe vtranque. *Plato non in omnibus idem ſentit cũ Ariſt.*

D Rectè faciunt, qui accuratè vtriuſque Philoſophi decreta conſiderant: perpendentesq; fundamenta, principia, & media vtriuſque patefaciunt nonnunquam re & ſententia diſſentire: nonnunquam verò ſententiam eſſe eandẽ; ob varietatem tamẽ vel conſiderationis rei, vel relationis, vel vſus vocum, videri varia ſentire, & inter ſe pugnare. Nam Ariſt. pro facultate communem, & proprium loquendi modum ſequutus eſt, Plato libenter a vulgari loquendi modo receſſit, metaphorisque eſt vſus; adeo vt longè magis, quàm re vera diſſentiant, inter ſe pugnare videantur: quod ſeruare licet hac in re, de qua loquimur. Nam cum Plato dicat neminẽ ſponte malum (ſi rem & ſnĩam eius accuratè perpendimus) nil aliud denotare voluit niſi id, quod ab Ariſtotele quoq; in principio Moraliũ Nicom. enũciatũ fuit: nẽpe ꝙ oĩs Ars, oĩs Methodus, itemq; Actio, & Pręlectio bonũ aliquid appetere videtur. Vt tamen res diſtinctius eluceſcat, tres profero aſſertiones, Prima eſt: Plato, & Ariſt. de re hac, de qua loquimur, valde conſentiunt. Altera eſt: Plato & Ariſt. aliqua ratione, modoque aliquo diſſentiunt. Poſtrema eſt: Modus loquendi Ariſtotelis communi vſui vocum, communique modo loquendi magis eſt accõmodatus. Vt pertinet ad primam: Dum *Conciliatur. Ariſt. cum Platone.* *Prima aſſertio.* *Secunda.* *Tertia.*

Plato inquit neminem ſponte, ſuaque voluntate malum, noluit ob hoc indicare ho- A
Explicatio primę aſſertionis. minem violentia & per inſcientiam talem fieri, ſed medio quodam modo, vt colli-
gitur ex 9. de legibus: vbi quæ fiunt ira, ait mediare inter ſponte & inuitè facta; &
Primũ fundamentũ concilii. cũ non fiant violentia & inuitè, propterea condit leges aduerſus delinquentes, & aſ-
ſerit dignos eſſe pęna ac vituperio. Præterea (vt in præcedentibus patefeci) Plato fieri
ſpõte, & volũtate, arctius vſurpauit, quàm fecerit Ariſt. propterea id quod apud Ariſt.
Secundũ fundamentum. fit ſpõte, apud Plat. mediare dicitur. Conſiderauit Plato fieri voluntate & ſponte, pu-
rius, exactius, vt conuenit ſeparatis mentibus; inſpiciens more ſuo quaſi ideã eius,
ab omni degeneratione alienam, ab omniq; turbatione & deceptione ſolutam. Hoc
patefecit Plotinus in lib. de Fato cap. 9. inquiẽs. Quoties anima rationẽ puram, & paſ-
ſionis expertẽ, tanquam proprium ducem habens aggreditur; hanc ſolam aggreſſio-
nem iudicare debemus in noſtro arbitrio ſitam, vereq; liberam, idq; opus noſtrum
exiſtere, &c. At Ariſt. econtra inſpexit conditionem hominis: vt enim homo mediat
inter iumenta & ſeparatas mentes, ita eius actiones non purę, ſed mediæ & mix- B
tæ ſunt; in eis enim edendis appetitio ſenſuum, & ratio mentis, frequenter inui-
cem pugnant; ob quam pugnam reddunt conditionem actionis ancipitem, adeò
vt aliqua ratione ſponte & voluntate, alia ſecus facta videatur. Ariſtoteles conſide-
rans humanam conditionem mediam, contradiſtinctam ab ea ferarum, quia finem
nõſcit, & non cogitur, dixit hominem ſponte fieri malum: Plato comparans ean-
dem conditionem cum ea ſeparatarum mentium; & cum ſinceritate voluntatis, di-
xit nec ſponte nec voluntate fieri; medium enim relatum ad varia extrema dici po-
Tertiũ fundamẽtum. teſt vtrunque extremorum, vt ſæpe fatetur Ariſtoteles. Inſuper tertiò conſideran-
do obiectum Voluntatis abſolutum, eique per naturam reſpondens, homo non vo-
luntate & ſponte peccat, & malus fit; quia abſolutum obiectum voluntatis eſt id,
quod abſolutè eſt bonum; & in hac ſignificatione Tyranni, & viri praui, non agunt
quod volunt: at conſiderando obiectum voluntatis latè, pro eo quod eſt, vel vide-
tur bonum; ſic homo & ſponte & voluntate fit malus. In prima ſignificatione Plato,
Quartum fundamentum. in altera Ariſtot. loquitur. Præterea hominem ſponte fieri prauum, dupliciter con- C
tingere poteſt: vel per ſe primò; vel nec per ſe, nec primò, ſed per conſequutionẽ.
Per ſe primò nemò ſponte malus, quia non per ſe primò id optatur; non per ſe au-
tem, nec primò homines ſponte redduntur mali. Plato id negat in prima ſignifica-
tione: Ariſtoteles id concedit in altera. Hãc diſtinctionem optimè nouit Plato: ideo
dixit in 9. de legibus, aliud eſſe ſponte facere iniuriam, & ſponte iniuſtum fieri. Præ-
Quintum fundamentum. terea actio ad duo poteſt referri: vel ad hominem eminentiorem, mente conſtitu-
tum; & ita homo non ſponte fit malus: vel ad hominem materiatũ magis, corporeũ,
& ſenſu conſtitutum; & ita ſponte fit malus; quia per principium internum eius. Ad-
do demum modum loquendi Platonis non omnino abhorrere a modo loquendi no-
ſtrorum Theologorum: nam Magnus Dionyſius Areopagita, Theologus ſimul, &
Platonicus præſtantiſſimus, in libro de diuinis nominibus latiſſimè patefecit Malum,
vt malum, deſtitutum eſſe omni natura; & carere efficiente, forma, & fine: ac ma-
lorum omnium principium, & finem eſſe bonum; quia boni gratia omnia tum bona
tum contraria fiunt: nam & mala facimus appetentes bonum; nullus enim malum D
ſpectans in malum labitur: hinc malum eatenus eſt, quatenus nititur bono; & ea-
dem ratione abſolutè malum dari non poteſt, vt datur bonum abſolutè. Inſuper D.
Paulus 7. ad Rom. inquit. Scimus enim, quia lex ſpiritualis eſt, ego autem carnalis
ſum, venundatus ſub peccato; quod enim operor, non intelligo: non enim quod
volo bonum, hoc ago; ſed quod odi malum, illud facio: conſentio Legi, quoniam
bona eſt; nunc autem iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me pecca-
Sextũ fundamẽtum. tum &c. Addo demum Platonem fieri ſponte, & fieri libera voluntate in idem
redegiſſe: Ariſtotelem autem ea ſeiunxiſſe; & propterea aſſeruiſſe operari ſpon-
Explicatio ſecundæ aſſertionis. te etiam pueris, & iumentis competere. Altera aſſertio erat, Ariſtotelem non
de omnibus ad rem hanc pertinentibus omnino cum Platone conſentire. Ratio eſt:
quia Plato intimiora & firmiora animæ noſtræ tribuit futuræ vitæ ſemina, quàm fe-
cerit Ariſtoteles: cenſuit enim Plato varias hominum animas ita variis Stellis reſpon-
dere, vt etiam variis propenſionibus ſuæ ſtellæ reſpondentibus eſſent præditæ; &
propterea ſecum deferrent ſemina futurorum morum, propenſionemque ad pro-

prium

A prium genus vitæ : quod non cenſuit Ariſtoteles,qui ſolùm exiſtimauit varietatem
propenſionum oriri ex varietate temperamentorum. Hinc ex ſententia Platonis ho-
mo minus eſt dominus, quòd res vno vel altero modo ei appareat, quàm ex ſenten
tia Ariſtotelis: & propterea iure ei obiiciebat Ariſtoteles in tertio Moralium Ni-
comachiorum cap. 5. inquiens. Si viſio ac iudicium obiecti ex natura nobis com-
petit, ac ex voluntate non pendet, & ob id ſponte & noſtra voluntate non ſumus
praui; eadem ratione ſponte & noſtra voluntate non erimus probi; quia ea viſio ex
natura nobis conuenit: &c. Inſuper altera ratio differentiæ ſumitur ex diſtincta opi-
nione Platonis de ſcientia & ſapientia ab ea Ariſtotelis : Plato enim cenſuit Scien-
tiam ortum ducere ab ideis mentis, & rationibus animæ; & eam ſolam cenſuit abſo-
lutè ſapientiam & intelligentiam, quæ eſſet per connexionem cum rationibus &
ideis; quã raro, & paucis conuenire exiſtimauit; quam ſcientiam in eo, cui conue-
nit, verè dominam & principem affirmauit; qua de re Ariſtoteles ſecus exiſtima-
uit. Ob nonnulla itaque eum actione coniuncta Ariſtoteles & Plato diſſentiunt,
B quamuis magna ex parte conſentiant. Poſtrema aſſertio fuit : Modus loquendi Ari-
ſtotelis magis eſt popularis, communique uſui loquentium accommodatior; nam *Explicatio tertiæ aſſertionis.*
magis congruit rectæ hominum inſtitutioni, clariusque vires legum ſeruat, necnon
rectam diſtributionem præmii & pęnæ: nam qui inquiunt neminem ſponte malum,
occaſionem tribuunt delinquentibus non acutè veritatem inſpicientibus ſe excuſan
di, & minus iuſtas iudicandi leges aduerſus delinquentes. Propterea Theologi abſo
lutè aſſerunt hominem ſponte, ſuaque voluntate reddi malum : quòd ſi nonnun-
quam ſecus loquuntur, ſimul patefaciunt modum, quo eorum ſententia intelligi de
beat; vt fecit D. Paulus, & Dionyſius Areopagita.

Qui peccet magis, num qui ſponte, vel qui inuitus aberrat. Cap. XXI.

C APparuit hominum quoſdam ſponte, alios inuitos, nonnullos non ſponte
peccare: inde oritur pulchra dubitatio, & eſt; an magis delinquat qui
peccat ſponte, vel potius qui inuitus, vel non ſponte. Mouit hanc diffi
cultatem Plato in Hippia Minore ſiue de Mendacio: & primò oſtẽdit So- *Plato.*
crates eos, qui ſponte mendacium dicunt, meliores eſſe, quàm qui non ſponte: mox
Hippias ei obiicit, inquiens. Quonã pacto Socrates qui ſcientes volentesq; iniuriã-
tur, ſeducunt, lædunt; meliores eſſe poſſunt, quàm qui hæc præter ſententiã faciunt?
quandoquidem multum ignoſcitur illi, qui per ignorantiam iniuriam infert, men-
dacium profert, vel aliud quicquam committit mali; legesque in eos ſeuerius ani-
maduertunt, qui volentes mala faciunt, mentiunturque, quàm qui nolentes. Ex ad
uerſo Socrates curſorem ſponte tardum, & in palæſtra luctatorem, qui ſponte cadit,
ei pręfert, qui inuitus hæc facit; & id ipſum de plurimis ita ſe habere inductione oſtẽ
dit. Ratio, qua vtitur, eſt: quia aberrans ſponte, præditus eſt ſcientia & potentia re
ctè agendi; qui aberrat inuitus, vel vno, vel altero caret: at Sciens non ſciente, po-
D tens impotente pręſtantior eſt: Inde colligit; Si quis igitur hominum eſt, qui ſpon
te aberret, turpiaque & iniuſta committat, haud alius eſt o Hippia, quàm vir bo-
nus: Ac ita, cum pro omni parte dubitaſſet, rem ſub dubio dereliquit. Ariſt. in ſex- *Ariſt.*
to Moralium Nicom. cap. 5. ſoluens difficultatem inquit: In Arte qui ſua ſponte pec
cat, ei eſt anteferendus, qui inuitus; in Prudentia contra deterior eſt is, qui ſponte
ſua offenderit, quemadmodum & in virtutibus. Eandem ſententiam protulit Sene *Seneca.*
ca Epiſt. 96. inquiens. Vis ſcire, quàm diſſimilis ſit aliarum Artium conditio, & hu-
ius, nempe Moralis ſcientiæ? in illis excuſatius eſt voluntate peccare, quàm caſu; in
hac maxima culpa eſt ſponte delinquere: Grammaticus non erubeſcit ſolęciſmum,
ſi ſciens facit; erubeſcit, ſi neſciens, &c. Reſolutio itaque difficultatis eſt, in atti- *Reſolutio difficultatis.*
nentibus ad mores deterius eſſe ſponte peccare, in cæteris econtra. Ratio eſt: quia
in attinentibus ad Scientias & Artes perfectio poſita eſt in cognitione, exactaque
poſſeſſione habitus; in attinentibus verò ad morales actiones præſertim po-
ſita eſt in prælectione, ex ea enim conſurgit probitas vel improbitas actionis.

Dubitatio. At dices: Medicus ſponte veneno necans, iudicatur dignus pœna; non autem, ſi neſciens & inuitus id faciat. A Solutio. Reſpondeo id contingere; quia tunc Medicus præſertim peccat vt vitioſus, praua vtens præelectione; & tanquam errans in attinentibus ad mores, iudicatur pœna dignus. Hac de re profectò inter Ariſtotelem, & Platonem nulla eſt diſſenſio: propterea Marſilius Ficinus in Argumento in Minorem Hippiam eãdem difficultatem eadem diſtinctione diſſoluit. Dubitatio. At pulchra occurrit dubitatio; quia non apparet ex ſententia Platonis in attinentibus ad mores dici poſſe hominem ſponte errare, cum aſſeruerit neminem ſponte malum. Solutio. Reſpondeo: Aliud eſt inficiari hominẽ ſponte reddi malum; & inficiari ſponte agere actiones prauas, vt furari, & ſimilia ſcelera patrare; poteſt homo ex ſententia Platonis ſponte furari & lædere, at non ob id dicitur ſponte fieri malus; quia non patrat ea ſcelera, vt per ea improbus reddatur; ſed ob bona, quæ in eis reperiri iudicat. B

FINIS TERTII GRADVS.

A FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS,

PHILOSOPHIAE DE MORIBVS GRADVS QVARTVS DE VIRTVTE MORALI

B *Proponitur explicanda Virtus.* Cap. I.

Virtuti rectè congruit gradus quartus.

REcta ratione contigiſſe putandum eſt, vt Virtuti Quartus reſponderet ciuilis aſcenſionis gradus; Virtus enim quadrata dicitur, cum hominem quadratum reddat, ſemper ſtantem, ac omni ex parte perfectum: & præſertim; quia ſi de elementis loquimur, quartus gradus conuenit igni; ſi de cęlorum orbibus, quartus eſt ſol. Ignis autem & Sol recta ratione Virtuti reſpondent; cum eorum officium ſit purgare, illuſtrare, dirigere, & perficere. De virtute igitur pro quarti gradus conſtitutione agendum & diſſerendum occurrit: de qua cum varia ſe ſe nobis offerant conſideranda: hæc tamen potiſſima capita, accuratioreque conſideratione digna eſ-

Quæ præſertim de virtute ſit declarãda.

C ſe videntur: Quotuplex ſit Virtus vniuersè ſumpta, Quid ſit Virtus in More poſita, Quotuplex ea ſit, In qua animæ parte collocetur, Quomodo Virtutes in more poſitę nectantur ac diſtinguantur, Quę earum principatum obtineat, Quomodo in nobis gignantur, Ac demum quos vſus humano generi præbeant. In his ego capitibus præſertim verſabor, nõ neglectis aliis; quæ cum his connectuntur, & quorum cognitio a viro ingenuo optanda & expetenda eſt. Iure optimo autem in explicanda Virtute accurati eſſe tenemur; cum ſit pręſtantiſſima, iucundiſſima, & vtiliſſima: Virtutem enim vt rem Præclaram interna quadam naturę commotione commendãt omnes, cunctique admirantur & colunt: Qui tñ ea ſint ornati, tam pauci inueniuntur, vt accommodatè homo virture prędìtus Phęnicis imagine deſignetur. Quod cum ex aliis cauſis, tum ex ea pręſertim ortum ducere putandum eſt, quia perpauci eius naturã & conditionẽ exactè cognoſcunt: quicunq; enim mentis aciem in eius ſplendidiſſimã formã intendit, tã miro pulchritudinis illius deſiderio flagrat; vt ſeorſum ab ea hominẽ non hominẽ, ac uitam oĩno quidem inuitã eſſe fateatur. Propterea Pytha-

Accurati tenemur eſſe in conſideranda Virtute.

Pythagoras.

D goras pręclarè enunciauit, Dei lege Virtutẽ ſolã eſſe, quę potens ſolidaq; eſſet, cętera omnia eſſe nugas & ineptias; nũquã enim Stygias fertur ad vndas inclita Virtus. Ex aduerſo aũt, quia via Virtutis ardua eſt, quicunq; illã exactè non cognoſcunt, nõ vehementer appetunt; ac ob vię difficultatẽ non quęrunt; non quęrentes nõ inueniunt, neq; aſſequuntur; non aſſequentes, nec iure homines, nec vita prędìti iudicari merentur. Propterea, vt pro eius adeptione, ita pro explicatione & cognitione accuratiſſimi eſſe tenemur.

Quotuplex ſit Virtus. Cap. II.

Tres primi gradus virtutis.

VIrtus, quę gręce ἀρετὴ dicitur, non vno modo, ſed multipliciter vſurpatur: cũ.n. Virtus latè ſumpta ea ſit, quę perficit id cuius eſt virtus, & opus eius; vt aſſeritur ab Ariſtot. in 2. Moralium Nicom. cap. 6. Hęc latè ac uniuersè ſumpta in tres gradus eſt diſtributa. Vſurpaẽ enim nõnũquã pro ea, q̃ eminentia tantùm virtus eſt: in qua ſignificatione frequẽter Deus dicitur Iuſtus, Sapiẽs,

omnia; Virtutum perfectione eminentiſſimè præditus; quæ Virtus eſt ipſamet eminentiſſima Dei eſſentia, ſola ratione, noſtroque intelligendi modo ab eo diſtincta. A
Nonnunquam econtra vſurpatur Virtutis nomen pro vmbra, ac tenui eius imagine: in qua ſignificatione Ariſt. in 8. de Hiſt. Anim. cap. 1. dixit in Iumentis & feris inueniri morales virtutes, quatenus in eis inſunt veſtigia morũ hominis; ita Leones dicũtur fortes, Formicæ & Apes prudentes, ſimiliter de cęteris. Quòd autem eis virtutes in more poſitæ re vera non competant, docuit Ariſt. in 7. Moralium Nicom. cap. 1. inquiens: Etenim vt feræ neque Vitium eſt neque Virtus, ita neque Dei; ſed hoc quidem præſtantius eſt virtute, illud autem diuerſum eſt a vitio. Tertiò vſurpatur Virtutis nomen media quadam ſignificatione magis quàm propriè, pro forma ſiue habitu, ac congruente eius conſtitutione: Quod tertium Virtutis genus ad hominem cõtractum, in eoque conſideratum triplex eſt; vel enim nobis conuenit per Naturam; vel infunditur a Deo; vel noſtro ſtudio, cura, & labore acquiritur.

Virtus in homine Triplex.

Virtutes infuſę illæ ſunt, quæ nobis conueniunt peculiari Dei munere deſuper illuſtrantis; vt Fides, Spes, Charitas; quę ad inſtitutũ noſtrum non pertinent. Virtutes nobis Natura competentes duplices ſunt; vel enim ſunt Virtutes generis, vel ſingulorum. Virtus generis eſt Nobilitas, vt in lib. de Nobilitate referente Stobæo docuit Ariſtote. B
& in primo Rhet. confirmauit. Quæ nobilitas eſt duplex, vel Publica Gẽtis & vrbis, qua Natio vna alteri nobilitate præfertur, & de qua Nationes varię inter ſe contendunt; vel priuata alicuius familię; vt in eodẽ primo Rhet. ab eodem Philoſopho diuiſa fuit. Altera ex parte Virtus ſingulorum hominum duplex eſt; vel enim eſt virtus corporis, vel animi.

Virtus corporis.

Virtutes corporis ſunt naturæ munera, Robur ſcilicet, Sanitas, & Pulchritudo: quę vel ſunt totius corporis, vel partis eius: ita Ariſt. in lib. de nobilitate ex relatione Stobęi dixit, εὐπρόσωπον dici, quod faciei habet virtutem: id ipſum de oculi uirtute affirmauit in eodem lib. necnon in 2. Moralium Nicom. cap. 6. Et quamuis ſenſus ſint facultates animę; quatenus tamen eorum prętantia & optima conſtitutio oritur ex optima conſtitutione inſtrumenti, non eſt abſurdum eas inter virtutes corporis numerare.

Virtus animi naturalis.

Animi autẽ Naturalis uirtus etiam duplex eſt: uel enim latè uſurpatur pro ſingulis animę facultatibus, quę frequenter Virtutes nuncupantur; rectius tamen & magis propriè δυνάμεις, uires, ac facultates dicuntur; quatenus ſunt principia uariarũ operationum hominum uel animalium: quarum uirium ſiue Virtutum nonnullę ſunt nobis communes cum cęteris uiuentibus; ut Virtus nutriendi; alię cum animalibus, ut uirtus ſentiendi; alię nobis proprię, ut ratio, mens & uoluntas. C
Magis autem propriè Naturalis Animi uirtus ea dicitur, quę eſt congruens animi per naturam diſpoſitio, & facilitas ad rectè perficiendum Munus aliquod: per quam Virtutem nonnulli dicuntur ualere ingenio, alii memoria, nonnulli phantaſia, & ita de cęteris. Huius generis ſunt illę Virtutes & Mores, de quibus Ariſt. in ſexto Moralium Nicom. cap. 13. dixit: Singulis a Natura quodam modo mores, ſiue cuique, tributi uidentur; natura enim & iuſti, & temperantes, & fortes gignimur. Qui mores ſunt igniculi & ſemina Virtutum potius, quàm Virtutes: de quibus Cic. quinto de Finibus dixit. Eius partis, quę Princeps eſt, quęque Mens nominatur, plures ſunt Virtutes; ſed duo prima genera: unum earũ, quę ingenerantur ſua ſpte natura, appellanturque non uoluntarię: alterum earum, quę in uoluntate poſitę, magis proprio nomine appellari ſolent, quarum eſt excellens in animorum laude pręſtantia: Prioris generis eſt docilitas, memoria; quę ferè omnia appellantur uno ingenii nomine; eaſque virtutes qui habent; ingenioſi uocantur &c. At hę quoque Virtutes per naturam nobis inſertæ, extra limites ſunt pręſentis gradus, & inſtituto noſtro non inſeruiunt. D

Virtutes noſtra opera cõparatæ.

Alię demum inueniuntur Virtutes labore, ſtudio, & diligentia comparatę; quę eatenus in hominis animo extẽduntur, quatenus extenditur ratio. Et quoniam partibus animę ratio conuenit, uel ex ſui natura & cõditione, vel participatione aliqua; ex ſe, ſuique natura conuenit Menti, participatione uerò Appetitui ſenſuum: propterea duplex conſurgit humanę Virtutis genus; unum attinens ad Mentẽ, aliud ad Appetitũ ſenſuum: Primum Virtus rationis, Alterũ virtus in more poſita nuncupatur. Virtus rõnis, quę ad mentem pertinet, adhuc eſt duplex; uel. n. eſt ſemper recta, uel obliquitati & errori eſt obnoxia; de quibus ſuo loco occurret diſputãdũ: Aliud Virtutis genus ad ſentiendi appetitũ pertinens, quia more & aſſuetu

dinę

A dine acquiritur, morale nuncupatur. Quod etiam duplex eſt; uel enim eſt ſemiuir-
tus, vel abſolutè Virtus: de Semiuirtute iam ſumus loquuti. Abſolutè autem Mora-
lis virtus adhuc duplex eſt; vel enim in quadam excellentia & moderatione ſupra
humanam conditionem poſita eſt, & nũcupatur Virtus Heroica; vel magis intra ho
minum terminos nos continet, communique voce virtus Ciuilis & Moralis nuncu-
patur. Quæ adhuc eſt duplex: vel enim eſt virtus vniuerſa, ſuo ambitu cunctas am-
plectens, vt vniuerſa Iuſtitia; vel eſt virtus in parte ſumpta: quæ etiam duplex eſt;
vel enim attinet ad appetitum iraſcendi, vt Fortitudo, & Manſuetudo; uel ad appe-
titum cupiendi, vt temperantia, & ſimiles. Cum autem variæ ſint Virtutum formæ,
omnes in quatuor capita redigi poſſunt; in virtutes Phyſicas, Morales, Ratio-
nales, & Diuinas. Virtus phyſica perficit res Natura conſtantes; virtus Moralis
virum probum, ciuemque probum format; Virtus Rationalis præſertim virum ſa-
pientem conſtituit; virtus Diuina & infuſa format Chriſticolam, & ciuem cęli. Ego
cęteris derelictis, de Morali Virtute modò mihi diſſerendum propono.
B

Quid ſit Virtus Moralis, definitiones Variæ referuntur. Cap. III.

SEntentia fuit Platonis in Phædro, approbata a Cicerone in primo de Offi
ciis, omnem, quæ a ratione ſuſcipitur de aliqua re, inſtitutionem debe-
re a definitione proficiſci; vt intelligatur, quid ſit id, de quo diſputatur.
Id pręſertim ſeruare nos tenemur, dum agimus de Virtute; cum variæ
eius definitiones circumferantur, nec conſtet quæ earum præferenda ſit cęteris. Ne
que primò explicare tenemur Virtutes dari, cum ex ſe ſplendidiſſimæ fulgeant: Nam
(vt enunciauit Seneca in lib. de Beneficiis) maximum hoc habemus Naturę meritũ, Seneca.
quòd Virtus in omnium animos lumen ſuum permittit; etiam qui illam non inqui-
runt, eam vident; omnes quidem confuſè virtutem intuentur & cognoſcunt; exa- Quid ſit
ctè autem pauciſſimi. Vt igitur appareat quid ea ſit, & ad verioris definitionis inuen Virtus.
tionem paremur, definitiones nonnullas ab aliis traditas referamus. Eudoxus, & cũ Definitio
C eo Epicurus, dixerunt Virtutem eſſe conſtantẽ diſpoſitionem eliciendi ex vnoquo- ab Eudo-
que congruentem voluptatem: hinc in Voluptate; non quidem corporis, vt perpe- xo & Epi-
ram multi credunt; ſed honeſta, & vera, ſummum bonum collocarunt. At errarunt; curo tra-
quia huiuſmodi voluptas potius eſt comes & aſſecla Virtutis, actionis probę, & ſum dita.
mi boni, quàm natura & eſſentia eius. Plato in Menone, ſiue in dialogo de Virtute, Definitio
ex ſententia Menonis quatuor tradit, eaſque in perſona Socratis reiicit, virtutis defi nes rela-
nitiones: Primò definit enumerando virtutem Viri ciuilis, Mulieris, & Pueri; Vir- tæ a Pla-
tus enim Viri ciuilis eſt ad ciuilium rerum adminiſtrationem congruenter paratum tone.
eſſe: Secundò definiens inquit Virtutem eſſe facultatem, qua omnibus præeſſe va-
lemus: Tertiò dicit Virtutem eſſe gaudere honeſtis: quibus Quartò addit Virtutem
eſſe appetitum honeſti & facultatem illud aſſequendi. At nulla harum cenſeri debet
uera definitio Virtutis; per eas enim ſolùm officia quędam virtutis enumerantur,
non autem quid re uera ſit virtus oſtenditur. Ex libris de Repúb. Platonis, Virtutis
D uniuersè ſumptę hęc definitio colligitur: virtus eſt habitus animę, quo potentia Na
turalis eius quàm optimè ſuum opus exercet. Hęc definitio eſt ſimilis illi, quam de-
dit Ariſt. in 1. Moralium Nicom. cap. 6. inquiens: Virtus ea eſt, quę perficit id cuius
eſt virtus, & opus eius: Errectius traditur ab Ariſtotele, quia manifeſtatur non
vnum, ſed duplex officium uirtutis; primum eſt perficere id, cuius eſt virtus; alterum
perficere opus eius. At hęc definitio communis eſt, nos autem quærimus propriam,
quę ſoli Virtuti morali competat. Alcinous in lib. de doctrina Plat. cap. 31. dixit: Alcinous.
Virtus eſt affectio quædam animę perfecta & optima, ornatum, concordem, & ſtabi
lem efficiens hominem, tum ad agendum, tum etiam ad loquendum, & erga ſe, &
pariter erga alios. At nec proprium traditur genus, nec potiores differentię aſſignan
tur, ac ſuperuacaneę nonnullę afferũtur; vt conſideranti redditur conſpicuum. Thea Theages.
ges dixit: Virtus moralis eſt congruens relatio irrationalium partium animę ad eam,
quę ratione prędita eſt, ac inſuper eſt habitus decori. Quam definitionem ex Platone
deſumpſit, qui ſub initio ſecundi de Legibus dixit, Virtutem eſſe obtemperantiam
rationi. Quę definitio approbanda non uidetur; quoniam etiam Vitioſus obtempe-

rat rationi, ratio tamen eius deprauata eſt. In Theæteto dixit Virtutem eſſe ſimili- A
tudinem cum Deo, & alibi optimum animi habitum per ſe laudabilem. Plotinus En.
Plotinus. prima lib. 6. cap. 6. ait eſſe animi purificationem. Ariſt. in 7. phy. cont. 16. eſſe perfe
ctionem Animi, & conſtitutionem eius ſecundùm Naturam; in 10. Moralium Ni
com. cap. 5. affirmauit, Virtutem eſſe omnium menſuram: & in 1. Rhet. eſſe facul-
tatem comparandi, quæ bona ſunt, eademque ſeruandi; ac inſuper eſſe facultatem
multa & magna in alios beneficia conferendi; eſſe facultatem, quæ poteſt omnes om
nibus in rebus adiuuare; eſſe habitum rectè diſponẽtem appetitum ſenſuum, & actio
nes eius. Alii dixerunt eſſe humani animi ſanitatem, ac bonum eius Dæmonem; in
ſuper eſſe menſuram & regulam humanæ dilectionis. Hæc omnia rectè dicuntur de
Virtute, & per varia eius munera modo vario virtutem circũſcribunt; nulla tamen
Stoici. earum eſt propria, cunctiſque numeris abſoluta Definitio. Stoici Virtutes vacuita-
tes quaſdam perturbationum, animique tranquillitates eſſe dixerunt, vt in 2. Mora-
lium Nicom. cap. 3. refert Ariſt. At hi aberrant, cum perturbationes non euelli, ſed
corrigi debeant; vt in explicatione perturbationnum apparuit. Exactior igitur in- B
quirenda, & aſſignanda eſt definitio.

Propria Definitio Virtutis Moralis. Cap. IIII.

IN hominis animo, & præſertim in appetitu ſenſuum, tria conſiderantur, vt
Tria quæ in animo reperiuntur. monuit Philoſophus in 2. Moralium Nicomach. cap. 5. Facultas, Perturba
tio, & Habitus; nec quartum addere debemus, diſpoſitionem ſcilicet &
viam ad habitum; quoniam via a ſuo fine & termino non diſtinguitur,
niſi per minus & magis, ac vt imperfectum a perfecto. Facultates atque Pertur-
bationes communes ſunt omnibus, nedum hominibus, verùm inſuper iumentis, &
feris, eas a Natura recipimus; per illas nec commendamur, nec vituperamur: Vir-
tutes ſolis competunt hominibus, & illis quidem paucis, more & aſſuetudine acqui-
runtur, reddunt nos honore dignos: propterea Virtus nec facultas nec perturba-
tio dici debet; quibus cum tertio ſuccedãt habitus, per quos vel commendamur vel C
Virtus eſt habitus. vituperamur; ad hos proculdubio virtus redigi debet, & ſub his contineri. Neque
putandum eſt Virtutes eſſe vias tantùm, & diſpoſitiones ad habitum; Virtus enim
eſt quid perfectum, via autem & diſpoſitio ſunt aliquid inchoatum & imperfectum.
Per facultates ac perturbationes ſumus nos ad varia faciles & accommodati: atta-
men inconſtantes ſumus, leues, in nullo vitæ genere firmi, & ad vitia potius quàm
ad virtutes procliues: Per habitum verò firmamur; certo vitæ generi, vel probo,
vel improbo deſtinamur; munera eius vitæ cum voluptate obimus. Qui habitus; ſi
humanæ conditioni, rectæque rationi fuerit conſentaneus, adeò vt per eum animi
perturbationes congruenter componantur; Virtus ac morum perfectio nuncupa-
tur: ſi contrà ad nimium vel parũ declinat, rectæque rationi non congruat; Vitium,
detrimentum, conſtitutio præter naturam, ægritudo animi, ac diſſonantia partiũ
eius iudicari debet. Virtus itaque moralis eſt habitus, per quem congruens modus
imponitur perturbationibus; qui modus medium eſt nobis acommodatum, quod
Moyſes. recta ratione ad prudentiam pertinente ſtatuitur. Propterea præclarè Moyſes me- D
Philon Iudæus. dium illud viam mediam, viamque regiam nuncupauit: accommodatè etiam Philon
Iudęus in morum latitudine medium dextrum, ac ſiniſtrum conſiderauit; Nec iniu-
Pythagoras. ria Pythagoras malum, quia receſſus eſt a medio, infinitum; bonum ſiue virtutem
finitam, ac indiuiduam aſſeruit; nam rectè agere mediumque ſeruare, vnicè vale-
mus; errare autem contingit modis innumeris. Inſuper; quia dum appetitus im-
plet mandata rationis, prælectio conſtituitur, quæ rationem proximè ſequitur:
in qua prælectione, tanquam in eo, quod noſtrum eſt, in noſtraque facultate po-
ſitum collocatur potiſſima ratio ac perfectio virtutis; ideo uirtutis habitus cum
prælectione neceſſariò complicatus dicitur. Ex his philoſophus in ſecundo Mo-
Definitio Virtutis. ralium Nicomachiorum cap. ſexto, definitionem Moralis Virtutis colligens di-
xit; Virtutem Moralem eſſe habitum præligendi in ea mediocritate poſitum
quæ ad nos refertur, rectaque prudentiæ ratione eſt definita. Hac definitio-
ne ſatis accommodatè explicantur pertinentia ad Naturam, & eſſentiam mo-
ralis

A talis virtutis, externæ tamen cauſę prætermittuntur: ideo; ſi latius virtutem
moralem definire volumus, cunctaſque eius tradere cauſas; non recedentes ab
Ariſtotele ita dicamus. Virtus moralis eſt habitus appetitionis ſenſuum, natus præ- Definitio
eligere; in ea mediocritate, quæ ad nos refertur, quæq; a prudentię habitu definitur, explicans
collocatus; comparatus more, vt ciuili fęlicitate fruamur. Ex hac definitione om oẽs cau-
ne genus cauſę eluceſcit. At pulchra ſe offert dubitatio, quia Ariſtoteles & cum Pla ſas.
tone & ſecum pugnare videtur. Cum Platone primò: quia Plato in Menone quęrens Dubitatio.
communem virtutis definitionem, Gorgiam damnat diſtinguentem virtutes pro va
rietate ſexus & ætatis; Ariſto. in primo de Rep. cap. 8. Platonem carpens inquit: Qui
vniuersè loquunt̃, & aiunt virtutẽ eſſe aĩo bene valere, aut rectè agere, aut tale quip-
piam, ſe ipſi decipiunt; Qui autem virtutes numerant, vt Gorgias, longè melius di-
cunt, quàm qui ſic vniuersè definiunt, &c. Pugnat itaq; cum Platone. Pugnat autem
ſecum; quia eo loci damnat communem virtutis definitionem, quam tamen inquirit
& tradit in primo Moralium Nicomachiorum. Cui difficultati reſpondens dico Ar Solutio.
ſto. ſecum non pugnare: non enim abſolutè damnat communem virtutis definitio-
B nem, ſed eam eo modo traditam, hoc eſt leuiter per remota & communia, vt viſus eſt
feciſſe Plato. Inſuper damnat communem, quia ſine diſtinctis definitionibus partiũ
non eſt ſatis: danda eſt communis definitio non neglectis propriis definitionibus par
tium; Virtus enim eſt commune ab vno, quod non exactè cognoſcitur, non explica-
tis contentis ſub eo. Nec propterea Plato damnandus eſt, nam ei diſputanti cum So-
phiſta fuit ſatis illum redarguere; pręſertim tamen Ariſtoteles Platonem carpit, qua-
tenus virtutem mulieris ab ea viri non ſecernebat: qua de re alius occurret diſſeren-
di locus.

Communis quædam explicatio Definitionis Virtutis. Cap. V.

QVoniam viritus eſt congruens animi conſtitutio, humanorum bonorum
ſola firma & conſtans; iure optimo dicitur habitus: cuius conditio eſt, vt Virtus
C conſtanter, expeditè, ac cum iucunditate per illum operemur; omnem in cur dici-
ternam pugnam, ac cunctationem excludens. Quam virtutis conſtantiã tur habitus.
Epiſt. 93. explicans Seneca dixit: Hoc aduerſus virtutes poſſunt calamitates, dam-
na, & iniuriæ; quod aduerſus ſolem poſſunt nebulę. At illuſtriorem fortè protuliſset
ſententiam, ſi dixiſset, longè minus virtuti obeeſse res aduerſas & turbidas, quàm ſo
li nebulas; cum virtus in aduerſis refulgeat, ſplendidiorq; appareat; Sol verò per nu-
bes nobis ſaltem ſe offert obſcurior. Inſuper hæc moralis virtus dicitur ad appetitũ Cur atti-
ſenſuum pertinere, vt ſecernatur a ſapientia, ſcientia, cęteriſq; habitibus mentis. Præ nens ad
terea dicitur habitus pręeligendi, ſiue, vt inquit Ariſtoteles, προαιρετικὸς; quia eo habi appetitũ ſenſuum.
tu conſtanter illa pręeligimus, quæ recta ratione decernimus: Pręelectio enim; quam Cur pręeligendi.
uis dicatur appetitus Mentis, ac eius ſequatur conſilium; nectitur tamen cum appeti
tu ſenſuum, in eoq; perficitur; dũ hic appetitus a ratione dirigitur, & id proſequitur
vel fugit, quod ratione approbatum, vel reprobatum fuit. Pręelectio in actione eſt
veluti ſpiritus eius, & tanti eſt momenti; vt iure Ariſtoteles in 8. lib. Moralium Nico.
D cap. 13. dixerit, pręcipuum virtutis & moris in pręelectione eſse poſitum: quod mox
lib. x. capi. 8. confirmauit. Præterea virtus dicitur in ea mediocritate poſita, quę ad
nos refertur: Mediat virtus inter nimium & parum, ſiue exuperantiam, & defectio-
nem perturbationum; de qua rectè dicitur.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos vltra citraq; nequit conſiſtere rectum.

Virtus ita in medio extremorum vitiorum eſt poſita, vt ſimul etiam extremum cen- Virtus ſi-
ſeri poſſit. Virtus eſt Medium, ac in medio poſita: quia eſt moderatio perturbationũ; mul et me
eſt recta ratione circunſcripta, quę recta ratio in actionibus medium coniectat, & dium, & extremũ eſt.
ſtatuit: eſt euitatio eius, quod nimium eſt vel parum; eſt conſeruatio omnium medii
conditionum, vt ſcilicet homo agat, vel affectibus commoueatur, quando, quãtum, Qũo ſit
quomodo, cuius gratia, ac ita cęteris, quæ congruens medium circunſcribunt. Sic medium.
itaq; rectè Heſiodus dixit Deum inter duo vitia collocaſſe virtutem; ita nanq; magis
fulget, potentiorem ſe patefacit, ac homini magis ſalutarem. Altera ex parte virtus
eſt

Qũo virtus ſit extremum.

eſt exuperantia & extremitas: Primò ratione ſuæ perfectionis, cui opponitur imperfectum: Secundò ratione ſuæ rectitudinis, cui aduerſatur obliquitas: Tertiò, vt virtus eſt, a qua vitium maximè diſtat; ita virum omni virtute præditum dicimus gradũ ſupremum ſibi cooptaſſe, & in gradu ſublimi eſſe collocatum. Dum virtus comparata cum vitio dicitur extremum vnum; ea tunc obtinet locum exuperationis, formę, & continentis: eſt enim id contrarium, quod bonum eſt; Vitium verò omne quatenus vitium eſt defectio, priuatio, receſſio a forma, & modo aliquo non ens. A

Medium triplex. Arithmeticum. Muſicum

Cum virtus ſit in medio collocata, Medium triplex eſt. Arithmeticum; & eſt id, quod abſolutè æquè diſtat ab extremis, vt inter duodecim & ſex mediant nouem: Hoc medium quantitatis abſolutum eſt, & idem apud omnes. Aliud eſt medium Muſicum; & eſt illud, quod eadem maioris numeri parte a maiori ſuperatur, qua ipſum minoris minorem ſuperat numerum; vt quatuor mediare dicuntur inter ſex, & tria: quatuor.n. tertia maioris parte a maiori exceditur numero, eadem autem minoris numerum excedit minorem.

Geometricum.

Medium tertium Geometricum eſt; & id eſſe dicitur, in quo eadem ſeruatur ratio maioris termini ad medium, & medii ad extremum; vt ſex mediant inter nouem & quatuor: vt enim nouem ad ſex, ita ſex ad quatuor ſe habent. B Hoc Geometricum medium illud eſt, quod in analogia eſt poſitum, a recta ratione ſtatuitur, & a virtute ſeruatur: pro cuius medii inuentione omnia ſunt conſideranda, quæ pertinent; nedum vniuersè ad humanam actionem; ſed ad ſingulas quoque conditiones, & circunſtantias eius, quę tunc temporis ad definitam ac indiuiduam noſtram actionem conſpirant: quas circunſtantias ſuo in loco cumulatiſſimè numeraui. Et quia circunſtantiæ variantur; propterea hoc non eſt medium abſolutum, quod abſolutè a ciuili ſtatui poſſit; ſed ita varietati eſt obnoxium, vt concurrentia ad actionem variari poſſunt: propterea dicitur medium quo ad nos, ſe habens perinde ac regula; quæ flectatur, ac ſui flexione variis aptari poſſit. Hoc Geometricum medium modo aliquo in omni virtute ſeruatur, pręſertim tamen & magis conſpicuè ſeruatur in Iuſtitia diſtributiua; quæ non ita inter duo vitia mediat, vt reliquæ virtutes morales, quẽadmodum latius in eius explicatione patebit. C Statuere hoc medium eſt officium Prudentię, propterea ſine ea virtus moralis conſiſtere nequit.

Quæritur a quo petenda ſit regula decernendi medium. Philon Iudæus. Inſtantia.

Sed dignum conſideratione eſt: Cum recta prudentiæ ratio debeat conſtituere medium; idq; facere nõ valeat ſine regula aliqua firma, conſimili, & conſtanti; quęnam eſt ea regula, qua vtitur recta ratio pro ſtatnẽdo medio? Philon Iudęus, vir doctus & eloquens, triplicem dixit eſſe regulam examinandarum rerum, dirigẽdiq; actiones noſtras; Amorem Dei, Virtutis, & Proximi. At hoc non videtur eſſe ſatis: quoniam regula & menſura vnius generis rerum vna eſſe debet; ea tria vel vno aliquo nectuntur, vel diſtincta ſunt penitus: ſi ſunt diſtincta, non valent conſimiliter omnium noſtrarum actionum eſſe regulę; ſi uno aliquo nectuntur, id unnm quærimus, quod ſit conſimilis menſura mediorum omninm.

Alia opinio. dubitatio

Propterea rectius alii dicunt Menſuram eſſe vnam, eamq; eſſe Charitatem; quæ cum ſit maxima virtutum, iure cęterarum eſt regula & menſura. D At hoc difficultate adhuc non caret: Quoniam omne ordinatum in finem ab alio regulam & menſuram recipit; Charitas, cum ſit virtus, in finem eſt ordinata; quare ea quoque eget regula & menſura. Præterea pro Charitatis munere rectè obeundo etiam circũſtantię omnes ſunt perpendendę, & medium modo aliquo ſeruandum; vt quid pro quo, & quantum ſit agendum, rectè decernatur: cum enim Charitas ſit poſita in dilectione Dei, & proximi; quomodo, cuius gratia, & quando id ſit agendum, regula aliqua vna decerni debet.

Opinio propria.

Propterea dicamus regulam vnam, conſtantem, & conſimilem inueniendi medium, dirigendiq; humanas actiones, ab alio non eſſe petendam; niſi ab eo, a quo omnium operationum regulę eliciuntur; nempe a fine, quod eſt principium conſtans omninm noſtrarum conſultationum, qnæ pro inueniendo mediõ formantur: & iure optimo profectò; omnia enim in finem ordinata, ab eo fine menſuram, ordinem, rectamq; conſtitutionem recipiunt, vt Ariſtoteles in 2. Phy. 91. & in 7. Met. cont. 23. patefecit; nam finis operationis eſt principium conſultationis: quod etiam confirmauit Ariſtoteles in 7. Moralium Nicom. capi. 8. inquiens. Principium autem actionis & officii id eſt, cuius gratia cętera fiunt, ideo virtus bene ſentire debet de principio. Finis itaque ille eſt, per quem cuncta dirigũtur, lex ſingulis pręſcri-

bitur,

bitur, & medium ſeruandum exactiſſimè definitur: nam conſtituto & præaſſumpto (munere mentis & volũtatis) fine, viam rectam, officio noſtro congruentem, quam Regiam diximus, inſpicere valemus: per quam progredientes, declinantes extrema, dicimur ſeruare medium, fungi officio noſtro; & ea agere, quæ ad propoſitum finem fęliciſſimè perducunt. Hinc euenit, quòd Theologi rectius inſpicientes finem humanarum actionum, rectius quoque & procul ab errore media ad illum perducentia decernunt: conſtituẽtes enim ſibi pro fine ſummum bonum futuræ vitæ, rectius media decernunt, quàm id faciant Peripatetici, qui in hac ſola vita ſummum bonum nobis competere perperam exiſtimarũt. Similiter iidem Peripatetici varium medium reſpondere affirmant pro componendis animi perturbationibus viro ciuili, & viro contemplationi incumbenti; nec aliam ob cauſam, niſi ob uarietatem proprii finis.

Cõfirmatio.

Forma itaque uirtutis eſt habitus natus præeligere illa, quæ recta ratione decernuntur: Materies eius interna, in qua verſatur, eſt perturbatio, quam moderatur: Materies, cui ut ſubiecto competit, eſt appetitus ſenſuum: Principium efficiens eſt mos, & aſſuetudo: Finis eſt actio proba, & ſummum bonum ex ea prodiens.

Epilogus dictorũ.

B

An virtus moralis in medio ſit poſita. Cap. VI.

Tria dubia proponunt.

VT exactè cuncta appareant, quę in definitione virtutis fuerunt aſſumpta, tria præſertim explicanda occurrunt: Primum eſt, an virtus in medio ſit poſita: Alterum, an pertineat ad appetitum ſenſuum: Demum conſiderãdus eſt modus quo acquiritur. A primo ordiens, dubium videtur id quod dictum eſt, uirtutem omnem moralem in medio eſſe poſitam: Primo; quia Iuſtitia in medio duorum uitiorum non eſt collocata, ſed ei ſola opponitur iniuſtitia: Secundò; quia uirginitas eſt virtus moralis ad Temperantiam pertinens, quæ non moderatio, ſed euulſio eſt concupiſcentiæ: Tertiò; Magnanimitas, & Magnificentia in ſummis honoribus, maximisq; ſumptibus poſitæ ſunt, & propterea non in medio ſunt collocatæ: Demum dubitationem auget uirtus Heroica, quæ culmen moralium uirtutum eſſe dicitur; hæc in mediocritate non uidetur poſita, cum ſupra humanam cõditionem nos eleuet, & uniuerſam perturbationis latitudinem reiiciat. Vt his ac ſimilibus difficultatibus ſatisfaciam, accipio primò, duplici præſertim ratione uirtutes morales in medio eſſe poſitas: Primò ratione perturbationis in qua uerſantur; ac ita, uirtus omnis moralis ut talis, in medio uitiorum, extremarumque perturbationum eſt collocata: Secundò ratione Iuſtitiæ; omnis enim moralis uirtus eſt Iuſtitia quędam, ut ſuo loco patebit. Vtraque conſideratione uirtuti congruit medium Geometricum congruente rationum ſimilitudine prędictum; pręſertim tamen Geometrica rationum ſimilitudo refulget, dum uirtus conſideratur quatenus eſt iuſtitia quędam: ita enim æſtimantur merita rerum, & recta inter quatuor terminos iuſtitiam patefacientes formatur rationum ſimilitudo, quę analogia dicitur; aſſerimus enim gratia exempli, ut ſe habet lęſio cum ſuis circunſtantiis ad meritum meum; ita iræ magnitudo erga lædentem. At dum abſolutè uirtus moralis conſideratur, ut uirtus moralis eſt, tunc in medio duorum extremorum uitiorum eſt poſita.

An virtus omnis in medio ſit poſita.

C

Quòd nõ ratio prima. Secunda. Tertia. Quarta.

Pro ſolutione primò accipitur.

D

Accipio ſecundò, cum uirtus omnis moralis ſit collocata in medio, non conſimiliter cunctis eius partibus medium reſpondere: uirtus enim poteſt in medio eſſe poſita; uel conſiderando latitudinem perturbationis; uel inſpiciendo duo extrema uitia; uel perpendendo conditiones, quę circunſtantię nuncupantur; uel demum (ut de Iuſtitia dixi) conſiderando conſimilitudinem rationum, quę in diſtributione ſeruantur. Ex his aduerſarum rationum facilè eliciuntur ſolutiones. Sumebatur prima inſtantia a Iuſtitia, quæ ſoluitur; Iuſtitia enim uariis modis medium ſeruat: Primò enim, dum conſideratur ut uirtus moralis, in medio eſt poſita, quia eſt moderatio propriæ perturbationis; non tamen ita apparet in medio duorum uitiorum collocata, quia eadem Iniuſtitia ſimul & ad nimium & ad parum inclinat; dans enim uni plus æquo, dat alteri minus: Inſuper Iuſtitia in diſtributione poſita ſeruat medium Geometricum, poſita uerò in commutatione medium Arithmeticum, ut docet Ariſtoteles. Secunda inſtantia ſumebatur a virginitate, quæ ſoluitur: Nam primò dico eam ex ſententia Peripateticorum, conditionem naturæ rerũ pro ſtatu pręſenti conſiderantiũ,

Alterum quod accipitur.

Solutio primę inſtatię.

Sulutio ſecundæ.

non

non eſſe uirtutem moralem: Addo ſecundò, quòd cum ex ſententia Theologorum A
aliam vitam cognoſcentium re vera ſit virtus, & ſit Heroica temperantia, etiam mo
do quodam Heroico in medio eſt poſita: collocata eſt enim in medio non quidem
perturbationis, & cupiditatis abſolutè, ſed ratione cõditionum eius: ſeruanda enim
eſt virginitas non cuiuſuis finis gratia, neque a quolibet, puta non a nupta puella; ſed
Solutio tertiæ. ab eo, qui adminiſtrat ſacramenta Dei, totumque ſe Deo deuouit. Tertia inſtãtia ſu
mebatur a Magnanimitate, & Magnificentia. Cui reſpondens dico, eas virtutes ver-
ſari in maximis conſideratione materiei & obiecti, at non ratione modi: Dicuntur
enim ſeruare mediocritatem, quia verſantur in maximis ſumptibus & honoribus;
non eos appetendo pluſquam oportet, quando, quantum, quomodo, a quo, & pro
quibus non oportet; ſed in omnibus his modum ſeruando. Hoc nos docuit Ariſtote
les in quarto Moralium Nicom. cap. 4. inquiens: Magnanimus igitur ſummus ac ex-
Solutio quartæ. tremus eſt, magnitudine quidem; ſed modo, rationeque medius. Poſtrema dubitatio
erat de virtute Hæroica, quæ nos ſupra hominis conditionem eleuat. Cui reſpon- B
dendum eſt, virtutem Heroicam ſeruare quidem medium; at modo Heroico, modo
ſupra communem hominis conditionem poſito, vt in eius virtutis explicatione
cumulatius patebit.

An virtus Moralis in Appetitu ſenſuum poſita ſit.
Opinio prima. Cap. VII.

DIctum eſt in Definitione Virtutis eam eſſe habitum appetitionis ſenſuum,
ac ita in appetitu ſenſuum tanquam habitum eius aſſeruimus eſſe colloca
tam; quę ſententia dubia eſt: propterea, vt veritas eluceſcat, opiniones va
riæ, earumque ſundamenta perpendenda ſunt. Exiſtimarunt nonnulli, e
Opinio Scoti, & Stoicorũ. quorum numero eſt Scotus 3. ſen. diſtin. 33. necnon Stoici, Morales Virtutes non in
appetitu ſenſuum; ſed in intellectu potius, ſiue in volũtate, eſſe poſitas: nam inquiunt C
in appetitu ſenſuum ſolùm gigni habitus inclinantes ad obtemperandum rectę ratio
Ratio prima. ni cum voluptate, qui habitus non debent cenſeri virtutes: quia Virtus eſt habitus
προαιρετικὸς (vt inquit Ariſtoteles) hoc eſt natus præeligere, & inclinans ad rectas præ
electiones: huiuſmodi antem habitus non appetitui ſenſuum natus eſt competere,
ſed intellectui: cum præelectio non ſenſuum, ſed mentis ſit appetitus, vt docet Philo
ſophus in 2. Moralium Nicom. cap. 6. Et confirmatur: quia (vt patuit in præcedenti-
Ratio ſecunda. bus) perfectio moralis actionis in præelectione eſt poſita. Præterea obiectum vir-
tutis eſt honeſtum; quod non ad ſenſum, ſed ad mentem & rationem pertinet: ſenſus
enim rem appetit vt delectabilem, non vt honeſtam, quemadmodum monet Ariſto-
teles in 3. de Anima cont. 29. & alibi. Præterea id patet ex Laude, & Honore: nam vir
Ratio tertia. tus eſt habitus laude dignus, ex quo prodeunt actiones, quæ nos reddunt honore di
gnos; Laus autem, Honor, & Gloria eorum ſunt, quæ ad mentem pertinent, non au-
Rõ quarta. tem pertinentium ad ſenſum. Præterea Virtus ad eam animæ facultatem pertinet, ad D
quam pertinet libertas, & ſummum bonum; libertas enim neceſſaria eſt pro virtutis
conſtitutione; ſummum verò bonum eſt virtutis finis, & ex virtute prodit: at neque
libertas, neque ſummum bonum, ſenſui conueniunt; ſed Menti, quæ ſola æterna eſt,
Rõ quinta. nata frui ſummo bono, & libertatis compos. Pręterea virtus in ratione poſita eſt, &
ſeorſum a ratione ſeruari nequit: Ratio propriè Mentis eſt, in ſenſu autem ſolùm ap-
paret vmbra rationis; quatenus rationi obtemperare valet, nõ ſecus ac dum equi ob
temperant Aurigæ: Vt igitur Virtus dirigens, Aurigæ eſſe dicitur, non equorum; ita
Virtus Moralis, non Appetitus ſenſuum, ſed rationis, quę Appetitionum ſenſus qua-
Ratio ſexta. ſi equorum eſt Auriga, vt in Phędro dixit Plato, iudicari debet. Pręterea id ipſum col
ligi poſſe videtur ex verbis Ariſtotelis: qui in primo Moralium Nicom. quęrens, in
qua operatione collocatum ſit ſummum hominis bonum, inquit cap. 7. collocatum
eſſe in actione propria hominis; quæ a facultate hominis propria proficiſcitur, quæ
rationis eſt particeps: Ex quibus verbis hæc colligitur ratio. Ad eam animę partem
virtus pertinet, ex qua prodit actio hominis propria, in qua ſummum bonum eſt col
locatum: at huiuſmodi actio nõ ex ſenſu communi feris, ſed ex ſola ratione hominis
propria prodit: quarę non ad ſenſum, ſed ad rationem & mentem virtus pertinet. Id

ipſi

A ipſum cōfirmatur ex ſexto Moralium Nico. cap.2. vbi hæc ſcripta leguntur: Tria au-
tem ſunt in animo, quæ actionis, & veritatis dominatum obtinent; Senſus, Mens, Ap
petitus: ex his tribus ſenſus nullius actionis eſt principium, quod ex eo patet; quia
belluæ ſunt illę quidem ſenſus participes, actionis autem non ſunt, &c. Ex his colligi
tur Virtutem in ea animi parte eſſe poſitam, quæ hominis propria eſt. Inſuper in 2. li
bro Moralium Nicom. capi. 4. inquit Philoſophus: Quæ virtute aguntur, tria expo-
ſcunt; ſcientiam, præelectionem; & conſtantiam; quæ ad mentem, non ad appetitum
ſenſuum pertinere videntur. Inſuper id oſtenditur: quia voluntas eſt facultas indiffe
rens; ideo eget habitu, quo in actionibus moralibus contrahatur ad verè honeſtum,
ac ad illud ſolū dirigatur; qui habitus cū in actione ſit Princeps & dn̄s, iurè virtus mo
B ralis cēſeri meret. Præterea eius animæ partis eſt virtus, cuius eſt actio proba, in qua
actione ab Ariſ. ſummū bonū collocat: actio proba eius eſt, cuius eſt p̄electio, & gau
diū, comes ſummi boni: at p̄electio, & gaudiū ſummi boni, nō ad ſenſum pertinent,
ſed ad facultates mentis: quare proba actio & virtus nō ad appetitū ſenſus, ſed ad eū
mentis pertinebit. Hinc Ariſt. in 2. Phyſico. ſolos homines rōne vtentes ait agere, nō
iumenta & pueros. Præterea in ea parte locū habēt virtutes, in qua inſunt ſemiuirtu
tes, continentia ſcilicet & tolerantia; cū.n. hę ſint viæ ad virtutes, & principia earū, in
eadē animæ parte, in qua virtutes, reperiri debent; Via enim & terminus, eiuſdem
ſunt facultatis: at Semiuirtutes, non ad ſenſum, ſed ad Mentem pertinent; non enim
officium eſt ſenſus ſe abſtinere a ſuo obiecto, ad quod per naturam eſt procliuis; ſed
rationis & Mentis munus eſt ſenſum corrigere, illumque a corporis voluptatibus
auertere: iudicat enim Mens, Voluntas finem optat, Prudentia & Præelectio rectè
nos dirigunt in ordinatis ad finem, quæ pro cōtinentia & tolerantia neceſſaria ſunt:
quare cum hæc omnia ad virtutem ducentia, eamque conſtituentia, ad Mentem, nō
ad ſenſum pertineāt; Virtus quoque ad facultates Mentis, non autem ad eas ſenſus
pertinebit. Hinc Ariſtoteles in ſeptimo Moralium Nicom. cap. 6. inquit, bruta non eſ
ſe temperantia, quia carent ratione. Et in tertio Moralium Nicom. antequam de vir-
C tutibus ſingulatim verba faceret; de Præelectione, Voluntate, & Libertate diſſeruit,
quę ad Mentem pertinent: quod facere non debuiſſet, ſi virtutes ad appetitum ſen-
ſus, non ad mentem pertinerent. Quare (ſiue Principia virtutes conſtituentia, ſiue na
turam & conditionem virtutum, ſiue earum actiones, ſiue affectiones & comites, ſi-
ue obiectum, finem, & vſum, ſiue vias ad eas, ſiue demum conditiones facultatum
animæ inſpiciamus) omnia nobis indicant, & conſpicuè maniſeſtant, Virtutem non
ad appetitum ſenſuum, ſed ad facultates Mentis pertinere. Non itaque iniuria Stoici
virtutes Morales ad Mentem pertinere putarunt: & Scotus aſſeruit ſolum habitum
Voluntatis debere honeſtari nomine Virtutis, non autem habitum appetitus ſen-
ſuum, qui ſolùm inclinat ad obtemperandum. Et qui ſunt huius opinionis, quique
eiuſdem cenſent fuiſſe Ariſtotelem; vt ſeruent ea, quæ ab Ariſtotele dicuntur, & præ
ſertim in ſecundo Moralium Nicom. dum Virtutes Morales in perturbationibus eſ-
D ſe poſitas affirmat; inquiunt perturbationes etiam voluntati conuenire: Et addunt;
quod ſi perturbationes conſiderantur in appetitu ſenſuum, in eis locum habet Vir-
tus, quatenus ab habitu & virtute voluntatis dirigentis & imperantis corriguntur:
Demum addunt per partem animę natam obtemperare rationi, cui Ariſtoteles tri-
buit virtutes, denotaſſe voluntatem; quæ rationi iuncta eſt, eam ſequitur, eique pro-
ximè obtemperat.

Cōfirmatio.

Alia confirmatio. Ratio ſeptima.

Ratio octaua.

Ratio nona.

Dictorū epilogus.

Quomodo reſpondeant aduerſis auctoritatibus.

Diſputatio aduerſus relatam opinionem. Cap. VIII.

QVamuis ſententia aſſerentium Virtutes Morales in Voluntate, non in ſen-
ſuum appetitu eſſe collocatas, aliquid veri includat, vt ex dicendis appa-
rebit; magna tamen ex parte nec Veritati, nec Ariſtoteli conſentanea eſt:
re vera enim Morales Virtutes cenſeri debent habitus appetitionis ſen-
ſuum; Quod manifeſtiſſimè oſtenditur, & primò. Materies & forma Virtutis, ad ean-
dem pertinent animæ partem; non enim forma in alio recipitur, quàm in ſua mate-
rie: at Materies Virtutum eſt genus perturbationum; quod (vt in Gradu perturbatio
num apparuit) ad ſolum appetitum ſenſuum pertinet, non ad voluntatem & Men-
tem

Quod virtus moralis ſit in appetitu ſenſuum. Ratio prima.

tem, vt perperam cum Stoicis exiſtimauit Scotus. Quòd autem genus Perturbationũ A
ſit materies Virtutum, conſpicuum eſt; ſunt enim Virtutes non euulſiones, ſed mode
rationes earum: ideo dixit Ariſtoteles in ſecundo Moralium Nicom. cap. v. Habitus
morales ſunt, quibus probè vel malè affecti ſumus in perturbationibus: veluti ſi ira-
ſcimur; ſi nimium vel parum, malè; ſi mediocriter, bene affecti ſumus; itemque in cæ-
teris &c. Prӕterea id ipſum colligitur ex eo, quod in ſecundo Moralium Nicom. cap.
3. aſſeritur: quo loci legitur, virtutes omnes in more poſitas in voluptate & dolore
verſari; & Platonis commendatur ſententia, aſſerentis oportere nos ſtatim a pue-
ris ita eſſe educatos ac inſtitutos, vt quibus rebus oportet, iis lętemur & doleamus:
& hanc eſſe rectam inſtitutionem ex eo colligit Philoſophus, quia omnem perturba
tionem, in qua verſatur virtus, inſequitur dolor & voluptas. Neque putandum, quòd
Ariſtoteles loquatur de voluptate ad appetitum Mentis pertinente; ea enim nec pue
ris conuenit, nec ſequitur omnem perturbationem. Hoc lucidius etiam ex eo patet,
quod in eodem cap. profert Philoſo. de medela & pęnis vitiorũ; inquit .n. Hoc quoq; B
Ratio ſecunda. indicant ſupplicia, q̃ in doloribus ferendis conſtituuntur in maleficos; curationes .n.
quædã ſunt, at curationes ex cõtrariis adhiberi natę ſunt &c. ex his hęc colligit oſtẽ-
ſio: ad eã aĩæ partẽ pertinent virtutes Morales & vitia, ad quã pertinent ſupplicia &
pęnę: at hęc ad appetitũ ſenſuũ pertinẽt; dolor enim ex ſupplicio conſurgens ſenſuũ
eſt, vt conſtat: ad ſenſum igitur, & ad appetitum eius pertinent virtutes, & vitia: alio
quin peccaret Mens, puniretur ſenſus; recederet mens a ſcopo, coerceretur & dirige-
Ratio tertia. retur ſenſus. Præterea id ipſum lucidiſſimè conſtat ex illis moribus, qui nobis per na
turam conueniunt, & ſunt igniculi & ſemina futurorum morum; de quibus loquitur
Ariſtoteles in ſexto Moralium Nicom. cap. 13. Hi mores cum in infantibus inſpiciã-
tur, non ad voluntatem & mentem, cuius vſu carent pueri, ſed ad ſenſum proculdu-
bio pertinent: propterea hęc contexitur ratio. Ad eã animę partem pertinent virtu-
tes & vitia, ad quam pertinent naturales mores, qui ſunt vię, ſemina, & igniculi eo- C
Rõ quarta. rum; at hi pertinent, non ad mentem, ſed ad partem & facultatem ſentiendi. Prętе-
rea eandem veritatem inſpicere valemus perpendendo diſcrimen continentię a tem
perantia: vt enim patet ex ſeptimo Moralium Nicom. Temperans homo eſt; dum ap
petitus ſenſuum ita aſſuetudine eſt confirmatus, vt aduerſus rationem non inſurgat
cum ea non pugnet, ſed libentiſſime ei obtemperet: Continens verò; dum ratio re-
ctè ſe habet, uoluntas ac pręelectio optimè ſunt compoſita; ſolùm appetitus ſenſuum
tergiuerſatur, & domitus non eſt: Ex qua differentia hęc colligitur ratio. Ille habitus
cenſeri debet Vir tus, quo pręſente adeſt uirtus, quo abſente abeſt: at pręſente habi-
tu ſentientis facultatis adeſt uirtus, & homo dicitur temperans; eo abſente, & pręſen
te illo uoluntatis & mentis, non adeſt uirtus, ut patet de uiro continente: Virtus igi-
Rõ quinta. tur non mentis, ſed ſenſuum, & appetitionis eorum habitus eſt. Quod etiam colligi
poteſt perpendendo principia & modum, quo Virtutum habitus acquiruntur: gigni
tur in nobis habitus moralis (ut ſub initio ſecundi Moralium Nicom. aſſeritur) more D
& aſſuetudine; Mos autem uerſatur in compoſitione Perturbationum, ad appetitum
ſenſuum pertinentium: euadit homo temperans, dum coercet, ac ad medium con-
gruens redigit commotiones cupiditatis: quare habitus quoque Virtutis Moralis ad
eundem appetitum pertinebit. Ideo rectè Plato monebat domandos eſſe equos, a
quibus ducitur currus uitę noſtrę: nam pro uirtutis conſtitutione non ſat eſt recta
Prudentię ratio, congruenſque Voluntas; ſed requiritur optima conformatio, inter-
naque tranquillitas noſtrarum perturbationum; quod fit per habitum more acquiſi-
Confirmatio tum, qui Moralis Virtus nuncupatur. Ita cum Platone manifeſtè aſſerit Ariſtoteles,
Fortitudinem attinere ad appetitum iraſcendi, Temperantiam ad appetitum concu
piſcendi. Et lucidiſſimè in calce primi lib. Moralium Nicom. affirmat, ex duplici ani-
mi parte; quarum una ex ſe, altera per participationem eſt rationis compos; oriri du
plex Virtutis genus; quorum unum in cogitatione & ratione, alterum in more poſi-
tum eſt. Itaquoque Theages uirtutes quaſdam morales tribuit appetitui iraſcendi,
Theages. Alcinous. alias appetitui concupiſcendi. Quod etiam fecit Alcinous in lib. de doctrina Plat.
Ratio ſexta. cap. 31. Præterea eadem ueritas cõſpicua apparet, dum conſideramus cauſam & ra-
tionem, ob quam egemus morali Virtute: Nam ſi homo eſſet ſolus, hoc eſt ſi Mens
eius eſſet ſeiuncta a ſenſibus, non egeret uirtute morali; ut ea non egent intelligen-

tię

A tię a corpore ſolutæ ex ſententia Ariſtotelis: ſed quia ſumus iuncti cum corpore, & cum appetitu ſenſuum, per quem ad illecebras reddimur proni; propterea domari, rectoque habitu conformari in nobis debet pars ſentiens & fera, ne quaſi indomitus equus nos ducat præcipites. Quod confirmatur per dicta in ſeptimo Phyſicorum contex. 17. quo loci Virtus Pulchritudini & Sanitati dicitur ſimilis: Vt igitur Sanitas in humorum contemperamento, Pulchritudo in recta partium proportione, ita Virtus in perturbationum quaſi in humorum mediocritate eſt poſita; quæ mediocritas in appetitu ſenſuum, non in eo Mentis locum habet. Id ipſum lucidius oſtenditur per ea, quæ in conte. 19. necnon 20. eiuſdem libri proferuntur. Inquit Philoſophus in contc. 19. gigni in nobis moralem Virtutem, & abiici vitium, cum aliquid in nobis alteratur: quamuis enim nec virtutis nec vitii ſit alteratio, tamen ſine alteratione in nobis non gignuntur: Alteratio attingit facultatem ſentiendi, & appetitum eius, non autem Mentem, vt in cont. 20. aſſeritur: quare infero; Cum Virtus moralis ad partem eam animę pertineat, ad quam per-

B uenit alteratio, vt dicitur in conte. 19. & hæc non attingat facultates mentis, vt dicitur in cont. 20. ſed facultatem ſentiendi; ad hanc, non ad illam pertinebit neceſſariò virtus. Hinc Ariſtoteles in eo cont. 19. aſſerit verſari moralem virtutem in voluptatibus & doloribus; & in eo cont. loquitur de facultatibus animæ ſentientis, conſiderans an ad eius habitus ſit motus: Mox in cont. 20. tranſit ad Mentem, & habitus eius; & conſiderat, an motus ſit ad habitus eius; ideo inquit: At vero neque in facultate intelligendi animæ eſt alteratio &c. quaſi dicar: Cum ad habitum moralium Virtutum ad partem ex ſe rationis expertem pertinentium non ſit motus; neque etiam in facultate intelligendi, ad quam pertinent Virtutes, quæ habitus mentis dicuntur, motus reperiri poteſt. Ideo rectè Simplicius illum locum explicans inquit: Cum oſtenderit Philoſophus morales virtutes ac vitia, eorumque receptiones & abiectiones, non eſſe alterationes; nunc oſtendit, quòd neque partis intelligentis ſunt alterationes; vt morales erant virtutes circa partem animæ rationis expertem, in qua voluptates & dolores com-

C munes animalibus omnibus inſunt. Quod etiam confirmatur, quia inquit Ariſto. in eo cont. XIX. virtus eſt vel perpeſſionis euulſio; vt putarunt Stoici, qui virtutes euulſiones perturbationum exiſtimarunt: vel perpeſſio talis; hoc eſt moderata, & ad medium redacta, vt ipſe cenſet: at hęc, quæ virtuti tribuuntur, non menti, ſed appetitui ſenſuum conueniunt, vt manifeſtè patet. Quod demum ex Ariſtotele manifeſtè colligitur: qui in calce primi Moralium Nicomachiorum cum dixiſſet facultatem ſentiendi animę eſſe participem rationis, quia rationi valet obtemperare, Mentem verò ſui natura eſſe rationis compotem; addit: Atque ex hac animi diuiſione ac differentia, Virtutis quoque diſtinctio ac partitio naſcitur; alias enim virtutes in cogitatione ac ratione poſitas eſſe dicimus, alias ad mores pertinere, quas morales appellamus, &c. Apertè igitur Ariſtoteles affirmat Virtutes Morales ad appetitum ſenſuum pertinere, qui ex ſe caret ratione; natus tamen eſt, perinde ac puer, inſtrui, & obtemperare rationi.

Ratio ſeptima. Confirmatio. Siplicius. Confirmatio. Ratio 8.

D

Euerſio fundamentorum, & ſolutionum, quibus vtuntur illi, qui ſecus cenſent. Cap. IX.

Conſpicuum ſatis ex dictis eſſe cenſeo, Habitum Moralium virtutum non in Mente, ſed in appetitu ſenſuum reperiri: Nec difficile eſt pateface re fundamenta ea leuiſſima eſſe, inaneſque eſſe ſolutiones; quibus Scotus & alii nonnulli nituntur diluere aduerſas rationes, auctoritatibuſque ſatiſfacere, quæ ex Ariſtotele depromuntur. Nam primò aſſerebant perturbationes etiam in Mente reperiri, quod quàm longè abſit a vero, in gradu perturbationum cumulatè patefeci. Addebant virtutes petinere ad perturbationes ſenſuum, tanquam ad commotionem virtute corrigendam; non autem tan-

Euertũtur fundamenta Scoti. Euertitur primum. Euertitur ſecundum

M quam

A ſequi; eatenus enim extenditur virtus, quatenus effunditur recta ratio. Propterea cum Mens primò & ex ſe ſit rationis compos, Virtutes omnes pertinent ad Mentem, vt ad Ducem & Principem: ad quam munere ſapientię pertinet Verum iudicare, munere voluntatis finem optimum velle; munere conſultationis & Prudentiæ congruentia media inuenire, medium circunſcribere, & aurigę more appetitiones ſenſuum quaſi equos dirigere: conditio autem appetitionum ſenſus quaſi equorum eſt, ita eſſe domitas, habituque conformatas, vt libentiſſime rationi obediant. Ex his conſtat, quomodo Virtus ſit mira conſonantia partium animę, ſit pax & tranquillitas ſaluberrima, ſit facultatum ad eundem finem fęliciſſima conſpiratio, ſit demum ſeruitus & imperium apprime conſentaneum Naturę. Ideo rectè Plato in quarto de Rep. affirmauit Iuſtitiam in animę partibus quaſi in Rep. reperiri, dum partes omnes ſuo funguntur muneres & Theages aſſeruit virtutem conſurgere, dum ratio, vis iraſcendi, & concu-

Officium mentis.

Officium appetitionis ſenſuū

B piſcendi rectè contemperata fuerint. Conſpicuum inſuper ex dictis eſt, humanas actiones a Mente, & facultatibus eius, vt a primo mouente manare; proximè verò ad appetitum ſenſuum pertinere. Propterea in ſexto Moralium Nicomachiorū cap. primo Menti duę tribuuntur facultates, vna contemplandi, altera agendi. Ex declaratis diſtinctionem hanc colligere valemus: Virtutem competere vni vel alteri facultati animę, dupliciter contingere; vel tanquam ducenti & dirigenti; vel tanquam fundamento moderationis, & ſubiecto habitus in medio collocati, more acquiſiti: in prima ſignificatione virtutes ad Mentem pertinent, & ad eius facultates; in altera verò ad appetitum ſenſuum. His præaſſumptis duo nunc explicanda ſuperſunt: primum eſt; in qua conſideratione Ariſtote. in lib. de moribus Virtutem ſumpſerit, ac definiuerit: alterum eſt; an opinio Scoti in pręcedentibus reiecta, poſſit cum opinione altera conciliari, & tanquam vera defendi. De primo dico, Ariſtotelem Virtutis nomine denotaſſe; non dirigentis rectitudinem, optimamque eius

Dupliciter virtus poteſt facultati competere.

Quid Ariſtotelem ſit nomine virtutis denotauerit.

C conformationem; ſed formam, habitum, moderationemque perturbationum in appetitu ſenſuum exiſtentium; & iure profectò; nam huiuſmodi habitus & forma eſt proximum principium actionum, per quod conſtanter, expeditè, & cum iucunditate operamur; quam iucunditatem Ariſtote. dixit eſſe ſignum contracti habitus, qui pro virtutis genere ſumptus fuit. Id ipſum confirmatur perpendendo modum, quo dicuntur gigni virtutes morales; conſiderando partem animę, & materiem, quæ huiuſmodi virtutibus formantur; & demum conſiderando ea omnia, quę cumulatè in præcedentibus capitibus dicta ſunt; De ſecunda difficultate: dum quæritur, an opinio Scoti & aſſerentium Virtutem moralem in Voluntate & Mente eſſe poſitam, poſſit cum aduerſa opinione conciliari: Reſpondeo; Si auctores eius ſenrentię ſolùm aſſererent Morales virtutes ad Voluntatem & mentem pertinere, proculdubio verum ennnciarent; nam (vt patuit) aliqua ratione ad Mentem pertinent: at cum addant habitus Appetitionis ſenſuum non eſſe virtutes; & Ariſtotelem

An opinio Scoti poſſit cum aduerſa conciliari.

D definientem virtutes, & dicentem eas eſſe habitus, non denotaſſe habitus in appetitu ſenſuum collocatos, ſed eos qui in Voluntate reperiuntur: ac inſuper cum dicant Ariſtotelem per partem rationis expertem, denotaſſe voluntatem; & virtutem eſſe id medium, quod in perturbatione voluntatis reperitur: tam longè ab Ariſtotele & a vero in his omnibus recedunt, vt nihil magis, quemadmodum ex dictis in præcedentibus luculentiſſimè colligitur: & præſertim; quia (vt patebit in gradu Virtutum Mentis) ex ſententia Ariſtotelis in mente, & eius facultatibus vt in ſubiecto nihil recipitur.

Diluuntur rationes aſſerentium Virtutes non in appetitu ſenſuum, ſed in Voluntate & mente eſſe collocatas. Cap. XI.

QVamuis ſatis facile ſit ex dictis ſolutiones elicere aduerſarum rationum, tamen non inutile eſſe cenſui diſtinctè de ſingulis aliquid dicere. Ratio prima ſumebatur ex prælectione: nam virtus eſt habitus natus prælige re, prętantia virtutis in prælectione eſt poſita, prælectio ad Mentem

Diluitur ratio Prima.

pertinet, quare & Virtus. Reſpondeo prælectionem perfici in appetitu ſenſuum: A
& Virtus eſt habitus natus pręeligere, quia eſt habitus appetitus ſenſuum, per quem
pręeligimus; hoc eſt illud ſequimur, & perficimus, quod recta ratione decretum eſt:
& hoc conſpicuum redditur per incontinentem, qui rectè ratiocinatur; tamen, quia
appetitus ſenſuum non perficit mandata eius, non dicitur operari cum pręelectione.

Diluitur ſecunda.

Secunda ratio ſumebatur ex obiecto, quod eſt honeſtum; pertinens non ad appeti-
tum ſenſuum, ſed Mentis. Reſpondeo honeſtum pertinere ad ſenſum, non abſolu-

Diluitur tertia.

tè; ſed vt habitu Virtutis ornatum, & cum recta ratione conformatum. Tertia ratio
ſumebatur ex Laude, Gloria, & Honore; quæ ſunt præmia virtutum, vel pertinen-
tium ad eam; & non ſenſui, ſed menti conueniunt. Reſpondeo virum probum di-
gnum eſſe Laude, Gloria, & Honore, munere cum facultatis dirigentis, tum facul-
tatis directę: vir enim probus optimè eſt cum Natura conformatus, pręditus eſt mi
ra conſonantia omnium animę virium ad honeſtam actionem conſpirantium; Hic

Quarta.

vicit ſe, perturbationes domuit, & congruente habitu ſe honeſtauit. Quarta ratio
ſumebatur ex libertate, & ſummo bono, quæ ad Mentis facultates pertinent. Cui B
reſpondens dico virtutem pertinere ad mentem, vt ad ducem & dirigentem, non vt
ad eam, in qua inſit habitus more acquiſitus; non enim mens eo habitu & modera-
tione eget: inſuper ſummum bonum morale cõuenit coniuncto ex omni animę par-
te ad actionem conſpirante, & tranquillitas vt in forma conſideratur in ea modera-

Quinta.

tione perturbationum. Quintò inſtabatur fundamento ſumpto a ratione, quæ men-
ti conuenit. Solutio eſt conſpicua: per id enim oſtenditur virtutem competere
Menti vt Duci & aurigę; ſed habitus emendationis in obtemperante, & proximo

Sexta.

agente reperiri debet. Sexta ratio ſumebatur ex verbis Ariſtotelis in primo Moraliũ
Nicomachiorum cap. 7. aſſerentis propriam hominis actionem non communẽ feris,
eam eſſe, in qua ſummum bonum eſt collocatum. Solutio ex dictis eſt conſpicua: nã
ciuilis & moralis actio ortum ducit a mente vt a dirigente, perficitur in appetitu ſen
ſuum vt in obtemperante rationi per habitum virtutis. Confirmabatur per Ariſto-
telem in ſexto Moral. dicẽtem ſenſum nullius actionis eſſe principium. Reſpondeo,
ſenſum munere ſuę cognitionis & iudicii non eſſe principium actionis, quia ſic com C
munis eſt feris; at munere ſui appetitus rationi obtemperantis eſſe proximum prin-
cipium actionis, & eſſe aliquid proprium hominis: hinc Ariſt. eo in loco appetitum
dixit principium actionis. Addebatur ea, quæ Virtute aguntur, tria expoſcere; ſciẽ
tiam, prælectionem, & conſtantiam: Dico ſcientiam competere dirigenti, præe-
lectionem perfici in appetitu ſenſuum, conſtantiam pendere ab habitu in appetitu

Ratio ſeptima.

ſenſuum producto. Septima ratio ſumebatur ex conditione Voluntatis, quæ eget
habitu. Reſpondeo Voluntatem nec ratione cognitionis, nec ratione perturba-
tionis, habitu egere: non ratione cognitionis, quia vis appetendi non conſultat,
vt dicitur in tertio de anima 57. non ratione perturbationum, quia eis caręt; vo-
luntas enim eſt appetitus mentis perturbationis expers, ſequens iudicium rationis:
quare; dum vna ex parte ratio rectè ſe habet, ex altera perturbationes ſenſuum

Ratio 8.

ſunt compoſitæ; iam in pace ſunt omnia. Octaua ratio ſumebatur ex gaudio ſummi
boni, & probę actionis comite, quod ad voluntatem pertinet. Reſpondeo gau-
dium & voluptatem conſurgere ex vniuerſo ordine partium animæ concordi ami- D
citia ad probam actionem conſpirantium: nam menti vt duci, qui victoriam & fi-
nem ſuum ſit adeptus, primò & præſertim ſincerum & eminens gaudium competit;
ex moderatione autem perturbationum, & habitu virtutis contracto in appetitu
ſenſuum, conſurgit ea voluptas, quæ contracti habitus eſt ſignum: quod ex eo pa-
tet; quia continens, qui ſine eo habitu operatur, moleſtia potius quàm volupta-

Ratio 9. In qua animę facultate continẽtia & tolerantia ſint poſitę. Non attinere ad voluntatem.

te afficitur. Ratio Nona ſumebatur ex ſemiuirtutibus, ex continentia inquam &
tolerantia, quæ ad facultates Mentis pertinere videntur. Hac de re opiniones ſunt
variæ: Nonnulli has dicunt eſſe poſitas in ratione; vniuerſa enim vis continen-
tis, ſeque a vitio abſtinentis, in recta eius ratione videtur poſita: Alii, vt D. Tho.
ſecunda ſecundæ quęſtione 155. Art. 3. inquiunt eſſe collocatas in Voluntate;
cum ſint quædam diſpoſitio ei ſupperaddita, per quam pugnant aduerſus ve-
hementes perturbationes. At proculdubio hęc opinio vera non eſt; quia Volun-
tas vt habitu, ita diſpoſitione aliqua non eget, nec ratione conſultationis,
nec

A nis, nec ratione perturbationis, vt patuit: nam ſi egeret diſpoſitione, pari ratione
in viro probo egeret habitu; cum diſpoſitio ſit via ad habitum, vt patet ex prædi-
camento qualitatis. Proptera dicendum cenſeo continentiam & tolerantiam pro- Opinio
priè & præſertim ad rationem pertinere, in parte autem etiam ad appetitum ſen- propria.
ſuum. Et pro notitia conſiderandum eſt, pro conſtitutione virtutis duo requiri; ex
parte mentis rectitudinem rationis, ex parte appetitionis ſenſuum habitum mo-
derationis: in Viro continente, & ſe abſtinente, repetitur id quod ad rationem
pertinet, nempe rectitudo eius; deeſt ſolùm habitus moderationis, qui pertinet
ad appetitum: Hinc minus dicitur continentia pertinere ad appetitũ ſenſus, quàm
temperantia. Attamẽ quia, quamuis in viro continente non ſit productus habitus,
adeſt tamen diſpoſitio quædam ad habitum, quæ diſpoſitio eſt via ad Virtutem; vt
in incontinente reperitur diſpoſitio ad Vitium: ob has itaque diſpoſitiones & vias
ad habitum, continentia & incontinentia ad appetitum ſenſuum mòdo aliquo per-
tinent; adeò quòd, vt ſunt ſemiuirtutes, & ſemiuitia, & vt ſunt vię ad Virtutem vel
B vitium, ad appetitum ſenſuum pertinent. Hinc euenit quòd; quamuis continens
& incontinens pręditi ſint ratione recta; tamen ob varietatem diſpoſitionis atti-
nentis ad appetitum ſenſuum, vnus eſt continens, alter incontinens. Ita etiã Ariſt.
in ſexto Topico. loco 70. verecundiam aſſerit in parte rationis compote reperiri,
quia ex ratione oritur, nec eſt virtutis habitus in appetitu ſenſuum more confirma-
tus. Addebatur poſtremò Ariſtotelem in 3. Moralium egiſſe de Voluntate, liberta-
te, & præelectione, pro explicandis Virtutibus. Reſpondeo Ariſtotelem de his egiſ
ſe; quoniam ſunt principia formantia, ducentia, & conſtituentia habitus virtutum:
at habitus ad appetitum ſenſuum pertinent, vt lucidiſſimè frequenter affirmauit.
Nil itaque pro aduerſa parte diei poteſt, quòd per fundamenta noſtræ opinionis nõ
facilè diluatur.

De Juſtitia, an ſit in Appetitu ſenſuum, vel in Voluntate. Opinio
C *communis.* *Cap. XII.*

IAm manifeſtè ſatis patere cenſeo Morales Virtutes in appetitu ſenſuum re
periri, qua de re D. Th. in prima ſecundæ quæſt. 56. Art. 4. rectè ſentit:
De Iuſtitia tamen non leuis eſt dubitatio: Latini. n. oẽs vnà cum D. Th. in
prima ſcdæ q. 56. Art. v 1. eam in voluntate eſſe poſitam exiſtimant. In- Iuſtitia an
quit enim D. Th. facultatem egere habitu & virtute, quotieſcunque ex ſe non eſt ſa ſit in volũ
tis ad bene agendum; an autem ex ſe ſuaque ratione ſit ſatis, cognoſcitur ex relatio tate.
ne eius ad obiectum: Proprium voluntatis obiectum eſt bonum ratione approbatũ D. Th.
voluntati congruens, ideo pro hoc non eget habitu; ex ſe enim habet, vt ad bonum
rationis tanquam ſibi proprium tendat; hinc non eget virtutibus moralibus, quæ
bonum rationis reſpiciunt, ad illudque rectè parant: verùm quia datur bonũ, quod
ſuperat humanam conditionem, & eſt bonum diuinum; inſuper datur bonum, quod
D pręſtat bono proprio, & refertur ad alios homines; ideò ob huiuſmodi bona rationis,
quæ non ſunt propria volentis, voluntas eget Virtute: & ob prima bona eget Chari
tate, cæteriſque diuinis virtutibus; ob ſecunda verò eget Iuſtitia: ideo Iuſtitia vnà
cum Theologicis virtutibus in voluntate collocatur. Quicquid ſit de virtutibus
Theologicis, de quibus modò non loquor agens de Iuſtitia, his præſertim rationi- Confirma
bus relata opinio confirmari poteſt. Prima ſumitur ex definitione Iuſtitiæ; nam de- tur, opinio
finitur a Iuris prudentibus, quòd ſit conſtans & perpetua voluntas tribuendi vnicui D. Tho.
que quod ſuum eſt; ab Ariſtotele verò in quinto Moralium Nicomachiorum, quòd Ratio pri-
ſit habitus, quo volumus, poſſumus, & agimus Iuſta: in quibus definitionibus ſo- ma.
la voluntas, non appetitus ſenſuum collocatur. Præterea: Virtus ad appetitum ſen- Secunda.
ſuum pertinens eſt moderatio alicuius perturbationis, & mediat inter duo extrema
vitia: Iuſtitia non eſt huiuſmodi, ea nullius perturbationis videtur eſſe moderatio;
neque inter duo oppoſita vitia collocatur, ſed ſolùm iniuſtitia ei eſt contraria: Ne-
que ita medium eſt, vt reliquę virtutes Morales, quemadmodum in quinto Mora-
lium Nico. cap. 3. & 4. oſtenditur; reliquę. n. virtutes mediant inter nimium & parum

commotionis perturbationis; Iuſtitia autem ſeruat mediũ Geometricum vel Arith- A
meticum, quod ad minus quatuor terminos expoſcit, duas nempe perſonas
Tertia. duasque res, in quorum congruente ratione poſitum eſt ius. Præterea ita argu-
mentantur. Maior perfectio requiritur in mouente quàm in moto; Voluntas mo-
uet appetitum ſenſuum; præſtantior igitur: & magis debet competere virtus Volun
tati, quàm ſenſui, at ſenſui conuenit, quare & voluntati. Hinc Ariſt. in 2. Mora-
lium Nicomachiorum cap. 7. cum morales Virtutes numeraſſet, de Iuſtitia, & at-
tinentibus ad rationem inquit (Alius erit de his differendi locus) indicans Iuſtitiam
non conuenire appetitui ſenſuum, vt reliquę morales virtutes.

Oſtenditur Iuſtitiam attinere ad Appetitum Senſuum, non ad Voluntatem. Cap. XIII.

Iuſtitiam non attinere ad Voluntatem. IVſtitiam eſſe habitum & virtutem voluntatis, vt multorum eſt opinio, alie- B
niſſimum & a vero, & a ſententia Ariſtotelis exiſtimo: quod oſtendo pri
mò perpendendo Iuſtitiam vniuerſalem, quæ ſuo ambitu virtutes omnes
morales amplectitur. Ea dicitur Virtus vna, virtus perfecta, virtus vni-
Ratio prima. uerſa, vt patet ex quinto Moralium capite primo: cum itaque ſit Virtus vna & per-
fecta, ad vnã animi facultatem debet pertinere; & cum includat Virtutes omnes mo
rales, in ea animę parte debet reperiri, in qua inſunt cęteræ virtutes Morales, quæ
ſunt partes eius: ſed cæteræ Virtutes morales ſunt in appetitu ſenſuum, vt patuit;
quare & Vniuerſa moralis Virtus: at Vniuerſa moralis Virtus & Iuſtitia, re ſunt idẽ,
ſola ratione ſecernuntur, vt patet ex quinto moralium Nicomachiorum cap. 1. igi-
tur vt Vniuerſa Nirtus, ita vniuerſa Iuſtitia in Appetitu ſenſuum, & non in Men-
te locum habet. Hæc ratio mihi profectò magni momenti eſſe videtur. Et confirma
tur: quia ad eandem animæ partem pertinet Iuſtitia, ad quã pertinet via, & ſemen
Ratio ſecunda. Iuſtitiæ nobis per Vaturam inſertum: at iuſtitię ſemen (quod eſt quædam ſemiiuſti
tia) conuenit pueris ante rationis & voluntatis vſum: quare non conuenit volun- C
tati, ſed appetitui ſenſuum; ſi ei non conuenit ſemiiuſtitia, neque etiam Iuſtitia
competere poterit; nam inquit Ariſtoteles in ſexto Moralium Nicomachiorum ca-
pite poſtremo. Natura enim & Iuſti, & temperantes, & fortes gignimur. &c. Præ-
Ratio tertia. terea voluntas proprium aliquem habitum more acquirendum non expoſcit, ne-
que ratione perturbationis, neque ratione conſultationis; vt in præcedentibus ap
paruit: Hinc Ariſt. in 7. Mor. Nic. cap. 3. oſtendit hominem actu ſcientẽ non peccare;
dum enim ratio & perturbatio rectè ſunt compoſita, omnia congruenter ſe habent.
Rõ quarta. Præterea id ipſum oſtenditur per attinentia ad diſtinctionem Virtutum: nam Ari-
ſtoteles duo ſola ponit Virtutum genera; vnum attinens ad partem ex ſe ratio-
nis compotem, & dicitur uirtus rationis; aliud ad partem ex ſe impotem, na-
tam tamen audire rationem, & dicitur virtus moralis; vt patet ex calce primi,
& ex principio ſexti Moralium Nicomachiorum: ſub hoc ſecundo genere Iu-
ſtitiam Ariſtoteles collocauit: Cum igitur moralis virtus pertineat ad appeti- D
tum ſenſuum, & Iuſtitia ſit Moralis Virtus, neceſſariò ea quoque pertinebit
ad appetitum ſenſuum. At reſpondet D. Thomas in prima ſecundæ quæſt. 56. Ar-
ti. ſexto. inquiens, Ariſtotelem Virtutes morales Appetitui tribuiſſe: nomine au-
tem appetitus cum appetitum ſenſuum, ad quem pertinent reliquę Virtutes mora-
Solutio D. Th. Reiectio. les; tum Voluntatem, ad quam pertinet Iuſtitia, denotaſſe. Hæc ſolutio vniuer-
ſam ſententiam Ariſtotelis confundere & euertere videtur. Nam Ariſtoteles Virtu-
tes Morales tribuit parti, quæ ex ſe ratione caret, & ſolùm eſt nata obtemperare ra
tioni; at iam patefeci in præcedentibus per hanc partem non denotaſſe volunta-
tem, quæ vbique ab Ariſtotele dicitur pertinere ad partem ex ſe rationis compo-
tem; ſed ſolam phantaſiam, & appetitum ſenſuum. Quod etiam lucidiſſimè affirma
uit in ſeptimo de Repub. cap. 14. inquiens; Diuiſæ ſunt duæ partes Animæ; qua-
rum altera rationem per ſe habet, altera non habet quidem per ſe, veruntamen ra-
tioni obtemperare poteſt; cuius diximus eſſe virtutes illas, per quas Vir bonus di-
citur, &c. Cum autem per iuſtitiã homo abſolutè denominetur vir probus, neceſſariò
ad eam

A ad eam facultatem pertinebit. Inſuper Ariſtoteles in 3. de Anima cont.42. Volun-
tatem parti rationali conuenire affirmat; inquit.n. In parte rationis cõpote uoluntas
fit;in experte aũt cupiditas, & appetitus iraſcẽdi;Et in cõt.50.addit: Cũ aũt ſecũdùm
rõnẽ mouet,& ſecũdùm uolũtatẽ mouet. Ex his patet,quã apertè ea ſolutio aduerſe
tur Ariſtoteli. Inſuper confirmatur eadem principalis aſſertio ex modo,quo Iuſtitia,
& aliç morales uirtutes acquiruntur. Nam quç more & aſſuetudine acquiruntur, ad
appetitum ſenſuum pertinent;hic enim appetitus ille eſt, qui pueri more corrigitur,
& aſſuetudine formatur: at nedum cçterç Virtutes morales,uerùm etiam Iuſtitia mo
re & aſſuetudine acquiritur;quod dicitur ab Ariſtotele in 2.Moralium Nicom. capi.
1. aſſerente: Iuſti, Temperantes, Forteſq; efficimur;cum ea facimus, quç iuſta ſunt
temperata, & fortia. Demum id ipſum colligere ualemus ex attinentibus ad iuſtè
agendum: nam qui rectè iudicant iuſta,eaq; uolunt, prçeligunt, & agunt;ſi internam
appetitionis ſenſuum pugnam ſeruant, illi profectò iuſti non ſunt, nec iuſtè agunt,
ſed iuſta tantùm;non ob aliam rationem,niſi quia in appetitu ſenſuum non eſt con-
B tractus habitus: quare Iuſtitia,non ſecus ac cæterç morales uirtutes,eſt habitus appe
titus ſenſuum;& expoſcit,ut iuſtè agẽs ſit aĩo certo quodam modo affectus, ut latiſſi
mè explicatur 9.cap. quinti lib. Moralium Nicom. Hinc iuris periti,qui decorati ſunt
habitu ciuilis ſcientiç;quamuis iuſta iudicẽt,uelint,& præeligant: non propterea di
ci debent iuſti: niſi id agant ſine pugna appetitionis ſenſuum,conſtanter, & cum ha-
bitu in eo appetitu confirmato. Demum hanc ueritatem lucidè expreſſit Ariſt. in cal
ce quinti Moralium Nicom. inquiens: De Iuſtitia igitur, aliiſque uirtutibus morali-
bus ita a nobis determinatum ſit. Apertè indicãs Iuſtitiam eſſe unam ex moralibus
uirtutibus.

Rõ quinta.

Ratio ſexta.

Diluuntur rationes aſſerentium Iuſtitiam in voluntate eſſe po-
C *ſitam.* *Cap. XIIII.*

RAtiones;quibus Diuus Thomas,Scotus, & alii viri Docti nituntur oſten-
dere Iuſtitiam in voluntate, non in appetitu ſenſuum eſſe poſitam; ſatis
facilè diluuntur. Principale eorum fundamentum eſt, quia inquiunt volũ
tati debere habitum aliquem competere, vel quia abſolutè eſt indifferẽs
(vt ait Scotus) vel ſaltem quia non eſt determinata ad bonum diſtinctum a proprio,
& ſupra proprium collocatum(vt inquit Diuus Thomas) At hoc nullius videtur eſ-
ſe momenti. Non id,quod dicitur a Scoto;quoniam Appetitus cum facultate cogno
ſcente connectitur, vt per eum vitentur vel quærantur illa, quæ a facultate cognoſcẽ
te approbantur vel reprobantur: Propterea;dum ratio rectè ſe habet, & conpoſitç
ſunt perturbationes;id vult Voluntas,& perficit præelectio, quod recta ratio decer-
nit: Ex ſui enim natura appetitus omnis dicitur determinatus ad id obiectum, quod
tanquam bonum a facultate cognoſcente ſibi iuncta iudicatur: ita appetitus ſenſuũ
D ſequitur iudicium Phantaſiæ proximè ſibi iunctæ; appetitus mentis tendit ad bo-
num ratione approbatum,quod mox præeligitur,niſi aliqua perturbatione intertur
betur. Hinc Ariſtoteles in ſeptimo Moralium Nicom. capi. 3. inquit. Cum opiniones
aliæ ſint de rebus vniuerſis,aliæ de ſingularibus, quarum ſenſus arbiter & dominus
eſt: neceſſe eſt, vbi ex duabus vna effecta ſit;in iis quidem quæ ſunt cognitionis,ani-
mum id quod concluſum eſt affirmare;in iis autem quæ ſub actionẽ veniunt, ſtatim
agere,&c. Sic itaque Ariſtoteles nullum in voluntate cenſuit reperiri habitum, pro-
actione requiſitum: habitus enim ſolùm requiritur pro cognitione dirigente ad agen
dum,& pro moderandis perturbationibus: omnis appetitus; ut appetitus per natu-
ram ad bonum dirigitur;iudicium boni non ad eum, ſed ad facultatem cognoſcentẽ
ſibi iunctam pertinet. Similiter id quod dicitur a D.Tho. ſatisfacere non videtur: Nã
ſi voluntas ſequitur rationem & iudicium Mentis,dum ratio prçfert id quod melius
ei eſſe videtur(ſiue ſit bonum proprium ſiue alienum)ſemper voluntas id bonum ſi-
ue proprium ſiue alienum proſequetur: Voluntas enim rem abſolutè vult, vt a ratio-
ne prælatam, & mente potiorem iudicatam; non autem cum diſtinctione boni re-
ſpicientis vel ſe, vel alios. Altera ratio ſumebatur ex definitione Iuſtitiæ, quæ di-

Diluitur ratio prima aduerſa.

Solutio alterius rationis.

 citur

citur conſtans & perpetua voluntas; ac inſuper habitus quo volumus, &c. Cui re- A
ſpondens dico, ſimiles definitiones eſſe veras de ſingulis virtutibus moralibus; nam
fortitudo eſt conſtans & perpetua uoluntas agendi fortia, & ita de cæteris. Et ra-
tio eſt: Primò; quia ad omnes virtutes, earumque actiones conſpirant iudicium
Mentis, recta ratio, Voluntas optans finem, prælectio ordinatorum in finem,
moderatio perturbationis, & demum libens obedientia appetitus ſenſuum: Se-
cundò; quia voluntatis nomen frequenter latè vſurpatur pro omni appetitu ho-
minis ſequente cognitionem, in qua ſignificatione eo eſt vſus Ariſtoteles in ſepti-
mo de Repu. capite xv. inquiens: Vt corpus prius gignitur quàm anima, ita pars
animę rationis expers quàm compos; Argumento, quod ira, & voluntas, itemque
appetentia pueris etiam ſtatim genitis adſunt; ratiocinatio autem, & intelligentia
ætate progredientibus naturaliter ingeneratur, &c. Addo, quòd præſertim id fi-
eri poteſt, dum omnes appetitiones conſpirant; tunc enim denominatio ſumitur
a præſtantiore, vt etiam Ariſtoteles in tertio de anima cont. 56. Phantaſiam ſequen- B
tem rationem, rationalem appellauit. Tertia ratio ſumebatur ex forma Iuſtitiæ; quia
non ita perturbationis eſt moderatio, & inter duo vitia mediat, vt reliquæ Virtu-
tes morales. Cui reſpondens dico, etiam iuſtitiam eſſe moderationem perturbatio
nis, ac ita in medio eſſe collocatam, poſſumus enim ab ortu eſſe procliues ad inferen
dam iniuriã, ad ſurripienda aliena bona, ad tribuendum plus vni quàm alteri; quæ
propenſio & commotio corrigitur per habitum Iuſtitiæ. Hinc Ariſt. in 6. Moralium
Nic. cap. 13. dixit quoſdam per naturam eſſe faciles ad Iuſtitiam, & in 2. Moral. Nic.
cap. 1. manifeſtauit Iuſtitiã, non ſecus ac cæteras morales Virtutes, more & aſſuetudi
ne acquiri; more aũt & aſſuetudine rectè cõponũtur perturbationes animi. Hãc veri
tatem lucidiſſimè patefecit Ariſt. in 5. Moral. Nic. cap. 2. inquiens: Sed hęc quidem
(nẽpe Iuſtitia) in honore verſatur; aut pecunia, aut ſalute, aut ſi quo vno nomine hęc C
omnia complecti poſſimus; & propter voluptatem eam, quę e lucro proficiſcitur,
&c. Apertè indicat Iuſtitiam reſpondere alicui perturbationi, & corrigere voluptatẽ,
quæ ex lucro vel ſimilibus prodit. Differt tamen Iuſtitia a cęteris Virtutibus in mo-
re poſitis; non quidem ex parte materiei, hoc eſt perturbationis alicuius corrigen-
dę; ſed ex parte proprii modi, quo ſeruat medium: quamuis enim Iuſtitia, vt eſt Vir
tus in more poſita, ſit moderatio proprię perturbationis; quia tamẽ refertur ad aliud,
ſimilitudinemque rationum expoſcit, non valemus ſimilitudinem rationum deſtrue
re pro vna parte, quin deſtruamus pro altera; ſimul enim dum plus æquo tribuimus
vni, minus æquo derelinquimus alteri. Quarta ratio ſumebatur ex præſtantia & di-
gnitate facultatis, dicebatur enim maiorem virtutem requiri pro mouẽte quàm pro
moto. Reſpondeo: Si ea ratio eſſet alicuius momenti, ex ea colligeretur morales vir
tutes non eſſe in appetitu ſenſuum, ſed in voluntate; quod tamen negat D. Th. Inſu
per; facta comparatione inter voluntatem, & mentem ſiue rationem; colligeretur D
eas non in voluntate, ſed in ratione & Mente eſſe poſitas, quia iudicium & ratio ex-
citant appetitum. Inſuper addo Voluntatem non egere habitu, vt patefeci; & Vir-
tutes omnes eminentiori quodam modo eſſe in Ratione & mente, quàm in appeti-
tu ſenſuum; quoniam in eis inſunt, vt in Auriga & duce. Auctoritati ſumptæ ex Ari
ſtotele, qui in 3. Moralium Nicom. cap. 7. dixit de rationalibus Virtutibus & de Iu-
ſtitia alium eſſe diſſerendi locum: Reſpondeo, Philoſophum denotaſſe poſt explica-
tionem cæterarum Virtutum moralium explicandam eſſe Iuſtitiã, non quia in alia
animæ facultate reperiatur, (ſolum enim in principio ſexti libri, dum incipit de vir-
tutibus rationis verba facere, repetit diſtinctionem partium animæ, & de Virtuti-
bus alterius partis loquitur) ſed id facit: Primò; quia Iuſtitia Vniuerſa eſt Virtus
vniuerſa, Vniuerſum non elucescit niſi notis partibus: Secundò; quia Variatur re-
latio, primò enim origine debemus nos intrinſecus perficere, mox verò rectè di-
ſponi erga alios, quod fit per Iuſtitiam: Tertiò: quia reliquę virtutes in ſeruando me
dio magis ſunt conſimiles, Iuſtitia id facit vario modo, ideo ſeorſum fuit declaran-
da: Demum id facere debuit Philoſophus; quia Iuſtitię explicatio pluribus eget, la-
tior eſt, nec ita paucis poterat abſolui, vt declaratio vel temperantię, vel alterius mo
ralis virtutis. Colligamus itaque in eadem animi parte collocandam eſſe Iuſtitiã, in
qua cęterę morales virtutes poſitę ſunt.

Diluitur tertia ratio.

Diluitur ratio quarta.

Cur iuſtitia vltimo loco declaretur.

In

In qua Animæ parte poſita ſit Iuſtitia ex ſententia Academicorum. Cap. XV.

PAtefeci ex ſententia Ariſtotelis Iuſtitiam in appetitu ſenſuum eſſe colloca-
tam; ſupereſt modo vt perpẽdamus, quid hac de re ſenſerint Pythagorei,
& cum eis Academici. Exiſtimarunt Viri hi Sapientia & Auctoritate illu-
ſtres, ſingulas virtutes in propriis ac ſibi deſtinatis animę partibus repe-
riri; Temperantiam in appetitu concupiſcendi; Fortitudinem in eo iraſcendi; Iu-
ſtitiam autem vniuerſam in amicitia & conſenſione omnium partium, rationis nem
pe & appetitionis ſenſuum: & iurè profectò. Vt enim pars ad partem, ita totum ſe ha
bet ad totum: cum igitur virtutes in parte ſumptę ſint moderationes partiũ; Iuſtitia,
B quę eſt virtus vniuerſa, erit perfectio totius. Ideo Plato in 4. de Repub. inquit. Memi Plato.
niſſe oportet, quòd quiſque noſtrum, cuius ſingulæ animæ partes ſuum munus ex-
pleat, iuſtus erit, ſuaque peraget: nec obliti ſumus, quòd ciuitas ex eo iuſta viſa eſt;
quia, cum tria in ea ſint hominum genera, ſuo quiſque munere fungitur. Alcinous in
lib. de doctrina Plat. capi. 31. inquit: Iuſtitia eſt conſenſio quædam omnium animæ Alcinous.
partium: quippe vis quædam, qua tres animæ vires ſibi mutuò conſonant, & vna-
quæque pro dignitate ſuum explet officium. Propterea neſcio qua ductus ratione Carpitur
Marſilius Ficinus in Platone accuratè verſatus, in Argumento in Menonem dixerit; Marſilius.
Iuſtitiã & Liberalitatem perficere voluntatem, Fortitudinem appetitum iraſcendi,
Temperantiam & Cõtinentiam illum concupiſcendi: nam ea ſententia, vt ad libera
litatem & iuſtitiam pertinet, nulla nititur Platonis auctoritate, vel recta ratione.
Ideo Theages Pythagoreus, ex relatione Stobei ſermone primo, dixit Fortitudinem Theages.
eſſe habitum partis iraſcendi, Temperantiam concupiſcendi, Iuſtitiam verò totius
Animæ. Ex his conſtat Pythagoreos, quos ſequutus eſt Plato, Iuſtitiam non in ſolo
C appetitu ſenſuum (ut fecit Ariſtoteles) ſed in coniuncto ex appetitionibus ſenſuum
& ratione collocaſſe: Lis tamen in ſolis verbis eſt poſita. Quod ut pateat, conſideran Ariſt. cum
dum primò eſt, Iuſtitiam tripliciter uſurpari: primò pro origine, hoc eſt pro princi- Platone &
piis uirtutum congruenter & iuſtè diſpoſitis: ſecundò pro Iuſtitia uniuerſè ſumpta: Pythago-
tertiò pro iuſtitia, quæ eſt pars Virtutum. Dũ uſurpatur in prima ſignificatione; re- ra conci-
ctè dicimus, nedum cum Platone & Pythagora, uerùm etiam cum Ariſtotele, Iuſti- liatur.
tiam eſſe conſenſionem congruentemque rationem partium animæ inter ſe: dum
uſurpatur in ſecunda ſignificatione (pro Iuſtitia nempe, quæ eſt uirtus uniuerſa, &
habitus more comparatus) tunc eſt moderatio perturbationum utriuſque appeti-
tus: at ſi tertiò uſurpetur pro parte uirtutis, ſic uni ſoli facultati tribui debet, appeti-
tui nempe iraſcendi; ut ſuo loco patebit. Re uera igitur Plato & Ariſtoteles hac de
re non diſſentiunt. Et accuratè conſiderandum eſt, quòd; quamuis ea congruens ra-
tio & conſenſio partium animæ pro omni uirtute requiratur, quæ in more ſit poſita; Cur con-
D præſertim tamen & magis propriè tribuitur Iuſtitiæ: idque ex tribus cauſis prodire gruens
cenſeo. Prima eſt; quia fungi ſuo munere, & ſeruari ab unoquoque quod ſuum eſt, Iu ratio Par-
ſtitiæ eſt officium: Secunda; quia Iuſtitia eſt uirtus maximè omnium expoſcens mo- tium ani-
derationem ſingularum animi perturbationum, quæ congruens moderatio & con- mæ præſer
ſenſio Iuſtitia eſt: Tertia; quia, cum ſit uniuerſa uirtus, & totius obtineat rationem; tim tri-
maximè etiam præſefert connexionem cum duce ratione, cæterarumque animi par buatur Iu
tium conſenſionem. ſtitiæ.

Ratio prima.
Secunda.
Tertia.

De Modo, quo acquiruntur Virtutes Morales. Cap. XVI.

IN definitione Virtutis dictũ fuit, quòd more & aſſuetudine acquireretur;
quę res dubitatione nõ caret: propterea, cęteris explicatis, ſupereſt vt de
hoc quoq; verba faciamus: Vt autẽ clarius pateat, in quo ſit poſita dubita-
tio, conſiderandum eſt in attinentibus ad Virturem tria conſiderari; pri
mò facultatem, ſecundò Virtutis habitum, tertiò muneris functionem; hoc eſt pote-
ſtatem, actum primum, & ſecundũ. Non eſt dubitatio de facultate; omnes conſen-
tiunt facultates ac propenſiones ad vnum potius quàm ad aliud nobis per Naturam
com

competere: Neque etiam eſt dubitatio de functione muneris; ea enim eſt actio no- A
ſtra ex prelectione habituque virtutis prodiens, quæ Muneris functio iam genitum
habitum ſequitur: Ideo de modo tantùm eſt dubitatio, quo in nobis Virtutis habi-
tus generetur; qua de re frequenter Socrates apud Platonem acriter diſſeruit, & ſe

An virtus doctrina, vel natura, vel aſſuetudine acquiratur.

dubiũ patefecit: & preſertim eſt dubitatio; an doctrina & diſciplina, an munere Na
turæ & Dei, vel potius more & aſſuetudine acquiratur. Inquit Plato in Menone in
Perſona Socratis, Theognidem Poetam nonnunquam dixiſſe Virtutẽ doceri poſſe,
nonnunquam id negaſſe: affirmaſſe quidẽ his carminibus. Hos propè bibe & come-
de, cum iis vnà ſedeto, iis obſequere, quorum magna poteſtas: a bonis enim bona
perdiſces; quòd ſi malis adhæſeris, quam habes mentem, proculdubio perdes. Ne-

Theognides.

gaſſe verò his verbis: Si ſana Mens homini tradi poſſet, multam ſanè magnamq; mer
cedem, qui id efficerent, reportarent; neque bono ex patre filius malus eſſet, pru-
dentibus monitis imbutus; verùm docendo nunquam ex malo bonum hominem

Galenus.

facies. Sic dubius & ſibi non cõſtans viſus eſt Theognides. Galenus in eo libro, quòd
animi mores ſequantur corporis temperaturam, affirmat Virtutes nobis per Natu- B
ram & temperamentá competere; hinc medicos eſſe affirmat optimos, & principa-
les morum moderatores: de qua ſententia cumulatè diſſerui, dum de animi pertur

Plato.

bationibus verba facerem. Plato ſuo more diſputans, nil certi dicere videtur: Nam
in Menone, primò oſtendit Virtutem eſſe prudentiam quandam; ex quo infert Vir-
tutem non Natura nobis competere, non enim prudentes ſumus Natura: Confir-
mat; quia eorum, quæ nobis natura competunt, ſigna quædam nobis inſunt; per
quæ dignoſcuntur; at in homine non inſunt ſigna, quibus probi ab improbis diſtin-
guantur. Mox oſtendit Virtutem doceri non poſſe; quia non inueniuntur præcepto-
res, qui eam doceant: ideo colligit neque doctrina, neque natura nobis competere,
ſed diuina ſorte. Mox in Protagora, in perſona Socratis iterum oſtendit eam doceri
non poſſe; quia de attinentibus ad Ciuilem adminiſtrationem non illi ſoli, qui ciuilẽ
Virtutẽ didicerunt, ſed omnes deliberant atq; conſultant: Similiter inſpicimus viros
Ciuili virtute illuſtres non alios erudire, nec probos parentes filios ſuos doctrina
reddere meliores. Ex aduerſo in perſona Protagoræ latè oſtendit doceri poſſe, & no C
ſtra cura ac diſciplina acquiri, non natura nobis competere; alioquin non commen-
datione vel vituperio ob virtutes & vitia digni eſſemus, non pęnis & pręmiis, non
reprehenſione & ſimilibus. Inſuper id ipſum confirmat, quia multi apparent virtu
tum præceptores, vt Nutrix, Mater, Pædagogus, Pater, Poetarum carmina, Con-
ditores legum, & ſimiles. Et demum Socrates, cum primò negaſſet Virtutem doce
ri poſſe, ſatis firma ratione patefacit eam ex doctrina & diſciplina ortum ducere:
quatenus omnis virtus eſt quædam Prudentia, omnis Prudentia pendet a ſcientia,
omnis ſcientia eſt nata acquiri doctrina & diſciplina, omnis itaque virtus doctri-
na & diſciplina acquiritur. Hinc a Sapientia & Scientia ad prudentiam ait dari pro-
greſſum; & ob id Scientia in homine dicitur Dux vitæ, & regula bonorum & ma-
lorum. Et demum in Euthydemo ſiue litigioſo in perſona Socratis eam ſententiam
commendat, quòd Virtus doceri poſſit. Quare Plato modò affirmat, modò negat

Ariſt.

eam poſſe doceri. Ariſtoteles ſub initio ſecundi Moralium Nicomachiorum duo po
nit Virtutum genera, vnum ad cogitationem ſiue rationem attinens, alterum ad mo D
res: primum genus ait magna ex parte a doctrina ortum & incrementum ducere;
ideo cum experientiam, tum tempus expoſcere: alterum autem ait non natura
nobis competere, quod quatuor oſtendit rationibus; ſed more acquiri, a quo no-
men ſumpſit; ideo mox, quo pacto more & aſſuetudine acquiratur, latiſſimè pate-

Vt Ariſt. ſibi nõ cõſtare.

facit. Altera ex parte videtur Ariſtoteles concedere Virtutes nobis competere Na-
tura, quia Nobilitatem aſſerit Virtutem generis; Nobiles autem ſtatuit eos, qui
nati ſint procreare filios probos: Quod confirmatur; quia, niſi nobis per naturam
conuenirent, periret Phyſionomia, per quam Ariſtoteles docet ſignis corporum
cognoſci mores animorum. Demum videtur Ariſtoteles aſſerere acquiri doctrina
& diſciplina; quia conſtruxit Philoſophiam Ciuilem, quæ eſt methodus aſſequen-
di virtutes & ſummum bonum; & manifeſtauit in proęmio Moralium Nicom. qui-
nam ſint idonei auditores Ciuilis ſcientię, & qui nõ. Patet itaque rem eſſe dubiam;
& cum Platonem, tum Ariſtotelem non videri ſibi conſtare.

Reſolutio

A *Reſolutio difficultatis ex ſententia Ariſtotelis. Cap. XVII.*

PRo conſpicua reſolutione difficultatis duo præaccipienda ſunt. Primum eſt, quòd; cum ad rei conſtitutionem variæ debeant (diſtincto genere) conſpirare cauſæ, & materies, & forma, & finis, & efficiens; modò dubitatio eſt de efficiente: quod efficiens etiam poteſt eſſe multiplex; cum proprium, tum commune; cum proximum, tum remotum; dubitatio eſt de efficiente proprio, & proximo. Inſuper pro acquirenda & firmanda Virtute tria præſertim cõſiderantur: primo facilitas ad eam recipiendam: ſecundò directio in eis, quæ virtutem pariunt: demum cauſa propria & proxima, qua Virtutis habitus formatur & firmatur. His præaſſumptis: Si loquimur de facilitate & propẽſione ad Virtutes & vitia, cã habemus a Natura: & quia eã magna ex parte ſequuntur habitus cõſimiles; ideo Nobilitas, Phyſionomia, & cura congruẽtis coniunctionis maris & fœminæ res inanes nõ ſunt. Si loquimur de directione in his, quæ virtutẽ pariũt: dico eã vt a diſtãte Principio duci ab inſpectrice philoſophia, cognitio.n. veri eſt dux Prudentiæ & humanarũ actionũ; proximè vero pendere a Ciuili Scientia. Hac itaq; ratione virtutes

B in more poſitæ a doctrina & diſciplina ortum ducunt, & ob earum adeptionem parata eſt diſciplina Ciuilis: eandem vtilitatem præbent admonitiones, adhortationes, emendationes, cum parentum, tum amicorum. At demum, ſi de proprio & proximo principio loquimur formante & producente habitum, tale principium eſt mos & aſſuetudo, de quo loquitur Ariſt. in 2. Moralium Nicom. Pro dictorum tamen exactiore notitia conſiderandum eſt, tribus modis virtutes in more poſitas poſſe in nobis gigni: Primò propriè, & proximè; & id fit more & aſſuetudine: Secundò per connexionem & conſecutionem ex actione propria alterius virtutis ei iunctæ; cum enim morales virtutes ſint complicatæ, nec vna conſiſtere valeat ſine reliquis, ob eam connexionem per actiones proprias vnius altera producitur: Tertiò produci poſſunt modo eminenti, per principia priora, per inſpectricem nempe Philoſophiam; per quam cum mens verum intueatur, valet nos dirigere in attinentibus ad bonum; nam rectam Mentis cõſtitutionem in homine per Naturam rectè affecto, ſequitur congruens diſpoſitio appetitionum ſenſus. Propterea rectè Plato in ſexto

C de Repub. & poſt Platonem Alexander, Simplicius, & Auer. in prœmio phyſicorũ, aſſeruerunt inſpectricem Philoſophiã parere probos mores; & iure optimo profecto: eius enim ſeptem poſſunt aſſignari conſpicuæ rationes. Prima eſt; quia ipſemet contemplationis actus animum a corpore reuocat, purioremque reddit. Altera; quia philoſophia ciuilis ab inſpectrice ſua principia recipit. Tertia; quia per inſpectricem philoſophiam intuemur Leges prouidentiæ, Fati, & Naturæ; quibus qui obtemperant, probi redduntur. Quarta; quia in Dei & Naturæ operibus impreſſa inſpicimus conſpicua virtutum exempla; ad quorum imitationem dum noſmetipſos conformamus, probitate decoramur. Quinta; quia cognoſcentes naturam & conditiones rerum, percipimus quanti vnumquodque facere teneamur: qui autem vnumquodq; tanti facit, quanti fieri debet, congruenter eſt affectus. Sexto; quia nos ipſos, hoc eſt mentem, noſcimus: cuius præſtantiam intuentes, eam actionibus noſtris ducem præficimus, ſenſuumque appetitiones ei ſubiicimus. Septimò; quia noſcimus cuncta manare a Deo, cunctaque eſſe Dei; & propterea teneri nos ipſos, cunctaque noſtra

D retribuere Deo. Ab his modo quodam Regio & eminente in nobis inſignes virtutes producuntur. Ex his conſtat virtutes in more poſitas & per naturam, & per doctrinam, & per aſſuetudinem in nobis gigni.

Dubitatio eſt de efficiente.

Efficiens multiplex.

Tria pro formanda Virtute.

Propenſio a natura.

Directio a doctrina.

Habitus more firmatur.

Modi tres quibus in nobis giguũtur Virtutes.

Philoſophia inſpectrix parit probos mores.

Septem huius rei traduntur cauſę.

Sententia Platonis de modo, quo in nobis gignuntur virtutes morales. Cap. XVIII.

QVomodo ex ſentẽtia Ariſtotelis virtutes in more poſitæ in hominum animis producantur, ſatis eſt conſpicuum. Opinio Platonis eſt obſcurior; ipſe enim diſputans pro omni parte, varia protulit inter ſe ſatis pugnantia: at ſi veſtigia ſuarum diſputationum accuratè ſeruamus, principiaq; perpendi-

perpendimus, quibus vtitur, necnon eorum ſeriem; non erit difficile veritatem in- A
ſpicere, propriamque Platonis ſententiam e tenebris eruere. Ea, quæ in Platone præ

Opinio Platonis explicatur

ſertim difficultatem pariunt, hęc ſunt: Nam modò virtutes omnes afferit eſſe Pru-
dentiam, vt in Menone; modò id negat, vt in calce eius dialogi: Pariter nonnun-
quam affirmat, nonnunquam negat, eas eſſe ſcientiam; vt in Protagora: Inſuper
modò negat, modò affirmat Virtutem doceri poſſe; vt patuit. Demum nonnunquã
aſſerit viros probos & ciuiles non intelligere, nec mente vti; ſed diuina quadam ſor
te, & recta opinione duci; vt in calce Menonis: nonnunquam ait ſolos Philoſo-
phos rectè adminiſtrare Remp. ac eam poſſe fęlicem reddere. Per quas apparentes
implicationes, latenter varia ſcitu digna, indaganti busue veritatem vtilia indica-
re voluit. Nam in Virtute (vt ad rem noſtram pertinet) duo conſiderantur: vnum eſt
connexio earum cum prudentia, & prudentiæ cum ſcientia: alterum eſt habitus pro
prius, quo perturbatio corrigitur. Inſuper conſiderauit Plato Virtutem poſſe compe B
tere hominibus duplici modo: Nonnunquam cum connexione conſtanti & firma cũ
ſuperioribus principiis ſuis, nempe cum prudentia & ſcientia, vt in Philoſopho & vi
ro ſapiente; & hanc appellauit in Menone Virtutem conſtantem, ſimilem ſtatuis Dę
dali ligatis; eandem connexionem in viro ſapiente reperiri, in Epinomide latiſſi-
mè patefecit: Nonnunquam verò ſine ea connexione, ſed ſolùm cum quadam re-
cta opinione, vt in Themiſtocle & conſimilibus; qui in adminiſtranda Repu. valuiſ-
ſe viſi ſunt, cum tamē cōtemplationi nullam nauauerint operam; horum virtutes ait
eſſe ſimiles ſtatuis Dędali ſolutis, quæ fugiebant, & inconſtantes erant. His præiactis

Virtus moralis eſt, & nõ eſt prudentia: pariter ſcientia.

ptis dico ex ſententia Platonis: Virtus eſt prudentia, dum conſideratur pro duce &
communi forma Virtutum; non eſt prudentia, dum vſurpatur pro habitu proprio
moderante perturbationem. Secundò: Virtus eſt ſcientia ratione Principii, a quo
pendet & dirigitur; quò vero ad habitum in appetitu formatum non eſt ſcientia: In
ſuper; Virtus modo nuper relato eſt ſcientia in philoſopho, & viro ſapiente; in aliis

Poteſt & non poteſt doceri.

eſt opinio quędam recta. Tertiò; Virtus, vt connexa cum prudentia & ſcientia, po C
teſt doceri; pro habitu verò more confirmato non dicitur doceri, ſed aſſuetudine
acquiri; ita etiam, vt coniuncta cum recta opinione, dicitur diuina quadam ſorte
nobis competere. Demum nonnunquam aſſerit Plato, ciues & viros probos non in
telligere, nec mente vti: id debet intelligi de illis, qui ſine connexione cum primis
principiis Virtutem habent, & Reſp. gubernant, de quibus loquitur in calce Meno
nis; ideo inquit in appendice legum: Quicunque non a ſapientiæ Principiis omnia
deducunt, Deum inuocent, & fortunam; quaſi dicat hos bona quadã ſorte, non per
conſtantia principia rectè agere: hi namque recta ducuntur opinione; quæ inductio
ne, exemplis, auctoritate, & ſorte nobis conuenit; ſorte inquam diuina; quatenus
inquit Plato in Legibus non poſſe fęliciter homines multos ab vno Principe regi,
niſi & ille vnus regatur à Deo. Nonnunquam aſſerit philoſophos & ſapientes fęli-
ciſſimè gubernare Reſp. quod veriſſimum eſt conſiderando Virtutes cum ſuis pri-
mis principiis firmiter colligatas; De quibus inquit in calce Menonis: Si ex Viris
Ciuilibus talis quiſpiam exiſteret, qui alium quoque Ciuilem efficere poſſet; hic ta D
lis erit inter viuentes, qualem Homerus ait Tyreſiam inter mortuos eſſe; ita dicens:
Inter eos, qui apud Inferos ſunt, ſolus ſapit, cęteri verò vmbræ volitant; ſimiliter

Quatuor ex ſententia Platonis colligũtur.

ciuis hic ad alios tanquam ad vmbras ſe haberet, &c. Ex his, quæ hactenus dicta
ſunt, quatuor colligere valemus. Primum eſt, quòd Plato ſibi optimè conſtat, & va-
rietate ſuarum enunciationum variam virtutis conditionem patefecit. Secundò col
ligimus, Virtutem & doctrina, & more, & Diuina ſorte nobis competere: & dum
dico (diuina ſorte) id poteſt ad varia referri, & ad opinionem rectam, & ad varieta
tem Temperamenti, & ad alia ſimilia. Colligimus Tertiò, Platonem & Ariſtotelem
ſolis verbis, non autem ſententia diſſentire: nil dictum eſt ex ſententia Ariſtotelis,
quod pugnet cum opinione Platonis, & vice verſa: lis ſolùm inter eos eſt de modo
connexionis; quatenus Plato id fieri cenſet per ordinem idearum mentis, & ratio-
num animę, cum quadam reminiſcentia; quod non cenſet Ariſtoteles. At de hoc

Theognides ſibi cõciliatur.

aliis occurret differendi locus: Demum colligimus Theognidem Poetam, quem vt
ſibi contradicentem induxit Socrates, minimè ſecum pugnare. Dum enim dixit poſ
ſe virtutem addiſci, & bona aſſuetudine acquiri; manifeſtauit vim aſſuetudinis, ac

insuper

A insuper vtilitatem diſciplinæ, pro rectè inſtituenda noſtra vita: Dum verò aſſeruit (Si ſana mens homini tradi poſſet, multam ſanè magnamque mercedem, qui ſatisfacerent, reportarent) indicauit diſciplinam, & aſſuetudinem non eſſe ſatis; ſed alia quoque requiri ad temperamentum & naturam pertinentia. Imo etiam Fortuna nõ leue valet afferre momentum; per occaſiones varias, quas nobis offert; per copiam diuitiarum, & inopiam; per ſocios varios; per id, quòd nos ciues facit vel rectè formatæ, vel deprauatæ Reipub. per id, quòd nobis vel probos vel improbos offert præceptores; perque alia huius generis. Ideò inter partes bonæ fortunæ Alexandri hæc quoque refertur, vt Ariſtotelem ſortitus ſit præceptorem.

Diuiſio Virtutum Moralium ex ſententia Academicorum. Cap. XIX.

B Apparuere hactenus pertinentia ad definitionem virtutis, necnon ad explicationem partium eius: nũc ordini conſentaneum eſt, vt ad eius diſtinctionem deſcendamus, ac mox de numero moralium Virtutum verba faciamus. Virtus, quæ in recta morum compoſitione poſita eſt, ab Academicis in varios gradus diſtribuitur. Plotinus in libro de Virtutibus capite tertio Deum ſtatuit ſupra Virtutem; Menti tribuit non Virtutem, ſed Virtutis exemplar; Animæ demum rationali Virtutem conuenire affirmat. Quam Virtutem rationalis animæ duplicem eſſe dicit, Ciuilem vnam, alteram purgatricem: Prima non abſolutè Virtus dicitur, ſed cum additione Ciuilis: Altera abſolutè Virtus eſt, per quam reddimur Deo ſimiles; omnis enim virtus purgatio eſt. Hæc inſuper, quæ abſolutè dicitur virtus, diuiditur in Virtutem purgatricem, & Virtutem animi purgati: Virtus igitur triplex eſt, Ciuilis, Purgatrix, & Animi purgati. C Virtus ex Plotini ſententia non eſt bona, ſed conferens, vt purgatio corporis dicitur vtilis, non autem abſolutè bona: Bonum autem animæ eſt, cum purgata per virtutem fuerit, hærere Menti, & Deo. Porphyrius in libro de occaſionibus ad intelligibilia quatuor ſtatuit Virtutum gradus: Primum aſſerit eſſe Virtutum Ciuilium, quæ ſunt moderationes perturbationum, nos rectè diſponentes in attinentibus ad cætus & conuentus hominum: Secundum gradum aſſerit eſſe purgationum, quas cenſet fieri per ſcientias inſpectrices, quibus anima a corpore & nube Perturbationum liberatur, & mente perficitur: Tertium gradum tribuit Virtutibus animi purgati; dum anima expurgata operatur per abiunctam & liberam mentem: in Quarto poſitas affirmat Virtutes exemplares ad Mentem pertinentes; ad quem gradum quartum qui ſe extulerit, virtutes omnes abſolutè poſſidet, at non econtra: Primus gradus ad animam pertinet, per quem homo rectè diſponitur & inſtituitur; Secundus ad animam hominis ſe purgantis; Tertius ad animam mente plenam; Quartus ad eſſentiam D Mentis: Quicunque agit per virtutes ciuiles, dicitur homo Virtutis ſtudioſus; Qui per purgatrices, homo Dæmonicus, vel bonus Dæmon; Qui per Virtutes animi purgati, Deus; Per exemplares demum, dicitur pater Deorum. Virtus ciuilis ſecundos amputat animi motus, ad ſenſilia vergentes: Purgatrix eos nedum amputat, verùm etiam euellit: Virtus verò animi purgati iam ſecundos animi motus domuit; ac eadem primos motus vel euellit ab homine, ſi id fieri poteſt; vel ſaltem eos ratione aliqua, & aſſuetudine moderatur. De his quatuor Virtutum gradibus Macrobius in primo de Somnio Scip. cap. 10. inquit: Politicæ ſiue ciuiles Virtutes paſſiones molliunt, Secundæ auferunt, Tertiæ obliuiſcuntur, in Quartis nefas eſt nominari. Et hoc dicit, quia exemplares Deo tribuit: Nonnulli tamen Platonicorum cenſent eas nobis quoque competere poſſe, in participatione mentis, & eleuatione ad non participatam Mentem. Ammonius in explicanda prima qualitatis ſpecie, his in parte aſſentitur: eo enim loci enumerat quinque Virtutis gradus, Naturalem, Moralem, Ciuilem, Purgatricem, & Inſpectricem: Naturalem vult eſſe primam illam ad Virtutes facilitatem, de qua Ariſt. in ſexto Moralium cap. 13. Moralem vult eſſe congruentem morum conformationem, more & aſſuetudine partam, ſine notitia cauſæ Virtutum: Ciuilem aſſerit eſſe habitum, per quem honeſtiores mortalium voluptates,

Diuiſio virtutis moralis ex ſententia Plotini.

Porphyrius.

Quatuor grad. Virtutum.

Macrobius.

Ammonius.

Ammonii ſententia.

vt

vt decet conſectamur: Purgatricē, per quām voluptates omnino contemnimus, ad A
infera non conuertimur, & ſolùm purè agimus: ſupra quam ſtatuit Virtutem Inſpe-
Euſtratius. ctricem, quæ non eſt præſentis conſiderationis. Euſtratius quoque non longè ab
his recedit; cum affirmet in viro contemplationi addicto, & iam purgato, perturba-
D.Th. tiones penitus eſſe euulſas. D. Th. in prima ſecundę quæſt. 61. Arti. 5. vnà cum Ma-
crobio commendat diuiſionem quadrimembrem Virtutum, in Politicas, Purgatri-
ces, animi Purgati, & Exemplares; quas virtutes exemplares in Deo conſiderauit:
inquit enim, quòd Mens Dei, in Deo dicitur Prudentia; conuerſio Diuini inſtituti
in ſeipſum, dicitur Temperantia; eius immutabilitas, Fortitudo eſt; Iuſtitia demum
D. Auguſtinus. eſt cōſeruatio ęternæ Legis. Diuus etiam Aug. varios hos virtutis gradus nouit: ideo
in libro vnius ſupra viginti ſententiarum, ſententia 14. inquit. Purgatoriæ Virtutes il-
læ ſunt, quibus exuitur anima a vitiis: Exemplares, quæ iam contemplanti Men-
ti imprimuntur a Deo; vbi totum viuit, vbi totum ſemper viuit, vbi totum ſemper
beatè viuit &c. Opera Virtutum animi purgati viri ſancti patefecerunt; dum huma-
nis voluptatibus & doloribus omnino neglectis, in Deū flagranti quadam pietate cō- B
uerſi, in martirio exultabant; humana omnia negligebānt; & in ſola connexione
cum Deo ſe uiuere, & bene viuere aſſeuerabant.

Diſputatio aduerſus Academicos. Cap. XX.

THeologi ſuperno lumine illuſtrati, poſtremum hominis finem, ſummum-
que bonum eius exactè cognoſcentes; etiam pertinentia ad Virtutes, vt
D. Auguſtinus. vias ad illud, exactè cognoſcere valuerunt: nam vt dixit D. Aug. 19. de
Ciu. Dei cap. 25. Virtutes, niſi ad Deum referantur, nedum non ſunt
Virtutes, verùm potius pernicioſa vitia. Has itaque Virtutes cum exactè nouerint
Theologi, varios quoque earum gradus rectè diſtinguere valuerunt: Ita D. Augu-
ſtinus virtutes exemplares in homine conſiderauit; quarum nomine nil aliud, niſi
virtutes infuſas denotauit: Similiter D. Th. modo iam explicato exemplares virtu-
tes in Deo eſſe patefecit; Quorum decretis conſtanter adhærendum, ac ſubſcriben- C
Academici. dum eſt. Academici eatenus rectè ſenſerunt, quatenus cum noſtris Theologis con-
uenerunt; nam Academici quoque futuram vitam, futuramq; fęlicitatem aliqua in
parte cognouerunt: In plurimis tamen eorum ſententia dubia eſt, & iure optimo a
Aduerſus Academicos. Peripatetico redarguuntur. Primò enim errant, quatenus Mentem ab anima rationa-
li in homine ſecernunt, & homini in eleuatione ad Mentem Virtutes ideales conue-
nire affirmant; quod nec Theologi, nec Peripatetici approbant; in homine enim nil
Primum quod obiicit Academicis. ſupra animam rationalem reperitur: propterea Mens illa participata ab eis excogi-
tata, cōmentum, & fictum aliquid cenſeri debet: & longè magis reiiciendum eſt id,
quod addunt, dum inquiunt; in anima rationes, Virtuteſque rationibus congruen-
Alterum. tes; in mente Ideas, Idealeſque Virtutes reperiri. Nam Mens hominis ſui natura
nuda penitus eſt, & expers omnium formarum, vt cum Theologis conſentiunt
Peripatetici: propterea nec in anima rationali inſunt rationes, nec in participata
Tertium. mente Ideæ. Præterea: Si in humana mente eſſent Ideæ, non propterea virtutes il-
læ eſſent ex numero moralium, de quibus modò eſt ſermo; virtutes enim morales in D
perturbationibus verſantur, & ad appetitum ſenſuum pertinent, non ad Mentem.
Quartum Præterea: Cum ipſi tribuant Virtutibus animi purgati euulſionem perturbationum
profecto id nobis tribuūt, quod cū corpore & ſenſibus cōplicatis nunquā competit;
eſt enim neceſſe, ut appetitu ſenſuum præditi aliquid expetamus, & modo aliquo
commoueamur: immo ea affectionum euulſio homini potius vitio, quàm virtuti
danda eſt; nam peccat, qui, dum debet agere, in ſola contemplatione verſatur; &
D. Auguſtinus. qui debet ſperare, timere, iraſci, miſereri, non commouetur vt debet. Ideo D. Au-
guſtinus 14. de Ciuit. D. cap. 9. aſſeruit: Apud nos autem iuxta ſcripturas ſacras, ſa-
namque doctrinam, Ciues ſanctæ Ciuitatis Dei in huius vitæ peregrinatione ſecun-
dùm Deum viuentes, metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque. Præterea minus
Quintum rectè Virtutem Ciuilem a purgatrice, & ab ea animi iam purgati ſecernunt: Nam-
uirtus eſt optima animi conſtitutio, habitu firmata: ideo vel ſola poſtrema eſt uir-
tus, uel aliæ non ſunt ab ea diſtinctæ, niſi ut uię a ſuo termino, & imperfectum a per-

A fecto; quæ diſtinctio non variat ſpeciem. Si autem ita ſe habent, idem iudicium de
bet fieri de via, & termino; quoniam aſſuetudo, & præcedens actio eſt principium
ſequentis habitus; ideo talis eſſe debet actio præcedens, qualis futurus eſt habitus
ſequens: cum itaque actiones antecedẽtes ſint cum moderatione perturbationum,
non cum euulſione, etiam poſtremus habitus talis erit. Et hoc patet perpendendo
Virtutes Heroicas, quæ ſunt eminentię virtutum moralium: hę autem non omni-
no euellunt, ſed Heroicè perturbationes moderantur. Præterea minus recta videtur Sextum.
ſententia Plotini; quòd Virtus non bona, ſed conferens cẽſeri debeat: Virtus enim
nedum purgatio eſt, verùm etiam ſanitas; eſt enim forma & habitus perficiens id,
cuius eſt virtus, & opus eius: ideo humanorum omnium optima eſt, adeoque cum
mandatis Dei eſt coniuncta, vt non valeat homo eam amare & amplecti, niſi primò
& præſertim Deum amet: non ſunt profectò virtutes finis vltimus; ſunt tamen ta-
les, vt ſui natura & conditione eminentem includant conditionem boni. Colliga- Epilogus dictorũ.
mus igitur omnem humanam moralem virtutem eſſe ciuilem, quatenus omnis a pru
B dentia ducitur & formatur: omnem eſſe purgatricem, & animi purgati; quatenus
omnis hominem purgat a Vitiis, & ab eo, quod nimium eſt vel parum: inſuper om
nem eſſe moderatricem perturbationum, quia ea purgatio moderatio eſt. Aſſero ta
men, quòd (facta comparatione inter varias humanæ vitę conditiones) varia quo-
que eſt perturbationum moderatio; adeò vt liceat non quidem abſolutè, ſed cum
comparatione virtutes quaſdam dicere moderationes, vt eas viri Ciuilis; alias euul
ſiones, vt viri contemplantis: cum tamen Virtus omnis medium ſeruet nobis con-
gruens; Perturbationes corrigat, Animum curet, a vitiis purget; eumque ſibi, &
aliis reddat concordem: & propterea eſt ſalutaris harmonia, ſuauis tranquillitas, in-
genua libertas, ſeruitus demum & imperium omnibus vtile.

An Virtutes Morales ſint diſtinctæ ſpecie, vel potius omnes Prudentia ſint; & ſola materie diſtinguantur. Cap. XXI.

C

APparuit, quid de Moralium Virtutum gradibus ſentiendum ſit; reliquum
modò eſt, vt de earum numero, & ordine loquamur; & iure profectò:
non enim leuis eſt dubitatio; an Virtutes ſint forma, & ſpecie diſtinctę;
vel potius omnes vna ſint, ſola materie ſecretæ. Menedemus Eretrienſis Menedemus.
cenſuit morales Virtutes vnam eſſe, variis tamen nominibus deſignatam; adeò vt
Temperantia, Fortitudo, & Iuſtitia ſolo nomine, non eſſentia & natura inter ſe di-
ſtinguerentur. Ariſto etiam Chius eiuſdem fuit ſententiæ: ipſe enim Prudentiam a Ariſto Chius.
moralibus Virtutibus, easque inter ſe non ſeiunxit; ſolùm aſſeruit variis deſignari
nominibus, quatenus ad varia referuntur; adeò vt extrinſecus, non intrinſecus ſe-
cernantur. Zeno Citieus Stoicorum Princeps id ipſum affirmauit: omnem enim vir Zeno Citieus.
tutem aſſeruit eſſe vnam, & eam prudentiam nuncupauit: adeò vt Fortitudo ſit pru
dentia in rebus gerendis, Iuſtitia ſit prudentia in rebus diſtribuendis, & ita de cęte-
D tis; vt refertur a Plutarcho in lib. de Morali Virtute, necnon in eo, qui de Stoico-
rum repugnantiis inſcribitur. Quam opinionem idem Plutarchus Platoni adſcripſit, Plato.
veluti etiam Ariſt. in ſexto moralium Nicomachiorum cap. vltimo inquiens. Et So
crates quidem partim rectè quærebat, partim errabat: nã quòd Virtutes omnes pru
dentias eſſe putauit, errauit; quòd autem eas non ſine Prudentia cenſuit, rectè dixit,
&c. Hanc difficultatem mouit Plato in Protagora inquiens: eſſe inquirendum; vtrũ
Sapientia, Temperantia, Fortitudo, Iuſtitia, & Sanctitas, quinque nomina eiuſ-
dem rei ſint; an vnicuique horum nominum propria quædam eſſentia reſpondeat,
& res quædam vim propriam habens; adeò vt non ſit alterum, quale eſt alterum.
Protagoras diſtinctionem virtutum tuebatur, & præſertim Fortitudinis ab aliis; So Protagoras.
crates contra conſimilitudinem, & vnitionem: & quamuis diſputando progredia- Socrates.
tur, tamen (vt colligitur ex rationibus Socratis in eo dialogo, necnon ex dictis in Me
none, de Philoſophia, Appendice legum, & Euthidemo ſiue litigioſo) Plato omnes
virtutes in vnam redigi prudentiam exiſtimabat, quam cum ſcientia & ſapientia cõ
nectebat; adeò vt ſine ea eſſent tanquam Statuæ Dædali ſolutę, fugaces, & inſtabiles,

Hinc

Hinc frequenter Plato Sapientiæ, Scientię, Prudentiæque nomina confundit, quamuis propriè ſumpta diſtinguantur. A Quòd quinque illæ a Platone enumeratæ Virtutes ſolo nomine & materie, circa quam verſantur, non natura & forma diſtinguantur, In Protagora ita oſtenditur.

Ratio Platonis prima.

Id, cui vnum tantùm eſt contrarium, vnum iudicari debet: at enumeratis omnibus vna inſania aduerſatur: quare non multæ, ſed vna ſunt virtus.

Ratio ſecunda.

Confirmatur: quia ſi Sanctitas a Iuſtitia differret, vt ſpecies vna ab altera; tunc vna de altera non diceretur, vt homo non dicitur eſſe leo: at de his non ita ſe habet, nam vna dicitur de altera; verum enim eſt dicere, ſanctitatem eſſe rem iuſtam, & iuſtitiam eſſe rem ſanctam, vt falſum eſt negare iuſtitiam rem ſanctam eſſe.

Ratio tertia.

Confirmatur: quia ſpecies diſtinctę ſub eodem genere poſitæ, non ita ſe habent, vt vna ſublata demantur alię; non enim contradiſtinctarum ſpecierum vna pendet ab altera: at moralium virtutum dempta una omnes euaneſcunt, vt infra patebit: non itaque ſunt contradiſtinctę ſpecies.

Rõ quarta

Prętereà: ſpecies eiuſdem generis per oppoſitas differentiis conſtituuntur; quę differentiarum oppoſitio ab Ariſt. in 4.7. & 10. Metaphyſicę ad oppoſitionem contrariam redigitur: B quare ſi hę uirtutes diſtinguũtur ſpecie, etiam erunt inter ſe contrarię, nec poterunt ſimul in eodem ſeruari, quod eſt abſurdum.

Ratio quinta.

Demum eadem ſententia confirmatur: Quoniam unumquodque per id conſtituitur, quod eſt eius forma: at Prudentia, quę eſt recta ratio agendi, eſt communis forma omnium moralium Virtutum; omnes enim ſunt recta ratio agendi, omnes in medio ſunt poſitę a prudentia circunſcripto: omnes igitur una erunt Virtus, non autem plures forma diſtinctę. Hinc omnes nomine iuſtitię, nomine perfectę uirtutis, nomine communis temperantię, communis fortitudinis, communisque prudentię, & ſcientię denotantur: Et ideo putandum eſt Platonem uirtutibus omnibus unam prępoſuiſſe ideam, ſapientiam nempe; a qua fluerent ſcientia, prudentia, ſequentesq; morales uirtutes ſola materie diſtinctę.

Opinio Ariſtotelis de Diſtinctione Moralium Virtutum. Cap. XXII. C

QVòd omnes morales Virtutes iũctæ ſint, & modo aliquo ſint virtus vna, virtusque Perfecta, nemini dubium eſſe debet: at id, de quo eſt dubitatio, & de quo modò agitur, hoc eſt; an virtutes omnes morales ſint eiuſdem ſpeciei, cum inter ſe, tum vnà cum prudentia; & ſolùm per materiem, in qua verſantur, diſtinctæ ſint.

Pro virtutum diſtinctione a prudentia.

Quod ego minimè verum cenſeo: nam quòd diſtinguantur a prudentia, oſtenditur primò;

Ratio prima.

quia Prudentia eſt habitus Mentis, Morales Virtutes ſunt habitus appetitionis ſenſuum:

Ratio ſecũda.

Inſuper Prudentia non eſt moderatio alicuius perturbationis, morales virtutes ſunt moderationes perturbationum:

Tertia.

Prudentia verſatur propriè in ordinatis ad finem, Virtus moralis nos rectè diſponit erga finem, vt patet ex ſexto moralium Nicom.

Quarta.

Per Prudentiam non denominamur boni vel mali; per morales virtutes & vitia, probi & improbi dicimur. Secernuntur itaque morales virtutes a prudentia. D Nec cenſeri debet Prudentia forma propria & proxima virtutum: propria enim virtutũ forma eſt habitus more contractus, ſolùm Prudentia illi habitui medium præſcribit, mediaque proponit; adeò vt prudentiæ officium ſit dirigere, officium verò habitus virtutis ſit conſtanter exequi.

Virtutes inter ſe diſtingui.

Ita quoq; putandum non cenſeo morales virtutes non eſſe forma, & ſpecie inter ſe diſtinctas.

Ratio prima.

Primò: quia pertinent ad diſtinctos appetitus; nonnullæ enim pertinent ad appetitum iraſcendi, alię ad eum concupiſcendi.

Secunda.

Inſuper ſunt moderationes & mediocritates diſtinctarum perturbationum: & quia materies, & forma ſunt ad aliquid, & diſtinctæ materiei diſtincta eſt forma, vt dicitur in ſecundo Phy. 26. ideo neceſſe eſt eos virtutum habitus, quibus diſtinctæ perturbationes formantur, eſſe diſtinctos.

Tertia.

Prætereà: Actiones, & obiecta, ſiue externa materies diſtinctarũ virtutum ſunt ſpecie diſtincta; quare virtutes quoque cenſeri debent diſtinctæ ſpecie: diſtinctio enim actionum, nedum indicat diſtinctionem principiorum, verùm inſuper tanquam fines ſunt cauſæ diſtinctionis eorum; Id enim, cuius eſt opus, eſt gratia operis, vt dicitur in ſecundo de cęlo contex. 17. ita quoque res terrificæ, honores, pecuniæ diſtributiones, & ſimilia, in quibus

bus

A bus uerſantur virtutes, patefaciunt earundem diſtinctionem. Præterea nonnulli ma- Quarta.
gis ſunt apti ad vnam, quàm ad aliam virtutem; magisque in eis vna, quàm altera
Virtus fulget; quare eſt neceſſe, vt ſint formæ diſtinctę. Quod demum confirmatur: Qainta.
quia morales virtutes more acquiruntur; nã agentes iuſta euadimus iuſti, fortia for-
tes, temperata temperantes; non autem agentes fortia euadimus temperati, niſi ex
euentu: cum itaque principia, quibus producuntur, ſint diſtincta; eſt neceſſe, vt
etiam habitus & formæ diſtinctæ ſint. Ex his conſtat Virtutes cum a Prudentia, tum Concluſio dictorum.
inter ſe, ſpecie eſſe diſtinctas: Conſtat inſuper malè a Stoicis, & præſertim a Zeno-
ne fuiſſe definitas, qui in omnium definitione Prudentiam tamquam genus & com-
munem formam aſſumpſerunt. Demum patet minus rectè a Platone Virtutes in Pro
tagora, in Menone, in Lachete, & alibi dici ſcientias; vt fortitudinem eſſe ſcientiã
metuendorum & non metuẽdorũ, ac ita de cæteris: non enim ſcientia eſt ſatis pro cõ
ſtituẽda Virtute. Poſſemus tñ Platonẽ a calumnia vendicare, & patefacere de verbis Defendit. Plato.
potius quàm de ſententia eſſe litem: Nam quãuis prudẽtia non ſit genus Virtutis, cũ
B pertineat ad diſtinctã animæ partẽ; omnis tamen Virtus dicitur Prudẽtia, quatenus
eam ſupponit, ab ea dirigitur, & in ea quodam modo facultate continetur. Propte-
rea Plato frequenter multas numerat Virtutes; & in Menone primò affirmat, mox
negat virtutem eſſe Prudentiã, quia nouit partim eſſe partim non eſſe: Stoici tamen
minus prudentiã a Virtute morali ſecreuerunt, nam putarunt ad eãdẽ animi faculta-
tẽ vtrasq; pertinere. Simili rõne defenditur Plato, cum dicat Virtutes eſſe ſcientias:
dum enim id dixit, inſpexit principium primũ, & conditionem principalem exactiſ-
ſimę virtutis: de eius. n. rõne eſt, vt una cum altera inſolubili nodo ſit colligata; &
oẽs ſimul iunctæ ſint cũ Prudẽtia, ſciẽtia, & ſapientia; tãquã cũ principiis, a qbus per
naturã pẽdẽt, ſine quibus vltima perfectione ꝓditę eſſe nõ poſſunt. Solùm igitur rõne
primi principii virtutes vna ſunt: quo aũt pacto rõnes aduerſæ diluant, infra patebit.

A Quo ſumenda ſit diſtinctio Virtutum Moraliũ. Cap. XXIII.

CVm apparuerit Virtutes Morales non vnã, ſed plures eſſe; vnde petenda ſit Plato.
C earũ inter ſe diſtinctio, cõſiderãdũ occurrit. Plato inſpiciẽs ſcientiã & pru
dẽtiã, inficiatus eſt eſſe diſtinctas: nõ. n. per ſcientiã vel prudẽtiã diſtingui
poſſunt, cũ ſint cõmunia prĩcipia; diſtinctio aũt a propriis petẽda ſit. Ariſ. Ariſt.
nõnũquã vř diſtinctionẽ ſumere ex partibus animæ: inquit. n. in calce primi Moraliũ
Nicom. Atq; ex hac animi diuiſione ac differẽtia virtutis quoq; diſtinctio partitioq;
naſcitur; Alias. n. virtutes in cogitatione ac rõne poſitas eſſe dicimus, alias ad mores
pertinere. Similiter in lib. de Virtute, referẽte Stobęo, diſtinctionẽ virtutũ ex diſtin-
ctione facultatũ animæ deprõpſit. Ita Marſ. Ficinus ĩ Arg. in Menonẽ, Alcinous in lib. Ficinus
de doctrina Plato. cap. 30. Theages Pythagoreus in lib. de virtute, referente Stobęo, Alcinous
diſtinctionem ſumpſerunt a partibus animę virtute perficiendis. At hoc diſtinctionis Theages.
principiũ nõ eſt ſatis; qm̃ in eadẽ facultate variæ reperiũť perturbationes, q̃bus vnicũ Reucitur horum o-
virtutis mediũ nõ eſt ſatis: qđ cõfirmatur exẽplo virtutũ, & habituũ Mẽtis. vni. n. Mẽ pinio.
ti quinq; tribuuntur diſtincti habitus; Scientia, Sapiẽtia, Intelligẽtia, Prudẽtia, & Ars:
ſolũ verũ eſt, ꝙ cõmunia genera virtutũ diſtinguuntur differentia facultatũ; at vltimę D.Tho.
D ſpecies differẽtiis magis ꝓpriis ſecernuntur. Propterea D.Th. in 1. ſcđę. q. 60. Art. v.
inquit virtutes, quæ in perpeſſionibus verſantur, diſtingui inter ſe ſpecie ꝑ obiecta cõ
ſiderata in ordine ad rõnẽ, & hoc cẽſet eſſe principale Principiũ diſtictionis habituũ,
vt affirmauit q. 54. Art. 2. Addit tñ in eadẽ q. 60. virtutes inter ſe diſtingui vel ꝑ diſtin
ctas materies, vel ꝑ diſtinctas ꝑpeſſiones, vel ꝑ diſtincta obiecta. Sic igitur ꝑ obiecta
varia, vario modo ſe habẽtia ad rõnẽ, principaliter cẽſet diſtingui virtutes; perfectio
. n. virtutis ex rõne pẽdet, quare ẽt diſtinctio. Hęc ſẽtẽtia aliq̃d dubii includit; qm̃ Rõ
nõ pertinet ad virtutẽ moralem, neque ad facultatẽ cuius eſt virtus, ſed ad mẽtẽ: pro- In dubiũ reuocatur ſententia D.Tho.
pterea, dum referimus obiecta ad rationem, ea potius referimus ad mentem, &
habitus mentis; quàm ad aliam facultatẽ, ſiue habitũ alterius facultatis. Non itaque
obiecta, vt vario modo ſe habent ad rõnem, ſunt principale principiũ diſtinctionis
habituum ſenſus. Confirmatur; quia rõ recta eſt aliquid commune cũctis virtutibus
in more poſitis. Præterea: omne ordinatum in finẽ, primum diſtinctionis principium
a fine recipit, virtus in finem eſt ordinata, ab eo itaque primò petẽda eſt diſtinctio.

Alia opinio. Alii dixere virtutes diſtingui diſtinctione voluptatis,in qua verſantur: omnis enim A
virtus in recta conſtitutione erga voluptatē & dolorem poſita eſt; vt cum Platone
in Protagora,& de legibus, affirmauit Ariſtoteles in 2.Moralium Nico.Quæ opinio
Reiicitur. falſa eſt:quia diſtictio voluptatū ſequitur diſtinctionem facultatum, actionum, &
obiectorum;ideo voluptas non poteſt eſſe prima ratio diſtinctionis.Propterea dica
Opinio propria. mus res per ea diſtingui,per quæ ēt ſunt;ac etiā per ea eo ordine diſtingui, quo ab il-
lis pendent:res habent eſſe a ſuis cauſis,ideo per eas diſtinguuntur; & eo ordine, &
Primum, quod accipitur. gradu diſtinguuntur,quo pendent ab eis. Inſuper addamus varia reperiri, quæ ad
conſtitutionem virtutum conſpirant. Nam Virtutes ſunt formæ,non gratia ſui para
Alterum. tæ,ſed ordinatæ ad aliud;nempe ad honeſtum, quod in ciuilibus actionibus reperi-
tur:pro ſubiecto habent appetitum ſenſuum; pro materie corrigenda perturbatio-
nes:pro obiecto ſiue externa materie, circa quam verſantur,habent varia;veluti ter
ribilia,honores,diſtributiones bonorum,commutationes,ac ſimilia: pro cauſa effi-
ciente,habent aſſuetudinem a ratione & prælectione directam. His præaſſumptis B
Reſolutio dico,Virtutes intrinſecè diſtingui ſeipſis, hoc eſt ſuis formis receptis in diſtincto ap
petitu,vel in eodem per diſtinctas perturbationes:quarum formarum diſtinctio ex-
trinſecus pendet a diſtincto fine proximo; nempe a diſtincta actione, ſiue diſtincto
honeſto incluſo in diſtinctis actionibus;quæ verſantur in diſtincta externa materie,
vel in eadem,modo tamen vario:quę diſtincta forma in diſtincto ſubiecto ordinata
ad diſtinctum finem,ortum ducit a diſtincta aſſuetudine ratione directa. Ita diſtin-
ctio pendet ex omni genere cauſæ, origo tamen prima diſtinctionis eſt proprius fi-
nis;adeò vt ob diſtinctum finem paratā ſit diſtincta forma in diſtincta materie a di-
ſtincto efficiēte proprio & proximo.Ex his patet,vnde petenda ſit diſtinctio, & qui
ſit ordo inter principia diſtinctionis eorum,quæ diriguntur ad aliud, e quorum nu-
mero eſt virtus: quę eſt gratia actionis probæ,ſiue honeſti,quod in ea actione inclu-
ditur. Patet ſecundò,non eſſe dicendum virtutes diſtingui per obiectum: nam id,
quod dicunt obiectum,eſt externa materies,in qua verſantur actioues virtutum,nō
autem eſt verè finis virtutis. C

Diluuntur rationes, quibus oſtendebatur Virtutes Morales non diſtingui ſpecie. Cap. XXIIII.

CVm apparuerint Principia, quibus Virtutes Morales inter ſe diſtinguun-
tur;non eſt difficile eas diluere rationes, quibus oppoſitum oſtēdebatur.
Nemo profectò inficiari debet,virtutes morales mira neceſſitudinis con-
nexione eſſe iunctas; adeò vt ex eis, tanquam ex partibus, vnum totum
abſolutiſſimum conſurgat:diſtinguuntur tamen(vt patuit) fine, forma, materie, &
Diluitur prima ratio. efficiente proprio. Et ideo:dum dicebatur virtutibus vnicum opponi contrarium
nempe inſaniam;quare vnam eſſe earum formam: Hęc ratio tribus de cauſis neceſſi
tate caret.Primò:quia virtutibus non propriè aduerſatur inſania; niſi virtutes dican
tur ſcientia,ſapientia,& prudentia, vt eo in loco dicebantur a Platone:at ſic inſania
erit contrarium communiſſimum, non proprium; ratione generis, vel communis
principii,at non ratione propriæ formæ.Secundò:quia inquit Ariſto.in 4.Topic.lo- D
co 42. plures eſſe ſpecies ægritudinis quàm ſanitatis, ita plures poſſent eſſe ſpecies
virtutis quàm vitii.Sed quia hoc dicitur a Philoſopho in Topicis probabiliter; ideo
addo tertiò virtuti vt generi vni opponi uitiorum genus vnum,diſtinctis autem vir
Diluitur ſecūda ratio. tutum ſpeciebus opponi diſtinctas ſpecies vitiorum. Addebatur ſecundò:quia ſi vir
tutes eſſent formæ diſtinctę,Iuſtitia non eſſet res ſancta,nec Sanctitas res iuſta;quod
eſt abſurdū.Reſpondeo virtutes dupliciter conſiderari poſſe: vel quoad communia
quibus iunctæ ſunt,quæ communia ſingulis competunt, & de ſingulis dicuntur; ac
ita omnis virtus eſt iuſtitia,& res quædam ſancta: vel conſiderantur quoad propria,
qua conſideratione vna non eſt altera; Non enim Fortitudo eſt Temperantia,neq;
Diluitur tertia. hæc Liberalitas,& ſic de cęteris.Tertia ratio erat; qa dēpta vna virtute oēs auferūt:
Reſpondeo id indicare connexionem earum; nam ex vnius deſtructione perit alia,
non quatenus diſtinguuntur,ſed quatenus communibus ligamentis ligatæ ſunt pro
Diluitur quarta. earū vltima perfectione.Addebatur quartò,ſpēs eiuſdē generis contrariis differētiis
inter ſe pugnare.Rūdeo eā differentiarū pugnā,non eſſe veram contrarietatem; ſed
eſſe

A eſſe oppoſitionem, quæ in diſtinctis uirtutibus ſeruari poteſt: vt in carne, oſſe, & neruis ſeruatur oppoſitio quædam propria; ita tamen, vt ex eis vnum aliquod confici poſſit: Sic igitur virtutum quædam ſunt in uno, aliæ in diſtincto appetitu; quædam ſunt ordinatę ad honeſtum temperatæ actionis, aliæ ad honeſtum actionis liberalis vel fortis; quædam ſunt moderationes vnius, alię alterius perturbationis. His accedit, quòd virtus non eſt propriè genus vnum, cui per oppoſitas differentias cõpetant varię propriè ſumptę ſpecies; ſed potius eſt commune ab uno, ſub quo uaria ſubordinata contineantur abſque vlla oppoſitione, vt in diuinis. Poſtrema ratio ſumebatur ex prudentia, quæ communis forma virtutum omnium in more poſitarum eſſe uidetur. Cui reſpondens dico, Prudentiam minimè eſſe formam internam, proximam, & propriam Virtutum; pertinent enim ad diſtinctam animæ partem, variaque reſpiciunt; ſolùm hoc habent, vt neceſſariò connectantur, mutuoque ſibi opem ferant: At forma propria Temperantię eſt habitus, quo conſtanter honeſtum quærimus in attinentibus ad uoluptates: & ſic de reliquis.

Diluitur quinta.

B

De Numero Virtutum Moralium Opinio aliorũ. Cap. XXV.

APparuit Virtutes morales non vnam, ſed plures eſſe ſpecie diſtinctas: Verùm, quot ſint, non facile eſt cognoſcere. Chryſippus, ex relatione Plutarchi in lib. de Virtute morali, penè innumeras eſſe cenſuit; vt etiam penè innumeræ ſunt perturbationes. Plato, quamuis vnam modo quodam ſtatuerit, tamen quinque dicebat eſſe eius partes principales; Sapientiam ſiue prudentiam, Temperantiam, Fortitudinem, Iuſtitiam, & Sanctitatem. Philon Iudæus: qui ea ingenii fælicitate, ſententiarum copia, ſermoniſque fęcunditate refulſit; vt vel ipſum Platonizare, vel Platonem Philonizare dictum ſit: longè plures enumerat Virtutes; earum tamen definitum numerum, numerique rationem non tradit. Leo Hebręus, vir ſimul doctus & elegans, in primo ſuo dialogo de Amore ait; virtutes debere inter ſe diſtingui, & in capita redigi, inſpiciendo finem cuius gratia agimus, C & mouemur: Qui finis vel eſt vtile aliquod, vel delectabile, vel honeſtum. Si utile, quales ſunt diuitię, ualemus erga utile duobus modis eſſe affecti; vel in eo appetendo, vel in eo diſtribuendo: in appetendo conſurgit prima Virtus, quæ ab eo dicitur Sufficientia, per quam contenti reddimur eo, quod neceſſariũ nobis eſt; cuius extrema ſunt cupiditas redundantis, & negligentia neceſſarii: in diſtribuendo aũt vtili cõſideratur ſecunda Virtus, & eſt Liberalitas; cuius extrema ſunt Prodigalitas, & Auaritia. Erga finem delectabilem ſolùm conſideratur appetitio, non diſtributio: ex qua conſurgit tertia Virtus, Temperantia nẽpe cum ſuis extremis. Erga finẽ honeſtũ pariter conſideratur ſolum appetitio, non diſtributio: & conſurgit quarta Virtus poſita; non in medio, vt aliæ; ſed in vehementi deſiderio honeſti. Hæc diſtributio quòd non ſit Peripatetica, nemini dubium eſt, vt ex dicendis patebit: quòd non ſit cõſentanea rationi, ita oſtenditur, & primò. Singularũ virtutum finis eſt id honeſtum, quod in actionibus ſingularum includitur; vniuſcuiuſque.n. Virtutis finis eſt honeſtum aliquid: & propterea quicunque pręditus eſt appetitu congruenter compoſitò erga ho- D neſtum, decoratus eſt cunctis uirtutibus; non.n. rectè hic appetitus componitur, niſi per uirtutes omnes ſimul iunctas: quare non debet deſideriũ honeſti pro una uirtute numerari diſtincta ab aliis. Et præſertim: quia utile, & delectabile, non debent cenſeri finis Virtutum, ſed potius externa materies earum; finis autem eſt id bonum honeſtum, quod in eis reperitur; hinc in attinentibus ad uirtutes vtile & delectabile ab honeſto non ſecernũtur. Præterea malè ſecat pertinẽtia ad utile in appetitionẽ, & diſtributionẽ; nã eadẽ uirtute ambo rectè formãtur: quia.n. moderatè appetimus diuitias, moderatè eas diſtribuimus, vt patefecit Ariſt. Præterea; in eo uirtutũ ordine Iuſtitia non inſpicitur, quæ tñ inter uirtutes Morales numerãda eſt. Demũ honor eſt res honeſta, nec propterea debemus eũ vehementer optare. Ariſtoteles in 2. Mora. Nicom. Vndecim ſtatuit virtutes morales numerata Iuſtitia. Ratio numeri ab eo nõ traditur; neq; declaratur, q̃ earũ ad appetitũ iraſcẽdi, q̃ ad eũ concupiſcẽdi pertineat: ſed accuratis indagatoribus id inquirẽdũ, & explicãdũ dereliqt. Liconiẽſis hãc eius numeri rõnẽ, Virtutumque ordinẽ eſſe cenſuit: nam inquit. Affectio ſiue animi perturbatio a

Chryſipp. — Plato. — Philon Iudæus. — Leo Hebręus. — Prima Virtus. — Secunda Virtus. — Tertia Virtus. — Quarta Virtus. — Reiicitur ſententia Leonis Hebręi. — Ariſt. — Linconienſis.

vel abſolutè reſpicit obiectum, vel ſolùm id facit ſub ratione ardui: Si abſolutè, ad A cupiditatem pertinet; ſi ſub ratione ardui, ad appetitum iraſcendi: Si pertinet ad cupiditatem; vel reſpicit ſe, vel alium: Si ſe, in re delectabili eſt temperantia, in utili liberalitas, in honeſta moderata honoris appetitio: Si reſpicit aliū, in verbis & actionibus conſurgit ueritas, in ſeria conuerſatione affabilitas ſiue facilitas, in iocis comitas ſiue vrbanitas. Si perturbatio ad iraſcendi appetitum pertinet, vel in bono uerſatur, vel in malo: in bono, id vel eſt utile, & conſurgit ex moderatione magnificentia; vel eſt honeſtum, & oritur magnanimitas: ſi in malo; vel eſt præſens, & oritur manſuetudo; vel futurum, & oritur fortitudo. Cum Linconiēſe ſunt etiam Latini ferè omnes, & D. Th. in prima ſecundæ q. 60. Art. v. eiuſdem eſt ſententiæ.

Reiicitur ſententia Linconiē ſis.

Verùm hæc opinio, vt eſt ualde communis, ita apprime dubia, cum ratione pugnans; ſententiæque cum Platonis, tum Ariſtotelis minimè conſentanea mihi eſſe videtur.

Rō prima

Primò enim in conſtanti nititur fundamento, quatenus auctores eius per arduum & non arduum ſe cernūt perturbationes duarum appetētium facultatū: nā arduū & non arduum nō cōſtituunt diſtinctum genus obiecti, vt in perturbationū gradu latiſſimè pateſeci. B

Rō. ſecunda.

Præterea perperā Liberalitatem & Magnificentiā diſtincto appetitui tribuunt, Liberalitatem cupiditati, Magnificentiam appetitui iraſcendi; ſimiliter Moderatā honoris appetitionē cupiditati, Magnanimitatē appetitui iraſcendi; Hoc enim a ratione abhorret. Nam; vt nimium, parū, & mediū ad eundē appetitū pertinent; ita ad eundem pertinere putandū eſt, in eodē obiecto uerſari Liberaliter, & Magnificè, Honoremque expetere vt decet, cum magnum, tum paruū: quod conſpicuè declararunt Plato in 9. de Rep. Galenus in lib. quòd animi mores ſequantur corporis Temperaturā cap. 2. & Simplicius in 2. de anima cont. 28. Hi enim abſolutè appetitionē omnem honoris, & gloriæ, appetitui iraſcendi tribuerunt.

Rō tertia.

Præterea: cur Fortitudinē ſolùm referūt ad futura, cum frequenter etiam in malo præſente uerſetur? dum accidit, quòd animus viri ſortis conſtanter, ac vt decet præſentia mala ſuffert, ab eis non proſternitur, nec plusquam deceat turbatur. Ideo dixit Ariſt. multos abſentia pericula non formidare, C timere præſentia, & propterea non eſſe ſortes.

Quarta.

Miſſum facio, quòd ueracitas & affabilitas ad iraſcendi potius, quàm ad cupiendi appetitum pertinent, vt ſuo loco patebit.

Quinta.

Præterea Latini ea diſtributione miſſam faciunt Iuſtitiam, quaſi ad aliam animi facultatem pertinentem: quod eſſe falſum latiſſimè in præcedentibus pateſeci.

Quorūdā opinio. Euerſio.

Propterea nonnulli, vt etiam Iuſtitiā enumerent, inquiunt; Virtutum quaſdam in moderandis actionibus, alias in moderandis perturbationibus uerſari: Iuſtitiam in moderandis actionibus, reliquas in moderandis perturbationibus. Quod etiam minimè uerū cenſeo: nam omnis virtus rectè componit id, cuius eſt uirtus, & actiones eius; vt conſtat ex cōmuni Virtutis definitione ab Ariſtotele tradita. Præterea cōſpicuis uerbis Ariſtotelis & ratione pateſeci, dum oſtendi Iuſtitiam ad appetitum ſenſuum pertinere, eam quoque definitæ cuidam perturbationi modum imponere: & quicunque iniuſtè agunt, ob appetitionem & perturbationem deprauatam delinquunt.

D

De Ratione Numeri, & Ordinis Virtutum; Opiniones aliæ. Cap. XXVI.

Opinio quorundam.

VIri nonnulli ingenio, moribus, & ſapientia ſulgentes; vt numeri Virtutum rationem afferant, inquiunt. Animæ iis, quæ ex ſe caret ratione, & nata eſt ei obtemperare; vel refertur ad alios, vel ad habentē: ſi ad alios; eiſque cuncta tribuit pro Iure & meritis, dicitur Iuſtitia vniuerſalis; Si aūt id facit, non in omnibus, ſed in propria materie Iuſtitiæ, dicitur Iuſtitia particularis. At ſi altera ex parte refertur ad habentē, tunc ex obiecti uarietate uirtutes uariȩ oriuntur. Nam externa obiecta dupliciter cōſiderantur, vel quatenus homo ad ea relatus agit, vel quatenus patitur: ſi vt agit, & ad præclaras actiones ab obiectis excitatur, ac deterretur; Fortitudo oritur: Si vt patitur, & per obiecta uoluptate afficitur; vel ea uoluptas pertinet ad corpus, vel ad animum: ſi ad corpus, moderatio eſt temperantia: ſi ad animum, delectatur animus variis obiectis externis, quæ in quarto Moralium Nicomachiorum uoluptates animariæ nuncupantur; præſertim tamē hȩ

ſunt

A ſunt: Diuitię, ac in paruis liberalitas, in magnis Magnificentia dicitur: Honores,& in paruis moderata honoris appetitio, in magnis Magnanimitas nũcupatur. Vel de lectatur quotidiana conuerſatione: in qua ratio habetur vel iræ, & medium eſt clementia; vel habetur ratio conuerſationis, quatenus in ſeriis vel ludicris verſamur, vt decet: & hoc nobis competit; vel ratione rerum, de quibus agitur, & oritur veritas, & candor ſiue integritas; vel ratione perſonarum: cum quibus ſi rectè verſamur in re ſeria, oritur affabilitas ſiue humanitas; ſi in ludicra, conſurgit urbanitas. Hęc etiam diſtributionis ratio mihi ſummopere dubia videtur: præſertim; quia per eam non conſtat, quæ virtutum ad vnam, quæ ad alteram appetendi facultatem pertineat, quod maximi momenti eſt. Præterea malè diſtinctionis rationem ſumit a uoluptate: quia hoc eſt commnne Virtutibus omnibus, ex ſententia Platonis & Ariſtotelis, in voluptate & dolore verſari; propriè autem, vt ab aliis ſecernitur, eſt proprium Temperantię: ideo non rectè tribuitur pluribus virtutibus, non autem vel omnibus, vel vni tantùm. Præterea dubium eſt quod dicitur, hominem in Fortitudine agere, in reliquis virtutibus pati: nam in fortitudine, cum conſtanter & patienter ſuffert, maxime patitur; ideo Tolerantia, quæ perpeſſio eſt, ad eam pertinet. Inſuper in omni virtute, quæ in perturbationis moderatione eſt poſita, conſideratur cum perpeſſio, tum actio; vt inductione conſtat. Demum (vt cætera miſſa faciã) Virtus vniuerſa, quæ ſola ratione ab vniuerſa Iuſtitia ſeiungitur; ea quoque, vt virtus eſt, reſpicit habentem; vt in quinto Moralium Nicom. cap. 2. aſſeritur: quare, cum referant vniuerſam Iuſtitiam reſpicientem alium, malè prætermittunt Virtutẽ vniuerſam, quæ ad habẽtem refertur. Non deſunt Viri alii docti, qui ita in ordinem redigunt virtutes. Inquiunt enim: quamuis virtutes omnes in perturbationum moderatione ſint poſitæ; nonnullæ tamẽ earũ in perturbationibus moderandis præſertim verſantur, aliæ magis in externis actionibus: primæ rediguntur in ordine per ordinem perturbationum, quarum prima eſt voluptas, cui opponitur dolor; in voluptate temperantia, in dolore fortitudo locum habet. Præter dolorem & voluptatem duæ aliæ competunt homini vehementes perturbationes, ira, & deſiderium honoris; quæ Manſuetudine, Moderato honoris deſiderio, Magnanimitateque componuntur. Altera ex parte ſi Virtutes præſertim in externis actionibus uerſantur: vel ſunt tales, vt eis ſine ſcelere carere non ualeamus; & oritur Iuſtitia: vel conſiſtunt in euitanda turpitudine; qualis eſt Liberalitas, Magnificentia, Veritas, Amicitia, & Vrbanitas. Hęc diſtributio, vt cenſeo, approbanda non eſt. Primò; quia minimè per eam oſtenditur, quæ virtutum pertineant ad unum, & quæ ad alterum appetitum. Inſuper falſum iudico, temperantiam verſari in Voluptate, fortitudinem in ei oppoſito dolore: nam materies fortitudinis interna eſt timor & audacia, externa ſunt res formidabiles: dolor autem oppoſitus uoluptati ad temperantiã pertinet, uerſatur enim temperantia in moderando appetitu erga dolorem & uoluptatem: quod confirmatur; quia oppoſita pertinent ad eundem appetitum, vt dicitur ab Ariſtote. in 7. de Rep. temperantia autem & fortitudo ad diſtinctum appetitum pertinẽt. Præterea; cum omnes Virtutes morales nobis competere debeant pro rectè componendis perturbationibus; minus rectè earum ordo & numerus colligitur, partim ex perturbationibus, partim ex externis actionibus. Præterea; ſi appetitio honoris numeratur inter perturbationes corrigendas, nõ uideo cur pari ratione appetitio pecunię inter eas numerari non debeat, & ob id liberalitatem inter uirtutes corrigentes perturbationes non eſſe numerandam. Demum (Cum dicant; qui carent Iuſtitia, eſſe in uitio; qui verò cæteris virtutibus, nequaquam, ſed ſolùm turpitudine quadam eſſe fœdatos) hoc proculdubio dici non debet: quoniam qui carent Iuſtitia, & cæteris numeratis virtutibus, poſſunt vel oppoſito habitu eſſe prædití, vel medio modo ſe habere: ſi medio modo ſe habent; vt pueri, fœminæ, & multi alii; proculdubio vt uirtute ita & uitio carent, nam in paucis firmi habitus reperiuntur: ſi autem oppoſito habitu ſunt prædití; vt iniuſti, ita auari, vitioſi debent iudicari; virtuti enim vitium opponitur: hoc ſolùm dicere poterimus; quòd, vt Iuſtitia eſt virtus præſtantior, ita Iniuſtitia deterior eſt quam Auaritia.

Relata opinio in dubiũ vertitur.

B

Alia opinio.

C

Dubia aduerſus eã.

D

Opinio propria de Numero & Ordine Virtutum, & primò de Virtute vniuerſali. Cap. XXVII. A

CVm ſatis dubiæ & rationi parum conſentaneæ apparuerint relatę opinio-
nes, nitendum eſt alia ratione & via ordinem & numerum virtutum pate
facere: dicā igitur quod ſentio, me ſemper ſubiiciens iudicio eorum, qui
ingenuè Philoſophantur; & ſublimiori ingenio, acrioreq; iudicio ſunt
præditi. Virtus moralis (ex Peripateticorum ſentētia) vel in quadā præſtātia eſt collo
cata, per quā homo ſupra humanā cōditionē eleuatur; & nuncupatur Heroica: vel eſt
humana magis, ac intra cōmunes hominum terminos nos cōtinet; & dr̄ Ciuilis: Quæ
[Virtus Ciuilis vniuerſa & in parte.] adhuc eſt duplex; vel eſt virtus vniuerſa, ſuo ambitu Virtutes omnes amplectēs; vel
eſt virtus in parte ſumpta, diſtincta ab aliis. Ordiens a Virtute vniuerſa, iam in præ-
cedentibus pateſeci diſtinctionē virtutum petendā primò eſſe a fine; finis eſt id hone
[De Virtute vniuerſa.] ſtum, quod in actione proba includitur: id honeſtum iudicatur diſtinctum inſpicien
do diſtinctionem materiei, circa quā verſatur, quæ obiectum communiter dicitur; B
nechon materiei, cuius virtus eſt moderatio, hoc eſt perturbationis; nam honeſtum
in actione refulget, dum erga obiectum perturbatio moderatè ſe habet. Cum hæc igi
tur ſibi reſpodeant, perpendendæ ſunt perturbationes variæ ad varia obiecta relatę:
& a capitibus ordiens manifeſtaui, dum agerem de perturbationibus, principia om
nium perturbationum eſſe Amorem & odium obiecti; Media θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, quæ
ſunt commotio ad obiectum vel aſpernatio; quæ demum ad varia obiecta & perſo-
nas, cum quibus verſamur, referri poſſunt. Si igitur prima principia inſpicimus,
conſurgit vna quædam Vniuerſa virtus, qua omnia (vt decet) diligimus, vel odio
[Prima cōmunis & vniuerſa Virtus, Moderatus Amor.] proſequimur; quam qui habet, in omnibus rectè eſt diſpoſitus. Prima itaque commu
nis virtus erit omniū optabiliū moderatus Amor, in eoq; contractus habitus: & qm̄
moderatus amor Temperātia quædā eſt; iure hęc prima vniuerſa virtus, tū cōmunis
Amor, tū cōmunis temperantia dici meretur; quā ſequitur contēperatio omniū vo-
luptatum & dolorū perturbationē omnē comitantiū. Mox progrediēdo ad medium C
[Vniuerſa tēperātia.] perturbationū, in eo conſideratur proſequutio & fuga, in qua animi noſtri robur re
fulget: cuius congruens forma fortitudo dici poteſt, per quā, conſtanter (vt decet)
ſeruamus medium, declinamus extrema, & in omni perturbatione noſmetipſos vin
[Vniuerſa fortitudo.] cimus; omnes aduerſas propenſiones, internaſque commotiones domamus. Tertiò
erga finem, & obiecta in quæ feruntur perturbationes, & perſonas cū quibus verſa-
[Vniuerſa Iuſtitia.] mur, conſurgit vniuerſa Iuſtitia; per quam iurè (vt decet) erga omnia diſponimur,
parteſq; animæ felici nodo ligamus. Hę quatuor Vniuerſę virtutes, non re, ſed ſola
[Quatuor primæ vniuerſe Virtutes ſunt vnica perfectiſſima Virtus.] rōne, diſtinctaq; relatione ſeiun ctæ ſunt; eadē.n.eſt vniuerſus Amor, vniuerſa Tem-
perātia, vniuerſa Fortitudo, vniuerſaq; Iuſtitia: & ita ſe habent, vt amorem rectè
compoſitum cæteræ ſequantur, & ſint veluti tres gradus eius; qui gradus in omni par
ticulari virtute inſpiciuntur: omnis.n. dici poteſt tum moderatus Amor, tum Tem-
perantia tum Fortitudo, tum Iuſtitia quædā. Hi vniuerſus & moderatus Amor ex
eo conſurgit, quòd vnumquodque tanti facimus, quanti fieri meretur; quod eſt fun
[Amor & Temperantia.] damentum vniuerſæ noſtrę inſtitutionis. Et pro clariori confirmatione horū trium D
ſiue quatuor virtutis graduū, ordiens a primo, qui eſt Moderatus Amor, & vniuerſa
[Plato.] Temperantia; eam ſignificauit Plato ſub initio ſecūdi de Legibus inquiens. Diſcipli-
nā appello virtutē, quæ primò pueris aduenit; ſi voluptas & Amor, Dolorq; & odiū,
rectè in animos influant, antequā rōne moueantur; & rōne deinde præſente, rōni cō
ſentiant propter ſuperiorē bonorū morū cōſuetudinē, &c. ſic itaq; Plato Amorem
recta formatū rōne primā ac cōmunē virtutē manifeſtauit. Id ipſum patefecit Diuus
[D. Auguſt.] Aug. in lib. de moribus Eccleſiæ cap. 15. affirmans quatuor virtutes Morales aliarū
principes nil eſſe aliud, niſi Amorē rectè cōpoſitū: & li. xv. de Ci. Dei cap. 22. inquit;
[D. Tho.] Virtus vera eſt ordo Amoris. D. Th. Auguſtinum ſequens id ipſum affirmat in prima
parte ſecundæ q. 55. Art. 1. q. 56. Art. 3. q. 62. Art. 2. Hoc etiā nouit Ariſt. ideo in 8. de
Rep. ca. 5. īquit; Virtus efficit, vt rectè oblectemur, & amemus, & odio proſequamur,
&c. Hunc cōmunē Amorē iure optimo cōmunē Tēperātiā nūcupare valemus, quate
nus eſt modus in dilectione ſeruādus; eſt congruens cōpoſitio communis illius volup
tatis, quæ origo & fons eſt perturbationū. Cicero in primo de Officiis explicans
[Cicero.] cōnexionē quatuor primarū virtutū, cōmunē ac vniuerſalem temperantiam poſuit,
ſed

A ſed longè ſecus ac ego faciam: nam eam ponit in omnium, quæ fiunt, quæque dicun
tur, ordine & modo; ac in conſeruatione decori communis, quod virtutum omniũ
moralium officia amplectitur. At obiiciet aliquis, quia Ariſt. in 4. Top. loco 68. re ii Obiectio.
cere videtur temperantiam communem: inquit enim errare eos, qui habitum in cõ Solutio.
ſequentem facultatem ordinant; vt qui dicunt Manſuetudinem eſſe continentiam
Irę; & Fortitudinem ac Iuſtitiam, eſſe timorum ac lucrorum continentiam, &c.
Reſpondens dico Ariſtotelem tunc conſiderare virtutes particulares inter ſe diſtin-
ctas, vt diſtinctę ſunt. Progrediens autem ad medium, in quo proſequutio & fuga
conſiderantur; iurè in eo Vniuerſa Fortitudo ſtatuitur, ad quam robur pertinet; quo Vniuerſa
obiectum aſſequimur, nos ipſos vincimus, & in ſententia conſtanter permanemus: fortitudo.
hæc fortitudo per omnes vagatur virtutes, in omni refulget: de qua rectè dixerunt
Stoici, quòd eſt propugnatrix pro æquitate; æquitas autem in omni virtute locum
habet. De communi demum Iuſtitia conſentiunt omnes: & Ariſtoteles non tres cõ Vniuerſa
munes virtutes, tanquã tres gradus Amoris, ſed vnicam poſuit communem Iuſtitiã; Iuſtitia.
B quam diſtincta ratione & virtutem communem, & communem Iuſtitiam nuncupa
uit. Vt autem eſt communis virtus perficiens habentem, diſtincta ratione cum com
munis Temperantia, tum communis Fortitudo dici poteſt. Vſus autem eſt Ariſto. Cur Ariſt.
præſertim nomine communis Iuſtitiæ; quia Virtus vniuerſa re vera vnica eſt, quæ ſit vſus no
varia ratione denotatur nomine vario. Ille Amor & communis temperantia, eſt ve mine com
luti caput, & commune principium vniuerſæ virtutis: Communis fortitudo eſt tan munis Iu-
quam cor, pectus, & medium eius: Iuſtitia demum nedum principium & medium ſtitiæ.
ſupponit, verùm inſuper finem addit & abſolutionem; quo fine cuncta optimè de-
notantur, & definiuntur.

De Virtutibus Moralibus in parte conſideratis. Cap. XXVIII.

EXplicata vniuerſa virtute, ſiue potius declaratis virtutum omnium cõmu-
nibus neruis ac gradibus, de ſingulis diſtinctis eius partibus diſſerendũ
eſt; in quibus explicandis tria præſertim ſeruanda cenſeo: primum, vt Tria quæ
de ſingulis appareat, ad quem appetitum pertineant: mox, vt inter vir- ſunt ſeruã
C tutes ad appetitum ſenſuum pertinẽtes numeretur Iuſtitia, & proprius eius locus elu da.
ceſcat: demum, vt tot numerentur, per quot congruenter omnes perturbationes re
ctè componantur. Vt hæc præſtare valeamus; quoniam Virtutes ſunt tanquam me-
delæ perturbationum animi noſtri, propterea imitati optimos medicos ægritudines
inſpiciemus; vt inde ordo, & numerus Virtutum eluceſcat. Et quia perturbationũ
multitudo eſt confuſa valde; uoluptas autem, quæ eſt & principium, & comes, & aſ- Ex volup-
ſecla earum, clarius in capita redigitur: propterea, vt clarior numerus virtutum elu- tatum ca-
ceſcat, Voluptatum capita inſpicere debemus: & præſertim id faciendum eſt; quo- pitibus ca
niam (vt cum Platone affirmat Ariſtoteles) omnis Virtus in more poſita, eſt compo pita Virtu
ſitio recta voluptatis & doloris. Quamuis enim origo diſtinctionis Virtutum primò tũ eliciẽda
petenda ſit non a voluptate, ſed a fine proprio, vt patefeci: per uarium tamen vo-
luptatis genus, quod corrigi debet, eluceſcit diſtinctio propriorum finium; cum fi-
nis proprius ſit id honeſtum, quod in actione & moderatione proprię voluptatis col
D locatum eſt. Dicamus itaque Voluptatum ad ſenſum pertinentium duplex eſſe ge- Duplex
nus, vnum ad Corpus pertinens, alterum ad Animum; vt cum Plato in Philebo, tum voluptatũ
Ariſt. in 3. Moralium Nicomachiorum cap. x. affirmarunt: primum pertinet ad ap- Genus.
petitum concupiſcendi, alterum ad appetitum iraſcendi, vt ex eodem 3. Moraliũ col
ligitur. Genus voluptatũ pertinentiũ ad corpus, & appetitũ concupiſcendi: vel oritur
ex his, quæ primò ad corpus referuntur, ad illudq; pertinent, & hoc Temperantia cor Temperan
rigitur; propterea Temperantia omnino ad cupiditatẽ pertinet, & eſt origo ac com- tia.
mune ſemẽ omniũ virtutũ: vel huiuſmodi voluptas pertinet ad inſtrumenta, quibus
explentur voluptates corporis; quæ inſtrumẽta ſunt diuitiæ, & fortunæ munera, dum
in eis verſamur erogando vel congregãdo illa: & Perturbationes, quæ comitẽ habẽt Liberali-
huiuſmodi voluptatem, Magnificẽtia, & Liberalitate cõponũtur; quæ quamuis ad tas.
appetitum cupiendi pertineant, non tamen eius ita ſunt propriæ, vt Temperantia; Magnificẽ
ſed frequenter cum attinentibus ad appetitum iraſcendi permiſcentur. Temperan- tia.

tia itaque, Liberalitate, & Magnificentia rectè cõponuntur perturbationes omnes A
ad appetitũ cõcupiſcendi pertinentes. Ex aduerſo; Si voluptatũ genus ad animũ ma
gis pertineat, magisq; animariũ ſit, ad appetitũ iraſcẽdi pertinebit: & hoc vel verſatur
in ſui primi obiecti appetitione; quod obiectũ eſt Honor, Gloria, & Victoria; & cõpo
Magnanimitas. nitur Magnanimitate, moderataq; honoris appetitione: uel hoc uoluptatis genus uer
ſatur in adeptione & conſeruatione obiecti optabilis, & corrigitur Fortitudine: vel
Moderata honoris appetitio. tertiò collocatũ eſt in quadã relatione ad aliud, ſiue cũ alio cõuerſatione; & hoc tripli-
citer cõtingere poteſt: vel.n. uerſatur in actione noſtra erga alios; & huiuſmodi eſt di
Fortitudo ſtributio, & commutatio, quæ Iuſtitia corrigitur: vel in actione aliorum erga nos,
Iuſtitia. dum ab aliis lædimur; vel beneficio afficimur; & corrigitur Manſuetudiue, cui Gra
Manſuetudo & Gratia. tia iuncta eſt: vel demum in congreſſu & familiaritate cum cæteris poſita eſt; & in-
de prodeunt Virtutes, quæ in cętu & familiaritate verſari dicuntur. Nam vel cõſide-
Affabilitas ratur communis dilectio & affabilitas in ſermonibus ſeriis; & inde prodit Affabili-
tas, quæ Amicitiæ eſt ſimilis: vel in ſermonibus iucundis, iocoſis, ſalibusque in- B
Vrbanitas ſperſis, & Oritur Vrbanitas, ſatis iuncta cum attinentibus ad appetitum concupi-
ſcendi: vel demum conſiſtit in rebus, de quibus agimus vel loquimur; & conſurgit
Integritas Animi candor ſiue integritas. Quibus octo Virtutibus congruenter cõponitur omnis
voluptas, omnisq; perturbatio ad appetitũ iraſcendi pertinens. Ita cumulatè me ea
Colligitur primò. tria præſtitiſſe cẽſeo, quæ ſeruãda aſſerui. Ex quibus conſtat veritas ſententiæ Ariſto
telis relatę a Stobęo: Virtutum nempe nonnullas omnino ad appetitum concupiſcen
di, vt Temperantiã; alias penitus ad illum iraſcendi, vt Fortitudinem, & Manſue-
tudinem pertinere; quaſdam præſertim ad vnum, modo tamẽ aliquo ad vtrumque,
Conditio Iuſtitiæ. ex quarum numero pręſertim eſt Iuſtitia: ea namque quamuis ratione proprię vo-
luptatis, & obiecti formaliter conſiderati, ad appetitum iraſcendi pertineat; id ta-
men obiectum pro materie ſumptum ad cupiditatem pertinet. Nã Iuſtitia eſt huius
conditionis, quòd; quamuis propriè verſetur in voluptate Iuſti & Iniuſti, quod eſt
bonum Animi; maximè tamen ſequitur Virtutes alias: dum enim rectè erga perſo-
nas, & obiecta per reliquas Virtutes ſumus affecti, etiam iuſtè ea bona aliis diſtri- C
buimus. Hinc non iniuria Ariſtote. hac quoque de cauſa poſtremò de Iuſtitia ver-
ba fecit. Demum conſtat; quòd, quamuis Ariſt. numeri Virtutum nullam aſſigna
Colligitur ſecundò. uerit rationem, tamen non ſine ratione eo numero eſt vſus, quem nobis colligen-
dum ex eo dereliquit: quia Virtutes dixit moderationes perturbationum, necnon
voluptatis ac doloris; quas voluptates diuiſit in Animarias, & attinẽtes ad corpus.

Decem Virtutum formulæ, cum earum extremis, ex ſententia Ariſtotelis. Cap. XXIX.

VT ſententia Ariſtotelis magis reddatur conſpicua, non inutile duxi breuibus Virtutum formulas ex eius opinione ſubſcribere.

Fortitudo, græcè Ἀνδρεία, verſatur D

Præſertim in Formidine			Secundo loco in Confidentia		
Declinatio ad parũ caret nomine proprio: dicitur tamen q eo habitu eſt præditus, ἀνάλγητος, i. doloris expers; & μαινόμενος, ſiue inſanus.	Mediocritas Ἀνδρεία Fortitudo	Qui labitur Ad Nimiũ, dr̃ δειλὸς, ignauus, & timidus.	Declinatio ad parum. δειλὸς ignauus, & timidus	Mediocritas Fortitudo	ad Nimiũ vergens, Nimiumque confidens dicitur θρασὺς. Audax.

Inter Virtutes non eſt neceſſarius ordo; ſequar ego Ariſtotelem, qui a fortitudine orditur; nec iniuria profectò: competit enim Appetitui præſtantiori, & nos rectè cõponit erga poſtremum vitæ, quod maximè omnes turbat; ſine qua recta compoſitio

ne

A ne non valemus rectè erga cætera affici.

Fortitudinem ita definiendam cenſeo: Fortitudo eſt moderatio formidinis & confidentiæ erga ea terribilia, quæ ad ſalutem corporis pertinent, appetitui iraſcendi competens, vt inde honeſtæ prodeant actiones. Definitio.

Non eſt abſurdum, vt vni medio varia competant extrema; quoniam id medium, quamuis nomine ſit vnum, eſt tamen ratione & materie diſtinctum; propterea extrema quoque ponuntur diſtincta: quæ tamen ita ſunt diſtincta, vt ſummopere ſint conſimilia.

Potuiſſet Ariſt. ob eam ſimilitudinem & connexionem, vnicum medium, duoque tantum extrema ponere: per hanc tamen diſtinctam diſtributionem diſtinctius natura & conditio eorum eluceſcit.

Inſuper hoc, quod Ariſt. facit loquẽs de fortitudine, aſſignans varia extrema contrariarum perturbationum, potuiſſet etiam ſeruare in explicandis aliis virtutibus: id tñ non facit breuitati ſtudens, & quia ei ſat eſt hoc pateſeciſſe exẽplo fortitudinis.

B In definitione ſingularum virtutum pro genere habitum non accipio; nam ſat eſt illum ſumpſiſſe in definitione vniuerſæ Virtutis, in quam definitiones ſingularum reſoluuntur.

In Voluptate & Dolore ad ſenſum tactus & guſtatus pertinente, & præſertim in Voluptate;

Definitio caret nomine; dici poteſt deſtitutio ſenſus, & ſtupor, Ἀναισθησία	Mediocritas Σωφροσύνη Temperantia	Nimium voluptati indulgere dr̃ Ἀκολασία. Intemperantia

C Verſatur Temperantia in voluptatibus corporis, nõ quidem omnibus; ſed his, quæ nobis cum cæteris animalibus ſunt communes, & vehementiſſimę ſunt; ad tactum pręſertim, & modo aliquo ad guſtatum pertinentes: in aliis ſolùm ex euentu, vt cum his complicatæ ſunt.

Et cum Ariſt. in ſecundo Moralium Nicomachiorum cap. 7. necnon in 3. cap. x i. dicat Temperantiam verſari in voluptate & dolore, præſertim tamen in voluptate; conſtat errare viros nonnullos eruditos, qui dicunt Temperantiam in voluptate, Fortitudinem in dolore verſari.

Vt Fortitudo præſertim componit appetitum iraſcendi, ita Temperantia appetitum concupiſcendi; & hæ ſunt duæ virtutes, quæ intrinſecus nos rectè componunt: cæteræ virtutes magis in externis verſantur.

Temperantia eſt moderatio voluptatis & doloris, ad ſenſum tactus & guſtatus pertinentis, appetitui cõcupiſcendi competens, vt inde honeſtæ prodeant actiones. Definitio.

In pecuniæ mediocri acceptione & ſumptu.

D Defectio in eroganda pecunia, exuperantia in ea recipienda Ἀνελευθερία Auaritia. Illiberalitas.	Mediocritas Ἐλευθεριότης Liberalitas	Exuperantia in eroganda, defectio in recipienda Ἀσωτία Prodigalitas Profuſio.

In Magnis ſumptibus, & pecuniæ receptionibus

Defectio in eroganda Μικροπρέπεια Indecora parſimonia & homo indecorè parcus.	Mediocritas Μεγαλοπρέπεια Magnificentia.	Nimium in eroganda Ἀπειροκαλία Decori imperitia Elegantię inſcitia Βαναυσία. id eſt, Inſolẽtia in ſumptu faciendo, ac ineptitudo verſantur

Verſantur Liberalitas & Magnificentia in pecuniis: Pecuniæ autem nomine denotamus omnia, quorum æſtimationem metitur numus; vt inquit Ariſt. Quarto moralium Nicomachiorum cap. primo. Differunt: quia Magnificentia in magnis, præclaris, & illuſtribus verſatur; in quibus tamen medium ſeruat, quia agit quod decet, quando, quantum &c. Liberalitas in mediocribus, & paruis verſatur. A

Definitio. Definiri poteſt liberalitas hunc in modum: Liberalitas eſt mediocritas rectè componens Appetitum cupiendi in eroganda ac recipienda mediocri pecunia, vt in his aſſequatur honeſtum.

Magnificentia verò eſt mediocritas in Magnis ſumptibus ac pecuniæ receptionibus occupata, appetitui cupiendi competens, vt in eis aſſequatur quod decet.

Cum Liberalitas & Magnificentia in eadẽ externa materia verſentur, nempe in pecunia, quam reſpondere patefeci appetitui cupiendi; iure vtramque virtutem ad eundem appetitum pertinere aſſerui.

In Honore & infamia, ſi fuerint Mediocria vel parua: B

Defectio	Mediocritas	Nimium
Contemptio honoris Ἀφιλοτιμία	caret nomine, denotatur nomine extremorũ; & modò Ambitio, modò contemptio Honoris dicitur: poteſt autẽ dici moderata honoris appetitio.	Ambitio. Φιλοτιμία.

In Magnis Honoribus.

Defectio	Mediocritas	Exuperantia
Μικροψυχία Puſillanimitas Vir humili anguſtoq; animo præditus.	Μεγαλοψυχία Magnanimitas. Animi magnitudo.	Χαυνότης Inflatio Elatio animi Superbia Ἠλίθιοι ſtolidus

C

Honor maximum eſt externorum bonorum, Infamia autem ei oppoſita eſt deterrima, vt in quarto Moralium Nicomachiorum cap. 3. inquit Ariſt. ideo iure dicitur: Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multę.

In honore & infamia modo explicato verſantur numeratę duæ virtutes: quæ ambæ ad appetitum iraſcendi pertinent, cum honor & gloria ad illum appetitum pertineant, vt cumulatè patefeci: poſſunt ita definiri.

Definitio. Moderata honoris appetitio eſt mediocritas rectè componens appetitum iraſcendi, vt in mediocri honore conſtanter præeligat id quod decet. D

Magnanimitas eſt Mediocritas rectè componens appetitum iraſcendi, vt in magnis honoribus conſtanter præeligat id quod decet.

In Vniuerſa Irę latitudine reperitur.

Nimium	Mediocritas	Defectio
Ὀργιλία Iracundia. Ὀργίλοι qui celeriter plus ęquo iraſcunt. Ἀκρόχολοι ſupra modũ celeres & bilioſi. Πικροὶ, ſiue amari & implacabiles, qui diu in iracundia perſeuerant Χαλεποὶ, ſiue difficiles, duri, ſæui, & aſperi ſdicũtur illi, qui grauius, & diutius, & implacabilius quàm decet iraſcuntur, nec placantur niſi vlti	Πραότης Manſuetudo Clementia Lenitas.	Ἀοργησία dicitur in 2. & in 4. Moralium cap. 5. in 2. Rethoric. πραότης eodem nomine cum medio, Lentitudo Irę vacuitas.

A Iurę Ariſt. ſtatim, poſt Virtutem pertinentem ad honorem, poſuit Virtutem, quæ in ira verſatur: Ira enim ex lęſione honoris præſertim oritur, cuſtosque eſt eius.

Ira ſignificat vniuerſam latitudinem perturbationis, quæ ex læſione oritur: propterea in hac ſignificatione ei contrarium non competit; ſed nimium, parum, & mediocritas.

Gratia ex ſententia Aſpaſii modo aliquo opponitur Iræ; quatenus Ira ex læſione, Gratia & Ingratitudo ad receptum beneficium referuntur: vel ſaltem Ira vindictam quærit, Gratia indulget penitus. Si gratia conſideratur vt opponitur ingratitudini, non per Manſuetudinem corrigitur; ſed partim per Iuſtitiam, partim per Magnificentiam, quæ non permittit vt ab alio in conferendis beneficiis ſuperemur: Si conſideratur vt opponitur iræ; tunc gratiam facere idem erit, quod parcere illi, qui nos iniuria affecit; & componitur per manſuetudinem ſiue clementiam. Gratia.

Manſuetudo ſiue clementia eſt mediocritas rectè componens appetitum iraſcendi, vt in attinentibus ad iram conſtanter præeligat, quod decet. Definitio.

B Enumeratis ſeptem Virtutibus inquit Ariſt. in 2. Moralium Nicomachiorum cap. 7. Iam verò ſunt & tres aliæ mediocritates; quæ tametſi aliqua ſimilitudine interſe connectantur, differunt tamen: nam cum omnes in ſermonum, & actionum communitate uerſentur, diſtinguuntur; quòd vna in veritate ea, quæ in eis ipſis rebus ineſt, vertitur; aliæ duę in earum iucunditate poſitę ſunt: Atque huius quidem iucunditatis altera pars in ioco; altera in iis omnibus, quæ in hac vita quotidiana vſu venire ſolent, cernitur &c. Earum formulę hę ſunt.

In cętu & cõgreſſibus hominum, dum verſamur in actionibus vel ſermonibus ſeriis, reperitur in iucundo & moleſto

C

Nimium deſiderium placendi competens illis, qui auribus audientium inſeruiunt: & id faciunt vel	Mediocritas caret nomine, & videtur φιλία. Amicitia vel ei ſimilis. Humanitas. Affabilitas. Familiaritas Facilitas	Defectio Δύσκολος Δύσερις Litigioſus Moroſus Difficilis Pugnax in contentionibus.

Gratia emolumẽti Aſſentator Κόλαξ	Non gratia emolumenti. Blandus Obſequioſus Placendi ſtudioſus Iucundus ἄρεσκος

Nedum in Iocis, verùm etiam in rebus ſeriis, ſeruari debet vt decet Iucundum: nam vir prudens etiam, dum ſuæ Reipublicę ſuiue magiſtratus officio fungitur, dum iura dat aliis, damnat, præmia vel pænas decernit; id ita facere debet; vt nemini vel D le obeſſe, neminẽ odio proſequi videatur; ſed deſiderio videatur flagrare omnibus, vt decet, rem gratam faciendi; homo enim ita affectus etiam a damnatis diligitur, & commendatur: id ipſum ſeruare debet in congreſſibus, vel cum amicis vel cum aliis. Hęc mediocritas ſimilis quidẽ eſt amicitię, differt tamen ab ea, vt inquit Ariſt. in Quarto moralium Nicomachiorum cap. VI. Quia hæc mediocritas caret eo animi motu, amorisque affectu in eos, quibus cum verſatur; quo prædita eſt amicitia: & ideo talem æquè ſe præbet erga omnes, ſiue notos, ſiue ignotos. Definiri autem poteſt hæc virtus hunc in modum.

Affabilitas Amicitię ſimilis, eſt mediocritas rectè componens appetitum iraſcendi; vt cum in ſermonibus, tum in actionibus ſeriis, nos aliis faciles vel difficiles ita præbeamus vt decet. Definitio.

In congreſſibus hominum, dum loquimur de attinentibus ad nos vel ad illos, ſiue etiam agimus A

Diminutio	Mediocritas	Accretio
ἰρωνεία Diſſimulatio, Qui res paruas & cõſpicuas diſſimulant, dicuntur βαυκοπανοῦργοι Veteratores & verſipelles: & ſunt hi εὐκαταφρόνητοι, i. abiecti homines. Qui verò vltra modum diſſimulatione vtuntur, & diſſimulant non admodum nota; χαρίεντες, hoc eſt politi homines dicũtur	ἀλήθεια, veritas ſiue veracitas, & candor quidam; per quem ad nos & ad alios pertinentia talia patefacimus; qualia ſunt; & potius noſtra minuimus; quàm augeamus.	Accretio; Vel nulius rei cauſa, & homo talis dicitur ματαιός, hoc eſt nugator, & leuis potius quàm malus; Vel id facit glorię & honoris cauſa, & parũ eſt vituperandus; Vel gratiá pecunię, & magis eſt vituperandus: dicitur autem uitium ἀλαζονεία, Arrogantia. Dum verò id facit, quia abſolutè delectatur mendacio, abſolutè mendax dicitur. B

Hęc virtus, quæ veracitas & candor dicitur, non verſatur in vero ad contemplationem pertinente; nec in eo, quod in pactis conuentis ineſt; ſiue in eo, quod pertinet ad Iuſtitiam, vel iniuſtitiam: ſed in eo, quod pertinet ad res, & ſermones; de quibus nil refert, an ſic vel ſecus ſe habeat: ſolùm enim conſideramus conditionem hominis, per quam eſt paratus dicere & patefacere verum, vel mentiri. Inquit Ariſt. in Quarto Moralium Nicomachiorum cap. 7. Diſſimulatores autem, qui ſua omnia verbis minuunt, moribus videntur illi quidem eſſe politioribus; non enim lucri cauſa ita loqui videntur, ſed quòd elationem animi iactationemque fugiant: maximè autem etiam hi glorioſa omnia de ſe negãt, quod faciebat & Socrates, &c. C

Dubitatio de Ironia. At ſi Ironia & Diſſimulatio vitium eſt; Socrates, qui ea in omni ſuo ſermone vtebatur, non Verax, ſed diſſimulator & vitioſus erit iudicandus. Reſpondendum eſt Socrati non eſſe vitio dandum, quod diſſimulatione ſit vſus, duplici de cauſa.

Solutio. Primò; quia dum ſe nil ſcire affirmabat, ea non erat diſſimulatio, ſed ſuę ſententię explicatio; cõſiderabat enim in ordine ad ſapientiam, quatuor gradus: in primo ſunt pueri, qui nec ſciunt, nec ſcire ſe putant: in ſecundo ſunt Sophiſtę, qui verſantur in participationibus & umbris rerum, & ea iudicant uerè eſſe, cum re uera non ſint, ideo in Sophiſta dicũtur verſari in non ente; hi cum non ſciant, putant ſe ſcire: in tertio gradu ſe collocatum profitebatur Socrates; in quo reperiuntur illi, qui iudicant has eſſe umbras rerum, & iudicant ſe non ſcire; hi ſupra ſophiſtas collocantur, & valent detegere errorẽ ſophiſtarũ: in quarto reperiuntur ſapientes, qui per animę rationes eleuati ſunt ad Ideas rerum in mente exiſtentes, quæ re vera ſunt, & verè ſapientem formant; quod pauciſſimis competit. Ea igitur Socratis erat elegans eleuatio ſui ſupra ſophiſtas, & modeſta veritatis indicatio, non vitioſa Ironia. D Secundò ea non erat damnada: quoniam Socrates; dum primò vltra merita commendabat Sophiſtas, & ſe deprimebat; id faciebat, vt eorum arrogantiam comprimeret, iactantiã corrigeret: eos verbis commendabat, rationibus arguebat; vt eos non prouocaret ad iram, ſed modeſtè corrigeret. Arguenda autem, vitioque nobis danda eſt ea Ironia; qua vtimur, quia mendacium ſit nobis gratum: & vires noſtras minuimus; vel vt uitemus officia pro patria, parentibus, & amicis; vel (hypocritarum more) vt maiori honore, uel lucro afficiamur.

Cicero. Cicero in lib. de Oratore inquit: Socrates opinor in hac Ironia diſſimulantiaque longè lepore & humanitate cæteris præſtitit. Et in lib. de claris oratoribus ait: Ironia illa, quam in Socratè dicunt fuiſſe, faceta & elegans, &c. Hanc virtutem ita definiendam cenſeo.

Definitio. Veracitas eſt mediocritas rectè componens appetitum iraſcendi, vt in congreſſibus hominum de attinentibus ad nos vel ad illos veritatẽ (vt decet) patefaciamus.

In

A In congreſſibus hominum etiam nonnunquam dandus eſt locus Iocis & ſalibus

Inclinans ad parum	Mediocritas	Ad Nimium tendens
ἄγριος	ἐπιδεξιότης	Βωμολόχος
Agreſtis	Dexteritas; & homines	Scurra
Inſulſus	Dexteri; inſuper εὐτράπελος	φορτικὸς ridiculus
Ruſticus.	quaſi, εὔτροποι, hoc eſt ingenio verſatili præditi. Faceti, Vrbani, & Comites	

Virtutes, quæ ὁμιλητικαὶ, hoc eſt in congreſſibus poſitæ dicuntur, tres ab Ariſt.
in ſecundo & in quarto Moralium Nicomachiorum cap. 8. numerantur: quæ om-
B nes in ſermonum ac actionum communitate verſantur. Differunt tamen, quòd vna
in ueritate, reliquæ in iucũditate poſitæ ſunt: Atque harum ipſarum quæ ad iucun-
ditatem pertinent; altera in Iocis, altera in congreſſionibus ac reliquæ vitæ commu-
nitatibus uertitur. Nam vir Prudens cum omni hominum conditione, in omnique
actione & ſermone, debet ſeruare decorum; & talem ſe præbere, qualem locus, per
ſona, & occaſio expoſcunt: propterea etiam in Salibus & iocis tenetur modum ſer-
uare, & gratia requietis nonnunquam Iocis debet dare locum; vt ſe gratiorem red-
dat aliis, vitam ducat iucundiorem, animum reficiat, & ad ſeria ſe reddat alacrio-
rem. Hæc uirtus quamuis appetitui iraſcendi tribuatur, quatenus uerſatur in qua-
dam animi uoluptate, magnam tamen cum cupiditate habet cõnexionem; eſt enim
relaxatio curarum animi: quam ſic definiendam cenſeo.

Vrbanitas eſt mediocritas rectè componens appetitum iraſcendi, vt in congreſſi- Definitio.
bus hominum in attinentibus ad ſales & iocos nos conſtanter præbeamus, vt decet.

C *De Iuſtitia. Cap. XXX.*

ENumeratas decem Virtutes ſequitur Iuſtitia; quæ vt origine modo quo-
dam eſt poſtrema, ita perfectione eſt prima. Vſurpatur Iuſtitiæ nomen
dupliciter; vel pro Virtute vniuerſa, vel pro parte Virtutis. Iuſtitia ſum- Iuſtitię no
pta pro Virtute vniuerſa, intra ſuos fines omnem uirtutem includit; & di- men dupli
ſtincta ratione cum uniuerſa Virtus, tum uniuerſa Iuſtitia nuncupatur: Dicitur uir- citer uſur-
tus, quatenus eſt habitus uirum probum, eiusque actiones rectè componens: Nun- patur.
cupatur uerò Iuſtitia per relationem ad aliud; quod aliud quadruplex eſt: uel enim
ſunt perſonæ cum quibus agimus, tribuendo unicuique quod ſuum eſt, neminẽque
aut opera aut uerbo lędendo: uel ſunt leges; quibus qui obtemperat, præcepta ſer- Iuſtitia cũ
uat omnium uirtutum, vt dicitur in quinto Moralium Nicomachiorum; ſunt enim re- dicatur referri ad aliud
gulę humanę uitę, quibus (vt dixit Plato) quicunque obtemperat, Deo obtempe- id aliud
rat: vel tertiò ſunt res, in quibus uerſamur; ſiue enim in uoluptate, ſiue in pecunia, quadru-
D ſiue in honore, ſiue in ira, ſiue in alio quouis uerſemur: dum enim unicuique tribui- plex eſt.
mus, quod ei competit; tanti id facimus, quanti fieri debet; & eam portionem reci-
pimus, quæ nobis congruit; Iuſtitiam & æquum ſeruare dicimur: vel demum ſunt
facultates animæ noſtræ, in quibus Iuſtitia refulget; dum inuicem ita ſe habent, vt
inferiores obtemperent ſuperioribus, ſuperiores rectè imperent: Hinc non iniuria
Plato in facultatibus animę noſtrę principem Iuſtitiam conſiderauit: His quatuor re-
lationibus unaquæque Virtus Iuſtitia quędam dici poteſt. Iuſtitia autẽ pro parte Vir-
tutis ſumpta, propriæ cuiuſdam perturbationis eſt moderatio, & in propria mate- Iuſtitia in parte ſum-
rie uerſatur. Perturbatio componenda, rectéque hac uirtute formanda, eſt appeti- pta.
tio latè ſumpti lucri & uoluptas ex eo prodiens. Hoc luculentiſſimè aſſeruit Ariſtote. in
quinto Moralium Nicomachiorum cap. 2. inquiens: Sed particularis Iuſtitia in ho-
nore uerſatur, aut pecunia, aut ſalute, aut ſi quo uno nomine hęc omnia complecti
poſſimus; & propter uoluptatem eam, quæ e lucro proficiſcitur. Vt enim hominum
nonnulli ad deſiderium pecuniæ magis ſunt per naturam proni, alii minus; ita ad

ius

ius vel iniuriam, ad ęquum vel iniquum; vt conſtat ex ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. quæ perturbatio, uoluptas, ac appetitio, Iuſtitiæ habitu corrigenda eſt. Materies, in qua hęc virtus vel commutando vel diſtribuendo uerſatur, ſunt honores, dignitates, ac omnia Fortunę bona. Propterea cenſeo minus recte nonnullos ſentire; qui inquiunt perturbationes Iuſtitia moderandas eſſe, inuidiam, dilectionem, odiumque aliorum: nam hę non ſunt perturbationes propriè corrigendę per Iuſtitiam, ſed illæ a me enumeratę; hę autem per alias proprias uirtutes corrigi debent, quas ſequitur Iuſtitia: ideo dixi Iuſtitiam origine poſtremam, & poſtremo loco ab Ariſtotele declaratam. Et quia Ius & iniuria uoluptatem & dolorem animo afferunt, non corpori, ideo Iuſtitiam dixi pertinere ad appetitum Iraſcendi. Eius Definitio hæc eſſe poterit. A

Definitio. Iuſtitia eſt moderatio appetitus iraſcendi, vt in omni commutatione & diſtributione externorum bonorum ęquum & id quod decet expetamus, ac conſtanter pręligamus.

Diuiditur Iuſtitia & ab Ariſtotele in quinto Nicomachiorum, & a Iuris peritis. B

Diuiſio ex ſententia Ariſtotelis. Ex ſententia Ariſtotelis ita in partes eſt diſtribuenda

Iuſtitia
- Vniuerſalis
  - Vel propriè eſt Iuſtitia & Ius, & dicitur ciuile
    - Vel eſt Ius naturale, ſub quo Ius gentium continetur.
    - Vel Legitimum; & eſt id, quod a Iuris peritis Ciuile dicitur
  - Vel non propriè ſed ſimilitudine
    - Vel Herile, Domini ad ſeruos
    - Vel Paternũ Patris ad natos
    - Vel viri ad Vxorem
- Particularis C

Iuſtitia Particularis
- Vel verſatur in diſtributione: pro qua ſeruatur Medium Geometricum in analogia, ac rationum ſimilitudine poſitum; pro quo ratio habenda eſt actionum, & perſonarum.
- Vel in emendatione, ſiue commutatione: pro qua ſeruatur medium Arithmeticum, nec ratio habetur perſonarum. Et hæc eſt
  - Vel eorum, quæ fiunt ſponte
  - Vel factorum inuitè
    - Vel per vim
    - Vel per inſcitiam.

Iuris periti alia videntur vti diſtinctione. Inquiunt enim Ius & Iuſtitiam, vel eſſe publicam, uel priuatam: Vtramque mox diſtribuunt; in Naturalem, quæ ex natura ſumitur; Gentium, quæ apud omnes Gentes æquè ſeruatur; & Ciuilem, quam quæuis Ciuitas ſibi conſtituit: Quæ Ciuilis Iuſtitia ſiue Ius, duplex eſt; vel non ſcriptum, ſed uſu approbatum; vel ſcriptum: Quod in ſex partes diſtribuunt; conſtat enim vel Lege, vel Plebiſcito, vel Senatus conſulto, uel Principum placito, vel Prætorum edicto, vel reſponſo Prudentum. Quæ diuiſio nil includit in ſententia, quod diuiſioni Ariſtotelis aduerſetur. Hinc etiam Ariſt. in primo Rhetoricorum diuidés Legem uſus eſt ea prima Iuriſconſultorum diuiſione; in communem, & propriam, ſiue Publicam & priuatam. Conuenit Iuſtitia cum cęteris moralibus Virtutibus: primò, quia ea quoque pertinet ad appetitum ſenſuum, inſuper componit perturbationem, tertiò more & aſſuetudine acquiritur, demum medium ſeruat; ualemus enim cum in diſtributione, tum in commutatione, ad nimium & parum labi. Differt uerò. Primò; quia utraque a recto declinatio eodem iniuſtitiæ nomine denotatur: ei tamen ſoli dicimur iniuriam facere, cui minus boni, quàm æquum ſit, tribuimus; & hoc D

Iuſtitia quomodo conuenit cum cęteris Virtutibus. Quomodo differt. Prima differentia.

A hoc etiam de Iuſtitia uniuerſa verum eſt: Nam vt omnis virtus dicitur Iuſtitia, ita omn: vitium eſt iniuſtitia; quoniam Iniuſtitia abſolutè eſt receſſus a medio. Inſuper differt: quia in attinentibus ad Iuſtitiam non poſſumus inclinare ad vnum extremū, quin ſimul labamur in aliud; dum enim uni plus æquo tribuimus, alteri minus derelinquimus. Demum differt: quia in ſeruanda Iuſtitia magis actio reſpicit alium, & ſeruat medium; non quidem inter duo vitia, vt cæteræ morales virtutes; ſed inter terminos proportinem conſtituentes, eſt enim æqualitas proportionis. Secunda. Tertia.

Affectiones Nonnullæ ſimiles Virtuti vel vitio. Cap. XXXI.

HOmini nedum competunt uirtutes, uerùm inſuper affectiones nonnullæ virtuti ſimiles, commendatione dignæ; e quarum numero eſt Verecundia, Indignatio, Miſericordia, & ſimiles; quæ re vera Virtutes non ſunt, ſed perturbationes certo modo affectę. Et quamuis homo ob animi per-
B turbationes vniuersè ſumptas nec commendetur, nec vituperetur; ob quaſdam tamen certo modo ſe habentes, tanquam per indicia & imagines uirtutis, vel vitii, carpitur, & commendatur. Cum igitur ſint ſimiles virtuti, imitatus Ariſtotelem, poſt enumerationem virtutum harum quoque formulas ſubſcribam: rectius tamen inter ſemiuirtutes numerantur.

In Verecundiæ Perturbatione

Defectio	Medium	Exuperantia
Αναισχυντος	Αἰδὼς	ὡς καταπλὴξ, ὁ πάντα αἰδούμενος
Impudens	Verecundia	tanquam obſtupefactus, qui omni in re verecundatur
Impudentia	Pudor	Pauiditas
		Obſtupefactio.

C

In dolore & voluptate ex iis ſuſcepta, quæ aliis accidunt

Φθονερὸς	Medium.	Επιχαιρέκακος
Inuidus,	Νέμεσις	Maleuolus, &
Inuidia, Inuidentia, Per quam nimium aliorum rebus ſecundis dolemus, & contabeſcimus	Indignatio, per quam dolemus rebus ſecūdis eorū, qui indigni ſunt.	Maleuolentia; per quam alienis malis, nedum non dolemus, ſed lætamur, ſine noſtro emolumento, vt ait Cicero quarto Tuſculanarum.

D

Hunc in modum diſtinguuntur ac diſtribuuntur ab Ariſtotele indignatio, & eius extrema: diſtinctius tamen & lucidius hoc alio modo id fieri poſſet.

Affectio animi in dolore ex alienis commodis

Defectio	Medium	Nimium
per quam nullius commodis dolemus.	Νέμεσις indignatio, per quam dolemus ſolùm ob commoda indignis competentia.	Inuidia, per quam abſolutè dolemus aliorum commodis.

Affe-

Affectio animi in voluptate ex alienis incommodis A

Defectio	Medium caret nomine:	Exuperantia.
etiam caret nomine: hac non gaudemus ob incommoda alicuius.	& eſt, dum gaudemus ob incommoda iure alicui competentia.	Maleuolentia, per quam gaudemus ob incõmoda omnium

Simili modo aſſignari poſſunt affectiones conſurgentes ex dolore alieni incõmodi, quarum medium miſericordia eſt, cui (ex ſententia Ariſtotelis in 2. Rhetoricorum) contraria eſt nemeſis ſiue indignatio; quatenus indignatio conſurgit ex commodis, miſericordia ex incommodis & rebus aduerſis: re vera tamen contrariæ nõ
ſunt; cum ambæ ſint dolores, & affectiones commendabiles. Ita quoque poſſent B
aſſignari affectiones prodeuntes ex uoluptate alieni commodi: & nedum in his inueniuntur nonnullę probæ & commendabiles affectiones, verùm etiam in aliis; vt ex his, quæ nobis accidunt, ſiue proſpera ſiue aduerſa ſint, uariæ, & probę & improbæ affectiones conſurgere valent: tamen ſat eſt potiores enumeraſſe, quarum exemplo innoteſcunt aliæ: nam attinentium ad nos ſumptæ ſunt illę, quæ verſantur circa honorem; attinentium autem ad alios illæ, quæ oriuntur ex commodis vel incommodis eorum; quia hę ſunt principaliores, & magis conſpicuæ. Hę; quamuis, modo aliquo reddunt hominem vituperio, vel laude dignum; re vera tamen virtutes non ſunt, neque uitia: non enim ſunt habitus facultatis appetentis ratione formatus, moreque confirmatus: ſed ſunt perturbationes certo modo ſe habentes, per naturam magna ex parte nobis competentes: quæ vel ſunt indicia futurę Virtutis & vitii, vt Verecundia & Impudentia; vel ſunt ſimiles uirtuti, vel ex virtute iam præſente prodeunt; ut miſericordia, & Nemeſis ſiue indignatio, quæ in viro probo locum
habent; & ob connexionem, quam habent cum virtute, reddunt hominem commẽ C
Dubitatio datione dignum, non autem vero honore. At; cum enumeratæ affectiones nec virtutes nec vitia ſint, ſed perturbationes eis conſimiles, & omnis perturbatio debeat habitu aliquo virtutis formari; dubium eſt, quo virtutis habitu enumeratæ forma-
Solutio. ri debeant. Cui difficultati reſpõdens dico, Verecundiam non eſſe virtute aliqua formandam, quia in viro probo locum non habet: Vir enim probus nil agit, ob quod verecundari debeat, ſat eſt vt homo virtutibus ornetur; ita namque ſolùm honeſta aget, ſcelera non patrabit, nec vllo infamiæ timore turbabitur. Cæterę autem enumeratæ perturbationes rectè componuntur: primo per virtutes, nos rectè diſponentes erga perſonas & obiecta: proximè verò per Iuſtitiam; ſunt enim voluptates & dolores quidam ob ea, quæ iure vel iniuria aliis competunt. Demum conſiderandum
Perturbationes improbæ. eſt quòd, vt dantur perturbationes probæ & commendabiles, ita nonnullæ dantur omnino prauæ, in quibus medium laudabile inueniri non poteſt; nam ex ſe ſunt extrema, in extremo non reperitur medium: huius generis ſunt Maleuolentia, Inuidia,
& ſimiles: quæ quamuis prauæ ſint, non propterea ſunt vitia; ſed prauæ perturba- D
Actiones penitus prauæ. tiones, peccata, occaſiones vitiorum, & ſimiles vitiis: peccatũ enim latius eſt quàm vitium, cum poſſit eſſe ſine habitu. Inſuper, vt dantur perturbationes, ita dantur actiones omnino deteſtandæ, quibus medium adhiberi non poteſt; vt Adulterium, Furtum, Homicidium; quæ quouis modo fiant, praua ſunt. Competunt itaque homini Perturbationes indifferentes, improbę, & probæ: Actiones indifferentes, improbæ, & probæ: & demum Virtutes, vitia, & peccata. Ambigunt tamen quidam,
An dentur actiones neutræ. an dentur actiones neutræ: Nec deſunt, qui ea dari inficientur; quod minimè faciendum cenſeo: dantur enim actiones nonnullæ adeò leues, adeoque exigui momenti, vt nec improbum nec probum reddant vel patefaciant hominem; quas iure neutras iudicare valemus.

Dubia

A *Dubia nonnulla, cum ad alia, tum præſertim ad Verecundiam pertinentia. Cap. XXXII.*

An indignatio, & miſericordia, locũ habeãt in Sapiente. Stoici.

EX declaratis in præcedente capite tria oriuntur dubia: Primum eſt, an indignatio & miſericordia locum habeant in uiro probo: Alterum eſt, an Pudor ſit Virtus: Poſtremum, an Pudor in Viro probo locum habeat. De primo, Stoici negarunt in viro probo indignationem & miſericordiam locum habere, quia virtus purgat & euellit omnes perturbationes: At falluntur, vt patuit in gradu perturbationum. Propterea dicamus indignationem & miſericordiam eſſe duplicem: vnam per naturam nobis competentem, non a ratione nec ab aſſuetudine pendentem; alteram ſequentem virtutem, uirtutis habitum, rectamque eius rationem: prima eſt inconſtantior, ſecunda firmior; prima

Propria ſententia.

B eſt frequenter mixta cum nimio vel pauco, altera eſt exactè media; prima eſt uia ad virtutem, altera eſt fructus eius: & hæc ſecunda in uiro probo reperitur. Quærebatur ſecundò, An verecundia ſit virtus. Ariſtoteles in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 8. eam appellat virtutem, inquiens. Hæc Fortitudo ſimillima videtur ei, quæ primo loco poſita eſt, quoniam eius effectrix virtus eſt: Pudor enim, & honeſti appetitio, uidelicet honoris; & dedecoris, quod turpe eſt, fuga, eam efficit &c. Ex aduerſo Ariſtoteles in ſecundo Moralium Nicomachiorum, & latius in quarto negat eſſe virtutem. Inquit in quarto lib. cap. 9. De verecundia autem, quaſi virtus ſit aliqua, non attinet dicere, perturbationi enim quàm habitui ſimilior eſt; definitur itaque infamiæ metus quidam: Exiſtit autem ſimiliter atque metus, qui in rebus formidoloſis verſatur; Erubeſcunt enim ij, qui pudore afficiuntur; palleſcunt autem, qui mortem extimeſcunt: apparet igitur vtrumque quodam modo ad corpus pertinere, quòd quidem perturbationis potius

An Verecundia ſit Virtus. Ariſt.

C quàm habitus proprium videtur, &c. Soluens difficultatem dico, Verecundiam minimè eſſe virtutem: non enim virtutes competunt pueris, quibus tamen verecundia frequenter competit. Quòd ſi Ariſtoteles eam in Tertio libro appellauit virtutem, id fecit; quia eſt ſemiuirtus, ſemen virtutis, via ad virtutem: & oritur ex deſiderio honeſti, & timore infamiæ; quæ ſunt principia virtutis, & calcaria ad eam: Et dici etiam poteſt virtus quædam Naturalis, quia eſt congruens conſtitutio per naturam nobis competens. Poſtrema dubitatio erat, an Pudor in viro probo locum habeat: ſimiliter etiam, an ſeni congruat. Inquit Ariſt. in quarto Moralium Nicomachiorum cap. 9. Non omni porrò ętati, ſed adoleſcentię verecundia conuenit; nam qui hac ætate ſunt, pudentes & uerecundos eſſe putamus oportere; quia, cum eorum uita aſſiduis perturbationibus agitetur, multa peccent, a quibus pudore reuocantur: Iuuenes itaque laudamus eos, qui ſunt pudentes; ſenem verò, quòd facilè pudore afficiatur, nemo laudauerit; nihil enim eum agere

Solutio.

An Pudor locum habeat in uiro probo. Ariſt.

D oportere iudicamus eorum, propter quæ pudor exiſtere ſolet: nam nec viri boni eſt pudor, ſiquidem ex rebus malis naſcitur, res enim eiuſmodi ne agendę quidem ſunt &c. Sententia fuit Homeri approbata a Platone in Lachete, viro ęgeno verecundiam non conferre. Ex aduerſo Plato in Protagora inquit, Iuſtitiam & Pudorem eſſe munera Iouis, per Mercurium tributa hominibus; quæ ciuitates ornarent, & mutua beneuolentia Ciues conciliarent: & poſt pauca. Omnes ſiquidem horum participes eſſe debent: Legem propterea meo nomine condas; qua, quiſquis omnino vel Iuſtitię vel Pudoris eſt expers, tanquam Ciuitatis peſtis quædam vltimo ſupplicio afficiatur, &c. Inſuper in v. de Legibus ait: Sapiens Legumlator ſenioribus pręcipiet, vt ſint coram iuniorib verecundi. Ita Plato verecundiam omnibus conuenire affirmat. Propterea nonnulli exiſtimant verba Ariſtotelis nuper relata, fuiſſe prolata contra Platonem. At aberraut, non enim hac de re Ariſtoteles a Platone diſſentit; ambo dicunt affectionem hanc Iuuenibus congruere: de Ariſtotele iam patuit, de Platone redditur conſpicuum; nam in Charmide inquit: Tunc enim ipſius Charmidis genæ rubore ſuffuſæ gratiorem ſpeciem oſtenderunt; nam pudor eam ætatem decet, nempe adoleſcentiæ. Inſuper in quinto de Rep. inquit, Timorem & Pudorem detinere iuuenes ne lædant ſenes: & ita ait eſſe cuſtodes ſenum,

Plato.

Ariſt. cum Plat. conciliatur.

indicans iuuenibus conuenire. Quòd ſi in Protagora inquit conuenire omnibus: Di A
cendum eſt primò, Platonem loqui in perſona Protagoræ; nõ Socratis, nec ex ſenten
Diluitur obiectio. tia: Addendum ſecundò, conuenire omnibus hominibus, at non in omni ætate: Ad dendum tertiò, verecundiam nonnunquam vſurpari latè; pro quauis formidine ma li, cautione ſceleris, & deſiderio honeſti. Propterea inquit Plato in ſophiſta dixiſſe Homerum; cum Deos alios, tum maximè Hoſpitalem Deum, inter homines, qui iuſti pudoris participes ſunt, verſari, & hominum contumelias, iniuriaſque inſpicere, &c. His demum addo, quòd congruere poteſt omni ętati: quia dantur Senes ætate, Iuue nes moribus; quibus minus malum eſt verecundari, quàm ſine verecundia patrare

Tres ſenſũ conditiones. ſcelera. Tres enim dantur ſenum conditiones; vna intemperatorum, qui non verecũ dantur; ſecunda incontinentium, qui verecundantur; tertia Temperatorum: condi tio eius qui verecundatur, præſerenda eſt primę, & ob id in parte commendanda. At

Dubitatio. dices: Non ne viro probo multa accidere poſſunt ob Vxorem, filios, cæteroſque affi nitate iunctos, ob quæ tenetur verecundari? Reſpondeo cum Ariſt. in 4. Moralium

Solutio. Nicom. cap. 9. pudorem eſſe eorum, quæ ſponte noſtra agimus; nam eorum tene- B mur rationem reddere, quæ noſtræ prælectioni ſubiiciũtur, & actiones noſtræ ſunt: ob hæc ſumus digni honore & uituperio, non ob alia: tenemur ægreferre ſcelera eo rum, qui nobis iuncti ſunt, ac pro facultate repellere; at non propterea uerecundari.

Definitio. Definitur Verecundia ab Ariſt. in 2. Rhetor. 9 ſit perturbatio in eis malis, quæ igno miniam & dedecus ferre uidentur; cum aut ſunt, aut fuerunt, aut futura ſunt: Et in 4. Moralium cap. 9. definitur, quòd ſit infamiæ metus: Et proculdubio pertinet ad appetitum iraſcendi, qui honoris eſt cuſtos.

Difficultates ad Numerum Virtutum pertinentes.
Cap. XXXIII.

Quod numerus virtutum ſit diminutus. DVm vndenarium illum moralium virtutum numerum mẽte perpendimus, ex vna parte diminutus, ex altera redundans eſſe videtur. Diminutus primò: quoniam virtus eſt moderatio perturbationum, Perturbationes C autem ſunt longè plures quàm vndecim, quare & earum mediocritates. Præterea videtur Ariſtoteles numeraſſe virtutes minoris momenti, & principalio

Dubitatio de Religione. res prætermiſiſſe: Nam prætermiſit Religionem; qua vllum aliud iterad fælicita tem eſſe breuius vel tutius, negauit Iamblichus in lib. de Myſteriis Aegyptiorum ſect. x. prætermiſit Pietatem erga Deum, quam maximam humanarum Virtutum

Dubitatio de Pietate & Sãctitate. in Epinomide Plato nuncupauit: Sanctitatem non enumerauit, quam eximiis lau dibus in Eutyphrone Plato extulit, & uariis deſcriptionibus circunſcripſit: præter miſit Fidem, Spem, & Charitatem; quæ nedum Virtutes, verùm inſup Virtutũ princi

De Fide, Spe, Charitate. De Modeſtia Sobrietate, & ſimilibus. pes, cæterarũque regulæ iudicari debent. Inſuper de Modeſtia, Sobrietate, Hone ſtate, Ieiunio, Obedientia, Reuerentia, Benignitate, Concordia, Amicitia, Gra tia, Pęnitentia, Pudicitia, Caſtitate, Humilitate, Miſericordia, & ſimilibus; quæ in uirtutum Corona maximè fulgent, & a Theologis ſummopere commendantur; nullum fecit verbum. Ex aduerſo numerus Virtutum videtur eſſe redundans; nam

Quod ſit redundãs. vnica videtur ſtatuenda Virtus, non plures: quia Finis Virtutis vnus eſt, ſcilicet ho- D neſtum; Principium vnum, Prudentia; Forma vna, recta Ratio; Medium vnum, recta Prælectio; Subiectum vnum, Appetitus ſenſuum: vna igitur erit Virtus.

Theages. Quòd ſi eas volumus aſſerere plures, ſat erit fortè cum Theage Pythagoreo in lib. de Virtute quatuor ſtatuere: Statuit enim ducem Prudentiam, comitem Fortitudi nem & Temperantiam, compoſitam ex his Iuſtitiam: Nam ſingulis facultatibus ſin gulæ virtutes videntur eſſe ſatis, pro ratione Prudentia, pro cupiditate Temperan tia, pro appetitu iraſcendi Fortitudo, pro vtroque ſenſuum appetitu ſimul Iuſtitia.

Alcinous. Quod etiam approbauit Alcinous in lib. de doctrina Platonis cap. 31. Ita com muniter illæ quatuor nuncupantur Virtutes Principales, & Cardinales. Vel

Plato. demum erit fortè dicendum cum Platone, qui in Protagora quinque aſ ſerit eſſe Virtutes; Sapientiam, Temperantiam, Fortitudinem, Iuſtitiam, & Sanctitatem: Nam Sapientia eſt dux omnium; Temperantia & Fortitu do, rectè componunt appetitum cupiendi & iraſcendi; Iuſtitia nos rectè com

ponit

A ponit erga homines; Sanctitas demum erga Deum: cæterę omnino redundantes eſſe videntur;& præſertim illæ tres,quę ὁμιλητικαὶ, hoc eſt in cõgreſſibus poſitę dicũt.

Quomodo Virtutum numerus ſit, vel non ſit redundans, & diminutus. Cap. XXXIIII.

SI prima Virtutum capita inſpicimus, ea pauciſſima ſunt; ſi deſcendimus ad media genera,ea ſunt plura; infimæ ſpecies longè plures; ac demum earum modi plurimi. Primum caput eſt vnum, virtus moralis, Virtuſque perfecta; quæ virtus vniuerſa, & vniuerſa Iuſtitia dicitur, vt patet ex quinto Moralium Nicomachiorum cap. primo, Inſuper rediguntur in communẽ Amorem, communem Fortitudinem, communemque Temperantiam; vt patuit in præcedentibus. Demum rediguntur in vnum caput & ducem, Prudentiam ſcili- B cet; ſine qua nulla virtus conſiſtere poteſt; vt in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. dixit Ariſtoteles. At hęc non eſt Virtus ad appetitum ſenſuum pertinens, & illæ non ſunt virtus vna ſpecie. Ideo Secundò Virtutes ad morum compoſitionem pertinentes,redigi poſſunt in duas;in vniuerſam ſcilicet Iuſtitiam attinentem ad appetitum ſenſuum, communemque Prudentiam attinentem ad rationem. Inſuper adhuc, prætermiſſa prudentia, dici poſſunt duæ; quia duo ſunt ſenſuum Appetitus, quorum concupiſcibilis Temperantia, iraſcibilis Fortitudine pręſertim corrigitur. Ita Theages & Alcinous,duabus ſenſuum appetitionibus duas ſolas nuper relatas tribuebant virtutes: eadem ratione Ariſtoteles in 3. Moralium Nicomachiorum cap. x. inquit; Temperantiam, & fortitudinem irrationalium partium eſſe virtutes videntur: Quod dictum fuit, nedum ex ſententia Platonis (vt cenſuit Euſtr.) verùm etiã ex propria modo explicato. Præterea Virtutes dici poſſunt tres; duę ſimplices iam enumeratæ, & Iuſtitia communis vtrique appetitui: Quibus ſi prudentiam rationi competentem addimus, quatuor principes virtutes conſurgent, quæ Cardinales di- C cuntur a Latinis, & hę a Theage numerabantur. Hac conſideratione Ariſt. in primo Rhet. inquit. Partes Virtutis ſunt Prudentia, Iuſtitia, Temperantia, & Fortitudo. At tunc populariter loquitur: Prudentia enim non eſt eiuſdem ordinis cum cæteris, ſed eſt dux omnium & regula; ac pertinet non ad appetitum ſentiendi, ſed ad Mentem, neque eſt moderatio alicuius Perturbationis: ideo eſt virtus rationis, non moralis, nec inter morales numeranda. Neque debent ſtatui quinque (vt fecit Plato) nam aliud eſt loqui de virtutibus moralibus appetitui ſenſuum competentibus, de quibus modò loquimur; & loqui de omnium virtutum ſubordinatis capitibus, vt fecit Plato: qui ob id numerauit Sapientiam; ad quam & Scientiam, & Intelligentiã, & Prudentiam redigebat. Inſuper ea enumeratio alia ratione eſt redundans, quia Sanctitas ad Iuſtitiam redigitur: eam tamen enumerauit Plato, vt amplecteretur virtutes rationis, Virtutes Morales, & Heroicas; Sanctitas enim eſt Heroica Iuſtitia.

Quomodo Virtus ſit vna.

Quõ ſint duæ.

Virtutum igitur Moralium principalia capita ex ſententia Ariſtotelis debent iudicari tria, Temperantia componens appetitum cupiendi, Fortitudo eum iraſcendi, Iu- D ſtitia nos rectè diſponens erga alios. Quòd ſi mox ad diſtinctiores ſpecies volumus deſcendere, ſex enumerare poterimus; redigendo liberalitatem & Magnificentiam in vnam, ſimiliter Honoris appetitionem & Magnanimitatem; Magnificentia enim eſt liberalitas, & Magnanimitas eſt congruens honoris appetitio: Pariter prætermittendo tres illas, quæ in conuerſatione verſantur; quæ minoris ſunt momenti, & magna ex parte cum a natura tum ab aliis virtutibus pendẽt. Quòd ſi adhuc diſtinctius eas enumerare volumus, & magis ad vltimas ſpecies deſcendere, quibus diſtinctius fiat moderatio perturbationum; ſic poterimus Magnificentiã a liberalitate, Magnanimitatem a moderata honoris appetitione diſtinguere; & octo numerare virtutes, prætermittendo tres illas in conuerſatione poſitas. Ita loquitur Ariſt. in 1. Rhet. inquiens: Partes autem Virtutis ſunt Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia, Magnificentia, Magnanimitas, Liberalitas, Manſuetudo, Prudentia. Sed Ariſt. tunc miſſam facit honoris appetitionem, & populariter loquens Prudentiam numerat; quæ non eſt eiuſdem ordinis cum cæteris, ſed recta ratio earum. Quòd ſi adhuc diſtinctius numerare

Quomodo morales Virtutes ſint Tres.

Quõ ſint octo.

Quomodo vndeci rare volumus virtutes morales, quibus fiat moderatio perturbationum; ita cum A
Ariſtotele undecim eſſe dicemus. Quòd ſi demum uarietates ſingulas inſpicere volumus, ex uariis prodeuntes; tunc cum Chryſippo dicere poterimus,
Quomodo innumeræ. eas eſſe penè innumeras; vt etiam Philon Iudæus plurimas enumerauit: in ſingulis enim Virtutibus multæ varietates, diſtinctæ proprietates, variique fructus inueniuntur, quæ nonnunquã Virtutum nomine denotantur; vt in Temperantia conſideratur Ieiunium, Abſtinentia, Virginitas, Caſtitas, Honeſtas, Modeſtia, Sobrietas, & ſimiles: in Fortitudine Securitas, & Conſtantia; Virtutum enim
Stobæus, varię ſunt conditiones, diſpoſitiones, & munera. Ideo Stobęus in ſermone de virtute, ex libro Ariſtotelis de virtute hæc refert. Eſt verò virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicitia ſua dignari, odiſſe malos; tum nec pænæ nec uindictæ cupidum eſſe, ſed miſericordem clementemque, ac veniam
Comites. Virtutis, concedere paratum eſſe: Comites uirtutis Probitas, Aequitas, Candor, Spes bona, & id genus alia; qualis eſt familiarium, amicorum, ſociorum, hoſpitum, hominum denique bonorum præſertim, Amor. Hęc Stobęus. Sic itaque ob ſemiuirtutes, Virtutum affectiones, officia, ac munera, virtutes innumeræ eſſe uidentur; cum tamen omnes ad enumerata capita redigantur. B

De Pietate, Sanctitate & Religione. *Cap. XXXV.*

Pietas. ERat dubitatio, cur Ariſtoteles inter virtutes non enumerauerit Religionem, Pietatem, & Sanctitatem. Cui reſpondens, & a Pietate ordiens dico, Pietatis nomen in uaria ſignificatione vſurpari: dum tamen in ſua principali & magis propria ſignificatione accipitur, denotat animi conſtitutionem, qua colimus maiores noſtros, & eos quibus debemus: Et quia primò debemus Deo, ſecundò Patriæ, tertiò parentibus; ideo pietas primò Deum reſpicit, mox patriam, conſanguineos, & amicos. Hinc rectè Ci-
Cicero. cero in primo de Natura Deorum dixit, cum pietate ſanctitatem ſimul & religionem tolli; & addit: Atque haud ſcio; an, pietate erga Deum ſublata, Fides, & ſocietas generis humani, & una excellentiſſima virtus Iuſtitia tollatur, &c. Et iure C
hoc dixit; nam pietas eſt caput & eminentia Iuſtitiæ, ac fundamentum omnium virtutum: qui enim rectè erga Deum eſt affectus, erga omnia congruenter ſe ha-
Religio, bet. Religio vſurpatur apud Platonem, cum pro ſcientia diuini cultus, tum pro habitu obſeruantiæ eius, quo habitu nos cum Deo deuincimus ac religamus. De
Sanctitas. his inquit Plato in Epinomide: Maiorem virtutem religione Pietateque in Deum nullam in humano genere inuenire, ſibi quiſquam perſuadeat. Sanctitas demum ea eſt, per quam reddimus Deo quod ei debemus, & ab eo ſine medio recipimus; ſine medio autem ſuſcipimus Mentem, eamque illi deuouere maximè debemus, quod ſanctitate perficimus. Et quia uia frequenter nomine termini & finis denotatur, ideo vſurpatur nonnunquam Sanctitas pro innocentia, & congruente animi erga
Mercurius Deum conſtitutione; de qua dixit Mercurius: Sanctitas eſt frequens intuitus in cognoſcenda, amandaque diuinitate. Pietas igitur, Religio, & Sanctitas, arcto neceſſitudinis nodo ligantur. De his dixit Marſilius in Euthyphronem, Sanctitatem D
præcedit pietas, religio ſequitur: eſt enim Pietas Dei parentis cognitio; Sanctitas
Cur de his Ariſt nō fit loquutus eius, quod Dei eſt, Deo agnito retributio; Religio eius, quod Deo redditum eſt, aſſidua meditatione, iunctiſque operibus cum Deo ipſo indiſſolubilis religatio. De his virtutibus Ariſt. verba non fecit quatuor de cauſis. Prima eſt; quia ſub nube
Rō prima. ſolùm, & a longe inſpexit pertinentia ad cognitionem, modumque operandi Dei: Inſuper futuram hominis uitam penitus ignorauit; propterea pietatem, religionem
Plato. & ſanctitatem, quæ illis vt radicibus hęrent, obſcuriſſimè inſpexit: Plato verò
Secunda quia priſcis Theologis in attinentibus ad Deum fidem præbuit, rectè magis de illis ſenſit, ac magis pièloquutus eſt. Secundò: Ariſtoteles virtutes conſiderauit, quæ Ciuiles ſunt, nos rectè diſponunt erga homines, quibus humanę perturbationes componuntur; non autem eas, quæ ad futuram gloriam per-
Tertia, ducunt. Tertiò eas prætermiſit; quoniam, quatenus virtutes ſunt, ad Heroicas rediguntur: Heroica enim virtus ea eſt, quæ nos eleuat ſupra homines, & ad

Deum

A Deum extollit, quo munere fælicíſſimè funguntur numeratæ uirtutes: Rem autem ita ſe habere clarè conſtat, dum conuertimur ad earum contraria; ad Impietatem ſcilicet, Prophanitatem, Religioniſque aſpernationem, quæ deterrimæ feritates ſunt; feritas autem Heroicę uirtuti opponitur. Poſtrema cauſa eſt, quia Heroicę Virtutes ſunt eminentiæ & ſublimitates Virtutum moralium: propterea quicunque de virtutibus moralibus, & Heroicis diſſerit; de Pietate, & alijs, vt ad Philoſophum pertinent, diſſeruiſſe dicitur: tres enim illæ enumeratæ ad Iuſtitiam rediguntur; nam ſunt Iuſtitiæ culmen, Iuſtitia erga Deum, qua Deo reddimus quod ei debemus; & ſunt huius conditionis, vt ſine fide, ſpe, & charitate nobis exactè competere non ualeant conſi:deratur enim hic aureus ordo; Virtutes Naturales parant ad humanas, humanę ad diuinas; diuinarum autem fructus eſt Pietas, Religio, & Sanctitas.

Quarta.

B *De Reliquis quæ inter Virtutes numerandæ videbantur, & præſertim de Fide, Spe, & Charitate. Cap. XXXVI.*

PVre optimo de Fide, Spe, & Charitate ambigebatur, quare inter Virtutes numeratæ non fuerint; cum ſplendidiores Sole in Virtutum Choro refulgeant, & ſine eis ſplendor omnis reliquarum virtutum deliteſcat: Hæ nos rectè parant erga poſtremum finem, cum cæterę ſolùm corrigant ordinata in illum: Ideo nedum ſunt virtutes; verùm inſuper ſunt regulę, radices, ſpiritus, & perfectiones cæterarum, quæ virtutes dictę fuere. Hæ a Theologis virtutes Theologicæ nuncupantur; quæ non humanæ, ſed diuinæ ſunt: & diuinæ quidem, primò ratione Principii infundentis; ſecundò ratione finis, in quem eleuant; tertiò
C ratione proprię naturæ, & conditionis earum: ideo competunt homini, vt per gratiam participat conditionem diuinam, illumque eleuant ad finem ſupra vires naturę poſitum. Hæ tres cum antecedant, eas comitātur tres aliæ; Pietas ſcilicet, Religio, & Sanctitas: Spes enim Pietatem parit, eique reſpondet; Fides Religionem, Charitas Sanctitatem. His aduerſatur Feritas ab animis hominum euellenda penitus. Hæ virtutes partim in medio, partim in ſummo ſunt poſitæ. In ſummo quidem, primò ratione obiecti; ſine medio enim ad ſummum, nempe ad Deum eleuant: ſecundò ratione feritatis, & aduerſæ perturbationis, quam penitus euellunt. In medio autem munere quarundam circunſtantiarum; nam credendum cui oportet, pro quo oportet. Idipſum de Spe, & Charitate dicendum eſt. De his (vt inſtituto meo inſeruiunt) breuiſſimè agam. Ac a Fide ordiens, tribus præſertim modis fidei nomen uſurpari adinuenio; pro fide Thologica, Phyſica, & Ciuili. Fides Theologica definitur, quòd ſit ſubſtantia rerum ſperandarum, argumento non apparentium, quæ a ſpe & charitate poſtremam recipit perfectionem. Huius obie-
D ctum eſt Deus ſub ratione veri, ſupra humanam facultatem noſtræ mentis collocati. Diuiditur autem in infuſam, & acquiſitam. Infuſa producitur a Deo in nobis ſine noſtra actione, at non ſine noſtra conſenſione: ei conducit noſtra actio, vt diſponens & ſeruans, at non vt producens. Fides autem acquiſita nititur aſſertione alicuius teſtis fide digni, qui tamen poſſit errare. Fidem ſequitur actio, non vt proprius finis eius; non enim fides eſt recta ratio agendi, ſed rectè ſentiendi: ſequitur autem eam actio, vt fructus eius; veluti inſpectrices ſcientias ſequuntur multæ artes, & effectiones. Propterea non aſſentior Scoto, qui in quarta quęſtio. prologi ſent. Fidem hanc, de qua loquimur, ſtatuit habitum practicum. Inſuper, quia Fides ſequitur aſſertionem teſtis Fide digni, propterea rectè Diuus Thomas 3. contra Gentiles cap. 40. eam auditui potius quàm viſui ſimilem affirmat. Hæc eſt fides nota Theologis; qui rectè cognoſcunt, quomodo Deus loquatur homini, veritatemque pateſaciat: ignota autem Philoſophis, qui per ſola naturæ opera eleuantur in Deum. Fides in hac ſignificatione ad mentem per-

Virtutes Theologicæ cur diuinæ.

Quomodo in medio & in ſummo ſit poſitæ.

De fide.

Triplex fides.

Fides Theologica quid.

Diuiſio.

tinet, non ad appetitum ſenſuum, niſi munere fructuum eius: propterea inter A
virtutes morales numeranda non eſt; ſed regula earum, & regula quidem He-
roica cenſeri debet, cum nos eleuet ad Deum. Altera eſt fides Phyſica, ad Theo-
Fides Phyſica. ricam Philoſophiam pertinens, qua aſſentimur concluſioni ratione collectæ; de
qua Philoſophus in ſecundo de anima cont. 157. agens hunc ordinem ſtatuit: pri-
mam ſtatuit rationem; quam ſequi ait ſuaſionem, ratione enim ſuademur; ſuaſio-
nem demum ait ſequi fidem, & fidem opinionem, quæ etiam fides ad rem non fa-
cit, cum ad mentem pertineat. Demum datur fides Ciuilis & moralis, quæ ad actio
Fides Ciuilis. nes refertur; & ſæpe ſermo fit de danda, accipienda, ſeruandaque fide; & eſt dicto-
rum factorumque conſtantia: quæ fides ad Iuſtitiam redigitur, ad eamque pertinet.
Hanc dixit Theages in periculis maximè lucere, & Plato in primo de Legibus affir-
mauit eam eſſe Iuſtitiam Perfectam. Spes etiam non uno modo accipitur, frequen-
Spes. ter tamen apud Philoſophos uſurpatur pro animi perturbatione relata ad futurum
bonum; cui timor opponitur, & a Fortitudine præſertim corrigitur. Nonnunquam B
uerò refertur ad finem poſtremum, & ſignificat fructum vniuerſę Virtutis; rectè
enim de ſummo bono ſperat, qui cum virtute uitam ducit: de qua rectè cecinit Pin
darus (Quicunque iuſtè ſanctèque vitam exigit, dulcis eum ſpes comitatur, cor nu-
Pindarus. triens, ſenectutemque fouens) Quam ſententiam commendauit Plato in primo dia-
lo. de Repu. Stobæus id ipſum in ſermone de virtute ex ſententia Ariſtotelis aſſeruit,
comites virtutis eſſe inquiens, ęquitatem, candorem, bonam ſpem, & id genus
alia. De Charitate ſoli Theologi rectè loquuntur & ſentiunt: verè enim (vt ipſi
Charitas. cenſent) Charitas eſt feruens Amor, quo diligitur Deus tanquam obiectum ſum-
mi noſtri boni, ad quod dirigimur per fidem & ſpem; ſine qua Charitate nulla, quæ
abſolutè ſit moralis Virtus, conſiſtere poteſt: eſt enim mater, radix, neruus, forma,
& ſpiritus virtutum omnium. Ariſtoteles tamen cum ueram abſolutamque charita-
tem minimè nouerit, ſolam imaginem & umbram eius conceſſit: nam Charitas ex
Principiis Ariſtotelis nil aliud eſt, niſi Amor honeſti, cuius radix eſt dilectio Dei & C
Charitas ex ſententia Ariſtotelis. proximi. Et quemadmodum uera Theologorum Charitas, veras & abſolutas parit
Virtutes: ita hæc Charitatis Vmbra parit uirtutes peripateticas; quæ comparatæ
cum exactis Theologorum Virtutibus, umbræ & imagines cenſeri debent. Hæc
Peripateticorum Charitas pertinet ac redigitur ad eam, quam primam & commu-
nem virtutem ſtatuebam; nempe ad moderatum amorem, qui eſt ſpiritus uirtutum
omnium: eademque Charitas quatenus per ſingulos uirtutum habitus ad frugem
redigitur ac perficitur, dici poteſt fructus & comes earum. Patet itaque ex ſenten-
tia peripateticorum, quid de Fide, Spe, & Charitate ſit dicendum. De Amicitia
ſuo loco diſſeretur. De Modeſtia, Sobrietate, Honeſtate, Virginitate, Caſtitate,
Obedientia, Reuerentia, Benignitate, Concordia, Humilitate, honorum Negligen
tia, Paupertate, Ieiunio, & ſimilibus; quæ frequenter commendantur, & a Theo-
logis ſummis laudibus extolluntur; iam ex ſæpe dictis conſtat, quid ſit dicendum:
ſunt enim vel uiæ ad virtutes, vel modi earum, uel comites & fructus; non autem
uirtutes ſpecie diſtinctę. Hoc tamen ſeruandum eſt: quòd cum Theologi & Peripate D
tici de fine hominis non idem ſentiant, & uirtutes ad uarium finem dirigant; uario
quoque modo de virtutibus ad finem ordinatis loquuntur, & medium earum uario
modo ſtatuunt: Theologi rectè id omnino faciunt: Peripatetici ſolam hanc morta-
lem vitam, ſummumque in ea bonum inſpicientes; nos rectè formant pro commer-
tiis & conſuetudinibus cum hominibus, pro ſalute Reip. pro ornamento noſtri, &
demum pro optima Ciuilis uitæ conſtitutione. Ideo mirum non eſt, ſi Ariſtoteles
in 7. de Rep. cap. XVI. dixit: De expoſitione educationeque filiorum Lex ſit, Nihil
orbatum Natura fore educandum. Non igitur Ariſtoteles in enumerandis uirtuti
bus eſt diminutus: quòd autem non ſit redundans, ex dictis in præcedentibus eſt
conſpicuum.

Quo-

A *Quomodo Vniuerſa Virtus, quæ etiam Vniuerſa Iuſtitia dicitur, Vna ſit. Cap. XXXVII.*

FRequenter in præcedentibus dictum eſt, & a Platone in Protagora, necnon ab Ariſtotele in quinto moralium Nicomachiorum aſſeritur; Dari vniuerſam uirtutem moralem: quam Iuſtitiam vniuerſam, virtutem perfectam, ac unam affirmant. Verùm quo pacto hæc vniuerſa virtus una ſit, minimè conſtat: latet enim, num debeat cenſeri una genere, vel ſpecie, vel numero, vel analogia. Vna genere eſſe non videtur: quoniam, ſublata ſpecie una, non aufertur genus; at, quauis Virtute ſublata, perit virtus uniuerſa. Præterea; deſtructionem vnius ſpeciei non ſequitur deſtructio aliarum ſpecierum eiuſdem generis: at quauis morali virtute ſublata, vt omnes pereant neceſſe eſt, quemadmodum in progreſſu patebit. Inſuper longè minus una ſpecie & forma eſſe

Virtutem vniuerſã non eſſe unam genere.

Non eſſe unam ſpeciè.

B videtur: quoniam perturbationes corrigendæ ſunt diſtinctæ; facultates, quibus competunt, obiecta, & actiones variæ ſunt: quare, vt forma ſit uaria, neceſſe eſt. Si virtus non poteſt eſſe una ſpecie, longè minus una numero erit; quæ enim numero ſunt unum, etiam ſunt unum ſpecie. Dicere, quòd analogia, hoc eſt rationis ſimilitudine ſit una, ad rem non facit: proculdubio enim, vt Temperantia ad uoluptatem ſe habet, ita Manſuetudo ad iram; & ſic de ſingulis: verùm per hanc rationis ſimilitudinem minus propriè virtus diceretur una, & perfecta. At fortè dicet aliquis virtutem eſſe unam numero, vt totum diſſimilium partium: veluti Alcibiades unus numero dicitur, quamuis conſtet ex his, quæ forma inter ſe diſtinguũtur. Aduerſus hanc ſententiam diſputat Plato in Protagora in perſona Socratis, manifeſtans omnem uirtutem alteri virtuti eſſe ſimilem, & eiuſdem rationis; nam virtus omnis eſt modo aliquo Prudentia, eſt Iuſtitia, eſt Temperantia, & Fortitudo. Alexander in quarto naturalium quæſt. aduerſus id ita argumentatur. In toto conflato ex partibus diſtinctæ rationis, parti non competit ratio vel nomen totius; non

Non vnã numero.

Dubitatio

Plato.

Alexander

C enim caput eſt homo, vel animal rationis particeps: at de ſingulis virtutibus, cum nomen, tum definitio virtutis rectè dicitur. Demum virtus non videtur poſſe dici una ab vno, & ad vnum, ſiue ordine quodam; quoniam in his, quæ ſunt ab uno, poſteriore ablato non auferuntur priora; at quauis virtute dempta pereunt omnes. Non itaque conſtat, quomodo virtus iudicari poſſit una. Alexander hac de re multa dicit in quarto Nat. quæſt. cap. 8. & 28. & demum in hanc ſententiam uenit; vt virtus una ſit non tanquam genus, ſed tanquam totum ſimilium partium: ideo inquit in cap. 28. Vt in corporibus ex mixtione diſſimilium elementorum mixtum ſimilium partium gignitur, ita de habitibus & uirtutibus ſe habet: & quamuis ad actionem virtutis ea tota virtus conſpiret; tamen ex proprietate quadam, & modo loquendi tribuitur parti; & quia per talem mixtionem uirtutes omnes redduntur ſimiles, ideo virtus vniuocè de illis dicitur. Hæc Alexãdri ſententia approbanda non videtur. Primò: quia, dum quæuis forma manet integra, formæ illæ non miſceri, ſed vnà extendi, ſimulque ſeruari dicuntur; mixtio enim eſt miſcibilium alteratorum vnitio; formę virtutum ſimul ſeruantur integræ; & nedum non caſtigantur,

Virtutem non eſſe unam ab vno, & ad vnum.

Alexandri ſententia.

Contra Alexãdrũ

D uerùm potius ſe perficiunt; malè itaquę dicuntur miſceri. Præterea appetẽdi facultates ſunt diſtinctæ; ſimiliter perturbationes, quæ virtute corriguntur, hæ non miſcentur, vt eſt conſpicuum; quare neque virtutes, quæ ſunt harum formæ. Confirmatur; quia ea, quæ ſunt nata miſceri, etiam ſunt nata ſeorſum reperiri, vt aſſeritur in primo de Generatione & Interi. virtutes autem minimè ſunt natę ſeorſum ſeruari, & reperiri. Eſt igitur difficile videre, quomodo uniuerſa virtus ſit vna: & præſertim; quia, ſi vniuerſa virtus eſt vna, quid erit dicendum de vitio ei oppoſito? nunquid vnum vel multa debeat iudicari

Quomodo Vniuerſa Virtus ſit vna: Opinio propria. Cap. XXXVIII. A

Virtus uniuerſa dupliciter uſurpatur.

Quomodo vniuerſa virtus ſit tanquã genus.

VIrtus vniuerſa præſertim dupliciter conſiderari poteſt. Primò pro quodam prædicato communi, hoc eſt pro toto vniuerſali; quod dicitur cum de vniuerſa uirtute, tum de quauis parte eius: in qua conſideratione procul dubio eſt tanquam genus, non quidem vniuocum, ſed ab uno; quod primò dicitur de virtute vniuerſa, ſecundò de virtute in parte conſiderata; quæ virtus in parte conſiderata, mox vt genus proximum continet ſub ſe partes ſingulas uirtutis. Secundò conſideratur uniuerſa Virtus pro ſola perfecta virtute, ex aliis vt ex partibus conſurgente; in qua ſecunda conſideratione minimè iudicari debet genus: non enim genus actu includit ſpecies, ſed ſolùm poteſtate; uirtus autem uniuerſa actu includit virtutes omnes. Nec cenſeri debet compoſitum ſimilium partium, vt patefeci; ſed iudicari debet totum quoddam non mixtum, ſed vnum per connexionẽ &

Quomodo ſit vna per connexionem & aggregationem.

aggregationem, conflatum ex partibus diſſimilis ſpeciei: non ſecus ac mundus conſurgit ex ordine ſimplicium corporum; manus ex connexione carnis, oſſium, neruorum, & ſimilium partium; quæ, vt conſpirant ad conſtitutionem, ita conſpirant ad functionem muneris. Inſuper: vt in his, quæ ex uariis partibus conſtant, inueniuntur nonnulla communia, quibus ſingulæ partes quaſi neruis ligantur, quorum auxilio fit unum; ita quoque ea in vniuerſa Virtute inſpiciuntur: ligantur enim uirtutes ſingulæ communi prudentia, communi deſiderio honeſti, communi amore boni, communi obſeruantia legum, communi moderatione perturbationum, ac ſimilibus; ob quam connexionem mutuò ſe perficiunt, ad eandemque actionem conſpirant. Et quamuis aliqua ſit actio propria fortitudinis, quæ non eſt temperantiæ; vt aliqua eſt operatio propria neruorum manus, quæ non eſt oſſis: tamen ab obeundam perfectam actionem partes omnes vnà conſpirant. Inſuper: vt humanum corpus perfectum non eſt, niſi præditum ſit ſingulis partibus; ita Virtus nunquam erit vniuerſa & perfecta, niſi omnibus partibus quaſi numeris ſit abſoluta: immo vt caput ſine pectore, pectusque ſine uentre non viuit; ita nec Temperantia ſine Fortitudine, nec una quæuis Virtus ſine alia, virtutis naturam & conditionem ſeruare ualet; ex quibus unum totum per connexionem, mutuamque conſpirationem diſſimilium partium conſurgit. Et quoniam exemplis ea, quæ ſunt obſcura, exactiſſimè illuſtrantur; propterea vtar exemplo accõmodatiſſimo a ſanitate, necnon a pulchri-

Duo exempla accommodatiſſima.

tudine corporis ſumpto, quibus recta ratione animi perfectio reſpondet. Si corporis pulchritudinem ſanitatemque conſideramus, percipimus ambas per vniuerſum corpus extendi, eſſe totum quoddam ex uariis partibus congruente ratione ligatis conſurgens: & quamuis alia oculi, alia oris, alia manus ſit pulchritudo & ſanitas; tamen ex huiuſmodi partium congruente ratione ac conſenſione iunctarum, una abſoluta, uniuerſaq; totius corporis ſanitas ac pulchritudo cõſurgit. Id ipſum de temperantia, fortitudine, cæteriſq; Virtutibus iudicare debemus. Neq; arduum eſt aduerſis

Diluuntur aduerſę rationes.

Diluitur ratio Platonis.

rationibus reſpõdere. Nam Platoni in Protagora oſtendenti partes Virtutis eſſe conſimiles & eiuſdem rationis, dico eas eſſe conſimiles ratione communium ligamentorum quaſi communium ſpirituum & neruorum, quibus ligantur; at ratione propria eſſe formas diſſimiles: quod patet ex ipſomet Platone, qui in 4. de Rep. & alibi, ua-

Diluitur rô Alexandri.

riarum partium Virtutis uarias tradit definitiones. Rationi Alexandri aſſerentis; dũ totum ex variis partibus eſt conflatum, partibus nec nomen nec definitionem totius competere; Reſpondeo in hac argumentatione includi æquiuocationem: nam (vt dixi) Virtutis nomen duo ſignificat, genus ſcilicet ſingularum virtutum, & Virtutem Vniuerſam, quæ eſt uirtus tota & perfecta: de ſingulis virtutibus verè dicitur nomen & definitio Virtutis pro genere ſumptæ; at non virtutis uniuerſæ; non enim fortitudo eſt uniuerſa uirtus, nec liberalitas, neque his congruit definitio uniuerſæ uirtutis; quod patet exemplo pulchritudinis, & ſanitatis: Sanitas enim oculi, eiuſque pulchritudo eſt quidem ſanitas, & pulchritudo; at non uniuerſa ſanitas, vniuer-

Colligitur quomodo Virtus vniuerſa vna ſit.

ſaque pulchritudo totius corporis. Conſtat igitur Virtutem vniuerſam eſſe vnam per connexionem, & communia ligamenta ſingularum partium diſtinctæ formæ: in qua connexione pars quælibet ſuam ſeruat formam; & per connexas nedum non minuitur, vt ea quæ miſcentur; verùm potius & pro eſſe, & pro actione perficitur:

& cum

A & cum quæuis pars in ſuo gradu ſit perfecta; ex cunctis tamen Virtus uniuerſa perfectiſſima, ſplendidiſſima, & potentiſſima conſurgit. Inde euenit, quòd virtutes ſingulæ, rectius partes forma diſtinctæ, quàm diſtinctę & ſeparatę ſpecies nuncupantur: Propterea Ariſt. in primo Rhetoricorum Temperantiam, Fortitudinem, & reliquas frequenter nuncupat partes, potius quàm ſpecies Virtutis.

Particulares Virtutes cur rectè partes quàm ſpecies dicantur.

De connexione Moralium Virtutum. Cap. XXXIX.

FRequenter dictum eſt in præcedentibus, & ab Ariſtotele aſſeritur, morales Virtutes adeò eſſe iunctas, vt una ſine altera conſiſtere nequeat; quæ connexio earum dignitatem & præſtantiam patefacit; propterea pro Virtutum exacta notitia de earum mutuo amplexu, mutuaque connexione agendum eſt. Quemadmodum Vitia ſummopere diſſidēt, & nedum Virtutē, verùm ſe quoque mutuò deſtruunt: ita ex aduerſo Virtutes morales inſolubili nodo ligantur,
B incomparabili conſenſione & harmonia ſibi mutuò reſpondent, ſalutarique ſpiritu ſe perficiunt; non ſecus ac diuinæ gratię, quæ ſemper ſe amplectuntur, & nunquam ſeparatę inſpiciuntur. Hanc fęlicem copulam inſpexit Pythagoras; expreſſit Plato in Protagora, necnon in lib. de Regno: patefecit Ariſtote. in Quinto Moralium Nicomachiorum; dum virtutes in vnam redegit; necnon in calce ſexti libri, dum morales virtutes cum rationalibus comparauit: approbarunt noſtri Theologi. Ideo Gregorius in 22. Moralium dixit: Prudentia vera non eſt, quæ Iuſta, Temperans, & Fortis non eſt: nec perfecta eſt Temperantia, quæ Iuſta, Fortis, & Prudens non eſt: nec Fortitudo integra, quæ Prudens, Temperans, & Iuſta nō eſt: nec vera Iuſtitia, quę Prudens, Fortis, & Temperans non eſt &c. Oritur Virtutum connexio ex octo præſertim arctiſſimis vinculis. Primum eſt prudentia, ſine qua nulla virtus moralis conſiſtere valet, vt in calce ſexti moralium Nicomachiorum affirmauit Ariſtoteles: Hęc adeò cum Virtutibus eſt inſerta; vt Zeno Stoicorum princeps, & Apollophanes
C Virtutem omnem putarint eſſe vnam, & illam eſſe Prudentiam. Alterum Vinculum eſt communis finis, nam finis omnium eſt honeſtum; in quem conſpirant non alia ratione, niſi quia eſt honeſtum: cum itaque homo Virtute præditus ſit uir probus, & vir probus ſua probitate & uirtute expetat honeſtum vt honeſtum eſt, & reduplicatio vertatur in uniuerſale, Vir itaque probus appetet omne honeſtum; quod ei conuenire non poteſt, niſi omni virtute ſit præditus: qui enim conſtanter omne honeſtum expetit, omni virtute eſt decoratus. Hunc nodum ex fine prodeuntem cumulatè patefecit Alexander in 2. de anima cap. 41. Tertius nodus oritur ex Amore, quo, (vt dicebat Plato in Conuiuio) alter inſolubilior inueniri non poteſt. Amor tribus modis deuincit Virtutes: primò per amorem ad voluntatem pertinentem, quo bonum & honeſtum conſtanter amamus & optamus: ſecundò per amorem attinentem ad appetitus ſenſuum; quo; vt decet, diligimus obiecta eorum, & rationem rectam: tertiò per mutuam virtutum dilectionem; cum enim virtus omnis expetat honeſtū, ac vnaquæque Virtus honeſta ſit, vnaquæque virtus diligit alteram, & pro faculta-
D te cum altera connectitur; finis enim Amoris coniunctio eſt. Quarta connexio oritur ex Principum Virtutum coextenſione, mutuoque amplexu. Iam patuit Iuſtitiā, Fortitudinem, Temperantiam eſſe virtutes vniuerſas, meare per omnes, & in ſingulis reperiri: quamuis enim vt uerſantur in propria materie, & conſideratę vt partes, diſtinctę ſint; tamen quoad communes quaſdam earum proprietates meant per omnes, & ſingulę in ſingulis reperiuntur: per omnem enim virtutem obtemperamus legibus, uincimus noſipſos, uitia vt monſtra domamus, & perturbationes congruenter temperamus; ita conſurgit connexio in principio per communem Temperantiā, in medio per Fortitudinem, in fine per Iuſtitiam. Quintò oritur connexio ex requiſitis ad perfectionem actionis ſingularum virtutum, actionumque concurſum: ſi enim contingere poſſet, vt partem haberemus virtutis (gratia exempli) Temperantiam, & ſimul uitio Auaritiæ eſſemus inquinati, nunquam omni ex parte perfectam temperantiæ ederemus actionem; contingere enim poſſet, quòd puella caſta & temperata, ob Auaritiam vel ægrè fungeretur Temperantiæ munere, vel Temperantiam peruerteret. Cum igitur actiones ex Virtute prodeuntes iunctæ ſint, eſt neceſſe,

Connexio Virtutum.

Gregorius.

Per quę connectātur Virtutes.

Octo vincula Virtutum.

Primum.

Secundū.

Alexāder.

Tertium.

Amor quomodo deuincit Virtutes.

Quartum.

Quintum.

Plato. vt uirtutes omnes morales ſint colligatæ. Ideo iure dicebat Plato in primo de legibus A
claudam eſſe Fortitudinem ex parte dextra, ſi ſuperat dolores, ſuccumbit voluptati
Sextum. bus. Sextò eluceſcit connexio, perpendendo attinentia ad denominationem nobis
per morales Virtutes competentem. Sententia eſt Ariſtotelis in ſexto Moralium Ni
comachiorum cap. 13. necnon in primo Rhetoricorum morales virtutes eſſe huius
conditionis, vt homo eis ornatus abſolutè vir probus denominetur; adeò quòd Vir
Fortis, cum ſit fortis, abſolutè dicitur probus; ſimiliter liberalis abſolutè probus
nominatur: at nemo unquam abſolutè probus diceretur, niſi abſolutè virtutem om
nem includeret. Quod confirmatur: quia homo vno uitio inquinatus, abſolutè di-
citur vitioſus. & quia nemo abſolutè ſimul vitioſus, & probus dici poteſt; ideo ne-
ceſſe eſt, vt homo vna uirtute præditus omni virtute ſit ornatus, omniq́ue vitio ca-
reat. Hinc dicitur: qui in vno eſt reus, in omnibus proſumitur reus; & una actio vi
tioſa innumeras probas obumbrat & labefactat. Iure igitur Ariſt. in ſexto Mora-
lium Nicomachiorum cap. 13. dixit; in naturalibus Virtutibus fieri poſſe, vt inter
Septimū. ſe ſeparentur; in iis autem, in quibus abſolutè vir bonus nominatur, non poſſe. Sep B
tima connexionis ratio ſumitur ex prælectione, quam rectè explicauit Alexander
in 4. Nat. quaſt. cap.: 2. Nam prælectio in functione munerum virtutis principem
tenet locum, vt ſæpe Ariſt. affirmat; prælectio recta rectam ſequitur conſultationē,
recta conſultatio expoſcit vt ducem rectam finis expetitionem: at cui prælectio, cō
ſultatio, rectaque finis expetitio competunt, vt omnes competant uirtutes neceſſe
Octauū. eſt. Octauum caput connexionis ſumitur ex integritate perfectioneq́ue Virtutis,
quod etiam declaratum fuit ab Alexandro in 2. de anima cap. 41. nam inquit: Inte
grum quiddam eſt ipſa virtus, abſoluta, & perfecta; cuius partes ſunt Iuſtitia, For-
titudo, & aliæ; quæ non ſimpliciter virtutes, ſed cum additamento, & circa hæc,
ſimpliciter enim eſt illa integra: Et addit: Haud enim facile eſt (vt inquit Theophra
ſtus) virtutis differentias ita ſecernere, vt non inter ſe aliqua ſaltem in re conſen-
tiant atque conueniant; appellationes uerò ipſarum ſunt, vt communis uſus appel-
Confirmatio. lat. Demum eadem virtutum copula, fęlixque connexio confirmatur ex ſententia C
Pythagoreorum: & præſertim Metopi & Theages, qui tres ſtatuebāt virtutis fontes:
Scientiam, ad quam redigebant prudentiam; Potentiam facultati iraſcendi compe
Fælix triū conſpiratio. tentem; & Voluntatem, cum qua prælectionem, & cupiditatem connectebant; &
tunc conſurgere uirtutem exiſtimabant, dum ſcientia, potentia, & uoluntas unà
rectè conſpirant: at quicunque horum trium congruente conſpiratione fuerit præ-
ditus, vt omni uirtute ſit honeſtatus neceſſe eſt. Non itaque iniuria Ariſto. morales
virtutes ita complicatas exiſtimauit, vt una ſine altera conſiſtere nequeat.

Dubia de Virtutum connexione. *Cap. XL.*

DVm Principia, Naturam, Conditiones, Muneraque virtutum perpen-
dimus, miram in eis conſpirationem connexionemq́ue inueniri iudica-
mus. At; dum ex aduerſo humanam inſpicimus imbecillitatem, uirtu-
teſque in uariis diſperſas. & quaſi diuulſa membra ſeiunctas intuemur; co D
gimur de uirtute ambigere; ac eas non ita neceſſariò eſſe coniunctas exiſtimare: &
Experiētia præſertim; quia nos potius experientię, quàm rationi cogimur adhibere fidem.
Protagoras. Propterea aſſerebat Protagoras apud Platonem, multos extitiſſe viros fortes, ſtre-
nuoſque militum duces; qui tamen vel intemperantes, uel iniuſti fuere: vicerunt
ſua fortitudine viros, uicti fuerunt ob intemperantiam a fœminis; ut legitur de filio
Amilcaris, & de aliis innumeris. Similiter uice uerſa viros plurimos cognoſcimus
Temperatos, Iuſtos, Liberales, Magiſtratibus ſuæ Reip. optimè accommodatos. qui
tamen, quoniam in terribilibus non ſunt uerſati, ſunt timidi & imbelles. Hos ipſum
Plato. affirmauit Plato in dialogo de Regno inquiens; Fortitudinem & Temperantiam, quā
uis virtutis ſint partes, tamen multis in rebus inter ſe pugnare. Id ipſum aſſeruit Ari
Ariſt. ſtoteles in ſexto Topicorum loco 89: inquiens: Accidet autem hoc; ſi hic quidem
ipſorum Temperantiam, & Timiditatem habet; ille autem fortitudinem, & prodi-
galitatem. Inſuper id, quod experientia cognoſcimus, ratione confirmare uale-
mus, & primò: Si uirtutum una ſine altera conſiſtere nequit, abſolutè inferre licebit
nemi-

A neminem eſſe Virtute præditum; quia nemo apud nos reperitur, in quo aliquid non Ratio pro
deſideretur, in quo omne virtutum genus refulgeat, qui omni ex parte ſit beatus; qui ſeiunctio
dicere ualeat, Peccatum non habeo. Prętérea: Virtutum nonnullæ inter ſe pugnãt, ne virtutũ
una repellit alteram, vt Liberalitas Magnificentiam, Honoriſque moderata appetitio Magnanimitatem; adeò vt nec liberalis ſit magnificus, nec honorem mediocrẽ moderatè appetens ſit Magnanimus: Et nedum Virtutes, verùm etiam conditiones hominum pugnant cum conditione quarundam uirtutum: nam Viri Pauperes & obſcuri, poſſunt quidem eſſe liberales, & honoris mediocris congruenter cupidi; at non Magnifici, nec Magnanimi. Id ipſum patet de Vniuerſo Ciuilium Virtutũ genere comparato cum genere Heroicarum, quæ ſeruari ſimul non poſſunt; cum Ciuiles relatæ ad Heroicas obtineant locum defectionis, & unius extremi, quod cùm eminenti medio non ſeruatur. Propterea Scotus Theologus inſignis, & Philoſophus Opinio
acutiſſimus, in 3. Sententiarum diſtin. 36. connexionem illam virtutum minimè ne- Scoti.
ceſſariam affirmauit, idque his potiſſimùm rationibus demonſtrauit: Primò conſi-
B derando originem Virtutum. Nam habitus Virtutum more, iteratiſque actionibus Rationes Scoti.
producuntur: at frequenter contingit, vt aliquis magis in actionibus vnius virtutis Rõ prima
quàm alterius uerſetur, magis ad unum quàm ad alterum actionum genus ſit facilis, magiſque abundet inſtrumentis opportunitatibuſque pro una quàm pro altera Virtutis actione: & quoniam homo actionibus temperantiæ non euadit fortis, neque actionibus fortitudinis temperans, ſed fortis; ideo poteſt homo unam acquirere uirtutem, & non alias. Inſuper idipſum oſtenditur ex definitione uirtutum: ſi enim vir- Altera rõ.
tutum connexio eſſet neceſſaria, etiam eſſet per ſe, & eſſet de ratione uirtutum: at inſpicimus eam non accipi in definitione uirtutis, nec ſequi definitionem illam; ſed ſolùm denotari connexionem Virtutum Moralium cum prudentia ſibi propria, non earum inter ſe: ea igitur connexio virtuti competit ex euentu, & propterea poteſt non competere. Præterea ita argumentatur: Si pro conſtitutione Virtutis neceſſaria eſſet Rõ tertia.
ea connexio, ſequeretur, quòd quælibet Virtus eſſet ratio alteri vt eſſet Virtus: con-
C ſequentia nota eſt; conſequens eſſe abſurdum ita oſtenditur: ſi enim id eſſet; tunc aliqua eſſet uirtus, antequam eſſet uirtus: inſuper nulla eſſet prima Virtus: demum nulla eſſet Virtus. Hę conſequentiæ ita facilè deducuntur: Nam ſi uirtus una nõ poſſet eſſe ſine altera, temperantia itaque habebit a fortitudine vt ſit virtus, & uice uerſa ſortitudo a temperantia; quare fortitudo erit virtus, antequàm ſit uirtus: temperantia enim non eſt virtus ſine fortitudine, igitur oportet ut fortitudo prius ſit virtus; at ea nõ eſt virtus ſine temperantia; fortitudo itaque erit virtus antequam ſit virtus. Similiter ſequitur quòd nulla erit prima virtus, nec ulla in nobis prius altera generabitur; quoniam nulla reperitur, quæ alias non ſupponat. Demum ſequitur, quòd nulla erit virtus: quia ſi una non poteſt eſſe virtus, niſi adſint aliæ, & aliæ non poſſunt eſſe ſine ea; una igitur ſupponet alias, & ſupponetur ab eis, & erit prior ac poſterior aliis & ſeipſa; quæ maximè pugnant, & ſimul ſeruari nequeunt: & propterea nulla erit virtus. Præterea perfectiones non uniuerſæ ſed in parte ſumptę, ita ſe habent, vt Quarta ratio.
una poſſit eſſe ſine altera; vt ſanitas & pulchritudo oculi ſine ea auriũ: at uirtutes mo-
D rales ſunt perfectiones in parte, uariæ enim uarias perturbationes rectè componunt una itaque non expoſcit alteram, ſed poteſt eſſe ſine ea; preſertim, cum perturbationes non ſint ſubordinatæ. His ac ſimilibus rationibus nititur Scotus nodum & cõnexionem virtutum diſſoluere: ideo colligens aſſerit, nec unam Virtutem moralem Cõcluſio.
cum altera eſſe neceſſariò iunctam, nec partem prudentię cum vniuerſa Prudentia, ſed ſolùm virtutem cum ſibi propria & reſpondente prudentia eſſe colligatam; vt Tẽperantiam cum ea prudentiæ parte, quæ verſatur in attinentibus ad Temperantiam. Nam actiones uarię varias expoſcunt prudentiæ partes; & poteſt homo in attinentibus ad unum actionis genus eſſe verſatus, in eoque eſſe prudens, non autem in attinentibus ad aliud; ac ita poteſt una, & non altera morali uirtute eſſe honeſtatus.

Non

Nonnulla explicantur conducentia pro ſolutione Difficultatis. *Cap.* *XLI.*

A

Primum quod accipitur.

QVoniam ſatis firmis rationibus conſpicuiſque auctoritatibus uirtutum cōnexionem patefeci; propterea, vt aduerſas rationes ualeam diluere, non nulla pręaccipienda duxi. Quorum primum eſt, Virtutem duobus modis poſſe nobis competere; vel cum poſtrema ſua perfectione; vel cum diminutione & imperfectione aliqua. Dum de genere alicuius rei loquimur, debemus ſemper optimum, abſolutum, perfectumque illius generis inſpicere; id enim eſt finis, eſt perfectè & abſolutè tale, non permixtum cum ſuo oppoſito: per id autē, quod abſolutè & perfectè eſt tale, uera, propria, & ſincera rei natura cognoſcitur, quæ eſt regula cognitionis aliorum. Hoc ſeruauit Cicero agens de Oratore, Plato de Rep. Ariſtoteles de Demonſtratione, & ſimilibus: quare idipſum ſeruare debemus, dum agimus de Virtute. Accipiendum ſecundò, ob cauſas in præcedentibus re B

Alterum quod accipitur. Tertium.

latas nullam virtutem cunctis ſuis numeris poſſe eſſe abſolutam, niſi cum cæteris iūcta ſit; mutuo enim ſe perficiunt, augent, ſibique opem ferunt. Tertiò id mente retendum memoriaque ſeruandum eſt, quod in pręcedentibus etiā dixi, tribus pręſertim modis poſſe in nobis Virtutes morales gigni: vel munere eminentiorum habituum; ac ita dicuntur contemplationem ſequi, & ex Naturę, Diuinæque prouidentię fontibus hauriri: uel per conſecutionem, munere mutuæ connexionis earum; per cuiuslibet enim Virtutis actiones rectè paramur erga communem finem, nec per ſectè exercemur pro una, quin exerceamur pro aliis; vel demum per ſe & primò, & id fit actionibus attinentibus ad uirtutem illam vt cōtradiſtinctam ab aliis; & de hoc modo, tanquam de proprio & per ſe primo, loquitur Ariſt. in 2. Moralium Nicomachiorum.

Quartum

Accipiendum eſt poſtremò: quòd, cum ad habitum virtutis requiratur firmitas & conſtantia, ea nedum requiritur, vt a contrario non ſuperemur; verùm inſuper, vt a nullo penitus a mediocritate reuocemur: Veluti Temperantia eſt habitus, quo tum conſtanter in uoluptatibus moderamur; vt nedum a nimia uoluptate; C uerùm neque a Timore, neque ab Auaritia, neque ab vllo alio a medio retrahi ualeamus; alioquin abſolutè temperati non eſſemus. Hoc tamen verū eſt, quòd; cum pro Virtutis conſtantia ea duo requirantur, nempe vt neque a contrario neque ab ullo alio a medio reuocemur; vnum tamen eſt magis proprium, magiſque de ratione ſingularum virtutū, ne ſcilicet a contrario reuocemur. Ex his conſtat primò actionum copula: ſecundò, quòd nos in attinentibus ad uirtutem aliquā dupliciter delinquere poſſumus; vel primò, & ratione contrarii proprii eius uirtutis; vel ſecundò, ob oppoſitum alterius Virtutis; vt qui per Iram, Timorem, vel Auaritiam a medio Temperantiæ recedit.

Nos dupliciter delinquere poſſe.

Ex dictis etiam ratio conſpicua eſt, cur Virtutes imperfectæ ſeiungi a ſe inuicem poſſint, perfectę nequeant. Ideo Ariſt. in VI. Moralium Nicomachiorum cap. 13. dixit; Virtutes morales, ſiue potius Virtutum ſemina & inchoationes, quæ nobis per naturam competunt, poſſe ſeiungi; more autem confirmatas, nequaquam. Id ipſum nos iudicare debemus de uirtutibus more acquiſitis, imperfectis tamen, nec cunctis ſuis numeris abſolutis; de his quoque uera eſt ſententia D Ariſtotelis in ſexto topicorum concedentis Temperantiam cum Timiditate, & Fortitudinem cum Prodigalitate coniungi: Et quoniam in hominum genere vt plurimū Virtutes inueniuntur ſine poſtrema perfectione, propterea vt plurimum ſeiunctę inſpiciuntur. Colligamus itaque Virtutes vltima perfectione præditas neceſſario eſſe iunctas, inchoatas verò & imperfectas nequaquam; & quoniam vt plurimū ſunt tales, ideo vt plurimum ſeiunctę inueniuntur.

Virtutes imperfectæ ſeiungi poſſūt perfectæ nequaquā

Tria alia explicantur pertinentia ad notitiam Connexionis Virtutum. *Cap.* *XLII.*

Attinentia ad Virtutes ſunt dupicia.

PRo exacta cognitione pertinentium ad connexionem virtutum tria adhuc explicanda ſuperſunt. Primum eſt, quòd attinentia ad moralem virtutē duplicis ſunt conditionis: nonnulla enim ſunt de interna ratione, & eſſentia earum; alia non ſunt de eſſentia, ſed extrinſecus cum virtute colligantur

A tur. De eſſentia virtutũ ſunt conſtantia, ſcientia, prælectio, honeſtique deſiderium: externa ſunt, vt homo per naturam ad unum potius quàm ad aliud actionis genus ſit facilis, vt magis abundet inſtrumentis vnius quàm alterius virtutis, vt magis per varias occaſiones verſetur in vno quàm in alio actionis genere. Dum dicimus virtutes perfectas eſſe iunctas, id intelligi debet quoad ea, quæ ſunt de interna ratione virtutum, non quo ad alia: Nam ſæpe accidit vt in homine probo, quanuis virtutes ſint iunctæ, modò tamen vna modò altera magis ſulgeat ob externa nuper relata. Propterea Hiſtoriarum ore quorundam commendatur Iuſtitia, aliorum Fortitudo, non nullorum Magnificẽtia, ac ita de ſingulis. Alterum, quod explicandum occurrit, eſt: num virtutes ita iudicari debeant colligatæ; vt, ſeruata inter eas proportione, ita ęquè creſcant & perficiantur, vt æquè ſeruata proportione dicuntur creſcere ſingulæ partes viuentis; quemadmodum aſſeruit Ariſtoteles in primo de Gen. & inter. Cenſuit D. Th. in prima ſecundæ quæſt. 66. Art. 2. virtutes morales ęquè creſcere, & per-

An virtutes ſeruata ſemper proportione creſcant.

B ſici; Ratio eius fuit, quia Prudentia eſt communis forma virtutum; ideo oportet, vt per eam ſeruata proportione medium in quauis materie virtutis rectè conſtituatur. Cui ſentẽtiæ ſubſcripſiſſe viſus eſt Diuus Auguſtinus in ſexto de Tri. cap. 4. inquiens. Quicunq; ſunt æquales in Fortitudine, æquales ſunt in Prudentia, Temperantia, & ita de cęteris: nam ſi dixeris eos eſſe ęquè fortes, ſed vnum præſtare Prudentia; ſequitur, quòd vnius fortitudo minus erit prudens, & propterea nõ æqualis: & ita ſe habet de reliquis Virtutibus. Plato in Protagora ſatis ſimilem formauit rationẽ; adeò vt hac in re, quemadmodum in aliis multis, uideatur Diuus Auguſtinus ſequutus fuiſſe Platonem. Hanc opinionem ego ſatis dubiam & minus probabilem exiſtimo. Ratio eſt: quoniam virtus Prudentiam expoſcit, Prudentia longo rerum vſu acquiritur; & quia homo frequenter magis in attinẽtibus ad vnum quàm ad aliud uirtutis genus verſatur, ideo poteſt magis in attinentibus ad vnam quàm ad aliam Virtutem euadere prudens, & propterea perfectius vnam quàm aliam Virtutem acquirere: quod experien-

Opinio D. Thom. D. Auguſtinus.

Plato.

Reiectio. Ratio.

C tia nos docet. Conſpicimus multos verſatos in Arte Militari, rectius pro eo actionis genere conſulere, prudentioresque euadere, quàm pro alio; ac ita exactius aſſequi Fortitudinem, quàm Temperantiam; conſtantius expetere honeſtum in materie Fortitudinis, quàm Temperantię: Econtra nonnulli in ocio & in Reip. adminiſtratione educati, viri iuſti, & pro ea parte prudentes euadunt; cum tamen fortitudine videãtur carere. Hinc ait Ariſtoteles Rerump. nonnullas rectè inſtitutas eſſe ad Pacem; alias ad Bellum. Confirmatur: quia, ſi virtutes æquè creſcerent & perficerentur; ſequeretur quod, vt virtutes perfectę, ita imperfectę iunctæ ac complicatæ eſſent; quod non eſſe neceſſarium in præcedentibus pateſeci. Ratio Diui Thomę facilè ſoluitur. Dicebat virtutes ęquè creſcere, quoniam Prudentia eſt communis forma earum. Reſpondeo rationem dilui: primò; quia prudentia non eſt forma interna & propria earum, vt pateſeci: ſecundò; quia poteſt Prudentia pro vna uirtutis ſpecie eſſe perfectior, quàm pro altera. Confirmationi ſumptæ ex Diuo Aug. dico; rationem eius ſo-

Experientia.

Confirmatio.

Diluitur rõ D. Th.

D lùm oſtendere, quòd facta cõparatione fortitudinis unius cum fortitudine alterius, & ſuppoſita earum æqualitate, neceſſariò ſequitur vt Prudentia vnius hominis ſit æqualis Prudentiæ alterius; at non quod Fortitudo vnius ſit ęqualis Temperãtiæ eiuſdem; Poſſunt enim ambo æquè eſſe Fortes, & ęquè Prudentes in materie Fortitudinis, at non in materie Temperantię; vt iam pateſeci. Hinc etiam minus veram cenſeo ſentẽtiam Diui Thomæ in prima ſecundæ quæſt. 65. art. 1. ad quartum dicentis, non poſſe Prudentiæ rationem eſſe rectam in una materie, & non in alia, quia agibilia ſunt ſubordinata & complicata; adeò vt qui in uno delinquit, in omnibus delinquere dicatur: At hoc cum rationi, tum experientiæ aduerſatur, vt patet ex prius dictis. Hinc nonnulli rectum conſilium tradere valent in attinentibus ad bellum, quod non ita facere apti ſunt in attinentibus ad Iuſtitiam & pacem. Et ea ſententia (Qui in vno delinquit, in omnibus delinquere dicitur) ſolùm uera eſt quoad ea, quæ ſunt communia omnibus virtutibus: veluti; cum honeſtum quia eſt honeſtum ſit finis omnium, ideo qui ab honeſto per vitioſam aliquam actionem recedit, ratione receſſus ab honeſto in omni uirtute delinquere dicitur; id tamen non eſt uerum quoad ea, quæ ſingularum Virtutum ſunt propria. Tertium caput & poſtremum, quod conſiderandũ eſt per iam dicta, ferè eſt abſolutum. Id autem eſt: quòd; cum Scotus ex una parte

Diluitur rõ ex Di. Augu. deprompta.

Reiicitur altera ſententia D. Tho.

cenſeat

Conciliatur Scotus cũ D. Tho.

cenſeat Virtutes non neceſſariò iunctas, ex altera Diuus Thomas vnà cum Diuo Au A
guſtino eas eſſe complicatas affirmet; ambo verum aliqua ex parte tetigere: Virtutes
cum Scoto, vt imperfectæ, & quo ad ea quæ ſunt propriæ ſingularum, & quo ad ex-
trinſecus concurrentia, non ſunt neceſſariò complicatæ: Ex aduerſo Virtutes perfe-
ctæ, quo ad communia capita connexionis, & quoad ea quę ſunt de ratione eorum,
neceſſario ſunt complicatæ, vt cum Platone Ariſtoteles & Diuus Auguſtinus exi-
ſtimarunt.

Diluuntur rationes, quibus oſtendebatur Virtutes non eſſe complicatas. Cap. XLIII.

Diluitur ratio prima.

EX declarata veritate facile modò eſt aduerſarum rationum elicere ſolutio-
nes. Aſſerebatur primò ex Protagora; ex Ariſtotele in ſexto Topicorum,
ex Experiẽtia, frequẽter Virtutes eſſe ſeiunctas. Dico cum Platone in eo-
dem dialogo, necnõ in eo de Regno; eas eſſe virtutes imperfectas, uel non B
re uera virtutes: veluti in Lachete feroces nuncupat Leones; at non fortes; ita feroces
potius, quàm re vera fortes ſunt multi homines: Ideo Ariſt. in 3. Moral. Nicom. varias
retulit formas nõ ueræ, ſed apparentis fortitudinis. Vel itaq; nõ ſunt re vera Virtutes,
vel ſunt imperfectæ: vel tertiò, ſi perfectæ fuerint, videntur per externa ſeiũctæ; ob ua-
rias opportunitates, aſſuetudines, inſtrumẽta, & propenſiones; cum tamen intrinſe-
cus iunctæ ſint. At addebatur, quia ſic nemo eſſet Virtute præditus: Reſpondeo homi-

Diluif ſecunda ratio. Diogenis lucerna. Platonis Androgynus.

nes exacta virtute ornatos adeò eſſe raros; vt iure Diogenes, Luce media, accenſa
lucerna quærens perfectum hominem, neminem ſe inſpicere affirmauerit: Et Plato
in Conuiuio, Priſcum Androgynum, Virum nempe omni ex parte quadratum, fin-
xit ſectum ac ſeiunctum, cum in homine nil integrum inſpiciatur: Et pręſertim; quia
huic incommodo humana vita ſubiicitur; vt vnica actio improba innumeras pro-
bas denigret ac labefactet. Dicebatur prætęrea, Virtutes nonnullas inter ſe pugnare:

Diluif ratio tertia.

Reſpondeo eas non pugnare, ſed ſuperiores eminentia & dignitate includere inferio-
res. Inſuper: dum dicitur Virtutes morales eſſe connexas, non fit comparatio inter C
uarios virtutum gradus, quorum inferior ſine ſuperiori ſeruari poteſt, vt imperfe-
ctum ſine perfecto; ſed inter Virtutes morales eiuſdem gradus. Demum addo; quòd
ut ſe habet liberalitas ad eã hominum conditionem, cui congruit, ita Magnificentia
ad eminentiorem conditionem; vt docet Ariſt. Rationum autem Scoti ex iam dictis

Diluũtur rõnes Scoti. Diluif prima.

colligitur ſolutio. Nam dum inquit virtutes morales acquiri iteratis actionibus,
quæ ſunt diſtinctæ: Reſpondeo. Virtutes non vno, ſed tribus modis in nobis gigni,
vt pateſeci: Addo inſuper, nos non perfectè verſari in actionibus vnius Virtutis,
quin verſemur in omnibus, cum ſint connexę, & mutuo ex ſe viciſſim pendeant.

Chryſippus.

Propterea rectè dixit Chryſippus Stoicus (referente Plutarcho in libro de Stoico-
rum repugnantiis) Virtutes ſeſe viciſſim conſequi; nedum quia vna præditus habeat
omnes; verùm inſuper, quia per vnam agens, agat per omnes: & neque Virum per-
fectum ait eum, in quo non ſint omnes Virtutes; neque actionem perfectam, ad

Diluitur altera.

quam non omnes conſpirent Virtutes. At addebat Scotus connexionem non eſſe
de ratione Virtutis: Dico eam eſſe non de ratione Virtutis quouis modo ſumptæ; D
ſed eſſe de ratione perfectionis eius, quæ ob ſui puritatem cum nullo impuro ſeruari
poteſt. Eſt enim de ratione perfectæ virtutis per conſecutionem: Primò, quia Virtus
eſt habitus firmus & conſtans; non eſt autem talis, niſi dum neque a contrario neq;
ab ullo alio turbari poteſt: Inſuper, quia de ratione uirtutis eſt ratio recta, & deſide-

Diluitur tertia.

rium honeſti ut honeſtum eſt; quæ duo non ſunt omni ex parte perfecta, ſine om-
nium moralium uirtutum connexione. Dicebatur vlterius; quòd, ſi neceſſaria eſſet
ea connexio, aliqua eſſet Virtus, antequam eſſet Virtus; & inferebantur uaria ab-
ſurda. Quibus reſpondens dico ea minime ſequi; quoniam Virtus una non habet ab
altera, ut ſit uirtus (id enim habet a rectitudine rationis, & a conſtantia in appetendo
recto in propria materie) ſed una habet ex connexione cum altera abſolutam perfe-
ctionem, perfectam conſtantiam, & immobilitatem; adeò ut nec a ſuo contrario, nec
ab alio ualeat ab honeſto, & a medio reuocari: quam poſtremam perfectionem adipi-
ſcuntur

A ſcuntur omnes ſimul, dum impletur numerus uirtutum; non ſecus ac in appoſitione ultimæ tegulæ vniuerſa domus redditur perfecta, & in aduentu vltimę formę ſingulæ partes hominis poſtremam aſſequuntur perfectionem. Sic itaque temperantia nō habet a Fortitudine abſolutè vt ſit virtus, neque econtra, ſed vt ſit Virtus omni ex parte perfecta pro his, quæ ſunt de ratione exactæ virtutis; quoad abſolutam ſcilicet rectitudinem rationis, conſtantiam, & honeſti appetitionē; adeò vt Fortitudo vna ex parte perficiat Temperantiam, ex altera perficiatur: & hæc non ſunt abſurda, ſed veriſſima. Addebatur vltimò, perfectiones in parte poſſe ſeiungi, vt perfectionem oculi ab ea manuum. Reſpondeo: Perfectiones, quæ ita ſunt in parte, vt vna non pendeat ullo pacto ab altera, poſſunt ſeiungi: atquatenus una pendet ab altera, & omnes habent aliquid commune, ſeiungi non poſſunt; vt ſe habet de Virtutibus moralibus. Colligamus igitur virtutes morales omni ex parte perfectas complicatas eſſe, imperfectas nequaquam: Addamus; quòd, cum ſint complicatæ, non tamen in eodem æquè fulgent; ac demum non ſeruata eadem proportione creſcunt.

Diluitur ultima.

Concluſio dictorum.

B

An Virtus Moralis recipiat Magis & Minus. Cap. XLIIII.

SAepe aſſertum eſt Virtutem Moralem eādem, in variis vario modo refulgere; ac in eodem primò imperfectam, mox perfectam reperiri poſſe: qua de re non leuis eſt dubitatio. Dubium eſt enim; an Temperantia, Fortitudo, & Virtutes ſimiles, præditæ ſint gradibus, per quos ſuſcipiant magis & minus. De hac difficultate Principes Stoicorum, & cum eis Seneca, Cicero, aliique viri præſtantiſſimi, negationem tuentur, aſſerentes virtutem in indiuiduo eſſe poſitā, nec ſuſcipere magis & minus: pro qua ſententia has ego cenſeo formari poſſe potiores rationes, & primò. Virtus in medio geometrico eſt poſita, huiuſmodi medium vnum & indiuiduum eſt, quare vno ſolo modo poteſt attingi: quod etiam aſſeruit Ariſtoteles in ſecundo Moralium Nicomachiorū cap. VI. inquiens; Rectè agere vno modo contingit, errare verò modis innumeris. Præterea: Qualitates contrario præ C ditæ propterea magis & minus recipiunt, quia cum contrario permiſcentur: virtus cum uitio permiſceri non poteſt; non enim recta ratio cum peruerſa, nec honeſtum cum eo quod non eſt honeſtum permiſcetur; & ſi permiſcentur, abſolutę ratio deprauata, & actio uitioſa denominatur; & præſertim, quia in uno delinquens in omnibus errare dicitur. Præterea: Id, de cuius ratione eſt perfectio & abſolutio, non recipit magis & minus; non enim omne, totum, & perfectum, magis & minus ſuſcipiunt; quoniam minus toto non eſt totum, minus omni & abſoluto nec omne nec abſolutum eſt: At de ratione virtutis eſt perfectio & abſolutio; perficit enim id, cuius eſt virtus, & eius actionem: non itaque recipit magis & minus. Præterea Stoici vitia omnia eſſe paria ita oſtendunt: vitium eſt poſitum, non in hac vel in illa, ſed abſolutè in declinatione a recto & a Scopo: quare quicunque ab his recedunt, abſolutè & æquè dicentur erraſſe; veluti abſolutè dicuntur in aqua merſi, quicunque vel vno uel decem pedibus ſub aqua ſunt poſiti. Quòd ſi uitia ſunt paria, longè magis pares erunt uirtutes: tum quia contrariorum par eſt ratio: tum quia res, quò ſunt pręſtantiores, eò magis in indiuiduo ſunt poſitæ: tum demum, quia virtutes ſui natura D & conditione certæ, definitæ, proprioque termino circunſcriptæ dicuntur. Inſuper: virtus eſt rectitudo, cum includat rationem rectam; eſt veritas, cum a vero pendeat; eſt ordo, cum per congruentia media ducat in finem: Quare; vt nil recto rectius, nil uero verius, nil ordine ordinatius, nil decenti decentius; ita nil bono melius, nil temperante temperantius, forte fortius, iuſto iuſtius excogitari poteſt: non itaque recipit uirtus magis & minus; ſed unicè contingit cum recta ratione conſentire, rectè agere vero reſpondere, mediumque attingere: & qui exactè rectum deſerit, ſtatim obliquè meat, & in uitio eſt poſitus. Non itaque iniuria Stoici, aliique viri ſapientes virtutem in indiuiduo poſitam affirmarunt. Cum his videtur etiam eſſe Alcinous in lib. de doctr. Plat. cap. 26. inquiens: Abſolutę profectò virtutes nec creſcūt unquam, neque decreſcunt; vitia verò intenduntur, & remittuntur. Theages Pythagoreus in lib. de virt. inquit. Virtus eſt decorum, & quod conuenit fieri; cui nec adiectio, nec detractio conuenit: eſt media exceſſus, & defectus; extrema eſt, quia

Opinio Stoicorū.

Fundamēta eius opinionis.

Ratio prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Alcinous.

Theages.

nec

nec adiectione, nec detractione opus habet; &c. Hoc in loco conſiderare debemus: A quòd omne id; quod in indiuiduo poſitum eſt, & caret ſuæ eſſentiæ latitudine; habet hoc, vt & maximum & minimum dici poſſit. Ratio eſt, quia nec maius nec minus eſſe poteſt; vt non ualet eſſe maius, dicitur maximum; vt non minus, minimũ: ita punctum ſimul & maximum & minimum eſt: ſimiliter Deus eſt maximus, quia non valet eſſe maior; eſt minimus, quia ſi minor eſſet, non eſſet Deus. Ita conſtat Cardinalem Cuſſanum in lib. de docta ignorantia leuiter ſcientiam ſubſtuliſſe, cum oſtendat & minimum eſſe maximum, & maximum eſſe minimum; per quod iudicat ſe deſtruere Principia Scientiæ. At leuiter errat: quoniam, dum dicimus maximum vel minimum, denotamus id, quod conſiſtit in indiuiduo, quod diſtincta ratione eſt vtrumque: ita virtus, ſi in indiuiduo eſt poſita, ſimul erit maxima & minima, quod abſurdum non eſt. Hoc quoque de uirtute affirmaſſe viſus eſt frequenter Ariſtoteles: nam in 2. Moralium Nicomachiorum cap. VI. inquit: De operibus iis, quæ perfecta ſunt & abſoluta, dicere conſueuimus; nec iis detrahi quicquam, nec addi poſſe: Inſuper addit; Rectè agere uno ſolo modo contingit: Et poſt pauca; Virtus igitur natura ſua & definitione eſt mediocritas, ratione autem rei optimæ & perfectæ eſt extremitas. B Hęc indicant virtutem non recipere magis & minus, vt conſpicuum eſt; non enim in perfecto, extremo, & ſummo magis & minus ſeruari poteſt; nam id, quod eſt minus, non eſt ſummum & extremũ. Inſuper Ariſtoteles in 7. Phy. cont. XVIII. inquit Virtutem eſſe perfectionem. Auerroes id exponens ait: Perfectio eſt indiuidua; quoniam aliquid non eſt perfectum niſi in tempore, quo attingit perfectionem, quod tempus indiuiduum eſt. Inſuper addit in calce, tum virtutem, tum vitia eſſe indiuidua; & propterea non dari medium inter virtutem & vitium. Præterea Ariſt. in prædicamento qualitatis inquit: Iuſtitia namque ſi dicatur magis & minus Iuſtitia, quidam dubitant; Iuſtitiam namque Iuſtitia non rectè aiunt magis & minus dici, nec Grammaticam, & ita de ſimilibus. Demum addit Ariſtoteles in 7. Phyſicorum ad virtutem non eſſe motum, & in relatione eſſe poſitam: quæ id ipſum indicare videntur.

Sophyſma Cuſſani eliditur.

Ariſtot.

Auer.

C

Quomodo Virtus recipiat, & non recipiat magis & minus. Cap. XLV.

Aſſerere abſolutè Virtutes morales in indiuiduo eſſe poſitas, nec vllo pacto intendi vel remitti; experientię, rationi, & auctoritati manifeſtè aduerſatur. Experientię primò: quia in nobiſmet experimur, & in aliis ſeruari inſpicimus, virtutes, virtutumque habitus recipi per gradus; ac eos modò magis, modò verò minus conſtantes & firmos eſſe; ideo nonnullos magis, alios minus Temperatos, vel Iuſtos, vel Fortes eſſe dicimus; quod honorum gradibus deſignamus: Cum enim honor ſit uirtutis præmium & ſignum, non omnibus magiſtratus & leges æqualem honorem decernunt, nec omnes dicimus æquè dignos eſſe honore. Rationi quoque id ipſum aduerſatur: Id enim, cuius principia, differentiæ, & affectiones recipiunt magis & minus, vt magis & minus recipiat neceſſe eſt: at D principia, differentię, & affectiones Virtutum ſunt huiuſmodi; nam affectio virtutis eſt delectatio & gaudium, quo afficimur in obeundo virtutis munere, & id ipſum quoque eſt ſignum contracti habitus; id autem gaudium manifeſtè recipit magis & minus, cum quidam magis, alii minus actione proba lætentur. Inſuper aſſuetudo, conſtantia, honeſti deſiderium, & ſimilia, quæ conſtituunt virtutem moralem, apertè recipiunt magis & minus: Id ipſum patebit in calce capitis de omnibus conſpirantibus ad conſtitutionem virtutis. Et propterea Ariſtoteles in prædicamento qualitatis vt ex ſe cõſpicuum profert, vnum dici altero fortiorem, iuſtiorem, & ſic de cæteris; quamuis de virtutibus in ſe conſideratis dubitet, an magis & minus recipiant. Similiter in 4 Top. loco. 77. inquit: Vt ſi virtus ſuſcipit magis, & Iuſtitia, & Iuſtus; dicitur enim Iuſtus magis alter altero &c. Cum itaque res ſit dubia, pro ea explicanda conſiderandum eſt, quòd forma dupliciter poteſt conſiderari; primò in ſe; ſecundò, vt in alio recipitur. Si conſideratur in ſe, & quoad ea, quæ ſunt abſolutè de ratione

Virtutem recipere magis & minus.

Oſtenditur experientia

Oſtendit ratione.

Ariſtotel. Opinio ꝓpria.

Forma dupliciter cõ

A rõne formæ & ſpeciei, ita nulla forma recipit magis & minus. Ratio eſt:q̃a id, quod pertinet ad rei eſſentiã & ſpeciem, eſt aliquid natura definitum, conſtans, & certum; veluti etiam eſt definitio eã explicans. Hinc rectè dicitur eſſentiam rei non includere gradus, in qua ſignificatione omnes formæ in ſimplici ac inuariabili eſſẽtia dicuntur poſitæ: Et in eadem dixit Ariſtoteles in octauo Metaph. cont. 10. definitiones ac eſſentias rerũ perinde ac nũmeros ſe habere; quibus nil addi, & a quibus nil detrahi poteſt, ſine varietate ſpeciei. Ac ita etiam vniuersè vera eſt ſententia Porphyrii, in cap. de differentia dicentis, differentias magis propriè ſumptas nec magis nec minus recipere; nam neque genus magis aut minus dicitur de eo cuius eſt genus, neque generis differentiæ, quibus diuiditur; ipſæ enim ſunt, quæ vniuſcuiuſque rationem complent; eſſe autem vnicuique vnum & idem, neque intenſionem neque remiſſionem recipit &c. Quòd ſi Auerroes in decimo Metaphyſicæ cont. 23. aſſerit differentias coloris recipere magis & minus, id ſolùm debet iudicari verum, quatenus in alio recipiuntur: vt etiam Ariſtoteles in octauo Metaphyſicæ cont. 10.

Porphyrii locus explicat.

Auerroes

B conceſſit rerum eſſentias & formas recipere magis & minus, vt recipiuntur in materie: hoc eſt habere gradus particularis inexiſtentiæ, non autem eſſentiæ abſolutè. Verùm hæ formæ in ſe conſideratę duplicis ſunt conditionis: nonnullæ enim ſunt, quæ nedum expertes ſunt graduum eſſentiæ, verùm inſuper naturæ earum repugnant gradus inexiſtẽtiæ, per quos in altero recipiantur: & hæ vel ſunt tales, quia de ratione earum propria eſt vt ſint indiuiduæ; veluti de numeris & figuris ſe habet, ideo Ariſtoteles in prædicamento qualitatis negauit figuras recipere magis & minus: vel tales ſunt, quia ſui perfectione adeò dominantur materiei; vt vel ab ea non pendeant, qualis eſt Mens hominis; vel ſi pendent, tamen ob ſui præſtantiam & imperium in eam minimè ab indefinita & inconſtãti natura materiei habeant vt magis & minus recipiant, quales ſunt animæ mortales. Aliæ ex aduerſo inueniuntur formæ, quæ quamuis ſuæ eſſentiæ gradus non includant, eis tamen minimè repugnant gradus indiuidui & inexiſtentiæ; qui tamen inter ſe ſint eiuſdem rationis quo ad eſ-

Formę ſunt duplicis con ditionis.

Gradus eſſentię & particularis exiſtentię.

C ſentiam, per quos diſtinctos gradus in ſubiecto recipiantur. Inſuper huiuſmodi formæ, quæ per gradus in ſubiecto recipiantur, dupliciter conſiderari poſſunt: primò quo ad vniuerſam ſuam latitudinem, ac ita recipiunt magis & minus: ſecundò quo ad vltimam ac abſolutiſſimam perfectionem, qua conſideratione nec magis nec minus recipiunt; quoniam ſic de earum rõne eſt, vt ſint totum, perfectũ, latitudine carens. His aſſumptis Difficultatem tribus aſſertionibus ita reſoluendam cenſeo: Prima eſt; virtutem in ſe, & quoad attinentia ad eſſentiam ſuam, nec magis nec minus recipere: Altera eſt; virtutem in ſua latitudine conſideratam eſſe talem, vt ei non aduerſetur in ſubiecto per gradus recipi: Poſtrema eſt; virtutem perfectam cunctiſque numeris abſolutam, nec magis nec minus vllo pacto recipere; cum qua vltima perfectione ſola potius Mentis notione concipitur, quàm inueniatur in homine. Virtus itaque, vt in homine nata eſt recipi, ſuſcipit magis & minus; & id ei conuenit ob multa ad virtutis conſtitutionem conſpirantia. Et primò Ratione ducis; nempe Prudentiæ: quæ cũ longo rerum vſu perficiatur, clarior & obſcurior nobis cõpete-

Tres aſſertiones.

Prima.

Secunda.

Tertia.

D re põt. Secundò ob aſſuetudinẽ i eis actionibus, quibus virtutis habitus formatur; poſſumus enim in eis magis & minus, accuratius & negligẽtius verſari, & ob id magis & minus conſtantes reddi in expetendo honeſto. Tertio id poteſt oriri ex aptiore vel ineptiore natura recipientis; nam ob varietatem recipientis vario modo recipiuntur formæ. Quartò id euenire poteſt ex firmiore vel debiliore connexione cum ſcientia & ſapientia: Nam Prudentia & Morales virtutes, dum complicatæ ſunt cum Scientia & Sapientia, firmiores ſunt, vt euenit in Viro ſapiente; at ſeorſum a Sapientia ſunt, tanquam Statutæ Dædali ſolutæ (vt ait Plato in Menone,) quæ recedunt & fugiunt. Quintò id oriri poteſt ex connexione maiori vel minori cum aliis moralibus virtutibus, de qua in præcedentibus verba feci. Demum oriri poteſt virtutum intenſio & remiſſio ex variis extrinſecus occurrentibus; veluti ex Naturæ ſiue Fortunæ muneribus, quæ ſunt inſtrumenta virtutum, & ex variis opportunitatibus. Inde euenit, quòd virtutes Principum optimę ſunt, deterrima eorum uitia: nedum, quia ſunt duces, & exem-

Cur virtus in homine per gradus recipiatur.

Ratio prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

pla cæterorum; verum inſuper, quia prædita ſunt inſtrumentis, quibus eorum ha A bituum perficiuntur actiones.

Diluuntur rationes, quibus oſtendebatur Virtutes nec magis nec minus recipere. Cap. XLVI.

Diluitur prima ratio.

EX dictis in præcedente capite colligitur reſolutio difficultatis, & dilutio aduerſarum rationum. Dicebatur primò, medium virtute attingendum eſſe indiuiduum, & carere latitudine. Reſpondeo primò per fiduciariam reprobationem, conceſſo aſſumpto; quamuis enim medium ſit vnicum & indiuiduum, tamen poſſumus erga illud vario modo eſſe affecti; nam valemus firmiores & mobiliores, conſtantiores & inconſtantiores eſſe. Reſpondeo ſecundò per inſtantiam, aſſerens aſſumptum non omnino eſſe verum: quamuis enim medium exactiſſimæ Virtutis ſit vnicum & indiuiduum, Medium tamen virtutis cum B latitudine ſumptæ præditum eſt aliqua latitudine. Ideo dixit Ariſt. in calce ſecundi Moralium Nicomachiorum, Qui paululum aliquid decorum egreditur, non eſt in vitio; dicitur tamen id medium vnicè poſſe attingi, quatenus contradiſtinguitur a Vitiis, in quæ per vias varias multifariã multisq; modis labi poſſumus. Dicebatur ſecundò virtutem non poſſe cum vitio miſceri, ideo non poſſe recipere magis & minus, quod fit per mixtionem contrarii. Reſpondeo, non miſceri virtutem cum vitio; ſed virtuti conuenire magis & minus, per acceſſum ad exactè perfectum, & receſſum ab eo, in illa latitudine quæ eſt extra vitium; nam ea, quæ habent mediũ per negationẽ, adeò vt ſubiectũ valeat denudari ab extremis; veluti ſe hẽt de voluptate & dolore, de virtute & vitio, ac ſimilibus; non eſt neceſſe, ut remiſſio ſemper fiat per mixtionem cum contrario; ſat enim eſt, ut fiat per acceſſum ad contrarium. His accedit, quòd uirtus poteſt remitti ob nos, qui conſtantius vel inconſtantius eam poſſidemus. Tertia ratio ex eo ſumebatur, quia perfectio & abſolutio ſunt de ratione virtutis. Reſpondeo; De ratione virtutis in ſua latitudine ſumptæ eſt, ut perficiat id C cuius eſt virtus, & actionem eius; hoc autem recipit magis & minus, graduſque includit: At de ratione virtutis, vt abſolutiſſima eſt, proculdubio eſt vt exactiſſimè perficiat, ac ita gradibus caret. Addebatur quartò ex ſententia Stoicorum vitia eſſe paria: Reſpondendum eſt, eos in conſpicuo verſari errore. Propterea Plutarchus in lib. de Stoicorum repugnantiis aſſerit, eos hac de re nedum malè ſenſiſſe, uerùm inſuper ſibimet non conſtare, cum frequenter multa protulerint cum ea ſententia pugnantia: Nam ſi vitia eſſent paria, perperam leges omnes aduerſus vitia pœnas ſtatuerent impares; Inſuper vitia ſunt malum, non ens, præuaricatio, & receſſus a bono; in omni receſſu conſideratur diſtantia, & in omni diſtantia magis & minus. Et dum oſtendunt uitia eſſe paria, quia poſita ſunt non in hac uel illa a medio declinatione, ſed abſolutè in receſſu & declinatione: Reſpondeo, Vitium vniuerſè ſumptũ poſitũ abſolutè eſſe in receſſu & declinatione, at uitium ut maius vel minus poſitum eſſe in maiori uel minori declinatione; Adeò ut Vitia imparia ſint; nedum ob materiem, in qua verſantur, & extrinſecus, quod etiam concedebatur a D Stoicis; uerùm inſuper intrinſecus per eorum gradus attinentes ad inexiſtentiam, prodeuntes ex uarietate modi prælectionis, necnon cæterorum quæ ad patrandum ſcelus conſpirant: Veluti multi virginem non religioſam uiolarent, religioſam minimè, alii maiori uitio correpti uiolarent utranque; propterea nonnulli facilius, alii difficilius curantur. Dicebatur Quintò nil recto rectius, nil uero uerius, nil decenti decentius, nil ordine ordinatius. Reſpondeo exactiſſimè recto, quale eſt rectum mathematicum, nil eſſe rectius, decenti decentius, & c. at his in latitudine ſumptis datur minus exactè recto rectius: in mathematicis locum habet exactum & exquiſitum, in rebus Ciuilibus minimè, ut inquit Ariſt. in proœmio Moralium Nico. Inſuper eſto etiam, quòd in eis non detur magis & minus; nos tamen ad illud medium exactum & exquiſitum poſſumus uel conſtantius uel inconſtantius eſſe affecti. Erat etiam dubitatio de uero; Virtus enim moralis cũ vero, & cum virtutibus rationis

Ratio ſecũda diluitur.

Non ſemper remiſſio per cõtrarium.

Tertia ratio.

Rõ quarta diluitur.

Vitia non eſſe paria.

Diluitur ratio Stoicorum.

Diluitur ratio quinta.

A rationis iuncta eſt; cum itaque verum non recipiat magis & minus, non videtur
virtus moralis poſſe recipere magis & minus. Reſpōdeo: Inquit Ariſt. in 4. Meta
phy. cap. 4. falſum recipere magis & minus; non enim ſimiliter mentitur, qui qua-
tuor cenſet eſſe quinque, vt qui mille: ita quoque de vero magis & minus certi nos
eſſe poſſumus, valemusque id diſtinctius & confuſius cognoſcere: Pręterea cōnſtan
tius & inconſtantius poſſumus verum ſequi; non enim, vt ergá uerum, ita erga bo-
num ſumus affecti; incontinens enim rectè iudicat, & malè agit. De Alcinoo & Theage, dico eos eſſe loquutos de exacta & perfecta virtute, vt patet ex eorum ver bis, de qua etiam loquebatur Ariſtoteles in ſecundo Moralium. Dubia ſolùm eſt ſententia Ariſtotelis in ſeptimo Phyſic. cont. 18. & locus ille ſummopere turbauit Latinos expoſitores, nec (ut cenſeo) difficultatem rectè penitus ſuſtulerunt. Et pro notitia conſiderãdum ibi duplicem reperiri contextum: vnum Ariſtotelis, qui legi-
tur in Græcis codicibus, & exponitur a Simplicio: alterum Temiſtii, qui cum videa
tur clarior, loco eius Ariſtotelis a multis legitur; vt Simplicius affirmauit, & ab Auer
B roe Latiniſque expoſitoribus exponitur: Et quia verba Themiſtii ſuppòſita pro uer
bis Ariſtotelis, ſummopere differunt ab illis; propterea Auer. ea exponens nonnul-
la dixit ſatis dubia, & fortè minus vera. In contextu Ariſtotelis nil reperitur, quod
difficultatem pariat, ſolùm in eo legitur: Eodem modo & in habitibus animæ, om
nes enim hi in relatione ad aliud conſiſtunt; & virtutes perfectiones, vitia verò de-
fectus ſunt &c. Quibus verbis ſolùm ait Ariſtoteles ad virtutē non eſſe motum, quia
eſt ad aliquid: relatio enim motum ſequitur, non autem eſt per ſe terminus motus,
vt dicitur in quinto Phyſic. At dicet aliquis: Relatio in indiuiduo conſiſtit, quare
& virtus. Reſpondeo primò, nos ad eam relationem poſſe eſſe firmius vel leuius
diſpoſitos, vt dixi in præcedentibus: Addo ſecundò: dum fundmentum relationis
recipit magis & minus, etiam relatio dicitur recipere magis & minus, vt aſſe-
rit Ariſtoteles in prædicamento relationis. In contextu Themiſtii ſuppoſito
pro eo Ariſtoteles, & expoſito ab Auerroe, alia leguntur, quæ non proferuntur ab
Ariſtotele: nam legitur, quòd Virtus ſit ſimilis Circulo; ad quem non eſt mo-
C tus, nec recipit magis & minus: Ideo Auerroes inquit nec virtutem, nec vi-
tium recipere magis & minus, & inrer uirtutem & vitium non dari medium; inquit
enim: Cum iſte finis (nempe virtus) ſit indiuiſibilis, etiam id, quod diſtat ab eo ma-
ximè (uitium ſcilicet) eſt indiuiſibile, ac ita non eſt medium inter uirtutem & ui-
tium. Hæc tria ab Auerroe prolata de uirtute, de vitio, & de medio, ſatis du-
bia eſſe uidentur: Nam cum uirtus, tum uitium recipiunt magis & minus: &
inter ea datur medium primò per negationem; puer enim nec uitio nec uirtute prę
ditus eſt, ut patet ex poſt prædicamentis: ſecundò datur medium per acceſſum & re
ceſſum ab aliquo extremorum. Soluens tamen difficultatem dico primò, dicta Auer
rois nullius eſſe momenti; quia ortum duxerunt ex eorum uerborum expoſitione,
quæ cenſuit Auerroes fuiſſe Ariſtotelis, cum tamen ab eo nunquam prolata fuerint.
Addo ſecundò, ea tria dicta ab Auerroe ita poſſe reddi uera; uirtus & uitium in indi
uiduo conſiſtunt, dum conſiderantur ut extrema; nam extremorum, ſi unum ter-
minatum, alterum quoque terminatum eſt: Inſuper in indiuiduo conſiſtùnt, dum
D conſiderantur quo ad gradus eſſentiæ; nam eis carent, ut patuit in præceden-
tibus. De medio autem dico, inter uirtutem & uitium dari medium per nega-
tionem, inſuper inter uirtutem exactam exactumque uitium dari medium per ma-
gis & minus: at non dari medium conſurgens ex mixtione extremarum formarum
ſpecie diſtinctum ab illis, ut datur inter album & nigrum; non enim uirtus cum ui-
tio permiſceri poteſt. Ita poſſet defendi Auerroes; mihi tamen curę eſt natura rei, &
Ariſtoteles. Solutio cæterorum ex iam dictis conſpicua eſt.

De Alcinoo, & Theage.

Perpenditur ſententia Ariſt.

Dubitatio.

Solutio.

In dubiū vertitur ſētētia Auerrois.

Mutua comparatio moralium Virtutum in dignitate & præſtantia. Cap. XLVII.

FVlgent profectò quaſi ſtellæ Virtutes omnes, earumq; radiis noſter hic te
nebrarū Orbis reddit̄ illuſtris: quæ tñ earū magis fulgeat, Solisq; inſtar ad
cæteras ſe habeat, non facile eſt iudicare. uarię pñt inter uirtutes fieri cōpa
rationes; & poſt habita Prudētia, de qua alius erit ſermo, triplex īter Mora

Dubitatio in tres partes diſtribuitur.

les Virtutes nobis ſeſe offert cõparatio. Prima vertitur inter Iuſtitiam, quæ Vniuerſa A
Virtus eſt, & cæteras virtutes in parte conſideratas. Altera: quia Vniuerſa Iuſtitia
dupliciter conſideratur, & quatenus Iuſtitia, & quatenus virtus; hoc eſt vt refertur
ad habentem, & ad alios, vt in Quinto Moralium Nicomachiorum cap. primo do-
cet Philoſophus; ideo, qua conſideratione ſit præſtantior, perpendendum occurrit.
Tertia comparatio verſatur inter virtutes in parte conſideratas. Dum prima fit com

Comparatio inter vniuerſam Iuſtitiam & virtutes in parte ſumptas.

paratio; proculdubio vniuerſa virtus, quæ etiam vniuerſa Iuſtitia dicitur, partibus
ſuis dignitate & ſplendore antecellit; Totum enim, vt totum, ſuis partibus præſtat;
nam totum, omne, & perfectum inter ſe conuertuntur, vt dicitur in proœmio de cę
lo. Et hoc præſertim de vniuerſa virtute verum cenſeri debet; quia ſingulæ eius par
tes ſibi mutuò opem ferunt, ſe viciſſim perficiunt, & vna ſine cæteris conſiſtere ne-

Virtus vniuerſa eſt illuſtrior.

quit. Vt igitur vniuerſa corporis pulchritudo, vniuerſaque ſanitas, ſanitati & pulchri
tudini partium præſtat, Salusque vniuerſæ Reipublicę præfertur ſaluti partium;
ita Virtus vniuerſa virtutibus in parte conſideratis antecellit. Huius ſplendor &

Cõfirmatur eadem ſententia.

dignitas ex operum eius præſtantia lucidiſſimè conſtat: Hęc enim ea eſt, quæ leges B
condit, Reſp. format, Vrbes regit; cuius exemplar in Dei Prouidentia reful-
get, in Naturæ operibus formata inſpicitur: bonum autem quò eſt communius, eò
eſt præſtantius; & iure ob ſui præſtantiam digna eſt, vt ſola nomine perfectæ virtutis

Ariſt.

ab Ariſtotele in quinto Moralium Nicomachio. cap. 1. honeſtetur. De hac loquens

Plato.

Plato in Cratylo inquit, putaſſe quodam Iuſtitiam eſſe ſolem; alios ignem, aut eius
inſitum calorem; nonnullos Mentem; ab Anaxagora pro rerum ſecretione & ordine

Pythagoras.

poſitam. Hanc Pythagoras dixit eſſe ſummam, ac Theſaurum omnium uirtutum:
cuius vt perfectionem & abſolutionem ſignificaret, eam octeno numero, qui eſt ſoli
dorum primus, circunſcripſit; veluti etiam Orpheus & Aegyptii per numina octo, &

Orpheus Aegyptii.

uniuerſa antiquitas per ordinem octo ſphętarum eam denotarunt. De hac Ariſto. in
quinto Mora. Nicom. cap. 1. inquit, eſſe virtutem omnium dominam & Reginam, ne
que Heſperum aut Luciferum tantam in hominum animis excitare admiratio-

Turris triũ angulorũ.

nem. Hæc eſt turris fortiſſima, cuius tres ſunt anguli, honeſtè ſcilicet viuere, nemine C
lædere, ius ſuum vnicuique tribuere; de qua legitur: Veritas de terra orta eſt, & Iuſti
tia de cęlo proſpexit. Conſtat itaque vniuerſam Iuſtitiam ſingulis moralibus virtuti
bus in parte conſideratis eſſe pręferendam.

An Vniuerſa Iuſtitia præſtantior ſit ratione Iuſtitia, vel ratione Virtutis. Cap. XLIX.

VNiuerſa Iuſtitia cum ſit re eadem cum vniuerſa virtute, differt tamẽ ab ea
ratione, ut patuit in pręcedentibus; ideo iure quęritur, qua ratione ſit pręſtantior; num quatenus Virtus eſt, perficiens id cuius eſt virtus, uel potius

Pro parte Virtutis

quatenus eſt Iuſtitia, & ad alios refertur. Nam ſuſpicari quis poſſet, eam
eſſe præſtantiorem vt virtus eſt: quia bona nobis competentia eatenus magnifacien
da ſunt, quatenus animum & internum hominem perficiunt: at hoc ei competit con D
ditione & ratione virtutis, non autem Iuſtitię. Id ipſum patet ex fine: habitus enim
ea ratione eſt pręferendus, qua magis conducit fini: finis eſt fęlicitas, quæ definitur,
ꝙ ſit actio perfectę uirtuti conſentanea; non autem dicitur, Iuſtitię. Præterea ſe Vin-
cere, rectę rationi ſe ſubiicere, optimè ſe ſuaſq; actiones componere, eſt fundamen
tum & ratio; per quam omnia nobis cõpetentia uertuntur in bonum, & cuius mune
re erga alios rectè diſponimur: at id nobis competit per habitum, ut obtinet rationẽ
virtutis: Virtuti igitur, ut virtus eſt, & non ut Iuſtitia, principatus competit; immo

Rõnes pro parte Iuſtitię.

Iuſtitia non alia ratione commendatur, niſi quia virtus eſt. Ex aduerſo Ariſt. in quin
to Mor. Nic. cap. 1. habitum præſtantiorem affirmat per conditionem Iuſtitiæ, ꝙ per
conditionẽ virtutis: inquit enim. Hæc igitur Iuſtitia virtus eſt illa quidẽ perfecta,
non tamen ſimpliciter neque abſolutè, ſed ſi ad alterum referatur. Et poſt pauca. Et
perfectiſſima virtus eſt, q̃a perfectæ virtutis vſus eſt: ideo aũt perfecta eſt, quia q̃ ea
eſt p̃ditus, et cũ aliis & erga alios, non ſecũ ſolum virtutẽ colere põt: plerįq;.n. in ſuis
quidẽ rebus vti virtute poſſunt; in iis aũt, quas cũ altero contraxerunt, non poſſunt;

quocirca

A quocirca præclarè Biantis illud videtur eſſe dictum, Magiſtratus virum oſtendit.
Ac demum addit, Iuſtitiam eſſe alienum bonum: aliorum enim vtilitati conſulit;
nempe aut Principis, aut Reip. aut Populorum: Deterrimus igitur ille habendus
eſt, qui improbitate & in ſe & in amicos vtitur; optimus autem, non qui ſecum &
ſibi, ſed qui cum aliis & erga alios Virtutem colit. Hæc Ariſtoteles; quibus oſtendit
& aſſerit conditionem Iuſtitiæ præferri conditioni Virtutis. Et confirmatur: quia Confirmatio.
graduum perfectionis ille potior cenſeri debet, qui cæteros ſequitur; progredimur
enim ex minus ad magis perfectum: at non valemus erga alios rectè diſponi, niſi
noſmetipſos primò vt decet compoſuerimus. Inſuper: Bonum eo eſt præclarius, Alia ratio
quò eſt communius: Virtus, vt virtus, eſt bonum ſuimet; vt autem Iuſtitia, eſt bo-
num familiæ, Vrbis, & Orbis. Præterea: Virtus eatenus maximè fulget, quate- Altera confirmatio.
nus Regiam dignitatem præſefert: at cui dubium, quòd id facit conditione Iuſti-
tiæ? hac enim ſola ratione Principem format, leges condit, magiſtratus inſtituit,
Populorum incolumitati conſulit, Vrbiumque ſalutem parit. Et quemadmodum
B Sol maximè commendatur & colitur, non quia ſe tantùm ſua luce perficit; ſed quia
extrinſecus vniuerſum Orbem illuſtrat: ita Habitus moralis ratione Iuſtitiæ cæteris
præſtat, quia pluribus ſui partem facit, in cæteros ſuā lucem effundit; adeò vt ac-
commodatè Ariſtoteles hanc Vniuerſam Iuſtitiam cum ſtella Veneris comparaue- Cur vniuerſa Iuſtitia ſtellę Veneri præferat.
rit, eamque illi prætulerit; & iurè prætulerit, cum potius ſimilis ſit Soli omnibus
cęli luminibus dominanti: ideo Princeps Iuſtus non ſecus populorum ſaluti eſt dica-
tus, ac Sol ſit deſtinatus ſaluti Mundi. Et addere quoque non iniuria valemus, Iu-
ſtitiam Sole eſſe ſplendidiorem: quia Sol interdiu ſolùm, Hæc etiam noctu refulget; Princeps Iuſtus Soli ſimilis.
Sol oculis corporis tantùm, Hęc autem oculis Mentis: Sol diuturna præſentia ob-
eſt, & ſua abſentia noctu prodeſt; Iuſtitiæ ſemper obeſt abſentia, ſemper prodeſt Iuſtitia Sole ſplendidior.
præſentia. Propterea non iniuria Iuſtitia fingitur Virgo, Iouis filia, in cælo inter Leo-
nem & Libram collocata; vt indicetur eam iunctam habere æqualitatem & fortitu-
dinem; vt Nigidius, Philoſophus ſimul & Aſtronomus, affirmauit. Quare colligamus Nigidius.
Moralem habitum conditione virtutis eſſe origine priorem, nobiſque magis neceſſa- Concluſio.
C rium; at conditione Iuſtitiæ eſſe priorem perfectione, & populis magis ſaluta-
rem. Ex his conſtat ſolutio aduerſarum rationum: Iuſtitia enim maximè nos per- Diluūtur aduerſæ rationes
ficit, cum nos rectè diſponat erga alios, & antecedenti perfectioni vltimum perfectio-
nis finem adhibeat. Et quia addebatur, quòd Iuſtitia eſt magnifacienda, quia vir-
tus eſt. Reſpondeo virtutis nomen dupliciter vſurpari: primò, vt ſignificat habi-
tum contradiſtinctum a Vitio; & ita Iuſtitia virtus eſt, ac vt virtus eſt magnifacien-
da: ſecundò, vt ſignificat rationem Virtutis contradiſtinctam a ratione Iuſtitiæ, in
qua ſignificatione ea reduplicatio falſa eſt; non enim Iuſtitia eſt magnifacienda vt
virtus, immo potius vt Iuſtitia. Ratio ſumpta ex fine, nempe ex fælicitate, ſoluitur:
quia dum definitur fælicitas, quòd ſit actio perfectæ virtuti conſentanea; non acci-
pitur virtus vt contradiſtincta a Iuſtitia, ſed vt eam amplectitur; nam ex actioni-
bus Iuſtitiæ, vt Iuſtitia eſt, præſertim Ciuilis fęlicitas conſurgit: propterea Princi- Principes fęliciſſimi & infęliciſſimi.
pum vt vitium deterrimum, miſeriaque maxima eſt; ita eorum ſummum bonum,
D & Iuſtitia eſt præclariſſima. Ratio autem poſtrema ſolùm oſtendit virtutem con-
ditione virtutis eſſe origine priorem, quod iam conceſſi. Verùm quia in præce-
dentibus patefeci virtutem vniuerſam modo aliquo eſſe Amorem moderatum obie-
ctorum perturbationis; qui moderatus Amor ratione principii poterat dici commu-
nis Temperantia, ratione medii communis Fortitudo, ratione finis communis Iu-
ſtitia: ſiquis quærat, qua harum quatuor rationum ſit præſtantior. Reſponden- Vniuerſa Virtus qua ratione abſolutè præſtatior.
dum cenſeo, ratione amoris: quia ſic per principium, medium, & finem effundi-
tur; eſt ſpiritus & vita cæterarum rationum, & charitati proportione reſpondet:
Secundo autem loco, ratione Iuſtitię; quia ratio finis præfertur rationi principii,
& medii.

 A

Comparatio inter Virtutes Morales in parte conſideratas, *Cap.* *L.*

TRrium, quæ nobis occurrebant, inter virtutes Morales comparationum,
duæ hactenus ſunt abſolutæ; de tertia modò agendum eſt. Dum inter ſe
ſingulæ Virtutis partes comparantur; variç reperiuntur, quæ viciſſim
Pro præſtantia Iuſtitiæ. (humaniſſimè tamen) de dignitate contendunt. Iuſtitia Reginç nomine
honeſtata, iure cæterarum Regina eſſe videtur: eum nos erga alios rectè diſponat;
Ciuilitati reddat aptiſſimos, Reipub. apprime vtiles; ad quam Pietas, Religio, San
ctitas rediguntur; quibus nil humano generi optabilius, nil ſalutarius competere po
Cicero, teſt. Propterea iure Cicero in primo de Legibus aſſeruit, nil eſſe præſtabilius, quàm
planè intelligi nos ad Iuſtitiam eſſe natos; neque opinione, ſed natura conſtitutum B
eſſe ius. Hinc oritur, quòd Vniuerſa Virtus nomine Iuſtitiæ tanquam præclariſſimo
cupit honeſtari; Iuſtitia enim Regibus & Imperatoribus adeò eſt propria, vt ſola ad
dominandũ & imperandũ nata eſſe videatur: vt aũt principũ cõditio ad cæterorũ cõ
ditionẽ ſe hẽt, ita Iuſtitiã ad virtutes reliquas ſe hr̃e putãdũ eſt. Hęc nõ ſolo Pacis tẽ-
pore, non ſolo tẽpore Belli, ſed tẽpore omni eſt apprime neceſſaria: Nec Iuuenibus
tantùm, ſiue ſenibus, nec vni ſoli hominum conditioni; ſed omni ætati, omniquè
hominum ſtatui, & conditioni eſt vtilis: Et nedum Reſpublica, verùm nec paruus
hominum cætus, nec parua domus, ſine Iuſtitia conſiſtere valet. Et quid de his di-
co? cum inter latrones quoque aliqua Iuſtitiæ vmbra reſulgeat, alioquin diſſoluere
tur eorum cętus: aufer Iuſtitiam ex pectore hominum, ſtatim eos inſpicies feris in-
feſtiores, ac Vrbes ſyluis ſylueſtriores. Nunquam finem dicendi facerem; ſi præ-
ſtantiam, dignitatem, muneraque Iuſtitiæ referre vellem. At luſtremus Virtutes cç
Pro temperãtiæ dignitate. teras. Temperantia multiplici ratione ſe cæteris præfert, dignitatemque ſuam pate-
facit. Primò nomine: dicitur enim σωφροσύνη, hoc eſt prudentiam ſeruans; vt vnà cũ C
Platone dixit Ariſtoteles in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. v. cuſtodia autẽ
prudentię ſaluberima omnium cenſeri debet. Inſuper: quia Voluptatem maximè
peruicacem frænat; ac illam quidem, quæ omnium eſt vehementiſſima, & intimius
hominem inuadit; ideo internum hoſtem dicitur vincere ac frænare: de qua Ariſt.
vnà cum Heraclito in ſecundo Moralium Nicomachiorum cap. 3. dixit difficilius eſ
Heraclit. Seneca. ſe voluptati obſiſtere quàm iracundię: & Seneca affirmauit; Magnum imperium re-
git, qui ſibi ipſi dominatur; & fortior eſt qui cupiditatem vincit, quàm qui hoſtem
Salomon. ſuperat: & Salomon affirmauit fortiorem eſſe expugnatorẽ animi expugnatore Vr
bium. Hæc eſt virtus apprime neceſſaria; eſt fundamentum, ac tanquam Penu om-
nium Virtutum: hęc facit, ne ex homine labamur in iumenta: eſt habitus, quo de-
centia eligimus & ſeruamus: eſt ordo ac conſonantia animę ad imperandum, &
Alcinous. obediendum, vt dixit Alcinous. De qua (vt ait Plato in Philebo) adagium illud prę
Plato. clarum enunciatur, NIHIL NIMIVM: de eadem Pythagarę circunfertur ſentẽtia, D
Pythagoras. ſemperque celebrabitur; Omnibus in rebus optima Temperantia: & Orphicorum
Orpheus. conſenſione, vniuerſum Temperantia regit. Ideo iure optimo Plato in Charmide
omnes ad tẽperantiã hortatur; præſertim tamen adoleſcentes, nobiles, & pulchros:
Auicenna Et affirmauit Auicenna, & cum eo Arabum multi, Animam temperatam poſſe domi
nari elementis, eaque mira quadã virtute ad libitum mouere: Nęc defuere, qui ſub
anima temperata poſſe corpus ſeruari immortale exiſtimarunt, vel ſaltẽ ſummopere
diuturnũ; ſanitas.n. eſt corporis temperantia, quæ a temperantia animę cõſeruatur.
Non itaque iniuria Plato in Gorgia Pythagorę ſententiam approbauit, Omnibus in
rebus optimam eſſe tẽperantiã: Cui nos addere valemus; quòd, vt ex intemperantia
primi parentis humana miſeria fluxit, ita ex Temperantia ei oppoſita ſummũ homi-
Pro fortitudinis p̃ſtantia. nis bonũ cõſurgere natũ eſt. At Fortitudo quoque nulli primũ videtur cedere locum:
Si.n. Virtus in re ardua fulget, in maximè arduis verſatur Fortitudo; cũ verſetur in at
tinẽtibus ad mortẽ, quæ ex ſñia Ariſ. in 3. Mora. Nicom. eſt vltimũ terribiliũ, quã oĩa
naturæ interna cõmotione pro viribus vitare nitũt: Fortitudo ad iraſcẽdi appetitũ p
tinet;

A tinet; qui eminentior eſt, & rationi proximior, quàm appetitus cupiendi. In hac
Virtute gradus Heroicus maximè fulget: Heroes enim præſertim robore Forti-
tudinis ſupra humanam conditionem eleuantur, & Hercules ob eandem Virtutem
a Priſcis doctis in ordinem Deorum fuit relatus; & iure profectò: Vir enim fortis
cum Fortuna apud homines potentiſſima dimicat; eam proſternit, conculcat, &
eneruat. Ideo dixit Seneca: Poteſt Fortis inuita Fortuna viuere, inuita mori. For- Seneca.
titudo omnibus virtutibus vires, neruos, & robur præbet, & cum ea præſertim com
plicatus eſt honor: per eam enim virtutem homines maximè iudicantur honore di-
gni, vt per oppoſitum infamia. Sentētia fuit Alexandri, nil fortibus eſſe indomitum, Alexandri
nilque ipſa natura munitum timidis tutum eſſe. Iurè igitur Fortitudo ſuo robore cæ- ſententia.
teras virtutes ſibi ſubiicere videtur. Magnanimitas tamen nulli ſe ſubiici permittit, Pro Ma-
omnibuſque præſtare nititur: idque videtur aſſequi; quia nil magno animo præcla- gnanimitate.
rius, nilque eminentius excogitari poteſt: per reliquas Virtutes humana rectè com
B ponimus, per hanc ea deſpicimus, eiuſque calcaribus excitati eleuamur ad Deum;
eius munere Fortunæ bona vt uilia pedibus conculcamus, quæ tamen hominum ge
nus tantopere admiratur & colit. De hac a Seneca Epiſt. 108. præclara illa enuncia Sententia
tur ſententia. Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradit: econtra ille eſt puſillus, Senecæ.
qui obluctatur, & de ordine mundi malè exiſtimat; & emendare mauult Deos,
quàm ſe. Magnanimitatis præſtantiam lucidiſſimè expreſſit Philoſophus in 4. Mora Ariſt.
lium Nicomachiorum cap. 3. inquiens. Magnitudo animi magis in rebus (vt & no-
men ipſum declarat) elucere videtur; & Vir magnanimus magnitudine eſt quidem
ſummus, ac in honore verſatur, quod externorum bonorum maximum eſt: inſuper
eſt Vir optimus & præſtantiſſimus; atque etiam, quod in quaque Virtute magnum
& amplum eſt, viri magnanimi eſſe videtur: quocirca videtur animi magnitudo,
quaſi quoddam virtutum omnium eſſe ornamentum, nam & maiores eas ampliorel
que facit, & ſine illis conſtare nullo modo poteſt; atque ob hanc cauſam qui re ipſa
magno ſit animo, non facile reperias, quippe qui ſine eximia quadam bonitate talis
C eſſe non poſſit. His verbis & rationibus Ariſtoteles lucidiſſimum reddit Magnanimi Pro Libe-
tatis principatum. At Liberalitas amplitudine ſuæ Magnificentię exornata, ei non ralitate &
cedit, verùm potius ſe illuſtriorē nititur patefacere: quia ſi Charitas Theologicarum Magnificē
Virtutum eſt princeps; Liberalitas, quæ ex moralibus ei eſt ſimillima, cæteris iure op tia.
timo præſtare videtur: Et præſertim; quia nulla actione proximius ad Deum acce-
dimus, eique ſimiliores reddimur, quàm dum liberaliter & magnificè aliis opem fe-
rimus. Hęc eſt ea Virtus, qua cunctos nobis Regio quodam nodo deuincimus: quæ
nutrit egenos, Virtutes alit, fortunæ bona in congruentem finem dirigit. Eius actio
actionibus Dei & Naturæ eſt ſimillima: Deus enim ſola ſua immenſa liberalitate
Mundum creauit: Natura eius famula, cum pro viribus operetur, ſuaque munera
rebus impartiatur, liberalitatem ampliſſimè ſeruat. Hęc pręferenda videtur Iuſtitię:
quia Iuſtitia aliena bona congruenter diſtribuit, liberalitas verò diſtribuit propria,
quod longè eſt difficilius. Et præſertim Magnificentia, quæ culmen eſt liberalitatis,
cæteris præferenda videtur: quia reliquæ virtutes omni hominum gradui & condi-
D tioni conuenire natę ſunt; hęc ſola præclariſſimum hominū ſtatum & conditionem
quærit, cum ſolùm ſplendidè natis, & fortunæ bonis opulentiſſimè ditatis conue-
niat. Demum liberalitas ea eſt, quæ Theſauros e manibus Fortunę aufert, & tutiſſi-
mè recondet: nam eius munere dicere valemus; Hoc habeo, quodcunque dedi.
Manſuetudo quoque; quamuis (vt eam decet) modeſtiſſimè cæteras ſibi præferri Pro Man-
inſpiciat; dum tamen id facit, ſuæ ſimul præſtantiæ conſpicua edit indicia. Hæc ab ſuetudine.
iræ furore nos liberat; cui obſiſtere, vt frugiferum, ita apprime arduum eſt: Hæc
homini eſt accommodatiſſima, quia cum retinet intra terminos rationis; quos trāſ-
greditur, quicunque ab ira rapitur; extra quos terminos nec quidem homo iudica-
ri meretur: Hæc hominum cętus deuincit, quos Iracundia turbat ac diſſipat: Hæc
iraſcendi appetitum componit, quem rationis miniſtrum nobis natura largita eſt:
Hæc demum paci, tranquillitati, & requieti eſt ſimillima; quibus nil homini gratius,
nil dulcius, nil cum ſummo eius bono coniunctius excogitari poteſt. Conſtat itaque
Virtutes ſingulas aliqua ratione ſibi principatum ſatis probabiliter vendicare.

Opiniones nonnullæ de Præſtantia Virtutum Moralium. Cap. LI. A

Opiniones Variç ex uario uitç genere ortç.

VT variæ Virtutum Moralium partes inter ſe de dignitate contendunt, ita variæ hominum conditiones variis partibus principatũ tribuunt. Viri in imperio & magiſtratibus conſtituti, Iuſtitiam præferunt: Milites, & Duces exercituum, Fortitudinem: Viri ſplendidè nati & educati, Magnificentiam: Ciues; qui per gradus magiſtratum euehi cupiunt, & ambitione ducuntur; Principem faciũt eam virtutem quæ in honore uerſatur: Demum modeſti homines, & virgines rectè educatæ Manſuetudinem vel Temperantiam.

Plato.

Plato in primo de Legibus duo ſtatuit bonorum genera; vnum humanorum, alterum diuinorum: In ſerie humanorum, primum locum tribuit Sanitati, ſecundum Formæ, tertium Robori & viribus corporis, poſtremum Diuitiis: In ſerie autem diuinorum bonorum, primam aſſerit Prudentiam, ſecundam Temperantiam, tertiam Iuſtitiam, quartam Fortitudinem.

Dubia aduerſus Platonem.

Quæ ſententia dubia eſt: minimè enim Temperantia principatum obtinere uidetur; cum ea Vim appetendi ignobiliorem (cupiditatem nempe) rectè B componat, & perturbationem ſatis vilem moderetur.

Ficini ſententia.

Inquit doctiſſimus Ficinus in argumento eius dialogi: Si ſubſtantiam animæ, puritatemque contemplationi neceſſariam ſpectes, Iuſtitiæ Temperantiam antepone; ſi humanam ſpectes conſuetudinem, pręponе Iuſtitiam.

Dubitatio aduerſus eum.

Quæ ſententia dubia mihi eſt: Quoniam Iuſtitia non ob conſuetudinem, ſed ſui natura & abſolutè præferenda videtur; & præſertim, quia eodem in loco inquit Plato, ex Prudentia & Temperantia cum Fortitudine mixtis oriri Iuſtitiam: quare cum Iuſtitia Temperantiam includat, abſolutè videtur ea potior. Inſuper in eodem dialogo Plato quærens virtutem præſtantiſſimam, quam primò inſpicere debent rectè inſtitutæ Leges, commendat ſententiam Theognidis Megarenſis; qui dixit Fidem eſſe hanc, ac Fidem eſſe illam, quæ maximè in periculis &

Plato ſecum pugnare uidetur.

ſeditionibus fulgeat; quam Fidem aſſerit eſſe Iuſtitiam perfectam: adeò vt Plato primò videatur præferre Iuſtitiam, mox verò Temperantiam. Propterea ex ſententia Platonis dicendum cenſeo, Temperantiam eatenus præferri Iuſtitię, quatenus conſideratur vt commune ſemen & fundamentum omnium Virtutum; ita enim faculta- C te continet omnes: inſuper, vt victoria ſuimet. De qua dixit in eodem dialogo: Primam & optimam victoriam eſſe dico, vt ſeipſum quis uincat: & demum, quatenus paci ſimillima eſt, ad quam in eo dialogo cenſet præſertim referendas eſſe leges. Ex aduerſo autem Iuſtitiam abſolutè eſſe præſtantiorem, quia Temperantiam præſupponit, actiones edit præclariſſimas, plurimiſque ſalutares: adeò vt Temperantia facultate & uirtute, Iuſtitia forma & actione ſit præſtantior. Verùm ex his ordo virtutum adhuc non eſt conſpicuus; & præſertim, quia Fortitudo videtur præferenda Temperantiæ.

De Principatu & Ordine Moralium Virtutum Opinio propria. Cap. LII.

Vtilis eſt virtutum de dignitate contentio.

D

PRęclara profectò cenſeri debet ea inter Virtutes de dignitate contentio, & ſummopere vtilis: cum ex præſtantia earum ducat ortum, & ad hominis perfectionem conſpiret. Et quoniam virtus omnis eſt Amor rectè compoſitus; ideo quò magis de Principatu contendunt, eò arctius & flagrantius ſe amplectuntur & diligunt: quare potius permittendũ eſſet vt de dignitate contenderent; quàm nitendum, vt concordi pace una alteri cederet. Commendandę laudibusque efferendæ ſunt virtutes omnes, nulla eſt negligenda; qui enim vnam negligit, omnes negligit, cum una ſine cæteris conſiſtere nequeat: Et præſertim id faciendum eſt, quia unaquæque aliqua conſideratione principatum obtinet.

Singulæ Virtutes aliqua ratione Pricipatum obtinẽt.

Nam Ratione externæ materiei, in qua verſantur; quoniam optimum externorum bonorũ eſt honor; Magnanimitas, quæ eminentiſſimè in eo uerſatur, maximè fulget; eadẽque ad altiora nos euehit, cæteraſque præſupponit: Ratione ardui & difficilis, in quo Virtus refulget; Fortitudo, quæ in ultimo omnium terribilium verſatur, cæteris prę ſtat: Ratione neceſſitatis & fundamenti reliquarum virtutum, Temperantia omnibus

A bus antecellit: Ratione affinitatis & ſimilitudinis cum charitate Theologicarũ prin-
cipe, Liberalitas, & Magnificentia magnificentiſſimè fulgent: demum Ratione af-
finitatis cum humana conditione, quatenus homo a feris ecernitur, Manſuetudo
ſummopere commendatur: Ac ita, diſtincta ratione unaquæque Principatum obti-
net. Adeò vt colligere valeamus, Magnanimitatem omnium eſſe eminentiſſimam, Quid colligere debeamus.
Fortitudinem potentiſſimam, Magnificentiam ſplendidiſſimam, Temperantiam
maximè neceſſariam, Manſuetudinem homini accommodatiſſimam, Iuſtitiam re-
giam & vtiliſſimam. Verùm quia ea abſolutè optima cenſeri debet, cui optima prę-
ſtantiæ ratio competit: Ratio dignitatis præſtantiſſima a fine præſertim petenda eſt:
finis Virtutis eſt actio; actionum præſtantiſſimæ illæ ſunt, quæ ex Iuſtitia prodeunt:
Iurè igitur Iuſtitia abſolutè principatum obtinet. Quòd iuſtitiæ actio optima ſit con
ſtat: nam munus eius eſt, actiones noſtras erga alios componere, cæteros congruẽ
ter gubernare, diſſipatos homines congregare, congregatos ſeruare; Reſpublicas,
hominumque cum paruos, tum magnos cætus aureis ligamentis perſtringere; pro-
B deſſe omnibus, & obeſſe nemini, quod virtutis ſummopere eſt proprium: Hęc ſunt
munera nedum ſaluberrima, verùm etiam communia; bonum autem quò eſt com-
munius, eò eſt eligibilius. Id ipſum ex contrario patet: nam vir Iniuſtus vituperio
& pęna dignus iudicatur, cum fædati aliis Vitiis non adeò tales cenſeantur: Hæc ob
ſui præſtantiam intra ſuos limites Pietatem, Religionem, Sanctitatemque amplecti-
tur; quæ mentem Deo retribuunt, ad Deum nos euehunt, cum Deo nos fæliciſſimè
ligant: Inſuper cum ea arctiſſimo nodo iuncta eſt amicitia, cuius vtilitas & præſtan-
tia ſuo loco patebit. Eſto igitur Iuſtitia Princeps; cui (ſi placet) ſuccedat Fortitudo, Prima Iuſtitia.
qua ad Heroicam eminentiam eleuamur: quod præſertim approbandum erit, dum Secunda fortitudo
Magnanimitatem tanquam ſpeciem quandam Fortitudinis cõſiderabimus; eſt enim
Magnanimitas eminens quędam animi fortitudo, qua vilia & mortalia conculca-
mus. Plato eam poſtpoſuit; quia potius popularem quandam, quàm Veram Fortitu
dinis formam conſiderauit. Sequatur tertiò Temperantia; cum ſit reliquarum Vir- Tertia Tẽperantia.
C tutum fundamentum, ſit apprime neceſſaria, & cum difficultate acquiratur. Forti-
tudo rectè componit appetitum iraſcendi præſtantiorem, Temperantia appetitum
concupiſcendi, Iuſtitia expoſcit rectam compoſitionem utriuſque. Per hunc ordi-
nem rectè ſeruatur id, quod ſæpe nos docet Philoſophus; in mortalibus ea eſſe potio
ra, quæ origine ſunt poſtrema. Declaraui in præcedentibus in curſu compoſitionis
noſtrarum Perturbationum, in principio fulgere Temperantiam, in medio Fortitu-
dinem, in fine Iuſtitiam. Iure itaque modò de dignitate agens, Primam poſui Iuſti- Quarta Liberalitas.
tiam, Secundam Fortitudinem, Tertiam Temperantiam, Quartum locum liberali-
tati & Magnificentię, Quintum Manſuetudini tribuere valemus. Et hæc de mutua Quinta Manſuetudo.
Virtutum moralium comparatione.

An Virtute Morali valeamus non vti, vel malè vti. Cap. LIII.

CVm finis Moralium Virtutum ſit vſus & actio, ac cætera fuerint declarata
D ad earum notitiam pertinentia; reliquum modò eſt, vt de vſu earundem
aliquid dicamus. Sententia eſt Ariſt. in primo Rhet. nos cæteris bonis om Ariſt.
nibus poſſe perperam vti, ſola Virtute non poſſe malè vti: Inſuper de
eadem Virtute morali dicitur; dum nobis ſe offert occaſio, nos minimè poſſe ea
non vti: De quorum veritate iure optimo quiſpiam poſſet ambigere. Primò: quia Dubitatio.
ſi ea malè vti non valemus, quoniam rectum ſit de ratione eius; ſimiliter nec habiti-
bus mentis poterimus malè vti, cum rectum ſit de ratione omnium, vt patet ex eo- Ratio prima.
rum definitionibus: Scientia enim eſt recta ratio Scibilium, Ars recta ratio effecti-
bilium, & ſic de ſingulis. Præterea dicitur in ſecundo Moralium Nicomachiorum; Ratio ſecunda.
quòd quamuis habitus non ſint in noſtra facultate, actiones tamen ſemper in noſtra
facultate ſunt poſitæ: quare homo Virtutis habitu præditus, poteſt male agere; &
nedum non vti, verùm etiam perperam vti Virtute. His accedit, quòd etiam Arte Ratio terna.
non uidemur poſſe malè vti, quoniam Artifex non errat: Nam inquit Plato in pri-
mo Dialogo de Rep. Quare ſi rem ad viuum reſecas, nullus Artifex peccat: quiſquis
enim peccat, deficiente ſcientia peccat; huiuſmodi autem non eſt artifex. &c. Dubię

igitur

igitur ſunt ſententiæ illæ duæ primò prolatæ. Soluens difficultatem dico, dari aliquid A
commune Virtutibus moralibus & habitibus Mentis, dari inſuper aliquid propriũ. Commune eſt rectum, adeò vt per ſe nemo eis præditus erret: Artifex enim non errat vt artifex, ſed vel vt vitioſus, vel vt imperitus Artis; quemadmodum aſſeruit

Artifex non errat

Plato, & affirmauit Ariſtoteles, qui rectum ſumpſit in definitione habituum Mentis ſiue rationis.

Propriũ Virtutum Moraliũ.

Proprium autem eſt Virtutum moralium, quòd eis nec malè vti, nec non vti valemus, ſine oppugnatione & euerſione earum: ſtatim enim quòd vir iuſtus iniuſtum patrat facinus, vel cum debeat iuſtè agere, non agit; deſinit eſſe iuſtus, & ſuam Iuſtitiam euertit.

Ratio varietatis.

Ratio huius varietatis eſt: quia de ratione virtutum Mentis ſolum eſt id rectum, quod ad opus pertinet; at non id, quod pertinet ad uſum; de ratione autẽ Virtutis moralis eſt vtrumque rectum; Virtus enim in more poſita hoc ſibi proprium optat, vt ſit regula congruentis vſus noſtri liberi arbitrii, cunctorumque humanorum bonorum; quod cæteris non competit. Et hoc elicitur ex principa

Proprietas Virtutis moralis elicitur ex eius definitionibus.

libus definitionibus eius. Definitur enim quòd ſit habitus, quo agamus quãdo, quã B
tum, quomodoque oportet, ac ita cum cæteris circunſtantiis; ſi igitur tenemur per eam agere quando, & quomodo oportet; non valemus, dum nobis ſe offert occaſio, ſine eius euerſione vel non vti, vel malè illa uti. Inſuper definitur, vt ſit habitus, quo poſſumus, volumus, & agimus honeſta; ſimiliter vt ſit habitus præeligendi honeſta: cum igitur per huiuſmodi virtutem velimus, teneamurque præeligere honeſta; qui id non ſeruat, conditionem virtutis euertit. Id ipſum patet: quia definitur, quòd ſit habitus nos rectè diſponens erga finem hominis, quod eſt honeſtum: at qui congruenter erga commune honeſtum eſt affectus, non valet ſine euerſione cõgruentis illius conſtitutionis, vel media ad id honeſtum ducentia non prçeligere,

Cur vna actio improba innumeras probas tædet.

vel ad finem oppoſitum ea dirigere. Hinc oritur etiam, vt vna ſola actio improba innumeras probas fædet & labefactet; euertit enim naturam & eſſentiam uirtutis: euerſo autem principio & fundamento, euertuntur omnia, quæ ducebantur ex eo.

Stoici.

Ideo Stoici ſolam Virtutem Moralem iudicarunt bonam, quia ea ſola non valemus malè vti: cætera autem iudicabant indifferentia, quatenus per congruentem vel C
præpoſterum vſum ex Virtute vel ex vitio prodeuntem nobis & bona & aduerſa reddi poſſunt. Ex veritatis explicatione elicitur dilutio aduerſarum rationum.

Diluitur prima rō.

Diluitur prima; eò quia rectum eſt duplex: vnum vſus habituum; alterum non vſus abſolutè, ſed ordinatorum ad proprium ſcopum vel finem alicuius habitus: id primum ſoli competit virtuti in more poſitę.

Diluitur ſecunda.

Diluitur ſecunda: quia, quamuis actio ſemper in noſtra facultate ſit poſita, non propterea ita ſe habet; vt ſi improba fuerit, non euertat & labeſactet habitum virtutis moralis: de cæteris autem habitibus ſecus ſe habet; quamuis enim medicus malè vtatur Arte medica, non ob id deſinit eſſe medicus.

Diluitur tertia.

Addebatur tertiò, nos etiam Arte non poſſe malè vti, quia Artifex non errat. Reſpondeo nos poſſe artibus malè vti: quia, quamuis artifex non erret per ſe, poteſt tamen errare ex euentu malè vtens Arte, nec ob id deſinit eſſe Artifex; vt deſinit homo eſſe iuſtus, dum patrat ſcelus.

Celebres nonnullæ Sententiæ ad virtutes Morales pertinentes. Cap. LIIII. D

Sententię variæ.

VT illuſtri aliquo fine Gradum Moralium Virtutum abſoluamus, ingenuoſque iuuenes ad eas inuitemus; ſententias nonnullas præclaras referam, partim ex aliis depromptas, partim a me excogitatas; dignas, vt continenter animo reuoluãtur, memoriaque ſeruentur. Virtutis ea eſt vis & facultas, vt eius munere defuncti viuant, collocati in tenebris ſplendeant, depreſſi eleuentur in Cælum, ęgri optimè ualeant, pauperes veris diuitiis abundent, ſerui ſint Principes, impotentes potentiſſimi, humiles reddantur ſublimes, ignobiles nobiles, deformes formoſi, & demum infortunati euadant Fortunę domini: Vt econtra oppoſita Vitioſis per vitia competere conſpicuum eſt. Non ſecus per Virtutẽ homo Angelicam nãciſcitur conditionem, ac per Vitium Angeli Lucis euaſerint dæmones tenebrarum: Virtus Mentis aciem purgans facit, vt tanti vnumquodque efficiamus,

A quanti fieri debet; ideo iure recti, & honeſti menſura dicitur: virtus monet; vt vel ea agamus, quæ ſint digna ſcribi; vel ea ſcribamus, quæ ſint digna legi: Viro probo conſcientia factorum egregiorum ampliſſimum Virtutis eſt præmium: Virtutis munere omnia vertuntur in bonum. Ideo dixit Plato, viro probo nil mali; improbo nil boni contingere poſſe. Qui Virtutem venerantur, Deum venerantur & colunt; virtus enim vel Dei eſt imago, vel via ad Deum: Virtus eſt non cæcus, ſed oculatiſſimus Amor, Amoriſque nodus inſolubilis; quo nobiſcum, cum inferis, & ſuperis vt decet colligamur, & a quibus decet diſſoluimur. Cato ſuos milites ita hortari ſolebat. Si quid labore rectè facitis, labor citò recedit, benefactum ſeruatur: ſiquid autē voluptate nequiter feceritis, perpetuò nequitia vobiſcum manebit. Si Ardua tibi videtur via virtutis, recordari debes nil præclarum apud nos reperiri niſi arduum; nil ſublime & precioſum, niſi ſudore paratum; nil animo ſalutare, quod corpori non videatur amarum. Quò cultus pro virtute paranda eſt laborioſior, eò fructus virtutis eſt ſalubrior; Cum vnum viceris vitium, vnam ue compoſueris per-

B turbationem, recordare id ipſum de aliis eſſe faciendum: Ita pugnandum cum vitio, vt nedum non uincamur ab ipſo, verùm inſuper vt ipſum vincamus; quod aſſequemur, ſi inde ſuſcipiemus opportunitatē bene agendi. Animo rectè affecto longe dulcius eſt ſuperare vitium, quàm animo vitioſo labi in vitium. Vtilis ualde eſt ſententia Senecæ in Epiſt. Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat; ſic loquere cum Deo, tanquam homines audiant: Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis aſſiſtit. Salutaris eſt ea celebris ſententia: viro probo nullum eſt maius Theatrum conſcientia ſua: Nil vetat, dum viuis, te bene viuere, nilque vetat te bene mori: Qui corporis obſequitur libidinibus, inſanis inſeruit Tyrannis: Innocentia ſola (vt cecinit Pindarus) ſpem optimam in nobis parit, dulciſſimum vitæ ſolamen. Sententia fuit Platonis; Animus immortalis non debet pro breui hoc, ſed pro vniuerſo tempore eſſe ſolicitus; viro ꝓbo lex Deus eſt, improbo verò libido. Probi ſunt, qui ſibimet imperare valent; improbi verò, qui nequeunt: Optima enim victoria eſt ſeipſum vincere, deterrimum autē quiddam a ſeipſo vinci. Fęlicem ille ducit vitam, qui ſupe-

C rat voluptatem; infęlicem verò, qui ſuperatur. Putandum eſt omnium oculos in nos eſſe conuerſos, adeò vt vitia noſtra neminem lateant: Et enitendum eſt tales nos reddere, quales videri cupimus. Præclarius nobis erit a diuitiis non vinci, quàm Aiaci non vinci a ferro: Neque permittendum eſt, vt, cum exteriora noſtra multis ſua pulchritudine placeant, interiora interim ſua deformitate diſpliceant. De virtute re vera in omni aduerſa fortuna id enunciare valemus, quod de Muſis Boetius cecinit inquiens,

Has ſaltem nullus potuit peruincere terror,
Ne noſtrum comites proſequerentur iter.

Veriſſima quoque cenſeri debet ſententia Boetii quarto de Conſolatione. In improbitate manentibus omnis fortuna peſſima eſt, in probitate vero omnis fortuna bona: Qui viuens decipit alios, dum moritur, inuenit ſe a ſemetipſo deceptum: ſi Deum derelinquis, ab eo derelinqueris; Et plus tibi prodeſt vnus Deus, quàm vniuerſa cæterorum multitudo: Virtus ex Pythagoræ ſententia eſt animi harmonia, quę

D ex ſententia Socratis omni harmoniæ corporum longiſſimè præſtat. Propterea iure Cteſippus apud Platonem in Euthydęmo dicebat: O Socrates hoſpitum uoluntati meipſum committo, & ſi me magis etiam quàm nunc excoriare velint, excorient; modo pellis mea non in vtrem, vt ea Marsyæ, ſed in virtutem vertatur. Verum hominis ornamentum non eſt corporis concinnitas, ſed animi virtus: Nam virtus ſemper ingenuo vultu ſerena eſt, ſimplex moribus, inceſſu grauis, vultu ſerena, genuino quodam pudoris colore ſuffuſa, ſemper ſui ſimilis, verbis non blanda; ornata non auro, ſed radiis diuini boni. Duces virtutis ſunt verum, & bonum: Præcurſores Continentia, Tolerantia, Obedientia: Caput Sapientia, Oculi Prudentia, Crura Iuſtitia, Sanitas Temperantia, Robur Fortitudo, Manus Liberalitas, Lingua Fides, Pectus Religio, Collum Pietas, Cor Amor, Spiritus Charitas, Pulchritudo Sanctitas: Comites & Ancillæ huius Regiæ dignitatis multæ ſunt; vt Securitas, Spes Tranquillitas, Lętitia, Reuerentia, Clementia, Benignitas, Modeſtia, Puritas, Miſericordia, Dilectio bonorum, & ſimiles. Virtus cum dicatur Virgo, eſt huius conditionis;

Forma Virtutis.

Virtus quõ Virgo. ditionis; vt quò pluribus ſui partem facit, eò magis pudica & caſta conſeruetur; derelicta autem ab aliis, contaminetur & fædetur. Virtus eſt parens nobilitatis: propterea qui Virtutem non diligunt, vel parentem ſpernunt, vel ſe non verè nobiles pateſaciunt. Ex Pythagoræ ſententia hæ ſunt Anchoræ firmæ, Prudentia, Magnanimitas, & Fortitudo; eas nulla tempeſtas agitat. Hæc Dei eſt Lex; Virtutem ſolam eſſe, quæ potens ſolidaque ſit, cætera omnia nugas & ineptias. Stobęus in primo ſermone, qui de Virtute eſt, Hymnum hunc refert, quem Ariſtotelis eſſe dicit. O Virtus ardua laborioſaque generi humano, pulcherrima vitæ inuentio; tuam o virgo ob Venuſtatem etiam mori in Græcia optabile habetur, ac labores vehementes perpeti; Talem pectori inſeris fructum immortalem, auro potiorem, & parentibus, & leniſſimo ſomno. Tua equidem gratia Hercules Ioue ſatus, Lædęque filii multa perpeſſi ſunt, ſuis factis quid poſſent declarantes; Tui quoque deſiderio Achilles, atque Aiax Plutonis ad Regiam deſcenderunt: Tuam inſuper ob amabilem forman Atarneę ciuem Solis priuauit luce, itemque decantabitur ob egregia facta, immortalesque ipſum euehunt Muſæ Mnemoſynes filiæ, quæ Iouis Hoſpitalis honorem & reuerentiam augent. Eundem refert etiam Diogenes Laertius in Vita Ariſtotelis. Sed cur tot de Virtute dico, cum ipſa ſolo nomine ſe omni ſententia ſplēdidiorem pateſaciat?

Qui virtutem non colunt, nō ſunt nobiles.

Hymnus Ariſtotelis pro virte.

FINIS QVARTI GRADVS.

A FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS, PHILOSOPHIAE DE MORIBVS GRADVS QVINTVS.

De Virtute Mentis ſiue Rationis diſſerendum proponitur. Cap. I.

VIrtutis ea eſt Natura & conditio, vt per varios gradus ad
Principium primum aſcendat, ſecum nos eleuet; nec
B vnquam requieſcat, quouſque cum illo nos non coniun
xerit: & iure optimo profectò. Cum enim vniuerſę Vir-
tutis Parens ſit Deus; ea pro facultate parentem quærēs
in eo ſolo requieſcit, a quo vitam, Spiritum, Præmium,
poſtremamque recipit perfectionem: Ideo qui per gra-
dus virtutis progreditur, ad Deum eleuatur. Vtinam au
tem, quemadmodum eleuatur virtus, ita acies meæ Men
tis purgaretur & eleuaretur, adeò vt poſſem dignè pro
meritis de ea verba facere. At quoniam erga virtutem deſiderium quoque flagrans
commendatur: propterea de virtute Mentis omni laude digniſſima, potius eius amo
re incenſus, quàm facultate paratus (vt inſtituto meo inſeruit) mihi diſſerendum
propono. Virtus; quæ rationi eſt affinis, & vnà cum ratione manauit a Deo; eatenus
effunditur, quatenus extenditur ratio. Anima noſtra eſt rationis particeps: vel quia
C nata eſt obtemperare rationi, de cuius virtute cumulatè diſſerui: vel quia ex ſe nata
eſt rationis munere fungi, de cuius virtute modò diſſerendum occurrit. Anima ex ſe
rationis particeps; cum nuda ſit omni habitu, ac ob connexionem cum phantaſia fa
cilè decipi & errare poſſit; iure optimo eget habitibus, quibus ornetur, formetur, cō
gru enterque dirigatur. Habitus, qui Menti competere apti ſunt, duplicis ſunt condi
tionis: vel enim ſunt tales, vt rectum ſit de eorum ratione; vel ne. Si rectum de eo-
rum ratione fuerit, vel ſunt inſtrumentarii, vel principales. Inſtrumentarii in his ver
ſantur, quæ nobis inſtrumenti loco a natura tributa ſunt; oratione ſcilicet, & ratio-
cinatione: & verſari poſſunt vel in ſola oratione, vt Grammatica; vel in ſola ratioci-
natione, vt Sophiſtica, Dialectica, & facultas Demonſtrandi; vel in vtriſq;, vt Poeti-
ca, & Rhetorica: qui omnes habitus, quatenus Artes quędam ſunt, rectum includūt.
Si verò fuerint habitus Principales, vel dirigunt ad cognitionem veri, vel ad ope-
rationem. Si ad cognitionem veri: vel verſantur in ſola primorum Principiorum co
gnitione, & dicitur Mens ſiue Intelligentia; vel in pēdentibus proximè a primis prin-
D cipiis, & complicatis cum ipſiſmet principiis, & dicitur Sapientia; vel in concluſioni-
bus demoſtratione oſtenſis, & dicitur Scientia. Si uerò dirigunt ad operationem: vel
ea eſt actio, & oritur Prudentia; vel eſt effectio, & conſurgit Ars. Ex quo conſtat om-
nem principalem mentis habitum, vel ad cognitionem veri, vel ad actionem, vel ad
effectionem dirigere. Qui habitus diſtinguuntur etiam ratione rei, in qua uerſantur:
nam in re, quæ ſecus ſe habere non poteſt, verſantur Intelligentia, Sapientia, & Sciē
tia: in re uerò mutationi & uarietati obnoxia, uerſanē Ars, & Prudentia; & iure pro
fectò: nam ſpeculamur ęterna; agimus autem & efficimus ea, quę noſtrę facultati ſu-
biiciuntur, & mutationi ſunt obnoxia. Inſuper diſtinguuntur ratione facultatū Men
tis reſpondentium duplici illi generi rerum: nam duplex (vt ad rem facit) eſt men-
tis facultas, vt inquit Ariſtoteles in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 1. Vna,
qua res ſpeculamur, quarum principia aliter ſe habere nequeunt; Altera, qua cerni-
mus

Virtutis officiū eſt eleuare ad Deum.

Virtus unà cū ratione manauit a Deo.

Diuiſio habituum Mentis.

Habitus inſtrumētarii.

Habitus Principales.

Primus modus diſtinctionis.

Secundus modus.

Tertius modus.

muſea, quę poſſunt ſecus ſe habere: ad ea enim, quę ſunt diſtincta genere, intelligē A da, etiã partes animę paratę ſunt diſtiuctę genere; ſiquidem ex ſimilitudine quadam ac affinitate cognitio eis competit: ea pars, quæ verſatur in his, quæ ſecus ſe habere nequeunt, ἐπιστημονικὸν dicitur, altera verò λογιστικόν; hoc eſt ſciendi vna, altera ratiocinandi facultas. Hi ſunt habitus, de quorum ratione eſt rectũ & ueritas. Ex aduerſo alii inueniuntur, de quorum ratione hæc non ſunt: huiuſmodi eſt Opinio, Exiſtimatio, & Fides; valemus enim opinari & exiſtimare etiam falſa, ac eis fidem adhibere: uerùm Exiſtimatio & Fides, vt neceſſitate carent, ad opinionem rediguntur.

Habitus ex ſui rõne recti.

Hi poſtremi habitus virtutis nomine honeſtari non merentur: quoniam Virtus eſt perfectio eius, cuius eſt Virtus; perficere autem id ſolum re uera dicitur, de cuius ratione eſt rectum & verum: ideo de his Ariſtoteles in ſexto Moralium Nicomachiorum minimè uerba fecit, ibi enim de Virtute diſſerebat.

Dubia quadam de numero Habituum Mentis. *Cap. II.* B

Enumeratione habituũ eſſe redundantem.

NVmerus habituum nuper relatus, cum diminutus, tum redundans eſſe videtur. Primò redundans, quia Ariſtoteles in ſexto Moralium Nicomachiorũ agens de habitibus Mentis prætermiſit habitus inſtrumentarios; diminutus autem fuiſſet, ſi darentur huiſmodi habitus diſtincti a principalibus: ita etiam in calce primi Poſteriorum enumerans eoſdem habitus, de inſtrumentariis nullum fecit verbum.

Dubitatio de habitu iſtrumentario.

Inſuper Opinio inter habitus numeranda non videtur: quoniam habitus eſt firmus & conſtans, opinio contra eſt mutabilis valde & inconſtans, non itaque eſt habitus.

Dubitatio de opinione.

Præterea Sapientia non uidetur diſtincta a Scientia; ambę enim ex neceſſariis principiis cognitionem pariunt ac in eis verſantur, quæ ſecus ſe habere nequeunt.

De Sapientia.

Ex aduerſo ea diſtributio & enumeratio videtur diminuta; quoniã Philoſophus in calce primi Poſt. inter habitus Mentis enumerat (præter ſciẽtiam, Sapientiam, Prudentiam, Artem, & Intelligentiam) etiam διάνοιαν, hoc eſt rationem.

Eandem eſſe diminutam.

Inſuper in primis verbis primi de Partibus animalium duos ponit modos habituum, ſcientiam, & παιδείαν; quam nonnulli peritiam, quidam experientiam, alii eruditionem dicunt: de qua ego mentionem non feci. C

Dubitatio de Diania De Pędia. De Solertia & ingenio.

Præterea in primo Magnorum Moralium cap. VI. enumerans Virtutes pertinentes ad duplicem animę partem expertem ſcilicet rationis, & compotem, inquit: Ex ea parte, quę habet rationem, oritur prudentia, ἀγχίνοια, hoc eſt Solertia, Sapientia, εὐμάθεια, hoc eſt Ingenium, Memoria, & ſimiles: Enumerat eo in loco Ariſtoteles Memoriam, Ingenium, & Solertiam; quas ego prætermiſi, nec ipſemet in ſexto Moralium Nicomachiorũ enumerauit, adeò vt ſuimet oblitus fuiſſe videatur.

De Sacra Theologia.

Demum eſt dubitatio dę Sacra Theologia diuinitus nobis reuelata; non enim apparet, ad quem enumeratorum habituũ redigatur. His difficultatibus nunc breuibus ſatisfaciam, nam latius hęc patebunt ex diſtincta ſingulorum habituum explicatione.

Diluitur inſtantia ſũpta ab habitu inſtrumẽtario.

Videbatur primò enumeratio redũdans ob habitus Organicos, ob, Opinionem, & Sapientiam. De habitibus Organicis dico, eos poſſe & enumerari & prætermitti. Enumerari poſſunt clarioris diſtinctionis gratia; quoniam re uera a principalibus diſtinguuntur, cum principalium ſint organa: ita ab Ariſtotele in primo topicorum numerantur, dum agens de problemate dialectico inquit: Problema autem dialecticum eſt ſpeculatio tendens vel ad electionem & fugam, vel ad ueritatem & ſcientiam, aut per ſe, aut amminiculãs his &c. Si tamen prætermituntur, vt fit in ſexto Moralium Nicomachiorum; nihil refert: primò; quia nobis ea præſertim debent eſſe curę, quę in principem aliquem finem ducunt, per quę organa etiam denotantur: ſecundò; quia in tribus communibus finibus cum his conueniunt. Omnis enim habitus mentis vel ad actionem, vel ad effectionem, vel ad cognitionem tendit: Hi habitus organici ad effectionem dirigunt; docent enim efficere, & formare aliquid: & quamuis non propriè ſint artes, quia non uerſantur in externa materie; ad Artem tamen rediguntur, & iure optimo a Priſcis ſapientibus inter Artes Ingenuas libero homine dignas enumerati fuerunt. D

Diluitur dubitatio de opinione.

De Opinione dico eam enumeratam fuiſſe in calce primi Poſteriorum, necnon de eadem factam fuiſſe mentionem in ſexto Moralium Nicomachiorum: Et iure. Primò: quia etiam dantur opiniones; quę, quamuis ex neceſſariis principiis non oriantur

tamen

A tamen firmę & conſtantes ſunt, quales ſunt inueteratę ſenum opiniones illę uulgi & anularum: quę firmius hærent ſententię Populari, conſuetudine vel exemplis confirmatę, quàm concluſioni demonſtratione oſtenſę. Inſuper dantur opiniones de rebus nonnullis, quarum certi eſſe non valemus, nec pro earum oppoſito formari poſſunt oſtenſiones: & propterea firmę ſunt, quamuis virtutis nomine non ſint honeſtandę. De Sapientia, quomodo diſtinguatur a Scientia, in eius explicatione patebit.

Diluuntur rationes, quibus oſtendebatur numerum habituum eſſe diminutum. Cap. III.

NVmerus habituum diminutus videbatur: quia τῆς παιδείας, εὐμαθείας, λογισμοῦ, καὶ διανοίας, inſuper Memorię, & Solertię nulla eſſet facta men-
B tio; cum tamen nonnunquam ab Ariſt. inter habitus rationis numerentur. Pro quorum notitia conſiderandum eſt, rationis habitus ab Ariſtotele uariis in locis modo vario pro varietate occaſionis fuiſſe enumeratos; nam in calce primi Poſter. in calce ſecundi, nec non in primo Magnorum Moralium cap. VI. enumerati fuerunt: præſertim tamen fidem adhibere tenemur ſexto Moralium Nicomachiorum, quo loci data opera accuratiſſimè de illis uerba fecit: ex eo autem ſexto elicitur diſtinctio in præcedentibus tradita, per quam dicta in cæteris locis ſunt explicanda. In calce primi Poſter. inquit Ariſtoteles: Reliqua verò quomodo oportet diſtribuere & in διάνοιαν ſiue Cogitationem, & Mentem, & Scientiam, & Artem, & Prudentiam, & Sapientiam; illa quidem Phyſici, hęc autem Moralis cōſiderationis magis ſunt, &c. Enumerat eo loci Philoſophus διάνοιαν, quam in ſexto Moralium miſſam facit. Iacobus Faber eam redigit ad νοῦν hoc eſt Mentem, adeo vt uox una explicet alteram; quia ſententiam non probo: quia Mens propriè denotat inſpectionem primorum principiorum ſine argumentatione, Diania verò eſt cum ra-
C tione; vt cum alibi, tum in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 9. aſſerit Philoſophus. Philoponus (quem multi ſequuntur) inquit Ariſtotelem per διάνοιαν ſiue cogitationem denotare habitum ſiue actionem Mentis, communionem opinione & ſcientia propriè ſumpta. At qui ita exponunt, in conſpicuo uerſantur errore. Primò: quia abſurdum eſt inter ſpecies numerare genus; non enim, dum animalium ſpecies numeramus, rectè dicimus eas eſſe Animal, hominem, equum, & ſimiles. Inſuper: Qui huius ſunt opinionis, fatentur quòd, dum Ariſtoteles in vltimo cap. ſecundi Poſt. numerat λογισμὸν, ea uoce idipſum ſignificet, quod in calce primi denotauit per διάνοιαν: at Ariſtoteles λογισμὸν numerare conſueuit pro ſpecie habituum, qui non ſemper ſint ueri, contradiſtinctorum a ſemper ueris: quare perperam ea vox accipitur ut communis, adeò vt amplectatur etiam habitus ſemper veros. Propterea dicamus Ariſtotelem per διάνοιαν denotaſſe habitum, quo de ſingulis probabiliter valemus argumentari; qui opinionem parit, & contradiſtinguitur a cæteris habitibus, de quorum ratione eſt rectum: ad quem habitum pertinet λογισμὸς, hoc eſt ratiocinatio,
D tanquam via; & opinio, tanquam terminus: ac ita rectè explicare ualemus Ariſtotelem in calce ſecundi Poſter. dicentem. Habituum rationalis animę, quibus verum enunciamus; nonnulli ſemper ſunt veri, vt Scientia & Mens, alii ſuſcipiunt falſum, vt opinio & λογισμὸς, &c. Hęc duo poſtrema Ariſtoteles in calce primi Poſteriorū per διάνοιαν communi nomine denotauit. Hęc veritas elucescit per ea, quę protulit Ariſtoteles in primo cap. ſexti Moralium Nicomachiorum, quo loci dixit λογιστικὸν, hoc eſt ratiocinandi facultatem, in his verſari, quę ſecus ſe habere poſſunt. Miſſas fecit Ariſtoteles in calce ſecundi Poſt. Prudentiam & Artem; quia loquebatur de habitibus, quibus uerum enunciamus: ad Prudentiam & Artem pertinent propriè, non enunciatio ueri, ſed actio & effectio: Miſſam fecit etiam Sapientiam, quia modo aliquo ex ſcientia & Mente conflatur. Quòd autem verum ſit id quod dixi, διάνοιαν ſiue cogitationem includere ratiocinationem, aſſeritur ab Ariſtotele in ſextò Moralium Nicom. cap. 9. quo loci uerba faciens de conſultatione, cum manifeſtaſſet eam non eſſe ſagacitatem, non ſcientiam, nec opinionem; addit: διανοίας ἄρα λείπεται, hoc eſt:

Reli-

Habitus rōnis ab Ariſtotele vario modo numerati.

De Diania.

Faber.

Philoponus.

Opinio propria.

Explicatur locus in calce primi poſt.

Explicatur Locus in calce ſecūdi poſt.

Confirmatio.

Reliquum igitur eſt, vt conſultatio ſit ipſius cogitationis; hęc enim nondū enuncia- A
tio eſt &c. Pertinet itaq; conſultatio ad cogitationē; conſultatio autē eſt ratiocinatio
Lambini error. quædam, per quam inferentes aliquid, id enunciare dicimur. Et conſiderandum,
quòd locus ille a Lambino perperam interpretatur; inquit enim: Cogitatione igitur
eſt inferior, &c. Adeò vt ſententia ſit conſultationem eſſe inferiorem cogitatione;
at hoc ad rem non facit: non enim Ariſto. tunc de pręſtantia conſultationis loquitur,
ſed conſiderat, ad quid pertineat: Et verba, quę ſequuntur, nequaquam eius ſentētię
ſunt conſentanea; addit enim Ariſto. Hæc enim (nempe cogitatio) non eſt enuncia-
tio, ſed via ad eam, vt etiam conſultatio. Præterea Ariſt. vtitur ſigno illationis: at
id, quod de præſtantia dicitur, nequaquam Ariſt. poterat ex dictis colligere. Verùm
inquit Lambinus verba græca, & modum illum loquendi id ſignificare; non autem
illud, quod ego approbaui. Errat proculdubio. Inquirit enim tunc Ariſtoteles, cuius
ſit conſultatio: & cum dixiſſet quòd bona conſultatio non eſt opinio recta, nec ſcien
tia, addit; Reliquum igitur eſt cogitationis, nempe vt ſit: Solùm debet ſubintelligi
verbum ſubſtantiuum, cuius paulo ante fecerat mentionem; & mos eſt Græcorum B
Colligitur ſolò principalis difficultatis. frequenter id ſubintelligere. Iure igitur Ariſtoteles in ſexto Moralium Nicomachio
rum διάνοιαν, & λογισμὸν inter habitus rationis non enumerat, cum tunc loquatur de
habitibus ſemper rectis, qui virtutes ſint: enumerat aūt in libro Poſteriorum; quia
latius conſiderat habitus, nec eos contrahit ad ſemper rectos. Altera dubitatio erat
De pædia. de Pędia; de qua quid ſit dicendum, in progreſſu latiſſimè patebit: Nunc breui-
bus dico; eam diſtincta conſideratione partim redigi ad diſciplinam inſtrumenta-
De Solertia. riam; partim ad opinionem; partim non eſſe habitum, ſed viam ad illum. De So-
lertia, quam ἀγχίνοιαν nuncupat Philoſophus, dico; eam non eſſe habitum mentis
a cæteris diſtinctum, ſed congruentem animi conſtitutionem pro inueniendo me-
dio, partim nobis per Naturam competentem, partim per diſciplinas Logicas; ac,
vt ad habitum pertinet, redigi ad inſtrumentarios: Nam Ariſtoteles nomine habi-
tus nonnunquam etiam eorum partes denotauit, vt conſtat ex ſexto Moralium Ni-
comachiorum cap. XI. quo loci γνώμην ſiue ſententiam, & σύνεσιν habitus nuncupat. C
De εὐμαθείᾳ, hoc eſt Ingenio, & Memoria, in enumeratione habituum mentionem
facere non debuimus; quoniam (vt conſpicuum eſt) non ſunt habitus mentis: immo
ad mentem non pertinēt, ſed potius ad Phantaſiam, cui iuncta eſt Memoria. Nec mi
rum eſt, ſi in Magnis Moralibus inter virtutes mentis vnà cum ſapientia numeran-
tur, illi enim libri ſunt conciſi ualde, non emendati, nec approbati ab Ariſtotele.
Quòd ſi etiam locum illum probabiliter tueri vellemus, dicendum eſſet; Ariſtotelem
non habitus ſolos dinumeraſſe, ſed omnia conſpirantia ad habitum, & facilem adep
tionem eius: & nedum habitus ſtudio acquiſitos, verùm etiam eos, qui per naturam
nobis competunt; e quorum genere eſt memoria, & ingenium: quę quamuis præ-
ſertim ad Phantaſiam pertineāt, vel ex eā oriantur; tamen proximè inſeruiunt adep-
tioni habituum mentis, & ſeruant illos: Mens enim ex ſententia Ariſtotelis nil tan-
quam ſubiectum recipit, nec ſeruat; ſed hoc eſt munus Phantaſię, vt ſuo loco pate-
bit. De ſacra Theologia diuinitus reuelata ſermo eſſe non debet, quoniam nunc lo-
quimur de habitibus ſtudio & ratione comparatis. Ex his conſtat diuiſionem ac enu D
merationem uirtutum mentis nec diminutam nec redundantē eſſe: conſtat inſuper,
de quibus primò vniuersè, mox ſingulatim verba facere teneamur: ea autem ſunt
Opinio, παιδεία, Fides, Intelligentia, Scientia, Sapientia, Prudentia, & Ars.

Ad quem pertineat de Virtutibus Mentis verba facere. Cap. IIII.

CVm apparuerit, quę ſint Virtutes illę, quæ quintum hunc conſtituunt gra
dum; iure optimo quis dubitare poterit, ad quem pertineat de eis Ver-
Ariſtoteles non videtur ſibi cōſtare. ba facere: & præſertim, quia Ariſtoteles ſibi conſtare non videtur; nam
in calce primi poſteriorum inquit. Reliqua autem quomodo oportet di-
ſtribuere, in διάνοιαν ſiue Cogitationem, & Mentem, & Scientiam, & Artem, &
Prudentiam, & Sapientiam; hęc quidem Phyſicę, illa verò Ethicę conſiderationis
magis

A magis ſunt. Mox hoc ſeruare non videtur: in phyſicis enim de nulla harum virtutum videtur agere; in ſexto aũt Moralium Nicom. agit, non de horum parte, ſed de omnibus. Confirmatur dubitatio, quia in primo Magnorũ Moralium cap. 33. dubitãns hac de re Philoſophus inquit: Dubitare quis poterit & admirari, ꝙ locuturi de moribus, ac de Ciuili negocio, de Sapientia verba faciamus. Soluens ait. Primùm hac de re nõ videtur eſſe aliena conſideratio, quoniam (vt diximus) ſapientia Virtus eſt; Inſuper fortaſſe Philoſophi eſt de his conſiderare, quę in eodem fuerint: ideo neceſſe eſt, cum de his loquimur, quæ in anima ſunt, de omnibus verba facere; eſt aũt in anima ſapiẽtia, &c. Ait itaq; ad philoſophiam de moribus pertinere de omni Virtute diſſerere, nõ aũt de nonnullis tantùm. Præterea res dubia eſt: quoniam Sapientia & Intelligentia neque ad Ciuilem philoſophum, neq; ad Phyſicũ pertinere videntur, ad quos reiecit horum conſiderationẽ Ariſtoteles in calce primi Poſteriorũ; ſed ad Diuinum potius; nam Metaphyſica eſt ſapientia, & intelligentia, vt conſpicuũ eſt. Hęc ſunt, quę rem hanc dubiam reddunt. Expoſitores varia dicunt. Inquit Philoponus in calce Philoponus.
B primi Poſt. ad ciuilẽ pertinere Prudentiam, & Artem; Ad metaphyſicũ Intelligentiã, & Sapientiam; Ad phyſicum, & logicũ ſcientiã, rationem, & opinionem: Inſuper addit, Ariſtotelem eo in loco per phyſicam denotaſſe etiam Metaphyſicam. At non video, cur ad Moralem de Arte potius quàm de cæteris habitibus pertineat verba facere; non enim Moralis in attinentibus ad effectionem, ſed in attinentibus ad actionem verſatur. Inſuper Metaphyſicus; vel in habitibus mentis non verſatur, cum non pertineant ad ſuum ſubiectum; vel ſi in eis verſatur, videtur vniuersè vt Princeps cognoſcere omnes, eos diſtinguere, & inter eos comparationem facere; vt fecit Ariſt. in ſexto Metaphy. & in procemio primi. Nec videtur rationi conſentaneũ, quòd Ariſtoteles tam impropriè vſus ſit nomine phyſicę. Propterea dicendum cenſeo, habitus omnes pertinere ad Logicum; conſideratione ſaltem modi, & inſtrumẽtorũ, quibus acquiruntur: propriè tamen ad eum pertinere Scientiam, & Opinionẽ; quia omnis argumentatio vel ſcientiam firmam & conſtantem, vel opinionem parit. Inſuper omnes pertinere ad Phyſicũ: quoniã ad eum pertinet loqui de anima, de eius facul-
C tatibus, & operibus; ex quibus, vel in quibus prodeunt, vel recipiuntur habitus. Ita in calce 2. de anima ſermo eſt de Opinione, Scientia, & aliis habitibus ſaltem vniuersè ſumptis: & in tertio declaratur, quomodo anima fiat omnia, & ſit principium cognoſcendi & operandi: Præſertim tamen, & magis propriè ob conſimilitudinem verſatur phyſicus in attinentibus ad contemplationem. Pariter Ciuilis Philoſophus tenetur omnes habitus cognoſcere: Cum enim eius officium ſit humanas actiones cõponere, hominemq; ad ſummum bonum dirigere, quia ad ſummum bonum conſpirãt omnes habitus mentis; propterea omnes tenetur cognoſcere: Id ipſum etiam tenetur facere, vt ordinem ſtatuat inter hominum gradus & conditiones, eas inter ſe cõparet, honores rectè decernat, ſtatuat cui diſciplinę & quouſque danda ſit opera; vt dicebatur in procemio Moralium Nicomachiorum: Demum id efficere debet, vt valeat vtrumque ſummi boni gradũ cognoſcere, & inter ſe cõparare: quorum vnus in actione, alter in contẽplatione eſt poſitus; quod ſeruauit Ariſt. in x. Moralium Nico.

In dubium uertitur ſententia Philoponi.

Opinio propria.

Quomodo omnes habitus ptineãt ad Logicum.

Qũo oẽs ptinent ad Phyſicum.

Qũo pertineant omnes ad Ciuilem.

D Ex quo conſtat, ꝙ non penitus ex euentu (vt perperam nonnulli dicunt) Ariſtoteles in 6. Moralium Nicom. de cunctis habitibus verba fecit: Præſertim tamen tenetur verba facere de prudentia, quoniam ea propria eſt Ciuilis ſcientię. Ex his conſtat, qũo explicanda ſint verba Ariſt. in calce primi Poſteriorũ ſupra relata: dum manifeſtat; ad quas diſciplinas enumerati habitus pertineãt: inſpexit enim id, quod propriè & præſertim ad diſtinctas diſciplinas pertinet: ac inſuper variis ſcientiis potius varia delegauit ad enumeratos habitus pertinentia, quàm varios & diſtinctos habitus; de ſingulis.n. in uariis ſcientiis varia cõſiderãtur. De Metaphyſica mentionẽ nõ fecit, quoniam ad eam minus propriè pertinent: cum nec Animã, nec Virtutes, nec organa, per quæ acquiruntur, conſideret; Sed ſolùm vt domina vniuersè cognoſcat habitus omnes, præſcribendo eis proprios terminos. Nam quamuis Metaphyſica ſit ſapientia, includens intelligentiam, & modo aliquo ſcientiam: hoc parum refert: aliud eſt enim eſſe aliquid, & conſiderare illud; nam conſiderare Virtutes vt habitus Mentis, vno vel altero modo comparandos, nequaquam eſt officium Metaphyſicæ.

Explicatur Locus in calce primi poſter.

Quid ſint Virtutes Mentis, ſiue Rationis. Cap. V. A

Lis inter Ariſtotelem & Platonem.

CVm Virtutes Rationis, quæ explicandæ occurrunt, enumeratæ ſint; Quid ſint, modò declarare tenemur: nam quòd ſint, nemo inficiatur. Qua de re opiniones ſunt varię: nam nec Plato cum Ariſtotele idem ſentit, nec Ariſtoteles ſibi conſtare videtur.

Opinio Platonis.

Plato; qui cuncta a primo principio per ideas, rationes, & ſemina manare exiſtimauit; fundamentum & eſſentiam horum habituum cenſuit eſſe ideas mentis, & rationes animę, inſertas in eſſentia vtriusque; concurrente tamen excitatione ab externis obiectis, per quam promerentur ab anima idola rationum, quæ per memoriam ſeruarentur: habitum tamen in regreſſu animę in ſeipſam per rationes, ac in connexione rationum cum ideis mentis, eſſe collocatum exiſtimauit, vt latius alibi explicabo.

Contra Platonem

Quæ ſententia reiicienda eſt: verè enim hominis anima nuda eſt omni habitu & forma, cum ſit nata omnibus indui, cum ſit poteſtate penitus, cum ſit ad oppoſita facilis; nec tam facilè deciperetur, ſi veritas & rectùm inſerta eſſent in eſſentia eius. B

Ariſtoteles.

Rectius itaque Ariſtoteles nec per internas rationes, nec per ideas competere nobis Virtutes rationales exiſtimauit. Verùm adhuc ex opinione Ariſtotelis quid ſint non conſtat; Nam in 7. phyſicorum cont. 20. loquens de habitibus mentis ſiue rationis inquit, eos

An virtus ſit relatio.

eſſe relationes, & propterea ad eos non eſſe motum: At ex aduerſo in prædicamento qualitatis habitum & diſpoſitionem qualitates eſſe affirmat; & in calce eius prædicamenti ait genera eſſe relationes, & ad aliud referri, ſpecies verò eſſe qualitates: adeò vt anceps fuiſſe viſus ſit, & ſibimet parum conſtans.

Communis ſolutio.

Communis ſolutio eſt, quòd habitus mentis varia conſideratione ſint & qualitates, & relationes: ſint qualitates, vt ſunt formę, quæ mente vt fundamento nituntur: ſint relationes, vt ex relatione obiecti ad facultatem conſurgunt: ac inſuper vt eorum nomen, & præſertim nomen generis præſefert relationem ad id, cuius ſunt habitus, nam ſcientia ſcientis ſcientia dicitur.

Reiicitur Habitus & virtus non ſunt qualitates

Hæc ſententia vera non eſt. Primò; quia, vt alibi pateſeci, re vera habitus non eſt ſpecies aliqua qualitatis ab aliis diſtincta, cum ſolùm relationem & conſtantiam ſuperaddat. Inſuper; C

Rô prima.
Secunda.

quia ratio Ariſtotelis in 7. phyſicorum inanis redderetur. Vult oſtendere Philoſophus in Mente non eſſe alterationem; & id probat, quia ſciens maximè ad aliud refertur: at ſi ſcientia aliqua conſideratione eſſet qualitas mentis, ea ratio eſſet inanis; quia dicerem in ea eſſe alterationem, quatenus ſcientia qualitas eſt.

Rô tertia.

Prӕterea; Si Virtutes rationis ſunt qualitates, quæ in Mente recipiantur, falſa eſſet ſententia Ariſtotelis in 7. phyſicorum cont. 20. dicentis. Vt igitur dormiens cum excitatur non dicitur factus ſciens, quamuis prius non valuerit vti ſcientia, ſed ſolo impedimento remoto ſciens apparet: ita qui a principio acquirit ſcientiam, per ſolam remotionem perturbationis redditur ſciens &c. His verbis apertè aſſerit philoſophus in mente nullam recipi qualitatem, dum homo non ſciens redditur ſciens.

Rô quarta.

Præterea: Si Virtus Mentis & Rationis aliqua ratione eſſet qualitas mentis, tunc perinde ad Mentem ſe haberet, ac Virtus animę ſentientis ad animam ſentientem; & ita vt in vna, ſimiliter in altera animæ parte eſſet, vel non eſſet alteratio: At Ariſtoteles colligit in calce cont. 20. ex eo quòd in mente nulla ſit permutatio, alterationem attingere ad partem animę ſentientem, & ad nullum aliud, niſi ex euentu. D

Opinio propria.

Dicamus itaque Virtutes rationis ad duo referri poſſe; & ad Mentem; & ad facultates animę ſentientis. Si referantur ad mentem, ſolùm ſunt relatio, non qualitas, niſi quoad vulgarem quandam denominationem. Ratio eſt: quia (vt patebit ex ſententia Ariſtotelis) nil noui in mente recipitur; & ſi quid recipitur, id in phantaſia recipi dicitur, & per memoriam ſeruatur: vt autem ad mentem pertinet, ei ſat eſt congruens relatio ad obiectum, per phantaſiam & memoriam ei oblatum. At ſi Virtutes rationis referantur ad phantaſiam, cui iuncta eſt memoria; ita nedum relatio, verùm inſuper modo aliquo qualitas ſunt: cum enim phantaſia, eique iuncta memoria, ex ſententia Ariſtotelis ſint facultates morti obnoxię, vtantur inſtrumento corporeo; valent aliquid denuo recipere, & alterari: Ideo Ariſtoteles colligebat in ſolo ſenſu reperiri alterationem; & in 3. phyſicorum cont. 8. ac in octauo phyſicorum cont. 40.

A diſciplinam nuncupauit motum, quia acquiritur per alterationem quandam pertinentem ad animam ſentientem; & in anteprædicamentis dixit ſcientiam eſſe in anima vt in ſubiecto. Sic igitur ſcientia & uirtutes rationis, vt ad mentem pertinent, ſunt relationes; vt attinent ad partem ſentientem, ſunt qualitates ac relationes; præſertim tamen earum genera ad aliud referuntur: primò; quia genera ſunt notiones magis tenues, & ideo potius relationes, quàm abſolutę formę eſſe videntur: ſecundò; quia communibus illis notionibus, & illis ad quæ referuntur, magis ſunt impoſita nomina relatiuorum, quàm minus communibus, quæ ſunt res abſolutiores & magis proprio nomine præditę: Abſolutè tamen ea ſententia Ariſtotelis vera non eſt, quoniam ad idem prædicamentum pertinent genus & ſpecies eius, vt dicitur in Topicis. Propterea aliam veriorem ei loco ſolutionem dedit inquiens; non eſſe abſurdum, vt eadem res diſtincta ratione ſub diſtinctis prædicamentis conſtituatur.

Cur præſertim genera diſciplinarum dicantur ad aliud.

At occurrit dubitatio: quia Ariſtoteles in cont. 17. ſeptimi phyſicorum loquens de virtutibus moralibus attinentibus ad ſenſum dixit, earum
B mutationem non eſſe alterationem; quia ſunt habitus, & relationes: quare etiam, vt referuntur ad ſenſum, non qualitates, ſed relationes tantùm eſſe videntur; alioquin ratio Ariſtotelis inanis eſſet.

Dubitatio

Reſpondeo Virtutum moralium & rationalium partim ſimilem, partim diſtinctam eſſe rationem: Similem quidem, quatenus ambę vt habitus referuntur ad aliud; nempe vel ad habentem, vel ad obiectum, vel ad vtentem; ac ita ad eas non eſſe motum. Eſt autem earum diſtincta ratio; quia virtutes morales ad ſenſum pertinentes, non ſine alteratione partis ſentientis, & inſtrumentorum eius acquiruntur: ideo eius ſunt modo aliquo qualitates; non tamen ad primam, ſed ad tertiam potius ſpeciem pertinentes, vt alibi manifeſtaui: ideo Ariſtoteles abſolutè colligit in ſola tertia ſpecie qualitatis eſſe motum, non in alia. Virtutes verò rationis nec in mente, vt in ſubiecto recipiuntur, neque acquiruntur per aliquam mentis alterationem: Ideo Ariſtoteles in cont. 17. virtutes morales dixit eſſe ſimiles ſanitati, pulchritudini, & robori corporis; & in cõt. 20. colligebat ad ſolum ſenſum pertinere alterationem, non autem ad mentem;
C & iure profectò: cum enim virtutes morales ſint moderationes Perturbationum, ac in voluptate & dolore corporis verſentur; non acquiruntur, niſi alterata quadam parte ſenſu prædita, vt in cont. 18. ſeptimi phyſicorum docet Philoſophus.

Solutio.

In Qua Animi parte recipiantur, ac ſeruentur Virtutes Rationis, Cap. VI.

QVoniam aſſertum eſt Virtutes Rationis, vt pertinent ad mentem, eſſe ſolas relationes obiecti congruenter ſe habentis, per phantaſiam & memoriam ei oblati; quę res eſt apprime dubia: propterea vt reddatur conſpicua; vtile eſt aliquantulum in ea immorari: nec rem ad viuum penitus reſecabo; quoniam exactè de ea diſſerere, ad tertium de anima pertinet. Quæritur itaque, in qua animæ parte inſint Virtutes rationis: Qua de re quatuor ſunt prin-
D cipales opiniones; Vna Simplicii, & Academicorum; Altera Alexandri; Tertia Diui Thomę, & fere omnium Latinorum; Quarta erit ea, quam ego cenſeo fuiſſe Ariſtotelis.

In qua animę parte inſint Virtutes rõnales.

Opiniones quatuor.

Simplicius, qui in omnibus nititur Ariſtotelem cum Platone conciliare; ſtatuens Mentem ab anima rationali diſtinctam; ac in anima rationali conſiderans animarium intellectum, partim progreſſum, partim in ſe manentem; ac progreſſum, primò inperfectum, mox præcurrente excitatione a ſenſilibus facta per rationes in ſe manẽtis intellectus perfectum: iudicat Virtutes rationis in duobus eſſe collocatas; in vno vt in inſtrumento, in altero vt in fundamẽto: Vt in inſtrumento, conſiderantur in Memoria phantaſię iuncta conſeruante idola, quę promit anima rationalis; & quoad hoc pereunt huiuſmodi habitus & vitutes intereũte phantaſia, vt aſſerit in expoſitione 20. texrus tertii de anima: Quatenus autem in fundamento & quoad principalem formã conſiderãtur, ſunt in anima rationali progreſſa; & cõſtituũtur per rationes coæternas animę, dum in ſeipſam regreditur. Hinc habitus a Simplicio in expoſitione octaui cont. 3. de anima, non dicitur ſubſtantia, ſed circa

Simplicius.

ſubſtantiā; hoc eſt pertinens ad intellectū progreſſum, vt uerſatur circa formas, quæ A
Cōtra Simplicium. ſunt inſertę in eſſentia animę in ſe manentis. Hæc opinio, vt non eſt Peripatetica, ita etiam approbanda non videtur: Nam ea diſtinctio animę rationalis a mente; ea multitudo rationum, & quę ſint in eſſentia animę, & quæ promantur ab illis; inſuper modus intelligendi per rationes inſertas, & animę coęuas; Ariſtoteli, rationi, & experientię aduerſantur. Prætęrea patuit in præcedentibus ſcientiam ex parte intellectus ſolam eſſe relationem, & intellectum ſui natura abſolutè & penitus eſſe poteſtate. Præterea: Si habitus præſertim per rationes formatur, quæ ſunt formæ & ſubſtantię; non video, cur prima ſui ſignificatione non debeat eſſe ſubſtantia. Demum falsò iudicat intellectū habitu præditum poſſe ad libitum ſine ope Phantaſię ſpeculari. At hæc in tertium de anima reiiciantur.

Alexāder. Altera opinio eſt Alexandri Aphrodiſei: qui falsò iudicans Mētem hominis propriam eſſe mortalem, & eſſentię Phantaſiæ ſolum ſuperaddere puram præparatiouem & facultatem ad intelligibilia: dixit Virtutes rationis, & habitus earum, in ea mortali anima eſſe poſitas: & eſſe depoſitas illas, conſeruatas, & quieſcentes conſiderationes; quæ ſint tanquam ſuprema acies B
Reiicitur ſententia Alexandri. animæ, per quam homines ea prędįti valent ad libitum operari. Hæc opinio ob id præſertim deſpicienda eſt, quia mentem ſtatuit mortalem. Inſuper aduerſatur Ariſtoteli: quia ex eius ſententia ſcientia (vt ad mentem pertinet) ſola eſt relatio; & mens nil recipit, nec ad eam pertingere poteſt vlla alteratio, vt lucidiſſimè in ſeptimo Phyſicorum affirmauit. Inſuper; cum perperam cenſeat mentem ſolam dicere præparationem, perperam etiam aſſerit intellectum in habitu eſſe conſeruatas, & quieſcentes conſiderationes: hę namque ſunt habitus, non intellectus qui habitu ſit. Demum cenſet communes notiones ſeruari, quod minimè exiſtimauit Ariſt. nam (vt patet ex libro de memoria & reminiſcentia) vniuerſaliū & cōmunium notionum ſolùm ex euentu eſt conſeruatio; quatenus per memoriā Phantaſię iunctā Phantaſmata conſeruantur, ex quibus ad libitum ea cōmunia elici poſſunt.

Diuus Th. Propterea eſt tertia opinio Diui Thomæ, & multorum qui eum ſequuntur: Hi aſſerunt, Virtutes rationis ſiue habitus Mentis, eſſe Qualitates de prima ſpecie qualitatis; in mente, quā rectè immortalem ſtatuunt, receptas & conſeruatas. C
Reiicitur Hęc opinio duabus præcedentibus præferenda eſt, verum (vt cenſeo) non eſt Peripatetica: Ac (vt multa prętercam) primò per eam habitus verè eſſet qualitas, non ſola relatio; quod aduerſatur Ariſtoteli in ſeptimo phy. vt patuit, ideo etiam in quinto Metaphyſicę habitus inter qualitates non enumerantur; & virtus ac vitium ſolùm dicuntur qualitates, quatenus ſunt pars quędam perpeſſionū ad tertiam ſpeciem pertinentium, vt eodem in loco aſſeritur. Præterea, vt patuit, mens ex opinione Ariſtotelis nil recipit, & vniuerſalia non ſeruat.

Opinio propria. Propterea ex opinione Ariſtotelis dicendum cenſeo, Mentem hominis diſtingui a Phantaſia, ęternam eſſe, & nil in ea vt in ſubiecto recipi: id enim, quod immortale eſt, & a materie non pendet, nulli nouo accidenti ſubiici poteſt: ſat eſt menti; cum ex ſe pura ſit, & congruenter ſe habeat; vt ea ſola rectè parentur, quę ad Phantaſiam, Memoriam, ac Phantaſmatum ordinem & diſpoſitionem requiruntur: his enim rectè compoſitis, ſublatisque impedimentis, mens rectè fungitur munere ſuo; non ſecus ac Geometra (vt vtar exemplo Ariſtotelis) dempta ebrietate & ſomno, congruenter ſpeculatur; adeò vt Virtus rationis, quatenus pertinet ad mentem, ſola ſit relatio; & id, per quod eſt qualitas aliqua denuo acquiſita & conſerua- D
Auer. ta, in ſola phantaſia & memoria locum habeat. Ita Auerroes in 7. phy. cont. 20. dixit; Scientia potius eſt relatio, quam qualitas; Et in 3. de anima cont. 20. aſſeruit per phantaſiam diſtingui homines quoad quatuor virtutes dictas in Topicis.

Cōcluſio dictorum. Colligamus igitur virtutes rationis in phantaſia recipi, & memoria ſeruari: & tunc hominem dici habitu preditum; dum longo ſtudio, cura, experientia, iteratisque actionibus phantaſmata ita firmauerit, digeſſerit, ac in ordinem redegerit; vt ad libitum valeat communes notiones mente colligere, ſpeculari, ac per eas vel ad actionem vel ad effectionem dirigere.

A *Dubia nonnulla, quæ approbatam opinionem reddunt obſcuram. Cap. VII.*

PErtinentia ad mentem & virtutes eius, ut ex ſe ſunt præclara & illuſtria, ita nobis ſunt ardua & tenebricoſa: Et pręſertim arduum eſt cognoſcere, quomodo ad eam Virtutes ſe habeant. Nam ſi dicimus mentem nil recipere, habitus non in ea ſed in Phantaſia firmari, præter cætera hęc ſequi videntur abſurda. Primò enim falſa erit ſententia Ariſtotelis, *Prima dubitatio.*
in principio ſexti Moralium Nicomachiorum aſſerentis has Virtutes ad mentem pertinere; ita enim ad phantaſiam potius quàm ad mentem pertinebunt: nec eſſet quo ad hoc differentia inter virtutes morales, & eas rationis; immo non deberent dici virtutes rationis, cum non in parte rationis compote, ſed in Phantaſia recipiantur ac firmentur. Præterea, tunc non Mens eſſet denominanda ſapiens, *Altera dubitatio.*
B ſiue homo munere mentis; ſed potius Phantaſia, & munere Phantaſię: cuius oppoſitum aſſeritur in primo & in quinto contextu 3. de anima. Inſuper; falſa eſſet ſententia Ariſtotelis in tertio de anima cont. quinto dicentis, intellectum, antequam intelligat, eſſe omnia poteſtate; ac, vt recipere valeat, debere eſſe omni forma denudatum: quem mox in cont. ſexto aſſerit eſſe locum ſpecierum: & in cont. octauo ait fieri omnia: Hęc proculdubio vera non eſſent, ſi intellectus nihil reciperet, ſed ſolùm obiecta in alio poſita iudicaret. *Tertia.* Præterea; Virtus acquiritur iteratis actionibus: actiones mentis ſunt immanentes, vt dicitur in 9. Metaphyſicę cont. 16. quare in mente, & non in Phantaſia, habitum formare & firmare debent. *Quarta.* Præterea: Virtutes rationis, non ſingularium, ſed vniuerſalium ſunt; quæ vniuerſalia, non ſentiendi facultate, ſed ſola mente iudicantur. Et confirmatur: quia eiuſdem eſt actus primus, cuius eſt ſecundus; actio enim a forma pendet: actus ſecundus Virtutum rationis, primò & præſertim eſt Mentis, vt de contemplatione eſt conſpicuum: quare & primus. *Quinta.* Demum: ſi id eſſet, Virtutibus
C rationis minimè competeret ea definitio, quæ illis traditur; non enim eſſent recta ratio Mentis. Hęc ea ſunt, quę pręſertim approbatam ſententiam videntur reddere dubiam: ob quæ minimè turbari debemus, ſed potius conſtantius declaratę veritati adhærere; cum hęc, quę potiora ſunt, ſine magna difficultate diluantur. Et præſertim, quia approbata veritas confirmari poteſt: quoniam origo receptionis nouę formę eſt materies; a qua cum Mens ſit abiuncta, nec vtatur inſtrumento corporeo, iure nil recipit; & ſi reciperet, id nunquam deleretur: ſolus enim materiei fluxus & inconſtantia, cauſa eſt, vt formæ varientur & deleantur; ac propterea maximè ponenda eſſet memoria ad Mentem pertinens, quæ tamen ab Ariſtotele non ponitur. Præterea: cum mens ſit res diuina, ex ſe ſufficiens; vt rectè fungatur munere ſuo, non eget forma aliqua & accidente mutabili, per quod intrinſecus dirigatur ac perficiatur: ſolus homo eget requiete perturbationum, & recta compoſitione Phantaſię, vt ſpeculari valeat; quemadmodum aſſeritur in ſeptimo Phyſicorum. Præterea: Si intellectus in ſe ipſo haberet ac ſeruaret virtutis habi-
D tum; tunc, vt Phantaſia ſine externo ſenſu, ita Mens ſine auxilio Phantaſię operari valeret: cuius oppoſitum ſæpe affirmat Ariſtot. cum dicat neceſſe eſſe intelligentem Phantaſmata ſpeculari. Reſpondens autem aduerſis rationibus dico, nullum ſequi abſurdum. Non primũ; quod erat, quia tunc nõ darentur Virutes rationis. Nam *Solutio aduerſarum rationum:*
hę rationis dicuntur, non quia in mente & ratione vt in ſubiecto ſint poſitę; ſed quia officium rationis & mentis eſt eis vti, ex eiſque communes notiones ad libitum elicere, & per eas ſpeculari ſiue ad operationem dirigere: Et ob eandem rationem, non phantaſia, ſed homo munere mentis debet dici ſapiens; quoniam ſolùm per mentẽ ualet fungi munere ſapientiæ. Nec propterea euertitur ſententia Ariſt. in 3. de anima dicentis intellectũ eſſe locũ ſpecierũ, antequã intelligat eſſe omnia poteſtate; & propterea debere eſſe denudatum omni actu, ac ita mox ſingula fieri: Nam hęc omnia debent referri ad actũ intelligẽdi, qui actus nõ eſt diſtinctus a ſpecie intelligibili. Si intellectus in ſe haberet rerũ ideas & rõnes, vt exiſtimabat Plato, nõ egeret excitatione & motu ab externo facto, ſed ſui natura & eſſentia perinde ac Deus per ideas oĩa cõtinẽ

ter intelligeret: cum autem noſter intellectus, vt intelligat, neceſſariò egeat Phantaſmatibus ei oblatis per Phantaſiã; eſt neceſſe vt formis intelligibilibus ſit denudatus, & ob id dicitur poteſtate; omne enim (vel ſit recipiens vt ſubiectum, vel vt obiectum) eſt neceſſe, vt ſit denudatum: & hac conſideratione dicitur recipere ſpecies, locus earum, & fieri omnia; quatenus iudicat, ratiocinatur, intelligit communia ei per Phantaſmata oblata: qui actus intelligendi dicitur ſpecies, quia eſt ipſum intelligibile per repræſentationem, & in eſſe cognito; & idem eſt actus obiecti & facultatis cognoſcentis, vt aſſeritur in 2. de anima cont. 138. & 141. Dicitur itaque recipere non tanquam ſubiectũ, ſed vt iudicans obiecta: & propterea, cum nil vt ſubiectum recipiat, nil etiam ſeruat; ſed ſemper, vt intelligat, eget præſentia Phantaſmatum. Ac ita explicatur ſententia Ariſtotelis in tertio de anima cont. 8. dicentis, quòd intellectus omnia factus adhuc eſt poteſtate: nam poteſtate adhuc dicitur, nedum ad actum ſecundum; verùm inſuper, quia ſemper eget præſentia Phantaſmatum, ex quibus communia abſtrahat; quæ abſtractio nil eſt aliud, niſi apprehenſio vnius (nempe communis naturę) ſine apprehenſione coniunctorũ cum ea; & intellectus dicitur in habitu, & factus omnia; dum ita parata & diſpoſita habet Phantaſmata, vt ad libitum intelligere valeat ea; quæ etiam prius, antequam contractus fuiſſet habitus, intellexit: Ac ita etiam intellectus tunc dicitur nobis, nedum per naturam, ſed etiam per Phantaſmata & actum ſecundum copulatus. At addebatur habitum firmari iteratis actionibus; & propterea in eo recipi & firmari, cuius ſunt actiones. Reſpondeo: Habitus morales more & aſſuetudine acquiruntur: Habitus rationis acquiruntur ſtudio, cura, vſu rerum, doctrina, diſciplina, & exercitatione; quibus omnibus Phantaſmata inueniuntur, formantur, congruenter diſponuntur; & homo aſſueſcit eis vti, adeò vt mox ſine errore fungi valeat munere rationalium habituum: Dum enim mente ſpeculamur, vnà Phantaſia & Memoria operantur; & propterea ſimul firmatur habitus in phantaſia & memoria, & homo aſſueſcit vti huiuſmodi habitibus: Non igitur operatio eſt tantùm mentis; ſed mentis eſt, vt vtẽtis, dirigentis, & iudicantis. At inſtabit adhuc aliquis; quoniam hæ virtutes, & præſertim principales, dicuntur recta ratio; ſiue agendi, ſiue efficiendi, ſiue contemplandi: recta autem ratio non eſt in Phantaſia, ſed in Mente. Reſpondeo, Virtutes rationis eſſe rationem rectam munere vtentis & dirigentis, non munere ſubiecti earum: Ideo Ariſtoteles in 3. de anima cont. 56. dixit Phantaſiam eſſe duplicem, rationalem vnam, alteram rationis expertem; indicans, quòd in Phantaſia etiam recta ratio reperitur, dum ab intellectu dirigitur. Addebatur inſuper rationales Virtutes eſſe communium & vniuerſalium, quæ a ſola mente apprehenduntur. Reſpondeo: Cum ſeruentur Phantaſmata per memoriam, etiam dicuntur ſeruari communia; ideo communium ſolùm ex euentu dicebat Ariſtoteles dari memoriam: Virtutes rationales ſunt communium munere vtentis, & dirigentis; vt autem ſeruantur, ſolùm ſunt ſingularium. At dicebatur: Tunc non eiuſdem eſſet habitus & operatio, ſiue actus primus & ſecundus; nec habitus eſſet principium operandi. Reſpondeo. Actus primus duplex eſt: vnus principalis, & hic eſt intellectus, cuius etiam principaliter eſt actio: alter eſt ſecundus, & quodammodo inſtrumentarius: & hic eſt congruens & conſtans diſpoſitio Phantaſmatum, qui habitus dicitur, cuius etiam ſecundo loco & tanquam inſtrumenti eſt actio: adeò vt verè actus ſecundus reſpondeat ſuo primo actui, a quo pendet. Addo inſuper, habitum non abſolutè eſſe primum principium operandi, vt alibi pateſeci; ſed eſſe id, per quod homo rectè, facilè, & promptè operatur; quæ facilitas & rectitudo, nobis competit per congruentem Phantaſmatum diſpoſitionem, & frequentem hominis exercitationem. Ex his etiam conſpicuum eſt, quomodo Rationales Virtutes dicantur recta ratio mentis: recta enim earum ratio oritur ex Mente dirigente, formante, & vtente; refulget in Phantaſia, vt formata, ordinata, & directa. Et de his ſatis.

Dubitatio. Solutio.

A B C D

Quo-

A *Quomodo Virtutes Rationales inter ſe diſtinguantur. Cap. VIII.*

RAtionis & Mentis Varię in pręcedentibus enumeratæ ſunt Virtutes; omnes tamen in tria capita rediguntur: vel enim ad ueri contemplationem, vel ad actionem, uel ad effectionem dirigunt, vt dicitur ſub initio ſexti Metaphyſicę; quæ cum inter ſe diſtinguantur, unde ortum ducat earum
diſtinctio, non leuis eſt dubitatio. Et iurè ambigere debemus, nam Philoſophus ob Ariſtoteles dubit
rei difficultatem non ſemper idem dicere videtur. In ſeptimo enim Metaphy. cont. Diſtinctio
49. ait actum ſeparare, actus autem forma eſt. Nonnunquam indicat diſtinctionem a forma.
petendam a facultatibus ſiue partibus animę, quarum ſunt virtutes, ueluti in A facultate, cui Vir
calce primi Moralium Nicomachiorum: inquit enim ex animi diuiſione ac differen tus competit.
tia Virtutis quoque diſtinctionem partitionemque naſci; alias enim virtutes in ra-
B tione poſitas eſſe dicimus, alias ad morem pertinere: ſimiliter in principio ſexti
Moralium Nicomachiorum uolens inter ſe diſtinguere Virtutes ad rationem perti
nentes inquit. Nunc autem eius partis, quæ ratione prædita eſt, facienda eodem
modo eſt diuiſio: Atque hoc poſitum ſit, duas eſſe animi partes ratione præditas;
vnam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter ſeſe habere non poſſunt: al-
teram, qua eas, quæ ſecus poſſunt euenire: Ad ea enim, quorum non eſt idem
genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad vtrumque apta ſit natu-
ra, oportet genere differre &c. Sic itaque a facultatibus animę, quarum ſunt virtu-
tes, petendam eſſe diſtinctionem affirmat. Nonnunquam aſſerit diſtinctionem eſ- A princi-
ſe petendam a principio vtente, præeligente, & dirigente; veluti in ſexto Metaphy pio vtēte.
ſicę cont. primo inquiens: Virtutum efficientium principium aut Intellectus eſt,
aut Ars, aut Poteſtas quędam; Agentium verò Prælectio agentis. Demum non-
nunquam affirmat diſtinctionem ortum ducere a fine, veluti in tertio de anima 49. A fine.
C inquiens: Intellectus ille eſt principium motus, qui propter aliquid ratiocinatur,
& practicus eſt: differt autem a ſpeculatiuo fine, & appetitus omnis eſt propter ali-
quid; id enim, cuius eſt appetitus, principium eſt practici intellectus; vltimum au-
tem eſt principium actionis, &c. De re obſcura variæ ſunt opiniones. Græci inter- Opiniones variæ.
pretes, & cum eis Diuus Thomas, inquiunt diſtinctionem petendam eſſe a fine; & Gręci.
iure profectò: id enim, cuius eſt opus, eſt gratia operis, ſecundo Cæli 17. & id, quod
eſt gratia alterius, ab eo, cuius gratia eſt, recipit conditionem, terminum, & diſtin
ctionem: Virtutes autem omnes & habitus ſunt gratia alicuius muneris functionis,
vt finis: ob ea igitur diſtinctio petenda eſt. Ex aduerſo Scotus, Antonius Andreas, Scotus.
& horum aſſeclæ, inquiunt diſtinctionem harum rationalium virtutum ſumendam Diſtinctionem petē-
eſſe, non a fine, ſed a ſubiecto & re, in qua verſantur: ſiue (quod idem eſt) ab obie- da ab obi
cto virtutum, & ab intellectu relato ad obiectum illud ſub ratione obiecti, at non ecto.
ſub ratione finis. Et quia res eſt obſcura, propterea; vt reddatur clarior, & elu- Rō Scoti
ceſcat fundamentum huius ſecundæ opinionis; conſiderandum quòd ratio obie-
cti eſt prior ratione finis, quatenus abſolutum eſt prius relatione, quæ eo ut funda-
mento nititur; primò enim conſideratur obiectum in ſe, mox refertur ad finem: ve-
D luti in Arte Medica primò conſideratur corpus ſanabile, quod eſt obiectum medi-
ci, & artis medicę: hoc ex ſui natura habet, vt referri poſſit ad ſanitatem; quod non
competit obiecto Sapientiæ, nec Scientiæ: At nunquam conditio aliqua & facul
tas ſiue relatio conuenit vni naturę, & repugnat alteri, niſi per aliquod abſolu-
tum illi naturę internum prius ea relatione: Quare in arte & ſcientia præcedit aliqua
conditio interna, per quam arti competit vna facultas, quæ repugnat ſcientię:
Ea conditio artis & ſcientiæ eſt ab aliqua cauſa priore; cauſę priores ſunt intel-
lectus, & obiectum; ab his itaque ortum ducit prima ratio diſtinctionis: ea
autem, quę ſumitur a fine, ſequitur hanc, & hanc præſupponit. Confirmant Confirmatio.
id ipſum, & inquiunt: Si per finem Virtus una eſſet principium agendi, altera
efficiendi, ſiue contemplandi; aut id eis competeret per finem iam adeptum, vel
cognitum, vel optatum: non per finem adeptum, quia hęc eſt res per virtutē effecta,
ſequens Virtutē; quare ea non cōſtituit habitū, & diſtinguit: non per finē optatū, & in

intentione conſideratum; hoc enim per præcedentem rationem reiectum eſt ; quare A
id facit per finem cognitum; finis autem vt cognitus habet rationem obiecti, nõ autẽ
finis. Ac ita reſpondent auctoritati relatæ ex tertio de anima cont. 49. aiunt enim
Ariſtotelem denotaſſe finem vt cognitum, & ſub ratione & conditione obiecti,
non finis. Non deſunt, qui cenſeant vniuerſam litem in verbis eſſe poſitam ;
quia Virtutum, quæ in operatione ſunt poſitę, finis & obiectum idem eſſe viden-
tur; id enim, quod facere optant, & obiectum & finis dicitur: Virtutum autem,
quæ ſunt poſitę in cognitione veri, finis includitur in obiecto formaliter conſide-
rato. Demum dicunt alii Virtutes ex obiecto habere facultatem, vt poſſint di-
ſtingui; ex fine verò, vt actu diſtinguantur. Ac ita varietas opinionum difficulta-
tem reddit obſcuriorem.

Opinio conciliantium.

De Virtutum rationalium diſtinctione, Opinio propria. *Cap.* *IX.* B

Primum quod accipitur.

VT difficultati clarius ſatisfaciam, nonnulla primò accipienda & explicanda cenſui. Conſiderandum primò eſt (vt declarat Ar.x.Metaphyſicę cõt. 12.) quòd non idem eſt differentia, & alteritas, græcè ἑτερότης: nam quæ differunt, aliquo differunt; altera autem ſeipſis poſſunt eſſe altera, ſiue diuerſa; ità materies cęli ab ea mortalium, & forma vna ab alia, diuerſa eſt; non autem differt. Inſuper accipiendum eſt; quòd finis, ſcopus, obiectum, intentio; quamuis habeant ſignificationes proprias inter ſe diſtinctas; frequenter tamen confunduntur, & uox vna pro altera vſurpatur. Finis eſt vox ſatis communis, & diſtinguitur variis modis: præſertim diuiditur finis in finem generationis, & eſt rei forma, qua præſente completa eſt generatio; & in finem rei genitę: qui adhuc eſt duplex, vel cui, vel cuius gratia: Finis cui eſt id, pro quo laboramus, & cui inſeruire debet id, quod quærimus vel efficimus; vt finis cui productę vel producendæ C domus, eſt dominus, qui habitare debet in ea: Finis verò cuius gratia eſt ille, qui Scopus dicitur, ſiue circa ſcopum verſatur; vt finis cuius gratia laborant piſcatores, ſunt piſces, & capere eos. Scopus ille eſt, quem ſibi attingendum proponit, qui actionem aliquam dirigit; vt capiendi piſces ſunt proximus ſcopus piſcatoris. Intentio, quæ propoſitum, conſilium, & inſtitutum vocatur, mediat inter cauſam efficiẽtem & ſcopum: nam intentio eſt appetitio, qua agens expetit attingere ſcopum; intentio piſcatoris eſt piſces capere. Obiectum, quod ab Ariſtotele etiam ſubiectum appellatur, propriè eſt facultatis cognoſcentis; vt ſonus dicitur obiectum auditus: eadem ratione ſubiectum Scientiarum & Artium, earum obiectum nuncupatur; quia eſt id, quod earum conſiderationi ſubiicitur ac offertur: frequenter tamen obiectum cum ſcopo confunditur, & ſcopus agentis dicitur obiectum eius. His leuiter explicatis: dum quęritur, an Scientia diſtinguatur ab Arte fine, vel ſubiecto ſiue obiecto: quamuis obiectum aliqua ratione ſit finis, vt patet ex dictis; tamen (vt ad rem facit) nomine obiecti intelligimus ſubiectum artis, nomine finis intelligi- D mus illum cuius gratia eſt ars; vt obiectum artis medicę eſt corpus ſanabile, finis eſt ſanitas; & ita de cæteris. Accipiendum tertiò eſt, diſtinctionem ab eo petendam eſſe, a quo pendet eſſe rei: per idem enim res ſunt, cognoſcuntur, diſtinguuntur, & nomen recipiunt; loquendo de propria & principali diſtinctione, non de ea, quę eſt per accidentia; Et quoniam eſſe rerum pendet a quatuor cauſis, quarum duæ ſunt internę, duæ externę; ideo intrinſecus res per internas cauſas diſtinguuntur, extrinſecus verò per externas. His præaſſumptis dico, Virtutes diſtingui inter ſe poſſe per omne genus cauſę: Addo ſecundò, Virtutes ſuiſmet formis intrinſecus alteras eſſe: Addo tertiò, originem diſtinctionis petendam eſſe a fine: Demum dico, obiectum eſſe illud, ſine quo diſtinctio, quæ oritur a fine, ſeruari non poſſet. In his quatuor poſitam eſſe cenſeo reſolutionem totius difficultatis. Vt pertinet ad primum, nempe quòd diſtinctio peti poſſit ab omni genere cauſę, ſatis patet: Diſtinguuntur virtutes proprio Fine, vt omnes fatentur: Diſtinguuntur Forma, quatenus ſunt formæ alteræ; adeò vt ratione formæ ſeipſis variæ, alte-

Alterum quod accipitur.

Finis.

Scopus.

Intentio.

Obiectũ.

Tertium quod accipitur.

Diſtinctio a quatuor cauſis petenda

Reſolutio difficultatis p quatuor aſſertiones.

Declaratio primę aſſertionis.

rę, &

A ræ, & diuerſę eſſe dicantur: Tertiò diſtingui poſſunt Materie; ſiue per materiem
intelligamus facultatem animi, in qua inſunt, poſſunt enim attinere ad diſtin-
ctam facultatem; ſiue intelligamus rem, in qua, ſiue circa quam verſantur: De-
mum poſſunt differre Efficiente, hoc eſt producente habitum, ſiue operationem
eius; nam habitus morales producuntur more, & aſſuetudine; habitus rationa-
les doctrina, ſtudio, & exercitatione: inſuper agibilium principium eſt præele-
ctio; aliarum eſt intellectus, vel aliud quid, vt dicebatur in principio ſexti Meta
phyſicæ. Ex his conſpicua eſt etiam ſecunda aſſertio, nempe quòd virtutes intrinſe-
cus ſua forma variæ & alteræ dicantur. Tertia aſſertio erat, originem diſtinctionis (Secũda aſſertio nota)
petendam eſſe a fine; hoc aſſeritur ab Ariſtotele tertio de anima 49. & ideo in ſecun (Explicatur tertia.)
do Metaphyſicæ cont. 2. inquit: Vocari verò Philoſophiam veritatis ſcientiam, re-
ctè ſe habet; nam Theoricæ finis eſt veritas, &c. Cum autem a fine recipiat no-
men; & nomen ſumatur ab eo, a quo pendet diſtinctio; conſpicuum eſt, quod a fi-
ne ortum ducit: quod patet ratione. Quia vt cauſæ conſpirãt ad rei productionem,
B ita conſpirare dicuntur ad eius diſtinctionem: at ad rei productionem ita conſpirãt,
vt finis non pendeat ab aliis, ſed origo ſit ordinis & directionis cæterarum; quare
id ipſum de diſtinctione iudicare debemus. Confirmatur: quia (vt patuit in præce
dentibus) omnis virtus, & habitus eſt gratia alterius; & omne, quod eſt gratia alte
rius, ab eo, cuius gratia eſt, recipit diſtinctionem: vnumquodque enim tale eſt,
quale pro ſibi propoſito fine eſſe debet. Præterea origo diſtinctionis vel petenda eſt
a fine, vel ab obiecto: non ab obiecto, quia idem poteſt eſſe obiectum variarum
virtutum; vt homo natus ægrotare vel ſanari, conſiderari poteſt & a Phyſico & a
Medico; ita homo natus beari conſiderari poteſt & a Phyſico, & a Ciuili. At re-
ſpondebunt fortè, id contingere diſtincta ratione. Verùm, dum hoc dicunt, ſtatim
fatentur originem diſtinctionis petendam eſſe a fine; nam varius ille conſiderandi
modus a fine ſumitur: quod patet ex Ariſtotele in 2. Phy. contex. 26. dicente, Fa-
brum conſiderare ęs, & medicum neruum, vt conducunt ſuo fini; ſimiliter hyſi-
cum conſiderare formam, vt ſuo fini conducit: ita Medicus conſiderat hominem
C natum ſanari & ęgrotare, vt eum curet; Phyſicus, vt de eo tanquam de ſpecie corpo
ris phyſici notitiam habeat: Cum igitur non ab obiecto ortum ducat diſtinctio, con
ſpicuum eſt quòd ortum ducit a fine. Quod autem pertinet ad obiectum, ſiue ſubie
ctum: id ex ſui natura habet, vt ſit natum conſiderari in gratiam eius finis: & ideo in
quarta aſſertione dictum eſt, ſine propria quadam natura obiecti non poſſe ſeruari
diſtinctionem prodeuntem a fine. Colligamus itaque diſtinctionem virtutum or- (Quarta aſſertio.)
tum ducere a fine, proximè autem reperiri in obiecto ratione ſui modi conſideran- (Epilogus.)
di: qui modus conſiderandi trium principalium habituum, ieſt varius ratione va-
rietatis finis. Hinc Ariſtoteles in ſecundo Phyſicorum contex. 18. Phyſicum &
Mathematicum ait conuenire in obiecto & re conſiderata, diſtingui autem mo-
do conſiderandi; referunt enim ea, quæ conſiderant, ad variam veritatem re-
ſpondentem vario modo conſiderandi: nam res conſiderata eſt tamquam materies,
modus conſiderandi tanquam forma; quæ cum ordinetur in finem, eſt varia ratio-
ne varietatis proprii finis. Hæc omnia demum cõfirmantur ex definitione virtutum:
D Prudentia dicitur recta ratio agibilium, Ars recta ratio effectibilium, Scientia re-
cta ratio ſcibilium; adeò vt poſtrema earum differentia ab actione, effectione, &
veritatis cognitione petatur: vltima autem differentia eſt ea, per quam res propriè,
primò, & per ſe ſunt, & diſtinguuntur, vt conſtat ex 7. Metaph. 43. Ex his quoque
notæ ſunt ſolutiones aduerſarum rationum: nam quòd Ariſt. ex variis accipiat di- (Diluũt aduerſæ rationes.)
ſtinctionem, non eſt abſurdum; ex variis enim pendere poteſt: dubitatio eſt de ori
gine, & primo principio. Dum oſtenditur eam non eſſe primò petẽdam a fine; quia (Ariſt. nõ ſecũ pugnat.)
vel id contingeret per finem iam adeptum, vel cognitum, vel optatum. Dico ſingu-
lis his modis: nam per finem adeptum habent, vt quoad actum ſecundum diſtin- (Diluit ratio Scoti.)
ctæ ſint: per finem optatum habent, vt quo ad formam & actum primum diſtin-
ctæ ſint: per finem in eſſe cognito habent, vt cuncta in eum finem cõgruenter diri-
gantur, & diſtinctio conſpicua ſit. At addebant; Finis in eſſe cognito pertinet ad
obiectum. Reſpondeo; Etiam finis ab agente cognoſci poteſt vt finis: ita inquit
Ariſt. in calce ſecundi Phy, & in 3. de anima 49. primum in ratiocinatione in opere

eſſe

eſſe vltimũ;& ſi pertinet ad obiectũ,ad illud pertinet vt modus cõſiderãdi ſumptus A
ex relatione ad finẽ. Verùm addebãt: Nunq̃ facultas aliqua cõpetit vni naturæ, & re
pugnat alteri,niſi ꝑ aliquod abſolutũ illi naturę internũ; quod abſolutũ prius eſt re-
latione eius ad finẽ. Rñdeo illud prius eſſe aliquid, ſine quo nõ recipitur diſtinctio pe
tenda a fine; at non eſſe primam rationem diſtinctionis: immo in eo priori ſeiuncto
a relatione ad finem, non reperitur, nec ſeruatur diſtinctio virtutum; vt patet,dum
idem obiectum per relationem ad diſtinctos fines a variis virtutibus conſideratur.
Addebatur poſtremo, Ariſtotelem in 3.de anima 49. aſſerentem virtutes ſiue intel
lectum Practicum a Theorico diſtingui fine, denotaſſe finem in eſſe cognito, vt ha-
bet rationem obiecti. Sed errant manifeſtiſſimè, nam Ariſt. vocibus vtirur propriè:

Error Scoti.

& in ſecundo Phyſicorum deſcribens finem, ait eſſe id, cuius gratia ſunt cætera: &
dum alibi finem virtutum patefacit, ſemper explicat propriè ſumptum finem; vt
patet 2.metaphyſicæ cont. 2. necnon ſexto Moralium Nicom. & alibi; immo in eo-
dem cont. 49. tertii de anima ſemetipſum manifeſtiſſimè explicat, cum dicat: Intel
lectus practicus differt a theorico fine, & appetitus omnis eſt propter aliquid;id.n. B
cuius eſt appetitus, principium eſt practici intellectus; vltimum autem principium
eſt actionis, &c. Sic itaque Ariſt. aſſerit ſe denotare illum finem, qui in intentione
& ratiocinatione agẽtis principium eſt, hic autem eſt propriè ſumptus finis. Et hæc
ſatis de virtutibus rationalibus vniuersè ſumptis, deſcendamus ad partes earum.

De Virtutibus Mentis, de quarum ratione non eſt, vt ſint ſemper veræ: & primò de Opinione. Cap. X.

VIrtutum Mentis ſiue rationis; nonnullæ ſtatuebantur, de quarum ratione
eſſet rectum,& veritas; aliæ verò, de quarum ratione ea non eſſet: & hæ
dicebantur eſſe Opinio, Fides, & παιδεία, quæ vel peritia, vel experientia
vel eruditio dicitur: De his autem primò verba faciens ab Opinione ex-

De Opinione.

diar. Veteres Philoſophi de attinentibus ad opinionem varia dixere. Nonnulli opi- C
nionẽ non ſecreuere a ſcientia; vt illi, qui cuncta cenſebant in motu eſſe collocata,
& continenter fluere; veluti Protagoras, Heraclitus, Epicharmus, Homerus,& alii
multi: hi cenſebant omnia,quæ opinamur, eſſe vera; ideo Protagoras aſſerebat ho
minem eſſe rerum menſuram: vtebantur autem hac ratione. Ea opinamur,quæ nos

Ratio putantiũ omnem opinionẽ eſſe veram.

mouent; ea nos mouent, quæ ſunt: at quæ ſunt, vera ſunt; quare ea ſolùm opina
mur, quæ vera ſunt. Cenſebant iſti res in motu eſſe collocatas: ideo cum res ſenſus
noſtros mouent,quos non ſecernebant a mente; ex re mouente & ſenſu moto rẽ ſen
ſibilem cõſurgere aſſerebant, in variis variam; & qualis conſurgeret, talis iudicare
tur: Ita Geniſta capræ dulcis, homini eſt amara; vinum ſano dulce, febricitanti vt vi
detur ita eſt amarũ: Qua de re multa dicuntur a Platone in Theæteto, ſiue dialogo

Reiectio.

de ſcientia. Sed hi decipiuntur: Primò ratione fundamenti, nã cenſent ſenſum non
ſecerni a mente: Secundò in attinentibus ad naturã rerũ, quæ cum ſit certa & defini
ta, ab eis incerta ac indefinita aſſeritur: nam iudicium eſt non de proximo, ſed de
primo mouente; primum mouens, vt vinũ & geniſta, vnum eſt; ideo vna eſt na- D
tura eius, non varia. Sed cum iſti dicant omnia eſſe talia, qualia a nobis iudican-
tur; cum iudicemus eorum opinionem eſſe falſam & negligendam, eam vt falſam

Alia opinio.

ex eorundem ſententia miſſam faciamus. Propterea alii iudicantes ſcientiam re ve-
ra diſtingui ab opinione, aſſeruerunt homini ſolã opinionem, non ſcientiam compe
tere poſſe: Ideo Dialectici dixere, de quauis re poſſe probabiliter pro omni parte di
ſputari; & Diuus Auguſtinus conſiderans imperfectionem humanæ ſcientiæ dixit,
ſcire noſtrum eſſe pulchrũ quoddam opinari: Hinc varii prodiere libri de incertitu
dine ſcientiarum, de docta ignorantia, qua de re etiam a Lactantio Firmiano in li-

Reiicitur ſecunda opinio.
Opinio differt a ſcia, vel

bris diuinarum inſtitutionum multa dicta fuerunt. Sed quoniam homo per naturã
ad ſcientias eſt procliuis; deſiderium autem per naturam nobis inſertum, omni ex
parte inane eſſe non debet; propterea cenſendum eſt hominem, niſi omnium, niſi
plurimarũ, quarundam ſaltem rerum ſcientiam aſſequi poſſe: adeò vt non ſola opi-
nio, ſed etiam ſcientia ei competere valeat. Differt Opinio a ſcientia primò per ma

teriam,

A teriē, nā in re mutabili & uariabili locū præſertim hēt opinio: dico pręſertim, quoniā non omnis cognitio rei mutabilis opinio eſt; dū.n.inſpicimus ambulantē Alcibiadē, ea non opinio, ſed conſpicuus & certus ſenſus eſt. Et dū non differt per materiē, ſaltem differt per medium; de eadem namque re valet vnus per cauſam habere ſciētiam, alter verò per accidentia & principia probabilia opinionem: ideo demonſtratio ſcientiam, ſyllogiſmus topicus opinionem parit. Opinio igitur eſt exiſtimatio ſiue aſſenſio de eo, quod poteſt ſecus ſe habere; vel ratione rei, vel ratione medii, per quod ei aſſentimur; pertinens ad eam animi facultatē, quæ ratiocinatrix nūcupatur.

Rōne materię. *vel ratione medii.* *Definitio opinionis.*

Plato in 5.6.& 7.de rep. opinionem ab intelligentia & ſcientia per id, in quo verſantur, diſtinguens, quinque ſtatuit gradus noſtræ cognitioni reſpondentes. In primo conſtituit id, quod purè & verè eſt: huiuſmodi eſt Mens, & eius ideæ: in quibus verſari ait Intelligentiam, & propriè dictam Scientiam, quam etiam Sapientiam nuncuparet. Cui primo gradui opponitur alter; & eſt purum non ens, in quo verſatur abſoluta Inſcitia. Tertiò ſub vero ente poſuit rationes ad Animam pertinentes; quales ſunt illæ, in quibus præſertim verſatur Mathematicus: quarum cognitionem propriè nuncupandam cenſuit Cogitationem; nonnunquam tamen nomine proprio primi gradus dixit per conſuetudinem nuncupari Intelligentiam & Scientiam. Quartò conſiderauit ſenſilia cum materie complicata, qualia ſunt Animalia & Plantæ: has dixit eſſe imitationes, participationes, & vmbras eorum quę verè ſunt, nempe idearum; in his dixit verſari Fidem. Poſtremas poſuit vmbras imaginesque ſenſilium, quæ in ſpeculis apparent; quibus ſimiles ſunt illæ, quæ ab anima à ſenſibilibus excitata per rationes promuntur in Phantaſiam: & hanc nuncupauit Imaginationem, ſiue Aſſimilationem. Fidem autem & Imaginationem, communi nomine dixit eſſe Opinionem; vt Scientiam & Cogitationem, nūcupauit Intelligentiam. Hinc in quinto de Rep. opinionem ait eſſe mediam inter ſcientiam & ignorantiam: Scientia enim eſt de eo, quod penitus eſt; ignorantia de eo, quod non eſt; opinio verò de eo, quod partim eſt, partim non eſt.

Plato. *Quinq; gradus.* *Intelligentia & Sciētia.* *Inſcitia.* *Cogitatio.* *Fides.*

B

In Theæteto, hoc eſt in dialogo de Scientia modum explicat, quo nobis conueniat opinio, & quid ea ſit; inquit enim. Poſtquā anima intra ſe aliquid interrogando reſpondendoq; aſſerit, neque vagatur, hanc ipſam opinionem ponimus: quam obrem opinari loqui appello, opinionemque ſermonem; non ad alium, ſed ad ſe; neque uoce, ſed ſilentio, &c. In Sophiſta autem ait: Quando anima per cogitationem ſecum ſilentio loquitur, opinio nuncupatur; & dum talis paſſio nobis non per cogitationem, ſed per ſenſum accidit, Phantaſia dicitur. Ita Plato ſibi conſtare non videtur: nonnunquam cogitationem ait verſari in re diſtincta ab ea, in qua verſatur opinio, nonnunquam in eadem: inſuper, nonnunquam Phantaſiam nuncupat opinionem, aliquando eam ab opinione ſecernit. Sed facile eſt Platonem reddere ſibi concordem: nam in libris de Repub. conſiderat diſtinctionem ſumptam a re, in qua propriè verſantur: in Theæteto & Sophiſta conſiderat modum, quo fit, & formam. Inſuper: cogitatio verſatur in rationibus, tamquam in propria materie: opinio non eſt de illis, non tamen nobis competit ſine diſcurſu & ratione. Demum Phantaſia apud Platonem eſt duplex: vna formata a ſolo ſenſu, & hæc diſtinguitur ab opinione, opinio en[im] n[o]n ex ratione oritur: altera eſt, quæ dicitur imaginatio, & aſſimilatio ex ratione prodiens; quæ etiam opinio dicitur.

C

Plato non uidetur ſibi conſtare. *Cōcilium.*

D

Hęc ex Platonis ſententia de opinione eſſent dicenda. Verùm quia Plato præſupponit ideas mentis, rationes animæ, & in materie ſolas vmbras reperiri exiſtimat; nos autem cum Ariſt. hæc non approbamus: propterea eum miſſum faciamus: ſat eſt q̃ de hoc cum Ariſtot. conuenit, quòd opinio nec ſemper recta, nec prædita neceſſitate ſit. Hinc diuiditur opinio in veram & falſam; inſuper diuidi poteſt in pernicioſam, vtilē, & neutram: nam opinio falſa frequenter etiam pernicioſa eſt. Hinc ait Plato in Gorgia: Nihil tam pernicioſum hominibus arbitror, quàm opinionem falſam præſertim circa iuſtum & iniuſtum. Inſuper diuidi poteſt in firmam, & mutabilem. Pertinet opinio primò & pręſertim ad cogitationem & iudicium veri & falſi, ſecundo autem loco reſpicere poteſt actionem & effectionem vt dirigens eam.

Diuiſio opinionis. *Prima.* *Secunda.* *Tertia.*

De Fide. Cap. XI. A

Fides.

Fides Phyſica.

Opinio Ariſt.

INter Virtutes ad rationem pertinentes, cum a Platone in ſexto & ſeptimo de Repub. tum ab Ariſtotele in ſecundo de anima 157. etiam Fides numeratur: propterea, quid ea ſit, conſiderare tenemur. Fides (græcè πίστις) in varia ſignificatione apud ciuilem Philoſophum, apud Theologum, & apud Phyſicũ vſurpatur; vt in quarto gradu pateſeci: Fides Ciuilis & Theologica, non ſunt præſentis conſiderationis: Propterea loquens de Fide Phyſica, ad veri cognitionem pertinente, quid ea ſit ex ſententia Platonis, in præcedente capite ſatis apertè explicatum eſt; ex ſententia autem Ariſtotelis ita dicendum cenſeo. Fides cum opinione eſt ſummopere complicata, ac vna ſequitur alteram, opinio enim ſequitur fidem; ideo vt vna, ita altera dupliciter vſurpatur: primò latè, ſecundò vt a ſcientia contradiſtinguũtur. Dum vſurpantur latè, conſideratur hic ordo relatus ab Ariſtotele in 2. de Anima cont. 157. Primò reperitur ratio, rationem ſequitur ſuaſio, ſuaſionem fides, fidem opinio: nam opinamur, quia fidem adhibemus; B adhibemus fidem, quia ita ſuademur; ſuademur autem ratione: ac ita ea, quæ ſcimus, etiam opinari, eiſque fidem adhibere dicimur; & vſurpatur tunc opinio & fides pro quauis exiſtimatione, quæ grecè dicitur ὑπόληψις. Inſuper nonnunquã etiam extenditur ad conſpicuam notitiam principiorum; in qua ſignificatione Ariſt. in primo poſt. cap. 3. dicebat, nos magis credere, maioremque fidem adhibere principiis demonſtrationis, quàm concluſioni: nuncupabat tunc fidem etiam cognitionem principiorum, & concluſionis demonſtrationis. Secundò vſurpantur cum opinio, tum fides, vt contradiſtinguũtur a ſcientia: veluti dum dicimus; hoc ſcio, non credo, ſiue opinor; hæc mea non eſt opinio, ſed ſcientia: & tunc fides & opinio, neceſſariam cauſam, exactamque certitudinem excludunt; & in veram ac falſam diuidi poſſunt: Non igitur hæc Phyſica Fides eſt habitus rationis diſtinctus ab opinione, niſi ratione; opinio enim abſolutè concluſionem reſpicit: fides verò magis refertur ad aliud, cui fidem adhibemus; Fides etiam videtur præſeferre maiorem conſtantiam, quàm opinio. Hinc Simplicius in explicatione contextus 155. Secundi de C anima inquit; Fidem eſſe aſſenſionem rei neceſſariæ ſine cauſa, & ſine formidine; & dum ita vſurpatur, eſt opinio firma & conſtans.

De Pædia, aliorum Opinio. Cap. XII.

Pędia ex primo de partibus animalũ.

ARiſtoteles in principio primi de partibus animalium inquit. In omni contemplandi genere & methodo, cum ignobiliore tum nobiliore, duo vidẽtur eſſe modi habitus; quorum vnum ſcientiam rei rectè nũcupamus, alterum tanquam pædiam quandam: hominis enim congruenter pædia præditi officium eſt iudicare perſpicienter poſſe, quidnam rectè aut non rectè a docente traditur; talem enim exiſtimamus eſſe hominem omnino pædia præditum, & eſſe pędia præditum nil aliud eſſe, niſi poſſe facere quod dictum eſt: Præterquam hunc quidem in omnibus (vt ita dicam) arbitramur iudicio valere numero vnum, illum verò certæ naturę alicui delegamus; fieri enim poteſt, vt erga rem vnam ita quiſpiam ſit diſpoſitus, vt alius erga omnes; Quamobrem naturalis quoque hiſtoriæ limites huiuſmodi aliquos oportet eſſe, ad quos facta relatione approbabit modum D demõſtrationis, ſemoto veritatis examine, &c. His verbis Ari. & quid, & quotuplex ſit pædia, patefacit. De eadem loquens in calce ſecundi Metaphyſi. dixit: Propterea oportet ita pædia inſtitutos nos eſſe; vt iudicemus, quomodo ea, quæ dicuntur, ſint accipienda & approbanda; quia abſurdum eſt ſimul quærere ſcientiam, & modum ſcientiæ, &c. Conſpicuum eſt ex verbis Ariſtotelis eo loci, per modum ſcientię denotaſſe pædiam, quam in primo de partibus animalium modum habitus nuncupauerat: nam primo pædia quadam præditi eſſe debemus, per quam in ſingulis ſcientiis modum illum docẽdi amplectimur & approbamus, qui illi ſcientiæ & methodo eſt accommodatus; de qua pędia verba faciens in proęmio Moralium Nicomachiorum inquit. Eſt enim hominis pædia præditi, eam in vnoquoque genere acriuiam expetere, cuius natura rei eſt capax; nihil enim videtur intereſſe, vtrum mathematicum

Ex ſecundo Metaphyſicæ. cont. 15.

Pædia ex proęmio moralĩu Nicom.

A cum rationibus ad perſuadẽdum accommodatis vtentem probes, an ab oratore
demonſtrationes poſtules: De iis autem, quæ habet perſpecta & cognita, bene
quiſque iudicat, & bonus quiſque eſt iudex: De ſingulis ergo rebus rectè iudica-
bit is, qui de ſingulis pædiam habet; abſolutè verò, qui de omnibus pædiam ha-
bet. Quocirca Iuuenis ad ciuilem ſcientiam non eſt accommodatus auditor, &c. In-
ſuper in 3. de Repub. de eadem pædia loquens ait; Tribuimus iudicandi officium ni- *Ex tertio*
hilominus pædia præditis, quàm iis qui ſciunt. Sentẽtia Ariſt. eſt ſimilis ſententiæ *de Repu.*
Platonis in Menone dicentis; Duo nos rectè ducunt, ſcientia, ac opinio vera.
Hęc referre volui, vt ex variis locis inuicem collatis firmius & clarius colligere
valeamus; quid ſit pædia, quotuplex ſit, & quodnam ſit officium eius. Pędia *Quid ſit*
(quæ a Theodoro peritia, a nonnullis eruditio dicitur, mea autem ſententia re- *pędia.*
cta ad diſciplinas inſtitutio dici debet) ex opinione Leonici eſt vniuerſa, confu- *Leoni-*
ſaque rei cognitio, ex remotis materialibusue cauſis prodiens. Quæ ſententia ve- *cus.*
ra non eſt; Primò, quia Ariſtoteles ait pædiam eſſe rei cognitionem ſine cauſa: *Reiicitur ſententia*
B Præterea; congruens iuuenis inſtitutio pro audienda ciuili diſciplina, minimè ori- *Leonici.*
tur ex remotis materialibusue cauſis; ſed ex accommodata morum compoſitione
per domeſticas inſtitutiones, & congruentem aſſuetudinem: Inſuper; iudicare, quis
docendi modus conueniat docentibus & tradentibus diſciplinam aliquam, mini-
mè ortum ducit ex notitia communium, diſtantium, materialiumue cauſarum;
quas frequenter ignorant illi, qui ad diſciplinas addiſcendas accedunt, & quarum
cognitio non rectè format iudicium addiſcentis. Propterea alii recentiorum, viri ap- *Alia opi-*
prime eruditi, inquiunt, pædiam eſſe experientiam; quod ita nituntur ſuadere: *nio.*
Ea, per quæ rectè iudicamus, præſertim ſunt Scientia, Ars, & Experientia: per pæ
diam rectè iudicamus, vt inquit Ariſtoteles; quare vel eſt ars, vel ſcientia, vel expe
rientia: non eſt ſcientia, neque ars; quia hæ conſtant ex cauſis, & cognoſcunt pro
pter quid, & ſunt habitus contradiſtincti a pædia: quare pædia eſt experientia. Hęc *Reiicit ſe-*
opinio mihi non ſatisfacit. Primò; quia experientia propriè eſt principiũ Artiũ: pæ *cũda opi-*
dia autem magis propriè ad morum compoſitionem, & ad ſcientias pertinet, eſt *nio.*
C enim ad eas inſtitutio; ideo Ariſt. in primo de partibus dixit, in omni contempla-
ne & methodo inueniri. Pręterea: cum pædia locum habeat in omni contemplã
di genere, habebit locum in mathematicis; pro quibus tamen non eſt neceſſaria ex-
perientia, vt dixit Ariſt. in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 8. & propterea
Puer dicitur poſſe fieri Mathematicus, quia principia mathematicæ nequaquã eget
vſu & experientia. Præterea; Experientia propriè eſt de rebus, & in rebus verſatur,
de quibus ſunt artes & ſcientiæ: pædia autem præſertim pertinet ad modum, quo
ſcientiæ traduntur, vt philoſophus monebat. Confirmatur: quoniam hi definientes
pædiam inquiunt, eam eſſe potentiam ſiue facultatem aptè iudicandi, quid rectè
aut non rectè exponatur a docente: Quæ deſcriptio apprime eſt imperfecta. Pri-
mò, cum dicatur potentia iudicandi; nam facultates quoque, & partes animæ ta-
les ſunt. Inſuper; quoniam id, quod eſt commune multis, & a variis pendet, ad
vnum contrahunt, ſolique experientiæ tribuunt: Quod ſi etiam verum eſſet, non
propterea Pædia deberet dici experientia, ſed genus habitus ex experientia pro-
D diens; experientia enim minimè eſt habitus, vel modus eius. Propterea alii repe- *Opinio*
riuntur, qui inquiunt in Scientiis & Artibus duo reperiri; rem ſcilicet conſideratã; *tertia.*
& modum, quo pro eius conſideratione vtimur: ac propterea debere Methodũ tra
di, qua manifeſtetur, quis ſit hic modus: qui ſint termini, quibus ſcientiæ circum
ſcribuntur; & quæ cauſæ in eis ſint conſiderandæ. Et ideo Ariſt. in procemio Mo-
ralium Nicomachiorum, in ſecundo Metaphyſicæ, in primo de partibus Anima-
lium, & in principio primi Phyſicorum, id quod pertinet ad hanc peritiam luci-
diſſimè præſtitit; cum patefecerit, primò declaranda eſſe principia, Phyſicum con-
ſiderare omne genus cauſę, & diſtingui a Mathematico per modum conſideran-
di, & in Ciuili Scientia non eſſe optandum exactum explicandi genus, aliaque huius
generis. Verùm cum hoc dicant, quid re vera ſit pędia, non patefaciunt. Primò *Reiicitur*
enim errant; quia, quod eſt commune rebus conſideratis & modo, contrahunt ad *tertia opi-*
modum: pædia enim conducit vtriſque, vt patebit. Præterea non manifeſtant, an *nio.*
pędia ſit habitus diſtinctus ab ea ſcientia vel arte, cuius eſt pędia, vel ne: & ſi eſt
quid diſtinctum, non manifeſtant, cuius facultatis ſit hanc eruditionem, & pę-
diam

diam pro ſciẽtiis tradere.Si inquiunt hoc eſſe munus Logici, errant: nõ.n.ad Logicũ A
pertinet terminos ſcientiis præſcribere, vel iudicare, quæ cauſæ in ſingulis ſcientiis
ſint cõſiderandæ;ſed potius hoc eſt officium Metaphyſici,& Dialectici,qui in omni-
bus verſantur.Præterea Ariſt. in proœ.Moral. Nico. affirmat requiri pędiam in eo,
qui auditurus eſt Ciuilem ſcientiã;quæ cũ non reperiatur in Iuuene,infert Iuuenem
non eſſe idoneum auditorem eius,cuius rei afferens cauſam inquit: Quia actionum,
quę in hac vita verſantur, eſt imperitus; at ex his conſtat, & de his habetur hæc di
ſputatio; inſuper, quia inſeruit ac obtemperat affectibus animi &c. At affectuum
compoſitio, & peritia actionum vitæ non competit nobis per Logicam; non igitur
abſolutè nobis pædia competit munere Logicæ: ſimiliter etiam Mathematicæ ante
Reiicitur quarta opinio. Logicam addiſcebantur. Et ob hanc cauſam approbandam non cenſeo quorundam
aliorum ſententiam, aſſerentium pædię nomine ab Ariſtotele denotari Logicam
particularem, hoc eſt contractam ad ea, quæ ſunt propria particularium diſciplina-
rum; cuius mentionem facit Auer. in ſecundo Metaphyſicę cont. 15. in 4. Metaph. B
cont. 1. in 2. Phy. 16. & clarius in primo Nicomachiorum cap.3. Nam multa ab Ari-
ſtotele tribuuntur pædię; quę (vt patuit) ex Logica depromi non poſſunt, nec vni-
uerſali, nec propria. Non deſunt etiam nonnulli, qui dicunt ex Platonis ſententia
in Gorgia Artem coquinariam, & Rhetoricam dici pędias; ſed errant: non enim
Quinta opinio reiicitur. tunc Plato vtitur nomine pędię, ſed experientiæ; eaſque non pędias, ſed experien-
tias appellat, vt notum eſt legentibus gręca verba: de pędia autem alibi loquitur
Plato, vt ex dicendis patebit.

De Pædia Opinio propria. Cap. XIII.

Opinio propria. CVm de pędia cęterorum opiniones apprime dubię apparuerint, propterea
dicendum cenſeo, pędię nomen eſſe ſatis commune; & denotare con-
gruentem omnem inſtitutionem ad quamuis diſciplinam, cõſurgentem C
ex variis, quę addiſcendę diſciplinę conducunt. Hinc pędia dicitur ſum-
pto a pueris nomine, qui pręſertim ea recta inſtitutione egent: & eſt nomen ab vno,
quod denotat primò congruentem puerorum educationem, mox transfertur ad de-
notandam omnem rectam inſtitutionem pro quauis diſciplina comparanda. Hoc
Plato. nos docet Plato in primo de Legibus, necnon in principio ſecundi; quibus in locis
veram pędiam illam eſſe affirmat, quá in Vrbe pueri & adoleſcentes rectè moribus
Pædia nomẽ ab vno. inſtituuntur: qua Ariſt. in procemio Nicomachiorum egere iuuenes aſſeruit, vt
reddantur congruentes auditores Ciuilis ſcientię. Eſt itaque pædia commune no-
Quid pædia. men, vniuersè denotans omnem rectam inſtitutionem, cum ad diſciplinas, tum ad
omne genus vitę, quod rectè ducere optamus: Ideo Xenophon libros ſcripſit de pę-
dia Cyri: Quam rectam inſtitutionem non ex vno tantùm, ſed ex variis ortum du-
Vnde oriatur pædia. cere conſpicuum eſt. Oritur enim nonnunquam ex congruente educatione, familia
ri adhortatione, rectaque aſſuetudine; qualis ea eſt, quę neceſſaria eſt Iuueni audi-
turo Ciuilem Scientiam: quę cum Logica nullam habet connexionem. Inſuper ori
ri poteſt ex experientia, exercitatione, & vſu rerum; vt eadem pędia ad Artes, & D
ad Ciuilem Scientiam parat: Similiter naturalis Philoſophia experientiam expoſtu
Explicatur locus i primo Phyſicorum. lat, & pędia ad eam frequenter experientia acquiritur. Ideo Ariſt. in 1. Phyſico-
rum.71.dixit, veteres Philoſophos ob inexperientiam non valuiſſe ſoluere difficul
tatem aduerſus generationem; quę inexperientia eo loci malè ab Auerroe dicitur
Reiicit ſententia Auerrois. inſcitia Logicę. Vt enim differt experientia a Logica, ita inexperientia ab inſcitia
Logicę: & pręſertim, quia Philoſophus in ſexto Moralium Nicomachiorum ca-
pite 8. ſemetipſum declarat, cum inquit, puerum non poſſe euadere Phyſicum, quia
principia Phyſicę experientia noſcuntur. Inſuper oritur pędia ex Logica; nam Lo-
gica facit nos diſcipulos, hoc eſt nos rectè parat, variiſque modis aptos reddit ad
cęteras diſciplinas: & hoc nedum facit Logica, quę de demonſtratione eſt; verùm
Logica facit nos diſcipulos. etiam Sophiſtica, quę nos rectè inſtituit, ne decipiamur ab aliis: ac inſuper Diale-
ctica locos nobis argumentandi, communeſque regulas tradens. Ex his conſtat,
quòd cęteri; qui pædiam contrahunt vel ad experientiam, vel ad Logicã, vel ad no
titiam ex remotis cauſis; diminutè eam explicant, ac pro toto partem accipiunt.

Ideo

A Ideo Ariſt. in primo Moralium Nicomachiorum cap. 7. ait Principia ſcientiarum
ex variis colligi, inquit enim. Rem autem ita eſſe, primum, & principium eſt: prin
cipiorum autem alia inductione percipiuntur, alia ſenſu, alia conſuetudine, alia ali
ter. Ea autem prima noſtra erga principia congruens inſtitutio, pædia quędam eſt.
Similiter etiam libri de Hiſtoria animalium pædiæ loco inſeruiunt cæteris libris, in
quibus exactius pertinentia ad Animalia explicantur. Et hæc ſatis de pædia vni-
uerſè ſumpta.

De Diuiſione & vſu Pædiæ, ac inſuper diluuntur nonnulla dubia. Cap. XIIII.

QVid ſit pædia, & quomodo ex variis ortum ducat, cumulatè ſatis eſt decla
ratum; Reliquum eſt vt perpendamus, quotuplex ſit, quos vſus præbeat,
ac nonnullas difficltates remoueamus. Vario modo diſtingui poteſt pæ-
dia: & primo pædia duplex ſtatui debet; vna interna, qua ratio appe- Prima diuiſio pædię.
B titum inſtruit, altera externa: quę diſtinctio colligitur ex Platone in primo & ſe-
cundo de Legibus. Inſuper pædia externa duplex eſt: vna communis omnium Ar-
tium & ſcientiarum; qua præditi ſunt homines rectè educati, inſtrumentariis di- Secunda.
ſciplinis muniti, ac in rebus ſingulis accuratè verſati: altera propria variarum
Methodorum. Hanc diſtinctionem patefecit Ariſtoteles in primo Moralium Nico
machiorum, & primo de partibus animalium. Et ne aliquis decipiatur, latere nos
non debet, quòd Lambinus latina reddens verba Ariſtotelis in primo Moralium Ni
com. cap. 3. manifeſtè errauit, cum diſtinctionem hanc deprauauerit. Inquit eo lo Detegitur error Lambini.
ci Ariſt. De ſingulis rebus rectè iudicabit is, qui de ſingulis pędiam habet; abſolutè
verò, qui eam habet de omnibus. Loco eius, quod Ariſ. inquit (ὁ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος,
hoc eſt de omnibus pædiam habens) ipſe inquit, in omni doctrinę genere verſatus;
quaſi vniuerſa pędia expoſcat omne genus doctrinę, & diſciplinæ; quod falſum eſt:
non enim Phyſica, & aliæ Philoſophiæ inſpectricis partes, quę doctrinę ſunt, pę-
diam pariunt, ſed ſcientiā: His accedit, quòd, ſi ea ſententia eſſet vera; tunc pro ad
C diſcendis ſingulis diſciplinis, primò in ſingulis diſciplinis deberemus eſſe verſati;
quod pugnantia includit, vt conſpicuum eſt. Inſuper diuidi poteſt pędia in proxi- Tertia.
mam & remotam; nonnulla.n.a longe, alia proximius nos parant ad Scientiā aliquā
vel Artem. Quartò pędia duplex eſt: quædam parans ad inſtitutionem uitæ, habi- Quarta.
tuſque morales; qualis eſt congruens educatio, rectaque aſſuetudo: altera ad habi
tus Scientiarum, & Artium. Demum pędia attinere poteſt; vel ad Methodum & or
dinem ſeruandum in Scientiis, quam per Logicam aſſequimur; vel ad res de quibus
in ſcientiis agitur, & ortum ducit ab experientia vel aſſuetudine. Adeò quòd pę-
dia vel interna, vel externa eſt: Si externa, vel dirigit ad inſtitutionem morum, vel Epilogus
ad doctrinam aliquam: Si ad doctrinam, vel pertinet ad docentem, vel ad addiſcen Diuiſionum.
tem; & vtraque vel eſt communis, vel propria: Si propria, vel remota, vel proxi-
ma: & demum, vel eſt inſtrumentorum, vel rerum de quibus agitur. Vtilitas pędię
multiplex eſt. Primò ea nobis inſeruit loco Scientię & Artis, dum illis caremus; non Vtilitas pædię duplex.
D ſecus ac Phantaſia iumentis & Pueris pro Mente inſeruiat, vt dicitur in calce ſe-
cundi de Anima. Secundò vtilis eſt pro facilè, citò, & rectè apprehendendis artibus Prima.
& ſcientiis: & his conducit; tum pro apprehendendis & colligendis principiis ea- Secunda.
rum; tum, vt rectè iudicemus, an diſciplina & ars congruente methodo accommo-
datiſque rationibus tradatur; tum, vt habitum artis vel ſcientię fęlicius acquira-
mus; tum demum, vt pręceptis eius diſciplinę magis obtemperemus. His explica- Prima dubitatio.
tis tres occurrunt ſoluendę difficultates. Prima eſt, quia oſtendebatur pædiam eſſe
experientiam; cum nec ſcientia nec ars dici poſſit: Altera eſt, quoniam non vide- Secūnda.
tur partem eius a logica poſſe ortum ducere, quia inquit Ariſt. hominem pędia prę
ditum carere cauſa & ratione; at Logicus rationem tradit: Vltima dubitatio eſt, nū Tertia.
pędia inter habitus mentis numerari debeat. Primam diluens difficultatem dico, Solutio primę.
pędiam nòn eſſe experientiam; ſed modum habitus, nonnunquam ex experientia
prodeuntem, non tamen ſemper, vt patefeci. Ratio, qua id oſtenditur, leuis eſt: tum
quia pædia non ſemper dirigit ad cognitionem veri, ſed nonnunquam ad rectam
vitæ inſtitutionem: tum quia pędia nonnunquam ex Arte inſtrumentaria pendet,

vt

vt ex logica: tum demum, quia verum iudicare, rectoque aſſentiri valemus, nedum A
per experientiam; ſed etiam munere rectæ aſſuetudinis, rectæ educationis, & ratio-
[Solutio ſecundę.] nũ dialecticarũ. At inſtabatur ſecundò, id non poſſe fieri munere Logicæ, quæ cauſas tradit; & eſt habitus exactus, non modus eius, vt pædia. Reſpondeo: Logica poteſt dupliciter conſiderari: primò in ſe, ac ita rationibus vtitur: ſecundò, vt iuncta Phyſicæ, vel alteri ſcientiæ ſiue arti, & tunc eſt ſine cauſa; quia id, quod in Logica explicatur, a Phyſico ſine vlla ratione vt notum præaccipitur, ſuoque inſtituto iungitur; & ideo hac conſideratione ſolùm quia dicitur cognoſcere, vt euenit de omnibus, quæ ex vna in alteram diſciplinam transferuntur. His accedit, quod (vt dixi)
[Dubitatio.] non omnis pædia ex logica ſumitur. At dicet quis: Hæc videntur aduerſari Ariſtoteli; qui in 1. de partibus animalium ex translatione Theodori dixit. Et pædiam non niſi facultatem huius officii eſſe, iudicandi quidnam rectè aut non rectè ab eo qui docet exponitur, &c. Officium igitur pædiæ eſt, ſolùm iudicare quid rectè exponatur: Ego autem dixi eius officium eſſe etiam nos parare accommodatosq; red-
[Solutio.] dere pro vſu & adeptione habitus virtutum moralium. Reſpondeo: Id, quod dixi B
(vt patuit) ſumpſi ex Ariſtotele, neque nobis aduerſatur locus ex primo de partibus: tum quia ex eo quod iudicamus an rectè doceat, etiam reddimur faciliores ad reci-
[Error Theodori.] piendum habitum: tum inſuper, quia Theodorus vnum addit, quod non dicitur ab Ariſtotele, cùm dicat pędiam non niſi facultatem eſſe huius officii: id (non niſi) ab eo additur, non autem ab Ariſtotele ponitur, hinc minus veram reddit ſententiam
[Solu. tertię diff.] Philoſophi. Poſtrema dubitatio erat, an pædia ſit habitus Mentis. Reſpondeo, pę-
[Pędia triplex conſideratur.] diam tribus præſertim modis conſiderari poſſe. Primò ratione diſciplinæ ex qua deſumitur, ac ita poteſt eſſe propriè habitus: vt Logica eſt habitus inſtrumentarius; poteſt etiam non eſſe habitus: vt patet de experientia, morali inſtitutione, & ſimilibus. Secundò conſideratur, vt eſt modus habitus contradiſtinctus a ſcientia vel arte illa, cuius eſt pædia: ac ita dicitur modus, hoc eſt via & rudimentum habitus; & redigitur ad opinionem, quatenus eſt ſine cauſa. Tertiò conſideratur, vt principium perfecti habitus incluſum in eo, illumque conſtituens: & ita redigitur ad habitum cuius eſt pædia, in eoque includitur, non ſecus ac diſpoſitio C
includatur in habitu; qui enim habet habitum, etiam eſt diſpoſitus; at non
[Primum quod colligitur.] vice verſa, vt dicitur in prædicamento qualitatis. Demum pædia in docente magis eſt habitus, in addiſcente potius diſpoſitio: Ex quo duo colligo. Primò minus rectè nonnullos viros doctos damnaſſe Alexandrum Aphrod. quia dixerat ſingulas ſcientias ſibi parare propria principia: id aſſerunt eſſe falſum; quia experientia cognoſcuntur principia ſcientiarum, non autem per ſcientiam parantur. At errant: Primò, quia principia non ſola experientia cognoſcantur; inquit enim Ariſt. in 1. Mora. Nicom. cap. 7. Principiorum profectò alia inductione percipiuntur; alia ſenſu, alia conſuetudine, alia aliter &c. Secundò errant; quia experientia, ex qua colliguntur principia, conſideratur vt iuncta Scientiæ vel Arti, ac tanquam crus
[Alterum quod colligitur.] eius, vt dicebat Galenus in primi Aphor. explicatione. Colligo ſecundò, pædiam non debere numerari inter habitus, tanquam diſtinctam ab aliis; cum redigatur vel ad opinionem, vel ad cæteros habitus, vt conſpicuum eſt ex dictis: Ideo rectè Ariſtoteles in primo de partibus animalium dixit; in omni contemplandi genere duos apparere modos habitus; indicans eos nō conſtituere verè diſtinctos habitus, D
[Non approbãda interpretatio Theodori.] ſed eſſe modos duos attinentium ad vnum cōpletum habitum vnius rei. Propterea Theodorum Gazam approbandum non cenſeo, qui latinũ reddens illũ locum dixit, duos eſſe habitus; cum hoc nec ſit verum, nec dicatur ab Ariſtotele: alioquin habitus eſſent longè plures, quàm illi, qui in 6. Moralium Nicom. fuerant enumerati.

De Virtutibus Mentis, de quarum ratione eſt, vt ſemper rectæ & veræ ſint. *Cap. XV.*

DEclaratis virtutibus Mentis, quæ non ſemper ſunt ſui conditione rectæ vel veræ: de illis agendum modò occurrit, quæ ſui conditione ſunt rectæ vel veræ: & quinque in Præcedentibus enumeratę fuerunt, Sapientia, Intelligentia, Scientia, Ars, & Prudentia. De quibus hoc primò conſi-

derandum

A derandum occurrit, quo pacto poſſint dici Virtutes ſemper rectę & verę, cum variis obliquitatibus & erroribus inueniantur obnoxię. Nam ſi de humana Sapientia ac Scientia loquimur, in attinentibus ad eas plurimę ſapientum virorum inueniuntur opiniones; quar cumũ vna tantùm poſſit eſſe vera, neceſſe eſt vt plurimæ ſint falſæ; & fortè ea, quæ vera eſt, ab illis non fuit inuenta: quod apertè patet, & experientia cõpertum eſt; frequenter enim veritas, quæ ſuperna reuelatione nobis refulget, a nullo Philoſophorum conſpecta fuit. Redditur adhuc obſcurior difficultas, perpendendo attinentia ad Artes & Prudentiam: cum enim ars & prudentia in rei fluxili inconſtantique verſentur, eſt neceſſe, vt illæ quoque multis varietatibus, obliquitatibus, & erroribus obnoxiæ ſint, Reſpõdent huic difficultati nõnulli viri docti, & inquiunt Prudentiam & Artem dupliciter poſſe cõſiderari: primò rõne materiei, in qua verſantur; ac ita inconſtantiæ, varietati, & errori ſunt obnoxiæ: ſecundò rõne eunciationũ & regularum, quæ de illis formantur; ac ita ſemper ſunt verę & rectę.

Qũo virtutes ratione ſemper verę vel rectę ſint.

Solutio quorundam.

Hæc ſolutio dubia videtur; qm ennntiatio reſpondet rei, ac vt res ſe habent ad eſſe

Reiecto.

B & non eſſe, ita enunciationes ad veritatem: quare ſi rei natura eſt inconſtans & mutabilis, veritas quoque enunciationum inconſtans erit. Præterea per hoc non ſoluitur dubitatio de Sapientia & Scientia. Dicamus igitur enunciationes, regulas, & definitiones debere intelligi per ſe, nam ita uerę ſunt; ex euentu autem nulla eſt regula & definitio, quæ non poſſit videri falſa: Sapientia itaque vt ſapientia, & ſcientia vt ſcientia, vera eſt; ſi autem a uero deflectit, nec ſcientia, ſed inſcitia, nec ſapientia, ſed inſipientia dici debet. Id ipſum quoq; de Prudentia & Arte dicendum eſt; nam Prudens non errat vt prudens, pariter Artifex vt artifex; ꝙ ſi frequenter errare videntur, id euenit; vel quia Artiſex vt vir prauus perperã vtitur Arte, vel quia ſunt imprudentes & ignari artis: ideo rectè dixit Ariſt. has virtutes ſemper eſſe veras ac rectas, rectè etiã affirmauit Plato nullum Artificẽ errare. Inſuper conſiderandum eſt, in Artibus & prudentia duo reperiri; vnum eſt officium Artificis, Viriq; prudentis; alterum eſt finis, & exitus: rectum in primo conſideratur, non in altero: officium eſt medici ea facere, quæ ſanitati conducunt, & ab eo fieri poſſunt; vt etiam officium eſt Viri prudẽ-

Solutio propria.

Differt officium a fine.

C tis ſua conſultatione ea præferre ac præeligere, quę pro optato fine præſertim conducunt: in his rectum ſemper ſeruat Artifex & prudens: ꝙ ſi finẽ non aſſequuntur, non eis dandum eſt vitio; ſed variis ad finẽ cõſpirãtibus, quæ in eorum facultare non ſunt poſita: vt.n. munus eſt ſutoris ex datis pellibus calceum conficere, quã fieri poteſt ac commadatiſſimum; ita officium eſt viri prudentis, pro oblata opportunitate ea agere quæ rectæ rõni agibilium ſunt conſentanea. Hinc virorum ęquè prudentiũ nõnullos fortunatos alios infortunatos dicimus, ob ea, quę in facultate eorũ collocata nõ ſunt. Ideo Gal. in quinto de locis affectis aſſeruit, medicum debere eſſe fortunatum; quod requiritur, non ob pertinentia ad Artem, ſed ob extrinſecus conſpirantia ad exitum. Ac ita ẽt de illis, quæ inconſtantia & fluxilia ſunt, formari poſſunt regulæ veræ & rectę; quatenus recta ratione decernimus, id maximè conducere pro adeptione finis: quæ regulę ſunt veræ, & ratione enunciationis, & ratione rei de qua formantur; at ex euentu poteſt contingere, vt minimè conducãt pro adeptione finis.

Cur dicatur Medicum debere eſſe fortunatum.

D *Ordo Naturæ ac Præſtantiæ, nec non ordo Neceſſitatis Virtutum Mentis. Cap. XVI.*

ORdo ratione variorũ varius eſt; vt autem noſtro inſtituto inſeruit, uirtutum Mentis duplex eſt ordo: vnus Dignitatis, qui etiam verè eſt ordo Naturæ: alter eſt ordo Neceſſitatis; frequenter enim euenit vt illa, quæ ſunt neceſſitate prima, ſint nobilitate & dignitate poſtrema. Primæ neceſſitate ſunt Artes; illæ enim ſuccurrunt humanæ neceſſitati, & ob humanam imbecillitatem paratæ ſunt: ideo hæ pertinent ad eſſe, cæterę autem Virtutes potius ad bene eſſe. Proximè Arti ſuccedit prudentia, quę eadem eſt cum Ciuili diſciplina; ſine qua homines vel diſſipati lacerarentur a feris, vel congregati mutuò ſe deſtruerent. Hinc hę primò paratæ, hominumque ingenio primò inuentę fuerunt, & ob earum neceſſitatem iumentis & feris veſtigia quædam earum per naturam inſerta inſpiciuntur: Nam animalia varia hominibus varias Artes indicaſſe dicuntur; vt Araneus Artem texendi, Hirundo & Veſpę edificandi, ſimiliter de cæteris. Ita

Virtus neceſſitate prima eſt Ars.

Arti ſuccedit prudẽtia.

R imago

imago Prudentiæ & Ciuilitatis in Formicis, Apibus, & Gruibus refulget: & nulla A
in nuper inuentis Inſulis reperta eſt gens adeò fera & barbara, vt aliqua Arte ſibi pa-
Artes dignitate poſtremę.
raſſe neceſſaria, & aliqua ciuilitatis vmbra ſuam vitam formaſſe inſpecta non ſit. Ex
aduerſo, Artes dignitate cæteris cedunt; cum Artes ſolùm quærant vtile, prudentiæ
honeſtum, cæterę uirtutes contẽplabile: verùm Prudentia medium dignitatis locum
ſibi optat: Virtutes aliæ, quæ contemplationi incumbunt, ſunt principes, Regię, &
dominæ omnium; vt in comparatione earum latiſſimè patebit. Facta aũt compara-
tione inter eas non facilè conſtat, quæ earum principatum obtineat. Nonnulli primũ
Opinio Aliorum.
locum Sapientię tribuunt. Rõ eſt; quia ſapientia ex intelligentia & ſcientia conflata
eſt, propterea includit dignitatem vtriuſque; totũ aũt ſuis partibus eſt præferendum:
ideo Sapientia Regina omniũ nuncupatur, & dicitur ſcientia capite prædita; vniuer
ſum autem corpus ſuo capiti perfectione pręfertur. Hanc ſententiam minimè veram
Euerſio.
cenſeo: dum enim virtutes variæ inter ſe cõparantur, ſemper id inſpicere & conſide
rare debemus, quod eſt proprium ſingularũ; vnaquęq; enim virtus proprium aliquid
includit, per quod a cæteris diſtinguitur, & in eo poſita eſt propria dignitas eius: B
Opinio propria. Mens pręfertur ſapientię.
At νοῦς, quæ Mens ſiue intelligentia dicitur, hoc ſibi proprium habet, ut nullo egeat,
ab alio lucem non recipiat; ſapientia autem proximè ab intelligentia pendet, ab ea lu
men & perfectionẽ recipit: Mens itaq; ſiue intelligentia principatum obtinet. Hoc
declarauit Ariſtoteles in primo Poſt. loquens de cognitione principiorum demõſtra
tionis, inquiens, (Propter quod vnumquodq; & illud magis eſt) Et in prima philo
ſophia dixit (primũ eſſe illud, per quod alijs conuenit vniuocatio) huiuſmodi autem
priuilegium & dignitas ſoli competit intelligentiæ, quę primorum principiorum eſt
inſpectio, & ob id ea prima principia dignitatum nomine honeſtantur, Nec diffici-
Diluitur aduerſa ratio.
le eſt aduerſę rationi reſpondere. Dicebatur totum dignitate pręferri partibus. Pri
mò dico id non eſſe verum, dum vniuerſa perfectio totius ex parte prodit; nam tũc
illi parti nobiliori modo conuenit perfectio quàm toti, parti enim conuenit ratione
propria, toti verò vt pendet a parte: ita formæ, nobiliori modo conuenit perfectio
quàm compoſito; & eſt ea, quæ per nomen primò ſignificatur, vt dicitur in octauo
Metaph. con. 7. Addo ſecundò: Dum inter ſe comparantur intelligentia & ſapientia, C
id conſiderare debemus, quod vtriuſq; eſt propriũ, ac ei competit, vt contradiſtingui
tur ab altero: propriũ intelligentię eſt cognitio primorũ principiorũ, propriũ ſapiẽtię
eſt cognitio concluſionis proximè pendentis a primis principiis: cognitio prima pro
culdubio ſecundę cognitioni præfertur, & ideo proprium intelligentiæ pręfertur pro
prio ſapientię. Seruans igitur ordinem dignitatis, agam primò de Intelligentia, ſe-
cundò de Sapientia, tertiò de Scientia, quartò de Prudentia, vltimò de Arte.

De Intelligentia, an ſit, & quid ſit. Cap. XVII.

Quemadmodum ὄψις, Viſus nempe, & pro facultate vidẽdi, & pro eius actio
ne vſurpatur: ita νοῦς ſiue Mens, quæ per metaphorã dicitur oculus animę,
Mens oculus Animę
vt inquit Ariſtoteles in primo Moralium Nico. nedum immortalem ani-
mę facultatẽ ſignificat, verùm ẽt primã eius actionẽ, quæ eſt apprehenſio
primorum principiorum, & iure optimo profectò: hæc.n. prima mentis actio ad cæ D
teras eius virtutes ſe habet, perinde ac Mens ad vniuerſam animam; & cæterę virtu
Dari habitum, qui Mens dicitur.
tes ab hac ſeiunctę, re vera dici poſſunt luce, oculo, menteq; deſtitutę. Quòd homini
cõpetere debeat primorũ principiorum cognitio, conſpicuũ eſt; niſi.n. ei cõpeteret,
nullius ſciẽtiã aſſequi poſſet; nil.n. ſcimus ignoratis primis. Inſuper homo non eſſet
rõnis particeps; omnis.n. rõcinatio expoſcit prænotionẽ alicuius definiti principii,
per quod in notitiam cæterorũ perducamur. Præterea natura nil fruſtra facit, nec
tribuit animanti partẽ animę ſine facultate iudicandi ſuum obiectum: Homo per na
turã, vel potius Dei munere præditus eſt Mente; cui primò tanquã obiecta reſpõdẽt
prima principia: ne igitur ſit mens penitus amens, cogimur fateri eſſe natam com-
Exponitur Ariſtoteles in primo poſteriorũ.
petere homini hanc virtutem, quæ ſit cognitio primorum principiorum; quæ νοῦς
ſiue Intelligentia, nomine facultatis nuncupatur. De hac virtute exponi debet Ari
ſtoteles in primo poſte. cap. tertio, dum hęc verba protulit: Hęc igitur ita dicimus; &
nedũ ſciẽtiã eſſe, verũ inſuper principiũ quoddã ſciẽtię, quo terminos cognoſcimus,
Per principiũ ſciẽtię nõ denotauit facultatẽ animę, vt quidã malè cẽſẽt; nõ.n. de par-
tibus

A tibus animę ibi ſermo eſt: ſed denotauit hac virtutem, quę νοῦς ſiue intelligentia dici-
tur; quæ nedum eſt ſcientia, ſed eſt principiũ ſciẽtię: hoc eſt, per quam nedum princi
pia dicimur ſcire, verùm aſſerimus cognitionẽ eorum eſſe eminentiorẽ ſciẽtia; & eſſe
principium ſcientię, quę per demõſtrõnẽ acquiritur: quo principio ſcientię cognoſ-
cimus terminos; non quidẽ ideas, vel rõnes ideis reſpondentes (vt nonnulli Græco
rum aiunt) nec terminos, hoc eſt dictiones ex quibus conſtãt enunciationes (vt Lati-
norum multi exponũt) ſed terminos, hoc eſt prima principia demõſtrõnũ; quę cũ ſint
ſuprema, termini ſunt. Ita ſe declarauit Ariſ. in ſexto Moraliũ Nicom. cap. 8. inquiẽs:
Mens eorũ terminorũ eſt, quorũ rõ afferri non poteſt: Et clarius cap. x1. dum ait: Mẽs
ad demonſtrõnẽ pertinens, immobiliũ & primorũ terminorũ eſt. Per terminos igi-
tur denotat Ariſt. prima Principia: quę cum ſint prima, dicuntur ſtare, nuncupantur
Termini, & principiũ ſcientię. Ex his definitionẽ Intelligentię colligere valemus, quę
talis erit: νοῦς ſiue Intelligentia, eſt habitus humanę Mentis, quo perinde ac oculo Definitio
Prima cum actionũ tum contẽplationis principia intuemur: Vt or oculi Metaphora, Mentis.
B qua vtitur Ariſt. in ſexto Moraliũ Nico. cap. x1. clarioris explicationis gratia; ac vt in
de appareat, ea ſine medio ac demonſtratione cognoſci: neque abſurdum in circũ-
ſcriptionibus, & præſertim ciuilibus, vti Metaphora.

Diuiſio Mentis, ſiue Intelligentiæ. *Cap. XVIII.*

VErſatur ea Virtus, quæ mens dicĩ, in cognitione primorũ principiorũ; quæ
cum ſint duplicia, cõplexa ſcilicet & incõplexa, vtrorũq; cognitio ad men-
tẽ pertinet, vt rectè Themiſtius aſſeruit; & iure profectò: ãbo. n. ab homine
per intellectũ ſine demonſtrõne percipiuntur, amboq; ſunt principia cogni
tionis aliorum; & cum eorũ cognitio ad Virtutẽ aliquã Intellectus debeat pertinere,
& non pertineat ad cæteras, neceſſe eſt fateri ad mentem ſiue Intelligentiã pertinere. Primũ pri
Primum Principiũ cõplexum non debet iudicari illud, quod primũ ſtatuitur ab Anto cipium cõ
nio Andrea, viro acutiſſimo, 4. Metaphy. quęſt. v. nẽpe ens eſt ens; nã ea enunciatio, in plexum.
C qua idẽ de ſe ipſo dicitur, a ſcientiis tãquã nugax & ſuperuacanea reiicitur: Hic Ariſ.
in 3. de anima 21. agens de ſecunda operatione Intellectus, quæ eſt cõpoſitio; ait ea
componi, quæ ex ſe quodã modo ſeparata ſunt: Inſuper ea non eſt talis, vt in illã cæte
rę enunciationes reſoluantur. Propterea dicendũ cenſeo principium cõplexum poſſe
dici primũ duplici rõne: Vel quia ſit ſimpliciſſimũ, ſit de re ſui natura notiſſima & pri
ma; quale eſt hoc, Deus eſt: Vel quia ſit communiſſimũ, in quod cætera principia re
ſoluantur, & per quod ducẽdo ad conſpicuè abſurda demonſtrentur. Huiuſmodi aũt
ſunt ea duo maximè iuncta & cõplicata: Quorum primum eſt (De nullo ſimul vera
eſt affirmatio & negatio) cuius oppoſitum manifeſtiſſimè eſt falſum, & propterea ab
Ariſtotele iure primum eſt conſtitutum: Alterũ eſt (De quauis re vera eſt affirmatio
vel negatio) Hę enunciationes ſunt maximè cõmunes; tum rõne ſubiecti, tum rõne
prædicati, quæ communiſſima ſunt; tum demũ rõne affirmationis & negationis, quæ Simplicia
ſunt primę differentię enunciationis. Altera ex parte, ſi de Simplicibus vocibus loqui Pricipia.
mur, primi ac ſimpliciſſimi termini ſunt eſſentiæ rerum, quæ 8. Metaphy. cont. x. tan
D quã numeri eſſe dicuntur: ad quas acies noſtræ mẽtis perinde ſe habet, ac oculus no-
ctuę ad lumen ſolis, vt ſub initio ſecundi Metaph. aſſeritur. Huiuſmodi ſimplices ter-
mini, vel ſunt confuſi, vel diſtincti: Inter ea, quæ confuſa ſunt, primum eſt ens; In-
ter diſtincta Deus: Ens. n. cum ſit aliquid ab uno in omnibus gradibus varium, non
poteſt diſtinctè noſci non cognitis gradibus eius; & dum ſeorſum ab eis Mente con- Cõtra Sco
cipitur, confuſiſſimè noſcitur (quicquid hac de re ſentiat Scotus, qui inquit ens ſo- tum.
lum diſtinctè cognoſci poſſe) Eſſentię rerum explicantur per definitiones, quę rõne
rei explicatę ſimplices ſunt, rõne aũt vocum explicantium ſunt complicatæ & cõple-
xę; rectius tamen ad principia ſimplicia & Incomplexa rediguntur, quàm ad comple
xa: ideo non dicunt rem eſſe vel non eſſe, ſed tantùm rei eſſentiã nobis diſtinctè offe- Prima di-
runt, quam nomen confusè & ſine diſtinctione ſignificat. Diuiditur itaque primò uiſio Men
hęc Virtus, quę νοῦς ſiue mens dicitur, in ſimplicem & complexam: ſimplex eſt prior tis.
& pertinet ad primam actionem intellectus; complexa poſterior, & ad ſecundam Secunda
eius actionem pertinet. Diuiditur ſecundò: quia principia vel ſunt abſolu- diuiſio.
tè prima, vel ſolùm prima in aliqua determinata ſcientia, vt in Mathematica &

Phyſica. Principia abſolutè prima pertinēt ad ſubiectum, affectionem, & ſcientiā ab- A
ſolutè primam; huiuſmodi ſunt Principia Metaphyſicę. Verè, propriè, & abſolutè mēs
ea dr̄, quæ in abſolutè primis verſatur; hinc ſola Metaphyſica inter humanas ſcīas dr̄
Sapientia capite prædita, conflata ex ſcientia & mente. Abſolutè aūt & penitus vera
Abſolutiſ- & pura mens refulget in Sacra Theologia; nam ea, quæ Dei munere nobis ſunt reuę
ſima Mēs lata, Lumina ſunt repellentia humanā inſcitiā, cæteraq; oīa illuſtrātia: propterea eorū
apprehenſio cenſeri debet mēs abſolutiſſima, qua ſola abſolutè ſapimus. Cognitio au
tē principiorum cæterarum ſcīarum, quę Metaphyſicę ſubiiciuntur, abſolutè mens iu
dicari nō debet; ſed aſſerēdum eſt ea principia dupliciter poſſe cōſiderari; Primò in ſe
ſiue per relationem ad ſuperiorē ſcīam, ac ita prima non ſunt; pēdent. n. ab aliis, cogno
ſcuntur per alia; & propterea non ad mentem, ſed ad alios habitus eorum cognitio re
digitur: Secundò conſiderantur in ea ſcīa, cuius ſunt principia; in qua cum ſint prima,
aliqua ratione ad mentem pertinent; cum tn̄ non ſint abſolutè prima, nec Sapiētiā cō-
ſtituunt, nec abſolutè nomine mentis honeſtantur. At oritur dubitatio: quia etiam in
Dubitatio Phyſica inueniuntur nonnulla principia, quæ abſolutè prima ſunt, nec per alia noſcū B
tur; vt motum eſſe, ea quæ ſunt eſſe multa: in Mathematicis inueniuntur puncta, vnita
tes, eorumq; definitiones: quare eorum quoq; cognitio propriè, & abſolutè mens erit.
Solutio. Reſpōdeo: Dum verſamur in ſcientiis, ea cenſeri debēt abſolutè prima, a quibus tan-
quam a cauſis cętera pendent & quo ad eſſe & quo ad cognitionem; ſcire enim eſt rei
cauſam cognoſcere: de principiis particularium ſcientiarum non ſic ſe habet; ea
enim vel non ſunt cauſæ, ſed res effectæ ſenſu notæ, vel ſunt accidentia pendentia a
ſubſtantia; & propterea nec ſapientiam parere valent, nec exactè cognoſci, niſi per
Tertia di- alia. Tertia diuiſio mentis eſt: quia principia, in quibus ea verſatur; vel dirigunt ad
uiſio. actionem, & officio mentis funguntur in attinentibus ad prudentiam; vel ſunt prin-
cipia demonſtrationis, & ſcientiæ: Si fuerint principia demonſtrationis, ea ſunt abſo-
lutè prima, nec valent ſecus ſe habere: Si autem dirigūt ad actionem, ea ſunt duplicia:
Vel enim ſunt cōia principia ad actionem dirigentia, ex ſe conſpicua, ſiue ex ſingu-
laribus collecta; ac ita Ariſt. in calce ſecundi Poſteriorum cōia principia ad mentis ha
bitum pertinētia, vel ad veri notitiam, vel ad operationem dirigere aſſeruit: Vel ſunt C
ipſamet ſingularia, ad quæ pertinet vel in quibus verſatur actio, dirigētia rōnem, con
ſultationem, & actionem noſtram; quæ, dum formatur ratio practica, ſumuntur pro
minori enunciatione, vel ex eis ſaltem minor enunciatio elicitur: veluti ſi dixero; Om
ne quod Vitæ periculum ſine honore affert eſt vitandum, noctu vagari affert vitæ pe
riculum ſine honore, igitur vitandum; ea minor propoſitio inductione ex variis ſingu
laribus euentis elicitur, quorum cognitio mens practica nuncupatur: nonnunquam
aūt ipſummet ſingulare pro minori propoſitione accipitur, vt ſi dixero. Viro ciuili in
magiſtratu conſtituto Salus patriæ maximè debet eſſe curæ; ego ſum Vir ciuilis, ſum
in magiſtratu conſtitutus; maximè igitur de ſalute patriæ teneor eſſe ſolicitus. Vtraq;
cognitio, cum maioris enūciationis dirigentis, tum ſingularium, nomine mentis deſi-
gnatur; nō. n. ad alium habitum pertinere poſſunt: dum tn̄ ſumitur mens practica per
tinens ad prudentiā, vt contradiſtincta a mente Theorica; ea ſingularium eſſe dr̄, quia
in ſingularibus verſantur actiones; & præſertim cognitio earū, quæ circunſtantiæ di-
Explica cuntur, actionē dirigit, & mentis practicæ nomine deſignari meretur. Ac ita cēſeo ex D
tur locus plicandum eſſe locum in 6. Mora. Nic. in calce cap. 11. vbi hęc leguntur verba. Et mēs
ſexti Mo- extremorum eſt in vtranq; partem, (hoc eſt quo ad primū abſolutè, & quo ad vltimū)
ralium. eſt. n. mens & primorum terminorū, & extremorū, quorum non eſt rō: Ac ea mens, q
ad demonſtrationē pertinet, eſt immobiliū, & primorum terminorū: Altera aūt, quæ
pertinet ad actiones, poſtremi eſt, quod ſecus ſe hr̄e pōt, & alterius propoſitionis, (nē
pe minoris) ſunt. n. principia eius cuius gr̄a, nā ex ſingularibus vniuerſale colligitur;
Primum eorum aūt nos oportet hr̄e ſenſum, ſenſus autem ille eſt mēs, &c. Hęc Ariſt. ex quibus
quod col- varia colligere valemus. Colligo primò, perperam viros nonnullos eruditos illum lo
ligitur. cum exponere; nam pręter cętera inquiunt: Dum Ariſt. ait (Altera autem, quę perti-
Error net ad actiones, poſtremi eſt, quod ſecus ſe habere poteſt, & alterius propoſitionis) Al
quorūdā. terius propoſitionis (inquiunt illi) hoc eſt dirigentis ad actionem, contradiſtinctę a
principio cōtemplationis: at minus rectè, Dum. n. abſolutè dicimus ad vnā vel ad alte
rā argumentationis propoſitionem attinere, maior & minor propoſitio denotantur.
Præterea, quod pertinēt ad maiorē, eſt firmū & conſtans; varietas eſt in eo, quod ad

minorem

A minorē pertinet: & Ariſt.inqnit (quod ſecus ſe habere pōt) Inſuper in rōne practica
cuncta ad minorē vt ad finem,& ad id quod dirigi dēt,ordinātur: Ariſt.inquit(hęc.n.
principia ſunt eius cuius gratia)hoc eſt; huiuſmodi ſingularium cognitiones,quæ mē
tes dicūtur,ſunt principia eius cuius gr̄a;id aūt,cuius gratia rōcinamur,in minori pro
poſitione reperitur:nā perperam(vt cenſeo) Lābinus eo in loco dixit;Hæc.n.pronun
ciatorum genera,&c.Demum;ſi Ariſt.per propoſitionē alterā denotaſſet,non mino-
rē,ſed contradiſtinctā a principio contēplationis;redundans fuiſſet: dixit.n. (Altera
aūt Mens,quæ pertinet ad actiones,poſtremi eſt,quod ſecus ſe habere pōt,& alterius
propoſitionis &c.) Si denotaret,ꝙ eſſet alterius propoſitionis,nempe pertinentis ad
actionē,eēt idē ac ſi diceret,mēs pertinēs ad actionē eſt eius,qđ pertinet ad actionē:
Significauit itaq; Ariſt.per alteram propoſitionē illā,quę minor dr̄,quæ ſumit aliquid
ſenſu notum, vel ex ſenſu conſpicuis collectum ; & eſt id cuius gr̄a ratiocinamur, vt
pateſeci.Colligo ſecundò ex illis verbis,ēt cognitionem ſingularium dirigentium ad Alterum
actionē ab Ariſt.mentē dici;mentem inquam Practicam, & mentem dirigentē actio- quod colligitur.
B nes contradiſtinctam a Theorica.Colligo tertiò ex ſnīa Ariſ.intellectum hominis ſin Tertium.
gularia cognoſcere;& nedum cognoſcere,verùm inſuper ea cognoſcere primò: Nam Intellectꝰ
loquitur Philoſophus de mente, quæ eſt habitus intellectus & Virtus rationis, & co- cognoſcit
gnitionem ſingularium aſſerit eſſe eius partem;& cū id oſtendat ex eo, quia vniuerſa & primò
le ex ſingularibus colligitur,indicat mentē illā,hoc eſt cognitionē eā ſingulariū, pri- cognoſcit
mò intellectui cōpetere.Demū conſiderandum,ꝙ;vt cognitio ſingularium dirigentiū ſingularia
ad actionē,quæ principii loco prudentiæ inſeruiunt,ab Ariſt. νοῦς ſiue mens dr̄;ita co
gnitio ſingularium dirigentium ad effectionem , Artiq; famulantium,non ad aliā rō-
nis Virtutem quàm ad mētem redigi poſſe videtur:adeò vt ſit mens quædam artis, &
effectionum;vt alię ſunt actionis,vel contemplationis.

Nonnullæ ex dictis emergentes Difficultates proponuntur & diluuntur. Cap. XIX.

EX dictis, pręter cæteras , tres difficultates emergunt , quæ ſolutionem ex-
C poſcunt : Prima eſt;quis ſit ille ſenſus , quo propriè ea ſingularia percipi- Prima dubitatio.
mus,quorum notitia mox mentem conſtituit: Secunda eſt; num in cōtem Secunda
platione cognitio ſingularium , ex quibus vniuerſalia colligimus,debeat
nuncupari mens: Poſtrema, quia Ariſt.ſibi conſtare non vr̄; inquit cap. 11. ſexti lib. Tertia.
Mora.Nic.cognitionem ſingularium dici mentem;at cap.8. dixit oppoſitum: aſſeruit
enim id,quod ſub actionem cadit,eſſe extremum,& opponi menti;quia mens termi-
norum eſt,quorum non eſt ratio;Prudentia autem eſt extremi , cuius non eſt ſcīa,ſed
ſenſus &c.Primæ difficultati rn̄dere vr̄ Ariſt.in 6.Mora.Nic.cap.8.inquiens.Singula- Solutio
rium,in quibus verſatur actio , non ſcientia ſed ſenſus eſt ; non qui propriorum , ſed primę difficultatis.
qualis eſt ille,quo ſentimus ꝙ hoc,quod in mathematicis eſt vltimum,ſit triāgulus;nā
in eo quoq; eſt ſtatus. Verumtn̄ prudentia magis eſt ſenſus, eius aūt(nēpe ſingularis
Trianguli) altera eſt ſpecies &c. Verba ſunt breuia & obſcura : ex eis tn̄ vnum mani-
feſtè elicimus,quod dixi in cap.præcedente: Mentem ſcilicet eſſe ēt eius vltimi,quod
ad minorem propoſitionem pertinet : vt in Mathematicis quoq; pro minori propoſi
D tione accipimus,ꝙ hic,qui in ſemicirculo, ſit triangulus ; vt conſtat ex 1. cap. 1.poſt.
Vt autem pertinet ad propoſitam difficultatem, conſiderandum ex ſententia Ariſt.in Explicatur Locus
ſecundo de Anima ſenſilia eſſe trium generum;quædam per ſe & propria,vt colores; in 6.Moralium Nic.
alia per . . communia,vt motus,quies,numerus,magnitudo,& figura;nonnulla de-
mum ex euentu . . Alcibiades,& cęteræ indiuiduæ ſubſtantiæ: & inde prodeunt tria
iudicia ſenſuum.Hæc . . . lia percipiuntur primò a ſenſu externo,ſecundò a commu
ni,tertiò a phantaſia proxime . . . uiente intellectui . Mathematicus,dum ad ſingula
rem Triangulum vel Lineam deſcend . . . verſatur non in ſenſili proprio,ſed commu-
ni,iuncto non materiei ſenſili , ſed intellect . . . Ariſt.colligitur 7. Metaph. 35.&
vtitur tunc Mathematicus non quidem externo ſenſu . . . ſenſu cōi(qm̄ hi ſolùm ope
rantur pręſentibus ſenſilibus externis, & nil percipiunt, quod . . . ſit iunctum cū ſenſi
libus propriis,a quibus abſtrahit Mathematicus) ſed vtitur Phantaſia . . . quę dr̄ motus
factus a ſenſu qui actu eſt. Hinc errant nonnulli dicentis Ariſt.in eo ſexto Moralium
per ea verba (Qualis eſt ille ſenſus, quo ſentimus quòd hoc, quod in Mathematicis Error quorundam.

eſt vltimũ,ſit Trianguli)denotaſſe ſenſum cõem; nã Phantaſiã denotauit. Prudẽtia dũ A deſcendit ad ſingula, in quibus verſatur actio, dr̃ verſari in variis ſenſilibus; nam verſatur in ſenſili ex euentu, iuncto tñ cum ſenſilibus propriis, quatenus verſatur in ſingulis hoĩbus; inſuper verſatur in ſenſilibus cõibus conſiderans circunſtantias, non eas ſecernens a propriis; & id facere põt ſenſu externo, cõi, & Phantaſia, proximè tñ id efficit Phantaſia: & quia non abſtrahit a ſenſilibus propriis, vt Mathematicus; ideo Ariſt. dixit, Prudentia magis eſt ſenſus; His accedit, ꝙ Mathematicus magis verſatur in vniuerſalibus. Ex his conſtat ſolutio primæ difficultatis; nã ſenſus Prudẽtiæ eſt ſenſilium vel ex euentu vel cõium, iunctorum cũ propriis, proximè per Phantaſiã oblatorum Menti: Singularium aũt Mathematicorum alia eſt ſpecies ſenſus; nã eſt ſenſilium

Solutio ſecundę difficultatis. cõium, ſeiunctorũ a proprijs, ſola imaginatione apprehẽſorũ. Erat ſecunda dubitatio num in contẽplatione cognitio ſingularium, ex quibus vniuerſalia colligũtur, debeat cenſeri Mens. Cui rñdens dico, oẽm cognitionẽ intellectui competentẽ conſpicuorũ ſingularium, vt ex eis vniuerſale colligitur, ad eã virtutem mõ aliquo redigi poſſe, ꝗ mens dicta eſt; ſunt enim ſemina, lumina, & principia quędã ſciæ ex ſe conſpicua: B Præſertim tñ id verũ eſt de ſingularibus prudentiæ, tribus de cauſis. Primò; qm̃ ea in attinentibus ad prudentiam ſunt fines & cuius gr̃a, vt dicebat Ariſt. Prudentia enim ad actionem dirigit, quæ in ſingularibus verſatur, & per ſingularia variatur; Scĩa aũt & Sapientia verſantur in cõibus; quæ per ſingularia non variãtur, Altera rõ eſt, quia Singularia ſumuntur in conſultatione pertinentę ad actionem, & conſtituunt minorem propoſitionem, non autem ingrediuntur demonſtrationem producentem Sciẽtiam vel Sapientiã. Tertia rõ eſt; quia ſcĩa abſolutè eſt per cauſas, & per ea quæ ſunt abſolutè prima: Prudentia aũt & Conſultatio a poſtremis orditur, & ab his in quibus verſatur actio, quæ ſingularia ſunt; & circunſtantiæ pro rectè formanda actione, ſingula-

Solutio tertiæ dubitationis. res ſunt. Erat vltima dubitatio; quia Ariſt. modò aſſerit cognitionem ſingularium, in quibus verſatur actio, opponi menti; modò ad mentẽ redigit. Rñdeo, eorũ cognitionẽ opponi non quidẽ mẽti abſolutè, ſed illi, quæ pręſertim mens dr̃, & eſt cognitio principiorum primorũ demonſtrationis; non aũt opponi menti ad actionẽ dirigenti, quæ C Prudentiæ & conſultationis eſt principiũ. Ita Hiſtorię, quę varia nobis ſingularia euẽta offerunt, Lumen hoc mentis in nobis accendunt, prudentiam augent, Conſultationemq; perficiunt. Ideo Ariſt. in 6. Moralium Nic. cap. 7. & in proęmio Metaphyſicę dixit, in attinentibus ad actionem vel effectionem magis confidendum eſſe in viro experto verſato in ſingularibus, quã in pręditio exactiore ſciẽtia verſato in ſolis cõibus.

De Sapientia, & primò de Nominis ſignificatione & diſtinctione, Cap. XX.

Lux. Mẽs. Radius. Sapiẽtia. Lumen. Sciẽtia. Splendor. Prudẽtia. Vmbra. Ars. Sapientiæ nomen. QVemadmodum ex pręſtantiſſima Solis Luce manant radii, quibus lumine replentur perſpicua corpora; qui radii repercuſſi ſplendorem pariunt, & poſt repercuſſionem vmbras: ita ex Intelligentia quaſi ex luce manant ſapientię radii; qui in congruente materie recepti, pariunt ſcientias, quaſi lumen; repercuſſi ad actiones, pariunt prudentiam quaſi ſplendorem; ac demum tan- D quam vmbras pariunt Artes, humano generi apprime neceſſarias. Sapientiæ Nomen vt eſt magnum, ita quoque eſt latiſſimum; omne enim, quod eſt pręclarum, illuſtre, & honore dignum, Sapientię nomine honeſtatur: Sapientia enim apud Gręcos dicitur Σοφία; quod nomen a σέβομαι deducitur, quod cultum, honorem, & venerationem ſignificat; adeò vt Σοφὸν ſignificare valeat, & honorantem, & eum qui honore di... ...pientia du-

Duplex ſapientia. Sapiens enim magnifacit diuina, & honore ſimul ſe dignum reddi... Plato dixit in phæ plex eſt, vna diuina, altera humana. Diuina ſapientia ea eſt... magnum eſt, ſoliq; Deo con

Sapientia Diuina. dro in perſona Socratis; Sapientis cognomen, o Ph... ...mentius modeſtiusq; Philoſophos uenire vr̃; viros aũt, quos nunc deſcripſimus... Vera eſt ſnĩa Simonidis, relata ab Ariſt. in nuncuparemus. De eadem quoq; ſa... Deo eſſe derelinquẽdam. Hæc ſapientia non eſt proœmio Meta. dicentis ſapi... eadem eſt cum eſſentia Dei: propterea, cum noſtro inſti Virtus humanæ ratio... eã veneremur, & progrediamur ad alterã. Humana ſapientia ad-

Sapientia Humana. tuto non inſer... eſt; Vel, n. eſt ſapientia vniuersè ſũpta, vel ſapiẽtia in parte cõſiderata: quã huc dupl... ...σοφὸν ſumpſit Ariſt. ex Mergite Homeri dicẽtis, Hic neq; foſſor erat, nec arator, mu

nerę

A nere diuinũ, Nec ſapiens vlla in realia &c. Eãdẽ in dialogo de ſapiẽtia approbauit Plato. Sapiẽtia vniuersè, & in prima ſui ſignificatione ſumpta, eſt habitus humanę mentis, per quem vniuersè cuncta ſcimus; & eſt ea virtus, quæ a cæteris Mentis virtutibus contradiſtinguitur: de qua tenemur nos præſertim verba facere. Sapientia autem ſumpta in parte, etiam eſt duplex; vel.n.refertur ad operationẽ, vel cognitionẽ: Si ad operationem, ea vel eſt actio, vel eſt effectio: Si fuerit actio; ſic qui Prudentia fulgẽt, & in obeundis muneribus magiſtratuum, fungendoq; munere optimi Ciuis præſtant cæteris, ſapientes cuncupantur. Hanc Plato Epiſt. x. Sapientiam morũ appellauit inquiens: Audio te ante alios, & nunc familiarẽ eſſe Dionis, & per omne tẽpus ſapientiã morũ ad philoſophiã pertinẽtiũ in primis exercuiſſe; Nam firmitatẽ, fidem, ſynceritatẽ, uerã eſſe philoſophiã exiſtimo &c. Et in Theęteto virum iuſtum verè ſapientem appellat, cum per Iuſtitiam ſit ſimillimus Deo. Stoici hanc ſolã iudicarunt ſapientiã; ideo dixerunt ſapiẽtiã eſſe ſcientiã bonorũ, malorũ, & neutrorũ; ac inſuper eſſe Artẽ Vitę degendę: & de ſapiente per eam formato varia protulere para

B doxa; Veluti; ſolus ſapiens eſt formoſus, eſt potens, eſt diues, & ſimilia. De hac ſapiẽtia uera eſt ea vulgata ſententia (Sapiens dominabitur Aſtris) id.n. veri Prudentis eſt officium: de qua dixit Plato in Epinomide, dubitandum nõ eſſe, quin bonus vir ſapiens ſit dicendus: ideo viro ſapienti maximè propriã iudicauit religionẽ, pietatẽq; in Deũ, nam hæc ad ſublima nos eleuant. Verè aũt ſapere dicuntur, qui Heroica quadã prudentia, neglectis terrenis, cęleſtia quærunt: de qua ſapientia rectè dicunt Theologi, Initiũ ſapientię eſt timor Dei. Et quoniam prudentię nomen ad umbrã eius nonnũquã extenditur, & de calliditate & aſtutia dicitur; ideo ſapientię quoq; nomẽ viris callidis & aſtutis, vt Vlyſſi & ſimilibus, ab Homero & aliis viris doctis nõnũquã tribuitur: in qua ſignificatione D. Hieronymus in explicatione veteris teſtamenti dixit, Erat ibi ſerpens ſapientior omni beſtia: ita apud gręcos φρονεῖν, & ſapere, & prudentẽ eſſe ſignificat. Si verò ſapientia in parte ſumpta refertur ad effectionem: in hac conſideratione quicũq; in aliqua Arte cæteris præſtiterunt, & culmẽ eius attigerunt; ſapientis cognomine, non quidẽ abſolutè, ſed cũ cõtractione Artis denominati fuerũt:

Quid ſit uere ſapere.

D. Hyeronimus.

C ac ita fuere dicti ſapientes medici, vt Aeſculapius, & Hippocrates; ſapientes fabri lignarii, vt Dædalus; de quibus Ariſt. in ſexto Moraliũ Nicom. cap. 7. inquit. Sapientiã in Artibus, iis attribuimus, qui cuiuſq; artis ſunt peritiſſimi; vt Phidiã ſapientem lapidum ſculptorẽ, Polycletũ ſapientẽ ſtatuariũ dicimus &c. Ita quoq; extẽditur ad Rhethores & dialecticos. Ex aduerſo: ſi Sapientia in parte ſumpta refertur ad cognitionẽ veri; quicunq; in aliqua particulari ſcientia maximè reſulſerunt, fulgor ille ac præſtãtia ſapientię nomine honeſtatur: Ita Thales mileſius dictus eſt ſapiens Phyſicus, alii ſapientes Aſtronomi, vel Arithmetici, vel Geometrę fuerunt nũcupati. Ex his demum conſurgere poteſt ſapientia verè vniuerſa, verè ex illuſtrioribus ſplendoribus conflata: & erit ea, per quam homo (vt ei licet) redditur ſimilis Deo; per quã nedũ ſublimia cognoſcit, verũ inſuper ad eorũ imitationẽ moderatur humana; in qua intelligentię, ſcientię, & prudentię radii refulgent: per hanc altiſſimæ rerũ cauſę cognoſcuntur, & cuncta in congruentem finẽ dirigũtur; cuius munere Androgynus Platonis reforma-

Androgynus Platonis.

D tur, uerè quadratus, verè omni ex parte perfectus, cũ in attinentibus ad actionẽ, tum ad cõtẽplationẽ. Et de hac præſertim verba facit Plato in Appendice legũ: dum oſtendit verè ſapiẽtẽ illum dici, qui cum diuina ſpeculatus fuerit, rectè de humanis ſapit, eaq; cõgruenter moderatur. Verùm; cum tam latè Sapientis nomẽ extendatur; Sapiẽtia inſtituto noſtro inſeruit, eſt ea mentis Virtus, ſemper uera, quæ a cæteris contradiſtinguitur: propterea, cæteris prætermiſſiis, de hac ſola breuibus verba faciam.

Quid ſit Sapientia. Cap. XXI.

VEteres, qui rerum cognitioni nauarunt operam, quatenus nil ſupra phyſica corpora nouerunt, Phyſici nuncupabantur: & quia præſertim in diuinorum inquiſitione verſabantur, dicti fuere Theologi; qui ſimul poetæ erãt, vt Orpheus, Heſiodus, & alii: mox hi omnes cæperunt nuncupari Sapientes. At cum Pythagoras animaduertiſſet nomen illud hominis conditionem ſuperare, loquens cum Leonte Phliaſiorum Principe, nomen Sapientis

Phyſici Theologi Poetæ Sapientes Philoſophi.

in nomen Philoſophi (hoc eſt amatoris ſapientiæ) commutauit, dixit enim ſe non A
ſapientem ſed Philoſophum eſſe : quam ſententiam Plato in calce Phædri commen-
dauit inquiens, cognomen ſapientis ſoli Deo conuenire, homines verò conueni-
entius nuncupari Philoſophos. Ariſtoteles agens de virtutibus Mentis, eam nomi-
ne ſapientiæ appellat; quæ eſt cognitio communis & vniuerſa eorum, quæ ſunt, per
altiſſimas cauſas; quæ etiam Metaphyſica nuncupatur, hoc eſt poſt naturalia. Quod
nomen ei conuenit primò ratione ordinis noſtræ cognitionis; nobis enim primò oc
currunt phyſica, per quæ ad diuina eleuamur: Secundò ratione rerum, de quibus agi
tur; nam primę cauſę, res diuinę, & ens vniuersè ſumptum, ſupra res phyſicas col-
locantur, & rerum Phyſicarum capita ac Principia eſſe dicuntur. Nuncupatur Me-
taphyſica ab Ariſtotele Sapientia, Prima Scientia, Prima philoſophia, abſolutè Phi
loſophia, Methodus de primo principio; nam hæc eſt humana Theologia, quam phi-
loſophi humanis uiribus formare valuerunt. Eandem Plato, & cum eo Plotinus, ob
eius acumen ac liberum indagandi & conſiderandi modum, dialecticam nuncupa-
runt; quam ſcientiarum apicem, vltimam abſolutionem, & culmen eſſe affirma- B
runt: Scio tamen aliquam inter dialecticam Platonis, & Metaphyſicam Ariſtotelis
eſſe differentiam, de qua alibi verba faciam. Huius ſapientiæ hęc eſt Natura, vt ſit
ſcientia capite prædita; hoc eſt eleuata ad prima principia, cumque eis complicata:
& inde prodeunt treſdecim eius Priuilegia. Primum eſt; vt ſola ſit libera, nulli ſu-
biecta: Altera; vt non ſit gratia alterius, ſed cæterę ſcientię gratia eius: Tertia; vt
ſibi ſola ſit ſatis: Quarta; vt altiſſimè omnia ſciat: Quinta; vt tantùm ſit gratia veri:
Sexta; vt pariat ſcientiam procul ab omni ſuppoſitione; abſolutè perfectam: Septi-
ma; vt ſit ſui natura prima & certiſſima, nobis verò poſtrema & obſcuriſſima: Oc-
taua; vt cæteras omnes ſcientias & artes ſibi ſubiiciat: Nona; vt ſcientiis cæteris po
ſtremam adhibeat perfectionem: Decima; vt maximè docere valeat: Vndecima;
vt maximè apta ſit imponere nomina rebus: Duodecima; vt ſit præſtantiſſima, ma-
ximeque digna honore: Tertiadecima; vt nos ſummo bono perficiat, cum Deoq;
coniungat. Et quia bonum eſt fęcundum, ideo hęc fęcundiſſimè cæteras Scientias & C
Artes parit. Sententia fuit Simonidis, Sapientiam non eſſe humanam poſſeſſionem,
nec ab homine eſſe quærendam. Ariſtoteles in proœmio Metaphyſicę eius ſenten-
tiam reiicit, necnon in decimo Moralium Nicomachiorum: Id ipſum facit Plato in
appendice Legum. At nos dicere debemus, ſapientiam diuinam non eſſe humanam
poſſeſſionem, ſed conditionem diuinorum; humanam verò ab homine eſſe optan-
dam: Inſuper addendum eſt, ſapientiam humanam non eſſe poſſeſſionem & perfe-
ctionem hominis mortalem vitam & vulgarem uiuētis; ſed eſſe poſſeſſionem eminē
tioris hominis, commune aliquid cum diuinis habentis, diuinamque vitam viuen-
tis. Ideo dicebat Ariſtoteles in x. Moralium Nicomachiorum, Deum viro ſapienti
eſſe amicum; quæ amicitia in quadam conſimilitudine poſita eſt, quam homo aſſe-
qui ualet per ſapientiam: Ideo in 12. Metaphyſicæ 38. aſſerebat diſpoſitionem opti
mam competere Deo ſemper, homini verò exiguo quodam tempore. Iure itaque
Socrates apud Platonem in Phædro deprecabatur Deum, vt eum Sapientię auro
ditiſſimum redderet: hic enim eſt Theſaurus ille, quo nobis cætera bona parare va- D
lemus, cunctaque deſideria (vt homini licet) explere.

Metaphyſica & eius nomina.

Treſdecim priuilegia ſapientię.

Simonides.

Ariſtoteles aduerſus eum.

Conciliū.

An Sapientia ſit habitus vnus ſimplex diſtinctus a cæteris, vel mixtus ex Intelligentia & Scientia. Cap. XXII.

VAria ad Sapientiam pertinentia ſe nobis offerunt, quæ longam expoſce-
rent conſiderationem: verùm quia ab inſtituto noſtro ſunt aliena, illis
ſilentio inuolutis, de hoc ſolo verba faciam, quod præſenti conſideratio-
ni videtur accommodatum; num ſcilicet Sapientia ſit ſimplex habitus,
vel potius ex duobus conſurgens. Apparet rationi conſentaneum debere eſſe ſimpli
cem: nam cęteri ſimplices ſunt; habent aliquid proprium, per quod inter ſe diſtin-
guuntur; & dum numerantur ſimplicia, non debent conflata ex ſimplicibus numerū
augere. Ex aduerſo Ariſtoteles aſſerere videtur Sapientiam ex Intelligentia & Scien

Sapientiā eſſe habitum ſimplicem.

Sapientiã non eſſe habitum ſimplicẽ.

A tia eſſe conflatam, ideo eam nuncupat ſcientiam capite præditam: nam inquit in ſex
to Moralium Nicomachiorum cap. 7. Quapropter perſpicuum eſt ſcientiarum om-
nium certiſſimam eſſe ſapientiam: Sapientem igitur oportet non ea ſolùm intellige-
re, quæ ex principiis colliguntur; ſed etiam in principiis uerſantem, de iis verè lo-
qui, uereque ſentire: Itaque ſapientiam dicere licebit eſſe tum mentem, tum ſcien-
tiam; ac ſcientiam quidem rerum honoratiſſimarum, quaſi capitis inſtar obtinen-
tem &c. Apertè philoſophus ſapientiam ex ſcientia ac intelligentia conflatam affir-
mat. Quod etiam in primo Magnorum Moralium cap. 33. confirmans ait. Sapien-
tia porrò ex ſcientia menteque conſtituitur: eſt namque ſapientia circa principia,
ipſa quoque mentis particeps; at, quatenus circa ea quæ poſt principia ſunt cum de
monſtratione, ſcientiæ eſt particeps: & proinde dubium non eſt, quin ſapientia ex
mente ſcientiaque conſletur; ideo in eis verſabitur, in quibus verſantur Mens &
ſcientia. His uerbis Ariſtoteles ſententiam ſuam lucidiſſimè patefacit: Propterea cõ-
munis opinio eſt ſapientiam eſſe habitum ex ſcientia & intelligentia conflatũ; quam
B ſententiam ſatis dubiam cenſeo: nam ſi id eſſet, tantùm quatuor, non quinque nu-
merandę eſſent rationales Virtutes; compoſitę enim nõ augent numerum ſimpliciũ.
Pro reſolutione difficultatis præaccipiendum eſt, ſapientiæ nomen dupliciter poſſe
vſurpari; primò pro vniuerſa ſua latitudine; ſecundo, vt includit aliquid proprium,
contradiſtinctum a cęteris habitibus. Quo præaſſumpto dicendum cenſeo: Si no-

Reſolutio difficultatis.

men ſapientię ſumitur, vt denotat vniuerſam eius latitudinem; ita ſapientia inclu-
dit Mentem, & ſcientiam ex Mente proximè prodeuntẽ: ſi uerò uſurpatur pro habi
tu a cæteris contradiſtincto, hac ratione eſt Virtus ſimplex; hoc ſibi proprium ven-
dicans, vt ſit cognitio concluſionis proximè prodiens ex principiis abſolutè primis.

Qũo Pallas ex Iouis capite orta.

Propterea rectè finxere veteres, Palladem ſapientiæ Deam ex Iouis capite, nempe
ex Mente, duxiſſe ortum. Differt Sapientia a Mente, quia eius proprium eſt proximè
a Mente manare, & cum Mente iungi. Differt a ſcientia contradiſtincta a ſapientia:
primò, quia proximè pendet a primis & communiſſimis principiis: ſecundò; quia
latè verſatur in omni eo quod eſt, cum cæterę ſcientię ſolam partem conſiderent: ter-
C tiò; quia ſua principia ab alio non recipit, ſed ipſa dicitur exquiſitiſſimè ea noſcere;
cum cæterę ſcientię ſua principia, per quæ conſiderata in eis ſunt & cognoſcuntur,
recipiant a ſapientia: & propterea ſola Sapientia dicitur libera, capite prædita, cũ-
cta cognoſcens, vltimumque colophonium cæteris ſcientiis adhibens. Ex his con-
ſtat, quomodo ſapientia pro habitu quinto ſimplici a cæteris diſtincto numerari poſ-
ſit: conſtat inſuper, qũo verum ſit, quòd ex Mente & ſcientia ſit conflata; ex ſcien-
tia inquam propriè ſumpta, cui maximè competit definitio ſcientię; non ex ſcientia
contradiſtincta a ſapientia: conſtat demum, cur cæterę ſcientię quamuis principia
cognoſcant, non propterea dicantur capite præditę; id enim euenit, tum quia ea nõ
ſunt abſolutè prima, tum inſuper quia illa a ſuperiore recipiunt. De quibus loquens
Ariſtoteles in primo Poſteriorum dixit; Sed horum principia habent communia, &
eorum ſcientia eſt domina omnium: Quod etiam comprobauit ſub initio ſexti Me-
taphyſicæ.

D

Quas Cauſas conſideret Sapiens. Cap. XXIII.

DIctum eſt Sapientem altiſſima indagare, in primorumque principiorum
conſideratione verſari: At cum genera cauſarum ſint quatuor, dubium
eſt, num omne genus cauſę conſideret, ac in omni genere cauſę primum
cognoſcere valeat nec ne. Cenſuit Auerroes (vt cõſtat ex procœmio Phy

Opinio Auerrois.

ſicorum, & Paraphraſi Metaphyſicę) ſolùm primam formam vltimumq; finem cõ-
ſiderare: Quòd ſi nonnunquam dixit conſiderare primum efficiens, vt in primo
cont. primi Phyſicorum; tunc denotauit non efficiens proprium, ſed conſeruans,
ac id quod in idem uenit cum forma, vt ſe declarat in primo tractatu Paraphraſis Me
taphyſicę: Sic rectè Auerroes ab apparente contradictione vendicatur, non autem
vt fit a Zimara. Conſiderat itaque ſapiens ex ſententia Auerrois ſolam primam for

Fundamẽta Auerrois.

mam, vltimumque finem: Et ratio eſt; quia Metaphyſicus abſtrahit a materie, a mo
tu, & a tranſmutatione, quæ ad phyſicum pertinẽt; ideo nec materiem primam, nec

pri-

Cõfirmatio. primum efficiens valet conſiderate. Quod confirmatur, quia conſiderat principia A
entis quatenus eſt: & cum reduplicatio vertatur in vniuerſale, ideo conſiderat prin-
cipia, quæ omni enti competunt; omni autem enti nequaquam competunt Mate-
ries, & efficiens. Sic itaque Zimara & Latinorum multi dixere cauſarum duas pri-
Reiicitur ſententia Auerrois. mas a Diuino, formam ſcilicet & finem, reliquas duas a Phyſico conſiderari: Quã
ſententiam cum a vero, tum ab opinione Ariſtotelis alieniſſimam exiſtimo. Cum
Rõ prima enim munus ſapientis ſit ſcire omnia, & altiſſimas cauſas cognoſcere; niſi primam
cognoſceret in omni genere, nec omni ex parte, nec abſolutè eſſet ſapiens. Inſuper;
Secunda. Si cognitio primarum cauſarum eſt intelligentia, non minus Intelligentia connecte-
retur cum Phyſica quàm cum Metaphyſica; vt enim Metaphyſica duas, ita Phyſica
primas duas cauſas cognoſceret: ratione quarum etiam Phyſica eſſet Sapientia ca-
pite prædita, non ſola Metaphyſica; ac inſuper tunc Metaphyſica non abſolutè eſſet
Tertia. domina ſcientiarum omnium, nec abſolutè eas ſibi ſubiiceret ac perficeret. Præte-
rea luculiſſimè Ariſtoteles in primo Metaphyſicę cap. 3. ſciendi gratia proponit agen
dum de omni genere cauſę, deque illis agit: & ſub initio quarti Metaphyſicę abſo- B
lutè affirmat inquirendas cauſas entis vt ens, neque id cõtrahit ad aliquod genus cau
Quarta. ſę. Præterea eſſentia & quid eſt ſunt prædita omni generę cauſæ, at ea pertinẽt ad Me
taphyſicum, quare tenetur Metaphyſicus cognſcere omne genus cauſę. Quod au-
tem eſſentia & quid eſt prædita ſint omni genere cauſę, conſtat ex initio octaui Me-
taphyſicę; quo loci exemplo definitionis Eclypſis, Serenitatis, & ſimilium, oſtẽdit
cum internas tum externas cauſas eſſe ſumendas in definitione: Et in 7. Metaphyſi
cę oſtenditur, quę materies, & quomodo ſit uel non ſit pars definitionis. Præterea
Quinta. ſubiectum Metaphyſicæ eſt ens; hoc autem non eſt vninocum, ſed ab uno: id, quod
eſt ab uno, in omnibus eſt varium; nec cognoſcitur non cognitis illis, de quibus di-
citur: ea autem, de quibus ens dicitur, magna ex parte habent omne genus cauſę;
ideo debẽt cognoſci per omne genus cauſę, & pręſertim ſubſtantia compoſita, & ac
Sexta. cidentia eius. Præterea Ariſtoteles in 12. Metaphyſicę inquit (Principia quæruntur
ſubſtantiæ,) mox, quia ens diuiſum in decem prædicamento pertinet ad Metaphyſi-
cum, quærit poſt cont. 18. an omnium prædicamentorum eadem ſint principia, & C
oſtendit analogia quadam eſſe eadem; eaque ſtatuit actum & potentiam, actum ad
formam, potentiam ad materiem redigens. At quia dubitatio eſt de ſola materie, &
efficiente; ideo oſtendo primum efficiens, primamque materiem ad ſolum diuinum
Primum efficiẽs ad ſolum diuinũ pertinere. propriè pertinere. De efficiente manifeſtè conſtat ex 2. phyſicorum 71. & 73. quibus
in locis aſſerit philoſophus ad Phyſicum tantùm pertinere motorem mobilem, non
autem motorem immobilem: at motor immobilis eſt primum efficiens: inficiatur
igitur ad phyſicum pertinere primum motorem; vt etiam id ipſum facit in primo de
Rõ prima ortu & interitu 14. Inſuper Ariſtoteles ſæpe pollicetur in prima philoſophia ſe oſten
Secunda. ſurum dari genus abſtractorum, idque oſtendit in 12. Metaphyſicę vtens pro me-
dio ęternitate motus: at dum ęternus motus refertur ad ſubſtantias ſeparatas, conſi
derantur hæ vt principia efficientia motus. Similiter in eodem 12. cont. 30. ait moto
res cęli, vt ſemper moueant, eſſe ſui eſſentia actus; & cum producant motum ęter-
num, debere eſſe abiunctos; totque eſſe, quot ſunt motus cęli: & cont. 35. oſtendit D
cęli motores eſſe immobiles, ac ita multa in eo libro de primis motoribus declarat.
Diluitur tacita obiectio. Quamuis enim Phyſicus aſcendendo ac reſoluendo ualeat auxilio motus eleuari ad
primum motorem: interrogatus tamen, quid ſit ille primus motor, tanquam phyſi-
cus reſpondere non ualet; ſed ad Metaphyſicum tenetur interrogantem reiicere.
Tertia: Præterea: qui conſiderat motum, viamque ad id quod eſt, etiam tenetur conſidera
re motorem; cum motus ſit actus, ad illumque referatur: At metaphyſicus conſide
rat primum: quare & alterum. Aſſumptum eſt Ariſtotelis ſub initio quarti metaphy
ſicę dicentis, metaphyſicum conſiderare id quod eſt; id autem quod eſt, ab uno eſt:
& alia ſunt, quia ſunt ſubſtantię; alia, quia affectiones; quædam, quia vię ad ſub-
ſtantiam, vel interitus, vel priuationes, vel qualitates, vel efficientia, vel generan
tia ſubſtantiam, ſiue ea quæ ad ſubſtantiam dicuntur &c. Confirmatur; quia defini-
tio motus, quòd ſit actus eius quod eſt poteſtate, eſt per uoces metaphyſicas: & Ari-
ſtoteles in quinto Metaphyſicę cont. 4. &. 17. inſuper 9. Metaph. definit potentiam
agendi & patiendi per eſſe principia motus: conſtat itaque primum efficiens ad
meta-

A metaphyſicum pertinere. Id ipſum oſtenditur de prima materie: cum enim metaphy ſicus conſideret accidens, cuius eſſe eſt alteri inhærere, neceſſariò tenetur Materiem conſiderare. Et quòd ille ſolùm conſideret Materiem primam, conſpicuum eſt triplici præſertim ratione; prima eſt, quia Metaphyſicus ſolus conſiderat materiem vniuersè, diuiſam per ſenſilem & intelligibilem; vt conſtat ex 7. & 8. Metaphyſicę; ſecunda, quia ille ſolus Materiem conſiderat in prima notione; at Materies in prima notione eſt prior ſeipſa in ſecunda notione: tertia, quia metaphyſicus refert materiem ad materiata, tamquam entia; eamque conſiderat vt principium entis, quę eſt conſideratio prior. Conſiderat itaque metaphyſicus omne genus cauſę, & ſolus verè conſiderat primum cuiuſque generis: Quod demum oſtendo per principia ab ipſomet Auertoe prolata, & primò ita argumẽtor. Qui conſiderat principia, cauſas, & elementa, conſiderat omne genus cauſę: metaphyſicus conſiderat principia, cauſas, & elementa; quare &c. Minor eſt Ariſtotelis ſub initio ſexti metaphyſicę. Maiorem cogitur concedere Auerroes, cum exponens eas voces (Principium, cau- B ſam, & elementum) aſſerat denotare quatuor genera cauſarum. Inſuper ita argumentor; Qui conſiderat finem cuius gratia eſt motus, tenetur etiam conſiderare cauſam efficientem; finis enim efficienti reſpondet, vt legitur in cap. de ſubſtantia orbis: At inquit Auer. in primo de anima 51. Quare ſit melius cęlum moueri quàm quieſcere, & quare in orbem potius quàm rectè moueatur, conſiderare, ad metaphyſicum pertinet: Sic itaque Auerroes ſuiſmet verbis conuincitur. Nec ſatisfacit quorundam euaſio aſſerentium conſiderari a metaphyſico omnes cauſas, vt modos entis; quatenus ens diuiditur in cauſam, & id quod pendet a cauſa: nam formatę oſtẽſiones oſtendunt etiam conſiderari vt principia ſui ſubiecti, vel partium eius, ac etiã prima in omni genere abſolutè a ſolo metaphyſico conſiderari. Ideo rectè etiam Simplicius in 1. phy. 69. dixit materiem eminentiori modo conſiderari a metaphyſico. Eſt itaque metaphyſicus omni ex parte ſapiens, abſolutè capite præditus, omni ex parte dominus, abſolutè cæteras ſcientias ſibi ſubiiciens, & ſolus a ſupremo habitu intelligentię perficitur.

Oſtẽditur primã materiem prò priè ad ſolum diuinũ pertinere. Rõ prima. Secunda. Tertia.

Sententia Auerrois euertiẽ per cõceſſa ab eo. Rõ prima. Secunda.

Euertitur ſolutio quorundam.

Epilogus.

C

Pro reſolutione difficultatis elucidatur dubitatio de ſubiecto Metaphyſicæ. Cap. XXI.

QVoniam exactè loqui de attinentibus ad ſapientiam ſublimioris eſt ſcientię; propterea multa perſpicuè paucis perſtringam, quæ alibi exquiſitiſſimè explicaui. Accipio primò ſubiecti nomen, vt inſtituto inſeruit, dupliciter vſurpari. Primò pro obiecto, & re quauis, de qua in ſcientia ſermo eſt: ita Ariſtoteles in 2. de anima cont. 108. & alibi, obiectum facultatis cognoſcentis nuncupauit ſubiectum; In qua conſideratione abſolutè omne quod eſt, latiſſimè ſumptum, eſt obiectum ac ſubiectum metaphyſicę. Secundò uſurpatur magis propriè: & tunc, dum ſubiectum metaphyſicę quæritur, conſiderandum eſt vnum ma- D gni ponderis; quod eius eſt proprium, & non competit aliis. Id autem eſt; quòd, cum metaphyſica ſit ſapientia, quę ex ſcientia & intelligentia eſt conflata, ideo tripliciter poteſt conſiderari; Primò vt eſt habitus conflatus ex ſcientia & intelligentia, Secundò, ratione ſcientię contradiſtinctę ab intelligentia; Tertiò, ratione intelligentię contradiſtinctę a ſcientia; Ob quam triplicem conſiderationem eius triplex poteſt aſsignari ſubiectum. Nam dum conſideratur ratione Intelligentię, ita ſubiectum ſiue obiectum eius ſunt prima Principia, ſiue complexa, ſiue incomplexa; quę non ab alio recipit, ſed per intelligentię habitum propria ratione conſiderat: & principale obiectum eſt Deus. Si ſecundò conſideratur ratione ſcientię contradiſtinctæ ab Intelligentia, ſubiectum eius cenſeri debet ens dependens ac compoſitum, quod propriè & per denominationẽ ens dicitur; & hoc eſt id, quod in decem prædicamenta vel propriè, vel per ſimilitudinem diſtribuitur: dico per ſimilitudinẽ, quia quinque modis cenſeo res ad prædicamentũ pertinere. Vel enim in eo directè continentur, vt Genera & ſpecies; vel a latere, vt differentię; vel ſub prædicamento, vt indiuidua; vel ſupra, vt principia; vel per ſimilitudinem & analogiam, vt cęlum & eius

Primum quo accipitur.

Nomen ſubiecti dupliciter vſurpatur.

Metaphyſica tripliciter conſideratur.

Triplex ſubiectũ Metaphyſicę.

Quinque modis res in prædicamento.

eius accidentia: Cum enim ęterna propriè non ſint ſub Genere prædicamenti, quod vniuocum eſt, & per oppoſitas differentias diuiditur; in eo ſaltem ſunt ſimilitudine, & analogia quadam. Huiuſmodi itaque ens compoſitum ſtatui debet ſubiectum metaphyſicæ conſideratæ pro parte, quæ eſt ſcientia contradiſtincta ab intelligentia. Et quia huiuſmodi ens eſt ab vno, & primò dicitur de ſubſtantia; & eorum, quæ ſunt ab vno, id quod primum eſt, nedum dicitur principale, ſed etiam propriè ſubiectū: ideo hac conſideratione ſubſtantia & principale, & propriè ſubiectum metaphyſicę ſtatuitur; vt apertè conſtat ex principio quarti metaphyſicæ. At ſi demum metaphyſica conſideratur ratione vtriuſque, vt inquam ſapientia ex ſcientia & Intelligentia conflata, ita obiectum ac ſubiectum eius iudicari debet congregatum ex vtriuſque; ens inquam extenſum ad Principia, & ad ea, quæ ex Principiis pendent: inter quę Principatum obtinent Principia, non ſecus ac intelligentia pręfertur ſcientię. Ex his varia colligere valemus ſcitu perpulchra & vtilia. A

Eorū quę ſunt ab vno, quod eſt primū etiam eſt propriè ſubiectum.

Primum quod colligitur. Colligo primò; ſeparatas mentes partim eſſe principem ſpeciem ſubiecti Metaphyſicę, partim non ſpeciem, ſed principia ſubiecti eius.

Alterum. Colligo ſecundò; tum ens latè ſumptum ad omnia extenſum, tum ſeparatas formas, tum ens concretum, tum ſubſtantiam compoſitam, eſſe ſubiectum Metaphyſicę. B

Tertium. Colligo tertiò, Metaphyſicam iure optimo ab Ariſtotele frequenter dici ſcientiam de ſeparatis formis; vt conſtat ex procemio de anima, ex ſecundo phyſicorum 26. & locis aliis. Dicitur enim de ſeparatis formis: Primò; quia ſunt id, per quod præſertim a phyſica ſecernitur, & ſupra eam collocari dicitur; nā cętera omnia (quamuis diſtincta ratione) etiam a Phyſico conſiderantur: Secundò; quia denominatio fit ab eo, quod eminentius ac præſtantius eſt; huiuſmodi eſt Intelligentia, & præſertim conſideratio ſeiunctarum formarum: Tertiò; quia Vires ſemper menſurari dicuntur per maximum quod poſſunt, & per terminum poſtremum ad quem extenduntur, vt conſtat ex 1. cęli cont. 116. Ratio quarta eſt, quoniam inquit Ariſtoteles in ſexto Metaphyſicæ cont. 3. Niſi darentur ſubſtantię abiunctę, Phyſica eſſet prima Philoſophia.

Explicatur locus ſexti metaphyſicę. Reucitur cōmunis ſententia.

Cuius ſententię rationem non eam eſſe cenſeo, quam communiter Latini afferunt, & cum eis Zimara: quia Metaphyſica verſatur in rebus abiunctis, quarum duo ſunt Genera; vel enim ſunt abiuncta per eſſentiam, vel per indifferentiam: quæ abiuncta per indifferentiam non darentur, niſi darentur abiuncta per eſſentiam: non enim datur commune, niſi dentur ea, quibus id commune eſt. C Hanc rationem inanem cenſeo. Primò: quia commune ab uno non eſt natura una in omnibus eadem, quæ exactè conſiderari poſſit ſeorſum a contentis ſub eo; explicatio enim eius, quod eſt ab vno, eſt explicatio contentorum ſub eo: at tranſcendētia illa & indifferentia ab illis nuncupata, ſunt cōmunia ab uno: quare ex notitia contentorum eluceſcunt, non autem ex ſola indifferentis naturæ conſideratione. Propterea de hac loquens Ariſtoteles in procemio de anima cont. 8. dixit: Animal vniuerſale vel nihil, vel poſterius eſt. Inſuper: dum Ariſtoteles inquit conſiderari in Metaphyſica ens quatenus ens, & eius Principia: per ens non denotauit commune abiunctis, & iunctis cum materie; ei namque communi Principia non competunt: ſed denotauit ens compoſitum, & concretum. Ita frequenter philoſophus per id quod eſt, compoſitum ſignificauit, vt in primo & in ſecundo Phyſicorum ſeruare licet; ens enim cum ſit vox concreta, propriè ſignificat compoſitum: quod patefecit Ariſtoteles in quinto Metaphyſicę cont. 13. vbi explicans ens dixit dici dupliciter, ſecundū ſe, & ex euentu; & per vtrumque membrum denotauit compoſitum, vt conſtat ex eius verbis accuratè conſideratis. D Et apertè ſuam ſententiam explicauit Ariſtoteles ſub initio quarti Metaphyſicæ; quo loci cum dixiſſet Principia & ſupremas cauſas alicuius naturę per ſe eſſe debere, & eam eſſe ens quatenus ens, addit: Ens multipliciter quidem dicitur, ſed totum ad vnum Principium; quędam enim, quoniam ſubſtantię, entia dicuntur; quędam, quoniam affectiones ſubſtantię; quędam, quoniam via ad ſubſtantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, &c. Indicans ſemper eam ſubſtantiam, quæ primò dicitur ens, eſſe ſubſtantiam compoſitam.

Opinio propria. Dicamus itaque, dum Ariſtoteles dixit (Niſi darentur ſubſtantię abiunctę, Phyſica eſſet prima Philoſophia) minimè denotaſſe eas eſſe ſubiectū Metaphyſicę: ſed id eatenus eſſe verum; quatenus, niſi darentur ſubſtantię abiunctę, nullum daretur primum cauſæ genus, ad quod non poſſet eleuari Phyſicus; ac ita Phyſica eſſet

prima

A prima philoſophia: Veluti etiam in primo de partibus animalium dicebatur (ſi phy
ſicus conſideraret Mentem, quæ eſt abiuncta, & a materie non pēdens; nulla rema
neret alia Philoſophia) hoc eſt, non amplius ſupra ſe haberet Metaphyſicam, quæ
ſola ad ſeparata principia eleuatur: nam loquitur tunc Philoſophus de conſideratio
ne animę, quę conſideratur a Phyſico, non vt ſpecies ſubiecti, ſed tanquam princi
pium potioris ſpeciei; gradus enim conſiderationis principiorum reſpondet gradui
ſcientiæ, & modo conſiderandi eius. Hinc Veteres Philoſophi, qui nil ſupra corpus
excogitarunt, & Naturam iudicarunt Primum Principium; etiam Scientiam de
Natura primam ſtatuerunt. Quamuis enim, circumſcriptis imaginatione ſeparatis
mentibus, excogitari poſſet modus quidam alius eadem corpora phyſica conſide-
randi (nempe vt entia) tamen quia ea prędicata, præter id quod ſolùm competerēt
Phyſicis, principia non haberent eminentioris gradus; propterea non diſtinctam cō
ſtituerent ſcientiam, ſed in phyſica conſideratione includerentur. Quartò ex hac *Quartum quod colligitur.*
elucidatione colligo, iure Ariſtotelem XI. Metaphyſicę cap. VI. aſſeruiſſe præſtan-
B tiā metaphyſicæ ortum ducere ex præſtantia ſeparatarum mentium, tanquam ex prę
ſtantiā rei conſideratæ: nam quamuis ſeparatę mentes rectius dicātur principia ſubie
cti, quàm ſubiectum metaphyſicę; tamē, quia ea eſt ſapientia, quę pro ſui parte in-
cludit intelligentiam, quod cæteris ſcientiis non competit; ideo præſertim, ex eo
quod ad intelligentiam pertinet, eminentem dignitatis gradum ſibi optat. Demum
ex eadem elucidatione conſtat, quomodo enti vt ens eſt principia & affectiones *Quintum.*
competant; nam principium & affectio debet modo aliquo ab eo differre, cuius prin
cipium & affectio eſt. Principia itaque entis minimè debent eſſe entia, ne idem ſit
principium ſui: & propterea entis vniuersè ſumpti principia eſſe non poſſunt; at en
tis pro dependente & compoſito ſumpti dantur principia, quę non ſunt entia per de
nominationem & compoſita, ſed principia eius; ea autem dicuntur ſolùm entia, vt
ens contradiſtinguitur a nihilo. Ita Plato Deum dicebat eſſe non ens, ſed ſupra illud,
& principium eius: quod etiam fecit Ariſtoteles in 8. phyſicorum con. 52. quo loci
Deum nuncupauit Principium entis. Et huiuſmodi ens de ſuis differentiis prædica- *Cur ens de ſuis differentiis prędicet.*
C tur; quia cum non ſit Genus, ſed commune ab vno, caret propriis differentiis; &
quæ nuncupantur differentiæ, ſunt gradus & modi eius, de quibus commune iure
prædicatur. Ita variæ diluuntur difficultates, vt conſideranti redditur notum.

Diluuntur Aduerſa Rationes. Cap. XXII.

EX præcedente elucidatione facile modò eſt colligere ſolutiones earum ra-
tionum, quibus oſtendebatur Metaphyſicum non conſiderare omne ge-
nus cauſę. Dicebatur primò, cum nec materiem, nec efficientem con-
ſiderare poſſe; quia conſiderata ab eo ſunt vt rectum, non vt ſimum, vt
dicitur ab Ariſtotele; abſtrahit a materie, a trāſmutatione, & motu. Reſpondeo Me
taphyſicum hac ratione ab eis abſtrahere, quatenus in modo conſiderandi eius non *Solutio primę inſtantię.*
actu includuntur, vt in modo conſiderandi Naturalis Philoſophi; at non ob id peni
nitus excluduntur: vt qui dicit animal, non includit actu hominem; at non ob id il-
D lum excludit. Inſuper dicitur ab eis abſtrahere, dum conſideratur vt diſtinguitur
a Phyſico per habitum Intelligentiæ ei iunctum; vt enim monet philoſophus in pri-
mo de cęlo cont. 116. vires menſurantur per maximum, ad quod extendi poſſunt:
non igitur ab eis ita abſtahit, vt non valeat (diſtincta tamen ratione ac id faciat Phy
ſicus) ea conſiderare: Nam qui conſiderat diuiſionem entis in ſubſtantiam & acci-
dens, & conſiderat quòd accidentis eſſe eſt alteri inhærere, neceſſariò tenetur con-
ſiderare materiem vt cauſam accidentium. Addebatur inſuper, Metaphyſicum cō-
ſiderare ens, & entis vt ens quærere cauſas; ens autem vt ens non includit omne ge-
nus cauſæ. Hæc ratio leuis eſt, tres potiſſimum ob cauſas. Prima eſt; quia iam patuit
id ens, quod propriè eſt ſubiectum Metaphyſicæ, eſſe illud quod eſt compoſitum, &
in decem prædicamenta diſtribuitur, cui competunt omnia genera cauſarum: De-
cem enim prædicamenta ſunt rerum mortalium: & quamuis ſimilitudine quadam
cælum redigatur ad prædicamentum ſubſtantię, hoc nihil refert, quia etiam cælo ra
tione motus competit materies & efficiens. Altera eſt; quoniam ſecus ſe habet de
redu-

reduplicatione vniuoci, & eius quod eſt ab vno: vniuocum eſt natura vna in omni A
bus eadem, ideo reduplicatio cadit ſuper eam conſimiliter in omnibus ſe haben-
tem: at id, quod eſt ab vno, non eſt vna natura eadem in omnibus, ſed varia uarie
tate graduum quibus competit; & huiuſmodi nomen ab vno proximè ſignificat gra
dus eos, quibus competit: propterea, dum fit reduplicatio, non reduplicatur na-
tura aliqua penitus vna, ſed diſtincta per uarios gradus; ideo conſiderans ens vt ens,
tenetur conſiderare ea, quæ ſunt principia & cauſæ diſtinctorum graduū eius: adeò
quòd, vt conſideret omne genus cauſę, ſat eſt vt aliquis gradus entis omne genus
cauſę includat; a maximo enim ſumitur denominatio virium. Veluti Phyſicus cum
conſiderat Principia corporis Phyſici, vt Phyſicum eſt; quamuis Cælum & Mun-
dus ex ſententia Ariſtotelis efficiente careant, necnon forma, quæ Natura ſit; dici-
tur tamen per ſe conſiderare genus omne cauſæ, vt patet ex ſecundo phyſicorum;
nam corpus Phyſicum non vniuocum, ſed ab vno eſt. His tertiò accedit, quòd ea di
ctio (quatenus) frequenter non veram reduplicationem, ſed potius modi explica-
tionem ſignificat. Colligamus itaque & Metaphyſicum & phyſicum conſiderare om B
ne genus cauſę, vel conſideratione diſtincta, vel conſiderando diſtinctos gradus
cauſarum; vel ſaltem, quia abſoluta eſſentia cum primę materiei, tum primi efficiē
tis, a ſolo metaphiſico conſideratur. Hoc tamen Auerroi, & aſſeclis eius condona-
re valemus; quòd modi, quibus efficiens & materies ſunt cauſę, conſimiliores ſint
modo conſiderandi Phyſici, quàm Metaphyſici; vt ecotra modi, quibus cauſę ſunt
forma & finis, conſimiliores ſunt modo conſiderandi metaphyſici: Ideo Ariſtote-
les nonnunquam materiem & cauſam efficientem, vt principium eſt motus, videtur
excludere a conſideratione Diuini Philoſophi, vt XI. Metaphyſicę cap. primo & ſex
to. At de his ſatis.

De his, qui inter Gracos Sapientiæ cognomine fuerunt honeſtati. Cap. XXII. C

PRætermiſſis altioribus quæſtionibus ad primum philoſophum pertinen-
tibus; de his, qui ſapientię cognomine inter Græcos fuerunt honeſtati,
aliquid dicamus. Ex vniuerſa Græcia nonnulli fuere, qui potius bona
quadam ſorte, quàm fortè meritis, a Virtutibus Sapientum cognomine
Hermippus de numero ſapientum. fuerunt celebrati: de quorum numero ſententiæ ſunt varię. Nam ab Hermippo in
libro de Sapientibus decem & ſeptem enumerantur. Solō ſcilicet, Thales, Pittacus,
Bias, Cleobolus, Chilon, Periander, Anacharſis, Arceſilaus, Epimenides, Leo-
phantus, Pherecydes, Ariſtodemus, Pythagoras, Laſus, Hermioneus, & Anaxago-
ras. Ex his alii ſeptem eligunt, quos vocant Græciæ ſapientes: in quibus eligendis
Dicęarchus. non conueniunt. Nam Dicæarchus quatuor enumerat omnium conſenſione ſapien
tes, Thaletem, Biantem, Pittacum, & Solonem: his ſex ſuperaddit, Ariſtodemum,
Pamphilum, Chilonem Lacedæmonium, Cleobulum, Anacharſim, & Periandrum: D
Ex quibus tres eligit, vt ſeptem ſeruet Græcię ſapientes. Sed cum alii alios nume-
rent, hi præſertim ab omnibus ſunt approbati: Thales Mileſius, Solon Salaminius
ſiue Athenienſis, Chilon Lacedæmónius, Pittacus Mityleneus, Bias Pryeneus,
Plato. Cleobolus Lydius, Periander Corinthius. Plato tamen in Protagora pro Periandro
Myſonem Chenęum enumerat. Horum Sapientum varię referuntur ſententiæ, qua
rum multę apud Diogenem Laertium leguntur, nonnullę apud Platonem Protago-
ra; quo in loco inquit Plato eos omnes fuiſſe ſtudioſos Lacedæmonię ſapientię, quę
talis erat, vt breuibus ea enunciarentur, quæ ęterna memoria eſſent digna: Veluti,
Teipſum noſce, Nihil nimis, Stateram ne tranſgrediamini, Bonum manere diffici
An verè fuerint ſapientes. le eſſe, & ſimilia. Hi num verè fuerint ſapientes, & qua ratione ſapientes fuerint, nō
conſtat; nam Anaximenes ait omnes poeticę magis fuiſſe ſtudioſos, quàm re vera ſa
pientes: Dicęarchus neq; Sapiētes, neq; Philoſophos fuiſſe eos aſſerit; ſed probos, &
Cordatos viros, Legumque Latores. At poetica nō obeſt; quia Priſci ſimul erant Poe
tæ, Theologi, & Phyſici. Inſuper; Si re vera fuere probi & Legumlatores, etiam fuere
ſapientes ſaltem ea ſapientia, quę tunc florebat; non enim prudentia ſuis numeris

per-

A perfecta ſine ſapientia conſiſtere ualet: & præſertim; quia inquit Plato in 4. de Rep. Sententia
ſolam ciuilem ſcientiam iure dici ſapientiam, cum per eam veneremur diuina. Dica propria.
mus itaque, Verè ſapientem debere ſibi & aliis ſapere: cum ſibi ſapiat, ſapere debet
omni ex parte: ille ſapit omni ex parte, qui cum in attinentibus ad verum, tum in
attinentibus ab bonum ſapit; ſapimus in attinentibus ad uerum per Philoſophiam
Theoricam, in attinentibus ad bonum per Ciuilem: & cum primò ſapiat ſibi, dici- Qui verè
tur deinde ſapere aliis, ſiue pro aliis: ſapit aliis in attinentibus ad verum, qui alios dicantur
docere ualet; ſignum enim ſapientis eſt poſſe docere: ſapit pro aliis in attinentibus ſapere.
ad bonum, qui alios rectè inſtruit, leges condit, & magiſtratus inſtituit. Quicunq;
ita ſe habent, abſolutè ac omni ex parte ſapere dicuntur, diuinasque mentes æmu-
lantur: Vt enim ſeparatę Mentes per veram ſapientiam cognoſcunt omnia, beantur,
& ad infera conuerſæ cuncta gubernant; ita qui hac forma ſunt ſapientes, conſimili-
bus conditionibus ſunt prædití. Hæc ſapientia non eſt vnius mentis habitus a cæteris
contradiſtinctus, ſed quatuor præſtantiores includit, & a ſapientia intelligentiam in
B cludente vt a præſtantiore nomen recipit: Hanc ſapientiam in Epinomide circun-
ſcripſit Plato inquiens, dubitandum non eſſe, quin bonus vir ſapiens ſit; ſapientem
autem illum iudicat, qui cum diuina ſpeculatus fuerit, rectè de humanis ſapit, eaq;
moderatur. Dum igitur quæritur; an illi, qui Græcię ſapientes dicti fuerunt, reuera Solutio
ſapientes fuerint: cenſeo dicendum, eos re uerà (ſaltem facta inter homines eorum difficulta
temporum comparatione) fuiſſe ſapientes; & ſapientes quidem eo ſapientię genere, tis.
quod nuper explicatum fuit. Hoc colligitur ex præclaris eorum ſententiis, ex legi
bus, quarum multi eorum fuere conditores: quæ indicant eos fuiſſe viros pruden-
tes, ac ea Prudentia ornatos, quæ ex veri cognitione deducitur. Hinc Thales Mile-
ſius rebus cęleſtibus & diuinis accuratiſſimam dicitur nauaſſe operam. Ex his colli-
go non omni ex parte veram eſſe ſententiam illam Ciceronis prolatam in quinta Tu- Sententia
ſculana, comprobatam in Bruto, necnon in primo Academicarum quæſtionum; Cicero-
Socratem primum deuocaſſe Philoſophiam e cælo, & in Vrbibus eam collocaſſe: in nis dubia.
C dicans veteres ſapientes fuiſſe verſatos in ſola diuinorum contemplatione; Socratē
verò ad humana deſcendiſſe, & de hominum inſtitutione fuiſſe ſolicitum: nam ve-
teres etiam de humanis fuere ſoliciti; quod indicarunt per aurea eorum præcepta,
ſalutares leges, probamque ſuæ vitę inſtitutionem. Defendi tamen poteſt Cicero, aſ-
ſerendo eius ſententiam eſſe veram facta comparatione; Veteres enim magis in diui
noru m conſideratione verſabantur, Socrates econtra maximè in attinentibus ad vi
tæ inſtitutionem: quam philoſophiā in Vrbibus collocauit, nedum ob cauſam relatā,
verū inſuper; quia ex diſputationibus, ſententiisque eius, variæ in variis vrbibus
prodiere philoſophorum ſectę. Sed oritur dubitatio, quia Ariſtoteles in ſexto Mora
lium Nicomachiorum cap. v i i. oppoſitum aſſerere videtur, inquit enim. Ex iis igi- Dubitatio
tur, quæ diximus, perſpicuum eſt Sapientiam eſſe earum rerum, quæ ſunt honore
digniſſimę natura, ſcientiam, & intelligentiam: Quocirca Anaxagoram, Thaletem,
cæterosque tales Viros, ſapientes quidem eſſe dicunt, prudentes verò nequaquam;
cum videant ea, quæ ſibi vtilia ſunt, ignorare: atque eos fatentur recondita, atque
D eximia quædam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere; ſed inutilia, quia hu
mana bona non quærunt, &c. Hęc ſatis apertè his, quæ nuper dixi, aduerſari viden-
tur; dixi namque, eos ſapientes etiam fuiſſe prudentes. Soluitur hæc dubitatio per Solutio.
duo fundamenta, quæ ex Ariſtotele colliguntur. Primum eſt, hos non fuiſſe pruden
tes; non quidem ob inſcitiam & imperitiam, ſed ob negligentiam: neglectis enim
mortalibus diuina magnifaciebant. Hoc declarauit Ariſtoteles in primo de Rep. ex-
emplo Thaletis; qui prçuidens ſterilitatem olearum, indicauit ſibi facile fuiſſe dita-
ri, ſed diuitias paruipendere: Similiter Plato huiuſmodi negligentiam frequenter
obiicit vetuſtioribus philoſophis. Alterum fundamentum eſt; quia ea prudentia,
quam viri populares inficiabantur Thaleti & Anaxagoræ competere, non vera pru
dentia erat, ſed ſolùm prudentia popularis; qua homines diuitiarum ac propriarū
vtilitatum ſunt ſoliciti, neglectis publicis domeſticisque curis: de qua ait Ariſtote-
les in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. v i i i. fuiſſe loquutum Euripidem,
dum carmina huius ſententię protulit.

Prudentem enim quis me putet mortalium,

Cui

A ſibi principatũ vendicauerit;& iure quæret:nam animorũ acies in ſplendorẽ ſapientię eo-
rũ conuerſa,ab exuperanti lumine circunfuſa, potius obũbratur & obtunditur;quàm ua
leat exactè iudicare,quinã alteri præſtet, & in ſapiẽtię Regia Regiũ ſibi locũ optet. Nõ de
fuere nõnulli,animo ac iudicio adeò ꝑuersè affecti;vt vtrunq;tãquã nugacẽ,mendacẽ,&
leuẽ neglexerint. Alii minus ĩſaniẽtes vnũ maximi fecerũt,ſpreto altero:q oppoſitę fuere
cõditionis;nõnulli.n.Platonẽ tãtũ cõmẽdarũt, neglecto Ariſ. alii vice verſa, neglecto Pla
tone,ſolũ Ariſ.laudibus extulerunt. At Viri omnes acriore iudicio præditi,vtrũq;re uera
humanę Sapiẽtię Lumẽ iudicarũt:Qui deinde ob eximiã in eos reuerẽtiã, vel eos cõcilia
re, vel eorũ decreta ꝑ veri indagatione accuratè inuicẽ cõferre conati sũt;& hi poſtremi
ꝑfectò via Regia ad ſapiẽtiã progrediũt, & cæteris lõgè ſunt anteponẽdi. Nã qui Ariſ.cũ
Pla.de rebus altiſſimis continẽter diſputãtẽ interpretãtur,nec exactè quid re uera sẽſerit
Plato prænouerũt;nõ audita parte iudiciũ ꝓferũt, & tãquã cęci eorũ aſſeclas in foueas te
nebrarũ detrudunt. Et iure vtrũq; maximi facere debemus; cũ ambo fuerint tales, vt di-
ſtincta quadã via ad culmẽ ſapiẽtię ꝓgreſſi, æquè ad illud ſe extulerint:nã in vtroq; pro-
B priũ aliquid reperitur,in quo nemini eſt ſecundus;talisq; vtriusq; eſt abſolutio, vt ab ani
mo rectè affecto deguſtata, nihil vltra in eo genere deſideretur. Quod vt clarius conſtet,
animo accuratè perpẽdẽdũ eſt;duplicẽ eſſe viã aſſequẽdi poſtremã ꝑfectionẽ,duplexq;eſ
ſe genus aſſequẽdi ſcientias & artes: Vnũ per doctrinã, diſciplinã, & auſcultationẽ;alterũ
per inuẽtionẽ,excitationẽ,& reminiſcẽtiã: Primũ præſuponit humanã Mentẽ penitus eſ-
ſe poteſtate,natã fieri oĩa,formariq;ab omnibus;ꝙ cẽſuit Ariſt.alterũ pręſupponit eã in ſe
habere ideas,vel rõnes rerũ,obũbratas tñ & latẽtes ob cõnexionẽ cũ corpore;quod cen-
ſuit Plato: Primũ infera ex materie & forma cõflata, ſub ſenſũ cadentia,res ſerias & abſo
lutas pręſupponit: Alterum eadẽ pręſupponit vt vmbras,imagines, & idola excitãtia ad
internas animi rõnes, Mentisq; Ideas. Horũ duorum Generũ quod firmius & verius ſit,
Deus ſcit; nos aũt eatenus abſolutè verũ cognoſcimus, quatenus diuinitus illuſtramur.
Ariſt.in primo gñe excelluit, Plato in altero: Ariſt.pro attinẽtibus ad primũ genus nemi
ni eſt ſecundus,omnibus longè pręſtat, Plato pro attinentibus ad alterũ: Ariſt. pro expli
cãdis ſciẽtiis vſus eſt genere docẽdi cõtinuato & auſcultatorio, quia id genus pro doctri
C na & diſciplina eſt accõmodatiſſimũ; Plato ecõtra vſus eſt Gñe Dialogico, per diſputa-
tionẽ cũ interrogatione & reſpõſione,vt ingenia excitaret, ac inde ea excitata reminiſce
rentur,&quaſi vtero gerẽtia fętũ ederent:pro docendis & ex integro formãdis ſciẽtiis vti
debemus pręſertim ordine cõpoſitiuo,Methodo deprõpto ex eſſentialiter cõnexis, voci
bus propriis,nõ redũdãtibus;quod exactiſſimè ſeruauit Ariſ. pro excitandis ingeniis vti-
les ſunt argutiæ,metaphorę,orões copioſiores,diſſimulationes.Ideo ex ore Platonis flu
mẽ quoddã eloquẽtię incõparabili dulcedine circunfuſum vberrimè manauit,quo latius
ingenia expergefacit: manarunt argutię, quibus acutius;metaphorę, quibus popularius
fæcundi animi excitãtur ad partũ:& pro detegẽda ſophiſtarũ ſui tẽporis deprauata inſci
tia vſus eſt Socratica illa Ironia & diſſimulatione,qua nil vrbanius,nilq;aptius pro eo effi
ciẽdo excogitari poteſt. Pro ordinãdis docẽdisq; ſciẽtiis neceſſaria ſunt principia ſolida,
firma,cõſtãtia,ex ſenſilibus nobis familiaribus deprõpta;quod ſeruauit exactiſſimè Ariſ.
Pro excitandis ingeniis,latenteq;ſcientia in lucẽ reuocãda,ẽt Dialecticę & Rhetoricę rõ
D nes ſatis ſunt;quas venuſtiſſimè format Plato: Vt ab inferis excitemur & reuocemur ad ſu
pera, infera ſunt vilipẽdẽda;aſſerẽdum ea non eſſe res ſerias, ſed imagines & vmbras; ſua
dendum eſt de eis non eſſe ſcientiã, ſed leuem opinionem; quod ſua via progrediens Pla
to conſtanter ſeruauit: cum ex aduerſo Ariſt. hauriens omnẽ noſtrã ſciẽtiã ex ſenſilibus
principiis, teneatur ſenſilia magnifacere, ſingularia res ſerias iudicare; & ideo in prædi
camento ſubſtantię ſingularia ſubſtantias primas affirmauit. Hinc manauit,ꝙ; cum Ariſ.
profiteatur ſe auctorem & formatorẽ ſcientiarum,quia ſignum ſcientis eſt poſſe docere;
opinatus & confeſſus eſt ſe ſcire:cum ex aduerſo Plato cum ſuo Socrate;vt per negationẽ
ad ſupera nos reuocaret,inſcitiã aliorũ detegeret,& modeſtius nos excitaret; profeſſus ſit
doctã ſuã inſcitiã, quę erat (Hoc vnum ſcio, ꝙ nihil ſcio) Ex quo conſtat, quàm inſulsè
nonnulli Platonem deſpiciant;quia ſcientias in ordinẽ non redegit, nec eas per ſua prin-
cipia docuit:& non aduertunt; ꝙ, ſi id feciſſet,ſuã viã, ſuumq; philoſophandi genus euer
tiſſet. Profitebatur ipſe ſe nil ſcire; quare ſciẽtias in ordinẽ redigens, ſecum pugnaſſet.
Profitebatur ſcientiam eſſe animę inſertam, deſuperq; ex rõnibus & ideis per reminiſcẽ
tiam eſſe petendam; ideo ei ſatis fuit patefacere modos excitandi ingenia: de rebus lõgè
ſecus ſentiebat, ac viri populares, qui ſenſilia magnifaciunt; propterea nouit ꝙ, ſi ſuæ sẽ
tentię ad aures populorum deuenirent, ab eis ſublimia non iudicantibus deſpicerentur.

Homines erga Ariſtotelẽ & Platonem uario modo affecti.

Damnantur qui ignari ſententiæ Platonis Ariſtotelẽ interpretãt.

Cum Plato,tũ Ariſtoteles,ſũmi ſunt genere diſtiſcto.

Duplex uia & genus aſſequẽdi ſciẽtias.

Socratica Ironia.

Cur Ariſtoteles ꝓfitentur ſe ſcire, Plato, minimè.

Cur Plato ſciẽtias in ordinem non redegerit.

Plato ſuo genere vtens, hauriens cuncta per vmbras, ſemina, rōnes, & ideas a ſuperis: A
quia ſupera lōgiſſimè a nobis diſtant, & ſine ſuperis cognoſci non poſſunt; propterea ma-
gnam fidem adhibuit veterum Legumlatorū, quaſi vocum Dei, teſtimoniis; quibus etiā
ſine ratione loquentibus credendum aſſeruit: ac inſuper internos quoſdam quaſi diui-
nos contactus maximi ſecit; ſurorumque varia genera ad ſupera nos reuocantia,
ob ideas & rōnes quaſi funiculos firmiora & magis ſalutaria exiſtimauit, quā id ſecerit
Ariſt. qui ſine ſerie rōnum & Idearū ſcientias vt ex integro in nobis imprimēdas docēs,
ea tantū approbauit, quę ſenſibus, experiētię, ac oſtēſionibus ex eis deductis reſpōderēt.
Sic itaq; Ariſt. exactius vires humani ingenii periclitatus eſt, Plato magis in ſuperno lumi
ne eſt cōfiſus: Ariſt. pro explicādis his, quę apparēt, magis valuit; Plato pro nouis indagā
dis, formādisq; ſublimioribus abſtractionibus: Ariſ. in tradenda Arte Rhetorica refulſit,
Plato in uſu: Ariſt. firmius hæret mortalibus, Plato liberiore ſpiritu nos eleuat ad ſupera:
Ariſto. nos exactiſſimè formar pro degenda hac mortali vita, Plato ſublimius nos dirigit
ad futurā. Ambo ſuo progrediendi genere principatum ſibi vendicarunt: Ambo ſe præ-
ſtitere tales, vt Gloriā præcedentiū ſuo ſplēdore exobſcurauerint & poſteris ſe eis ęquā-
di ſpem abſtulerint: Ambo in nos ſpirant fęcundisſimos Sapiētię ſpiritus. Debuit eminē B
ti prouidentia præcedere genus progrediendi Platonis; pro refellenda Sophiſtarū depra-
uata inſcitia, cōponēdis animis, excitādiſq; ingeniis: Debuit ſequi genus docendi Ariſto
telis; vt purgata, excitata, parataq; ingenia congruenter formarentur. Quæ non ſine Dei
cura ordinata fuiſſe putandū eſt, vt hominū generi cōſtaret, ꝙ; quātuis ingenia pręextite-
rint Prouidentia, Natura, Fortuna, & Arte elaboratiſſima; non tñ eius fuere facultatis, vt
veritatē exactè inſpicere valuerint. Propterea tertiò ſucceſſit & acceſſit Diuinū ſupernū
q; Lumē, per vnigenitum Dei filium; quod ſolum valet omnē inſcitiæ nubē a mentis acie
repellere, & lucidiſſimā veritatem detegere. Conſtat itaq;, inter humana Sapiētia ſulgen
tes Ariſ. & Platonē ſibi principatū optaſſe; cōſtat vtrūq; ſuo genere eſſe ſummū, nobis vti
liſſimum, a nobiſq; accuratè legendū: quod .n. illi ſuo progrediendi genere non pręſtitē
runt, alius præbere non valet; & qui ad alterū eorū ſibi viā obſtruit, vno ſe mentis oculo
priuat; quiq; eos omni ex parte conciliare nituntur, cum eorū viæ ſint diſtinctę; omnia
euertunt, cōſundunt, eis aduerſantur, & genera duo progrediendi vtiliſſima & diſtincta C
inutiliter permiſcēdo euertunt. Propterea alii via Regia ad Sapientiam progreſſi ſunt: vt
non longè a noſtra hac tempeſtate, VINCENTIVS MADIVS, vir acri quodā iudicio præ-
ditus; MARCVS ANTONIVS GENVA, cui ego pro explicanda Patauii Philoſophia fui colle-
ga deſignatus, Vir ſingulari quadā gratia inſignis; FRANCISCVS VICOMERCATVS, vario di
ſciplinarū genere perpolitè ornatus. Sed vita functos ſilētio obuoluens, ad viuentes con-
uerſus; inſpicio refulgere Bononię FEDERICVM PENDASIVM, qui integro ſeptēnio in ex-
plicanda philoſophia Patauii fuit collega meus apprime honorādus, hunc noui ſemper
moribus & ſapientia Illuſtrē: ibidēq; refulget NICOLAVS TVRCVS, vir acri iudicio, ſoli-
daquè doctrina præclarus. Neapoli intueor IOANNEM BERNARDINVM LONGVM; Romę
HIERONYMVM DE PONTE, & FLAMMINIVM NOBILIVM; Piſis FRANCISCVM cognomine VE
RINVM SECVNDVM, & FRANCISCVM BONAMICVM: Ferrarię ANTONIVM MONTECATINVM,
virū ſublimi ingenio, ſummaq; eruditione ornatiſſimū; quod lucidiſſimè pateſecit doctiſ
ſimis ſuis cōmentariis in tertiū de anima. Hos ego omnes, vt de ſapientia bene meritos,
plurimi facio; vt interim varios ſilentio prætercam, propria Virtute ex ſe ſplendidiſſi- D
mos. Inter eos autem, qui Humanam ſapientiam explicant, maximè fulgere inſpicio
Reuerendum THOMAM PELLEGRINVM; qui ſua Sapientia, iudicio acri, ingenioque
ſublimi, iam omnem ſuperauit inuidiam. At ad ſubliniores dignitatis gradus adhuc con
uerſus, varios intueor, qui humanam philoſophiam humi ſedentem ſublimem ere-
xerunt; eamque ab omni errore purgantes, cum diuina Sapientia ſęliciſſimè coniunxe-
runt: e quorum numero eſt Illuſtriſſimus & Reuerendiſſimus Archiepiſcopus Nicoſien-
ſis PHILIPPVS MOCENICVS, qui animo perfecta ſapientia fæcundo libros edidit vniuerſa-
les inſtitutiones pro hominum perfectione includentes; dignos profectò, vt a viro quo-
libet ingenuo legantur, ſeruenturqne memoria. Quid dicam de Reuerendiſſimo AVGV-
STINO VALERIO, Epiſcopo Veronenſi digniſſimo: qui ſiue ſublimia interpretetur, ſiue
ſcribat, ſiue curę ſui populi incumbat; ſemper ſupra humanam conditionem ſe eleuat,
& in cunctis ſapientiam, prudentiam, probitatemque patefacit. Inter huiuſmodi illu
ſtria Lumina etiam ſulgere intueor Illuſtrem Tripoli Comitem, CAESAREM DE NORES Re-
uerendiſſimum Parentii Epiſcopum: qui ingenii acumine ad ſublimia conuerſus, animi
candore ſola purgata quærens, incomparabilique probitate humana cōponens, ſe talem
præ

Epilogus. Qui uia Regia ad Sapientiā ſint progreſſi. Vicentius Madius. Genua. Frāciſcus Vicomercatus. Federicus Pēdaſius. Io. Bernardinus Longus. Hieronimus de Pōte. Flaminius nobilius. Frāciſcus Verinus. Antonius motecatinus. Nicolaus Turcus. Frāciſcus Bonamic⁹ Reuerendus Thomas Pellegrinus. Archiepiſcopus Cypri. Epiſcop⁹ Veronæ. Epiſcop⁹ Parentii. Epiſcop⁹ Craſſeti.

A præſtit; vt Deo gratum, Mundo vtilem, ſibiq́; ſalutarẽ ſe reddiderit. At quid dicam de
Reuerẽdiſſimo Epiſcopo Craſſeti ſiue volſarum, Domino CLAVDIO BVRGHE-
SIO? qui quamuis ſeroa ingenium ſuum ſublime Sapientiæ dicauerit, tam cito
tũ, curſuque adeò fęlici ad culmen eſ extulit; vt aptiſſimè ea ſententia illi congruat,
veni vidi Vici: propterea nunc ſuæ ſapientiæ fructibus incomparabili tranquilita-
te fruitur. Mitto varios ęterna fama dignos, quos omnes honoro & magnifacio.
Hi non Ariſtotelem ſpreuere, nec neglexere Platonem; ſed vtrunque humanæ Sa-
pientiæ parentem ſibi familiarem reddidere: ab vtroque ſemina, ſpiritus, for-
mamque Sapientiæ ſumpſere; quibus elati, illuſtrati, & formati, ſe ſibi, Vrbi, &
Orbi Salutares, ſplendidiſſimos, & admirabiles reddidere.

De Scientia quotuplex ſit. *Cap. XXIIII.*

OMnes interna quodam Animi commotione ſcientiam expetere, commu-
ni quadam voce dicuntur: Num tamen hæc ſcientia te vera aliquid ſit,
nũ ſit nata a nobis acquiri, quotuplex ſit, quid ſit, quomodoq́; a nobis cõ
paretur; adeò obſcurum eſt, vt vniuerſa ſcientia in vniuerſam quandam
B inſcitiam conuerſa videatur. De qua cum varia ſe mihi offerant accurata conſide-
ratione digna, eligam tamen potiora; & ea præſertim, quæ meo inſtituto ma-
gis accommodata iudicabo: nec deſcendam ad ſpecies, ſed tantùm in communi- Scĩa qua-
bus verſabor. Latere primò nos minimè debet, Scientiæ nomen quadruplici- druplici-
ter vſurpari. Sumitur primò pro quauis certa rei cognitione: ita dicimur ſcire ni- ter vſurpatur.
uem eſſe albam, ignem calidum, nos ambulare, Alcibiadem ſedere: & hoc præ- Primò.
ſertim ex veterum philoſophorum ſententia verum eſt, qui mentem a ſenſu non ſe-
creuere. Vſurpatur ſecundò ſcientiæ nomen pro omni habitu mentis ſemper recto Secundò.
contradiſtincto a cognitione ſenſuum, & habitu non ſemper recto: in qua ſecunda
ſignificatione Galenus Artem medicam dixit eſſe ſcientiam, ſub initio libri Ar-
tis medicæ: in eadem Ariſtoteles in primo Poſt. dixit nos ſcire principia demon-
ſtrationis ſine demonſtratione, & ſcientia exactiore quàm ſit illa concluſionis;
quia propter quod vnumquodque eſt, & illud magis eſt: In eadem ſignificatione,
C prudentia a Stoicis definiebatur ſcientia bonorum, malorum, & neutrorum; & Ari-
ſtoteles in procemio Moralium Nicomachiorum, Ciuilem diſciplinam, quæ eſt
eadem cum prudentia, nuncupauit ſcientiam. Tertiò vſurpatur magis propriè, pro Tertiò.
omni habitu acquiſito per demonſtrationem, contradiſtincto ab habitu ad actio-
nem vel effectionem directo: in qua ſignificatione Metaphyſica nedum eſt ſcientia,
verùm maximè eſt ſcientia, cum maximè conſtet ex primis: ideo in primo Poſte-
riorum dicitur ſcientia domina cæterarum, quæ maximè ſcire facit, cum vtatur
cauſis ab aliis cauſis non pendentibus. Quarto & vltimo loco uſurpatur preſ-
ſius adhuc ſcientiæ nomen, pro habitu demonſtratione comparato, contradiſtin- Quartò.
cto a ſapientia; in qua poſtrema ſignificatione Phyſica & Mathematica dicuntur
ſcientię, Metaphyſica verò ſapientia, & humana Theologia: & in hac pręſertim ſi-
gnificatione de ſcientia loquar. Definiri poteſt ſcientia Primò a logico cum relatio- Definitio
ne ad inſtrumenta ſciendi, a quibus pendet, vt ſit ab Ariſtotele in primo Poſterio- ſciæ perti
rum: Secundò a Phyſico, uel tamquam affectio hominis, vel quatenus a princi- net ad Lo
D pali principio pendet, nempe a Mente Phantaſiæ iuncta; ut conſideratur ab Ari- gicum. Ad Phyſi-
ſtotele in calce ſecundi, & in tertio de anima: Tertiò a Metaphyſico, cuius offi- cum.
cium eſt conſiderare quod quid eſt rerum omniũ, nedum vniuerse, verũ ẽt in ſpecie Ad Meta-
vt ego cenſeo, ac inſuper cum relatione ad ens & uerum, quatenus ſcientia eſt veri- phyſicum.
tas, & res ut ſe habent ad eſſe ita ad ueritatẽ, ut dicitur in ſecundo & quarto Meta-
phyſicæ. A morali demum conſideratur, ut eſt uirtus hominis ordinata ad ſummum Ad Ciui-
bonum eius. Vtitur Moralis, dum ſcientiam definit, declaratis a Logico, necnon a lem.
phyſico; ideo definitio ſcientię morali philoſopho ſatis accommodata, hæc eſſe po- Definitio
teſt: Scientia eſt Virtus mentis demonſtratione comparata, cuius ueritas finis eſt. Dũ ſciẽtiæ.
ſcientia dicitur Virtus, ſumitur genus morali congruẽs, cuius uirtutis genus eſt ha-
bitus; Dum additur, Mentis, hoc recipit ciuilis a phyſico; Quòd comparetur demon
ſtratione, ſumit a Logico; Quòd eius finis ſit ueritas, pręſertim ſumit a metaphyſico:
Nam ad exactam rerum cognitionem omnes ſcientiæ conſpirant. Verum hęc de- Quotu-
finitio ẽt cõpetit Meta. propterea, ſi eã ſecernere volumus ab aliis, ita dicamus. ſcĩa eſt plex ſit par
uirtus Mentis demõſtrõne acquiſita, quę in partibus eius quod eſt, tãquã in adęqua ticularis ſcientia.

to ſubiecto, ueritatẽ ĩquiris. Vt appareat quotuplex ſit hæc ꝓpriè ſũpta ſcĩa, ita dicen- A
dũ cẽſeo Scĩa omnis in eo quod eſt verſari dẽt, nam in eo quod nõ eſt verſari non po-
teſt; quia non ens caret natura, caret eſſentia, caret principiis, nec vlli cognoſcenti
facultati vt obiectum reſpondet: Id autem quod eſt, vel conſideratur vniuersè qua
tenus eſt, vel in parte: Si vniuersè, conſtituitur Metaphyſica: quæ cum ſit iuncta
cum primis principiis, & omnia inquirat & doceat, Sapientia dicitur: Si verſatur in
parte; ea pars vel eſt ens rationis, vel naturę, vel artis, vel prudentię. Ens rationis nõ
verè eſt ens, ideo non propriè ſcientiam conſtituit: Sed ſi conſideratur per relationẽ
ad propriè ens, ad Metaphyſicum pertinet; ſi conſideratur vt a Mente producitur,
pertinet ad Phyſicum; ſi conſiderat vt inſtrumentum explicandi id quod propriè
eſt, pertinet ad Logicum. Ex quo conſtat, quàm lõgè à vero recedunt illi, qui Lo-
gicam ſtatuunt ſcientiam, quia verſatur in ente rationis: Nam Logicus, quid ſit
ens rationis, & quæ ſint eius principia & affectiones, minimè cognoſcit; id enim
eſt munus Phyſici, & Metaphyſici: & cum logicus conſideret ens rationis, vt in-
ſtrumentum; & ex modo conſiderandi conſurgat propria conditio, & natura conſi
derationis; ſequitur neceſſariò, vt Logica inſtrumentum ſit, non Scientia. Ens ita-
que rationis Scientiam non conſtituit: Similiter Ens Arte elaboratum, non ad B
ſcientiam, ſed ad Artem pertinet; vt humanæ actiones ex prudentia prodeuntes
pertinent ad Ciuilem. Si autem ea pars entis fuerit Ens Naturæ (intelligendo
per ens naturæ omnia, quæ ad Vniuerſi orbis conſtitutionem conſpirant) huiuſmo
di ens, vel eſt ſecretum penitus a corpore, vel ne: Si fuerit ſecretum, huiuſmodi
ſunt ſeparatæ mentes, quæ ad intelligentiam & ſapientiam pertinent: Si verò fue-
rit cum corpore complicatum, vel eſt ſubſtantia, vel accidens: Si fuerit ſubſtantia,
aliud eſſe non poterit niſi corpus Phyſicum, quod totum a Phyſico conſideratur: Si
verò fuerit accidens, id accidens; vel conſideratur tanquam affectio corporis Phy-
ſici, ac ita ad Phyſicum pertinebit; vel conſideratur cum abſtractione a corpore
Phyſico, huiuſmodi aũt accidens nil aliud præter quantitatẽ eſſe poteſt. Et ratio eſt;
quia quantitas eſt accidens illud, quod primò in ſubſtantia recipitur, nec ſubie-
ctum ſibi certum ac definitum expoſcit; cætera vero recipiuntur interuentu quanti
tatis, & definitũ quoddam expoſcunt ſubiectum: propterea quantitas ſeorſum a ſu-
biecto conſiderari poteſt, non autem cætera accidentia; quantitas enim eſt, vt cur- C
uum; cętera accidentia, vt ſymum. Sola igitur quantitas diſtinctam ſcientiam
parere valet, & ea eſt Mathematica; quæ conſiderat quantum vt quantum, hoc eſt,
vt ex ſe natum diuidi in partes, & menſurari: Quæ conſideratio ſi verſetur in commu
nibus nonnullis, conſtituit Mathematicam vniuersè ſumptam; verùm quia ea
communia ſunt pauca, ideo mathematica communis negligitur, & partes conſti-
tuuntur. Nam quantitas vel eſt diſcreta, vel continua: Si fuerit diſcreta, eſt Nu-
merus; qui purè ſine complicatione cum alio conſideratus, puram parit Arithme
ticam: At ſi fuerit complicatus cum aliquo ſubiecto, & ſeruauerit conſiderationem
Arithmeticam; ſic complicari poteſt cum ſono, & conſurgit Muſica; quæ ſubiicitur
Arithmeticæ, & conſiderat numerum ſonorum vt quantum: Si verò fuerit quan
titas continua, ea; vel eſt incompleta, vt linea & ſuperficies; vel completa, vt cor-
pus: Si incompleta fuerit, ea; vel poteſt ſecreta conſiderari, & puram parit Geome
triam; vel poteſt conſiderari cum aliqua materie complicata, ita tamen vt ſeruet
modum conſiderandi Geometricum, & complicari poteſt cum radiis viſui inſer- D
uientibus, & oritur Perſpectiua: Si completa fuerit, pariter vel ſecreta conſide-
ratur, & oritur Stereometria conſiderans corpus, quæ frequenter communi cum
Geometria nomine deſignatur, cum ab ea recipiat Principia; vel conſideratur com-
plicata cum aliqua Materie, ac ita cum Mundo, cum cęlo, & cum Mundi partibus
complicari poteſt; & prodeunt Coſmographia, Aſtronomia, & Chorografia, con
ſiderantes Mundum vel partes eius, vt quantæ ſunt. Vniuerſa itaque ſcientiarum
ſeries hæc eſt. Prima eſt Metaphyſica, quæ ſimul eſt ſcientia, ſapientia, & intel-
ligentia: Sub ea eſt phyſica, quæ in ſubſtantia verſatur: Tertia dignitate eſt Ma-
thematica, quę verſatur in quantitate: & ea eſt triplex, Arithmetica, Geometria,
Stereometria: Quibus ſubiiciuntur Muſica, Perſpectiua, Aſtronomia, & ſimiles.
De quibus ſubalternatis dubium eſt, an debeant inter ſcientias numerari; ego tamen
eas vt iunctas cum ſuis ſuperioribus ſcientias eſſe credo, alioquin per ſcientias non
ſciretur omne ſub ſcientiam cadens ſingulis modis, quibus ſciri natum eſt; Ideo

Logica nõ eſt ſciẽtia. Ens rationis a quo & quomodo conſideretur.

Ars. Prudentia.

Phyſica.

Mathematica.

Arithmetica. Muſica.

Geometria. Perſpectiua. Stereometria.

Mathematicæ medię

Series Sciẽtiarũ.

A ſeruant communem modum conſiderandi ſuarum ſuperiorum: Vt verò a ſuperioribus ſeiunctę, nequaquam ſcientię dici merentur; Sunt enim ſciuntię munere ſuperiorum, a quibus Principia recipiunt. At de his obiter, cum inſtituto meo non inſeruiant.

Quomodo in nobis Scientia producatur. Opinio Platonis. Cap. XXIIII.

IAm obſcurè & imperfectè Scientia homini competit, vt, quomodo ei conueniat, obſcuriſſimum ſit iudicare: Propterea hac de re variæ fuerunt Veterum Philoſophorum opiniones. Cum enim omnes de hac veritate conuenerint, id quod cadit ſub ſcientiã, debere eſſe firmum, conſtans, neceſſitateque prædıtum; ac exaduerſo perſpexerint cuncta, quæ ſenſu vſurpantur, ac omnia Phyſica corpora ſub cęlo poſita, varietati, inconſtantiæ, permutationiq; eſſe ob
B noxia; qua ratione ſeruari poſſet ſcientia, ſummopere dubitarunt, & in varias iuere ſententias. Nonnulli ob huiuſmodi fluxum & inconſtantiã Scientiam e medio penitus ſubſtulerunt: horum Princeps fuit Heraclitus, a quo Heraclitici fluxere. Alii mẽtem a ſenſu non ſecernentes, vniuerſam Scientiæ facultatẽ ſenſibus tribuerunt, & ſenſus decipi nõ poſſe exiſtimarunt: e quorũ numero fuerũt Democritus, Leucippus Epicurus, Lucretius, & cæteri huius claſſis. Nonnulli cõprehenſionẽ rerum negarunt, vel de quauis re pro omni parte diſputari poſſe aſſeruerunt; ac inde ortum duxere Dialectici, Pironii, Zethici, Sceptici, Ephectici, Academici nouæ Academiæ, & ſimiles: qui quamuis in parte cõſenſerint, aliqua tamen ratione inter ſe diſtincti ſunt Verum quia hę ſententiæ iam diu multorum ſapientum cõſenſione exploſæ ſunt, negligi potius debẽt quàm rationibus reiici; Et præſertim, quia nil conſtans dari putarunt, ſed omnia continenter fluere: Nam ſi cuncta fluunt continenter, debet dari cauſa conſtans & firma illius conſtãtis & firmę fluxionis. Inſuper hi propriis ſe necant armis: Vel enim ſciunt non dari ſcientiam, vel ne; ſi ſciunt, datur ſciẽtia; ſi non
C ſciunt, eis non eſt adhibenda fides: Et ſi comprehenſio non datur, quomodo res nõ poſſe comprehendi comprehendunt? Si nil eſt decernendum, quomodo tam conſtanter nil eſſe decernendum decernunt? Si non datur oſtenſio, cur laborant, vt oſtẽſionibus nos in ſuam trahant ſententiam? Si demum cuncta ita ſe habent vt nobis videntur, cum eorum opinio fatua & inanis nobis videatur, vt fatua & inanis per eorummet Principia, negligatur. Propterea Plato; qui in Diuinis præſertim ſequutus eſt Pythagoram, in Phyſicis Heraclitum, & in Ciuilibus Socratem; iudicans dari Scientiam (alioquin inanis eſſet Scientię deſiderium per Naturam nobis inſitum, inaniſque Naturę & Dei prouidentia & diligentia in formando Homine ad Scientias aptiſſimo) alia via progreſſus eſt. Nam cum Heraclito iudicauit Phyſica fluxilia & inconſtantia, cum Pythagora nouit ſeiuncta a materie verè eſſe: Et quia cognitio ſequitur naturam & conditionem rerum; ideo dixit de Phyſicis cum materie iunctis non eſſe Scientiam, ſed opinionem: Et quia phyſica ſunt vmbrę rerum in materie reſulgentes, vmbrę autem prodeunt ex eo quod verè eſt; ideo inſerebat, ne
D ceſſariò in abiunctis mentibus reperiri ideas, quæ verè eſſent rerum formę, quarum hę ſunt vmbrę: & quia vmbrę cognoſcuntur ex notitia eorum, quorum vmbrę ſunt; ideo veram ſcientiam & intelligentiam, idearum eſſe exſtimauit, quã cenſuit nobis per reminiſcentiam competere. Vt autem eius opinio clarius reſulgeat, conſiderandum eſt, ex Platonis ſententia quinque in vniuerſo rerum gradus reperiri. Res enim ſunt in Deo, vt in fonte & cauſa prima, modo eminentiſſimo: Sunt ſecundò in Mente per Ideas, & formam: Tertiò ſunt in Anima per rationes in eius eſſentia inſertas: Quartò ſunt in Natura per Semina; Natura enim eſt vis ea ſeminaria per mundi animam effuſa in vniuerſam Materiem: Quintò ſunt in materie tanquàm vmbrę per imitationẽ, & participationẽ. Ex quo conſtat, diminutè viros nonnullos ſapiẽtes & illuſtres enumeraſſe gradus rerum ex ſñia Platonis, cum eos tantùm tres ſtatuerint per cauſam, per formam, & per participationem; nam re vera quinq; dicendi ſunt: Qui gradus huius ſunt cõditionis, vt ſuperiores dignitate pręſtẽt iſerioribus; per quos

Negãtes dari ſcientiã.

Heracliti ſententia. Democriti.

Dialectici.

Opinio Platonis.

Quinq; rerum Gradus.

Aduerſus eos, q̃ tres tantùm numerãt gradus.

Paradoxa gradus nobis datum eſt ab inferis ad ſupera eleuari. Ex quo cōſtat veras eſſe has ſen A
vera. tentias: vbi nihil eſt (nempe modo materiato) ibi eſſe cuncta (modo ſcilicet Diui-
no) vbi nulla eſt ſcientia (ſcilicet humana) ibi fulget lucidiſſima veritas: & vbi nul-
Explicat la eſt Virtus (modo nempe humano) ibi cunctæ refulgent Virtutes. Similiter conſtat,
ſententia quomodo veræ ſint ſententiæ Heracliti; in Puteo latet veritas; in Fuga requies re-
Heracliti. peritur: exactiſſima enim Veritas poſita eſt in puteo, hoc eſt in latebris & penetrali-
bus mentis: & vera quies nobis competit, dum a materiatis recedimus; ſemper id
impurum ſecernendo, quod per deſcenſum contraxerunt. His præaſſumptis, Plato
Scia duo- duplici ratione & via Scientiā cenſuit eſſe reminiſcentiā. Vnus eſt: quia exiſtimauit
bus mo- ab æterno a Diuina Mente per Ideam animæ manaſſe animas omnes rationis com
dis eſt re- potes, quæ eſſent diſtinctæ illius ideæ participationes, certo numero definite; qua
miniſcen- rum prima paticipatio eſſet ea animæ mundi, mox aliæ: quarum pertinentes ad ho
tia. mines, eſſent effuſæ per Stellas; quæ mox deſcenderent ad formanda mortalia cor-
Modus Primus, pora, ac purgationis loco mearent per varia corpora, variaſque ducerent vitas: Ex
quo refulget primus reminiſcentiæ modus; ea enim, quæ nos denuo addiſcere vide B
mur, prænouit anima, antequam hoc corpus formaſſet, tum ſtellæ aſſiſtens, tum al
teri mortali corpori iuncta. Hunc reminiſcentiæ modum patefecit Plato in Menone,
auctoritateque Pindari comprobauit, inquiens. Cum igitur animus immortalis ſit,
ac ſæpius in hanc vitam redierit; videritque perſæpe, & quæ in hac & quæ in alia
vita ſunt, omniaque perceperit; nihil vtique ſupereſt, quod ipſe non didicerit:
Ideo mirum non eſt, ſi eorum, quæ ad veritatem & ad alia pertinent, reminiſci va
Modus ſe leat; quippe cum olim illa cognouerit, &c. At hoc primum reminiſcentie fundamen
cundus. tum ſatis eſt leue, & aliud principalius ac firmius expoſcit. Propterea modus alter ſu-
mitur ex ideis, & rationibus Menti & animæ inſertis, quem indicauit Plato in Ti-
mæo inquiens: Denique cum Deus vniuerſum conſtituiſſet, Aſtris parem numerum
diſtribuit animarum, ſingulis ſingulas adhibens, eiſque tanquam vehiculo impoſi-
tis, monſtrauit vniuerſi naturam, ac leges fatales edixit; oſtendens quidem primam
omnibus generationem ordine quodam vnam fore, ne quis ab eo minus aliquid
ſortiatur, &c. Cum dicat opificem monſtraſſe animis vniuerſi naturam, nil aliud ſi C
gnificauit, niſi quòd in eis inſeruit rerum omnium rationes: & hic ſecundus mo-
dus magis propriè reminiſcentia dicitur, cum fiat per reliquias quaſdam rationum
Qūo ſciē- in anima progreſſa conſeruatas; & fit hunc in modum. Cum animæ ab æterno a pri-
tia ſit re- mo opifice manarint, a quo nil niſi perfectum prodire poteſt, neceſſe eſt vt ſua po-
miniſcen- ſtrema perfectione donatæ fuerint: poſtrema autem animæ perfectio eſt ſcientia:
tia. manarunt itaque omni ſcientia decoratę, per rationes in eis inſertas, reſpondentes
ideis Mentis. Cum autem deinde deſcendant ad formanda corpora, in ea connexio
ne cum corporibus ſecundas edunt vitas: vita enim prima eſt actus proprius ani-
mæ: vita ſecunda eſt ea, quę ab anima in corpus effunditur; quales ſunt facultates
expertes rationis, quę ſunt imago & idolum primę animę & vitę. Anima in corpore
conſideratur; & vt in ſe manens, ſeruans conditionem ſuam; & vt progreſſa, ac de
clinans ad corpus: vt in ſe manens, ſeruat rationes illęſas; vt progreſſa & declinans,
eaſdem ſeruat progreſſas, tenues, obſcuras, & obliuione ferè deletas: Ideo dicitur
tunc anima in humano corpore quaſi in campo obliuionis recipi, & collocari propè D
Cāpus & flumē ob- flumen negligentię, hoc eſt propè fluxum humorum & inconſtantiam materiei; ob
liuionis. quę ſui met quodam modo obliuiſcitur, ſupernaque bona negligit: & dicitur dor-
miens, & ebria; quę vt dormiens eget excitante; vt ebria, cum excitata fuerit de-
Qūo ani- bet purgari. Excitatur autem hunc in modum. Primò ſenſilia externa cum ſe nobis
ma quaſi offerunt, mouent inſtrumētum ſentiendi; in qua motione inſtrumentum ꝑ corporeā
dormiens partem patitur, per formantem verò Animę facultatem redditur ea affectio purior ac
excitatur. ſpiritalior: ita dicitur perpeſſio deſinere in actionem, ac inſuper dicitur anima pro
mere dolum rationis: Ea tamen actio formantis facultatis iudicium non eſt, ſed
mox ea ſpiritalior affectio attingit rationem facultatis vtentis ipſius animæ, ac cum
ea tanquam cum cauſa nectitur; & tunc facultas vtens per rationem illi ſenſili reſpon
Quomo- dentem de eo iudiciū profert, adeò vt vnica rōne albedinis iudiciū promat de omni
do ſimile albedine; ac ita dicunt Academici, ſimile cognoſci ſimili. Mox ea ſimulachra per iudi
cognoſca tur ſimili. cium actu reddita, ab externis ſenſibus tranſeunt ad internos, in eiſq; puriora reddun
tur,

A tur, & per rationes ſuperioris ordinis illis ſimulachris reſpondentes exactius ac
eminentiori cognitionis gradu iudicantur: nam primò occurrunt communi ſen-
ſui, tanquam centro externorum, cui ſuccedit vis imaginandi; quæ duplex eſt, vel
aſſimilatrix, vel phantaſtica: Aſſimilatrix dicitur, quatenus eamet apprehendit,
quæ ab externis & communi ſenſu ei ôfferuntur: Phantaſtica verò, vt ſupra ſimu-
lachrum erigitur, vlterioremq́ue notionem de eo format; iudicans illud tanquam
conſerens vel aduerſum, bonum vel malum; ac ita ad libitum noua phantaſmata,
ſiue potius ſimulachra format: Imaginationem mox ſequitur fides, & ex fide & ima
ginatione conſurgit opinio; ad ſenſum internum pertinentes, cui tamen imperfe-
ctiſſimè competunt: Tertiò ab internis ſenſibus ad rationem & cogitationem aſcen
dunt; in quo tertio gradu uera cogitatio, exactior fides, firmiorq́ue opinio conſi-
deratur; quæ vulgo ſcientia dicitur: Demum anima per rationem eleuatur ad men
tem, & nectitur cum ideis; in quo quarto gradu vera ſcientia, & intelligentia reful
get. Poteſt namque anima rationibus ſibi inſertis vti tribus modis; Primò per eas
B promendo imagines ſimiles obiecto excitanti; Secundò per ſuas rationes iudican-
do obiectum tanquam per ſimile; Tertiò per rationes aſcendendo ad ideas mentis,
& ad principia & cauſas rerum: Primus vſus parit vmbras, ſecundus patefacit for-
mam participatam, tertius formam principem: Primus facit putare nos ſcire, cum
nil ſciamus; Secundus facit nos percipere, quod non ſcimus; Tertius parit ſubli-
mem ſcientiam ac ſapientiã. Adeò ut ſic anima, primò ad externa conuerſa, mox in
in ſe redeat, tertiò ad ſupera conuertatur: conuerſa ad externa, ſentire, imaginari,
vel aſſimilatione vti dicitur: rediens in ſe, dicitur cogitare; conuerſa ad ſupera, di-
citur intelligentia & vera ſcientia vti. Ex his conſurgit duplex adeptio, quam a lon-
ge inſpexit Auerroes: Prima eſt, dum anima excitata in ſe redit; & tunc dici-
tur ſuimet reddi compos, & ſeipſam adipiſci: Altera adeptio eſt, dum ſuis ra-
tionibus cum ideis mentis connectitur, qua connexione dicitur beari; nam tunc
mentem ſui perfectionem dicitur adipiſci, in quo gradu pauciſſimi reperiuntur.

Senſus cõmunis. Vis imaginandi duplex. Aſſimilatrix. Phantaſtica. Fides. Opinio. Eleuatio ad rationem. Vera cogitatio, & Fides. Eleuatio ad mentẽ. Anima tribus modis vtitur rõnibus. Triplex Animæ cõuerſio. Duplex adeptio.

C Ex his quoque redduntur notæ quatuor hominum diſpoſitiones erga ſcien-
tiam. Primò enim pueri & rudes, nec ſciunt, nec ſcire ſe putant; & hæc eſt in-
ſcitia craſſa, & negationis. Secundò phyſici & Sophiſtæ; cum excitati per ratio-
nes verſentur in rerum vmbris, idearumq́ue participationibus, quæ in mate-
rie refulgent, ac cenſeant vmbras illas eſſe veras formas rerum; hi cum non ſciant,
ſcire ſe putant: & hæc eſt inſcitia deprauatę affectionis, quam ſequitur tertia homi-
nis conſtitutio; & eſt dum anima progreſſa in ſe redit, conuerſaque ad ſupera iudi-
cat ideas eſſe eſſentias rerum veraſque formas, non autem has in materie refulgen-
tes, ac ita inſcitiam ſuam animaduertit; quæ inſcitia ſupra mendacem ſecundæ di-
ſpoſitionis conditionem collocatur: & huius tertiæ conditionis profitebatur ſe eſſe
Socrates, dum dicebat (Hoc vnum ſcio, quòd nihil ſcio) De hac loquens Pla-
to in Charmide inquit: Quæ nullo modo quis noſcit, non poteſt cognoſcere ſe igno
rare. Quæ inſcitia ſupra fatuam ſophiſtarum oſtentationem, quæ arguebatur a So-
crate, poſita eſt. Ideo aſſeruit Socrates in Phædone ſe, dum primò in rebus Phyſi-
D cis, hoc eſt in rerum vmbris verſaretur, putaſſe multa ſcire; at mox eò deuenit, vt
verè nouerit ſe nihil ſcire. Cum autem homo per ſalutarem hanc inſcitiam fuerit pa
ratus, valet quartum aſcendere gradum, & quartæ conditionis fieri compos; quam
aſſequi non valent illi, qui ſuę inſcitię non ſunt conſcii: Quę quarta & poſtrema
conditio eſt, dum anima per ſuas rationes connectitur cum ideis mentis, & earum
capite; vt lumen cum radiis, & radii cum fonte lucis; in qua connexione perfici-
tur ſcientia rationum per intelligentiam idearum: & in eo contactu & connexione
animæ apprime ſalutari, tanquam per reditum eius in ſuum principium ſuamq́ue
naturalem conſtitutionem, anima incomparabili quodam gaudio perfunditur,
ac poſtrema perfectione donatur. Ex his demum redditur conſpicuum, quòd ex
ſententia Platonis, non homo conflatus ex anima & corpore reminiſcitur; non
enim eiuſmodi homo primò rationibus & ideis formatus erat, neque hoc compo-
ſitum res prænouerat; ſed ſola anima: Conſtat inſuper, quomodo ea ſit remini-
ſcentia; nam reminiſcentia apparet modo aliquo in omni cognitionis gradu,
quatenus ſemper cognitio ſit munere rationum & idearum, quas prænoue-

Quatuor hominum diſpoſitiones ergo ſciẽtiam. Explicatur ſecundus reminiſcentiæ modus.

rat anima: præſertim tñ reminiſcĩa apparet in regreſſu animæ in ſe ipſã,per veſtigia, A
quę in ea progreſſa remãſerant;ac in connexione cũ ideis exactiſſimè perficitur,Hęc,
vt obſcura, & minus ab alijs explicata, latius explicanda & declaranda iudicaui.

Rationes aſſerentium Scientiam eſſe Reminiſcentiam. Cap. XVI.

VAria, nec leuia quidem, ſunt ea fundamenta; quibus illi nituntur, qui
ſcientiam ac intelligentiam nobis competere per reminiſcentiam exiſti-
Ratio prima pro reminiſcentia. marunt; quæ ego, qua potero breuitate, nitar referre. Prima ratio ſumi
tur ex eo, quòd animæ a diuina Mente prodierũt,a qua nil manat niſi per
fectum; quare ab ea manarunt omni ſcientia decoratæ. Præterea: Cum animæ ex
Ratio ſecunda. ſententia Academicorum, falſa tamen, anteiuerint generationem corporis, &
corpore ſint antiquiores; non eſt putandum,quòd ſolutæ a corpore in tenebris igno
rantiæ vitam duxerint: prænouerunt itaque omnia, quorum cum ſeruent rationes,
Tertia, eorundem mox reminiſcuntur. Præterea: quæcunque per naturam ad aliquid ten- B
dunt, per propriam formam ad id tendere dicuntur; vt grauia deorſum, leuia ſur-
ſum: cum autem omnis homo per naturam ad ſcientias ſit procliuis, eſt neceſſe vt
inſertas habeat rõnes, per quas intus excitetur,cõmoueatur,reddatur facilis,tendat
Quarta, que ad eas. Inſuper vtor ratione, qua vtitur Plato in Phædone, quæ negligenda non
eſt: Niſi homo inſertas haberet rationes rerum, nunquam earum eſſentiam vale-
ret apprehendere: at homo apprehendit eſſentias rerum,dum ſcientias adipiſcitur:
quare inſertas habet earum rationes, prius ſibi notas, Connexum oſtenditur: quia
extrinſecus nobis ſeſe offerunt ſolùm affectiones & accidentia;quæ cum ſint imper
fectiora ipſa eſſentia, & ab ea diſtincta, nunquam in nobis parerent eſſentiæ cogni
tionem, niſi rei eſſentia per rationes inſertas excitataſque ab accidentibus a nobis
cognoſceretur; oportet itaque eſſentiam rei, quæ eſt ipſum vniuerſale, in anima &
in mente eſſe inſertum; quod cum fuerit præcognitum, deinde eius reminiſci vale- C
Quinta. mus, Pręterea vtor ratione, qua vtitur Plato in Menone, & ita formatur: Qui-
cunque rectè interrogatus rectè reſpondet, & ſola interrogatione excitatus ex ſe ve
ram promit ſententiã, reminiſci dicitur: At omnis homo rectè per naturam affe-
ctus eſt huiuſmodi: Quare dicitur reminiſci. Maior conſpicua videtur. Oſtendit Pla
to minorem in ſamulo: qui rectè interrogatus, ex ſe deuenit in cognitionem huius
veritatis, ex diametro quadrati conſtitui quadratum duplum eo cuius erat diame
Confirmatio. ter. Quod confirmauit Plato, in perſona Menonis inquiens: At quo tramite id inuę
ſtigabis o Socrates, quod quidem omnino quid ſit ignoras? Quale enim tibi pro-
ponens, id quod ignoras inquires? Aut etiam ſi in illud incidas, quonam ſigno id
quod ignoraueras eſſe illud agnoſces? Quam difficultatem tetigit Ariſt. in primo ca
pite primi Poſt, Ex qua colligebat nos vel nil addiſcere, vel ea quæ pręnouimus; ni
Ratio ſexta. ſi enim prænouiſſemus, inaniter rerum cognitionem inquireremus, Aliud princi-
pale fundamentum ſumitur ex natura & conditione animę humanæ. Cum enim ea
a materie non pendeat, permutationi non ſit obnoxia, ſit æterna & immortalis, nil D
noui poſſe recipere videtur; ea enim, quæ noui aliquid recipiunt, permutationi &
varietati ſunt obnoxia: anima itaque humana vel nil noui intelligit; vel ea tantùm,
quę ſibi ſunt coæua, per reminiſcentiã cognoſcit; vt declaratum fuit. Hoc viſus eſt
Confirmatio ex Ariſtotele. nonnunquam approbaſſe Ariſt, veluti dum in 1. de cęlo, & 1. Meteor. inquit, ſcien-
tias eſſe ęternas; nec dari primos inuentores earum, ſed tantùm redintegratores;
cum enim obliuioni tradantur ſcientię, mox hominũ cura & diligentia in priſtinum
ſtatum reſtituuntur; quod non fieret, niſi conſtanti quodam fundamento animę in
ſerto niterentur. Clarius etiam id ipſum in 7. Phy. cont. 20. confirmat, inquiens.
Acceptio ab initio ſcientię, ortus non eſt, nec alteratio; quieſcere. n. & ſtare intelle-
ctũ, ſcire, & prudẽter agere dicimus; at in requiete non eſt ortus, neque mutatio, vt
prius diximus: pręterea, vt quãdo ex ebrietate, vel ſomno, vel morbo aliquis in con
traria mutatur; non dicimus quòd rurſus fiat ſciens, quamuis prius non valuerit vti
ſcientia, perinde ac neque a principio receperit habitum; nam quia anima morali vir
tute ornatur, aliquando prudens fit, & ſciens: Quocirca neq; pueri poſſunt diſce-
re, neque iudicare, vt ſenes; in eis enim ineſt magna perturbatio, & motus &c.

Aperte

A Apertè Ariſtoteles indicare videtur ſcientiam (vt cenſuit Plato) eſſe reminiſcentiã; cum dicat ſcire, græcè ἐπίστασθαι deductum eſſe ab ipſo ſtare, græcè στῆναι; quemadmodum etiam in Timæo dixit Plato: nam ex fluxu corporis & humorum ei oritur obliuio, ex requiete ſcientia & reminiſcentia. Inſuper; cum aſſerat ſcientiam perinde acquiri, ac dum homo habitu prǽditus, ex ebrietate, ſomno, vel morbo in oppoſitum mutatus, valet vti eo habitu. Ideo eo in loco inquit Simplicius. Semper quidem animus habitum habet, & diſciplinę re vera ſunt reminiſcentię, vt Platonis oſtendit ratio; Verùm (vt inquit Plotinus) eſt etiam habere habitum ſcientiæ, & non in promptu habere; & eius quod eſt in promptu habere, vel non in promptu habere, multæ ſunt differentię: nam pueri ita habent habitum Scientiæ & Prudentię, ueluti in ſubſtantia exiſtentem prorſus immobilem; ideo videntur egere diſciplina & receptione ſcientiæ. Id ipſum confirmaſſe viſus eſt Ariſtoteles in calce ſecundi poſteriorum, quo loci explicans modum deueniendi in notitiam primorum principiorum, inquit; ſe habere de adeptione cognitionis eorum, vt in exercitu: dum euer-
B ſione militum facta mox incipit miles vnus ſtare, ſaciem vertere, & dimicare; cumque eo alter, & alter; adeò vt ex integro vniuerſa pugna redintegretur. Cum autem Ariſtoteles aſſerat ſe habere vt in exercitu, in quo euerſione facta &c. apertè indicat, adeptioni ſcientiæ præcurriſſe euerſionem eius per obliuionem; mox ex integro refici per reminiſcentiam. Hoc confirmatur ex cognitione primorum principiorum, quæ axiomata & dignitates nuncupantur: iudicamus nos ea ſemper nouiſſe, nec aſignare ualemus tempus, quo ea didicerimus; adeò vt per naturam nobis videantur inſerta, ac per reminiſcentiam in lucem reuocata. Inſuper experientia percipimus, quòd; dum cogitatione ſublime aliquid accuratè perquirimus, illudque optamus apprehendere; in nos ipſos reuocamur, ſecernimurque pro facultatè ab externis omnibus; indicantes internam, ac in eſſentia animę inſertam eſſe naturam veri, quam inquirimus. Ita Porphyrius, Ammonius, Plutarchus Lydus, Priſcianus Lydus, Simplicius, & alii multi uiri celebres, animę putarunt inſertas rationes conuenire, & ſcientiam eſſe reminiſcentiã. Themiſtius quoque (vt patet ex 3. de anima
C cap. 32.) necnon Auerroes (vt colligitur ex 3. de anima cont. v.) ſcientiam modo aliquo reminiſcentiam eſſe putarunt; id tamen fecerunt alio nixi fundamento: nam vnam numero mentem falsò putarnnt vniuerſæ ſpeciei humanę competere, munere cuius vnus homo valet addiſcere ab alio; nam ſcientia non eſt forma generans & producens ſcientiam, vt calor calorem; non enim eſt forma aliqua efficiens, ac ita valens ſimilem producere: cum itaque ſcientia non ualeat efficere ſcientiã, & vnus homo per ſcientiam doceat alium, cogimur fateri id fieri modo quodam per reminiſcentiam; excitando communes Mentis ideas, ac latentem ſcientiam in lucem redigendo. Propterea inquit Auerroes prope calcem quinti cont. tertii de anima. Fieri non poſſet, vt diſcipulus addiſceret a magiſtro; niſi ſcientia, quæ eſt in magiſtro, ſit forma generans & creans ſcientiam in diſcipulo, vt ignis generat alium ignem; quod eſſe non poteſt: & hoc, quòd ſcitum ſit idem in magiſtro & diſcipulo hoc modo, fecit Platonem credere diſciplinam eſſe reminiſcentiam &c. Sic Auerroes modo quodam putat ſcientiam eſſe reminiſcentiam. Satis itaque firmis nixi fundamentis puta
D runt Academici ſcientiam eſſe reminiſcentiam, & propterea Socrates ſe ineptum aſſerebat ad ſolutas auſcultatoriasque orationes; illæ enim docẽtibus & addiſcentibus ſunt accõmodatę: ſed vtebatur argumentationibus, dialogis, interrogationibus; vt ſic animos excitaret, eoſque per reminiſcentiam rectè inſtitueret: ideo etiam ſe fungi dicebat obſtetricio munere, quatenus ſcientiarum fętum intus latẽtem in lucẽ educeret. Sed pulchra occurrit dubitatio: Si ex ſententia Socratis ſcientia erat reminiſcentia, dabatur itaque ex eius opinione ſcientia; quę ſi dabatur, cur ſe nil ſcire profitebatur? Præterea: Si ex ſententia Academicorum dabatur ſcientia, & erat per reminiſcentiam; cur viri Nouæ Academię nil certi nos de rebus poſſe enunciare aſſeuerabant? cur dicebant nos de quauis re pro vtraque parte diſſerere poſſe? His dubitationibus reſpondens, de prima dico, Socratem nouiſſe dari ſcientiam. Nam quatuor ex eius opinione in relatione ad ſcientiam conſiderantur gradus in præcedentibus relati: Verùm quia aſcendere in quartum gradum eſt homini difficillimum; ideo indicans ſe in tertio collocatum, nempe ſupra ſophiſtas, qui cum nil ſciant, ſe ſcire

putant

Scientia vnde dicta.

Cognitio primorũ principiorum.

Experientia.

Porphyri. Ammoni. Plutarch. Priſcianus Lydus. Themiſti.

Auerroes

Socrates.

Dubitatio.

Solutio.

putant, dixit ſe nihil ſcire. De altera difficultate dico, plurimos hominum verſari in A vmbris rerum in materie apparentibus; pauciſſimos eleuari ad ideas, quæ ex Platonis ſententia ſunt eſſentiæ rerum: Cum itaque homines verſentur in umbris & imaginibus, in quibus nil puri & ſinceri reperitur; ſed cuncta ſunt permixta, mutabilia, & magis non talia, quam talia; iure optimo dicebant de vnoquoque pro omni parte licere diſputare, & cuncta in fluxu & motu eſſe poſita; diſputationes enim de his vmbris formātur, eſſentiarū verò eſt purus & ſimplex contactus. Scientia itaque eſt reminiſcentia; tum ratione conditionis creatoris Dei, qui cuncta producit perfecta; tum ob ęternitatem Animæ, quæ nil noui valet recipere; tum ob prærcurrentes eius vitas; tum ob cognitionem eſſentię rerum; tum ob conditionem ſcientię, quę non eſt nata ſimilem producere; tum ob inſertam dignitatum notitiam; tum ob propenſionem ad ſcientias; tum demum ob conditiones indagationis & inuentionis, quibus ea tantùm, quæ pręnouimus, videmur poſſe inuenire.

Epilogus dictorum

Reiicitur Opinio aſſerentium Scientiam eſſe Reminiſcentiam. Cap. XXVII. B

Primum fundamētum inane reminiſcētię.

Alterum inane fundamentū.

Tertium inane fundamētum

OPinio aſſerentium ſcientiam eſſe reminiſcentiam, nititur variis fundamentis apprime falſis, aduerſatur experientiæ, ac rationi. Primò nititur hoc fundamento, quòd animę ab ęterno definito quodam numero a Deo manarint, migrentq; per corpora varia: quod quàm ſit abſurdū, & noſtri Theologi, & Ariſtoteles cumulatiſſimè patefecerunt. Secundò prę ſupponit ea opinio, nō hominem, ſed animam eſſe illam, quæ ſciat, addiſcat, & intelligat: quod verum non eſt, vt in primo de anima 65. aſſeritur; nam homo ille eſt, qui addiſcit, & ſcit; actiones enim compoſitorum, & totius perfecti ſunt: & præſertim, quia homo non intelligit abſque ope Phantaſmatum; quæ non excitant ſolùm, ſed Menti offerunt imaginem rerum, ex qua Mens elicit eſſentiam & uniuerſale; apprehendens rei naturam, non apprehenſis aliis cum ea complicatis. Inſuper ſtatuit in Mente Ideas, in C Anima Rationes reperiri, quarum ope competat nobis ſcientia; cum tamen eas in 3. de Anima, ac alibi cumulatiſſimè Ariſtoteles reiecerit. Earum autem euerſio latiſſimam conſiderationem expoſceret, huic loco parum accommodatam. Inſuper aduerſatur experientię: Quicunque enim reminiſcitur, iudicat ac animaduertit ſe prius rem illam nouiſſe; at dum addiſcimus, minimè percipimus hoc nobis conuenire, immo aſſerimus nos id prius non cognouiſſe. Præterea hoc ipſum confirmatur perpendendo modum productionis ſcientię, & cognitionis eorum, a quibus omnis noſtra ſcientia ortum ducit. Dicimur ſcire per definitionem, & demonſtrationem: definitionem, & Principia demonſtrationis colligimus ex rebus ſingulis; nam ex indiuiduis colligimus definitionem ſpeciei, ex ſpeciebus eam generis, vt in ſecundo Poſteriorum oſtenditur: definitiones, & principia demonſtrationis, non competunt rationi in anima inſertę, vel ideę; ſed naturę communi exiſtenti in indiuiduis, non diſtinctę ab illis niſi ratione: Cum igitur in horum principiorum demonſtrationis collectione nulla appareat reminiſcentia, & ex his pendeat vniuerſa noſtra ſcientia, conſpicuum eſt eā non eſſe reminiſcentiam. Prærerea ad eā animę partem pertinet reminiſcentia, ad quam pertinet memoria, vel ſaltem ſine memoria fieri nequit; expoſcit enim reminiſcentia memoriam, & ſuperaddit vſum D rationis: At memoria ſolùm eſt Phantaſmatum; quæ Phantaſię, & parti ſentienti competunt: ideo memoria ad partem ſentientem pertinet: ſi autem memoria eſt vniuerſalium, ſolùm ex euentu eorum eſt; quatenus lucent in phantaſmatibus, & ſeruantur ſeruatis illis, ex quibus ad libitum valemus Mente colligere vniuerſalia; vt docet Ariſtoteles in lib. de memoria & reminiſcentia. Cum itaque memoria & conſeruatio pertineat ad facultatem ſentientem, quæ facultas ſentiens in hominis interitu perit; eſt neceſſe, vt etiam aboleantur ſcientię, & in Iuuene denuo producantur, & ex integro acquirantur. Ideo inquit in eo lib. Ariſtoteles; Motus factus a ſenſilibus, imprimit veluti figuram quandā rei ſenſilis, vt faciunt ſigillantes annulis &c. Neque dicendum eſt cum Simplicio memoriam eſſe duplicem; vnam Phantaſmatū,

Aduerſatur Experientię.

Aduerſatur modo quo in nobis producitur ſciētia.

Rō ſumpta ex Memoria.

Sententia Simplicii reiicitur.

alte

A alteram rationum & idearum exiſtentium in eſſentia animę & mentis: nam ſi ſeruantur principales formę, inaniter ſeruarentur Phantaſmata per diſtinctum genus memorię. Præterea, tunc nos poſſemus ſine conuerſione ad Phantaſmata per ſolas rationes & ideas ratiocinari & ſpeculari; quod tamen experientia cognoſcimus nobis minimè competere. Inſuper: Simplicius; cum in explicatione 20.cont. 3.de anima ponat duplex illud memorię genus, & per id nitatur Ariſtotelem cum Platone reddere concordem; nedum aduerſatur Ariſtoteli, qui in libro de memoria & reminiſcentia ſolùm ponit memoriam Phantaſmatum: verùm inſuper aduerſatur Platoni, qui cenſuit nos reminiſci; nedum eorum, quæ anima ſoluta a corpore per rationes nouit; verùm inſuper eorum, quæ nouit anima cum alio corpore iuncta. Apertè enim in Menone inquit; animan recordari eorum, quæ vidit, nouit, & didicit, dum alias vitas duceret: & id confirmat auctoritate Pindari. Non itaque rectè difficultatem vitat Simplicius. Præterea: Si ſcientia eſſet reminiſcentia, non adeò laboraremus pro ea acquirenda, non tam ſæpe falleremur, nec adeò nobis propria eſſet

Simplicius Ariſtoteli & Platoni aduerſatur.

B ignorantia: ea enim, quæ prius rectè nouimus, citiſſimè, & ſine errore readdiſcimus; & in his quę nobis inſerta & familiaria ſunt, nõ fallimur. Pari ratione non adeò eſſemus indifferentes ad ſcientiam & inſcitiam, ad varias de eadem re opiniones; ſed definitè magis parti verę eſſemus addicti. Et confirmatur: quia; cum innumerę frequenter ſint de eadem re opiniones, quarum vnica eſt uera, cæteræ falſę; vt in opinionem falſam ducimur ſine reminiſcentia, non enim falſi reminiſcentia per ideas eſt; ita, vt in opinionem veram ſine reminiſcentia veniamus, neceſſe eſt: in vtramque enim per argumentationem deducimur, nec maior de vna quàm de altera ratio eſt. Ideo Bion, ex relatione Olympiodori in Phædonem, dicebat: Si ſcientia eſſet reminiſcentia, non daretur opinio falſa. Propterea Plato in Theæteto laborauit pro ſeruando modo, quo detur opinio falſa: Strato Lampſacenus hac ratione euertebat reminiſcentiam: Nam ſi ſcientia eſſet reminiſcentia, minimè opus eſſet demonſtratione; ſed & ſigna, & cætera conſimilia media, parem demonſtrationi parerent ſcientiam. Conſequentia patet: quia conſimiliter nos ducerent ad id, cuius ſumus

Alia ratio ſumpta ex ignorãtia.

Bion.

Strato Lampſacenus.

C obliti; veluti euenit, dum nos prioris ſcientię obliuioni traditę per aliquod ſignum reminiſcimur. Præterea manifeſtiſſimè in omnibus ſeruare licet, quòd tunc aliquid ſui natura dicitur capax alicuius, dum ſui natura eius eſt expers: cum autem anima ſui natura ſit capax ſcientiarum, non debet eas ſui natura includere; recipiens enim eo debet eſſe denudatum, quod recipere natum eſt, vt etiam Plato in Timæo loquẽs de materie affirmauit. Dicere autem, quòd anima ob fluxum corporis obliuiſcatur, ob connexionem cum corpore progrediatur ac recedat a ſe, inania penitus hęc ſunt: nil enim recedit a ſua eſſentia, nec per aliquod externum id amittit, quod ſibi per naturam eſt inſitum. Demum: Si ſcientia eſſet reminiſcẽtia; cum Socrates ſe hoc ſolum profiteatur ſcire, quòd nihil ſciat; & ſcire ſe nil ſcire, non poteſt eſſe per reminiſcentiam; non itaque quod ſcimus per reminiſcentiam, addiſcimus; & nil eorum, quæ ſocrates ſciebat per reminiſcentiam, addiſcere potuit: quare cum dicat ſcientiam eſſe reminiſcentiam, & hoc vnum ſcio quod nihil ſcio, ſecum pugnat, & ſibimet aduerſatur.

Rõ ex natura & cõditione recipientis.

D Quòd Ariſtoteles non putarit ſcientiam eſſe reminiſcentiam, tam apertè patet, vt ſuperuacaneum ſit pro eius elucidatione laborare; frequenter enim patefecit, cum opinionem, tum fundamenta eius opinionis eſſe falſa: & Simplicius, dum nititur Ariſtotelem cum Platone conciliare, opinionem vtriuſque peruertit.

Socrates p ſuamet fundamẽta euertitur.

An Scientia modo aliquo poſſit dici Reminiſcentia, & Solutio aduerſarum rationum. Cap. XXVII.

DE attinentibus ad animan varię ſunt opiniones, quarum ea tantùm vera eſt, quæ eſt noſtrorum Theologorum; ex quorum ſententia Scientia nullo pacto poteſt dici Reminiſcentia: creantur enim animę omni habitu nudę, dum paratum fuerit corpus, & ideo denuo ſcientiam acquirunt. Ex opinione Alexandri & eorum; qui adeò delirarunt, vt hominis animan & mentem putarint mortalem, a materia pendentem, cum corpore ortam, & cum eo pereuntem;

Ex ſententia Theologorũ ſcientia non eſt reminiſcentia.

Neque ex opinione Alexandri

Ex opinione Platonis. Ex opinione Auerrois & Themiſtii

tem; ſimiliter ſcientia nulla ratione poteſt dici reminiſcentia. Per fundamenta Plato A
nis, & eius de anima opinionem, ſcientia eſt reminiſcentia: at cum fundamenta,
tum opinio eius, falſa & inania ſunt. Ex opinione demum Auerrois, Themiſtii, &
eorum, qui falſò putarunt humanam mentem eſſe vnam totius humanę ſpeciei, ſciē
tia aliqua ratione poteſt dici reminiſcentia; ſecus tamen, ac ex opinione Platonis id
contingat: ex horum enim ſententia ſcientia eatenus eſt reminiſcentia, quatenus
mens vniuerſę humanę ſpeciei vna eſt; & nil intelligit in vno & per phantaſmata
vnius, quod non infinities intellexerit in aliis per aliorum phantaſmata; & in hac ſi-
gnificatione Ariſtoteles in ſeptimo phyſicorum dixit mentem nil denuo recipere,
& ſcientiam nobis competere per ſolam rectam compoſitionem phantaſmatum &
phantaſię: Mens enim ſemper valet ea rectè indicare, quæ congruenter ei offerun-
tur; nil enim recipit mens ex ſententia Ariſtotelis, ſed ſolùm ea iudicat, quæ per
Phantaſiam ei offeruntur. Hæc tamen non propriè eſt reminiſcentia; quia non mēs,
ſed homo intelligit; & mens nil ſeruat, ſed ſola phantaſia per memoriam, quæ gene
ratur & interit: inſuper, quia rationes & ideę ab Ariſtotele non conceduntur. Ex ſen B

Themiſti°

tentia tamen Themiſtii ſcientia ſimilior eſt reminiſcentię, quia vnà cum Platone Mē
ti inſertas rerum ſpecies tribuere videtur. Sic itaque ſtatuentes Mentem hominis
vnam, imaginem quandam reminiſcentię ſeruant; ſecus tamen, ac id fiat a Platone:
Verùm cum id fundamentum (quòd Mens vniuerſę humanæ ſpeciei ſit vna) fatuum

Diluūtur aduerſę rationes.

ſit & inane, opinio ea tanquam fatua negligatur. Supereſt modò, vt rationes eas di
luamus, quibus oſtendebatur ſcientiam eſſe reminiſcentiam. Prima ratio ſumebatur

Diluitur prima.

ex conditione creatoris, qui cum ſit abſolutiſſimus, cuncta creat abſoluta & perfe-
cta. Reſpondeo: Cuncta creat perfecta intrinſecus, at non extrinſecus; in attinenti
bus ad eſſentiam, at non in attinentibus ad ea, quæ proprio labore ſunt comparan-
da; in attinentibus ad facultates, at non ad ea, quæ prodeunt ex facultatibus; & de
mum in attinentibus ad actum primum, non ad ſecundum: largiens tamen faculta-

Diluitur ſecunda.

tes, dicitur largiri cuncta prodeuntia ex recto vſu earum. Dicebatur ſecundo, Ani- C
mas ab ęterno manaſſe a diuina mente. Hoc vt conſpicuè falſum negligi debet: &
præſertim, quia ſi Mens ab ęterno manaſſet a Deo, non ob id ſcientia eſſet remini-

Diluitur tertia.

ſcentia; quia homo addiſcit, non Mens. Tertia ratio ex eo ſumebatur, quia homo
per naturam expetit ſcientiam. Reſpondeo, ex propenſione ad ſcientias non colligi
ſcientiam eſſe reminiſcentiam; cuncta enim per Naturam & per ſuam formam quæ
runt bonum, perfectionē ſui; & ſunt procliuia ad ea, quæ ex ſua facultate prodeūt;
immo reflectitur ratio; quia ſi nobis per naturam rerum rationes & formę compe-
terent, non eas per naturam expeteremus, cum appetitus adnexam habeat priuatio

Diluitur quarta.

nem. Dicebatur quartò: Niſi hominis anima rerum formas haberet inſertas, mini-
mè poſſet eſſentiam earum apprehendere. Reſpondeo eſſentiam earum definitione
explicandam, minimè eſſe rationes vel ideas in Mente collocatas (vt perperam cen
ſuit Plato) ſed eſſe eam, quæ in indiuiduis & in materie reperitur: in cuius eſſentię
notitiam ducimur per opera, perque accidentia propria neceſſariò cum ea complica
ta, virtute humanę rationis; qua nobis datum eſt ex vno aliud colligere: Et hoc oſtē D

Diluitur quinta.

ditur, quia per opera ducimur in notitiam Dei; cum tamen (concedente Platone)
ipſius Dei nec Idea in Mente, nec in anima ratio reperiatur. Quinta ratio ex reſpon-
ſionibus ſumebatur: Puer enim interrogatus etiam de his, quæ non didicit, congruē
ter reſpondet. At facilis eſt ſolutio: Nam per interrogationem non excitatur ſcien-
tia in anima latens: ſed cum nos per naturam ſimus prædıti facultate ratiocinandi &
iudicandi, ſtatim; quòd per congruentem interrogationem ea nobis offeruntur, quæ
vel ad veritatem ſunt nata deducere, vel eam ſunt apta nobis patefacere; nos facul
tate iudicandi verum rationi conſentaneum approbamus, ac naturali ratiocinatione
ex vno aliud colligimus: & hoc non ſemper, nec omnes facimus; nonnunquā enim
perperam reſpondemus: & cum falſa reſponſio non prodeat ex reminiſcentia, infe-
rendum eſt veram quoque ex ea non prodire; oppoſitorum enim eadem eſt ratio.

Diluitur confirmatio.

Confirmatio ex eo ſumpta (quia ſi id, quod quærimus, non prænouiſſemus; etiam
ſi nobis occurreret, non poſſemus illud cognoſcere) diluitur ab Ariſtotele ſub initio
lib. Poſteriorum: nam id, quod quærimus, cognoſcimus facultate, non actu; cogno
ſcimus per communia quædam, at non per propria; cognoſcimus vel per ſigna, vel

per

A per accidentia propria, vel per cauſas; & per id, quod prænoſcimus, ducimur in no
titiã eius, quod latet. Afferebatur ratio ſexta ſumpta ex conditione humanę Men-
tis; quæ cum inreritui non ſit obnoxia, nec a materie pendeat, nil noui valet reci-
pere. Reſpondeo primò cum Ariſtotele: Mens nil noui recipit, ſed denuo ei oblata

Diluitur rõ ſexta.

iudicat: Addo inſuper; quòd, cum ea receptio ſit ſola perfectio ſine interitu, rei im
mortali non aduerſatur: Demum dico, quòd; cum hominis anima recedat a puriſ-
ſimo actu, includat poteſtatem, referatur ad mortale corpus, cumque eo per natu-
ram connectatur; redditur particeps conditionis eius, ac ita eſt apta noua recipere &
iudicare. Afferebantur ſeptimo loco auctorirares ex Ariſtotele depromptæ: quæ
nil nobis aduerſum oſtẽdunt; ſolùm enim indicant illum putaſſe Mundum ęternum,

Diluitur ratio ex auctoritatibus ſumpta.

& Mentem nil recipere vt ſubiectum, ſed rantùm noua iudicare: Simplicius autem
perperam opinionem Ariſtotelis explicauit. At afferebatur auctoritas ex calce ſecũ
di Poſteriorũ quo loci dicebat Philoſophus ſe habere de ſciẽtiarũ, adeptione vt de bel
B lo, in quo euerſione facta vnus ſtetit &c. adeò quòd confitebarur primò per obliuionẽ

Explicatur locus ex 2 Poſt.

fuiſſe factam euerſionem ſcientię, mox per reminiſcentiam ſuiſſe redinregratam.
Cui reſpondens, dico primò; morem fuiſſe Ariſtorelis in afferendis exemplis ſequi
opinionem aliorum, vt clarius rem patefaceret, ac ita id exemplum ex ſententia Pla
tonis tunc temporis celebri allatum fuit: Addo ſecundò, illud eſſe etiam verum ex
opinione Ariſtotelis, quoniam præcurrentes diſpoſitiones ad ſcienriam, ſe habent
perinde ac pręludia belli; vt enim habitum aſſequamur, neceſſe eſt non ſemel, nec
bis, ſed frequenter res imaginatione concipere, eaſque Mente iudicare; alioquin
quaſi milites terga dantes obliuioni traduntur: Demũ ea ſententia eſt vera, dum hu-
mana Mens refertur ad humanã ſpetiem; nil enim in aliquo indiuiduo iudicat, quod
non iudicauerit in alio. Afferebatur alia ratio ſumpta ex cognitione primarum enun
ciationum, quæ dignitates nuncupantur. Quæ diluitur; quoniam (vr docet Ariſto
teles in calce ſecundi poſteriorum) in earum notitiam deducimur ope ſenſuum, me-

Rõ ſumpta ex notitia dignitatum.

C morię, & experientię: Dicuntur autem nobis per naturam conſpicuæ & notę; tum,
quia ex ſenſu conſpicuis eliciuntur; tum, quia ſtatim quòd menri offeruntur refulget
earum ueritas; tum demum, quia, cum ſint de rebus primis ex ſe apprime conſpicuis,

Qũo cognitio dignitatũ nobis per naturã cõpetat.

abſque ope alterius habitus exactiſſimè iudicantur: competunt itaque nobis per na
turam facultate; quia ſunt natæ, ſtatim quòd menri exactè offeruntur, approbari; at
non competunt actu. At afferebatur experientia; quia indagantes veritatem vitamus
externa, in nos reuocamur, quaſi in nobis ipſis latentem ſcientiam perquirentes: &

Diluitur rõ ex experientia deprompta.

Democritus ob idipſum dicitur ſponte ſe priuaſſe oculis. Reſpondeo, eam ab exter-
nis reuocationem tunc nobis eſſe vtilem, dum imaginandi facultas per ſenſus rerum
imaginibus ſuerit formata: & tunc nobis conducit, vt accuratius eas conſideremus,
& diligentius ex uno aliud colligere valeamus; non autem, vt rationes per naturam
inſitas conſideremus. Afferebatur demum ratio ex Auerroe deprompta; quia ſcien-
tia docentis non poteſt parere ſcientiam in addiſcente, cum ſcientia non ſit qualitas

Diluitur ratio ſumpta ex cõditione ſcientię.

D efficiens, valens producere ſimilem, vt calor calorem. Reſpondeo: Ad formandam
ſcientiam in animo addiſcentis varia conſpirant; nam conſiderantur agens principa-
le, & inſtrumenta: Agens principale eſt mens addiſcentis, eiuſque ratio; quę conſi-
derans, iudicans, colligensque ex vno aliud, per iteratas actiones habitum produ-
cit; ita anima dicitur principium efficiens variarum actionum, ſine cuius cura & di-
ligentia cætera omnia ſunt inania: Inſtrumenta varia ſunt; nam Docens, Libri, Sen
ſus, & ſimilia, ei famulari dicuntur. Non igitur ſcientia docentis vt agens principa
le producit ſcientiam in addiſcente, ſed tanquam inſtrumentum ei offerens iudican-
da & apprehendẽda. At vrgent adhuc, & inquiunt: Niſi per naturã nobis inſita eſſet

Diluitur alia ratio.

ſcientia, Mens non potius vero quàm falſo ad hæreret, ſed ęquè vtrumque recipe-
ret. Reſpondeo, iure Mentem præſertim parti verę aſſentiri; quia ea ab obiecto præ
ſertim offertur, & rationi reſpondet. Immo reflecto rationem: Nam ſi per naturam
inſita nobis eſſet ſcientia; non tam diu ignorantiam ſeruaremus; nec tam pauca, tam
obſcurè, tanto labore, tamque perplexè cognoſceremus: Er præſertim ex ſenten-
tia Academicorum, qui de omnibus nos poſſe probabiliter pro omni parte diſſerere
aſſeruerunt.

An Scientia & Cognitio fiat per Simile, adeò vt Simile Simili cognoſcatur. Cap. XXVIII. A

Ariſtoteles ab antiquis & a ſe diſſentire videtur.

PVlchra ſe offert conſideratio, an ſimile ſimili cognoſcatur: qua de re Ariſtoteles & ſecum, & cum antiquis pugnare videtur. Primò cum antiquis, quia in primo de anima eos damnat, quia ſimile ſimili cognoſci aſſerebāt: quod eſſe falſum affirmat: nam ex veteribus ſolus Anaxagoras exiſtimauit Mentem (vt iudicaret) debere eſſe a Chao ſeiunctam, expertemque mixtionis; cæteri omnes ſimile ſimili cognoſci putarunt. Secūdò pugnat ſecum; quia in libris de anima falſum aſſerit ſimile ſimili cognoſci, at mox in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. primo inquit: Ad ea enim, quorum non eſt idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad vtrumque apta ſit natura, oportet genere differre; ſiquidem eis ex ſimilitudine quadam atque affinitate cognitio comparatur, &c. Eadem ſententia profertur, & confirmatur ab Alexandro in primo de anima cap. 22. B

Quòd ſimile cognoſcat ſimili.

Rationes etiam extant pro omni parte. Nam, quòd ſimile ſimili cognoſcatur, primò oſtenditur inſpiciendo cognitionem Dei, quæ omnium cognitionem debet cenſeri menſura; cognitio enim Dei, ſiue ſit per ideas ſiue per eminentiam; ſemper vel per ſimile, vel per idem fieri, conſpicuum eſt: ideo inquit Auerroes 12. Metaphyſicę. 37. Deum res cognoſcere, vt conueniunt cum eius eſſentia. Ex aduerſo; ſi loquimur de cognitione ſenſuum, quæ infima eſt, ea quoque in ſimilitudine eſt poſita; nam ſenſus materiatus ſolùm materiata apprehendit: Viſus lucidus iudicat lucida: Auditus aereus aerea percipit; ſonum nempe, qui in aere gignitur, & per aerem defertur: Tactus in temperamento collocatus, iudicat attinentia ad temperamentum: ideo Plato in Timæo de ſenſu viſus loquens, manifeſtat fieri per ſimilitudinem. Similiter etiam noſter intellectus, qui mediare quodam modo dicitur inter Mentes omnino abiunctas & ſenſum, per ſimilitudinem intelligit; nam intellectus in tertio de anima dicitur verè intelligibilis, adeò vt intelligibili intelligatur intelligibile; & in cont. xi. ac. 16. manifeſtat Ariſtoteles, actum intelligendi fieri per conformationem C intellectus cum intelligibili: & propterea inquit; Omnino vt ſeparabiles ſunt res a materie, ita quæ circa intellectum. Et confirmatur: quia per habitum iuſtitię iudicamus pertinentia ad Iuſtitiam, per habitum temperantię pertinentia ad temperantiā, per habitū Geometricū Geometrica, ac ita de cæteris. Et demū, vt intellectus eſt abiūctus a materie, ita in vniuerſali abiuncto verſari dicitur.

Quod ſimile non cognoſcatur ſimili.

Altera ex parte, non cognoſci ſimile ſimili oſtenditur ab Ariſtot. in primo de anima diſputante aduerſus Empedoclem, & alios veteres Philoſophos, qui ſimile ſimili cognoſci affirmarunt: ideo in ſecundo & tertio de anima oſtendit, Senſum & Mentem eorum debere eſſe expertia, quæ recipere debent; quoniam recipiens debet eſſe nudatum re recipienda, debet eſſe poteſtate, & dicitur modo aliquo pati: at nil eſt poteſtate id quod habet, nil patitur a ſe, nec a ſimili; Et confirmatur: quia ſi cognitio fieret per ſimilitudinem, cum ſimilitudo eminenter in eodem includatur, maximè idem cognoſceret ſe; quod tamen de ſenſu & humana mente ab Ariſtotele non conceditur [illegible] euentu. Hac ratione Ariſtoteles in primo de ortu & interitu oſtendebat ſimile non pati a ſimili, D quia idem pateretur a ſeipſo: & in primo Rhetoricorum dicebat; Si iucundum eſſet ſimile ſimili, idem ſibi maximè eſſet iucundum. Res itaque eſt apprime dubia.

Opiniones quatuor. Prima.

Hac de re quatuor ſe mihi offerunt opiniones: Prima eſt veterum Philoſophorum; qui nil ſupra corpus reperiri exiſtimantes, putarunt animam eſſe corpus, & eſſe conflatam ex ea materie & principiis, ex quibus cætera Phyſica conflata exiſtimabant; ac ita ſimili quo ad eſſe corporeum & materiatum ſimile cognoſci affirmabat. Huius opinionis fuit Empedocles: quem dixit Ariſtoteles in primo de anima cont. 25. aſſeruiſſe, Aethere ętherem, igne ignem, concordia concordiam, diſcordiaque diſcordiam cognoſci.

Reiicitur prima opinio.

Quę opinio negligenda eſt: nedum, quia animā ſtatuit corpus quoddam, & corpori iudicium tribuit: Verùm inſuper; quia ſi vera eſſet, maximè elemētum terrę deberet eſſe natum iudicare terram, elementum aquę aquam, & ſic de ſingulis; quod eſſe falſum apertè conſtat.

Secunda opinio. Galenus.

Altera opinio eſt Galeni in lib. 7. de Placitis Hipp. & Plat. cap. v. & vi. qui nititur opinionem Empedoclis & Platonis tueri, &

aliqua

A aliqua ex parte veram patefacere: inquit enim. Similitudo vel conſideratur in facul
tate, vel in inſtrumento: ſi in inſtrumento, ſimile cognoſcitur ſimili: ſi in facultate &
virtute, nequaquam. Verba eius in cap. v. hæc ſunt. Aptè igitur dicimus Viſus inſtru
mentum lucidum eſſe, aereum auditus, vaporoſum olfactus, guſtatus humidum, ter
rum tactus; nullo enim alio modo eſſe poteſt, cum ex ſimilium alteratione conſiſtāt:
atque hoc eſt, quod Empedocles ſignificauit inquens.

Conſpicimus terram tellure, liquore liquorem,
Aere naturam aeream, igne cernimus ignem.

Sentimus enim re vera terreſtri ſenſu, hoc eſt tactu, terreſtrem inſitam in rebus
naturam; lucidiſſimo, qui eſt viſus, lucidam; non ſecus etiam aereo auditus ſenſu,
proprias aeris affectiones dignoſcimus; quemadmodum guſtatu, qui humidus natu
ra ſpongioſusque eſt, ſaporum qualitates nobis innoteſcunt: ſupereſt vnius, olfactus
nempe, inſtrumentum; quod non in narium meatibus ſedem habet (vt plerique pu
tant) ſed in extremitatibus anteriorum cerebri ſinuum, quo nariū meatus pertinent,
B qua maximè in parte vaporoſos eſſe cerebri ventriculos cōſtat. Hęc Galenus. Verùm Reiicitur
errat profectò, vt cenſeo. Primò, quia ſibimet aduerſatur; cenſet enim in libro quòd ſententia
animi mores ſequantur corporis temperamentum, potentiam animę non diſtingui Galeni.
ab eſſentia; & in eodem libro ait temperamentum eſſe eſſentiam animę: quare ſi tem Rō prima
peramentum eſt eſſentia animæ, & eſſentia eſt potentia, non poteſt ſeruari ſimilitu-
do in temperamento, niſi etiam ſeruetur in eſſentia & potentia animę. Præterea vi- Secunda.
detur aduerſari Empedocli, quem tueri nititur: Nam dicebat Empedocles igne co-
gnoſci ignem, terra terram, ac ita de cæteris: adeò quòd ſenſu tactus, vt conflato ex
quatuor elementis quatuor elementa perciperemus: Galenus autem cognitionem
terrę tribuit tactui, ignis viſui, aeris auditui, & ſic de cæteris. Tertiò aduerſatur Plato Tertia.
ni, quatenus opinionem eius redigit ad opinionem Empedoclis: cum tamen Empe
docles retulerit ſimilitudinem ad corporea elementa; Plato verò non ad hęc, ſed ad
rationes, & ideas. Inſuper eidem aduerſatur; quia Plato ſimilitudinem non tribuebat
inſtrumento animę, ſed rationibus vel principiis eius. Quartò aduerſatur veritati; nā
C ſi conſideramus pertinentia ad inſtrumentum, inueniemus id debere eſſe denudatū Quarta.
eo quod recipere debet: oculus debet eſſe ſine colore, auditus ſine ſono, ac ita de cæ
teris. Demum eius ſententia non eſt vera de mente, mens enim re uera caret inſtru-
mento corporeo; at perperam Galenus cenſuit etiam menti inſtrumentum compete Quinta.
re: & ſi vera eſſet eius ſententia de mente, oporteret eam ſimilem eſſe omnibus, cum
ſit apta omnia fieri; ac ita ſimul rebus contrariis eſſet ſimilis. Propterea eſt Tertia opi
nio Pythagorę & Platonis, qui inquiunt ſimile cognoſci ſimili: Ideo Ariſtoteles in Opinio
primo de anima 26. inquit; Eodem modo Plato in Timæo Animam conſtituit ex Ele Platonis,
mentis, putat enim ſimile ſimili cognoſci &c. Plato in tribus cenſebat reperiri ſimili- & Pytha-
tudinem: Non enim eam in re corporea collocatam exiſtimabat (vt Empedocles) gorę.
ſed cenſebat eam primò eſſe poſitam in ideis & rationibus, quæ ſunt principia ſemi- Triplex ſi-
num Naturę, & vmbrarum in materie apparentium; quæ cum ſint ſimilia, ſupera in- militudo
dicant infera, & īfera nos excitant ad ſupera: Secundò ſimilitudinē cōſiderabat in nu ex ſenten-
D meroſis concētibus, communibusque proprietatibus Geometricis & Arithmeticis, tia Plato-
ex quibus animam in Timæo dixit eſſe conflatam; quas rationes & concentus modo nis.
quodam corporeo in corporibus quoque reperiri exiſtimabat: Tertiò eādem cōſide Prima.
rabat in communibus generibus, & principiis; communia genera ſtatuebat, eſſen- Secunda
tiam, motum, ſtatum, identitatem, & alteritatem, Communia verò principia, infini Tertia.
tum, terminum, & vnitionem, quæ & in corporibus, & in anima reperiri exiſtima-
bat: Demum addebat Plato Animam conſtare ex principiis motus; vt tum phyſica,
tum mathematica, tum Diuina, munere ſimilitudinis poſſet iudicare. Euerſio huius
opinionis ex illis præſertim eſt conſpicua, quæ aduerſus reminiſcentiam in præce-
dentibus dicta fuere: neque hic eſt locus, vt exactius de ea debeam verba facere. Pro
pterea eſt quarta opinio Ariſtotelis: ex cuius ſententia dicendum eſt, duplex eſſe co Opinio
gnitionis genus; vnum per eſſentiam, alterum per receptionem actionis ab obiecto. quarta A-
Si cognitio fuerit per eſſentiam, nedum ſimile cognoſcitur ſimili, verùm idem eodē: riſtotelis.
at hoc cognitionis genus noſtro inſtituto non inſeruit. Si verò fuerit per receptionē,
duo conſiderare debemus, facultatem Animę, & habitum: Si habitum inſpicimus,
ſimile

ſimile noſcitur ſimili ; vt habitu Phyſico iudicamus Phyſica , ciuili ciuilia, mathema A
tico mathematica , & ſic de ſingulis : Si conſideramus facultatem Animæ ; vel conſi
deramus ſimilitudinem poteſtate , vel actu : Si poteſtatem inſpicimus , ſimile cogno
ſcitur ſimili ; quia facultas cognoſcens eſt poteſtate talis, quale eius obiectum eſt
actu : Si conſideramus ſimilitudinem actu ; Primò dicendum , quòd non adeſt ſimi-
litudo modo corporeo (vt cenſuit Empedocles) neque per rationes & ideas , (vt
cenſuit Plato) Secundò addendum ſimilitudinem in duobus conſiderari poſſe; Pri-
mò in communi quodam genere, communique conditione; Secundò in propria
forma , & natura : Si inſpicimus commune genus , ſimile cognoſcitur ſimili; ſenſu
corporeo & materiato ſenſilia materiata, mente abiuncta intelligibilia abiuncta con
ſideramus ; & hoc commune genus , non vniuocum eſt, ſed ab vno : At ſi inſpici-
mus propriam naturam & formam cognoſcẽtis, & rei quæ cognoſcitur, in principio
ſunt diſſimilia , in fine ſimilia; vt de omni agente & patiente ſe habere aſſeruit Ariſt.
in primo de ortu & interitu , & in ſecundo de anima : hæc tamen ſimilitudo cogno-
ſcentis eſt ſpiritalis , per imitationem & repręſentationem . Sic Ariſt. in 3. de ani- B
Approbatur authoritate. ma cont. 3. dixit mentem eſſe poteſtate talem , ſed non hoc. Ratio, quòd ſimilia eſſe
debeant , non propria forma , ſed communi quodam genere , eſt : quia recipiens eſt
Ratio. perinde ac materies & genus proximum , quę formas & differentias oppoſitas
ſunt nata recipere ; vniuſcuiuſque enim actus in proprio & definito ſubiecto eſt na
tus recipi, vt dicitur in ſecundo de anima. Hanc ſimilitudinem in communi quodam
genere poſitam indicauit nobis Ariſt. in 3. de anima cont. 9. dum ex eo quod aliud
eſt caro & eſſe carnis, inferebat ea cognoſci vel diſtincta facultate, vel eadem vario
modo ſe habente. Eandem quoque ſimilitudinis neceſſitatem clarius expreſſit ĩ ſex
to moralium Nicom. cap. 1. per verba ſub initio huius conſiderationis relata. Neque
Reiicitur annotatio Lambini. aſſentiendum eſt Lambino ; qui in annotationibus eius libri inquit , Ariſtotelem
tunc loqui , non ex propria , ſed ex aliorum ſententia ; id enim longè abeſt ab inſtitu
to Ariſtotelis & a recta eius loci interpretatione: loquitur enim tunc philoſophus ex
propria opinione , ac eam pro cauſa affert diuiſionis mentis in agentem , & contem
Alexander. plantem ; eandemque ſententiam alibi quoq; protulit, vt pateſeci : Ideo Alexander C
in primo de anima eam vt veram approbat. Patet itaque Simile cognoſci ſimili , po-
Epilogus reſolutionis. teſtate , non actu : cognoſci ſimili , genere quodam communi , non forma propria :
cognoſci ſimili, non in principio , ſed in fine: cognoſci ſimili , habitu animæ , at
non facultate animæ : & eam ſimilitudinem ſpiritalem eſſe, & per imitationem ,
non autem per propriam & principalem formã. Ex his quoque cõſtat, quomodo ea
intelligi debeant , quæ pro omni parte fuere adducta.

De Prudentia , Quotuplex , Et Quid Sit. Cap. XXIX.

SInguli habitus , qui humanam mentem exornant , ſui Natura & conditio-
Prudentia exquiſitè cognoſcenda. ne digni ſunt , vt accuratè conſiderentur : Prudentia tamen maximè om
nium a ciuili debet exquiſitè cognoſci ; cum eadem ſit cum Ciuili metho
do , & ſola ratione ab ea ſecernatur : Quæ cum multipliciter vſurpetur,
a variis eius ſignificationibus ordiri tenemur. Prudentia duplex eſt ; vna diuina , al- D
Prudentia multiplex. Diuina. tera mortalium propria. Prudentia diuina eſt prudentia eminens , ſeiuncta ab omni
indagatione & imperfectione ; quę tribuitur Deo & ſeparatis mentibus , quatenus
eminenti quadam prouidentia , rectiſque legibus mundum gubernant : quæ cum
inſtituto noſtro non conducat , prętereunda eſt. Prudentia mortalium adhuc eſt du
plex ; vel enim eſt prudentia naturalis , vel humana . Ea , quæ eſt prudentia natura-
Naturalis. lis , non verè eſt prudentia , ſed vmbra eius; quatenus per naturam & inſtinctum na
turę iumenta & ferę ea efficiunt, quę etiam faceret vir prudens: Ita Formicę colligen
tes grana; apes fauum conficientes, & Regem ſequentes ; aues pro temporum varie-
tate mutãtes loca; prudentes hac prudentia nuncupãtur: de qua legitur (Eſtote Pru
Humana duplex. dẽtes ſicut ſerpẽtes) Prudẽtia humana adhuc eſt duplex ; vel enim eſt prudentia ſpe
Spe. & ſemine, vel habitu & forma. Spe & ſemine prudentes dicuntur pueri, dum per na-
turam indicant ſe ad prudentiam faciles , ſpemque prębent futurę prudentię : de
qua prudentia mentionem fecit Ariſt. in ſexto moralium Nicom. cap. 13. ac inſuper
in primo

A in primo de Repub. cap. 2. inquiens; Homo Arma tenet per innatam Prudentiam,
atque virtutem, quibus plurimum valet in contrarium vti. Altera ex parte prudentia — Forma.
habitu, & forma adhuc eſt duplex: vel enim vſurpatur pro calliditate & verſutia, ac
ita diabolus & viri aſtuti nuncupantur Prudentes; & tales frequenter ſunt illi, qui
cũ additione Prudentes huius mundi nuncupantur: vel eſt humana Prudentia pro-
priè ſumpta, cum morali virtute coniuncta, media quęrens pro attingendo honeſto;
& hæc a variis vario modo definita fuit. Dixerunt Stoici, Prudentiam eſſe ſcien- — Definitio
tiam bonorum, malorum, & mediorum: Speuſippus in libro de definitionibus Pla- — Prudẽtiæ.
tonis latius eandem explicans dixit; Prudentiam eſſe ſcientiam bonorum & malo- — ex ſẽtẽtia Stoicorũ.
rum, diſpoſitionem homini fælicẽ præbens, qua quid agendum ſit & quid non, iu- — Speuſipp⁹.
dicamus. Verùm his definitionibus nec proprium genus Prudentiæ traditur, non
enim Prudentiæ genus eſt ſcientia; neque eius differentię rectè & proprię explican-
tur. Plotinus En. prima lib. 6. cap. 6. dixit; Prudentiam eſſe intelligentiam, decli- — Plotinus.
nantem inferiora, animumque ad ſuperna erigentem. At non intelligentia eſt pro- — Euerſio.
B prium genus Prudentiæ, ſed habitus ab ea diſtinctus, neque erigere ad diuina eſt
propria eius differentia: cum prudentiæ officium potius ſit humana gubernare; eri
gere autem ad diuina, & negligere mortalia, eſt officium, non Prudentiæ vt Pruden
tia vniuersè eſt, ſed vt Heroica. Alii dixerunt Prudentiam eſſe habitum mentis, qua — Aliorum opinio.
vnuſquiſque id quod ſibi eſt vtile quærit: in qua ſignificatione Euripides (referen-
te Ariſtotele in Sexto Moralium Nicomachiorum) Prudentem circumſcripſit.
Quæ etiam approbanda non eſt: quoniam Prudentiæ munus principale eſt quęre- — Euerſio.
re id, quod eſt maius bonum; huiusmodi eſt bonum publicum & ciuile, non pro-
prium: Præterea finis prudentię honeſtum potius, quàm vtile cenſeri debet. Poteſt
profectò Prudentia variis modis circumſcribi: Ea namq; eſt Regula humanæ vitę; — Propria opinio.
Eſt lex, quam qui ſeruat, fęlicem vitam ducit; Eſt via Regia ad honeſtum ducens; Eſt — Variæ cir
auriga facultatum animę noſtrę mortalem hanc vitam ducentium; Eſt magiſtra do — cũſcriptio
cens ex omnibus elicere bonum; Eſt acies mentis, quę finem inſpiciens, rectè diri- — nes.
C git ordinata in illum. At (cęteris circunſcriptionibus prętermiſſis) dicamus cum
Ariſtotele in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 5. Prudentia eſt habitus cum — Definitio ab Ariſtó
ratione vera, ad agendum ea dirigens, quę homini bona ſunt. Habitus eſt genus, & — tele tradi-
cõmunis forma eius. Additur, cum ratione vera: per quod indicatur Prudẽtiam per — ta, & bre-
tinere ad mentem, & ad eam mentis facultatem, quę ratiocinatrix dicitur, gręcè au- — uis Expli-
tem λογιστικὴ, ad quam pertinet opinio, vt affirmat Ariſtoteles in eodem cap. 5. Opi- — catio.
nio tamen diuiditur in veram & falſam, Prudentia autem ſolam partem veram & re
ctam ſibi aſciſcit. Inſuper: dum dicitur; practicus habitus, ſiue ad agendum dirigens;
finis proximus Prudentiæ oſtenditur, diſtinctus a fine Artis, & contemplationis;
qui finis eſt vltima differentia perficiens formam Prudentię: finis autem cuius gra-
tia; eſt honeſtum, & ſummum hominis bonum, qui finis vt notus prętermittitur. De
mum explicatur externa materies, in qua prudentia verſatur; & ſunt ea omnia, quę
humanis actionibus ſubiiciuntur. Quæ circunſcriptio breuior redditur aſſerendo, q
ſit recta ratio agibilium: Nam Prudentia & Ars non ſunt prima operandi principia — Definitio in pauca
D (ea nanque ſunt varię facultates animę) ſed ſunt exemplar, regula, & lex rectè ope- — reducta.
randi; quam operans nititur pro facultate ſeruare, ac extrinſecus exprimere, vt
ſuo loco pateſeci.

Conſpirantia ad Internam Prudentiæ conſtituti onem. Cap. XXX.

CVm Prudentia ſit Forma interna Regia, humanę uitę Magiſtra, & Dux — Pro for-
humanarum actionum; illuſtribus principiis, inſignibus partibus, pręcla — mãda Pru
risque affectionibus debet eſſe prę dita: Et quoniam in humanis actioni — dentia re-
bus vt in propria materie verſatur, actio autem a fine dirigitur; ideo ne- — quiriẽ pri
ceſſe eſt pro formanda Prudentia, vt primò finem nobis proponamus, ac erga il- — mò, vt op
lum rectè affecti ac conformati ſimus. Finem poſtremum & communem nobis vo — timum fi-
luntas proponit; erga quem, ut etiam erga fines proprios & proximos, nos fir- — nem no-bis propo namus.

mos & conſtantes reddunt virtutes illę, quę in morę ſunt poſitę: Quicunq; enim A
conſultationis ſuę non ſibi primò congruentem finem proponit; vt in vniuerſa ſua actione & conſultatione temere agitetur, imprudenterque ruat, neceſſe eſt. Propterea illi, qui ſeorſum a morali virtute Prudentes nuncupantur, non verè Prudentes; ſed potius callidi, verſuti, & aſtuti nuncupari merentur. Rectè autem conſtituto, & nobis propoſito fine, tenemur de mediis rectè conſultare: pro qua conſultatione rectè formanda; vt pro Scientiis requiritur ille habitus, qui intelligentia Principiorum dicebatur; ita pro hac neceſſaria eſt νοῦς, hoc eſt intelligentia Practica, ad actionem dirigens; quæ eſt cognitio exacta eorum ſingularium, in quibus verſatur actio, vel quæ ad actionem conſpirant. Ex attinentibus ad prænotionem finis, præſertim elicimus maiorem Syllogiſmi practici enunciationem; ex attinentibus verò ad notitiam ſingularium in quibus actio verſatur, & conditionis eorum, elicitur minor: quod non valemus conſtanter & ſine errore efficere, niſi fuerimus experti, & in variis cum propriis tum aliorum actionibus verſati: ac ob id conferunt Hiſtoriæ, confert Peritia morum & conſuetudinum variarum nationum; ſic ſenſim, & ſerò tandem Prudentia creſcit. B

Pro formãda Prudentię cõſultatione neceſſaria eſt intelligẽtia Practica.

Hiſtoriæ vtiles.

Pro cuius perfectione congruens conſtitutio variarum animæ facultatum eſt neceſſaria. Requiritur Memoria; vt diſtinctè viſa ſeruentur, & per Phantaſiam quærenti media & ratiocinanti ad libitum offerantur. Vtilis eſt Ἀγχίνοια, hoc eſt ſolertia & dexteritas ingenii, celerque inuentio medii: quæ quamuis propriè pertineat ad contemplationem; tamen, vt cognitio ueri, ita ἀγχίνοια pro conſultatione & actioue eſt vtilis: Inſuper neceſſaria eſt σύνεσις, hoc eſt perſpicacitas & acumen ingenii: & eſt cõgruens ingenii diſpoſitio, qua aliorum dicta rectè apprehendimus, congruẽter de illis iudicamus, ac ex vno aliud promptè elicimus. Hæc, non ſecus ac Prudentia, in rebus dubiis verſatur, ac in his, quæ ſecus ſe habere poſſunt: differt tamen a Prudentia; quia ad σύνεσιν pertinet acutè perſpicere, recteque iudicare; Prudentiæ autem officium eſt dirigere, & imperare. Inſuper neceſſaria eſt γνώμη: quæ eſt ſententia recta, ex iudicio prodiens, & a præcedentibus facultatibus tanquam a Principiis pendens. Demum conſpirare debet facultas ea, quam δεινότητα Ariſt. nuncupat in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 12. & eſt vis ac facilitas C
ad ea agenda, quæ pro fine aſſequendo conducunt; in qua, perinde ac in animi oculo, habitus Prudentię generatur, cum per eam proximè Prudentiæ officium & vis eluceſcat: quę facultas, dum ſine Prudentia ad malum properat, Verſutia nuncupatur.

Memoria vtilis.

Solertia.

Perſpicacitas.

Sẽtentia.

Vis adagẽdum.

Cum itaque tot ad Prudentię abſolutionem conſpirent: Voluntas, & Virtus, rectè diſponunt & firmant erga finem vltimum & proximum: Habitus ille, qui νοῦς & intelligentia practica dicitur, nobis ea offert, ex quibus principia conſultationis eliciuntur; vel in quibus verſari debet actio: Experientia, & Memoria, per phantaſiam Menti varia euenta offerunt, per quæ rectè paramur ad conſultationem, & iudicium: Solertia inueſtigat media, & inuenit: σύνεσις apprehendit, & iudicat: ex his conſultatio recta conſtituitur: ex qua prodit γνώμη. ſententia nempe recta. Munere autem horum omnium, Prudentia in ea Animi facultate generatur, quæ dicitur ad agendum idonea: hęc enim proximè ad agendum dirigit, famulantibuſque facultatibus pręcipit; eam ſequitur pręelectio. Prudentiam autem iam formatam, tanquam propriæ affectiones, comitantur Circumſpectio, Vigilantia, Prouidentia, Cau- D
tio, & ſimiles. Cum autem ad Prudentię abſolutionem tot conſpirent, quorum integer numerus rarò in eodem reperitur; iure optimo Prudentia, vt eſt pręclara, ita eſt rara.

Colliguntur cõſpirantia ad Prudẽtiã.

Affectiones Prudentiæ.

Prudẽtia cur rara.

A quo in nobis Pudentia Habitus producatur. Cap. XXXI.

Producentia habitũ Prudẽtię.

Opiniones tres.

DEclaratis illis, quę intrinſecus ad Prudentię conſtitutionem conſpirant, facilius modò principium indagare valemus, per quod Prudentię habitus in animo ingenuo generatur. Qua de re tres ſunt principales opiniones. Plato Prudentiã exactã & conſtantẽ, cũ Sapiẽtia iunctã cẽſuit; & qm̃ Sapiẽtia doctrina & diſciplina in nobis gignĩ, ꝑpea ꝑ eadẽ principia in nobis gigni Prudẽtiã exiſtimauit: qua de re latius verba feci, dũ de mõ diſſerui, quo ĩ nobis virtutes

A tes morum producerentur. Cũ enim Plato virtutes morales dixerit eſſe prudentias,
id quod dixit de vna, de reliquis etiam exiſtimauit. Ariſt. cenſuit prudentiam expe-
rientia, & longo rerum vſu produci. Alii dixere eam nobis per naturam compete-
re: & quoniam munera naturæ ſunt munera Dei, ideo Prudentiã Dei eſſe munus aſ
ſeruerunt. Quæ opiniones ita ſe habent, vt omnes aliquid veri includant, præſer-
tim tamen ſententia Ariſtotelis eſt approbanda: nam dum ſingula perpendimus, quę
ad Prudentiæ abſolutionẽ conſpirant, inueniemus cuncta ea tria eſſe neceſſaria. Pro
cuius notitia conſiderandum primò eſt, quòd Prudentia, quamuis non ſit virtus
moralis, cum non pertineat ad appetitum ſenſuum, neque ſit moderatio alicuius
perturbationis; maximè tamen iuncta eſt cum virtute morali: eſt enim dux earum,
& vltimum eius nectitur cum principio moralium virtutum; vltimum enim erat de-
cretum, & ſententia quæ præeligenda eſt; prælectio autem eſt proximum & prin-
cipale principium actionum ex morali virtute prodeuntium; Cum itaque Pruden-
tia ſit virtus rationalis cum morali iuncta, includit modo aliquo conditiones
B vtriuſque generis virtutum. Conſiderandum ſecundò eſt, pro exacta Prudentiæ ab
ſolutione tria requiri: primò, tamquam principia, requiruntur facultates animæ
per naturam congruenter affectæ: ſecundo, tamquam media, cognitio veri, di-
ſciplinæ a quibus principia recipiat; variæque præceptiones virorum prudentum,
a quibus homo euaſurus Prudens dirigatur: demum tamquam vltimum & finis,
qui habitum firmet & abſoluat, requiritur accuratus vſus eorum, quæ ſub actionem
cadunt. Quibus præaſſumptis dico: Prudentiam, per prima principia, eſſe munus
Naturæ & Dei; per media, doctrinæ, & diſciplinæ; per finem, noſtro labore, lon-
go rerum vſu, & experientia perfici: Et quoniam hoc maximè eſt proprium & pro-
ximum principium habitus Prudentiæ: ideo, quamuis tres illę ſententię aliquid ve
ri includant, pręſertim tamen hęc vera eſt, quòd experientia & vſu rerum produca-
tur. Ex his elicio primò, iure ſeniores eſſe prudentiores: id enim eis competit ratio
ne Principii; Medii, & finis; hoc eſt per temperamentum, per doctrinam, & per
C vſum rerum. Nam ſi temperamentum inſpicimus, contemperatus eſt in eis feruor il
le ſanguinis; qui turbabat conſultationem, peruertebatque iudicium, & ſententiam
rectam: inſuper lenitę ſunt perturbationes, quę animum diſtrahunt, quarum requie
te & compoſitione anima dicitur fieri Sapiens & Prudens: demum, quia Pruden-
tia expoſcit temperamentum quoddam ad frigidum & ſiccum inclinãs, prodiens ex
bile atra congruenter temperata (quod Formicę, Apes, conſimiliaque Animalia
naturali quadam Prudentia prędita nobis patefaciunt) & huiuſmodi temperamentũ
ſenioribus competit; ideo colligere debemus, ob ea quę ad naturam pertinent, ſe-
niores eſſe prudentiores. Quòd prudentiores eſſe debeant ob doctrinam & vſum re
rum, ex ſe eſt conſpicuum. Ratione igitur principii, medii, & finis, Seniores ſunt
Prudentiores, niſi nimio ſenio repueraſcant. Propterea rectè Ariſtoteles in 7. Mora
lium Nicomachiorum cap. 9. dixit; Natura Iunioribus vires, Senioribus Pruden-
tiam, largitur: Et Plato in Timęo inquit; Non floreſcit virtus animi, niſi virtus cor
poris defloreſcat. Inſuper ex declaratis ſimiliter elicere valemus, cur Mares ſint
D Prudentiores Fęminis; nam ex eiſdem tribus fontibus ratio huius elicitur, vt conſi
derantibus redditur conſpicuum: quod intelligi debet ſemper pręſuppoſita cętero-
rum conſimilitudine. Nam ſententia fuit Heracliti, approbata a Galeno in eo libro
quòd animi mores ſequantur corporis temperamentum; Splendorem aridum, hoc
eſt ſpiritus fulgentes, inclinantes ad ſiccum, reddere animã ſapientem & pruden-
tem: Spiritus autem fęminei ſexus, redundante quadam humiditate, craſſi & ob-
tuſi ſunt. Tertiò colligere valemus, Aſtronomos minus rectè rationem redde-
re, cur ſenes ſint Prudentiores: inquiunt enim eius rei cauſam eſſe, quia Senibus
pręeſt Saturnus, qui contemplationis & conſtantię eſt dominus; & quia dum ni-
mium ſunt ſenes, redeunt ſub imperium Lunę, quę pueritię pręeſt, ideo tunc repue
raſcunt. At hęc leuiſſima ſunt: Stellę enim ſunt cauſę remotę, communes, ęquè cun-
cta fouentes, nemini aduerſę, niſi ex euentu; & cum Senes omnes ęquè, vt Senes, ſub
imperio Saturni ſint poſiti, non propterea ſunt æquè prudentes. At commenta Aſtro
nomorum, perperam diſciplina ea nobili vtentium, miſſa faciamus: Nam ſi Stella-
rum aſpectus, cęli conſtitutio, aeriſque ambientis qualitas, vim aliquam habent; ea

Prima Platonis
Secunda Ariſt.
Tertia aliorum.
Omnes in parte veræ.
Conſiderandũ primò.
Quomodo Prudẽtia, cũ nõ ſit Virtus moralis, nectatur cum ea.
Conſiderãdum ſecundò.
Reſolutio difficultatis.
Sententia uerior.
Cur ſeniores ſint prudentiores.
Ariſt.
Plato.
Cur Mares Prudẽtiores.
Sententia Heracliti.
Damnantur perperam utentes Aſtronomia.

ad temperamentum redigitur, cum proximè per hominum temperamenta operentur. Quartò colligemus, quomodo inſpiciendo ea tria principia & ſemina hominum generi Prudentiam proximè largientia, fieri poſſint comparationes inter varias nationes; quarum nonnullæ vel natura, vel diſciplina, vel vſu, prudentiores, vel imprudentiores eſſe videntur. Et qm̃ vſus & experientia maximè valent, ideo demum colligere valemus; iure optimo in ampliſſimo Senatu Veneto plurimos reperiri ſenes, inſigni quadam prudentia adeò illuſtres, vt quilibet eorum nedum Vrbem vnam, ſed ampliſſimum Regnum aptus eſſet fęliciſſimè gubernare: nam Ciues in Vrbe libera educati; & præſertim in ea, in qua Imperium optimatum ſulget; maximè per diſciplinam & vſum ſunt nati reddi prudentes; cum ad Prudentiam educentur, inſtituantur, & frequẹnti vſu ac exercitatione ducantur. A

Vnde ducat Quòd nationum quædã ſit Prudentiores.

Cur in Senatu veneto tot Prudentes fulgeant.

Diuiſio Prudentiæ. Cap. XXXII.

CVm definita ac formata hactenus ſit Prudentia, ſequitur modò, vt de eius diuiſione loquamur. Quod vt exactius valeamus efficere, operæpreciũ eſt primò cum Ariſt. in 6. Moral. Nic. cap. 8. accipere; Prudentiam & Ciuilem ſcientiam habitum eſſe, fundamento & re vnum, ratione autem & forma diſtinctum: Prudentia dicitur, vt ad nos, noſtramq; perfectionem refertur; Ciuilis verò Sc̃ia, vt refertur ad alios. Quemadmodum enim ſe habent inter ſe Virtus vniuerſa & vniuerſa Iuſtitia, ita Prudentiã & ciuilem ſcientiam ſe habere cenſendum eſt; adeò quòd prudentia reſpicit Virtutem vniuerſam, ciuilis autem ſcientia vniuerſam Iuſtitiam. Prudentia igitur, quæ cum ciuili ſcientia vnus eſt habitus, diuiditur: Vel enim eſt vnius particularis hominis erga ſeipſum, & communi voce ac abſolutè prudentia dr̃; per quam homo ea rectè diſponit, quæ ad ſui vtilitatem, congruentemq; inſtitutionem pertinent; cui aduerſatur imprudentia, quæ eſt ſuimet, & ſuorum bonorum negligentia: Vel hæc latè ſumpta prudentia reſpicit alios: Et quia reſpicere poteſt cum familiam, tum patriam, & vniuerſam ciuitatẽ; ideo diuiditur in Domeſticam, & Ciuilem. Quæ prudentia Ciuilis adhuc eſt duplex: Vel enim eſt Prudentia Nomothetica, hoc eſt ferendarum Legum, quæ eſt domina, Princeps, & Regia; cuius munus eſt Leges condere, Magiſtratus conſtituere, dominari; imperare, pœnas & præmia decernere: Vel eſt Prudentia, quæ proximè in ſingulis hominum actionibus verſatur, & quaſi manibus negotia ad Remp. pertinentia tractat; & hæc communi voce abſolutè nuncupatur Ciuilis. Quamuis enim re vera ea mereatur ciuilis dici, quę eſt domina, & ratio ferendarum Legum: tamen; quia multitudo inſpicit non principia, ſed exitus, & poſtrema opera; propterea eos nuncupat abſolutè ciuiles, qui in ſingulis magiſtratuum actionibus verſantur, illi enim proximè ciuilia tractant. Demum hæc in ſingulorum actionibus occupata Prudentia, etiam eſt duplex; vel enim eſt conſultrix, vel iudicans: Conſultrix in conſultatione & deliberatione verſatur, cui omne actionum ciuilium genus vt materies ſubiicitur: Iudicans in iudicio ferendo poſita eſt; itam eius officium eſt iudicare, quomodo actiones ſint vel non ſint conſentaneæ legibus, quibus pęnis vel præmiis dignę ſint. De his omnibus Prudentiæ partibus, & præſertim de principalibus Ariſt. latiſſimè verba fecit: Nam de Prudentia; quæ eſt ſuimet abſolutè, & nõ per relationem ad definitum genus adminiſtrationis ſuæ Patriæ; Ariſt. In libris Moralium Nicom. cumulatiſſimè diſſeruit. Prudentia quoque legum ferendarum, quæ domina & Princeps eſt, in eiſdem libris pręſertim explicata fuit: ad hanc enim Prudentiam duo pertinent. Vnum, quod eſt principale, & eſt cognoſcere finem, & principia legum: Finis vltimus eſt ſummum bonum, finis proximus eſt Virtus; Principia ſunt hęc eadem vnà cum Prudentia iuncta: Leges à Virtute prodeunt, & ad Virtutem vt ad finem proximum dirigunt, vt in quinto Moralium Nicomachiorum aſſeritur. Hinc leges ea pręcipiunt, quę ad omnes virtutes pertinent; & qui rectè inſtitutis legibus obtemperant, ſeruant mandata ſingularum virtutum: Cum autem pertinentia ad ſummum bonum & ad Virtutes, declarentur in libris de moribus; iure optimo in eis explicantur illa, quę pręſertim conſtituunt Prudentiam ferendarum Legum. Alterum minus principale pertinens ad Prudentiam ferendarum Legum,

Prudentia & ciuilis ſcientia habitus vnus. B

Diuiſio Prudẽtiæ.

Prudentia priuata ſuimet.

Prudentia domeſtica. C

Prudentia ciuilis, quę eſt duplex.

Prudentia Legum ferẽdarum.

Prudentia exequens.

Prudentia cõſultrix.

Prudentia iudicans. D

Vbi explicentur Partes Prudẽtiæ.

A gũ eſt cognitio quorundã, q̃ ſunt propria huius vel illius Vrbis & nationis; quæ in
Libris de Repu. vt minus cõibus, accõmodatius conſiderant. Ex quo conſtat q;quã
uis in libris de Rep. & Legibus cõdantur leges, inſtituãturq; magiſtratus; recta tñ illa
rũ, horũq; inſtituendorũ ratio, ad libros de moribus pertinet: Propterea iure Ari. in
procemio eorum librorum partem illam abſolutè appellat Ciuilem; & ſummum bo-
num in ea declaratũ ait pertinere ad diſciplinam, quæ princeps & regia ſit cæterarũ
ad operationem dirigentium: Ex quo etiam conſtat libros de moribus dignitate prę
ſtare libris de Repub. quamuis ſecus iudicent: Demum Ariſt. de cæteris prudentiæ
partibus in libris de Repub. & cura familiari diſſeruit.

Recta ratio condẽdarum Legũ, & inſtituendorũ Magiſtratuum ex libris de moribus elicĩ.

In qua Prudentia parte verſentur illi, qui Iuriſperiti, ſiue Legiſtæ nuncupantur. Cap. XXXIII.

PRouidentia, Prudẽtia, & Lex, arcto quodam neceſſitudinis nodo colligan-
B tur; ex prudentia.n. oritur prouidẽtia, & ex prouidẽtia lex: ideo, quot ſunt
gradus prudẽtiæ, tot prouidẽtię & legũ reperiri neceſſe eſt. Quatuor ſunt
horum omnium principes gradus: in quorum primo refulget Prudentia,
Prouidẽtia, & Lex eminentiſſima Dei: ex qua in ſecundo gradu prodeunt & refulgẽt
prudentia prouidentia, & lex Fati: in tertio Naturæ: in quarto Hominum, & nuncu
patur prudentia, prouidentia, & lex humana; quæ eſt tenuis quædam vmbra legum
naturæ, fati, & Dei; & eatenus eſt firma & conſtans, quatenus cum pręcedẽtibus prin
cipibus legibus conformatur. Et quamuis natura & fatũ reuera idem ſint; tñ, quia ra
tione diſtinguũtur, ideo leges vtriuſq; tamquam diſtinctę numerantur. In prudentia
& legibus Dei Metaphyſicus & Theologus verſantur, & illi re vera ſcrutantur princi-
pes & eminentiſſimas leges, modo tamen vario; hi per diuinam reuelationem, illi per
humananı indagationem: in legibus Fati & Naturę verſatur Phyſicus: Ciuilis phiſo
ſophus in his verſatur, quę ad quartum gradum pertinent; quę comparatę cum aliis,
potius vmbrę legum, quàm verę leges nuncupari merentur. Inſuper verſari poſſu-
C mus in hoc quarto legum & prudentię ordine duobus modis. Vel reſoluendo illum
in ſua principia, & priores gradus; quod faciunt illi, qui ex mandato Platonis a ſapien
tia ad prudentiam progrediuntur; nam partes philoſophiæ ſibi mutuò opem ferunt:
& propterea illi; qui primò inſpectrici philoſophię incumbunt, mox ad ciuiles le-
ges deſcendunt; legitimè in eis verſantur, & per Regiam ianuam ad eas prograediun
tur: Propterea priſci Legumlatores inuentionem legum in Deum retulerunt; velu-
ti Moyſes, qui Iudęis leges dedit, in Verum Deum; Mercurius Termaximus, qui
Aegyptiis condidit leges, in Mercurium; Minos, qui Cretenſibus, in Iouem; &
ſic de cęteris: Quod fecerunt, nedum ob maiorem auctoritatem; verùm inſuper,
quia re vera rectè conditarum legum origo Deus eſt; ideo qui legibus obtempe-
rat, Deo dr̃ obtemperare, vt ait Plato in quarto de legibus. Sic approbanda maximè
eſt Ciceronis ſententia in ſecundo de legibus dicentis: Non tum incipit lex eſſe, cum
ſcripta eſt, ſed tum cum orta eſt; orta eſt aũt ſimul cum mente diuina; quamobrem
lex vera atq; princeps, apta ad iubendum & ad vetãdum, ratio eſt recta ſummı Iouis.
D Alii ex aduerſo verſantur in humanis legibus, & gradum earum non egrediuntur:
qui adhuc id facere valent duobus modis. Primò percurrendo partes omnes ad hunc
gradum pertinentes: & hi ſunt illi, qui ſummum bonum, virtutes, & alia proxima le
gum principia conſiderant, quæ in libris Moralium Nic. ab Ariſt. explicantur; ex qui-
bus proximè elicitur recta ratio ferẽdarum Legum: & hi, quamuis non abſolutè, ta-
men in eo quarto prudentię genere perfectè verſari dicuntur. Alii demũ reperiuntur;
qui cũ in hoc quarto gradu verſentur, non vniuerſum illũ perquirunt, nec rõnem ferẽ
darum legum addiſcunt; ſed leges perlegunt, eas memoria ſeruant, per eas iudicant:
& hi proculdubio in infima parte huius quarti gradus legum ſunt poſiti, quę eſt cęte-
rarum partium famula & miniſtra; vt docet Ariſt. in 6. Moralium Nicomachiorum
cap. 8. & Plato in lib. de Regno; & hi ſunt illi, qui conſultores & iudices nuncupan-
tur. Ex his cõnſtat, nos in quarto legum gradu, quæ humanę & ciuiles dicuntur,
tribus modis verſari poſſe: vel cum reſolutione vſque ad gradum ſupremum; quod
pauciſſimi faciunt: vel cum reſolutione in principia ſaltem proxima, ex quibus pro-

Prim' gradus Prudẽtię, Prouidẽtię, & Legum.
Gradus ſecundus.
Tertius.
Quartus.

In quarto gradu Legum tribus modis uerſari ualemus.

ximè elicitur recta ratio ferendarum legum; quod faciunt pauci : vel demum percur A
rendo leges latas,conſultando , & iudicando per eas, neglecta recta ratione ferenda
rum Legum; quod profectò multi faciunt. Primi ſunt abſolutè philoſophi : Secundi
philoſophi cum cõtractione,hoc eſt ciuiles tantùm: Poſtremi nec quidem digni ſunt
nomine philoſophi;quia philoſophari eſt rem in ſua principia reſoluere, quod illi nõ
Ariſt. faciunt. Sententia eſt Ariſt. in 1. Moralium Nic.cap.13. magis neceſſariam eſſe Ciui
li philoſopho cognitionem animę quam curare profitetur, quàm Medico cognitio
nem corporis : at Medicus ignarus pertinentium ad corpus , Empiricus , & non iu-
re Medicus nuncupatur : quare longè minus ille iudicandus eſt ciuilis philoſophus,
qui ignarus eſt animæ, & principiorum iuris. Dum aũt quæritur, in qua parte verſen
tur Legiſtæ ſiue iuriſperiti, abſolutè vnica rõſione rñdere non valemus; quia eorum
nonnulli vna, alii alia rõne legibus incumbunt. Sat mihi eſt conditiones eius patefe-
ciſſe, qui omni ex parte prudens,& verè ciuilis philoſophus nuncupari meretur; ego
autem cunctos literarum ſtudioſos honoro.

De nonnullis, quæ Prudentiæ tribuuntur. *Cap. XXXIIII.* B

Seruantia prudẽtiã.

VNuſquiſque habitus per ea ſeruatur,quibus gignitur: cũ aũt Prudentia vſu
& exercitatione acquiratur, vſu ẽt & exercitatione ſeruatur ac perfici-
tur. Inter habitus,qui a Prudentia ſunt diſtincti, Temperantia præſertim
dr̃ cuſtos & conſeruatrix prudentiæ,vt vnà cum Platone dixit Ariſt. in 6.
Mora.Nic.cap.5.propterea Grẹci Temperantiam dixere σωφροσύνην,hoc eſt cõſeruatri
cem prudentiæ;& iure optimo profectò:temperãtia enim corrigit,frænat,modumq;
imponit voluptati: voluptas & dolor ea ſunt , quæ præſertĩ nos incõſtantes reddere,
noſtraſq; exiſtimationes peruertere valent:nõ quidem oẽs(non.n.peruertunt exiſti-
mationes pertinẽtes ad Mathematica,vel phyſica) ſed eas,quæ ad actionem dirigũt:
quibus deprauatis, inquinatur virtus,peruertiturq; iudiciũ de fine; ſinę quibus pru-
dentia ſeruari non poteſt:iurè igitur tẽperantia , quę modum pręſcribit voluptati &
dolori,prudentiæ dr̃ cuſtos. Et conſiderandum,ꝙ omnis voluptas & dolor, dum nõ
ſeruant modum(ſiue pertineant ad honores,ſiue ad diuitias,ſiue ad alia) nos malè di C
ſponunt erga finem,& peruertunt prudentiam:& propterea nedum temperantia cõ-
Cur cuſtodia prudẽtiæ præſertim tribuatur tẽperantiæ.
tradiſtincta ab aliis virtutibus,verùm etiam omnis virtus in more poſita, prudentiã
ſeruat;id tñ tribuitur temperantię duplici de cã: Primò,quia ſignificat temperantiam
vniuerſalem nos rectè diſponentem in omni voluptate & dolore: Secundò;quia vo-
luptas & dolor ad propriam Temperantiam pertinentes , vehementiſſimę omnium
ſunt,& maximè aptæ peruertere iudicium honeſti, & mediorum ducẽtium ad illud.
Homerus Ideo Homerus 14.Iliados de Ceſto Baltheo Veneris loquens, dixit: Illic eſt Amor,&
cupido,& colloquium,& deceptio, quæ furatur mentem prudenter cogitãtium. De
Exponitur locus in 6.moralium cap.5.qđ prudentiæ nõ ſit uirtus.
Prudentia inquit Ariſt.in 6.Moralium Nic.cap.5.ꝙ eius non eſt virtus;Nam artis Vir
tus eſt,prudentię minimè : & iurè profectò. Prudentia enim eſt prima & cõis regula
omnium actionum, & propterea ſupra ſe regulam aliam non habet;alioquin nec pri
ma,nec omnium cõiſſima eſſet: de cæteris non ſic ſe hẽt,rectus enim cęterarum vſus
prudentię ſubiicitur:& propterea artis , & cęterorũ habituũ mentis datur virtus re-
ctè dirigens uſus earum,cum ualeamus illis & rectè & perperam uti ; prudentię non D
datur huiuſmodi uirtus, ſed ea eſt regula,menſura,& cõis Virtus cęterarũ. Ita cenſeo
ſententiam illam exponi debere, quæ tñ cõiter longè ſecus explicatur: & errant inter
Lambini error.
pretum illi,qui uerba Ariſ. latina reddentes dicunt (Artis porrò Virtus,& pręſtantia
eſt aliqua,prudentię autem nulla) Cum addant (pręſtantia)quę non ponitur ab Ari
ſtotele,ſñiam eius peruertunt,falſamq; reddunt:ut ex ea explicatione conſpicuũ eſt;
& pręſertim , quia etiam in prudentia cõſideratur pręſtãtia & fulgor. Inſuper de pru
dentia cõparata cum arte dr̃ ꝙ,qui ſponte in arte errauerit,ei eſt prępferendus, qui nõ
Cur in attinẽtibus ad prudẽtiam qui ſponte errat, magis delinquit.
ſponte: in prudentia contra deterior eſt is,qui ſponte ſua errauerit,quẽadmodũ & in
uirtutibus. Rõ huius drĩę cõſpicua eſt. Nam prudentia;quãuis ſit virtus non moralis,
ſed rõnis; eſt tñ cum morali virtute neceſſariò iuncta, vt in præcedentibus patefeci,
& propterea in attinentibus ad actionem conſimilis eorum eſt ratio. Iam ego de mo
rali virtute agens patefeci , quomodo qui ſponte peccat magis aberret ; ideo idip-
ſum de prudentia iudicandũ eſt, præſertim cum ad agendum prudẽtia & moralis vir

A tus vnà conſpirent. Nam in attinentibus ad prudentiam dum aliquis ſponte errat;
primò delinquit, quia finem a virtute non recipit: ſecundò errat; quia peruertit con
ſultationem, prælectionem, & vſum rectum, quæ ſunt de ratione eius; & ideo probi
tatem actionis, & ſnĩam euertit. De arte non ſic habet; non enim de ratione eius eſt
congruens prælectio, & rectus vſus: nam perfectio Artificis in habitu artis, & fa-
cultate rectè efficiendi proprium opus cum ei libuerit, poſita eſt. Demum in eodem
cap. 5. a philoſopho dicitur prudentiæ non eſſe obliuionem, legitur enim eo loci: Sed — An prudẽtiæ ſit obliuio.
nec prudentia habitus eſt cum ratione coniunctus tantùm; idq; ex eo perſpici poteſt,
ꝙ huiuſmodi habitum delere poteſt obliuio, prudentiam non poteſt, &c. Cenſuit Di — D. Th.
uus Thomas (quem ferè omnes ſequuntur) Ariſtotelem tunc ſecernere prudentiam
ab arte: nam prudentia non eſt recta ratio tantùm, quia ſic non differret ab arte; ſed
eſt recta ratio agibilium: nam ars obliuione deleri poteſt, prudentia minimè. Verùm
(vt cenſeo) hæc explicatio minimè eſt approbanda: Quoniam inquit philoſophus — Euerſio.
prudentiam non eſſe rectam rationem tantũ; quia habituũ, qui ſolùm ſunt recta ra-
B tio, hoc eſt in ſola recta ratione ſunt poſiti (vt ſcientiæ) datur obliuio; prudentiæ non
datur: At ars quoque non eſt tantùm recta ratio, ſed effectibilium; ideo non ſola di-
ſciplina, ſed exercitatione comparatur. Præterea dubiũ videtur, prudentiæ non eſſe
obliuionem: multi enim reperti ſunt, qui cum diu in actionibus non ſint verſati, im-
prudentiores euaſerunt, multaq; pertinentia ad prudentiam dederunt obliuioni. Cõ
firmatur; quia, vt patefeci, prudentia modo aliquo etiam a doctrina & diſciplina pen
det: inſuper pendet ab experientia & vſu rerum, quæ non fiunt ſine memoria, & ob
liuioni tradi poſſunt. Propterea dicendum cenſeo Ariſtotelem in eo cap. primò ſe — Opinio ꝓpria.
cernere prudentiam ab arte. Mox: cum aſſeruerit prudentiam pertinere ad eam ani-
mæ partem, quæ ad opinandum valet, & vnà cum opinione in his verſari, quæ ſe- — Explicatur locus in 6. Moralium.
cus ſe habere poſſunt; quoniam poſſet quiſpiam putare prudentiam eſſe opinionem
rectam tantùm, & ſolùm expoſcere eam, vt multę veræ opiniones ſe habent; ac inſu-
per vt ſe habet ſciẽtia & ſapientia: propterea philoſophus ab his prudentiam ſecer-
C nens ait, eam nõ eſſe habitum cum ratione iunctum tantùm, alioquin poſſet obliuio-
ni tradi: obliuio. n. eorum eſt, quorũ phantaſmata in memoria ſeruantur, ex quibus
eliciuntur principia rectæ rationis: At prudentia non eſt recta ratio tantùm, ſed vl-
tra rationem rectam expoſcit habitum virtutum moralium, & habitum proprium;
non ſola ratione, ſed pręſertim longo vſu & aſſuetudine cõparatum: eorum aũt, quæ
more, aſſuetudine, & vſu producuntur, non eſt obliuio: adeò quòd prudentia, vt pen — Quomodo prudẽtia obliuione deleatur.
det a ſapientia, & poſita eſt in ratione, obliuioni ſubiicitur; ut autem eſt agibilium,
& longo rerum vſu acquiritur, & cum virtute morali eſt iuncta, nequaquam. Rectè
itaq; loquitur Ariſt. cum dicat non tradi obliuioni, quia non eſt recta ratio tantùm.
Et pro exactiore notitia conſiderandum, ꝙ triplici de cauſa prudentia ratione pro- — Cur ratione ꝓpria nõ deleatur obliuione.
pria, hoc eſt quatenus eſt agibilium, obliuioni non traditur. Prima eſt, quia vſus
eius eſt maximè continuatus, vt etiam vſus virtutum moralium; quæ continuatio
eſt de ratione earum: Propterea Ariſt. in 1. Mora. Nicom. dixit virtutem moralem fir
miorem eſſe ſcientiis. Altera ratio eſt; quia prudentia, cum dirigat ad actionem, ma- — Ratio prima.
D ximè iuncta eſt cum prælectione & appetitu; quæ facultates non obliuione, ſed per
turbatione peruertuntur: ideo Ariſt. in 6. moralium cap. 5. dixit Temperantiã ſerua- — Secunda.
re prudentiam. Tertia rõ eſt, quia prudentia propriè vſu rerum cõparatur; quę aũt ab — Tertia.
eo prodeunt, nequaquã obliuione delentur. Ars in parte eſt prudentię ſimilis: nam;
quatenus a rõne pendet, & recta ratio eſt; poteſt obliuioni tradi: at; quia eſt effectibi- — Ars an obliuioni tradatur.
lium, & expoſcit habitum in inſtrumentis motus contractum, exercitatione compa
ratum; non obliuione, ſed longo ocio aboletur; vt illis accidit, qui per longũ aliquod
tẽpus artem ſuã non exercuerunt. Ex his conſtat primò reſolutio difficultatis: cõſtat — Epilogus.
ſecundò, qũo explicanda ſit ſnĩa Ariſt. conſtat demũ, qũo aduerſę rõnes dilui debeãt.

Quos vſus Prudentia præbeat. Cap. XXXV.

PRudentia, tanquam fęcundiſſima planta, ſaluti humani generis ſummope-
rę accommodata, vberes ac ſalutares fructus parere nata eſt; quos omnes
ſi referre vellem, nimium extenderetur oratio, & in rẽ ſatis conſpicua ver-
ſarer: ꝑ ꝑea paucis ero contẽtus; ca tũ proferã, quę facultate cũcta cõtinet.

Prudentia ſaluberrima.
Prudentia ſibi finem ſtatuens ſummum bonum, cum ad ſalutem nos dirigat, iure op A
timo ſaluberrima cenſeri debet. Inſuper Prudentia: cum terminos præſcribat actio-
nibus noſtris, mediumque decernat a morali virtute ſeruandum; quod medium via
Tutisſima.
Regia, via hanc vitam viuentibus tutiſſima eſt: rectè Dux ſecurus, & tutus eſſe dici
tur. Præterea Prudentia ſemper cum virtute morali iuncta eſt: ac vt dantur Virtutes
Naturales, Morales, Heroicę, & Diuinæ; ita purandum eſt dari Prudentiam Natura
lem, Moralem, Heroicam, & Diuinam. Cum itaque prudentia iunctam ſemper ha-
beat Virtutem, ac eam facultate modo quodam includat; per Virtutem autem ad mo
res attinentem homo abſolutè probus reddatur; iurè cenſendum eſt prudentiam op
Optima Virtutum.
timam eſſe. Præterea Prudentia, non in vna, ſed in omni humana actione verſatur;
omnem dirigit, omnem perficit, omnem formoſam reddit, in omni fortuna nos co-
mitatur, ex omni euentu vel proſpero vel aduerſo bonum elicit, cunctis docet rectè
Fidelisſima.
vti: propterea congruenter fideliſſima hominis comes iudicatur; & nullum numen
abeſſe dicitur, dum adeſt prudentia. Inſuper Homo in hunc Terrenum orbem tan- B
quam in arenam dimicaturus deſcendit, in qua a multis inimicis inuaditur & turba
Inimici humanæ conditionis.
tur: ei occurrunt Inimici animi, Vitium, & ignorantia; Inimici corporis, vt
aduerſa valetudo, & deprauationes naturę; Inimici demum externi, vt aduerſa for
tuna: Deſtitutus Prudentia, a cunctis uincitnr, cunctis ſuccumbit: Prudentia ſola
ſola ei arma miniſtrat, quibus validiſſimè ſibi ſubſternit omnes. Munere enim prudē
tię ingenuus homo aduerſa fortunę tela in fortunam retorquet, ac eam victam tan-
quam illuſtre Trophæum ſecum defert: Eiuſdem prudentiæ viribus Vitia, pernicio
ſiſſima animi monſtra, proſternit, animique tumultuoſas perturbationes modera-
tur & regit: Et quotieſcunque a Naturæ neceſſitate & Fato inuaditur, Prudentia ad-
ſtat; dolores leniens, non timenda negligens, incerto malo certiſſima bona oppo-
nens; accedentem Mortem, vt ad ſe non pertinentem, & tanquam nunciam potio-
ris vitæ, tranquillo animo excipiens: adeò vt animi, corporis, & externam trāquil
Potentisſima. Securisſima. Trāquilla.
litatem ac ſecuritatem ſuis viribus pariat; & propterea potentiſſima, ſecuriſſima, &
tranquilla ſimul iudicari meretur: Et præſertim, quia hac homo ſe vincit, ſe ſibimet C
reddit amicum; & cum ſe vicerir, hoc eſt vehementes aduerſaſque animi ſui per-
turbationes domuerit, vnà & Naturam, & Fortunam, & Fatum viciſſe dicitur; Vi-
ctoriam enim illam ſequitur victoria aduerſus cætera. Si reliqua humana bona con-
ſideramus, inſpiciemus ea in uitæ curſu variari; & frequenter, dum magis eorum
ope egeremus, nos derelinquere: Hęc; dum magis irritamur, dū aduerſis magis pre
mimur, dum a cæteris derelinquimur; intimius nobis hæret, magis fulget, robu-
ſtior euadit, arma validiora miniſtrat. Præterea, ſi prudentiæ officium cōſideramus
ſaluberimos eius fructus lucidius intuebimur: officium enim eius eſt Imperare, di-
rigere, & corrigere; quod profectò eſt officium regium, adeò vt ob id prudentia ve
Regia. Prouida.
rè Regia nuncupetur. Quod vt clarius pateat, conſiderandum quòd: quemadmo-
dum Prudentia Diuina, cum Prouidentia & ſuis Legibus iuncta, vniuerſum orbem
fęliciſſimè regit, per naturam effunditur, cuncta dirigens in congruentem finem: ita
hęc prudentia humana, cum ſibi conſimili prouidentia & legibus iuncta; primò inter
num hominem, quaſi paruum Mundum, Regia ſua forma componit; mox per exter- D
na effunditur, familiam, & vniuerſam Remp. fæliciſſimè regens. Sic homo prudens
eſt ſenſilis imago inſenſilis Rectoris Mundi; & ſine Regno verius eſt Rex, quàm qui
Menſura rerum.
Regnum occupat ſine prudentia: Hęc eſt menſura verum, quæ vnumquodque tanti
facit, quanti fieri debet; Terrena vt Terrena paruipendit; Diuina magnifacit, quia
diuina ſunt: Et hoc eſt ſalutare fundamentum rectę inſtitutionis hominum; ex eo
Maximè neceſſaria.
enim tanquam ex fonte omnis error erumpit, quia de rerum precio decipimur. In-
ſuper prudentia in omni Terreni orbis parte, in omni hominis ſexu, vitæ genere,
ſtatu, ſorte, & conditione eſt neceſſaria: Hęc enim fęlices euentus auget, aduerſos
Vigilans. Sobria. Matura. Solers. Perſpicax. Opportuna.
minuit, inchoatos perficit, præteritos recolit, præſentes iudicat, futuros præuidet,
dolores lenit, voluptates moderatur, appetitum rectę rationi ſubiicit, cunctis rectè
conſulit, præeligenda proponit, rebus adeptis rectè vtitur: ſemper Circunſpecta, Vi
gilans, Sobria, Perſpicax, Matura, Opportuna, Solerſque eſt: Hęc neminem deci-
pit, nec permittit ſe ab alio decipi; & demum cuncta, vt ab ipſo bono prodeuntia,
per congruentia media in optimum finem dirigit: Et iure optimo tot munera ex pru

dentia

A dentia prodeunt, cum viro prudenti Lex Deus ſit, imprudenti verò Libido. Ideo congruente metaphora Prudentia a Platone dicebatur auriga humanę vitæ; qua deſtituti, a perturbationibus, quaſi effrænatis equis, præcipites trahimur: dicebatur peritus Nauta, in puppi ſedens, a naufragio nos ſeruans incolumes; Ea enim memoria reuoluens præterita, ſua perſpicacitate inſpiciens præſentia, futurorum ex ſui principali conditione eſt prouida: Propterea omnium noſtrarum actionum, conſiliorum, & operum dux eſt; delectum habens rerum honeſtarum & turpium, bonarum & malarum, vtilium & inutilium; bona parans ſibi, familię, & Vrbi. Demum; quia prudentia ordinem, & leges includit; ordo eſt forma Mundi, ſplendor rerum, abſolutio compoſitorum; iure prudentia forma, ſplendor, ac perfectio cenſeri debet humanarum actionum. Ex his conſtat; quàm formoſa, quàm hominis propria, ſingulis congruens, Vrbi vtilis, Mundo neceſſaria, & Deo grata ſit Prudentia.

Auriga humanę uitę
Dux humanarum actionum.
Splendor rerum.

B *An Prudentia dignitate præſtet Virtuti Morali. Cap. XXXVI.*

VAria ad prudentię notitiam pertinentia hactenus ſunt explicata: iam enim patuit, Quotuplex ſit prudentia, quid ſit, ex quibus principiis cum intrinſecus tum extrinſecus prodeat, qualis ſit, quoſque vſuus præbeat. At ex dictis tres magni momenti prodeunt difficultates: Prima eſt, an prudentia dignitate virtutibus moralibus præſtet: Altera; num illi, qui proprio bono neglecto publicum quærunt, vel neglectis humanis quærunt diuina, debeant iudicari prudētes: Demum; cum prudentia adcò præclara & vtilis apparuerit, num ſapientiæ ſit præferenda, vel potius ei primum cedat dignitatis locū? A prima ordiens, ſuſpicari non inuiria quiſpiam poſſet, Virtutē Moralem præſtantiorem eſſe prudentia. Primò: Quia finis dignitate præfertur ordinatis ad illum; virtus Moralis (vt monet philoſophus) nos rectè diſponit erga finem, prudentia in ordinatis ad finē; pręſtat C igitur Virtus moralis. Confirmatur idipſum: quia Virtus Moralis perficit prælectionem; per Virtutem enim Moralem conſtanter præeligimus id, quod recta ratione decernitur: in pręlectione autem pręſertim collocata eſt perfectio noſtrarū actionum. Demum: per prudentiam homo non dicitur abſolutè probus, ſed prudens; at per Morales Virtutes abſolutè probus denominatur. Ex aduerſo: Cum prudentia conſenſione omnium dicatnr Regula, Dux, & princeps Moralium Virtutum; iure optimo ſibi primum dignitatis locum optare videtur. Pro reſolutione huius difficultatis dicendum cenſeo, Aliquid poſſe alteri præferri; vel ratione proprię & vltimę formę, vel ratione eminentiæ & facultatis: Veluti ſi quæratur, quid præſtantiori modo ſit calidum, num Ignis vel Sol; profectò quoad poſtremam formam ignis dicetur calidior, Sol verò quoad ſacultatem & eminentiam: Similiter dico, Moralem Virtutem ratione poſtremi actus & vltimę formę præſtare, Prudentiam verò ratione facultatis & eminentiæ: Et quoniam id, quod Virtute & ſacultate eſt tale, abſolutè D præfertur; propterea Prudentia abſolutè & Dux, & Regina Virtutum nuncupatur. De prudentia enim non ſecus ac de Conſultore ſe habet; qui ex ſententia Ariſtotelis in lib. de Rep. magis efficere opera dicitur, quàm ille, qui ſuis manibus ea abſoluit. Et confirmatur: quia Ariſtoteles in ſexto Moralium cap. VIII. inquit, Ciuilem ſcientiam eſſe eandem cum prudentia; & principem prudentiam eſſe illam, quæ eſt ratio legum ferendarum: Ciuilis autem ſcientia cum eo habitu eadem eſt, qui principatum obtinet: quare in ciuili ſcientia prudentia princeps & regina ſtatui debet. Superſunt diluendę rationes, quæ Virtutem Moralem præferebant; quæ profectò leues non ſunt: & præſertim prima, quæ ex eo ſumebatur; quòd Virtus Moralis in fine, prudentia in mediis verſetur: quæ ſententia num ſit vera, apprime eſt dubium. Ariſtoteles enim non ſemper idem videtur dicere, D. Thomas ſecum pugnare videtur, & Scotus cum Ariſtotele. Ac vt ab Ariſtotele ordiar, Ariſtoteles in ſecundo Moralium Nicomachiorum cap. VI. definiens Virtutem ait, eam eſſe collocatam in eo medio, quod a prudentia circunſcribitur: & quia id medium eſt finis Virtutis; in eo. n. poſitum eſt honeſtum, quod a Virtute quæritur; iure apparet prudentiam Virtuti finem præſcribere: ideo Virtus dicitur habitus prudentię conſentaneus, cumque ratione recta coniunctus, in ſexto Moralium cap. 13. Ex aduerſo ſæpe inquit Virtutem

Prima dubitatio.
Secunda.
Tertia.
An prudētia pręſtet virtuti Morali.
Rō prima pro parte Virtutis.
Confirmatio.
Alia ratiō.
Quòd prudentia pręſtet.
Solutio.
Num Virtus in fine, prudentia in mediis uerſetur.
Ariſtoteles videt ſecum pugnare.

nos rectè diſponere erga finem, prudentiam in ordinatis ad illum; vt conſtat cum ex A aliis locis, tum ex calce ſexti Moralium Nicomachiorum:& iure profectò. Nam Virtus moralis ad appetitum pertinet; appetitus finem quærit, ad finemque tendit, Prudentia verò includit conſultationem rectam: Conſultatio autem, ſemper præſuppoſito fine, eoque pro principio ſumpto, per reſolutionem inquirit media deducentia ad illum. Ideo inquit Ariſtoteles in calce 9. cap. ſexti lib. Moralium Nicomachiorũ. Ac bona ſanè conſultatio abſolutè ea eſt, quæ, propoſito ſibi abſoluto & totius humanę uitæ fine, bene procedit; quædam autem bona conſultatio eſt, quæ certũ aliquem & proprium finem ſpectat: Quòd ſi bene conſultare prudentium eſt; bona cõſultatio rectum quoddam conſultationis erit, ad vtilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum; cuius vera exiſtimatio eſt prudentia, &c. Ex his apertè conſtat prudentiam in ordinatis ad finem verſari. Diuus Tho. in prima ſecundę quęſtio. 66. Art. 3. ſoluens tertiam rationem inquit, Prudentiam dirigere Virtutes Morales, etiam præſcribendo eis finem; finis enim eſt medium attingere, quod prudentia pręſcribitur. Ex aduerſo ſecunda ſecundæ quęſt. 47. Art. vi. ad tertium inquit, finem B præſcribi Virtuti morali, non a Prudentia, ſed a Syndereſi; quæ ratio eſt per Naturam nobis competens. Scotus tertio Sent. diſt. 36. Artic. 2. & Ariſtoteli & Diuo Thomæ aduerſari videtur: inquit enim prudentiæ munus eſſe, decernere finem, & præcipere facultati appetenti vt illum quærat: Ratio eius præcipua eſt; quia Virtus Moralis ſemper Naturæ ordine ſequitur prudentiam, & propterea in electione proprii finis eandem ſequi debet. Res itaque eſt, cum ex ſe, tum ob varietatem opinionum, apprime dubia.

D. Tho. videtur ſibi aduerſa dicere.

Scotus videtur aduerſari Ariſtoteli.

Reſolutio difficultatis, an Prudentia Finem præſcribat Virtuti Morali. Cap. XXXVIII.

Primum quod accipitur.

VT propoſitę difficultatis lucidior & exactior appareat reſolutio, Accipiendum primò eſt, Finem Virtutum eſſe duplicem; vnum communem, alterum proprium: Finis communis eſt ſummum bonum, confuſè & vniuerſè ſumptum: Finis proprius eſt id definitum ac proprium honeſtum, in medio poſitum, quod proximè ac diſtinctè a diſtinctis virtutibus quæritur. Accipiendum ſecundò, prudentiam, & rectam conſultationem eſſe duplicem; vnam abſolutè talem & cõmunẽ, poſitã ab Ariſt. in calce 9. cap. ſexti Mor. Nico. alterã particularem, contractam ad proprium finem ſingularium virtutum: per primam præſertim decernimus quid agendum; per alteram, quomodo agendum: prima eſt communior ac eminentior, altera popularior: prima eſt præſtantior, altera magis propriè nomine prudentiæ deſignatur. His præaſſumptis, vniuerſam difficultatem his tribus aſſertionibus ita reſoluendam cenſeo. Aſſero primò, finem communem nequaquam a prudentia præſcribi. Ratio eſt: quia prudentia eſt ratio recta conſultationem includens, conſultatio ſemper fit aſſumpto fine tanquam noto; finis vltimus & communis alium finem non pręſupponit, alioquin non eſſet vltimus; quare non poteſt prudentia, & conſultatione decerni: Sed Mens Veri indagatrix illum iudicat vt bonum, Voluntas vt finem optat, & appetitui ſenſuum per phantaſiam perquirẽdum proponit. Appetitus ſenſuum quamuis per naturam ſit procliuis ad bonum; tamen quia ſenſum ſequitur, qui in iudicando vero bono frequenter decipitur; ideo eget aliquo corrigente, & dirigente: corrigitur autem proximè a Virtute, a qua dirigitur, conſtansque redditur pro finis indagatione: ſic itaque communis & vltimus finis, non a prudentia decernitur; ſed ab ea vt iudicatum, approbatum, & optatum accipitur. Altera aſſertio eſt: Proprius ſingularum Virtutum finis a communi prudentia, communique recta conſultatione circunſcribitur. Ratio eſt; quia finis proprius relatus ad communem obtinet rationem medii: ideo prudentia; aſſumpto tanquam principio communi bono, communique fine; de cæteris vt de mediis rectè conſultat, rectèque eos circumſcribit. Hoc lucidiſſimè expreſſit Ariſtoteles in calce noni cap. ſexti lib. Moralium Nicomachiorum, cuius verba iam retuli. Cum itaque decernere media ordinata in finem vltimum, ſit officium vniuerſę prudentię;

Alterum quod accipitur.

Reſolutio Prima aſſertio.

Secunda aſſertio.

C

D

&

A & finis proprius ſingularum virtutum relatus ad finem vltimum, obtineat locum medii; iure colligendum eſt, quòd decernere illum ſit officium Vniuerſę prudentię. Tertia Aſſertio eſt: Prudentia tantùm in mediis verſatur. Ratio eſt; quia ſemper ratiocinatur aſſumpto fine aliquo, ad quem dum cætera referuntur, obtinent locum medii. Addo tamen, Verſari circa finem proximum Virtutum contingere dupliciter: vel ſtatuendo terminos eius, vt expedit pro fine poſtremo; & hoc eſt officium vniuerſalis prudentię dirigentis ad commune bonum: vel conſtantem reddendo appetitum pro eius tanquam proprii finis indagatione, quod eſt munus virtutis. Ex his cõſtat, quomodo Prudentia tantùm in mediis verſetur, Virtus verò nos rectè diſponat erga finem: & dum Ariſtoteles inquit, Virtutem nos rectè diſponere erga finem, prudẽtiam aſſumpto fine per conſultationem inquirere media; id præſertim de prudentia propria ſingularum virtutum intelligi debet. Ex his elicio primò, Ariſtotelem non ſecum pugnare. Elicio ſecundò, hac conſideratione veram eſſe ſententiam Scoti aſſerentis prudentiam præſcribere ſingulis Virtutibus proprium finem: Præſcribit.n. B illum non propria, ſed vniuerſa prudentia; nec ſub ratione finis, ſed medii; adeò vt finem præſcribat, non formaliter vt finem, ſed vt medium, cui accidit vt aliqua conſideratione ſit finis. Ex quo conſtat malè loqui Scotum, cum dicat prudentiam decernere finem, & præcipere facultati appetenti vt illum quærat; quia in electione proprii finis virtus ſequitur prudentiam, &c. Malè inquam loquitur: Primò, quia appetitus non dicitur eligere finem; Electio enim eſt mediorum, non finis, vt docet Ariſtoteles: Secundò, quia (vt patuit) prudentia non illum inſpicit vt finem, dum illum decernit: Tertiò; quia nedum Virtus ſequitur Prudentiam, ſed etiam econtra Prudentia Virtutem; ſunt enim diſtincta ratione ſibi inuicem cauſę, & quælibet vt cauſa eſt altera prior: Quartò malè inquit prudentiam præcipere facultati appetenti, vt finem quærat; Nam Prudentia ſolùm decernit & circunſcribit finem propriũ tanquam medium; At Virtus moralis ea eſt, quæ conſtantem reddit appetitum in quærendo proprio fine: ideo dixit Ariſtoteles Virtutem & Vitium rectè ſtatuere, vel peruertere principia prudentię; & nos rectè, vel perperam erga finem diſponere.
C Elicio tertiò, Diuum Thomam non ſecum pugnare; quoniam Prudentia abſoluta, eminenſque conſultatio, decernit finem proprium virtutum; non tamen ſub ratione finis, vt patefeci: prudentia verò, & bona conſultatio ſequens & particularis, accipit illum finem vt optatum, eoque tanquam principio vtitur pro inuentione mediorum. Dubia tamen eſt eius ſententia, cum dicat finem proprium decerni a Synterеſi: Primò; quia ea non numeratur ab Ariſtotele inter facultates humanę rationis, tanquam diſtincta a cæteris: Secundò; quia finis proprius non humana naturali ratione circunſcribitur, ſed vniuerſali prudentia & conſultatione, abſolutè bonum principii loco accipiente. Colligo quartò reſolutionem principalis difficultatis; ex dictis enim conſtat prudentiam dignitate antecellere Moralibus Virtutibus: quia vel eis præſcribit finem proximum per primam & vniuerſalem conſultationem, vel per ſecundam eius conſultationem modum eis tradit aſſequendi finem primò præſcriptum; cum virtus ſolùm nos conſtantes erga illum reddat. Sic a Prudentia vniuerſus ordo, vniuerſaque recta inſtitutio ortum ducit. Addebatur, quòd virtus perfi-
D cit prælectionem. Reſpondeo cum Ariſtotele prope calcem ſexti Moralium, perfectionem prælectionis ex duobus pendere; ex recta prudentię conſultatione, & virtute: primum dirigit, & nobiliori modo concurrit. Dicebatur vltimò, per virtutem dici hominem abſolutè probum. Reſpondeo cum Ariſtotele in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. dicente, ſine Prudentia neminem poſſe propriè dici virum probum: Inſuper hoc eſt commune omni virtuti rationali; per nullam enim earum homo dicitur abſolutè probus, cum tamen Sapientia præſtet morali virtuti; cuius rei ratio in progreſſu patebit.

Tertia aſſertio.

Verſari in fine contingit dupliciter.

Primum quod elicitur

Secundũ.

Scotus minus rectè loquitur.

Tertium quod elicitur.

Sententia D. Tho. in dubiũ vertitur.

Quartum quod colligitur.

Diluitur altera ratio.

Diluitur ratio poſtrema.

An Viri Ciuiles & Religioſi mereantur dici Prudentes. Cap. XXXVIII.

IVre optimo dubitabatur; an illi, qui neglecto proprio bono Publicę curę incumbunt, vel neglectis humanis ſe totos dicãt diuino cultui, mereantur dici prudentes: Apparet enim eos non eſſe Prudentes; cum officium Prudentis ſit, ſe pro facultate

cultate perficere, & proprium bonum quærere: Ideo Euripides (referente Ariſtote A
le: in ſexto moralium Nicomachiorum cap. VIII.) inficiabatur eos eſſe prudentes.
Cui difficultati breuibus reſpondens dico, vt virtutum, ita prudentię varios dari gra
dus; & eminentiori gradui virtutis eminentiorem reſpondere Prudentię gradum:
prudentia enim tradit media pro aſſequendo fine virtutis. Dantur virtutes Morales,

Quatuor prudentię gradus.

Ciuiles, Heroicę, Diuinę; ſimiliter dantur gradus Prudentię eis reſpondentes. Qui
cunque neglectis bonis propriis Ciuili curę dant operam, non ſunt prudentes ea vul
gari & populari prudētia, quæ ſolùm eſt ſuimet, de qua loquebatur Euripides; quę
etiam propriè Prudentia cenſeri non meretur: Verè enim prudens eſt, qui maius ſi-
bi bonũ parat; maius bonũ eſt publicũ, & cõmune multis; ideo qui multis prodeſt, ve
rè ſe perficit, & hoc eſt officiũ Charitatis, & proprię Prudentię: ſunt igitur hi pruden
tes vera ciuili prudentia, quę Moralem eleuat, & ad gradum eminentiorem perdu-
cit: ſimiliter illi, qui neglectis humanis quærunt Diuina, dicuntur prudentes pru-

An contẽplationi icũbentes ſint prudẽtes.

dentia Heroica vel diuina, ob varietatem gradus Virtutis. At quæres, num illi; qui,
neglectis publicis curis, ſe totos contemplationi tradunt; debeant cenſeri Pruden- B
tes. Ariſtoteles in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 7. id negat, inquiens: Quo
circa Anaxagoram, Thaletem, cæteroſque tales viros, Sapientes quidem eſſe dicũ
tur, Prudentes verò nequaquam; cum uideātur ea, quæ ſibi vtilia ſunt, ignorare, &c.
Similiter Plato in Theæteto aſſeruit, philoſophum in rebus agendis ſe deridendum
patefacere, & propterea carere recta ratione agibilium. Reſpondens huic difficulta

Solutio.

ti dico, huiuſmodi homines vt plurimum non eſſe Prudentes Prudentia Ciuili; quæ
longo rerum vſu compararur, de qua præſertim verba facimus: eſſe tamen pruden
tes quodam eminentiori gradu, quatenus medium præeligunt, quod proximius eos
ad finem vltimum perducit; dummodo, dum id faciunt, non adeò negligant ſuam
patriam, vt ob eorum negligentiam in perniciem dilabatur: qui enim id facerent, in
vitio eſſent, cum quo Prudentia ſeruari non valet. Et demum veri Sapientes ſunt
Prudentes pro primo Prudentię principio, at non ſemper pro forma poſtrema: nam
(vt dicebat Plato) a Sapientia ad Prudentiam progreſſio eſt.

C

Tertia Dubitatio proponitur, quæ eſt; num Prudentia præſtet Sapien
tia, vel econtra: & pro parte Prudentiæ referuntur rõnes. Cap. XL.

De pręſtãtia Ciuilis & Inſpectricis Virtutis.

VTilis, pulchra, & frequenter inter viros celebres agitata eſt ea quæſtio;
num Sapientia principatum obtineat, vel potius Prudentię cedat. Hęc eſt
lis illa, quę verſatur inter actionem & contemplationem, Vitam in actio
ne ac in contemplatione collocatam; inter eos, qui iuri Ciuili & contem-
plationi nauant operam; ac demum inter ſummum bonum, quod in actione eſt po-
ſitum, & illud quod eſt poſitum in contemplatione: Quæ dubitatio nedum ex ſe ar-
dua eſt, verùm præſertim ob auctoritatem & rationes vtriuſque partis; Ciuiles
enim philoſophi vnam, alteram Viri, qui contemplationi incumbunt, pro facultate
tuentur: de qua difficultate multa dicuntur ab Ariſtotele in ſexto & decimo Mora-

Rationes pro dignitate Ciuilis ſcientię.

lium Nicomachiorum; multa ab Academicis, & aliis viris illuſtribus. Pro parte Pru- D
dentiæ & Ciuilis ſcientię Iuris prudentes inſurgunt: qui copioſa oratione, auctori-
tate, & viribus, Imperatoriam ſuam Maieſtatem exornant, ad ęthera tollunt; con-

Ratio prima.

templationem verò, vt vilem, humilem, nudam, & pauperem, negligunt & parui
pendunt: Nitar multa paucis perſtringere. Colligitur primò præſtantia prudentię,
& Ciuilis vitæ ex regula ſumpta ab oppoſitis: id enim, cuius oppoſitum eſt deterius,
debet cenſeri præſtantius: oppoſitum huius vitæ & habitus eſſe deterius patet; nam
prudentiæ iuncta eſt moralis virtus, imprudentię vitium; per imprudentiam & vi-
tium homo abſolutè dicitur infamis, pæna dignus, & prauus, per inſcitiam oppoſi-
tam ſapientię non ſic ſe habet: quare Prudentia, & moralis virtus præferri debet di-
gnitate Sapientię: Ideo de uitioſo dicitur, quòd melius eſt ei non eſſe quàm eſſe, nõ
de ignaro. Propterea rectè Scotus 4. ſent. diſt. 49. quæſt. 4. dixit; Odiſſe Deum eſt

Confirmatio.

deterius, quàm malè de eo ſentire. Confirmatur: Quia bonum abſolutè, præferri
debet bono cum additione & contractione: Virtus moralis, cuius dux eſt Pruden-

tia,

A tia, reddit nos abſolutè probos; ſapientia non ſic ſe habet: quicunque enim morali virtute eſt ornatus, abſolutè dicitur vir bonus; Vir autem ſapiens non abſolutè bonus dicitur ſed cum additione, vt bonus phyſicus, bonus Metaphyſicus. Propterea Diuus Auguſtinus x i. de Ciuita. Dei cap. 28. aſſeruit: Neque Vir bonus abſolutè dicitur, qui ſcit quod bonum eſt, ſed qui diligit. *D. Auguſtinus.* Præterea (vt nos, cum in Philebo, tum ſæpe alibi, monet Plato) dum perpendere volumus naturam & conditionem alicuius, debemus eam puram, nudatam, ſeorſumque a cęteris conſiderare; & dum inter duo fit comparatio, id conſiderare tenemur, quod eſt proprium vtriuſque: *Ratio ſecunda.* At ſi nos Sapientiam perpendimus deſtitutam Prudentia & morali virtute, ea erit vt gladius acutus in manu furentis, pernicioſa, & infamis: Ex aduerſo autem prudentia, quæ morales virtutes comitatur, ſeorſum a ſapientia, ſemper vtilis & honoranda iudicatur, reddens homines probos: exemplo nobis ſunt innumeri Ciues prudentes & probi, qui ſine ſapientia in ſua Republica vt ſtellæ refulſerunt. Tertiò id ipſum *Ratio tertia.*
B oſtenditur ratione ſumpta a fine: Finis contemplationis eſt verum, finis actionis eſt honeſtum & bonum: Et quamuis ens bonum & verum inuicem conuertantur, diſtinguuntur tamen ratione, & ratio boni prefertur rationi veri; cum vnumquodque catenus ſit finis & optetur, quatenus bonum eſt: Quoniam igitur optimo nil melius eſt, propterea nil melius excogitari poteſt fine actionis. Quæ ratio a fine ſumpta cõfirmatur: Nam Ciuilis ſcientia ſummum hominis bonum conſiderat, ad illudque nos ducit; Sapientia Mundum ſpeculatur a ſummo bono pendentem, ad illudque ordinatum: at ſummum bonum Mundo debet præferri, quia Mundus a bono pendet, & ad bonum tendit; ideo ſummi boni dicitur finis. *Cõfirmatio.* Quartò ſumi poteſt ratio ex eo, quod ad nos pertinet, nobiſque conducit: Vnuſquiſque enim in eo tenetur verſari, quod ad eum pertinet, eique vtile eſt; ea verò, quæ non pertinent ad illum, debet miſſa facere, nec iudicare eſſe ſummum bonum eius. *Rõ quarta.* At Prudentia, virtutes morales, earumque actiones ad hominem pertinent, eique ſunt vtiles; Sapientia
C autem, cura Mundi, ordo rerum, pertinent ad Deum: Ea igitur ſummum hominis bonum, non hęc ſtatui debet. Hinc dicitur: Mitte arcana Dei, nec plus ſapere quàm oportet ſapere; nam Sapientia inflat, & ſtultitia eſt apud Deum. Et rectè monebat Simonides: Cum ſimus mortales, quæramus mortalia, diuina autem diuinis derelinquamus; nam vt legitur in Sacris literis: Cęlum cęli domino, Terram autem dedit filiis hominum: Non debent populi perquirere ſecreta Principium, quare nec homines Dei: Mundus ſeruabitur a Deo, etiam ſi a nullo cognoſcatur: Nullam igitur præbet vtilitatem contemplatio ordinis & cauſarum mundi; & ſiquam præbet, eam illi ſoli præbet, qui ſpeculatur: At Vir Ciuilis & prudens, nedum ſibi, ſed & Domui, & Vrbi, & Orbi prodeſt; bonum autem quò eſt communius, eò præclarius & pręſtantius cenſeri debet: Nos autem recordari debemus, quòd vt ait Plato; Non tantùm nobis nati ſumus, ſed ortus noſtri partem patria vendicat, partem parentes, partem amici: Propterea de viro contemplationi addicto iure & patria & parentes
D & amici conquæri debent, tanquam ab eo derelicti: Et errauit Archimedes, dum in obſidione ſuæ patriæ, neglecta cuſtodia eius, contemplationi mathematicorum nauabat operam. Præterea id quintò colligi poteſt ex re effecta, & per huiuſmodi habitus formata: *Rõ quinta.* Nam ille habitus, eaque Virtus, Princeps & Regina cenſeri debet, per quam homo naturę legibus Princeps & Rex conſtituitur: At Ciuilis Prudentia, non autem ſapientia, talis eſt. Quod oſtenditur latiſſimè a Platone in lib. de Regno, & conceditur ab Ariſtotele: per Prudentiam enim conduntur leges, formantur Reſpublicæ; deprauatæ emendantur; Et homo, qui Prudentię habitu fuerit honeſtatus, forma Regia, habituque Principis dicitur præditus: Ac inſuper quicunque in Vrbe cæteris Prudentia præſtat, ille per naturam in ea Vrbe Princeps iudicari meretur, vt in primo de Rep. monuit Ariſtoteles; quod patet exemplo eorum animalium, quæ per naturam ſunt prædita duce, vt Apum, & ſimilium: immo homo propterea iumentis & feris dominari dicitur, quia eis prudentia præſtat: Sextò vti poſſumus ratione ſumpta ex debito & officio proprio hominis. *Ratio ſexta.* Tenetur homo diligere Deum, & prodeſſe proximo; quare ea virtus præferenda eſt, per quam Deo gratiores, & a cæteris amabiliores reddimur: at benè agendo hæc duo conſequimur, non autem contemplando; præcipit enim Deus (Dilige Dominum tuum, & proximum tuum)

Non

Non præcipit, vt ſpeculemur arcana: Inſuper amabiliores ſumus ac vtiliores aliis A
munere probitatis; quę animos allicit, & opem affert egenis; quàm munere con
Confirmatio. templationis. Confirmatur ratione ſumpta ex Ariſtotele in 12. Metaphyſicę aſſe-
rente, Intelligentias Cęli fore inutiles, niſi mouerent: cum autem intelligentiæ; quę
eminenter ſapiunt, & ſublimi contemplatione refulgent; niſi operentur, cenſeantur
inutiles: dicent, quid dicendũ erit de homine ſoli cõtemplationi addicto; cui non ſa-
pientia nec contemplatio exacta, ſed ſola eius vmbra competit? Immo aſſerit Ariſto
teles in lib. de Rep. 9 nec Deus optimè ſe haberet, ſi omni externa actione eſſet deſti
tutus. Propterea cunſpicimus ipſasmet humanas ſcientias, ne penitus ſint inanes,
ad aliquod opus dirigere: Phyſica per Phyſicã Magiam docet operari, Mathematica
plura nos efficere docet; Metaphyſica, niſi proximè, ſaltem per intermedias ſciẽtias,
ad opus aliquod dirigit: adeò vt pateat in actione fructum & ſummum bonum eſſe
Rõ ſeptima. poſitum. Septima ratio ex eo peti poteſt; quia Sapientia apta eſt cum miſeria iungi,
Prudentia nequaquam: poteſt Vir Sapiens Prudentia & morali Virtute deſtitutus,
a Fortuna aduerſa agitari, ei ſuccumbere, in vitia labi, ac ita miſerè viuere: Pru- B
dens econtra, quia in omni Fortunę eueutu ſe conſtantem præbet; & eſt cubi inſtar,
quod agitari poteſt, proſterni nequaquam; miſer nunquam euadere poteſt. Inſuper;
Prudentia ſemper, & omnibus frugifera eſt: contemplatio autem, & humana ſapiẽ
tia, ſæpe nos deuiare facit a vero, & deprauatę hæreſis eſt origo; vt patet de variis,
de quibus Ariſtoteles ſecus ſentit, ac ſentiant Theologi. Propterea Plato in Apolo-
gia inquit; Communi voce facilè philoſophis hęc obiici ſolent, eos neque ſublimia
ſuper terram, neque profunda ſub terra, neque Deos eſſe putare: Quod etiam in ſex
to de Rep. affirmauit; & Auerroes in procemio ſuarum deſtructionem dixit, Theo-
logos & Philoſophos interſe pugnare. Demum id oſtenditur: quia propter quod vnũ
Rõ octaua. quodque, & illud magis: At per prudentiam & morales virtutes cætera omnia red-
duntur nobis bona; quia hę ſolę nobis tradunt vſum rectum cunctorum, ſine quo
nil nobis bonum eſſe poteſt: hę itaque inter humana bona principatum obtinent.
Multiplici igitut ratione Prudentia videtur præſtare Sapientiæ, & inter habitus om-
nes principatum obtinere. C

Auctoritates nonnullæ pro dignitate Ciuilis Prudentiæ. Cap. XLI.

PRęſtantia Ciuilis Prudentię, quæ firmiſſimis rationibus refulſit, illuſtri-
bus etiam auctoritatibus confirmatur. Et ordiens ab Ariſtotele, quærit ip
Ariſtoteles. ſe in ſecundo cap. primi lib. Moralium Nicomachiorum, ad quam ſcien-
tiam pertineat ſummi boni conſideratio. Reſpondens ait, pertinere ad
eam, quæ cæterarum Princeps & domina eſt, qualem aſſerit eſſe Ciuilem ſcientiã;
quod oſtendit inquiens: Nam, & quas in Rep. ſcientias eſſe oporteat, & quas quiſ-
que diſcere debeat, & quatenus, ea ſtatuit ac præſcribit; facultates autem eas quæ
ſummo in honore ſunt, ut Artem Imperatoriã, & Oeconomicam, & Rhetoricam,
huic eſſe ſubiectas videmus. &c. Aſſerit itaque Ariſtoteles, & firma ratione oſtendit,
Ciuilem Prudentiam eſſe dominam, principem, & imperare cæteris; & propterea
conſiderationem ſummi boni ad eam pertinere: at ſi Sapientia præſtaret; ad Sapien D
tiam, non ad Ciuilem prudentiam pertineret conſideratio ſummi boni: cum igitur
Prudentia imperet ſapientiæ, & ſummum bonum conſideret, iure optimo principa
tum obtinet. Præterea in primo de Rep. cap. 2. inquit, Hominem Natura eſſe Ciui
le Animal; & eum, qui non fortuna, ſed natura alienus eſt a Ciuitate, aut impro-
bum eſſe, aut homine præſtantiorem. Hinc Homerũ homini in contumeliam obii-
ciebat; quòd iure, tribu, domoque careret; & poſt pauca: Quicunque eſſe in ſocie
tate nequit, aut nihilo indiget propter copiam, vt pars Ciuitatis non habetur; prop
terea aut beſtia erit, aut Deus; &c. Addamus autem nos: Cum homo ille Deus dici
non poſſit; reliquum eſt, vt ex ſententia Ariſtoelis ſit beſtia, ac præter naturam con
ſtitutus; cum homo per naturam ſit Ciuile animal. Plato quoque clarius id ipſum ſæ
Plato. pe affirmaſſe viſus eſt. Nam in libro de philoſophia oſtendit, Philoſophari non eſſe
plurima ſcire, ſed ſeipſum cognoſcere, quod ſapere eſt; ſeipſum autem cognoſcere,
eſt prudentiam & Iuſtitiam colere; adeò vt philoſophi munus ſit dirigere & corrige

re

A re humanas actiones: & quicunque hoc non facit, tanquam inutilis Planta, ex hu-
mano viridario abſcindi & reiici debet. Inſuper Epiſt. x. inquit: Firmitatem, Fidē,
Sinceritatem, veram eſſe philoſophiam exiſtimo; alias verò ſcientias & facultates ſi
quis ornamenta nuncupauerit, rectè appellabit, &c. Manifeſtiſſimè Plato Ciuilem
prudentiam contemplationi præfert. Et in Euthydæmo Aeſchylis ſententiam appro
bat dicentis; Ciuilem ſcientiam Puppi Ciuitatis præſidere, Gubernacula totius te-
nentem, dominam omnium, cunctaque vtilia reddentem. Quod etiam confirmauit
ſub initio Menexeni, dum in perſona Socratis dixit: Quid tum ad Senatum? an for-
tè, quia diſciplinæ philoſophięque finem adeptum iam & ſatis profeciſſe te putas,
maiora poſthac aggredi ſtudes, nobisque ſenioribus ipſe iuuenis imperare? &c.
His verbis Magiſtratus & curam Reip. Plato præfert Philoſophiæ Theoricæ: & teti-
git rationem illam, qua vſus deinde eſt Ariſtoteles in primo Moralium Nicomachio
rum cap. 2. Præterea in Theæteto inquit philoſophum ſpeculari, quæ attinent ad
vniuerſum; his neglectis, quæ nobis ſunt proxima: Et quemadmodum Thaletem,
B dum cælum conſpiceret, intentum Syderibus, in foueam cadentem, Thracenſis
quædam eius ancilla facetè nimium carpſit; quòd quæ in Cęlo ſunt peruidere contē
deret, proxima verò pedibus non videret: id ipſum ſimiliter omnibus, qui in Philo
ſophia verſantur, obiici poſſe aſſeruit; latet enim Philoſophum, non modò quid a-
gat eius proximus, ſed ferè homo ne ſit an brutum; &c. Et latiſſimè in eo dialogo
manifeſtat, philoſophum contemplationi incumbentem, ad diſputationes forenſes
& ad actiones minimè aptum eſſe; ſed deridendum, ſuperbum, contemptoremque
ſe patefacere. Ac demum, vt cætera pręteream, inquit in Gorgia: Philoſophia gra
tioſa res eſt & venuſta, ſiquis illam moderatè in adoleſcentiaque attingat; ſi autem
vltra modum tempus in ea contriuerit, hominum eſt corruptela. Ideo in Phædone
in perſona Socratis inquit: Cum philoſophiæ iucunberem Naturali, vſque adeò
ſum occæcatus; vt ea etiam, quæ prius manifeſtè ſciebam, vt mihi aliiſque videba
tur, dediſcerem. Socrates nedum verbis & ratione Ciuilem prudentiam prætulit,
C verùm inſuper opera id ipſum præſtitit; cum neglecta contemplatione, actioni ſedi
cauerit: propterea de eo dixit Cicero; quòd philoſophiam a cælo, hoc eſt a diuino-
rum contemplatione, deduxit in terram ad curam hominum, & rectam eorum in-
ſtitutionem. Iamblichus in lib. de Myſteriis Aegyptiorum ſect. 2. cap. x1. inquit: Non
cognitio & intelligentia Diis copular ſacrificantes, ſed obſeruatio & perfectio operū
ineffabilium, omni intelligentia ſuperior, atque ineffabilium vis Symbolorum ſo-
lis cognita Diis; &c. Inſuper ſententia fuit Porphyrii, quòd Inquiſitio animum Puri
ficat, Amor Deificat. Stoici ſolam philoſophiam moralem magnifecerunt. Propte- Stoici.
rea Seneca Stoicis addictus Epiſt. 20. inquit: Facere docet philoſophia, non dice-
re, & hoc exigit vt ad Legem ſuam quiſque viuat; indicans, vt facta dictis, ita ciui-
lem prudenriam contemplationi præſtare. Et Epiſtola 89. latiſſimè oſtendit, quot de
trimenta afferat nimia ſubtilitas, & quàm infeſta ſit veritati; indicans nos temere in
eis laborare, quorum certi eſſe non valemus, & a bono certo nos deuiant. Inde or-
tum duxere tot ac tam præclarę Stoicorum ſententię, ad rectam humanæ uitę inſti-
D tutionem pertinentes; ad bonum, ad honeſtum, ad vitam cum virtute ducendam
nos inuitantes. Ex Theologorum quoque fontibus eandem veritatem haurire vale- Theologi
mus; Mandata enim Dei ad actionem nos dirigunt, non ad contemplationem: Præ
cipit Deus vt proximum diligamus, hunc negligit contemplator: præcipit vt implea
mus opera Charitatis, quod contemplator non ſeruat. Et iure ad actionem eius man
data nos dirigunt: Nos enim modò ſumus in ſtatu peccati, ideo actione ac ſudore
id bonum quærere tenemus, ad quod nati & ordinati ſumus: Nam Adam in ſtatu
innocētię torus in Deum conuerſus contemplationi incumbebat; at ob peccatum
euaſit actor, cæpit ſe cooperire, & ad inferiora conuerti: in quo ſtatu cum nos mo-
dò ſimus poſiti, niti debemus vt per congruentes actiones fęlices euadamus. Multa
ex Theologis huc afferre poſſem, quæ vt minus inſtituto noſtro inſeruientia miſſa fa
cio. Nec obeſſe videtur quod in Euangelio dicitur, Martam indicantem actionem
nimium dici ſolicitam; Mariam verò denotantem contemplationem elegiſſe partem
optimam, quæ in ęternum non auferetur ab ea: Nam tunc non fit comparatio inter
Vitam actiuam & contemplatinam, ſed potius inter ſpiritalem & corpoream; Maria

cura-

curabat pertinentia ad Spiritum; Marta pertinentia ad Victum, ad curam corporis, A
& domeſticam; propterea turbabatur erga plurima: immo Maria ea fuit, quæ vnxit pedes Chriſti, & inſperſit capillis. Ratione igitur & auctoritate patet, Ciuilem Prudentiam in actione poſitam ſapientię & contemplationi eſſe præferendam. Propterea Scotus Vir acutiſſimus quarto ſent. diſt. 49. actionem prætulit contemplationi; (Scotus.)
eſt enim actio præſenti vitę accommodatior, magis propria, maioris meriti, & firmior, quàm contemplatio. Henricus quoque de Gandauo Quolib. 12. eiuſdē fuit ſententię. (Henricus.) Non iniuria igitur Multi uiri illuſtres Ciuili Prudentię principatum tribuerunt: idque ita fecerunt, vt nonnulli auſi ſint aſſerere contemplationem tanquam ex Matre ortum duxiſſe ex Otio eorum hominum: qui cum inepti eſſent ad actiones, ac ad aſſequendos magiſtratus & honores, ſe ab hominum cætu abdicarunt: cuius Patrem dicunt fuiſſe Superbiam; quia viri contemplationi incumbentes perſimiles ſunt Gigantibus, tentantibus aſcendere in Cęlum, & ſe ęquare Deo; immo tentantibus potius de cęlo repellere Deos, cum de diuinis frequenter malè ſentiant: Propterea ratione Patris pœna egent, ratione Matris ueluti inutiles ſunt negligendi; & B
permittendum, vt intra ſuum thalamum macie, ſqualore, & atra bile conſumant ur.

Rationes pro Præſtantia Contemplationis. Cap. XLII.

DEus Inſpectrix philoſophia vbi vbi es? nō ne aduertis, dum tuę cōtemplationi incumbis, quot crimina tibi obiiciuntur? non conſideras, quam miſerè damnaris? eſt neceſſe, vt vel te purges a crimine, vel vt latens ſemper in tenebris penitus euaneſcas: Et præſertim, quia nemo audet tuas defendere Partes; ne a Viris ciuilibus in magiſtratu conſtitutis, a principibus, a Regibus opprimatur. Rhetores & Aduocati pro te non ſurgent; nedum quia Ciuili ſcientię ſunt coniuncti, verùm inſuper, quia ſine præmio id non faciunt; tu autem nuda & mendica iaces; quare de re tua malè agitur: & vereor ne tibi id accidat, quod contigit Socrati, qui ob pecunię inopiam damnatus fuit. At bono animo eſto; nam Veritas ex ſe loquitur, conculata reſurgit, diu tecta refulget, ac etiam inuitos ad ſibi aſſentiendum compellit: Qui igitur veritatem inſpicere cupiunt, non per alienas vias, C
ſed per tuas progrediantur, & fulgentiſſimam eam inſpicient. Et præſertim; quia Ciuiles philoſophi, dum aduerſus te dimicant, ſemetipſos euertunt & interficiunt: Ciuilis enim philoſophia, cuius officium eſt componere mores, proles eſt contemplationis, & a contemplatione ſua ducit principia; qui autē ſua principia deſtruit, ſe metipſum necat & deſtruit. (Ciuiles vilipēdētes cōtemplationē ſeipſos deſtruunt.) Dum dimicant aduerſus contemplationem, dimicant aduerſus parentem ſuum: qui dimicat aduerſus ſuum parentem, peruertit bonos mores: quare moralis non amplius eſt moralis, dum aduerſus contemplationem inſurgit: verè itaque ſeipſum necat Ciuilis, dum contemplationi Parenti ſuo, a quo ſemina & principia recipit, pręferri tentat. Et iure optimo Philoſophia inſpectrix de Ciuili dicere poteſt: Filios pepcri, & enutriui; ipſi autem ſpreuerunt me. Cum itaque contemplatio pariat actionem, eam dirigat, eique principia tradat, vt patuit in (Rō prima.) procemio; iure ei dignitate præſtat. Hinc dixit Plato in Phædro, nomen ſapientis magnum eſſe, & ſoli Deo competere: abſolutè enim ſoli competit Deo, homini verò vt D
Deum æmulatur, eique pro facultate redditur ſimilis; nomen autem prudentis non adeò magnum dicitur. Et confirmatur ratione ſumpta ex origine, nam Vita Ciuilis (Ratio ſecūda.) ortum duxit ex imbecillitate & impotentia: Quia enim homines non poterant ſeiunctì viuere, ſed laniabantur a feris; ideo Vrbes condidere, & cæpere vitam Ciuilem viuere: Cum ex aduerſo contemplatio ex hominis diuina parte duxerit ortum; & ſit eius affectio, per quam homo cum ſeparatis mentibus affinitate coniungitur. (Tertia.) Tertiò idipſum patet ratione ſumpta ab inſtrumentis, & ex eo quod magis vel minus ſibi ſatis ſit: Nam contemplatio magis ſibi ſatis eſt, minuſque eget inſtrumentis Naturę ac Fortunę, quàm Vita ciuilis; vt cumulatè Ariſtoteles in x. Moralium Nicomachiorum pateſecit: Immo nonnulli, vt cumulatius contemplationi incumberent, diuitias neglexerunt, vireſque corporis data opera minuerunt; hęc enim vita vel aliis nō eget, vel ſi eget, non gratia ſui, ſed gratia neceſſitatum corporis eget. His accedit, quod contemplatio in his ſolùm eſt collocata, quæ in noſtra ſunt facultate, & quę

nos

A nos ſemper comitantur: & dum ſoli ſumus, vel in vrbe intra domicilium, vel in heremo, tunc maximè valemus noſtro munere ſungi; & dum maximè ſoli videmur, tunc in illuſtriore congreſſu ſumus poſiti: cum ex aduerſo ciuilis Vita in ſola hominum congreſſione verſetur, & tot egeat, vt vix ſimul in vno aliquando coniuncta inueniantur. Inſuper Vita ciuilis eſt negocioſa, cum labore, cum ſudore; eſt, belli inſtar, in pugna, in conflictuque poſita: contemplatio autem tranquilla, ſerena, paceque fruens eſt. Quartò inſpicientes finem, propriumque terminum vtriusque vitę, id ipſum conſpicuè iudicabimus: Nam contemplatio per opera Phyſica & diuina ad ſupera eleuat, ad Deum nos extollit, & cum eo nos iungit; Ciuilis autem vita nos conuertit ad infera, intra homines nos detinet, & ſolùm hominibus Illuſtribus & egregiis nos reddit ſimiles. Exclamabat Plotinus homini propoſitum eſſe, non vt hominibus, ſed vt Deo redderetur ſimilis: & quamuis Deo etiam vnà cum contemplatione competat actio; contemplatio tamen antecedit, Princeps eſt, & dignitate præfertur: quod etiam innoteſcit ex pręmio; nam Vitę Ciuilis pręmium eſt honor; con- Rō quarta.

B templationis verò, vt viſitetur a Deo tanquam amicus ab amico, quemadmodum in x. Moralium Nicomachiorum cap. VIII. docuit Philoſophus. Quintò patere poteſt præſtantia contemplationis, perpendendo ea, ex quibus conſurgit præſtantia habituum. Sententia eſt Ariſt. in procemio de anima; Diſciplinam vnam præferri alteri, & rōne rei in qua verſatur, & rōne exacti ac certi modi conſiderandi, ac etiam (vt addit in octauo Topicorum) ratione vtilitatis; per quę omnia manifeſtiſſimè cōtemplatio actioni pręfertur: Contemplatio verſatur in rebus Phyſicis & Diuinis, Actio in humanis: Contemplatio verſatur in his, quæ ſecus ſe habere nequeunt; Actio in obnoxiis variis mutationibus. Hoc inſpiciens Ariſ. in ſexto Moralium Nicom. cap. 7. dixit: Abſurdum eſt, ſi quis ſcientiam Ciuilem aut Prudentiam honeſtiſſimam eſſe cenſeat: niſi homo, in quo verſatur, ſit optimum omnium &c. Indicans ꝙ, vt diuina pręſtant humanis, ita contēplatio actioni, Vitaq; contemplationi addicta vitę ciuili. Quòd etiam ratione Acriuiæ, hoc eſt exacti & certi, Sapientia præſtet ciuili ſcientiæ, nemini dubium eſt: præſertim, quia Sapientia tradit principia Prudentię; ſeiun- Rō quinta.

C git ea: quæ conſiderat, a materie; cognoſcit cauſas, a quibus res neceſſariò pendent: cum Prudentia ſecus omnino ſe habeat. Ideo frequenter Ariſtoteles in procemio primi Moralium Nicomachiorum monet, in ciuilibus non eſſe expetendam acriuiam, neque id certum explicandi genus, quod contemplationi conuenit; Ciuilia enim adeò inconſtantia ſunt, vt quid rectùm iuſtumque ſit, potius lege, quàm natura conſtitutum eſſe videatur. Præſtat etiam Sapientia ratione vtilitatis: nam ſapientia eleuat ad ſummum bonum in contemplatione poſitum, quod eſt eminentius bono poſito in actione: Sapientia parit Prudentiam & Artes, quare eminenter includit fructus prudentię: Sapientia Mentem vltima perfectione perficit, Ciuilis autem prudentia componit perturbationes: Contemplatio pro fine ſuo non habet Prudentiam, ſed econtra Prudentia & conpoſitio perturbationum in Sapientiam vt in finem ordinatur: eſt enim Prudentia non finis, ſed fructus Sapientię; cum econtra Sapientia ſit verè finis Prudentię. Ideo inquit Ariſtoteles in ſexto Moralium

D Nicomachiorum, Prudentiam non imperare ſapientię, ſed imperare pro ſapientia, vt miniſter pro Principe ſuo. Sextò colligitur præſtantia contemplationis ex præſtantia facultatis animę, cui competit: Nam contemplatio competit inſpectrici Menti, quæ omnium facultatum animæ noſtrę præſtantiſſima eſt; Ciuilis autem prudentia per Virtutes Morales competit appetitui ſenſuum, per prudentiam, competit intellectui practico, qui intellectu contemplante longè eſt ignobilior. Septimò vti valemus rationibus ſumptis ex eſſentia & conditionibus vtriuſque vitę. Eſſentia contemplationis eſt omne quod vides, & quod non vides; vir enim ſapiens per imitationem eſt ipſum intelligibile: ideo in tertio de anima mens, cum intellexerit, dicitur omnia facta: Homo ſapiens eſt vniuerſum per imitationem & modum intelligendi a materie ſecretum; Vir autem Ciuilis & prudens eſt recta ratio Vrbis: vt igitur totum parti, & Orbis præfertur Vrbi: ita Sapientia Prudentię. Quod confirmatur per conditiones Vtriuſque habitus. Vſus contemplationis eſt iucundiſſimus; quia ſola voluptas eius eſt ſincera, non mixta cum dolore, vt patet ex decimo Moralium Nicomachiorum cap. 7. Rō ſexta: Rō ſeptima.

eſt purgatiſſimus, nam eſt actio animi purgati; eſt ſimpliciſſimus, & maximè a materie ſeiunctus: eſt ſui graria tantùm; cum ciuilis vſus ſit gratia alterius, & præſertim ſapientię; eſt magis continuatus, minusque interciſus, quàm externus vſus prudentiæ, vt patet ex deciino Moralium: iure igitur Sapientia dominatur, & regnat. Octauo idipſum valemus oſtendere perpendendo conditionem eius, A
Ratio octaua, cuius vtraque vita eſt maximè propria. Homo vt ciuis mundi eſt contemplator, vt ciuis ſuæ Vrbis eſt agens; at ciuis Mundi pro principe habens Deum, longè præſertur ciui Vrbis pro principe hominem reſpicienti. Inſuper Adam in ſtatu innocentiæ contemplabatur, poſt peccatum ad actionem conuerſus eſt: vt igitur ſtatus innocentiæ præfertur ſtatui peccati, ita ſapientia prudentię. Præterea hęc vita eſt uia ad alteram vitam; alterius vitę eſt propria contemplatio, huius verò potius actio: vt igitur futura vita præſenti præfertur, ita Sapientia Prudentię. Inſuper conditio eius, cui competit Sapientia, eſt diuina. Nam (vt inquit Ariſtoteles in decimo Moralium Nicomachiorum cap. VIII.) Dii non operantur per moralem virtutem, ſed per ſapientiam; & in 12. Metaphyſicę cont. 39. Optima diſpoſitio, quæ Diis ſemper competit, eſt contemplatio; conditio autem eius, cui competit Prudentia & actio, eſt humana: Vt igitur diuina conditio præſertur humanę, ita Sapientia Prudentiæ. Demum conditio contemplantis eſt conuerti ad interna & ad ſupera; agentis verò ad externa, & infera: prior autem conditio præſtantior eſt. Ideo Plato in decimo de Rep. volens indicare operationem tendentem ad externa eſſe viliorem, & faciliorem, dixit; Mundi animam genibus gubernare, & extremis manibus mouere cælum. Conſtat itaque firmiſſimis rationibus Sapientiam Principatum obtinere, maximè fulgere, Mundum regere, Prudentiam parere, & longe Ciuili ſcientię pręſtare; adeò vt non iniuria Veteres ſapienres (vt Pythagoras, Anaxagoras, Zenophanes, Parmenides, Plato, Ariſtoteles, & alii plurimi) quamuis defuncti corpore, animo tamen illuſtrius viuant, ſplendidiusque fulgeant quàm illi, qui Ciuili Prudentia pręſtiterunt: Mundo enim eminentiorem vtilitatem, Humano generi diuiniorem ſplendorem, & Patriæ ſalutarius ornamentum attulerunt. B C

Auctoritates pro Dignitate Contemplationis. Cap. XXXXIII.

SI Iudicium eſt Munus Sapientis, proculdubio Sapientia Princeps & Regina eſt omnium, cum ſapientes omnes ei primas tribuant dignitatis partes. Ac ordiens ab Ariſtotele, ipſe in calce ſexti Moralium Nicomachiorum, necnon lib. x. cap. 7. ex inſtituto hac de re loquens, verbis affirmat,
Ariſtoteles, rationeque confirmat, Sapientiam ac contemplationem eſſe præſtantiorem; quod etiam conſtanter aſſerit in ſeptimo de Repu. cap. ſecundo, necnon 14. In proœmio quoque Primæ Philoſophię id ipſum affirmat inquiens, ſolam Sapientiam eſſe ſui gratia; propterea non humanam, ſed diuinam poſſeſſionem eſſe, cum humana conditio in multis ſit ſerua: & in 12. Metaphyſicę 39. contemplationē eſſe dixit affectio- D
Plato. nem abſolutè optimam. Plato quoque proculdubio eiuſdem fuit ſententię: nam in Philebo dixit, vitam contemplationi dicatam cæterarum omnium diuiniſſimam eſſe, & ex ſapientia primò & præſertim ſummum bonum conſurgere. Præterea Plato ille fuit, qui cenſuit Prudentiam a Sapientia manare, ſine ſapientia leuem & fugacem eſſe, munere ſapientię doceri poſſe; vt alibi cumularius patefeci: propterea id omne bonum, quod in Prudentia reperitur, ex Sapientiæ fonte manare exiſtimauit. Hoc manifeſtiſſimè patefecit in lib. de Regno: dum numerās duo Regna, vnum Iouis, alterum Saturni, Regnum Saturni prętulit Regno Iouis; ſignificans per Regnum Saturni contemplationis Vitam, per Regnum Iouis Vitam actionis & Ciuilem. Et propterea Plotinus omnes, quæ in vniuerſo reperiuntur, pręſtantes operationes, aſſeruit eſſe contemplationes; quatenus ex contemplatione, tanquam fructus e ſua Planta, prodeunt: & addidit actionē tunc oriri, cū debilitatur cōtēplatio. Ideo Marſilius Ficinus in primū de Rep. ex ſnīa Platonis rectè colligit: Quantò oculus pręſtat manibus, caput pedibus, rō ſenſibus, Anima corpori, finis omnibus quæ diri gunt ad finē, ſtatus

motui,

A motui, æternitas tempori, tantò contemplatio actioni præſtare videtur: & Socrates (referente Stobæo) dixit; Cum ſapiens os ſuum aperuerit tanquam templum, ibi animę pulcherrima ſimulachra perſpiciuntur. Alcinous in lib. de doctrina Platonica cap. 2, comparans hæc duo vitę genera, ex ſententia Platonis contemplationem præfert; & colligens ſuam ſententiam inquit. Propterea oportet Philoſophum nunquam veritatis indagationem dimittere, ſed eam nutrire ſemper; humanas autem actiones tanquam inferiora quædam nonnunquam attingere. Tyrius Maximus Sermone ſexto, cum multa præclara dixiſſet in laudem vtriuſque vitę, demum Sapientiam Ciuili Prudentię præferens ait. Homero viſus eſt Sapiens Vlyſſes propter longitudinem erroris, Tyrius Maximus. Homerus

Qui mores hominum multorum vidit, & Vrbes.

At ea, quæ vidit Vlyſſes, leuiſſima fuerunt: Philoſophi autem ſpectaculum, inſomnio ſimile eſt hominis; cuius integro corpore manente, Animus tamen in vniuerſam Terram excurrit, ex terra effertur in Cęlum, vniuerſum Mare pertranſit, vniuer-

B ſum peruolitat Aerem, Terram ambit cum Sole, cum Luna circunfertur, cæterorum Aſtrorum iungitur Choro; minimumque abeſt, quin vnà cum Ioue cuncta gubernet, atque ordinet: O peregrinationem beatam, o ſpectacula pulchra, o inſomnia veriſſima, &c. Ac demum Proclus, Plotinus, Iamblichus, Syrianus, Ammonius, & alii in hanc venere ſententiam; quorum verba longum eſſet referre. Stoici etiam, quamuis accuratiſſimam moribus nauauerint operam, veritate tamen coacti id ipſum affirmarunt. Propterea Seneca inter Stoicos non obſcurus in proœmio Naturalium quæſtionum præter cętera hęc profert. Quantum inter Philoſophiam intereſt, & cæteras Artes; tantum intereſſe exiſtimo in ipſa Philoſophia inter illam partem, quæ ad homines, & hanc, quę ad Deos ſpectat: Altior eſt hæc & animoſior, multum permiſit ſibi, non fuit oculis contenta; maius eſſe quiddam ſuſpicata eſt ac pulchrius, quod extra aſpectum Natura poſuiſſet: Denique tantum inter has duas intereſt, quantum inter Deum & hominem: Altera docet quid in Terris agendum, Altera quid agatur in cęlo: Altera errores noſtros diſcutit, & lumen ad- Stoici. Seneca.

C mouet, quo diſcernantur ambigua vitæ. Demum addit; Et hoc habet homo argumentum diuinitatis ſuæ, quòd illum diuina delectant; nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis, &c. Hinc prodiere Stoicorum Paradoxa, ſolum ſapientem diuitē, liberum, Regem, Dictatorem; de quibus Cicero 3. de finibus. Et quamuis Cicero primo Officiorum elatus aura ambitionis, & flagrans deſiderio regnandi, ciuilem vitam contemplationi prætulerit; demum aduerſis vndis Reip. iactatus & victus, ſententiam mutauit, & Philoſophus potius quàm Orator iudicari exoptauit. Theologi quoque idipſum affirmarunt; propterea ſummum bonum in contemplatione collocarunt, actiones autem morales vias eſſe aſſeruerunt ad ſummum bonum: Et Diuus Thomas ſecunda ſecundæ quæſt. 182. & ſæpe alibi primas partes dedit contemplationi. Solus Epicurus inter veteres Philoſophos (referente Diogene Laertio in Vita eius) Prudentiam contemplationi prætulit; ille enim cum nil ſupra corpus nouerit, iure optimo erga diuina ſe cęcum penitus manifeſtans, ſola humana magnifecit. Cicero. Theologi.

D

Reſolutio difficultatis. *Cap.* *XLIIII.*

Lis, quæ verſatur inter Viros Ciuiles & Philoſophos contēplationi dicatos, ſi ſuffragiis hominū decernenda eſſet, proculdubio contēplatio cederet; paucos enim aſſeclas habet, at ſi recta ratione eſſet decernenda, ſecus proculdubio ſe haberet. Hinc euenit, quòd: cum ſub bono Geminum contineatur Regnum; vnum Saturni, hoc eſt contemplationis; alterum Iouis, hoc eſt Ciuilis imperii: finxit antiquitas Iouem vſurpaſſe Regnum Saturni, hoc eſt ſibi ſubieciſſe contemplationem. Verùm; quia frequenter accidit, vt, dum viri celebres inter ſe pugnant, nemo eorum penitus recedat a vero; propterea num veri aliquid ſententiæ illę, quę inter ſe pugnare videntur, includant, conſiderandum & explicandum occurrit. Qua de re tribus cenſeo vtendum diſtinctionibus. Prima eſt: Dum Sapientiam cum Ciuili prudentia comparatur, vel inſpicimus neceſſitatem, vel præſtantiam; Si neceſſitatem, proculdubio Prudentia humanę conditioni magis eſt An pugnātes opinio nes conciliari poſſint. Prima diſtinctio.

V 2 neceſ-

Secũda di ſtinctio. neceſſaria : Si pręſtantiam, utendum eſt ſecunda diſtinctione, & dicendũ. Aliquid A
eſſe melius, contingit dupliciter; uel abſolutè, uel alicui definitę naturæ & condi-
tioni : ut habere quatuor pedes, bonum eſt equo, at non abſolutè : eſſe philoſophũ,
bonum eſt homini, at non equo. De Sapientia & Prudentia loquens dico, Sapien-
tiam abſolutè ſemper nobiliorem & præſtantiorem eſſe: Dum verò refertur ad
Tertia di-ſtinctio. hominem, vtendum eſt tertia diſtinctione, & dicendum. Vel hominis vita con
Quomodo intelli gi debeãt dicto pro omni par te. ſideratur vt finis, vel vt via ad futuram vitam, futurumq; Dei intuitum. Dum
conſideratur vt via, ita homini melior & eligibilior eſt actio : eſt enim via tutior, ho
mini accommodatior; dignioremque illum reddens ſummo bono, quo frui debet in
futura vita : At dum hæc vita conſideratur, non vt via, ſed vt finis (quemadmodum
eam conſiderauit Ariſtoteles) ita ſapientia homini etiam hanc vitam viuenti me-
lior & eligibilior eſt; quoniam hac conſideratione actio non ad futurum Dei intui-
tum, ſed ad ſolam præſentem contemplationem dirigi poſſet. Ac demum de his B
perinde ſe habet, ac ſi Fructum cum Planta comparemus: Fructus eſt profectò no-
bis magis neceſſarius, & proximè ſaluberior : Planta tamen ſemper eſt eminentior,
cum facultate fructum contineat, illumque edat, niſi perperam ſit affecta. Dum ita
que oſtenditur Sapientiam obtinere principatum, id profectò verum eſt abſolutè :
dum verò Prudentia præfertur, ſolùm oſtenditur maior neceſſitas eius; vel quòd ho-
mini ad futuram vitam properanti ſit accommodatior, vtilior, & eligibilior : Et ita
Philoſophi inter ſe non pugnant, nec Theologi inter ſe, neque etiam Theolo-
gi cum Philoſophis; ſed rem eandem vario modo conſiderant, ac ad varia re
ferunt : & conſtat etiam, quid veri concludant rationes vtriuſque partis. Sed iurè
Quæ ſit magis ꝓpria hominis. quærendum eſt, quænam earum duarum Virtutum debeat iudicari magis propria
hominis, num Prudentia & vita ciuilis, vel potius Sapiētia & comtemplatio. Hac de
re loquitur Ariſt. in 10. Moralium Nicomachiorum, & ex eius ſententia hac uten-
dum eſt diſtinctione. Eſſe proprium hominis, intelligi poteſt dupliciter : primò, conſi
derando hominem, vt contradiſtinguitur a diuinis, & in hominum cętu collocatur; C
ita diuinorum propria eſt Sapientia, hominum Prudentia : ſecundo abſolutè, ac ita
Sapientia eſt eius magis propria; quoniam competit facultati eminentiori eius, per
quam in eminentiſſimo gradu collocatur; a nobiliori autem fit denominatio: & ideo
inquit Ariſtote. Nam quod cuiuſque proprium eſt Natura, idem & optimum cuiuſ-
que eſt, & iucundiſſimum : igitur & homini optima ea uita eſt, quæ menti conue-
nienter traducitur; ſiquidem hæc pars homo maximè eſt, &c. Ex ſententia autem
Theologi Theologorum potius dicendum eſſet hominem conſiderari dupliciter; vel vt in via,
ac Lege peccati conſtitutum; vel abſolutè, ſiue in fine poſtremo, ſiue in ſtatu innocẽ
tiæ extra peccati legem : in prima conſideratione eius magis propria eſt actio, in al-
tera contemplatio : Viſio enim Dei merces eſt, actio uerò labor exiſtentium in ui-
nea, quibus dicit Dominus; Venite qui laboratis, & ego reficiam uos. At cum hęc
duo uitę genera inter ſe de dignitate contendant, nitendum pro facultate nobis eſt
ambas connectere, & utriuſque ſplendore pro facultate exornari: quoniam una ſeiun D
cta ab altera, Plutonis inſtar ſola inſera quærentis, eſt clauda; & Polyphemi more
uno ſolo eſt oculo prædita, ac ultima perfectione deſtituta. Ciuilis Prudentia ſeor-
ſum a Sapientia, eſt ſeiuncta a ſuo fonte, a ſuis principiis, eſt fructus a ſua planta ſe-
cretus : propterea eſt inconſtans, eſt tenuis, facilè euaneſcit; nec digna eſt, ut no-
mine Philoſophię honeſtetur, cum munus Philoſophi ſit cuncta redigere in ſua Prin-
cipia; ſed Prudentia tantùm iudiciaria, quę cuſtos legum a Platone & Ariſtotele
nuncupatur. Ex aduerſo non ualet homo legitimè contemplari, niſi morali uirtute
ſit ornatus; non ſpeculatur rectè animus, niſi perturbationes eius ſint compoſitæ:
Ideo ſcire apud græcos ab ipſo ſtare & requieſcere deductum fuit; ut primò Plato,
mox Ariſtoteles in ſeptimo Phyſicorum affirmauit: Et qui dãt operam literis, & ſunt
ſerui Vitiorum; non Philoſophi euadunt, ſed Philologi (ut dicebat Seneca) hoc eſt
contentioſi, ſophiſtę, & ambitioſi; de quibus dixit Plato, ſomniare multos, non phi
loſophari. At dum ambæ hæ uirtutes connectuntur, tunc formant Ianum duplici
fronte donatum; formant Platonis Androgynum omni ex parte quadratum, ex con
templatione ut maro, ciuili prudentia ut fęmina conſtitutum; oculatiſſimum for-
mãt Argũ; Heroicum Herculẽ partim apud ſuperos, partim apud inferos fulgẽtẽ: red
dunt

A dunt paruum hominis mundum, ſimilem mundo magno & Cæleſti; in Cęlo enim fulgent præſertim duo Lumina, Sol, & Luna; Sapientia Soli, Luna Ciuili Prudentię eſt ſimilis: vt enim Luna a Sole, ita Prudentia a Sapientia ſplendorem recipit: ac vt Luna pręeſt nocti, & Sol diei; ita Prudentia pręeſt huic tenebricoſę vitę, Sapientia Vitę diuinę & abſolutè præſtanti: Prudentia propinquior eſt nobis, vt etiam Luna. Ideo iure Priſci Poetę, & Theologi, & Sapientes fuerunt; Palladem cum ſapientiæ, tum belli finxere Deam: vt indcarent vtrumque vitę genus ab eodem principio duci & connecti debere. Demus igitur vnicuique generi vitæ, quod ſuum eſt: & dicamus Sapientiam eſſe diuinam, Prudentiam humanam; Sapientiam honorandam, Prudentiam commendandam; Sapientiam propriam eminentioris gradus & conditionis hominis, Prudentiam humilioris; Sapientiam pręſtantiorem abſolutè, Prudentiam alicui conditioni, Sapientiam illuſtriorem eminentioremque, Prudentiam magis neceſſariam; Sapientiam magis conducere vt bene ſimus, Prudentiam vt ſimus & ſeruemur: Ac demum Sapientiam eſſe illuſtrem
B parentem; Prudentiam Generoſam prolem, quibus hominum genus verè redditur nobile, ac vltima perfectione donatur,

Sapientia Soli, Prudentia Lunę ſimilis

Diluuntur nonnulla; quibus oſtendebatur Sapientiam pernicioſam & inutilem eſſe. Cap. XLV.

APparuit reſolutio Vniuerſę difficultatis, ex qua etiam facilè eliciuntur ſolutiones aduerſarum rationum: Sed quoniam nonnullis rationibus contemplatio vilis, inutilis, & pernicioſa indicabatur, & nonnullę infamię notę ei inurebantur; propterea, quomodo delendę ſint, breuibus eſt explicandum. Ac primò accipiendum eſt; quòd, dum conditionem & naturam ali-
C cuius rei perpendimus, non prauum, ſed congruentem ac rectum eius vſum conſiderare tenemur; rectus enim vſus ei competit ex ſui conditione, prauus verò ex deprauatione alterius: Si ex ſcientia & contemplatione detrimenta prodeunt, dicendum eſt cum Platone in ſexto de Rep. ea ortum ducere ex hominum deprauatione, & prauo vſu; vt etiam cumulatè declarauit Alexander in procœmio Phyſicorum; necnon Simplicius, & Auerroes: & ideo tunc non Sapientia, ſed homo damnandus eſt. Inſuper accipiendum eſt; vt monet Plato in Epinomide ſiue appendice Legum, & poſt Platonem Ariſtoteles in decimo Moralium Nicomachiorum cap. 7. & in procœmio Metaphyſicę, non audiendum eſſe Simonidem præcipientem nos, cum ſimus mortales homines, ſolùm mortalia & humana debere conſiderare: Nam putandum eſt, non inaniter nobis a Deo tributam eſſe Mentem & facultatem inquirendi diuina, non fruſtra per naturam nos ſummopere optare ea cognoſcere; Deus enim & natura nil faciunt fruſtra: & præſertim, quia vnaquæque Dei prol[illegible] pro facultate tenetur parentem inquirere, ad eum con-
D uerti, ad illum euehi, illum imitari; & propterea tenetur homo continenter meditari eminentiam Dei: at quomodo eum meditabitur, ſi non cognoſcet? quomodo cognoſcet, ſi de mortalibus tantùm ſit ſolicitus? Explodatur igitur ea ſententia; & per ea, quę facta ſunt, eleuemur ad creatorem, nam cæli enarrant gloriam Dei; caueamus ab erroribus; mittamus ea, quæ curioſos nos potius reddunt quàm ſapientes; caueamus ne nimiùm ſoliciti ſimus de illis Arcanis, quæ ſibi propria ſeruauit Deus, & ad abſolutam Dei ſacultatem pertinent; & accuratè indagemus ea, quæ per Naturę opera nobis patefacit: non confidamus nimium in noſtris viribus, adeò vt ob id ſuperbi euadamus; ſed cognoſcentes potius noſtram imbecillitatem, humiles nos ſubiiciamus Deo; ac ita ex rectè compoſita ſapientia ſaluberrimi manabunt fructus. Dicebatur Vitia & imprudentiam eſſe deteriora ignorantia, ideò Moralem virtutem & Prudentiam abſolutè eſſe præſtantiorem Sapientia. Soluitur hæc ratio per duo fundamenta. Primum eſt, Vitium reſpondere ignorantię, non quidem negationis, ſed prauæ diſpoſitionis; hęc autem deterior eſt vitio, quatenus (vt oſtendit Plato in Alcibiade

In menſuranda pręſtantia rerum inſpiciend⁹ eſt vſus congruens.

Sententia Simonidis reiicitur.

Diluitur rō primaPrimũ fũdamentũ.

primo, in Lachete, in Protagora,& alibi) hæc eſt cauſa omnium uitiorum : ideo A
Ariſtoteles in tertio Moralium Nicomachiorum ca. primo inquit,uitioſum omnem eſſe ignarum. Alterum fundamentum eſt; quòd ea ratio, ſi quam vim habet, ſolùm oſtẽdit Virtutem Moralẽ magis homini eſſe neceſſariã, & proximius ei ꝓdeſſe;ac ita vitium eſt deterius in parte, vt proximius deſtruit id, quod homini eſt magis neceſſarium inter homines viuenti, & ideo punitur:at ſimpliciter & tanquam cauſa, deterior eſt ignorantia prauę diſpoſitionis;ideo imitemur medicos,qui cauſam morbi remouent,& morbum contrario curant. At inquit Scotus 4.ſent.diſt.49.quęſt.4. Deterius eſt odiſſe Deum; ſi voluntati competere poſſet odium Dei, quàm illum non cognoſcere,etiam ignorantia praua & infidelitatis : ita quoque deterius eſt non amare Deum,quàm non cognoſcere;quare virtus abſolutè eſt præſtantior. Reſpondens dico,ea aſſumpta non omni ex parte eſſe vera; nam ignorantia eſt deterior,vt cauſa & principium prius,vitium verò formalius & proximius:Quicunque enim odit Deum, cum odium ſit rei malæ,eſt neceſſe vt apprehendat Deum tanquam malum;quæ deceptio eſt origo odii : Similiter qui Deum non cognoſcit,non poteſt amare; quare ſi B
amat,cognoſcit;& ſi non amat, non propriè cognoſcit: cognitio enim boni, vt bonũ eſt,amorem parit;& omne vitium ex aliqua iudicii deprauatione oritur. At dicet q.s: Nedum ex ignorantia,verùm etiam ex noſtra deprauatione prodcunt vitia. Reſpondeo: deprauatio noſtra ſemper nititur aliquo ignorantiæ fundamento, quia malum vt malum non expetitur: malum enim vt malum caret natura,efficiente,& fine;vt dixit Magnus Dionyſius in libro de diuinis nominibus. At de hoc alibi verba feci. Altera ratio ſatis vrgens,ſummopereq; apparens erat: quia Virtus Moralis reddit nos abſolutè probos, Vitium abſolutè improbos;non autem id facit Sapientia, & Ignorãtia. Reſpondeo,id euenire; quia probitas & improbitas in vſu noſtrę libertatis eſt poſita, vſus eius & probus & improbus ad virtutem Moralem & vitium pertinet; ideo non ob prę ſtantiam,ſed ob proprietatem probitatis & improbitatis vſus id accidit. His accedit, quòd Sapientia & Ignorantia ſunt tanquam cauſæ noſtræ diſpoſitionis; Virtus autem & Vitium ſunt tanquam effecta & proximæ formæ; res autem abſolutè nomẽ C
recipiunt a forma,non a facultate;non enim Sol,ſed ignis dicitur calidus,quamuis calor eminentiori modo competat Soli. Addo tertio, per virtutem & vitium denominari probum & improbum abſolutè;at non adeò abſolutè,vt omnia per virtutem Moralem & vitium dicantur talia (non enim Deus per Moralem virtutem eſt abſolutè bonus,nec ſeparatæ Mentes) ſed cum contractione ad homines, aſſerentes reddi hominem probum vel improbum: hoc autem idicat, nõ abſolutam præſtantiam Virtutis,ſed maiorem neceſſitatem;& magis eſſe accommodatam homini, magiſq; neceſſariam: at Deus ſua ſapientia optimus eſt;& ideo melius eſt eſſe abſolutè bonum ſapientẽ, quàm eſſe virum probum. Diuo Auguſtino dicenti;uirum bonum non illum eſſe,qui ſcit,quod bonum eſt, ſed qui diligit; Solutio patet ex dictis;iam.n. patefeci, cur per actionem & moralem virtutem homo dicatur abſolutè probus,nec ob id eam eſſe præſtantiorem contemplatione: Addo ſecundò, per cognitionem ueri ſortiri hominem eminentiorem denominationem,ut patefeci: Addo tertiò, id eſſe verum per relationem ad hominem in ſtatu peccati conſideratum. Afferebatur alia rõ, quia D
ſapientia ſecreta a Morali virtute perniciosa homini uidebatur. Prudentia enim parit uſum rectum omnium humanorum bonorum, ſine quo nil nobis bonum eſſe poteſt. Reſpondeo,unam pendere ab altera, & unã ſine reliqua imperfectam eſſe; Prudẽtia pẽdet a Sapientia, ut a potiore principio,per quod conſtituitur: Sapientia nõ eget Prudentia,ut intrinſecus conſtituatur; ſed ſolùm extrinſecus ob noſtram imbecillitatem;ut ea rectè utamur: ideo longè magis Prudentia pendet a Sapientia, quàm uiceuerſa. Sapientia facultate propria parit uirtutes Morales: Si eueniat ut connectatur cum uitio, id oritur ex noſtra deprauatione, nec abſoluta & uera ſapientia ea iudicari debet; nos autem cuncta menſurare tenemur per ea, quæ ex propria conditione & per ſe illis competunt. Inſuper, dum inter ſe duo genera comparantur, tenemur ſuprema utriuſque generis capita inſpicere; præſtantia enim menſuratur per maximum, ad quod genus aliquod extenditur: at inquiunt Academici, & conſentiunt Peripatetici, humanam primam rudiorem ſpeculationem purgare animum a uitiis; qui cum purgatus fuerit, eminentius bonum

Soluitur ratio Scoti.

Diluitur ratio ſecũda.

Prudentia magis pẽdet a Sapientia, quàm ecõtra.

A & verum intuetur; quæ poſtrema eſt, abſolutiſſima, & vera contemplatio, quæ vitio
iuncta eſſe non poteſt. His demum addo, rationem & fundamentum illud ſolùm de-
notare maiorem neceſſitatem Prudentiæ, at non abſolutam eius præſtantiam.
Dicebatur inſuper, finem Sapientię eſſe verum, Ciuilis ſciẽtię bonũ. Reſpondeo; Bo Diluitur
num duplex, vnum in contẽplatione, alterum in actione poſitum: Bonum attinẽs ad tertia rõ.
contẽplationem (& eſt id, quod verum dicitur) præſtat bono ad actionẽ pertinenti;
cum illud ſit conſtans & firmum, hoc verò varietati obnoxium: Sic Ariſt. in 3. de Ani
ma 34. verum & falſum attinens ad contẽplationẽ ait eſſe eiuſdem generis cum bo-
no & malo actionis, ambo n. bona ſunt: & per hęc diluuntur pertinentia ad tertiã rõ
nẽ. Ratio quarto per prius dicta ſoluta eſt: Solùm addo, ſecreta humanorum Principũ Diluitur.
ad abſolutã eorum facultatem attinentia, non eſſe curioſè perquirenda; accuratè tñ quarta.
perquirenda ſunt pertinentia ad eorum dignitatẽ & ad ordinem, vt eos honoremus,
eorum mandata ſeruemus. Vtilitas Sapientiæ eſt conſpicua; & præſertim; quia om- Vtilitas ſa
ne bonum cõpeteris Prudentię vt a primo fonte a Sapientia ducitur, cum conſtans & pientię.
B fir ma Prudentia a Sapientia pendeat. Vir ſapiens ad tria referri poteſt, ad Deum, ad
Vrbem ſuam, & ad Seipſum; ſi refertur ad Deum, dicitur ei ſedere a ſecretis; ſi ad Pa
triam, ei origines Legum patefacit, quas imitari tenetur; ſi ad Se, ſibi pacem & tran
quillitatem parit: ita cunctis eſt vtilis: de Prudentia ſolùm dicere poſſumus, quòd
magis ſit neceſſaria. At inſtabatur quintò; quia prudentia eſt forma Regia, Reges Diluitur
intus formans, & cæteris imperans. Reſpondeo: Prudentia eſt quidem forma Re- quinta.
gia proxima; at Sapientia eſt forma prior & potior, a qua hæc proxima pendet; &
cum ſit imitatio Dei, dici poteſt forma diuina. Sexta ratio ſumebatur ex eo, quòd Diluitur
per Prudentiam & morales virtutes Deo reddimur gratiores, & ab aliis amabiliores. ſexta.
Reſpondeo, hæc competere Sapientię vt potiori principio, Prudentiæ verò vt for-
mæ & principio proximiori: at quod eſt cauſa cauſæ, etiam eſt cauſa pendentium
ab ea, & modo eminentiore. At addebatur Deum, Intelligentias, & cuncta aliquid
agere. Reſpondeo, hæc indicare actionem eſſe non finem principalẽ, ſed fructum
quendam ex contemplatione prodeuntem; vt Ars Medica eſt fructus Philoſophię:
C Planta autem, dum fructum non parit, ſterilis dicitur: Si fructus fuerit adęquatus &
principalis, abſolutè dicitur ſterilis; ſi autem talis non fuerit, dicitur Planta ſterilis
in parte: ita intelligentiæ pro ea parte eſſent ſteriles, nec omni ex parte rectè ſe habe
rent, niſi mouerent. Septima ratio erat, quia contemplatio poteſt cum miſeria iun- Diluitur
gi. Reſpondeo; Vt verè ſapiens, etiam eſt eminenti Prudentia prudens, ita miſer ratio ſepti
eſſe non poteſt: Verè enim ſapiens negligit & deſpicit ea, quæ naturæ & fortunæ ſu ma.
biiciuntur, ſola magnifaciens diuina; propterea per mortalia miſer reddi non poteſt:
Inſuper, id ſolùm oſtendit vſum rectum eſſe officium Prudentiæ; Vera Sapientia nun
quam obeſſe poteſt, ſed tantùm obeſt receſſus a vero, & diminutio eius. Poſtrema Diluitur
ratio illa erat; quia propter quod vnum quodque tale eſt, illud magis eſt tale: at per rõ octaua.
Prudentiam cuncta redduntur nobis bona. Primò reflecto argumentum: quoniam
(vt patuit) id tanquam a priore cauſa pendet a Sapientia, cum Prudentia ab ea du-
catur: Demum addo, id ſolùm patefacere vſum rectum eſſe munus Prudentiæ, at
non præſtantiam & eſſentiam rerum. Quomodo intelligi debeant auctoritates ex Reſponde
D Ariſtotele depromptæ, ex iam dictis facilè conſtat. Nam: dum inquit in proœmio tur ad au-
Moralium Nicomachiorum, conſiderationem ſummi boni pertinere ad Ciuilem: ctoritates.
quia eſt domina, imperat, terminoſque præſcribit: Dico; Eſt domina non abſolu- Explica-
tè, ſed inter eas, quæ ad actionem dirigunt; imperat non pro omnibus (non enim tur rõ ex
imperat Phyſico, vt iudicet cælum moueri) ſed pro attinentibus ad actionem; & primo Mo
demum (vt Ariſtoteles in calce ſexti Moralium Nicomachiorum affirmat) imperat ralium.
non Sapientię, ſed pro Sapientia, vt miniſter pro Domino ſuo. Addebatur; quòd Ex primo
Heremita, & homo contemplationi addictus, fugiens cætus hominum, vel Deus dę Rep.
vel beſtia eſt; non Deus, igitur beſtia. Reſpondeo: Homo in ſolitudine viuens, ſi vi
tam ducit ſenſuum, & corpori indulget, beſtia eſt; Si congruenter ſpeculatur, eſt
Deus per imitationem (ut homini licet) cuius ocium eminenter includit omne ne-
gocium. His accedit, quòd verè Sapiens non deſerit patriam ſuam, niſi cogatur.
Plato quoque eiuſdem fuit opinionis; Nam ex eius ſententia; ſi homo verſatur Plato.
in conſideratione formarum, quæ in materie refulgent, nec veræ formæ

ſunt; non dicitur ſapiens, immo cum non ſciat, putat ſe ſcire: ſi autem eleuatur ad A
ideas, verè ſapit; & ea ſapientia optimam ei præbet conſtitutionem, & optimos pa-
rit mores, qui ſunt fructus eius. Ideo in libro de Philoſophia pręcepit, philoſophum
non in ſola contemplatione verſari, ſed etiam debere conuerti ad ſui ſuorũque emen
dationem, ne Planta ſit ſterilis: ita Plantam cum fructu ſæpe prætulit plantę ſine fru
ctu. Contemplator ſuperbus apparet; At ea eſt elatio animi diuina, qua negliguntur
mortalia; eſt magnanimitas Heroica, non autem Superbia vitioſa. Contemplatio
videbatur inutilis: At inutilis eſt apparens Sapientia, non vera; inutilis eſt pro rebus
minoris precii, vtilis ꝓ illis quæ præſtantiora ſunt; inutilis eſt (vt inquit Plato in ſex
to de Rep.) quia populi ei non obtemperant, vt inutilis eſt Medicus laboranti ei nõ
Sſplicius. obtẽperãti: Propterea rectè Simplicius in Epictetum dixit, philoſophum eſſe for-
matorem hominum, proborum Ciuium opificem, communem omnium patrem,
& verè Patrem Patrię, Magiſtrum, emendatorem, & conſultorem. His, quę in
Sapiens non reſpõdet conuitus. eius ignominiam & dedecus a nonnullis dicuntur, non reſpondet Vir ſapiens: tum B
quia iniuſtum dedecus, inferentis eſt, non eius in quem infertur: tum quia inanem
gloriam negligit, ſeriam quærit: tum quia qui id dicunt, verè ſe non Ciuiles patefa-
ciunt, alioquin ſuo parenti non eſſent infeſti; Viri enim Ciuiles ſapientiam vt paren
tem venerantur, & ſapientia virum verè Ciuilem vt dulciſſimam prolem dulciſſimè
amplectitur ac diligit: Illi igitur iure egent helleboro; quo purgati, viri Ciuiles eua
dent, & ſapientiam magnifacient. Et ſi Sapientes Gigantibus eſſent ſimiles, quomo
do omne bonum in cęlo dicerent collocatum; & ſolum Deum quærerent, colerent,
ac magnifacerent? At de his ſatis.

De Arte, Quotupliciter accipitur, & Quid ſit. Cap. XLVI.

Qvemadmodum Ars dignitate & pręſtantia poſtrema eſt omnium habituũ
mentis, ita neceſſitate eſt prima, & primò inuenta ac formata fuit; vt in C
procœmio Metaphyſicę docet philoſophus. De ea, quamuis præter opi-
Ars orta ante parẽtem ſuum nionem, verè tamen id enunciare valemus, quòd filia ante matrem nata
ſit; Artes enim cum ſint filię ſcientiarum, ante ſcientias inuentę & formatæ fuerunt:
Et id contingere potuit; quoniam Artes re vera ſunt filiæ ſcientiarum; dum conſide
rantur vt perfectæ, ac omnibus numeris abſolutę: illæ autem, quæ contemplationi
præceſſerunt, rudes, inchoatæ, & obſcurę fuerunt; quæ mox per contemplationem
vltima perfectione fuerunt donatæ: & hoc de Artibus magis neceſſariis præſertim in
Quatuor Artis ſignificationes Prima. telligi debet. Nominis Artis quatuor ſunt ſignificationes. Vſurpatur nonnunquam
Ars pro ea, quæ eminenter includit vniuerſam Artis perfectionem; quam eminen-
tiam vt in duce conſideramus in Deo, vt in famula conſideramus in Natura: De ea
Ars Dei eminens. Dei loquitur Plato in x. de Legibus; dum diſſerens contra Empedoclem, Democri
tum, & veteres philoſophos, putantes cuncta cæco quodam caſu fuiſſe conſtituta,
ait; Vniuerſum, & quæ in eo ſunt, diuina Arte fuiſſe conſtructum: De altera ad Na D
Ars Naturę. turam pertinente loquimur, dum dicimus Naturam eſſe Artificioſam, & mira Arte
Secunda. Imago artis res gignere ac formare. Vſurpatur ſecundò nomen Artis pro imagine & vmbra
eius refulgente in iumentis & feris: de qua dicimus Araneum oſtendiſſe homini Ar
tem conficiendi telas, Apem formandi domicilia, Piſcem natandi, ac ita de cæteris.
Tertiò vſurpatur latè, & extenditur ad omnem habitum mentis; quatenus per illum,
Tertia. Ars latè ꝓ omni habitu mẽtis vt contradiſtinguitur a natura, aliquid agimus: Ita Prudentia eſt ars rectè compo-
nendi humanas actiones, Scientia eſt Ars inſpiciendi veritatem: In hac ſignificatio
ne Metaphyſica dicitur ars artium, & ſcientia ſcientiarum; in eadem Geometria &
Arithmetica artes ingenuæ & liberales nuncupantur. Vſurpatur quartò & poſtremò
Quarta ꝓpriè ſumpta ars. Ars propriè pro vera forma Artis, contradiſtincta a cæteris habitibus mentis; qua
tenus cæteri habitus ſunt rectæ rationes ſciendi vel agendi, Ars autem eſt recta ra-
tio efficiendi: in qua poſtrema ſignificatione inſtitutum meum eſt de ea verba fa-
Definitio artis. cere. A definitione autem ordiens, definitur Ars a nonnullis, quòd ſit collectio
multorum Theorematum, communiumque præceptorum verorum, vtilium ac ſibi
conſentientium, ad unum eundemque finem tendentium: Ferè ſimilem definitio-
Lucianus. nem dedit Lucianus inquiens, Artem eſſe collectionem multarum apprehenſionum,

quæ

A quę exercentur pro fine aliquo vtili.noſtrę vitæ. At per huiuſmodi definitiones
nec proprium genus, quod habitus eſt, nec proprię differentię rectè explicantur:
immo definitio primò relata modo aliquo etiam competit prudentię, vt conſideran-
ti redditur notum. Ariſtoteles in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 4. Artem Ariſt.
definiens inquit, eam eſſe Habitum Mentis cum recta ratione, ad efficiendum ido-
neum, in eo occupatum quod aliter ſe habere poteſt; quę definitio rectius per pro-
pria & interna principia, quid Ars ſit, patefacit: deſunt tamen externę cauſę, quas
ſi addere cupimus, dicere valemus; Ars eſt habitus Mentis rectę rationi iunctus, ad Integra
efficiendum idoneus, in eo occupatus quod ſecus ſe habere poteſt, experientia & ra- definitio.
tione comparatus, vt humanę imbecillitati ſuccurramus. Ex hac definitione omne
genus cauſæ eluceſcit: Et quia cauſarum Artis nonnullę ſunt conſpicuę, alię obſcu-
rę; prętermiſſis conſpicuis, de obſcurioribus verba faciam.

B *Quid ſit Recta Ratio Artis, & an ſit Primum Efficiendi Principium.* Cap. XLVII.

QVoniam Ars eſt recta Ratio, ſiue habitus cum recta ratione coniūctus; pro
pterea, quid ſit ea recta ratio, conſiderandum occurrit. Pro cuius expli-
catione conſiderandum, Rationem rectam conſiderari primo in mente,
ſecundò in habitu, tertiò in opere artificioſo ab habitu prodeunte: Com
petit Ratio recta Menti, vt Principio; Habitui Artis, vt formę a Principio penden- Ratio re-
ti; operi demum Artificioſo, vt rei effectę & umbrę. Recta ratio, quę eſt eſſentia ha cta tribus
bitus Artis, non eſt ratiocinatio; non enim Artifex ſemper cum ratiocinatione ope competit.
ratur, vt aſſerit Ariſt. in 2. Phyſicorum, cum tamen ſemper operetur recta ratione:
Sed ea recta ratio eſt originalis forma rei efficiendę mente concepta, cum notitia
omnium conſpirantium ad eius expreſſionem in externa materie. Quę forma nun-
C cupatur recta Ratio; nedum, quia recta mentis ratione effingitur; verùm inſuper, Cur dici-
quia prędita eſt congruēte ratione partium omnium cum inter ſe, tum per relationē tur recta
ad proprium finem Artis: & cum ita ſe habeat, per attinentia ad eam ualemus ratio ratio.
nem & cauſam reddere omnium, quę Arte efficiuntur. Ideo Plato in libro de Regno
dixit, omne Artificioſum eſſe menſurę particeps; & in Gorgia aſſeruit: Quod ca- Plato.
ret ratione, non eſt Ars; omnis enim Ars cum ratione eſt: Et Ariſt. in proęmio Me
taphyſicę affirmauit, Artificem & propter quid & cauſam cognoſcere. Hęc recta Ra
tio Artis, quę eſt habitus Mentis, eſt Idea, exemplar, & forma rei efficiendę, men-
te concepta: propterea Ariſt. in 7. Metaphyſicę cont. 30. & in 12. Metaphyſicę 24. in
quit, Artem eſſe formam, & Artem medendi eſſe modo aliquo ſanitatem; nam eſt
ſanitas in eſſe cognito, & per modum cauſę: ac ob id 12. Metaphyſice cont. 18. di
xit etiam Artificioſa a ſimili fieri. Hęc forma & habitus artis, ut in anima rationis
compote conſideratur, etiam a Platone recta ratio diceretur, at non idea; nam Ideā
indiuiduè in ſola Mente conſiderauit, quam diſtinctionem non fecit Ariſt. Hęc re-
D cta Artis ratio; dum refertur ad partem animę, in qua eſt; dicitur forma, ad cuius Recta ra-
imitationem extrinſecus alia producitur: at dum refertur ad rem efficiendam; tio & for
modusque conſideratur, quo ad rei artificioſę effectionem concurrit; redigitur ma & effi
ad cauſam efficientem: eſt enim ea recta ratio & directio, per quam efficiens opera- ciens eſt.
tur. Et de hac ſe habet perinde ac de Idea: nam Idea in ſe & in Mente conſiderata,
forma eſt; relata uerò ad ea, quę ab opifice per ideam efficiuntur, ad cauſam efficien
tem tamquam recta eius ratio pertinet. Propterea Idea ab Academicis, dum conſi-
deratur ut cauſa, redigitur; non ad concauſas, quę ſunt forma & materies; ſed ad cau Idea ad
ſas, quę ſunt efficiens & finis: mediat enim inter efficientem & finem; cum ſit recta quod ge-
ratio, per quam efficiens attingit finem. Rectè igitur Academici ideas numerant, nus cauſæ
non inter concauſas, ſed inter cauſas; & perperam multi Ariſtotelis expoſitores ad redigatur
ſolam formam redigunt ideam, cum potius redigatur per modum producendi
rem effectam ad cauſam efficientem. At, cum ea recta ratio conſtituens Artem redi An Ars ſit
gatur ad efficientem cauſam, quęritur; an ſit efficiens primum operis, uel potius ſe primū effi
cundum, & modo aliquo inſtrumentum. Cui difficultati reſpondendum cenſeo, Ar- ciens.
Solutio.

tem

tem abſolutè, minimè eſſe primum principium efficiendi; aliqua tamen conſidera- A
tione & limitatione eſſe primum. Ars non poteſt abſolutè eſſe primum principium;
tum quia eſt habitus, qualitas, & accidens, quod ſequitur ſubſtantiam; tum inſuper,
quia neceſſariò prçſupponit naturã, & ab ea pendet: præſupponit inquam naturam,
& in recipiente, & in efficiente: In efficiente expoſcit Mentem Artificis, quæ latè di
citur Natura, & abſolutè eſt principium efficiendi, cum Ars ei ſolùm tradat regulas &
modum: In recipiente & externa materie eam expoſcit; quia recipiens eſt corpus
phyſicum, in quo ſæpe producitur forma artificioſa munere formæ & Naturç recipiẽ
tis: Veluti Ars Medendi in Medico non eſt primum, ſed ſecundum principium cu-
randi; in laborante etiam primum principium non eſt Pharmacum, ſed Natura labo
rantis, vt ait Galenus, Hinc ſanitas exiſtens in laborante, & virtus eius efficit ſanita
tem; non enim datur viuens adeò laborans, vt nil ſanitatis includat; malum enim
non reperitur in uniuerſo, niſi munere boni, quod in eo ſeruatur, in quo ineſt ma-
lum: ita agricultura non eſt prima cauſa meſſium & arborum. Aliqua tamen conſi
Qão Ars poſſit dici Principium primum. ratione Ars dicitur principium primum, quatenus refertur ad opus conſideratum B
cum hac reduplicatione (vt Artificioſum) ſanitatis enim vt arte recuperatç primum
principium eſt Ars medica: Hac conſideratione Philoſophus in ſecundo Phyſicorũ
38. dixit Artem çdificandi eſſe cauſam ſummam çdificii, Requiritur itaque Ars, quç
eſt recta ratio, in artifice; non vt ei tradat principium primum operandi, id enim ha
bet per naturam; ſed ne temere, fortuito, & perperam operetur; quæ ratio cum ſit
recta, non poteſt eſſe principium erroris; ideo nullus Artifex errat vt Artifex, ſed
tantùm vt ignarus artis, vel arte malè utens.

Qui ſit Effectio, & Actio. *Cap. XLVIII.*

ARs & Prudentia per varia principia mirum in modum iuncta & complica
ta ſunt: ambo enim hi habitus ad operam dirigunt; ambo pertinent ad
eam mentis partem, quæ opinatrix & ratiocinatrix dicitur; ambo per
materiem ſunt inconſtantes & varii; ambo ratione ſui ſunt ratio recta: C
differunt tamen, quia Prudentia dicitur recta ratio actionis, Ars verò effectionis;
& ideo, quid ſit effectio, & quid actio, accurratè conſiderandum occurrit. Qua de
Actio dupliciter vſurpatur. re vt lucide loquar, dico actionem dupliciter vſurpari; cum latè, tum propriè. Si la-
tè vſurpatur, frequenter cum effectione confunditur. Quòd ſi etiam accipitur, vt ab
effectione diſtinguitur, id quoque duobus modis fieri poteſt. Vel communius, &
tunc vnica differentia diſtinguitur ab effectione, & ea ſumitur a fine: & eſt, quòd
poſt effectionem remanet opus aliquod effectum, quod ſit finis eius; vt poſt ædifica-
tionem domus, & ex effectione ſtatuarii conſurgit ſtatua: poſt actionem verò non
remanet opus aliquod actione elaboratum, quod ſit finis actionis; & ſi remanet, id
eſt ex euentu, nec eſt finis actionis: veluti ſi poſt actionem viri Magnanimi ſuper-
ſunt erecta mænia, conſtructa templa, & ſimilia, id ex euentu eſt; non enim eſt ne-
ceſſe vt remaneant, nec finis ſunt magnificæ actionis; ſed finis eſt id honeſtum, quod
in actione includitur. Hanc differentiam ſæpe aſſignauit Ariſtoteles, vt in primo de D
Rep. cap. 3. in calce primi lib. Magnorum Moralium, ſub initio primi Moralium Ni
comachiorum: prçſertim tamen id fecit in ſexto lib. cap. v. inquiens; Effectionis aliud
quàm effectio finis eſt, actionis vero nequaquam: vel (vt in aliis cõdicibus legitur)
actionis verò non ſemper: Et ait (non ſemper) quia, vt dixi, ſi remanet peractum
Alexãder. aliquid, id eſt ex euentu, neque eſt finis. Eandem differentiam approbauit Alexan
der in ſexto Metaphyſicæ exponens cont. ſecundum, & vndecimo libro Metaphyſicç
commento 25. Hac ſola differentia interpretes actionem ſecernunt ab effectione:
Verùm, dum id faciunt, in plures labuntur difficultates. Ita enim ſi quis Lyram pul-
Aliæ differentiæ ſecernentes effectionẽ a propria actione. Secunda. ſat, ſi canit vel ſaltat, agere dicetur; cum tamen hæ non ad Prudentiam pertineant,
ſed potius ad Artem: Quæ ſi nonnunquam nuncupantur actiones, (vt ab Ariſtotele
in calce primi Magnorum Moralium pulſatio Lyrç nuncupatur actio, ſimiliter ab
Alexandro in ſexto Metaphyſicç ſaltans dicitur agere) putandum eſt tunc actionem
vſurpari latè: Nam ſi propriè vſurpatur, præter relatam, duæ aliæ ſunt addendæ
differentiæ, Quarum vna ſumitur ex principio; nam principium actionis eſt præle-

Actio ad appetitum mentis pertinens, effectionis autem principium abſolutè dicitur
eſſe intellectus & vis imaginandi: Differentiam hanc dedit Ariſtoteles in principio
ſexti Metaphy. inquiens; Effectionum in efficiente principium eſſe, aut intellectum
aut Artem, aut facultatem quandam; actionum verò in agente præelectionem, idem
enim agibile & præeligibile eſt: Eandem differentiam confirmauit in ſecundo Phy.
cont. 58. & 59. inquiens, ſoli homini competere actionem, non iumentis & feris,
quoniam eis non competit præelectio. Altera differentia ſumitur ex modo operandi Tertia.
ſiue ex connexis cum eo: actio enim fit cum aliqua animi perturbatione, & intrinſe
cus præſertim abſoluitur; effectio nec cum perturbatione nectitur, & extrinſecus
perficitur: Hanc differentiam patefecit Ariſtoteles in 3. Moralium Nicomachiorum
cap. 1. inquiens; actiones hominis tum ab ira, tum a cupiditate ortum ducere. Cō
ſtat itaque ad actionem propriè ſumptam tria requiri, & tribus differentiis eam ab
effectione diſtingui; & dum dicimus prudentiam eſſe rectam rationem actionis, vſur
patur tunc actio propriè. Diſtinctionem actionis ab effectione etiam nouit Plato,
B camque protulit in Charmide ex ſentētia Heſiodi, ſed ſecus ac id fecerit Ariſtoteles:
at ego nunc Ariſtotelem ſequor, præſertim cum hęc ſit lis de ſola voce. Ex his elicio
definitiones cum propriè ſumptę actionis, tum effectionis: Actio eſt operatio hu- Definitio
manę libertatis, quæ verſatur in attinentibus ad hominum mores, ex ratione & prę- actionis.
electione prodiens gratia eius boni, quod in operatione includitur. Hęc propriè sū- Actio in
pta actio; primò conſideratur in ratione, vt dirigente; ſecundò in præelectione, vt 4. conſide
exequente; tertiò in appetitu ſenſuum, vt obtemperante; demum in aliis, quæ no- ratur.
ſtrę facultati ſubiiciuntur. Scio actionem ab aliis ſecus definiri, mihi tamen data de
finitio ſatisfacit. Effectio etiam & latius, & preſſius vſurpatur. Dum propriè accipi Definitio
tur, pro ea nempe, quę ad proprias Artes pertinet ita (vt cenſeo) eſt definienda: Ef- proprię ef
fectio eſt operatio ab intellectu arte directo per Phantaſiam & vim mouendi, in exter fectionis.
nam prodiens materiem, gratia eius operis quod elaboratum remanet. At oritur du
bitatio, quia dictum eſt artem eſſe rectam efficiendi rationem; & inquit Ariſtoteles Dubitatio
in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. v. hanc definitionem conuerti cum arte,
C & nullam actonem eſſe effectionem, nec effectionem ullam eſſe actionem: at Si hoc
verum eſt; tunc habitus canendi, ſaltandi, pulſandi Lyram, non poterit eſſe ars; nō
enim ex eis prodeunt effectiones, cum opus non remaneat ab eis elaboratum, nec
videtur ad alium habitum poſſe redigi. Confirmatur dubitatio, quia Auerroes in
ſecundo Phyſicorum cont. 3. duplex ponit genus artis; vnum, ex quo prodeunt res
effectę, vt Statuaria; alterum, ex quo ſolùm prodeunt actiones, vt Ars ſaltandi, ca
nendi, & ſimiles: ac ita definitio artis non conuertetur cum arte, non enim omnis
ars erit recta ratio effectibilium. Nec approbanda videtur ſententia Euſtratii in ſex Euſtrari-
to Moralium Nicomachiorum dicentis, artium quaſdam eſſe efficientes, alias agen us.
tes: nam ſi ſunt agentes, non ſunt artes, cum eis non competat definitio artis. Pro-
pterea dicamus operationem pulſandi Lyram, canendi, ſaltandi, eſſe actionem latè Propria
ſumptam, non propriè; cum non ei competant poſtremę differentiæ actionis; Inſu- ſolutio.
per addendum eſt; habitum pulſandi Lyram, ſaltandi, & canendi, artem eſſe, ac ei
competere definitionem artis. Et pro notitia conſiderandum, in arte duo inueniri; Aliud ē fi
officium, & finem: Officium Medici eſt, ea omnia facere, quæ ſanitati conducunt; nis, aliud
Finis eſt ſanitas: Officium Medici non eſt in fortunę manibus collocatum, ſed finis officium
D adeptio; Opus peractum, quod poſt effectionem remanet, non conſideratur in offi- Artis.
cio artis, ſed in fine. Quod ſi conſideramus, ſemper inueniemus poſt effectionē ar-
tis remanere opus effectum: Nam loquendo de actu pulſandi Lyram & canendi, pro
culdubio ad Muſicam pertinet, cuius finis eſt congruens animi compoſitio & expur
gatio eius a perturbationibus, ſiue earum moderatio (vt nos docet Philoſophus in
octauo de Rep. cap. 7.) ars autem ſaltandi, cum in parte iuncta ſit cum Muſica,
præſertim tamen pertinet ad Gymnaſticam; cuius finis eſt robur, ſanitas, & con-
gruens corporis conſtitutio. Ratione igitur finis hæ ſunt effectiones, & earum prin
cipium eſt ars: de propriè ſumpta actione ſecus ſe habet; nam finis eius eſt id bonum,
quod in actione includitur. Hanc diſtinctionē cum interpretes non conſiderent, dif
ficultatem hanc implicant, nec reſoluere valent. Ex his conſtat primò, perperam La
tinos interpretes actionem diuidere in immanentem & tranſeuntem; omnis enim
actio,

Perperam actio an immanentem & trãſeuntẽ diuiditur.

An viſio ſit actio.

Tertium quod colligitur.

actio, vt actio eſt, immanens dicitur: & Ariſt.9. Metaphyſicæ cont. 16. non actionẽ, A
ſed operationem, quæ genus eſt, ea diuiſione diuiſit. Effectio poteſt eſſe & tranſiens,
immanens; propriè tamen eſt tranſiens, dum conſideratur vt derelinquens opus effe
ctum; quòd ſi nonnunquam ſit immanens, id contingit ex euentu; vt, dum Medicus
ſe curat, vel arte Gymnaſtica ſuum corpus exercet. Conſtat inſuper, quid ſit dicen-
dum de nonnullis; de quibus eſt dubium, an ſint actiones, vel ne; vt de actu viden-
di, audiendi, contemplandi, & ſimilibus: nam hę ſunt actiones in prima ſignificatio
ne, & latè ſumptę, non autem propriæ. Tertiò ex his colligitur, frequenter actionẽ
cum effectione connecti; & ob vnum eſſe actionem, ob aliud effectionem: veluti, ſi
Medicus lucri vel odii gratia, venenis accuratè permixtis, laborantem necat; vt prę
eligit tale ſcelus patrare, actio eſt, & finis eius eſt potius in eo apparẽte bono, quod in
tali pręelectione reperitur; vt verò rectè miſcet venena, effectio eſt: ideo ob vitioſam
actionem dicitur vir prauus pænam dignus, ob Artificioſam verò & rectè elaboratã
permixtionem dicitur Peritus Artifex, & commendatur: & dum ea duo connectũ-
tur, ratio actionis prior eſt ratione effectionis; nam prælectio, ac rectus ſiue depra- B
uatus vſus, neceſſariò præcurrit; vſus autem eſt munus actionis. Oritur dubitatio

Dubitatio de publicè Legentibus.

Primum quod accipitur.

de Logicis, Philoſophis, Medicis, & Metaphyſicis; dum publicè docendo ſuã ſcien
tiam profitentur, num dicantur agere, vel potius efficere. Pro ſolutione accipio ſen
tentiam Ariſtotelis in 8. de Rep. cap. 2. dicentis: Scientiis quibuſdam liberalibus ope
ram quodam tenus nauare, non eſt illiberale; ſed qui hoc facit aliorum cauſã, is ſæpé
mercenaria ſeruilique opera fungi videri poteſt, &c. Indicat his verbis Philoſophus,

Alterum quod eſt conſiderãdum.

vſum eiuſdem diſciplinæ ob varietatem finis ſortiri nomina varia. Et pro exactiore
explicatione cõſiderandũ eſt, ꝙ dantur nõnullę, quæ abſolutè & ꝓpriè ſunt actiones,
aliæ, quæ verè ſunt effectiones; nonnullæ verò ſimilitudine quadã modò actiones,
modo effectiones dici poſſunt. Et loquens de eo, qui publicè legens profitetur ſcien

Publicè Legens tripliciter conſideratur.

tiam aliquam, aſſero illum poſſe tripliciter conſiderari; primò, vt id officium liberè
præeligens; ſecundò, vt alium docens; tertiò, vt contemplans attinentia ad diſciplinã,
quam profitetur. Per primam conſiderationem dicitur agere: nam id officium præ- C
eligit, vt vtile, vel honeſtum, vel delectabile; & ea prælectio commendatur vel dam
natur, & ratione varietatis finis dici poteſt honeſta vel ſordida. At ſi ſecundò conſi-
deratur, non prælectio eius generis vitę, ſed abſolutè officium docendi, vt pro fine
habet alium inſtituere; ita eſt effectio quędam ingenua, & remanet opus effectum;
auditor ſcilicet, qui eruditus ex non erudito factus eſt: nam officium illud docendi
eſt vſus ſcientię; quem conſiderantes dicimus, nonnullos habere rectam docendi
artem, alios ea carere; ideo dixit Ariſtoteles in procœmio Metaphyſicæ, Signum ſcien

Per duo rectè docemus.

tis eſt poſſe docere: rectè autem docemus per duo ſimul iuncta, per Logicam vel na-
tura vel ſtudio nobis competentem, & per habitum proprium ſcientię quam doce-

Logica quouis modo cõſiderata ſẽ p eſt Ars.

mus. Ita Logica, quæ primò reddit nos diſcipulos rectè diſciplinabiles, mox reddit
nos magiſtros: & propterea rectius Logica ad artem, quàm ad Scientiam redigitur;
nam finis eius eſt inſtrumentum, quod arte logica elaboratum remanet. Eos tamen
ſummopere decipi cenſeo; qui, cum fateantur Logicam docentem regulas formandi
inſtrumenta eſſe artem, inquiunt eam iunctam ſcientiis reddi ſcientiam, cum vtatur D
Principiis propriis ſcientiarum. Hoc alieniſſimũ a vero iudico: Logica enim quouis
modo conſiderata ſemper ſeruat conditionem ſuam; alioquin perinde ſe haberet, ac
ſi diceremus, inſtrumenta naturę iuncta operi eſſe naturam: Et præſertim; quia Lo-
gica iuncta ſcientię eſt Pædia quædam; at Pędia ab Ariſtotele ponitur diſtincta a ſciẽ
tia, cui iungitur, & cuius eſt Pædia, vt patuit: Sed de hoc obiter. At ſi tertiò conſi-
derantur docentes, vt conſiderantes attinentia ad diſciplinam ſuam; ita ratione va-

Dubitatio quomodo actio dici poſsit finis.

Solutio.

rietatis diſciplinę, & inſpectores, & effectores, & practici nuncupantur. Verùm pul-
chra occurrit dubitatio, quomodo actio poſſit dici finis agentis; cum actio ſit motus
quidam, & omnis motus ſit actus imperfectus tendens ad aliud. Confirmatur; quia
Ariſtoteles in principio primi Moralium Nicomachiorum inquit omnem actionem
eſſe gratia boni, & gratia alterius: id autem, quod eſt gratia alterius, non eſt finis.
Cui difficultati reſpondens dico, actionem moralem dupliciter conſiderari poſſe: Pri
mò intrinſicus & ratione eius honeſti, quod in prælectione includitur; ac ita non
via ſed terminus, non imperfectus ſed perfectus actus eſt: Secundò conſideratur ex-
trinſe-

A trinſecus, vt uia, & per multa conſpirantia ad abſolutionem actionis; ac ita hæc om
nia ſunt gratia eius boni, quod in actione includitur; & id particulare bonum eſt gra
tia ſummi boni, & vltimi finis hominis. Demum quæritur, quidnam abſolutè debeat
cenſeri præſtantius, num Actio, vel Effectio? Breuibus dico, actionem eſſe præferen *Actio effectioni pręfertur.*
dam: tum, quia actio in bonam & prauam ſecatur; non ita effectio, ſed in vtilem &
non vtilem: tum, quia actio ad libertatem noſtram propriè pertinet, non ita effectio:
tum demum, quia in actione collocatum eſt ſummum bonum, non in effectione.

Explicatio cæterarum Cauſarum Artis. Cap. XLVIIII.

CVm hactenus patuerit forma Artis, quæ erat Habitus efficiendi recta ra-
tione; facile modò eſt cæteras cauſas explicare. Materies Artis duplex
eſſe poteſt: Vna, in qua recipitur habitus Artis; & huiuſmodi eſt homo, *Materies Artis duplex.*
partim per Mentem, partim per Memoriam & Phantaſiam; at quia præ-
B ſertim pertinet ad Mentem, ideo in definitione de ea facta eſt mentio: Altera eſt ma
teries, circa quam extrinſecus verſatur; & hæc eſt res permutationi, ortui, & interi
tui obnoxia; quæ vel ſola Arte, vel Arte ſimul & Natura effici poteſt; vt patet exem
plo ſanitatis, & declaratur ab Ariſtotele 7. Metaphyſicę 29. & 30. Cauſa efficiens va *Cauſa efficiens Artis*
ria coſideratione multiplex eſſe poteſt. Plato Dialogo x1. de Legibus a tribus Diis *Plato.*
prodire Artes affirmat; Vulcano ſcilicet, Pallade, & Marte. Hęc eſt ea Deorum tri *Pall. s.*
nitas, quę Ioui ſemper aſſiſtit: nam Pallas Sapientiam denotat, cui ſubeſt recta ratio;
a qua prodit ordo, qui in omni Arte ſummopere fulget: Vulcanus Igneum ſpiritum *Vulcanus.*
denotat, a quo manat efficax progreſſio, exactaque operis abſolutio: Mars faculta-
tem ſignificat & vires, ex quibus munitiſſima prodit operis conſtructio: Pallas eſt
Dux, Mars eſt Artifex, Vulcanus Miniſter. In libro autem de Regno inquit, a Prome *Mars.*
theò tributum fuiſſe ignem, a Vulcano verò eiusque conſorte Artes: indicans a
Cęlo, cum extrinſecus per lumem & motum, tum intrinſecus per ideas & rationes,
C manare vim Principem pro Artium conſtitutione; a Terrenis verò manare materiē,
& proxima earum principia. At Academicorum Metaphoris derelictis, Principia
propria & proxima quærentes, audiamus Auerroem: qui diſputatione tertia contra *Auerroes.*
Algazelem dubio 18. inquit, multas Artes ex multorum hominum ſententia non ac
quiri humana comprehenſione, ſed tradi a Dæmonibus; vel (vt inquiunt alii) ab
Angelis, hoc eſt Prophetis; ideo inquiunt eas Artes eſſe maximum teſtimonium
Prophetię: Veròm Auerroes hanc ſententiam non approbat. Quæ etiam ſi in parte
eſſet approbanda, vt re vera approbandi ſunt Dæmones, Angeli, Prophetę, & ſup
næ reuelationes; ad rem tamen non facit: quoniam ea eſt manifeſtatio externa, vel
ſuperna reuelatio; nos autem principia quærimus proxima, per ſe, & propria homi
nis. Propterea dico, Artes ab humana indigentia ſumpſiiſſe occaſionem; ſunt enim *Artes unde manarunt.*
Artes omnes medelę humanę indigentię, vt in procemio Metaphyſicę patefecit Ari
ſtoteles, & Plato in lib. de Regno affirmauit. Proxima & magis propria principia,
per quæ inueniuntur & formantur, ſunt Ratio & Experientia, vt nouit etiam Gale-
D nus in expoſitione primi Aphoriſmi; quæ experientia quomodo pariat Artem, pate
fecit Ariſtoteles in calce ſecundi Poſteriorum, & in procemio Metaphyſicę. Id, per
quod in nobis firmatur habitus Artis, eſt exercitatio: ædificantes enim & exercen-
tes palęſtram, euadimus ædificatores & palæſtrici: Iumenta & ferę nos etiam ex-
citarunt ad inuentionem alicuius Artis, cum in eis refulgeant imagines quarundam
artium. Artes ſunt profectò humanum inuentum, attamen includunt aliquid natu
rale: ex conditione enim indigentię, reique efficiendę tanquam finis, depromitur
recta ratio artis, non ſecus ac ex natura rei deſumitur recta ratio nominis eius: Sic
ex operis conficiendi conditione expoſcit ſerra, vt ſit ferrea, & dentes habeat; Gla
dius, vt ſit acutus; ac ita de cæteris: qua de re cum Plato & Ariſtoteles diſſentire vi
deantur, re uera tamen non diſſentiunt. Sed de hoc alibi. Colligens itaque dico, a
Deo & Natura pendere vires; ab Humana Neceſſitate offerri occaſionem inuenien-
di artes; Rationem & Experientiam eſſe proxima principia, per quæ formatur: Exer
citationem eſſe eam, per quam in nobis habitus firmantur: Demum ex conditione
Finis & rei efficiendę elicitur id rectū, quod arti congruit: pro quarum artium inuen

tione

Finis Artis duplex.

tione excitare etiam nos valent Iumenta & Ferę, cum in eis refulgeat Ars Dei & Na A
turę. De fine autem Artium loquens, expeditè dico finem earum eſſe duplicem;
vnum productionis operis, & eſt forma rei Arte elaboratę; alterum operis iam pro
ducti, & eſt vtilitas ea, quam tale opus præbet: Quæ vtilitas duplex eſſe poteſt; vel
enim per naturam, & uerè ſunt vtiles; vel tantùm apparent ob deprauatam hominis
conſtitutionem, Inde prodeunt duo genera artium: quorum vnum eſt naturæ con-
ſentaneum, & eſt illud, quod veras præbet vtilitates; vt Ars medendi, ædificandi,
& ſimiles: alterum eſt redundans, & minus dignum nomine Artis; quemadmodum
ars exornandi mulieres, artes Ludicræ, & ſimiles: vt enim ſe habet de fine, ita censē
dum eſt ſe habere de ordinatis ad eum.

An Artifex vtatur Conſultatione & Praelectione, & num cum Arte ſit complicata Fortuna. Cap. L.

B

Quòd Ars nō vtatur conſultatione.

PVlchra eſt dubitatio de Conſultatione, Præelectione, & Fortuna, quomo
do ad artem ſe habeāt; nam de his omnibus Ariſtoteles ſecum pugnare, &
ſibi minimè conſtare videtur. De Conſultatione primò Ariſtoteles in ſe-
cundo Phyſicorum cont. 86. negat artem vti conſultatione, inquiens: Ab
ſurdum autem eſt non opinari agere propter finem, niſi videant mouentem vti con-
ſultatione; & tamen Ars conſultatione non vtitur, &c. Hoc patet experientia: non
enim ſcribens, vel Lyram pulſans, ratiocinatur & conſultat, quæ litera & quomodo
ſit formanda, & quæ poſt quam pulſanda ſit chorda; ſed habitu artis ſine conſultatio

Quòd Ars vtatur cōſultatione.

ne & meditatione operatur. Ex aduerſo, ipſemet Ariſtoteles in tertio Moralium
Nicomachiorum cap. 3. aſſerit artem conſilio vti; inquit enim artem Medendi, Quę
rendę pecunię, Naualem, & ſimiles, conſultatione egere, eaque vti: Idipſum affir

An Ars vtatur pręelectione:

mauit etiam Plato in Alcibiade primo de Gubernatore nauis. Similiter dubitatio eſt
de præelectione: Dictum eſt in præcedentibus, præelectionem eſſe principium actio
nis, non autem effectionis; quod etiam aſſeritur ab Ariſtotele ſub initio ſexti Meta- C
phyſicæ. Ex aduerſo, ſi conſultatio locum habet in arte (vt aſſeritur in tertio Moralium
Nicomachiorum loco nuper relato) & conſultationis terminus eſt præelectio, vide

An in Arte locum habeat fortuna.

tur neceſſarium etiam in artibus locum habere præelectionem. Demum de Fortuna
Ariſtoteles ſibi conſtare non videtur. Inquit in ſecundo phyſicorum cont. 57. & 58.
Fortunam eis competere, quibus competit actio, & in rebus agendis verſari: ſignū

Ariſtoteles videtur ſecum pugnare.

eſt, quoniam videtur vel idem eſſe cum fęlicitate proſpera fortuna, vel propè; fæli-
citas autem actio quædam eſt, nam eſt bona actio, &c. Ex aduerſo in ſexto Moralium
Nicomachiorum cap. 4. ait: Quoniā autem effectio & actio inter ſe differunt, neceſſe
eſt artem effectionis eſſe, nō actionis; in iiſdemque rebus quodam modo Ars & For
tuna verſantur, quemadmodum & ait Agatho,

Fortuna vt Artem, ſic & Ars Fortunam amat.

Conſpicua eſt pugna inter ſententias Ariſtotelis, cum in 2. Phyſicorum fortunam re-
digat ad actionem, in ſexto Moralium ad effectionem contradiſtinctam ab actione. D

Galenus.

Galenus quoque in libro quinto de Locis affectis, necnon in libro de Præcognitio-
ne cap. 12. Fortunam cum arte permiſcet, & Medicum aſſerit debere eſſe fortunatū

Solutio.

His difficultatibus reſpondens, de prima & ſecunda, hoc eſt de præelectione & con-
ſultatione, quæ coniunctę ſunt, dico; artes dupliciter conſiderari poſſe; vel quoad
rectum & improbum earum vſum; & id proculdubio ad actionem pertinet, & con-
ſultationi ac præelectioni ſubiicitur: vel quoad attinentia ad proprium officium
artis; & de hoc eſt dubitatio. Pro cuius ſolutione accipio, præelectioni & conſulta-
tioni duplicem ſubiici materiem; vnam primam & magis propriam, alteram ſecun-
dam & minus propriā: Prima & magis propria materies, ſunt attinentia ad huma-
nas actiones; Secunda & minus propria, ſunt etiam attinentia ad artes. Ratio huius

Prima ratio varietatis.

varietatis duplex eſt: Prima; quia attinentia ad humanas actiones magis ſunt dubia
& varietati obnoxia, quàm attinentia ad artes, immo ſunt maioris momenti; & ſunt

Secunda ratio.

communia viris omnibus, vt etiam conſultatio & præelectio cunctis communis eſt:
Altera ratio eſt; quia præelectio maximè iuncta eſt cum appetitu ſenſuum, & in eo

perfici

A perficitur, dum propriè vſurpatur; cũ quo appetitu coniunctæ ſunt humanæ actio-
nes, non autem artes. Sic itaque conſultatio & prælectio, locum habere poſſunt in
artibus, non vt in propria & principali earum materie; qualẽ propriã materiẽ expli
cat Ariſt. dũ in libris de moribus de illis verba facit. Addo ſecundò (vt inquit Ariſt.
in 3. Moralium Nico. cap. 3.) Artes eſſe duplicis generis: nonnullas ob varietatem co
rum, quę occurrere poſſunt, indefinitas & incertas; vt ars Medendi, naualis, & ſimi
les: alias definitas & certas, quæ eodem modo ſemper operantur, nec variantur ob
varietatem materiei; vt ars ſcribendi, pulſandi Lyram, & ſimiles; in his conſulta-
tio & prælectio locum non habent: & de his vera eſt ſententia Ariſtotelis in 2. Phy.
nam ei ſat erat tunc oſtendere dari nonnullas artes, quæ quamuis operentur pro-
pter finem, tamen conſultatione non egent, ita enim ſoluit difficultatem de Natura,
quæ quãuis non vtatur conſultatione, tamen operatur propter finem; ſe habet enim
perinde ac artes certæ & definitæ. Hinc in eodem 3. Moralium Nicomachiorum ad
dit Ariſt. Magis autem in Artibus quàm in Scientiis conſultationi locus eſt, in eis
B enim ſæpius ambigere ſolemus; conſultandi autem ratio in iis locum habet, quæ
plerunque vſu veniunt, cum eorum exitus incertus ſit, & in quibus nihil eſt defini
ti &c. Ex his conſtat erraſſe Trapezuntium, cum aſſeruerit Ariſtotelem putaſſe ar-
tem nullo pacto vti conſultatione: ac ita conſpicua eſt ſolutio primæ & ſecundę dif
ficultatis. Tertia dubitatio erat de Fortuna, de qua apertè Philoſophus ſecum pugna
re videtur: At ſoluitur per duo fundamenta. Primum eſt, quòd Fortunæ duplex eſt
materies in qua verſatur; vna magis, altera minus propria: Materies magis propria
ſunt humanæ actiones; & hanc ei aſſignauit in 2. phy. qui erat locus proprius eius de
clarationis: in ſexto autem dixit Fortunam & Artem iungi, & mutuo ſe diligere, ex-
plicans materiem minus propriam. Alterum fundamentum eſt, quia in ſexto Mora
lium Nicomachiorum magis loquitur populariter, & ex opinione Agathonis. Con-
ſiderandum tamen; quòd Fortunæ, non officium artis ſiue Artificis ſubiicitur, ſed
exitus, & finis eius; officium enim artificis ex recta artis ratione prodiens, certum &
definitum eſt, at fælix exitus fortunam proſperam expoſcit: Tenetur medicus ea fa
C cere, quæ ſanitati nata ſunt conferre; pro qua exequenda eget fortuna proſpera, vt
cuncta ei ſuccedunt ad votum.

Ars duplex.

Diluitur tertia cõtrouerſia.

Quomodo Ars egeat & non egeat fortuna.

De variis Artium Diuiſionibus. *Cap. LI.*

VAriæ a variis traditæ circunferuntur Artium diuiſiones, de quarum non-
nullis non inutile eſt uerba facere. Diuiduntur artes, & præſertim ars me
dendi, in theoricã & practicam: quod num rectè fiat, conſiderandum eſt.
Proculdubio, ſi uocibus propriè uti uolemus, ars nec Theorica, nec Practi
ca dici põt. Non Theorica; quia Theoricæ finis eſt ſcire & ueritas, Practicę & effectri
cis operari: & quãuis habitus, qui in operatione uerſantur, multa conſiderẽt & ſpecu
lẽtur; quia tamẽ ea conſiderãt non gratia ſui, ſed gratia operis, nõ theorici, ſed practi-
ci uel effectrices dici debent (ut docet Ariſt. in 2. metaph. cont. 3. denominatio. n. a fi
ne petẽda eſt. Neq; etiã Ars dici debet Practica: quia praxis eſt actio, quę diſtĩguitur
D ab effectione; ars autem non in actione, ſed in effectione uerſatur, ut patuit: & pro-
pterea Ars ſolùm eſt effectrix, non autem Theorica, neque Practica. Poteſt tamen
eą diuiſio defendi, aſſerendo Arti competere partem Theoricam & partem practi-
cam latè ſumptam, & facta comparatione inter partes eius. Quamuis enim uniuer-
ſa medendi ars ſit effectrix: tamen pars eius una; quę in cauſarum, temperamento-
rum, morborum, & ſimilium cognitione uerſatur; comparata cum altera, quæ ad
curam deſcendit, poteſt dici theorica: altera uerò, cum propriè ſit effectrix; latè ta
men ſumendo actionem, ut confunditur cum effectione; poteſt dici practica. Hoc
denotauit Ariſt. in Sexto Moralium Nicom. cap. 4. inquiens: Verſatur autem ars om
nis circa generationem, καὶ τὸ τεχνάζειν καὶ θεωρεῖν, quomodo fiat aliquid eorũ, quę eſſe
& non eſſe poſſunt. Dixit (τεχνάζειν καὶ θεωρεῖν) indicans duas illas artis partes: qua-
rum unam nuncupauit Theoricam; alteram non dixit Practicam, ſed magis propriè
loquens dixit, τεχνάζειν. In ſecundo autem Metaphyſicę cont. 3. uſus eſt actionis no-
mine latius, ut extenditur etiam ad effectionem; cum dicat Theoricę finem eſſe ue
ritatem

An rectè ars diuidatur in Theoricã & practicam.

Ars ꝓperam dicitur Theorica; Ars non eſt Practica.

Quomodo Ars dici poſsit Theorica & Practica.

A vel naturæ opera perficit: qua diuiſione vtitur Ariſt. in 2. Phy. 79. Præterea enume-
ratarum Artium quædam materiem exornant, opusq; ex integro conficiunt; aliæ
inualentiam corrigunt, & reſarciunt: qua diuiſione vtitur Themiſtius, ĩ primo de ani-
ma. 16. At prætermiſſis, cæteris diuiſionibus, eam demum afferamus, quæ a Poſſi-
donio Stoico (referente Seneca epiſtola 89.) tradebatur; dicebat enim, Artium qua-
tuor eſſe genera; Primum vulgarium & ſordidarum, Alterum ludicrarum, Tertium
puerilium, Poſtremum liberalium & ingenuarum. Verùm hæc quatuor capita re-
ctius in tria redigi poſſe cenſeo, aſſerendo Artium nonnullas eſſe ingenuas, alias
ſordidas, quaſdam medias, quales ſunt Artes Ludicræ, & pueriles.

Alia Artis diuiſio.

Diuiſio a Poſsidonis tradita

Quæ ſint Artes Ingenuæ, ac Libero Homine dignæ. Cap. LII.

CVm varia ſint genera Artium, tenetur Ciuilis Philoſophus exactè cogno-
B ſcere; quæ earum ſint ingenuæ, liberoque homine dignæ; & quæ merce-
nariæ, ac ſordidę: hęc erant potiora poſtremę diuiſionis capita. Vt au-
tem appareant ingenuæ artes; finis præſertim earũ, & definitio conſiderã-
da eſt: Finis rei ingenuę honeſtũ eſt; ideo Artes ingenuę honeſto conferre, & ab ho-
neſto nulla ratione recedere debent. Quid autem ſit Ars Ingenua & liberalis, vide-
tur ſentire Plato in dialogo de Philoſophia; Artem ingenuo homine dignam eſſe il-
lam, quæ Mentis ratione, non manuum miniſterio conficitur. At anguſtè nimium
ingenuę Artis nomen ita vſurpatur; ideo Ariſtoteles in 8. lib. de Repub. capite 2.
inquit, operum quoddam eſſe neceſſarium, aliud non neceſſarium: Opus non ne-
ceſſarium, vel ingenuum, vel ſordidum eſt: Opus Sordidum, & Ars doctrinaque
ſordida ea putari debet; quę liberorum hominum corpus, vel animum, vel intelli-
gentiam, inutiles ad vſus actionesq; virtutis reddit; corpus in deteriorem habitum
inducit, Mentem impedit, abiectamque facit. Ex quibus Philoſophi verbis colligi-
mus, quòd: vt Ars ſordida eſt ea, quę animum inquinat, illumque a potiore homi-
C nis fine auertit: ita Ars & diſciplina ingenua ea eſt, quę fini ingenui hominis eſt ac-
commodata; hominemque ingenuum vel reddit aptum ad vſus actionesque Virtu-
tis, vel redditum decet, ſiue in otio ſiue in negotio vitam traducat. Quot autem ſint
huiuſmodi Artes, minimè conſtat. Vetus eſt opinio, eas numero eſſe ſeptem; Gram-
maticam, Dialecticam, Rhetoricam, Geometriam Arithmeticam, Aſtronomiam,
& Muſicam; de quibus Martianus Capella, & alii viri docti multa dixerunt: quas
etiam Encyclopędias. ſiue in Circulo poſitas, & populares diſciplinas nuncuparunt.
Quę ſententia dubia eſt: Primò; quia non Artes inter Artes numerant, Geometria
enim & Arithmetica nulla ratione ſunt Artes: Secundò, nonnullas ingenuas Ar-
tes miſſas faciunt: Tertiò; quia ſi Artis nomen latè vſurpant, vt etiam extenditur ad
ſcientias, miſſas faciunt ſcientias maximè Ingenuas. Propterea rem paucis perſtrin-
gens, dicendum cẽſeo: Vel quęrimus diſciplinas omnes ingenuas; vel eas tantùm,
quę Artes dici poſſunt, de quibus modò eſt Sermo. Si diſciplinas omnes ingenuas
quęrimus, aptiſſimè omnes in tres gradus occurrunt diſtribuendę: Nonnullę enim
D animum vel corpus iuuenis ingenui parant, alię virum ingenuum formant, non-
nullę demum virum iam ingenuitate formatum decent. Parant primò corpus viri in-
genui Artes Gymnaſticę: vt Palęſtra, Ludus paruę pilę a Galeno ſummopere com-
mendatus, nonnullaque venationum genera; & ea pręſertim, quę quadrupedum
ferarum eſt, quę libera eſt, non fraude & dolo parata, quę curſu & vul-
neribus perficitur; & demum, quę corporis fortitudinem, animi verò inge-
nuitatem pręſefert: de qua Virgilius Platonem ſimul & Ariſtotelem ſequutus
eleganter dixit.

Venatu inuigilant Pueri, Syluasque fatigant,
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.

Secundũ locũ aucupio tribuere debemus. Piſcatio (ex Platonis ſnĩa) nil hẽt ingenui:
contingere tamen poteſt, vt procul a nota ſordidi negotii aliqñ in ea quoq; animum
relaxemus; & præſertim in ea Vrbe, quę iuncta eſt mari, a qua abſint commoditates
exercendi potiora genera venationum. Huiuſcemodi Artibus bonã corporis valetu-

Artes ingenuę.

Plato.

Ariſt.

De numero ĩgenuorum Artium.

Propria ſẽtentia.

Tres gradus ingenuarũ Artium.

Primus parantium.

dinem,robur,dexteritatem , agilemq; membrorum flexionem nobis paramus : qui- A
bus ingenuè vti tenemur,pro Virtutis, Patriæ,Parentum,Amicorumq; ſalute ; acĕt,
vt corpore id extrinſecus congruenter polliceamur, quod intrinſecus Virtute ſerua-
re tenemur & exoptamus.Animum verò Ingenui iuuenis rectè parant diſciplinę illę,
quæ orationem,vel ratiocinationem eius rectè componunt;vt Grammatica, & artes
illæ,quæ Logicę nuncupantur.Hæ ſunt Artes,quæ Animum pro ingenuitate parant.
Quibus ſecũdo loco illæ ſuccedũt, quæ formam ingenuitatis impartiuntur:& hæ illę
Secundus Gradus formantium. ſunt,quæ Philoſophiæ nomine honeſtãtur;Philoſophia nempe Theorica & Practica;
ſine quibus nemo re vera ingenuus dici meretur: His congruenter componitur cùm
facultas animi inſpectrix, tum appetens. Tertio & poſtremo loco inueniuntur diſci-
Terti' earum,quæ decent. plinę & Artes,q̃ virum ingenuitate formatũ decent:Hmõi ſunt artes illę,quæ fructus
ſunt inſpectricis Philoſophię:qualis eſt Magia Phyſica , ad quã redigit̃ Ars medendi,
Ars diſtillandi,Agricultura:quæ dum conſideratur vt Magia Phyſica,ingenua eſt;nõ
quidẽ vt in aranda terrà laboremus,ſed vt noſcamus Vires naturę,rectamq; eius ratio
nem;& cognoſcentes,aliis præcipere valeamus: Inſuper Ars Pingẽdi,ſtatuasq; efficiẽ
di,ingenuitatis aliquid includunt ; non q̃ in ſtatuis ex Marmore cõficiendis laborare B
debeamus(nimium enim id eſt laborioſum , & corpus reddit minus aptum ad officia
Virtutum)ſed ſat eſt rectam eius rationem, & menſuras cognoſcere. Huiuſmodi Ar-
tes ingenui aliquid includunt,dum illis vtimur,non gratia lucri:ſed vt partium ope-
ris congruentes rationes,naturęq;,cuius ſunt imitationes,induſtriam & vires intuea
mur;ac ita Artiſicioſi operis iudicium tradere valeamus. Similiter etiam vſus Muſicę
ingenuo ocio, & negocio eſt accommodata:de qua Homerus cecinit.

Homerus *Quàm iuuat ad lautam cenam acceſſire Thaliam.*

Similiter Architectura,Ars naualis, Artes nonnullæ diuinatrices; vt Aſtrologia,Phy
ſionomia,& ſimiles;dum eis non perperam vtimur,ingenuę ſunt.Tres itaq; ſunt gra-
dus ingenuarum diſciplinarum:quorum medius non Artis, ſed Philoſophię nomine
honeſtari meretur:duo alii gradus Artis nomine deſignantur ; & nuncupantur inge-
nui,dum eis congruenter utimur. Multę enim inueniuntur diſciplinę, quæ ancipitis
ſunt conditionis:nam(vt monet Ariſt.in 8.lib.de Repub.)plurimum differt,quouſq; C
q̃ñ, & cuius gratia eis nauemus operã; Ex his cõſtat , ĩgenuas artes lõgè eſſe plures q̃
Quæ colligẽda ex dictis. ſeptem, nec eodem gradu ingenuas eſſe: Nec etiam tm̃ eſſe eas quatuor, quas in 8.de
Rep.refert Ariſt.inquiens;Quatuor eſſe cões diſciplinas,quibus olim pueros inſtitue
re cõſueuerunt, Literas,Palęſtram, Muſicam,& Artem pingendi;nam pręter has dan
tur & alię,vt patuit.Nimiũ eſsẽ prolixus,& a ſcopo lõgè recederẽ;ſi Artes ſingulas in
genuas accuratè enumerare,easq; inuicẽ cõparare vellẽ.Sit itaq; ſatis,cunctas in capi
ta redegiſſe,earum pateſeciſſe gradus, regulamq; dediſſe ſecernẽdi ĩgenuas a nõ inge
nuis: Et præſertim ; quia HIERONIMVS CAPELLVS, ILLVSTRIS
Clariſsimus Hieronymus Capellus. VINCENTII FILIVS,Vir familię ſplendore,morum integritate,ſapientiaque
ſplendidiſſimus,auditor olim meus,& Dominus colendiſſimus , in ſuis libris de diſci-
plinis ingenuis rem hanc luculentiſſimè pręſtitit .

Quæ valeat Ars propria facultate efficere,Quomodo recta ratione reſpondeat Natura;& Comparatio inter Artes ex Arithmetica,Geometria,& Phyſica prodeuntes. Cap. LIII. D

VAria,& ea quidem ſatis pręclara, Humana Arte effici põt:eorum tñ,quę ar
Ars ſubſtantiã nõ efficit. te effici dicuntur , nonnulla viribus Artis , alia pręſertim viribus Naturæ
perfici putandum eſt. Ars eſt habitus Mentis,habitus omnis eſt accidens,
nullum accidens propria facultate valet efficere ſubſtãtiam ; propterea pu
tandum eſt Arte nullam ſubſtãtiã effici poſſe: nil enim propria facultate valet aliquid
efficere,quod ſuperet gradũ perfectionis eius.Quòd ſi Arte Chymica dicũtur nõnul-
la metalla confici,& per Artes quaſdam dr̃ effici materies; vt Gipſum,Calx,Lateres
& ſimilia.Rñdendum eſt;effici aliquid arte,contingere dupliciter: vel vt a principe cã
propriaq; virtute;ac ita ſubſtantia non poteſt Arte gigni: vel tãquam a miniſtra natu

rę,

A ræ,& hoc contingere poteſt;Ars enim, vt Maga (hoc eſt vt iungens agentia patienti-
bus,vt hymenæus marem cum fęmina nectens) dr̃ per.Agriculturam gignere Plan-
tas, per Artem Chymicam nonnulla ſaltem compoſita metalla efficere,ac ita de cęte
ris: Ideo dum corpus artificioſum inſpicimus,vt domum,ſtatuã,& ſimilia;iudicandũ
eſt,non ſubſtantiam eius Arte fuiſſe cõfectam, ſed figuram,ordinẽ partium,earumq́;
congruentem rõnem. Propterea ambigitur ſępe, an corpus artificioſum ſit diſtinctũ
a phyſico: Et dicendũ eſt, artificioſum corpus non propriè eſſe vnum;&,dum vt vnũ
conſideratur, non eſſe diſtinctum ſpecie per eſſentiam a corpore phyſico ex quo cõ
ſtat,ſed extrinſecus & ex euentu; non eſſe diſtinctum ſubſtantia,ſed qualitate & acci
dentibus,ob quæ artificioſum denominatur;& tanquam artificioſum ab Arte pẽdet.

An corp' Artificiolum ſit diſtictum a Phyſico.

Ars in gignendis rebus cõgruente quadam ratione Naturę rñdet, quod verum eſt in
parte,non abſolutè;verum inquam eſt in parte, quatenus;quemadmodum Natura eſt
proprium principium producendi opus ſuum,vt ignis producendi ignẽ;ita Ars ſtatua
ria eſt proprium, & primum principiũ producendi ſtatuam: differunt tñ;quia Natura
B eſt principium internum,quod operatur intrinſecus, eſt enim natura rei quæ interna
eſt;Ars verò eſt principium externũ:inſuper Natura eſt vera rei forma in materie exi
ſtens,alterã ſimilem generans; Ars autem non eſt forma materiei ſimilem in materie
producens, ſed eſt habitus animę formam in externa materie gignens : adeò vt Arti-
ficioſa partim dicantur a ſimili fieri, partim minimè; fiunt quidem a ſimili, per ſa-
cultatem, repręſentationem, & apprehenſionem; non fiunt a ſimili, quia varium eſt
eſſe formæ in anima & in materie. Hinc in Phyſicis, cum forma generãs, tum forma
genita Natura eſt: in artificioſis autem tãtùm forma, quæ effectionis eſt principium,
& in mente artificis reperit̃, dicitur Ars; non aũt forma genita, niſi minus propriè.

Artificioſa partim a ſimili, parti non a ſimili fieri.

Dicuntur Artes fluere a ſcientiis; filiæ ſcientiarum, & fructus earum: ideo,quæ ſcien
tiæ quas Artes pariant, conſiderandũ eſt. Inquit Plato in Philebo, Artes omnes in du
plici ordine eſſe poſitas;alias,quæ Muſicam quidem in operibus ſectantur,perſpicaci
tatis minoris participes; Alias Architecturæ pediſſequas, aliquanto maioris, &c.

A quibus ſcientiis q̃ artes fluant. Plato.

C Sic itaque Plato Artes omnes aſſerit prodire ex mathematicis. Ratio eſt: quia Artes
omnes numerum,menſuram,pondus,& proportionẽ includunt,quæ ad Mathemati-
cas pertinent : Ideo Artes non puras,ſed cum materie maximè complicatas,ait reſol
ui in artes puras;quæ ſunt Arithmetica,& Geometria;quæ puræ artes vel modo po-
pulari,vel magis exacto in impurioribus continentur: & ideò aſſerit eſſe uile, quod
prater has in artibus reperitur. Hæc eſt ſententia Platonis,ex qua duæ prodeunt dif
ficultates: Prima eſt, quia ẽt Phyſica vr̃ proximè procreare artes,& eas quidem præ-
claras; vt Artem medẽdi, Agriculturam, & ſimiles: Altera eſt,quia Plato artes pediſſe
quas Architecturę,& Geometrię pręfert artibus ad Muſicam & Arithmeticam perti
nentibus;artes enim,quę Muſicam ſectantur, minoris perſpicacitatis ait eſſe partici-
pes: quod vr̃ dubium,cũ Arithmetica ſit purior,exactior,& prior, quàm Geometria.

Duæ difficultates Prima. Secunda.

De prima difficultate dico, Duo in artibus poſſe conſiderari. Primò id,quod eas pręſertim conſtituit;obtinet locum formæ,& cõe eſt cunctis potioribus artibus: hoc aũt
eſt numerus,menſura,pondus, & congruens ratio partium, quę ſunt interni ſpiritus
D artium; qua conſideratione rectè inquit Plato, artes omnes ex Mathematicis fluere.

Solutio primę.

Secundò conſiderare valemus principia propria & proxima earum, quę ſunt tanquã
materies numeri,menſurę,ponderis,& proportionis artium; per quę rectè a Phyſi-
ca prodire dicuntur: Nam (vt ex 4. Phyſicorum patet) datur menſura menſurãs,&
menſura menſurata. Prodeunt itaque artes cum a Mathematicis, tum a Phyſica ſci-
entia; A Phyſica Artes habent, vt Magicę ſint; a Mathematica, vt numero, & men-
ſura ſint prædite : a Metaphyſicã proximè nulla ars manat, quia in abiunctis, in com
munibus,& primis principiis verſatur; quia tamẽ ab ea cęterę ſcientię pendent, ideo
eminenter & tamquàm primus parens,dr̃ parere omnes: & propterea dicitur Sciẽtia
Scientiarum,Ars Artium,& domina omnium.

Metaphyſica nullã & omnes parit Artes.

De Altera difficultate dico,Arithme-
ticam eſſe quidem puriorem,natura priorem, & exactiorem : at nobis econ-
tra ſe habere; nobis enim menſuræ geometricæ, cum ſint magis materiatæ,
etiam ſunt conſpicuæ magis,& ſenſibus noſtris notiores : Ideo (vt in eodem dialogo
inquit Plato) in ipſa domorum & nauium conſtructione vtitur Artifex Amuſſi, re
gula,torno,circino,filo,perpendiculo,& ſimilibus; quæ maxime ſub ſenſum cadunt,

X 2 &con-

Solutio ſecundæ difficultatis.

& cõſpicua nobis ſunt. Abſolutè igitur Artes illæ, quæ Phyſicę ſubiiciuntur, præſtã A
tiam ſuam recipiunt, primò a Phyſica, ſecundò ab Arithmetica, tertiò a Geometria:
at munere menſuræ, numeri, & formæ, ac ẽt ex parte noſtri, primò a Geometria, ſe-
cundò ab Arithmetica, vltimò a Phyſica perſpicacitatem & menſuram recipiunt. Sed

Pulchra dubitatio.

mirum profectò eſt: Si ſcientiæ & artes primò obſcuræ & exiguę ſunt, mox tempore
perficiuntur (vt inquit Ariſt. in primo Mora. Nic.) qũo de plurimis ſecus ſe habere in
ſpicimus? commẽdamus priſcos Artifices, eosq; tãquam diuino ſemine natos a Deo
aliquo duxiſſe genus enunciamus, Aeſculapium Medicinæ inuentorẽ vt Deum vene
ramur, Dædalum admiramur, priſcos ſculptores cæteris præferimus, Muſicam dici-
mus ſenſim euanuiſſe; cum tamen ratio debere rem ſecus ſe habere oſtendat. Cui ad

Solutio. Cur priſci Artifices poſterioribus ꝑferãtur.

mirationi per duo fundamenta ſatisfacere valemus. Primum eſt, quod re uera priſci
Artifices non abſolutè poſterioribus ſunt præferendi: verùm; quia Vetuſtas eſt Diis
proxima, & ipſi cum obierint extra inuidiæ limites ſunt collocati, nec ęmu-
lantium inuidiæ ſunt expoſiti; ac inſuper, quia conſiderantur tanquam inuen-
tores, quæ inuentio eſt difficilis, & facile eſt inuentis addere; ideo eos ma- B

Plato.

gis admiramur. Hanc ſolutionem ex Platone colligimus, qui in Hippia dixit: Dę
dalum (Sculptores aiunt) ſi reuiuiſcens talia fabricaret, qualia quondam, ex quibus ſi
bi gloriam comparauit, ridiculũ fore; veruntamen priſcos homines præferre ſemper
recentioribus conſueui, vt & viuẽtium inuidiam, & defunctorum indignationem vi
tarem, &c. Hec prima eſt ſolutio per inſtantiam. Altera dari poteſt per fiduciariam
reprobationem: Nam, conceſſo aſſumpto, aſſerere poſſumus id ex eo euenire; quia
Veteres accuratius Mathematicis nauarunt operam, ex quibus interna forma, cõmu
nisq; ſpiritus potiorum Artium conſurgit: Inſuper, id ipſum ortum ducere valet ex ua
rietate Principum; quorum nonnulli unam, alii alteram Artem extollẽtes, modò hos
modo illos Artifices magis fouent. Habent profectò Artes principia exigua & obſcu
ra, mox perficiuntur; at progreſſu temporis neglectæ, facilè dilabuntur: ueluti homo,
qui per definitum tempus ad ſtatum deducitur, mox ſenio cõtabeſcit; tempore enim
res potius conſumuntur, quàm perficiantur, ut dicitur in 4. Phyſicorum.

C

An Ars præſtet Naturæ, vel Natura Arti. *Cap. LIIII.*

QVuemadmodum Ars & Natura uetuſtiſſima ſunt Principia rerum: ita uetu-
ſtiſſima eſt ea lis, & adhuc ſub iudice pẽdet; an Ars Naturæ, uel Natura Ar
ti ſit præferenda: Et iure optimo hac de re nobiliſſima & ingenua eſt alter
catio, cum ambę nobiliſſimę ſint, & prę ſtantiam ſuam firmiſſimis rationi

Pro dignitate Artis. Ratio prima.

bus pateſaciant. Inſurgunt pro parte artis nonnulli, aſſerentes artem obtinere princi
patum, & præferri naturę; idque oſtendunt. Primò rationibus ſumptis ex modo ope-
randi: Ars enim utitur conſultatione, Natura minimè: ars cum cognitione operatur,
natura eſt expers cognitionis; nõ enim lapis per naturam deſcendens, cognoſcit quò
tendat: de ratione artis, ut eſt principium operis, eſt rectum, dicitur enim recta ratio;
quod non eſt de rõne naturę, quę ſolùm dicitur principium motus abſolutè. Inſuper
quotieſcũq; ars & natura couſpirant ad aliquid efficiendum; ſemper ars obtinet locũ
ducis, regulę, & menſuræ; natura uerò eſt ea, quę formatur, ducitur, & dirigitur: ut pa D
tet de eo, qui arte ſaltat, canit, orat, & ſimilia facit. Ideo dixit Ariſt. ſub initio primi
Rhetoricorum: Dum aliquid fit arte, & natura; longè rectius fit arte, quàm natura tã
tùm. Et Cicero quartò de finibus aſſeruit, artem eſſe ducem certiorem, quàm ſit natu

Ratio ſecũda.

ra. Secundò id ipſum oſtenditur rationibus ſumptis ex eo, cui ars uel natura compe-
tit; id enim, quod pręſtantioris eſt proprium, pręſtantius eſt: Ars competit Menti
Natura infra Mentem collocatur: Ars propria eſt hominis, Natura in rebus ho-
mine uilioribus maximè fulget: in homine opera naturæ, ut nutritio, accretio, & ſimi
lia, iudicantur uilia; opera mentis, & artis pręſtantiora. Deo, rerum omnium
regulæ & menſuræ modus competit operandi conſimilior modo operandi artis
quàm naturæ: operatur enim Deus cognitione, eminentiſſima ratione, mente,
voluntate, nam Deus eſt recta ratio omnium rerum efficiendarum ab eo; hoc autem
longè ſimilius eſt modo operandi artis quàm naturæ: vel (vt rectius loquar) ars, dum
operatur, exactius imitatur modum operandi Dei, quàm natura. Ideo Plato 10. de
Legibus eos damnat, qui naturam præferebant arti; & cum Democrito, Leucippo, &
Empedo-

A Empedocle aſſerebant,Mundum corporibus fieri ſua natura motis, cęco cōcurſu res
producentibus,& quadam materiei neceſſitate conſpirantibus : Et ſuam ſententiam
proferens inquit. Opinio igiẽ, Cura, Intellectus,Ars,& Lex,duris ac mollibus,graui
bus ac leuibus priora ſunt: Quare ingenita & prima opera , operationesq; ipſę, artis
in primis erunt : quæ verò natura conſtant, & natura ipſa; quam non rectè ſic appel-
lant;poſteriora ſunt,& artem intellectumq; ſequuntur,&c. Præfert itaq; Plato artem
naturæ;& mundum aſſerit, non natura, ſed mente & arte factum. Tertiò vti valemus Ratio tertia.
rationibus ſumptis ex ordine,& origine rerum ; ea enim,quæ origine ſunt poſterio-
ra,nobilitate & præſtantia priora ſunt; nam præcedentibus perfectionem adhibent,
vt aſſeritur in 8.Phyſicorum: At ars naturam ſequitur,eſt origine poſterior; ideo eſt
perfectione prior. Confirmatur per id , in quo verſantur : Natura verſatur circa pri
mam materiem, quæ infima eſt omnium ; Ars verò ſuas vires exercet in corporibus
iam abſolutis, in rebus natura conſtantibus: iure igitur ars naturę pręfertur. Quartò Rō quarta.
id ipſum efficacius oſtenditur rationibus ſumptis ex operibus & rebus effectis , res
B enim effectę patefaciunt naturam & conditionem efficientis . Quòd opera artis ſint
potiora,patet: Primò;quia inquit Ariſt.in 2.Phy.79.artem perficere opera naturæ,at
perficiens pręſtantius cenſeri debet eo quod perficiẽ : Inſuper ſub initio Quæſt. Me-
chanicarum ait Philoſophus, Arte nos ſuperare ea , quibus per naturam vincimur;
cum igitur arte ſuperemus naturam , iure optimo cēſeri debet eminentior ea: velu-
ti,cum ſimus debiles,arte tamen grauiſſima pondera eleuamus,domamus Equos &
Tauros,vires Leonum ſuperamus ; & alia plurima efficimus , quibus apertè patefaci-
mus Artem ſuperare Naturam; & multa,quę per naturam facere non valemus , arte
efficimus. Hoc confirmatur:quia per naturam producitur homo rudis, impotens,ad
mala procliuis, omnium imperfectiſſimus;qui mox in gremio Artis receptus,ſorma-
tur,perficitur, redditur potens, & ad vtilia & bona dirigitur. Hoc nobis lucidiſſimè
patefaciunt homines illi,qui in nuper inuētis inſulis reperti ſunt; qui nutriti ſeorſum
ab arte,ſequentes propenſionem naturę,potius belluæ quàm homines viſi ſunt.Ideo
rectè Ariſt.in 1.de Repub.vnà cum Platone dixit , hominem perperam educatum de
C teriorem euadere feris. Cum igitur ars pugnans cum natura eā vincat,vires eius ſibi
ſubiiciat,eam exornet ac perficiat, iure optimo ei pręferenda vr̃: Vt itaq; mens præ-
fertur animæ,& anima naturę ; ita ars ad mentē pertinens, competentibus animę &
naturę pręferenda videtur: Et pręſertim; quia Naturę nomen vſq; ad infimam mate
riem deſcendit , eiſque ſolis competit, quę a materie pendent , & circa eam verſan-
tur;cum Ars econtra ſupra materiem,& eius formam erigatur.

Rationes pro Præſtantia & Dignitate Naturæ. Cap. LV.

PRęclara valde apparuit Ars,& multiplici ratione p̄ſtare Naturę viſa eſt: At
ſi mentis aciem accuratè in naturā intendimus, longè ſplendidior arte no
bis refulgebit;& ex iiſdem fontibus,ex quibus hauriebantur rationes pro Pro præſtātia Naturæ.
præſtantia artis,aduerſę elicientur longè firmiores pro pręſtantia naturę.
Et ordiens a primo pertinente ad modum operandi , proculdubio modus operandi Ratio prima.
D naturæ eminentior eſt: Ea nāq; rem permutat intrinſecus, & eſt principiū internum;
ars ſolū extrinſecus operaẽ, & ſolùm externā permutat figurā: natura dr̃ eſſe ars Dei,
& quę natura fiunt,diuina arte fieri dicunẽ;de qua dixit Ariſt. in 1.de cęlo 31. (Deus
& natura nil faciunt fruſtra)& in ſecūdo de cęlo.(Natura nil facit temere,& vt cotin
git) ars aũt,de qua loquimur,eſt habitus humanæ mentis; qui, quāuis dicatur recta
ratio,tñ ob hoīs imbecillitatem , materieiq; inconſtantiā,multis erroribus eſt obno-
xius. Natura ; quamuis proximè non conſultat,non intelligat,non cognoſcat; tamen
munere primi principii eam mirabiliter dirigentis , eminentiſſimè intelligit & co-
gnoſcit:propterea a Themiſtio in primo Phyſi.81.& ab Auer. in 12.Metaphy.18.dr̃
dirigi ab intelligentia non errante:dirigiẽ aũt , quatenus ipſamet natura eſt forma ; q̄
p̄edens ab ipſo bono, inſertā hẽt rōnem boni, & ſui cōditione perfectionem & bonū
quærit, adeò vt nil niſi illud expetere valeat ; & propterea magis rectum eſt de ratio
ne Naturę q̄ Artis.Inſuper:dū Ars & Natura pro aliquo efficiendo cōſpirant,Natu-
ra obtinet locum principem , eſt enim ſubſtantia ; & Ars æmulatur Naturam , non
Natura Artem ; Ars dicitur inſtrumentum Naturę , non Natura Artis: ſubductis vi

ribus

ribus naturę, Ars euaneſcit; at ſubductis viribus artis, adhuc natura viget & potens A ſeruatur: nil fit per artem, quod præſertim per naturam ut per principem cauſam nõ fiat; ſi.n.homo arte ſaltat vel ædificat, primò per naturã mouet, & natura eſt fundamentum artis, eique facultatem impartitur; ars autem ſolùm ſuperaddit figuram, modum, & ordinẽ, qui dr̃ forma, ſed externa: ars nonnunquam dicitur ducere & dirigere, at id facit vt inſtrumentũ naturę; natura uerò ducit artem, perficiens opera eius, ut Princeps & domina.

Sententia Ariſt. explicatur.

Et ueriſſima eſt ſententia Ariſtotelis in primo Rhetoricorum; quòd, dum aliquid fit arte & natura, rectius fit arte quàm natura tantùm: nam tunc non comparatur ars ſola cum natura, ſed ars iuncta naturæ cum ſola natura; ac ita rectius fit aliquid per ambarum conſpirationem, quàm per naturam ſolam.

Sententia Ciceronis.

Et ſi ars a Cicerone dicitur dux certior: Dicendum, quòd eſt certior in pauciſſimis hominis actionibus, at non in præſtantiſſimis operibus ad mundi conſeruationem pertinentibus: inſuper eſt dux certior, modo quodã inſtrumentario, & iuncta cum natura, ut dictum eſt: Propterea rectius Ariſt. in ſexto Moralium Nicomachiorum cap.2. dixit Naturam & Virtutem eſſe duces certiores firmioreſque B Arte. Sic itaque patuit rationibus ſumptis ex modo operãdi, naturam præſtare arti: ideo Natura abſolutè dicitur cauſa ſecunda, Ars autem ſolùm famula Naturę.

Altera ratio ꝑ Naturę præſtantia.

Id ipſum patet inſpiciendo ea, de quibus ars uel natura dicitur. Natura non eſt accidens alteri inhærens, ſed eſt eſſentia rei & ſubſtantia; Ars eſt habitus alterius, eſt qualitas, & accidens: ſubſtantia autem quouis modo prior eſt accidentibus, ut aſſeritur in 7. Metaphyſicę cont. 4. Inſuper: Si natura dicitur eſſe alterius, non eſt alterius niſi Dei; nam Deo ſubiicitur, eius implet mandata, eius ſeruat leges: Vt igitur Deus pręſtat humanę menti, ita (ut pertinet ad hanc rationem) natura pręſtabit arti. Quòd ſi Ars dicitur competere Mẽti, Natura autem Menti ſubiicitur, hoc nihil refert: quoniam Ars pertinet quidem ad Mentem, at non eſt Mens, ſed qualitas eius; Natura autem eſt ipſa met forma, quę infra mentem collocatur, quę forma pręſtat accidentibus mentis. At dicebatut, modum operandi Dei reſpondere modo operandi artis, non naturę: Reſpondeo, modum illum longè pręſtare modis operandi C utriusque; & opera naturę longè magis quàm opera artis debere dici Dei opera, cum natura ſit famula & miniſtra Dei. His accedit; quod, ſi ordinem operationum Dei conſideramus, inueniemus in Deo primò inueniri ſui cognitionem, & communicationem ſuę eſſentię cęteris perſonis, quod ei competit per naturam & neceſſariò: de ratione enim boni eſt ſui communicatio; ſecundò autem conſiderabimus in eo liberam prędeſtinationem, ac prędefinitionem efficiendorum ab eo: primus modus pręſtat ſecundo; primus modus exemplar quoddam eſt modi operandi naturę, cum quadam neceſſitate; ſecundus, qui liber eſt, magis eſt exemplar modi operandi artis: modus itaque operandi naturę reſpondet principi modo operandi Dei, & ideo hac quoque ratione eſt præſtantior. Nec Plato in decimo de legibus artem prętulit naturę (ut perperam nonnulli exiſtimarunt) immo in eo dialogo artem poſtponit; quatenus aſſerit, eam ſolùm efficere imagines & umbras rerum, non res ſerias: Solum Plato (dum uerba profert in præcedente cap. relata.) comparat naturam, hoc eſt impetum corporum, & neceſſitatem materiei; ut atomorum Democriti, uel qua- D tuor elementorum Empedoclis; quam perperam aſſerit nominari naturam; cum Diuina prouidentia & Arte, qua cenſet mundum fuiſſe constructum: Hanc eminentiſſimam artem Dei præfert Plato infimę illi conditioni naturæ corporum; non autẽ comparat artem hominis, de qua eſt ſermo, cum propriè ſumpta natura, quæ eſt forma rerum natura conſtantium: Et eandem ſententiam etiam protulit Ariſt. in 1. Metaph. c. 3. dum eos cõmendauit, qui mundum a mente pendere putarunt, non a cæco concurſu corporum: Hinc Plotinus, quaſi minor Plato, En. 4. lib. 1. naturam arte digniorem affirmat.

Tertium caput rationum.

Non ſemper poſterius origine eſt prius perfectione.

At conuertamur ad Tertium fontem rationum pertinentem ad ordinem cauſarum, & id ipſum conſpicuè inſpiciemus. In Vniuerſa cauſarum ſerie ſemper prior dignitate & origine poſteriori præfertur; ut in 8. Phy. aſſeritur; & iure profecto, nã cauſæ ſecundæ & poſteriores pendent a primis, & ſine eis nõ operantur: At Deus dicitur prima cã, Deo ſubiicitur natura, naturæ ars; quæ fiunt natura, fiunt a Deo & natura: quę fiunt arte, pendent a Deo, natura, & arte: quare ratione ordinis huius Natura præſtat Arti. Et dum dicitur, Poſterius origine eſt perfectioque prius;

Reſpon-

A Reſpondendum eſt, id minimè eſſe verum in vniuerſo ordine rerum, ſed e contra
ſe habere;a præſtantioribus enim pendent viliora: Inſuper;id non eſt verum in diſtin
cto genere rerum, vt dum ſubſtantia comparatur cum accidente (ſubſtantia enim &
origine & dignitate prior eſt accidente) Solùm ea ſententia eſt vera in ordine forma
rũ & graduũ perfectionis in eadẽ re gñabili recipiendorũ,dũ p̄cedens parat pro ſubſe
quente. Inſuper rõne rei, in qua Natura & ars verſant̃, ẽt Natura p̄fert̃ arti: Deus.n.
nil pro ſubiecto expoſcit: Natura ſolùm expoſcit materiem, quæ penitus eſt poteſta-
te,: Ars debilior, corporibus per Naturam completis eget; quæ corpora cum ſint in
attinentibus ad ſubſtantiam vltima perfectione prædita, ſolùm per artem accidentia
nonnulla recipiunt. Demum ad quartum & poſtremum rationum fontem conuerſi, Quartum
ſumptum ex conditione operum vtriuſque, luce clarius eandem veritatem inſpicie- caput ra-
mus. Natura efficit ſubſtantiam,ars accidentia tñ: Natura generat res ſerias,Metalla, tionum.
Plantas, lumẽta,& hoĩem;ars;ſolùm imagines,& umbras rerum: Natura gñat mundi
partes,ſeruat Mundũ,cunctaque dirigit in Deum;Ars vilia quędam efficit,eaque pro
B ximè non in Deum,ſed in hominem dirigit. Et dum aſſeritur, Artem perficere ope-
ra Naturę: Reſpondendum eſt cum Porphyrio(referente Simplicio in ſecundo Phy, Quomo-
79.) Artem ea perficere non vt cauſam principem, ſed vt inſtrumentum Naturæ,non do Ars p̄-
ſecus ac ſeruus dicatur perficere opera domini: immo Ariſt. eo in loco (vt notauit ficit opera
Porphyrius)argumento à minori ad maius oſtendit Naturam operari propter finem Naturæ.
quaſi dicat: Si ars vilior operatur propter finem; longè magis Natura, quę prȩſtan-
tior eſt,& exemplar eſt artis,operabitur propter finem. Inſuper;Si ars nonnunquam
ſuperat naturam, vires addit naturę,& vincit ea, a quibus per naturam vincimur; id
præſertim facit fundamento naturę, vtens viribus naturę: & comparatur tunc ars &
natura ſimul cum ſola natura; & vincit in his, quæ exigui ſunt momenti, in magnis
vincitur & ſuperatur; Vires autem menſurari debent per maximum, quod poſſunt.
Demum; ſi Ars hominem exornat, & modo aliquo perficit, parum refert; iam enim
dictum eſt, Naturã cum arte iunctam prȩferri ſoli naturę: at ea, quæ ars tribuit homi
ni,accidentia ſunt. Inſuper: id,quod efferatos homines reddit ciuiles,non ars eſt; ſed
C Prudentia, & ciuilis inſtitutio. Vt igitur ſubſtantia præfertur accidenti, cauſa prima Epilogus
ſecundæ,res ſeria eius vmbræ, Artifex ſuo inſtrumẽto;res, quę ſemper eſt eadẽ, rei rationum.
mutabili: ita natura prȩfertur arti. Propterea rectè Galenus ſexto de morbis vulga- Galenus.
ribus com.5.aſſeruit,arte qualibet potentiorem eſſe vim Naturę.

An Ars, aliqua ſaltem conſideratione, prȩſtet Naturæ. Cap. LVI.

CVm apparuerit Naturam abſolutè prȩſtare Arti, & ſimul ſolutę ſint omnes
aduerſę rationes; conſiderandum tamen eſt, an aliqua ſaltem ratione Ars
poſſit dici prȩſtare Naturę. Et dicendum cenſeo, Artem dupliciter conſi-
derari poſſe: Primò quoad vires proprias,& tanquam contradiſtinctam a
natura; ac ita obſcura & imbecilla penitus eſt: Secundò, vt naturam includens,eique
aliquid ſuperaddens;& quoniam id,quod addit,perfectionem adhibet,iure hac con-
ſideratione ars prȩferenda eſt Naturę: Hę namque duę cauſę ſe viciſſim amplectunt̃,
D mutuoque perficiunt,ita tamen,vt Ars includat Naturã,at non econtra. Natura itaq;
ſuis viribus ſuaq; p̄pria conditione prȩſtat;Ars verò non ſuis tantùm,ſed cum alienis
iuncta. Natura nonnunquam artificioſa denominatur: quod ei competit primò mune
re diuinę Artis, quę refulget in ea, & per eam ſenſibus noſtris offertur: ſecundò per
eminentiam & tanquam exemplar; in ea. n. refulgẽt mõ quodã eminẽti cunctę perfe Duo ſuper
ctiones, quæ mox explicãtur in arte. At iã hactenus decurſi ſunt ſinguli habitus, qui ni huma-
bus Humana Mens formoſiſſima redditur; Quorũ duo(Intelligentia nempe,& Sapiẽ nę Mentis
tia)ſunt tamquam oculi duo, ſuperna eius faciem perficientes; Alii verò duo(Ars ſci oculi.
licet & Prudentia)ſunt aliud oculorum par,quod inferam Mẽtis faciem exornat: Ho Duo alii
rum media eſt Scientia,cum utriſque mirabiliter iuncta; ea enim a ſuperis recipit per ad iferam
fectionem, quam mox inferis fęcundiſſimè impertitur: Ex quo conſtat, ea eſſe cu- partem at-
mulatè explicata, quæ humanam conditionem perficere ualent. Nitẽdum itaque mo tinentes.
dò eſt, hominem ſupra hominis gradum eleuare; ad ſupera enim, non ad infera nobis Habitus
parata eſt via; & cum natura humanum corpus ad cęleſtia direxerit, uitio nobis medius.
eſt adſcribendum, ſi ob inertiam ac ſocordiam animũ quoq; ad diuina nõ eleuamus.

FRANCISCI A
PICCOLOMINEI
SENENSIS,
PHILOSOPHIAE DE MORIBVS
GRADVS SEXTVS
DE VIRTVTE HEROICA.

De Nomine Herois. Cap. I. B

HOmo, quaſi Cæleſtis Auis, in Terris collocatus, in cælumque euolaturus; ob varios gradus, per quos aſcendere tenetur, minus & magis ſublimes, uariis quaſi pennis decurrendis gradibus congruenter reſpondentibus muniri debet; vt fæliciſſimè curſum abſoluere, ſcopumque ſibi propoſitum attingere valeat: Huiuſmodi ſalutares pennę, nil aliud ſunt, niſi Virtutes; quæ quò fuerint eminentiores, eò ad ſublimiora nos eleuant. In uirtutum genere ea maximè fulget, eximiamque in animis ingenuis parit admirationem; quę Heroica dicitur, & hominem ſupra hominis conditionem eleuare nata eſt: de qua ego verba facturus, a nomine
Plato. ordiar. Cenſuit Plato in Cratylo Heroes, ab ἔρωτος, hoc eſt ab Amore fuiſſe nuncupatos: ab Amore autem; vel quia finxere Veteres, eos oriri ex mutuo amore Deorum & hominum; vel (vt Hierocles exiſtimauit) quia ſint Dæmones amore flagrantes, qui homines in Deorum amorem rapiant ac dirigant. Poteſt etiam id nomen duci ab εἴρειν quod eſt dicere (vt in eodem dialogo ſuſpicatus eſt Plato) nam facundi Rhetores, argutique ſophiſtę, iudicati olim fuerunt Heroica proles, cæterorumque hominum Duces ac Principes: Nec defuere, qui a voce ἥρα, hoc eſt Iunone dictos
Diuus Auguſtinus. putarint; vt Diuus Auguſtinus in lib. x. de Ciuitate Dei cap. 21. Ratio eſt, quia Aer Iunoni dicatus eſt, in quo fingitur, Heroas cum Dęmonibus habitare. Nonnulli ab ἔρας, hoc eſt Terra, dictos cenſent; quaſi Terreni dæmones ſint. Hac de re proculdubio certi reddi non valemus; rationi tamen apprime conſentaneum cenſeo, inuentores huius nominis inſpexiſſe amorem, flagransque deſiderium honeſti & diuinę cõditionis; vehemens enim ille amor eſt ſpiritus hominem eleuans, Heroemque formans: a quocunque tamen nomen deducatur, parum refert; de hoc conſentiunt omnes, Herois nomen denotare gradum & conditionem ſupra hominem collocatã.

Iamblich°. Noué gradus Numinum. Quod vt latius explicetur, clariusque pateat, conſiderandum eſt, quòd Iamblichus in libro de Myſteriis Aegyptiorum ſectione ſecunda nouẽ ponit Numinum ordines: D in primo ſtatuit inuiſibiles Deos, in ſecundo Deos Viſibiles, in tertio Archangelos, in quarto Angelos, in quinto Dæmones ſiue Genios, in ſexto Principatus, in ſeptimo
Plato. Principes, in octauo Heroas, in nono animas vita functas, a craſſo corpore ſolutas.
Quinque animalũ gradus. Heroas itaq; ſupra hominũ animas collocauit, ad præclara & diuina nos inuitantes. Plato in Epinomide, hoc eſt appendice Legum, Quinque numerat Animaliũ gradus: Animal igneum, hoc eſt cęleſte, Aethereum, Aereum, Aqueum, & Terreum; quorum tres medios ſæpe communi nomine Dæmones appellat: ibi tamen Aereum & Aethereum animal tantùm, Dæmonis nomine nuncupat; aqueum verò nuncupat Semideum, quod cum a nobis inſpicitur, admirationem parit: & hoc (ex quorundam
Opinio quorundã euerſio. ſententia) eſt genus Heroum. Cui opinioni ſubſcribendum non cenſeo; quoniã Plato aliam Dæmonum, aliam Heroum ponit Generationem & conditionem: Heroas oriri affirmat ex amore Deorum erga humanas mulieres, vel virorum erga Deas, vt patet ex Cratylo; Dæmonum autem in Timæo aliam ponit generationem.

A Propterea cenſerem ego, ex ſententia Platonis Heroas eſſe; non eos, qui ſunt ſui na tura Dæmones, & diſtribuuntur in æthereos, aereos, & aquoos; ſed eſſe Dæmones peregrinos, hoc eſt animas illuſtrium Virorum vita functas, ſolutas a craſſo corpore, & ex aureo hominum genere prodeuntes: de quibus loquens in Cratylo inquit. Scis ne, quos Heſiodus Heroas eſſe inquit? Her. Non. Socr. Neque etiam, quod aureũ genus hominum ait in principio extitiſſe? Her. Hoc quidem noui. Soc. Ait enim ex hoc genere poſt præſentis vitę fata fieri Dęmones ſanctos, terreſtres, optimos, ma lorum expulſores, & cuſtodes hominum. Her. Quid tum? nempe arbitror vocare illud aureum genus, non ex auro conſtitutum, ſed bonum atque præclarum: quod inde coniicio, quia genus noſtrum ferreum eſſe dicit, &c. Hos ego cenſeo Platonem nuncupaſſe Heroas, qui etiam dici poſſunt Dæmones aduenę & peregrini; non autem Dæmones aqueos, qui ſui Natura ſint Dęmones. Hi a Iamblicho ſupra humanas animas conſtituuntur; quatenus ſunt animę eorum hominum, qui ſupra humanam conditionem ſe extulerunt. Hinc a Marſilio Ficino, viro doctiſſimo, recedendũ B cenſeo: qui explicans ſextam orationem conuiuii Platonis, cap. v. inquit, Heroas nuncupari tres Dæmonum ordines, qui tres Veneres comitantur; & in tres Mundi regiones ſunt diſtributi, in Ignem, Aerem puriorem, Aeremque craſſiorem; & in homines, qui ſuo temperamento eis proportione reſpondent, amoris aculeos iaculantur: hoc inquam approbandum non cenſeo: tum, quia Plato Heroas vult eſſe dictos; non quia amoris aculeos iaculentur, ſed quia ex amore partim humano partim Diuino ſint orti: tum inſuper, quia Heroas ab illis, qui ſui natura ſint Dæmones, manifeſtè diſtinguit. Colligamus itaque, ex Poetarum commentis Heroem eſſe Semideum, ex Deo & homine ortum: Ex opinione Platonis eſſe animam hominis illuſtri vita functam, ſolutam a craſſo corpore; vel hominem flagranti Virtutis amore ſupra humanam conditionem eleuatum.

Opinio Propria.

Reiicitur ſententia Marſilii.

Epilogus.

C *Quid ex ſententia Ariſtotelis ſit Heros, Necnõn oppoſitum eius.* Cap. II.

Varii apud Poetas referuntur, qui effinguntur a Diis duxiſſe genus, & Heroes ac Semidei nuncupantur; vt Pan, Hercules, Romulus, Aeneas, & alii: ita quoque Inſulę a Plutarcho (ex Demetrii ſentẽtia) referuntur, circa Britanniam multę, a Græcis dictę Sporades, quæ Geniorum & Heroum eſſe dicuntur: Sed quoniam hæc commenta ſunt Poetarum; propterea, quid veri (ex ſententia Ariſtotelis) ſub his fabularum inuolucris claudatur, explicandum ac euoluendum occurrit. Heroes ſunt illuſtres homines, qui per eximiam aliquam Virtutem cõditionem ſunt adepti ſuper humanam refulgentem: per quam vel præclaram ducunt Vitam, vel vita functi per ora hominum celeberrimè circunferuntur. Hi dicuntur ſupra hominis conditionem eleuari, quia (vt homini licet) ſe Diis ſimiles præſtiterũt. Dicti ſunt ducere genus a Diis: primò, vt denotetur abſque diuino afflatu non D licere homini ad diuina eleuari: inſuper, vt pateat ex ſola eximia Diuinorum dilectione, quaſi exuperanti charitate, flagrantique deſiderio Boni & Honeſti, præclaras ac generoſas hominum actiones prodire. Indicatur autem huiuſmodi Amoris præſtantia per diuinam aliquam Naturam in Herois procreatione cum humana conſpirantem; illa enim præclara Heroum opera verè ortum ducunt ex diuina animę noſtrę parte in humanis degente, quaſi ex Deo in ſe humanas omnes Appetitiones & Amores conuertente. Nuncupati autem ſunt Heroes filii vel Iouis, vel Apollinis, vel Veneris; quatenus eorum præclara facinora præ ſe tulerũt cõditiones & munera vnius, vel alterius ex fictis Diis: nam a Diis uariis munera prodire varia finxit Antiquitas. Hos cenſeo denotaſſe Ariſtotelem 7. de Rep. cap. x i i. dum dixit: Fana quoque per agrum eſſe debent, tum Diis, tum etiam Heroibus diſtributa, &c. Generi heroum oppoſitum ponitur id genus efferatorum hominum, qui ob conſpicuum eorum depreſſionem ac deprauationem ex homine & fera finguntur orti; quales ſunt homines illi, qui perperam educati, deteriores euadunt feris; vt inquit Ariſtoteles in primo de Rep. Ac vt heroici viri parentes proximi nil aliud ſunt, niſi Mens ad Diuina conuerſa, & vis ſentien

Cur Heroes dicãtur ducere genus a Diis.

Oppoſitũ Herois.

ſentiendi appetendiq́ue purgata, & cum mente conformata; Ita parentes viri effera A
ti ſunt ſenſus & appetitio, quaſi fera ad ſola terrena propenſa, quæ ſibi rationem &
Mentem penitus mancipar unt: adeò vt accommodatè dicere valeamus, Heroas, effe
ratosq́ue viros generare ſeipſos; cum per internas facultates, tanquam per parentes,
formentur, ac producantur. Hinc ortum ducunt Minotauri, Licaones, viriq́ue cæte
ri immanes & efferati, qui ob varietatem deprauationis ex variis feris finguntur or-
ti: de quibus loquens Plato, imitatus Pythagoram dicebat, animas hominum migra
re & vagari per corpora ferarum ac iumentorum. Homo enim cum ſit Paruus mun
dus, Magnique mundi Epilogus, Diuinorum & mortalium hymenæus; Prothei ima
Proclus. gine omnem formam recipere, omnemq́ue vitam viuere valet. Propterea Proclus in
libro de Anima & Dæmone dixit. Quidnam admiraris multos quidem per vitam eſ-
ſe lupos, multos porcos, plurimos autem alia quadam bruti ſpecie circunfuſos; cum
Terrenus locus Circes ſit diuerſorium, animęque multę ob immoderatam concupi-
ſcentiam venenoſis ineſcatę ſint poculis? Illud potius admirare, ſi qui inter mortales
vſquam reperiantur huiuſmodi potionibus non permulcti, non etiam irretiti. Con B
ſtat itaque, quid herois, efferatiq́ue hominis nomine ſignificetur; & qui ſint veri pa
rentes eorum, veraq́ue fabulę Allegoria: Ex quo conſtat heroem conſenſione om-
nium ſolam denotare præſtantiam, & eminentem quandam hominis conditionem.
Carpitur Propterea erraſſe cenſeo Plutarchum, Virum doctiſſimum, in libro de Placitis Phi-
Plutarch. loſophorum primo, cap. 8. dicentem: Thales, Pythagoras, Plato, Stoici, eſſe aiunt
Genios ſubſtantias anima præditas, Heroes quoque eſſe animas a corporibus ſepa
ratas; bonos, ſi bonę; malos, ſi malę: Epicurus nihil horum admittit, &c. Hanc in
quam ſententiam eatenus veram non cenſeo, quatenus Heroas malos ex eorum
opinione dari affirmat; cuncti enim putarunt heroas omnes bonos: ideo dixerunt
oriri ex Deo, nuncuparũt eos ſemideos, ac illis oppoſuerunt efferatos deprauatosq́;
homines; & pręſertim Plato.

Quæ ſit Heroicæ Virtutis Eminentia. Cap. III.

AT Clarior fulgeat Heroicę Virtutis forma; & quid ea ſit, ac quo pacto in C
nobis gignatur, exactius conſtet; altius repetito Principio ita dicamus.
Quoniam homo, vt corpore, ita animo nudus in lucem venit; & ſolis a
natura facultatibus, propenſionibusq́ue ad virtutes vel vitia donatus eſt
propterea in eius manibus ac facultate poſitum eſt, ſe ad libitum formare. In ſe autē
Principiũ, formando hic trinus conſideratur graduum ordo: Primò enim tanquam principium
Mediũ & occurrit continentia & tolerantia, quibus incontinentia & mollities opponuntur:
Finis pro His tanquam medium ſuccedit Virtus Moralis, cui Vitium aduerſatur: Sequitur de
perfectio mum vt finis Virtus heroica, cui feritas opponitur ſiue immanitas. Continentia &
ne homi- eius oppoſitum, hominem vel rectè vel perperam parant & afficiunt: Virtus Mora-
nis. lis & Vitium, hominem Ciuilem vel formant vel deformant: Virtus Heroica & Fe-
ritas, hominem vel eleuant ſupra communem ciuilemq́ue conditionem hominis,
vel deprimunt ac depellunt. Incontinentia rectam rationem non ſequitur, Vitium
rationem deprauat, Feritas penitus eam reiicit ac labefactat: Incontinentia opera- D
tur contra prælectionem, Vitium cum deprauata prælectione, Feritas per impe-
tũ perturbationis omnē conſultationē vel pręelectionē excludens. At cum Heroica
Virtus ſit ſplendor quidam & eminentia, quænam ea eminentia ſit, conſiderandum
occurrit: propterea dicamus. Virtus eſt habitus animi noſtri, actionũ ſibi congruē-
tium principium: & quoniam actio omnis finem quærit, & gratia alicuius boni pro
ducitur; iure Virtus quoque in finem ordinata eſt, hominemq́ue perficit, vt tendē-
tem ad illum finem. Relata ad finem, duplici ratione eminere ac refulgere dicuntur;
primò, quia proximius ad finem ducunt; ſecundò, quia ad finem eminentiorem per
ducunt: Virtus itaque heroica, cum ſit fulgor & eminentia, altero horum modorũ
Theologi præſtare debet. Si loqui volumus cum Theologis rectè ſentientibus, cum quibus in
parte conſentiunt Platonici, facile eſt vtramque eminentiam explicare: cum enim
ipſi duplicem nouerint vitam, ac finem poſtremum non in hac ſed in futura vita col
locauerint (finis enim poſtremus vnicus eſſe debet) propterea inſpicientes finem
præſentis vitę, qui vltimus non eſt; eas virtutes, quæ proximè ad illud per-
illum

A ducunt, Ciuiles & morales appllant: quo fine fruuntur Chriſtiani Ciues, dum piè & iuſtè ſuam Remp. moderantur & regunt: quæ virtutes, dum firmius, conſtantius, & ſplendidius finem hunc attingunt; facta cum obſcurioribus comparatione, Heroicę dici poſſunt At dum homines, hoc proximo fine neglecto, ſolum inſpiciunt futurum; & virtutibus formantur, vt altius ad illum ſolum finem perducunt: tunc Vera Heroica forma, propriaque eius eminentia refulget. Quod etiam duplici ratione contingere poteſt. Primò, facta comparatione inter diſtincta Virtutum genera: cum enim ex vna parte inueniantur virtutes Theologicę (Fides nempe, Spes, & Charitas) quas ſequuntur Pietas, Religio, & Sanctitas; ex altera virtutes more acquiſitę; profectò Theologicę, quia ſine medio nos iungunt cum Deo, comparatę cum moralibus Heroicę nuncupari merentur. Secundo conſiderari poteſt eminentia Heroica ſine diſtinctione generum Virtutis, ſed tantùm conſiderando Virtutes in more poſitas; nam illę quoque a Charitate ſpiritum & formam recipiunt, & ſine ea conſiſtere nequeunt: propterea per eminentiorem Charitatem illę quoque red-
B duntur eminentiores, & neglecto fine humano & morali ad finem poſtremum nos ducere ac eleuare valent; ſeruantes medium, quod poſtremo fini maximè ſit accommodatum. Hac ratione Virginitas eſt Heroica Temperantia, Mortalium negligentia eſt Heroica Magnanimitas. Sic igitur; tum Morales virtutes refulgentes in humanorum adminiſtratione; tum eędem, dum, neglectis humanis, ad ſola diuina conſpirant; tum demum Virtutes Theologicę cum cęteris comparatę; iudicari poſſunt heroicę. Ita viri Martyres, & qui cęteris neglectis ſequuti ſunt Chriſtum, re vera fuerunt heroes; re dico, non nomine: quia herois nomen inanem quandam Gentilium gloriam præſeferre videtur, quam ſpreuerunt viri Sancti. Propterea Diuus Auguſtinus x. de Ciu. Dei inquit: Martyres noſtri heroes nuncupantur, ſi vſus Eccleſiaſti Diuus Auguſtinus.
ci ſermonis id permitteret. Hęc cum vera ſint, diſtinctius tamen conditiones virtutū explicaremus; ſi ſupra Morales virtutes collocaremus heroicas, quę eſſent ſplendores Moralium: & ſupra Heroicas Diuinas; Spem ſcilicet, Fidem, & Charitatem, cū his quę eas ſequuntur; Pietate, Religione, & Sanctitate: tamen quia hoc minus no
C tum eſt Philoſophis, & ego, præſuppoſitis decretis Theologorum, præſertim Ariſtotelem ſequor; ideo diſtinctum Diuinarum virtutum gradum prætermittens, in Heroico terminum eleuationis conſtituo. Cum noſtris Theologis eatenus conſentiunt Platonici; quatenus ipſi quoque futuram vitam eminentioremque gloriam (ſaltem ſub nube) inſpexerunt, & vtramque virtutis eminentiam cognoſcere valuerunt: quæ duæ eminentię rationes in vnam veniunt; quatenus pertinentia ad ſummum bonum huius vitę, eatenus ſunt magnifacienda, quatenus conducunt fini futurę vitę. At ex ſententia Ariſtotelis ſecus ſe habet: ipſe enim ſolam præſentem Vitam cognoſcens, cęcus ad futuram, in hac ſola homini ſummum bonum conuenire poſſe Opinio Ariſtotelis.
exiſtimauit; & tantùm per relationem ad illud, cenſuit poſſe refulgere ſplendorem & eminentiam heroicę Virtutis. Verùm quia ſummum hoc hominis bonum in duos gradus eſt diſtributum, in gradum actionis, & gradum contemplationis; ideo, ratione huius duplicis finis, etiam dupliciter ex ſententia Ariſtotelis ſeruari & refulgere poteſt heroica eminentia moralium virtutum. Primò enim inſpiciendo ſummum Ci
D uile bonum: quicunque in Rep. rectè gubernanda ſummopere fulgent, & ſupra hominis conditionem morum integritate Iuſtitiaque ſunt ornati, vel in Rep. illuſtre aliquod beneficium contulerunt: Horum Virtus; quia ſplendidius, proximius, & exactius finem Ciuilem attingit; comparata cum Virtute cæterorum Ciuium minus fulgentium; Heroica nuncupabitur. Altero modo rectius ſeruatur eminentia heroica, dum conſiderantur Virtutes Morales; vt conferunt ſummo bono in contemplatione poſito, quod præfertur bono Ciuili: Nam Temperantia, Manſuetudo, Magnanimaque humanorum negligentia, in Viro contemplationi addicto eminentiorem moderationem expoſcunt, ſplendidiuſque fulgent, quàm in Viro Ciuili; ac ita comparatę cum aliis Vitę Ciuili congruentibus, Heroicę dici merentur. Adeò vt demū colligere valeamus; Virtutes Naturales ex temperamento, & corpore prodire; Humanas ex conſenſione ſenſuum, & Mentis rectè ducentis; Heroicas præſertim ex mente ſenſum & humilia negligente, magnifacienteque diuina.

Qua-

Quarum Virtutum Heroica Virtus ſit Splendor. Cap. IIII. A

SAtis cumulatè ex dictis conſtare cenſeo, Heroem præſeferre ſplendorem quēdam & eminentiam Virtutis; at, cuius virtutis ſit ſplendor, adhuc nō conſtat: qua de re verba faciens, dico. Si propriè loqui volumus, Heroica Virtus eſt ſplendor Moralium Virtutum; & earum præſertim, in quibus refulgere eſt difficilius; magis ſupra hominis vires collocatum, magisque Diuinam quandam facultatem expoſcit. Quod apertè conſtare poteſt ex eius contrario, nēpe ex Feritate; Feritas.n. proculdubio ad mores pertinet. Idipſum ratione confirmatur: Nam Heroes ex humana & Diuina natura ſiue conditione dicuntur orti; tales autem ſunt illuſtres mores, qui ex recta ratione diuinitatem pręſeferente, humanaque appetitione ei obtemperante, ortum ducunt: Propterea quicunque dicti ſunt Heroes, vel eminenti Fortitudine, vel Magnanimitate, vel Temperamtia refulſerunt. Ita apud Homerum ſtrenui militum Duces, Agamemnon, Achilles, Hector, Aeneas, & ſimiles, Herois nomine celebrantur: Pariter Hercules, qui Iouis & Alcmenę fingitur filius, & inter Heroas ſummopere fulget, Fortitudine præſertim cęteris pręſtitit. Romulus fingitur filius Martis, quia forti bellicoſoque Romanorum Generi principiū dedit. Hinc finxit antiquitas Heroas, cum viuentes, tum vita functos, ſemper verſari inter homines; non alia ratione, niſi quia Moralibus & Ciuilibus Virtutibus refulſerunt, ob quas per ora hominum ſplendidè circunferuntur. In re igitur dictum eſt Heroicam Eminentiam ad morales Virtutes pertinere. Euenit tamen; vt ſecundo loco & minus propriè illi quoque, qui in aliqua Arte refulſerunt, & in genus humanum inſigne aliquod beneficium contulerunt, Heroum nomine honeſtati fuerint: veluti Aeſculapius, qui Apollinis fingitur filius, quia excelluit in Arte Medica, Orpheus eiuſdem fingitur filius, ob Muſicam: Nam illuſtres quoque Artes inter diuinum & mortale mediare dicuntur; oriuntur enim ex diuinitate ingenii, & in re mortali verſantur; & hoc præſertim Arti Medicę competit, ob eius pręſtantiam, vtilitatem, ac neceſſitatem. Et conſiderandum, quòd inuentores cum Artium tum Scientiarum, Dii potius quàm Heroes finguntur; quatenus inuentio ex ſola diuina Animę parte prodit: Hinc Auctor Medicinę dicitur Apollo; & Minerua (quæ fertur Dea Sapientię) ex ſolo Iouis capite, ſine matre orta fingitur. At excellere in diſciplina & vſu artis, quia vſus in re mortali verſatur, potius Heroicum eſt quàm abſolutè diuinum: propterea Aeſculapio tribuitur. Viri autem Sapientes, qui ſcientia & contemplatione refulſerunt, non Heroes, ſed Diuini potius dicti ſunt. Sapientis enim nomen eſt altiſſimum (dixit Plato) & ſoli Deo conuenit; nec verſatur ſapientia in re mortali, ſed in permanente & diuina; & homo per ſapientiam fit omnia, & redditur imago Dei: adeò vt conditio Sapientis præſtet conditioni & gradui Heroum. Nec dicuntur in aere habitare Sapientes (vt de Heroum genere dixit Plato) neque in Britannię inſulis (vt retulit Plutarchus) ſed dicuntur eleuari ſupra Cęlum (vt in Phædro idem Plato affirmauit) Propterea minus rectè (vt cenſeo) acutiſſimus Buridanus & alii, etiam in contēplatione reperiri putarunt Heroicam virtutem, & dixerunt ſapientiam eſſe Heroicam contemplationem. Id autem eſſe falſum ex dictis patet: Nam ſi nonnūquam hominis alicuius Sapientia, vt ea Platonis vel Ariſtotelis, Heroica dicitur; non propriè, ſed ſimilitudine tantùm ita nuncupatur: neque id fit per comparationem cum ſcientia, ſed per comparationem cum ſapientia alterius; quatenus ſapientia eorum, communi hominum Sapientię præſtat, & ad illam diuinorum accedere videtur. Cum itaque Heroica Virtus ſit ſplendor Ciuilium & Moralium virtutum; non iniuria Carmina illa, quibus pręclara facinora illuſtrium virorum celebrari conſueuerunt, Heroica nuncupabantur. Et quoniam in omni morali Virtute eminentia & fulgor locum habere poteſt, propterea in omni Virtute Morali Heroica dignitas valet refulgere; Præſertim tamen in virtute Vniuerſa, quę eadem eſt cum vniuerſa Iuſtitia: idque ei congruit potius, vt eſt vniuerſa Iuſtitia, quàm vt eſt vniuerſa virtus; cum ea conſideratio huic præferatur, vt ſuo loco patuit. Ita Rhadamantus Rex Lycię, quia hac eminenti Iuſtitia refulſit, Heros, ac Iouis ex Europa filius fingitur: Minos quoque Rex Cretę, qui primus Cretenſibus leges dedit, ob eādem illuſtrem Iuſtitiam inter Heroes celebratur: Similiter varii Ita-

Marginal notes: Heroica Virtus eſt Splendor Moralū. — Hercules. (B) — Romulus. — Heroica virtus propriè ad morales ptinet. — Extēditur ad pręclaros artifices. — Cur inuētores diſciplinarū dicantur Dii. (C) — Errare eos qui ſapientiā dicunt heroicam cōtemplationem. (D) — In qua Virtute Heroicus ſplendor maximè fulgeat. Fulgor Heroicus ex vniuerſa Iuſtitia.

A liæ Principes, qui ſibi creditos Populos eximia charitate & Iuſtitia Regunt, ſe meri-
tiſſimos Heroas patefaciunt. Inter quos, Splendidiſſimum FRANCISCVM MARIAM Dux
Ducem Vrbini, omni ex parte meritiſſimum, tanquam ſalutare ſuorum Populorum Vrbini.
Sydus, ſulgere eminenter intueor; qui variis ſuorum Maiorum Heroicis radiis, ex
Religione, ex militari Gloria, ex ſublimique Iuſtitia micantibus, alios ſuperaddens,
in penetralibus Lycei & Academię accuratè verſatur: vt Iuſtitiam cum Sapientia cō
iungens, eminentiorem, conſtantioremque illam reddat; ſimulque Heroico exem-
plo ſui Sententiam illam Platonis illuſtret, tunc Populos fore fęlices, dum Principes
Philoſophiam colent. Mox verò (facta comparatione inter cæteras virtutes) in Ma
gnanimitate, qua humilibus neglectis Honoribus, ſolùm ſublimes & ſerios quæri-
mus; nec non in Fortitudine, quæ in re apprime ardua verſatur, ſplendidiſſimè ful- Ex Magna
get: Propterea viri ſupra humanam Gloriam elati, viri ſtrenui & fortes, viri, qui nimitate.
nullis fortunę impulſibus ſuccubuerunt; inter Heroes ab Homero, aliiſque viris ſa Ex Fortitu dine.
B pientibus ſunt celebrati. His tamen omnibus illi ſunt præferendi; qui, victo Mundo, Ex Sancti-
neglectiſque mortalibus, ſola Diuina quærunt & magnifaciunt. tate.

Quomodo Virtus Heroica ſe habeat ad Morales, quarum eſt Eminentia. Cap. V.

VIrtutem Heroicam propriè ad Morales pertinere, earumque eſſe culmen,
apicem, ſplendorem, ac poſtremum colophonium, ex dictis ſatis apertè
conſtare cenſeo: Verùm, quomodo exuperantia hæc ad Morales Vir-
tutes ſe habeat, adhuc minimè patet. Dubium enim primò eſt, num ſor Prima du
tè Magnanimitas & Magnificentia cenſeri debeant Virtutes Heroicę, cum hæ quo- bitatio.
que ſint eminentiæ Liberalitatis, & mediocris Honoris moderatę appetitionis: In-
ſuper dubium eſt, num Virtus Heroica ſit ſpecie diſtincta a morali, vel ſolùm per Altera du-
C maiorem & minorem perfectionem abſque diſtinctione formæ. De prima difficulta- bitatio.
te dicendum cenſeo, Magnificentiam & Magnanimitatem minimè eſſe Virtutes ab- Solutio
ſolutè Heroicas. Ratio eſt; quoniam hæ ſunt virtutes Morales, quæ & præditę & de primę.
ſtitutæ Heroico ſplendore inueniri poſſunt: non enim omnis Magnificentia, omniſ- Magnanimitas non
que Magnanimitas Heroica eſt; ſed ea tantùm, quæ, vel maximè ſulget, vel ad fi- eſt Virtus
nem eminentiorem perducit. Facta tamen comparatione inter Magnificentiam ac Heroica.
Liberalitatem, ſimilitudine tantùm & proportione dicere valemus; Magnificentiam
eſſe Heroicam Liberalitatem, & Magnanimitatem eſſe Heroicam in appetendo Ho-
nore moderationem. Altera difficultas (num ſcilicet virtus Heroica ſpecie diſtin- Solutio ſe-
guatur a Morali) obſcurior eſt. Diuus Thomas in prima parte ſecundæ quæſt. 54. Art. cundę dif-
3. eam eſſe ſpecie diſtinctam affirmat. Ratio eius eſt, quoniam illæ virtutes dirigunt ficultatis.
ad actiones diſtinctarum naturarum; virtus enim Ciuilis & humana diſponit nos ad Opinio D.
actiones humanæ naturæ, Heroica verò ad actiones congruentes gradui & naturæ Thomæ.
eminentiori: Cum itaque virtutes diſtinguantur fine, & fines ſint diſtincti, putan- Ratio eius.
D dum eſt etiam virtutes eſſe diſtinctas. Confirmari poteſt eadem ſententia per Magni Confirma
ficentiam, & Liberalitatem: quæ; quamuis in eadem materie uerſentur, & ſolùm tio.
differant magnitudine & paruitate; tamen ab Ariſtotele pro diſtinctis virtutibus nu
merantur; vt etiam Magnanimitas, & moderata Honoris appetio. Præterea id ip- Alia ratio.
ſum ſatis apertè colligi poſſe videtur ex oppoſitis eorum: Vitium enim, quod oppo-
nitur Morali Virtuti, eſt ſpecie diſtinctum a Feritate, quæ Heroicæ aduerſatur; &
id patet: nam vt Fera ſe habet ad Hominem, ita Feritas ad Vitium; Fera, & Homo
diſtinguūtur ſpecie: Et cōfirmatur; quia in Feritate exploditur ratio, in Vitio peruer
titur, vt in ſeptimo Moralium Nicomachiorum aſſeritur: & ſub initio eiuſdem lib.
inquit Philoſophus, tria eſſe genera eorum, quæ fugienda ſunt; ac feritatem eſſe di
ſtinctum genus a Vitio affirmat: Hinc in diſtinctis libris de Morali Virtute, & de He
roica verba facit. Ex aduerſo nonnulli cenſent, huiuſmodi virtutes ſolùm per mi- Opinio ad
nus & magis perfectum diſtingui, non autem forma: quorum ſententia confirmari uerſa.
poteſt. Primò; quia frequenter euenit (vt dixi) quòd finis vtriuſque Virtutis idem Confirmatio prima.
ſit, vt dum ambæ referuntur ad ſummum bonum Ciuile; & tunc ſolum different,

quia

Altera. quia Virtus Heroica exactius, firmius, & ſplendidius finem attingit. Præterea ea- A
dem definitio videtur vtriſque competere; vtra que enim eſt habitus cum prçele-
ctione iunctus, in ea moderatione ſubiectæ ſibi perturbationis poſitus, quæ ſuo vi-
tç generi, ſuoque fini eſt accõmodata. Et quamuis genus vitæ & finis nonnunquã
diſtinguantur, non propterea eſt neceſſe vt diſtinguatur forma Virtutis, ſed ſeruari
poteſt eadem: vt patet de Temperantia Viri contemplationi dicati, & viri Ciuilis;
quæ, quamuis ob diſtinctos fines diſtinctam expoſcant moderationem, non prop-
terea diſtinguuntur ſpecie; ambç enim ſeruant medium Geometricum, ſuo generi vi
tæ accommodatum: Conſtat itaque in Virtute Heroica non variari eſſentiam virtu-
Cõfirmatio. tis Ciuilis, quæ eſt Geometricum medium; ſed tantùm variari terminos rationis, ex
quibus congruens analogia deſumitur. Quod confirmatur exemplo: Nam viri, qui
dicti ſunt Heroes; non alia Fortitudinis, Magnanimitatis, Iuſtitiçue forma refulſe-
Reſolutio runt, ab ea, quæ inter Ciuiles numeratur. Res itaque dubia, & perplexa eſt. Pro cu-
Primũ, qđ accipitur. ius reſolutione accipio primò cum Ariſtotele x. Metaphyſicæ 25. diſtingui ſpecie du- B
pliciter contingere; vel per interna principia ad eſſentiam pertinentia, vt Leo ab
Alterum. çquo; vel per externa, ac per accidentia ad matçriem ſpectantia, vt Aethiops a
Scyrha, Mas a Fæmina: Accipio ſecundò, Virtutem Heroicam dupliciter vſurpari;
vel pro virtute diuina diuinitus infuſa, vt nonnunquam apud Theologos vſurpatur;
vel pro ſplendore humanarum Virtutum. His præaſſumptis tres profero aſſertiones.
Prima aſſertio. Prima eſt: Si nomine Heroicç Virtutis intelligimus Virtutes Diuinas & infuſas, vel
que ea eſt diſtincta ſpecie ab humanis; nam definitio, modus acquirendi, & finis
Secunda. proximus, ſpecie diſtinguũtur; & hoc eſt ſatis conſpicuum. Altera eſt: Si virtus He-
roica ſumitur pro ſplendore humanarum vitutum, proculdubio ſemper diſtinguun-
tur ſpecie per externa & accidentia; diſtinctç enim ſunt conditiones, affectiones, &
accidentia earum, dum conſiderantur cum reduplicatione (vt Heroicæ nempe, & vt
Tertia. ciuiles) Tertia aſſertio: Si virtus Moralis & Heroica diriguntur ad eundem finẽ, vel
ad diſtinctos ſed ſubordinatos, vt ſummum bonum ciuile notum Philoſophis ſe ha-
ber ad ſummum bonum eorum in contemplatione collocatum; hac quoque conſide- C
ratione non diſtinguuntur ſpecie intrinſecus & per eſſentiam, ſed tantùm per illu-
ſtrius & minus illuſtre; quatenus diſtantius vel proximius, clarius vel obſcurius, vl-
timo fini ſibi propoſito conducunt: nam ſubordinati fines obtinent rationem vnius,
cum ad vnum tantùm dirigantur. At ſi fines penitus fuerint diſtincti, & vnus non di-
rigatur ad alrerum, vr ſummum bonum excogitatum in hac vita ab Ariſtotele ſe ha-
ber ad ſummum bonum futuræ vitæ notum Theologis; ita proculdubio iudicari de-
bent virtutes ſpecie diſtinctæ: Immo; vt virtus ciuilis formata a Peripatetico, eſt di-
ſtincta ſpecie (vt dixi) ab Heroica Theologorum; ita virtus Heroica vnius a virtu-
te Heroica alrerius, & ciulis a ciuili. Quod patet: quia vnus munere ſupernç reuelatio-
nis rectè ſentit de vltimo fine, alter preperã; & qui rectè ſentit, rectè in ſe virtutẽ for-
mat, quod alter efficere non valet; propterea in ſe vmbram tantùm, & tenuem ima-
ginem format, vera eſſentia deſtitutam; nam eſſentia virtutis in recta eius conforma-
tione cum fine vltimo & optimo poſita eſt: Nomen autẽ virtutis de vera forma eius
& de imagine, non vniuocè, ſed æquiuocè dicitur; cum vna tantùm re vera & abſo- D
lutè ſit propriè ſumpta virtus. Propterea non eſt putandum veram virtutem ita eſſe
Vna eſt vera Virtus. variam, vt diſtincta ſit ſpecies virtutum ad mores attinentium, Gentilium, ab ea He-
bræorum, ac illa Hebræorum ab ea Chriſtianorum; ſed vna eſt Vera virtus, rectéque
formata, cæterç cenſeri debent vmbræ & imagines. Ex his patet ſolutio difficultatis.
Diluunẽ rationes contra diſtictionẽ. Patet inſuper, quomodo ſit ſatisfaciendum rarionibus vtriuſque partis. Dum oſten-
debatur Virtutem Heroicam non diſtingui ſpecie a Morali; id verum eſt, cum de or-
dinatis ad eundem finem, tum de ordinatis ad fines diſtinctos, at ſubordinatos; ve-
luti apud Theologos nil debemus iudicare conſentaneum Chriſtiano ciui, chriſtia-
nçque Reipublicæ, quod non ſit conſentaneum vltimo fini futuræ Vitæ hominis: At
minimè id verum eſt de relatis ad fines varios non ſubordinatos. Rationes etiam pro
Diluũtur rationes pro diſtictione. parte Diui Thomæ diluuntur; nam ſolùm cogunt nos fateri Virtutes relatas ad va-
rium vitæ genus diſtingui ſpecie, diſtinctione in accidentibus poſita, non autem per
eſſentiam. Dicebatur primò, debere diſtingui ſpecie; quia congruunt gradui, natu-
ræ, & conditioni diſtinctæ. Reſpondeo: Sunt diſtinctæ conditiones, & gradus, at ſu-
bordi-

A bordinati.; & propterea ſemper recta conſtitutio petenda eſt a poſtremo fine, ſublimioreque gradu, ad quem cominus vel eminus omnes virtutes conſpirant. His accedit, quòd ea finium & conditionum hominis diſtinctio, externa eſt virtuti; nec mutat eſſentiam eius, dum illi fines ſibi conſentiunt: nam ſemper ſeruatur verum mediũ Geometricum, tempori & conditioni conueniens, ad vltimum finem perducens. De inſtantia ſumpta ex Magnificentia & Liberalitate, dico; eas diſtingui ſpecie, diſtinctione ſumpta non ab eſſentia, ſed ab accidentibus; vt dixi ſe habere de Heroica, & Morali peripateticorum: Quod patet, quia omnis Magnificus dicitur liberalis, vt affirmat Ariſtoteles. Verùm, quia Ciuilia ſunt ſatis popularia, nec ſemper exactum & exquiſitum in eis ſeruare licet (vt nos monuit Ariſtoteles in procœmio Moralium Nicomachiorum) propterea pro diſtinctis Virtutibus numerantur; vt etiam Virtus Heroica explicatur ſeorſum, & tanquam diſtincta, a Ciuili. Rationi tertiæ ſumptę ex feritate & vitio, quæ eis opponuntur, & diſtinguuntur ſpecie: Reſpondeo cum Ariſtotele in primo Moralium Nicomachiorum aſſerente maiorem diſtinctionem con-
B uenire Vitio quàm Virtuti; nam Vitium infinitum, Virtus finita eſt: & in quarto Topicorum tradens locum ſeptimum inquit, non omni ſpeciei ęgritudinis competere contrarium diſtinctum: in ſecundo etiam Topicorum tradens Locum 22. inquit, eidẽ plura poſſe eſſe contraria. Quanuis igitur feritas rationem excludat, Vitium non excludat, ſed peruertat; tamen quia in hoc conueniunt, quòd deſtruunt rationem rectã, vtrique incommodo eadem ſpecie rectæ rationis ſuccurrimus. Et ea regula (quot modis dicitur vnum oppoſitorum, totidem dicitur & alterum) vera eſt, non ſemper de abſoluta rei diſtinctione ex eſſentia ſumpta, ſed ſaltem de diſtinctione rationis: vt enim eadem ſanitas diſtinctis rationibus opponitur diſtinctis ęgritudinibus, ita eadem Virtus variis vitiis; ac ita quoque vni vnum erit contrarium, vt dicitur in primo lib. de Cęlo.

Quomodo ſit verum, tot modis dici vnũ oppoſitorum, quot alterum.

In qua Animæ facultate collocata ſit Virtus Heroica. *Cap. VI.*

C VIrtutem Heroicam exiſtimarunt nonnulli ad intelligendi facultatem, ſiue ad Mentem pertinere; cum enim eminẽtiſſima ſit, debet eminenti facultati competere: & preſertim, quia per fidem, ſpem, & charitatem conſtituitur, vel (vt alii dicunt) ad Sanctitatẽ redigitur; quę virtutes ad mentẽ, & eius facultates, pertinere dicuntur. Hanc opinionem minimè veram cenſeo; quia Virtus Heroica (vt patuit) non eſt verè diſtincta ſpecie a virtute Morali, ſed tantùm per magis & minus, illuſtrius & minus illuſtre; ad eandem autem facultatem pertinet humana perturbationum moderatio, & eius ſplendor: cum itaque morales virtutes pertineant ad appetitum ſentientis facultatis, & Virtus Heroica ſit earum ſplendor, eſt neceſſe vt ad eundem appetitum pertineat. Id ipſum confirmatur conſiderando Feritatem, quę Heroicę Virtuti opponitur: nam Feritas proculdubio ad appetitum ſentiendi pertinet, cum rationem excludat; contraria autem in eodem fieri nata ſunt. Aſſero tamen; cum ratio & voluntas, tanquam duces, omnibus moralibus Virtutibus conferant; quòd præſertim fulgent, vireſque ſuas oſtẽdunt iu formãda ac perficiẽ-
D da Virtute Heroica, ob præſtantiam & eminentiam eius. Inſuper dico, hoc eſſe verum, dum Heroicas Virtutes conſideramus vt conſentaneas fundamentis & principiis Ariſtotelis: nam ſi nomine Heroicę Virtutis intelligeremus Virtutes Theologicas infuſas, hæ proculdubio magis ad facultates Mentis pertinent, in eiſque refulgent; quàmuis appetitum quoque ſenſuum rectè componant. Loquens itaque de Heroica Peripateticorum virtute, dico eam ad appetitum ſentiendi pertinere: nec obſunt aduerſę rationes. Nam ratio ſumpta ex præſtantia, ſolùm indicat eam maximè pendere a ratione & voluntate, & ab ea præſertim vires & ſpiritum recipere: & iam dictum eſt, abſolutam Sapientiam ad Mentem pertinentem, ſupra Heroicam virtutẽ eleuari. Soluitur quoque altera ratio: quia; quamuis Virtus Heroica a fide, ſpe, & charitate vires & ſpiritum recipiat; tamen ab eis diſtinguitur, & ideo non eſt neceſſe vt in eadem facultate reperiantur. At cum interpretum Ariſtotelis multi conſentiant virtutem Heroicam ad appetitum ſenſuum pertinere, aſſerunt tamen omnes eam ſolùm competere appetitui iraſcendi; quia ad eum ſolum pertinet ratio ardui, in quo fulget

Opinio prima.

Euerſio.

Opinio propria.

Diluunt aduerſę rationes.

Reiicitur communis opinio.

Hero-

Heroicus ſplendor: quam ſententiam minimè veram cenſeo. Primò; quia non faci- A
le & difficile ſunt formę conſtituentes diſtincta obiecta facultatum, vt latiſſimè ſuo
loco pateſeci; facile enim & difficile in eadem facultate conſiderantur: Præterea, He
roica eminentia in omni uirtute reperiri & ſeruari poteſt, quare etiam in Virtutibus
Cupidita tis locum habet. Aſſero tamen præſertim in appetitu iraſcendi reſulgere:
qu ia eius obiectum eſt Honor, Gloria, & Victoria: ac inſuper, ad eundem perti-
nent Forti tudo & Magnanimitas, in quibus Heroica eminentia maximè reſulget.

An Virtus Heroica ſit Euulſio Perturbationum. Cap. VII.

QVoniam pateſecimus Heroicā Virtutem pertinere ad appetitum ſenſuum,
& non ad alterum tantùm, ſed ad vtrumque; propterea iure quærendum
eſt, quomodo ad appetitum pertineat: num ita, vt euellat penitus pertur
bationes eius, vel potius vt eas modo quodam Heroico moderetur. Cen-
Euſtratii ſententia. ſuit Euſtratius, quem alii nonnulli ſunt ſequuti, virtutem Heroicam eſſe abſolutam B
euulſionem Perturbationum. Ratio eſt: quia, vt homo ſupra hominis conditiones
eleuetur, neceſſe eſt vt cunctas humanas affectiones exuat; alioquin ſemper cum mor
Eius euerſio. talibus erit complicatus, & nunquam humanis neglectis ſola diuina magnifaciet.
Hanc opinionem nec Peripateticam, nec veram exiſtimo. Non Peripateticam; quia
Ariſtoteles integram perturbationum euulſionem nobis non Virtuti, ſed Vitio ad
ſcribit: cum autem morales virtutes ſint moderationes, non euulſiones perturba-
tionum; & virtus Heroica ad eas pertineat, ea quoque non euulſio, ſed moderatio
erit: moderatio tamen eminentiſſima, vel ob eminentiorem conditionem Virtutis,
vel ob præſtantiam finis eius, vel ſaltem erit moderatio vehementioris perturbatio-
nis ſeritatem conſtituentis. Eadem quoque ſententia vera non eſt, quoniam Theolo
Diuus Auguſtinus. gi minimè commendant omnem perturbationum euulſionem. Nam Diuus Auguſti
nus 14. de Ciuitate Dei cap. 9. ſcriptum reliquit: Apud nos autem (iuxta ſcripturas
ſacras, ſanamque doctrinam) Ciues ſanctę ciuitatis, in huius vitę peregrinatione C
ſecundùm Deum viuentes, metuunt, cupiunt, dolent, gaudent; & quia rectus eſt
amor eorum, has omnes affectiones rectas habent, &c. Non itaque euellendas cen-
ſent Theologi omnes humanas perturbationes; nam ſi putarent eas toto genere eſſe
prauas, non eas per metaphoram tribuerent Deo. Commendant tamen Theologi,
& cum eis Platonici, euulſiones earum perturbationum, quę oriuntur ex dilectio
ne rerum mortalium: huiuſmodi eſt Virginitas, & omnium mundanorum Magna-
nima negligentia: de his intelligi debet ſententia illa Euangelii (Qui diligit me, ab-
neget ſemetipſum &c.) inſuper & illa (Niſi granum frumenti cadens in Terram mor
tuum fuerit, nullum fructum afferet, &c. Hęc itaque ſola euulſio commendatur, quę
oritur ex interitu dilectionis Mundi, pro ortu dilectionis Dei: quæ quamuis aliqua
ex parte ſit euulſio, per relationem tamen ad principales circunſtantias Heroica
Reuerendiſſimus Ioannes Iacobus Diedus. moderatio dici poteſt. Hac ego de re, vt etiam de aliis nonnullis, audiui in Illuſtri
Animoſorum Academia Heroicè loquentem, Plurimùm Reuerendum D. IOANNEM
IACOBVM DIEDVM PRIMICERIVM PATAVINVM; Iuuenem religione, D
ingenio, moribus, & doctrina inſignem: qui cum olim fuerit auditor meus, nunc eſt
Dominus colendiſſimus.

Vnde Ortum ducat Fulgor Heroica Virtutis. Cap. VIII.

CVm apparuerit virtutem Heroicā eſſe ſplendorem & eminentiā Moralium
virtutum; iure optimo conſiderandum occurrit, quę ſint cauſę, princi-
pia, & ſemina eius ſplendoris. Cui difficultati reſpondens dico, ſplendo
Splendor Heroicus duplex. rem Heroicum duplicis generis habere principia; Vnum eſt eorum, quæ
ad internam eius eſſentiam pertineat; illamque conſtituunt; Alterum eſt externorū,
& fortuitorum: Si primum genus inſpicimus, tunc vel virtus dicitur Heroica per re
lationem ad eundem finem virtutis ciuilis, vel per relationem ad finem vltimum &
eminentiorem: Si per relationem ad eundem finem, tunc ortum ducit ex flagranti
Amore honeſti, & vehementi deſiderio illius finis: Si verò Heroica fuerit per eleua-
tionem

A tionem ad finem vlteriorem & ſublimiorem, quæ magis propriè Heroica dicitur;
ea ſimiliter oritur ex flagranti eius finis Amore, ex vehementique deſiderio con-
nexionis cum vltimo fine: qua delectione ſi mundum, & proximum quoque dili-
gimus; ſolùm id facimus per relationem ad Deum, & finem poſtremum. Hęc ſę-
cunda & pręclara dilectio nota Philoſophis, congruenti ratione reſpondet Emi-
nenti charitati Theologorum: hic eſt Spiritus, Semen, Vita, & forma Heroicę di-
gnitatis; ſine qua nec eſſe, nec ſeruari valet. Propterea in gradu Moralium
virtutum pateſeci, Virtutem omnem eſſe rectè compoſitum Amorem. Si alterum
genus principiorum conſideramus, quod minus pertinet ad eſſentiam Heroicę vir
tutis; inueniemus eam ſulgere poſſe, vel ob vehementem perturbationem, vel
Munere Naturę, Fortunę, & Aſſuetudinis. Vt pertinet ad vehementiſſimas per-
turbationes, ſcimus fulgere Fortitudinem, & Victoriam ex bello cum hoſte ro- Fulgor
buſtiſſimo: Propterea ſi quis a Deorum cultu abhorreat, ad infames voluptates ex vehemē
ſummopere ſit procliuis (vt ad concubitum cum feris, cum Matre, cum Soro- tia pertur-
B re; ſiue ad comedendos natos ſuos) dum tam vehementes & infames perturbatio- bationis.
nes proſternit, Heroicè refulgebit. Inſuper ex natura oriri poteſt fulgor; dum ſci- Ex Natura.
licet per naturam ſumus faciles valdeque procliues ad honeſtum, ad actiones illu-
ſtres, ad dilectionem Dei & proximi: nam tunc habitus ad ſublimem finem dirigen
tes, facilius, illuſtrius, & firmius in nobis gignuntur. Fortuna quoque non leue Ex fortuna
momentum afferre poteſt, cum pro conſtituendo, tum pro patefaciendo Heroico
ſplendore: Dum enim Regia dignitate nos ornat, inſtrumenta illuſtrium Virtutum
nobis præbet, opportunitateſque varias offert ſplendidè operandi; ac tunc ſi eius
muneribus congruenter vtemur, Heroica Virtute facilè refulgebimus: In Viro
enim Principe, vt deteriora magiſque pernicioſa ſunt vitia, ita Virtutes ſunt illuſtrio
res magiſque ſalutares, cum ſint exempla & duces vitæ populorum. Inſuper; For-
tunę bona ſunt inſtrumenta Virtutum, & vitiorum; Virtus autem inſtrumento &
viribus munita, longè illuſtrius fulget, quàm eis deſtituta. Præterea; qui fortu-
nam apprime aduerſam, nedum conſtanter ferunt, ſed animi robore ſuperant, He
C roicè fulgent: Hercules enim dictus eſt Heros, quia eximia quadam animi fortitu-
dine omnia aduerſa quaſi pernicioſa Monſtra ſuperauit. Inquit Philoſophus in
primo Moralium Nicomachiorum; Qui incideret in calamitates Priami, fęlix non
eſſet cenſendus: At nos rectius ſentientes de fine poſtremo, dicere debemus; Si
quis incideret in calamitates Priami, eaſque conſtanter ferret, vt Virum decet He-
roicè fortem, Heroica fortitudine ſplendidiſſimè refulgeret. Homo enim; quamuis
aduerſam fortunam optare non debeat; tamen ſi in eam incidat, tenetur gratias re-
ferre Deo, qui opportunitatem ei obtulit illuſtre fortitudinis ſpecimen patefacere:
Herois enim eſt ea vincere, quibus paſſim humana conditio ſuccumbit; propterea
ſolùm in magnis, ſiue ſecundis, ſiue aduerſis fortunis refulget. Pari ratione; ſi
ciui offertur occaſio Patriam ſuam ſibi ſubiiciendi, ac Remp. inuadendi; Heroica
Pietate & Iuſtitia fulgebit, ſi libertatem ſeruabit, ab eiusque Tyrannide ſe ab-
ſtinebit: ita enim, neglecto proprio bono, commune pręeliget; &, neglecto fi-
ne proximo, poſtremum magnifaciet. Inſuper conferre poteſt Fortuna pro pa-
D tefacienda, illuſtranda, ęternitateque donanda Heroica Virtute; quatenus fęli-
ci forte contingere poteſt, vt a Præclaro aliquo Poeta Heroum illuſtria facino-
ra decantentur. Hac ratione Hector, Aeneas, Vlyſſes, Achilles, qui ab Ho-
mero & a Virgilio ęternitate donati fuerunt, dici poſſunt fortunati: veluti Ale-
xander Macedonum Rex, inuidia fortè motus, fortunatum nuncupauit Achil-
lem; quia ſuarum laudum tubam adeò præclaram ſortitus fuiſſet. Demum ful- Ex cōgruē
gere poteſt munere rectę diſciplinę, congruentis inſtitutionis, probęque aſſuetu- te inſtitu-
dinis; ex his enim ortum ducunt Virtutes: propterea qui in his ſe accuratiſ- tione.
ſimum præbuerit, in omni Virtutis genere facilè poterit refulgere. Neminem la-
tere cenſeo, quot, & quàm pernicioſa vitia ex falſis opinionibus prodeant; & Ex recta
præſertim ex his, quæ ad Deum, vel ad animam noſtram pertinent: vt ex illis, quòd opinione.
Deus non ſit; & ſi eſt, quòd humana non curet; quòd hominum animę ſint mortales:
ex quibus vt pernicioſiſſima vitia quaſi ferę prodeunt; ita ex earum oppoſitis

formoſiſſimę Virtutes, tanquam radii ex Sole, refulgere natæ ſunt. A

Heroicam Virtutem ex ſententia Ariſtotelis non eſſe eandem cum Sanctitate, nec Feritatem cum Prophanitate. Cap. IX.

Reiicitur Opinio Sueſſani.

EXhis, quæ hactenus declaraui, colligere valemus; minus rectè nonnullos, & cum eis Sueſſanum aſſeruiſſe, ex ſententia Ariſtotelis Heroicam Virtutem eandem eſſe cum Sanctitate ex Charitate prodeũte. Inquiunt enim eminentiam virtutis Heroicę petendam eſſe ex fine: nam dum Virtus nos dirigit ad priuatum vel publicum bonum, Humana dicitur: at ſi per charitatem, qui eſt flagrans Dei Amor, nos ad Deum eleuat vt Deo fruamur; ea eleuatio & ſublimitas Heroicam parit Virtutem. B At hi Theologorum decreta cum opinione Peripateticorum permiſcentes, ſententiam proferunt; quę nec Theologis, nec Peripateticis eſt conſentanea. Non Theologis, quoniam ex eorum ſententia nulla virtus ſine Charitate ſeruatur; ea enim; quæ ſeiuncta eſt a charitate, non eſt virtus; & ideo non diſtinctio charitatis a non charitate, ſed diſtinctio graduum Charitatis diſtinctionem virtutum conſtituit; neque tunc eminentia Heroicæ Virtutis debet dici charitas, ſed ſolùm per eminentiorem charitatem formari. Eadem opinio non eſt Peripatetica: quoniam Ariſtoteles non nouit aliam vitam, alium finem, aliumue modum, quo Deo frueremur, ſiue cum Deo coniungeremur; niſi per moralem, & inſpectricem fęlicitatem: propterea ex eius ſententia non poteſt Virtus ad alium finem niſi ad alterum horum referri. Nec ſemper diſtinguitur Heroica virtus a Morali per finium diſtinctionem; ſed nonnunquam per modum ſplendidiorem, quo idem finis attingitur. Quod manifeſtè conſtat, ſi in memoriam nobis reuocemus eorum Virtutes, qui omnium ore Heroes dicti fuerunt; C vt Herculis, Hectoris, Achillis, Aeneę, Romuli, & ſimilium: Hi namque non per illam charitatis a non charitate differentiam Heroes dicti fuerunt, cum ſolùm inſpexerint Mundi gloriam, & eius deſiderio incenſi refulſerint; Veluti etiam pari ratione Cato Vticenſis Heroica fortitudine celebratur fortis. His accedit, quòd; cum Ariſtoteles per ſua decreta ſolam Vmbram, eamque ſatis tenuem, Sanctitatis, Religionis, Charitatisque nouerit; vt vera Theologorum Charitas omnem propriè ſumptam virtutem format, ita ea Peripateticorum Charitatis vmbra in omnem virtutem ab Ariſtotele poſitam effunditur: adeò vt non differentia charitatis a non charitate Heroicam virtutem formet, ſed exuperantia eius, omniumque ad formandam virtutem conſpirantium.

Feritas nõ eſt eadem cum prophanitate.

Ex quo etiam conſtat, minus rectè eoſdem Feritatem eandem cum Prophanitate aſſerere; eſt enim Feritas communior, tum Immanitate, tum Prophanitate: Hoc tamen verum eſt, prophanitatem eſſe partem quandam, eamque deterrimam feritatis; vt etiam Sanctitas dicta eſt Diuina quędam portio Heroicę virtutis; D vel rectius (vt dixi) eſt gradus Diuinus, ſupra Heroicum collocatus.

In Quo Hominum Gradu et Conditione, & num in Fœmina Heroica Virtus ſit nata reperiri. Cap. X.

Theologi Platonici.

DIgnum conſideratione eſt; cum Heroica virtus ſit fulgor Moralium virtutum nos eleuans ſupra humanam conditionẽ, medioſque ferè conſtituẽs inter Deos & homines; num in omni hominum gradu & conditione locum habere valeat. Ex ſentẽtia Theologorũ, pariter & Platonis, proculdu

bio

A bio ir omni valet reperiri (dummodo ſibimet homo non deſit , & ſuimet non
ſit proditor) omnis enim homo valet Heroicè ad ſuturam vitam diſponi, &om
nis eſt capax infuſarum Virtutum . Simili modo ex ſententia Stoicorum vnuſquiſ- Stoici.
que valet formari vnaquaque Virtutis forma; in qua ſummum bonum colloca-
runt, nec ei neceſſaria eſſe externa inſtrumenta iudicarunt. At ex ſententia Ari- Ariſtoteles.
ſtotelis id minus contingit: cum enim Heroica Virtus ſit eminentia & ſplendor
pro attingendo fine, non in ſutura, ſed in præſenti vita; & egeat inſtrumentis,
& conditionibus illuſtribus; ſolùm in ſplendidè natis & educatis, illuſtrium in-
ſtrumentorum facultate munitis, quorum actiones ſplendidiores ſunt, locum ha-
bebit; vel ſaltem maximè : Propterea negat Magnificentiam poſſe omnibus com-
petere. Hinc, qui Herois nomine celebrantur, ex illuſtri genere prodierunt.
Præſertim itaque ſulget in Viro Principe, qui eſt commune & conſpicuum po-
pulorum exemplum, in quo tanquam in ſublimi & illuſtri ſede omnia ſplendidiſ- Virtus Heroica
ſimè fulgent; & præſertim in eo locum habet, quia videtur inter Deum & po- pręſertim
B pulos medium ſibi optare locum. Sic in Ampliſſima Vetuſtiſſimaque Ateſtino- fulget in
rum Familia, inter tot maiorum ſuorum Heroica Lumina, ALFONSVS .II. viro Principe.
FERRARIAE DVX Sereniſſimè ſulget; cuius omnis actio, conſilium, & Alfonſus
meditatio, ſupra Humanam conditionem Heroicè extollitur, & ad Diuina aſ- Dux Fer-
pirat. Fulgere etiam ſaltem ſecundo loco valet Heroica virtus in Ciue, & præ- rariæ.
ſertim in eo, qui in Vrbe libera degit; cum ei varię poſſint offerri opportunita- Secundò in ciue.
tes erga Patriam, pro communi bono, pro cæterorum ſalute, ſungendi muneri-
bus Heroicę virtutis: & hoc præſertim competit illis, qui in Rep. Optimatum
partem habent, in qua Virtus dominatur, & ducit. Demum modo quodam mi-
nus illuſtri in humilioribus hominum gradibus inſpici poteſt. Et ratio eſt: quia in Inaliis ob
omni hominum gradu feritas locum habet; quare & Heroica Virtus, quę ei op- ſcurè &
ponitur: omnis enim homo, qui per Virtutem operatur, refulgere, & ſupra homi- tertio loco.
nis conditionem extolli valet. Ideo Hiſtoriis proditum eſt, plurimos Viros igno-
biles, humili loco & obſcurè natos, munere ſuarum actionum euaſiſſe illuſtres :
C Hoc admirabilius profectò eſt, & propterea rarius. Addo demum, Virtutem He- In femina
roicam etiam in Fęmina conſpici poſſe, & nonnunquam refulſiſſe. Theologi minusquã
hoc oſtendunt exemplo Virginum, & Martyrum, quæ iubilantes ad Martyrium in Viro lo-
properarunt: inter quas Diua Iuſtina, Patauinæ Vrbis ſplendor, ſummopere re- cum habet.
fulſit. Idipſum nititur in ſua Rep. & in libris de Legibus maniſeſtare Plato, dum Theologi.
affirmat fęminas ad eadem eſſe aptas & idoneas, ad quæ accõmodati ſunt viri: pro- Plato.
pterea Plutarchus librum conſtruxit de virtutibus Mulierum. Ariſtoteles obſcu- Ariſtoteles.
rius id concedere videtur, cum fęminam ſtatuat animal læſum, & per naturam im-
potentius viro: Tamen quia ipſe in fęmina quoque conſiderauit feritatem, & oppo
ſita in eodem nata ſunt fieri: inſuper, quia etiam fęminę valent feritatem emenda-
re, & in functione munerum ſuarum Virtutum viriliter fulgere; in eis quoque cum
eodem philoſopho virtutem Heroicã ſeruare valemus: quarum exempla varia legi
poſſunt apud Plutarchum in libro de Virtutibus Mulierum, & apud alios. Ita Iuditta
D Hebræa, Pentheſilea Amazonum Regina, Camilla Regina Volſcorum, Cleo-
patra Regina Aegypti, Artemiſia Carię, & alię multę, illuſtri aliquo faci-
nore Heroicam virtutem patefecerunt. His accedit, quòd Mu-
lierum virtus cenſenda ſaltem erit Heroica, facta inter vir-
tutes mulierum comparatione: vt enim viri Herois of-
ficium eſt, inter viros excellere; ita Mulieris, in-
ter mulieres: quæ etiam in patefacienda He-
roica virtute virilitatem pręſeferunt, &
ob id viriles nuncupantur. Ideo Poe
tæ nedum viros, ſed etiam fæ-
minas nõnullas finxerunt
a Deo duxiſſe
Genus.
*

Exempla nonnulla Heroicæ Virtutis Ex Ampliſſima Venetorum Republica deprompta. *Cap. XI.* A

VT ſuperuacaneum cēſeo, lōgeq; a meo inſtituto remotum, Priſca Heroum
exempla referre; cum ab Hiſtoricis, Illuſtribusque Poetis locupletiſſimè
enarrata, & decantata fuerint: ita ingratitudini mihi adſcribendum fore
exiſtimaui, ſi nonnulla ſilentio obuoluerem; quę ipſis ferè oculis, dum
Patauii ſub auſpicio Venetorum publicè Philoſophiam e prima ſede docetem,
ſplendidiſſimè refulgentia inſpexi. Conuerſus igitur in Ampliſſimam Venetorum
Rempub. inſpicio, quòd, vt ea inter Reſpubl. ita eius Ciues inter cæteros Heroicè ful
Aloyſius Moceni-cus Dux. gent. Veluti ALOYSIVS, MOCENICVS DVX REIPVB. Singula-
ris, omni Virtutum genere ſe Heroicè ornatum manifeſtauit: dum & in bello cum
ſædifrago Turcarum Principe; & in variis ingentibus partium ſuæ Vrbis incenſio- B
nibus, inundationibus, variiſque infeſtiſſimis calamitatibus; & demum in om-
nium pernicioſiſſima Lue, quæ deterrima contagione vniuerſum Populum inua-
dens miſerrimè innumeros proſternebat: ipſe ſolo Virtutum ſuarum Clypeo mu-
nitus, rebus cæteris languentibus & penè iam fractis, intrepido animo ſemper
manſit erectus; miraque erga Deum Pietate, Charitateque erga Populos, omnia
congruenter in finem optimum direxit. In his Reipublicæ Procellis, aduerſisque
Sebaſtia-nus Vene-rius Dux. Ventis, quis inficiabit Heroicè refulſiſſe SEBASTIANVM VENERIVM
DVCEM VENETAE CLASSIS: qui mox iure optimo DVX Reipu-
blicę incredibili Senatorum conſenſione, Populorum lætitia, orbiſque applauſu
electus fuit? Dum in medio innumerarum inimicarum Triremium collocatus, in
Bello in quo agebatur de ſumma rerum, Vir octuagenarius intrepidum ſemper ſe
præſtitit; & in debili per naturam corpore, animum per virtutem Heroicam pate-
fecit inuictum. Quis non mirabitur, virum illum Senio imbellem, præſtanti ta-
men animi ſortitudine, vnum pro multis imbellem bellicoſiſſimè, ac impotentem C
potentiſſime dimicaſſe? Non tunc corpus eius pugnabat, ſed Virtus animi; non
tremula manus, ſed conſtans eius ſpiritus, vires patefaciebat: qui vnà cum voce
vagabatur per exercitum, cęterorum animos excitabat, excitatoſque compelle-
bat ad Pugnam; adeò vt iure Heroica victoria inde refulſerit. Varii tunc re vera
Heroes ſe patefecerunt. Nam quis non verè Heroem, dilectione chriſtianæ reli-
Auguſtin⁹ Barbadic⁹. gionis, Pietateq; erga patriam flagrātem, iudicabit AVGVSTINVM BARBA
DICVM? cuius conſilio cum Naualis illa pugna in optimum finē fuiſſet deducta, ip
ſe aduerſo telo traiectus, iamq; moriens dixit; libenter ſe terrenam cum cæleſti patria
commutare, poſtquam ſua morte illuſtrem victoriam ſœlicemq; vitam ſuę Patriæ de
relinquebat. Verè tunc Priſcum Epaminundam eſt imitatus: qui cum Lacedæmonas
vſq; ad id tempus inuictos apud Leuctram & Mantineam ſecundis præliis profligaſ
ſet, traiectus haſta, ſpiritum efflans, an fuſi hoſtes penitus forent, interrogauit; quod
poſtquàm ex animi ſententia audiuit: Non finis (inquit) commilitones meæ vi-
tæ, ſed melius & altius initium aduenit; nunc enim veſter Epaminundas naſcitur, D
quia ſic moritur. At hoc rationabilius recens hic Venetorum Epaminundas enun-
ciare valuit, cum veræ Religionis Spiritu repletus, conſimilem ſententiam pro-
tulit. In eodem quoque Nauali conflictu Heroicam ſui Animi pręſtantiam pa-
Franciſcus Duodus. tefecit FRANCISCVS DVODVS MAIORVM TRIREMIVM
DVX INVICTVS: Qui primus aduentantes obſiſtenteſq; Hoſtes inuaſit; ma-
gnoq; Bellicorum Tormētorū ſtrepitu eos deterrens, perterrefactos cogens deſerere
Domini-cus Duo-dus. ordinem, magnamque eorum copiam profligans; Heroicę Victorię latiſſimam
viam patefecit. A quo Illuſtres filii nedum non degenerant; ſed tum Parentis Glo-
ria incenſi, tum Illuſtriſſimi Senatoris DOMINICI DVODI eo-
Petrus & Andreas Duodi, fra tres. rum patrui conſilio directi, tum inſito in eorum animis honeſti deſide-
rio excitati, ſuorum maiorum ſplendoribus radios alios ex ſapientia deprom-
ptos ſuperaddunt: Nam PETRVS ET ANDREAS, præter id quòd
in iuueni-

A in iuuenili ætate ſenilem pateſaciunt Prudentiam,libros etiam ediderunt, publicèq́; defenſarunt; ille Piripateticarum de Anima diſputationũ, hic de Habitibus Mentis; acumen, elegantiam, & ſolidam eorum doctrinam cumulatiſſimè pateſacientes. At cur ſingulatim Nobiles Venetos refero, qui in ea pugna dimicarunt? cum omnes ſe tales præſtiterint, vt ſplendidiſſima exempla cæterorum cenſeri mereantur, qui erga chriſtianam religionem, & Patriam rectè cupiunt eſſe affecti. Quid dicam de multis integerrimis ſenatoribus: qui, compoſitis cum Principe Turcarum rebus, ſperantes ſe iam tranquillia Pace poſſe frui, Patriam inſpexerunt terribili Peſte inuaſam & circunuẽtam? Ac dum ea populum magis de populabatur, dum in Vrbe Veneta ſingulis penè diebus mille homines miſerè animam ſpirabant,dum iuuenes perterrefacti fugiebant,dum vniuerſa Vrbs miſerrimè languebat: ipſi tamen corpore ſeniores,animo robuſtiores, pietate erga Deum accenſi, charitateque erga Patriam; in medio cæterorum ſoli videbantur viuere, in
B medio languentium ſoli videbantur bene valere; cum cæteri eſſent perterriti, ſoli ſeruabantur intrepidi; & Heroica Charitate & Magnificentia, pro egentium ſalute, pro dilecti populi incolumitate, bona Publica munificentiſſimè erogabant: adeò vt in dubium vertatur, num in bello contra Turcas, vel pro liberanda Patria ab infeſtiſſima peſte,plus pecuniarum conſumpſerint. In quo Heroico negocio IACOBVS SVPERANTIVS, ET PAVLVS THEVPOLVS, ambo Splendidiſſimi equites, ambo meritiſſimi diui Marci Procuratores,ambo illuſtribus cum priuati tum publici muneris functionibus Heroica dignitate fulgentes, ſummopere refulſerunt. Adeò vt mirum non ſit, ſi PRAECLARVS STEPHANVS THEVPOLVS, HEROICI PATRVI excitatus & directus exemplo, ad ſola ſublimia aſpirat;& ætate iuuenis,iudicio ſenex, libros Academicarum contemplationum ediderit: in quibus(præter cætera) id prſtitit, quod a nemine tentatum fuit,cum Academicorum ſeiuncta Placita coniunxerit, ordineque deſtituta in ordinem congruenter redegerit, coramque vniuerſo Senatu publicè diſputans ſtrenuiſ-
C ſimè defenſauerit: ob cuius merita a Sereniſſimo Senatu ei delegata eſt cura ampliſſimę Bibliothecæ Venetæ, vt fœlici coniugio cum animo Sapientiæ amico cura librorum Sapientiæ iungeretur. Sed vt innumera ex ſe fulgentia Heroum ſydera præteream, eo ſermonem claudam, qui perinde ac Sol inter cæteros fulget. Hic eſt AMPLISSIMVS AC SERENISSIMVS NICOLAVS DE PONTE. Quo Ponte tutiſſimus nobis ſe offert tranſitus ex inſcitia ad Sapientiam,ex vitio ad Virtutem,ex vita priuata ad Publicam,ac demum ex conditione ciuili ad Heroicam; ipſe enim nedum tempore belli magnam in Senatu negociorum partem mira Prudentia abſoluit, verùm inſuper mox tempore ingentis peſtis ſe vnà Prudentiſſimum & intrepidum pateſecit: eius Heroico exemplo vires Virtutis exactę metiri valemus; cum ſolo Virtutis munere, ſibimet, ſuæ familiæ, ac vniuerſæ Patriæ vtilitatem, gloriam, & ſplendorem comparauerit: Propterea, vt Heroicæ Virtuti Heroica tribueretur dignitas, ad Principatum ſuæ Reip. honorificentiſſimè eſt elatus.

Iacobus Superantius.

Paulus Theupolus.

Stephanus Theupolus.

Nicolaus de Ponte Dux Venetarum.

D

Cauendum eſſe, ne Vitium nomine Virtutis Heroicæ Honeſtemus. *Cap. XII.*

QVoniam (vt latiſſimè patuit) Virtus Heroica eſt fulgor Virtutum Moralium, appetitui ſenſuum competens, ortum ducens ex præſtanti Amore honeſti, noſque ſupra humanam conditionem eleuans: Propterea eſt habitus præclarus, ſummopere optandus, præclaraque laude digniſſimus. At cauendum ſummopere eſt, ne vice virtutis Heroicę vitium commendemus, ac pro fulgore Heroico vitium populari voce formoſum amplectamur. Et quoniam ordinata in finem per ſolam finis rectam conſtitutionem rectè formantur; propterea, qui in decernendo

Definitio Virtutis Heroicæ.

 ac

Multi uitioſi inter Hrroes celebrãtur. Cato Vticenſis.

ac ſtatuendo fine aberrant, vt etiam in ordinatis ad illum delinquant neceſſe eſt. Pri A
ſci Romani in Populari Gloria & honore ſummum bonum conſtituentes, frequen
ter iudicati ſunt Heroes, cum potius ſceleſti fuerint & vitioſi. Cato Vticenſis minor,
Primi pronepos, ſuperato Pompeio a Cæſare, Gladio ſe interſecit; cuius audita
Morte Cæſarem dixiſſe ferunt, & ſe Catonis inuidere Glorię, & ſuę Catonem in-
uidiſſe: Facinus hoc (vt Heroicum) per ora populorum circunfertur; & re vera He
roica in eo reſulſiſſet Fortitudo & Magnanimitas, ſi recta eius, & Stoicorum de ſum
mo hominis bono fuiſſet ſententia. At quia ea falſa eſt, propterea id non virtus, ſed
ſcelus cenſeri debet: nec ea fuit fortitudo, ſed mollicies, cum non valuerit Fortunæ
inuaſiones fortiter ferre; veluti ętiam ſe molles patefaciunt, qui vel ob Amorem, vel
ob aliud ſimile ſibi manus inferunt: Nemo enim recta ratione valet ſib mortem con
ſciſcere. Splendidius Heroicam Virtutem vir ille patefeciſſet, ſi viuens, magno ac
inuicto animo Cęſaris inanem gloriam labilemque fortunam irriſiſſet, ac per fun-
Lucretia. Cleopatra.
ctiones munerum conſtantię ad veriorem Gloriam aſpiraſſet. Lucretia etiam, Cleo
patra, & alię, ob ſibi traditam mortem Heroicè commendantur; & vtique commen- B
dandę eſſent, ſi uera fuiſſet popularis earum de poſtremo fine, ſummoque bono ſen
tentia: verùm cum in eo errauerint, etiam errarunt in ordinatis ad illum. Hę vm-
bram quandam virtutis horribili actione præſetulerunt, cum interim veram eius
eſſentiam labefactarint. Errauit Lucretia primò; quia magis formidauit falſam in-
famiam ei a Sexto Tarquinio propoſitam, niſi eius deſideria expleret, quàm occul-
tum ſcelus: errauit ſecundò; quia ſemetipſam interfecit: demum errauit; quia ma
Aeneas.
gis viuens actionibus probis, quàm mortua, valuiſſet ſcelus emendare. Aeneas ab
Homero & Virgilio inter Heroas celebratur: quem tamen Lactantius libro quinto
de Iuſtitia impietatis crimine damnat; quia Turnum, nedum non repugnantem, ue
rùm etiam precantem interemit. Id tamen Aeneę contigit, ob eandem cauſam; exi
ſtimabat enim morte Turni ſe magis Pium erga Pallantem patefacere, quem Tur-
nus interfecerat; nam putabat ſe quaſi holocauſtum immolare pro eo: Ideo cum
primò motus precibus Turni decreuiſſet ei parcere, mox inſpiciens Balteum & cin-
gula Pallantis, iratus eum necauit inquiens. C

Pallas te hoc uulnere, Pallas
Immolat, & pęnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.

Ex eo igitur quòd Aeneas valde pius deſcribitur erga ſuos, debuit per deprauatam
eius religionem crudelior eſſe erga eos, qui ſuis iniuriam intulerunt: Errauit ab-
ſolutè, perperam ſentiens de ſummo bono, & fine vltimo; rectè fecit ex conditione,
ſi recta fuiſſet deprauata eius Religio. Propterea, vt a calumnia hac Virgilium ven-
Reiicitur ſententia Mirandulani.
dicemus, non eò confugendum eſt; vt cum doctiſſimo Epiſcopo Caſertę Antonio
Bernardo Mirandulano dicamus, eos errores in Virgilio reperiri; quia libros ſuos
non emendauerit, nec eis vltimam manum impoſuerit, ac ob id præceperit eos
comburi. Verùm hoc ab eo mutandum non fuit, vt patuit. De Socrate etiam iure
Socrates.
quis ambigere poſſet, an Laude vel vituperio potius fuerit dignus; qui Athenis
morte damnatus, interrito animo poculum ſumpſit, & libens venenum hauſit:
cuius Socraticę vanitatis mox varii Romanorum fuerunt imitatores. Verùm So-
crates magis excuſatione eſt dignus; quoniam ei iam deſtinata erat ea mors, & co- D
gebatur diem obire: propterea, vt coactus & conſtitutus in manibus alterius, id fe-
cit; non ſecus ac ſancti Martyres, qui iubilantes ad Martyrium properarunt: ſolùm
caruit Socrates exacta cognitione finis, & ideo abfuit ab eo illa charitas & amor,
qui formam veram tribuit actionibus Heroicis. Immo Socrates frequenter mo-
nuit, nemini licere ſibi conſcire mortem: addidit tamen, niſi neceſſitas compel-
lat; quæ additio recto iudicio rectaque interpretatione eget. Colligamus igitur:
cum nemo valeat eſſe re vera Heros, niſi rectè de poſtremo fine ſentiat; & ſo-
lus Chriſticola rectè de eo ſentiat; ſolum Chriſticolam re uera Heroem euadere
poſſe.

De

A

De Feritate. Cap. XIII.

VT Heroicę Virtutis Pręſtantia refulgeat, vt fructus gloriaque eius reddatur illuſtrior, de Feritate ei oppoſita loquendum eſt; oppoſita enim ſe mutuò illuſtrant & patefaciunt. Quemadmodum Virtus Heroica eſt fulgor moralium virtutum, ſupra humanam conditionem nos eleuans; ita feritas eſt peruerſio humanæ appetitionis, infra hominis conditionem nos deprimens: inſuper quemadmodum Virtus Heroica ortum ducit ex flagranti dilectione vel eiuſdem, vel diſtincti finis; ita Feritas ex auerſione oritur ab eo fine, & propenſione ad oppoſitũ: adeò vt Feritas ſit humanæ appetitionis in ferinam commutatio, omnem rõnis vſum excludens, ex peruerſione veri amoris orta, per quam infra hominis conditionem deprimimur. Cuius pernicioſiſſimę ferę tria ſunt, quaſi Cerberi, infeſtiſſima capita, treſque fauces humanę conditionis voraciſſimę; Prophanitas nempe, Immanitas, & Tyrannica impietas: Prophanitas nos o Diis auertit, Immanitas ſiue dira conditio nos charitate exuit erga proximum, Tyrannis pietatem erga Patriam peruertit. Dãtur & aliæ feritatis formæ, ad ſingulas virtutes pertinentes; hę tamen ſunt principales, ac cæteris efferatiores. Si itaque hominum conditiones, nationeſque varias mẽte reuoluimus: inueniemus, ſæpe ex naturæ deprauatione, aliquando ex morbo, nonnunquam ex praua educatione vel aſſuetudine, homines adeò exuere humanã naturam, tam longè recedere ab humana conditione; vt deteriores iumentis, ipſiſque feris efferatiores euadant. Ita non defuerunt, nec deſunt filii Terrę, hoc eſt Viri Terrenis cogitationibus quaſi interno ſpiritu ducti; qui cum Diis pugnare voluerunt, qui in Deos omnia maledicta contulerunt, qui Templum Dianę Epheſię combuſſerunt, & hodie ea Chriſti diruunt & labefactant: Ita multi fuere Syllę, Mezentii, Caligulę, Domitiani, Atilę, aliique ſimiles, inſigni Crudelitate notiſſimi: Sic legitur in Sacris literis; Nabucodonoſor in belluam fuiſſe commutatum, ſub dio degiſſe, ex Terra alimentum recepiſſe: Inſuper non deſunt, qui nudi ferarum more vitam ducunt, qui hominum crudis veſcuntur carnibus, qui cum Matre vel ſorore ſine diſcrimine commiſcentur, qui patriam produnt, qui aliorum calamitatibus lætantur: Quę cum vel magnitudine vel modo ab humanis vitiis differant, & ad belluarum feritatẽ proximè accedant, iure feritatis nomine deſignantur. Humanum eſt peccare: at humanam Naturam, nedum exuere, ſed omnino peruertere; omnẽ a ſe pietatem, charitatem, & religionem repellere; humanum non eſt, ſed ferinum: dico ferinum, nõ quia huiuſmodi ſcelus reperiatur in feris; ſed quia tunc homo ferarum more omne humanum exuit, ſoloque ſenſuum affectu ducitur; Ferum enim id ſignificat, quod diuinę hominis parti apprime eſt aduerſum: Eſt tamen tunc homo deterior omni bellua, pernicioſiorque omni fera; & diabolica potius affectio quàm ferina dici deberet, ſi Peripateticus loquendi modus id permitteret.

Definitio feritatis.

B Tres fauces feritatis.

C

Num Feritas ſit deterior Vitio. Cap. XIIII.

D

IN attinentibus ad Feritatem pulchra ſe offert dubitatio, dignaque conſideratione; & eſt, num feritas ſit deterior vitio, vel econtra: ac pro omni parte adſunt non ſpernendę rationes. Quòd Feritas ſit deterior, primò patere poteſt ex ſuo contrario, nempe ex Heroica Virtute: regula namque topica eſt, id eſſe deterius, quod præſtantiori opponitur: at feritas opponitur Habitui Heroico, qui eſt pręſtantior Virtute Ciuili, cui opponitur Vitium: quare feritas eſt deterior. Confirmatur idipſum auctoritate Ariſtotelis, in 7. Moraliũ Nicomachiorum cap. 1. dicentis: Atqui eos homines, qui Vitio cæteris antecellunt, turpi & infami nomine feros appellamus. Inſuper cap. v. addit: Omnis enim modum ſuperans Vitioſitas, & Amentia, & timiditas, & intemperantia, & ſæuitia, vel ferina eſt, vel morboſa &c. His verbis apertè indicat Philoſophus, feritatem deteriorem eſſe vitio. Ex aduerſo Ariſt. in eodem lib. cap. vi. inquit, Eſt aũt Feritas minus malum quidẽ Vitioſitate, ſed horribilius tamen; neque enim corruptum eſt in illis id quod eſt opti-

Quòd feritas ſit deterior morali uitio. Ratio prima.

Cõfirmatio ex auctoritate Ariſtotelis.

Pro parte aduerſa.

optimum, quomodo in homine, ſed eo carent: ſimile igitur eſt, vt ſi inanimum cũ A
animato conferatur, vtrum ſit peius: Innocentior enim, minusq́ue pernicioſa ſẽper
improbitas eius eſt, quod principium non habet; Mens autem principium eſt, &c.
Cum itaque deterior ſit deprauatio principii, quàm negatio vſus illius; Vitioſitas,
quæ eſt deprauatio, deterior eſſe videtur feritate, quæ vſum rationis excludit: ve-
luti etiam homo Vitioſus, quatenus vitioſus, deterior eſt omni fera; vt vnà cum
Platone enunciauit Ariſtoteles. Et ratio præſertim eſt, quia culpa præeligentis eſt:
dum autem excluditur ratio, excluditur prælectio, & origo culpę, ac improbita-
tis. Idipſum patere poteſt exemplo hominum, qui vel natura, vel morbo efferati fe
runtur; vt qui in ſyluis nudi uagantur, crudis veſcunt carnibus, & ea efficiunt, quæ
ſimilia ſunt operibus ferarum: cuius generis eſſe dicebantur illi, qui in inſulis nuper
repertis degebant, qui per inſcitiam craſſam errabant; quæ vulgo ſimplicitas nuncu
patur: quorum error proculdubio leuior eſt, quàm vitium illud; quod vel per impo-
tentiam, vel per deprauatam rationem, animiq́ue malignitatem patratur: ideo hoc
a Theologis nuncupatur vitium aduerſus ſpiritum Sanctum. Res itaque eſt ſatis du- B
Reſolutio difficultatis. bia. Vt autem reſolutio eius appareat, conſiderandum eſt; feritatem non ſimplicem,
ſed multiplicem eſſe. Nam primò datur feritas ex morbo, humorumue deprauatione
Multiplex feritas. conſurgens; qualis eſt ea mulierum vtero gerentium, quæ calcem, cinerem, terram,
& ſimilia comedunt: quæ tamen minus propriè feritas dicitur, rectius nuncuparetur
Ex morbo. morboſa affectio. Propterea Ariſtoteles nonnunquam eam a feritate ſeiungit, vt in
ſeptimo Moralium Nicomachiorum cap. v. inquiens: Quemadmodum igitur & im
probitas, alia quidem abſolutè dicitur improbitas, ea, quę in hominẽ cadit; alia cũ
adiectione, quia improbitas ferina, aut morboſa, non abſolutè &c. Inſuper in eodẽ
lib. cap. v t. inquit: Quemadmodum initio a nobis dicum eſt, aliæ ſunt affectiones
humanę & naturales, tum genere, tum magnitudine; alię ferinę, alię ex corporis
debilitationibus & morbis natę &c. Separat his verbis Ariſtoteles affectiones mor-
boſas a ferinis: & re vera ſecerni debent; nec propriè poſſunt dici ferinæ, niſi cum
adiectione hac, ex morbo; quales ſunt etiam illi furores, qui ex temperamenti de-
Ex aſſuetudine. prauatione prodeunt. Secundò datur feritas ex more vel aſſuetudine: quæ aſſuetu- C
do; vel eſt communis vniuerſę nationi, vt qui nudi in ſyluis errant; vel magis pro-
pria ſingulorum, vt qui pilos ſibi euellere, ungues corrodere, & ſimilia facere con-
ſueuerunt; quæ etiam non abſolutè feritas eſt, ſed feritas ex aſſuetudine. Datur ter-
tiò feritas ex deprauata quorundam populorum, vel ſaltem quorundam hominum
Natura: quales ſunt illi homines, qui re vera barbari & feri ſunt, qui rationis vſu
ſunt deſtituti; & ſolo ſenſuũ affectu, eoq́ue deprauato ducuntur: hi magis propriè di
cuntur feri. De his Ariſtoteles in ſeptimo Moralium Nicomachiorum cap. v. inquit:
Voco autem ferinos habitus, qualis erat eius mulieris, quam dicunt grauidis mulie
Ex deprauatione Naturę. ribus apertis ac perfectis pueros deuorare ſolitam; aut qualibus rebus efferatos quoſ
dam circa Pontum populos delectari feruntur, alios ſcilicet crudis, alios humanis
carnibus, alios liberos ſuos inter ſe mutuò in epulis dare &c. Datur demum feritas,
Ex magnitudine uitii. quæ a vitio non diſtinguitur ſpecie; ſed tantùm per magis & minus, quatenus eſt exu
perantia vitii. Hę quatuor feritates præſertim in duo capita rediguntur: Quorum
Rediguntur feritates in duo capita. vnum rationis vſum excludit, niſi omnino (id enim fortè non contingit) ſaltem D
magna ex parte: Alterum non excludit, ſed maximè peruertit. Feritas pertinens ad
primum caput, minus mala eſt vitio: & de hac loquitur Ariſtoteles in calce ſexti ca
pitis inquiens, quòd eſt minus mala, ſed horribilior; & hoc oſtendunt rationes pro
hac parte relatæ: Feritas autem ſecundi generis vtique deterior eſt, & de hac non
loquitur tunc Ariſtoteles, ſed eam comprehendit ſub vitio. Et rationi oſtendenti pro
priè ſumptam feritatem eſſe deteriorem, quia habitui præſtantiori aduerſatur: Reſ-
Solutio aduerſę rationis. pondeo, Virtutem Heroicam eſſe præſtantiorem, at minus neceſſariam virtute mo
rali; & cum virtus moralis ſit magis neceſſaria, propterea vitium deſtruens id, quod
eſt fundamentum & magis neceſſarium, quo deſtructo deſtruitur aliud, dicitur dete-
rius. Inſuper feritas eatenus maximè diſtat a virtute Heroica, quatenus hęc eſt ſupra,
illa infra humanã rationẽ; ideo vt hęc eminentiorẽ, ita illa humiliorẽ gradũ naturę cõ
ſtituit: at nõ deteriorẽ, quia nõ opponitur rõni rectę, vt recta eſt; quẽadmodũ opponi
tur vitiũ: ita leo humilior per naturã eſt improbo homine, at non deterior moribus.

Ad

A Ad confirmationem; quia Feritas eſt quædam exuperantia antecellens, & modum ſuperans: Dico: Eſt exuperantia; vel ratione conditionis naturæ, & ita non deterior eſt, ſed natura humilior; vel ratione deprauationis rectæ rationis, ac ita eſt deterior. Ex his conſpicua eſt reſolutio difficultatis, & rationum vtriuſque partis dilutio.

Quomodo per Virtutem, & præſertim per Heroicam, Homo reddatur ſimilis Deo. *Cap. XV.*

SAepe dictum eſt Munus Virtutis eſſe hominem eleuare, illumque ſimilem Deo reddere: quod cum omni virtuti tribuatur, præſerrim competere dicitur Virtuti Heroicę, vt cæteris humanis eminentiori. Hoc tamen dubium eſt: quia in Deo nullus eſt habitus, ſed eſt eſſentia puriſſima; in qua vt nec perturbatio, ita neque moralis, neque Heroica vlla virtus locum habet. Cui B difficultati vt ſatisfaciam, Accipio primò, Deum tripliciter poſſe conſiderari; primò in ſe; ſecundò per relationem ad creaturas, vt earum creator; tertiò per relationem ad eaſdem, vt eas dirigens & perficiens. Virtutes valent reddere hominem non Deum, ſed Deo ſimilem (vt ei licet) quæ ſimilitudo relata ad Deum, eſt obſcuriſſima; relata autem ad conditionem mortalium, eſt præclariſſima & ſplendidiſſima. Virtutis officium eſt eleuare, perficit enim id cuius eſt Virtus, & opus eius: & quemadmodum quinque ſunt Virtutis gradus, Naturalis, Moralis, Rationalis, Heroicus, & Diuinus; ita conſiderantur quinque gradus eleuationis hominis: per primũ reddimur homines formoſi, & ſani: per ſecundum Viri probi, Ciues, & Principes; per tertium Sapientes; per quartum Heroes; per quintum Diuini: maiorem eleuationem nedum optare, uerùm nec animo concipere valemus. Præclaræ igitur ſunt Virtutis vires. At cauendum nobis maximè eſt a Vitio; id enim per totidem gradus nos ducit præcipites, & deprimit infra nihilum: nam Vitium naturę aufert a nobis eſſe; Vitium morale aufert bene eſſe; reddens nos pernicioſa monſtra, & Tyrannos; C Vitium rationis reddit nos Amentes; Feritas infra feras deprimit; Vitium aduerſum diuinę Virtuti, nos reddit diabolicos, deteriores nihilo; quia non deterrimum eſt non eſſe, ſed peſſimè eſſe. Virtus itaque eleuans hominem, iurè illum reddere valet ſimilem Deo, tamquam ſupremo termino eleuationis; idque valet efficere quo ad ſingulas tres enumeratas conſiderationes eius. Nam primò; vt Deus in ſe conſideratus, eſt omnia; ita homo per Virtutem rationalem, & præſertim per Sapientiam, dicitur fieri omnia: homo enim intelligens, per repręſentationem & imitationem ſpiritaliter & vnitiſſimè, fit ea quæ intelligit; vt patet ex tertio de anima cont. 8. & 38. Inſuper Deus in ſe conſideratus eſt ipſa veritas, quæ veritas homini in parte competit per habitus inſpectrices: Deus eſt ipſum bonum, homo autem per virtutes morales & Heroicas bonus redditur: Deus præſtat mortalibus omnibus, & liber eſt, ita Sapientia in procemio Metaphyſicę libera dicitur; & uirtus Moralis eſt congruens ac rectus uſus humanę Libertatis: demum Deus ita conſideratus, eſt puriſſimus & ſimpliciſſimus actus; D Pariter Virtus hominem a terrena ſorde depurat, illumque reddit ſimplicem; cum homo ea prędirus, neglecto corpore, ſolam uiuat vitam Mentis: Ideo rectè dixit Plotinus En. 1. lib. 6. capi. 6. Quemadmodum oraculum tradit antiquum; Temperantia, Fortitudo, Prudentia, & omnino Virtus omnis, eſt purificatio quędam; & quò eminentior fuerit uirtus, eo exactius purificat. Secundò: ſi Deus refertur ad uniuerſum, ut opifex eius eſt; ita Homo, cum per rationalem, tum per moralem uirtutem, fit ei ſimilis: per rationalem primò, hoc eſt per Artem; qua ad imitationem naturę omnia efficit, format imagines Mundi, Domos ædificat, Vrbes conſtruit: mox per Virtutem moralem format ſeipſum, componit familiam, format Reſp. iuſtitiam ſeruat. Ideo dixit Plato in Theętero: Nil Deo ſimilius, quàm Iuſtiſſimus homo: & Seneca affirmauit, uirum probum eſſe ſtatuam Iouis; quod cum omni homini competere poſſit, pręſertim conuenit Iuſto Principi. Demum; ſi Deus conſideratur ut imperans, dirigens, ac perficiens, homo per moralem uirtutem illum ęmulatur: Primò, quatenus ſeruat mandata eius, eique obtemperat; obedientia autem eſt gradus ſimilitudinis, quia obtemperans cum imperante conformatur:

Quomodo ꝑ virtutem homo reddatur ſimilis Deo.

Deus tripliciter cõſideratur.

Quomodo Virtus reddat hominem ſimilẽ Deo in ſe conſiderato.

Plotinus.

Quomodo virtus reddat hominẽ ſimilem Deo relato ad vniuersũ vt opifex.

Plato.

Quomodo virtus reddat hominem Deo ſimilem vt ꝑficienti.

Secundò,

Secundò, quatenus ad eius imitationem leges condit, homines regit, cæteris crea A
turis præeſt, ac proximo ſuo pro facultate prodeſt. Hac ratione Plato in ſexto de Re
pub. dixit hominem reddi Deo ſimilem, quia diuina imitatur. Non itaque iniuria di
ctum eſt, hominem per Virtutem reddi ſimilem Deo, & per varios virtutis gradus
varios recipere gradus ſimilitudinis. Ideo Ariſt. in 10. Moralium Nicomachiorum
dixit Deum eſſe amicum ſapienti; ſimile enim ſimili per naturam amicum eſt: Et
cum hoc adumbratè dicantur facere humanæ Virtutes Philoſophis notæ, eminentiſ-
ſimè demum & verè id facere natæ ſunt virtutes Theologicæ; quæ diuino ſpiritu ho
minem replentes, Diuinam faciunt eum ſpirare, viuamque viuere vitam; ſine qua
cæteræ vitæ, viuæ mortes iudicari merentur: per hanc euadimus filii Dei, cohære
des autem Chriſti.

An Homo pro vitanda Miſeria, Vitio, vel Feritate, debeat aliquan do præeligere Mortem: Et primò oſtenditur, quod non. Cap. XVI. B

IN attinẽtibus ad Mortem, quoniam videtur maximè omnium debere nos
perterrefacere, maximè quoque Virtus Heroica reſulgere nata eſt: pro-
pterea conſiderationi Virtutis Heroicę ſummopere accommodata eſt ea
quæſtio, inter Philoſophos frequenter agitata; vtrum liceat homini pro
vitanda miſeria, vitio, vel feritate, nonnunquam pręeligere Mortem: Ac pro om-
ni parte extant Opiniones, afferuntur efficaciſſimæ Rationes, Auctoritatesque gra
uiſſimę referruntur. Pro parte inficiantium id homini licere, hæ formari poſſunt po
Ratio prima. tiores rationes: & primò ita argumentor. Nemo per naturam rectè affectam expetit
mortem, quare nemo recta ductus ratione eam expetere debet: Aſſumptum patet;
quoniam omnia naturę propenſione expetunt eſſe, & viuere; vt inductione patet
in iumentis omnibus, & feris: Conſequẽtia deducitur; quia natura rectè affecta non
errat, cum dirigatur ab ipſo bono; ideo recta ratio, ne erret, debet naturam ſequi.
Propterea Auer. 2. Phy. 31. inquit: Id, quod optatur ab agente per voluntatem, mul C
toties videtur bonum, & re vera non eſt; quod verò expetitur ab agente per naturã,
eſt verè bonum. Confirmatur; quia rectæ leges, quibus conſentanea eſt recta ratio
Ratio ſecunda. ex naturæ fontibus hauriuntur. Præterea: Res effecta proportione reſpondet ſuæ
cauſę, & ex eminentiore cauſa res oritur eminentior: Eſſe manat a Deo, a quo om
nibus tributum eſt eſſe; nam ſolus ſui eſſentia eſt quod eſt: cum autem Deus ſit cau-
ſa eminentiſſima, eſſe & eſſentia eſt aliquid eminentiſſimum; & cum Deus ſit cauſa
prima, ipſum eſſe eſt id primum quod efficitur; & propterea præferri debet omnibus
quæ ipſi mox adueniunt: quare nunquam vt vitemus malum, debemus recta ratio
Ratio tertia. ne expetere non eſſe. Præterea: eſſe hominis eſt ſubſtantia; bonum & malum, quæ ei
per virtutem & uitium adduntur, ſunt accidentia: ſubſtantia præſtat ſuis accidenti
bus: quare magis formidandum & uitandum id, quod deſtruit ſubſtantiam; quàm
id, quod deſtruit accidentia: mors ſubſtantiã deſtruit, vitium deſtruit accidens: quare
magis formidãda eſt mors, quàm uitium: & propterea nunquam pro uitando uitio,
Rõ quarta. debemus recta ratione præeligere mortem. Pręterea: Si ſolùm bene uiuere eſſet bo- D
num, malè uiuere uerò malum; tunc uiuere abſolutè nec bonum eſſet nec malum,
ſed indifferens: quod tamen eſſe falſum conſtat, cum omnia naturæ inſtinctu appe
tant uiuere & eſſe; natura autem cum pendeat a bono, ſolùm ad bonum nos dirigit,
adidque reddit per naturam procliues: immo ob uitæ præſtantiam generatio ducens
ad eſſe & uiuere, nuncupatur in ſecundo de anima opus maximè conſentaneum Na
turæ; non igitur deterrimum eſt malè uiuere, ſed non eſſe penitus: quod patet exem
plo inanimorum; deterius enim eſt aquæ corrumpi, quàm calefieri, uel congelari:
& quauis affectione ſit prædita, quamuis ſuæ naturæ aduerſa; ſemper tàmen nititur
ſeruare eſſentiam ſuam. Propterea Ariſt. appellat mortem ultimum terribilium, &
addit in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 6. Neque quicquam poſt obitum morta
libus bonum, uel malum uidetur contingere poſſe: Et præſertim id ex falſa Ariſto-
telis ſententia dicendum eſſe ut; qui cum, pręter hanc, aliam uitam non nouerit; nõ
cenſuit per mortem fieri tranſitum ex uita miſera in meliorem, ſed in non eſſe peni-
tus.

A tus. Ex ſententia quoque D. Auguſtini non apparet mortem debere præeligi, nam in D. Auguſtinus.
libro de libero Arbitrio inquit: Conſidera quantum bonum eſt eſſe; nam melius
eſt eſſe, & miſerum eſſe, quàm non eſſe penitus; propterea & beati, & miſeri,
appetunt eſſe &c. Ita lege cautum eſt, ne quiſpiam ſibi manus inferat: & Pla
to in Phædone inquit; Cum anima ſit nobis a Diis in cuſtodia tributa, nemo per Plato.
vim eam extrudere debet: Quod En. prima lib. 9. confirmauit Plotinus. Inde prodiit Plotinus.
ſententia Philolai Pythagoræi dicentis: Ne diuidas in via lignum; hoc eſt, Ne ani Philolaus.
mam ſecernas a corpore in vitę curſu.

Rationes pro Parte Aduerſa, nempe quòd Præeligenda nonnunquam ſit Mors. *Cap. XVI.*

MAgni profectò roboris viſę ſunt rationes, quæ pro aduerſa parte ſunt rela
B tæ: Philoſophi tamen & Theologi, vnanimi conſenſione affirmant, te-
neri hominem recta ratione nonnunquam pręeligere mortem. Fundamē
tum principale ab Academicis prolatum & approbatum, eſt; quia bonū Ratio Academicorū.
eſt eminentius ente, principium entis, & caput entis: Deus enim (vt noſcunt Theo
logi, & affirmauit Plato in Timęo) omnia produxit, quia bonus eſt, & nulla detine
tur inuidia: & cum ens fluat a bono, ſimiliter ad bonum, vt ad finem properat: Cum
igitur bonum ſit principium & finis entis, præferaturque enti; & ens ſine bono, ſit
deſtitutum initio & fine; conſpicuum eſt nos præſertim de ipſo bono teneri eſſe ſoli
citos, & propterea maximè formidare debemus malum, idque nobis debet eſſe terri
bilius morte. Et confirmatur: quia, dum aliquid in proprium finem eſt ordinatum, Ratio altera.
aſſequi illum finem eſt ei bonum; non aſſequi reddit rem illam inanem, eſſe in oppo
ſito eſt ei malum & reiiciendum: Veluti dum Arma ferimus noſtræ ſalutis gratia; ſi ea
Arma parant nobis interitum, melius eſſet ea abiicere; ſi oculus nobis Scandala pa
rat, tenemur eruere illum: quare etiam; ſi hæc vita nos in perniciem duceret, &
C cum oppoſito ſui finis deberet eſſe coniuncta; expediret nobis, vt eam negligeremus,
& honeſtam mortem turpi vitæ præponeremus. Hoc affirmauit Ariſt. tertio Mora- Ariſt.
lium Nicomachiorum cap. 9. inquiens, honeſtam mortem turpi ſaluti eſſe præferen
dam: & libro. 3. cap. 1. aſſeruit eſſe quædam, ad quæ non licet quemquam eſſe com
pulſum; ſed potius oportere ſumma perpeſſum tormenta, mortem obire. Ideo Auer. Auerroes.
in procemio lib. Phy. ait Virum ſapientem nonnuquam mortem pręeligere, vt So-
cratem feciſſe affirmant: Et Simplicius, in Epictetum inquit; Malumus nō eſſe, quàm Simplicius
malè eſſe: Philoponus in diſputationibus contra Proclum ait; Melius eſt non eſſe, Philoponus.
quàm ſemper eſſe contra naturam. Inſuper Ariſt. 9. Moralium Nicomachiorum cap.
8. ait. Vir bonus (ſi opus fuerit) mortem appetit: breui enim tempore ſummam ma
uult, quàm longo leuem percipere voluptatem; & vnum annum bene & pręclarè
actum, multis quoquo modo decurſis potiorem ducet; vnumque officium pręcla-
rum & magnum, multis & paruis anteponet: quod iis profecto accidit, qui pro ami
cis, & pro patria, mortem non dubitant oppetere. Conſimilibus ſententiis ſplendidè
D ornati ſunt libri Academicorū; qui firmius & rationabilius id dicere valuerunt, cum
futuram ac meliorem vitam ſaltem ſub nube inſpexerint. Ideo Plato in Apologia So Plato.
cratis dixit, Mortem turpi ſaluti eſſe præferendam; nec difficile eſſe cum in bello,
tum in aliis euentis, vitare mortem, & victum te tradere; ſed difficile eſſe vitare pra
uitatem, quæ velocius currit quàm mors: Et Nono de Legibus affirmauit, Mortem
vltimum non eſſe, ſed poſtrema magis eſſe inferorum ſupplicia: Et in eodem dialo-
go monuit, Legislatorem, quos inſanabiles eſſe ſenſerit, vltimo ſupplicio debere de
ſtinare; non ignorantem ſatius fore his, qui inſanabiles ſunt, mori, quàm viuere: Et
idipſum affirmauit in dialogo quarto inquiens, non ſeruari ac eſſe debere magnifie-
ri (vt vulgus putat) ſed vt quandiu ſimus, optimi ſimus: Et in Apologia; Haud re
ctè (inquit) o vir loqueris, ſi putas magnam aut vitæ aut mortis habendam eſſe ra-
tionem homini, cuius uel parua quędam vtilitas ſit; ac non illud potius duntaxat
conſiderandum, quoties aliquid agit, utrum iuſta agat an iniuſta, bona uel mala;
alioquin ex hac ratione tua ſpernēdi fuiſſent Semidei omnes, quotcunq; apud Troiā
occubue-

occubuerunt: Et ibi plura ad hoc pertinentia profert: In Crito etiam ait; Cum de- A
prauato corpore nobis minimè viuendum eſt, & longè minus cum deprauato ani-
mo: In Lachete: Multis conducit mori, potius quàm viuere: In Clitipho; Ei, qui ne-
ſcit anima vti, prę︠ſtat ut non viuat; & ſi uiuit, vt viuat ſeruus: In Gorgia quoque
& alibi, ſę︠pe id affirmat. Stoici frequenter id ipſum præcipiunt: & Seneca Catonem
commendat, quia ſeipſum uita priuauit. Zeno utebatur hac ratione; Nullum malum
eſt glorioſum, mors ſę︠pe eſt glorioſa, non igitur mala eſt. Mitto uaria, quę apud Se-
necam, & alios Stoicos leguntur. Sed quoniam opinionis vterum Philoſophorum
menſura & regula cenſeri debet ſententia Theologorum; propterea perpendamus,
an ipſi quoque id ipſum affirment: & proculdubio nedum ore, uerùm opera quoq;
confirmant. Multi Martyres potius mortis ſupplicio affici, quàm ą recta uia declina
re elegerunt; ideo in martyrio cũ Deo gloriabantur & exultabant. D. Paulus exclama
bat: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto; & cupiebat liberari a ſeruitute carnis. Et
de his, qui in gratia non erant id ipſum legitur; ueluti de Iuda dicitur: Melius ei fuiſ-
ſet, ſi natus non fuiſſet homo ille. Inſuper Eccleſiaſtes cap. 4. Et laudaui magis mor B
tuos, quàm uiuentes; & fę︠liciorem utroque iudicaui, qui nedum natus eſt, nec uidit
mala, quę ſub Sole fiunt. Et cap. 6. De hoc ego pronuncio, quòd melior illo ſit abor
tiuus; fruſtra enim uenit & pergit ad tenebras. Et Apocalypſis cap. 6. de damnatis le
gitur: Cupient mori, & fugiet mors ab eis. Ex his itaque; ac ex innumeris aliis, quę
miſſa facio; conſpicuum redditur, nonnunquam recta ratione prę︠eligendam eſſe
mortem.

Explicantur nonnulla conducentia Reſolutioni Difficultatis. Cap. XVII.

PRo exacta & clariore propoſitæ difficultatis reſolutione accipienda & cõſi
Primò accipiendũ. deranda ſunt varia. Præſertim tamen accipiendum primò eſt, ordinata
ad finem recipere formam & rectam rationem ex ipſo fine; propterea, cũ C
de hominis vltimo fine variæ ſint Veterum Philoſophorum ſententiæ, co
gimur ex eorum opinione, de ordinatis ad illum varia enunciare: de quo poſtremo
fine rectè ſentiunt Theologi, cognoſcentes hãc vitam eſſe viam ad futuram, in qua
Quatuor grad' opinionum de fine poſtremo. ſola ſummò bono potiri valemus: Proximi illis ſunt Academici, qui ſub nube id ip
ſum nouerunt: longè diſtat Ariſtoteles; qui mentem cum nouerit æternam, cam ta
men viſus eſt putaſſe vnam totius ſpeciei, & propterea aliam vitam non nouit: de-
terrimè ſenſerunt Epicurei, & illi, qui hominis animam penitus mortalem exiſtima
runt: propterea mirum non eſt, ſi de ordinatis ad poſtremum finem non omnino cõ
Alterum, quod eſt prę︠accipiendum. ſentiunt. Inſuper conſiderandum eſt, quod; dum quæritur, vtrũ melius ſit non eſſe, q̃
malè eſſe; ꝑ nõ eſſe duo ĩtelligere valemus, vel nõ eſſe penitus, vel nõ eſſe ꝑ hac vita,
vt pereuntes dicuntur tranſire ad non eſſe. Tertiò accipiendum eſt, bonum eſſe mul
Tertium. Multiplex bonum. tiplex: datur enim bonum Metaphyſicum nuncupatum tranſcendens, quod con-
uertitur cum ente & vero; bonum Phyſicum, & eſt congruens affectio Naturæ rei; D
bonum Morale & Heroicum, reſpiciens honeſtum prę︠ſentis vitæ; & demum bonum
Diuinum futurę vitę: Bonum Metaphyſicum eſt tenuiſſimum, cætera id expoſcunt,
& aliquid ei addunt; adeò vt ſecundum præſtantię gradum obtineat bonum Phyſi-
cum, tertium Morale, quartum Diuinum; poſterior enim gradus eſt perfectio prio-
Quartum ris. Quartò conſiderandum eſt, minus malum comparatum cum deteriore, obtine-
re locum boni, & pro eo bono eſſe optabile; vt nos monuit Ariſt. in quinto Mora-
lium Nicomachiorum cap. 1. & 3. inſuper bonum commune præferendum eſſe bo-
no proprio; & quò fuerit communius, eò eſſe eligibilius, nam maiorem charitatem
includit; & hoc affirmat ſæpe Plato, & poſt Platonem approbat Ariſt. in procemio
Moralium Nicomach. pari quoque ratione, prę︠clarum bonum, quamuis momenta-
neũ, ꝑ̃ferendum eſt bono exiguo & diuturno; vt nos monuit Ariſt. in 9. Moralium
Nicomachiorum c. 8. cui ſimile eſt id, quod legitur in ſacris literis; Dies vnus in atriis
Quintum tuis domine, plusquam mille aliorum anni. Quinto loco accipiendum eſt, quòd,
dum aliquid alterius gratia optamus, finem optare dicimur, non id quod perducit

ad

A ad finem ; & ſi etiam dicimur id optare, putandum eſt nos id optare ex euentu & ſe-
cundo loco, non primò & per ſe : vt laborans, ex euentu & in gratiam ſanitatis, di
citur optare medicamentum; appetitus enim finem reſpicit : ita qui mortem expe-
tunt, vt tranſitum ad vitam futuram; non mortem niſi ex euentu, ſed futurã vitam
optare dicuntur. Demum conſiderare debemus, quòd; non Mors præueniens eſt ea, Sextum.
quę primò & abſolutè vitam aufert, ea enim ſolùm aufert diuturnitatem vitæ; at na
tura ea eſt, quę nos genuit mortales : propterea, cum vita noſtra ex ſui natura termi
nata ſit, præferenda eſt vita breuis & honeſta diuturnę & vitioſę; nam inquit Philo
ſophus in primo Moralium Nicom. cap. 6. diuturnitatem non addere perfectionem
naturæ rei, ſed ſolam extenſionẽ : Propterea Socrates ab Athenienſibus morti deſti- Socrates.
natus reſpondit, & Iudices a Natura eidem deſtinatos fuiſſe; ac ſi breue tempus ex
pectaſſent, ipſemet per naturam hanc vitam cum morte commutaſſem.

Solutio Difficultatis, an Mors recta ratione nonnunquam ſit
B *praeligenda. Cap. XVIII.*

CVm varia aſſumpſerim reſolutioni difficultatis inſeruientia, nunc vniuer-
ſam difficultatem quatuor aſſertionibus ita reſoluendam cenſeo. Dico pri Prima aſſertio.
mò : Mors, vt malum & Interitus, optabilis non eſt, quoniam optandum
omne debet eſſe bonum; optari tamẽ poteſt gratia alterius: & eſt idem ac
ſi dicamus; non optari per ſe, ſed ex euentu; non optari vt finem, ſed tamquam or-
dinatam in finem. At perpendamus, quæ nam ea ſint, ob quæ Mors nonnunquam
eſt præeligenda; nam tria potiſſimum eſſe videntur: ne Virtus, vel vita ante honeſtè Ob quę
acta fœdetur : Secundum, vt in memoria ſuperſtitum celebres ſeruemur, & per ora tenemur
eorum circumferamur : Tertium, vt vitam alteram potiorem aſſequamur. Horum pręeligere mortẽ.
trium, poſtremum tantùm magni ponderis eſſe videtur; Vita enim vna ſolùm per al
teram potiorem, recta ratione negligenda videtur. Ex quo infero; eos tantùm, qui
C ad futuram potioremque vitam aſpirant, recta ratione teneri præſentem nõnunquã
libenter derelinquere: Vita enim hęc comparata cum illa (vt ex ſententia Euripidis
enunciauit Plato) mors eſt, & corpus hoc (ex Plotini ſententia) eſt animi ſepultu-
ra: propterea per obitum corporis Anima in potiorem vitam dicitur emigrare. Qui
inquiunt id eſſe faciendum, vel ne fędetur Virtus (vt dicebant Stoici) vel ob inanem Stoici.
quandam Gloriam (vt Romani) vel ne vita ante honeſtè acta turpi exitu denigretur Romani.
actioque vna improba multas probas labefactet (vt Peripatetici) Hi ſententias ex ſe Peripatetici.
illuſtres proferunt, fundamento tamen ſatis leui inhęrentes; & potius Naturæ quen
dam inſtinctum, Diuinumque contactum futuram uitam præſagientem patefaciunt
quàm rectam veræ illius Sententiæ rationem afferant. Ex his ſecundam elicio aſſer- Secunda
tionem, & eſt : Mortem non eſſe pręeligendam ob ea, quæ attinent ad corporis uo- aſſertio.
luptates, uel ad bona naturę & fortunæ; non enim in his collocatum eſt ſummum ho
minis bonum. Ideo rectè Ariſt. in 3. Moralinm Nicomachiorum cap. 7. dixit; Mol-
les eos eſſe, qui amoris gratia, uel paupertatis, ſibi mortem conſciſcunt : Et cap. 6.
D aſſerit, nec paupertatem eſſe horribilem aut pertimeſcendam, nec morbum, nec
omnino quicquam pręter culpam, quæ præſtare nos poſſumus. Eandem ſententiã
etiam protulit Plato : Et Seneca Epiſt. 59. inquit; Imbecillus eſt & ignauus, qui pro
pter dolorem moritur. Quare qui his de cauſis mortem pręeligunt, id faciunt depra-
uata ratione. Aſſero tertiò; Mortem nunquam expeti appetitu naturali, contradi- Tertia aſſertio.
ſtincto ab appetitu ſequente rationem, uel rectam, uel deprauatam : Ratio eſt; quia
natura eſt aliquid materiatum, ad corpus pertinens; eſt enim uel materies, uel for-
ma a materie pendens; & propterea ſemper appetit bonum corporis, & eius conſer
uationem. Hinc euenit, quòd iumenta & ferę; quæ naturam ſequũtur, & per naturã
operantur; nunquam mortem eligunt, ſed pro uiribus eam ſemper uitant : propte-
rea etiam Natura, ut redderet animalia ſolùm ad eſſe procliuia, principio genera
tionis eorum ſummam iũxit uoluptatem, interitui uerò dolorem immenſum; Mors
enim eſt maximum malorum corporis, Generatio optimum. Eſt tamen inſtantia de Inſtantia.
equo, cuius mentionem fecit Ariſt. lib. 9. de Hiſtoria animalium cap. 47. inquiens.

Ferunt Regis Scytharum fuiſſe equam egregiam, ex qua mares generoſi omnes gi- A
gnerentur; quorum vnus, qui prę́ſtantior iudicaretur, cupiente Rege vt pro futura
prole cum matre iūgeretur, id omnino recuſauit: cum autē deinde opertam matrem
inſcius ſuperueniſſet, vbi a concubitu detectam matrem agnouit, fugam propera-
Solutio. uit, ac ſeipſum præcipitem tradens interemit. Hæc Ariſt. Verùm id ex Naturæ appe
titu minimè putandum eſt contigiſſe; quoniam quod fit per naturam, eſt commu-
ne omnibus, vel pluribus; ſed tantùm putandum eſt contigiſſe per propriam quan-
dam eius indiuidui conditionem, caſu quodam ei competentem: Neque cenſendum
eſt tunc equum illum optaſſe mortem, quam non cognoſcebat; ſed ſolùm ęgre tuliſſe
ſe id patraſſe, quod ſuæ appetitioni aduerſabatur, & in furiam irruentem caſu periiſ
Quarta aſſertio. ſe. Quarta & poſtrema aſſertio eſt: Quòd, ſi fiat comparatio inter eſſe miſerum & nō
eſſe penitus, ea duo poſſunt conſiderari dupliciter. Primò abſolutè, ac ita deterius eſt
non eſſe penitus: Ratio eſt; quia ſi abſolutè melius eſſet non eſſe penitus, malè opifex
illum procreaſſet; inſuper, id non eſſe penitus nil diuini boni includit, quod includi-
tur in altero. Secundò conſiderari poſſunt cum relatione ad eum, cui ex proprio vi- B
Explicatur ſentētia D. Auguſtini. tio competit malè eſſe; qua conſideratione melius ei fuiſſet non eſſe. D. Auguſtinus
inquit; Melius eſt eſſe, & miſerum eſſe, quàm non eſſe penitus. Reſpondeo; Melius
eſt eſſe abſolutè, at non ei cui competit miſeria: nam omnes expetunt eſſe abſolutè,
quod eſt participatio diuini boni, at non vt complicatum cum miſeria; non enim
viro illi infęlici, qui bono incluſo in ipſo eſſe, & talento ſibi credito malè eſt vſus,
Non fuiſſet melius Iudā non eſſe. melius eſt eſſe. Et accuratè conſiderandum eſt, quòd de Iuda non dicitur; quòd me-
lius fuiſſet, ſi natus non fuiſſet; nam qui hoc diceret, opificem damnaret: ſed dicitur,
quòd melius fuiſſet illi, quatenus eo diuino munere malè eſt vſus; nam eſſe eſt bonum
illis, qui rectè eo vtuntur, malè vtentibus non eſt bonum. Hinc Plato & Ariſtoteles in
quiunt, humana ingenia, quò fuerint meliora, eò per cultum aduerſum reddi de-
teriora: ſimiliter multa inueniuntur abſolutè bona, quę tamen nobis bona non ſunt.
Epilogus dictorum Ex his elicitur reſolutio vniuerſæ difficultatis: patet enim mortē ex ſe non eſſe optā-
dam, ſed gratia alterius: nec eſſe optandam pro vitandis Naturæ, vel Fortunę malis; C
ſed pro vitādo malo animi, & aſſequendo potiore bono: nec expeti appetitu Naturę,
contradiſtincto ab eo, qui rationem ſequitur: Inſuper non eſſe, non debere iudicari
minus malum ipſo eſſe cum miſeria iuncto abſolutè; ſed ei, qui perperam eo vtitur.
Præſagiū futurę Vitæ. Ex qua reſolutione etiam elicimus præſagium futuræ vitę, & fundamentum pro ani-
mæ immortalitate: cum enim ſine his leues apparuerint rationes omnes, quæ nobis
Fundamētū ꝑ animę immortalitate. ſuadent nonnunquam Mortem eſſe præeligendam; & tamen diuino quodam conta
ctu nonnunquam homo, & ſolus homo id faciat; iure optimo colligere valemus, ho
mini, eique ſoli, animam competere immortalem, ac potiorem quandam vitam
eſſe paratam.

Diluuntur Rationes, quibus oſtendebatur nunquam licere recta ratione præligere Mortem. Cap. XIX.

Solutio primæ inſtantiæ. QVoniam aduerſæ rationes deſpiciendæ non ſunt, videntur enim magni ro- D
boris eſſe, propterea ſingulatim eas diſſoluere tenemur. Dicebatur pri-
mò, per naturam nunquam eligi mortem, quare nec per rectam ratio-
nem. Hæc conſequentia neceſſitate caret: Et ratio varietatis eſt, quia re
cta ratio ſupra naturam eſt collocata, inſpiciens honeſtum, idque bonum corrigens,
quod ad corpus pertinet; natura enim cum corpus conſtituat, ſolùm expetit bonum
corporis, mors autem eſt maximum malorum corporis: Inſuper, iumenta nec ap-
petunt, nec cognoſcunt honeſtum, ideo pro ſeruando honeſto non tenentur eligere
mortem. Ad confirmationem, quia Leges ſumuntur ex natura: Reſpondeo, funda
menta & nonnullas Leges ex natura depromi, at ius ciuile & canonicum contra-
hunt rectèque formant ius naturæ; naturam ſequimur, quatenus ab ea ſuſcipimus
Solutio ſecundę. ſemper id eſſe optandum, quod eſt melius. Altera ratio erat; quia eſſe manat a Deo,
& eſt id, quod Deo vt primæ cauſę reſpondet: cum itaque cauſa ſit præſtantiſſima,
res effecta ei reſpondens præſtantiſſima cenſeri debet. Reſpondeo: Et eſſe & bene
eſſe

A eſſe pendet à Deo, eſſe pendet ab eo ſine nobis, bene eſſe autem non ſine actionibus
noſtris;qui enim creauit nos ſine nobis,non ſaluat nos ſine nobis: eſſe eſt quid cõmu
niſſimũ apprimeq; neceſſarium,quod a ſuperuenientibus perfectionibus præſupponi
tur; & tenemur ſummopere ipſum optare, dum fuerit ſimplex, at non dum fuerit
permixtum cum non eſſe: nam malum & vitium eſt non ens, & receſſus ab ente; vt
Magnus Dionyſius in lib.de diuinis nominibus, & cum eo Academici & Peripateti-
ci affirmant: adeò vt ſatis accommodatè dicere valeamus, Vitium eſſe viuũ interitũ
ipſius eſſe,Virtutem verò eſſe vitã eius. Tertia ratio ſumebatur ex varietate ſubſtãtiæ Vitium eſt
& accidentis; Mors enim deſtruit ſubſtantiam, Vitium accidens, &c. Soluitur hæc ĩternus en
ratio per duo fundamenta: Primum eſt; quia per mortem non deſtruitur ea ſubſtan- tis.
tia, de cuius ſalute tenemur eſſe ſoliciti,& eſt ſubſtantia animæ; inſuper non abſolu- Virtus uẽrò uita.
tè aufertur vita, ſed diuturnitas eius,vt in præcedentibus patefeci: Alterum funda- Solutio tertię.
mentum ſolutionis eſt; quia, dum præligmus mortem, id quod optamus non eſt
mors, & non eſſe, ſed eſt hoc compoſitum bene eſſe; optamus enim vel animum vi-
B uere futuram vitam fœlicem (vt Theologi rectè ſentiunt) vel conſeruationem an-
teactæ honeſtę vitæ; quia ex ſententia Ariſtotelis 9. Moralium Nicomachiorum vi-
ta breuis & honeſta, præferenda eſt diuturnæ & vitioſæ: Si quis autem vitam duxiſ-
ſet per aliquod tempus honeſtam, mox facinus patraret, anteactam vitam fœdaret
ac deprauaret;ideo vt ea ſeruetur honeſta, potius mors eſt eligenda; vt Romanorum
multi pro populari gloria & diuturna fama id faciendum eſſe exiſtimarunt. Quar- Solutio
ta ratio erat; quia ſi ſolum bene viuere eſſet bonum, malè viuere malum, tunc viue quartæ.
re nec bonum nec malum eſſet; pari quoque ratione, ipſum eſſe nec bonum nec ma
lum eſſet. Alexander in 4.Naturalium quęſtionum cap. primo, ſoluens hanc rationẽ Alexãder.
ait, conſequentiam eſſe inanem: quoniam facultas debet menſurari per verum fi-
nem,per rectum vſum, & per id ad quod præſertim ordinata eſt: viuere eſt ordina-
tum ad bene viuere, vt nauigare ad bene nauigare. At hęc ſolutio vniuerſam difficul
tatem remouere nõ videtur: quoniam id,quod eſt capax oppoſitorum, ex ſe neutrũ
eſt,vt patet exemplo primæ materiei;& præſertim,quia eſſe eſt quid principale,non
C autem inſtrumentum ſolum. Propterea dicamus, eſſe & viuere, abſolutè bona eſſe
bono tranſcendẽte,quod cum ente conuertitur: neutra eſſe, dum referuntur ad bo-
num morale, & diuinum: pro quo cenſeri debent utilia & neceſſaria, cum in illud
ſint ordinata; non autem formaliter eo bono bona. Exemplum ſumptum ab aqua;
quia melius ei eſt, vt ſit calida, quàm vt non ſit penitus; dico nobis non obeſſe:
quia iam patefeci, de attinentibus ad corpus & naturam ſecus ſe habere. Auctorita
tes quomodo intelligi debeant, ex dictis patet.

An Homo nonnunquam recta ratione debeat ſibimet Mortem tradere. Cap. XX.

IVre optimo quęret aliquis;cum mors nonnunquam vitę ſit præferenda, ac
recta ratione præeligenda;num homini liceat, dũ præeligenda eſt, eam ſi
D bi conſciſcere, & manus in ſe tanquam ſalutares inferre. Id enim eſſe faciẽ
dum apparet; cum nos ſemper teneamur id pręeligere,quod eſt melius: nã
ſi permittendum eſt, vt ab alio tanquam minus mala nobis tradatur; cur nos ipſi li-
berè & ſponte eam nobis forti animo tradere non debemus? Platonici viſi ſunt non- Platonici.
nunquam id conceſſiſſe: quod indicauit Plato in Phædone inquiens; non decere
quempiam ex cuſtodia ſeipſum ſoluere, nec debere prius ſeipſum interficere, quàm
Deus neceſſitatem aliquam ei impoſuerit. Et Plotinus in libro de Beatitudine cap. Plotinus.
7. inquit: Si vir ſapiens ducatur captiuus, aderit ſoluendi facultas, ſi non detur ibi eſ-
ſe fœlicem; & in eorum arbitrio eſt, qui vincti ſunt, ſe ſoluere,&c. Indicans poſſe re-
ctè interficere ſemetipſum. Stoici longè clarius id affirmarunt,nam dicebat Seneca; Stoici.
quancunq; uenam noſtri corporis eſſe uiam ad libertatem; & Catonem, Lucretiam
alioſque commendat, qui ſibi manus intulerunt. Samonei (ex relatione Porphy- Samonei.
rii in libro de abſtinentia ab eſu carnium) optimum cenſebant ſe interficere, ac ani-
mam e corporis cõpedibus & carcere ſoluere. Olympiodorus ſuaſus auctoritate So-
cratis

cratis in Phædone; necnon ratione, quia Melius eſt viro laboranti incurabili vitio mori; cenſuit nonnunquam licere ſibi mortem tradere. Ex aduerſo Macrobius oppoſitum affirmauit: qui enim id faceret; tum Principi, tum Naturę, tum Deo aduerſaretur. Ideo Philolaus Pythagoręus præcipiebat: Ne diuidas in via Lignum hoc eſt, in uitæ curſu non ſecernas animam a corpore: Cui ſententię ſubſcripſit Plotinus En. prima in lib. de eductione animæ a corpore. Ariſtoteles nunquam aſſeruit id eſſe faciendum: ſolùm dixit nonnulla agenda non eſſe, ſed potius oppetendam eſſe mortem: & quamuis vituperet eos, qui ob Amorem, vel paupertatem ſe interficiunt; non propterea eos commendat, qui aliis de cauſis id faciunt. Dicamus igitur, non poſſe hominem recta ratione ſeipſum interficere: Ratio eſt; quia nos ſumus ſerui Dei, ſerui non ſunt ſui iuris; ac vt ſeruo non licet ſe interficere ratione humani domini, longè minus homini licebit ratione Domini Diuini. Præterea docet Ariſt. in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 5. actiones ſemper eſſe collocatas in noſtra facultate; & propterea nos in omni gradu, ſtatu, & conditione, valemus rectè agere, & ſcelus non patrare: quare de hoc ſolo eſſe ſoliciti debemus, ne ſcelus patremus: in hoc conſtantiam & fortitudinem tenemur patefacere, nõ in danda nobis morte: immo ſi collocati ſub Tyranno cogeremur, vel ſcelus patrare magnum, vel permittere nos interfici; permittendum eſſet vt interficeremur: tamen ſi congruente fuga poſſemus vires Tyranni ſubterfugere, id recta ratione faciendum eſſet. At dicebatur: Si ea Mors eſt minus malum, & permittendum eſt vt ab alio nobis tradatur, cur non conſtanter noſtris manibus id efficere debemus? Reſpondeo: Dum ab alio infertur, tunc patimur, & ea perpeſſio non eſt in noſtra poteſtate; at per nos ipſos id facere, in noſtra poteſtate eſt: nos tenemur non patrare ſcelus, id poſitum eſt in noſtra facultate; ſi id nolentes patrare interficimur, æquo animo tolerare debemus, quia violentia ſuperamur.

Arist. — Solutio. — A — C

An Dimicans Singulari certamine potius teneatur recta ratione permittere, vt interficiatur ab alio, quàm ſe victum tradere: & primò de Singulari Certamine. Cap. XXI.

B

Apparuit nõnunquam Mortem eſſe præeligendam: at quæritur, num ab eo pręeligenda ſit, qui dimicans ſingulari certamine, ad id deducitur, vt cogatur, vel permittere interfici ab inimico, vel ei ſe victum tradere. Versatur frequenter hęc diſputatio inter Iuuenes ingenuos, equites generoſos, & viros illuſtres: & varia pro omni parte dicuntur; quæ, cum ob rationes, tum ob auctoritates, difficultatẽ reddunt apprime dubiam; adeo vt lis adhuc ſit ſub iudice: Ego rem arduam, multaque pro exacta ſui explicatione expoſcentem, quambreuiſſimè potero, elucidare conabor: Quod vt faciam; perpendam primò, an ſingulare certamen concedi debeat; Mox (eo conceſſo) quid ſit agẽdum conſiderabo. Auſi ſunt nonnulli aſſerere, ex ſententia Ariſtotelis Viro Ciuili conuenire poſſe ſingulare certamen; nixi pręſertim auctoritate eius in primo Rhet. cap. 12. concedentis de inimico vindictam eſſe aſſumendam; & niſi id fieret, varia ſequi abſurda: Et in quinto Nicomachiorum cap. 5. dicentis: Ciues vel malum acceptum reponere conatur; quod ſi non liceat, Seruitus eſſe videtur iniuriam referre non poſſe, &c. Si igitur licet iniuriam referre, licebit etiam pro ea referenda dimicare ſingulari certamine. Ita Homerus (cuius Poema ex ſententia Platonis eſt regula vitæ) varia inſtituit ſingularia certamina; vt inter Paridem & Agamemnonem, inter Hectorem & Aiacem: Similiter Virgilius, Arioſtus, & alii. Nonnulli inquiunt, Singulare certamen aduerſari quidem Iuri Ciuili & Diuino, at non iuri naturę; licet enim iure Naturæ vim vi repellere, & ob id ſingulari certamine dimicare. Qua de re quatuor pfero aſſertiones: Prima eſt; Singulare certamẽ, vt communiter uſurpatur, abſolutè & per ſe eſt malum; eſt ſcelus, eſt barbarum aliquid & deteſtandum: Altera eſt; Singulare certamen per ſe aduerſatur Legi Naturæ, Inſtitutioni Morali, Legi ciuili & Diuinæ: Tertia eſt; Singulare certamen abſolutè & per ſe conſideratum, cum Principiis & fundamentis Ariſtotelis & Platonis ſummopere pugnat: Poſtrema aſſertio eſt; Singulare certamen cum abſolutè & per ſe ſit malum, cũ conditione tamen & ex euentu poteſt concedi. Prima aſſertio

Quòd ſingulare certamẽ debeat p̃ced.. — D — Homerus. — Alia opinio. — Opinio p̃pria. — Quatuor aſſertiones.

A tio oſtenditur. In ſingulari certamine ille, cui non licet alterum interficere, nititur illum interficere; quare errat: nemini enim priuato alium interficere conſultò licet. Confirmatur: Quia dum homo per id, quod non eſt proprium hominis, dimicat de eo, quod eſt proprium hominis; & per id, quod non eſt legitimū teſtimoniū alicuius rei, vult de ea re iudicium tradere; aberrat,: At dimicans ſingulari certamine hoc facit; nam de honore, de veritate, de actione proba, dimicat robore corporis; quod eſt commune feris, quod non eſt legitimum teſtimonium probitatis & honoris: Quare aberrat: Nam ſi in robur corporis inſpicimus; Tauri erunt magis honore digni, quàm homines: & Ruſtici ac Baiuli, quàm Viri nobiles. Secunda aſſertio erat, Singulare certamen ſingulis Legum gradibus aduerſari. Primò aduerſatur legi Naturę: cum enim Natura quærat eſſe & generationem, & apud Græcos a generatione ſumpſerit nomen, iure interitus ei maximè aduerſatur; nil enim per naturam appetit interitum alterius. Confirmatur: quia Homo per naturam genitus eſt ad cętum, ad ſocietatem, ad ſalutem alterius: Et quanuis B Naturæ lege pro noſtri conſeruatione liceat vim nobis illatam propellere; non tamen licet deinde nobis poſt eam occaſionem dimicare cum eo, qui iniuriam intulit, vt illum interficiamus. Aduerſatur Morali Inſtitutioni: primò; quia honor non eſt complicatus cum viribus corporis, nec ab eis pendet: ſecundò; quia qui ab altero iniuria afficitur, non priuatur honore, vt agens de honore patefaciam; & propterea non tenetur pro recuperando honore, niti illum lædere, vel interficere. Quòd aduerſetur Legi Ciuili & Diuinę, conſpicuum eſt; per neutram enim viro priuato licet niti alterum interficere: per vtramque viri priuati conſiderantur, vt conſtituti ſub alterius imperio, tanquam non ſui iuris; & propterea non in eorum eſt facultate, ad libitum de ſua, vel alterius vita diſponere. Erat tertia aſſertio, Singulare certamen pugnare cum principiis & fundamētis Ariſtotelis & Platonis. Quòd pugnet cum fundamentis Ariſtotelis, patebit ex eo quod de honore declarabo: nam ſingulare certamen præſertim gratia honoris exercebatur; at honor virtutes morales reſpicit, quę non ſequuntur vires corporis, nec viribus corpo C ris menſurantur: Ideo in 3. Moral. Nico. cap. 9. dicit, Non viros fortiſſimos eſſe maximè bellicoſos; ſed eos, qui plurimum valent virtutibus, optimeque affecti ſunt corpore, &c. Similiter aduerſatur Platoni; tum quia de honore idem ſenſit, quod Ariſtoteles; tum inſuper, quia in eo dialogo, qui Crito inſcribitur, dixit: Quamobrem nullo modo iniuria alteri inferenda eſt; nec ſi iniuriam paſſus fueris, vlciſci debes (vt Vulgus putat) ſiquidem nullo modo inferenda eſt iniuria; mala aūt inferre hominibus, non diſcrepat ab Iniuria, cum id Legibus aduerſetur, &c. Præterea x 1. de Legibus lege ſancit, ciuem verbis iniuria affectum non debere verbis illum offendere; ſed modeſtè ſe excuſare, & ſe a vitio expurgare: nam (vt dixit Alexander) Regium eſt, cum bene feceris, mala audire. Inſuper Plato ſæpe patefecit, iniuria laceſſitū nō priuari honore: & in libro de Regno aſſeruit, Regē parū manibus ac reliquis mēbris pro Regni ſalute teneri valere, Intelligentia verò & animi robore plurimū. At erat inſtantia; quia Ariſt. concedit vindictam; quare & ſingulare certamen. Hic duo ſunt conſideranda: Primum, quia Ariſt. cum Platone pugnare videtur; Ariſt. (vt dixi) vin D dictam concedit, Plato per verba ex Critone relata eam damnat: Alterum eſt, num ſi vindicta conceditur, debeat concedi ſingulare certamen. De prima difficultate dico, inter Platonē & Ariſtotelē nullam eſſe controuerſiam: Negat Plato uindictam eſſe ſumendam a ſemetipſo, at non negat id debere fieri per Iudicem, Magiſtratus, & Principē; immo in Gorgia oſtendit præſertim nos debere vti Rhetorica pro accuſādis illis, qui errarunt, vt pænas dando purgentur: Ariſt. conceſſit petendam eſſe vindictam, at modo legitimo, ſeruando ea quę ad Iuſtitiam pertinent: nam quemadmodum ſi quis a ſuo debitore pecuniam recipere debet, non valet legitimè ſuis viribus violentia eam ab illo ſurripere; ita longè minus id valet iuſtè efficere, dum alio modo læſus fuerit: id enim eſt munus Dei, humani Iudicis, & Principis, ad quos pertinet cuſtodia alieni & cōmunis boni. Ex hoc conſtat, minimè (eo conceſſo) colligi poſſe, concedendum eſſe ſingulare certamē. Poſtrema aſſertio erat, Singulare certamen, cum per ſe & abſolutè ſit malum, ex euentu tamen & cum conditione poſſe concedi, & conſiderari quid agendum; Quæ conceſſio poteſt eſſe duplex; vel rectę rationi con-

Secunda aſſertio.

Tertia aſſertio.

Soluitur inſtantia.

Plato cum Ariſtotele de vindicta ſumenda conciliatur.

Quarta aſſertio.

Suppoſitio rectę ratio ni conſentanea.

ſentanea; vel falſo nixa fundamento, rectęque rationi aduerſa. Rectę rationi conſen A
tanea eſſet; dum verſaretur inter duos Principes bellum, quod legitimum eſſet, vel ex parte vnius, vel ex parte vtriuſque (quod an dari poſſit nec ne, nunc non conſidero) Præſuppoſito itaque legitimo bello inter duos Principes; quia vt totum ad totum, ita pars ſe habet ad partem, ſi inter Principes & duos exercitus bellum eſſet legitimum, etiam tale poterit eſſe inter ſingulos vtriuſque exercitus; dum pugnarent ob communem belli cauſam, & cum auctoritate & ordine principis. Propterea ſi pro vitando maiori malo, vt Regionum incenſione, Vrbium depopulatione, Populorum Strage, & ſimilibus, conuenirent aduerſi Principes; vt vel ipſimet, vel alii ab illis electi, ſingulari certamine litem vniuerſam dirimerēt, ac ita publico bello finis imponeretur; vtique id fieri poſſet: quia ſic non obtineret locum certaminis ſingularis, ſed publici; & præſupponitur fieri ob bellum Legitimū, cum auctoritate Principum, & conſpicua maioris mali euitatione; minus enim malum comparatum cum maiori obtinet locum boni.

Suppoſitio nixa falſo fundamento.

Altera conditio falſo nixa fundamento eſſet, ſi concederemus ſummum bonum eſſe collocatum in honore & gloria; & quod honor & gloria prodirent ex pſtātia in arte militari, & viribus & dexteritate corporis; adeò vt quilibet Vir ingenuus & liber, eius honoris teneretur eſſe acerrimus cuſtos. B

Homerus:

Et ex his duobus præſertim cenſeo ego duxiſſe ortū ſingulare certamē, ac utriuſq; apud veteres conſpicua extant exēpla: & ptereundo Romanos, exēplum primi extat apud Homerum tertio Iliadis, vbi inſtituitur ſingulare certamen inter Paridem & Menelaum, vt finis pernicioſiſſimo bello imponeretur; hac lege, vt qui eorum viciſſet, cum Helenæ, tum dotis eius remaneret ſine lite poſſeſſor, idque iure iurando firmarunt: Paris tamen ab Agamēnone victus, fędus non ſeruauit; & id bellum ſaltem ex parte Troianorum non erat Legitimum.

Arioſtus.

Hac eadem conditione Pittacus Imperator exercitus Mitylenęorum, cum Phrynone Athenienſium Duce pro agri Achillitidis poſſeſſione ſingulari certamine dimicauit, vt legitur apud Diogenem Laertium de vita Pittaci. Homerū imitatus eſt Arioſtus; dum pro imponendo fine bello inter Agramantem & Carolum, ex vna parte Renaldus, ex altera Rogerius electi fuere, vt hæ partes ſingulari certamine pro toto dimicarent. C
Exemplum alterius conditionis rationi aduerſæ extat apud Homerum lib. 7. Iliadis, vbi inſtituit ſingulare certamē pro gloria militaris diſciplinę inter Hectorem & Aiacem ſorte ex nouem gręcorum ducibus electum: Quem imitatus in parte eſt Arioſtus, dum inter Rodomontem & Rogerium ſingulare certamen inſtituit, quo Rodomontes ſe iactabat ante occaſum ſolis oſtenſurum Rogerium fuiſſe infidum & indignū honore; quaſi viribus corporis & militari arte id poſſet oſtendi. Conſimilis generis fuere ſingularia illa certamina, quæ vſque ad noſtra tempora præſertim apud varios Italię Principes frequentata fuerunt: dimicabatur enim; vel pro ſeruando ac recuperando proprio honore; vel vt occulta aliqua veritas eluceſceret, dum vnus aſſeruiſſet alterum patraſſe ſcelus aliquod, ille negaſſet; vel pro præſtantia in Arte militari, & ſimilibus: & propterea mos ille, vt humanus, falſis nixus fundamentis, ac pernicioſus, iure reiectus ac damnatus fuit; vt lucidius pateſaciam, dum loquar de honore: illi enim & de Honore, & de eo recuperando perperā ſentiebant. D

Conceſſo Singulari Certamine; Num Dimicans teneatur permittere interfici, vel potius ſe victum tradere. Cap. XXII.

CVm apparuerit, quid cenſeam dę ſingulari certamine eſſe dicendum: pręſuppoſito, quòd uel vno vel altero modo duo inter ſe dimicent eo certamine; ſi euenerit, quòd alter eorum, dum fecit omne quod valuit, ad id perducatur, vt cogatur vel permittere interfici, vel fateri ſe victū ac ſe victum tradere; quid horum ei pręeligendum erit?

Diſtinctio.

Docent nos Plato & Ariſtoteles, dum interrogatio non eſt vna & ſimplex, non eſſe dandam vnam reſponſionem, ſed diuiſione eſſe vtendum: hoc nobis modò accidit; interrogatio enim non eſt ſimplex, ob varietatem ſingularis certaminis, & duplex genus conceſſionis eius. Nam ſi ea fuerit rectæ rationi conſentanea, qualis erat prima, te-

A nemur abſolutè rectam ſequi rationem ; & id præeligere, quod ea præeligendum oſtendit. Dum itaque decreto Principum duobus imponitur, vt rem vniuerſam decernant: tunc dimicaturi tenentur exactè conſiderare, qua lege in arenam prodeant, quid ſit honeſtum, & non honeſtum, quid ſuo Principi expediat quid non, & vtile Principis ac honeſtū proprię vitę præferre: at cum id omne fecerint qđ valuerunt, ſi in diſcrimen alter eorum inciderit, vt cogatur vel ſe victum tradere, vel permittere vt interficiatur; ſi neutrum eorum fuerit vtile illis, pro quibus dimicat, ſed æquè vtrunque obſit; tunc abſolutè, recta ductus ratione, potius ſe victum tradere debet: hoc contentus, quòd ſibimet non defuit, id præſtitit quod pręſtare valuit; & niſi corporis, ſaltem animi fortitudinem, quæ vera eſt, patefecit. Permittere interfici ſine vlla vtilitate, vel honeſti aſſęcutione; temerarium eſt, naturæ & humanæ conditioni aduerſum: Non fateri ſe corpore victum, dum re vera victus eſt, obſtinatio falſa & pernicioſa cenſeri dēt. Hoc faciendū cenſeo, dū abſolutè rectę rōni ſubiicimur, quaſi tunc dicamus: Vicit robur tui corporis robur corporis mei, &
B fortuna tua fortunā meam; at non Virtus animi tui virtutem mei. Si quis tamen pro fidei Veritate pugnaret, & potius permittere deberet interfici, quàm eam inficiari; ex eo enim quòd verum inficiaretur, ſcelus magnum patraret. Verùm facta altera ſuppoſitione fera, barbara, & inhumana, quòd ex robore corporis Arteque militari prodeat verus honor & gloria, & quòd in ea gloria ſummum bonum ſit poſitum; tunc cenſeo oppoſitum eſſe faciendum, & potius permittendum vt interficiatur: quoniam ſine honore, qui ſit ſummum bonum, vita renuenda eſt, & mors turpi ſaluti eſt pręferenda. Ideo dixit Ariſtoteles in tertio Moralium Nicomachiorum cap. Ariſt.
9. Virum fortem dedecus magis quàm mortem formidare debere, & mortem turpi ſaluti eſſe præferendam. Eo falſo fundamento nixi Stoici, etiam ſibimet nonnunquam debere virum fortem conſciſcere mortem aſſerebant: Spartani, dum prodirēt in prælium, in Clypeo geſtabant inſcriptum; Aut cum hoc, aut in hoc: Lacedęmonii præcipiebant, ne milites unquam ſe uictos traderent. Propterea Seneca in libro Stoici. Spartani. Lacedęmonij. Seneca.
C de Beneficiis inquit. Cum inuictos eſſe Lacedęmonii ſuos Ciues magni ęſtimarent, ab his certaminibus eos remouerunt; in quibus victorem facit, non iudex, non per ſe ipſe exitus, ſed uox cedentis, & tradere iubentis: Hoc, quod illi in Ciuibus ſuis cuſtodiunt, Virtus ac bona uoluntas omnibus pręſtat, ne vnquam uincantur; quādoquidē etiam inter ſuperantia animus inuictus eſt: Ideo nemo tercentos Fabios victos dicit, ſed occiſos; & Regulus captus eſt a Pęnis, non uictus, &c. Plato quoque in tertio de Republica dixit Viros, qui futuri ſint liberi, teneri magis formidare ſeruitutem quàm mortem, & in bello honeſtam mortem turpi ſaluti eſſe præferendam. Et pulcherrima eſt ea auctoritas, quæ ſumitur ex quinto de Republica: quo loci inquit Plato: Qui viuus ab hoſtibus captus fuerit, etiam gratis reddere uolentibus relinquendus eſt, ut præda quomodocunque libet utantur: Ac etiam in duodecimo de Legibus legem condit aduerſus eos, qui dimicantes turpem ſalutem honeſtę morti prætulerunt. Ex his colligo, quòd: ſi permittitur ſingulare certamen; ſi qui ſuperatur, conceditur ſeruus, & priuatus honore; ſi uir fortis potius mor- Plato.
D tem, quàm uitam infamem eligere debet: proculdubio in eo diſcrimine collocatus, falſis illis fundamentis pro ueris aſſumptis; teneretur potius permittere interfici, quàm tradere ſe uictum. Hęc eſt de huiuſmodi difficultate opinio mea: Nec me latet, uiros varios pręclara ſapientia inſignes, ſecus ſentire; at num rectè, alii iudicent. Varia poſſe de ſingulari certamine dicere; ſit tamen mihi ſatis prima capita attigiſſe, ex quibus cætera deduci poſſunt: alia nonnulla patebunt ex declaratione Honoris.

FRANCISCI A
PICCOLOMINEI
SENENSIS

VNIVERSAE PHILOSOPHIAE
DE MORIBVS

GRADVS SEPTIMVS B
DE FRVCTV QVODAM VIRTVTIS,
EIVSQVE VSV, NEMPE DE AMICITIA.

Quotuplex ſit Amicitia. *Cap. I.*

SErmo de Amicitia arctiſſimo neceſſitudinis nodo cum ſermone de Virtute iunctus eſt; Amicitia *enim vel eſt* Virtus, vel cum virtute eſt copulata, vt ſub initio octaui Moralium Nicom. affirmat Philoſophus: nam (vt ſuo loco patebit) ea eſt principalis quidam Fructus virtutis, eiuſq; inter viros conſimiles ſaluberrimus vſus. Amicitiæ nomen latiſſimè patet, plurima ei competunt con C ſideratione digna, multi viri celebres exactiſſimè de ea ſunt locuti: ego tamen, ne ſermo de Virtute ſit conciſus, nonnulla maioris momenti (& pręſertim illa, quæ ei competunt, quatenus cum virtute connectitur, ad eamque refertur) explicare conabor. Et quoniam amor & amicitia eſt multiplex, propterea ab eius diſtinctione, partiumq; enumeratione ordiar; vt appareat, quænam ea ſit, de qua ſumus verba facturi.

Amicitiæ nomen latè patet.

Amoris & Amicitię duplex eſt genus; vnum competit rebus per naturam, & ſine cognitione; alterum ex cognitione oritur, eamq; ſequitur. Amor primi generis ille eſt, de quo dicere conſueuimus; Pluuiā Amicam Plantis, Vlmum viti: talis eſt ea, quę Phyſica Sympathia nuncupatur; necnon illa, quę ab Empedocle vnà cum lite inter principia generationis rerum numerabatur. Hęc amicitia cum virtute morali nullā habet cōnexionē; ſed ex Dei prouidentia oritur, per naturas rerū effunditur, in eiſq; eſt inſerta; propterea prætereunda eſt: Ex ea ſolum hoc elicere valemus; nos per Dei prouidentiā vt per ducē omnium, ac per rerum Naturam vt per familiare exemplū, D ad mutuam amicitiam excitari, dirigi, & hortari.

Duplex genus amoris.
Amor Phyſicus.
Empedocles.

Alterum amicitiæ genus, quia cognitionē ſequitur; & cognitionis tres ſunt Principes gradus, Senſuum ſcilicet, Humanæ rōnis, & Diuinarum Mentiū; iure optimo in tres partes diſtribuitur: Primò. n. ex Diuinarum mentium cognitione inſurgit amicitia eminentiſſima, qua ſe mutuò fęliciſſimè amplectuntur, & per connexionē cum primo Principio beantur: Altera ex parte, ex infima cognitione, quæ ſenſuum eſt, oritur amicitia in ſenſuum appetente facultate collocata; qualis eſt ea ferarum, & iumentorum; in quibus, vt Virtutum, ita Amicitiæ vmbræ nonnullæ tenues & obſcurę apparent: Demum ex medio cognitionis gradu (nempe ex humana ratione) conſurgit genus amicitię medium, hominirerum omniū medio congruens; in quo medio, derelictis extremis, nos pręſertim verſari debemus.

Amor ſequens cognitionē triplex eſt.
Amicitia eminens.
Amicitia humilis.
Media.

Amicitia hominis propria, duplex eſt; vel. n. verſatur inter ęquales, vel inter inęquales: quę duo genera diſtinctius in quatuor reſoluuntur; omnis enim humana amicitia, vel eſt inferioris erga ſuperiorem, vel ſuperioris erga inferiorem, vel inter ęquales, vel demum eſt amicitia & amor ſui ipſius. Quorum quatuor generum

Amicitia humana duplex.

tria

A tria minus propriè amicitię nomine denotantur; nam ea ſola re uera eſt amici-
tia, quę inter æquales uerſatur: cæteri ſunt modi quidam & gradus amoris; qui
rectius obſeruantiæ, reuerentiæ, pietatis, obſequii, concordiæ, ac conſimilibus
vocibus, quàm amicitiæ merentnr deſignari: Amicitia enim pro fine reſpicit vitæ
coniunctionem, animorum conſenſionem, actionumq; conformitatem; quæ ſolùm
ęqualibus ſunt nata conuenire. Vera itaq; amicitia inter pares verſatur, quæ etiam Amicitia
multiplex eſt;& diſtinctio a fine petenda eſt: de ratione finis eſt, vt bonum ſit: bonũ inter pa-
autem eſt triplex, honeſtum, vtile, iucundum: inde conſurgit triplex amicitię genus, res multi-
relatum ad triplicem finem. D. Auguſtinus in lib. de amicitia hanc triplicem amici- plex.
tiæ formam deſignauit, Carnalem ex voluptate ortam, Mundanam ex vtili, Spiritalē
ex honeſto. In fine honeſto verè vtile & iucundum includitur, Vtile autem & iucun
dum ſeorſum ab honeſto re vera conſiſtere nequeunt: dum enim ab honeſto ſeiungũ
tur, nedum non ſunt verè bona; immo neq; abſolutè vtilia, neq; ſui natura iucunda,
ſed nobis tãtùm ob deprauationem videntur talia. Et ratio eſt; qm̃ (vt monet Ariſt. 9.
B Mora. Nic. cap. 4.) virtus, & vir probus ſunt menſura rerum: at ea, a quibus abeſt ho- Ariſt.
neſtum, nunquã a viro probo recta eius ratione iucũda ſiue vtilia iudicabuntur, Ideo
Plato in Hipparcho lucrum omne eſſe bonum demonſtrauit: qm̃ id, quod non eſt ho- Plato.
neſtum, non eſt verè bonũ; ſi non verè bonum, non eſt verè vtile; ſi nõ verè vtile, eius
adeptio re uera lucrum nuncupari non meretur. Propterea colligo, triplicis amicitię Quę ſit ue
formę, quę inter pares verſatur, eã ſolam iure optimo nuncupandã eſſe amicitiã, quæ ra amici-
ad verè bonũ (quod honeſtum eſt) aſpirat; & iure profectò: nos enim monet Ariſt. in tia.
1. Phy. 74. ſermonē abſolutè prolatum, per ſe, & in ſua potiore ſignificatione eſſe intel
ligendum; & ſub initio quarti Meta. monuit: dum id de quo loquimur eſt ab vno, ſer-
monem præſertim & propriè inſtituẽdũ eſſe de primo: cum igitur ea ſola verè amici
tia cẽſeri mereatur, quę ad honeſtũ, quod verè bonum eſt, tendit; iure de hac nos præ
ſertim verba faciemus. Pro cuius ẽt exactiore notitia conſiderandum eſt, ꝙ formarũ
amicitię, quæ inter homines verſatur; nonnullę ſunt Publicę & ciuiles, quales ſunt il-
C læ, quæ fulgent in varijs Reipublicę formis; aliæ ſunt priuatæ, ad vitam priuatam per Amicitia
tinentes: & Hæ vel ſunt Naturales, vel ex humana ratione ac pręelectione prodeunt: publica
ea, quæ verſatur inter parentes & natos, naturalis eſt; ea verò, quæ verſatur inter & priua-
pares, & ad honeſtum tendit, ex ratione & præelectione oritur. ta.

Amicitia priuata eſt Phyſica, uel ex præelectione orta.

Quid ſint Amabile, Amor, Dilectio, Beneuolentia, Concordia, Amicus, Amicitia, & Deſiderium. *Cap. II.*

VT diſtinctius appareat, quid ſit Amicitia, explicandæ primò ſunt voces
omnes; quæ cum ea, vel eius nomine affinitatem habent. Primò occur- Amabile.
rit Amabile, quod obiectum & ſcopus eſt, cuius adeptio eſt finis cuius gra-
tia amantis; amans enim ad id aſpirat, vt eo fruatur: amabile obtinet conditio-
nem & formam boni, quod bonum dicitur eſſe ratio per quam aliquid amatur. Se-
D cundò reperitur φίλησις gręcè, latinè dilectio ſiue amatio; cum qua maximè conuenit Amatio.
amor, gręcè ἔρως; ambo. n. affectionē amãtis erga rem amatam ſignificant. Differunt Amor.
tamen primò; quia dilectio propriè ſumpta conſideratur, quatenus eſt principium
amicitiæ; amor uerò ille dicitur, cuius principium eſt ea voluptas, quæ ex rei aſpectu
gignitur: Nam (ut inquit Ariſt. 9. Moralium Nicom. cap. 5.) nemo amore capitur,
qui non fuerit ante forma ſpecieque delectatus; nec tamen is, qui ſpecie delectatur,
ſtatim amat; ſed tum, cum & abſentem deſiderat, & præſentem concupiſcit, &c. Dif-
ferunt ſecundò; quia amor magis ſignificat formam affectionis, & quaſi actum pri-
mum; dilectio verò actionem, & actum ſecundũ: ideo Amor fingitur Deus, non aũt
dilectio: amor Dei verè eſt eſſentia & Deus, cum in Deo nil ſit niſi Deus; amor autē
noſter affectio & accidens eſt. Inſuper cum dilectione maximè conuenit Beneuolen
tia, gręcè εὔνοια. Differt tamen primò; quia beneuolentia proprie illis ſolis conuenit Beneuolē
quibus cõpetit Voluntas, nã dr̃ bona quędã voluntas; dilectio verò & amor, cões ſunt tia.
iumẽtis & feris: Inſuper (ut inquit Ariſt. 9. Mora. Nic. cap. 5.) Beneuolẽtia nõ eſt ama
tio; quia neque contentionem, neq; appetitionem iunctã habet, quæ duo amationē

 ſequuntur:

ſequuntur: Inſuper amatio cum vitę conſuetudine iuncta eſt, beneuolentia autē vel A
ſubitò conciliari poteſt;& ideo homines,qui amant,ēt ſunt beneuoli, at non econtra
non enim beneuoli quicquam laboris aut moleſtiæ ſubire volunt pro illis, erga quos
Amicitia. ſunt beneuoli. Amicitia ab Amore & Amatione dicta eſt, tria tñ amationi ſuperad-
dit. Primò conſtantiam & firmitatem:ideo inquit Ariſt. 8. Mora. Nic.cap.5. Videtur
autem amatio perturbationi ſimilis eſſe, Amicitia verò habitui:amatio enim etiam
in res inanimas confertur; redamare autem cum prę electione coniunctum eſt;quod
ab habitu proficiſcitur. Secundò addit viciſſitudinem; amicitia enim expoſcit; vt
amici mutuo ſe ament: Propterea inquit Ariſ.8. Mor.Nico.c.2. Cum animæ experti
bus non eſt amicitia,quia non poteſt adeſſe mutuus amor: Et Plato in Lyſide inquit;
Niſi vterq; amet,neuter eſt amicus. Tertiò ſuperaddit conſpicuitatem & notitiā;non
enim amatio debet eſſe occulta; vt adſit amicitia. Ideo Ariſt. 8. Mora. Nico. cap. 2.
inquit: Vt igitur ſint amici,eos oportet ſe mutuò beneuolentia proſequi;velleq; alte-
rum alteri bona euenire;ita vt hoc vtriq; perſpectum ſit, & cognitum &c. Ex notitia
Amicus. amicitiæ conſtat, quiſnam cenſeri debeat amicus. Concordia eſt conſenſio,& con- C
Concor- ſpiratio plurium ad vnum aliquid; & eſt latior quàm amicitia; vbi enim amicitia,ibi
dia. concordia eſt;at non econtra:optima tñ concordia ex amicitia conſurgit; & eſt tan-
quam affectio & fructus eius. Demum adeſt deſiderium ſiuę appetitio,quę arcto no-
Deſide- do cū amore iuncta eſt;adeò ut nonnulli(e quorum numero eſt Leo Hebręus in 3.dia
riū quo- logo de amore)putarint,in idem venire cum amore,& eſſe naturam & eſſentiā amo-
modò ſe ris: Hi definientes amorem dicunt,eſſe deſiderium rei amabilis; quos tamen longè a
habet ad vero recedere exiſtimo : nō enim amor eſt appetitio,ſiue deſiderium;ſed amorem ap
amorem. petitio ſequitur,tanquam eius affectio: quod aſſeruit Ariſt.9.Mora.Nic. cap.5.inqui
ens; Beneuolentia non eſt amatio, quia neq; contētionem neq; appetitionem habet
quæ duo amationem ſequuntur. Verùm hac de re cumulatè in gradu Perturbatio-
num verba feci, propterea nunc illam prætereo.

Referuntur Variæ Amicitiæ Definitiones, & Propria traditur Cap. III. B

Plato. PLato in Lyſide agens de amicitia;cum primò conſideraſſet ſententiam He-
ſiodi aſſerentis Amicitiam eſſe conſenſionem ſimilium, necnon ſenten-
tiam aduerſam dicentium amicitiam eſſe conſenſionem diſſimilium;de-
mum ſuam proferens ſententiam inquit, amorem ac amicitiam eſſe ap
petitionem eius,quod proprium & cognatum eſt,ex indigentia conſurgentem: Quę
definitio nimium lata eſt,& ferè de omni amore dicitur; ac nonnulla includit, quæ
Cicero. dubia ſunt;& præſertim,quia pro genere appetitionem accipit.Cicero in lib.de Ami
citia dixit primò; amicitiam eſſe voluntatum,ſtudiorum,ſententiarumq; ſummā con
ſenſionem: Addidit ſecundò,eam eſſe omnium diuinarum humanarūq; rerùm cum
beneuolentia & charitate ſummā conſenſionē. Explicauit Cicero potius amicitię fru
ctus,quàm eſſentiā,& principia eam conſtituentia: Pręterea minus rectè cū amicitia
D. Augu humana permiſcet diuinā,& eā,quę in toto vniuerſo conſideratur. D. Augu.in libro D
ſtinus. de amicitia(ſi eius eſt liber ille) dixit. Ego amicitiam nil aliud eſſe credo, quàm inter
duos tantā voluntatum ſocietatem,vt nihil velit vnus quod alter nolit: & ea ſit inter
vtroſq; in bonis maliſq; conſenſio;ut non ſpes, non ſenſus,non honor,non quicquā,
quod alterius ſit, alteri denegetur ad vouendum pro voluntate, & ad utendum; vt
vnuſquiſq;, ſicut erga ſe,ita afficiat erga proximū in omni officio & obſequio, quod
rependant inuicē, &c. Hęc eſt potius lata quędam amicitię explicatio & deſcriptio,
quàm eius arte tradita definitio. Nos autem definitionem quęrimus magis ſuis nu-
Aliorum meris abſolutam, diſtinctiuſque cauſas & principia eius explicantem. Propterea
ſententia alii inquiunt, amicitiam eſſe ſummum quendam tempore & conſuetudine confir-
matum amorem mutuum duorum, aut ad ſummum trium, a morum Virtutiſq; ſimi
litudine profectum: Quæ definitio,cum fine careat,imperfecta eſſe videtur; & præ-
ſertim,quia non cuncta patefacit pertinentia ad amicitiam. Prętermiſſis itaq; defini-
tionibus ab aliis traditis,hanc ego cenſeo eſſe propriam & perfectam humanæ Ami-
citię

A citiæ definitionem: Amicitia eſt proborum hominum mutuus, conſpicuus, confir- Definitio
matusque Amor, ex probitatis cognitione conſurgens, ad vitæ honeſtæ coniunctio ex propria
nem perducens: Hæc definitio omnibus numeris abſoluta videtur, & omne genus ſniã tradi-
cauſæ includit, vt ex eius explicatione reddetur conſpicuum. ta.

Explicatio Definitionis Amicitiæ. *Cap. IIII.*

VT amicitia, eiusque definitio magis elucеſcat, per omne genus cauſarum
eius progrediendum eſt. Explicatur primò forma, dum dicitur (mutuus, Forma
conſpicuus, confirmatusque amor) nam amicitia hæc tria Amori ſuper- Amicitię.
addit, vt dictum eſt. Iure amicitia dicitur Amor mutuus: Amicus enim
ad alterum refertur, nec ad aliud referri poteſt, niſi ad amicum: cum itaque ami-
cus amico ſit amicus, neceſſe eſt, vt adſit amor mutuus. Confirmatur, quia ami-
citia eſt ſumma coniunctio; non dicuntur animi maximè iungi, niſi adſit amor mu-
B tuus: Inſuper, cum Amicitia ſit vehemens confirmatusque Amor, non ſeruatur,
nec creſcit Amor, niſi alter quoque in amore reſpondeat. Propterea rectè Themi- Themiſti.
ſtius oratione ſexta fabulam hanc refert, inquit enim Themim Deam dixiſſe Ve-
neri. Amor, o Venus, verus inquam ille ac ſincerus, ſolus fortaſſe naſci poteſt, at ſo
lus vt creſcat fieri non poteſt: Quare ſi Amorem vis adoleſcere, Anterota, hoc eſt
Amorem alterum ei reſpondentem te procreare ac parere oportet. Erit autem hæc
vtriuſq; fratris natura, vt alter alterius incrementi ſit cauſa; intuentes enim ſeipſos, pa
riter atque ęqualiter creſcent; & quicquid de vno diminutum fuerit, id de altero de
trahetur, &c. Hæc itaque amicitiæ forma eſt, amor mutuus, conſpicuus, & confir-
matus: qua forma nulla alia profectò apud mortales conſpici poteſt, quæ dulcior, gra
tior, ac ſplendidior ſit. Et quoniã illuſtri formæ prȩſtantiſſima quoque reſpondet ma
teries & ſubiectum, propterea materiei loco addimus (proborum hominum) nil Materies.
enim apud nos diuinius homine probo reperitur: & iure optimo profectò amicitia vi Cur amici
tiis extinguit, probitate ſeruat; nã probitas purgat, purgatã aũt maximè ſibi mutuò cia probi-
C conſentiunt. Probitas ſemper eſt ſibi conſimilis, ſibi amica, ſuaq; natura amabilis; tatem ex-
improbitas contrà eſt ſibi diſſimilis, ſibimet aduerſa, & odioſa aliis: Probitas nectit, polcat.
improbitas ſoluit & diſſipat: Probitas eſt fidelis, infida improbitas: Illa eſt grata Deo
Hęc ingrata Deo & hominibus. Propterea rectè dixit Seneca; Solus ſapiens ſcit ama Seneca.
re, ſolus ſapiens eſt amicus. Et Plato in Lyſide aſſeruit: Verum mihi videntur bonos Plato.
dicere ſimiles eſſe inuicem, & amicos; Improbos autem (vt ſępe de illis dicitur) nun
quam vel ſibi ipſis, vel inuicem ſimiles eſſe; ſed ſtolidos penitus, & inſtabiles, &c. Ea-
dem ſententia hac quoq; ratione confirmatur: quia uera amicitia ueram dilectionẽ
expoſcit; uera dilectio ad uerè bonum tendit, rectumq; iudicium expoſcit; iudicium
rectum, & uerè bonum, ſeorſum a uirtute & probitate conſiſtere nequeunt; quare ue
ra amicitia non ualet ſine uirtute & probitate ſeruari. Addebatur tertiò id, quod per
tinet ad cauſam efficientem, & dicebatur (ex probitatis cognitione conſurgens) nã Cauſa effi
Amicitia & Amor pertinẽt ad facultatem appetendi; nõ excitatur appetitio, niſi ex ciens.
cognitione obiecti ut boni nobis, obiectum enim eſt bonum optabile: hoc bonum nõ
D nũquam eſt utile, vt in amicitia eorum, qui lucrum quȩrunt; nonnunquã iucundum,
ut in amore cupidineo: At in uera amicitia eſt abſolutè & uerè bonũ, quod ſolum hone-
ſtum eſt: huiuſmodi eſt ſola Virtus, actioq; eius; per quã Viri abſolutè probi reddũtur
& nuncupantur. Oritur Amicitia in rectè conſtitutis animis hunc in modum: Cum Ortus ami
fuerimus uirtutum moralium formis decorati, rectoque iudicio præditi; inſpicientes citiæ.
in alterius animo per uarias actiones eandem Virtutis formam, illam ut bonam no-
ſtroque habitui conſimilem approbamus, commendamus, beneuolentiaque proſe-
quimur; quæ beneuolentia creſcens appetitionem parit obiecti, necnon deſiderium
conferendi beneficia in illud, ex quibus amatio ſiue dilectio conſtituitur. Et quo-
niam finem, qui eſt uitæ coniunctio, aſſequi non ualemus, niſi alter quoque nos
amet; propterea per congruentes uirtutũ actiones nitimur efficere, ut idem ab altero
de animo noſtro iudicium fiat, ut eadẽ ratione ipſe quoq; incipiat nos amare; qui mu
tuus Amor actionibus uariis, temporiſque diuturnitate confirmatus, in amicitiam
tranſit: adeò ut a cognitione honeſti ad beneuolentiam, a beneuolentia ad amorem

ab Amore ad Amicitiam, fiat progreſſio; cuius curſus beneuolentia eſt principium, A
Amor medium, Amicitia finis: Sic Amicitia per honeſta principia, honeſtaque me-
dia, honeſtiſſimam perfectionem conſequitur. Addebatur demum in definitione (ad
Finis Amicitiæ. vitæ honeſtę coniunctionem perducens) Nam Amicitia amor eſt, amoris affectio &
comes eſt deſiderium; expetimus autem obiectum aſſequi, eoq; frui: cumulatiſſimè
autem amici probitate fruimur, in vitæ coniunctione per actiones ex virtute, tan-
quam radios ex Sole, prodeuntes. Verùm, vt finis Amicitiæ reddatur magis con-
ſpicuus, accuratè conſiderandum eſt, quòd Pulchra eſt quæſtio; quis nam ſit finis
Amoris, quem præſertim expetat amans. Epicurus id tribuit voluptati; Alii inqui
Opiniones variæ de Fine. unt amantem optare; vt, cum amet, vice verſa ametur: Plato in conuiuio vnà cum
Diotima ait, amantem optare ex pulchro aliquid procreare pro ſui æternitate: Cum
Ariſtophane autem inquit, amantem expetere vnitionem cum amato: Peripateti-
ci dicerent, amantem optare id bonum, quod ex vnitione in nos redundat. Adeò
quòd Plato inquiens vnum eſſe caput boni, & locari ſupra bonum, diceret finem vl
timum eſſe ipſum vnum: Ariſtoteles verò inquiens bonum eſſe de ratione finis, aſ- B
ſereret finē vltimū eſſe bonum, non autem vnum. Hæ relatę ſñiæ ita ſe habent; vt,
Conciliãtur opiniones. quamuis inter ſe pugnare videantur, omnes tamen (dum rectè conſiderantur) ali-
quid veri includant. Et pro notitia conſiderandum, in Amore varia reperiri. Da-
tur primò obiectum excitans: Datur ſecundò Amans aſpirans ad illud obiectum:
Conſideratur tertiò finis cuius gratia ad illud aſpirat; qui finis eſt multiplex: vnus
proximus, & eſt, vt redametur: alter poſterior, & eſt vnitio: tertius vltimus, & eſt
id bonum, quod in nos ex vnitione redundat. Ipſum vnum (quod ſupremum poni-
tur a Platone) eſt terminus vltimus aſcenſionis amantis; bonum verò approbatum,
ex ſententia Ariſtotelis eſt ea perfectio, quæ ex vnitione cum vno in nos redundat:
adeò quòd vtraque ſententia, diſtincta conſideratione, vera eſt; & eſt perinde ac ſi
diceremus, ex connexione cum eſſentia Solis luce perfundimur. Ex ea autem vni-
tione, per quam perficimur, quaſi ex maris & fęminæ connexione, prodit proles,
vel animi, vel corporis, ratione varietatis eorum quæ connectuntur; quæ proles
non finis, ſed fructus Amoris cenſeri debet: Gaudium demum eſt affectio prodiens C
ex perfectione per vnitionem in nos redundāte. Terminus itaque vltimus eſt vnum
& vnitio cum eo, quod nos per bonum perficit: Et hoc denotatur in definitione per
uitę coniunctionem: cætera autem ab aliis pro fine ſumpta, non veri fines ſunt; ſed uel
Ariſt. uię, vel fructus, uel affectiones eius. Hanc uitę cōiunctionē explicauit Ariſt. in 9. Mo
ralium Nicomachiorum cap. 4. inquiens, amicum ſe habere ad amicum, perinde ac
erga ſeipſum; amicus enim eſt alter ipſe: & quæ ualent efficere amici noſtri, nos quo
que dicimur poſſe efficere, ut aſſeritur in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 3. Pro-
pterea, qui numerum amicorum augent, ſuas augent facultates; & non ſecus, im-
mo nonnunquam magis mortem amici ęgreſcimus, quàm noſtram; & mors nobis
uidetur dulcis, dum pro amici ſalute eam obimus. Eandem cum re amata conne-
Plato. xionem expreſſit Plato per Fabulam Androgyni, primò diuiſi, mox ope Amoris con
nexionem quęrentis. In qua coniunctione Amor, & unum, & quatuor eos redde-
re dicitur, qui duo ſunt: eos reddit unum, ob animorum & uitę coniunctionem, ad
quam aſpirant; animi enim incorporei uirtute purgati, arctiſſimè connectuntur: D
Eoſdem reddit quatuor; quatenus in utriſque, per cogitationes & actiones, uiuit
uterque: rectius tamē dicitur eſſe unus, omni ex parte quadratus. Ex definitionis
& cauſarum in ea ſumptarum explicatione, lucidè conſtat prętantia, ſplendor, &
Ad quam Aię partē pertinet Amicitia. dignitas Amicitię. Conſtat inſuper, ad quam animi partem pertineat: nam attinet
ad mentem, ut rectè iudicantem honeſtum; ad uoluntatem, tamquam optantem ul
timum finem eius; ad rationem & prelectionem, tamquam per congruentia media
dirigentem; ad facultates appetentes ſenſuum, ut ad partem in qua reperiuntur per
turbationes, quarum moderationem amicitia expoſcit: & facta comparatione inter
duas appetitiones eius, pręſertim & propriè ad appetitum iraſcendi pertinet, ut col
ligitur ex ſeptimo de Repu. cap. 15. quia ad illum pertinet odium; ac inſuper, quia
ad eum pertinent attinentia ad honorem & deſiderium honeſti, quę cum amicitia
ſunt complicata.

A

An Amicitia ex Indigentia ortum ducat. *Cap. V.*

Plato.

PLato in Lyſide agens de Amicitia, propè calcem dialogi manifeſtat, Amicitiam ex indigentia oriri; & eſſe appetitionem eius, quod proprium & cognatum eſt, ex priuatione conſurgentem. Id ipſum latiſſimè patefecit in Conuiuio in oratione Socratis; vbi Peniam, hoc eſt indigentiam & paupertatem, aſſerit eſſe matrem Amoris.

Cicero cõtra Platonem.

Cicero in libro de Amicitia, quanuis multa (vt ſui moris eſt) ex Platone deſumat; hanc tamen ſententiam paruipendit, eamque ratione nititur euertere inquiens. Amicitiam ſi qui putant ab imbecillitate proficiſci; vt ſit, per quam quiſque aſſequatur, quod deſiderat; humilem ſanè relinquunt & minimè generoſum (vt ita dicam) ortum Amicitię, quam ex inopia atque indigentia naſci volunt: quod ſi ita eſſet, vt quiſque valetudinis minimum in ſe eſſe arbitraretur, ita ad amicitiam eſſet aptiſſimus; quod longè ſecus eſt: vt enim quiſque ſibi plurimum confidit, & vt quiſque maximè virtute & ſapientia ſic munitus eſt, vt

B nullo egeat, ſuaque omnia in ſe vno poſita iudicet; ita in amicitiis expetendis colendisque maximè excellit. His verbis Cicero ſententiam a Platone approbatam parui pendit, ſuamque referens inquit; a natura gigni ſenſum diligendi, & beneuolentiæ charitatem, facta ſignificatione probitatis: Confirmanſque hanc ſuam opinionem addit; quia ſi ob indigentiam amaremus amicum, tunc beneficia noſtra fænerare-mur, & lucri cauſa in amicum ea conferremus.

Opinio Ciceronis

His verbis & rationibus Ciceronis, viri grauiſſimi, dubia ſatis redditur ſententia Platonis. At iniuria profectò Platonem carpit; & ſatis imperſectè pateſacit, quomodo ex probitate Amicitia prodeat.

Reiicitur ſententia Ciceronis

Pro cuius notitia conſiderandum, quòd; cum Amicitia ſit Amor; vt ad Amoris, ita ad Amicitiæ conſtitutionem duo concurrunt, copia & inopia, bonum & priuatio, ſiue optabile & appetitio. Copia & bonum dicitur Pater, inopia Mater; & iure profectò: Inopia enim, quæ priuatio eſt, ad Materiem pertinet, ad eamque redigitur, quæ tãquam mater eſſe dicitur; Copia verò eſt obiectum, quod tanquam pater appetitionem materiei explet: Priuatio dicitur occaſio, & cauſa, ſine qua Amor eſſe nõ poteſt;

Cur priuatio dicitur Mater, copia Pater Amicitię.

C Abundantia eſt Principale principium. Plato exactiſſimè in Lyſide & Conuiuio vtrũque eſſe Amoris & Amicitiæ principium patefecit, vt etiam Ariſtoteles in 1. Phyſicorum 81. Cicero negans Amicitiam oriri ex priuatione, id inficiatur quod veriſſimum eſt: aſſerens oriri ex probitatis ſenſu; diminutè principium eius patefecit; tradens ei Patrem ſine matre, & patrem quoq; non pro omni parte exactè manifeſtans.

Propria explicatio.

Aſſero itaque Amicitię principia & parentes, cum indigentiam, tum copiam, & probitatem eſſe: & quia Amicitia conflatur (vt patuit) ex beneuolentia & appetitione, copia præſertim ad beneuolentiam pertinet, inopia ad appetitionem. Et conſiderãdum, quòd in Amicitia duplex conſideratur appetitio & indigentia, duplexque copia & abundantia.

Duplex indigentia.

Potiſſima indigentia eſt ea, quæ reſpicit finem potiſſimum; nempe vitæ coniunctionem, qua primò caremus; ideo eam optamus, eaque fruentes, expetimus illius conſeruationem. Hoc affirmauit Ariſtoteles in VIII. Moralium Nicomachiorum cap. v: inquiens: Nihil eſt enim tam amicorum proprium, quàm vitæ ſocietas & communio; præſidia & adiumenta inopes deſiderant, ſocietatem vi-

D tę etiam beati, quando quidem eos ſolos eſſe minimè conuenit, &c. Prima itaque eſt priuatio & appetitio finis & obiecti, Quam ſequitur appetitio effundendi in alterum, eique communicandi bona noſtra; per quã optamus in Amicum, & pro Amico beneficia conferre. Hinc dicimus Amorem in nobis ipſis terminum recipere; quia quanuis bonum amemus vt bonum, illud tamẽ demum pro nobis optamus: Amicitiam magis terminari in alio, nempe in amico; cui ſimilis eſt ille Amor, quo Deus diligit Mundum: & id accidit, quia amicus eſt alter ipſe, & Mundus eſt vmbra & imago Dei: Propterea indigentia amici, & imaginis noſtrę, noſtra dicitur; & ob id nos illam explere optamus.

Indigentia amici noſtra dicitur.

Duplex copia.

Vt duplex apparuit appetio & inopia, ita duplex copia in amicitiæ conſtitutione refulget: Vna eſt obiecti, quo frui optamus: Altera eſt eius boni, quo nos, quaſi ſemine fęcundi, in alterum effundere, alterique communicare quærimus; & iure profectò: nam de ratione boni eſt fęcunditas, & communicatio; hac ratione mares perſectione, bono, & ſemine fæcundi, in altero parere, fęcundumque ſemen in alterum effundere per naturam optant. Vtraque copia in Amicitia reful-

refulget; per primam amicus alterum optat; per alteram bona cuncta, & animi, & corporis, & externa, cupit ei impartiri: Et quia hęc fęcunditas in ſolo probo reperitur, ideo ille ſolus valet eſſe Amicus. Hanc fęcundam fęcunditatem exactiſſimè extrinſecus pateſecit Deus: dum, quia Bonus, Mundum produxit; ac ita craturas diligit, vt eas ſua fæcunditate perficiat. Et hanc ego cenſeo potiſſimam fuiſſe rationem: ob quam Veteres, ſimul & Sapientes & Poetę, quanuis plures finxerint Veneres, quæ a nonnullis quatuor enumerantur; præſertim tamen duas ſtatuerunt, Cæleſtem vnam, alteram Humanam: Cæleſtem dixerunt ex patre Cælo ſine mater ortam, vt indicarent originem illius eminentiſſimi Amoris, qui ex ſola fæcunditate ſine interna indigentia Amantis prodit; qualis eſt Amor Diuinorum erga humana, qui ſolùm expoſcit ſpumam Maris, hoc eſt indigentiam ex parte mortalium recipientiū. Omnis itaque Amor & Amicitia iunctam habet priuationem aliquam; quæ vel interna eſt appetenti, vel eſt externa & in imagine eius, vel eſt in aliquo ad amantem pertinente: cum enim omnis amor iunctum habeat appetitum, & omnis appetitus expoſcat priuationem, neceſſe etiam eſt vt omnis amor priuationem & Peniam expoſcat. Amor Dei expoſcit priuationem in Mundo, qui eſt eius externa imago; & in Mundi partibus, quæ ſunt cræaturę Dei ad creatorem pertinentes: Amicitia humana (de qua loquimur) primò expoſcit priuationem finis Amicitię in amante, ſecundò priuationem in amico conſideratam, in quem cupimus beneficia conferre. Rectè itaque Plato aſſeruit, & minus rectè Cicero inficiatus eſt, Amicitiam ex indigentia aliqua ortum ducere; cum neceſſariò indigentiam aliquam expoſcat.

Cur ueteres finxere plures Veneres.

Epilogus dictorum.

Num Amicitia nobis Fato competat, vel potius Prælectione. Cap. VI.

EX reſolutione præcedentis difficultatis, altera emergit non minori conſideratione digna; & eſt, num Fato, vel potius Prælectione amemus, nobiſque comparemus amicos: Rationes ſe nobis offerunt pro omni parte. Quòd Prælectione id efficiamus, oſtenditur: quoniam Amicitia vel eſt moralis Virtus, vel ex morali Virtute oritur; pertinentia autem ad virtutes morales, a prælectione prodeunt. Ex aduerſo, quòd Fato amemus, patet: Nam inquit Plato, quem ſequitur Diuus Auguſtinus & Cicero, a natura gigni ſenſum diligendi, & beneuolentię Charitatem. Ideo dixit Plato in Lyſide: Poetę (qui nobis tanquam Patres ſunt ac duces) dicunt non male, homines conciliatoris Dei ductu amicos fieri; ita enim aiunt: Deus ſimilem ſemper ducit ad ſimilem, ſimiles autem ſunt viri probi; nam improbi nec ſibi ipſis, nec aliis ſunt ſimiles: Inſuper addit, Amicitiam eſſe appetitionem eius, quod proprium & cognatum eſt, ac id, quod natura proprium eſt, neceſſe eſſe vt amemus. Hæc indicant nos fato amare: quæcunque enim Deo duce, inſtinctuque Naturę efficimus, fato dicimur facere; cum natura a fato, ex ſententia Ariſtotelis, ſola ratione diſtinguatur: Et præſertim; quia id, quod neceſſariò efficimus (vt nos amare ſimiles dixit Plato) non prælectione, ſed fato facere dicimur. Diluens hanc difficultatem dico: eorum, quæ nobis competunt, nonnulla competere fato, hoc eſt naturę lege & ordine; alia prælectione, quædam forte fortuna; nonnulla demum mixta eſſe, & ob varia a variis ortum ducere: Huius poſtremi generis amicitiam eſſe cenſeo. Dum enim primò conſideramus, quòd Natura ducimur & reddimur faciles ad amandum & appetendum id omne, quod nobis proprium, cognatum, bonumque eſt; ac inſuper conſideramus, quòd bonum ſui natura eſt amabile, & quod homo eſt animal variis modis per naturam ad ſocietatem natus: ſic Fato, & Natura amare dicimur. Quatenus autem noſmet ipſos quærimus ornare virtutibus, ſine quibus amicitia conſiſtere nequit, & reddere nos ſimiles cæteris Viris probis; prælectioni ſubiicitur; & præſertim, quia ſequi naturam ducem, in noſtris manibus noſtraque facultate eſt poſitum: ita Amor ex prælectione, noſtraque libera voluntate ortum ducit. Demum pro conciliando amore, firmandaque amicitia cum vno potius, quàm cum alio, plurimum confert Fortuna; quatenus nobis varias præbet opportunitates, varios cognoſcendi, cum variis vitam degendi, uariaque

Amicitiā oriri ex prælectione.

Oriri ex fato.

Solutio.

Amicitiā ex uariis pendere.

A B C D

A riaque Virtutis munera obeundi. Sic itaque Amor, & Amicitia; ſemina prima, com Epilogus dictorum.
muniaque principia, a Natura recipiunt; a Fortuna occaſiones, & inſtrumenta va-
ria; a Prælectione demum, & Aſſuetudine, formam, conſtantiam, & poſtremam ab
ſolutionem. Propterea rectè Diuus Auguſtinus in libro de amicitia dixit: Primum Diuus Auguſtinus.
Natura humanis Mentibus affectum amicitię impreſſit, quem auxit Experientia, &
demum Legis auctoritas ordinauit.

An ſit neceſſe, vt qui Amat, vice verſa ab Amato Ametur. Cap. VII.

Requiritur pro conſtituenda amicitia reciprocus Amor: qua de re Pulchra
oritur dubitatio; an ſit neceſſe, vt qui amat, a re amata ametur. Iure op-
timo ſuſpicabitur quiſpiam id eſſe neceſſarium: quoniam (vt dictum eſt
B ex ſententia Platonis, Diui Auguſtini, & Ciceronis) a natura gignitur ſen Quod Amans ametur.
ſus diligendi, & beneuolentię charitas, facta ſignificatione probitatis; id autem,
quod ex Natura prodit, Neceſſitatem modo quodam habet adnexam: Et hoc in Ly
ſide expreſſit Plato inquiens; Amicitiam eſſe appetitionem eius, quod proprium &
cognatum eſt; & quod natura proprium eſt, eſſe neceſſe vt amemus: Quare, cum
amans ob ſimilitudinem amet alium, eſt neceſſe vt ob eandem ſimilitudinem vice
verſa ab altero ametur. Confirmatur ex Ariſtotele in 8. Moralium Nicomachiorum
cap. 8. aſſerente, amari, & honore affici, ſimillima eſſe; & cum honore affici nobis
ſit gratiſſimum, pariter amari gratiſſimum erit: propterea amantem, vt rem gratam
nobis facientem, vt teſtem noſtrę Probitatis, vt nobis natura conſimilem, vt eum
in cuius animo ſumus ſpiritaliter impreſſi, non valemus non redamare: Et præſer-
tim; quia non amare amantem, eſt genus iniuſtitię, cum probitate ſummopere pu-
gnans. Inſuper eſt genus homicidii animæ, aliqua ex parte deterius homicidio cor-
poris: qui enim amat, in ſe mortuus eſt; & cum non ametur ab altero, non viuens
C in eo, ab eo interfici dicitur. Demum; qui verè amat, ſeipſum tradit amato: a quo
(dum tanquam res ſua iudicatur) non poteſt non amari; cum vnuſquiſque per natu
ram amet ea, quæ ſua ſunt. Ideo Dantes in Inferno Cantu v. dixit; Amorem nemi-
ni permittere, vt, cum ametur, non amet: & Franciſcus Petrarca, nullum cor aſſe
ruit adeò durum, quod dilectione & ſeruitute non molliatur. Ex aduerſo, Experiē- Rationes aduerſæ.
tia nos docet multos amare, & non amari; ac inde varię prodeunt aduerſus Amorē
amantium querimonię: Et poetę finxerunt, Amorem vti ſagittis duplicis generis;
aureis ſcilicet & plumbeis, amorem & odium excitantibus. Pro difficultatis reſolu Primum quod accipitur.
tione accipiendum primò eſt, Amorem eſſe multiplicem, & genus vnum Amoris
longè diſtingui ab altero: Datur enim Amor Laſciuus quærens iucundum, Amor
quærens vtile, & demum Amor quærens honeſtum: Prima duo genera diſſimilitudi
nem magna ex parte expoſcunt, Tertium genus quærens honeſtum (de quo modò
ſermo eſt) in ſimilitudine probitatis vtriuſque eſt collocatum. Si loquimur de Amo
re quærente vtile vel iucundum, non eſt neceſſe vt amans redametur; poteſt enim
D vnus alteri iucunditatem vel vtilitatem præbere, at non vice verſa. Ideo ſententia Dantis ſētentia.
illa a Dante prolata, approbanda non eſt; quoniam tunc ei ſermo erat de amore
laſciuo & impudico, de quo nō eſt neceſſe vt amans ametur. Accidere enim poteſt; vt
ſagittę vnius partis ſint aureę, hoc eſt, quòd res amata ſit precioſa, dignaque vt ame
tur; alterius verò ſint plumbeę, hoc eſt vt amans ſit vilis, indignus vt ametur; velu-
ti dum vnus præbet alteri vtilitatem vel iucunditatem, & non econtra: hoc accidit, Alterum quod accipitur.
dum ſenex puellam amat. Inſuper accipiendum eſt; quòd amans nonnunquam verè
alterum amat, vt dum probitatem animi alterius diligit: nonnunquam non alterum, Tertium quod accipitur.
ſed aliquid eius diligit; vt qui ob diuitias diligit Principem, & qui formoſum corpus
caſtæ puellæ laſciuè amat. His demum addo, multa reperiri, quæ per ſe ſunt vera,
ex euētu tamen redduntur falſa. His præaſſumptis, pro reſolutione tres profero aſſer Reſolutio per tres aſſertiones.
tiones. Prima eſt: Amans, & quærens vtile vel iucundum, non neceſſariò redama
tur; nec qui amatur, tenetur redamare, quia eorum ſæpe non eſt par ratio; vnus Prima.
enim eſt alteri vtilis, vel iucundus, non econtra. Altera eſt: Amans non alium, Secunda.
ſed

ſed aliquid eius, non tenetur redamare; vt caſta puella nõ tenetur redamare laſciuũ A
Tertia. iuuenem; Nec Princeps illum, qui diuitias, & non Principem amat. Tertia eſt: Dum
vir probus honeſtè amatur, tenetur redamare, ac vt Probus neceſſariò & per ſe alte
rum amat; ex euentu tamen poteſt ſecus contingere. Ratio huius ex dictis colligitur:
Nam qui ita amatur, honoratur & magni fit, propterea per iuſtitiam tenetur par pa
ri retribuere; & cùm ſit vir probus, probitas expoſcit, vt quando offertur occaſio,
id agamus quod honeſtũ eſt: Ex euentu tamen poteſt ſecus ſe habere; quãuis enim
Concluſio qui honeſtè amat, vt honeſtè amat, redamari debeat; euenire tamen poteſt, vt ob
alia ei iuncta non ſit dignus amari. Sic itaque omnis verè alterum amans, quatenus
verè illum & non al quid eius honeſtè amat, non poteſt per ſe ab amato rectè affecto
Plato. non redamar. Ideo'i dixit Plato in Lyſide: Vir probus (vt probus) non poteſt alterũ
ſibi probitate ſimilem, quem talem noſcat; a quo ametur, non vice verſa amare.
Nec propterea ſemper ex eo conſurgit amicitia; quia non ſemper, ob vitę, ętatis,
conſuetudini sque vrietatem, lociue diſtantiam, mutuus ille Amor in habitum con
ſpicuum amicitię uerti poteſt. B

Quæritur, an Amicitia ſit Virtus & eam eſſe Virtutem oſtenditur. Cap. VIII.

VT clarior fulgeat, exactiusque appareat Natura & conditio Amicitię; con
ſiderare oportet, quomodo ad Virtutem moralem ſe habeat: num ſcili-
cet ſit Virtus, vel affectio Virtutis, vel potius fructus quidam & vſus eius.
Ariſtoteles. Ariſtoteles ſub initio octaui Moralium Nicomachiorum rem hanc ſub
dubio dereliquit: dixit enim Amicitiam, vel Virtutem quandam eſſe, vel cum Vir-
Aſpaſius. tute coniunctam. Aſpaſius etiam eo in loco, ne doctior Præceptore videretur, ſe du
bium manifeſtauit: dixit enim amicitiam poſſe dici vnam ex virtutibus, quatenus
ea quoque in perturbationibus & actionibus verſatur, ab eaque prodeunt actiones C
Virtuti conſentaneę: & addit, eam poſſe redigi ad Comitatem, quæ mediat inter
Moroſum, & Adulatorem; vel eſſe medium quoddam inter modum ſuperantem, &
a modo deficientem Amorem; Inſuper poſſe iudicari partem Iuſtitię: Ac demum iu
dicari poſſe non Virtutem, ſed hominis probi affectionem propriam,: & his de cau
ſis aſſerit etiam Ariſtotelem cum dubitatione fuiſſe loquutum. Inſuper ſub initio ſe
cundi Rhetoricorum videtur Philoſophus amicitiam ad perturbationes redigere; in
quit enim: De beneuolentia verò ac amicitia nunc, cum de perturbationibus ani-
mi verba facere aggrediamur, pariter dicamus; &c. Res itaque dubia eſt. Propterea
quidam aiunt, quidam negant eam eſſe Virtutem: & eorum, qui Virtutem eam eſſe
affirmant; nonnulli ad comitatem, alii ad iuſtitiam eam redigi cenſent, quidam vt
ſeparatam quandam & principem virtutem eam enumerant. Quòd Amicitia ſit Vir
Quòd Amicitia ſit Virtus. tus, ita oſtendi poteſt: Omnis animi noſtri habitus, qui modum ponit inter nimium
& parum, ſiue inter duas vitioſas animi perturbationes, debet cenſeri virtus: Ami-
Rõ prima. citia eſt habitus, qui recta ratione modum ponit inter nimium & parum diligere, ſi D
Confirmatio. ue inter odium & exuperantem amorem: Amicitia itaque Virtus eſt. Confirmatur:
quia congruenter amicum amare, in eumque conferre beneficia, eſt actio proba;
cuius oppoſitum eſt actio improba: proba autem & improba actio, a virtute & vitio
prodeunt: quare; cum huiuſmodi actiones ex amicitia, vel inimicitia prodeant;
Rõ ſecũda vt amicitia ſit Virtus, & inimicitia ei oppoſita ſit vitium, neceſſe eſt. Præterea: Ille
moralis habitus, qui inter cæteros principatum obtinet, neceſſariò debet cenſeri vir
tus; nil enim in nobis eſt Virtute præſtantius: At Amicitia inter cæteros habitus
principatum obtinet: Debet itaque cenſeri Virtus. Eam autem obtinere principa-
tum, aſſeritur ab Ariſtotele in 8. Moralium Nicomachiorum cap. 1. dicente. Vide-
tur autem Amicitia etiam Ciuitates continere, maiorique, quàm Iuſtitia, latoribus
Legum curę eſſe: nam & concordiam, quæ amicitię ſimillima eſt, ſummopere expe-
tunt; & ſeditionem ei inimicam omni ſtudio eiiciunt, atque exterminant: Et ſi Ciues
inter ſe Amicitiam colant, nihil ſit quamobrem Iuſtitiam deſiderent; at ſi iuſti ſint,
tamen amicitię acceſſionem requirant; & id, quod ex omnibus iuribus maximè iu

ſtum

A ſtum eſt(nempe Ciuile) ad amicitiam videtur pertinere,&c. Demum id oſtenditur: Ratio tertia.
quoniam ex ſententia Ariſtotelis in primo Moralium Nicomachiorum tria ſunt in
animo noſtro, facultates, perturbationes, habitus: Amicitia non eſt facultas, nec
perturbatio; quæ duo nobis per naturam conpetunt, per quæ nec commendamur
nec vituperamur: eſt itaque habitus: at omnis habitus vel virtus, vel vitium dici-
tur; Amicitia non eſt vitium: quare eſt virtus, per quam ſummopere commenda-
mur, & ſummo bono cumulatè fruimur.

Oſtenditur Amicitiam non eſſe Virtutem. Cap. IX.

QVòd Amicitia Virtus non ſit, ſatis firmis rationibus oſtendi poteſt: & pri
mò. Si Amicitia Virtus eſſet, ea proculdubio inter morales numerari de
beret: At Ariſtoteles agens in primis libris Moralium Nicomachiorum Ratio prima.
de Virtutibus ad mores pertinentibus, easque exactè enumerans, amici
B tiam miſſam fecit, nec de ea vllum fecit verbum; ſed de ea diſſeruit poſt Virtutũ om
nium, cum ad mores, tum ad rationem pertinentium, explicationem. Præterea: Ràtio ſecunda.
Virtus moralis nos æquè diſponit erga omnes, non autem erga vnum quempiam aut
alterum; nam per Virtutem ęquè viros omnes probos diligimus, vt diligi debent:
At per amicitiam ſolùm conformamur cum amico, & eum conſtanter diligimus.
His accedit, quòd Virtutes morales adeò complicatę ſunt, vt vna ſine cæteris con-
ſtere nequeat: at ſine amicitia ualent morales virtutes ſeruari; ſi enim omnes ali- Tertia.
cuius viri probi perirent amici, vel ſi etiam in ſolitudine vitam duceret, non prop-
terea deſineret eſſe vir probus. Confirmatur: quia Amicitia probitatem, & virtu-
tem moralem pręſupponit; quare ea non eſt virtus moralis, alioquin pręſuppone- Confirmatio.
ret ſeipſam. Præterea: Si amicitia eſſet virtus moralis, aut eſſet virtus diſtincta a cæ
teris, aut redigeretur ad Iuſtitiam (vt inquiunt nonnulli) vel (vt alii) ad comitatem: Rō quarta.
Non primum; iam enim patuit numerus Virtutum moralium, quibus omnis animi
perturbatio componebatur, nec numerata inter eas fuit amicitia: Neque poteſt re-
C digi ad Iuſtitiam, quoniam Ariſtoteles in 8. Moralium Nicomachiorum cap. primo
inquit, Amicitiam fuiſſe Legum latoribus maiori curæ quàm Iuſtitiam, quæ ſenten
tia manifeſtè indicat Amicitia non eſſe Iuſtitiam; & præſertim, quia Iuſtitia nos
ęquè afficit erga omnes, Amicitia ad vnum nos dirigit: Inſuper Ariſtoteles in 8.
Moralium Nicomachiorum cap.7. declarat, ęqualitates ſecus in amicitia ac in rebus
iuſtis ſeruari. Neque etiam redigi poteſt ad Comitatem, quoniam Ariſtoteles in 4.
Moralium Nicomachiorum cap.v i. ſeiungens Comitatem ab Amicitia, inquit: Eo
autem differt ab Amicitia, quòd animi motu, Amoriſque affectu in eos, quibus cũ
verſatur, careat; non enim, eo quòd vel amet, vel oderit, ita iudicat, &c. At reſ-
pondet acutiſſimus Buridanus inquiens, Comitatem includere profectò perturbatio
nem aliquam (omnis enim Virtus moralis in perturbationibus verſatur) ſed carere Buridan⁹.
perturbatione ſiue affectione vehementi, qua non caret Amicitia; & propterea eſſe
eminentiam quandam Comitatis, perinde ac Magnificentiam Liberalitatis: & ad-
dit, Ariſtotelem in 4. Moralium Nicomachiorum egiſſe de comitate vniuersè ſum-
D pta, mox in octauo de hac eminentia & exuperatione. Hęc euaſio manifeſtiſſimè
cum Ariſtoteli, tum Rationi aduerſatur. Ariſtoteli primò; qui abſolutè inquit, Co Euerſio.
mem operari ſine propria affectione erga aliquem, Amicum verò cum affectione:
Inſuper, Ariſtoteles eminentias virtutum moralium numerauit inter virtutes mora-
les, ac eas coniunctis capitibus explicauit: vt patet de Magnificentia, & Magnani
mitate; quod de Amicitia, & Comitate non fecit. Aduerſatur etiam Rationi: Quo
niam eſſentia virtutis eſt habitus rectè formans perturbationem aliquam; non autē
eſt affectio, qua nos congruenter erga aliquem ſimus affecti; alioquin Verecundia
& Miſericordia virtutes eſſent, quod tamen inficiatur Ariſtoteles: At Amicitia af-
fectio quędam eſt, nos congruenter erga aliquem diſponens: Quare non debet cen
ſeri Virtus. Præterea; ſi amicitia ad comitatem pertineret, vel clauderetur intra fines
& rationem comitatis, vel ne: Si primum, malè Ariſtoteles eam ſecerneret a comi-
tate: Si ſecundum, diminutè Ariſtoteles numeraſſet uirtutes morales; nam præter-
miſiſſet hanc eminentiam non incluſam intra terminos Comitatis. Recentiorum nõ

nulli

Aliorum opinio. nulli viri docti inquiunt, Amicitiam partim ſequi Virtutem, partim virtutem eſſe: A
Sui natura & conditione ſequi Virtutem, cum cæteras virtutes prę ſupponat; & ſequi
Virtutem vt vmbram corpus: quatenus verò inter extrema modum ponit, medium
que ſeruat; eſſe virtutem, & eſſe partem Iuſtitię. Quæ ſententia approbanda non vi
Euerſio. detur. Primò, ea duo dicta inuicem pugnant; nam ſi Virtutem ſequitur, non poteſt
dici virtus. Inſuper, vt medium ſeruat inter nimium amorem & paucum, non po-
teſt redigi ad Iuſtitiam: tum, quia per iuſtitiam non definito modo erga aliquem, ſed
conſimiliter erga omnes pro eorum meritis afficimur: tum inſuper, quia Ariſtoteles
ait Legumlatores magis fuiſſe ſolicitos de Amicitia quàm de Iuſtitia; quare Amici-
tiam a Iuſtitia ſeiunctam cenſet. Res itaque apprime dubia eſt.

Reſolutio Difficultatis. *Cap. X.*

CVm dubitatio ſatis ſit perplexa, & Ariſtoteles nil reſolutè de ea protulerit;
Opinio propria. propterea mirũ non eſt, ſi viri docti ſe ualde ancipites patefecerunt: Ego B
tamen (vt dicam quod ſentio) accipio primò, nomine amicitię me pro-
priè ſumptam Amicitiam intelligere; quę in præcedentibus definita, &
Quatuor aſſertiones. explicata fuit. Quo præaſſumpto, de ea quatuor profero aſſertiones: Prima eſt; Ami
citia nec Virtus moralis eſt, nec pars eius: Altera eſt; Amicitia eſt virtuti ſimilis, nõ
ſecus ac Miſericordia & Verecundia: Tertia eſt; Amicitia eſt vſus, ac fructus præſtã
tiſſimus Virtutis: Poſtrema eſt; Cum Amicitia cæteras Virtutes expoſcat, ab eiſque
modum recipiat; præſertim a Iuſtitia dirigitur, modumque recipit. Prima aſſertio
Explicatio primę aſſertionis. (nempe quòd Amicitia non ſit virtus) oſtenſa eſt in præcedente cap. *Et confirma-
tur*: quoniam Virtus omnis abſolutè dicitur poſita in noſtra facultate, ac prælectio
ne: amicitia non eſt huiuſmodi; pendet enim ex amore alterius erga nos, & perire
poteſt nulla virtute labefactata. Inſuper: Virtutes nuncupantur, & ſunt bona inter
na, bonaque animi: Amicitia inter externa bona numeratur; inquit enim Ariſtote
les 9. Moralium Nicomachiorum cap. 9. Sed abſurdum eſt omnia bona Beato tribue
re, amicos non dare, quod omnium bonorum eternorum videtur eſſe maximũ, &c. C
Explicatio ſecundę. Altera aſſertio; quòd Amicitia ſit Virtuti ſimilis, vt alię probę affectiones; ſatis ex
ſe conſtat: eſt enim rectè formatus confirmatuſque Amor, nil niſi honeſtum quæ-
rens, ſummo hominis bono non obſcurè conducens: Iam ſuo loco patuit, Amorẽ
eſſe communem perturbationem; Amicitia eſt eius portio rectè formata & emenda
Explicatio tertię. ta, vt multę probę affectiones. Tertia aſſertio, quòd Amicitia ſit vſus & fructus Vir
tutis, etiam ſatis conſtat; nam virtutes prę ſupponit, & nemini competit, cui primò
virtutes non inſint: propterea iure Ariſtoteles, poſt omnium virtutum declaratio-
nem, de Amicitia, tanquam de eas expoſcente, ac tanquam de earum vſu & fructu,
verba fecit. Hanc veritatem nobis patefecit Stobæus in Sermone de Virtute, dum
Stobæus. ſententiam Ariſtotelis referens ait; Munus eſſe Virtutis, beneficiis dignos afficere,
bonos Amicitia ſibi conciliare, odiſſe malos &c. Rectè etiam Cicero in calce libri de
Cicero. Amicitia manifeſtauit eam a Virtute ſeiungi, inquiens: Vos autem hortor, vt ita Vir
tutem locetis, ſine qua amicitia eſſe non poteſt; vt, ea excepta, nihil amicitia præ- D
Explicatio quartę ſtabilius putetis, &c. Addebatur poſtremò, Amicitiam præſertim a Iuſtitia formari
& dirigi: quod cum ratione, tum auctoritate oſtenditur. Ratione primò; quia Iu-
ſtitię munus eſt, tribuere vnicuique quod ſuum eſt: propterea cum per vniuerſum
genus virtutum moralium dirigamur ad honeſtum, per comitatem omnibus noſmet
ipſos faciles præbeamus, per magnificentiam ſimus procliues ſolùm ad bene meren
dum; quæ omnia amicitiæ conducunt, eique conſerunt; per Iuſtitiam tamen tene-
mur præſertim diligere virum probum, cuius probitatem nouimus, a quo diligimur,
cui ſummopere ſumus ſimiles, per quem probę noſtrę actiones perficiuntur; ſum-
mumque illud bonum abſoluitur, quo in hac uita frui nobis datum eſt. Præterea: vt
Iuſtitia reſpicit alium, & in mutua retributione, parilitate, iure, & communitate
verſatur; ita quoque Amicitia. Propterea omnis Reipublicę forma, quæ cum Iuſti-
tia iuncta eſt, etiam nuncupatur & eſſe dicitur Species Amicitię. Præterea inquit
Ariſtoteles in 8. Moralium Nicomachiorum cap. 9. Amari honoreque affici finitima
eſſe: Quemadmodum itaque honorem ei tribuere, cui debemus, eſt officium Iuſti-
tię:

A tię : ita amare virum probum ; quem tum ob probitatem , tum ob amorem mutuũ ,
mutuaque officia , amare tenemur ; eſt munus Iuſtitię : & præſertim ; quia amari eſt
præſtantius , quàm affici honore , vt eodem in loco affirmat Philoſophus. Id ipſum
confirmatur auctoritate Ariſtotelis in 8. Moralium Nicomachiorum cap.9. dicentis,
Ius & Amicitiam in iiſdem verſari , & in omni ſocietate reperiri : Et in eodem octa-
uo libro cap. primo, necnon x 1. affirmat, Ius præſtantiſſimum Amicitia, & Charita-
te contineri.

Quomodo Amicitia dici poſsit Uniuerſa Virtus, et diluuntur Aduerſæ Rationes. Cap. XI.

CVm Amicitia , de qua ſermo eſt , non ſit Virtus (vt latiſſimè pateſeci) ali-
qua conſideratione tamen dicere valemus Amorem & Amicitiam eſſe
B vniuerſam Virtutem : & id contingere poteſt dupliciter , primò per re-
lationem ad obiectum , ſecundò per relationem ad facultates animę : Per
relationem ad obiectum , quatenus vnaquęque Virtus eſt congruens & moderata
dilectio ſui obiecti ſiue materiei in qua verſatur , & eximia quædam dilectio honeſti;
vt pateſeci , dum loquerer de Virtute morali : Secundò per relationem ad facultates
animę; quia (vt docet Plato ſub initio ſecundi de Legibus) nil aliud eſt vniuerſa Vir
tus , niſi interna quędam in in animo noſtro appetitionis ſenſuum cum ratione con
ſenſio : ſic virtus omnis, interna pax , conſenſio , & amicitia dici poteſt. Propriè ta-
men ſumpta amicitia , non eſt Virtus ; ſed virtuti ſimilis , & fructus eius : ideo Ariſto
teles ſub initio octaui Moralium Nicomachiorum dixit, Amicitiam vel eſſe Virtutẽ,
vel cum virtute coniunctam : Propriè virtus non eſt , ſed ſimilis ei ; eſt cum Virtute
coniuncta , quia eam pręſupponit , eiuſque eſt fructus & vſus : nam pro Veritate di-
ſiunctiuæ , ſat eſt partem vnam eſſe veram . His explicatis , reliquum modò eſt vt ra
tiones diluam , quibus oſtendebatur Amicitiam eſſe Virtutem . Dicebatur primò ,
C eam eſſe virtutem ; quia eſt habitus medium quærens , modumque ponens inter ni-
mium & parum . Reſpondeo , Amicitiam non eſſe habitum modum illum imponen
tem ; ſed affectionem animi congruenter formatam , munere antecedentium Virtu
tum , & præſertim Iuſtitiæ : Ea ſeruat medium , ratione circunſtantiarum , at non ra
tione dilectionis obiecti . Vt igitur Miſericordia & Verecundia ſunt affectiones ani-
mi certo modo conformatæ , & confirmatæ , non autem ſunt Virtutes ; ita amicitia
Virtus non eſt , ſed animi affectio : & propterea pro eius genere Amor ſumebatur .
Confirmabatur Amicitiam eſſe virtutem , quia eius actio proba eſt: Dico, actionem
illam probam prodire a proba commotione & affectione animi pręſupponente Vir-
tutes morales. Addebatur, Amicitiam inter morales habitus principatum obtinere.
Reſpondeo (vt mox pateſaciam) eam obtinere principatum , non tanquam cauſam
& principium , ſed tanquam vſum ac fructum Virtutum ; Virtus enim eſt gratia actio
nis , & vſus : & Ariſtoteles non in Virtute , ſed in actione & vſu eius , ſummum bo-
num collocauit. Poſtrema ratio ex dictis ſoluta eſt : Amicitia enim non eſt facultas,
D nec habitus , vt Virtus ; ſed affectio congruenter munere præcedentium Virtutum
formata.

Quomodo Amicitia poſsit dici uniuerſa Virtus.

Diluũtur aduerſæ rationes.

Quomodo Amicitia ſeruat & non ſeruat medium.

An Amicitia ſit Virtute Præſtantior. Cap. XII.

CVm Amicitia Virtus non ſit, iure optimo quis dubitare poterit, num ſit Vir
tute præſtantior. Ariſtoteles in 8 Moralium Nicomachiorum cap. primo
viſus eſt eam prætuliſſe Virtuti, inquit enim; Videtur autem amicitia etiã
Ciuitates continere, maiorique quàm Iuſtitia Latoribus Legum curę eſſe:
Et poſt pauca : Et ſi Ciues interſe amicitiam colant, nihil ſit, quamobrem Iuſtitiam
deſiderent ; at ſi Iuſti ſint, tamen Amicitię acceſſionem requirant, &c. Confirma-
tur ; quia Amicitia ad Charitatem pertinet, Charitas Virtutũ omnium ſpiritus & per
fectio eſſe dicitur. Ideo iure optimo Pythagorei amicitiam ſupra uirtutes omnes ob
ſeruabant, colebant, eamque omnium virtutum vinculum appellabant (vt refert
Simpli-

Quod Amicitia ſit Virtute pręſtantior.

Simplicius in Epictetum) Et apud Scythas tantę venerationis amicitia ſemper fuit; vt Piladem & Oreſtem, ob mutuam eorum amicitiam, tanquam Deos ſint venerati, quanuis eorum fuerint inimici. Ex aduerſo, Cicero in calce libri de Amicitia Virtutem Amicitię prepoſuit; dixit enim: Vos autem hortor, vt ita Virtutem locetis, ſine qua amicitia eſſe non poteſt; vt, ea excepta, nihil amicitia præſtabilius putetis. Confirmatur; quia virtus omnium humanorum bonorum eſt Regina, & munere eius cætera ſunt bona: at propter quod vnumquodque, illud magis tale eſt. Præterea Ariſtoteles Amicitiam inter externa bona enumerat; bona autem externa cedunt bonis animi, & internis. Reſpondens dico, perinde ſe habere de hac difficultate, ac de ea, per quam quæritur; num Fructus Plantę, vel Planta Fructui ſit præferenda: Et dicendum eſt, vnum alteri pręferri; vel ratione proprię facultatis, & eminentię; vel ratione actus, & formę: Inſuper; vel abſolute, & ratione propria; vel virtute alterius. Virtus ratione facultatis, eminentię, & munere proprio præfertur non enim pendet ab Amicitia, ſed amicitia ab ea: Amicitia autem preſtat ratione vltimi actus, formę, & munere alterius. Dum Ariſtoteles dixit, Amicitiam maiori curę fuiſſe Legum latoribus; conſiderauit Amicitiam, vt finem includentem omnẽ perfectionem Virtutum; non ſecus ac ſiquis deceret, negligendam eſſe Plantam, ſi fructum ſine ea poſſideremus; at ſi Plantam haberemus, adhuc quæreremus fructum: Cicero verò Amicitiam conſiderauit, vt contradiſtinctam a Virtute; & quoad illa, quæ eius propria ſunt. Ad Confirmationem, quia Amicitia redigitur ad Charitatem; Reſpondeo, Amicitiam pertinere ad Charitatem: at non ad eam, quæ eſt virtus infuſa, & præfertur Virtutibus moralibus; ſed ad eam, quæ Virtutes morales comitatur & ſequitur. Inſuper Amicitia; vt non eſt Virtus, ſed virtutem pręſupponit; ita non eſt charitas, ſed eam pręſupponit, in uirtute tanquam ſpiritum incluſam.

Quòd Amicitia cedat Virtuti.

Cicero.

Confirmatio.

Solutio difficultatis.

A

B

An Amicitia ſit Bonum Externum; & num melius ſit Diligi, quàm Honore affici. Cap. XIII.

C

DVre optimo quiſpiam dubitate poſſet; num Amicitia inter externa, vel potius inter animi bona numeranda ſit. Ariſtoteles vtrumque viſus eſt indicaſſe. Nonnunquam eam dixit bonum externum, vt 9. Moralium Nicomachiorum cap. 9. inquiens: Abſurdum eſt omnia bona beato tribuere, amicos non dare, quod omnium bonorum externorum videtur eſſe maximũ, &c. Inſuper in 8. Moralium Nicomachiorum cap. 8. inquit, diligi non procul eſſe ab honorari; & amari, ac honore affici finitima eſſe: Cum autem honor ſit bonum externum, etiam Amicitia videtur eſſe externum bonum. Ex aduerſo, videtur bonum animi: tum quia vel virtus eſt, vel ſimilis virtuti, vel fructus eius; virtus autem eſt bonum animi: tum inſuper, quia ex pręelectione pendet: tum demum, quia eſt affectio quædam animi. Reſpondens huic difficultati dico, Amicitiam partim inter externa, partim inter interna bona numerari poſſe; abſolutè tamen debere dici bonum externum. Numeranda eſt amicitia inter bona interna; dum conſideratur, vt ex virtute, ex noſtraque pręelectione pendet; & eſt affectio nos lætitia, animiq; tranquillitate perfundens: ex aduerſo eſt bonum externum; ratione amici, in quem tendit, a quo pendet, & ob quem a nobis demi poteſt: externus eſt amicus, a quo diligimur; interna eſt noſtra pręelectio, affectio, & gaudium inde conſurgens. Ideo accuratè Ariſtoteles de amico dixit, quòd maximum ſit omnium externorum bonorum, & quòd dilectio ſit finitima honori. Eſt igitur Amicitia, ex parte externi quod diligitur & a quo pendet, bonum externum cum interno complicatum; ex parte noſtri qui amamus, bonum & affectio interna, ad externa tendens. Honor autem magis externum bonum cenſeri debet, eſt enim operatio honorantis magis externa quàm dilectio: honor tamen, vt actio honorantis, eſt interna honorantis, pro meritis, eſt interna honorati; pro ſigno, eſt bonum externum. At cum Amor ſit finitimus honori, iure dubitare quis poterit; Num Amicitia præferatur Honori, vel potius Honor Amicitię. Ariſtoteles in 8. Moralium Nicomachiorum cap. 8. inquit, melius eſſe diligi, quàm honore affici; & rationem afferens inquit: Nos honorem appetere non prop-

Amicitiam eſſe bonũ externum.

Eſſe bonum animi.

Solutio.

D

Honor quoque eſt bonũ partim externum, partim internum.

An honor ſit pręſtãtior amicitia.

A propter ſe, at ex euentu; nempe quia ſignū eſt virtutis, vel quia ſperamus ab honoran te poſſe nos beneficia recipere: at amari & diligi expetimus propter ſe, & amicitia propter ſe expetenda eſt &c. Ex aduerſo inquit Ariſtoteles in quarto Morali. Nico. cap. 3. Honor externorum bonorum maximum eſt, quare præferendus videtur Amicitię. Confirmatur: quoniā qui honorat, etiam amare videtur; at non ſemper amans honorat: vt parens amat filium, non honorat, filius honorans patrem, etiam amat. Præterea Amicitia propriè verſatur inter æqua les, onor verò præſertim eſt inferioris erga ſuperiorem: quare, qui nos Amore amicitię diligit, ſe parem facit; qui honorat, modo quodam ſe ſubiicit, ac ita magis pateſacit præſtantiam honorati: Hinc Deo eminentiſſimè conuenit honor, cui tamen amicitia ęqualitatis repugnat. Reſpondens difficultati dico primò, Amicitiam & Amorem conſiderari dupliciter: Primò, vt finitima ſunt honori, & modo aliquo ad honorem pertinent; in qua ſignificatione Ariſtoteles in 4. Moralium Nicomachiorum cap. 3. dixit honorem externorum bonorum maximum eſſe, nam ſub honore etiam dilectionem incluſit: Secun-

Ariſtoteles uidetur ſecum pugnare.

Solutio.

B dò conſiderantur, vt contradiſtincta ab honore; & tunc duas profero aſſertiones. Prima eſt: Amor abſolutè ſumptus præfertur Honori. Ratio eſt: quia Amor eſt, tanquam anima, ſpiritus, & Vita honoris; & Honor erga Deum præſertim a dilectione eius flagrantique charitate perfectionem recipit; ſimiliter ſe habet de quouis Amore & honore, dum vnà connectuntur. Altera eſt: Amor æqualitatis, qualis eſt Amicitia, habet ſupra ſe honorē aliquē, veluti honorē erga Deum; at nō propterea honor præfertur dilectioni eiuſdē. Ex his elicitur cōſpicua reſolutio difficultatis, & dilutio rōnū: & conſtat, qūo Amor magis rōne ſui, Honor magis ob aliud optandus ſit.

Prima aſſertio.

Secunda.

Quid ſit Præſtantius; num Amare, vel Amari. Cap. XIIII.

QVoniam apparuit, pro amicitię conſtitutione mutuum Amorem requiri; iure optimo dubitare quis poterit, quidnam præſtantius ſit, num Amare, vel potius Amari: Eſt profectò conſideratio hæc digna animo nobili & ingenuo; & reſolutio eius non eſt facilis, cum pro omni parte extent ratio-

C nes & opiniones. Plato in Conuiuio amantem præfert amato: nam in collaudatione Phædri inquit, Deos vehementius admirari, delectarique, ac maiora beneficia cō ferre; dum amatus amatorem tuetùr & diligit, quàm dum amator amatum; diuinior enim eſt amator amato, cum diuino furore ſit raptus: quamobrem Achillem magis, quâm Alceſtem honorarunt; illum quippe mortuum ob amantem Patroclū in beatorum inſulas tranſmiſerunt, hanc autem ſolùm a mortuis ſuſcitarunt, quę ob amatum coniugem perierat. Confirmatur eadem ſententia; quoniam amare eſt modo quodam honore afficere (vt patuit in præcedentibus) honor autem & laus, magis ſunt honorantis & laudantis, quàm honorati; cum ſint actiones quædam, quarum præſtantia in agente refulget: at amari nequaquam eſt agere. Præterea; qui verè amat (vt Socrates Phædrum diligebat) eſt Dux & regula eorum, quos amat, cū eos ad honeſta dirigat: Dux autem ei præfertur, quod ducitur. Ex aduerſo idem Plato per ſua principia frequenter pateſacit oppoſitum: Nam in Lyſide oſtendit, quòd; cum amans ſit appetens, & appetitio ex indigentia boni quod optatur pro-

Quòd Amans pręferatur.

Quòd pręferatur res amata.

D deat; amans vt amans egenus eſſe dicitur, & ob id deterioris videtur eſſe conditionis. Inſuper in Conuiuio matrem Amoris oſtendit eſſe Peniam, hoc eſt indigentiā; patrē verò Porū denotantem copiā: Indigentia conſideratur in amante; Porus & copia, in re quæ amatur: quare quod amatur amanti pręfertur. Id ipſum exiſtimat Ariſtoteles, & iurè profectò: Nam id, quod amatur, obtinet rōnē obiecti, finis, & perfectionis; ideo bonum definitur, ꝙ ſit id, quod omnia appetunt, vt patet ex proœmio lib. Mo. Nico. Inſuper in 1. lib. phy. cont. 81. optabile nuncupatur bonum, & diuinum; appetens verò dicitur bono carens, eoq; priuatū. Præterea Deus, qui eſt ſumma perfectio, exactaq; regula omnium perfectionum, in 12. Metaphyſicę cont. 36. dicitur mouere vt amabile & optabile, non vt amans & optans: immo; dum Deus conſideratur vt amabile & ſe amās, qui primus eſt omniū amorū; procul dubio, vt amabile, præfertur ſibimet, vt amans eſt. Cum res ſit dubia, Varii dicunt Varia. Leo Hebræus dialogo 3. de Amore abſolutè aſſerit amatum dignitate præferri amanti; idq; oſtendit nōnullis rationibus, quarum vis includitur in eis, quę a me relatę fuerunt. Auctoritati Plato-

Opinio Leonis Hebræi.

nis reſpondens ait: Amantē fuiſſe prælatū amato; a Phædro putāte Amorē eſſe Deū, A
& pulchrū,& in corde amantis collocatū:nō a Socrate ex opinione Platonis,cum ex
orōne Socratis denotetur amatu Poro deſignatū,eſſe præſtantiorē amante. Inſtantiæ
ſumptę ex Achille & Alceſte,reſpōdet inquiens; Achillē maiori pręmio a Diis fuiſſe
donatū,nō quia mortē obierit pro amāte nobiliore,ſed quia vt amatus minus teneba
tur mori: & propterea magis ex ſua magnanimitate & liberalitate, quàm ex debito
mortē obiit; amans aūt magis mori tenetur pro amato,a quo perficitur. Inſuper; quia
inſtantia eſt de Deo,qui cum ſit præſtantior creaturis,eas tn̄ diligit; ac etiā ſuperiora
diligunt inferiora,vt Princeps populū. Reſpōdet,de his quoq; eſſe verum, rē amatā ſe
habere perinde ac Deū amantis; q̄a ſemper amans amore ꝑficitur: nā ſi cōparat̄ crea
tura ſuperior cū inferiore, ſuperior amās inferiorē ꝑficitur; quatenus qui munera lar
gitur,actione liberalitatis perficitur: inſuper,quia amans creaturā inferiorē,cāq; per-
ficiēs,perficit vniuerſū;quę vniuerſi perfectio eſt aliquid diuinū,& eſt id, quod ab eo
amante amatur: adeò vt ſemper res amata diuinitatis imaginē præſeferat. Loquēdo
aūt de Deo diligēte creaturas,inquit,Deum dupliciter cōſiderari: primò intrinſecus; B
ac ita nō perficitur,nec perfici poteſt,cum ſit abſoluta perfectio: ſecundò extrinſecus
vt creator,qui lætatur (vt lętitia ei cōpetere poteſt) perfectione ſuæ creaturę, ac inſu-
per in eius imagine ac externa vmbra perficitur; ſic cæli enarrant gloriā eius; & hæc
externa perfectio imaginis Dei eſt ea, quæ optatur & amatur, & præſtantior eſt amā

Reiicitur opinio Leonis.

te vt ad hæc externa relato. Hęc eſt ſentētia Viri docti & elegantis,quæ tn̄ mihi mul-
tiplici rōne a vero alieniſſima videtur. Primò minus rectè ſententiā Platonis, & rōnē
Phædri explicare vr̄. Inquit Phædrus amātē præferri amato, quia diuino furore rap-
tus eſt: Hoc nō eſt alienū a ſentētia Platonis,ſed ei maximè conſentaneū. Nā in Phę-

Species furoris.

dro in perſona Socratis duas ponit furoris ſpecies,vt & in Cōuiuio; diuini ſcilicet &
humani: inſuper diuini furoris quatuor numerat ſpecies, Vaticiniū, Myſteriū, Poeſim
& Amorē; quē amādi furorē omniū optimū appellat, cū in vnū nos erigat, quod eſt
ſupra eſſentiā: Quare ea rō,qua amās a Phædro præfertur amato,ex ſentētia Platonis
prolata eſt. Et confirmatur; q̄m ſententia Platonis rectè a Plotino in libro de Amore C

Fundamētum ſentētię Platonis.

explicata,hoc nititur fundamēto: ꝙ per pulchrum & bonū refulgens in re amabili ex
citetur in anima Amantis rō veri pulchri & boni, qua excitatione eleuetur ad ideas
eorum in Mente reſidentium,& per ideas ad vnum,quod eſt caput earum. Propterea
Academici explicantes aſcenſum animę per Amorē, inquiunt; Amātes primò dele-
ctari pulchro refulgēte ī corpore amati: Mox excitatos ac in ſe reuocatos,nō amplius
eam pulchri vmbrā in corpore inſpicere & maximi facere, ſed rōnē & ideam admira
ri; ac ita eminentiori modo bonum & pulchrū poſſidere, quàm id faciat formoſum
corpus;& Amoris ſpiritu longè ſublimius eleuari, quàm res amata ſua corporea pul-
chritudine eleuata ſit. Hoc itaque Platonico fundamēto dixit Phædrus, Amātē ama-

Altera rō.

to pręſtare. Prętereа aſſerere; ſēper Amatū præferri amāti,quia Amās aliqua rōne per
Amorē perficitur; ad rē non facit,nec inſtituto eius inſeruit. Cum.n.cōparatio fiat in
ter Deum diligētē & dilectas Creaturas, vel inter diligentem Principē & dilectos po
pulos: quanuis Deus per Amorē aliqua rōne extrinſecus perficiatur,quatenus ſplen-
didior apparet eius externa imago; ob id tn̄ Deus amans non dicitur vilior creatura D
amata, nec Princeps diligens ſuo dilecto populo, cum ex eis omnis perfectio in crea
turas & populos redundet: veluti,qui munera alteri largitur, quanuis eo liberalitatis
officio perficiatur; nō propterea eſt imperfectior eo cui munera tribuit, ſed econtra.

Rō alia.

Præterea Plato in Cōuiuio ex ſentētia Diotimę inquit, Amorē eſſe deſideriū immor
talitatis: & non eſſe deſideriū pulchri, ſed generōnis partusq; in pulchro; quo partu
amans ſeruetur immortalis. Hæc amātis fęcunditatē & pręſtātiā patefaciūt; cuius id,

Rō alia.

quod amatur,ſolùm præbet occaſionē. Præterea amicus ob id alterum diligit,quia iu
dicat illū probū, & ex ſibi interna virtute cupit ei beneficia conferre: at Virtutē dili-
gere,cupereq́,beneficia cōferre,eſt actio ex Iuſtitia & Virtute prodiens;& eſt cōditio

Leo Hebręus aduerſatur Platoni.

pręſtantior, quàm ea recipientis: Et præſertim; quia amicitia in eo potius eſt poſita,
vt diligamus, quàm vt diligamur. His accedit, quòd vir ille elegans; dum rōnem
tradit, cur Achilles maiori munere fuerit honeſtatus; apertè aduerſatur Platoni,

Alia opinio.

qui ait; id propterea fuiſſe factum, quia amans eſt præſtantior amato. Propterea
alii reperiuntur viri docti, qui aiunt Amicitiam honeſtam eſſe triplicem;

vel

A velperficientis erga id quod perficitur, vt Dei erga creaturas; vel rei quæ perfici-
tur erga perficientem, vt Creaturæ erga Deum, vel viri probi erga parem virum
probum: Si de prima loquimur, conditio Amantis eſt pręſtantior: Si de ſecunda,
præſtantior eſt ea amati: Si de tertia, quia mutuò ſe perficiunt, æqualis ſunt perfe-
ctionis; per conditionem tamen amantis præſtantior eſt qui amat, dum amat, non
vt inde perficiatur, ſed vt perficiat impartiaturque munera; & prę ſertim, quia ama
re Virtutem eſt actio proba: At ſi loquimur de amore vtilis & iucundi, econtra ſe ha
bere inquiunt; Nam quod amatur, vt amatur, præſtantius eſt. Hæc opinio priori
præferenda eſt, attamē ea quoque eſt dubia. Primò: quia vera non eſt, dum amatum Reiectio.
præbet amanti occaſionem eleuationis ad ſuperna; nam tunc amans non perficit
amatum, & tamen eſt eo præſtantius: & præſertim hoc conſiderari debet, quia (vt
dixi) ob id prę ſertim Plato amantem prętulit amato. Prętcrea falſum eſt dicere (lo-
quendo de amicitia vtilitatis) quòd ſemper amans ſit ignobilior; cum ſæpe domi-
nus diligat ſeruum ob vtilitatem, nec propterea ſit vilior ſeruo: ita diligitur nonnun
B quam famula gratia iucunditatis, quæ eſt vilior; immo mas amans fęminam gratia
iucunditatis, vilior non eſt ea, ſed prę ſtantior. Prę terea: Quod amatur, vt amatur,
mouet immobiliter, & vt finis, quemadmodum in tertio de anima aſſeritur; finis
ſemper principatum obtinet; quare apparet amabile ſemper debere principatum ob
tinere: hoc autem quomodo ſe habeat, per relatam opinionem non explicatur. Pro Reſolutio
pterea difficultatem ita reſoluendam cenſeo. Amor dupliciter conſideratur: Primò difficulta-
abſolutè, vt actio amantis, eiusque affectio; ac ita, ſi probus fuerit, eſt perfectio; ſi tis.
improbus, imperfectio Amantis: Secundò conſideratur, facta comparatione inter Prima aſ-
prę ſtantiam Amantis & rei amatæ; & tunc dicendum, quòd Amor (vt apparuit) ſertio.
ex duplici fonte oritur, ex copia nempe & inopia; ex quo hęc vniuerſalis aſſertio
elicitur: Id, cui copia competit, eſt præſtantius; cui inopia, ignobilius: & iurè; nā Secunda
ea copia, vel eius participatio, obtinet locum optabilis & finis. Ex qua communi aſſertio.
aſſertione hę partes eliciuntur. Copia nonnunquam in ſolo Amante reperitur: vt
Deus, quia bonus, cuncta creat; & quia bonus, amando perficit; ac ita Amans prę
C fertur amato. Nonnunquam ea copia rei dilectę competit; & hoc poteſt contingere Tertia.
dupliciter. Vel quòd ei competat, vt vmbrę excitanti, ſiue materiei neceſſariæ pro
adeptione finis; & tunc ſimiliter amans eſt prę ſtā tior amato: veluti Socrates amans Quarta.
formoſos iuuenes, Spiritu interno Amoris eleuabatur ad verum pulchrum & bo-
num modo in prę cedentibus relato, ac ob illum ſpiritum & eleuationem prę ſta-
bat amato: ſimiliter Vir fęcundus amans puellam, vt inde materiem recipiat, in qua
(pro formanda prole) ſemen & fęcunditatem effundat, dicitur ei prę ſtare; qua-
tenus in ea coniunctione, pro adeptionē finis, eminentiori modo Vir quàm fęmina
concurrit; vir enim ex interna copia ſuę fęcunditatis diligit, fęmina verò ob ino-
piam; ideo dicitur in 1. phyſic. 81. vt fęmina marem, ita materies formam expetit.
Vel ea fęcunditas eſt in re dilecta principaliter & verè, vt dum creatura diligit creato Quinta.
rem; & tunc res dilecta præfertur. Vel demum ea fęcunditas eſt in vtriſque; & tunc Sexta.
ambo ratione fęcunditatis prę ſtant, rationę indigentię cedunt: & hoc euenit, dum
D Amici duo uirtute prædití mutuò ſe diligunt; in vtriſque enim conſideratur fęcun-
ditas ex propria Virtute prodiens, & indigentia quędam communionis vitę & alio-
rum humanam imbecillitatem comitantium. Hęc ſunt vera de omni Amore, tum
honeſto tum vtili, tum delectabili. Ex quo conſtat reſolutio difficultatis, ratio reſo
lutionis, & explicatio aduerſarum rationū & auctoritatum: conſtat etiam ratio, cur Cur Pla-
Plato magis præferat Amantem, quàm id fecerit Ariſtoteles. Plato enim conſidera- to magis
uit Amantem, ut excitatum ab umbra pulchri in materie fulgentis, & per furorem quàm Ari
Amoris eleuatum ad eſſentiam Pulchri; cum ex aduerſo Ariſtoteles veras cenſeat ſto. prę fe-
in Materie reperiri formas, & amoris furorē deſtitutum rationibus & ideis leuiorem rat Aman
iudicet. Demum conſtat, quomodo bonum & copia gradu eminentiore Amorem tem.
parit, quàm id faciat inopia; bonum enim ut bonum fęcundum eſt, ſuique natura
communicabile: ideo expetens propagari, eminentiſſimum parit Amorem; qualis
ille eſt, quo Deus diligit Mundum.

An Amicitia in eo præſertim ſit poſita vt Amemus, vel potius vt Amemur; et inter Quot verſetur. Cap. XV. A

DIctum eſt in præcedentibus, & approbatum fuit ab Ariſtotele in 8. Moralium Nico.cap. 8. Amicitiam in eo potius eſſe poſitam, vt amemus, quàm vt amemur; idque iure optimo: Amicitia.n.dilectio, actio, ac vſus quidam Virtutis eſt; & cum ſit actio amantis, iure in actione præſertim eſt col-

Inſtantia.

locata. Id tñ videtur eſſe dubium: quia in Amicitia & Amore principatum obtinet amabile; de cuius rõne eſt, vt ametur: quare in eo quòd ametur preſertim poſita eſ-

Amicitiã in eo pręſertim eſſe poſitã vt amemus.

ſe videtur amicitia. Cui difficultati reſpondens dico, ſententiam Ariſtotelis veram eſſe, nempe in eo præſertim Amicitiam eſſe poſitam, vt amemus. Rõ eſt; quia Amicitia per amorem conſtituitur, Amor autem eſt actio amãtis. Inſuper; Amicitia eſt vſus & officium Virtutis, vſus Virtutis cum prælectione eſt iunctus, pręlectio agẽtis & amantis eſt: ideo Amici commendantur, quia congruenter diligunt, non quia B diliguntur. Demum in Amicitia duo conſiderantur: vnum eſt dilectio, & approbatio probitatis amati: alterum eſt probitas & fæcunditas animi amãtis, qua cupit officia & beneficia cuncta in amicum cõferre; non ſecus ac Deus in rectè affectas creaturas, & Princeps in populum; in quo ſecundo collocatum eſt principale officium, & potior rõ amicitię: Hoc ſecundũ manat ex amore diligentis; ex eo enim ꝙ amicũ

Soluitur aduerſa ratio.

diligimus, cupimus in eum beneficia conferre. Nec eſt difficile aduerſæ rõni ſatisfacere. Dicebatur amabile obtinere principatum, de cuius rõne eſt vt ametur: Reſpondeo, & per inſtantiam, & per fiduciariam reprobationem. Per inſtantiã primò; quia (vt dixi) dum Amor ex copia diligentis, eiusq; fæcunditate manat, expoſcit in diligẽte maiorem perfectionẽ: Secundò per fiduciariã reprobationẽ dico: Quanuis obiectum ſit præſtantius, Amicitia tamen non eſt officium obiecti, ſed eſt muneris functio erga illud; quæ muneris functio amantis eſt: Inſuper, in re amata conſideratur præſtantia obiecti; in amore amantis reperitur principatus conſtituentium formam C amicitię, quę amor quidam eſt. At quæritur, inter quot verſari poſſit Amicitia, &

De numero Amicorum.

quis debeat eſſe numerus amicorum. Pro ſolutione accipio Amicitiam eſſe duplicẽ, publicam & priuatam: Amicitia publica; qualis eſt ea Principis erga populos, & populorũ interſe; inter multos verſatur; & in plurimis ſeruari poteſt: At amicitia priuata; quæ pares & probos expoſcit, non inter multos, ſed inter duos, vel tres ad ſummũ, verſari poteſt. Ideo dicitur (Qui multis cupit eſſe amicus, nemini eſt amicus) hæc.n. Amicitia expoſcit officiorũ, actionũ, affectionunq; animi mirã conſenſionẽ, eximiam que vniuerſę vitę (vt nobis licet) cõmunionẽ, quæ in multis ſeruari non poſſunt: & præſertim; quia viri probi, qui alterius potius quàm propriũ cõmodũ quærunt, adeò

Cur amicitia uera ſit inter paucos.

ſunt pauci, vt Phęnici coruisq; albis æquari poſſint: His accedit, ꝙ non citò, ſed tardè, poſt accuratã conſiderõnẽ, poſt longum vſum & experientiã, Amicitia firmatur; hoc autem de multis facere non valemus. Propterea iure à Plutarcho in libro de multitudine amicorum ſententia illa Pythagorę commendatur (Ne multis manum iniicias) hoc eſt ne multos tibi facias amicos. Ideo ſententia illlus ex aduerſo damnanda D

Plutarch.

eſt, qui dicere conſueuit; ſe diem perdidiſſe, in quo Amicum aliquem ſibi non comparaſſet: Hoc de communi beneuolentia dici poteſt; nõn autem de vera Amicitia. Rectè itaque Ariſto. 9. Moralium Nicom.cap. x. dixit, Veram Amicitiam inter pau-

Ariſtote.

cos, & frequenter inter duos tantùm, verſari; vt Hiſtoriis comprobatum eſt; & iure profectò: Nam amicitia eſt quędã amoris exuperatio, quę in multis locum habere non poteſt: Inſuper, cum expetat amicus indigentię amicorum ſuccurrere, nec valeat vnus priuatis opibus multis prodeſſe, iure non valet eſſe multis amicus: Demum; cũ teneatur amicus cum fortuna amici conformari, ſi multos haberet amicos, cogeretur ob variam eorum fortunam lætari, triſtari, multisque aduerſis affectionibus ſimul affici. Multitudo itaque amicorum, nec vtilis, nec iucunda, nec priuatę vitę accommodata, cenſeri debet: Sola itaque Amicitia communis & publica, inter

Amicitia Publica. Dubitatio

multos eſſe poteſt, priuata nequaquam. Verùm occurrit dubitatio: Cum detur Amicitia Publica; & ea præſertim locum habeat in Rep. optimatum, cui Honeſtum & Virtus eſt curæ; num in ea Ciuęs omnes inter ſe valeant eſſe Amici? Reſpondeo: In

A Rep. optimatum mutua amicitia ſaluberrima eſt, & eſt ligamentum Ciuium tutiſſimum & fęliciſſimum; & ſi cunĉti ciues eſſent probi, facillimè inter omnes ſeruari poſſet conformis gradui, ętati, & conditioni eorum: at frequenter accidit, quòd homines potius nomine quàm re & opera probi ſint. Verùm pulchra occurrit dubitatio: cum detur Amicitia priuata, & publica; num priuata ſit publicæ præferenda, vel vice verſa? Prætermiſſis variis, quæ pro omni parte dici poſſent, difficultati ita reſpondendũ cenſeo. Amicitiam Publicam præferri priuatę, dupliciter contingere poteſt; vel extenſione, vel intenſione: Extenſione conſtat publicam præferri, cum inter plures verſetur; dubium eſt, an præferatur intenſione. Reſpondeo: Dum Amicitia priuata comparatur cum publica; vel comparatur cum amicitia ſingulorum ſeorſum; vel cum amicitia eorũ erga finẽ vnum Reipu. quod eſt ſalus, & bonum publicũ: in prima cõſiderõne Amicitia priuata pręferenda eſt; quia eſt ſingulis iucundior, intimior, firmior, coniunĉtior, magisq; a vitio ſeiunĉta, quàm ſit ea ſingulorum ciuiũ inter ſe: at conſideratione ſecunda ſecus ſe habet; nam bonum publicũ eſt optabilius,
B ideo ſalus Patrię preferenda eſt ſaluti vnius priuati Amici; Inſuper hęc cõſimilior eſt Amicitiæ Diuinorum, & vinculo vniuerſæ Iuſtitię fęliciſſimè eſt colligata: Iurè itaque, dum ad publicum finem refertur, Amicitię priuatæ eſt præferenda.

Solutio. | Num Amicitia publica pręſtet priuatę.

An Amicitia Præferenda ſit Affinitati, et Coniunctioni Sanguinis. Cap. XVI.

SEntentia fuit Heſiodi, conſiderata a Plutarcho in libro de fraterno amore

Aequalem fratri cautas feciſſe ſodalem.

Quæ ſententia num vera ſit, non facile eſt videre. Vera namque videtur: quoniam nos naturam reĉtè ducentem tenemur ſequi; quicunque enim naturam ſequitur, Deum ſequitur, a quo natura dirigitur: nos aũt per Naturã cum fratre & conſanguineis iunĉti ſumus, & inſtinĉtu naturę coniũĉtos ſanguine maximè diligimus; legeque naturæ tenemur eos præferre cæteris, eis præſertim conſulere ac opem ferre. Et confirmatur: quia officia & beneficia, quæ in conſanguineos cõferi-
C mus, in noſmetipſos redundant; cum conferãtur in familiam, cuius nos partes ſumus. Ex aduerſo præferenda videtur Amicitia: qm̃ fratres natura ligat: amicos verò ligat Virtus, præleĉtio, liberaq; voluntas; quæ præferuntur naturæ, & arĉtius ligant quàm natura: fratres ligati ſunt ſanguine; amici virtute, animiq; affeĉtu, quo in mortalibus potentius ligamentum non reperitur: corpora ſemper ſunt loco ſeiunĉta; animi verò, et diſtantes, ſummopere iunĉti eſſe poſſunt: iucundiorẽ cum vero amico ducimus vitã, quàm cum fratre: officia erga fratres ortum ducunt ex debito Naturæ; officia aũt erga amicv ducunt ortũ ex virtute, eſt propriis meritis eius. De hac difficultate duo dicenda cenſeo. Primum eſt: Præſuppoſita meritorũ paritate, proculdubio præferendi ſunt illi, qui ſanguine iunĉti ſunt: Rõ eſt conſpicua; nam ea includũt, quę cõpetũt amicis, & aliquid vltra. At ſi cætera non ſint paria; & tantùm compareñtur attinentia ad coniunĉtionẽ ſanguinis ſeorſum a virtute, cum attinentibus ad amicitiam, hoc eſt ad coniunĉtionẽ animorũ per virtutẽ, ſeorſum a cõiunĉtione ſanguinis; dico, abſolutè præferendam eſſe amicitiam, vt abſolutè Virtus affinitati præfertur.
D Addo ſecundò, munera & officia eſſe duorum generum. Nonnulla pertinent ad naturam, & reſpiciunt corporis vitæq; conſeruationẽ; & hæc potius fratri & conſanguineis, quàm amicis præbere tenemur: ſic magis tenemur alere egenũ fratrem, quàm amicum; & magis tenemur eſſe ſoliciti de vita fratris, quàm amici; hæc enim ad corpus, ſanguinem, & naturam pertinent, quibus magis cum cõſanguineis iunĉti ſumus. Alia ſunt officia & beneficia, quæ ad honorẽ, vitæq; moralis cõformationẽ pertinẽt; & in his tenemur Virtuti, & amicis virtute præditis principem locum tribuere: ſua enim ſingulis tribuenda ſunt. His demũ addere debemus, connexionẽ ſanguinis eſſe amicitiam quandam naturalem: quæ profeĉtò eſt magis neceſſaria, quàm moralis: At moralis dignitate naturali præfertur. Ex his cõſpicuã eſſe cẽſeo reſolutionẽ difficultatis, necnõ diſſolutionẽ rõnũ vtriuſq; partis. At dignũ eſt conſiderõne, num frater fratri vel alteri sãguine iũĉto valeat hac morali Amicitia, de qua loquimur, eſſe cõiũĉtus. Proculdubio dicẽdũ cenſeo id, & cõtigiſſe, & cõtingere poſſe: nã frater fratri amicus eſt per naturã, & domeſticã aſſuetudinem; natura & aſſuetudo, non deſtruunt perti-

Affinitatẽ pręferẽdã Amicitię. | Pro parte Amicitiæ. | Solutio. | Prima aſſertio. | Secunda. | An inter fratres poſſit verſari amicitia moralis.

nentia ad mores & virtutem, ſed perficiunt: propterea contingere poteſt, vt duo, cũ A
ſint fratres, etiam ambo ſint virtute prædíti, conſimili vitę genere iuncti; & nedum ſe
mutuò diligentes tanquam fratres, verùm inſuper munere virtutis & morum; ac ita
amici erunt per naturã, per leges domeſticas, ac demum per propriam virtutem &
prælectionem. Quod confirmatur: quia fratrum odia deterrima ac pernicioſiſſima
ſunt, vt in 7. de Rep. docuit Ariſtoteles; propterea fraternus amor & amicitia optima
& ſaluberrima iudicari debent: nec vllam cenſeo reperiri in vniuerſo poſſe dulcio-
rem, honeſtiorem, magisque ſalutarem amicitiam ea, quę inter duos virtute & vitæ
genere iunctos fratres reperitur; ad quam ligandam Natura, Fortunã, & Virtus fęli-
Plato. ciſſime conſpirant. Hoc conſiderauit ac exoptauit Plato: dum in ſua Rep. dixit, ita
in ea debere ciues eſſe conſtitutos; vt qui conſimilis ſunt ętatis, iudicent ſe eſſe fra-
tres, ſeniores verò iudicentur communes parentes iuniorum: quæ communio, quid
boni, quidue mali includat, ſuo loco patebit.

An Sibi Vnuſquiſque maximè debeat eſſe Amicus. Cap. XVII. B

APparuit fratres Amicitia, & ea quidem optima, iungi poſſe. Verùm dubita
bit aliquis; num valeat homo ſibimet eſſe amicus, & num ſemetipſum pri
mò & maximè diligere teneatur. De hac difficultate varia pro utraque
Teneri ſe quéquemaximè diligere. parte dicuntur, quę inter ſe pugnant. Quòd enim vnuſquiſque ſe maximè
teneatur amare, oſtenditur primò: Quoniam homo pro facultate tenetur imitari
Deum; in Deo autem idem eſt amans & amatum, & maximè Deus ſeipſum amat;
Rõ prima quare homo quoque ſeipſum primò & maximè amare tenetur. Confirmatur: quoniã
Confirmatio. illum maximè tenemur amare, cui recta ratione ſummum bonum competere opta-
mus: at ſummum bonum, quod eſt fęlicitas, ob quam nati ſumus, nobiſmet primò &
maximè competere optamus: quare noſmetipſos maximè tenemur amare; veluti
etiam, non alios, ſed noſmetipſos primò & maximè tenemur ornare virtutibus, qua
Alia ratio. rum mnnere ſummum bonum conſequimur. Inſuper: Si amor conformitatem & ſi
militudinem ſequitur, vnuſquiſque eſt ſibi apprime ſimilis, cum in eodem ſimilitudo
eminenter includatur; vt elicitur ex primo de ortu & interitu cap. de actione. Præte- C
Ratio tertia. rea: Nos cætera magna ex parte diligimus gratia noſtri; quare amor noſtri eſt finis
& cauſa, vt cętera diligamus: regula aũt eſt, ꝙ propter quod vnumquodque, illud ma
Rõ quarta gis eſt. Inſuper: Cum lege Naturę & Dei teneamur amare proximum, quia vnuſquiſ
que eſt ſibi maximè proximus, maximè ea lege tenetur amare ſeipſum: & cum eadẽ
lege teneatur amare proximum, tanquam ſeipſum; ſi tanquam ſeipſum, primò igitur
Rõ quinta ſe diligere tenetur. Inſuper: quia Amicitiæ finis eſt conſenſio & uitæ vnitio, quibus
vnuſquiſque ſecum valet & debet cumulatiſſimè frui; iure ſibi tenetur maximè eſſe
Confirmatio. amicus. Confirmatur; quia deprauatos homines frequenter damnamus & increpa
mus, quia ſui viribus præpoſterè vtuntur, ſuorummet ſunt proditores, *ſibi ipſis*
ſunt aduerſi: quod minimè efficeremus, niſi tenerentur ſibi maximè eſſe amici. In-
Alia confirmatio. de euenit quòd, dum maximam dilectionem indicare cupimus, aſſerimus; non ſe-
cus amare alium, ac noſmetipſos; & gratias perinde nobis eſſe gratas, dum confe-
runtur in alium, ac ſi in noſmetipſos collatę fuiſſent. Ex aduerſo, minimè apparet de
Rationes pro parte aduerſa. bere hominem primò & maximè ſemetipſum diligere; quoniam inſpicimus ex ni- D
mia ſui dilectione ortum ducere omnia vitia: Ob id Plato in 5. de Legibus affirma-
Rõ prima. uit, nimium ſui ipſius Amorem omnium peccatorum omnibus ſemper eſſe cauſam;
occæcatur quippe erga amatũ qui amat: Ideo ex eo ꝙ noſmetipſos diligimus, nobis
indulgemus, labores uitamus, voluptatẽ omninm malorũ eſcã ſequimur, nobis om-
Confirmatio. nia parcimus; cũ tñ cõtra aliis multa parcere teneamur, nobis verò nihil: Hinc φιλαυτία
hoc eſt ſui dilectio, vt vitiũ damnatur: Et in Euangelio monemur, ꝙ, niſi granũ fru-
menti cadens in terram mortuum fuerit, nullum fructum afferet; & qui diligit ani-
Rõ ſecũda mam ſuam in hoc mundo, in uita ęterna perdet eam. Præterea: Qui primò & ma-
ximè ſeipſos diligunt, cætera minus amant & optant; ac propterea vt ſuperbi cætera
Rõ tertia. negligunt, ſe præferunt aliis, & ſe ſolos laudant & commendãt. Inſuper: Omne,
quod amatur & optatur, eatenus amari debet, quatenus bonũ eſt; quare vnumquod
que, vt melius eſt, ita cenſeri debet optabilius & dignius amore: At Deus &
Intelligentię ſunt meliores nobis, & bonum commune præferendum eſt bono pro-
prio:

A prio: Quare Deum, Intelligentias, & bonum Reipublicę flagrãtius, quàm noſmetipſos diligere & optare debemus. Ideo iure optimo cõmendantur illi; qui pro patria pro ſua Republica, pro Deo, diuitias ac propriũ ſanguinẽ effuderũt. Res itaq; ſatis perplexa & dubia eſt, de qua a variis varia dicuntur. Sentẽtia fuit Pythagorę, vnumquẽque teneri poſt Deum maximè reuereri ſeipſum. Ariſtoteles in 2. de Rep. cap. 3. cõmendauit amorem ſuimet, at nimiam ſui dilectionem vituperauit; dixit enim. Nec quidem ſine cauſa erga ſe quiſque habet amicitiam, quin potius hoc eſt naturale: nã licet amantem eſſe ſui, iure vituperetur; id tñ non eſt ſeipſum amare, ſed pluſquam oportet amare, &c. Inſuper de hac difficultate multa dicit 9. Mora. Nico. cap. 8. & demum colligit virum Probum debere amantem ſui eſſe; ita enim honeſta aget, & per honeſtas actiones ſe amatum perficiet: Improbum verò non oportere ſui amantem eſſe; nam ſibi & proximo cuique nocebit, vitioſis animi ſui perturbationibus obtemperans. Ex qua Ariſtotelis reſolutione non conſpicuè conſtat an dilectio ſui reddat hominem probum vel improbum, neque an Vir probus primò & maximè ſe
B diligere debeat: Ideo hoc exactius eſt explicandum.

Pythagoras.

Ariſtoteles.

Reſolutio Difficultatis, An Homo debeat ſe primò & maximè diligere. Cap. XVIII.

VT propoſitæ difficultatis clarior refulgeat reſolutio, Accipio primò, Amicitię nomen dupliciter vſurpari: ſumitur namque pro Amicitia vera in pręcedentibus definita, quæ in vno ſeruari non poteſt: ſumitur inſuper latius pro quauis dilectione & conſenſione, in qua ſignificatione poteſt homo ſibi dici amicus; rectius tamen ſeipſum amans diceretur. De qua latè ſumpta Amicitia loquens dico, in homine duplicem eſſe cognoſcentem, appetentemque facultatem; ſenſum ſcilicet, & rationem: in quibus triplex poteſt conſiderari conſenſio & amor; Vnus ſenſus, & appetitionis eius, ſuimet; Alter rationis, eiuſque appe
C titionis, ſuimet; Tertius ſenſus, & rationis: & hic Tertius magis propriè Amor & Amicitia dici poteſt, cum verſetur inter duo diſtincta. His tertiò addo, ex facultatibus enumeratis duplicem conſurgere hominem; vnum externum, corpore & ſenſu conſtitutum; alterum internum, ratione & Mente formatum: ille eſt vmbra & imago quædam, hic verus eſt homo: ille eſt tanquam Materies conflati ex vtriſque, hic tanquam forma: ille inſtrumentum & famulus, hic faber & dominus: Ille obnoxius eſt morti, Hic ex parte Mentis diuinus & immortalis. Hęc diſtinctio cum a Philoſophis tum a Theologis approbatur: Platonici tamen a Theologis non diſſentientes, triplicem ponunt hominem; ſenſitiuum, rõnalem, & idealem. His præaſſumptis dico, ſenſuum cum ratione duplicem eſſe Amicitiam, duplicemque Inimicitiam. Vna Amicitia eſt, dum appetitiones ſenſuum cum recta rõne conſentiunt, vt in viro probo: & hęc in nobis, ex ſententia Pythagoræ, eſt fęlix Harmonia; ex ſententia Stoicorũ, eſt Pax omni pace ſalubrior; ex ſententia Platonis in ſecundo dialogo de Legibus, eſt vniuerſa hominis Virtus; ex ſententia Ariſtotelis eſt fructus optimę diſciplinę; ex
D ſententia Theologorum, eſt interitus grani frumenti pro futura ſegete. Altera Amicitia eſt, dum ſenſus ſibi rationem mancipat, & ratio ſenſum ſequitur, idque ſolum iudicat bonum, quod ſenſui ſatisfacit; quod competit Viro vitioſo: & hęc eſt deterrima conſenſio, pernicioſa conſpiratio, adulatio interna, ac aſſentatio quauis inimicitia deterior. Prima conſpiratio eſt ſalubre Regnum, Hęc verò eſt Tyrannis infeſtiſſima. Vt duę ſunt internæ conſenſiones, ita duæ ſunt diſſenſiones, pugnę, & inimicitię; Incontinentia ſcilicet, & Continentia: Illa pernicioſa, hæc ſalutaris. His explicatis, facile modò eſt difficultati ſatisfacere. Quæritur, an ſui dilectio ſit proba; & ſi eſt proba, num teneatur homo ſemetipſum maximè diligere. Reſpondens dico. Dilectio ſui eſt duplex: Vna, qua indulgemus externo homini: & hæc vulgo φιλαυτία ſiue ſui dilectio nuncupatur, qua incontinentes ſe amant; quæ pernicioſa, & damnanda eſt: Altera, qua externus homo interno obtẽperat, inferior ſubiicitur ſuperiori; & eſt conſtitutio partium animæ conſentanea naturæ: prima eſt dilectio cæca, hæc oculatiſſima: prima Tyrannica, hæc Regia. Et quia hæc ſola eſt rę vera ſui di

Primum quod accipitur.

Alterum quod accipit.

Triplex interna cõſenſio & lis.

Tertium quod accipitur.

Platonici.

Sẽſus & rõnis duplex amicitia.

Duę internę diſſenſiones.

Reſolutio difficultatis.

Cõcluſio. An debeat homo ſe maximè diligere.: Se diligere dupliciter.

lectio, cum ſui bonum quærat; iurè hanc aſſertionem elicio, Dilectionem ſui bonã eſ- A ſe. Cum aũt homo debeat ſe verè diligere; quærebatur ſecundò, an debeat ſe primo & maximè diligere. Pro ſolutione accipio, ſe diligere dupliciter contingere poſſe; vel vt obiectum dilectionis; vel vt ſubiectum, cui obiectum & bonũ quod optatur iungi debet. Homo vt obiectũ primò & maximè debet diligere Deum, & eminentiora ſe, a quibus pendet & perficitur, non aũt ſe ipſum; nam obiectum vnumquodq; tanti facere debemus, quantum ſui natura precioſum eſt: Sic itaq; vt obiectũ tenemur Deũ toto corde diligere. At ſi quæritur, an debeat homo ſe maximè diligere vt ſubiectũ, adhuc vtendum diſtinctione, & dicendum: Id, quod optatur, vel eſt bonum vtile vel iucundum, vel honeſtũ. Si vtile vel iucundũ, non debet homo ſemper ſe maximè diligere, non.n. ſemper ſibi maximè debet quærere iucundum & vtile; nam homo rectè affectus præfert frequenter vtile vel iucundum Amici vtilitati propriæ. Hoc aſſeruit Ariſt. 9. Mora. ■ico. cap. 8. inquiens: Magnã igitur ſibi honeſtatem ſumunt atque eligunt viri probi, pecuniaſque libẽter proiecerint ac profuderint, vt amici ampliores conſequantur; Amico enim pecunia, ipſi honeſtum quæritur, &c. Si aũt loquimur B de bono honeſto, & complicatis cum eo: Vel loquimur de Laude, Gloria, & Honore pro ſigno ſumptis; & hęc maximè Deo tribuẽda ſunt; & nonnunquam potius amico ſunt derelinquenda, & viris ſublimioribus, quàm pro ſe eligenda. At ſi loquimur de bono honeſto pro meritis, quales ſunt Virtutes & actiones probæ, ita vnuſquiſque pro ſe primò & maximè hæc expetere debet; & hoc Amore, vt ad ſubiectum perficiendum relato, tenetur vnuſquiſque ſe maximè diligere, non Deum: quia Deus non eſt diligendus vt natus perfici, ſed vt obiectum cuncta perficiens: & quicunque Deum maximè venerantur & colunt, ex eo ꝙ Deum colunt, maximè ſibi ipſis hac amicitia ſunt amici; cum ſe maximè perficiant, & in colentem ſumma bona redundent. Ita ſeruatur vera ſententia Diui Auguſtini in libro de Amicitia dicentis, Fundamentum verę Amicitię eſſe Amorem Dei: Similiter ſeruatur vera ſententia Ariſtotelis in 9. Moralium Nicom. aſſerentis, Nos teneri pro Amico pecuniã, pro nobiſmet honeſtum quærere. Ex his lucidiſſimè elicitur reſolutio vniuerſę difficultatis. C

Pro' vtili & iucundo nõ ſẽper homo debet ſe maximè diligere. Neque ẽt pro attinentibus ad honeſtum. De quo ſit verum, quod homo teneatur ſe maximè diligere. Di. Auguſtinus Ariſtoteles.

Duæ proponuntur ac diluuntur Difficultates ad Sui Dilectionem pertinentes. Cap. XIX.

Pulchra dubitatio

VAria poſſunt homini ſe diligenti occurrere, vel ſaltem ratione excogitari; quæ illum adeò reddant ancipitem, vt, quam partem præeligere debeat, penitus ignoret: Veluti ſi nobis offeratur optio eligẽdi ſummum bonum, vel pro nobis, vel pro vniuerſa patria; dubium eſt, pro quo id præeligere teneamur. Inſuper: Si homo primò & maximè vt ſubiectum natum perfici debet ſe diligere; dubium eſt, an ob id debeat pro ſui perfectione expetere quemuis perfectionis gradum; veluti perfectionem competenrem Intelligentiis cęli, vel etiam Ipſimet Deo? De prima difficultate loquens, res pro omni parte videtur dubia: Quòd non debeamus præeligere ſummum bonum patriæ, oſtenditur; quoniam bonum cõ- D mune eſt maius, & præferendum eſt proprio; ita pro ſalute patriæ vitam effundimus: Quòd teneamur præeligsre ſummum bonum proprium, colligitur ex dictis in præcedente capite; vnuſquiſque enim ſe primò & maximè, vt natum perfici ſummo bono, tenetur diligere. Reſpondens itaque dico, Vnumquenque teneri primò & maximè optare ac pręeligere ſummum bonum proprium: de hoc liberalis eſſe nemo poteſt, hoc pro facultate quærere & præeligere tenetur; & hoc, nedum ſummo bono vrbis, ſed totius quoque orbis præferri debet; vnusquiſque enim tenetur maximè de ſua vltima & abſoluta perfectione eſſe ſolicitus: quid enim prodeſt homini, ſi totum Mundum lucretur, Anima verò eius detrimentum patiatur? Et dum inſtatur, quia bonum commune præferendum eſt bono proprio. Reſpondeo præferendum eſſe abſolutè, at non ſemper ab eo, cui propriũ cõpetere debet; vnuſquiſq;.n. natus eſt, vt de ſuo ſũmo bono maximè ſit ſolicitus; nec vt aliis cõcedamus vitã ęternã, pro nobis præeligenda eſt dãnatio: ſed tãtũ vera eſt ea ſententia, dum præeligentes bonũ cõmune, actionẽ agimus præclarã & bonã; ꝑ quã noſmetipſos perficimus, & ſũmo bo

Altera dubitatio.

Solutio primę difficultatis.

no red-

A no reddimur digni: & propterea minimè ex noſtra ſnīa inferendū eſt, non debere hominem pro patria diuitias effundere, mortemque obire; immo maximè id facere tenetur: quoniam, cum id agat, pro ſe eligit id, quod eſt optimum; nempe probitatē actionis, ex qua eius ſummum bonum conſurgit; vitam verò & diuitias, minora bona, pro patria effundit. Hinc inſpicimus, hæc duo inter ſe pugnare; vt aliquis ſalutem præeligat aliorum, & damnationem ſui: nam præeligere ſalutem aliorum, eſt actio proba, ex qua non prodit noſtra damnatio. Si autem id accidat ex euentu, vt dum exemplo viri improbi corriguntur alii; tunc locum habet ea ſententia (Non eſt efficiendum malum, vt inde prodeant bona) Sed hæc derelinquenda ſunt Theologis, quorum decretis me toto corde ſubiicio. Altera dubitatio erat, num homo recta ratione quamlibet perfectionem pro ſe optare debeat; vt eam ſeparatarum Mentium, & Dei. Res eſt dubia: nam ſi homo maximè ſe diligere debet modo iam explicato, videtur etiam debere optare quemlibet perfectionis gradum; adeò quod, ſi ei daretur facultas, vt euadere poſſet Deus, videtur quòd debeat id bonum ſibi prȩeligere. B Reſpondeo: Recta ratio ſolùm quærit id, quod ſuæ conditioni eſt accommodatum: quærere id quod ſuæ conditioni non competit, non eſt diligere ſe; nam ſe diligere eſt quærere ſui conſeruationem & perfectionem, non autem in alienam ſuæ naturȩ permutationem; & ſi homo id optaret, officio ſuo erga creatorem Deum non fungeretur: huiuſmodi autem cogitationes; quæ naturæ rerum aduerſantur, ſecum pugnant, pietatemque erga Deum euertunt; reiiciendæ, negligendæ, & deſpiciendæ ſunt penitus: ac ſimul gratiȩ referendæ ſunt Deo, qui nos ex nihilo in gradum hominis eleuauit.

Solutio ſecundæ difficultatis.

Quibus conueniat Amicitia, *Cap. XX.*

FOrma omnis, quȩ in ſubiecto aliquo recipitur, quò fuerit prȩſtantior, eò plures ac eminentiores conditiones expoſcit: cum igitur Amicitia in mortalibus apprime fulgeat, & prȩclariſſima forma ſit; iure optimo varias ac C præclaras expoſcit conditiones. Nam primò, cum ſequatur virtutem, in illis ſolis locum habet, in quibus virtus reperitur & fulget: Prȩter quam Virtutem aliȩ quoque multæ requiruntur conditiones ad Naturam, Fortunam, Studiaq; pertinentes; ſine quibus Amicitia, vel omnino conſiſtere nequit, vel obſcura eſt penitus & tenebricoſa. Expoſcit p̄clara Amicitia Virum nobilem, niſi ſanguine & ſplendore maiorū, ſaltem aīo proprio: Verſatur inter eos, qui Vrbes colunt, ciuilē & ingenuā vitā ducunt; conſimiles ſunt ætate, ſtudio, & moribus; non valde ſunt egeni, nec nimium opulenti; non ambitioſi, non moroſi, non inuidi, non leues, non ſuſpicioſi; non ſenio conſumpti, nec nimium iuuenes; non ſummopere ſuȩ vtilitati, ſuȩque commoditati addicti; ſunt ad bene merendum procliues, potiusquàm ad repoſcendum: adeò ut eam ſententiam probent.

In Amico primò requiritur Virtus.

Nobilitas. Ciuilitas. Parilitas ȩtatis, ſtudiorum, & fortunȩ.

Extra Fortunam eſt quicquid donatur amicis.

Ac alteram.

D *Hoc habeo quodcunque dedi*

Beneficentia.n. maximè oīum ingenuos aīos deuincit. Eis quoq; congruēter competit, qui nō nimium proſpera euehuntur fortuna, nec nimium aduerſa premuntur; extrema enim amicitias ſæpe diſſoluunt, vt media ſeruant & confirmant: qui ſunt memores beneficiorum receptorum, ſunt tranquillo animo prȩditi, non ad iram nimium propenſi: In eorum temperamento Principatum obtineat dulcis ſanguis, qui tamen conſtantiam & moderationem recipiat a congruente portione bilis atræ, & contemperetur a dulci pituita. Quòd ſi eueniat, vt amicorum vnus ſit per naturam impatiens & pronus ad iram, alter ſaltem debet eſſe mitis & lenis; vt eius lenitate alterius ſuror & celeritas contemperetur. Hoc docuit Homerus, qui Patroclum arrogantem Achilli leni, & Diomedem Stenelo amicitia iunxit; quorum alrer iniurias obliuiſci, alter vlciſci didicerat; vt accuratè oratione tertia conſiderauit Themiſtius adeò vt minimè ſit neceſſe, omnes in omnibus ſemper eſſe ſimiles. Inſuper; qui verè & diu ſuturi ſunt Amici, non ſoliciti nimium & ſaciles eſſe debent ad ſibi parandos amicos, nec multos quȩrant; qui enim citò ſibi conciliat amicos, citò amicitiam diſſoluit;

Homerus

Plutarch.

diſſoluit; & qui multos quærunt, neminem verè habent amicum. Ideo rectè dixit A Plutarchus in libro de multitudine amicorum, copiam amicorum parere inopiam eorundem: ac id ipſum affirmauit Ariſtoteles in 9. Moralium cap. 10. difficile enim eſt multos conciliare, ac in vnum redigere, cum vix idem homo ſemper ſibimet conſentiat. Inter Principes amicitia rara eſt; nedum, quia inter paucos difficile eſt ſibi conſimilem moribus, ſtudio, & propenſione inuenire; verùm inſuper, quia interna quadam de ſuo regno ſuſpicione turbantur, ſummo flagrant deſiderio regnandi, vehementique primarum dignitatum appetitione efferuntur: quibus de cauſis; nedum amicitiæ, verùm etiam conſpirationes & fœdera Principum, frequenter ſunt inconſtantia & ſolubilia. Inſuper eis quoque minimè datum eſt domeſticè & liberè vnà verſari, communêque vitam ducere, vt aliis. Propterea Principes nonnunquam cum ſint procliues ad amicitiam, nec valeant propenſionem ſuam cum alio Principe explere; priuatum aliquem ob ſui Virtutem diligunt: & depoſita per congruens tempus maieſtate Regia, libenter eo priuatè familiariterque fruuntur; quaſi amico pari, niſi dignitate fortunæ, ſaltem affectionibus & ornamentis animi. Inſuper B Mares inter ſe veriore Amicitia ligantur; quàm fœminæ; cum viri magis in actionibus verſentur, liberiores ſint, & ornamentis animi accuratiorem dent operam: fieri tamen poteſt, vt ſaltem ſecundo loco, amicitia inter fœminas verſetur; ac etiam tertio (obſcurior tamen) inter marem & fœminam: Vbi enim Virtus ſeruari poteſt; ibi amicitia hæc, de qua loquimur, locum habere valet. Demum: Si ad communes Rerumpub. formas conuertimur, & communes earum amicitias conſideramus, inſpiciemus in Republica optimatum præſertim amicitiam fulgere; in ea enim Virtus Regnat. Ideo rectè Maximus Tyrius Sermone quarto aſſeruit, Rempub. optimatum plenam eſſe Amicitiæ, Remp. autem popularem eſſe adulationem meram. At plenior (vt cenſeo) eſſet ſententia, ſi diceremus: Popularem eſſe diuerſorium ambitionis, Tyrannidem adulationis; Regnum verò eſſe ſtatum reuerentiæ, obſeruantiæ, & pietatis; Remp. optimatum, ſedem eſſe Amicitię.

Inter Principes Amicitia rara & breuis magna ex parte eſt.

Inter mares potius quàm inter fœminas Amicitia. Amicitia etiam inter fœminas.

Per quæ Amicitia diſſoluatur. *Cap.* XXI. C

EA, quæ intereunt ac diſſoluuntur, vel per ſuum contrarium, vel per ſuarum conditionum euerſionem pereunt: quare idipſum de amicitia euenire putandum eſt. Amicitiæ cum inimicitia tum adulatio aduerſatur: inimicitia apertè, latèter adulatio: inimicitia intus & extra; at adulatio cũ extra æmuletur amicitiam, intus ei inſidias parat, doloque eam necat & eneruat: Ex inimicitia plurimę prodire poſſunt vtilitates, vt Plutarchus cumulatiſſimè patefecit; ex adulatione nulla, detrimenta verò plurima. Quomodo adulator ad amicum ſe habeat, quàm magna inter adulationem & amicitiam ſit differẽtia, tam latè & eleganter a Tyrio Maximo in quarto ſuo ſermone explicatum fuit; vt ſuperuacaneum cenſeam de eo loqui, & cumulatè dicta repetere: & præſertim, quia apud Plutarchum id ipſum latiſſimè legi poteſt. His itaque contrariis amicitia eneruatur & diſſipatur; ſimiliter quoque per euerſionem conditionum, quæ pro ea requiruntur, euer D titur & euaneſcit: & præſertim, dum in altero amicorum vitium aliquod manifeſtatur, quod prius latuerat; ac mutuę virtutum & reciproci amoris actiones defloreſcunt. Maximè etiam amicitias diſſoluunt varię ac neceſſarię occaſiones, quibus mutuus congreſſus, vitęque vnitio ſeiungitur; veluti locorum diſtantia, ſtudiorum, vitęq; generis permutatio, & ſimilia: hæc enim ſenſim amicitiæ ligamenta relaxant, & demum diluunt penitus. Ideo dixit Ariſt. 8. Moralium Nicomachiorum cap. 5. Loca non diſſoluere amicitiam abſolutè, ſed muneris functionem; at ſi diuturna fuerit abſentia, amicitię quoquè obliuionem efficere: Propterea dictum eſt, taciturnitatem amicitias quamplurimas diſſoluere. Nos tamen, vt in parandis, ita in dimittendis amicis, nec faciles nec celeres eſſe debemus: & niſi cogat neceſſitas, probatã amicitiã tanquam rem ſacram minimè violare debemus. Abſentem, cuius probitatem nouimus, quem literis ſalutare valemus, ac uirtutis quibuſdam actionibus ei reſpondere, amare profectò poſſumus: at minimè unà cum eo frui exactè ualemus principali fructu amicitię, in communis uitæ & conſuetudinis coniunctione collo-

Inimicitia & adulatio.

Tyrius Maximus. Plutarchus.

cato;

A cato; & propterea vel cum eo amicitia non diu ſeruatur, vel non eſt ſingulis ſuis
numeris abſoluta. Cum amicitia ſit maxima quædam vnitio, per quam dulciſſimè
fruimur bonis animi alterius amici; ac eis fruamur ratione præſertim, viſu, & audi
tu: hinc oritur, quod dementes, cęci, & ſurdi, non ſunt nati exactiſſimè frui fructi
bus amicitiæ. Cæci, cum ſint in perpetuis tenebris collocati, maximè ſocium quę
runt & expetunt; vt euenit nobis videntibus, dum in tenebris ſumus collocati: at
non propterea veræ amicitiæ ſuauiſſimo fructu frui valent, ex mutuo aſpectu conſur
gente. Id ipſum accidit ſurdis, qui per vocem animum patefacientem non valent bo
na animi alterius amici deguſtare. De viro demente res eſt conſpicua. Propterea ami
ci, vt ratione, ita ſenſibus bene valere debent. Fertur de Amore, quòd amantium
iræ amoris ſunt redintegratio. Quę ſententia eſt vera de ira ex leui cauſa orta: Inſu-
per eſt vera pręſertim de Amore laſciuo ſolam quęrẽte voluptatẽ in quo amore quæ
relarum & iræ varię locum habent occaſiones; a quibus indignationibus cum nos
ea voluptate priuemur, quam ſummopere optamus, euenit vt mox ob indigentiã
B vehementius in eam feramur; dulciusque illa fruamur; non ſecus ac, dum aliquan-
diu detinemur ne aerem inſpiremus, mox vehementius illũ ducimus ac anhelamus.
At in amore ad amicitiam pertinente non tot querelę locum habent: ſolum hoc
experimur; quòd, dum amici cõſuetudine per dies aliquot priuamur, mox dulcius
ea fruimur; priuatio enim ea eſt, per quam poſſeſſio rerũ nobis redditur dulcior & iu
cundior. Inſuper; Vera quoque eſt ſententia illa relata & approbata ab Ariſtotele in
7. de Repub. cap. 7. Fratrum & amicorum diſſenſiones eſſe grauiſſimas, nec iniuria
profecto; nam a quibus iuuari ſe beneficio oportere exiſtimant, quosque iudicant te
neri id efficere, ab eis tum lędi tum beneficio priuari ſummopere ęgreferunt: & præ
ſertim indignantur; dum ipſi vehementer amant, & vice verſa ſe amari non perci-
piunt. Inde quoq; ortum ducere putandum eſt; quòd, qui valde amant, valde odio
proſequuntur; nam vehementer indignantur, & oppoſita in eodem nata ſunt fieri.

Amentes, Cæci, & Surdi non pfectè frui poſsũt munere amicitię.

An Iræ amantium ſint amoris redintegratio.

Amicorũ diſſenſiones difficiles.

An Fœlix egeat Amicis. Cap. XXII.

C HVmana conditio adeò impotens & imbecilla eſt, vt in omni gradu, ſtatu,
& conditione multis egeat; & pręſertim Amicis, qui nobis ipſo quoque
igne & aqua magis ſunt neceſſarii, vt Plutarchus in libro de diſcrimine
amici & adulatoris elegantiſſimè docuit: Eſt tamen dubitatio de viro fę-
lici omni ex parte perfecto, an amicis egeat necne. Sententia eſt Stoicorum; ei, in
quo Virtus inſit, nihil deeſſe: Inquit Plato, & cum eo Ariſtoteles; ſummum bonũ ex
ſe eſſe ſatis, & nullo egere, Virumque fęlicem ſeipſo eſſe contentum: Addit Plato in
Lyſide diſputans & dubitans, Bonus vt bonus eſt ſibi ſatis; qui ſibi eſt ſatis, aliud nõ
expetit, alioque non eget; quare non eget Amicis: Inquit Boetius Ariſtotelem ſe-
quens in tertio de cõſolatione Philoſophica, Summum bonum eſſe ſtatum omnium
bonorum aggregatione perfectum. Ex his colligimus, virum fęlicem externis bo-
nis non egere: & cum amici inter externa bona numerentur, non videtur fęlix ege-
re amicis. Ex aduerſo, Virum fęlicem egere amicis, cum ratio, tum experiẽtia docet:
D Fęlicitas. n. in vſu virtutis eſt poſita; & cũ amicitia ſit fructus ac vſus quidam Virtutis
ſatis ĩſignis, ſummopere viro fęlici vr̃ eſſe neceſſaria; alioquin careret perfecto Virtu
tis vſu. Propterea inter maximas Tyrãni calamitates hęc numerañ vt amicis careat;
calamitas aũt a viro fęlici longè abeſſe dẽt: Et Alexandrũ Macedonẽ interrogãti cui
dã, vbi Theſauros haberet, Amicos oſtendiſſe ferunt. Pręterea; Vir fęlix omni bono
cumulatiſſimè fruitur: Qui autem caret amicis, duplici ratione priuatus eſt bonis;
primò, quia caret amicis, qui ſunt maximum externorum bonorũ; ſecundò, quia
caret perfecto vſu cęterorum bonorum, principalis enim eorum vſus eſt amicis opẽ
ferre ac benefacere. Pręterea: quia eſſe eſt bonum, ideo vnuſquiſque per naturam
expetit eſſe, tum improbus, tum probus; & magis probus, quàm improbus; vt docet
Ariſtoteles nono Moralium Nicomachiorum cap. 9. Cum igitur eſſe ſit bonum,
a viro probo præſertim optabile; magis eſſe erit magis optabile: at amicus eſt al-
ter ipſe: quare vnà cum amico magis eſt, cum ſit geminatio ipſius eſſe; & propterea
magis optabitur. Vt igitur homo ſit omni ex parte perfectus, amicis eget; alioquin
eſſet

Virum fęlicẽ non egere Amicis.

Stoici.

Plato.

Ariſt.

Boetius.

Virum fęlicem egere Amicis.

Alexandri Magni Reſponſio.

eſſet nõ integer Androgynus,ſed ſciſſus,& impotẽs homo:non animo,non manibus, A
nõ viribus maximè valeret ; quia careret geminatione horum,quæ viro prædito ami
cis fęliciſſimè competit. Præterea; Homo eſt animal Ciuile, natum viuere in cętu &
congreſſibus hominũ,& pręſertim amicorum : propterea, dum caret amicis, deſti-
tutus eſt poſtrema perfectione; ad quam per naturam rectè ſe habentẽ, non deprava
tam, facilis eſt & procliuis. Colligamus itaque Virum deſtitutũ amicis, non cumula
tè, nec omni ex parte eſſe fęlicem. At pro clariore veritatis explicatione duo ſunt ac
Accip iẽda ꝓ ſolutione. cipienda, ex quibus tres elicientur aſſertiones. Accipiendum primò, fęlicitatem hu-
manam eſſe duplicẽ; ciuilẽ vnam, alteram in contemplatione collocatam, ex qui-
bus tertia integra ac omni ex parte perfecta conſurgit. Accipiendum ſecundò, ami-
citiam dupliciter vſurpari; cum pro amicitia, quæ ſolum vtile vel delectabile quæ-
Prima aſſertio. rit; tum pro ea, quæ exacta eſt,& nil quęrit niſi honeſtum. His aſſumptis, Prima aſ-
ſertio hæc ſit: Vir fęlix non eget amicis primi generis; nõ.n.iucundũ & vtile ab hone
ſto ſeiunctũ q̃rit,ſed ſolũ honeſtũ magniſacit : Hæc aſſertio approbatur ẽt ab Ariſ. 9.
Secũda. Mora. Nicom. c. 9. Altera aſſertio ſit: Si loquimur de fęlicitate Ciuili,ea eget amicis; B
non tãquã externo aliquo ab ea ſeiuncto,ſed tanquam parte ſui; non quidem princi
pe, ſed cum principe iuncta & colligata: Nam quamuis amicus ſit bonum externum
& fęlicitas ſit bonum internum, ſitque actio immanens, vt dicitur 9. Metaphyſicæ
cont. 16. tamen dilectio amici, & actio honeſta reſpiciens amicum, eſt quid inter-
num & portio quædam fęlicitatis : Non tamen dicitur pars principalis; quia non ex
ternus amicus, ſed virtus probaque actio in conſtitutione ſummi boni principatum
Tertia. obtinent. Tertia aſſertio ſit: Loquendo de fœlicitate in contemplatione poſita, ea
eget amicis, non tanquam ſui parte (non enim in morali actione eſt poſita) ſed tan-
quam connexo & conſequente; non ſecus ac virtutes morales contemplationem ſe
Diluuntur aduerſæ rationes. qui dicuntur. Ex his facilè colliguntur ſolutiones aduerſarũ rationum. Stoicis enim
aſſerentibus Virum ſapientem & probum nullo egere, reſpondendum eſt; virum pro
bum non egere amicis pro formanda ſua probitate, ſed pro vſu eius. Præterea ſecus
ſe habet de viro probo, & fęlici ex ſententia Ariſtotelis; qui non in Virtute, ſed in C
eius vſu ſummum bonum collocauit: ac ſe habeat ex ſententia Stoicorũ, qui in ſola
virtute id poſitum exiſtimarunt. Sic itaque ex Peripateticorum ſententia fęlix nõ ab
ſolutè dicetur egere fructu amicitię; quoniam includitur in eius fęlicitate, vt dixi.
Seneca. Seneca vnà cum Stoicis diſcrimen poſuit inter egere, & ei opus eſſe; dixit enim, vi
rum probum & ſapientem alio non egere, multa tamen ei opus eſſe : At ipſe Stoico
rum more, vt noui aliquid videatur dicere, verba mutat, non ſententiam. Adde-
batur, ſummum bonum ex ſe eſſe ſatis, & fęlicem ſeipſo eſſe contentum. Reſpon-
deo, Fęlicitatem ciuilem ſeipſa eſſe contentam, quia vſum amicitiæ vt ſui partem in
cludit: Alteram eſſe ſatis intus, at non extra; eſſe ſatis quoad attinentia ad eſſen-
tiam, at non quoad connexa & ſequentia.

An in Aduerſa, vel in Secunda Fortuna, magis egeamus Amicis. Cap. XXIII.

D

EX reſolutione præcedentis difficultatis altera non leuior emergit, & eſt:
Quòd in aduerſa fortuna magis egeamus amicis. cum & fęlices, & non fęlices, egeant amicis, num eis. in ſecun-
da, vel potius in aduerſa fortuna magis egeant? Quòd in aduerſa eis
magis egeant, oſtenditur: Nam indigentia malum eſt ac priuatio; mala
aũt ex aduerſitatibus, non ex proſperitatibus prodeunt. Ex aduerſo, quòd magis eis
egeamus in ſecunda fortuna, oſtenditur: Nam in proſperitate minuitur Prudentia,
Quòd in ſecunda. quæ in aduerſitate perficitur; & propterea in proſperitate, vt duce & conſultore
egemus amico. Præterea; Tunc magis amico egemus, dum per amicum magis per
ficitur amicitiæ munus: At cũ amicitia in eo magis ſit poſita vt colamus quàm vt co
lamur, in fortuna proſpera magis perficitur amicitiæ munus; quia abſoluitur munus
colẽtis in aduerſa verò eius qui colitur: iure igitur in proſpera magis amicis egemus;
tunc enim valemus in maiora conſerre amicum beneficia, eiq; magis prodeſſe, quod
maximè optamus. Et confirmatur: quia (vt inquit Ariſt. 9. Moralium Nicoma-
chiorum

chiorum cap.9.)amici potius eſt beneficia dare quàm accipere,quod cum facere va leamus in proſpera fortuna, in ea eminentiori modo egemus amicis. Ariſtoteles nono Moralium Nicomachiorum capite vndecimo mouit hanc difficultatem, eam ǭue diluens dixit; amicos in aduerſa fortuna magis eſſe neceſſarios; in proſpera verò maius afferre ornamentum, illuſtriuſque conferre ad obeundum Virtutis & amicitiæ munus: Et iure profectò. Nam aduerſa fortuna nos priuat neceſſariis pro ſeruanda vita, necnon inſtrumentis pro aſſequendo fine; ideo tunc amici magis dicuntur neceſſarii: In ſecunda autem fortuna conducit ad potiora; nam in pluribus ſeruare licet, potiora minus abſolutè eſſe neceſſaria: Tactus magis eſt neceſſarius, at viſus eſt præſtantior, vt patet ex calce tertii de anima: Artes magis ſunt neceſſariç ſcientiis, cum tamen ſcientię dignitate pręſtent. Sic itaque in proſpera fortuna modo illuſtriore conducit amicus,conducit enim pro prudentia;quia (vt inquit Seneca) Fortuna, quem fouet, ſtultum reddit; ideo tunc maximè egemus fideli & prudenti conſultore: Inſuper conducit, pro vſu ſecundæ fortunç, pro Ariſt.

B obeũdo virtutis munere,ac pro abſoluendo principali officio amici; cuius maximè proprium eſt diligere, & opem ferre: Et demum conducit, vt fęlicitate cumulatè fruamur;nam inquit Ariſt.9. Moral.Nicom.cap.9.Nemo vellet in ſumma ſolitudine omnibus opibus abundare, & copiis.Colligamus itaque ex tradita diſtinctione, in aduerſa fortuna nobis magis neceſſarios eſſe amicos, ac eis nos abſolutè magis egere: at in proſpera magis egere cum additione, hoc eſt ad præſtantiora obeunda mu nera. Hinc oritur, quòd in proſpera fortuna promptè hilarique animo debemus vo care amicos, in aduerſa vero tardè & lentè; Econtra tamen tenemur nos promptè & citò ad amicum infortunatum properare, lentè ad fortunatum: vt nono Moralium Nicomachiorum cap. 11. nos monuit Ariſto. Traditę Diſtinctioni alteram nos ſuperaddere valemus: dum enim quęritur, an in aduerſa, vel in ſecunda Fortuna magis egeamus amicis; reſpondendum cenſeo, egentem poſſe conſiderari dupliciter: vel vt hominem, vel vt amicum: Si conſideratur vt homo, magis amico eget in aduerſa fortuna; homo enim ob ſui imbecillitatem, & fortunæ aduerſitatem multis Altera diſtinctio.

C eget; at dum conſideratur vt amicus, qui in eo præſertim eſt poſitus, vt amet, opemque ferat; ita in ſecunda fortuna magis dicetur egere. At inſtabatur; quia egere eſt malum, mala ex proſperitate non prodeunt. Reſpondeo: Egere amicis in fortunæ proſperitate, eſt indigentia pro diſtributione bonorum, quæ ex copia prodit; bona enim Fortunæ inſeruiunt viro fęlici, tamquam inſtrumenta congruenter eroganda. Soluit aduerſa ratio.

Difficultates aliæ ad rem eandem pertinentes Proponuntur, ac Diluuntur. Cap. XXIIII.

IN Rebus varietati & inconſtantiæ obnoxiis difficultates variæ pro omni parte probabiles facilè emergunt, vt de re propoſita ſe habet. Nam quęrere quiſpiam poſſet: cum fęlix egeat amicis; num magis illis egeat, dum

D eſt fęlix, vel ante ſummi boni adeptionem? Inſuper; num homo ſecundã fortunam, dignitatiſue gradum magis pro ſe, vel potius pro amico optare debeat? Demum; num amicus certam mortem ſibi præeligere debeat, ut ab ea liberet alterũ ſibi amicum: ueluti legitur de Pylade & Oreſte, quorum unus pro ſalute alterius mor tem adire curabat. Solutio primæ difficultatis colligi debet ex dictis in præcedente capite; nã homo non fęlix eget amicis pro conſtitutione fęlicitatis; fęlix verò pro vſu & cõſeruatione; Vir enim fęlix, ut fit humana hac fęlicitate fęlix, iam amicos habet: Primo amici ſunt magis neceſſarii abſolute, Secũdo ꝑ obeũdis illuſtrioribus munerũ functionibus. De ſecunda difficultate; num magis pro amico vel pro nobis optare teneamur fortunam proſperam, & gradus dignitatis; Dico pro eius ſolutione; Semper, dum inter duo fit comparatio, cętera pręſupponenda ſunt paria: Nam ſi nos eſſemus diuites, & amicus egenus; proculdubio magis pro amico, quàm pro nobis optare teneremur proſperã fortunam: econtra, ſi nos paupertate premeremur. Statutis itaque cęteris paribus, quid eſt dicendum? Reſpondeo: Id bonum quod op tamus

Prima dubitatio. Secunda. Tertia. Solutio primę difficultatis. Solutio ſecundę.

tamus, ſi fuerit honeſtũ,id pro nobis primò & maximè eſt optãdum & præeligendũ; A
cęterorum liberales eſſe poſſumus,at honeſti nequaquam,ut monuit Ariſt.in Rhet.
Si fuerit vtile,ſiue iucundum;vel ex eo quòd amico id derelinquimus, prodit ex no
bis actio præclara,vel ne:Si ea prodit,vtiq; vtile derelinquẽdum amico,& præeligẽ
dum eſt honeſtũ ex eo prodiens;vt ſi Princeps nobis optionem tribueret, vel præli
gẽdi munus aliquod pro nobis,vel derelinquẽdi illud amico;id amico derelinquere
debemus:Si autem ea actio non prodit, ſed ſolùm abſolutè conſideramus adeptionẽ
boni fortunę, vtique proprietatem pro nobis optare debemus; ita enim præclara li
beralitate vſum illius fortunæ amico valebimus concedere. Ideo Ariſt. in 8. Mora-
lium Nicomachio.cap.7. dixit: Amico vt homini maxima bona volet euenire, at
fortaſſe non omnia; ſibi enim maximè vult quiſque bona euenire, &c. Tertia dubi
tatio obſcurior eſt;non enim conſtat,num vitã amici noſtræ pręferre,& certam mor
tem pro eius ſalute pręeligere debeamus. Dicendum tamen cenſeo, ex varietate cõ
ſtitutionis vltimi finis, vario modo ſentiendum eſſe. Nam ſi pro fine nobis leuiter
ſtatuimus ſolam quandam Mundi inanem gloriam, & vulgarem famam, vt Roma- B
norum plurimi; vel cum Ariſtotele in hac ſola vita ſummum bonum conſideramus
ex virtute prodiens ad illud bonum relata; vtique præclarum iudicabitur ſua mor-
te amicum ſeruare: ita apud Scythas Pylades, & Oreſtes venerabantur, & tanquã
Dii colebantur. At ſi nobis verum finem conſtituimus, qui eſt ęterna ſalus, quo
fine cuncta metiri ac dirigere debemus; dicendum cenſeo, mortem eſſe duplicem;
vnam corporis, alterã animi, quæ eſt ęterna damnatio.Si occurrat,vt propria corpo
ris morte ſeruemus amicum a morte animi; vtique id maximè faciendum eſſet: Hoc
nos docuit Dominus noſter, qui pro ſalute non corporum, ſed noſtrarum anima-
rum mori voluit. At loquendo de morte corporis, id minimè faciendum cenſeo:
ſed ſi Tyrannus decernat,vt duorum amicorum vnus moriatur; non debet vnus eo-
rum ſibimet ſponte mortem pręeligere, nec etiam ſolicitus eſſe debet, pro ſui ſa-
lute ut interficiatur alter; ſed ſine ſui præelectione debet permittere, ut a Tyranno
uel a miniſtris decernatur, quis mori debeat: ita tenetur amicus pro viribus & fa-
cultate honeſtè ſeruare uitam alterius amici. At certam & conſpicuam ſibi præelige- C
re mortem, cenſeo nõ eſſe faciendum: id enim aduerſatur naturæ, & rationi; nemo
enim ſine urgente neceſſitate debet animam a corporis compedibus ſoluere. Si ta-
men eueniat,vt a Tyranno decernatur;quòd duorum carcere detentorum amicorũ,
alter eorum pro ſuęuitæ ſalute necet alterum; tunc minimè præeligere debemus, vt
pro ſalute noſtri alterum interficiamus: quia tunc pro ſalute corporis ſcelus patrare-
mus, quod aduerſaretur ſaluti animæ, de qua ſola maximè tenemur eſſe ſoliciti.

An Amicis aliquid donare valeamus. Cap. XXV.

PVlchra occurrit dubitatio, num amicis aliquid donare ualeamus: nam opi
nari quis poſſet, id minimè poſſe contingere. Ratio eſt; quia inquit
Plato in Lyſide, amicos ęquè eſſe diuites, quia amicorum omnia fortunę
Plato. bona communia ſunt: at ea, quæ ſunt communia, donare non ualemus,
ſed tantùm propria. Confirmatur: quia Stoicorum & Epicureorum ſententia fuit, ſa D
Stoici. pientem ſeipſo eſſe contentum, ac eius omnia eſſe, ut inquit Seneca Epiſt. 9. & Pla-
Epicurei. to in Lyſide dixit, ſapientem nullo egere, nil optare, ſibiq; ſatis eſſe: at ei, cuius omnia
Seneca. ſunt, qui ſibi eſt ſatis, qui nihilo eget, nilq; optat; dono aliquid dare minimè ualemus.
Veri amici ſunt uirtute prędit & ſapientes; quare eorum omnia ſunt, nulloq; egent.
Nil itaq; amicus amico donare poteſt, tanquam amico: nec alii ei aliquid donare ua
lent, tanquã Virtute prædito & ſapienti. Cõfirmatur; quia Sapiens deſpicit Fortunæ
bona, deſpicienti aũt non ſunt munera tribuenda. Inſuper multi ſapientes renuerũt
Poſſe dona amicis & ſapientibus dari. oblata munera, ut Heraclitus, Diogenes, Plato, & alii; & iurè ꝓfectò: Nã qui munera
accipit, alteri ſe ſubiicit, & uinculo ea repẽdendi ligatur: at ſapiens libertatẽ q̃rit, &
uerè dr̃ liber. Ex aduerſo, cũ Amicũ Amico, tum cęteros uiris amicis & ſapiẽtibus,
Solutio. multa dare inſpicimus; ac eos a uariis uaria recepiſſe munera cõpertum eſt. Vt ap-
Quomodo amicorũ omnia cõmunia. pareat reſolutio difficultatis, ſententię nonnullæ breuibus primò ſunt explicandę.
Dr̃ ſapientem ſibi eſſe ſatis, & nullo egere; hoc referri debet, non ad uiuendũ, ſed ad
beatè uiuendum; nam ad uiuendum multis eget; ſed ad beatè uiuendum, (ſi loqui-
mur

A mur cum Stoicis) contentus eſt animo ſuo, & virtus ac ſapientia eſt ei ſatis (Si verò loquimur cum Peripateticis) dicendum eſt; quòd nullo eget, vt parte principali; ſed multis eget, vt inſtrumentis. Ideo dixit Ariſtoteles in primo Moralium Nicomachiorum, abſque bonis, quorum domina eſt Fortuna, non poſſe hominem eſſe fælicem. Inſuper altera ſententia; dum dicitur, Amicorum omnia eſſe communia; intelligi debet de bonis fortunæ: Et ideo dixit Ariſtoteles in primo Moralium Nicomachiorum; quòd ea, quæ facere poſſunt amici, nos quoque poſſe facere dicimur: Inſuper hæc ſententia eſt vera de vſu, at non de proprietate; Amicorum omnia fortunæ bona ſunt comunia quo ad vſum, at quo ad proprietatem ſunt diſtincta. Tertia ſententia eſt, ſapientis omnia eſſe: quæ vera eſt primò munere vſus; nam (vt rectè dixit Plato, & approbauit Cicero in lib. de finibus) ſolus ſapiens ſcit rebus omnibus vti: ſecundò eſt vera ex parte appetitionis; ipſe enim cõtentus ſuis bonis nil appetit: tertiò eſt vera ratione rectæ conſtitutionis animi; nam eius ſunt omnia, quia ſapientię auro eminenter fortunæ bona continente verè diues eſt; cum enim ſapientiæ au-

Quomodo amicorũ omnia cõmunia.

Quomodo ſapientis omnia ſint.

B ro ſit diues, ſupra fortunam elatus omnia ſuperat, omnia vincit, omnia ſibi ſubiicit, nec timet priuari auro in Theſauro mentis collocato: Ille verè dominus eſt bonorum fortunæ; quia eis imperat, non ſe illis ſubiicit: Ideo rectè de Auaro dicitur, quòd ſit ſeruus diuitiarum, non autem eius ſint diuitiæ. His demum addere debemus, non temere quælibet munera, nec a quocunque eſſe recipienda; nam nec ſuperuacanea, nec a Tyrannis, nec a viris prauis ea recipere debemus. Iure itaque nonnunquam Sapientes ea renuerunt; at non ſemper, non neceſſaria, non a viris probis. Et ex his conſtat reſolutio difficultatis, & dilutio aduerſarum rationum.

An Amicus debeat Amico optare, ac pro eo quærere ea bona; quæ ſi conſequatur, Aequalitas eorum euertitur. Cap. XXVI.

C VEra Amicitia æqualitatem; ac amicorum vnitionem, eiuſdemque vitæ generis communionem expoſcit: propterea dubitat Ariſtoteles octauo Moralium Nicomachiorum cap. 7. velint ne amicos amici bonis quàm maximis affici; verbi gratia, Deos eſſe. Rationes pro omni parte afferri poſſunt. Quòd enim ea bona pro amicis optare debeamus, vt eos euadere Principes & Reges, oſtenditur: quia amicus amicum diligit tanquam ſeipſum, at hoc pro ſe valet optare, quare etiam pro amico: Confirmatur; quia amicus verè amans, nulla detinetur inuidia; & cum verè amet, verè ei bona optare debet. Ex aduerſo, non videtur id recta ratione optandum eſſe; quoniam nil expetit interitum ſui: at expetens ſupernam amico dignitatem, expeteret inæqualitatem & interitum ſui, vt amicus eſt. Præterea; Nil expetit iacturam ſui boni, amicus eſt bonum alterius amici; quare amicus nũquam expetet amittere amicum: at ſi inæqualitatem expeteret, etiam expeteret amicitię interitum. Quid itaque dicendum eſt? Pro difficultatis exacta reſolutione tria videnda ſunt: Primò; an Amicus alteri amico ea maiora bona expetere teneatur: Secundò; ſi amicus ea conſequitur, an ſeruetur amicitia: Ter-

Pro amicis maxima bona eſſe optanda.

Pro parte aduerſa.

Pro ſolutione tria explicanda

D tiò; an Rex ciui, & Deus homini poſſit dici amicus: Hęc enim tria in propoſita difficultate includuntur. De primo loquens; Experientia nos docet amicum optare alterum ſibi amicum eminentiſſimos dignitatis gradus conſequi, ac ob eorum adeptionem ſummopere lætari: & ratio pro hac parte relata idipſum confirmat. Quod etiam oſtenditur: quia dignitatis gradus pro illis iure optantur optandique ſunt, quos amamus, & dignos eis iudicamus; alioquin nos ſimul inuidos, & iniuſtos iudicaremus: at tales maximè ſunt amici. Verùm; cum pro amicis ea bona optemus, & (dum ſe offert occaſio) opem feramus, vt ea conſequantur; quæritur ſecundò, an poſt adeptionem ſeruetur amicitia. Proculdubio, ſi per ea bona non multum varietur genus vitę, amicitia ſeruatur: at ſi ſummopere variatur, vt dum ex viro priuato euadit Princeps, res eſt dubia; & Ariſtoteles videtur de re hac eſſe anceps, & modò vnum modo alterum aſſerere: Inquit enim in octauo Moralium Nicomachiorum cap. 7. Si magna ſit Virtutis, aut vitii, aut copię, aut aliùs alicuius rei diſtantia, non iam ſunt amici: idque in Diis maximè apparet, omnibus enim bonis

An mutata fortuna pereat Amicitia.

Ariſtoteles

I longè

A

De Vtilitate Amicitiæ. Cap. XXVII.

QVàm Vberes, quàm Nobis dulces, quàm Mundo ſalutares ſint Amicitię
Fructus, tunc manifeſtiſſimè iudicabimus; dum perpendemus, eminen-
tiſſimum Amorem nil aliud eſſe, niſi quandam boni fęcunditatem; ac ex
ſolo Dei omnipotentis Amore manaſſe vniuerſum, ſua fuiſſe perfectione
donatum, cunctaque latenti quodam & admirabili amoris nodo fuiſſe ligata: adeò
vt non iniuria Empedocles Amicitiam primum rerum Principium ſtatuerit, & He-
ſiodus in Chao primò ſpiraſſe amorem affirmauerit. Et quoniam ea, quæ oriun-
tur, ſui Parentis imaginem & conditionem ſeruant; cum omnia ex Amore prodeāt:
iure optimo omnia, naturę quodam inſtinctu, ad amorem, ad amicitiam, ad mutuā
connexionem, ſunt procliuia: qua connexione Mundum conſtituunt; cum mun-
dus nil aliud ſit, niſi rerum ordinata, Amoreque colligata compages. Inſuper: quia
Primum principium, ex cuius dilectione cuncta prodeunt, eſt primò ſimplex, eſt
B eminenter Virtus omnis, eſt ipſum vnum; ideo cuncta per mutuum amorem conne-
xionem quærunt, Virtute incenduntur, vnum expetunt: & cum vnum expetant,
Deum vt parentem dicuntur expetere, in quo ſolo eſt pax & unitio ſeorſum ab om-
ni lite & multitudine. Præterea: quoniam Naturę rerum, quò ſunt præſtantiores, eò
magis eleuantur, proximius accedunt ad ſuum principium, intimiusque cum eo cō-
nectuntur; cum Vir probus in hoc mortalium orbe cæteris præſtet, iure optimo ille
ſolus verę connexionis, legitimęque amicitię eſt particeps. Demum: quia connexio
illa; quæ recta conſultatione præeligitur, per virtutem optatur, ac per inſtinctū na
turę quæritur; maximè libera eſt, minimeque ſolubilis: ideo amicitia cum his condi
tionibus ſit prædita; vt nos maximè ligat, maximeque inſolubilis eſt; ita maximè
liberos nos derelinquit: nil enim in ea violentum eſt, cum a virtute prodeat, quæ no
ſtræ libertatis rectus eſt vſus. Sic igitur amicorum animi, ligamento diuini boni in
Virtute refulgentis, & in Deum nos conuertentis, iunctiſſimè & liberè colligantur.
Hoc fęlici amoris nodo ligantur rectè inſtitutę familię, conciliantur Vrbes, compli-
C cantur Cęli, iunguntur Diuinę mentes, componitur Mundus, & cuncta in Deū vt
in ipſum vnum diriguntur. Ex qua connexione, vt cætera perficiuntur, ita Viri pro
bi tam ſalubri gaudio perfunduntur; vt labores eorum reddantur grati, curæ ſuaues,
dolores dulces, cæteraque omnia (quamuis multitudini hominum aduerſa, & in-
grata) reddantur gratiſſima, & ſaluberrima. Propterea rectè D. Auguſtinus dixit, Diuus Augustinus.
vtilora eſſe vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici: & Dion Chryſoſtomus
affirmanit, eligibiliorem eſſe vitam hominis infortunati, cui tamen conueniant ami D. Chryſoſtomus.
ci; quàm fortunati, & deſtituti amicis. Nam munere amicitiæ Aduerſa fortuna le-
nitur, proſpera perficitur, Virtus floret, imbecillitas minuitur, Naturę detrimenta
corriguntur, hominiſque facultates in congruentem vſum diriguntur. Nec iniuria
Cicero affirmauit, quòd qui amicitiam de mundo tollit, Solem auferre videtur: vt Cicero.
enim Sol ſuis radiis calefacit, purgat, & eleuat; ita Amicitia Virtutes animorum il
luſtrans, diuino quodam calore animos incendit, incenſos purgat, purgatos eleuat
D ac perficit. Plato inter cæteras amicitię affectiones hanc enumerat; vt amicum erga Plato:
ea, quæ amici ſunt, cęcum reddat: inquit enim (τυφλοῦται περὶ τὸ φιλούμενον τὸ φιλοῦν)
Ita Amor fingitur cęcus. At conſiderandum, quòd Amor diſtincta ratione & cæ- Amor quomodo cæcus & oculatiſſimus.
cus, & oculatiſſimus dici poteſt: eſt cæcus erga propria commoda, oculatiſſimus
erga commoda amici: Amor laſciuus eſt cęcus, cum ſit cęca cupiditas ad perniciem
ducens; Amor amicitiam pariens, Virtutem quærens, oculatiſſimus eſt: Inſuper,
Amor honeſtus eſt cæcus erga bona Naturæ & Externa, quæ vir ſapiens negligit;
oculatiſſimus erga bona animi: Demum eſt cæcus oculis corporis, vt indicetur ne-
gligendam eſſe corporis pulchritudinem; oculatiſſimus Mente, qua verè pulchrum
intuetur. Et longè differt Amor hic Amicitiam ligans, a laſciuo, leui, & volupta-
rio Amore: hic purgat, ille inficit animum: hic perficit, ille peruertit: hic eleuat,
ille deprimit: hic tranquillitatem, ille curas parit: hic ingenii aciem acuit, ille obtun
dit: hic vitam noſtram rectè format, ille deformat: hic nos rectè dirigit, ille in pniciē
ducit: hic conſtans eſt, ille leuis & volubilis. Propterea rectè Themiſtius orōne tertia Themiſti
dixit. Amor, qui Amicitię eſt miniſter, Puerulus eſt; qui maiorē, quàm ętati ſuæ cō

ueniat, grauitatē præſefert; aurea vincula manibus geſtans; nō alis, neq; ſagittis inſtru A
ctus, neque enim volare deſiderat; & quorum ipſe eſt auctor operum, eorum nul-
lum eſt cruentum, &c. Puerulus dicitur hic Amor, at rectius fortè vir diceretur gra
uis: Puer eſt ratione puritatis, grauis ratione prudentię: Puer, quia dulcis & gra-
tus; Vir, quia robore eſt prędítus: Puer, quia maximè feruet, & ſpe ſemper eſt re-
fertus; Vir, quia poſſidet, & perfectione eſt præditus: Caret quidem alis leuitatis,
at maximè præditus eſt alis eleuationis. De quo Amore vera cenſeri debet ſenten-
tia Boetii in ſecundo de Conſolatione metro 8.

O fęlix hominum Genus,
Si veſtros animos Amor,
Quo cęlum regitur, regat.

Iure igitur carum & gratum nobis eſſe debet Amicitiæ nomen, ab hoc
Amore deductum: ac iure precioſo numiſmate (vt dixit Plutar-
chus) comparatur; beneuolentia ſcilicet, & gratia cum Vir
tute coniuncta. In qua amicitia, non ſecus ac in B
ſummo bono, honeſtum, vtile, & iucun-
dum arcto nodo ſunt colligata: nam
in fine refulget honeſtum,
in vſu vtile, in con-
ſuetudine iu
cun-
dum; nec fęlicior apud nos
connexio excogitari
poteſt.

A FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS

VNIVERSAE PHILOSOPHIAE DE MORIBVS

GRADVS OCTAVVS

B de Inſtrumentis Virtutum, & ſummi boni, quæ Naturę & Fortunę munera dicuntur.

De Bono Vniuersè ſumpto. Cap. I.

HOmo ob ſuę Naturę conditionẽ; ob pręſtatiá actionũ eius,
earũq; varietatẽ; ob præſtantiá ſummi boni, difficultatẽq;
aſſequendi, & cõſeruandi illud: ne dum Principibus facul
tatibus formatus, congruẽtibuq; habitibus honeſtatus eſ-
ſe debet; verùm inſuper cogitur inſtrumentis nonnullis
eſſe munitus, quę vitá ſeruant, actiones perficiunt, condi
tionẽq; eius reddunt illuſtriorẽ: Hęc ea ſunt, quę omniũ
ore munera Naturę, & Fortunę nuncupãtur. De quibus
ego verba facturus, vt ordine aliquo progrediar, agã pri-
C mò de boni definitione; loquar ſecũdò de eius diuiſione;
mox deſcendam ad earũ partium declarõnẽ, quę noſtro inſtituto inſeruire videntur.
In bonorum Vniuerſo genere Academici hunc ordinẽ conſiderarunt: Primò ſtatuę *Academici de ordine bonorum.*
runt bonũ Vniuersè ſumptũ; Mox bonum primũ ſiue caput boni; Tertiò ideã boni,
cui ſuccedit rõ & ſemen boni in Anima & Natura; Quartò genus vmbrę boni in Ma
terie refulgentis: Demum partes eius, quę bona propria diſtinctarum ſpecierum eſſe
dicunt. Peripatetici reiicientes ideas, gradum tertiũ a ſecundo non ſeiunxerunt; & *Peripatetici.*
illud eſſe voluerunt bonum primũ & eminentiſſimum, cui bonũ per formam propriã
& participatũ ſuccederet. Ordiens a bono vniuersè ſumptò, Varii vario modo illud *Bonũ vniuersè ſumptum.*
definiendũ cenſent. Ariſtoteles frequenter cõmendat eam a veteribus traditam defi
nitionem, ꝙ ſit id quod omnia appetunt: Propterea ſub initio primi Mora. Nico. in- *Ariſtoteles.*
quit; Iccirco pulchrè bonũ id eſſe dixerunt, quod omnia appetunt: Quę definitio nõ
debet iudicari definitio primi & ſupremi boni (vt Euſtratius, & nonulli exiſtimarũt) *Contra Euſtratiũ.*
D ſed boni vniuersè ſumpti: nam Ariſtoteles profert eã definitionẽ; vt oſtendat ꝙ om-
nis Ars, omnis habitus, omnis actio, & pręelectio ſunt gratia boni: at non omnia hęc *Prima definitio cõmunis boni.*
ſunt gratia primi & ſupremi boni, ſed proprij. Et confirmatur apertè per Ariſtotelẽ
in 1. Moraliũ Eudemiorũ dicentẽ: Omnia vnum quoddã bonũ appetere, non eſt ve-
rum; ſed vnaquęq; res ſuũ, propriũq; bonũ appetit. Confirmatur; quia vnaquęque
res per naturam expetit id bonũ, quod valet aſſequi; hoc aũt eſt bonum proprium.
Ideo in primo Mora. Nic. Ariſtoteles diſputãs contra Platonẽ ait: Si daretur Idea bo
ni, inanis eſſet; quoniã quæritur id bonũ, quod per actionẽ acquiritur. Ea itaq; cen-
ſeri debet definitio boni vniuersè ſumpti: quę ita debet intelligi; Bonum eſt, quod
omnia appetunt; hoc eſt, Bonum eſt ea rerum ratio & conditio, per quã omne quod
expetitur expeti dicitur. Hęc definitio approbanda videtur, quoniã bonũ obtinet
rõnẽ finis: inquit enim Philoſophus 3. Metaphy. cõt. 3. Omne, quod eſt bonũ, ſui na-
tura finis eſt: & Auer. 2. Metaphy. cont. 8.; Qui deſtruit finem, deſtruit omne bonũ:
At finis eſt id, quod expetitur; quare bonũ eſt id, quod expetitur. Seneca Epiſt. 119. *Seneca.*
definitionẽ hanc ab Ariſt. approbatam dãnat, quia ẽt mala nõnũq; expetũt: Plotinus *Plotinus.*

quoque En. 6. lib. 7. cap. 19. eandem paruipendit, & longè ſecus bonum eſſe defi- A
niendum nititur oſtendere. Et cum multa dicāt, nil aliud patefaciunt, niſi hanc nō
eſſe definitionem abſolutè exactam & perfectam; & iure profectò: cum enim bonū
vniuersè ſumptum non ſit natura propriè vna, ſed multis varietatibus obnoxia, &
ab vno; propterea exactè definiri non poteſt: per id tamen, quòd ſit ratio per quam
res expetantur, vt per aliquid commune notius nobis, ſatis rectè circunſcribitur: &
quanuis nonnunquam etiam mala expetantur; id euenit, quia iudicantur a nobis
Diogenis definitio. bona. At perpendamus, num rectius definiri poſſit. Diogenes Stoicus dixit, bonū
eſſe id, quod eſt natura abſolutum: quam definitionem approbauit Cicero 3. de Fi-
nibus, necnon Seneca Epiſt. 119. Simplicius quoque in Epictetum cap. 51. eiuſdē
fuit ſententię; dixit enim: Bonum eſt, quod ſecundùm Naturam cuiuslibet eſt, qua
tenus ſuam habet perfectionem. At hęc definitio approbanda non videtur, quia nō
eſt communis omni bono; non enim competit bono vtili, & bono delectabili: &
Stoici id conſultò fecerunt, quia non putarunt hęc debere dici bona; quę tamen a Pe
Plotini definitio. ripateticis bona dicuntur, vt infra patebit. Plotinus En. VI. lib. 7. cap. 19. ait, bo- B
num eſſe participationem primi boni, quod ex ſe bonum eſt. Verùm per hoc non pa
tet, quę ſit propria ratio boni; omnia enim ſub Deo collocata, ſunt participatio quę
dam eius, quæ diſtincta conſideratione diſtincto nomine deſignantur: propterea ex
plicanda eſt propria ratio, per quam dicuntur bona. Inſuper ea definitio primo bo-
no non cōpetit, vt conſpicuū eſt. Plato in Lyſide dixit, bonum eſſe id, quod ſibi ipſi
eſt ſatis: Quæ definitio nō eſt vera de vniuerſo genere bonorū, nā vtilia ſibi ſatis mi
Definitio a Plat. tradita. nimè ſunt. Alii dicunt, bonum eſſe id, quod non niſi bona producit & conſeruat; in
ſuper id, quod bona ſequuntur, & res interimit bono contrarias: Quæ deſcriptio-
Propria ſententia. nes, non quid ſit, ſed quid faciat bonū, patefaciunt. Dicendū cenſeo, bonū vniuer-
sè ſumptū; quia latiſſimū eſt, prioribus principiis caret, & re vera vnum non eſt; exa
ćta definitione carere, & propterea ſolùm poſſe leuiter deſcribi: ex variis autē deſcri
ptionibus hanc pręeligendā cenſeo; Bonū eſt perfectio nata expeti, vel gratia ſui tan
tùm, vel gratia alterius, vel vtriusque. Hęc deſcriptio cōmuniſſima eſt; competit. n. C
omni generi, & gradui bonorū; & patefacit, quid ſit de rōne boni, tum ex parte ſui,
tum ex parte eorū quę referuntur ad illud. Nec eſt abſurdum, vt in ea appareat quę-
dam enumeratio; id enim fieri debet, dum definiuntur ea quæ ſunt ab vno, cum re
vera vna natura non ſint a contentis diſtincta. At dubitatio eſt de prima materie:
quę, cum per ſe ſit ens, per ſe eſt bona; & cum ſui natura & eſſentia ſit poteſtas, non
poteſt dici perfectio. Reſpondeo: Materies rectius dicitur neceſſaria, quàm bona;
quòd ſi quatenus ens dicitur bona, etiam quatenus entis gradus dicitur eſſe gradus
perfectionis: & quanuis propriè non ſit perfectio, conducit tamen perfectioni; qua
tenus recipit formam, & eſt pars compoſiti; ac ita prò alio optatur. Plotinus tamen
materiem ex ſe malam exiſtimabat, ſed minus rectè.

De Primo Bono, necnon de Bono Proprio rerum pendentium a Primo. Cap. II. D

Cum patuerit, quid ſit bonum Vniuersè ſumptum: quia bonum non vniuo
cum genus eſt, ſed commune ab vno; & primò de eo dicitur, quod Vni-
uerſi parens & principium eſt; ideo, quid ſit hoc Primum, & abſolutè bo
Plotinus. num, conſiderādū eſt. Plotinus En. 6. lib. 7. cap. 19. inquit; Primū bonum eſ
ſe illud, cuius participatione cætera bona ſunt, & de quo non eſt quærendum propter
quid bonum ſit, cum in eo quid & propter quid in idem ueniant. Inſuper En. prima
lib. de Primo bono cap. primo illud deſcribens ait; Primum bonum eſſe id, quod nō
per aliud ſuperadditum, ſed ſeipſo bonum eſt; ac inſuper eſſe id, ad quod omnia re-
feruntur, ipſum verò ad aliud non refertur; & propterea eſſe id, quod omnia appe-
Plato. tunt. Ex Philebo Platonis hęc alia colligitur circunſcriptio: Summum in vniuerſa
Natura, & abſolutum bonum eſt id, quod eſt menſura cunctorum; cum enim ab eo
cuncta pendeant, & ſit caput omnium, iure optimo etiam cunctorum menſura dici
debet. Alię quoque ex Academicis colligi poſſunt deſcriptiones analogicę: ſumpta
analo-

Analogia; vel a centro circuli, principio & fine cunctarum linearum ab eo ductarũ,
quod etiam eſt menſura circuli; vel a Sole, qui dicitur Viſibilis filius inuiſibilis boni.
Quæ omnes deſcriptiones profectò veræ ſunt, & primo bono congruunt; ſed non *Propria*
exactè eius naturam, & conditionem patefaciunt. Propterea dicendum cenſeo, tres *ſententia.*
præſertim eſſe conditiones primi boni; Vt cuncta Virtute & eminentia contineat, Vt *Tres primi boni*
cunctorum ſit principium, Vt cuncta perficiat: Ex his formandam cenſeo hunc in *conditio-*
modum deſcriptionem; Primum bonum eſt ſuprema eſſentia, cuncta eminenter in- *nes.*
cludens, ea mirabiliter producens, ac cumulatiſſimè pro vniuſcuiuſque conditione
perficiens: Hæc eſt adumbratio quædam eminentiſſimę trinitatis, Theologis noſtris
tantùm exactè nota; ac inſuper ea tria perindę ſe habent, ac Principium, medium, &
finis vniuerſę perfectionis. At ſubtilis occurrit dubitatio: quia ſi dempto fine demi-
tur omne bonum (vt dixi in capite præcedente) res itaque ſolùm vt finis bona erit: *Dubita-*
quare, nec vt eminenter includens cætera, nec vt producens; ſed tantùm, vt optabi- *tio.*
le, & perficiens, poterit aliquid dici bonum. Reſpondeo, ea omnia vt optabilia in- *Solutio.*
B cludere conditionem finis: Inſuper, aliud eſt requiri pro bono, & eſſe poſtremam ra-
tionem qua aliquid ſit bonum; principium & medium requiruntur pro bono, verè
autem forma boni finis eſt; ideo Mathematicus cum finẽ non conſideret, nõ dicitur
rõnem boni includere. His de primo bono declaratis (prætermiſſa conſiderõne Ideę
boni, de qua alibi loquar) de bono proprio diſtinctarum ſpecierũ vniuerſi verba fa- *De bono*
ciã. Plotinus En. prima lib. 7. cap. primo (& eſt liber de primo bono) circunſcribens *proprio.* *Plotinus.*
bonum proprim inquit, eſſe actionem propriam, Naturęq; conſentaneam, nulla ex
parte deficientem; ſiue eſſe conuerſionem per appetitum & actionẽ ad vniuerſi bo-
num. Verùm hęc deſcriptio ſolùm conuenit bono ſumpto pro actu ſecundo, hoc eſt
pro actione; non aũt pro actu primo, qui forma eſt: at actio eſt bona, quia a bona
forma, bonoque prinicpio pendet; & propterea forma & principium actionis, po-
tius quàm actio, ſumenda eſt pro genere proprii boni: & præſertim, quia Virtutum
habitus etiam re uera boni ſunt. Ob eandẽ cauſam approbandã non cenſeo ſenten-
C tiam Linconienſis in primo Poſt. cap. 17. com. primo dicentis, Bonum vniuſcuiuſq; *Linconien-*
eſſe complementum ſecundæ perfectionis eius; nempe operationis, ad quam vna- *ſis.*
quęque res per ſe apta nata eſt, & propter quam nata eſt, &c. Quæ circunſcriptio
(vt patet) minimè competit vnicuique bono. Propterea dicamus, bonum vniuſ- *Opinio*
cuiſque eſſe triplex: vel enim pertinet ad eſſe; ac ita vnumquodque, in quo gradu *propria.*
eſt ens, in eo eſt bonum: vel pertinet ad bene eſſe, & hoc vel eſt habitus, vt virtus,
vel eſt actio ex virtute prodiens. Plotinus & Linconienſis, hoc ſolum tertium bonum
circunſcripſerunt cæteris neglectis, quod non eſt faciendum: quorum trium bono
rum difficile eſt dare definitionem vnam; cum non ſint verè vnum, & natura vna,
niſi vnitate ab vno: poſſumus tamen dicere; Proprium bonum eſt perfectio naturę *Definitio*
rei congruens, per quam primo bono participat, eleuatur ad illud, eique redditur *proprii*
pro ſua conditione ſimilis. *boni.*

Diuiſio Boni. *Cap. III.*

Duplex bonorum genus.

D BOnorum (vt ſententia eſt Platonis in Philebo) quędam ſunt diuina, alia *Bonũ ho-*
humana: quæ duo bonorum genera exactius deinde in quatuor gradus *minis du-*
diſtribuuntur; datur enim bonum Morale, Phyſicum, Metaphyſicum, *plex: Ve-*
Diuinum. Bonum Morale in Virtute morali, honeſtaque actione eſt col *rè, & apparens.*
locatum: Bonum Phyſicum eſt perfectio rerum natura conſtantium, quæ tunc ma- *Verè bo-*
ximè eluceſcit, dum ſimile valent generare: Bonum Metaphyſicum eſt id, quod con *num tri-*
uertitur cum eo quod eſt; & quo gradu res eſt, eo dicitur bona: Bonum Diuinum *plex rõne*
eſt id, quo diuinę fruũtur mentes, & Dei munere in animas noſtras infunditur. Sed *finis.*
(prętermiſſis cæteris bonis) loquens de eo ſolo bono, quod ad hominẽ pertinet, hoc *Secunda*
duplex eſt; vel .n. re vera eſt bonũ; vel ſolùm apparet, cum re vera non ſit. Quod verè *diuiſio ſũ-*
bonũ diuidi poteſt, primò inſpiciendo finẽ; vel .n. eſt bonũ vtile, vel delectabile, vel *pta ex eo*
honeſtũ: quorũ triũ bonorũ id ſolùm abſolutè bonũ cenſeri debet, quod eſt honeſtũ; *cui com-*
cætera ab honeſto ſeiuncta, nec quidẽ re vera bona nũcupari merẽtur. Inſuꝑ diuidũ *petunt.* *Tertia di*
tur humana bona, ſũpta diuiſione ab eo, cui cõpetũt: nã quædã dicũtur bona animi, *uiſio ſum-*
quędã corporis, alia externa. Diuidũtur tertiò, ſũpta diſtinctione ab eo, a quo pẽdẽt; *pta ab eo*
a quo pẽ-dent.

Quarta diuiſio ſumpta ex conditione bonorum.

Bona extrinſecus aduenientia.

Bona inhærentia.

nonnulla enim dicuntur bona Fortunę, alia Naturę, quædam Animi; quę abſolu A te noſtra dicuntur, cum ex noſtra prælectione, noſtroue ſtudio prodeant. Demum diuidi poſſunt, diuiſione ſumpta ex conditione bonorum, & ex modo vario quo homini cõpetunt: Ita Bonorum nonnulla extrinſecus adueniunt, alia in nobis ſunt, & inhærere dicuntur. Si extrinſecus adueniunt: vel pertinent ad corpus, & tria ſunt; nobilitas, bona proles, diuitię, ad quas redigitur bona fortuna: vel ad animum, & pariter ſunt tria, Amici, bona exiſtimatio, & honor. Eorum verò, quæ in nobis ſunt, & inhærere dicuntur; quædam inhærent corpori, vt bona valetudo, pulchritudo, ad quam redigitur magnitudo, vires, decertandi robur, & bona ſenectus: alia inhęrent animo, vt Virtutes. Hanc diſtinctionem in primo Rhetoricorum his

Ariſtoteles.

verbis expreſſit Ariſtoteles inquiens. Hac enim ratione nullius rei ad bene beateque viuendum indigebit is, cui bona omnia, & quę in eo ſunt, & quę extrinſecus adueniunt, affatim adfuerint; nam præter hæc nulla bona ſunt: in ipſo verò ſunt ea, quę vel in animo ſunt, vel in corpore; Extrinſecus adueniunt, vt nobilitas, amici, pecunię, honor: Opes etiam atque Fortunam adeſſe oportere cenſemus, ſic enim fiet B vita ſecuriſſima, &c. Verùm cum varię dentur bonorum diuiſiones, præſertim in-

Diuiſio ad rem faciẽs.

ſtituto noſtro ea inſeruit, quæ ſumpta eſt ab illis, a quibus pendent; per quam bonorum nonnulla dicuntur Naturę, alia Fortunę, quædm Noſtra & Animi noſtri: cui ſimilis eſt diſtinctio tradita ab Ariſtotele in primo Moralium Nicomachiorum cap. 8. in bona animi, corporis, & externa. Pro cuius diſtinctionis notitia duo ſunt cõ-

Primò conſiderandũ.

ſideranda. Primum eſt, quòd bonum ita diuiſum minimè includit diuinum bonum, ſine medio, Dei munere nobis infuſum: hoc enim Philoſophis, & præſertim Peripateticis minimè notum eſt; nec inſtituto noſtro inſeruit, cum de humanis bonis ver-

Secundò conſiderãdum.

ba faciamus. Conſiderandum ſecundò, quòd munera Naturę etiam modo aliquo dicuntur eſſe munera Fortunę; Nam Fortunę bona tripliciter vſurpantur: Primò val-

Fortunę bona tripliciter vſurpantur.

de latè pro cunctis bonis, quę in noſtris manibus non ſunt poſita, & varietati ſunt obnoxia: in qua ſignificatione dixit Ariſtoteles in ſecũdo Rhet. Et præterea bonam quamque liberorum copiam, & quæ corporis bona ſunt, fortunę proſperitas affert: C Secundò vſurpantur bona fortunę valde anguſtè, pro diuitiis, & pertinentibus ad eas: Tertiò vſurpantur medio quodam modo, pro bonis externis varietati obnoxiis, contradiſtinctis ab illis, quę vel animo, vel corpori inhærent; in qua ſignificatione modò de illis verba facimus.

Enumerantur Munera Animi, Naturæ, & Fortunæ, Cap. IIII.

Munera ſiue bona Animi.

MVnera animi, quæ ferè omnium conſenſione bona ſunt, cenſeri debent congruentes animi habitus, quibus animus tanquam formis ornatur; necnon munerum functiones, quæ ex huiuſmodi habitibus prodeunt: Qui habitus duorum ſunt generum, vel enim ſunt morales pertinentes ad appetitum ſenſuum, vel rationales pertinentes ad mentem; de quibus ſuo loco cumulatè diſſerui.

Munera Naturę. Quatuor.

Munera Naturę, quæ etiam bona corporis nuncupantur, ea ſunt, quæ per principia generationis nobis competunt; & in quatuor præcipua rediguntur; D in Sanitatem, ad quam bona ſenectus redigi poteſt; in Robur, ad quod rediguntur vires decertandi; in Senſum incolumitatem, viriumque animi congruentem diſpoſitionem; Et demum in Pulchritudinem, ad quam & gratia, & congruens

Quatuor bona naturę quatuor Virtutibus reſpondẽt.

magnitudo redigitur: Quæ quatuor Naturæ bona nobis inhęrentia recta quadam ratione quatuor Principibus Virtutibus ad mores pertinentibus reſpondere videntur; Senſuum enim incolumitas Prudentię, Sanitas Iuſtitię, Robur Fortitudini, Pulchritudo Temperantiæ reſpondet.

Munera fortunę.

Munera Fortunæ ea dicuntur, quæ ab externis prodeunt cauſis, & multis varietatibus ſunt obnoxia: quæ duplicis ſunt generis; vel enim pertinent ad corpus, vel ad animum: Si pertinent ad corpus, tria ſunt; Nobilitas generis, bona proles, & diuitiæ: Si pertinent ad animum, pariter ſunt tria; bona exiſtimatio, honor ſiue gloria, & Amici. Munera tamen, quæ magis

Diuitiæ naturales.

propriè tribuuntur Fortunę, ſunt diuitię; quę vel ſunt Naturales, vel Artificioſæ. Naturales a natura nobis pro vſu tribuuntur: quales ſunt Plantæ, fructus Terrę, Iumenta, Prædia, & cætera huius generis; quæ Natura fecit communia cunctis,

vſus

A vſus aũt diuiſit. Diuitię Artificioſæ ſunt duplices : vel enim efficiuntur arte, & vſui conferunt; quæ munere effectionis ſunt ipſius Artificis: vel lege conſtant, vt ſerui, & numus. At hę profectò re vera diuitię non ſunt, cum ſui natura non ſint tales; ſed dẽpta Lege & conuentione, a qua vires ſumpſerunt, inanes remaneant; vt in primo de Rep. cap. vi. docuit Ariſt. Lege autem inuentus eſt numus (vt dicitur ab Ariſto. in 7. Mora. Nico. cap. 1.) pro facili adæquatione & commutatione rerum, eſt enim numus tanquam bonorũ fortunæ communis menſura. An aũt dentur ſerui per naturam, ſuo loco patebit. Hæc fortunæ munera nuncupantur & diuitiæ, & opes. Diuitiæ, vt ad noſtrum vſum; Opes, vt ad auxilium opemque aliis ferendam referũtur; magnificentięque inſeruiunt, vt Cicero monuit in lib. de Amicitia. Inter Bona fortunę numerantur etiam Regna, Principatus, ſimilesque Ditiones: Ideo Ariſt. in primo Rhet. dixit. Diuitiarũ partes ſunt Pecuniæ, Prædiorũ multitudo, Regionũ poſſeſſiones, & prętcrea Suppellectiliũ copia, & Pecudũ, & Seruorum: quę res multitudine, & magnitudine, & pulchritudine excellãt; & omnia ſecura, liberalia, & vtilia ſint &c.

Diuitię Artificioſę · *Numus.* · *Diuitię.* · *Opes.*

B Dubitatio eſt de Nobilitate, & bona Prole, quæ numerata ſunt inter munera fortunę; cũ potius munera naturę eſſe videantur: pariter eſt dubitatio de Honore, & Gloria; quæ videntur ad Virtutes, & ad animũ pertinere. His breuibus reſpondens dico, bonorũ; non nulla penitus eſſe, vel Fortunæ, vel Naturę, vel Animi; alia verò modo quodã communia, partim vnius, partim alterius. Et ordiens a Nobilitate dico, nobilitatẽ eſſe duplicẽ. Vnam, quæ ab Ariſt. definitur ꝙ ſit virtus generis, quæ; qñ ab externo pendet, extrinſecus in nos redundat, ac generis eſſe dicitur; eatenus ab Ariſtotele inter externa bona, ad corpus tñ pertinentia, numeratur, vt patuit ex primo Rhetoricorũ: eſt quidẽ maximè cum muneribus naturę cõplicata; præſertim dum cõſideratur, vt eſt vis quædam nobis per generõnẽ inſerta, per quã ſumus procliues ad Virtutes, & apti ſumus generare alios qui tales ſint. Altera eſt nobilitas, cuius nos propria Virtute, Virtutisq; illuſtribus actionibus ſumus auctores; quæ pendet ex noſtra præelectione, & ad bona animi redigitur, ac a probitate ſola rõne diſtinguitur.

Dubitatio de Nobilitate & bona prole. De honore & Gloria.

C Proles bona pariter inter externa bona numeratur, cũ nõ ſit noſtri corporis bonum, nec per generõnẽ nobis inhęreat, & multis externis egeat; eſt tñ cum Natura coniũcta, quia nos per naturã ſumus apti vel inepti ad generãdũ. Sunt igitur nobilitas generis, & bona proles, bona externa cum bonis naturę maximè complicata; & propterea modo quodam communia. Gloria, fama, & honores, cum ab externo pendeãt, & in manibus alterius ſint collocata; adeò vt honor magis dicatur honorantis, quam honorati; iure inter fortunę munera numerantur, relata tamen ad bona animi: Ideo Ariſtoteles honorem nuncupauit maximum externorũ bonorũ; & Achilles ab Alexandro Macedonum Rege dictus fuit fortunatus, ob Gloriã ei ab Homero tributã.

De bona prole. · *De Gloria.*

An Munera Naturæ, & Fortunæ cenſeri debeant Bona; Opinio Stoicorum. Cap. V.

D HVmanorum bonorum tria relata ſunt genera, bonũ Animi, Naturę, & Fortunę; quorum generum ſolum primum re vera noſtrum cenſeri meretur, cum id ſolum ex noſtro labore pendeat, in noſtriſque manibus ſit poſitum: Et præſertim Virtutes morales huius generis ſunt, quia per eas abſolutè nominamur boni, & cum prçelectione ſunt complicatę: de virtutibus autem rationis ſecus ſe habet: propterea Ariſtoteles in primo Rheto. numerans bona animi, Virtutem moralem, & eius partes numerauit. Hę ferè omnium conſenſione bonę dicuntur: Dico ferè; quia Plotinus En. prima lib. 8. cap. 13. has quoque non bonas, ſed vtiles eſſe dixit; bonum enim cenſuit ſolam connexionem cum Deo, cui morales Virtutes inſeruiunt. At abſurdum profectò, & a recta ratione alienum eſſe videtur, non iudicare bonum illud; quo formati abſolutè dicimur boni, cuius ope omnia diriguntur in bonum, & in cuius vſu ſummum hominis bonum eſt collocatũ: Et quamuis non ſint ipſum bonum, cuius participatione & imitatione cętera reddũtur bona; tamen ſunt imitatio eius, vt homini licet, & ſunt bonũ ad aliud bonũ ordinatum; ſolum enim id, quod eſt bonum, gradũ cõſtituit eleuationis in bonũ, vt ſolum

Sententia Plotini. Reiicitur ſententia Plotini.

verum eſt per ſe gradus eleuationis in verum: Sunt itaque bona animi re vera bona, A
ſui natura bona, bona noſtra, noſtraque perfectio. Nec tamen me latet, ſententię Plotini talem poſſe tradi interpretationem; vt ſolùm de voce ſit lis: inſpexit enim tunc Plotinus bonum vltimum; & ordinata in illud, vt ad id perducunt, nuncupauit vtilia De muneribus tamen Naturę, & Fortunę res magis eſt dubia. Nam Stoici, & cum eis Seneca, ac plurimi viri ſapientes; ea, non bona, ſed neceſſaria, indifferentia, communia, vtilia, & commoda, nuncuparunt: quod ſatis firmis oſtenderunt rationibus; & primò. Id, quod viris bonis eſt bonum, malis eſt malum, ex ſe nec bonum nec malum eſt; quod enim eſt ex ſe tale, vnicuique iunctum tale eſt: Munera Naturæ & Fortunę Viro improbo mala ſunt, & inſtrumenta Vitiorum, Viro probo ſunt bona: Ex ſe itaque neutra ſunt, & indifferentia; ſimiliter eorum oppoſita, non mala, ſed indifferentia cenſeri debent. Propterea Plato viro probo nil mali, improbo nil boni contingere poſſe affirmauit; quęcunque enim conueniunt improbo, in malum & perniciem diriguntur. Præterea inquit Boetius in ſecundo de Conſolatione Philoſophica, Proſa v. & vi. De ratione boni eſt, vt eum cui competit bonum reddat, apud bonos cumulatius reperiatur, & poſſidenti non noceat: At homo per diuitias non redditur bonus, & apud homines improbos & iniuſtos diuitię cumulatiores reperiuntur, quæ etiam frequenter obſunt poſſidentibus: Non itaque bonę cenſeri debent. Ideo Seneca in libro de paupertate dixit. Nemo dignus Deo eſt, niſi qui opes contẽnit: hoc efficiunt diuitię; inflant animos, ſuperbiam & arrogantiam pariunt, inuidiam contrahunt; eo vſque mentem alienant, vt fama pecunię nos etiam nocitura delectet. Et Epiſt. 88. aduerſus Peripateticos loquens, diuitias nedum non eſſe bonas, verùm potius eſſe malas oſtendit. Propterea Epiſt. 20. inquit. Magnus eſt ille, qui in diuitiis pauper eſt; ſed ſecurior, qui caret diuitiis: nam diuitię nedum non faciunt hominem bonum, verùm neque diuitem, quia Auaritiam non extinguunt; Verę autem diuitię ſunt compoſita paupertas in lege Naturę, quæ ſola Auaritiam extinguit; non enim qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt; tantum enim vnicuique deeſt, quantum cupit: propterea breuiſſima ad diuitias per C
contemptum diuitiarum via eſt. Et Epicurus dicere conſueuit: Si ad Naturã viues, nunquam eris pauper; ſi ad opinionem, nunquam eris diues; exiguum enim natura deſiderat, opinio immenſum. Inſuper diuitias non eſſe bonas oſtendebat Boetius ſecundo de Conſolatione ex eo; quia tunc ſolùm nitent, dum eas effundimus, non autem dum accumulamus. Pręterea; quicunque diuitias coaceruant ac magnificiunt, multiplici ratione contra naturam operantur: Primò; quia Natura ea, quæ terrena ſunt, & ex terra prodeunt, noſtris pedibus ſubiecit; nos autem ea tanquam idola veneramur, & ſupra caput collocamus: Inſuper; quia veræ diuitiæ per naturam factę ſunt communes, nos autem eas nitimur reddere nobis præprias, & commune omnibus egentibus præter naturam ab eis auferimus: Pręterea; quicunque in diuitiis accumulandis verſantur, frequenter deſiderio ducti poſſeſſoribus earũ vim inferunt. Demum violentia vtuntur: quia tunc dicimur uim alicui inferre, dum illud detinemus, ne ſuum finem attingat; veluti tunc grauibus uim inferimus, dum eis impedimento fumus ne tendant ad centrum: finis diuitiarum & pecuniæ eſt vſus D
& effuſio; propterea, dum eas coaceruamus, detinemus ne ſuum aſſequantur finem, & propterea vim eis inferimus. Hac præſertim de cauſa cenſeo ego Ariſtotelem in primo Moralium Nicomachiorum cap. v. dixiſſe, ſummum bonum non eſſe collocatum in diuitiis; quia Vita pecuniis incumbens, βίαιος τίς ἐστι, ideſt modo quodam vim infert, ſiue violenta eſt: dicitur autem violenta varia ratione, vt patefeci, & præſertim poſtrema. Ex quo conſtat errare interpretes: dum verbum, quod varias habet ſignificationes, in vnam; quam probant, contrahunt, quæ frequenter minus vera eſt; & viam claudunt legentibus inquirendi veritatem: quod in interpretandis illis verbis fecere nonnulli, qui dixere; Vita, quæ in pecunię quęrendæ ſtudio verſatur, laborioſa eſt, minimeque (ut ita dicam) vitalis, &c. Hi profectò non interpretis, ſed expoſitoris vtuntur munere; & (vt cenſeo) non veri expoſitoris, quia vox ea Ariſtotelis aliud potius ſignificat. Non igitur Vita auari eſt conſentanea naturæ, ſed ei aduerſa. Ideo Beatus Bernardus dixit: Solus error hominum facit, vt Aurum & Argentum iudicentur precioſa; cum re vera nil ſint, præter terram rubeam vel albã.

Sic

Dubitatio de Muneribus fortunę.

Opinio Stoicorũ.

Boetius.

Seneca.

Epicurus.

Boetius.

Qui diuitias accumulant, pręter naturã operãtur.

Explicatur locus in primo Moraliũ Nicomachiorum.

Beatus Bernardus.

A Sic eleganter Plutus diuitiarum Deus cæcus fingitur, cum ad tenebras & ad inſeros ſibi deuotos perducat; in quod regnum clauſis labimur oculis, cum corporis, tum præſertim animi. Propterea rectè Ouidius primo Metamorphoſcos.

Pluto cur cęcus.

Itum eſt in viſcera Terræ;
Quæſque recondiderat, Stygiiſque admouerat vmbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum:
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierat; prodit bellum, quod pugnat vtroque;

Hæc confirmantur per regulam topicam ab Ariſtotele traditam; Vt ſimpliciter ad ſimpliciter, magis ad magis, maximè ad maximè: Quare ſi diuitię bonæ eſſent, cumulatiores eſſent meliores, copioſiſſimę optimę: quod eſſe falſum nedum experientia, verùm Ariſtoteles quoque x. Moralium Nicomachiorum affirmat, aſſerens; nimiam externorum munerum copiam fælicitati obeſſe, & hominẽ a contemplatione auertere. Propterea apud Deum & ſeparatas Mentes, in quibus B cuncta bona eminentiſſimè fulgent, Munera Naturę & Fortunę locum non habent: Nam Fortuna, vt cęca & fallax, e cęlo cum ſuis muneribus extruſa eſt; & per materiem, tanquam per ianuam, in mortalem hunc orbem expulſa fuit. Hinc euenit q̃, dum Vitam hominum fęliciorem ætatemque Auream circumſcribimus, qualis eſt ea puerorum & puriorum hominum, eam immunem ac liberam aſſerimus ab omni deſiderio diuitiarum. Quam veritatem Plato quoque patefecit, & præſertim Epiſto. 3. inquiens: Conſpexeram iampridem, & nunc etiam perſpicio; opes tam priuatorum quàm Principum, quò maiores ſunt, eò magis inſidiatores, & turpium noxiarumque voluptatum machinatores nutrire. Et In Euthydemo eandem, quam Stoici, videtur approbaſſe ſententiam; dixit enim: Quoniam cætera munera bono vſu proſunt, præpoſtero obſunt, & vſ‥s rectus pendet a Sapientia & Prudentia; iure nil cæterorum bonum vel malum eſſe .idetur, ſed ea duo tantùm; eorum verò oppoſita, praua, &c. Quod in Menone etiam affirmauit inquiens: Omnia, quæ C ſunt circa animum, ipſa quidem ex ſe nec commoda nec incommoda ſunt; iuncta autem prudentia aut imprudentia, ſtatim aut vtilia, aut noxia fiunt. Non itaque iniuria Philoſophi magis morigerati, diuitias, vel proiecerunt, vel neglexerunt.

Plato.

Ex muneribus etiam Naturę quot mala, quot vitiorum cateruæ prodeant, facilè inſpicere licet. Propterea ſacræ virgines formam corporis ſpreuerunt, oculos ſibi effoderunt. Et quid dico de Virginibus diuino lumine circunfuſis? nonne Zenocrates inuſſit ſibi virilia? Plato, vt virium naturæ fręnaret impetum, in Academia docuit aeri parum ſalubri expoſita? Sic noſtri Theologi, quorum ſententia ſtatui debet regula cæterarum omnium opinionum, frequenter pauperes prædicant beatos, diuitias negligi præcipiunt, munera naturæ caſtigari & domari iubent. Iure itaque Stoici rem inconſtantem, turbantem hominum deſideria, rem ex falſa opinione ortam, fomentum vitiorum, cuius poſſeſſio plenior ſit apud viros prauos, nec probum reddat poſſidentem, e bonorum ſerie excluſerunt.

Detrimenta prodeuntia ex muneribus Naturæ.

Epilogus dictorũ.

D *Fundamenta aſſerentium, Munera Naturæ et Fortunæ Bona eſſe. Cap. VI.*

HOmo, dum in his rerum vmbris verſatur, quia ex contrariis conſtat, nulla re repletur, deſideria nunquam explet, neſcit ſæpe quid quærat, ac modò vnum modò aliud optat: quod propterea ei competere putandum eſt; quia in rebus ſeriis, non in his vmbris, ſummum eius bonum eſt collocatum: Propterea nonnulli ad ſublimia conuerſi, Naturæ ac Fortunæ munera negligenda penitus cenſent: Alii in corpore merſi, in eis ſummum bonum collocarunt: Quidam demum inter hos medii, ea quidem cenſent bona, non autem ſummum bonum. Quicunque cenſent, vel in diuitiis, vel in Naturæ muneribus, ſummum bonum eſſe collocatum; non rectè hominis conditionem naturamque iudicant, nõ percipiunt puritatem ac eminentiam ſuæ Mentis, cæci ſunt erga ſeipſos, ac vt cæci ſua orbitate ſe tradunt præcipites: Quomodo enim rei diuinæ & immortalis ſummũ bonum

Error putãtium in Naturę & Fortunę muneribus ſummum bonum eſſe collocatũ

bonum cenſeri debet id, quod terrenum, inconſtans, & mortale eſt? At horum ſen A
tentiam, vt a viris ſapientibus cumulatè exploſam, negligere potius, quàm ratio
nibus reiicere debemus. Perpendenda eſt opinio Ariſtotelis, qui Naturę & Fortu
Sententia Ariſtotelis. nę munera negat eſſe ſummum bonum, aſſerit tamen ea inter bona eſſe numeran-
da; ſunt enim bona vtilia, conducentia adeptioni ac poſſeſſioni vltimi finis. Ea au
tem debere cenſeri ac nuncupari bona, his pręſertim rationibus oſtenditur: & pri
Rō prima. mò. Bonum non eſt vniuocum, nec natura verè vna; ſed eſt ab vno, & ad vnum,
non ſecus ac ſanum: Ea autem, quę ſunt ab vno, huius ſunt conditionis; vt cum
primum eorum abſolutè & ſui conditione ſit tale, cætera quoque ſint talia per rela
tionem ad illud & connexionem cum eo: Veluti cum ſanitas (gratia exempli) ſit
geometrica humorum ęquatio; tum pulſus, tum cibus, tum vrina, tum medicamē
ta dicuntur ſana: quia vel ſunt ſigna, vel cauſę, vel inſtrumenta eius ęqualitatis:
Quare pari ratione connexa cum ſummo bono, inſtrumenta eius, eique conducen
Rō ſecūda tia, aliqua ratione bona cenſeri debent. Præterea: quicunque ea, quæ pendent a B
ſummo bono, adeptionique ac vſui ſummi boni conducunt, non iudicant eſſe bo-
na; tum bonorum Opifici, tum Mundi plenitudini, tum ordinis abſolutioni, tum
demum benignitati Naturę manifeſtiſſimè aduerſantur: non enim tunc omnia cum
bono connexa, ab eoque pendentia, eſſent boniformia; nimiumque anguſta eſſet
conditio boni, ſi vni ſoli naturę competeret; cum tamen ſciamus, primum bonum
eſſe fęcundiſſimum, latiſſimeque per munera in vniuerſum effundi: Cum itaque
Naturę & Fortunæ munera, tanquam a primo fonte, manent a ſummo bono; eſt
neceſſe, vt ea quoque ſeruent conditionem boni, & inter bona numerentur. Præ
Rō tertia. terea: Si ſola Virtus in humanis, & ea tantùm, quæ a recta hominis ratione & pręe
lectione prodeunt, cenſenda eſſent bona; ſolus homo eſſet opifex boni, non Natu
ra, non Deus: quod maximè videtur abſurdum. Præterea Stoici, cum negent hęc
Stoici. eſſe bona, ſibi non conſtant, ſed ſimul fatentur eadem bona eſſe; inquiunt enim eſ
Rō quarta. ſe neceſſaria, commoda, vtilia, præeligenda; verba mutant, non ſententiam: Si
ſunt pręeligenda, omnis præelectio rei bonę eſt: Si ſunt vtilia, nil vtile eſt niſi bo- C
num; eatenus enim vnumquodque nobis vtile eſt, quatenus eſt boni particeps.
Propterea Plato in Hipparcho omne lucrum demonſtrauit eſſe bonum: lucrum
enim eſt rei vtilis; vtile id ſolum eſt, quod eſt bonum. At pro Stoicorum parte reſ-
Seneca. pondet Seneca Epiſt. 88. inquiens. Alia eſt commodorum conditio, alia bonorum:
Commodum eſt, quod plus vſus habet, quàm moleſtię; Bonum verò ſincerum eſ
ſe debet, & ab omni parte innoxium; Non eſt id bonum, quod plus prodeſt, ſed
quod ſolùm prodeſt: Propterea commodum, & ad animalia pertinet, & ad imper
fectos homines, ac etiam ad ſtultos; bonum verò ad vnum ſapientem, inuiolatum
eſſe oportet, &c. Hęc cum dicat Seneca, ipſe ſibimet (Stoicorum more) fingit ſi-
gnificationes vocum; non eas accipit ex communi vſu, nec ſententias profert na-
turæ rerum conſentaneas: Non quærimus modò bonum purum, bonumque ſum-
mum, ſed latè ſumptum: & præſertim; quia apud nos nil ſincerum reperitur, om
nia ſunt permixta; & denominatio recipitur ab eo quod dominatur, ac a fine ad
Plato. quem dirigitur: Propterea Plato minimè recuſauit ea nonnunquam bona appella- D
re: nam in Gorgia inquit; Optimum eſt bene valere, Secundò formoſum eſſe, Ter
tiò diuitias poſſidere nulla fraude quæſitas. Et Marſilius in dialogum primum de Le
gibus inquit: Bonorum alia humana, alia diuina ſunt, & a diuinis humana pendēt;
humanorum autem primum eſt ſanitas, ſecundum forma, tertium vires, quartum
Epilogus. diuitiæ; horum dux eſt Prudentia, &c. Colligamus itaque: Cum munera Naturę &
Fortunę ſint primò munera Dei, ſint vtilia, commoda, præeligenda, ordinata ſui
conditione in bonum, ſint inſtrumenta animi & virtutum eius; iure optimo debere
nuncupari, nedum vtilia & commoda, verùm inſuper bona: & præſertim; quia bo
num & malum ſunt tanquam genera communia & prima, ſub quibus cuncta mo-
do aliquo continentur.

Quomo-

A
Quomodo Munera Naturæ, et Fortunæ ſint Bona Simpliciter. Cap. VII.

APparuit recta ratione a peripateticis munera Naturę & Fortunę ſubbono
rum genere fuiſſe poſita: at, quomodo ſint bona, adhuc conſpicuè non
conſtat. Ariſtoteles in quinto Moralium Nicomachiorum cap. primo lo
Munera fortunę ſimpliciter bona.
quẽs de muneribus Fortunę, ait; ea eſſe ſimpliciter & ſemper bona, huic
verò vel illi non ſemper: Similiter in ſecundo Elenchorum eadem appellat ſimpli-
citer bona: Adeò vt indicet; bonorum quædam ſimpliciter; abſolutè, ſuique na-
tura eſſe bona; alia verò non abſolutè, ſed huic vel illi: vt etiam in ſecundo phyſico
rum cont. 74. aſſeruit, inquiens; Et quia melius eſt ſic, non ſimpliciter, ſed naturę
huius vel illius. Vt igitur ad inſtitutum noſtrũ pertinet; Munera Naturæ & Fortunę,
ſunt ſimpliciter, abſolutè, ſui natura, & per ſe bona; viris tamen vitio inquinatis
B bona non ſunt, ob eorum deprauationem: veluti etiam ęgris nequaquam ea ſunt
Explicatur locus ſeptimi Metaphyſicæ.
ſana, quæ ſui natura ſana ſunt. Ex his elicitur explicatio ſententiæ Ariſtotelis in 7.
Metaphyſicę cont. x. dicentis: Vt in actionibus efficere debemus, vt per ſingulis bo
na ea reddantur illis bona, quæ ſimpliciter ſunt bona; ita in cognitionibus, per nota
nobis, ea, quæ ſunt ſimpliciter nota, reddenda ſunt nota nobis. Hunc locum obſcu
rauit Auerroes, non illuſtrauit; ei tamen ob ſui contextus deprauationem aliquid
Error Vicomercati
condonandum eſt. Sed mirum eſt de Franciſco Vicomercato viro docto, qui in ex-
plicatione ſecundi contextus primi phy. inquit Ariſtotelem per bonum proprium
denotaſſe pænas, quas damus ob delicta, purgationes, & ſimilia; cum tamen Ari-
ſtoteles alibi longè ſecus ſemetipſum declaret, vt patebit. His accedit, quòd pænę
& purgationes non reddunt ſimpliciter bona bonis bona, niſi ex euentu (vt conſpi-
cuũ eſt) quatenus nos purgãt; quam purgationem ſequitur congruens animi vel cor
Quæ ſint bona ſimpliciter & nobis.
poris conſtitutio, quæ bonum noſtrum eſt. Sententia itaque illa per nuper dicta ex-
plicanda eſt; nam ſimpliciter bona, ſunt munera naturę & fortunę, quæ tamen viro
C vitioſo perperam illis vtenti bona non ſunt: ideo enitendum, vt per ea, quæ ſunt
bona nobis; nempe per rectam conſultationem, per Prudentiam, moraleſque vir-
tutes, quæ bona noſtra ſunt; ea quæ ſunt ſimpliciter bona, reddantur nobis bona:
quod fit munere congruentis vſus. Ita Ariſtoteles ſemetipſum expoſuit in 7. de Rep.
cap. 13. inquiens: Nam & illud eſt in libris de Moribus declaratum, virum probum
Pulchra dubitatio.
eum eſſe, cui per virtutem bona ſunt, quæ ſimpliciter ſunt bona. At iure dubitare
aliquis poſſet, quomodo munera Naturę & Fortunę mereantur dici ſimpliciter bo-
na: Id enim, quod ſimpliciter, abſolutè, ſui conditione, & per ſe eſt tale, vnicui-
que iunctum ſemper eſt tale; non itaque hujuſmodi munera iudicari poſſunt per ſe
bona, multis vero mala: Et præſertim; quia, dum aliquid per ſe vni competit, op-
poſitum eius nec per ſe, nec ex euentu ei poteſt competere: Si itaque muneribus il-
lis per ſe competeret bonum, nullo pacto poſſent reddi mala; at ea malè vtentibus
Solutio.
mala ſunt. Reſpondens dico, ſimpliciter bonum dupliciter vſurpari. Vel pro primo,
Bonũ ſimpliciter duplex.
ſummo, & maximè bono; ſic Deus eſt ſimpliciter bonus; in qua ſignificatione bo-
D num ſimpliciter contradiſtinguitur a bono in parte, & non eſt præſentis conſidera-
tionis. Vſurpatur ſecundò pro eo, quod eſt bonum ex ſui natura, contradiſtinctum
ab eo, quod vni vel alteri bonum eſt: in qua ſignificatione ab Ariſtotele munera na
turę, & fortunę dicuntur bona ſimpliciter. De quibus loquens dico: hęc, cum ſint
bona ſimpliciter, ſemper hoc includere, vt ſui natura bona ſint, nec vnquam eis op-
poſitum competere; oppoſita enim ſunt bonum ſimpliciter, & malum ſimpliciter;
ea, cum ſint bona ſimpliciter, nunquam redduntur ſimpliciter mala: Bonum autem
Pro clariori explicatione duo prænoſcenda.
ſimpliciter, & malum alicui, non opponuntur; ideo poſſunt eidem competere; vnũ
ex propria conditione, alterum ratione alterius, nempe vtentis. Vt autem difficul-
tatis reſolutio, & dilutio aduerſarum rationum clarior refulgeat, duo prænoſcenda
occurrunt. Vnum eſt; Virtutem & congruentem conſtitutionem, eſſe menſuram
Primum. Virtus mẽſura rerũ.
rerum, & cum natura rerum conformari: ideo dicebat Ariſt. in ſexto Topicorum
cap. 3. ea, quæ ſunt ſimpliciter nota, etiã viro ſapienti eſſe primò nota: ſimiliter hæc,
quæ ſunt ſimpliciter bona, viro quoque probo bona ſunt; non ſecus ac ſimpliciter

ſalubria viro ſano ſalubria ſunt. Cum itaque Virtus congruenſque hominis conſti- A
tutio ſit rerum menſura; qualia viro probo ea munera ſunt, talia abſolutè iudicari
merentur. Accipiendum ſecundò, inſtrumenta, cum ſint ordinata ad opus vt ad fi-
nem, ſuo fine definiri; vt monet Ariſtoteles in ſecundo da anima 38. Qualis autem
ſit finis & opus, ex recto vſu elucefcit: Talia itaque iudicari debent inſtrumenta,
qualia ſunt rectè vtentibus; ſic bonam & malam dicimus Lyram, quatenus rectè
vel perperam viro muſico in ea arte verſato inſeruit. His Demum addendum eſt,
munera Naturę & Fortunę nobis inſtrumenti loco inſeruire: ideo talia abſolutè cẽ-
ſeri debere, qualia ſunt viro probo. Sententia fuit Platonis in Appendice Legum,
Diuitias ſeorſum ab vſu nullas eſſe, etiam ſi cuncta in aurum conuertantur: Id ipſum
affirmauit Ariſtoteles in primo Rhet. inquiens; Omnino diues magis in vſu, quàm
in poſſeſſione poſitus eſt. Ex his eliciuntur ſolutiones aduerſarum rationum. Dice-
batur primò; quod bonis bonum, malis malum, ex ſe neutrum eſſe. Solutio ex di
ctis patet: Nam vnunquodque eſt tale, quale reſpondet ſuę rectę menſurę, & qua-
le eſt rectè vtentibus: nam munera Naturę & Fortunę nil ſunt eorum, quæ vtentes B
eis ſuperaddunt; ſunt tamen natura quædam iudicanda per vſum rectum, rectam-
que menſuram. At pulchra occurrit dubitatio; quia ſi rectum vſum inſpicimus, cun
cta erunt bona; nil enim eſt adeò malum, quod per congruentem vſum non dirigatur
in bonum: Ideo cum Boetius, tum Plato enunciabant; viro probo nil mali, viro
improbo nil boni contingere poſſe. Cui difficultati reſpondens, dico primò; Boe-
tium & Platonem minus rectè fuiſſe loquutos, nam & probis & improbis bona &
mala ſimpliciter accidere poſſunt: ideò rectius legitur in Sacris literis, a viro iuſto
cuncta ſiue bona ſiue mala dirigi in bonum; aliud enim eſt aliquid dirigi in bonum,
& eſſe bonum. Addo ſecundò, etiam ſententiam Boetii & Platonis ſeruari poſſe:
Nam viro probo cuncta eſſe bona, dupliciter contingere ac intelligi poteſt: Vel per
ſe & abſolutè, ac ita id falſum eſt; non enim Infortunia & deprauationes munerũ na-
turę, ei per ſe bona ſunt; abſolutè enim ea ſunt mala, & impediunt varias munerum
functiones eius: Vel id intelligitur ex euentu, munere vtentis, & quatenus ex eis
ſumitur occaſio operandi per eminentiorem virtutem; veluti ſe habet de rectè inſti- C
tuto homine, cui cum Natura & Fortuna ſit aduerſa, occaſionẽ accipit operandi per
Virtutem Heroicam eminentiorem, qua ſupra humana erectus ſolis diuinis delecta
tur: Sic igitur cum viro probo tum improbo ea accidere poſſunt, quæ ſimpliciter &
ſui natura vel bona vel mala ſunt; at ex euentu munere vtentis & mala in ſalutem, &
bona in perniciem dirigi poſſunt. Addebatur inſuper, improbos frequenter abun-
dare huiuſmodi muneribus; ac ea munera minimè hominem reddere Probum. Reſ
pondens dico, ea eſſe inſtrumenta, & ad vſum pertinere; & propterea reddere vi-
rum probum extrinſecus pro actu ſecundo, non intrinſecus pro habitu. Quòd ſi im
probi eis abundant, id accidit; quia per fas & nefas huiuſmodi muneribus abunda-
re nituntur, & eorum adeptioni nauant operam: de probis ſecus ſe habet; probi
enim nolunt vtile ſine honeſto, & nonnunquam pro maiori bono negligunt minus
bonum, ac ea magnificè erogant. Demum; dum oſtenditur Munera Naturę & For
tunę parere multa mala, compoſitam paupertatem eſſe ſaluberrimam; Reſpondeo, D
non ea munera, ſed deprauatum vſum mala parere; & ea ſummopere eſſe vtilia Vi-
rę Ciuili, negligenda tamen nonnunquam eſſe: non quia non ſint abſolutè bona; ſed
vt vitam eminentiorem viuamus, Heroicam conditionem ſortiamur, & ſupra huma
na erecti intimius cum Deo connectamur. Homo itaque Ciuilis diuitias rectè para-
tas negligere non debet: quicunque enim eas negligit, filios, conſanguineos, ami-
cos, & egenos negligere dicitur; ac demum inſtrumenta Magnificentię, & Liberali
tatis paruipendit: quod Vir Ciuilis minimè facere debet.

Secundũ inſtrumẽta opera diiudicã-da.

Munera naturę & fortunę inſtrumenta ſunt.

Plato.

Diluũtur aduerſę rationes.

Pulchra dubitatio.

Solutio.

Homo ciuilis rectè paratas opes negligere non debet.

Duo Dubia diluuntur, & conſideratur, an Peripatetici cum Stoicis conciliari poſſint. Cap. VIII.

Prima dubitatio.

EX his, quæ de Naturę & Fortunę Muneribus dicta ſunt, tria emergunt du
bia. Primum eſt: quia ea munera, cum ſint inſtrumenta & utilia, ſolùm
in gratiam alterius optanda ſunt; & propterea non ſunt fines, ſed ordina
ta in finem: bonum autem in fine collocatum eſt, & dempto fine demitur

omne

A omne bonum: cum igitur non obtineant rationem, finis non videntur poſſe obtine-
re conditionem boni. Alterum eſt; vnde euenit, quòd ſolus homo, & non iumen- Secunda.
ta & feræ, dicitur diues, & pauper. Demum cõſiderandum eſt, an lis inter Peripate Tertia.
ticos & Stoicos in ſola voce ſit poſita, vel etiam de ſententia diſſentiant. Vt pertinet Solutio
ad primum, quomodo inquam ea poſſint dici bona, cum non ſint finis; ſententia.n. primæ.
Ariſtotelis eſt in 3. Metaphyſicæ cont. 3. omne quod ex ſe & ſui natura eſt bonum,
finem eſſe. Reſpondeo: Omne, quod optatur, obtinet modo quodam rationem fi
nis & boni: id autem, quod optatur, triplex eſt; vel enim optatur ſolùm gratia ſui, vt
finis vltimus; vel gratia ſui & alterius, ut finis non vltimus; vel ſolùm gratia alterius,
vt id, quod vtile dicitur: Ex quo conſtat, & finem, & bonum triplex eſſe poſſe. In-
ſuper addo: Omne, quod eſt bonum, vel eſt finis vltimus, vel aliquid ordinatum
in illum; cum enim bonum ſit ab vno (vt dicitur in primo Moralium Nicomachio-
rum cap. VI.) primò dicitur de fine vltimo, mox de cæteris ordinatis in illum; &
propterea hac quoque ratione dempto fine demitur omne bonum, quatenus quæ ve
B rè ſunt bona, munere vltimi finis bona ſunt. Et hæc de prima difficultate. Quæreba- Solutio ſe
tur ſecundò, cur ſolus homo ſit pauper & diues. Reſpondeo, id primò oriri ex vſu: di cundæ dif
uitiæ enim in vſu ſunt poſitæ, vſus ſoli homini competit; vſus enim ex ratione & præ ficultatis.
electione pendet, quæ ſoli homini conueniunt: veluti etiam actio ſolius eſt hominis, Cur ſolus
Secundò id oritur ex indigẽtia & appetitione: homo.n. multa noſcẽs, multa appetit, homo pau
ac maximè eſt per naturã egenus; ideo diuitiis eget pro vſu & explendis appetitioni- per & di-
bus. Tertiò id euenit rõne vltimi finis: ſolus enim homo eſt natus in hac vita modo ues.
aliquo ſummum bonum aſſequi; pro quo aſſequendo, ac pro virtutum actionibus,
inſeruiunt diuitiæ tanquam inſtrumẽta. Solus igitur homo iure diues & fortunatus,
pauper ac infortunatus, nuncupatur. Ex his conſtat; quòd, cum diuitiæ in vſu ſint po Pauperes
ſitæ, quicunque eis abundat, minimeque vtitur, in medio diuitiarum egenus & pau in medio
per dici meretur: bonum eſt diuitiis bene vti, malum eis non vti, deterius eis perpe diuitiarũ.
ram vti. Demum conſideratione dignum eſt, num lis, quæ inter Stoicos & Peripa Solutio ter
teticos verſatur, componi poſſit; adeò vt in ſolis verbis ſit poſita, vel etiam de ſen- tiæ.
C tentia diſſentiant. Pro cuius difficultatis conſpicua reſolutione tres profero aſſertio Prima aſ-
nes. Prima ſit: Inter Peripateticos, & Stoicos lis in ſolis verbis eſt poſita. Altera ſit: ſertio.
Dum perpendimus inſtitutum & ſcopum, vna ex parte Peripateticorum, ex alte Secunda
ra Stoicorum; ea munera magis ex inſtituto Peripateticorum cenſeri debent bona, aſſertio.
quàm ex inſtituto & ſcopo Stoicorum. Tertia ſit: Rectius, communique vſui lo- Tertia.
quendi congruentius loquuntur Peripatetici, quàm Stoici. Vt pertinet ad primam: Explicatio
Cum nomen boni (vt dixi) ſit ab uno; & nomen ab vno dupliciter vſurpetur, non primæ aſ-
nunquam pro primo quod ſignificatur, nonnunquam verò pro vniuerſa eius latitu- ſertionis.
dine (vt colligitur ex quarto Metaphyſicæ, necnon ex octauo) Peripatetici nomen
boni ſumpſerunt pro vniuerſa eius latitudine, Stoici verò pro ſolo primo & verè bo-
no; & propterea illi affirmarunt, hi negarunt, Fortunæ & Naturæ munera eſſe bo-
na. Ita Plato, & ſecum, & cum Stoicis conciliatur: Plato enim (vt patet ex relatis in Plato & ſe
præcedentibus) nonnunquam ea munera nuncupauit bona, nonnunquam verò ſo cum & cũ
lam Sapientiam & Prudentiam bonam dixit; vtrumque profectò verum eſt ob ua- Stoicis cõ
D riam boni ſignificationem. Aſſerebam ſecundò, ob diſtinctionem inſtituti & ſcopi ciliatur.
Peripateticorum & Stoicorum, magis a Peripateticis quàm a Stoicis ea munera de- Explicatio
bere nuncupari bona. Ariſtoteles enim inſtituit homines pro uita Ciuili, pro vſu ſecundæ aſ
Moralium Virtutum in Rep. in cætuque hominum: inquo Vitæ genere magis fulgẽt, ſertionis.
magisque neceſſaria ſunt huiuſmodi munera; quàm in uita Monaſtica, ſeorſum a cæ
tu hominum, ac in eo vitæ genere, quod maximè commendarunt Stoici. Ideo etiã
Ariſtoteles in x. Moralium Nicomachiorum Viro addicto contemplationi ea mune
rá minus neceſſaria aſſeruit: Similiter noſtri Theologi hominem ſupra mortalia eri- Theologi
gentes, & ad diuina dirigentes, ea munera minus bona iudicarunt, ac nonnunquã
eſſe negligenda monuerunt; ex fine enim ſumenda eſt conditio, menſura, & forma Explicatio
ordinatorum in eum. Aſſerebatur Poſtremò, Peripateticos rectius loqui; nam uoci- tertiæ aſſer
bus debemus vti vt plures, & præſertim, dum conditioni rerum congruenter reſpõ tionis.
dent: nec, vt noui aliquid, admirationeque digni dicere uideamur, nouæ forman-
dæ ſunt voces; ſiue communibus in diſtincta ſignificatione vtendum. Cum itaque
bonum

bonum ſit ab vno, recta ratione omnibus ad ſummum bonum, poſtremumque fi- A
nem ex ſui natura & conditione conſpirantibus, tribui debet.

An Bona Naturæ & Fortunæ ſint Neceſſaria pro Felicitate. Cap. IX.

QVoniam Homo non eſt Mens ſola ſecreta a corpore, ſed Mens cum corpore iuncta; nec modò nobis ſermo eſt de ſummo bono ſeparatarũ Mentiũ, ſed de eo, quod homini mortalem hac vitam viuenti natum eſt competere; & quia ratione corporis egemus multis, ſubiicimur uariis neceſſitatibus, collocatique ſumus ſub Regno Naturę & Fortunę: Propterea exiſtimarunt

Statuentes ſummum bonum in diuitiis.

nonnulli, in bonis Naturę & Fortunę, quaſi in muneribus ſui Principis, ſummum bonum eſſe collocatum; ac eundem eſſe virum fęlicem, virumque fortunatum; indeque oriri affirmarunt, vt omnes homines inſtinctu quodam Naturę ea munera magnifaciant & optent: Nec iniuria profectò; nam diuitię ſunt ſubſtantię, & ad ſalutẽ B

Euertitur eorum ſententia.

noſtrę ſubſtantiæ ordinatæ ſunt, cum Virtutes & actiones earum accidentia ſint; ſubſtantiæ autem, omnium conſenſione, præſtant & dominantur accidentibus. Verùm hi merſi in materiei ſordibus, vitaque animæ & mentis deſtituti, in re conſpicua manifeſtè hallucinantur: non enim in inſtrumento, in re fluxili & inconſtanti, in eo quod ſolùm ob imbecillitatem corporis eſt neceſſarium, ſummum bonum, firmum, conſtans, ad Mentemque pertinens, locum habere poteſt. Nec alicuius mo-

Diluitur ratio.

menti iudicanda eſt ratio, qua nituntur: Nos enim per corpus collocati ſumus ſub Regno Naturę, & Fortunæ; at munere Animi his dominari, eiſque vt inſtrumentis vti nati ſumus. Quòd ſi diuitiæ ſunt ſubſtantiæ, Virtutes vero earumque actiones accidentia, parum refert: ſolùm ex hoc colligimus, quòd, vt entia, & conſideratione metaphyſica, diuitię vt ſubſtantiæ pręferuntur Virtutibus vt accidentia ſunt: at conſideratione Morali; per quam quærimus, non eſſe nouum, ſed perfectionem C
compoſiti iam exiſtentis; ſecus ſe habet. Nos enim cum per Mentem conſtituamur, ea præferre & magnifacere tenemur, quæ animam & Mentem perficiunt: Diuitiæ non mentem perficiunt, ſed tantùm ſunt externa inſtrumenta eius, virtus verò & actio proba mentem perficit; ideo hac conſideratione Virtus eſt præferenda, & homo probus homini diuiti & improbo longè eſt anteponendus. Diuitias optare debent homines rectè inſtituti, tanquam neceſſarias, & tanquam inſtrumenta Virtutum: Propterea nonnulli ad ſola ſuperna conuerſi, diuitias, & Naturę Munera pro

Sententia peripateticorum.

ſummo bono minimè eſſe neceſſaria putarunt. Verùm peripatetici medios ſe inter eos conſtituerunt, & ea munera iudicant quidem bona, at non ſummum bonum, eaque cenſent neceſſaria pro ſummo bono hominis vitam hanc uiuentis; nec iniu-

Vtilitas munerum fortunę.

ria profectò: conferunt enim ea munera, primò pro aſſequenda, ſecundò pro illuſtranda, demum pro conſeruanda humana fęlicitate. Quis enim ſibi conſentiens, fęlicem inter mortales iudicabit illum, qui neceſſariis egeat? Naturam in ortu non matrem, ſed nouercam habuerit? Fortunam ſemper inſpexerit aduerſam? adeò vt nulla ei dies ſerena refulſerit, nulla ex eo illuſtris actio prodire valuerit, nunquam ſecũ D
& cum aliis ad uotum vixerit? Cum enim homo in Theatro Naturę & Fortunę ſit collocatus, in concurſuque vtriuſque ſit poſitus, & vitam viuat animo & corpori communem, ac ratione corporis actionumque animi multis egeat: vt optimè ſe habeat, ſummoque huius Vitę bono cumulatè fruatur; eſt neceſſe, vt fęlici conſpiratione in eo omnia connectantur, quę ſplendori & perfectioni ſuę vitę conducere va-

Alexãder.

lent. Propterea rectè Alexander in ſecundo ſuo libro de Anima cap. 43. dixit, Virtutem eſſe perinde ac opificem fęlicitatis: & quia omnis artifex neceſſariò eget inſtrumentis ſuis, nec ſibi ſoli eſt ſatis, ideo ea quoque ſuis inſtrumentis egebit; huiuſmodi ſunt Naturæ & Fortunæ munera, quæ pro ſummo ciuili bono magis, pro contemplatione minus ſunt neceſſaria: adeò vt quemadmodum oculus lumine deſtitu-

Euryphamus.

tus marceſcit otio, torpet ſaber ſine inſtrumentis; ita virtus a Fortuna & Natura derelicta, redditur impotens. Propterea eleganter Euryphamus Pythagoræus (referente Stobæo) aſſerit, hominis Vitam Lyræ perfectæ, numeriſque omnibus abſolutæ,

A lutæ, eſſe ſimilem: Lyra his tribus eget, conſtructione, concinnitate, contrectatio
ne; quibus reſpondent in viro fęlici facultas, habitus, & actio; quorum abſolutio
ſine internis, externiſque inſtrumentis ſeruari non poteſt. Quam optimam conſti
tutionem circunſcribens Boetius dixit, eam eſſe cumulum omnium bonorum;
& iure profectò: non enim ſummum mortalium bonum dici poteſt, niſi bonum om
ne natum mortalibus competere includat. Propterea eleganter cecinit Pindarus.

Vita hominis Lyrę ſimilis.

Beatus, qui ſimul opes & mentem poſſidet.

Et Horatius.

Quid voueat dulci nutricula maius alumno,
Quàm ſapere, & fari vt poſſit, quę ſentiat? & cui
Gratia, fama, valetudo, contingat abundè,
Et mundus victus, non deficiente crumena?

Et quoniam horum bonorum conſpiratio vt eſt pręclara, ita rara & ardua; iure pau
ciſſimi in Terris reperti ſunt, qui valuerint dici fęlices.

B

Sententia Peripateticorum in dubium vertitur. Cap. X.

COnſentanea apprime ſunt ea, quę dixi, communi & populari hominũ ſen-
tentię, fundamentiſque Peripateticorum; at cum ratione, & veriore ſen
tentia ſatis apertè pugnare videntur: Propterea Stoici Fęlicitatem Peri-
pateticam mollem & eneruatam nuncuparunt, ac nodum illum, neceſſa
riamque connexionem munerum Naturæ & Fortunæ cum ſummo hominis bono
penitus renuerunt; nec iniuria profectò. Nam ea, quæ firma, conſtantia, ſtabilia-
que ſunt, cum rebus mutationi obnoxiis neceſſitudinis nodo ligata eſſe non poſsũt;
alioquin ea quoque inconſtantia redderẽtur: firma & conſtans eſt fęlicitas; leuia &
inconſtantia ſunt munera Naturę, & Fortunę. Præterea: Cum homo pręelectionis
& virtutis munere ſit faber ſuæ ſortis, ſuique poſtremi boni, & per naturam ſit ani
mal natum beari; etiam putandum eſt, ea ſola eſſe neceſſaria pro ſummo eius bono,
C quæ in eius manibus, eiuſque facultate ſunt poſita: huiuſmodi minimè ſunt Natu-
rę, & Fortunæ Munera. Et confirmatur: quia ſi fælicitas (vt cenſet Ariſtoteles) eſt
actio proba, actioque præclara; quænam quæſo a virtute hominis actio ſplendidior
prodire poteſt, quàm Mentis ſupra corpus eleuatio, negligentia fortunæ, conculca-
tio munerum eius & Naturę, ac vacuitas appetitionis eorum? Animo reuoluamus
obſecro (ſi verum exactius inſpicere cupimus) ea quæ gratia exempli ab Ariſtote-
le in primo Moralium Nicomachiorum de Priamo referuntur, dum inquit; Si quis
labatur in Priami calamitates, non erit fælix. At quomodo non erit fęlix? Nam ſi ra
tioni credimus, tunc maximè fælix, Vrbiſque Triumphator & Orbis extitiſſet:
ſi in ſola Virtute tanquam firma Anchora confiſus, euentorum inconſtantiam con-
ſiderans; in infortuniis exultaſſet, filiorũ interitum patientiſſimè tuliſſet, diuitiarum
iacturam paruipẽdiſſet, Terreni Regni euerſionem irriſiſſet, & cum Biante exclamaſ
ſet (Omnia bona mea mecũ porto) ac inſuper addidiſſet, Etiam ſi animum a corpo
re diſſolueris, nil mei amittam; Cum Stoicis exclamaſſet, Nil perdidi, ſed reddidi,
D depoſita reſtitui, bona mea ſeruaui: Nonne inquam ſi talem ſe præſtitiſſet, Heroi
cum Viri fælicis exemplum mundo dereliquiſſet? non ne præclariſſimæ Virtutis
ſplendidiſſima tunc actio refulſiſſet? Immo Ariſtoteles Veritate coactus, ſibique pa-
rum conſtans, idipſum nonnumquam affirmaſſe viſus eſt: Nam in ſecundo libro de
cura familiari inquit. Mulier precari debet, nequid aduerſi accidat viro; & ſiquid
mali ei accidat, putare debet hinc præclaram ſibi laudem (ſi rectè ſe geſſerit) prouẽ
turam, ſecum ipſa repetens; quia nec Alceſte tantam ſibi gloriam comparaſſet, nec
Penelopes tot tantaſque laudes meruiſſet, ſi cum viris vixiſſent fortunatis: Verùm
Admeti, Vlyſſiſque aduerſitates, eis memoriam ęternam parauerunt. Inſuper in
primo Moralium Nicomachiorum cap. x. inquit: Tunc fulget fęlix, apparetque ma
gis, cum ſedatè ac moderatè quis multas & magnas perfert calamitates; non in-
dolentia quadam, ſed quòd generoſo, forti, magnoque ſit animo præditus. Propte
rea Boetius in 2. de Conſolatione proſa 8. inquit: Plus reor hominibus aduerſam,
quàm proſperam prodeſſe fortunam. Et Seneca in libro de Vita Beata pręclarè enũ
ciauit:

Stoici. Ratio prima aduerſus ſententiam Ariſtotelis. Ratio ſecũda. Ratio tertia. Sententia Ariſtotelis de fortuna Priami in dubiũ vertitur. Ariſtoteles non videtur ſibi cõſtare. Boetius. Seneca.

ciauit: Summum bonum eſt animus fortuita deſpiciens, virtute lætus. Immo Hora- A
Horatius ſecum pugnare videtur. tius ſecum pugnaſſe viſus eſt, dum dixit.

Et Mundus victus non deficiente crumena.

Nam quomodo dicitur viciſſe mundum, qui a pecunia, vili quadam mundi portione, pendet, ? quomodo ſibi vniuerſum ſubiecit, qui crumenæ alligatus timet, ne deſeratur ab ea? Niſi fortaſſe quis dicat, Poetam per Victum mundum vnà cum Epicuro, de cuius grege in calce eiuſdem Epiſtolæ ſe Porcum affirmat, denotaſſe cibum lautum & delicatum: at tunc in deteriora labetur abſurda. Superioribus illud præterea accedit, quòd; cum fælicitas ſit vſus & ſplendor Virtutis, Virtusque in rebus arduis ſupraque vires vulgi collocatis refulgeat, arduumque ſit Mundum, Naturã, Fortunamque ſuperare; in ea profectò victoria ſplendidiſſimè virtus refulgebit, & longè illuſtrius, quàm in facili vſu múnerum Fortunæ. Propterea Tragici Poetę, vt
Hercules. ſpecimen huius ſolidioris fęlicitatis nobis patefacerent, Herculem induxerunt: qui vehementiſſimis cruciatibus preſſus, maximis infortuniis vexatus, cunctisque naturæ & externis bonis nudatus; Mundi tamen victor, Fortuneque triumphator, ita B
exultans terram deſereret, ſcanderetque cęlum.

Ite nunc fortes, vbi celſa magni
Ducit exempli via: cur inertes
Terga nudatis? ſuperata tellus
Sydera donat.

Alexãder Magnus. Hoc ſi ſeruaſſet Priamus, nedum præcedentem fælicitatẽ non obumbraſſet, verùm potius eam reddidiſſet ſplendidiorem. Propterea Alexander ille Magnus, mundi debellator, a ſolo Diogene, eoque ferè nudo, ſe tunc ſuperatum affirmauit: dum ille vnus Alexandrum non formidauit, eiusque diuitias ſublimi animo neglexit: & quamuis Alexandri fortuna fortunæ Diogenis præſtaret, Animus tamen Diogenis Animo Alexandri, quamuis magni, longè antecelluit. Hæc omnia confirmantur: quia ſi viro Probo nil mali poteſt accidere (vt in libris de Legibus a Platone oſtenditur) ac in eo cuncta vertuntur in bonum; quomodo Vir probus & fęlix, per fortunam aduerſam ſua fęlicitate priuabitur? quomodo ei mala eſſe poterit iactura diui- C
tiarum? præſertim cum fælicitas ſit bonum ex ſe ſatis, alioque non egens: Verè itaque muliebris ac effæminata eſt hæc Peripateticorum fęlicitas, cum Fortunę ſuccũ-
Socrates. bat, Naturęque ſubiiciatur; Virilis autem magis eſt ea Stoicorum. Propterea Socrates Athenienſium iudicio morti deſtinatus, ludens venenum ſumpſit, eoque ſumpto me-
Plotinus. ditabatur fabulas, & amicos id ægreferentes amicè irridebat. Plotinus quoque En. prima lib. 4. cap. 7. aduerſus Peripateticam fęlicitatem hęc profert. Inquiunt aduerſitates non quaslibet, ſed magnas mutare fęlicitatem: at quid nam erit humanorum adeò magnum, quin ab eo deſpici queat; qui ad altiora his omnibus ſeſe extulit, no-
Plato. que ab inferioribus vllis vltra dependet? Plato quoque in Menexeno inquit. Enim vero vetus illud prouerbium (Nihil nimis) ſcitè dictum videtur: nam qui ita ſe cõparauit, vt ex eo pendeant omnia, quę ad fælicitatem eius conferant; aut quamproximè ad hoc accedat; nec ex aliis pendeat hominibus, qui ſi vel bene vel malè agant, hic ſua quoque mutare cogatur: is optimè vitam inſtituit; Temperans, Fortis, Prudens is eſt: hic, ſiue pecunias nanciſcatur ac filios, ſiue amittat, prouerbio ſem- D
per parebit; nunquam enim nimis aut lętitia exultabit, aut dolore deiicietur, &c. Quæ poſtrema verba a Cicerone quinta Tuſculana ita latinitate donata ſunt: Obedict pręceptò illi veteri; neque enim lætabitur vnquam neque mærebit nimis, quòd ſemper in ſeipſo omnem ſpem reponet ſui &c. Conſtat itaque, Virum fælicem non pendere vllo pacto a Fortuna; & caput ſuum, nedum ſupra regnum Fortunę, verùm quoque ſupra Cęlum extuliſſe: adeò vt a nubibus, & oppoſitis ventis amplius turbari non poſſit; ſed tranquilla & ſecura pace fruatur, in ſua virtute confidat, intrepidus viuat: & ſi quæ ei occurrant nata humanos vultus deterrere, tunc magis exul-
Lucianus. tet; Deumq; cõmẽdet; non ſecus ac Martyres Chriſti fecerunt, qui ad eis oblata martyria ſpõte properabãt, properantesq; exultabant. Adeò vt iure optimo Lucianus, vir facetus & elegans, Ariſtotelem irriſiſſe viſus ſit: dum Alexãdrum Magnum apud inferos induxit aſſerentem, Ariſtotelem verſutum & callidum nixum fuiſſe ei perſuadere, munera fortunę neceſſaria eſſe pro ſummo hominis bono; vt auderet ea ab

ipſo

A ipſo petere, ac bona fronte recipere. Ideo rectior videtur ſententia Metrodori, qui quamuis Epicureus fuerit & voluptarius, tamen veritate coactus dixit: Occupaui te Fortuna, ac cepi; omnesque aditus tuos intercluſi, vt ad me aſpirare non poſſes. Neque fortè hæc ſententia cum Epicuri Placitis pugnat, vt ſuſpicatus eſt Cicero quinto Tuſculanarum; cum Epicurus in ea voluptate ſummum bonum collocauerit, quæ ex proba actione conſurgit. His accedit, quòd Peripatetici Virtutem & ſummum bonum vocibus magnifacientes, reuera tamen conditionem vtriuſque apertiſſimè euertunt: Eſt virtus hominis potens & inuicta; hi vinci, eneruari, ac ſuperari aduerſis Fortunæ incurſionibus affirmant: Eſt ſummum hominis bonum conſtans, & firma tranquillitas; atqui in ſola ſua Virtute non confidit, ſed ſemper ſperat vel timet ob fortunæ vel naturæ inconſtantiam, ea tranquillitate frui non valet. Propterea ſatis dubia videtur ſententia illa Horatii dicentis.

Metrodorus.

Sẽtẽtia Ciceronis nõ approbatur.

Sperat infeſtis, metuit ſecundis
Alteram Sortem, bene temperatum
Pectus, &c.

Sẽtẽtia Horatij in dubium reuocatur.

B Rectius fortè fuiſſet loquutus, ſi aſſeruiſſet: Pectus Sapientis, Virique probi rectè temperati, nec timere, nec ſperare: ſed continenter frui tranquillo animo muneribus ſuarum virtutum, quæ mutationibus non ſubiiciuntur: quicunque enim ſperat & metuit, moleſtiſſimis perturbationibus agitatur; teſtes ſunt illi, qui aulas Principum frequentant. Immo Ariſt. ſibi conſtare non videtur; cum ex vna parte dicat, Virum fęlicem & probum, cubi inſtar, nunquam proſterni; ex altera aſſerat, ei eſſe neceſſaria munera Naturæ & Fortunæ, quæ leuia & inconſtantia facilè proſternuntur. Colligendum itaque cum Stoicis eſſe videtur; Id, quod ad rectè, honeſtè, laudabiliter, & bene viuendum eſt ſatis, etiam eſſe ſatis ad fęlicitatem: Virtus huiuſmodi eſt: Ea itaque ſola ad fęlicitatem eſt ſatis. Cui ſententiæ Ariſtotelem quoq; & Platonem ſubſcripſiſſe, quinto Tuſculanarum exiſtimauit Cicero.

Ariſtot. ſibi cõſtare nõ videtur.

C

Reſolutio Difficultatis. Cap. XI.

PRæclarę profectò ſunt Stoicorum ſententiæ, ſplendidiſſimisque verborum apparatibus illuſtratæ; a rei tamen natura abhorrent, ſenſibus aduerſantur, cumque eorum Principiis manifeſtiſſimè pugnant: Stoici enim nil ſupra corpus excogitarunt, hanc ſolam mortalem vitam nouerunt, in eaque ſola vltimum hominis finem cõſiderarunt; cui fini minimè ſunt conſentanea illa, quæ ei tribuunt: Approbandæ eſſent illæ ſententiæ in ore Sanctorum Martyrum, ad ſupernam vitam properantium; deridendæ in eorum ore, qui ſublimiorem vitam non ſperant. Damnant Stoicorum aſſeclę Epicurum, quia aſſertiones eius cum ſuis principiis non conſentiunt: at longè magis damnandi ſunt ipſi, cum quærant conditionem ſummi boni firmam & ſtabilem in mortalibus, vbi nil ſtabile inueniri poteſt; & cum ſe corporeos omni ex parte iudicent, perfectionẽ quęrunt tantùm rei ſupra corpus exiſtenti congruentem, nec opera quidem ab ipſiſmet mox

Stoici reijciuntur.

D approbatam. Propterea pro reſolutione tres profero aſſertiones: quæ ex eo fonte manant; quòd ordinata in finem, e ſuo fine menſuram & conditionem recipiant. Erga finem autem tribus modis valemus eſſe affecti; vel enim ſolùm inſpicimus finem & ſummum bonum præſentis Vitę, vel ſolùm futuræ, vel vtriuſque. Si tantum inſpicimus finem præſentis Vitę (quod faciunt Peripatetici, & Stoici, vario tamen modo) inde prodit aſſertio prima, quæ eſt: Rectè loquuntur, & ſtatuto fini conſentanea proferunt Peripatetici, aſſerentes pro ſummo hominis bono neceſſaria eſſe munera naturæ ac fortunæ; Stoici autem id negantes, aberrant. Si ſolùm inſpicimus bonum futuræ uitæ, piè, ſanctè, & rectè loquuntur viri Sancti; qui ad illud ſolum properantes, Fortunam negligunt & paruipendunt, & vnà cum ea etiam naturæ bona: Stoici verbis cum eis conſentientes, ſuo fini, ſuisque Principiis aduerſantur. Si demum inſpicimus vtrumque finem, & bonum vtrique vitæ natum competere (quod faciunt Platonici, & Theologi noſtri) poſtrema prodit aſſertio, quę eſt: Viri ciuiles Chriſtianam uitam viuentes, munera Naturę & Fortunæ bo-

Tres pro reſolutione aſſertiones

Prima aſſertio.

Secũda aſſertio.

Tertia aſſertio.

na cenſere debent, ſuoque generi vitæ neceſſaria; eatenus tamen, quatenus cum A
bono futurę vitæ conſentiunt, & recto vſu iuſtaque poſſeſſione ad illud nobis vi-
am parant: Ita dantur, & quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Ex
his ſatis apertè conſtare cenſeo reſolutionem difficultatis, Aſſertionum verita-
tem: & demum, quòd Peripatetici ſuo fini conſentanea enunciant; nec ſecum
pugnant, vt Stoici. Nam, dum quærimus ſummum huius vitæ bonum, id in-
ſpicere tenemur, quod prę clariſſimum ac ſibi omni ex parte eſt ſatis: in quo
nil appareat, quod non ſit ad votum, non ſit abſolutè liberum, natum ex ſe
pro hac vita optari ac prę eligi: At in tormentis, in infortuniis, in vehementiſ-
ſimis cruciatibus, ac demum in Rota (vt aiunt Stoici) hęc non inueniuntur:
ea namque tormenta non eſſe ad votum, ex eo conſtat; quia, ſi Stoici poſſent
(a ſuis inſtitutis non recedentes) ea vitarent; & ſi libera eis concederetur eligen-
di optio, potius munere Virtutis fungi eligerent cum ſecunda, quàm cum ad-
uerſa fortuna: Quare ſi aduerſam fortunam moderatè ferunt, id non abſolu-
tè, ſed pro eo tempore, eaque occaſione ſponte efficiunt; non ſecus ac, immi- B
nente Naufragio, ſponte dicuntur Nautę exonerare nauem; & in lethali vulne-
re, ſponte conceditur chirurgo, vt pedem ſecet: non igitur ea eſt conditio, quam
abſolutè optamus, & tanquam ſummum huius vitę bonum quærimus; nam cum
ſummo bono nil iungi debet, quod omni ex parte non ſatisfaciat, abſoluteque
liberum non ſiit. Et quanuis in aduerſa fortuna vir probus ea agat, quæ Virtu-
ti ſunt conſentanea, in eiuſque actione robur Virtutis ſplendidiſſimè fulgeat; non
propterea tunc perfecta fælicitate fruitur; nec eam viuit vitam, quam abſolutè,
& circunſcripta omni conditione, viuere exoptaret. Sancti Martyres, dum in
martyrio iubilabant, non id faciebant; quia in eo martyrio, eaque actione, iu-
dicarent ſummum bonum eſſe collocatum; ſed quia erat eis via ad ſummum bo-
num, non ſecus ac medicamenta amara deducunt in ſanitatem: Pari ratione
ludebat Socrates moriturus: At Stoici alterius vitæ ignari, recta ratione id fa-
cere non valent. Propterea approbanda videtur ſententia Ariſtotelis ſeptimo de
Ariſtoteles. Republica cap. 13. dicentis. Cæterùm; licet vir probus paupertatem, morbum- C
que, & cæteras calamitates rectè, magnoque animo ferat; fælicitas tamen in
rebus oppoſitis ſita eſt: nam & illud eſt in libris de moribus declaratum, Vi-
rum probum eſſe, cui per Virtutem bona ſunt, quæ ſimpliciter ſunt bona, &c.
Dubitatio At dicet fortaſſe aliquis: Eſto, quòd homo in aduerſa fortuna non ſit ſummè fę-
lix; fortaſſe (ſi ſummum bonum latitudine eſt præditum) in parte ſaltem erit
Solutio. fælix. Cui reſpondendum primò eſt; ſermonem illum aduerſari Stoicis, qui in
omni fortuna hominem aſſerunt æquè eſſe fælicem, dummodo æquè ſit Virtu-
te præditus; vt etiam poſt Stoicos dixit Plotinus. Præterea: dum loquimur
de ſummo bono, id inſpicimus, & explicare nitimur, quod omni ex parte ſum-
mum eſt; vt etiam fecit Ariſtoteles. His accedit; quòd, ſi infortunia fælici-
tatem minuunt, inter mala erunt numeranda; non enim valet minuere bo
num, niſi id quod malum eſt: at inquiunt Stoici ſolam Virtutem bo
nam, ſola vitia mala. Demum Si infortunia minuunt ſummum
bonum, maxima infortunia adeò minuent, vt id omnino D
in nihilum redigant. Non itaque rectè aiunt Stoici,
effeminatam & mollem eſſe Peripateticorum fę
licitatem; nõ enim molles ſunt viri magna
nimi, magnifici, & fortes: rectius
loquerentur, ſi dicerent; hanc
cum ſenſu, cum ratione,
cum natura conſen-
tire; ſuam ve-
rò condi-
tioni
mortali minimè eſſe
accõmodata.

Dilu-

A *Diluuntur Aduerſæ Rationes; et oſtenditur, Quid veri includat Sententia Stoicorum.* Cap. XII.

QVanuis ſatis apertè ex dictis colligi poſſit reſolutio difficultatis, aduerſarumque rationum dilutio: tamen, cumulatioris explicationis gratia; ac ſimul vt pateat, num veri aliquid protulerint Stoici, qui ſumma cura diſciplinę morali nauarunt operam; nonnulla quoque ſuperaddenda cenſui. Lis vniuerſa in hoc ſolo eſt poſita: num, quatenus ad hominem pertinet, ſola Virtus ſit ſatis pro conſtitutione ſummi boni eius; vel pręter virtutem aliud quoque ſit neceſſarium, nempe munera naturę & fortunę: Qua de re his vtendum cenſeo diſtinctionibus. Virtutem pro conſtituendo ſummo hominis bono eſſe ſatis, dupliciter intelligi poteſt; primò ex parte eius, quod firmum & conſtans eſt; ſecundo, ex B conditione cæterorum, quæ mutationi ſunt obnoxia: Virtus eſt ſatis pro attinentibus ad primam conditionem, non ad alteram. Inſuper, Virtus poteſt cenſeri ſatis; vel quoad ea, quæ ad nos pertinent, ac in noſtra ſunt facultate, vel quoad omnia conſpirantia quouis modo ad cumulatam conſtitutionem ſummi boni: Virtus eſt ſatis pro attinentibus ad prima, at non ad reliqua. Tertiò; Aliquid poteſt iudicari ſatis, vel pro fundamentò ſummi boni, vel pro adnexis ac inſtrumentis eius; Virtus eſt ſatis prima, at non ſecunda conſideratione. Demum, virtus referri poteſt; vel ad ſummum bonum animi, vt ęternus & immortalis eſt; vel ad ſummum bonum Viri Ciuilis, vt Ciuile eſt animal, vitamque ducit Ciuilem in cætu & congreſſibus hominum: Virtus eſt ſatis prima, at non ſecunda conſideratione. Et quia Ariſtoteles ſummum hominis bonũ in hac vita, & hoc ſecundo modo conſiderauit: propterea; quanuis abſolutè ſoli noſtri Theologi rectè ſenſerint de ſummo hominis bono; tamen ipſe quoque ea conſideratione & ſuppoſitione, tum ſibi, tum naturę rei conſentaneas ſententias enunciauit. Inſtantię ſumptæ a Socrate, ab Hercu-C le, & ab aliis ad futuram vitam aſpirantibus (vt conſpicuum eſt) ad rem non faciunt: ideo Socrates moriturus, de immortalitate animę, & vita futura diſſerebat. At vrgent adhuc, qui partem Stoicorum tuentur, & inquiunt: Bene viuere, & fęlicem eſſe, idem ſunt: Virtus eſt ſatis, vt bene viuamus: quare etiam, vt fęlices ſimus. Reſpondeo: Bene viuere dupliciter vſurpatur: Vel ex voto, & cum proſperitate; & hoc eſt illud bene viuere abſolutè, quod idem eſt cum ſummo ciuili bono; pro quo ſola virtus non eſt ſatis: Vel vſurpatur latè, pro eo quod eſt agere illa, quæ ſunt conſentanea virtuti, vel ſponte penitus, vel pro oblata opportunitate; at hoc minimè eſt idem cum ſummo bono, omni ex parte perfecto. Stoici itaque hominem ſenſu priuant; &, cum in eo nil ſupra corpus conſiderent, illa ei pro ſummo bono tribuunt, quæ a corporis conditione prorſus ſunt aliena: Similiter Cicero minus rectè in quinto Tuſculanarum aſſeruit, Ariſtotelem & Platonem cum Stoicis conſentire, quòd ſola Virtus pro fęlicitate ſit ſatis: Nam de Ariſtotele lucidiſſimè conſtat, quòd ab eis diſſentit: cum in primo Moralium Nicomachiorum ex in-D ſtituto aſſeruerit, ſine bonis, quorum domina eſt Natura & Fortuna, non poſſe hominem eſſe fęlicem. Et ea ſententia, quòd in Rotam fęlicitas non aſcendat; cui ſimilem aſſerit Cicero protuliſſe Theophraſtum, & propterea erraſſe; fuit etiam prolata ab Ariſtotele: nam in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 13. inquit. Nulla actio eſt perfecta, ſi impediatur; at fælicitas actio eſt perfecta; quapropter fęlix eget bonis & corporis, & externis, ipſaque fortuna, ne impediatur: Qui autem aiunt eum, qui Rota torquetur, & magnis in calamitatibus eſt conſtitutus, fælicem eſſe, dummodo ſit bonus; nihil profectò dicunt, ſiue ſua ſponte, ſiue inuiti dicant &c. At Cicero, dum ea verba protulit, vel hæc non legerat, vel non conſiderauerat; veluti etiam falsò tribuis Platoni, quòd idem ſentiat cum Stoicis: pugnant enim hæc inter ſe, dari plura bonorum genera, & ſolam Virtutem pro ſummo bono eſſe ſatis; quod etiam Cicero confitetur. At ex Platonis ſententia plura ſunt bonorum genera, vt in Gorgia, in Philebo, & ſæpe alibi legitur: Negat in Philebo ſolam ſapientiam eſſe ſatis, & alia bona enumerat: Aſſerit in Gorgia, optimum eſſe bene valere, ſecundo loco

Quomodo virtus pro conſtituẽdo ſummo bono ſit & non ſit ſatis.

Prima diſtinctio.

Secunda diſtinctio.

Tertia diſtinctio.

Quarta.

Inſtantia.

Bene viuere an idẽ cum ſummo bono.

Aduerſus Ciceronẽ.

formoſum eſſe, tertio diuitias poſſidere nulla fraude comparatas. Hoc tamen ve- A rum eſt, quòd frequenter Plato de futura vita ſolicitus, mortalia penitus viſus eſt neglexiſſe. Et quia de Priamo dicebatur, quòd, ſi patienter infortunia tuliſſet, præclarum ſuę virtutis ſpecimen edidiſſet; idque confirmabatur exemplo Penelopis, & Alceſtis. Reſpondeo, poſſe hominem in aduerſa fortuna patefacere vires ſuę virtutis; idq; vt eſt apprime arduum, ita præclarum eſt ęternaq; fama dignum: at non ob id dicimus, tunc Viros & mulieres illas fuiſſe fęlices; immo infortunatas, variiſque malis cruciatas: Vicerunt quidem fortunam, at non ob id vitam duxerunt ad votum; neque eorum actio procul ab impedimentis omni ex parte & abſolutè libera fuit, ſed tantùm pro occaſione, & tempore.

Ordo Bonorum Naturæ, & Fortunæ. Cap. XIII.

B

Plato de ordine Bonorum.

APparuit hactenus, Munera Naturę & Fortunę recta ratione ab Academicis & Peripateticis, nedum neceſſaria, verùm etiam bona nuncupari: Verùm quia ea ſunt multa, diſſimilia, nec ęquè boni cognomine digna; propterea, quis inter ea ſtatui debeat ordo, conſiderandum occurrit. Dixit Plato in Gorgia, optimum eſſe bene valere, ſecundò formoſum eſſe, tertiò diuitias poſſidere nulla fraude comparatas. Verùm per hęc non apparet ordo inter omnia Naturę & Fortunę munera, quæ in pręcedentibus numerata fuerunt: Inſuper non conſiderauit tunc Plato Honorem, Gloriam, & Amicitiam; quæ cum ſint bona externa, modo aliquo inter fortunę munera numerantur, cum virtute tamen iuncta & complicata. Ideo ex primo de Legibus hęc latior colligitur diſtributio: Bona vel humana, vel diuina ſunt: Humanorum primum eſt ſanitas, ſecundum forma, tertium vires, quartum Diuitiæ: Harum Dux pariter & diuinorum eſt Prudentia, quæ animi eſt oculus, ſequitur Temperantia, Iuſtitia, & Fortitudo. Sed adhuc cunctorum Naturæ & Fortunę munerum non conſtat ordo, nec ordinis C ratio. Propterea dicendum cenſeo, ea munera cum in duos, tum in ſex gradus diſtribui poſſe. Primò rediguntur in duos, in bona corporis, & externa; ſiue in munera Naturę, & Fortunę: Et facta inter eos duos gradus comparatione, bona Naturę; cum ſint interna, magis neceſſaria, a potiore cauſa pendentia, proximioraque nobis; præferenda cenſeo bonis fortunę, vt etiam Natura Fortunę prefertur: & præſertim; quia potiora fortunę bona modo aliquo ab his pendent, & horum gratia expetuntur, vt patebit. At quia hæc munera multa ſunt, propterea exactius deinde in ſex gradus diſtribui poſſunt. In quorum primo collocandam cenſeo Sanitatem; ad quam redigitur robur corporis, ſenſuum vigor, & congruens facultatum animæ per naturam conſtitutio: hæc enim omnia a natura recipimus, & cum ſanitate (hoc eſt optima corporis conſtitutione) connexionem habent. Sanitatem præferendam eſſe diuitiis, hac pulchra ratione in ſecundo Priorum demonſtrauit Ariſtoteles: cum enim ſanitas paupertati iuncta, optabilior ſit diuitiis iunctis cum ęgritudine; abſolutè ſanitas diuitiis optabilior cenſeri debet. Secundum D locum tribuendum cenſeo Nobilitati; Tertium externo honori, gloriæ, famæ, & amicis: Quartum bonæ proli: Quintum formæ, gratiæ, & pulchritudini: Poſtremum diuitiis. Cuius ordinis rationem tradens dico, Sanitatem obtinere principatum; quia corpus eſt proximum & intimum inſtrumentum animæ, & eſt pars animalis operantis; propterea oportet ita congruenter eſſe affectum, vt rectè ualeat inſeruire animæ. Præterea maximè Sanitas principatum obtinet: quia ad eam redegi ſenſuum incolumitatem, & congruentem facultatum animæ per naturam conſtitutionē; ex qua conſurgit facilitas ad recipiendos virtutum habitus, & edēdas actiones probas; quæ nobis pariunt honores, amicos, gloriam, & famam. Ideo Ariſtoteles in tertio Moralium Nicomachiorum cap. v. approbabat eam ſententiam: oportere hominē honeſta facturum, ita a natura eſſe formatum; vt quaſi aciē habeat, qua & rectè iudicare, & id quod verè bonum eſt ſumere atque optare poſſit: & hanc rectam conſtitutionem, naturæ beneficium appellabat, non ſecus ac etiam Plato.

Bonorum duo gradus.

Bona Naturæ pręferuntur bonis fortunæ.

Duorum graduum in ſex diſtributio. Prima ſanitas.

Secunda Nobilitas.

Tertius Honor.

Quarta bona proles.

Quintus forma.

Sexta diuitiæ.

A Plato. Iure itaque Sanitas ſibi principem inter ea munera vendicat locum, cui ſuccedere dixit Nobilitatem, & iure profectò: nobilitas enim cum optima corporis conſtitutione ſummopere eſt cõiuncta,& nuncupatur Virtus generis, includens virtutum ſemina; per eam enim ad virtutes præclaraſque actiones ſumus procliues,;& per eandem apti natura ſumus prolem generare ad conſimilia facilem: adeò vt nobilitatem rectè cultam,& non degenerãtem, ſequantur interuentu virtutum honor, fama, gloria, & ſimilia; nobilitas enim potius cenſeri debet principium horum, quàm vice verſa. Sequebantur tertiò Honor, Gloria, Fama, & Amici; facta enim comparatione inter bona externa, hoc maximum cenſeri debet: ideo inquit Ariſt. in quarto Moraliũ Nicom. cap. 3. Iam dignitatis nomen ad externa bona refertur: Hoc autem maximum locare debemus, quod & Diis immortalibus tribuimus; & ii omnes, qui dignitatem in Rep. conſecuti ſunt, expetunt; quo I eſt deniq́ue rerum pulcherrimè geſtarum prǽmium: At honos tale quiddam eſt, Hoc enim eſt externorum bonorum maximum, &c. Quartum locum tribuebam Bonę Proli, hęc enim
B inter externa bona numeratur: at non maximum eſt eorum; cedit enim honori, glorię, & ſimilibus; vt enim melius eſt nomen bonum, quàm diuitię multę; ita melius eſt nomen bonum ſequens virtutes animi, quàm bona proles ſequens conditionem corporis. Quintum locum tribuebam Pulchritudini, & Gratię: Hoc quanuis ſit bonum magis internum; tamen non adeò neceſſarium, nec adeò præclarum eſt, vt cætera enumerata; & ſiquid includit magis neceſſarium, ad ſanitatem redigitur: ad ſanitatem enim pertinet definitus numerus, congruens magnitudo, & conformatio partium. Debent tamen pulchritudo & gratia præferri diuitiis, cum ſint intimiores, proximuſque cum actionibus probis complicatę; adeò vt diuitię, quas tam perditè multi ſequuntur, obſcurè nomen boni ſortiantur, & inter bona vltimum dignitatis locum obtineant. At oritur dubitatio de Facundia nobis per naturam competente, & Eloquentia; quam inter bona numerauit Horatius, & ſtatim poſt Sapientiam illam poſuit, inquiens. Diuitiæ vltimę inter bona.

Quid voueat dulci nutricula maius alumno
C *Quàm ſapere, & fari vt poſſit, quæ ſentiat? &c.*

Reſpondens dico, Facundiã nobis per naturam competentem redigi ad ſanitatem latè ſumptam, & congruentem corporis & facultatum eius conſtitutionem; non ſecus ac ingenii perſpicacitatem, & ſimilia. Enumeratorum bonorum nonnulla reperiuntur, quæ quò fuerint maiora, eò magis ſunt optanda, & ſummum bonum magis illuſtrant; veluti Nobilitas, Honor, Gloria, Fama, Amicitia, Gratia; Nonnulla menſuram recipiunt a fine, & a proprio noſtro vitæ gradu, ſtatu, & conditione; vt Diuitię, Robur, & Valetudo; non enim putandum eſt, diuitiarum nullum ex natura rei eſſe terminum, vt perperam nõnulli exiſtimarunt: propria indigentia, naturę & conditioni noſtræ reſpondens, cenſeri debet congruens menſura diuitiarum; in homine præter naturam Auaria oppreſſo, nullus earum terminus reperitur. Robur etiam Viri probi & fęlicis, non tale eſſe debet, quale eſt id Athletarum; ſed quale vſui virtutum eſt congruens: Nimium enim corporis robur, exuperanteſq́ue vires, frequenter aduerſantur rationi, cum eaque pugnant; propterea Enumeratorũ bonorũ quædam menſuram excipiunt.
D nonnunquam corrigi, in ſeruitutemq́ue redigi debent, ne rationem ſuo impetu euertant; quod nedum Viri ſancti, verùm etiam Philoſophi præceperunt; Academici enim, vt corporis laſciuiem corrigerent, impetumq́ue frænarent, Academiam in loco minus ſalubri erexerunt. At cum varia ſint Naturæ & Fortunæ munera, de quibus hactenus vniuersè ſumus locuti, & nunc ſingulatim de illis teneamur verba facere: ego; variis prætermiſſis, quæ minus inſtituto noſtro inſeruiunt, & quorum explicatio minus ad Moralem pertinet; de Nobilitate, Gloria, Fama, Honore, Pulchritudine, Gratia, & demum de ipſa Fortuna verba faciam.

De Nobilitate, An ſit. Cap. XIIII.

SErmo de nobilitate vtilis eſt adoleſcentibus, vt ad eam amplificandam propagandãq; reddãtur alacriores; gratus eſt ſenibus, qui nobilitatis ſemina ac formam in ſemetipſis fulgere inſpicientes, eiuſdem fructus lęto animo intuentur in natis; accõmodatus eſt viris omnibus ingenuis, cum nobilitas& Sermo de Nobilitate vtilis.

tas & conditio Viri liberi & ingenui, fęlici nodo iuncta ſint; ac demum maximè eſt A neceſſarius pro notitia attinentium ad hunc gradum octauum. De Nobilitate itaq; loquuturus, qua potero breuitate, hęc explicare conabor: Conſiderabo Primò, an ſit; Secundò, quid ſit; Tertiò, quotuplex ſit; Quartò, a quibus principiis ortum ducat; & Demum, quos in hominum genere pariat fructus. A primo ordiens, non defuere uiles nonnulli, Sophiſtę potius quàm Philoſophi: qui Stoicorum, & præſertim Chryſippi Auctoritate fulti, nobilitatem ſpreuerunt; eamq́ ramẽta, rẽ fictam, commentumq́ue præpotẽtum ciuium aſſeruerunt: Natura.n.(inquiunt) ęqua parẽs eſt omnibus, nulli eſt nouerca, nemini viam ad virtutem claudit, omnes ad fęlicitatem gignit idoneos; non Scythia, aliaue vlla regio animum lædit, non genus vnum altero antiquius cenſeri debet: Si enim Mundus eſt ęternus, omnes in eodem ęternitatis curſu ęquè locati ſumus; ſi habuit Principium (vt verè habuit) omnes ex ſemine vnius primi parentis ortum ducimus: inaniter itaque Ambitionis aura inflati nonnulli, de nobilitate gloriantur, ſeq́ue tanquam nobiliores præferunt aliis. Rectè Seneca in libro de Beneficiis dixit; Nemo altero nobilior eſt, niſi cuius ingeniũ B eſt præſtantius, & bonis artibus aptius: Et qui imagines in Atrio exponunt, ac nomina familiæ ſuæ, longo ordine, multisq́ue ſtemmatum alligata flexuris in parte prima ædium collocant; noti magis, quàm nobiles ſunt, vnus omnium Parens Mundus eſt. Et Euripides cecinit: Bonus vir mihi nobilis videtur; qui verò iuſtus non eſt, licet a patre meliore, quàm Iupiter ſit, genus ducat, ignobilis mihi videtur: Et alibi; Nulla nobilitas inter malos eſt, ſed inter bonos tantùm viros: Ideo Socrates (referente Stobæo) interrogatus, quid eſſet nobilitas; Animę & corporis bona temperies, reſpondit. Nullam itaque hi nobilitatis formam hominum genere conuenire cenſent, præter eam, quam vnuſquiſque propriis vigiliis ac meritis ſibi parat; adeò vt vnuſquiſque ſuę nobilitatis, ſuæq́ue ignobilitatis ſit faber. At mirum profectò non eſt, ſi viles Sophiſtę nobilitatem ſpernunt, ſi Stoici ſuo more Paradoxa proferunt, ſi in porticu educati nobilitatem non inſpiciunt; ſi Socrates genere vilis, & ad Vitia per naturam propenſus, eam ſolam commendauit nobilitatem, quam ſuo ſtudio & aſſuetudine ſibi parauit. Verùm ſi figent in eam parumper C oculos, credentq́ue rationi & experientię, lucidiſſimè inſpicient: vt in metallorum genere (quibus ſimillimos eſſe hominum animos, vnà cum antiquitate dicebat Plato) puriora nonnulla, alia impuriora inueniuntur; vt in plantis magna Surculorum, & ſeminum differentia reperitur; vt in iumentorum grege magna lucet geniturę vis: ita in genere hominum, quod in attinentibus ad ſobolem cæteris animantibus eſt ſimile, latiſſimum eſſe diſcrimen facultatis Parentum & Seminis in procreanda potiore vel deteriore prole; & eò maiorem in eo differentiam intuebuntur, quò a Duce Naturæ eminentiori modo curatur, & propenſiones eius ad maiora aſpiranr. Præterea; Si rationi credimus, quis non inſpicit, hęc omnia rationi ſummopere eſſe conſentanea? cum propenſiones, affectionesq́ue animi magna ex parte temperamenta ſequantur; Temperamenta, corporumq́ue conformationes, ex Virtute qualitateue ſeminum prodeant; ſemina demum ex variis parentibus, vario affectionum animi genere præditis, varia diſtinctaque proficiſcantur? Inde oritur; vt iure optimo D nonnulli genere nobiles, alii ignobiles nuncupentur; nonnulli ingenui ſint, alii ſordidi; nonnulli mente valeant, alii mancipes ſint penitus, quibus melius eſt ſeruire quàm regnare. Approbanda itaque eſt ſententia Ariſtotelis tertio de Rep. cap. octauo dicentis, Nobilitatem apud omnes in honore haberi, quia conſentaneum eſt ex melioribus ortos eſſe meliores. Ideo rectè cecinit Horatius,

Euertẽtes Nobilitatem.

Seneca.

Euripides

Socrates.

Pro nobilitate.

Fortes creantur fortibus; & bonis
Eſt in Iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant Aquilę columbam.

Neque hoc (vt illi cenſent) Naturę Legibus aduerſatur; Natura enim, quæ neceſſaria ſunt, fecit communia: at ex varietate recipientis, propriorum principiorum, materieiq́ue proximę; variæ prodeunt ſingulorum conditiones, & multiplicia hominum ingenia proficiſcuntur; Nam ſi in natis Parentum, Auorum, Atauorum-

que

A quæ, corporis ſigna ſæpe ſeruantur; cur non eſt putandum, in animis quoque cum
corpore complicatis, ſimiles illis ſuorum maiorum propenſiones, facilitates, &
quaſi igniculos eſſe reconditos? Quod ſi nonnunquam ſecus accidit, ſi Vir probus
improbos vel ad improbitatem propenſos parit filios, ſi in Scythia Anacharſis philo
ſophus floruit, id nihil refert; quoniam nos id, quod frequenter euenit, conſidera
re debemus, non quod rarò; Natura enim vt plurimum ſuas leges ſeruare conſue-
uit. Et præſertim: quia nos non inficiamur educationem, diſciplinam, aſſuetudi-
nem, plurimum ad mores rectè inſtituendos, conformandosque habitus valere; nec
cenſemus mores neceſſariò ſequi corporis temperaturam: aſſerimus tamen Virtutũ,
vitiorumque ſemina, nõnullis magis quàm aliis per naturam inſerta (dum cætera
fuerint paria) magnum afferre momentum pro habituum animi, quaſi frugum, pro
creatione. Et hæc profectò vera cenſeri debent, ſiue ęternus ſit mundus, ſiue ab om
nipotente Deo (vt conſtanter aſſero) fuit creatus: In hoc enim viuentium mortaliũ
curſu, ob regionum, aſſuetudinum, generum vitæ, alimentorum, affectionum ani
B mi, & ſimilium varietatem, variæ redditæ ſunt cauſę proximę: & propterea varia
ex eis prodeunt effecta. Sileant itaque Sophiſtæ, cedat Chryſippus, qui veritate — Chryſippus ſibi nõ conſtat.
coactus in ſententia perſiſtere con valuit; ſed nonnunquam nobilitatem (referente
Plutarcho) inter humana bona, vel ſaltem munera numerauit.

Quid, et Quotuplex ſit Nobilitas. Cap. XV.

VT variæ de nobilitate veterum philoſophorum extitere ſententiæ; ita va-
riæ ab eis traditæ fuerunt definitiones: Nam interrogatus Simonides;
quid ſit nobilitas, quiue ſint viri nobiles; reſpondit eſſe eos, qui ex maio — Definitio nobilitatis ex Simonide.
ribus longo tempore locupletibus nati fuerint. Epicharmus aſſeruit:
Quiſquis Natura procliuis ad bona fuerit, nobilis eſt, quanuis matre genitus Aethio
C pe. Cecinit Euripides, nullam nobilitatem inter malos eſſe, ſed inter bonos tantùm — Ex Epicharmo.
viros; adeò vt, non ſecus ac Socrates, nobilitatem a probitate non ſeiunxerit. Exa
ctius Ariſtoteles in libris de Rep. in Rhetoricis, necnõ in libro de Nobilitate (cuius — Ex Euripide.
variæ ſententiæ a Stobæo referuntur, cum liber ille perierit) Nobilitatis naturam &
conditiones patefecit: Dixit enim, eam eſſe Virtutem Generis; eſſe alicuius familię — Ex Ariſtotele.
congruentem quandam facultatem procreandi Viros ingenuos, ad Virtutem faci-
les; multorum, & ad minus trium, ſucceſſione confirmatam: Ea enim virorum pro
borum ſeries, quò fuerit numeroſior, eò conſtantiorem ac illuſtriorem reddit nobi
litatem; in minimis tamen tribus inſpici debet, tanquam in principio, medio & fi-
ne, & tanquam in numero perfectionem quandã præſefetente. Conſtat itaque, va-
rias a Variis fuiſſe traditas nobilitatis definitiones. Pro quarum cumulatiore notitia
conſiderandum eſt, quatuor ex cogitari poſſe nobilitatis gradus: Datur enim Nobi — Quatuor gradus nobilitatis.
litas Diuina, Moralis, Naturę, & Fortunæ. Nobilitas Diuina eſt eleuatio gradus &
naturæ rei ad Deum, & acceſſio ad illum, vt creaturis licet; cuius nobilitatis caput — Nobilitas diuina.
D & princeps Deus eſt. De hac Nobilitate vera eſt ſententia Auerrois 2. cęli 63. dicen
tis; In corporibus cęleſtibus id eſt nobilius, quod paucioribus actionibus conſequi
tur ſuam perfectionem: Ac de eadem nobilitate loquens, dixit com. 64. Nobile per
fectè eſt tantùm vnum, nempe Deus; cætera non appetunt ſua actione, niſi reddi ſi-
milia ei, quod perfectè nobile eſt: Et iure hæc vera nobilitas cenſeri debet, cum ſit
optimum genus eorum quæ ſunt. Nobilitas Moralis ea cenſeri debet, quæ eſt con- — Moralis.
gruens morum compoſitio, Virtutum habitibus confirmata; quę etiam nobilitas ani
mi dici poteſt: Hæc ex noſtro ſtudio & aſſuetudine pendet, eſt nobis propria, eius
nos ſumus auctores, & ſeorſum a nobilitate naturæ reperiri poteſt: De hac veræ
ſunt ſententiæ Senecę, Euripidis, & Socratis in præcedentibus relatæ; conſiderarũt
hi poſtremam nobilitatis formam, fructumque eius, non ſemina & principia prima.
Nobilitas Naturæ ea eſt, quam conſiderauit Ariſtoteles, quæ non in vno indiuiduo, — Nobilitas Naturę.
ſed in continuata ſerie plurium conſideratur: Et quemadmodum Nobilitas moralis
ſeruari poteſt ſine hac, vt in Socrate, Ariſtippo, & ſimilibus; ita vice verſa hæc ſer

uari poteſt ſine morali. Nonnulli enim ſunt natura nobiles, ad honeſtaque faciles A
& procliues; qui vel ob prauam educationem, vel ob aliud labuntur in vitia, nobilitatiſque morum expertes inſpiciuntur: quibus, tanquam ſterilibus plantis, tantum abeſt, vt nobilitas naturæ ſit ornamento; quòd potius ſit dedecori & infamiæ, vel rectius illi ſunt dedecori Nobilitati ſuę familiæ: nec propterea perit nobilitas ſui generis, quia adhuc ſeruat facultatem generandi alios, qui ſint ad honeſta procliues. Si aũt eueniret, vt ex nobili genere filius oriretur ad vitia procliuis; in eo profectò non ſeruaretur nobilitas generis, ſed denſieret; deſineret dico in eo, non tamen in vniuerſa familia: vt enim vnus non parit nobilitatem Naturalem ſui generis, ita nec vnus ſolus iam partam euertit & extinguit; in his enim, quæ ad Naturam pertinent, id ſeruare debemus, quod vt plurimum accidit. Hæc Naturę nobilitas duplex eſt; vna, quæ competit vni familię comparatę cum altera, & dicitur Nobilitas priuata; altera eſt Regionum & Vrbium, quæ Publica nuncupatur. Hinc Plato, & cum eo Ariſtoteles, Atticæ Regionis nobilitatem miris laudibus extulerunt; & frequenter cõtigit, vt Regiones & Vrbes inter ſe de nobilitate litigarunt. Et quemadmodum in nobili familia, quicunque ingenuis ſuis maioribus ſe reddunt ſimiles, Generoſi nuncupantur; qui Gloriam ſuorum maiorum propria virtute amplificant, nobilitatem familię augere & illuſtrare dicuntur: ita de Nobilitate Regionum, & Vrbium ſe habere putandum eſt. Virtus in viro per naturam Nobili pluris fieri debet, quàm in eo, qui per naturam eſt ignobilis; firmior enim in eo & conſtantior eſt, cum firmioribus radicibus hæreat, & cum Virtutibus ſuorum maiorum ſit complicata: In viro tamen obſcuro & humili eſt admirabilior, magis própria eius, maiorique cum difficultate formata. Nobilitas demum Fortunæ eſt externa quædam nobilitatis imago, in bonis fortunæ refulgens: De hac vera eſt ſententia Simonidis; qui dixit, Nobiles eſſe illos, qui ex maioribus longo tempore locupletibus orti ſunt: Hęc eſt nobilitatis vmbra in nube diuitiarum apparens, quæ oculos vulgarium hominum obunbrat & illudit; diuitię enim cum Vitiis non pugnant, vera nobilitas maximè pugnat: Propterea rectè dicitur, Midę diuitias non fuiſſe nobiliores, paupertate Socratis, vel Ariſtidis. Ariſtoteles tamen in Rhetoricis diuitias dixit partem nobilitatis: quod eſt verum, quatenus conſtituunt nobilitatem popularem: ac inſuper, quatenus ſunt inſtrumenta, per quæ Virtutes parantur; & partæ, per actiones refulgent.

B (margin, beside "tigit, vt Regiones & Vrbes…")
C (margin, beside "ſtidis. Ariſtoteles tamen…")

Naturę nobilitas duplex.

Virtus viri nobilis pręſtantior, ignobilis admirabilior.

Nobilitas fortunę.

Exactior Declaratio Quatuor Graduum Nobilitatis. Cap. XVI.

QVicunque de Nobilitate verba faciunt, & enumeratos quatuor eius gradus diſtinctè non conſiderant; attinentia ad nobilitatem potius confundunt, quàm explicent: propterea; cum ab aliis explicati non fuerint, vt clariores reddantur; quid vnuſquiſq; eorũ ſit, a quibus Principiis prodeat, & qũo ex cunctis abſolutiſſima hominis nobilitas conſurgat, accuratè & diſtinctè conſiderare tenemur. Nobilitas Diuina proculdubio non accidens, ſed ſubſtantia eſt; in ſeparatis enim mentibus ex ſententia Ariſtotelis nullum accidens reperitur: Huius generis nobilium homo poſtremus eſt, qui munere Mentis cum diuinis affinitatis nodo eſt coniunctus, nobilitatiſque eorum eſt particeps; quam tunc maximè patefacit, dum (neglectis mortalibus) ad diuina aſpirat, eaque ſola magnifacit: Propterea niti tenemur; maiores noſtros, hoc eſt ſeparatas Mentes, pro viribus æmulari; earum viuere vitam, ac ab eis non degenerare: Huius nobilitatis primus parens eſt Deus; quæ eatenus extenditur, quatenus eſſentia a materie non pendens propagatur, Nobilitas Moralis eſt habitus more & aſſuetudine comparatus: Cuius nobilitatis Principia ſunt ſtudium, cura, diligentia, recta conſultatio, congruens prælectio, aſſuetudoque proba; Forma eſt ipſemet virtutis habitus, proximaque facultas rectè agendi; Splendores ſunt eius actiones; Teſtimonium autem eſt Honor externus. Ad hoc nobilitatis genus redigitur omnis habitus, omniſque perfectio, qua vir ingenuus, vel rectè paratur, vel congruenter formatur, vel ingenuam aliquam artem exercet: Et hac ratione habituum animi noſtri quidam appellantur nobiles, quia virum nobilem parant, formant, vel formatum decent; alii viles, ſordidi, & ignobiles. Nobilitas Naturæ in temperamento, rectaque corporis conſtitutione, tanquam

D (margin, beside "tatis nodo eſt coniunctus…")

Nobilitas Diuina.

Homo vltimus inter nobiles, qũo diuinam nobilitatẽ oſtẽdit.

Nobilitas moralis;

Nobilitas Naturę.

A tanquam in fundamẽto, poſita eſt: dico (vt in fundamento) quia nobilitas potius eſt vis ac facultas ex temperamento prodiens, tanquam affectio quædam alicuius generis hominum, per quam ad honeſta ac ad ſimilium procreationem ſunt faciles, quàm re vera temperamentum: ideo rectius definitur, quòd ſit vis quędam & facultas, quàm temperamentum; nobilitas enim facultatem quandam ad ingenuas actiones relatam pręſefert: propterea ab Ariſtotele definiebatur, quòd eſſet virtus generis. Hoc tamen verum eſt; quòd affectio propria, (vt cenſeo) ſola ratione ab eo diſtinguitur, a quo manat, cuiuſque eſt affectio: Temperamentum itaque huius nobilitatis eſt fundamentum: Quod temperamentum; quanuis ſequatur congruentem rationem, ac proportionem ſubſtantię elementorum; ex ſe tamen qualitas eſt, pertinens ad tertiam ſpeciem qualitatis, per Principia generationis nobis cõpẽtes (quicquid hac de re ſentiat Galenus) Hanc Naturę nobilitatem ita definiendam cenſeo:

Definitio nobilitatis Naturę.

Nobilitas eſt virtus generis, ex temperamento multorum ſucceſſione confirmato prodiens; per quam ad ingenua ſumus faciles, aptique ſumus alios ad ſimilia accommodatos procreare;

B Hęc nobilitas, munere ſeminum virtutis, etiam in infante ſeruatur; vt indicat Ariſt. in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. & a Gręcis aptiſſimè εὐγένεια, hoc eſt bonum genus, bona Stirps, bonaque generationis propago nuncupatur: Nam (vt docet Porphyrius) Genus dicitur de continuata hominum generationis ſerie ab vno principio prodeuntium, quæ & proba & improba, nobilis & ignobilis eſſe poteſt; per quam vires ſuas natura cumulatiſſimè patefacit.

Porphyrius.

Nobilitas fortunæ.

Demũ Nobilitas fortunę in fortunæ manibus eſt collocata: & cum pateat, quę ſint eius munera; etiam, quid ſit Hęc nobilitas, conſpicuum eſt. Ex hac quatuor graduum nobilitatis explicatione elici poteſt ſolutio cuiuſdam pulchræ difficultatis; & eſt, num Principes debeant dici nobiles; dixere enim nonnulli viri grauiſſimi eos eſſe illuſtres, non nobiles.

Dubitatio, an Principes ſint nobiles,

Solutio.

Cui difficultati reſpondens dico, Principes dupliciter poſſe conſiderari; primò, vt Principes Regno, & imperio aliquo preditos; ſecundò, vt tales Principes, his vel illis conditionibus affectos. Dum primò princeps conſideratur vt Princeps, ita nobilis eſt nobilitate quarti generis, nobilitate nempe Fortunę; Oppi

Princeps vt Princeps, eſt nobilis fortuna.

C da enim, Vrbes, & Regna inter bona fortunę numerantur; & inter nobiles hoc genere principatum obtinet, maximèque fulget: ideo ea nobilitas Illuſtris Splendor, Sublimitas, Serenitas, & externa Maieſtas dicitur. Si ſecundò Princeps conſideratur vt talis Princeps, percurrendi ſunt ſinguli quatuor gradus; & conſiderandum, quomodo ſint, vel non ſint nobiles. Si loquimur de Nobilitate Naturę: princeps poteſt vel ex ignobili obſcuroque genere eligi, & ille non erit hac nobilitate nobilis: vel poteſt eligi ex familia nobili inter cæteros fulgens, & hic erit natura nobilis: vel talis eſt ſucceſſione, ex Regia ſtirpe ortus, cuius maiores fuerint principes; & tunc vtendum eſt diſtinctione. Nobilitas enim dupliciter vſurpatur; vel latè, pro quauis bona propagine contradiſtincta a vili; vel pro gradu quodam medio inter vilem, & ſplendidum: in prima ſignificatione principes ſunt bene nati, bonę ſtirpis, & nobiles; in ſecunda ſignificatione non ſunt nobiles, & medii; ſed fulgent, eminent, & ad ſola ſublimia per naturam ſunt faciles & procliues; ita dicimus eos, non nobiles, ſed natura Illuſtres & ſublimes eſſe.

Princeps natura nobilis, & nõ nobilis.

Principes more Heroes.

Si Tertiò conſideramus nobilitatem morum; dũ

D principes re vera intus principis forma ſunt honeſtati, re vera etiam hac nobilitate ſunt nobiles: Et quoniam eorum Virtutes maximè fulgent, Heroicęque ſunt; ideo hac conſideratione Principes potius Heroes, quàm nobiles dicendi ſunt: veluti ecõtra, ſi vitioſi fuerint; non nobiles, ſed uiles, ferę, & pernicioſa monſtra cenſeri deberent. Demum, ſi de quarto Nobilitatis genere loquimur, quod ad Fortunam pertinet: quanuis principes, vt principes Regnoque præditi, ſint fortunati, & hac nobilitate nobiles (vt dixi) tamen deinde vt tales Principes, & in vſu attinentium ad Imperium & Regnum, fortunati valde, & valde infortunati eſſe poſſunt, ob imperii magnitudinem (vt conſpicuum eſt) Et in his præſertim locum habet ea, quę a Gręcis εὐτυχία καὶ δυστυχία dicitur, quæ magnitudinẽ expoſcit (vt aſſeritur in ſecundo phyſicorum) Ex his conſtat; quõ principes, & nobiles, & nõ nobiles eſſe poſſint: lis enim omnis ortum ducit ex confuſo vſu, & varia ſignificatione vocum.

Principes & optimè & deterrimè fortunati.

Ex conſpiratiõne quatuor graduum exacta cõſurgit nobilitas.

At cum multi ſint nobilitatis gradus; ille, qui magis propriè bonum genus dicitur, & ab Ariſtotele virtus generis nuncupatur, eſt nobilitas Naturæ. Putandum eſt tamen, ex con-

ſpiratione

ſpiratione ſingulorum exactiſſimam in homine nobilitatis formam cõſurgere; cuius A ſemen & ſpiritus ſit nobilitas Diuina, Matiries nobilitas naturę, Forma proxima nobilitas morum, Inſtrumenta & externus fulgor nobilitas fortunę. Hęc; vt eſt formoſiſſima, omnique ex parte perfecta; ita rara in Mundo inſpicitur, & in ſolis non nullis Chriſtianorum Principibus refulget: quorum genera adeò ſunt Illuſtria, totque multorum Heroum præclariſſimis actionibus honeſtata; vt, quaſi proximi & ſalutares Soles, Chriſtianam Remp. ſeruent, perficiant, ac illuſtrent. Cum enim Nobilitatis principia, conſpirantiaque ad eam, recipiant magis & minus; Nobilitatem quoque magis, & minus recipere putandum eſt. Ac (vt cæteras ampliſſimas ſereniſſimasque Propagines ſilentio præteream) quis non videt in hac quadrata nobilium ſerie MEDICEAM FAMILIAM ſublimem ac ſplendidiſſimum ſibi optare locum? Ea namque cum vetuſtiſſima; eaque fęcundiſſima; a Deo, a Natura, a More, a Fortunaque ſuę Nobilitatis receperit ſemina; ex quibus Innumerę ac Generoſiſſimę Plantę prodierunt, quæ temporũ curſu floruere, ac præclariſſimas actiones, quaſi ſaluberrimos fructus, edidere; demũ in MAGNIS DVCIBVS, COSMO, ET FRANCISCO, ad perfectam frugem, ſummamque perfectionem B redacta eſt; quæ adeò firmis radicibus hæret, vt ſperare debeant Viri probi, Dei beneficio diu ſeruandam incolumem. In hac Medicea Nobilitatis forma cuncta fulgent Magna, ſupraque humanam conditionem micantia: Siue enim beneficia inſpicias, quæ ea in Chriſtianam Remp. contulit; ſiue connexionẽ eius cum Apoſtolica Sede; ſiue curam & Illuſtres ſumptus pro Literarum, Ingenuarum Artium, Studioſorumque hominum propagatione; ſiue Splendorem Militaris diſciplinæ; ſiue ornamenta Heroicę Prudentię, Magnificentię, ac Magnanimitatis; ſiue demum vſum perfectę Iuſtitię: nil inuenies mediocre; nil inſpicies, quod humanam conditionẽ non ſuperet; nil quod diuinitatem (vt homini licet) non redoleat. Hoc itaque exactiſſimum Nobilitatis Exemplar, Sublimibus ingeniis inſpiciendum, Animis illuſtribus meditandum, Viris Probis Magnifaciendum, patrię meę fideliſſimè colendũ, mihique demum ſummopere admirandum ac venerandum propono. C

Nobilitas recipit magis & minus.

Nobilitas Mediceę familiæ.

Quæ deceant virum Nobilem, et num viuentibus infra hominem collocatis Nobilitas competat. Cap. XVII.

Nobilitatem generi hominum competere, quidquid ea ſit, ſatis ex dictis conſtare cenſeo: at iure dubitare quis poſſet, num Iumentis, Feris, & Plantis nobilitatis nomen conuenire poſſit. Cui difficultati reſpondens dico, varias fieri poſſe comparationes. Primò enim fieri poteſt comparatio inter varias hominum familias, uariasque nationes; de qua in præcedentibus ſum locutus. Secundò inter genus hominum, & genus ferarum ſiue iumentorum: de qua comparatione dicendum eſt, genus hominum eſſe nobile, genus verò ferarum vile & ignobile, cum Mentis ſit expers. Tertiò comparari poteſt ſpecies vna viuentis cum altera, vt iumenta cum feris, plantę cum iumentis, plantę cum plantis, iumẽ D ta cum iumentis, & ferę cum feris: de quibus ſi propriè loqui volumus, abſolutè dicendum eſt, cuncta expertia rationis expertia quoque eſſe nobilitatis: & Ratio eſt; quoniam nobilitas eſt quid illuſtre & præclarum, quod ſeorſum a fundamento diuinitatis participe ſeruari nequit: nam eſt perfectio quædam, præclara autem perfectio eximio cuidam perfectibili debet reſpondere. Et confirmatur: quia nobilitas Virtuti eſt familiaris, Vitę liberæ congruit, & ad ingenuas ac honeſtas actiones dirigit: Virtus, libertas, & honeſtum, homini, non iumentis & feris competunt: ſolus itaque homo inter mortalia viuentia eſt nobilitatis particeps. At ſi latè & minus propriè vti volumus nomine nobilitatis, etiam ad alia extendi poteſt: & analogia, ſiue rationis quadam ſimilitudine, id viuens; quod eſt præſtantius, quod magis imitatur ingenuas quaſdam actiones hominis, quod homini eſt familiarius, quod homini magis inſeruit, pro actionibus magis ingenuis; nobilius dici poteſt: & ea nobilitas, quæ expertibus rationis tribuitur, prçſertim redigitur ad gradum nobilitatis Naturę. Verùm; cum nobilitas ſoli homini propriè competat, eaque ſit Virtus & facul-

Variæ comparationes pro inſpicienda nobilitate.

Solus homo nobilis

A & facultas congruenter hominem afficiens; quæret iure aliquis, quænam ea ſint, Quę virũ
quę virum nobilem decent? Cui breuibus reſpondens dico, nobilitatem eſſe facul nobilẽ de-
tatem quandam aſſequendi propriam perfectionem: hominis perfectio eſt ſummũ cent.
bonum; quod ab actione honeſta, moralique virtute ſeiungi non poteſt: propterea
ea decent virum nobilem, quæ ad ſummum hominis bonum perducunt, ab eoque
minimè auertunt: huiuſmodi ſunt habitus illi omnes, ſiue functiones munerum eo
rum habituum; qui, vel vt inſtrumenta viro ingenuo inſeruiunt, vel illum formãt,
vel formatum decent: de quibus cumulatè diſſerui, dum de Virtutibus rationis ver
ba facerem. At ex dictis non leuis oritur dubitatio, & eſt: Si viro nobili non licet
viles artes exercere, nec ſine dedecore valet vilia & ſordida efficere; quid faciendũ Dubitatio.
erit illi, qui cum ſit genere nobilis, paupertate tamen adeò premitur, vt etiam pro
parandis ſibi neceſſariis laborare cogatur? Reſpondeo, non deeſſe varia, quibus Vir
pauper & nobilis ſine ſui dedecore valeat operam nauare; & ea pręſertim tria ſunt: Solutio.
Vnum eſt, ſe deuouere Deo; & mundi fortunam negligere, cum ab ea ipſe quoque
B neglectus ſit: Alterum eſt, ſe illuſtrium Principum ingenuę ſeruituti dicare: Poſtre
mum, Militiam, nobilem & ingenuã Artem, profiteri: In quibus Vitę generibus po
terit Vir ingenuus & nobilis, nedum ſe nobilem ſeruare, verùm inſuper nobilitatẽ
ſuam amplificare & illuſtrare. Et re vera tenerentur Principes & Reſpublicæ iu-
uenes ingenuos & nobiles, per fortunam paupertate preſſos, publico ęre nutrire, &
ad præclara dirigere: quod cum raro fiat; inde oriri inſpicimus, nobilitatem cum pau
pertate iunctam non diu ſeruari, & facilè inquinari.

Fructus Nobilitatis. Cap. XVIII.

VTilitas ex Nobilitate prodiens, Vberrima, latiſſima, ac ſplendidiſſima ex
eo fulget; quia ſecum defert, nobiſque præbet earum Virtutum ſemina,
in quarum vſu ſummum hominis bonum eſt collocatum; adeò vt, nedũ
præclara, honeſta, & iucunda ſit hominum generi: verùm inſuper appri
C me vtilis. Vir.n.re & opera, non ſolo nomine nobilis, dum ad frugem ſemina ſuę no
bilitatis deduxerit: Primò eſt vtilis ſibi ad vitã fęlicem, trãquillam, illuſtrémq; degẽdã:
Mox eſt vtilis, nedum ſuæ familię, verùm inſuper Patrię; hi.n.ſunt, qui Pietate, Pru
dẽtia, Iuſtitia, animiq; Integritate, munera obeunt ſummorum magiſtratuum. Eſt
demum vtilis Mundo: quoniam qui abſolutè nobilis eſt; non in ſola ſua Vrbe, ſed
in vniuerſo quoque orbe, tanquam proximum Sydus, ſua nobilitate refulget; exẽ-
plo prodeſt; cunctiſque Populis prudentia, conſilio, verbis, & opera opitulatur.
Ideo inſpicimus, Viro Illuſtri, Viro nobili & generoſo, cæteros inſtinctu quodã na-
turę libenter parere: Adeò vt inter Paſtores educatus Romulus, quia Martiam nobi
litatem præſeferebat, cæteros paſtores obſequentes habuerit: Idipſum de Cyro,
aliiſque legitur. Vt enim Deo per naturam omnia obtemperant, vt Cęlo inſeruiũt
Elementa, vt homini iumenta obediunt, vt ſuum Regem ſequuntur Apes; ita viro
nobili, viroque ingenuo, minus nobiles ſubiici tenentur: Hi.n.ſunt, qui (ex ſentẽ
tia Ariſtotelis in primo de Rep.) tanquam natura principes, in vrbe ac in Mundo cæ
D teris antecellunt. Seruatur conſpicua & illæſa nobilitas in ordine vniuerſi, A Deo Vbi ſerue-
per ſeparatas Mentes vſque ad Cælum: at inter homines obſcurior, rarior, & incon tur illęſa
ſtantior apparet. Fulget profectò nobilitas per functiones munerum ſingularum vir nobilitas.
tutum: præſertim tamen per eas, quæ publicę ſunt; quę ad ſalutem ſuę patrię, ad
conſeruationem Reipublicę, ad communem populorum vtilitatem conferunt. Hęc
præclara nobilitas arcto neceſſitudinis nodo cum libertate eſt iuncta: Nam ſi ad vni Nobilitas
uerſum conuertimur; inſpiciemus Deum, vt eminentiſſimè liberum, ita eminentiſ- cum liber-
ſimè nobilem: Ei ſuccedunt Angeli; qui participatione quadam, vt nobiles, ita li- tate iũcta.
beri refulgent: Homo ſimiliter, niſi liberi Arbitrii eſſet particeps, non eſſet compos
nobilitatis; & inter homines illi, qui in vrbibus, quaſi paruis orbibus, ſunt Legitimi
Principes, pręclarique Ciues, etiam vnà cum imperio maximè libertatem tuentur
& ſeruant: & iure profectò. Cum enim virtus ſit proles, & parens nobilitatis; vir-
tus autem libera, & domina ſit; viri quoque nobiles & ingenui, liberiores debent
cenſeri cæteris, ingenuęque libertatis magis amatores: adeò vt nobilitas vnà cum

liber-

libertate oriatur, creſcat, & perficiatur; Virique nobiles, etiam ſub Tyranno, etiã A
in carceribus detenti, liberi ſint. Et cum adeò ſalutaris humano generi ſit nobilitas,
iurè Ariſtoteles in 3. de Rep. cap. VIII. dixit, nobilitatem apud omnes in honore
haberi; eruditeque Plato affirmauit, Gloriam parentum magnum Theſaurum poſte
ris eſſe: Nam (vt in Alcibiade legitur) conſentaneum rationi eſt, in genere nobili,
quàm in ignobili ingenia eſſe meliora: Rectè etiam Homerus, cæterique illuſtres
poetę; inter ea, quæ hominibus laudi tribuerunt, hoc tanquam eximium & inſigne
numerarunt; vt e nobili ſtirpe, præclariſque parentibus orti eſſent. Ac vt paucis cũ
cta perſtringam, quæ nobilitatis merita patefaciunt: Nonne vnigenitus Dei filius,
Dux noſtrorum bonorum, & regula vitæ noſtræ; qui pro illuſtranda veritate, ape-
riendaque nobis via ad ſuperos, in Mundum venit; quanuis pauper, quanuis humi-
lis eſſe voluerit, ignobilis tamen genere eſſe noluit? ſed ex genere illuſtri Abrahę or
tum ſibi parauit: vt indicaret, nobilitatem a rectè inſtitutis hominibus amplectendã
magnificiendamque eſſe, & a cunctis pro facultate augendam ac illuſtrandam, qua
ſi in terris diuinitatis imaginem & ſplendorem præſeferentem. B

Dubia nonnulla ad Nobilitatem Pertinentia. Cap. XIX.

Prima dubitatio,
ANimo ingenuo nobilitatem conſideranti & perquirenti, varia occurrere
poſſunt, quæ conditiones & naturam nobilitatis dubiam reddere valent.
Quæret primò aliquis: Cum viri nobiles ſint ad honeſta & præclara ex
ſe faciles, cur dicitur eos accuratiore egere educatione cæteris? & in Re-
Solutio. buſpublicis præſertim cura adhibetur pro eorum recta inſtitutione? cum cæteri mi
Cur nobiles accuratiore egeant educatione. nus ad honeſta procliues, magis ea egere videantur? Reſpondeo, id ex variis cauſis
ortum ducere. Quarum vna eſt: quia viri nobiles illi ſunt, de quibus præſertim ſpera
re debemus; vt, quaſi fęcundiſſimę plantę, vberrimos & præclariſſimos pariant fru
ctus; propterea de illis maximè ſoliciti eſſe debemus: de quibus id rectè ſeruatur (Ni
Prima rõ. hil inuita facies diceſue minerua) laborandum enim eſt pro cultu fertilis, non au-
Secunda. tem ſterilis agri. Altera ratio eſt: quoniam in Vrbe de illis præſertim ſoliciti eſſe de- C
bemus, qui ſunt partes potiores Reipublicę & ciuilitatis: huiuſmodi ſunt viri nobi
Tertia. les, qui & leges ſeruare, & magiſtratibus præeſſe, & ſui exemplo alios dirigere tenẽ
tur. His tertiò additur; quòd (vt monuit Plato, & confirmauit Ariſtoteles in primo
de Rep.) iuuenes, quò magis ingenio valent, eò, ſi perperam educantur, deterio-
res euadunt cæteris. Et quemadmodum ſeparatę Mentes, ſi degenerant, euadunt
Luciferi, Principes tenebrarum, inimici peruerſoreſque ſalutis humani generis: ita
Iuuenes nobilitate illuſtres, in Vrbibus (dum perperam educantur, & dum degene
rant) nedum nobilitatem peruertunt; verùm inſuper machinantur perniciem ſuæ
Reip., euadunt inimici ingenuę libertatis, fiunt Tyranni populorum: quibus nil per
nicioſius excogitari poteſt; qui ab Vrbibus, quaſi Luciferi a Cęlo, arcendi ſunt. Iu
Reges Perſarum. re itaque Plato in Alcibiade dixit, eos eſſe nobiles, qui bene nati, beneque educa-
ti fuerint: Et Perſarum Lacedęmoniorumque Reges, filios ſuos accuratiſſimè a Vi-
Altera dubitatio. ris Sapientia, Iuſtitia, Fortitudine, Temperantiaque præſtantibus educari curabãt. D
At altera oritur dubitatio; vnde eueniat, quòd familię nobiles dicantur antiquę, &
nobilitas cum antiquitate dicatur coniuncta: cum tamen etiam ignobiles, & viles
Solutio. ęquè ſint antiquę; nec maior de vna, quàm de altera appareat ratio? Reſpondeo,
familias nobiliores etiam dici antiquiores; non munere generationis abſolutè, ſed
ratione originis & conſeruationis nobilitatis; quę antiquitas iure nobilitatem illu-
ſtrat, quoniam patefacit ſolidiorem firmioremque conſtantiam probitatis: & tribui-
tur antiquitas nobilitati, potius quàm ignobilitati, quatuor præſertim ob cauſas.
Cur Nobilitati tribuatur antiquitas. Prima eſt; quia nobilitas cum virtute iuncta eſt, ignobilitas potius cum vitio: Vir-
tus antiquiſſima dicitur, firma, & conſtans, quę ſeruat ſe & alia; vt, vice verſa, Vi-
tia ſe & alia conſumunt & euertunt: iure igitur primò, ob uarietatem conditionis vir
Rõ prima. tutis & vitii, antiquitas nobilitati tribuitur. Secundò id oritur ex conſtitutione vi
Rõ ſecũda. tę: Viri enim nobiles; quia viuunt vitam virtutis, quæ propriè & verè vita nuncu-
patur; diu viuere, & antiquitate frui dicuntur; cum ex aduerſo, vitiis coinquinati,
& nunquam illuſtria agentes, nec quidem viuere dicantur: non enim viuere homi-
ni eſt

A ni eſt nutriri, ſed honeſta agere; quæ uita in viro ignobili & vili non eluceſcit, ſed
extincta languet, & per vitia in viuam mortem eſt commutata. Tertia ratio ex eo ſu Rô tertia.
mitur; quia Viri nobiles Deo (vt homini licet) ſunt ſimiles, nec ſine peculiari Deo
rum munere ſunt tales; propterea finxit antiquitas, eos ab aliquo ex fictis Diis du-
xiſſe genus: Cum igitur Dii ſint antiquiſſimi, & nobiles affinitatis quadam neceſ-
ſitudine ſint cum eis iuncti, iure antiquitatem ſibi uendicant. Poſtrema ratio ex eo ſu Rô quarta.
mitur: quia familię nobiles, ratione ſuę nobilitatis, in vnum primum principium
rediguntur; id autem ſumitur pro facultate præclarum, venerandum, & ab inuidia
remotum: & quoniam ſemper honoranda vetuſtas; & antiquiora iudicantur diui-
niora, illuſtriora, minuſque inuidię expoſita; iure ſeruatur Principium familię pro
facultate antiquum, munere cuius familia nobilis etiam antiqua nuncupatur: huiuſ
modi autem principia in obſcuris & ignobilibus minimè ſeruantur; non enim inſpi
ci poſſunt, cum non ſplendeant.

B

Dubia alia ad Nobilitatem Pertinentia. Cap. XX.

PVlchra eſt dubitatio, dignaque conſideratione; num filii, vt a Patre, ita a An a matre ducatur nobilitas.
Matre nobilitatem recipiant? ac; ſi concedatur ab vtroque principio, tan
quam a gemino fonte manare; dubium adhuc eſt, a quo abundātius fluat?
Sententia eſt Ariſtotelis in 5. Metaphyſicę cont. 33. Genus tum de Patre, Ariſtoteles.
tum de Matre dici, & filios ab vtriſque recipere & ducere genus. Et dicendum vide-
tur, præſertim eos a patre nobilitatem recipere; quoniam ipſe præſtantiori modo ad Ratio pro parte patris.
eorum generationem concurrit, ab eo ſumitur nomen familię, & munere patrum
filii deide iudicantur ac denominantur nobiles vel ignobiles: ideo frequentet in Re
buſpublicis, ſi parens fuerit nobilis, mater ignobilis, nati inter nobiles numeran-
tur, & nobilium muneribus honeſtantur; non autem vice verſa, ſi ex matre nobili &
& patre ignobili nati fuerint. Ex aduerſo: Cum nedum mas, verùm etiam fęmina, Ratio pro parte matris.
poſſit dici nobilis & ignobilis; ea quoque, ſi nobilis fuerit, impartiri videtur nobili
C tatem natis, & longè magis quam Pater. Ratio eſt; quia nobilitas eſt Virtus generis
ex congruente temperamento prodiens, & propterea ad corpus præſertim pertinet:
corpus autem hominis, eiuſque temperamentum, ex matre ducitur; cum ſola ma-
ter ex opinione Ariſtotelis materiem præbeat proli, & nedum materiem, verùm in-
ſuper alimentum. Præterea in eius vtero concoquuntur & contemperantur omnia,
quæ fętum conſtituunt; adeò vt etiam imaginationem matris ſequantur ſępe veſti-
gia & ſigna conſpicua eorum, quæ mater exoptauit in corpore nati. Reſpondeo no
bilitatem ex vtriſque duci, præſertim tamen ex patre. Ratio eſt: quoniam Parens Solutio.
ſua genitura, tanquam inſtrumento, prolem format; fęmina verò ei pro materie tri
buit ſanguinem menſtruum: cum autem Genitura ſit ea, quæ congregat, alterat,
terminat, & format; dum materiei dominatur, ſibi ſimilem & generoſam conſtituit
prolem, eique per coctionem congruens tribuit temperamentum; dum verò ei non
dominatur, ſed ob materiei aduerſam conditionem nonnunquam vincitur, ſequitur
quaſi monſtrum non primò optatum, degeneratio quędam: ac prima degeneratio
D num eſt, dum non valens marem formare, fęminam format (vt docet Ariſtoteles
in 4. de generatione animalium cap. 3.) adeò vt mater tunc per pugnantem & aduer
ſam materiem cauſa & occaſio ſit degenerationis. Rectè igitur dictum eſt nobilitatē
præſertim a patre duci: Fęminę autem nobiles ſecundo loco nobilitati conducunt,
& ſunt cauſa ſine qua non; ſunt cauſa in genere materiei, quatenus materiē aptam
vel ineptam præbent. Ex his conſpicuum eſt, magnam eſſe adhibendam curam (vt
monuit Plato) in eligenda Vxore; quærendamque eſſe nobilitatem, morumque in-
tegritatem, non pecuniam; ne prodeant degenerationes, quæ ſunt monſtra, præter
deſiderium agentis, omni paupertate deteriora. At dubitatur inſuper; quomodo Altera dubitatio.
nobilitas, quę proculdubio diuitiis ſibi congruentibus eget, cum diuitiis iuncta ſer
uari poſſit: cum viri nobiles actionibus probis incumbant, artes ſordidas non exer-
ceant, ſint liberales & magnifici; quorum officium eſt effundere, non congregare Solutio.
opes. Reſpondeo: Viri nobiles debent eſſe liberales, non prodigi; ſumptus eorum
non debet cenſum ſuperare, ac ita ſeruātur diuites, & liberales: Sæpe tamen accidit,

vt

vt viri minus nobiles ditiores ſint; & inde frequenter oritur degeneratio Regni op- A timatum, cum ditiores etiam nobiliores iudicentur. Inſuper; dantur genera quędã Lucrorum, quę non ſunt ſordida, & decent Viros nobiles. His accedit, quòd Viri re vera nobiles ſunt tanquam Principes per naturam cæterorum hominum; & frequenter pręſunt Regnis, Vrbibus, Oppidis, Magiſtratibus: ac ob eorum probas actiones a Principibus, Rebusque Publicis muneribus donantur; vt congruenter fungi valeant munere ſuo.

An Pro Vita rectè inſtituenda magis conferat Noblitas, vel potius Congruens Educatio; Inſuper an in Urbe Tyrannide preſſa Locum habeant Viri Nobiles. Cap. XXI.

Prima dubitatio.

DVbitare iure optimo poſſet aliquis; num pro vita rectè inſtituenda, congruenterque formando animo, magis Nobilitas conferat, vel potius cõ B grueus educatio & conſuetudo; Vtrumque enim horum conferre, ex ſe conſpicuum eſt.

Plutarch.

Refert Plutarchus in Libro Apophthegmatum, Lycurgum celebrem Legumlatorem, vt Ciues ex vſitata victus ratione ad magis ſobriam traduceret, duos produxiſſe catulos; alterum e domi deſidentibus ortum, alterum de Venaticis ſuſtuliſſe; ac domeſticum ab eo fuiſſe venationi, Venaticum catulum voracitati aſſuefactum: cumque; vtroque ad id ſe proripiente, quod ei erat factum vſu familiare; ciuibus oſtendiſſet, quantum ad meliora aut deteriora ſtudia conferret edutatio, dixiſſe: Proinde vos quoque Spartani videtis, nihil nobis illam vulgo celebratam nobilitatem, ductumque ab Hercule genus prodeſſe; niſi ea agamus, quibus ille omni alia humana gloria & celebritate maiorem ſibi parauit, honeſta per omnem vitam diſcentes, exercentesque. Hæc Plutarchus, quo exemplo indicauit magis neceſſariam eſſe bonam conſuetudinẽ nobilitate:

Socrates.

Veluti etiam Socrates exemplo ſuimet amicis ſuis ſuadere nitebatur. Quod confirmatur; quia Virtutes ob id dicuntur Morales, quia more & aſſuetudine comparantur. Ex aduerſo Nobilitas po C tentior eſſe videtur, cum ſecum deferat principia & ſemina futurorum morum; propenſio autem naturę vehementiſſima apparet: propterea legitur (Naturam expellas furca, tamen vltro recurrit)

Solutio.

Reſpondens huic difficultati dico, congruentem cõſuetudinem proportione reſpondere cultui, nobilitatem ſeminibus: Semina ſunt Principia priora, ex ſe potentiora, & præſtantiora; Cultus eſt poſterior, humilior, & tanquam inſtrumentum, neceſſarium tamen: Ideo nobilitas priori, potiori, eminentiorique modo concurrit; aſſuetudo tamen eſt magis neceſſaria, magis in noſtra facultate poſita, ac proximius animum vitamque noſtram format. Exemplũ ex Lycurgo ſumptum nil aliud patefacit, niſi maiorem ac proximiorem neceſſitatẽ, a qua etiam ſumpta eſt Virtutum denominatio:

Quid ſeruabant Lucedęmones.

Nitendum tamen pro facultate eſt vtrumque cõnectere, quod ſeruabant Lacedęmones: qui accuratè conſiderabant, ad quod Vitę genus pueri eſſent faciliores, ac per naturam magis procliues; & dabant operã, vt ei facultati incumberent, ad quam magis erant accommodati: his enim duobus D conſpirantibus, abſolutiſſimi in quauis facultate prodeunt fructus.

Altera dubitatio.

At dubitatur Inſuper, num in Vrbe Tyrannide preſſa viri nobiles locum habere valeant; Id enim non videtur poſſe contingere: tum; quia dictum eſt Nobilitatem cum libertate eſſe iunctam, cum ſeruitute pugnare: tum inſuper; quia conditio Tyranni eſt nobilitatem, ac viros eminenti animo pręditos deprimere, vel eos longè a ſe repellere.

Solutio.

Reſpondeo: Dum quærimus locum viri nobilis; vel quærimus ſedem propriam, magisque ei accommodatam; vel quamcunque, in qua modo aliquo ſeruari poſſit. Si ſedem quęrimus primam, eique accõmodatiſſimam; vtique dicendum eſt, Remp. optimatum eam eſſe, in qua viri nobiles tanquam in propria ſede requieſcant:

Propria ſedes nobilium.

Ratio eſt cõſpicua; quia in ea Virtus, Viaque ad eam ac propenſio, præſertim quęritur, & maximi fit; ideo cuncta diriguntur ad colendam, amplificandam, perficiendamque nobilitatem. Secundo tamen loco Vir nobilis vbique eſt nobilis, & vbique nobilitatẽ ſuam ſeruare ac patefacere valet; nã ſępe accidit, quòd magis eſt Princeps qui ſeruit, quàm qui imperat: poteſt enim qui ſeruit, eſſe princeps Natura; qui verò imperat,

eſſe

A eſſe natura ſeruus, fortuna Princeps. Euenit tamen; quòd, cum in Vrbe Tyrannide preſſa ſeruiliter educentur omnes, per id ſeruile vitę genus familię nobiles in viles & ſordidas facilè permutentur: Exemplo nobis ſunt Athenæ, & alię Perſarum Lacedæmoniorumque Vrbes; quæ olim nobilitate florebant, illuſtribus fulgebant ingeniis; nunc autem infeſtiſſimis Tyrannis preſſæ, omni nobilitatis ſplendore deſtitutę, tenebricoſæ languent. Propterea expedit nonnunquàm viro nobili patriam ſuam, in qua nobilitatis forman non valeat (vt decet) conſeruare, derelinquere, & locum ſibi ſuiſque poſteris fęliciorem parare; quód multis fortunatè contigiſſe cōpertum eſt: ac ita ea ſententia ſeruabitur; Mundani ciues ſumus; Et vbi bonum, ibi Patria eſt. Lætari tamen debet vniuerſa Italia, immenſaſque Deo referre gratias; cum ab eo; præter tot ac tam præclara munera, hoc quoque demum fæliciſſimè obtinuerit: vt ab immanibus his Tyrannorum feris libera, a Principibus regatur Legitimis, Iuſtiſſimis, honeſtique Amatoribos; adeò vt Viri nobiles in quauis Italiæ Vrbe ſedem ſibi accommodatam inuenire ac ſeruare fortunatiſſimè valeant.

Laus Principum Italię.

B

Quæ Illuſtriorem Familiis præbeant Nobilitatem; Literæ, vel Arma; Actio, vel Contemplatio. Cap. XXII.

FRequenter inter Viros ingenuos & nobiles agitantur illę duæ difficultates, num Arma vel Literæ, num actio vel Contemplatio illuſtriorem familiis præbeant nobilitatem; & pro omni parte rationes, auctoritates, exemplaque varia afferuntur: quæ ego hoc in loco miſſa facere decreui; præſertim, cum attinentia ad comparationem actionis & contemplationis alibi a me ſint cumulatiſſimè explicata. Breuibus igitur difficultati reſpondens, dico primò; nec Arma, nec Literas, nec Actionem, neque Contemplationem nobilitatem parere: Nobilitas enim eſt virtus generis, per naturam ac ortum nobis competens, non autem per actiones & munera Virtutum: propterea minus rectè frequenter proponun

Nec Arma nec literæ nobilitatē pariunt.

C tur, & confuſę diſcutiuntur huiuſmodi quæſtiones; ea enim non pariunt nobilitatē, ſed eam patefaciunt, illuſtrant, vltimamque perſectionem ei adhibent: Hoc igitur quærendum eſt, quid eorum magis patefaciat, illuſtremque reddat Nobilitatem. Inſuper fieri debet comparatio, non inter Arma, & Literas: Sed vna inter Arma, & Togam; hoc eſt inter duo actionum genera, quorum vnum militię, alterum adminiſtrationi Reip. dicatum eſt: Altera mox comparatio inter actionem vniuersè ſumptam, & contemplationem verſatur. Vtriſque tamen ſimul ſatisfaciens ſtatuo primò hunc ordinem: Contemplatio abſolutè prçeſt actioni, adminiſtratio Reipublicę præeſt ducibus Militię; adeò vt vera ſit hęc ſententia, Cedant Arma Togę, Cedat Toga Contemplationi. Ratio ordinis eſt conſpicua: nam munus contemplationis eſt inſpicere verum, cognitio veri dirigit & componit actiones: Ars militaris, cum pro fine habeat pacem & incolumitatem Reipublicę, ab illis dirigitur, illiſque inſeruit, qui Reipublicæ præſunt; ac ſi idem fungatur vtroque munere, tamen vt Princeps Reipub. imperat ſibi, ſeque dirigit in attinentibus ad militiam: Ideo Plato, & cum

Pro ſolutione difficultatum.

D eo Ariſtoteles, Artem militarem Ciuili ſubiecerunt, vt etiam Rhetoricam. Verùm cum hic ſit ordo; vt tamen clarior eluceſcat, & variis inſtantiis ſatisfacere valeamus, his diſtinctionibus vtendum eſt. Et primò; Dum ſit comparatio inter conſpirantia ad conſtitutionem alicuius, aliud eſt eorum vnum eſſe prçclarius, aliud eſſe magis neceſſarium: actio magis eſt neceſſaria, contemplatio eſt præſtantior & præclarior.

Prima diſtinctio.

Inſuper, Aliud eſt aliquid eſſe abſolutè præſtantius, & eſſe magis proprium alicuius: Cōtēplatio abſolutè præſtātior eſt, actio verò magis eſt propria nobilitatis; quia viri nobilis eſt, præeſſe magiſtratibus, & fungi muneribus ſuę Reip. ac ſuæ patrię cómunibus publiciſq; actionibus prodeſſe: Inſuper viri populariter magis dicuntur nobiles, quia ad virtutes morū faciles ſint; quàm quia ingenio valeant, & apti ſint cōtēplationi.

Secunda.

Tertiò; Aliud eſt conducere alicui primò abſolutè, aliud proximius: prius abſolutè id facit contemplatio quàm actio, & toga quàm arma; non autem proximius.

Tertia.

Præterea: Aliud eſt id facere manifeſtius, & magis populariter; & id facere prius, firmius, & eminentiori modo: Arma id poſſunt efficere manifeſtius & magis popula

Quarta.

riter

Quinta. riter quàm Toga, & hæc quàm contemplatio; at non firmius & eminentius. Demũ: A
Aliud eſt aliquid efficere vt Principem, Ducem, propriaque facultate; & id efficere vt inſtrumentum, cauſam ſecundam, & Virtute alterius: Primum competit contemplationi comparatæ cum adminiſtratione Reipub. & huic comparatę cum Armis; Alterum competit Armis, & curę Reipub. Ex his eliciuntur ſolutiones omniũ inſtantiarum, quæ datæ reſolutioni aduerſari videntur: Aſſero tamen; nobilitatis formam, per conſpirationem actionis & contemplationis, ſplendidiſſimam, omnique ex parte ſibi reſpondentem, & firmam patefieri.

De Honore Differendum proponitur. Cap. XXIII.

Vtilitas conſiderationis Honoris.

HOnor & Laus præclara & ſublimi voce ad ſui conſiderationem ac explicationem nos inuitant, & iure profectò; ſunt enim cum hominis vita adeò complicata, vt nulla ſit eius conditio, cui honoris cognitio non ſit apprime vtilis: præſertim tamen uiro nobili & ciuili eſt neceſſaria, vt congruẽ B
ter erga illum afficiatur; ne inſcitię caligine obumbratus, pro honore dedecus, proque fama infamiam amplectatur.

Sententia Platonis.

Sententia fuit Platonis in primo de Legibus; quòd Honor & Dedecus ſunt Potio, quæ ciues reddit contra hoſtes audaces, contra vitia timidos. Vt conſtet, quàm vtilis ſit huiuſmodi conſideratio, & quam vim in omni hominum conditione habeat deſiderium honoris; Animo accuratè reuoluendũ eſt, ſeptem humanæ Animę, humanęque vitę prę ſertim, conſiderari conditiones:

Sepẽ conditiones humanę vitę.

Primò enim conſideratur hominis anima, quatenus cum hoc craſſo corpore connectitur: Secundò, vt pugnantibus facultatibus eſt prædita: Tertiò, vt hominem, Animal abſolutiſſimum, conſtituit: Quartò, vt periodum Mortalis vitæ homo decurrit: Quintò, vt per ciuiles Virtutes purgatur, & eleuatur: Sextò, vt inter contraria collocatus congruenter ſuis muneribus fungi tenetur: Septimò, vt contemplatione Mentis euolat ad Deum.

Septẽ Metaphoræ.

Ex his conditionibus viri docti, & præſertim Academici, occaſionem ſumpſerunt ſeptem præſertim Metaphoris vitam hominis circunſcribendi & patefaciendi. C

Prima Metaphora.

Vt pertinet ad connexionem animę cum corpore, Metaphora formatur a Carcere ſumpta: eſt enim anima in hoc corpore, quaſi in tetro carcere, compedibus & variis nodis deuincta, in eoque quaſi ebria dormit; propterea eget ſtimulis, vt expergiſcatur, ſe ſoluat, vertaturque ad Lucem: Stimuli ſunt deſideria Veri honoris, & Gloriæ.

Secunda Metaphora.

Vt verò pertinet ad pugnantes animę facultates, quæ quaſi membra varia hominem conſtituunt, ſumpta eſt Metaphora a Monſtris: fingitur enim homo a Platone, quaſi Monſtrum ex partibus diſtinctorum animalium conſtitutum, in qua Metaphora deſiderium honoris vires ſuas conſpicuas patefacit: niti enim debemus, ne in homine pars fera voret humanam, ſed vt humana manſuetam reddat feram, ex quo verus prodit hominis honor.

Tertia Metaphora.

Tertiò: Dum conſideramus, quomodo ex attinẽtibus ad hominem homo conſurgit vniuerſi conditionem ſeruãs; Metaphora formatur a Mundo ſumpta, & Homo dicitur Mundus paruus, Epiloguſque Mundi: in qua etiam Honor refulget; in eo enim verſus hominis honor & laus eſt polita, vt pro facultate cum Magno Mundo conformetur.

Quarta Metaphora.

Quartò: Dum conſideramus huic conflato ex anima & corpore deſtinatum eſſe vitæ periodum, & teneri eam quaſi ſtadium ſibi a natura præſcriptum congruenter decurrere; formatur Metaphora a Naui ſumpta, in Medio Maris collocata, portumque optante: Nam huius nauis Gubernator eſt humana ratio; Venti, Scopuli, & Vndæ, ſunt varia fortunæ euenta: Remi ſunt appetitiones affectioneſque Animi, quibus pro curſu fælici & fortunato deſiderium honoris & gloriæ magnam adhibeat vim; inſpectio autem ſummi boni perinde ſe habet, ac inſpectio Stellę Polum patefacientis. D

Quinta Metaphora.

Quintò: Dum cõſideratur Anima, vt per morales virtutes purgari eleuarique debet; tunc congruenter ea Metaphora illi reſpondet, qua Plato in Phædro vſus eſt, ſumpta a curru, auriga, & equis: Currus eſt vniuerſa conſtitutio facultatum Animę noſtrę cum corpore iunctę; Auriga eſt ratio; Equi ſunt appetitiones & affectiones animi partim ad concupiſcendi partim ad iraſcendi facultatem pertinentes, quibus cum Voluntate ac Prælectione iunctis, cibi & reſtaurationis loco, Nectar & Ambroſia in cælo parata ſunt; Stimuli autem & calcaria vrgentiſſima equorum, ſunt deſiderium veri honoris

noris

A noris & timor infamię. Sextò: Dum homo conſideratur, vt in Mundo litis inter contraria collocatus ſuo munere rectè fingi tenetur; dicimus hominem in hac Mundi Arena quaſi Athletam fuiſſe collocatum, & teneri ſtrenuè dimicare: Inſuper vtimur Metaphora a Theatro deprompta, in quo Comici partes ſuas (vt eos decet) explere tenentur: Vtitur etiam Socrates Metaphora a Lyra ſumpta, quæ vt exactam edat harmoniam, Chordis congruente proportione iunctis prædita eſſe debet: Pro quibus omnibus rectè obeundis, deſiderium honoris ſummopere eſt neceſſarium. Demum: Si conſideratur Anima, vt per Mentis contemplationem eleuari debet in Deum; ſeptima conſurgit Metaphora ſumpta ab Alis, Pennis, Alarumq́ue alimento: Mens enim ſua contemplatione euolatura ad Deum, non amplius conſideratur in curru cum perturbationibus iuncta, ſed ab eo libera, Alis dicitur altiſſima petere. Alę ſunt Voluntas, & contemplandi facultas. Pennę ſunt vires earum, & præſertim Ideæ Mentis, Rationesque Animæ ex ſententia Platonis: Quæ

Sexta Metaphora. *Septima Metaphora.*

B pennæ in deſcenſu Animæ dicuntur cadere & frangi, quatenus Anima ſuimet ſuarumq́ue rationũ oblita, impotens recumbit in terris: Quæ deinde per viuas Aquas, hoc eſt per ſcientias viuo fonte, hoc eſt Mente, manantes, dicuntur refici, ac interum reſtitui, quarum ope Anima euolat ad Deum, in eoque requieſcit: In quo reditu deſiderium ſublimis honoris & Amor diuinæ Gloriæ ſunt, tanquam interni ſpiritus Alas & pennas concitantes & dirigentes. In omni itaque humanæ vitæ ſtatu & conditione Honor & Gloria vires ſuas patefaciunt, iure igitur tenemur de cognitione eius eſſe ſoliciti: & præſertim, quia ob varietatem conſiderationis humanę vitę, & metaphorarum, varia conſurgit honoris forma; Naturalis nempe, Humana, Mundana, Popularis, Ciuilis, Militaris, & Diuina. Vſurpatur autem Honor præſertim in duplici ſignificatione; Primò pro meritis, per quæ homo abſolutè Vir Honoratus dicitur; Secundò pro externo ſigno, & teſtimonio eorum: Honor in prima ſignificatione eluceſcit ex declaratione Virtutum, probarumque actionum; ideo præſertim de honore in ſecunda ſignificatione verba faciam: De quo loquu-

Septē honoris formæ ſeptē metaphoris reſpondentes. *Honor dupliciter ſumitur.*

C turus, ordiar ab eius definitione; vt mox de attinentibus ad partes & cauſas eius in definitione ſumptas, necnon de eius affectionibus valeam diſtinctius verba facere.

Definitio Externi Honoris, et Dubia nonnulla ex ea prodeuntia. Cap. XXIIII.

HOnorem Academici, & Peripatetici vario modo definierunt. Speuſippus enim in Libro Platonicarum definitionum dixit: Honor eſt bonorum largitio propter Virtutis officium, æſtimatio ac dignitas Virtute acquiſita, figura Venerationis, conſeruatio dignitatis: Ex his Varię (vt conſpicuum eſt) elici poſſunt Honoris circunſcriptiones, in quibus immorari ſuperuacaneum eſſet. Ariſtoteles duas præſertim honoris viſus eſt dediſſe definitiones;

Definitio honoris. Ex Speuſippo.

D Nam in libris de Moribus dixit, eſſe præmium Virtutis: in Libro enim quarto Moralium Nicomachiorum cap. 3. inquit; Honor dari pro præmio ſolet ob res pulcherrimas, ipſe namque eſt bonorum maximum, ſed externorum: Et in libro 8. eorundem Moralium aſſeruit. Virtutis & beneficentię præmium, honos eſt; indigentię verò, auxilium & lucrum: Hoc ita ſe habere in Rebusbup. conſtat, non enim is honoratur, qui nihil boni in Remp. contulit; id enim, quod eſt publicum, ei tribuitur, qui Beneficia in Remp. contulit; at honor publicum eſt, &c. Cicero etiam in Bruto Ariſtotelem ſequutus dixit; Honor eſt præmium Virtutis, iudicio ſtudioque ciuium delatum ad aliquem. In primo autem Rhetoricorum definitur Honor ab Ariſtotele, quòd ſit ſignum opinionis [illegible] hoc eſt benefaciendi, ſiue conferendi in alios beneficia: ideo addit Philoſophus. Iuſtè verò, maximeque honore afficiuntur ii, qui beneficia contulerunt: Veruntamen etiam ille ſolet Honorari, qui aliis benefaciendi facultatem habet; id autem beneficium honore dignum putatur, vel quod ad ſalutem vitamque tuendam pertinet, vel ad opes, vel ad huiuſ-

Ariſtotel. *Cicero.*

modi bonum aliquod, cuius non ſit facilis adeptio &c. Ita ab Ariſtotele definitus A eſt Honor. At perpendamus, quæ honoris cauſę per huiuſmodi definitiones explicatę fuerint. Proculdubio per eas patet primò forma, quæ eſt; quòd ſit ſignum, & præmium: Et cum dicatur (ſignum) includitur, ſimulque denotatur materies; quæ eſt res ea, quæ in ſignum virtutis alteri tribuitur, quæ non eſt aliquid definitum; nam multiplex eſſe poteſt, vt conſpicuum eſt; ideo non poteſt in definitione honoris exactius explicari. Et quia ſignum eſt forma quædam communis, multis conueniens, ad aliud relata; propterea, vt magis propria reddatur, contrahitur per illud ad quod refertur, nempe per Virtutem: Virtus enim & homo virtute præditus, eſt finis cui honoris; honor namque paratus eſt in gratiam Virtutis, & tribuitur homini Virtute prædito munere Virtutis; finis autem honoris, qui dicitur finis cuius gratia, eſt honeſtum, & vtile, quod inde conſurgit: Honeſtum eſt tribuere vnicuique, quod ſuum eſt; & honeſtum eſt Virtutem ſignificare, illuſtrare, præmioque afficere: Ex quo etiam inſignes prodeunt vtilitates; quatenus qui honore afficitur, flagrantius Virtutem diligit; ac cæteri eius exemplo ad virtutes inuitantur, & excitantur. B Cauſa efficiens ille eſſe dicitur, qui tale ſignum præbet. Non tamen vnuſquiſque huiuſmodi ſignum congruenter præbere valet; ſed ille ſolus, qui eſt rectus iudex actionum Virtutis, & in cuius manu ſunt poſitæ res illę, quæ ſignum congruens eſſe valent probitatis & Virtutis: Huiuſmodi ſunt viri probi, quorum Virtus eſt menſura rerum; & præſertim Principes, ac illi illuſtriores Ciues, qui Magiſtratibus præſunt. Cum enim munus horum ſit præeſſe legibus, ſeruareque eas; maximè ſunt apti iudicare, qui eas ſeruant, & qui in patriam beneficia conferunt: ac propterea ad eos præſertim pertinet, viros bene meritos honore afficere; & in eorum manibus res illę ſunt collocatę, quæ illuſtrius Virtutem ſignificare valent. Hinc honor ab Ariſtotele in octauo Moralium Nicomachiorum dicitur bonum publicum; ille enim præſertim honor eſt, qui eſt publicum virtutis ſignum. Ex his colligi poteſt exacta Honoris definitio, ex omni genere cauſæ conflata, quæ talis erit: Honor eſt præmium Virtutis; tributum a congruente eius iudice, viro probo; vt eius virtus refulgeat, cæterique eius exemplo ad Virtutem inuitentur. C Ariſtoteles ea miſſa fecit, quæ vel communia ſunt, vel conſpicua; & id protulit, quod magis eſt proprium, & honoris formam patefacit. Ex his colligere valemus, virum improbum nec honorari, nec honorare poſſe; non honorari, quia caret Virtute; non honorare, quia deprauatum habet iudicium: adeò vt honor pro ſigno, expoſcat honorem pro re ſignificata, tum in honorante, tum in honorato; vario tamen modo.

Forma honoris. *Materies.* *Finis.* *Efficiens.* *Exacta honoris definitio.*

Varia proponuntur Difficultates, ex Definitione Honoris emergentes. Cap. XXV.

D

VT Natura honoris reddatur illuſtrior, & data definitio magis elucescat; nonnullæ difficultates, nec quidem leues, diluendę ſunt, quæ ex tradita honoris definitione emergunt. Primò enim dubitare quis poterit, quoniam Ariſtoteles non videtur ſibi conſtare: tum quia, vt patuit, non ſemper eandem dedit Honoris definitionem: tum inſuper, quia nonnunquam dicit honorem eſſe præmium virtutis, nonnunquam verò (vt in primo Moralium Nico. cap. 12.) ſecernens laudem ab honore inquit; Virtuti quidem laudem propriè tribuimus, ab hac enim ad res honeſtas agendas idonei efficimur &c. At ſi laus differt ab honore, & laus eſt Virtutis; honor, non Virtutis, ſed alterius eſſe debet: alioquin a laude non ſecerneretur. Confirmat: quia Virtus ad aliud, nempe ad actiones dirigitur; Laus eſt eorum, quæ diriguntur ad aliud; Honor verò ipſius finis, & eorum quæ gratia ſui optanda ſunt: Ideo honor conuenit propriè Deo, non autem

Prima dubitatio.

A aũt Laus, niſi ſimilitudine tãtùm. Dubitatur ſecundò: Cum honor dicatur præmiũ
vel ſignum Virtutis, cuiuſnam Virtutis eſt ſignum? num Moralis, vel rationis? & Secunda dubitatio.
cuius formę virtutis magis propriè, & pręſertim ſignum eſt? Ariſtoteles in Rhetoric.
expreſſit voluntatem benefaciendi, at etiam ob alias virtutes homo redditur dignus
honore. Demum dibitatur: quia Ariſtoteles in 8. lib. Moralium Nicomachiorum di
xit honorem eſſe bonum publicum, & ei eſſe tribuendum, qui beneficium in Remp. Tertia dubitatio.
contulit; non autem ei, qui in Remp. nullum contulit beneficium: At ſi hóc eſſet ve-
rum, Viri probi ducentes vitam priuatam, nullo honore eſſent digni; quod falſum
eſſe videtur. Inſuper ſequeretur, quòd ſoli viri publicam perſonam gerentes poſſent
alios honore afficere, non autem viri priuati; cuius oppoſitum experientia nobis pa-
tefacit: immo populi rectè affecti & inſtituti, Principem ſuum ſummo honore affici-
unt, & ſe mutuò congruenter honorant. Soluens primò hanc poſtremam difficulta-
tem, vt cæteris leuiorem, dico, Ariſtotelem ſub initio quarti Metaphyſicę nos mo- Solutio tertię difficultatis.
nere; quòd, dum loquimur de communi ab vno, præſertim & propriè de primo te-
B nemur verba facere, quod eſt tanquam menſura cæterorum: ideo de honore agens;
quod eſt commune, non vniuocum, ſed ab vno; inſpicit id, quod in honorum ſe-
rie primum, & maximè proprium eſt. Datur honor tum publicus, tum priuatus; il-
le tamen qui publicus eſt, præſertim & primò cenſendus eſt honor; quia Princeps &
Magiſtratus conſiderantur, vt recti iudices probarum actionum: Inſuper, in eorum
manibus præſertim ea ſunt poſita, quæ ſunt accommodatiſſima ſigna Virtutum:
Tertiò ſigna illa, cum ſint publica, manifeſtiorem & illuſtriorem reddunt Virtutem:
Demum Ariſtoteles conſiderauit illum illuſtriorem honorem, qui eſt ſignum benefi
cii collati in Remp. at honorem retribuere ob huiuſmodi beneficia, munus eſt Vi-
ri publicam perſonam gerentis. Dubitatio autem cum hac complicata; quę erat, ꝙ
Vir priuatus beneficium non conferens in Remp. non eſſet dignus honore; ſoluitur
per duo fundamenta. Primum eſt id, quod iam eſt explicatum; nempe quòd Ariſto
teles inſpicit id, quod principale eſt: actio enim proba, publicum afferens benefi-
cium; vt communior, & magis publica eſt; ita magis iudicatur bona, & digna ho-
C nore. Alterum fundamentum eſt; quia Viri omnes probi dicuntur Reipublicę pro-
deſſe, improbi obeſſe: primò, quia exemplo ſui & præceptis dirigunt & hortantur cę
teros ad probitatem: ſecundò, quia quamuis non ſemper ſua opera & officio pro- Omnes viri probi Reipublicę conferunt.
ſint; ſemper tamen, quia probi ſunt, vt tales, neceſſariò pro facultate ſunt parati in-
quauis opportunitate (vt eos decet) ſuæ Patriæ prodeſſe.

Vt cæteræ Diluantur Difficultates; Diſcrimen ponitur inter Honorem, Laudem, Gloriam, Famam, Encomium, Reuerentiam, & ſimilia. Cap. XXVI.

VT exactius valeamus cæteris difficultatibus ſatisfacere, Præaccipiẽdum eſt
honoris nomen duplicitur vſurpari. Nonnunquam enim latè, ac ita ſub ſe Honor dupliciter vſurpatur.
D multa vt partes continet; veluti Laudem, Gloriam, Famam, Encomia,
Dilectionem, Reuerentiam, ac ſimilia: hęc enim omnia ſunt bona exter-
na, in aliorum facultate collocata, cum Virtute cõiuncta; quatenus eam, vel fructus
eius, nata ſunt indicare. In hac ſignificatione Plato in 5. de Legibus inquit: Primus Plato.
honor conuenit Deo, ſecundus Animo, tertius Coipori; at Corpori ſola laus, non
aũt propriè ſumptus honor competere poteſt. Ita etiam in 3. de Legibus dixit, primò
honoranda eſſe animi bona, ſecundò corporis, tertiò externa. In eadem ſignificatio
ne decantantur Laudes in honorem Dei. Vſurpatur Secundò honoris nomen pro-
priè, vt contradiſtinguitur a laude, & conſimilibus: Nos aũt, dum de diſtinctione
loquimur, proprias vocum ſignificationes cõſiderare tenemur. Vt igitur cõſpicua red
datur multarũ vocum diſtinctio, quæ denotant externa ſigna bonorũ animi, & con-
iunctorum cum illis; diſtincta bonorum genera, quorum ſunt ſigna, conſiderare te
nemur. Bonorum igitur; quæ cum Virtute ſunt iuncta, ad eamque pertinent;
quædam ſolùm optantur gratia ſui, alia ſolùm gratia alterius, nonnulla & ſui &

Dd 2 alte-

alterius. Solùm gratia ſui optatur honeſtū actionis probę, & ſummū bonū; qui poſtre A
mus eſt finis, ad quem refertur Honor. Quod ſummum bonum duplex eſt; vel di-
Honor diuinus. uinum, ac diuinarum Mentium; vel humanum. Si fuerit diuinum, ad illud pertinet
genus honoris, qui dicitur cultus diuinus, Veneratio, & μακαρισμὸς; quatenus diui
nas mentes Beatas prædicamus, vt in primo Moralium Nicomachiorum cap. XII.
Honor humanus. docet Philoſophus. Si fuerit bonum humanum, ad illud refertur honor ille, qui ho
mini probo congruens eſt; per quē homines fęlices honoris loco εὐδαιμονίζομεν, hoc eſt
fęlices dicimus, & celebramus: quos, ſi fuerint maiores, Pietate Reuerentiaque ob
ſeruamus & colimus; ſi æquales, Amicitia, variiſque amicitię ſignis nobis deuinci
re conamur; ſi minores, flagranti dilectione, & congruentibus probarum actionum
ſignis nitimur eleuare: Hę namque omnes ſunt ſpecies quędam honoris. Propte-
rea inquit Ariſtoteles libro. VIII. moralium Nicomachiorum cap. VIII.; Amari
autem, & honore affici (cuius rei plerique ſunt cupidiſſimi) finitima eſſe videntur
&c. Dulce enim valde eſt Amoris nomen, & ſummopere optabile. Altera ex parte ſi
Laus. bona ſolùm referuntur ad aliud: vel ſolam conſideramus eorum poſſeſſionē, & Laus B
eis conuenit; veluti per corporis dexteritatem, vtileſque animi habitus laudamur:
Encomiū. vel conſideramus actiones, & vſum; cui Encomium conuenit, quod cum Laude
ſummopere eſt iunctum. Si demum bonum partim ſui, partim alterius gratia fue-
rit optabile; vt Moralium Virtutum habitus, qui nos intrinſecus honeſtè formant,
& honeſtas edunt actiones: ei diſtincta ratione cum Honor, tum Laus conuenit.
Hinc per habitus Artium ſolùm laudamur; per habitus verò Moralium Virtutum
Gloria. partim laudamur, partim honoramur. Gloria præſertim ad Laudem redigitur;
differt tamen, quia magnitudinem expoſcit, ac in opinione communique homi-
num voce poſita eſt: de qua Ariſtoteles in primo Rhetoricorum inquit. Gloria, hoc
eſt bona exiſtimatio (græcè εὐδοξία) eſt Virtute præditum ab omnibus exiſtimari:
vel tale aliquid in ſe habere; quod omnes appetant, aut multi, aut boni viri, aut Pru
dentes &c. Ita Gloria dicitur conſentiens approbatio, communiſque opinio inſignis
Probitatis, & meritorum alicuius: quæ ſeruari poteſt etiam ſine externo ſigno; ſine
Plato. quo nec Laus, nec Honor, re vera ſeruatur. Ideo Plato in Protagora dixit: Proba- C
mus iudicio ſine deceptione; laudamus verbis, plerunque falsò præter ſententiam.
Cicero. De eadem Gloria inquit Cicero in libro de officiis: Vix inuenitur; qui, laboribus
ſuſceptis, periculiſque aditis, non quaſi mercedem rerum geſtarum deſideret Glo-
Fama. riam. Fama cum Gloria ſummopere iuncta eſt, & frequenter pro eodem vſurpatur:
differt tamen; quia Fama magis eſt eorum, qui vita functi ſunt: quanuis nonnunquā
ad uiuentes, abſentes tñ, extendatur; vt dum celebres ſcientiarum profeſſores, Stre
nuiq; Militię duces, dicuntur fama ſuper Aethera noti: Gloria aūt etiā viuentibus,
& pręſentibus conuenit. Inſuper Gloria ſolùm vſurpatur in partē bonā, cum Fama
nonnunquā ēt extendatur in malam: re uera tñ ea, quæ mala eſt, vt publica Vox ſce-
lerum, Infamia potius quam Fama dici meretur. Hę omnes uoces in duo capita redi
guntur, in Honorem, & Laudem; quatenus vel ſunt finis, vel ordinatorum in finē:
& hęc duo capita rediguntur in vnum; Laus enim eſt ſpecies quædam latè ſumpti ho
noris. Ideo Ariſt. in primo Rhetoricorū inter ſpecies Honoris numerauit Monumē D
ta, vel carmine, vel ſoluta orōne conſcripta: Populariter aūt cōmendationes omnes
ore factę, dicunt Laudes; Cætera uerò Virtutis teſtimonia, Honores. Verùm oritur
Dubitatio. dubitatio; quia Encomium & Gloria, quæ ad Genus Laudis redacta ſunt, ad Ho-
norem potius pertinere videntur: Vt enim honor eſt ipſius finis, qui actio eſt; ita
Solutio. Encomium, & Gloria actionum eſſe videntur. Reſpondeo; Gloriam eſſe cum actio
num, tum habituum; Encomium autem actionum tantùm: & quanuis ambo in nō
Triplex differentia Glorię & Honoris. nullis cum Honore conueniant, differunt tamen triplici differentia. Prima eſt: quia
Encomium & Gloria extenduntur etiam ad opera Artium, & roboris corporis; cum
Honor ſit tantùm actionum a virtute animi prodeuntium. Altera eſt: quia Encomiū
& Gloria reſpiciunt actiones, vt actiones & vſus præclari ſunt; Honor verò, vt ſunt
finis. Demum: Si Encomium & Gloria nonnunquam ad honores aliquos extendun
tur, non tamen ſunt vniuerſum genus Honoris; ſed modus quidam, ac pars eius in
voce poſita, quæ populariter dicitur Laus.

Dilui-

A *Diluitur Difficultas, quæ primò afferebatur contra Definitionem Honoris. Cap. XXVII.*

EXplicatis vocibus, facile modò eſt dubia diluere, quæ ex definitione ho-
ris oriebantur. Dicebatur primò, Ariſtotelem in danda honoris defini-
tione, nec ſibi conſtare, & falſa proferre: non ſibi conſtare, quia varias
tradit honoris definitiones. De hoc dico, eiuſdem varias eſſe poſſe cir- Honoris variæ definitiones
cunſcriptiones, cum tamen abſolutiſſima definitio vnica ſit. Addo inſuper, relatas
definitiones ſummopere iunctas eſſe, parumque differre: dum enim dicimus hono
rem eſſe præmium virtutis, aſſignamus commune obiectum honoris; omnis enim
animi Virtus digna eſt honore: dum verò dicimus honorem eſſe pręmium opinio-
nis benefaciendi, explicamus obiectum principale, ſiue principalem rationem, per
quam homo redditur honore dignus. Rem autem ita ſe habere, conſtat ex 8. lib. Mo
ralium Nico. cap. 13. quo loci Ariſtoteles inquit: Virtutis, & Beneficentię pręmium
B honos eſt; Indigentiæ verò auxilium, eſt lucrum &c. Cum Ariſto. dicat, honorem
eſſe præmium Virtutis & beneficentię, indicat pręſertim beneficentię eſſe; & iure Cur honor pręſertim ſit pręmium beneficentię.
profectò: Honor enim præſertim inſpicit beneficia collata in Rempublicam, vt in
præcedentibus patuit: Inſuper poſt recepta beneficia qui ea receperunt, etiam ex
debito tenentur, ſigno aliquo honoris voluntatem probã tribuentis recognoſcere:
His accedit, quòd populi præſertim ad honorandum aliquem excitantur ab opinio
ne beneficentię, quam maximi faciunt. Iure igitur Ariſtoteles in libris de Moribus
retulit honorem ad genus Virtutis, tanquam ad obiectum adæquatum: in primo
autem Rhetoricorum, ad opinionẽ benefaciendi, tanquã ad principale & maximè
congruens libris illis popularibus. At addebatur, Ariſtotelẽ falſa enunciare, quia
honor non eſt pręmium Virtutis: Virtus enim eſt habitus ordinatus ad actionem, vt Diluitur altera dubitatio.
ad finem; ipſius autem habitus laus eſt, non honor, vt docet Ariſt. primo Mora. Ni.
cap. 12. Reſpondens dico. Dum definitur honor ꝙ ſit pręmiũ Virtutis; nomine hono
ris denotatur honor latè ſumptus, cuius etiam Laus eſt pars; nomine autem Virtutis
C denotatur & virtus, & eius actiones: Fit aũt mentio de Virtute triplici de cauſa: Pri
ma eſt, vt explicetur honor latè ſumptus: Secunda, quia Virtus facultate continet
etiam actiones: Tertia; quia actio proba adeò eſt cum Virtute morali complicata,
vt vir ea præditus non valeat (dum ei offertur occaſio) non rectè agere: De ratione
enim moralis virtutis eſt, vt per eam agamus, quãdo, quomodo, & quantum decet.
Sic itaque honor inſolubili nodo cum Virtute coniungitur: & propterea Romani tẽ
pla Honoris & Virtutis ita iunxerunt; vt nemo ingredi poſſet in templum Honoris,
niſi tranſiret per templum Virtutis.

Diluitur Altera Dubitatio: quæ erat, An honor ſit Præmium Virtutis Rationalis. Cap. XXVIII.

DVplex eſt genus Virtutũ animæ, morale vnũ, alterũ rõnis: Honorẽ eſſe præ
D mium Virtutis moralis, ex ſe cõſtat: Dubium eſt, an ẽt ſit præmium Virtu
tis rõnalis; & pręſertim ſcientię, ſapientię, & intelligentię. Ariſt. aliquã
do vniuersè dicit, eſſe præmium Virtutis; aliquando aũt id contrahit ad
morales, & præſertim ad beneficentiã. Quòd aũt moralium tantùm, & nõ rõnaliũ Quòd honor ſit pręmium ſolùm virtutum moralium.
ſit præmium, ex eo conſtat: Quia eius eſt præmium, quo poſito homini cõpetit ho-
nor, & quo remoto non cõpetit: At huiuſmodi eſt virtus moralis; omnis. n. homo per
Virtutẽ moralẽ eſt abſolutè probus, & ob probitatẽ dignus eſt honore: dẽpta virtu-
te morali; quanuis adſit ſcientia, ſapientia, & intelligentia; non amplius homo eſt di
gnus honore: tantum. n. abeſt, ꝙ ſapiẽs vitioſus dignus ſit honore, vt potius maximè
omniũ dignus ſit dedecore & vituperio. Inſuper Ariſt. in 1. Magnorũ Morali. cap. vi.
hoc apertiſſimè affirmauit inquiens; Nos laudari, dignosq; laude reddi per virtutes
morales; at non per eas, quæ ad rõnẽ pertinent. Et cõfirmatur: quia honor eſt animi Solutio difficultatis.
gratitudo, & præmium recepti beneficii: at benefacere eſt munus virtutum moraliũ,
non aũt rõnalium. Soluens difficultatem dico; honorem magis propriè, & proximius

 com-

competere Virtuti morali,& actionibus eius; potiori verò modo, & tanquam priori A
principio, eminentioriq; bono,competere contemplationi. Hoc oſtendo cum aucto
ritate, tum rõne. Primò auctotitate Ariſtotelis in procemio primi de anima cont. 1.
dicentis, ſcientiam eſſe rem pręclaram, & honore dignam; & vnam alteri præferri,
cum ob præſtantiam rei conſideratę, tum ob exactũ ac certum modum cõſiderandi.
Ex qua ſententia duo colligimus: primò Virtutem inſpectricem eſſe honore dignam:
ſecundò, eam eminentiori modo eſſe dignam honore, quàm ſit Virtus moralis; cum
ob præſtantiam rei, in qua verſatur; tum ob acriuiam, hoc eſt exactum & certum
conſiderandi genus. Confirmatur id ipſum clarius ex procemio Metaphyſicę cap. 2.
vbi hæc verba leguntur: Nec aliã, quàm huiuſcemodi, decet honorabiliorẽ putare;
quæ enim diuiniſſima eſt, eadem etiam eſt honorabiliſſima, &c. Loquitur ibi Philo-
ſophus de humana ſapientia, quæ Metaphyſica dicitur, ac eam maximè omniũ ho-
nore dignam affirmat. Confirmatur etiam rõne ex eodem loco deprompta: Ea vir-
tus maximè eſt honore digna, quam maximè Deus habet, & quæ maximè in Diui-
norum conſiderõne verſatur: Huiuſmodi eſt ſapientia, vt conſpicuum eſt. Inſuper B
Honor finem ex ſe optandum reſpicit; & propterea, quò finis fuerit eminentior, eò
pręſtantior ei competet honor: contemplatio autem eſt finis eminentior actione,
vt alibi patefeci. Ita Plato in 5. de Legibus, & Ariſtoteles in primò Moralium Nico.
cap 12. Deo aiunt primò competere honorem. Sic itaque potiori modo, & tanquã
priori ac eminentiori bono, honor competit Sapientię, & Scientię; Magis tamen
propriè & proximius competit Virtuti morali: cuius rei duplex eſt ratio. Prima: quia
Virtus moralis; quanuis non ſit id primum, quod eſt honore dignum; eſt tamen id,
ſine quo vir ſapiens non eſt honore dignus: cauſa enim principalis, & cauſa ſine qua
non, inter ſe diſtinguũtur; vt patet ex calce ſecundi phy. Altera ratio eſt, quia ho-
nor eſt ciuile pręmium; & propterea proximè, & proprietate quadam, ad Ciuiles
Virtutes refertur; quæ etiam proximius, & populariter magis, beneficia in Remp.
conferunt: dico magis populariter, & proximius: quia contemplatio, tãquam dux,
iudicando & dirigendo, vniuerſę Reip. confert: Veritas enim (vt monet Plato in 5.
de Legibus) tum Diis, tum hominibus Dux eſt omnium Bonorum; & eminentia qua C
dam in ſe continet Virtutes Morales. Conſtat itaque, diſtincta rõne hęc omnia vera
eſſe; Honorẽ cõpetere, & non cõpetere; inſuper primò, & nõ primò cõpetere virtuti
bus rõnis: competit primò, quia eminenter; non primò, quia nõ ita propriè.

Cur honor magis propriè referatur ad uirtutem morum.

Quatuor pulchræ Difficultates, quæ ex dictis prodeunt, Proponuntur, & Diluuntur. Cap. XXVIII.

Quatuor difficultates proponuntur.
Prima.
Secunda.

EX his, quæ de Virtutum honore in præcedente capite dicta ſunt, quatuor
præſertim emergunt difficultates accurata conſiderõne dignę. Prima eſt,
quia Ariſt. in primò Mora. Nico. negat habitui conuenire honorem; cum
enim habitus dirigatur ad ſui muneris functionẽ, dicitur dignus laude, nõ
honore: in Procemio aũt de anima Scientiam, & in procemio Metaphy. Sapientiam,
qui habitus ſunt, dicit eſſe honore dignos. Altera dubitatio eſt, quia Ariſt. in 3. Rhet. D
inquit, Iſocratem increpaſſe græcos, quia Sapientibus nullũ victorię pręmiũ propo-
ſuerũt: Et in libro Problematũ particula 30. prob. x. inquit id fuiſſe factũ; primò, quia
dimicantes Sapientia præſtant, quorum cæteri nequeunt eſſe iudices, ſecundò, quia
ex iudicio lites, & indignationes orirẽtur; tertiò, quia non inuenitur præmium, quod
dignitati ſapientię reſpondeat: Si itaq; non datur ſapientię pręmium; quõ dictũ eſt,
honorem eſſe præmium eius? Tertiò, diluendę ſuperſunt rõnes, quibus oſtendebatur
honorem tantùm virtutis moralis eſſe præmium. Demum dubitatio eſt de Artibus,
num debeant cenſeri honore dignę. De prima difficultate; nonnulli explicãtes proœ
mium de anima inquiunt, differre ſcientiam a virtute morali: nam ſcientia non diri
gitur ad opus: & propterea in ſe finem habet, & ex ſe eſt honore digna: virtus aũt in
more poſita ordinatur ad actionẽ; ideo ea eſt digna laude, actio verò eius honore.
Hęc ſententia, & ſolutio, vera non eſt: quia; quanuis habitus ſcientię, & ſapientię,
ſolùm pro fine habeant iudicium veri; tñ de eis quoq; hoc verum eſt, ꝗ habitus di

Tertia.
Quarta.
An Sapiẽs ſit dignus honore.
Opinio quorũdã.
Euerſio.

rigitur

A gitur ad actionem, & actus primus ad ſecundum: nã ſcientia habitus eſt; cõtempla
tio verò & vſus eius, eſt actus ſecundus diſtinctus a primo, & finis primi; vt conſtat
ex 2. de anima. Et hoc lucidiſſimè confirmatur per Ariſtotelem in 1. & in x. lib. Mo
ralium Nicom. quibus in locis loquens de ſummo bono manifeſtat, non in habitu,
ſed in actione eſſe poſitum; illudque definiens inquit, eſſe actionẽ ex virtute prodeũ
tem; quam definitionem vtrique gradui fęlicitatis ait competere, vt patet præſer-
tim ex quarto capite decimi de moribus: quare pareſt ratio de virtute morali, & ra
tionali, quòd habitus ad actionem dirigatur: hæc ſola eſt differentia; quòd actio
virtutis rationalis eſt ſola veri contemplatio, virtutis verò moralis eſt quid aliud ex
prælectione prodiens. Propterea ſoluentes dicamus id ipſum, quod de virtute mo Propria Soluuo.
rali in præcedentibus dictum eſt; nempe quòd Ariſtoteles denotauit Virtutem cum
ſua poſtrema perfectione, quæ eſt actio & vſus eius, qui ſecunda perfectio nuncu-
patur: Inſuper honor habitui competit, vt principio & origini; vſui verò, vt for-
mę, cui propriè reſpondet: Demum habitui ſeiunctò ab actione competit honor la-
B tè ſumptus; iuncto verò cum actione competit propriè ſumptus honor, quia poſtre
ma perfectione eſt præditus. Erat ſecunda dubitatio, quia Græci ſapientibus nul- Ad honor posſit dici
lum victorię præmiũ propoſuerunt; non itaque honor eſt præmium eius. Reſpondeo, præmium
non dari præmium, quod æquetur Sapientię; dari tamen teſtimonium eius; quod ſapientię.
vir Prudens & ſapiens magnifacit. Addo inſuper, honorem non eſſe præmium pu-
gnę & victorię, quæ ex diſputatione prodit; non enim ei pugnę præmium proponi-
tur; ſed eſſe præmium Sapientis, & Sapientię abſolutè: omnes enim ſapientes; mu
nere Sapientię, ſunt honore digni. Tertio loco diluendę erant rationes, quibus oſtẽ Diluuntur
debatur honorem non congruere Sapientię. Pro quarum ſolutione accipiendũ pri- tertiò ad-
mò eſt, Sapientiam in viro improbo deſtitutam eſſe ſua poſtrema perfectione; probi uerſę ra-
enim mores ſunt fructus Sapientię: qui, dum ex ſapientia non prodeunt, indicant tiones.
conſtitutionem hominis illius cum natura pugnare, ſapientięque eſſe aduerſam; &
propterea in eo abſolutam Sapientiam non reperiri. Addendum ſecundò; definitio-
nes, regulas, & ſententias, debere accipi in potiore ſignificatione: potior ſigni-
C ficatio eſt ea, quæ per ſe dicitur, vt monet Ariſt. in 1. phy. 74. Sic itaque contempla
tio, ſui natura & ex ſe, digna ſemper eſt honore: ſi nõnunquã cum improbitate iungi
tur, id eſt ex euentu, neque tunc ſapientia eſt ſua perfectione prædita: & ſiquid in eo
viro Sapientię ineſt, ea ſapientia ex ſe digna eſt honore; vir tamen ille perperam ea
vtens, infamis iudicari debet. Propterea rectè Plato in ſexto de Rep. Alexander, Plato.
Simplicius, Auerroes in procemio lib. Phyſicorum, manifeſtant Sapientiam ex euẽ Alexander
tu tantùm cum vitiis necti. Sic itaque moralis virtus eſt id, ſine quo homo non eſt Siplicius.
dignus honore, cum ſit apprime neceſſaria ob rectum vſum cæterorum. Inſuper
addo, Sapientię non eum reſpondere Ciuilem & popularem honorem, qui Ciuibus
ob præclaras actiones congruit; illum enim ſapientes negligunt: ſed congruere re-
uerentiam quandam, quæ eſt gradus honoris eminentior. Per hæc ſatisfacere vale-
mus auctoritati Ariſtotelis ſumptę ex primo Magnorum Moralium cap. vi. Inficia- Explicatur locus
tus eſt eo loci Ariſtoteles, Virtuti rationali honorem congruere; tum, quia conſide ex primo
rabat minus propriè ei cõgruere, vt pateſeci; tũ inſuper, quia loquebatur de honore magnorũ
D magis vulgari & Populari. Erat poſtrema dubitatio de Artibus & Artificibus, an ſint moralium
honore digni. Quòd non, oſtenditur; quoniã Artes vtile quærunt, ad aliudque diri An Arti cõ
guntur, nempe ad efficiendum opus: Ex aduerſo dicitur, Honora Medicum prop- petat honor.
ter neceſſitatem: Ita lis vertitur inter Medicos, & Iuris peritos, qui ſint magis hono
re digni. Reſpondeo, Artes eſſe duplicis generis; nonnullas Sordidas; alias Inge-
nuas. Artes ingenuę, vt Artes & ratione propria, nõ ſunt dignę honore: vt tamen iun
ctę cum probitate morum; quatenus proximè opem ferunt Prudentię & Sapientię,
earum vſum perficiunt, virumque ingenuum decent; aliqua ex parte dicuntur ho-
nore dignę, vt Rhetorica, Logica, & Poetica: non tamen primò & propriè, ſed tan-
tùm ex ſe cenſeri debent dignę laudę: De cęteris Artibus loquens aſſero, eis nequa
quam competere honorem, ſed tantùm laudem. Propterea Artifices vt artifi- Artifices
ces non valent de honore contendere, ſed tantùm de laude: Et hęc eſt ea Laus, non valẽt de honore
quæ maximè ab honore ſecernitur; quæ congruit Artibus, Artificibus, Vi- contẽdere
ribus corporis, copię bonorum fortunæ, & ſimilibus; quibus honor minimè

competit. Et dum dicitur, Medicum eſſe honorandum: Reſpondeo, eſſe honorandum honore latè ſumpto, includente etiam laudem: Inſuper Ars medendi aliqua ex parte ingenua eſt: Præterea; cum addatur, eſſe honorandum ob neceſſitatem; apertè indicatur, non propriè & ex ſe eſſe honorandum, ſed ob eius neceſſitatem. At dices: Si Artes & Artifices, non honore, ſed laude digni ſunt; num Artifices boni, qui tamen vitiis ſint inquinati, debent cenſeri digni laude? Reſpondeo, eos eſſe dignos Laude, cum reduplicatione artis, at non vt tales homines: nã periti medici, præclari pictores, & ſtatuarii; vt tales ſunt, laude profectò extolli merentur; vt autem vitioſi, digni ſunt infamia & dedecore: & hæc infamia ex vitio prodiens, obſcurat omnem laudem ex præſtantia Artis prodeuntem. A

De Gradibus Honoris. Cap. XXIX.

Gradus honoris ex quibus ſumuntur.

HOnor in indiuiduo nõ eſt poſitus; ſed latitudine præditus eſt, quæ in gradus diſtribuitur. Aſſignari poſſunt gradus; primò, ex parte meritorum; ſecundò, ex parte conditionis eorum, quibus tribuitur; tertiò, ex parte eorum, quæ tribuuntur, & materies honoris dicta ſunt: Quæ tria congruente quadam ratione ſibi mutuò reſpondere debent. Si inſpicimus merita; tunc varii Virtutum actionumque gradus, tanquam fines & ſcopi, nobis varios patefacient gradus Honoris: Ita Sapientiæ inter humana bona Ariſtoteles in proœmio Metaphyſicæ primum aſſignabat honoris gradum; Abſolutè tamen gradus primus reſpondet Virtuti Diuinæ, ſecundus Heroicæ vt cum Diuina iunctæ, tertius Humanæ ſapientiæ, quartus Virtuti Morali: Si autem Heroica cõſideratur ſeiuncta a virtute diuinitus infuſa, vt eam conſiderauit Ariſtoteles, ita ſub humana ſapientia collocatur. Si inſpicimus conditionem eorum, quibus tribuuntur; ita Deo reſpondet primus gradus honoris, ſecundus ſeparatis Mentibus, tertius homini: Et facta comparatione inter homines, primus competit Sapienti, & Herois; inox Viro Ciuili: Inſuper, eminentior gradus competit viro publico, quàm priuato: Et facta comparatione inter viros publicos, datur ordo inter Principes mundi, qui ſæpe inter ſe de gradu dignitatis contendunt: Similiter datur ordo inter Magiſtratus, necnon inter viros priuatos vel magis vel minus nobiles; Qui ordo nititur quodam modo fundamento Naturæ, & Virtutis. Vt enim in vniuerſa Natura, ita inter homines, qui omnes naturæ gradus volent imitari, ſeruatur ordo: Quidam enim in Vrbe proportione reſpondent Deo in orbe, Alii ſeparatis Mentibus, ac ita de cæteris. Nititur etiam fundamento Virtutis: quia; vt in Vniuerſa Natura gradus ſuperiores eminentiori quadam Virtute refulgent ornati, quàm inferiores: ita putamus ſupremos Principes ſuprema inter homines eſſe virtute præditos, humiliores humiliore: id tamen in gradibus Vniuerſi conſtanter ſeruatur, in hominum autem genere ſecus ſe habet: Ideo rectè dicitur, quòd nonnunquam magis Princeps eſt Vir priuatus ornatus virtute Principis, quàm Princeps habitu virtutis deſtitutus. Sumebantur tertiò gradus ordinis ex materie honoris; quatenus ſignum virtutis & præmium collocatum erat, vel in Verbis; vel in gradu aliquo dignitatis, vt qui equites conſtituuntur, vel inſignibus doctoris ſiue alterius dignitatis honeſtantur; vel demum collocatur in rebus, quæ in ſignum honoris a Principe, vel quouis alio tribuuntur. Hos gradus indicauit Ariſtoteles in primo Rhetoricorum inquiens: Honoris ſpecies ſunt Immolationes, Monumenta vel carmine vel ſoluta oratione conſcripta, Præmia certa, Luci, ſuperiores in ſedendo Loci, Sepulchra, Imagines, & publica Cibaria; Et quibus barbari vtuntur, Gradus Adorantium, & Conſpectus Euitationes; Munera, quæ apud ſingulas gentes in precio ſunt, &c. Hi ſunt gradus in materie honoris conſiderati. Honor in verbis poſitus, eſt magis viuus; in gradibus dignitatis & memoriæ, eſt conſtantior; in rebus dono tributis, vtilior. Plato in quinto de Legibus indicat, gradus honoris præſertim debere elici ex gradibus meritorum; ideo inquit: Honorandus certè eſt, qui nemini iniuriam facit: Qui verò nec alios id facere permittit, duplici honore, immo etiam magis eſt honorandus; ille enim vni, hic multis hominibus comparatur, cum Principibus cæterorum iniuriam nunciet: Qui autem vnà etiam cum Magiſtratibus iniuriam quo ad poteſt vlciſcitur, is magnus perfectusque in ciuitate Vir præconio prædicetur;

Gradus ex meritis depromptι. B

Ex conditionibus eius, cui tribuũtur.

C

Gradus in materia honoris.

Ariſtoteles. D

Plato.

A tur ; nam virtute cunctis excellet : Eadem quoque Temperantię, & Prudentię Laus
eſt : Et qui aliis bonis abundat, quæ in alios quoque effundi poſſunt; ſi cæteros par-
ticipes efficit, tanquam vir ſummus eſt honorandus ; qui autem id facere vellet qui
dem, ſed non poteſt, ſecundo loco habendus eſt &c. Sic igitur gradus honoris conſi
derari poſſunt in meritis, in gradibus eorum quibus tribuuntur, & demum in mate
rie honorum ; quæ etiam reddi poſſunt maiora & illuſtriora ex dignitate tribuentis,
ex conditione loci, temporis, modi, conſuetudinis, & ſimilium; nam præclarum eſt
laudari & honorari a viro laudato & honorato; præclarum eſt honorari publicè, ſpō
te, cum applauſu multorum & conſenſione.

Diluuntur Problemata varia ad Honorem Pertinentia. Cap. XXX.

B QVæritur, Num Pueris conueniat Honor. Dico ; eis conuenire, non pri- [An pueris coueniat honor.]
mò & propriè, ſed ſecundo loco; non ob actiones iam editas, ſed ob ſpē:
inquit enim Ariſtoteles in primo Rhet. Iuſtè maximeque honore affici-
untur ii, qui iam beneficia contulerunt ; & etiam ille ſolet honorari, qui
aliis benefaciendi facultatem habet : Inſuper in primo Moralium Nicomachiorum
inquit, puerum poſſe dici beatum ſpe. Puero itaque illuſtri, bona indole prædito, ob
ſpem conuenit honor ; qui eſt potius honor quidam popularis, quàm verus. At quę
ritur ſecundò, num Honor conueniat defunctis; Apparet enim eis conuenire non [An honor defunctis competat]
poſſe : nam inquit Ariſtoteles in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 6. Mortē eſſe ex
tremum omnium rerum; nihilque reliquum eſſe mortuo videri, neq; bonum, neque
malum &c. Si igitur mortuo nil boni conuenit, non poterit conuenire honor, qui in
ter bona numeratur. Præterea; In obitu ex ſententia Ariſtotelis 3. de anima cont. 20.
habitus animi euaneſcunt : euaneſcente autem virtute, videntur etiam euaneſcere
merita honoris, qui eius eſt ſignum. Ex aduerſo Ariſtoteles in eodem 3. Moralium
C Nicomachiorum cap. 6. inquit : Teſtantur, & comprobant hęc, quæ dicimus, ho
nores ii; qui & in liberis Ciuitatibus & apud Reges eis, qui in bello ceciderunt, de-
cernuntur &c. Inſuper in primo Rhetor. inter ſpecies honoris enumerat ſepulchra, &
alia, quæ mortuis tribuuntur. Inquiunt nonnulli, defunctis conuenire famam & glo
riam, non honorem ; ſuperſtites enim ſunt in memoria, & ore hominum. At cen- [Opinio quorūdā.]
ſeo hos minus rectè ſentire : Fama enim in voce & ore hominum ſolùm eſt poſita :
Defunctis autem ; pręter famam, quæ eſt modus quidam latè ſumpti honoris; etiam
alia honoris loco tribuuntur, vt ſepulchra, Statuæ, & eorum poſteri magiſtratibus
honeſtantur, publicoque nutriuntur ęre. Inſuper : Si honor illis conuenit, qui benefi-
cia contulerunt ; cum defuncti id fecerint, iure merentur honore affici; & illi præſer
tim, qui pro ſalute Patrię diem vltimum obierunt : cum enim viuentes ob egregia
opera, & illuſtrem mortem non valuerint honore affici; æquum eſt, vt poſt obitum
eo afficiantur : & præſertim, quia tunc quoque aliqua ratione ſunt ſuperſtites; vel
in memoria hominum ; vel in poſteris & amicis (vt cenſet Ariſtoteles) vel (vt veri
D tas eſt) viuunt potiorem vitam : ideo iure optimo beatis & ſanctis honores varii
tribuuntur. Et dum inſtatur, quia mortuis nil boni vel mali conuenire poteſt : Di-
cendum eſt ex ſententia Ariſtotelis, nil conuenire quod ipſi ſentiant; conuenit tamē [Diluūtur rationes aduerſę.]
vt in memoria, in poſteris, & amicis ſunt ſuperſtites. Hinc Ariſtoteles in primo Mo
ralium Nicomachiorum cap. x1. ait, poſterorum euenta aliqua ratione pertinere ad
defunctos : Conuenit igitur eis honor, non ob pręſentes; ſed ob præteritas eorū vir
tutes, munerumque functiones: & longè magis eis conuenit, dum vnà cum Theolo
gis rectè ſentientibus iudicamus, eos præſtantiorem & fęliciorem viuere vitam. Hoc
tamen verum eſt, quòd fama magis eſt propria defunctorum, honor uiuentium : at
non ob id inficiari debemus, & honorem defunctis, & famam viuentibus conueni- [An honor ſit dignus Laude.]
re. Quæritur tertiò; cum honor ſit bonum quoddam cum virtute complicatum, num
ſit bonum dignum laude, vel potius dignum honore ? Prætermiſſis rationibus, quæ
hinc inde poſſent afferri; dico breuibus, Honorem quatuor modis poſſe conſiderari: [Honor quadrupliciter conſideratur]
primò, pro meritis honorati ; ſecundò, pro actione honorantis ; tertiò, pro materie
externa,

externa, quæ tribuitur; quartò, pro ſigno virtutis vt ſignum eſt. Si vſurpetur pro A
meritis honorati, hæ ſunt virtutes, & earum actiones; quæ ſunt bonum dignum ex
terno honore, quod ſignum eſt. Si vſurpetur in ſecunda ſignificatione, nempe pro
actione honorantis ex recta eius conſultatione & prælectione prodiens; ita quoque
eſt proba honorantis actio ex eius virtute prodiens, per quam redditur honore di-
gnus. Si tertiò vſurpetur pro materie, quę multiplex eſſe poteſt; vel quartò conſidere
tur, vt ſignum eſt: ſic ab honorato non eſt ex ſe optabilis, ſed gratia alterius, quate
nus inquam eſt teſtimonium ſuæ Virtutis: qua conſideratione ab Ariſtotele quarto
Moralium Nicomachiorum cap. 3. inter externa bona numeratur., quę referuntur
ad aliud, & in primo moralium Nicomachiorum inquit. Præterea honorem ob id
perſequi videntur, vt credant ſe ipſos bonos eſſe: Quærunt itaque a Prudentibus,
& ab illis a quibus cognoſcuntur, & ob Virtutem, honore affici. Ita etiam in octauo
Moralium Nicomachiorum amorem prætulit honori; quia Honor ob aliud, Amor
etiam gratia ſui optatur. Cum itaque hac conſideratione dirigatur ad aliud, dicitur

An Viri praui ualeant honorare.

bonum laudabile. Quæritur quartò, num Viri praui valeant probos honore affice- B
re. Dixit Plato in Theæteto: Neſcienti, quid laudet aut vituperet, non eſt adhiben-
da fides; Huiuſmodi eſt vir improbus. Soluens difficultatem dico, homines in quin-

Quinque conditiones hominum.

que gradus eſſe diſtributos: vel enim ſunt probi, vel continentes, vel incontinentes
vel improbi; vel neutri, quales ſunt pueri, qui proculdubio non verè valent honora-
re. Viri probi primò & propriè honorare valent; Probitas enim eſt iudex rectus ſui,
& aliorum: Ideo Plato in Lachete dixit; Optima hęc laus eſt, quæ tibi nunc a viris
fide dignis tribuitur, qui in iiſdē laudādi & ipſi ſunt &c. Viri cōtinētes ſecundo loco:
Tertio incontinentes; hi enim honorare valent, quatenus iudicium, & recta ratio in
eis ſeruatur. Viri autem improbi nullo pacto honorare valent: primò; quia honora
re eſt actio proba, improbus vt improbus non edit actionem probam: ſecundò; quia
in improbo iudicium honeſti & veri boni deprauatum eſt. Quærere etiam iure op-
timo quis poſſet; cur, detecto capite, honoremus maiores noſtros? Plutarchus Chæ
roneus problemate x 1. dixit id ſeruari: quia honor & gloria ſunt ſplendidum quiddā, C
illuſtre, apertum, ac latè patens; propterea detegimus caput. Addere valemus, id
fieri; quia honor eſt iudicium & ſignum virtutis, iudicamus proximè capite vt in-
ſtrumento, & ideo caput detegimus. Inſuper nuditas eſt ſignum humilitatis; ideo ſu
peram noſtram partem detegentes, maximè nos humiles patefacimus: ac ob id etiā
caput inclinamus. Non id facimus corde; quia non eſt membrum externum, quod
pateat oculis: caput autem conſpicuum eſt; & vel eſt membrum abſolutè primum &
præſtantius, (vt cenſent Plato, & Galenus) vel maximè ſaltem pertinentia ad cor
patefacit, cum cordeque eſt connexum, eminenti quodam modo ei inſeruiens (vt

An teneamur honorem expetere.

cenſuit Ariſtoteles & Chryſippus) Demum quæritur, an teneamur honorem maxi
mè expetere, de eo valde eſſe ſoliciti; & nonnunquam etiam, ne honore priuemur,
mortem præeligere? Et iure de hoc ambigere tenemur: Nam vna ex parte ad hono-
rem omnes hortamur, inuitamur, animamur; deſiderium honoris, & timor inſa-
miæ, dicuntur calcaria ad ſublimia nos excitantia: Ex aduerſo, a Viris ſanctis &
prudentibus monemur honotes negligere, nos vt fumos & caligines mentem obum D
brantes repellere, tanquam Syrenas Mentem ſeducentes vitare. Res itaquę eſt per-

Solutio.

plexa & dubia. Cui reſpondens dico: Si loquimur de honore pro meritis, nos tene-
ri ſummopere, & magis quàm vlla alia de re de eo eſſe ſolicitos; honor enim pro me
ritis, ſunt probę munerum Virtutis functiones: Si loquimur de honore pro ſignis,
dico genus humanę vitæ eſſe multiplex, & propterea vario modo erga illum nos de
bere eſſe affectos. Hinc dantur Virtutes duę morales, per quas in appetendo vel ma
gno vel mediocri honore nos rectè componimur: Nam ſi homo Vitam viuit Ciuilē,
debet moderatè eſſe ſolicitus in eo appetendo & quærendo; vt eluceſcat ſua probi-
tas, per quam exemplo ſit aliis, maiori auctoritate valeat leges ſuę Reipub. ſeruare,

Qui nimiū honorem appetunt, negligunt honorem.

magiſtratibus præeſſe, cæteraque munera probi viri obire. Dico tamen, quòd mo
deratè, & non maximè tenetur illum expetere; quoniam qui maximè honorem ap
petunt, dicuntur negligere honorem. Et ratio eſt; quoniam ſi honorem maximè ap
petunt, primo loco & gratia ſui, non vt ſignum & gratia alterius, illum appetunt:
quod cum faciant, aberrant, conditionem eius peruertunt, & reddunt ſe indignos
honore.

A honore. Iure igitur dictum eſt; quòd, qui nimium honorem appetunt, honorem negligunt: veluti, vice verſa, viri magnanimi cum populares negligant honores, ſe eminentioribus dignos reddunt. Quicunque autem ſolùm futuram inſpiciunt vitã, diuinoque cultui ſe dicant; mundanam Gloriam, mortaleſque honores, monentur vt fumos negligere; ne ſint occaſio, vt a fęliciore in Deum curſu auertantur. Verùm hi, cum honorem videãtur negligere, Heroicè tamen de honore ſunt ſoliciti; quia eminentiori honoris gradu, ęternaque Gloria ſe dignos reddunt. Honorem negligẽtes maximè honorem quęrunt.

An Honor ſit magis Honorantis, quàm Honorati. Cap. XXXI.

EST pulchra dubitatio, a viroque ingenuo accuratè conſideranda, an Honor ſit magis Honorantis quàm Honorati; & iurè profectò: Nam Ariſtoteles in primo Moralium Nicomachiorum cap. v. oſtendit ſummum bonum non eſſe collocatum in honore; quia honor magis eſt honorantis, Quòd honor magis ſit honorati.
B quàm honorati. Quæ ſententia ideo dubia eſt: Quia pręmium eius eſt, cui competit res, cuius eſt præmium: honor eſt præmium Virtutis; quæ non honoranti, ſed honorato competit. Inſuper: Eius eſt vnumquodque, cui tribuitur; honor honorato tribuitur. Confirmatur; quia eius eſt honor, qui honore honoratus denominatur: honoratus dicitur, non qui honorat; ſed ille, in quem honor confertur. Præterea: Honor eſt operatio tranſiens; eſt enim operatio honorantis tranſiens in honoratum: operatio autem tranſiens, in recipiente, non in producente ſuſcipitur; vt in tertio Phyſicorum loquens de motu patefacit Philoſophus. Idipſum patet ex oppoſito: Nã Vituperium, dedecus, infamia, non largientis, ſed recipientis ſunt; cuius etiã ſunt vitia: oppoſitorum autem eadem eſt ratio. Ita honoris ſolicitos inſpicimus eſſe Viros honoratos, non honorantes. Propterea Seneca Epiſtola 103. inquit: Si Laudẽ laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem profertis; quàm ſi affirmaretis meũ eſſe, quòd alius bene valeat. Et aduerſo tamen, nedum Ariſtoteles eam ſententiã protulit, verùm etiam Seneca: inquit enim in ea 103. Epiſtola. Si laudare dignos hone Seneca. Quòd honor ſit honorantis.
C ſta actio eſt: ita laudantis bonum eſt, cuius eſt actio; non noſtrum, qui laudamur: vt iuſtitia etiam, per quam redditur vnicuique quod ſuum eſt, præſertim viri iuſti eſſe dicitur: & laus laudantium eſt bonum, virtute enim geritur, &c. Hinc honor & laus, in facultate ſunt laudantis & honorantis. De hac difficultate inquinnt nonnulli, honorem re uera magis eſſe honorati: quoniam qui honoratur, præſtantiori modo concurrit ad conſtitutionem honoris, quàm qui honorat, nam concurrit ſua virtute, tanquam finis mouens honorantem ad honorandum illum: Ariſtoteles autem dixit honorem eſſe magis honorantis; quia eius eſt, vt ſubiecti, non vt principalis cauſę. Hęc ſententia approbanda non videtur: quoniam qui honoratur, concurrit ad conſtitutionem honoris tanquam finis, ac ita mouet honorantem vt finis: actio autem non dicitur eſſe ipſius finis, ſed ſolùm gratia ipſius finis; vt exercitium eſt ſe exercentis, gratia ſanitatis. Præterea honor, vt ſubiecti in quod confertur, non honorantis, ſed honorati eſt: honorantis autem eſt, vt actio pręeligentis; quæ actio abſolutè, & pręſtantiori modo eſt agentis, Ideo inquiunt alii; formam & eſſentiam Opinio quorũdã. Euerſio.
D honoris, partim honorantis, partim honorati eſſe. Rationem afferunt; quia voluptas ex honore prodiens, in vtriſque reperitur: qui enim honoratur, lętatur; quia honor eſt ſignum ſuæ virtutis: honorans verò lætatur; quia agit quod debet, eiuſque actio honeſta eſt: magis autem dicitur eſſe honorantis; quia nobilius eſt agere quàm pati. Hæc opinio viri profectò docti eſt, mihi tamen non ſatisfacit: Primò enim verum non cenſeo, naturam & eſſentiam honotis in voluptate eſſe poſitam; ſi enim id eſſet, honor non eſſet bonum externum: Inſuper, non rectè ab Ariſtotelè fuiſſet definitus; quia eius naturam & eſſentiam non explicaſſet: Præterea; Ea voluptas, non honor, ſed affectio eſt ex honore prodiens: Et confirmatur; quia nonnulli honorantur, qui tamẽ ob id non lætantur: Inſuper: Si voluptatem inſpicimus, ea frequenter maior eſt in honorato, cum ſit ſignum Virtutis eius; & iucundius eſt cognoſcere ſe dignum honore, quàm alterum iudicare talem. His accedit, quòd inani ratione oſtẽdunt honorem magis eſſe honorantis, quia melius eſt agere quàm pati: nam ſi ob id diceretur magis honorantis, etiam motus magis eſſet motoris, quàm mobilis; cum Altera opinio. Euerſio eius.

tamen

Propria opinio.

tamen Ariſt. aſſerat in tertio Phyſic. motum eſſe actum mobilis, & in mobili. Vtigitur ſecus difficultatem diluamus, vti debemus diſtinctione in præcedentibus tradita: Dicebatur enim honorem pro quatuor poſſe vſurpari, pro meritis, pro materie, pro ſigno vt ſignum eſt, & pro actione proba. Honor ſumptus pro meritis, eſt Viri honorati, qui ab eo demi non poteſt: de quo dicimus, magis eſſe honoratum Virum dignum honore ſedentem in loco poſtremo, quàm indignũ occupãtem locũ primũ: ac de eodem rectè dicitur, vnumquenq; teneri ſui honoris eſſe acerrimum defenſorem; nec licere alicui ſuum honorem concedere alteri, nec eius eſſe liberalem: inſuper de eodem honore verum eſt, teneri vnumquemq; honorare ſeipſum, & nullam actionem probam eſſe ſine huiuſmodi præmio; quem honorem nemo a nobis auferre valet, niſi nos ipſi; & nemo valet illum nobis reſtituere, niſi nos ipſi qui abſtulimus: & de hoc falſa eſt communis ſententia aſſerentium, neminem eſſe honoratum ſine externo ſigno. Honor ſumptus pro actione proba honorantis, eſt eius q honorat; ob quam actionem ipſe quoque redditur dignus honore. Honor verò ſumptus pro materie & ſigno, mediat inter honorantem & honoratum: pendet ab honorante, B tranſit in honoratum: vnius eſt, vt tribuentis; alterius, vt recipientis; veluti de muneribus ſe habet: propriè tamen dicitur eſſe honorati; qualia ſunt omnia, quæ tranſeunt a tribuente in recipiens. Cum quatripliciter conſideretur honor, dum Ariſt. dixit honorem eſſe honorantis, conſiderauit illum vt honorantis actionem; & iure profectò: nam eſſentia honoris, non in externa materie eſt poſita; ſed præſertim in iudicio, affectu, ac prælectione honorantis: externa autem materies ex euentu neceſſaria eſt, pro ſigno & oſtenſione internæ affectionis, iudicii, ac prælectionis. Hinc oritur; quòd Deum, qui corda reſpicit, ſolo corde, etiam ſine externa materie, honorare valemus. Eſt igitur honor, qui definitus fuit, re vera & propriè honorantis; cum ſit eius actio, ex eius conſilio ac prælectione prodiens, ſit eius perfectio, ſit iudicium eius, ac in eius poteſtate collocatus: dicitur autem bonum externum, non ex parte honorantis, ſed honorati. Quæ dicta ſunt de Honore, etiam vera ſunt de Laude; ac de oppoſito Vituperio, & Dedecore: in omnibus enim ea quatuor conſiderantur. Ex his eliciuntur ſolutiones omnes aduerſarum rationum, vt C conſpicuum eſt: nam honor eſt præmium; non dum conſideratur vt actio proba honorantis, ita enim eſt officium virtutis honorantis; ſed præmium eſt, dum conſideratur vt teſtimonium relatum ad virtutem honorati: quod teſtimonium, ratione rei cuius eſt teſtimonium, honorati eſt; ac ita, vt honorato tribuitur, in eumq; tranſit per materiẽ honoris, honorati eſſe dicitur. Et quãuis Honor, vt proba actio honorantis, dicitur eſſe honorantis; non tamen ille, ſed alius in quem confertur, dicitur honoratus: quia homo non denominatur honoratus, iuſtificatus, iudicatus, laudatus, præmio donatus; ab actione & eſſentia Iuſtitiæ, Iudicii, Laudis, Honoris, & liberalitatis: ſed quia eſt obiectum, ſcopus, & finis, in quem ea tendunt; cui tribuuntur, vel cuius iudicia ſunt. Vt igitur Vir Iuſtus non dicitur Iuſtificatus, quamuis in eo inſit eſſentia Iuſtitiæ: ita Honorans non dicitur Honoratus, quamuis in eo præſertim inſit eſſentia Honoris.

Cur Deũ ſine externa materie honorare magis valemus quã homines.

Diluuntur aduerſę rationes.

Ex his, quæ de Honore hactenus dicta ſunt, Nonnulla Colliguntur; ac Varij Populares Exploduntur Errores. Cap. XXXII. D

Magis tenemur eſſe ſoliciti de tribuendo quã de recipiendo honore.

Magis tenemur eſſe ſoliciti de non inferẽda, quã de nõ recipiẽda iniuria.

EX his, quæ cumulatè ſatis de honore hactenus declarauimus, dubia varia diluuntur, multæque deprauatę conſuetudines exploduntur. Conſtat enim primò, nos magis debere eſſe ſolicitos de tribuendo, quàm de recipiendo honore; honor enim magis eſt honorantis, quàm honorati: ſi ab aliis non honoramur, non propterea meritis honoris priuamur: at dum eos, quos honorare tenemur, non honoramus; erramus, & reddimus noſmetipſos, vt minus iuſtos, ita indignos honore. Inſuper etiam conſtat, quòd magis tenemur eſſe ſoliciti de non inferenda aliis iniuria, quàm de non recipienda; deterius enim eſt iniuriam inferre, quàm ea affici: per primum reddimur praui, iniuſti, indigni honore; per alterum ſolùm lædimur, non autem praui reddimur, & indigni honore. Sen-

tentia

A tentia fuit Platonis in Gorgia, maximum omnium malorum eſſe inferre iniuriam, conditioniq́ue hominis maximè aduerſum: homo enim iuuans reddit ſe ſimilem Deo, iniuriam faciens ſe a Deo longè ſeiungit. Tertiò ex declaratis colligimus: virum probum honore dignum, non poſſe ab aliis eo honore priuari; qui eius eſt internus & proprius, cuius tenetur eſſe ſolicitus, cuius non valet eſſe liberalis, per quem abſolutè Vir honoratus iudicatur: priuari profectò ab aliis poteſt externo ſigno, meritis autem nequaquam; ea namque in eius facultate ſunt collocata. Ex quo quartò colligimus: quòd ſi eueniat, vt Vir probus iniuria aliqua afficiatur, cædat̃, vulneretur, verbis vilipendatur; non propterea minus eſt honore dignus, quàm prius fuerit, immo, ſi cuncta patienter, ac vt decet ferat, maiori honore eſt dignus: ſolùm priuari poteſt externis ſignis, non internis meritis, per quæ abſolutè Vir honoratus iudicari debet: cum enim honor ad ſolam actionem probam, vituperium ad improbam & iniuſtam referatur: ſolùm lædi poteſt proprius honor per vitioſas actiones, non per iniuriæ receptionem. Ex quo conſtat, fatuam eſſe vulgarem ſententiam;

Platonis ſententia.

Nemo poteſt alterũ ꝓpriè priuare honore.

Qui ab altero iniuria afficitur, nō priuatur honore, ſed qui afficit.

Exploditur popularis opinio.

B per quam illi, qui cæduntur, dicuntur amiſiſſe honorem; & illum recuperaſſe, dum parem vel maiorem læſionem in alterum intulerint; immo oppoſitum dicere debemus, quòd ſemetipſos honore priuant, qui iniuriam inferunt: ſi enim inferunt iniuriam, in iniuſtitiam & ſcelus labuntur; per quod homines vitioſi, & verè infames redduntur. Solùm contingere poſſet; quòd qui lęditur, fortè ab aliis iudicaretur iure lædi, & vera eſſe maledicta in eum prolata: ideo ei ſolùm laborandum eſt pro patefacienda veritate, eiq́ue ſatis eſſe debet aliis notum reddere, ſe iniuria fuiſſe lęſum & laceſſitum. Inſuper, ex recto iudicio, rectaq́ue honoris cognitione conſtat; per vitioſos cōſanguineos, perq́ue impudicas vxores, viri probi honorem non minui; niſi ipſe erroris, & vitii præbuerit occaſionem: Vir enim probus non tenetur rationē reddere, niſi eorum, quæ in illius facultate ſunt poſita: dominus eſt vnusquiſque ſuarum actionum; ad quas cum ſolùm pertineat honor, iure optimo non per alterius, ſed ſolùm per proprias actiones homo honore & vituperio dignus iudicari debet.

Ex vitio vnius nō minuitur honor alterius.

Hoc tamen verum eſt, quòd per vitia & infortunia coniunctorum minui in parte

C & obumbrari poteſt ſummum bonum hominis hanc vitam viuentis; priuari autem ob id meritis Honoris nequaquã poteſt: Vnuſquiſque enim eſt Faber ſuorum meritorum honoris, vel infamiæ. Ex quo etiam apertè elicimus; non poſſe Principes, nec alios cuiuſuis ordinis & conditionis homines, honorem de quo loquimur pro meritis ſumptum auferre, tradere, vel reſtituere aliis; nec in componenda pace honor poteſt derelinqui in pectore Principis: non enim ex Principe pendent merita honoris ſubditorum, per quæ honorati vel infames iure dici debent. Solùm valent Principes mutare opiniones populorum, malè ſentientium de honore alicuius, & iudicium tradere meritorum honoris: at non re vera hominem honore eo proprio afficere, vel priuare.

Principes non valent reſtituere vel auferre honorē.

Quæ præſertim in componendis Litibus ad Honorem pertinentibus Inſpicienda & Conſideranda ſint. Cap. XXXIII.

D

PAx & Concordia, ſunt munera diuina & ſaluberrima; propterea vnuſquiſque rectè affectus ſummopere tenetur de illis eſſe ſolicitus: & quoniam magna ex parte lites prodeunt ex diſcrimine honoris, & vituperii; propterea pro illis componendis, præter ea quę de honore dicta ſunt, alia quoque accuratè ſunt conſideranda. Primò ſciendum eſt, quòd aliud eſt Lęſio, aliud Honoris Amiſſio: Lęſio eſt latior, & poteſt nobis inferri, cum a nobis, tum ab aliis; honoris verò meritum ſoli nos a nobis valemus auferre: omnis amiſſio honoris eſt lęſio, non econtra. Lęſio, quæ nobis ab alio infertur, per Iuſtitiam corrigi debet. Ea lęſio vel pertinet ad bonum vtile, vel delectabile, vel honeſtum: Si ad bonum vtile, vel delectabile, valemus illam ſine virtutis læſione ac dedecore negligere; quã ſi negligere nolumus, debet ea per regulas Iuſtitię corrigi; qua de re dubitatio non eſt: At ſi pertinet ad bonum honeſtum, id a viro probo accuratè eſt conſiderandum, ne vlla ex parte in eo dedecoris vlla nota inuratur. Quod vt rectè fiat; animaduertendum

Aliud lęſio & honoris amiſſio.

Lęſio triplex.

ex homi- tendū eſt, q̄ homo ſex modis conſiderari pōt: primò, vt opus Naturæ: ſecundò, vt ani A
ium con- mi ſui formator, ſuorumq́ue morum inſtitutor: tertiò, vt Ciuis Reipub. ſub Principe
ditiones. collocatus: quartò, vt Princeps, vel in magiſtratu conſtitutus: quintò, vt Dei pro-
Vt ſex cõdi- les ſub Deo Principe collocatus, ad eumq́ue ſolum aſpirans: Sextò, vt miles, Arti-
tiones, ita q́ue militari incumbens. Vt variæ ſunt hominis conſiderationes, ita varia ſunt eius
ſex officia. officia. Si primò conſideratur, vt opus Natura elaboratum: quia per Naturam reci-
pit eſſe, & facultates ſe conſeruandi; ideo per naturam tenetur ſe pro viribus tueri,
vim ui repellere, læſionesq́ue propulſare; & qui id non faciunt, aduerſantur legi na
turæ, ac vt naturæ proles aberrant: Hæc Lex communis eſt homini & feris, hanc ſe-
quitur hominum multitudo, ex hac regulas ſuæ vitæ recipiunt viri vulgares, per
hanc populari quadam conſuetudine lites componuntur; & dantur regulæ pacis, quę
longè diſtant a propria hominis conditione. At ſi ſecundò conſideratur homo, vt li-
ber, ſuorumq́ue morum inſtitutor; ita tenetur ſe ornare Virtute morali, actionesq;
edere conſentaneas virtuti, ad quas pertinet honor, pręmium virtutum moralium;
ac vt talis contrahit, exactiusque format leges Naturæ; vtque talis, nequaquam ho B
nore priuatur, ſi vim vi aliquando non repellit. Dum tertiò conſideratur, vt Ciuis
Reipublicæ, tenetur Leges eius ſeruare; ac vt talis, tunc honore priuatur, dum Le-
ges illas non ſeruat. Quartò dum conſideratur, vt Princeps; tunc honore priuatur,
dum Leges rectè non condit, vel eis vt decet non præeſt. Quintò ſi conſideratur, vt
ſub Dei Regno conſtitutus, ad illumq́ue ſolum aſpirans; tunc neglectis aliis, ſolùm
tenetur Deo piè ſubeſſe, eiq́ue ſoli obtemperare. Demum ſi conſideratur, vt Arti-
ſex, & præſertim vt miles; tenetur ſuę Artis inſtituta exactè ſeruare. Hinc prodeunt
Sex hono- ſex honoris ordines: primus naturæ, ſecundus morum, tertius Ciuilis, quartus Re
ris ordi- gius, quintus Diuinus, ſextus Militaris. Homines varii de vario honore ſunt ſolici-
nes. ti, ob varietatem vitæ quam viuunt; & lęſiones ad varium honoris gradum pertine-
re poſſunt: hoc tamen commune eſt quinque primis, vt ſolus vnusquiſque valeat ſe
Quatuor ipſum honore priuare. In componendis Litibus quatuor gradus tenemur conſidera-
gradus p̄- re, ad quos rediguntur alii; Dei nempe, Morum ciuilium, Artis militaris & Naturę.
ſertim con Si in ſolum Deum neglectis aliis aſpiramus, vt faciũt ſinceri Chriſticolæ, & rectè in C
ſiderandi. ſtituti Sacerdotes; tunc omnis lęſio mortalis ſublimi animo eſt deſpicienda, nil tene-
Homo vt mur odio proſequi niſi vitium, omnes homines etiam nobis aduerſos tenemur dili-
ad. ſolum gere; ſola conſcientia recti, infallibiliq́ue iudicio Dei, tenemur eſſe contenti: ac ita
Deum aſpi ſemper cũ Deo nobiſcũ, & cum hominibus pace fruemur: quia nil externorum valet
rans. Diuinum hunc honorem nobis interturbare. At ſi homo conſideretur, vt eſt compo
Homo vt ſitum, natura conſtans, quod eſt cõmune omnibus hominibus; ita tenetur ſe ac ſuos
natura cõ- pro facultate ſeruare: & quicunque id non facit, dicitur non ſeruaſſe ea quæ illum de
ſtans. cent, & aduerſari honori naturæ: & inde oritur cura, quam habemus de Lęſionibus
ad corpus pertinentibus, necnon de earum compoſitione. Et dum aliquis ita lędi-
tur, & vult ſe ab ea dedecoris nota liberare, non valet id propriè efficere per alterius
ſolam ſummiſſionem & humilitatem; vel quia alter ab eo petat, vt illi parcat; vel quia
ſe liberè in eius poteſtatem tradat: nam læſio ſui honoris in hoc erat poſita, quia læ
ſus ſe vilem, impotentem, nec viribus ei ęqualem patefecerat; a qua ſuſpicionis no
ta, per alterius ſummiſſionem & humilitatem, non liberatur: ſuſpicio erat de hono- D
re pertinente ad gradum naturę; humilitas autem non ad naturę, ſed ad gradum mo
ralem pertinet. Solùm propriè id facere poteſt: Vel ita vt appareat, ſe cum maiori in
æqualitate ſiue armorum, ſiue ſociorum, ſiue ætatis, ac ſimilium fuiſſe læſum; ęqua
lis enim ęquali, & vnus vni tenetur reſpondere; quoniam (vt inquit Plato) nec Her
cules contra duos: Vel ita vt conſtet, id fuiſſe factum in loco, vbi ei non licebat ſuis
viribus vti; vel ob præſentiam Principis, vel quia locus erat ſacer, uel ob alia huius
generis: & niſi adſit aliquid horum, tunc non ualet ſe ita natura Potentem ut alterum
patefacere, niſi ad aliquod naturæ certamen confugiat; nam de honore naturę eſt lis.
Certamen Certamina naturæ ſunt ſine Armis, per ſola naturę inſtrumenta, qualis eſt Lucta, Pa
Naturę. lęſtra, pugilis pugna, & ſimilia; his patefacimus vires & præſtantiam naturæ: At
dum id facimus, infra Ciuilem conditionem deprimimur, & in eo uerſamur, quod
eſt commune iumentis & feris. Tertiò, ſi homo conſideratur ut uir probus & Ciui-
lis, ſupra iumenta collocatus; tunc conſiderandus eſt honor in pręcedentibus de-
claratus,

A claratus, quo tantùm per improbas noſtras actiones priuari valemus, & ex eo deſumendæ ſunt regulæ pertinentium ad illum. Nam ſi lędimur, hoc ſolum viro probo debet eſſe ſatis, vt conſtet ſe iniuria læſum fuiſſe; ex eo enim ſtatim ab infamia liberi iudicari debemus: & ſolus ille, qui lęſit, re vera remanet ignominia dignus; cum a iuſtitia receſſerit. Vir probus, dum lęſionem negligit, operatur per magnanimitatem; nam (vt inquit Ariſt.) viri magnanimi eſt, iniurias magno animo ferre: Si verò non iudicat eam eſſe negligendam, confugere debet ad iudicem pro emendatione delinquentis & ſalute legum: grata ei debet eſſe humilitas & ſummiſſio eius, qui lęſit, quia ſic lædens ſe a vitio purgat. Si demum homo conſideratur, vt miles, & refertur ad rectè inſtitutam Militiam; profectò bonus miles, & bonus vir, inter ſe opponi non dicuntur: At dum ſolùm conſideratur vt miles, vel potius quaſi Athleta; tunc priuatur honore militis, dum in Arte ſua alteri ſuccumbit, officiumque militis non præſtat: & hic eſt ille vulgaris honor, qui ſingulari certamine decerni poteſt. Ita conſtat, quid agendum ſit, dum conſideramus diſtinctè gradus honoris. At quia homo

Homini probo lęſo qd agendum.

B non eſt quid ſimplex, ſed mixtum, in quo omnes enumerati gradus inueniuntur: propterea niti debet, vt per attinentia ad gradum ſuperiorẽ contrahat & formet inferiorem, per attinentia ad gradum moralem & Ciuilem formare debet attinentia ad gradum Naturę; & per attinentia ad gradum diuini honoris, diuinęque Legis, debet formare attinentia ad mores, & naturam: & pręſertim; quia inferiores ſine ſuperioribus ſunt honores ęquiuocè, non re vera honores; cum non reſpiciant propriè ſumptam Virtutem, cuius honor dicitur præmium. Verùm; quia homines magna ex parte ſequuntur naturam, & viuunt vitam ſenſuum communem feris, potiuſquàm vitam propriam; inde confuſio, abuſus, & peruerſio prodit attinentium ad honorem. Hęc, quæ dixi, tenentur facere Viri Ciuiles de vero honore ſoliciti, dum lęſione aliqua afficiuntur: At quia non lęduntur homines ſinguli ſine lęſione Legum, Principis, & Dei: propterea Principes de vniuerſo bono ſoliciti, ita lęſi; vt ſuo fungantur munere, tenentur ſingulorũ lęſiones per iuſtitiam ęquare: & niſi id fiat a Principe Vrbis, ſaltem fiet a Iuſtiſſimo Principe Orbis, cuius infallibile iudiciũ nil ſubterfugere

Vnde oriatur confuſio attinentiũ ad honorem.

Nulla lęſio ſine adęquatione.

C valet. Ex his; quę partim hoc in loco, partim in conſideratione ſingularis certaminis dixi; varia colligere valemus, ſatis humano generi vtilia. Colligo primò; ſingulare certamen, quod elapſo tempore frequens erat pro recuperando vel ſeruando Morali & ciuili honore, eſſe ab hominis conditione ſummopere alienum, maximeque pugnans cũ principiis & fundamentis Honoris. Colligo ſecundò, quòd, cum quatuor in Vrbe pręſertim reperiantur hominum conditiones; Sacerdotes nempe, Ciues, Cuſtodes, & Serui; eis recta ratione reſpondent ea quatuor, quæ dixi de quatuor principalibus honoris conſiderationibus; per quas omnia componi, rectèque dirigi poſſunt. Tertiò elicere ualemus, unde ortum duxerit ea deprauata ſingularis certaminis conſuetudo; putandum enim eſt ex eo manaſſe, quia hominum multitudo magna ex parte deſtituta eſt uirtute animi, ad quam pertinet uerus honor: ideo vitam ſenſuum viuentes, ſolamque corporis uirtutem cognoſcentes, per eam falsò putarunt menſurari abſoluram virtutem hominis; ac ita per inferiores gradus deformarunt ſuperiores, cum contra teneantur per ſuperiores formare & corrigere inferiores. Hi non

Primum quod colligitur.

Secundum

Tertium.

D ſecreuerunt uirtutem militis, ut miles eſt, ab ea uiri moralis & Ciuilis; & ex eo; quòd quis melior eſſet miles, inferebant eſſe meliorem uirum: & idipſum eis contigit, quod contingeret duobus pictoribus, qui inter ſe de præſtantia in arte Pingendi Armis contenderent; adeò ut qui alterum ſuperaret, melior Pictor iudicandus eſſet; quod maximè a ratione eſt alienum. At dicet quis: num abſolutè ſingulare certamen cenſeri debeat aliquid utile, aliquid commendatione dignum, uel inutile penitus? Soluens, paradoxum profero apprime uerum, & eſt: Verum ſingulare certamen eſt aliquid utile, approbandum, & ſummopere ſalutare. At quid eſt hoc uerum ſingulare certamen? Proculdubio certamen attinet ad ea, quæ ſunt eiuſdem ordinis & gradus; & debet fieri per actionem propriam, & arma propria ad eum gradum pertinentia: ac ita, quò gradus fuerit eminentior, eò ſingulare certamen præclarius erit & vtilius. Sic corpora, quæ natura conſtant, inter ſe per naturam vtiliter pugnant, calido, frigido, & viribus corporis: Artifices inter ſe pugnant de attinentibus ad propriam Artem; dum vterque eorum, rectè efficien

Paradoxũ.

Verum ſingulare certamen optimum eſt.

do

do opus ſuum, nititur alterum ſuperare: Pugnat miles rectè vtens Arte ſua pręclara A & ingenua, dum non repugnans Legibus dimicat pro ſalute Patrię & Principis ſui, ita vt nemini ſe patefaciat ſecundum: Pugnant diſcipuli, Scholares dicti; dum cura, ſtudio, attentione, & requiete cęteris præſtare nituntur; ac ita verè ſe dignos red-dunt honore, quo ſe priuant tumultuoſi & negligentes: Pugnat vir Probus & Ciui-lis armis ſuis, dum ſua virtute ciuili nititur eminere aliis: Dimicāt Principes vt Principes, ac Armis & virtute Principis, inter ſe; dum ſeruando Ius & æquum nituntur præſtare cæteris: Demum dimicant viri religioſi proprio certamine, propriiſque armis; dum Obedientia, Pietate, & Charitate ſe nemini ſecundos reddere nitun-tur. Hoc eſt Verum ſingulare certamen, Naturę conſentaneum, cętui homium vtile, & Deo gratum: quo, nedum vnus cum vno, ſed vnus cum multis dimicare valet; & in victoria ſummum bonum illius gradus, & conditionis eſt collocatum.

De Pulchro Opinio Platonis. Cap. XXXIIII. B

INter Munera Naturę & Bona corporis conſpirantia ad conſtitutionē ſummi boni hominis hanc vitam viuentis, etiam Pulchritudo enumeratur, quam comitatur Gratia; ideo Viri Ciuilis officium eſt, Pertinentia quoque ad pulchritudinem & gratiam aliqua ſaltem in parte non ignorare: quæ conſideratio ſaltem muneire rei, de qua eſt, non niſi pulchra & gratioſa eſſe poteſt. Et quoniam pulchritudo antecedit, ideo ab ea ordiar, mox de Gratia eius comite verba faciam. Plato vnum, bonum, & pulchrum, ita iuncta eſſe cenſuit, vt vnū ſine altero reperiri non poſſe exiſtimauerit. Deum dixit eſſe ipſum vnum, ipſum bonū, ipſum pulchrum; hęc enim in Deo ſunt ipſemet Deus: vnum eſt tanquam caput; bonum eſſentia, & finis; pulchrum eſt ſplendor inde fulgens: Deus, Vt Vnus, omnia dulciſſimè nectit; vt Bonus, cuncta procreat ac perficit; vt Pulcher, excitat, inui-tat, & allicit: Pulchritudo, cum ſit ſplendor, admirationem excitat; ideo Deus, vt pulcher, admirationem, amorem, & deſiderium parit: Vt bonus, deſideria explet, Amoremque perficit: Vt vnus, cuncta eminentiſſimè, quanuis apud nos pugnātia, C fęliciſſimè ligat. Deus eſt ea eminentiſſima trinitas vnius, boni, & pulchri, tanquā origo & principium: Mens verò, & ſingulę eius Ideæ, ſunt tales per propriā formam: Anima per rationes: Natura per Semina: Demum vmbræ in Materie, per imitationem & participationem. Primum pulchrum abſolutè eſt ipſe Deus, Primūquoad nos eſt conflatum ex Materie & vmbris; ideo nos per vmbras excitamur ad verè pulchrum, ad quod per gradus intermedios eleuamur. Euenit tamen frequenter, vt vmbrę nos decipiant: quod præſertim illis accidit; qui uiuentes vitam ſenſuum, in vmbris tanquam in veris formis perſiſtunt, eaſq; iudicant ſummū bonum, ac illas quaſi finem vltimum amplectuntur & colunt. Iurè eminenti ratione factum eſt, vt ea tria inſolubili nodo ſint iuncta: cum enim pulchrum illud ſit, quod allicit & inuitat, vnumquodque inuitari debet ad ſuum bonum: id autem, quod eſt bonum, eſt ſimpliciſſimum, ab omni oppoſitione liberum, & ſummè vnum: quæ cum ſoli competant Deo; iure & vnum, & bonum, & pulchrum, ſunt eſſentia & natura eius. In D ſuper: quoniam ea eminentiſſima trinitas eſt Principium omnium, & cætera ſunt proles eius; proles ſeruare debet Characterem ſui parentis, & præſeferre ſpecimen aliquod eius: Propterea vnū quodque, quò pulchrius eſt, eò debet cenſeri melius, eoque exiſtimari debet Generoſior proles primi parentis; & quicunque pulchrum appetit, latenter nil appetit, niſi Deum, qui fons eſt pulchrorum omnium: vt ex adverſo Materies deformitatis eſt origo, & quodam modo ipſamet deformitas. Pręterea: Cum ipſum bonum & pulchrum, ſit ſpecies & forma ſuprema, ſiue formę & ſpeciei origo; inde oritur, quod vnumquodque, vt magis eſt pulchrum, ita formoſius & ſpecioſus dicitur, quaſi pulchritudo & ſpecies idem ſint: ac propterea; dum forma abſolutè dominatur, compoſitum conſurgit formoſum; deforme verò, dum dominatur Materies; deformitas enim eſt tetra quædam imago mali; & receſſus a forma. Percipitur pulchritudo corporis externi ſenſibus, vera autem pulchritudo ſola acie mentis iudicatur: propterea oportet, vt in nos reuocemur, ac auocemur ab externis, ſi verè pulchrum inſpicere optamus. Pulchritudinem ex ſententia Platonis

Opinio Platonis.

Deus ipſū, vnum, bonū, & pulchrum.

Deceptio ex vmbris prodiens.

Cur bonū, pulchrum & vnū iuncta ſint.

Res pulchræ ſunt filij Generoſiores Dei.

Dum forma dominatur, pulchritudo conſurgit.

ita

A ita definiendam cenſeo: Pulchritudo eſt vitalis fulgor ex ipſo bono manans, per Ideas, Rationes, ſemina, & vmbras effuſus, animos excitans vt per bonum in vnũ redigantur: Per hanc definitionem omne genus cauſæ eluceſcit. Summopere igitur Plato pulchrum cum bono iunctum cenſuit: vt conſtat ex Menone, vbi omne bonum eſſe pulchrum affirmauit; ex Alcib. primo; vbi aſſeruit, quò aliquid bonum eſt, eo eſt pulchrum; ex Protagora, quo loci dixit; Quod eſt ſapientius, id eſt pulchrius: Propterea Lacedæmones hoc ſolum a Deo deprecabantur, vt pulchra cum bonis eis tribueret. Sed pulchra oritur dubitatio; Cum Pulchrum ita cum bono ſit iunctum, num Pulchri & Boni ex ſententia Platonis vna ſit idea, vel potius duæ diſtinctæ: De qua difficultate multa dicuntur ab Academicis, & variæ ſunt eorum ſententiæ. Plato in Hippia fere ſimilem mouit difficultatem; dubitauit enim, an pulchrum & bonum ſint idem: & præſertim huic parti hærere videtur, vt idem ſint. Cui difficultati breuibus reſpondens, dico primò: Boni, Pulchri, & Vnius non ita

Definitio pulchritudinis.

Plato Pulchrum cũ bono iunxit.

Lacedęmones.

An pulchri & boni vna ſit Idea.

Solutio.

B dari ideas, vt cæterorum, quæ ſunt propriæ Naturæ rerum: Vnum enim, Bonum, & Pulchrum, ſunt conditiones communes principij & capitis idearum; & ſunt tanquam ſpiritus & nerui, qui per omnes ideas effunduntur: quęlibet enim Idea eſt vniformis, boniformis, & pulchriformis; vt, dum agam de Idea boni, manifeſtabo. Addo ſecundò: Si latè vſurpetur Idea pro quauis diſtincta ratione rei, vt frequenter apud Platonem vſurpatur, ſic eorum quoque trium dantur Ideę; quæ & vna, & tres eſſe dicuntur: vna quidem; quia eadem illorum eſt eſſentia, nec vna ſeorſum ab alia vnquam reperitur; tres verò, quia earum diſtincta eſt ratio: ac ita conſurgit trinus, & vnus Deus. Quòd ratio ſit diſtincta, patet; quia eorum diſtincta traditur definitio; & multa non appetunt pulchrum, cum tamen omnia dicantur appetere bonum: Inanima corpora bonum appetunt, non pulchrum. Ex his conſtat reſolutio difficultatis; Conſtat inſuper; quomodo bonum & pulchrum cunctarum rerum, in eo poſitum ſit, vt Deo ſint ſimiles. Ex quo etiam conſpicua ratio refulget; cur pulchrum tam vehementem Amorem, affectionem, ac deſiderium boni pariat: Cum enim ſit fulgor ſummi boni, quod potentiſſimum eſt omnium,

Cur pulchrum vehemẽtẽ excitet appetitum boni.

C iure optimo id efficere valet: propterea quò creatura eſt ſublimior, exactiusque cognoſcit, eò vehementius amat & appetit; & vehemens hic amor ſignum eſt Animi rectè affecti. Nuncupatur pulchrum a Gręcis καλόν. Ait Proclus in libro de Anima & Dæmone, ita fuiſſe dictũ; vel ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quia prouocet & inuitet; vel ἀπὸ τοῦ κηλεῖν, hoc eſt, quia permulcet intuentes: qua voce ſignificatur officium pulchri, quod eſt inuitare & excitare: animus enim per vmbras excitatus, aſcendit per ſemina, rationes, & ideas vſque ad fontem pulchri; in quo ſolo deſiderium explet, & fœliciſſimè requieſcit.

Pulchrum vnde dictum.

De Pulchro Opinio Ariſtotelis. Cap. XXXV.

D ARiſtoteles de Pulchro loquens, longè ſecus ac Plato viſus eſt ſenſiſſe; ſtatuit enim bonum, & vnum, latius & communius, quàm Pulchrum: propterea multa dicuntur bona, quæ tamen pulchra non iudicantur. Cenſuit de ratione Pulchri pręſertim tria eſſe; ordinem ſcilicet, commenſurationem, & ὡρισμένον, hoc eſt definitam molem; nam in 13. Metaphyſicę capite tertio, has ait eſſe præſertim ſpecies pulchri: verùm ita ſunt ſpecies, vt ſimul iunctæ verè pulchrum conſtituant. Pulchrum ad hæc ſe habet, tanquam affectio quædam, & ſplendor ex eis conſurgens; ex ordine enim, commenſuratione, ſiue recta ratione, & congruentibus terminis, pulchritudo conſurgit. Propterea inquit Ariſt. in decimo Nicomachiorum capite quarto, pulchritudinem voluptati proportione reſpondere: vt enim ex actione conſurgit voluptas, tanquam perfectio eius; ita ex ordine terminis, & commenſuratione, pulchritudo. Inſuper in ſeptimo Phyſicorum contex. decimoſeptimo, Pulchritudo dicitur in relatione poſita, non ſecus ac Sanitas, Robur, & quæuis alia Virtus; & iurè profectò: ea enim ex partium recta ratione conſurgit; congruenteque ratione ei reſpondet, cui ſatisfacit, & a quo iudicatur. Cum de ratione pulchri ea tria ſint, quæ retuli; ac ea vel corporibus, vel rebus ad

Quę Pulchrum cõſtituunt.

Cur pulchritudo dicat̃ poſita in relatione.

Pulchritudo in corporibus iſpicitur.

Ee tudo:

corpus attinentibus congruant; iure his ſolis propriè & primò competit Pulchri- A
tudo: quæ ſi transfertur ad alia, eis tantùm competit per metaphoram, & ſimilitu-
dine quadam: Percipitur corporea Pulchritudo primò ſenſibus, & præſertim viſu,
ac auditu: Vt pertinet ad Viſum, ea congruens ratio, ex qua pulchritudo conſurgit,
verſari poteſt; vel inter varios colores; vel inter magnitudines partium varias, &
figuras; vel demum inter omnia hæc, vt ſibi mutuò recta ratione reſpondent: Qua-
tenus verò pertinet ad auditum, conſideratur congruens ratio inter acutum & gra-
ue: Quæ congruentes rationes, primò confusè per externos ſenſus percipiuntur,
mox exactius per Phantaſiam, exactiſſimè demum per rationem & mentem. Repe-
ritur ea congruens ratio & pulchritudo; primò conſpicuè (vt dixi) in corporibus
Quomodo pulchritudo ad cõmenſurationẽ ſe habeat. & vocibus, mox latenter in animo ſcientiis & virtute ornato: præſertim tamen Vir
tus ſanitati, ſcientia pulchritudini corporis proportione reſpondet. Pulchritudo a
congruente commenſuratione, ordine, & terminis, ſola ratione diſtinguitur; non
ſecus ac propria affectio, ab eo cuius eſt affectio: propterea Pulchritudo aliqñ dr̃ con
gruens ratio partium, aliqñ verò aliquid ex ea conſurgens; vtrumque enim rectè di B
Cõſideratur locus 13. Metaphyſicę. ci poteſt. Inquit Ariſtot. 13. Metaph. capite tertio, bonum & pulchrum differre; bo-
num enim ſemper in operatione, pulchrum autem etiam in immobilibus locum ha-
bet. Quæ ſententia vera eſt; non de bono, quod cum ente conuertitur: ſed de bo-
no pro actu ſecundo, vel ad actum ſecundum relato; quod vel eſt finis actionis & mo
tus, vel fini conducit, quale eſt bonũ Morale & Phyſicum. Ex his varia ex ſententia
Colligitur primò. Ariſtotelis elicere valemus. Colligo primò: nullum ſimplex, vt ſimplex eſt, eſſe pul
chrum; ſed tantùm poſſe eſſe principium pulchri: non. n. in ſimplici ordo, & cõmen
Secundò. ſuratio reperitur. Colligo ſecundò, Pulchrum partim eſſe cõmunius, partim minus
commune bono: Communius dicitur 13. Metaphyſicæ cap. tertio; nam eſt commu-
nius bono ad actionem pertinente, & pro fine motus ſumpto: Eſt tamen minus com
mune bono latè ſumpto; nam ſimplicia bona ſunt, non pulchra; & bonum cum en-
te conuertitur, non pulchrum: Ideo Ariſtoteles in primo Nicomachiorum diſputans
contra Ideam Boni ait, bonum in omni prædicamento reperiri; cum tamen pul- C
chrum non in omni reperiatur: Inſuper, Bonum principale eſt ſubſtantia; Pulchri-
Definitio pulchritudinis. tudo autem partim qualitas, partim relatio dici poteſt. Definitur Pulchritudo a
Peripateticis vario modo. Auerroes in ſeptimo Phyſic. contex. 17. inquit; Pulchri-
tudo eſt proportio inter membra media & extrema: Alii inquiunt, quòd eſt com-
menſuratio partium inter ſe, & ad totum. At ſi eſt partium inter ſe, etiam eſt ad to-
tum: inſuper hæc etiam in corpore paruo locum habet, in quo ex ſententia Ariſtote
lis non reperitur pulchritudo. Cenſerem ego ex ſententia Ariſtote. 13. Metaphyſicę
ita eſſe definiendam; Pulchritudo eſt perfectio compoſiti, ex congruente ordine, men
ſura, & ratione partium cõſurgens: Cuius definitionis explicatio ex dictis ſatis eſt
Plotini inſtantię. conſpicua. Hanc cenſeo fuiſſe ſententiam Ariſtotelis de pulchritudine. Plotinus pro
Platone pugnans, Peripateticorum de Pulchro ſententiam paruipendens, tribus
Prima. pręſertim rationibus eam euertere nititur: Primò; quia tunc nil ſimplex, ſed tantùm
Secunda. compoſita eſſent pulchra: Secundò; quia partes non eſſent formoſę, ſed ſolum to-
Tertia. tum, ac ita ex non formoſo formoſum fieret: Tertiò; quia frequenter, eadem ſer- D
uata partium ratione, facies modò pulchra, modò non pulchra apparet. At hæc
Solutio primę. leuiſſima ſunt. De primo dico, id non eſſe abſurdum: nam fatentur Peripatetici
ſimplicia non dici pulchra; niſi per metaphoram & eminentiam, quatenus pura &
Solutio ſecundę. pręclara ſunt. Similiter partes vt partes non ſunt pulchrę, niſi obtineant rationem to
tius; vt oculus eſt pulcher, quia ex variis conſtat: vt enim ex materie & forma non
grauibus conſurgit compoſitum graue, ita ex ſimplicibus carentibus commenſura-
Solutio tertię. tione & pulchritudine totum pulchrum & commenſuratum conſurgit. Eadem facies
nunquam ex non pulchra apparebit pulchra, niſi facta aliqua permutatione in par-
tibus eius. Ariſt. itaq; ſequens popularem & communem loquendi modum, pulchri-
Communes quædam ſententiæ de qua pulchritudine verę. tudinem in compoſitis & corporibus conſiderauit: de qua Pulchritudine varię ſnię
verę ſunt; Veluti ꝙ ſit breuis tyrãnis, blanda deceptio, eburneum detrimentum, Re
gnum ſolicitum, Flos facilè cadens, Amica inimicitia, concors diſcordia, ſplendor fu
gax, dulcis ſenſuum laqueus, & ſimiles. Inſuper; Cum Pulchritudo in commenſura-
tione & quodã Geometrico medio ſit poſita, ea commenſuratio ob varietatẽ officii &

conditionis

A conditionis rei varia eſt: Propterea varia eſt pulchritudo Pueri, Viri, & Senis; Maris, & Fœminæ; Oculi, & Oris. Dum dicimus Pulchritudinem cum cęteris bonis conſpirare ad conſtitutionem vitæ fęlicis, non denotatur Pulchritudo mollis & effęminata; ſed ea, quæ Viro congruit, quæ indicium eſt animi præclari; per quam homo aliis redditur gratus, & ad actiones Virtutis accommodatus: de qua dicimus, primam & præclaram formam dignam eſſe imperio, & in corpore obliquo animam rectam non reperiri. Et hæc de opinione Ariſtotelis: An autem cum Plato ne conciliari poſſit, tunc patebit, cum de Gratia verba fecero.

De Gratia, Quotuplex ſit. *Cap. XXXVI.*

NAm ſublime & gratum eſt Gratiæ nomen; vt non iniuria, quicquid in vniuerſo dulce & precioſum reperitur, id Gratiæ nomine honeſtari ſummopere cupiat. B Vſurpatur autē Nomen Gratiæ præſertim triipliciter. Primò pro dilectione; at non quauis, ſed ea, qua ſuperior inferiorem diligit: Ita dicimus Viros probos eſſe in Gratia Dei, Populum in Gratia Principis, ſimiliter de cæteris, non autem Dominum dilectum a ſeruo, diceremus eſſe in gratia ſerui: Ratio eſt; quia ſuperioris officium eſt gratias impartiri, non autem inferioris; & Gratia ſemper principatum ſeruat, & indicat. Vſurpatur ſecundò Gratiæ nomen, pro officiorum vel beneficiorum retributione vel collatione: de qua Auſonius. *Gratia triipliciter vſurpatur. Prima acceptio.* *Secunda.*

Gratia, quæ tarda eſt, ingrata eſt;
Quæ fieri properat, Gratia grata magis.

Poſſumus aūt cōferre beneficia ac officia, vel in eos quibus debemus, a quibus primò beneficia recepimus, cui opponitur ingratitudo; & hæc non propriè gratia eſt, ſed potius recompenſatio, & debiti ſolutio. Vel ſecundò ea cōferre poſſumus in eos, quibus minimè debemus; quod facere valemus ob duplicem finem, nempe: vel quia maius beneficium nos inde recepturos ſperamus, vt frequenter accidit; at hæc C mercatura potius, quàm gratia iudicari debet: vel id facimus ex animi probitate, & fęcunditate, quia honeſtum eſt alteri opem ferre, & ſe gratum aliis dum opus fuerit patefacere; quod Liberalitatis & Magnificentiæ eſt officium; & hæc propriè & præſertim digna eſt nomine Gratiæ: Ideo Paulus ad Romanos quarto, inquit; Ei, qui operatur, Merces imputatur ſecundùm debitum, non ſecundùm Gratiam. Huiuſmodi Gratiarum effuſio, Primò & verè ſoli competit Deo; quia ille ſolus alio non eget, ab alio non pendet, pro ſe ab alio nil ſperat: propterea verè Gratiarum eſt Viuus fons; a quo primò manat Gratia gratis data, mox Gratia gratum faciens; ſiue Gratia operans, & cooperans; præueniens, & ſequens; nam, dum homo comparatur cum Deo, Homini abſolutè debitum conuenit, Deo autem Gratia. Competit Secundò Gratiarum diſtributio Cęlo, & Naturę: Tertiò Iuſtis, & Magnanimis Princi D pibus: Demū aliis, ſemper ſeruans eminentiam ac præſtantiam quandam largientis erga eum cui largitur. Sed conſpicua ſatis in Ariſt. apparet cōtradictio: nam in 2. Rhetoricorum inquit, retributionem beneficiorum re vera non eſſe Gratiam: Mox in 5. Moralium Nicom. cap. 5. inquit; Conſueuiſſe Veteres Gratiarum Templum in propatulo Vrbis conſtituere, vt fiat remuneratio; hoc enim Gratiæ proprium eſt, & c. Inquit itaque proprium gratiarum eſſe retributionem, quam tamen in Rhetoricis inficiatus eſt eſſe Gratiam. Propterea rectius fortè dixiſſet; ſi aſſeruiſſet, id fuiſſe factum, vt homines per veram Gratiam redderentur faciles ac prompti ad bene merendum: Valemus tamen pro Ariſtotele dicere, ab eo id fuiſſe pro cauſa aſſignatum, quod magis eſt neceſſarium pro Iuſtitia & ſalute Reipublicæ; niſi enim fiat recompenſatio, conſurgit ingratitudo & iniuſtitia pernicioſiſſima Vrbi. Tertiò vſurpatur Gratiæ nomen pro ea Venuſtate & lepore, qui cum Pulchritudine arcto neceſſitudinis nodo eſt colligatus: in qua ſignificatione Gratiæ celebrantur Ancillę Veneris. At cum Gratię nomen tria pręſertim ſignificet, pulchra eſt dubitatio; an ſit Vox purè æquiuoca, vel potius ab vno, & ad vnum? Inſuper, ſi eſt Vox ab vno; de quo prius, de quo poſterius dicatur? Breuibus difficultati ſatisfaciens dicendum cenſeo, Gratię nomen (vt ea tria ſignificat) minimè eſſe purè æquiuocum; ſed primò vni compe- *D. Paulus.* *Cui Gratia primò competit.* *Ariſt. videtur ſibi ad uerſari.* *Defenditur Ariſt.* *Tertia gratię acceptio.* *An Gratia ſit Nomen æquiuocū.*

De quo Gratia primò dicatur.

tere, mox inde transferri ad alia: Nam primò quidem Gratia de Munerum diſtributione dicitur, cui ſuccedit Gratia de Lepore & Venuſtate dicta, tertio loco transfertur ad eam ſumptam pro dilectione. Quod ex eo facilè conſtat: quia ſi in Deum Gratiarum fontem conuertimur; primò conſideramus ab eo munera manare, per quæ tenemur ei Gratias referre: ſecundò in rebus ab eo productis conſideramus venuſtatem prodeuntẽ, vel ex Gratia gratis data, vel gratum faciente; quæ eſt, tanquam ſpiritus & vita, per quam res Deo & animis rectè affectis gratæ ſunt: Inde poſtremò conſurgit gratia ſumpta pro dilectione; quæ gratia dicitur, quatenus conditiones rei dilectæ ſunt gratæ diligenti. Primò itaque gratia dicitur de ea, quæ officiorum & munerum eſt parens: Secundò, per munera rebus pulchris competentia, res pulchræ Gratioſæ dicuntur: ex qua Secunda Gratia oritur Tertia: ex eo.n. quòd res gratioſæ ſunt, dicuntur eſſe in gratia diligentium. Ex his colligo; Gratiarum Choros tres eſſe, quemlibet eſſe trinum, ac ex eis tribus vnum abſolutiſſimum & gratioſiſſimum conſurgere: Ego tamen de ea Gratia teneor verba facere, quæ Pulchritudinem comitatur; hæc enim inſtituto noſtro inſeruit. A B

Varii Gratiarũ chori.

Quæ Gratia conſideranda.

Quid Sit Gratia. *Cap.* XXXVII.

GRatia & Pulchritudo adeò mirabiliter connectuntur, tam ſuauiter animos demulcent, ac ita vehementer alliciunt; vt iudicium confundant, nec exactè iudicare permittant; an ſint idem, vel potius inter ſe diſtinguantur. Academicorum plurimi Gratiam a Pulchritudine non ſecreuere: Propterea eamet, quæ in præcedentibus ex eorum ſententia de Pulchritudine dicta fuere, de Gratia quoque intelligi debent. Competit itaque Gratia, Deo per cauſam, Menti per formam, Animæ per rationem, Naturæ per ſemina, Materiei per vmbras & participationẽ; adeò vt Pulchritudo & Gratia ſint, tanq̃ radii & ſplendores Diuini Solis, in rebus variis vario modo fulgentes: propterea dicebat Plato; Quicunque gratioſũ & pulchrum aliquid admiratur & diligit, nõ id, ſed Deum in eo fulgentem colit: Et cum ſint idem, eadem quoque definitione definiri debent, quæ in præcedentibus relata eſt. Hæc ſententia, vt pulchra, ita probabilis eſt; mihi tamen variis de cauſis non ſatisfacit: ſed magis mihi arridet opinio Ariſtotelis, qui gratiam a pulchritudine ſecreuit: dixit enim in quarto Moralium Nicomachiorum capite tertio, homines breuis ſtaturæ venuſtos ac lepidos quidem eſſe, aptaque membrorum commenſuratione præditos, ſed minimè pulchros. At inſtabit iure aliquis: Si in paruo ſeruatur cõgruens ratio, & ratio congruens eſt pulchritudo, quomodo itaque in paruo non ſeruatur pulchritudo? Reſpondeo: In paruo ſeruatur quidem ratio, & ordo partium inter ſe, at deeſt tertium ab Ariſtotele poſitum; & erat definitum ſiue terminatum, quod præter figuram, etiam congruentem magnitudinem ſignificat. Inſuper eadem diſtinctio confirmatur: quia communi voce Iuuenes ac Puellas quaſdam minimè formoſas, dicimus cuncta agere cum lepore & gratia: nonnullas contra, quamuis formoſas & pulchras, cuncta dicimus ineptè, & ſine gratia agere; ſolùm pulchras eſſe aſpectu, deſtitutas tamen gratia, dum aliquid agunt. Præterea: Gratiæ nomen rebus inanimis, vel non competit, vel ſolùm per metaphoram; quibus tamen frequenter tribuitur nomen pulchri: nam Domum, veſtes, ſuppellectilia, dicimus quidem pulchra, at non gratioſa. Præterea; Omnis forma prædita eſt aliqua affectione, Pulchritudo eſt ſpecioſiſſima forma, Quare ei quoque affectio aliqua competere debet: Huiuſmodi præſertim eſſe videtur Gratia, quæ tamquam affectio & comes ſequitur; non quidem omnem, ſed exactam & perfectam pulchritudinem; adeò vt pulchritudo antecedat, eam (dum perfecta fuerit) ſequatur gratia. Hanc veritatem lucidè patefecerunt Veteres illi, qui ſimul & Poetæ, & Philoſophi fuerunt; dum Gratias dixere, non Venerem, ſed ancillas & pediſſequas Veneris; affectiones enim congruenter nuncupantur ancillę. Cum itaque diſtinguantur, perpendamus intimius, quidnam gratia ſit, & quõ ad Pulchritudinẽ ſe habeat. Inquiunt Nonnulli, Gratiam eſſe neſcio quid diuini; quod occulta cęli virtute in vno magis fulget, q̃ in alio. At dũ inquiunt, ꝙ eſt neſcio quid, & ab occulto pẽdẽs; ſtatim C D

An gratia a pulchritudine ſecernatur. Academici.

Cõtra Academicos.

Ariſt. videtur ſibi aduerſari. Solutio.

Confirmatio diſtinctionis gratię a pulchritudine. Alia ratio.

Alia ratio.

Confirmatio per Veteres Poetas.

Quid ſit Gratia.

Opinio prima. Euerſio.

A ſtatim fatentur ſe ignorare, quid proferant: & iure; nam per ea verba, quid Gratia ſit, nō manifeſtant: Inſuper cęlo non tribuitur a Peripatetico Virtus occulta, pręter lumen & motum. Propterea alii viri docti dixere, quòd; cum Pulchritudo ex opinione Ariſtotelis ſit poſita in congruente partium corporis proportione, conuenienteque diſpoſitione qualitatum; Gratia eſt qualitas conſurgens ex ea figura, & diſpoſitione. Quæ opinio etiam non eſt approbanda: Primò, quia ſic Gratia etiam rebus inaminis conueniret: Præterea, tunc Gratia a Pulchritudine non ſecerneretur; ego autem iam pateſeci, pulchritudinem ex ea commenſuratione conſurgere; inquit enim Ariſtoteles in decimo Nicomachiorum cap. 4. Sed actionem abſoluit voluptas, non vt ingenitus quidam habitus, ſed tanquam finis accedens; veluti hominibus corroboratis iam, confirmatiſque ætatibus, pulchritudo ſolet accedere &c. Propterea inquiunt alii, Gratiam eſſe id; quod conſurgit ex pulchritudine, cum animi, tum corporis, ſimul iunctis. At hæc quoque ſententia dubia eſt: primò; quia, quid ſit res illa effecta, conſurgens ex pulchritudine animi & corporis, non pateſa-

Secunda opinio.

Euerſio.

Tertia opinio.

Euerſio.

B cit: ſecundò; quia nec anima ſeorſum, nec corpus ſeorſum pulchra ſunt, ſed compoſitum. Dicendum itaque cenſeo, Gratiam ſolis viuentibus competere; nec illis quidem omnibus, niſi adumbratè, ſed homini tantùm: Propterea Gratia cum anima rationis compote affinitatem habet. Ex quo colligo; Gratiam eſſe externum quendam rationis fulgorem, congruentemque dexteritatem in obeundis munerum functionibus, ex recta animi & corporis conſtitutione conſurgentem, perfectamque pulchritudinem inſequentem. Ex qua definitione conſtat primò ratio; cur Gratia præſertim in geſtibus, motibus, & actionibus refulgeat; & ſæpe ſpecimen præſeferat alicuius moralis virtutis: Propterea dicimus, ancillas cum Gratia mouere oculos, virgines cum gratia ambulare, loqui, ridere, & ſimilia agere; ſunt enim gratiæ, tanquam ſales actionum. Colligo ſecundò (dum Pulchritudo & Gratia inter ſe comparantur) Pulchritudinem magis obtinere conditionem materiei, magiſque ad corpus pertinere; Gratiam verò eſſe vitale aliquid, magis ſpiritale, magiſque formam & principium actionis pateſaciens. Colligo tertiò rationem, ob quam Gra-

Propria opinio.

Quid Gratia.

Colligitur primò.

Secundò.

Tertiò.

C tia intimius vehementiuſque animos allicit & rapit, quàm pulchritudo; id enim, quod pertinet ad formam, latentius, intimius, & potentius operatur. Colligo quartò rationem, ob quam Gratia ſoli homini verè & propriè competat; ea enim eſt, quia ſolus homo actionis & rationis eſt particeps, cum qua gratia connectitur: & hinc otitur quòd ſuppellectilia, & alia multa dicimus pulchra; quæ cum ratione careant, propriè gratioſa non nuncupamus: econtra verò anulas quaſdam actionibus accommodatas, quamuis deformes, dicimus gratia prædita. Colligo quintò, Gratiam partim eſſe, partim non eſſe affectionem propriam Pulchritudinis: Gratia enim non eſt communis affectio vniuerſæ pulchritudinis; ſed ſolùm perfecta Gratia affectio quædam dicitur perfectæ pulchritudinis, & inter ſe connectuntur: pulchritudo non omni ex parte perfecta ſeruari poteſt ſine gratia, ſimiliter gratia non omni ex parte perfecta ſine pulchritudine; at cum poſtrema perfectione vnum non reperitur ſeorſum ab alio. Ego definiens inſpexi Gratiam abſolutiſſimam: ideo dixi;

Quartò.

Quintò.

D quòd ſequatur Pulchritudinem: Definientes enim, præſertim id, quod perfectiſſimum eſt, inſpicere tenemur; quia id eſt menſura cæterorum.

An Ariſtoteles cum Platone conciliari poßit, & dubia nonnulla ad Gratiam pertinentia diluuntur.
Cap. XXXVIII.

MAgna inter Ariſtotelem & Platonem de Pulchritudine & Gratia apparuit controuerſia: Ariſtoteles Gratiam a Pulchritudiue ſeiungit, Plato coniungit: Ariſtoteles in ſimplici negat ſeruari pulchritudinem, Plato in re incorporea & ſimplici primò & maximè eam reperiri affirmat. At num modo aliquo poſſunt reddi concordes? Proculdubio, qui aſſerunt eos de omnibus conſentire, a veritate diſſentiunt; ordo enim ille idearum, rationum, & ſemi-

Plato & Ariſtoteles pugnant.

Cōcilium.

num,non ita ſtatuitur ab Ariſtotele, vt ab Academicis explicatur; & ideò, ratione A
huiusmodi Principiorum & modi productionis, re vera diſcrepant: abſolutè ta-
men de Pulchritudine & Gratia loquentes, potius vocibus & diſtincto conſideratio-
nis genere, quàm de rei natura diſſentiunt. Et pro notitia duo ſunt conſideranda.
Primum eſt, quòd Plato ſuo philoſophandi genere ſemper nixus eſt cuncta redige-
re in principia prima; & quia in principiis res effectæ eminenter inſunt, ideo eis no-
mina re vera competere exiſtimauit; ſic in Mente Diuina verum hominē, verum
Leonem, ac ita de cæteris, reperiri affirmauit: Ariſto. præſertim cauſas proprias &
proximas indagauit; & nomina, non cauſę, ſed formę exiſtenti in materie conue-
nire cenſuit, vt eis populariter tribuuntur: Ex hoc colligo, iure a Platone ſimplicia
dici pulchra, non ab Ariſtotele; cum tamen etiam Ariſtoteles pulchritudinem a ſim-
plici prodire exiſtimauerit. Accipiendum Secundò, pulchritudinis Vocem dupliciter
vſurpari; vel pro ea iuncta cum ſua affectione, vel pro ea a ſua affectione ſeiuncta:
in prima ſignificatione pulchritudo Gratiam includit, in altera ab ea ſecernitur: Vt
enim quæuis propria affectio eſt modo aliquo eadem cum ſuo fundamēto, modo ali- B
quo diſtincta; ita & gratia cum pulchritudine ſe habet. Platonici; qui res in ſua idea cō-
ſiderarunt, in quibus minor eſt diſtinctio, & affectio redigitur ad ideam rei cuius eſt
affectio, vt riſibilitas ad ideam hominis; iure optimo Gratiam a Pulchritudine non ſe
creuerunt: Ariſt. verò; quia vtranq; cōſiderat vt formam in materie in qua clarior
eſt diſtinctio; rectè vnum ſecreuit ab altero. Sic itaq; conſentiunt, cum maximè diſ-
ſentire videantur. At iure dubitabit aliquis: Cum Gratia adeò ſit iuncta cum pulchri-
tudine, vt vix ſecerni videatur; cur Pulchritudo & Venus dicitur vna, Gratiæ verò plu-
res? Pro ſolutione & ſolutionis notitia conſiderādum primò eſt; Venerem nōn vnam,
ſed modò duas, modò tres a Platonicis dici: quęlibet tamen Venus plures habet
Gratias aſſeclas & ancillas. Conſiderandum ſecundò, Gratias a nonnullis ſtatui
duas, & Lacedæmonii duas coluere; ſic Gratia Gratiam parit, vna tradit, altera re-
cipit: Communiter tamen Gratiæ dicuntur tres, ac tres formantur inter ſe iunctæ; ita
tamen, vt vna ſemper aſpiciēti ſit auerſā: Nonnulli horas cum Gratiis confundentes;
quatuor eſſe dicunt. Approbatior tamen ſententia eſt, ꝙ ſint tres: de quarum nomi- C
nibus cum multa dicantur ab aliis, nil a me dicendum cenſui. De earum conditio-
nibus hęc a Seneca in libro de Beneficiis enunciantur. Quid ille conſertis manibus in
ſe redeuntium chorus? ob hoc, quia ordo Beneficii per manum tranſeuntis nihilomi-
nus ad dantem reuertitur; & totius ſpeciem perdit, ſi vſquam interciſus eſt; pulcher-
rimus, ſi cohæſit, & vices ſeruauit: Hilares & ridentes ſunt, quia promerētium vul-
tus hilares ſunt; quales ſolent eſſe, & qui dant, & qui accipiunt beneficium: Iuuenes,
quia non debet beneficiorum memoria ſeneſcere: Virgines, quia incorrupta ſunt &
ſincera beneficia: Solutis tunicis dicuntur, quia nil alligati eſſe decet, nec aſtricti; Per
lucidis autem, quia beneficia conſpici volunt. Hæc Seneca, quem ſequuti ſunt multi,
varia ſuperaddentes. At in eo præſertim errare videntur: quia cum Gratia vſurpetur
tribus modis (vt patuit) conditiones etiam, quæ gratiis tribuuntur, non vno, ſed tri-
bus modis explicari debent: varia enim ſignificant Gratiæ tres; dum conſiderantur
vt ancillę Veneris, & comites pulchritudinis; & dum conſiderantur pro munerum
diſtributione, & retributione. A cæteris conditiones gratiarum ad beneficiorum D
retributionem referuntur; cum tamen, dum referuntur ad Gratias ancillas Vene-
ris, ſecus explicari debeant: Et iure dicimus vnam ſemper nobis eſſe auerſam, quia
apud nos nemo eſt omni ex parte beatus. At ſit ſatis notaſſe, quid ſit faciendum,
nec diutius morabor in earum conditionum diſtincta explicatione. Inſuper conſi-
derandum eſt, de Gratiarum Parentibus litem eſſe. Chryſippus dicit eas filias Io-
uis, & Eurinomes latè patentis patrimonii; Alii inquiunt eſſe filias Liberi, & Ve-
neris; Nonnnulli alios eis aſſignarunt parentes: Et putandum eſt id contigiſſe
ex varia Gratiarum ſignificatione. Dum enim conſiderantur, vt referuntur ad
Munera & Beneficia; rectè dicuntur filiæ Iouis, & diuitis Eurinomes: dum
vſurpantur pro iunctis cum Pulchritudine; accommodatè ſtatuuntur filiæ Li-
beri & Veneris, vt conſideranti redditur notum: & forte ob id quoque apud
varios variis denotantur Nominibus. Similiter cum Gratiæ a nonnullis di-
cantur nudæ, ab aliis indutæ candidis ſolutiſque veſtibus; id cenſeo oriri ex
varia

Margin notes:

Mos Philoſophandi Platonis.

Pulchritudo dupliciter vſurpatur.

Quō pulchritudo una, Gratiæ tres.

Venus nō una eſt.

Gratiæ, & duę, & tres, & quatuor dicuntur

Seneca.

Communis error

Cur Gratiarū una ſemper nobis auerſa.

Parentes Gratiarū.

A varia Gratiarum aſſumptione. Gratię ſumptæ pro beneficiis, ſolutæ & indutæ albis veſtibus eſſe debent, vt explicauit Seneca; nã ex interno animo prodeũt: at ſumptæ pro Ancillis Veneris, ſiue natis, nudæ rectius dicuntur; Gratia enim pulchritudinis comes, nuda, conſpicua, & aperta eſt; inſpicitur enim in externis corporis partibus. Propterea Horatius de hac loquens, fortè minus rectè dixit.

Gratię q̃ nudę, quę indutę.

Feruidus tecum puer & ſolutis Gratię Zonis.

Soluens modò propoſitam difficultatem: quærebatur, cum Venus ſit vna, cur Gratiæ dicuntur tres? Reſpondeo Gratias denotare affectiones quaſdam: At res poteſt eſſe vna, & affectiones plures. Quæres: Dum Gratia conſideratur, vt diſtincta a Pulchritudine; quid cenſeri debet præſtantius, num Pulchritudo, vel potius Gratia? Reſpondeo, Gratiam eſſe præferẽdam pulchritudini: primò, quia illam includit: ſecundò, quia magis præſefert formam & rationem (vt dixi) eſt enim tamquam ſpiritus & vita, apprime iuncta cum ratione. At eſt inſtantia, quia affectio & ancilla non præfertur ſuo ſubiecto, ſuæque dominæ. Reſpondeo, Gratiam non omnino eſſe af-

Colligitur ſolutio.

Quę præſtãtior: nũ Gratia, vel Pulchritudo.

Dubitatio Solutio.

B fectionem pulchritudinis; quia non ſolam ſequitur pulchritudinem, ſed conditione propria magis eſt iuncta cum ratione: ideo ſolùm dicitur ancilla, quia perfectã Gratia perfectam pulchritudinem ſequitur; re vera tamen ancilla non eſt, ſed vita potius & ſpiritus præſtantioris Pulchritudinis. At inſuper quæres: cum Gratiæ ſint tres inſertæ & iunctę, num vna conſiſtere valeat ſine cæteris? Reſpondeo, conſiſtere quidem poſſe, at non perfectè: ſe habet enim perinde ac de virtutibus; quæ ſi fuerint imperfectę, ſeiungi poſſunt; at vltima perfectione prẹditæ, nequeunt ſecerni: & quia apud nos ſua poſtrema perfectione præditę non inueniuntur, ideo (vt dixi) ſemper vna earum auerſa pingitur. At cum Gratia præferatur pulchritudini, & magis inſpicientium animos alliciat; cur veteres Cupidinem finxere filium Veneris & non Gratiarum? Dico hoc duplici de cauſa factum fuiſſe: primò; quia Venerem vnà cum Gratiis conſiderarunt: ſecundò; quia Gratiæ rectius dicuntur laquei, ſagittę, & faces, quibus ligantur, vulnerantur, incenduntur que corda & animi, quàm parentes Amoris; intimius enim operantur: Ideo ab Homero inter vincula numerantur, quibus

An Gratia vna valeat ſine altera conſiſtere.

Cur Veteres Amorem dixere filiũ Pulchritudinis, & non Gratię.

C pulchritudo pro ligandis animis vtitur. O dulciſſimi laquei, qui tam ſuauiter deuinciunt, vt etiam a victis diligantur & expetantur: propterea iure inſolubiliter ligant; cum ligata, nedum ſolui non quærant, verùm ſummopere cupiant arctius ligari, in vnumque redigi. Iure Gratiæ dicuntur ridere; in quouis enim reperiantur, ſemper hilares ſe oſtendunt; adeò vt in gratioſa puella concinnè cuncta faciente, cuncta ridere dicantur, etiam fletus ipſe: & hoc eſt mirabile; quòd, dũ cum gratia in ea ridet fletus, ille fletus ita ridens nos flere vehementius cogit; cum econtra fletus inconcinnus in nobis frequenter riſum excitet; & in Iuuene rudi, inepto, & inconcinno, nedum cætera, ſed riſus quoque flere dicitur; cum ad omnia perinde ſe habeat, ac Aſinus ad Lyram: de quo dicitur, quòd tenetur Gratiis ſacrificare. At dignum conſideratione eſt, In qua humani corporis parte magis refulgeat Gratia. Communis vox eſt, quòd magis refulgeat in oculis; & oculi nuncupantur feneſtrę animi, noſque ad amandum vehementiſſimè alliciunt: Quam ſententiam dubiam cenſeo. Et breuibus dico; Gratiam præſertim, vt in ſubiecto adęquato, in toto conſiderari;

Homerus. Laquei inſolubiles qui ſint.

Gratię cur rideant.

Fletus ridet, & riſus flet.

In qua parte Gratia maximè fulgeat.

D facta autem comparatione inter partes, ex lingua & ore Gratia magis viua, magis hominis propria, & potentior prodit: nam ſermo & cantus ſunt proxima inſtrumenta rationis, quę internum animum lucidius patefaciunt: ideo cantus & ſermo gratioſus admirationem in nobis parit, ad libitum nos deuincit, quò vult ducit, perturbationes componit. Propterea non iniuria Veteres Mercurium, eloquentiæ Deum, Gratiarum ducem aſſeruerunt: & Socrates apud Apuleium formoſo adoleſcenti, & ſilenti, dixit; Si vis, vt te videam, loquere. Gratia ex ore prodiens, eſt potentior, virilior, & diuinior; prodiẽs ex oculis, laſciuior, & effęminatior; prodiens ex ore, eſt ſpiritalior; ex oculis, materiata magis. Percipitur Gratia auditu & viſu, qui ſunt Principes miniſtri rationis; per alios ſenſus ſolùm adumbratè, & ex euentu; intrinſecus autem per rationem exactiſſimè dignoſcitur. In Fęmina refulget magis Gratia materiata, laſciua, & externa; in uiro Virilis, ſpiritalior, & interna: & hęc, non illa requiritur, pro conſtitutione ſummi boni hominis hanc vitam viuentis. At de Gratia, & Pulchritudine ſatis.

Mercuri° Gratiarũ dux.

Quo ſenſu percipitur Gratia.

Num Gratia in mare, vel ĩ fęmina magis fulgeat.

De Fortuna, Caſu, & Sorte diſputandum proponitur. Cap. XXXIX. A

Fortuna cũ rebus Ciuilibus iuncta.
Ariſt.

FOrtunã cum humanis actionibus arcto neceſſitudinis nodo eſſe colligatã,
Ratio, Experientia, & Auctoritas latiſſimè patefaciunt: Propterea puta-
runt nonnulli, perperam tamen, ſummum hominis bonum a bona fortu
na non diſtingui. Ariſtoteles in ſecundo Phy. agens de fortuna cont. 58. di
xit fortunam in his verſari, quæ ad actionem pertinent: ſignum autem eſt, quoniam
Proſpera fortuna aut eſt fęlicitas, aut propè. Quæ ſententia vera eſt; quatenus fortu
næ bona, vt patuit, ſunt inſtrumenta humanæ fęlicitatis. Plato in quarto de legibus
eam ſententiam approbauit: Deum quidem omnia; & Fortunam, Opportunitatemq́;
vnà cum Deo cuncta humana gubernare; Artem verò vt tertium ſequi: Deus enim
eſt cõmune & primum principium; Fortuna & Opportunitas, ſunt medium; proxi-
mum principium eſt Ars, qua varia euenta pro facultate congruenter componun-
tur: proxima tamen & media Principia, non conſpirante primo, nil perficere valent:
Non igitur iniuria tenetur Ciuilis Philoſophus de Fortuna notitiam habere. Et quã B
uis ſubtiliter de ea diſſerere, ſit munus Phyſici, & Metaphyſici; ego tamen medio quo
dam modo de ea loquar: ſi enim nonnunquam terminos ciuilis diſciplinæ pertranſeo;
id non quidem inſcius, ſed gratia plenioris explicationis efficio: quod prę ſertim mi
hi condonandum eſt: quia non principalis auctoris, ſed explicatoris potius ſenten
tiarum Ariſtotelis vices gero. De Fortuna igitur, caſu, & ſorte loquuturus; quoniam
non conſtat, quid nomine eorũ ſignificetur, apud varios ea nomina in varia ſignifi
catione vſurpantur; propterea perpendam primò, quid ſint; inde colligam, an ſint;
tertiò, quomodo diſtinguantur; quartò, ad quod genus cauſæ redigantur; quintò,
qualia, & propter quid talia ſint; ſextò, problemata & dubia varia diluam; Demum,
de remediis aduerſam Fortunam lenientibus verba faciam.

Platò.

Tenetur ciuilis de fortuna notitiam habere.

De Fortuna, Caſu, & Sorte, quę declarãda.

Quid ſint Caſus & Fortuna, ex Aliorum Opinione. Cap. XL.

Veteres Philoſophi.

EMpedocles, Democritus, Leucippus, & Epicurus, nil ſupra corpus excogi- C
tantes, ignari Diuinæ Prouidentiæ, exiſtimantes materiem, & corpus
eſſe vniuerſam naturam & eſſentiam rerum; Fortunã & Caſum nil aliud
eſſe putarunt, niſi cęcam fortuitamq́ue eorum corporum concurſionem,
quæ rerum materiem eſſe exiſtimarunt; vt Democritus concurſionem atomorum,
Empedocles quatuor Elementorum; adeò vt fieri Natura, fieri fato, & fieri caſu &
fortuna, in prima rerum generatione apud eos non diſtinguerentur: Naturam enim
non propter finem, ſed temere & ſorte fortuna operari cenſebant; Ita fortuito ato-
morum concurſu dicebat Democritus fieri mundos; Solùm ſecernebant fieri Na-
tura a fortuna & caſu in ſingulorum generatione, quæ mox a ſimili fierent, vt homo
ab homine: hęc enim nõ caſu & fortuna, ſed per principia & modos definitos gigni
dicebant. Quorum ſententia reiicienda eſt: nedum; quia Primum principium, eiuſ
q́ue Prouidentiam euertunt, perperamq́ue exiſtimant materiem & corpus eſſe vni-
uerſam Naturam & eſſentiam rerum: Verùm præſertim, quia pugnantia proferunt;
nam dicere naturam nil agere propter finem, & aſſerere cũcta ab ea cęco caſu fieri, ſe D
mutuò deſtruunt: Si enim natura non operatur propter finẽ, non põt a fine recedere,
& errare; ille enim dicitur a ſcopo recedere, qui ſibi præfigit ſcopũ: Quare ſi natura nõ
ſibi præfigit ſcopũ, nõ põt errare; & propterea non põt ſorte ſortuna aliquid efficere,
cũ fortuna ſit receſſus a ſcopo. Ita quoq; dicere naturam nil per ſe efficere, & eam ope
rari ſorte fortuna & ex euentu, inter ſe pugnant; cum facere aliquid ex euentu, ſit re
cedere ab eo quod eſt per ſe. Inſuper; dicere Mundum ſorte ſortuna eſſe factum, eſt
dicere mundum non eſſe mundum: quia forma mundi eſt ordo; quæ autem ſubiiciun
tur Fortunæ, deſtituta ſunt ordine. Præterea; Aſſerere opera Naturæ fieri ſorte for-
tuna, eſt dicere opera Naturæ non eſſe opera Naturæ: quia opera naturæ, vel ſemper
vel frequenter, eodem modo fiunt; opera fortunæ econtra, nec ſemper nec frequen
ter fiunt conſimiliter. Demum dicere, cęlum a caſu, & a fortuna fieri, collocata ſub
cęlo habere cauſas definitas & proprias; eſt idem ac dicere, ſubiecta cęlo non ſubiici
cęlo: in his enim, quæ ſubordinata ſui natura ſunt; ſi primum eſt caſu, vt cętera quo
que

Reiicitur Vetus opinio.

Veteres ſe cũ pugnãt. Prima controuerſia.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

A que fiant caſu neceſſe eſt. Ea itaque opinio non eget, vt ab alio euertatur, cum ſemetipſam deſtruat: Non igitur caſus & fortuna ſunt cęcum euentum, ſequens materię neceſſitatem: nam ſi id eſſet; ſenium, diminutio, ægritudines, mortes, & ſimilia, quæ ex neceſſitate materię prodeunt, dicerentur fortuna fieri: quod nemo ſanæ mentis exiſtimat; neceſſitas enim & fortuna apertiſſimè inter ſe pugnant. Propterea eſt altera opinio quorundam, qui cenſent; Fortunam eſſe Deam quandam, Diuinamque poteſtatem, ordinantem, regentem, ac diſtribuentem ea munera, quæ vulgo Fortunæ bona dicuntur. Hinc Fortunę, vt Deæ, apud Romanos erecta fuere altaria & templa: de quibus varia apud Plinium legi poſſunt, & apud Plutarchum, quæ miſſa facio. Hanc opinionem ſequutus Boetius in ſecundo de conſolatione proſa ſecunda dixit: Si conceditur Intelligentiis, vt ſuos vertant orbes; cur etiam Fortunę concedendum non eſt, vt ſuam rotam circumuoluat? Si non conquerimur de intelligentiis, cur conquerimur de Fortuna; ſi ſuo fungens munere rotam ſibi deſtinatam conuertit; noſque in ea collocatos modò deprimit, modò eleuat? Verum cum

Secunda opinio.

B Fortuna iudicetur Diuina quædam Potentia latens, & occulta; quænam ſit hęc Poteſtas, non conſtat; & varii varia dicunt. Quidam inquiunt eſſe Dęmones humano generi præſidentes; qui latenter faciunt, vt ea nobis eueniant, quæ forte fortuna euenire dicuntur: Cuius opinionis ſunt Academici. Propterea dixit Plato in quarto de Legibus; Deum quidem omnia, & vnà cum Deo fortunam & occaſionem cuncta gubernare: per Fortunam ſignificans Dęmones medios, inter Deum & Prudentiam hominis. Et Proclus, eximius inter Academicos, in ſuis commentariis in Timæum Fortunam definiens dixit; eſſe Dęmonicam poteſtatem congregantem inuicem cauſas inter ſe diſtinctas: Quod etiam denotare voluit Speuſippus in libro de Definitionibus Platonis inquiens, Fortunam eſſe motum ab occulto in occultum, caſu quodam fęlicis actionis cauſam. Platonici enim Deum ſtatuunt ſupra mentem, ſupraque intelligibile: Menti tribuunt intelligibilia, quæ ſunt ideę, & rerum ſpecies; & propterea ei competere aiunt cognitionem & prouidentiam ſpecierum: Dęmoni tribuunt cognitionem & curam ſingularium, in quibus locum habet caſus & fortuna.

Quæ ſit latens diuina poteſtas q̄ Fortuna dicitur.

Plato.

Proclus.

C Alii inquiunt eſſe intelligentiam quandam; non ſecus mortali Orbi Præſidentem, ac Motores cęli pręſint orbibus cęli: & ideo non Dæmonem, ſed Deam eſſe exiſtimant; quam nonnulli propitiam, alii experiuntur aduerſam. Quidam demum altius eleuati, Fortunam inquiunt eſſe Deum Verum, Deum Optimum Maximum, qui auctor eſt omnium bonorum, & cuius Prouidentiæ ſubiiciuntur omnia. Hunc aiunt, ob varietatem munerum, variis denotari nominibus: nam (vt dixit Seneca libro de beneficiis) tot Dei ſunt nomina, quot eius munera. Vt enim fruges largitur hominibus, dicitur Ceres; vt vinum, Bacchus; vt Eloquentiam, Mercurius; vt Sapientiam, Minerua; ſimiliter de cęteris: Pari ratione, vt modo nobis occulto per media latentia diſtribuit Fortunę munera, & cauſa eſt vt præter intentionem proximi agentis multa eueniant, Fortunę & caſus nomine deſignatur. Hanc ſententiam indicauit Ariſt. in ſecundo Phyſicorum cont. 47. inquiens: Sunt autem quidam, quibus videtur fortuna quidem eſſe cauſa; immanifeſta autem humanæ menti; tanquam Diuinum quiddam, & δαιμονιώτερον, hoc eſt ſupra Dęmonicam facultatem collocatum &c. Hęc

Ariſt.

D opinio, cum tres habeat partes, pro omni eſt conſideranda. Vt pertinet ad primam partem, quòd ſit dęmonica facultas; proculdubio nec vera, nec Peripatetica eſt: Non Peripatetica, quoniam Ariſt. Dęmones non nouit; Et fortunam declarans, nunquam de Dęmonibus mentionem fecit: Non vera; quia, cum dentur Dæmones, non ita dantur, vt aliquid faciant non diſtinctè pręcognitum a Deo; nec cuncta fortuita inſtrumento Dęmonum fiunt: & propterea; cum ipſi non ſint prima cauſa fortuitorum euentuū, ſed inſtrumenta tantùm; & cauſa non omnium, ſed quorundam; non ipſi fortunę nomine ſunt deſignandi, ſed prima cauſa, cuius ordine cuncta perducuntur in finem. Et cum D. Auguſtinus in quinto de ciuitate Dei inquit (Nos enim cauſas, quæ dicuntur fortuitę; vnde & fortuna nomen ſumpſit; non dicimus eſſe nullas, ſed latentes: eaſque tribuimus, vel veri Dei, vel quorumlibet ſpirituum voluntati) Proculdubio ſpiritus denotauit vt inſtrumenta, Deum vt Principē cauſam: de vtriſque tamen fecit mentionem, quatenus fortuita ſunt varia; & euenire poſſunt, cum interuentu ſpirituum, tum ſine eo. Vt pertinet ad alteram partem, nempe quòd

An fortuna ſit Dęmonica facultas.

D. Auguſtinus.

Fortuna

An fortuna ſit vna intelligentiarum.

Fortuna ſit vna intelligentiarum aſſiſtens mortali orbi, proculdubio ea longius à vero diſtat; nil enim inconſtans & inordinatum proximè pendet à mēte aliqua abiuncta, quæ ſemper cōſimiliter ſe habet: Si enim daretur huiuſmodi Mens; proculdubio ea eſſet Mens amens, Dea diuinitatis expers: & cum Natura, quæ infra eam collocatur, ordinem exactiſſimè ſeruet, abſurdum eſt putare illam operari ſine ordine, contingenter, euertendo ac permutando principes ac conſtitutos primarum cauſarum ordines. Præterea: Cum euenta fortuita ſint varia, inter ſe pugnantia; etiam putandum eſt, a cauſis variis & pugnantibus ortum ducere, non autem ab eadem intelligentia, cui tale munus demandatum ſit. A

An fortuna ſit Verus Deus.

Quatenus verò pertinet ad tertiam partem: quæ erat, fortunam eſſe ipſummet Deum; vt modis obſcuris, & per latentia media, cauſa eſt eorum euentorum, quæ a nobis fortuita nuncupantur; ei enim verè cornu illud copiæ competit, quod fortunæ tribuitur, copiæ inquā variorū munerū: Hæc opinio eatenus eſt vera; quatenus a Theologis noſtris rectè profertur & explicatur. B Nam euenta illa, quæ dicunt fortuita, ad duo referri poſſunt, ad Deum, & ad cauſas proximas; relata ad Deum, non ſunt fortuita; cuncta enim definita & certa ſunt Deo: relata autem ad cauſas proximas, quia eueniunt præter intentionem earum, fortuita ſunt. Deus itaque eatenus poteſt dici Fortuna; quatenus ab eo omnia euenta, quæ relata ad nos ſunt fortuita, tanquā a cauſa prima proficiſcuntur:

Deus non propriè dicitur fortuna.

nō propriè tamen dicitur fortuna; primò, quia fortunæ nomen aliquid inconſtans ſignificat; ſecundò, quia per relationem ad eum illa euenta ſunt prædefinita, non autem fortuita. Si eadem opinio conſideretur per principia Platonica, concedi non poteſt: quia Plato Deum conſtituit ſupra mentem, hoc eſt ſupra intelligibile, & intellectum: Menti, quæ vel eſſentia, vel ratione ab eo diſtinguitur, tribuit ideas;

Nec ex ſententia Platonis.

quæ cum ex ſententia Platonis tantùm ſint ſpecierum, non autem etiam ſingulorum (vt rectè cēſent Theologi) ſolùm poterit mens ſoluta a corpore per eas ideas ſpecies intelligere, eaſque curare; cognitio autem & cura ſingularium, in quibus fortuna locum habet, ad Dæmones pertinet, & propterea apertè in quinto de C legibus Deum a fortuna ſeiunxit, dum dixit; Deum, & poſt Deum fortunam & occaſionem, omnia gubernare. Quòd ſi Plato in decimo de Legibus oſtendit Deos ſcire, videre, audire, curareque omnia, quæ vel ſenſu, vel mēte apprehendi poſſunt: Dicendum eſt, Deorum nomine vniuerſum ordinem Dei, Mentis, & Animæ denotaſſe; in quo ternario Diuinitatem in ſuis epiſtolis reperiri aſſeruit. Demum ſi ea ſententia conſideretur conſideratione Peripatetica, in parte vera, in parte falſa iudicari deberet.

Nec ex ſententia Ariſtotelis.

Primò vera; quatenus ex ſentētia Ariſtotelis Deus ſe ſolùm cognoſcit, cætera autem tantùm eminenter, non per proprias ſpecies; cum Deo nec indiuiduorum (vt Theologi) nec ſpecierum (vt diuinæ menti Platonici) cenſeat Ideas conuenire; propterea quæcunque ſunt indefinita, & fortuita ex parte noſtri, etiam cenſet eſſe talia ex parte Dei; vt etiam Auer. 12. Metaphy. 47. opinatus eſt: adeo vt Deus hac ratione Fortuna dici poſſit, quatenus præter intentionem eſt cauſa prima fortuitorum euentorum. Altera ex parte ea ſententia a Peripatetico concedenda non eſt: quia; quamuis fortuita euenta a Deo pendeant; non tamen ille eſt cauſa D contingentiæ, inconſtantiæ, & varietatis eorum; hoc enim potius ortum ducit a cauſis ſub Lunæ orbe poſitis, quæ ob impotentiam non ſeruant menſuras primarum cauſarum, vt dicitur in calce quarti de Generatione Animalium: adeò vt caſus & fortuna potius a receſſu a Deo, quàm propriè a Deo ortum ducere dicantur: & propterea non inſulsè ſors & fortuna dicuntur ſorores ſpuriæ Parcarum, e cœlo detruſæ in hunc inconſtantiæ orbem.

Sors & fortuna, ſpurię ſorores Parcarum. Stoici.

Stoici tamen illi fuerunt, qui (referente Simplicio in ſecundo phy. con. 39.) fortunam dixere Deum; & ante Stoicos Græcorum nonnulli. Ex his, quæ dixi, varia colligere valemus, & præſertim, ꝙ Noſtri Theologi (quorum ſententiæ cenſeri debent regulæ cæterarum) ac inſuper Platonici, & Peripatetici, hac de re non idem ſentiunt; ſed variis nixi fundamentis, varia dicunt.

Error Ciceronis.

Ex quo conſtat, minus rectè ſenſiſſe Ciceronem; dum primo Tuſculanarum aſſeruit, Ariſtotelem a Platone ſolis verbis, non ſententia diſſentire: & ex opinione vtriuſq; dixit dari animam mundi præditā vi ſentiendi & perfecta ratione, quam Mentem, Sapientiam perfectam, Deumque appellent; procurantem cęleſtia maximè, deinde in terris ea, quæ ad hominem pertinent: quam interdum nuncupent neceſſitatem

& fatum,

A & fatum, quaſi immutabilem continuationem ordinis ſempiterni; nonnunquam eandem nuncupent fortunam, quòd efficiat multa improuiſa, nec opinata nobis, propter obſcuritatem ignorationemque cauſarum. In his profectò plura ſunt errata quàm verba. Primò falſum eſt (vt patuit) Ariſtotelem hac de re idem ſentire cum Platone. Secundò minus rectè inquit, apud Platonem idem eſſe Animam Mundi, Mentem, & Deum; hæc enim tria ex ſententia eius diſtincta ſunt. Tertiò errat inquiens fortunam apud Platonem eſſe ipſummet Deum: conſtat enim Platonem in quinto de Legibus fortunam a Deo ſecreuiſſe, dum dixit; Deum, & poſt Deum fortunam & occaſionem, omnia gubernare. Quartò perperam tribuit Ariſtoteli, quod putauerit Deum eſſe animam mundi ſenſu & ratione præditam, ac eundem eſſe fortunam & fatum: hæc tam longè abſunt a principiis Ariſtotelis, vt nil magis abeſſe valeat. Sed (prætermiſſo Cicerone, qui frequēter in referenda ſentētia Platonis & Ariſtotelis errat) De Ioanne Pico Mirandulano, viro genere, & ingenio illuſtri, magis Ioann. Pic. Mirandolanus.
B in horū Scholis verſato, mirari debemus: qui in quarto libro aduerſus Aſtronomos cap. 3. Sententias Theologorum, Platonis, & Ariſtotelis de fortuna in vnam redigit; cum maximè inter ſe diſtinguantur. Propterea eſt alia opinio quorundam, qui dicūt Alia opinio. caſum & fortunam non eſſe cauſas, ſed eſſe ſubitum quendam inopinatumq; euentum; adeò vt euentus ille, non autem aliqua cauſa, cenſeri debeat caſus, ſiue fortuna: Propterea dixit Lactantius, Fortuna eſt ſubitus ac inopinatus euentus. Hæc Lactātius opinio id veri includit, quòd frequenter caſus & fortuna pro fortuito euentu vſurpantur; veluti inuentio Theſauri dicitur bona fortuna fodientis. At quia res effecta ad ſuam cauſam refertur, ab eaque denominationem recipit; quæ ſi Diuina fuerit, a Deo manat; ſi Phyſica, a Natura; ſi Artificioſa, ab Arte: ſimiliter eſt neceſſe, vt res Fortuita a Fortuna prodeat, adeò vt cauſa eius fortuna nuncupetur. Præterea: Cum fortuita ex euentu fiant; & quod eſt ex euētu, neceſſariò redigantur ad aliquid per ſe; eſt neceſſe, vt cuncta quoque fortuita ad aliquam per ſe cauſam redigātur, a qua contingenter prodeant: ita communi omnium conſenſione dicimus, multa fieri a caſu, & a fortuna. Propterea opinantur Aſtronomorum plurimi, fortunam eſſe Aſtronomi.
C cœleſtium corporum conſtitutionem, ſtellarum aſpectum, ac ſtellæ in ortu hominis principatum; a quibus latenter homini ea tribuantur, quæ forte fortuna ei euenire dicantur: Hinc aſpectuum quidam fœlices & fortunati, alii aduerſi & infortunati ab eis dicuntur. Quorum ſententia cum a Theologis, tum a Philoſophis iure optimo exploſa & reiecta eſt; adeò vt ſuperuacaneum cenſeam in ea diutius immorari, ne rem a multis exactiſſimè actam ego iterum obiter agere videar: num tamen aliquid ueri ea includat, dum loquar de bona hominis fortuna, patefaciam.

Quid ſit Fortuna & Caſus, Opinio Ariſtotelis.
Cap. XLI.

D VT conſpicua reddatur opinio Ariſtotelis, accipiēdum primò eſt, Fortunę nomen multipliciter vſurpari. Sumitur frequenter fortuna pro quauis adeptione bonorum fortunæ: in qua ſignificatione omnes, qui ditātur, fortunati dicuntur. Inſuper vſurpatur pro omni hominis ſtatu & conditione, quę permutationi & inconſtantiæ eſt obnoxia: ita dicimus, quoſdam eſſe humilis, alios mediocris, nonnullos ſublimis fortunæ. Vſurpatur tertiò pro ipſiſmet fortunæ bonis: veluti dum dicimus, fortunas Socratis fuiſſe anguſtas, fortunas Darii fuiſſe ampliſſimas & latiſſimas. Vſurpatur quartò pro his, quæ nobis impedimento ſunt ad aſſequendum finem: veluti dicimus, Nauigantes a fortuna turbatos fuiſſe, & multa nobis fortunam facere. Quintò vſurpatur pro re effecta, ac etiam, non pro cauſa aliqua, ſed pro variarum cauſarum concurſu; qui contingenter fiat, nec expectatur a proxima cauſa: veluti dum ſimul occurrit, vt in eodem loco homo vnus Theſaurū abſconderit, alter verò voluerit terram ſodere pro plantanda arbore; ille concurſus, ex quo prodit inuentio Theſauri, fortuna nuncupatur. Sextò, (quoniam re vera nil fit ſine prouidentia primæ cauſæ) vſurpatur fortuna pro cauſa prima, præordinante concurſum proximarum cauſarum modo obſcuro, & præter intētionem earum

Fortunæ nomē multipliciter uſurpaſ. & octo eius ſignificationes referūtur.

rum: in qua ſignificatione multi cauſam occultam, & Deum dixere Fortunam. Se- A
ptimò ex ſententia Academicorum & Simplicii in ſecundo phy. con. 52. dicitur for
tunæ nomen de quauis adeptione propriæ conditionis rerum, a ſua cauſa penden-
tium: ita dicimus Solis ſortunam hanc eſſe, vt maximam lucem ſortitus ſit; Lunæ,
vt ſit opaca, nata illuſtrari; ac ita de cæteris. Demum vſurpatur fortuna pro cau-
ſa, vel proxima, vel remota, pręſertim tamen proxima; a qua præter intentionem,
ac extra ſemper & frequenter, aliquid producatur: in qua ſignificatione de ea lo-
Explicatio ſententiæ Ariſtotelis.
quitur Ariſtoteles in ſecundo libro Phyſicorum, & nos verba facturi ſumus: pro cu-
ius ęxacta notitia; quoniam, quid res ſit, præſertim ex diſtinctione colligitur; qua-
tuor diſtinctiones prędiccipiendæ ſunt. Prima eſt. Eorum, quæ fiunt, quædam ſem
Quatuor diſtinctio. Prima diſtinctio.
per & neceſſariò fiunt; vt quotidie Sol oritur nobis, & occidit: Alia frequenter, vt
opera inferioris naturæ; frequenter enim gignitur homo præditus cõgruente mem
brorum proportione & numero, nonnunquam tamen ſecus accidit: Nonnulla de-
mum eueniunt nec ſemper, nec ſiequenter; vt ſoſſionem terræ nec ſemper nec fre-
quenter ſequitur inuentio Theſauri: Omnium conſenſione fortuna & caſus, non in B
primo, nec in ſecundo diſtinctionis membro, ſed in ſolo tertio locum habent. Al-
Secunda diſtinctio.
tera diſtinctio eſt. Eorum, quæ fiunt, nonnulla temere & nullius finis gratia fiunt;
vt frequenter paleas piloſque oſcitanter nulliuſque finis gratia euellimus ſcindimuſ-
que: Alia fiunt gratia finis; vt opera, quæ per ſe fiunt a Natura & ab Arte: In pri-
mo membro locum non habẽt caſus & fortuna, ſed in ſecundo tantùm. Et ratio eſt:
quia caſus & fortuna ſunt aliquid ex euentu; id, quod eſt ex euentu, opponitur ei,
quod eſt per ſe; oppoſita autem in eodem nata ſunt fieri. Et cõfirmatur, quia quod
eſt ex euentu, eſt receſſus ab eo, quod eſt per ſe: receſſus ab aliquo eſt poſterius eo,
nec ſeruari poteſt ſine illo: quare caſus & fortuna verſantur in rebus natis fieri pro-
Tertia diſtinctio.
pter finem, & redigũtur ad cauſam operantem propter finem. Tertia diſtinctio eſt.
Eorum, quæ fiunt propter finem; nonnulla ſine prælectione fiunt, vt quæ fiunt per
naturam; alia fiunt cum prælectione, vt quæ fiunt ab homine, præcurrente conſul
tatione. Hæc diſtinctio nobis inſeruiet pro aſſignanda differentia inter caſum & for
Quarta diſtinctio.
tunam. Demum: Eorum, quæ eueniunt; quędam, quamuis ſint nata ab agente ex- C
peti, tamen ex euentu ſequuntur actionem agentis propter finem operantis; alia ſe-
quuntur per ſe, & exoptata ab eo: Caſus, & Fortuna ad primum membrum perti-
nent. Hæ ſunt quatuor diſtinctiones eorum quæ fiunt: Et quoniam effecta referun
tur ad cauſas, & per effecta nobis notiora inuenimus cauſas, ideo putandum eſt eaſ-
dem quatuor diſtinctiones cauſæ efficienti competere. Ex quibus colligimus com-
Quæ ſint cõia caſui & fortunæ.
munia caſui & fortunæ: nam dicũtur eſſe cauſæ, quæ cum operentur propter finem,
ex euentu, & per concurſum externæ & latentis cauſæ aliquid efficiunt; quod nec
ſemper, nec frequenter natum eſt ab eis fieri: Veluti, ſi Alcibiades ambulandi gra
tia ingrediatur Viridarium aliquod, ac eſuriens; cum viderit pomum, in quo eo in-
ſcio ſerpens venenum dereliquerit; comedat illud: ſi venenum recipit, & moritur;
caſu quadam & forte fortuna venenum recepiſſe, ac obiiſſe dicetur.

An Caſus et Fortuna ſint, afferuntur Rationes pro vtraq; parte. D
Cap. XLII.

CVM apparuerit, quid caſus & ſortunæ nomine ſignificetur; facile modò
eſt conſiderare & declarare, num dentur, & in vniuerſo locum habeant,
nec ne: Vt tamen exactius id fiat, a dubitatione exordiar; dubitatio
Quòd caſus & fortuna non dentur. Ratio prima.
enim occaſionem prębet accuratioris conſiderationis. Apparet caſum &
fortunam inania nomina eſſe, & in vniuerſo locũ non habere. Ratio prima ex Deo,
eius cognitione, ac prouidentia ſumitur: Nam Deo omnia ſunt explorata & certa, ab
eo cuncta in ordinem ſunt redacta, nil ſubterſugit prouidentiam Dei: at pręcogni-
tio, præordinatio, & prouidentia, pugnant cum fortuna; & cum ea minimè ſeruã-
tur: ſi igitur omnia ſunt prædefinita, præcognita, & præordinata; nil erit in vniuer
ſo a caſu, vel a fortuna. Secunda ratio ſumitur ex natura. Legitur in primo libro de
Cœlo cont. 31. naturam nil facere fruſtra: & in ſecundo de cœlo 34. ac alibi, natu-
ram

A ram de his, quæ fieri poſſunt, efficere id quod optimum eſt; & nil efficere vt contingit, ſecundo cœli 45. quare nil facit a caſu; nam caſus ſignificat id, quod eſt fruſtra, & ex euentu, vt dicitur in ſecundo libro phyſicorum. Tertiò id oſtenditur ratione ſumpta ex hominum præſagio. Nam Aſtronomi prædicunt, & Aruſpices per Artes diuinatrices præcognoſcunt ea effecta, quæ vulgo caſu & forte fortuna facta dicuntur: non autem ea prædicere poſſent, niſi eſſent prædefinita, ac a definitis cauſis proficiſcerentur: prædefinita autem, & a certis cauſis prodeuntia, nec caſu, nec forte fortuna facta dicuntur. Ex aduerſo Experientia, Ratio, & communis Vſus loquendi omnium, patefaciunt caſum & fortunam aliquid eſſe, & in vniuerſo locum habere: omnes enim, cum ignari, tum ſapientes, frequenter de caſu & fortuna mentionem faciunt, de ea conqueruntur, multaque dicunt a caſu vel a fortuna fieri; & iure optimo profectò: Cum enim multa fiant præter intentionem agentis, per latentem concurſum externæ alicuius cauſæ, & fiant extra ſemper & frequenter; eis competit definitio caſus & fortunæ, & propterea a caſu & fortuna fieri dicuntur.

Ratio ſecunda. Tertia ratio. Dari caſũ & fortunam. Ratio prima.

B Confirmatur ratione: Nam vniuerſum, eo quia vniuerſum eſt, includere debet omnes rerum & euentuum gradus: cum igitur dentur neceſſaria; & ea, quæ fiunt vt plurimum; debent etiam dari ea, quæ fiunt præter hæc. Inſuper: Cum dentur definita & certa, etiam inueniri debent indefinita & incerta: cum adſint, quæ fiunt cũ intentione; debent adeſſe etiam ea, quæ fiunt præter intentionem agentis: ac demum; cum detur materies, quæ eſt origo inconſtantiæ, inordinationis, & contingentiæ; inueniri etiam debent indefinita, inconſtantia, & contingentia nonnulla, quæ caſu fiant & forte fortuna. Quod confirmatur exemplo Artis: quę cum ſit æmula naturæ, nonnulla facit contingenter, & per fortunam.

Ratio ſecunda. Ratio tertia.

An Caſus & Fortuna ſint, Opiniones variæ. *Cap. XLIII.*

C QVONIAM de modo, quo res a primis cauſis pendent, Variæ fuere veterum Philoſophorum ſententiæ; ideo etiam de caſu & fortuna opiniones ſunt Variæ: quarum duæ ſunt extremę, cæteræ mediant. Conſentiũt primo omnes, multa fieri præter intentionem proximę cauſæ; differunt tamen. Quia Stoici cenſent cuncta fieri fato, per neceſſariam quandam ſeriem, inſolubilemque catenam cauſarum: adeò vt illud, quod per relationem ad proximam cauſam, quatenus modo occulto & præter opinionem eius euenit, dicitur fieri caſu vel fortuna; id ipſum ob inſolubilem cauſarum præcurrentium catenam, dicatur fieri neceſſariò: Quorum ſententiarum ab Alexandro, tum a Plotino, tum a noſtris Theologis tecta ratione reiicitur. Ex aduerſo Democritus, Leucippus, Epicurus, Empedocles, fere omnia fieri cęco quodam caſu arbitrati fuerunt, fortuitoque concurſu eorum principiorum; quæ materiem, naturam, & eſſentiam rerum eſſe putarunt: hi enim mundo nullum præeſſe ducem putantes, cuncta fieri cęco caſu dixere:

Stoici. Democritus.

D quorum opinionem his carminibus Claudianus tetigit, inquiens.

Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem;
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.

Quorum opinio iam in pręcedentibus reiecta eſt. Inter hos mediant Theologi, Academici, & Peripatetici: qui cum conueniant, per relationem ad proximas cauſas multa fieri caſu & fortuna, & aſſerant ea fieri per variarum cauſarum concurſionem; differunt tamen: quia nonnulli aiunt concurſionem illam habere cauſam aliquam definitam eas connectentem; ad quam ſi res fortuita referatur, minimè dicitur eſſe fortuita, ſed præcognita & prædefinita: quam cauſam Theologi rectè de omnibus ſentientes, dicunt eſſe Deum; Academici eſſe Dæmones: nonnulli verò inquiunt, concurſum illum cauſarum omnino eſſe contingentem, a nullaque antecedente cauſa prædefinitum, prænotum, ac præordinatum; adeò vt res inde prodiẽs, abſolutè, & per quamlibet relationem dicatur caſu & fortuna facta. Huius opinionis ego cenſeo fuiſſe Ariſtotelem, quod apertè conſtat: Primò quia Dæmones mor-

Opin. Ariſtotel. media inter eam Theologorũ & Democriti.

talia

talia curantes (vt faciũt Platonici) non ponit : Secundò ; quia Deo negat compe- A
tere ideas, vel indiuiduorum, vel ſpecierum ; ſine quibus (vt rectè nouit Diuus Au
guſtinus) nec ſingulorum prænotio, nec diſtincta cura Dei, ſeruari valet. Ideo in
ſecundo Phy. explicans pertinentia ad caſum & fortunam ; patefaciensque, quomo-
do vera ſint multa, quæ a variis tribuuntur fortunæ ; nunquam de prima cauſa con
nectente & ordinante varias illas coincidentes cauſas mẽtionem fecit : quod tamen
facere debuiſſet, cum multa ob eam præordinantem cauſam de fortuna dicantur ;
vt, quòd ſit Dea, ſuperet humanum captum, & ſimilia. Præterea Ariſtoteles in ſe-
cundo Magnorum Moralium cap. 9. ait diſtributionem bonorum fortunæ non eſſe
tribuendam Deo ; quia frequenter iniuſtè fit, ac ita indicaremus Deum eſſe malũ
iudicem : Inſuper addit, fas non eſſe, vt Deus curam habeat malorum : His apertè
manifeſtat, Deum non eſſe cauſam præordinantem concurſum earum cauſarum,
quem ſequitur euentus fortuitus : Ideo Auerroes etiam in duodecimo Metaphyſicæ
37. & alibi, negat Deo competere diſtinctam cognitionem & curam ſingularium. B
Conſtat igitur ex ſententia Ariſtotelis res fortuitas & caſu factas, abſolutè & qua-
Opin Ariſtotelis perã a nonullis explicata. uis conſideratione & relatione eſſe tales. Propterea colligo Diuum Thomam, Sim
plicium, & Philoponum ; qui in ſecundo Phy. inquiunt per relationem ad Deum ni-
hil fieri a caſu, ſed ſolùm per relationem ad cauſas proximas ; proferre quidem ſen
tentiam veram, at non Peripateticam : vt etiam fecit Boetius in libro de Conſola-
Epilogus dictorum tione Philoſophica, nec non Auicenna in primo ſuæ Sufficientiæ cap. 3. Colligamus
itaque, ex ſententia Ariſtotelis caſum & fortunam abſolutè dari : Ex ſententia au
tem Platonis & Theologorum dari in parte, non abſolutè ; hoc eſt per relationem
ad cauſas proximas, non ad primas : Si autem Ariſtoteles hoc putaſſet, abſolutè ne
gaſſet dari caſum ; quia ſæpe nos monet inſpiciendam eſſe cauſam primam, & aſſe-
rit in octauo Phy. eam magis operari cæteris, & propterea ab ea ſumendam eſſe de-
Diluũtur rationes euertentes caſum & fortunã. nominationẽ. Ex his conſtat, quomodo ea debeant intelligi, quæ caſum & fortu-
nam deſtruere videbantur. Ratio ſumpta ex præſcientia, prouidentia, & cura Dei,
opinioni Ariſtotelis non aduerſatur ; cum non cenſeat fortuita curari a Deo : nec ad C
uerſatur Theologis ; cum fateãtur per relationem ad Deum ; vel ad Dæmones mini
Diluĩt rõ prima. ſtros (vt aiunt Platonici) nil eſſe a caſu, vel a fortuna. Ratio ſumpta ex natura, fa-
cilè diluitur : Natura nil facit fruſtra (inquiunt Theologi) quia cuncta in aliquem fi
Diluitur ſecunda. nem ſunt ordinata : Natura nil facit fruſtra (inquiunt Peripatetici) loquendo de at
tinentibus ad ſpecies, nam in attinentibus ad indiuidua poteſt fruſtra aliquid effice-
re : Inſuper nil facit fruſtra per ſe, at ex euentu poteſt aliquid facere fruſtra : Nil fa-
cit vt contingit ; loquendo de attinentibus ad ſpeciem, & per ſe. Ita Ariſtoteles in ter
tio de Anima 60. inquit : Quæ Natura fiunt, propter aliquid ſunt, at caſus ſunt eo-
Diluĩt tertia. rum, quæ ſunt propter aliquid. Tertia ratio ſumpta ex Artibus diuinatricibus dilui
tur ; quia diuinatrices Artes magna ex parte ſunt inanes, & ſi quid veri prædicunt :
vel id faciũt per notitiam principiorum naturæ ; a quibus opera non fortuita, ſed de-
finita ; niſi ſemper, ſaltem vt plurimum manant : vel id faciunt cõtingenter, ex euen
tu, & valde rarò, vt dum fortuita prædicunt. Hinc magna ex parte diuinatores &
Aruſpices loquaces, leues, & fallaces inueniuntur : & qui multa dicunt, neceſſe eſt D
vt forte fortuna aliquid veri enuncient ; vt inquit Ariſtoteles in libro de Diuinatio-
ne per ſomnium.

Proponuntur & Diluuntur Duæ Difficultates, quæ ex dictis ortum ducunt. Cap. XLIIII.

DICTVM eſt ex ſententia Ariſtotelis ea, quæ ſunt caſu & fortuna, abſolu
tè eſſe talia ; & ad quamuis cauſam referantur, ſemper fieri caſu : Hoc du
Prima dubitatio. bium videtur. Primò ; quia Ariſtoteles in ſecundo Phy. diſputans contra
Democritum putantem cælos factos a caſu, inquit in cont. 67. Quare ; ſi
quammaximè cœli cauſa eſt caſus ; neceſſe eſt prius intellectum & naturam eſſe, &
aliorum multorum, & huius vniuerſi cauſam ; quia id, quod eſt ex euentu, eſt po-
ſterius eo, quod eſt per ſe, & accidit ei : At ego pari ratione dicam, omnes euentus
fortuitos

A fortuitos expoſcere cauſam per ſe, a qua & illi & alii fluant. Confirmatur per con-
textum 44. & 45. eiuſdem libri, ex quibus colligit Auer. omne pendens a re facta a
caſu fieri a caſu: ita dicam ego; omne pendens ab eo, quod eſt per ſe, per relatio-
nem ad illud eſſe per ſe: at omnia ex primis cauſis pendent, quæ eſſentialiter ſunt or-
dinatæ, & per ſe operantur: cuncta igitur per relationem ad primas cauſas erunt per
ſe. Altera dubitatio eſt: quia; ſi fortuita euenta, ad quancunque cauſam referantur, Secũda dubitatio.
ſemper cenſenda ſunt talia; tunc & in cœlo, & in Deo locum habebit caſus & for-
tuna, quod Ariſtoteles in ſecundo Phy. 45. maximè inficiatur. Conſequentia dedu-
citur: quia caſus & fortuna ſunt cauſæ, quę ex euentu rem producunt: at per dicta
ex ſententia Ariſtotelis fortuita etiam a cœlo, & a Deo ex euentu prodeunt: quare
& in cœlo, & in Deo locũ habebunt; immo in eis præſertim habebunt ſedem, cum
ſint cauſæ primæ. De prima difficultate dico, ex ea ratione formata contra Demó- Diluit prima dubitatio.
critum ſolùm colligi, omne effectum fortuitum eſſe natum fieri per ſe; & omnem cau
ſam, quæ fortunæ nomine denotatur, eſſe cauſam per ſe operãtem, & expetentem
B aliquem finem: Propterea Democritus negans cęlos poſſe fieri per ſe, & non præeſ-
ſe cauſam per ſe operantem, non potuit dicere cœlos factos a caſu; & Ariſtoteles ei
obiiciens rectè argumentatur, inquiens: Si mundi ſunt facti a caſu, igitur ſunt nati
fieri per ſe, & eorum cauſa eſt nata operari per ſe: vt enim patuit in præcedentibus;
id, quod eſt ex euentu, accidit ei, quod eſt per ſe, nec ſeruatur ſine eo: Et propterea
Ariſtoteles in cont. 51. & 61. ſecundi Phy. dixit fortunam eſſe præeligibilium, hoc eſt
rerum, quæ natæ ſint præeligi; & addebat, in habẽtibus intellectum ac præelectio-
nem, ſignificans eam attinere ad cauſam propter finem aliquem operantem. Pro-
pterea minus rectè ſenſiſſe cenſeo clariſſimum Ludouicum Boccaferreum; qui dixit, Ludouic. Boccaferreus.
non ſemper fortuitum euentum debere eſſe natum præeligi, veluti dum prauus eſt.
At errauit, quia ille quoque ab aliquo agente eſt natus expeti; vt patefecit Philoſo-
phus de percuſſione caſu facta a cadente lapide, quæ malum aliquod eſt: ideo cont.
63. dixit; Decidit lapis non percutiendi gratia, a caſu igitur decidit, quoniam ce-
cidiſſe potuit proiectus ab aliquo percutiendi gratia. Ex his colligimus primò: quòd
C qui inquiunt cuncta fieri cęco caſu, nil fieri caſu affirmant; & qui ad omnia fortu-
nam extendunt, in omnibus fortunam euertunt; ac demum, qui fortunam cunctis
præferunt, fortunam e ſuo Regno repellunt, & in nihilum redigunt. Conſtat inſu-
per ſolutio inſtantiæ primæ ſumptę ex cont. 67. At addebatur pro confirmatione ſen
tentia Auerrois in com. 44. dicentis: Quod pendet ab aliquo facto a caſu, eſt a caſu;
pariter dicam, quod pendet ab aliqua per ſe & difinita cauſa, eſt per ſe. Reſpondeo
primò; negando conſequentiam; quia a prętantiore poteſt manare ignobilius, ſed
non vice verſa, facile enim eſt in deterius labi: ſic itaque poteſt dari lapſus ab eo,
quod eſt per ſe, ad id, quod eſt ex euentu; at non vice verſa. Addo ſecundò, id ſo-
lùm eſſe verum in cauſis adęquatis, hunc in modum: Quod pendet, tanquam a cau
ſa adæquata, a re facta a caſu, non concurrente alia cauſa potiore & per ſe: eſt a ca-
ſu: Ita quod pendet, tanquam a cauſa adæquata, non concurrente extrinſecus ali-
qua cauſa ex euentu, ab ea prima dicitur fieri per ſe: a cauſa itaque per ſe, cum redu
plicatione, nempe vt eſt cauſa per ſe; id quod pendet, per ſe, & non ex euentu pen
D det. Altera erat dubitatio; quia ſic caſus & fortuna locum habebunt in cœlo, & in Solutio alterius difficultatis.
Deo. Reſpondeo; Fortunam locum habere in primis cauſis, intelligi poſſe duplici-
ter: primò, vt in re effecta: ſecundo, vt in cauſa. Vt in re effecta, nequaquam in
eis locum habet: nil enim in cœlo reperitur, quod ſit factum a caſu vel a fortuna: &
Eclipſes, quæ maximè videntur fieri a caſu vel a fortuna, minimè ſunt a caſu; quia
habent cauſas proximas definitas & certas, a quibus definito & certo tempore ne-
ceſſariò pendent, ideo de illis eſt ſcientia, & definitè ab Aſtronomo prænoſcuntur.
Caſus tamẽ & Fortuna locum habent in cęlo & in Deo, vt in cauſa, quatenus ſunt Quomodo in cęlo & ĩ primis cauſis locũ habeãt caſus & fortuna.
cauſæ remotæ rerum fortuitarum: ſecus tamen ex ſententia Theologorum, & ex ſen
tentia Peripateticorum, vt patuit. Nam ex ſententia Peripateticorum etiam a pri-
mis cauſis fortuitæ res ex euentu prodeunt; & ideo ex ſententia eorum magis pro-
priè dicimus, fortunam & caſum in primis cauſis locum habere: & hoc cenſeo de-
notaſſe Ariſtotelem in ſecundo phy. dum in cont. 55. dixit: Sunt enim aliæ aliis pro-
ximiores earum, quæ ex euentu ſunt, cauſarum. Caſus itaque & Fortuna; vt in re

effecta,

effecta, ac etiam vt in cauſa proxima, cum qua fiat concurſio externæ cauſæ; ſolùm A
habent locum in mundo mortali; vt tamen in cauſis remotis modo iam explicato,
etiam in cœlo locum habere dicuntur. Conſidera tamen, quòd fortuita & contin-
gentia vniuersè ſumpta, non ſunt præter intentionem primarum cauſarum; ac ita
fortuita & contingentia, nec fortuita nec contingentia ſunt: ſumpta tamen in par-
te, ſunt fortuita.

Quõ fortuita non ſint fortuita.

An de Caſu & Fortuna ſit Scientia, & ad quam partem Philoſophiæ pertineant. *Cap. XLV.*

CVM apparuerit, quid nomine caſus & fortunæ ſignificetur, & quomo-
do ſint; iudicabit aliquis nos inaniter laborare pro illis explicandis: quia
ſcientia eſt eorum, quæ ſunt per ſe, & eorum, quæ ſecus ſe habere ne-
queunt; cum quibus ea, quæ ſunt ex euentu, apertiſſimè pugnãt. Pro- B
pterea dico caſum & fortunam dupliciter conſiderari poſſe. Primò pro diſtinctis for
tuitis effectis, diſtinctiſque cauſis, a quibus ea proficiſcuntur; & quia hæc ſunt in-
certa ac indefiuita, de eis ſcientia eſſe non poteſt; veluti non datur ſcientia de mo-
do, quo ex euentu valeamus inuenire Theſaurum, vel aliud aliquid ſorte fortuna fa
cere. Secundò conſiderari poſſunt quoad communia quædam, quæ omnibus cau-
ſis ex euentu aliquid producentibus competunt, eiſque per ſe & ſemper cõueniunt;
veluti quòd ſint cauſæ ex euentu, per latentem & fortuitum cõcurſum externæ cau
ſæ aliquid extra ſemper & frequenter producentes; & hac conſideratione de illis po
teſt eſſe ſcientia; nam ei quoque, quod eſt ex euentu, nonnulla per ſe competere
poſſunt: Ideo ex hoc, & ex dictis in præcedente capite colligere valemus, veriſſi-
ma eſſe hæc Paradoxa; Fortuna non eſt a fortuna, nec Caſus a caſu: nam vniuersè
ſumpta, cauſas habent certas & definitas. At dubiũ aliud occurrit: Si de caſu & for-
tuna poteſt eſſe ſcientia, ea conſideratio ad quam Philoſophiæ partem pertinebit?
Reſpondeo; eam varia ratione ad Diuinum, ad Phyſicum, & ad Ciuilem Philoſo- C
phum pertinere. Attinet ad Diuinum per relationem ad primas cauſas; vt pateat,
quomodo cum diuina præſcientia, prouidentia, & præordinatione ſeruari poſſit:
Et quoniam diuina exactè cognoſcunt Theologi, Ariſtoteles autem ſub nube tan-
tùm; ideo conſideratione diuina exactè a Theologo, obſcurè a Metaphyſico expli-
cantur: Inſuper attinet ad diuinum ratione entis in quo verſatur, quod in per ſe & ex
euentu diuidi poteſt; ſimiliter ratione cauſæ vniuersè ſumptæ, quæ ſimiliter in per
ſe, & ex euentu diſtribuitur. Pertinet ſecundò ad Phyſicum per relationem ad cau-
ſas proximiores, nam eiuſdem eſt conſiderare oppoſita: cum autem per ſe, & ex
euentu ſint oppoſita; & pertineant partim ad naturam, partim ad mentem hominis,
vt eſt principium humanarum actionum; & illæ cauſæ conſiderentur a Phyſico;
iure caſus & fortuna ad Phyſicum pertinebunt: propterea rectè Ariſtotelis in ſecun-
do Phy. de illis cumulatiſſimè diſſeruit. Præſertim autem pertinent ad librum Phyſi
corum: primò; quia de his ſolùm conſiderantur communia quædam (vt dixi) in
communibus autem verſatur Ariſtoteles in lib. Phyſicorum: ſecundò, vt pateat per D
caſum & fortunam non augeri numerum quatuor generum cauſarum, de quo ibi lo-
quitur; ſed redigi ad vnum eorum: tertiò; quia diſtinctio cauſæ in cauſam per ſe, &
ex euentu, eſt prima & communis, libro communi congruens: quartò; quia non-
nulli putarunt eſſe cauſas primas cum natura iunctas, a quibus cuncta manarent:
quintò; quia non ſunt cauſæ alicuius definitæ ſpeciei corporis naturalis, ob quam in
libro aliquo ſub communi contento debeant conſiderari, ideo in communi explica-
ri debent. Demum pertinet modo aliquo ad Moralem: primò, vt fortuna connecti
tur cum humanis actionibus: ſecundò, vt proſpera fortuna connexionem aliquam
habet cum fœlicitate; vt dicitur in primo Moralium Nicom. nec non in ſecundo Phy.
ideo etiam Ariſtoteles in ſecundo Magnorum Moralium de proſpera fortuna verba
fecit: demum; vt emendanda, dirigenda, & corrigenda per Prudentiam & morales
virtutes.

Quõ de caſu & fortuna non ſit ſcientia.

Quõ de caſu & fortuna ſit ſcientia.

Conſideratio fortunæ ad quẽ pertineat.

Quõ pertinet ad Diuinum.

Quomodo ad Phyſicum.

Quomodo ad ciuilium.

A

Quomodo Caſus, Fortunæ, & Sors, inter ſe diſtinguantur. Cap. XLVI.

CAſus, Fortuna, & Sors, quia ſummopere iuncta ſunt, ſibique mutuò apprime familiaria; propterea frequenter confunduntur, & vnum pro altero vſurpatur: propriè tamen ſumpta inter ſe diſtinguũtur. Quorum diſtinctio vt appareat, conſiderandum primò eſt caſum dupliciter vſurpari, & latè, & propriè. Si latè vſurpatur; eſt tanquam genus fortunæ, & propriè ſumpti caſus: At ſi accipitur propriè, nempe vt contra diſtinguitur a ſortuna, tunc dicimus; fortunam attinere ad ſolum hominem agentem cum præelectione, dum præter inſtitutũ & ex euentu aliud aliquid attingit; caſum verò attinere ad cauſam agentem per naturam, intelligendo per naturam, etiam animam omnem infra humanam mentem collocatam: adeò quod caſus locum habeat in agente per náturam; ſiue expertę cognitionis, vt in elementis, mixtis inanimis, ac plantis; ſiue eius compote,

Caſus dupliciter vſurpatur.

Caſus in quibus locũ habeat.

B vt in iumentis, feris, pueris ante vſum rationis, & amentibus. Diſtinctio hæc præſertim ex communi vſu loquendi deſumitur; poteſt tamen eius etiam aliqua ratio aſſignari, & eſt: quia ei competit genus, cui competunt ſpecies: eſſe bene & malè fortunatum, ſoli competit homini; quia bona & mala fortuna cum fœlicitate & miſeria connexionem habent, fœlicitas & miſeria ei oppoſita ſoli competunt homini ratione vtenti: quare aduerſa & proſpera ſorruna, & genus earum, ſoli homini ratione vtenti propriè tribuuntur. Confirmatur: quia munera fortunę inſtrumenta ſunt humanæ præelectionis, & inſeruiunt homini per habitus animi operanti; non autem inſeruiunt inanimis & feris: Confunduntur tamen frequenter (vt dixi) hæ voces; & quæ eueniunt caſu, dicuntur fieri fortuna, ac vice verſa. Hoc fecit Ariſtoteles in primo Rhetoricorum inquiens. Eſt autem Fortuna nonnullorum cauſa, quæ etiam ab artibus efficiuntur; ſed plerunque eorum cauſa eſt, quæ nulla Arte fieri poſſunt; vt eorum, quæ natura quidem fiunt, ſed etiam contra naturam fieri poſſunt: nam bonæ valetudinis Ars cauſa eſt, pulchritudinis autem & magnitudinis natura. Et

Rô diſtinctionis.

C poſt pauca: Fortuna cauſa eſt, vt ſi cæteri fratres deformes ſint, hic autem ſit formoſus &c. Apertè Ariſtoteles fortunam cum caſu confundit: propriè igitur fortuna ad ſolum hominem pertinet agentem per rationem, & in agendis locum habet: In rebus inanimis & feris locum habere poteſt fortuna dupliciter: Vel per metaphoram; vt Lapides, ex quibus Altaria conficiuntur, fortunati dicuntur; & equi Principum dicuntur fortunati, Aſelli autem pauperum & miſerorum hominum infortunati: Secundò in eis poteſt habere locum, non vt in cauſis efficientibus; ſed vt in re, circa quam homo aliquid forte fortuna faciat: ita fortuna locum habet in auro, dum homo forte ſortuna inuenit Theſaurum. Et vtriſque his modis locum habere poteſt in puero & demente: Datur tamen etiam tertius modus, quo fortuna ad pueros & dementes pertinet; quatenus hi ex euentu valēt aſſequi Munus aliquod fortunæ præter eorum intentionem, vel ab infortunio liberari. Cum caſu & fortuna affinitatem habet id, quod fruſtra dicitur; caſus.n. græcè *αὐτόματον*, hoc eſt ipſum fruſtra nuncupatur. Ratio eſt; quia fruſtra id eſſe dicitur, quod cũ in finem aliquem ſit ordina-

In inanimis quomodo fortuna locũ habeat.

Fruſtra.

D tum, finem illum non conſequitur, ſed eo fruſtratur: vt fruſtra dicimus medicamentũ nos recepiſſe, ſi nullum attulit iuuamentũ: Huiuſmodi quoq; ſunt illæ cauſæ, quæ ex euentu aliquid attingunt; attingentes enim aliquid ex euentu, ratione eius dicuntur recedere a principali ſcopo, ac modo aliquo dicuntur ſuo fine fruſtrari, vel ab eo recedere. Conſiderandũ tamen, quòd; quamuis fruſtra, & latè ſumptus caſus, in parte conueniant; differunt tamen multiplici dr̃ia. Primò: quia fruſtra eſt aliquid cõmunius; poteſt.n. cauſa fruſtrari ſuo principali fine, & nil ex euentu attingere: dum verò aliquid ex euentu attingit; niſi abſolutè, ſaltem per relationem ad illud dr̃ recedere a fine, & eo fruſtrari. Secundò differunt; quia diſtincta ratione & fruſtra, & caſus nuncupantur: dr̃ fruſtra, vt recedit a principali fine; dr̃ caſus, vt aliquid præter intentionem attingit, & extrinſecus aliquid occurrit. Tertiò differunt; quia caſus dr̃ cauſa ipſa, quæ ex euentu aliquid producit, vel ſaltem concurſus ille principalis cauſæ cum externa; veluti dicebat Ariſt. in 2. Phy. t. 61. cuius cauſa eſt extra: fruſtra verò non eſt ea cauſa, ſed modus ſe habendi eius ad ſuum finem, vt ſcilicet ſuo fine fruſtratur.

Fruſtra & caſus diſtiguuntur.

Differẽtia prima.

Secunda.

Tertia.

Cauſa ad finem quatuo rmodis ſe habere poteſt.

Nam cauſa ad finem ſe habere poteſt quatuor modis: vel nec illum, nec aliud attingit; ac ita eſt fruſtra ſine vſu: vel illum, & non aliud attingit; & tunc nec fruſtra, nec caſus adeſt: vel finem non attingit, ſed tantùm aliquid aliud; & tunc adeſt caſus, & fruſtra, diſtincta ratione: vel demum attingit vtrunque; & tunc per relationem ad proprium finem, nec eſt fruſtra, nec caſus; per relationem verò ad illud aliud, quod vltra proprium finem attingit, eſt vtrunque. Demum cum caſu & fortuna, & præſertim cum fortuna, ſummopere nectitur ſors: vt doctè & eleganter in ſexto libro de rerum cauſis declarauit nobiliſſimus Iuuenis FRANCISCVS MAVROCENVS, CLARISSIMI PETRI FILIVS; Ingenii præſtantia, ſcientiarum ſplendore, Morumque integritate Illuſtris, auditor olim meus accuratiſſimus, & vigilantiſſimus. Nectitur itaqne valde ſors cum fortuna; adeò vt frequenter pro eodem vſurpentur, & ambo ſimul in bonam & malam diuidantur: Dum tamen propriè accipiuntur, ſors eſt latior quàm fortuna; omnis enim fortuna dicitur ſors, at non vice verſa. Nam dum aliquis operatur propter finem, quem difficile eſt aſſequi, ſi illũ aſſequatur, ea dicetur; non Fortuna, quia non eſt præter inſtitutum agẽtis: ſed ſors; vt in his, qui vulgo dicuntur Lotti o Venture; qui præmia conſequitur, dicitur ſortem habuiſſe. Ideo rectè Cicero in Verrem dixit: Ei venit in Mentẽ e lege Rupilia, Sortiri dicas oportere; educit ex vrna tres, &c. Pariter ſortem habent qui ludunt, dum lucrantur; qui venantur, dum multas capiunt feras; qui quærunt precioſos lapillos, dum multos inueniunt: hæc non bona fortuna, nec oppoſita propriè dicitur mala fortuna, ſed potius bona & mala ſors; per quam bona, quæ expetit, faciliter, vel cum difficultate homo ſortitur.

Ad Quod genus Cauſæ Fortuna & Caſus redigantur. Cap. XLVII.

CVM patuerit fortunam & caſum eſſe cauſas eorum, quæ ex euentu fiunt; & cum ſint cauſæ ex euentu, accidere cauſis per ſe, ad eaſque redigi: iure optimo quærendum eſt, ad quod genus cauſæ redigantur. Pro cuius explicatione primò conſiderandum eſt, quòd re vera, nec fortuna, nec caſus, ſunt cauſa vna aliqua determinata; de qua dicere valeamus, hæc eſt illa cauſa, a qua euentus fortuiti eueniunt; nam ſi daretur huiuſmodi cauſa, fortuna non amplius eſſet fortuna, ſed definitum aliquid: at propriè caſus & fortuna, ſunt ille fortuitus principalis & externæ cauſæ concurſus. Sed quoniam in eo concurſu conſideramus vnum principale, alterum ei occurrens, ad illud principale dicitur redigi caſus & fortuna; id enim, quod eſt ex euentu, alicui per ſe & primò accidere debet. Illud primum non eſt forma; quia munus formæ eſt formare, & dare eſſe: in qua muneris functione minimè conſideratur caſus. Neque etiam eſt finis; quia caſus & fortuna; cum ſint fruſtratio, & receſſio a fine; non poſſunt accidere fini, & ab eo pendere. Neque etiam eſt materies, vt Democritus, Leucippus, Epicurus, & Empedocles exiſtimarunt; qui fieri impetu & neceſſitate materiei, fieri fato, fieri natura, & fieri ſorte fortuna, perperam confundebant, & in idem redigebant: materiei. n. munus eſt ſubiici, ſubſterni, recipere; non autem aliquid producere. Reliquum

Fortuna redigitur ad cauſam efficientem.

itaque eſt, vt ad cauſam efficientem redigantur: Quæ cauſa efficiens Principalis duplex eſt. Vel enim operatur cum ratione, & hæc eſt hominis mens: ad quam redigitur fortuna; quatenus ei accidit, dum agit propter finem, per latentẽ alicuius externi concurſionem vt ſit cauſa alicuius præter inſtitutũ. Vel huiuſmodi cauſa efficiens eſt rationis expers, & tunc ad eam conſimili ratione redigitur caſus. Fortuna & Caſus ita rediguntur ad Mentem & Naturam, vt ſint idem cum eis, & diſtinguantur ratione: accidit enim menti, vt per externæ cauſæ concurſum euadat fortuna; ita accidit naturæ; vt per externum aliquod caſus fiat. Et quia id quod eſt per ſe, etiam eſt prius; propterea mens vt mens, & natura vt eſt natura, ſunt priores & digniores ſeipſis, quatenus caſus & fortuna euadunt. At ſuſpicabitur aliquis fortunam & caſum potius debere redigi ad materiem: Ratio eſt; quia materies eſt origo contingentiæ, inconſtantiæ, & conditionis indefinitæ, e quorum genere ſunt caſus & fortuna. Cui obiectioni reſpondens dico: Materiem eſſe tanquam ianuam, per quam fortuna & caſus in hunc orbem ingrediuntur; & eſſe cauſam, ſine qua euentus fortuiti

Quo fortuna & caſus ad Mẽtem & rationẽ ſe habeãt.

An redigãtur ad Materiem. Solutio.

tuiti

A tuiti non producerentur: at minimè eſſe cauſam eos parientem & producentem, cum munus eius ſolùm ſit recipere & pati. At pulchra occurrit dubitatio, quoniam re vera apparet præſertim debere redigi ad materiē; quia ea dempta demitur, poſita ponitur, tum caſus tum fortuna: in cęlo enim locum non habent, quia in eis materies mortalium non reperitur. Confirmatur: quia inquit Ariſtoteles in quarto de Generatione animalium, Monſtra ortum ducere a materie; hinc fęminæ, quia materiem proli præbent, ſunt Monſtri cauſæ, non mares: at Monſtra a natura caſu, & præter intentionem fieri dicuntur: iure igitur fortuna & caſus rediguntur ad materiem; cui etiam ſimiles ſunt: vt enim fortuna, ita materies; cęca, inconſtans, indefinita, ignotaq; eſſe dicitur. Huius difficultatis per iam dicta patet ſolutio: ex ea enim hoc ſolùm neceſſariò colligitur, vt materies ſit origo, ianua, & cauſa, ſine qua non ſeruatur caſus nec fortuna; non autem quòd ea ſit illa princeps cauſa, cui accidit, vt aliquid ex euentu producat. Et de monſtris loquens: cum dubitatio ſit, an dicantur fieri caſu vel ne, & opiniones ſint pro omni parte: vtique aſſerendum cenſeo,

Dubitatio. *Confirmatio.* *Solutio.* *An mōſtra caſu fiant.*

B ea ſimillima eſſe factis caſu; non autem abſolutè caſu fieri, cum non includant omnes eius conditiones. Simillima ſunt his, quæ fiunt caſu. Primò; quia nec ſemper, nec frequēter fiunt. Secundò; quia (vt monſtra) mala ſunt, & præter intentionem ac legem naturæ: quamuis enim, vt ſubſtantiæ & compoſita Phyſica, quibus potiora per naturam ex ea materie fieri non poterant, ſint bona; cum hac tamen reduplicatione (vt monſtra) profectò mala ſunt, & præter leges ac intentionem naturæ. Tertiò; quia talia ſunt per concurſum impedimenti, ob quod natura fruſtratur ſuo fine. Quartò; quia multa verè poſſunt caſu & forte fortuna concurrere ad conſtitutionem proximi principii Monſtri: Iure igitur dicuntur ſimillima factis a caſu. Non autem abſolutè caſu fiunt; quia dantur definitæ & certæ cauſę Monſtri, per quas de illis valemus aſſequi ſcientiam; & huiuſmodi cauſas in quarto de Generatione Animalium patefecit Ariſtoteles: & hæ cauſæ, non verè extrinſecus occurrunt, ſed internæ ſunt; nam in materie ea impedimenta reperiuntur. Hanc cenſeo fuiſſe ſententiā Ariſtotelis in ſecundo Phy. 64. dicentis; Monſtra non fieri fortuna, ſed magis ca

Monſtra ſunt ſimillima his, q̄ fiunt caſu, nō tamen caſu fiunt. *Explicatur locus in 2. Phy.*

C ſu: non ait abſolutè fieri caſu, ſed addit (magis) indicans ſimillima eſſe factis caſu; & ideo addit (Eſt autem & hoc alterum) hoc eſt monſtra diſtinguuntur ab illis, quæ re vera caſu fiunt: & differentiam addens inquit. Huius enim (nempe rei caſu factæ) cauſa eſt extra, hoc eſt indefinita & extrinſecus occurrens: illius verò (nempe monſtri) cauſa eſt intra; nempe materies, quæ eſt eius interna & definita cauſa. Ita cenſeo locum illum explicandum: ex quo conſtat; quomodo Monſtra expetantur, & non expetātur; ſint, & non ſint caſu. Ac vt ſunt ſimillima caſui, occaſionem profectò ſumunt a materie, ſine qua non fierent; producuntur tamen ab efficiente & Genitrice facultate, coacta per materiem id facere: ea enim, perinde ac optimus ſutor, ex datis pellibus calciamentum conficit (vt ei licet) optimum. At de hoc ſatis, nolo enim cuncta exactè ad viuum reſecare.

Qualis ſit Fortuna, & cur ſit talis. *Cap. XLVIII.*

D CVM Fortuna, ob modum operandi, & conditionem ſuorum euentuum, diſſimilis, varia, & multiformis appareat; iure optimo communi hominum voce varia ei tribuuntur. Diuiditur præſertim fortuna in bonam & malam, ob uarietatem eorum quæ eueniunt; ea enim vel ſunt bona, vel mala. Inſuper, Euenta bona vel mala, poſſunt eſſe talia dupliciter; vel enim parum, vel valde bona, ſiue mala ſunt: Si parum, tunc abſolutè eorum adeptio dicitur bona vel mala fortuna: Si valde, & cum magnitudine ſint talia; tunc ab Ariſtotele in ſecundo Phyſicorum cont 56. nuncupatur εὐτυχία & δυστυχία, hoc eſt proſpera & aduerſa fortuna; in primo tamen Moralium Nicom. cap. 11. εὐτυχίας latius vſurpans, etiam parua fortunæ bona εὐτυχήματα appellat: verùm id facit per relationem ad fœlicitatem; per parua fortunæ bona ſignificans ea, quæ in fœlicitate conſpicuā varietatem efficere non valent. Eſt igitur ex ſententia Peripateticorum fortuna vel bona, vel mala: quæ ex ſententia Stoicorum neutra eſt; ſed talis euadit, qualis eſt vſus eius: ex ſententia autem Theologorū fortuna omnis (quamuis per relationem ad nos poſſit dici & bona, & mala, abſolutè bona eſt; quia omnia præordinata ſunt

Fortuna bona et mala. *Stoici.* *Theologi.*

 a Deo,

a Deo, & in bonum finem directa: demũ fortuna omnis, vt inconſtans & ſolam ima- A
Omnis fortuna bona, omnis Mala, oĩs Neutra, & quædam bona quædã mali.
ginem boni præſeſerens, cum veris & conſtantibus bonis cõparata, mala dici poteſt; adeò vt (varia ratione) omnis fortuna bona, omnis mala, omnis neutra, & quædam bona quædam mala dici poſſit. Diuiſio in bonam ae malam, proſperam & aduerſam, magis congruit fortunæ quàm caſui: ideo Ariſtoteles in 2. Phy. de fortuna, non de caſu, eam dedit. Ratio eſt: quia fortuna pertinet ad agens cum ratione; cui ſolùm eſt natum competere ſummum bonum, & ſummũ malum, miſeria nempe & ſœlicitas; non autẽ cæteris, in quibus verſatur caſus.

Fortuna nullius & multorum cauſa.
Inſuper, Fortuna nullius dicitur eſſe cauſa, cum ex aduerſo ſit cauſa multorũ: nullius eſt cauſa ex ſententia Ariſtotelis, quia nil per ſe efficit; cum tamen multorũ ſit cauſa ex euentu. Per ſundamẽta autem Theologorũ & Platonis dicere poſſumus; nil fieri abſolutè caſu & forte fortuna, ſed ſolùm per relationem ad proximas cauſas. Demũ, Nil fit a fortuna, ſi conſideremus vulgarem imaginationem; quòd fortuna ſit Dea quædam, quæ fortuitis euentis præſit: ea enim eſt quid inane, & cõmentum quoddam.

Fortuna cęca & oculatiſsima.
Tertiò: Fortuna dicitur cęca, imprudens, temeraria; cum ex aduerſo etiam oculatiſſima, prudentiſſima, & ſapientiſſima dici poſſit. B Eſt cęca primò, quia ſuis muneribus nos cęcos reddit; nã appetitu auri excæcati, etiam vitanda proſequimur:

Cicero.
Ideo rectè Cicero in lib. de Amicitia dixit: Fortuna, vt medicus ignarus, multos excæcauit; non quòd ipſa cæca ſit, ſed eos cæcos plerunq; efficit, quos complectitur.

Seneca.
Et Seneca dixit; Fortuna, quem fouet, ſtultũ reddit. Secundò talis dicitur ratione diſtributionis bonorum fortunę: Cũ enim populari imaginatione Fortuna dicatur Dea diſtribuens inter homines munera ſua; & ea diſtributio non videatur iuſta, cum ſit inæqualis, & vt plurimum improbi ſint opulentiores, iure dicitur cæca, iniuſta, & temeraria. Tertiò, eſt talis ex opinione Ariſtotelis ob modum operandi; ea enim ſolùm ex euentu operatur, & ideo cæca & rationis expers denominatur: At ſi ad primã cauſam omnia dirigentem referatur, vtiq; eſt oculatiſsima, prudentiſſima, & ſapientiſſima.

Fortuna icõſtãs & conſtans.
Quartò: Fortuna dicitur Vaga, inconſtans, inſtabilis, volubilis, incerta, lubrica, varia, & anceps; cũ ex aduerſo certa, conſtans, & immutabilis dici poſſit: & hæc varia conſideratione ſunt vera. Primò ea eſt mutabilis & inconſtans, ratione conditionis ſuorũ munerum, in quibus nil C firmi & permanentis reperitur; vt conſpicuũ eſt: Secundò, ratione modi diſtributionis eorum, & modi operandi Fortunæ; ad quem modum præſertim cuncta retulit Ariſtoteles in ſecundo Phyſic. cum enim ex euentu res producat, vario modo, & inconſtanter eas efficit. Ex aduerſo autem, eſt firma & conſtans triplici conſideratione. Primò, ratione infortunii, calamitatis, & malorum eius: nam facta comparatione inter bona & mala eius, quia mala longè ſunt plura, pluribusque communia; ideo mala fortuna conſtãtior, bona inconſtantior iudicatur: Propterea rectè ab Alciato dictũ fuit: Rebus in aduerſis mala ſors nõ ſallitur; aſt in fauſtis, nec precibus, nec locus eſt manui. Secundò eſt firma & conſtans, ratione conſeruationis ſuę conditionis, ſuęq; mutabilitatis; eſt.n. immutabiliter mutabilis: ideo rectè cecinit Ouidius

Ouidius

Paſsibus ambiguis fortuna volubilis errat;
Et manet in nullo certa tenaxque loco;
Sed modò læta venit, vultus modò ſumit acerbos,
Et tantùm conſtans in leuitate ſua eſt. D

Boetius.
Hoc etiã latius expreſſit Boetius in ſecundo de cõſolatione proſa prima inquiens; Si putas erga te eſſe mutatam ſortunam, erras; hi ſemper mores eius ſunt, ea naturã ſeruauit erga te propriam, potius in ſui mobilitate conſtantiam manifeſtauit.

Apelles
Interrogatus Apelles, cur ſedentem pinxerit Fortunam; quoniam (inquit) ſtare non poteſt: at rectius cum Boetio reſpondere potuiſſet; quia in ſua volubilitate ſedet, & requieſcit: nam ei, quod eſt non poſſe ſtare, non reſpondet ſedere; ſed potius conſtanter fluere. Tertiò, dicitur certa & cõſtans per relationem ad primam cauſam ex ſententia Theologorum, vt conſpicuum eſt.

Fortuna latens & manifeſta.
Quintò: Fortuna dicitur occulta, latẽs, immanifeſta humanæ menti: ex aduerſo dicitur vulgaris, popularis, & manifeſtiſſima. Occulta eſt, ratione modi operandi; quia latenter operatur, per media occulta & ex euentu, de quibus non eſt ſcientia: Ac ita eſt latens ob ſui imperfectionem. Secundò eſt latens, ob ſui præſtantiam; dum refertur ad principium primum, a quo cuncta manant: quod primum principium ſuperat humanum captum,

A Ex aduerſo eſt vulgaris, & notiſſima: quia in rebus verſatur nobis familiaribus, &
popularibus; & eius conditio, & inconſtantia eſt manifeſtiſſima, & ore hominum
continenter expreſſa: hine Fortuna Dea quædam Vulgi, & populorum dicitur. Ex
his quoque conſtat: quomodo Fortuna poſſit dici Inuida, Inſidiatrix, Locuples,
Fallax, Fragilis, Velox, Omnipotens, Inſolens, Impudens, Iocax, Audax, Sæ-
uiens, Arrogans, & ſic de cæteris.

De Idolo, & Figura Fortunæ. *Cap. XLIX.*

FOrtuna ex Pindari ſententia eſt vna Parcarum, ac ea quidem ſororum ma- Pindarus.
ximè potens, & iure quidem; nam humanas ſortes mira quadam poten-
tia diſtribuere videtur: ab Homero tamen (ex relatione Pauſaniæ) in- Homer⁹.
ter Oceani filias numeratur, fortè hae de cauſa; quia Oceanũ Materiem
ſignificat, ex qua ortum ducit contingentia. Nec deſunt, qui hanc Nemeſin dicant, Nemeſis.
B quaſi Deam Iuſtitiæ filiam & nunciam; cuius mentionem fecit Plato in quarto de Le-
gibus: idq́ue propterea factum cenſeo; quoniam ea, quæ forte fortuna euenire di-
cuntur, ſunt abditæ exæquationes Diuini iudicii. Hæc fortuna; cum Variam ſeſe
nobis offerat, variiſq́ue vultibus nos inſpiciat; a varijs per varia Epitheta deſigna-
tur, & modo vario effingitur ac formatur. Nonnulli ex Terra idolum eius cõficiunt, Fortuna
cuius triplicem valemus aſſignare rationem: Prima eſt, vt pateat vilem eſſe condi- cur Ter-
tionem eius; nam Terra omnium corporũ infima eſt: Altera ratio, vt pateat eam rea.
facilè quaſi in puluerẽ redigi: Tertia, quia munera fortunę præſertim ex Terra pro-
deunt; vt Metalla, & precioſi lapilli. Seneca Vitream dixit, vt eam facilè frangi & Cur ui-
perdi poſſe oſtenderet, vel vt patefaceret: quòd; quemadmodum Vitrum non ex ſe trea.
fulget, ſed munere radiorum Solis meantium per illud; ita Fortunæ bona, non ex ſe,
ſed munere Virtutis, dum eis rectè vtimur, ſplendent: Et addebat; quòd fortuna
dum ſplendet, frangitur: & iure; fortuna enim, dum per vſum refulget, conſumi-
tur. Eam multi pingunt bifrontem; ac (vt dixit Magnus Albertus) partim nigram, Cur bi-
C partim albam; vel potius præditam facie poſteriore nigra, anteriore alba: vt deno- frons.
tent diuiſionem eius in bonam & malam. Apud Scythas ſimulachrum eius ſine pe- Cur caret
dibus formabatur: quod propterea factum cenſeo; quia munera fortunæ, cum ex ſe pedibus.
iaceant, alienis egent quaſi pedibus; vt recta meent, & ſuo fungantur munere. Fin-
gitur fœmina, eiq́ue adduntur alæ, pro denotanda inconſtantia & leuitate eius: pro- Cur fęmi-
pterea rectè dicitur. na.

Quid leuius Vento? fulmen: Quid fulmine? fama:
Quid fama? mulier: Quid muliere? Nihil.

Ac ob eandem rationem Fortunæ imaginem, vel in Rota, vel in Rotundo lapi-
de, ſiue ſtantem, ſiue ſedentem, pingunt: Alii autem inter vndas Maris ſupra an-
guillam eam collocarunt, Vela variis ventis dantem, vel in ſcopuli vertice Mon-
tiſue cacumine: Nec defuere, qui eam ſerpenti impoſuere; vt indicarent fortunam
frequenter ſibi hominum prudentiam ſubiicere: Nonnulli quoque in dorſo curren-
tis equi eam formarunt, quam fatum ſequeretur, eiq́ue immineret; Fato enim de-
D mum Fortuna ſuccumbit. Cupido dicitur Fortunæ comes, quod fictum cenſeo: Pri- Cupido
mò, quia Amoris deſideria præſertim inſtrumento Auri explentur; ac ob id nonnul- comes.
li aiunt, Sagittas Amoris aureas amorem parere. Secundò, quia fortunam vehe-
mens ſequitur hominum cupido: propterea dicitur.

Quid non mortalia pectora cogis, Auri ſacra fames?

Apud Smyrnæos idolum fortunæ pingebatur, ita vt Polum capite fulciret, ma-
nuum altera ſubſtineret Amaltheum Cornu: ideo Lactantius pictam apud Veteres
teſtatur cum Gubernaculo ſiue Temone, & cornu copiæ; nam eam conſiderabant,
vt diſtributricem eorum munerum, quæ fortunæ dicuntur. Nonnulli eam pingunt
rectè ornatam, alii incompoſitam confuſamq́ue, ob varietatem conditionum eius:
Nec deſunt, qui ei tribuant Clypeum; vt patefaciant vires eius in bello. Alii Fortu-
nam eandem cum occaſione finxere: ideo eam formarunt fronte crinita, occipitio
caluam, pedibus alatam, manu nouaculam gerentem, Pilæq; inſiſtentem; ac ob id dr.

Audaces fortuna iuuat, timidoſque repellit.

Nonnulli eam finxere velatam, alii cęcam & ſurdam, ac triumphare dixere ductam a cęcis equis: ideo Ouidius. A

Fortuna Arbitrius cœlum diſpenſat vbique;
Illa rapit Iuuenes, ſuſtulit illa ſenes:
Quaque ruit, furibunda ruit; totumque per orbem
Fulminat, & cęcis cęca triumphat equis.

Non deſuere, qui Fortunæ aſſignarunt rotam manu reuoluendam; per quam in orbem conuerterentur homines hac conditione, vt in infima Rotæ parte eſſent homines, eleuati ad culmen eſſent Aſini, in locis mediis medio modo ſe haberent: indicantes hanc eſſe conditionem munerum fortunę, vt homines rationis vſu priuent; nisi propria virtute ſe incolumes præſeruent. Cęſerem ego non imperitè effingi poſſe idolum eius; ita vt in nube vmbra appareret variis vultibus prædita, extrinſecus leuiter fulgēs, in medio duarum vrnarū collocata, ex quibus dextra & ſiniſtra manu ſortes educeret: quorum omnium ratio ex dictis elici poteſt. Nullum reperitur fictorum Deorum idolum tam vario modo formatum, vt illud Fortunæ; & iure profectò; nullum enim eſt munus Deorum ita inconſtans & varium, vt illud Fortunæ. B

Propria pictura.

Plinius.

Plinius libro 36. Naturalis Hiſtoriæ cap. 22. inquit. Nerone Principe, in Cappadocia repertus eſt lapis duritia marmoris, candidus, atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento Phengites appellatus: Hoc conſtruxerat dem Fortunæ, quam Seiam appellant, a Seruio Rege ſacratam, aurea domo complexus: Quare, etiam ſoribus apertis, interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm ſpecularium modo; tanquam incluſa luce, non tranſmiſſa, &c. At de his ſatis; nimium enim eſſem prolixus; ſi cuncta, quæ fortunæ tribuuntur, vellem referre.

An Fortuna & Caſus locum habeant in his, quæ æquè fieri, & non fieri poſſunt. Cap. L.

C

CVM apparuerit, quid, & qualis ſit Fortuna; in hac parte variæ & pulchrę difficultates occurrunt diluendæ, quæ ſatis dubiæ & obſcuræ eſſe videntur: quarum vna hæc eſt. Aſſeruimus vnà cum Ariſtotele, caſum & fortunam habere locum in his, quæ nata ſunt fieri extra ſemper & frequenter: Verùm quia hæc ſunt duplicia; vel.n. raro eueniunt; vel ita ſe habent, vt æquè euenire & non euenire poſſint: de his, quæ raro eueniunt, nulla eſt dubitatio; omnes ſatentur, in eis caſum & fortunam locum habere: dubitatio eſt de his, quæ ęquè euenire & non euenire poſſunt, num in eis fortuna & caſus locum habeant. Quę dubitatio ortum ducit ex verbis Ariſtotelis: qui, ad quod membrum redigātur, non expreſſit; ſed indefinitè dixit, in his verſari, quæ fiunt extra ſemper & frequenter.

Prima dubitatio.

Opinio aſſerentium fortunā in his ſolùm verſari quę euenīūt raro.

De hac difficultate duæ ſunt opiniones. Vna eſt Auerrois in ſecundo Phy. cont. 48. dicentis, caſum & fortunam ſolùm verſari in his, quæ raro fiunt. Fundamentum eius eſt; Quia caſus & fortuna rediguntur ad cauſam efficientem; cauſa efficiens, quę æquè ſe habeat ad oppoſita, non datur; quare caſus & fortuna ad eam redigi non poteſt: Quòd non detur, oſtenditur; quoniam ſi daretur, eſſet inanis; ab agente enim æquè oppoſita reſpiciente nulla prouenit actio, quia nulla eſt ratio, ob quam vnū potius quàm aliud producatur. Et confirmatur; quia potentia indifferens eſt potentia patiens, quæ ſolùm habet ortum a materie; potentia autem ſequens formam, qualis eſt potentia agens, definita & determinata eſt ad vnum: Solùm igitur in his, quæ raro eueniunt, locum habent caſus & fortuna. Et addit Auerroes, hanc quoq; fuiſſe ſententiam Themiſtii: Inſuper contra Auicennam ait, non eſſe dicendum; vt aliquid relatum ad vnū dicatur poſſe fieri vt plurimum, relatum ad aliud principiū dicatur euenire raro; vel relatum ad vnū ſit neceſſariū, relatū ad aliud ſit a caſu diſtinctū; quia ſi hoc eſſet; nō daretur neceſſarium, & contingens raro, vel frequenter, ex natura rei ſed ſolùm per relationem ad varia. Hanc ſententiā Auerr. minimè cenſeo veram. Primò.n. apertè aduerſatur modo loquendi Ariſtotelis: qui in 2. Phy. ſemper ait caſum & fortunā verſari in his, quæ eueniunt extra ſemper & frequenter; non au- D

Ratio.

Confirmatio.

Reiicit ſententia Auerrois.

A tem hoc contrahit ad ea, quæ ſiunt rarò: & in calce primi de interpretatione, necnõ
in primo Priorũ, ponit id quod eſt ad vtrumlibet, hoc eſt æquè ſe habet ad oppoſita:
quare, cũ ſolùm excludat a caſu & fortuna facta ſemper & frequenter, conſtat ꝙ con-
cedit in his, quæ æquè ad oppoſita ſe habent, reperiri poſſe. Quòd ſi etiam facit men
tionem Ariſtoteles de his, quæ rarò fiunt: Dicendum de eis feciſſe mentionem, tan
quam de illis, in quibus manifeſtius reperiuntur: vel (vt ait Simplicius) quoniam
ea, quæ æquè fieri & non fieri poſſunt, comparata cum factis ſemper vel frequen-
ter, dicuntur fieri rarò. Confirmatur hæc ſententia conſpicuis exemplis: veluti ſi Confirmatio p exẽpla.
eueniat, vt aliquis Romam petens incidat in biuium conſimile penitus, nec maior ei
ſe offerat ratio, quòd viam vnam eligat potius quàm alteram; ſi bonam eligat, dici-
tur, non ratione, ſed forte fortuna elegiſſe bonam: ac (vt exemplum ſit magis ac-
commodatum) imaginemur, quòd eo inſcio in vna earum viarum reperiantur fu-
res, non in altera; ſi eam eligit, in qua fures non reperiuntur, dicetur forte fortuna
vitaſſe ſicarios & latrones: Ita quoque; Si aliquis ſitiens videat duos conſimiles fon
B tes quorum vnus eo inſcio uim habeat reddendi hominem Poetam, alter verò ine-
briandi; ſi de priore bibat, dicetur forte fortuna euaſiſſe Poeta. Ita etiam communi
hominum voce, in his, quæ æqualia ſunt, dicimus vim habere fortunam: vt, dum
ſingulari certamine duo æquè fortes dimicant, vel duo æquè potentes exercitus inui
cem pugnant, & dubiis pennis inter vtrunque Victoria volat; dicimus hunc vel il-
lum fortuna euaſiſſe ſuperiorẽ: & Ariſtoteles communi loquendi modo plurimũ tri-
buit. Innumera poſſem conſimilia exempla referre. Inſuper falſa eſt ea ſententia An ab agẽte æquali ꝑdeat actio.
Auerrois, quòd ab agente æquè reſpiciente varia non valeat prodire actio: nã con-
tingere poteſt, vt ſimul duo obiecta ęquè in homine excitent appetitionem ſui; qui
deinde ſi vnum eligat dimiſſo altero, ex euentu id eligere dicitur: vt ſe habet de æ-
què ſitiente & eſuriente, cui æquè ſit data facultas vtrumlibet primò recipere: ſimi-
liter ſi famelico offerantur duo conſimiles panes, eique tribuatur optio alterius eo-
rum; ſi vnum vel alterum accipiat, contingenter, & non certa ratione, id ſumpſiſſe
C dicetur: aſſerere autem quòd neutrum acciperet, ſed potius fame periret (vt au-
dent dicere nonnulli) deterius eſt quàm inſanire, id enim nemo quamuis inſanus
efficeret. Ea igitur ſententia (ab agente æquè reſpiciente oppoſita non producitur
actio) vera quidem eſt per ſe, at ex euentu alterum oppoſitorum ab eo prodire po-
teſt; vt rectè aſſeruit Simplicius in ſecundo Phy. Et confirmatur: quia; ſi ab agente
id producitur, quod rarò fit; longè magis id produci poterit, quod ęquè fieri & non
fieri poteſt. Præterea: Quamuis cauſæ efficientes; ad quas redigitur caſus, & fortu
na; dum referuntur ad finem proprium, quem expetunt, ſint definitę & certæ: dum
tamen referuntur ad ea, quæ præter inſtitutum agentis eueniunt; ob varia, quę vel
æquè, vel rarò, vel frequenter ei occurrere valent, poſſunt multipliciter ſe habere.
Præterea; Fortuna pertinet ad cauſam operantem cum præelectione, quæ cauſa (vt
fatetur Auer. in 8. Phy. couț. 8.) valet oppoſita per ſe agere: quare inficiari non debe
mus, ab huiuſmodi agente alterum oppoſitorum poſſe fieri. At reſpondet Auerr. in Solutio
2. Phy. 48. inquiens, vim appetentem eſſe uim motam & patientem. Verùm hęc eua Auerrois.
D ſio non ſatisfacit: quia, quamuis ea facultas primò a fine & ab obiecto moueatur, Euerſio.
ea tamen deinde dicitur proximum principium efficiens; vt patet ex tertio de ani-
ma 49. & in 8. Phy. cont. 8. inter cauſas efficientes ab Ariſtotele numeratur, cui con-
tingere poteſt vt æquè a variis appetibilibus inuitetur. Inſuper; minus rectè Auer-
roes tribuit Themiſtio, quòd cenſuerit fortunam in his ſolis verſari, quæ rarò fiunt; Alius error Auerrois.
non enim hoc dicit Themiſtius; immo Græci omnes affirmant in vtriſq; locum ha-
bere, vt etiam Auicenna primo ſuæ ſufficientiæ c. 13. Præterea, dubia etiam eſt eius Alr error.
ſententia, dum inquit; idem non poſſe cenſeri contingens ac indefinitum vna conſi
deratione, definitum verò altera: nam ipſemet in 12. Metaphy. con. 41. motum cęli
ait eſſe ex ſe contingẽtem, neceſſarium verò ab alio. Similiter idem poteſt eſſe neceſ-
ſarium ex conditione, abſolutè verò contingens: nam neceſſarium & contingens,
quamuis abſolutè ſumpta diſtincta ſint; dum tamen conſiderantur cum relatione,
ob relationem ad varia, in idem venire poſſunt. Fundamenta Auerrois per ea, quæ
dixi, euerſa & reiecta ſunt. Colligens itaque dico, caſum & fortunam locum habe- Colligit
re; nedum in his, quæ rarò fiunt; verùm inſuper in his etiam, quę æquè fieri & non primo.

fieri poſſunt. Addo ſecundò; caſum & fortunam præſertim fulgere, dum id fit, A
quod valde rarò natum eſt fieri: Euenta enim fortuita recipiunt magis & minus,
quatenus etiam magis vel minus poſſunt contingenter euenire. Dico tertiò; fortu-
Tertiò. nam magis, quàm caſum, verſari in his, quæ æquè fieri & non fieri poſſunt: Ratio
eſt; quia fortuna ad mentem redigitur, quæ libera eſt; & magis ad oppoſita eſt para-
ta; quàm natura, ad quam caſus pertinet.

An Caſus & Fortuna recipiant magis & minus.
Cap. LI.

IVRE optimo dubitare poterit aliquis, num verum ſit id, quod dixi; ca-
ſum ſcilicet & fortunam recipere magis & minus: cum enim caſus & for-
tuna ſint cauſę indefinitę ac ex euentu; in infinito & eo, quod eſt ex euen
Solutio. tu, nec ordo, nec magis & minus, ſeruari poſſe videntur. Cui difficulta- B
Quinq; modis fortuna recipit magis & minus. ti reſpondens dico, in caſu & fortuna poſſe inueniri magis & minus quinq; modis.
Primò, ratione ordinis cauſarum per ſe, a quibus ex euentu aliquid pendet; quare-
nus earum cauſarum quædam ſunt proximæ, aliæ remotæ. Veluti ſi Alcibiades de-
ſiderio belli ductus ad militiam ſe confert: electus autem Centurio, & miſſus ad ex-
Prim' modus. pugnandum oppidum aliquod, cupiẽs caſtra ponere, terrã fodit; eam fodiens, Cly
peum Achillis ibi abſconditum forte fortuna inuenit: quæ inuentio ex euentu, pen-
det primò a deſiderio militiæ, mox a deſiderio expugnandi oppidum, proximè de-
mum a deſiderio caſtrorum: & hæ omnes cauſæ fortunæ nomine deſignari poſſunt;
quia in his, quæ ſunt ex euentu, inuenitur prius & poſterius, vt affirmauit Philoſo-
phus in 2. Phy. cont. 55. Sed dubium eſt, quænam earum cauſarum magis propriè
nomine fortunæ diſignetur. Simplicius eo in loco inquit, quòd proxima: nonnul-
li, quòd remota; quoniam cauſa prior magis eſt cauſa. Reſpondendum cenſeo, cau
ſam priorem, abſolutè magis eſſe cauſam, & modo eminentiore: propriè verò & re
ctius eam cauſam dici caſum, cui aliquid extrinſecus occurrit; quæ, dum refertur C
ad euentũ propriè fortuitum, proxima eſt: & proprerea, qui aiunt cauſam proxi-
mam magis eſſe fortunam vel caſum, rectius ſentiunt; nam externi cõcurſio caſum
Modus ſecundus. conſtituit. Secundò competit caſui & fortunæ magis & minus, ob varietatem mo-
di operandi propter finem: Illud enim agens, quod lucidius propter finem opera-
tur; dum aliquid ex euentu attingit, lucidius etiam caſu vel fortuna id attingere di-
citur. Ratio eſt, quia fortuitus euentus eſt receſſio a ſcopo & a fine, propterea ibi
magis fulget, vbi magis conſtat agens agere propter finem; lex enim eſt ea, quæ pec
catum decernit & patefacit, quatenus peccatum eſt receſſio a lege; fortuita autem
euenta ſunt peccata quædam, hoc eſt receſſiones a fine: Hinc caſus magis fulget in
homine, & in eo diſtincto nomine, nempe fortunę deſignatur; ſecundo loco fulget
Tertius. in iumentis & feris; tertiò in plantis; demum in inanimis. Tertiò; caſus & fortuna
recipiunt magis & minus ex eo, quòd rarius & difficilius aliquid euenit: quò enim
inopinatus euentus rarius eſt natus occurrere; eò magis, dum euenit, forruna & ca D
Quartus. ſu euenire dicitur. Quartò ex magnitudine rei, quę euenit: verùm hac conſideratio-
ne non rectè magis fortuna, ſed maior vel melior fortuna dicitur; vt maior fortuna
Quintus. eſt, ſi fodiens inueniat magnam auri copiam, quàm ſi exiguam. Demum poſſunt re
An fortuna magis ĩ uiro Pricipe, uel priuato locũ habeat. cipere magis & minus ex conditione agentium: & inde oritur dubitatio; an Fortuna
magis in Viro quàm in fœmina, magis in imprudente quàm in prudente, magis in
Principe, quàm in viro priuato, locũ habeat: & varia argutè & eleganter pro om-
ni parte dici poſſent. Ego autem pauciſſimis me expediens de Principe & priuato;
dico in Principe eminentiori modo fortunam refulgere, & in eo clarius ſuas vires pa
tefacere: vires enim menſurantur per maximum quod poſſunt, vt in primo de cę-
lo oſtendit Philoſophus. Ita vires fortunæ manifeſtantur, dum dicitur.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Conſul:
Si volet hæc eadem, fies de Conſule Rhetor.

Ita maxima dr̃ fuiſſe fortuna Alexandri, Tamburlani, Darii, & ſimilium; hoc tñ
redigi põt ad id, ꝙ dixi de magnitudine fortuiti euentus. Si fiat comparatio inter Vi
rum

A tem hoc contrahit ad ea, quæ ſiunt rarò: & in calce primi de interpretatione, necnõ in primo Priorũ, ponit id quod eſt ad vtrumlibet, hoc eſt æquè ſe habet ad oppoſita: quare, cũ ſolùm excludat a caſu & ſortuna facta ſemper & frequenter, conſtat ꝙ concedit in his, quæ æquè ad oppoſita ſe habent, reperiri poſſe. Quòd ſi etiam facit mentionem Ariſtoteles de his, quæ rarò fiunt: Dicendum de eis feciſſe mentionem, tanquam de illis, in quibus manifeſtius reperiuntur: vel (vt ait Simplicius) quoniam ea, quæ æquè fieri & non fieri poſſunt, comparata cum factis ſemper vel frequenter, dicuntur fieri rarò. Confirmatur hæc ſententia conſpicuis exemplis: veluti ſi eueniat, vt aliquis Romam petens incidat in biuium conſimile penitus, nec maior ei ſe offerat ratio, quòd viam vnam eligat potius quàm alteram; ſi bonam eligat, dicitur, non ratione, ſed forte fortuna elegiſſe bonam: ac (vt exemplum ſit magis accommodatum) imaginemur, quòd eo inſcio in vna earum viarum reperiantur fures, non in altera; ſi eam eligit, in qua fures non reperiuntur, dicetur forte fortuna vitaſſe ſicarios & latrones: Ita quoque; Si aliquis ſitiens videat duos conſimiles fon-

Confirmatio p exẽpla.

B tes quorum vnus eo inſcio uim habeat reddendi hominem Poetam, alter verò inebriandi; ſi de priore bibat, dicetur forte fortuna euaſiſſe Poeta. Ita etiam communi hominum voce, in his, quæ æqualia ſunt, dicimus vim habere fortunam: vt, dum ſingulari certamine duo æquè fortes dimicant, vel duo æquè potentes exercitus inuicem pugnant, & dubiis pennis inter vtrunque Victoria volat; dicimus hunc vel illum fortuna euaſiſſe ſuperiorẽ: & Ariſtoteles communi loquendi modo plurimũ tribuit. Innumera poſſem conſimilia exempla referre. Inſuper falſa eſt ea ſententia Auerrois, quòd ab agente æquè reſpiciente varia non valeat prodire actio: nã contingere poteſt, vt ſimul duo obiecta ęquè in homine excitent appetitionem ſui; qui deinde ſi vnum eligat dimiſſo altero, ex euentu id eligere dicitur: vt ſe habet de æquè ſitiente & eſuriente, cui æquè ſit data facultas vtrumlibet primò recipere: ſimiliter ſi famelico offerantur duo conſimiles panes, eique tribuatur optio alterius eorum; ſi vnum vel alterum accipiat, contingenter, & non certa ratione, id ſumpſiſſe dicetur: aſſerere autem quòd neutrum acciperet, ſed potius fame periret (vt au-

An ab agẽte æquali ꝓdeat actio.

C dent dicere nonnulli) deterius eſt quàm inſanire, id enim nemo quamuis inſanus efficeret. Ea igitur ſententia (ab agente æquè reſpiciente oppoſita non producitur actio) vera quidem eſt per ſe, at ex euentu alterum oppoſitorum ab eo prodire poteſt; vt rectè aſſeruit Simplicius in ſecundo Phy. Et confirmatur: quia; ſi ab agente id producitur, quod rarò fit; longè magis id produci poterit, quod ęquè fieri & non fieri poteſt. Præterea: Quamuis cauſæ efficientes; ad quas redigitur caſus, & fortuna; dum referuntur ad finem proprium, quem expetunt, ſint definitę & certæ: dum tamen referuntur ad ea, quæ præter inſtitutum agentis eueniunt; ob varia, quę vel æquè, vel rarò, vel frequenter ei occurrere valent, poſſunt multipliciter ſe habere. Præterea; Fortuna pertinet ad cauſam operantem cum præelectione, quæ cauſa (vt fatetur Auer. in 8. Phy. cont. 8.) valet oppoſita per ſe agere: quare inficiari non debemus, ab huiuſmodi agente alterum oppoſitorum poſſe fieri. At reſpondet Auerr. in 2. Phy. 48. inquiens, vim appetentem eſſe uim motam & patientem. Verùm hęc eua-

Solutio Auerrois. Euerſio.

D ſio non ſatisfacit: quia, quamuis ea facultas primò a fine & ab obiecto moueatur, ea tamen deinde dicitur proximum principium efficiens; vt patet ex tertio de anima 49. & in 8. Phy. cont. 8. inter cauſas efficientes ab Ariſtotele numeratur, cui contingere poteſt vt æquè a variis appetibilibus inuitetur. Inſuper; minus rectè Auerroes tribuit Themiſtio, quòd cenſuerit fortunam in his ſolis verſari, quæ rarò fiunt; non enim hoc dicit Themiſtius; immo Græci omnes affirmant in vtriſq; locum habere, vt etiam Auicenna primo ſuæ ſufficientiæ c. 13. Præterea, dubia etiam eſt eius ſententia; dum inquit; idem non poſſe cenſeri contingens ac indefinitum vna conſideratione, definitum verò altera: nam ipſemet in 12. Metaphy. con. 41. motum cęli ait eſſe ex ſe contingẽtem, neceſſarium verò ab alio. Similiter idem poteſt eſſe neceſſarium ex conditione, abſolutè verò contingens: nam neceſſarium & contingens, quamuis abſolutè ſumpta diſtincta ſint; dum tamen conſiderantur cum relatione, ob relationem ad varia, in idem venire poſſunt. Fundamenta Auerrois per ea, quæ dixi, euerſa & reiecta ſunt. Colligens itaque dico, caſum & fortunam locum habere; nedum in his, quæ rarò fiunt; verùm inſuper in his etiam, quę æquè fieri & non

Alius error Auerrois. Ali' error.

Colligit pꝛimo.

fieri poſſunt. Addo ſecundò; caſum & fortunam præſertim fulgere, dum id fit, A
quod valde raròn atum eſt fieri: Euenta enim fortuita recipiunt magis & minus,
quatenus etiam magis vel minus poſſunt contingenter euenire. Dico tertiò; fortu-
Tertiò. nam magis, quàm caſum, verſari in his, quæ æquè fieri & non fieri poſſunt: Ratio
eſt; quia fortuna ad mentem redigitur, quæ libera eſt; & magis ad oppoſita eſt para-
ta; quàm natura, ad quam caſus pertinet.

An Caſus & Fortuna recipiant magis & minus. Cap. LI.

[D]VRE optimo dubitare poterit aliquis, num verum ſit id, quod dixi; ca-
ſum ſcilicet & fortunam recipere magis & minus: cum enim caſus & for-
tuna ſint cauſę indefinitę ac ex euentu; in infinito & eo, quod eſt ex euen
Solutio. tu, nec ordo, nec magis & minus, ſeruari poſſe videntur. Cui difficulta- B
Quinq; modis fortuna recipit magis & minus. ti reſpondens dico, in caſu & fortuna poſſe inueniri magis & minus quinq; modis.
Primò, ratione ordinis cauſarum per ſe, a quibus ex euentu aliquid pendet; quate-
nus earum cauſarum quædam ſunt proximæ, aliæ remotæ. Veluti ſi Alcibiades de-
ſiderio belli ductus ad militiam ſe confert: electus autem Centurio, & miſſus ad ex-
Prim' modus. pugnandum oppidum aliquod, cupiẽs caſtra ponere, terrã fodit; eam fodiens, Cly
peum Achillis ibi abſconditum forte fortuna inuenit: quæ inuentio ex euentu, pen-
det primò a deſiderio militiæ, mox a deſiderio expugnandi oppidum, proximè de-
mum a deſiderio caſtrorum: & hæ omnes cauſæ fortunæ nomine deſignari poſſunt;
quia in his, quæ ſunt ex euentu, inuenitur prius & poſterius, vt affirmauit Philoſo-
phus in 2. Phy. cont. 55. Sed dubium eſt, quænam earum cauſarum magis propriè
nomine fortunæ diſignetur. Simplicius eo in loco inquit, quòd proxima: nonnul-
li, quòd remota; quoniam cauſa prior magis eſt cauſa. Reſpondendum cenſeo, cau
ſam priorem, abſolutè magis eſſe cauſam, & modo eminentiore: propriè verò & re
ctius eam cauſam dici caſum, cui aliquid extrinſecus occurrit; quæ, dum refertur C
ad euentũ propriè fortuitum, proxima eſt: & propterea, qui aiunt cauſam proxi-
mam magis eſſe fortunam vel caſum, rectius ſentiunt; nam externi cõcurſio caſum
Modus ſecundus. conſtituit. Secundo competit caſui & fortunæ magis & minus, ob varietatem mo-
di operandi propter finem: Illud enim agens, quod lucidius propter finem opera-
tur; dum aliquid ex euentu attingit, lucidius etiam caſu vel fortuna id attingere di-
citur. Ratio eſt; quia fortuitus euentus eſt receſſio a ſcopo & a fine, propterea ibi
magis fulget, vbi magis conſtat agens agere propter finem; lex enim eſt ea, quæ pec
catum decernit & patefacit, quatenus peccatum eſt receſſio a lege; fortuita autem
euenta ſunt peccata quædam, hoc eſt receſſiones a fine: Hinc caſus magis fulget in
homine; & in eo diſtincto nomine, nempe fortunę deſignatur; ſecundo loco fulget
Tertius. in iumentis & feris; tertiò in plantis; demum in inanimis. Tertiò; caſus & fortuna
recipiunt magis & minus ex eo, quòd rarius & difficilius aliquid euenit: quò enim
inopinatus euentus rarius eſt natus occurrere; eò magis, dum euenit, fortuna & ca
Quartus. ſu euenire dicitur. Quartò ex magnitudine rei, quę euenit: verùm hac conſideratio- D
ne non rectè magis fortuna, ſed maior vel melior fortuna dicitur; vt maior fortuna
Quintus. eſt, ſi fodiens inueniat magnam auri copiam, quàm ſi exiguam. Demum poſſunt re
An fortuna magis in uiro Principe, uel priuato locũ habeat. cipere magis & minus ex conditione agentium: & inde oritur dubitatio; an Fortuna
magis in Viro quàm in fœmina, magis in imprudente quàm in prudente, magis in
Principe, quàm in viro priuato, locũ habeat: & varia argutè & eleganter pro om-
ni parte dici poſſent. Ego autem pauciſſimis me expediens de Principe & priuato;
dico in Principe eminentiori modo fortunam refulgere, & in eo clarius ſuas vires pa
tefacere: vires enim menſurantur per maximum quod poſſunt, vt in primo de cę-
lo oſtendit Philoſophus. Ita vires fortunæ manifeſtantur, dum dicitur.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Conſul;
Si volet hæc eadem, fies de Conſule Rhetor.

Ita maxima dr̃ fuiſſe fortuna Alexandri, Tamburlani, Darii, & ſimilium; hoc eſt
redigi põt ad id, ꝙ dixi de magnitudine fortuiti euentus. Si fiat comparatio inter Vi

rum

A rũ prudentem & imprudentem, dixit Ariſt. in ſecundo libro Magnorum Moralium
cap. 9. Vbi mens plurima ac ratio, ibi fortuna minima; vbi plurima fortuna, ibi mens
perexigua: quibus verbis patefacit, in imprudente magis vigere fortunam; & iure
profectò: viri enim prudentis eſt præuidere & præcauere omnia, quæ ei euenire
poſſunt; nec viri prudentis eſt dicere, hoc nnn putaueram. Conſiderandum tamen,
quòd forruna in vtriſq; locum habet, non enim valet prudens cũcta exactè præuide
re: At in viro imprudente fortuna eſt frequentior, eique familiarior, in prudente ta
men magis ſuas vires patefacit; quia difficilius eſt, vt aliquid ei ex euentu accidat: &
dum aliquid ei euenit caſu vel fortuna, lucidior patet receſſus a fine; cum magis con-
ſtet finis, ob quem operatur: adeo vt in vtriſque, diſtincta rarione, magis & minus
reperiri dicantur. Idipſum dicendum eſt, dum fit cõparatio inter marem & fęminã;
poſitis enim cæteris paribus, Vir eſt Prudentior quàm Fęmina, & propterea fortu-
na cum actionibus fęminæ magis permiſcetur: adeoque eſt ei familiaris, vt fortuna
fœmina, & fęmina fortuna dici mereatur; fœmina enim, non ſecus ac fortuna,
B eſt volubilis, inconſtans, temeraria, virtutique aduerſa: In viro tamen fortuna ma
gis ſuas vires oſtendit; rum, quia magis agit; tum, quia verſatur in illuſtrioribus;
demum, quia diſtinctius operatur propter finem, & lucidior apparet receſſus ab eo.

An fortuna in prudente vel in imprudente magis verſetur.

An fortuna magis in mare, q̃ in fęmina locum habeat.

Cur Fortuna dicitur aduerſa Virtuti, inimica Sapienti, Dementi verò amica. Cap. LII.

COmmunis fere omnium vox eſt, Fortunam cum Virtute pugnare, aduer-
ſam eſſe ſapientiæ, viros probos deprimere, improbos extollere, inſi-
pientes fouere, curam habere de dementibus: cuius ſententiæ ratio con-
ſpicua non eſt, & propterea varia a variis de ea dicuntur. Inquiunt non-
nulli iure id euenire: quia ſimile per naturam ſimili eſt amicum; fortuna eſt demens,
inſana, improba; iure igitur viros ſibi conſimiles amplectitur & fouet. At hoc mini
C mè ſatisfacit: non enim, quia fortuna ſit inſana & improba, dementes & improbos
fouet; ſed potius vice verſa, quia inſpicimus ab ea euehi improbos, deprimi probos,
nuncupamus illam inſanam & improbam: & præſertim, quia non datur vlla defini
ta cauſa, quæ fortunæ nomine deſignetur, cui re vera improbitas conuenire valeat;
cum Fortuna ſit concurſio quædam variarum cauſarum. Aſtronomi, qui Sydereis
Fatis omnia tribuũt, ſuo more confugiunt ad vires proprias Planetarum, aſpectuum
eorum & coniunctionum; & præſertim Saturni & Iouis. Sed inania dicunt; ſtellæ
enim cauſæ communes ſunt, quæ communiter cuncta fouent: quòd autem hic ſit pro
bus ille improbus, hic pauper ille diues, hic ſapiens ille inſipiens; non ſtellis, quæ per
naturam conſimiliter in omnia operantur; corporaque, non animos ſuo lumine &
motu formant; tribuendum eſt: ſed cauſis magis propriis, ac propinquioribus. Pro
pterea pro reſolutione tria videnda ſunt; primò, an ea ſententia ſit vera; ſecundò,
ſi in parte eſt vera, quæ ſit ratio eius; tertiò, cur fortuna dicatur curare & cuſto-
dire dementes. De primo dico, fortunam non eſſe aduerſam Virtuti, ſed ei ma-
D xime amicam. Ratio eſt: quia cunctis id abſolutè tribuere debemus, quod eis per
ſe conuenit; non autem id, quod eis conuenit ex euentu: fortunæ munera para-
ta ſunt, vt ſint inſtrumenta Virtutis, vt virtuti inſeruiant: Finis autem, & ordina-
ta in finem, apprime ſibi ſunt familiaria, ſummopereque inter ſe deuincta ac com-
plicata. Inſuper, ſolus ſapiens & probus, re vera eſt diues & fortunatus; quia mu-
nera fortunæ, ſoli probo ſunt bona, improbo mala ſunt: ita vera eſt ea ſententia
a Stoicis & Academicis prolata, Solus ſapiens eſt diues, ſolus probus eſt fortu-
natus, vt etiam ſolus probus a Platone dicitur potens. Ea igitur ſententia, dum
per ſe conſideratur, falſa eſt. Dico ſecundò, eam ſententiam eſſe veram ex euen-
tu, & in parte: quatenus magna ex parte accidit, vt Viri probi ſint pauperes
& humiles; improbi verò abundent fortunæ bonis, & ad gradus in Vrbe ſubli-
miores eleuentur: cuius rei ratio multiplex eſt. Prima & præcipua ſumitur ex ge-
nere vitæ: Cum enim viri probi & ſapientes, ſola animi bona magniſaciant, negli-
gant autem bona corporis & fortunæ; iure optimo ex eorum negligentia oritur, vt
illis

Opinio prima.

Euerſio.

Opinio Aſtronomorum.

Euerſio.

Cõſideranda pro reſolutione.

Fortuna nõ aduerſa, ſed amica Virtuti.

Solus probus re uera fortunatus.

Quinq; aſſignant rationes, ob quas fortuna dicitur aduerſa Virtuti.

Ratio prima.

illis careant; at ſi vir ſapiens & prudens vellet diuitiis nauare operam, facilè & citò A ditari poſſet; vt exemplo Thaletis in primo de Rep. patefecit Ariſt. Thales enim per aſtronomiam præuidens futuram ſterilitatem olei, patefecit ſe munere ſapientiæ facilè poſſe ditari: Viri igitur Sapientes ob negligentiā id habent; inſipientes verò pertinentia ad corpus magnifacientes, ob curam & diligentiam euadunt opulentiſſimi.

Secunda. Altera ratio eſt: quia ipſamet fortunæ munera frequenter reddunt homines laborum inimicos, voluptatum amicos: & propterea, non improbitas auget fortunæ munera; ſed econtra, ea improbitatem & inſcitiam.

Tertia. Tertia ratio eſt; quia improbi per fas & nefas nituntur accumulare fortunæ munera, quod vitant probi.

Quarta. Quarta: quia Viri probi cognoſcentes diuitias in vſu debere eſſe poſitas, & tunc fulgere dum erogantur, eas iuſtè, ac (vt decet) diſtribuūt; ideo liberales non ſunt diuites, non alia ratione, niſi quia liberales ſunt: Econtra auari & improbi potius accumulationi nauant operam; quia in copia, non in probo munerum fortunæ vſu bonum eorum ceu ſent eſſe collocatum.

Quinta. Quinta ratio ſumitur ex conditione quorundam Principum, ac eorum, qui numero & viribus dominantur: Magna enim ex parte viri ignari, qui B plurimi ſunt, Principatum obtinent, & propterea deprimunt & conculcant probos & ſapientes; quos ſi eleuarent, ſemetipſos deprimerent: dū enim magnifacerent conditionem ſapientis, conditionem propriam eis aduerſam deprimerent, & vilipenderent. Inſuper, id faciunt; quia ſimile ſuo ſimili delectatur & ſeruatur, ac etiam per naturam ſibi ſimile formare nititur. Ex quo conſtat, quantum teneantur & debeant literarū ſtudioſi variis Europę Principibus, ſapiētibus ſimul & probis, qui pertinentia ad ſtudia fouerunt & auxerunt; Et præſertim AMPLISSIMAE VENETORVM REIPVBL. necnon SPLENDIDISSIMAE MEDICEAE FAMILIAE: a quibus (vt cætera ſilentio prætercam) capta Conſtantinopoli miſereque depopulata, Viri ſapientes, rarioreſque libri, qui incolumes ruinam Publicam euaſerunt, in Italiam delati; eximia pietate, tamquam in ſinu recepti, accuratè ſeruati, magnificeque aucti fuerunt. Hoc apertè teſtantur Cardinalis Beſſario, Argyropolus, Trapezuntius, Theodorus Gaza, & alii, necnō libri multi ita ſeruati; qui mox tanquā fęcunda ſcientiarū ſemina per Italiā effuſa, puriores literas parere valuerunt: C in quo obeūdo munere ſplendidiſſimè refulſit LEO DECIMVS, nec non LAVRENTIVS MEDICES; qui in ditanda, amplificandaque Bibliotheca accuratius quàm in accumulandis opibus inſudauit.

(Margin: Laus Principum Europæ.)

Cur audaces fortunati. Ex his conſtat, quomodo vera ſit ea ſententia (Audaces mundo, fortunæque bonis fruuntur) nam fortuna occaſioni eſt conſimilis & familiaris; crinita eſt in fronte, calua in occipitio: dum ea ſe nobis offert, audacter eſt arripienda; quod faciunt audaces, modeſti autem frequenter ſua modeſtia occaſionum munere non vtuntur: cui ſimilis etiam eſt ſententia illa (Qui timidè petit, negare docet)

An fortunę curę ſit dementes. Demum de tertio loquens, dicuntur dementes a fortuna curari ac ſeruari: id tamen non videtur contingere poſſe; quia dictum eſt fortunā verſari in agente cum ratione & prælectione, quod amentibus non conuenit. Propterea dicendum eſt, per amentes; vel denotari eos, qui penitus ſunt mentis inopes; vel viros diminutæ ſiue deprauatæ mentis. Si intelligimus primos, proculdubio in eis non habet locum fortuna, vt in cauſa efficiente; ſed tantùm, vt in patiente, & per D metaphorā; quatenus eis accidit, vt a periculis liberentur, & fortunæ bona aſſequantur: & dum hoc eis competit, putandum eſt ortum ducere; partim ex eorum temeritate, per quam redduntur audaces, cum non iudicent pericula; partim, quia cauent homines, ne viros amentes quaſi innocentes lædant: partim demū, quia; dum ex periculis euadunt incolumes, & bona aliqua conſequuntur; cum id non poſſit eorum prudentiæ tribui, cuius ſunt expertes, communi voce fortunæ tribuitur; & mirum iudicatur, ſi accidit, vt bonum aliquod aſſequantur: propterea id populari voce celebratur; at magna ex parte ſecus ſe habet, frequenter enim Amentes etiam ſunt miſeri, infęlices, & calamitoſi. Si verò per amentes eos intelligimus, quorum mens ſiue vſus mentis, ſit diminutus vel deprauatus; ex dictis in pręcedentibus conſtat, quid ſit dicendum.

Quid

A rũ prudentem & imprudentem, dixit Ariſt. in ſecundo libro Magnorum Moralium cap. 9. Vbi mens plurima ac ratio, ibi fortuna minima; vbi plurima fortuna, ibi mens perexigua: quibus verbis patefacit, in imprudente magis vigere fortunam; & iure profectò: viri enim prudentis eſt præuidere & præcauere omnia, quæ ei euenire poſſunt; nec viri prudentis eſt dicere, hoc non putaueram. Conſiderandum tamen, quòd fortuna in vtriſq; locum habet, non enim valet prudens cũcta exactè præuidere: At in viro imprudente fortuna eſt frequentior, eique familiarior, in prudente tamen magis ſuas vires patefacit; quia difficilius eſt, vt aliquid ei ex euentu accidat: & dum aliquid ei euenit caſu vel fortuna, lucidior patet receſſus a fine; cum magis conſtet finis, ob quem operatur: adeò vt in vtriſque, diſtincta ratione, magis & minus reperiri dicantur. Idipſum dicendum eſt, dum fit cõparatio inter marem & fęminã, poſitis enim cæteris paribus, Vir eſt Prudentior quàm Fęmina, & propterea fortuna cum actionibus fęminæ magis permiſcetur: adeoque eſt ei familiaris, vt fortuna fœmina, & fęmina fortuna dici mereatur; fœmina enim, non ſecus ac fortunã,

An fortuna in prudente vel in imprudente magis verſetur.

An fortuna magis in mare, q̃ in fęmina locum habeat.

B eſt volubilis, inconſtans, temeraria, virtutique aduerſa: In viro tamen fortuna magis ſuas vires oſtendit; tum, quia magis agit; tum, quia verſatur in illuſtrioribus; demum, quia diſtinctius operatur propter finem, & lucidior apparet receſſus ab eo.

Cur Fortuna dicitur aduerſa Virtuti, inimica Sapienti, Dementi verò amica. Cap. LII.

Communis fere omnium vox eſt, Fortunam cum Virtute pugnare, aduerſam eſſe ſapientiæ, viros probos deprimere, improbos extollere, inſipientes fouere, curam habere de dementibus: cuius ſententiæ ratio conſpicua non eſt, & propterea varia a variis de ea dicuntur. Inquiunt nonnulli iure id euenire: quia ſimile per naturam ſimili eſt amicum; fortuna eſt demens, inſana, improba; iure igitur viros ſibi conſimiles amplectitur & fouet. At hoc mini-

Opinio prima.

Euerſio.

C mè ſatisfacit: non enim, quia fortuna ſit inſana & improba, dementes & improbos fouet; ſed potius vice verſa, quia inſpicimus ab ea euehi improbos, deprimi probos, nuncupamus illam inſanam & improbam: & præſertim, quia non datur vlla definita cauſa, quæ fortunæ nomine deſignetur, cui re vera improbitas conuenire valeat; cum Fortuna ſit concurſio quædam variarum cauſarum. Aſtronomi, qui Sydereis Fatis omnia tribuũt, ſuo more confugiunt ad vires proprias Planetarum, aſpectuum eorum & coniunctionum; & præſertim Saturni & Iouis. Sed inania dicunt; ſtellæ enim cauſæ communes ſunt, quæ communiter cuncta fouent: quòd autem hic ſit probus ille improbus, hic pauper ille diues, hic ſapiens ille inſipiens; non ſtellis, quæ per naturam conſimiliter in omnia operantur, corporaque, non animos ſuo lumine & motu formant; tribuendum eſt: ſed cauſis magis propriis, ac propinquioribus. Propterea pro reſolutione tria videnda ſunt; primò, an ea ſententia ſit vera; ſecundò, ſi in parte eſt vera, quæ ſit ratio eius; tertiò, cur fortuna dicatur curare & cuſtodire dementes. De primo dico, fortunam non eſſe aduerſam Virtuti, ſed ei ma-

Opinio Aſtronomorum.

Euerſio.

Cõſideranda pro reſolutione.

D xime amicam. Ratio eſt: quia cunctis id abſolutè tribuere debemus, quod eis per ſe conuenit; non autem id, quod eis conuenit ex euentu: fortunæ munera parata ſunt, vt ſint inſtrumenta Virtutis, vt virtuti inſeruiant: Finis autem, & ordinata in finem, apprime ſibi ſunt familiaria, ſummopereque inter ſe deuincta ac complicata. Inſuper, ſolus ſapiens & probus, re vera eſt diues & fortunatus; quia munera fortunæ, ſoli probo ſunt bona, improbo mala ſunt: ita vera eſt ea ſententia a Stoicis & Academicis prolata, Solus ſapiens eſt diues, ſolus probus eſt fortunatus, vt etiam ſolus probus a Platone dicitur potens. Ea igitur ſententia, dum per ſe conſideratur, falſa eſt. Dico ſecundò, eam ſententiam eſſe veram ex euentu, & in parte: quatenus magna ex parte accidit, vt Viri probi ſint pauperes & humiles; improbi verò abundent fortunæ bonis, & ad gradus in Vrbe ſubliminores eleuentur: cuius rei ratio multiplex eſt. Prima & præcipua ſumitur ex genere vitæ: Cum enim viri probi & ſapientes, ſola animi bona magnifaciant, negligant autem bona corporis & fortunæ; iure optimo ex eorum negligentia oritur, vt

Fortuna nõ aduerſa, ſed amica Virtuti.

Solus probus re uera fortunatus.

Quinq; aſſignant rationes, ob quas fortuna dicitur aduerſa Virtuti.

Ratio prima.

illis

illis careant; at ſi vir ſapiens & prudens vellet diuitiis nauare operam, facilè & citò A
ditari poſſet; vt exemplo Thaletis in primo de Rep. patefecit Ariſt. Thales enim per
aſtronomiam præuidens futuram ſterilitatem olei, patefecit ſe munere ſapientiæ fa
cilè poſſe ditari: Viri igitur Sapientes ob negligentiã id habent; inſipientes verò per
tinentia ad corpus magnifacientes, ob curam & diligentiam euadunt opulentiſſimi.
Secunda. Altera ratio eſt; quia ipſamet fortunæ munera frequenter reddunt homines laborum
inimicos, voluptatum amicos: & propterea, non improbitas auget fortunæ munera;
Tertia. ſed econtra, ea improbitatem & inſcitiam. Tertia ratio eſt; quia improbi per fas &
Quarta. nefas nituntur accumulare fortunæ munera, quod vitant probi. Quarta: quia Viri
probi cognoſcentes diuitias in vſu debere eſſe poſitas, & tunc fulgere dum erogan-
tur, eas iuſtè, ac (vt decet) diſtribuũt; ideo liberales non ſunt diuites, non alia ra
tione, niſi quia liberales ſunt: Econtra auari & improbi potius accumulationi na-
uant operam; quia in copia, non in probo munerum fortunæ vſu bonum eorum cen
Quinta. ſent eſſe collocatum. Quinta ratio ſumitur ex conditione quorundam Principum, ac
eorum, qui numero & viribus dominantur: Magna enim ex parte viri ignari, qui B
plurimi ſunt, Principatum obtinent, & propterea deprimunt & conculcant probos &
ſapientes; quos ſi eleuarent, ſemetipſos deprimerent: dũ enim magnifacerent con-
ditionem ſapientis, conditionem propriam eis aduerſam deprimerent, & vilipende
rent. Inſuper, id faciunt; quia ſimile ſuo ſimili delectatur & ſeruatur, ac etiam per na
turam ſibi ſimile formare nititur. Ex quo conſtat, quantum teneantur & debeant li-
Laus Principum Europæ. terarũ ſtudioſi variis Europę Principibus, ſapiẽtibus ſimul & probis, qui pertinentia
ad ſtudia fouerunt & auxerunt; Et præſertim AMPLISSIMAE VENETO-
RVM REIPVBL. necnon SPLENDIDISSIMAE MEDICEAE
FAMILIAE: a quibus (vt cætera ſilentio prætercam) capta Conſtantinopoli mi
ſereque depopulata, Viri ſapientes, rarioreſque libri, qui incolumes ruinam Publi
cam euaſerunt, in Italiam delati; eximia pietate, tamquam in ſinu recepti, accuratè
ſeruati, magnificeque aucti fuerunt. Hoc apertè teſtantur Cardinalis Beſſario, Argy
ropolus, Trapezuntius, Theodorus Gaza, & alii, necnõ libri multi ita ſeruati; qui mox
tanquã fęcunda ſcientiarũ ſemina per Italiã effuſa, puriores literas parere valuerunt: C
in quo obeũdo munere ſplendidiſſimè refulſit LEO DECIMVS, nec non LAV
RENTIVS MEDICES; qui in ditanda, amplificandaque Bibliotheca accura
tius quàm in accumulandis opibus inſudauit. Ex his conſtat, quomodo vera ſit ea
Cur audaces fortunati. ſententia (Audaces mundo, fortunæque bonis fruuntur) nam fortuna occaſioni eſt
conſimilis & familiaris; crinita eſt in fronte, calua in occipitio: dum ea ſe nobis of-
fert, audacter eſt arripienda; quod faciunt audaces, modeſti autem frequenter ſua
modeſtia occaſionum munere non vtuntur: cui ſimilis etiam eſt ſententia illa (Qui
timidè petit, negare docet) Demum de tertio loquens, dicuntur dementes a fortu-
An fortunę curę sit dementes. na curari ac ſeruari: id tamen non videtur contingere poſſe; quia dictum eſt fortunã
verſari in agente cum ratione & præelectione, quod amentibus non conuenit. Pro-
pterea dicendum eſt, per amentes; vel denotari eos, qui penitus ſunt mentis inopes;
vel viros diminutæ ſiue deprauatæ mentis. Si intelligimus primos, proculdubio in eis
non habet locum fortuna, vt in cauſa efficiente; ſed tantùm, vt in patiente, & per D
metaphorã; quatenus eis accidit, vt a periculis liberentur, & fortunæ bona aſſequan
tur: & dum hoc eis competit, putandum eſt ortum ducere; partim ex eorum teme
ritate, per quam redduntur audaces, cum non iudicent pericula; partim, quia ca-
uent homines, ne viros amentes quaſi innocentes lædant: partim demũ, quia; dum
ex periculis euadunt incolumes, & bona aliqua conſequuntur; cum id non poſſit eo-
rum prudentiæ tribui, cuius ſunt expertes, communi voce fortunæ tribuitur; & mi
rum iudicatur, ſi accidit, vt bonum aliquod aſſequantur: propterea id populari vo
ce celebratur; at magna ex parte ſecus ſe habet, frequenter enim Amentes etiam
ſunt miſeri, infęlices, & calamitoſi. Si verò per amentes eos intelligimus, quo-
rum mens ſiue vſus mentis, ſit diminutus vel deprauatus; ex dictis in pręcedenti-
bus conſtat, quid ſit dicendum.

A *Quid ſit Difficilius, num in Proſpera, vel in Aduerſa Fortuna Modum ſeruare. Cap. LIII.*

DE Fortuna iure optimo ea oppoſita verè dicuntur, nempe quod ſit Ebria &
Sobria, Superba & Humilis, Prudens & Imprudens: idque oritur ex oppoſi
tis eius conditionibus; nonnunquam enim ad nimium, nonnunquam ad
parum labitur: Si ad nimium; ſuperba, ebria, & imprudens videtur: Si
ad parum; humilis, ſobria, & prudens: quatenus tales frequenter reddit homines
quos amplectitur. Inde ortum ducunt duæ quæſtiones ſatis iunctæ & complica-
tæ; Vna eſt, an proſpera fortuna magis obſit, quàm proſit; Altera verò, num diffi-
cilius ſit in proſpera, vel in aduerſa fortuna modum ſeruare: de quibus varia dicun-
tur. Ac diſtinctè de vtriſque verba faciens, primò; quòd proſpera fortuna magis Proſperā
obſit quàm proſit, aduerſa verò econtra; eleganter ſatis dicitur a Boetio in ſecundo fortunam
B de Conſolatione proſa octaua his verbis. Etenim plus reor hominibus aduerſam, potius ob
quàm proſperam prodeſſe fortunam: Illa enim ſemper ſpecie fœlicitatis, cum vide- eſſe. Boetius.
tur blanda, mentitur; hæc ſemper vera, cum ſe inſtabilem mutatione demõſtrat: Il-
la fallit, hæc inſtruit: Illa mendacium ſpecie bonorum mentes fruentium ligat, hæc
cognitione fragilis fęlicitatis abſoluit: Itaque illam videas ventoſam, fluentem, ſui
ſemper ignaram; hanc ſobriam, ſuccinctamque, & ipſius aduerſitatis exercitatione
prudentem: Poſtremò fęlix a vero bono deuios blanditiis trahit; aduerſa plerumq;
ad vera bona reducens, velut vnco retrahit &c. Cum igitur proſpera fortuna inflet
animos, ad voluptates alliciat, a ſupernis reuocet, cum mũdo hoc mortali nos liget,
Prudentiam obtundat, & magis vitia & inſcitiam quàm virtutes & ſapientiam nu-
triat; iure optimo magis obeſſe, quàm prodeſſe videtur: Aduerſa autem fortuna
cum oppoſita pariat, videtur præferenda; ac magis videtur prodeſſe, quàm obeſſe.
Hinc Seneca in Prouerbiis dixit; Fortuna, quem fouet, ſtultum reddit: & in lib. de Seneca.
Cõſolatione filii Heliæ aſſeruit; Vnum habet bonum aſſidua infęlicitas, quòd illos in
C durat, quos vexat: Dicebat Pythagoras; tum maximè in mentibus hominum reli- Pythago-
gionem verſari, cum im miſeriis ſunt conſtituti. Cum igitur aduerſa fortuna ſit ex- ras.
purgatio animi a vitiis, & ad diuina conuerſio; longè magis prodeſt quàm obſit, pro
ſperæque fortunæ præferenda videtur. Quam ſententiam comprobauit etiam Ar- Archytas.
chytas Pythagoręus in lib. de Viro bono & beato (referente Stobęo ſermone primo
de virtute) inquiens. Vt corpus quidem lædit tã defectus quàm exceſſus; maiores
tamen morbos afferre ſolent exceſſus, & ſuperfluitates quę vocantur; ſic & animam
lædit tam proſperitatis, quàm calamitatis ſpecies, ſi intempeſtiuè ingruat: atqui
languores grauiores afferre ſolet, quæ dicitur apud omnes bona fortuna; quæ, inſtar
vini, inebriat bonorum vitorum mentem, &c. Verùm ex aduerſo putabit aliquis Magis ob-
hæc potius dici in conſolationem miſerorum, & pro lenienda aduerſa fortuna, quàm eſſe fortu-
quia re vera ita ſe habeat: Iam enim apparuit, Munera fortunæ abſolutè eſſe bona; nam aduer
& propterea abſolutè, & per ſe prodeſſe quidem, non autem obeſſe putandum eſt. ſam.
Soluens autem breuibus difficultatem dico, fortunam proſperam per ſe eſſe bonam, Solutio.
D ex euentu malam; aduerſam verò econtra, per ſe malam, ex euentu bonam: verùm
contingit; quòd id, quod eſt ex euentu, frequentius & in pluribus reperiatur; quàm
id, quod eſt per ſe. Hæc reſolutio ex eo eſt conſpicua; quia (vt ſuo loco patuit) mu-
nera fortunæ ſimpliciter ſunt bona, & eorum oppoſita mala; & propterea per ſe pro
ſunt, oppoſita obſunt: verùm quia non proſunt ſine recto vſu, qui paucis competit,
ideo fortuna proſpera magis obeſt quàm proſit: fortuna autem aduerſa non ita ob-
eſt; tum quia non offert inſtrumenta vitiorum, ſed aufert; tum inſuper, quia facilius
eſt eam modeſtè ferre, quàm proſperam. At de hoc modò loquendum eſt; an ſit dif- In qua for
ficilius in proſpera, quàm in aduerſa fortuna, modum virtuti conſentaneum ſerua- tuna ſit dif
re. Dixit Archytas Pythagoręus (referente Stobęo loco nuper relato) Non aduer- ficilius mo
ſam fortunam commodè ferre, ardua res eſt, ſed proſperam fortunam: omnes enim, dum ſerua
quandiu in miſeria permanent, vt plurimum moderati modeſtiique moribus eſſe re.
videntur; potens enim eſt calamitas ad contrahendam & componẽdam animam &c. Archytas.
Et iure hoc dicitur: nam infortunia ſpiritus contrahunt, cogitationes componunt,
in

in noſmetipſos nos reuocant; ac neceſſitate quadam, quaſi flagello, nos ad virtu- A
Arceſilaus. tem compellunt. Ideo dixit Arceſilaus, Paupertatem aſperam eſſe, ſed bonos pare
Diogenes. re filios: & Diogenes eã appellabat Sapientiam, quæ ex ſe addiſceretur. Cum igitur nimium proſpera fortuna oppoſita pariat, & nos incautos reddat; iure dicitur, difficilius eſſe in nimium proſpera, quàm in nimium aduerſa fortuna modum ſeruare. Ita quatuor numerantur Matres, quæ cum bonę ſint, prauos pariunt filios: Proſperitas nempe, quæ parit ſuperbiam; Veritas odium, Securitas periculum, Familiaritas comtemptum. Hoc tamen cum verum ſit de Fortunæ bonis; non propterea eſt verum de Fiducia, & periculis vitæ. Inquit enim Ariſtoteles in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 9. Cum in fiducia metuque verſetur fortitudo, non tamen peræquè in vtroque, ſed in rebus formidoloſis magis cernitur: nam qui in his omni animi motu ac perturbatione vacat, quique in eis ita affectus eſt animo, vt debet; is fortior eo eſt, qui in iis rebus, quæ fiduciam afferunt, conſtantiam retinet; &c. Eſt igitur ea ſententia vera de attinentibus ad fortunæ bona, & ad varias hominum calamitates: de periculis vitæ vera non eſt; quoniam ea ſe nobis offerunt ſub forma maximi mali, valdeque aduerſi naturæ, quod maximè natum eſt viuentium animos perterrefacere: & ideo extrema, inter quæ fit comparatio, paria nõ ſunt. Ex quo conſtat; pertinentia ad ciuilem ſcientiam non ſemper id exactum, conſtans, & inuariabile includere, quod mathematicis congruit; vt monuit frequenter Ariſtoteles. B

Quatuor bona, quæ malum pariunt.

Cur de periculis vitę ſecus ſe habeat.

Vnde oriatur, quòd Virorum nonnulli dicantur Fortunati, alij Infortunati; ac idem, vno tempore Fortunatus, altero Infortunatus. Cap. LIIII.

Communi Populorum voce, & ferè omnium conſenſione, homines nonnulli dicuntur bene fortunati, alii infortunati; ac nonnulli per tempus aliquod Fortunati, per aliud Infortunati dicuntur: ac in vno actionis genere Fortunati, in altero Infortunati: Res hęc experiẽtia cognoſcitur, latet autẽ eius cauſa; propterea, quid ſit, in quibus verſetur, ex quibus principiis prodeat, quibuſque hominum conditionibus hæc Fortunæ proſperitas competat, accuratè eſt indagandum: Qua de re verba fecit Ariſtoteles cum in ſecundo Magnorum Moralium cap. 9. tum in libro de bona Fortuna; Pariter Diuus Thomas 3. contra Gentiles cap. 92. & alii viri docti. Explicans igitur primò, quid ea ſit, dico: neminem reperiri, cui, dum agit, forte fortuna aliquid non accidat; ac multis etiam bona eueniunt, qui ob ea non denominantur abſolutè bene fortunati. Sed vt homo bene Fortunatus denominetur, requiritur primò; vt adſit internus quidam ad opus illud impulſus, ac inſuper confirmatio & continuatio per multa bona euenta: Requiritur inſuper, vt huiuſmodi bona euenta ſequantur actiones ſuas ſine vlla conſpicua cauſa; nam ſi ex conſpicua cauſa prodirent, non tribuerentur fortunæ. Verſatur huiuſmodi bona fortuna, cũ in vitando malo, tum in aſſequendo bono; præſertim tamen in bono aſſequẽdo: q̃a euitatio mali liberat nos a calamitate, & ex euẽtu fęlicitati cõducit; adeptio autem boni ex ſe reddit nos fœlices & Fortunatos. Inſuper, verſatur bona fortuna in aſſequendis bonis illis, quæ fortunæ dicuntur; & præſertim eis, quæ cum ſummo bono vel ſunt, vel videntur eſſe complicata; vt in diuitiis, honore, gloria, victoria, & ſimilibus: extenditur tamen nonnunquam ad omnem fortunatam finis adeptionem; veluti, dum Venatores, Piſcatores, Nautæ, & ſimiles, bene Fortunati dicuntur. Inſuper, propriè dicuntur bene Fortunati; dum euentus boni non optantur, nec quæruntur ab eis, ſed præter inſtitutum eueniunt: extenditur tamen bonæ fortunæ nomẽ ad fęlicem bonorum fortunę adeptionem, etiam dum ab agente quæruntur & expetuntur: vt militum duces Fortunati dicuntur, dum frequenter victoriam optatã conſequuntur; Mercatores, dum ditantur; ludentes talorum vel cartarum ludo, dum lucrantur; & ſimiles: Hi tamen Fortunati tunc dicuntur, dum finem modo quodam occulto, in eorũ prudentia & arte non collocato, adipiſcuntur; C D

Quę de proſpera fortuna ſit declaranda.

Quid ſit bona fortuna.

& hęc

A & hæc potius eſt ſors quędam bona, quàm bona fortuna: Sors tamen frequenter
cum Fortuna confunditur, vt iam dixi. Cum patuerit, quid bonæ fortunæ nomine
denotetur; conſiderandum eſt, a quibus Principiis ortum ducat: in hoc enim præ- A quibus principiis pendeat.
ſertim dubitatio poſita eſt. Aſtronomi ſuo more id tribuunt aſpectibus, aſcenſioni-
bus, diſpoſitionibusque Stellarum: illæ tamen non propriæ, ſed communes ſunt cau- Aſtronomi.
ſæ; nec cognoſcunt dictinctè ſingulos homines, adeò vt hos & non alios fortunatos
reddant; & per latentia media, quæ in eorum facultate non ſunt, ad finem perdu-
cunt. Academici id tribuunt Dæmonibus, qui hominum curæ ſunt deſtinati: & qui Academici
inuito Dæmone aliquid agere tentant, infortunati apparent; Fortunati autem, qui
Dæmonem ſequuntur ducem, quique vitam viuunt ſuo Dæmoni conſentaneam; in
fortunati, qui cum eo pugnantem: vt Fortunati ſunt milites, quibus præſunt Martia
les Dæmones. Quæ ſententia etiam non eſt approbanda; vt iam in præcedentibus,
dum de Fortuna vniuersè loquerer, patefeci. Theologi inquiunt Bonam fortunam Theologi
eſſe peculiarem quandam Dei beneuolentiam, & gratiam gratis huic potius quàm
B alteri traditam: nam (vt inquit Diuus Thomas 3. contra Gentiles cap. 92.) Deus ſo
lus directè in hominis prælectionem operari valet, Angeli id facere valent per mo-
dum ſuadentis, Cælum per modum diſponentis: & per relationem ad omnes ſecun
das cauſas poteſt aliquid forte fortuna euenire; non autem per relationem ad Deum,
cui omnia ſunt conſpicua, & a quo cuncta ſunt præordinata. Sententiam hanc, vt
ſacram, omnique ex parte veram amplecti debemus: at nunc quærimus, quænam
hac de re fuerit ſententia Ariſtotelis. Ioannes Picus in 3. contra Aſtronomos cap. 3. Ioan. Picus.
ſimilem fere opinionem tribuunt Ariſtoteli, vt etiam latius fecit Iauellus in Epito-
me de bona fortuna: inquit enim Bonam fortunam non eſſe a Deo in nobis exiſten-
te, vt nauta in naui, ac nos ita ducente; ſed eſſe a Deo obeunte vices cauſæ ſecundę,
ac animā noſtram intrinſecus commouente & excitante ad hoc vel ad illud agēdum,
non ſecus ac formica intrinſecus per naturam commouetur ad colligenda grana: quę
motio dicitur naturalis; quia non rationem vel aliam cognitionem ſequitur, ſed ani
mam vt pendentem & commotam a Deo. Et quoniam bonum non mouet niſi ad bo
C num, ideo inde conſurgit bona fortuna: & quoniam hanc commotionem ſequun-
tur illi, qui maximè viuunt ſecundùm naturam; vt rudes, inſipientes, impruden-
tes; ideo hi ſunt bene fortunati, non autem ſapientes & prudentes: hi nāque ſua ſa-
pientia & prudentia, quæ errare valet, ſemetipſos gubernant. Eam igitur definiens Definitio.
inquit, Bona fortuna eſt naturalis impetus factus in anima, ſine ratione, ad finem
aliquem conſequendum. In hac explicatione multa inueniuntur, quæ cum opinio-
nē Ariſtotelis conſpicuè pugnant: Primò ſtatuit Deum particularia cognoſcere: In- Euerſio
ſuper operari actionibus propriis in hunc potius quàm in aliū, & operari in animam Prima.
noſtram ſine ſecundis cauſis: Quæ omnia longè abeſſe cenſeo ab opinione Ariſtote-
lis. Præterea Ariſtoteles in primo Moralium Nicomachiorum negat fœlicitatem no- Secunda.
bis ſine nobis competere, munere Dei: & in ſecundo Magnorū Moralium cap. 9.
agens de bona fortuna abſolutè negat eam eſſe a Deo, quia indicaret ſe iudicem in-
iuſtum: non reiicit ſolùm, quòd ſit a Deo tanquam a nauta exiſtente in naui; ſed ab
ſolutè vt a dirigente, ac ita mouente, quia eſſet iudex iniuſtus. Inſuper: Si ea ſenten Tertia.
D tia vera eſſet, tunc ex opinione Ariſtotelis Sapientia & Prudentia homini obeſſent,
cumque priuarent bona fortuna. Præterea: ſequi internam commotionem eſt ſe- Quarta.
qui temperamentum corporis, id autem magna ex parte ad malum & vitia inuitat;
ideo, vt datur bona fortuna, ita datur mala, quę eſt interna commotio: at ipſe in-
quit, a bono ſolùm manare commotionem ad bonum. Demum: ſi id eſſet, tunc im Quinta.
prudentes omnes & dementes, quia ſequuntur internos impetus, eſſent bene fortu-
nati; nos autem oppoſitum experientia cognoſcimus, vt etiam in pręcedentibus
aſſerui.

De Bòna Fortuna, Opinio Ariſtotelis. Cap. LV. A

Ex ſenten-
tia Ariſto.
bona for-
tuna non
pximè ma
nat a Deo.
Non a cę-
lo.

BOna Fortunà ex ſententia Ariſtotelis non poteſt ſine medio; & proximè
manare a Deo vel a Cęlo; quia hæ ſolùm ſunt cauſæ communes, nec di-
ſtinctè hæc indiuidua cognoſcũt: Et quamuis in primo Meteororum dicà
tur (Neceſſe hunc mortalem orbem ſupernis lationibus eſſe continuum,
vt omnis virtus inde gubernetur) id tamen debet iutelligi de his, quæ per naturam
fiunt: ac inſuper de gubernatione communi per inſtrumenta communia, pèndente
ex primis & communibus cauſis; quæ præſtautiori modo quàm ſecundæ operari di-
cuntur, vt aſſeritur in octauo lib. Phy. Bona etiam Fortuna non manat a Dæmonè,
quia Dæmones non nouit Ariſtoteles: Neceſſe itaque eſt vt proximè prodeat, vel

Non a Dę
mone.

ex fortuito concurſu alicuius externæ cauſæ, vel ex aliquo interno principio. Ex
fortuito concurſu externæ cauſæ non pendet, vt homo abſolutè & propriè ſit fortu-
natus; ſed tantùm accidit vt aliquando bonum aliquod contingenter aſſequatur,
vel in malũ aliquod dilabatur: quia tamen multitudo per exitum præcedentia iudi- B
cat; frequẽter illos fortunatos vel infortunatos appellat; qui re vera tales nõ ſunt, niſi
ex euẽtu. Bona itaq; fortùna propriè ſumpta ſequi debet internũ aliquod: Ea aũt, quę
nobis ſunt interna; vel pertinent ad animam, vel ad corpus. Si ad animam, ea ſunt
potentiæ, perturbationes, & habitus; quorum nullum poſſe eſſe Bonam fortunam
conſpicuum eſt. Si ad corpus, in eo conſideratur materies & temperamentum; Bo-
na fortuna nõ ſequitur materiem, quia munus eius eſt pati; Remanet itaq;, vt proxi-
mè ſequatur temperamẽtum intrinſecus excitans, & cõmouens animam ad vnum po
tius agendum quàm aliud: quæ interna excitatio poteſt eſſe, & ad bonum, & ad ma
lum, ratione varietatis temperamenti. Dum igitur intrinſecus ſine ratione, & per
naturam, anima excitatur ad id, ex quo prodeunt bona fortunæ; ea dicetur fortuna
bona: ſi autem ad id, ex quo prodeunt oppoſita; erit fortuna mala. Erit itaque bo-

Propria de
finitio.

na fortuna interna excitatio a proprio alicuius temperamento ad id agendum, ex
quo prodeunt bona fortunæ: & eſt pars eius, quæ Andipathia & Sympathia Phyſi-
ca dicitur; ſumens latenter originem ex communibus quibuiſdam qualitatibus, vel C
couſimilibus, vel contrariis, & propterea admirationem excitantibus: quæ affectio
dicitur nobis competere per naturã; quia pendet, non ex noſtra ratione, ſed ex princi
piis generationis; a Cęlo autem & a Deo manat, vt a cauſis communibus: & dici-
tur natura quædam, non quidem communis totius ſpeciei, ſed propria alicuius in-
diuidui: natura inquam, hoc eſt conditio, affectio, & conſtitutio quædam per na-
turam propriam, huic vel illi conueniens; per quam dicimus nos id velle, ad
id trahi, ad id duci, ignari cauſæ: Et quoniam ea, quæ naturam ſequuntur,
dicuntur ſequi Deum, ex quo natura pendet; ideo hac ratione fortuna bona
humanam ſapientiam & prudentiam ſuperat; & bene fortunatis non expedit con
ſilium; & Ratio dicitur impedimento bonę fortunę, vtilis tamẽ fortunę aduerſę, ac ita
etiam conſilia mulierum non pręmeditata, pręferuntur nonnunquã conſiliis diutur-
na ratione pręmeditatis. Melius tamen eſt abſolutè rationem ſequi, & prudenter vi
uere, quàm ſequi internam commotiouem temperamenti; quia ea frequenter ad ma D
lum dirigit: Hinc magna ex parte Imprudentes ſunt miſeri, & infęlices. Hac itaque

Varii mo-
di operan-
di Animæ.
Per ratio-
nem.

conſideratione cum Ariſtotele aliqua in parte ſeruare valemus bonam fortunam.
Cuius ſententia vt clarior reddatur, conſiderandum eſt; Animam noſtram variis mo
dis operari, & ad aliquid tendere poſſe: Vel enim operatur per rationem, & appe-
titum ſequentem proprium iudicium; & tunc conſilio & ratione agere dicimur: Vel

Per natu-
rá vniuer-
ſę ſpeciei.
Per Natu-
rá propriá
ex pprio
tempera-
mento pẽ-
dentem.
Per diuiná
cõditionẽ.

operatur per propriam ſuę naturę commotionem, & internam excitationem, non
ſine cognitione factam; ita tamen, vt commotio per ſuam naturam dicatur ducens;
cognitio autem inſtrumentum: Et hoc poteſt ei competere; vel per Naturam com-
munem vniuerſę ſpeciei, ſic omnis homo Natura ſcire deſiderat; vel per conditionẽ
ſibi propriam & peculiarem. Et hoc habet vel tauquam Natura, & materiata for-
ma, ex proprio temperamento propriaque materie pendens; ita bruta, vel magis,
vel minus, ad ſomnia, variasque animi perturbationes prona ſunt: Vel hoc habet
tanquam eſſentia quędam affinitatis connexione iuncta cum ſubſtantiis abiunctis,
pendens tamen in ſui muneris functione a facultate corporis vt ab obiecto. Huiuſ-

modi

A modi eſt Mens: quę cum ex ſe ſit diuina & immortalis, iuncta cum Phantaſia, & præſertim cum ea viri Atrabilioſi; quæ per conditionem Atræ bilis, per varia temperamenta, per uaria vitæ genera, variasque animi affectiones, multiplicia & multiformia ei offert Phantaſmata; valet, partim ex ſui natura, quæ diuina eſt, partim ex conditione excitantium Phantaſmatum, varia admirabiliaque vel proferre vel agere: Inde, ſi ad agendū excitatur, conſurgit bona vel mala fortuna; ſi ad prædicēdū aliquid, Diuinatio & Prophetia; ſi ad ſniam aliquam proferendam, prodit vera enūciatio ſine vlla euidēti ratione prolata. Ex his conſtat, quomodo ſentētiæ variæ Ariſtotelis explicari debeant. Nam in capite de Diuinatione per Somnium inquit: Sōnia non mittuntur a Deo, quia etiam Iumenta & Feræ ſomniant; Dæmonica tamen ſunt, quia Natura Dæmonica eſt: hoc eſt Dei miniſtra, latenter & admirabiliter operans, non Diuina. Et in ſeptimo Moralium Nicomachiorum cap. 3. ait Vexatos atra bile proferre carmina Empedoclis, & alia quę non intelligunt: Quod etiam affirmauit in trigeſima Particula Problemate primo: & Auct. 12. Metaphyſicæ con
B tex. 18. dixit; homines multa prædicere, quæ non intelligunt: & in capite de Bona Fortuna Ariſt. inquit; de bona fortuna perinde ſe habere, ac de Lymphaticis: & & in primo phy. 48. dixit, veteres Philoſophos multa enunciaſſe, non ratione, ſed rei veritate coactos: & in primo de cœlo cont. 100. inquit, ętheris nomen diuinè enunciatum fuiſſe: & in ſecundo de cęlo cont. 7. aſſerit, nobis competere de Diis diuinationem quandam i. quam Iamblichus diuinum contactum nuncupabat, ratione eminentiorem: & in ſeptimo Moralium Nicomachiorum cap. 13. affirmauit; omnes homines ſequi modo aliquo eandem voluptatem, quia in omnibus Diuinum aliquid ineſt natura. Sic itaque Mens; cum ſit Diuinitatis particeps, & a phantaſmatum formis variis excitetur; partim ob varietatem excitantium, partim ex ſui conditione quę diuina eſt, ad uaria & mirabilia vel proferēda vel agenda intrinſecus nos excitat; quæ varia ratione & ad naturam corporis, & ad naturam Mentis, & Diuinā referri poſſunt; adeò vt ea opera, & Phyſica, & Dęmonica, & Diuina, dici poſſint: a quorum diſtinctiore explicatione ſuperſedendū cēſeo. Ex his Fundamenta bonæ
C fortunæ elicere valemus, quę nobis per naturam ex ſententia Ariſtotelis competūt; quæ, cum leuia & inconſtantia ſint, valde obſcurè hominem bene fortunatum reddere valent. Quare aſſeramus; bonam fortunam relatam ad Deum, eſſe peculiare Dei beneficium: vt autem ad nos pertinet; non in primis animi motibus, ſed in accurata medicatione; non in negligentia, ſed in diligentia; non in imprudentia, ſed in ſapientia & prudentia eſſe collocatam. Hęc ſunt firma bonæ fortunę fundamenta.

Potiora bonæ Fortunæ Fundamenta.

Num Prudentia Fortunæ præſtet, & Homo dici debeat Suæ Fortunæ Faber. Cap. LVI.

D DVm Fortuna conſideratur, vt aliquid prordinatum a Deo; Prudentia verò, vt ordo humanę rationis; proculdubio Fortuna dominatur Prudentię, eiqnę pręſtat: Verùm ex aduerſo; dum Fortuna refertur ad proximas cauſas, & conſideratur vt aliquid ex euentu, inconſtans, natum niſi vitari, ſaltem corrigi, & in congruentem finem humana Prudentia dirigi; Fortuna Prudentię cedit, eique principatum derelinquit. Fortuna dominatur ex euentu, quatenus per Prudentiam non valemus vitare omnes fortunę aduerſos euentus, nec omnes præuidere; nemo enim eſt adeò prudens, qui aliquando ab aduerſa fortuna non lędatur: Ex aduerſo Prudentia pręſtat per ſe; valemus enim per eam cunctos fortunę euentus componere, dirigere, & corrigere. Sic rectè dicitur; Virtutem eſſe ſui natura dominam, eique parere cuncta; & Virtute duce, comite Fortuna, cuncta perfici, in congruentemque finem perduci: Firmat itaque vir Prudens virtute ſua Rotam fortunę, quatenus per eius reuolutionem non commouetur: Sed pulchra ſe offert conſideratio, num dicere valeamus, hominem eſſe fabrum ſuę fortunę; & auctorem ſuę ſortis: Cuius reſolutio ex dictis in pręcedentibus ſatis conſpicua elicitur; aliqua enim ratione dicimus hominem non eſſe fabrum ſuæ fortunæ;

Quō Fortuna.

Quomo Prudentia principatum obtineat.

An homo ſit ſuę Fortunæ Faber.

alia

alia verò eſſe fabrum & auctorem. Nam ſi nominæ Fortunæ ea intelligimus, quæ no A bis eueniunt, & extrinſecus nobis agentibus occurrunt; hæc non ſunt collocata in noſtra facultate, nec huius fortunæ homo eſt faber: Inſuper; ſi nomine Fortunæ in telligimus eam internam commotionem ſequentem temperamentum, in capite de bona fortuna explicatam; eius quoque nos minimè ſumus auctores, ſed natura. At ſi nomine Fortunæ intelligimus conditionem & conſtitutionem animi noſtri, noſtręque vitæ in omni euentu compoſitionem, ſic homo eſt ſuæ fortunæ faber: eſt enim in noſtris manibus, noſtraque facultate collocatum; affectiones animi noſtri componere, & fortunæ euentis rectè vel perperam vti. Et propterea tripliciter conſideratur homo: Vel enim ſupra fortunam erigitur, vt ſapiens ac prudens, qui fortunam eneruat, proſternit, conculcat, cunctiſque bonis priuat: Vel in fortunæ Rota, vt viri ambitioſi; Viri, qui non euenta fortunæ ſua prudentia componunt, ſed eã ſequuntur, ac ob fortunæ varietatem modò euehuntur, modò deprimuntur: Vel demum ſunt infra fortunã collocati, vt homines mentis inopes. Hinc dicere valemus virum prudentem optimam ſemper ſibi fabricare fortunam; &, cubi inſtar, impelli B quidem a fortuna poſſe, nunquam tamen proſterni: inſipientem verò eſſe ludum fortunæ, & propterea modò erigi, modò deprimi: omnes tamen aliqua ratione dicuntur ſemper ſuæ fortunæ, hoc eſt ſuæ internæ conſtitutionis, fabri; quatenus ex eorum præelectione præcedentibusque actionibus pendet, vt tales ſint, ac talia ſibi fortunę munera reddant. Et quamuis ſit neceſſarium pro formanda fœlici fortuna, quę ſit omni ex parte quadrata, vt multa conſpirent, pręſertim tamen a Prudentia perficitur. Veluti in Alexandro Macedonum Rege vna conſpirarunt, Celebre nomen Parentis, inſtitutio eius ab Ariſtotele Philoſophorum Principe, optima ſui con ſtitutio per naturam ad bella, ſuorum militum peritia, imbellis natura eorum populorum cum quibus dimicauit: præſertim tamen ſuam fortunam perfecit tolerantia laborum, iuſta diſtributio pęnarum & pręmii; Virtus demum & Prudentia propria, per quam omna congruenter in finem dirigebat, ſine qua euaneſcit cæterorum om nium quamuis optima conditio: Et hac ratione rectè dicitur. C

Homo tripliciter cõſideratur.

Inſipiens eſt Ludus fortunę.

Prudentia perficit Bonam fortunam.

Nullum numen abeſt, ſi ſit Prudentia; ſed te
Nos facimus Fortuna Deam, cęloque locamus.

Num omnis Fœlix ſit fortunatus: & num minus ſit Malum, nunquam Hominem Expertum fuiſſe Fortunam Proſperam; vel Expertum fuiſſe per aliquod tempus, mox ea Priuatum. Cap. LVII.

INter cętera, quę a Iuuene ciuili Philoſophiæ incumbente de Fortunã quęri poſſunt, hoc quoque negligendum non eſt; Num Fœlix omnis debeat cenſeri Fortunatus: Et cum varia pro omni parte dici poſſint, ego difficultatem tribus aſſertionibus explicandam cenſeo. Quarum prima ſit: Si nomine bonę fortunę intelligimus bonam cõſtitutionem cunctorum bonorum, quę nobis cõueniunt, per Prudentiam formatam; vtique neceſſe eſt omnem fœlicem D eſſe bene fortunatum. Secunda ſit: Si nomine fortunę intelligimus poſſeſſionem aliquam bonorum fortunę, neceſſe eſt virum Ciuili fœlicitate præditum etiam eſſe for tunatum; ſine bonis enim, quorum domina eſt fortuna, fieri nequit vt homo ſit fœlix, quemadmodum alibi pateſeci. Poſtrema ſit: Si nomine fortunæ intelligimus fortuitos euentus, vel commotionem illam internam nobis per naturam competentem, de qua agens de bona fortuna verba feci; in hac ſignificatione vtilis quidem eſt bona fortuna, non tamen eſt neceſſe virum fęlicem eſſe bene fortunatum; non enim huiuſmodi bona fortuna neceſſariam aliquam connexionem habet cum fęlicitate. His tamen addo, ſolum virum probum re vera eſſe bene fortunatum; quia munera fortunę ei ſoli bona ſunt, non autem improbo. Altera dubitatio eſt, de qua frequenter fit ſermo: num minus malum ſit, nunquam hominem expertum fuiſſe bonam fortunam; vel per aliquod tempus fortunę bonis abundaſſe, mox eis fuiſſe priuatum. Communi conſenſione aſſeritur, primum eſſe minus malum: ideo inquit Seneca in libro de Animi Tranquillitate; Lętiores reliquit, quos Fortuna nunquam reſpexit,

Prima aſſertio.

Secunda.

Tertia.

Solus probus verè fortunatus.

An melius ſit nunquã homine fuiſſe expertum bonã fortunam.

Seneca.

A reſpexit, quàm quos deſeruit: & Boetius de conſolatione libro ſecundo, inquit; In Boetius.
omni aduerſitate fortunę infęliciſſimum genus infortunii eſt, fuiſſe fęlicem. Cuius
ſententię afferri poteſt ratio: quoniam poſſeſſio bonorum parit habitum, quo priua Ratio.
ri maximè ęgreferimus: Inſuper poſſeſſio parit exactiorem cognitionem boni, co-
gnitio aũt exactior exactiorem parit appetitũ. Ex aduerſo, aſſuetudo ſenſum & appe
titũ, vel remouet, vel lenit; aſſueti enim viuere vitam humilẽ & ſimplicẽ, minus appe
tunt vitam opulentiorem: veluti agricolæ, etſi ſunt pauperes, tamen lęti viuunt ſua
ſorte cõtenti: nõ enim eſt miſeria, carere, & non expetere; ſed in appetitione miſe-
ria eſt collocata. Hæc tamen ſententia dubia eſt: cum enim munera naturæ bona ſint;
ſi priuari bono eſt malum; priuari eo diutius, eſt deterius; quare priuari per totã vitã
cenſeri debet deterrimũ. Prætereа: Si ea ſententia eſſet vera; pariter melius eſſet nun
quam fuiſſe, quàm eſſe cum hac conditione & lege, vt debeamus mori: quod non
eſt dicendum. Prætereа: Si comparentur inter ſe duo orbi, quorum vnus ſit captus
oculis a natiuitate, alter in progreſſu temporis: & quærimus a ſecundo, an gratum
B ei ſit vidiſſe, proculdubio nulla ratione vellet non vidiſſe; quia ſaltem ſcit quid ſit
videre, valet per phantaſmata ſeruata habere ſcientiam de coloribus, & per aliquod
tempus functus eſt eo gratiſſimo munere: ſi autem quærimus ab altero, an cupiat ſal-
tem per harum videre, proculdubio maximè omnium id ſe optare affirmaret; vt ſci-
ret quid ſit videre, & pertinentia ad viſum cognoſceret, quorum mentionem faciunt
omnes: adeò vt ea communis ſententia, niſi falſa, ſaltem apprime dubia iudicari de-
beat. Soluens igitur difficultatem, dum quæritur: an minus malum ſit, nunquam Solutio.
hominem fuiſſe expertum fortunam proſperam; vel potius fuiſſe expertum per ali-
quod tempus, mox ea fuiſſe priuatum: vtendum cenſeo diſtinctione. Nam eſſe minus Prima di-
malum contingit dupliciter; vel abſolutè, vel pro eo tempore, quo homo priuatus ſtictio, pri-
eſt fortunæ bonis. Abſolutè minus malam cenſeo priuationem in parte, quàm in to- maq; aſſer
to tempore; quia priuatio mala eſt, poſſeſſio boni eſt bona: quare (abſolutè loquen tio.
do) priuatio, quò eſt diuturnior & maior, eò eſt deterior. At ſi id conſideretur, non
abſolutè, ſed pro eo tempore quo homo priuatus eſt; & conſideramus, quæ priuatio
C tunc temporis ſit moleſtior: dicendum cenſeo, per ſe eam eſſe moleſtiorem, quæ
magis percipitur; nam maior cognitio & aſſuetudo maiorem parit appetitionem, & Altera di-
talis eſt priuatio in parte temporis: & præſertim hoc accidit, dum prior poſſeſſio ſtinctio &
reddit hominem minus aptum ad tolerandam priuationem; vt ſe habet de priuatio aſſertio.
ne diuitiarum. Addebam hanc priuationem in parte temporis eſſe moleſtiorem per
ſe, quia ex euentu ſecus contingere poteſt: nam poteſt contingere, vt prior poſſeſ-
ſio longè maiores in eo, qui poſſedit, relinquat vtilitates, quàm ei afferat detrimen-
ta; vt cenſeo ſe habere de priuatione alicuius ſenſus. Demum addo: Si homo rectè Tertia di-
vſus eſt habitu, & ſecunda fortuna, melius ei eſt illam aliquandiu poſſediſſe; At ſi ſtinctio, &
perperam ea eſt vſus, deterius cenſeri debet ac perniciofius. Ex his eliciuntur ſolu- aſſertio.
tiones rationum vtriuſque partis.

D *Remedia pro Negligenda, Componenda & Lenienda Aduer-
ſa Fortuna. Cap. LIII.*

OMnis homo; & præſertim ille, qui Ciuilem ducit Vitam; quoniam in hoc
mortalium orbe quaſi in Theatro Fortunę eſt collocatus, tenetur ſummo
pere illis armis eſſe munitus, quibus tela & ictus aduerſæ fortunæ pro fa- Fortuna
cultate repelluntur: Hęc arma a nullo alio Habitu, pręterquã a Prudentia, & Pruden
elaborata recipere valemus: Hęc ſunt ea duo, quę inter ſe pro facultate pugnant, for tia inter ſe
tuna ſcilicet & prudentia; quorum vnum nititur obtundere, eneruare, ac proſterne pugnant.
re aliud: hęc lis eſt perẽnis, quia ſolũ in parte apparet victoria modò vnius modò alte Prudentiæ
rius, abſolutè autẽ nequaquã: ambo hęc in ſolo hoīe locũ habẽt, in coq; ſolo inter ſe Arma prę-
pugnãt. Prudentia, quæ Dux eſt ſalutaris noſtrę pugnę; vt hoſtẽ proſternat, arma ſua ſertim ex
ex quatuor pręſertim quaſi officinis depromit: Primò, ex conditione bonorum quatuor
deſumun-
tur.

fortunæ: Secundò, ex conditione humanæ Naturæ: Tertiò, ex conditione pręſentis A vitę: Demum, ex conditione exoptatæ victorię, ac eius oppoſiti. Dum ad primum armorum ſiue militiæ caput conuertimur, ad conditionem ſcilicet bonorum fortunæ; ex eo elicimus, ab animo pręclaro vilipendendam eſſe fortunam. Primò, quia precioſiora eius munera, vel terra ſunt, vel ex terræ venis prodeunt; vt precioſi lapilli, & metalla: in vniuerſo autem nil terra vilius eſt: & propterea pręferre nobis metalla & terrena, quæ natura pedibus noſtris ſubiecit, conculcandaque dedit; eſt aduerſari Deo, nobis, & Naturę. Inſuper ſunt inconſtantia & fluxilia, in quibus nil firmi inuenire valemus; nec ea ex ſe ſunt bona, ſed ſola eorum conſumptio ſiue vſus, qui vſus exiguo tempore nobis competit: dum enim ſumus pueri, paucis egemus, ac etiam dum ſenio premimur; maximè autem inſeruiunt ętati medię, dum magis perturbationibus animi ducimur: quo tempore magis obſunt, quàm proſint: potius ſunt inſtrumenta perturbationum ſenſus, quàm Virtutum; frequentius nos deuiant a virtute, quàm ad eam nos dirigant; potius nos reddunt erga diuina negligentes, quàm diligentes; & inimicos Deo, quàm amicos. Perpendendum vnà B cum Epicteto Stoico: in omni fortunæ euento, ſiue proſpero ſiue aduerſo, duas nobis offerri anſas; vnam boni, alteram mali: ſi euentum apprehendimus per anſam boni, omne erit nobis bonum; ſi per anſam mali, omne erit malum. Ideo monebat Plutarchus; etiam ex inimicis, qui maximè omnium quęrunt nobis obeſſe, varias vtilitates elici poſſe; adeò vt nō in rebus re vera malum præſertim ſit poſitū, ſed in nobis: Si amittimus diuitias, minimè id malum cenſeri debet, dummodo ſimul exuamus auaritiam: Si amittimus dilectam puellam, cognoſcemus non eſſe malum, dum modo ſimul repellamus intemperantiam: Nihil enim in attinentibus ad fortunæ bona intereſt, vel non habeamus, uel non optemus; nitendum potius eſt, vt ea perdamus, quàm vt nos ea perdant. Ea munera iure optimo nuncupantur Bona fortunę; vt indicetur non eſſe noſtra, & propterea nos eorum non eſſe dominos, ſed depoſitarios; nec valemus ea amittere, ſed reſtituere. Niti debemus pro facultate aurum illud nobis parare, quod non ex terra effoditur, ſed ex cęlo deducitur, quo ditari expetebat Socrates; aurum nempe ignitum Sapientię, & Charitatis. Si dolor nos an C git, non res dura cenſeri debet dolor, ſed nos molles. Si timor mortis nos turbat, perpende; quòd ea lege in mundum venimus, vt moriamur: & ſi non ęgreferimus nos ante centum annos non fuiſſe; cur ęgreferre debemus, ſi poſt centum non erimus? Mors ſi cenſeri debet malum, id eſt commune & neceſſarium, & ex eo malo fortitudinis ſplēdorem elicere valemus: Paucorum annorum numerus adęquat omnes: Non valet Fortuna obeſſe, vel prodeſſe homini; niſi homo ſibimet obſit, vel proſit: Non itaque magnifacienda, ſed vilipendenda potius ſunt fortunæ euenta. Propterea rectè cecinit Horatius.

Primū caput Armorum Prudentiæ.

Plutarchus.

Nil admirari propè res eſt vna Numici,
Solaque, quæ poſſit facere & ſeruare beatum.

Cum igitur vilia ſint fortunæ munera; iure optimo nō a viris ſapientibus quęruntur, ſed a vulgaribus & imperitis; nec Deus ſeparatęq; mentes ſibi ea ſeruarunt, ſed excluſerunt a cęlo: Puri itaque animi ad cęlum properantes, ea negligere tenentur. D

Remedia nonnulla, ex Propria Hominis Conditione deprompta. Cap. LIX.

Firma ſatis apparuerunt arma ex conditione munerū fortunę deprompta: at ſolidiora fortè ea erunt, quę ex conditione hominis elicientur. Id, quod propriè hominem conſtituit; non corpus, ſed Animus eſt; nec facultas eius mortalis, ſed ęterna; per quam a iumentis & feris ſecernitur, & affinitatis nodo cū ſeparatis mentibus nectitur: ad quā cum inſpiciemus, conditionē mētis eā eſſe, vt pręſit & dominetur mortalibus, nulli ſubiiciatur niſi ſoli Deo: eiuſq; ſedem non eſſe hanc mortalem, ſed ęthereain; & propterea non de his, ſed de illis teneri eſſe ſolicitam: nec ea eſſe magnifacienda, quæ cum terrenis nos ligant; ſed quę ſoluunt nos ab eis, in cęlumque euehunt. Putandum eſt ducem optimum vitæ noſtræ eſſe Sapientiam,

A pientiam, Prudentiam, & Probitatem; quibus ſi muniti fuerimus, nil mali poterit
nobis contingere: omnia enim mala ex oppoſitis prodeunt. Inſuper, omnia tunc pen
debunt ex nobis: quicunque enim cupit omnia ſibi ſubiicere, ſubiiciat ſe rationi: ita
patebit, quòd ſibi quiſque eſt proximus Deus. Mens cum ſit diuina & immortalis,
ſui natura ſupra fortunam collocata; non debet fortunam ſuſpicere, ſed deſpicere;
non debet per fortunę reuolutionem commutari, ſed immota eam irridere; non de-
bet perturbatos eius vultus expaueſcere, ſed intrepida vilipendere: non debet per
nubes, quas adducit, obſcurari; ſed eis ſupereminens nitidiſſima refulgere: non
enim mortales hæ affectiones turbant diuina, niſi diuina ſuam conditionem exuant.
Dum igitur homo ad interna, hoc eſt ad ſemetipſum confugiet, dum in Arce Sapien
tiæ & Prudentię ſe receperit, Fortunę incurſiones paruipendere valebit; cum in For
tunę manibus ſola externa ſint collocata, non interna. Si finem hominis inſpicimus;
ille non humilis eſt, ſed ſublimis; quem attingere non valent fortunę incurſiones, niſi
a longe valde: nõ enim nati ſumus, vt quaſi pecudes his terræ fructibus veſcamur; ſed
B vt ingenio & arte a poculis Circes, Sirenarũq; cãtu incolumes pręſeruemur, & per di
uinam facultatem mortali parti legem imponamus. Recordari & accuratè meditari *Homo eſt*
tenemur, nos eſſe Chaum ab Anaxagora excogitatum; cui Mens præeſt, a qua cun- *chaus Ana*
cta in ordinem redigi debent: quod niſi fiat, pernicioſa confuſione marceſcimus. Me *xagorę.*
ditari tenemur, nos eſſe Mundum Litis ab Empedocle decantatum: cui niſi Mens, *Eſt Mũdus*
amicitiæ caput, internam pacem largiatur; perennis controuerſia competit. Inſuper *litis Empe*
alta mente reuoluendum, nos dici, & eſſe paruos Mundos: quod ob hanc præſer- *doclis.*
tim cauſam a Deo ordinatum eſſe cenſeo; vt moneamur perfectionem noſtram in *Cur facti*
eo eſſe poſitam, vt cum magno mundo conformemur: in Magno Mundo præeſt ſa- *ſumus par*
pientia Dei, ita in nobis dominari debet ſapientia noſtræ mentis: in mundo terrena *ui mundi.*
ſubiiciuntur cęlo, & ab eo diriguntur; ita in nobis terreni ſenſus a recta ratione du-
ci, ac perfici debent: in mundo nil torpet ocio, & cuncta, cum pendeant a bono, ad
bonum aſpirant; ita in nobis nitendum eſt, vt cuncta ſuo fungantur munere, & in
vnum finem, in quem ſunt ordinata, conſpirent: in qua conſtitutione, vt mundus
C ſemper, ita nos aliquandiu fęlicitate fruemur, noſtrique opificis gloriam enarrabi-
mus. Quòd ſi etiam corpoream ac materiatam hominis partem conſideramus, ei-
que tribuere volumus quod ſuũ eſt; inueniemus nudos in Regnum Fortunæ nos de-
ſcendiſſe, & propterea nunquam minus eo nos poſſidere, quod nobiſcum attulimus:
ſi fortuna nos ſuis muneribus fouet, gratias ei referre tenemur: ſin autem, minimè
valemus iure eam damnare; nec, tanquam erga nos iniuſtam, ream ducere. His ac-
cedit, quod; ſi munerum fortunæ per ſingulos homines in æquas partes diuiſionem
conſiderabimus; inueniemus nobis fortè maiorem competere portionem, ac ratio
Arithmetica expoſcat; & plures inſpiciemus nobis minus fortunatos, quàm fortuna-
tiores. Inſuper; ſi naturam ſequimur, ſi deſideria noſtra cum indigentia naturę con-
formamus; paucis egemus; ſi videmur egere multis; id oritur ex noſtrarum cupidi-
tatũ exuperantia, nimiaque accretione: nemo moritur; cui bonum aliquod fortunę,
vt redundans; non ſuperſit. Caueamus itaque, ne ob deprauatam opinionem dolea
mus; in attinentibus enim ad fortunam tam miſer eſt quiſque; quàm credit: nec ea
D cenſeri debet miſeria, in qua viri ſapientes exultant; vera miſeria vitium eſt; quod
in omni fortunæ euentu vitare valemus: Muniamus noſmetipſos Sapientia ac Pru-
dentia; & conſpicuè tunc iudicabimus, fortunam ludo eſſe viro ſapienti; e contra
verò inſipientem eſſe ludum fortunæ.

Remedia ex Conditione Præſentis Vitæ, necnon ex Conditione Victoriæ. Cap. LX.

DVbitauit Pindarus, an hæc vita re vera ſit vita, vel potius mors; Acade- *Pindarus.*
mici verò conſtanter aſſeruerunt, eam eſſe mortem, non vitam; & Plo- *Plotinus.*
tinus dixit, hoc quo claudimur corpus, dici σῶμα, quaſi σῆμα & ſepul-
chrum animæ: Si igitur ea eſt mors; non de morte, ſed de vita te-
nemur eſſe ſoliciti. Quòd ſi etiam modo aliquo eſt vita; ea proculdubio

comparata cum futura, eſt vmbra, imago, & non ſincera vita; nos autem non vmbram, ſed ſolidam & veram vitam magnifacere tenemur: fortunæ munera, vt re uera non ſunt bona, ſed boni vmbram præſeferunt; ita non veræ, ſed imagini & vmbræ vitæ conducunt. Iure itaque Plato in Axioco, Ariſtoteles in dialogo ad Eudemum, Seneca, & alii multi viri ſapientes (vt interim Theologos omnes ſilentio prę tereã) incommoda huius apparentis vitæ latiſſimè numerarunt, attinentiaque ad eam eſſe vilipendenda patefecerunt: deſcendimus nos in hanc vitæ vmbram, tanquam Athletæ in arenã, dimicaturi cum fortuna; vt ex victoria coronã gloriæ in vita tranquillitatis conſequamur: deſcendimus in tenebras, vt luce in mundo lucis fęlicius fruamur: deſcendimus tanquam Fortunæ ſcopi, & ille eſt cæteris præferendus, qui prudentius valet; ne dum tela vitare, ſed ea contundere, ac ſibi ſalutaria reddere. Non itaque nos turbent pertinentia ad imaginem hanc vitæ, ad vitam litis, & tenebrarum, nec de breui hoc curſu ſimus ſoliciti; ſed vitam veram, ſinceram, lucem, tranquillitatem mentis, & ſeculum æternum magnifaciamus: Quęramus portum, non dubiam nauigationem; quæramus patriam, non peregrinationem, & receſſum ab ea; quæramus ſanitatem & ſobrietatem, non inebriantia pocula Circes; quæramus Medicum, non occaſiones ægritudinis; Reuertamur celeres ad principium noſtrum, non longè vagemur ab eo, & fortunam ad oppoſita deducentem negligamus. Quod eſſe faciendum cumulatè iudicabimus, ſi ad quartum præſidiorum caput conuertemur: dum enim conſiderabimus, quàm ſalutaris ſit de fortuna victoria, quàm pernicioſum ſit ei ſuccumbere; alacriores proculdubio, ac robuſtiores accingemur ad pugnam. Bella & pugnæ, quò ſunt maiores, eò præclariorem pariunt victoriam; magna eſt pugna inter Fortunam, & Prudentiã iure optimo præclariſſima cenſeri debet victoria: pugna eſt non de eo, quod parui refert, ſed de ſumma rerũ; agitur enim de ſummo hominis bono. Ex victoria Prudentiæ ſummum conſurgit Prudentis hominis bonum; ex victoria Fortunæ prodit calamitas, & ſummum malum: In victoria Prudentiæ conſideratur honeſtum, vtile, & verè delectabile; in oppoſito oppoſita inueniuntur. Superare fortunam re vera honeſtum eſt; quoniam id fieri non poteſt, niſi virtutum ope, quarum actiones omnes ſunt honeſtæ: & præſertim; quia dum ſuperatur fortuna, dominatur Mens; dum fortuna ſuccũbit, corpus ſubiicitur, animus & recta ratio dominatur & præeſt; in qua diſpoſitione id totum, quod honeſtum dicitur, eſt collocatũ. Inſuper ex ea victoria eximia vtilitas conſurgit; victor enim corona gloriæ honeſtatur, tranquillitatem conſequitur, ſummoque bono fruitur: ex oppoſito prodeunt innumera damna. Nam qui fortunæ ſuccumbit: ſi per ſecundos euentus nimium lętatur; per lætitiam imprudentior redditur, & minus cautus: ſi per aduerſos nimium triſtatur; querimoniæ non proſunt, lachrimæ turbant conſilia, & nos prędam reddunt doloris. Recordari debemus; quòd fortunæ ſuccumbere, non viri, ſed effæminati animi eſt, non ingenui & nobilis, ſed vilis, non ſapientis, ſed inſipientis; non adulti, ſed pueri. Dum enim animi magnitudine, tolerantia, & fortitudine, fortunam vicęrimus; ſplendidiſſimè ſulgebimus: veluti ſplendidiſſimè refulſit Socrates, ſibi paratam mortem hilari animo ferens: refulſit Epictetus, qui deſtitutus fortunæ muneribus tranquillam ducebat vitam: refulſit Anaxarchus, qui in mortario contuſus exclamabat; Contunde quantum velis, Anaxarchum nunquam contundes. Tria ſunt, quę maximè optari ſolent, a nauta portus, a peregrino patria, a ſeruo libertas: Homo per mortẽ quæ maximum eſt malorum corporis, ex mari & fluctibus mundi in portum tendit, ex dubia peregrinatione in patriam, ex carcere in libertatem prodit, demum nil reperitur, quod nos magis honore, gloria, & fama dignos reddat hac ſalutari Victoria. Quæ quàm ſit iucunda, animoque ingenuo dulcis & grata; tantum abeſt vt poſſit exprimi verbis, vt vix poſſit concipi mente: nil enim animo rectè formato iucundius contingere poteſt; quàm ſua prudentia viciſſe fortunam: cæteræ videntur tantùm, non autem re vera ſunt voluptates; hæc verè & propriè voluptas eſt: cæteræ ſunt iucũdæ ob deprauationem hominis, hæc ex ſui natura: cæteræ ſunt permixtæ cum moleſtiis & doloribus, hæc pura & ſincera eſt. Et quid iucundius ingenuo animo gloria, honore, & fama eſſe poteſt? Quid glorioſius, quàm in Regno fortunæ viciſſe fortunam? in Sylua inſidiarum fortunæ cepiſſe fortunam? in

Plato. Seneca.

Quartum genus prę ſidiorum.

Tria, quæ maximè optantur.

A B C D

A in Theatro fortunã duxiſſe fortunæ captiuam? in Tyrannide fortunæ inſanum Tyrannum iugulaſſe? Si enim iucundum nobis eſt, noſmet a Tyrannide ſenſuum, patriam a Tyrannide iniuſti viri, liberaſſe: longè gratius eſſe debet. Mundum, communem patriam, a Tyrannide fortunæ (vt ad eum pertinet) reddidiſſe incolumem, O quàm præclara & glorioſa eſt eius hominis lętitia: in quo, cum proſtrata ſint omnia ad naturam & fortunam pertinentia, Animus tamen ſupereſt erectus, refulget inuictus; & inuitis cæteris, propria virtute ſibi coronam & gloriam comparat. Colligamus itaque cum Platone, non eſſe optandũ vt cuncta nobis ſuccedant ad votum, ſed vt deſideria noſtra rectæ ſubiiciantur rationi: Colligamus cum Ariſtotele, non eſſe præſertim optanda munera fortunæ, ſed ſummopere laborandum; vt per ea, quæ ſunt nobis bona, ea, quæ ſunt ſimpliciter bona, reddantur bona nobis. Addamus nos quoque, ſummopere enitendúm eſſe, vt euadamus fures bonorum fortunæ: fures tunc dicimur, dum bona alicuius ex eius manibus ſurripimus: enitendum eſt expoliare fortunam, & eius bona ex eius manibus auferre; quod fęliciſſimè B conſequemur, dum ea in congruentem Virtutum vſum conuertemus: rectè enim dicitur. Euadere debem⁹ legitimi fures.

Extra fortunam eſt, quicquid donatur amicis.

Pariter non amplius eſt in fortunæ manibus poſitum, quod in virtutum vſus effunditur: & frequenter memoria repetendum eſt in omni cum fortuna certamine; quòd fortuna fortes metuit, ignauos perterrefacit, opes auferre poteſt, at non animum; homo a fortuna non vincitur, niſi ipſe ſemetipſum ignauiter victum tradat. In hoc ſingulari Prudentiæ cum Fortuna certamine, nunquam debet prudens ſe victum Fortunæ tradere: ſed potius acriter pugnando, Heroico animo vitam hanc mortalem, in qua ius aliquod fortuna habet, ei derelinquere; & immortalem cum ſui gloria tranquillo animo amplecti, ſupraque fortunam exultando eleuari. Singulare vertamen fortunæ & Prudentiæ

*

FRANCISCI A
PICCOLOMINEI
SENENSIS
VNIVERSAE PHILOSOPHIAE
DE MORIBVS
GRADVS NONVS.
DE SVMMO BONO. B

De fine Virtutum, nempe de Summo Bono. *Cap. I.*

FOelicitatem interna quadam Naturæ commotione expetere profectò noui omnes, fęlicem verò in hoc mortalium orbe hactenus neminem noui: nam qui Vulgo fęlices fortunatiue dicuntur, tam longè a vera fęlicitate abſunt, vt a Sapientibus infęliciſſimi omnium iudicentur. Propterea non iniuria mirari, & ad Fęlicitatis indagationem excitari ſummopere debemus: vt cognoſcentes, an vniuerſum hoc hominis bonum ſit, natumq; ſit a nobis acquiri; iudicemus; an ea animi noſtri ad id propenſio ſit inanis: cognoſcentes quid ſit, ordinata ad illud congruenter inueniamus, & diſponamus: ac demum percipientes quale ſit, magis indies ac magis ad C eius indagationem dirigamur & animemur. Huius enim cognitio adeò homini eſt accommodata, & tam magnum ad vitam rectè inſtituendam affert momentum: vt ea deſtituti; nedum ignoremus, quò tendamus; verùm inſuper nec rite homines, nec mentis compotes iudicari mereamur. Verùm quia; cum præſtantia, tum vtilitas eius, adeò ſunt conſpicuæ, adeoq; in hominum animis ac appetitionibus inſertę, vt nil clarius pro illis illuſtrandis dici poſſit; propterea (prætermiſſa earum explicatione) ope immenſi boni, ſine quo nil boni de eo dicere valemus, ad diſputandum de ſummo bono accedam: Vos autem fęlices mentes, quę ſeorſum a corporis vmbra eſſentiam boni continenter inſpicitis; dignemini animi oculum, ſummi boni filium, & propterea uobis affinitatis neceſſitudine coniunctum, ad ſibi parati boni indagationē excitare, excitatum eleuare, eleuatumque ad communem parentem conuertere.

De Nominibus Summi Boni. *Cap. II.* D

SVmmum bonum, ob varias eius conditiones diſtinctasq; relationes, variis (Pręſertim a Gręcis) deſignatum ſuit nominibus: quæ quamuis frequenter confundantur, habent tamen ſignificationes diſtinctas & proprias. Summum bonum. Commune eius nomen eſt τὸ ἀγαθὸν; ideo & bonum, & ipſum bonum, & ſummum bonum nuncupatur: cuius nominis ratio ex ſe conſpicua eſt. Inſuper nomine magis proprio εὐδαιμονία dicitur, propterea inquit Ariſt. in 1. Mora. Nic. Eudęmonia. cap. 4. De nomine quidem igitur inter plurimos ferè conuenit; εὐδαιμονίαν enim & multitudo, & eruditi homines appellant, &c. Ratio huius nominis ex opinione Ariſt. eſt; nedum, quia prudentia ducens ad ſummum bonum eſt vnicuique bonus Dęmon: verùm inſuper, qm̄ ex eius ſnīa optimi Dęmones ſunt ſeparatę mētes; vel conditio quædam eminens humanę mentis, per quā ad diuina eleuatur, cuius perfectio εὐδαιμονία dicitur. Hoc dixit Ariſt. in 2. Topicorum loco 19. inquiēs, ex ſnīa Zenocratis animā ſtudioſam vnicuique eſſe Dæmonē. Propterea Porphyrius ex relatione Iamblichi in libro

A bro de Myſteriis ſectione 9. cap. 8. exiſtimauit Larem ſiue Dæmonem eſſe ſupremam animi partẽ, nempe mentem; eumque beatum eſſe dixit, qui eam obtineret ſapientem: ex opinione verò Platonis dici poteſt εὐδαιμονία, quatenus Viros fœlices optimo regi & duci Dæmone exiſtimauit; ſępe enim apud Platonem de Dæmonibus hominum ducibus fit mentio. Tertium nomen ſummi boni eſt μακαρισμός, ſiue beatitudo, ita nuncupatum a lætitia eius comite: Priſci enim τὸν μακάριον, ideſt beatum ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, hoc eſt à maximè gaudendo deduxerunt; vt 7. Mora. Nico. cap. 11. aſſeruit Ariſt. Hæc duo nomina nuper relata Deo præſertim, ſecundo loco hominibus Deum ęmulantibus, conueniunt: ideo inquit Ariſt. in primo Moralium Nico. c. 12. Deos μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν, & homines maximè diuinos μακαρίζομεν: Magis propriè tamen Deo tribui videtur μακαρισμός, hominibus εὐδαιμονία, dum ſupra communem naturam hominis eleuantur; Deus autem ſupra Dæmones collocatus eſt. Archytas Pythagorçus in libro de viro bono & beato (referente Stobæo ſermone primo) hunc ſtatuebat ordinem: primò dicebat virum probum conſtitui per Virtutem, cui com

Macharismus.

B petit laus; μακαρισμὸν dixit conſurgere ex copia bonorum fortunæ, quam εὐτυχίαν dixit; ex macharifmo & probitate dixit conſtitui εὐδαιμονίαν: & propterea, demptis fortunæ & naturæ bonis, dixit ſeruari probitatem; at nõ macharifmum, neq; εὐδαιμονίαν. Sed eum mittamus. Quartum nomẽ eſt εὐτυχία, hoc eſt ſecunda & valde proſpera fortuna; cui aduerſatur δυστυχία, hoc eſt fortuna aduerſa: ideo Ariſt. in 2. phyſicorũ cont. 58. inquit, εὐτυχίαν vel eandem eſſe cum fœlicitate, vel ei proximam. Ratio huius nominis eſt: vel quia nonnulli in copia bonorum fortunę ſummum bonum collocarũt: vel ſaltem ex ſententia Ariſt. quia ea ſunt inſtrumenta, ſine quibus homo non valet eſſe Fœlix: Vel demum quia (vt notauit Simplic. in 2. Phy. cont. 67.) vbi locum habet diſtinctio, participatio, & adeptio, ibi conſideratur etiam fortuna; quare adeptio ſummę perfectionis, ea ratione εὐτυχία dici poterit. Quintò fœlicitas dicitur εὐπραξία, hoc eſt proba actio; vt in 2. phy. 58. teſtatur Ariſt. Ratio eſt; quia in actionis probitate collocatum eſt ſummum bonum, vt in primo Moralium Nic. ſentit Ariſt. Sextò

Proſpera Fortuna.

Proba actio.

C nuncupatur in primo Moralium Nicom. cap. 8. εὐζωΐα, quaſi vitæ rectitudo, & vita bene acta; Actio enim proba eſt vita hominis optima: Propterea Plotinus En. prima lib. 4. cap. 3. ex eo, quia ſoli homini inter mortalia integra completaque vita conuenit, colligit ei ſoli competere fœlicitatem. Hęc ſunt nomina fœlicitatis potiora. Marſilius Ficinus, Vir apprime doctus, in Euthydæmi Argumẽto dixit εὐδαιμονίαν ſignificare cognitionem boni, εὐτυχίαν adeptionem, εὐπραξίαν verò vſum: at ipſe nomina quædam principalia prætermittit; nec conſtat ratio, cur εὐδαιμονία cognitionem potius quàm poſſeſſionem ſignificet.

Optima uita.

Ficinus.

Diuiſio Fœlicitatis. *Cap. III.*

FOelicitas, quia moralem omnem conditionem deſpicit, peráguſtè & obſcurè admodum in mortalibus inſpicitur, in ſua tamen ſede ſplendidiſſima fulget: propterea nobis eam perquirentibus multiformem ſe offert. Primò enim naturę ordine nobis occurrit fœlicitas Dei; qui ſolus ſui eſſentia eſt ta

Fœlicitas Dei.

D lis, & potius eſt ipſa beatitudo, quàm beatus: Vt enim inquit D. Auguſtinus 3. de Trinitate cap. 10. Deus ſine qualitate bonus, ſine quantitate magnus eſt; non alio bono bonus, ſed omnis boni bonus. Hanc ſequitur fœlicitas ſeparatarum Mentium. At hæ non ſunt pręſentis conſiderationis, nam ſermo futurus eſt de ſummo hominis Bono: Quod adhuc dupliciter conſiderari poteſt; vel poſt mortem in alia Veriore vita; vel in hac, via potius, quàm vita. Inſuper, ſi in alia vita conſideratur: id conſiderari poteſt vel ex ſententia Academicorum; qui de ſummo bono, & miſeria defunctorum, varia leuiter finxerunt potius, quàm firmiter explicarint; vt ex Phędro, Phędone, Gorgia, 10. de Rep. aliiſq; dialogis conſpicuum eſt; in quibus ſi quid firmi reperitur, ex ſacris litteris depromptum eſt: vel conſtanter & certè id facere cupimus; & hoc cumulatè ſoli noſtri Theologi, munere diuinarũ reuelationũ, ſunt aſſecuti; quare ab eis id petendũ eſt: Vel demũ q̃ris ſummũ hominis bonũ, natũ ei cõpetere; vt mortalẽ uitã ducit, huiuſq; inferioris orbis eſt incola: quod eminẽtiorẽ gratiam nõ expoſcit, ſed uiribus p naturã nobis cõpetẽtibus natũ eſt acquiri; vt de eo loquuti ſũt Peripatetici: de quo

Separatarum Mentium.

Hominis fœlicitas duplex.

Fœlicitas huius uitæ.

ſolo inſtitutum meum eſt verba facere. Quod ſummum bonum adhuc duplex eſt; A
vnum Ciuile in primo Moralium Nicomachiorum præſertim declaratum; alterum in
Contemplatione poſitum, de quo in decimo Moralium agitur: ego de vtroque ex Pe
ripateticorum ſententia verba faciam.

An Homo in Hac Vita valeat eſſe Fœlix. Cap. IIII.

Quatuor opiniones.

MAgna & ſatis ardua eſt altercatio; an homo mortalem hanc viuens vitam,
valeat eſſe fœlix: qua de re quatuor pręſertim mihi occurrunt opiniones.
Nonnulli in hac ſola vita nobis competere ſummum bonū exiſtimarunt;
vt Epicurei, Stoici, & Peripatetici. Alii in alia tantùm, vt Theologi; in
hac enim vita, quaſi via, ſolam diſpoſitionem & ſpem ſummi boni poſſe viro probo
competere affirmarunt; vt D. Paulus ad Romanos 8. Spe ſalui facti ſumus: Quæ
congruens diſpoſitio nonnunquam fęlicitatis nomine denotatur, ſumpta denomina
tione a fine, & propterea dicitur fęlicitas, non abſolutè, ſed Viatoris; quaſi via ad B
eam, quæ pręmium erit. Quidam in vtraque vita putarunt reperiri fęlicitatem; vt Pla
to in Epinomide, hóc eſt appendice legum, viſus eſt exiſtimaſſe: qui tamen parum a

Plato cum Theologis in parte cō ſentit.

noſtris Theologis diſſentit, ſolam enim fęlicitatis vmbram huic vitæ competere poſ
ſe exiſtimauit; diſſentit tamen, quia etiam in hac vita cenſet poſſe homini compete
te per rationum ac idearum eſſentiam connexionem cum ipſo Deo. Alii demum nul
li humanæ vitæ poſſe ſummum bonum competere affirmarunt: non ſuturæ, quia
eam non nouerunt: non præſenti, quoniam turbatur variis miſeriis & calamitati-
bus. Nonnulli itaq; renuerunt, alii affirmarunt in hac vita poſſe homini ſummum bo

Homini vitā hanc uiuenti non competere ſummū bonum. Ratio prima.

num competere. Pro parte renuentium hæc ſe offerunt potiora ſundamenta. Et pri
mò: Vnumquodque eo in loco verſari inuenirique debet, qui eius naturæ & condi-
tioni eſt accommodatus; Mortalis hic orbis non eſt loco ſummo bono accommoda-
tus; Non itaque in eo inueniri poteſt: Aſſumptum ex multis patere poteſt: Fęlicitas
enim eſt Diuinorum ęternorumque affectio; hęc ſunt terrena & mortalia: ea eſt exi
mia tranquillitas, Lux ſincera, lætitia pura, Vita ex ſe ſatis, affectio ſolida & conſtās; C
hęc ſunt materies litis, vmbræ tenebricoſæ, voluptates cum dolore permixtæ, ima-
go mortis, orbis demum ex fluxu ac inconſtantia quatuor Elementorum cōflatus; in
quo (vt monuit Plato) quaſi in Antro ſolæ volitant vmbræ rerum, quas nos non aſ-
ſueti res ſerias inſpicere, veras eſſe exiſtimamus: Summum bonum exemptum eſt
ac liberum a reuolutione fortunæ; hic mortalis Orbis in fortunæ manibus adeò eſt
collocatus, vt inconſtantiſſimè ab ea turbetur & agitetur: Non enim ſortuna & fœ-

Ratio ſecūda.

licitas in eadem ſede morantur. His accedit: quòd, dùm humanam vitam conſide-
ramus; tot miſeriis obnoxiam, tot calamitatibus implicitam, tot perturbationibus
agitatam inuenimus; vt facilius iudicemus, in tenebricoſa nocte Solem, quàm in ea
ſummum bonum inſpici poſſe: Præterea Flentes hanc vitam auſpicamur; mox fal-

Ratio tertia.

laci quadam vitę Vmbra deluſi, certa morte nos deliraſſe monemur. Quod ſi accu-
ratius iudicare exoptamus, memoria repetamus eorum vitas, qui in fęlicium ſerie
fęliciores celebrantur; ita enim inſpiciemus, nil in eis pręter inanem Auram, præ-
ter vmbram & ſumum extitiſſe: firmas iudicabimus eorum miſerias; inconſtantia D

Rō quarta.

verò & lubrica, quæ vmbram fęlicitatis præſetulerunt. Similiter inueniemus; quò
opulentiores ſunt homines, quò in eminentiores dignitatum gradus ſunt eleuati; eò
grauioribus curis premi, magis timere, vitæ eſſe cupidiores, magis mortem ægre-

Ratio quinta.

ferre: adeò vt longiſſimè a tranquillitate, ſummi boni propria, vitam traducant. In-
ſuper; Si animantium conditiones perpendimus, nullius vitam infęliciorem inue-
niemus vita hominis: Iumenta & ferę ſolùm a pręſentibus corporis incommodis in
feſtantur: Homo; nedum corporis, ſed animi; nedum ſenſuum, ſed mentis; nedū
pręſentibus, verùm inſuper & pręteritis & futuris calamitatibus perturbatur: Adeò
vt non inſipienter quidam conquereretur, quòd a mentis alienatione curatus fuiſ-
ſet; tunc enim ſolùm ab humana miſeria ſe fuiſſe ſolutum aſſeuerabat, dum Mentis
non erat compos: Quod lucidiſſimè conſtat, dum primam noſtrę Vitę etatem men
tis impotem cum aliis comparamus; ita enim fœlicem illam nobis cum Iumentis cō
munem, alias hominis proprias miſeras nuncupare conſueuimus. Propterea refert

Stobæus

A Stobæus Sermone 96. dixiſſe Ariſtotelẽ: Quid enim eſt homo? Imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ ludicrum, iacturæ imago, inuidiæ & calamitatis trutina; reliquum verò pituita & bilis. Et Boetius in ſecundo de Conſolatione inquit: Quis eſt ille tam fœlix, qui cum dediderit impotẽtiæ manus, ſtatum ſuum mutare non optet? ineſt enim in ſingulis, quod inexpertus ignores, expertus exhorreas. Ideo inquit Beatus Bernardus: Nunquam in honore ſine labore, nunquam in prælatione ſine tribulatione, nunquam in ſublimitate ſine vanitate, quis eſſe poteſt. Nam (vt rectè conſiderauit Plato in Phædone) in hoc mortalium orbe contraria ita ſunt iuncta, vt nequeat homo recipere vnum ſine altero. Præterea, id ipſum hac alia via, & ratione oſtendi poteſt: Fœlicitas dicitur ſoli menti competere; & homini, vt particeps eſt eius; Humana Mens vel æterna eſt, vel mortalis: Si mortalis, profectò non eſt capax ſummi boni, quod æternorum & diuinorum eſt affectio: Si æterna; quis adeò delirabit, vt ſummum bonum rei æternæ, in breui vitæ curſu, in actione mortali, in complicatione cum corpore egeno & fluxili, reperiri poſſe exi-
B ſtimet? Hanc ſententiam ea latiſſimè confirmant, quæ de humana miſeria exactiſſimè a variis fuere relata; & præſertim a Platone in Axioco; necnon a Plutarcho in eo libro, in quo vitam hominis brutorum vitis miſeriorem oſtendit. Pręterea; perpendamus eius conditionem, in quo præſertim Peripatetici cenſent ſummum bonum eſſe collocatum: inquiunt, id eſſe contemplationem. At quis eſt, quem lateat, quàm tenuis ſit humana ſcientia? quàm exiguum id, quod ſcimus; dum confertur cum his, quæ ignoramus? quàm leuibus opinionibus irretiamur? quàm parum in noſtris vel alienis inuentis cõquieſcamus? quàm ſemper noua quęramus, & nunquã addiſcendi deſiderium expleamus? quàm ſępe cupiamus potius videri ſapientes (Sophiſtarum more) quàm eſſe? Adeò vt potius præclara quædam ac illuſtris miſeria, quàm ſeria fœlicitas; potius inanis ambitioſaque occupatio, quàm vera tranquillitas, ea nuncupari mereatur. Firmius inſuper hæc omnia confirmantur; dum conſideramus, quàm leui ratione Ariſtoteles in primo Moralium Nicom. homini competere fœlicitatem conatus ſit patefacere: id enim ex eo colligebat; quia in humanis
C actionibus debet vltimum dari, quod ſui gratia optetur, cætera verò in gratiã eius; ne in infinitum in finibus detur progreſſio, ac ita inanis ſit appetitio noſtra. Hęc eſt oſtenſio Ariſtotelis, cuius leuitas ex eo patet; quia ſimiliter poſſemus oſtendere, Iumentis, feris, & lapidibus, fœlicitatem conuenire: nam eorum quoque appetitio non debet eſſe inanis; & finis vltimus eis debet eſſe deſtinatus, in quo requieſcãt: quod ſeruari conſpicimus; cuncta enim per naturam in finem ſibi deſtinatum tendunt, vt grauia ad centrum, leuia ad locum ſupernũ: quem finem frequentius conſequuntur, firmiuſque in eo hærent, quàm faciant in ſuo homines; minus enim a variis incurſionibus appetitionibuſque turbantur ac dimouentur. Et ratio eſt, quia ſolus homo internam habet rationis & ſenſuũ litem; per quam, dum ab externo non turbatur, ipſe intrinſecus ſemetipſum infeſtat & turbat. Præterea, fęlicitatẽ manifeſtiſſimè euertunt variæ de ſummo bono Philoſophorum ſententiæ, quæ ex dinumeratione Marci Varronis in ducentas octuaginta & octo multiplicatæ ſunt. Cũ enim nil firmi in hoc mundo inueniant, in quo ſummum bonum collocent, & tamen in-
D terna quadam Mentis diuinatione ad illud aſpirent, varii varia ſatis inania accipiũt: & frequenter iidem, ſui erroris conſcii, vario modo affecti, ſententiam mutãt; nec ſibi conſtãt: ſed (vt fatetur Ariſtoteles) egeſtate preſſi in diuitiis, morbo grauati in ſanitate collocatum exiſtimant; adeò vt ſua opinionum inconſtantia inconſtantiam ſummi boni in hoc mortaliũ orbe conſtantiſſimè manifeſtent. Demum, nulla circunfertur alicuius ſectæ Philoſophorum de ſummo bono ſententia, quæ in aliarum ſectarum ſcholis non damnetur ac reiiciatur. Quare: ſi nemo opinionis ſuæ eſt congruens iudex; ac id eſt probabile, quod a pluribus ſapientibus approbatur; cum ſingulæ Philoſophorum de ſummo bono ſentẽtiæ a cæteris ſectis, quæ ſunt iudices plures & congruentiores, damnentur: iure colligere valemus, opiniones omnes Philoſophorum de ſummo bono eſſe inanes & falſas; nec alia de cauſa, niſi quia apud nos id quærunt, quod a nobis longiſſimè diſtat.

Sententia Ariſtotelis.
Boetius.
B. Bernardus.
Plato.
Ratio ſexta.
Ratio ſeptima.
Rõ octaua.
Ratio nona.
Ratio decima.
Ratio vndecima.

Oſten-

Oſtenditur Homini, & ei ſoli inter mortalia, eſſe natum competere Snmmum Bonum. *Cap.* *V.* A

SAtis firmæ, experientiæque cõſentaneæ, apparuerũt rationes illæ, quæ a mortali hac vita ſummum bonum auferebant: firmiſſimis tamen rationibus hominem eſſe ſummi boni capacem oſtendere valemus. Quarum prima ex quodam diuinitatis interno contactu, ex quadam mentis diuinatione, ex quadam communi per naturam hominum appetitione colligitur: Omnes enim homines rectè per naturam affecti, diuinantur, vaticinantur, communique conſenſione affirmant; hominem eſſe animal natum beari, finem hominis eſſe ſummum bonum: propterea in omni actione, omnique vitæ noſtræ gradu & conditione; id optamus, id quærimus, nullo alio replemur, in nullo requieſcimus: Quæ diuinatio, appetitio, inſtinctusque naturæ nobiſcum ortus & educatus, inanis & redundans iudicari non debet; Deus enim & Natura nil faciunt fruſtra, primo cœli, B textu 32. Secundò idipſum colligere valemus ex natura & condirione humanæ mentis, ex qua hęc conſtruitur ratio: Homo, & ſolus homo, eſt mentis particeps: homo igitur, & homo ſolus, eſt natus beari. Conſpicuum eſt aſſumptum. Cõſequentia deducitur accipiendo id, quod ab Ariſtotele decimo Moralium Nicom. cap. 8. aſſeritur: nempe vniuerſam Deorum vitam eſſe Beatam, & ſummum bonum eſſe affectionem Diuinarum mentium; cæteris autem eatenus competere, quatenus in eis refulget imago quædam actionis ſeparatarũ mentium: cum aũt homo Mente conueniat cum ſeparatis mentibus, & munere eiuſdem valeat ratione aliqua Deo reddi ſimilis, æmulari actiones eius, & cum eo cognitione & voluntate iungi; iure etiam munere Mentis valet aſſequi ſummum bonum. Quod etiam confirmatur: quia ſummum bonum eſt vita optima; & propterea ei natum eſt competere, cui conuenit principium optimæ vitæ: at homo eſt Mentis particeps, quæ principium eſt vitæ optimæ: quare neceſſe eſt, vt etiam ſit particeps ſummi boni; Vita enim optima ab optimo & ſupremo animæ gradu pendet, huiuſmodi autem eſt ratio & mens. Propterea rectè Plotinus in libro de Fœlicitate affirmauit, perfectam veramque vitam in mente vigere; cæteras verò imperfectas eſſe, vitæque imagines, & non vitas potius quàm vitas. C Inſuper eadem ſententia confirmari poteſt rationibus ſumptis ex conditione ſummi boni: Summum enim bonum, quod rebus per participationem competit, nil eſt aliud; niſi eleuatio ſupra mortalem conditionem, & aſcenſus ad ſummum vniuerſi bonum, quod ſui eſſentia bonum eſt: at homo munere mentis hoc aſſequi valet; natus enim eſt inordinatas affectiones componere, mortalia negligere, æterna magni facere, & ad primum principium eleuari, ex quo ſine medio pendet. Inſuper, Summum bonum eſt iucundiſſimum: iucundiſſima pariter eſt honeſta actio, quæ a ratione & mente proficiſcitur; nec varii fortunæ euentus, rectè compoſiti animi valent turbare iucunditatem. Inſuper vti valemus rationibus deſumptis ex conditionibus hominis: Homo per mẽtem eſt proximus Dei filius, quare debet eſſe hæres bonorum eius; huiuſmodi eſt ſummum bonum: Homo per rationem & mentem liber eſt, & ſolus naturæ lege in hoc mortalium orbe eſt natus D imperare, cum ſit particeps cognitionis honeſti & rerum Diuinarum, vt in decimo Moralium Nicom. cap. 7. teſtatur Philoſophus; libertas autem, imperium, & ſummum bonum, ſe conſequuntur, & in eodem nata ſunt fieri. Hinc patet ratio; cur ſolus homo, non iumenta, non feræ, Mundi ciuis cuncupari mereatur: ſolus enim homo eſt rationis & Mentis particeps, quam ſequitur libertas, & libertatem ſequitur imperandi facultas. Pręterea: Cum homo ſit paruus mundus; eſt neceſſe, vt in eo cuncta refulgeant, quę in magno inueniuntur: quorum principale eſt ſummum bonum: & pręſertim, quia paruus mundus eſt; nedùm ob communem rationem, quia partem habet omnium, quę continentur in mundo; verùm pręſertim, quia vitam omnem cum iumentorum, tum diuinam viuere valet: eſt autem neceſſe, vt in mundis omnibus cuncta inueniantur, modo tamen ſingulis accommodato; omnia enim ſunt in Deo, ſed modo Diuino; cuncta in cęlo, at modo cęleſti; cuncta pariter in homine, ſed modo quodam humano: debet itaque in homine, paruo mundo, Munere

Hominem eſſe capacẽ ſummi boni. Ratio prima.

Ratio ſecũda.

Confirmatio.

Plotinus.

Rõ tertia.

Rõ quarta.

Solus homo eſt mũdi ciuis.

Rõ quinta.

A nere mentis Deo proportione reſpondentis, natum eſſe ſummum bonum inueniri.
Præterea communis & approbata eſt regula, in his mortalibus oppoſita eſſe nata fie Rō ſexta.
ri in eodem: at homo ſolus (omnium conſenſione) in hoc mortalium orbe extre-
mæ miſeriæ eſt particeps, nam uitioſus omnium miſerrimus iudicatur: quare ſimi-
liter homo, & ſolus homo, eſt ſummi boni compos; non enim ad ſolam miſeriam
& calamitatem natus & educatus cenſeri debet. Iure igitur cum Ariſtotele in primo
Moralium Nicom. & cum Platone in appendice legum, colligere valemus: homi-
nem hanc vitam viuentem; rarò tamen, & ſumma cum difficultate; poſſe eſſe fœ-
licem.

Reſolutio Difficultatis. *Cap. VI.*

EX hactenus dictis duo ſatis conſpicua colligere valemus: Vnum eſt, quòd Duo, q̃ ex
homo eſt natus aſſequi ſummum bonum: Alterum eſt; in hoc mortaliū dictis col-
orbe ſummum bonum exactum, ſincerum, omniq́ue ex parte perfectum liguntur.
B (vt conuenit ſeparatis Mentibus) inueniri nō poſſe. Propterea nunc com
ponens pugnantes partes, vniuerſæque difficultati ſatisfaciens, duo accipio: Vnum Primum
eſt, vitam hanc mortalem dupliciter conſiderari poſſe; primò, vt viam ad futuram quod acci
vitam; ſecundò in ſe, vt definitum quendam vitæ gradum: Inſuper accipiendum pitur. Alterum.
eſt, ſummum bonum eſſe duplex; vel abſolutè ſumptum omniq; ex parte perfectū;
vel conſideratum cum contractione, quatenus Menti cum re mortali complicatæ
competere poteſt. Ex his quatuor elicio aſſertiones. Prima eſt: In hac vita conſide Prima aſ-
rata vt via ad futuram, ſolùm ſpe, non abſolutè eſt natum inueniri ſummum bonū. ſertio.
Ratio eſt: quia ſummum bonum; non in peregrinatione, ſed in patria; non in cur- Ratio eiꝰ.
ſu, ſed in termino curſus; non in pugna, ſed in victoria reperitur: eſt enim corona,
& præmium. Altera eſt: In hac mortali vita in ſe conſiderata, ſummum bonum ab- Secūda aſ-
ſolutè perfectum (vt ſeparatis mentibus competit) non eſt natum inueniri: Hoc ſertio.
oſtendebant rationes in præcedentibus formatæ. Tertia aſſertio eſt: Homo hanc vi Tertia aſſer
tam viuens, eſt natus aſſequi ſummum bonum; non omni ex parte perfectum, ſed tio.
C quatenus menti cum re mortali complicatæ competere poteſt: quod non eſt ſum-
mum bonum, dum comparatur cum ſummo bono futuræ vitæ; ſed eſt ſummum
bonum, quia eſt imitatio eius, & quatenus comparatur vita mentis & rectæ ratio-
nis cum ea cæterarum partium animæ. Poſtrema aſſertio eſt: Iumenta & feræ non Quarta aſ-
ſunt natæ aſſequi ſummum bonum, nec in prima, nec in ſecunda ſignificatione ſum- ſertio.
ptum: Ratio eſt; quia mente, ratione, perfectaque vita carent, cuius ſummum
bonum eſt affectio. De hòc igitur ſummo bono in hac vita conſiderato, quid &
quale ſit, verba facere debemus. Et rationes, quibus id euerti videbatur, ſo- Q̃uo ſint
lùm oſtendunt; id vix, cum difficultate, obſcurum, nec omni ex parte perfectum diluēdę ad
inueniri poſſe; hic enim mortalis orbis non eſt ſedes accommodata prò ſincera & uerſæ ra-
pura fœlicitate. Calamitates, incommoda, miſeriæque omnes, quibus huma- tiones.
na natura eſt obnoxia; patefaciunt Hominem eſſe participem ſummi boni, cum
oppoſita in eodem nata ſint fieri: non enim cēſendum eſt hominem, qui natura cun
ctis animantibus præſtat, ſolùm ſui diuinitate & præſtantia miſerias, non ſummum
D bonum eſſe natum aſſequi. Si leuem iudicamus eorum celebrem vitam, qui inter fę
lices numerantur; id accidit: vel quia illi potius ex vulgi quàm ſapientum opinione
fuere fœlices, nam (ex relatione Ariſtotelis) interrogatus Anaxagoras, quinam ho Anaxago-
minum fuere fęlices; eos minimè omnium fuiſſe fęlices reſpondit, qui dignitatibus rę ſentēua.
elati, ab hominum multitudine felices iudicati fuere: vel fuit leuis, ſi cum ſummo
alterius vitæ bono comparatur. Inſuper; Si humana vita cum ea iumentorum com
parata, videtur miſerior: id oritur ex hominum deprauatione, ex præpoſtero vſu
ſuarum facultatum; ac demum ex eo, quia ſolus homo eſt natus eſſe fęlix, & finē po-
ſtremum aſſequi: ob id enim nunquam eſt ſua ſorte contentus, nunquam explet ſua
deſideria, nunquam requieſcit, quouſque illum non fuerit aſſequutus; quem tamen
in hac vita pauciſſimi, obſcurè, & cum difficultate attingunt. Propterea vnà cum
Platone in ſexto de Legibus Ariſtoteles in primo de Republica cap. 2. necnon in ſe-
ptimo Moralium Nicom. cap. 6. affirmat hominem perperam educatum deteriorem
eſſe omni fera. Oſtenſioni ſumptæ ex Mentis æternitate reſpondeo, humanam Men-

rem

tem proculdubio immortalem eſſe: ſi enim morti eſſet obnoxia (vt Alexander, Epicurus, Galenus, & multi Stoicorum putarunt) non ſecus homo, ac iumenta, eſſet capax ſummi boni: cum verò immortalis diuinaque ſit, vbicunque reperiatur, fulgere; & conditionem ſuam diuinam, vel clarius, vel obſcurius, valet pateſacere. Immo hæc humanæ Mentis ad ſummum bonum facilitas, inſertumque ſummi boni in ea deſiderium, conſpicuum eſt argumentum diuinitatis immortalitatiſq; eius. A

Quæ ſit vis rônis Ariſtotelis. Neque etiam paruipendenda eſt oſtenſio; qua Ariſtoteles in procemio Moralium Nicomachiorum nititur oſtendere, homini natum eſſe competere ſummum bonum, qui eſt finis vltimus ſolùm ſui gratia optandus; ne in infinitum detur progreſſio, & inanis reddatur appetitio eius. Et dum inſtabatur; quia pari ratione licebit oſtendere, iumenta & feras ſummi boni eſſe capaces: Reſpondeo, longè variam eſſe rationem de feris, & de homine. Feræ ſolùm inſtinctu naturæ in finem quendam proximum ad corpus pertinentem diriguntur ac trahuntur: quem finem nec ipſæ ſibi pręſcribunt, nec frequenter cognoſcunt; ſed ſolùm media quædam percipiunt, quæ ſenſibus eorū ſe offerunt: hinc iumenta & feræ dicuntur operari per naturā, & ad vnum ſolum tendere. At homo propria voluntate in finem poſtremum tendit, propria ratione illum quærit; ac cuncta exactè cognoſcit, in quæ dirigitur: propterea nunquam requieſcit, quouſque poſtremū finem non inuenerit; in quem inſpiciens, media cuncta in eum congruenter dirigere valet. Iumenta & feræ corpore, & appetitu ſenſuum in proximo quodam fine requieſcunt; cum enim non ſint natæ vltimum finem aſſequi, ideo neque illum cognoſcunt, nec expetunt: hinc iumenta in hominem; homo in ſolum Deum, vt in finem abſolutè vltimum, dirigitur. Inconſtantia autem & varietas opinionum de ſummo bono, non ex eo pendet, quia non detur; ſed quia vix, & obſcurè, in hoc orbe refulgeat: ac inſuper, id pendet ex vario vitæ genere, variiſque hominum affectionibus; vt in primo Moralium Nicom. monuit Ariſtoteles: at nos, non quid multi, ſed quid ſapientiores dicant, conſiderare debemus: Sapientes autem de hoc conuenere, quòd in bonis animi ſit collocatum; & cuncti ſummum bonum conſiderarūt in quadam relatione ad primū, quod eſt ipſum bonum. Colligamus itaque, nil in mortalium orbe homine fœlicius, nilq; G eo infęlicius inueniri: propterea Aſclepius Athenienſis humanam naturam verſipellem imagine Prothei in Myſteriis congruenter ſignificari affirmauit. B

Aſclepi.

Quomodo intelligi debeat Platonis Sententia, quòd Homo ſit Ludus Deorum. Cap. VII.

EX eo quod dictum eſt: hominem eſſe natum viuere vitam omnem; eſſe fęliciſſimum omnium mortalium, infęliciſſimum, ac medium; & in hoc mortalium orbe ſolam in eo vmbram & imaginem ſummi boni reperiri: ſe mihi offert occaſio conſiderandi ſententiam illam a Platone prolatam in primo & ſeptimo dialogis de legibus, Hominem ſcilicet eſſe Ludum Deorum. Pro cuius explicatione accipiendum primò eſt, apud Platonem triplicem conſiderari hominem: primum in idea poſitum, ſecundum per mentem & rationem conſtitutum, tertium per ſenſus: primus dicitur Idealis, ſecundus rationalis, poſtremus ſenſitiuus. In ea ſententia nomine hominis non idea ſignificatur; idea enim non homo, ſed ipſe homo, ab eo dicitur; ſed intelligi debet homo, qui in hoc Mortalium orbe reperitur, ex anima præſertim & Mente conſtitutus: qui definitus ab eo fuit in Alcibiade primo; quòd ſit Anima rationalis, Mentis particeps, corpore vtens. Inſuper nomine Deorum in ea ſententia, non intelligi debet ſolus is, qui verè & abſolutè Deus eſt: ille enim ex ſententia, nedum Theologorum, verùm inſuper Ariſtotelis & Platonis vnus eſt; immo eſt ipſum vnum, adeò vt ei maximè omnium aduerſetur multitudo: ſed nomine Deorum denotantur Mentes omnes, quæ vitam viunt ſupra corpus collocatam. At videamus, quid ſit Ludus. Ariſtoteles in libris Rhetoricorum pollicitus eſt in Poeticis ſe de ridiculis loquuturum: at in poetica tam pauca dicit, vt ferè nil dicere videatur. Sed multis prætermiſſis, dico breuiſſimè, nomine ludi Platonem ſignificaſſe iocum & rem ridiculam. Iocus eſt quędam deformitas, cum

Triplex homo. D

Deus.

Ludus.

A cum nouitate & obſcænitate, ſine dolore & interitu eius in quo eſt, quæ in aſpiciēte vel audiente admirationem quandam cum iucunditate parit;& frequenter in imitatione eſt poſitus: propterea propriè iocus ad homines pertinet, vt etiam imitatio, admiratio & riſus; extenditur tamen cum quadam ſimilitudine etiam ad iumenta & feras. Paratus eſt iocus, vt ad ſeria reddamur promptiores. Lycurgus (referente Plutarcho in eius vita) Ioco tanquam Deo ſtatuam erexit. Hæc, quæ dixi, confirmantur per ſententiam Platonis in decimo de R.P. dicentis: Imitatio eſt potius iocus quidam, quàm res ſeria. His præaſſumptis quæritur, cur Homo a Platone dicatur ludus Deorum? Dixit Marſilius in primum dialogum de Legibus. Hominem fuiſſe a Diis uel ludo, vel ſtudio quodam effectum, ſic intellige: Ludo quidem factum eſſe; ſi anima ſemper a cœleſtibus ad terrena, atque viciſſim quaſi ludendo tranſmigrans, nunquam immutabili apud Deum ſede quieſcat: factum verò ſtudio; ſi modò penes effectores Deos, effectoremque Deum animus quandoque fit immobiliter permanſurus: vtram verò disiunctionis huius partē eligere debeamus, affirmare hic Plato non audet; probabile tamen iudicat (vt hic, alibique ſignificat) hominem ſtudio potius, quàm ludo fuiſſe diuinitus conſtitutum. Marſilius.

B Proculdubio hęc explicatio approbanda non eſt: quoniam Plato in ſeptimo de Legibus hanc partem approbat, vt homo ſit ludo conſtitutus; non alteram: Inſuper addit; Hominem verò Dei ludo, vt ſupra diximus, eſſe fictum, eſt optimum ipſius hominis. Sic itaque Plato approbat hominem eſſe ludum: inſuper ait, id non imperfectioni, ſed perfectioni & præſtantiæ hominis eſſe tribuendum. Euerſio.

Dixerunt alii, hominem dici Ludum Deorum: quia continenter, quaſi pila, variis agitatur impulſionibus; modò ad ſublimia, modò ad infima depulſus. At ob hoc non deberet dici Ludus Deorum, ſed fortunæ potius; neque perfectioni eius eſſet tribuendum. Aliorum ſententia. Euerſio.

Propterea dicamus, hominem dici Ludum Deorum; quia æmulatur Deos, & imitatur actiones eorū, cum quadam degeneratione & deformitate; & eius bonum in hoc eſt poſitum, vt Deos æmuletur. Opinio propria.

Aemulatur Primò munere participationis mentis: Secundò participatione ſummi boni, quod ei in hac vita (vt dixi) obſcurè competit. Tertiò per curam & prouidentiam in regendis populis, & adminiſtranda Republica: Quartò per ea, quæ Arte ab homine efficiuntur; Ars enim imitatur opera Naturæ, quæ naturæ opera primò & præſertim ſunt opera Dei: Quintò, quatenus homo per ſcientiam & intelligentiam fit omnia per imitationem, vt Deus eſt omnia in eminentia; & hęc omnia cum magna quadam degeneratione, declinatione, ac deformitate competūt homini. Q̄ō Homo ęmuletur Deū. C

Ex quo tria elicimus: Primò, quomodo homo ſit Ludus & iocus Deorum: Secundò, quomodo hoc cenſeri debeat optimum ipſius hominis; homo enim eatenus eſt bonus, quatenus Deum imitatur: Conſtat demum, cur iumenta & ferę non mereantur dici ludi Deorum. Tria ex dictis eliciūtur.

Et ea Platonis ſententia eſt ſimilis illi, quæ legitur in Geneſi: Fecit Deus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam. Simili quadam ratione poſſemus nos dicere Pygmæos eſſe Ludum hominis. Dici etiam poteſt homo Ludus, quatenus vitam omnem viuere valet, omniſque perſonæ imaginem valet ſuſcipere; vt dixit Euantes Perſarum ſapientiſſimus. Inſuper, quatenus eſt monſtrum quoddam hominis forma circunтectum, vt dixit Plato.9.de R.P. Verùm quod

D Plato ſignificare voluit, illud cenſeri debet, quod a me prius dictum fuit. Quod confirmatur per ea, quæ in Hippia ab eo proferuntur; quo loci ſententiam illam commendat, quę Heracliti fuit: quòd homo ſapiētiſſimus, in attinentibus ad ſapientiam, ad formam, & ſimilia, comparatus cum Deo Simia apparet.

Ad quam Scientiam pertineat Conſideratio Summi Boni. Cap. VIII.

CVM homo ratione aliqua ſit natus eſſe fœlix, declarandum occurrit, ad quam Philoſophiæ partem fœlicitatis conſideratio pertineat. Cui difficultati ſatisfaciens dico, Vniuerſam Philoſophiam nil aliud eſſe, niſi methodū aſſequendi ſummū bonū: Quod ſummū bonū varia & diſtincta ratione in variis eius partibus conſideratur. Dum.n. conſideratur primò, vt finis hoīs in noſtris actio-

Summi boni conſideratio pertinet ad ciuilem.

actionibus collocatus, ad quem vniuerſa humanæ vitæ inſtitutio dirigenda eſt; hac ratione ad ciuilem Philoſophum pertinet, qui eſt Architectus humanæ vitæ: cuius officium eſt omnes hominum gradus & conditiones perpendere, pertinentia ad humanas actiones componere, cunctaque in ſummum hominis bonum pro facultate dirigere. Sic Ariſtoteles in procemio Moralium Nicom. declarauit, hoc ſummum A

Ratio Ariſtotelis.

bonum ad ciuilem ſcientiam pertinere; & vſus eſt hac ratione: Id, quod eſt optimum, & finis poſtremus; ad eam ſcientiam pertinet, quæ eſt princeps & domina: Summum bonum eſt optimum, & ciuilis ſcientia eſt domina cæterarum: Quare ad ciuilem pertinet. Ciuilem eſſe dominam per id oſtendit: quia Artibus vtitur; Legibusq́; latis, quid agendum, & a quibus abſtinendum ſit, præſcribit; & quas Repub. quiſque diſcere debeat, & quatenus, ea ſtatuit &c. Pertinet itaq; ſummum bonum hac conſideratione ad ciuilem ſcientiam: & accommodatiſſimè id fit in prima parte, quæ de moribus inſcribitur; quia primò tenemur nobis finem proponere, ac circunſcribere. Sic igitur ſummum bonum, vt eſt finis humanæ vitæ, vt eſt proba hominis actio; vt humana induſtria, ſtudio, & aſſuetudine eſt acquirendum; vt ad il- B

Pertinet ad Phyſicum.

lud cuncta certis legibus ſunt dirigenda: ad Ciuilem Philoſophum pertinet. Quatenus verò eſt affectio hominis, qui eſt ſpecies corporis Phyſici a Naturali Philoſopho conſideranda, ad Phyſicum pertinet: & præſertim a Phyſico id fieri debet; quoniam ad illum pertinet conſiderare Interna principia motus, tranſmutationis, & actionis: corpus enim Phyſicum per internum principium motus perficitur, & circumſcribitur: & anima hominis, vt iuncta corpori, & principium operationum hominis; eſt Phyſicæ conſiderationis. Ideo Ariſtoteles in tertio de Anima declarat; quomodo & intelligendi, & mouendi, & operandi ſit principium. Ita vera eſt ſententia Auerrois in primo de anima com. ſecundo dicentis, Moralem recipere a ſcientia de anima vltimum finem hominis, quatenus eſt homo: Et nomine finis non ſignificauit Auerroes cogitandi facultatem (vt nonnulli perperam cenſent) ſed hoc ſummum bonum, de quo loquimur; cuius proxima principia in tertio de Anima explicantur. Demum pertinet conſideratio ſummi boni ad primam Philoſophiam, quæ Metaphy-

Quo pertinet ad Metaphyſicũ.

ſica dicitur, duplici ratione. Primò: quia, quamuis vniuerſa Philoſophia ſit methodus aſſequendi ſummum bonum, tamen ex humanis ſcientiis ſola Metaphyſica nos eleuat ad Deum, connectit cum eo; & nos compotes reddit eius ſummi boni, quod per naturam aſſequi valemus. Secundò ad Metaphyſicum pertinet ſummum hominis bonum in contemplatione poſitum, quatenus comparatur cum ſummo bono diuinarum mentium; & oſtenditur nobis exiguo tempore competere; intelligentiis verò ſemper, vt conſiderauit Ariſtoteles in duodecimo Metaphyſicæ conc. 39. Summi itaque boni conſideratio, nedum pertinet ad Ciuilem, verùm etiam ad Phyſicum & Diuinum. Propterea Ariſtoteles decimo Moralium Nicoma. cap. 8. inquit: Mentis autem ſummum bonum ſeiunctum eſt, de eo enim hactenus dictum ſit: nam exactius & preſſius de eo diſſerere, maioris negocii eſt; quàm id, quod nobis propoſitum eſt, expoſtulet. Inſuper in primo Moralium Nico. cap. 13. quærens; num ſummum bonum diſciplina, vel aſſuetudine, vel quouis alio modo acquiratur; inquit: Sed hoc forſan alterius conſiderationis magis proprium eſt. C

D

Difficultates nonnullæ, quæ ex dictis emergunt, Proponuntur, ac Diluuntur. Cap. IX.

Prima dubitatio.

EX dictis in præcedente capite quatuor emergunt difficultates. Prima; quia dictum eſt ciuilem ſcientiam eſſe Principem & dominam, ac cæteris omnibus leges tradere, terminoſque præſcribere, & propterea ad eam pertinere ſummi boni conſiderationem: at hoc verum non videtur; quia domina omnium eſt prima Philoſophia, quæ dicitur Metaphyſica: quare ob eam ra-

Secunda.

tionem ad Metaphyſicam pertinebit. Altera dubitatio eſt: Si ſummum bonum ad Ciuilem pertinet; num ad eum pertineat vniuerſum ſummum bonum, cum in actione, tum in contemplatione collocatum; vel tantùm illud, quod in actione eſt poſi-

Tertia.

tum? Tertiò videtur dubiũ, quòd ſummum bonum modo aliquo pertineat ad Phy-

ſicum;

A ſicum ; in nulla enim parte Naturalis Philoſophiæ de illo agitur : immo in tertio de
Anima cont.36.ſub dubio Ariſtoteles derelinquit ; an Mens corpori iuncta ſepara-
tas Mentes apprehendere valeat, in quarum apprehenſione ſummum bonum collo
catur. Demum inquit Ariſtoteles in primo de partibus animalium, humanam men Quarta.
tem non attinere ad Phyſicum : quare ſummum bonum, quod eius eſt affectio, mi-
nimè erit affectio corporis Phyſici, nec ad Phyſicum pertinebit. His difficultatibus Solutio primæ difficultatis.
reſpondens, de prima dico diſciplinam eſſe principem & dominam, dupliciter con
tingere poſſe : vel abſolutè, ac ita, non Ciuilis ſed Metaphyſica domina eſt : vel in
attinentibus ad rectum vſum, ad facultatem imperandi, componendi, & dirigendi Diſciplina poteſt eſſe prīceps dupliciter.
pertinentia ad humanas actiones ; & hac conſideratione Ciuilis eſt domina. Inſuper
imperare cōtingit dupliciter (vt docet Ariſtoteles in calce ſexti Moralium Nicom.)
vel alicui, vel pro aliquo : alicui; vt dominus imperat ſeruo, & Princeps populis: pro Imperare cōtigit dupliciter.
aliquo; vt ſeruus imperat pro domino ; medicus imperat, non ſanitati, ſed pro ſa-
nitate : ita inquit Ariſtoteles in calce ſexti Moralium. Ciuilis Prudentia non impe-
B rat Sapientiæ, ſed pro Sapientia ; cuncta enim in Sapientiam, vt in finem dirigit ; &
conſiderat, quæ pro ea ſint neceſſaria, a quo ſit præeligenda, & quis dignitatis gra-
dus ei conueniat : & quemadmodum in attinentibus ad actionem imperat & regnat
Ciuilis prudentia ; ita in attinentibus ad cognitionem tanquam dux imperat & diri-
git contemplatio, ac ſibi Ciuilem ſubſternit, vel eam vt prolem parit. De ſecunda Solutio ſecundæ difficultatis.
difficultate dico ; ad Ciuilem pertinere, cum ſolam Moralem, tum vtranque fœlici-
tatem: Sola Moralis ad eum pertinet ratione adeptionis: Vtraque verò ratione co-
gnitionis, ordinis, proprietatū, & directionis: Quod diſtinctius declaro. Nam ; dum
cōſideramus Scientiam Ciuilem, vt ſuo fine contradiſtinctā a philoſophia Inſpectri
ce, & quatenus per eā finis proprius eius acquiri debet ; ita proculdubio in ſola fœli-
citate Ciuili verſatur, & dicitur methodus acquirendi ſummū bonum Ciuile, vt Phi
loſophia Theorica dicitur methodus acquirendi ſummum bonum in contemplatio-
ne poſitum. At ſi ſecundò conſideratur Ciuilis Scientia, vt tenetur communem ho-
C minis finem cognoſcere ; ex cuius prænotione elicitur ordo humanarum actionum,
elicitur recta ratio condendi leges, & congruens diſpoſitio omnium ad Rempublic.
pertinētium: proculdubio tenetur vniuersè cognoſcere ſummum hominis bonum,
& diſtinctè iudicare partes eius, ordinem partium, conditiones, & dignitatem. In-
ſuper etiam id facere tenetur : quoniam ſummum bonum in actione, & illud in con
templatione poſitum, adeò iuncta ſunt ; vt gradus vnus ſine altero, neque exactè ſer
uari, neque perfectè cognoſci poſſit. Hinc inſpicimus Ariſtotelem in Ciuili ſcien-
tia de vtroque ſummo bono verba feciſſe : nam in primo libro communem vtrique
dedit definitionem ; mox declaratis attinentibus ad primum gradū, nempe ad ſum-
mum bonum morale, in ſexto libro de habitibus Mentis verba fecit ; & in decimo
libro ex communi definitione ſummi boni in primo libro tradita elicit definitionem
boni in contemplatione poſiti, cui etiam præſertim definitio illa communis compe-
tit, vt ſuo loco patebit : vtraque enim eſt actio perfectæ virtutis ; præſertim tamen
hæc, quæ in contemplatione conſiſtit. Et quoniam ciuilis (vt dixi) vtrumque gra-
D dum ſummi boni tenetur cognoſcere : ideo Ariſtoteles in primo Moralium Nicom.
cap.5. enumerans varias de ſummo bono ſententias, eam quoque retulit illorum,
qui in contemplatione ſummum bonum collocarunt, & eam ſententiam dixit poſte
rius eſſe conſiderandam ; idque ſeruauit in decimo libro, & in ſeptimo libro cap. vn
decimo Ciuilem nuncupat Architectum finis humanæ vitæ : non autem talis eſſet,
niſi vniuersè finem vltimum hominis teneretur cognoſcere ; hoc tamen verum eſt,
quòd exactius ſummum bonum morale conſiderat, alterum verò craſſius & leuius.
Hinc etiam in libris de R.P. Ariſtoteles inſtituit iuuenes, nedum ad mores, verùm
etiam ad ſcientias ; manifeſtans quibus ſcientiis, quo ordine, & vſque ad quem ter-
minum debeamus incumbere. Ex his conſtat, non ex euentu penitus (vt eſt quo-
rundam ſententia) Ariſtotelem de habitibus mentis, & de ſummo bono in contem
platione poſito, verba feciſſe : Et hæc de ſecunda difficultate. De tertia, quæ erat, Solutio tertiæ difficultatis.
quia Naturalis Philoſophus nullibi de ſummo bono videtur verba feciſſe : Reſpon-
deo, contueuiſſe Ariſtotelem in Naturali Philoſophia quæ ad ſpecies pertinent fre-
quenter miſſa facere ; & in principiis, ac communibus pręſertim verſari, ex quorum
expli-

explicatione pendet notitia contentorum ſub eis; quibus principiis mox vtuntur A
diſciplinæ, quæ magis ad ſingula deſcendant. Inſuper in tertio de anima declaratur,
quomodo Mens hominis valeat cuncta apprehendere, & quomodo ſit principium
agendi: ex his pendet notitia ſummi boni, vt ad Phyſicum pertinet. Quòd ſi in cõt.
36. ſub dubio dereliquit, an Mens hominis iuncta corpori valeat abiunctas Mẽtes in
telligere; id parum refert: non enim tunc dubitauit, an homo ſit natus beari, ſed de
modo; quem modum, niſi apertè, latenter ſaltem patefecit, vt ſuo loco declarabo.
Ad id, quod poſtremo addebatur; quia Mens non pertinet ad Phyſicum, quare nec
ſummum bonum, quod eſt eius affectio; Reſpondeo: Mens, vt iuncta corpori, &
principium actionum hominis, ad Phyſicum pertinet; ſummum autem bonum,
quod in hac vita reperitur, ad hominem pertinet, eſt affectio hominis, & in actioni-
bus propriis hominis eſt collocatum.

Manuducentia ad cognoſcendum, quid ſit Summum Bonum. Cap. IX. B

ABſolutis attinentibus ad quæſtionem; an ſummum bonum ſit, natumq; ſit
ab homine in hac vita acquiri; ad explicãdam quæſtionem, quid ſit, pro-
gredi tenemur: ad quam vt paratiores accedamus, altius parumper exor
diendum eſt. Cum inter vetuſtiores, qui Sapientiæ fuerunt ſtudioſi, varii
floruerint; Pythagoras tamen & Socrates, omnium ore ſummopere fuerunt celebra
ti: propterea, defuncto Socrate, cœperunt erigi illæ Philoſophorum Academiæ,
quæ ſectæ vulgo dicuntur; quarum plurimæ magna ex parte Socratem imitari cona
Sectæ i tria capita. tæ ſunt: Quæ quidem ſectæ quamuis numero ſint multæ, tamen, ſi comprehenſio-
nem vt genus inſpicimus, rectè a Sexto Empirico in tres ordines rediguntur; vel
Galenus. enim cenſent res a nobis poſſe comprehendi, vel negant, vel dubitant. Galenus in
libro de Hiſtoria Philoſophica, in quatuor gradus diſtribuendas cenſebat: in Dog-
maticos aſſerentes, & affirmantes; in Scepticos dubitantes; in Litigioſos contenden
tes; ac demum in Mixtos, qui de nonnullis affirmabant, de aliis negabant poſſe nos C
aſſequi veritatem. Quæ ſectæ cum genere Philoſophandi diſtinctæ ſint, præſertim
tamen ſecernuntur fine, quatenus ſummum hominis bonum in re varia collocarũt:
qua de re, nedum Sapientes a Sapientibus, verùm inſuper ſapientes a vulgaribus,
vulgareſque inter ſe, fuere diſcordes; ac inſuper iidem vario modo affecti, varias
Variæ de ſũmo bono ſententiæ. protulere ſententias. Hinc nonnulli in honore & gloria, vt viri ciuiles; alii in diui-
tiis & fortunæ bonis, vt viri vulgares & auari; nonnulli in ſanitate, vt laborantes;
vel in forma & naturæ bonis, vt fœminæ & viri effœminati; alii in voluptate, vt Epi
curus & viri voluptarii; nonnulli in animi tranquillitate, vt viri ſolitarii; quidam
in vita naturæ legibus conſentanea, vt Diogenes Cinicus; nonnulli in habitu virtu
tis, ut Stoici; quidam in actione ex virtute prodeunte, vel in conſpiratione omniũ,
vel multorum ex numeratis bonis: ſummum bonum collocarunt. Sed quoniam ſu-
peruacaneum eſt leues quaſdam opiniones perpendere, præſertim cum plurimæ ex D
dinumeratis iam ſapientum conſenſione exploſæ ſint; propterea ego (cæteris negle
Quatuor opiniones perpẽdendę. ctis) quatuor potiores, firmioribuſque nixas fundamentis perpendam: Quarum
vna fuit Stoicorum, & plurimorum Academicorum; qui in virtutibus animi ſum-
mum bonum collocarunt: Altera Peripateticorum; quòd non in Virtute, ſed in a-
ctione ex virtute prodeunte: Tertia Epicuri, Eudoxi, & ex quorundam ſententia ẽt
Quatuor capita opinionũ de ſũmo bono. Ariſtotelis; quòd in voluptate animi ex proba actione prodeunte: Quarta adſcri-
bitur Platoni, quòd in idea boni poſitum ſit. Et iure hæ quatuor opiniones perpen
dendæ ſunt, cum cæterarum ſint capita. Summũ enim bonum vel in externis, vel in
internis bonis neceſſariò collocatur: Si in externis, ſoli ideæ boni id competere poſ-
ſe videtur; cætera enim continenter variantur: Si in internis, Ea, quæ ad internam
animi noſtri compoſitionem conſpirant, tria ſunt; habitus Virtutum, actiones inde
prodeuntes, & gaudium quod ex actione conſurgit; ideo in vno horum eſt neceſſe,
vt hominis hanc vitam viuentis ſummum bonum ſit collocatum: Nam ſi requiri-
tur conſpiratio vel omnium trium, vel duorum; ſaltem conſiderandum eſt, quid ſit
illud

A illud principale, in quo eſſentia ſummi boni poſita ſit. Hæ ſunt de ſummo bono Il-
luſtriores ſententiæ, dignæ vt accuratiſſimè cõſiderentur. Et quoniam omnis no-
ſtra cognitio a quibuſdam confuſis, nobiſque notioribus ortum ducit; ordiar ego
a communibus conditionibus & adumbrationibus, quæ omnium ferè conſenſione
ſummo bono conueniunt: vt ex illis, quaſi ſignis, & præcurrente cognitione, in no
titiam ſummi boni perducamur. Nuncupatur ſummum bonum finis poſtremus, ſui Cõmunes
ſolùm gratia optabilis, bonum ſeipſo contentum, ex ſe ſatis, vt in primo Mora. Ni circũſcri
com. cap. 7. aſſeruit Ariſtoteles: Inſuper dicitur eſſe optimum, pulcherrimum, iu- ptiones ſũ-
cundiſſimum, vitaq; optima; vt idem Philoſophus octauo capite eiuſdem libri affir mi boni.
mauit: Dicitur inſuper Vitæ commoditas, quæ ex ſe ſit ſatis; ſtatus bonorum om-
nium, quæ nata ſint bonis competere, conſpiratione perfectus; ſalutaris animi tran
quillitas, fœlix conſenſio partium animi, expurgatio, depuratio, ac exacta perfe-
ctio hominis: Affectio firma, conſtans, eximio honore digna; quæ ſummo labore
acquiratur, nata tamen ſit ab homine ſecundùm naturam affecto acquiri & poſſide-
B ri: Dicitur optima animi valetudo; ſimilitudoq; hominis cũ Deo, & ſeparatis Men-
tibus: Ac demum (vt in primo Rhetoricorum docuit Ariſtoteles) ſummũ bonum
eſt vitæ proſperitas cum virtute iuncta; eſt poſſeſſio rerum, quibus vita cõtenta ſit;
eſt Vita ſecura, & iucundiſſima. Sic itaque Vir fœlix probitate animi, ſanitate cor-
poris, commoditateque cæterorum bonorum cunctis præſtat; ſibi eſt iucundus,
cæteris vtilis; Mundo mortali decus, ſplendor, & ornamentum: adeò vt ſtatua quę-
dam Dei per metaphoram congruenter dici queat; nil enim ſibi ſimilius ad hęc mor
talia conuerſus Deus, viro fœlici inſpicere valet.

Rationes pro parte Stoicorum, quod Summum Bonum in Habitu Moralis Virtutis ſit collocatum.

Cap. X.

C DVM ex vna parte mente reuoluimus conditiones & priuilegia ſummi bo- Summũ bo
ni, ex altera ea Virtutum; facilè cum Stoicis in hãc ſententiam venimus, num in Vir
quòd ſummum bonum in Virtute ſit collocatum: Nec equidem iniuria. tute eſſe po
Summum enim bonum, conſenſione Sapientum, ad animum debet per- ſitum.
tinere: in animo nil ſalutarius, nilque præclarius Virtute inueniri poteſt. Summum Ratio pri-
bonum id iudicari debet, ex quo pendet vniuerſa noſtra perfectio: Virtus eſt huiuſ- ma. Ratio ſecũ
modi; Virtus enim perficit id cuius eſt Virtus, & opus eius. Summum bonum id ſta da.
tui debet, quod cum ex ſe ſit bonum, cætera omnia bona reddit: huiuſmodi eſt Rõ tertia.
Virtus; Nam eius beneficio Munera Fortunæ & Naturæ redduntur bona nobis, quæ Ratio quar
ſeorſum a Virtute potius nobis obſunt quàm proſint: Summum bonum id iudicari ta.
debet, quod (circunſcriptis cæteris omnibus) bonum reddit id cui conuenit; & eo
ſeiuncto ab aliis, derelinquit illud boni expers: huiuſmodi eſt Virtus; ex eo enim quòd
homo eſt virtute præditus, etiam ſi ei cætera omnia deſint, ſtatim dicitur Vir pro-
D bus; ſi autem ea abſit, adſint cætera omnia, nequaquam bonus & probus nuncupa-
bitur. Summum bonum eſt maximè potens, omnia vincens, omnia ſuperans, om- Ratio quin
nia cum eo pugnantia repellens: huiuſmodi eſt Virtus, ea enim ſola muniti, Fortu- ta.
nam vincimus, Naturæ incommoda reiicimus; Munere Continentiæ Incontinen-
tiã coercemus, Heroica Virtute Feritatem proſternimus; Virtute Morali necamus
Vitium, habitu Scientiæ Ignorantiam profligamus: iure itaque dicitur, quòd Virtus
dominatur & imperat, quòd Virtus nos reddit potentes: & Plato in Gorgia mani-
feſtauit, Viros iniuſtos & vitioſos impotentiſſimos eſſe omnium; nilq; eorum age-
re, quæ volunt: Nam volunt bonum, tanquam communem finem appetitionis; at
malum iudicantes eſſe bonum, malumq; agentes, ſuo fine fruſtrãtur. Inſuper, Sum- Ratio ſex-
mum bonum debet eſſe firmum & conſtans, apud nos autem nil Virtute firmius & ta.
conſtantius reperitur: dum enim extrinſecus Fortunæ Venti nos agitant, dum in cor
pore dimicant Naturæ contrarietates ex quibus conſtamus, dum Amici nos deſe-
runt, dum Principes huius Mundi nobis ſunt aduerſi; ſola Virtus intus reuocata ani

mum reddit tranquillum, ſola nos intrepida comitatur: de qua id, quod de Muſis ce- A
Boetius. cinit Boetius, congruenter enunciare valemus.

Has ſaltem nullus potuit peruincere terror,
Ne noſtrum comites proſequerentur iter.

Seneca. Et Seneca Epiſtola 93. dicebat: Hoc aduerſus Virtutes valent calamitates, damna,
& iniuriæ, quod aduerſus Solem valent nebulæ; immo minus, quia Virtus in cala-
Ratio ſeptima. mitate refulget, & aduerſitate perficitur. Præterea: Summum bonum huius eſt na-
turæ & conditionis; vt, quatenus ſummũ bonũ eſt, non poſſit non prodeſſe: at hoc
Virtuti competit; præclarum enim Virtutis priuilegium eſt (vt in primo Rhetorico-
rum monuit Philoſophus) quòd ea ſola malè vti non valeamus: ac inſuper, quod ad
mirabilius eſt, ea ſola (dum nobis ſe offert occaſio) non valeamus non vti; de ra-
tione enim virtutis moralis eſt, nedum vt agamus id quod oportet, verùm inſuper
Rõ octaua. quando oportet. Præterea: Summum bonum id iudicari debet, quod menſura &
regula eſt cæterorum bonorum, ac Deo pro facultate nos reddit ſimiles: Huiuſmo-
di eſt ſola Virtus; ea enim (vt dixit Philoſophus in x. Moralium Nicom. capite v.) eſt B
menſura omnium, rectum enim iudex eſt ſui & obliqui; ea ſola nos maximè purgat,
& purgatos euehit ad ſupera: Hinc Deus, tanquam amicum ac ſibi ſimilem, dicitur
Rõ nona. viſitare virum probum & ſapientem: Inſuper: Summum bonum debet eſſe natum
acquiri (cum difficultate tamen) ab homine, vt homo eſt; nec debet neceſſariò pen
dere ex aliquo externo: Virtus eſt huiuſmodi: cum enim humanæ actiones multis
egeant, & a pluribus inopia inſtrumentorum perfici nequeant; ſola virtus, quæ tan-
quam finis propoſita eſt homini, nullo eget, & ab omni poteſt acquiri & poſſideri;
& niſi homo ſibi met deſit, ac in Mundi bello ſuccumbat inermis, valet virtute or-
Ratio decima. nari. Demum: Summum hominis bonum dicitur eſſe iucundiſſimũ, honeſtiſſimum,
vtiliſſimum, ſemper conſimile, Naturæ hominis conſentaneum, ordinem ſtatuens
inter partes animæ, ac hominem reddens conſimilem magno Mundo: Huiuſmodi
eſt ſola Virtus. Non itaque iniuria Stoici in ſola Virtute ſummum bonum colloca- C
runt. Et Plotinus En: prima lib. 4. cap. 15. Quærens; ſi duo fuerint ſapiẽtes, quorum
vnus abundet fortunæ & naturæ commoditatibus, alter eis careat, num pariter ſint
Beati: Reſpondit, pariter fore Beatos, dummodo æquè fuerint Sapientes.

Sententia Peripateticorum, & Rationes pro eius Confirmatione.

Cap. XI.

ARiſtoteles: qui iudicio acri, ingenioque perſpicaciſſimo præditus; in om-
ni rerum conſideratione, vel noua meditatur, vel aliena inuenta ſaltem
dirigit & perficit: agens in primo lib. Moralium Nicom. de ſummo homi-
Summũ bonũ eſſe poſitũ in actione. nis bono, non cenſuit in ſola Virtute eſſe collocatum; ſed potius in actio- D
ne, quę ex Virtute prodit: pro qua firmanda opinione varię poſſunt afferri rationes,
vel ex eo depromptæ, vel a nobis excogitatæ. Et primò: In eo collocatur ſummum
Pro opinione Ariſtotelis. bonum, quo præſentę homo dicitur fœlix, quo abſente deſinit eſſe fœlix: At vir-
tus non eſt huiuſmodi. Quod oſtenditur primò; Quia fieri poteſt, vt homo Virtute
Ratio prima. præditus dormiat, vel nihil agat, in qua diſpoſitione minimè erit fœlix; rectè .n. di
citur, probum ab improbo, fęlicem a non fęlici in ſomnis non internoſci, neque
etiam dum nihil agunt: Et dum dicitur ab Ariſtotele non internoſci; id intelligi de-
bet, non internoſci actu ſecundo; internoſci tamen habitu, hoc eſt actu primo. Præ
terea eadem minor propoſitio oſtenditur: quia homo Virtute præditus poteſt om-
ni calamitatum genere premi, maximisq; fortunę & naturæ aduerſitatibus cruciari;
qui ita cõſtitutus, proculdubio non ſe habet, vt abſolutè optaret ſe habere, & propte-
Ratio ſecũda. rea a nemine recta ratione põt iudicari fęlix. Secundò id ipſum oſtenditur: Quia ſum-
mũ bonum eſt finis poſtremus, ſolùm ſui gratia optabilis; non laude, ſed honore di-
gnus: At Virtus non eſt huiuſmodi, Virtus .n. optatur in gratiam probarũ actionum;
nam id, cuius eſt actio, eſt gratia actionis, vt dicitur in ſecundo de cęlo cont. 17. inſu

per

A per cum ſit habitus, numeratur inter digna laude, non honore; vt patuit in ſermone
de honore,& laude. Tertiò: Summum bonum ex ſui conditione dicitur eſſe perfectũ,
& ex ſe ſatis; perfectum eſt id, cui non poteſt aliquid addi, vt aſſeritur primo cœli Tertia.
cont. 12.& 5. Metaphyſicæ 21. At Virtus non eſt huiuſmodi; ei enim, cum ſit actus pri
mus, poteſt addi ſecundus; hoc eſt cum ſit habitus, perficitur per actionem; & cum
includat poteſtatem, includit aliquid imperfecti, quod per actum, hoc eſt per actio-
nem remouetur. Ideo æterna, cum ſint perfecta, nunquam ſunt poteſtate, ſed ſemper
operantur; poteſtas enim, cum priuationem iũctam habeat, vltima perfectione caret.
Quartò: Summum bonum (omnium conſenſione) vel in iucunditate eſt poſitum, vel
iucunditatem quaſi affectionem ſibi iunctam habet; vt cum Plato in Philebo, tum Rō quarta.
Ariſt. 10. Mora. Nic. affirmarunt: at iucunditas non ex habitu, ſed ex actione con-
ſurgit; definitur enim iucunditas in 10. Moralium Nicom. quòd ſit perfectio opera-
tionis: cum itaque iucunditas ſit eſſentia, vel affectio ſummi boni; & ea ex actione
prodeat, actioniſque ſit perfectio; conſpicuum eſt ſummum bonum in actione collo
B cari. Quintò: Inquirentes ſummum bonum, quo valet homo in hac vita frui; profe-
ctò id optimum abſolutiſſimumque inquirimus, quod homo valet aſſequi, quodq; Quinta.
omni ex parte ſit perfectum: at non Virtus, ſed ſola actio ex ea prodiens eſt huiuſmo
di; Actio namq; proba Virtutem vt principium expoſcit, Naturæ & Fortunæ inſtru-
menta vt media includit, ac demum actionis formã tamquam vſum & poſtremam bo
norum perfectionem ſuperaddit; adeò vt in ea ſola nil vlterius expeti poſſit, & qui
ea perfectè fruitur, cum nullo alio ſuam conditionem permutaret: ea itaq; ſummum
bonum cenſeri debet. Quis enim Regem non iudicabit ſua perfectione poſtremaq;
dignitate deſtitutum, ſi regnandi Artem optimè percalleat; Naturæ tamen vel Fortu
næ iniuria, Regno priuetur, vel Regis munere fungi non valeat? Nos inquirimus
ſummum hominis bonum; non extra naturæ fines collocari, ſed in manibus Natu-
ræ & Fortunæ poſiti; non in ſolitudine, ſed in Vrbe hominumq; cętu viuentis; non
ſolius animæ eius, ſed totius compoſiti: ad quam vitam ſine impedimento fęliciſſi-
mè degendam profectò ſola Virtus non eſt ſatis. Ideo rectè dixit Theages; ſummum Theages.
C bonum debere vniuerſo homini, non ſolis partibus conuenire: homo conſtat ex ani
ma, & corpore: quare ſummum bonum conſurgere debet ex conſpiratione cuncto
rum conducentium perfectioni compoſiti. Sextò id ipſum oſtenditur ratione ſum-
pta ex ſcopo humani boni: In eo enim ſummum bonũ collocatur, per quod intimius Ratio ſexta.
cum Deo, noſtri boni ſcopo & origine, nectimur: at hoc nobis competit per actionẽ,
non per habitum; quod ex cõtemplatione patet, ſapientiæ enim habitus nos cũ Deo
interuentu contemplationis iungit: Hinc dicimus ſummum bonum intelligentiarum
non in habitu & virtute aliqua, ſed in contemplatione poſitum eſſe. Quod etiam au
ctoritate Platonis confirmatur; qui in Euthydemo ſiue litigioſo affirmat, poſſeſſio- Plato.
nem ſine vſu inanem eſſe: propterea colligit oportere eum, qui beatus futurus eſt,
non ſolùm bona poſſidere, ſed vti; nihil enim ſola poſſeſſio iuuat: veluti etiam Septima.
in operum conſtructionibus; ſi cuncta rectò vſui inſeruientia ſint parata, eis tamen
Artifex non vtatur, inania ea fore affirmat. Demum: Si ſummum bonum in Vir-
tute eſt poſitum; vel id ita ſe habet, quia Virtus producit vitam fęlicem; vel quia
D ipſamet Virtus ſit fęlicitatis eſſentia: Si primum, igitur Virtus a fęlicitate, vt cau-
ſa a re effecta ſeiungitur; nil enim ſeipſum efficere valet: Si alterum eligis, vtar
ego ratione Alexandri in 2. de anima cap. 43. Si ipſamet Virtus eſſet ſummum bo-
num; non liceret homini virtute prędito, recta ratione præeligere mortem, & vi-
tam deſerere; quia per eam præclaram actionem deſtrueretur habitus Virtutis: qua
re ſi habitus eſt præſtantior actione, pro pręclara actione non eſſet negligendus & de
ſtruendus habitus: & tamen (inquiunt Stoici) debere hominem nonnunquam mortẽ
præeligere, & eam ſibi conſciſcere; quare, vt ſibi conſtent, coguntur fateri, ſummũ bo
num in actione potius quàm in habitu eſſe collocatum. Et cum hoc ſentiat Ariſt. ali
qua ex parte cum noſtris Theologis conformatur; qui inquiunt, in hoc vitæ curſu ho
mini competere ſummum bonum pro meritis, non pro præmio: merita autem (vt
ad nos pertinet) ex noſtris probis actionibus prodeunt; ſola enim fides non eſt ſatis,
niſi ſit formata & viua; eſt autem talis, dum eam comitantur opera; non enim ſat
eſt credere Deo, ſed in Deum credere tenemur ſeruando mandata eius: Similiter

ſummum bonũ alterius vitæ, non in habitu virtutis; ſed in contemplatione ſummi A boni, quæ actio eſt; collocatur. Colligamus itaque cum Ariſtotele, quòd: quemadmodum in Ludis Olympicis non formoſiſſimi coronantur, ſed qui ſtrenuè dimicant, illi enim ſunt, qui vincunt: ita in Terræ arena, non ſolo habitu præditi ſummi boni corona honeſtantur, ſed qui præclara virtutum munera obeunt.

Dubia aduerſus Sententiam Ariſtotelis. *Cap.* XI.

NON leuiora aduerſus ſententiam Ariſtotelis emergunt dubia, quàm illa fuerint, quæ ſententię Stoicorum aduerſari videbantur; immo fortè validiora, ac maioris momenti. Primò enim adhuc extant rationes illę, quę pro parte Stoicorum fuerũt relatæ. Præterea inſtare quis poſſet: quoniam communi vſu nomine ſummi boni id intelligimus, quod cum fuerimus adepti, ſemper nos comitetur; ſit permanens, & auferri non poſſit: Actio non eſt huiuſmodi, ſed habitus: actio enim maximè ex alio pendet; & ſi deſunt inſtrumenta naturæ & B fortunæ, euertitur actio; nec id agimus, quod abſolutè optamus. Præterea: Si in actione ſummum bonum eſſet collocatum; facultas aſſequendi ſummum bonum, quę hominis eſt propria affectio, non ſequeretur naturam hominis, & flueret a principiis internis eius; vt fluere debent affectiones proprię: actio enim non adæquatè pendet ab internis principiis, ſed varia externa expoſcit: ex principiis autem humanæ ſpeciei pendet facultas aſſequendi habitum Virtutis. Præterea: Si in actione collocaretur; iure viri egeni, viriq; per naturam inſalubres, ſi non aſſequerentur ſummum bonum, poſſent ſuæ miſeriæ culpam in naturam vel in parentes reiicere; quatenus eorum culpa carent inſtrumentis actionum, in quibus ſummum bonum collocant Peripatetici: quod eſt falſum; quia vnuſquiſq; eſt ſuæ miſeriæ, ſuæq; fęlicitatis faber; & Natura ſolam virtutem omnino in noſtris manibus collocaſſe videtur. Præterea: Si in actione ſummum bonum collocaretur, verè tunc fœlix, Chamęleontis inſtar, variis mutationibus ſubiiceretur: homo enim frequenter ex ocio in negociũ, ex ſomno in vigiliam, & vice verſa permutatur; propterea modò erit, modò nõ erit C fœlix. Immo ludo & commento erit ſimilis, modò fulgebit, modò latebit; & dum fulgebit, modò illuſtrior, modò obſcurior apparebit: actionum enim aliæ magis, aliæ minus ſunt illuſtres; ſoli Virtutum habitus ſemper ſimiles conſeruantur. Præterea: Si ſummum bonum eſt Virtutis actio; vel eſt ſimul actio virtutum omnium, vel modò vnius modò alterius: Non omnium ſimul, quia non valet homo ſimul fungi munere omnium Virtutum: Si modò vnius modò alterius, nunquam fruetur ſimul vniuerſo & conſimili bono, ſed modò vna modò altera eius parte; nec huiuſmodi bonum in eo ſeruabitur, ſed continenter tranſibit & euaneſcet. Pręterea: Si ſummum bonum in actione eſt collocatum, cur dubitat Ariſtoteles in primo Moralium Nico. an poſterorum ſecundi vel aduerſi euentus mutent ſummum bonum defuncti? non enim tunc ſuperſunt eius actiones. Pręterea; Virtus eſt cauſa efficiens, facultate includens actiones: id autem eſſe, quod res habet in ſua cauſa; dicitur eminentius & pręſtantius illo, quod habet in re effecta, & minus pendens: quare perfectio actionis, in Virtute modo quodam eminentiore continetur: immo actio eſt quid neceſſariò ſequens Virtutem moralem; præditus enim morali Virtute, dum ei offertur occaſio, non poteſt (niſi ſecum pugnet) non agere: quare pro ſummi boni conſtitutione Virtus eſt ſatis. Et pręſertim; quia Virtus eſt, tanquam Pax; actio, vt bellum: D & quemadmodum cęterorum bonorum aliquis eſt vſus, ita ſummi boni vſus optimus eſſe debet; quare actio rectius ſummi boni vſus, quàm ſummum bonum dici meretur. Hęc dubiam reddunt ſententiam Ariſtotelis, & maximi ſunt momenti.

Prima inſtantia. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta. Sexta. Septima. Octaua. Nona.

Reſolutio Difficultatis. *Cap.* XII.

FRequenter Viri celebres; vel ob varium Philoſophandi genus, vel ob diſtinctam eiuſdem rei conſiderationem, modum ve loquendi; ſententias proferunt, quæ extrinſecus inter ſe pugnare videntur: intimius tamen inſpectæ, niſi penitus, magna ſaltem ex parte conſimiles inueniuntur. Hoc de pro-

A de propoſita difficultate euenire exiſtimo; de multis enim auctores earũ opinionum Stoici cum
conuenire videntur: Nam conſentiunt primò, fundamentum ſummi boni eſſe Virtu Peripateti-
tem: Conſentiunt ſecundò, Virtutem moralem, modo alibi declarato (dum ſe offert cis in parte
occaſio) neceſſariò ſequi actionem. Cum de his conueniant: quia ſummum bonum cõciliant.
conſiderari poteſt dupliciter; vel pro habitu, vel pro actu; vel pro fundamento, vel
pro conſurgente ex fundamento; vel pro eo quod eſt conſimile penitus, & nos ſine
varietate comitatur, vel pro eo quod alicui varietati eſt obnoxium; ac demũ, vel pro
re, vel pro vſu rei: Stoici, & cum eis Academicorum plurimi, habitum, fundamentũ,
& rem ſemper conſimilem inſpexere; Peripatetici verò actum, fructum, & vſum, tan
quam poſtremam perfectionem, conſiderarunt: Inſuper Stoici ſummum bonum con
ſiderarunt in vita priuata, potius ſolitaria quàm ciuili; Ariſtoteles verò in Vita Ciui
li, in congreſſu, cætuq; hominum: Peripatetici ſibi propoſuerunt exactiſſimã ſummi
boni perfectionem, conſurgentem ex conſpiratione bonorum animi, munerumq; na
turæ & fortunæ; adeò vt nil in eo deſiderari poſſit, quod in hac vita ei valeat conue
B nire; Stoici tantùm id, quod principale eſt, cõſiderarunt: Ac demũ Peripatetici ſum-
mum bonum conſiderarunt; quatenus caret omni impedimento, pręditumq; eſt pro
pria affectione, quę eſt lętitia & gaudium; hęc aũt actionem ex habitu prodeuntem,
non ſolum habitum conſequitur. Sic itaq; varia conſideratione, & in ſola Virtute, &
in actione, ſummum bonum conſiderari poteſt. Colligamus itaq; ſummum bonum, Qũo fœli-
vt in fundamento, collocatum eſſe in Virtute; vt in forma ac poſtrema perfectione, citas mo-
in actione proba & perfecta; vt in affectione, in iucunditate ex actione perfecta pro do vario in
deunte; vt in inſtrumentis, vel commodis (vt aiunt Stoici) vel neceſſariis (vt aiunt uariis ſit
Peripatetici) in muneribus Naturę & Fortunę; vt in ſigno, in honore, & gloria; vt collocata.
in fructu, in animi tranquillitate, vitaq; naturę conſentanea; vt in obiecto & fine vl-
timo nos beante, in Deo optimo maximo: Ac demum, vt in cumulo omniũ ad ſum-
mum huius vitę bonum confluentium, in cõſpiratione cunctorum bonorum. Ex his
C conſtat reſolutio difficultatis: conſtat, quid veri includant rationes pro omni parte re
latę: conſtat demum, ſentẽtiam Peripareticorum magis eſſe conſimilem cõmuni vſui
loquendi; ſenſibuſq;, ac experientię magis reſpondere. Sed pulchra occurrit dubita
tio: Cum ex ſententia Ariſtotelis Fęlicitas dicatur actio, ad quod prędicamentum
pertinebit? Inquit Scotus 4. ſent. diſt. 49. quęſt. 2. fœlicitatem non conſiſtere in actio-
ne de genere actionis, quoniam ea non eſt ſimpliciter perfectio agentis, ſed eſſe in
actione ęquiuocè ſumpta; qm̃ ex primo ſent. diſt. 4. q. 3. intellectio nõ eſt propriè actio
de genere actionis, ſed forma abſoluta, pendens tamen: non ſecus ac lumen, quod eſt
qualitas, pendet ex Sole. At errat profectò, & apertè aduerſatur Ariſtoteli; qui in x.
Moralium Nic. c. 3. inquit, neq; actiones; neq; fœlicitatem eſſe qualitatem: eſt itaq;
actio de prędicamento actionis; eſt tamen actio perfecta, non imperfecta: eſt actio,
cuius perfectio eſt tota ſimul: quoniam eius pręcipua perfectio in pręelectione eſt po
ſita, vt dicitur in x. Moral. non in externo opere: & eſt operatio immanens de perfe-
ctione agentis, vt dicitur in 9. Metaphyſicę. cont. 17. non tranſiens: & falsò dicitur,
D quòd actio, vt eſt de genere actionis, non ſit perfectio agentis; cum ſit actus ſecun-
dus eius. At de his ſatis.

Nonnulla ad Voluptatis Notitiam Pertinentia.
Cap. XIII.

QVoniam interna quadam naturæ commotione, nil bonum optamus, nil
amplectimur, nil magnifacimus; quod nos Lætitia, Gaudio, & quadam
iucunditate non afficiat: propterea ex Naturæ fontibus hæc dubitatio
emergit; Num eſſentia & natura ſummi boni in proba actione conſiſtat,
vel in gaudio, quod ex actione conſurgit, vel in conflato ex vtriſq;? Quæ conſide-
ratio cum ſit de Voluptate, eſt iucunda; cum attineat ad ſummum bonum, eſt præ-
clara; & cum viri celebres inter ſe diſſentiant, eſt obſcura, dignaq; conſideratione. Gaudiũ.
Qua de re verba facturus Accipio: Gaudii, Voluptatis, Lætitiæ, ac Iucunditatis, Voluptas.

Lætitia. Iucunditas.

propriás quaſdam nonnullas eſſe ſignificationes; vt in Protagora & Philebo denota A
uit Plato, & latius Platonici explicarunt: nonnunquã verò confundi, ac in eadem
ſignificatione vſurpari: ſed quia de rebus, non de vocibus nobis proponitur ſermo,
vtar ego ſine diſtinctione vocibus illis; præſertim cum conſtet, de qua voluptate ver
ba faciamus: dubitatio enim eſt de illa, quæ ex proba actione conſurgit. Accipio

Genus uoluptatum multiforme.

ſecundò, multiforme eſſe voluptatum genus; vt cum Plato in Philebo, tum Ariſto
teles in 7. & x. lib. Moralium Nicom. cumulatè manifeſtarunt: & poteſt ita in partes
diſtribui. Quemadmodum Iucundum, ita Iucunditas ac Voluptas, vel eſt talis ex
ſui natura, vel ex euentu; vt in 7. Moral. capite quinto & poſtremo aſſerit Ariſtote-

Diuiſio Voluptatum.

lis. Voluptas ſui natura talis, ea eſt, quæ rectè conſtitutis animis & corporibus cõ-
petit; congruens enim conſtitutio eſt iudex & menſura rerum omnium pertinentiũ
ad illam. Et hæc, quæ ſui natura voluptas dicitur, vel conuenit naturæ ſimplici, vel
mixtæ: Simplici, vt Deo, ſeparatiſque Mentibus; quæ cum ſint ſimplices, gradu ta
men diſtincto, ſemper conſimiliter eademque ſimplici voluptate fruuntur: Vel com
petit Naturæ Mixtæ, vt Iumentis, feris, & homini; quæ ex variis ſunt conflata, & B

Voluptas pura, & ſui natura.

rebus variis delectantur. Et hæc, quæ ſui natura eſt voluptas, etiam dici poteſt vo-
luptas pura; quia non ex deprauatione oritur, nec mixtum habet dolorem, cuius ſit
medela: & quamuis habeat iunctam priuationem obiecti afferentis delectationem;
ea tamen priuatio ſenſum non turbat, nec dolore nos afficit. In huiuſmodi puris, &

Gradus uarii voluptatum ſui natura talium.

ſui natura voluptatibus, competentibus homini, ordo cõſideratur. Primum enim
gradum ſibi optat voluptas ex contemplatione conſurgens: ideo Ariſtoteles in 7.
Moralium Nicom. cap. 12. de hac ſola mentionem facit inquiens; Sunt aliquæ dolo-
ris & cupiditatis expertes voluptates, quales ſunt functiones muneris in cõtemplan
do occupatæ. Secundum ſibi optant locum pertinentes ad actiones ſenſuum, & me-
moriam; & præſertim ſenſus viſus, & auditus: Ideo Ariſtoteles x. Moralium Nico.
cap. 3. inquit: Sunt enim voluptates doloris expertes, tum Mathematicæ; tum ea-
rum, quæ in ſenſibus poſitæ ſunt, eæ, quæ ex odoratu percipiuntur, & quæ audiun
tur, & ſpectacula; multæ etiam res memoria repetitæ, multæ denique ſperatæ, vo-

Plato.

luptatem afferunt &c. Similiter Plato in Philebo voluptates puras eas eſſe dicit, quæ C
& diſciplinarum, & ſenſuum ſunt, dum in iudicio verſantur: & præſertim, dum ſim
plicia apprehendunt; & ea, quæ ex ſe præclara, & pulchra ſunt. His tertiò ſucce-
dunt voluptates ex actione moralium virtutum prodeuntes; quæ ob Alexandro in
4. Naturalium Quęſtionum cap. 23. inter puras numerantur, necnon a Platone in Phi

Dubitatio Alexãder.

lebo. At dubium eſt, quomodo hę dicantur purę; cum virtutes morales verſentur
in perturbationibus, quę ex dolore & voluptate ſunt permixtę. Inquit Alexander

Euerſio.

dici puras, quia cum pœnitentia non ſunt permixtę. At hęc ratio leuis eſt: quia ſi-
militer actiones viri per habitum vitii operantis, pœnitentiam non habent iũctam;
cum cẽſeat ſe bonum ſequi. Propterea dicamus; eas dici voluptates ſui natura, quia

Solutio ꝓpria.

homini competunt rectè per naturam conformato; dici puras, quia non ſunt mede-
lę alicuius doloris, nec prodeunt ex remotione contrarii moleſtiam afferentis: Simi
liter voluptates ex recta corporis conſtitutione prodeuntes, inter veras & puras nu-
merari poſſunt; quia ex deprauatione non prodeunt, nec cum dolore ſunt permix-

Plato.

tæ. Ideo Plato in Philebo dixit: Alias verò voluptates veras ac puras, quas ipſe nar D
raſti, fermè nobis domeſticas arbitrare; ac (pręter iſtas.) illas inſuper, quę cum ſa-
nitate, & temperantia, cęteriſque Virtutibus capiuntur &c. Hæ, quę ſunt purę, &
ſui natura voluptates, hoc habent; vt nec nimium, nec immoderatum Includant;
vt monet Ariſtoteles in 7. Moralium Nicom. cap. vltimo. Inſuper; cum hę ſint purę,
& ſui natura voluptates; iure optimo ſolę cenſeri debent voluptates: illę. n. quę ex
deprauatione prodeunt; cum non ſint ſui natura voluptates, nec abſolutè volupta-
tes dici poſſunt. Ex quo quaſi Paradoxum aliquod, verum tamen, enunciare vale-

Paradoxum.

mus; & eſt: Voluptatem omnem eſſe bonam, voluptatem omnem eſſe amplecten-

Voluptas non pura.

dam, maioremque voluptatem maiori ſtudio eſſe quęrendam. Ex aduerſo; vo-
luptas non pura, non vera, nec ex ſui natura ſed ex euentu; ea eſt, quæ ex de-
prauatione aliqua nobis competit; quæ deprauatio cum habeat iunctum dolo-
rem, iure dicitur medela doloris: Ac ſi etiam ea deprauatio dolorem non affe-
rat; voluptas tamen impura dicitur, nec ſui natura talis, cum ex impuritate &

depra-

A deprauatione prodeat. Huiuſmodi voluptas in variis eſt varia, ob varietates deprauationum. Deprauatio & indigentia, ex qua huiuſmodiq́ voluptates prodeunt, vel eſt animi, vel corporis: Animi, vt in viro vitioſo: Depravatio corporis, vel eſt per Naturam, vel ne. Si per Naturam, Vel competit vniuerſę ſpeciei: ſic Iumentis multa ſunt Iucunda, quæ homini per naturam rectè conſtituto ingrata ſunt; vt Geniſta capræ eſt dulcis, homini amara. Vel non competit vniuerſæ ſpeciei, ſed nonnullis indiuiduis ob depravationem proprii temperamenti eorum: vt accidit nonnullis hominibus per Naturam Atra bile vexatis, vel alia depravatione per naturam affectis; qui ob id efferati dicuntur, & rebus delectantur, a quibus abhorrent rectè per naturam conſtituti homines. Vel ea depravatio & indigentia, non ex ortu pendet, ſed in progreſſu temporis vel ætatis producitur. Et hæc Vel oritur ex Principiis internis per Naturam operantibus; quales ſunt voluptates ad cibum, potum, & venerem pertinentes: quæ ſunt medelæ quædam, nec ſemper homini competunt, ſed ſolùm dum eget; dum autem non eget, non amplius cibo & venere delectatur: propterea
B ab Ariſtotele in 7. Moralium Nicom. cap. 12. inter eas voluptates numerantur, quæ ex euentu, & non verè ſunt voluptates. Vel depravatio pendet ex morbo, ſiue aſſuetudine: ita multa placent febricitanti, hominique perperam aſſueto; quæ ſano, rectaque aſſuetudine educato ſunt ingrata. Harum voluptatum; ratione varietatis modi, perſonarum, & finis; quædam bonæ, aliæ malæ, nonnullę neutræ dicuntur: inſuper earum quædam ſunt neceſſariæ, vt pertinentes ad Nutrimentum; aliæ non neceſſarię, vt ſatis conſpicuum eſt.

De Quatuor Voluptatis Gradibus, & de quo ſit Dubitatio. Cap. XIIII.

C

CVM Variæ ſe nobis obtulerint Voluptatum formę, modo vario animis noſtris blandientes; vt appareat, de qua ſit dubitatio, ſingulas in quatuor capita redigendas cenſeo. Cum enim voluptas ſequatur cognitionem, & ad facultatem appetendi propriè pertineat, quatuor excogitari poſſunt voluptatum gradus: Quorum vnus pertineat ad appetitum cupiendi; Alter ad appetitum iraſcendi; Tertius ad intellectum, qui per voluntatem ac prælectionem agit; Quartus ad mentem, dum ſpeculatur, contemplationique incumbit: Qui gradus ex ſententia Ariſtotelis ſatis conſpicui ſunt. Plato tamen in nono de R. P. tres ſolos numerat; quorum duo pertineant ad appetitum cupiendi, & iraſcendi; tertius ad rationem, per quam diſcimus: & hanc nuncupat voluptatem Philoſophicam, veriſſimam, ſuauiſſimam omnium, hominiſque maximè propriam. Rectius tamen, & diſtinctius (vt dixi) in quatuor gradus diſtribuuntur. Dignum tamen conſideratione eſt; quòd Plato, cum ab Ariſtotele, tum a ſeipſo diſſentire videtur. Ab Ariſtotele tripliciter: Primò; quia ex Ariſtotelis ſententia gradus, non tres, ſed quatuor ſtatui debent: Secundò; quia Ariſtoteles ſeptimo Moralium Nicom. cap. poſtremo
D ait, Deo voluptatem competere, ac vna & ſimplici ſemper voluptate potiri; Plato in Philebo id negat: Tertiò, Ariſtoteles Menti voluptatem tribuit, Plato id inficiatur; inquit enim in Philebo Socrates: Dictum eſt in cuiuſque Vitæ comparatione Virum contemplationi deditum nihil vlla ex parte vel gaudere vel angi. Et paucis interiectis: Abſurdum omnino eſt dicere, Deum Gaudere, vel contra triſtari. Inſuper Plato ſecum hac de re pugnare videtur: Nã in Philebo primò negat in Mente & contemplatione locum habere gaudium; mox in eodem dialogo ait, dari voluptates diſciplinarum, quas præfert cæteris: & in nono de R. P. pro gradu voluptatum tertio & præſtantiſſimo numerat voluptatem Philoſophicam pertinentem ad partem, per quam diſcimus. Et quia ex ſolutione huius poſtremæ apparentis contradictionis patebit, quid de cæteris ſit dicendum; ab hac exordiar. Marſilius Ficinus Vir doctiſſimus in libro de voluptate capite primo inquit, Platonem Menti tribuere lętitiam & gaudium, ſenſibus verò voluptatem: ac prima duo inter ſe differre putat, quòd omne gaudium laude ſit dignum, lætitia verò partim laudanda partim vituperanda ſit; Lætitia enim eſt Mentis elatio quædam in poſ-

Quatuor gradus uoluptatum.

Plato.

Lis Platonis, & cum Ariſtotele, & ſecum.

Solutio.

ſeſſione boni, quæ poteſt terminos decori tranſire; Gaudium verò eſt ea iucunditas, A
quæ ex contemplatione, aut alio quopiam virtutum vſu ſuſcipitur. Ex his elicitur
ſolutio apparentis contradictionis; nam Menti competit Gaudium, non voluptas:
Euerſio. Quæ confirmari poteſt per Platonem in Protagora dicentem; Gaudio afficitur ille,
qui diſcendo & contemplando ipſa intelligentia delectatur, Voluptate autem ſenſu
corporis perfunditur. Hæc ſolutio apertè pugnat cum verbis, & principijs Platonis.
Cum Verbis primò: quia Plato tum in Philebo, tum nono De Rep. latè vtitur voluptatis nomine; & ſiue parti animæ rationis experti, ſiue cõpoti eam tribuat, communi voluptatis nomine eam appellat. Pugnat cum Principiis: quia ex ſententia Platonis in Philebo voluptas omnis, & Gaudium, dicitur generatio quædam & motio, vel magna vel protinus facta; motio autem, ex ſentẽtia Platonis, non menti, ſed animæ primò competit. Inſuper a Platone receſſit; quia Plato Mentem ab Anima rationis compote diſtinctam cenſet, cum ipſe in vnum redigat: volens enim Platonem reddere cum noſtris Theologis pro facultate concordem, a ſemetipſo reddidit
Propria ſolutio. diſcordem. Propterea dicamus, re vera Platonem ab Ariſtotele diſſentire. Primò; B
quia Plato mentem ab anima rationis compote diſtinctam cenſuit, & ſupra animam collocauit. Secundò: quia Plato voluptatem dixit eſſe generationem & motum, ac animæ motum tribuit; cum dicat, eam per rationem primò moueri: Ariſtoteles autem; nec Mentis eſſentiam iudicat ab ea animæ rationalis diſtingui; nec voluptatem dicit eſſe motum, vel ex motu neceſſariò oriri; nec Animæ primum motum tribuit, ſed corpori. Hinc Deo & Menti tribuit Ariſtoteles voluptatem; cum eis competat actio, & voluptas ſit perfectio actionis: Plato autem per ſua Principia, nec Deo, nec Menti, ſed animæ ſub mente poſitæ, primò voluptatem condonauit. Et propterea in tertia Epiſtola Diuinitatem dixit procul abeſſe a voluptate & dolore: ideo in mutuis ſalutationibus dicendum cenſuit, non gaudere, ſed bene agere. Non me tamen latet de nonnullis horum litem potius in verbis, quàm in ſententia eſſe poſitam: Abſolutè tamen non omnino cõſentiunt. Nec propterea Plato ſecum pugnat: Voluptatem enim ſiue gaudium nunquam Menti tribuit, ſed animæ rationis compoti, vel experti; in qua cum prima generatio, tum primus motus, ex eius ſententia locum habent: Diſciplinæ ex eius ſententia non ad mentem pertinent, ſed ad animam rationis compotem; ad quam etiam pertinere cenſuit obliuionem, & reminiſcentiam. Similiter in Phædro Animæ ſupra cœlum eleuatæ gaudium tribuit. Ariſtoteles tamen magis communem ſequens loquendi vſum, & Deo, & Menti vitam tribuit iucundiſſimam & ſuauiſſimam; vt patet ex 12. Metaphyſicę cont. 39. & ex decimo Moralium Nicom. cap. 8. Colligamus itaque, rectè quatuor ſtatui voluptatis Gradus; & eatenus voluptatem extendi, quatenus extenditur cognitio. Et cum
In viro beato cõſpirãt omnes gradus uoluptatis. De quo ſit dubitatio. gradus quatuor ſint, in Viro Beato magna ex parte conſpiratio omnium graduum reperitur: dico, magna ex parte; quia nonnunquam in actione proba cupiditas ratione proprii obiecti voluptate non afficitur, ſed potius dolore: vt accidit viro Forti; qui ob recepta vulnera (vt pertinet ad cupiditatẽ) dolore afficitur, quamuis abſolutè ob honeſtam actionem lætetur & gaudeat. Dum quærimus, an ſummum bonum in voluptate ſit poſitum; de ea voluptate ſermo eſt, quæ & ad Practicum, & ad Theoricum intellectum pertinet; hoc eſt, de duobus ſupremis voluptatis gradibus ex virtutis actione prodeuntibus: de voluptate autem Animæ ſentientis eatenus id intelligi debet, quatenus per Virtutis habitum appetitus ſenſuum rationem ſequitur, & cum eius rectitudine libentiſſimè conformatur; quamuis attinentia ad proprium obiectum aliquando ei moleſtiam præbeant. D

Rationes, quòd Eſſentia Summi Boni in Voluptate ſit poſita. Cap. XV.

HIS de voluptate & dolore vniuersè declaratis, quæritur modò: an eſſentia ſummi boni ſit poſita in ea Voluptate, quæ ex actione proba & honeſta conſurgit; vel potius in actione. Qua de re tres fuere Veterum principales opiniones: Nonnulli in voluptate id eſſe poſitũ affirmant, et ex opi-
Opiniones tres.
nione

A nione Ariſtotelis; Alii in ſola proba actione; Quidam demũ cũ Platone in Philebo,
in conflato, ex vtriſq; Has tres opiniones tetigit Ariſt. in 7. libro de Repub. cap. 1. in- Ariſt.
quiens: Ipſa beata vita, ſiue in Gaudio poſita eſt, ſiue in Virtute, ſiue in ambobus, &c.
Pro parte Voluptatis hæc maioris momenti eſſe videntur, & Primò. Quod per in- Summum bonum eſſe poſitum in voluptate.
ternam naturæ commotionem ab animalibus omnibus maximè expetitur, cenſeri
debet finis, & ſummum bonum: Voluptas, omnium conſenſione & experientia, eſt
huiuſmodi: Quare ea ſummum bonum cenſeri debet. Confirmatur hæc ratio: quia
bonum definitur, quòd ſit id, quod omnia appetunt: quare ſummum bonum id cen- Prima ratio.
ſeri debet, quod maximè ab omnibus optatur; definitio enim conuertitur cum eo,
cuius eſt definitio. Plato in calce Philebi deriſit hanc rationem, inquiens, Primum Plato.
tamen Voluptati locum darent boues, equi, & bruta denique vniuerſa; quia eius il-
lecebris mancipata ſunt: quibus plurimi fidem haud ſecus, quàm auibus augures ha
bentes, voluptates ad bene viuendum potiſſimas omnium arbitrantur; ferarumq́ue
Amores locupletiores teſtes aſſerunt, quàm tot reſponſa rudiũ Philoſophorum, &c.
B Ariſtoteles contra, fundamentum id maximi fecit, de quo in ſeptimo Moralium Ni- Ariſt. contra Platonem.
comachiorum cap. 13. dixit; Quòd omnes beſtiæ atque homines perſequantur vo-
luptatem, argumentum eſt eam quodam modo eſſe ſummum bonum; nam (vt in-
quit Heſiodus)

Fama autem haud dubiè, non funditus interit illa,
Quam multi celebrant populi, &c.

Inſuper decimo Moralium Nicomachiorum cap. ſecundo, eandem Platonis ſenten-
tiam carpens inquit. Iam verò, qui pertinaciter negant id eſſe bonum, quod omnia
appetunt; vereor, ne nihil dicant: nam quod omnibus videtur, id eſſe dicimus; nec
qui hanc perſuaſionem labefactant, multò probabiliora certiorave dicturus eſt. Ma
ximi itaque Ariſt. fecit rationem illam. Et quoniam inſtabat Plato per iumenta, fe-
ras, pueros, Viroſq́ue improbos; qui quamuis voluptatem appetant, ea tamen ma
la eſt: Propterea in 7. Moral. Nicom. cap. 13. eam inſtantiam repellens inquit. Sed qm̃
neq; eadem natura optima, neq; idem habitus optimus eſt, aut videtur; ne eandem
C quidem ſequuntur omnes voluptatem, ſed omnes tamen voluptatem: fortaſſe verò
etiam ſequuntur, non eam quam putãt, neque eam quam dixerint, ſed eandem; in
omnibus enim diuinum quiddam ineſt natura, &c. Inſuper libro decimo cap. ſecun
do eandem inſtantiam euertens, inquir. Nam ſi ſola Mentis expertia voluptatem ex
peterent; eſſet id aliquid, quod ab eis dicitur: ſed ſi etiam ea, quæ ſapiunt, & pru-
denter ſentiunt; quid cauſæ eſt, cur audiendi ſint? fortaſſe etiam in vitioſis naturale
quiddam bonum ineſt, melius quàm ipſorum ſit captus, quod bonum ſibi accom-
modatum appetit; &c. Approbauit itaque Ariſtoteles rationem hanc ex rerum na-
tura depromptam. Secunda oſtenſio ex dolore ſumitur, ac ita formatur: Dolor, mi- Secũda ratio.
ſeria, & pęna, eſt ſummum malum animalium omnium, a cunctis ex ſe fugiendum:
quare Voluptas eſt ſummum bonum, a cunctis ſui natura optandum. Conſequen-
tia deducitur, quia contrariorum contrariæ ſunt conditiones. At reſpondebant Non
nulli, e quorum numero etiam fuit Speuſippus, dicentes conſequentiã eſſe inanem; Speuſippi reſponſio.
quoniam nonnunquam contrarium mali malum eſt; vt patet de Auaritia & Prodiga
D litate: Propterea Ariſtoteles libro ſeptimo Moralium Nicomachio. cap. 13. & lib. 10. Ariſt. contra Speuſippum.
cap. 2. eam ſolutionem damnans inquit. Dolor voluptati opponitur; non vt exupe-
rantia defectioni, ſed vt malum & fugibile bono & appetibili: Nam ſi ambo mala eſ-
ſent, neceſſariò ambo eſſent fugienda: Sin neutrum eſſet malum; vel neutrum eſſet
fugiendum, vel ęquè vtrunque: Nũc autem videmus dolorem fugi, vt malum; vo
luptatem expeti, vt bonum; quare vt bonum malo opponuntur inter ſe. Tertia ra- Ratio tertia.
tio ex conditionibus ſummi boni deſumitur: Nam ſummum bonum propter ſe tan
tùm optatur (vt in primo Moralium Nicomachiorum cap. 7. aſſeritur) eſt bonum
non laude ſed honore dignum: huiuſmodi autem eſt voluptas. Inquit enim Ariſto-
teles 10. Moralium Nicomachiorum cap. 2. Nemo ex altero quęrit, cuius rei gratia
voluptate afficiatur. Et in primo libro capite 12. inquir. Rectè videtur Eudoxus pri-
mas partes voluptati tribuiſſe: nam eò, quòd, cum ſit ipſa in numero bonorum, non
laudetur; declarari putabat, eam rebus laudabilibus eſſe potiorem: talem autem eſ- Rõ quarta.
ſe Deum, & ſummum bonum; quæ honorabilia, non laudabilia eſſe dicuntur. Quar

tò: Quod omnia bona auget, eaque perficit tanquam finis postremò aduenienѕ; eſt A
bonum communiſſimum, optimum, ex ſe optabile: Voluptas eſt huiuſmodi: qua-
Plato. re &c. Plato in Philebo dicebat, ex hac oſtenſione oppoſitum colligi, voluptatem ſci
licet non eſſe ſummum bonum; nam dicebat: De ratione ſummi boni eſt, vt nullius
rei adiunctione fiat optabilius: Voluptas ex adiunctione ſapientiæ redditur optabi-
Ariſt. contra Platonem. lior: Non itaque eſt ſummum bonum. Reiicit hanc Platonis ſententiam Ariſtote-
les decimo Moralium cap. ſecundo, inquiens: Si ad id inſpicimus, minimè inuenie
mus ſummum bonum; nam bonum omne alterius adiunctione redditur optabilius.
Eudoxus. His rationibus Eudoxus, Archytæ auditor, ſummum bonum in voluptate eſſe poſi-
Quarta ratio. tum colligebat. Inſuper aliis quoque rationibus idipſum oſtendere valemus; & pri-
mò, perpendendo principale nomen ſummi boni, quod diuinis Mentibus tribuitur:
dicitur enim μακαριςμὶς a maximè gaudendo, vt in ſeptimo Moralium cap. vndeci-
mo interpretatur Ariſtoteles. Cum itaque nomen communi quadam conſenſione ſu
matur a gaudio, & nomen rectè inſtitutum ſumatur a natura rei, putandum eſt in
Confirmatio. gaudio poſitam eſſe naturam & eſſentiam ſummi boni. Præterea quid aliud (commu B
ni hominum conſenſione) Fœlicitatis nomine denotamus, niſi eximiam voluptatem,
lętitiam immenſam, gaudiumque incomparabile? Secernamus cogitatione ab homi
ne cęteris bonis cumulatiſſimè ornato ſolam Iucunditatem, proculdubio deſinet eſ-
ſe fęlix; nil enim nobis reliqua proſunt bona, niſi iucunda ſint: At ſi (vice verſa) in
homine, cæteris imaginatione ſecretis, eximiam iucunditatem ac animi gaudium
conſideramus; nonne etiam in cumulo infortuniorum imaginabimur fęliciſſimam
ducere vitam? Nil expetit ille, qui eximia iucunditate perfuſus eſt: Quare iucun-
Alia cõfirmatio. ditas ex ſe ſatis eſt pro optima vitæ conſtitutione. Præterea perpendamus ea, quę
ab Ariſtotele de natura & eſſentia Voluptatis dicuntur, per quæ eadem ſententia ſa
Ex auctoritatę Ariſt. tis conſpicuè confirmatur. Inquit Ariſtoteles decimo Moralium Nicomachiorum
cap. 4. Voluptatem perficere actionem, non vt habitus penitus inſitus; ſed vt finis
quidam ſubſequens, & conſurgens. Inſuper addit, Voluptatem perficere actionem
non ita vt ſenſile & ſenſus, cum bona ſint, perficiunt actum ſentiendi: Quemadmo-
dum bona valetudo aliter cauſa eſt cur aliquis valeat, aliter medicus, &c. His verbis C
patefacit Philoſophus, voluptatem eſſe perfectionem actionis, eſſe finem conſurgen
tem; & actionem perficere, non ſecus àc ſanitas perficiat hominem ſanum: quæ om
Ex conſimilitudine cum fœlicitate. nia indicant voluptatem eſſe formam, & eſſentiam ſummi boni. His accedit, quòd
voluptas in omnibus ſe fęlicitati ſimilem patefacit: Fęlicitas eſt tota ſimul, ita Volu-
ptas ex ſententia Ariſtotelis decimo Moralium Nicomachiorum cap. 4. Voluptas,
non ſecus ac fęlicitas, nec velox nec tarda dicitur, vt cap. 3. eiuſdem libri patefecit
Philoſophus. Cum itaque Ariſt. commẽdauerit rationes Eudoxi pro parte Volupta
tis; reiecerit ſolutiones, ac etiam rationes Platonis, & aliorum pugnantium aduer-
ſus voluptatem: apertè indicauit ſe huius fuiſſe ſententiæ, eſſentiam ſummi boni
Reiicitur obiectio. in voluptate eſſe poſitam. Nec obſtat, quòd in primo Moralium Nicomachiorum
definiens ſummum bonum dixerit, eſſe actionem ex virtute prodeuntem: quoniam
id poteſt intelligi per modum cauſæ; non ſecus ac dum dicimus, Eclypſim eſſe Ter-
ræ interpoſitionem. Inſuper, cum voluptas ſit actionis perfectio, poteſt etiam actio D
nuncupari; vt ſeptimo Moralium Nicomachiorum cap. 12. nuncupatur ab Ari-
ſtotele, dum aduerſus Platonem hæc verba profert. Quapropter non rectè in-
quiunt voluptatem ortum eſſe, qui ſenſu percipitur; ſed dicendum fuit potius, eſſe
actionem habitus cum natura conſentientis: Et in locum eorum verborum (quæ
ſenſu percipi poſſit) ſubſtituendum eſt, Non impeditam. Similiter decimo libro
cap. quinto inquit: Neque verò ſi voluptas non eſt qualitas, iccirco non eſt in
bonis numeranda; nã neq; actiones probæ ſunt qualitates, neque fœlicitas, &c.
Hoc idem quoque apertè conſtat de ſummo bono contemplationis: ut enim Ficinus
inquit; Videre & ſpeculari quærimus, vt gaudeamus, non econtra; & gaudium plu
ra includit quàm cognitio, nam cognitionem expoſcit. Præterea, per gaudiũ Amo
ri iunctum intimius cum obiecto nectimur, quàm per cognitionem; perfectio enim
Amoris in vnitione poſita eſt: Et non qui videt; ſed qui vult, & amat, eoque gau-
det, dicitur bonus. Ac inſuper; poſſeſſio boni, non in eo conſiſtit, quòd bonum mo
ueat facultatem cognoſcentem; ſed in eo quòd ea facultas in illud bonum reflectatur,

in

A in eoque effundatur: quæ ſpiritalis conuerſio & effuſio, gaudium eſt. Demum: quia ſummum bonum eſt requies; requeſcit autem anima non in viſione, ſed in Deo viſo, quod Gaudium eſt; iure ſummum bonum in gaudio ex proba actione prodeunte poſitum dicitur. Et propterea non temere viri celebres eſſentiam ſummi boni in Gaudio eſſe poſitã putarunt, & primas ſummi boni partes gaudio tribuerunt; vt Termaximus Mercurius, Theodorus, Democritus, Epicurus, Eudoxus, Origenes, Auicenna, Algazel, Marſilius Ficinus, aliique plurimi: nec defuere, qui eam putarint fuiſſe ſententiam Ariſtotelis. Hos multi ſequuti ſunt: quorum nonnulli nomine voluptatis, ſuaque praua propenſione decepti, ex gaudio honeſto in corporis volutates lapſi ſunt: & inde contigit; vt opinio ex ſe honeſta & naturæ conſentanea, vilis, ſordida, rationique aduerſa a plurimis ſit iudicata.

Multi ſummum bonũ in gaudio collocarunt.

Rationes, quæ aduerſus Voluptatem a Platone præſertim adductæ ſunt,
B *earumq; Solutiones ab Ariſtotele traditæ.* *Cap. XVI.*

CYnici adeò voluptatem ſpreuerunt, vt ſatius duxerint inſanire, quàm voluptate perfundi: Stoici etiam in eo, qui in Rota cruciatur, & in cumulo calamitatum fuerit conſtitutus, ſummum bonum ſeruari incolume exiſtimarunt: Plato e primis bonorum ſedibus, in Gorgia aduerſus Callictem diſputans, & in Philebo, voluptatem expulit. Præcipuæ rationes, quæ ex eo colliguntur, hæ ſunt. Summum bonum ex ſe eſt ſatis, voluptas non eſt huiuſmodi: nam, vt cumulatè fruamur voluptate, egemus memoria præteritorum bonorum; egemus Mente, Scientia, opinioneque recta, vt percipiamus nos gaudere; egemus ratione, vt prænoſcamus nos in poſterum debere lætari: non itaque voluptas eſt ſummum bonum. At hæc ratio leuis eſt: nam dicerem Voluptatem egere aliis, non vt perficientibus, ſed tamquam præordinatis ad eam, eique famulantibus; vt Princeps, & Virtus, aliis egent. Altera Platonis oſtenſio eſt, quia in rerum conſtitutione hic
C ordo ſeruatur: Præcurrit infinitum & incommenſuratum, Materies ſcilicet; accedit ſecundò menſura, terminus, ac formæ participatio; ex quibus tertiò conflatur compoſitum; interuentu quarti, quod eſt efficiens & contemperans: Perfectio compoſiti, non ex infinito, ſed ex termino prodit. Redigamus hæc ad inſtitutum noſtrum. In conſtitutione ſummi boni, Sapientia eſt menſura & terminus; Voluptas eſt infinitum & interminatum, Plus enim & minus æquo lætari valemus: nectamus modò rationẽ. Quod in rei conſtitutione ſeruat conditionem incommenſurati ac interminati, præcipuum iudicari non debet; Voluptas eſt huiuſmodi; Non itaque eſt ſummum bonum. Hæc ratio efficacior eſt præcedente, diluitur tamen ab Ariſtotele decimo Moralium Nicomachiorum cap. 3. hac diſtinctione. Voluptatem eſſe interminatam, duplici modo intelligere valemus; primò, ex parte noſtræ participationis; ſecundò, ratione ſuæ naturæ: Si primum inſpicimus; etiam Sapientia, Prudentia, Iuſtitia, cæteræque Virtutes, quas prætulit Plato, interminatæ ſunt; Iuſtiores enim, Sapientiores, ac Prudentiores, alii aliis dicuntur: Si aliud conſideramus, profectò
D voluptas (vt cæteræ naturæ rerum) interminata non eſt, ſed terminata; vel loquamur de pura, vel de impura voluptate: dantur enim certæ cauſæ definitique termini voluptatis, nõ ſecus ac caloris & ſanitatis, quos egredi per naturam voluptatis non licet; & præſertim, quia rerũ eſſentiæ ſunt vt numeri. Sic ab Ariſtotele diluitur ratio Platonis. Verùm, ſi accuratè vim oſtenſionis conſideramus, fortè non exactè ſoluta iudicabitur. Conferebat Plato Voluptatem cum Sapientia, & perpendebat in eorum permixtione; a quo congruens terminus, per quem id mixtum redderetur bonum, ortum duceret; & proculdubio menſura & rectum ad Virtutem pertinet, vt etiam Ariſt. decimo Moralium cap. 5. nos docet inquiens, Virtutem ac Virum Probum Menſuram eſſe rerum. Propterea cenſerem rectius poſſe dilui rationem illam Platonis per aliud fundamentum ex ipſomet Ariſtotele depromptum, & eſt; quòd voluptas ſincera ſuique natura bona, toto etiam genere bona eſt: & in ea nimium non habet locum, nam conſurgit ex actione Virtutis: nec per ſapientiam terminari debet, quia in ea nimium non reperitur; ſed quò fuerit maior, cò eſt melior: quare

Cynici.
Stoici.
Rationes quòd ſummum bonum nõ ſit poſitum in Voluptate.
Ratio prima.
Euerſio.
Secũda ratio.
Euerſio.
In dubiũ reuocatã ſolutio Ariſt.
Alia ſolutio.

re

re aliena menſura non eget: Hoc lucidiſſimè colligitur ex Ariſtotele in ſeptimo Moralium Nicomachiorum cap. 14. A

Tertia ratio. Tertia ratio, qua vtebatur Plato, deſumitur ex Natura & conditione voluptatis: Voluptas enim eſt quędam generatio, motus, & reſtitutio rei in ſuam naturam; Summum bonum non eſt generatio & motus, ſed eſt finis vltimus; non itaque ſummum bonum eſt voluptas: Nam generatio & motus ſunt viæ, ſummum bonum eſt finis; generatio & motus ſunt conditionis imperfectę & inconſtantis, ſummum bonum perfectum & conſtans eſt.

Dilutio. Diluitur hæc ratio ab Ariſtotele decimo Moralium cap. 3. & oſtenditur variis rationibus, verum non eſſe, quòd voluptas ſit generatio & motus: Et 7. libro cap. 12. legitur. Nec verò neceſſe eſt aliud quicquam voluptate melius eſſe (vt aiunt nonnulli finem generationis meliorem eſſe generatione) non enim voluptates ſunt ortus, nec omnes cum ortu ſunt coniũctæ; ſed actiones potius, & finis: nec cum oriantur res aliquæ, ſed cum aliquibus rebus vtimur, eueniunt: Neque omnium voluptatum finis quiddam ab illis diuerſum eſt; ſed earum, quæ ad naturæ perfectionem perducunt, &c. Nimium a Scopo vagarer, ſi de attinentibus ad eſſentiam & ortum voluptatum nunc agerem; B id enim integrum volumen expoſcit: Sat eſt (vt inſtituto inſeruit) patefacere nullã a Platone contra voluptatem fuiſſe formatam rationem, quæ ab Ariſt. non fuerit cõſiderata & ſoluta.

Quarta ratio. Vtebatur inſuper Plato hac ratione: Voluptas cum Sapientia iuncta, eſt longè optabilior, quàm ipſamet ſeorſum a ſapientia conſiderata: non itaque ea ſola eſt ſummum bonum; ſummo enim bono nil optabilius excogitari poteſt.

Dilutio. Reiicitur ab Ariſtotele hæc ratio decimo Moralium Nicomachiorum cap. ſecundo; quoniam hoc eſt commune vnicuique bono, vt ex coniunctione cum alio per ſe bono reddatur optabilius.

Quinta ratio. Inſuper argumentabatur Plato aduerſus Voluptates hunc in modum: Quotieſcunque conditionem alicuius conſiderare volumus, non exiguum, ſed maximum eius conſiderare debemus: at voluptates vehementiſſimæ vitioſis conueniunt; de Temperante autem dicitur, Nil nimis: illæ vehementiſſimæ voluptates prauæ ſunt: quare ſummum bonum in voluptate locari non debet.

Dilutio. Diluitur hæc ratio primò per Platonem, qui mox in Philebo magis ex ſententia loquens inquit: Dum naturam voluptatis iudicare volumus; non vehementiſſimas, ſed ſinceras & C puras conſiderare debemus: Inſuper diluitur per Ariſtotelem, qui monet conſiderandas eſſe eas, quæ non ex euentu, ſed ſui natura ſint voluptates; Propterea addit 7. Moral. Nicoma. cap. 13. Iam verò nil prohibet, ſi nonnullæ voluptates malæ ſunt, quo minus aliqua voluptas ſit ſummum bonum; quemadmodum ſcientia aliqua eſt optima, etiam ſi aliquæ ſint malę: immo verò fortaſſe etiam neceſſe eſt; Siquidem vniuſcuiuſque habitus actiones liberæ ſunt, & non impeditæ, ſiue omnium habituum actio beatitudo eſt, ſiue alicuius eorum; modò non ſit impedita, eam maximè eſſe expetendam: at hoc eſt voluptas: itaque erit aliqua voluptas ſummum bonum, cum ſint multæ (ſi fors ita ferat) abſolutè malæ: atque ob hanc cauſam vitam beatam iucundam eſſe omnes exiſtimant, & beatitudinem cum voluptate cõnectunt non iniuria: Nulla enim actio, ſi impeditur, perfecta eſſe poteſt: at beatitudo in perfectis rebus numeratur: Quocirca & corporis, & externa bona, & fortunam quoq; ne hæc impediantur, deſiderat beatus, &c. Conſtat itaque, Ariſtotelem pro partibus Voluptatis ſatis acriter pugnaſſe, & accuratè ſoluiſſe rationes; quæ eam ſenten- D tiam videbantur euertere, quòd voluptas ſit ſummum bonum: adeò vt non iniuria nonnulli viri docti exiſtimarint, ex ſententia Ariſtotelis eſſentiam ſummi boni in voluptate eſſe poſitam.

Plato. Plato ex ſerie bonorũ voluptatem non reiecit; ſed conceſſit dari voluptates probas, viroque fęlici congruentes: dixit tamen in Philebo, ſummum hominis bonum non in ſola ſapientia, nec in ſola voluptate eſſe poſitum, ſed in mixto ex vtriſque: in qua mixtione Sapientia principẽ obtineat locum, cum ſit menſura, & terminus; humiliorẽ verò voluptas, cum ſeruet conditionem infiniti.

Plato ab apparente contradictione liberatur. Quòd ſi nonnunquam, vt in Gorgia, ſummum bonum in ſola virtute ait eſſe collocatum: id euenit; quia tunc conſiderat partem principem, quæ ſe habet vt forma conſtituens vniuerſum ſummum bonum.

Reſolutio

A

Reſolutio Principalis Difficultatis, an Eſſentia Summi Boni in Voluptate ſit poſita. Cap. XVII.

VT demum de propoſita, ac pro omni parte agitata difficultate dicam, quod
ſentio; Quinque profero aſſertiones: Quarum prima eſt; Summum homi *Prima aſſertio.*
nis bonum ſine iucunditate & gaudio non reperitur: Altera eſt; Ea Iucun
ditas non eſt eſſentia ſummi boni, nec pars eius: Tertia eſt; Ea Iucundi- *Secunda.*
tas eſt comes, & affectio ſummi boni: Quarta; Quia affectio ſummopere eſt iuncta *Tertia. Quarta.*
cum eo cuius eſt affectio, propterea Ariſtoteles Iucunditatem cum ſummo bono
ſummopere coniunxiſſe viſus eſt: Quinta & poſtrema; Minus rectè loquutus eſt *Quinta.*
Plato, dum in Philebo dixit ſummum bonum in mixtione ſapientiæ & voluptatis eſ-
ſe poſitum; non enim rectè affectio dicitur miſceri cum eo, cuius eſt affectio. Pri- *Explicatur prima.*
ma aſſertio ſatis eſt conſpicua, & profertur a Platone in Philebo, & confirmatur
B ab Ariſtotele in ſeptimo & decimo libris Moralium Nicomachiorum: propte-
rea a maximè lætando Beatitudo apud Græcos dicta fuit, vt alibi patuit: & er-
rarunt Stoicorum illi, qui in indolentia ſummum bonum collocarunt. Secun- *Explicatur ſecunda.*
da aſſertio, quæ erat Iucunditatem non eſſe eſſentiam ſummi boni, varijs rationibus
oſtenditur; nam hæc ea eſt, in qua eſt poſita vis vniuerſæ difficultatis. Pro cuius
oſtenſione accipiendum eſt, vt inductione colligitur, Voluptatem non ob aliud pa- *Cur parata Voluptas.*
ratam ordinatamque fuiſſe: niſi, vt eius dulcedine inuitati, ad vſum noſtrarum fa-
cultatum redderemur alacriores; & labores, qui ex vſu prodeunt, lenirentur: ideo
inſpicimus, Naturam cum illis munerum functionibus vehementiſſimam complicaſ-
ſe voluptatem, quæ maximè ei ſunt conſentaneæ; vt cum vſu Veneris, & nutritio-
nis. Nec putandum eſt, nutritionem & prolis generationem dirigi ad voluptatem,
ſed vice verſa voluptatem ad eas. Par quoque ratio eſt de actione morali, & contem
platione: non enim honeſtè operamur, vt lætemur; ſed contra lætamur, vt hone-
C ſtè operemur; ac vt attentius, efficacius, diutius, conſtantiusq; rectè agamus. Ideo
rectè Alexander quarto Naturalium Quæſtionum cap. 26. oſtendit; non honeſtum
in gratiam voluptatis, ſed voluptatem in gratiam honeſti eſſe optandam; & ab hone
ſto voluptatem recipere perfectionem & conditionem boni, non vice verſa: Et qui
cunque voluptatem ſibi ſtatuunt finem, naturam & conditionem rerum peruertunt.
Sic rectè Plato in Philebo patefecit, Voluptatem non finem eſſe, ſed ordinatam in fi-
nem; nec ſecus exiſtimauit Ariſtoteles, vt mox patebit: & ideo, cum Vita & volu-
ptas ſint coniuncta, rectè Plato in Philebo dixit voluptatem eſſe paratam in gratiam
vitæ, & non econtra. Ariſtoteles tamen in decimo Moralium Nicom. in calce quar
ti cap. hac de re dubitauit, inquiens: Vtrum autem propter voluptatem optemus
viuere, an viuendi cauſa voluptatem ſequamur, omittamus in præſenti diſputare;
videntur.n. hæc inter ſe eſſe copulata, neque alterum ab altero poſſe ſeiungi, &c. Ve-
rùm cum dubitauerit, prius tamen veritatem protulit inquiens; iure optari volupta-
tem, cū perficiat Vitam, quæ cuiq; optabilis eſt. Ex his hæc formatur ratio: Id; quod *Ratio prima.*
D dirigitur ad aliud, & non eſt finis poſtremus; non debet cenſeri eſſentia ſummi bo-
ni: Voluptas eſt huiuſmodi: Quare &c. Secundò id ipſum oſtenditur; quia perfectio *Ratio ſecunda.*
rei perficiendæ reſpondere debet, ſummum bonum eſt animi perfectio, quare ani-
mo reſpondere debet: conſentanea animo ſunt Verum & honeſtum: quare in Veri in
ſpectione, honeſtique adeptione, non in voluptate ſummum bonum locari debet.
Præterea; ea debet cenſeri eſſentia ſummi boni, per quam homo redditur & deno- *Tertia.*
minatur bonus: at homo, non quia voluptate afficitur, ſed quia honeſtè & rectè agit,
bonus dicitur. Præterea; dicere voluptatem eſſe eſſentiam ſummi boni, eſt euerte- *Quarta.*
re naturam & conditionē voluptatis: nam voluptate afficimur per aliquid bonum;
& quò magis videbitur bonum, magis voluptate afficiemur: quare, ſi homo fœlix
ſumma lætitia eſt affectus, profectò ob ſummum bonum lætitia affectus eſt: quare ne
ceſſe eſt, vt aliud ſit ſummum bonum, aliud lætitia ex poſſeſſione ſummi boni nobis
competens. Inſuper: In eo eſt poſita eſſentia ſummi boni; quo poſito, & ſeiunctis *Quinta.*
cęteris, ſeruatur ſummum bonum; & quo remoto, ſummū bonum euaneſcit: At
poſita iucunditate, & demptis cęteris, non ita ſe habet; nam ſi in ea eſſet poſitum

ſummum

ſummum bonum, fęliciſſimi eſſent intemperantes & viri vitioſi, qui vehemen- A
tiſſimis voluptatibus afficiuntur: Et nil obeſt, ſi dicatur eas non eſſe verè voluptates;
quoniam qualeſcunque ſint, non minus ſunt gratæ & ſuaues vitioſis, quàm probæ
Cōfirmatio. probis. His accedit, quòd; ſi voluptates ab honeſta actione habēt, vt probæ & ho
neſtæ ſint; non ex ſe, at munere alterius bonæ erunt: eſſentia autem ſummi boni ex
ſe debet eſſe talis, & ob eam cætera debent cenſeri bona: Quotieſcunque enim duo
ita ſe habent, vt munere vnius alterum ſit bonum, & non vice verſa; id quòd eſt cau
ſa, vt alterum ſit bonum; maximè bonum cenſeri debet: at non per voluptatē actio
redditur proba, ſed per actionem voluptas: non itaque in voluptate conſiſtit eſſen-
Alia ratio. tia ſummi boni. Inſuper, ſummum bonum dicitur eſſe honore dignum, vt in primo
Moralium Nicomachiorum cap. 12. declaratur: at non iucunditas, ſed honeſta actio
reddit hominem dignum honore, vt ex ſe conſpicuum eſt; immo nec Deum propte
rea honoramus, quia iucunditate immenſa fruitur. Ex his itaque ſatis conſtare cen
ſeo, eſſentiam ſummi boni, non in voluptate; ſed in actione ex virtute prodeunte
eſſe collocatam, per quam reddimur ſimiles Deo: quæ ſimilitudo frequenter nomi- B
ne ſummi boni deſignatur.

Ariſtotelem non putaſſe Eſſentiam Summi Boni in voluptate eſſe poſitam. Cap. XVIII.

NOn defuere Viri docti, vt Epiſcopus Caſerta, & alii; qui Ariſtoteli tribue-
runt, quòd putauerit iucunditatem eſſe eſſentiam ſummi boni: quorum
ſententiam non eſſe veram, cùm ex dictis in præcedente capite, tum ex
Ariſtotelē non collocaſſe ſummum bonum in uoluptate. nunc dicendis ſatis conſpicuum reddi poteſt. Et primò; Si Ariſt. putaſſet
iucunditatem eſſe eſſentiam ſummi boni, perperam in primo libro Moralium Nicom.
indagaſſet ac aſſignaſſet definitionem eius: inquirens enim quid ſit ſummum bonum
hominis, patefacit ſingularum rerum perfectionem, & bonum in earum actione eſſe C
collocatum; ex quo colligit, ſummum hominis bonum in eius proba actione poſi-
Ratio prima. tum eſſe: idque definiens ait, eſſe actionem perfectæ virtuti conſentaneam; non aūt
Solutio. inquit eſſe voluptatem. At reſpondent, & inquiunt; definitionem illam non explicare
formam, ſed cauſam efficientē; & dicere, non quid, ſed potius propter quid: non ſe-
cus ac dum dicimus, Iram eſſe appetitionem vindictæ, & Eclypſim eſſe interpoſi-
Euerſio. tionem Terrę. Quæ ſolutio approbanda non eſt: quoniam, dum inquiritur quid ſit
res aliqua, præſertim ea definitio tradi debet, quæ formam & eſſentiam patefacit; &
ſi altera traditur, quæ explicat cauſam externam; nunquam tamen ea prętermittitur,
quæ eſſentiam & formam patefacit: at Ariſtoteles ſolùm dixit ſummum bonum eſſe
actionem probam, nunquam dixit eſſe voluptatem. Præterea Ariſt. eo in loco perqui
rens & referens varias de ſummo bono ſententias, nunquam conſiderauit & protu-
lit opiniones de cauſa efficiente; ſed ſemper de natura, forma, & eſſentia ſummi bo
ni. Inſuper; eo in loco non conſiderat, ſed negligit ac paruipendit eorum opinionem,
qui in voluptate ſummum bonum collocarunt: quam tamen accuratè conſiderare, D
eamque emendare debuiſſet, ſi in voluptate ipſe quoque ſummum bonum colloca-
tum exiſtimaſſet. Inſuper: Si Philoſophus cauſam efficientē ſummi boni conſideraſ-
ſet, non debuiſſet negare ſummū bonum in Virtute eſſe poſitum; cum Virtus ſit prin-
ceps cauſa ſummi boni, & iucunditatis: iucunda enim eſt actio, quia per habitum
operamur, vt ipſemet in primo eo libro patefecit. Præterea; Philoſophus oſtendens
ſummum bonū in actione collocatum, ſemper principia accipit, quę vera ſunt de na-
tura & eſſentia, non de cauſa efficiente rei: nam in cap. 7. primi lib. inquit. Quorun-
cunque actio aliqua vel opus eſt, eorum finis & perfectio in eorum actione ſiue opere
poſita eſt; hominis datur propria actio; quare in ea ſummum hominis bonum eſt col
locatum: Maiorem oſtendit inductione in Tibicine, Fabro, aliiſque Artificibus. At
dum de Artificibus dicimus, in opere eſſe collocatum finem & bonum eorum; non
cauſam efficientem perfectionis, ſed formam & naturam eius explicamus: quare; ne
Philoſophus per fallaciam æquiuocationis nos fallat; dicēdum eſt in eadem ſignifica
tione debere intelligi concluſionem, quam colligit inquiens, ſummum hominis bo-

num

A ſum in actione eſſe poſitum. Quod confirmatur: quia in ſecundo libro de Cœlo cont. 17. inquit Philoſophus; id, cuius eſt opus, eſt gratia operis: at id, cuius gratia aliquid eſt, finis & bonum eius cenſeri debet, non cauſa efficiens. Præterea lucidiſſimè Philoſophus ſuam ſententiam patefecit in primo Magnorum Moralium cap. 3. inquiens. Quæ porrò in anima definita ſunt bona, trifariam diſtribuuntur; in Prüden tiam, Virtutem, & Voluptatem: poſt hæc igitur, quod profitemur omnes, etiam finis videtur bonorum, idemque abſolutiſſimum eſſe, fœlicitas; quod ſanè fatemur eſſe in bene agendo, beneque viuendo &c. Lucidiſſimè his verbis teſtatur Philoſophus, ſummum bonum, non in voluptate, ſed in actione, vt diſtincta a voluptate, eſſe poſitum. Præterea in decimo de Moribus cap. 3. colligens explicata & dicta, luce clarius ſuā ſententiam patefacit inquiens. Multas denique ad res ſtudium atque operā noſtram contulerimus, etiam ſi nullam voluptatem ſint allaturæ; Verbi gratia ad vi dendum, memoria tenendum, ſciendum, ad Virtutes denique comparandas: nec refert, quòd his neceſſariò ſuccedunt voluptates; hæc enim ſequeremur & expetere

B mus, etiam ſi nulla ex iis proficiſceretur voluptas: Non eſſe igitur bonum voluptatem, neque omnem eſſe expetendam; eſſeque nonnullas per ſe optandas, vel ſpecie, vel iis rebus ex quibus oriuntur, differentes, perſpicuum videtur &c. His verbis tam conſpicuè ſuam ſententiam Philoſophus patefecit, vt nil clarius pro ea dici poſſit: apertè enim aſſeruit Virtutes eſſe optandas ex ſe, non ob voluptatem; & voluptatem non eſſe ſummum bonum. Ideo in primo Moralium Nicomachiorum cap. ſeptimo dixit, fœlicitatem ſolum ſui gratia, nunquam gratia alterius optari; voluptatem verò, Mentem ſanam, & virtutem, cum propter ſe, tum gratia fœlicitatis optari. Ex his lucidiſſima conſtat ſecunda aſſertio in præcedentibus prolata: quod ſcilicet iucunditas non ſit eſſentia, neq; pars eſſentiæ ſummi boni; nec abſolutè, nec ex ſententia Ariſtotelis. Et propterea ſententiam Scoti quarto Sentent. diſt. 49. quæſt. 7. præferendam cenſeo opinioni Diui Thomæ: nam D. Thomas 4. Sentent. diſtin. 48. Artic. 1. quæſt. 3. cenſuit gaudium eſſe de eſſentia ſummi boni, quod inficiatur Scotus.

C

Quomodo Voluptas ſit comes Summi Boni, & Explicatio Poſtremarum Aſſertionum, Cap. XIX.

QVemadmodum cæterarum rerum, quæ ab alio prodeunt, & ſui integritatem ac perfectionem ſunt adeptæ, dantur Principia, eſſentia, & affectiones: ita ſummo hominis bono hæc tria iure optimo cōpetere debent. Proxima eius principia ſunt, Virtutes; eſſentia & forma eſt actio ex virtute prodiens; affectiones eius ſunt Iucunditas, interna animi tranquillitas, conſtans quædam ſecuritas, & ſimilia: Hæc cum fluant ex eſſentia ſummi boni, & forma eius, recta ratione propriæ affectiones nuncupari merentur. Hoc ſæpe indicauit Philoſophus: nam libro decimo cap. quarto inquit, Voluptatem ſimilem eſſe pulchritudini, quæ ex congruente partium corporis menſura & diſpoſitione conſurgit: Vt igitur pulchritudo non eſt optima corporis diſpoſitio, ſed eam ſequitur, tanquam co

D mes, & affectio: ita voluptas non erit ſummum animi bonum, ſed affectio eius. Inſuper cap. ſeptimo eiuſdem libri ait, Voluptatem putamus copulari & connecti debere cum ſummo bono: Si connectitur cum ſummo bono, non poteſt cenſeri ſummū bonum; & quia ſummum bonum neceſſariò comitatur, cenſeri debet affectio eius. Eandem ſententiam protulit lib. 8. de Repub. capite 3. inquiens: Fœlicitas eſt cum voluptate, quæ ex honeſtis actionibus oritur. Inſuper in primo libro Moralium Nicomachiorum cap. 8. confirmans Ariſtoteles ſuam de ſummo bono ſententiam per nonnulla communia, quæ a Veteribus Philoſophis ſummo bono tribuebantur, inquit: Alii enim Virtutem, alii Prudentiam, alii Sapientiam quandam, beatitudinē eſſe exiſtimant; nonnulli hæc ipſa, aut horum aliquid, vnà cum voluptate, aut non ſine voluptate. Cum dicat (vnà cum voluptate) indicat ſententiam Platonis, qui in Philebo ex mixtione ſapiētię & voluptatis dixit cōſurgere ſummū bonum: cum addat (aut nō ſine uoluptate) indicat opinionem propriam, quòd voluptas ſit affectio ſummi boni, ſine qua ſummum bonum non reperitur. Et hoc confirmat inquiens in

Explicatur Tertia aſſertio, quod voluptas ſit propria affectio ſūmi boni.

Explicatur locꝰ ex primo Moralium Nicomachiorū cap 8.

in Fęlicitate hæc tria connecti; vt ſit optima, iucundiſſima, & formoſiſſima: non A
autem ſecerni, vt Deliaco Epigrammate ſecernebantur. Cum itaque fœlici-
tas dicatur iucundiſſima, iucunditas non eſt eius eſſentia; vt enim albedo non dici-
tur alba, ita nec iucunditas denominari poteſt iucunda: at affectio eius eſſe poteſt, ac
ita per eam denominari & dici iucũdiſſima. Et cum in eodem cap. dicat Philoſophus
Vitam viri probi & fœlicis honeſta agentis, non egerę voluptate, tanquam appen-
dice quadam; græcè (ὥσπερ περιάπτου τινός) ſed habere in ſe voluptatem: non dicit
vitam optimam eſſe voluptatem, ſed eam in ſe habere; vt homo in ſe habet faculta-
Alexander. tem ridendi, non autem eſt ea facultas. Eandem Veritatem optimè nouit Alexander,
fidus interpres Ariſtotelis: propterea 4. Naturalium quæſtionum cap. 23. dixit, Vo
luptatem ab Ariſtotele dici actum & actionẽ, non quia ipſa propria ratione ſit actus;
ſed quia in actione eſſe habet, nec poſſit abſque ea fieri: Quocirca quemadmodum,
quòd actus ſit non impeditus, habet; ita habebit, quòd ſit fœlicitas: Actus autem
eſt non impeditus, eò quòd talem ſequatur actionem: Quare & fęlicitas eſt, eò quòd
fœlicitatem ſequatur, & ſit ſignum præſentiæ eius &c. Rectè itaque dictum eſt, volu B
ptatem eſſe comitem & affectionem quandam principem ſummi boni: eſt enim, tan-
quam flos & ſplendor ex eo conſurgens: per quem arctius, dulcius, ac intimius cum
Explicatio quartæ aſſertionis. obiecto ſummi boni Vir fęlix connectitur. Ex his patet ratio quartæ aſſertionis, quæ
erat; Cum Voluptas ſit affectio ſummi boni, iure ab Ariſt. ſummopere iudicatur iun
cta cum eo. Pro cuius explicatione conſiderandum eſt, in propria affectione duo con
ſiderari; primò facultatem, quaſi actum primum; ſecundò actionem facultatis, quaſi
actum ſecundum: vt riſibilitas, & ridere. Similiter de voluptate loquendo, in ea
conſideramus facultatem; hæc ſequitur habitum Virtutis, per quem ſumus nati cum
voluptate agere: inſuper conſideratur actio, & actus, quo voluptate perfundimur; qui
ſequitur actionem virtutis. Vt facultas cum habitu, ita actus voluptatis cum actione
eſt ſummopere complicata; eodem enim habitu nati ſumus operari honeſtè, & cum
iucunditate, ſolùm diſtincta ratione: Similiter eadem actione reddimur fœlices;
& iucundi. Dum propria affectio comparatur cum eo cuius eſt affectio, dubium eſt; C
Affectio cum ſit facultas, non diſtinguitur ab eo cuius eſt affectio. an ab eo diſtinguatur, nec ne: Rationes, & Opiniones ſunt pro omni parte. Mihi ta
men ſemper ea opinio magis arriſit, quæ etiam fuit Alexandri & Scoti, quòd non
diſtinguantur niſi ratione: At quouis modo res ſe habeat, hoc nobis ſatis eſt; pro-
priam affectionem omnium conſenſione ſummopere eſſe iunctam cum eo, cuius eſt
affectio: Inde oritur, quòd Ariſt. Voluptatẽ nonnunquam nuncupauit actionem, vt
in pręcedentibus retuli; nonnunquã ab ea ſecreuit, Veluti in 10. Nico. cap. 5. inquiens:
Quamuis actio & voluptas maxime ſint complicata, non tamen idem ſunt (abſur-
dum enim fuerit) ſunt itaque diſtincta &c. Iure Ariſt. ita loquitur; ſunt enim funda
mento idem, ratione diſtincta: & maior diſtinctio apparet, dũ conſiderantur in actu
ſecundo, quam in primo. Addebatur poſtremò, non rectè Platonem in Philebo dice
Explicatur poſtrema aſſertio. re ſummum bonum conſurgere ex mixtione ſapientiæ & voluptatis: Ratio eſt quia,
dum ita loquimur, indicamus eſſentiam ſummi boni etiam in voluptate eſſe poſi-
tam; veluti ſi diceremus, hominem conſurgere ex ratione & riſibilitate, quod qui-
dem dicendum non eſt: homo enim per rationem conſtituitur; affectio deinde ex
rei natura prodit, eamque ſequitur. Aſſero tamen, litem de verbis potius quàm de D
ſententia eſſe: Plato profectò minus rectè loquitur, quàm Ariſtoteles, idem tamen
Plato cum Ariſt. conciliatur. ſentit; ambo enim re vera putant voluptatem eſſe affectionẽ ſummi boni. Idque col-
ligo Primò; quia in Philebo primas partes ſummi boni tribuit ſapientiæ, poſtremas
voluptati veræ, indicans eſſe affectionem eius: Secundò; quia in Gorgia & alibi, in
ſola ſapientia dixit eſſe collocatum ſummum bonum, indicans ſolam eſſentiam eius.
Propterea in Gorgia in perſona Socratis inquit, ſe ignorare an Rex Macedonum &
Perſarum fœlices eſſent, quoniam cum illis non erat conuerſatus: ideo ignorabat,
quomodo iuſti & eruditi eſſent; nã in his tota beatitudo eſt collocata, vt in Iniuſti-
tia & turpitudine vniuerſa miſeria. Ideo rectè Plotinus En. 6. lib. 7. cap. 27. aſſeruit,
voluptatem comitari adeptionem boni, bonum verò etiam abſque voluptate eſſe
eligendum.

A *Cur Ariſtoteles Voluptatem veram commendauerit, & quomodo Diluantur Rationes pro parte Voluptatis. Cap. XX.*

MIrari profectò quiſpiam poterit: Si Ariſt. in voluptate ſummum bonum nõ Dubitatio
collocauit, Si in attinentibus ad connexionem voluptatis cum ſummo bo
no ſolis verbis a Platone diſſentit; cur tam ſtrenuè pro voluptate dimica-
uit? tam acriter dicta Platonis reiecit? tam accuratè rationes eius diluit?
Cui admirationi ſatisfaciens dico: Quamuis Plato voluptatem cum ſummo bono Solutio.
coniunxerit; tamen nimium videbatur partibus eius detrahere, nimium vilem dimi
nutumq; actum illam ſtatuebat, dum in generatione eſſe poſitam affirmabat. His ac
cedit φ, qui Platoni ſucceſſerunt, Xenocrates nempe & Speuſippus, voluptatem pe-
nitus neglexiſſe viſi ſunt: oſtenſionesq; paruipendebant; quibus Eudoxus Gnidius,
auditor cum Archytæ Tarẽtini, tũ Platonis, vtebatur pro parte voluptatis. Propterea
Ariſt. Xenocratis condiſcipuli æmulus, quia Platoni in Academia ſucceſſit, nimiã
B illam ſeueritatem eius & Speuſippi moderari volens, regulam ſeruauit, quam in
primo Mora. Nic. ſeruandam præcepit; nempe, dum contortum dirigere volumus,
in oppoſitum eſſe flectendum: hac itaq; de cauſa Eudoxi oſtenſiones magnifecit, le
uesque manifeſtauit ſolutiones, quibus æmuli vtebantur: veluti etiam Plato coactus
fuit ob eandem cauſam voluptatem oſtendere vilem; quia cum Philebo diſputabat,
qui voluptatem omnem cenſebat bonam. Ex dictis etiam colligere valemus, quid ve Quid veri
ri includant rationes, quibus oſtendebatur in voluptate ſummum bonum eſſe collo includãt.
catum: ex eis enim id ſolum colligitur; φ vera voluptas ſit, tanquam eſca nos inui- rõnes pro
tans ad ſummum bonum, dulciſſimaq; affectio eius. Nam, dum dicitur Voluptatem Voluptate
naturę propenſione maximè expeti, id patefacit; voluptatem eſſe bonum quoddam formatæ.
communiſſimum, ad ſenſum & corpus maximè pertinens; non autem eſſe ſummũ Diluitur ratio prima.
bonum hominis: natura enim; cum ſit vel materies, vel forma a materie pendens;
ad ea nos reddit procliues, quæ ad corpus pertinent; & voluptatem cuncta appetunt,
at non omnia eam maximè appetunt: immo per naturę legem magis optamus illud,
C cum quo complicata eſt voluptas; veluti prolem, cõſeruationem ſpeciei, & indiuidui;
actionẽq; honeſtam. Et hoc in loco naturæ ſolertiam admirari licet; quæ ad vnum mi Naturę Solertia.
nus principale (nempe ad voluptatem) nos apertè reddit procliues, vt ſimul latenter
ad præſtantius nos dirigeret; idq; facit, quoniam finis eius minus cadit ſub ſenſum: ita
apertè ad cibi & veneris Voluptates nos inuitat; vt latenter ad indiuidui humaniq; ge
neris conſeruationem, quę voluptati pręfertur, nos dirigat. Propterea homo rectè af-
fectus, quod eſt principale, pręſertim expetere debet: quicunq; autem in ſola volupta
te perſiſtit, verumq; finem negligit, iumentorum vitam viuere dicitur. Ratio Secun- Diluitur ratio ſecũda.
da ſumebatur ex dolore, qui pęna & malum eſſe dicitur. Cui reſpondens aſſero: dolo
rem eſſe vitandum, non tanquam ſummum malum, ſed tanquam ſummi mali affe-
ctionem; longè enim deterior eſt actio vitioſa, quàm dolor: immo dolor & pęna patra
ti ſceleris commẽdatur; & actio viri fortis, quamuis ſit cum dolore aliquo permixta; Diluitur
optima dicitur. Tertia ratio ſumpta ex conditionibus ſummi boni erat, φ voluptas ſo tertia.
lum ſui gratia optaretur; & eſſet honore, nõ laude digna. Cui rñdens dico; Voluptatẽ
D eſſe profectò ex ſe optandã, & apertè ſui gratia expeti; latẽter tñ, & ex principali inſti-
tuto naturę, paratã eſſe ob aliud, vt patefeci: inſuper, ſępe dr nõ expeti ob aliud; quia
conſideratur vt iuncta cũ actione proba, eã includens, cumq; ea modo aliquo eadem;
fęlix.n. coniugiũ probę actionis & iucunditatis, eſt Vita beata. Et dũ additur, φ nõ lau
datur: Reſpondeo; laudẽ, & honorẽ, non voluptati, ſed ei cõpetere, ex quo voluptas
prodit; vniuerſa.n. voluptatis probitas & improbitas, in actione poſita eſt, & ex ea cõ
ſurgit; ideo ad eã honor, & dedecus pertinet: immo nõnunquã iuuenes cõmẽdamus,
quia lętantur actionibus honeſtis; inde.n. ſpẽ recipimus, vt viri probi ſint euaſuri. Rõ Diluitur
quarta erat, quia Voluptas cętera bona auget & perficit, tãquã finis. Rñdeo, verã vo- quarta.
luptatẽ eſſe quidẽ bonã, at non ſummũ bonũ; & bonũ eius ex virtute, honeſtaq; actio
ne manare: & perficere actionem; non vt finem, cuius gratia ſit honeſta actio: ſed vt
affectionem vltimi finis, vt aliquid vltimò ſuperueniens, eique inſeruiens; tanquam
flos quidam, & pulchritudo ex optima corporis diſpoſitione conſurgens;, vt dixit
Ariſt. at non pulchritudo; ſed ſanitas eſt ſummum bonum corporis: Voluptas per-

ficit ſummũ bonũ,nõ pro gradu eſſentiæ & intenſionis, ſed pro extẽſione & vſu eius. Diluitur rõ ex nomine ſumpta. Et qùamuis apud Græcos nomen ſummi boni a gaudio deducatur,id parum refert: nam vel fuit deſumptum ex conſpicua affectione eius; vel qui id nomen formarunt, eius fuere ſententiæ. Explicatur locus decimi Moralium. At ea auctoritas magni ponderis eſſe videtur, quæ ſumebatur ex decimo Moralium Nicomachiorum cap.4. quo loci dicebat Philoſophus; voluptatem perficere ſummum bonum, vt ſanitatem hominem ſanum. Reſponſio tamen ſuſcipitur ex eodem loco, & verbis Philoſophi; cum dicat, voluptatem perficere actionem, non vt habitus penitus inſitus, ſed vt finis ſubſequens & conſurgens: indicat enim non eſſe eſſentiam ſummi boni,ſed eam ſequi: & non reſpondere facultati ſentiendi & ſenſibili, hoc eſt efficienti & obiecto; ſed formæ: quia eſt quædam forma,non quidem dans eſſe ſummo bono, ſed ei ſuperueniens; vt affectio, cum diſtinguatur ratione, ſuperuenit ei, cuius eſt affectio. Diluuntur rõnes alię. Similiter etiam diluuntur rationes, quæ ex Ficino colliguntur: falſum enim eſt, nos optare viuendi & ſpeculandi actionem, vt gaudeamus; & non vice verſa: immo oppoſitum eſt dicendum,vt conſpicuum eſt ex dictis in præcedentibus. Et dum additur, Gaudium plura includere: Reſpondeo; includere plura, non inſeruientia ſibi,eique vt fini ſubordinata, ſed ex quibus pendeat: ita autem homo plura præſupponit quàm Deus, & accidens quàm ſubſtantia. Dicebatur, virum bonum per gaudium magis & intimius connecti cum obiecto, quàm per cognitionem; & non qui videt, ſed qui vult, amat, eoque gaudet, dicitur bonus; & ob id ſummum bonum dicitur pertinere ad vim appetendi, eamq; explere,ad quam pertinet voluptas. Reſpondeo; gaudium nõ eſſe id,per quod nectimur cum obiecto; ſed id, quod ex connexione conſurgit; & ideo non ſummum bonum, ſed affectio dicitur: bonus autem dicitur, qui intelligit ſummum bonum, & agit ei conſentanea; ita enim per imitationem cognitionis,& actionis fit illud: pertinet autem modo aliquo (vt ſuo loco patebit) ſummum bonum etiam ad facultatem appetendi; quatenus ad eam quoque pertinet, cum actio, tum affectio eam ſequens. Dicebatur inſuper; nos frui bono, non per cognitionem, ſed per conuerſionem facultatis cognoſcentis in obiectum, effuſionemque in illud. Reſpondeo ſummum bonum in ea connexione eſſe poſitum, connectimur per actionem: ea effuſio, & gaudium eſt id, quod ſequitur adeptionem ſummi boni. Ita etiam requies in re viſa, ac tranquillitas, qua perfunditur Vir beatus, cenſeri debet affectio fęlicitatis: vt enim fęlicitas eſt ſummum bonum, ita eius affectio eſt incomparabile gaudium, ſummaque lętitia; qua iubilant viri beati, iubilant Angeli, & Archangeli; Magnificantes Deum, cui Honor & Gloria.

Opinio Platonis de Summo Bono. *Cap.* *XXI.*

QVoniam opinio Platonis de ſummo bono a variis vario modo refertur, eique nonnulla tribuuntur, quæ ſummopere ab illius ſententia diſcrepant: ac inſuper; quoniam de Idea boni ab eo excogitata, vel approbata, ab Ariſtotele verò reiecta, ſumus verba facturi: Propterea vtile duxi, quid de ſummo bono ſenſerit Plato, primò patefacere. Opinio Platonis. Cenſuit Plato in Timæo, quem in parte ſequutus eſt etiam Origenes; ab æterno per Diuinam Mentem, Animæque ideam manaſſe a Deo Animas rationis compotes: quæ ratione varietatis ſtellarum eas primò recipientium, primorumque corporum, certo numero eſſent definitæ; abſolutè tamen, & ratione ſuæ eſſentiæ a materie non pendentis, quæ ideæ reſpondet, vna, & non plures, nec ſeiunctæ eſſent (quãuis de hoc ſint variæ Academicorum ſententiæ) eaſque cenſuit cunctarum rerum rationibus eſſe decoratas; per quas, dum ſolutæ ſunt a craſſo corpore,cuncta cognoſcerent; ac ita per varias ſtellas fuiſſe effuſas: in quibus quidem ſtellis propriam haberent ſedem, ſtellam in orbem verterent, & fęlicem vitam ducerent. Verùm quia mediæ cuiuſdam ſunt conditionis, generationiſque in ſe includunt ſemina,& procliues ſunt ad formanda perficiendaque mortalia corpora, interioreſque vitas edendas; propterea (dum opus fuerit) deſcendunt ad ea formanda corpora, quæ præſertim fauore ſuę ſtellę conſtructa & elaborata fuerunt: vt,cum rectè hoc ſuo munere fuerint functæ, fœlicius in ſuam ſedem reuertantur; & ſummo bono, tanquam ſibi magis proprio, ſuoque labore & peregrinatione comparato, fęlicius fruantur. In hac Peregrina-

A regrinatione, ratione deſcenſus, ratione curſus mortalis vitæ,& demum ratione re-
ditus in Patriam, varia ei conueniunt. Nam primò ob deſcenſum conſideramus
Quę competunt animę per deſceſum in Terram.
in anima caſum alarum; hoc eſt inſtinctuum, viriumque eius remiſſionem, quibus
ad ſuperna aſpirat:& ſunt interna commotio ad verum,& bonum. Conſideramus in
connexione eius cum corpore, ſoporem, & obliuionem eorum, quæ nouerat. Ob
curſum autem mortalis vitæ conuenit animæ, vel deuiare & labi, vel rectè progredi
Quę ei cōpetunt per cursū mortalis uitæ.
per viam ſublimem & Regiam: in quo curſu; vt primò a ſomno expergiſcatur, re-
miniſcatur, per congruenteſque gradus reuertatur in Patriam; eget recta quadam
excitatione a ſenſilibus facta; & ab illis præſertim, quæ ſunt tanquam radii veri bo-
ni, verique pulchri: vt expergefacta per gradus Prudentiæ, Scientiæ, & Sapientiæ;
necnon munere rationum, & idearum; cum ipſo vno connectatur. Pro quo aſcen-
Quæ ei cō petunt per aſcenſum.
ſu & reditu neceſſariæ ſunt duæ alæ, pennarumque recuperatio, quæ in deſcenſu ce
ciderant: Ala dextra & Princeps, eſt facultas intelligendi & iudicandi; cuius pennæ
ſunt interna commotio inſtinctuſque ad verum, quæ per Sapientiæ ſalutares aquas
B reficiuntur: Ala ſiniſtra eſt facultas, quæ eſt principium agendi, & voluntas; Pen-
næ ſunt deſiderium honeſti, inſtinctuſque ad bonum, quæ per aquas Prudentiæ a
fonte Sapientiæ manantes reficiuntur. Ita alæ in Phædro, bono, pulchro, & ſapien
tia nutriri dicuntur: quæ hac ſalutari aqua inſperſæ, nutritæ, formatæ,& auctæ, ad
veri & boni originem animam eleuant. In quo fortunato eleuationis curſu, per ac-
commodatam Metaphoram nedum conſiderantur Alę; verùm inſuper Currus Ani
mæ, Auriga, Equi, Habenæ, & Calcaria. Hæc quamuis longè ſecus a multis ex-
plicentur, ego ita interpretanda cenſeo. Currus eſt æthereum Animæ vehiculum,
vt ex Phędro colligitur: Auriga eſt recta ratio per ſapientiam formata; quam comi-
tatur Prudentia: Caput aurigę, Mens eſt: Equi ſint appetitiones, quorum vnus bo
nus & albus eſt, alter malus & niger: Equus bonus; qui ſtimulis non eget, ſed ſola
adhortatione, rationeque regitur; eſt vis iraſcendi cum ratione iuncta, ab opinio-
neque boni ducta, quę vis rationis dicitur cuſtos: Equus malus, nigroque colore
perfuſus; eſt cupiditas ad laſciuiem, libidinem, corporiſque voluptates propenſa.
C Hos equos expreſſit Plato in Phędro inquiens; in ſingulis hominibus duas eſſe domi
nantes ac ducentes Ideas, quas ſequimur quocunque ducunt; Vna eſt, inſita nobis
voluptatum cupido; Altera, acquiſita opinio optimum expetens: quę frequenter
inter ſe pugnant;& hi quoq; nonnunquã duo nobis inſerti deſtinatiq; Dęmones nun-
cupantur. Stimuli interni & calcaria, ſunt veri & honeſti deſideria; externi autem, prę
mium & honor; Fręna verò & interna,& externa, ſunt odium vitii, timorq; infamię
& pęnarum. Et quoniam ſine Deorum afflatu ad ſublimia eleuari non valemus; pro-
Dii qui pſunt Eleuationi.
pterea huic fœlici eleuationi tria Numina pręeſſe dicuntur, Mercurius, Venus, &
Phębus. Nam conuertitur anima ad ſuperna: vel viſu pulchritudinis radios inſpi-
ciens; cui pręeſt Venus: vel auditu conſonantiam vocum percipiens, per quam ra-
tiones animę excitantur, ad ideaſque reuocantur; cui conſonantię pręeſt Phębus:
vel ratione recta per Sapientiam formata; cui præeſt Mercurius. Hoc curſu deſcen-
Per quæ ſigna deſcēdat & aſcēdat Anima
dere dicuntur animę per Cancrum, quod eſt domicilium Lunę generationis Antiſti
D tis; quatenus deſcendunt per internam propenſionem ad generationem: Aſcendere
verò dicuntur per Capricornum; quod, pręter id quod ſignum eleuationis eſt, etiã
eſt Domicilium Saturni contemplationem & Sapientiam præſeferentis. Demum, ob
finem eleuationis & curſus parata fingitur in dorſo Cęli Menſa, paratęque ſunt ei da
pes. Dapes pro Animarũ cõuiuio paratę, ſunt intuitus ipſius veri, ipſum vnũ, ipſum
bonum, ipſumque pulchrum: cum quibus anima iuncta, verè in vnũ redigitur, ve
reque bona & pulchra redditur; nec in alio ſummum noſtrum bonum poteſt eſſe po
ſitum, quàm in reditu ad ipſum bonum, a quo manauimus; ab eo enim ſolo vale-
mus recipere bene eſſe, a quo recepimus eſſe. Necti poteſt Anima cum ipſo
Anima viuens mortalem uitã poteſt necti cũ Deo
bono & vno, etiam dum iuncta corpori mortalem viuit vitam, at non liberè &
conſpicuè, ſed obſcurè & cum impedimentis; nec tempore longo, ſed exiguo: Ideo
valde pauci, illiq; imperfectè, in hac vita ſummo bono fruuntur; vt in Epinomide aſſe
ritur: In alia verò vita exactius, liberius, intimius,& diuturnius cũ ſummo bono ani-
ma connectitur. Dicitur Anima in curru eleuari ad cœlum; currus enim eſt æthe-
reum vehiculum, quod ad conſimile corpus redit: at per alas dicitur euolare ſu-

pracœlum, & ad ipſum vnum extolli. Anima enim ex conditione propria, ſtellæ A
ſibi deſtinatæ iuncta, vel ſupra dorſum cœli poſita, vnà cum cęlo in orbem vertitur,
ſtellamque ſibi creditam in orbem reuoluit; inſertam enim habet motionis originē,
propenſionemq; ad corpus: At munera Mentis, ſupra tempus, motū, cęlūq; extollit;
& in ſolo vno indiuiduè & ſine medio requieſcit, quod continenter intuetur: cum
animæ id faciant per tempus, & modo aliquo cum tempore, cum diſtinctione qua-
dam; & interuentu Mentis, cuius ſunt participes. Et cum Anima per Mentem ea
quæ verè ſunt inſpexerit, ideas nempe, & idearum caput; ſubiens rurſus intra cę-
lum, domum reuertitur, hoc eſt ad ſtellam ſibi comparem redit: ad quam reuerſa,
Auriga ad præſepe ſiſtens equos, tribuit eis Ambroſiam, mox Nectar potandum:
hoc eſt, ex huiuſmodi contemplatione & adeptione ſummi boni conſurgit, tan-
quam cibus Ambroſiæ nomine deſignatus, expletio appetitionum eius; mox ne-
ctar, quaſi potus, ſuperinfunditur; quatenus anima per reditum in ſuam naturam,
congruentemque diſpoſitionem, incomparabili gaudio perfunditur: Quæ duo re-
cta ratione reſpondent Lacti & Melli, quibus ex relatione Moyſis ſaturauit Deus di B
lectum populum ſuum. Et ex his elicere debemus explicationem ſententiæ Orphei,
a Platone in ſecundo de Republica relatæ, a Muſæoque approbatæ, Ebrietatem eſ-
ſe præmium iuſtitiæ; denotauit enim ebrietatem in animi gaudio collocatam: Cui
ſimile Propheticum illud, Inebriabor ab vbertate domus tuæ. Hæc propriè & præ-
ſertim Diis, hoc eſt cœlorum animis competunt; quæ ſupra cœlum ad Diuinum
conuiuium eleuantur: Secundo loco fęlicioribus animis: Reliquæ verò Animæ vel
id non aſſequuntur, vel vix & obſcurè; & propterea potius inanibus replētur opinio
nibus, q̄ alantur vera ſcientia. Ex his, quæ a Platone partim in Philebo, partim in Phę
dro dicta fuere, varia colligere valemus. Collige primò: humanā fęlicitatē non dupli
Primum quod colligitur. cem eſſe (vt aſſerere videtur Ariſtoteles) ſed vnam, eamque in connexione cum
ſummo bono eſſe poſitam; cætera autem eſſe diſpoſitiones pro ea, vel vtiles, vel
Secundū. neceſſarias. Colligo ſecundò; eam potius in altera, quàm in hac vita animæ com-
Tertium. petere. Tertiò colligo: fœlicitatem; vt in obiecto beante; in ſummo bono, ipſoque
vno eſſe collocatam: vt in medio, per quod cum eo nectimur; in ideis Mentis, quas C
anima per rationes intuetur: vt in diſpoſitione ad nos pertinente; in Sapientia, quā
comitatur Prudentia: vt in affectione ex ea conſurgente; in Lætitia, & Gaudio,
Quartum. Colligo quartò; Fœlicitatem pertinere, cum ad facultatem contemplandi, tum
ad eam appetendi: primò tamen & pręſertim ad eam contemplandi, ad quam Sa-
pientia pertinet; cui Plato in Philebo primas tribuit ſummi boni partes: ſecundo au
tem loco ad facultatem appetendi, ad quam pertinet gaudium; cui Plato in eodem
Philebo poſteriores partes tribuit: & in Phędro in reditu animæ intra cęlum ad do-
mum ſuam, dixit, animam tribuere equis, hoc eſt appetitionibus, ambroſiam &
nectar: & dicitur tribui ab anima; quia ex contemplatione animę, & nutritione ala-
rum eius, redundat deinde gaudium in facultates appetentes. Propterea miror de
Marſilio Ficino in Platone ſatis verſato, quòd in Epiſtolis ſuis oppoſitum aſſeruerit
ac confirmauerit. Inſuper colligimus; Mentem ſupra animam collocatam, conti-
nenter, lucidius, & ſine tempore intelligere ea quæ verè intelligibilia ſunt (ideas nem D
pe) ſummoque bono frui; Animam verò nec ſemper, nec ſine tempore, nec tam
conſpicuè. Ex his cenſeo, magna ex parte notam reddi ſententiam Platonis de ſum-
mo hominis bono: de qua etiam in progreſſu diſtinctius alia nōnulla patefaciam, ab
animo ingenuo ſummopere exoptanda.

De Idea Boni. *Cap. XXII.*

Idea boni. Eminentiſſima trinitas a Platone poſita.

CONſiderationi de ſummo hominis bono iunctam eſſe cenſuit Ariſtoteles
diſputationem de Idea boni, ac propterea in primo Moralium Nico-
machiorum de ea cumulatiſſimè aduerſus Platonem verba fecit; vt igi-
tur pateat, quæ fuerit ſententia Platonis, & an iure ab Ariſt. fuerit reiecta,
& num Plato a calumnia vēdicari poſſit; nonnulla de Idea Boni mihi explicanda pro
poſui. Reperitur apud Platonem hæc eminentiſſima trinitas, ipſum vnum, ipſum
bonum,

A bonum, ipſum pulchrum; quæ tria quoad eſſentiam idem ſunt, ſola ratione di-
ſtinguũtur: nam Vnum eſt ſupra bonum, & tanquam caput boni; bonum eſt ratio,
per quam cuncta manant ab vno, & ad vnum tendunt; ex bono refulget pulchrum:
Vnum eſt, tanquam principium & fons emanationis; bonum, vt medium; pul-
chrum, vt finis: in reditu & conuerſione econtra, per pulchrum eleuantur res ad
bonum, ac inde ipſo vno perficiuntur. De ipſo bono, boniquе idea, frequenter
mentionem fecit Plato; latius tamen in ſexto, & ſeptimo de Republica ſuam ſenten-
tiam patefecit: inquit enim in ſeptimo de Republica. Arbitror in ordine ipſo intel-
ligibili boni ipſius Ideam ſupremam exiſtere, vixque videri: ſi autem viſa fuerit, aſſe-
rendum eam omnibus omnium rectorum atque bonorum cauſam eſſe; cum ipſa in
loco viſibili lumen creauerit, luminiſque auctorem; in ipſo verò intelligibili re-
gnet ipſa, veritatemque, & Mentem protulerit: quam noſſe neceſſe ſit omnem, qui
cunque ſana mente quicquam vel priuatè, vel publicè eſt acturus; &c. Inſuper ad-
dit in eodem dialogo: Qui boni ideam ratione definire non poteſt, a cæteris eam
B diſtinguens ſecundùm ſubſtantiam, non ſecundùm opinionem arguens & refellens;
hic bonum non dicetur cognoſcere. Conſimilem in ſexto dialogo his penè verbis
proferens ſententiam, inquit. Boni idea eſt maxima diſciplina, qua quidem & iu-
ſta & alia ſi vtantur, vtilia & conducibilia fiunt: atque hoc me dicere fermè velle ſci-
to; & id præterea, quòd ipſam non vt ſatis eſt cognoſcimus: Si verò eam neſcimus,
& ſine ea cætera quammaximè nouerimus, ſcito nullam ex eis in nos vtilitatem re-
dundare; veluti neque prodeſſet nobis quicquam, quod ſine bono poſſideremus.
Inſuper in Alcibiade ſecundo inquit: Videtur ſanè cæterarum omnium ſcientiarum
poſſeſſio, niſi quis ſcientiam optimi nactus fuerit, raro quidem prodeſſe, obeſſe ple
runque &c. Hæc a Platone de boni idea, cognitioniſque eius vtilitate, dicta fue-
runt; aduerſus quæ vehementer inuehitur, acriterque diſputat Ariſtoteles in primo
Moralium Nicomachiorum: qua de re vt pro facultate iudicium aliquod afferre va-
leamus; tenemur primò explicare ſententiam Platonis; ſecundò tenemur perpende-
re, quæ ab Ariſtotele ei obiiciuntur; tertiò, an valeamus Platonem a calumnia ven
C dicare; demum, an valeamus litem & controuerſiam componere. Vt pertinet ad
primum, non apertè conſtat, quid Plato per ideam boni ſignificauerit: nam (vt in
ſtituto noſtro inſeruit) ideæ nomen apud Platonem tripliciter vſurpatur; pro emi-
nentia, pro forma, & pro ſimilitudine. Pro eminentia vſurpatur, dum Deus dici-
tur idea omnium: vt enim vnitas virtute includit omnes numeros; ita Deus, qui
eſt ipſum vnum, eminentia & virtute includit omnes ideas, quaſi rerum numeros:
& præſertim vnius, boni, & pulchri; quæ eius ſunt propria, & ſunt origines cætera-
rum. Idea pro forma ſumitur, dum conſideratur in mente, vt vna contradiſtingui-
tur ab altera: Idea pro ſimilitudine vſurpatur, dum omne, quod vniuersè conci-
pitur animo, idea nuncupatur: in qua ſignificatione ait Plato in Phædro, duas in
vnoquoque noſtrum ideas eſſe dominantes atque ducentes, quas ſequimur, quo-
cunque ducunt; innata ſcilicet voluptatum cupido; & acquiſita opinio, per quam op
timum expetimus, &c. Hæ nanque ſunt veluti duæ quædam communes formæ nos
ducentes. In eadem ſignificatione ideam boni ſumpſiſſe cenſeo Platonem in Phile-
D bo, dũ dixit; in concordi mixtione ſapientię & voluptatis licere nobis perdiſcere,
quid & in homine & in vniuerſo ſuapte natura bonum ſit, quæue ipſius idea exi-
ſtat &c. Cum igitur tres ſint ideæ ſignificationes; dum eſt diſputatio de idea boni;
non vſurpatur idea in tertia ſignificatione, pro quauis communi notione animo
concepta; ſed dubium eſt, an in prima vel in ſecunda ſignificatione vſurpetur. In-
quiunt nonnulli Platonis interpretes, vſurpari apud Platonem locis ſupra relatis
ideæ nomen in ſecunda ſignificatione; pro forma boni ad Mentem pertinente, con-
tradiſtincta ab idea pulchri, cæteriſque ideis; in Mente enim continentur ideæ om-
nium: ac ideo dicitur a Platone in loco intelligibili regnare, intelligibilia autem
ſunt ideæ mentis. Hanc ſententiam nulla ratione approbandam cenſeo; apertè
enim pugnat cum verbis Platonis, cum principiis eius, ac cum conditione idearum:
nam, ſi rem accuratè perpendimus, inueniemus; non ita in Mente inueniri poſſe ho
rum trium, vnius ſcilicet, boni, & pulchri, ideas forma diſtinctas, vt inueniuntur
cęterorum. Ratio eſt: quia id, quod includitur in vniuſcuiuſq; idea, non dr̃ idea a cęte

Sententia Platonis i 7. de Rep.

Quæ de sẽtentia Platonis perpendenda ſint.

Idea apud Platonẽ tripliciter vſurpatur.

Non competunt Mẽti Ideæ boni, pulchri, & vnius, vt ceterorũ, diſtinctæ.
Ratio prima.

ris diſtincta : bonum, vnum, & pulchrum in ſingulis ideis, tanquam ſemina & per- A
fectio earum, includuntur; omnis enim Idea dicitur vniformis, boniformis, & pulchri
formis : non igitur boni, pulchri, & vnius inueniuntur in Mente diſtinctæ ideę; ſed
ſolùm cenſeri debent communes quædam ſingularum idearum proprietates, ab ipſo
Confirmatio. vno, bono, & pulchro diſtincta menſura cum Ideis manantes. Confirmatur : quoniā
qui ſunt illius opinionis, primò ſtatuunt bonum ſimpliciter, nempe Deum auctorem
communem omnium bonorum & pulchrorum : mox bonum ideale, quod ſolùm aſ
ſerunt eſſe principium quarundam nō primarum, ſed conſequentium perfectionum;
munere quarum res eis participantes redduntur bonæ. At hæc boni multiplicatio
redundans eſſe videtur : nam, ſi primum commune eſt cauſa omnium bonorum;
ſimiliter erit cauſa eorum, per quæ res perficiuntur, & bonæ dicuntur : primum enim
bonum, non tantùm partis, ſed vniuerſi boni debet cenſeri parens; nec vnius potius,
Altera ratio. quàm alterius. Pręterea: vna idea non eſt principium alterius ideæ, cum ideæ ſint ori
ginales formæ æquè primæ : at bonum & vnum, cunctarum idearum principia ſunt;
Tertia ratio. omnis enim idea, cum boni, tum vnius rationem includit. Inſuper: Plato loquens de B
idea boni in ſeptimo de Repub. dixit, eam omnibus omnium rectorum atque bono-
rum cauſam eſſe; cum ipſa in loco viſibili lumen creauerit, & luminis auctorem; in
ipſo verò intelligibili regnet ipſa, veritatemq; & mentem protulerit &c. Hęc de ſolo
Deo, non de vlla idearum ad mentem pertinētium vera ſunt: Mundus enim intelligi
bilis eſt Mens, cui præeſt Deus, vt caput & princeps: & nō idea vlla parit Mentem &
Mens in Deum cōuerſa concipit Ideas. veritatem, ſed potius econtra Mens in Deum cōuerſa cōcipit ideas; quæ veritas, ſciē
tia, & ſapientia nuncupantur: Veritas in ſe, Sciētia per relationem ad animam, Sapiē
tia verò mentis. Ideo rectè Plotinus En. 6. lib. 7. dixit Mētem ſibi comparaſſe ſpecta-
cula boniformia (nempe ideas) cum primùm ipſam boni Naturam contemplaretur:
Plotinus. Inſuper inquit; Mentem conuerſam per actum vitalem in bonum, fieri boniformem;
& ob formam ſuam multiplicabilem., vnum boni donum in formas plurimas deri-
Ratio quarta. uaſſe &c. Præterea: Ideæ ad Mentem pertinentes ſunt definitarum ſpecierum, quæ
in alias ſpecies non diſtribuuntur; ſunt enim vltimæ & completæ formæ rerum : At C
idea boni non ſic ſe habet; extenditur enim pet omne genus, & omnium bonorum
eſt cauſa. Colligamus itaque in Mente (ex ſententia Platonis) non dari ideam boni
Non dari ideam Boni contradiſtinctā ab alijs Ideis. contradiſtinctam ab aliis Ideis; ſed per ideam boni denotaſſe bonum ſupremum, ac
immenſam diuinitatis fęcunditatē, initium, & finem omnium : Quod, ex Plotini
Numeniique ſententia, non eſt proximus Mundi opifex; ſed Artificis Mundi, Men
tis ſcilicet, Pater, cunctorumque finis : Hæc cum ſit eminentiſſima forma ac forma-
rum forma, non iniuria eminens idea nuncupari poteſt; & dicitur Sol diuinus, cu-
ius filius eſt Mens, Sol intelligibilis; ac eorum externa imago, quę ſenſibus offertur,
eſt Sol Viſibilis : cognitio eius ſuperni boni, eſt regula omnium rectarum actionum;
eatenus enim actiones noſtræ bonę ſunt, quatenus cum legibus ſummi boni confor-
mantur: Nec dicitur a Platone ea cognitio vtilis ad efficienda opera Artium, ſed ad
rectè obeūda ea munera, per quę homines deinde probi vel improbi denominantur;
ideo dicimus (Qui Deum non cognoſcit, in tenebris oppoſitis diuino Soli ambulat)
Cognoſcunt id ſummum bonum ſatis conſpicuè illi, qui inter homines diiudican- D
tur fœlices; cæteri verò vel non cognoſcunt, vel ſub nube & obſcurè. Et ſiquis quę
rat, num vnius, pulchri, & boni modo aliquo concedi poſſint diſtinctæ ideæ; bre-
uibus (prætermiſſa opinionum & rationum relatione) dico : eorum dari in anima
noſtra diſtinctas notiones; in Mente verò non reperiri eorum proprias ideas, ſed
diſtinctas ſingularum idearum proprietates ac perfectiones; quæ in Deo ipſo vno
exactiſſimè in vnum veniunt, & ſolùm diſtincto noſtro cognoſcendi modo vt diſtin-
ctæ conſiderantur. Sic eorum ſunt & non ſunt ideæ, ſunt diſtinctæ & non ſunt diſtin
ctæ; vt etiam patefeci, dum de pulchro diſſerui.

Rationes

A *Rationes Ariſtotelis aduerſus ſententiam Platonis de Idea Boni. Cap. XXIII.*

ARiſtoteles in 2. Moralium Nicomachiorum variis rationibus nititur hanc
de Idea boni ſententiam euertere; eamque inutilem, rationi aduerſam, Ariſt.contra Platonem.
cum Natura Ideæ pugnantem, nititur oſtendere. Nam idea, (conſenſio
ne eorum, qui ideas ſtatuunt) cum ſit forma & eſſentia vna, minimè eſt Ratio prima.
eorum, quibus competit ordo, & per prius & poſterius diſtribuuntur; inſuper ea-
dem ratione non eſt eorum, quę ſunt diſtincti generis: at Bonum, cum ordine præ-
ditum eſt, tum ad diſtincta pertinet prædicamenta: non igitur eius datur vna idea; bo
num enim per omne quod eſt effunditur, & in omni prædicamento locũ habet. Præ-
terea: cum idea ſit forma, eſſentia, & veritas vna; ad vnam ſcientiam pertinet: at bo Ratio ſecunda.
ni plurimæ ſunt Artes & ſcientiæ: ſingulæ enim Artes, ſingulęque ſcientiæ, bonum
ſibi proprium perquirunt & explicant. Inſuper: Cum Plato genus idearum Ratio tertia.
B nuncupet αὐτοέκαστον, hoc eſt ipſum quicque; ſingulatim verò ideam hominis ip-
ſum hominem, ideam boni ipſum bonum; quid ſignificat per ipſum vniuſcuiuſ-
que naturæ rerum? Vel enim (gratia exempli) idea hominis eſt eadem cum homi-
ne, vel diſtincta: Si eadem; cur diſtincta voce denotantur ipſe homo, & homo? Di
ſtincta non videntur poſſe iudicari; quia vtriuſque eadem eſt ratio & definitio, qua-
re eadem eſt eſſentia & natura. Nec dicere quiſpiam poteſt quòd differant; eo quia
idea hominis ſit æterna, homo verò mortalis: quoniam varietas temporis non eſt cau
ſa varietatis naturæ, ſed potius econtra; quia enim natura eſt varia, ideo res vna
æterna, altera mortalis eſt: at ea, quorum vna eſt definitio, non poſſunt eſſe diſtin-
ctæ naturæ: inanis itaque eſt ipſe homo; ipſumque bonum, ſeorſum poſitum a ſingu
lis. Propterea rectius viſi ſunt ſenſiſſe Pythagoræi, quos ſecutus eſt Speuſippus; qui
vnum & numeros proportione reſpondẽtes ideis, in bonorum ordinem, non autem
vt aliquid a ſenſilibus ſeparatum poſuerunt: vt in tertio Phyſicorum cont. 25. eandẽ
ſententiam repetit & explicat Ariſtoteles. At dicet fortaſſe aliquis, non vniuersè bo Euaſio.
C norum omnium dari ideam vnam; ſed eorum tantùm, quæ per ſe bona ſunt: Quæ
euaſio inanis eſt, quoniam quæram ego. Quid eſt hoc, quod per ſe bonum eſt? vel Reiectio.
enim eſt ſola idea boni? vel ſunt ea omnia, quæ a nobis quæruntur & optantur; vt
ſapere, videre, honores, Prudentia, voluptates honeſtæ, & cætera huius generis.
Si primum eligis, inanis tunc erit idea boni; dabitur enim Idea boni per ſe, cui nul
lum in rebus reſpondebit per ſe bonum, & a nullo participabitur: quod aduerſatur
conditioni ideæ; idea enim dicitur exemplar rerum, quo cætera participant. Si aſ-
ſeris etiam alia dari per ſe bona, vt illa quæ nuper relata fuerunt; contra: Eorum non
eſt natura, forma, & definitio vna; quare nec vna poteſt eſſe idea. Pręterea: eſto Rõ quarta.
(per fiduciariam reprobationem) quòd detur ea idea boni, ac bonum id ſeiun-
ctum a ſingulis, quod vniuerſale ante multa appellant; id profectò redundans ac ſu-
peruacaneum erit: quoniam, dum agemus de ſummo hominis bono, id bonum quæ
rimus; quod natum ſit a nobis acquiri, in nobis fieri, a nobiſque poſſideri: at id bo
num ſeiunctum & ſeparatum non eſt huiuſmodi; cum enim ſit ſui natura ſeiũctum,
D nunquam cum aliquo iunctum inueniri poterit. At dicet fortè aliquis, id bonum hãc
præbere vtilitatem; vt, cum a nobis cognoſcatur, nos rectè dirigat pro adeptione &
vſu eorũ bonorũ, quæ a nobis acquiruntur & poſſidentur; non ſecus ac cognitio ſco
pi nos rectè per media ducit, & dirigit ad illud. At hæc quoq; ſolutio ab Ariſt. euertit
ratione; & experientia: Ratione; quia nos rectè dirigit & ducit cognitio proprii finis
propriiq; boni, non vniuerſi & communis: Experientia verò; quia compertum eſt Ar
tifices omnes, cum bonum aliquod quærant, nequaquam ſibi proponere vel vti co-
gnitione eius cõis & ſeparati boni: qua cum careant, eamq; non quærant, exactiſſimè
tamen Artes poſſident, finemq; ſuũ aſſequuntur. Et tantum abeſt, vt medicus id ſepa
ratũ bonũ quærat; vt nec de ſeparata quoq; valetudine, quę eſt finis ſibi propinquior
& familiarior, ſit ſolicitus: ſed de ſanitate tantùm in homine exiſtente; non quidem
in homine communi, ſed in ſingulis, nam ſingulos curat. His itaque rationibus Ariſto
teles Ideam ſummi boni a Platone excogitatam, tum naturæ aduerſam, tum inuti-
lem, tum inanibus nixam fundamentis, nititur patefacere.

Num Plato a relatis calumniis vendicari poßit; & quomodo Ariſtoteles ab eo diſſentiat vel cum eo conſentiat. A

Cap. XXIIII.

MAgnæ apparuere Virtutis rationes illæ, quæ ab Ariſtotele aduerſus Ideam excogitatę ac formatę fuere: adeò vt ob eas Latini interpretes Platonem, vt delirantem; & Ideam boni, vt commentum aliquod, negligant & deſpiciant. Verùm ſi liberi eſſe volumus, & ingenuè id, quod ſentimus, cupimus enunciare: proculdubio ſatis leues (vt cenſeo) rationes illæ apparebunt; eaque de idea boni diſputatio, minimè ad inſtitutum Ariſtotelis pertinere, illique loco accõmodata eſſe iudicabitur. [Conſideratio Ideę boni, de qua loqũbatur Plato, non eſt ciuilis.] Cum enim ſummum bonum vſurpari poſſit & pro obiecto, & pro affectione ac perfectione, quæ in nobis recipitur; eo loci Ariſtoteles non obiectum externum quærebat, ſed internam affectionem & perfectionem B Idea boni ponitur a Platone tanquam externum obiectum, & propterea ea diſputatio de Idea boni nequaquam inſtituto Ariſtotelis inſeruiebat: nam de ſummo bono pro interna noſtra perfectione ſumpto, verba fecit Plato in Phædro præſertim, & in Philebo; & aſſeruit poſitum eſſe in Sapientia, quin comitatur Prudentia, & ſequitur Actio, ex quibus conſurgit gaudium: hoc erat id ſummum bonum, quod reſpondebat ſummo bono conſiderato ab Ariſtotele in primo Moralium Nicom. ideo hanc ſententiam diſcutere tunc tenebatur, non illam de Idea boni. [Rationes Ariſtotelis perpendũtur.] Præterea; Rationes ab eo formatæ, nec ad rem facere, nec ideę boni officere, vlla ex parte videntur: Nam rationes illæ præſupponunt, Platonem ita Ideam boni ſtatuiſſe; vt hominis, leonis, & ſimilium ſpecierum in mente dari affirmat: at iam latiſſimè patuit in pręcedente cap. Ideam boni, pulchri, & vnius, eſſe eminentioris generis ſublimioriſque ordinis, ac pertinere ad principium: nam per ideas omnes tanquam ſpiritus, nerui, & communes perfectiones effunduntur. Quare ſi bona participata ſunt diſtinctę rationis, diſtinctę definitionis proprię, diſtincti ordinis, diſtinctique generis; parum refert: C prima enim & communia principia meant per omnia, ac per omnia (cum quadam tamen varietate) effunduntur; ſeruando ſolùm ſimilitudinem quandam communem, non propriam: veluti etiam ipſemet Ariſtoteles veritate coactus in eodem capite communem dedit per ſe boni definitionem inquiens; per ſe bnna ea eſſe, quęcunque vel ſola, & a cęteris ſeiuncta ſequimur; quale eſt ſapere, videre, & nonnullę voluptates &c. Sic itaque ratione eius communis, vna eſt ipſius boni definitio, vnaque ſcientia, quamuis diſtinctarum ſpecierum diſtinctę ſint. Pręterea, adhuc oſtenſiones illę aliud pręſupponunt a veritate alienum: pręſupponunt aſſeruiſſe Platonem, cognitionem ideę boni cõducere ſingulis Artibus pro aſſequendo proprio fine, quod minimè a Platone dictum fuit: ſolùm aſſeruit Plato conducere actionibus humanis; ſignificans propriè ſumptas actiones, per quas probi vel improbi denominamur: Artibus autem conducit, vt rectè Artifex eis vtatur; veluti dum dicimus, debere medicum eſſe pium; non autem vt proprium finem aſſequatur. Quòd autem per cognitionem diuini & ſummi boni dirigantur, rectèque conformentur humanę actiones, nemo eſt qui dubitet: cum enim nobis ſit pro fine propoſitum, vt conformemur cum voluntate Dei, illique reddamur ſimiles; proculdubio deſtituti eius cognitione, neſcimus quò tendimus, ambulamus in tenebris; & D quaſi deſtitnti cognitione borealis Poli, hanc noſtram vitę nauigationem fortunatè abſoluere non valemus: vt mira conſenſione Theologi noſtri pateſaciunt. Ex his conſtat, ſatis leuia eſſe, quę ab Ariſtotele Socrati & Platoni obiiciuntur. Sed condonemus aliquid exactę eruditioni, eminentique ingenio Ariſtotelis: & dicamus id ab eo fuiſſe factum, ob affinitatem ſummi boni pro obiecto, ac pro interna noſtra perfectione ſumpti: inſuper, id fuiſſe factum, ne quiſpiã malè accipiens ſententiam Platonis erraret: demum, vt ſe excuſaret, quia ideam & ſeparatum quoddam bonum non primò propoſuerat & declarauerat. [An Ariſtoteles diſſẽtiat a Piatone. Qũo diſſẽtiunt.] Perpendamus demum, an re vera diſſentiat a Platone; vel potius in ſolis verbis, diſtinctoque conſiderationis modo vniuerſa controuerſia ſit poſita. Quàm longè a vero recedant illi; qui cenſent Ariſtotelem cum Platone de omnibus conſentire, conciliarique poſſe; alibi abundè pateſeci.

A ci. Vt autem inſtituto inſeruit, dico Ariſtotelem; nec ideas concedere ad Mentem pertinentes, nec Mentem primam a Deo ſecreuiſſe, vt faciunt principales Platonici; nec nouiſſe bonum alterius vitæ ad hominem, vel ad eius animam pertinens; nec putaſſe animam interuentu mentis, ac ope rationum & idearum, eleuari ad ſummum bonum, & connecti cum eo: ſed connexionem longè ſecus fieri cenſuiſſe, vt ſuo loco patebit: de his proculdubio adeò diſſentiunt, vt nulli concilio derelinquatur locus. Conſentiunt tamen: quia ambo primum principium vnum ſtatuunt, illudque ſummum bonum affirmant; ac eſſe cenſent externum ſcopum, & obiectum ſummi noſtri boni, cui nitendum nobis eſt pro facultate reddi ſimiles: eius tamen incomparabilem fœcunditatem per omnia natam effundi & propagari, Plato appellat nomine ideæ boni; quo nomine Ariſtoteles vtendum non cenſuit. Quòd Plato cenſuerit, ſummum illud bonum eſſe obiectum & ſcopum humanæ fœlicitatis, immo formam vltimam poſtremamque perfectionem; ex dictis in præcedentibus conſpicuum eſt. Quòd autem etiam Ariſtoteles id fateri cogatur, patet primò ex 7. lib. Quo conſentiunt.

B Moralium Nicomac. cap. 13. vbi hæc protulit verba: Fortaſſe verò etiam omnia ſequuntur, non eam quam putant voluptatem, neque eam quam dixerint, ſed eandem; in omnibus enim diuinum quiddam ineſt natura, &c. Indicauit Ariſtoteles omnia per naturam conſpirare & tendere ad idem commune bonum. Inſuper clarius id colligitur ex lib. x. cap. 8; quo loci inquit Philoſophus. Qui muneribus fungitur menti conſentaneis, & hanc colit, eſtque optimè animo affectus: eum probabile eſt Deo cariſſimum eſſe: Nam ſi Dii immortales curam habent aliquam rerum humanarum, quemadmodum veriſimile eſt; illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optima, ſibique maximè cognata delectari (hæc autem Mens fuerit) iiſque, qui hanc maximè diligunt, & plurimi faciunt, præmia perſoluere &c. Cum vir ſapiens & fœlix dicatur amicus Deo, ac ab eo præmia recipere; hoc alia ratione non euenit, niſi quia eſt obiectum, quod in omni noſtra actione quærimus. Quod lucidius confirmatur per dicta in 12. Metaph. cont. 39. vbi affectio optima, quæ ſeparatis mentibus ſemper competit, dicitur nobis per aliquod tempus conuenire; ea au-

C tem eſt connexio cum ſummo bono. Ita in cont. 52. indicauit bonum in vniuerſo reperiri, & ſeparatum, & in ordine rerum: bonum autem, quod eſt in ordine rerum, ad bonum primum & ſeparatum dirigitur; ex quo etiam pendet. Conſtat itaque (vt ad ſententiam Ideæ ſummi boni pertinet) Platonem cum Theologis apertiſſimè conuenire: Ariſtotelem autem ab eo verbis potius, quàm ſententia diſſentire.

Definitio Humanæ Fœlicitatis ex ſententia Ariſtotelis. Cap. XXV.

CVM in præcedentibus varia ſint replicata ad communem notitiam eſſentiæ ſummi boni pertinentia; vt ad propria quædam deſcendere valeamus, definitionem eius tenemur referre ac perpendere: ita enim nobis offeretur occaſio; primò conſiderandi partes eius; mox per diuiſionem deſcen

D dendi ad diſtinctam, cum practicæ, tum theoricæ Beatitudinis coſiderationem. Ariſtoteles in primo Moralium Nicom. cap. 7. definiẽs ſummum hominis bonum dixit, eſſe Actionem animi ſecundùm Virtutem optimam ac perfectiſſimam in Vita perfecta: Quæ definitio ex dictis in præcedentibus facile colligitur. Iam enim oſtenſum eſt, ſummum hominis bonum in actione recta hominiſque propria eſſe poſitum, eſſe Vitam optimam; eſſe perfectum aliquid, quod ex ſe ſit ſatis; ſolùm ſui gratia optari, ei cætera inſeruire: quæ omnia, vnà cum aliis conſenſione omnium ſummo bono competentibus, proculdubio actioni ex virtute optima prodeunti cõueniunt. In hac definitione primò forma & eſſentia ſummi boni explicatur; mox declarantur efficiens, materies, & finis cui; alia cauſa nec explicari debet, nec poteſt: finis. n. cuius gratia, aſſignari non debet; quia ſummum bonum ſolùm ſui gratia optatur, non autem gratia alterius. Dum itaque inquit Ariſtoteles, quòd ſummum hominis bonum eſt actio; ea actio cenſeri debet tanquam proxima forma ſummi boni, quæ nos intrinſecus perficit, contradiſtincta ab habitu & ab ocio: quæ tamen relata ad ſummum

Definitio ſummi boni.

Quæ cauſę explicentur.

ſummum bonum futuræ vitæ, ſolùm eſſet præparatio. Propterea dixit Plotinus, vir A
tutes non eſſe bonas, ſed vtiles; hoc eſt, non eſſe ſummum bonum, ſed nos parare
& eleuare ad illud. Quòd autem actio non debeat intelligi per modum cauſæ; adeò
vt ea dicatur ſummum bonum, quatenus eſt cauſa gaudii, in quo ſit poſita eſſentia
ſummi boni; iam cumulatè in pręcedentibus patefeci. Addebatur in definitione,
quòd eſſet actio animi: vt diſtingueretur ab actionibus corporis; & indicaretur ſum-
mum bonum inter bona animi, quę pręclariſſima ſunt, eſſe enumerandum; per ani
mum denotans vel ex ſe, vel per aliud rationis compotem: & hæc eſt cauſa efficiens.
Nam cauſa efficiens actionis (vt ad rem pertinet) triplex eſt; Animus, Homo, Vir-
tus: Animus eſt principale principiũ agendi: Virtus eſt ratio rectitudinis, per quam
actio dicitur recta; quod indicatur ab Ariſtotele, cum dicat (ſecundùm Virtutem)
quæ particula additur, vt contradiſtinguatur ab actionibus, vel vitio, vel ſine habi-
tu virtutis elaboratis: Homo demum Virtute pręditus eſt principium integrũ, com-
pletum, & adęquatũ. Negat nonnunquam Ariſtoteles, vt in primo de anima cont.
65. animam agere; nam aſſerit, non animam, ſed hominem per animam ſentire & B
intelligere; & actiones aſſerit eſſe compoſitorum, & indiuiduorum: at tunc conſide
rat agens totum & adęquatum, non principale principium; hoc autem in loco con
ſiderat principale principium, primò actionis, mox rectitudinis: vt etiam, dum in
tertio de anima cont. primo inquit. De particula animę, qua anima intelligit: & in
cont. quarto ait intellectum intelligere cuncta, &c. Inſuper: Cum ſummum bo-
num dicatur actio ex Virtute prodiens, eaque ſit non tranſiens, ſed immanens;
denotatur materies, quę eſt & Anima, & Homo cuius eſt perfectio: & cum hęc non
ſit propriè materies, vt ea generationis; etiam eſt finis cui, vt conſpicuum eſt. De-
mum, vt conſtet perfectio eius formę, addit: Secundùm virtutem optimam in ęta-
te perfecta.

Quid ſignificet Ariſtoteles per Virtutem Optimam, & Perfe-ctiſſimam. Cap. XXVI. C

CVM Ariſtoteles dicat ſummum hominis Bonum eſſe actionem animi ſe-
cundùm virtutem perfectam; quid Voce perfectæ Virtutis ſignificet, nõ
leuis eſt dubitatio: & viri Docti varia dicunt. Nonnulli inquiunt per Vir
tutem perfectam denotari Prudentiam; ſine qua nulla Virtus conſiſtere
valet, quæ virtutibus omnibus in more poſitis medium circũnſcribit, ac in earum
definitione ponitur: Quæ ſententia vera non eſt. Primò: quia ſummum bonum fi-
nis eſt; Prudentia, non finem, ſed ordinata in finem reſpicit, in illiſque verſatur.
Præterea: Actiones Probæ non dicuntur eſſe actiones Prudentiæ, niſi a longe; pro-
ximè autem prodeunt ex proprio aliquo virtutis habitu, vt a Temperantia, Iuſtitia,
& ſimilibus. Et confirmatur; quia prælectionem ſequuntur, ab eaque præſertim
conditionem recipiunt: at Prudentia non conſtituit prælectionem; nec munere
eius propriè præeligimus id, quod præeligendum eſt; ſed munere virtutum, quæ
in more collocantur: Neque etiam per Prudentiam viri probi denominantur; pro- D
bitas enim ex habitu & virtute in more poſita conſurgit. Propterea alii probabilius
inquiunt, nomine perfectiſſimæ Virtutis ſignificari Iuſtitiam: quæ virtutum in mo
re poſitarum eſt Princeps, ac intra ſuos fines Virtutes cæteras circumplectitur: &
propterea Virtus vniuerſa, Virtusq; perfecta ab Ariſtotele in quinto Moralium Ni-
com. dicitur; cæterę enim cũ ad eam ſe habeant tanquam partes, conditionem quan
dam imperfecti ſeruant. Proculdubio hęc opinio verior eſt priore, abſolutè ta-
men vera cenſeri non debet; quoniam Ariſtoteles in primo Moralium tradens eam
ſummi boni definitionem, illam tradit vt communem omni fęlicitati, ſiue in actio-
ne, ſiue in contemplatione poſitæ: Quod patet ratione; quia primò communis fi-
nis proponendus, & explicandus fuit: Patet auctoritate; quia Ariſtoteles in deci-
mo Moralium Nicom. cap. 6. & 7. loquuturus de ſummo bono in contemplatione po
ſito, accipit definitionem ſupra relatam; & ab eo in primo libro traditam, ac ex ea
definitione elicit ſummum bonum in cõtemplatione poſitum; inquit enim in cap. 7.

Per virtutẽ perfectam non denotari Prudẽtiam.

Non denotari Iuſtitiã vniuersã.

Quòd

A Quòd ſi fœlicitas eſt actio ſecundùm Virtutem, probabile eſt eam eſſe ſecundùm pręſtantiſſimam Virtutem; atque hæc eius fuerit, quod in homine eſt optimum, &c. ac ita deinde manifeſtat hanc Virtutem optimam pertinere ad mentem, & definitionem illam præſertim & propriè competere fœlicitati in contemplatione poſitæ: quod facere nec debuiſſet, nec valuiſſet; ſi definiens ſummum bonum, per virtutem abſolutiſſimam ac perfectiſſimam ſignificaſſet Iuſtitiam. Hæc ratiò (vt cenſeo) nedum ſuadet; verùm cogit, & dilui non poteſt. Simili ratione euertitur opinio quorundam, qui cenſent nomine virtutis perfectæ denotari omnem Virtutem habitu confirmatam; ſiue ſit principium agendi, ſiue efficiendi, ſiue contemplandi; de ratione enim cum habitus, tum virtutis, perfectio eſt. Et cum Ariſtoteles dicat (ſi plures ſint virtutes perfectæ, vt re vera ſunt plures, fœlicitas eſt actio ſecundùm perfectiſſimam) hanc aiunt eſſe Virtutem ciuilem ſiue moralem, & propterea aiunt Ariſtotelem in procemio Moralium Nicom. ciuilem ſcientiam omnibus prætuliſſe. Confirmant hanc ſuam ſententiam per verba quædam Metopi Pythagoræi: quæ profectò nullius ſunt roboris, propterea miſſa facio. Hæc inquam ſententia ſimili, qua prior, euertitur ratione; quia ſic ea definitio ſoli fęlicitati ciuili competeret, non ei, quæ in contemplatione eſt poſita: quod apertè (vt patuit) Ariſtoteli aduerſatur. Præterea: Si ea ſententia eſſet vera, falſum eſſet; quòd Virtus abſolutè perfecta, omniumque perfectiſſima, eſſet Virtus Mentis, per quam contemplamur: cum tamen Ariſtoteles decimo libro cap. 7. huic principatum tribuat, variiſque rationibus confirmet. Quare (prætermiſſis aliorum opinionibus) pro explicatione eius partis definitionis tria dico. Vnum eſt: quòd ea eſt definitio, non ſummi boni ciuilis, ſed ſummi boni vniuersè ſumpti; & contrahi poteſt ad vtranque partem ſummi boni. Alterum eſt: quòd ea definitio primò, præſertim, & abſolutè, competit ſummo bono in contemplatione poſito; ſecundo loco ſummo bono ciuili. His addo, in communi definitione virtutem perfectiſſimam non eſſe cōtrahendam ad ſolam virtutem ciuilem, vel ad ſolam ſapientiā Mentis; ſed indefinitè eſſe ſumendam, vt prolata fuit ab Ariſtotele: & qui ſecus faciunt; quod facere videntur omnes; a vero, & ab Ariſtotele recedunt. Prima aſſertio ex eo eſt conſpicua: quia Ariſtoteles (vt patuit) in decimo Moralium Nicom. cap. 7. patefecit, eam definitionem competere; nedum ſummo bono ciuili, verùm præſertim ſummo bono contemplationis: ideo, data ea communi definitione in primo libro, declarauit Ariſtoteles deinde; nedum Virtutes morales vſque ad ſextum librum, verùm etiam Virtutes ad Rationem & Mentem pertinentes in ſexto libro. Ita quoque conſpicua eſt ſecunda aſſertio, quòd ea definitio primò & præſertim competat ſummo bono in contemplatione poſito; & iure profectò: Dum enim definitur id quod eſt ab vno, definitio ei debet præſertim competere, quod primum eſt; ſecundo loco aliis: Summum bonum eſt ab vno, & primum eſt illud, quod in contemplatione eſt poſitum; vt conſtat ex decimo Moralium: Ei igitur primò competere debet definitio, ſecundo autem loco ſummo bono Morali. Nam fœlicitas eſt actio prodiens ex Virtute perfecta: Virtus dici poteſt perfecta; vel abſolutè, & huiuſmodi eſt Sapientia; vel in genere Moralium, & huiuſmodi eſt Iuſtitia Vniuerſa. Ambæ ſunt Virtutes perfectæ: nedū, quia ſint habitus completi; quod Artibus competere poteſt: verùm inſuper, quia ſunt totum quoddam, non obtinens rationem partis; ſunt habitus poſtremi, ad vlteriorem Virtutem non ordinati; & demum, quia nos cū poſtremo fine, nempe cum honeſto & vero, proximè nectunt. Ideo Ariſtoteles nomen perfectæ Virtutis, nedum Sapientiæ conuenire aſſeruit in decimo Moralium Nicom. verùm etiam Vniuerſæ Iuſtitiæ; vt conſtat ex quinto libro cap. primo, quo loci inquit: Vniuerſa igitur Iuſtitia Virtus eſt illa quidem perfecta; non tamen ſimpliciter, neque abſolutè, ſed ſi ad alterum referatur. Et poſt pauca. Ac perfectiſſima Virtus eſt, quia perfectę Virtutis eſt vſus: Ideo autem eſt perfecta; quia qui ea pręditus eſt, etiam cum aliis & erga alios, non ſecum ſolùm, Virtute vti poteſt &c. Inſuper in eodem cap. addit Philoſophus: Quocirca vno modo Iura appellamus ea; quę vitam beatam, eiuſque partes, ciuili ſocietate conciliare & cōſeruare poſſunt; &c. Sic aſſerit Philoſophus, Iuſtitiam Vniuerſalem parere ſummum bonum. Ex quo conſtat, cum Iuſtitiam Vniuerſalem, tum Sapientiam (vario tamen modo) eſſe Virtutem perfectam; abſolutè tamen perfectam eſſe ſapien-

[Margin notes: Tertia opinio euertitur. — B — Opinio propria. — Prima aſſertio. — Secunda. — Tertia. — C — Prima aſſertio declaratur. — Declaratio ſecūdæ Aſſertionis. — D — Sapiētia & Vniuerſa Iuſtitia verè ſunt virtutes perfectæ.]

ſapientiam: & definitionem ſummi boni, primò & præſertim competere Bono in A Contemplatione poſito; ſecundò verò, Bono Morali. Ex his elicitur demum poſtrema aſſertio, quòd ſcilicet in communi definitione ſummi boni Virtus perfecta non ſit contrahenda ad aliquod definitum Genus Virtutis; alioquin ea definitio non competeret vtriq; gradui ſummi boni. Dum igitur Ariſtoteles in primo Moralium Nicom. cap. 7. inquit (Summum bonum eſt actio animi ſecundùm Virtutem) nomine Virtutis intelligere debemus eam, quæ hominis propria eſt; cui natum eſt competere, vt ſit verè perfecta, vereque valeat perficere hominem; qualis eſt Ciuilis, & Inſpectrix: ea eſt perfectio appetitus ſenſuum, hæc verò Mentis. Ex harum numero non ſunt Artes; cum ſolùm ſint vtiles, directæ ad aliud; & in earum vſu non ſit poſita perfectio, & finis. Et cum addit (ac ſi plures Virtutes ſint, ſecundùm optimam & perfectiſſimam) per hæc verba patefacit Philoſophus, quòd; cum Virtus, quæ hominem perficit, ſit duplex, Ciuilis, & Inſpectrix: quamuis actio vtriuſque ſit actio Virtutis perfectæ, & modo aliquo ſit ſummum bonum; dum tamen inter vtraſque ſit comparatio: abſolutè optima eſt Sapientia, & in eius vſu ſummum bonum abſolutè ſtatui debet: ea enim abſolutè eſt finis poſtremus, vt conſtat ex decimo lib. Moralium capite 7. ac ita ſummum bonum eſt vnum, gradus verò eius ſunt duo; & vtriſque ordine quodam competit definitio. B

Explicatio tertiæ aſſertionis.

Quid intelligere debeamus per Vitam Perfectam. Cap. XXVII.

DIcebat Philoſophus, ſummum bonum eſſe actionem animi ſecundùm virtutem abſolutiſſimam ac perfectiſſimam; præterea, in vita perfecta: Quę autem ſit hæc vitæ perfectio, non facilè conſtat. In decimo Moralium capite 8. inquit: Si igitur ita eſt, perfecta ſanè fuerit hæc animæ beatitudo, ſi perfectam vitæ longitudinem adepta ſit; nihil enim eorum, quæ ſunt beatitudinis, inchoatum & imperfectum eſt, &c. In primo autem libro cap. 7. inquit: Vt enim vna hirundo ver non efficit, nec dies vnus; ſic neque dies vnus, neque exiguum tempus, efficit fœlicem & beatum. Ex his elici poteſt explicatio Vitę perfectę. Proculdubio per vitam perfectam non valemus intelligere totum vitę periodum, vniuerſumque vitæ curſum; quia pueri & adoleſcentes, nedum non valent eſſe fœlices, verùm etiam non ſunt idonei auditores ciuilis ſcientiæ: Ideo inquit Ariſtoteles 12. Metaphyſicę cont. 39. vitam optimam Diis competere quidem ſemper, nobis autem exiguo tempore. Epiſcopus Caſerta lib. 40. Euerſionis ſingularis certaminis (relatis, & reiectis aliorum expoſitionibus) inquit, per vitam perfectam duo denotari: per Vitam denotari tempus longū, quatenus vita longo tempore menſuratur: per id quod additur, perfectam, ſignificari abundantem omnibus bonis, cum naturæ, tum fortunæ; ſine his enim non valet homo eſſe fœlix: & propterea per definitionem hæc munera patefieri debent, alioquin definitio imperfecta eſſet: & quia per nullā aliam particulam denotantur; ideo cogimur aſſerere, denotari per hanc poſtremam, ſine quibus vita non poteſt iudicari ſua perfectione prædita. Affert pro confirmatione nonnulla verba Philoſophi, quæ re vera parùm ei conducunt; & potius oppoſitum, quàm propoſitum eius patefaciunt: Nam proculdubio eius explicatio cum a vero, tum a recto loquendi modo longè abeſt. Quod facilè patere poteſt: nedum perpendendo exempla ſumpta ab hirundine, & a die vno ſereno, ver non conſtituente; quæ ab eo potius peruertūtur, quàm explicentur: verùm inſuper conſiderando verba, quæ retuli ex decimo Moralium cap. 7. apertè enim ibi Philoſophus ſuam ſententiam patefacit, cum dicat (perfecta ſanè erit hæc animæ beatitudo, ſi longæ vitæ perfectionem adepta fuerit) id enim, quod in libro primo dixerat vitam perfectam, in eo decimo nuncupat longæ vitæ perfectionem, adeò vt ſemetipſum lucidiſſimè explicet; non autem id refert ad copiam bonorum Naturæ, & Fortunę. Pręterea; nec Vita propriè ſignificat tempus longum; nec perfectio, quę eſt vox communis multorum, propriè ſignificat copiam munerum naturę & fortunę, niſi per aliquid contrahatur: Nec per vitam ad id poteſt contrahi, quoniam ea non eſt propria vitę C D

Opinio Epiſcopi Caſertæ.

Reiicitur eius opinio.

affectio;

A affectio; propriè enim vita diuiditur in longam & breuem, perfectam & imperfe-
ctam. Demum (cæteris prætermiſſis) ex primo Magnorum Moralium cap.4. luci-
diſſimè elicimus euerſionem eius ſententiæ, & veram illius particulę expoſitionem:
Inquit ibi Philoſophus. Cum igitur fœlicitas ſit bonum perfectum ac finis, nos late-
re non debet, id in ætate perfecta eſſe; non enim in puero (quia nec puer dici fęlix
poteſt) ſed viro, is namque perfectus; & ne quidem in tempore imperfecto, ſed per
fecto: perfectum fuerit vtique tempus, quandiu homo viuere potuerit; rectè nam-
que a multis dicitur, fœlicem in longiſſimo vitæ tempore eſſe iudicandum; vt opus
ſit perfectum eſſe, & in tempore perfecto, & in homine &c. Ex his luce clarius eli- Perfectio
citur, quid ſignificauerit Ariſtoteles per vitam perfectam; denotauit enim perfe- vitæ ratio-
ctionem, cum ex parte ætatis, tum maximè ex parte temporis: vltima enim perfe- ne ætatis.
ctio nil diminuti includere valet. Expoſcit perfectionem ętatis, quæ puero nō com
petit: tunc ætas eſt perfecta ex parte generationis corporis, dum valet ſimile pro-
creare: ex parte verò generationis filiorū animi, dum ratio efficax eſt, iudiciū con-
B ſtans & acre, habitus firmi & permanentes; adeò vt actiones, quaſi natos, ſplendi-
diſſimas edere valeat. Expoſcit perfectionem temporis, quia vnicuique per natu- Ratione tē
ram deſtinatus eſt periodus & terminus vitæ ſuæ: debet homo fœlix finem ſibi per poris.
naturam præfixum ſine impedimento attingere, & debet ante finem per aliquot an-
nos cum Virtutis habitu vitam duxiſſe, multaſque ac præclaras actiones edidiſſe.
Hæc denotantur ab Ariſtotele per Vitam perfectam: Vita enim eſt permanſio ani-
mæ in corpore, & actio ex ea prodiens; cuius perfectio in duobus nuper enume-
ratis collocata eſt, quæ duo ab Ariſtotele in primo Magnorum Moralium lucidiſſi-
mè explicantur. Et pro notitia conſiderandum, varias ab Ariſtotele dari perfecti Variæ per-
definitiones; nam in quarto Meteororum inquit, perfectum eſſe, quod ſimile gene fecti defi-
rat; inſuper decimo Metaphyſicæ cont.13. perfectum eſt, cui nil poteſt addi; præte- nitiones.
rea ſecundo cęli 23. perfectum eſt illud, extra quod nil eorum accipi poteſt, quæ ip-
ſius ſunt: Quæ deſcriptiones ſatis apertè competunt perfectioni vitæ nuper a me ex
plicatæ, Nam ætati perfectæ nil perfectionis addi poteſt: vitę attingenti finem per
C naturam ei pręfixum, nil per naturam addi poteſt: & demum, quia ex fine pręſer-
tim pendet perfectio, in vita a me explicata abſolutio finis optimè eluceſcit. Requi- Cur requi-
ritur ea temporis & ętatis perfectio, primò pro viro fœlici; vt diu ſummo bono, ac ratur ea p-
eius comite gaudio fruatur: dico diu, vt homini licet: nam; ſi referatur ad vitam, fectio.
ſummumque bonum diuinarum Mentium; illæ ſemper, nos exiguo tempore viui-
mus fœlices, vt dicitur in 12. Meta. 39. Inſuper requiritur, vt Mundo refulgeat: &
pręſertim requiritur finis vitę optimus, quoniam ille maximè ſeruatur in memoria
hominum; & ab eo pręſertim denominatur vita perfecta vel imperfecta, miſera vel
fœlix: non tamen ita requiritur pro ſummo bono extenſio temporis, vt ratione ex
tenſionis ea ſit intenſior; nam, quo ad intenſionem, ſummum bonum in indiuiduo
temporis eſt poſitum: tempore creſcit quoad extenſionem, non quoad intēſionem,
conſiderando ſummum bonum poſt adeptionem eius. Verùm obiiciet aliquis: Si Dubitatio
hęc vera ſunt, primò definitio ſummi boni erit diminuta; quia non includet copiam prima.
munerum Naturę, & Fortunę. Secundò, homo fœlix non poterit reddi non fęlix, Secunda.
D etiam ſi labatur in calamitates Priami; quia non eſt fœlix, niſi finem vltimum vitę
attingat: quare viuens non poterit priuari ſummo bono, quia adhuc non eſt illud
aſſecutus. Tertiò; tunc vera erit ſententia Solonis, neminem ante finem vitę poſſe Tertia.
dici fœlicem: quam tamen in primo Moralium Nicom. reiicit Ariſtoteles. De prima
difficultate duo dico. Primò, quòd inſtrumenta non neceſſariò ponuntur in defini- Solutio pri
tione operis producti ab illis; ſed ſat eſt, vt ponantur Principia principalia. Dico ma.
ſecundò, ea includi & denotari; dum dicitur, ſummum bonum eſſe actionem perfe
ctiſſimę virtutis: nam; dum abſolutè loquimur de his, quę ſunt ab vno; pręſertim
primum denotatur: actio ex perfecta virtute prodiens eſt ab vno: principalis ea eſt,
quę caret omni impedimento; & nedum pro oblata opportunitate, ſed abſolutè ex
libera pręelectione pendet; hęc non fit ſine inſtrumentis Naturę, & Fortunę: inquit
enim Ariſtoteles cap.8. primi libri. Nefas eſt nanque, aut certè difficile; cum, cui
nullę ſuppetunt facultates, res agere pręclaras. Propterea cum hęc actio ſignificetur,
iure dictum eſt ea inſtrumenta includi & denotari; ſummum enim bonum eſt actio

omni ex parte perfecta. Exactius autem explicari debent in definitione viri fęlicis; A
quia eſt, non ſola forma, ſed cõcretum aliquod inſtrumentis vtens: propterea Ari-
ſtoteles lib. 1. cap. 10. cuncta latius explicans inquit. Quid igitur obſtat eum fœlicem
dicere, qui ſecundum Virtutem perfectam operatur, bonisque externis vt ſatis eſt
abundat, non ad quodlibet tempus, ſed per totam vitam? An eodem etiam addere
debemus; & ſit ita victurus, & mortem ei vitæ conuenienter obiturus? &c. De
ſecunda & tertia difficultate; quia tunc homo non poſſet priuari ſummo bono, nec
eſſet fœlix ante exitum vitæ; dico, eſſe fœlicem contingere dupliciter; vel abſolutè;
vel pro tunc, ac pro tempore determinato: Homo, dum viuit, eſt fęlix pro tunc, at
non abſolutè; & vt eſt fœlix, ita poteſt fęlicitate priuari: At Ariſtoteles cõſiderans
& definiens ſummum bonum, ſeruat id, quod in cæteris ſeruare conſueuit; inſpicit
enim optimum & abſolutiſſimum; vt loquens de demonſtratione, de oratore, &
ſimilibus, fecit.

An Homo ante obitum poſsit ex ſententia Ariſtotelis dici Fœlix. Cap. XXVIII. B

DVM loquimur de ſummo bono, non futuræ, ſed præſentis Vitæ, de quo
verba fecit Ariſtoteles; pulchra occurrit dubitatio, quam tetigi in præce
dente capite: an homo ante vltimum ſuæ vitæ finem valeat denominari
fœlix; qua de re verba facit Ariſtoteles in primo Moralium Nicom. cap.
10. Et iure dubitare debemus; quoniam ex vna parte Viri docti affirmant, neminem
Theologi. ante finem poſſe dici beatum: de Theologis noſtris non eſt dubitatio; quia rectè no
uerunt, ſolùm poſt obitum, & in futura vita poſſe hominem ſummo bono frui. Ex
Solon. ſapientibus autem Mundi dixit Solon Athenienſium legislator, vnusque e ſeptem
Græciæ ſapientibus, neminem ante diem vltimum debere dici beatum; quod ope-
ra Cræſus patefecit: qui cum primò fortunæ aura elatus Solonis ſententiam illam ir
riſiſſet; demum captus, Pyræque vt combureretur miſerè impoſitus, ter exclamans C
Solonem commendauit: quam ſententiam varii deinde approbarunt. Inquit Euri-
Euripides. pides in Andromache: Nunquam beatum appellaueris quenquam hominum, priuſ-
Sophocles. quam videris vitæ extremum, quomodo e vita migrauerit. Et Sophocles in Tynda
ro inquit. Nnnquam oportet fœlicem exiſtimare ſortem fortunati viri, priuſquàm
Dionyſius. e vita migrauerit. Et Dionyſius Tyrannus in Læda ait: Nullus vnquam hominem
mortalem beatum iudicet, antequam bene defunctum viderit; mortuum enim lau-
Simonides dare tutum eſt. Similiter Simonides inquit: Homo exiſtens, nunquam dixerit id
quod futurum ſit; fit enim citius, quàm Muſcæ, mutatio conditionis vitæ hominis.
Dixit Sophocles: Nondum appellato magnum, antequàm defunctum videris. He-
Herodot⁹. rodotus libro primo affirmauit: Nondum beatum te appello, priuſquàm bene vita
defunctum te audiero. Conſimilium ſententiarum fundamentum eſt inconſtantia &
varietas Fortunæ, necnon munerum Naturæ; ſine quibus homo vitam hanc fœli-
Ratio. cem ducere non valet. Et confirmatur: quia ſi fęlicitas præſertim expoſcit finem vi
tæ fortunatum, naturęque conſentaneum; de hoc nemo valet, dum viuit, eſſe cer- D
tus: ſi quis enim diu fęlix fortunatusque vixiſſet, & mortem miſeram, calamitoſam,
ęrumnisque variis circunfuſam obiiſſet; fęlicitatem ſuam non mediocriter obſcu-
Pro parte raſſet. Ex aduerſo Stoici, qui Fortunę & Naturę nulla ratione ſubiici exiſtimarunt
aduerſa ſummum hominis bonum, iure aſſeruerunt etiam in vitę curſu poſſe hominem iudi
Stoici. cari fęlicem. Prętereà rationi conſentaneum minimè videtur; vt, dum adeſt affe-
ctio, Subiectum per eam non denominetur; dũ verò abeſt, denominetur: nam econ
tra de omnibus ſe habere, inductione eſt conſpicuum: dum calor eſt in aqua, deno-
minatur calida; dum marceſcit calor, non amplius calida dicitur: quare ſimili ra-
tione homo tunc debet denominari fęlix, dum ſummo bono fruitur; non autem, dũ
eo priuatur. Prętereà inter conditiones ſummi boni hęc vna eſt, vt ſit firmum &
conſtans, & nullum aliud bonum eo conſtantius nobis competere poſſit: at per cę-
tera bona, dum adſunt, homo denominatur: quare longè magis, dum fruitur ſum-
mo bono, meretur dici fęlix. Et confirmatur: quia tunc homo vel miſer, vel neu-

ter,

A ter, vel fęlix eſt; non miſer, non neuter, vt patet; quare eſt fœlix. Præterea: Sum-
mum bonum minimè debet eſſe in Naturæ vel Fortunæ manibus collocatum, ſed in
recta animi cõſtitutione ac prælectione; numeratur enim inter bona animi: Si enim
Fortunæ ſubiiceretur, eáque ſequeretur; continenter homo ex miſero in beatum,
& ex beato in miſerum commutaretur. Quid itaque dicendum eſt? Soluens diffi- Solutio.
cultatem dico primò, pro ſummo bono requiri tempus quoddam ſatis diuturnum;
primò pro adeptione, ſecundò pro extenſione, tertiò pro vſu, quartò pro confir-
matione; demum, vt illuſtrius mundo refulgeat; non autem requiri pro intenſione.
Addo ſecundò, hominem denominari fœlicem duplici modo: primò abſolutè; ac
ita ante finem nemo abſolutè poteſt dici fœlix, niſi cum hac additione; quòd ita vi-
uat, & mortem ei vitæ congruentem obeat: ſecundò pro tunc, proque aliquo defi-
nito tempore; ac ita profectò contingit. Demum addo; quòd aliud eſt, hominem
eſſe fœlicem, & tutò denominari poſſe fuiſſe fœlicem: in exitu vitæ definit homo
(vt ad illum pertinet) eſſe fęlix; valet tamen tunc qui ſuperſunt, certò iudicare, &
B tutò aſſerere, eum fuiſſe fęlicem: in qua ſignificatione vulgo dicitur, Vitam fine,
Diem Veſpere laudari. Ita patet, ſententiam Solonis duplici conſideratione eſſe ve
ram: Primò, cum Platone & Theologis conſiderando ſummum bonum futuræ vitæ;
quo nemo fruitur, dum hanc vitam viuit: Secundò, cum Ariſtotele conſiderando
ſummum bonum præſentis vitæ; quatenus nemo abſolutè & tutò iudicari & deno-
minari poteſt fęlix dum viuit, quamuis pro eo tempore fęlix ſit. Ex his eliciuntur ſo
lutiones rationũ vtriuſq; partis. Nã ſummum huius vitæ bonũ, eſt complicatum cum
Natura & Fortuna per inſtrumenta eius: nec propterea ita variatur ſummum bonũ,
vt variatur fortuna; quia eſſentia eius poſita eſt in actione proba, non in proſperita
te fortunæ: exigua fortunæ permutario non labefactat fęlicitatem: at ſi maxima eſ-
ſet; poſſet hominem non quidem reddere infęlicem (ſolus enim homo poteſt ſeip-
ſum miſerum & infęlicem reddere) ſed priuare fęlicitate; quia non ad votum, ac, vt
abſolutè optaret, valeret actiones præclaras edere. Dum ſummum bonum dicitur
firmũ, conſtans, & immutabile; id eſt verùm: primò, quia denotat difficultatem;
C ſecundò, facta comparatione cum cæteris humanis bonis, quæ ſunt inconſtantio-
ra: tertiò, quia in miſeriam ſibi contrariam non conuertitur.

An in Hominis Obitu aboleatur etiam Summum Bonum eius.
Cap. XXIX.

QVoniã ſermo nobis eſt de ſummo hominis bono hanc vitã viuẽtis, propte
rea oritur hæc dubitatio; an per obitum viri fęlicis aboleatur ſummum
eius bonum. Ex ſententia cum Platonis tum Theologorum dicimus, id Per obitũ
nedum non aboleri, ſed perfici; ſummum enim bonum huius vitæ cate non abole
nus eſt bonum, quatenus nos ducit ad ſummum bonum futuræ vitæ: Verùm, ex ri ſummũ
ſententia Ariſtotelis quid ſit dicendum, magis eſt dubium. Ex vna parte apparet, bonum.
quòd ſeruari debeat. Primò; quia niſi ſeruaretur, tũc Vir fęlix per nullam oblatam
D occaſionem deberet recta ductus ratione mortem præeligere; alioquin præeligeret
interitum ſummi boni. Præterea ſententia eſt Ariſtotelis in primo Moralium Nico-
mach. cap. 11. quòd; cum Vir fęlix diem vltimum obierit; ea, quæ poſteris & amicis
eius accidunt, ſi magna fuerint, valent vel illuſtrare vel obſcuram reddere fęlicita-
tem defuncti: at hoc facere non poſſent, niſi ea ſeruaretur; non enim id, quod non
eſt, lædi poteſt. Ex aduerſo, quod ſummum bonum euaneſcat, patet primò: Quia Per obitũ
12. Metaphyſicæ cõt. 39. ait, ſummum bonum nobis exiguo tempore competere; ac aboleri.
in tertio de anima cont. 20. ait, in obitu ſcientiam aboleri, quia anima ſine phanta
ſia nihil intelligit. Confirmatur: quia ex primo de anima cont. 65. non anima intel
ligit, ſed homo; non anima agit, ſed homo: quare, pereunte homine, habitus eiuſ-
que actio, in qua ſummum bonum eſt poſitum, neceſſariò euaneſcunt: dicitur ta-
men ſeruari duplici modo: primò, munere memorię, & cõmunis vocis hominum:
ſecundò, ratione inſtrumentorum & externarum quarundam partium ſummi bo-
ni, vel ſaltem comitantium ſummum bonum; quales ſunt filii, cognati, amici, opes

Magni-

Magnifici ſumptus, cęteraq; pręclara opera. Hęc adeò ſunt connexa cum ſummo A
bono, vt videantur eſſe modo aliquo partes eius: ideo poſteris ſemper offerunt mo
do aliquo illud; ad quę conuerſi, ratione varietatis fortunę, modò fulgere, modò
obſcurari inquiunt fœlicitatem defuncti. Et propterea inſpicimus; viros Pruden-
tes teſtamentis & codicillis diſponere, ordinare, & mandare, quid poſt obitum de
bonis ſuis ſit faciendum, tanquam de attinentibus ad eos: & qui more Diogenis &
Socratis negligunt penitus illa, quę ad corpus, ad funera, ad ſepulchra, cęteraque
huiuſmodi pertinent; ciuilem fœlicitatem negligunt, & communibus populorum
opinionibus aduerſantur; quas tamen ciuilis homo negligere non debet. Colliga-
Colligitur ſolutio. mus itaque, in obitu viri fęlicis (ex ſententia Ariſtotelis) aboleri eſſentiam ſummi
boni; ſeruari ſolùm memoriam, comitantia nonnulla, inſtrumenta, & opera quę-
dam externa. At inſtabatur, quia ſic nunquam licebit virum fęlicem recta ductum
Diluit aduerſariú. ratione pręeligere mortem. Reſpondeo, hoc minimè ſequi; quoniam potius ei mors
eſt pręeligenda, quàm ſcelus aliquod magnum patrandum: quia ſi ſcelus patraret,
maximè euerteret ſummum bonum, quatenus illud in miſeriam conuerteret; ſi au- B
tem pręclara morte pręclarum ei finem imponeret, ea pręclara actione ſummum
bonum (vt ei licet) illuſtraret. Altera inſtantia erat: quia, ſi ſummum bonum pe-
riret; ea, quę poſteris accidunt, non pertinerent ad defunctum; nec eius ſummum
bonum illuſtrarent, uel obſcurarent. Reſpondeo: Dum quęritur, an poſterorum
fortunę pertineant ad defunctum; dicendum cum Ariſtotele eſt, partim pertinere;
partim minimè: Non pertinent, ut ſentiantur ab eo, neq; ut uarietur eſſentia ſum-
mi boni eius; adeò ut, cum fuerit fęlix, dicere ualeamus eum eſſe redditum infęli-
cem: Sed pertinent quoad ea, quæ ſuperſunt, qui ſunt tanquam radii & ſplendo-
res eius; ratione quorum dicimus, uel illuſtrari, uel obſcurari fęlicitatem defuncti.
Et loquendo de Euentis, quę uel illuſtrare uel obumbrare ualeant fęlicitatem, ſta-
Ordo aduentorú euentuum. tui debet in eis hic ordo: ut primò & maximè id facere ualeant, quæ ei uiuenti ac-
cidunt: ſecundo, quę eo ſuperſtite eueniunt filiis & amicis eius: tertiò, quæ eo de-
functo eueniunt poſteris & amicis; dico Amicis, non quia tunc ſint, ſed quia fue-
runt amici; Amicorum enim uno pereunte alter non amplius eſt amicus; non enim C
ſeruatur reciprocus amor: ac ita cum defunctis non ſeruatur ciuilis amicitia; ſed
amor, memoria, & cura attinentium ad eos.

De Diuiſione & Gradibus Summi Boni. *Cap.* XXX.

QVoniam ſummum illud bonum; quod in manibus noſtris eſt poſitum, no
biſque competit, dum hanc vitam viuimus; in vſu humanæ Virtutis eſt
collocatum: Propterea ex diuiſione, cum Virtutis, tum vſus, ortum du
cit diuiſio ſummi boni, diſtributioq; eius in gradus. Virtus hominis pro-
Duplex pfectæ virtutis genus. pria & perfecta duplex eſt: vna eſt vniuerſa ciuilis Virtus, cuius finis eſt actio: al-
tera eſt ſapientia, includens intelligentiam & ſcientiam. Hoc duplex perfectæ virtu
tis genus, reſpondet duplici facultati Animæ & Mentis, & conſtituit duplex Philo-
Duplex virtus pfecta reſpondet duplici facultati Mētis, agenti & contemplanti. ſophiæ genus, duplicemque gradum ſummi boni. Primò reſpondet duplici faculta-
ti animæ & mentis, contemplanti nempe & agenti; quarum prima ſpeculatur diui- D
na, altera ad eorum imitationem moderatur humana: Inſuper ſapientia reſpondet
facultati iudicanti, vniuerſa verò moralis virtus facultati appetenti; Vna explet de-
ſiderium veri, altera boni. Inſuper conſtituit duplex genus Philoſophiæ: humana-
rum enim diſciplinarum illæ ſolæ ſunt dignæ nomine Philoſophiæ, quarum finis ex
ſe optabilis eſt, & in quarum vſu ſummum bonum collocatur; Philoſophia enim ad
Iudicāti & appetenti. ſummum bonum tanquam ad ſcopum directa eſt. Propterea etiam ex duplici perfe
Duplici parti Philoſophiæ. ctæ virtutis genere reſpondente duplici generi Philoſophiæ conſurgit duplex gra-
dus ſummi boni; vnus in præclara actione Virtutis ciuilis, alter in contemplatione
collocatus: Vterque gradus eleuat ad optimum ſui generis, & nos in ſuo genere po
Duplici gradui ſūmi boni. ſtrema perfectione perficit: dum enim ad actionem conuertimur, nil præclarius a-
ctione ex vniuerſa virtute prodeunte: dum ad contemplationem, nil ſublimius vſu
ſapientiæ excogitare valemus. Hi duo gradus adeò ſunt connexi & complicati, vt
vnus ſine altero perfectè conſiſtere nequeat; mutuò enim ſe perficiunt, & ex vno in

A alterum præclari quidam & ſalutares ſpiritus effunduntur: Sapientia enim Prudentiam parit, actioneſque dirigit: Vice verſa Moralis Virtus, nedum implet mandata Sapientiæ; verùm inſuper cum moderetur perturbationes, parat pro ſapientia, eique famulatur: adeò vt ex vtriſque hominis beatitudo omni ex parte perfecta cunctiſque numeris abſoluta conſurgat, & principes omnes humanæ animæ facultates ſua poſtrema perfectione donentur. Formæ autem ſummi boni, & tres, & duæ, & vna, dici poſſunt: tres, conſiderando & partes & totum ſeorſum: duæ, conſiderando ſolas partes ex quibus conſurgit: vna demum, vt ex eis conflata. Propterea definitio ſummi boni, & vna, & duplex, & triplex, eſſe poteſt. Vna, ſi dicimus; Summum hominis bonum eſt actio animi ex perfecta virtute prodiens in vita perfecta: Duæ, ſi dicimus; Summum Ciuilis Vitæ bonum eſt actio ex perfecta ciuili virtute prodiens in vita perfecta; Summum Vitę Inſpectricis bonum eſt contemplatio ex ſapientia prodiens in vita perfecta: His addere valemus tertiam aſſerẽdo; Summum vniuerſę humanæ vitæ bonum eſt actio animi ex perfecta ciuili Virtute, perfectaque

Formę ſummi boni tres, duæ, & vna.

B ſapientia prodiens in vita perfecta, vt homo omni ex parte optimam viuat vitam. Ex his conſpicuè conſtat; quomodo explicari debeat ſummi boni definitio vniuerſè & confusè in primo Nicomachiorum prolata, in decimo aũt diſtinctius explicata. Inſuper elicitur ſolutio cuiuſdam communis obiectionis; quam multi afferunt, & prę ſertim Plotinus, aduerſus Ariſtotelem: inquiunt enim malè ab Ariſtotele aſſignari duplex ſummum hominis bonum; cum ſummum in omni genere debeat eſſe vnum, optima non poſſint eſſe plura, & finis poſtremus pariter vnicus eſſe debeat: Cum enim ſtatuantur duo, ea non poſſunt eſſe æqualia; alioquin non differrent inter ſe; quare vnum erit altero melius: Si vnum melius, id ſolum erit ſummum bonum. Solutio ex dictis eſt conſpicua: nam diſtincti generis vitæ diſtinctus debet eſſe proprius vltimus finis: Inſuper, facta comparatione inter illos, finis abſolutè vltimus eſt contemplatio; ſe habens ad alterum, vt pax ad bellum: Demũ ex vtriſq; vnum abſolutum ſummum bonum conſurgit; per quod ſingulis modis, quibus homini licet, Deo reddimur ſimiles, & cum eo pro facultate connectimur. At ex

Soluitur inſtantia Plotini.

Dubitatio

C dictis pulchra oritur dubitatio: Si ex Virtute oritur ſummũ bonum; cum detur quadruplex Virtutum Gradus, Ciuilis, Heroicus, Rationalis, & Diuinus; etiam deberent dari, non duo ſoli, ſed quatuor ſummi boni gradus. Cui difficultati reſpondens, de virtute diuina dico, ex ſententia Ariſt. eam non dari vt diſtinctam ab aliis: cum autẽ detur ex ſententia Theologorum, etiam datur ſummum bonum alterius vitæ re vera diuinum, ad quod per huiuſmodi virtutes perducimur. De Virtute Heroica dico, redigi ad moralem: ſimiliter & ſummum bonum ex ea prodiens.

Solutio.

Quomodo per Definitam Fælicitatem Nectatur Homo cum Deo. Opinio Platonis. Cap. XXXI.

REgula eſt Sapientum conſenſione approbata, in omni genere dari vnum primum, quod eſt menſura cęterorum illius generis; & in his, quę propriè ſunt ab vno, id, quod primum eſt, eſſe cauſam cęterorum: Cum autem bonum ſit commune ab vno, & primum omnium conſenſione ſit Deus, co-

D gimur fateri cętera bona, per participationem & munere eius eſſe bona, & ab eo regulam & menſuram recipere: quod cum verum ſit de omnibus, præſertim de ſummo hominis bono verum cenſeri debet; cum inter mortalia homo ſolus re vera ſummi boni dicatur capax. At quomodo id cõtingat, quomodo definita fęlicitas ſe habeat ad Deum, menſuretur ab eo, nos iungat cum eo; non facile eſt cognoſcere. Plato cenſuit hominẽ per duo cum Deo fęliciſſimè necti, per affectum, & per cognitionẽ. Nectitur per affectũ; quatenus paratur per virtutes Ciuiles, ac Purgatrices: quibus formatus perficitur per Virtutes animi purgati, & prę ſertim per pietatem, religionem, & ſanctitatem; quarum ope cum Deo per affectum fęliciſſimè nectitur: Ideo in Epinomide dixit, Maiorem Virtutem Religione pietateque in Deum nullam in humano genere inueniri. Hęc connexio per affectum, ſiue per exuperantem dilectionem maxima eſt: quatenus omnia ita iuncta, connexionem illam maximè expetunt, ad eãq; conſpirant: nil tũc vult animus, niſi Deum; nil amat, nil quęrit, niſi Deũ; & propterea in eo ſolo cumulatiſſimè requieſcit: quo cum fruitur, cunctis eminentiſſimè fruitur.

Platonis opinio.

Connexio per affectum ſiue per charitatem.

Connexio per cognitionem. tur. Alia cõnexio eſt per cognitionem; quæ in parte antecedit: non enim maximè di A
ligitur niſi id quod præcognoſcitur. Vt exactè appareat connexio per cognitionem,
gradus deſcenſus rerum ſunt explicandi: Nam, vt ſummum bonum eſt connexio
Gradus deſcenſus & aſcenſus. cum Deo, ita miſeria eſt receſſus ab eo. Regula eſt ex ſe nota; tot eſſe gradus aſcen
ſus, quot ſunt gradus deſcenſus. In Deſcenſu conſideratur hic ordo: Deus cunctis
ſupereminet: ſub quo reperitur Mens non participata; quæ eſt tanquam fons Men-
tis, tanquam Sol ex ſe lucens, non portio ſuperioris Mentis, nec in alio tanquã por
tiò recepta; propterea vna eſt: Sub qua continentur Mentes participatæ; quia ſunt
participatio eius, & in diſtinctis animis tanquam partes recipiuntur: Sub hac Men
te eſt anima rationalis, de qua dicitur; quòd homo eſt anima rationalis, Mentis par-
ticeps, corpore vtens. Mentes participatæ, vt iunctæ cum prima mente, non diſtin
guuntur inter ſe; in ea enim in vnum veniunt, vt radii in Sole: vt coniũctæ cum ani
ma rationali, diſtinguuntur, non ſecus ac radii Solis effuſi per aerem: ideo viſibilis
Sol dicitur eius imago; & tot ſunt eius participationes, quot animæ rationales: quæ
animę rationales quamuis eſſentia ſint iunctę ſunt, tamẽ diſtinctę per corpora; nõ ſe- B
cus ac lumen per media perſpicua; adeò vt animæ a corporibus, Mentes participatæ
ab animis diſtinctionem recipiant, ex potiorũ Academicorũ ſententia. Sub anima ra
tionali reperiũtur animæ expertes rationis; quæ a Iambilicho animationes potius ab
anima rationali fluẽtes, quàm veræ animę nuncupantur: Sub Anima eſt Natura, Sub
Natura Materies. Deus ſupra Ideas eminet, Idearumque eſt caput: In mente cum
non participata, tum participata, ideæ refulgent; vel non participatæ, vel participa
tæ: In anima rationali inſunt proprię rationes: In irrationali vmbrę quædam, & ima
Ratio differt ab Idea. gines earum. Ratio differt ab Idea: quia Idea eſt vera rei forma, indiuiduè includẽs
& repræſentans id quod res eſt: ratio eſt quoddam idolum formæ; repræſentãs rem
cum comparatione quadam, diſcurſu, & tempore. In Natura inueniuntur ſemina,
per quæ Natura fœcunda redditur, & cuncta valet generare: In Materie demum ap
parent vmbræ, & participationes, ſiue Imitationes formarum, per naturæ ſemina
ei competentes. Sic Intelligi debet ſententia Platonis in 7. de R. P. dicentis; nos in
hoc mortalium orbe non ſecus ac in ſpecu eſſe collocatos, & ſolas inſpicere rerũ vm C
bras, quas ob aſſuetudinẽ exiſtimamus verè eſſe. Per enumeratos gradus res a Deo
deſcendunt, ac in eum reuertuntur: deſcendentes labuntur, ac inclinant ad non eſ-
ſe; aſcendentes perficiuntur, & tendunt ad id quod verè eſt. Hoc ſepteno graduum
numero Vniuerſi Theatrum conſtituitur; qui gradus per vmbras, ſemina, rationes,
& ideas, quaſi per internos ſpiritus & neruos, inſolubili modo colligantur: ac inde
reſulget ordo partium Mundi, connexio earum; fundamentum diſtinctorum gene-
rum furoris, & diuinationum: ac demum ratio mutuæ conſenſionis, & diſſenſionis
Omnia in oibus repe riuntur. rerum; quæ ratio cum nos lateat, maximã in nobis excitat admirationẽ. Euenit in-
ſuper & hoc, vt omnia in omnibus modo eis conſentaneo inſint: cuncta ſunt in Ma-
terie per vmbras, cuncta in Natura per ſemina, cuncta in Anima per rationes, cun-
cta in Mente per ideas, ac demum cuncta in Deo eminentiſſimè; adeò vt vnuſquiſ-
que gradus vniuerſum dici mereatur, cum vniuerſa includat: In quo Graduum or-
dine Anima (vt ex dictis conſtat) medium ſibi locum vendicat; propterea iure & in D
biuio, & in orizonte, & in confinio æternitatis & temporis, immobilitatis & mo-
tus, dicitur collocata. Deus eſt tanquàm immobile centrum; Mens circulus immo-
bilis, proximè centrum ambiens; Anima circulus ex ſe mobilis; cæteri ſunt circu-
li, qui mouẽtur ab alio. Deus eſt ſupra ens, entiſque principium: Mens eſt id quod
verè eſt; ideæ enim ſunt formæ, & eſſentiæ rerum: In anima, tanquàm media, id ꝙ
eſt cum non ente complicatur; vt vergit ad ſupera, participat conditionem entis; vt
ad infera, non entis; magis tamen ei competit eſſe, quàm non eſſe: Natura & par-
ticipationes idearum non verè entia ſunt, & potius ſunt non entia quàm entia, po-
tius vmbræ quàm formæ: Materies infra ens, & verè non ens nuncupatur; eſſentia
enim & eſſe ad formas pertinet, infra quas materies collocatur. Inſuper, ea quę ſunt
ſupra animam, cum verè ſint; ſemper ſunt, & nunquam fiunt: Anima media, eſt,
& fit ſemper: Corporata nunquam ſunt, fiunt tamen ſemper: Materies demum nec
eſſe, nec fieri dr̃; neq; propterea nihil eſt penitus, nã eſt exemplar diuinitatis expers.
Quo anima eleuet. Cũ aũt Gradus rerum ita ſint conſtituti; Anima delapſa ad infera, vt ad ſupera eleue-

tur

A tur per hoc gradus aſcendere debet: quod facere non valet; niſi primò, quaſi dor-
miens, per ſenſus a ſenſilibus excitetur: ſenſilia ſunt vmbræ; ideo primò ob imbecil-
litatẽ aciei animi vmbras cogimur inſpicere, vt mox in lucẽ conuerti valeamus. Qui
cenſenr vmbras bas eſſe veras rerũ formas, vmbris deluſi, falſis quoq; opinionibus
irretiũtur: e quorũ numero ſunt Sophiſtæ, qui omnia ſe ſcire putant, cũ nihil ſciãt;
ideo in non ente verſari dicuntur; quos Socrates redarguebat. Propterea nitendum
eſt eleuari per animæ rationes ſupra vmbras & ſemina, & iudicare ea non verè eſſe:
in quo gradu Socrates ſe cõſtitutum aſſerebat, dum dicebat (Hoc vnum ſcio, quòd
nihil ſcio) Quaſi diceret; hoc conſpicuè cognoſco, quòd hæ ſunt vmbræ, non ve-
ræ formæ rerum: ex qua animaduerſione prodeunt in nobis opiniones veræ. Quòd
ſi exactius anima in ſuis rationibus verſetur, conſurgit latè ſumpta ſcientia: At de-
mum, ſi per rariones eleuatur ad ideas, cum eiſque nectitur; redditur verè ſcientię,
ſapientiæ, & intelligentiæ particeps: Er quoniam idearum caput eſt ipſum vnum,
quod eſt ipſum bonum, & ipſum pulchrum; iure tunc anima cum vno, bono, & pul
B chro connectitur. Et quia anima per hanc eleuationem proximè per rationes conne
ctitur cum ideis, & mente; quæ rationes ſunt de eſſentia animæ, non accidens eius:
ideo per eſſentiam, non per accidens aliquod fit ea connexio. De qua loquens Pla-
to in 6. de R.P. inquit, hominem ſapientiæ ſtudioſum nunquam quieſcere, quouſq;
propriam cuiuſque Naturam ſua animi vi non attigerit: qua cum adhæſerit, ſeque
ei quod verè eſt miſcuerit, atq; inde re vera intelligentiam, veritatemq́ue genuerit;
cognoſcet vtique verum, vereque viuet, atque aletur.

Sophiſtarum conditio.

Conditio Socratis.

Scientia.

Sapientia & intelligẽtia.

Quæ competant Animæ per connexionem cum Superis ex ſententia Platonis. Cap. XXXII.

EA munera, quæ ex connexione cum ſuperis in nos redundant, a Viro qui
dem beato cognoſci poſſunt; exprimi verò pro eorũ meritis, nec ab alio,
C nec a viro quidem beato, vlla ratione poſſunt: nitendum eſt tamen (vt
nobis licet) ea leuiter & extrinſecus adumbrare. Dum anima ſuper ſe ex-
rollitur, iam accidentia deſerit, in ſola verſatur eſſentia: & propterea; quamuis di-
ſpoſitio ad ſummum bonum, & gaudium redundans, poſſint eſſe accidentia: ſum-
mum tamen bonum ſolùm eſt eſſentia, & ſubſtantia: Nectitur tunc anima cum men-
te: Et quia mens eſt eſſentia prima, Vita prima, Vita Beata, & beatitudo, Vita ęter
na, & æternitas: propterea, dum Anima Mente formatur; quatenus Mens eſt eſſen
tia, anima recipit verè eſſe, negligens non eſſe & vmbras; quatenus Mens eſt vita
prima, Anima redditur Veræ vitæ compos; de qua rectè dicitur, Da Mihi mentem
& viuam; Quatenus eſt Vita beata & Beatitudo, redditur anima fœlix: Et quoniam
illius vitæ actus ſimul totus eſſentiæ affigitur, & ea eſſentia cum ipſo vno connecti-
tur; ideo Anima tunc vnà cum vita æternitate fruitur: Inſuper quia Mens eſt lux
vera & veritas, ideo tunc anima in pura Luce veritatis ſupra caligines omnes verſa-
tur, vnoque ſimplici actu, Mentis inſtar, cuncta intuetur: Et demum; quia Mens
D eſt vniformis, boniformis, pulchriformis; Anima cum ipſo pulchro, bono, & vno
nectitur; ac ita formoſiſſima, optima, indiuiduaque redditur. Sic itaque Animæ fę
licitas eſt eſſentialis eius actus, per rationes cum ideis iunctas directus in bonum; ex
quo conſurgit in facultate cognoſcente Veritas, in voluntate Gaudium. Ex aduer-
ſo, Miſeria animæ eſt labi ad non eſſe, miſceri cum generatione, ligari cum com-
pedibus corporis, verſarique in vmbris: Ac vt ex reditu in ſuum principium, qui eſt
reditus in ſuam naturam, conſurgit immenſa requies & gaudium; ita ex receſſu ab
eo prodit labor & dolor. Et quoniam, vt dictum eſt, in ſingulis gradibus cuncta in
ſunt modo eis conſentaneo; propterea hoc quoque ſummum bonum in ſingulis mo
do aliquo refulget: In Deo reperitur vt in prima cauſa, in Mente per formam, in
Anima per participationem Mentis, in cæteris per imaginem & vmbram. Nam quia
in prima mente eſſentia, vita, intelligentia, beatitudo, & æternitas inueniuntur: ideo
in Elementis (gratia exempli) cõſideratur vmbra eſſentiæ, quę eſt ſubſtãtia & forma
eorum: conſideratur vmbra vitæ; & eſt actus ſuæ formæ, dum mouentur vel alteran

Munera & affectiones uiri beati nequeũt exprimi.

Summum bonum in ſingulis uniuerſi gradibus refulget.

tur: conſideratur vmbra intelligentię, quatenus per ſuam formam ordinem in vniuerſo năciſcuntur & ſeruant; ordo enim eſt intelligentiæ munus: conſideratur beatitudinis vmbra, quæ eſt ſui loci poſſeſſio: demum loco æternitatis, eis conuenit tempus: Sic omnia Gloriam Dei patefaciunt; quia cuncta eatenus ſummo bono participăt, quatenus capere valent. Et hæc de opinione Platonis: redeamus ad Ariſtotelem. A

Quomodo Vir Fœlix ex opinione Ariſtotelis ad Deum ſe habeat. Cap. XXXIII.

ARiſtoteles agens de ſummo hominis bono, id ſolum conſiderauit; quod hominis eſt proprium, ex viribus eius pendet, in eoque recipitur: & quia huiuſmodi erat actio ex Virtute prodiens; ideo in ea ſummum bonum collocabat, & duplicem eius ſtatuebat gradum. Verùm quia hoc noſtrum bonum ad menſuram omnium bonorum debet referri: propterea, dum ad Deum refertur, nil aliud iudicare valemus; niſi quòd ſit connexio cum Deo, affectio nos parãs ad recipienda munera Dei, noſque reddens ſimiles Deo. Etquemadmodum ex ſententia Platonis homo nectebatur cum Deo per affectum & cognitionem, ſimiliter ex ſententia Ariſtotelis ſummũ bonũ morale nos iungit Deo per affectũ, ſummũ verò Bonum in cõtemplatione poſitũ nos iungit per cognitionem; adeo vt quoad hoc conſentire dicantur. Per hoc ſummum bonum homo redditur ſimilis Deo: nedum, quia purificatur, ex tollitur ſupra corpora, Deũ vera fruitur libertate, affectu & cognitione amplectitur, coq; hac ratione formatur: verùm inſuper; quia per Gradũ Ciuilis boni redditur bonus, ſeruat leges Naturę & Dei, & id ſolùm vult & pręeligit, quod bonum eſt; per gradum verò contemplationis & ſapientiæ fit omnia: eſſe autem omnia, & velle id ſolũ quod bonũ eſt, maximè propriũ eſt Dei. Miſſum facio id, quod dicitur a multis, & rectè dicitur; quòd homo fęlix ad imitationem Dei intuetur Diuina, & moderatur humana: ideo tunc homo, quamuis corpore ſit in terris, animo tñ in cęlo viuit; quia ibi eſt cor, vbi Theſaurus; ibi amans, vbi id quod amatur; nam amans in amatum affectione conuertitur: Sic dicitur homo viſitari a Deo: quia tunc in homine ſimilitudine & participatione quadam ea inueniuntur, quæ eminentiſſimè conueniunt Deo: & cum Sapiens erga Deum rectè ſit affectus, fęliciter etiam munera Dei recipit. Satis itaque eſt conſpicuum, quomodo per affectum homo connectatur cum Deo: at quomodo id ei conueniat per cõtēplationē, apprime eſt obſcurum. Miſſam facio eorum ſententiam; qui cenſent, ex opinione Ariſtotelis in quauis contemplatione cauſarum, & quolibet gradu ſcientiæ inueniri gradum ſummi boni: adeò vt Phyſicus, dum Phyſica conſideratione verſatur in contemplatione rerum Phyſicarum, ſummo bono fruatur: ſimiliter Mathematicus: quod vt a vero, ita ab opinione Ariſtotelis longè alienum cenſeo: inquit enim Ariſt. in primo, & in decimo Moralium (vt in præcedentibus apparuit) ſummum bonum eſſe actionem ex virtute perfecta prodeuntem, & ſi plures ſint, ex præſtantiore & perfectiore: at in genere habituum contemplationi inſeruientium, non Phyſica, nec Mathematica ſunt huiuſmodi; ſed ſola Sapientia, vt etiam aſſeritur in proęmio Metaphyſicæ: Sapientia autem præſtantiam & perfectionem includit per cognitionem primarum cauſarum, & pręſertim Dei: Quare illa contemplatio, quæ nos ad Deum non eleuat, neque cum eo nos iungit, minimè ſummum bonum cenſeri meretur: Ideo Philoſophia contemplationi incumbẽs dicta eſt Theorica, hoc eſt diuinorum inſpectrix; nomen ſumens ab eo, in quo eius finis, & ſummum hominis bonum eſt collocatum. At; cum in ſeparatorũ, & Dei pręſertim cognitione ſit poſitum ſummũ bonum; ardua eſt quæſtio: quomodo liceat nobis hanc vitam viuentibus, & cum corpore iunctis, ſubſtantias primas a corpore ſolutas intelligere. Hanc difficultatem Ariſt. in tertio de anima conr. 36. ſub dubio reliquit: dixit enim: Vtrum autem contingat aliquid ſeparatorum intelligere, ipſum exiſtentem non ſeparatum a magnitudine, an non; conſiderandum eſt poſterius &c. Et quoniam hac de re variæ ſunt opiniones; non inutile erit potiores earum referre, ac perpendere. Ordiar autem ab Opinione Auerrois.

Homo p ſummum bonũ redditur ſimilis Deo.

Sapiens quo ex ſententia Ariſtotelis uniretur a Deo.

Opinio quorundã negligit.

B C D

Quid

A *Quid ſenſerit Auerroes & Auicenna de modo, quo noſter intellectus, dum fuerit perfectus, intelligat Subſtantias Abiunctas. Cap. XXXIIII.*

AVerroes Cordubenſis; Vir acri iudicio præditus, & Ariſtoteli adeò addi-
ctus; vt frequenter illum ſuæ religioni prætulerit; loquens de modo, quo
noſter intellectus ſua poſtrema perfectione donatus intelligat abiuncta,
quamuis ſatis ſit obſcurus, tamen hoc ſenſiſſe viſus eſt. Supra Vim ima-
ginandi; quam ipſe Cogitatiuam nuncupauit, competunt homini ex Peripatetico-
rum ſententia duæ differentiæ animæ; quarum vnam Intellectum poteſtate, alteram Intellectus poteſtate, & Agens.
Intellectum agentem appellant: quas nonnulli ſtatuunt re & ſubſtantia inter ſe diſtin
ctas, alii ſola ratione. Intellectus poteſtate, perinde ſe habet ad intelligibilia, ac ma
teries corporum ad materiatas formas; adeò vt ex ſe expers ſit omnium, & valeat
B intelligendo fieri omnia: Intellectus agens ſe habet perinde ac lumen, & tanquam
habitus, ac perfectio intellectus poteſtate; & ad eũ ex ſententia Auerrois ferè con-
ſimiliter ſe habet, ac ex ſententia Academicorum Mens participata ad animam ra-
tionalem: Intellectus poteſtate, auxilio phantaſmatũ vt obiecti, & Intellectus agen
tis vt illuſtrantis, recipit communes rerum notiones; ac ita per inſpectrices ſcien-
tias dicitur fieri omnia; poteſtatemque ſuam in habitum conuertere; tum autem
poteſtatem abiecerit, quod facit munere intellectus agentis; paratus per ſcientias
inſpectrices, adipiſcitur intellectum agentem; eoque formatur & perficitur, non ſe-
cus ac perſpicuum perficiatur lumine: & inde conſurgit intellectus, qui ab Auer-
roe nuncupatur adeptus; qui nil aliud eſt, niſi adeptio intellectus agentis; in qua
adeptione non amplius intellectus noſter intelligit intellectione per phantaſmata, di
ſtincta ab eſſentia eius; ſed intelligit per eſſentiam agentis: & quemadmodũ, quan
do erat in habitu, per habitum a phantaſmatis pendentem erat omnia; ita, dum no
ſter intellectus poteſtate adeptus eſt agentem, eſt omnia per eſſentiam agentis; &
C ideo dicitur Deo ſimilis, quia Dei proprium eſt eſſe omnia, vt inquit Auer. in ter-
tio de anima 36. in qua adeptione dicitur intelligere omnia per eſſentiam agentis:
nam intelligit inferiora; quia in forma ſuperiori eminenter includuntur inferiores,
vt declaratur in tertia diſputatione contra Algazelem, in ſolutione 18. dubii: intel-
ligit ſuperiora; vel per eſſentiam ſuperiorum; vel per eſſentiam propriam, vt eſt par
ticipatio ſuperiorum. Quòd ſi dicitur in tertio de anima: Intellectus agens nil in- Inſtantia diluitur.
telligit eorum, quæ ſunt hic: id debet intelligi de cognitione in propria forma, quę
nobis ſolùm competit auxilio phantaſmatum. Et conſiderandum, quòd intellectus Copulatio intellectus agentis.
agens iungitur nobis primò per naturam in principio noſtræ vitæ, ſecundò per a-
ctionem eius: quæ ſecunda copulatio eſt duplex; vel enim fit per operationem im-
perfectam pendentem ex phantaſmatis, vel per operationem perfectam; & in hac
poſtrema copulatione collocatum eſt ſummũ hominis bonum; tunc enim pendebi-
mus ab eo, a quo pendet cœlum, & vniuerſa natura (vt inquit Auer. 12. Metaphy-
ſicæ cont. 38.) Nam in rebus abiunctis connexio & vnitio eſt longè intimior, quàm Abiuncta intimè cõnectuntur.
D in materiatis; non enim vel duricies corporum, vel diſtantia dimenſionum, vel pu-
gna formarum, vel varietas propenſionis, perfectæ vnitioni aduerſantur. Conſide Ordo ex ſententia Auerrois.
ratur itaque ex ſententia Auerrois hic ordo: primò intellectus poteſtate in puero
imperfectus eſt; ſecundò perficitur per habitum ſcientiarum; tertiò conſurgit ade
ptio, qua poſſibilis nudatus poteſtate agentem adipiſcitur, eoque perficitur: quar-
tò conſideratur actus intelligendi eius per eſſentiam intellectus agentis; per quem
intelligendi actum inferiora in eminentia, & tanquam per cauſam intelligit; ſupe-
riora verò, quia per actum intelligendi, qui eſſentia eſt eius, vel ſuperiorum intelli-
gentiarum (de hoc in opiniones ſunt variæ) ſemper eſt iunctus cum illis; adeò vt tũc
ab eis, & præſertim a prima intelligentia pendere, formari, & perfici dicatur: quę per-
fectio eſt ſummum hominis bonum, fęlicitas, & optima vita. Et quoniam ea intel-
lectio eſt eſſentia; vel ſuperioris ac primæ intelligentię formantis inferiorem; vel in
tellectus agentis, vt eſt participatio primę: hinc oritur, quòd ſummum hominis bo-
num non eſt accidens, ſed ſubſtantia; & ſubſtantia quidem prima, vel eius partici

patio; quæ ſola eſt finis vltimus, explens deſideria noſtra, ac nos ſummo bono perficiens: Sic nomen hominis dictũ de fęlici & non fęlici, æquiuocũ eſt, vt aſſeritur in procemio primi Phyſicorũ, homo.n. fęlix per formã ſupremã recepit eſſe: Hęc eſt opinio Auerrois, vt colligitur ex 12. Metaphyſicę cont. 17. nono Metap. 22. tertio de anima cont. 19. 20. & præſertim 36. inſuper ex Epiſtola de cõnexione intellectus nobiſcũ. De hac concluſione, ꝙ noſter intellectus humano corpori iũctus valeat apprehendere per eſſentiã ſeparatas Mẽtes, varii cõuenere: & pręſertim Iãblichus, Simplicius, & Themiſtius; qui inquiũt id fieri per ideas, more Academicorũ: Inſuper Auicenna, Algazel, Auẽpaces; qui inquiũt id fieri per cõnexionẽ ordinis intelligentiarũ. Differt Auerroes a Simplicio, Themiſtio, & Iãblicho; q͂a nõ cenſet id fieri per medias rationes, & Ideas (id.n. Platonicũ eſt) Differt ab Auicenna & Algazele: quũ hi ſub Deo ac prima intelligẽtia decẽ ſubordinatas cõſtituebãt intelligẽtias; quarũ vltimã ſub intelligentia Lunę poſitã, mũdo mortali p̃ſidentẽ, nuncupabãt Colcodcã, ac datricẽ formarũ, & intellectũ agentẽ. Dicebant.n. (referente Auerroe diſputatione tertia dubio 13.) a Deo proximè & ſine medio manare intelligẽtiã primã, penitus abiunctã, nulli corpori addictã, nulliq; aſſiſtentẽ, nec orbẽ mouentẽ: ab hac dicebant prodire intelligentiã primi Mobilis, ei aſſiſtentẽ, idq; mouentẽ vt finẽ; inſup animã eiuſdẽ primi mobilis, efficientẽ motũ; & tertiò corpus primi mobilis: vt.n. prima intelligentia intelligit Deũ, producit intelligentiã ſibi ſuccedentẽ; vt intelligit ſe, producit animã, & per animã corpus: ac ita de cæteris ſe hr̃e exiſtimabant; adeo ꝙ vnaquęq; produceret intelligentiã ſibi ſuccedentẽ, animã, & corpus ſequentis orbis, vſq; ad Lunam: Intelligentia aũt Lunæ producit intelligentiã infimã, quę eſt Intellectus agens, & Colcodea; aſſiſtens Plenitudini Lunæ, hoc eſt, mortali orbi, quo repletur orbis lunę, & terminus infimus mundi eſt. Hęc opinio aliquid ſimile includit opinioni Academicorũ. Vt.n. Academici primò ponunt Deũ, mox Mentẽ non participatã, tertiò Mentẽ participatã, quartò Animã: ita ẽt Algazel & Auicenna, his conſtitutis, dicebant noſtrũ intellectũ poteſtate connecti cũ agente, ab eo perfici, & in eo cõſiſtere ſummũ bonũ eius; Intellectũ agentẽ connecti cũ intelligẽtia Lunæ, & ſummũ bonũ eius eſſe intelligentiã Lunę: nã in eo eſt poſitũ ſummũ bonũ rei, a quo res ipſa habet eſſe; & quia intelligentia inferior a ſupiori ſibi proxima habet vt ſit, tãquã a cauſa ꝓpria & adæquata, nõ tanquã a cõcauſa primę cauſę; ideo in ea eſt poſitũ ſummũ bonũ eius. Auerroes aũt cenſet, non ſuperiorẽ & proximã intelligentiã, ſed Deũ eſſe ſummũ bonũ omniũ intelligentiarũ; quia a Deo oẽs prodeunt. Differt demũ Auerroes ab Auẽpace (vt patet ex tertio de anima cont. 36.) quia Auerroes ſtatuebat hũc ordinẽ: primò cõſiderabat intellectũ poteſtate, imperfectũ; ſecundò eũ perfectũ per ſciẽtiarũ habitus; tertiò connexionẽ cũ intellectu agente; quartò cognitionẽ eius, & cæterarũ per eſſentiã, in quo poſtremo collocabat ſummũ bonũ: Auẽpaces verò quartũ gradũ præferebat tertio; apprehenſionem.n. agentis, & aliorũ per illũ, dicebat eſſe cauſam cõnexionis, in qua ſummũ bonũ cenſebat eſſe poſitũ. Cõuenerũt itaq; hi oẽs; quatenus aſſeruerũt, intellectũ corpori iũctũ poſſe p eſſẽtiã apphẽdere ſubſtãtias ſeparatas, ac ita beari.

Qũo Auerroes cõueniat & diſſentiat ab alijs.

Opinio Auicennæ & Algazelis.

Comparatur opinio Auicennæ cũ ea Academicorũ.

Qũo Auerroes differt ab Auempace.

A

B

C

Rationes & Fundamenta aſſerentium, Intellectum Corpori Junctum poſſe per eſſentias apprehendere Subſtantias Separatas. D

Cap. XXXV.

QVicunq; ex ſententia Ariſtotelis exiſtimarunt licere homini per eſſentiam apprehẽdere ſeiũctas mentes, iungiq; cũ eis; varijs ſunt vſi rõnibus. Auerroes ſecundo Metaph. com. primo vtiť hac rõne inquiens: Si impoſſibile eſſet intelligere abſtracta, fruſtra natura egiſſet; feciſſet.n. id, quod ſui natura eſt intelligibile, nõ intellectũ ab alio &c. Vis huius rõnis in hoc poſita eſſe vr̃; quia vel referť genus ſeparatarũ Mentiũ ad collocata in mundo mortali; vel conſideratur abſolutè, vt includit humanã mentẽ, tanquã infimã intelligentiarũ: Si conſiderať prima conſideratione, id genus eſt natũ perficere, & participari ab hoc mũdo mortali; & ideo, niſi ab humana mẽte participaretur, quoad hoc eſſet fruſtra. Si cõſiderať altero modo; ſi humana mẽs nõ copulatur cũ intelligẽtia Lunæ, & eã nõ intelligit, neq; intelligẽtia Lunæ intelliget eã Mercurij, ac ita de cæteris; nã eorũ, quæ ſunt eiuſdẽ ordinis,

Prima rõ Auerrois.

Explicatio

A nis, par ratio eſt; quare ſic dabitur aliquid intelligibile, non intellectum ab alio. Al tera ratio ſumitur ex 12. Metaphyſicæ 38. quam ita formandam cenſeo: Quod ſui na tura mouet aliquid ſub ratione amati & optabilis, eſt natum ab eo aſſequi, & cum eo iungi: Intellectus agens ſui natura mouet nos ad eius adeptionem, tãquam amatum & optabile: Ideo eſt natus a nobis aſſequi, & nobiſcum iungi; in qua connexione modo iam explicato eſt poſitum ſummum bonum: Vis huius rationis in eo eſt poſita, ne fruſtretur deſiderium nobis natura inſitum, quo optamus cum diuinis necti. Tertia ratio eſt: Nulla forma priuatur ſua principali operatione per id, quod ei natura competit: At connexio intellectus poteſtate cum homine, ei natura competit; & apprehenſio ſeparatarum mentium eſt principalis eius operatio, vt Mens quædam eſt: Quare per connexionem cum homine non debet ea priuari. Themiſtius in tertio de anima in paraphraſi 36. contextus id ipſum oſtendit argumento a minori ad maius hunc in modum: Ea mens, quæ formas materiatas intelligit ſecer nendo eas a materie, longè magis erit apta apprehendere formas ex ſe a materie ſo

Secunda ratio. *Vis rõnis.* *Tertia ratio.* *Themiſtius.* *Quarta ratio.*

B lutas: huiuſmodi eſt humana mens: ea itaque eſt nata apprehendere formas ex ſe a materie ſolutas. Hanc rationem Themiſtii perpendens Auerroes in tertiò de anima 36. ait, vim includere non abſolutè, ſed præſuppoſita noſtræ mentis æternitate. Simplicius in tertio de anima com. 17. 19. 20. 36. eiuſdem eſt opinionis, eamque con firmat ratione, & auctoritate. Ratione ſumpta ex conditione animæ, ea enim eſt na turæ & conditionis mediæ: & propterea; cum Mens ea ſuperior continenter apprehendat ſeiunctas eſſentias, formæ materiatæ nunquam; Anima media medio quodammodo ſe habens, eas non quidem ſemper, ſed aliquando apprehendit, cum eiſque nectitur. Inſuper vtitur Auctoritate Ariſtotelis in 12. Metaphyſicæ. 39. dicentis; diſpoſitionem & vitam optimam, Deo competere ſemper, nobis autem exiguo tem pore: concedit itaque nobis Ariſtoteles id genus ſummi boni, quod Deo competit ſemper; intelligens nomine Dei omnes ſubſtantias abiunctas: at eis competit per actum intelligendi, qui eſſentia eſt: quare conſimiliter competet animæ noſtræ.

C Auempaces in libris, & de connexione intellectus nobiſcum, & de Anima, (referente Auerroe in tertio de anima 36.) duabus præſertim vtebatur rationibus. Prima erat: Quod eſt natum apprehendere naturam & eſſentiam non aptam multiplicari, eſt natũ apprehendere & recipere ſeparatas ſubſtantias: Noſter intellectus eſt huiuſmodi: Quare &c. Inſuper; Intellectus, qui eſt natus apprehendere & recipere eſſentiam rei ſimplicem, valet apprehendere ſubſtantias ſeparatas, & connecti cum eis: Noſter intellectus eſt natus apprehendere eſſentiam rei ſimplicem: Quare &c. Maiores propoſitiones ex ſe conſpicuæ ſunt: Minores oſtenduntur. Conſiderabat Auempaces naturàm & conditionem intelligibilium, ex quibus in nobis conſurgit intellectus ille, qui dicitur ſpeculatiuus: hæc intelligibilia, vt intelligibilia, profectò ſunt aliquid factum & genitum in nobis per eductionem ex phantaſmatis: omne factum, ne ſit pura priuatio, habet eſſentiam: Noſter autem intellectus ſui natura aptus eſt ſeiungere eſſentiam ab eo, quod illam habet: quare natus eſt ex intelligibilibus in nobis genitis abiungere eſſentiam eorum, & id quod ſunt: hæc eſſentia

Auempaces. *Ratio prima.* *Ratio ſecunda.*

D quæ ex eis abiungitur, profectò ſimplex eſt, & non apta multiplicari: Non multipli cabilis, quia multitudo intelligibilis, veluti lapidis in Socrate & Platone, oritur ex diſtinctione phantaſmatum; intelligibile autem vt intelligibile, cum ſit vniuerſale; non habet phantaſma. Inſuper ea eſſentia eſt ſimplex: quia; dum ex illis intelligibilibus, quatenus intelligibilia ſunt, fit abſtractio; vel quod abſtrahitur, eſt ſimplex eſſentia, & hoc volo; vel nec eſt eſſentia, nec eam habet, at tunc eſſet pura priuatio; vel eſt aliquid habens eſſentiam, quod dici non poteſt: quia noſter intellectus ex omni habente eſſentiam eſt natus eam abiungere, quare; vel dabitur progreſſio in infinitum, quod in ordinatis per ſe non conceditur; vel eſt deueniendum ad ſimplicem eſſentiam: & quia, dum infinitum eſt reſcindendum, id faciendũ eſt in principio; ideo colligendum eſt quòd ea eſſentia, quæ ex intellectu ſpeculatiuo abiungitur, ſit vna, ſimplex, & non apta multiplicari. Inſuper id ipſum poteſt oſtendi aliis rationibus, & primò. Si non daretur ea connexio per eſſentiam cum ſeparatis Mentibus & Deo, tunc ſummum bonum hominis collocatum eſſet in habitu, & actione ſcientiarum pendente ex phantaſmatis: quod ſi eſſet, hæc ſequerentur abſurda.

Aſſeruntur aliæ rõnes quibus oſtẽdit neceſſitas cõnexionis cũ Deo per eſſentiam.

Primò, Summum bonum eſſet non ſubſtantia, ſed accidens: Præterea, Summum A bonum non eſſet finis vltimus; non enim accidens eſt finis vltimus, ſed ſolùm Deus: Inſuper, non eſſet ſolùm ſui gratia optabilis; nam actio eſt gratia alterius, vt dicitur in principio primi Moralium Nicomac. omnis enim actio eſt gratia boni: Præterea, non expleret omnia noſtra deſideria, in ſolo enim Deo requieſcimus; quem ſi apprehendimus ſolùm ope Phantaſmatum, exoptamus apprehendere per eſſentiam, & cum eo per eſſentiam necti: Præterea ſummum bonum poſſet obliuioni tradi, ſcientiarum enim obliuio eſſe poteſt. Præterea nemo vnquam explet deſiderium addiſcendi, & in humanis ſcientiis pauca reperiuntur certa, plurima ſunt dubia: certi ſunt labores, curæ ſunt neceſſariæ; adeò vt potius in eis refulgeat hominis imbecilli tas & miſeria, quàm ſummum bonum. Præterea; Summum hominis bonum debet eſſe actus vnus: at contemplatio per ſcientias non vnus, ſed multiplex eſt; debet eſſe optimus, ſummo honore dignus, ſummam afferens delectationem; at actus ex habitu ſcientiarum prodiens, non eſt huiuſmodi: talis ſolùm eſt actus, quo Deum ap prehendimus; & cum eo, vel ſine medio, vel medio aliquo per eſſentiam connecti- B mur; & hoc eſt id, quod maximè expetimus. Huiuſmodi rationes ſumuntur ex con ditionibus ſummi boni: Quæ confirmãtur per attinentia ad Mentem noſtram, nec- non ad naturam ſeparatarum formarum. Noſter enim intellectus (vt dicitur in tertio de anima cont. 7.) a vehementi intelligibili non læditur, vt ſenſus a vehementi ſenſili; ſed potius perficitur, & aptior ad intelligendum redditur: ex quo hæc deducitur ratio. Ea facultas, quę per obiectum non debilitatur, ſed a vehementi perficitur; valet quoduis obiectum apprehendere, & quouis modo natum ſit apprehendi cognoſcere: at noſter intellectus non debilitatur: quare valet obiectum quouis modo apprehendere: ſed ſubſtantiæ abiunctæ ſunt natæ apprehendi per eſſentiam: igitur etiã hoc modo valet noſter intellectus apprehendere eas. Præterea: Id, quod eſt commune omnibus formis abiunctis, non debet remoueri a noſtro intellectu; cum ſit forma ex materie non prodiens, vt neque etiam cæteræ cœli intelligentiæ: At commune eſt cæteris formis abiunctis, vt dicitur in 12. Metaphyſicæ, per eſſentiam intelligere: Quare id minimè a noſtro intellectu remouendum eſt: Quod ſi re- C moueretur, ſimul oſtenderetur, quòd non eſſet capax ſummi boni. Hæ ſunt rationes, auctoritates, ac firmiora fundamenta, quibus nititur eorum opinio: qui ex ſen tentia Ariſtotelis inquiunt, intellectum corpori iunctum poſſe per eſſentiam apprehendere ſeparatas formas; & ſummum bonum eſſe collocatum, vel in connexione cum proxima intelligentia, vel cum prima.

Cõfirmatio per attinẽtia ad Mentem.

Quid ſenſerit Ariſtoteles de Connexione cum ſubſtantiis Abiunctis, & Eſſentia Summi Boni. Cap. XXXVI.

PHiloſophorum multi, cæci erga futurã vitam; quærentes in hoc breui vitæ curriculo ſummum bonum, quod re vera inueniri non poteſt: ducti ex vna parte per internũ naturæ inſtinctum, ac quaſi diuinationem quan dam, quòd nobis paratum ſit, idq; ſit Diuinum aliquod; ex altera viam D pro fine, & curſum pro termino conſiderantes, verumque modum non inuenientes; varia coacti ſunt dicere: quæ commenta, deliria, ac ineptiæ potius, quàm ſenten tiæ abſolutè veræ cenſeri merentur. Ariſtoteles, vir acri iudicio præditus; quam uis futuræ vitæ fuerit ignarus, nil tamen præſenti vitæ tribuit, quod ei competere non valeat: connexionemque illam per eſſentiam cum ſeparatis Mentibus, experien tiæ, rationique aduerſam; nedum non poſuit, verùm nec excogitauit quidem: & propterea eſſentiam ſummi boni; quod in nobis reciperetur, ac ad nos pertineret; in actione collocauit ex habitu Virtutis ac ſcientiarum prodeunte, non in ſubſtantia abiuncta, quæ nobiſcum per eſſentiam tanquam forma necteretur: Quod, cum ex aliis, tum ex his præſertim patere poteſt; Et primò Ariſtoteles in primo Moralium Nicomachiorum, capite ſexto cum reieciſſet ideam boni, in cuius adeptione Plato ſummum bonum collocauit, addit: Nam etſi aliquod eſt vnum bonum, quod communiter de multis dicatur, aut quod ſit ab aliis ſeiunctum, & ipſum per ſe; id

Nõ cõpetere homini connexionẽ cũ ſeparatis mentibus per eſſentiam.

nimirum

A nimirum nec in actionem humanam cadere, nec ab homine comparari poteſt &c. *Pulchra*
His verbis apertè fatetur Philoſophus id bonum, quod a nobis eſt ſeiunctum, nec *auctoritas.*
comparari nec poſſideri a nobis poſſe: & par eſt ratio de idea boni, ac de alia
quauis abiuncta intelligentia. Inſuper; Ariſtoteles in eodem primo Moralium Nico *Confirma-*
machiorum vniuersè ſummum hominis bonum definiens, oſtendit & aſſerit, eſſe *tio.*
actionem ab eius virtute prodeuntem; & propterea Virtutem declarat, cum ad
mores, tum ad rationem pertinentes: de illa per eſſentiam connexione, ne vnum
quidem facit verbum. Nec quiſpiam ſubterfugiens dicere poteſt etiam connexionem *Euaſio.*
illam per eſſentiam eſſe actionem; hoc inquam dici non poteſt: Quoniam ea defini- *Euerſio.*
tio ſummi boni (vt patuit) eſt communis bono morali, & bono in contemplatione
poſito; actio moralis accidens eſt, quare & ea, quæ ad contemplationem pertinet:
alioquin vſus fuiſſet pro genere nomine æquiuoco. Præterea Ariſt. declarans, quæ *Alia confir*
ſit ea virtus contemplationi addicta, inquit; eſſe ſapientiam, quam ſtatuit habitum *matio.*
intellectus, non autē connexionem per eſſentiam. At inquiunt, definitionem illam *Euaſio.*
B debere intelligi per modum cauſæ, & præparationis: habitus enim Theorici (ex ſen
tentia Auerrois) non ſunt ſummum bonum; ſed proxima præparatio ad illud, & mo
do aliquo cauſa eius. At hoc penitus eſt abſurdum, & penitus euertit rationes & ſen- *Reiectio.*
tentiam Ariſtotelis: ipſe enim in primo Nicomachiorum digrediens per cætera ani-
malia, manifeſtat de omnibus hoc eſſe verum, vt propria vniuſcuiuſque actio ſit eius
perfectio; & hoc eſt verum, non quia ſit præparatio, ſed quia ſit eſſentia & forma per
fectionis: cum autem ex eo colligat, in hominis actione eſſe collocatum ſummum
bonum eius; ne peccet per fallaciam æquiuocationis, in eadem ſignificatione debet
accipi perfectio in concluſione, in qua accipiebatur in principiis. Præterea, tunc
Ariſtoteles ſolam præparationem ad ſummum bonum, minimè autem eius eſſentiā
patefeciſſet. Inſuper, Ariſt. in ſexto Moralium Nicomachiorum cap. 12. lucidiſſimè *Alia confir*
euaſionem illam euertit, ſuamque ſententiam patefacit inquiens. Deinde efficiunt il *matio effi-*
læ quidem, veruntamen non vt valetudinem Medicina; ſed vt valetudo, ſic ſapien- *cax.*
tia vitam beatam: nam cum ſit pars vniuerſæ virtutis; eo quod ineſt vt habitus, &
C quod ſuo munere fungitur, Beatum facit &c. Apertè his verbis aſſerit Ariſtoteles,
in Sapientia eiuſque actione ita collocatum eſſe ſummum bonum, vt in ſanitate bo-
na corporis valetudo. Præterea; ea in Phyſicis ſtatuere debemus, quæ ſenſibus *Alia ratio.*
experientiæque ſunt conſentanea: at nemo vnquam nec in ſe eſt expertus, nec in
alio reperiri cognouit; nedum exactam, verùm nec adumbratam quidem connexio
nem illam per eſſentiam: multi reperti ſunt viri docti, nemo tamen apparuit modo
aliquo particeps eius cōnexionis per eſſentiam: & Ariſtoteles, qui ex ſententia Auer
rois poſtrema perfectione fuit ornatus, ſemper aſſeruit hominem per Phantaſmata
intelligere: & phantaſmata perinde ſe habere ad intellectū ac ſenſilia ad ſenſum. At *Euaſio.*
inquiunt Phantaſiam, vel præcurrere ad excitandum, vel ſequi actum illum intelli-
gendi per eſſentiam; non autem quòd tunc Phantaſmata ſe habeant vt obiectum. Ve *Euerſio.*
rùm hoc aduerſatur Ariſtoteli, qui ait, Phantaſmata perinde ſe habere ad intelle-
ctum, ac ſenſilia ad ſenſum; vt patet ex tertio de anima 30.39. & locis aliis. Præterea *Alia ratio.*
Ea operatio, quæ eſt per eſſentiā; non hominis, ſed animæ ſolùm eſt; non compo-
D ſiti, ſed mentis: At Ariſt. in primo de anima 65. negat Mentem intelligere, ſed ho-
minem per eam. Inſuper: cum non ſit per Phantaſmata, non erit talis; vt homo ea
fruatur, illam aduertat, ac ob eam afficiatur gaudio. Præterea in primo de partibus
animalium cap. 5. inquit, nos leuiter attingere diuina, quia parum ſub ſenſum ca-
dunt. indicans eatenus a nobis cognoſci, quatenus reſulgent in ſenſilibus, & per eo
rum Phantaſmata nobis offeruntur. Præterea via & terminus dicuntur eſſe eiuſdem *Alia ratio.*
generis, vt ipſemet Auerroes affirmat 5. Phyſicorum cont 9. quare non debet ſtatui
pro via ea cognitio, quæ eſt per habitus ſcientiarum, pro termino uerò illa, quæ eſt
per eſſentiam. His accedit, quòd Auerroes tertio de anima 18. loquens de ideis in *Auerroes,*
quit; Si darentur vniuerſalia ſeparata a materie, fruſtra daretur intellectus agens: *ſecum pu-*
mox verò de fœlicitate hac loquens ait, ſeparata intelligi per intellectum agentem; *gnat.*
quare pro cognitione ſeparatorum, ſiue per Phantaſmata, ſiue per eſſentiam, ſemper
eſt neceſſarius intellectus agens: & ideo ſibimet non conſtat. Præterea inquit Auer-
roes 12. Metaphyſi. 17. quod, ſi intellectus denudetur in hominis perfectione a po-

tentia

tentia, neceſſe eſt ut deſtruatur ab eo hæc actio, quæ eſt alia ab illo: & tunc, aut A non intelligemus omnino per hunc intellectum, aut intelligemus ſecundùm quòd actio eius eſt ſubſtantia eius; & impoſſibile eſt vt in aliqua hora non intelligamus per ipſum &c. At quis eſt, qui viuat, & continenter intelligat? quis eſt, qui expers ſit actus intelligendi per Phantaſmata, & per habitū ſcientiarum, dum eo eſt præditus? Colligamus itaque, homini hanc vitā viuenti minimè competere actum illum intelligendi per eſſentiam: inſuper, ſummum bonum non eſſe collocatum in habitu virtutis & actione, tanquam in præparatione; ſed tanquam in forma, & eſſentia: demum actum intelligendi viri fœlicis, & non fœlicis, non diſtingui genere, nec continenter viro fœlici competere; vt perperam cenſuit Auerroes, & qui eum ſequuti ſunt.

Concluſio dictorum.

Diluuntur Rationes, quibus oſtendebatur Summum Bonum Hominis in hac vita eſſe Deum, vel Intelligentiam aliquam nobiſcum per eſſentiam, & tanquam formam iunctam. Cap. XXXVII. B

VT diluantur aduerſæ rationes, ſtatuendum primò eſt: id ſummum bonum, quod homini hanc vitam viuenti ex ſententia Ariſtotelis natum eſt competere; non eſſe ſummum bonum abſolutè, ſed quatenus rei mortali per imitationem quandam natum eſt conuenire: adeò vt, quemadmodum ex ſententia Platonis homo eſt ludus Deorum, ita hoc ſummum bonum eius ſit ludus ſummi boni Deorum; cum ſit ſolùm imitatio, adumbratioque eius, cum magna degeneratione. Et propterea; dum argumentabatur Auerroes, quòd tunc natura feciſſet aliquod per ſe natum intelligi, quod non intelligeretur ab aliquo; Reſpondeo, Rationem illam eſſe inanem triplici de cauſa. Primò: quia ſi alicuius ponderis eſſet, hoc ſolum oſtenderet; quòd noſter intellectus ex ſe, vt vna intelligentiarum C eſt, valet ex Philoſophorum ſententia connecti cum aliis, & intelligere per eſſentiā: at modò nos loquimur de ſummo bono hominis, & de actu intelligendi compoſiti; modus autem operandi reſpondet modo eſſendi: cum mens in nobis ſit complicata cum Phantaſia, non valet niſi cum ea, vel per eam intelligere; & vnius naturæ, vno modo ſe habentis, vnus eſt operandi modus. Addo ſecundò: genus intelligentiarum eſſe natum perficere, & participari ab aliquo exiſtente in corpore; at non per eſſentiam, ſed per Phantaſmata, vt lucet in Phantaſmate operum: per eſſentiam autem ſolùm a mente viuente vitam ſeparatam eſt natum participari. Tertiò, leuem abſolutè exiſtimo rationem illam; quia eam connexionem intelligentiarum per eſſentiā; adeò vt ſuperior ſit forma inferioris, per cuius eſſentiam inferior eam apprehendat; commentum quoddam eſſe iudico: intelligunt enim ſe per ſimplicem mentis intuitum, vt rectè cenſent Theologi; non autem modo illo, quem excogitarunt nonnulli Philoſophorum. Altera ratio ſumebatur ex deſiderio nobis per naturā inſito, quo D optamus cum diuinis iungi. Cui reſpondens dico; ſeparatas formas, vt ſunt fines, ita eſſe natas a nobis attingi: at non ita ſunt fines mentis noſtræ complicatæ cum corpore, vt ſint natæ apprehendi per eſſentiam; ſed ſolùm eo intelligendi genere, quo cętera a nobis intelliguntur; nempe per Phantaſmata, ac vt lucent in eis. Inſuper: Mens, & homo per naturam affectus; id ſolum expetit, quod ſuæ naturæ eſt conſentaneum: actus intelligendi, & connexio cum obiecto per eſſentiam; non eſt modus conſentaneus Menti, vt iunctæ corpori: quare, dum id expetit, perinde ſe habet ac dum expetit ſibi ea competere, quæ competunt Deo; quæ deſideria inania ſunt, & præter naturam. Tertia ratio erat; quia nulla forma priuatur ſua principali actione per id, quod illi per naturam competit. Cui reſpondens dico: Si ea ratio vim habet, ex ea colligetur, intellectum corpori iunctum ſemper & continenter intelligere diuinas Mentes; nam ſeiunctus a corpore, eas continenter intelligit, quare & coniunctus: quod tamen nec illi quidem eſſe verum affirmant. Propterea dico: Vel intellectui in ſe, vt vna intelligentiarum eſt, competit intelligere ſeparata per eſſentiam;

Diluitur prima ratio Auerrois.

Diluitur ſecūda ratio.

Diluitur tertia.

A tiam; vel ne: Si non competit, ratio nulla eſt, quia per coniunctionem non priuabitur ea: Si competit, & per coniunctionem ea non priuatur; tunc ei ſolùm competet, vt vna intelligentiarum eſt, non autem vt corpori iunctæ; adeò vt a compoſito participetur: veluti non priuatur nauta facultate intelligendi, dum eſt in naui; at quia non pendet a naui, non redditur communis ei: Similiter, cum Intelligentia Saturni intelligat Deum per eſſentiam; tamen, quia ad actum illum intelligendi non confert orbis, ideo conflatum ex orbe & intelligentia non dicetur intelligere; quamuis ea cōnexio ei per naturā competat. Quarta ratio ſumebatur ex Themiſtio, & erat: Si Mens hominis apprehendit res materiatas ſecernendo eas a materie, longè magis poterit res ſui natura ſeiunctas a materie intelligere. Reſpondeo, id non ſequi tribus de cauſis. Primò: quia Mens hominis, dum cętera intelligit ſecernendo a materie; minimè id facit, vel per ſui, vel per eorum eſſentiam; ſed per Phantaſmata, & notiones. Secundò: quia proprium eſt humanæ Mentis, vt complicatæ cum corpore, ac vt particulæ animæ; intelligere per pendentia a facultate aliqua corporis, B & a ſuo toto; hoc eſt, per Phantaſmata, & vim imaginandi: & præſertim, quia Themiſtius cenſebat id fieri per ideas humanæ mentis, quas frequenter reiecit Ariſtoteles; & in tertio de anima contex. 6. non actu, ſed poteſtate tantùm, dixit humanam Mentem eſſe locum formarum. Tertiò; quia dum progredimur a formis materiatis, ſeiunctis per intellectum, ad formas ſui natura ſeiunctas; progredimur ex vno genere ſeiunctionis ad aliud: in primo conſiderantur notiones ab intellectu ex Phantaſmatis collectæ, in altero conſiderantur formæ ſeorſum a materie ſubſiſtentes: & eſſet ac ſi diceremus; Senſus (ex ſententia Ariſtotelis in ſecundo de anima) eſt facultas ſuſceptrix formarum ſine materie, ideo maximè eſt receptrix formarū ſui natura abiunctarum. Fundamenta Simplicii etiam ſatis facilè euertuntur: Inquit, Anima eſt conditionis medię; Concedo, id enim aliqua conſideratione verum eſt: Infert, igitur aliquando per eſſentiam nectitur cum ſupernis; Nego hoc ſequi. Media enim eius conditio in hoc eſt poſita, quòd; cum formę materiatæ nullo modo intelligant; C formæ penitus abiunctę ſuperiora intelligant conſpicuè, indiuiduè, & per eſſentiā; Anima rationalis eas apprehendit modo medio, nempe obſcurè, cum diſcurſu, cum diuiſione, ac vt lucent in Phantaſmate operum. Addebatur confirmatio ex Ariſtotele ſumpta 13. Metaphyſicæ 39. qua vtebatur etiam Themiſtius. Inquit eo loci Philoſophus, conſtitutionem optimam Deo competere ſemper, homini verò exiguo tempore; adeò quòd non in genere intelligendi, & ſummi boni, ſed in tempore videbatur ponere diſtinctionem. Et confirmatur; quia Ariſtoteles decimo Moralium Nicomachiorum aſſerit, per id genus ſummi boni, quod in contemplatione eſt poſitum, eleuari hominem ſupra terminos hominis: at minimè ſupra eos eleuaretur, ſi ſolùm per Phantaſmata & communes notiones intelligeret. Solutionem recipio ex ipſomet Ariſtotele decimo Moralium Nicomachiorum cap. 8. dicente: Diis enim immortalibus omnis vita Beata eſt; hominibus autem, quatenus ſimulachrum aliquod huiuſmodi actionis ineſt, &c. Non itaque in ſolo tempore diſtinctionem ſtatuit, ſed præſertim; quia homini tantùm cōpetit ὁμοίωμα, hoc eſt imago & ſimulachrū quoddā diuinę contemplationis, per quam dicimur eleuari ſupra terminos hominis: D quia (vt in eodem capite aſſeritur) qui Mente viuunt, non verſantur in vita ciuili, in congreſſu hominum, in humanis perturbationibus, quæ res humanæ dicuntur; ſed ad diuina eleuantur. De duabus oſtenſionibus ex Auempace deſumptis, dico primò: per eas non oſtendi connexionem, & actionem intelligendi per eſſentiam; ſed tantùm, quòd valeamus ſeparatas formas intelligere, quod ego non inficior. Mens nanque hominis, cum eſſentiam rei non aptam multiplicari, tum eſſentiam rei ſimplicem eſt nata apprehendere; at non per eſſentiam, adeò vt actus intelligendi ſit eſſentia, vel intelligentis, vel eius quod intelligitur: actus enim intelligendi humanæ animæ, eſt actus ſecundus, qui diſtinguitur a primo; vt patet ex ſecundo de Anima: ſolùm itaque intelligit per notiones ex Phantaſmatis collectas: nec fortè aliud Auempaces ſignificare voluit; alioquin peccaſſet per fallaciam ęquiuocationis: tranſiſſet enim a communibus notionibus collectis ex Phantaſmatis, ad eſſentiam ſeparatarum formarum; quibus competit diſtinctum genus abſtractionis, diſtinctumque genus naturæ ſimplicis non aptæ multiplicari. Inſuper: Dum Auempaces

Diluitur quarta.

Diluuntur rōnes Simplicii.

Explicatur auctoritas Ariſt.

Diluuntur rōnes Auępaces.

paces conſiderat intelligibile, quod conſtituit intellectum inſpectricem, ſub ea con- A
ditione qua eſt intelligibile; quæro, vel conſiderat ſecundam notionem, vel primam:
Si ſecundam, peccat per fallaciam æquiuocationis, progrediens ex conditione ſe-
cundæ notionis ad aliam primæ: Si denotat rem primæ notionis, vel denotat intel-
ligibile ſub ratione propria, vel ſub ratione quadam communi omnibus intelligibi-
libus. Si ſub ratione propria, vt dum ab homine abſtrahitur animal, ab animali cor-
pus animatum, vſque ad ſupremum prædicatum: id profectò fit ope Phantaſmatum,
ex quibus vel ſine medio, vel mediis aliis notionibus ſupremę notiones eliciuntur;
& ſunt vniuerſalia diſtincti generis a ſeparatis Mentibus: Si verò denotat intelligibi
le ſolùm ſub ratione communi, vt intelligibile: profectò ſub ea communi ratione nō
eſt natura vna in omnibus eadem, ſed eſt aliquid ſub vno, quod in contentis ſub eo
varium eſt; & propterea ei vna ſimplex eſſentia non reſpondet, ſed ſolùm diſtinctè
cognoſcitur ex notitia contentorum ſub eo: dum verò apprehenditur ſeorſum ab eis,
ſolùm confusè cognoſcitur.

B

Diluuntur Aliæ Rationes, Explicanturq́, varia Loca; ex quibus videtur poſſe Colligi neceſſariò ponendam eſſe eam connexionem per Eſſentiam. Cap. XXXVIII.

SOlutis communioribus rationibus, quibus oſtendebatur ſummum homi-
nis bonum hanc vitam viuentis (ex opinione Ariſtotelis) in connexio-
ne per eſſentiam cum abiunctis Mentibus eſſe poſitum; aliæ magis pro-
priæ, magiſque ex ſenſibus, experientia, reique natura depromptæ, di-
luendæ ſuperſunt: Nam ſi oppoſitum affirmaremus, varia videbantur ſequi abſur-
da. Quorum primum erat, quòd ſummum bonum hominis, quod ſubſtantia eſt, eſ-
ſet accidens: & propterea iure magis laborandum nobis eſſet pro pecunia paranda,
quæ ſubſtantia eſt; quàm pro aſſequendo hoc ſummo bono, quod eſt accidens; ſub-
ſtantia enim eſt præſtantior accidente, & finis eius: ita vera eſſet ea ſententia, O ci-
ues ciues, quærenda pecunia primùm eſt, Virtus poſt nummos. Reſpondeo: Conſpi C
rantia ad rei perfectionem; vel pertinent ad id vt ſit, vel vt bene ſit: Vt res ſit, ha-
Diluitur prima ratio ducēs ad abſurdum.
bet a ſua forma; ac ita perfectio ſubſtantiæ eſt ſubſtantia: vt autem bene ſit, non ha-
bet a ſubſtantia, non enim vna ſubſtantia completa eſt perfectio alterius; ſed id ha-
bet ab accidentibus, & hoc eſt commune cunctis mortalibus: quare, ſi ſummum bo-
num eſt virtus & actio proba, id non eſt abſurdum: nam id eſt bonum noſtrum, na-
tum nos perficere, non alienum; aurum eſt bonum fortunæ, & alienum. Et pro
exacta ſolutione vti debemus duabus his diſtinctionibus. Prima eſt. Summum bo-
Prima diſtinctio.
num tripliciter vſurpatur: pro obiecto; & hoc eſt Deus, qui eſt eſſentia prima:
pro eo, quod nos nectit cum obiecto, eique pro facultate reddit ſimiles; & hoc
eſt accidens, actio nempe, & virtus: tertiò, pro coniuncto ex perfectione pro-
xima, & eo quod perficitur; & hic eſt homo virtute præditus, virtuteque
vtens; hoc enim in terris eſt abſolutiſſimum, finiſque cęterorum. homo ſcilicet
Secūda diſtinctio.
virtute vtens. Altera diſtinctio eſt. Summum bonum duplex eſt: vel abſolutè vt
ens, ac ita ſubſtantia eſt prętantior accidente: vel vt ſubſtantiam humanam perfi- D
ciens, cum Deoque nectens; & hoc non eſt munus auri, ſed Virtutis. Ita vera appa
Auerroes.
ret ſententia Auerrois in quinto Metaphyſicæ com. 19. dicentis; Bonum & malum
non dicuntur abſolutè pro maiori parte, niſi de accidentibus prodeuntibus ex for-
Linconienſis.
mis animalium: & Linconienſis vir acri iudicio præditus, in primo Poſt. cap. 17.
inquit. Bonum vniuſcuiuſque eſt abſolutio ſecundę perfectionis eius. Colligamus ita
Epilogus.
que: Summum bonum pro vltimo ſcopo; eſt Deus; qui eſt eſſentia prima: Summū
bonum pro bono noſtro nos perficiente, nectenteque cum ſcopo eſt accidens: Sum
mū bonum pro cōiuncto ex perfectione, & eo quod perficitur, eſt coniunctum ex ſub
ſtantia & accidente prodeunte ex virtute eius. At inſtabatur adhuc; quia omnis actio
Alia inſtātia diluitur.
eſt gratia alterius, & dirigitur ad bonum. Reſpondeo: Id bonum, cuius gratia opta
tur actio, in ipſamet actione includitur: & eſt id rectum & honeſtum, quod reperitur
in ea: Ideo Ariſtoteles in eodem capite dixit; finem operantis nonnunquam eſſe
actionem; nonnunquam opus, quod remanet elaboratum: Addebatur; ſolum

Deum,

A Deum, non autem huiuſmodi actionem, explere omnia noſtra deſideria. Reſpondeo: Deus explet, vt obiectum; actiones autem probæ explent vt id, quod nos nectit cum obiecto, eique reddit ſimiles. Inſuper dicebatur, quòd ſic ſummum bonũ poſſet obliuione deleri. Reſpondeo; confirmatos habitus tam difficilè remoueri, vt immobiles & firmiſſimi dicantur: quia tamen egemus multis; propterea abſurdum non eſt, ſi ob grauiſſimam ægritudinem priuatur homo ſummo bono in contemplatione poſito. Addebatur inſuper: valde leuem, tenebricoſam, inconſtantemque eſſe humanam ſcientiam, ſtudiumque eius eſſe cum labore, cum moleſtia, nunquam expleri deſiderium ſciendi; adeò vt potiùs miſeria, quàm verè bonum cenſeri mereatur. Reſpondeo: Cum nos ſimus lumine fidei illuſtrati; comparantes ſapientiam humanam cum diuina, inuentionesque hominum cum Diuinis reuelationibus, verè valeamus illam paruipendere, & diuinis reuelationibus conſtantiſſimè adhęrere: At; dum inter ſe comparamus ea, quæ in noſtra ſunt facultate, noſtroq; labore ſunt parta; nil eminentius, nil ſublimius, nil diuinius aſſequi valemus ipſa ſapientia, & con-
B templatione ex ea prodeunte: inquirimus modò id præſtãtiſſimum; quod noſtra cura, ſtudio, labore, & aſſuetudine attingere valemus. Et propterea rectè Lucretius, quamuis voluptatem ſibi fecerit Deam, in principio libri ſecundi ita cecinit. Lucretius.

Suaue, Mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius ſpectare laborem:
Non quia uexari quenquam eſt iucunda voluptas;
Sed, quibus ipſe malis careas, quia cernere ſuaue eſt.
Per campos inſtructa, tui ſine parte pericli,
Suaue etiam belli certamina magna tueri.
Sed nil dulcius eſt, bene quàm munita tenere
E dita doctrina Sapientum templa ſerena;
Deſpicere vnde queas alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palantis quęrere vitę.
Certare ingenio, contendere nobilitate: &c.

C Dicebatur inſuper, ſummum hominis bonum debere eſſe actum vnum. Reſpondeo: Loquendo de eſſentia ſummi boni; non eſt neceſſe vt ſit actus vnus numero, ſed genere: vnus eſt ratione eſſentiæ animæ, & ratione obiecti; at non ratione eorũ, per quæ nectimur & conformamur cum obiecto; ea ſunt plura, vt partes, ex quibus vna integra & abſolutiſſima perfectio conſurgit. Afferebatur ratio ſumpta ex conditione noſtræ Mentis; quæ a vehementi intelligibili non læditur, ſed perficitur. Reſpondeo, id propterea accidere; quia non vtitur inſtrumẽto corporeo, nec ex materie pendet: at non ex eo debemus inferre, quòd per eſſentiam apprehendat ſeparatas mentes; ſed ſolùm, quòd eas apprehendere valeat eò intelligendi genere, quod ſibi vt iũcto corpori congruens eſt. Poſtrema ratio ſumebatur ex conditione ſeparatarum formarum; ſingulis enim commune eſt, vt per eſſentiam intelligant: quare id de humana mente negare non debemus; & præſertim, quia Ariſt. in tertio de anima cont. 15. inquit: In his enim, quæ ſunt ſine materie, idem eſt quod intelligit & quod intelligitur; ſcientia nanque inſpectrix & ſcibile idem eſt: Et in cont. 19. inquit; quòd intellectus
D agens eſt ſui eſſentia actio, & ꝙ idẽ eſt ſcientia actu & ſcibile: Quibus verbis videtur indicare, intellectum poſſe intelligere per eſſentiam; & præſertim, quia intellectus intelligens ſeipſum id facit per eſſentiam; quare ſimiliter, dum intelligit ſuperiores intelligentias. Hæc exactè diſcutere, pertinet ad tertium de anima; nunc lucidè, & breuibus dico: rationem hanc, ſi alicuius eſt momenti, ſolùm oſtendere; intellectũ abſolutè, vt vna intelligentiarũ eſt, apprehendere ſuperiores Mentes per eſſentiam; non autem vt corpori iungitur, & nos per illum operamur. His accedit; quòd magna eſt varietas naturæ & conditionis humanæ mentis, & abiunctarum penitus: non enim illæ ſunt particulæ animæ, actus inſtrumentarii corporis, intelligentes ope Phantaſmatum. Ad confirmationem ſumptam ex tertio de anima dico: Conſiderat Ariſtoteles, quomodo intellectus ſe intelligat, & ſimul ſit intelligens & intelligibile; ideo inquit: Et ipſe intellectus eſt intelligibilis, vt ipſa intelligibilia, quæ ſunt obiecta eius. Ratio eſt: quia in his, quæ ſunt ſine materie, hoc eſt, dũ ſit ſecretio a materie; idem eſt quod intelligit & quod intelligitur; hoc eſt, intelligens, cum primò ſit pote- Explicantur varia verba 3. de anima.

ſtate,

ſtate, mox per actum intelligendi fit ipſum intelligibile: Nam ſcientia ſpeculatiua, A
hoc eſt actus intelligendi, & ipſum ſcibile, idem eſt; ſcientia enim ſpeculatiua eſt ſci-
bile per repręſentationem: & per hoc indicat, non dari ſpecies intelligibiles diſtin-
ctas ab actu intelligendi. Hic itaque eſt modus, quo intellectus ſe intelligit; nam in-
telligendo alia, fit alia: & ea intelligens, actu quodam reflexo intelligit ſe, quatenus
cognoſcit ſe eſſe naturam natam fieri omnia. Hoc dixit Ariſt. in 12. Metaphyſicæ
cont. 39. inquiens: Seipſum intelligit intellectus, aſſumendo intelligibilia; intelligi
bilis autem fit, attingens & intelligens; quare idem eſt intellectus & intelligibile; &c.
Et ideo in tertio de anima cont. 8. dixit; intellectum ſe intelligere, cum fuerit ſingu-
la factus. Dum autem in cont. 19. inquit, quòd intellectus agens eſt ſui eſſentia
actio. Dico, per hoc non denotari, quòd actus intelligendi ſit eius eſſentia; ſed ſo-
lùm manifeſtari id, quod illi competit, vt contradiſtinguitur ab intellectu poteſtate;
cuius Natura in cont. quinto hæc ſola dicebatur, vt ſit poteſtate: Similiter econtra de
agente hoc verum eſt, quòd hæc ſit natura & conditio eius, vt agat; & quatenus eſt
ex parte eius, ſemper agit: Ideo vel ratione ſui, vel relatus ad humanam ſpeciē, non B
aliquando quidem intelligit, aliquando nō intelligit; ſed hoc nobis competit ob phā-
taſiam, ſine qua nil intelligimus.

An Mens Humana nobis iuncta valeat intelligere; Quid ſint Separatæ Mentes. Cap. XXXIX.

Opinio prima. Secunda.

DVm ſermo eſt de modo, quo Mens humana valet apprehendere ſeparatas
Mentes, quatuor occurrunt principales opiniones; Vna eſt Academico-
rum; Altera eſt Auerrois; ad quam in parte redigitur opinio Auicennæ:
Hi conſentiunt, humanam Mentem ita per eſſentiam abiuncta poſſe intel
ligere, vt actus intelligendi ſit eſſentia intelligentis: Quæ duæ opiniones ſunt reie-
ctæ, quas eſſe falſas vnanimiter affirmant Scotus, & D. Thomas. At cùm non ita per
eſſentiam intelligantur, ſed per Phātaſmata; quæritur nunc; an hoc modo intelligēdi,
valeamus apprehendere eſſentiam ſeparatorum, vt valemus apprehendere eſſentiā C
rerum materiatarum. In hac ſignificatione cenſeo debere intelligi difficultatem mo-

Explicat locus tertij de anima 36.

tam, ac ſub dubio derelictam in tertio de anima 36. quo loci inquit Philoſophus:
Omnino autem Mens, quæ actu eſt, res ipſæ eſt; Num autem contingat aliquid ſe-
paratorum intelligere, ipſam exiſtentem non ſeparatam a magnitudine, nec ne,
conſiderandum eſt poſterius, &c. Dubitat Ariſt. de eo intelligendi modo, quo Mens
per Phantaſmata intelligit materiata, & fit ea: intelligit autem eliciens notiones ex
Phantaſmatis, repræſentantes eſſentiam rei. De hac difficultate duæ ſunt principes
opiniones, vna Diui Thomæ, altera Scoti. Cenſet D. Thomas, hominem hanc vi-

Opinio tertia D. Thomę.

tam viuentē non poſſe intelligere eſſentiam ſeparatarum Mentium, vt patet ex ter-
tio contra Gentiles cap. 45. concedit enim eas cognoſci; non per ſe, ſed per aliud co-
gnitum; non perfectè, ſed imperfectè; ac ita non quid ſint, ſed quòd ſint: quod etiā
cap. 49. & 52. confirmat, oſtendens nullam creatam ſubſtantiam poſſe ſua virtute
eleuari ad videndam Dei eſſentiam: Cum enim cognitio reſpondeat naturæ & con-
ditioni cognoſcentis; ſi modus, quo res cognoſcenda exiſtit, excedat modum & D
conditionem cognoſcentis: oportet etiam, quòd cognitio eius ſit ſupra natu-
ram cognoſcentis: Ideo infert cap. 49. nos per opera cognoſcere Deum, quòd
ſit, quòd cauſa ſit cæterorum, quodque cæteris præſtet; & hoc ait eſſe maximum,
quod nos in hac vita aſſequi valemus. Ex aduerſo Scotus primo Sent. diſt. 3. quæſt.

Opinio quarta, & eſt Scoti.

3. in Quolibetis q. 14. Artic. 2. & 4. Sent. diſt. 43. quæſt. 11. ait, fundamentum il-
lud Diui Thomę eſſe inane; & aſſerit, nos etiam in hac vita poſſe apprehēdere eſſen-
tiam ſeparatorum, & quid ſint. Pro opinione prima varia poſſunt afferri; nam ſæ-

Prima Ratio pro opinione D. Thomę.

piſſimè affirmat Ariſtoteles, nos ſeparatas formas leuiſſimè & obſcuriſſimè poſſe at-
tingere: vt patet ex principio ſecundi Metaphyſicæ, vbi mentem noſtram ad eas ſe
habere affirmat, perinde ac oculum noctuæ ad lumē Solis. Inſuper nono Metaphy-
ſicæ cont. 22. inquit: In eo quod actu eſt, & quid eſt, non eſt decipi; ſed aut intel-
ligere, aut non: Ex quo elicitur; quæ omnino ſunt ſimplicia, aut penitus cognoſci,
aut penitus ignorari: cum autem a nobis abiunctæ formæ non penitus & exactè co-
gnoſcantur

A gnoſcãtur, omnino erunt ignotæ, loquendo de attinentibus ad quid ſint. Prætereæ: Ratio ſecũda.
Noſter intellectus corpori iunctus, ſolùm intelligit per Phantaſmata; ſeparatorum
non ſunt Phantaſmata, ſed tantùm rerum materiatarum; & propterea ſolùm ad eſ-
ſentiam rei materiatę nos poſſunt perducere: Hinc obiectum intellectus dicitur eſſen
tia, & id quod eſt, rei materiatę. Pręterea: Intelligens & recipiens debet eſſe denu-
datum a natura rei quæ recipitur, ex tertio de anima cont. 4. cum igitur humana mẽs Ratio tertia.
ſit forma abiuncta, non valet eſſentiam abiunctæ formæ recipere. Demum, abiun- Rõ quarta.
ctas formas cognoſcimus per cęli motum: motus patefacit eas eſſe, non quid ſint; ex
eo enim, quòd eſt res effecta, colligimus eſſe cauſam, at non quid ſit; non enim po
ſterius explicat, quid ſit aliquid prius. Ex aduerſo; Si ea ſententia eſſet vera, mini- Pro parte aduerſa.
mè valuiſſet Ariſt. ſummum bonum ponere in contemplatione: non enim beamur Ratio prima.
cognoſcẽtes ſubſtãtias abſtractas eſſe, ſed q̃d ſint; nã cognoſcentes quòd ſint, maximè
excitatur appetitio cognoſcẽdi quid ſint. Pręterea, dum dicimus aliquid ad vnam vel Ratio ſecunda.
ad alteram ſcientiam pertinere conſideramus; non id quod pertinet ad externa, & ꝙ
B ſit; ſed quod attinet ad quid ſit, & eſſentiam: nam quòd ſeparatæ ſubſtantiæ ſint, &
cœlum moueant, etiam Phyſicus cognoſcere valet; vt patet ex 8. Phyſic. cum tamen
Ariſt. ſecundo Phy. 71. & 73. contextibus dicat motores illos immobiles; non ad
Phyſicum, ſed ad diuinum pertinere. Prætereа noſter intellectus cognoſcit ſe, cogno
ſcendo quid ſit; & hoc ait Ariſt. in primo de partibus animalium pertinere ad diui- Ratio tertia.
num: quare etiam valet cognoſcere quid ſint ſubſtantiæ ſeparatæ, cum ipſe ſit ex ge
nere earum. Confirmatur, quia ſi ea ſententia eſſet vera, periret Metaphyſica. In- Rõ quarta.
quit Ariſt. ſexto Metaphyſicæ cont. tertio: Si non darentur ſubſtantiæ abiunctæ, Phy
ſica eſſet Prima Philoſophia; ſubſtantię itaque abiunctæ conſtituunt Metaphyſicam:
at ſcire, non eſt cognoſcere rem eſſe, ſed quid ſit: ſi igitur non poſſemus cognoſcere
quid ſint ſubſtantiæ abiunctę; Metaphyſica non eſſet ſcientia, nec pars Philoſophię:
cum tamẽ ab Ariſtotele dicatur nedum ſcientia, ſed ſapientia; & ne dum prima Phi-
loſophia, verùm etiam abſolutè Philoſophia. Prætereа Ariſt. frequenter affirmauit, Ratio quinta.
a Metaphyſico cognoſci, quid ſint ſubſtantiæ abiunctæ: Nã in ſecundo phy. cont. 26.
C inquit; Quomodo autem ſe habeat ſeparata forma, & quid ſit, Philoſophiæ primę
munus eſt determinare: Et ſub initio decimi tertii Metaphyſicę inquit: Cum hęc cõ
ſideratio ſit, num pręter ſenſiles ſubſtantias aliqua ſit immobilis & ęterna, nec ne; &
ſi ſit, quæ nam ſit, &c. Inſuper, in procemio de anima definitiones ſeparatorum ad
diuinum pertinere affirmauit; definitiones autẽ explicant non rem eſſe, ſed quid ſit.
Inſuper, de ſeparatis formis cognoſcimus; quòd ſint ſubſtantię complete, ex ſe ſubſi-
ſtentes, ſimplices, puri actus, ſui eſſentia actio, ſint fines: hęc, nõ quòd ſint tantùm, ſed
quid ſint, patefaciunt. His accedit: quòd ex ſententia Ariſt. (falſa tamen) Intelligen
tię mouent pro viribus, & quadam naturę neceſſitate, ac pro facultate impartiuntur
munera ſua; adeò vt ęternus motus, eiusq́; velocitas, æquetur virtuti earum: ex quo
hęc deducitur ratio. Ea forma, cuius affectio ſub ſenſum cadẽs æquatur viribus eius,
a nobis cognoſci poteſt; nedum quòd ſit, verùm inſuper quid ſit: at ſeparatę formę re Ratio ſexta.
latę ad ęternum motum, ex ſententia Ariſt. ita ſe habent: quare &c. Hinc inſpicimus,
quòd Ariſtot. in 12. Metaphyſicę, oſtenſo per ęternitatem motus quòd dẽtur formę
D abiunctę, non in eo requieuit; ſed vlterius progreditur, & patefacit pertinentia ad
cognitionem, ad ordinem, ad prouidentiam: quę nobis patefaciunt, non quòd ſint,
ſed quid ſint, huiuſmodi formę; nec plura profectò de materiatis formis Ariſt. ex-
plicauit: ita patefecit, eſſe actus ſimplices, ſui eſſentia actiones, materiei expertes,
& ſimilia. Pro reſolutione huius difficultatis tres profero aſſertiones. Prima eſt: Mens Reſolutio difficultatis.
vt particula animi, & iuncta corpori; non valet ita per eſſentiam apprehendere ſe-
paratas formas, vt actus intelligendi ſit idem cum eſſentia eius: & hęc in pręceden- Aſſertio prima.
tibus aduerſus Academicos, Auerroem, Auicennam, & Algazelem oſtenſa eſt. Al
tera eſt: Intellectus corpori iunctus, ob modum intelligendi eius per phantaſmata, Secunda aſſertio.
non valet exactè & exquiſitè apprehendere eſſentiam ſeparatarum formarum, vt ap
prehendit eam formarum materiatarum: Ratio affertur ab Ariſtotele in primo de
partibus animalium cap. 5. quia parum ſub ſenſum cadunt, & nos ſolùm intelligi-
mus per Phantaſmata ex ſenſilibus collecta; & hoc oſtendunt rationes pro parte Tertia aſſertio.
D. Thomę relatę. Tertia aſſertio eſt: Intellectus corpori iunctus, valet confusè, ob

ſcurè,

ſcurè, & imperfectè attingere pertinentia ad eſſentiam ſeparatarum mentium: Ratio eſt; quia niſi Menti hoc competeret, non daretur Metaphyſica, vt iam deduxi: Et confirmatur; quia eſſentia formarum ſolùm per opera poteſt attingi; cum autem ad ſint opera indicantia per Phantaſmata eſſentiam ſeparatarum formarum, neceſſe eſt fateri, vt etiam eam attingere valeamus. A

Primum quod eliei tur.

Ex his elicio primò reſolutionem propoſitæ difficultatis. Elicio ſecundò reſolutionem alterius difficultatis, quæ agitatur inter Theologos Scolaſticos, num pro noſcendis attinentibus ad Deum egeamus ſuperno lumine; nã eo egemus, & non egemus: egemus, vt noſcamus diſtinctè, exactè, & certè; non egemus, vt noſcamus confusè, more Philoſophorum: inſuper egemus; non ratione naturæ intellectus, quæ eſt nata omnia apprehendere; ſed ratione mediorum & modi offerendi, non enim per phantaſmata ea valet exactè apprehendere.

Secũdum. Reſolutio an, pro noſcẽdo Deo egeam⁹ ſuperno lumine.

Collige tertiò, litem inter Scotum & D. Thomam in verbis potius quàm in ſententia eſſe poſitam; dum enim de rebus loquimur, quæ ſunt ancipitis conditionis, vtrumque oppoſitorum affirmare valemus: Veluti Ariſtoteles Affixa lapidibus, & aĩalia & nõ animalia, & ſtirpes ac nõ ſtirpes appellauit; & animalia imperfecta modò aſſeruit, modo inficiatus eſt eſſe prædita phantaſia & guſtatu. B

Tertium, quod eliei tur.

His ac ſimilibus congruenter aptatur Aenigma illud a Platone prolatum; quod, quia eſt pulchrum, refertur: Vir non vir, Videns non videns, luce non luce, percuſſit non percuſſit, lapide non lapide, Auem non Auem, in Arbore non in arbore; Hoc eſt: Hermaphroditus Luſcus diluculo leuiter percuſſit pumice noctuã in Arbuſto exiſtentem. Sic itaque de re propoſita ſe habet: cum enim eſſentia abiunctorum leuiter tantùm & obſcurè apprehendatur; dicitur apprehendi, & non apprehendi, ſine contradictione.

Aenigma Academicorum.

Diluitur aduerſa ratio.

Rationes, quæ noſtræ reſolutioni aduerſari videntur, facilè diluuntur. Nam ea præſertim nobis videtur obeſſe, quæ elicitur ex nono Metaphyſicæ 22. dicebatur enim, ſimpliciter ſimplex vel attingi, vel ne; ac ita vel penitus cognoſci, vel penitus ignorari.

Primum quod accipitur.

Cui reſpondens accipio primò, dum Ariſt. eo loci illam ſententiam profert; pariter dum ſub initio ſecundi Metaphyſicæ ait ſe habere humanam Mentem ad ea, quæ ſui natura ſunt manifeſtiſſima, perinde ac oculum noctuæ ad lumen Solis: minimè loqui de ſola cognitione ſeparatarum Mentium, (vt eſt multorum opinio) nam vniuersè loquitur de apprehenſione veri, & eſſentiæ rerum, quæ ſunt ſui natura primæ & ſimplices, a nobis autem vel attinguntur vel ne; vt etiam dicitur tertio de Anima 26. C

Alterum.

Addo ſecundò pro ſolutione: quòd; quamuis verum, & eſſentiæ rerum, cum difficultate noſcantur; in ea tamen difficultate reperiuntur gradus ob varietatem Phantaſmatum repræſentantium. Et dum dicitur, quòd ſunt indiuiſibiles, & vel attinguntur vel ne: Reſpondeo, eſſentiam rerum dupliciter conſiderari poſſe.

Eſſentia & verum dupliciter cõſideratur.

Primò ex parte ſui, ex parte humanę Mentis; ac demum ex parte vltimę differentię, quæ ab Ariſt. ſeptimo Metaphyſicę 43. dicitur tota rei eſſentia: ratione horum indiuidua eſt, & indiuiſibiliter attingitur. Secũdò conſideratur ex parte repręſentãtium vel obſcurius, vel clarius; ac inſuper ex parte noſtri modi explicandi per differẽtias varias, quę clarius vel obſcurius eſſentiam rei circunſcribunt; ac demum ex parte præuię diſpoſitionis, quę in nobis requiritur pro eſſentię apprehenſione: ratione quorum competunt nobis ſucceſſio, gradus, & diſtinctio: adeò quòd eſſentię vel attinguntur, vel ne; at non ob id, vel non attinguntur omnino, vel exactè attinguntur; hoc enim neq; dicitur ab Ariſtot. nec verum eſt: ſolùm Ariſt. inquit: In eo quod actu eſt, & quid eſt (hoc eſt in apprehenſione eſſentię rerum) non eſt decipi, ſed aut intelligere aut non, &c. D

Per hæc aſſerit Philoſophus, & confirmat in tertio de anima 26. eſſentias rerum vel attingi, vel ne, cum ſint indiuiduę; at cum attingantur, poſſunt & leuiter & exactè attingi: vt viſibile in ſpeculo, qnamuis indiuiduè agat, poteſt & conſpicuè & obſcurè recipi: ſimiliter viſilia in oculis noſtris.

Colliguntur dicta.

Non igitur Ariſt. in eis locis loquitur de ſola abſtractorum cognitione, ſed vniuersè de cognitione eſſentię rerum, vt conſpicuum eſt perpendendo verba eius: inſuper, non elicitur ex eius ſententia (vt patuit) ſimplicia, & eſſentias rerum, vel exactè noſci, vel ignorari penitus.

Explicatur loc⁹ tertii de anima.

Et quamuis Ariſt. in tertio de Anima 36. viſus ſit propoſuiſſe, & non ſoluiſſe difficultatem, an Mens humana corpori iuncta valeat apprehendere ſeparatas formas; eam tamen latenter diluit, dum in cont. 39. vniuersè affirmat, nil a nobis intelligi niſi per Phantaſmata: ita ſeparatæ formę intelliguntur, vt lucent in Phantaſ-

matis

A matis motus, & manantium ab eis; ſed noſcuntur adumbratè, leuiter, & obſcurè.

Ad Quam Animæ Partem pertineat Summum Bonum. Cap. XL.

CVm hactenus cumulatè ſatis explicata ſint attinẽtia ad duplex quæſtionis genus; An ſcilicet ſit, & quid ſit ſummum bonum: reliquũ modò eſt, vt perpendamus; ad quã animę partẽ pertineat, & quale ſit, ac dubia nõnulla ad id pertinentia diluamus. Plato ſummum bonum animo potius quàm cõpoſito tribuebat, quia conſiderabat illud in connexione animi per mentẽ & ideas cũ ipſo vno bonorum fonte: Ariſt. verò inquiens ſummum bonum eſſe actionem; cum actionem tribuat, nõ animę, vt adęquato agẽti, ſed compoſito; ideo hominem beari, hominemq; eſſe natum beari affirmauit. At cum ſummum bonum conueniat homini, vt adæquato ſubiecto; homoq; ex variis conſtet: ideo conſiderandũ eſt, quę ſit pars illa; cui primò competit, & per quã præſertim cõpetit compoſito. Cum homo conſtet ex anima & corpore, partẽ illam non eſſe corpus conſpicuũ eſt; partes autẽ animæ va-

Plato potius animo, Ariſt. potius homini ſummũ bonum tribuebat.

B rię ſunt: de nutriente dubiũ non eſt, conſtat enim ſummũ bonũ ad eam non pertinere: dubitatio eſt de appetitu ſenſuum, ad quẽ pertinent virtutes morales; de Voluntate, & de Mente. At loquendo de appetitu ſenſuum: quamuis in eo ſint habitus virtutum moralium, & ſit proximum principium actionis: tamen non eſt principium primum, non eſt princeps & dominus; ſed inſeruit rationi, dirigitur a ratione & voluntate; non eſt ex ſe rationis particeps, ſed ſolùm natus eſt obtemperare rationi: propterea non eſt putandum ſummum bonum præſertim ad illum pertinere; dico præſertim, quia modo aliquo ſummum bonum etiam ad appetitum ſenſuum extenditur, tanquam ad miniſtrum conſpirantem & libentiſſimè inſeruientem rectæ rationi. Remanet itaque dubitatio de Mente, & Voluntate: quæ profectò leuis non eſt, & Viri docti inter ſe diſſentiunt. Scotus, & cum eo alii multi, principatum tribuunt Voluntati, ad eamque præſertim ſummum bonum attinere affirmant: Diuus Thomas diſt. 49. quarti quęſt. prima, aliiq; cum eo, id tribuunt Menti: Ricardus cenſet, ſine medio ſummum bonum competere vtriſq;; ſine medio enim frui valemus Deo Mẽte, & Vo-

Summum bonũ non cõpetit facultati nutrienti.

Quomodo pertineat ad appetitũ ſenſuum.

Opiniones tres, Scoti, D. Thomę, Ricardi.

C luntate. Pro opinione prima eſt nedum Scotus, verùm etiam illi, qui eſſentiam ſummi boni in voluptate collocauerunt; voluptas enim ſiue gaudium pertinet ad voluntatem: eſt inſuper doctiſſimus Ficinus in ſecundo Epiſtolarum ſcribens ad Laurentium Medicẽ. Potiora horum fundamenta hęc ſunt: Cùm beatitudo ſit ſummus actus ſummæ potentię circa obiectum ſummum; & obiectum ſummum vltra quod nihil eſt, ſit Deus; proculdubio beatitudo erit actus ſummus ſummæ potentiæ animæ erga Deum: Actus animæ erga Deum duo ſunt, videre illum per intellectum, eoque cognito gaudere per voluntatem: Gaudium in huiuſmodi fœlicitate præſtantius eſt viſione: Nam præmium reſpondere debet meritis; nos autem longè magis meremur amando, quàm indagando Deum. Quod oſtenditur: Primò; quia Nemo in hac vita verè cognoſcit Deum; multi illum verè amant, vt qui cętera propter Deum ſpernunt: Secundò; vt deterius eſt odiſſe Deum quàm ignorare, ita melius eſt amare quàm intelligere: Tertiò; cognitione Dei valemus malè vti, amore eius nequaquam:

Summum bonum pręſertim pertinere ad voluntatẽ.

Nos magis mereri amando, quã intelligendo.

D Quartò; qui Deum inſpicit, nil ob hoc Deo tribuit; qui illum amat, & ſe, & cuncta quę poſſidet, ei tribuit: Quintò; indagando Deum longo vix tandem tempore proficimus, amando breuiſſimo plurimum: Sextò; quia amor intimius nectit, ac in vnum redigit; cognitio ſecretionem ſeruat cognoſcentis, & cogniti: Inſuper; Amando Deũ nedum maiore afficimur voluptate, verùm inſuper meliores reddimur; non autem videndo: Pręterea; videre quærimus, vt gaudeamus, non vice verſa; Et voluntas determinata eſt ad bonũ, intellectus eſt indifferens: Pręterea, Anima non in ſe habet ſummum bonũ, ſed extra ſe illud q̃rit; volũtas ad illud ſui natura tẽdit, & q̃rit illud vt verè eſt; intellectus in ſeipſo illud modo quodam per imaginationem ei oblatum, non vt verè eſt, ſcrutatur: Intellectus, ſi eſſet ſine voluntate, nullo frueretur bono; voluntatis conditio eſt frui, & quò aliquis ardentius amat, eò beatior redditur. Inſuper: vt ſenſus nõ fruitur ſuo bono, quia ab eo moueatur; ſed quia in illud ſe reflectat, conuertat, ac effundat; quę ſpiritalis cõuerſio & effuſio voluptas eſt: ita Deo fruimur, non quia Deus ſe monſtrat Menti, ſed quia mens amando per voluntatem ſe conuertit in Deum. Ita in die communis iudicii etiam dãnandi videbunt Deum, neç ob id

beati erunt. Colligunt itaque: quia bonum Deus eſt,& eſſe beatũ eſt Deo frui; cum A
eo fruamur per voluntatem, ſummum bonum ad voluntatem pertinebit. Hæc ſunt
potiora fundamenta huius opinionis; & re vera, vt ſunt ſapientiſſimorum virorum,
Rationes aduerſæ. ita ſunt maximi ponderis: Eam tamen eſſe veram minimè cenſeo; quod breuibus ra
Ratio. tione, & auctoritate patefaciam. Auctoritate primò: Nam Plato in Philebo primas
ſummi boni partes ſapientiæ tribuit, & negat eas competere voluptari, vt ſuo loco
latiſſimè patefeci;quare primas partes non voluntati,ſed intellectui tribuit: Præterea
in Phędro inquit; Anima contenta veritatis contemplatione nutritur, & gaudet: Et
poſt pauca: Subiens rurſus intra cęlum domum reuertitur; cum autem redierit,auri-
ga ad præſepe ſiſtens equos, obiicit illis ambroſiã, & poſt ipſam nectar potandũ &c.
His verbis apertiſſimè Plato principatũ tribuit intellectui & cognitioni veri, volun-
tati verò & gaudio ſecundũ locum; & in reditu intra cęlũ, non in elatione eius ſupra
cęlũ: anima.n.elata ſupra cęlũ inſpicit id, quod verè eſt. Præterea Plato per ideas cen
ſet animã beari,& necti cũ Deo;ideę non ad voluntatẽ,ſed ad Mentẽ pertinent. Eiuſ-
Ariſt. dem opinionis fuit Ariſt. ipſe enim in 10. Mora. Nic. ſummum bonum in contempla B
tione eſſe poſitum affirmat,& aſſerit eſſe actionem ex virtute omnium perfectiſſima
prodeuntem,quam dicit eſſe Sapientiam;vt patet ex ſexto Moralium in calce: & ego
iam pateſeci,ex opinione Ariſt. primas ſummi boni partes non eſſe tribuendas Gau-
Ratio. dio. Demum id patet ratione: Nam(vt alibi pateſeci)dum comparatur Mens cum Vo
luntate, Menti principatus conuenit; in ea primò & pręſertim conſideratur libertas,
vel origo eius: Inſuper id omne bonum, quod voluntati conuenit,ortum ducit a mẽ
te,a cognitione,& recta ratione;adeò vt eminenter ea omnia munera, quæ tribuun-
tur voluntati,competant menti,ab ea ducantur & fluant: Ideo in homine ſecundùm
naturam affecto, dum mẽs bene valet, etiam voluntas rectè ſe habet;& ſi eueniat ſe
cus,putandum eſt hominem illum præter naturam eſſe affectum, in quo ſummũ bo
num non habet locum. Hinc oritur; quòd,cui competit ſummum bonum contempla
tionis, etiam competit ſummum bonum morale, vt rectè exiſtimauit Porphyrius in
libro primo de Abſtinentia ab eſu carnium: at nõ vice verſa. Vt de hac difficultate di
Diſtinctiones. cam quod ſentio, vtendum cẽſeo diſtinctionibus,& primò: Vel loquimur de ſummo C
bono futurę vitæ, vel præſentis: Si de ſummo bono præſentis Vitæ; vel illud con ſide-
ramus, vt præparationem ad futurum; vel tanquã finem poſtremum, vt illud conſide
rauit Ariſtoteles: Demum, ſi illud cõſideramus vt finem poſtremum; vel conſidera-
mus gradum ſummi boni in actione collocatum; vel gradum poſitum in contempla-
Concluſio prima. tione. His præaſſumptis quinque profero concluſiones. Prima eſt: Summum bo-
num quouis modo conſideratum, ad vtranque pertinet facultatem; cognoſcentem
Ratio eiꝰ. nempe, & appetentem: Ratio eſt; quia per vtranque aſpiramus ad obiectum, ne-
ctimur cum eo, illoque fruimur; modo tamen vario: & de hoc conſentiunt omnes,
Secunda cõcluſio. lis tantùm eſt de Principatu. De quo loquẽs, ſecundã profero concluſionẽ,& eſt: Si lo
quimur de ſummo bono futurę vitę, illud primò & præſertim ad Mentẽ pertinet; id
Ratio. enim eſt poſitũ in Dei intuitu,& Viſio Dei erit Merces;& cũ Mẽs(vt ſuo loco patuit)
ſit facultas præſtantior, iure optimo exactiſſimũ ſummũ bonũ primò & pręſertim ad
eã debet pertinere. At ſi loquimur de ſummo bono pſentis vitę, illudq; conſideramus D
vt viã & pręparationẽ ad futurum, ita ſummũ bonũ magis pertinebit ad appetitũ &
& voluntatẽ: & hęc ſit tertia concluſio, quæ oſtẽditur: quĩ in hoc vitę curſu nobis ma
Tertia concluſio. ximè neceſſaria eſt actio proba; per eã.n. paramur,& digni reddimur: actio aũt ad ap
Ratio. petitũ proximè pertinet;& eius perfectio in pręelectione, quę ad volũtatẽ redigit, eſt
collocata: vt ſępe monet Ariſt.& vbi Charitas & Amor, ibi Deus eſt. Similiter ẽt ſi cõ
ſideramus ſummũ bonũ præſentis Vitę vnà cum Ariſt. nõ pro uia, ſed pro fine;& cõſi-
Concluſio quarta. deramus gradum moralẽ; quarta conſurgit concluſio,& eſt: Summũ bonũ morale pręſertim in volũtate & appetitu eſt poſitũ: Quę concluſio patet ex oſtenſione pręceden
Ratio. tis; mores.n. ad appetitum propriè pertinẽt; appetitionũ principes ſunt Præelectio,&
Voluntas: Ideo Ariſt. in 5. Mora. Nic. definiens vniuerſam Iuſtitiã, quæ intra ſuos ter-
minos omnẽ Virtutẽ includit; dixit eſſe habitum, quo volumus, poſſumus,& agimus
iuſta: & ĩ 3. de anima appetitũ dixit propriè principiũ eſſe actionũ. At ſi loquimur de
ſummo bono pſentis Vitæ in cõtẽplatione poſito, cõſiderato cũ Ariſt. tanquã fine; cõ
ſurgit concluſio quinta, & eſt: Summũ bonũ primò,& pſertim ad Intellectũ pertinet:

Ratio

A Ratio eſt conſpicua: nam contemplatio ad intellectum, non ad Voluntatem pertinet. At quoniam abſolutiſſimum bonum præſentis vitę, ex ſententia Ariſtotelis, ex vtroque gradu conſurgit; ideo his addere valemus concluſionem ſextam, & erit: Summum bonum præſentis vitæ ob duos eius gradus ad duplicem facultatem propriè pertinet, ad intellectum per inſpectionem, ad appetitum per actionem. Demum; quia præſertim ſummum bonum eſt, vel cum Theologis illud futuræ Vitæ, vel cum Ariſtotele contemplatio præſentis vitæ; ideo colligo eos rectius loqui, qui ſummum bonum potius ad Intellectum, quàm ad Voluntatem pertinere affirmant. Ex his elicitur reſolutio difficultatis: & conſtat, de his minimè ſine diſtinctione eſſe agendum: conſtat demum, quomodo pro adeptione ſummi boni facultates omnes conſpirant; cunctæ (vt eis conuenit) fruuntur Scopo: Mens eſt dux, Voluntas comes, Appetitus ſenſuum ſamulus. At duæ ſuperſunt diluendæ difficultates. Prima eſt: quia; ſi voluntas ſequitur cognitionem Mentis, & id volumus, quod Mens iudicat bonum; apparet etiam ſummum bonum morale primò ad Mentem ſiue intelle-
B ctum pertinere. Reſpondeo; ad illum attinere primò, ratione originis, at non proprietatis: nam dum conſideratur in intellectu, non tranſit gradum cognitionis; tranſit autem ad actionem per Voluntatem & præelectionem: ideo Ariſt. 10. Moralium capite octauo, perſectionem actionis in præelectione eſſe poſitam affirmauit. Altera dubitatio attinens ad bonum futuræ Vitæ eſt; quia in Die poſtremi iudicii, etiam damnandi videbunt Deum, nec ob eam viſionem erunt fœlices. Reſpondeo cum Magiſtro Sententiarum libro 4. diſtinctione 48. Deum in forma ſerui tunc nobis ſe oblaturū, vt impii expaueſcant; illi enim humanitatem videbunt cum terrore, & ſine gaudio: Diuinitatē aūt ſoli iuſti videbunt, quam viſionem comitatur gaudiū.

Ratio. Concluſio ſexta. Verius eſt abſolutè dicere, ſūmum bonum præſertim ad itellectum pertinere. Prima dubitatio. Solutio. Secunda dubitatio. Solutio.

An Summum Hominis Bonum recipiat Magis & Minus. Cap. XLI.

C INter cætera, quæ de ſummo bono quæruntur, hoc dignum conſideratione occurrit; an ſit præditum gradibus, & recipiat magis & minus. Qua de re dum ambigimus, non quęrimus; an recipiat magis & minus quoad tempus, adeò vt magis & minus diuturnum eſſe valeat; neque etiam quo ad extenſionem per homines, adeò vt modò plures modò pauciores reperiantur viri beati; cōſtat enim his modis ſummum bonum poſſe recipere magis & minus: dubitatio eſt de gradibus perfectionis formę, adeò vt vnus altero poſſit dici fęlicior, & idē homo modò magis modò minus ſit fęlix: qua de re varii varia dicunt. Plotinus Enneade prima lib. 5. per totum librum oſtendir fęlicitatem tempore non recipere accretionem; idipſum exiſtimarunt Stoici: quod confirmari poteſt. Quia id, quod ſui conditione eſt Summum, non poteſt recipere accretionem nec diminutionem; Summū enim in indiuiduo eſt poſitum, vt etiam perfectū: at fęlicitas eſt huiuſmodi, eſt.n. ſummum & maximum bonum: quare non valet creſcere, vel minui. Præterea: Si ſummum bonū minuitur, & creſcit; vel id ei cōpetit ratione virtutis, ex qua prodit; vel ra-
D tione tēporis; vel ratione inſtrumentorū: nō ratione virtutis; quia Virtus, ex qua prodit, debet eſſe perſectiſſima; in gradu ſupremo non ſeruatur latitudo: non ratione temporis, quia inquit Ariſt. in 1. Mora. diſputans contra ideam boni; nec quia diuturnius, id eſſe magis bonum: non ratione inſtrumentorum; quia virtus & forma non variatur per inſtrumenta, quæ ſunt extra eſſentiam rei. Ex aduerſo Ariſt. in 1. Mora. Nico. cap. x. inquit: Magna fortunæ beneficia, & multa, vitam beatiorem reddunt; nam & ornamento ſuapte natura ſolent eſſe, & vſus eorum pulcher & bonus efficitur: contraria verò vitam beatam in anguſtias redigunt & labeſactant. Idq; confirmatur; quia ſummū bonū eſt actio ex virtute prodiens: at Virtus (vt ſuo loco patuit) recipit magis & minus; actio quoq; ob varias opportunitates & inſtrumēta pōt magis & minus fulgere, & eſſe ad uotū. De hac difficultate multa a Plot. in libro de ſūmo bono dicunt. Quibus ꝑtermiſſis, difficultati breuibus ſatisfaciēs dico: Sūmū bonū cōſiderari poſſe; vel ex parte externi obiecti, ac ita nec magis nec minus recipit; vel ex parte noſtri, vt id obiectū eſt natū a nobis imitari, participari, & nobiſcū iūgi. Et tunc vel cōſideratū

Summum bonum nō recipi per gradus. Ratio prima. Ratio ſecūda. Summum bonum ſuſcipere magis & minus. Rario tertia.

pro ſummo,quod nobis competere poteſt;& hoc quoq; cũ ſit ſummũ, eſt indiuiduũ: A
vel conſideratur,vt latitudine eſt præditũ;& in variis vario modo, ac in eodẽ,modò
exactius modò diminutius recipitur; & hac ratione recipit magis & minus: Id ip-
ſum Ariſtoteles in prædicamento qualitatis dixit de Virtutibus, & in octauo Meta-
phyſicæ cont. 10. de eſſentia rerum; quæ ex ſe nec magis nec minus recipiunt, ſed
ſolùm vt recipiuntur in alio. Conſiderandum etiam; ſummum bonum magis ex ſen-
tentia Ariſt. recipere magis & minus, quàm ex ſententia Platonis & eorum,qui illud
conſiderant in connexione per eſſentiam; vt ex ſe ſatis eſt conſpicuũ: Ideo illi magis
negant id recipere magis & minus;veluti etiam ſummũ bonum ſeparatarum mentiũ
nec magis nec minus recipit, dum in eadem intelligentia conſideratur: At ſummũ bo
nũ cõſideratũ ab Ariſt. quia ſolùm eſt vmbra & imago ſummi boni, & cum rebus va
riabilibus eſt cõplicatũ; proculdubio & illuſtrius & obſcurius eſſe poteſt. Reſolutio

Summa Dictorum.

itaque difficultatis hæc eſt: ſummum bonum ita ſumptum, vt illud conſiderauit Ari
ſtoteles, poteſt recipere magis & minus; tum facta comparatione inter uarios homi-

Tres hominum gradus.

nes fœlices; tum in eodem homine, diſtincto tempore: Nam vniuerſa hominum la- B
titudo in tres principes gradus eſt diſtributa; in infima ſunt viri infęlices, in ſupre-
ma fęlices, in media neutri; & ſinguli gradus latitudine ſunt præditi, medius tamen

Duo fundamẽta ꝓ ſolutione difficultatum.

latiſſimus eſt. Et dum inſtabatur: quia de ratione fęlicitatis eſt, vt ſit ſummum bo
num, finis vltimus, a perfectiſſima virtute prodiens; in qua locum non habet latitu-
do aliqua. Reſpondeo per duo fundamenta. Primum eſt; quòd, dum definimus ſum-
mum bonum, inſpicimus id ſummum & optimum, quod inueniri excogitariue poſ-

Primum.

ſit; id enim eſt menſura vniuerſæ latitudinis: & hac conſideratione non recipit ma-

Secundũ.

gis & minus. Alterum fundamentum eſt; quòd vniuerſa latitudo, intra quam ſer-
uatur fœlicitas, comparata cum aliis gradibus, obtinet locum optimi & ſummi:
facta tamen comparatione inter partes eius, ſecus ſe habet; vna enim obſcurior, al-
tera illuſtrior eſſe poteſt. Hoc tamen verum eſt, quòd in latitudine fęlicitatis omnes
viuunt ſua ſorte contenti: ſinguli enim, quod intelligunt de ipſo bono, id amant;
quod amant, id appetunt; quod appetunt, cunctis animi facultatibus poſſident:
qua poſſeſſione pleniſſimè explentur, eximioque gaudio perfundũtur; quo perfuſi iu- C
bilant magnificantes Deum.

An Homo valeat eſſe Fœlix, & percipere ſe eſſe Fœlicem. Cap. XLII.

SAepe Populari quadam voce, ac communi vſu loquendi, dum varias ho-
minum conditiones conſideramus, conſueuimus dicere, nonnullos eſſe

Quòd dentur homines ſuę fęlicitatis inſcii.

fęlices, non tamen id cognoſcere, neque ſua fęlicitate frui: adeò vt iure op
timo ſuſpicari valeamus, dari poſſe homines fęlices, qui ſuę fęlicitatis non
ſunt conſcii. Quod etiam poteſt confirmari ratione; quoniam natura rei non ſequi

Confirmatio.

tur noſtram cognitionem, ſed vice verſa cognitio noſtra ſequitur naturã rei: & cũ
res nata cognoſci ſit prior, ac prius ſeruari poſſit ſine poſteriori, colligere valemus
ſeruari poſſe fęlicitatem ſine eius animaduerſione: veluti in prædicamento relatio-
nis aſſeruit Philoſophus, cum ſenſilia tum ſcibilia priora eſſe ſenſu & ſcientia, ac ſi-

Plotinus.

ne his ſeruari poſſe. Huius ſententiæ fuit Plotinus in libro de Beatitudine cap. 9. vbi D
aduerſus Peripateticos loquens inquit. At ſi Virtute præditus (aiunt) neque tamen
id ſentiens, neque per Virtutem agens; quomodo igitur erit fęlix? At ſi non ſentiat
ſe eſſe ſanum, nihilominus ſanus erit: Rurſum ſi non aduertat ſe eſſe pulchrum, non
minus erit pulcher: ſi autem ſapientem ſe eſſe non ſentiat, minus ne erit ſapiens?
His addit cap. 10. Sapientiam, eiusque actionem in eſſentia conſiſtere; nec per ſom-
num deperdi, nec dum non animaduertit: nam animaduerſio fit per reflexionem,

Pars aduerſa approbatur.

reflexio reddit actiones debiliores. Hęc ſententia profectò approbanda non videtur.
Primò; quia (vt patuit) fœlicitas in actione eſt collocata, actio non latet agentem:
& præſertim, quia actionis præſtantia in prælectione poſita eſt, prælectio autem
præeligenti eſt conſpicua. Inſuper, fœlicitatem comitatur gaudium: at non perfun-
ditur gaudio, nec animo requieſcit, qui non animaduertit ſe eſſe fœlicem. Præ-
terea, in fœlicitate nil diminutum inueniri debet: at maximè diminuta eſſet
eius viri conditio, qui eſſet fœlix, & non perciperet ſe eſſe fœlicem; ita enim
etiam

A Et lapis poſſet eſſe fęlix. Propterea rectius Seneca Epiſtola 9. dixit: Miſer eſt, qui ſe beatũ nõ iudicat, licet Mundo imperet: nõ eſt beatus, qui ſe beatũ nõ eſſe putat; Veluti ẽt nõ eſt diues, qui ſe eſſe diuitẽ non agnoſcit. Propterea ſoluens difficultatẽ dico, hominem poſſe eſſe fęlicem tribus modis; primò prædeſtinatione, vt homo viuens hanc vitam prædeſtinatus ad fęlicitatem futuræ; ſecundò habitu, vt fęlix dormiens; tertiò actu: Si conſideretur primo & ſecundo modo, aſſero hominem poſſe eſſe fęlicem, & non animaduertere ſe eſſe talẽ: Si verò conſideretur actu, tunc dico: Si conſideramus ſummum bonum, vt id conſiderarunt Platonici, & Auerroes; poteſt homo eſſe fęlix actu, & non percipere ſe eſſe talem; quia ſeruatur ea connexio per eſſentiam cum intellectu agente, vel cum Deo, & actus eius, etiam ſine noſtra animaduerſione: Propterea Plotinus conſentanea protulit fundamentis ſuis. At ſi id conſideramus, vt pateſeci vſurpari debere apud Ariſt. ſecus ſe habet: ideo Ariſt. in 1. lib. Mora. cap. 3. necnon in 10. cap. 6. dixit in ſomnis probum ab improbo, fęlicem a non fęlici non internoſci; & ob id inficiabatur, ſummum bonum in habitu Virtutis eſſe collocatum.

Seneca.

Solutio difficultatis.

B His accedit: quòd ignorare, quid ſit vel non ſit ſummum bonum, & quæ ad ſeipſum pertinent, quidque agat vel non agat, potius eſt viri inſipientis, quàm ſapientis & fœlicis. At cum pro ſummo bono requiratur animaduerſio, iure optimo dubitabit aliquis: num ſit collocatum in eo quod intelligimus, & rectè agimus; vel in eo potius, quod animaduertimus nos intelligere, & rectè agere. Reſolutio huius difficultatis ex altera pẽdet; ex ea nempe, num ſummum bonum ſit collocatum in actione, vel in gaudio: ſi enim in gaudio eſſet collocatum, id gaudium ex animaduerſione conſurgit; propterea ſummum bonum in eo actu reflexo erit poſitum, quo cognoſcimus nos poſſidere, & aſſecutos eſſe. At quia pateſeci, ꝙ gaudium eſt comes, & non eſſentia; ideo aſſerendum eſt, ſummum bonum abſolutè in actione perfecta eſſe poſitũ: actionem tamen perfectam comitatur animaduerſio, & ita comitatur, vt ſit pars perfectionis eius; non enim ſine animaduerſione eſſet omni ex parte perfecta, ex qua animaduerſione pręſertim conſurgit gaudium: Ariſtoteles autem per actionem, quam dixit ſummum bonum, ſignificauit actionem perfectam, quę non eſt ſine animaduerſione.

Dubitatio.

C Conſiderandum tamen; quòd animaduertere poſſumus noſtram actionem, vel eadem facultate, vel diſtincta: ſi id fiat diſtincta facultate, vt dum ſenſu communi percipimus nos ſentire; proculdubio actio prima, eiusq; animaduerſio, diſtinctæ ſunt actiones: ſi verò id fiat eadem facultate, vt dum intellectu percipimus nos intelligere; tunc eſt dubitatio, num id fiat eadẽ, vel diſtincta actione: Si diſtincta, in eis daretur progreſſio in infinitum; quia pariter diſtincta actione perciperemus nos intelligere ꝙ intelligimus, & ſic in infinitum: Si eadem, tunc non daretur vnum ſine altero; at nos percipimus ꝙ ſeparãtur, ſępe apertis oculis videmus, & non animaduertimus nos videre. Auicenna putabat id fieri actione diſtincta; & concedebat in eis progreſſum in infinitũ, q̃a poteſtate eſt. Auerroes diſputatione ſexta in ſolutione quinti dubii cẽſet id fieri, non diſtincta, ſed eadẽ actione: quę ſententia cõſimilior eſt opinioni Ariſt. & experientię: dum enim cognoſcimus nos videre; eadem prima videndi actione videmus, & cognoſcimus nos videre: nec vlterior datur progreſſio; quia vnicus eſt actus videndi, quo etiam nos videre percipimus: ſolùm ſuperadditur diſtincta quædam relatio, & perfectio prioris: non actio diſtincta.

Quõ cognitio, & eiꝰ animaduerſio diſtinguant, & quomodo non.

Anicenna.

Auerroes.

D Ideo Ariſt. in 2. de anima contex. 136. inquit: Dum reſcindendum eſt infinitum, id faciendum eſt in principio: Et addit, actum ſentiendi eſſe ſenſile actu, actumq; intelligendi eſſe intelligibile actu: ideo; dũ exactè percipimus ſenſile actu, vel intelligibile actu; etiam percipimus nos ſentire, & intelligere; & id eſt de perfectione actionis: perfectio enim actionis non eſt ſine lætitia, nec lætitia ſine animaduerſione: & dum videmus, & non animaduertimus nos videre, imperfectè videmus. At dicet aliquis: Si actio eſſet vna; non poſſemus dicere, ego video me videre: quia hoc dicentes, indicamus nouam actionem relatam ad primum videndi actum. Reſpondeo: Si quis dicit, ego video me videre, quæram ego, quo vides te videre? proculdubio non poterit dicere, ſe id animaduertere, niſi per primum videndi actum; primus enim actus eſt viſile actu, & viſus actu: ideo videntes viſile actu, iudicamus actum viſus; ſolùm ſuperaddimus relationẽ diſtinctam, ob cuius diſtinctionẽ dicimur videre ꝙ videmus: Ideo Ariſt. in 2. de anima dixit, externos ſenſus ſentire ꝙ ſentiãt, cũ tñ in eis duo diſtincti actus nõ inueniãtur.

Dubitatio.

Sed de his exactius in libris de anima. Ex dictis conſpicua eſt reſolutio difficultatis, & A
ſolutio aduerſarum rationum. Dum vulgo dicitur, aliquem eſſe fęlicem, & non per
cipere ſe eſſe fęlicem; non propriè vſurpatur nomen fęlicitatis, ſed populariter, pro
copia bonorum fortunæ vel naturæ. Addebatur, rem cognoſcendam eſſe priorem
cognitione, & ſeruari poſſe ſine cognitione. Reſpondeo, id eſſe verum, quotieſcun
que ea cognitio non eſt de ratione rei: at de actione, in qua eſt poſita fœlicitas, ſe-
cus ſe habet; ea enim animaduerſio eſt de ratione pfectionis actionis, & ſummi boni.

Qui Gradus Summi Boni Conſtantior ac Firmior ſit, num pertinens ad Actionem, vel potius pertinens ad Contemplationem. Cap. XLIII.

SVmmum hominis bonum firmiſſimum eſt & conſtantiſſimum omnium bo B
norum, quæ homini competere poſſunt: propterea comparatur homo fę-
lix cum corpore cubo, quod impelli poteſt, non autem proſterni; ſemper
enim manet erectum: At non adeò firmum & conſtans eſt, vt alicui per-

Prima dubitatio. Secunda. Quòd bonum morale firmi⁹.

mutationi non ſit obnoxium; propterea duo emergunt dubia: vnum eſt, qui gradus
ſummi boni firmior & conſtantior ſit: alterum verò; num Vir fęlix in miſerum, & vi-
ce verſa, miſer in fęlicem verti poſſit. De prima difficultate Ariſt. modò vnam, modò
alteram partem approbare videtur: Nam in primo Mora. Nic. cap. 10. fęlicitatem
moralem firmiorem videtur aſſerere; inquit enim. Nulla in re humana tanta ineſt fir
mitudo, quanta in iis actionibus, quę ex Virtute prodeunt; nam hæ ſcientiis ipſis
ſtabiliores, ac diuturniores eſſe videntur: atq; harum ipſarum vt quæq; plurimi eſt,
ita diutiſſimè permanet, propterea quòd in eis maximè & aſſiduè ętatem agunt beati;

Ariſt. non videtur ſibi conſtare.

quę videtur eſſe cauſa, cur nulla vnquam obliuione deleātur, &c. Apertiſſimè Ariſt.
actiones morales firmiores eſſe ſcientiis affirmat. In decimo autem libro cap. 7. oppo C
ſitum vr̃ aſſerere; comparans enim ſapientiam & contemplationem cum morali bo-
no, inquit: Præterea enim contemplatio maximè aſſidua eſt; nam res aſſiduè contem
plari, magis quàm quiduis agere poſſumus: Et poſt pauca id confirmans inquit:
Sapiens dum ſpeculatur, non eget alio; vt verò fungatur munere Virtutum moraliũ,

Rationes pro vtraque parte.

alio eget. Rationes ẽt ſunt pro omni parte. Sũmũ bonũ morale videtur firmius; quia
Virtutes morales ſunt magis in noſtra poteſtate, aſſuetudine & more comparantur;
& dum nobis ſe offert occaſio, niſi virtutis conditioni aduerſemur, non poſſumus nõ
agere: Inſuper, continenter Vir probus ſua probitate vtitur; & niſi extrinſecus ope-
retur, intus ſaltem perturbationes cõponit, ac ex omni ſibi oblata opportunitate ho-
neſtum elicit. Ex aduerſo contemplatio videtur conſtantior: quoniam magis eſt ele
uata ſupra fluxum rerum, minus eſt collocata in manibus fortunę, minus eget mune
ribus eius, in rebus firmioribus verſatur; & ad firmiorem animæ partem pertinet, nẽ-

Solutio.

pe ad mentem, ſupra ſenſus eleuatam, & ad ſupera conuerſam. De hac difficultate
dicendum cenſeo, hos duos ſummi boni gradus dupliciter conſiderari poſſe: Primò, D
ex parte rei, in qua verſantur; ac ita nemini dubium eſt contemplationem in re firmio
re verſari, cum verſetur in cognitione eorum, quæ ſemper eodem modo ſe habent:
Secundò conſiderari poſſent per relationẽ ad nos, quibus competunt: & tunc dicen
dum cenſeo, vel loquimur de habitu, vel de actione: Si de actione, actio moralis eſt
duplex; interna vna, altera externa: Si loquimur de interna, ea eſt conſtantior; quia
per moralem virtutem continenter intus parati ſumus ad agendum vt decet, dum of-
fertur occaſio; at non ſic ſe habet de contemplatione: Si loquimur de externa, de
hac verum eſt quòd egemus alio; ac ita minus aſſiduè valemus agere, quàm contem
plari. Per hoc diluitur contradictio in Ariſtotele. Loquendo etiam de habitu dico,
moralem eſſe firmiorem: primò, ob internas actiones magis aſſiduas: ſecundò:
quia aſſuetudine, non diſciplina acquiritur; & ob id minus obliuioni ſubiicitur:
tertio, quia eſt habitus magis neceſſarius; & homo non poteſt aſſequi ſummum bo-
num contemplationis, niſi ornatus ſit ſummo bono morali. Ex his patet ſolutio ra-
tionum vtriuſque partis.

An

A *An Vir Fœlix valeat euadere Miſer; &, vice verſa, Miſer Fœlix. Cap. XLIIII.*

QVærebatur, vtrum fœlix poſſit reddi miſer, & vice verſa. Qua de re ſi populorum voci præbemus fidem, vtique dicendum eſt, id contingere poſſe; cum frequenter Fortuna eos euehat, quos primò depreſſerat, eoſq; deprimat, quos primò ſublimes extulerat: cuius permutationis innumera nobis Roma præbere valet exempla. Idque ratione confirmatur; quia contraria ſunt nata inuicem permutari, & idem contrariorum eſt capax. Inſuper: Si conuertimur ad gradum contemplationis, inſpiciemus ignarum ignorantia prauæ affectiones, poſſe euadere ſapientem, & econtra ſapientem labi in phrænesim, delirare, omniumque obliuiſci; quemadmodum ob peſtem contigiſſe Thucydides & Lucretius cecinerunt. Id ipſum de fęlicitate morali oſtendi poteſt; nam deterius eſt bono priuari, quàm nunquam id poſſidere: & propterea miſerior eſſe videtur, qui ex gradu fęlici in Priami labitur calamitates, quàm qui in eaſdem labitur ex gradu non fœlici. Inſuper: Cum homo per aduerſos fortunæ flatus poſſit reddi non fœlix, vt in primo de Moribus conceditur; & qui non eſt fœlix & mediat, valeat in vtrunque extremum permutari; conſpicuum eſt, quòd etiam miſer reddi poterit. Hinc Ariſtoteles in poſtprædicamentis concedit habitus, quanuis cum difficultate & tardè, poſſe tamen inter ſe permutari: Plato etiam in Protagora affirmat, Virum bonum poſſe reddi prauum, & econtra. Ex aduerſo Ariſt. in primo Moralium Nicomachiorum cap. 10. inquit: Quod ſi ita eſt, qui beatus ſit, miſer eſſe nullo modo poteſt; non tamen beatus ſit quidem, ſi in Priami calamitates incidat &c. Inſuper addit: Sic neque talibus fortunæ caſibus perfunctus, rurſus breui tempore fieri poterit Beatus; ſed ſi fiet, longo & iuſto temporis interuallo fiet, magnarum & honeſtarum rerum interea compos effectus, &c. Cenſet igitur Ariſt. beatum poſſe quidem reddi non beatum, miſerum verò nequaquam; ac econtra, Virum fœlicitate priuatum poſſe illam recuperare. Soluens dicendũ cenſeo; hominẽ medium ad vtranq; partem paratũ, poſſe vtrãque recipere, at contractum habitum permutare difficillimum eſſe: Permutatio autem vel debet fieri virtute diuina, vel humana: De diuina; per quam Paulus ex perſecutore redditus eſt miles domini & vas electionis, aliique multi peccatores viri ſancti euaſerunt; ego non loquor, nec de ea eſt dubitatio. Ambigimus de mutatione humanis viribus facta, & de fęlicitate præſentis vitæ a Peripateticis explicata. De qua loquens dico, fęlicitatem eſſe duplicem; popularem vnam; alteram magis propriè ſumptam, & in præcedentibus declaratam: Si de Vulgari loquimur, quæ in fortunæ gradibus eſt collocata; non eſt dubium, hominẽ modò per fortunam eueh i, modò deprimi; cuius rei innumera extant tragica exempla, & de ea non ambigimus: At ſi loquimur de fœlicitate Peripateticorum; dicendum cenſeo, eam ex extremo in extremum commutationem fieri non poſſe; & nullo exemplo id contigiſſe cognoſcimus. Et primò de fœlicitate in contemplatione poſita id ſatis conſtat: Non enim homo ſapiens, cui omnia (vt homini licet) ſint aperta, adeò mutari poteſt, vt contrario habitu deformetur: ægritudines obliuionem pariunt, at non inducunt habitum deprauatæ ignorantiæ: Similiter dum contractus eſt habitus deprauatæ ignorantiæ, non poteſt deleri, & ſapientiæ habitus induci; qui etiam in animo recte affecto cum difficultate formatur: Et præſertim; quia adultorum, & ſenum ignorantia firmiſſima eſt. Ideo dixit D. Hieronymus, difficile eſſe ſenum mutare ſententiam: nã opinionem, quam ſuſceperunt, aut nunquam, aut omnium ęgerrimè deſerunt; illamque eò pertinacius defendunt, ne vulgo indoctiores & leues videantur. Idipſum de fęlicitate morali dicendum eſt: & præſertim, quia oſtenſum eſt eam eſſe firmiorem. Contingere profectò poteſt, vt fęlix priuetur fortunæ muneribus: ſed vt euadat vitioſus, & adeò inſipiat, vt habitum vitiorum induat; nec excogitare quidem valemus: non enim Prudentia & Virtutes, tam leues tamque imbecillæ ſunt, vt in contrarium habitum verti poſſint; adeò vt, quod primò vir ille fęlix indicauit bonum & honeſtum, mox malum & turpe cenſeat. Ex his patet reſolutio difficultatis. Vnũ tñ explicandum ſupereſt, quid nempe ſit difficilius; num virum fęlicem exuere fælicitatis

(Margin: B, C, D; Plato. Ariſt. Solutio. Solutio difficultatis. D. Hieronymus.)

Altera dubitatio. Quid difficilius, nũ exuere habitũ ſummi boni, vel illum ſummi mali.

tatis ornamentum, vel virum miſerum reddi non miſerum: nam pro omni parte ex A
tant rationes. Quòd ſit difficilius virum fœlicem euadere non fœlicem, oſtenditur;
nam fœlicitas eſt bonum omnium humanorum bonorum maxime firmũ: Prætereà,
poſſeſſor eius ſummopere nititur id ſeruare, miſer econtra nititur pro facultate a mi
ſeria liberari. Ex aduerſo, quòd difficilius ſit miſerum reddi non miſerum, oſtendi-
tur: Quia difficilius eſt aſcendere, quàm labi: Inſuper Ariſtoteles in 2. phy. cont. 56.
de proſpera fortuna dixit, quòd incerta, & inconſtans ſit: quia incõſtantior eſt, quàm
aduerſa: Pręterea Plato in Protagora explicans ſententiam Simonidis dixit; Res au-
tem ita ſe habet, vt fieri bonum poſſibile ſit, difficile tamen; perdurare autem bonũ,

Solutio.

penitus impoſſibile. Soluens dubitationem dico: Vel difficultas conſideratur ex par
te conditionis rei permutandæ; vel ex parte noſtri, in quibus, & per quos debet fie-
ri permutatio: Si conſideratur ex parte conditionis rei permutandæ; quia malum eſt
latius, nobis per ſenſus familiarius, viaque ad illud multiplicior & facilior; ideo hac
conſideratione facilius eſt labi, difficilius eleuari: ex parte autem noſtri ſecus ſe ha-
bet; facilius enim eſſe videtur, vt miſer a miſeria liberetur. Ratio eſt: quia nemo eſt B
adeò deprauatus, qui in parte non ſit conſcius ſui erroris; nemo eſt adeò vitiis in-
quinatus, qui non perſentiat detrimenta, quibus per vitia afficitur, & propterea ali-
qua ex parte non appetat liberari a vitio: homo enim vitioſus nec ſibi, nec aliis eſt
amicus; nil enim in ſe habet, quod amari debeat; & propterea ſuæ conditionis non
contentus, ſemper conqueritur, ſemper mutationem expetit: Econtra autem ſe ha-
bet de viro probo & fęlici: qui cum ſit ſua ſorte contentus, nil aliud quærit, niſi ſuæ
ſortis conſeruationem; & ideo minor ratione eius eſt nata fieri permutatio. His ac-
cedit; quòd vitæ progreſſus, & ſenium, conducunt mutationi in melius: tunc enim
homines minus ad voluptatem, malorum eſcam, redduntur procliues; adeò vt ſe-
nes, niſi vitium deſerant, deſerantur ab eo. Ex his conſtat reſolutio difficultatis, &
dilutio rationum vtriuſque partis.

An gradus vnus Summi Boni valeat ſine reliquo Seruari. Cap. XLV. C

Ciuile bonum ſeruari ſine contemplatione.

DVO conſtituti ſunt gradus ſummi boni, vnus ad actionem, alter ad con-
templationem pertinens: de quibus hoc conſideratione dignum occur-
rit, an unus ſeorſum ab altero ſeruari poſſit: Quòd ciuile bonum ſeruari
valeat ſine bono contemplationis, oſtenditur Primò: quia eſt gradus
Prior, ordinatus ad alterum; gradus origine prior valet ſine poſteriore ſeruari. Quod
Patet inductione: nam in Reipub. adminiſtratione innumeri reperti ſunt viri Magni
fici, viri Prudentes, Senatores Integerrimi; in quibus nil deſiderari poſſe videtur,
quod ad virum ciuilem pertineat: qui tamen contemplationi nunquam nauarunt
operam, ſed ſolo rerum vſu, congruenteque aſſuetudine tales euaſerunt. Confirma-
tur; quia contemplatio, & actio diſtrahunt animum ad oppoſita: contemplatio ele-
uat ad diuina, actio ad humana conuertit; & propterea potius ſe mutuò impediunt,

Contẽplationem ſeruari ſine bono ciuili. Ariſtoteles. Plato. Auerroes.

quàm perficiant. Vice verſa gradum contemplationis poſſe a ciuili ſeiungi oſtendi- D
tur: Nam in primo libro de Repub. vir in ſolitudine collocatus, contemplationi in-
cumbens, Deus dicitur; at in ſolitudine non fruitur ciuili bono: Inſuper in ſexto Mo
ralium Nicom. cap. 7. Anaxagoras, Thales, & ſimiles Philoſophi, Sapientes quidem,
at non Prudentes dicti ſunt. Similiter Plato frequenter aſſerit, virum contemplatio-
ni incumbentem minimè eſſe aptum ad actiones ciuiles, & in eis ſe irriſione dignum
patefacere: & iure; nam ciuilia negligit, eiſque non eſt aſſuetus. Auerroes etiam in
proęmio lib. Phyſicorum patefecit poſſe contingere, vt aliquis ſit ſapiens, & malus;
& iure: nam (vt in primo Rhetoricorum oſtenditur) ſola uirtute morali non vale-
mus malè uti, ſapientia autem malè uti ualemus; & propterea idem poteſt eſſe ſapiẽs,

Solutio difficultatis.

& vitioſus. Diluens difficultatem dico: Si loquimur de ſummo bono hominis hãc
uitam uiuentis, cõſideratione Theologorum, ut ordinatur ad proximum & futurum
bonum, aſſerendum eſt; ſummum bonum morale poſſe ſeruari ſine contemplatione
ex habitu ſcientiarum prodeunte, at non econtra: Si autem loquimur de ſummo bo-

no

A no Peripateticorum,unus gradus ſine altero exactè ſeruari & cõſiſtere nequit. Bonũ Fęlicita,ci
morale ſine contemplatione non poteſt eſſe perfectũ: quia Prudentia & Moralis vir uilis nõ eſt
tus a Sapientia recipit principia,& ſine ea firma & conſtans eſſe non valet: Inſuper perfecta ſi
non valet ciuilis cuncta rectè diſponere, leges condere, & de illis rectè iudicare; niſi ne cõtem-
conditiones rerum,dignitatem earum, merita,hominiſque perfectionem exactè co- plationes
gnoſcat; quod ſine ſapientia aſſequi non valet. Altera ex parte, Gradus ſummi bo- nec vice
ni in contemplatione poſiti neceſſariò expoſcit gradum moralem, vt Porphyrius in verſa.
libro primo de Abſtinentia ab eſu carnium patefecit: idque neceſſarium eſt Primo, Porphy-
vt rectè habitu contemplationis vtamur.Secundò,ratione purgationis; nam (vt in 7. rius.
Phyſic.contex. 20.aſſerit Ariſtoteles.) Qui ſcientias vult aſſequi,perturbationes ani- Ratio pri-
mi componere tenetur: quod etiam in ſexto dialogo de Repub.cumulatiſſimè Plato ma. Secunda.
patefecit.Tertiò,ratione perfectionis actionis: vir enim intemperatus, vel ambitio- Tertia.
ſus, vel auarus, nunquam perfectè in contemplatione verſabitur; ſed continenter a
variis perturbationibus diſtrahetur. Quartò, ratione gaudii ſummum bonum comi Quarta.
B tantis: Vir enim vitioſus minimè (dum fungitur munere contemplationis) gaude-
bit quantum,quando,& quomodo oportet. Quintò,ob fructus,& ſigna: congruens Quinta.
enim animi compoſitiò eſt fructus contemplationis,& ſignum habitus rectè formati.
accedit,quòd (vt inquit Ariſtoteles in 3.Moralium Nicom.cap.1.)omnis vitioſus eſt Sexta.
ignarus: quare ſapiens, vt ſapiens, non valet eſſe vitioſus. Iure itaque Ariſtoteles
in 7.de Repub.cap.3.inquit: Vix Deus ipſe rectè ſe haberet,& Mundus totus; ſi,præ-
ter proprias actiones ſuas,nullis externis actiombus fungerentur. Colligamus itaq;
gradum vnum ſummi boni ſine altero conſiſtere non poſſe: & ratio eſt; quia ſummũ
bonum expoſcit virtutem perfectam; at nec Prudentia ſine Sapientia, nec Sapientia
ſine Prudentia omni ex parte perfecta eſt. Contingere tamen poteſt, vt homo vnus
magis vni gradui,alter alteri ſit addictus: idque oritur, vel ex facilitate ſuæ naturæ,
vel ex uariis opportunitatibus,inſtrumentis,& aſſuetudinibus. Et facta comparatio-
ne inter duos ſummi boni gradus,magis gradus moralis ſeruari poteſt (imperfectè ta
men) ſine contemplatione,quàm econtra; compoſitio enim morum eſt magis neceſ-
ſaria.Ideo Ariſtoteles in 7.de Repub.cap. 15.inquit,primò componendum eſſe appe-
titum,mox rationem.Rationes aduerſæ per ea,quæ dicta ſunt,facilè diluuntur.Oſten Diluuntur
C debatur gradum moralem poſſe conſiſtere ſine altero, quia eſt origine prior. Reſpõ aduerſę ra
deo, illum eſſe priorem origine quoad eſſe imperfectum, at quoad eius poſtremam tiones.
perfectionem eſſe poſteriorem; quoniam principia & conſtantiam recipit a contem
platione, vt dixi. Confirmabatur exemplo multorum ciuium. Reſpondeo, eos eſſe
morales ſine poſtrema perfectione; eſſe morales modo quodam Practico,non Theo
rico; & propterea non perfectè in primo ſummi boni gradu eſſe collocatos. Addeba
tur tertiò, eos gradus animum ad oppoſita diſtrahere. Reſpondeo, ea non eſſe verè
oppoſita, ſed ſubordinata: Ciuilis purgat, & parat pro contemplatione; Contem-
platio dat principia,& perfectionem ciuili: adeò vt diſtincta ratione mutuò ſe perfi-
ciant,& vnum ſit prius altero; & poteſt homo diſtincto tempore vtrique nauare ope
ram, & vni magis quàm alteri eſſe addictus, ac inſuper ſimul fungi munere vtriuſq;:
dum enim vir probus ſpeculatur,ſimul paratus eſt (quando oportuerit) fungi mune
D ribus aliarum virtutum;ac ſimul fungitur munere Temperantiæ, Fortitudinis,Man
ſuetudinis,& Contemplationis: immo,dum contemplatur,ſe parat ad actionem;cõ-
templatur enim diuina,vt ad eorum imitationem componat humana. Pro parte ad-
uerſa oſtendebatur,contemplationis gradum ſeruari ſine reliquo; quia in ſolitudine
incumbens contemplationi non agit. Reſpondeo,falſum eſſe quòd non agat: primò,
non morabitur in ſolitudine; niſi iudicet melius ſibi eſſe ſolitariam ducere vitam,
quàm ciuilem: & eam viuens vitam,operatur per temperantiam,per magnanimita-
tem,& per ſimiles virtutes; vt conſpicuum eſt. At erat inſtantia de Thalete,Anaxa
gora,& ſimilibus; qui fuere ſapientes;non prudentes.Hanc difficultatem in præcedẽ
tibus diſſolui: Nunc breuibus repeto,eos fuiſſe ſapientes,& prudentes vera Pruden
tia; per quam,neglectis vilioribus,ſola diuina & precioſa magnifaciebant;& hæc pru
dentia eſt illa,quæ ſummum bonum perficit: non autem erant Prudentes Prudentia
populari,quæ verſatur in cura bonorum vtilium. Inſuper, non erant prudentes pro
vſu ciuilium adminiſtrationum,vt neque etiam Diogenes,& Stoici; qui de ſolo mo-
rali

rali bono fuere ſoliciti,& propterea inepti erant ad propria quędam officia Reipubli- A
cæ: at (vt dixi) non eſt hæc ea Prudentia; quæ gradum primum ſummi boni conſtituit,& neceſſaria eſt pro ſecundo & ſupremo gradu. Addebatur poſtremò,ex ſententia Auerrois Sapientiam cum prauitate poſſe iungi. Reſpondeo: Sapientia perfecta & abſoluta (vt docuit Plato in ſexto de Repub.) ſeruari non poteſt,niſi in animo purgato & rectè affecto,in quo parit ſummum bonum: at in animo perperam affecto ſolum obſcurè & imperfectè reperiri poteſt; & ideo in eo non pariet fructum ſummi boni,quod nil niſi perfectum expoſcit. Poteſt homo eſſe ſolers,acutus,argutus diſputator, philologus, multa intelligere; at non verè eſſe Sapiens,niſi animo bene valeat: Ideo illi,de quibus loquebatur Auerroes; potius erant Philologi,quàm Philoſophi; potius Sophiſtæ,quàm Sapientes: non enim vt decet ſpeculatur, qui cuncta non redigit in Deum, & cum Deo non conformatur; quod viro improbo competere non poteſt.

Comparatio Summi Boni Theologorum cum eo, quod explicatum fuit ab Ariſtotele. Cap. XLVI. B

REctum (communi hominum conſenſione) eſt Medium, Regula, & Menſura omnium obliquitatum: Propterea, cum ſummum bonum ſolis Theologis munere diuinæ reuelationis exactè ſit notum, cum eo comparari debent cæterorum ſententiæ; & eatenus approbandæ ſunt, quatenus cum eo conſentiunt. Summum bonum a Peripateticis explicatum, conſiderari poteſt conſideratione quadam communi,& propria. Conſideratum quo ad communia, nempe vt eſt actio ex perfecta virtute prodiens, profectò magnificri & approbari debet: nam proculdubio, dum hanc vitam viuimus, nil in noſtra facultate reperitur; quod ſit præclarius, nobiſque ſalutarius actione proba: in hac omnem noſtram curam & diligentiam collocare, huc omnes virium noſtrarum neruos dirigere ac intendere tenemur. At ſi deinde quoad nonnulla propria conſideretur, magna eget ea C
opinio emendatione & directione. Dum enim primò ea actio proba conſideratur, vt finis vltimus ad alium finem non ordinatus; emendari profectò debet: eatenus enim ea actio approbanda, magniq́ue facienda eſt, quatenus alteri fini conducit vltimo & præſtãtiſſimo. Inſuper:cum huiuſmodi ſummum bonum ex Virtute prodeat; Virtus autem in medio ſit collocata, quod decernitur & conſtituitur per Prudentiã, cum relatione ad finem vltimum: propterea; quia finis a Peripatetico non in futura, ſed in hac vita conſtituitur; cogitur de medio frequenter minus rectè ſentire, & id iudicare medium, quod re vera non eſt: Quare per rectam vltimi finis cognitionẽ emendari debet omnis obliquitas,quæ in medio a Peripatetico conſtituto reperitur. Ex his oritur, quòd: quamuis ſummum bonum a Peripatetico excogitatum, expoſcat ætatem & vitam perfectam; nec valeat pueris, ſeruis, fœminæ, & pauperibus competere: ſummum bonum rectè ſumptum, nec eas expoſcit conditiones,& omni ætati & gradui hominum aliqua ratione valet conuenire. Demum; id ſummum bonum, quod a Peripatetico explicatur, non extenditur ad corpus, nec munus aliquod corpori impartitur: Summum autem bonum ſolidum & ſincerum,quãuis in hac vita potius aduerſetur corpori quàm proſit, in futura tamen corpori quoque ſalutare eſt: per illud enim redditur corpus immune a perpeſſione; redditur tenue & purum, adeò vt poſſit per alia corpora meare; redditur aptiſſimum ad motum, adeò vt ſine auxilio pedum ad ſublimia valeat eleuari; demum redditur perſpicuũ, & lucidum. His accedit: quòd ſummum bonum a Peripatetico explicatum, non eſt proprium Dei munus, ſed fructus cenſeri debet Philoſophię;ac homini per naturam competere natum eſt munere ſtudii, curæ, diligentiæ, & laborum ſuorum: Cum ex aduerſo vera Fęlicitas expoſcat Gratiam gratum facientem; ſit munus Dei, nobis tributum, non tamen ſine nobis. Dum hoc ſummum Peripateticorum bonum ita directum reformatumq́ue fuerit, verè poterimus dicere: quòd non amplius vmbra, ſed vera eſſentia; non inane aliquid, ſed ſolidum; non tenebræ, ſed lumen erit: & verè iudicabimus eas tres affectiones in eo connecti, quæ (vt inquit Ariſt. in primo D

Quid recti dicant Peripatetici.

Quæ ſint corrigenda.

Primo emẽdari debet ratione finis.

Secunda rõne mediorum.

Tertio ratione connexorum,

Summum bonũ Peripateticum conducit corpori.

magno-

A magnorum Moralium, necnon in primo Nicomachiorum) perperam Deliaco carmine ſecernebantur. Nam in Inſula Delo, Templo Apolliuis inſcriptum legebatur: Pulcherrimum eſt id, quod maximè eſt iuſtum; Optimum eſt bene valere; Iucũdiſſimum verò aſſequi, quod quiſque expetit &c. Quibus Carminibus Pulcherrimum, Optimum, & Iucundiſſimum ſubiecto ſecernebantur; cum tamen ſecreta non ſint, ſed eidem conueniant, nempe fęlicitati: in ea namque ſola ea tria in gradu ſupremo conſpirant. Pro quorum explicatione tria declaranda occurrunt: primò, quomodo inuicem ſe habeant ea tria: ſecundò, vtrum ſubiecto ſecernantur: tertiò, quomodo fœlicitati competant. De quibus expeditè loquens dico; conſiderari primò bonum, tanquam Solem, Fontem, & Principium; ex quo ſecundò manat pulchrum, tanquam ſplendor, riuus, & medium; conſurgit tertiò ſuaue, quaſi fructus: Dum conſideratur vt bonum, parit admirationem; vt pulchrum, parit Amorem; vt ſuaue, deſideria explet: vt Pulchrum, reſpondet Menti; vt ſuaue, Voluntati; vt bonum, vtrique. Cum pateat, quomodo inuicem ſe habeant; quæritur, num ſubiecto ſecernantur: qua de re Ariſtoteles ſibi non videtur conſtare. Nam in primo Ma-
B gnorum Moralium, & lucidius in primo Eudemiorum inquit, ſubiecto non ſecerni; & propterea Epigramma Templo Apollinis inſcriptum damnat, quo ea ſubiecto ſecerni aſſerebatur. Plato etiam in Alcibiade primo, omne turpe, qua turpe, eſſe malum; & omne pulchrum, qua pulchrum, eſſe bonum affirmat: & iure profectò; nam pulchri principium bonum eſt: ita etiam ex vtriuſque Philoſophi ſententia nil re vera, ſuique natura eſt ſuaue, quod non ſit bonum. Ex aduerſo Ariſtoteles 13. Metaphyſicæ cap. 3. pulchrum & bonum etiam ſubiecto differre affirmat, inquit enim: Pulchrum & Bonum differunt; bonum enim in actione eſt, pulchrum verò etiam in immobilibus reperitur; Pulchri nanque principales ſpecies ſunt, ordo, commenſuratio, & definitum, &c. Sic itaque Philoſophus pulchrum ſeruari ſine bono affirmat; & in mathematicis reperiri ait pulchrum, non bonum: Ratio eſt; quia bonum ſeruat rationem finis; finis expoſcit actionem & motum, a quibus abſtrahit Mathematicus. Pro ſolutione apparentis contradictionis dico: Ea tria, vel ſumuntur cum excellentia & ſuprema perfectione, vel ſumuntur latius pro quauis forma eorum: Si latè &
C cum diminutione vſurpantur, poſſunt re & ſubiecto ſeiungi: At ſi ſumuntur pro eorum exacta perfectione, profectò ſola ratione, non ſubiecto ſecernuntur; & hac conſideratione in his mortalibus ſoli fęlicitati conueniunt; ea nanque ſola apud nos optima, pulcherrima, & iucundiſſima eſt: Ideo rectè Ariſtoteles illud Epigramma damnauit; nam in eo cum ſuperlatiuo proferuntur, optimum, pulcherrimum, & iucundiſſimum; quæ cum ſuperlatiuo ſumpta, minimè ſecerni dicuntur. Propterea errant nonnulli interpretes, vt Lambinus, & alij; qui Latinum reddentes illud Epigrãma, ſuperlatiuis non vtuntur: nam conſonantiæ nominum incumbentes, ſentẽtiam euertunt, ac falſam reddunt. At perpendamus, quomodo ea tria fęlicitati congruãt. Primò ea optima eſt; cum ſit ſummum bonum, & finis poſtremus eorum, quæ in noſtra facultate poſita ſunt; inſuper eſt optima, munere obiecti, qui Deus eſt. Secundò eſt pulcherrima, pulchritudine quidem non ad corpus, ſed ad animum pertinente: ſola enim virtus, & proba actio, formoſum reddunt animum: Nam ſi pulchritudo ex
D partium ratione, proportioneque conſurgit, hæc fęlicitati conueniunt; cum includat miram quandam conſenſionem, ordinem, obedientiam, moderationem, proportionemque partium, perturbationum, & actionum animi: Si etiam Pulchritudo eſt ſplẽdor ex ſimplici & præſtanti forma conſurgens; nulla in humanis eſt forma virtute, probaque actione illuſtrior: Inſuper ſi Pulchritudo ex bono pendet, boníque ſplendor eſt, huiuſmodi ſunt functiones muneris virtutis; quæ, tanquam ex Sole radii, ex virtute prodeuntes, vitam hominis, familias, Rempub. & vniuerſum hunc orbẽ ſplendidiſſimè illuſtrant. Sententia fuit Ciceronis; quòd ſi virtus oculis corporis inſpiceretur, admirabiles in nobis procrearet affectus. Similem ſententiam protulit Seneca Epiſtola 116. inquiens: Non eſt ornamentum virile concinnitas; Si nobis boni viri liceret animum inſpicere, o quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm magnificè, lucidèque fulgentem eam intueremur. At cur opus eſt, vt corporeis oculis inſpiciatur? cum inſpici valeat oculo mentis, præſtantiore mille oculis corporis: & propterea in eo, qui mentis acie non eſt captus, affectus parit; nedum admirabiles, ve-

rùm

Quomodo optimum, pulcherrimum, & iucũdiſsimũ, ſe habeant ad ſummũ bonum.

An ſubiecto ſecernantur.

Ariſtoteles non videtur ſibi cõſtare.

Plato.

Ex aduerſo.

Solutio difficultatis.

Error quorundam interpretum.

Summum bonũ quomodo optimum.

Quomodo pulcherrimum.

Quomodo iucundiſsimum.

rùm qui nec explicari nec mente quidem concipi queant. Tertiò iucundiſſima eſt fę A
licitas: cum enim ſit bonum ex ſe ſatis; in eaque reperiatur, quicquid a nobis ex-
peti poſſit; iure animus ob eam incomparabili gaudio perſunditur, & in ea cumula-
tiſſimè requieſcit. Demum: quia bonum triplex eſt, honeſtum, vtile, & delectabile;
fęlicitas vt optima, honeſta eſt; vt pulcherrima, animos ad ſe alliciens, vtilis eſt; vt iu
cundiſſima, veram & ſinceram delectationem præbet, omneque deſiderium viri pro
bi explet.

De Miſeria, ſiue Summo Hominis Malo. Cap. XLVII.

Quòd ſit agendũ de miſeria.

Homerus.

REprehendebat Ariſtot. in ſecundo de Anima Veteres Philoſophos, quia
de ſcientia diſſeruerunt, de ignorantia verò nullum ſecere verbum; quæ
tamen nobis familiariſſima eſt; & plurimum temporis nobiſcum mora-
tur: At longè magis nos damnandi eſſemus; ſi de ſummo bono loquen- B
tes, miſeriam & calamitatem ſilentio præteriremus; cum nobis ſit familiarior, ac in
eam frequenter labamur præcipites: Immo (vt Homerus 19. Iliadis aſſerit, & confir
mat Plato in Conuiuio) Ate, ideſt calamitatis Dea, mollis eſt, molleſque pedes ha-
bet; & nunquam pauimenta calcat, ſed per capita hominum incedit: Verba Ho-
meri hæc ſunt.

Antiqua Iouis filia Ate, quæ omnes lædit;
Pernicioſa, cuius molles ſunt pedes: non enim per pauimenta
Ambulat, ſed per virorum capita incedit, lædens eos; &c.

Quid miſeriæ nomine denotatur.

Miſeriã dari conſtat.

Quid ſit miſeria.

Iure igitur de humana miſeria tenemur diſſerere. Miſeriæ, & calamitatis nomine eã
intelligi volo, quæ fęlicitati opponitur: & cum ſimus loquuti de ſummo bono, non
futuræ, ſed præſentis vitæ; ſimiliter de ſola miſeria præſentis vitę tenemur verba fa-
cere. Miſeriam dari, humanoque generi familiariſſimam eſſe, multi experiuntur,
apertoque ore ſatentur: quid autem ea ſit, facilè conſtare poteſt ex ſummi boni de-
claratione; contrariorum enim eadem eſt diſciplina. Iam declaratum eſt fęlicitatem C
non eſſe poſitam in bonis fortunæ, vel naturæ; propterea miſeria & calamitas ei op-
poſita, non in aduerſa fortuna, neque in aduerſa valetudine locum habet: ſi quis enim
ſtrenuè cum Fortuna dimicet, & aduerſam valetudinem patienter ferat; fęlicis po-
tius, quàm infęlicis conditiones ſeruabit. Cum itaque fęlicitas ſit bonum animi;
ſit actio proba ex perfecta virtute prodiens in vita perfecta; Miſeria ei contraria, cen
ſeri debet actio improba ex perfecto vitio prodiens in ætate perfecta. Hoc affirma-
uit Ariſtoteles primo Moralium Nicomachiorum cap. x. inquiens, actiones virtutis
eſſe Beatitudinis dominas, contrarii verò dominas eſſe contrarias actiones: Et lib. 9.
cap. 4. aſſeruit, improbum vehementer eſſe miſerum, & nec aliis nec ſibi eſſe amicũ;
nil enim in ſe habet amabile. Plato etiam 9. de Repub. hanc veritatem confirmans
rectè dixit, hominem illum debere cenſeri miſerrimum, qui maximè eſt iniquus. In-
ſuper: vt duplex eſt fęlicitas, ciuilis vna, altera in contemplatione poſita; ita duplex
eſt infęlicitas, vna ex vitio, altera ex perfecta ignoratione prodiens: quæ perfecta
ignorantia; non negationis eſt, qualis eſt ea puerorum; ſed deprauatæ affectionis: D
& quemadmodum contemplationis fęlicitas per ſapientiam nos eleuat ad Deum, ac
Dei gloriam nobis patefacit; ita hæc ignorantia prauæ affectionis, quæ miſeros nos
reddit, ea præſertim eſt, per quam de Deo perperam ſentimus, quod vniuerſæ no-
ſtræ deprauationis eſt Principium. Inſuper, vt ex duplici gradu fęlicitatis abſolutiſſi
ma conſurgebat fęlicitas, ita ex duplici gradu miſeriæ miſeria conſurgit deterrima &
infeſtiſſima. Thebanorum Sapientes ſatis accommodata metaphora ignorantiæ con
ditionem patefecerunt: Finxerunt Sphingem præſeferentem ignorantiam, cum qua
hac lege dimicaturi erant homines; vt, niſi eam diluerent, ab ea perderentur, præci-
piteſque darentur. Vitii verò imaginem viri eruditi formarunt, manu vna enſem, al-
tera coronam geſtantem: vt qui vitium ſuperarent, corona honeſtarentur; qui ei
ſuccumberent, enſe vſque ad intima cordis transfigerentur. Hæc indicant, ex igno-
rantia & vitio humanam Miſeriam prodire. Cum igitur quatuor ea ſint, quæ homi-
ni ſummopere ſunt aduerſa; Incontinentia, Vitium, Feritas, & Ignorantia: nitendum
pro

Duplex miſeria.

Aristoteles

Plato.

Thebanorum Sapiẽtes.

Quatuor peruertentia hoiem.

A pro facultate eſt; non vt euadamus diuites, non vt incommoda naturæ vitemus; ſed vt Herculem imitati, armati Continentia, Virtute ciuili, Heroica, & Sapientia, ea quaſi monſtra proſternamus; & eas animi peſtes, deformitates, & impotentias, longè a nobis repellamus: animo meditantes ſententiam illam a Platone in Minoe prolatam; Sacratiſſimum omnium eſſe virum probum, prophaniſſimum verò improbũ: Vir enim prauus, ratione vitii & deprauationis, magis a Deo diſtat, quàm iumentũ & fera: hæc enim per ſolam negationem a Deo recedunt; non per contrarium habitum, & aduerſam animi conſtitutionem, per quam ab eo recedit deprauatus homo.

Vir prauus rõne morum magis diſtat a Deo, quã fera.

Quodnam ſit Vitium Perfectum, ex quo prodit Miſeria Hominis. Cap. XLVIII.

B QVemadmodum Virtutis Gradus, & Genera, varia ſunt; ita quoque multa eſſe vitiorum genera neceſſe eſt: Quatuor ſtatuebantur Virtutum principes gradus, vnus Naturæ, ſecundus Morum, tertius Rationis, poſtremus Diuinæ Virtutis: Quatuor ſimiliter ſtatui debent gradus Vitiorum: Monſtra & Aegritudines, ſunt Vitia Naturæ; Auaritia & Intemperãtia, Vitia Morũ; Inſcitia & Imprudentia, Vitia rõnis demũ receſſus a Religione, Pietate, & Charitate, ſunt vitia cũ diuina cõditione pugnãtia. Omne vitiũ vt vitiũ, eſt receſſus a lege, ab ordine, a recto, a perfectione, & ab eo quod abſolutè & verè eſt: At nos de vitio Naturæ, & de eo, qđ cũ diuina virtute pugnat, nõ tenemur verba facere; non.n. aduerſantur ei ſummo bono, de quo ſumus locuti: Ignorantia ẽt, cũ ex ſe ſatis ſit conſpicua, prætereunda eſt: & de ſolo vitio morali, quod multiplex eſt, vt noſtro inſtituto inſeruit, eſt agẽdũ. Virtus eſt habitus perficiẽs id cuius eſt Virtus, & operã eius; ſimiliter vitiũ eſt habitus deprauans id cuius eſt vitium, & eius operam: Virtus in medio eſt poſita; Vitium a medio declinat. Medium a virtute ſeruandum, dupliciter poteſt ſtatui & definiri: vel exquiſitiſſimè, & hoc fit per decem præcepta & leges Domini; quas qui deſerit, in vitium labitur, & reus mortis euadit: uel id fit per hominis Prudentiam, & rectam eius rationem, naturæ & conditioni rerum conſentaneam: Philoſo-
C phi primam medii circunſcriptionem non inſpicientes, alteram ſunt ſecuti, quæ in hominis facultate & viribus eſt poſita: Erit itaque morale vitium habitus appetitionis ſenſuum, cum prælectione iunctus, in nimium vel parum declinans. Et quoniam in Rebuſpub. tale medium lege definitur; & in ſola Repub. rectè inſtituta rectè decernitur, in aliis perperam: ideo euenire poteſt vt id, quod per relationem ad perperam formatas leges eſt vitium, abſolutè ſit Virtus; & econtra, vt Virtus ſit Vitium. Inſuper: quemadmodum moralis Virtus duplex eſt, vna vniuerſa, altera in parte ſumpta; & vniuerſa dicebatur Virtus perfecta! ita etiam vitium eſt duplex, vniuerſum, & in parte; Vitium in parte eſt, vt Auaritia, Intemperantia, & ſimilia; Vitium vniuerſum vniuerſæ virtuti eſt contrarium, & nuncupatur Vitium perfectum, ex quo miſeria manat. At dubium eſt, num dari poſſit Vitium vniuerſum; apparet enim id minimè poſſe contingere; Nam Virtus vniuerſa dari poteſt, quia partes eius inter ſe non
D pugnant; ſed mira harmonia, miraque conſenſione iunctæ ſunt, & mutuò ſe perficiunt: Vitia ſecus ſe habent; ea nanque nedum explodunt Virtutem, ſed inter ſe etiã acerrimè pugnant, ſeque mutuò deſtruunt & euertunt: Timiditas cum Audacia, Auaritia cum Prodigalitate, ſeruari non poteſt; & propterea non videtur poſſe dari Vitium vniuerſum, Vitiumq́; perfectum. Ideo Ariſtoteles 4. Moralium Nicomachiorum dixit, non poſſe in eodem reperiri vitium quoad omnes conditiones virtutis; nam malum etiam ſeipſum perdit. Confirmatur: quia vitium vt vitium eſt malum, malum vt malum eſt non ens, & propterea ſine fundamento boni conſiſtere nequit. Ideo dixit Auerroes in 2. Poſteriorum. 28. Aegritudo non poteſt corpori competere ſine aliqua ſanitate, qua tanquam fundamento nitatur: Plotinus En. 3. lib. 2. cap. 5. aſſerit; Omnino verò malum exiſtimare debemus boni defectum! Et magnus Dionyſius in libro de diuinis nominibus enunciauit; Malum eſſe priuationem, defectũ, infirmitatem, inconcinnitatem, errorem, incommenſurationem; Deſtitutum ſcopo, pulchritudine, vita, intellectu, ratione, perfectione, fundamento, cauſa; interminatũ, ſterile,

Quatuor gradus virtutum.

Quatuor gradus vitiorum.

Omne vitium eſt receſſus a lege.

De quo vitio ſit agendum.

Definitio vitij.

An dari poſſit vitium vniuerſum.

Dionyſius.

ſterile,iners,imbecillum,confuſum,diſſimile,infinitum, tenebricoſum, eſſentia ca- A
rens; nullo modo,nuſquam,& nihil exiſtens: Quare in vniuerſo non poteſt dari ſum
mũ malum nil boni includens, vt datur ſummum bonum ab omni malo ſecretum.
Malum duplex.
Quomodo itaque dictum eſt miſeriam a perfecto vitio manare? Vt difficultati ſatiſ-
faciam,accipio primò Malum eſſe duplex; vnum Metaphyſicum; alterum Morale,
vel Phyſicum. Primum abſolutè non eſt; vt inane, infinitum actu,& ſimilia. Alterũ
verò adhuc dupliciter conſiderari poteſt: Primò abſolutè, vt eſt qualitas vel opera-
tio aliqua; & hac conſideratione eſt aliquid; & quatenus eſt,dicitur bonum: Secun
Quomodo malum non ſit.
dò conſideratur,vt eſt receſſus a lege,a medio,a recto,a commenſuratione, & demũ
ab eo quod bonum eſt;& hac conſideratione dicitur ſimul non ens,& malum; receſ-
ſus enim eſt deſtructio,& non ens. Hoc patet exemplo febris: nam calor eius,vt qua
litas,eſt ens & bona: vt receſſus a temperamento,eſt deſtructio, non ens, & malum:
quod,vt non ens & malum,a nullo optatur; ſi autem optatur, ſolùm ei competit, vt
Epictetus.
ens & bonum eſt. Propterea rectè in Enchiridio dixit Epictetus Stoicus: Quemad-
modum ſagittariis non ideo ſignum figitur,vt non attingatur; ita neque mali natu- B
ra in mundo producitur. Malum itaque vt malum,non eſt: at cum non ſit,eſt huius
conditionis; vt ſemper dicatur aſſiſtere,nitique bono; vt dixit Auerroes in 2. Poſt.
& affirmauit Simplicius in Epictetum capite 5 t. Et huiuſmodi eſt vitium,& miſeria.
Ex his patet,quomodo vitium reperiatur,ac ſimul non ſit; ſupereſt videndum,quo-
Quomodo vitium ſit perfectum.
modo dici poſſit perfectum: quod ei competit duplici conſideratione. Primò,quate-
nus eſt habitus: vt enim virtus omnis,dum habitu firmata eſt, in ſuo genere dicitur
perfecta,ac per eam Vir probus denominatur; ita ſingula vitia habitu confirmata, di
Modus primus.
cuntur perfecta,ac per ea homo dicitur improbus: in qua ſignificatione Ariſtoteles
in calce quinti Nicomachiorum ait,dari vitia perfecta, & imperfecta; at hoc minus
Modus alter.
ad rem facit. Ideo ſecũdò vitium dicitur vniuerſum & perfectum,oppoſitum vniuer-
ſæ & perfectæ virtuti,quatenus vitia omnia iũcta quodam modo & complicata ſunt:
quod quomodo contingat, conſiderandum vitia eſſe huius conditionis; vt ſimul &
Vitia maximè iuncta,& maximè ſeiũcta.
maximè inter ſe pugnare dicantur. Inter ſe pugnant,quatenus ſunt duo extrema ma
ximè diſtantia; vt Prodigalitas,& Auaritia: Iuncta autem ſunt tripliciter; primò per C
principium,ſecundò per medium,tertiò per finem. Per principium:quia;vt Pruden-
tia eſt principium virtutum omnium,cunctarumque ſemina includit; ita Impruden
Vitia tripliciter iũcta.
tia vitiorum;omnis enim vitioſus eſt Imprudens. Secundò per medium ſunt iuncta;
quia omne vitium eſt receſſus a medio, euerſio medii, obliquitas, & inobedientia.
Demum nectuntur fine: Vt enim virtus omnis ducit ad honeſtum, & ſummum bo-
num; ita vitium omne peruertit Naturam,aduerſatur honeſto,& parit ſummum ma
lum. Hac conſideratione dum vitium comparatur cum virtute: vt virtus omnis eſt
forma; & quatenus forma,eſt continens,& modo quodam exuperatio(vt conſtat ex
primo Phyſic.cont.49.& 55.)ita vitium omne eſt defectio,diminutio,& priuatio. Sic
itaque vitia connexa ſunt,& qui in vno delinquit,omniũ præſumitur reus:per quod
uis enim vitium euertitur virtus; & charitas,commune ligamentum ac ſpiritus,ex-
tinguitur. Ex his conſtat,quomodo detur vitium vniuerſum,quod vniuerſę virtut
opponitur; ac id ipſum dici poteſt vitium perfectum,& abſolutiſſimum: cum tamen
nomen perfecti congruentius virtuti tribuatur; vitium verò abſolutè ſit deformitas, D
deprauatio,& imperfectio.

Quomodo Vitio competat Dextrum & Siniſtrum, quomodo competat Cauſa, & cui Animæ parti competat. Cap. XLIX.

PHilon Hebræus,de quo ob ingenii fęlicitatem dictum eſt (aut Plato Philo-
nizat,aut Philon Platonizat) conſiderabat in vitiis dextrum,& ſiniſtrum;
exuperantiam enim nuncupabat dextrum,defectionem ſiniſtrum, Virtu-
tem autem aſſerebat eſſe viam Regiam & mediam: At rectius fortaſſe alia
Vitiũ omne ſiniſtrũ
conſideratione vitium omne ſiniſtrum,virtus verò dextrum dici meretur; non enim
nomen dextri pręſtantiam ſignificantis,rectè congruit vitio. Vt itaque virtus eſt ex-
tremum præſtantius,Dextra dicitur: dum verò conſideramus vniuerſam latitudinẽ,
cuius

A cuius extrema ſunt receſſus,& vitia,ita virtus eſt media; & adeò media,vt de ea paradoxum illud enunciare valeamus, Medium eſt plus quàm totum,quatenus mediũ ſolum vniuerſæ latitudini præſtat. At cum oſtenſum ſit Vitium, quatenus vitium, eſſe priuationem & defectionem: iure quæritur, an ei competat cauſa efficiens. Breuibus dico; ei competere cauſam non per ſe, ſed ex euentu; non verè efficientem, ſed potius deficientem: Non ei competit efficiens per ſe; quia non optatur, vt malum, ſed ſub forma apparentis boni: Eius cauſa non verè eſt efficiens, ſed deficiens; quia malum patrat per impotentiam, & deprauationem eius. Ideo rectè Magnus ille Dionyſius Areopagita in libro de Diuinis nominibus dicebat; Vitium carere efficiente, eſſentia, & fine. Et quemadmodum agens de Virtute patefeci, Virtutem Vniuerſam eſſe ſui & aliorum rectè compoſitum Amorem: ita de Vitio dicendum cenſeo, Vitium omne eſſe amorem ſui & aliorum menſura carentem; qui rectius odium, quàm Amor dici meretur. Vt pateat Natura, & cauſa Vitii; perpendendi ſunt gradus omnes, qui conſiderantur in actione, partim interna, partim

Medium plus quam totum.

An Vitio competat cauſa efficiens.

Vitiũ omne eſt deprauatus Amor.

B externa, quos alibi explicaui: vt verò inſtituto noſtro inſeruit, conſiderantur hi ſex gradus. Primò nobis ſe offert Theſaurus alienus, qui abſolutè cognoſcitur: Secundò iudicatur, vt bonus nobis, noſtræq; vitæ accommodatus: Tertiò conſultamus, an illum ſurripere debeamus: Quartò ſententiam enunciamus, eſſe ſurripiendum; cui conſenſum præbemus: Quintò ſequitur prælectio: & Demum concurrentia ad externam actionem. Natura vitii præſertim in eo quarto gradu poſita eſt, quatenus ſententię aſſentimus; quæ eſt euerſio recti, auerſioque a lege; & niſi impediremur, id præligeremus, facinusque patraremus: externa autem actio eſt vltima abſolutio Vitij, eiusque confirmatio. At cum declarata ſit natura & conditio Vitii; conſiderandum occurrit, in qua Animæ parte præſertim locum habeat. Qua de re breuibus & lucidè agens, Putandum cenſeo perinde ſe habere de Vitio, ac ſuo loco de Virtute ſe habere patefeci: Vt itaque Virtus varia conſideratione ad varias pertinet facultates, ita Vitium ſe habet. Poteſt Vitium quatuor modis conſiderari: Primò, vt habitus aſſuetudine comparatus, perturbationem aliquam præpoſterè formans, habitui Virtutis oppoſitus; & ita ad appetitum ſenſuum pertinet: Secundò

Sex Grad⁹ in actione cõſiderati.

In qua Animæ parte ſit Vitium.

Vitiũ quadrupliciter cõſideratũ.

C poteſt conſiderari ex parte principalis dirigentis ad actionem improbã; & hoc cum ſit deprauata voluntas, peruerſaq; ratio, hac conſideratione ad Voluntatem & Rationem pertinebit: Tertiò poteſt conſiderari ex parte inſtigantium, & nos inuitantium ad vitia; ac ita ad ſenſus præſertim pertinere putandum eſt: Demum conſiderari poteſt quoad conſenſum & præelectionem, in quibus præſertim eſt poſita eſſentia Vitii; & quia hic eſt conſenſus practicus, & fit conſpirante ratione per ſententiam, & appetitu ſenſuum per amplexionem; ideo hac quarta conſideratione pertinet ad conſpirationem rationis, & appetitus ſenſuum: adeò vt modo vario facultates omnes delinquant, & reddantur dignæ pœna.

De Diſtinctione & Numero Vitiorum. Cap. L.

D QVamuis Vitiorum & ſcelerum infinitus ſit numerus, eorum tamen certa quædam & definita ſunt capita. Pro quorum inuentione accipiẽdum eſt primò; actiones improbas ab homine fieri poſſe, vel non ſpõte, vel ſponte: Si non ſponte fiant; non indicant hominem improbum, nec prodeũt ex vitio: Si fiunt ſponte, hęc ſunt duplicia; nonnulla fiunt ira & perturbatione, ſine præcurrente conſultatione & pręelectione; alia fiunt cum conſultatione, & pręelectione. Ex his tribus capitibus tria prodeunt genera improbarum actionum relata ab Ariſtotele in primo Rhetoricorum, necnon in quinto Moralium Nicomachiorũ cap.8. Improbę enim actiones vel non fiunt ſponte, vel fiunt perturbatione aliqua, vel conſultatione & pręelectione. Ad primum caput rediguntur errata per ignorationem circunſtantiarum; quę ignorantia duplex eſſe poteſt; Vel enim eſt pręter rationem, vt res quę ignoratur ita ſe habeat, & tunc ſiquid mali eueniat, dicitur infortunium; veluti ſiquis lapidem proiiciat in fluuium, & ſub aqua Piſcator lateat, quem interficiat, dicitur mala fortuna illum interfeciſſe; id enim fit per concurſum externi latentis, quem ibi reperiri pręter rationem eſt: Vel ea ignorãtia non eſt pręter

Tria Genera improbarũ actionum.

Primũ genus.

ter

ter rationem, ſed fit aliquid inconſideratè, & ſine malitia; vt ſi quis inconſideratè A
aquam in viam proiiciat, per quam multi tranſire conſueuerunt; & pertranſeūtem,
Secūdum. quem non viderat, madefaciat. Hoc itaque eſt primum genus improbæ actionis.
Alterum eſt, dum aliquid fit ſine conſultatione; vt Ira, vel cupiditate aliqua. Ter-
Tertium. tium, dum fit cognitione, prælectione; & (vt addit Ariſtoteles quinto Nicoma-
chiorum cap. 9.) contra voluntatem recipientis. Primus error maximè dignus eſt
excuſatione, & nonnunquam miſericordia; Secundus minus; Tertius minimè: per
prima duo genera homo non denominatur Vitioſus & improbus, ſed per tertium;
patrat enim vitium vitioſè. Vt autem pateat, hoc tertium Genus quotuplex ſit; ope
Omne Vitium aliqd euertit. ræprecium eſt conſiderare omne Vitii Genus ſemper aliquid euertere, alicui aduer-
ſari, & contra aliquid eſſe. Et quanuis omne Vitii Genus contra ſe, & contra Deū,
eſſe dicatur; quia per illud homo ſe bono priuat, a Deoque recedit: proprietate tā-
men quadam poteſt Vitium eſſe, vel contra ſe, vel contra priuatum proximum, vel
Quinque gradus Vitiorum. contra Patriam, vel contra Naturam, vel contra Deum: Ex quo prodeunt quinque
gradus Vitiorum, vel minus, vel magis pernicioſi; Qui omnes gradus deinde in va
ria capita diſtribuuntur. De quibus capitibus loquens dico: tot eſſe Vitiorum Ge- B
Tot Vitiorum genera, quot Virtutes. nera, quot ſunt genera Mediorum, Mandatorum, Legum, & Virtutum; Vitium
enim omne eſt receſſus a medio, quod Lege, Virtute, Mandato, rectaque Ratione
decernitur: Ideo, dum cum Theologis Decem Dei præcepta conſideramus, inde
Peccatorum decem genera manare inſpicimus; & ea ſeptem, quæ mortalia peccata
nuncupantur, ſunt præſertim occaſiones recedendi a Lege & mandatis Dei: Dum
verò cum Ariſtotele conſideramus numerum Virtutum Moralium, quæ ſunt tan-
quam prima præcepta Moralia; tot Vitiorum genera manare inſpicimus, quot ſunt
morales Virtutes: nam quamuis Virtus in medio duorum Vitiorum ſit poſita; ea ta
men extrema per hoc nectuntur, quòd ſunt receſſus ab vno medio. Inſuper: vt Mo
rales Virtutes in capita quædam redigebantur, & in eis conſiderabantur Virtutes
Ciuiles, & Heroicæ; ita de Vitio ad feritatem quoque extenſo ſe habere putandum
eſt: At cum capita Vitiorum ſint definita & certa; modi tamen eorum ſunt innume
ri, cum modis innumeris valeamus deſerere medium: Ideo iure dixit Pythagoras,
Dubitatio. Virtutem definitam eſſe, Vitium eſſe infinitum. Verùm dubitare quis poſſet: Cum C
regula ſit, quot modis dicitur vnum oppoſitorum, tot dici & alterum; quomodo de
Solutio. Virtute & Vitio ſecus ſe habere dictum eſt? Pro ſolutione dico duo. Primum eſt, Re
gulam eſſe verā quoad Genera, & prima capita, non quo ad modos ſingulos; Ideo
Ariſtoteles in quarto Topicorum loco ſeptimo inquit: Inſtantia eſt de ſanitate & æ-
gritudine; abſolutè enim ſanitas ægritudini eſt contraria; aliqua autem ægritudo,
cum ſit ſpecies ægritudinis, nulli eſt cōtraria; vt Febris, Lippitudo, & ſimiles. Ad-
do ſecundò, id eſſe verum; non quoad rei formā abſolutè ſumptam, ſed ſaltem quo-
ad diſtinctam rationem & conſiderationem; eadem nanque ſanitas, diſtinctis ra-
tionibus, diſtinctis ægritudinibus opponitur: Similiter de Virtute & Vitio ſe habe-
Vitium cerbero deſignatum. re putandum eſt. Vitium accommodata Metaphora Trifauci Cerbero dicitur ſimi-
le: præditum enim eſt tribus quaſi faucibus; quibus Vorat ſe, virtutem, & medium
vtriuſque: Vorat principium, medium, & finem noſtræ perfectionis: Euertit præ-
terita, præſentia, & futura Bona: Labefactat Honeſtum, Vtile, & verè Iucundum: D
Turbat bona Naturæ, Fortunæ, & Animi: peruertit Voluntatem, Cupiditatem,
& Rationem: Labefactat Actionem, Prælectionem, & Conſultationem: Exte-
nuat Fidem, Spem, & Charitatem: Explodit Religionem, Pietatem, & Sanctita-
tem. Propterea putandum eſt Viro vitioſo optimum eſſe dare pœnas delictorū ſuo-
rum; adeò vt Malum pœnæ bonum ſit, a bonoque prodeat: & vnuſquiſq; vitio in-
quinatus eximias ei gratias referre tenetur, a quo corrigitur; &, dum opus fuerit,
etiam apud Iudicem accuſatur: nam ſi ſanati corpore gratias referunt Medico, lon-
gè magis id facere tenentur illi, qui curantur animo; cum de hac ſanitate ſolicitio-
Plato. res eſſe teneamur. Ideo rectè Plato in Gorgia aſſerebat, optimum eſſe viro impro-
bo puniri; Munere enim pœnę purgatur a labe præteriti ſceleris, emendatur pro fu-
turo bono: Ideo monebat, nos debere præſertim vti Rhetorica pro accuſandis ami-
Dubitatio. cis, & cōſanguineis. At quæritur: Si Viro Vitioſo bonum eſt dare pœnas, cur id pro
Solutio. facultate vitatur? Reſpondeo id ex duplici cauſa ortum ducere: Prima eſt; quia ſunt

prani,

A praui, ſequuntur ſenſum, diligunt voluptates ſenſuum, quibus pœnæ aduerſantur: Altera eſt; quia, vt Honor eſt ſignum Virtutis, ita Pœna Vitii; & quanuis homines ſint Vitioſi, ſemper tamen & pro facultate Infamiæ notam, & præſertim publicam, vitant: improbitatis enim nomen diſplicet cunctis.

Difficultates aliæ ad Vitia, & Miſeriam pertinentes. Cap. LI.

QVoniam Miſeria, & Vitium arctiſſimo nodo iūcta ſunt; propterea mirum non eſt, ſi pertinentia ad vtrunque ſummopere permiſcentur. Quęritur: Cum Ignorantia & Vitium ſint homini maximè familiaria, & ab vtriſq; magna cum difficultate liberetur; quid eorum ei eſt familiarius; & a quo facilius valet liberari? Varia pro omni parte dici poſſent; quibus prętermiſſis, & breuibus difficultati reſpondens, dico primò. Dum Vitium cum Ignorantia comparatur, & quæritur quid ſit deterius; reſolutio elici debet ex dictis in cōparatione Prudentiæ & Sapientiæ.

Quid homini familiarius, ignorantia, vel Vitium.

B Dum ſecundò quæritur, quid ſit familiarius homini, & a quo facilius liberetur; dicendum cenſeo, ignorantiam duplici conſideratione poſſe cum Vitio comparari; primò quoad originem, ſecundò quoad propenſionem: Quoad originem, nobis eſt familiarior ignorantia; quia cum ea orimur, & non expoſcit vitium; ſed præſupponitur ab eo: Quò verò ad propenſionem, Vitium eſt familiarius; nam ad illud maximè ſumus procliues. Ex quo conſtat ſolutio alterius difficultatis, a quo ſcilicet facilius liberemur; nam ratione propenſionis difficilius liberamur a Vitio, abſolutè tamen ab eo liberamur facilius: tum quia magis eſt poſitum in noſtra facultate, quàm ignorantia: tum inſuper, quia ab vniuerſo Vitiorum genere valet homo liberari, non autem ab vniuerſo genere ignorātiæ; cum nemo detur qui ſciat omnia, & reperiantur homines nullo vitii habitu fœdati: dico, vitii habitu; quia abſolutè ſine peccato nemo apud nos reperitur. At alia adhuc occurrit pulchra dubitatio, & eſt: Cum Vitio opponatur & Virtus, & Vitium; vt Auaritiæ Prodigalitas,

An Vitiū magis ſit cōtrarium Vitio, vel Virtuti.

C & Liberalitas: quidnam ei magis aduerſatur? Reſpondens dico, oppoſitionem eorū dupliciter poſſe conſiderari; Primò, quoad extēſionem latitudinis, in qua reperiuntur; Secundò, quoad genera Virtutis & Vitii: Prima conſideratione, quia extrema maximè diſtant, duo vitia maximè opponuntur: Altera verò; quia ambo extrema vitia in vnum veniunt, & ambo vitii nomine denotantur, quod eſt Genus oppoſitum Virtuti; cum Virtute maximè pugnant. Harum duarum oppoſitionum hæc ſecunda eſt maior: quia prima erat diſtinctio per differentias ſub eodem genere poſitas, hæc verò eſt ſeiunctio toto genere; Virtus enim & vitium, quaſi bonum & malum, proximo genere ſecernuntur: Et præſertim Vitium cum Virtute magis pugnat; quia ſecernuntur proprio fine, rectitudine, & obliquitate rationis, & prælectionis; quod duobus oppoſitis Vitiis non competit.

Magis Vitium oppo nitur Virtuti, quam Vitio.

Hinc cenſeo, facilius Auarum tranſire in prodigum, quàm in liberalem; quia difficilius eſt mutare genus, & propenſionem in finem, quàm ſolam differentiam proximam. De Vitiis rectè dicitur, quòd firmiſſima ſunt, & in eis nil firmi reperitur. Sunt firmiſſima, nedum quia ſunt habitus,

Facilior eſt trāſitus vnius Vitii ī aliud, quā in Virtutē.

D verùm inſuper ob commune Genus; facilius enim Vitium vnum vertitur in aliud, quàm in Virtutem: Demum ſunt firmiſſima; quia eorum radix eſt appetitus ſenſuū, nobis apprimè familiaris. Ex aduerſo; ratione materiei, varietatis appetitionum, & modorum errandi, nil firmi in eis reperitur.

Vitia firmiſsima, et nil firmi habent.

At hoc inſuper dignum conſideratione occurrit: num omne Vitium puniatur; vel dentur Vitia, quorum delinquentes non luant pœnas. Hac de re quid ſentiant Theologi, non dubitamus; conſtat enim diuina reuelatione, nos vel in hac, vel in alia vita pœnas daturos, & recepturos præmia: Dubium eſt, quid de hoc ſenſerint Philoſophi. Cui difficultati reſpondens dico: Veritatem in humana Mente per naturam inſitam coegiſſe etiam Philoſophos (quanuis futuræ vitæ ignaros) vt confiterentur hanc Veritatem; nullum Vitium ſine pœna, nullamque bonam actionem ſine præmio reperiri:

An vitium omne puniatur.

Quę pœnæ, & præmia in quatuor gradus diſtribuuntur; in primo eſt ipſamet proba, & improba actio; in ſecundo propria conſcientia; in tertio timor, & ſpes; in quarto honor, & dedecus. Vt pertinet ad primū, ſcelus ipſum profectò eſt maximū animi ſuppliciū: ideo Seneca

Quatuor gradus pęnarum. Primus.

Epiſt.93: dixit. Prima illa, & maxima peccantium eſt pęna, peccaſſe: nec vllum ſcelus A
(licet illud Fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur, ac vindicet) impunitū eſt;
quoniam ſceleris in ſcelere ſupplicium eſt: nullum enim detrimentum maius exco-
gitari poteſt, quàm quod animo infertur a Vitio. Ideo Plato in Gorgia dicebat: Mi-
Secundus. nus miſerabilis eſt, qui iniuſte occiditur, quàm qui iniuſtè interficit. Vt ſecundò
pertinet ad propriam conſcientiam: conſpicuum eſt, nil animo moleſtius conſcien
tia ſcelerum; nilque dulcius conſcientia probarum actionum, & innocentię ſcele-
rum; nam innocentia vnicum dicitur vitæ ſolamen, ideo rectè cecinit Horatius.

Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.
Roſcia (dic ſodes) melior Lex, an puerorum
Nenia, quæ rectè Regnum facientibus offert?

Nam hoc inductione cognoſcere licet, quòd; quamuis homo facilè labatur in vi-
tia, quamuis magnus ſit improborum numerus; pauciſſimi tamen adeò ſunt vitio-
ſi, vt vitium ſuum non animaduertant: qui autem proprii Vitii ſunt conſcii; incon-
tinentes impotentesq; dici merentur; hi autem, proprii Vitii conſcientia, continen B
ter intus ſemetipſos cruciant, damnant, ac vexant. Ideo approbandam cenſeo ſen-
Plato. tentiam Platonis in Phædone; homines apprime probos vel improbos, pauciſſimos
Ariſtoteles. eſſe; medios verò plurimos. Et rectè Ariſtoteles 9. Moral. Nicom. cap. 4. dixit: Im-
probi pœnitentia ſunt referti, & ne erga ſe quidem amicè affecti ſunt; cum nil in ſe
Terti⁹ gradus. habeant, quod ſit amabile. At veniamus ad tertium ſuppliciorum, & remuneratio-
nis gradum; in eo numerabantur ſpes Gloriæ, & timor pœnæ: de quibus dicebat
Seneca. Seneca Epiſtola 98. Multos fortuna liberat pęna, metu neminem: & Euripides (re-
ferente, ac approbante Platone) aſſerebat; dulcem ſpem ſequi & continenter foue-
re animum viri probi, timorem verò cōtinenter angere animum viri improbi. Hos
Quartus. gradus ſequitur quartus: in quo varia ſe offerunt externa ſupplicia, publicæque in-
famię, quibus affecti viuam dicuntur viuere Mortem, vt ex aduerſo præmia, honor,
Præclara ſententia. & gloria tribuuntur probis. Præclara itaque eſt ea ſententia; nos teneri quidem mul
ta aliis parcere, nobis verò nihil. Huiuſmodi igitur eſt Vitium, ex quo Miſeria ori-
tur: ex parente autem adeò infami, naturæque aduerſo, nil oriri poteſt; niſi infa- C
me, deteſtandum, & arcendum. At pulchra oritur dubitatio, quia Miſeria non vi
Prima dubitatio. detur mala: Inquit Ariſtoteles in tertio Topicorum loco 25. nil prohibere; vt non
bona ſint eligibiliora bonis; vt Fœlicitatem, & aliud quid, quod non eſt bonum, Iu
ſtitia, & Fortitudine &c. Ait itaque Ariſtoteles Fœlicitatem non eſſe bonam: ſi ea
Secunda. non eſt bona, nec miſeria ei oppoſita mala erit. Prętere a, fœlicitas iunctam habet iu
cunditatem & gaudium, quare miſeria ei contraria comitem habere deberet dolo-
rem: quod non videtur verum; improbi enim ob ſuam improbitatem improbis a-
Tertia. ctionibus delectantur. Tertiò, adhuc ambigere poterit aliquis, quinam inſœlicior
& miſerior iudicari debeat; num Vir improbus & diues, vel potius improbus & pau
Quarta. per? Demum conſideratione dignum eſt; in quo hominum gradu, ætate, ſexu, &
conditione, primò & maximè miſeria locū habeat. His difficultatibus ſatisfaciens;
Solutio primæ difficultatis. de prima dico: Ariſtotelem aſſerere fœlicitatem non eſſe bonam, quià non eſt bo-
na per denominationem, ſed eſt ipſum bonum; vt albedo minimè dicitur alba: ſi-
militer miſeria non eſt mala, ſed ipſum malum, dum propriè loquimur. Altera du- D
Solutio ſecundæ. bitatio erat: Cum oppoſitorum oppoſitæ ſint conditiones, & fœlicitati ſit iuncta iu
cunditas, cur miſeriæ non iungitur dolor? deprauatorum enim hominum vehemen
tiſſimæ ſunt voluptates; vt cum Plato in Philebo, tum Ariſtoteles decimo Moraliū
Nicomachiorum affirmat. Reſpondeo; Miſeriæ per ſe iūctum eſſe dolorem, ex euen
Miſeriæ quō voluptas & dolor iuncta ſint. tu autem voluptatem: Ei autem pręſertim iunctus eſt dolor, his de cauſis. Primò:
quia Voluptates viri improbi non verę ſunt voluptates, ſed ei tantùm videntur ob
deprauationem; & hę ſunt oppoſitę veris proborum voluptatibus. Prętere a: Illę
ſemper iunctum habent dolorem, nedum quia ſunt medelę dolorum; verùm in-
ſuper, quia miſeri nunquam ſua deſideria explent. Tertiò, actiones improborum
comitatur dolor vitii, & conſcientię; Quartò dolor pœnę, dum a Principe pu-
niuntur. Sic, ex ſententia Peripateticorum & Stoicorum, miſerię proprius eſt do-
lor; & nullum eſt Vitium ſine pœna. At quia huiuſmodi pęnę, & pręmia, non ſunt
ſatis: ideo recta ratione cogimur, nedum cum Theologis, verùm etiam cū Platone;

A fateri; miſeriæ & improbitati paratas eſſe pœnas, doloremque vehementiſſimum apud inferos; vt apud ſuperos Probis paratum eſt præmium, & gaudiũ immenſum. Quætebatur tertiò, quinam cenſeri debeat miſerior; num improbus abundans Fortunæ & Naturæ muneribus, vel potius improbus his deſtitutus. Vulgares homines hunc ſecundum infœliciorem iudicant, & primum frequenter nuncupant fœlicem: at ſi rationi credimus, oppoſitum confiteri tenemur. Miſeria hominis in improba actione eſt collocata; actio improba Vitio, & inſtrumentis abſoluitur: in Viro improbo, deſtituto Muneribus Naturæ & Fortunæ, improbitas & Vitium inſtrumento carent; quibus prædita ſunt in improbo fortunato. Quemadmodum igitur Probitatis, & Poteſtatis fœliciſſima eſt coniunctio; ita improbitatis, & virium eſt deterrima. Hæc a Platone nuncupatur iniuſtitia habens Arma; quæ, vt Gladius in manu furentis, non obeſſe non poteſt: & in Philebo ignorantia potentũ robuſtorumq; hominũ, hoſtilis & deterrima dicitur; ignorantia verò impotentum leuia affert detrimenta. Colligamus igitur; Monſtrum humani generis deterrimum, pernicioſiſ-

Solutio tertiæ difficultatis.

Miſerior eſt Diues improb' quam improbus Pauper.

Iniuſtitia habẽs Arma.

B ſimum, & infœliciſſimum eſſe, hominem Vitiis inquinatum, inſtrumentisq; præditum: Et quia Lex quærit bonum, tum ſingulorum, tum commune; cum melius ſit viro improbo carere Viribus & inſtrumẽtis, frequenter legum decreto eis priuatur, non ſecus ac febriens decreto Medici priuatur Vino. Propterea Ariſtoteles in quinto Moralium cap.9. dicebat, in improbis ius diſtributionis bonorum non habere locum: quia hominibus inſanabilibus, & omni vitiorum genere contaminatis, nulla bonorum diſtribuendorum vel commutandorum particula vtilis eſt; ſed omnia nocent.

Mõſtrum deterrimum.

In quo Hominum Gradu & Conditione Miſeria præſertim locum habet. Cap. LII.

C CVM ſolutæ fuerint reliquæ difficultates, Poſtrema ſupereſt diluenda: quæ erat; in quo ſexu, ætate, gradu, & conditione Miſeria præſertim locum habeat. Dico primò (facta comparatione inter marem & fœminam) Perfectum Vitium, ſummumq; malũ magis in Viro, quam in fœmina locum habere; Ratio eſt; quoniam contraria in eodem nata ſunt fieri: propterea, vt Vir ad fœlicitatem eſt aptior; ita perperam educatus, deterrimus & infœliciſſimus euadit: nam qui magis valent ingenio, vt meliores, ita deteriores euadere poſſunt; quemadmodum a Platone primò, mox ab Ariſtotele in primo de Rep. cap.2. dictum fuit. Fœminæ facilius ſuccumbunt perturbationibus, a voluptate & dolore facilè ſuperantur, & in quaſdam feritates ex temperamento humorumque deprauatione prodeuntes facilè labuntur; ideo frequentiores in eis inſpiciuntur miſeriæ: At cum homines ſint natura calidiores, acutioribus & vehementioribus ducuntur affectibus; & ratione acuminis ingenii, virium, & maioris licentiæ, actiones patrant deteriores magisque pernicioſas. Verùm huic ſententiæ aduerſari ea videntur, quæ dicun-

In quo ſexu Miſeria Locũ habet.

D tur ab Ariſtotele nono de Hiſtoria animalium capite primo: quo loci aſſeritur. Mulier miſericors magis, & ad lachrymas propenſior, quàm Vir eſt: inuida item magis eſt & querula, & maledicentior, & mordacior; præterea anxia, & deſperans magis, quàm mas; atq; impudentior, & mendacior: quin etiam facilior decipi, meminiſſeq; aptior. Et Plato in ſexto de Legibus inquit. Occultius atq; verſutius eſt natura, propter imbecillitatem, fœminarum Genus quàm marium, atque ita minus ordinari Legibus poteſt: & ſi inordinatum derelinquitur, non eſt ſolùm (vt videri poſſet) dimidium humanarum rerum; ſed quantò natura ſua ineptius eſt ad virtutem quàm viri, tantò excedit vt plus quàm duplum eſſe videatur. Ariſtoteles in ſecundo de R.P. capite 7. dixit medietatem ciuitatis eſſe neglectam, ſi Genus fœminarum neglectum fuerit. Reſpondens dico primò, hæc accidere; quia fœminæ occaſionem viris præbent, vt magis delinquant. Addo ſecundò, ſententias illas id confirmare, quod dixi; fœminas ſcilicet per extenſionem & numerum, viros per intenſionem & gradum eſſe improbiores & miſeriores. Ratio autem, quòd fœminæ difficilius ſubiiciuntur Legibus, præſertim triplex eſt: Prima, quia ſunt obſtinatiores:

Dubitatio.

Sententia Ariſtotelis de fœminis.

Sententia Platonis.

Solutio.

Cur fœminæ difficilius ſubiiciantur Legibus. Vir Publicus Miſerior priuato.

Secunda, quia aptiſſimæ ſunt ad decipiendos Viros: Tertia, quia perinde ac pueri ſunt leuiores. Altera poteſt fieri comparatio inter uarios gradus & conditiones Virorum: quæ cum fiat, dicendum cenſeo; Virum Publicum ac deprauatum, Miſeriorem eſſe priuato, Probum verò eſſe fęliciorem. Ratio eſt: quia Principes ſunt exempla cæterorum; ſunt capita & Principia, quæ facultate cætera continent; in magna licentia ſunt conſtituti, prædıti ſunt inſtrumentis, a nemine corrigi poſſunt; ac demum, cum ſint præpoſiti populis, maximè tenentur eſſe probi: quod cum non ſeruent, deterrimi & Miſerrimi cenſeri debent. Ex quo conſtat, Tyrannum & deterrimum & miſerrimum eſſe omnium: quod eleganter patefecit Plato propè calcem Gorgiæ inquiens. Qui autem extrema iniuſtitia detinentur, ac propter eiuſmodi delicta ſunt inſanabiles; ex his exempla ſumuntur, ipſiſque nullam amplius vtilitatem inde reportant, vtpote qui ſanari nequeant: ſed proſunt duntaxat aliis exemplo, qui eos intuentur propter flagitia maximis grauiſſimisq; pęnis omni tempore cruciatos, tanquam exemplum ſpectaculumque apud inferos in carcere præbentes Iniuſtis omnibus, qui ad ea loca deſcendant: quorum vnum dico fore Archelaum, ſi vera narrat Polus; & alium, quicunque Tyrannus talis extiterit: Arbitror autem in eorum numero, qui ſolùm exempla tradunt, plurimos eſſe Tyrannos, Reges, Principes Vrbium, qui ob peccandi licentiam grauiſſima profaniſſimaque ſcelera patrant: Teſtis eſt nobis Homerus, qui Reges & Potentes inducit apud inferos omni tempore cruciatos, vt Tantalum, Siſyphum, & Titium: Therſitem verò, & ſi quis alius priuatè fuit malus, nullus vnquam velut inſanabilē magnis fecit pęnis torqueri; quippe cum licentiam, vt arbitror, non habuerit. Eandem ſententiam frequenter confirma- uit Plato, a quo minimè receſſit Ariſtoteles: ſed in ſecundo de R.P.cap.5.dixit; Honor maximè debetur, non ei qui furem occiderit, ſed qui Tyrannum; Et in primo Nicom.cap.5.aſſeruit. Multitudo, ſeruorum perſimilis, pecudum vitam ſequi videtur; & cauſa eſt; quia plures eorum, qui poteſtate & imperio valent, iiſdem libidinibus, quibus Sardanapalus, conſtricti tenentur. Ideo Seneca in libro de Clementia dixit: Multa contra Principes Lux eſt. Et Cicero 3.de Legibus inquit: Nec enim tantum mali eſt peccare Principes (quanquam eſt magnum hoc per ſeipſum malum) quantum illud, quòd permulti etiam imitatores Principum exiſtunt; nam licet videre, ſi licet replicare memoriam temporum, qualeſcunque ſummi ciuitatis viri fuerint, talem fuiſſe ciuitatem; &c. At dubitatio occurrit de peccatis Sacerdotum; qui cum verſentur in re præſtātiore, deteriores videntur cæteris. Reſpondeo; dum comparantur Vitia viri publici & priuati, ſeruandam ſemper eſſe æqualitatem cæterorum: Proculdubio peccata contra Deum deteriora ſunt, feritatemq; conſtituunt Heroicæ Virtuti aduerſam: At quemadmodum in Vita ciuili reperitur Vir Publicus, & priuatus; ita in Religioſa. Epiſcopi enim & Pontifices, ſunt communes cuſtodes ſalutis animarum: qui vt, dum probi ſunt, præſtant cæteris; ita improbi cæteris ſubiiciuntur: immo apud Aegyptios idem erat Princeps, & Sacerdos. Tertiò: ſi ſeruus comparetur cum domino, Vitium in ſeruo magis locum habet quoad extenſionem; at quoad intenſionem econtra ſe habet, vt ex dictis conſtat. Demum: ſi conſideramus ętates; in ętate iuuentutis, & conſiſtentiæ, maximè vigent Vitia. Hęc ſub nube, & adumbratè inſpiciunt Philoſophi:

Plato. Ariſtoteles. Seneca. Cicero. Dubitatio. Solutio. Tertia cōparatio.

At exultemus nos,
Gloriamque
Deo
tribuamus; qui Lumine Dei Viui ab inſcitiæ tenebris liberati, nitidiſſimam Veritatem intueri
valemus.

FRAN-

A

FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS

VNIVERSAE PHILOSOPHIAE DE MORIBVS

GRADVS DECIMVS.

DE VIRTVTE PER VRBES ET RESPVBLICAS EFFVNDENDA, SVMMOQVE BONO PROPAGANDO.

Inſtitutum Manifeſtatur, & quæ ſunt declaranda Proponuntur.

B *Cap. I.*

DEVS; cuius exemplo nos ipſos, Familias, & Reſpublicas
dirigere, formare, ac perficere tenemur; cum ſit ſummũ
Bonum, ipſum Bonum, ſemperq́; Bonum; non vnius tan- Conuerſi in Deũ cũcta rectè componimus.
tùm Mundi partis bonum eſt, ſed ſingularum; nec vna ſo-
la temporis portione, ſed tempore vniuerſo: & iure profe
ctò. Cum.n. bonum omne ſui natura & conditione ſit fœ
cundum, aptumq́; communicari: quò eminentius eſt bo-
num, eò eſt fœcundius; & propterea eò latius, vberius, ac Bonũ ſui natura fœcundum.
diutius effundi natum eſt. Quod ẽt in proprio hominis bo
no ſeruari facile eſt inſpicere: Cum.n. peculiare hominis
bonum ſit Virtus, eiusq́; actio; iure optimo hæc, tanquam ſublimis ſcopus, vitæ ſingu
lorum hominũ eſt propoſita; vt neruis enixè omnibus, non ab vno, ſed a cunctis ex-
C petere tur, ac pro facultate attingeretur. Hunc cõem ſcopũ quicunq; celeri ſuę vitæ
curſu fortunatè attingunt, gloriari poſſunt; ſe non fruſtra genitos, auctos, educatosq́;
fuiſſe: quicunq; verò ab eo declinant, in oppoſitumq́; dilabuntur; de ſeipſis, deq; ſua
ſocordia, & ignauia conquerantur: nam de eis verè dici poteſt, ꝙ fruſtra viderunt Lu
cem, cum lapſi ſint in tenebras; fruſtra muniti ſunt facultatibus, cum eis perperã ſint
vſi; fruſtra laborarunt, cum pro ſola euerſione & pernicie inſudauerint; pro quo non
mercede, ſed pœna ſe reddidere dignos. Nitendum igitur pro facultate eſt; vt ſum- Quid ab hoīe maximè optandum.
mum hoc hominũ bonum, hic Sol virtutis, vniuerſum humanum Orbem pro facul-
tate illuſtret, Diemq́; in eo ſplẽdidiſſimum pariat: Non.n. bonum ſui effuſione minui-
tur; ſed creſcit potius, ſuarumq́; partium mutua conſpiratione perficitur. Vt aũt mo-
dus eluceſcat, quo ſummum bonum in Vrbes & Familias effunditur, effuſumq́; ſer-
uatur; Animo repetẽdum eſt, Virtutem hominis in more poſitam, recta inſtitutione,
congruenteq́; aſſuetudine in hominum animis imprimi: quæ recta inſtitutio ordine
congruente, definitisq́; regulis debet eſſe prædita; ne inconſtanter, & temere nos de-
D ducat. Regulæ huius rectæ inſtitutionis, ſunt Leges humanæ Vitæ: Lex, cum ex ſe ſit
mortua & muta, Magiſtratus expoſcit; a quibus ſpiritus, vires, vitamq́; recipiat: Ma-
giſtratus formam Reipublicæ vel includit, vel ſequitur: Reipub. aũt forma in ciuibus
recipi debet, qui præditi ſint virtute; per quam Reipublicæ formam ſeruent, congru-
enterq́; Magiſtratibus præſint. Propterea, vt hæc omnia ordine aliquo percurramus,
tenemur primò conſiderare Materiem Reipublicæ (ciues nempe) & perpendere; an Quæ & quot ſint explicãda.
Viri probi, ciuisq́; probi eadem ſit virtus; & an homines omnes cenſeri debeant libe-
ri, uel dentur per naturam ſerui: Perpendenda erunt deinde pertinentia ad varias Re
rumpublicarum formas: Tertiò deſcendendum erit ad Magiſtratus: Quartò occurret
agendum de Legibus: Demum, quia pro his omnibus neceſſaria eſt congruens iuue
num inſtitutio; de ea uerba faciam, capitaque prima eius tradam; nã de his omnibus
diſputans, in cõibus tantùm uerſabor, communia.n. facultate & uirtute cætera conti
nent; ea aũt, quæ potius ad Iuris Prudentes pertinent, eis explicanda derelinquam.

 A

An Boni Viri, Boni Ciuis, Boni'q; Principis, eadem ſit Virtus; & Oſtenditur, quòd non. *Cap. II.*

QVoniam (conſenſione omniũ) Virtus ea eſt, quæ Homines, Ciues, & Principes intus format, extraq; illuſtrat: propterea primò iure optimo quęrit, an horũ eadem ſit Virtus, vel potius varia & diſtincta: qua de re variç pro omni parte afferuntur rõnes, quę Mentem reddunt anc[ipi]tem & dubiam. Quòd.n. eorũ diſtincta ſit Virtus, primò oſtenditur: quia varii reperti ſunt viri probi, vt Anaxagoras, Empedocles, Thales Mileſius, & ſimiles viri Sapiẽtes; qui tamen Populorũ ore non fuere boni ciues: de quibus Ariſtoteles in ſexto Mora. Nicom. cap. 7. loquens ait, eos minimè fuiſſe Prudẽtes; ſine Prudentia autem nec Princeps probus, nec probus Ciuis eſſe põt. Idipſum confirmans Plato in Theæteto dixit, Philoſophos ad res agendas non eſſe aptos, ac in ciuilibus actionibus ſe deridẽdos patefacere. Philoſophi igitur contemplationi incumbentes, non ſunt boni Ciues, cũ tamen viri probi eſſe valeant. Inſuper homines in ſolitudine educati (veluti etiam viri religioſi) vitam ſolitariam ducentes, euadere profectò poſſunt viri probi; at probi ciues nequaquam, cũ non ſint aſſueti publicis munerum functionibus: Propterea Ariſtotel. in 5. Moral. Nicom. cap. 2. inquit; Aliud.n. fortaſſis eſt virũ bonum eſſe, aliud ciuem bonũ. Inſuper; illæ Virtutes, quarum vnam facilius aſſequi valemus quàm alteram, manifeſtiſſimè ſecernũtur: at viri probi, Ciuiſq; probi virtutes ita ſe habent; quod oſtendiť: Nam vir probus Virtute formatur, qua rectè ſuas animi affectiones cõponit, & intus ac erga ſe congruenter afficitur; Ciuis verò probus rectè formatur per Iuſtitiam vniuerſam, qua rectè ſe habet erga alios: At inquit Ariſtoteles in quinto Moral. Nic. cap. 2. longè difficilius eſſe congruenter ſe hr̃e erga alios, quàm erga ſeipſum: Propterea cõmendatur ſententia Biantis, qui dixit; Magiſtratus virũ oſtendit. Præterea Ariſtoteles ſub initio primi de R. P. ſententiã illã damnat, quam viſus fuerat approbaſſe Plato: Gubernatoris Ciuitatis ſcilicet, Regis, Patrisfamilias, & Dñi, eandem eſſe virtutem; & tantùm maiori minoriq; multitudine & numero, non autem forma & interna conditione diſtingui: at profectò ſi eorũ eadem eſſet virtus; ſimiliter ciuis probi, viriq; probi, nõ diſtincta, ſed eadem virtus eſſet. Inſuper Ariſtoteles in eodem primo de R. P. cap. 7. Socratem arguit, exiſtimantem viri & mulieris eandem eſſe virtutem; nititurq; patefacere, Iuſtitiam, Fortudinem, Temperantiamq; eorũ eſſe diſtinctam: cum.n. Virtus ſit perfectio eius, cuius eſt Virtus; propterea rerum dñium, diſtinctæq; vitæ, diſtinctam eſſe virtutem neceſſe eſt. His accedit, ꝙ in terris Reſpublica omni ex parte rectè formata minimè reperitur: Cum aũt Probus Ciuis præſentem ſuę Reipublicæ ſtatum teneatur diligere, eũ pro facultate ſeruare, Legibusq; eius obedire; frequenter cogiť ea agere, quæ cũ abſoluta probitate pugnant: Exigunt frequenter ciues per decreta Reip. pecuniã a Pupillis, & Egenis: necant homines: iudicant per ea, quæ teſtibus probata ſunt; quãuis nonnunquã ſciant rem ſecus ſe hr̃e: quæ vir probus minimè ageret: & inde oritur; ꝙ homo per virtutem viri probi, abſolutè dr̃ probus; per virtutem aũt probi ciuis, non abſolutè vir probus, ſed cũ additione (ciuis) nuncupatur. Præterea: Virtutes proborũ virorũ inter ſe minimè diſtinguuntur; ſed quales ſunt virtutes vnius, tales eſſe debent alterius: quare ſi virtutes ciuiũ eſſent eædem cũ Virtutibus viri probi; quia quæcunq; ſunt eadem vni tertio, ſunt eadem inter ſe; neceſſe eſſet virtutes ciuium inter ſe nõ diſtingui; quod eſſe falſum patet: tũ quia ciues diſtinctarũ Vrbium, variarumq; Reipublicę formarũ, ob varias leges variis virtutibus ſunt prædití: tũ inſuper, quia in eadẽ Vrbe inueniunť Ciues diſtinctæ conditionis & virtutis: nonnulli.n. ſunt apti ad imperandũ, alii ad parendũ, nonnulli ad conſulendũ, alii ad exequendum, hi fęliciter funguntur munere Legationum, illi iuſtiſſimè Magiſtratibus pręſunt, nonnulli pro militari expeditione maximè valent, alii ad hanc inepti in ſola ſuę Reipublicę pace & ocio refulgent. Conſtat itaq; probos Ciues inter ſe eſſe diſtinctos, & propterea a probo viro differre. Quod demum confirmatur; quia bonus Ciuis propterea dicitur talis, quia paret Legibus ſuę Reipublicę: obedientia autem etiam ſine uirtute ſeruari poteſt, cum ea non ſit uirtus, ſed uia potius ad Virtutem, & habitum eius: quare poteſt Ciuis eſſe Probus ſine habitu uirtutis moralis, ſine qua uir abſolutè probus minimè eſſe ualet.

Viri & ciuis Probi virtutẽ eſſe diſtinctã.

Ratio prima. Plato. — B

Ratio ſecũda.

Rõ tertia.

Rõ quarta.

Rõ quinta. — C

Rõ ſexta.

Ratio ſeptima. — D

Rõ octaua.

Quòd

A *Quòd eadem Viri Probi, Ciuiſq; Probi ſit Virtus.* *Cap. III.*

VIrtutes Principum, Ciuium, Proborumque virorum extrinſecus conſide-
ratæ, ſatis diſſimiles, & ſæpe inter ſe pugnantes eſſe videntur: at intus in-
ſpectæ, nedum coniunctæ, ſed eædem inueniuntur; & iure profectò: om Viri & ci-
nes.n.enumeratę hominum perfectiones ex eadem virtutis forma, quaſi uis probi
ex eodem fonte, prodeũt, ſola ratione diſtincta. Formatur.n.& conſtituitur Vir pro- eandẽ eſſe
bus per Virtutem moralem vniuerſam, quæ virtus perfecta dicitur: cõſtituitur Prin Virtutem.
ceps,& Ciuis probus, per vniuerſam Iuſtitiam; quæ (vt ſuo loco patuit) ſola ratio- Ratio pri-
ne ab vniuerſa virtute ſecernitur: cum itaq; eadem formentur virtute, eadem eorũ ma.
eſt Princeps forma, eſſentia,& conditio; ſola ratione diſtincta, & per ea quę extra eſ-
ſentiam ſunt poſita. Quod confirmatur: quia Vir probus moralium Virtutum habitu Ratio ſe-
eſt ornatus, Ciuis probus conſtanter Legibus obtemperare tenetur, Princeps probus cunda.
Legum eſt acerrimus cuſtos: & quia Leges ex virtute prodeunt, ad eamq; dirigunt;
ideo nemo conſtanter eas ſeruare valet, ac vt decet erga eas eſſe affectus, niſi virtutis
B vniuerſę habitu ſit ornatus. Eadem itaque Virtus eſt radix, fundamentum, & forma,
tum Ciuis, tum Viri, tumque Principis probi. Pręterea id ipſum oſtenditur perpen- Rõ tertia.
dendo conditionem Prudentię: quę, vt probi Viri, ita probi Principis, & Ciuis Dux
(omnium conſenſione) ſtatuitur. Non valet homo eſſe vel probus Princeps, vel pro-
bus Ciuis, niſi ſit prudens; nec valet eſſe prudens, niſi morali virtute ſit ornatus, vt in
ſexto Moralium Nicom. oſtenditur: Cum itaq; Prudentia ſit regula & dux Probi Vi-
ri, Ciuis,& Principis; iure horum eandem eſſe virtutem cenſendum eſt. Pręterea, ſi Rõ quar-
ad finem & ſcopum conuertimur, eandem veritatem inſpiciemus: Omnes.n. eũdem ta.
petunt ſcopum, ad eundem poſtremum finem conſpirant; idq; conſtanter quærunt,
quod verè vtile, vereq; honeſtum eſt: Cum itaq; Prudentia, uniuerſa Virtus, vniuer-
ſa Iuſtitia, Lex,& Honeſtum, ſibi mutuò reſpondeant, iuncta ſint, vnumque ſine alte-
ro conſiſtere nequeat; iure uirtutem eorum eſſe eandem putandum eſt, ſola ratione,
externiſq; nonnullis conditionibus diſtinctam. Propterea rectè in Ciuili ſcientia pri Confirma
mò Virtus, ſummumq; hominis bonum, tanquam communis forma, communiſq; fi- tio.
C nis, proponuntur ac declarantur; mox ad conſtitutionem Legum, Ciuium, & Princi-
pum deſcenditur: Virtus.n.moralis ea forma eſt, quę primò intus Virum probum for
mat; mox ad externa conuerſa, eum reddit probum Ciuem, probumque Principem.
Ideo negauit Plato illis tribuendam eſſe Reip. curam, in quorum animis Reſpublica
inueniretur malè compoſita: Interna autem animi noſtri Reſpublica, ſolùm morali Interna
uirtute formatur. Ob id ipſum etiam Plato in quarto de R.P. tribus Ciuitatis mune- Animi Reſ
ribus, quęſtuario ſcilicet, auxiliario, & conſulatui; tres animi facultates reſpondere publica.
aſſeruit, iraſcendi, cupiendi,& ratiocinandi: ex quo conſtat, externam ciuilitatem in
ternę probitati debere eſſe conformem.

Reſolutio Difficultatis. *Cap. IIII.*

VT propoſitę difficultatis conſpicua reſulgeat reſolutio, & dubia omnia faci
lè diluantur, accipiendum primò eſt; nomine Ciuis, non omnes debere in Pro reſolu
D telligi, qui in Vrbe degunt; ſed eos tantùm, quibus ad Publicam admini- tione acci
ſtrationem datur aditus, ut in ſua Rep. docet Ariſtoteles: Qui nuncupâtur pitur pri-
Ciues; non quia Medici, uel Muſici ſint; ſed quia Publicis Muneribus funguntur, Le mò.
ges ſeruant, Magiſtratibus pręſunt, Rempublicamq; adminiſtrant: De Medico.n. Mu
ſico,& ſimilibus, nemini dubium eſt; ex eo, quòd bonus eſt Medicus bonusue Muſi-
cus, nemini licere inferre quòd abſolutè ſint uiri probi. Accipiendum ſecundò, accu- Alterum
rateque conſiderandum, hominem poſſe duobus modis iudicari Ciuem; primò to- quod acci
tius orbis; ſecundò ſuę proprię Vrbis, & Reipublicę. Ideo Socrates interrogatus, cu pitur.
ius eſſet; non Athenienſem, ſed Mundi Ciuem ſe eſſe reſpondit: Cuius princeps eſt
unus Deus: cui adſtant Angeli: ſequuntur mox uiri ſapientes & probi, qui ſince-
ras incorruptaſque Leges in Dei operibus intuentur: ſuccedunt cęteri hominum
gradus & conditiones; qui eatenus ſunt Mundi Ciues, quatenus ſunt rationis com-
potes, uoluntate liberi, nati obtemperare Principi Deo, & ad eius imitationem cę-

teris præeſſe ac imperare. Si conditiones perpendimus Ciuium totius orbis; proculdubio ſinguli hominis cuiuslibet gradus, dici poſſunt Mundi uel probi uel improbi Ciues, dummodo ratione utantur: Præſertim tamen Viri Sapientes & Prudentes, probi Mundi ciues dici merentur: Hi ſunt Ciues Ciuitatis Dei, in qua vir probus & Ciuis probus inter ſe non ſecernuntur, eademque virtute formantur; quæ eſt animi a vitiis expurgatio, conformatio cum voluntate Principis Dei, Legumque eius conſeruatio. At ſi conſideramus non vniuerſi, ſed ſingularum Vrbium Ciues; hi adhuc duplices eſſe poſſunt: vel enim conſiderantur, vt ciues Reipubl. mente conceptæ, quæ omni ex parte recta ſit: vel conſiderãtur, vt ciues ſuæ Patriæ ſuæque Reipublicæ in terris ac inter homines formatæ. Prima conſideratione Virtus Viri probi, Ciuisq; probi eadem eſt; optima.n. Reſpublica cũ Republica Dei conformatur, perfectaq; virtute perficitur: cuius Princeps eſt Prudentia; Forma eſt Virtus Vniuerſa, quæ eſt eadem cum vniuerſa Iuſtitia; Regulæ ſunt Leges ex virtute prodeuntes, ad virtutemq; ducentes; Scopus eſt honeſtum, & ſummum bonum; Finis ac inſtitutum probi viri, probiq; ciuis, eſt Scopũ attingere: At huiuſmodi Reſpubl. nuſquam a recto declinans, ſolùm ſub Principe Deo, non autem ſub humano Principe eſt apta reperiri. Propterea Plato 9. de R.P. cum optimam (vt ſibi videbatur) Remp. formaſſet, dixit: eam in Terris nuſquam reperiri, ſed fortè in cęlo eius conſtare conſpicuum exemplar, ei qui intueri voluerit; & ſeipſum ad illud, cũ intuitus fuerit, inſtituere &c. Altera ex parte ſi conſideramus Ciues in ea Republica, quę inter homines formata eſt; Vir abſolutè bonus, & Ciuis bonus, minimè omni ex parte ſunt idem, nec eadem penitus eſt eorum Virtus: Quoniam in Terris Reſpublica exactiſſimè recta, qualis eſt ea Dei, minimè reperitur; non enim humana imbecillitas illius exquiſitiſſimæ formæ eſt capax; nonnullæ tamen proximius ad eam accedunt, aliæ diſtant longius: In qua ſerie Ampliſſima Venetorum Reſp. (vt humanæ conditioni licet) maximè fulget, maximeq; ad exactè rectum accedit; adeò vt mirum non ſit, ſi tandiu (Dei beneficio, probatiſſimorumq; Senatorum Prudentia) a ſeruitutis iugo incolumis ſit præſeruata, vetuſtiſſimaq; libertate ſplẽdidiſſimè fulgeat. Addo tamen: quòd; quemadmodum imperium omni ex parte perfectum, quale eſt illud Dei, inter homines non reperitur; ita homo adcò bonus, vt nunquam erret, in terris non inſpicitur: & in re dubia, tutius eſt, vt homo ſe corrigat per approbata in ciuili congreſſu virorum Prudentium conſenſione; quàm vt ipſe Leges & Inſtituta ſuæ Reipu. audeat leuiter damnare: Adeò vt dicere valeamus; in Rep. vt hominibus licet rectè formata, virum vt homini licet probum, Ciuemq; probum eundem eſſe, eademq; Virtute formari; In imperio autem, ac ciuili adminiſtratione apertè deprauata, perperãq; formata, virum bonum a Ciue bono differre, diſtinctamq; eſſe vtriuſq; virtutem. Ex his elicere valemus; quæ vniuerſa virtus cum vniuerſa Iuſtitia re eadem ſit, & ſola diſtinguatur ratione; & quæ minimè: nam omnis iuſtitia reſpondet alicui virtuti, omniſq; virtus Iuſtitiam habet ſibi reſpõdentem: Virtuti viri abſolutè probi reſpondet extra Iuſtitia vniuerſa abſolutè perfecta; ac vice verſa: Virtuti autem, non viri probi abſolutè, ſed probi ciuis; reſpõdet extra iuſtitia, non abſolutè perfecta, ſed eius ciuis in ſua vrbe perfecti. Ex quo conſtat; dari frequenter iuſtitiam, quæ ſit iniuſtitia; ac etiam dari iniuſtitiam, quæ iuſtitia ſit: nam ea Iuſtitia, qua præditus eſt bonus Ciuis, in deprauata Republica abſolutè eſt iniuſtitia; & frequenter Iuſtitia viri abſolutè probi, in huiuſmodi Republica iniuſtitia eſt. Accipiendum tertiò eſt: quòd aliud eſt loqui de principali virtute viri probi, Ciuiſque probi; & loqui de officiis eius, congruenteq; ad varia obeunda munera conſtitutione: quamuis.n. virtus ſit eadem, non tamen omnes æquè ad omnia officia ſunt apti: officia enim (præter virtutem communem) facultates quaſdam ac conſtitutiones proprias expoſcunt, vel a natura, vel a fortuna, vel ab vſu & conſuetudine prodeuntes; quæ non æquè competunt omnibus. His addendum eſt, quòd; dum dicimus, in rectè formata Repu. Virtutem viri probi & ciuis probi eſſe eandem; id debet intelligi de Principali fundamento, ex quo ducuntur regulæ accommodatę variis officiis & conditionibus ciuium; ex quorum varietate regulæ quoque propriæ redduntur variæ, cum tamen virtus, ex qua prodeunt, eadem ſit. Nam vſus Ciuilis aliquid probitati ſuperaddit: expoſcit enim nedum vt homo intus per virtutem rectè formetur, abſoluteque probus ſit; verùm

Marginal notes: Ciues ciuitatis Dei. — Plato. — Reſpu. Veneta. — Virtus & Iuſtitia sẽp ſibi mutuò reſpõdent. — Dari Iuſtitiã, quæ ſit iniuſtitia; & Iniuſtitiã, quæ ſit iuſtitia. — Tertium quod accipitur.

Margin letters: A, B, C, D

A rùm inſuper, vt ordines Reipublicæ cognoſcat, in eiſque ſit verſatus. Ex quo oritur, quòd multi ſunt viri probi, qui ad ciuilia negocia non ſunt accommodati: Hi ſunt ciues probi; qui viuentes & operantes per virtutem, etiam ſeruant Leges ſuæ Reipublicæ, & ea ornati ſunt virtute, ex qua Leges ſuæ Reipub. prodierunt; inepti tamen ſunt ad varia ciuium officia: quales illi ſunt, qui contemplationi ſe totos tradunt, & externa Reipub. officia negligunt. Ex quo etiam conſtat ratio; cur difficilius ſit eſſe probum ciuem, quàm probum virum: ciuis enim probus (vt per habitum, & conſtanter ſeruet Leges) expoſcit virtutem viri probi, & aliquid vltra. His demum accedit, quòd: quamuis vtriuſque eadem poſſit eſſe virtus: nonnulla tamen efficere tenetur homo, vt probus ciuis in magiſtratu conſtitutus, publicamque perſonam gerens; quæ, vt vir probus & priuatus, facere non debet. In magiſtratu enim conſtitutus, inſpiciens commune bonum, auctoritate Regia iure plectit reos, tormentis eos cruciat; quod vir priuatus, proprium quærens bonum, facere non debet: quamuis enim ambo quærant honeſtum, quod decet, &

Cur ſit difficilius, eſſe pbũ ciuem, quã virum probum.

B verè eſt vtile; non tamen omne vnicuique hominum gradui & conditioni ęquè eſt honeſtum: Sic varia varios decent, nec eadem omnium ſunt officia. At redigamus in pauca ea, quæ latius pro explicatione protulimus: Conſtat primò, in deprauata Ciuili adminiſtratione virum probum a Ciue probo differre, diſtinctamq; eſſe vtriusque virtutem: Conſtat ſecundò, in rectè inſtituto imperio virtutem vtriuſque eſſe eandem: Et quoniam abſolutè, omniq; ex parte, ſolum Dei imperium eſt exquiſitiſſimè rectum; ideo abſolutè in ſola Ciuitate Dei idem eſt vir probus, & ciuis probus: Vt autem homini licet, in ea Republica, quę pro hominum facultate recta eſt, Vir probus & Ciuis probus idem ſunt. Additur quartò: eos non diſtingui pro fundamento, diſtingui pro relatione: eſſe idem pro principali Virtute, cõmuni forma, primisq; vitæ regulis; Diſtingui per officia propria, ac nonnulla, quæ proprias conditiones conſequuntur. Ex his conſtat, quid veri includant rationes vtriuſq; partis.

Epilogus. Concluſio prima.

Concluſio ſecunda.

Concluſio tertia.

Cuuclufio quarta.

Dubia Quatuor ex dictis emergentia Proponuntur, & Diluuntur. Cap. V.

C EX tradita difficultatis reſolutione, dubia quatuor digna accurata cõſideratione emergunt. Primum eſt: quia; ſi vera eſt ea reſolutio; vera etiam erit ſententia Platonis in Politico prolata; & in libro de philoſophia approbata, ab Ariſtotele verò ſub initio libri de Repub. reiecta; quòd Regis, Gubernatoris, Patrisfamilias, & Domini eadem ſit ratio, eademque virtus. Altera eſt: Cum formæ Ciuilis imperii variæ ſint, de qua earum præſertim contingere poteſt, vt idem ſit vir probus & Ciuis probus? Tertia dubitatio eſt: an Iuuenum & Senum, Viri & Vxoris, eadem ſit virtus. Demum dubitatur. Si viro alicui probo contigerit, vt in Rep. perperam formata natus educatusque ſit, quid ei faciendum eſt? debet ne Rempub. & Patriam ſuam deprauatam, quam emendare non ualeat, deſerere, magiſtratusque renuere; vel potius in ea eſſe bonus ciuis, abſolutè autẽ vitioſam traducere uitam? De prima difficultate dico, inter Platonem & Ariſtotelem (vt ad rem hanc pertinet) de voce potius, quàm de ſententia eſſe litem.

Prima dubitatio.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Solutio primę difficultatis.

D Plato in libro de Philoſophia; inſpiciens fundamentum, Principemque Virtutem, a qua manat congruens conformatio Viri, Principis, Ciuis, Gubernatoris, & Patrisfamilias; rectè dixit, eandem eorum eſſe rationem, tantùm differre numero eorum quibus præſunt: omnes enim, munere eiuſdem principalis virtutis, cętera congruenter diſponunt. Ariſtoteles verò conſiderans officia varia, propriasque inſtitutiones & regulas diſtinctis gradibus accõmodatas, rectè dixit eos inter ſe differre: nam conueniũt intus, differunt extra: iuncti ſunt communi, & prima virtute; diſtincti ſunt per ea, quæ ex principali Virtute prodeunt, diſtinctiſque hominum gradibus & conditionibus aptantur. Et hoc lucidè ab Ariſtotele in tertio de Repub. confirmatur dicente: Cum ſit neceſſarium, vt eadẽ ſit virtus boni viri, & Ciuis optimæ Ciuitatis; patet, quòd eodem modo, & per eadem ſit uir bonus; & eadem ferè diſciplina, iidemque mores reddunt ſtudioſum uirum, qui conſtituunt Ciuilem & Regium. His accedit, quòd; dum Plato in libro de Philoſophia dixit, Artem Regiam, Tyrannicam, Ciuilem, Domini erga ſeruos, Domeſticam, Iuſtitiam, atque Prudentiam,

Plato & Ariſt. conciliantur.

dentiam, eſſe eandem; id fecit diſputans, & dubitans, non quòd omnino id approbauerit: hoc vnum indicare volens; quòd communi quadam latè ſumpta Prudentia & Iuſtitia, cuncti formantur & conſtituuntur: Re vera tamen ea Tyranni, nec Prudentia nec Iuſtitia eſt, vt alibi Plato lațiſſimè patefecit. Et hęc de prima difficultate. A

Solutio ſecundæ difficultatis. Pro reſolutione ſecundę accipiendum primò illud eſt, quod in tertio de Repub. cap. 6. ab Ariſtotele aſſeritur: nempe quòd, quamuis in omni recta Reipublicæ inſtitutione de Virtute & Vitio potiſſima ratio ſit habenda, in ſola tamen optimatum Republica Virtus Ciuium Principatum obtinet: ideo non iniuria in quarto de Rep. cap. 7. affirmat; in ſola optimatum Republica, in qua a viris abſolutè probis Reſpublica adminiſtratur, eundem omnino eſſe virum probum & Ciuem probum; in cæteris autem bonos eſſe ad ſuam gubernandi formam. Verùm, vt ſolutio huius difficultatis clarior appareat, conſiderandum eſt; in optimatum Republica, vt etiam in omni alia, inueniri Ciues, qui imperent, & qui pareant: Et quamuis ad bonum Ciuem vtrumque pertineat, & in vtraque muneris functione bonus vir, bonuſque Ciuis re ſint idem; præſertim tamen illa eadem virtus in imperando eluceſcit: Prudentiæ enim munus eſt dirigere & imperare, cum ſit recta agendorum ratio; per Prudẽtiã autem Virtus vtriuſq; conſtituitur. At ſi loquimur de Regno & Principatu vnius, in eo minus propriè locum habent Ciues: propterea propriè de Principe & Rege ambigere poſſumus; an idem ſit Princeps bonus, & Vir bonus: qua de re iam ſumus locuti. Modo tamen aliquo de his quoque, qui Principi obediunt, dicere poſſumus; viri probi, viríque iuſto Principi obtemperantis, eandem eſſe virtutem: De his enim vera eſt ea ſententia, quòd ſeruire eſt regnare; cum id agant, quod recta ratione præeligunt & volunt: in Regno enim, non ſecus ac in Republica optimatum, Virtus dominatur; vt in tertio de Repub. cap. 2. docet Ariſtoteles. Demum ſi de tertio rectæ adminiſtrationis genere loquimur, de Populari nempe ſubiecta Legibus; in huiuſmodi imperio non idem iudicatur ab Ariſtotele vir bonus, & Ciuis bonus; & iure. Nam Ciuis in ea Republica; non per abſolutam Virtutem conſtituitur, vt in ea optimatum; ſed per fortunam, vel popularem electionem: ac intus formatur non per Leges ex abſoluta virtute prodeuntes, ſed illi adminiſtrationi congruentes; quæ nòn Virtuti principatum tribuunt, vt illæ optimatum. Aſſero tamen in huiuſmodi quoque Republica; non quidem per ſe & abſolutè, ſed in parte & ex euentu, quatenus abſolutè recti eſt particeps; Ciuem probum, & Virum probum connecti: Abſolutè verò hoc ſoli imperio optimatum competere, cum quo Regnum conuenit, vt optimè docuit Ariſtoteles. B C

Diluitur tertia dubitatio. Ariſt. cum Platone in parte conciliatur. Erat tertia dubitatio; an Maris & Fœminæ, Iuuenis & Senis, eadem ſit Virtus: de qua Ariſtoteles a Platone diſſentire videtur. Plato enim in Menone Gorgiam damnat diuidentem virtutem diſtinctione ſexus & ætatis: & in quinto de Republica nullum ait inter eos, qui Ciuitatem cuſtodiunt, officium viri proprium, & non mulieris. Ariſtoteles verò in primo de Republica inquit: Palàm eſt, neque eandem eſſe viri & mulieris Temperantiam, neque Fortitudinem, neque Iuſtitiam, vt Socrates putabat; alia enim eſt fortitudo ad imperandum, alia ad obtemperandum: ſimilis eſt in aliis differentia. Hæc dubitatio per ea diſſoluitur, & controuerſia per ea componitur, quæ dicta ſunt pro ſolutione primæ difficultatis: Nam aliud eſt conſiderare virtutem in ſe, abſolutè, & vniuerſè; quod præſertim faciebat Plato, qui ſemper ad ideam pro facultate eleuabatur: & conſiderare conditiones proprias, & officia diſtinctorum. Fortitudo, Iuſtitia, & ſimiles, dum primo modo conſiderantur, eædem ſunt; altera verò conſideratione diſtinguuntur, varia enim ſunt officia maris & fœminæ. Ratio autem huius varietatis eſt, quia Virtus eſt medium Geometricum: quod genere idem eſt; iunctum autem variis, ob circunſtantiarum varietatem redditur varium; adeò vt ſimul idem ſit, & varium. Ariſtoteles Platonem damnat, quia etiam officia cenſebat eſſe eadem: qua de re, an Plato defendi poſſit, in progreſſu patebit. D

Diluitur quarta dubitatio. Quærebatur poſtremò, quid teneatur facere vir probus in deprauata Republica conſtitutus. Reſpondens dico, non vnicuique licere leuiter de recta Legum ſuæ Reipublicæ inſtitutione iudicium tradere, ſed valde maturè & prudenter id eſſe faciendum: & præſertim, quia declinatio a Virtute poteſt eſſe exigua, & nulla Reip. mutatio caret periculo; ideo frequenter tenetur potius eam patienter ferre, quàm in diſcrimen deterioris conditionis Rempub. deducere:

A cere: nam (vt inquit Ariſtoteles in ſecundo Moralium Nicomachiorum) qui paululum aliquid decorum egreditur, non eſt in vitio. Si tamen declinatio magna & conſpicua fuerit, Virtutisque euerſio animo pernicioſa; tunc, ſi patriæ opem ferre non valet, abſtinēdum ei eſt a ciuili adminiſtratione; ac, ſi opus fuerit, exulandum eſt potius, quàm vitium & ſcelus aliquod conſpicuum patrandum: & in huiuſmodi occaſionibus maximè refulget virtus viri Prudentis in iudicando & ſecernendo, quid pro quo ſit agendum, a quo abſtinendum, quid præeligendum, vel renuendum. In valde nanque deprauata Republica boni Ciues ſunt viri improbi: & propterea in ea melius eſt, vt ſimus Ciues improbi, quàm probi; vt ſimus digni pęnis eius legibus præſcriptis, quàm præmio; vt afficiamur dedecore, quàm externo eius honore; & demum, vt ſimus exules, quàm in magiſtratu conſtituti. Melius aliquādo eſt vt ſimus Ciues improbi.

De Materie Reipublicæ; & Quæritur, an dentur Homines Natura Serui. Cap. VI.

B

QVemadmodum cæterorum omnium, vel Natura, vel Arte, ex materie & forma conſtantium; ita Rerumpublicarum quatuor cauſarum genera conſiderare valemus: ex quarum notitia quęcunque ex eis prodeunt, exactiſſimè eluceſcunt. Materies Rerumpublicarum ſunt ſinguli homines in vrbibus degentes; propriè tamen & proximè ſunt Ciues, in quibus Reipublicæ forma recipi nata eſt: Hi eatenus ſunt materies, quatenus Rationis, Conſultationis, Libertatis, & Prudentiæ ſunt compotes; horum enim beneficio valent imitari Deum pręeſſe, dirigere, & gubernare. Hinc oritur, quòd ſolus homo Mundi ciuis nuncupari meretur, cum ſolus earum conditionum ſit particeps; non Iumenta, non Ferę. Pro conſtitutione autem Reipublicę: primò ex ſingulis hominibus, & pręſertim ex conſpiratione Maris & Fœminæ, Patris & filiorum, Domini & ſerui, prodeunt familię: mox ex familiis Pagi, Oppida, Vrbes, & Reſpublicæ conſtituuntur. Homi-
C nes autem, ex quorum cętu Familiæ & Reſpublicæ prodeunt, diuidi pręſertim ſolent in dominos & ſeruos: ideo iure quęrendum primò occurrit; an dentur homines natura Serui, naturaque Domini. Nam quòd dentur natura Serui, abſurdum ſummopere videtur; cum Natura ſit ęqua cunctorum Parens, nulli nouerca; inſuper, cum omnis homo per naturam conſultandi facultate, libertateque arbitrii ſit pręditus: Propterea iure optimo aſſerere videntur nonnulli; Seruitutem ex hominum deprauatione, ex violentia, affectioneq; præter naturam ortum ducere. Ex aduerſo; diſtributionem in ſeruos & dominos ex naturę ſeminibus ortum ducere, naturæq; rerū congruere, ex eo patet: Quia Iumēta per Naturam ſeruiunt homini, Corpus Animę, Appetitus Rationi, Homo demum omnipotenti Deo: Inſuper; Cum ex Naturæ Principiis corpora varia, diſtinctęq; propenſiones liberorum & ſeruorum prodeant; etiam putandum eſt diſtinctionem eorum, Naturæ eſſe conſentaneam. Quod experientia patet: quædam.n. hominū conditiones, nationesque nonnullę inueniuntur; quibus longè melius eſt duci, quàm ducere; inſeruire, quàm regnare; & propte-
D rea natura ſeruę iudicari merentur. Vt autem huius difficultatis conſpicua refulgeat reſolutio, aſſero primò hominem cum tribus poſſe comparari, & ad tria referri: Primò enim comparari poteſt cum Deo; in qua relatione omnis homo eſt Natura ſeruus, & adeò ſeruus, vt in eo poſitum ſit ſummum bonum eius; quicunque enim ſeruat mandata Dei, Deoque (vt tenetur) inſeruit, optimè eſt affectus: Secundò poteſt referri ad iumenta & feras, in qua relatione eſt natura dominus; eſt enim finis cęterorum, cęteriſque pręeſſe natus eſt: Tertiò poteſt humana natura in ſe conſiderari, & comparatio fieri inter nationes diſtinctas, conditionesque ſingulorum varias; quę conſideratio inſtituto noſtro magis inſeruit, maioremque difficultatem includit. Pro cuius lucida reſolutione tres profero enunciationes. Prima eſt: Hominem omnem (vt pertinet ad communem conditionem vniuerſę humanæ ſpeciei) liberum eſſe, quatenus omni arbitrii libertate præditus eſt. Altera eſt: Hominem omnem (vt pertinet ad principia ſpeciei, & communis naturæ) ęquè eſſe aptum imperare, obtemperare, pręeſſe, ac ſubiici: Ratio eſt, quia Principia ſpeciei

Materies Rerump.

Solus homo Mundi Ciuis.

An dētur hoies Natura Serui.

Rationes vtriuſque partis.

Pro reſolutione.

Triplex comparatio.

Tres aſſertiones.

Prima.

Secunda.

Tertia. ſpeciei ęquè communia ſunt cunctis, & ęquè ſingulis competunt. Poſtrema eſt: Ob A
varias indiuiduorum conditiones & temperamenta, nonnullos hominum eſſe aptos ad imperandum, alios ad ſeruiendum; nonnulli enim ingenio & prudentia valent, alii corpore; quidam a vehementibus perturbationibus ducuntur, alii eis magis ſunt apti congruente ratione modum imponere: Quæ varietas ex natura ortum ducit; non quidem ex natura propriè ſumpta, communi vniuerſæ ſpeciei; ſed ex natura, hoc eſt ex conditione, temperamento, & principiis ſingulorum propriis, per generationem eis competentibus. Illi igitur, qui ex proprii temperamenti deprauatione non ſunt apti nec ſe nec alios regere, per naturam indiuiduorum dici poſſunt ſerui; cum eis melius ſit duci, quàm ducere; inſeruire, quàm regnare: veluti etiam de pueris & dementibus dicere valemus, quòd ætate vel morbo ſerui modo aliquo

Concluſio dictorum. ſint. Sic itaque vnà cum Platone, Ariſtotele, rectaque ratione dicere valemus; hominum quoſdam eſſe natura ſeruos, alios dominos: & facta etiam inter eos comparatione, quoſdam magis, alios minus eſſe liberos vel ſeruos. Ac vt exactius refulgeat veritas, accuratè conſiderandum eſt; homines quatuor modis ſeruos, vel dominos B

Hō quatuor modis ſeruus. & liberos dici poſſe; Natura ſcilicet, Moribus, Fortuna, & Conuento ſiue Pacto. Ser-

Serui Natura. ui Natura illi ſunt, quos declaraui: ad quos redigi modo aliquo poſſunt ſerui ętate, & ſerui morbo. Domini moribus ſunt viri probi, Virtutibus honeſtati; Virtus enim libera, domina, & Princeps eſt; propterea Viri Virtute ornati, primò ſibi ipſis imperant, ſeipſos vincunt; perturbationibusque dominantur, ac ita deinde aliis

Serui Moribus. præeſſe apti ſunt: Vitioſi econtra, cum ſint ſerui ſuarum perturbationum, ab eiſque capti ducantur, non ſunt apti præeſſe aliis; ideo ſerui moribus cenſeri debent. Hoc

Diogenes. Plato. indicauit Diogenes, dum Alexandro dixit; ſe dominari illis perturbationibus, quibus Alexander inſeruiebat: Congruenter etiam Plato nono de Repub. affirmauit, hominem illum iudicandum eſſe ſeruum; in quo pars animi diuinior, cæteris non dominaretur, ſed ſeruiret. Hinc dicimus, duplicem dari ſeruitutem; internam vnā,

Serui fortuna. alteram externam; vnam animi, alteram corporis. Domini fortuna, ſunt diuites, comparati cum egenis; & Principes illi, qui vel ſorte aliqua, vel ſucceſſione potius, C
quàm meritis tales euaſerunt: Inde accidit nonnunquam; vt virtute domini, ſint fortuna ſerui; & vice verſa: Ad genus hoc tertium ea quoque ſeruitus redigitur, quæ

Serui ex pacto. vel ex bello, vel ex violentia aliqua ortum ducit. Demum datur ſeruitus ex pacto, conuento, & mercede: cuius varii ſunt modi, quorum nonnulli ſunt iuſti & approbandi, alii iniuſti & reiiciendi à Ciuili imperio; in quibus diſtinctius explicandis immorandum non cenſeo, cum ſatis ſint conſpicui. Ex his cōſtat primò, quomodo

Epilogus. dentur, vel non dentur natura ſerui. Conſtat ſecundò, non omni ex parte veram eſ-

Sententia Philonis reiicitur. Plato. ſe ſententiam Philonis Iudęi: dum in libro de uita contemplatiua dixit, Seruitutem cum natura ſummopere pugnare; ea enim liberos omnes genuit, ſed Auaritia Legum Naturæ contemptrix ſeruitutem induxit. Rectius autem ſenſit Plato, qui in tertio de Legibus ſeptem hos imperii obedientięque ordines ex naturæ fontibus manaſſe pa-

Septē obedientiæ gradus. tefecit: primò enim per naturam genitores imperant natis; ſecundò viri nobiles & generoſi præſunt ignobilibus; tertiò ſeniores iunioribus; quartò domini ſeruis; quintò potentiores imbecillioribus; ſextò Prudentes, ac Sapientes imprudentibus, & D
ignaris; ſeptimò ille, quem Sors extollit, præferendus cæteris videtur: Putandum eſt enim quòd, quem Sors extulerit, Deus extulerit; Conſtans tamen horum omnium graduum fundamentum illud eſt, quod ſexto loco eſt enumeratum. Similiter etiam in ſecundo de Repub. rectè dixit: Ciuitatem fecit indigentia noſtra; in qua non ſimiles, ſed differentes inuicem, ſinguloſque ad ſingula opera promptos, natura produci neceſſe eſt. Et in tertio de Legibus aſſeruit: Cū Deus formaret homines; quicunque ad imperandum idonei ſunt, aurum in eorum generatione ipſis admiſcuit, propterea honoratiſſimi ſunt; illis autem, qui ad auxiliandum, argentum indidit; ferrum denique, & ęs agricolis, cęteriſque opificibus, &c. Indicans Naturam harum varietatum inſeruiſſe ſemina. Huiuſmodi itaque homines, variis diſtin-

Tres gradus hominum. ctiſque conditionibus prędιti; & illi pręſertim, qui ad imperandum ſunt apti; ſunt materies Familiarum, Pagorum, Publicarumque adminiſtrationum: Quæ materies in tres principes gradus diſtribuitur. Vt enim in homine reperitur Cupiditas, Iraſcendi facultas, & Ratio: ita in Vrbe, quaſi magno homine, inueniuntur Agricolæ

& Arti-

A & Artifices, cupiditati & lucro reſpondentes; Milites & Cuſtodes, reſpondentes facultati iraſcendi; & demum qui ducunt, ac regunt, rationem præſeferentes: Quibus gradum quartum addere valemus; & ſunt Sacerdotes, Menti & voluntati optimum quærenti reſpondentes.

Gradus quartus.

Variæ Publicarum Adminiſtrationum Formæ. Cap. VII.

QVemadmodum Forma Mundi eſt ordo Partium conſpirantium ad eius conſtitutionem; Natura rerum eſt ordo; & præter ordinem id ipſum eſt, quod Præter Naturam; Pronidentia Mundum regens, eſt ordo eminentiſſimus per omnia effuſus: Ita Ciuile imperium cenſeri debet ordo; ex Principe magiſtratu, tanquam ex corde prodiens; & in Vrbem vniuerſam, tanquam in ſequentia membra diffuſus. Et quoniam ex varietate conditionis eorum qui ordinant, & B eorum qui ordini ſubiiciuntur, necnon ex varietate proximorum finium, & cohærentium, ordines prodeunt varii: inde oritur, quòd Ciuilium quoqne gubernationum variæ & diſtinctę inſpiciuntur formæ; quarum nonnullæ ſunt ſimpliciores, alię mixtæ magis, & ex ſimplicibns complicatę. Et quia rerum cunctarum apud nos exiſtentium inueniuntur primò ſemina quædam, & quaſi primæ radices, ex quibus cętera prodeunt: Ideo Ciuilis quoque adminiſtrationis principia prima, & tanquam ſemina conſiderantur; quæ ex ſententia Platonis in tertio de Legibus ſunt Principatus vnius, & Principatus populi. Verba Platonis hæc ſunt. Audite modò: Duæ gubernationum Ciuilium quaſi matres quædam ſunt; ex quibus ſi quis alias dixerit originem ducere, rectè vtique dicet: quarum alteram Principatum vnins, alteram Populi appellare decet; Alterius quoque ſummum tenere Perſarum genus, alterius nos putandum eſt: cæterę verò formæ omnes hinc (vt dixi) variæ componuntur. Hęc Plato. Ariſtoteles autem in quarto de Repub. capite 3. ſimilem opinionem referens inquit. Maximè vero duæ videntur eſſe: quemadmodum de Ventis dici ſolet, C alios eſſe Boreales, alios Auſtrales, cęteros autem Ventos horum eſſe exuperantias; ita etiam Reſpublicas duas eſſe, Popularem ſcilicet, & paucorum potentiam. Et poſt pauca: Sed certè verius ac melius eſt, vt nos diuiſimus; duarum, vel vnius rectè cōſtitutæ, cęteras eſſe tranſgreſſiones, &c. Adeò quòd Ariſt. vnicum ſtatuit caput, vnicumq́ue Principium; optimè ſcilicet conſtitutum imperium, in qno Virtus dominatur; cæteras cenſet nuncupandas eſſe tranſgreſſiones. Videtur itaque Ariſtoteles cum Platone (ſuo more) pugnare: at vtriuſque profectò ſententia, diſtincta tamen conſideratione, vera eſt. Vel enim inſpicimus vniuersè compoſitionem omnem Ciuilium adminiſtrationum, ac ita rectè loquitur Plato: in omni enim rerum compoſitione, primò inueniuntur duo extrema, mox cætera ex eis conſnrgunt; variaque ſunt, quatenus ad vnum vel ad alterum magis inclinant: vt conſtat de colorum, ſaporum, odorum, harmoniarumq́ue conſtitutione, necnon cæterorum conſimilium. Vel conſideramus primum perfectione; quod ſit Caput, Regula, & Menſura perfectionis vniuerſę latitudinis; a quo cętera magis, vel minus recedant: ac ita rectè lo D cutus eſt Ariſtoteles; qui optimum conſiderauit, cętera dixit eſſe declinationes ab eo. Diſtincta itaque conſideratione Ciuilium adminiſtrationum varia ſtatui poſſunt Principia; ac ea ſunt partim vnum, partim duo: Ex quibus principiis prodeunt tres ſimpliciores formę; quarū quęuis in duas diſtribuitur, in probam, & improbam. Imperiū enim vel eſt apud vnum, vel apud paucos, vel apud multos. Si apud vnum: dum fuerit legitimum, a virtute directum, ad populorumq́ne ſalutem ordinatum, Regiū eſt: oppoſitum Tyrannicum. Si apud paucos: dum fuerint Virtute prędíti, & cum Virtute, ac pro virtute imperent; dicitur Ariſtocratia, ſiue optimorum Imperium: dum verò qui præſunt, virtute caruerint, eamq́ue neglexerint, propriis cupiditatibus indulgentes, paucorum poteſtatem conſtituunt. Si demum imperium fuerit apud multos: vel eſt cum legibus rectè formatis; & dicitur Imperium, ac reſpublica popularis, cum Legibus: Vel rectis legibus non ſubiicitur, & dicitur Popularis ſine Legibus. Hę ſunt ſex ſimpliciores formę, quę inter ſe vel facilius, vel difficilius commutari poſſunt; quę diſtinctius in progreſſu declarabuntur: Harum tres ſunt pro

bę,

Ordo forma rerum.

Semina Rerump.

Opinio Platonis.

Opinio Ariſt.

Conciliū.

Sex ſimplices Imperii formæ.

bæ, non quidem æquè, ſed ordine aliquo; & de hoc conueniunt, quòd communem A
vtilitatem quærunt & magnifaciunt: Aduerſæ verò omnes, ſuis affectionibus indulgent, deque propria vtilitate ſunt ſolicitæ; & propterea improbæ ſunt.

Ex quo petenda ſit Rerumpublicarum Diſtinctio. Cap. VIII.

Opinio Platonis.

CONſpicua ſatis eſt diſtinctio trium generum Publicæ Adminiſtrationis: at vnde ea petenda ſit, & ex quibus principiis primò & per ſe prodeat, non ita eſt conſpicuum. Plato in libro de Regno viſus eſt a numero diſtinctionem ſumpſiſſe: dixit enim Publicam adminiſtrationem, vel eſſe vnius, vel paucorum, vel multorum: Si vnius; eſt Regnum, & Tyrannis: Si paucorum; vel eſt optimorum, vel deprauatorum: Si multitudinis, ea a veteribus non diuidebatur ſed nōīe cōi dicebatur Popularis: a Platone autem diuiditur; quia vel eſt cū Legibus, vel ſine illis. Sic itaque Plato a numero imperantium viſus eſt diſtinctionē ſumpſiſſe: B

Opinio Ariſt.

quē ego in præcedente Capite, ob conſpicuitatem diſtinctionis, ſequutus ſum: Ariſt. tamen in tertio de Repub. cap. 5. hanc ſententiam damnat; & non a numero, ſed a regentium conditione, & fine, petendam eſſe diſtinctionem affirmat: & iure profecto. Numerus enim in Reipub. forma eſt aliquid ex euentu, & præter eſſentiam ordinis; id autem, ex quo præſertim oritur ordinis varietas, eſt finis, & conditio gubernantium aſpirantium ad finem. Et hoc redditur conſpicuum: quia ſi illi, qui Rem pub. adminiſtrant, fuerint Pauperes, ignobiles, & pauci; ab hac ratione finis, & conditionis imperantium, ſtatus ille popularis nuncupabitur: Accidit tamen magna ex parte, vt pauperes, & ignobiles multi ſint; ideo eorum adminiſtratio popularis, & multorum nuncupatur. Similiter ſi illi, qui præſunt, fuerint nobiliores vel ditiores: quamuis fuerint plures, quàm qui obtemperant; tamen eorum imperium nuncupatur Reſpublica optimatum, vel paucorum poteſtas: non enim, quia pauci ſunt qui imperant, dicitur optimatum, vel paucorum; ſed quia, vt plurimum, nobiles & diuites pauciores ſunt: Non itaque diſtinctio primò & præſertim a numero petenda eſt; C
ſed a fine, & conditione hominum conſpirantium ad finem. Nam vel quæritur vtile & bonum proprium, & ea eſt deprauatio; vel quæritur bonum commune: Et hoc vel quæritur ab vno viro probo, & Principe; & eſt Regnum: vel a variis nobilibus virtute præditis, qui magna ex parte pauci ſunt; & dicitur imperium optimatum: vel quæritur a pauperibus & vilibus Lege directis, qui (vt plurimum) ſunt multi; & dicitur ſtatus Popularis. Finis optimatum & Regis, eſt honeſtum, honor, gloria, & quæ cum virtute ſunt iuncta: Finis imperii popularis, eſt ea, quæ libertas ab eis dicitur; quæ, dum eſt ſine Legibus, eſt potius pernicioſa Licentia, quàm re vera libertas: Finis poteſtatis paucorum, ſunt diuitiæ & vtile proprium: Finis Tyranni eſt expletio propriarum cupiditatum. Sic itaque Ariſtoteles a Platone diſſentit, & recta ratione ſententiam eius euertere videtur: at ſi rem accuratè perpendimus, inueniemus; quòd vt Ariſtoteles rectè ſentit, ita Plato non longè a vero recedit. Petenda quidem primò diſtinctio eſt a fine, & a conditione conſpirantium in finem, neque hoc latuit Platonem; optimè enim ipſe quoque ſingulos fontes nouit, I
ex quibus differentiæ hauriri poſſunt; dixit enim in eodem libro de Regno; Reſpublicas inter ſe diſtingui, vno, paucis, multis, paupertate, diuitiis, violentia, voluntate, legibus, & arbitrio. Adeò vt dicere valeamus diuiſionem ex variis peti poſſe, quos omnes modos nouit Plato: eorum autem modorum nonnullos eſſe primos, & principales; alios externos, notiores, & magis populares: Ariſtoteles principalē, internum, & per ſe conſiderauit; Plato popularem, & externum: adeò vt re vera nulla de ſententia ſit Lis. Poſſunt autem hę ſimplices Imperii formę ita circumſcribi:

Fines variorum imperiorum.

Diſſenſio Platonis et Ariſt. & cōſenſio.

Deſcriptiones imperiorum.

Regnum quid.

Quid Tyrannis.

Quid imperium optimorum.

Regnum eſt imperium legitimum vnius, honeſtum communeque bonum Populorum ei liberè obtemperantium quærentis: Tyrānis eſt imperium illegitimum vnius, violentia populis imperantis, de proprio bono ſoliciti: Optimorum Reſpublica eſt Imperium nobilium virtute inſignium, qui vt plurimum ſunt pauci, commune honeſtum ſui virtute quærentium: Paucorum poteſtas eſt imperium ditiorum, qui magna ex parte ſunt pauci, proprium commodum & vtile quærentium: Status popularis

A laris ſubiectus legibus, eſt imperium Populi & egenorum, libertatem, communem- Quid poteſtas paucorum.
que vtilitatem legitimè quærentium; hi autem, vt plurimum, multi ſunt: Status po
pularis ſine legibus eſt imperium egenorum, licentiam propriumque vtile quæren- Quid ſtatus popularis.
tium. Hæc ſunt ſimplicia & prima Ciuilis adminiſtrationis capita, multis varietati-
bus obnoxia; quæ vel ex auctoritate, vel ex modo electionis, vel ex numèro, vel ex
maiori & minori nobilitate, diuitiarumque copia, & inopia, ortum ducunt: a qui-
bus diſtinctius explicandis ſuperſedendum cenſui, cum ſolùm prima capita mihi ex-
plicanda propoſuerim.

De Formis Ciuilis Imperij, quæ ex Mixtione Sex enumeratarum prodeunt. Cap. IX.

QVoníam Ciuilia Imperia ex congreſſu, publicaque hominum conſpiratio
B ne conſurgunt; quorum affectiones ſunt variæ, ſententiæ diſtinctæ, pro-
penſiones frequenter pugnãtes: inde oritur, vt Ciuilium gubernationum
formæ, vel rarò, vel nunquam, ſinceræ & purę inſpicianrur; nomen ta-
men ab eo recipiunt, quod in eis præſertim fulget & dominatur: Accidit tamen, vt
nonnunquam permixtio adeò ſit conſpicua; vt proprio quodam, diſtinctoque no-
mine deſignari mereatur. Permixtionum nonnullæ modo aliquo ſunt naturę conſcn
taneæ, quæ ſeruari poſſunt: aliæ penitus naturę aduerſæ; quæ, niſi ab alienis, a ſe-
metipſis intrinſecus confunduntur, & diſperduntur. Naturæ conſcntaneæ illæ ſunt, Mixtiones potiores.
quarum fines non inuicem pugnant, ſed ſibi mutuò conſentiunt: at illæ, quarum fi-
nes & propenſiones inter ſe pugnant, ſunt potius confuſiones & internæ diſſenſio-
nes, quàm re vera imperia Ciuilia; & ſe habent perinde, ac Monſtrum pręter natu-
ram affectum, cuius pars vna voret alteram. Cum etiam ciuilia Imperia inuicem mi
ſceri poſſint; ea permixtio & complicatio poteſt eſſe, vel ex duobus tantùm, vel ex
pluribus: Si fuerit ex duobus; cum ſimplicia imperia ſint ſex, ex eis prodire poſſunt Mixtio ex duob', vel ex pluribus.
C quindecim connexiones; vt vnicuique accuratè rem conſideranti poteſt eſſe notũ: Si
autẽ cõnexio fuerit ex tribus, vel etiam ex pluribus; plura prodeunt mixta, vt conſpi
cuum eſt: ego potiora enumerabo; nam ex notitia ſimplicium cętera redduntur no Quindecĩ connexiones.
ta, quę ex eorum complicatione prodire valent. Principalis & ſaluberrima eſt ea mix
tio, quę ex Regno & Optimatum poteſtate conſurgit: in qua plures viri probi, inſi Prima mixtio.
gni Virtute decorati, vno communi Principe, quaſi capite, iuncti, fęliciſſimè Rem
pub. gubernant: In qua Reipublicę forma fulget Regia dignitas, cum qua optimo-
rum Ciuium Virtus ita conſpirat, vt ſint tanquam multi Reges vno duce iuncti: ob
quorum conſpirationem in finem honeſtum, Regia dignitas in Tyrannidem labi,
ac degenerare non valet: Ciues enim optimi, Regia Virtute honeſtati, Reges ſunt,
etiam ſi priuatam viuant vitam; cùm probi Regis, probique Ciuis eadem ſit princi-
palis Virtus. Hanc ſeptimam Reipub. formam eam eſſe cenſeo, quam Plato in tertio Plato.
de Legibus inter bonas quartam numerauit; minus rectè (vt cenſeo) a Ficino expli-
catam: in libro verò de Regno, numeratis omnibus, dixit eſſe ſeptimam. Et in vtriſ
D que locis eam cęteris longè pręſtare affirmat: cum enim ex duabus potioribus ſit
conflata; includit vtriuſque facultatem & præſtantiam; nec niſi honeſta, & ſalutaris
eſſe poteſt. Hanc in Ampliſſima Venetorum Vrbe cunctis numeris abſolutam, ſplcn Reſpu. Veneta.
didiſſimeque fulgentem inſpicere nobis datum eſt. Nec ſuſpicari quiſpiam debet (vt
viros quoſdam eruditiſſimos putaſſe noui) Venetorum Remp. mixtam eſſe ex omni Quorundã opinio reiicitur.
bus tribus rectis adminiſtrationibus, portionemque obtinere omnium: inquiunt
enim eam, Munere Principis, obtinere partem Regię; Munere maiorum Senato-
rum, Principaliumque magiſtratuum, quibus Seniores tantùm pręſunt; obtinere
partem Optimatum; Munere demum numeroſę conſpirationis pro publico conſilio,
obtinere portionem popularis: adeò vt ob hos tres gradus, & vnus, & pauci, & mul
ti pręſint; & propterea ex tribus rectis adminiſtrationibus ſit mixta. Hęc ſententia
per ea, quę in pręcedente capite dicta ſunt, ſatis apertè reiicitur: cumulatè enim, cũ
auctoritate Ariſtotelis, tum ratione, oſtenſum eſt; veram & principalem diſtinctio
nem, non ex numero petendam eſſe, ſed ex fine communi, & conditione con-
ſpirantium

ſpirantium in finem: nam viri nobiles (etiam ſi multi ſint) minimè conſtituunt Po- A
pularem adminiſtrationem: in Republica autem Venetorum non minus nobiles il-
li ſunt, qui numeroſo congreſſu ad comitia ſiue commune cõſilium conſpirant; quàm
ſint ſeniores, qui grauioribus Magiſtratibus præſunt: nec finis eorum eſt diſtinctus,
cum omnes quærant commune bonum honeſtum. Eſt itaque Reſpublica illa, præ-
ſertim optimatum, in qua tamen refulget congruenter ſplendor Regiæ dignitatis. Et
quanuis in multorum proborum Ciuium conſpiratione nonnulli inueniantur, qui
minus probi ſint; non propterea euertitur imperium optimatum: quandoquidem in
ſpicere debemus maiorem partem, per quam cuncta ſuffragiis in Magiſtratibus de-
cernuntur, & diriguntur. Hinc etiam oritur, quòd; cum Imperium, quod eſt penes
vnum, ex vnius tantùm mutatione varietur; Imperium tamen, quod eſt penes mul-
tos, non mutat formam, niſi pars maior permutetur: Congruenter igitur Imperium
Regium cum eo optimatum complicatur; ambo enim Virtutem magnifaciunt, ho-
neſtum quærunt, communem populorum vtilitatem inſpiciunt. Et quoniam, dum
Secunda mixtio. datur vnum oppoſitorum, datur & alterum; propterea, vt datur connexio Imperii B
Regii & optimatum, ita inueniri poteſt tanquam octaua forma connexio Tyranni-
dis & poteſtatis paucorum; hę nanque non penitus, ſed in parte ſolùm inter ſe pu-
gnant, propterea modo aliquo ſimul ſeruari poſſunt: vt accidit, dum inter paucos po
tentes, ad libitum, ac pro ſuo commodo imperantes, vnus tanquam caput cæte-
ris pręſtat, cęteroſque ducit: & ſunt tanquam multi Tyranni, vno capite præditi
ſoliciti de proprio commodo, ſuiſque cupiditatibus indulgentes; quaſi Hydra variis
faucibus prędita, Vrbi & orbi pernicioſiſſima, quæ nonnunquam in Vrbibus inſpecta
Tertia Mixtio. fuit: Exempla tamen libenter ſilentio obuoluo. Tertiò necti poteſt Imperium Opti-
matum cum Populari ſubiecto Legibus: veluti, dum Viri nobiles & probi, cum Po-
pulo iuncti, Remp. gubernant; regnantes pro virtute, libertate, & commodo vni-
uerſi Populi: Vt enim nectuntur Reipublicæ formæ, ita nectuntur earum fines; & qui
imperant, partem tradunt vtrique fini, modò in vnum modò in alterum inclinantes,
ob varietatem conditionis imperantium. Hanc mixtionem expreſſit Ariſt. in quar-
Quarta mixtio. to de repub. cap. 7. Cui ea tanquam quarta conexio opponitur, in qua paucorum po C
teſtas cum imperio populari ſine legibus nectitur: & id contingere poteſt, dum vnà
cum Populo conſpirant opulentiores nonnulli, quęrentes commoda partim propria,
partim Populi: quæ connexio varias habet internas pugnas; & propterea huiuſmo-
di Reſpublica eſt tanquam nauis aduerſis ventis continenter agitata, quę diu inco-
Quĩta mixtio. lumis ſeruari nequit. Quinta mixtio ea ſtatui poteſt, quę ex Regia & populari ſubie-
cta legibus conſtat; quod accideret, ſi imperio Populi caput præeſſet; ac vnà conſpi
rantes imperarent, partim pro Virtute, ſi caput ſeruaturum eſt conditionem Regis
partim pro libertate Populi: At huiuſmodi Regia forma circunfuſa a Populi tenebri
cõſis affectibus, parum refulget, citoque obumbrata deliteſcit; parum enim populi
in cura Virtutis perſeuerant, eſt enim tanquam Monſtrum humano capite prædi-
Sexta mixtio. tum. Eius oppoſita eſt ea mixtio, quę conſtat ex Tyrannide & populari ſine Legi-
bus: quod accideret, ſi cum populo imperaret Tyrannus aliquis, tanquam diſſolu-
ti populi caput; & partim quęrerent vtile propriũ populi, partim Tyranni, pręſertim D
tamen Tyranni: quę potius eſt confuſio & pugna, quàm Ciuilis conſpiratio: non
enim egeni diu ſubſtinent, vt maior commodi pars in Tyrannum redundet; nec Ty-
rannus, quòd eam recipiat Populus. Hę ſunt ſex connexiones ex duplici genere Im-
Nouẽ aliæ mixtiones. perii: quæ cum ſint, vel ex ambabus partibus probis, vel ex ambabus improbis; mo
do aliquo in vnum finem conſpirant, & inueniri facilè poſſunt: ſequuntur alię no-
uem: quę cum ſint ex proba & improba parte, inconſtantes ſunt penitus & pugnan-
tes, & propterea negligendę: hę autem ſunt Regni cum Tyrannide, Optimatum cũ
Mixtiones ex pluribꝰ quã ex duabus. Poteſtate Paucorum, Popularis Reipublicæ ſubiectę Legibus cum ea ſine Legibus,
Regni cum Paucorum Poteſtate, Regni cum Populari ſine Legibus, Tyrannidis cum
imperio Optimatũ, Tyrannidis cum populari imperio ſubiecto Legibus, Imperii Op
Duæ mixtiones minus pugnãtes. timatũ cũ Populari ſine Legibus, & demũ poteſtatis paucorum cum imperio popu
lari ſubiecto Legibus. Excogitari deinde poſſunt mixtiones ex pluribus, quàm ex
duabus formis: quarum duę inueniuntur minus pugnantes; & ſunt, vel conſpiratio
Prima. trium probarum adminiſtrationum, vel conſpiratio trium improbarum. Prima eſſet:

ſi

A ſi populus, Viriq; nobiliores virtute præditi, Ducē haberent; cum quo Rempub.gubernarent, quærentes Virtutem, Diuitias, & commoda populi, vnicuique partem dantes. Inquit Ariſt.in quarto de Rep.Carthaginenſes in ſua Rep.hæc tria inſpexiſſe; Lacedęmones verò ſolam Virtutem,& populū: Nomen autem recipitur ab eo, quod dominatur. Talis mixtio reperiretur in Vrbe Venetorum, ſi Populo daretur facultas, vt partem haberet in publicis comitiis. Ei oppoſita eſt mixtio trium improbarum. Cęteræ autem mixtiones, quas excogitare valemus, vel trium, vel quatuor, vel quinque, vel ſex omnium formarum; ſunt Probarum adminiſtrationum cū improbis, pugnantes penitus,& inconſtantes. Colligens itaque dico: maximè conſpirare poſſe formas probas cum probis: minus improbas cum improbis; malū enim nedum deſtruit bonum, verùm etiam ſeipſum, cum ſibi ipſi quoq; ſit aduerſum; minimè demum probas cum improbis. Accidere tamen poteſt, vt etiam hæ nonnunquam inter ſe miſceātur: Veluti Regium imperium cum Tyrannide diceretur mixtum, dum Rex non omni ex parte ſeruaret conditiones Regis, ſed nonnūquam in Tyrannidem inclinaret:
B Hinc dicere de nōnullis cōſueuimus, actiones quaſdā eorū eſſe Regias, alias Tyrānicas. Similiter Imperiū optimatum mixtū eſſet cum eo paucorum; dum qui præſunt, partim probi, partim improbi eſſent,& modò pro virtute, modò pro ſuis cōmodis iudicarent & imperarent. Gubernationes quoq; populares, quorū vna Leges ſeruat, altera ad libitum iudicat, mixtæ modo aliquo eſſent; ſi in parte legibus ſubiicerentur, in parte verò ſuæ cupiditati indulgerēt: Et idipſum de aliis excogitare valemus. Propterea Plato 9.de Repub. dixit, tot eſſe Reſpublicas, quot mores hominum: ac de cōſimilibus pugnantibus mixtionibus duo Paradoxa veriſſima quidem proferre valemus: quorū vnū eſt, Nil ęqualitate eſſe inęqualius: alterū verò, Nil vnitione eſſe ſeiunctius. Et iure profectò: niti.n.ęquare viros inęquales, maxima inęqualitas eſt: ſimiliter dum aduerſi animi ad oppoſita aſpirātes, iuncti ſunt, maximè inter ſe pugnāt; & propterea maximè ſunt ſeiuncti. Inſuper ſeruare in omni tranſgreſſione licet; quòd nomen boni adeò eſt gratum omnibus, vt etiam imperia improba nomen proborum ſibi pro facultate vſurpent: Tyrānus nititur ſe honeſtare nomine Regis: Popularis om
C nis adminiſtratio ſe eſſe legitimam affirmat: Imperium paucorum ait ſe eſſe optimatum: quæritur nomen probi, at negliguntur officia. Et hęc de mixtione ſatis.

Secunda.

Epilogus.

Qūo oppoſitæ miſceantur.

Plato.

Duo Paradoxa.

Nomen boni placet cūctis, at non officium.

Quomodo in Diſtinctis Reipublicæ Formis vario modo ſeruetur Iuſtitia; & quæ earum præſertim Reſpublica, præſertimq́; libera cenſeri debeat. Cap. X.

NVllam Reip. formam ſine Iuſtitia conſiſtere poſſe, conſentiunt profectò oēs; ideo in omni Reipublicæ adminiſtratione, quicunque magiſtratibus præſunt, fatentur ſuum officiū eſſe ſeruare Iuſtitiā: Accidit tamen; vt in aliquo imperio ea, quæ Iuſtitia dr̄, Iniuſtitia potius quàm Iuſtitia cēſeri mercatur. Cum.n.Iuſtitia in cōmutatione,& diſtributione ſit poſita: de cōmutatione nemini dubiū eſt, in omni Ciuili adminiſtratione ſeruādū eſſe mediū Arithmeticū, quod eſt me
D diū abſolutū ęquè diſtans ab extremis; ſemper enim tātum alteri retribuendū eſt, quātum ab eo recepimus: in diſtributione verò præmiorum, dignitatum,& ſimilium, ſeruandum eſt medium Geometricum, collocatum in ęqualitate & ſimilitudine rationū; adeò vt præmia multis danda, pari ratione meritis eorum reſpondeant. Verùm in iudicandis, æſtimādisq; meritis variæ Imperii formæ inter ſe diſſentiunt: In Republica enim Optimatum maximi fit virtus,& merita ex Virtute prodeunt: In Paucorum poteſtate diuitiæ: In Populari quæritur ea, quæ ab illis Libertas dicitur; cuius omnes ęquè ſe eſſe benemeritos profitentur. Cum itaque Ius in diſtributione poſitum (conſenſione omnium) pro cuiusque dignitate & meritis eſſe debeat; quæ merita in variis Imperiis, varia magnifacientibus, vario modo æſtimantur; iure optimo in variis Imperiis Iuſta diſtributio varia apparet: & in hoc poſita eſt perfectio & præſtantia Reipublicæ; vt vnumquodque in ea tanti fiat, quanti re vera,& ex natura rei fieri debet. At hoc dignum conſideratione eſt: Cum Ciuilis adminiſtrationis formæ ſint variæ, quæ earum pręſertim digna eſt nomine Reipublicę? Inſuper, quę earum pręſertim

Nonnunquam Iuſtitia eſt iniuſtitia.

In quo ſit poſita præſtantia Rerumpublicarum.

Quæ pſertim ſit Reſpublica et Libera.

A matum ei cedere videtur: huiuſmodi enim Imperium eſt conſpirantium multorum,
quaſi Regū;quod non videt vnus,videt alter;quod vnus præſtare non valet,alter præ
ſtat; Virtutem,quam ſolam magnifacit, latiorē includit: Ciues ſuos ad Virtutem ve-
hementius inuitat, exactiusq; dirigit;cū iuuenes iudicent,ſolam Virtutem eis parare
viā ad magiſtratus & gradus dignitatis. His accedit,ꝙ Naturæ & conditioni Ciuium
aduerſari vr̃;vt qui meritis non cedunt,nec virtute minus fulgent,dignitatis gradu &
Imperio ſubiiciantur: Natura nos gignit liberos,;non hominem vnum conſtituit no
bis Principem;ſed eos vult Regnare, qui facultatem Regnandi ſibi virtute parant. In
ſuper(vt monet Ariſt.in 3.de Repub. cap. 11.)Plures viri Probi ad imperium conſpi-
rantes, exquiſitius cuncta cognoſcunt, rectius deliberant;minus a recto per præmia
diſtrahuntur, minus ducuntur a perturbationibus; deq; eorum congreſſu perinde ſe
habet,ac dū ex multis modicis conſtituitur ſolenne conuiuiū: Non itaq; iniuria Ariſ.
eo loci imperio optimatū primū dignitatis locum condonare vr̃.Quod confirmatur:
qm̃ ex obitu Regis cōſpicua Populis offertur occaſio pernicioſi tumultus, eminēt pe
B ricula permutationis Imperii, nonnunquam etiam deſunt hæredes;qui ſi adſunt,fre-
quenter ſunt pueri,inexperti,ſecretorumq; non conſcii: quibus diſcriminibus impe-
rium Optimatum non ſuccumbit. Demum vtrique præferendum videtur Imperium
mixtum ex Regio,& Optimatum: hoc.n. ornatum eſt dignitate vtriuſque, munitum
eſt vtriuſque virtute;immuneq; eſt a periculis variis,quibus ea Imperia ſeiuncta ſunt
obnoxia: propterea iure optimo vtilius,honeſtius, diuturniusq; eſſe vr̃. Princeps.n.
vnus, qui in ea mixtione refulget,ciues probos nectit,& ornat: altera ex parte ciues
probi,prudentia, conſilio, & opera,complent attinentia ad imperium; detinentq;,ne
Princeps in Tyrannum labatur. Propterea Plato(vt dixi)quamuis, facta comparatio
ne inter ſimplices, Regiam adminiſtrationē prætulerit; abſolutè tamē mixtionē hāc
apprime ſalutarē affirmauit. Et cum hęc tria Imperia magno apparatu, rationumque
copiis inter ſe de prēſtantia pugnent; Imperium quoque Populare cum ſuis Legibus
inſurgit, & cum libertatē quærat, nulli permittit ſubiici: ſed prēſtantiam ſuam ex eo
oſtendit,quia Natura libertatem voluit eſſe hominis propriam;ſingulos enim genuit
C liberos: quare Imperium populare cum Legibus, libertatem quærens,maximè vide-
tur naturæ hominis conſentaneum. Et confirmatur: qm̃,dum populus vniuerſus im
perat,non pars,ſed cuncti de ſalute Imperii ſunt maximè ſoliciti,cum omnes ſint par
tes eius;quæ per naturam quærunt ſalutem totius. Vt lucidè & expeditè difficultatem
diluamus,nonnullæ diſtinctiones proponendę & perpendendę ſunt. Prima eſt: Aliud
eſt,Imperium eſſe abſolutè dignius ac prēſtantius, & eſſe humano generi accōmoda-
tius: multa inueniuntur abſolutè prēſtantiora,quę nonnullis minimè congruunt: mo
tus in orbem abſolutè eſt præſtantior cæteris lationibus,at non propterea homini ac
commodatior. Inſuper; Imperium eſſe humano generi accommodatius, dupliciter
contingere poteſt: vel ratione eorum, quæ pertinent ad naturam & eſſentiam vni-
uerſi humani generis: vel ratione propriarum conditionum, diſtinctorum homi-
num,diſtinctarumque nationum. His aſſumptis,quatuor profero aſſertiones. Prima
eſt: Imperium Regium eſt abſolutè dignius,& nobilius. Altera eſt: Humano gene-
ri, ex parte conditionum communium cunctis, Imperium Populare cum Legibus
D eſt maximè accommodatum. Tertia eſt: Conſideratis hominibus cum conditioni-
bus propriis Imperio conferentibus, quę ex diſtinctione Virtutis a non virtute pro-
deunt; Imperium Optimatum maximè eis congruit, apprimeque eſt ſalutare; &
præſertim,dum dignitate aliqua Regia iunctum & honeſtatum eſt. Poſtrema eſt: Va-
riis conditionibus hominum, & nationibus, varia imperia ſunt accommodata. Veri-
tas primę aſſertionis eſt conſpicua: quoniam Imperium Regium eſt imitatio Impe-
rii Dei, & dignitatem omnem in vno iūctam habet; per quam vnitionem caput Im-
perii redditur præſtantius, & admirabilius. Neque exiſtimandum eſt imperium Mun
di ſub Principe Deo, mixtum eſſe ex Regio & optimatum, vt nonnulli aſſeruerunt;
idq; cōprobarūt;quia ſecretę Mentes & Angeli, Cæleſtes Ciues,vnà cū Deo Mundū
gubernant. At errant;quia Angeli facultatē omnē a Deo recipiūt,nec ſuo cōſilio vnà
cum Deo Mundū regunt,ſed abſolutè & penitus pro Mundi adminiſtratione dirigun
tur a Deo; De Imperio aūt optimatū iuncto cū Regio ſecus ſe habet: nec debuit Mun
dus alio quàm Imperio abſolutè Regio gubernari, ob eminētiſſimā Principis Dei p-

Nn 2 ſtantiam,

Pro dignitate Imperii optimatum.

Ariſt.

Pro dignitate Imperii mixti.

Plato.

Pro Imperio populari.

Pro reſolutione. Prima diſtinctio.

Secūda diſtinctio.

Quatuor aſſertiones.

Primę aſſertionis explicatio.

Imperium Mundi nō eſt mixtū. Mundo ſolum Imperium Regium congruit.

ſtantiam, qua non ita vnus homo valet præſtare cæteris. De hoc vniuerſi Regno periculum non eſt, vt Monarca in Tyrannum tranſeat, cum ſit ipſum bonum; neque vt ob æqualitatem Virtutis negligatur a cæteris; vel vt per impotentiam, laborem, & inſcitiam minus rectè cuncta diſponat; vel vt per Regis interitum Imperium dilabatur: quibus omnibus hominum genus eſt obnoxium. Erat ſecunda aſſertio; Humano generi, per conditiones cunctis communes, Imperium Populare cum legibus maximè congruere. Ratio eſt: quoniam, dum conſideramus communia cunctis, nulla adeſt varietas; ob quam pars vna, potius quàm altera, præeſſe, vel ſubiici debeat; & præſertim, quia per communia vniuerſo humano generi quilibet homo eſt aptus imperare & regere: At quia homo ſolis communibus conditionibus præditus, nudatus a conditionibus propriis, per quas varii inter ſe diſtinguũtur; non in Vrbibus reperitur, ſed ſola concipitur Mente, propterea ea Præſtantia leuis, & inanis cenſeri debet. Ideo erat Tertia aſſertio: quòd, dum homines conſideramus diſtinctis conditionibus præditos; & illis præſertim, quæ ex Virtute & non virtute prodeunt; Imperium optimatum maximè eis cõgruit: Virtus enim ea eſt, quæ hominem reddit aptum ad imperandum; & propterea ſaluberrimum eſt imperium illud, in quo viri virtute præditi imperant aliis. Hoc eſt iuſtum munere Virtutis Imperantium, vtile ſubditis; qui cum virtute careant, melius eſt vt regantur ab illis: honeſtum, cum virtus maximi fiat, & pertinentia ad illam: ſplendidiſſimum, cum Virtus fulgeat; & præſertim tale eſt, dum Regia aliqua forma in eo refulget. At quoniam variarum Gentium & Populorum conditiones ſunt variæ; nec omnes ęquè ſunt capaces huius præſtantis formæ; ac inſuper nonnullę nationes magis ſunt aptæ ad parendum, aliæ ad imperandum, nonnullę mixtæ: Propterea addebatur quartò, Variis hominum nationibus & cõditionibus Imperia varia eſſe accommodata; ac ita ex varietate conditionis hominum, varietateque officiorum & temporum, varia prodierunt Imperia: Sic inſpicimus tempore belli Regium Imperium maximè fulgere; cum vires ſint vnitiores, reſolutio in occaſionibus celerior, obedientia maior: tempore autem pacis fulgere maximè Imperium Optimatum. Et quotieſcunq; Imperii forma conditioni Populorum quaſi materiei congruenter reſpondet, diu Imperium ſeruatur incolume; vt vice verſa facilè mutatur, dum forma materiei non congruit: Veluti etiam illæ Reſpublicæ citò dilabuntur, quarum Ciues ob propriæ vtilitatis deſiderium, ob Animi inconſtantiam, ob cupiditatem Imperandi, ob inſitum quoddam ciuile diſſidium, rectam Reipublicæ formam recipere non valent; quarum mutatio in melius generatio potius quàm interitus cenſeri debet.

Explicatio ſecundę aſſertionis. — *Explicatio tertię aſſertionis.* — *Explicatio quartæ aſſertionis.* — *Quę Imperia citò dilabantur.*

A B C

De Origine Formarum Reipublicæ. *Cap. XII.*

DEcurſis attinẽtibus ad Materiem, & Formã Publicę adminiſtrationis; cum de Efficiẽte ſit agendum, ab eius origine principum petam. Si hiſtorias Eccleſię ſequimur, quibus conſtantem fidem debemus adhibere, cunq; eis hiſtorias nectimus variorum hominum ſucceſſione & diligentia ſeruatas; ſatis diſtinctè & certè de variorum Regnorum, diſtinctarumq; Rerumpublicarum origine prima, veritatem enunciare valemus; Lucidè enim cognoſcemus principiũ creationis Mundi, ſucceſſionem temporum, originem, curſum, & Periodum variorũ Regnorũ. At ſi cũ Philoſophis loquimur ſuperno lumine deſtitutis, ſolis proprii ingenii viribus per ſigna & coniecturas veritatẽ indagantibus, res erit obſcurior: ita.n.cũ Ariſt. a vero declinãte iudicabimus, Mundũ fuiſſe ſemper; vt in primo libro de cęlo ſe demonſtraſſe exiſtimauit: Cũ Platone dicemus Mundũ, vel fuiſſe ſemper, vel incomprehẽſibili ante nos tẽpore principiũ recepiſſe. Plato.n. in attinentibus ad hominum pietatẽ, Deiq; cultũ, ſemper ſe certũ patefecit; ideo, ꝙ Mundus a Deo ſit productus, a Deo curetur & gubernetur, vbiq; cõſtanter aſſerit: De illis aũt, quę pro pietate, & cultu Dei indña ſunt, ſemper ſe dubiũ patefecit; nec q̃dẽ iniuria: Nã Plato vnà cũ ſuo Socrate hoc ſe profitebatur ſcire, ꝙ nihil ſciret, & propterea de tempore originis Mundi frequenter ſe ancipitem indicauit; veluti in ſexto de Legibus inquiẽs. Scire oẽs oportet hominum generationẽ, vel nullũ vnquã prorſus initiũ habuiſſe, neq; terminũ habituram; ſed fuiſſe omnino ſemper, & fore: aut ſi cępit, inextimabili ante nos tẽpis magnitudine incepiſſe. Inſuper in decimo de Legibus ſimiliter ſe ancipitem indicãs dixit: Si quouis

Opinio Ariſt. — *Opinio Platonis.*

D

A quouis modo cuncta ſimul ſteterint (vt plurimi audent dicere) quem motũ potiſſimũ primũ in ipſis fieri aſſeremus? inquit (vt plurimi audent dicere) quaſi aſſerat hac de re ſe nil decernere audere. Ex quo conſtat; Platonis aſſeclas leuiter inter ſe diſſerere, inaniterq; hac de re diſſentire; an Plato Mundum, vt Ariſt. cenſuerit ęternũ, necne: Perperam etiam Simplicius nititur Ariſt. cum Platone conciliare; nam Plato id eſſe problema dialecticum, pro omni parte probabile, aſſeruit; Ariſt. verò conſtãter cenſuit Mundum fuiſſe ſemper. Quòd ſi in primo Topicorum aſſeruit, id eſſe Problema dialecticum; profectò id dixit, more ſuo afferendo exempla ex opinione aliorum, nempe Platonis: Inſuper eſt Problema dialecticum ob difficultatem; Ariſt. enim conſiderans ea, quæ de Mundi ęternitate a veteribus dicta fuerunt, qui ob difficultatem varia ſenſerunt, nec verum valuerunt oſtendere; dixit eſſe Problema dialecticum: Ipſe tamen cenſuit ſe difficultatem ſuperaſſe, oſtendiſſeq; ęternitatem; vt conſtat ex octauo Phyſicorum, & primo de Cęlo; quanuis re vera id non præſtiterit. De hoc tamen Plato & Ariſt. conſenſerunt; ꝙ principiũ Mundi, vel non datur, vel nobis eſt ignotum,

Inaniter de mundi æternitate nitunt nõnulli Ariſtotelẽ cũ Platone cõciliare.

Explicatur Locus primi Topicorum.

B cum longiſſimè a nobis diſtet. Propterea loquẽtes de origine formarum Reipublicæ, tria eorum conſenſione enunciare valemus: Primum eſt; Reſpublicas a Deo duxiſſe ortum, & a Deo modo vario nobis fuiſſe patefactas: Alterũ eſt; Homines per naturã, internamq; cõmotionẽ, inſtituiſſe ac formaſſe Reſpublicas: Tertiũ eſt; Primas Reſpublicas, primosq; eorũ inſtitutores, vel non dari, vel nobis non eſſe notos; ſed redintegratores, reſtauratoresq; earũ, ſolum cõſpicuos, literisq; ſeruatos fuiſſe. Quę tria quõ debeant intelligi, modò nitar explicare. Aſſeritur primò, Deum nobis imperiorũ formas patefeciſſe, ac ita eorum fuiſſe auctorem: quod non vno, ſed tribus modis contigiſſe, putandum eſt. Primò enim in Deum conuerſi; qui eminenti Prouidentia, incõparabiliq; Iuſtitia, cum ſit vnus, Mundum totũ regit; veri & primi Regni formam inſpicimus: in quo creaturę cunctę; & illę pręſertim, quę Mentis ſunt compotes; pro earũ perfectione reguntur. Secundò conuerſi ad mentes corpore ſolutas, Geometrica ęqualitate cęleſtẽ Rempublicam gubernantes, cęliq; orbes reuoluentes; primã optimatũ formã intuemur: Quanuis.n. (vt dixi) mundi gubernatio abſolutè ſit Regia, &

De quo Plato & Ariſt. conſentiunt.

Tres aſſertiones.

Explicatur prima aſſertio.

A Deo manarũt imperia.

Modus primus.

C non mixta; eaq; Intelligentiarũ, quia ex Deo omnino pẽdent, non ſit abſolutè Reſpublica optimatũ; ſeiuncta tñ ea conſideratione, ꝙ ex Deo omnino pendent, eminenter nobis Imperium optimatũ patefaciũt. Si conuertimur ad Mundũ Mortalẽ, & vnà cũ Platone conſideramus, quõ a Dęmonico populo proximè regatur, vel (vt rectè aiunt Theologi) a poſtremo Choro Angelorum; ſecreta per imaginandi facultatẽ ea conſideratione, ꝙ a ſupernis cauſis dirigãtur: exemplar Popularis Reipublicę inſpiciemus. Demum, ſi connexionẽ ordinemq; cunctorũ magnã Mundi Vrbẽ conſtituentiũ intuemur, ſingularũ rectarũ adminiſtrationũ admirabilem conſpirationẽ inſpiciemus. Hic itaq; eſt modus primus, quo Mũdi Monarca Imperiorũ formas homini patefecit: Secundò; Si humanũ genus cũ eo Iumentorũ & Ferarum cõparamus, inueniemus hominẽ ꝑ naturã Regẽ & Principẽ cęterorũ: ita.n. homo formatus eſt, ut dñari cęteris poſſet; & cũ Deus creaturas cęteras formaſſet, creandũ dixit eſſe eum, qui dñari illis poſſet: Habet.n. homo diuini aliq̃d, per quód cęteris natura pręſtat; ab eiſq; formidatur adeò, vt paruus Aethiops magnũ ducat Camellũ funiculo alligatũ, & Agricola debi-

Modus ſecundus.

D lis feroces Tauros iugo ſubiiciat. Tertiò: Si varia brutorum animalium genera conſideramus, inueniemus, in eorum nonnullis per naturam Regni formam eſſe impreſſam; & pręſertim in Formicis, Gruibus, & Apibus, ſuum Regem ſequentibus. Vario igitur modo Princeps Mundi humano generi formas Publici Imperii patefecit; & propterea Rerumpublicarum formator & auctor, iure optimo prędicari & celebrari meretur. Dicebatur ſecundò, homines per internã Naturę excitationẽ formaſſe Reſpublicas. Homo.n. ſui natura & conditione eſt Ciuile animal ad ſocietates aptũ, per rectã rationẽ ad Ciuilẽ vitã congruenter eſt paratus; ac ob varias eius indigẽtias, nedum monetur excitaturq;, verùm modo aliquo cõpellitur ad Ciuilẽ vitã degẽdã: Ideo Sẽtẽtia fuit Platonis in Gorgia; Ius naturę expoſcere, vt qui melior prudẽtiorq; ſit, imperet ac dominetur: Quã ſniam Ariſt. quoq; in primo de Rep. approbauit. Et hoc præter cætera mirabile eſt, quòd Deus (vt hominem ad publicas adminiſtrationes aptiorem, magiſque procliuem redderet) ſemina & formas Imperii, in eius animo indidit & impreſſit: Mens enim per Naturam eſt Rex cæterarum animæ faculta-

Modus tertius.

Explicatio ſecundę aſſertionis.

Plato. Ariſt.

Reſpublica in animo hominis impreſſa.

tum: Ea vnà cum Ratione & Voluntate, optimatum ſeruat Imperium: Appetitiones A ſenſuum variç, Popularem adminiſtrationem indicant: Ex quarum facultatum con gruente; vel aduerſa conſpiratione, mixtorum imperiorum formæ eluceſcunt. Præterea (vt Plato nono de Repub. conſiderauit) in hominis anima, per Dei Prouidentiam, conſpicuæ eluceſcunt partes illæ, quæ Publicam adminiſtrationem conſtituunt: Tres ſunt partes, ex quibus Ciuile imperium conſurgit; quarum Vna cognoſcit, iudicat, & dirigit; Altera ſuo robore ciuitatem cuſtodit, propulſatque iniurias; Tertia quæſtui dans operam, neceſſaria parat, vt nil Cætui hominum deſit: Tria hæc in hominis anima exactiſſimè inueniuntur: Mens enim & recta ratio ducit: Vis iraſcendi propulſat Iniurias, ac pro ratione pugnat; Cupiditas auara, incumbens quæſtui, neceſſaria quærit. Inſuper; non cum minori admiratione in enumeratis tribus animæ partibus vires, & fines trium Principalium adminiſtrationum inueniuntur: Rex enim quærit honeſtum, & commune bonum; quod competit Menti: Reſpublica Optimatum de honore & gloria eſt ſolicita, & pro honore ac Virtute pugnat; quod facultati iraſcendi congruit: Populus magna ex parte quærit vtile, B & iucundum; quod proprium eſt facultatis cupiendi. Præterea: vt varii homines voluptatibus ducuntur variis; quidam cognitionem veri, vſumque Virtutis magnifaciunt; alii honores; multi diuitias: inde ad varias Reipublicæ formas finibus illis reſpondentes ſunt accommodati, ad eaſque intrinſecus excitantur & commouentur: Demum; Natura hominum nonnullos format aptos ad imperandum, alios ad parendum: quod ſeruari inſpicimus, comparando, tum varios populos & nationes inter ſe, tum gradus varios eiuſdem nationis: Ex imperantium autem & parentium conſpiratione publicæ prodeunt Gubernationes. Sic Prudenter Plato in tertio de Republica dixit: Cum Deus formaret homines; quicunque ad imperandum idonei aptique ſunt, aurum in eorum generatione ipſis permiſcuit, ideo honoratiſſimi ſunt; illis autem, qui ad auxiliandum, argentum indidit; ferrum denique & æs Agricolis, aliiſque opificibus. Similiter, Ariſtoteles in primo de Repub. cap. 9. & 12. dixit, Hominem Virtute in Vrbe præfulgentem eſſe Natura Regem. Rectè igitur dictum eſt; Hominem, Deo Naturaque duce, & per internam excitatio- C nem, Publicas adminiſtrationes formaſſe. Tertia ſupereſt explicanda aſſertio, de qua proximo capite verba faciam.

Tres partes Ciuilis Imperii.

Plato.

Ariſt.

De Ordine Redintegrationis Publicarum Adminiſtrationum. Cap. XIII.

CVm Philoſophi proprii ingenii viribus primam ac veram Mundi originem inuenire non valuerint, nec ad primos Artium Sciētiarumue inuentores valuerint eleuari; inſtauratores earum conſiderarunt, quos tanquam inuentores magnifecerunt & celebrarunt: vt vnà cum Platone in tertio de Legibus, Ariſt. in primo de cęlo, & in primo Meteororum affirmauit. Si igitur humana coniectura inſtauratores Rerumpublicarum indagare cupimus; Platonem in tertio de Legibus imitati, ita dicemus. Quoniam per populares morbos; & præſertim D per inundationes, deleta aliquando fuit hominum multitudo, dirutęque Vrbes; adeò vt valde pauci, illique in Montibus ſeruati ſint: putandum eſt, eos extitiſſe tanquam ſemina futurarum gentium; & niſi eos, ſaltem eorum natos & nepotes, Diſciplinarum & Artium penitus fuiſſe ignaros: in quo humani generis nouo Principio & redintegratione iudicare cogimur, Parentes vnà cū natis & nepotibus neceſſitate coactos in antris degiſſe, & natu maiores, (ita ducente natura) obtinuiſſe Principatum; quorum voluntas, & mores, vicem legum obtinerent: Indeque exiſtimandum eſt ortam fuiſſe Primam Ciuilitatis formam, eamque Regiam, cum Imperium fuerit penes vnum. Mox aucto Nepotum Pronepotumque numero, ſimulq; audaciores multitudine & aſſuetudine redditos, minusq; formidantes impetus & incurſiones ferarū; putandum eſt ad radices montiū auſos fuiſſe deſcendere, familiasq; varias ſimul congregaſſe; Securitatis verò ac ſalutis gratia, ſepibus nonnullis ac vallis męniorum loco fuiſſe vſos: ac ita in vnā quaſi magnā domū vel pagū cōgregatos, inuicemq; diſtin-

Inſtauratores Imperiorum ex ſnia Plat.

Origo Regni.

ctarum

A ctarum familiarum inſtituta varia conferentes, cenſendũ eſt ex eis potiora elegiſſe,
illisque vice Legum fuiſſe vſos. In quo ſecundo gradu, ſecundoque adminiſtrationis
genere, imaginem Imperii optimatum refulgere inſpicimus; Seniores enim variarũ *Imperium optimatũ.*
familiarum cõgregati, quaſi multi Reges coniuncti, optimorum Ciuium Imperium
conſtituunt: Qui deinde aucti numero, vſuque rerum redditi audaciores; iam per cã-
pos (vt ratio monet) cæperunt vagari, terramq; colere, vt ex ea alimenta reciperent.
In huius ſecundi gradus explicatione longè a vero (ni fallor) receſſit doctiſſimus Fici- *Error Ficini.*
nus, cum putauerit eſſe tertium, & non Imperium pro Imperio numerauit; vt etiam
apertè errauit in explicãda quarta Ciuilitatis forma a Platone eo loci relata, vt qui-
uis accuratè locum conſiderans poterit iudicare: cenſuit enim formam quartam eſſe
conſpirationem plurium Regnorum, vel Rerumpublicarum. At plurium imperiorũ
conſpiratio minimè vna Ciuilis adminiſtratio cenſeri debet, ſed multarum conne-
xio: nec debet iudicari optima, cum conſpirationes variorum Imperiorum citò diſ-
ſoluantur; Plato autem eam dicit optimam. Hinc in tertio de Legibus referens conſpi
B rationem trium Regum Argorum, Meſſenum, & Lacedæmonum; eam minimè cen-
ſet formam vnam publicæ adminiſtrationis, nec diuturnam, cum dicat eorum Ciui-
tates fuiſſe diſſolutas. At de his obiter: ſit ſatis hoc notaſſe; vt qui eum legunt, cau-
tiores reddantur: redeamus ad id, vnde receſſimus. Tertiò; adhuc magis aucto Ci-
uium numero, ſecuriores peritioresque redditi, Artibus nonnullis magis neceſſariis
muniti, per campos effuſi, in eis auſi ſunt Vrbes condere: in quibus ob numerum
maiorem, communeque deſiderium regnandi, populare Imperium fuiſſe ortum cen- *Imperium Populare.*
ſendum eſt. Quę tres formę doctè & eleganter ab Homero exemplis fuerunt illuſtra- *Homerus.*
tę: Prima, exemplo Cyclopum in Montium antris degentium: Secunda, exemplo
eorum, qui incolebant radices Montis Idæ: Tertia, exmplo Sacrorum Meniorum
Ilii. Strabo libro 13. hos a Platone enumeratos redintegrationis gradus rectè retulit: *Strabo.*
Errauit tamen addens, vltra tertium dari poſſe & quartum, & quintum: Nam ſi pri
mus fuit in Montibus, ſecundus in radicibus Montium, tertius in Campis; quartus
eſſe potuit in locis Mari propinquioribus, poſtremus mari finitimus, & in Inſulis. At
C vir hic doctiſſimus ordinem locorum tantùm conſiderauit, cum Plato præſertim in-
ſpexerit originem varietatum imperii ſimplicis rectè formati, quod triplex tantùm
eſſe poteſt: & præſertim; quia, dum conſiderantur homines vt effuſi per campos,
iam conſiderantur vt poſtrema ſecuritate præditi; ex quibus popularis adminiſtratio
conſurgit. His Plato in eodem dialogo quartam addit formam; quę non ſimplex, ſed
mixta eſt; inquiens: Nunc verò quarta hæc nobis Ciuitas venit; aut ſi vultis, quar-
tum hoc hominum genus, quod & quandoque alicubi habitabit, & nunc habitat &c.
Indicans formam illam Reipublicę, cuius condebat Leges; quæ mixta erat, non ſim
plex; vt lucidè conſtat ex tertio Dialogo de Legibus, quo loci inquit: Neceſſe eſt au-
tem & Principatus vnius, & Principatus populi, participem fore Ciuitatem; ſi Liber-
tas in ea atque Amicitia cum Prudentia futura ſit, &c. Similiter in ſexto de Legibus
dixit, Rempublicam debere eſſe mediam inter Vnius & Populi poteſtatem. Ex his
conſtat: quomodo Plato, partim Naturam conditionemque hominum conſide-
rans, partim occaſiones quæ ei oblatæ ſunt, orginis Imperiorum ordinem patefe- *Opinio Ariſt.*
D cit. Ariſtoteles verò in tertio de Repub. cap. 11. rationem aliam huius Originis ac
redintegrationis tradidit: dixit enim, ab initio conſtitutum fuiſſe Regem, quia diſ-
ficile erat viros plures præſtanti Virtute fulgentes reperiri; præſertim, quia tunc Ci
uitates paruæ forent: Præterea, ob beneficia accepta Regem creauere, quod opus
eſt bonorum virorum: Sed cum poſtea contingeret, vt plures pari Virtute ornati re
perirentur; non amplius tolerarunt Regem, ſed commune quoddam quærentes, Reſ-
publicas conſtituere: Cum verò deteriores facti lucrum ſibi quærerent, ex guberna-
tione Reipublicæ paucorum potentiam ortam fuiſſe cenſendũ eſt; honorabant.n.di-
uitias, ex his verò in Tyrãnides trãſierũt, ex Tyrãnidibus rurſus ad Plebẽ: cũ.n. in pau
ciores redacti ob cupiditatem quæſtus multitudinẽ corroborauerint, tãdẽ inſurgens
multitudo in popularẽ ſtatũ Ciuitatem redegit: factis inſuper maioribus Ciuitatibus
nõ facile eſt aliã, q̃ Popularem Regnandi formã remanere. Hæc Ariſt. qui varias ab il *Terti⁹ modus redintegrationis.*
lis Platonis conſiderauit occaſiones: & putandum eſt; vel temporibus variis, vel in di
ſtinctis Vrbibus, vtrunque contingere potuiſſe. Valemus & tertiò nos originis ordi-

 nem

nem hunc in modum excogitare: Cum enim per Naturam nonnulli gignantur homines maximè apti ad imperandum, ducendum, & regnandum (vt experientia nos docet) putandum eſt homines primò diſperſos ac diſſipatos, per aliquem ſimilem, inſtinctu quodam propriæ naturæ fuiſſe coniunctos & congregatos; cui cum cęteri ad parendum faciliores ſponte & liberè pareant, Regnum conſtituunt. Et quoniam homines primò diſperſi magna ex parte erant Paſtores, nomenque Paſtoris apud eos erat celebre, ideo & per originem & per metaphoram Rex quoq; Paſtor dicebatur; veluti apud Homerum Agamemnon dictus eſt Paſtor, vt etiam retulit Ariſtoteles lib. 8. Moralium Nicomachiorum cap. 10. Hoc nos docent Hiſtoriæ contigiſſe Cyro, qui inter Paſtores nutritus euaſit Rex Mędorum; necnon Tamburlano, qui eadem via ad Imperium Scytharum aſcendit. Mox primo Rege defuncto; perſpecta vtilitate, quæ ex eo in cæteros redundauit; putandum eſt ſucceſſorem, vel vno, vel alio modo fuiſſe electum. Et quoniam conditiones Regis, tanquam viri omni ex parte perfecti, variæ ſunt, quæ rarò omnes in eodem inueniuntur: propterea facilè contingere potuit, vt; cum Rex nouerit ſe non poſſe cuncta præſtare, quæ ad Regem pertinent; ſibi ſocios aſciuerit, ex quibus vnum quaſi corpus conſurgit, cuncta perficere valens, quæ non valet vnus: & inde prodit forma Optimatum, conſpirante ad eam virtute multorum, deſiderioque honoris, & imperii. Ex Republica Optimatũ in Popularem facilis eſt lapſus: tum, quia pauci per filios & nepotes in multos tranſeunt egenos; tum, ob hominum regnandi deſiderium, multitudiniſque vires. Ex quibus omnibus redintegrationis modis apertè conſtat, veram eſſe ſententiam illam Ariſtotelis; Publica omnia Imperia ex regno manaſſe, ac eſſe quaſdam ab eo de generationes. Hos omnes redintegrationis modos putandum eſt in variis Terræ partibus locum habuiſſe: non enim ordines illi neceſſarii ſunt; ſed ob varias occaſiones, conditioneſque hominum putandum eſt in variis Vrbibus fuiſſe varios. At Pulchra oritur dubitatio: nam eſt ſententia Sapientum, a Cicerone approbata; Philoſophiã eam fuiſſe, quæ diſſipatos homines congregauit, Imperiaque formauit: quomodo itaque nunc, Philoſophia ſilentio obuoluta, modos alios originis patefecimus? Cui difficultati reſpondens dico: Sententiam illam Ciceronis, minimè veram eſſe de prima illa rudi hominum congregatione, Naturę potius inſtinctu quàm Arte & Philoſophia elaborata; ſed de abſoluta, perfecta, rectẽq; ordinata Republica: Vt enim inquit Ariſt. ſub initio primi Rhetoricorum; dum aliquid poteſt fieri Natura & Arte, longè rectius fit Arte quàm Natura tantùm. Philoſophia igitur rudioribus hominum congregationibus, inchoatiſque Imperiis poſtremam manum adhibuit; errores remouens, rectè formata firmans, exactiſſimiſque Legibus perficiens: Perinde enim de imperiis ſe habuiſſe putandum eſt, ac alibi aſſerui contigiſſe de Artibus; quę, quãuis dicantur filię Philoſophię, ante Philoſophiam tamen prodierunt in lucem.

Cur Reges dicantur Paſtores. — A

Publica Imperia ex Regno manarunt. — B

Dubitatio. — *Solutio.* — C

De Fine Cuius Gratia formatæ ſunt Reſpublicæ. Cap. XIIII.

DEcurſis cęteris Imperiorum cauſis; vt eorum conſiderationi congruentem finem imponamus, ſupereſt vt conuertamur in finem, & de eo verba faciamus. Finis Publici Imperii, vt eſt pręclarus & illuſtris, ita ſatis eſt conſpicuus. De ratione & eſſentia Finis eſt bonum: Quod bonum diuiditur in honeſtum, vtile, & iucundum; In bonum animi, corporis, & externum; In bonum proprium, & commune; In bonum ſui, & aliorum; In bonum Naturę, Humanum, & Diuinum. Hęc omnia bonorum genera mirabiliter iuncta, in fine Publici Imperii ſplendidiſſimè fulgẽt: Finis enim Reipublicę duplex eſt; vnus proximus, & eſt, vt congruenter gignamur, nutriamur, ſeruemurq; incolumes; alter poſtremus, & eſt vt bene ſimus. Quatenus pertinet ad primum: munere Ciuilis Imperii, degentes in Vrbibus; nedum ab inimicorum inſidioſis inuaſionibus, ferarumque incurſionibus liberamur; verùm inſuper bonis cunctis, pro mortali hac vita opportunis, vel neceſſariis, cumulatiſſimè abundamus: Nam homo animalium omnium maximè eſt egenus, & propterea Ciuile eſt animal; vt per multorum cõmunem cõſpirationem, indigentiis mederi, & ex impotentiſſimo potentiſſimus reddi valeat: ita naturę inſtinctus, ratio, & neceſſitas, coegere homines; vt congregarẽtur in Vrbibus, Vt

Finis Imperii. — D

Diuiſio boni.

Finis Reip. duplex.

A Vt verò pertinet ad finem poſtremum, neminem latet, finem vltimum hominis eſſe ſummum bonum in vſu Virtutis collocatum; hoc in cœtu, & congreſſibus hominũ cumulatiſſimè fruimur: Rectè.n.formatę Reſpublicę a Virtute prodeũt,in vſumq; virtutum diriguntur; vſus autem virtutis, quò eſt communior & magis publicus, eò potior cenſeri debet: Ita cœlum eſt tanquam commune Imperium Angelorum, in cuius adminiſtratione ſummo bono fœliciſſimè fruuntur: Orbis Mortalium eſt communis Vrbs ſimplicium corporum, in quorum congruente ordine bonũ eorum eſt collocatum. Duplicem hunc finem Ariſtoteles in primo de R. P. cap. 2. patefecit inquiens: Ciuitas cuncta includit quæ ſunt ſatis, conſtituta vt viuamus, exiſtens autem bene viuendi gratia: Et in primo de cura familiari dixit; Ciuitas eſt multitudo domorum, agris & pecunia vt ſatis eſt abundans, vt bene viuamus &c. Vtilis profectò his, qui congregantur, eſt vna Domus, & Antrum; vtilior Pagus, adhuc vtilior Vrbs, vt demum vtiliſſimus eſt vniuerſus Orbis: qui eſt quaſi communis Ciuitas Deorum & hominum, cuius magnæ ciuitatis Vrbes particulares ſunt imagines Ariſtoteles.

B quædam & adumbrationes. De ratione ſummi boni præſertim eſt, vt ſit vnũ; ideo cuncta eatenus ſummo bono fruuntur, quatenus in verè vnum conſpirant, in quo nectuntur & colligantur: in vnum conſpirant homines in propria Domo, mox magis in Pago, adhuc magis in Vrbe: & demum maximè; dum ſupra Terrenas Vrbes eleuati, in Dei Ciuitatem aſcenſi, cum Deo verè & eminentiſſimè vno fœliciſſimè connectuntur, eoque vnitiſſimè fruuntur. Ideo in Vrbibus Præclara erigũtur Templa, vt moneantur ciues eorum vnitionem ad id verè vnum debere dirigi: Et Vrbes illæ, in quibus vera Religio negligitur, vero fine ſunt deſtitutæ, & non niſi æquiuocè merentur cenſeri Vrbes; nam Vrbes ſunt, tanquam parui orbes ad Principem magni orbis nos eleuantes, ad imaginem Cęleſtis Ciuitatis conformandæ; adeò vt de Vrbibus ſecus conformatis id congruenter dicere valemus, quòd fruſtra earum ciues pro ſalute ſui Imperii vigilant, cum id non cuſtodiatur a Deo. Mira itaque & incomparabilis eſt vtilitas, quæ ex vnitione Ciuium in rectè inſtituto Imperio conſurgit: munere enim eius, Corpus rectè ſeruatur, & bene valet Animus: inſuper

C eiuſdem vnitionis beneficio, fruimur honeſto in probis actionibus inſito, fruimur iucundo ex congreſſu & familiari vſu conſanguineorum & amicorum prodeunte, fruimur vtili ex varietate officiorum & Artium conſurgente, fruimur munere facultatum omnium & virium: Beneficio enim Reipublicæ homines ſinguli, qui ſeiuncti impotentes ſunt & debiles, in vnum veniunt, vnumque quaſi magnum & potentem hominem conſtituunt; qui ex ſe ſibi eſt ſatis, cuncta vincit, mortalibus dominatur, Terræ & Mari imperat; pars parti, ſingulę toti, totumque ſingulis partibus mirabiliter prodeſt; in quo naturalis andipathiæ, & ſympathiæ, ſiue conſenſionis & diſſenſionis vis ſplendidiſſimè fulget. Hic eſt verè potens Coloſſus, verè robuſtus Gigans, oculatiſſimus Argo, & demum vera forma perfecti Androgyni a Platone in Conuiuio celebrati.

De Magiſtratibus, & primò de eorum Neceſsitate, ex Fine ſumpta.
D *Cap. XV.*

Ciuitas, quaſi corpus quoddam omni ex parte perfectum congruente ratione humano corpori reſpondet: vt enim in hominum corpore membra inueniuntur varia, officia diſtincta, munera inter ſe ordinata, nonnulla magis, alia minus principalia; ita tamen, vt omnia ad vnum primum, ſine quo ordo non ſeruaretur, referantur, ad vnumque poſtremum finem dirigantur: ſimili modo in Vrbe & vniuerſa Publica adminiſtratione, magiſtratus varii inueniri debent, ex vno Principali magiſtratu pendentes, in vnumque communem finem directi; qui finis eſt ſalus, vita, perfectio, & conſeruatio Reipublicæ, communiſque boni. Nam forma Reipublicæ, non ſecus ac forma totius Mundi, in ordine eſt collocata: ordo Publici imperii in Primo Magiſtratu vt in origine viget, a quo tanquam a corde in cęteros effunditur, ab eo vires auctoritatemque recipiẽs: Dempto ex Vrbe magiſtratuum ordine, non amplius in ea viget Ciuilis adminiſtratio; Forma Reipublicæ.

tio; ſed ordinata ſeries in Chaum vertitur, & ciuilis congregatio in tumultuoſam A
confuſionem: Ablatis magiſtratibus, Leges, quæ ſunt vita & ſalus Reipublicæ, vt
Magiſtratus quid. mutæ ſilent, vt inanimes languent, vt extinctę deliteſcunt; Magiſtratus enim eſt Lex
loquens, eſt mandatum auctoritate & robore munitum, eſt Imperium iudicio & interpretatione ſuę ſententię pręditum; quod nedum imperat, verùm inſuper curat,
vt mandata ſeruentur. Et cum Leges apprime ſint communes, nec ſingula valeant
præuidere; deque cunctis decernere, quæ hominibus euentura ſunt: Magiſtratus
earum defectui ſubueniunt, ſingulis euentis a Legislatore non prouiſis conſulunt;
& iudicio a principio fineque Legum directo, cuncta congruenter diſponunt. Hinc
Aequitas. oritur Aequitas, ſpecioſiſſima Magiſtratuum proles; quæ eſt ſplendor Prudentiæ,
abſolutioque Iuſtitiæ; ſine qua Leges rigidæ nimium, nimiumque ſeueræ iudicandæ eſſent. Formandi itaque magna cura ſunt Magiſtratus; nedum vt Reſpublica ſit,
verùm inſuper vt bene ſit, diuque ſeruetur.

Quid ſit Magiſtratus, & quæ eius Forma. *Cap. XVI.* B

MAgiſtratus (diſtincta conſideratione) & facultas, & Imperium, & officium dici poteſt, rectius tamen officium dicitur; cum facultas ſit nomen
nimium commune, & Imperium de vniuerſa Reipublicæ forma cōgruentius dicatur: propterea Magiſtratum definiendum cenſeo; vt ſit offi-
Definitio Magiſtratus. cium vni Ciui vel pluribus competens, formæ Reipublicæ accōmodatum, pro conſtitutione & conſeruatione Publici imperii, eiusque fine aſſequendo. Hoc officium
eſſe poteſt, vel principale ex alio non pendens, & huiuſmodi eſt Magiſtratus primus; in quo primo viget forma Reipublicæ, qui in Varia Imperii forma eſt varius:
Nam in Regno eſt ipſummet officium Regis; in Imperio optimatum eſt prima proborum ciuium conſpiratio, ex qua auctoritas manat in alios; in populari eſt communis
Magiſtratus dupliciter vſurpatur. Populi congregatio, publicumque eorum conſilium. Et conſiderandum, quòd Magiſtratus dupliciter vſurpatur: nonnunquam latè, vt includit etiam Principatum Im- C
perii; in qua ſignificatione tradita eſt eius definitio: nonnunquam verò vſurpatur,
vt a principatu diſtinguitur, & ex alio pendet; veluti dum dicimus, congregari comitia pro creandis magiſtratibus: Nunc itaque Magiſtratus & officium latius vſurpatur; ideo diuiditur in Principale iam explicatum; & non principale, ſed ex alio pendens, ab alioque auctoritatē recipiens. Officium principale ſibi primò finem ſtatuit
vniuerſum Imperii bonum, ad idque cuncta pro facultate dirigit: cætera officia diſtinctis partibus & mediis ſunt deſtinata; actionibusque variis præſunt, vel magis,
Magiſtratus prim^s. vel minus dignis, ac neceſſariis. Magiſtratus primus Leges condit, vel conditis auctoritatem præbet, vniuerſamque Legum conſeruationem curat; cęteri verò pertinentia ad partes perficiunt: ex quorum omnium conſpiratione vniuerſa conſurgit
Reipublicæ forma, vel recta, vel deprauata; quatenus conſpirantia, vel rectè, vel
perperam ſunt conſtituta. Et quoniam Imperiorum verum caput, optimusque cuſtos eſt Deus; ideo prima Imperii cura eſſe debet de cultu Dei, rectaque religione;
ex hac enim cæteræ curæ formam, ſpiritum, facultatemque recipiunt. Propterea D
iure optimo apud Aegyptios idem erat magnus Rex, magnus Sapiens, magnusque
Sacerdos: nec licebat cuipiam ſine ſacerdotio, hoc eſt ſine recta religione, imperare.
Forma Magiſtratuū duplex. Forma Magiſtratuum eſt duplex, vna externa, altera interna: Forma externa
eſt numerus ciuium, tempus perdurationis, gradus dignitatis, & ſimilia: Forma
autem interna eſt auctoritas, facultas, officium proprium cum Lege & Iuſtitia coniunctum: Forma externa ad internam dirigitur, de qua præſertim tenemur eſſe ſoliciti. Diſtinctio primorum Magiſtratuum, primò & præſertim ſumitur ex diſtinctione vltimi finis uariorum Imperiorum: diſtinctio verò cæterorum Magiſtratuum, ſumitur ex fine proximo proprii officii, relato ad finem poſtremum.

De

A *De Materie Magiſtratuum: hoc eſt de Ciuium Conditione, quibus Magiſtratus congruunt; & de Materie, in qua verſari debent.* *Cap. XVII.*

OMnis forma materiem expoſcit ſibi recta ratione reſpondentem: quare ea magiſtratuum, cum ſit forma præclariſſima, materiem expoſtulat inſignem, congruenterque paratam; vt in ea primò exactiſſimè recipiatur, mox recepta ſplendidiſſimè fulgeat: Huiuſmodi materies ſunt rectè educati, aptéq; inſtituti iuuenes; nemini enim (vt monebat Plato) confidenda eſt Reipublicæ adminiſtratio, in cuius animo informis perturbataque Reſpublica inuenia tur. Vt autem Ciues ad obeunda magiſtratuum munera parati ſint, tria requirũtur: primò, vt ſciant adminiſtrare: ſecundò, vt velint: tertiò, vt poſſint. Pro ſcientia
B neceſſaria eſt exacta cognitio finis Reipublicæ, in quem cuncta dirigi debent: inſuper exacta cognitio mediorum pro aſſequendo fine; quæ media rectè formatę Leges nobis diſtinctè patefaciunt, propriaque Prudentia comprobat. Ideo iure optimo Philon Iudæus in libro de Creatione Principis aſſeruit, teneri Principem manu propria compendium Legum ſcribere, vt eas ſibi familiariſſimas reddat: Idipſum vnuſquiſque ſeruare deberet, qui magiſtratus formam congruenter cuperet ſuſcipere. Vnà autem cũ notitia Legum requiritur Prudentia propria; quia ea eſt mediorum indagatrix, duxque tutiſſimus humanarum actionum: quæ cum homini ſine rerum vſu competere non valeat, ideo Ariſtoteles in ſeptimo de R. P. cap. 14. ſententiam illam approbauit; oportere rectè imperaturum, primò obtemperaſſe, ac ſub imperio fuiſſe conſtitutum. Summopere etiam vtilis, ne dicam neceſſaria, cenſeri debet cognitio vniuerſæ Philoſophiæ Ciuilis: ſi enim pro cura corporis ſolùm in medico perito confidimus; cur pro conſeruatione Reipublicæ confidemus in eo, qui ciuili habitu ſit deſtitutus? Propterea rectè Plato in ſexto de R. P. ciues monuit, non prius in
C Vrbibus vllam fore populorum requietem, quàm in ipſis Philoſophi dominentur: hi nanque ſunt qui ſciunt; ſine ſcientia autem nil boni, niſi forte fortuna, efficere valemus. Dicebam, pro ſuſcepturo Magiſtratum requiri ſecundò, vt velit conſeruationem & ſalutem ſuæ Reipublicæ; & iure quidem: vt enim ſine flagranti deſiderio finis de ordinatis ad illum minimè ſoliciti ſumus; ita ſine dilectione ſuæ Reipublicæ, & deſiderio conſeruationis eius, non conſtanter fungitur ciuis munere ſibi crediti Magiſtratus: Et quoniam finem rectum optamus, conſtanteſq; erga illum reddimur per virtutes in more poſitas; ideo tenetur ciuis, vt pro meritis magiſtratui præſit, moralibus virtutibus, & præſertim Iuſtitia, eſſe ornatus. Ita commendandam cenſeo ſententiam illam a Perſarum ſapientibus enunciatam: Neminem eſſe dignum magiſtratu, qui non ſit melior cunctis, qui magiſtratui ſubiiciũtur. Sciat itaque primò, velitque ſecundò ciuis rectè adminiſtrare Rempublicam, vt iure optimo ei tertiò regnandi & imperandi facultas tribuatur: Quæ tertia conditio & facultas in duobus eſt poſita, primò in auctoritate, ſecundò in idoneitate. Auctoritas
D vel eſt propria, ex alio non pendens; huiuſmodi eſt ea primi magiſtratus: vel pendet ex alio, qualis eſt illa cæterorum magiſtratuum. Pertinentia autem ad uires, adhuc ſunt duplicia: uel enim ſunt Publica, ut miniſtri & cuſtodes; vel propria: Ob propriarum uirium inopiam, ciues uel non aſſueti, uel multis impliciti curis, uel nimia paupertate, corporisve impotentia preſſi, non ualent congruenter fungi munere magiſtratuum. Ex his conſpicua redduntur eorum capita, quæ pręſertim requiruntur pro ea materie & ſubiecto parando, in quo Magiſtratuum forma eſt recipienda. Reperitur deinde, præter hanc, alia magiſtratuum materies; & ſunt res illæ, in quibus magiſtratus uerſantur: quæ ſunt materies externa, & materies circa quam uerſari dicuntur. Magiſtratuum enim nonnulli curant diuina, alii humana: Curantes humana, uel curant attinentia ad bellum, uel ad pacem: Et horum nonnulli iura dant aliis, præmiaque & pœnas decernunt; alii utilia, uel neceſſaria pro uictu, proque aliis indigentiis curant: Et frequenter accommodatus uni magiſtratui, non eſt accommodatus alteri. Ideo tenentur illi, quorum officium eſt magiſtratus eligere,

Materies Magiſtratuum.

Tria requirũtur, vt ciues apti ſint ad magiſtratus.

Primò requirĩt ſcientia.

Philon Iudæus.

Secũdò requirĩt voluntas.

Perſarum ſapientes.

Tertiò requiritur facultas.

Alia magiſtratuũ materies.

te, cum officia rerum, tum merita eligendorum ciuium exactè cognoſcere; ne Aedificatori officium pingendi, Pictori verò officium ædificandi imponant. A

De Modis creandi Magiſtratus. *Cap. XVIII.*

Septē modi creandi magiſtratus.

VArii profectò ſunt modi, quibus excogitare valemus creari poſſe magiſtratus; Principales tamen ſunt ſeptem, quorum tres ſunt ſimplices, quatuor verò ex eis mixti: Simplices ſunt, vt eligantur vel ſorte, vel voluntate Principis ſiue votis eligentium, vel ſucceſſione: Mixti ſunt, vt eligantur, vel ſorte & votis, vel ſorte & ſucceſſione; vel demum ſucceſſione, ſorte, & votis; vt dum ex aliqua familia eligendus eſſet magiſtratus, & id fieret ſorte votis approbanda. His ſeptem modis tres addere valemus; quorum vnus eſt, vt ſibi quiſpiam magiſtratum propria pecunia paret; alter, vt violentia illum vſurpet; tertius, vt propriis actionibus & virtute illum conſequatur; veluti ſi Lege ſancitum eſſet, vt qui inſigne aliquod facinus patrat, magiſtratu aliquo ſit honeſtandus: ac ita decem conſurgunt modi, prætermiſſa mixtione ad hos tres poſtremos modos tanquam minus principales pertinente. Quòd in Magiſtratuum electione Fortunæ quoque aliquid condonetur, non eſt a ratione omnino alienum: nam ſi Deus vniuerſi Princeps & caſui & fortunæ in Regno ſuo aliquid concedit; homines quoq; imitati Deū, in cura ſuæ Reipublicæ id ipſum efficere valent: dum tamen id faciunt, tenentur (vt fieri inſpicimus in vniuerſo) non potiora, ſed leuiora ei tribuere; ac ea, de quibus parum refert, vt vno vel altero modo eueniant: ac ea quoque ita ſunt Fortunæ credenda, vt ſi aliquid detrimenti afferant; id vel præcedente Prouidentia dirigi, vel ſequente Prudentia emendari & corrigi poſſit. Vtile autem eſt Fortunæ aliquid condonare, quatuor ob cauſas: Prima eſt, vt ab eligendis magiſtratus minus ambiantur: Secunda; quia inter eos, qui eligi poſſunt, nonnunquam varietas non eſt conſpicua: Tertia, vt electores minus ſeodio ſubiiciant: Quarta, quia fortuita euenta iudicia Dei eſſe videntur. Fortuna in Regno anguſtum habet locū, ob prouidentiam Regiam, cui cuncta ſubiiciuntur; in Imperio optimatum, latiorem: latiſſimum autem in Populari, ob communem, quam maximi faciunt & profitentur, æqualitatem. Cum autem varii ſint modi, quibus eligi poſſunt magiſtratus; ille tamen cæteris eſt præferendus, qui conſultatione & prælectione fit a viris prudentibus auctoritate præditis; quibus cum pertinentia ad officia magiſtratuum, tum conditiones & partes præeligendorum Ciuium, ſint conſpicuæ & exploratæ. Quæ prælectio rite abſoluitur; dum electores a perturbationibus, & ab odio præſertim ac amore, immunes, officia tradunt meritis: conſpicueque iudicant; non ei magiſtratum eſſe tribuendum, qui cum ſit intemperans, gubernare ſe neſciat; nec ei confidendum eſſe Reipublicæ ordinem & tranquillitatem, in cuius animo Reſpublica inueniatur tumultuoſa, ſecumque pugnans; nec ei demandanda eſſe Iuſtitiæ officia, ex quo conſpicua prodeunt Iniuſtitiæ maleficia. Hæc cum in omnium magiſtratuum electione ſeruanda ſint; præſertim tamen in electione Principis, primique magiſtratus conſtitutione ſeruari debent: id enim eſt cæterorum caput; quo perperam affecto, vt cætera malè ſe habeant neceſſe eſt. Propterea hoc ſplendidiſſimis literis animo electorum inſcribendum, altaque mente reuoluendum eſt; quòd qui Principi magiſtratui aliquem præponit indignum, Ciuilem format idolatriam, cum Populis non verum Principem pro vero proponat colendum: quicunque enim præſunt, non robore præſertim, ſed virtute cæteris præſtare debent; ne Populus ſit Ingens Cyclops, oculo captus. Magni momenti eſt virtus Principis, adeò vt iure optimo dicatur; terribiliorem eſſe Ceruorum exercitum Leone Duce, quàm Leonum agmen ducente Ceruo.

Tres alii modi.

Fortunæ aliquid cō donandū.

B C D

Aa

A *An expediat, vt Magiſtratus dentur per definitum tempus, vel vſque in finem vitæ: Inſuper, an Lex Magiſtratui, vel Magiſtratus debeat præeſſe Legi.*
Cap. XIX.

DVM finem proximum, propriumq; officium ſingulorum magiſtratuum
inſpicimus; proculdubio melius iudicamus, vt ciues vſq; in finem vitæ
ei magiſtratui præſint, quàm per breue & definitum tempus: ita enim ma
giſtraruum officia, non frequenter a ciuibus inexpertis, ſed a verſatis ac
peritioribus abſoluerentur: propterea Ariſtoteles ſub initio ſecundi de R.P. dixit,
melius fore, ſi iidem ſemper magiſtratum gererent; modò id fieri poſſet. Verum; ſi
vniuerſum Reipublicæ ordinem, merita Ciuium, finemq; poſtremum Imperii con
B ſideramus; ſecus iudicabimus: alia enim ætas alium gradum magiſtratus expoſcit,
minor vel maior Prudentia magiſtratui præeſſe debet maioris vel minoris momen-
ti, & ciuibus æqualium meritorum non eſt claudenda via ad gradus dignitatis ęqua
les. Expedit tamen, vt magiſtratus primus; qui eſt fundamentum & firmamentum
vniuerſi Imperii, a quo vt a corde virtus effunditur in alios; minus cæteris varietur,
firmusque vel totus vel pars pro facultate ſeruetur: ex eius enim conſpicua permu-
tatione, magna in vniuerſam Rempublicam permutatio redũdat; mutato enim prin
cipio, facilè mutantur ea quæ a principio pendent. Hinc in vniuerſo orbe, ad cuius
imitationem vrbes gubernare tenemur, Principium primum eſt immobile penitus;
de quo Ariſtoteles in 8. Phy. 52. enunciauit, manente principio neceſſe eſt manere
omne, quod continuatur cum eo: ideo motus eius dicitur motus vniuerſi, menſu-
ra, regula, & ſpiritus cæterorum motuum, quaſi ſequentium magiſtratuum. Simi-
liter etiam non eſt inutile, vt magiſtratus nonnulli aliquando per vniuerſam vitam
tribuantur: quod Prudentiæ formantium, ſeruantiumque Rempublicam eſt dere-
C linquendum. At id accurata conſideratione eſt dignum, de quo Ariſtoteles in ter-
tio de Rep. verba fecit: num expediat in rectè formata Republica, vt magiſtratus ſu-
biiciantur Legibus, eisque inſeruiant; vel vice verſa, vt Legibus præſint & domi-
nentur. Rationes occurrunt pro omni parte. Quòd enim dominari debeant Magi-
ſtratus, ex eo oſtenditur; quia Magiſtratus obtinet locum Prudentiæ: Prudentia eſt
Principium, Parens, & Domina Legum; non Lex Prudentiæ. Confirmatur: quia, ſi
vir Prudens rebus omnibus ſemper eſſet pręſens, uel ſi uiri omnes Probi & Pruden-
tes eſſent, inanes eſſent Leges: ſimiliter, niſi Leges conditę a prudentibus ciuibus
ſeruarentur, inutiliter conditę eſſent: ſemper itaque Vir Prudens Legibus præſtare
ac præeſſe uidetur. Præterea: Si Lex dominaretur, periret æquitas; quæ eſt abſolu
tio Iuſtitiæ, per quam non ad amuſſim ſcriptæ Leges ſeruantur. Quod confirmatur:
quia in vniuerſo; quod eſt exemplar optimorum Imperiorum; Deus Princeps opti-
mus Legibus Prouidentiæ, Fati, & Naturæ præeſt & dominatur, non autem ſubiici
tur. Propterea populari uoce dicitur, Regem eſſe ſupra Leges: & Ariſtoteles in ter-
D tio de R.P. cap. 12. enunciauit; uerum Regem abſoluta poteſtate præditum, cuncta
ad libitum, & ex ſua uoluntate gerere: & iure optimo profectò; conditor enim Le-
gum Legibus præeſt, condere autem Leges officium eſt Regium. His accedit; quòd
(ut teſtatur Ariſtoteles in quinto Moralium Nicomachiorum cap. 4.) Iudex eſt ius
loquens, potens, & viuum; Lex ius mutum, mortuum, & impotens: at loquens,
potens, & uiuum, defuncto, impotenti, & muto præeſſe debet. Ex aduerſo tamen
Legi uidetur Principatus competere: quoniam Lex eſt ordo Iuſtitię a perturbatio-
nibus ſeiunctus, qui ordo in homine cum uariis perturbationibus eſt complicatus, a
quibus facilè obumbrari turbarique poteſt. Ideo Ariſtoteles in quinto Moralium
Nicomachiorum, cap. 6. dixit: Itaque hominem non ſinimus imperare, ſed ratio-
nem. Et in tertio de R.P. cap. 12. ait: Regia illa poteſtas abſolutiſſima, qua Rex cun-
cta ſua uoluntate gubernat, uidetur quibuſdam non eſſe conſentanea Naturæ, cum
Ciuitas ex ſimilibus conſtet: Quæ ſimilitudo ſeruatur, dum omnes communibus
Legibus ſubiiciũtur. Inſuper addit: Qui legem præeſſe iubent, uidentur iubere Deũ

Magiſtratus primus minus cęteris varietur.

Confirmatio.

An Magiſtratus pręſit Legi, uel vice verſa.

Rationes pro parte magiſtratus.

Rationes pro parte Legis.

præeſſe

præeſſe, & Leges: qui autem hominem iubet præeſſe, adiungit & beſtiam; libido A
quippe talis eſt, quæ obliquos reddit etiam viros optimos in poteſtate conſtitutos.
Inſuper; Lex accurata experientia, longo rerum vſu, multorumq́ue virorum pru-
dentium conſenſione formatur & firmatur: propterea in eā minus videtur irrepere
Plato. poſſe errorem, quàm in virum vnum huiuſmodi conditionibus deſtitutum. Plato
modò Legem, modò virum Prudentem præponere videtur. Legem quidem in quar
to de Legibus inquiens: Interitum paratum illi Ciuitati video, in qua non Lex ma-
giſtratibus, ſed Legibus magiſtratus præſunt; ſalutem verò illi, in qua Lex ſeruien-
tibus magiſtratibus dominatur: Id ipſum fecit in Gorgia Pindari ſententiam appro-
bans; aſſerentis Legem omnium eſſe Reginam mortalium, & immortalium: & in
Epiſtola ſeptima dixit; Ciuitatem non hominibus, ſed Legibus debere ſubiici. Ex
aduerſo virum Prudentem in libro de Regno præferre videtur inquiens. Vir ſapiens
& bonus, gubernabit ſemper ita populorum ſalutem inſpiciens, vt Nautarum na-
uisq́ue ſalutem inſpicit Nauta; nam ille, non ſcriptis, ſed Arte, quaſi Lege quadam,
nautas ſeruat: ſimiliter vir ille verè Ciuilis, & apud eos qui ita dominari valent, re- B
cta eſt rerum ciuilium adminiſtratio, vim Artis Legibus potiorem adhibens; &c.
Ariſtoteles Platoni aduerſatur. Sic itaque Plato ſibi conſtare non videtur. Et Ariſtoteles ſententiam hanc Platonis
nuper relatam in tertio de R.P. cap. 12. arguit, inquiens; non perinde ſe habere de pu
blica adminiſtratione, ac ſe habeat de Artibus, quarum exemplo vtitur Plato. Res
Reſolutio difficultatis. itaque videtur apprime perplexa, & dubia. Pro cuius reſolutione primò dicendum
cenſeo; aliud eſſe loqui de Rege, & Magiſtratu Principe, & loqui de cæteris ex pri
mo pendentibus. Nam ſi de his loquimur; aſſerendum proculdubio eſt, eos debe-
re ſubiici Legibus, tenerique ſeruare Leges: cum enim ſubiiciantur capiti aucto-
riq; Legum, etiam Legibus ſubiici debent; & ea conditione a primo conditi con-
ſtitutique ſunt, vt conſtitutis ſibique præfixis Legibus obtemperent. Quòd ſi eis li-
ceret Leges mutare: dum id efficerent, cuncta confunderent, a principeq; magiſtra-
tu recederent; in cuius poteſtate eſt, vel leges condere, vel conditis authoritatem
tribuere: Ideo Ariſt. in Ciuili Imperio formandum cenſuit magiſtratum Conſerua-
torum; cui iunctum eſſet officium ſeruandi, & cuſtodiendi Leges. At ſi loquimur C
de Rege, Principalique magiſtratu; dicendum eſt Legem eſſe duplicem, diuinam
Quō Rex ſubiiciat, & non ſubiciat Legi. vnam, alteram humanam. Si de Diuina loquimur; proculdubio Rex, vt ſubiicitur
Deo, ita ſubiicitur Legi eius: cui niſi ſubiiceretur, non eſſet Rex. Si loquimur de
humana, dico Regem dupliciter conſiderari poſſe: primò, vt hominem appetitu ſen
ſuum præditum, cum perturbationibus iunctum, aptum ab eis duci; ac ita teneri
obtemperare, & ſubiici Legibus: ſecundò conſiderari poſſe per ſe, cum reduplica
tione (vt Regem) hoc eſt, vt præditum ſuprema auctoritate; vt formatum forma
Regia, quæ eſt Iuſtitia, & Prudentia Nomothetica, hoc eſt condendarum Legum:
qua conſideratione eſt habitus Legis, eſt Lex viua, Lex Loquens; Lex cum ratio-
ne, interpretatione, & æquitate iuncta; quæ proculdubio præeſt Legi ſcriptæ. Sic
itaque Rex per ſe præeſt Legi, ex euentu ſubiicitur: Et ſi quis eſſet Rex ſolutus pe-
nitus ab humanis perturbationibus, ille abſolutè diceretur præeſſe Legibus; at hu-
iuſmodi eſt ſolus Deus: Rex verò iunctus cum humanis perturbationibus, conſide
ratus vt complicatus cum eis, tenetur ſubiici Legibus a ſua forma Regia prodeunti- D
bus; quibus præeſt, dum conſideratur vt Rex Regia forma honeſtatus. Si quis au-
tem reperiretur, qui nomine tantùm eſſet Rex, deſtitutus autem eſſet interna Re-
Primum quod elicitur. gia forma; ille abſolutè teneretur ſubiici Legibus. Ex his elicitur primò reſolutio dif-
ficultatis, & eſt; quòd Rex per ſe præeſt, ex euentu ſubiicitur humanis Legibus:
Quod ſignificare voluit Ariſtoteles in quinto Moralium Nicomachiorum inquiens;
non hominem, ſed rationem debere dominari: per hominem denotans obnoxium
perturbationibus; per rationem verò Prudentiam ferendarum Legum, & formam
Alterum quod elicitur. Regiam. Elicitur ſecundò, Platonem non ſecum pugnare; nam vtrunq; eſt verum:
& Magiſtratus ſubeſſe Legibus; & Prudentiam Nomotheticam, quæ eſt Regia ratio
Tertium quod colligitur. & forma, eis præeſſe. Colligo tertiò, Ariſtotelem re vera cum Platone non pugna-
re: nam hominem perturbationibus obnoxium debere ſubiici; & Prudentiam, fa-
cultatemq́ue regiam, quæ eſt Lex eminens, debere præeſſe; vterque nouit, & affir-
Quartum. mauit. Colligo quartò: quanuis Regia dignitas ex ſe ſcriptæ Legi præſit; abſolutè
tamen

A tamen tutius eſſe dicere, debere ſubeſſe Legibus, quàm præeſſe. Cuius rei triplex
cauſa aſſignari poteſt. Prima eſt; quia magiſtratus non primi, vt non primi ſunt, om
nino debent ſubeſſe: Altera eſt; quia in Terris Regia forma ſeiuncta a perturbatio-
nibus, vel omni ex parte dominans eis, minimè reperitur: Tertia; quia dum homo
iuſtus præeſt, adhuc dicitur Lex præeſſe: cum homo eatenus ſit abſolutè iuſtus, qua-
tenus Legi diuinę ſubiicitur, eamque ſeruat. Ideo rectè Cicero in libro de Officiis Cicero.
dixit; Eſt igitur proprium munus Magiſtratus intelligere, ſe gerere perſonam Ci-
uitatis, debereque eius dignitatem & decus ſubſtinere, ſeruare Leges, iura deſcri-
bere, eaque fidei ſuæ commiſſa meminiſſe; &c. Colligo quintò; Cum magiſtratus Quintum
ſubiiciantur Legibus, non propterea æquitatem euerti. Ratio eſt: quia æquitas re quod colli
fulget; dum Lex vniuersè loquens, de nonnullis particularibus, quæ indefinita & gitur.
incerta ſunt, nec diſtinctè ſub Lege comprehendi poſſunt, nihil decernit: nam tunc
iudex ſua ęquitate defectui Legis occurrit, non euertens Legem, ſed perficiens: idq;
facit habitu Prudentiæ & Iuſtitiæ, hoc eſt, recta Legis ratione inſpiciens finem Le-
B giſlatoris, in eumque recta ſuæ Prudentiæ ratione cuncta dirigens. Et in nonnullis
Publicis adminiſtrationibus Magiſtratus conſtituitur, cuius officium ſit iudicare ea,
de quibus Lex prouidere non poteſt; vt in tertio de R.P. cap. 12. teſtatur Ariſtoteles:
id tamen præſertim cenſeri debet officium primi magiſtratus; quia eius quoque offi-
cium eſt, per formam Regiam, & Nomotheticam Prudentiam Leges condere; vel
conditas approbare, præeligere, & perficere. Ita conſtat, quàm rectè Ariſtoteles in Ariſtoteles
tertio de R.P. cap. 7. dixit; nihil adeò, vt Leges rectè poſitas debere dominari: Illum
autem, qui Reipublicæ præeſt (ſiue vnus ſit, ſiue plures) debere in his poteſtatem
habere, in quibus Leges expreſsè cauere non poſſunt; eò quia facile non ſit, commu
ni ſermone ſingulos caſus comprehendere: Quod etiam cap. 12. approbauit. Et id ip
ſum latius expreſſit Plato in libro de Regno inquiens, multa in Ciuili ſcientia dere- Plato.
linqui ſub iudicio Prudentis Iudicis; non enim Lex ſingula diſtinctè valet decerne-
re: & præſertim, quia ea ſimilis eſt viro pertinaci, & imperito; propterea æquitas
neceſſaria eſt.

C

An ex Magiſtratu Lucrum elici debeat; & melius ſit, vt qui Præſunt ſint Diuites, vel vt ſint Pauperes. Cap. XX.

QVàm ſit arduum magiſtratui rectè præeſſe, ſententia illa Biantis ab Ariſto Sententia Biantis.
tele in quinto Moralium Nicomachiorum approbata ſatis conſpicuè pa-
tefacit, Magiſtratus virum oſtendit: apprime.n. difficile eſt ſe erga alios
præbere vt decet, cum varia ſint, quæ hominem a iuſto auocare & diſtor
quere valeant; & præſertim auri ſacra fames. Ex quo duæ prodeunt difficultates:
quarum Vna eſt; an expediat ex magiſtratu vtile, & emolumentum aliquod elice-
re: Altera verò; num melius ſit, vt qui præſunt, diuitiis abundent, vel potius vt An liceat
eis careant. A prima ordiens, Dixit Ariſtoteles in quinto de R.P. cap. 8. Maximè il- ex magi-
lud in omni Republica cum Legibus tum omni alia cura & diligentia, conſtituendũ ſtratu lu-
D eſt, ne ex magiſtratibus lucra proueniant: quod maximè in Paucorum gubernatio- crum elice re.
ne ſeruandum eſt; ita enim leuius ferunt Populi, vt a Republica excludantur; quin- Rò, quòd
immo gaudẽt, quòd ſua agere nõ impediuntur. Inſuper in ſecundo de R. P. cap. 9. non liceat.
dixit; Carthaginenſes, nedum optimos, ſed & ditiſſimos putaſſe magiſtratibus eſ-
ſe præficiendos: quaſi fieri nequeat, vt qui egenus ſit, bene magiſtratum gerat, aut
requietem optet: Et in eodem capite addit; Prauum eſt, maximos magiſtratus eſſe
venales. Plato ex aduerſo in primo de R.P. nedum aſſerit, ſed oſtendere nititur, ma Plato vide
giſtratui præmium eſſe conſtituendum: idque triplex eſſe affirmat, Pecuniam, Ho- tur cũ Ari-
norem, & Pœnam. Ratio, qua vtitur, hæc eſt: Omnis cura dirigitur ad aliud, cuius ſtotele pu-
eſt cura: omnis magiſtratus eſt cura & cuſtodia quædam, vt conſpicuum eſt: qua- gnare.
re dirigitur ad illud aliud, cuius eſt cura & cuſtodia: at nemo volens, neglecto ſuo
bono, ſolùm laborat in gratiam boni alterius: nemo igitur volens magiſtratui præ-
eſt: ideo, vt libenter id faciat, præmium aliquod eſt ei conſtituendum, in quo bo-
num proprium ex cuſtodia prodiens ſit poſitum. Quod confirmat; quia Artes & cu-
ræ om-

ræ omnes, duplici modo conſiderantur: primò, vt ſunt definitæ quædam ſaculta- A
tes, relatæ ad finem proprium: ſecundò, vt communi aliquo genere iunctæ ſunt;
quatenus nempe ſunt mercenariæ, & mercedem ex ſuo labore ſuſcipiunt. Prima
conſideratione nulla Ars, nullusque Magiſtratus ſibi vtilitatem parat; ſed Medicus
Laboranti, Paſtor Armento, Princeps Populo, & ſic de cæteris: Vtiles ſunt Artes,
& Magiſtrarus Artifici, Viroque in Magiſtratu conſtituro; quatenus inde merces in
eos redundat: Merces itaque ſtatuenda eſt, vt illis muneribus ſua voluntate fungan
tur. Sic itaque nulla Ars ex ſe ac ob finem proprium eſt vtilis Artifici, nullus Princi
patus Principi; & nemo volens ob proprium Imperii finem recipit Imperium, ſed
ſolùm ob finem communem, qui Merces eſt: quare merces paranda eſt Magiſtrati-
Sententia Platonis in dubiũ vertitur. bus. Hæc eſt ſententia Platonis, ſatis ſimilis Paradoxis Stoicorum: Quę ſatis dubia
eſt; tum, quia curam omnem, Imperium, & Magiſtratum ſtatuit mercenarium;
tum inſuper, quia non videtur exactè rationes & fines explicare, ob quos tenentur
ciues magiſtratibus præeſſe: nam præter enumeratos addere valemus, ciues debere
magiſtratibus præeſſe ex debito; nam patriæ, vt communi parenti, ſummopere de- B
bent; ideo tenentur, ob beneficia quæ recipiunt, munera rependere, & ei pro fa-
cultate prodeſſe. Inſuper; cum id faciant per proprium magiſtratuũ finem, non ſunt
vtiles ſolùm aliis, ſed ſibi quoque: cum.n.rectè funguntur munere magiſtratuum; ſer
uantes Rempublicam ſeruant amicos, conſanguineos, propriam familiam, & ſemetip
Reſolutio difficultatis. ſos, qui ſunt partes & membra Reipublicę. Pro difficultatis itaq; reſolutione dicendũ
cenſeo, actionem omnem & effectionem eſſe gratia boni, nedum alterius, ſed etiam
ſui: immo Deus cum Mundum creauerit, quia bonus; creans Mundum, ſeruat condi-
tionem boni; & propterea ſuimet, qui eſt ipſum bonum, & finis omniũ. Inſuper, ope
rari in gratiam ſui boni contingit tripliciter: vel primò; vt qui dant operam literis,
primò quærunt ſuimet perfectionem: vel ſecundò; vt ædificator qui ædificans lucra-
tur: vel primò & ſecundò ſimul; quod competere cenſeo ciuibus, qui magiſtratibus
præſunt. Cum.n.id faciant, primò per finem proptium ſui officii & magiſtratus, red-
duntur ſui boni participes; tum, quia debita ſoluunt; tum, quia ea eſt actio honeſta,
quæ eſt perfectio agentis; tum demum, quia amici, conſanguinei, & ipſimet ſunt pars C
eius, quod curatur & conſeruatur: de Artibus autem, deq; earum operibus ſecus ſe
habet. Inſuper; qui præſunt magiſtratibus, ſecundo loco ſibi ſunt vtiles ob præmium
& lucrum, quod inde hauriũt quod præmium in rectè inſtituta Republica eſt duplex:
vnum principale; & eſt honor, qui dicitur præmium probarum actionum: alterũ ſe-
cundo loco, & ex euentu optandum, ob humanas indigentias & imbecillitates; quod
in pecunia poſitum eſt. Præmium primum maximè eſt proprium Regni, & Imperii
Tertiũ pręmiũ a Platone additum. optimatum; alterum magis congruit populari adminiſtrationi. Plato addit tertium
præmium, idque aſſerit eſſe pœnam; magna.n.pœna eſt ſubiici deterioribus: Propte
rea ciues probi ad magiſtratus accedunt, illisque præſunt, vt ab hac pœna liberen-
tur. At ſi accuratè rem perpendimus, hoc redigitur ad vtilitatem ex proprio fine in
nos redundãtem; quatenus nempe nos ſumus pars eius, quod cuſtoditur & curatur.
Conſtat itaque, Magiſtratus & primo & ſecundo loco vtiles eſſe illis, qui præſunt:
& addo ciues, dum Magiſtratibus præſunt, maximè teneri id facere ob bonum,
quod primò in fine proprio magiſtratuum includitur. Loquendo autem de bono, D
quod ſecundo loco in eos redundat; In magiſtratu Principali ſolùm pro præmio ho-
nor, & honeſtum reſulgere debet: In humilioribus autem magiſtratibus; ex quibus
vel non conſurgit honor vel ſatis obſcurus, labor verò, impenſæ, & detrimenta ſuę
vtilitatis ſunt conſpicua; vice honoris, & recompenſationis proprii damni, non eſt
abſurdum vt vtile aliquid pro præmio deſignetur: Lucrum tamen non debet eſſe
magnum, vt ob id diteſcant; ſed labori, & detrimento propriæ vtilitatis congruen
ter reſpondens. Idque præmium non ita debet in eos redundare, qui magiſtratibus
præſunt; quia in officio, vel ex officio mercaturam faciant; ſed quia per Principem
Quæ colligantur ex dictis. magiſtratum eis deſignatum, ac definitum ſit. Ex his colligo primò reſolutionem
principalis difficultatis: colligo ſecundò, ſententiam Platonis modo aliquo defendi
poſſe. Nam cum ſtatuat magiſtratus omnes mercenarios: dicendum id eſſe verum
ſumpta mercede latè, pro mercede ingenua, vel non ingenua; ingenui enim magi-
ſtratus de ingenua mercede ſunt ſoliciti. Et cum dicat, magiſtratus non eſſe vtiles

per finem proprium eorum; dico id eſſe verum per ſe, falſum verò ex euentu: eſt A verum per ſe, quia magiſtratus dicitur alterius cura: eſt falſum ex euentu; quia accidit, vt ipſe illius alterius ſit pars, ac ſimul debitum ſuum ſoluat, beneficiumque ei rependat cui tenetur & debet: demum id honeſtum, quod in actione proba includitur; non eſt proprium actionis fungentium munere magiſtratuum, ſed eſt commune omnibus actionibus probis. Quòd autem Plato cenſuerit eos, qui magiſtratibus præſunt, teneri deſpicere pecuniam, in duodecimo libro de Legibus patefecit; præcipiens illis, qui patriæ miniſtrant, vt munera non reciperent. Colligo demum, Ariſtotelem cum Platone re vera minimè pugnare; non enim inficiatus eſt Ariſtoteles, Magiſtratui, mercedis loco, probitatem actionis honoremque congruere: ſolùm inficiatus eſt, ei congruere lucrum bonorum fortunæ, ne in mercaturam conuerteretur; idque fecit loquens de Republica optimatum, non de Populari. Ideo in ſecundo de R. P. cap. nono enunciauit: Magiſtratum eſſe ſine mercede, & ſine electione, quę ſorte fit, Reipublicæ optimatum eſt tribuendum, & ſimili illi: Indicans in Populari magis concedi poſſe: Et demum inſpexit Ariſtoteles magiſtratum pri- B mum, non eos, qui primo ſubiiciuntur. Et hæc pro reſolutione primæ difficultatis.

Ariſtoteles & Plato conciliantur.

Erat altera dubitatio, qua quærebatur; an opulentiores, vel egeni, ſint magis apti ad rectè obeunda munera magiſtratuum. Quam expeditè & lucidè ſoluens dico, & nimium diuites, & nimium egenos parum eſſe aptos; opum enim copia negligentiam, contemptionem, arrogantiamque parit; inopia uerò eſt calcar & ſtimulus conuertendi bona communia in propria: fortuna moderata aptiſſima eſt: hoc tamen verum eſt, quòd variis magiſtratibus varii fortunæ gradus ſunt accommodati. Et id præſertim eſt ſeruandum, proborumque Ciuium mente accuratè reuoluendum, quod Plato in ſeptimo de R.P. præcepit: teneri Ciues, qui congruenter Magiſtratibus præeſſe cupiunt, diuites eſſe bonorum animi; & abundare Iuſtitiæ, Sapientiæ, Charitatis, & Pietatis ignito auro; quo ſibi, & aliis veram ſalutem parent: tenerique ex aduerſo eſſe pauperes ſpiritu, hoc eſt, fortunę bona non magnifacere, nec ea nimium expetere; nam (vt Ariſtoteles in quarto de Rep. cap. 12. enunciauit) C Diuitum cupiditates plus habendi, magis Rempublicam deſtruunt, quàm quę multitudinis; ſunt enim cupiditates uiribus præditę. Et de his hactenus.

An Diuites vel Aegeni ſint apti ad magiſtratus.

Vnum maximè vtile.

An Vir Probus debeat Magiſtratus Quærere, vel Renuere; & num Expediat, vt idem diſtinctis Magiſtratibus Præſit. Cap. XXI.

MAgna inter celebres Philoſophos extitit controuerſia, an viri Probi de Magiſtratuum adeptione teneantur eſſe ſoliciti, vel eos negligere potius & renuere debeant, Sententia fuit Platonis in primo de R.P. Si bonorum D Virorum extaret Ciuitas, in ea (vt arbitror) haud aliter non imperandi gratia pugnaretur, quàm nunc certetur imperandi cupiditate. Præcipiebat Pythagoras a fabis abſtinendum; hoc eſt, a Reipublicę adminiſtratione, quę animos inanibus replet flatibus: mos enim ueterum fuit, per ſuffragia fabis lata magiſtratus creare. Dixit Epicurus (referente Seneca in libro de uita beata) Non accedat ad Rempublicam ſapiens, niſi aliquid interuenerit. Zenon aſſeruit: Accedet ſapiés ad Rempublicam, niſi aliquid impedierit. Quicunque magiſtratus ambiunt; ſe uel ambitioſos, uel auaros, uel regnandi cupidos patefaciunt: qui eos negligunt; uel inepti, uel ſuperbi iudicantur: adeò ut, quid ſit faciendum, minimè conſtet. Qua de re paucis agens dico, homines erga magiſtratus aliquo trium modorum poſſe eſſe affectos: uel enim ſupra hnmanos magiſtratus eleuantur, ut qui neglecto Terreno Regno quærunt Regnum cœli; & de his non eſt ſermo: uel ſunt infra magiſtratus, & merita magiſtratuum conſtituti; & hi tenentur magiſtratibus liben-

Sententia Platonis.

Sententia Pythagoræ.

Epicurus.

Zenon.

Homo ad magiſtratus tribus modis ſe habet.

A ter ſubiici, & obedire: uel ſunt uiri Ciuiles & probi, medio quodam modo ſe habentes. De quibus loquens dico; modos quęrendi, ſibique magiſtratus parandi, varios eſſe; quorum nonnulli commendatione, alii uituperio ſunt digni.

Modus Legitimus q̃rendi Magiſtratū.

Modus omni ex parte legitimus, naturęque conſentaneus, ille cenſeri debet, quo quiſpiam uirtute propria ſe dignum magiſtratu reddit & patefacit: Qui enim ſe officio dignum uiris iuſtis oſtendit, honeſtiſſimè magiſtratum quęrit; & illi (ſi iuſti fuerint) non ualent ei magiſtratum non tribuere. Hac uia & ratione unuſquiſque in ſua Vrbe magiſtratum ambire, & accuratè quærere tenetur: quem ſi non obtinebit, non propterea ſua dignitate priuabitur; qua contentus eſſe debet; merita enim Regia longè præferenda ſunt Regno. Hi tenentur (quotieſcunque eis offertur occaſio) prodeſſe Patrię, eique pro facultate opem ferre: Hoc enim moralis uirtutis officium eſt, ut agat; nedum id quod decet, uerùm inſuper quotieſcunque opus fuerit: nec precibus, ambitioſiſque petitionibus de magiſtratu ſoliciti eſſe debent; ſed, dum legitimè fuerint prędelecti, tunc alacri animo ad magiſtratum accedere, legesque rectè inſtitutas iuſto & ęquo animo pro facultate ſer- B uare tenentur.

An idẽ debeat præeſſe variis magiſtratibus.

At quęritur: num expediat, ut diſtinctis magiſtratibus diſtincti Ciues pręſint; uel potius utile ſit, ut iidem uariis interſint, diſtinctorumque magiſtratuum muneribus fungantur. Sententia eſt Ariſtotelis in ſecundo de Repub. cap. 9.

Sententia Ariſtotelis.

Prauum uideri poſſe plures magiſtratus ab vno homine geri, quod honori tribuebatur apud Carthaginenſes; vnicum enim ab vno optimè perficitur opus: hoc autem vt fieret, prouidendum fuit a Legumlatore; neque cogendum eundem tibicinem eſſe, atque ſutorem. Quod confirmatur; quia ſic Naturam imitabimur, quæ diſtinctis operibus diſtincta principia & inſtrumenta deſtinauit: Natura enim (vt inquit Ariſtoteles ſub initio primi de Repub.) non ob inopiam vnum facit gratia duorum, ſed vnum dirigit ad vnum. His accedit, quòd multitudo magiſtratuum; in aptis ad eos magiſtratus, odium parit; in eo verò, qui variis præeſt, parit negligentiam: homo enim variis implicitus curis, nec ſibi, nec aliis omni ex parte ſatiſfacere valet. Ex aduerſo: cum magiſtratus ſint quaſi chordæ variæ, ex quarum conſpira- C tione harmonia vna conſurgere debet; videtur ſummopere vtile pro vnitione & conſpiratione ſeruanda, vt vnus pluribus interſit: ita enim; quod fit in vno magiſtratu, non ignoratur in altero; nec magiſtratus vnus aduerſatur alteri; & media cuncta fœlicius in vnum finem diriguntur. His accedit, quòd frequenter magiſtratus ſunt multi, Ciues autem apti ad eos gerendos valde pauci.

Reſolutio difficultatis.

Huic difficultati per communia Magiſtratuum ciuiumque capita reſpondens dico, formarum Reipublicæ & magiſtratuum varios cum gradus tum conditiones reperiri; ob quam varietatem nil proferri poteſt, quod in cunctis æquè ſeruari debeat: Dantur enim Imperia, in quibus multi reperiuntur ciues; dantur alia, in quibus pauci inueniuntur, qui ad magiſtratus ſint apti: Inſuper dantur Magiſtratus valde diſtincti, qui diſtinctas expoſcunt hominum conditiones; dantur alii ſatis ſimiles: Præterea inueniuntur nonnulli Magiſtratus leues, qui exiguam præſidentibus curam præbent; dantur alii grauiores maioris curæ, qui totum expoſcunt hominem. Per hæc & ſimilia decernere valemus; cum expediat, vel non expediat, vt idem pluribus præſit; hæc D enim in Republica pro facultate ſeruanda ſunt:

Quatuor in Republica ſeruanda.

primò, vt Imperium ſit iunctum: ſecundò, vt officia varia congruentibus membris tribuantur: tertiò, vt munerum functiones non ſuperent facultates ciuium: quartò cauendum, ne membrum vllum ſit ocioſum, & enitendum, vt membra cuncta pro tempore & occaſione vnà conſpirent, & ſolicita ſint de ſalute totius. Inſpiciendo hos ſcopos, facilè cuncta diriguntur & componuntur ad ſolutionem præſentis difficultatis pertinentia.

SEN-

A *Sententiæ, & Communia nonnulla Præcepta, inſeruientia illis, qui rite Magiſtratibus præeſſe cupiunt.*
Cap. XXII.

MAgiſtratus eſt Templum Iuſtitiæ; & dum dico Iuſtitiæ, omnipotentis Dei Templum intelligo: omne enim eatenus eſt Iuſtum, quatenus cum eius voluntate conſormatur. Quicunque hoc templum ingreditur, ſacra facturus Deo; non in ſuis viribus confidere debet, ſed a Deo tenetur auxilium petere: ita tamen, vt interim non vt iners recumbat; ſed tanquam ſtrenuus miles, ſibi creditis a Deo viribus, vel ſua cura ſibi paratis, vtatur. Cum Magiſtratus ſit Ara Dei, Vir quilibet in eo collocatus putare debet; nedum populorum oculos omnes in eum eſſe conuerſos, verùm præſertim Dei: qui, vt communis omni- **B** bus, perſonas publicas maximè inſpicit; quem nil latere poteſt; & in eius manibus vera magiſtratuum præmia, extremæque pœnæ ſunt conſtitutæ. Proba facinora, delictaque Magiſtratuum, eò ſunt maiora; quò ſunt communia multis, & exempla multorum. Vir in Magiſtratu conſtitutus, gerit perſonam publicam: quare cenſeri debet in terris præclariſſima ſtatua, inſignisque imago Dei; & propterea pro ſacultate tenetur in munerū functionibus ſe ſimilem præſtare Deo: Eſt tanquā pater cōmunis; ideo tenetur cæteros vt filios diligere, & dirigere. Eſt diſpenſator pro iure Publicorum bonorum; ideo cauere debet, ne aliquid ex eis vſurpet, in propriumque vſum conuertat. Eſt curæ, & bono alterius deſtinatus; ideo propriæ vtilitati bonum alterius tenetur præferre: Eſt regula, & exemplar cæterorum; ideo iudicare debet rectum, & decorum (quod græcè πρέπον dicitur, ſibi maximè congruere: Eſt inſtrumentum, & membrum Reipublicæ; ideo ſalutem eius propriæ ſaluti tenetur præferre; non ſecus ac manus ſaluti propriæ vniuerſi corporis ſalutem anteponit. Eſt Lex, Ius, & Aequitas viua; ideo vitam eorum tenetur ducere, eorumque actiones **C** edere. Et demum compertum debet eſſe illis, qui Magiſtratui præſunt; neminem rectè alios regere poſſe, qui non primò rectè ſe regat; Inexpugnabileque munimentum Publici Imperii, eſſe amorem Ciuium; & longè melius benignitate & præmiis, quàm nimia ſeueritate & pœnis, viros ingenuos gubernari. Inſuper; Ciues in Magiſtratibus conſtituti cauere debent, ne in ſe nimium confidere, & pluſquam decet ſibi arrogare videantur; adeò vt dicere audeant: Si vado, quis ſtat? Si ſto, quis vadit? id enim in animis cæterorum odium parit. Expedit etiam, vt magiſtratibus iuuenum ſemper vir aliquis Senex & Prudens aſſiſtat, ac cenſeant omnia eorum decreta conſpicua eſſe magiſtratui primo: id enim (vt Ariſtoteles in ſeptimo de R.P. capite duodecimo monuit) reuerentiam in Iuuenibus parit, ingenuoque pudore eos afficit, detinens ne ob perturbationes in iniuſtitiā dilabantur: Quòd ſi Senex non aſſiſtat, ſciant tamen ſemper præeſſe Deum; nam (vt Seneca Epiſtola vndecima monuit) magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis aſſiſtat. Hoc in gubernantium corde conſpicuè inſcriptum eſſe debet: nullam eſſe hominum tam ſu- **D** blimem poteſtatem, vt in eam cadere non poſſit iniuria; & neminem adeò eſſe potentem, vt aliquando non egeat alio. Dum Magiſtratus iudicant, ſcire debent, eos quoque ab alio iudicari: neque enim uel aſcenſu in cœlum, vel deſcenſu in infernum, diuinum iudicium vitare ualemus. Præcipua conditio eorum eſt, qui in Magiſtratu ſunt conſtituti; non ſecus Prudentia & Iuſtitia præſtare ſubditis, ac Senes præſtent Pueris: nec fugere eos debet, malorum maximum eſſe Iniuſtitiam, bonorum uerò Iuſtitiam; quam colere, & uenerari tenentur omnes: præſertim tamen illi, qui magiſtratibus præſunt; quorum ornamentum maximum eſt ſalus Patriæ.

Nō in ſuis viribus cō fidendum. Magiſtratus eſt Ara Dei.

Delicta magiſtratuū ſunt perniciosiſsima.

Iuuenibus Senex aſsiſtat.

A homo ſpeculatur diuina, & moderatur humana. Quicunque harum Legum originem progreſſum, & connexionem conſiderat, conſpicuè cognoſcit; quomodo qui Legibus inſeruit, inſeruiat Deo. Ex ſententia Platonis Lex prima in Ideis viget, Secunda in rationibus animæ Mundi, Tertia in ſeminibus Naturæ, Poſtrema in notionibus humanæ rationis: At Ariſtoteles, nec Ideas Menti, nec animæ inſitas rationes tribuit. Demum quia Lex iuri reſpondet, idque tanquam ſui animam includit; ideo ex diuiſionibus Iuris, in gradu, Virtutum explicatis, variæ Legis diuiſiones elici poſſunt: vt tamen ad rem noſtram pertinet, diuiditur Lex ab Ariſtotele in primo Rhetoricorum; in communem reſpondentem iuri gentium, & propriam: Quæ propria, vel eſt communis vniuerſæ ciuitati, vel eſt priuata quorundam: Et quælibet vel ſcripta, vel non ſcripta eſſe poteſt; non enim ſcriptio conſtituit Legem, ſed ratio & voluntas Legiſlatoris, Populo quouis modo propoſita & patefacta. Sententia Platonis.

B

An Lex omnis ſit Iuſta, & num liceat Mutare Leges. *Cap.* XXIIII.

CVM apparuerit quid, & quotuplex ſit Lex: vt aliqua ex parte etiam conſtet qualis ſit, quæritur primò; an Lex omnis ſit bona & Iuſta, vel dentur etiam Leges, quæ prauæ & Iniuſtæ ſint. Et iure hoc in dubium vertitur: cum ex vna parte appareat Legem omnem debere eſſe iuſtam; quatenus Lex omnis ex bono prodit, ex Sapientia nempè & Prudentia; in bonumque dirigit, in conſeruationem ſcilicet ordinis Reipublicæ, adeptionem finis eius, & vſum virtutum: nam inquit Ariſtoteles in quinto Moralium Nicomac. Leges præcipiunt attinentia ad virtutem omnem; & qui Leges ſeruat, dicitur virtutũ omnium ſeruare præcepta. Altera ex parte multi conqueruntur de Legibus; Leges quaſdam dicunt Barbaras, Feras, Iniuſtas: Quod confirmatur, quia frequenter Leges variarum nationum inter ſe pugnant; Iuſtum autem non pugnat cum Iuſto, nec bonum An Lex omnis ſit bona & Iuſta. Solutio difficultatis.

C cum bono. Vniuerſa hæc Lis, vt etiam aliæ nonnullæ, ex varia Legis aſſumptione ortum ducit. In Lege enim varia conſiderantur: quorum nonnulla ei extrinſecus & proximè competunt; veluti quòd ſit Publica præceptio, prodiens ex voluntate & decreto Principis: alia ei intimius cõpetunt, & per remotiora principia; veluti quod ducatur a diuina Mente, congruat Diuinæ Prouidentiæ, ſit conſentanea mandatis Dei, æmuletur naturæ ordines, & ad id bonum dirigat, quod verè & ſui natura bonum ſit. Primum eſt poſitum in facultate Principis, alterum nequaquam: primum eſt forma quædam Popularis, & externa; alterum eſt forma principalis, internaque eius eſſentia. Leges, quæ ſolùm prædìtæ ſunt forma prima, æquiuocè tantùm dicuntur Leges; non ſecus ac lapidea ſtatua dicitur homo: quæ verò altera ſunt præditæ; abſolutè, verè, ſuique natura ſunt Leges, etiam ſi non adſit approbatio & mandatum Principis: ex vtraque tamen forma abſolutiſſima Lex conſurgit. Propterea rectè Plato in Minoe enunciauit, eam ſolam eſſe Legem Regiam, quæ recta ſit, non rectam verò non eſſe Legem. Ex his tria elicio. Colligo primò reſolutionem propoſitæ difficultatis: & eſt, omnem re uera & ſui naturam Legem, eſſe rectam, bonam, & iuſtam; Legem vero æquiuocè dictam, nequaquam: Qui hanc ſecundam Legem ſeruat, dicitur ſeruare ius; non abſolutè, ſed in deprauata Republica: Qui verò primam, abſolutè Ius, Legem, & Legitimum ſeruare dicitur; cum hæc ſola ſit abſolutè Lex; altera verò potius ſit edictum, decretum, inſtitutum, mandatumque Principis. Colligo ſecundò ſolutionem eius communis difficultatis; qua quæritur, an Leges ſint eædem apud omnes: nam conſpicuum eſt, Leges ſolùm externa illa forma præditas varias eſſe; varia enim ſunt uariorum Principum inſtituta, & decreta: Leges uerò abſolutas interna Legis forma conſtitutas, eſſe eaſdem; hæ nanque reſpondent Legibus Diuinæ Prouidentiæ, munere quarum omnes dicimur Ciues Mundi, & Ciues ciuitatis Dei: Et dum hæ Leges dicuntur eædem apud omnes; id intelligi debet, non abſolutè penitus, ſed ſecundùm analogiam: ob uarias enim conditiones Regionum, Gentium, occaſionum, & conſuetudinum, varios varia decent; cum tamen ſemper ſeruari debeat congruens, & recta Legis ratio. Plato. Tria ex dictis eliciuntur. Primum. Alterum quod elicitur. An Leges ſint eædem apud omnes.

D

Oo 3 Demum

Tertium q; elicitur. An Liceat mutare Leges.

Demum colligo ſolutionem alterius difficultatis, quam diluendam propoſui; num A
ſcilicet liceat Principi mutare Leges. Sententia fuit Platonis in libro de Regno:
niſi Patriæ Leges, ob varia quæ occurrunt, mutari poſſent, varia in Rempublicam
redundare detrimenta; & deteriora adhuc, ſi imperitis ad libitum eas permutare li
ceret: Quod exemplo Artium confirmauit; ſi quis enim non habitu Artis, ſed per
ſcriptas Artis Leges artificioſa opera conſtrueret, frequenter erraret. Id ipſum con
firmatur: quia Leges, cum Imperiis, tum his quæ eueniunt, aptandæ ſunt; quæ
cum varietati ſint obnoxia, iure optimo etiam Leges cenſeri debent obnoxiæ mu-
tationi. Id ipſum confirmatur: quia primi homines conditores Legum, rudiores
erant, Legeſque formarunt inchoatas & rudes; quæ non ſecus ac Artes, progreſſu
temporum poſtrema perfectione fuerunt donandæ, quod ſine mutatione fieri non

Ariſtoteles

poteſt. Ariſtoteles in ſecundo de R. P. cap. 6. mouit hãc difficultatem: & cum pro
omni parte fuiſſet argumentatus, nonnullaque aduerſus Platonem (vt ſui moris eſt)
protuliſſet, addidiſſetque exemplum a Platone ex artibus ſumptum ad rem non fa-
cere, quia Legum & Artium diſtincta eſt ratio: demum difficultatem ſub dubio pr̨e B
termittit, & præter cætera hæc verba ſcripta reliquit. Alio autem modo conſide-
rantibus cauendum ſummopere videtur a Legum mutatione; cũ enim vtilitas inde
exigua conſurgat, aſſuetudo mutandi Leges improbanda videtur; propterea con-
ſtat errata quædam eſſe toleranda, cum Legumlatorum, tum Magiſtratuum; non
enim tantum vtilitatis mutatio afferet, quantum oberit aſſuetudo non parendi ſu-
perioribus: Exemplum ab Artibus ſumptum (quo vtebatur Plato) mẽdax eſt, non
enim ſimile eſt mutare Artem, & Legem; Lex enim nullam vim habet, vt ipſi pa-
reatur, niſi ex more; mos autem non fit, niſi longo temporis curſu; quare faciliter
mutare Leges, nouaſque condere, eſt uim Legis infirmam reddere, &c. Res itaq;

Solutio difficultatis.

dubia videtur: at ex ſuperius dictis conſpicua elicitur ſolutio. Nam dico, mutari
quidem decreta & inſtituta Principum, at non abſolutas Leges. Inſuper addo: Le-
ges veras & abſolutas; ex varietate temporum & occaſionum mutari quidem ex-
trinſecus, quatenus ſeruata analogia congruenter rebus variis aptantur; at non mu C
tari intrinſecus in attinentibus ad rationem rectam. Demum dico; conformatio-
nem illam Legum cum occaſionum varietate, re vera non mutationem, ſed con-

Quomodo mutandæ Leges.

ſeruationem earum eſſe. Quæ etiam externa mutatio non leuiter *fieri* debet, ſed vr-
gente neceſſitate; non citò, ſed longa præcurrente conſultatione; non a quouis;
ſed a primo Reipublicæ Magiſtratu: Propterea rectè Plato in primo de Legibus aſſe-
rebat; Legem hanc eſſe optimam, vt Iuuenes non perpendant, an Leges rectè uel
perperam ſint inſtitutæ: Et in ſexto de Legibus ſcriptum reliquit, Cuſtodes Legum
in loco ſanctiſſimo debere congregari: Inſuper addidit; nunquam mutandam eſſe
Legem, niſi omnes conſenſerint. Qua de re inter Ariſtotelem & Platonem re vera
nulla eſt Lis. Exemplum, quod Plato ſumpſit ab Artibus, ab Ariſtotele neglectum;
niſi penitus, in parte ſaltem ſimile eſt: quatenus ſcilicet Artes quoque propriis Le-
gibus ſubiiciuntur; quæ pro rerum varietate, quibus aptantur, mutandæ ſunt; qua-
rum recta ratio non ſecus in animo Artificis debet eſſe inſerta, ac in animo viri Pru
dentis inſerta ſit recta ratio Ciuilium Legum. D

An Lege ſanciri expediat, vt Vxores & Nati in Republica rectè inſtituta communes ſint.

Cap. XXV.

Oſtẽditur Vxores debere eſſe cõmunes.

CElebris vulgataque eſt ea ſententia Platonis in libris de Republica, in
optimè inſtituto Imperio & vxores, & natos ita debere eſſe communes;
vt eiuſdem ætatis iuuenes iudicent ſe eſſe fratres; natu maiores cenſeant
eſſe patres; minores verò, filios: & iure id faciendũ videtur; ita enim ci-
ues communia tanquam propria magis curabunt, arctiori amoris & charitatis no-

do eruut

A do erunt deuincti, minus de proprijs erunt ſoliciti, alacrius ac promptius aduerſa repellent, accuratius parabunt vtilia, Imperium reddetur firmius, minusque mutationi obnoxium. Inſuper, Natura & Deus ſui exemplo hoc nobis ſuadere videntur: Natura enim eſt æqua Parens omnium, Deus eſt Pater communis; dum ad Naturam & Deum referimur, omnes ſumus fratres; Placuit Deo, hoc communi fratris nomine nos deuincire: Iure itaque optimo Plato, imitatus Deum, Naturamque ſequutus, in optima Republica idipſum eſſe ſeruandum cenſuit. Nec Plato huius ſententiæ primus auctor fuit; ſed longè prius id ſeruarunt Maſſagetæ Populi, vt Halicarnaſſeus Hiſtoricus teſtatur: ſeruarunt etiam Sapientes Perſarum, Brachmanes dicti; hi enim communibus Vxoribus (referente Ariano) vtebantur: Garamantes in confinibus Aphricæ (ex relatione Pomponii) omnia habebant communia: Mitto alios per hiſtorias notos. Ex aduerſo Ariſtoteles in ſecundo de R. P. varijs rationibus, quaſi tormentis, ſententiam hanc euertit; Theologi eam reiiciunt, & damnant; Trapezuntius ob hoc hortabatur negligendum, deſpiciendumque eſſe Platonem: & iure profectò. Ita enim Matrimonii ſacer nodus diluetur, fratrum & filiorum proprius amor minuetur, natorum & parentum charitas extinguetur, cura rerum languebit; minuitur enim dilectio & cura, dum res ex propria tranſit in communem; ac ita demum homo non ſecernetur a feris: immo deterioris erit conditionis; quia feræ, ſaltem per congruens tempus, proprios natos cognoſcunt & curant. Oſtẽditur oppoſitũ.

B

Pro reſolutione huius difficultatis accipio primò, bonum eſſe duplex; abſolutè, & alicui: diſtinctio eſt Ariſtotelis in ſecundo phy. 74. & in ſeptimo Moralium Nicom. cap. 12 veluti habere quatuor pedes eſt bonum, non abſolutè; ſed equo & cani, homini nequaquam. Accipio ſecundò, Platonem & Ariſtotelem vario modo conſueuiſſe res conſiderare: Plato eleuabatur ad ideas rerum; inſpiciebat rerum conditionem ſecretam, ſeiunctamque a cæteris, ac vt refulget in primis cauſis: Ariſtoteles contrà, neglectis ideis, per ſenſus Philoſophabatur, resq; materiatas conſiderabat, iunctas cum affectionibus ſuis, vt in materie exiſtunt & ſubſiſtunt. Accipio tertiò: dum de re aliqua verba facimus, expedit vt nobis ſcopum proponamus ſublimem, reique formam exactiſſimam pro facultate adumbremus; vt, quò proximius nobis licet, accedamus ad eam, illamque attingamus. Demum accipio, optimam in Republica eſſe coniunctionem & vnitionem; ex ea enim prodeunt omnia bona, vt ex oppoſito mala: propterea pro facultate nitendum eſt, vt (quatenus licet) membra cuncta inſolubili nodo connectantur. Pro reſolutione accipitur primò. Alterum q; accipitur. Tertium aſſumptum. Quartum.

C

His præaſſumptis, tres profero aſſertiones. Prima eſt: Communio Vxorum & Natorum, abſolutè, & ſeorſum a proprijs hominum conditionibus conſiderata, bona quidem eſt; ac in Vniuerſo, ſub primo parente, & per relationem ad communes cauſas, iure ſeruari debet; inde enim partium Mundi inſolubilior connexio, intimiorque conſenſio conſurgit: At in hominum genere Ciuilem, & Chriſtianam vitam viuente, eſſe quid perniciosum, deteſtandum, & reiiciendum. Ratio varietatis eſt: Quia in vniuerſo Deus, Intelligentiæ, & Cœlum, ſunt cauſæ communes, & communes parentes cunctorum; Nos autem non communes, ſed proprii diſtinctorum indiuiduorum Parentes ſumus; Ideo, vt illi ſe habent ad vniuerſas rerum ſpecies, ita nos erga indiuidua ad nos pertinentia tenemur eſſe affecti. His accedit; quòd ea, quæ in coniunctis cum materie ſunt ſeiuncta, in abiunctis ſunt iuncta & complicata. Prima aſſertio.

D

Altera aſſertio eſt: Plato conſentanea protulit ſuo modo conſiderandi, proprioque philoſophandi generi; ac rectè ſenſit, quatenus cuncta ſecreuit ab hominum hanc vitam viuentium conditionibus: inſuper rectè ſenſit, quatenus ſibi pro ſcopo vnitionem conſenſionemque partium propoſuit; vt illam, quatenus nobis liceret, aſſequeremur: demum rectè ſenſit; quia Rempublicam formauit a Philoſopho gubernandam, qui ad imitationem cœleſtium moderaretur humana. Ariſtoteles verò rectius ſenſit; quia more ſuo ea cuncta conſiderauit, ut complicata cum hominum conditionibus Ciuilem hanc uitam uiuentium. Communio itaque & coniunctio proborum uirorum, abſolutè commendanda eſt; ea tamen natorum & vxorum in Republica rectè inſtituta, ob proprias hominum conditiones, damnanda & deteſtanda eſt: ex ea enim, præter cætera abſurda, hæc quoque prodirent, vt fratres cum ſororibus poſſent permiſceri; quod ferinum, & non humanum eſt: inſuper; nati non magis proprios, quàm Secũda aſſertio.

Plato.

alienos parentes colerent, & venerarentur; quod & ciuili, & naturali, & diuinæ Legi aduerſatur. Propterea Plato: dum Ideam ſuæ Reipublicæ ad materiem & hominum conditionem retulit, inſpiciens rei difficultatem, obque aduerſas hominum conditiones, conſpicuam diſcrepantiam: in quinto Libro ſuæ Reipublicæ dixit; multa declarari, non vt effici poſſint, ſed vt ad ea pro viribus accedamus: Et in ſexto libro addidit; aſſequi ſormam ſuæ Reipublicæ difficile quidem eſſe, non tamen impoſſibile: Demum in calce noni de Repub. hæc verba protulit. Ciuitas, quam nos condidimus, modò in verbis tantùm reperitur; in Terris verò (vt arbitror) nuſquam extat: at fortè in cęlo illius extat exemplar, conſpicuum ei, qui & intueri voluerit, & ſeipſum ad illud (cum intuitus fuerit) inſtituere; &c. Hinc Leges condens, formamque Reipublicæ cum hominum conditione coniungens; non amplius vxores & natos ſeruauit communes, ſed recta ratione ſecreuit. Quòd autem hæc vera ſint, ex eo colligere valemus; quia in quinto de Legibus affirmauit, ſcopum optimæ Reipublicæ eſſe vnitionem & cõmunionẽ, quem pro facultate niti debemus attingere: indicans vnitionem & communionem ſui natura eſſe bonam, quamuis nonnullorum nonnunquam nobis bona non ſit. Ideo Matrimonia, vt rem ſacram, ordinauit: prudenterque monuit, Vxores ſine dote eligendas & ducendas eſſe; vt non auri, ſed nobilitatis & virtutum præualeret ratio; & puellæ accuratius niterentur, ſe congruentibus moribus ornare, vt a nobilioribus eligerentur. Tertia aſſertio eſt: Ariſtotelem & Platonem ſolùm diſcrepare verbis, ob diſtinctum conſiderandi & philoſophandi genus; non autem abſolutè de ſententia pugnare.

A B

Tertia aſſertio.

De Origine Legum. Cap. XXVI.

Origo Legis ad quatuor referri poteſt.

Prima Legum initia eſſe ęterna.

IAM cumulatè ſatis (vt inſtituto meo inſeruire cenſui) quid, & qualis ſit Lex, manifeſtaui: supereſt modò, vt de Origine, & Fine eius aliquid dicam. Origo Legis ad quatuor poteſt referri: Primò ad initia, & ſemina eius: Secundò ad diſciplinam; ad quam pertinet conſiderare rectam rationem Legum, per quam condendæ ſunt Leges: Tertiò ad tempus, in quo a Legumlatoribus Leges fuerunt conditæ: Quartò ad ipſoſmet Legumlatores. Si de initiis & ſeminibus loquimur, prima & eminẽtiſſima Legum initia ſunt coæterna Deo; immo ſunt ipſemet Deus, prodeunt enim Leges ex ſapientia & voluntate Dei: cum enim Deus ſit ipſum bonum; eſt regula, ordo, & menſura cunctorum bonorum. Hæ Leges primò intrinſecus in eſſentia Dei conſiderantur; quatenus ab æterno futura cuncta prædefiniuit ac prædeſtinauit; extrinſecus autem apparere, & eminenter promulgari cæperunt, dum Mundus manauit ab eo: tunc enim præpotentiſſima Lex apparuit, dum ipſe dixit, & facta ſunt; ipſe mandauit, & creata ſunt; dum Legem præſcripſit aquis cæteriſque elementis, ne egrederentur fines ſuos. Hæc Legum initia & ſemina effunduntur deinde in Naturam & ſecundas cauſas, ex quibus humana mens rationem rectam ſuarum Legum deprompſit: Prima itaq; initia & ſemina conſiderantur in Deo, ſecundò in Fato, tertiò in Natura, quartò in humana mente & ratione. At perpendamus ſecundò, quo virtutis habitu humana ratio Leges condat, vt conſtet origo ad diſciplinam pertinens. Profectò, conſenſione omnium, condere Leges officium eſt Ciuilis diſciplinæ: nam Prudentia, quæ re eadem eſt cum Ciuili Scientia, tanquam partem principalem (vt alibi patuit) includit facultatem Nomotheticam, hoc eſt rectam rationem condendi Leges: Quæ recta ratio a Platone, non in libro de Legibus, ſed in dialogis de Regno, & de Republica; & ab Ariſtotele, non in Politicis, ſed in libris Moralium Nicomachiorum traditur & explicatur: & iure profectò. Cum enim Lex ſit ordo, ab vno principio manans, per congruentia media in finem dirigens: pro recta ratione condendi Leges requiritur, vt finem noſcamus; iudicemus media, per quæ attinguntur; necnon vt principium poſſideamus, a quo cuncta diriguntur: Finis eſt ſummum bonum, nam pro eius adeptione & conſeruatione conduntur Leges: Media, per quæ finem attingimus,

C D

Quo virtutis habitu formetur Lex.

A gimus, ſunt morales virtutes: Principium cuncta dirigens eſt Prudentia: Hæc au-
tem omnia in libris de moribus exactiſſimè ab Ariſtotele explicantur. In Lege duo
præſertim conſiderantur; vnum eſt ordo, & rectum; alterum eſt facultas eius: Pri-
mum a recta Prudentiæ ratione indagatur, & ſtatuitur: Alterum pendet ex volun-
tate & mandato Principis, necnon ex conſuetudine, vt dixit Ariſtoteles; quæ in at
tinentibus ad actiones magnam habet vim. Eiuſdem Nomotheticæ Prudentiæ ſe-
cundo loco officium eſt iudicare, quæ forma Reipublicæ ſit præſtantior, Cui na-
tioni quæ Imperii forma ſit accommodata, qui magiſtratus & leges formatæ Rei-
publicæ congruant. Quæ omnia vt in Lucem prodeant, & Leges rectè condantur,
dixit Plato duo accuratè eſſe conſideranda: Vnum eſt Regio; hoc eſt conditiones
attinentes ad eam Terræ partem, in qua Vrbs eſt collocata: Alterum eſt conditio ho
minum, qui legibus ſubiici debent. Ariſtoteles in ſecundo de R.P. cap.4. Platonem
carpens ait, eum eſſe diminutum, & illis duobus addendum eſſe tertium; conſide-
rationem nempe vicinorum locorum, vicinarumque Vrbiū: at facile eſt Platonem
B a calumnia vendicare; vicina enim loca ad inſpectionem regionis rediguntur. Expe
dit demum ſummopere, vt excitemur & dirigamur ad rectè condendas Leges, per-
pendere Leges ab aliis latas, vt monuit Ariſtoteles in calce decimi Moralium Nico-
machiorum: facile enim eſt inuentis addere. Ex libris itaque de Moribus eliciun-
tur Præcipua attinentia ad rectam rationem condendi Leges: in Politicis verò con
ſiderantur minus principalia, & munere eius rectæ rationis in Politicis conduntur
Leges. Demum vt de tertio & quarto capite originis Legum loquar (de tempore
nempe, & conditoribus Legum) Si nomine Legis fundamentum primum ordinis
& recti, Legemque originem omnium Legum intelligimus; proculdubio ea eſt co-
æterna Deo, & vnà cum Natura in Lucem prodiit: At ſi Legem humanam intelli-
gimus, & conſideramus tempus, quo inter homines primum verſari cæpit; putan-
dum eſt fuiſſe illud, dum primò Parentes natis ſuis vitæ præcepta dederunt; vt dum
primò in Montium cauernis, vel per ſyluas diſperſi vitam ducebant: Si verò conſi-
deramus tempus, quo ab hominibus formatæ, ſcriptæ, & a Principe promulgatæ
C fuerunt; tunc id ipſum de eis eſt dicendum, quod in præcedentibus de origine Re-
rumpublicarum dictum fuit. Si enim Mundus fuiſſet ſemper (vt perperam cenſuit
Ariſtoteles) primi conditores Legum aſſignari non poſſent, ſed tantùm earum redin
tegratores: vel non primarum Legum abſolutè, ſed propriarum alicuius definitæ
Reipublicæ conditores primi poſſent referri, veluti inquit Ariſtoteles in calce ſecun
di libri de Rep. Qua conſideratione dicimus Licurgum condidiſſe Leges Lacedæmo
niis, Draconem & Solonem Athenienſibus, Zaleucū Locris occidentalibus; Cha
rondā Carthaginenſibus conciuibus ſuis, necnon aliis Vrbibus, quę ſunt confines
Italiæ & Siciliæ; Philolaū Corinthiū Thebanis, Zoroaſtrū Bactrianis Perſisq;, Mer
curium Termaximum Aegyptiis, Minoem Cretenſibus, Moyſem Iudæis, Zamol-
xim Scythis, Numam Pompilium Romanis, Platonem Magneſiis, Mahometū Ara
bibus, & ſic de cæteris. Aiunt nonnulli (referente Ariſtotele) Onomacritū Locrum
fuiſſe primum ferendarum Legum peritum: Conſtat itaque, quomodo ex ſententia
Ariſtotelis dentur, & non dentur primi Legum conditores; & id ipſum dicendum
D eſt ex ſententia Platonis: Qui tamen re vera fuerint primi legum conditores, ex hi-
ſtoriis Eccleſiaſticis petendum eſt.

Duo, quæ in Lege cō ſiderātur.

Plato.

Ariſtoteles Platonē carpit.

De Tempore, & Legū latoribus.

Cur Leges in Deos, & in quos Deos tanquam in earum Auctores referuntur. Cap. XXVII.

QVoniam Lex eſt vera & recta gubernandi ratio; in qua Sapientia, Pruden
tia, Voluntas, & Potentia, vt principes facultates includuntur; quæ in
ſolo Deo eminentiſſimè iuncta ſunt: iure optimo (vt Plato in Princi-
pio librorum de Legibus affirmauit) omnium conſenſione inuentio Le-
gum vel proximè, vel per media in Deum referenda eſt. Id autem ob quatuor po-

Lex ī Deū ob quatuor cauſas referi.

Prima. tiſſimum rationes rectè fit. Primò ob abſoluram veritatem; re vera enim rectum, & A
Secunda. bonum Legis a Deo manat. Secūdò ob auctoritatem & obedientiam: ita enim Lex proponitur Populis maiori auctoritate munita, & Populi libenrius ei obtemperāt.; cum nemo renuat obtemperare Deo, nemoque ſanæ Mentis de eius Iuſtitia dubitet.
Tertia. Tertio: quia omnia, quæ a Sapientia, Prudentia, Potentia, liberaque Voluntate prodeunt, a Deo manare dicuntur; cum hæc omnia homini competant, vt eſt quaſi terrenus & mortalis Deus, ſimilis Deo altiſſimo & immortali, & quatenus affinitatis neceſſitudine cum eo iungitur.
Quarta. Quartò id præſertim fit ob varias Legum conditiones, principiaq; varia, ex quibus Leges prodeunt, variis ex fictis Diis reſpondentia. Nam manat Lex a Sapientia, hæc Mineruæ tribuitur; ideo Draco & Solon Leges ſuas a Minerua prodiiſſe affirmant: Et quia Sapientia iunctam habet Contemplationem, quæ Saturno congruit; ideo Charondas Carthaginenſibus Leges tradens, eas retulit in Saturnum. Inſuper expoſcit Lex Regiam poteſtatem, quæ Ioui tribuitur; ideo Minos Leges ſuas in Iouem retulit. Tertiò expoſcit Ius & Iuſtitiā, tanquam formam & animam; Iuſtitia autem eſt Sol Mundi, & per Solem a Platone B frequenter denotatur; Ideo Plato nedum in Iouem, ſed etiam in Apollinem ſuas Leges retulit. Expoſcit quartò Lex, vt potenti eloquentia proponatur, ſuadeaturque Populis; Eloquentiæ Deus fingitur Mercurius; propterea Mercurius termaximus Leges, quas Aegyptiis condidit, a Mercurio traditas affirmauit. Re vera tamen hæc omnia munera, & præſertim libera voluntas bonum quærens, a vero Deo manant: qui ob varia Beneficia, diſtinctaque media, per quæ ea in humanum genus effundit, variis denotatur nominibus; in quem Moyſes ſuperno lumine illuſtratus leges retulit. Ex dictis etiam ſatis facilè elici poteſt ſolutio communis eius, vulgatæque
An Lex ex Hominis rōne prodeat. difficultatis: qua quæritur; num Lex humana ex hominis voluntate, & conſultatione prodeat; vel potius ex Naturæ fontibus deducatur. Nomine enim Legis tria intelligere valemus; Primò rectum, quod eſt de eius ratione; Secundò ſēminā. propenſionem, facilitatemque eam condendi; Tertiò externam earū promulgationem: Rectum a Deo manat, in naturamque propagatur: Facultas, & facilitas eam colli- C gendi, condendi, & promulgandi, nobis per Deum & Naturam inſerta ſunt: At demum ab habitu Ciuilis ſcientiæ, a gradu dignitatis, a ratione ac prælectione habemus; vt eam formare, ac promulgare valeamus. Conſtantia & Firmitas, a Deo & Natura manant; Varietates, obliquitatesque omnes, ex hominis imbecillitate pro-
Fortuna. deunt; Fortuna quoque externæ varietatis Legum non leues præbet occaſiones, ob varias enim opportunitates a variis variarum Vrbium variæ formantur Leges: omnes tamen, vt rectę ſint, ſeruare debēt cōgruentem rationem erga poſtremū finem.
Plato. Ita rectè in quarto de Legibus dixit Plato; Deum, Fortunam, Opportunitatem, & demum Artem, condere Leges.

Finis Legum, & quædam earum Capita. Cap. XXVIII.

SI vir Sapiens & Prudens, vbique ſingulis & ſemper eſſet præſens; vel ſi D homines omnes eſſent iuſti & probi; ſuperuacaneum profectò eſſet condere Leges: Propria enim Virtus vnicuique Lex recta eſt, & Viro Probo Lex Deus eſt; improbo verò libido. At quia Prudentia & Probitas, vt
Cur condendę Leges. ſunt præclara, ita ſunt rara; Vitia verò in viſceribus hominum inſita, merſaq; ſunt: propterea condendæ ſunt Leges. Primò: vt Ciuibus omnibus ea viuēdi forma proponatur, per quam congruenter ſe parent, recteque erga alios diſponantur; ex quo ſummum ſingulorum bonum conſurget: Leges enim a Virtute prodeunt; nilq; aliud quærunt, niſi conſeruationem Virtutis, in cuius vſu poſitum eſt ſummum bonum. Secundò id factum eſt; vt qui Amore Virtutis nolunt a Vitio ſe abſtinere, id faciant formidine pœnæ. Vt aūt Lex finem ſuū fœliciſſimè aſſequatur, tenetur cunctis bonis illum tribuere gradū, qui eis congruit: tenetur.n. fortunæ bona (tanquam inſtrā) ad ea corporis dirigere, & ea corporis ad bona animi; adeò vt ſolam Virtutem ſibi conſtans fundamentū ſtatuat, quæ vt ſcopū inſpicit Deum. Et qm̄ ex Virtute prodit Animi puritas, hominis trāquillitas, & Dei cultus: ideo iure Plato in Legū appendice dixit,

A dixit, hunc eſſe finem Legũ; vt Dei cultu, & vitę puritate, optimũ ac pulcherrimũ vitæ exitum conſequamur: In libris aũt de Legibus affirmauit, pernicioſius eſſe in condendis Legibus errare, quàm hominem interficere; eiuſmodi nanque error, multorum per multa ſecula interficit animos. Et quoniam ſingulorum prima capita pauca ſunt; cætera, quæ ex capitibus prodeunt, ſunt innumera; hoc præſertim in Legibus inſpicere licet: Nam primum caput omnium rectarum Legum hoc eſſe cenſeo; vt vnum quodque tanti faciamus, quanti ſui natura fieri debet: Cui ſimile eſt; vt vnumquodque ita diligamus, vt ſui natura & conditione diligi debet. Ex hoc primo & communiſſimo fonte duo prima præcepta, duęque primę Leges prodeunt; iunctæ tamen, ſibique affines: Quarum vna in nos redundat, dum conuertimur ad ſupera; & eſt, vt Deum toto corde diligamus: Et quoniam in Deo omnes ſumus fratres, & frater eſt alter ego; ideo in conuerſione ad cæteros homines hæc ſecunda Lex oritur, vt alios perinde ac nos ipſos diligamus. Hæc eſt Charitas; quæ, tanquam regula & fecundiſſimus ſpiritus, mox varias Naturæ Leges format & illuſtrat, quæ a Iuriſprudentibus

Finis Legum.

Primũ caput rectarũ legum.

Prima duo præcepta.

Lex Naturæ.

B diſtinctè & accuratè ſeruantur: Veluti, Honeſtè viuas; Patriæ, Magiſtratibus, & Parentibus obtemperes; Neminem lædas; Suum vnicuique tribuas; Rebus communiter vtere, vt fieri licet; Tolle nocentes e medio pro ſalute publica; Rerum dominia, proprietates, poſſeſſiones, & vſum diſtingue, quibus communiter vti non licet; & aliæ ſimiles: Quas ſequuntur deinde Leges Ciuiles, quæ vltimo loco per Diuinas exactiſſimè reformantur; in his Vtriuſque Iuris Viri Prudentes accuratè verſantur. Ego autem eas, vt ad me non pertinentes, ſilentio obuoluens; illas tantùm Leges perpendam, quas in rebus procreandis Natura ſeruat: quarum exacta cognitio; nedum vtilis, immo apprime neceſſaria cenſeri debet, pro rectè iudicandis operibus Naturę: ac inſuper Ciuili Philoſopho ſummopere conducit; cum ſint tanquam fontes, ex quibus humanę leges deducuntur. Has itaque ego a cæteris paſſim neglectas, nitar ad vſum ingenuorum Iuuenum in duodecim principales redigere.

Lex Ciuilis. Diuina.

C *Duodecim Leges, quas præſertim Natura ſeruat in procreandis rebus, earumq; Explicatio.* Cap. XXIX.

VTuntur humani Principes, vt rectè ſua Regna gubernent, congruentibus Legibus: Quod præſertim in Regno Naturæ ſeruari putandum eſt; ea enim Deum ſequens ducem, ex eius Prouidentia Leges haurit, quas in ſuorũ operum productione exactiſſimè ſeruat. Has Leges naturę interpretes familiariſſimas ſibi reddere debent; vt in foro amicorum Sapientię conſtituti, operum Naturę peritos ſe prębeant iudices, pręceptaque colligant pro recta ſui cętero rumque inſtitutione.

Natura, cum prodeat ex bono, ſeruans Characterem boni, cuncta bene in bonum dirigit.

Lex prima a Natura ſeruata. Explicatio eius.

Similis ſententia profertur ab Ariſtotele in 8. Phy. 48. & 56. his penè verbis; Quod eſt melius, ſemper arbitramur in Natura eſſe, ſi poſſibile eſt: Id ipſum aſſeritur ſecundo Cęli 34. & alibi: Propterea Natura Bona, Pia, & Sapiens nuncupatur.

D *Natura intrinſecus, per inſtrumenta opportuna, & non redundantia operatur.*

Lex ſecunda. Explicatio.

Ars ęmulatur pro facultate Naturam: at non eſt principium internum, vt Natura, ſed externum; Inſtrumentiſque Natura vtitur, ita ad amuſſim rei reſpondentibus, vt nil addi nilque minui poſſit: Ideo Intima, Artificioſa, & Sagaciſſima dicitur.

Natura vnà cum facultate largitur inſtrumenta, & vice verſa.

Lex tertia. Explicatio.

Non tribuit facultatem videndi ſine oculis, nec ob inopiam vnum efficit gratia plurium, ſed vnum pręſertim gratia vnius, vt dicitur ab Ariſtotele in primo de Repu. cap. 1. Inſtrumentaque dirigit in officium: non autem ex inſtrumento forte fortuna facto officium elicit; vt perperam Epicurus, & Empedocles iudicarunt. Hinc Conſultrix, Officioſa, Prouida, & ſibi ſatis eſſe dicitur.

Natura vniuerſum complet gradibus ſingulis, adeò vt nulla ex parte inane aliquid derelinquat.

Lex quarta. Explicatio.

Vt in Loco, ita in rerum ſerie nil inane reperitur; Sic Mundus eſt vniuerſum, hoc eſt omnia in vnum verſa: inſuper dicitur omne, omnia, & perfectum, primo cęli cont. 3. A Platone in Timęo ſpecierum plenitudo nuncupatur. Hac ratione Natura Diues,

Parens

 A

Parens fœcunda, & omnipara nuncupatur.

Lex quinta. *Operatur Natura, quandiu poteſt, & quantum poteſt.*

Explicatio. Natura nunquam ocio torpet; nec minuit opus, ſi valet id efficere maius: Hinc dicitur iunctam habere neceſſitatem; & cum continenter operi ſit intenta, nunquam ſterilis, nunquam effœta remanet. Ideo Sedula, Vigilantiſſima, Liberalis, & Munificentiſſima celebratur.

Lex ſexta. *Geometrica æqualitate ius ſuum vnicuique tribuit.*

Explicatio. Legitur in primo Moralium Nicomachiorum cap. 9. Natura cuncta efficit quàm optima poteſt, vnicuique largiens eam perfectionem, quæ conditioni illius eſt conſenranea; non enim formica in ſuo genere minus eſt perfecta, quàm Elephans in ſuo: propterea, quaſi Beatorum Animę, omnia degunt ſua ſorte contenta: cuncta ſuo ternario perficit; Principio, medio, & fine; Eſſentia, potentia, & operatione. Ideo nulli Nouerca, ſed æqua Parens & Iuſtiſſima nuncupatur.

Lex ſeptima. *Morti ſuos natos deſtinat; hac tamen conditione, vt ex interitu perennem conſeruationem eliciant.*

Explicatio. Orta omnia lege Naturæ intereunt, vt conſtat ex primo de Cęlo: at quia vnius interitus eſt ortus alterius, ex primo de ortu & interitu; idque prodit ex conditione materiei, a qua etiam manat interitus; ideo vnde mors oritur, inde Vita reſurgit: & quoniam non valet ſeruare indiuidua, ſeruat ſpeciem. Propterea legitur in ſecundo de Anima, opus màximè conſentaneum Naturæ eſſe ſui ſimilis procreationem; quod opus ſolis perfectis competit: vtque cuncta illud maximè expeterent, ortui ſummam lętitiam, interitui ſumam triſtitiam iungi curauit. Propterea Natura Genitrix, Longæua, & Perennis celebratur. B

Lex octaua. *Cuncta pro facultate ligauit.*

Explicatio. In operibus Naturæ conſpicua amicitiæ, & obedientiæ exempla refulgent; Nam in vniuerſo, nedum ſimilia, verùm diſſimilia quoque & contraria mirum in modũ iuncta ſunt: Contraria iuncta ſunt Genere, ſubiecto, & permixtione; cætera adhuc intimius ſunt complicata. Inde oritur rerum Naturalis Sympathia, & Andipathia: ita omnia iuncta in commune bonum conſpirant, & Regio quodam Imperio imperant ſupera, infera obtemperant; & ad Cœli motum, quaſi ſupernę Lyrę ſonum, cuncta lætiſſimè ſibi proprias choreas ducunt. Ideo Læta, Amica, Regia, Maga, Potens, & Obtemperans nuncupatur. C

Lex nona. *Contrariorum æquatione, congruenteque ratione, conſonantiam rerum parit.*

Explicatio. Principia rerum a Philoſopho in primo phy. ſtatuuntur contraria; Nec vnum contrarium in natura reperitur, quin reperiatur & alterum, vt dicitur in ſecundo de cęlo: Vni, non plura, ſed vnum tantùm ſtatuit Natura contrarium: Ita contrariorum vires modo quodam æquantur; & ex eorum permixtione rerum formæ variæ, quaſi variæ conſonantiæ, prodeunt, ex quibus conſurgit vniuerſi perfectio: & ob id Natura Temperans, Grata, & Conſonans denominatur.

Lex decima. *Terminum quærit, renuens infinitum.*

Explicatio. Natura eſt forma, & materies: Forma eſt terminus; Materies eſt indefinitum quid, & poteſtas: Iure itaque Natura infinitum actu formę aduerſum, cum in numero, tum in continuo renuit; infinitum verò poteſtate, materiei conſentaneum permittit: Ideo dicitur in 8. phy. 48. in iis, quæ natura ſunt, oportet finitum eſſe; & cum infinitum actu renuat, id facit quam primùm poteſt. Ita proprios rebus terminos præſcribens, Definita, Terminata, & Certa nuncupatur. D

Lex vndecima. *Natura, dum operatur, non laborat, ſed vires recipit.*

Explicatio. Non eſt Natura ſimilis Artifici, qui operans laborat; ſed dum operatur, mirabiliter reficitur & creſcit: cum enim in ſuum finem tendat, reficitur eo, & perficitur. Ita grauia, quò magis deſcendunt, eò feruntur velocius; & ignis cõburens, ſuas vires auget: Propterea Facilis, Feſtinans, Potens, ſemperque Virens denominatur.

Lex duodecima. *Natura vbique, & ſemper, eadem eſt.*

Explicatio. In Duodecima quaſi Naturę tabula hanc legem inſcriptam intueor; nam legitur in 8. phy. 63. Naturale eſt ſimiliter ſe habere in omnib. Natura in variis Mundi partibus eadem eſt; nec ſecus noſtris, quàm priſcis temporibus, Phyſica corpora conſtituit: cum enim ſit forma vna, conſimilis, ab eius Prouidentia directa, qui cõnſimiliter ſe habet; iure ſemper & vbique eſt conſimilis; ac infallibili certitudine veteres leges ſeruans,

A ſeruans, incorrupta manet, nec vſquã præſcriptum tranſit: ſola frugalis, & ſobria
in omnibus eſt. Ideo Conſimilis, ſibi Conſtans; Vera, Certa, & Fidelis celebratur.

De Vtilitate Rectæ Inſtitutionis Iuuenum.
Cap. XXX.

DEcurſis cæteris capitibus, reliquum eſt, vt aliquid de recta Iuuenũ inſtitu-
tione dicamus; & iure optimo profectò: Nam (vt vnà cum Platone mo
net Ariſtoteles quarto, quinto, & ſexto, de Rep.) inanes ſunt rectè condi
tę leges, niſi in Vrbe iuuenes rectè inſtituãtur; ideo hęc prima Reipublicæ
cura eſſe debet: Ita Plutarchus elegantiſſimum cõſtruxit librum de liberis rectè edu Plutarchus.
candis; & in Repub. Lacedęmoniorum exacta cura rectę inſtitutioni adhibebatur;
& in variis Rebuſpublicis Magiſtratus condebantur, quibus recta tantùm iuuenum
B inſtitutio curę eſſet. Ideo Plato ſub initio dialogi de Sapientia dixit, nil eſſe diuinius,
de quo quis conſulere queat, quàm de recta ſui, ſuorumque inſtitutione. Filii Regũ Filii Regum Perſarum.
Perſarum (referente eodem Platone in Alcibiade primo). mira quadam cura, dili-
gentia, & arte inſtituebantur: ac cęteris ſilentio obuolutis, cum deuenerant ad annũ
ętatis decimũ quartũ, curæ commendabantur Regiorum Pędagogorum; qui ex om
nibus Perſis eligebantur, & quatuor erant; vnus Sapientiſſimus, alter Iuſtiſſimus, ter
tius Temperatiſſimus, quartus Fortiſſimus: Quorum primus Magiam Zoroaſtri,
quæ diuinus eſt cultus, doceret: Secundus moneret, vt in tota vita eſſet verax: Ter
tius, ne vlla cupiditate ſuperaretur, libereque viuere aſſueſceret; ac eſſet re vera
Rex imperans, iiſque præſertim, quæ in eo ſunt: Quartus denique impauidum il-
lum ac intrepidum redderet; ne quando quippiam metuens, ſeruus fieret. Neceſſi- Neceſſitas inſtitutionis.
tas rectę inſtitutionis ex eo pręſertim redditur conſpicua; quia homo in hanc lucem,
vt corpore, ita animo nudus venit: & cum ſit animo nudus, eſt natus recipere ha
bitus omnes, omniaque fieri; pręſertim tamen eſt ad mala procliuis, in quę facilis
C eſt lapſus: propterea accuratè cauendum, ne in ea labatur; accuratè curandum, vt
Virtutis habitum induat. Eſt enim homo (Prothei inſtar) natus recipere formas om
nes: Et hic Mundus eſt diuerſoriũ Circes; in quo recta inſtitutione cauendum, ne ve
neficis poculis in iumenta commutemur: eſt Mare variis tempeſtatibus, aduerſiſq;
ventis agitatum; propterea rectè nantes, niti debemus ad Portum properare, ne in
curſu mergamur. Eſt mare hoc variis Syrenis refertum, quę aures demulcentes a re
cto curſu nos decipiendo diuertunt. Eſt Terrenus hic orbis Arena Fortunę, in
quam cum ea dimicaturi deſcendimus: & niſi aſſueſcamus eius tela prudenter repel
lere, inuaſiones cauere; vt viles proſternimur, Captiuique ab ea triumphante non
ſine magna noſtri pernicie & infamia circumducimur. Venimus in hanc lucem mul
tiplici ratione ſerui: at congruente educatione reddimur liberi, reddimur domini,
reddimur noſtri; quo ſalutarius bonum aſſequi non valemus: qui enim ſui eſt domi
nus; & qui ſe ſibi ſubiicit, omnia ſubiicit; quod eſt Imperium maximè legitimum.
D Vtilis eſt congruens educatio etiam Feris, vt Lycurgus exemplo varię educationis
catulorum Populo patefecit: At homini, nedum vtilis, ſed apprime neceſſaria eſt.
Propterea Plato in 4. de Repub. dixit, Ciues, non de legibus teneri maximè eſſe ſoli-
citos (boni enim eis non egent, mali non obtemperant) ſed de recta Iuuenum inſti
tutione; & iure profectò: Hęc enim eſt ſalus Reipublicę, cultus Plantarum eius, ra
dix Regnorum, Sanitas Magiſtratuum, expurgatio Vrbium, incolumitas rectarum
Adminiſtrationum, conſeruatioque Nobilitatis. Ideo dixit Socrates, oportere; vel
non gignere filios; vel, ſi eos genuerimus, de recta eorum inſtitutione maximè eſſe Socrates.
ſolicitos: Inaniter enim colitur Terra, iaciuntur ſemina, ſeruntur Plantę; ſi demum
ortę, ſine cura & cultu pereunt, & diſperduntur. Quod lucidiſſimè patet exemplo
earum Inſularum, quę nuper nauigationibus repertę ſunt: in quibus homines ſeor
ſum a recta inſtitutione educati, omni fera efferatiores ſunt inuenti; mox verò recta
inſtitutione, rectè ſunt compoſiti & conformati.

Quid

Quid ſit, & Quibus competat Recta Inſtitutio. *Cap. XXXI.* A

MIra rectæ inſtitutionis vtilitas ſplendidiſſimè refulſit: quid autem ea ſit, & quibus competat, nunc breuibus eſt explicandum. Recta inſtitutionis forma (quæ eadem & diſciplinarum diſciplina, Verà pædia, Vitæque magiſtra dici poteſt) quamuis ad alia extendatur; præſertim tamen & propriè eſt congruens morum Iuuentutis conformatio, a recta prudentię ratione per aſſuetudinem accommodataque præcepta prodiens, ad honeſtam fęlicemque vitam perducens. Ex hac circunſcriptione omne genus cauſæ eluceſcit: & quoniam cauſæ eius omnes præclaræ & illuſtres ſunt, iure optimo inſtitutionis formam pręclariſſimam iudicare debemus; ea enim econtra ſe habet, ac opera Artificioſa: hęc fundamentis hærent in loco infimo collocatis: fundamentum autem rectę inſtitutionis maximè omnium eſt ſublime, eſt enim Deus, de quo rectè dicitur, Initium Sapientię eſt timor Dei. Hæc recta inſtitutio, Primò refulget in Mundo ſub Principe Deo, cuius exemplo omnes congruenter inſtitui monemur. Inſerta eſt Secundò in ſingulo B
rum animis; quatenus vnuſquiſque ex Mente & Ratione quaſi diuino Pędagogo, nec non facultate appetente quaſi diſciplinabili puero conflatus eſt: Continenter in nobis Ratio ſenſum corrigit, appetitum cohibet, ad honeſtaque inuitat: ſenſus eatenus rectè ſe habet, quatenus ſuo duci, ſuoque præceptori obtemperat. Hanc inſtitutionis formam ſoli homini Natura fecit internam, non feris, non ſeiunctis Mentibus: ſolus enim homo ex parte diuina & mortali, ex ſenſuque & ratione conſtat; Inſtitutio autem ex parte diuina manat, & in mortalē tendit. Exit Tertiò hæc conſtitutionis forma in domos & familias, in quibus Parentes Prudentiores domeſtica diſciplina filios erudiunt. Extenditur Quartò in Vrbes & Reſpublicas: quæ ob id præſertim, rectius vel deterius inſtitutæ iudicantur, quatenus magis vel minus in recta Iuuentutis inſtitutione ſe accuratas oſtendunt. Hęc recta inſtitutio, cum ſit officium Prudentię, iure optimo ad Ciuilem ſcientiam pertinet: ea enim a libris de Moribus fęcundiſſima ſemina, conſtantesque radices recipit; a libris verò de Republica recipit pręcepta propria; quæ, non ſecus ac Leges, a Virtute manant, in Virtutemque perducunt. C

Deſcriptio rectæ inſtitutionis.

Ad quam diſciplinā recta inſtitutio pertinet.

Conuenit diſciplina & inſtitutio modo quodam vniuerſo generi animalium memoria prędito, nonnullis clarius, aliis obſcurius; Exactiſſimè autem congruit homini, homo enim maximè eſt natus obedire rationi: Iumenta ſolùm ſubiiciuntur rationi alienæ, nempe hominis, a quo inſtituuntur; ſinguli autem homines, cum ſuæmet rationi, tum rationi alterius nati ſunt obtemperare: Facta mox inter Nationes comparatione, Itali maximè omnium egent recta inſtitutione. Cæteræ enim Nationes moribus quibuſdam propriis, ſibi Natura modo quodam inſertis, præditæ inſpiciuntur: Soli Itali, tanquam extremarum nationum medii, nil ſibi proprium habere videntur: ſed ad omnia faciles, habitus omnes ne dum indumentorum corporis, verùm etiam formarum animi recipere apti ſunt: & quia maximè valent Ingenio; ideo Inter eos optimi, & deterrimi inueniuntur. Alexander cum expugnaſſet Perſas, dixit, ſe velle eos rectè inſtituere: reſpondit Ariſtoteles, id fieri non poſſe, niſi etiam Perſarum reformaretur Cœlum; indicans nationum mores magna ex parte ſequi cęlorum conſtitutiones. Si deinde inter varios hominum gradus fiat comparatio, No- D
biles magis ſunt apti rectè inſtitui; cum ad virtutes, earumque vſum magis ſint accommodati. Inſuper facta comparatione inter Ingenuos & Nobiles, eis præſertim accommodata eſt recta inſtitutio, qui ſunt Ciues Reipublicę Optimatum; in ea enim Virtus obtinet principatum, ad quam Iuuenes per rectam inſtitutionem diriguntur: & pręſertim, quia in ea Republica Ingenui Iuuenes alacri animo Sapientię, Prudentię, Eloquentięque nauant operam; cum iudicent, ſe per eiuſmodi ornamenta ad Rempublicam adminiſtrandam reddi aptiſſimos. Facta inſuper comparatione inter ętates, proculdubio pueritię & adoleſcētię maximè congruit; ea enim eſt ętas nuda, recens, mollis, facilè nata recipere & ſeruare primas formas: nam (vt Poeta cecinit)

Italis accōmodatiſſima recta inſtitutio.

Pulchra Ariſtotelis ſententia.

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem
Teſta diu &c.

Facta comparatione inter ſexus, & Mas, & Fęmina recta inſtitutione egent: Fœmina magis ea eget ob imbecillitatem ſuę conditionis, facilemque in errores lapſum;

Mas

A Mas ob animi ſui ad maiora facilitatem: eſt enim mas præditus animo elatiore, fœmina humiliore: mas more eſt acrior, fęmina pertinacior: mas in opinione eſt conſtantior, fęmina leuior: mas recta in ſtitutione ad ſublimiora natus eſt euehi, fęmina ſinę recta inſtitutione facilius eſt nata labi. De his Plato in 6. de Legibus inquit. Genus fęminarum occultius & verſutius natura eſt ob imbecillitatem, atque ita minus ordinari natum eſt: Idcirco ceſſit Legislator, neque rectè prætermiſit; hoc enim neglecto multa intereunt, quæ longè melius ſe haberent, quàm nunc ſe habeant, ſi fuiſſet Legibus ordinatum. Ariſtoteles quoque in ſecundo de Repub. cap.7. latiſſimè manifeſtauit, apprime neceſſariam eſſe rectam inſtitutionem fęminei ſexus: Quod quàm ſit difficile, Lycurgus eſt expertus; qui cum eas rectæ inſtitutioni ſubiicere voluiſſet, nec valuiſſet, ſe a ſuo inſtituto abſtinuit; eſt enim materies minus apta rectè formari, quàm mas. Colligamus itaque primò, rectam inſtitutionem maximè neceſſariam eſſe homini; vt Ciui Mundi ſub Principe Deo conſtituto, ad vitamque ęternam ordinato: Secundò Filiis Regum & Principum, qui ſublimi dignitate ſunt honeſtandi:
B Tertiò Nobili Iuuentuti præſertim in Republica optimatum conſtitutæ. Ideo iure optimo Ampliſſima Venetorum Reſpublica, vt in cęteris omnibus, ità in attinentibus ad rectam inſtitutionem maximè fulget, ſeque accuratiſſimam patefacit: quę non contenta tot pręclaris ordinibus, ſalutaribus diſciplinis, congruentibuſque aſſuetudinibus; quibus nobiles adoleſcentes in Vrbe ſua inſtituuntur, formantur, & diriguntur: etiam pro vniuerſa Iuuenum totius Orbis inſtitutione & conformatione, Academiam Patauii, ore omnium celebratiſſimam, antiquitus erectam; mira cura, magnificiſque impenſis, nedum ſeruare, verùm inſuper in dies amplificare & exornare nititur: ac pro eligendis, accerſendiſque ex vniuerſa Europa viris in ſingulis ingenuis diſciplinis illuſtribus, Senatores pręfert, Prudentia, Iudicio, Sapientia, Auctoritateque inſignes, nomine, & fama, in vniuerſo orbe notiſſimos & celebratiſſimos.

C *An Mas & Fœmina ad Eadem, Eodemq́; modo inſtitui debeant. Cap. XXXII.*

APud Lacedęmones (referente Ariſtotele in ſecundo de Repub. cap.7.) multa eadem in Magiſtratibus a Viris & mulieribus adminiſtrabantur. Plato in quinto de Rep. inquit; nullum eſſe inter eos, qui Ciuitatem curant, *Plato.* officium mulieris proprium, quà mulier eſt; aut Viri proprium quà Vir: omnium enim operum natura compos eſt Fęmina, omniumque Vir; in omnibus autem imbecillior eſt fęmina. Hinc ait Magiſtratus debere eſſe vtriſque communes: quod mox latius iubet & præcipit in ſeptimo de Legibus aſſerens, eadem ab vtriſq; debere exerceri; ac ſi id munus remoueretur a fœminis, Ciuitas ex dupla redderetur dimidia, & ex quadrata altera parte longior: Ideo inſtitutiones ad Arma, Magiſtratus, & cætera, iuſſit eſſe communes. Et circa Pontum tempore ſuo retulit innumera mulierum Millia, cùm Pedeſtrem, tùm Equeſtrem militiam ſtrènuè exercuiſſe,
D quas Sauromaticas appellabant. Ariſtoteles contra cenſet quidem puellas accuratè *Ariſt.* eſſe inſtituendas; non tamen ad eadē, ſed ad propria & diſtincta officia eſſe dirigēdas, vt etiam per naturam diſtincta quadam conditione ſunt prædité. Et proculdubio ea confuſio mulierum & virorum in ciuili congreſſu, in Magiſtratibus, in bello, longè maius detrimentum nata eſt afferre quàm emolumentum: cum enim ſint natura imprudentiores, minuſque cautę; a Magiſtratibus ſunt ſecernendę: cum ſint animo effęminatę, corpore ſatis imbelles, naturaque timidę; in Bello confuſionis & fugę conſpicuas præberent occaſiones: permixtę cum viris in actionibus grauioribus, animos, actiones, cogitationeſque eorum redderent effęminatas. Nam ſi occluſę domi, in humilibuſque operibus occupatę, vix detinentur; ne in laſciuiem, intemperantiam, furiaſque ruant, ac ſecum ad id ipſum iuuenes perditè trahant: quid eueniret, ſi liberè vnà cum Viris in conſimilibus exercerentur? Nimium potens eſt cupidinis ardor, propterea eſca ab huiuſmodi igne pro facultate arcenda eſt. Dicamus itaque illud met, quod in pręcedentibus de Vxorum communitate dictum eſt: Plato-

nem

nem multa conſideraſſe in Idea, & ſeorſum a propriis hominum conditionibus,ſibi- A
que cęleſtem quendam & diuinum ſcopum propoſuiſſe:propterea multa dixiſſe,quæ
vera quidem ſunt in ſeparatis ab humanis conditionibus ; in coniunctis autem cum
eis falſa,inutilia,& pernicioſa inueniuntur.Hinc expedit:vt curaturus Corpora,Ani
mos,& Vrbes,verſatus ſit;nedum in idearum, communiumque contemplatione;ve-
rùm maximè in vſu rerum,in euentis,propriorumq; munerum functionibus.Plato ſi
bi propoſuit vnitionem in vniuerſo optimam, vtilitatem ex omni parte pro faculta-
te eliciendam,perfectionem ſingulorum abſolutè maximam;quos ſcopos inſpiciens,
multa dixit abſolutè vera & bona : At iuncta cum hominum conditionibus, parteq;
eorum ſera,nec bona nec vtilia inueniuntur;non enim ſimpliciter bona, ſunt vnicui-
que bona.Colligamus itaq; , & Fęminas,& Mares,accuratè eſſe inſtituendos; nõ qui
dem communibus, ſed propriis diſtinctiſque educationibus , eorum naturæ & con-
ditioni accommodatis.

Quæ ſint ea,quæ Recta Inſtitutione ſunt Corrigenda, & per quæ Rectè inſtituantur. Cap. XXXIII. B

Tria corrigenda.

TRia in homine reperiuntur,quæ recta educatione & inſtitutione corrigi,re
cteq; formari debent;Corpus,Appetitus,& Rõ:Corpus,vt inſtrm;Appeti-
tus,vt executor;Rõ,vt Dux:Quorũ recta inſtitutio ex tribus petẽda eſt; ex
Natura,Aſſuetudine,cõgruẽteq; Diſciplina: Natura propriè format perti-
nẽtia ad corpus,Aſſuetudo appetitũ corrigit,Diſciplina format rationẽ.Munus natu
ræ, cum propriè pertineat ad corpus , illudq; perficiat ; extenditur tamen ad appeti-
tum & rationem, quatenus in corpore rectè compoſito appetitus & ratio magna ex
parte rectè compoſita inueniuntur. Similiter diſciplina, cum propriè & pręſertim ra
tionem formet,extenditur tamen etiam ad alia;vtilitas nanq; eius redundat in appe-
titum & corpus ; nã peruerſo Duce, neceſſe eſt cuncta peruerti quę ducẽ ſequuntur:
& pręſertim,quia dantur diſciplinę Morales & Gymnaſticę;quę, quãuis vt doctrinæ
& diſciplinę ad rationẽ pertineant;ob ea tamen in quibus verſantur,& corpus, & ap-
petitum rectè formare valẽt . Aſſuetudo quoq; cum propriè pertineat ad appetitum; C
ob connexionẽ tñ, & conſpirationẽ ad eaſdẽ actiones , tum corpori,tum rationi fert
opẽ:Sedandæ ſunt Animi perturbationes,vt corpus bene valeat,& *Mens* tranquillè
fungatur munere ſuo. Hæc ſunt tria, quę pro recta hominis inſtitutione & formatio-
ne a Philoſophis conſiderãtur:Quibus quartum maioris momenti , eminentioriſque
virtutis addere debemus ; & eſt ſupernum Lumen,ſupernaq; gratia; quorũ notitia de
ſtituti Philoſophi,poſtremã hominis perfectionem cognoſcere non valuerunt:Super
na reuelatione,ſupernè perficitur humana ratio; infuſione aũt gratię gratũ faciente,
præſertim facultas appetens . At quartum hoc perfectionis genus Theologis derelin

Rectè formanda.

quens, de cæteris per capita aliquid dicã. Corpus a Natura primò formatur; ab Arte
aũt,varia,quæ ad illud pertinent,corriguntur,& perficiũtur.Nã primò rectè curanda
ſunt pertinentia ad generationẽ ; vt ex nobili ſemine,ex legitimaq; connexione, pro
les prodeat generoſa: Quæ producta cõgruenter eſt educãda, Voce,Motu,Cibo,Ae-
req; accõmodatis;vt corpus cõſurgat aptiſſimum ad Virtutes, Proboſq; mores:Quã-
uis.n.mores non neceſſario ſequantur corporis tẽperaturã,frequenter tñ ei maximè D
ſunt conſentanei,& ſine ea poſtremã perfectionẽ aſſequi cumulatè non valent. Adhi
bendæ mox ſunt Artes Gymnaſticæ; quarum principes ſunt Saltatio & Lucta, vt in ſe
ptimo de Legibus eleganter docuit Plato. His accedunt Ludi *nonnulli in*genui; & p̃-
ſertim Ludus paruę pilæ , a Gal. ſummopere commendatus. Venationum quoq; nõ-
nulla genera,recta ratione approbantur; inter quas ea principatum obtinet, quæ fe-
rarum eſt,& quadrupedũ animalium;quæ diurna,libera,& fortis ſit:Aucupiũ ſibi ſe-
cundũ locum occupat;& præſertim id,quod aperto volatilium Marte,vel arcu perfici
tur:Piſcatio nil vel parũ ingenui habet,vt Plato nos monuit;nec propterea ob varias
opportunitates dãnatur natandi peritia . His omnibus eatenus danda eſt opera, qua
tenus grauiora ſtudia non perturbant;& bonæ corporis valetudini,Mẽbrorum flexio
ni,corporis agilitati,robori,dexteritatiq; conducunt : in quibus id omne vitandum;
quod ignauũ,ſeruile,& ſordidũ eſt;vel cũ fraude,& dolo factũ fuerit: Et demũ corpus
ita parandũ eſt;vt fęliciſſimè valeat animo ingenuo inſeruire,pro tuenda patria,fun-

gendiſq;

A gendiſq; Virtutum muneribus. A corpore ad appetitũ tranſeuntes, hũc eò accuratius Inſtituen-
corrigere formareq; tenemur; quò proximius, intimius, & potentius ad agendũ con- tia Appeti
currit: Hũc ad extrema facile labentem, more & aſſuetudine coercere, moderari, ad tum.
mediũq; pro facultate redigere tenemur. Magiſtra huius inſtitutionis eſt ciuilis Phi-
loſophia; quę prudentiã formans, ſingulis appetitionibus Leges præſcribit. Difficile
profectò eſt domare Tauros, fręno equos ſubiicere; at difficilius eſt iuuenum rectè cõ
ponere appetitiones: Ferociores ſunt illi; hæ verò multiformiores, acutiores, magiſq;
pertinaces. Dux huius rectę inſtitutionis eſt opinio recta, inſtrumenta verò præmiũ
& pęna: his vtimur, dum fręnare cupimus feras; Verberibus enim, & cibo prę ſertim,
eas cicures manſuetasq; reddimus: id ipſum facimus in puerorũ inſtitutione. Propte-
rea rectè Democritus dixit, pęnam & præmium eſſe cões Rerumpublicarum Dęmo Democri-
nes, quibus populi Legibus ſubiiciuntur. His accedunt in adultioribus Timor infa- tus.
miæ, & deſideriũ honoris: quę ſunt ingenui iuuenis propria, & in Animo nobili ſunt
Calcaria acutiſſima, ſine quibus nemo ad ſublimia eleuatur. Ea duo prima ſunt inſtru
B menta cõia, hęc propria ingenuorum animorũ: ea ſunt inſtrumẽta externa, hęc inter
na: a pęna ſperat homo ſe poſſe liberari, ab infamia nequaquã. Inſuper; ex cæteris di-
ſciplinis Muſica, & Aſtronomia, non parum conferunt pro recta appetitionũ conſor Muſica, &
matione: Ratio eſt; quia duo ſunt ſenſus cũ animo ſummopere iuncti, rectę noſtrę in- Aſtrono-
ſtitutioni pſertim deſtinati, ad quos ẽt propriè pertinet imitatio; Viſus ſcilicet, & au- mia.
ditus. Viſui conducit Aſtronomia; per quã cęleſtia intuentes, ad eorũ imitationẽ in-
ternas animi appetitiones rectè cõponimus: Propterea ĩ Timæo dixit Plato, homini
tributos eſſe oculos; vt inſpiciens regulatiſſimos cęli motus, congruentem modũ ſuis
appetitionibus imponeret. Muſica reſpondet auditui: quæ ob rationes & proportio
nes, ex quibus conſtat, miram habet cum anima rationis compote Andipathiam, &
Sympathiam; vt vnuſquiſq; in ſeipſo manifeſtiſſimè experitur. Propterea: vt viſus &
auditus, germani ſunt ſenſus, noſtrę inſtitutioni inſeruiẽtes; ita duæ illæ diſciplinę eis
proportione reſpõdentes, Germanę a Veteribus denominatæ fuerunt: Et quẽadmo
C dum diſciplinæ illæ duę, pro recta appetitionũ conformatione inſeruiunt; ita cætera
viſui & auditui reſpondentia, id ipſum faciunt: Veluti in attinentibus ad auditum, Fa
bulę, Hiſtorię, Poetarũq; Sentẽtię; Probitati, Honeſtati, Iuſtitięq; conſentanee: In at-
tinentibus ad viſum, Picturę, Statuę, Sculpturęq; id ſolum pręſeferentes, quod de-
cet, & honeũ eſt: Propterea nõ iniuria a Veteribus Pictura & Sculptura inter Artes
Ingenuas numeratę fuerunt; non quidẽ, vt in earũ efficiendis operibus Vir ingenuus
laboret, ſed vt rectas operum rationes ex natura depromptas rectè iudicet, ad earũq;
imitationẽ perturbationes cõponat: Nã (vt in libro de Philoſophia nos rectè monet
Plato) Artes, quę ingenuos decent viros, Intelligentię ratione, non manuũ miniſterio
perficiuntur. Demum humana Ratio, quę cęterarũ facultatũ Dux eſt & Princeps, ac- Inſtituen-
curatiſſimè inſtituenda & formanda eſt: Id fit per diſciplinas, quę rationales dicũtur, tia Mentẽ.
de quibus ſuo loco diſſerui. Quę (vt meo inſtituto inſeruiunt) in tres hos gradus diſtri
buuntur: Ingenuarum.n.diſciplinarũ, Nonnullæ animũ ingenui iuuenis parant, Alię
virum ingenuũ formant, Nonnullę demũ iã formatum decent. Parant diſciplinę illę,
D quę organicę dictę ſunt; vt Grãmatica, Logica, Rhetorica, & ſimiles: Formant Virum
ingenuũ partes Philoſophię, in quarũ vſu ſummũ hominis bonũ eſt collocatum: For-
matum decẽt nõnullę Artes nobiles & ingenuæ, vſusq; earũ; de quibus alibi verba fe
ci. Ex his conſtat, quàm ſalutare cenſeri debeat Symbolũ illud Pythagorę, dum dixit: Pythago-
Qui congruenter animũ a perturbationibus purgare ſtudet, ſalẽ adhibeat, cantuq; ad ras.
Lyrã vtatur: Sal Sapientiã indicat, quę cũ Prudentię recta ratione iũcta, ſalutarẽ in ap
petitionibus conſonantiã parit. Demũ rectæ inſtitutionis cura ei eſt demãdanda, qui
auctoritate valeat, Virtutis habitu ſciat, boniſq; moribus præditus velit; vt auctorita
te, verbis, & exemplo, firmius & potentius inſtituere valeat. Talem in Republica Ve
netorũ ſe per multos annos patefecit nunquam ſatis Laudatus ALOYSIVS PI- Clariſſi-
SAVRIVS, Philoſophię in Ampliſſima ſua patria præfectus; Familię nobilitate, mus Aloy-
Morum integritate, Sapientiæque ſplendore illuſtris; olim auditor meus, nunc Do- ſius Piſau-
minus colendiſſimus: Propterea mirum non eſt, ſi ex tam fęcundo ſemine tot ac tam rius.
Gęneroſæ Plantę pro amplificanda Republica prodiere. Ita refulſit Philoſophiam ve-
rè eſſe Vitæ magiſtram, ingenuorumq; iuuenum Parentem & formatricem.

Sexdecim Capita, ex quibus Præcepta deducuntur Recta Iuuenum A *Inſtitutioni inſeruientia.* *Cap.* *XXXIIII.*

Scopus rectæ inſtitutionis.

QVemadmodum ſingularũ Artium dantur regulę quædam conducentes pro finis adeptione, ita & præſertim in præclara hac rectè inſtituendi ratione eas inueniri putandum eſt: quarum hic ſtatui debet ſcopus, vt earum ope ſenſuum appetitus, quaſi laſciuiens puer, coerceatur, rectęque rationi ſubiiciatur; adeò vt ingenui iuuenes, cum in ocio, tum in negotio, cõgruenter ſe habeant. Regulæ autem & præcepta numero ſunt multa, capita verò pauciora: quę ego in ſexdecim redegi, eaq; diſtinctè & laconicè referam; vt in iuuenum animis facilius imprimantur, exactiusque ſeruentur memoria.

Caput primũ rectę inſtitutionis a Scopo ſũptũ.

Caput Primum a ſcopo ſumitur. Nã recordari tenemur nos a ſummo bono, & pro ſummo bono natos, formatosq; eſſe; ac ita noſtro vitæ curſui ſcopum ſublimem & illuſtrẽ proponemus: cuius præſtantiã intuentes illum amabimus, amãtes expetemus, expetẽtes media optima ad illũ ducẽtia ꝑeligemus, ꝑeligentesq; fęliciſſimè aſſequemur. B

Cap. ſecundum a primo parente.

Alterum caput a primo Parente petendum eſt: Nam meditari vnuſquiſq; debet ſe eſſe prolẽ Dei, & teneri eum pro viribus ęmulari, vt proles Generoſa iudicetur: Conſiderare debet, Parentem hunc in ſublimi eſſe collocatũ; vt recordetur ſibi aſcendendum, non deſcendendum eſſe: & propterea cauendum, ne a vili metallo, ab inani Gloria, a deſiderioq; carnis deprimatur; quod Auaris, Ambitioſis, Intemperatisq; cõpetit. Recordari debet, ſe præſertim eſſe, non corpus, ſed Mentem, hoc eſt perfectum quoddam in imperfecto, maximũ in minimo, ęternũ in mortali: ac ita ei, quod maximũ, perfectum, ęternumq; eſt, ſui imperiũ tribuet, nec a viliũ deſiderio mãcipabitur.

Cap. tertiũ a cõditione Virtutis.

Caput Tertium ad cõditiones pertinet Virtutis, & Vitii: Nam recta ratione vnuſquiſq; ſibi ſuadere, conſtanterq; credere tenetur; Virtutẽ eſſe formoſiſſimã, ſaluberrimam, Naturæ & Deo conſentaneam, proximumq; parentẽ cunctorum noſtrorum bonorum, natam nos gratos reddere Deo, amabiles Mundo, vtiles nobis & aliis; Vitio verò oppoſita conuenire: & iure profectò: cum enim ſimus libertate donati, in cuius recto vſu ſummum bonum, in præpoſtero malum eſt poſitum; ex ſola Virtute ille, C hic ex Vitio pernicioſiſſimè manat.

Cap quartum a ſui cognitione.

Caput quartum in cognitione ſui poſitum eſt. Nam alta mente reuoluendum, accurateq; præclarum illud Apollinis reſponſum eſt perpendendũ: qui; dum a Cræſo Lydorum Rege interrogatus, quid ei eſſet faciẽdum, vt fęlix viueret; ſi noſceret ſeipſum, reſpondit: & iure quidem. Nam qui ſe noſcit, percipit ſe non corpus, ſed Mentem pręſertim eſſe; ac ſuum officium eſſe Diuina colere, mortaliaq; ſibi ſubiicere, in quo optima ſui inſtitutio eſt collocata: Et præſertim id aſſequetur, quia nemo mentẽ noſcit, niſi primò cætera nouerit; Mens. n. dũ ſingula fuerit facta, valet ſe noſcere; cognitio autem naturę rerum, eſt actionum cunctarum optimus Dux.

Cap quintũ a conditione hominis.

Quintum caput ex hominis conditionibus ſumitur: Nam recordari homo debet, ſe eſſe Epilogum Mundi, Mundũq; paruum; vt moneatur teneri cum Magno Mundo conformari, in qua conformatione exacta hominis perfectio hanc vitã viuentis eſt collocata. In Magno Mundo præeſt Deus, cui omnia inſeruiunt: nitendum ſimiliter eſt; vt in nobis Mens, quę Diuinitatis eſt particeps, cum Deo iuncta, abſolutum impe- D rium obtineat. Cauere debemus, ne in hoc noſtro paruo Mundo Terra præſit Cęlo, ne Dominus ducatur ſeruus, ne continenter Sol eius Terrenæ partis opaca conditione eclypſetur, ne in eo ſit Nox continua, ne ſuis perturbationibus redeat in Chaum; ne ſit Mundus Litis, ſed Amicitiæ; & ſummopere cauendum, ne filii Terræ eius, hoc eſt inanes cogitationes ex corpore prodeuntes, in immenſum creſcant; ſed proles animi curanda & perficienda eſt: Et recordari vnuſquiſq; debet, ſe eſſe pręditum potentibus Alis, graui pondere alligatis; ideo ei nitendum eſſe pro viribus eleuare pondus, ne ab eo depreſſus mergatur in vndis: Conſiderare tenemur, quòd; ſi extra formati ſumus corpore recti, vt corporeum Solem intueamur; niti monemur, non depreſſa ſed erecta Mente, Deum Mentis Solem inſpicere.

Cap. ſextũ a conditionibus Mũdi.

Caput Sextum ex cõditionibus huius Mundi petendum eſt. Nam qui rectè cupit inſtitui; conſiderare tenetur, quàm vilia ea ſint, quæ ſenſus noſtros oblectãt; & ſtatuere ſibi debet, ſe in hunc Mundum, quaſi in Arenam, cũ Natura, Fortuna, Aduerſisque

Animi

A Animi cogitationibus pugnaturum deſcendiſſe: exemploq; Herculis teneri aduerſa Vitiorum Monſtra Animi robore domare: in qua pugna agitur de ſumma rerum, pernicioſum eſt ſuccumbere, ſaluberrimũ vincere; nec ſatis eſt non ſuperari, ſed inſuper ſuperare nitendũ eſt: cum ſemel viceris, adhuc tibi eſſe pugnandũ, & vincendum perſuadeas: vt quaſi in medio hoſtium collocatus, ſemper te pugnę paratum præbeas.

Cap. ſeptimum a duce externo

Septimum caput ab externo duce petendum eſt. Meditari vnuſquiſque debet; ſibi diuina Prudentia, tanquam duces externos, deſtinatos fuiſſe oculos; vt moneremur, pro facultate nitendum nobis eſſe cum oculis conformari. Oculi libenter intuentur cęlum, vt id pro ſede optemus; intuentur cęlorum motus, vt ad eorum imitationem motus animi componamus; ſunt lucidi, quærunt lucem, tenebraſque abhorrent: ita nos tenemur, Virtute fulgere, expetere Lucem veritatis, Tenebras uitiorum & ignorantiæ vitare. Oculis obeſt opaca conditio Terræ: ita nos monemur, ſi lucem recipere cupimus, Terrena deſpicere. Oculus nunquam videndo expletur, actio eius eſt ſpiritalis, & ſine tempore: ſimiliter nitendum nobis eſt, vitam viuere ſpiritalem, eleuari
B ſupra tempus, probaque actione nunquam ſaturari. Oculi ſunt tanquam parua animalia, vt nos animalia maiora eis reddamur ſimiles; nil vident ſine Luce ſuperna: ita mens noſtra deſtituta superno lumine, in tenebris errat.

Cap. octauũ a seducente.

Caput octauum ab eo, quod nos ſeducit, petendum eſt. Tenentur ingenui iuuenes hoc ſibi in animo figere, continenterq; meditari; nil eis aduerſius, rectaq; cum inſtitutione pugnãtius, voluptate corporis reperiri: Hęc eſt formoſa Helena, quæ Troianos in perniciem deduxit; de qua ab Homero dictum eſt, Extra vndam & fumum longè compelle carinam: Hæc eſt coęua nobis Eua, quæ ſeducta a Serpente, partem noſtram virilem nunquam tentare deſinit: Hæc oculos delectat aſpectu, ſenſuſque cęteros leniendo demulcet, internam verò Animi conditionẽ peruertit & perdit. Quicunque inſanam voluptatem amplectitur, Vitiorum omnium ſe prędam facit, euadit intemperans, mollis, fędifragus, imprudens, prophanus, inconſtans, ſemper egens, ſordidus, ſeruilis, & demum omni pernicioſo Monſtro pernicioſior: Ideo ſapiente viro digna fuit Scipionis ſententia, dum dixit; magis ei eſſe formidandum, qui à volupta-
C tũ turba circundatur, quàm qui ab exercitu hoſtium: Iure itaq; circunciſione vti monemur, non quidem ea corporis, Aegyptiorum Iudęorumque more, ſed Animi.

Cap. nonum ab inſtrumento

Caput nonum ex inſtrumento probarum actionum peti poteſt: Nam vnuſquiſque ſibi ſuadere debet, nil præclarum a nobis ſine labore effici poſſe, laboremque iuueni eſſe apprime ſalutarem; eſt enim ſeminum Virtutis cultor optimus, Vitiorum verò aptiſſimus expulſor. Propterea enunciant Academici, Deum pro inertibus non pugnare: & Ariſt. interrogatus, vbi vigerent Virtutes; in laborum ſtudioſis animis, reſpondit. Ideo; dum via virtutis nobis videtur ardua, pugnaq; cum Vitio difficilis; conſiderandum eſt, genus omne vitæ iunctas ſibi habere moleſtias proprias: ideo ea via progrediẽdũ eſt; quę non ad perniciem, ſed ad ſalutẽ; non ad Naufragium, ſed ad portum; non pręcipites, ſed ſublimes nos ducit: Ita percipiemus; quòd non ardua eſt via Virtutis, ſed nos molles; non aſpera pugna, ſed nos ſegnes; non amari labores, ſed guſtatus noſter eſt aduerſa bile deprauatus.

Decimum cap. a communi regula directionum.

D Decimum caput ſumendum eſt ex cõi regula directionum. Dum enim nos ipſos componere, Animiq; perturbationes moderari optamus; imitari tenemur eos, qui ligna contorta dirigunt: Animus enim in oppoſitum eius flecti debet; quod vel eſt Vitium ſui natura deterius, vel nobis ob corporis temperamentum eſt familiarius. Inſuper imitari debemus accuratum Statuarium; qui continenter in ſtatuam a ſe perficiẽdam conuerſus, modò aliquid detrahit, modò addit, modò emendat: ita nos in nos ipſos conuerſi, id ipſum facere tenemur; vt noſtram hanc ſtatuam, ad Dei imaginem factam, cum ſuo exemplari pro facultate conformemus.

Cap. Vndecimũ a cõditione huius Vitæ.

Vndecimum Caput ex conditione huius vitę peti poteſt. Quicunq; enim Vitam hanc rectè inſtituere cupit, conditionẽ eius accuratè tenetur perpendere; dum enim hoc fecerit, iudicabit hęc, quę ſenſus oblectant, eſſe vmbras eorũ, quę verè ſunt: ideo per vmbras excitabitur ad res ſerias: iudicabitq; hanc vitam eſſe, non finẽ; ſed viam, curſum, & peregrinationem: propterea de vera patria erit ſolicitus, & de vita, quæ vera & æterna eſt; non de ea, quę eſt breuis & inanis, & non vita potius quàm vita. Ita cum Heraclito exclamabit, In fuga requiem, in Morte vitam reperiri: & Pythagorę obtem-

obtemperabit pręcipienti; Cor ne comedas, hoc eſt curis huius Mundi ne conſumas cor tuum: Curę.n.rerũ mortaliũ, ita cor urunt, vt illę diuinarum reficiunt ac recreãt. A

Cap. duodecimũ a pnicie Ocii.

Duodecimum caput ex ocii pernicie ſumitur: Nam vile ocium, quod aditum tradit pernicioſis cogitationibus, lõgè a nobis eſt repellendum. Dico ocium vile, quia ocium contemplationis omni externo negotio eſt præferendum: Ideo ſapienti viro requieſcere ab externis negotiis, ſaluberrimum eſt, inſipienti verò pernicioſiſſimum; cum ea tantùm meditari valeat, quæ ei ſenſus offerunt, ea autem ſunt irritamenta Vitiorum.

Cap. decimumtertium a debito & ingratitudine.

Caput Decimumtertium ex debito & ingratitudine peti poteſt: Nam qui rectè cupit inſtitui, hoc ſibi conſtanter ſtatuere tenetur; nil ingratitudine deterius, nilque cum humana conditione pugnantius reperiri. Homo cum id quod habet, primò a Deo receperit, mox a Patria, Parentibus, & Amicis; ne ſit ingratus, tenetur ſe totum retribuere: primò Deo, ſecundò Patriæ, tertiò Parentibus; vel animi, quales illi ſunt qui eum inſtituunt; vel corporis: ita tamen ſui partem tradat aliis, vt nil ſui auferat a Deo. Iure poſt Deum Patria collocatur, cum ea ſit communis Parens Ciuium, in qua refulget cura Dei: per quam ne dum nos ſeruamur; verùm inſuper Parentes, Filii, Amici, & demum cuncta ad hanc vitam pertinentia in ea continentur. Tenemur pro facultate curare, vt capite bene valeamus: Caput eſt Mens; cuius optima valetudo eſt Deus, ex quo optima in nos Vita redundat: per quam (vt Poſſidonius enunciauit) plus patet dies vnus viri probi, quàm improbi longiſſima ætas. B

Cap. decimumquartum a conditione principiorũ inſtitutionis

Caput Decimumquartum a conditione principii inſtitutionis peti debet. Iudicent ingenui iuuenes, facile eſſe principiis obſiſtere: ideo, dum paruus eſt hoſtis, necent illum; ne grandior factus, necet eos: Vitium enim, niſi necetur, necat. Et quamuis iudicemus nos aduerſus vitia ſatis eſſe munitos, ſemper tamen errandi occaſio vitanda eſt; ne, dum palàm cupimus videri fortes, clam ſerui reddamur: qui enim pericula quærit, demum perit in illis.

Cap. decimumquintum a præcurrẽte diſpoſitione.

Caput Decimumquintum ex præcurrente diſpoſitione petatur. Statuere ſibi, debent Iuuenes ſalutarem eſſe Platonis ſententiam illam, quòd moderata Iuuentus facilem reddit ſenectutem, immoderata difficilem: Propterea tenentur adoleſcentes in eis ludẽdo exerceri, quæ mox adulti seriò ſunt acturi; tenentur Iuuenes pugnare, vt mox Senes pace fruantur; tenetur vnuſquiſque inſurgẽtes animi ægritudines curare, ne mox per ſenium incurabiles reddantur; tenetur quilibet in ſeipſo partem ferã domare, ne ea ferocior reddita voret humanam: ac ita requiete, pace, ſanitate, ſeipſo, veraque vita fruetur. C

Cap. decimũſextũ a regula rectæ exactæque inſtitutionis.

Caput poſtremum ſtatui debet regula, qua exactiſſimè iudicemus, num rectè omni ex parte ſimus inſtituti: Pro qua conſiderare tenemur, an erga nos, erga alios, & erga Deũ congruẽter ſimus affecti; qui.n. hoc trino perfectæ inſtitutionis gradu fuerit formatus, omni ex parte cẽſeri debet rectè inſtitutus. Erga nos rectè afficimur per Tẽperantiam, erga alios per Iuſtitiam, erga Deum per Pietatem; ita caſtè, iuſtè, & piè, viuemus: Cuius optimæ inſtitutionis Caſtitas ſiue Temperantia eſt initiũ, Iuſtitia mediũ, Pietas finis: Ideo in tam ſalutari fine cum Dei Gloria iucundiſſimè requieſcamus.

Vt autem iterum ad te (o HOMO iam rectè inſtitute) conuertar: Si vt Philoſophus, ſola humanæ tuæ rationis regula formatus, hęc facere moneris; quid teneberis efficere, vt Chriſticola? vt ſuperno lumine illuſtratus? vt ſpiritu Dei ſupra Mundi caligines eleuatus? cum ita conformatus ab eo ducaris, qui ſui eſſentia eſt Lux, Veritas, & Rectum: in cuius Gloriam ſi ſpiritum hũc reſtituere mihi datum eſſet, libentiſſimè exclamarem; VITA, ET PHILOSOPHIA, VALETE, VALETE. D

F. I N. I. S.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE